

KAZINCZY FERENC MŰVEI

KAZINCZY FERENC MŰVEI

ELSŐ OSZTÁLY
EREDETI MŰVEK

KRITIKAI KIADÁS

SOROZATSZERKESZTŐ

Borbély Szilárd
Debreczeni Attila

Kazinczy Ferenc

PÁLYÁM EMLÉKEZETE

Sajtó alá rendezte
ORBÁN LÁSZLÓ

Debreceni Egyetemi Kiadó
Debrecen University Press
2009

Megjelent
az MTA Támogatott Kutatóhelyek Irodája és a Nemzeti Kulturális Alap
támogatásával



Lektor
ONDER CSABA
TAXNER-TÓTH ERNŐ

© Orbán László, 2009
© Debreceni Egyetemi Kiadó,
beleértve az egyetemi hálózaton belüli elektronikus terjesztés jogát is, 2009

ISBN 978 963 473 298 3

Kiadta: a Debreceni Egyetemi Kiadó, az 1795-ben alapított
Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének a tagja
Felelős kiadó: Dr. Virágos Márta főigazgató
Felelős szerkesztő: Bálint Ágnes
Tördelés, tipográfia: Juhászné Marosi Edit
A nyomdai munkálatok a Kapitális Nyomdában készültek
Felelős vezető: Kapusi József
Készült Debrecenben, 2009-ben

TARTALOM

Kazinczy Ferenc műveinek kiadása elé	9
--	---

SZÖVEGEK

FELJEGYZÉSEK

1. A' Németet-termő tölgy / Eggy magyar Püspök a' Rákóczy' idejében	19
2. [Lencse I.].....	19
3. [Lencse II.].....	20
4. Baranyi Gábor [I.]	20
5. Baranyi Gábor [II.].....	21
6. Baranyi Gábor [III.]	22
7. Nemes büszkeség	23
8. [Kazinczy Ferencz Abaujvármegyeinek tartathatik...]	25
9. Ujhely Július 20d. 1825.	25
10. Kazinczy József és Bossányi Susánna	25
11. [Sas].....	26
12. Gróf Ráday Gedeon, az Első... ..	27
13. Anekdotonok.....	36
14. Kérdések, melyre feleletek kérettetnek	42
15. [Olasz Péter Gramm. Præc. ...]	43
16. Feldolgozni valók	44
17. Patak.....	45
18. Gróf Eszterházy Károly, Egri Püspök	45
19. Régibb Jegyzésimből.....	46
20. Története a' Wieland' Diogenese' magyar fordításának.....	47
21. Superintendens Szilágyi és a' Nyelvrontók.....	50
22. [Jurátusoknak...]	50
23. [Kalmár György]	50
24. Orczy Miskolczon 1784. 21. Martii.....	52
25. Zemplény Vármegyei V. Notariusságom	53
26. [Én Kazinczy Ferencz Vice-Notariusnak ajánlatom]	53
27. [Kazinczy vicensotáriusságáról; Kazinczy András I.; Kazinczy Péter I., II.]..	57
28. Aszalai János' [...] keze-írása.....	58
29. Niczky József Kemeccsén, Szabolcs Vármegyében	61

30. [Ratschky, Alxinger, Haschka]	62
31. Ignatius von Born.....	64
32. Angelo Soliman.....	66
33. [Angelo Soliman]	68
34. Angelo Soliman. született 1721. megholt 1796. Nov. 21d.	70
35. [Páter Fast].....	73
36. Regmecz 13 ^a Januar. 1802.	74
37. Prof. Szabó Dávidhoz, Kassán, Oct. 16d. 1786.	75
38. B. Andrásy Antal Rozsnyai Püspök és a' két Swieten.....	77
39. Gróf Eszterházy Károly Egri Püspöknél	78
40. [Világ' Nagyjai és kicsinyei: Taródi István]	81
41. Báró Orczy Lőrincz.....	81
42. Gróf Széchényy Ferencz.....	83
43. Rothasztó forró-betegségem.....	84
44. Gróf Eszterházy Ferencz, a' Cancellarius' fija	88
45. II. József	89
46. Magyar Öltözet	90
47. Diétai Dolgok. Kazinczy András.....	91
48. Gróf Majláth József Excellentiánál visitám 1790.	92
49. Schwartner Márton	93
50. [Alxingerrel 1791ben].....	93
51. Dán nyelv' hangzása.....	94
52. Gróf Majláth József 1792ben.....	94
53. [Június' 17d. 1792. Budán Audientzián Ferencz Királyunknál].....	95
54. Budán 1792. Ferencz Királyunk' megkoronáztatása alatt, a' Dietán.....	95
55. A' Királynál. Budán, 1792. Június 17d. és 23dban.....	99
56. Audientziám II Ferencz Római Császárnál, Budán, Júniusban 17 és 23.	102
57. Lónyai Menyhért	105
58. Lónyai Menyhért, Auratus Eques.....	105
59. Generális Gróf Fekete János	106
60. Egy bátor szavam az Abaujvármegyei Gyűlésen, Kassán	107
61. [Superintendens Kis Jánost láttam...]	108
62. 13. Aug. 1801. Ér-Semjénben, B. Wesselényi Farkastól.	108
63. Báró Vay Miklós és Ramsdon	109
64. [Kazinczy Ferencz kellemetlenségei László és Dienes öccsével].....	109
65. Dugonics a' Kreutzertheaterben.....	118
66. Csokonainak és Herdernek egy gondolatja.....	119
67. [Mineralógiai diploma]	119
68. [Kazinczy Ferencz Följegyzései]	121
69. Széphalom és házi dólgaim.....	154
70. Özvegy Kazinczy Józsefné' született Bossányi Susána' Emlékezete	162

NAPLÓK

71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találom régi papirosaim közt... ..	169
72. Jegyzések elhányt régi Papirosaimból.....	172

73. rövid jegyzés után	177
74. [1801–1804].....	178
75. [1804–1805].....	186
76. [Kazinczy Ferencz „Diárium”]	200
77. Extractusok Diáriumomból	228
78. Az én naplóm	233
79. Engem illetők	320
80. Bécsbe 1812. Vay Ábrhámmal.....	324
81. [1811–1814]	325
82. Bécsi út, 1815.	328
83. [Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.]	330

ÖNÉLETRAJZOK

84. [Kazinczy Ferencz' Élete, egyedül maradékainak számokra I.]	387
85. Kazinczy Ferencz' Élete, egyedül maradékainak számokra [II.]	394
86. Az én Életem. Barátimnak, Literatúránk' barátjainak, 's legközelebb gyermekeimnek	400
87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785 ^{ig}]	446

A [PÁLYÁM EMLÉKEZETE] SZÖVEGEI

88. Pályám' Emlékezete [I.]	471
89. [Pályám emlékezete II.] [Részletek.].....	532
90. [Pályám emlékezete III.].....	558
91. [Pályám emlékezete IV.] [Részletek.].....	681
92. [Pályám emlékezete V.] [Részletek.]	685
93. [Pályám emlékezete VI.]	716

JEGYZETEK

1. A JELEN KIADÁSRÓL.....	783
1.1. A szövegek	785
1.1.1. Feljegyzések.....	786
1.1.2. Naplók	787
1.1.3. Önéletrajzok.....	788
1.1.4. A [<i>Pályám emlékezete</i>] szövegei.....	789
1.2. A szövegközlésről	790
1.3. A szövegek kapcsolatrendszere	791
1.3.1. Kapcsolat a [<i>Pályám emlékezete</i>] szövegei között: a szövegmező... ..	791
1.3.1.a. A szövegmező meghatározása	791
1.3.1.b. A részlegesen adott [<i>Pályám emlékezete</i>]-i	791
1.3.1.c. A szövegek átalakulásáról, a szövegmezők kialakításáról... ..	792
1.3.2. Kapcsolat a Feljegyzések, Naplók, Önéletrajzok és a [<i>Pályám emlékezete</i>] szövegei között: átjárás a szövegcsoporthoz között	793

1.4. Filológiai apparátus	794
1.4.1. Oldaltükör	794
1.4.1.a. A szövegmező sorszámozása	795
1.4.1.b. Élőfej	795
1.4.1.c. Margináliák	795
1.4.1.d. Szövegkritikai lábjegyzetek	795
1.4.2. Kéziratleírás és keletkezéstörténet	795
1.4.2.a. Áttekintő adatcsoportok	795
1.4.2.b. Az egyes szövegek adatai és keletkezése	796
1.4.3. Tárgyi és nyelvi magyarázatok	796
1.4.3.a. Családfa	796
1.4.3.b. Jegyzetmezők	797
1.4.3.c. Szótár	798
1.4.4. Táblázatok, mutatók	798
1.4.4.a. A szövegforrások összefoglaló táblázata	798
1.4.4.b. A szövegmezők összefoglaló táblázata	798
1.4.4.c. Személy- és helynévmutató	799
2. KÉZIRATHAGYATÉK ÉS KIADÁSTÖRTÉNET	800
2.1. Kazinczy Gábor és Toldy Ferenc öröksége	800
2.2. A [<i>Pályám emlékezete</i>] szövegeinek kiadástörténete	803
2.2.1. Az Abafi- és a Váczy-kiadás	803
2.2.2. Az Abafi- és a Váczy-kiadás követői	808
2.3. További kiadások	810
3. KÉZIRATLEÍRÁS ÉS KELETKEZÉSTÖRTÉNET	812
3.1. Áttekintő adatcsoportok	812
3.1.1. Gyűjteményes szövegforrások	812
3.1.2. A [<i>Pályám emlékezete</i>] szövegei	820
3.1.3. Keletkezéstörténet a levelezés alapján	824
3.2. Az egyes szövegek adatai és keletkezése	843
3.2.1. Feljegyzések	843
3.2.2. Naplók	858
3.2.3. Önéletrajzok	865
3.2.4. A [<i>Pályám emlékezete</i>] szövegei	868
4. TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK	872
4.1. Családfa	872
4.2. Jegyzetmező	886
4.3. Szótár	1295
5. TÁBLÁZATOK, MUTATÓK	1309
5.1. A szövegforrások összefoglaló táblázata	1309
5.2. A szövegmezők összefoglaló táblázata	1315
5.3. Személynévmutató	1329
5.4. Helynévmutató	1384
5.5. Bibliográfia	1397
5.6. Képjegyzék	1404

KAZINCZY FERENC MŰVEINEK KIADÁSA ELÉ

1. A KAZINCZY-KUTATÁSOK ÁLLÁSA

Amikor Váczy János befejezte a levelezés sajtó alá rendezését, megkezdte az anyaggyűjtést egy teljes életmű kiadásához, amely az Akadémia felhatalmazásával és támogatásával valósult volna meg, de a művek számbavételénél tovább nem jutott (Akadémiai Értesítő, 1913). Ez nyilvánvalóan az életmű és a hagyaték rendkívüli terjedelméből és műfaji összetettségéből is fakadhatott. Kazinczy Ferenc munkái, kéziratainak sokszori átdolgozásai, hatalmas levelezése, életrajzi feljegyzései, hivatali és gazdasági iratai szinte beláthatatlan mennyiségű kéziratos és nyomtatott anyagot jelentenek. Ráadásul földrajzilag is szétszórva, hazai és külföldi gyűjteményekben, könyvtárakban és levéltárakban találhatók. A Kazinczy Ferenc-életmű kutatásának jelenlegi állása röviden úgy jellemezhető, hogy igen komoly eredmények születtek egyes „mélyfúrások” területén, de az *egész* életműnek *átfogó* és *programszerű* feltárására az elmúlt mintegy száz esztendő során valójában nem történt kísérlet.

A teljességre törekvő feldolgozás tulajdonképpen megvalósíthatatlan célnak tűnik, de megindítása nagyon is időszerű feladat. Indoklása aligha lehet kétséges, hiszen Kazinczy az 1780-as évek elejétől 1831-es haláláig, vagyis mintegy ötven esztendőn keresztül aktív résztvevője volt a magyar szellemi életnek, ebből 25-30 éven át meghatározó szerepet játszott a folyamatok alakításában. Ez idő alatt létrejött hagyatéka mérhetetlen gazdagságú, sok tekintetben máig kiaknázatlan forrást jelent a korszak művelődés- és irodalomtörténetének vizsgálatához. Ugyanakkor az életmű nemcsak forrásként kiemelt fontosságú, ezt az újabb kutatási eredmények bizonyítják. Ahhoz azonban, hogy ez a belátás a maga teljességében körvonalazódhasson, elengedhetetlen a hagyaték egészének korszerű textológiai feltárása.

Nem célunk most a Kazinczy-szakirodalom teljességre törekvő feldolgozása, lényegében csak az utóbbi időszak főbb kutatásait kell vázolnunk a magunk törekvéseinek elhelyezhetősége szempontjából. Mindazonáltal nem lehet megtenni azt sem, hogy ne emeljük ki egy évszázad távlatából is Váczy János munkásságát, akinek monográfiája és számtalan Kazinczy-tanulmánya ugyanúgy megkerülhetetlen ma is, mint legnagyobb teljesítménye, a Kazinczy-levelezés 21 vaskos kötetének kiadása, melyet utóbb még két pótkötettel egészítettek ki az utódok. Az újabb Kazinczy-értelmezések sorában kitüntetett hely illeti meg Szauder József tanulmányait és a hatkötetes irodalomtörténeti kézikönyvben olvasható életmű-összefoglalását; Fried István számos tanulmányát, amelyeket utóbb kötetekbe is összegyűjtött (*Az érzékeny neoklasszicista*, 1996, „*Aki napjait a szépnek szentelé*”, 2009); Csetri Lajos kriti-

katörténeti (*Egység vagy különbözőség?*, 1990), Mezei Márta levelezést feldolgozó (*Nyilvánosság és műfaj a Kazinczy-levelezésben*, 1994) és Gergye László poétikai szempontú (*Múzsák és Gráciák között*, 1998), valamint Bíró Ferencnek Kazinczy és a nyelvkérdés viszonyáról szóló, megjelenés előtt álló monográfiáját.

A textológiai-filológiai-bibliográfiai eredményeket részletesebben szemügyre véve fontos eredmények és hatalmas hiányok válnak láthatóvá. A Kazinczy-kiadások sorában természetesen alapvető a már említett, mára 23 kötetesre duzzadt levelezés (1890–1911, 1927, 1960), a maga mintegy 6000 levélszövegével és a hozzájuk illesztett jegyzetekkel. A régi szövegkiadások közül megemlíthető Abafi Lajos ötkötetes életmű-válogatása (1879), az újabbak közül pedig Szauder József (1960) és Szauder Mária (1979) két kétkötetes gyűjteménye. Több önálló kiadást csak az emlékiratok, a *Pályám emlékezete*, a *Fogságom naplója* és az *Erdélyi levelek* értek meg. Kiemelendő Szilágyi Ferencnek *Az én életem* (1987) címmel az önéletrajzi feljegyzéseket összegyűjtő kiadása. A legújabb és eddig az egyetlen kritikai igénnyel készült szövegkiadás Gergye Lászlótól származik, s *Kazinczy Ferenc összes költeményeit* tartalmazza (1998).

A kéziratos hagyaték feltárásában ugyancsak Gergye Lászlót kell elsőként említsük, aki a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárában őrzött hagyaték katalógusát készítette el (1993). A hatalmas feltáró munka azonban eleve kizárta köréből a levelezés anyagának áttekintését. Ugyancsak jól használhatóak a Ráday Gyűjtemény, valamint a debreceni és a sárospataki református kollégiumok könyvtárainak kézirat-katalógusai is, amelyek jelentős Kazinczy-anyagokat tartalmaznak. Megjelent Busa Margit gyűjtése a budapesti levéltárak kéziratairól (2001). Több más gyűjtemény feltárásában szintén történtek munkálatok, pl. a sátorlajújhelyi levéltárban Hőgye István részéről. A kéziratos források anyagának teljes áttekintésétől azonban még távol állunk.

A bibliográfiai kutatások igen eredményesek voltak, nem kis mértékben Busa Margit tevékenységének köszönhetően. A Magyar Irodalomtörténet Bibliográfiájának Kazinczyt illető része mellett ugyanis több folytatásban megjelent Kazinczy személyi bibliográfiája. Először az 1980-ig terjedő anyag, majd a II. kötetben az 1980–1990 közötti időszaké. A pótlások a Kazinczy Társaság *Széphalom* című évkönyvében láttak rendszeresen napvilágot, és 2000-ig terjedően rendelkezésre állnak. Az igen széles merítésű gyűjtőmunka a kiadások és a szakirodalom mellett a kultusz emlékeit és az említéseket is regisztrálja.

2. A JELEN KIADÁS MEGALAPOZÁSA

A Debreceni Egyetem Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézetében működő akadémiai kutatóhely (Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport) által felvállalt kutatási és szövegkiadáói program hosszú távon a Kazinczy-életmű tervszerű és teljességre törekvő feltárását tekinti céljának, noha tisztában vagyunk ennek befejezhetetlenségével. E program legelső változatát éppen tíz éve, 1999-ben vitatta meg a korszakkal foglalkozó kutatók szakmai tanácskozása az MTA Iro-

dalomtudományi Intézetében. Ezt követően OTKA-támogatással megindultak a kiadás alapozó munkálatai, amelyekbe egyre több kutató kapcsolódott be. 2007-től az akadémiai kutatóhely konzorciumi formában működve összefogja a DE, az ELTE és az SZTE társintézeteit, tanszékeit, valamint a programban részt vevő, más intézményekben dolgozó kollégákat.

A jelen kötet megjelenéséig vezető tíz esztendő során el kellett végezni a szükséges alapozó munkálatokat, miközben azonban már a sajtó alá rendezés is megindult. A Kazinczy-bibliográfia 2000-ig terjedően rendelkezésünkre állt Busa Margit gyűjtőmunkája eredményeképpen. Ezzel kapcsolatban új követelményként merült fel egy adatbázis-rendszerű elektronikus verzió kialakítása, beleértve a hosszú idő alatt készült, sok részletben publikált anyag egybefűzését és revízióját, a forrásokig visszaellenőrizve az adatokat, kirostálva a tudományos igényű bibliográfiába szorosan nem tartozó tételeket.

Ugyancsak megkerülhetetlen feladat egy kritikai kiadásnál a kézirat-katalógus összeállítása. Ennek tekintélyes részét Gergye László már elkészítette, mikor kiadta az akadémiai könyvtár Kazinczy-hagyatékának katalógusát, a levelezés kivételével. A munka épp ennek a feltárásával folytatódott, s ezt befejezve most más, jelentős gyűjtemények (OSZK, Ráday Gyűjtemény, Sárospatak, Sátoraljaújhely, Debrecen, Pannonhalma, Kassa) és a szétszórtan található anyagok feldolgozása kerül sorra. Ehhez segítséget nyújt a Busa Margit által készített és megjelentetett katalógus (*Kazinczy Ferenc prózai kéziratainak bibliográfiája*), a revízió azonban, akárcsak az előbbi esetben, itt sem kerülhető el. A kéziratok feltárásával párhuzamosan folyik a digitális archiválás munkája. Jelenleg már készen van az akadémiai hagyaték, ami mintegy hatvanezer felvételt jelent.

A teljességre törekvő feltárás és feldolgozás nem képzelhető el pusztán egy hagyományos kritikai kiadás koncepciója szerint, ezt sem az anyag jellege, sem mennyisége nem teszi lehetővé. A jelen program az elektronikus és a papíralapú kiadás kettősségét, egymásra épülő, párhuzamos fejlesztését tűzi ki célul. Elektronikusan sokkal inkább megcélozható valamiféle teljesség mind a szöveg- és dokumentumanyag, mind az egyes művek változatainak közlésében, mint a könyvformában, továbbá az elektronikus felület az igazán adekvát bonyolult összefüggések láttatásához a szövegváltozatok és a magyarázatok terén egyaránt. Mindennek a tanulságait azonban már a papíralapú kiadásban is érvényesítjük.

Ugyanis a kiadásra tervezett kötetek esetében sem lehetséges a hagyományos kiadási elvek szoros követése, szükségszerű, hogy a *hagyományos kritikai szöveg gondozás* mellett szerepet kapjon a *genetikus közelítésmód*. A szerteágazó és különleges kihívásokat jelentő Kazinczy-életmű feltárása leginkább ezek kombinációjával, egymásra építésével tűnik megvalósíthatónak. A tervezett könyvsorozatban így két alapvető kiadástípus jutna szerephez: a forrásközlés és a genetikus elvű feldolgozás.

3. A KÖNYV FORMÁJÚ KIADÁS KONCEPCIÓJA

A magyar irodalmi és szellemi életben mintegy ötven esztendőn át meghatározó szerepet játszó Kazinczy életművének jobb megértéséhez talán leginkább hatástörténeti megközelítés segítségével juthatunk el. Kiadásunkban tehát kiemeljük azon műcsoportokat, amelyek megjelenésük által korukban hatottak, hathattak: önállóan megjelent különféle fordításait, a *Szép Literatura* kilenc kötetét és a periodikákban közölt tanulmányokat, cikkeket, valamint az előszavakat. Ezeket mintegy forráskiadásként adjuk közre, vagyis a feldolgozás középpontjában mindig az adott nyomtatott kiadás áll (s nem a mű az összes szövegváltozatával). Ha két önálló editio van, akkor azokat önállóan (de persze az egymásra való részletes utalással) közöljük, a kéziratos változatok jellemzését ugyancsak összefoglalóan végezzük el.

Azon művek esetében viszont, amelyek alakulástörténetének nincsen ilyen hatás-történetileg kitüntetett jelentőségű pillanata, a műközpontú kritikai kiadás elvei érvényesülnek, a genetikus kritika szellemében: itt elsősorban az önéletrázásokról és a költeményekről van szó. De tágan értelmezve ide tartoznak a kéziratban maradt szövegek is. A genetikus szemlélet alkalmazása azt jelenti, hogy a kiadás a szövegalkulás bemutatására törekszik, a változatok egyenrangúságának elve alapján, s nem egy változat kiemelésére vagy egy sohasem létezett szövegállapot konstruálására.

Mindez persze feltételezi a hagyományos könyv formájú kiadásnak az elektronikus változattal való szoros összehangolását, ami két vonatkozásban valósul meg. Egyrészt már a könyvben megkíséreljük az elektronikus platform linkrendszerének adaptált alkalmazását, megkönnyítve így a genetikus szemlélet szerint feldolgozott változatok együttes olvasását. Másrészt ez a lehetőség egyfajta feladatmegosztást tesz lehetővé, hiszen elektronikusan az összes változat teljes terjedelmében hozzáférhető lesz, így a könyv formájú kiadást nem terheli a változatok aprólékos közlése és leírása. Ez által tehermentesítődnek a szövegkritikai jegyzetek, hiszen azok a forrásszöveg leírására koncentrálhatnak. A forráskiadások meg is maradnak ennél a feladatnál, és elsősorban csak az emendációkat jelzik. Az elektronikus kritikai kiadásban ezen túl a javításokat is feltüntetjük. A betűhív szövegközlés elve egységes lesz, csak a legszükségesebbnek ítélt emendálásokat hajtjuk végre a szövegeken, s a ma már nem használatos tipográfiai jeleket írjuk át.

A jegyzetelést tekintve ugyancsak kétféle módszert alkalmazunk a kritikai és forráskiadásban: az első inkább az editio maiorhoz, a másik inkább az editio minorhoz közelít. Közös mindkettőben, hogy a magyarázatok elsősorban nyelvi, mitológiaiak, valamint szükségesnek látszik az idegen nyelvű szövegrészek magyar fordításban való megadása. Eltérő a tárgyi magyarázatok mélysége: a különféle, elsősorban szép-irodalmi fordítások esetében nem tűnik indokoltnak a túlzott részletesség, míg például az önéletrajzi írások és a levelezés esetében éppen a személyek, események, utalások minél alaposabb megvilágítása lehet a cél.

4. A KÖNYV FORMÁJÚ KIADÁS SZERKEZETE

A könyv formában megjelenő kritikai kiadás az Akadémia által a 19. század végén, a Levelezéssel megindított életműkiadással vállal folytonosságot, vagyis az *Eredeti művek*, *Fordítások*, *Levelezés* hármasságára épül. Ez a döntés egyszerre tisztelgés és hagyománykövetés, valamint annak belátása, hogy az akkori hármasság elrendezése ma is optimálisnak látszik. Még akkor is, ha a versek esetében ez az elrendezés nem valószínűsíthető meg következetesen. A részleteket illetően persze már jelentősen eltérünk az akkori felfogástól, mechanikusan sem időrendi, sem műfaji, sem pedig tematikus beosztást nem követünk az anyag elrendezésében. Az Eredeti művek esetében az alcsoportokat inkább műfaji alapon, a Fordításoknál pedig a nyilvánosságban való megjelenés formája szerint képeztük. A Levelezést meghagytuk külön fő csoportnak, és a nyomtatott kiadásban ehhez kapcsolódóan csak pótkötetek kiadását terveztük. A teljes levelezés kéziratos anyagának újra történő feldolgozása elektronikusan valósul majd meg. Az alcsoportokon belül, az egyes kötetek megnevezéseként részben meghagytuk az eredeti, Kazinczy által adott címeket, ha ez lehetséges volt, amennyiben nem, akkor az adott műcsoport szabatos és konzekvens meghatározását igyekeztünk címként használni.

ELSŐ OSZTÁLY EREDETI MŰVEK

ÖNÉLETÍRÁSOK Pályám emlékezete Fogságom naplója Utazások

ÉRTEKEZÉSEK Tanulmányok, cikkek Előszavak, beszédek, pályairatok

KÖLTEMÉNYEK Versek és versfordítások

Kazinczy önéletírásai három kötetben jelennek meg, genetikus kritikai kiadásban. Ennek értelmében az egyes kötetek tartalmazzák az adott címhez tartozó legfőbb változatokat és a vonatkozó kéziratos feljegyzéseket. Feldolgozásuk módja hasonló szempontok szerint, az editio maior szellemében történik. Az értekezések tervezett két kötete közül az első a periodikákban megjelent különféle közleményeket adja időrend szerint, forráskiadásban, hiszen ezek hatástörténeti jelentősége áll előtérben. A magyarázatok azonban az editio maior jegyében készülnek, hiszen rendkívül szerteágazó, nagy ismeretanyagot mozgató szövegcsopotról van szó. Az értekezések másik kötete Kazinczy más szerzők különféle kiadásaihoz írott előszavait, elmondott és sokszor meg is jelentetett beszédeit tartalmazza, valamint a Tübingai pá-

lyamű magyar és német változatát. Kazinczy művei közül, mint korábban említettük, csak versei jelentek meg modern kritikai kiadásban, Gergye László sajtó alá rendezésében, 1998-ban. A Gergye-féle kiadás azonban csak az eredeti költeményeket adja, a versfordításokat nem tartalmazza, s már ez mindenképpen indokoltá teszi a feladat ismételt elvégzését. További probléma, amelyre a sajtó alá rendező maga is hivatkozik, hogy az anyagfeltárás korlátozott volta miatt szükségképpen hiányosak a jegyzetei, mint összefoglalóan írja: kiadása „pillanatnyilag még nem teljesítheti a kritikai kiadásokkal kapcsolatos abszolút elvárásokat, de remélhetőleg nagy lépést tesz felé”. Mindezek alapján tehát szükséges e szövegkorpusz újradolgozása is a jelen kiadási terv teljességre törekvő feltárása során. A feldolgozásnak genetikus elvet érdemes követni, együtt közölve az eredeti verseket és a versfordításokat.

MÁSODIK OSZTÁLY FORDÍTÁSOK

GYŰJTEMÉNYES KÖTETEK Szép Literaturá Külföldi Játsszósín

ÖNÁLLÓ KÖTETEK Fordítások Bessenyeitől Pyrkerig Fordítások Hollmanntól Hübnerig

ÖNÁLLÓ ÍRÁSOK Kisebb próza fordítások

Kazinczy egyetlen gyűjteményes fordításkötetet adott ki: az 1814–1815 során megjelentetett kilenc kötetes Szép Literaturát, ami jelentős hatást gyakorolt a korszak irodalmára. E gyűjteményt eredeti formájában, forráskiadásként jelentetjük meg. Kazinczy egyébként többször próbálkozott különféle fordításgyűjtemények összeállításával, ezek közül a Külföldi Játsszó-Szín az, amely jelentős mértékben elkülönül a Szép Literatura anyagától. Ezen a címen drámafordításait tervezte kiadni, s utóbb Bajza József is ezt adta e műcsoport darabjainak sajtó alá rendezésekor összefoglaló címként. A Lessing-, Metastasio-, Molière-fordításokat tartalmazó gyűjteményes kötet címéül mi is ezt választottuk. Kazinczy élete során számos fordítást adott ki önálló kötetben (ezek egy részét átdolgozva utóbb a Szép Literaturába is beszerkesztette), s számos fordítása maradt kéziratban, nyomtatásra előkészítve (akár több változatban). A kiadott kötetekben Bessenyei-, Gessner-, Kayser-, Shakespeare-, Herder-, Lemierre-, Wieland-, Goethe-, Weber-, Marmontel-, La Rochefoucauld-, Pyrker-művek fordításai jelentek meg. Kéziratban maradtak Hollmann, Klopstock, Sallustius, Cicero, Majláth, Hübner műveinek nyomtatásra előkészített fordításai. E két kötet mellett egy továbbiiban összegyűjtjük a periodikákban megjelent vagy kéziratban maradt kisebb próza fordításokat (Geográfia, Boufflers, Bourbon cardinális, Herder, Montesquieu, Moritz, illetve Werther, Wieland, Tasso, Tacitus, Vergilius, Zollner). Mindegyik esetben forráskiadás készül, az editio minor szellemében,

hiszen jobbára ma már nehezen hozzáférhető kiadványok, sokszor ismeretlen szövegek kutathatóvá tétele a cél.

HARMADIK OSZTÁLY LEVELEZÉS

PÓTKÖTETEK

24. kötet

25. kötet

A korszakra irányuló legkülönbébb szempontú és indíttatású kutatások megkezdhetetlen és kimeríthetetlen forrását képezi ez a hatalmas mennyiségű anyag, amely nemcsak forrásként értékes, amint azt Mezei Márta levelezést feldolgozó monográfiája is bizonyította. Első pillantásra úgy tűnik, igazán hozzáférhető és jól ismert korpuszról van szó. Ha azonban kicsit közelebb lépünk hozzá, számos hiányosság, kérdőjel tűnik szemünkbe. A levelezés csodálatot érdemlő Váczy-féle kiadása nem a mai kritikai elvek szerint készült, a magyarázatok esetlegesek, a szövegek nemegyszer pontatlanok. Az újabb kutatások számos pontosítást, kiegészítést tártak fel, módosították a datálást és a levélírókra vonatkozó adatokat. Több százra tehető azon levelek száma is, amelyek a második pótkötet 1960-as megjelenése óta kerültek elő, így nemcsak hogy egységes rendben, egyesített mutatókkal nem olvasható és kutatható a levelezés, de a már feltárt anyag sem áll a kutatás rendelkezésére. A levelezés modern elektronikus kiadása egységes rendszerbe tudja integrálni a teljes szöveganyagot, végrehajtva közben a hibás adatok javítását, a hiányzó részletek pótlását, a szövegközlések esetében a textológiai-filológiai korrektség mai normáinak érvényesítését. Ezeken az önmagukban is alapvető fontosságú célkitűzéseken túl a koncepció lényegi célkitűzése az, hogy a levelezést, az önéletírásokat és a hatalmas mennyiségű életrajzi, kortörténeti jegyzetanyagot egységes, könnyen használható és kereshető elektronikus rendszerbe integráljuk. E mellett természetesen mindenképpen szükségesnek látszik az eddig kötetben meg nem jelent, s részben még teljességében kiadatlan levelezésanyag papírkiadású megjelentetése is. A 24. kötet (3. pótkötet: hivatali levelezés, 1786–1791) és 25. kötet (4. pótkötet: magánlevelezés, 1785–1831) kiadási munkálatai már meg is indultak. Hagyományos formában tehát csak ez a két kötet jelenik meg; a teljes és újra feldolgozott levelezés csak elektronikusan lesz hozzáférhető.

A Kazinczy-szövegkiadási program megszerveződött, elindult, a társműhelyek bekapcsolódtak a munkába, a sorozat első darabja most, Kazinczy születésének 250. évfordulójának évében, 2009-ben lát napvilágot, s további négy kötet is megjelenés előtt áll. A könyv formájú kiadás jelenleg belátható terjedelme, mint a fentiekből kiderül, 13 kötet, és párhuzamosan készül az elektronikus kiadás is. Lehet, hogy a kéziratos hagyaték feltárása során még összeállnak további kötetek, de a hatalmas mennyiségű feljegyzés és iratanyag megfelelő helye valószínűleg az elektronikus felület lesz. A kutatás és a kiadás munkálatainak végét ma még senki sem látja, de minden út, még a leghosszabb is, egyetlen lépéssel kezdődik.

A sorozat szerkesztői

SZÖVEGEK



FELJEGYZÉSEK

1.

A' Németet-termő tölgy.

Sok ízben hallám ezt az atyámtól, ki ezt gyermek-esztendeiben az Öregektől hallotta: 409, 474, 899

Egy Püspökünk a Rákóczy' idejében – (fogjuk Kalocsai Érsek Széchényi Pálra, ki minden bizonnyal nagy hazafi volt) – egy erdőn menvén keresztül, fullajtárja int, hogy valami van egy fán. Nézik, 's azt gondolták, hogy valaki valami ruhát vetett-fel reá. Közelébb érvén a' fához, látják, hogy egy német kötéllel szabadítá-meg magát a' világ' bajaitól. „Oh áldott fa! kiálta a' Püspök; teremj mindég illy gyümölcsöket!”

Egy magyar Püspök a' Rákóczy' idejében.

A' buzgóság 's a' hazafiúi fájdalom utól érte a' Püspököt az oltárnál. Boldog Isten! így kiálta-fel szíve' fájdalmában; mire jutánk! – „Ebül vagyunk, Nagyságos Uram! felele a' Ministráló cseléd. – A' Püspök elszégyellé magát, 's talán nehezen is szenvedé hogy a' cseléd az ő dolgába avatta magát. – Kurv'anyja kendnek! monda a' Püspök; kendre bízták az Ország' állapotját?

(az atyám' szájából.)

2.

[Lencse I.]

[Szirmay András] Lakása Pazdics volt, a' nagyatyja által épített kastélyban. Megholt 20, 561, 720, 889
1723.

A' ház egy kevés-tekintetű történetet tart fenn emlékezetben, melyet, hogy emlékezetben tovább is megmaradjon, kedvünk vagon elbeszélni.

A' bástyás kastélyban¹ lakó házi-asszony egy nap a' grádicson maga törte egy fazékban a' vacsorára főtt lencsét, 's Második Rákóczy Ferencz kiszálla szekereből, a' pitvarba lépett, 's a' grádicsnak indult, 's itt lelte a' tisztes Matróát. A' lencse is felho-

¹ kástélyban [Az ékezet törölve.]

889 zatott az asztalra, 's Róth² Juliána maga akará kivenni belőle az orját, hogy feldarabolván, a' Fejedelmet vele megkínálja. Az orja lesíklott a' villáról, 's a' híg lencse szélyelfercsegett, 's a' Fejedelem' skarlát dolmányát viselhetetlenné tette. Az ifjú Fejedelem talán nehezen felejtette hogy az öregszer Asszony nem lele véget mentegetőzéseiben, 's mihelytt Patakra ért, egy vég bársonyt küldé neki ajándékba.

3.

[Lencse II.]

19, 561, 720, 889

[Szirmay András] Lakása Pazdics volt, Nagyatyja által épített kastélyában, melyről a Sándor fíjára, 's erről a' most élő Andrásra szállott. – Meghala 1723.

A' ház egy kevés-tekintetű történetet tarta sok ideig emlékezetben, de a' mellyet már kevesen tudnak: – A' bástyás kastélyban-lakó házi-asszony egy nap a' grádicban maga törte vacsorájára főzetett lencsáját, 's nem vevé észre hogy vendége érkezék. Az Második Rákóczy Ferencz vala. A' Fejedelem a' grádicnak indult, 's ezen foglalatosságában lelé az öreg Matrónt. Vacsorára a' lencse is feladatott, 's Roth Juliána maga vevé villájára az orját, hogy vele, feldarabolván, az ifjú szép Herczeget megkínálja. Az orja lesíklék a' villáról, 's a' szélyel fercsegett híg lencse a' Herczeg' skarlát dolmányát (így nevezetett akkor a' vad-mák-virág szín) viselhetetlenné tette. Rákóczy nem felejtethé az öregszer asszony' mentegetőzéseit, 's mihelytt Patakra ért, egy vég violaszín bársonyt küldé neki ajándékban. – (Én a' hírt atyámtól, ez pedig anyjától.)³

4.

BARANYI GÁBOR

Bihar Várm. Ord. Vispán és Consiliárius.

A' Felix Bányájában, 1803. 15d. Jul.

21, 431 Baranyi Gábor Septemvir Baranyi Miklósnak a' fíja volt 's Pesten Causar. Regg. Director REVICZKYnél patvaristáskodott. – A' Patvaristában régen forrott a' méreg a' Principálisa ellen. Egykor ennek sok⁴ vendégei voltak, 's bort kívánt. Baranyi Gábor felkél 's megtölt egy meszelyes poharat serrel 's presentálja. – „No! hiszen én bort kiáltottam, nem sert; eb a' lelke tiszán-túli magyar ökre!” kiálta Reviczky. – „A' ser is jó a' tótnak, eb a' lelke veres hasú tótja!” felele B... lecsapja a' poharat 's lódúl, 's a' mint a' ház' kapujába ér, látja hogy ott megyen-el tánczolva a' Verbung. Felcsap 's tánczolva megy' végig az útszán, 's assentáltatik. A' Tiszt, megértvén kinek fíja legyen, úgy folytatta vele a' beszédet, hogy a' recruta jelentse elmenni való szándékát: de B. G. állhatatosan megma-

² [...]h [Átírás.]³ (Én <az> atyámtól, ez pedig <az> anyjától.) [Az „a' hírt” sor alá írt javítás.]⁴ Egykor sok [Beszűrés a sor felett.]

radt lépése mellett. Az atyja sürgette eleresztését: de a' fíja declarálta, hogy a' Tisztet⁸⁹³ beadja. E' szerint kivitetett az ellenség elibe, káplárrá tétetett, 's ő harmad magával általszökik a' Francziához.⁵ Egynehány holnapok alatt strázsamester lett ott, 's nagy kedvessége volt 's sokra fogott volna mehetni: de vicit amor patriæ 's general pardon publicáltatván, tízed magával vissza szökött. Ír az atyjának, hogy szeretne haza jönni, ha kiváltaná, 's feleséget venne. Ez meglett. Az atyja három legényt állított helyette. – Pesten keresztüljövén, hol az atyja Terminuson volt, az atyját meg sem látogatta, hanem egyenesen ment Debreczenbe. Onnan sokára írt az atyjának, hogy irjon Szatthmár Vármegyei Vice Ispán Bagosi Úrnak, Susánna leánya eránt. Meglett⁶ a' mit óhajtott. – Ezen házasságából születtek:⁷

Francziául olvasott és minden beszédet értett. (– Én Kazinczy Ferencz gyermekkoromban⁸ világos kék dolmányban, nadrágban 's ponyokául vett mentében láttam; piros csizmával és veres övvel; kopasz volt és ősz; 's ábrázatja bibircsós.) Igy beszéltte ezt Septemvir és V. Tárnok mester Mélt. Consil. Beothy Imre Úr, kivel 12d. Júl. ólta vagyok⁹ itt.

Domokos Lajos Ur beszéltte, hogy Baranyi Gábor a' Francziánál szolgálván,¹⁰ az ott fogva lévő hadi magyar foglyoknak minden vasárnap predikált.

5.

BARANYI GÁBOR,

Bihari Vice Ispány 's igen híres Diætai Követ 1764ben.¹¹

893

Az ifjúság' botlásai, sokszor még elvetemedései is, nem azt mutatják, a' mit némelly tapasztalás nélkül maradt, elhült vérű öreg vél: azok sokszor csak a' magával nem bíró, de ha nem ingereltetik, annyival inkább ha szelíd okossággal vezéreltetik, idővel bizonyosan elcsendesülendő tűznek mívei; 's hányszor láttuk immár, hogy, azoknak csudáltokra, a' kik a' természetet nem ismerik, épen az illyenekből váltak legelső karú férfaink! Ezen állítás igazságára igen világos bizonyosság az a' nagy ember, a' kinek, minthogy férfiúi kora' nagy tetteiről hallgatnom kell, elég ifjúsága' eltántorodásait 's lelke kifejtődésének némelly nyomát említenem.

Váradí 's Micskei Baranyi Gábor fíja volt Miklósnak, a' ki, a' Római^{20, 431} Anyaszentegyház' kebelébe térvén, a' Hét személyi Fő Törvénység' Bírójává tétetett. A' gyermek' szilajságát semmi módon nem lehetett megszelídíteni; a' háladatlan mun-

⁵ általszökik <az ell> a' Francziához.

⁶ eránt. <– azt elvette. Azt az atyja' levele által> Meglett [A törlés bizonytalan olvasat.]

⁷ [A kéziratban kétsornyi hely van kihagyva a neveknek.]

⁸ Én gyermekkoromban [A sor fölé írt beszúrás más tintával.]

⁹ ólta <eggyütt> vagyok

¹⁰ [...]/gálván, [Átírás.]

¹¹ Követ <...ben> 1764ben.

893 kába belé fáradt atya tehát ötöt a' Királyi Ügyek' Directoroknak, Reviczky Urnak, adta által, hihető azzal a' kéréssel, hogy az csigázgassa nyakasságát.

R. derék prokátor volt; de a' prokátorság' lelke nem jár mindég együtt a' nevelés' philosophiájával; 's vannak karakterek, melyeket szelíden kell gyeplőzni, mert az erőszak csak elmakacsítaná. R. a' délczeg ifjat gyakorta az elcsüggedésig űzte. Azért katonává lett. — — —

Utóbb megtért hazájába.

431, 472, 559, 717

Bihar érzette becsét, 's Vice Ispáni székébe ültette bé. Fényesbb Magistratust nem lehet képzelni. Lelke tántoríthatatlan volt, híven szerette a' jót, a' gonoszt vesztig gyűlölte; nem tudta mit téssen felni. Az álnokság nem merte szemei előtt játszani istentelen játékait, mert tudta, hogy szemeit meg nem csalhatja, 's rettegett engesztelhetetlen tüzétől, melly az erkölcsök' akkori sivatagságokhoz képest undok és oktanalán romkodásokban öntötte ki magát. —

686, 718

Sok mondásai szájáról szájra mennek által, 's Bihar soha sem fogja tisztelet nélkül kimondani nevét. — Egykor elvádoltatott, hogy hívatását kevély hatalommal viseli, 's sokan rettegnek miatta kimondani a' mit ítélnék. Ez volt felelete: *Aestimandos aestimare didici: virilem tamen aetatem assecutus, tali magisterio, quale illi prætendunt, subesse, nec possum, nec volo. Votorum libertatem non impedio: ingenue tamen confiteor, me muta dæmonia ejiciendi potestate non pollere.* — Egykor azt vetették a' Gyűlésben szemére, hogy bizonyos czikkelyben lágymeleg. Az, a' miről Nagy Jó Uram szól, felele B.; háromféle: született, lett és tétettetett. Én tétettetett vagyok, 's nem csuda. — — —

Diátaí történetei ismételtesek. — —

431

B. olyan volt, mint a' Homér' Bajnokjai: durva, de nagy; heves, indúlatoz, irtóztató, de derék. Századok szűlnék oly tulajdon characterű férfit.

685, 718

A' nagy emberek' képeit tisztelettel nézi minden, a' kinek szíve a' jó becsét érzi. Hadd fesse tehát úgy a' mint az még előttem lebeg. Egy kised, zömök, kopasz és ősz fejű ember, tarjagos kerek ábrázattal, búzavirág színű mentében, mellyet fél vállra vetve hordott, hasonló színű dolmánnyal és nadrággal. Sinórja 's gombja¹² ezüst: öve, 's ha jól emlékezem, néha még csizmája is, piros. Szavai mint a' kétélű tör; rettentő dörgésű a' beszéde, de attól az ügye-fogyott soha el nem rettent, mert szíve gyönyörűséget lelt azokban pártfogásokban, a' kik nyomattattak. Csak a' mód volt fonák: a' szív jó volt. —

6.

Baranyi Gábor.

686, 718, 893

Deák nyelven irta meg katonai szolgálata' történeteit. — Egy csoport katonaság, mellyben ő is állott, valamelly prusszus vár alá jutta: nézték a' zárva álló várat, de sem erejek nem volt a' várat vívni, sem parancsolatjok. Valamelly *Goda*, talán Bihar-vgyei insurgens, megbosszankodván, hogy katonai tüzének nem volt mezeje, nagy tettet ten-

¹² gombj[/] [Átírás.]

ni, kapta pisztolyát s a vár felé lőtte ki. „Ex quo factum est, ut et arx illæsa maneret, et nos incolumes domum reverteremur” mond Baranyi.

7.

Ér-Semjén, 1. Mart. 1787.¹³

936

Nemes büszkeség.

K..... A....., és S... P..., két jó születésű Ifjak, Z..... G.... Zempl.¹⁴ Vármegyei Fő Notárnál 44, 437, 564, 734
váltak Patvarián. S...¹⁵ félénk volt természet szerint, 's mintsemhogy valakivel kikö-
sön, mindent el szenyvedett: K.....¹⁶ ellenben bátor, elmés, 's ha valaki a' gyengéjére¹⁷
ért, az élességig büszke. – Egykor¹⁸ mind a' ketten késérték Principálisokat¹⁹ mostani
Generális Gróff A,²⁰ a' ki akkor mint a' Lovas Regementnek²¹ Fő Strázsa Mestere
Sookutonn feküdt. Azalatt míg oda értek, a' Principális tanításokat adott a' két Ifjúnak,
hogy a' szobába bé-késérjék, az ajtó mellett meg-álljanak, 's ott várják parantsolatját;
egyébbaránt pedig mind eránta, mind a' Gróff 's a' Gróffné eránt egész tisztelettel
viseljük magokat. Szót fogadott a' két Ifjú, 's míg a' Gróff a' Principálisokkal hosszas
tanátskozásba merült,²² ők egymás mellett tsendesen talpaltak közel az ajtóhoz. Már
bé-jött az ebéd ideje, 's a' tselédek asztalt kezdetek teríteni. A' két Ifjú nyughatatlanul
várta²³ a' le-ülést; de mint nem szompolyodott-el Soos, midőn őt tányér helyett tsak
hármat látott az asztalon. Andris, így szólla Kazinczyhoz, hát mi hol eszünk? – Hol
eszél te, felele ez szokott tsendességgel, azt nem tudom; én az Urakkal eszem. – Hogy
hogy? hát nem látod é hány személyre terítenek? kérdé ismét. – Én éhen nem maradok
felele; néked tsak magadra legyen²⁴ gondod. – – – Vette észre Zámbery is, hogy tsak há-
rom tányér van az asztalra téve, 's meg-akarván előzni minden történhető illetlenséget,
még ebéd előtt félre vonta deákjait 's meg-hagyta hogy az ebéd alatt mind ketten háta
megett szolgáljanak. Kazinczy nem²⁵ szóllott semmit; Soos pedig erre nézett. Tsak
hamar tálnak, hordják az ételt, a' Gróffné ki jön háló szobájából, imádkoznak, le-
ülnek. Soos a' Principalissa háta megé áll, Kazinczy pedig a' bonto asztalhoz megy,
elő-vesz egy tányért kanalat, villát kést, 's a' Gróff mellett helyet foglal, 's még elébb

¹³ [Az írásképp alapján ezt a sort később írta Kazinczy.]

¹⁴ K<azinczy András> és S<soos> P<ál>, két jó születésű Ifjak, Z<ámbery Gábor> Zempl.
[Javítások a törlések felett.]

¹⁵ S<soos> [Javítás a törlés felett.]

¹⁶ K<azinczy> [Javítás a törlés felett.]

¹⁷ valaki gyengéjére [Beszúrás a sor felett.]

¹⁸ büszke <volt.> – Egykor

¹⁹ [E sor mellett a lap szélén későbbi, idegenkezű (?) bejegyzés: „Ignác József”.]

²⁰ A<lmásihoz>,

²¹ [A „Lovas Regementnek” előtt hely van kihagyva.]

²² tanátskozásra <fakadt,> merült, [Átírás és törlés.]

²³ vált a [Átírás.]

²⁴ legyenék [Átírás.]

²⁵ Kazinczy <hallga> nem

⁹³⁶ egész bátorsággal imádkozik. – Jól²⁶ látta ezt²⁷ mindenik az asztal mellett, de egygyik se mert szólni. A' Gróff²⁸ maga osztotta a' levest. Az első tányért a' Gróffnének, a' másodikat a' Vendégnek,²⁹ a' harmadikat magának vette.³⁰ Kazinczy éhen nézte a' mások evését: de meg-háborodás nélkül ült még is. A' leves után a' tehén hús tétetett-fel, az akkori asztal-fogás szerint, a' leves pedig le. Ekkor Ky hozzá nyúl az osztó kanálhoz, ki szed belőle egy részt, meg eszi, tiszta tányért kér, az előtte lévő tehénhúshoz nyúl 's ki vész³¹ egy szeletet. Így bánt a' több étellel is, mindenikből maga vett magának, 's nem várta a' Gazda kínálást. Tudta ugyan³² ő jól mi forgott a' meg-szégyenültt Gazda 's Gazdasszony, 's a' bosszankodó Ppalis elméjébe: de ő egészen el vala készülve, bátran evett, 's csak az asztal vége felé kezdte hevülni, 's csak utoljára futotta el az³³ izadság. – Már meg van, monda; elő-vette előbbeni bátorságát, bátran³⁴ ette meg a' petsenyét, 's a' Patvaristák ettiquttje szerint a' sült³⁵ után fel-költ az asztaltól, elhordta tányérát, imádkozott, 's meg köszönte az ebédet. – – Ötsém Uram kitsoda, kérdé Gróff Almásy. – Meg-mondá nevét.³⁶ – Üljön-le Ötsém Uram. – Már eleget ettem gráziájából Nsgdnak. – Adjatok széket, parantsolá³⁷ a' Gróff. – K..y vonogatta magát. – Parantsolja-meg az Ur, monda a' Groff, a' Ppalisnak, hogy üljön-le. – Félve ült-le K..y, 's későn bánta-meg fiatal-tűzből származott bátorságát. – – – Ötsém Uram meg tanított monda a' Gróff, mint kellessék jó születésű Ifjakat nézni,³⁸ 's különös kedvezéssel tetézte meg tányérát a' gyümölsös kosarakból.

Nem ígér é³⁹ ez a' nemes büszkeség, ez a' szeretetre méltó tűz annyi bátorságot, annyi⁴⁰ szerentséltetést mint a' Rómaiakba tisztelünk? Neveltetésünknek köszönnyük hogy árnyékai se vagyunk a' Cocleseknek. – Méltán – igen is méltán szenyvedjük a' nyűgöt, mert⁴¹ álom az előttünk hogy egyenlőknek szült a' Természet.

Ér Semjén 1^a Mart.
1787.⁴²

²⁶ – <A' lev A'> Jól

²⁷ azt [Átírás.]

²⁸ szólni<, még Soos se bátorkodott fel-emelni> A' Gróff [Az írásjel javítása beszúrás.]

²⁹ másodikat [/] Vendégnek, [Átírás.]

³⁰ vette, [Az írásjel átjavítva.]

³¹ 's <úgy> ki vész

³² Tudta <ugyan ő mit gondol mind a' Principalis<<a>>, mind a'> ugyan

³³ 's utoljára <el> futotta az [Beszúrások a sor felett.]

³⁴ előbbeni <maga el-szánását>, bátran [Javítás a törlés felett.]

³⁵ a' <petsen> sültt

³⁶ Meg-mondá nevét? [A kérdőjel emendálva.]

³⁷ széket, <felele> parantsolá

³⁸ Ifjakkal <bánni> nézni, [Átírás és törlés.]

³⁹ kosarakból. // <Vedd vizsgálóra azt a' tisztelt tselekedeteket, a' mellyeket a' Rómaiakba tudállunk, 's ítél-meg hogy ha az illyes tűzét a' nemes büszkeségnek el-nem fojtod, ha a' még formátlan sziveket szolgálai meg-alázásra nem szoktatod, nem lesznek é nekünk is> // Nem ígér é [A törölt bekezdésben törlés: „ha <ezt a'> tűzét”: javítás a sor felett.]

⁴⁰ bátorságot, <annyi maga el-szánását> annyi

⁴¹ nyűgöt, <mert csak álmodni se tudunk a' szabadság felől arra> mert

⁴² [Az oldal alján idegen kéz írása: „Anecdota.”; ismeretlen kéz írásával fejjel lefelé három görög szó.]

8.

[Kazinczy Ferencz Abaujvármegyeinek tartathatik...]

Kazinczy Ferencz

Abaujvármegyeinek tartathatik, noha Biharban Ér-Semlyénben, anyai nagyatyjának Bossányi Ferencznek házánál született, azért 1) mert atyja József Alsó-Regmeczen lakott, Abaujban; 2) mert maga itt neveltetett iskolai esztendeijében,⁴³ és innen előbb Késmárkon, a' német nyelv megtanulásáért, majd a' Sáros-Pataki⁴⁴ Collégiumban 1769 és 1779 között; 3) mert 1784. Octób. 13dika olta Abaújnak honorárius, 1785 pedig⁴⁵ actualis VNotáriusa volt; 's 1786 olta 1791. Kassán lakott mint Királyi Igazgatója a' Kassai Tudombeli Megye' Nemzeti Iskolájának. 4) mert 1806 olta Széphalmon lakik Abaujnak épen szélében, Ujhelyhez, melly már Zemplényben van, egy órányira. – Született 1759. Octób. 27dikén.

25, 163, 167, 169,
394, 400, 446, 471,
558, 716, 886
899

978

1004

1201

9.

Ujhely Július 20d. 1825.

886

Kazinczy Danielnek és Szirmay Theréziának három fíja maradt: 1. József; 2. András, később tituláris Consiliárius; 3. Péter később Zemplénynek Substit. V. Ispánja. – Én a' József és Bossányi Susána' fíja vagyok. Szüléim Alsó-Regmeczen laktak. Atyám 1774. Martz. 20d. hala meg ott; anyám 1812. Novemb. 14d. Ér-Semlyénben, Bihar Várm., hol egykor szüléji Bossányi Ferencz és Kólyi Comáromy Juliána éltek. Elfogattam Alsó-Regmeczen, 1794.⁴⁶ Decemb. 14d. 's fogságot szenvedtem Budán, Brünbnben, Kufsteinban, és Munkácson. Szabadon eresztettem, 2387 napi kínok után, 1801. Június' 28dikán, Munkácson.

25, 163, 167, 169,
394, 400, 446, 471,
558, 716

1068

Kazinczy Ferencz.

10.

Kazinczy József és Bossányi Susánna.

886

A' házasságot tanácslotta Oberster Dráveczky ki⁴⁷ Gálos-Petriben lakott, Biharban, 's Vinnán Ungvárban bírt. Az atyám az 1756 Diaetán ismerte a' nagyatyámat Bossányi Ferenczet, 's hajlott a' Dráveczky tanácsára. A' nagyatyám a' Várad Püspöki ferdőben volt, 's az Atyám ott látta meg elsőben az Anyámat.

164, 471, 558, 716

Esküdtek Er-Semlyénben 1758. Junius 12d. a' nagyatyám jegyzése szerint 19d. Öszvekölték Szent Mihály napja táján.

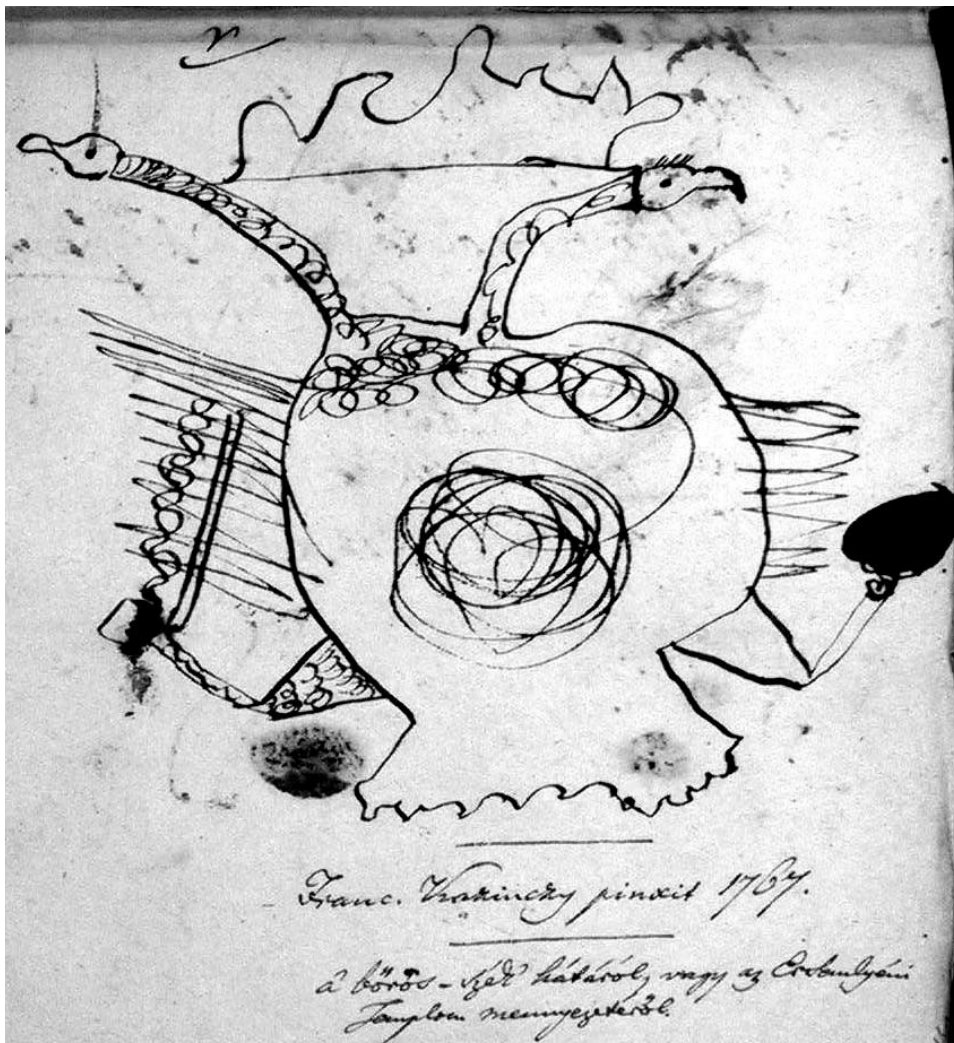
⁴³ esztendeiben, [Beszúrás.]

⁴⁴ megtanulásáért, <3> majd Sáros-Pataki [A névelő sor feletti beszúrás.]

⁴⁵ Abaújnak <szerfelett> honorárius <VNotáriusa volt>, 1785 pedig

⁴⁶ 1894. [Átírás.]

⁴⁷ [A keresztnévnek hely van kihagyva.]

397, 405, 447,
473, 562, 720,
89611.
[Sas]

Franc. Kazinczy pinxit 1767.

a 'bőrös-szék' hátról, vagy az Érsemlyéni Templom mennyezetéről.

12.

Gróf Ráday Gedeon, az Első.

Ráday Pálnak, a' Rákóczy Secretáriusának fija, és ekkor egyetlen a' familiában.

szül. Octob. 1. napj. 1713

914

mh. 1792. Aug. 6dikán.

Az a' nap, a' mellyen én Rádayt elsőben láttam, érdemes, hogy fenn-tartsam emlékezetét, noha róla Rádayra nézve egyebet nem mondhatok, mint hogy *láttam*. 'S azt annál örömebb téstem, mivel a' feljegyzést azon történetek is érdemlik, a' mellyek nekem a' Ráday' látására alkalmatosságot adtak. – Messze kerülök-ki, hogy maradékom, mellynek számára ez az írásom is elidegeníthetetlen birtok gyanánt tétetik félre, mindent megérthessen.

Maria Theresiának uralkodása alatt a' Protestansok Magyar-Országnak minden Dicasteriális hivataljaikból ki voltak rekesztve. Egyedül némelly *igen kevés* számú Vármegyékben mozdítottak szolgálathoz, de nem egyébhez mint a' veszedelmes Perceptorátushoz. Notárius az egész Országban egy sem volt, Vice-Ispán egy, kettő. Azt is, hogy Dietai Követséget viselhettek, annak kell egyenesen tulajdonítani, hogy a' Rendek ezeket nem Fő-Ispáni Candidatio után, hanem szabados bizodalnok szerint választhatták. Így a' legérdemesbb, legtanultabb, legtehetőbb Protestáns is fény nélkül volt 's a' Dicasteriumoknál 's Bécsben csak Landedelmannak nézetett.

A' Podmaniczkyak József által tétettek Bárókká. Podmaniczky Sándor Józsefnek az 1778ban kezdett Prussz háború alatt nevezetes summájú lovakat adott ajándékban. A' Helytartó Tanács, azoknak neveiket publicálván, a' kik a' Fejedelemnek hadi ajándékokat tettek, Podmaniczky Sándort quidam Podmaniczkynak nevezte.

Maria Theresia alatt a' Protestánsok sokszor voltak kénytelenek panaszkodni. Ez az áldott emlékezetű Fejedelem igen buzgó Pápista volt ugyan, de nem volt intolerans. Az volt maximája, hogy a' Protestánsoknak új kedvezést nyújtani nem kell, de abban, a' mellyek rég olta éltek, meg kell hagyni. – Nem lévén fényes tekintetű emberek, legigazságosbb panaszoknak is igen ritkán 's igen hosszas fáradozások után volt sikere. Végre Generális Belezny Miklóst tették szószóllójokká, kinek mind nagy birtoka, mind atyjának még friss emlékezetű érdemei (Generális volt a' Prussz háborúban 's sokat sarczolt), mind anyjának neve (testvére volt a' Camerae Præsides Gróf Grasalkovics Antalnak, kinek fija József alatt Herczeggé tétetett,) mind a' Generális és Abauji Fő-Ispán B. Orczy Lőrincz sógorsága (mind kettőjöknek Podmaniczky leány volt feleségek), a' Magyar Ország Dicasteriumoknál is az Udvar előtt is tekintetet adtak. Ide járult Bessenyei Györgynek Báró Grátznéval⁴⁸ szőtt szerelmeskedése, mellyet quoniam tempus admonuit, Szalluszi kicsavarodással előadok.

417, 456, 575,
689, 736

Grátzné megkülönböztetett kegyelmeivel élt a' nagy Thereziának. Maga a' Császárné a' legtisztább, legfedhetetlenebb életet élte mind özvegy korában mind az imádásig szeretett férje' napjaiban, 's szive' 's erkölcsi' tisztaságát a' religiositás is őrizte. Grátzné

⁴⁸ Grátznéval [Átírás.]

⁹¹⁴ együtt imádkozott a' Császárnéval, de a' magánosság' órájiban titkos öszvejövetelek által adott poltolékot a' kiállott erőszakért. Bessenyei György is azoknak számokban volt, a' kiket ez a' rossz asszony a' maga örömeire kiválasztott. Hogy a' virító egésségű 's korú, athléta növésű, igen szép képű 's beszédű Ifjú szemet ne szúrjon, azt hazudta a' Császárnénak, hogy Bessenyei nem látszik idegennek a' Páristávé lételtől. Azonban az Apostoli órákon a' szerelem adott leczkéket, 's a' Voltaire' tanítványa Grácznéval a' Magyar-Országi intolerantia felől szóllott, 's szájába adta a' csókok közt a' bölcsesség' tanításait, melyeket Asszonya előtt elmondjon. Mit nem nyerhetett volna a' dolog ezen útálatos Jezuitismus által, ha a' pedánt Debreczen itt is fel nem áldozta volna a' maga eszelősködéseinek a' köz jót! Bessenyei hamarabb oda hagyta az oskolákat mint hogy deákul megtanúlhatott volna, 's magyar munkáiban, melyeket írogatni kezdett, neologizált. Debreczen irtózott a' deákul nem tudó 's neologizáló Agenstől: nékik olyan grávis ember kellett mint a' tunya Nagy Sámuel. Ide járult Bessenyeinek Gróf Teleki Jóseffal való baja. Poéta volt ez is, 's igen orthodoxus mind a' vallásban mind a' magyar beszédben. T. verset írt B. ellen. B. felelt: „Ha Nagyságod bika, én szelindek vagyok!” – A' B. ellenségei megbántották Beleznyat is; ez nem bírt velek, 's inkább akarta Bessenyeit Telekinek és Debreczennek mint Debreczent és Telekit Bessenyeinek feláldozni. – Vissza térek Rádayra.

170, 392, 415, Beleznyat úgy nézték a' Protestánsok, mint valamely új Mózes. Én Patakon már
451, 477, 567, 725 Rhétor voltam, Dienes⁴⁹ Öcsém Poéta. Az atyám arra a' szép gondolatra jutott, hogy mi ketten, Komjáthi Ábrahám akkori igen híres Primárius gondviselése alatt menjünk-le Bugyiba, (Pest Várm.; a' Generális akkor még ott lakott, Pilizsi Kastélya akkor épülvén) 's neve' napja reggelén a' S. Pataki Collégium' nevében idvezeljük. 1772ben Miklós napja előtt való estve be is értünk Bugyiba, 's más nap reggel Komjáthi Ábrahám ponyóán vetett fekete mentével fellépett, dictióját elmondotta, utána pedig mi ketten, egyikünk a' rhétori chriát, a' másikunk a' deák distichumokat, nyusztal prémzett zöld mentében, zöld dolmányban, veres nadrággal 's ezüst munkával igen igen gonoszúl elperorálánk.⁵⁰ Niczky Christóf (1785 táján Judex Curiae) jelen volt igen sok uraságokkal, 's a' Pataki Múzsák' fijaiból hangot akart kivenni: de a' kis tőkéek hangot nem adtak. Ezt cselekvé a' Pataki illiberális nevelés. Jelen vala Ráday is. Ekkor nap láttam ötet elsőben.

155, 164, 170, Az atyám 1774ben, Martiusnak 20-dikán megholt. Nem győzte szegény várni azt az
392, 418, 452, időt, hogy nevemet nyomtatva lássa-meg valamely munka előtt. Gellertnek 5dik darab-
478, 568, 726 jából azt a' kis értekezést, a' melyben arról van szó, ha a' hitetlenség ellenkezik e in-
170, 417, 418, kább a' vallás céljával 's természetével vagy a' babona, halála előtt egy két esztendővel
450, 478, 481, lefordította velem. Az anyám özvegyen maradván vígasztalást talált volna annak látásá-
568, 726, 911 ban, hogy az atyámnak e' kívánsága teljesedést ért, 's sürgetett, hogy valamit készítsék. Patak és Debreczen az akkor tájban megjelent szép Literaturai munkákat nevetségessé tették: ilyen vala mind az a' mit Bessenyei írt, a' Svéd Grófné, Belisaire, Kartigám. Tudtam, hogy az affélékkel Patak előtt titkot kell űzni, 's a' legnagyobb titkolozások közt készítettem Magyar-Országi Geographiámat az 1775diki examenre. De ennek

⁴⁹ Diénes [Az ékezet törölve.]

⁵⁰ elperorálánk. [Emendálva.]

historiáját másutt fogom elbeszélni. Ez' esztendőben Júl. v. Aug. holnapokban lementem Péczelre a' Geographiával, 's ekkor láttam Rádayt másod ízben. 911

Jurátus koromban, 1782 és 83., sokat forogtam Ráday körül. Ő nagy barátja volt a' theatrumnak 's ha Pesten volt, ritkán mulasztotta el a' Játékokat. A' Parterren fogott mindég helyet, nem soha lózsiban. A' ki vele szóba akart eredni, háta megett fogott helyet, 's a' szomszédjához a' darabnak vagy játszásnak helyes vagy hibás volta felől ejte szót, 's bizonyos lehetett felőle, hogy az Öreg részt fog venni beszédében. Én igen gyakran voltam a' theatrumban szomszédja, 's sokszor csak az ő kedvéért mentem oda. Ekkor osztán a' három Egység (unitas temporis, loci et actionis), Shakespear, Corneille, Racine, Voltaire és Göthe felől folyt a' szó. 463, 490, 587, 751, 963

1784. Octob. 3dikán megindultam Gyömrőről, Gróf Wartenslebennének, Gróf Teleki Klárának (a' ki Ráday leány' gyermeke volt) jószágából, hol az Öcsém László, Zászlótartója a' Gradiskai Regementnek, a' Generalisával mulatott; 's olly korán Péczelre értem, hogy azt kelle kérdenem a' Kastélyban, ha az öreg már fenn vagyon e. Olvasószobájában letem; fekete mentében, dolmányban e vagy lajbliban, kötött munkájú hálósüvegében, mellynek felébe még egy fekete bőr sipkát szokott volt tenni, és az néki az egész nap fején volt, 's csak asztali könyörgés alatt fedte fel egészen kopasz sőt fényesen sima koponyáját. A' mint beléptem, elszégyenülve tette félre, nyitva borítvánle, a' kezében levő könyvet. Ez a' szemérmes titkolódás ingerlett, hogy lássam mit olvas 's azalatt, míg ő, nekimelegedve, holmit beszélt és keresett, kilestem azt: Clarissának 5dik kötete volt. A' jámbor öreg nyilván attól tartott, hogy a' fiatal vendég nem tudja mit mondott Grotius a' Térentz' Comoediájiról: aliter illa legere viros, aliter pueros. Az Öreg felől könnyű vala feltennem, hogy ő Richardsonnak románját nem a' szerelmeskedés története, hanem a' karakterek miatt olvassa. Egész napot ott mulattam, 's éjjeli tizenkettődfélkor még verseit olvasta. Jut eszembe, hogy egy Eclogát írt volt menyasszony-feleségének Gömör Vármegyei jobbágyainak képekben. „Édös léköm, Asszonykám! mű kigyelmödnék egy Comédiát csináltónk” stbb. – A' Tordai Gyöngyösinek „úntató fecsegését” épen úgy nem szenvedheti, mint leonínus módját. „Molnár János Szepesi Kánonok ellen, (a' ki *Gyula Császárnak* nevezte Július Cäsart,) ha ifjabb volnék egy Hetes-Írást bocsátanék-ki.” Anglus kertjében Zríni Miklósnak és Gyöngyösinek, a' Keményiás és Muranyiás Éneklőjének, márvány emléket akart állítani. Két magyar hexameter fogott volna állani mind az egyik mind a' másik alatt, mellyeket előttem el is mondott, de jegyzéseimben nem lelem. 173, 982

1788ban Bécsbe utaztam Kassáról, hol mint Nemzeti Iskolák Inspectorá laktam, 's kocsimon lévén Klimesch Tamás, Bécsi Académiai Festő, (kit esztendővel azelőtt Kassára tulajdon költségemen hozattam volt,) olly szándékkal, hogy Rádayt, akar akarja akar nem, lefestethessem, Augustusnak 7dikén Péczelre beértem. Velem vala Vályi András is, Kassai Norm. Prof., ki 1790ben Pádistává leve, hogy a' Cardin. Batthyáni védelme alatt a' Pesti Universitásnál magyar Nyelv' Professorává⁵¹ lehessen. Hossza- 173, 321, 507, 617, 691, 1014

⁵¹ Cardin. Batthyáni Nyelv' Professorává [A sor fölé beszúrva: „védelme alatt a pesti universitásnál magyar”; a nagy kezdőbetűk emendálva.]

¹⁰¹⁴ sabban 's így meg nem háborítva mint ekkor, Rádayval én soha nem voltam, 's jegyzéseim felőle itt legbővebbek. Az Anekdotenklauberey útálatos dolog, a' nagy emberek sajátságaiának felkapdosása 's felfedezése pedig büntetést érdemel. De lehet az ollyat szép részről is tekinteni. Az illy apróságok mélyebben bé hagynak látni az előttünk már nem lévők' karaktereikbe mint a' fontos dolgok' előbeszélései, 's reményem hogy azt a' mit itt elmondok, a' jobb maradék tőlem köszönettel fogadja. Nem veszt ez által annak a' szent tiszteletet érdemlő Öregnek fénye semmit, épen úgy nem, mint képe által nem vesztett, melly a' Quirinus Mark' rezén mutatja ugyan *fogatlanságát* is, de mosolygó szemeiben magát eláruló *gyermeki naivetétjét* is.

^{508, 617} Alig köszöntem-be az Öregnél, midőn egyik cselédje belép, 's azt kérdi tőle, ha bennünket a' Herculesbe szállítson e? – Ráday, a' ki érkezésemet teljes örömmel vette, egyszerű nagy tűzre lobbant, 's a' leggyermekibb ártatlansággal pirogatta, dorgálta a' cselédet. A' cseléd kifordult, 's oda hordotta holmimet a' hová maga gondolta jónak, mert kérdésére nem kapott semmi feleletet. – Ezek a' rossz-emberek ugymond R. magához térvén végtére, egy szobát *Herculesnek* neveztek el minthogy falaira a' Hercules' tettei vannak festve. – Szegény Öreg! gondolám. – Dolgozó szobácskájában magyar Tudósok' képei fityegtek mind egy nagyságban 's formában. Irtóztató mázolás! olajban tusch színre, az az feketén, mintha réznyomás volt volna. Ebből nyílt egyik ajtó a' Bthecába, másik azon Cabinetbe, mellynek ablaka az Udvar felé (azaz a' folyosóra) volt, hol a' Poéták állottak. A' magyar könyvek felesége' szobájában voltak ennek még holta olta is. – Beszélgetéseinknek tárgya mindég a' hazai literatura volt, 's leginkább Zrínyinek Adriai Syrenája, mellyet ő, igen is méltán, feljebb becsült a' Gyöngyösi Epicumjainál. Jut eszembe, hogy a' Poéták Cabinetjében egy in 4^o nyomt. deák munkát olvastattam velem, mellyben ennek a' Poéta Zrínyinek culturája felől nagy magasztalásokkal szólott a' synchronus Író, de a' könyv' Írójának nevét elfelejtettem. Tollius, Epistolæ Itinerariæ Appendixe Zrinyiről.⁵² A' Klopstock' Altonai quart kiadását nem ismerte, holott az ő neve a' subscribensek' sorában áll. –

Illy tárgyú beszélgetések közt ettük meg a' vacsorát is, 's az Öreg olly kénye szerint látszott lenni, mint én voltam, midőn egy goromba ember az asztalnál az Öregnek valamely igen helyes beszédébe belé garázdálkodott és hamis állítását makacsul vítatta. Ez Herr Lucas volt, egy⁵³ megöregedett Lutheránus Academicus, kit fijának nevelése miatt kegyelemből tartott. Ez a' faragatlan ember ezzel a' hettzel csak azt akarta velünk éreztetni, hogy ő is⁵⁴ az asztalnál ül. Valamely szerencsés történet ismét felvidította az ábrázatokat, 's az Öreg újra el vala kapva, midőn a' R. háta megett álló inas igen expressive el találá magát köhenten. R. hátra nézett, 's vissza adta a' köhéntést. Értem, ugymond, mit akar Kend azzal a' köhéntésével; megmutatom, hogy addig ülök, a' míg nekem tetszik. Kiki képzelheti, melly ábrázatokat csináltam én és a' nálamnál fiatalabb Vályi, midőn ezt hallánk.

⁵² [Ez a mondat a lap szélén, elforgatva van feljegyezve; eldönthetetlen, hogy Kazinczy vagy a másoló beszúrása-e.]

⁵³ egy [Emendálva.]

⁵⁴ hogy is [Beszúrás a sor felett.]

A' cselédekkel a' szegény Öregnek gyakorta voltak történetei. Beszéllek, hogy 1014
egykor valamely nagy ebédnél bort parancsola tölteni poharába „*félíg, vagy valamivel
tovább, vagy addig sem.*” A' cseléd nem értette a' parancsolatot, 's annyit töltött, a'
mennyit jónak gondolt. „*Puff!*” monda R. szája' kedves járásával: *üss meg a' manó! csak
azért sem iszom-meg!* 's szomjan maradt inkább. De ez a' fellobbanás epe nélkül volt.
Angyalibb lelket gondolni nem lehet.

Szombaton estve sokáig nem parancsolt vacsorára tálatatni. Engem valóban megle- 509, 618
pett mind az éhség mind az álom. Vettem észre, hogy R. valami nyugtalanítja. Végre
kifakasztotta baját. Holnap Communio lesz nálunk: beküldöttem Pál és Gedeon uno-
káimért Pestre; őket várom. Tizenegyedfélkor tálatatni hagyott. Két cseléd gyertyával
ment elől a' grádicson, egy öreg cselédje pedig utánunk jött. – „De⁵⁵ mit gondol Kend
(kezdé az Öreg, a' cseléd felé fordulván a' grádicson) nincs e az én unokáimnak bajok,
hogy még sem érkeznek?” – Nincsen biz az, Nagys. Uram, az egész dolog az lesz, hogy
ma szomorú Játék' napja lévén, a' Méltóságos Urfiak theatrumba fogtak menni, most
még vacsorálnak, 's majd éjjel jönnek ki. – „Micsoda? hallja Kend! kérdé a' szörnyen
megbántott Öreg, hát nem tudják az én kedves fiaim, hogy őket nyugtalanul várja a'
szegény Nagy-Atyjok, 's az ő kedvéért nem mulasztanak el szívesen azt az egy
Tragoediát? – Azonban a' Mélt. Urfiak valóban csak a' theatrum és vacsora után
indultak ki Pestről 's virradta felé értek Péczelre.

Aug. 11dikén mind az Öreg, mind én bé-mentünk Pestre, 's én szerencsés valék 173, 321, 509, 619
magammal vinni crayonnal festett 's igen szerencsésen eltalált képét. Előbb gyermeki-
sen vonogatta magát. „Ha a' szegény feleségem élne, igen is; úgy végeztünk, hogy öreg
esztendeinkben is lefestetjük magunkat: de ő nem él, és így hadd maradjon.” – Végre
megadta magát. De miként fesse a' Festő? parókával e, vagy házi sipkájában? A' Festő
az utolsót javasolta. Jó tehát. Leült. Már festette a' Festő, midőn felugrott; „csak még
is jobb lesz parókában,” 's feltette a' parókát. „Vagy háló-süvegemben tehát, minthogy
úgy akarja!” Ekkor ismét levette 's leült. Egynehány perczentés múlva ismét a' paróká-
hoz ment. – Én féltem, hogy megúnja az űlést, 's kértem, hogy engedne valamit olvas-
nom. Bahrtnak valamely critisch Almanachja volt az asztalán. „Olvassa, olvassa ezt az
Úr!” – Stolberg felől olvastam. Olvassa, kérem, *Kindlébent*. Ez a' Magister Kindlében
Luth. Predik. volt. Önn maga beszéli el, valamely barátjának aventűrjét, 's Bahrtd
elégge semmire-való volt, azt a' világgal tudatni. Egy nap lement a' falu' Birájához, de
nem lelte. Csak férjhez-mehető leánya volt a' háznál, a' ki a' Tisztel. Urat lelki alázatos-
sággal fogadta. A' leány piros pozsgás növése vétkes kívánságokra gyúlasztotta a' lelki-
atyát. Mint próbált tacticus, látta, hogy itt fortéllyal kell élni, 's gondolkozóba esett.
Édes Leányasszonykám, nézze csak az útszán... – A' lyány feltolta az ablak-fiókját, a'
Pap a' nyakára szorította, hogy a' lyány' feje kinn szoruljon. Panasz lett belőle 's
Magister Úrnak körülnyirbálák a' Tógáját. Én a' történetet nem hallottam, a' könyvet
nem ismertem. R. a' legpajkosabb soron felkiálta: *Kalodába tette! kalodába tette!* – Eszes
embernek nem szükség semmit mondanom e' történetre: óhajtom, hogy éretlen és
romlott erkölcsű soha ne olvassa, ne lássa.

⁵⁵ De <.>

173, 321, 509,
619, 1014

Aug. 12dikén, mely nap reggel olta hivatalbeli levelek' írásában valék elfoglalva, dél után négy óra tájban belép Budai szállásomban az Öreg 's kér, hogy menjek menyéhez, a' ki holnapra ebédre hívat. Elmentem. – Az ifjú szép Grófné, már kifejérítve, kipirosítva a' Hajfodró' keze alatt ült. Körültte Udv. Agens Drozdik Úrnak leánya forgott, mint Múlattató-Kisassz. a' Grófné mellett. Sajnálom, hogy az Úrhoz holnap szerencsém nem lehet, siető útja miatt, ugymond; de ha így fog Bécsből is vissza sietni, nem marad ideje valamelly Kisasszonyt kinézni. – Ez vala bérekesztése a' feleletnek: „'s ha választanom kellene, nem Bécsben néznék-ki egy Kisasszt. hanem Magyar Országban egy jól nevelt leányt.”⁵⁶ – Az öreg megértette mind a' Grófné célzását, a' ki háládatosságát azzal bizonyította volna, Drozdik eránt, hogy a' leányt valakire reá kösse, mind az én mondásom' értelmét. Nem sokára mentünk.⁵⁷ „Én nem tudom, hogy ez az én menyem mindent házassít. Pedig őket senki sem házassította; *magok vették-el egymást magoknak.*” – Igen is igazán magok! gondolám magamban. Mert a' világ által nagyon elragadt Grófné sokszor tűzbe hozta az Öregtet. Gondolatlan költései a' házat nagy adóságokba merítették-el. Illykor a' Grófné az Öregnek a' maga könyvvásárlásait hozta pirotságul elő. Jupiter, ha Júnó megharagította, záport öntött-le a' Deucálion és Pyrrha nemzetére: Ráday néki állott a' szép meny' porcellánjainak 's öszve meg öszve tördelte – epe nélkül, mint a' gyermek.

Menjünk az öcsémhez Teleki Józsefhez! mondá nékem Ráday; nagy szomorúsága van; István fija Belgrád körül megholt (forró nyavalyában holt meg, nem fegyver által.) – Gróf Teleki József, a' Ráday testvérének fija, kéz csókkal fogadta Rádayt, 's néma fájdalomban ült. Részt vett csakugyan Conversationkban, 's talán inkább felvidült volna, de engem a' szabadabb beszédől a' fájdalom' tisztelete tartóztatott. Vissza menénk Budára; én a' Vízi városban vettem a' Collegám, mostani Consil. Pethő Jakab miatt szállást, hogy ötet közel érhessem: az Öreg fel ment a' várba menyéhez.

A' mint Telekihez menénk, a' hídon megsejtettem, hogy a' Kocsis vissza pillantgat a' hintó' bakján álló cselédre, 's Vác felé csapkod az ostorával. Ott valaminek kell történni, mondám, mert a' kocsis integet. – „Semmi! monda igen nagy phlegmával az Öreg; mindég olyan bolond ő; ha Pestről kimegyek Péczelre, vagy Péczelről bé jövők Pestre, egy nyúl sem szaladhat-el a' kocsi mellett, hogy ezt ne kiáltsa: a' hol a' nyúl, a' hol a' nyúl! ha pedig farkas: még inkább!” – Ezek Rádaynak tulajdon szavai. Egészen festik ábrándozását.

Mind feljegyzem azon apró történeteket, a' mikre emlékezem. – Kocsisa (így beszéllé ezt nekem Szabó-Sáray Sámuel Úr, a' ki halálos processusomban védelmezőm volt) sok esztendők olta szolgálta Rádait, 's együtt öregedtek meg. Ezerszer ment-vele Pestre 's vissza Péczelre. Az Öreg, sokszor megtörtént, hogy elsüllyedvén gondolatjai közt, megszóllította a' vén kocsist, hogy talán eltévesztették az útát, mert neki úgy látszik, hogy nem jól mennek. – Bizony mondom Kendnek, nem jól megyünk. – Hallja Kend, nem akar Kend nekem hinni, de meglátja Kend, nem jól megyünk. – A' Kocsis az ellenkezőt állította, de az nem használt. – No már most parancsolom, erre menjen Kend. – A' Kocsis káromkodni kezdett; hiszen Péczelen öreged-

⁵⁶ leányt. [A záró idézőjel emendálva.]⁵⁷ [A „Nem sokára mentünk.” után Abafi kiadásában: „A grádicson felém fordult.”; ABAFI/KAZINCZY, 1884, 12.]

tem meg, ezerszer is hordtam Nsgodat, 's soha sem hordtam rosszúl, talán csak nem ment el az eszem. Úgy tudok én ahhoz, mint Nsgod a' könyvhöz. – Az Öreg elhallgatott, azt hitte, hogy rosszúl viszik, valamíg a' Pesti kapun bé nem ment. 1014

Midőn egyetlen fija elvette Fáy Susánnát, 's a' menyasszonnyal Péczelbe ért nagy sokaság gyülekezett oda a' szép magyar menyecskét meglátni. Az Öreg akkor reggel is olvasott. Fel vala öltözve, de még a' sipka volt fején. Már együtt valának a' vendégek, midőn idejének gondolta, hogy ő is felmenjen. Paróka nélkül lépett bé, 's csak a' menyé meredni kezdő szemeiről látta megtévedését.

Egy csoport vendég egy épen elmenő szép asszonyról beszélt, midőn Ráday közzéjük lépett. Annak az asszonynak van valamije, a' mi nekem nagyon tudna tetszeni, monda paradicsomi ártatlansággal. A' szót felkapták a' pajkosok.

Sok mondását maga a' hang, maga annak a' jámbor szemnek egy nézése, 's az az ábrándozás tette comicussá, a' mellyet ezen apró történetekkel akarok érezhetővé tenni. Egy nap Templomból jöttek-ki. A' Cántor felől folyt a' hátrább menő Pesti Ifjak közt a' szó. Rettenetes szava van annak a' Cántornak, mondá Puky László, most Consil. 's Ord. V. Ispán Abaujban. Ráday, mintha füleinek régi kínzásokért akarna enyhületet találni bosszús kifakadásában, megállott, vissza fordult 's ezt mondta: De mondhatom, nem is Cántor, – Nem is Pap, nem is tánczos, nem is gazda lett minden, a' ki rossz volt a' maga nemében, 's a' phrázis még most is köz forgásban vagon.

Ráday középszerű növésű volt, nem húsos, de nem is száraz. Feje a' mint mondám, szinte fényes volt a' kopaszság miatt; ifjú korában szögnek kellett lennie; a' fija barna volt, két unokája pedig a' menyé' színére rőt⁵⁸ hajúak. Úgy beszélt, hogy szemének színe éltesbb napjaiban nem az volt a' mi gyermekkorában, mert Mányokinak a' festésén, melly Péczelen függ, más színű, pedig Mányoki felől nem lehet feltenni, hogy abban megtévedt volna. – Ábrándozásait annak köszönhetette, hogy rend és methodus nélkül olvasott, és *mindent*. Még a' festés dolgaiban is akart valamit tudni. Rendes dolog, hogy Albrecht Dürtert Erdélyi Szásznak hitte, mert annak valamelly rokona *Ladislau*s volt, az pedig Magyar-Országon szokott név. Megígérte, hogy állításának igazságát papirosra teszi, de Briareusi kéz kellett volna arra, hogy mindenre reá érjen a' mit szándékozott. A' *virtusnak* egy igazán magyar és adæquatus értelmű szavára akadt. Nem mondja el a' szót, de dissertatioval együtt teszi ismeretessé. Elmaradt a' dissertatio 's vele együtt a' szó is.

Ráday ifjabb esztendeiben hasznos és nagy tekintetű embere volt a' Hazának. Pest Vgyének követségét viselte az 1751diki vagy 64diki Diétán. Még akkor ereje volt ki mondani a' mit állít, 's semmi tekintet által nem forgattathatott ki, nem némíthatott meg semmi tekintet által. Talán akkor, midőn a' Vexatio dat intellectum, hohér kézzel égettetett meg, 's Therésia Prímás Barkóczyt a' halálig keserítette, egynehány első fényű Követnek meg volt súgva, hogy ne szálljanak. Ezek közt vala Ráday is, Szatthmári Király György is, a' Pataki Collegium Fő Curátora. Az Ifjak elrémültek, hogy a' köz jó Bajnokjai nem szállanak, 's felsikoltottak: *Ráday Uram akar szállani*. Ez le vala forróz-

⁵⁸ rőt<h> [A törlés más tintával.]

¹⁰¹⁴ va, mert hiszen nem tett semmi mozdulatot, hogy szállani kíván. Zengett a' Ráday név, 's a' Követek várták, hogy szálljon. Szállott, 's úgy szállott, a' mint jó embernek kell és illik. – Nemzeti szent tűz, oh ne aludj-el köztünk soha!

¹⁰⁴⁸ Egy estve 1790ben látogatására mentem. A' folyosón (a' Váczi útszán lévő háznál) egy Grátzia-alakú leány suhant-el mellettem. El valék bájolván látásától. Az Öreg Fesslernek vagy Aristidesét vagy Mark-Aurelját olvasta, a' márgókon rózsaszín, kék, zöld, cinóber plajbással tévén punktumokat, philologiai, historiai, philosophiai czélokra nézve, hogy a' könyv, másoknak módjok szerint, egészen el ne mocskoltassék. A' könyvről folyt a' beszéd. Ráday gyönyörködve beszéllette, hogy a' menyének az a' könyv a' legkedvesebb olvasása. Szegény, nem látta, hogy az egyedül azért volt az, mert a' könyv akkor módi-könyv volt. Vagy azért-e inkább, mert Faustina⁵⁹ szép oldalról is festetik benne? – Spielenberg, a' Prókátor és Pesti Deák-Újság írója ott talált, 's mind a' ketten eljövénk, midőn az Öregnek egy cifra vendége érkezett. Spielenberg magyarázta-meg ki volt a' szép leány, 's előnkbe akadván Secretar. Dancs, 's ettől megtudván, hogy a' Grófné nincs a' háznál, bemenénk a' leányhoz. Dancs a' leány' szerelmese, előtte beszélte nekem, hogy maga az öreg Gróf is épen úgy jára midőn a' leányt meglátta, mint én. Egynehány napig nem tudott egyébről szállani. – Midőn hetven hét esztendő ember érez Anákreoni módon, az világos jele, hogy az az ember ifjúságát nem töltötte marhai örömeiben. Ráday a' legtisztább erkölcsű, Virgiliusi szüzességű ember volt egész életében, 's a' leghűségesebb, legboldogabb férj.

^{510, 619, 1031} Novemberben 1789. egy útát tévék Bécsbe. A' szegény Aszalait (mh. Grátzi fogságában 1796. Oct. 12kén) magammal vittem. Ennek fő vágyása az volt, hogy Rádait láthassa, mint Vályi látta volt, Aszalainak a' Kassai Norm. Oskoláknál Prædecessora. Ráday akkor a' Hatvani útszán lakott az aranycsillagnál, épen általellenben a' *fejér-farkas* fogadóval, hol megszállék. Első dolgom az volt, hogy hozzá szaladjak. Midőn a' grádicson mentem, már hallám, hogy perel az inasával. Kopogtam: nem szállott; benyitottam az ajtót, köszöntem: nem vett észre, írt. Intettem Aszalainak, hogy lenne csendesen. Az öreg felkölt, elment mellettünk, nem sejtett-meg, megállott a' küszöbön, 's pirongatta a' cselédet. „Kend rossz ember, meg nem tudakozni tőle, hol van szállva! Azt írja, hogy régen beteg; nyár olta leli a' negyednapi hideg; alamizsnát kér; ki tudja jöhet e másszor, 's fog e jönni merni, látván, hogy semmit sem kapott levelére?”⁶⁰ Úgy állottam ott mint egy Apostol előtt. Az Öreg vissza ment ismét író-asztalához, írt, lepecsételte a' levelet, 's frankózva küldötte Postára. A' betegnek írta azt, 's kérte benne, hogy vagy jöjjön újra, vagy tudassa vele, hová kell küldenie az alamizsnát. – Ez meglévén, megláta bennünket. Azt hitte hogy már szállott velünk, 's köszönés nélkül fogánk a' beszéléshez.

Hitvесе szint illy nemes érzésű Matróna volt. Egykor Báró Schaffrath Leopold (Piarista 's titkon Kőműves, mint most titkon Sycophanta) panaszlá a' Ráday⁶¹ asztalá-

⁵⁹ Fau<.>tina [Javítás a törlés felett.]

⁶⁰ levelére? [A záró idézőjel emendálva.]

⁶¹ panaszlá <'s> Ráday [Javítás a törlés felett.]

nál, hogy egy Tiszt fekszik betegen; forró nyavalyából kezd gyógyúlni, elköltötte minden pénzét, elköltötte még eladogatott⁶² holmije árát is, pedig a' Regementjéhez kellene indulnia. – Az a' nagylelkű Asszony – sírva írom ezt! – nem szóllott semmit, hanem magához kértvén ezt a' Papot, pénzt, gyolcsot, posztót 's 24 butellia Tokajit adott neki, hogy vigye a' Tisztnek. A' Kőműves elvitte, de megszegte a' tilalmat, hogy a' Jóltevőt a' szegénnyel tudatni ne merje. Sőt elhirdette azt az egész városon. És ezt valóban igen jól cselekedte. Az illy tettek' tudatása hasonló tetteket tenyésztet.

Ráday nem verette soha az embereit, 's ha valamelly Tisztje veretett, azonnal el volt csapva. Ez hallatlan dolog volt 1760 táján, hol a' Földes-Úr olyan formán bánt a' jobbágyaival, mintha a' feudalis systema szerint is nem *személy*, hanem csak *portéka* volt volna a' szegény jobbágy, mint Rómában. Az ő jobbágysai is emberek voltak, 's vissza éltek kegyességével. A' Tiszttartók hijába panaszkodtak, 's ez a' dühösségig vitte őket. Egy jószágában eggynehány paraszt éjtszaka felbontotta a' vermeket. A' Tiszt kapott rajta 's szaladt Péczelre, azt reménylén, hogy végre kap hatalmat a' megkapott vétkeseket megbüntetni. Mint hűle el, midőn outrírozott festéseire egy sóhajrást kapa feleletül és még azon felyül pirogatást: „Szegény emberek, melly inségben kellett nekik lenni, hogy illy ocsmány tette vetemedjenek? 'S hát Kend köztök lakván 's látván nyomorúságokat, miért nem adta azt nékem hírül, hogy nekik akar ingyen, akar új fejébe adjak annyit, a' mennyire szükségök volt?” – A' Tiszttartó majd megdermedett. A' Tekintetes Asszonyhoz ment panaszkodni. Itt épen így fogadtatott. Vissza ment az Úrhoz: Tek. Úr! az emberek fogva vannak, 's én a' dolgot előre bémentem a' Szolgabírónak is. Ha mi nem büntetjük meg, a' Vármegye Tisztje fogja, vagy tömlöczbe küldetnek. Mi nem bánunk velek olly sanyarúan mint a' Várm. Hajdúji. – Az Öreg engedett ez oknak, 's hatalmat ada Tisztjének, hogy veresse-meg tehát, de csak 12 botot adasson, és azt is minél lágyabban. A' Tiszt megmaradt ugyan a' szám mellett: de úgy, hogy a' megvert fel nem tudott kelni. – A' hóhér akkor nap el vala mingyárt csapva.

Nyúgodjál sírodban, szent Öreg, 's emlékezeted lelkesítse unokáidat a' legkésőbb időkig! – Erit ille mihi semper deus! –

A' ki Rádayt látta, ezzel a' nagy-világba nem illő együgyű lélekkel, képzelheti Rousseaut. A' franczia Bölcsnek nem volt ennyi és ilyen gyengéje: de a' magyarnak nem volt epéje mint a' francziának.

Széphalom, Mart. 8^d 1808.
K. F.

⁶² eladogat<t>ott

13.
ANEKDOTONOK.⁶³

/:Bohóskodás! de ki szégyenli, hogy néha bohóskodott?:/⁶⁴

420, 455, 480,
570, 683, 687,
727, 924

1. SZILÁGYI MÁRTON S.Pataki Phys. és Matth. Professort élessége miatt nem igen szerették a' Tanítványi; az ő leckéje alatt is mindég egyebet írtak, és tanultak. Egykor veszi észre Szilágyi hogy az utolsó Székbe egy Deák ír, de nem az Algebrát amit ő tanított, hanem valamit egyebet az előtte lévő Papirosból. Nagy flegmával félbe szakasztja a' Tanítást, 's parancsolja hogy az írást néki nyújtsa-fel. Videant mei Auditores num ego hæc dictaverim monda; 's el kezdte a' Jesus Kristus' fel-támadása felől egy Predikációt olvasni, 's abból állott a' Satisfactio, hogy vagy fél Paginát belőle el-olvasott.
2. SZENTGYÖRGYI ISTVÁN Philosophiæ Prof. egy Szombaton tavasszal Disputatiót tart. Igen hátul egy Deák fel-lopja a' fejére a' süveget, 's vígan néz körül, hogy őt senki se látja. Le le veszi, meg fel-teszi, vége a' Disputatiónak, 's a' 10. órát el-üti, fel kelünk mindjában, 's a' Prof. még se jön le a' chatedrából.⁶⁵ Ül, és néz. – Quis tu es ibi? tudakozza. A' Deák le üti a' fejét. A' kik előtte ültek mind jelentik magokat. A' Professornak más kellett. Sokára fel-ütötte a' fejét a' GYANÚS is. Ki kellett jönni az Auditorium közepére, 's ott rakta meg érte.⁶⁶
3. Egynehány opponens mind azon kezdte az Objectiót hogy *vilia* mea Argumenta proferam. El-unta utóljára SzGyörgyi a' Vilia Argumenta-kat, 's meg-szollította az egyyiket: Bár csak Öcsém ne mind Vilyből hordanátok az Argumentumokat.
4. Egykor bé jön a' Logicába, 's kezébe veszi a' Catalogust. Bakk vólt az utólsó. – Dux Gregis ipse caper monda SzGyörgyi Virgiliusból.
5. Egy Deák fel-megy az esztendei Censurára. Régen haragudt rá Szentesy, 's olly kérdéseket vetett elibe, hogy a' Deák tellyességgel nem tudott felelni. Bosszonkodva karmolta a' homlokát. – „Nízzik Collegá Uraimik, Ű míg harágszik, hogy nem tud.” – Clarissime Domine! Ista Contumelia me non erigit, sed frangit, monda a' Deák. – „Ergo fractus pereas.”⁶⁷
6. A' Publicusok nagy Kártyázásnak adták magokat. Szemere Albert és Halász Szentesihez mennek. „Frater Halász! Audio te in lusu Chartarum Pictarum tantum fecisse Progressum, ut jam vel ipsum Szémere antecellás.”
7. A' Publicusokat egy Ivánnénál tartott tántz⁶⁸ miatt a' Professorok provocálták. Eggyenként egy sem akart fel-menni. Ezen engedetlenségért el-tiltódtak az oskolától, míg a' Patronatus Deputatiot nem rendel. Tudakoztatván ez által miért nem mentek-fel a' Provocatiókor, azt felelték, hogy Szilagyitól tudták hogy meg-akarják

⁶³ [A cím és az 1–14. anekdota Aszalay János írása.]

⁶⁴ [Kazinczy Ferenc más színű tintával írt megjegyzése.]

⁶⁵ chaterrából. [Emendálva.]

⁶⁶ meg <a' fejére> érte.

⁶⁷ pereas. [A záró idézőjel pótolva.]

⁶⁸ tán!../ [Átírás.]

verni. 'S hát ha meg akartak volna is kérdé⁶⁹ Szilágyi Márjásy Boldisárt mit csinál-
tatok volna akkor?" – Consilium cepissemus in arena. 455,924

8. Az alatt míg a' Templom épült az Isteni tiszteletet a' Pataki nép a' Csűrbe tar-
totta. Communio lévén, mind el-volt⁷⁰ foglalva a' hely, mikor Gombai bé-jött.
Szentgyörgyi intet neki, hogy üljön mellé, ott ül Gombai, hát egyszer jön Szilágyi.
G... ki lép Szilagyinak helyet adni akarván, de egyszersmind azt is reménylven,
hogy ötet⁷¹ is bé-ereszti. Sz... az egyik lábát a' Székből ki-hagyja, 's úgy imádko-
zik. G... állva várja az imádság végét. Sz...⁷² le-ül, 's a' térdét ki-teszi a' Székből,
annak jeléül, hogy G... ott ülést nem kap. G... haragosan és szégyenletében ki
megy a' templomból. Csak hamar azután Sz... azt izeni G...nak és Óvárinak, hogy
ha tovább is Nádpálcával járnak,⁷³ azt a' farokra rakatja. G... reá tüzeli Óvárit, hogy
menjen Sz...hoz pálcásan, 's ha belé kap, verje-meg, maga a' Templomi casus miatt
már meg esküdt hogy soha a' házához nem megyen. Óvári félt maga menni, G...
tehát el ment vele, de csak a' gradicsig, olly szándékkal, hogy ha Óvári felülről kiált
segítségére szalad. Fel megy Óvári maga, 's Sz... ki akarja tekerni kezéből a' botot:
addig bírkoznak rajta, hogy Óvári által vetvén azt a' Sz... fején jól meg-szorítgatta
vele a' háta gerencét. Továbbá pedig az ajtóig rántogatván, a' hátát keményen az
ajtó félhez dörgölte. Nem volt szükség e' szerint hogy G... fel-jőjjön; 's Óvári csak
akkor eresztette-el Sz...gyit mikor meg ígérte hogy⁷⁴ miatta semmi bántása nem
lessz.
9. Zoltán Pali Lácainé körül vesztegetvén el az idejét, el nem készült a' Censurára. A'
Censura előtt való nap a' Terhes Kertjébe le-fekszik hasra /:Gombai a' Szomszéd
sövény mellől nézte nevetve:/ 's úgy tanulta Hollmant. Egyszer térdre egyenese-
dik, 's öszve tévén kezét így kiált-fel: Ur Isten csak most az egyszer! b... a' Lelke
Jussa miatt most mindjárt csúffá leszek.
10. Szilágyi egyszer nagyon karomkodott publice a' Leckén hogy a' Publicusok között 455
egy sem jelent meg. Kaz. Fer. Zoltán Pál és Paloci Horváth Ádám Pinkócról hozzá
mennek capacitálni, hogy az ollyan ki-hallgatás előtt esett pirongatás, igasságtalanul
eshetik. Horváthnak mozdulásai igen rendesek voltak. Sz... azt gondolta, hogy
ötet H... azzal bosszantani akarja, 's fel emelte reá a' kezét hogy pofon⁷⁵ üsse. H...
mozdulatlanul maradt az egész testével, s csak fejét fordította nevetve a' két Pajtása
felé. Ezen nagy kacagás tamadt, Sz... pedig még nagyobb tűzbe jött. H...tot ki-
űzték a' Szobából. Már azt gondoltuk hogy H... az útján van, midőn nyílik az ajtó,
's egy: *Prima et ultima Visitatio Domine Clarissime!* hangzott-bé. – Ehe! monda
neki Sz... de már akkor H... megint a' gradicson volt.
11. *Nádaskai és Hétzei* két Barát Kis Katit szerették. Papainénál egy tántz volt. Ott volt
mind a' Menyecske, mind több publicusokkal együtt Márjássy Bóldisár, és az öttse

⁶⁹ kerdé [Ékezethiba.]

⁷⁰ [/]l-volt [Átírás.]

⁷¹ hogy <néki> ötet

⁷² [/]z... [Átírás.]

⁷³ Nádpálcával <akar> járnak,

⁷⁴ Sz...gyit hogy [A „mikor meg ígérte” sor felé írt beszúrás.]

⁷⁵ [/]ofon [Átírás.]

- 924 Sigmond. Hécei és Nadaskai keservesen néztek, hogy Tanítványaik boldogabbak voltak az el-múlt éjszaka mint ők, s H... gorombául szólott a' két ifjúhoz. Ezek a Derekaly⁷⁶ alól görcsös botot kaptak-elő, 's N...ait mint Præceptorokat meg kémélték, de H... jól el-verték. Még H... volt az, a' ki kérte őket, hogy a' dolgot a' Professorokhoz ne-vigyék.
12. Rigó László Preconak következett az Auditoriumba. 1. ittze borért azt fogadja, hogy az el-olvasandó⁷⁷ Biblia versei közzé belé szúrja ezt: És azért⁷⁸ nevezetik az ördög ördögnek. Meg-kapta az ittze bort, de kevésbe múlt, hogy ki nem csapták.
13. Szendrei Balogh Sami valamely sokakkal másokkal el-követett Excessusért arra büntettetett hogy deprecáljon. Ő talám a' Negyedik volt, 's míg a' többi deprecált, ő az alatt a' Székek vagy másoknak a' lábaik közt vont meg magát. Ra következőn a' sor elő bűjt, 's e' volt a' habarva el-mondott Deprecatiója: Eadem navi navigari Viri Humanissimi, et quæso ut mihi ignoscere velit.
14. Kaz. Fer. Respondensnek tétetik 1779be a' Theológiából. Mások egy egész Paginányi imádságot bocsátnak elibe a' Thesesek el-olvasásának. Ő így imádkozott: Omne bonum donum descendit desuper: descendat inde Auxilium tuum⁷⁹ hoc etiam hora Amen. – 'S azt mondták a' Deákok hogy igen publicus imádság. /:Eddig az Aszalay keze. – A' mi következik a' Miklós Öcsémé:/⁸⁰
-
15. Bárcay Samuel egykor be setétedvén az estve, parancsolni akarta az Inasának, hogy gyűjtsen gyertyát. *Domine Diós* /:így szólla nagy seriositással:/ *se nap világ, se hóld világ, tehát gyűjtsen gyertyát.*
16. Bárcay Sámuel kártyáztván 's vesztésben lévén Keneseyt csalárdsággal kezdte magában vádolni, de bártortalan lévén magában fojtogatta gyanakodásait. El unván sokára a' vesztést, meg szólítja: *Uram, Uram, Kenesey Uram! úm, úm, – pénzbe áll a' dolog.*
17. Szemere Albert Bárcay Samuellaal lakott. Samu egy estve kinn áll a' kapunál, 's valamit akart mondani Szemerének, kivel nem csak az, hogy régólta együtt lakott, hanem azon felül sokáig együtt tanult már annak előtte is. Melancholiájában el-felejté a' nevét. Meg kopogtatja az ablak üvegét 's bé kiált: *Békési!* Szemere tanult, 's nem vette észre mit akart. *Békési!* Szemere tudakozza kit hív, 's akkor meg vallotta, hogy el-felejtette nevét 's ötlet hívja. NB. Ez az el-nevezés onnan jött, mert Szemere bekecset hordott.
18. Bárcay Samuelnek Barátjai egykor alkalmatlanságára voltak, mert vacsorára nyúlalt süttetett. Sokat tanakodott magában, miképpen mutassa ki nekik az utat, hogy azok rossz neven ne vegyék, és rajta keserves satisfactiót ne vegyenek. Ujja körmeit rágván egykor meg szólal: *Ha úgy tetszik* /:itt el-akad:/ *hány óra?* – – A' hang el-árulta igyekezetét, 's a' leg keserűbb vexát szenyvedte-el.

⁷⁶ a<.> Derekaly⁷⁷ el-[/.../asandó [Átírás.]⁷⁸ [/.../ért [Átírás.]⁷⁹ Auxilium <...> tuum⁸⁰ [A zárójelben Kazinczy más tintával írt autográf megjegyzése. A 15. ponttól Kazinczy Miklós kézírása.]

19. Patakon tűz támad. Az ifjuság oda szalad. Sokan dölgoztak, de a' nagyobb rész ⁹²⁴ bámúlt. Szólga Biró Horváth Ujhelyből történet szerint Patakon volt, 's a' Hajdujára rá parancsolt, hogy mindent vágjon, a' ki nem óltja a' tüzet. A' szegény hajdú rá vág egy Deákra, azonnal néki megy rudakkal az egész sokaság, 's ha a' Szólga bíró hozzájuk nem szaladt volna, szerencsétlenül lett volna végi a' dolognak. Kérte az Ifuságot, hogy azt a' hajdunak ne vegyék rossz neven. Ő azt meg tévedésből cselekedte. Bárcay Sámuel okosan akart szállani: akkorában tanulta a' Hejneccius Logica-jában az Ideákról való részt, de Ideis claris et Distinctis adæqvatis. – Domine Perill. Judlium, iste Hajdo poterat habere *ideam distinctam* penulæ et lenæ. az az láthatta ki a' paraszt, ki a' Deák.
20. Bárcay Sámuelnek szava járásai ezek voltak: *ih kirem drága nagy ju Uram!* 's akkor meg fogta annak a' kihez szállott az áll-kapcája allyán a' bőrt, 's csipve fel rántotta az ég felé. – – – *Tortura Capillorum*, mely⁸¹ a' volt, hogy véletlenül a' barátjai Zopfokat, mellyek az akkori mod szerint idegen hajjal voltak meg vastagítva hirtelen a' nyak szirtjához ütötte, 's nevetve egyet ugrott.
21. Bárcay Sam. egykor igen vigan 's nevetve jött haza. Zoltán Pali nálla volt. Bé ugrik a' házba, 's így szól: *Zoltán, úgy é én most bolond vagyok?* – Zoltán nevetés nélkül felelte: *Biz a' te, Samu!*
22. Bár. Samu a' Czigányokat egy garasért jobbágnak fogadta. Contractust íratott velek, és azt az Archivumában tartogatta. Az ilyen acqvisitiokban sokat keresett.
23. Tolcsván valami Bálba táncba kerekedett Bárcay Samuel, az a' ki elől táncolta a' Lengyelt el vált párjától, 's a' Férfiak külön szakadva keringettek az Asszonyok körül, Samu észre nem vévén mi dolog, soká őgyelgett a' táncosok közt, 's látván hogy a' többi táncol, soha se tudta mit csináljon.
24. Egykor ismét Tolcsvára akartak menni már készen volt a' szánka, űlni akart minden, de Bárcay Samu nem lelte a' kalapját, a' sok hányásba vetésbe meg látja a' Præceptora deák szabású kalapját az asztalon, de látta hogy az nem az övé, de kinnyában hozzá állott, körül nézi, kívül belől meg szagolja 's így szól: *B..... a' Lelkét be deák bűz.*
25. Egyszer szerelmes volt *Samu* a' Soos Ferenc Kisasszonyába, a' konyhán főző Gazdasszonyának sokat beszélt rólla. *Tám szereti az Urfi?* kérdé ez, 's Samu elszégyenülve veregette meg a' Gazdasszonya vállát, 's ezt felelte: *Csak úgy, csak úgy Gazdasszony!*
26. Professor Szilágyi de structura Corporis humani tanított, *Samu* a' Cathedra mellett lévő első székbe el-aludt, a' Professor a' musculusokat magyarázta, illy formán: *Musculi acceperunt nomen a muribus, quod formam murium habeant, sunt musculi qui caput, truncum et Caudam habent, at sunt qui Caput et Caudam non habent. Hic*⁸² *rectius dormientibus assimilari deberent.* Márjásy Boldizsár Samunak éppen a' háta megett űlt, 's így kiáltott fel; *Ne aludj mert azt mondja Professor Uram, hogy se fűled, se farkod.*

⁸¹ Capillorum. <Egykor nevette ..> melly [A törlés után megmaradt pont emendálva.]

⁸² Hi [Emendálva.]

- 924 27. Kelcz Antallal executióra jővén Bárcay Samu Regmeczre Rollynál meg-lát egy törpe Lyányt, Milec Prokátor valamit kezd beszélni, 's Czverglinek nevezi. Meg szólal Samu: *Jó volna belé oltani.*
28. Kelcz azt tudakozza Samutól *ha eszik é valami ételt? Majd bé veszem,* felele.
29. Látván a' Pesti Juratusok a' Bár. Samu élheteretlenségét, el vitték a' Partesekre. *Azt veszem észre hogy itt több kurva van mint⁸³ Patakon* monda Samu; Csak hamar kezdi ötöt attakirozni egy kurva: *Kurvanyád monda, nem azért jöttem én ide.*
30. Csizi János. S. Pataki Predikátor Nagy Pénteken a' reggeli Predikatio után ki hirdeti: *A' Cantor jelenti, hogy 12 orakkor a' Passiot el-fogja énekelni; a' ki tehát a' hivek közül jelen lenni akar, nyitva találja az Ur házának ajtaját. Én ugyan el nem mondanám egy Lóért.*
31. Egy Kis Pataki ember el aludt a' Templomban. Csizi meg szólal: *Hallod é Kis Pataki ember! pedzi már!⁸⁴* Így nevezik a' Halászok, mikor a' horogra hal akad.
32. Nem volt ritka dolog ezt hallani a' Csizi Predikatioiban: *A' pénz olvasva jó! Az Asszony verve jó!⁸⁵*
33. Egyik Leánnyának keresztelésére Csizi Prof. Szentgyörgyi Uramat hívja. Előbb mindazáltal maga egy oratiót tart, hogy ő ezt *Deborának* nevezi, mert ez a' Sidó szó *Méhet* téssen. Az én Feleségem /így szolla/ fel gyógyulván tavaly a' méhesben ment magát szellőztetni. Ott nemzettem őtet.
34. Egy időben mintegy 1778.dikban a' Pataki Ifiúság és az Asszonyok a' Pápista Templomba kezdtek járni. Így szolla egykor Csizi Prédikációjában minekutánna a' Tanulokat rútol le-mocskolta: *Ti is bestia Lustos Pataki Asszonyok alig kondítják meg a' Várbéli harangokat, 's már kapum alatt mint a' ménés nyerítve mentek el. De bezzeg vonhatják ezt a' mi szegény csonkánkat – nem látnak titeket az Ur házában.⁸⁶*
35. Szathmáry Mihály Theol. Prof. Mihálynak, Samuelnek, Simonnak és Mosesnek Attya hosszas erőtlensége után meg halván, ezt hagyta textusul: Meg próbáltál Uram engemet, mint az ötvös az aranyat⁸⁷ Esaias⁸⁸ Nagy temetés volt a' Collegiomban. *Keresztyén Halgatóim! /:monda Csizi:/ Sokféle a' kemence: van ház fűtő kemence, kenyér sütő kemence, üveg csináló kemence, fazekas kemence, e' 's ez kemence. E' mind kemence; de nem ilyen kemencébe próbálta meg az Isten a' mi Szathmáry Mihályunkat, hanem a' nyomoruság kemencéjébe. – – Ugyan ekkor azt is beszélt el, hogy a' szegény Szath. Mihály egykor könyörgése által tartott meg egy veszedelemben lévő hajót. Nagy szélvész volt etc. etc. etc. Midőn ilyen veszedelemben forogának fel kiált a' mi szentünk: *Uram Isten tarts meg, mert a' mit tudtunk, mind el-mondtuk.* És e' volt az a' csuda tévő könyörgés.*
36. Egyszer a' henylés ellen papolván, úgy citálta Ovenust:⁸⁹

⁸³ va[...] mint [Átírás.]

⁸⁴ [Az oldal szélén e sorok mellett: „NB”.]

⁸⁵ [Az oldal szélén e sorok mellett: „NB”.]

⁸⁶ [Az oldal szélén e sorok mellett: „NB”.]

⁸⁷ [Az oldal szélén e sorok mellett: „NB”.]

⁸⁸ [Hely van kihagyva a bibliai idézet pontos helyének.]

⁸⁹ citálta <Ovidiust:> [Javítás a törlés felett.]

Qværitur Ægistus Curnam sit factus adulter?

In promptu Causa est – – – – –

itt nem jutott eszébe a' hemistichon.

In promptu Causa est – – –

In promptu Causa est *otiosus fuit*.

a' helyett *desidiosus erat*.

924

37. Egy Vasárnap ebéd után Babarékhöz ment Petrahora Csizi. *Hozass bort ígyünk, küld a' mestert papolni*. E' vala a' bé köszöntés. Babaré elibe⁹⁰ adja hogy annak rossz következései lennének, ha a' nép meg tudná hogy ők az együtt ívás miatt mulatták el a' Templomot. No hát harangoztass bé, mond el, 's ígyünk osztán. Babaré kérte⁹¹ Csizit hogy papoljon helyette. Bólong, monda, most is az előtt szöktem meg hazulról. Néhát mennyünk. Bé mennek a' Templomba, 's Babaré Csizit⁹² bé ülteti a' székre, hogy alkalmatlan költözködés nélkül mehessen fel a' Cathedraba. A' mester el kezdi az utolsó Stropháját a' Zsóltárnak, akkor Babaré⁹³ előrántja a' keszkenőjét, 's mintha az orra vére jönne, ki megy a' Templomból. Csizi kéntelen volt prédikálni.
38. Meg hal valaki Patakon 's Babaréket és Csizit Actornak kéri a' Felek. A' temetés előtt való nap Babaré bé jön Patakra, 's meg száll Csizinél. Isznak. Babaré észre veszi, hogy a' Csizi prédikatiója az asztalon hever. Az alatt míg az ital közben Tsizi ki ment egynehányszor. Babaré hirtelen által olvassa a' Prédikatiót, meg jegyzi a' textust, exordiumot, partitiót etc. etc. Más nap el-kezdődik a' temetés. Babaré vólt⁹⁴ az első Actor. El mondja az imádságát. El olvassa a' Textust Csizi meg ijed. Vádolja magát hogy meg nem kérdezte miről fog papolni, 's már parallelus locust keres. Azomban Babaré az exordiumot is úgy csinálta mint ő. A' partitiót is mint ő, az Applicatiót is mint ő, – mert el olvasta a' munkát. Csizi el-ijedve extemporisált, 's csak ugyan mondott olyat, mint egyébkor.
39. Uj esztendő Pap marasztás. – Csizi tartott tölle, hogy meg nem marasztják, azért a' Prédikatio után ki hirdeti a' Perselyt,⁹⁵ 's másodszor pedig jelenti: *hogy a' Pataki Pap meg-marad, és így a' Hívek soha se fárasszák magokat a' marasztással*.
40. Szemere⁹⁶ Albert igen fiatal korában megjelen Patakon 's udvarlására megyen a' Fő Curator Vay István Úrnak. A' köszönés után azt mondja gondolatlanul: Én ma a' Tek. Úrról álmodtam. – Vay nem megbántott ambícióból, hanem inkább élességből, és hogy a' fiatal embert a' bátor⁹⁷ aborírozástól elszoktassa, ezt feleli: Pedig én nem vagyok makk.⁹⁸ Tudnillik a' magyar példabeszédre czélozott: *éh disznó makkkal álmodik*. – Szemere megértette a' czélozást 's felel: Az az állat, a' melyet a' Tek. Úr

⁹⁰ bé köszöntés. <Petrahai> elibe [Javítás a törlés felett.]

⁹¹ osztán.<Petrahai> kérte [Javítás a törlés felett.]

⁹² Templomba, 's <Petrahai> Csizit [Javítás a törlés felett.]

⁹³ Babaré [Átírás.]

⁹⁴ [/]ólt [Átírás.]

⁹⁵ [Az oldal szélén e sorok mellett: „NB”.]

⁹⁶ [A 40. ponttól Kazinczy kézírása.]

⁹⁷ az bátor [Átírás.]

⁹⁸ [Az oldal szélén e sorok mellett: „NB”.]

- 924 gondol nem csak makkal él. (Tudnillik TÖKKEL is.) – Vay kopasz volt, 's elhallgattott.
41. Szemere Albert más esztendőben ismét megjelent a' Pataki examenen, 's a' Conferenciába, melly igen korán reggel szokott tartatni, Júliusnak első napjaiban, és így a' legforróbb melegben, francia kék bársony magyar ruhába öltözve lép-be. Bárczay Ferencz megbántva érzette az által magát, hogy Szemere bársony ruhában jelent-meg, 's ezt kérdi tőle: *Hol maradt a' Kammerherrschlüssel?* Mintha ezt mondotta volna: Bársony ruhához Camerariusi kolcs illik, 's az nem egy ilyen tekintet nélkül való ember hátára való. Egy nagy gyülekezetbe osztán Bárczay persziflirozta Szemerét, 's azt mondta, hogy az zsípvásáron vett ruha, és⁹⁹ hogy Pápista emberé volt. Kérdik, honnan tudhatja azt? Felel a' néki tulajdon pajkos hanggal: édes Asszonyom Néném, bizony az volt! bizony az! – „De honnan gondolod azt, Feri? – A' térdeplés miatt mind le volt kopva a' térdén a' bársony. Ezen nagy kaczagás támadott. De Feri nem hagyta-el a' pajkosság. Azt vetette hozzá, hogy a' Strázsamesteri zopf, az az a' *vastag*, ledörgölte a' nérczet a' mente gallérán.
42. Az ifjabb Pósa egyszer Bárczára megyen, a' Feri atyjához; egy ártatlan, de aristocraticus búzú Öreghez. – „Hallja Kend, úgy hallom, a' Kend bátyja /:István:/ megvette a' Nyíri Portiót?” – Meg, Tek. Úr! – „B...m a' lelke helyén, Kentek miatt már Úr sem lehet az ember!” –
43. Bárczay Feri és Patay Sámuel közt valamely határbeli Controversia volt. Pósa Gábor Patay mellé szított. Feri öszve akad Pósával, 's ezt mondja neki: Az Urak respectálják a' Nemesi just, mert én kéntelen leszek etc. etc. a' magam védelmemre... Ebattát, nekem a' Nemesség többbe van mint az Úrnak. Tudnillik Pósa sok ideig Nemtelennek tartatott, és hosszas mesterkélések után sütötte-el, hogy nemessége stabiliáltatott. – Pósa hosszú orral méne-el. –

14.

Kérdések, melyre feleletek kérettetnek.¹⁰⁰

- | | | |
|----------------------|--|--|
| 43, 170, 419,
905 | 1., Olasz Péter mikor denomináltatott Grammatices Præceptor Publicusnak? | Felelet.
– – Sub examine anni 1769
<i>in Julio constitutus. usque ad examen 1770</i> |
| 908 | 2., Ki volt a' következő esztendőben Syntax. Præc. Publ? – – – – | <i>Sam.</i> ¹⁰¹ <i>Mándi const. 1770 mense Januario usque ad Julium 1771.</i> |
| 909 | 3., Szathmári Paksi Samuel melly eszt. volt Poeták Præceptor? | <i>Anno 1771. die VIa Julii constitutus; fungit usque ad Julium anni 1773</i> |

⁹⁹ ruha, <volt,> és¹⁰⁰ [Dőlt betűkkel idegen kéz írása.]¹⁰¹ <Talán Terhes István> *Sam* [Az idegenkezű törlés alatt Kazinczy kézírása.]

4., Vécsey Sigmond mikor denomináltatott Oratoriæ Præceptornak?	<i>Anno 1773 mense Julio constitutus usque ad Julium Anni 1774.</i>	911
5., a' Logicában ki volt a' Præsés a' következő esztdőben?	<i>Anno 1774 usque ad Julium Steph. Bosvai anno eodem 14^a Julii constit. Steph. Bátori.</i>	921
6., Ifju Szathmári Mihály mikor lett Professor? – és mikor holt-meg?	<i>Rediit ex Academia Uttrajectana, qua designatus Professor, anno 1771^o exeunte, Professione exorsum 9^a Januarii 1772. – Mortuus die 24^a Junii 1773. ætatis anno 28^o.</i>	911
7., Szilágyi Márton mikor lett Professor?	<i>1773. die 20^a Septemb. defunctus 4^{ta} Novemb. 1790. ætatis 43.</i>	

Obs.

Steph Terhes fuit Præceptor Grammatist. an. 1773/1774

15.

[Olasz Péter Gramm. Præc. ...]

Olasz Péter Gramm. Præc. 1769 ad 1770.	42, 170, 419, 905
Mándy Peter Syntax.	908
Szathmári Paksi Sám. a' Mih. Theol. Prof fíja 1771, 1773.	909
Vécsey Sigm. Rhet. 1773 ¹⁰² ad 1774	911
Bátori István 1774.	921
Ifj. Szathmári Mih. Utrechtből 1771. ősszel haza.	911
kezdi szolg. 1772. Január. ¹⁰³ 9d. † 1773. Jún. 24d. elt[emetik] ¹⁰⁴ 28d.	
Szilágyi Marton lett Prof. 1773. Septbr. 20d.	
† 1790. Nov. 4d. élet[ének] ¹⁰⁵ 43 eszt.	
Terhes István Præc. in Gramm. 1773, 1774.	
II. Jozsef Patakon 1770. Máj. 20d.	45, 46, 432, 449,
Szgyi István Jul. ¹⁰⁶ 16d.	475 565, 723, 907
	911

¹⁰² 1774 [Átírás.]

¹⁰³ Jánuar. [Az ékezet törölve.]

¹⁰⁴ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]

¹⁰⁵ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]

¹⁰⁶ Istv. <1770.> Jul.

16. Feldolgozni valók.

- 1235 Kazincsy 2. Febr. 1786.
 173,320 da sind sie – Sok Agenssel a’ Basteyon.
 973 Pazdicsi Communio.
 1235 Lőcsei Processio.
 Fay Agoston, Agostonné, Darvas, Gr Csáky Antal és Barkóczy Janos.
 Lomniczi Luth Pap.
 654, 1076 Lampachon, Nézzd a’ Magyar.
 175, 322, 527, 638, 1054 Mihály¹⁰⁷ a’ Dunába ugrik 1791.
 1023 Csóron 1789. Franciscanus posztó Überrockban, kopasz fövel.
 1235 Diligence.
 Uram Bátyám, nem kellett volna el venni.
 652, 1076 Neumarkon a’ pohar.
 652 Ens Und hier ist der 9te. Spitzbu[b]en.
 1074 Frankenmark. Sok mén a’ tökibe.
 1235 Péter és Kapitány Kisné.
 23, 437, 564, 734, 1235 K Andr. és Dobos. Almasi Generalis és né Sokuton.
 1235 Bárány, Domine Reverendisse. 1789.
 79, 503, 608, 776, 1006 Hobgardi Plebánus numism.
 1072 Rakics, pride
 Hiszen talán¹⁰⁸ csak beelégli mar.
 1235 Thómanné.
 74, 536, 989 Schottenthóri¹⁰⁹ alamisna.
 1068 Menettetem.
 1076 Kufstein das bin ich.
 1072 Non exploratum veni. Ille non morietur.
 1235 B. Einsiedl.¹¹⁰ husvét
 Toth Tamás bilyege
 Még a’¹¹¹ Vt is szerettem érttek.
 653, 1074, 1076 Aubert¹¹² a’ tökök Huf Rgbeli Fő Hadnagy. Kuderka Huf.
 1076 Gal Mózes Markusfalvi Zászlótarto. Teczel és Juritek
 1235 Bár 50 fíja volt volna. Mitrovszki.
 59, 519, 627, 1038 Aszalai 5ft.
 1076 Rohe. Frohe.
 1235 Egri flastrom.
 Miskolczi strázs.

¹⁰⁷ Mihály<.>

¹⁰⁸ Talán [Beszúrás a sor előtt, a „Talán” kezdőbetűje emendálva.]

¹⁰⁹ S[../]ottenthóri [Átírás.]

¹¹⁰ [Bizonytalan olvasat.]

¹¹¹ a [Emendálva.]

¹¹² Auberg [Átírás.]

Elalszik a' gyertya Siegw.
No még eggyszer.

1235

17.
Patak.

1770. Máj. 20d. II. József Patakon ebédel. 43, 46, 432, 449,
1771. órát kap a' Collégium. 475, 565, 723, 907
Octóberben az öreg Theol. Szathmári Mihályt megüti a' guta. 924
1775. Nov. Szathmári Király György FőCurátor helyébe Kácsándy László.
1776. Mart. 27d. a' nagy templom fundamentoma letéttetik a' régi fából épült temp-
lom helyén. Azalatt az isteni tisztelet a' Város' északi részén, az úgynevezett
Héczén, tartatott egy csűrben.
1777. Kácsándy László meghalván, helyébe Vay István lép.
1778. Mart. 15d. meghal a' Theol. Szathmári Mihály ki guta ütésben 1771 olta fe-
küdt.
1781. Jul. 8d. consecráltatik az új templom.
Septemb. 3d. megholt Szentesi János Histor. Prof.
1782. Jul. Szentesi János helyébe megválasztatik és 1783. Január. 14d. introducáltatik
Szombathi János.
1788. Január. Vay István Pécsi Districtusbeli Supr. Stud. Director lesz, 's helyébe Mart.
4d. választatik Patay József.
1827. a' torony' tetejét leszedték; annak falát 4 öllel feljebb emelték, (az építéskor az
uralkodás nem engedte feljebb vinni) 's báldoggal fedték be. Azzal 1828. Exa-
menkor a' fedő Mesteremberek csaknem egészen készen voltak már. A' temp-
lomot pályakővel 182¹¹³ fedték be.
1806¹¹⁴ tették le a' Collégium' napnyugoti pompás sora fundamentomkövét.¹¹⁵

18.
Gróf Eszterházy Károly,
Egri Püspök.

944

Canonica Visitatióján lévén, Szikszóra¹¹⁶ ér; 's ott egy Balog nevű Nemes ember, 577
részeg fővel igen közel forgott hozzá a' látására öszvecsódúlt sokaság közt. Felöntött
szegény magának jó formán, hogy annál bátrabb légyen a' Püspök előtt. A' Püspök
látta a' kérkedve tett impertinentiát, 's megszólította: Kelmed micsoda Valláson van?
– Én, felele Szendrei Balog, azon a' Valláson való vagyok, a' mellyen az volt, a' ki a'

¹¹³ [Az évszám utolsó számjegyének hely van kihagyva.]

¹¹⁴ [Az évszám után hely van kihagyva.]

¹¹⁵ sorá<t két sz[./]> fundamentomkövét. [Az ékezet törölve.]

¹¹⁶ lévén, <Mis> Szikszóra

⁹⁴⁴ *dik*¹¹⁷ *Soltárt írta.* – Az emberke merő pajkosságból 's lelki szegénységből mondotta itt a' Soltárt.¹¹⁸ De a' Püspök hirtelen ezt a' kérdést tette néki: Kemed tehát tudja honnan jönnek az éjjeli ijedelmek? – Szendrei Balog megszeppent 's lódult.

Ennek a' fia, Szendrei Balog József, Szolgabíró volt Abaújban. Részsége miatt kitétek. – Fáy Agoston OrdVispán egykor dél után is tartott gyűlést, 's a' remanens materiák olvastatván, mellyek között valami Investigatió fordult elő, megszóllította Balogot, hogy az Investigatió meg van e téve? Balog a' ki állani is alig tudott, fel költ 's ezt felelé: De én meg azt kérdelem Consiliárius Uramtól, hogy hát ez 's ez miért van így? – A' Consil. elborzadt a' részeg ábrázat' látására, 's azonnal ülést bontott. Most látom én, ugymond, hogy nem jó dél után consideálni! –

Gróf Eszterházy Károly egy más Canonica Visitation /:1770 körül:/ Patakról Újhelybe ért. A' Vármegye házánál szállott-meg. Míg kísérői vacsoráltak, maga fel 's alá járt a' szobában. Az Egri Nagy Prépost Gróf Batthyáni Ignác, idővel Erdélyi Püspök, bosszankodva beszélt, hogy nem tudom kicsoda, kezét nem csókolt a' Püspöknek. Szeretném, ugymond, tudni, hogy ha a' testi Atyáknak csókolnak kezét,¹¹⁹ miért ne csókolnának¹²⁰ a' lelki Atyának? – *Igen! lelki szájjal!* monda lakóniai rövidséggel Kazinczy András; 's a' Nagy Prépost elhallgatott, más vendégek sziszegtek.

19.

*Régibb Jegyzésimből.*¹²¹

<sup>43, 45, 432, 449,
475, 565, 723, 907</sup>

1770. Máj. 20d.¹²² láttam Második Józsefet Patakon ebédelni.

— 16. Jul. Prof. Szentgyörgyi Ord. Prof. lesz.

⁹²⁴ 1771. órát kap a' Pataki Collegium tornya.

— Októberben Theol. Prof. Szatthmáry Paksi Mihályt megüti a' guta.

1772. Január. 9d. az ifju Szatthm. Mih. Mathesist kezd tanítani.

1773. 20 Mart. Öry Gabor Theol. Prof. inauguráltatik.

— 24 Junii Szatthm. Mihály Mathes.¹²³ Prof. meghal, a' Theol. Prof. fja.

— Sept. 20d. Szilágyi Marton Math. Prof. inauguráltatik.

1775. 25 Aug. Szatthmáry Király György FőCurator meghal

— Novb. Kácsándy László lesz helyebe.

¹¹⁷ a' ki a' dik [Hely van kihagyva a zsoldár számának.]

¹¹⁸ itt a' Soltárt. [Hely van kihagyva a zsoldár számának.]

¹¹⁹ csókolják <meg a' > kezét, [Átírás és törlés.]

¹²⁰ csókolná [Átírás.]

¹²¹ [A lap tetején idegen kéz írásával: „Kazinczy F. gyűjteményéből valók. / V., Naplóféle. (1 levél)"]

¹²² Máj. <30d.> láttam [Javítás a törlés felett.]

¹²³ Mihály <Theol.> Prof. [Javítás a törlés felett.]

1776. 27. Mart. a' Pataki nagy Templom a' régi helyén¹²⁴ épülni kezd. Ekkor teszik le 924
fundamentomát.
1777. Kácsándy László †. Vay István lép helyebe.
1778. 15. Martii a' gutaütött Szathm. Mihály Theol Prof †.
1779. 27. Apr. SuprStudDir. Péchy Gábor Patakra jó. Kenyeres engem felszólít, dícsér 429, 459, 485, 576,
739, 942
hogy Szabó Daviddal versben levelezek, 's buzdít, publice az Auditóriumban.
1781. 8. Jul. consecráltatik az új Templom.
1781. 3. 7br. meghal Prof Histor. et Juris Szentesi János 924
1782. Jul. Szombathi János választ[atik]¹²⁵ helyebe.
1783. 14. Jan. ugyan ő introducaltatik.
1788. Január. Steph. Vay fit Supr. Studior.¹²⁶ Director Reg. in Distr. Quinque Ecclesiar.
— 4 Mart. helyébe Fő Curator lesz Patay József.

20.

Története a' Wieland' Diogenese' magyar fordításának.¹²⁷

Wielandnak e' munkáját azon házban vettem ajándékul 1776., melly nekem 1804. felesé- 425, 458, 936
get ada, mert Nagy Kázmért akkor Nedeczky Nepomuk és Beöthy Francisca bírák. Ez
az asszony látta hogy én az ő imádságos-könyvei mellett heverő könyvet a' Wieland
Diogenesét, Leipz. 1770. Geysernek sok rezeivel Oeser után, gyönyörködve nézem, 's
minthogy ő nem olvasott semmit, 's a' könyvet hihetőleg ajándékban kapá, nekem
adta.

Én a' könyvet Kassán 1790. lefordítottam. Ijesztének hogy a' Censor tiltani fogja 538, 641, 1040
kiadását. Szerencsémre az Báró Sahlhausen Mórítz Ex-Kapitány volt, kit a' Kassai
Kerületbeli Iskolák Fő-Directora Gróf Török Lajos Úr, nem érdemei hanem szegény-
sége tekintetéből, Pro Directorává tett vala a' Kassai Academiának, és a' ki hogy kettős
fizetést vonhasson, magára vállalá a' Censori terhet is; 's ennél egy kis tekintetben
állék mind hivatalomra nézve, mind mivel tudta hogy Gróf Török engem gyermeke
gyanánt szeret. De a' Német ember nem is igen érte magyarul. Osztán József Császár
épen akkor hala meg (1790. Februar. 20d.), 's félt, hogy ha meg nem engedi a' fordítás'
nyomtatását, panaszt teszek a' Gyűlésen. Ezen okok Sahlhausent arra indíták, hogy
az *Imprimatus*t reá írta.

Bécsben akarám azt nyomtattatni, 's hogy a' német Betűszedővel elkerültessem a'
hibákat, még tisztábban írtam le azt, 's megtartván a' Sahlhausen aláírásával jegyes
exemplárt, ezt az újabbat felküldém Bécsbe, meg sem álmodván hogy azt a' Censor
megtilthassa.

¹²⁴ helyében [Átírás.]

¹²⁵ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]

¹²⁶ [...]dior. [Átírás.]

¹²⁷ [A cím után idegen kéz írásával: „(1–3 levél)”]

1040 De Bécsből azt a' tudósítást vettem, hogy a' Munka megtiltaték Magyarban.

E' szerint előmutatván Trattner Mátyásnak a' Kassai Censor engedelmét, ezt kérttem meg, hogy venné¹²⁸ munkába. – Trattner ótalmazva volt a' Sahlhausen engedelme által, 's örömmel teljesíté kérésemet, 's azt 1793. Martziusban elkészítette.

Másfél esztendeig szabadon árultatott a' könyv. De ekkor az itt következő Parancsolat érkezett a' Pest Városa' Tanácsához a' Helytartó Tanácstól. Azt a' mellyet ide ragasztok,¹²⁹ a' Gréczi fogságában 1796. Octób. 12d. megholt Aszalay János írta le Trattnertől.

[...]dentes¹³⁰ ac circumspecti, nobis honorandi! Sua Maiestas Sacr[issi]ma circa versionem Hungaricam a Szinopei Diogenes Dialogusai in ejate Typographia Trattneriana impressam clementer resolvere dignata est, ut, cum distractio ipsius originalis libri neutiquam singillative, [se]d¹³¹ duntaxat in nexu cum omnibus operibus Viela[nd]is¹³² admittatur, juxta directivas censurae neq[ue]¹³³ ejusdem versionis distractio interdicatur, nihilominus Typograph? Trattner, ob attactae bonis, utpote per Localem Revisorem Cassoviensem robatae impressionem culpa vacaret, adeoq[ue] damnari non posset, ubi idem pro restrictione damni recurrerit, illudque (imputato distractionum ampliarium pretio) sufficienter liquidaverit, ulterium eatenus Resolutionem subsecuturam esse.

[p]roinde¹³⁴ Benignam Resolutionem Consilium istud Locumt[enentiale] Hung[arico] Civico hinc Magistratui eo fine hisce intimandum habet, quo antelatum Typographum conformiter edoceat, ac fine obtinendae resarctionis horsum inviet. Datum ex Consilio R[egio] L[ocumtenentiale] Hungariae Budae d[ie] 13. Junii. Anno 1794. celebrato. Eorundem generali Comes Joseph. Haller mpr. Joseph. Limp mpr.

statui Pestiensis Civico exhibend[um]

Hasonló parancsolat méne le Báró Schaffrath Leopold Váczi Kanonok és a' Pesti Gymnasium Directorához is. Ez meglepheté vala Weingandot, 's elszedheté volna tőle a' még el nem költ exemplárokat; de ő jobbnak látá intést adni Weingandnak, hogy a' megtiltott könyv példányait takarítsa félre. Weingand követte az intést, 's a' példányokat kezemhez juttatá.

Imhol a' tiszta fejű ember czédulája:

Haben¹³⁵ Sie das bei uns Betitelt a Szinopei Diogenes Dialogusai von Vieland. ist aber von Kazinczy in das Ungarische übersetzt worden Haben Sie ein Exemplar so schicken

¹²⁸ hogy <..> venné

¹²⁹ ra/.asztok, [Átírás.]

¹³⁰ [Dőlt betűkkel a két beragasztott lapon olvasható idegenkezű másolat. A latin szöveg eleje hiányos.]

¹³¹ [Papírhiba.]

¹³² [Papírhiba.]

¹³³ [Papírhiba.]

¹³⁴ [Papírhiba.]

¹³⁵ [Dőlt betűkkel a beragasztott lapon olvasható idegenkezű szöveg.]

Sie eins mir Haben Sie mehrere so schicken Sie mir alle denn sie müssen der Statthalterei überschicket werden. 1040

Megkértem Weingandot, attestálja nekem, hogy a' Wieland Diogenese német nyelven az Austriai uralkodás' minden Könyváros boltjaiban szabadon árultatik; 's a' mint kevés holnapok múlva minden Vármegyékhez lejőve a' parancsolat, melly a' Nyomtatás szabadságát összeszorította, panaszomat elmondám az Abauji, Zemplényi 's Bihari Gyűléseken, 's előmutatám a' Weingand¹³⁶ Attestátumát.

ATTESTATUM.¹³⁷

Ad opusculum germanicum Consilarii aulici Wieland, sub Titulo: Sokrates mainomenos, oder die Dialogen des Diogenes von Sinope, per titulum Franc. Kazinczy in hungaricam Linguam transpositum, et Pestini Typis Trattnerianis exusum, in omnibus Bibliopolis tam Hungaricis, quam Austriacis, libere vendatur, et catalogis librorum in his Bibliopolis venui expositorum insertum sit, testor
Pestini, Die 14. Julii 1794.

Joannes Michael Weingand, qua Bibliopola
*Johann Lindauer*¹³⁸

Elfogattatván 1794. a' Martinovics Apát Úr' oktan plánját magokéva tevők, Causar. 1068
Regg. Director Németh János a' Martinovics, Consil. Haynóczy, Laczkovics János, Szent-Marjay Ferencz és Gróf Zsigray Jakab ellen tett Actiót közre eresztette. A' Publicum látta ebből hogy bizonyos franczia gondolkozású írás nyomoztatik, 's mind azok a' kik azt láttak, befogdosatnak, 's ebből rendesebb dolog történt mint várni lehetett.

Prókátor Gerendásy Debreczenben épen Diogeneszemet olvasá, midőn Ládszegi nevű Posta-Expeditör hozzá belép. Gerendásy olvas belőle holmit a' vendégnek; az elkéri a' könyvet, 's megpillantván nevemet az előbeszéd alatt, hogy el ne fogtassék látása miatt, a' Magistrátusnak beadja. A' Tanács három ízben gyűle össze ezen dolog eránt, 's nem találtatott senki, a' ki felnyitni merte volna. Híre futván a' Városban, hogy a' Kazinczy által kiadott Diogenesz, mint a' Causar. Regg. Director által nyomozott franczia Catechismus forog szóban, sokan a' magok explárjaikat a' Tanácsnak felküldék, 's azokat Szombathy János Fő-Bíró Úr, fel nem nyitva elébb, lepecsételteté. Vice Notárius Kászonyi vala az az eggy, a' ki egyet a' lepecsétlés alatt megnyitá, azt adván elő, hogy a' mit mint veszedelmest lepecsételnek, illő tudni mi legyen; 's kérte az Abderai Magistrátust, hogy magokat ne tegyék félelmekben nevetségesekké. – Nem jó dolog nem félni: de félni is bajos.

¹³⁶ Wiegand [Tollhiba.]

¹³⁷ [Dőlt betűkkel az idegenkézzel írt „Attestátum”, ez a kéziratkötet 49. lapja.]

¹³⁸ [Az aláírás előtt pecsét látható a kéziratban.]

21.

Superintendens Szilágyi és a' Nyelvrontók.

90, 442, 488,
584, 747, 957

1780. Gróf Brunszvik József Váradon Fő Ispánnak installáltatott. Prof. Revai Miklós, akkor Rajzolás Professora a' Váradi Normális Iskolánál és Piarista Misemondó, Verset nyomtattata az alkalomra. Én kevés holnapok előtt (1779. Júliusban) hagytam-el iskoláimat 's itt jelen valék éppen Consil. Buday László Úr házában midőn egy csoport Vendég íme jó, hozza a' verset, és vad kacagással neveti, hogy melly éktelenségek azok. A' nagytestű értes Superintendens elkéri a' kacagótól 's olvassa fenn szóval: Nem de talán az örömszekeren diadalma Camillust Vitteti és az előbbi időre¹³⁹ Felvirradt boldog Romának népe csodálja a' rab nemzeteket. Rév. Vers. Pozsony, 1787. lap 157. A' Superintendens elragadtatott az öröm és csudálás által, 's a' Tekintetes Úr szemeket mereszte, meg nem tudta fogni, hogy az olly tudós ember mint a' Superintendens hogy magasztalhat olly esztelenséget, 's jó ideig azt hitte, hogy a' Superintendens dicséretéből¹⁴⁰ ironia szóll. – Ez a' derék ember a' Horáitz, Propertz, Virgíl megkurtított neveiket is szerette 's ajánlotta, mellyek akkor az Orthologusoknak éppen olly szenvedhetetlenek voltak, mint most többé nem azok.

22.

[Jurátusoknak...]

Jurátusoknak

170, 172, 463, 490,
587, 750, 963

Protestáns ifjak legelsőben 1782. Sept. 21d. eskedtetnek-fel, 's ezek között én is. Sokat ellenkezék a' Curia a' II. József rendelkezéseivel, de meg kelle lenni végre.

23.

[Kalmár György]

753, 969

Kalmár György Veszprém Vármegyében született, Tapolczafőn, nemes rendű atyától. Iskoláit a' Debreczeni Reform. Collégiumban végezte, 's Superintendens Szilágyi Sámuellel még Togátus korában teve egy utat Bécsbe. A' komor ifju szóvalán űlt a' nem¹⁴¹ komor Superintendens mellett, 's így ez leve annak mulattatója. Elmondá előtte Horáitzius¹⁴² és Klopstock után fordított Ódáját, görög szchemájú magyar fordításában, 's¹⁴³ Kalmár csudálkozva látá nyelvünk' alkalmas voltát a' görög és Római

¹³⁹ és a <boldog> időre [Javítás a törlés felett.]

¹⁴⁰ dicseretéb<en> [Az ékezhelyre emendálva.]

¹⁴¹ űlt <a' szekeren> a' nem

¹⁴² Horáitzius<ból>

¹⁴³ magyar <Verseken>, 's [Javítás a törlés felett.]

lyra' követésére, 's elkezdé¹⁴⁴ írni hexametereit, melyeket 1770. Prodrömus idiomatis 969
Scythico-Mogorico-Chuno-Avarici cím alatt Pozsonyban kieresztett. Ö¹⁴⁵ lé-
vén a' legelső Magyar, ki¹⁴⁶ legnagyobb számban jelent-meg¹⁴⁷ illy rendű versekkel,
Verselésünk' hősei között mindég¹⁴⁸ ragyogni fog, noha ötet Ráday és Szilágyi 's
Szepesi¹⁴⁹ Kánonok Molnár János megelőzték, Birsi pedig 1764. 's Rájnis, Kalmárnak
próbájit nem ismerve, csaknem egy időben követték, érdemben¹⁵⁰ véghetetlen távol-
ra magok után hagyták. A' külföldre, mintegy harmincz esztendő's korában méné-ki, 's
Angliát 1749. látta-meg, 's ángoly nyelven adta-ki Londonban 1751. egyg Értékezését
két zsidó szó (Elohim és Berith) felől, 's 1766. Amsterdamban egy más munkáját
zsidó nyelven, mint 1767. Hálában egy harmadikat, görögön. Az illyet tudó ember
tudós embernek tartott a' múlt időkben. Később Berlinben (1772.) adá-ki Praecepta
Grammatica, atque specimina linguae Philosophicae, sive universalis, ad omne vitae ge-
nus adcomodatae. Rómában múltván, 1774. Grammaticai Institutióijt ismét kiad-
ta, 's képe két rézmetszésben jelent-meg, az egygk ezen Felülírással:¹⁵¹ GEORGIO
KALMÁR NOBILI HVNGARO DE TAPOLCZAFŐ EO QVOD LINGVAM
SYMBOLICO-CHARACTERISTICO-PHILOSOPHICAM VNIVERSALEM
PRIMVS INVENERIT EANDEM QVE SOLVS PERFECERIT AMICI ROMANI
H. C. D. D. MDCCLXXIV. – Az itt közlött Levél tudatja velünk ekkor hol járt,
hol lakott, és a' sovány tudományok fejét mint zavarták-meg.

A' különös ember felől némelly Olvasónak kedves lesz még többet is hallani. Félre¹⁵² 172, 320, 491,
tesszük tehát az átallást, 's elmondjuk szabadon, a' mit felőle tudunk. – 1782. Septem- 588, 752
berben egy barátommal Budán a' Királyi Udvar körül sétálván, meglátánk egy riasz-
tó alakú 's öltözetű embert, ki az akkor ott letett Bibliothecából jöve-ki,¹⁵³ 's minden
tizedik lépése után meg-megállott, kivona¹⁵⁴ zsebjéből egy nyomtatott¹⁵⁵ ívet, 's azt
gondosan tekingette. Kabátja violaszín selyem vala, hihető egy Amicus Romanus
ajándéka, vagy zshipvásáron megvett maradék; magyar szabású kék nadrága hét márfásos
posztóból, csizmája málybőr, mint a' falusi Bíróké, 's parókáján, mely a' fülei körül
nem ére koponyájához, egy szörnyű háromszegű szőr¹⁵⁶ kalap. Barátom néki-báto-
rodék megtudakozni a' garbonczás Deák formájú idegent, ki legyen ő; 's ez magát

¹⁴⁴ 's elkezdé [E két szó közé korrektúra jellel beszúrt, margóra írt évszám utolsó számjegye nem látszik: „170[.]”; mivel a mondatban később előfordul az évszám, ezért elhagytuk az értelemzavaró beszúrást.]

¹⁴⁵ Pozsonyban <ada-ki>. Ö [Javítás a törlés felett.]

¹⁴⁶ <a'> ki

¹⁴⁷ számban <próbálá...>jelent-meg

¹⁴⁸ között <ő> mindég

¹⁴⁹ Szilágyi 's <időben megelőzték, 's Birsi és Rájnis is, megelőzők.> Szepesi

¹⁵⁰ Rájnis, csaknem egy időben, <köv> Kalmárnak próbájit nem ismerve, követték, érdemben
[A szórend számozással javítva.]

¹⁵¹ ezen <K.> Felülírással:

¹⁵² is <tudni>. Félre [Javítás a margón.]

¹⁵³ ott <leszállított Nagy Szombati Könyvnyomtatóból> jöve-ki, [Jav. a lap tetején.]

¹⁵⁴ kivoná [Az ékezetet törölve.]

¹⁵⁵ zsebjéből <a'> nyomtatott [Jav. a törlés felett.]

¹⁵⁶ háromszegű <kalap> szőr

⁹⁶⁹ Kalmár Györgynek nevezé. Húsatlan orczájiról pattogzott a' var, 's színe szederjes volt. Uram, monda neki az egyikünk, én utolsó postával vettem levelet egy Helvetziában mulató barátomtól; tudod e, hogy valamely Tudós Újságban nagy tisztelettel van szó Grammaticai Munkád felől? Nyugtalanul óhajtá látni a' levelet, 's kivévén azt zsebkönyvéből, 's kértük, Levelezőnk¹⁵⁷ csípős ítéletét feleljen. Felejtette ezt a' hízelkedő nyomtatott ítélet miatt. Gondatlanok valánk, szállásáig nem kísérni. – Hol, és mikor hala-meg, nem tudjuk, 's kérjük itt, a' kik¹⁵⁸ ezt tudhatják, 's utolsó napjai felől a'¹⁵⁹ Literatúra' barátjaival valamit tudathatnak, szállaljanak-meg.¹⁶⁰

^{492, 589, 754} Vivit siliquis, et pane secundo,¹⁶¹ ezt mondja az illyekről Horátz. Az öreg Landerer szereté beszélni, hogy¹⁶² Pozsonyban egy kerti mulató-házban tölte egy kemény telet,¹⁶³ 's szalma közzé búva írogatta munkáját. Keleti útazásai alatt olajjal 's eczettel megöntött mezei fű volt eledele; melly talán nem rosszabb ízű a' sáskánál.¹⁶⁴

24.

Orczy Miskolczon 1784. 21. Martii.

<sup>82, 173, 320, 467,
590, 756, 973</sup>

Asztalnál velem francziául beszélt, elég folyvást. Asztal után pedig Barcsay Abrahámnak verseit olvasgatta. Melly vétkem volt, hogy buzdításaira versbeli correspondenciára nem ereszkedtem vele. – „Ha a' Haza eltapostatik, eladom minden jószágomat, 's Helvetziában egy kis kertet veszek.” –

Vay József csudálásra méltó biztossággal szóllott a' Mohácsi veszedelem legkissebb környülállásai felől, mintha neki készült volna ezen beszéllgetésnek. Pedig a' discursust más intézte oda, és így arra el nem készülhetett.¹⁶⁵

A' nagy atyám Bossányi Ferencz felől azt mondotta, hogy kedves paripázó pajtása volt.

Ezen négy lapot az ezen esztendőkből a' nagy atyámhoz írt leveleimből írom ide. Azokat, halála után, író-asztalán találtam. –

¹⁵⁷ kértük, <hogy> Levelezőnk'

¹⁵⁸ itt <azokat>, a' kik

¹⁵⁹ felől <. > a'

¹⁶⁰ tudathatnak, <hogy> szállaljanak-meg.

¹⁶¹ [Bizonytalan olvasat.]

¹⁶² Landerer <től tudjuk>, hogy [Jav. a lap alján.]

¹⁶³ egy telet, [Beszúrás a margón; bizonytalan olvasat.]

¹⁶⁴ [A lap alján könyvtárosi bejegyzések.]

¹⁶⁵ Pedig a' discursust más intézte oda. [Beszúrás a sor alatt.]

25.

**Zemplény Vármegyei V. Notariusságom.
eggy 14 Xbr. 1802 talált régi jegyzésem után.**

*

Zemplény Vgyében 1784 által¹⁶⁶ üresség esett a' VNotariusságban. A' Fő Notárius Szirmay Antal Ur volt, a' ki idővel a' Királyi Táblához Assessornak, onnan Eperjesre a' Distr. Tábla Præsessének tétetett. – Consil. Szirmay Tamás, Zemplényi Ord. VIsván a' szegény Atyám' barátsága 's atyafisága emlékezetéért 's András Battyámnak kérésére, hogy én annál bizonyosabban kapjam-el a' Notariusságot, engemet leültetett és a' pennát velem egynehány nap vitette, 's a' Vármegye által a' kiürült hivatalra *primo loco* projectáltatott a' Fő Ispánnak. Azonban a' ravasz Fő Notárius, a' ki, a' mint azt az egész Világ eléggé tudja, egyenes úton soha nem járt, a' Cancellistáját Kaposi Mihályt, a' Vgyének akarata nélkül *primo loco*, a' Sógorát Pintér Istvánt pedig *secundo loco* tette, és az ezeránt írt levelet a' Fő Ispánhoz lepecsétlés végett olykor vitte a' Vice Ispánhoz, mikor ez a' kártyás Ur reá nem ért a' levél' megolvasására.¹⁶⁷ Így osztán Cancellárius Gróf Pálffy Károly, Zemplénynek Fő Ispánja vissza felelt, hogy „D. Mich. Kaposy, qua *primo loco* positum in *secundarii* VNotar., Dn. vero Fr. Kazinczy in honor. VNotar. denominálja. – Így én Novbr. 29dikén a' hitet letettem ugyan, de eggy kis fülánkos köszönettel köszönnén meg,¹⁶⁸ ott hagytam. A' Fő Notar elfakadt sírva, 's panaszkodott hogy sugillátatik.

53, 57, 171, 173,
320, 469, 493,
592, 757, 978

26.

[Én Kazinczy Ferencz Vice-Notariusnak ajánltatom]

Én Kazinczy Ferencz 1784. Augustus 30d. Zemplény Vármegyei Vice-Notariusnak ajánltatom, és Novemb 29d. feleskedtetem.

53, 57, 171, 173,
320, 469, 493,
592, 757, 978

Zámbory Antal Második Vice-Notárius a' maga hivatalát letévén, Kazinczy András bátyám (az atyám testvére) engemet Consiliárius és Első Al-Ispán Szirmay Tamás Antal Urnak és osztán a' Gyűlésnek is beajánlott, hogy Zámbory helyébe a' Fő-Ispántól Vice-Cancellárius Gróf¹⁶⁹ Pálffy Károlytól engemet kérjenek-ki Második Vice-Notáriusnak.

A' Notárius (később Udvari Consiliárius) Szirmay Antal ugyan erre ajánlá a' Vármegyének a' maga Cancellistáját Kaposy Mihályt és Pintér Istvánt, feleségének testvérét.

Mínthogy csak egytet proponálni szokatlan, a' Vármegye mind hármunkat ajánlott, engem első, Pintér Istvánt második, Kaposy Mihályt harmadik helyen; 's meghagyta a' Notáriusnak, hogy a' Fő-Ispánhoz intézendő levelet készítse-el.

Szirmay felforgatta az előmutatás' rendét, 's elsőnek Kaposyt, másodiknak Pintért, harmadiknak engemet teve; 's olyankor vitte a' bépecsétlés végett az Első-Al-Ispánhoz

¹⁶⁶ [Az „által” előtt hely van kihagyva.]

¹⁶⁷ megolvasásához. [Átírás.]

¹⁶⁸ <meg>köszönnén meg,

¹⁶⁹ gróf [Átírás.]

⁹⁷⁸ a' levelet, midőn ennek azt megtekinteni lehetetlen volt. A' Fő-Ispán egyikünknek sem ismervén, követte az ajánlás' rendét, 's Actuális második Vice-Notáriussá Kaposy Mihályt nevezte-ki, engem pedig Honoráriussá tevé.

Consil. Szirmay Tamás Antal elhűlt, midőn a' Fő-Ispán' levele megérkezett, 's szónak állította a' Notáriust; András bátyám pedig neki nem csak tisztátlan lelki-isméletét, hanem háládatlanságát is szelíden szemére vetette, úgy hogy Szirmay Antal sírásra fakadt, 's a' bátyámat megkövette. Mit nyere Zemplény Vármegye Kaposiban, megmutatta az idő. Az egész Közönség tudja, hogy ez az undok lelki isméletű ember hívatalát ki nem fogyható imposturák alatt viselte, 's azzal vádolja, hogy együtt registrálván a' Vgye Archívuma' Leveleit a' Fő-Notáriussal, sok Írásokat ellopott, elsikkasztott.

Imhol a' Felírás a' Fő-Ispánhoz:

Excell[entissime] ac Ill[ustrissi]me D[omi]ne Comes, SuperComes, ProCancellarie Aulice, D[omi]ne nobis colendissime, gratiosissime!

Joannes Okolicsányi de Eadem, honorarius hactenus Co[mita]tus hujus V[ice] Notarius (később Torna Vármegyei Fő-Ispán) in Notarium I[n]c[lyti] Tab[ulae] Regiae Districtualis Cis Tibiscanae promotus, gratiis Exc[ellentiae] V[est]rae pro sua in Officio Vice Notariatus accomodatione habitis, praegesto officio valedixit, et se Exc[ellentiae] V[est]rae pro Assessore Co[mita]tus hujus resolvendum proponi sub hodierno institit. Non secus et Antonius Zámboory Secundarius V[ice]Notarius ob remotiorem a loco consessus publici suam habitationem, et valetudinarium, signanter oculor[um] male affectorum statum officium deposuit. Pariter et Mich. Kovásznay ob amissum simpliciter oculor[um] usum Officium Parla[menta]ris Perceptoris in Processu Sztropkoviensi resignavit. Gabriel vero Sallaky in Districtu Király-Helmecziensi Vice Judex Nob[iliu]m incurabili hydrope laborat, adeoque ad gerendum servitium inhabilis redditus est.

Cum autem haec officia ob accumulatorum publicor[um] laborum molem diutius vacare non possent, Exc[ellentiae] V[est]rae humillime proponimus:

Pro Off[ici]o secundarii V[ice]Notarii:

Michaelem Kaposy, Officii Notarialis Cancellistam, tenore adnexae ejusdem sub N[ume]ro 1. Instantiae publico praestitis servitiis conspicuum.

Stephanum Pintér de Legenye tenore adnexae ejusdem sub N[ume]ro 2. Instantiae et Test[abi]lium Ill[ustrissi]mi D[omi]ni Comitis Mich[aelis] Sztáray sub N[ume]ro 3. advolutar[um].

Franciscum Kazinczy de Eadem ad publicam notitiam pro gerendo hoc munere idoneos. Dignetur ex his unum Exc[ellentiae] V[est]ra pro secundario Co[mita]tus hujus V[ice]Notario deligere et gratiose denominare.

Quia vero per applicationem ad honorarii Vice Notarii Officium juventutem habilitari experientia testatum redderet; praeter praemissos qui videlicet ex propositis ad secundarii V[ice]Notarii munus applicati non fuerint, etiam Josephum Zsádni Cancellistam V[ice]Comitis, et Josephum Horváth de Szent-András proponimus. Dignetur pariter ex praenominatis unum Exc[ellentiae] V[est]ra pro Honorarii V[ice]Notarii munere deligere, et gratiose denominare.

Pro Off[ici]o Parla[menta]ris Perceptoris

Sigismundum Boronkay de Eadem ita, ut Josephus Kolosy, Processui Sztropko-⁹⁷⁸
viensi propinquior, ad Processum Sztropkovien[sem] pro Parl[ament]ari Perceptore
transponatur, Sigismundus autem Boronkay in Processu Zemplini residens ibidem in
locum Josephi Kolosy extra Processum degentis munere Parl[ament]aris Perceptoris
defungatur.

Quod vero concernit supportationem Officii Jud[icis] Nob[ilium] Gabrielis Sallaky,
hunc reconvalescere valentem ex reflexione utilium servitior[um] officio amovere non
convenit, sed eousq[ue] etiam, ita exigente publico servitio, in locum valetudinarii hujus
Vice Judicis Nob[ilium] pro honorarii Judicis Nob[ilium] officio cum praehabito salario
Jurassoris Gasparem Szikszay districtus illius Actualet Jurassorem, et in locum hujus
pro honorario Jurassore Josephum Vekey de Eadem, pro Assessoribus autem emeritum
honorarium V[ice]Notarium Joannem Okolicsányi de Eadem ex reflexione utilium
publico praestitor[um] servitior[um], et Stephanum Bydeskúty de Ip[so], pronatum
Co[mita]tus hujus Praenobilem, virumque sinceri et recti studiosum¹⁷⁰ Exc[ellentiae]
V[est]rae humillime commendamus, favoribusque ac gratiis devoti manemus

Exc[ellentiae] V[est]rae

Ex Congreg[atione] G[ene]rali 30. Aug[usti]

1784 in Oppido Ujhely

celebr[ata]

obsequentiss[imi] humilimi
servi

Universitas Co[mita]tus Zempl[eniensis]

Felolvastatván a' Fő-Ispán' válasza Novemb. 29dikén, némellyek álmélkodva hal-
lák, hogy Kaposy neveztetett-ki harmadik Vice Notáriusnak, ki olly belső és külső
érdem nélkül volt, hogy általa a' Notariátusi szép hivatal meg is piszkolva látszhatott,
's Szirmay Antal ismét sírásra fakadt. Nyomni a' dolgot nem lehet, mert különben
Consiliárius Szirmay Tamás Antal is vádoltathatott volna, hogy a' Felírást meg nem
olvasá; és így a' dolog abba hagyatott. Szirmay Antal soha sem gondolt a' pirúlással,
csak hogy meglegyen a' mit óhajtott. Ezt bizonyítja a' jó, de gyenge, és csak néha jó
embernek egész élete.

Én letévén a' hitet, ezzel köszöném-meg a' Vgye' ajánlását:

Tekint. Nemes Vármegye,

Tekint. Consiliárius 's Ord. Vice Ispán Úr, Helytartó Igazgatónk!

A' legérzéketlenebb szívnek kellene kopogni mellyemben, ha ezt a' szerencsét, melly
által ezen Tek. Nemes Vármegyének Tisztviselő tagjai közzé iktattatom, nem a' leg-
indulatosabb örömmel fogadnám; ezen Vgyének, mellynek táblája mellett szentelt
Fejedelmihez szinte az oltárig hív, kedves anyaföldünk eránt lángoló 's érette akármelly
veszélyt, akármelly gyötrelmet boldogságnak, édes örömnak tartó¹⁷¹ Magyarokat igaz

¹⁷⁰ recti <...> studiosum

¹⁷¹ tartó<zó>

⁹⁷⁸ el nem fajult Magyarokat tisztelek. Millyen nagynak kell lenni örömemnek, millyen nagynak háladatosságomnak, midőn most nagy-kegyelmű Fő-Ispánunk adományából ezt a' dicsőséget reám is érzem kiterjedni. Köszönöm, szívesen köszönöm ezt Ő Excnak, 's távollétében a' legforróbb háladás' áldozatját teszem-le a' Tekint. Nemes Vármegye' színe előtt, 's mint hajdan Hannibal az oltár mellett: úgy esküszöm én a' Gróf Pálffy Károly' képe 's Zemplény Vgye előtt hazámnak 's hazám' megtartójának megszeghetetlen, örökös, vért ontani kész hűséget: de köszönöm ezt magának a' Tek. Nemes Vármegyének; noha azt a' széket, melyet nekem nyújtani akart, és a' melyben parancsolatjára¹⁷² öt nap alatt ültem is, csillagzatim visszas forgása miatt el nem nyervehettem; köszönöm különösen a' Tek. Urnak, 's csókolom azokat az atyai kezeket, melyek előmenetelemnek első talpkövét hathatósan megvetették.

Most tehát széket foglalok tollat-viselő társaim között, 's ajánlom magamat a' Tek. N. Vgyének mint fíja, mint érdemetlen, méltatlan, gyenge, de hív tagja. Méltóztassék engemet vezérteni, oktatni, tanítani; egy szóval légyen azon kegyességgel atyám, a' mellyel én magamat fíjának nevezni kevélykedve bátorkodom.

Szirmay Antal ismét elfakada sírva. Ecce quomodo sugillor! kiálta kínjában. Minthogy ez a' gyermeki tűzzel írt és mondott rigmus, és az a' láng,¹⁷³ melly ebből itt, olly minden helyén kívül, kicsapongott, nagy kedvességgel vala fogadva, holott azt érdemlette inkább, hogy az okosabbak fejet csóváljanak, 's megintsenek, hogy ezután a' mit annyi Halló előtt mondani akarok, dolgozzam-ki jobban: Szirmay elkérte papirosomat, 's az Acták közzé vitte-be, hol azt most (1821. Aug. 2dikán, midőn Zemplény Vgyének parancsolatjából az Archivum' megbontakozott rendét helyre hozni igyekezem) véletlenül lelem, 's képzelhetetlen pirúlgatások közt olvasom. Ha szabad volna, kivetném azt innen; de hadd álljon hát, 's a' ki olvassa, emlékezzék, hogy az írást minden kéz firkálással, a' járást minden láb bugdosásokkal kezdette.

Mondásomban azt, hogy a' Második Vice-Notáriusi székben öt nap alatt ültem, nem lehet érteni magyarázat nélkül; azt tehát íme ide vetem még.

Midőn Consil. Szirmay Tamás Antal, kinek atyja testvére volt a' nagyanyámnak Kazinczy Danielnének, engemet hogy második Vice-Notariusságra ajánltassam, a' Gyűlésnek proponált, olly nagyon óhajtotta hogy már az legyek, hogy eggyzersmind parancsolá is, fogjak széket, 's addig is míg a' Fő-Ispán kinevez, vigyem a' hívatalt. Annál keservesebb vala osztán mind magamnak, mind az anyámnak és bátyámnak, hogy az elsőséget egy minden érdem és minden fény nélkül való embernek, kinek az Esküdség is véletlen szerencse volt volna, kelle engednem.

Nem sokáig viseltem ezt a' szolgálatot. Nem bízhatván Szirmay Antalhoz, 's rettegván, hogy a' néha rútat tenni is igen kész ember alkalmat keres megbuktatni, Abaujban is honorárius Notáriusnak lévén denominálva, innen magamat mintegy lopva vontam-ki.

¹⁷² [...]rancsolatjára [Átírás.]

¹⁷³ az a' <csapkodó> láng,

27.

[Kazinczy vicensotáriusságáról; Kazinczy András I.; Kazinczy Péter I., II.]

Protocollum honorarii Vice-Notarii Franc. Kazinczy

1785. d. 24. Januar. stat Loculo 24. Nro 35.

felesküdtém itt, minthogy ki valék nevezve; de 1784. Octób. 13d. Abaujban is kinevez-
tetvén, ott szolgáltam inkább mint itt.

53, 53, 171, 173,
320, 469, 493,
592, 757, 978

Kazinczy András (Péter' fija)

az Apostaták Catalogusában legelől neveztetik Fasc. 154. Nro 435. „qui et Sodalis
Marianus fuit.” Róla ott csak ennyi.

Kazinczy Péter (Dániel' fija)

megholt Miskolczon 1827 Decemb. 4d.

Vide hic pag. 302. v. 291.

Kazinczy Péter.

563

Fiscalisa leve a' Rákóczy-háznak 1659. Júl. 16d. „még csaknem húsz esztendő's ko-
romban,” ugymond. Szül. tehát 1638 körül. – 1662 elvette Makay Katát, – a' mint¹⁷⁴
mondja huszon három eszt. korában. Huszonhatodik eszt. leve Beregh Vármegye¹⁷⁵
Notáriusa és Dietai Követje, de ott négy esztendei szolgálatjáról lemondott.¹⁷⁶

Ugyan-csak Notárius leve Zemplényben a' Bocskay István Fő-Ispán által 1664.
Június 10d. Zemplényben tartott¹⁷⁷ Restaurátion választás által Cserney Pál Protono-
táriussá tétetvén a' hóhérpallas által veszett Nádasdi Ferencz Orsz.-Bírája által.
Elbúcsúzott Zemplény Vármegyei Notáriusságából 1675. 1676. 's Kir. Táblabeli¹⁷⁸
Assessor leve 1676. és még is Fascic. 192. Nro 120. 1681. a' Sopronyi Dietára külden-
dő Követek Instructióját mint Notáriusa a' Megyének Subscribálja. De talán csak
subrogata Notar. Így¹⁷⁹ ezen eszt. előtt leve Pápastává. 1677. felesküvék¹⁸⁰ mint
Assessora a' Kir. Táblának. Protonotáriusnak is ki vala nevezve, de minekelőtte feles-
küldhetett, elholt Zborón.

Makay Kata 1689. már özvegy volt. Élhetett tehát 51 esztédőt. Gyermekai Erzsébet,
Dezsőffy Adámné Lubotinban, Sáros Vgy. – András Ungvári VIsp. – Anna Tusay
Mártonné.

¹⁷⁴ Makay Katát, – <1665> a' mint

¹⁷⁵ [A lap szélén e szavak mellett: „<1664> 1665”]

¹⁷⁶ [A lap szélén e szavak mellett: „1669”; javítva ebből: „1667”]

¹⁷⁷ által tartott [A beszúrás a lap szélén.]

¹⁷⁸ Notáriusságából 's Kir. Táblabeli [Beszúrás a sor felett.]

¹⁷⁹ leve 1676. Így [Javítás a lap alján, korrektúra jellel beszúrva.]

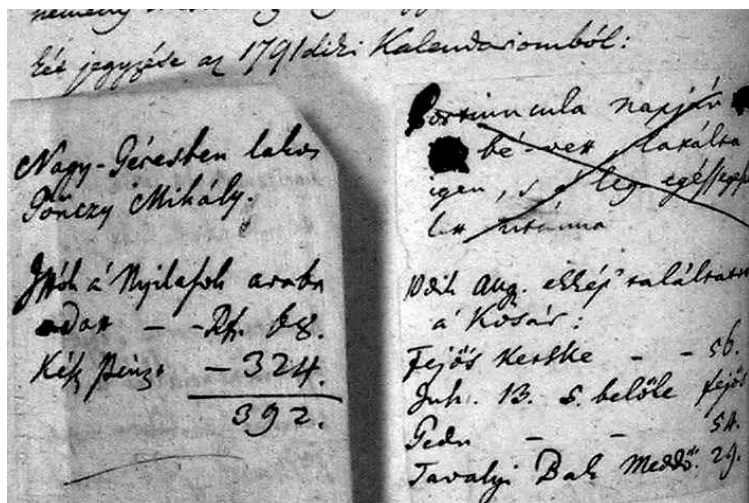
¹⁸⁰ [A „felesküvék” előtt hely van kihagyva.]

28.

Aszalai János' (megholt Gréczi fogságában 1796. Octob. 12d.) keze-írása.

¹⁰³⁸ Ez a' szeretetre igen méltó ifjú Pataki deákocská korában 1785. József és Miklós öcséim mellé rendeltetett a' Professorok által. Semmi nem volt kevésbbé mint ostoba, de nevelését eltévesztették, 's Patakról az öcséim mellé Kassára hozattatván, ezen változás miatt tudományos előmenetele még az sem leve a' mi úgy fogott volna lehetni, ha Patakon maradt volna. Nem született nemes szüléktől, 's így nem lévén kinézése nevezetes polczokra, 's mivel Józsefnek uralkodása alatt a' német¹⁸¹ nyelvre volt szükség, nem a' deákra, egyedül a' német nyelv' tanulásának feküdt, 's így az iskolai tanulásban nagyon hátra maradt. Villaumnak Logicáját egészen lefordította, és ezt magától és nem másnak tanácsára. Ez maga azt mutatja, hogy ötet tompának sem a' természet nem szülte sem maga magát nem tette. Bírái előtt dadogva, félénken 's igen betegesen jelenvén-meg, azok ötet a' sententiában olly eggyügyűnek declarálták, a' kit igen sanyarúan igazságtalanság nélkül büntetni nem is lehetne.

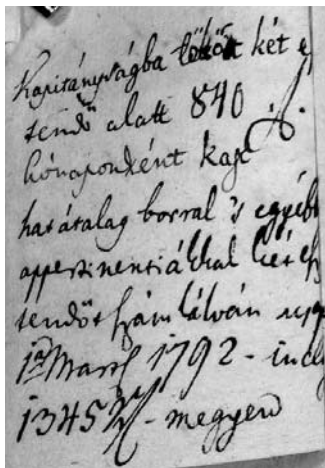
Ez az igen jámbor 's szeretetre minden tekintetben igen érdemes ifjú engemet mind Abaujvári Vice Notariusságomban, mind minekutána 11. 9br. 1786. a' Nationalis Iskolák' Inspectorságába beléptem, kért, hogy véle íratassak, hogy magát az által is gyakorolhassa. Annyit írt utánam, hogy írása akkori írásomhoz hasonlítóvá¹⁸² leve; sokan valóban némelly írását az enyém gyanánt nézték. Imhol két jegyzése az 1791diki Kalendariumból:¹⁸³



¹⁸¹ uralkodása a' német [Az „alatt” sor fölé írt beszúrás.]

¹⁸² írásomhoz <sokat> hasonlítóvá

¹⁸³ [Alább a két melléklet fotója látható.]



'S ez egy rendes történetre ada alkalmatosságot, melyet itt azért jegyzek-fel, mivel 44, 519, 627 győzedelmem' emlékezete kedves előttem, 's talán másutt fel nem jegyeztem.

Az Ipam 1785ben jött Ónodról Kassára, hivatalába b[elép]vén.¹⁸⁴ A' Papság ismerte nem-papi gondolkozását, 's [a']¹⁸⁵ mint nem ok nélkül gyanítottam mindég, az Egri Pü[sp]öknek¹⁸⁶ sugallásából, kérte az Ipamat, hogy hivatalá[na]k¹⁸⁷ Actuáriusává tenné Pater Schweizer Ferenczet. Ez, a' maga szerencsétlenségére, azon hamis politikából hogy így a' papságot lekötelezi, Schweizert annak tette, mintha a' papság ismerne¹⁸⁸ háladatosságot, a' hol interesszéje forog fenn. Nem sokára én is az iskolákhoz léptem által Vármegyei szolgálatomból.¹⁸⁹ A' Gróf nem sokára azután Heinzéli Mártont (Luther.) ProDirectornak nevezte. A' papság meg nem emészthette, hogy a' Fő Director¹⁹⁰ hideg pápista, a' két alatta szolgáló Tiszt pedig protestáns; 's mindent elkövettek, hogy bennünket összevesszítsenek 's megbuktassanak. Heinzéli nem sokára búcsút vett, a' Gróf pedig erántam derekasan meghűlt, melly egyenesen a' Schweitzer' és Vice Schweizerek' munkája volt.

Azon ifjak' felsegállésekre, a' kik magokat a' Nationalis Iskolák mellé szánták, esztendőnként 200 f szokott volt letéetni az én kezeimbe, 's nékem kötelességem volt az ezen 200 f. kiosztása felől a' Præparandusoknak quietantiájikat a' Helytartó Tanácshoz felküldeni. Consiliar. Pethő Jakab Collegám meglátja ezen Quietantiák között az Aszalai Jánosét, melly 5.¹⁹¹ ftről szóllott, 's az Aszalai írását az enyémnek nézvén, bemutatja a' Consiliumnak; 's imhol jó a' parancsolat Gróf Törökhöz az Aszalai originalis Quietantiája mellett, hogy adassa velem okát, mért quietáltam magam magamat. A' Gróf látja a' Quietantiát az én írásomnak veszi 's elretten. Irva parancsolja hogy ment-

¹⁸⁴ [Papírhiba.]

¹⁸⁵ [Papírhiba.]

¹⁸⁶ [Papírhiba.]

¹⁸⁷ [Papírhiba.]

¹⁸⁸ ismerné [Az ékezet lehúзва.]

¹⁸⁹ [...] olgálatomból. [Átírás.]

¹⁹⁰ hogy a' <Gróf> Fő Director

¹⁹¹ Aszalai Jánosét, 5. [A „melly” sor fölé írt beszúrás.]

¹⁰³⁸ sem magam', 's Januszek Cancellistája által (ki most Jánosfinak kereszteltette el magát, és a' ki a' papság' kémje volt) küldi hozzám a' parancsolatot, meghagyván ennek, hogy az Aszalai' Quietantiáját, mihelytt megtekintem, néki vigye vissza. Láttam a' Janusek' örömet 's bosszút akartam állani rajta, bizonytalanságban hagyván hogy örüljön előre buktomon. Aszalai már akkor a' S. Pataki Nationalis Iskola mellett szolgált. Irtam tehát neki, hogy Szolgabíró Kossuth András Úrhoz menjen-el, és annak szeme előtt adjon nekem Attestátumot az eránt, hogy az 5 forintot valóban felvette, még pedig akkor vette mikor Quietantiája¹⁹² datáltatott és nem azolta, 's Kossuth Szolgabíró Úr ugyan azon Aszalainak kezével írandó Attestátumra írja reá az eránt szöllendő bizonyosságát, hogy azt az Attestátumot Aszalai János néki szeme előtt tulajdon kezével írta legyen. Míg ez az Attestátum Patakról postán Kassára ért, eltele két hét. Schweizer, Janusek és a' papság örültek közelgető gyalázatomnak, 's mély hallgatásomat szepegésnek 's vétségem' megvallásának vették.¹⁹³ Én, hogy triumphusom annál ragyogóbb legyen, még a' tőlem örök háládatosságot érdemlett Grófnak és imádott napamnak sem szóllottam, 's ők sem mertek kérdezni, mert vétkesnek gondoltak. Végre érkezik az Aszalai' attestatuma a' Szolgabíró Kossuth András' soraival. Ekkor írva feleltem az ellenem tett vádra, 's a' feleletet a' Grófnak nem magam vittem-el, hanem inasom által küldöttem-bé. A' Gróf épen abban a' szerencsétlen epochájában vala, a' mellyben erántam való elhűlését érezte, 's így triumphusom felől velem soha nem is szóllott. Volt egy idő, a' mellyben egy kisebb triumphusomkor össze meg' össze csókolt!

Elkeseredésemben ezeket tettem válaszomba. Azon felül, hogy nincs karakteremben bérért viselni köz szolgálatot, annyival inkább pedig a' köz jó' előmozdítására kitett pénzt ellopni, 's ámbár a' jót lárma nélkül tenni szerettem: most,¹⁹⁴ midőn látom, hogy ez a' történet némelyek előtt gyanúba hozott, kéntelen vagyok feldicsekedni azzal a' kevés jóval a' mit tenni alkalmatosságom volt; 's így elbeszélém, hogy én midőn vidékem iskolájit megvizsgálni kimegyek, a' jó talentomú gyermekek közt könyveket osztok-ki 's néha pénzt is; 's előmutattattam Piarista Misemondó-Pap Prof. Simay Kristóffal azon Architecturai könyveket és képeket, mellyeket tulajdon erszényemből vettem a' Kassai Normális iskola rajzoló iskolájának számára,¹⁹⁵ a' nélkül hogy ezeknek árokat visszafizettetni kívántam vagy reménylhettem volna.

Sem a' Gróf, sem a' Helytartó Tanács nem felelt. – Nulla pallescere culpa! – *ὅπλον μεγίζον ἐστὶν ἡ ἀρετὴ βροτοῖς*

¹⁹² mikor <a'> Quietantiája

¹⁹³ vetted. [Átírás.]

¹⁹⁴ szerettem<, > most, [Javítás a törlés felett.]

¹⁹⁵ iskolájának <tanítván> számára,

29.

989

Niczky József
Kemecsen, Szabolcs Vármegyében.

A' himlő egészen elrontotta ábrázatját. Ritkán lehet rettenetesebb fyziognomiát látni, 597,767 mint az övé, 's ezt maga is érzette. Egy Debreczeni vásárban meglát egy rút képű embert: Vértesen Biharban lakó Komáromy Mihály Urat. „Köteles¹⁹⁶ szolgája Nagy Jó Uramnak. Becsületes neve!” – Az ember megnevezi magát. Niczky egy sátorhoz vonja, 's jó vásárfiját vesz neki. Az ember vonakodik; de sokára elfogadja, 's megköszöni. Azonban meg nem állhatta, hogy meg ne kérje, mi indíthatta Niczkyt arra, hogy neki ezt az ajándékot adja? Uram, felele Niczky; ebadtát miolta élek soha sem láttam rútabb embert, mint a' millyen én vagyok, 's imhol meglátom az Urat, 's teljesedve látom, a' mit többé nem mertem reményleni. Költse az Úr jó egészséggel.

Egykor egy ernyős szekeren jött Tokaj és Rakamaz között¹⁹⁷ a' töltésen. Kocsisa hijába szállított-meg egy más szekeret, hogy térjen-ki az útjából. Haszontalan lévén a' hosszas káromkodás, Niczky kitekint az ernyő alól, 's a' más szekér' Ura annyira elrettent ábrázatjától, hogy mingyárt kitére.

1786ban¹⁹⁸ én Vice Notarius valék Abaújszármegyének. Dél előtt Magyar ruhában mentem hivatalbeli levelekkel a' Vice Ispánomhoz, Consil. Kelcz Antal Úrhoz. Ott vala Niczky. Dél után Provinciális Commissárius Farkas Antalhoz mentem, 's Niczky belép. Én plundriban voltam. Megtámad. Illik e ez Magyarhoz? Illik e ez Nemes-emberhez? „Én is laktam Bécsben, 's elég módomból volt a' bolondoskodásban. B—tam Anglust, Francziát, Spanyolt, Olaszt, Lengyelt, Czigányt, Törököt, Szerectent: de hogy Németet b...sszam, arra soha sem vitt rá a' lelki ismétel.” monda.

Az Ungvár Vármegyei 1786-ban Sztrajnyán tartott¹⁹⁹ Restauratió Niczky József és Nedeczky Nepomuk Urak is Assessorokká tétettek. Nedeczky mindég zengett a' Gyűlésben, de felette sületlenül. A' Zemplény Vármegyei Deputátusok ezt igen szégyelték, mert Nedeczky akkor Zemplényben lakott. Niczky megszállít egyet közzüllők, hogy ki az, a' ki olly sületlenségeket mond. – Hát miért nem ültetik-le az Urak? – Átaljuk!²⁰⁰ felele a' Zemplény Vármegyei Deputatus; inkább illik, hogy azt idegen Vármegyei ember cselekedje vele. – 'S leültessem? kérdé Niczky. – Valóban, azzal nagy kedvünket teszi az Úr. – Erre Niczky felkél, 's a' Nedeczky kongására így felel:

Peregrinē subsumit Dnatio

Vestra Spectabilis etc.

Ez a' peregrinē nagy kacagást indíta, 's Nedeczky elhallgatott.

¹⁹⁶ embert: „Köteles [Beszúrás a lap szélén.]

¹⁹⁷ Rakamaz <felől> között

¹⁹⁸ [Ez a bekezdés egy piros vonallal keresztül van húzva.]

¹⁹⁹ 1786-ban <tartott> Sztrajnyán tartott [Hely van kihagyva az évszám utolsó számjegyének.]

²⁰⁰ Á[...]/ljuk! [Átírás.]

989 Szabolcs Vgyének Fő Ispánja Gróf Barkóczy János Exc. egykor Gyűlést bont, 's midőn már az ajtóhoz ér, csendességet parancsol, 's jelenti, hogy valamelly Deputatiót kell rendelnie. Niczky megszóllala, /:egyenetlenségben volt a' Fő Ispánnal:/ hogy a' Vármegye Gyűlése nem falusi Tanács ivója, a' hol a' Bíró mikor már oszlanak, vissza hívja a' Tanácsot, hogy még egy pohár bor maradt meginni való.

Gróf²⁰¹ Sztáray Mihály 178 b n²⁰² Szabolcs Vármegyei Fő Ispánnak installáltatott. Az ő hitvese Cancellarius Gróf Eszterházy Ferencznek leánya volt, 's Özvegye Gróf Niczky²⁰³ a' Judex Curiae fijának. – Negyed napra a' Restauratio után a' Fő Ispán asztalánál csak heten ebédelték; 's Niczky köztők volt. A' Grófné megszóllal németül Herr von Niczky sind sie aus der familie der Grafen Niczky? – Ezt nehezen vette Niczky József; 's megemlékezvén, hogy a' Grófné elébb Niczkyné volt, e' szókkal felel magyarul: Méltóságos Grófné SÓGOR–ASSZONY, nem én vagyok a' Grófok közzül, hanem ők valók miközzülünk. – Wie kommt es dann, dass Sie in den Gütern über die Donau hinaus keinen Theil haben? Felel Niczky: „Mélt. Grófné Sógor Asszony! én egynehány ízben szóllottam a' bátyámmal, a' Judex Curiaeval, hogy adja-ki a' részemet. Azt felelte: „Szart neked, Öcsém!” Én is megmondtam neki, hogy az Mágnás poszpász; mi szegény legény Nemes emberek nem élünk²⁰⁴ ollyas csemegével.²⁰⁵

30.

[Ratschky, Alxinger, Haschka]

a' 143. laphoz.

495, 599, 767, 994 Hogy ezt a' Kőművesség valóban cselekedte, arra ezer a' bizonyosság, 's imhol egy magáról a' nemes Sonnenfelsről.

A' Bécsi Meszáros-Társaság egy Kérelmet nyujta-be Maria Theresiának. A' Császárné kiadta azt a' maga helyére, véleményül, 's onnan az a' Polizey tudománya' Professorához, az-az, Sonnenfelshez, útasítatott.

A' Mészárosok megjelenének Sonnenfelsnél. Ki tette-fel a' Kgytek Kérelmét, kérdé ez. Azok elijedtek, 's nem nevét nevezék a' szolgálatokban álló ifju-embernek, hanem bocsánatot kértek a' Consiliáriustól, ha egy vagy más kifejezése hibás volt volna. – Sőt az írás lelket mutat; látni akarom a' Kgytek' emberét.

Rátschky József Ferencz, megjelené, 's elmondá, hogy ő Jezsuita volt a' Szerzet' elbomlása előtt, és hogy ő, még²⁰⁶ akkor igen ifju, visszatért a' világba. – Tud e nyelveket? – R. elmondá. Hát Görögül, Angolyúl? – Szegényebb vagyok, mint hogy azt tanulhattam

²⁰¹ [Ez a bekezdés egy piros vonallal keresztül van húzva.]

²⁰² [Hely van kihagyva az évszám utolsó számjegyének, és a toldalék magánhangzójának.]

²⁰³ gróf Niczky [Átírás; hely van kihagyva a keresztnévnek.]

²⁰⁴ [..]ünk [Átírás.]

²⁰⁵ csemegével.” [Emendálva.]

²⁰⁶ előtt, <'s> még [Az „és hogy ő,” törlés fölé írt javítás.]

volna. – Hát ha volna pénze, tanulna e? – Az nekem öröm volna. – Pénz lesz, de tanulni kell. – 'S pénz lett, 's Ratschky tanult. 994

Midőn olykor tapssal fogadtaték Beszéde vagy Verse a' □ban, Ratschky szerényen ezt szokta mondani: Vielleicht nicht gar zu schlecht für einen Ochsen-Notarius. – Mert a' Mészárosoknál kötelessége abban állott, hogy a' Moldvából felhajtott ökröket beírja a' Protocollumba, 's feljegyezze, mely nap ez és ama' Mészárszékbe hány darab vitétt. – Ratschky úgy hala meg, mint Udv. Consiliárius és az Austriai 's Cseh-országi Cancellariának Referendáriusa. – Egy igen fekete-haju, igen kövér ember 1786. midőn ötöt láttam; a' jószívűség festve vala arczán. Lehetetlen vala nem szeretni az embert.

II. József neki, Blumauernek, és a' kik verselgetni tudtak, megparancsolta, hogy a' 496, 599, 768
mi verseket a' Barátok és Klastromi Superstítio ellen írják, neki bémutassák. Képzelné lehet, mennyi csínt ejtettek azokon így, ezek²⁰⁷ a' fiatal pajkos emberek. Mi lehet péld. ok. vadabb, tiszteletlenebb, mint Blumauernek az a' Versezete (lásd Versei' nyomtatványát) mellyben egy féleszü Austriai falusi-gyermek, elmondja, hogy ő Bécsben volt, 's mit látta a' Mise alatt. –

Ratschky egy Austriai Naggyal megjárja Velenczét, Tyrolist. A' szekér felfordult, 's Rnak kitört az egyik karja. Vissza menvén Bécsbe, megjelent Józsefnél, a' parancshoz képest hírt adni, mit²⁰⁸ látott, hallott útjában. – A' Császár neki száz aranyat küld – szenvedett kínjaiért, a' mint mondá. – R. poeta módra tevő köszönetét; ez vala levele:

E[hr]w[ürdige] Majestät!

Um so viel Geld lasse ich mir auf dem anderen Arm brechen

allerunterthänigster

Franz Joseph Ratschky

Az illy elmés köszönet kedvesbb a' bókolásokat megünhatott Fejedelmeknél, mint a' feszes hálálkodás. Azon egyet nevetnek: ebbe belé vagynak csömörölve.

Alxinger Udv. Agens, 's gazdag, feleséges, de gyermektelen, egyszer rossz pillan- 496, 600, 769
tatban tére haza; egy Dominicánus mulatá magát feleségével. Az össze nádpálcázta a' Papot, az Asszonynak pedig kimondá, hogy neki többé nem felesége, 's még az nap más szállásra vonta magát. Letevé az Agentiát, 's magát egészen a' tanulásnak, írásnak adta, Német-országba kiutazott, hogy kivált Wielandot láthassa, 's bémutathassa neki Bliomberiszát.

Lorenz Leopold Haschka nagy tüzet mutata már ifjúságában, 's reményre gyúlasztá a' Bécs' jobb fejeit, hogy belőle idővel tisztelt Író lehet. Hogy egész erejét a' szép cél-
nak intézhesse, Alxinger TÍZ EZER forintot ajándékoza neki, még minekelőtte a' papiros pénz' becse lejjebb szálla az ezüstnél. Soha pénz rosszabb kézbe nem juthata, mert Haschkánál nem tudhatni mi volt gonoszabb, feje e, vagy szíve.

²⁰⁷ azokon ezek [Sor fölé írt beszúrás.]

²⁰⁸ [/]it [Átírás.]

31.

IGNATIUS VON BORN.

495, 598, 765, 992 Augustusban²⁰⁹ egy Vasárnap dél előtt vezettem-fel nála. Bibliothecájában ült, udvari gyászban Prussiának²¹⁰ nagy Friedriche után; és így nem selyem, hanem gyapjú vagy pamut fekete strimfliben. Vezetőm megcsókolta kezét; ő pedig, kinek lábai, miolta a' mészgödörbe esett, romlottak voltak, veszteg maradt. Színe az a' barna sárga szín volt, a' melly az én Pataki Professoromé, Szilágyi Mártoné; 's orrán a' pórusok el voltak telve feketeséggel. Erántam tudakolódván, 's Magyar barátjai felől értekezvén, azt a' kérdést tevő nekem, ha tudom e, hogy ő is Magyar? Azt hazudtam, hogy azt nem tudni hálátlanság volna. Igen is, ugymonda, én Magyar, az az Erdélyi vagyok, és szeretném mind hazámat, mind Nemzetemet, ha idegen nem volnék is. A' haza áldott föld, a' Nemzet tiszteletet érdemlő Nemzet, mert meg van saját Geprägie. Egynehány napok múlva itt hagyom Bécset, 's lemegyek Selymecz-Bányára, az Amalgatiót dirigálni. A' Kőművesség' hozódván-elő, azt mondotta, hogy ő nem régiben kapott Józseftől, (:a' Császártól:) egy kézi billétet. Ezt írta néki: Glauben Sie nicht, dass ich so grosam bin, dass ich nicht wisse, dass etc. etc. Ezt eddig két ízben mondotta-el, 's nem tovább. Azonban igaz, hogy Bornt ennél még inkább szomorította-el az, hogy vele Sonnenfels meghasonlott, melly dolog sok igen nem szép dolgokat szült. – A' mint eljövök tőle, meghagyta Vezetőmnak, hogy ebédlő szálájában a' Maria Anna Austr. Herczegasszony' képét nekem mutatná-meg. Ez a' tisztelt Matróna Bornt és társait *TESTVÉR*jeinek nevezgette leveleiben, 's számokra maga kötött egy scrutiniumhoz való zsacsskót. – A' trümeau asztalon bronzból állott Bornnak Ceracchi által készült büsztje; a' márvány büszt a' *veres rák* nevezetű háznál állott a' □ban. – A' tükörrel általellenben pedig három kép függött; felül a' Prof. Ruprechté, alól a' Blumauer és Ratschkyé, kiket Born fíjainak hitt, és a' kik eránta mind végig híven maradtak.

A' Monachologiát egy nagy betegség után való gyógyulásakor írta.

83 Megholt 1791ben²¹¹ ; sok adósságot hagyott; 's Gróf Széchényi Ferencz Exc. volt testamentomának²¹² executora, még pedig a' mellett, hogy néki 25,000el volt adós, melly becsületet csinál mind a' Born' szívének, mind a' Széchényiének. – Ő az Udvarral valamelly néki igen szerencsés alkura lépett volt az általa feltalált amalgama eránt; tudnillik Born azt tanácslotta, hogy a' bányászatokból az érczet ne tűz által vegyék-ki, minthogy kevés idő múlva nem lesz erdő, hanem amalgama által; 's ő az ezen úton keresett nyereségnek nem tudom hanyad részét kapta-meg jutalmúl, 's mint találó is, résztvonó társ is maga dirigálta a' munkát: azonban az intrígek itt is győztek, és Born, a' ki a' maga találmányára is, más jó és nagy célokra is sokat költött a' magáéból, a' ki sok ügyefogyottakat csaknem királyi módon segéllgetett, és a' kinek hitvese 's gyerme-

²⁰⁹ [A kézirat minden oldalán élőfejként: „– 1786 –”.]

²¹⁰ gyászban <a'> Prussiának

²¹¹ [Az „1791ben” után hely van kihagyva.]

²¹² testamentomák [Emendálva.]

kei²¹³ gondolatlanul vitték a' ház' költségeit, Born, mondom, mikor meghala, bajos 992 környüállások közt láta lenni magát és háza népét. – Most újra használtatik a' Born által tanácslott Amalgama. (:1804:)

Bornnak képét három részben ismerem: 1., kis formában 8^{ad} rétbén, festette a' Gróf Széchényi Udvarában lakozott Madame Bayer, Pastellfestő, 's metszette Ádám Jakab, egyik tagja a' Born által igazgatott IGAZ EGGYESSÉGNEK. Jól hasonlít hozzá a' kép. – A' második Consiliárius Kempeleennek valamely munkája előtt áll, stráfírt maníerban metszve, Fűger után. Born a' Pultja mellett áll a' Philosophus köpenyegben; előtte egy volumen gördül-le a' pultról, baljában egy bezárt könyvet tart, jobbával²¹⁴ pedig homlokát fogja által. A' kép mélyjében az Isis multimammia' képe vagy, 's mellette egy Bölcs czirkalommal.

A' harmadik kép hántott maníerban (:in gesehabter Manier:;) a' most említett Fűger' rajzolatját adja-elő. Tavaly vettem-meg Bécsben (:Jún, 1803:)

Born imádták a' maga tanítványai. Talán 1785ben történt, hogy közelítvén neve' napja, egy tehetős barátja 's tanítványa magához kérte ebédre. Born megígérkezett. Neve' napján ebéd tájban imhol jó barátja, 's felülteti szekerébe. Born észre nem vette a' beszéd alatt, mely útszán vitetik. A' szekér a' *veres ráknál* áll-meg, Born kiszáll, 's hát a' grádicsot és a' ház hosszú folyosóját mind két oldalról spallierként látja elfogva a' □ tagjai által, 's ezek ötet karjaikon vitték-be az ebédlő Palotába.

Ceracchi által faragott fejer márvány büszkje itt állott a' trümeau asztalon, csaknem kopaszra nyírt görög fővel, 's nagy gonddal faragott, főtől távol álló fülekkel, 's mezetlen nyakkal. (:Ez az a' CERACCHI, a' ki Bonapartet a' faragás közben akará kivégezni:;) – Itt függött a' Saxen-Tescheni ALBERT' Herczeg képe is, és a' Rend' Protectoráé, Gróf Dietrichsteinné, a' sok kötényekkel, pántlikákkal.

Carl Theodór Baváriai Választó Fejedeleme 1785 táján a' Kőműveseket e, vagy csak az Illuminatusokat? bántogatta a' maga tartományaiban. Ha csak az Illuminatusokat bántogatta, hihető, hogy a' bántott Illuminátusok Kőművesek is voltak, mert a' mennyire ugyan én tudom, Born nem volt Illuminátus; és talán egyenesen innen eredett az ő meghasonlása Sonnenfelsszel. – Born írt a' Választó Fejedeleme. Sikertelen volt közbetevése. Újra írt, 's azt vetette kérése mellé, hogy ha ismét teljesedés nélkül találja látni kérését, kéntelen lesz a' (:talán Müncheni:;) Tudom. Társaság' diplomáját, mellyel megtiszteltetett, visszaküldeni. – A' Vál. Fejedeleme megmaradt feltételében, 's Born kihirdettette az újságok által, a' mit a' Vál. Fejedeleme írt vala. Egy Kratter nevű Baváriai fi a' maga Urának pártjára költ 's nem tudom mely brochürt írt. Kőműves volt ő is, de nem a' Born □ból, 's Bécsben lakott. – A' Born' hívei arra a' gondolatlanságra vetemedtek, hogy Krattert egy baráti ebédre hívták-ki a' Májer Casinójába a' Leopoldstadti híd' szomszédjában, 's a' poszpásznál előhozá az egyik, hogy az ő kedves Mestereket egy Kőműves ilyen című munka által támadta legyen meg, 's azt a' kérdést tevék, hogy az ilyen rossz ember mit érdemlett? Kratternek tétetett a' kérdés

²¹³ [../ermekai [Átírás.]

²¹⁴ jobbajál [Átírás.]

⁹⁹² legelébb; 's ő azt felelte, hogy ő Vendég-barát lévén, nem pedig tagja ennek a'□nak, dispensálva van a' felelettől. Dietrichstein még a' baráti kötény alatt sem felejtette, hogy őtet a' születés sorsa Úrnak tette, tűzbe jött, 's botot emlegetett, 's Kratter jónak látta felkelni 's elmenni az ebédétől. – Born is jelen volt az asztalnál; ő nem szóllott a' beszédbe, de – nem is oltotta fíjainak tűzőket. Kratter írva e vagy csak szóval? elhirdette a' mi történt, 's a' József' feljebb említett levele, a' Sonnenfelsszel való meg hasonlítás, és ez a' szerencsétlen ebéd mellyet Born mindég szégyenlett, arra bírták, hogy ő örökre fedett.

Sonnenfels egy Német Academiát akart állítani Bécsben. Merő hiúságból nem szóllott felőle Bornnak, hogy övé magáé légyen a' dicsőség. Kérte az igaz Egyesség' jobb fejeit, (:Blumauert, Ratschkyt, etc.:) tartanak titokban a' szándékot, de készíttetnének olly munkákat, mellyeket az első ülésben el lehetne olvasniok, és a' mellyekkel mind magoknak, mind a' Német Academiának becsületet csinálhatnának. Alxinger erről semmit sem tudott. Meg lévén bántva az által, hogy őtet Sonnenfels meg nem kérte, befűtta a' hírt Bornnak, 's ennek hírével e vagy híre nélkül?²¹⁵ nem tudom, egy gonosz Satyrát írt az új Academicienek ellen. Minekelőtte az ő ülések megtartathatott volna, Alxinger kiadta a' Satyrát, 's Sonnenfels mind Born eránt meghidegedett, mind Alxinger eránt elolthatatlan gyűlölségre gyűladt. A' jobb fők sajnálták mind az egyik felet, mind a' másikat, leginkább pedig a' köz jót, melly az ő hiúságok miatt szenvedett.

32. Angelo Soliman.

^{70, 997} Ez a' szeretetre méltó 's sok tudományú Szerecsen *NEPOS*-a volt a' Numídák' Királyának; – unokája, vagy neveuje. – Gyenge gyermek korában Nevelőjével 's egynehány Udvarnokokkal valamelly tengeri kis ladikon sétálni méne-ki a' tengerre, 's a' Lizboni Piraták által elfogattatott. Herczeg Lichtenstein, a' Bécsi Udvarnak Lizboni Követje ott találta elkocsizni, a' hol ezek az istentelenek a' kis szerecsen királyi hercegecskét kísérőjével a' piacon sorba állították, hogy mint sklávok eladattassanak; 's az a' gondolat szállotta-meg, hogy a' kis szerecsent Bécsben maradt unokájának e vagy fíjainak küldi, hogy nékiek is légyen szerecsen kísérőjök 's cselédjek, 's megállá, 's tudakozá, hogy' adják? A' piraták olly temérdek pénzt kívántak a' gyermekért, a' mennyin sok nagy sklávokat lehetett volna megvásárlani. A' Herczeg még több kedvet kapott megvásárlására, 's megvásárolta; nem hogy a' természet' szavát teljesítse, 's a' gyermeket kesergő szülőinek vissza küldje, hanem hogy a' megkeresztelés által idvezülhetővé tétessék; 's a' gyermek Bécsbe küldetett, olly parancsolattal, hogy a' kis Herczegek nevelőji ennek tanítására is egész gonddal légyenek. Ennek a' nevelésnek köszönhetette Soliman azt a' culturát, melly által minden igaz érdemet becsülni tudó ember' szeretetét megnyerte. – A' Herczeg néki egynehány ezer forintot ajándékoza, 's Soliman ezzel a' kis Capitálissal kezdette alkotni szerencsáját.

²¹⁵ nélkül, [Az írásjel javítása átírás.]

Közel 70 esztendőös volt, midőn én 1786ban Kassai Phys. Professor *Este Victorral* – 68, 71, 534, 600, 771, 997
(:Görcki születésű Friauli fi volt, 's Misemondó Pap:) – Bécsbe utazván, útitársamat arra kértem, hogy ennek a' különös embernek juttatna ismeretségébe. Arra, úgymonda ez, legjobb út lenne egy két butellia édes Tokajit küldeni néki; ő bizonyosan eljönne megköszönni a' kedveskedést. – Pesten két butellia édes és jó Tokajit szereztem,²¹⁶ 's Bécsbe érvén, mingyárt által küldöttem neki lepecsételve azzal az izennel, hogy azt neki egy ismeretlen magyar barátja küldi. Harmad nap múlva reggeli 7 óraker hozzám jó a' Házmaster, hogy egy Idegen tudakozódik erántam, ha nem mentem e ki? Lementem hozzá. Megnyitván az ajtót meglátom a' Szerecsent, turbánosan, Orientális ruhában: Lieber Kazinczy! monda, Ihr Geschenk war mir sehr willkommen, und ich komme Ihnen für die Achtung, die Sie gegen mich dadurch bewiesen und für den köstlichen Trank, zu danken, 's akkor jobb tenyerét felém fordítván, nékem jó, 's megcsókol. Csókja nem borzasztott-el; egy tisztelt embert érzettem szívemre szorúlni, 's szemem a' Szerecsent nem látta: de tenyere bőrének megpillantása egészen elborzasztott. – A' legmodestusabb, legszentebb simplicitású Öreg volt.

Másoknak társaságában találtam ötet, 's beszélgetéseinkből csak erre emlékezem:

Fries, a' banquier, Gróffá lett. Ez által megharagította az Austriai Monarchia Mág- 72
násait. Kevély felesége nem engede neki nyugtot, azt kívánta, hogy lenne Excellenzzé. Jósef neki ezt is megadta. A' Mágások nagy csoporttal mentek Jósefhez, 's kérték, hogy másolná-meg szavát; ők kéntelenek lesznek rokonjaiknak meg nem engedni, hogy magokat Excellenzekké tétessék. Jósef kéntelen volt visszavonni a' szavát. Ezen Gróf Friesné annyira megindult, hogy pénzzé akarta tenni mindenét, 's kiköltözni a' Jósef Státusaiból; 's Solimann akkor méne Friesnek látogatására, midőn ez a' nagy ember a' felesége' bosszantásai alatt csak-nem elalélt. (:Ezek a' keserítések végzették-ki ötet, valamint nagy talentumú fiát is:) – Wie geht es Ihnen, lieber Graf? kérdé Soliman. – Ach Freund Soliman! ich bin so gar sehr unglücklich! – Wohl wahr, weil Sie so gar sehr reich sind. Zur Wette: geben Sie mir Ihr ganzes Unglück u. Ihren halben Reichtum. –

Másszor két palack tokaji essentiát küldöttem neki. – Aszalai tette-fel a' Pozsonyi diligencre. A' mint a' Harminczadon praesentálta, felkiálta az egyik Tiszt: Hah, mint fog ennek a' jó Öreg örülni! Ez az emberséges ember is ismerte Solimannat. – Francia nyelven írt sok levelei közzül Solimannak hozzám csak azt az egy németül írt levelét bírom már, a' melyben ezt az essentiát köszöni.

1791ben egy reggel hozzá mentem. – Álla bé vala szappanozva; (:beretválkozni 69, 72, 525, 771
készüle:) 's fején nem volt a' turbán. Göndör apró félig ősz hajai olyanok voltak, mint a' szürke bárányprem. Kért hogy azalatt múlassam magamat a' leányával, és egy Babette Koller nevű Leányzóval, a' ki pastelben igen szépen dolgozott. De én kértem, 69, 72, 525
hogy szenvedne-meg bennünket maga körül. A' beszéd többek közt arról folyt, hogy Comte Artois (:a' szerencsétlen XVII-dik Lajosnak ifjabb testvére:) Bécsbe jött segedelmet sollicitálni, 's itt tegnap bálban volt, 's megszünet nélkül tánczolt. – „Micsoda Isten' csudája! monda Solimann, hogy ezeknek a' Bourbonnoknak, az elsőtől kezdván

²¹⁶ Pesten két *butellia* édes és jó *butellia* Tokajit szereztem [A szóismétlés emendálva.]

997 az utolsóig, nincs fejek.” – Ach lieber Vater, felele a’ leány, nur dass sie Füße haben! Nevettünk a’ leányon, kinek nem volt gondja azon felyül, hogy²¹⁷ Artois-val tánczolatott.

Eggykor Nápolyból vagy Siciliából egy Papageyt hozott. Brigidó Mihály, a’ Laybachi Érseki-Herczeg, elvette tőle a’ madarat, ’s egy ablak előtt kifüggesztve tartotta. A’ Madár egy útszán-predikáló Pap’ olasz tónusát²¹⁸ eltanulta, ’s addig producálta, hogy Brigidó kéntelen volt Solimannak írni, hogy vitesse-el a’ madarat, mellyet addig néki vissza adni nem akart, mert a’ madár a’ Laybachi népnél nagy botránczozást csinált.

72,525 Megholt Angelo Solimann – Felesége²¹⁹ Kapitány Kellermannnak testvére volt. Leánya²²⁰ colorítján megtetszett az africai eredet. Solimann ifjúságában nagyon kedvellették (:a’ mint mondá leginkább par curiosité²²¹.) a’ Bécsi első karú Asszonyságok.
69,525 – Teste, a’ mint koporsója a’ temetőhöz ért, visszavitetett az Anatomiái Sálába, ’s megnyúztatott. Bőrét kitömték, ’s a’ figúrárt felültették a’ kitömött elefántra. Ezen ’s talán még inkább azon, hogy a’ Bécsi Publicumnak a’ dolog lármásan annunciáltatott, annyira elkeseredett a’ leánya, hogy ez a’ Fejedelemhez folyamodék atyja’ reliquiájának visszaadatásáért. ’S az érzéketlen sokaság még kaczagta a’ gyermeki érzést.

33.

Angelo Soliman, meghalt 1796. Nov. 21d.

[...]

67, 71, 534,
600, 771, 997

Eddig a’ könyv. Ide vetem, a’ miket Angelo felől én tudok:

Midőn 1786. Augustusban, Prof. D’Este Victornak társaságában Bécsbe utazám,²²² kértem Estét, ki Angelónak ismeretségével dicsekedett, hogy találna²²³ módot, hogy őtet én is láthassam. Oh, arra igen könnyű mód van, felele Este; vigy-fel egy pár butellia Tokajit, de minél édesebbet ’s nem tüzest, ’s küldd szállására; meglássd, nálad terem, megköszönni. Vittem bort, ’s Este elküldé. – Nehány nap múlva azután hogy Bécsbe értem, eggykor 7 óra előtt reggel Este, ki velem egy háznál, de nem egy udvaron lakott, hozzám küld, hogy ki ne menjek; valaki van nála, a’ ki látogatásomra lesz. – Hogy őket a’ hozzám²²⁴ jöveteltől megkönnyítsem, az izenet-hozóval lemenék Estéhez, ’s ím a’ Szerecsen, feje de csikos ruhában, turbánnal, ott áll. Felém fordítja-ki tenyerét, ’s megcsókol, köszönetül a’ jó borért. – Bort én neki 1788ban is küldöttem, még pedig

²¹⁷ volt <egyébire> gondja<, hanem csak> hogy [Javítás a törlés felett.]²¹⁸ tónusát [Az ékezet törlve.]²¹⁹ ./elesége [Átírás; előtte hely van kihagyva.]²²⁰ volt. <A’> leánya’ [Törlés és átírás.]²²¹ curi././sité [Átírás.]²²² utazék, [Átírás.]²²³ ././álma [Átírás.]²²⁴ Hogy <nekik> a’ hozzám [Javítás a törlés felett.]

akkor essentia butelliakat is. 'S talán az azt köszönő²²⁵ levele van még nálam. Két levelét, 997
francia nyelven írtat, elégettem 1794ben.

Midőn Brigido, talán 1787ben Lőcsei Plebanusból Laybachi Herczeg-Érsekké tété- 72
tett, neki Angelo hozta Bécsből²²⁶ Lőcsére a' Püspöki diplomát, 's ezen alkalommal
Brigidóval együtt Angelo Kassára is eljött, 's engem meglátogata.

1791 én Bécsben mulattam Majus olta Augustus végéig. Egy nap olyankor léptem- 67,72,525,771
be²²⁷ hozzá, midőn szakálát és bajuszát már beszappanozta, hogy megberetválkozhasson,
's turbánja nem volt fején. Haja olly göndör és szürke volt, mint a' szürke bárány
prémje, 's elképzelhetni mint néze-ki a' szappanos állú szerecsen. Kért, hogy azalatt
míg elkészül, menjek által a' leányához, ki még akkor leány volt. Sőt engedd-meg, mon- 67,72,525
dám, hogy a' Kisasszt ide hozhassam, nem foglak én genírozni a' beretválkozás közben.
Megengedte. Altalmentem, 's a' leányt elhoztam. Epen Babette Koller vala nála, 's a'
Soliman leánya ennek crayonnírozásait nézegette. – A' Kisassz. sárgás színű volt, de
orra 's ajaka nem mutatta szerecsen eredetét; hihető a' két utolsóban anyjára, az első-
ben atyjára ütött.

Comte Artois, testvére XVI Lajosnak, épen akkor vala Bécsben, II. Leopoldot kérni,
hogy a' megszökéséből épen akkor Parizsba visszavitt bátyja kiszabadulhatása eránt
tenne lépéseket. De ezen fontos missio és a' francia Királyi familiának akkor történt
elzáratása a' könnyű embert el nem vonta attól, hogy köz helyen, pénzes bálban! ne
tánczoljon. Angelo épen ezen illetlenség felől szólla, 's ezt kérdé tőlem: Aber lieber
Bruder Kazinczy, sagen Sie wie ist das, dass die Bourbons keine Köpfe haben? A' leánya
belé szökött a' szóba: Oh lieber Vater, lassen Sie sie ohne Köpfe seyn, genug dass sie
gute Füße haben. Tudnillik Soliman Kisassz. is egyike vala azoknak, a' kiknek sze-
rencséjek volt az elmúlt éjjel a' Királyfival tánczolni.

Angelo Kőműves volt a' Born négyszegében, 's neve Massinissa volt ottan. Némelly 73
felvételek alkalmával ő csinálta a'²²⁸ Frater Terribilist.

Meghalván Angelo, a' Medicusok megtették a' rendelést, hogy a' test el ne temettes- 68,525
sék, hanem vitessék vissza hozzájuk. Levonták bőrét, kitömték, 's felültették a'
Museumban álló Elefantra, 's nyomtatott levélben adták tudtára Bécsnek, hogy
Angelónak a' bőre az, a' melyet a'²²⁹ kitömött Elefánton láthatnak. – Bús leánya azt
hitte, hogy tartozik azon tisztelettel atyjának, 's²³⁰ elment a' Császárhoz, 's kérte hogy
parancsolná²³¹ levétetését. – Úgy hallom levették, de igen sokszori sürgetés után.

²²⁵ kö/.../ő [Átírás.]

²²⁶ hozta <le> Bécsből

²²⁷ Eggy<kor> olyankor mentem-be [Javítás a törlés felett; átírás.]

²²⁸ ő <volt> a' [Javítás a törlés felett.]

²²⁹ az [Átírás.]

²³⁰ [/] [Átírás.]

²³¹ parancsolná [Az ékezet emendálva.]

Angelo Soliman. született 1721. megholt 1796. Nov. 21d.

(Novellen und kleine Romans. Von Kotzebue, Kuhn, Karl Stein, Schütze, und anderen. [...], bey Joseph Layrer 1810. — S. 162 – 184.)

- 66 Angelo egy Africai fejedelem' fija volt, kinek tartományát Gangusilangnak, familiáját Magni-Famorinak nevezték. Maga Angelo ott Mmadi Make nevet viselt. Egy nap a' hét esztendő's gyermek az anyja körül múlata, ki utolsó gyermekét szoptatta volt, 's nagy atyja ijedve szalada hozzájuk, 's felkiálta: Ellenség! ellenség! A' gyermek²³² futni kezde. Hova megy Mmadi Make? kiáltá az anyja. A' hova Isten viszen, felele a' gyermek, 's ment. Egy más gyermekkel egy fának támaszkodék, 's onnan látá, mint vágták agyon szüléjit az idegenek. Most ő is a' győzedelmese'k' prédájává leve, 's egy gazdagabb ötet egy más feketén és egy szép paripán vette-meg rablójától. Sok földijeivel együtt egy nagyobb hajóhoz vitetett, a' mint hiszi, egy spanyolon. Új ura biztatá, hogy ötet anyjához fogja vinni; de mint hűle-el a' gyermek, midőn ez ötet nőjéhez vezeté. Ez az asszony valóban anyai érzéssel bána vele, de csak mikor senki nem látá. Az ember a' gyermeket Andrásnak nevezte-el, 's tevéjinek legelését bízta reá.

Innen Siciliába vitetett, egy Messinai Asszony-sághoz, ki hozzá Tanítót fogada. A' Marquise nagyon óhajta, hogy Mmádi Make magát kereszteltetné-meg, de a' gyermek azt csak egy betegségében engedte-meg, maga választván az Angelo nevet, egy ott szolgálatban levő Angelína nevű fekete asszony' kedvéért, ki eránta anyai kegyet bizonyított. Ez történt Septb. 11dikén, 's Mmadi Make a' napot esztendőnként religiósus érzések közt inneplette, mintha az volt volna születése' napja.

Herczeg Lobkowitz, ki mint Cs. K. Generális állott vala Siciliában, gyakran jelent-meg a' Marckézénél, 's megszerette a' szelíd szerecsenkét. Sokszor megújított kérései arra indíták a' Marchézét, hogy a' gyermeket neki ajándékozná. A' gyermek a' Herczegnél nem kapa semmi nevelést, 's el engedé magát tüze által ragadoztatni, 's egyik napját a' másika után hívalkodásban töltötte-el. De az Angelo Védangyala neki egy barátot ada a' Herczeg' öreg Udvari-Mesterében, ki az ő ritka talentomait 's jó indulatját kiismeré. Egy tanító kezébe adva Angelo tizenhét nap alatt folyvást olvasni németül megtanult.

Angelo felnevekedék, 's mindenhova kíséré Urát a' Herczeget, el még a' csatába is, hol midőn a' Herczeg sebet kapa, Angelo vette vállára, 's kivitte a' veszélyből. 'S itt nem csak úgy viselé magát mint hív cseléd, hanem úgy is mint derék katona, 's néhány legényt tulajdon kezével teve fogollyá. A' Herczeg őt Gallopínjének nevezte-ki, Feldmarschall Lacy pedig egy Companiával kínálta-meg, 's minthogy azt Angelo el nem fogadta, katonai érdemeinek jutalmául egy szép török kardot övedze ágyékára.

Lobkowitz ötet testamentomában Liechtenstein Wenzelnek hagyá. Első Ferencz Császár magához hívatá, 's megkérde, ha nem volna e kedve, az ő szolgálatjába lépni. Angelo Liechtensteinnál marada, tisztelvéen előbbi ura' rendelését.²³³ Az esedezők pártfogója itt 's Lobkowitznál mindég ő vala: de magának soha semmit nem kért.

²³² [...]ek [Átírás.]

²³³ rendelését. [Az ékezet lehúзва.]

II. Józsefnek Császárrá választásakor Urának jóvá hagyásával szerencséjét próbálta a' kártya asztalnál 's egynap húszezeret nyere. Alkalmat akara adni a' Vesztlőnek, viszsanyerni pénzét, 's más nap ismét megjelent, de ez ekkor újra vesztett, 's huszonnégy ezeret. Angeló harmadik nap nemeslelkűségből veszte, 's vissza nyereté a' második napi veszteséget. A' Banquier nagy megilletődéssel jött-el hozzá, megköszönni szép tettét. Soha ezután nagy pénzben Angeló nem játszott. Legkedvesbb mulatsága a' Schach vala, 's azt mesteriképen játszá.

Életének nem tudatik melly esztendejében Kapitány Kellermann Urnak testvérével, valamelly Herr von Christiani Özvegyével, házasságra lépe, Liechtensteinnak híre nélkül. Okai voltak azt nem tudatni. II. József, ki Angelót kedvellé, 's sok ízben karján függve sétála vele a' bástyákon, elmondá azt Liechtensteinnak. Ez előhivatá Angelot, 's szónak állítá. A' Herczeg eltiltotta házától, 's testamentomából kirekesztette.

Angelo egy kis házban költözött a' Külvároson, egyetlen leányának BARO HEUCHTERSLEBENNÉnek nevelésével foglalatoskodván. Csendes életét szerelem, atyai gond, barátság, tanulás 's kis kertje művelése tették édessé.

Liechtenstein Wenzelnek halála után mintegy két esztővel annak testvérétől született fija 's örököse Liechtenstein Ferencz Angelóval az úczán akada-össze. Ez Angelót szekerébe vette-fel, 's nagy bátyjának igazságtalanságát az által hozá helyre, hogy neki esztendei fizetést rendele, kiterjesztvén azt halála után özvegyére is; 's azért azt ígértet-meg vele magának, hogy fijának az ifjú Liechtenstein Lajos Herczegnek nevelésére felvigyázzon.

Angelónak legkedvesbb tanulása a' Hisztoria volt, 's igen hív emlékezete által ebben annyira segélteték, hogy a' nevezetesebb személyeknek születési halálozási napjaikat is tétovázás nélkül elő tudá mondani valamikor kívántaték. Még öreg napjaiban is emlékezett az első hazájában hallott énekekre, és hogy atyjának mennyi cselédjei voltak, eránta mint mutattak függési tiszteletet.

Egésége állandó volt, 's külsőjén semmi jelét nem leheté látni a' megfogyatkozásnak. Sokszor történt meg, hogy a' ki őt Angelónak hallá nevezettni, 's húsz vagy több eszt. olta nem látta volt, a' régibb Angeló' fijának gondolá.

Megholt 1796. Novemb. 21d. 75. eszt. korában. A' guta Bécsnek úczáján sulytottameg, 's megölte egyszeri ütésre.

A. középszer termetű volt, 's vékony 's kedves arczu, növésű. Arczvonásai attól a' mit mi tartunk szépnek, nem távozána-el annyira mint a' több feketéké lenni szokott. Tartása, mozgásai kedvesek, könnyűk Olaszúl, francziául igen nagy könnyűséggel, németül is nem nehezen beszélt, 's csehül, ángolyúl, valahogy²³⁴ latinúl olvasott. Öltözete mindég orientális volt, többére csíkos fejer szövetékből, melly által bőre feketesége még inkább kitündöklött.

Én Angelónak ismeretségében voltam. – 1786. Augban, akkor Vice-Notáriusa Abaujnak, felmenék Bécsbe, 's egy két butellia Tokajit vittem-fel, hallván, hogy ő a' minél édesebbet szereti. Házam' emberei által küldém neki azon jelentéssel, hogy egy Magyar tisztelője kedveskedik. – Kevés napok mulva egy szobaleány jó hozzám, hogy

67, 68, 534,
600, 771

²³⁴ valaho[/] [Átírás.]

997 egyy Úr nézeti ha szobámba vagyok e. Minthogy én magasacs Bán laktam, nem vártam hogy az idegen feljöj: magam menék le hozzá. Angelo ott álla turbánban, csíkos feje öltözetben, 's felém fordítván tenyerét, megköszönte kisded ajándékomat, 's megcsókolt. A' csók nem annyira tola-el mint az a' tekenős-béka bőr forma tenyér, melyet nem néztem borzadás nélkül. Így osztán neki gyakor látogatója valék, ha felmentem Bécsbe, 's neki Dilizsánszon is küldöttem bort és Tokaji essentiát.

67, 69, 525, 771 1791. Május olta Augustus' végéig mulaték Bécsben. Akkor szökött volt meg Párizsból XVI. Lajos és nője Maria Antonia; de megkapatván útjukban fogva tartattak. Lajosnak testvére a' híres Comte d' Artois Bécsbe jöve II. Leopold²³⁵ Császárt reá bírni, hogy testvérét a' Királyt szabadítsa-ki. Én az Artoisi Gróf-Princzet nem láttam; de történetből Angelóhoz menék reggel. Bekopogék, 's megnyitván az ajtót, Angelót turbán nélkül 's beszappanozott bajusszal és szakállal találtam. Ő mindég maga beretválta magát. – Barátom, monda nekem, menj által kérlek a' leányomhoz, 's mulassd magadat, míg kész leszek. – Sőt engedd-meg, mondám, hogy a' Kisasszonyt is ide hozhassam; leülünk az ablakban, nem leszünk terhedre, 's beszélgethetünk.

68, 525 A' Kisasszony sárgás fekete bőré volt, de physionomiája nem Africai. Egy barátnéja Babette von Koller mutogató Solimann Kisassznak a' maga rajzolásait veres és fekete krétában. Az utolsóbb által jöve velem atyjához 's egyy²³⁶ ablakban helyt fogánk. – A' francia dolgokról folya a' beszéd, a' XVI. Lajos megszökéséről, 's annak történhető következeiséről. – De, mondd-meg nekem, édes barátom, mondá Soliman, mi Isten csudája az hogy ezeknél a' Bourbonoknál²³⁷ egynek sincs feje. – A' Kisassz. hirtelen belé ugrata atyja' szavaiba: O lieber Vater, lassen Sie sie ohne Köpfe seyn, was hat der Noth? wenn sie nur gute Füße haben. – Szó nélkül hagyám, mert nem értettem; de az atyja nevetett, 's kis bohónak nevezé nyájaskodva leányát. Bruder Kazinczy, mondá most Angeló, alles das werden Sie nicht verstehen, und ich bin Ihnen eine Erklärung schuldig. Meine Tochter war heute Nachts in der redoutte, und war glücklich mit S. könl. Hoheit dem Comte d'Artois zu tanzen. Stellen Sie sich den Leichtsin vor; er kommt zu unserm Hof, Kaiser Leopold zu bitten, dass dieser Artois's Bruder den König befragen wolle; ganz Wien weiss, dass er dieser Affaire wegen hier ist, u. er geht in einen Zahl-Ball, und tanzt die ganze Nacht durch.

69 Midőn Brigidó, Lőcsei Plebánusból Leybachi Herczeg Érsekké, de elébb Szepesi Püspökké neveztetett, Angeló hozzá-le (1788)²³⁸ neki a' Diplomát, 's B. Brigido vele jött Kassára is. Angeló látogatásimat vissza adá, 's együtt ebédlék vele a' Püspöknél.

67 Egykor ezt beszéllé nekem. – A' Banquier Fries kevély felesége' kívánságára beadá Józsefnek esedezését a' Báró titulusért. – Was wollen Sie lieber Fries mondá József, midőn ez belépett Ew. Maj. den Baronen titul. – Ich mache Sie zum Grafen, mondá József. – A' gőgös Assznak ez sem volt elég; nem hagyta békét az Urának, menjen ismét, 's kérje a' Kamarás kulcsot is. – A' Császár azt is megígérte; de a' legelső házak Mágnaiai oda szaladának, 's fenyegetőztek, hogy ha a' Császár vissza nem vonja ígérétét, ők leteszik a' kulcsot; az születés bizonyága, az pedig Friesnek nincs. József visszavoná ígérétét,

²³⁵ [./]. Leopold [Átírás.]

²³⁶ velem egyy [Beszúrás a sor felett.]

²³⁷ ezeknek a' Bourbonoknak [Átírás.]

²³⁸ (<1787 vagy> 1788)

's a' helyett Excellenz. titulust akara Friesnek adni, melly ennek, felesége²³⁹ miatt, nem kelle. Fries össze vezett feleségével, ki arra igyekezett bírni férjét, hogy adja-el minden jószágait, 's költözzék Párisba. 997

Ezen összekapás Friest beteggé tette, 's barátjai jöttek látogatni. Angeló ötten ferdőkádjában találta. O mein lieber Angelo, wenn Sie wüssten, wie ich unglücklich bin! – Ide hamar egész szerencsétlenségedet a' fél birtokoddal, mondá a' gyönyörű culturájú Angelo.

Friesné férjét és első fiját megölte bosszantásaival 's oktan kívánságaival. A' fija egy összekapások után kísétált²⁴⁰ a' bástyákra, 's általfázott, megholt.

A' dolyfös asszonynak végre az az öröme lőn, hogy fija Herczeg Hohenlohe Kisasszt veve-el, Báró Reviczky Judithnak leányát. Háza Bécsben a' Jósefpiacon áltellenben a' Cs. K. Bthecával és a' II. József lovagszobrával.

Angelo Kőműves volt a' Born' négyszegében, 's szerzetes neve Massinissa. Némelly 69 alkalmakban ő volt a' frater terribilis.

35.

[Páter Fast]

Mennyire mentheti ezt a' pajkosságot az idő, nem vizsgálom; de fel kell jegyzenem, 598, 767, 994 hogy Bécs ezt olly mohón fogadta, hogy a' nyomtatványok' árából bejött pénz elég volt Blumauernek minden betegségebeli adósságait kifizetni; mert ő ezt gyógyulásakor dolgozta. – Páter Fast, a' Szent-István Templomabeli Papok' egyike minden strophához czáfoló jegyzéseket tett, 's a' Nótákat a' Textussal nyomtattatá-ki. Elhült szegény, midőn a' kiket a' versek nem ragadtak a' kárhozat' útjára, a' Jegyzés²⁴¹ ragada oda, mert ki akarhatott volna olly abszurdítások mellett maradni? Én 1786. Bécsben valék, 's olvastam a' Fast' nyomtatványát. Ezt az embert meg kell látnom, mondám, míg Magyarországra vissza térek. Fast a' folyosón sétált; egy kis gömböcz ember, kancsal szemekkel. Meglátván a' fejr plundris, fejr strimflis, papucsos, mákvirág szín frakkos németecskét, tudni akará, mit keresek, eléggé vadon, mert külsőm gyanút támaszta²⁴² benne, hogy kárhozat' fija vagyok. Én Fast Urat keresem, felelék. 'S mi dolga az Urnak vele? Azt megmondom magának. Elhallgata. Sokára kimondá, mert én nem tágték, hogy ő az. – Örvendem, mondám, hogy láthatom Uraságodat; olvastam Blumauert is, az Urat is; ez hozott ide. Én Magyar vagyok, 's elbeszéllem hogy láttam az Urat, 's viszem az Írást. Honnan való az Ur? – Az Egri Püspök Dioecesiséből, hol a' gonosz-ság²⁴³ nem terjedett-el még ennyire. – A' bohó ember meg nem gyanítá, hogy játszom vele. Nagyon kére, hogy Kőművéssé ne legyek, 's azt neki szentül megígértem. – Akkor

²³⁹ melly<nek>, felesége [Javítás a törlés felett.]

²⁴⁰ ki/.../ált [Átírás.]

²⁴¹ [...] [Átírás.]

²⁴² támaszta [Emendálva.]

²⁴³ gonoszág [Emendálva.]

⁹⁹⁴ elbeszélle, hogy Blumauer beteg volt, forró-nyavalyában; 's hozzám²⁴⁴ küldött, hogy menjek, 's gyóntassam-meg. Nem valék ide haza, 's a' gyontatást Dominicanus-barát 's Udvari Concionátor Poschinger vitte véghez, ki maga is Kőműves; harmincz viaszgyertya égett a' beteg körül, 's mind a' harmincz Kőműves' kezében. Más nap meglátogatám. Ismét tele a' szoba Kőművesekkel. Alxinger előmbe ugrott, 's kemény hangon kérdé, mit akarok. Azt felelém, hogy minekutána a' beteg lelki szolgálattal akara élni tegnap, 's nem találtak, kötelességemben áll, az én lelki fiamat meglátogatni, 's az idvesség' útjára térésben neki tanításokat, buzdítást adni. – Takarodjék az Úr, felele az a' szeles Alxinger, az én barátom azon az úton jár rég olta, mellyen az Úr tovább nem viheti; 's gondolja-meg az Úr, szégyennel kelle eljőnnöm az Istentől elrugaszkodott emberektől. – Fast, míg mikor eljöttem²⁴⁵ is tőle, úgy hitte, hogy egyik legbuzgóbb gyermeke vagyok Gróf Eszterházy Károly Egri Püspöknek, 's kért hogy őrizkedjem a' Kőművesek' kelepczjéitől. –

36.

Regmecz 13^a Januar. 1802.²⁴⁶

⁹⁸⁹ Most olvasom csak a' *Moliere életét*, *Voltaire által*, melly a' Didót Stereotyp editiója előtt áll; 's a' legedésbb móddal érzem magamat meglepve, midőn itt a' 14. oldalon egy történetet olvasok, melly egy boldog napomra emlékeztet. Imhol következik az:

^{495, 596, 766} 1786ban Aug. vége felé egy nap a' megholt PALÁSTHY MÁRTON a' Leopoldstadt hídjával mellett lévő *Kőműves Casinóba*²⁴⁷ invitál ebédre. Én 3. óra után ébredtem fel. A' reggel gyönyörű volt. Siettem a' Práterbe. Elmenvén a' Casinó²⁴⁸ épülete mellett, hol csak 2 órakor kellett ebédelnem, 2. szürke lovat látok-meg egy pircsba fogva. Bécsben minden fiakker egész fedelű szekér; kedvem érkezett ezen könnyű szekérre vetni magamat, 's 2 óráig bejártam Schönbrunn. Palásthy nem jelent-meg gyengélkedő egészsége miatt. (Helyette Pilátit, Palásthynek szoross barátját találtam ott.) 's így annál hamarabb mentem-el az asztaltól. Most a' másik szekérre vettem magam; bejártam ^{44, 536} Dornbachot 's az Augarten²⁴⁹ előtt szállottam-le. Későcskén mentem bé a' Városba. Az Augarten és Schottenthór közt tűzi ölfák állanak. A' mint itt gyalog mennék és magamban, egy Asszonyt látok-meg²⁵⁰ az öl fa alatt, elsárgult elfagyott képpel; 's egyik gyermeke emlőjét szopta, a' másik pedig téjbe áztatott ruhát. Nem vártam hogy alimizsnáért megszóllítson, 's fekete selyem bugyogóm' zsebéből kivontam egy húszast, 's oda nyújtottam. Vergelt 's Gott tausendmal! Vergelt 's Gott tausendmal! monda a' fiatal és szép menyecske,²⁵¹ kit a' gond, szegénység és a' két ikergyermek egészen elfo-

²⁴⁴ hozzá [Emendálva.]²⁴⁵ elj[./]tem [Átírás.]²⁴⁶ 180[./] [Átírás.]²⁴⁷ *Kőműves<ek> Casinóba*²⁴⁸ C[./]inó [Átírás.]²⁴⁹ Augarten<be> előtt²⁵⁰ lát[./]k-meg [Átírás.]²⁵¹ [./]enyecske, [Átírás.]

gyasztott; 's én minden szó nélkül tovább mentem 's olly helytt állottam-meg, honnan⁹⁸⁹ láthassam a' kik mellette elmennek. Látván hogy senki se ügyel reá, vissza mentem hozzá hogy még egy húszast nyújtsak neki. Az Asszony messziről rám ismert, 's mihelytt meglátott, kikereste a' tőlem kapott pénzt, 's nyújtotta vissza. Nicht so, meine Liebe – ich komme ihr noch eines zu geben. Hätte ich überflüssiger bey mir so würde ich ihr weit mehr gegeben haben. – Az Asszony nem szóllhatott; de könyűi mutatták, hogy jótétemet érdemlette.

Ezt a' történetet én nem dicsekedésből, hanem örömből, és hogy követésére mások is buzdítassanak, sokaknak beszéltem már el. Hány ízben adtam kevélységből nagyobb haszontalan discretiókat! 's fösvénykedhettem e egy illy szerencsétlen személynék, a' kit mások által elhagyatva láték, valamit adni? Sőt szégyenlem, hogy illy kevéssel beértem; szégyenlem, hogy meg nem mondtam neki hogy más nap ismét ott legyen, hogy alamisnámat vehesse 's nem a' magam cselekedetemmel²⁵² dicsekszem, hanem ennek az Asszonynak a' szép érzésében gyönyörködöm. –

Nevetve még azt jegyzem fel, hogy akkor nap zöld posztó frakk volt rajtam, czifra réz gombokkal; fehér lajbli, gros de tour fekete bugyogó, vad galamb szín selyem strimfli, czipők, és egy gömbölyű kalap, egy arasznyi nagyságú²⁵³ fekete mászlival.

37.

Prof. Szabó Dávidhoz, Kassán, Oct. 16d. 1786.

Szabó nékem egy dél után Miklós Öcsém által egy új munkát küldé olvasni. (Ha jól emlékezem a' Nagy János Szőnyi Plebánus versei voltak.) A' munka nyomorúlt munka volt. Más nap vissza adtam azt az Öcsémnek, 's kértem, hogy ollyankor adja-álta Szabónak, midőn ez a' lecke alatt megpihen. Ez meglett. Szabó belé pillanta a' könyvbe, ha nincs e levelke téve belé, 's a' cím előtt ezt a' verset lelte, ostyával oda ragasztva:

Mint bánthattalak én meg úgy, barátom,
Hogy te engemet ezzel a' csömörlést
Indító csevegéssel öldököljél.
Testét lepje-meg a' gonosz pokolvar,
A' csorgó fakadékok, a' bűdös rüh,
És a' csontokat-hasgató podágra
Mint a' gombolyag, húzza-össze ujját,
Ezzel tégedet a' ki gazdagított,
Illy istentelen átkozott darabbal!
Ah, nem láttad e hogy szegény Kazinczyd
Elvesz mérgibe', majd ha olvasandja?
Várj, várj! nem viszed ezt el; öszvegyűjtöm
A' sok Kónyit, a' nem-magyar Zechentert,

499, 604, 772

²⁵² cselekedetemben [Átírás.]

²⁵³ arasznyi <fe> nagyságú

1004

'S nyomtat Landerer a' mit holnaponként.
'S majd ha öszveszedem, barátom, őket
Érdemlett jutalom fog érni értte.
Várd bízvást! – Azalatt oszolj előlem,
Akármerre vezet szemed' világa,
Rút fajzat, pökedelme nemzetemnek!

Ezen Epigrammám írása előtt sok esztendő olta nem írtam semmit versben, noha Szabó mindég unszolt. Annál nagyobb vala tehát öröme, midőn a' levelkét tanítványa által (mert²⁵⁴ Miklós Öcsém akkor ő alá járt) vette. – Közlé azt Szepesi Kánonok Molnár János Exjesuita társával, 's ez, Szabónak felelvén, az itt következő verset zárta levelébe, hogy Szabó közölje velem:

Szepes, Januarban, 1787.

Miskolcz-táji Kazincz, kit négyszer láttalak, úgy mint
A' vak az uj holdat; fájt, hogy nem tudtalak egyben
Által is ismerni. Mit vétett vallyon, Apolló,
Kedvesed? O Múzsák, kiket annyi virággal imádtam,
Ellenetek mi gonoszt tettem? mivel háborodott-fel
Mérgetek, hogy nékem meg nem sugtátok az útban,
Mit látok, melly kincse vagyon elrejtve Kazincznak?
Nemde Catullusnak vérét, szive' lelke' virágát
Ott ültettétek? az idő'k' kerekére vigyáztván,
Ott hajtottátok termetre, gyökérre, virágra?
Illatozó szaga (fáj, mondom, fájt,!) ím csak iménten²⁵⁵
Tűnt hozzám. 'S azt is Dávidnak kelle köszönnöm!
Dávidnak! koszorút koszorúért köss neki, Fébe!
Oh köszönöm! De remeg lelkem, mikor azt is azonban
Eszmélem, ne talám ez az új Verónai Költő,
Megjáván Rábát, 's Poprád' tájára kerülván,
Ottan is Suffénusnak társára találjon.

79, 502, 606,
774, 1006

Láttam Kánonok Molnárt először Szepesen, tulajdon házánál 's ebédjénél
1787. Jan. 12d.

Molnár Szabó Dávidra.

Római Pindarusok, Görög-ország' Flaccusi, Német
'S Francia csín, jertek, vessetek erre szemet.
Mit mondék? szemet ész fénnnyel bámúlva dicsérni,
Jertek Hazánk újdón új színe' fénye' nemét.

²⁵⁴ által<, > (mert

²⁵⁵ szaga fájt, mondom, fájt,! iménte[/] [Az „ím csak” sor fölé írt beszúrás, a zárójel beszúrás, az „iménten” javítása átírás.]

Hallja Szafó, rettegve vigyáz, 's holt szókra fakadván,
Vallja: Szafó' teljes lelke Szabóba merült.

1006

Ismeri e Sapphót, a' ki illyet ír?²⁵⁶

38.

B. Andrásy Antal Rozsnyai Püspök és a két Swieten.

1787ben fogott lenni, midőn én mint Inspector a' Nemzeti Iskoláknak a' Kassai tudománybeli Megyében Rozsnyóra mentem. A' Püspök valamelly Hosszúmező vagy falu nevű jószágába ment vala ki. Én tehát Franciscánus Páter Lovasi Benedek barátommal, kit a' Jezsuiták Kassáról elűldöztek, minthogy nem ínyek szerént papolt, és e' miatt predikáziójira igen sok Protestánsok felgyülekezni szoktak volt, kimentem a' Püspökhöz. Midőn szekerem bé akara állani az udvarra, látánk, hogy egynehány kocsi már az ajtó előtt áll, nyilván a' Püspök 's kísérelői vissza akarának menni a' városba. Hogy őket ne tartóztassam, kinn maradék: de a' Püspök, megtudván hogy én vagyok, érttem küldé. Nyájasan fogadott, 's ketten beszélénk. Egyszer nyílik az ajtó,²⁵⁷ 's a' nagy termetű Franciscánus belép, 's arcza borúl. Soha sem tudtam, mi dolog. A' Püspök áldást ada reá, 's parancsolta hogy üljön-le. Nagyon megcsalák magokat üldözőji. A' gyanús Barát olly kedvességébe esett a' Püspöknek, hogy ötet Concionátorává tette, és ezt csak azzal a' ravaszsággal, hogy egy Predikáziót sem mondott úgy, hogy a' *Püspöki méltóság* felől nagy magasztalásokkal ne szólljon; 's maga ez az egy fortély azt nyerte, hogy olly liberális gondolkozással predikálhatott mindég mint Kassán.

628, 1006

629

A' Püspök velem az iskolai systema felől beszélvén, előhozódott Swieten, az ifjabb, a' ki Ministere volt a' tudományok' dolgának József alatt, M. Therésia alatt pedig Követ Berlinben. A' Püspök nyilván jeleivel a' neheztelésnek azt tudakozta tőlem, hogy én mit tartok őfelőle. Én, ugymondék, Ő Excellját személyesen ismerem; nagy tudományú ember, nagy pädagogus (Gróf Teleki Sam. Excja a' legnagyobbnak tartotta az egész Európában*), 's ha azt veszem, hogy igen nagy görög, poéta és musicus, azt mondhatom hogy ő génie. A' Püspök megvallotta hogy görögül igen tud: de el nem titkolhatván idegenségét éránta, felkölt mellőlem a' canapéról, 's görbe háttal 's félréfnyi hosszaságú rettenetes ujjaiával egy általellenben álló asztalkáról felveve egy könyvet, 's így szólla: Mingyárt mutatok én az Úrnak egy géniet, 's elkezdé olvasni a' Jézus Christus' predikázióját, Máténál az 5dik részben, 's az első soron kezdvén az utolsóig olvasta-el. Az volt a' génie, Uram, a' ki ezt írta, nem Swieten. Feleletem ez volt: Azt, Mélt. Püspök, magam is *génienek* nézem. Ő engem bizonyosan meg nem értett. A' hosszas olvasás alatt azt a' megjegyzést csináltam, hogy a' harag' elfojtására egy illy hosszú rész' elolvasása még jobb szer, mint az arithmetikai számoknak százig-olvasása.

494, 595, 763

Swietennek a' magasztalását egész éjjel sem tudta megemészteni, mert más nap az ebédnél ismét előhozta ötet, 's öszvehasználtotta az atyjával, kit I. Ferencz Római

²⁵⁶ [Ez a mondat utólagos beszúrás.]

²⁵⁷ az, [Átírás.]

1006 Császár Hollandiából hitt Bécsbe, és a' ki itt M. Theresiának Archiatere 's az Uni-
629, 760 versitásnál Rector vala. Én, ugymond a' Püspök, ifjú Jezsuita voltam Bécsben – el
nem felejtette hozzá vetni, hogy ha a' Szerzet feléledne, ő letenné a' püspöki méltó-
ságot, 's ismét vissza menne a' klostromba – 's jelen valék egy Oratióján, mellyet az
a' valóban nagy-ember De morte consummata et non consummata mondott. Már
rettegtem, ugymond, hogy a' Lázár' halálát is inconsummata gyanánt fogja kiadni:
de melly nagy volt örömöm, midőn Swieten e' szókra fakadt: Caveant tamen Auditores
mei, ne Lazarum morte consummata²⁵⁸ mortuum fuisse autument, 's onnan mutatta-
meg, hogy tökéletesen megholt légyen, hogy már bűdös is volt. – Illyen a' Püspök
Andrásy' geníeje! –

Ugyan ezen ebédnél láttam egy Gróf Ibarát, a' ki a' Püspöknek nem tudom micso-
da rokona volt. Soha embertől inkább el nem iszonyodtam. A' legútálatosabb csapodár-
sággal fecsegett mindég egyszerre elhallgatván mihelytt a' Püspök kezde szóllani, 's
akkor elgörcbített fővel csupa fül vala, 's mihelytt a' Püspök szóllani megszűnt, ő vala a'
magyarázó. Valóságos képe a' régi Cómicusok' parasításainak. Szörnyű Theologus
volt, 's az isteni dolgokat épen abban a' mértékben tudta, a' mellyben az emberiekből
nem tudott semmit. Vérében volt a' spanyol vakság. – Andrásinál még a' Kánonokok
sem szóllottak *soha*, mint a' Pythagorás' iskolájában. Mi hárman, a' Püspök, Ibara, meg
én, annál többet beszélénk.

309, 494, 595,
763, 1019

*) Kerekes, Ujságíró-társa Görög Demeternek, 1788ban sajnálta, hogy egy két
héttel előbb nem mentem fel Bécsbe, hogy láthattam volna; melly exament
tarta Swieten a' Bécsi Universitásánál 's²⁵⁹ iskolákban. A' legalsó Classisokon
kezdvén a' legfelsőbbig, mindenikben maga examinált, úgy hogy a' Tanító az
examen alatt mindég hallgatva ült. Melly nagy ember!²⁶⁰

987

39.

Gróf Eszterházy Károly Egri Püspöknél.

A' Catholicus Püspökök nem szerették az úgy nevezett Nemzeti Iskolák' behozá-
sát. Maria-Therésia alatt, és midőn a' Császárné, fel akarván azokat állítani, véleményét
külön kíváná minden Püspöknek, Gróf Eszterházy meglegedék ezt felelni:²⁶¹ Censeo
hoc non esse Catholicum. De még Maria-Theresia alatt tűrhető vala a' baj; az Iskolák
körüli mind Catholicus Supremus Studiorum Directorok és Scholarum Nationalium
Inspectorok voltak.

493, 593, 760

II. József Bárány-Swieten Gottfriedot, az Archiater Gerhard fiját tevé Studiorum
Ministerré; ez pedig egyesíteni akará a' Statusnak minden iskoláit, hogy Tanítók és
Tanulók minden Vallásból választassanak. Első lépése Magyar-országra nézve az vala,
hogy a' melly Directorokat és Inspectorokat hivataljaikban talált, más hivatalba téteté-

²⁵⁸ <con>consummata

²⁵⁹ [/] [Átírás.]

²⁶⁰ [Ez a jegyzet a kéziratban a 217a és a 217b oldalak alján található.]

²⁶¹ felni: [Emendálva.]

által, 's újakat választa²⁶² még pedig úgy, hogy a' hol a' Director Catholicus, ott az Inspector Protestans légyen. A' Kassai Megyében Fő Director Gróf Török Lajos leve, Inspector én. – Könyü elképzelni, mint réműle-el a' Papság.

493, 594, 761, 987

Én hivatalomba 1786.²⁶³ Novemb. 11dikén léptem, 's Megyém Szepes, Sáros, Gömör, Torna, Abauj, Zemplény, Ung, Bereg, Borsod 's Heves Vármegyék 's a' Jászság és Kis-Kunság volt, 's éltémnek 27dik esztendejében. Kis termetem, vékony testem még ifjabbnak mutattak. Szabad gondolkozásomat a' József uralkodása alatt nem vala szükség rejtegetni. A' Kassai Exjesuita Bodenlosz Mihály és társai tehát elrémítettek mindent nevemmel.

171, 323, 499, 604, 771, 1004

1787.²⁶⁴ Januáriusban Szepesbe kelle mennem, elcsendesíteni a' Protestánsokat, kik nem akarák Cath. iskolákba járatni gyermekeiket, 's magoknak kívánának iskolákat, 's így elvonni a' Cath. Mesterek fizetését. – Keresztül menvén Szepesen Kanonok Molnár Jánosnál, a' híres Exjesuitánál ebédlek. Az megkedvelt, de nekem hinni nem mert. Midőn elbúcsúzám tőle, az igen szálás²⁶⁵ embertől, felegyenesedett testtel kért, segíjem a' Cath. Mestereket. Fogadtam, hogy igazság szerint fogok bánni. Justitia magna virtus, mondá; ei tamen praestat religio. Elborzadtam az embertől.

76, 502, 606, 774, 1006

502, 606, 775

Egy holnapot tölték Szepesben, 's néhány ívnyi vastagságú Relatióm ment a' Pászthory Referendárius kezébe, ki a' Swieten praesídiuma alatt a' Magyar dolgokat referálá. Az engem a' mint később megtudtam, nagyon ajánlott Pászthorynál és Swietennél; azonban azt a' feddést kaptam, hogy másszor ne emlegetsem a' Protestánsok' hajdani kínzásait (a' kikre kisült hogy éjjel Communió volt a' templomos Luth. helyeken, azokat megverették, 's a' jégre fektették); de melly triumphus! Ludwig nevű Hobgárdi Plebánus az én dicséretemre kapott arany numismát. A' Püspökök szerettek, de félték tőlem.

44, 503, 608, 776

Így látám magam tekintve, midőn 1787. Egerbe menék. Gróf Sztáray Mihályné, a' Püspök testvérének Cancellárius Eszterházy Ferencznek leánya, önként ajánlá, hogy a' nagybátyjánál felvezet, melly meg is lett. Én is kezét csókoltam a' Püspöknél; úgy kívánta nála a' közönséges és még öreg Protestáns Uraktól is gyakorlott²⁶⁶ szokás. A' Püspök németül szólla hozzám, hogy elkerülhesse a' *Kemed* titulust, tudván hogy azt neki igen nehezen veszik; én magyarul feleltem. Ismét németül szóllt, én ismét magyarul. Németül harmadszor is. Engedje kimondanom Excellenzziád tiszteletlenség nélkül; engem Excellenzziád rá nem veszen, hogy németül szólljak. – A' Püspök elnevette magát. Asztalnál megfogta kezemet, 's balja mellé ültetett.

511, 615, 1028

511

512, 615

Egy nap, nyárban, és így talán 1788, mert ekkor valék Juliusban Péczelen, leülénk az ebédhez, 's a' Püspök engem ismét szokott helyemre, balja mellé, inte; praesideált jobb kézre Taródi, Praesese a' subalternum Judiciumnak Heves Vármegyében, 's e' mellett a' Püspöknek jobbára Gróf Sztárayné. Oszták a' levest, 's Taródi e' szón kezdé a' beszéllgetést: Kegyelmes Uram, mi ma egygy embert száz esztendei tömlöczre ítélünk.

81, 512, 616

²⁶² választá<...>²⁶³ 1886. [Átírás.]²⁶⁴ 1788. [Átírás.]²⁶⁵ igen <nagy> szálás²⁶⁶ [.../akorlott [Átírás.]

1028

Én Taródit akkor nap látám először. Elborzadtam a' szóra. Tudja a' Tek. Ur, mondám, hogy szavamban a' Tek. Ur személye ellen nem lehet tiszteletlenség; de engedje kérdenem, midőn annak a' szerencsétlennek kimondák a' sententiát, az nem kérdező e maga magától, ha Bírájit nem hagyta e el az eszek?

Taródi felfúvá magát, 's nem tudá mint pattanjon-ki a' Püspök' asztalánál. – Bort, kiálta a' Püspök a' Komornyiknak. – Minthogy a' Püspök előtt még nem vala leves, a' Komornyik nem mozdult. – Bort! mondá a' Püspök; 's rám köszöné a' poharat: Édes Kazinczy Uram, az Isten éltesse Kemedet. – Értettem; de értette Taródi is; és nyilván ez az egészégitel mente-meg a' feladástól.

512, 615

Parancsolatom volt felülről, hogy a' Püspököt bírjam reá, hogy dotáljon egy iskolát (classist) Egerben. Irtam; azt felelte hogy nem ért. Másodikszor, harmadikszor, negyedikszer írtam. Utoljára elúnta, 's kimondá, nem ért, akár²⁶⁷ Most parancsolatom volt, hogy Heves Vármegyének segítségével tégyem a' kérést.

Lementem Egerbe, 's egyenesen a' Püspökhöz mentem, béjelenteni hogy itt vagyok, 's holnap Heves Vgyének valamely tagjával fogok megjelenni, hogy a' kérést együtt tegyük; rendelne órát. Ha tetszik 9kor; de írva.

Elmentem tehát a' Vice-Ispánhoz, Consil.²⁶⁸ Fáy Bertalanhoz, 's kértem, hogy rendelkezne mellém valakit. – Sőt én magam kísérem-el az Urat.

A' Consil. és én kezét csókolunk, 's a' Püspök leültet. Én be nyújtám leveletem, 's kérésem a' Püspököt, hogy ő, ki illy fényes Lycéumot állíta, ki Angliából hozata Mathematicai szereket a' speculába, tégye-meg ezt.

A' Püspök hangosan kezdi a' feleletet, 's csaknem vastagságokra lép. Én emelkedem a' székről; Consil. Fáy megkapja a' kezem'. Nékem is parancsolatom van, hogy Excd előtt esedezzem, mondá Fáy, 's kéri a' Püspököt, hogy nékem kötelességem tellyesítését ne venné vétkül. – Kemed Consil. Uram soha se fogjon Kazinczy Uram mellett; mi mindég veszekedünk egymással, de azért jó barátok maradunk. Írva fogom adni végzésemet. Most egyebet mást.

Kegyelmes Uram, mondám, velem K. Fel, cselekedje Excellentiád, a' mit tetszik; én mindég érdeme szerint fogom venni kegyességét vagy neheztelését: de nem volnék méltó hivatalomat viselni, ha azzal tenni azt szenvedhetném, a' mi sem ahhoz nem illik, sem az Excd nagyságához.

A' Püspök az iskolát nem dotálta. 'S azért nem, mert el volt keserítve az által, hogy a' Philos. Facultas, a' Pesti Semináriumba vitt Papsággal, tőle elvitetett. Osztán Eger perben volt a' Püspökkel, 's Kir. Város akara lenni.

²⁶⁷ [A mondat befejezetlenül maradt, a sor fele üres.]

²⁶⁸ [../nsil. [Átírás.]

40.

1028

[Világ' Nagyjai és kicsinyei: Taródi István]

Taródi István Kamarás, Helytartói Tanácsos mh. Budán 1815. Máj. 9d. – 59 eszt. – 79, 512, 616
 Præsese volt II. József alatt a' Heves Vármegyei Subalternum Judiciumnak. Leülvén a' Püspök ebédjéhez, ő azon kezdé a' beszédet a' leves²⁶⁹ kiosztogatása kezdetekor, hogy elmondá, hogy ők ma száz esztendei fogságra kárhoztatának egy rabot. – Kérem az Urat, mondám, ne vegye bántásnak a' kérdést; midőn neki az ítélet publicáltatott, nem néz e úgy körül magát, mintha azt akarná kérdeni, hogy az ő Bíráji nem boldultak e meg? – Taródi soha sem tudta, ne vegye e balúl a' kérdést, de a' Püspök kiálta: *Bort*. Minthogy még leve-se sem volt, Komornyikja nem értette-meg a' parancsolatot. A' Püspök ismét monda: *Bort*. A' Komornyik bemutatta neki a' poharat. Ekkor Eszterházy Károly monda: *Az Isten éltesse édes Kazinczy Uram!* – Értem, Excelldat, felelék; 's megcsókolám kezét, mert épen mellette ültem, és ez nála annyira szokás volt, hogy még Consil. Fay Bertalan sőt Dámák is cselekedték, 's neki magának, minden Magy. Országi Püspökök között. – Talán épen így kerültem-el azt a' bajt, hogy Taródi bé nem ada II. Józsefnek.

41.

944

BÁRÓ ORCZY LŐRINCZ.
Generális 's Abaúji Fő-Ispán.²⁷⁰

Bárá Orczy Lőrincz született 1718. Aug. 9dikén. Már 1741.²⁷¹ a' Felkölt seregben szolgált a' Hazát; 1756.²⁷² Jász, Kún és Hajdu ifjakkól²⁷³ egy Lovas-Ezredet állíta fel; Drezdánál magát megkülömböztette; Hadikkal Berlinben volt. Azután sok polgári dicső tettek 's foglalatosságok által vont fényt nevére. Abaújnak elébb Administrátora, majd Fő-Ispánja leve; 1782.²⁷⁴ II József által a' Sz. István' középrendű keresztjével²⁷⁵ tiszteltetett-meg.

Verseit, barátjának, Óberster Barcsai Ábrahámnak, verseivel együtt, Prof. Révai adta-ki, Pozsony, 1787. két²⁷⁶ Kötetben. Holmije találtatik²⁷⁷ Bessenyei Györgynek *Társaságában* is, 's a' Kassai Museumban; és az én Orpheusomban. Minden darabjaiban Élet²⁷⁸ philosophiája lehell, (ilyen a' Bugaczi Csárdához írt Epistolája) mellyet

²⁶⁹ levés' [Az ékezetet törölve.]

²⁷⁰ Abaúji <Fő-Ispány.> Fő-Ispán. [Javítás a törlés után; a szöveg javításai más színű tintával.]

²⁷¹ 1741<ben>

²⁷² 1756<ben>

²⁷³ Ifjakkól [Átírás.]

²⁷⁴ 1782<ben>

²⁷⁵ Sz. István' <Rende' Commandóri> keresztjével [Javítás a törlés felett.]

²⁷⁶ adta-ki, két [Beszúrás a sor alatt.]

²⁷⁷ [A kéziratban a 308. oldal alján Kazinczy kezével, a javítások tintájával: „Gessner”.]

²⁷⁸ élet' [Átírás.]

944 Mestereinek, a' franczia Poetáknak, ízlésében igen²⁷⁹ szerencsésen, noha sok helytt kevés gonddal, tett által. –

433, 483, 578, 741 Én Orczyt legelőbb Cancell. Gróf Pálffy Károlynak Zemplényi Installatióján, Új-helyben 1779. Júl. 7d. láttam.²⁸⁰ A' nagy melegben paróka nélkül volt, Generálisi öltözetében, fejér mentével 's veres nadrágban,²⁸¹ melly a' kövér kisdéd testen bugyogó bővségben állott. Eleven szikrázó kék szemei a' legfejérből homlok alatt boldog megelégedést²⁸² mosolygottak; orczáit az egészség' piros színe fogta-el 's bajuszos ajakin a' Sváda ült. Az a' mosolygó száj, azok a' szikrázó szelid szemek,²⁸³ az a' lángoló orca, látszik Dónátnak festésén²⁸⁴ is; csak hogy a' Festő, azt hívén, hogy²⁸⁵ Orczyban a' *Generálist* kell festeni, képéből egy Herkulest csinált, 's egészen elvesztette a' philosophusi nyugalmat kedvellő Bölcsét és Poetát.²⁸⁶ Azután csak hamar ismeretségebe jutottam. Egy egész napot töltöttem nála Tisza-Örsön. Kabinetjében, hol keresztes mellyel, de mente nélkül ült, a' franczia Poeták 's Barcsaijának verseikkel töltöttük az időt, 's ott a' 969 köztiszteletű ember a' „*kis fiú*”-val 's „*kis barát*”-tal²⁸⁷ leereszkedve szóllott; de az a' tonus egyszerre megváltozott, mihelyt Júno mutatta magát.

463, 963 Egy nap' idegen ruhában jutottam elébe. Kötődött velem esztelenségemen. 'S mit mondana erre anyai Nagy Atyád Bossányi Ferencz, ugymond, ha a' sírból feltekintene 's így látna-meg?²⁸⁸ Ám jó, minthogy veszni indultatok; légyen hát a' <s-tek>²⁸⁹ az a' minek ruháitok mutatja; de szívetek magyar maradjon.

52, 173, 320, 467, 590, 756, 973 Még szemem előtt lebeg mindég, melly elgyöngüléssel nyúlt erszényéhez, midőn Miskolczon, hova mint Kir. Bízott küldve volt, a' Vármegye' tömlöczét vette vizsgálat alá, 's engem, a' ki épen nála megjelentem, magával levitt, egy szenvedőt lát-meg elnyúlva szalmáján. Parancsolta, hogy mind ennek, mind más betegeknek vegyenek a' pénzen takarót, 's nyujtsanak nekik enyhülést – –

469, 493, 592, 757, 978 1784ben, öregségére nézve, Józsefnek kezeibe tette-le Fő-Ispáni méltóságát, 's azt nyerte-meg, hogy tulajdon maga ültesse kiürült székébe másod szülött fiját, Lászlót. Ez Octóberben meg is lett.

Nyugodalmát, mellyre vágyott, keserítette annak látása, hogy azok, a' kik alatta szolgáltak, egészen elfelejtkezni látszottanak róla. Mert éltünkben tartatni megholt-nak, valóban keserves.

²⁷⁹ Mesterei<től>, a' franczia Poetáktól <vett, és> igen [Javítások a törlések és a „Poetáktól” felett.]

²⁸⁰ Installatióján láttam. [Javítás a lap alján, korrektúrajellel beszúrva.]

²⁸¹ Generálisi fejér menté<jében> 's veres nadrág<á>ban, [Az „öltözetében,” sor fölél írt beszúrást, átírás.]

²⁸² boldog <...> megelégedést

²⁸³ szikrázó <szép> szemek, [Javítás a törlés mellett.]

²⁸⁴ festésein [Átírás.]

²⁸⁵ Festő, <a' ki> azt <hitte>, hogy [Javítás a törlés felett.]

²⁸⁶ *philosophusi nyug<od>almat kedvellő Bölcsét és Poetát.* [A kiemlést jelző aláhúzás törölve, a „philosophusi” emendálva.]

²⁸⁷ „*kisbarát*”-tal [A szó egy függőleges vonallal ketté választva.]

²⁸⁸ 's látna-meg? [Beszúrást a sor felett.]

²⁸⁹ [A „s-tek” törölve van, de a mondat értelmezhetetlen nélküle.]

Fényen nem kapott, mert mind érdeme volt, mind igen sok pénze. László fia már 978
Excellenz volt: nem ő holtiglan. Ismerte a' dolgok' becsét, 's tiszteltetett még azok által
is, a' kiket pirított példája.

Megholt 1789. Tetemei Tisza-Örsön fekszenek a' Templom' kriptájában. Emlékezete
áldott leend, valamíg a' maradék Nemzetünknek ősi karakterét 's az igazi bölcseséget
becsülni fogja tudni.

_____290

42.

1033

GRÓF SZÉCHÉNYI FERENCZ.

Láttam először Bécsben²⁹¹ 1789. Novemberben. – Egy közönségesen tisztelt Hazafi. 174, 321, 514, 622
Szoros barátja lévén akkor Pászthornak, nem csuda hogy akkor az volt. Most egészen
elváltozott, 's szégyelli akkori nagy barátját.²⁹²

Grófnéja épen beteg ágyban feküdt. Csak én valék vendég az asztala mellett.
Lyánygyermekai körül Mad. Bayer, a' Statuárius' felesége, 's maga nevezetes festő, fja
mellett pedig egy Piarista, 's egy nevezetes Musicus volt. Tudakozta tőlem, ha isme- 514, 622
rem e az Anacharsis' Görög országi útazását. – „Anacharsis nem írt.” – Nem a' Scytha:
de igen Barthelemy, a' Scytha' nevében. Kért, hogy el ne jöjjen Bécsből a' nélkül hogy
a' könyvet (a' könyv akkor jött-ki) megvegyem; – a' Gróf azt épen akkor olvasta. –
„Nem jut e valamelly versem emlékezetembe, hogy azt neki elmondhatnám?” – Ezt 515, 622
mondtam-el:

Brútusz, Kæstner után.

479, 569, 729

Fiam, te is? szólj Júliusz.²⁹³

Anyám de Róma! monda Brútusz,²⁹⁴

'S mélyebben döfe-meg, szabadság' szent vasa!

Midőn Pászthortól búcsút vettem, ez így szólla: „Az Úr e' napokban valahol egy 516, 623
Epigrammáját monda-el. Nem akarná e nékem ledictálni? – P. leírta azt. – Mit mond
most Sz... ha az ilyenekre emlékezik?

Born Széchényinek 25000 ftjával volt adós. Meghalván, ötet tette Testamentoma' 64
execútorává. Melly gyönyörű megtiszteltetés!

Széchényi egyike volt²⁹⁵ azon Decemvireknek, kiket József Királyi Commis- 533, 593, 758
sáriusokká nevezett. Nem sokára azután Sz. letette azt.

²⁹⁰ [A lap alján Kazinczy kezével, a javítások tintájával: „Gessner”.]

²⁹¹ Láttam Bécsben [Beszúrás a sor felett.]

²⁹² elváltozott. [A „'s szégyelli akkori nagy barátját.” sor után írt beszúrás; az írásjel átírás.]

²⁹³ te is? <mond> Július. [Javítás a törlés felett; átírás.]

²⁹⁴ Brútus, [Átírás.]

²⁹⁵ [/]olt [Átírás.]

1033 Hajnóczit Secretariusává tette, azután Szerem Vármegyei V. Ispánná, 's 1792ben ő esedezett a' mostani Császárnál Budán, hogy H. a' Budai Kamara mellett Secretáriusnak neveztessek, mellyről lásd itt alább lap.²⁹⁶

515 Széchényi sok nemes cselekedetet követett-el. Andrád Med. Stud. a' Füredi ferdőben múltatott, 's panaszlá valakinek, hogy, egészségének nagy kárára, hamarább kell eljőnnie Füredről mint cúróját elvégezhetette. Sz. ennek kezébe adta tömött erszényét, hogy adjon belőle annyit a' betegnek, a' mennyivel magát beéri.

Egy szegény nemes ember, 4000 ftban exequáltatván, feleségével 's gyermekeivel utolsó szükségre jutott. Sz. magához hívatta ez embert, 's lefizette neki a' pénzt, hogy az exequált jószágot kiválthassa, még pedig el engedvén interesét, 's magára bízván, hogy ne elébb hanem akkor fizesse vissza a' pénzt magának vagy az ő gyermekeinek, mikor megadhatja.

1023

43.

Rothasztó forró-betegségem.

Kassán, 1789. Juniusban.

171, 174, 321, Szüntelen tartó hivatalbéli útaim, az azokon való rendetlen élés, leg-közelébb pedig
511, 614 a' Szepes Vármegyei útam alatt egy hónapig tartó szörnyű hőség meg-gyengítették egészségemet. Szemeimnek fejeérjek tompa sárga vált. Jun.²⁹⁷ Kassáról Ruszkára, onnan pedig, egész éjjel jövőn, Regmeczre jöttem, attól tartván, hogy a' Nagy Anyámat el-szalasztom; 4^a Jun. vissza mentem Kassára, 's már 6^a Jun. mellyemben hergést, más nap pedig borzasztó hideg lelést érztem. Azonnal küldöttem Doctor Viczayért, mert valami belső sugallást érzék a' felől, hogy betegségem suljos lessz. Negyed napon mi történt nem tudom. El-kezdettem phantasirozni, 's ímé ezek azok, a' mellyek eszembe juthatnak, és a' mellyeket másoktól tudok; mert azok két félék voltak; a' mellyeket csak gondoltam, – és a' mellyeket ki mondottam:

1. Gondolt Phantásiák:

A' Carpathuson utaztam tulajdon kocsimon, 's²⁹⁸ olly meredekségre jutottam, hogy le-mennem semmiképpen nem lehetett. – Ez a' képzelődésem bizonyosan [Iurszké]ről [?] Kreutzra való általjövetelemnek maradványa: mellyet annál inkább hiszek, mivel a' Kreutzi épülettel, 's Stráskával is sokat phantasiroztam.

Stráskán a' régi Kastély volt, de benne a' Kapitányon Horváth Márkon kívül²⁹⁹ senkit sem találtam. A' kertben egy nagy nádasztó és annak³⁰⁰ szélén egy magas hársfa állott. Ide jutottam végre a' Carpathusból, és itt valamelly Deputatioval volt dolgom; de Horváth enni nem adott. Mások a' tó körül pipázgattak; én mérgeledtem. Ez a' jele, hogy az éhséget érztem. Dr. Viczay sok ideig nem engedett ennem adni.

²⁹⁶ [Hely van kihagyva a lapszámnak.]

²⁹⁷ [A „Jun.” előtt hely van kihagyva.]

²⁹⁸ utaztam <...> 's [Javítás a törlés felett.]

²⁹⁹ Kapitányon kívül [Beszúrás a sor felett.]

³⁰⁰ a/[...]/ [Átírás.]

- 3.) Stráskáról³⁰¹ által-mentem Kreutzra, hol 2. Plebánussal vala hivatalbeli dolgom. Ezek 1023
öszve-hívták a' Parasztokat. Nagy zápor támadt, 's a' Plebánus azt a' rendelést tette,
hogy Gazdák, Vendég, Parasztok egy szobában háljanak. Az első Clystirt, és azt hogy
annak azonnal fogatja volt itt érzettem; sőt emlékezem hogy a' szoba egész éjjel bü-
dös volt. Igen bűdös faolaj lehetett a' mit clystírhez vettek, mert íme 20. esztendő. múlva
is jól emlékezem, melly olajszag kínt. Vagy talán csak az elgyengült organum még
inkább útálta akkor az olajszagot.
- 4.) Innen³⁰² Moscoviába küldtettem a' Szepesi Püspök által, még pedig büntetésül,
hogy valamely Monostorból bizonyos könyvet lopjak-el. El-értem hozzájuk. Szobám-
ban egy hordó fa olaj állott, mellynek szagát nem szenvedhettem.³⁰³ El loptam a'
könyvet, de rajta vesztettem, vissza vittek, 's örökös rabságra kárhoztattam.
- 5.) Valamely szerentsétlen öszve tevesztés által, nekem Moskovia Szepes Vármegyévé
vált. Innen a' Sarosi Vár környékébe jutottam. Itt volt egy szörnyű sivatag helyen³⁰⁴
jószágom, 's én ott a' hegyek közt egy régi gustusú kastélyt építettem.
- 6.) Regmeczre jöttem. Nem volt senki a' háznál, 's én nem kaptam enni semmit. A'
Bari és Csernahai hegyekre mentem, ott tseresznyével kínáltak, de ez igen keserű volt.
Előmbé³⁰⁵ jött egy kopott rokás mentés Nemes Ember. Tudakozom kitsoda. Által reá
felelni; végre meg-győz a' felől, hogy ő vérem, és Familiámból való. Millyen nagy volt
örömöm, hogy vele meg-esmerkedhettem.
- 7.) Kazinczy András Bátyám³⁰⁶ Szerentsre volt deputálva, és ott operált. Én ott Oskolát
akartam fel-állítani. Azonban veszem sietve a' Gróf Török Lajos Levelét,³⁰⁷ mellyben
accludálva találtam a' Consil. Intimatumát, hogy mutassam-meg szolgálatom' használa-
tosságát. – Én egy igen fontos Repräsentatíot tettem-fel, 's Approbatio jött reá. – Még
itt voltam, midőn a' Dienes levelét veszem, hogy ő Moszkva³⁰⁸ Országba van relegálva.
Azt újonnan a' Rosenfeld Districtusával a' Munkácsival confundáltam.³⁰⁹ Levelét írtam
Fróniusnak (ott Secretárius volt); 's vártam³¹⁰ a' választ az ötsém fel szabadítása felől,
a' Szerentsi Szántó földek' végiben, a' hol egy széles tenger kezdődött.
- 8.) Tokaj mellett a' Tiszának Chaussée formára ástak új árkot. Oda ment által Ujhelyből
a' Vármegyei Personale. Szirmay Lászlóné ott volt. Ez az asszony nevezetes személy
volt. Sok embert tett sokféleképen szerencsétlenné. Én vele soha nem voltam sem-
minémű relatióban. Véle³¹¹ tsónakáztam sokat, de úgy mintha mindég tő hegyen ültem
vólna, mert nem adtak enni.

³⁰¹ érzettem. 3., Stráskáról [Beszúrás a sor végén.]

³⁰² bűdös volt. 4.) Innen [A két mondat beszúrás a sor után és a következő sor felett.]

³⁰³ szen<y>vedhettem.

³⁰⁴ helyen [Az „l” beszúrás.]

³⁰⁵ Előmbé [Átírás.]

³⁰⁶ András Bá[...]/ [A „Kazinczy” szó sor feletti beszúrás, a „Bátyám” átírás.]

³⁰⁷ Gróf Levelét, [Beszúrás a sor felett.]

³⁰⁸ ő <id> Moszkva

³⁰⁹ Districtusába confundáltam. [Átírás és sor feletti beszúrás.]

³¹⁰ Fróniusnak; 's vártam [Beszúrás a sor felett.]

³¹¹ Szirmay Lászlóné ott volt. Véle [Korrektúrajellel eredetileg a „Szirmay Lászlóné” után beszúrt javítás; a beszúrás helye emendálva.]

1023 9.) Zemplin és Imreg képzelődésembé egyggyé vált.³¹² Novembernek 1^á napjait gondoltam. Már nem kaptam szöllöt. Az Anyám énekelni hagyott, 's egy fertelmes vastag Magyar Asszonyt el-venni. Ekkor szaladtam. — Valóban is fel ugrottam ágyamból, 's mentem, ámbár nem eresztettek. Két ember birkozott velem, 's ha utánam nem szaladt volna az Anyám, az útzára szaladtam volna már. Így vissza tértem ugyan, de a' ketretzről el menni nem akartam.

10.) Az Exc. Gróff Andrássy István mellém³¹³ feküdt, mert több ágy a' Vendég fogadóban nem vólt. Éjjeli fetrengései káromkodásra fakasztottak.

11.) Pesthről P. Koros azt a' hírt írta hogy Kazinczy Pista Andrásnak fíja meg-hólt.³¹⁴ Ez a' tudósítás egészen le-vert. Sírtam, 's nem lehetett enyhíteni fájdalमत. Hát egyszer Tokaj alatt látom ismét bűvár módjára úszni a' Piaristákat Pistával. Pista nagyon el vólt a' víz alatt járásban gyengítve.³¹⁵ Én kértem a' Piaristákat, ne tselekedjék azt. Ők azt állították, hogy az erősebbé teszi. — Az ezen való töprönködés, és az, hogy még nállok se kaptam semmi ételt, nagyon meg-fogyasztott. Pista egy Arany kézívvel lövöldöztefel felé nyilait mulattságból.

12.) Visegrád vidékén mentem fel Bécsbe. — Budán Berzeviczyt látogattam-meg, 's kértem, hogy ejtse módját hogy én³¹⁶ Zichynek P[re]sentálhassam magam. — Asztalán kalamáris állott, hogy azzal tsináltam valamit azt tudom; de nem tudom mit. Zichyt tsakugyan nem láthatám. — Bécsbe érvén Gróff Törököt és a' Gróffnét a' Salesianereknél láttam. Ők ott mulattak. Én hogy velek annál többet lehessek, a' Carol. Borom. Temploma mellett lévő Tantzsaal kertjében fogadtam szállást. Itt az jut eszembe, hogy bosszankodtam nagyon selyem fejer strimflimre rosz állása miatt. Mindég igazgattam azt. — Ez a' Vessicatoria vólt, melyet a' fájdalom miatt egy éjjel le-téptem. Klimeschel egy víz partja mellett le-omlott kősziklát festettem. Kalapot vettem és azt valami Neiter nevű Kalmárnál hagytam. Gyalog mentem egy kedves Companiában a' — Weishaupt látására; 's kotsin, de véghetetlen nagy hőségben és el-gyengüléssel Londonba, képeket venni, melyet én Lintzel tévesztettem-el.

13.) Azt gondoltam hogy meg-hóltam. Jól emlékezem reá, hogy az Anyámtól azt tudakoztam: *ha élek é most?* Az Isten Thronusa elibe jutottam, hol egyedül magát láttam, minden Angyali társasság nélkül. Sárgás vólt az Ég, mint a' Gvido Rheni Amorja feje körül. Én bátran feleltem, mind tselekedeteim, mind hitem miatt. — „*Jól tselekedted hogy emberi imposturák miatt el nem hagyad azt a' Kalaúzt, a' Ratiót, a' melyet néked Én adtam.*” 'S így nyertem kegyelmet, mint Socrates Klopstocknál. —

Miklós Öcsém keze.³¹⁷

³¹² vál[.]. [Átírás.]

³¹³ Andrássy mellém [Beszúrás a sor felett.]

³¹⁴ hogy Pista meg-hólt. [Beszúrás a sor felett.]

³¹⁵ járás <miatt> gyengítve. [Javítás a törlés felett.]

³¹⁶ én <gemet>

³¹⁷ [Innentől Kazinczy Miklós kézírása.]

N^o 2^a Beszélt Phantasiák.

1023

N^o 1. Azt gondoltam, hogy Kassáról Regmetzre megyek, 's a' vidékeket Sárosal és még annival jobban a' Harsányi vidékkel tévesztettem össze. Az út hegyen völgyen mentt keresztül; lovaim igen fáradtak voltak, 's én a' Kotsist, Inast és Molnár Istvánt szíttam.

2) – Meg lévén tiltva a' Doctor által az evés Istokhoz egy Regmeczi molnárhoz [?] folyamodtam,³¹⁸ 's egy kupa bor áldomást ígértem néki tsak adjon valamit ennem.

3) – Az Inast és a' Tímárt idegen Uraknak gondolván, nagy meg követéssel ültettem le.

4) – Danoltam, és az a' Dall, bizonyosan a' *Nap le-száll*, volt; Magyarokkal Magyarúl, Németekkel Németül, Professor Estével Frantziául beszéltem, de elmémnek jelen léte nélkül; 's Estének butszuzásakor kezemet³¹⁹ nyújtottam, de ő félvén a' Nyavalyától, azt el nem fogadta.

5) – Ágyam és selyem pokrótz paplanom el bűdösítetvén a' Chlystirok által, azt mondtam ki fakadásommal, hogy ezt a' pokrotzot meg szenvedni az Istennek leg nagyobb büntetése.

6) – Egy érthetetlen³²⁰ bolond mondás: soha sem lehet az Isten olyan állapotba, hogy azt ne tudja, hogy Hó [?].

7^a) Miklós egyszer mellettem ülven, ámbár kezében pénz nem volt, így szóllítottam meg:³²¹ add ide azt a' pénzt. Az Anyám egy húszast adott kezébe, által vettem azt tőlle, 's az orrom hegyére nyomtam; erre én ezt mondtam: e' rosz pénz; a' többit add ide; meg akarsz tsalni. A' húgom Klári az erszényét adta Miklósnak,³²² mellyet midőn által vettem, azt mondtam, hogy az, az a' pénzem mellyet Bácsmegyeim Exemplárjaiért Losontzrol küldöttek.

8^a) Melczer az akkor hívataltbeli Cancellistám, V.Ispán Puky Lászlónak testvére, azt³²³ tudakozta tőllem, ha nem volna é³²⁴ jó Kapinéval tántzolni most egy Menuetet? Hé jó felelék; kivált ha Bétsi Musikusok volnának. Azután azt tudakozta ha nem kaptam é, vagy egyszer hozzá? Nem biz én, felelék, mert én mindég örkötttem becsületemet.

9^a) Egykor Professor Wályinak meg hagytam, hogy az Ötséimet Dienest, és Latzit, más³²⁵ Barátaimat, ezek között pedig leg inkább Horváth Ádámot Füreden köszöntse; barátságokat köszönnye-meg 's emlékezetekbe ajánljon. Le vettem selyem keszkenőmet nyakamrol 's által adtam néki, hogy azt küldje –nének; hogy Susit és az én Kedves Therézemet köszöntse.

10^a) Gróff Töröknek nagyon meg hajtottam magam, 's érthetetlenül beszéltem valamit, hogy most leg közelébb a' Consiliarius Bátyámtól jövők.

³¹⁸ Istokhoz folyamodtam, [A sor feletti beszúrás Kazinczy kézírása.]

³¹⁹ kezét [Átírás.]

³²⁰ értetlen [Javítás a szó felett.]

³²¹ szóllítottam meg: [Az „l” beszúrás.]

³²² adta <ide> Miklósnak,

³²³ Melczer azt [A sor feletti beszúrás Kazinczy kézírása.]

³²⁴ nem <...> volna é

³²⁵ Latzit, <Horváth> más

1023 Nevezetes Phantasiám volt az, hogy Pozsonyban mulattam a' Gróff Erdődi kertjében. Onnan néztem Királyfalva felé. Azután ismét a' Primás Épületje végiben a' Szőlő kertek alá mentem. Ott egy árokban el-tört a' kerekem. Tsináltatni kellett. Pénzemet el lopták, az éhség szőlő lopásra hajtott. Meg kaptak minekelőtte ettem: – A' Városban meg szállottam valamely fogadóban. Ott detegáltam egy imposturát. Bé-adtam a' Primásnak hogy elejét vehesse, de titokban tartsa. Ebédre hívatott: de olly laxálás jött rám, hogy excusálnom kelle magamat. Az oszlopok között motskoltam bé a' Gangot. Dienes itt volt Vay József is. Az éhség nagyon kínozott.

Márkusfalva³²⁶ nékem Besztertzévé³²⁷ vált. Igló felől mentem oda. A' malomnál elő-találtam –yt. Meg-állított. – el váltunk egymástól. B. Prónay Gáborral soká beszélgettem a' Kálvinisták valamely Conferentiára hívtak. B. Prónay Gábor is ott volt. Nem adtak enni. Mentem. Kerekem el-tört, 's irtóztató soká koplaltam. – Radványban csak Polyxént találtam: de előttem minden esmeretlen volt. Klanitza mutogatta a' fegyveres házat.

1033

44.

Gróf Eszterházy Ferencz, a' Cancellarius' fja. 1789.

József a' Belgrádi háborúban elakadt. A' katonaságnak nem vala életje. Parancsolatokat küldöze a' Vgyéknek,³²⁸ hogy a' Nemesség vermeit, töltőházait törjék-fel, 's hordják-el az életet. Ez sem használt. Octóberben egy nevezetes sokat-ígérő parancsolat publicáltatott a' Vgyéken, és e' miatt a' megtiltva lévő Gyűlések ismét tartattak. Gr. E. F, ekkor Referendárius, Bécsből Pozsonyba ment, és ott hatalmasan perorált a' Csász. Rendelése ellen. Ezt a' sekrestyések befűtták a' Császárnak. A' Cs. bévarta a' Cancellária ülésének rendes óráját, 's akkor egy Handbillétet küld FőCancellárius Pálffy Károlyhoz, megparancsolván az azt oda vivő Kamarásnak, hogy addig az ülésből el ne jöjjön, míg a' cedula publicáltatik. Ebben Gr. E. casszálatottnak hirdettetett. Pálffy és az egész Cancellaria in corpore mentek Eszterházyért esedezni, 's kérték a' Cst, hogy mind magára, mind familiájára, mind atyja' emlékezetére tekintsen, 's parancsolatját vonja vissza. Haszontalan vala a' kérés, a' Cs. megmaradt előbbi végezése mellett.

516, 623 Én Novembernek elején Bécsbe mentem, 's Referendarius Pászthory Sándornak büreaujában beszélgettem ezzel a' nagy-emberrel, midőn a' büreau' ajtaja nyílik, és egy fekete atlasz bugyogójú, fejr strimflis, setét meggyzín posztó stikkeletlen lajblis
624 és frakkos német fellépe. P. abba hagyta a' beszédet, 's kért hogy távozzak-el, 's engemet megnevezett az idegennek, 's azt nekem. Az ez a' Gróf Eszterházy Ferencz vala. – Őtet le nem verte a' Cassáltatás, sőt dicsőséget keresett szerencsétlenségében.

³²⁶ [Innentől ismét Kazinczy kézírása.]³²⁷ [...]/tertzévé [Átírás.]³²⁸ Vgyé[...]/ek, [Átírás.]

Ez a' Gróf Eszterházy az újságok szerint 37 ezer léleknek volt Földes Ura akkor, 1033
mikor egyik leánya³²⁹ Gróf Zichy Károlynak fijával házasságba³³⁰ költ. Esett ez 1801
és 1803. közt.

45.
II. József.

1033

halála tüdőrothadás volt. Egyébütt is, de kivált Belgrád alatt kész pénzen vásárla titkos gyönyörűségeket. Brambillának, az Archiaternek, cúrájával élt. Béjelentetvén néki, hogy Pál, Orosz Korona örökös, látogatására jó, sietteté Brambillát. Ez rettentette a' Császárt a' talán halálos következtésekkel. József nem gondolt vele, meggyógyította magát hogy elfogadhassa a' kedves Vendéget, 's meg történt a' mit Brambilla jövendőlt.

En 1789. Novemb. közepén láttam Józsefet utolszor. Valamelly nevezetes Opera 513, 621
adattatván, betegen is bejött a' Proscéniumhoz közel álló Udvari lózsiba. Első mozdulása az volt, hogy a' lózsija³³¹ előtt égő gyertyákat kalapjával eloltotta. Űlt, 's mindég maga előtt tartotta bizonyos messzeségre kalapiját, hogy az Orcheszter mellett égő világok szemének ne alkalmatlankodjanak. En úgy űltem a' más oldalon hogy csontos szörnyű homlokát 's gyakran egész képét is jól láthattam. Hamuszin kaput volt rajta. Mellette az egész játék alatt mozdúlhatatlanul állott az öreg Marschal Lacy, egy francia kék 514, 621
kaputban; csak az arany gypju veres pantlikája és a' rajta levő gyémánt adott elevenséget a' setét színnek. – Ugyan ekkor láttam a' Müller viaszból bosszírozott figurákból álló Kabinetjében egész képét. Az ábrázat azon modell után készült, melyet Müller gipszben vett-le³³² magának a' Császárnak képéről, még életében. Azon millió ránczok voltak. Hallattam csudálkozásomat Müllerral, 's ez mosolygott reá. Az álló képen a' Császárnak tulajdon zöld kaputrokja volt, veres szőr materia béléssel, aranyozott gombokkal, 's veres gallérral és kézhajtókákkal. A' paróka is a' Császár kabinetjéből jött, valamint a' stibli is, és az [akkor] szokásban³³³ volt szőr nyakraaló. Köztte és a' talpon álló Laudon között egy asztalka állott, mellyen a' Belgrád katonai mappája volt kiterítve, 's a' két Hadi-ember egymással Belgrád megvételelől látszottak tanácskozni. Laudon a' maga regimentje uniformjában volt, fejrben, fejérral vegyes világos kék posztó gallérral 's hajtókákkal. Ollyan a' lajbli is mint a' gallér, de paszomántos. A' Laudon szemöldökei rettentő borzasok. – Hová leve ez a' két öntevény, nem tudom. 1808; sőt már 1803ban is nem leltem Müllernél.

A' Császárnak legjobban eltalált képe az a' melyet Fügernek Migniatúrje után met- 432, 514, 621
szett Ádám in 8^o. Engem ennek nyomtatványával maga Ádám ajándékoza-meg. Meg-
vagyon KépGyűjteményeim között.

A' Császár mocskosan-fösvény affectált lenni. Kaputjait foldozva viselte. 1782ben 514, 621
Pesten a' Campamentumban úgy láttam, hogy stiblije szárán meglátszott az igen sok-

³²⁹ egyik <fia vagy> leánya

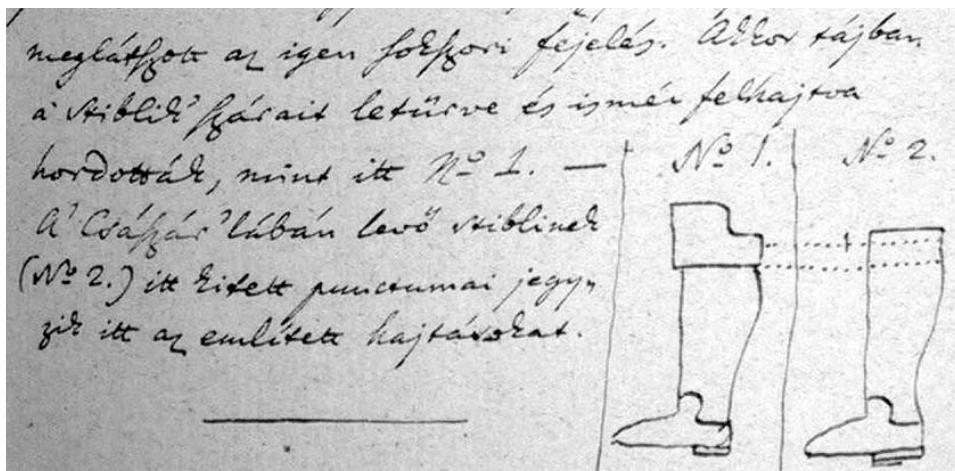
³³⁰ fiával <vagy leányával> házasságba

³³¹ hogy lózsija [A névelő sor fölé írt beszúrás.]

³³² Müller *via* vett-le [Átírás.]

³³³ az szokásban [Emendálva.]

- 754, 1033 szori fejelés. Akkor tájban a' stiblik' szárait letűrve és ismét felhajtvá hordották, mint itt N^o 1. – A' Császár' lábán levő stiblinek (N^o 2.) itt kitett punctumai jegyzik itt az említett hajtasókat.



1121

46. Magyar Öltözet.

Egy nemzet a' maga öltözetében mindég veszen valamit az idegen ízlésből – mint nyelvében, szokásaiban. Eleink a' Törökkel voltak ellenségi vagy baráti viszonyban, 's Wesselényi Nádorunkon, a' Maros-Vásárhelyi Bibliothecában függő képén, zöld bársony bugyogó ujjú dolmányt látunk; 's a' Hunyadi János Gubernator' sarcophagusán, a' Károly-Fejérvári általa-épített templomban, ötet sarkig érő dolmányban látjuk.

- 631 Maria Theresia alatt mentéink térdig értek, – mint a' frakk, 's alól egyyüvé nem érve; nem csizmát hordánk, hanem bakkancsot, hogy hasonlítsunk a' czipős németekhez, 's mentéinket, mellyek nyárban prémetlenek voltak, felöltöttük, nem ponyókán hordottuk. Így vala öltözve a' Gróffá lett Brunszvik³³⁴ midőn Nagy-Váradon Fő-Ispánnak iktattatott.
- 50, 442, 488, 584, 747

Nadráginkat 1790ig szíjjal szorítánk magunkhoz, 's az kegyetlen kínokat csinála csipeinken. Az enyéimek sokszor kaptak kék foltokat. – II. József alatt bėjöve a' szíjatlan plundricska, 's látánk hogy a' gomb megment ezen kínoctól, 's a' nadrág azért még is feszesen állhat. Midőn tehát a' József halála előtt és után elhányánk a' plundricskákat, nadrágainkra is gombokat varratánk.

- 273 Napoléon látta melly alkalmatlan a' katonának a' fűsülkedés, 's haját Rómaisán nyíratva le, csak homlokára fűsülte le hosszacsán üstökét. A' példát követte a' katonaság, 's így osztán vége vala a' frízírozásnak³³⁵ a' nem katonáknál is. Nem akaránk követni a' példát, sőt azt francziáskodás' jelének vevénk; de győzött az ész és a' szükség, 's végre

³³⁴ [A keresztnévnek hely van kihagyva.]

³³⁵ vala <a' nem katonáknál is> a' frízírozásnak

a' mi katonaságunk is elhagyá a' czaflikat és a' fülök mellett feltekergetett kolbászkát. 1121 A' hívtalt viselőik mindazáltal a' czaflit csak hordák, és midőn Budán egy két ifju czaflitlanul jelene meg, Sandor Leopold Fő Herczeg Palatínus rájuk izene, hogy megnyíreti őket (mint II. József a' bolondokat 's úczaseprésre 's hajóhúzásra ítélt gonosztevőket.) A' példát ekkor csak ifjabb asszonyaink 's szép lyányaink követték.

Én hamarább lökém el a' czaflit mint minden nem görbefűsűs Magyar. 1789. Júniusban felgyógyulván egy halálos inhidegből 's utána megkopaszodván, láttam melly derék dolog a' fészülkedésre sok időt nem vesztegetni, 's nem megnövettem hajamat, hanem mindég elnyírettem, 's midőn mások meg szállítottak, hogy mit különösködöm kicsinségekben, azt hazudám nekik, de mosolygva, hogy hajam nem akar megnőni. Fogságomban megmondák hogy czopfom legyen, 's engedtem; de már Brünbnben 's Kufsteinban megint nem volt. Lobogó, sűrű, barna hajam' játéka még Tisztjeimnek is tetszett; iríglylék azt.

Bécsbe menvén 1803. Pesten czaflicskát³³⁶ csináltaték magamnak, 's azt felköttetém, de vele rútul jártam: elvesztettem Generális Beleznaynénak az ebédjénél. Megútván vele a' bajt, neki bátorodtam, hogy akármi ér érte, nem hordom.

A' francziák szerették a' Huszár-öltözetet; de szemet-bántónak nézék, hogy a' Huszár' ellenzője, midőn leült, nyílást teve, 's így a' dolmányt egy arasszal rövidebbnek, a' nadrágot hosszabbnak csinálák. – Gróf Berényi György, testvére Borbálának, a' Báró Orczy József' hitvesének, Párizsból 1802 táján ilyen szabású mentében 's nadrágban jöve haza, 's bodros üstökkel, de bőrig nyírt hajjal a' két füle közt és nyaka csigájáig, 's a' Pesti Consiliáriusok nem győzék leczkézgetni, hogy a' magyar ruhát ne csúfítsa el, 's haját növesse meg. – Berényi nem is felelt szavokra.

Consil. Vay József, Vice Palatínus Péchy Imre, Septemvir Tihanyi és Szilassy összebészéllének, 's azon egy nap vágatták el czopfjaikat. – 1828. Pesten csak egy embert találtam czopffal, és nem többet. – Minden megállá mellette, 's csudálkozott rajta. – Jó leczke azoknak, a' kik nem akarnak kimozdulni helyeikből, 's engedni az észnek, szükségnek.

47.

Diétai Dolgok.

1048

Kazinczy András.

A' Leopold' koronázása miatt 1790nek³³⁷ Novemberében Budáról Pozsonyba által vitt Dietán Zemplény Vármegyét az Eperjesi Distr. Tábla' Præsese, UdvConsil. Szirmay Antal, és Kazinczy András repræsentalták. Itt szakadt vége igen hosszas ellenkezések után a' Religióbeli pernek.³³⁸ Szirmay Antal Pápista volt, de szeme tisztán látott; 's az erősebb fél, tudnillik az Udvaré, a' Protestánsok' terheket akarván könnyíteni, Sz... a' maga örök principiuma szerint: (ez tulajdon szava) *servare cum fortioribus!* a' Clérus

³³⁶ czaflicskát [Az ékezethibá emendálva.]

³³⁷ 1790nek [Emendálva.]

³³⁸ pernek <dolga.>

1048 ellen dolgozott. Minthogy ő sokat beszélt, 's minthogy Protestánsnak ott a' hol az ő ügyében Catholicusok eleget és igen buzgón szóllanak, nem volt szükség szóllani, Kazinczy András a' Religióbeli per' lefolyta alatt mindég hallgatott; honnan sokan a' Nagyok között Szirmayt Protestánsnak, Kazinczyt Catholicusnak gondolták.

734 Egy estve Cancell. Gróf Pálffy Károly ada társaságot, hol a' mostani Császár, II. Ferencz, és testvére, a' szerencsétlen végű Palatinus, Sándor Leopold is, jelen voltak. – Gróf Batthyáni József, Nógrád Vármegyei Fő Ispán, a' bátyámat megszólítá; hogy neki nem illik ugyan ellenkezni a' Collegája' heveskedéseivel, de csakugyan jó volna, ha fortéllyal élne, és ezt 's ezt cselekedné. K. A. vette észre, hogy Batthyáni megtévedt az ő személyében, és ötlet Pápastának nézi, 's a' ravasz eránt jónak látta a' ravaszt játszani. B. belé ugrott a' cselbe, 's elbeszélte neki, mi készül; meg nem foghatván, hogy egy illy érdemes personnage mind ezen készülétek felől semmit nem tudna. Végre midőn mind kibeszélte a' mit tudott, K. A. ezt mondja neki: De hiszi Excell.d, hogy a' Protestánsok olly rövid látásúak, hogy mind ezeket meg ne szagolják, és előre ne dolgozzanak ellene? B., még vakabb lévén belső mint külső szemeire, vitézte, és látván, hogy K. val nem boldogul, elkeseredve szólláta-meg valakit, hogy ez a' Kazinczy is hideg Pápista. Az ismerte a' bátyámat, 's megtévedését éreztette vele. – A' dolog még azon társaságban közönséges nevetés' tárgya lett, 's a' Korona' örököse Batthyánit jó ideig *Apostolus Kazinczianus*nak hívta.

1048

48.

Gróf Majláth József Excellenciájánál visitám 1790.

532, 593, 758 II. József ezt is Decemvirrét tette 1785ben; az az: Ez is egyike vala az ekkor felállított tíz Kir. Commissáriusainknak. Provinciája Borsod, Heves, Pest³³⁹ voltak. Innen 1785-ban³⁴⁰ Magyar Vice Cancellariusságra emeltetett. – Meghalván József, 's régi lábokra térvén a' dolgok, 1790ben ez is formaliter installáltatta magát Borsodban, hol eddig csak viselt Commissáriusi hivatala által vala Fő-Ispán, 's installátorának az Abaúji Főispánt B. Orczy László Excellenciát választotta. Én a' fényes napot megelőző nap' egy kevéssé későn érkeztem Miskolcra, mikor Abaúji társaink már megtették vala Majláthnál a' vizitet. Így egyedül magam mentem hozzá. Fellépven a' Szálába, a' veje, most Protonotárius, Melczer László Úr előmbe jött, 's Ipához bevezetett 's megnevezett. Majláth felől tudva volt, hogy ő Generálisa a' Magyar-Országban már 1773ban eltörlött Jezsuitáknak; felőlem pedig tudta M. hogy én mint igyekeztem tűzzel vassal szaporítani a' közös iskolákat 's melly igen Swietenianus-Pászthoryanus,³⁴¹ az az Anti-Jesuita vagyok. – Megnevezvén engemet Melczer, Majláth úgy meghökkent, úgy meg-rázkódott, hogy én látván ezt a' szörnyű behatást annyira elvesztettem a' contenanszot, hogy szóhoz nem juthattam, 's látván hogy M. sem szóll, ajánlottam neki magamat, 's soha többé vele öszve nem jöttem sem ott sem másutt. Azolta elég okaim voltak emlékezni erre az igen különös vizitre, 's most már kacagom azt.

³³⁹ [A „Pest” után hely van kihagyva.]

³⁴⁰ [Hely van kihagyva az utolsó számjegyek.]

³⁴¹ Swietenians-Pászthoryanus, [Emendálva.]

49.

963

SCHWARTNER MÁRTON

Diplomaticai Prof. Pesten az Universitásnál.

1790ben vagy 92ben a' *fejér farkas* nevű Fogadóban közönséges asztalnál³⁴² ettünk ő is, és én is. Az ebéd vége felé egy szegény vén Asszony mászott-be az ajtón, alamisnát koldúlni; Schwartzner, a' ki az ajtóval általellenben ült az asztal' végén, látta, hogy a' Kellner gorombául kitaszigálta az ügyefogyott Öreget. – Micsoda dolog az, monda Schw. nagy tűzzel; 's Ked holmi gaz hárfás lányokat ide bocsát, hogy a' mi erszé-nyünket ürítsék, ide ezeket a' semmire való kis portékák' árosait is: 's egy szegény Öreget, a' ki ki tudja miolta koplal talán? eltilt innen? Kazinczy Úr, szedjen az Úr egy kis alamisnát neki! – Én kaptam egy tányért, 's magam igen gazdag alamisnát adván 536 másoknak buzdításokra,³⁴³ körül jártam az asztalt. Nem szükség mondanom, hogy az Anyó elrémülve töltötte-el a' tányér pénzt. – Melly kevésbe kerül szép tetteket követ- 536, 588, 752 ni! Aldottam, irigyletem ezért Schwartznert.

Ez a' Schw... a' Pesti Luth. Synodusban nagy tűzzel szóllott a' Censura ellen, 's azt mondotta hogy az elme' szárnyait nyirbálni nem kell. – Tíz esztendő múlva azután dühösen költ-ki Schédius Úr ellen az Universitás' tanácskozásában a' Német Országi Philosophusok írásai eránt; Weingand Könyvárost pedig, a' kitől maga is szedett tilalmas könyveket, beadta Váczi Kánonok 's Pesti Könyvrevisor B. Schaffráthnak; és ezt, a' ki a' beadást el akarta simítani, kényszerítette, hogy adná feljebb; 's így Weinganddal 5000 ft. büntetést fizettetett.

50.

994

[Alxingerrel 1791ben]

Terent. Heautontimor. Act. 1. Sc. 2. CONSilia CONSequi CONSimilia.
Ibidem Sc. 1. Ne retice, ne verere, crede inquam mihi.

Egy sorban 9 e! sőt 14 syllaba közt kilencz! –

Illy gondatlanság sok van Terentzben; sőt sok még Virgilben is AccIpIunt InImIcum Imbrem, rImIsque fatIscunt. etc.

Alxingerrel 1791ben a' Leopoldstadti Casinóban ebédelvén, a' mint a' Secundusból 496, 599, 768 általa fordított CSÓKokról szóllanánk, 's én azt mondanám, hogy mindég veszt az a' fordítás, a' melly változtatott metrumban tesz által valamely kedvelt költeményt, kérekedékenység nélkül esett előhozhatnom, hogy Secundusnak egyik Basiumát én is fordítottam, még pedig az elegiai metrumban. Kívánta, hogy mondanám-el azt neki, hogy füle, a' magyar nyelv' zengése felől ítélhessen; 's engedtem kívánságának. – E' soron: RÁM A' LEGFORRÓBB CSÓKOKAT HINTEGETED, felakadt. Melly fertelmes szó, ugymond, az az utolsó. Három E van benne! – Én néki azonnal feletem: repetere, reflectere, recedere, secernere, tumultuum, inimicitiiis, iniquissimis, difficillimis. νεφελην ενεπησε

³⁴² Fogadóban <nagy> asztalnál [Javítás a törlés felett.]

³⁴³ buzdítás[...]/ra, [Átírás.]

- 994 παρακμασανια.³⁴⁴ effervescere, senescere. – Klopstock Sammában: auf einen ENTGE-
 GENSTEHENDEN FELSEN. 9. ę. – propougono. – Jenisch Obelisk Seite 61. den stell-
 vertretenden Feldherrn segelt er 11. e. egymás után. – Fessler Math. Corv. T. I. p.
 236. derselben engengeseht werden. –

1054

51.

Dán nyelv' hangzása.

- 635 írtam Stunder Jakab Koppenhági születésű Festő után
 Bécsben, 1791. Jún.

Pó roszen szkir szinker aftenen níd fra Olymp
 Den bléje Heszper blinkerr
 Og nű³⁴⁵ ferfriskked Wórensz szmikke winkerr
 Med sztille gléder til szin wen.

Auf rosenwolken sinkt der Abend vom Olymp,
 der blasse Hesper blinkt,
 U. neuerfrischt winket des Frühlings Schmuck
 Mit stillen Freuden seinem Freund.

Pó, auf; – roszen rosen – Szkir Wolken – sinker³⁴⁶ sinket – Aften Abend; aftenen
 der Abend – níd herunter – fra von – Vór, (íratik Waar) frühling – Ven freund. Gléde
 freude.
 Kerlichez Liebe – Küsz basium – Píge Mädchen.

1060

52.

Gróf Majláth József 1792ben.

- 97 Ez a' mostani Császár' Budai koronázásakor volt. Lovagolva kíserte ő is az új Királyt
 le a' várból a' Budai Capucínusok' szomszédjába, hol a' Király³⁴⁷ az esküvést megtette,
 's ott a' lóról lehűlt. Rosz ómen gyanánt vétetett a' lesippenés, 's Gróf Fekete János
 Generális valóban teljesítésre is hozá a' jövendőlést.

- 99, 107, 530, 644 Az első Dietai ülésekben nem úgy méne a' dolog a' mint az Udvariak is 's a'
 Nemzetnek egy része is óhajtotta. Majláth vádoltatott, hogy az ő felekezete vét gátlást
 a' dolognak. Szulyovszky Menyhárt Zemplényi Követ Gener. Gróf Fekete János Csa-
 nádi Követhez talála látogatásképen fellépni, midőn ez a' maga húszárját kiáltotta-bé, 's
 egy levelet akara lepecsételni. – Jó hogy jössz, kiálta Fekete; találd, kinek írok? – Hogy'

³⁴⁴ [A középső görög szó sor fölé írt beszúrás.]

³⁴⁵ Og <..> nű

³⁴⁶ Wolken sinker [A gondolatjel beszúrás, a gót 's' átírás.]

³⁴⁷ Kir[..] [Átírás.]

tudhatom én azt? – A' Királynak.³⁴⁸ – Te a' Királynak? – Igen. – De légyen eszed; hiszen 1060
 az a' bátorság neked rossz neven fog vétetni. – Csak bízd rám; tudom én mint mennek
 a' dolgok. – Ekkor felolvasta Szulyovszki előtt a' franczia nyelven írt levelet. Fekete arra
 kérte a' Királyt, hogy ha azt akarja, hogy a' dolgok a' Diätán jól menjenek, a' *Loyola*
tanítványát Majláthot küldje-el. – Szulyovszki elrettent ezen kifejezést hallván. Fekete
 bépecsételte³⁴⁹ a' levelet 's belé zárta azt egy intézett³⁵⁰ levélbe, 's meghagyta
 a' Huszárnak, hogy addig vissza ne térne míg a' levelet tulajdon magának által³⁵¹
 nem adandja, 's ez azt nem izenendi, hogy a' levélbe zárt levél általadatott. – Érkezik a'
 Huszár, hogy teljesítve van minden. Az egész Buda 's Pest álmétkodva nézte más nap',
 hogy Majláth ment.

53.

1060

[Június' 17d. 1792. Budán Audientzián Ferencz Királyunknál]

Június' 17d.

1792. Budán Audientzián Ferencz Királyunknál. Gróf Teleki József reá veve, hogy ese- 99, 102, 529,
 dezzem a' Budai Kamara Secretáriusságáért. Azt a' Kir. azelőtt kevés pillantatokkal 536, 644
 ígéré Hajnóczi József barátomnak a' Gróf Széchényi' ajánlására. Én ezen nagyon 100, 103, 645
 megörültem, 's örvendék a' Király szerencsés választásának, 's ezt vetém mellé: Én
 ismerem Hajnóczit; nekem kedves barátom; Felséged sem tudósbb, sem jobb, sem
 munkásabb³⁵² embert nem találhatott volna minden birodalmaiban. Elmaradtam
 volna innen, ha tudtam volna hogy keresi ezt, nehogy a' vak szerencse engem boldo-
 gítson. A' Király ezt felelé: Um Ihnen zu zeigen, wie sehr ich diese Resignation und 101, 103, 530, 645
 diese Freundschaftsgefühle zu schätzen weiss, nennen Sie mir ein andres Amt, und
 Sie haben es. – Most nem tudok mást, de ha elő találnék jönni, engedje-meg Felséged, 101, 103, 645
 hogy királyi ígéretére emlékeztethessem. – Kommen Sie mir in zehn Jahren, u[nd] 530, 645
 ich werde Ihnen Ihre Worte wiederholen.

54.

1060

Budán 1792. Ferencz Királyunk' megkoronáztatása alatt, a' Dietán.

Május' 16d. megindultam. 19d. beértem Budára. Szállásom, mint a' Szürtei Báró Wécsey
 Ferencz Úr' képviselőjének a' Vízi-városon.

Máj. 26dikán ebéden Generális Beleznay Miklósnénál, született Báró Podmaniczky
 Anna-Mariánál. Generális Barkó, Magyar-oroszági Commandírozó is ott. Ez nagy
 ellensége volt a' Magyarok' tüzének, melly a' II. József' halálakor szikrázva lobo-

³⁴⁸ *Csasz* <?> [Átírás és törlés.]

³⁴⁹ bépecsételte [Emendálva.]

³⁵⁰ [Az „intézett” előtt hely van kihagyva.]

³⁵¹ [Az „által” előtt hely van kihagyva.]

³⁵² munkás [Emendálva.]

1060

gott, 's ő tartaték a' Titkos-Polizey Directorának, de a' mit én nem tudtam. A' Generális sértegető szókat ejte a' Magyarokról, a' Magyar öreg Asszonyság' asztalánál, és Magyarok közt. Az ő vadságát azzal adám-vissza, hogy midőn nem tudom már melly éretlen szót ejte, gonosz tisztelettel fejtegetém neki, melly elmétlenséggel szóllott. Az öreg, szálas, száraz német elnyelte a' mézes falatot. – A' mint felkelénk az asztaltól, Molnár János Pesti Luth. Predik. és titkos Polizey beinte a' billiard-asztalhoz, 's kért, vigyáznék magamra; Barkó titkos-Polizey, és mától fogva szemmel fog tartani. – Oh, én rég olta szem alatt vagyok, mondám; nem emlékezik e az Úr mit írtam Hamlet elibe már 1790., 's akkor, midőn Máj. 20d. legelső őrt állék a' Korona-ajtaja előtt. – Molnár maga is benne volt ezeknek az emberséges embereknek társaságokban.

Máj. 31d. – vacsorán Horváth Ádámmal, a' Költővel.

Jún. 1jén, ebéden Gróf Teleki Józsefnél, Ugocsa Fő-Ispánál.

Jún. 2d. – A' Király' pompás bejövetele. – Gróf Teleki József is szekere előtt lovaglott.

Kalpagjának kolcsagtolla mellé akasztá azon aranypénzt, mellyet XV. Lajostól nyere Párizsban mulatván, annak jutalmául, hogy a' La-Caille bizonyítása szerint, magát ennek tanítványai közt megkülömbözteté.³⁵³ Azt hitte e ez a' nagy ember, hogy az illy fényes nap szembe fog tűnni? 's nem gyengeség volt e, ezzel akármi tekintetet vonni magára? Az Ország' Nagyjai 's kicsinyjei nevelték érte.

528, 642

Június 6d. A' Király megkoronáztatik a' Franciscánusok' templomában, általellenben az Ország' házával, 's itt azért, mert ennek nem voltak oszlopai, és így a' koronázást minden láthatta. A' két testvér Bárá Prónay, László Csanádi³⁵⁴ és Gábor Nógrádi Fő-Ispánok, együtt léptek a' templomba, noha egymást nem szenvedheték; mind ketten felöltött térdig-érő mentében, aranyfonalból szőttből, azon külömbiséggel, hogy a' Gáboré zöldesbe csapott, a' Lászlóé nem. – Aranyfonalból szőtt matéria volt a' Császár' mentéje, dolmánya, 's nadrága is, mint a' mostani³⁵⁵ Palatínusunké (József Fő-Herczegé is – az akkori Palatínusé, a' rakétlik által 1795 megholt Sándor Fő-Herczegé kék selyem); a' Toskánai Fő-Herczegé (Ferdinándé) arannyal gazdagon kitűzött ponceau szín posztó. Felöltve volt mindennek mentéje, 's csizma a' lábakon, nem bokkancs. De gazdagabban és több³⁵⁶ ízléssel öltözve senki nem volt, mint Herczeg Batthyáni Filep; mentéje, dolmánya, nadrága világos-kék selyem, úgy hogy a' ki látá, csodálkozék, mint mere illy fényes nap illy egyszerűleg öltözni; de közelébb jutván látásához, melly nagy vala az álmélgodás, látván, hogy minden³⁵⁷ sinor helyett igen nagyszemű orientális gyöngyök lepték-el ruháját. A' gombok gyémántból. (A' Toskáni Herczeg veres ruháját nem sokára azután Fróniusz Mihály Brassói Szász, Secretárius az Erdélyi Cancellarián, vette-meg a' Zsípvásárosoktól.)

105, 105

Nékem az volt legfőbb vágyásom, hogy közel eshessem a' Koronához, midőn a' Király azzal innen kimegyen, 's a' Helytartó-Tanács' épületje mellett álló templomba vezetetti magát, hogy ott Aransarkantyús Vitézeket üssön. Nem leve-meg a' mit óhaj-

³⁵³ m[...]/lőmbözteté [Átírás.]

³⁵⁴ Csanády [Emendálva.]

³⁵⁵ [/ostani [Átírás.]

³⁵⁶ De <pompásabban> és több [Javítás a törlés felett.]

³⁵⁷ [/inden [Átírás.]

tottam; eltolatám a' Franciscanusok' templomának küszöbétől. Siettem tehát a' másik- 1060
hoz, 's közel állék a' templom' ajtajához, midőn a' Processio jött. De ismét retteghet-
vén a' kimozdítást, közzéjek fúram magamat a' hasas Püspököknek, 's olly szeren-
csével, hogy azok engem szinte a' thrónusig vittek-el, 's annyira hasaikon, hogy lábam
talán nem is éré a' földet.

A' thrónus a' templom' jobb felén a' falnál vala felállítva. Jobb felől Cancellárius
Gróf Pállfy Károly, bal felől az Ország bírása, az 1826. megholt Finanz-Minister Gróf
Zichy Károly tarták kezeikben a' Lovagokká ütetendő' neveiket, 's váltva szállíták-fel
eggyike a' másika után ezeket. A' Király, tévedésből, nem a' jobb, hanem a' bal vállaitat
üt-meg rozsdás, rövid, egyenes vasu kardjával. A' thrónus' szényegének csak nem³⁵⁸
épen a' szélén állá a' Toskáni Fő-Herczeg, és az akkor 16 esztős mostani Palatinus; én
pedig Egri Nagy-Prépost, tituláris Püspök Zábráczy és Lónyay Menyhárt közt ezek
megett, úgy hogy a' mostani Palatínusnak ruháját illehetém.

Legelőbb Pállfy szállítá-fel egyet. Az ment, háromszor hajtá-meg magát, letérdelt,
a' Király megüté vállát, az felkölt, háromszor meghajtá magát, 's helyt ada másnak, kit
Zichy szállítá-fel. Kazinczy Péter is ezeknek számában volt, az atyám' és András' test-
vére. – Öcsém, te is azzá lészesz? kérdé Lónyay. Nem én, felelék, meg sem álmodván,
mi fog mingyárt történni.

Most az igen öreg Pongrácz Boldizsár Luth. Inspector térdele-le. – Csak nézzd a'
bohó öreget, mondá Lónyai; mi kelle ennek is. Hallgattam. De Pongrácz után a' Lónyai
nevét olvasá a' két Felszállító. – Lónyay letérdele, megüték a' vállát, felkölt, 's vissza
állá előbbi helyére. Én némán néztem rá. Lónyai megértette. B—m az anyját, a' ki hí-
rem nélkül azzá teve, mondá kínjában.

A' Király ment, 's lóra ült a' koronával 's a' rongyos pallástban, czéklaszín strimfli-
vel, melly feljebb ére térdénél, 's sárga régi papucsban. A' Püspökök és az Ország'
Nagyjai lovan kísérek a' Capucinusok elibe, hol a' hitet elmondá, 's megtevé a' négy
szegést. Gróf Mailáth József későbbi Miniszterrel itt az történt, hogy a' Vár alatt, de 94
még benn a' csoportban, lecsúszá lováról. Ezt minden szerencsétlensége' jelenségének
tevé, 's Mailáth kevés napok mulva a' Dietáról elküldetett. (Ezt tovább fogom elmon-
dani.)

Míg ezek lemenének a' Vízi-Városba, 's ismét feljöttek a' Királyi-lakba, hogy ott
a' koronát láthassam az ebédnél, én egyenesen az ebédlőbe mentem, felvezetvén elébb
Gróf Döry Gábornét, azután Kácsándy Therézt, azaz, Gróf Rhédey Lajosnét. Ez kért,
hogy ne távoznék-el karjától, hogy az ebédlő Királyt szembe láthassa. Én is azok közzé
rendeltetém, kik az étkeket felrakják, de e' megtiszteltetést azoknak hagyám, a' kik
rajta inkább kaptak.

A' Király a' Koronával 's pallástjában üle asztalhoz. Királyné, Palatínus, Prímás, és
Kalocsai Érsek ültek vele. A' Prímás elmondá az asztaláldást. Akkor Cancellárius Pállfy
a' koronát levé a' Király' fejéről, 's letette egy ezüst tábla, melly a' baldachín alatt a'
fal mellett állott. Koronaőr Gróf Nádasdy Mihály háttal állá a' korona asztala előtt.
Mások oda vágytak, a' hol én Kácsándy Tercsivel fogtam helyett, én a' Koronához, 's
így nékem az út oda igen is könnyű vala. A' Nádasdy háta megett addig forgatám a' tálat,

³⁵⁸ thrónus<nak> csak nem [Javítás a törlés felett.]

1060 hogy a' Koronát minden részeiben végig tekinthetém, 's kezemmel illethetém. Kevés embernek volt olly jó módja azt megvizsgálni, mint nekem. Nádasdy, tudva hogy azt senki el nem lopja, olly kevés gonddal volt reá, hogy az én otlétemet meg sem sejtette. Még akkor nap papirosra vetém jegyzésimet. –

529, 643 8d. a' Korona ki vala téve a' nézésre a' Királyi-lak templomában. Pécsi Kanonok Koller egy Festőt állíta lemásolására. Nádasdy, ki jelen vala, Pataki Histor. Prof. Szombathy Urnak megengedé, hogy azt a' korláton belől, hol maga is, Koller is, a' Festő is állottak, nézhessék: nekem, kinek nevét sem hallotta, nem engedé ezt.

10dben a' Királyné koronáztatott.

Midőn vége leve a' Diaetának, az Ország búcsút veve a' Királytól. – Már most tégyük tiszteletünket a' Toskánai Nagy-Herczegnél is, mondá a' Prímás. Én is mentem velek. A' nélkül hogy tolakodtam volna, egyike találék lenni azoknak, kik a' Prímáshoz legközelebb estek. Míg a' Toskáni Nagy-Herczeg felelt, a' Királynét és József Fő-Herczeget, a' mostani Nádort a' szomszéd kis szobában pillantánk-meg, az ajtó nyitva lévén.

A' Prímás³⁵⁹ most kiálta, hogy József Fő-Herczegtől is búcsúznunk kell. A' dolog ki volt előre csinálva. A' Királyné elvoná magát az ajtótól, de én láttam, midőn jobbjá' mutatóját balja' mutatóján végig vonogatván, ingerlé a' Fő-Herczeget, hogy feleletében el fog akadni. A' szörnyű kietlen-hangú, fogatlan, de lelkes Prímás megköszöné, quod nos altercantes benigne audiverit, 's a' fiatal Fő-Herczeg felele. De alig szólla hármát, midőn a' Prímás és Zichy felkiáltának Vivat, Vivat, 's így a' Fő-Herczeg el nem akadhata, mert éppen nem szólhlata.

Midőn a' Király Június 3d. megnyitá a' Dietát, 's legelőször lépe fel a' thrónusra, feketében, atyját II. Leopoldot gyászolván, jelen valék én is. Nem minden zavar nélkül jött-ki szobájiból, 's azt kivált akkor lehete látni, midőn ott kalpagját fejére tette. A' nyugot éjszaki szegletben a' Királyné' számára emeletes kar volt csinálva, 's a' Király a' thrónusról néhány ízben pillanta oda, talán javallatért, vagy buzdítást várva. Generális Gróf Fekete János, most (talán) Aradi Követ megszóllítá a' Királynét, midőn az emeletéről leszállott, 's olasz nyelven: Mint tetszik Felségednek az a' hűség, mellyet Nemzetem íme bizonyíta a' maga szeretett Királya eránt. – Oh igen jól, felele az elragadtatva; és ha valaki EZUTÁN IS mer nekem vagy férjemnek vádolva³⁶⁰ szállani a' Magyarok' hűsége ellen, azt én di mici proprii mani TRUCIDARLO – jobbjá hüvelykének körmét³⁶¹ balja hüvelykének körméhez ütögetvén. – Ezt nekem maga Fekete beszéllé Jún. 23d., midőn Gróf Dezsőffy József és a' később Párizsba-járt, 's végre megbolondúlt 's megholt Gróf Berényi György közt ülve, nála ebédelt.

³⁵⁹ [Utólag új bekezdésbe.]

³⁶⁰ [/ádolva [Átírás.]

³⁶¹ [/örmét [Átírás.]

<Ez a' Generális³⁶² Gróf Fekete János, fíja Györgynek az Ország-Bírájának, ki arról is ismeretes, hogy MES RHAPSODIES cím alatt két Kötet francia Verseket írá, 's azokat Voltairnek két általag Tokajival küldé-meg (Voltaire az ajándékot így köszöné-meg: Köszönöm a' két Kötet Verset és két általag bort; de a' bor jobb mint a' Vers) szerete olly dolgokat tenni, a' mikről szó légyen. – Egy nap, csak hamar a' koronázás' innepe után, Zemplény Vármegyei Követ Szulyovszki Menyhért megjelent nála. – Jer csak, jer, mondá Fekete, 's hallj csudát; a' Királyhoz írok. – Te a' Királyhoz? – Én, még pedig Mailáth ellen. – Mit csinálsz? nem tudod e, hogy az feje a' titkos Jesuitáknak; megrontod magad'. – Tudom; de ő vagy én. – Felolvasta a' levelet. Szulyovszki nem hitte, hogy a' levél elmégyen. – Tehát ki nem eresztelek a' szobámból, míg itt lesz a' válasz.

106, 530, 644,
1060

94, 107

Ekkor a' Királyhoz írt francia levelet bépecsétlé egy másikba Schloissnigghoz, ki a' Királyt Budára is elkísérte, és akkor mindenható vala. Fekete ezt megkérte,³⁶³ hogy levelét Ő Felségének haladék nélkül adja-be, őtet pedig egy két sor írással tégye bizonyossá, hogy a' levél kézhez ment.

A' Fekete Huszárja meghozá a' kívánt Nyugtatót, 's Gróf Mailáthnak meg vala parancsolva, hogy Budát késedelem nélkül hagyja-el. Őtet Fekete *Loyolának* nevezte volt a' levélben.

De Mailáth nem sokára ismét kegyelemben volt, 's vissza adá Feketének a' kölcsönt.

Ennyit ezen Dieta felől, régibb jegyzéseim után, melyek ma akadtak kezembe.

Jún. 20d. Spissichnél. Sebestyén

.³⁶⁴ Velléjus Paterculus.

—————
—————>

55.

1060

A' Királynál.

Budán, 1792. Június 17d. és 23dban.

Gróf Teleki József, a' Magyar és Erdély-oroszági Protestánsok' nagy védelme, Június 16dikán magához hívat, megizenvén, hogy velem halaszthatatlan dolga van. – Mentem.

95, 102, 529,
536, 644

Öcsém Uram, Bárá Prónay Gáborral és Consil. Vay Istvánnal, azért mozdítatott-el hivatalától, mert megszűnven a' mixta Iskolák, Protestáns azokat nem kormányozhatja; de, én legalább úgy tudom, hogy mindhármoknak meg van ígérve az illő applicatio, még pedig első nyílással. – Menjen tehát, 's a' holnapi Audientzián adja-be esedezését a' Secretáriusságért a' Budai Kir. Magyar Kamaránál.

³⁶² [Innentől egy piros vonallal keresztül van húzva a szöveg; ezt a részt – mivel nem eldönthető, hogy Kazinczy törlése-e – meghagytuk a szövegben, de < > jelek között.]

³⁶³ megkérté, [Az ékezet lehúzva.]

³⁶⁴ [Hely van kihagyva.]

1060

Megköszöném gondjait 's kegyességét, de tanácsát nem akarám követni. Én 1786nak³⁶⁵ Novembere olta 1791. Apríliséig szolgáltam, 's nagy örömmel, mert Gróf Török Lajos alatt 's iskolák körül. Ismerem a' dolgok' becsét; a' Kamarai szolgálat nem az, a' mit eszes ember kívánhat. Nem akarok többé szolgálni.

102, 536, 644

Becsülöm ezt a' Philosophiát; de ha Öcsém Uramnak nem kell a' szolgálat, a' szolgálatnak és nekünk Protestánsoknak kell Öcsém Uram. Mi hívatalt nem nyerhetünk; Öcsém Uramnak azzal tartoznak; Öcsém Uram elnyeri. Ha nem kell, viselje három esztendeig; akkor tégye-le; az Öcsém Uram' helyét ismét Protestáns fogja kívánhatni.

Sokára megadám magamat, de azon feltétel alatt, hogy azt három eszt. múlva letehessem.

Teleki haza küldte, hogy tenném-fel esedezésemet, de a' mellyet, előbb hogy beadom, Locumtenentialis Consiliárius Vay József Urral megolvastassak.

Jún. 17d. felmentem az Udvarba. – Ezerszer tapasztalván, hogy mindég szerencsésebb volt szállásom, ha neki nem készültem, készületlenül léptem az Antichambrebe. Báró Orczy József vala az akkor napi Kamarás; egy ablakban Generális Báró Splényi Gábor áll; 's őt az Instánsok' száma.

102, 529, 644

Alig léptem a' szobába, midőn a' Királytól kilépe Gróf Széchényi Ferencz, a' Nápolyi Szent Januárius' veres pantlikájával és csillagával. Ez rövidlátású vala, 's kérte Splényit, nevezné-meg előtte, kik az Instánsok. Hallván nevemet, a' Splényi' helyére vitt, 's ezt beszéllé: Én most jövök Nápolyból, Rómából, Milánóból, hova a' Nápolyi Király' tiszteletére az Ország által veretett Medaillt vittem-meg (annak emlékezetére, hogy az a' Leopold koronázásán Pozsonyban megjelent). Ferdinánd Herczeg, Maria Theresiának fija, Milanóban velem magyarul beszélt, 's örömmel értette, hogy Gessnernek Idylljeit bírjuk magyarul. Adjon egy példányt nekem az Ur, de nyomtattasson elébe egy levelet a' Fő-Herczeghez.

Midőn még így beszéllénk, B. Orczy József felszóllíta, hogy menjek-be; mert a' több esedezők mind elvégzék dolgaikat.

95, 103, 645

A' Király felöltött térdig-érő mentéjében, dolmányosan, asztala mellett állott, 's azoknak neveiket futotta végig még egyszer, a' kik ma valának előtte.

Én nem csak szóval el nem készülve, de végig sem gondolva a' mit mondani akarok, német nyelven ezt mondám:

Felségednek idvezült atyja engemet hivatalomtól egyedül azon okból mozdíta-el, mert mint Protestans Catholicus Iskolák körül többé nem szolgálhatok; de bizonyossá tevé, hogy hivatalomtól vétkem nélkül esvén-el, első nyílással illendőleg fogok applicáltatni, 's ennek jeléül, esztendei fizetésemet ki is fizettetvén. Olly hívatalt kérek, mellynek fizetése kisebb mint azé volt, mellyet viseltem, rangja pedig nem nagyobb; a' Secretáriusságot a' Budai Kamaránál.

A' Király azt felelte, hogy hívatalt osztogatván, nem a' Vallást nézi, hanem az érdemet.

Felségednek ezen igazságát 's bölcsességét várja a' haza, mondám, gyönyörűséggel emlékeztén arra, a' mit Felséged, mint Korona-örökös, 1790. tett a' Dietán. De én azt, hogy Protestans vagyok, egyedül azért említém, mert ez volt egyedül oka, elmoz-

³⁶⁵ 1785nek [A számjegy átírás; a toldalék magánhangzója emendálva.]

dítatásomnak. Az érdemre nézve tehát engedje mondanom Felséged, hogy én – wiewohl 1060
ich mich sehr gerne in meine Bescheidenheit und in das Gefühl meiner wenigen Kräfte
einhülle, nachdem ich das hohe Glück habe, mit meinem König zu sprechen, der viel
zu gross ist, als dass er mich kennen könnte, so bin ich aufgefordert zu sagen, dass ich
nicht ohne Ruhm, wenigsten nicht ohne Beyfall eines Van-Swieten und Pászthory
gedient habe. – (Van-Swieten, a' Második, Ministere³⁶⁶ volt a' Tudományoknak az
egész Monarchiában; Pászthory Sándor, Referendárius, és a' Tudományi dolgoknak
Referense Swieten alatt.) – Minthogy nekem sem a' Secretáriusság a' Kamaránál, sem
semmi más hivatal valóban nem kelle, szavaimat tiszteletlenség 's kislelkűség nélkül
ejtettem.

Ez meghatotta a' Királyt. Egynehányszor mondá: das ist schon gut – ja – hören Sie
– mein Schatz – és végre – ich muss Ihnen nur sagen, ich habe einen Anderen in petto
dazu ernannt; – den Hajnóczy.

Az a' tellyes nyúgalom, a' mellyel eddig szóllék, egyszerre hévvé lobbant; egészen
elfelejtém, hol állok: da gratuliere ich Ew. Maj. zu der sehr glücklichen Wahl. Ich kenne
Haynóczy; er ist mein Freund; Ew. Maj. haben in dem ganzen Land wenige, die ihm an
Gelehrsamkeit, Arbeitsamkeit, Rechtschaffenheit und edlen Gefühlen gleich kommen.
Hätte ich auch nur von weitem muthmaßen können, dass er und ich um die nemliche
Stelle einkommen, ich würde gewiss zurückgetreten seyn, aus Furcht, dass ein blindes
Glück mir den Vorzug geben könnte. A' nagyon nemes-lelkű Fejedelem úgy néze sze-
membe, mintha lelkemig akart volna látni. Tisztának találván, ezt mondá: Um Ihnen 95, 103, 530, 645
zu zeigen, wie sehr ich diese Freundschaftsgefühle und diese edle Resignation zu
schätzen weiss, nennen Sie mir ein andres Amt, und Sie haben es.

Megköszöntem, 's nem tudván most mást nevezni, kértem, engedje-meg Ő Felsége, 95, 103, 645
hogy ha előjövök, e' királyi szavára emlékeztessem.

Teleki meghagyta volt, hogy az Audentziáról egyenesen hozzá menjek; olly 645
nyugtalanul várá a' hírt. De akkor nap nagy dolgokat vártunk a' Dietai ülésben, 's én 104, 530, 645
felszökém egy fiákerre, 's parancsolám, hogy vigyen a' kocsis nyargalva.

A' mint a' palota ajtaját meg akarám nyitni, láttam, hogy a' fordítót más valaki³⁶⁷ is
tartja kezében. Az ajtó végre megnyit. Hajnóczy lépe-ki.

Freund, ich gratuliere dir; du bist Secretär bey der Kammer in Ofen. – Bah! bah!
monda ez hidegen; wo nimmst du solche Gerüchte her? – Ejnye, semmire-való! kiáltám,
's általölelém a' tisztelt férfit; hát azt érdemlem e én tőled, hogy Te titkolózzál előttem?
Elmondám, mi történt. Ez vele még szorosbban összefona. Ki hitte volna akkor, hogy
három eszt. múlva hóhérpallos alatt fog veszni? – Megtörténhetik azonban, hogy a'
Király az én scénámról emlékezik, midőn peremet referáltatá, 's életemnek megkegyel-
mezett; mert ki nem tudja, hogy a' Császár az emlékező tehetségnek igen nagy mérté- 645
kében részesült.

Telekit ebéd után kerestem-fel. Hat paripája szekérébe vala fogva, 's maga, 's fija
László, 's veje B. Prónay Sándor, jöttek a' grádicson. Öcsém Uram velünk jó a' Prí-
máshoz, 's szekeremen beszélli-el, mi történt, monda. Én tehát, mint Vendég, elfoglálám

³⁶⁶ Második(<)>, Ministere

³⁶⁷ [/]alaki [Átírás.]

1060 jobb kézre a' helyt. (Teleki elragadtatással hallá a' hírt, 's a' mi történt, a' kevés napok mulva házánál tartott Protestans Conferentziában magammal mondatá-el.)

Consiliárius Vay Józsefet a' Prímás' sok vendégei között találánk. Öcsém Uram, monda Teleki, Kazinczynak³⁶⁸ olly Audientziája volt, a' millyen kevésnek még. Nyertes lesz, de más hívatalt hamar; mert a' Secretáriusságot már más kapta-el. – Vay készen volt; a' Kassai Kamarához menjen, mint Assessor. Az neki kedvesebb, mert házasodni akar, 's közel lesz az anyjához.

Jún. 23dban tehát ismét megjelentem. A' Király ezt felelé: Azok az Administrációk nekem sokba kerülnek, és nem hajtanak hasznot. Eltörölöm mind, 's így nem adhatom-meg a' mit kérsz. Kérj mást.

De még ezen a' Diaetán Assessornak vala nevezve Báró Fischer Imre.

56.

Audentziám II Ferencz Római Császárnál, Budán, Júniusban 17 és 23.

95, 99, 529,
536, 644

Három³⁶⁹ négy nap mulva a' Koronázás után Gróf Teleky József Excell. magához hívat. „Nekünk Protestansoknak, ugymonda a' Gróf, az a' méltó panaszunk vagyon, hogy nem juthatunk királyi hivatalokba.³⁷⁰ Haszontalan minden esedezésünk. Öcsém Uramnak, midőn hivataljától megfosztatott, az az ígélet tétetett, hogy első alkalmatossággal applicáltatni fog. Budán a' Kamaránál egy Secretáriusság vagyon üresen. Nyújtsa-be eránta Instantiáját. – Én azt feleltem, hogy többé szolgálni nem kívánok. – A' Gróf kihallgatott. Ha is: Öcsém Uram tartozik Státusunknak ez' áldozattal. Három esztő mulva lépjen-ki, ha tetszik. Úgy just csinálhatunk arra a' statióra, mellyet Protestáns üresít-ki. – Engedtem. – A' Gróf azt parancsolta, hogy Instántiámat, minek-előtte bényújtanám, mutassam-meg Helytartói Consiliarius Vay József Úrnak, és hogy az első Audentziát el ne mulassam, hogy a' Gróf még idejében tudhassa-meg, mit végzett a' Felség.

100, 536, 644

100, 529, 644

Belépvén az Antichambrebe, meglátom, hogy Báró Orczy József a' Szolgálatot tevő Camerárius, és hogy Szabolcs Vármegyei Fő Ispán B. Splényi Gábor és Gróf Széchényi Ferencz együtt állanak egy ablakban. – Széchényi rövidlátású, 's hogy meg³⁷¹ ne bántsa nem-szóllása által azokat, a' kikkel együvé jó, szokása, mindég megkérdezni, kik vannak jelen? – Nevemet Splényitől hallván; felém jött. Én ugymond most érkezem haza Nápolyi útamból. Majlandban Ferdinand Herczeg*) sokáig beszélvén vélem magyarul, azt tudakozta, hogy micsoda jó könyveket kaphatna nyelvünkön, 's nagy örömmel értette, hogy Gessnernek Idylljei is le vannak fordítva. Parancsolatom vagyon a' könyvet a' Herczegnek megküldeni. Kérem az Urat, küldjön egy exemplárt nekem e' végre; 's nyomtattasson elibe új titulust 's egy dedicáló levelet a' Herczeghez. – Azt

³⁶⁸ Teleki, <.> Kazinczynak

³⁶⁹ [A kézirat minden oldalának tetején élőfejként: „- 1792 -”. A cím után az oldal kb. 2/3-a üres.]

³⁷⁰ hivatal[../ba. [Átírás.]

³⁷¹ hogy <valakit> meg

feleltem, hogy a' munka újra ki fog adattatni; 's kérem Ő Excellentiáját, halassza addig 1060
bényújtását.

A' melly kedves lett volna nekem mindenkor másszor ez a' leereszkedése a' nem csak nagy, hanem egyszersmind igazi³⁷² fényű Grófnak, olly visszás érzést csinált most bennem. Sokszori tapasztalásimból tudtam, melly veszedelmes valamely beszédre hosszason elkészülni, 's készületlen léptem az Antichambrbe, 's a' Gróf mind addig tartóztatott, míg a' Camerárius nevemet ki nem kiáltotta.

Bémenvén Ő Fels. elébe, esedező írásomat benyújtottam, 's szóval is jelentettem 95, 100, 645
kívánságomat; azt vetvén hozzá, hogy Ő Felségének Kir. kegyelmét annál bizodalmasabban várom, minthogy azon Dicasteriumnál, a' hová kívánczozom, nincs senki a' Protestánsok között, nékem pedig az első engemet-illető vacantia meg vagyon ígérve.

Ő Felsége azt felelte, hogy a' hivatalok' osztogatásában nem nézi a' Vallást, hanem az érdemet.

Feleltem egész hozzám illő modestiával, hogy én azt a' környűllállást, hogy Protestans vagyok, nem mertem volna előhozni, ha azon nem épülne leginkább reménységem. 'S itt elmondván, hogy én a' Kassai Districtusbeli Nationalis Oskolák' Inspectorságától, a' mint azt a' Parancsolat világosan mondja, egyedül azért esém-el, mert az Uralkodónak az volt akarata, hogy Cath. Oskolák nem-Catholicus Tisztviselőktől ne függjenek, ezt vettem hozzá: Ich hülle mich sehr gern in meine Bescheidenheit ein: aber da ich viel zu klein bin, als dass ich mein Monarch kennen könnte, so fühle ich mich aufgefordert zu sagen, dass ich nicht ohne den Beifall eines SWIETEN gedient habe.

Erre Ő Fels. egy kevés ideig elhallgatott; végre ezt mondá: Ich muss Ihnen sagen, dass ich in petto den Hajnóczy dazu /:tudnillik zum Secretär bey der Kammer zu Ofen:/ ernannt habe. –

(Gróf Széchényi, a' kinél Királyi Commissáriusságában Hajnóczy először Secretarius, azután Keres Vármegyei Vice Ispán vala, éppen ekkor nyerte-meg a' maga Hajnóczyjának az Ő Felsége Resolutióját.)

E' szóra képem egészen felderült. Hajnóczym' szeretete³⁷³ elragadott. Felséges Uram, mondám, ámbár érzem hogy magamat Fejedelmem' jelenlétében az öröm által elragadtatni nem illik, néki ereszttem magamat annak az érzésnek, a' mit ez az örvendtes hír bennem támaszt, 's néki bátorodom azt állítani Felségednek, hogy érdemesebb embert Felséged nem választhatott. Nem csak nem sajnálom elmellőztetésemet: de ha a' Fels. Kegyelme engem választott volna, 's meg tudnám, hogy Hajnóczy concurrensem volt, bánkódnám rajta, hogy bár szándékom ellen ötet statiójától megfosztottam.

Ő Felsége álmélkodva hallgatta szavaimat. Um Ihnen zu zeigen, wie sehr ich diese 95, 101, 530, 645
Gefühle zu schätzen weiss, so nennen Sie mir eine andre Vakanz, und ich ernenne Sie augenblicklich dazu.

Megköszöntem a' Királyi ígéretet, 's kértem Ő Felségét, hogy most más ürességet 95, 101, 645
nem nevezhetvén-meg, másszor tarthassak³⁷⁴ számot kegyelmére; 's eljöttem.

³⁷² hanem igazi [Beszúrás a sor felett.]

³⁷³ Hajnóczym' <emlékezet> szeretete

³⁷⁴ másszor <számot> tarthassak

101, 530, 645,
1060

Az Udvartól egyenesen a' Dietai Sessióba mentem, 's Hajnóczyt az ajtóban talál-
tam-elő, a' hogy' a' második Táblától kijött. Elmondtam néki honnan³⁷⁵ jövök, mit
hallottam, 's mit mondek. Még nem tudta, hogy kérése teljesedést látott, én valék, a'
kitől azt legelőbb megértette. Könnyű elképzelni mint vonszotta őtet a' becsülésen 's
barátságban felyül felém a' háládatosság mostan.

Délután hírt vittem Gróf Teleki Józsefnek. A' Gróf éppen a' Prímáshoz akara men-
ni estvéli társaságba. Felültetett maga mellé, maga mint a' szekér' Ura bal, én jobb
kézről, a' fija László, és a' veje Báró Prónay Sándor, az én Prónaym' fija, elől, 's kimen-
tünk, 's a' szekeren elmondám, mint fogadtattam Ő Felségénél.

A' Gróf azt tanácsolta, hogy menjek Vay³⁷⁶ József Úrhoz, 's tudakozzam-meg,
hol volna vacantia. – Consil. Vay Józsefet a' Prímásnál lelénk. Ez jelentette, hogy a'
Kassai Cameralis Administratiónál egy Vacantia vagyon, valamelyik Assessor meg-
halálozván vagy fellyebb vitetvén, 's meghagyta, hogy Instantiámat adjam-be az első
Audentionális nap'.

Harmad napra felmentem az Udvarhoz. – Mint ijedtem-el, midőn a' Kassai Camerális
Administratió Administratorát, Báró Vécsey Miklóst, láttam mint akkor nap szolgáló
Kamarás-Urat az Ő Fels. ajtajában. Feltettem magamban, hogy nem adom bé az
Instantiát; hogy ha Ő Fels. nem teljesítheti az ígéretet, B. Vécsey meg ne tudja, hogy ő
alatta kerestem szolgálatot.

Ő Fels. a' szóval tett esedezésre azt felelte, hogy a' Cameralis Administratiók többet
visznek-ki, mint a' mit behoznak, 's elvégzette eltörléseket. E' szerint az ott való
vacantiákra nem is denominál senkit.

Nem emlékezem mit mondtam ezekre. Ő Fels. azt tudakozta, ha nem adhatok e
írott Instantiát? Béadtam, kivonván dolmányom' bal oldala mellől. Ő Fels. másszorra
bízottatott.

Én többé nem esedeztem semmi hivatalért.

II. Ferencz az itt elől álló rezen jól volt eltalálva. Azolta sokat változott. Nem kém-
élvén egészségét, talán még erőt adott gyenge constitutiójának.

*) Ez a' Ferdinand Herczeg I Ferencznek 's Mária Thereziának 3dik fija volt Jósef,
Leopold és Maximilián Herczegekkel. Jósef és Leopold Császárságra jutottak;
Maximilián Koloniai Elector volt; Ferdinándot Magyar Országi Palatinusságra készítet-
ték, 's azért tanúltatták-meg vele Nyelvünket.³⁷⁷

³⁷⁵ [...]nan [Átírás.]

³⁷⁶ [...] [Átírás.]

³⁷⁷ [Kazinczy jegyzete a kézirat 1b oldalának alján található.]

57.

Lónyai Menyhért.

96, 105, 1060

1792ben Jún. 6d. – Hogy a' még nem látott koronát jól láthassam, a' Franciscánusok' Budai Templomokban olly helyt foglaltam, a' hol a' Királynak elmennie kellett. Nem értem-el jól a' mire vágytam. (NB. Ez az a' Templom, a' melyben Martinovics 18. May 1795.³⁷⁸ degradáltatott, hogy 20. May feje vétethessék.) – Egy rövidebb úton tehát a' 529,643 Vár közepében lévő Templomhoz siettem, 's ott az ajtó mellett fogtam állást, azt remélvén, hogy itt jobban fogom láthatni, midőn a' Király az Auratus Equesek' ütése végett mellettem el-megyen. – Jőnek a' Püspökök. Hirtelen az a' gondolatom jött, hogy jó lesz magamat közzéjek fűrnöm, mert velek igen jó helyig fogok mehetni. Úgy is lett. Ezek felvettek potrohos hasaikra 's szinte a' thrónusig vittek hasaikon. A' Király felült; jobb kéz felől a' Cancellárius Gróf (most Herczeg) Pálffy Károly, balról Gróf Zichy Károly olvastatták azoknak neveiket, a' kiknek az ütest venniük kellett. A' zsámoly szélén Ferdinand Herczeg, (az akkori Toskanai nagy Herczeg most Würzburgi) 's Jósef, (a' mostani Palatinus) állottak, ez aranyfonalú amaz pipacsszín posztó mentében, én pedig ezeknek hátok megett Püspök Zábráczki és Lónyai Menyhért között.

A' felszóllítottak alázatos térdhajtások közt járultak a' thrónus elibe, 's a' Király megütötte – megtévedésből nem a' jobb hanem a' bal – vállait a' fekete ócska rövid karddal, 's ezek alázatos térdhajtogatással ismét eltávoztak. Egyszer Pongrácz Boldisár neveztetik-meg. Ez egy öreg Úr, Lutheranus Archimandrita 's Philosophus volt. Lónyai kérdé, ha én is arany sarkantyús leszek e. Nem én; felelék. Csudálnám is, monda. Csak nézzd, minek kellett ez a' bolondság ennek a' vén embernek. (Pongrácznak.) Alig kele-fel Pongrácz, midőn Lónyai szóllítatik. Letérdepel; megütik a' vállát; felkél; 's megáll előbbi helyén. Rá meresztem a' szememet. Elszégyelte magát, 's elpirúlva ezt sóhajtá kínos sóhajtással: Baszom az anyját, a' ki hírem nélkül azzá tett. –

A' Király a' Templom előtt a' régi rongyokba öltözve, felült a' feje lóra, 's lelovaglott a' Capucínusok' mellé, esküvését elmondani. Én siettem a' Királyi ebéd' nézésére.

Hamarább jöttem mint kellett; a' palota üres volt; 's hév lévén a' nap, kiléptem az oszlopok alá 's ott találtam a' kövér Lubit. – Az Ur leve Auratus Eques? – Nem én; Péter bátyám. – Megvallom, megbotránkoztam midőn a' Kazinczy nevet hallám ott; mert azt hittem, hogy az Ur vágy az lenni. – Ekkor beszéllém, mi történt Lónyaival. – Kaczagta ő is. Rendes hogy L. nem keres, és még is lesz. Én keresek, 's nem lehetek.

58.

Lónyai Menyhért, Auratus Eques.³⁷⁹

1060

II. Ferencz Római Császár Budán Júniusnak 6dikán koronáztatott-meg Magyar Királynak /:1792:/ minekelötte még Császárnak választatott. – Jelen valék a' koronázás' actusán³⁸⁰ a' Franciscanus Klastrom Templomában. 96, 105

³⁷⁸ 1895. [Átírás.]

³⁷⁹ [A cím alatt: <Csillogás szeretete.>]

³⁸⁰ [...]/usán [Átírás.]

529, 643, 1060

Ő Fels. onnan a' Helytartó Tanács' épületje mellett lévő Templomba jött gyalog, koronás fővel, 's a' pallástban. Hogy a' koronát közlelől láthassam, rövidebb úton mentem a' Templomhoz, 's mind addig váraкоztam ott, míg végre a' Püspökök is oda érkeztek, 's azoknak kövér hasaikön szinte az Oltárig vitettettem, hol Ő Fels. az arany sarkantyús vitézeket ütögette.

Az Ő Fels. lábszőnyege' szélén a' mostani Salzburgi Választó Fejedelem, akkori Toskanai Nagy-Herczeg állott az Öccsével,³⁸¹ a' mostani Palatinussal; én pedig a' Salzburgi Fejedelem háta megett. Lónyai Menyhért látván hogy Pongrácz Boldisárnak neve is szállítatik, letérdel, megüttetik válla, 's felkél 's elfordúl, ezt mondja nekem: Csak nézzd, Öcsém, ennek az Öreg embernek is ez a' bolondság kell. Nem szállottam reá semmit. – Egyszer szállítják Lónyai Menyhértet is. Letérdel, visszajő, 's megáll mellettem. Rá pillantok. Elkeseredik: B...m az anyját, ugymond; a' ki hírem nélkül azzá tétetett!

Kérés nélkül semmit nem adnak. – Némelly szégyenl maga kérni, 's más által kér. 'S még neki van fel, hogy NEM KÉRT.

1060

59.

Generális Gróf Fekete János.

99, 530, 644 Egyetlen fíja a' hajdani híres Judex Curiænak. – Egy nagy talentomú 's szép cultúrájú ember. Francia nyelven két tómus Rhapsodiákat írt versekben, 's azokat Voltairenak egy pár általag Tokajival megküldötte. V. azt felelte hogy a' Tokaji jobb az ő francia³⁸² verseinél. – Magyar Versekben ledolgozta a' Pucelle d' Orléanst. Láttam azt kézírásban 1803. a' Széchényi' Bthecájában, egy B. Orczy³⁸³ Lászlóhoz intézett ocsmány ajánlólevéllel, mellyben a' fordító *magnedvet* emleget.³⁸⁴ A' magyar vers olly rossz volt, mint a' moralításra nézve ez az undok cynismus, mellyet ez az ember nem csak verseiben, hanem életében is affectált.

Oberster korában B. Podmaniczkyaknak Földvári Tisztartójok valamelly dologban oda ment a' hol ez Quártélyban feküdt. Be érvén a' házhoz, a' konyhán tett kérdést, ha' a' Mélt. Oberster ide haza van e? A' konyhán a' szakácsnén³⁸⁵ kívül egy egészen mezítelen ember pipázgatott, 's ez felelt a' kérdésre kérdéssel, hogy mit akar az Obersterrel. A' Tisztartó szégyellett a' bolondnak-gondolt kérdésére reá is felelni. A' szakácsné kérte a' Tisztartót, hogy ülne-le a' konyhában, 's várja míg a' Tisztek ebédre előjönnek. A' mezítelen ember csak pipázott. Egyszer érkeznek a' Tisztek. A' mezítelen ember előjött 's bévezette a' Tiszteket a' szobába. Sokára a' Tisztartó is bément. Elrémult, mikor ott az Oberstert mezítelen látta a' Tisztek közt. Fekete ebben a' Costűmben ült az asztalnál is.

³⁸¹ Öccsével, [Átírás.]³⁸² a francia [Beszúrás ill. javítás a sor felett.]³⁸³ egy <ocsmány> B. Orczy³⁸⁴ fordító <nedvmagot> emleget. [Javítás a törlés felett.]³⁸⁵ [...] szakácsnén [Átírás.]

Az 1792-diki Diätán Lónyai Menyhért beszéli hogy³⁸⁶ egy reggel sokad magával ment a' Generálishoz Diätai dolgok eránt tanácskozni. 'S ez leült a' szoba' közepén, 's Komornyikja spongiával mosta meg egész testét a' Követek jelenlétekben. – Szulyovszky beszéli, hogy egy nála tartott Concertatióban elővette a' vizellő edényt, 's Vendégeinek fordúlván ürítette-ki magát, 's meg nem foghatta, hogy ezek közzül egynehányan elfordították tekinteteiket midőn vizellett. – Az illy luxus gondolkozású ember mindenben luxus. Annyit költött, hogy egyetlen fija, Ferencz, kéntelen volt neki sequestrumot tétetni. De ez is illyenné lett, 's Foltot és Palotát Oberster³⁸⁷ (továbbá Generális) Csekonics bírja. –

94, 99, 530, 644,
1060

1800ban tizenhat pár megromlott erkölcsű 's gondolkozású Pesti Nagy³⁸⁸ szót adott egymásnak, hogy ők egy meztelen orgiát adnak. Az ifjú Fekete köztte volt a' tánczolóknak; köztte Gróf Unwerth is feleségével és 16. esztűs leányával. Az öreg Fekete az Orchesterből nézte a' tánczolókat. A' musika még is karpit megett tartatott.

Az öreg Fekete Gróf Eszterházy Asszonyt tartá házasságban, de kevés idő múlva külön mentek. – Az ifjú Fekete Gróf Illésházy Asszt vett, 's az első éjjel beteggé tette a' Menyasszonyt. Ez ártatlanságában azt hitte, hogy baja csak a' viselőség alkalmatlansága. De Orvosra szorúlván, látta, hogy férje' romlott erkölcsének köszönheti baját. –

60.

1068

Egy bator szavam az Abaujvármegyei Gyűlésen, Kassán, 1794.

Vitéz Imre, testvére Jánosnak, ki Követje vala a' Megyének 1825. is a' Dietán, 1793. 464 lefordíta 's kinyomtatata Kassán egy nyomorult firát, e' cím alatt. A' *Kőművesek nem Jacobínusok*. – Péter Szuhányi Exjesuita, akkor Nevelője³⁸⁹ a' Báro Wécsey Miklós gyermekeinek, később Supr. Studior. Director a' Kassai Kerületben,³⁹⁰ egy hasonló érdemű munkát nyomtatata: A' *Kőművesek Jacobínusok*; 's a' két munka szabadon forga kezeken. De mivel Szuhányi azt is beszéli, hogy II. Leopold Császárnak halálát Kőműveseknek lehet tulajdonítani – (Leopold maga is Kőműves volt, 's még Bécsben is buzgó Kőműves, 's a' maga Prágai koronázásakor ezeknek ada-által nevelésül egy gyermeket) – 's az Udvar a' Szuhányi állítását complimentnek nem vehet; ezen itt említett Gyűlésben felolvastaték a' Parancsolat, melly a' Szuhányi' Munkáját a' tilalmazott írások' laistromába számította.

A' mint a' Parancsolat felolvastaték, az imádkozni nagyon szerető Szent-Imrey Pál megszóllala: Quidcunque demum dicamus, Latomi certe Jacobini sunt.

Én értém, hogy ez a' vak ember Szuhányi és Bodenlősz Mihály Exjesuiták által van feldühítve, mert miként tudhatta volna Ő mi a' Kőműves, azzal a' tűzzel, a' mellyel a' jó

³⁸⁶ Diätán <(>Lónyai Menyhért beszéli<)> hogy

³⁸⁷ lett, 's <Fokot> Oberster [Javítás a törlés felett.]

³⁸⁸ Nagy<,>

³⁸⁹ nevelője [Átírás.]

³⁹⁰ kerületben, [Átírás.]

1068 mellett 's a' rossz ellen még most is (1827.) lobogok, felkelék, 's szemeimet Bodenlósra szögezvén, 's feleletemet nem Szent-Imrey Pálhoz, hanem Bodenlósához intézvén, hangosabban mint szokásom és illet, e' szókat mennydörgém: – Civitatem miscere, et reges sicario more tollere, non Latomorum est, sed Jesuitarum. – (Ne gondolja Olvasóm, hogy a' gondolatot most öltöztetem ezen classicus latinításba; épen e' szókkal mondtam. Még azon eszt. fogattatván-el, sok okom volt a' szót emlegetni.)

A' Szemerén, Abaujban lakó Fáy Mihály Úr ült mellettem. Elrettent a' szóra. Hátra nyúlván baljával, nekem, ki mellette jobb kézre ültem, lopva rántá-meg mentémet, 's ezt sugá: Öcsém, ezt a' szót jól feljegyezzd magadnak; mert bizonyos lehetsz benne, hogy azok, a' kiknek mondád, feljegyzik, és ezért ugyan elébb utóbb meglakolsz.

646 Ettől és az illyektől rettegettem én, midőn elfogattatám; mert mit vétettem kü-lömben?

61.

[Superintendens Kis Jánost láttam...]

1074

Superintendens Kis Jánost
649 láttam először Győrött, hol akkor Rector volt, 1795. Septb. 29dikén. Engem akkor vivének Brünne Budáról, vason. Ugyan azon estve, Ötevényben, hol meghálánk,
650 Kállós Daniel Úr Göttingai útjából jöve, belépe hozzánk, 's azt beszéllé,³⁹¹ hogy midőn Schlözernél magokat (Kallós és Dr. Kovács Mihály) felvezettették, Schlözer ezt kérdé: Kennen Sie den Kazinczy? –

1090

62.

13. Aug. 1801.

Ér-Semjénben, B. Wesselényi Farkastól.

179,247 a' néki gyermekkorában adott pajkos tanács:

Fac officium, taliter, qualiter.

Mundum non reformes.

Superioribus non obloquaris. –

Gróf Lázár János, Statuum Præsident: „én nem vagyok Christus, hogy magamat az emberi Nemzet miatt megölsem.”

„Ne nézzd, Uram, hogy ő etc.

Fejérvár tájékán a' Diódi Reform. Pred. imádkozott így, midőn³⁹² II. József 1773ban ott útazott. Consistorium elibe menvén a' dolog, exprobráltatott a' cselekedet, de el is temettetett, hogy lármát ne üssön.

³⁹¹ azt <kérdé> beszéllé,

³⁹² midon [Emendálva.]

63.

1146

BÁRÓ VAY MIKLÓS ÉS RAMSDON
Instrumentenmacher Londonban.

*

Két esztőt töltvén B. Vay Londonban, szoros ismeretségre jutott Ramsdon-nel, a⁶⁷⁷ ki mindeneknek ítélete szerint első Instrumentenmacher volt a' föld' színén, és a' ki a' Bárónak mintegy 50 darab mathem. Instrteket készített. Eggykor a' Báró azt kérte tőle, hogy gondolna egy olly Instrumentumot, mely a' hajszálat 120szor vastagabbnak mutatván, alkalmas volna annak mérésére. R... megígérte, hahogy a' Báró azt hasznot hajtandónak mutatja-meg; 's ez azt állította, hogy a' fibrák legvékonyabb elágazásait az Anatómiában ezáltal ki lehetne nyomozni. – R... hozzá fogott az Instrumentum' kitalálásához, és végre készített is egyet a' Bárónak, mely mind ekkoráig EGYETLEN A' MAGA NEMÉBEN. – A' Vaynak készített Ramsdeni instrumtekről Londonban léte alatt³⁹³ is nagy hírek 's beszédek voltak. – Midőn végre a' Báró haza jött 's Hamburgból Göttingbe tért, az Angl. Királynak két ott tanuló és katonaságra készülő fiai a' Bárót ebédre hívták, 's kérték, hogy minden Instrumentumait vitetné oda 's látná velek. Kérték, hogy adná-el nekik, vagy az Universitásnak. A' Báró azt felelte, hogy Collectiója megcsönkúlna 's nem adta.

1802ben Consil. Vay Jósefnek, a' B. Vay Miklós testvér bátyjának, legidősebb Jósef fija Göttingben tanulván, egy Anatom. Prof. /: :/³⁹⁴ kérte ezt, hogy a' Bárót bírná³⁹⁵ arra, hogy az Instrumentet neki bizonyos operatio végett küldené-fel; azon fogva sürgetvén leginkább, hogy R... nem él, 's több hasonló alkotású Mikroszóp nincs sehol. – A' B... megígérte, hogy felküldi.

64.

1098

[Kazinczy Ferencz kellemetlenségei László és Dienes öccsével]

20. May. 1802.

Az itt nyomban következő levél az, a' mi azt a' nagy tüzet csinálta, mellyről ez az egész correspondentia a' bizonyosság. Én ezt Februarius 2-dikán írtam Dienes Öcsémnek, ő pedig hírem nélkül küldötte Laczinak. Laczi Május 11-dikén küldötte nekem, pirongatásúl. Én örvendő fogadtam.

Nil conscire sibi! nulla pallescere culpa!

Fr. K.

³⁹³ [...] [Átírás.]

³⁹⁴ [Hely van kihagyva.]

³⁹⁵ Bárót <besz> bírná

Drága Kedves Asszonyom Anyám!

Mind abból hogy két rendbeli levelemre kedves Asszonyom Anyámtól választ nem kaphattam, de még bizonyosabban a' Bátyám Dienes leveléből látom, hogy a' kedves Asszonyom Anyám gratziáját elvesztettem. Oda haza létembe kedves Asszonyám anyai kegyességébe mind végig részesülvén, bizonyos vagyok benne, hogy azt, a' miért Asszonyám reám neheztel, nem önnön maga tapasztalta bennem hanem kedves Assz. előtt mással vádoltattam. Ki légyen vádolóm bizonyosan nem tudom: de az ég alatt a' bátyám Ferenczen kívül más ellenségem nem lévén, mást nem is gondolhatok. Kérem alázatosan kedves Assz't, méltóztassék Assz'm engem nem az ő beszéde szerint, hanem a' mint engem mindég ismért, és az egész engem ismerő világ ismér, megítélni. Bizonyos vagyok benne, hogy ha Assz'm azt mind igaznak tartja, a' mit rólam mond, úgy nem lessz talán egy gonoszabb ember mint én az ég alatt. De hallott e Asszonyám valaha valamit az én veszekedő természetemről? tapasztalta e valaki valaha, hogy én testvéreim közt valami zenebonát indítottam volna? és nem látta e inkább kedves Asszm mindég, hogy ha valahol tüzet éreztem, azt mindig csendesíteni igyekeztem? Uj panasszal fog a' Bátyám most Asszmhoz jőni, mert tudom, hogy két levelemet sajnosan veszi. De ki az oka? Én ismét a' legbarátságosabb levelet írom neki, ő arra válaszol, azt írja, hogy ő engem Szemere Alberthez nem hasonlít, – becsületes characterembe kétel-
 114 kedik, mivel egy könyvről nem úgy ítélek mint ő – a' vallás eránt való gondolkozásomat ismervén, azt tudakozza, ha tudnék e Zsidó lenni? – Ugyan édes Asszm mivel érdem-
 114 lettem én őtőle ezt a' csinos correspondentiát és felelhettem e én neki másképp, mint a' hogy feleltem. Ez nem elég. Dienes bátyámnak ír és levelébe rólam legcsúfosabban és
 115, 117 hamissan beszéll. Azt írja a' bátyámnak, hogy én neki azt mondtam, hogy keresetít a' Susi gyermekeinek hagyja. Hogy mondhattam én erről valamit, holott soha felőle semmit sem hallottam? Ha lelki ismérete van, esmérje-meg, hogy nem csak azt, hogy azt nem mondtam, hanem inkább azt hogy azért örvendek annyira a' Dienes uj házán, mivel ez által ezután egy Kazinczy mindég Váradon fog lakni. Illyen hamis tanubizonyossággal vádol ő engem Dienesnél, és tudom illyekkel kedves Asszm előtt is. Éppen illyen hamisan írja Dnek, hogy én nékie azt mondtam, hogy a' Susi leányának Julishoz kell menni. Tudja az Isten, és tudják mások is, hogy én ebbe a' dologba soha eszköz nem voltam – sőt inkább tanácslottam, hogy oda ne adják; azért kiváltképpen, mert a' Nénémet jó Nevelőnek nem tartom. Tudakozza kedves Asszm Péchy Imre bátyámat, egynehányszor beszélltem vele ebbe' a' dologba', és tudom hogy úgy viselkedem, hogy Asszm nem hogy haragudna, hanem inkább még anyai szívességébe még inkább bérekesztene. Ne hidje Asszm a' mit a' Domokos Urnál történt dologról beszéll; – el-
 112, 118, 180, 252 hallgatja ő azt, hogy bántott ő engem meg méltatlanul Karner előtt és Fráter Istvánnál
 113, 253 a' Pap jelenlétében. Tudakozza Asszm ezeket – és millyen megbántva ír erről a' históriáról is Dienesnek. Alázatosan engedelmet kérek Assztól, hogy illyen egyenesen vagyok kéntelen írni arról a' kit tudom, hogy Asszm szeret: de ha csak ő beszéll szüntelen, én pedig mindég hallgatok, úgy bizonyos, hogy Asszm engem kéntelen megútálni, – mert ő feltette magába, minden egyességét a' házunknak töviből kiforgatni. Reményilem én kedves Asszm hogy az idő és a' mik még történhetnek, igazságomat nyilvánosságabbá teszik. Addig pedig az egekre kérem Asszmat, ne hidje, hogy bennem

olly elfajúlt fíja van. Tudja az Isten, millyen szeretettel viseltettem mindég a' bátyám 1098
eránt; tudják mindenek, minden testvéreimmel és rokonaimmal mindég millyen jó lá-
bon állottam – mondja meg ő maga, a' bátyám, mivel érdemlettem meg én őtőle ezeket
a' csúfos leveleket és hamis vádokat. Valójába édes Asszm vigyázóbb vagyok én, és vol-
tam is mindég, minthogy házunknak egyességét legkissebben is megbánthattam volna.
Nézzé Asszm őtet. Hány esztendeje már, hogy a' testvérével való haragjának végét
nem szakaszthatja. Millyen okokat ád csekélységekben is az egyenletlenségre. Miért írja
ő, hogy mit tehet róla, hogy ő testvérei közt Klárit és Józsit legjobban szereti. Valójában
az illyes híjába való beszéd nem eszközli azt, hogy köztünk a' szent egyesség felma-
radjon. Csak várjuk az időt, majd meglátjuk még, kit fog köztünk legjobban szeretni.
Egyenes lelki isméretembe bízakodván tudom én bizonyosan hogy én még Asszm ke-
gyességére érdemes leszek.

Megromlott egésségem egészen helyre állott. Egyéb eránt itt mindenek barátságával
élek. Lovaim egésségesek. Édes kedves Asszm igazságomat ollyan tisztán érezvén, fiúi
tisztelettel kérem Asszt, tartson engem annak, a' ki vagyok

Asszonyámnak alázatos engedelmes fia

Kazinczy
Obristlieutenant.

Magyarázatok azon dolgokra, a' mellyeket ezen levélben az
Olvasó előre készítés nélkül nem érthet

László öcsém a' legbecsületesebb karakterü ember, a' kit az ő Felsőge egész Tishti-
seregében találhatni, 's a' mint írja, nem veszekedő: de szerencsétlenségére valamelly
kipattanásokat enged magának sok ízben, 's a' maga állításait olly hangosan vitatja,
hogy soknak elvész bátorsága kimondani előtte, a' mit érez. Ennek példait kell elő
hoznom, hogy kopasz mentségnek ne tartassék. Egy Bihar Vármegyei Magistratualis 254
személytől tudom, hogy egyszer (rabságomnak ideje alatt) Gróf Sauer Váradí Nagy
Prépost és titulás Püspök házánál egy Vendégbe olly lánggal belé kapott, hogy Gróf
Sauer, a' háznak Gazdája, elrettenvén ezen a' szokatlan scénán, 's megsértettve, hogy
háza olly kevésbé respectáltatik, az öreg Domokos Urat szólította meg, hogy interponálja
a' maga auctoritását 's csináljon csendességet. Ez a' tisztelt Ősz szólott, de az öcsém
nem hagyta abba a' harsogó beszédet. Baranyi Mihály Úr végre egy tréfára veteme-
dett, 's kaczagásra hozván az egész circulust, megszerzette a' ház nyugalmát.

Ugyan csak rabságom ideje alatt történt, hogy Miklós Öcsémmel csakugyan azért,
hogy egy olly kérdést tett neki, mellyet nem csak testvérek és barátok, hanem csendes
vérű idegenek közt is tehetni, öszve vészett, és vele ezen kérdés miatt éles szókra fa-
kadt. Egy tisztelt Úr, a' kit meg kell kéméllenem, ismervén az Öcsémnek tüztét, tulaj-
don házánál genirozta magát, 's biztosabb barátjaihoz tett panaszlásiban szellőzte ki
kedvetlen érzéseit.

Tudván ezeket és Laczit úgy nézvén ugyan, mint *testvért*, de úgy is mint nem *köz-
tünk lakó*, hanem csak *látogatásunkra* jött testvért, nem akartam sem őtet bosszantani,
sem magamat vele kedvetlen scénákra hozni, 's hallgattam sok paradoxum mondásai-
ra, mihellyt láttam, hogy hangja hevesedik. Ez a' hallgatásom neki fájt, de azt
Juliusnak első napján lett vele való öszvejövelem olta Decembernek 19-dikéig soha

1098 nem mondotta, 's én soha nem is gyanithattam. Ekkor az történt, a' mit itt beszélni kezdek:

A' Debreczeni scéna, December 1801.

Nekem dolgom volt Debreczenben, 's az Öcsém barátságából együtt jött. Domokos Úrnál szállánk meg. Ebédhez ülünk, 's a' beszéd Gróf Teleky Lászlóra fordúlt. *Én.* Tudja e Uram Bátyám, hogy ez a' Gróf duellálni tanult és tanulásának kész hasznát venné, ha megbántatik? – *Domokos Úr.* Az Atyja is! – *Én.* Dehogy? – *D. Úr.* De igen – 's a' Synodusban – mint Praesese a' Synodusnak – publice declarálta, hogy (NB. mit dem Ton und Gesticulation des Gr. Josef Teleky) *én bizony duellálok, ha valaki megbánt!* – Ezt a' tonust – ezt a' gesticulatiót – ezt a' publice mondott szót – ezt a' Synodus Praesese szavát – Domokos Úrnak originális módját ugyan ki ne nevette volna? én ugyan édesdeden nevettem. – Laczi azt állította, hogy duellálni jó dolog. – *D. Úr.* De vétkezni? – *Laczi.* Ez cselekszi, hogy más Nemzetnél nincs ennyi veszekedés, ennyi pletyka, ennyi dehonestatorius Processus, mint itt: ott a' megbántott egy szál kardra hujja ki, a' megbántóját, 's hamar vége a' pernek. – *D. Úr* (a' ki mindég monosyllabok által beszéll.) Nekem soha nem volt dehonestatorius Processusom. – Laczi csak azt vitatta, hogy a' duellum jó; és én ezt katonában nem csudálom: nálók a' rendtartás ellenkezik a' Moraltás ebbeli sanctiójával; de neki sem kellene viszont felakadni azon, ha a' *nem katona* azt tartja, hogy a' duellum *isteni és polgári rendelkezések által tilalmas dolog.* Én magamat ezen egész Laczi és D. Úr között forgó perbe belé nem avattam; csak azt mondtam, hogy ha vétek nem volna is, ha szabad dolog volna is, én az életemet nem örmest resquiroznám egy Rhédey Lajos ellen; mert ő nagy, én kicsiny vagyok, ő fegyvert forgatni tanult ember, mint a' ki katona is volt: én a' pennát forgattam. De midőn Laczinak ezt mondtam, nem nevettem: a' nevetésem csak a' D. Úr mosolygást fakasztgató mondását 's a' Gróf Teleky József valóban nevetést érdemlő szavát és cselekedetét illette. D. Úr ismét a' Synodusra ment vissza, 's azt mondván hogy Teleky József egy nagy talentumú 's sok tanulású, de makacs és felette paradoxus ember volt, azt vetette hozzá hogy a' Gróf a' Synodusban még ezt is mondotta: *Már én bizony megverem a' feleségem.* Ez a' gondolatlan Synodusba nem illő szó, D. Úr által a' Grófnak hangjával 's mozgásaival ejtve, engem igen édes nevetésre fakasztott. Hát Laczi csak felugrik az asztaltól, három négy lépést tesz a' szobába 's azonban észre vévén, hogy az nagy megbántása annak, a' kinek házánál megszállott és a' kinek ebédjét eszi, ismét leül, 's nem nézvéen senkire, hanem majd a' tálra, majd az oldalt lévő ajtóra, indulatosan azt mondja, *hogy ő magát kinevetni nem engedi; őnéki a' megnevetés nem argumentum; a' ki vele beszéll, őtet respectálja* etc. – Én azon gondolkodtam, hogy miképpen ragadjam ki a' mellettem ülő ősz hajú gazdát abból a' szörnyű Verlegenheitből, hogy ezen megtámadásra a' maga asztalánál, a' maga mentségére valamit mondjon; midőn Laczi Német nyelven ezt mondja nekem: *Ferencz, három négy nap az idő, a' mit együtt fogunk még tölteni; te is még, én is megyek, 's meg lehet hogy sok esztendőig nem látjuk meg egymást; nekem hagyj békét, engem ki ne ne vess, mert én azt nemcsak tőled nem szenvedem, de... etc. ...*

Én ártatlanságomnak tökéletes érzésében, a' legbátrabb hanggal, de az ártatlanság modestiájával, melynek nem kell bosszú, megszólalok, 's azt mondtam, hogy én mind

ezen hozzám intézett szóig azt tartottam, hogy a' kifakadás nem engem illet, hanem 1098
Uram Bátyámat, Domokos Urat, úgymint a' ki maga szóllott Laczinak ellenére, nem
pedig én; én csak a' Gróf Teleki felől ejtett szokat kaczagtam, mellyekhez Laczinak
semmi köze. – Laczi egy hangot sem ejtett többet, halotti csendesség fogta el az asztalt,
's végre a' nagy pausa után felköltünk; én egy olly diadalommal, a' mellyet testvére-
men venni, nekem nem öröm.

Elindulánk Debreczenből mindjárt dél után, 's Laczi előhozta a' dolgot. Azt mondá,
hogy ez 3-dik megbántásom volt; egyszer Kárnernek, másszor Fráter Istvánnak jelen-
létében bántottam meg úgy, *hogy csak nem elfelejtette magát ellenem.* – (Ez igen szép
declaratio és nékem mentségül szolgálhat mind azok előtt, a' kik Spectatoraink 's
Hallgatóink nem voltak, és a' Laczi vádját 's az én mentségemet hallani fogják.)

Az említett két casus ez:

110, 253

Beretón Kárner, az Öcsém, és én tudománybeli dolgokról beszélünk. Laczi azt
húzta a' beszédbe, hogy az oskolába járható Ifjúság nagy részének nincs szüksége
egyébre, hanem arra, hogy olvasni, írni, számolni tudjon, 's a' Vallás elementumit tanul-
ja. Én azt mondhattam reá, hogy Saxoniában, a' hol minden tudós akar lenni, ex ratione
status, az az ex finibus civitatis igen bölcsen esik az, hogy a' Polgárok munkás Classisát
a' tanulók inproportionált mennyisége által fogyasztani nem engedik: de nálunk a' ta-
nulók számát nevelni kellene, nem kevesíteni. – Laczi erre nem tudom mit mondott 's
én azt kérdeztem, mellyik az a' *veszedelmes* tudomány? – Ő vitatta; 's én megemlékez-
tem, hogy annak, a' ki három holnap előtt szabadult meg Munkácsról, nem jó még
barátja 's testvére előtt is Politikai kérdéseket vitatni, 's elhallgattam.

Fráter Istvánnál az a' becstelen skartéta hozódott elő, mellyet egy szemtelen ember
Prof. Lengyel ellen Pasquillant pajkossággal írt illy titulus alatt: *Kant Philosophiájának
megrostállása.* Én mondám, hogy azt olvasni nem fogom: hogy én Kántnak tanítványa
nem vagyok; Kántnak megérthetése sok esztendei studiumba kerül, 's nekem arra nincs
időm: azonban populáris írásai, a' mellyeket ismerek, igen szépek; és így azt mondom
rá, a' mit Socrates egy homályos Író munkájára: A' mit értettem szép: és innen azt
húzó-m-ki, hogy az is szép lessz, a' mit nem értettem. – 'S ezen szavaimat azzal végez-
tem el, hogy látván, hogy a' Competens Bírók Kántot tisztelik, a' kik nem tisztelik
pedig, többire nem értik, vakon engedek az Auctoritásnak, mint a' Newton Astronomiai
állításainak.

Laczi erre ezt mondta: Ő Német Országban sok Tudóssal szóllott a' Kant Filozofiája
eránt, 's azok neki mind azt mondták: es sey gar nichts dran. – Én erre ezt mondtam,
a' mint Laczi mondja: das ist sehr sonderbar. 'S az nagy megbántás, Laczit csak nem
maga elfelejtéséig ragadó megbántás, hogy én a' Német Országi Luth. Papoknak vagy
kiknek ezen ítéletét különösnek neveztem.

De azt mondja Laczi, hogy a' Világ tónusa, a' testvéri barátsági kötelesség, és az ő
tekintete azt kívánják, hogy a' *das ist sehr sonderbar* ne állapotam volna meg, hanem
capacitáltam volna tovább. Mondám neki, hogy hiszen praemittáltam, hogy Kántnak
tanítványa nem vagyok, és így nem capacitálhatom; praemittáltam, hogy a' competens
bírók ítéletét auctoritásnak veszem. – Azt mondja, hogy *böhmisch* ábrázatot csináltam

1098 reá. De abban ki lesz bíró? én azt csinálhattam; de ő is viszont hibázhatott, midőn azt annak nézte.

E' szerint a' Debreczeni Actus, a' Kárner és Fráter Pista előtt történetekkel olly megbántásaim, melyekről mind addig nem tudtam semmit, míg ő nem mondta, hogy megbántottam. Ezen mentségeimet neki előhordottam, obtestáltam, hogy nékem hidje, hogy a' Kárner és Fráter előtt történt dolgokról nem emlékeztem, a' Debreczeniről pedig azt hittem, hogy kifakadása Domokos Urat illeti: 's kedvetlen emlékezetével a' dolgoknak, de személyének szíves szeretetével váltam el tőle.

Elmenvén innen, 's leveleinkben ez a' dolog a' legszívesebb reconciliatio végett hozódván elő, kértem, hogy hallgatásomat, mellyet nékem rosszúl vett, ne vegye *szíve*, hanem az ő *gondolkozása* eránt való bizatlanságnak. Jobban ismerem én őtet, mint hogy
110 Delátornak nézhettem volna, 's jól emlitem, mit monda Szemere Albert felől, kitől elvonni igyekezett, a' kitől intett, hogy magamat ójjam. 'S hogy azt a' *néki fájó* gondolatot, hogy *szíve* eránt való bizatlankodás indított-e a' hallgatásra, belőle egészen kiúrtsam, példát hoztam elő egymással tökéletesen ellenkező gondolkozásunkra.

Emlékeztettem a' többek között, hogy itt olvasván a' *Schiller Mária Stuartját*, ő azzal a' remarqual adta nekem vissza a' könyvet, hogy *Burleigh*, a' ki Erzsébetet reá vette a' gyilkosságra, nagy ember volt. Én mondom neki, hogy száz ezer Olvasó között nem lesz két ember, a' ki ezt a' darabot olvasván, a' hol a' lélek iszonyodik egy illy istentelen gyilkosságon, mint egy Királynéé, Atyafié, 's Látogató Vendégé volt, 's ezen iszonyúság érzéseivel telik el, Burleighra ügyelhessen, hanem ha *átokkal*. Laczi azt mondta, hogy a' Mária megölését a' Status nyugalma kívánta. – Abban hagytam; de hogy hallgatásomat balúl ne vegye, azt kérdeztem, hogy lehet-e azt nagynak nézni, a' ki azt tanácsolja, hogy a' rab Máriát méreggel öljék meg? 'S erre L. is eliszonyodott.

Más példájául hasonlatlan idéáinknak azt hoztam elő, hogy ő oda declarálta magát, hogy ő mindenütt együtt teszi a' Vallásbeli cultust, a' hol mit talál, mert ugymond minden Vallásnak jó a' Morálja. – Én azt mondtam, hogy az nem elég ok; 's azt kérdeztem, hogy Erdélyben fogná-e gyakorolni a' Socinus cultust? 's Synagógás helybe járna-e
110 imádkozni a' Zsidó gyülekezetbe?

Ezek nem Pedánt villongás képpen hozódtak elő, hanem barátság szerkeztetést eszközölő capacitatio végett, és azért, hogy belőle a' gondolatot ki vegyék, a' mi neki méltán fájhatott: és így igazságos Bíró előtt nem fognak kárhoztathatni. Az ember nem mindég beszéll arról, ha szép-e az idő, vagy nem?

Ítélj meg már akárki, hogy ha ezek igazak – pedig úgy áldjon meg engemet az életnek Istene, egy szóig igazak! – hogy illik a' mi dolgunkra a' mit Laczi ír, 's azt tettem-e írtam-e, a' mit ő ír, hogy írtam?

1. Ne hidje Asszm, a' mit én a' Debr. dologról mondok. Én őtet Kárner és Fráter István előtt megbántottam, de azt elhallgatom.

2. *Becsületes karakterembe* kételkedik – (és *azért* kételkedik) mert egy könyvről nem úgy ítélek, mint ő.

3. Azt kérdi, ha tudnék Zsidó lenni?

Itt a' két levelet magam vágtam ki. – Hosszura terjedt volna a' magyarázat.

1098

Laczi azt írja, hogy hamisan írtam Dienesnek, hogy
„én (Laczi) neki (Ferencznek) azt mondtam, hogy a' Susi leányának Julishoz kell menni.”

Én pedig azt mondom, hogy Laczi nekem azt mondta: Und jetzt wird erst das Feuer gross, denn die Tochter der Susie geht zur Julis in die Lehre és azt hogy: das bleibt nun dabey.

Én írtam-e hamissan Dienesnek?

Azt írja, hogy én Dienesnek azt írtam, hogy ő nekem azt mondta hogy Dienes a' maga keresetét a' Susi gyermekeire hagyja. 110, 117

Itt az igaz, nem reflectálok úgy a' szavait, mint az éppen most előhozott Német két mondást: de meg tudom mondani mikor esett a' szó.

Dienes Öcsémnek egy csiklandós articulusról szóllottunk. Én holmit mondtam Laczinak oly véggel, hogy azt mondja meg Dienesnek, hogy így Dienesnek holmi gyanúji oszlojnak el 's forrhassunk össze. Nem tartozik ehhez a' dologhoz előadni, mit mondott L. mit én; 's a' mit két barát egymásnak baráti módon mond, azt becsületes characterü ember tovább nem adja. Meglehet, hogy L. nekem olyat mondott a' Susi gyermekei eránt, a' mit úgy gondolt, hogy az úgy nevezett Klugheit kíván, de a' mellyet maga sem hitt: én azt írtam Dienesnek, a' mit hallottam. Meglehet, hogy másszor azt is mondta, hogy azért örül a' D. új házának, mert az által ezután egy Kazinczy mindég lakik Váradon; meglehet, hogy azt ő mondotta nekem; de én esküszöm, hogy nem emlitem. Azt is esküszöm pedig, hogy ezzel Asszonyámnak hirt nem hoztam. Hiszen Asszm a' Laczi levele olvasása után tudakozta még tőlem, ha úgy van-e a' dolog? ha mondta-e azt nekem Laczi, a' mit magáról itt le akar fejteni?

Ezeket előre bocsátván ide írom le a Laczinak adott választ.

Ér-Semjén 17. Aprilis. 1802.

Édes kedves Laczim,

Asszonyám tegnap estve vette leveledet; 's nem tudván mi lehet köztted és közttem, 110
sírva jött oda, a' hól írtam. Eggy ideig nem engedte olvasnom leveledet: de látván, hogy a' legtökéletesebb csendességben maradtam, hallván, hogy nem is gyaníthatom, mi tüzelhetett fel, végre ide adta; 's minthogy az apró írás miatt jóformán meg sem olvashatá, parancsolta, hogy olvassam el fennszóval. Szörnyű levél, édes Laczim, és nem hittem volna, hogy hat quart pagina írása alatt a' fellobbanás tüze el ne aludhasson: de annak, a' ki magát így látja bántatni, nem éppen oly felette szörnyű. – Engemet illetván a' levél, kértem Asszonyámat, engedje nekem a' válaszolást reá. Megnyertem engedelmet, de úgy hogy a válasz *magyarúl* legyen, hogy megolvashassa.

Mit köszönhetek én Jósinak és Klárinak szenvedéseim egész ideje alatt, azt én tudom. A' ki el van készülve hallására, jöjjön hallja, 's vádoljon osztán. Tudom én alkalmasint ki mit tett, ki mit tehetett; 's eggyiknek másiknak és harmadiknak a' mit tett köszönnén, a' negyediknek és ötödiknek, hogy semmit nem tett mert nem tehetett, vétkül nem veszem; annak pedig a' ki úgy bánt velem, mint nem testvér, a' maga visele-

1098 tét szívesen megbocsátom. De azért, hogy én Jósit és Klárit a' legszentebb háladatosság-gal szeretem, lehet-e ellenem panasza Miklósnak? ki szereti őtet inkább nálamnál?

Egyéberánt a' legtökéletesebb szabadságodban hagyom, hogy azt a' Ferencz testvéredet, a' ki neked ellenséged – a' ki téged Asszonyámnak úgy fest, mint gonosz embert – a' ki feltette magában, hogy házunknak egyezségét töviből kiforgatja – a' ki ellened Dienes előtt hazudott – a' ki téged Domokos, Kárner és Fráter István előtt bántott – a' ki becsületes characteredbe *kétkelkedik*, és *azért* kétkelkedik, mert egy könyvről nem úgy ítélsz, mint ő – a' ki tőled *azt* tudakozza, ha tudnál-e Zsidó lenni? – a' ki veled csinosabban correspondeál, mint te bánsz vele – ezt a Ferencz testvéredet, mondom, szabadságodban hagyom gyűlölni a' hogy tetszik; Laczi a' tűz igen becses dolog az emberben: de a' ki annyi hevésséget érez magában mint te meg én, jól teszi, ha néha vizsgáló szemeket vét magára, 's ha úgy találja, hogy igazságtalan volt, érezze, hogy az emberséges embernek tiszte, helyre hozni a botlást.

Én már egynehány rendbeli leveleimben adtam jelét, hogy rád nem haragszom; és ha magyarázatokra szállottam, az nem azért esett, hogy tüzetem elhűtsem, hanem hogy tégedet meggyőzzelek a' felől, hogy én a' megbántás gyanánt vett tettekről semmit sem tudok. Mutassa meg az idő, ha állításom igaz volt-e. – Laczi, ne mérge-sítsük egymás ellen magunkat, 's Asszonyámat ne keserítsük. Szálljunk valaha magunkba, 's hagyjunk békét a' gyanúnak. Ha én az egyességet igyekszem-e kiforgatni, tudja Asszonyám, az én lelkem, és egy jó ember; 's az nekem elég. Éljen szerencsésen. Öllelek szíves szeretettel

Ferencz.

26-dik Aprilis ismét egy levele jött Laczinak, nékem magam-nak szólnó. Imhol reá a' felelet:

Semjén 30. Aprilis 1802.

Édes Laczim, Azt a' leveledet, melyet talán egy nap írtál az Asszonyámnak írott minapival, nekem akkor adá meg a' Semjéni posta, mikor Miklóst Selindig kísértem. – Látván a' *Herr Bruder* compellation, mit várhatok magából a' levélből, megszüntem olvasni, 's a Herr Brudert Miklósnak minden szó nélkül mutattam, a' ki hasonlóképen szó nélkül tekintett reám, 's tovább olvasta az ujságot. Semmi édes Laczim! tűzbe való, 's még akkor nem lehetett hozzád érni válaszonnak. – Miklós megszólított, hogy ne olvassam most a leveledet; attól tartott, hogy az felháborít. Engedtem neki, 's még többet tettem: harag nélkül szórtam ki igen apró darabokban a' kocsiból, hogy más valaki öszve ne rakhassa, ha meglelné is.

255 Azt kérde, ha öszve férhet-e a' jó characterrel, hogy az ember elbeszéli, a' mit neki in Vertraulichkeit mondanak? – Nem fér! 's jele hogy én ezt tudtam; mert Dnek írván a' Susi lyánya nevelése 's Klobusiczkiné felől, egy nagyot, a' mi e két czikkelyre tartozik, elhallgattam; noha lehetetlen volt nem említenem. Ellenben ki ne tudja, hogy a' Morálnak ezen interdictuma alá nem *mind* tartozik az, a' mit két ember egymásnak mond. Lám D. az én hírem nélkül nem egy szót, hanem az egész leveletem neked küldi; melly ellen nékem ugyan semmi panasom.

A' meg nem olvashatott sorokból ezen substrahálva lévő szók tűntek szemembe: dumm dreistes Urtheil über die Mama von zweyen ihrer Kinder – Nem tudom, kiről

mondottam; mert a' substrahálás azt mutatja, hogy én mondtam. Vastag szó a' *dumm*; ¹⁰⁹⁸ és ha annak íratott volna a' levél, a' ki az ítéletet hozta, bizonyosan nem mondtam volna; mert én a' személyét tudom respectálni a' Gégneremnek, ha tettén felakadok is. – Édes Laczim; én jó foganatot ígérek ennek a' két levélnek. Ahhoz szóllanak, a' kire valaha ez illett:

– – – sanguine junctus,
Mente tamen propior.
Ovid. Metamorph.

Legalább részemről semmi sem fog elmúlni, hogy testvéreim közzül, a' dolognak maga határa közt, ellenem panasza ne lehessen egynek is. Adieu – Asszm Regmecz-re ment.

Adieu

E

Dienes Öcsémhez.

Ér-Semjén, 20. May 1802.

Megengedj, hogy kedvetlen dologban jövök: de mivel kedvetlen, rövid leszek. – Ma éppen délben veszem Levelét Laczinak, midőn Susihoz mentem ebédre. Onnan most jövök, elolvasom még egyszer, 's írok. – De dato 11^{ae} May ír, és ismét Herr Bruder a' Compellatio, sőt a' textusban is Herr Bruder van egy helytt. No jó! – Elég az, hogy a' hozzád írt, és általam hozzá küldött hosszú Német levelemet in originali küldi nekem, némelly substrahált sorokkal.

(Ad dd^o 2^{ae} Febr. íratott általam Dienesnek; és most Linczből jöven hozzám, ezen csomó elején áll.)

Alig érhetett kedvesebb dolog ennél; mert nem lévén meg nálam ezen levelemnek párja, nem tudhattam, mi lehet az, a' mi őtet olly irtóztató tűzbe hozta. Osztán sajnáltam és szégyeltem felette, hogy azt találtam írni, hogy két testvéreim az Anyánk cselekedetei felett dumm dreistes Urtheilt hoznak, a' mint azt L. nekem a' minap szememre vetette: 's imhol a' legvilágosabb bizonyság, hogy én azt nem írtam teljességgel; és így sem sajnálnom, sem szégyelnem nem kell.

A' több substrahált sorok ezek:

(Lásd magát az általam Dienesnek írt levelet ezen csomó elején):³⁹⁷

A' 10 punctumból nem tudom mellyik az a' mire mentséget kellene előhoznom. Talán nem is foroghat fel egyéb, hanem az, hogy a' mit L. felől írtam neked, hogy nekem ^{110, 115} mondta, mondotta-e vagy nem? – Kérdőre veszem lelkem esméretit, ha neked hazudtam e ebben a' levélben és ezen punctumokban, 's az a' lelki esméret nekem azt feleli, hogy tudva ugyan nem hazudtam. Ha L.-nak csakugyan igaza van benne, hogy nem mondta, úgy én nem tudva hazudtam. Mellyet még mind ez ideig sem tudok. De ki tudja, hát ha nem jól emlitem, ha sincere hiszem is, hogy jól emlitem.

³⁹⁷ [Dékány jegyzete: „E levél, mint már jeleztük, hiányzik. Dékány Kálmán közlő.”]

1098

A' N^o 5^{re} úgy tartom nem kell menteni (dasz er in dem Hause eines Mannes, wie Franz u. D. sich sehr unartig betrug).

110, 112, 180, 252

A' N^o 6^{ra} Domokos úr azt állítja, hogy úgy van (dasz ich mich in einem schönen Licht präsentieren konnte).

A' N^o 7^{re} (lásd a' Dienesnek írt levelet a' 9-dik oldalon) azt mondom, hogy a' levelet írván, nem tudtam, hogy azt L. látni fogja, mert úgy vele bizonyosan megkéméltem volna. Egyéberánt psychologisch concludáltam reá; azt tartván, hogy ha én támadtam volna meg mást a' más asztalánál – kivált úgy, hogy az szentül esküdné hogy nem is tudta, hogy ő a' tárgya a' kifakadásnak, én azt felette fogtam volna sajnálni és szégyeleni. – A' mi a' következtetését illeti, ha L. azt érti azalatt, hogy én azért az actusért meg nem szünök bosszút állani, úgy érthetem mit tesz az *Erbebe!* noha én azt tartom, hogy ő az én bosszúállásomtól nem félhet. – De én nem azt a' következtést értem, hanem azt, a' miről Herczeg Rochefoucault azt írja a' maga arany sentenciáiban, hogy a' *szép büszkeségű ember* (ilyennek néztem pedig Lt. is) könnyen megbocsátja azt, hogy más bántotta-meg őtet, de azt, hogy más őtet annyira ragadta, hogy ő bántott legyen meg mást, azt igen nehezen, vagy éppen soha nem bocsátja meg.

Ezeket vedd zur Wissenschaft. – Én nem panaszkodom, nem haragszom, 's elvárom mikor csendesedik-el L. 's magamat úgy igyekszem viselni ebben a' szörnyűre menő dologban, hogy érte idővel pirulnom ne kellessék. – Lnak ezt a' levelet ha tetszik megküldheted. Én azt sem improbálom, hogy a' *bosszút* küldéd-meg neki az én tudtom nélkül, noha fataliter ütött-ki. Adieu édes Dienesem.

1128

65.

Dugonics a' Kreutzertheaterben.

300 1803ban³⁹⁸ Bécsből³⁹⁹ vissza térvén, Gróf Ráday Pál reá vett, hogy a' Kreutzertheaterbe is elmenjek, hallván tőlem, hogy ott még soha nem voltam. Barátom, ugymond, *láttni mindent kell*. Légy ötkör szobádban; értted jövök. Későcskén tértem haza Szabó-Sárói Prókátortól, 's az ajtómrá ez volt írva: „R. itt volt.” – Magam mentem a' Theatrumba. R. nem volt ott. Rettegtem, hogy valami becsületes ember meglát. Mint örültem, midőn Prof. Dugonics piarista-ruhában szemembe ötlött. „Cátó is a' Flóra circusában?”⁴⁰⁰ kérdém tőle, mellette helyet fogván. – „B—nak biz itt eleget! felele cynicus módra. De én kimondhatatlan örömet lelek ebben a' bolondságban.” – A' Haza' Nagyjai közzül sokan ott voltak.

³⁹⁸ 1783ban [A dátum tollhiba.]

³⁹⁹ Pes [Átírás.]

⁴⁰⁰ circu[...]? [Átírás.]

66.

1162

Csokonainak és Herdernek egy gondolatja.

Bihar Vármegye 1804ben engemet és Baranyi József Urat, mint Assessorait kiküldött⁴⁰¹ az 1802diki Dietán parancsolt Populáris Conscriptió' megtételére Debreczen körül. Bagosra érvén Májusnak első napján, Csokonait kihívtuk magunkhoz, hogy pi-
henő óráinkban velünk légyen. Egy nap' ő és én kísétálánk a' közel erdő felé. Melly 185
gyönyörű halmocska! mondám; ha ez Görög-országban volt volna, bizonyosan egy
szép gömbelyeg (Templom) állana rajta." – Most pedig akasztófa vagy feszület, (monda
Csokonai, visszásság és kaczagás nélkül, 's mintegy fél álmában,) ha Bagos Papista-hely
volna vagy jus-gladiival bírna! –

Ma (Jan. 1^{te} napján 1809.) Herdert olvasom. (Samtl. Werke. Zur schönen Liter. und
Kunst. X. T. Tübingen, 1808). – Mint⁴⁰² nem ocsódtam-fel midőn a 157 lapon e' sorok-
ra akadék: die schönsten Gegenden Griechenlands bezeichneten Altäre der Götter und
Heroen; auf den schönsten Höhen unserer Länder steht das einzige öffentliche Denk-
mal, darum sich der Geist unserer Gesetzgebung bekümmert, Galgen und Räder.

Virág Benedek még kevesebbé olvasta Herdert e' helyen, mint⁴⁰³ Csokonai, és íme ő
is ugyan ezt mondja. A' Magyar Századokban (IX–XIII.) lap 509 „...de mindeddig,
900 eszt. után is! semmi országos jelek, dücsőségre emlékeztető 's gerjesztő jelek nem
látszanak. Ellenben mennyi a' bitófa!" – NB. Érteni kell a' bitófát.

Ezen sétálásunk alatt Csokonai kifakada valamelly Luther. Magyar ellen, a' ki kriti-
kázgatni szeretett a' nélkül hogy a' nyelvet, úgy a' mint azt e' célra illik, ismerné. –
Nem szenvedhetem, ugymond, az Amphibiumokat, 's ilyen a *német-magyar*, 's a' *Luthe-
ránus*, a' ki sem nem Pálista sem nem Kálvinista. – A' később időknek azt jegyzem-fel,
hogy Csokonai szabad volt a' vallásbeli gyűlölségtől és a' mi azt szűlni szokta.

A' mostani Superintendens Benedek Mihály Úr egy theologicus munkát írt az isko-
láknak, melly a' szokásban volt Catechismusokat eltolja. – Melly balgatagság, ugymond
Cs. positiva religiót az ész' világa mellett akarni tanítani! Azt Pálista-módon kell. etc.

67.

1148

[Mineralógiai diploma]

Debreczenben Octóbernek 13dikán, 1803., 's azonnal feleltem, hogy én a' Mineralogiában 129, 177, 310, 679
olly idegen vagyok, mint az Arabs nyelvben 's Heraldicában, 's az olly megtisztel-
tetés, mellyet nem érdemlek, engemet mindég pirítani fogna; azért köszönöm, de el
nem fogadom. Mind e' mellett a' ma érkezett Statuten u. Verzeichnis der Mitglieder
der herzogl. Societät für die gesammte Mineralogie zu Jena, gedruckt für 1804 titulusú

⁴⁰¹ kiküldött<e>

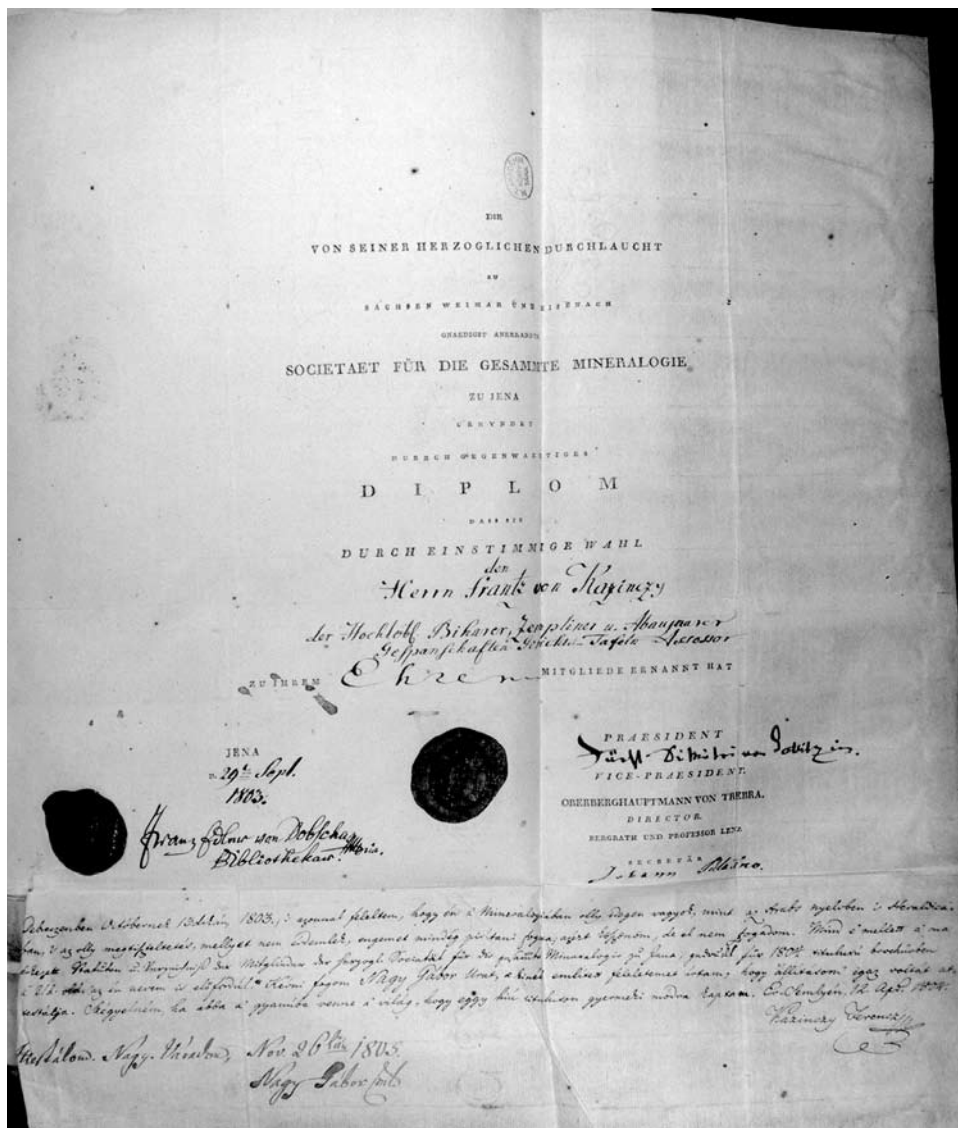
⁴⁰² 1808). <S. 157> – Mint

⁴⁰³ Herdert mint [Beszúrás a sor felett.]

1148 brochúrben a' 21d. old. az én nevem is előfordúl. Kérni fogom Nagy Gábor Urat, a' kinél említett feleletemet írtam, hogy állításom' igaz voltát attestálja. Szégyelném, ha abba a' gyanúba venne a' világ, hogy egy hiú tituluson gyermeki módra kaptam. Ér-Semlyén, 12. Apr. 1804.

Kazinczy Ferencz

Attestálom.⁴⁰⁴ Nagy-Váradon, Nov. 26^{kán} 1805.
Nagy Gábor mk.



⁴⁰⁴ [Dólt betűkkel Nagy Gábor kézírása.]

68.

1105

[Kazinczy Ferencz Följegyzései]

Az Anyám, Tek. Özvegy Kazinczy Józsefné, szül. Bossányi Susánna Assz. 1790-ben 155
azt az anyai ajánlást tette nékem, hogy a' Regmeczhez birt Praediumon számomra
lakó-házat épít és mellé egy egész kis gazdaságot szakaszt-ki. Annál nagyobb tiszte-
lettel fogadtam anyai jóságának ezt a' jelenségét, minthogy ezt önnön mozdulatából
cselekedte; mert a' felől azelőtt szó sem volt soha közöttünk. Reám bizta a' ház kiraj-
zolását. Megtettem azt a' szerint, a' hogy státusomhoz – kinek akkor viselt hivatalom
esztendőnként ezerötyszáz forintot adott és a' ki ezáltal is segéltetvén, fényes házassá-
got remélhettem – illet, 's az anyám nem nagyollotta a' Plánumot, nem sokallotta a' reá
teendő költséget. Az épület 1791-ben fedél alá juta. Mind a' ház körül, mind a' töltés
végén Regmecz felé, táblák irtattattak számomra; azokat és azokon felyül számos régi 171, 176, 322,
földeket nékem szántottak, arattak; az anyám nékem kimutatott 300 forint ára szénát 531, 639
megtermő rétet, melynek birtokába mindazáltal még 1794-ben nem léphettem, mert
Timár Jánosnak, a' ki ezt a' rétet irtotta, a' Contractus még egy esztendő szabad bir-
tokot engedett; 's tul mindezeken egy malmot is birtam, az Anyám kegyességéből; azt,
a' melyben István molnár lakik; és ez a' malom nékem esztendőnkint mintegy 180 frt
Arendát fizetett.

Hosszas szenvedéseim után 1801-ben visszanyertem szabadságomat: nem birtoko-
mat is. Messzire vinne el a' céltól előbeszélni, mely fortélyok, mely durvaságok által
igyekezett engem József öcsém Regmeczről elhárítani. Hetedfél esztendeig tartó rab-
ságomban mindig az volt az én legkedvesebb álmom, hogy ha majd a' szabadulás órája
üt, miként fogok a' gazdálkodáshoz, 's miként hozom helyre, a' mit velem a' mostoha
idők elmulasztattak. Égtem magamé lenni, 's érezni, hogy végtére magamtól függök,
hogy végtére igazán szabad vagyok. Az Anyám megsejdtette titkos szenvedésemet,
melyek onnan eredtek, hogy már itthon vagyok és mégis semmiben nem foghatok: de
látta egyszersmind azt is, hogy a' háladatosság mind eránta, mind az öcsém eránt, a' ki
míg fogva voltam, és útjában nem állottam, valóban sok jót tett velem, megnémít, 's
nem tett semmit. Végre elunván annak látását, hogy titkon szenvedek, által viszen 182, 274
Jesztrebre, 's minden előrekészítés nélkül úgy praesentál ottan lakó embereinek, mint
jövendőbeli urokat, 's visszajövőben mutatja a' Toronyi szőlőt is, hogy azt a' Jesztrebi
portio mellé nékem adatja.

Jesztreben sokkal reménytelenebbül ért engem az Anyám declarációja, mint hogy
arra hirtelen egy szót is mondhassak. Minden szó nélkül csókoltam meg kezét, de
képemen olvasni lehetett a' legmélyebb elbúsulást. Regmeczen fájdalmam szózatra fa-
kad, 's elébe terjesztettem az Anyámnak, hogy gazdálkodás nem mehet ottan jól, a'
hol a' gazda nem lakik, nékem az az óhajvásom, hogy külön lakhassam, gyarapodhas-
sak, 's magamnak nyugalmat szerezhessek, mely ha az Anyám plánuma szerint to-
vábbá is az Anyám körül 's az öcsémmel együtt lakandom, soha sem lesz elérve, 's arra
kértem, hogy el lévén tolv Regmeczről és abból, a' mi a' fogság előtt immár az enyém
volt, költözhessem Semlyénbe; ottan mutasson ki az Anyám nékem külön lakhelyet,
én magam építem meg házamat. Az Anyám elfogadta a' propositiót, 's levitt Semlyénbe,
de sem a' kért külön lakhelyet ki nem mutatta, sem arról, hogy a' Széphalmon épült ház
az enyém lészen, házasságomnak nyolczadik holnapjáig soha semmit nem mondott.

1105 Azonban József öcsém, a' kinek az volt a' nyilvánságos plánuma, hogy mind Regmeczen, mind Semlyénben ő légyen Egyedül-Uralkodó, nem szünt meg tanácsával éltetni, hogy marháimat, sertéseimet Semlyénből hajtassam Jesztrebre. Értettem a' tanácsot és a' tanácsló célját, 's azt cselekedtem, a' mit kellett.

Már Semlyénben voltam, 's nem volt semmim 1 bikán 11 tehenen és 40 darab sertésen kívül. Az Anyám 84 darab fiatal juhval is megajándékoza, 's Jesztreben tartotta, földjeit trágyázni. Megújítottam a' kérést Anyámnál, 's nem felelt. Mind szóval, mind levélben, mind más által kértem annakutánna is igen sok izben, 's nem felelt soha, sem neheztelést nem mutatott. Végre 1802-ben a' szüret közelgetvén, a' Kólyi hegyen egy 525 Rf. 59 xrbán kibecsült szőlővel ajándékoza meg, 's én azt a' legszívesebb örömmel fogadtam el. Ez a' szőlő nékem 1802-ben 301 Rf. – 1803-ban 451 f. 33 x. – 1804-ben 382 f. 30 xrt adott 's marháimból cseppenhető jövedelmemen kívül ez vala minden jövedelem szinte házasságomig. Marháim felől alább leszen szó. Ha azt, a' mit fogságom előtt vontam esztendőnként, összevetjük azzal, a' mit kiszabadulásom óta vonok, látni való, hogy mostani jövedelem amannál sokkal kevesebb.

271, 1113 1802-nek utolsó hónapjaiban Mélt. Causar. Regg. Director Majláth György urnak parancsolatja érkezik Regmeczre, hogy a' fogságom alatt rám tett költség fejében a' kamarának fizessek vissza 1068 f. 50 ½ xrt.

Az öcsém meglátván a' levél borítékján, kitől jön hozzám a' levél, felbontotta azt. Elrémul és bátyám Krainik József Úrnak declarálja, hogy ő ugyan egy krt sem ad. Ő, – tudniillik a' *familia tútora!* Végre veszem a' parancsolatot Semlyénben, 's anélkül, hogy tudnám, mint fenyegetőzött az öcsém, megírtam az Anyámnak, hogy nem lévén többé elzárva, a' hol kénytelen voltam elnézni, hogy miattam más tégyen valamit, meg nem engedem, hogy testvéreimre miattam valamely teher háramljon, 's a' rám vetett summát a' kamarának költsön vett pénzzel lefizettem.

Tudta az Anyám, hogy én ezt a' summát a' *magaméból* le nem fizethettem, és még sem mutatott módot, valamit kereshetni. Megújítottam sokszori kérésemet, hogy szánna meg, intézné el sorsomat. Egy hang feleletet sem kaptam kérésemre.

1148 Nem tölt belé esztendő, 's egy újabb parancsolat érkezik a' Semlyéni postán, hogy fizessek ismét 496 f. 4 xrt, mert az előbbi calculus hibás volt. Az Anyám jelen vala, midőn a' levelet az inas a' postáról elhozta. Kérdé, mi van benne? 's megmondottam. Ez újabb ok volt sorsom elintézését kérni az Anyámat, 's azt felelte, hogy *nem kellett volna magamat hivatalomtól megfosztatnom; nem kellett volna revolutionális plánumokat készítenem; Regmecz ott van; másfél telek esik reám.* – A' hivatalomtól megfosztó parancsolat világos szókkal mondja, hogy én nem *vétség*, hanem *vallásom* miatt mozdítottam el a' Catholica Iskolák igazgatásától. – A' Revolutionális planumok eránt világos szókkal szöli a' tizezer exemplárban, 's az ujságlevelekben kinyomtatott sententia, 's abból Galgóczi ugyan vétket csinál nekem, de Ibrányi Farkas szán; – a' mi pedig a' Regmeczi portiót illeti, tudom én, hogy onnan nekem nem 1 ½ telek jut, tudom, hogy mire tarthatok számot: de légyen az a' mi engem illet olly kevés, a' melly kevés akar lenni; ideje, hogy valaha szokjam hozzá; a' szorgalom által öregbedhetek, most henyén élek és henyén fogok élni, valamig külön nem megyek. – Kérésemnek ismét nem volt sikere! Ezek a' scénák gyakran előfordultak, de sohasem fakadtak elkeseredésre azon egy eseten kívül, mellyet éppen most említék. Mind Asszonyám, mind az öcsém azt tették magoknak rendszabásul, hogy hallgatással feleljenek. Illy scénák adták elő magu-

kat az 1803. esztendőbeli szüreten is. A' melly nap Semlyénbe értem a' hegyről, ágyba estem 's Novemberben nem volt reménység feléledésemhez. 177,311,680,708, 1148

József öcsémnek az volt a' principiuma – ezek itt tulajdon szavai – hogy 1. *oda lesz a' ház, ha mindennek adnak*. Mintha a' ház nem azért volna, hogy mindennek legyen! – és hogy 2. *a' fiatal embert* (tudniillik Miklós öcsémet) *nyomorúság által kell megtanítani*. Így igen is ő maga marada Úr mind Regmeczen, mind Semlyénben.

Így folytak a' dolgok 1804-nek első holnapjáiig, 's nem volt semmi reményem, sor-somat javítani. Az Isteni Gondviselés megtöltötte a' szenvedések poharát, hogy végre a' keserűség édességgé változzék; 's így fordította meg dolgaimat, mellyek sokszor a' kétségbeesésig merítettek.

Itten olly történetek elbeszélésére kell ereszkednem, a' mellyek az olvasót nehezte-lésre fogják ellenem gyúlasztani, 's arra a' gyanúra viszik, hogy szerencsétlenségemet vagy *vétkes*, vagy legalább *nem okos* tetteim által megérdemlettem. Nem kérek *elnézést*, hanem csak *igaz voltot* és ügyemnek *részre nem hajló megítélését* és erre nézve *békével való kihallgattatást*. Ocsmány történetek, alacsony dolgok – szerelmeskedés, gyer-mek..... gyanúja! – fognak előfordulni. De mind ezek szorossan össze vannak szöve-történeteimmel.

*

Az Anyám 1803-nak Decemberében, mihegyt a' halál veszedelmén túl valék, oda 314 hagyá Semlyént, 's Regmeczre jött, a' menyemnek, Józsefnének, első gyermekágyá-ban segítségére lenni. Én betegen Semlyénben maradtam Nagy Marisnak, egy 15 esztendő, teljességgel nem szép, de igen alkalmas 's eleven lelkű leánynak, Takács Andrisnak, az inasnak és egy Semlyéni lakos éltes parasztasszonynak gondviselése alatt. Tél volt, sár volt, a' menyem sok ideig betegeskedett, 's így az Anyám tavaszig mulatott Regmeczen.

Az Oskola-Rector, Mata Imre nékem holmi munkáimat nyomtatás alá purisálta. 200,315 Egyedül ülven asztalhoz, kértem, hogy valamig az anyám oda lesz, ebédeljen, 's vacso-ráljon nálam. Ez épen akkor történt, midőn ötlet Semlyénből idő-nap előtt ki akarták tolni. Én pártját fogtam. Melyik félnek volt igaza? az nem tartozik ide; piruljon a' ki igazságtalanságot követ. A' rágalmazás alkalmatosságot veve bántani; azt mondották, 201,315 hogy azért járatom magamhoz, hogy ha Maris viselő lesz, legyen kire kennem.

A hír fülébe ment Anyámnak. Lejővén Regmeczről, mindent tudaklott, nyomozott. Az a' vén asszony, a' ki körültem forgott betegségemben, és a' ki felgyógyulásom után is mindennap megjelent a' háznál, esküdt, hogy soha sem látott egy illetlen nyulást is.

Az Anyám hitt és nem hitt. Azonban természeti élessége sokszor kemény tettekre ragadta. A' leányon elkövetett keménység, *rajtam elkövetett keménység* volt; kértem az Anyámat, kémélne meg, küldené vissza az anyjához, 's ez által adja vissza nyugtomat 's csináljon magának is nyugodalmat.

Éltem-e a' leánynyal vétkes társalkodásban, vagy nem? ki felelhet arra? Gyanú elég volt, nem volt semmi próba. – Rousseau azt beszéli a' maga gyónásaiban, hogy midőn ifjúsága első esztendeiben a' Madame de Warens szobaleányával Sabaudiából Lausannig gyaloglott, 's a' szobaleány boszúságára, annak éjjeli rettegéseit meg nem értette, abban a' hitelben volt, hogy a' környüállásoknak világ kezdete olta kell arra készülni, hogy egy férjfi és egy leány egy ágyba kerüljenek. A' világ nem olly ostoba, mint a' fiatal Rousseau volt, 's tudja, hogy arra nem kell igen sok. De kicsoda az a' semmire való, a'

1148 ki látván, hogy egy férfi és egy fiatal leány közt víg tónus van, mingyárt azt higye, hogy titkos, vétkes ismeretség is van? Nem tudja-e azt kiki a' maga példájából, hogy az emberiségnek minden gyarlóságai mellett a' gyanú néha hamis? – 'S cselekedtem tehát, vagy nem cselekedtem? kit illet a' kérdés? Alább majd meglátjuk a' csalhatatlan bizonyosságot, hogy *nem cselekedtem*. De tegyük fel, *cselekedtem légyen!* Oly valami rettenetes dolog-e ez, habár nem szép, habár nem jó, habár nem illő is?

1162 Igy folytak némelly apró fel-fellobbanások közt a' dolgok, mellyeket nem szégyelésből, hanem azért hallgatok el, mert alacsonyok és hosszasak, midőn eljőve a' nap, melly maga után életemnek legnevezetesebb következeit vonta.

185,203 Pünkösöd első napján (Májusnak 20. d. 1804.) tizenkét óra felé egy Debreczenből kijött vendégünkkel, prókátor Nagy Gábor úrral, a' napfényen sétálgattam a' ház előtt. Az anyám kiált a' leánynak, 's általa valamit küldje ki a' konyhára. Ez sietve menvén, éppen a' konyha ajtajában megbotlik, 's balkezét kificzamatja. Éppen esztendeje volt annak, hogy engemet a' posta Tatán feldőjtött, és karomat eltörte, 's én akkori szerencsétlenségemből, 's orvosaim beszédjéből tudom, hogy a' ficzamodás, ha késnek a' csont visszatételével, bénává teheti az embert. Nem avattam a' dologba magamat, de titkolódás nélkül parancsoltam, hogy híjjanak elő valakit, a' ki az operatiohoz tud, 's segítsenek a' lánynak. Másnap a' vendég Debreczenbe ment; 's látván, hogy a' leány nem mozdíthatja az ujjait, 's hogy sokszor ordít kinjában, ártatlanságom érzésében egész bátorsággal kértem az anyámat, hogy vagy hozasson felcsert, vagy a' vendéggel küldje bé Debreczenbe. Az Anyám azt mondta, hogy *semmi közöm hozzá, 's sem egyiket nem cselekszi, sem másikat; szenvedje; az ordítás által nem lesz jobban*.

Ha valami illyest valaki más beszélné énelőttem, megvallom gyengéimet, hogy édesdeden kacagnék az orrom alatt, 's azt hinném, hogy hamiskodik, 's ravaszúl keres szép színeket erőtlenségének szépítésére. Nem kívánhatom tehát, hogy más ítéljen szelidebben felőlem, mint én fognék más felől; és így kénytelen vagyok a' detaljba ereszkedni, hogy a' kinek szíve van, érezhesse, ha igaz-e, a' mit mondok.

Kilencz óra tájban, az Anyám körül beszélgetvén, az Anyám ártatlanul és nem gyanítván semmi kedvetlent, – ezt mutatta víg kedve, szabad hangja – azt kérdé, hogy valamelyikünk talán rosszszúl volt éjtszaka, mert hallotta, hogy kinn jártak. Én feleltem, hogy az én voltam, nem voltam rosszszúl, de olly nagy ordítást hallottam a' cselédházból, hogy lehetetlen vala megállanom, hogy ki ne menjek. A' Maris volt, magába hagyva, mert az az asszony, a' kívül háltni szokott, valamely haldokló rokonához ment. Az anyám ezt a' gondoskodást balra magyarázta és mutatta hangja, hogy értte neheztel. Azonnal kiáltja a' lyányt 's valamit parancsol neki. Ez kinjában nem mert püssenni, 's felrántotta az orra tövét. *Mit rángatja kend az orrát?* kiálta haraggal az anyám. A' vendég és én kinn valánk a' ház előtt és mind ketten elborzadánk. Én lementem az udvaron, elkeseredvén, hogy a' gyanú az emberiség érzéseit elfojthatja; 's midőn visszajöttem egy új scénának valék szemmel látó tanúja, mellyen az olvasó szintén úgy fog elborzadni, mind én borzadtam.

Az Anyám a' lyányt a' pinczébe küldötte. Ez csak egyik kezét bírván, jobbájával a' lakatba tette a' kolcsot, azután megfogván a' lakatot fogaival csavarított egyet a' kolcson, hogy megnyithassa, 's sírt. Elfordultam, hogy a' lyány ne is lácson.

Az Anyám annyira bosszankodék az éjtszakai kimenetel miatt, hogy asztalhoz sem jött, de nem szóllott. Be lévén fogva a' vendégnek, kértem Anyámat, hogy a' lyányt

küldené be Debreczenbe. *Nem!* Elébe terjesztettem a' dolog halaszthatatlan voltát, el- 1162
beszéltem a' pincze megnyitását. *Nem!* Meg fog bocsátani Asszonyám, mondám, itt az
emberiség tisztjével jó collisióba a' gyermeki vak engedelmesség; a' lyánynak segítség
kell; 's felültettem a' vendég mellé, 's levelet írtam Dr. Szent Györgyi József úrnak,
mellyben neki azt a' kérést tettem, hogy a' lyány mellé rendeljen egy alkalmas fel-
csert 's a' lyány elment.

Az Anyám Dienes öcsém után küldte. Megtámadnak. Dienes azt veti szememre, 203
hogy Maris a' Rhédeyné temetésekor az ő házánál velem hált. – *Velem?* abban a' szobá-
ban, a' mellyben Nagy Gábor Ur hált? olly fényes holdvilágnál, hogy éppen az ablakban
lévén az ágyam, ottan fekvé, akármit is elolvashattam volna? 's ő, a' kivel együtt hált,
egy takaró alatt, egy soha annak előtte nem látott idegen uraság szobaleánya? Ez a' vád
kézzel fogható hamisság. Oly nevezetes napnak éjtszakájára, mint a' Rhédeyné temeté-
se volt, még máig is fognak sokan emlékezni az ő barátjai közzül, 's tanúim lehetnek,
hogy az éjtszaka igen világos volt. Istentelenebb vád még soha nem volt. Még egynehány
ily vádak hozódtak elő 's feleltem. Végre Sárosiné hozódott elő. Az ellen protestáltam,
remélvén, hogy azt a' tiszteletreméltó asszonyt, a' kinek *elvétele fölől gondolkodtam*,
k....nak senki sem veszi. Végre az öcsém faggat, hogy csak valljam meg, úgyé el akarom
venni a' lyányt?

Erre a' kérdésre elborzadtam 's látván a' mit soha nem is álmodtam, hogy az Anyám
éppen illy oktalanságot tészén fel felőlem, megesküdtem, hogy soha az a' bolond gon-
dolat nem csak *szándékom* nem volt, de nem még csak *egyszerre fellobbant és ismét el-
alvó gondolatom is*.

Ezek irtóztató dolgok, és a' ki az illy bántásoknak okát jól nem ismeri, kéntelen olly
gyanúkra vetemedni, a' mellyek engem nem csak *rosszabbnak* festenek mint vagyok, de
bolondnak is.

Egy Szerencsynét, egy Báró Vay Miklósnét elvenni, ha bár alacsony születésű sze-
mélyek, ha frajczímerek volnának is – az nem olly dolog, a' mit én megérteni ne tud-
jak. Ez a' két fő dísze az asszonyi nemnek, ha nem Radvánszky, nem Báró Adelsheim
nevet viselne is, megérdemelné, hogy az eszes ember magát a' köz vélekedés megpi-
ritására elszánja. De egy *Nagy Marist* elvenni! irgalmas egek, kinek juthat olly bolond-
ság a' fejébe?

Azonban látván, hogy az anyámat ez a' gond környékezi, önnként esküdtem meg
ismét, hogy azt sem *soha nem akartam, sem soha cselekedni nem fogom*. Ezt nékem, úgy
látszék, elhitte az anyám; 's azt a' kérdést tette mellé, ha *illettem-e vétkeesen* a' leányt.
Letérdepelve, égre emelt kézzel feleltem, hogy *soha sem!* soha! – A' mint fölkeltem a'
földről, azt felelte, hogy tudja, hogy az ollyanban szabad hazudni. – Elnémultam rá. Így
nem tudom, hol vehetett megnyugtatót.

Reméllem annak elbeszélését, hogy Dienes öcsém velem ekkor mint bánt, senki
sem veszi az ő *mocskolásának*. Azonban igaz, hogy ő más nap ismét nekem jött, és
példákat hordott elő, hogy más is vett frajczímert és szerencsés vala vele; nem látja,
miért ne lehessen én is az Marissal. Elborzadtam 's nem szóltam reá. Az immoralis
rút ember!

Édes Asszonyám! mondám; mind ezek nem történtek volna, nem történnének, ha
Asszonyám az én mindenkori kérésemet teljesítené; erresszen külön, adja nékem a'
Keserű felé fekvő pusztá Cúriát, a' mellette levő földekkel, 's annyi birtokkal, a' miből

1162 elélhessek; én Asszonyámat nem terhelem építéssel; magam fogok építeni. – Megigérte, hogy mihelytt a' Popularis Conscriptio munkáját elvégzem, külön ereszt, 's a' kívánt Cúriát és földeket ide adta, 's fogadta, hogy kikészít.

Egy bizonyos írás megértése végett, melly alább előfordúl, kéntelen vagyok feljegyezni, hogy midőn ez a' lárma támadott, egyik testvérem azt mondotta, hogy a' *rajta való örömeben széljel tánczolja a' lábán lévő czipőköket.*

Az innepek előtt Hosszú-Pályiban hagytuk félben a' Conscriptio munkáját. Másnak 24-dikére oda vala rendelve a' Conscriptor társam, Baranyi József Úr. Minekelőtte oda indulnék, az Anyám elővett, 's azt tudakozta, hogy mi lesz már Marisból? Azt feleltem, hogy az egyenesen az Anyámon függ; nékem meg van adva a' mit olly régen óhajték; a' többi reám nem tartozik; ha tetszik, hozassa vissza Asszonyám, ha nem, küldje az anyjához. Tehát jöjjön vissza, mondá; 's elvégezte velem, hogy én Vasárnap úgy is, szokásom szerint bémegyek a' városba, készítsem el a' lyányt, 's Kedden a' vásárra-menők kihozzák. Ezzel *megáldott, ha el nem veszem: megátkozott, ha elveszem,* 's én az Anyámat megvakulása miatt szívesen szánva, szekérbe ültem, 's még ebédre Hosszú-Pályiba mentem.

Kiindulván a' szekér az udvarról, egy cseléd lóháton utánnam jött kilesni, hogy ámbár Hosszú-Pályi felé megyek, nem csapok-e az erdőben Debreczen felé. Elhaladván Kenézt, a' cseléd hírt vitt Asszonyámnak, hogy H.-Pályinak mégyek, 's Asszonyám lóhalálába ment Vámos Pércsnek, ott lovat váltott, 's 10 ftot fizetett egy statióért, hogy nyargalva menjen. De Szent-Györgyi előtt leszállott, 's beszéli, hogy én a' lyányt el akarom venni, 's kéri, jöjjön a' Biróhoz, kérjen tőle Hajdúkat, a' kik a' k...t kapják meg, 's Asszonyámnak adják által. Ez a' nemes lelkű ember mindent elkövetett, hogy megnyugtathassa, mondotta, hogy a' lyány beküldése igen szükséges volt, 's barátságomra provocált, hogy ha valami ollyast szándékoznám, azt nékie bizonyosan meg fogtam volna vallani. Elébe terjesztette az én prostitutiómat, a' magáét, a' lyányét; 's hogy a' város öszve fog futni erre a' spectaculumra 'stbb. Végre megnyerte az anyámtól, hogy nem fog hajdúkat kéretni; ő maga mégyen el elkészíteni a' lyányt, hogy az önnként kimegy Semlyénbe, 's így a' dolog lárma nélkül eshetik-meg, csak hogy ígérje-meg Asszonyám, hogy nem tesz semmi erőszakot.

Asszonyám megígérte, 's a' Doctor ment. Azonban alig lép-be a' Doctor, 's utánna bétoppa az Anyám' Gazdája, a' ki a' lyányt megragadja; a' lyányt pofon verik, k....nak szidják, a' száját békötik, 's a' Vámos Pércsi lovakon végig viszik az utcán.

Szent Györgyi barátom nekem stafétát küld; elbeszéli mi esett, 's int, hogy menjek Semlyénbe, nyugtassam-meg az anyámat; félő, megüti a' guta. – Más nap reggel Semlyénbe értem.

A' cselédek, midőn beláttak jönni az udvarra, kiugrottak a' konyhából, 's tapsolva fogadtak. Maris fogva tartatott egy szobában. Vele egy strázsa volt benn a' szobában, a' másik strázsa egy rúddal a' pitvar ajtaja előtt őrzötte a' rabot, 's ezt minden látta a' ki az útszán elment.

Belépvén az Anyámhoz, mondtam miéért jövök, 's hogy Dr. Szent Györgyi stafétát küldött utánnam. Kértem kímélje meg magát, kíméljen engemet. – Marisnak az inasom egy czédulát ada-bé a' ablakon, a' mellyben csak az vala, hogy akármit csinálnak vele, akármit mondanak, hallgasson, 's az Anyám haragját ne ingerelje. Az

Anyámnak minden gutaütést támasztható indulatai eltűntek; örült, hogy kezében volt 1162
rabja, 's vígan, könnyű hangon beszélt.

Mihellyt szekeremen megtették az igazítást, vissza mentem Pályiba.

Reményem, hogy abból nékem senki sem csinál vétket, hogy tudván, *mit tesz elzár-
va lenni*, a' rabnak, ha *leány* is, vigasztalást, tanácsot nyújtottam.

Júniusnak 18 d. Váradon Gyűlés volt. – 22 Jún. már befogva állottak lovaim, hogy 185, 204
Baranyi József Úrral Conscriptióra menjek, midőn az inasom azt a' hírt hozza, hogy
az Anyámnak négy lova fűlt a' Bodrogbá, 's ezen annyira consternálódott, hogy fekvő
beteg lett és alig ha meg nem hal. – Azonnal megváltoztattam planumomat. Nem, mon-
dám Baranyi barátomnak, nem Conscriptióra megyek, hanem Regmeczre; illő, hogy
megmutassam, hogy jó gyermeke vagyok; 's éjjel nappal menvén, 24 d. Júniusba Reg-
meczre értem.

Két óra volt éjfél után, midőn az udvarra beállék. Egy cseléd hozzám vonakodott,
's elbeszélte, hogy a' mint a' kocsisom feljött Semlyénből, az a' gyanú lévén, hogy
Marisnak is hoz leveleket, megitták, úgy hogy eldőlt, és akkor osztán még a'
lábkapczáját és a' nyergét is megvizitálták, 's *nem leltek semmit*. Nem mondták meg
néki, mikor mégyen vissza, hanem egykor, midőn még aludt, a' Gazda kimene, behítta,
kezébe adták a' leveleket, 's a' Gazdával ismét kiküldötték, hogy ez ott légyen 's minden
mozdultára vigyázzon, ha nem dűg-e valamelly rejtekben lévő írást magához, 's a'
Gazda előtt üljön lóra 's induljon.

Spanyol lelke a' féltésnek! Sem nem irtam a' lyánynak, sem nem izentem neki, sem
nem köszöntettem, sem azt nem óhajtottam, hogy valaha ismét meglássam. – Azonban
nem szüntek meg a' tudakozódások, ha nem látta-e valaki, hogy a' lyány ezekben a'
napokban valamit írt volna, 's egy Asszony ládájában előhoznak valamelly levelet, me-
lyet Maris hozzám intézett.

Sok körülállás adja elő magát az életben, mellyre nehéz felelni, és mégis ártatlan
a' gyanús, 's ez nehézzé teszi a' birák' dolgát. Illyen ez a' jelenvaló is.

A' leány ebben az elhagyatásban engem kért, hogy pártfogója lévén eddig, gon-
doskodjak róla ezután is, 's szerezzek neki valamelly jó szolgálatot. Elbeszélte, mik
estek vele Semlyénből lett utolsó eltávozásom olta, 's azt, hogy Tokajon keresztül jő-
vén, *megemlékezett az ott töltött boldog órájára*. Az egész levél *Tekintetes Úr* titulaturákkal
folyt, de egy helyett Lanasszából azt írta ki, hogy *va*gyon *egy Isten az égben, a' ki az*
ártatlan szenvedést látja etc. 's a' pathósz tónusában poétai stylusra fakad, és *té*-nek
szóllít, valamit mond *Lubin és Anette* felől és *Ta* meg *Ma* syllabák fordulnak elő le-
velében.

Ezek a' majd comicus, majd tragicus dolgok psychologiai tekintetekre nézve is meg-
érdemlik a' figyelmet. Nézzük végig, mit lehet mondani reájok.

A' ki a' Tokaji czikkelyt olvassa, nem azt gyanítja-e, hogy ott a' szerelem egy pajkos
éjtszakát adott? 'S mit mond osztán reá, mint hűl-el majd, ha azt hallja, hogy én soha
ezzel a' lyánynyal Tokajban nem voltam egyébkor, hanem a' Kufsteinből Munkácsra 663, 699
vitettetése alatt? hogy akkor a' lyány tizen-egy (Nro 11) esztendő gyermek volt, 's
délben a' húgommal Klárral a' lakásomra jött és estve elment? A' Tokajban töltött
boldog óra tehát azt teszi, hogy ott látott engem az én szerencsétlenségemben és azt
érezte, a' mit minden érez *szerencsétlent látván*.

314, 1162

Lubint és Anettet kell magyaráznom. – Midőn felgyógyulván a' forró betegségből, elgyengült szemeim még nem bírták az olvasást, ő vele olvastattam *Rigó Sámson*t, 's holmi egyebet, és a' többek közt Marmontelből Lubint és Anettet. Maris erre verseket írt; elég rosszakat, nemcsak poétai, hanem logikai tekintetéből is; de morális nézőpontból nézve, elég jókat, mert az vala a' bérekesztések, hogy ő valamikor a' Gessner Idylljeit megnyitja, a' könyv mindég Daphnén nyillik-meg, a' ki az anyja sírjánál esküsz, hogy a' feddhetetlen erkölctől soha el nem tántorodik. A' vers megérdemlette a' dicséretet, 's Lubin és Anette becsét kaphatott előtte.

A' *Ta* és *Ma* syllabákra József öcsém azt jegyzette-meg, hogy az nem tehet egyebet, hanem ezt: *Táti, Mami*; és így *gyermekcsinálás* forog szóban. – A' bölcs ember!

Erre a' lány ismét elfogattatott, 's oly szorosan, hogy nem csak nem léphetett, de hogy meg sem mozdúlhatott, egy ládához köttetett. József öcsém pedig lejött Váradra, Dienes öcsémtől két Vármegye-katonáját kérni, a' kik a' lányt Linczbe vigyék László öcsémhez.

Nem támad-e valakiben az a' gyanú, hogy engem most Regmeczre a' lány újabb rabsága vont? – Ezen gyanút azzal a' declaratióval előzőm meg, hogy mind azt a' mi itt történt (Maris akkor nap vettetett újabb rabságba, a' mellyen én Váradról kiindultam), csak az udvarra való beléptemmel értettem-meg és még József öcsém sem vádolt vele. Ő, a' mint látni fogjuk, egyéb indító okot substituált ide jövetelemnek.

Négy óráig ültem a' kocsiban, mert minden aludt. Végre mozogni kezdettek. Az Anyám, mihelytt megértette, hogy elérkeztem, le oldatta a' lányt a' lánczról. – Végre bejöttem.

Elbeszéltem mit hallék Váradon, a' négy ló és az Anyám consternatiója felől; elbeszéltem, hogy tudom, itt is mi történt Marissal. Kértem, küldje haza, fogadtam mindent, a' mi megnyugtathatá. Haszontalan volt – nem engedett kérésemnek.

Látván, hogy a' kérés nem használ, elébe terjesztettem a' gyalázatot, mellyet rám és magára von; mondtam, hogy fülem' hallatára neveztetett hóhérnak, porkolábnak; kérdeztem, miként kínozhat az az anya tömlöcztetéssel mást, a' kinek két gyermeke volt tömlöczben? Elébe adtam, hogy az semmit sem használ, mert ha a' megbolondulásnak arra a' gradusára vetemedhetném, hogy a' lányt el akarjam venni, ez a' fogvartatás annak elejét nem veszi; osztán azt nem is szabad; az anyja a' leánynak a' szomszédban lakik, lehetetlen, hogy meg ne hallja, hogy mi történt a' gyermekével, elő fog jönni 's vissza kívánja. Mi lesz, ha a' Vice Ispánhoz, a' Palatinushoz, a' thrónushoz recurrál? – Semmi remonstratio, semmi kérés nem használ.

Én az ebédet megettem 's Kázmérba jöttem, oly szándékkal, hogy innen Göncz-Ruszkára megyek, a' húgomhoz, kit megakarván kimélni az anyámnak attól a' vádjától, hogy engemet ő tüzel, két esztendő óta nem láttam.

Kázmérban elbeszéltem fiúi bizodalommal minden szerencsétlenségemet, 's a' Gróf a' Grófné, kik engem 1804 óta úgy boldogítottak, mintha tulajdon ágyékjokból származtam volna, vigasztaltak, szántak 's tanácslottak. Másnap felvirradván, mondtam Ő Nagyságának a' Grófnak, hogy megváltoztattam plánomomat; nem Ruszkára megyek, – mert ott lakván a' lány anyja, abba a' gyanúba hozhatnám az anyámat, hogy nem a' húgom miatt, hanem a' lány miatt mentem oda – hanem vissza megyek Váradra. Ő Nagysága megdicsérve javallotta a' gondolatot 's továbbá is intett, hogy az Anyám megtévedését *szánjam*, de *tiszteljem*. Azonban éppen a' búcsúzás alatt a' Grófnét kihív-

ják; a' Regmeczi Gazda hozott egy levelet. Az Anyám arra kéri a' Grófnét, hogy en- 1162
gem ne eressen Ruszkára, hanem péntekig tartóztasson magánál. – Fel ültem a' sze-
kére és Regmeczen az udvar előtt állván-meg, magam bémentem jelteni, hogy én a'
Gazdának Kázmérba érkezése előtt már, a' fellyebb említett ok miatt azt végeztem volt,
hogy Ruszkára nem megyek: de péntekig Kázmérban sem mulathattam; mégyek egye-
nesen Biharba, folytatni a' Conscriptiót. Ujra kértem, hogy bocsássa-el a' lyányt; min-
den felé elment a' híre; ötet gyötörvén, ötet hozván gyalázatba, *engem gyötör, engem hoz
gyalázatba*. Tudakoztam, ha szabad-e azért mást kinzanunk, mert félünk? De mind
ezeknek nem volt semmi haszna. Mentem.

Közel valék Ujhelyhez, midőn az a' gondolat, hogy visszatérésem ujabbr próbája
leszen utánna-járásomnak, 's többet fog használni, mint minden remonstratio; vissza
fordított.

Az sem használt. Látván, hogy meglágyíthatatlan, bejelentettem az Anyámnak,
hogy én nem csinállok semmit *titkon*, 's előtte irtam-meg a' levelet az anyjának, hogy
jöjjön a' leányához 's segítsen rajta. Az anyám más úton küldé Ruszkára azzal a' paran-
csolattal, hogy a' húgom a' levelet, melyet egyenesen neki küldöttem, oda ne adja a'
leány anyjának, sőt küldje az Anyámnak, melly meg is lett. Valamit a' fájdalom, a'
gyalázat érzése, és az emberiség velem mondathattak, mind elmondottam az anyám-
nak és minden nap. Az Anyám nem hajlott; fel felkölt, megnyitotta a' kolccsal bezárt
ajtót, néki rikóltotta magát a' leányra, 's verte, *hogy mind azt halljam*. Nem szerető-
jén, k...ján, szándéklott feleségén, de a' valóságos gonosztévőn, egy gyujtogatón,
gyilkoson sem láthat illyet iszonyodás nélkül történni, a' kinek szívet adott a' termé-
szet; mert a' gyilkost, a' gonosztévőt bünteti ugyan a' törvény, de nem örül a' bünte-
tésnek. Kifakadtam, ismét elmondtam, a' mit róla mondanak, kértem. Ah! az mind
haszontalan volt.

Jun. 27-dikén egy délután azalatt, míg én a' kertben mulattam, József öcsém meg- 204
jött Váradról. Azon szobában járt fel 's alá, a' mellyben Asszonyám feküdt, 's felesége
Ragályi Mária eggyütt vala az Anyámmal és a' férjével. Én beléptem, köszöntem az
öcsémnek 's ezt mondtam: *Örülök hogy láthatlak*. – *Én nem!* felele, az utolsó szót nagy
indulattal mondván-ki. Látván kivel van dolgom, dissimuláltam, 's az Anyám feje mel-
lett leültem. József öcsém nekem valamelly gorombaságot tett, de a' mellyre többé nem
emlékezem. Csak arra emlékezem, hogy azt feleltem reá, hogy goromba mondásra ne-
kem nincs feleletem. 'S ezzel felkölttem, 's a' szomszéd szobában olly helyt, a' hová az
anyám az ágyából nézhetett, széket fogtam, elővettem író-szerszámomat, eggyik
lábomat, a' másikon által vettem 's az alatt, míg József öcsém velem a' legirtóztatóbb
dolgokat hallattatta, egy levelet írtam valamelly Rézmetszőnek olly phlegmával, olly
csendességgel, melyet most magam is csudálok, mert a' levélben egy correctura sincs.

Az ő romlott lelkét, az ő pimasz karakterét, az ő feje' pusztaságát sok cselekedet-
ből lehet ugyan ismerni; de ez a' 27. d. Júniusban velem elkövetett istentelenség,
eggyetlen a' maga nemében és csak azért is méltó a' feljegyzésre, mert példáját látni
lehetetlen.

A' mint az ebédülő szobában leültem, ezen szóval kezdette gorombaságait:

Boldog Isten! melly tanult ember! íme a' Jénai Mineralógiai Társaság Tagjának fo- 119, 177, 310,
679
gadta.

1162 Nem szóllottam rá egy hangot is. – Midőn a' Jénaiak az én tudtom nélkül nékem Diplomát küldöttek 's én azt a' Nagy Gábor Ur szobájában vettem a' Debreczeni postáról, azonnal leültem, 's azt feleltem nekik vissza, hogy én a' Mineralogiához annyit értek, mint az Arabiai nyelvhez; köszönöm a' megtiszteltetést, de el nem fogadom.

Nro 2. – De meg kell vallani nagy ember, derék ember! Lefestette magát, 's mennyei világosságot festetett magának a' feje felibe.

Szólljon maga a' festés helyettem. Azt nem nekem kell szégyellenem, ha rágalmazóm nem bír azzal, a' mivel kellene, és szemtelenül vádol.

204 Nro 3. Az Ur plenipotentiát vallott a' Váradi Gyűlésen. Minek az? Asszonyám ellen akar vele kikelni az Ur? Csak tessék; majd meglátja mit nyer vele. Már egyszer, még Kassán laktunkban sequestrumot akart tenni az anyámnak. Vagy talán a' Viczay képe vagy a' maga bolond firkálásai miatt tette azt? Az igaz, gyönyörű, bölcs munkák: *Rigó Sámson!* No, megparancsolom a' fiamnak, hogy nekem eruditus ne legyen.

Nem szóllottam semmit. Csuda-e az, ha ő Moliernek plautusi szavát nem ízleli, nem érti? – Egyedül a' Sequestrumra jegyzem meg, hogy az nekem soha gondolatomban sem volt, 's nem emlékezem semmire, a' honnan ezt kihúzni lehetne. Hanemha onnan, hogy az Anyám 1787 táján conscribáltatta a' jószágát, hogy a' Kamarától költsön vehessen pénzt.

Nro 4. Ördög-adta tökéletlen embere, mihelytt Váradon meghallja, hogy ott vagyok, éjjel-nappal jó ide, hogy az én itt-nem-létem alatt Asszonyámat megcsalhassa.

Nagy szó! Sokat magyaráz.

Nro 5. 'S az Ur azt írta, úgy-e, meghallván, hogy nekem sok juhom dögölt el, hogy a' juhainak hason felét a' fiamnak ajándékozza? Nem, uram, nem vagyunk barátok. B..... meg az Ur a' juhát!

Az Anyám és a' felesége jelen volt, 's sem egyik nem csendesítette csak egy hanggal is, sem a' másik. – Ajándékban nem kellett a' nyáj fele: de hírem nélkül Novemberben levágtatt belőle kilenczet.

Nro 6. Soha, b..... a' lelkét, soha Laczi bolondabb cselekedetet nem tett, mint azt, hogy midőn forró nyavalyába esett, az ebadta, semmirekellő tökéletlen embere, azt a' tanácsot adta Asszonyámnak, hogy hozasson Doctort mellé; hadd veszett volna el!

Nro 7. Itt vagyok, Uram, itt vagyok ('s ezt mondván a' székem mellé jött, megcsapta a' mellyét, 's nekem rivalkodék), nem félek, kapjon belém az Ur.

Rá meresztettem a' szememet, rettegés nélkül, csak hogy lássam, ha a' feneség hagyott-e még annyi lucidum intervallumot, hogy érezze, melly megvetéssel kell a' megőrültöt néznom. Nem szégyenült el!

Nro 8. Elvette Asszonyámtól a' Maris után talált leveleket, 's azzal fenyegetett, hogy
152 *úgy akarjam azt az ő almáriomából elvenni, hogy megbotoz...*

Becsületére csakugyan kéntelen vagyok megvallani, hogy az utolsó szót *felében elharrapta*.

Nro 9. Az Úr azt írta Asszonyámnak, hogy velem connotáltassa, mibe került a' fogása 's tétesse fel, hogy ha ide haza volt volna, mit fogott volna vonni. Így akara az Ur engem megcsalni; azt gondolta, hogy én fiatalember lévén, nem látom, mit akar az Ur?

Nro 10. Hadd vegye, b..... a' lelke tökéletlen, semmire való, gaz embere, hadd vegye! Az egyik testvére elvette Consiliárius 's Ord. Vice Ispán Beothy Jánosnak a' leányát, a' másik el a' Consiliárius 's Ord. Vice Ispán Ragályi Józsefét: hadd vegye!

Nro 11. De mindég szerette a' fiatal szoba leányokat!

1162

(Itt fülánk és caustikus epe fog folyni tollamból, 's reméllem, hogy az olvasó reflexe lesz 's megérti mit mondok.)

Mikor én Kazinczy József Kassán Nationalis Oskolák Inspectorá voltam, ő pedig akkor, tudniillik Kazinczy Ferencz, ott mint 14 esztendőes gyermek oskolában járt, tulajdon vallása szerint, mellyet egykor Telki-Bányán tett, a' Kapiné frajczimerén vesztette el a' sz.....

'S azalatt, míg ő Kazinczy József Munkácson raboskodott, én Kazinczy Ferencz, a' ki soha nem raboskodtam, a' Kazinczy István frajczimerével kedvemre utaztam, mert szépen énekelt.

A' ki ezt nem érti 's bennünket nem ismér, tudja-meg, hogy én Kazinczy Ferencz *első gyereke vagyok a' születés rendében az anyámnak*, – József pedig a' születés rendében *kilenczedik*, vagy az élők közt a' hetedik.

Nro 12. Nekem rivalkodott ismét, hogy csak kapjak belé, itt vagyok! tessék! nem félek!

Én ez alatt csak írtam 's bámultam istentelenségét, de egy úttal örültem is, hogy gonosz szívű bántóm úgy producálja magát mint sült bolond; és minden bizonnal ez fogta cselekedni, hogy bántásait phlegmával vehettem. Végre elvégezvén a' levélírást, felkölttem, elővettem a' süveget 's kimentem a' kertbe.

A' József öcsém felesége jelen vala, míg ezek folytak, és egy hanggal sem csendesítette férjét, sem hogy ezen hallatlan ocsmányságú dolog ellen való detestatióját megmutassa, ki nem ment.

Az Anyám felkölt, járt, szitkokat mondott, megnyitotta az ajtót, reá rivalkodott a' lyányra, verte, kijött, 's két ízben azt kívánta, *hogy bár elütötték volna Budán a' fejemet!*

A' mindentudó Isten tudja, hogy csak szántam a' szó miatt, de az nekem nem fájt. »Bocsásd-meg neki, mert nem tudja mit cselekszik!« Az anyámnak könnyű volt illy borzasztó szóra fakadni az öcsém szavait sub Nro 6. hallván, 's példáját látván, általa tüzel-tetvén. Másnap reggel oda hagyám Regmeczet, 's Conscriptióra mentem.

Ugy tetszett Regmeczen, mikor velem az öcsém ezeket cselekedte, hogy a' cselekedet' ocsmánysága, melly a' bántót bolondnak declarálja, elég pótolék a' szenvedésért, mert ki haragszik azért a' számárra, hogy rug? Úgy tetszett az akkor: de a' Conscriptió alatt érzettem, hogy a' számár rugása is rugás, és hogy az is fáj. Nem alhattam soha. Lelkem szünet nélkül szenvedett. Láttam, hogy soha sem emancipálódhatom a' József öcsém tutelája alól. Így tarta ez egész Júliusban. Végre Júliusnak 25-dikén Konyáron egy estve megütött a' guta.

204, 323, 548,
708, 1171

Megvirradván alig tudtam szólni. Szám és szemem kifordultak helyeikből. A' Helység' Birája-e, vagy a' Nótárius, az ott lakó Felcserért küldé, 's az azt javasolta, hogy repüljek Debreczenbe, mert segedelemre van szükségem. Dr. Szent Györgyi úrhoz folyamodtam.

204, 708

Ez a' derék ember úgy fogadott, mint barát. Elholt látásomra, de el igyekezett rejtetni előttem a' veszélyt, mellyben forgottam. Hogy a' nyavalya' állapotját kitalálhassa, magánál étetett, hitvese jelenlétében süvegemet feltétette; orvosságokkal elkészített, 's

1171 végre Epictétből és Senecából merített biztatásokkal 's vigasztalásokkal sírva eleresztett.

204 Júl. 31-d. Baranyi József barátom és Conscriptor társam kikísért Semlyénbe, tartván attól, hogy a' szerencsétlenség meglátása az Anyámra nagy mértékben fog hatni, 's a' megindulás engem még szerencsétlenebbé teszen. Ágyban leltük az Anyámat. Szám félreömlését, szemem hibás directióját maga vette észre az anyám, 's a' mint kimentem, tudakozta, mi bajom. Hidegen fogadta a' feleletet 's nem szóllott reá semmit. Hihető annak vette, hogy az Isten büntetőképpen bocsátotta reám a' csapást, mert nem sokára azután egy nékem írt levelében azt mondotta, hogy bár egy guta a' Klári húgom száját is félre rándítaná, hogy ellene ne panaszkodhatna!

Az Isteni Oeconomia a' csapásokat áldásúl bocsátja az emberekre. A' vak ember nem tudja a' czélt, jajgat, békételenkedik, 's igasságtalansággal vádolja azt, a' kinek keze az Egészet kormányozza: a' jó ember bízik abban, a' ki őreá új próbát bocsátja, 's tudja, hogy a' csapás csak a' destinált jónak kifejtődése. – Ezt a' nagy igazságot prédikálja az én mostani szerencsétlenségem is.

Eddig, hogy magamat önnön magammal és a' világgal háládatlannak, telhetetlennek ne neveztessem, csendesesen nyögtem keresztem alatt. De mostan megérték az időök. Láttam én, hogy az újabb keserítések 's bántások újabb guttaütést okozhatnak, 's elrémlültem annak képzelteire, hogy akkor osztán úgy bánnak velem mint fél emberrel 's el vala végezve, hogy megházasodom.

205, 548

De kit? hol? miként? – Nem tudtam elmémet senkin megnyugtatni. Sokára az a' gondolat repült végig fejemen, hogy bár csak valakit lelhetnék, a' kiben fél annyi cultura, érett lélek 's kedvesség volna, mint Sophieban ismerek. Sophie felől nem mertem álmodni. Tudtam, hogy még mindég a' francia Emigráns Gróf Etoile Maximilien után vár, kivel 1800 olta világos jegyben volt 's szülőji eránt, kik engem 1784 olta tulajdon gyermekek gyanánt néztek, olly hűséggel voltam, hogy nekik nem magamat óhajtottam vőnek, hanem a' legragyogóbb, a' szeretetre legméltóbb Ifjat; 's a' gondolat semmi nyomot nem hagyta elmémben.

Azonban Sophienak emlékezetét elmémből elűzni akarván, annál makacsabban tapadt beléje a' gondolat. Nem remélvén semmit, feltettem magamban, hogy feljövök, 's elébb Pepivel, azután Sophieval szóllok; ha utamat kiadják, annál hamarabb állapodom meg valakiben másban.

205

Baranyi József Úr nekem egész bizodalmamat megérdemlette, de nem szóllottam senkinek, nem neki is. Láttam, hogy ha ezt a' lépést úgy teendém, hogy felőle senki se tudjon előre, az leginkább el fogja hitethetni a' világgal, hogy azt a' rút gyanút, azt a' gyalázatot, azokat a' bántásokat meg nem érdemlettem. Aug. 20-dika táján Baranyi Úr Váradra bément a' fixumok miatt. Tizennégy napi pihenő időnk maradván, addig Kázmért meg lehetett futni, mondám, 's megfutottam.

Hogy Regmeczen bé ne kelljen térnem, Ruszkának kerültem, hol a' húgomat Klárit, az Anyám haragja miatt, két esztendő olta meg nem látogattam. Maris már régen haza eresztetett Regmeczről 's én gondolhattam, hogy Ruszkán lesz: de az ő ottléte nem csak el nem ijesztett Ruszka felé venni utamat, sőt még unszolt; – tartoztam vele becsülemnek megmutatni, hogy nincs okom sem pirulni miatta, sem kerülni a' vele – lételt. A' gyanakodóknak szabad gondolniok a' mit akarnak.

Ruszkán két egész nap mulattam. Maris, kit a' húgom 9. esztendő's korában fogott 1171
szolgálatába, minden reggel bejött a' házhoz, 's csak alunni járt haza. Így módom volt
vele hosszasan elbeszéltetni mind azt, a' mi rajta a' Debreczenből való kiragadtatás olta
történt.

Ruszkán azt mondtam, hogy csak azért jövök Kázmérba, mert Semlyénben lenni
nem akarok, és Kázmérban is két esztendő olta nem voltam. 24. d. Aug. éjtszakára 205, 323, 548
Kázmérba értem.

Az vala szándékom, hogy mindeneknek előtte Pepivel szólljak. Láttam én, hogy az
én házasságom, az övének gátlására lehetne, 's több hűséggel voltam a' ház eránt, mint
hogy azt az én szerencsémnek feláldozni akarhassam. De Pepi nem vala a' háznál, más
napra várattatott. – Midőn mindég rejtegetvén Sophie előtt titkomat, azon vevém ma- 205, 323, 549
gamat észre, hogy benne vagyok a' nyilvánosságos declaratióban.

Szerencsésebb órában nem jöhettem én Kázmérba, mint éppen most. Sophie, 549
mihelytt a' székéről leszállék, mingyárt azzal álla előmbe, hogy meg van a' mit mindig
jövendöltem; Etoile megnyervén a' szabadságot a' haza mehetésre, 's látván hogy a'
Revolutzió ötet koldussá tette, egy három száz ezer livrával bíró személyt elvett, 's
Páris mellett egy falút vásárlott. A' levél nyolczad nappal azelőtt érkezék. – Ő Nagysága 205, 323, 550
a' Gróf kiuzene általa, hogy Ő nekem sokkal inkább barátom, mint hogy velem a' kö-
zönséges járt utat akarhassa tenni; 's a' helyett, hogy én szóljak vele, ő fog szóllani ve-
lem. – A' háznál Úriszék tartatott; 's ezek a' vendégek csak 27-dik Aug. oszlottak el;
ekkor veve elő a' Gróf.

Ő Nagysága azt kívánta, hogy minekelőtte gyűrűt váltanék, kérjem ki az Anyám'
akaratját. – Elébe terjesztettem a' Grófnak, hogy az Anyám az én jelentésemet nem
veheti másképpen mint örömmel; nem csak azért, mert lépésem végre felnyitja szemét,
hogy a' rettegett bolondságot elkövetni soha sem vala szándékom, hanem túl azon azért
is, mert Sophiet mindég megkülömböztetve kedvellette, 's a' ház eránt szíves barátság-
gal viseltetett. A' vallás külömbisége idegenséget okozhatna ugyan: de hiszen a' húgom
Klári pápista férjnél van, az öcsém Miklós pápista feleséget vett. De mind ezen tekinte-
teken kívül vagyon egy tekintet, a' melly tőlem egyenesen kívánja, hogy ezt a' lépést
az Anyámnak híre nélkül tegyem. Azt, hogy én Marist venni nem akartam, nekem nem
tartozik elhinni a' világ. Ha az Anyámnak hírével házasodom, azt fogják mondhatni,
hogy a' gondolat az Anyámban támadott, hogy Sophiet csak az Anyám kedvéért vet-
tem. Nem tagadhatom meg magamtól, illy mocsok után az elégtételt. Ő Nsga értette
okaimat, 's megengedte a' gyűrűváltást, úgy mindazáltal, hogy egyenesen megírom, mit
mond reá az Anyám, és ha csak fél szóval ellenzi is, légyen a' dolog olyan, mintha sem-
mi sem történt volna; 's ugyan ezért a' levél felérkezéséig nem csak a' Kázmér egész
környéke, de még a' cselédek is a' háznál, 's a' Plébánus, kinek Ő Nsgok szabad asztalt
engedtek, semmit sem tudtak felőle.

Ruszkán harmad napig kelle várakoznom Bátyám Krainik Úrnak haza érkezéséig, a' 205
ki Conscriptiún vala; mert a' húgomtól úgy elmennem hogy néki meg ne mondjam mi
esett, nem lehet, 's néki férje jelenlétében akartam elbeszélni. Az alatt Maris ismét
mindég a' háznál volt. Azokat, a' kik olly felette készek igaznak nézni a' gyanút, vigyá-
zóbbá teheti az a' bohóság, a' mit itt beszéllek: – Az inasom Plezsnyszki Ferencz, a'
ki nekem fogságomban is inasom volt, tudta tőlem, hogy megházasodtam. Kázmér és
Ruszka közt mondtam meg neki azt, de azzal a' parancsolattal, hogy Marisnak el ne

1171 beszéllje; félvén, hogy a' lyány hamarább mondja meg a' húgomnak mint én, a' melly méltó neheztelést támaszthatna. Leülvén az asztalhoz, a' lány ki 's be jött 's mindég nevetett az inasra. Én vettem észre a' nevetést, 's majd Marist néztem, majd az inast; tekintetem azt akará kitanulni, ha a' nevetés nem onnan jön-e, mert a' lyány már tudja. A' húgom megszóllala, hogy *ha Regmecziek látnák szemeim forgását, valamire magyarázhatnák*. Megvallottam, hogy azt nem cselekednék ok nélkül, azonban gyanújuk még is igazságtalan volna; 's megígértem a' húgomnak, hogy a' titkot férjének hazajövelekor megfejem. – Francz csakugyan megsúgta Marisnak mi történt; 's az a' boldogtalan leány, a' ki arról, hogy én őtet elveszem, soha nem álmodott, de hozzám szívesen attachirozva volt, 's Sophiet annak nézte, a' ki engem szerencsésné tehet, *örvendett szerencsémén*. Azután maga vallotta meg más nap, hogy Francztól mingyárt tudta, 's azt mondotta, hogy okosabb lépést nem tehettem.

Siettem Semlyénbe, 's mihielyt Bátyám Krainik Ur haza jött, másnap reggel mingyárt mentem. Maris a' falú' végén bucsúzott el tőlem; felültettem szekerembe, 's a' szomszéd faluig elvittem. Kért, hogy legyen gondom reá ezután is, 's szerezzem valamelly jó helyre. – 'S ezt a' lyányt, a' ki házasságom hírének örvendett midőn meghallotta, – a' kit Váradon azzal rettentettem-el az ott maradáستól, hogy ott elromolhat, *k.....nak* hitték, vádolták!

Ezen Ruszkán mulatásom ideje alatt beszéllte el nekem Maris, mik estenek vele Semlyénben, az úton, és Regmeczen. – Egy nap Zemplény Vármegyei Doctor Meczner Pál Ur Regmeczre ment-ki Ujhelyből. Az Anyám megnyitotta a' lyány ajtaját, hogy láthassa a' Doctort, 's akkor megszóllította: No k..., itt a' Doctor, megvizsgáltatlak, ha lyány vagy-e még? – *Szívesen Tekintetes Asszony! kész vagyok*, felele a' leány meg nem rettent képpel. 'S az anyám kiment.

A történet tökéletességére tartozik feljegyezni, hogy a' Maris' anyja, megértvén a' közhirből leányának fogva-tartását, Regmeczre ment, 's kérte a' lyányt. Asszonyám elfelejtette, hogy 9 esztendő előtt két fiáért esdeklett, 's megtagadta tőle a' lyányt, *kétségbeesve hagyta eltávozni az anyát*. – Egynehány nappal az után maga eresztette el, *édes leányomnak* nevezgetvén a' *k.....t*. József öcsém, a' ki őtet 12 esztendő's lyány korában egy szerviettnak a' mosásban lett eltévedése miatt úgy megrugdosta, hogy három hétig feküdt Ujhelyben gyógyító kéz között, a' sok Regmeczi pof és szitok után Kassán léteben *édes Marisomnak* szóllította. – Bizony az ember inkább érdemel szánást, mint gyűlölséget!

147, 148, 150,
205, 550

Septembernek 3-dika volt az a' nap, a' mellyen Semlyénbe értem. Késő vala az idő, az anyám ágyban feküdt, nem láttam jónak szóllani, 's jó éjtszakát kívántam. De más nap alig hallottam meg első szózatját, 's által mentem hozzá. Kilestem, mikor fog a' két szobaleány kifordulni, 's bécsuktam a' pitvar' ajtót, hogy fel nem háborítva szóllhassak. – Édes Asszonyám, mondám; nagy dolgokat kell elébe adnom Asszonyámnak, kérem, hallgasson ki mind végig; – két dologgal vádoltattam; *eggyik*, hogy Marissal vétkes ismeretségben éltem; *másik*, hogy el akarom venni. – Lárma; Intések, hogy térjek magamba, ismerjem meg vétkemet. Szitkok, hogy hazúg, lator, istentelen vagyok. – Hogy a' leány *nem k....* mondám beléugratva szavaiba, mutatja az, hogy kész vala magát a' vizitációnak alája vetni. Tagadta, hogy hazúgnak mondott. Mutatja az olly vádaknak mint a' Váradi velem-hálás, kézzel tapogatható hamis voltok. – Most azt a' fiát mentette, a' kit eddig mocskolt, 's mindég folyt a' lárma, a' siketítő szitok. – Szóllani akartam 's lárma. –

Kértem, 's lárma. – Ujra kértem, 's újra lárma. – Édes Asszonyám, mondám kifakadva, ¹¹⁷¹ Asszonyám nem engedi magát megnyugtatni, nem engedi, hogy csendesen szólljak, kéntelen vagyok azt elhadarni. Én megházasodtam – elholt! – elvettem Török Sophiet – új rándulat! imhol a' gyűrűje; ajánlom magamat is, a' mátkám is Asszonyámnak kegyességeibe. – Hiszen én – mindég – igen szerettem Sophiet! – Ez vala egész pihegő felelete. – Édes Asszonyám, mondám; a' Gróf azt kívánta, hogy előbb jelentsem bé etc. etc. Láttam, hogy az Anyámnak megpihenésre van szüksége, magában hagytam.

Az Anyám azonnal öltözött 's hírt vitt egy atyafinak. Hála Istennek édes Öcsém Asszony; az Isten meghallgatta az én könyörgésemet! – *Már azt neki meg kell adni, hogy derék, eszes személy monda egy más atyafiának: csuda, hogy a' fiamhoz adták.*

Én is kimentem 's a' húgomhoz mentem, Péchy Sándornéhoz. Igen nagy okom van azt hinni, hogy a' húgom már tudta, mikor hozzá mentem.

Más példából tudom, hogy a' kocsisom felesége, mihelytt beértem a' faluba, hírt terjeszte, mi történt. De akár tudta, akár nem, azt dicséretére kell megvallanom a' húgomnak, hogy úgy fogadott, a' mint nem vártam. Azon durvaság oltá, mellyet télben a' maga házánál tett velem, nem valék nála; 's midőn Marist Debreczenből kihozták, ő is szájának be varrásával fenyegette 's lyányt, hogy a' *k....* név ellen felriadt, 's azt mondta neki, hogy *h.... volna meg magát inkább a' csődörrel, mint velem.* – Most azt felelte, hogy jól tettem, hogy megházasodtam, 's azzal végzette-el, hogy *sajnálja és szégyelli a' mi télben esett.*

Megírtam Dienesnek, 's nem felelt. Két háznál Váradon azt mondták, hogy új stratagémát játszom, és a' Sophie színe alatt Marist fogom elvenni. – Megírtam Laczinak, 's nem felelt. – Megírtam Józsinak, 's nem felelt. – Julis is, Miklósné is feleltek.

Februáriusban Dienesnek négy levelet írtam, mindenikben előre köszöntvén a' Sophie képében, és jelentvén hogy mihelytt rosszul-léte engedni fogja, látogatására meggyünk; 's nem felelt. Susinak ezen idő alatt, csak a' mit az ártatlanul előhozódott beszédekből tudok, két levelet írt. A' ki úgy bánik, kéntelen osztán így is bänni; 's Asszonyám azt testvéreim' mocskolása gyanánt veszi nekem, hogy glosszák nélkül, szitkok nélkül elbeszéllem, mint bännak.

Kocsisom hozta a' levelet – sőt nem kocsisom, hanem Maszli, a' Regmeczi kerülő! – Regmeczre József öcsémhez. – Mellé vala téve a' Kázmérba 's Bárczay Ferencz régi barátomnak szólló. – Addig míg ez a' levél felérkezett, Kázmérban senki semmit nem tudott, sem Kázmérnak egész környékén. A' kázméri veres zsidó Újhelyben öszeakadt Maszlival, 's őtőle hallotta meg, hogy Sophie mátkám, 's hogy leveletem ő hozza. A' zsidó a' hírt meghozta Kázmérba, 's Sophie kéntelen volt a' levélért küldeni. József öcsém megtartóztatta, 's azt felelte, hogy Mecznernek adta által.

Az anyám nekem két ízben 500 f., mindössze 1000 ftot ada kikészítésül. Sophie ²⁰⁶ engem minden ajándéktól önként dispensált, dispensált minden cifrától is, 's azt ígértük egymásnak, hogy pénzünket a' ház szükségére fordítjuk. Én emlékeztettem az Anyámat a' májusi ígéretre, hogy a' Semlyéni pusztatelket 's mellette lévő földet nekem adja, instruál, és lakóul, míg amott építhetek, a' Bossányi János-féle házat nékem engedi. A' leveleket a' Conscriptió elvégzésekor írtam Bagosról, minthogy májusban azt ígérte, hogy ennek elvégzésekor ereszt külön. Azt izente, hogy szóval végez velem olyanokat, nem levél által. Szóllottam. Ide engedte a' házat. Megvettem a' deszkát, hogy bédeszskáztathassék a' ház; tudtával, engedelmével vitetett a' deszka tulajdon béres-sze-

1171 kerén az asztaloshoz, tudtával készítettem a' Bossányi János' házára, ajtót, ablakot: 's meg nem tudtam fogni, mit teszen az, hogy az asztalos azt feleli, hogy az Anyám contremandálta a' munkát; mit az, hogy a' Bossányi János házában lakó ember azt feleli, hogy néki parancsolatja van, hogy ki ne mozduljon.

Az Anyám octóbernek utolsó napjaiban Kólyra megy szüretelni, 's onnan küldi hozzám a' mészárszék zsidáját azzal az izenettel, hogy Sophiet ne vigyem a' Bossányi János házához, hanem hozzam hozzá. Úgy mindent csinál érttem. Ha ezt nem akar-nám, vigyem Keserűbe. Ezen kettős conditiótól függ egész anyaisága. Ekkor nyílt fel a' szemem. Kéntelen valék a' két rossz közt a' kisebbiket választani, *Keserűt* választottam, *igen keserűen*, azt híven, hogy oda csak zsellérségbe küldenek, 's tavasszal épülni fog a' házam.

206 Comáromy Ferencz, a' tiszteletre méltó Lajos fija Tornynos-Németiből lejött a' Kólyi hegyre, és ott az Anyámnak elbeszélte, hogy én Marist felvettem a' szekeremre, 's elvittem a' szomszéd faluig. – A' mint én felmentem a' hegyre, ennek praetextusa alatt, olly irtóztató keménységgel fogadott engem az anyám, a' millyet képzelni nem lehet. Miklós öcsémnek, a' ki Szúnyogdról oda méne-álta, azt mondotta, minekutánna én onnan a' lakodalmam miatt feljöttem, hogy *csak azt bánja, hogy meg nem verettetett*.

Ennek a' haragnak három oka volt: 1. hogy a' lakodalom terminusát nem az Anyám 206 tette, 2. hogy Maris a' szekeremben volt, 3. hogy a' mint József öcsém állította, azt írtam Bárczay Ferencznek, hogy *én kevélyen tekintek le ezután a' testvéreimre, mert az én feleségem mágnás leány*. Alább majd meglátjuk, ha írtam e? a' lakodalom terminusa is elő fog fordulni. Én az Anyámat arra kértem, hogy jelenne meg a' lakodalmamon. Ez ugyan, mondtam, nem szokás: de az én házasságom, az első lépésen kezdvén, nem a' szokás, hanem az ész szerint ment; Asszonyám jól van és jól volt a' Kázméri házzal, Asszonyám örömmel fog fogadtatni. – A' Gróf József öcsémnek levelet írt 's invitálta a' lakodalom- 186, 206, 550 ra. Az öcsém az én lakodalmom' napján Balajton volt 's Ipáját temette: de az odaindu-lás előtt vévén a' levelet, felelhetett volna reá, 's nem felelt.

186, 207 16 d. Novemberben meghalljuk, hogy József öcsém már megjött Balajtról, 's a' Grófné Sophieval 's velem által megyen hozzájuk, megteszi az etikett vizitet. Nem ad-ták vissza. Azt mondták, hogy Sophie már is kevélyebb, mint volt és azt a' reflexiót csinálták, hogy micsoda beszéd már az, a' mit én ott vittem, hogy francziául nem mondják *kávét inni*, hanem kávét venni (*prendre du caffè, nem boire du caffè*).

Az esketés actusáról kijöven, az vala első dolgom, hogy az Anyámnak levelet írtam, jelentettem, hogy az esketés megvagyon; kértem anyai áldását, megköszöntem eddig mutatott kegyességeit, 's ajánlottam magamat 's feleségemet anyai gratiájába. Sophie 207, 551 egy mandolatortát küldte az Anyámnak, tudván, hogy azt szereti; a' Gróf pedig egy emberséggel teljes levelet. – Az Anyám nékem is, a' Grófnak is egy Anyához illő vá-laszt adott, 's azt parancsolta, hogy' kérjem a' Grófot, hogy szenvedjen meg a' házánál, míg maga feljő, 's magával le viszen. – Melly szép kezdete a' dolognak!

Azonban már Decembernek is elmúlt vala egy harmada; 's az Anyám még sem jött. 186 Nem akarván általhágni parancsolatját, Sophiet ide hagytam, 's magam Semlyénbe in-dultam. 186, 207 Kenézlőn öszve akadtam az Anyámmal és József öcsémmel. El vala felejtve lelkemben minden bántás, egész szívességgel mondtam Józsinak, hogy voltam a' felesé-génél; egészséges; a' fiának a' fogaira baja volt, de jobban van. – Nem felelt.

Éjtszakára meghálván Patakon 's ott nem tudom ki hozódván elő a' beszédben, Józsi 1171
protestált a' Nagyságos titulus ellen, 's azt sajnálta, hogy nem *Tisztartónak* neveltetett.
Jun. 27-dikén arrogantiával emlegette a' Consil. 's Ord. V. Ispán Ipát, most minden
distinctió bolondság volt *szájában*. Ha az volt e vallyon *szívében* is? – Előhozódván a'
Kólyi szüret egyik históriája, hogy Halmágyi László puskát kapott ott a' sógorára,
Domokos Jakabra, azt mondta, hogy *úgy kell! kár is volna kevesebbet* kezdeni. – Mind
ezek mutatták dühét; de az előttem nem vala újság.

Regmeczre érvén délre, egész nap ott mulattam; de levelet küldöttem Sophienak,
jelentettem vissza tértemet, 's kértem, hogy készülne úgy hogy másnap által jöhessen.
Érte jöttem reggel 's a' Grófné ismét elkísért.

József öcsém nem mulasztotta el a' szurkálásokat, a' hol lehetett. Nagy sopánkodva
beszélte el, úgy hogy én halljam, melly szerencsétlen házasságot tett most a' felesége'
tantijának, a' Pozsonyban lakó Elekné Asszonynak egyik fija; 's az egész *szerencsétlen-*
ség abban állott, hogy Pápista feleséget veve. Pedig ugyan azon Asszonyságnak egy más
gyermek is Pápistához ment már azelőtt. Ezt József öcsém világosan mondotta. Én
nem szóllottam belé, de az Anyám közt és között egy kis csetépaté támadt.

Novembernek 11-dike olta Januárnak 26-dikáig éltem hatod magammal és lóval 1178
Kázmérban. Ezen hosszú idő alatt a' Gróf háromszor ebédelt Regmeczen, 's az ebéd
soha sem volt dőzsölés, erszényt-pusztító. Ezt az öcsém megsokallotta. Öszvezőrdült
az Anyámmal. Az Anyám izent, hogy menjek le, mert baj van a' háznál, 's izenjek
Klárinak, hogy jőjjön. Csak kevés nappal indultak el Semlyén felé a' Sophie' szekerei, 's
József öcsémnek eszébe jutott, hogy kevesebb kelle Balajtról elhozni a' bútort, 's lángot
vetett a

Öt nap mulattam Regmeczen, 's örültem, hogy az Anyámmal éreztetem egész gyer-
meki hűségemet, 's hogy a' tavalyi keserítéseknek, gutaütetésnek emlékezete el van
törölve. Példátlan békességgel tűrtem az Öcsém dühösségeit, gorombaságát; a' millyen
péld. ok. az volt, hogy leülvén az asztalhoz ő és felesége, és én Sophie, ámbár mi ketten
úgy vivénk a' dolgot, hogy a' leves alatt kezdvén a' poszpászig mindég csevegtünk, hogy
végre lesz valami alkalmatosságok beszédünkbe egyveledni, sem az öcsém, sem a' me-
nyem belé nem szóllottak és olly némán költek fel, a' hogy leültek. Csak egyszer ra-
gadta el az öcsémet az elkeseredés 's akkor a' feleségéhez fordulván, ezt mondá neki:
Láttalak már én, jónak, rosznak; láttalak szépnek, rúttnak; láttalak gazdagnak, szegénynek.
– Öt nap tűrtem ezeket láttatlannak tévén a' miket láttam, hallatlannak, a' miket hallot-
tam. De mindennek van határa; 's a' szemtelen ember a' delicatesszt meg nem érti:
végre én is kifakadtam. Hadd hozzam elő némelly példáját újabbi gorombaságoknak, 's
nevetséges irigységeknek.

Ha gróf nem volt is az atyám, mondá egykor Ragályi Mária *derekabb ember volt* 188, 208
mint az övé. Pedig az ő atyját senki sem bántotta. – Sophie egy vasszín atlasz téli ruhá-
ba szállott le a' szekérből, sárga selyem felbával prémezettben, 's alatta petinet csipke
nyakkendő volt. Ötet a' menyem lopva tetőtől fogva talpig recenseálta, nem azzal az
asszonyi interével, a' mellyet a' jó circulusokban 's barátnék közt látni, hanem *kis-vá-*
rosi czélobból; 's egykor, míg én az Anyám szobájában írok, 's a' menyem a' kemencze
mellett ül, az öcsém fel 's alá jár a' szobában, 's ezt mondja: *Petinet uram* tavaly volt a'
módi; ez idén a' *zephir* a' módi: *Nem szánnám eltördelni a' kezét, a' ki legelsőben vette fel*
a' sárga felbát. *Nem szenvedhetem azt!* Ezek az ő tulajdon szavai, 's hízelkedem vele,

1178 hogy az expressiókon kiismerszik, hogy azok az övéi, és nem az enyéme. – Nékem a' csizmánom fekete filz posztó papucsom volt, mint a' millyenben az útszákon járnak és kocsiban. *Mágnási cipők!* ez vala a' József öcsém criticája. Szerencsétlenségére ezután kevés nappal Miklós Regmeczre érkezett 's az inasa olyan papucsba szállott-le a' szeréből – *Nem bántam volna úgy segéljen, én, monda, ha elvette volna is Marist!* 'S elhiszem, a' mit mondott; úgy az az öröme lett volna, hogy szabadon nevezhetett volna bolondnak, a' helyett, hogy most a' Grofi titulus bántotta. (Erre a' cikkelyre azt kell
206 megjegyezmem, hogy ő azt mondotta, mikor házasodott, – Asszonyám rá a' tanú – hogy *Ragályi Mária ugyan soha sem hált volna az oldala mellett, de az csiklándoztatta, hogy Consiliarius 's Ord. V. Ispán' leánya.* Az ilyen gondolkozású ember más felől is úgy gondolkozik, mint maga felől, 's abban is bolond gőzt keres, a' kiben az nincs.) – Ugyan csak Asszonyámnak mondotta felőlem, hogy *velem a' mennyországban sem akar együtt élni.* A' felelet az vala rá, hogy nincs mit félnie tőlem; a' hogy indultunk, nem egy helyre fogunk jutni.

Igy mentek ezek mind azon szemtelenségig, hogy egy házban hálván én az Anyámmal, bennünket *lopva kihallgatott.* Nem volt egy szavam is a' mellyet szégyelnem kellene; 's más nap, midőn ezért Asszonyámnak szemrehányásokat tett, bátran tettem szemébe.

A' tűz az Anyám között és ő köztte még nagyobb lett. Egykor délben azt mondotta feleségének, hogy van nem tudom immár hány esztendeje, miolta annyit nem írt, mint 24 óra olta. Azt hittem, hogy ismét Contrastban akar velem lenni, 's nékem ad vad ütést, hogy én írogatok, olvasgatok: de megcsaltam magamat. Egynehány esztendei számadását hozta-bé az Anyámnak; az Anyám felugrott, 's ezen igen nevezetes szókkal széljel tépvén a' papirokat utánna lökte: *Nem voltál nekem, gaz disznó soha számadó szolgál; ne!*

208 Miklós véletlenül, váratlanul érkezik. Látja a' lármát, József öcsém félre viszi, panaszkodik. Még mindég hallgattam. Midőn csaknem vacsorához ülnénk (18. Január) Józsi azt parancsolja, hogy Miklósnak vetessen a' felesége ágyat; 's valami olly formát vét mellé, hogy semmi az, hogy az ágy a' *tiéd.* Tudniillik a' feleségéé. Ezt mondván megtámaszkodik ingerlő móddal, mint midőn engem provocált, hogy kapjak belé, ha merem, az ajtó feléhez, 's lenéz az Anyámra, a' ki hátát a' kemenczének vetette. Klári is ott ült. Én benn valék a' szobában. Az Anyám felpattant 's a' sírásig lágyult el. Ez vala a' signál a' csatára. Most szóllottam meg. Ez, mondám, gázság a' mit csinálsz. Ő is szóllott, én is szóllottam: mit? azt a' Mindentudó Isten tudhatja; az elme akkor nincs olly csendben, hogy minden szóra emlékezzék; végre Józsi a' két kezét a' kaputrok alá görbíti, mintegy csipejére, 's mellyel 's fővel nekem rugtat. Hohó! értem, mondám, megemlékezhén, hogy ezt kereste Jun. 27. d. két ízben 's azt írta Klárinak, hogy *meg sem mertem motszanni;* 's észre sem vette magát, midőn a' kaputrok' galléra mind a' két két kezemben volt. Klári is szóllott az Anyám is. Mind ketten nekünk jöttek 's elválasztottak. Egyszerre eleresztettem. Nekem csak az vala szándékom, hogy éreztesssem vele, hogy a' *nem-motszanás* nem *ijedés* vala. Ragályi Mária előjött és azt panaszlotta elkese-re-dve, *Látod Klári, te azt mondtad, hogy én olly rút vagyok, hogy csudálkozol, mint szerethet engem az Uram.* – Melly szemrehányás! melly megbántás, valakit szépnem tartani! Több is vala ilyen. Isten tudja már, mint lett vége.

Azalatt míg én Kázmérba szaladtam, Miklós azt proponálja az Anyámnak, hogy ¹¹⁷⁸ Regmeczet adja Arendába Józsinak. Megkészült. Péter Bátyám csinálta ki a' summát a' szerint a' hogy Józsi minden bedictált. Én akkor mentem oda, mindön consumálva volt. Jónak nem tartottam. De nem vala szavam hozzá.

Minekelőtte Klári elment volna, egy Józsit megdicsőítő dolog történt. Ő Klárit az Anyámnál halálos gyűlötségbe hozta volt. Klári mutatta nekem a' reá írt anyai leveleket. Éppen a' Józsi vádjai közt, a' mellyeket Klári ellen tett, volt egy, a' melly kisütötte azt megczáfolyhatatlanul, hogy a' panaszt nem Klári tette Józsi előtt, hanem Klári előtt Józsi. – Józsi confrontáltatott. Tagadni akarta, 's ezt mondta: *Hamis a' Néném asszony lelke!* Klári visszaadta a' szót; *Hamis a' te lelked Józsi.* A' környüállás a' vádat a' Józsi nyakába sütötte. Klári az Anyámmal megbékélt 's elment. Január vége felé levelem érkezik Biharból, hogy a' conscriptiót kevés napok alatt bé kell adni, azért menjek. A' levelet közlöttem az Anyámmal 's azt a' feleletet kaptam, hogy menjek tehát, az Anyám egéssége még úgy is soká nem fogja megengedni, hogy menjen.

Jan. 26 d. útnak indúltam. Az Anyám száz forintot adott útra 's költségre. A' keserűi ház meg vala deszkázva. Holminkat általhordattuk. Azonban meghallom, hogy Dienes neheztel Keserű miatt, 's mindenfelé az a' panasz terjedett el, hogy *én ötet Keserűnek birtokából kivettem.* Ez nekem fájt. Rég olta szálkának láttam magamat némelly testvéreim' szemekben, 's íme az Anyám Dienesnek színt ad velem öszveháborodhatni. Pedig Keserű egy nyomorult viskóval a' temető szélén, nem érdemli azt. A' mint az Anyám lejött, elébe adtam sérelmemet, 's azt mondtam propositiójára, hogy inkább egy ideig a' háznál maradok. Engedelmevel, hírével, a' pusztá telek már körül vala sánczolva két oldalról, a' harmadik felől vesszővel akarám béfonatni. Az Anyám azt mondta, hogy deszkát kell venni, nem vesszőt; hogy téglát, vályogot kell vettetni; 's nem csinála semmit. Munka, foglalatosság, gyarapodás nélkül töltöttük napjainkat. Disznainak nem adatott tengerit, 's azok úgy oda lettek, hogy tavaszi malaczok nem volt 's még ez idén sem igen lesz; az legalább igaz, hogy még 30 d. Jul. olly hitványok voltak, mint tavasszal, és hogy a' kondás 's az egész falu azt mondja, hogy soha rosszabb sertést nem látott. Azt mondta, hogy nem a' rosz tartás az oka, hanem a' tavalyi járvány betegség; de a' Nyíri disznó, melly ezzel együtt jár, igen jó, mert a' góréból jól tartották. Bemutattam, ¹⁸⁸ hogy a' Nyíriné veje lopásban találtatott. Elnézte, 's azzal vádolt, hogy más szöll belőlem, az, a' ki Nyíritől meg akarja fosztattatni.

Sophie Áprilisnak vége felé egynehány ízben fessengette egész delicatesszel azt a' kérdést, hogy mit kezdjünk? Mit? hát csak úgy? azt vala a' felelet.

Hat holnapja múla-el házassági együtt lételünknek, 's 100 frtnál többet nem ada, sem semmit nem, a' mihez látni lehetett volna. Sophienak a' ház legszorosabb barátjai azt tanácslották, hogy ne tartson sem tehenet, sem apró marhát, mert abból história lesz. Illy környüállások közt, maga proponálta az Anyám, hogy a' Pepi lakodalma miatt a' B. Vécsey Miklós kisasszonyával jöjjünk-fel.

Szerencsénkre Sophienak a' még Regmeczen adott 37 latból álló ezüst Aufsatzon kívül 300 forintot ada, hogy azon vegyen gyémánt, főkötdőbe való, rózsát, 's azt tette mellé, hogy az én kezembe ne adja, külömben mind postára megyen. – Ezen 300 f. nélkül meg nem tudtam volna indulni.

Kassára érvén, elkeseredve írtam egy levelet; végye gondolóra, hogy midőn az ¹⁵⁸ öcsém megházasodék, postilion, stiblis 's 9 forintos kalapú kocsis fogott a' szekerébe,

1178 az enyémbe gubás – hogy Józsinak 840 f. ára ezüst jött, 's két vagy három rendbeli arany ékesség; – hogy Józsinak azonnal épült a' ház, az istálló, úgy hogy 3 hónap alatt el vala készülve lakója; engem pedig egy paraszt formájú nedves viskóba akara küldeni Keszérűbe; – hogy 6 holnapja, hogy feleséges ember vagyok, 's nincs semmim; 's költségemre 100 ftnál többet nem ada 'stbb. – Hogy szégyellem a' dolgot Sophiet előtt is, 's nem tudom mint jelenjek meg Kázmértt. – Nem felelt; de másoknak azt panaszlotta, hogy egy impertinens levelet írtam reá.

192, 209 Kázmérba érvén, a' Gróf és a' Grófné meg nem tudták fogni, mi történhetett, hogy az Anyám közttem és József öcsém közt ezt a' *külömbiséget teszi*. Én azt óhajtottam, hogy a' Gróf Sophiet tartóztassa meg, mert láttam a' veszedelmet, 's tudtam, hogy históriák fognak esni, szóllanom kell, 's akkor osztán az Anyám vastag falatokat nyelet velem; pedig Sophie viselős és mindég beteg volt. Még Regmeczen, midőn az Anyám lábánál olly nyúgodtan, olly gyermeki hűséggel ültem, a' hogy' nem még soha, megmondottam én azt, hogy mihellyt tűz lesz azonnal kikapom Sophiet, hogy úgy ne járjon, mint a' két menyem járt. – A' Gróf megelőzte kívánságomat, 's azt kérdezte tőlem, ha nem tetszene e nekem Sophiet itt hagyni. Örvendve fogadtam el a' propositiót, 's jónak láttam, hogy Ő Nsga az Anyámnak írjon. Ő Nsga írt, 's nem titkolta el atyai illetődését azon, hogy a' leánya másképpen fogadtatott, mint Ragályi Mária. Az Anyám vette a' levelet, 's sem Ő Nsgának nem felelt, sem nekem nem szóllott.

193, 209 Asszonyám Júniusnak 4-dikén indul Regmeczre, és semmit sem teszen. Ez desperátióba vitt. Ekkor egy hosszú levelet írtam Péter Bátyám Uramnak, a' ki felől azt mondá az Anyám, hogy vele fog tanácskozni, 's elébe adtam sérelmemet. A' levelet Ő Nsgának maga hozta-fel az Anyám. Kértem Ő Nsgát, hogy a' levelet olvassa-meg, és talán nyernénk vele, ha Ő Nsga azt nem a' Bátyámnak, hanem magának az Anyámnak adná.

193, 209 Megérkezvén a' levél, Ő Nsga általmene Regmeczre. – Kedvetlen vendég vala, nem úgy, mint Deczemberben, mert sokáig várakoztatták az ebédlőben. Végre előeresztetik, de hideg képpel fogadtatott el. Köszöntést mond a' Grófnétól, kézcsókot Sophietől. Az Anyám kérdi, hogy van az, hogy Sophie nem jön hozzá? A' Gróf beszéli, melly nehezen viseli terhét. – Terhes én is voltam 's még is el tudtam menni, a' hová kellett; 's leczke annyi, a' mennyi kívántatott. – Végre Ő Nsga kérdi, ha vette e az Anyám az általam küldött levelet? Igen! a' *jó fiam* ide adta. – Kérdi a' Gróf, hogy mit méltóztatik erántunk végezni? – Én? semmit! A' Gróf hírem nélkül adta neki a' lyányát; – ő hírem akaratom nélkül házasodott meg. – De Tektes Asszony, az illendőség... Itt belé ugrik szavába: Én a' Gróftól illendőséget nem tanulok, hanem a' Gróf fog tőlem – azt tanulni én ide nem jöttem, annyival inkább nem gorombaságokat hallani! ez vala a' felelet 's vége lett vala a' vizitának.

A' kocsisom levelekkel jött fel Kázmérba 's Regmeczre, 's a' Grófné nekem megírta a' mi Ő Nsgával Regmeczen történt; egy úttal pedig következő levelét hozta hozzá az Anyámnak:⁴⁰⁵

Elrettenve ezen haladék nélkül ott hagytam Semlyént, hogy a' Grófot a' szenvedett kedvetlenségért enyhíthessem, 's dolgomhoz magam láthassak. Ha meg tudtam volna

⁴⁰⁵ [Dékáni jegyzete: „A levél másolatát nem írta be, csak a neki hagyott üres hely van meg. Közlő.”]

álmodni, hogy az Anyám a' Gróf megjelenését, 's Vejének, lyányának, 's születéséhez 1178
közelítő unokájának dolga eránt való gondjait bántásnak, 's idegen dologba való avatko-
zásnak veszi, mindent elszenvedtem volna inkább, minthogy pártomra keljen. De én azt
hittem, hogy megjelenése, 's bizodalmas kérése még kedvesen fog vétettetni. A' Gróf jó
tónusa isméretes mindeneknél: egészen más effectusát vártam.

Felérvén Kázmérba Júniusnak utolsó napjaiban, 's nem tiszteletlenségből, hanem 194, 210
félelemből 's okosságból kerülvén el Regmeczet (mert azok körül nem jó forogni, a' kik
botról gondolkozhatnak) 's meghallván, hogy a' Bátyám nincs oda haza, levél által
jelentettem-bé magam' más napra. 30 d. Jún. által mentem, 's az Anyámat és Józsit ott 194, 210, 217
leltem. Péter Bátyám nékem szóval négy propositiót téve, 's azt akarta, hogy válasszak
mingyárt, hozzá adván, hogy menjek a' háztól, és magamat semmibe ne avassam. –
Váratlanul esett a' dolog; tüzetem el kelle hűteni; kimentem. Vissza jövé, mondtam,
hogy a' választásra fontolás kell, írva adom feleletemet, 's fogattam.

Rendes, hogy az Öcsém azt akarván mutatni, hogy a' dolgot nem kormányozza, ki-
ment, de a' *szoba ajtaja mellett álló széken* helyet fogott, 's bejövé, magyarázott!

Egy óra alatt Újhelyből írtam Péter Bátyámnak, 's kértem, jegyezné fel a'
punctumokat, mert valamit hibásan találok érteni.

3-dik Jul. ezt vettem feleletül:

194, 210, 1186

A' választásomra bízott Punctumok.

Minekutánna Ferencz fiam az én ő eránta való anyaságommal meg nem elégszik, –
(noha arról az egész engem ismerő világ bizonytságot tehet, és noha én neki a' fogsága
alatt tett költségeken és az ő adósságainak fizetésén kívül, mingyárt kiszabadulásával
fekvő jószágot is adtam és resignáltam, mellyből akkor mingyárt 480 Rftot bé is vett;
Ezen felyül adtam neki 11 tehenet, 1 bikát, 12 harmadfű tinót, adtam én 20 disznót,
Józsi is 20 süldőt; vettem neki 142 darab juhot, vettem 4 lovat, kocsit, azután a' resignált
jószágot megvetvén, kicsinyelvén Semlyénbe való jövetelével kibecsültettem Kólyon
egy szőlőt hatszáz egynehány forinton – hogy azt ő műveltesse, 's hasznát vehesse.

Ezen felyül mind eddig mind maga, mind cselédje, mind minden névvel megnevez-
hető állatja az enyémet ette, éppen úgy, mint a' Józsié – tavaly pedig noha hírem nélkül
megházasodott, kikészítésére ezer Rf. készpénzt; ezen felyül a' kocsijához kész bőro-
ket 's vásznat adtam, 's minden gazdaságbeli 's gazdaszonyságbeli eszközökkel kiké-
szítettem az ezüst aufsatzomat – és a' feleségének egyszerre 300 Rftot kész pénzt több
egykori, máskori adásomon felyül kiszabadulása olta adtam – hanem mind engemet,
mind a' testvéreit mocskolni meg nem szűnik, rajtam nevezetesen, hogy külön mehes-
sen, külön jószágért, félretévén az nékem tartozó tiszteletet, impertinenskedik.

'S ezekből a' maga illetlen viseleteiből noha keservesen de eléggé világosan látom,
hogy az ötet fenyegető veszedelemtől meg nem menthetem. Hogy mind magam szemé-
lyében többé tőle ne háborgattassam, 's bosszantassam, mind a' házamnak békessége
lehessen, jó és egyenes lélekkel megfontolván kötelességem szerint mind a' magamat,
mind a' ház körülállását, mind az ő állapotját, íme vagy három propositiót teszek
elibe; én jó lélekkel sem mást, sem többet nem is adhatok, nem is adok. Válasszon
azokból maga, a' melyik tetszik. Elválasztván minekutánna ennyire vitte mind maga,
mind az Ipája a' dolgot, declarálom, hogy idő halasztás nélkül menjen; mind nekem,
mind a' testvéreinek békét hagyjon örökre; most pedig magáról Reversálist adjon, hogy

1186 engem többé míg élek sem nem bosszant, sem nem háborít, sem nem keserít; mellyet ha meg fog állani, kérem az Istent, hogy felejtse el azokat a' sok számtalan tiszteletlenségeket, és méltatlanságokat, mellyeket rajtam Anyán rég olta követ, 's áldja-meg jó erkölccsel, ésszel 's jó szívvel.

Az első propositió. Hogy tőlem időhalasztás nélkül külön menvén végye lakását, a' hol tetszik. Én minden esztendőben adok neki ezer Rftot olly formán, hogy a' Kólyi szőlőnek, mint maga több leveleiben írja, 300 Rf. lévén a' haszna, az az 1000 ftba imputáltatik. 'S e' szerint én még a' szőlőhöz esztendőnként 700 Rf. adok.

A' második propositió. Hogy az épületjébe, mellyet az én sok és keserves költségemmel tulajdon magának a' Serháznál épített és a' mellyet soha sem egyik, sem másik testvére különben sem acceptálhat, menjen lakni. Úgy is már régen készek az ablakrámak és a' duplaajtók is; hogy konyhakertje lehessen, azon darab földet, melly van az épület mellett, az Újhelybe és Nagy-Bányácskára vivő szekérútak között a' Szakszon és több Zselléreim földeken kívül oda adom, úgy mindazonáltal, hogy az több ide való birtokomnak, 's gazdaságomnak, sem nyilván, sem alattomban semmiféle rövidséget, 's hátramaradást ne okozzon. Ezen felyül odaadom neki a' Jesztrebi egész jószágomat minden haszonvételeivel és hogy szőlője is lehessen, a' Mátyásházi hegyen, azon plágát, mellyből most nekem dézmát adnak, egészen kibecsültetem, 's ki is fizetem az ősszel szüret után, mert most törvényesen nem lehet. Ha ezt választja, minthogy már itten kap szólót, a' Kólyit különben is messze lévén, magamnak tartom.

A' harmadik propositió. Hogyha a' Serháznál való épületjébe nem megyen, mellyet újra is declarálok, hogy minthogy az ő fantáziája által épült, senkié másé nem lehet, hanem az övé valaha is. De most az oda menetelre nem kényszerítem. Tehát menjen a' Bossányi János féle udvarba, az úgy is Uri-formájú. Itten magamnak csak a' nagyobb ágát tartom-fel a' pinczéimnek, a' míg élek, a' kisebbiket használja. Ehhez adok neki: ott minden mezőben (a' hol lelkem isméréstiben minden környüállásokat összevetvén, jónak fogom látni) mingyárt lemenetelemmel ötven köblös földet olly formán, hogy tiszta búzát tíz köblöt, gabonát pedig negyvenet vethessen, úgy szintén tavaszt is, ehhez adok annyi rétet, a' mennyit az én környüállásaim is megengednek, az ő szükségei is kívánhatnak, mind a' földeket, mind a' rétet lemenetelemmel mingyárt ki is mutatom most, hogy többé soha vele bajom ne legyen; magot már adtam, a' miből vethet.

Búzát szemül adok vetésre valót, mihelytt ki lesz nyomtatva. Ehhez, hogy a' földet legyen kinek meg is művelni, adok neki négy marhát, embert neki Semlyénben, kiknek ketteje Urbariális telken laknak, a' más ketteje pedig ollyan, hogy azoknak földet rétet az Uraság, 's ezután a' fiam adjon; négy telek után való erdőbeli és korcsmabeli jövedelemet is oda adom, a' Kólyi szőlejét használni 's műveltetni.

A' negyedik propositió. Hogy ugyancsak Semlyénben, ha a' Bossányi János féle Uri formájú udvar nem tetszik, a' helyett vegye azt a' Curiát, a' mit már körül is sánczoltatott. Ehhez is hozzáadom a' fellyebb megírt négy telket, mind az erdő, mind a' korcsmabeli hasznával. Ehhez is adok minden mezőben ötven köblös földet ott, a' hol én fogom legjobbnak látni a' nélkül, hogy a' fiam kötölőzködjön. A' mit teszek, most is, ezután is megfontolva, a' környüállásokat összevetve cselekszem. Rétet is ott és annyit a' hol és a' mennyit a' környüállásaim engedik, és a' Kólyi szólót.

A' marhája és sertése ki van adva. Hogy béres ökre is legyen, lemenetelemmel mingyárt kiszakasztatok a' gulyámból négy tinót, 's azt azonnal által adom, és mind

ezeket mi egyebet magával külön vivén, hogy szekere ekéje lehessen, az olly nehezen 1186
várt gazdálkodáshoz láthasson, ötszáz Rftot kész pénzt is adok Lőrinczi napi szabad-
ságkor. Ezeken kívül én sem többet, sem mást nem tudok adni. Bár mindenik gyerme-
kemnek egy-egy Dominiumot adhatnék.

Ezeket tehát fontolja meg 's ezekből tetszése szerint válasszon, éntőlem mindenével
időhalasztás nélkül, a' mit régen óhajtok, külön menjen 's valamint ezt, úgy azt is anyai
hatalommal megkívánom, hogy énnékem írva adjon magáról Reversalist, hogy míg én
élek, soha engem sem nem háborít, sem nem bosszant, sem nem ingerel, sem nem ke-
serít; még pedig sem világosan, sem alattomban 's a' testvérei mocskolásától is megszű-
nik. Továbbá azt is megkívánom, és magamnak ezzel kikérem, hogy a' kinek az én
dolgomhoz köze nincs, soha többé magát az én dolgaimba semmiféleképpen ne avassa,
nem úgy, mint most; űzze a' magát.

Sign. Alsó-Regmecz, 1. Jul., 1805.

Árva Bossányi Susánna m. pr.
Coram me Petro de Kazincz m. pr.

Jegyzések a' Punctumokra.

Ez az adott és resignált, de Semlyéni lakásom miatt is, azért is, mert az, az érettek
elvett, fogságom előtt bírt portiómnál az én okaimra nézve alább való volt, el nem foga-
dott fekvő jószág, a' *Toronyi* szőlő vala; az az: az adott 480 f. hasznót 1801-ben.

Kértem sok ízben asszonyámat, hogy tétesse-fel, mibe kerültem fogságom alatt, 's
mim maradt 's mit vettem volna be, mibe kerültem volna, ha fogva nem voltam volna.

A' kocsit magam vettem a' *Toronyi* szőlő 480 ftból álló jövedelméből.

A' juh nem 142 darab volt, hanem 84, párja nyolczadfél vonás forintjával. – Die 30^a
Obr. 1801.

Mennyi tehenem volt az Asszonyám' anyai ajándékából, 1793-ban Januáriusban,
még meg van a' jegyzés.

Mennyi lovat hagytam itthon, elő tudom adni.

A' megfogattatásomkor itt maradt sertéseim számát nem lelem sehol feljegyezve, de
nem hiszem, hogy 40-nél kevesebb lett volna. Asszonyám nekem visszajövetelemkor,
Aug. 4 d. 1801. adott 6 öreg koczát, 13 süldő 2 esztendő s koczát, 1 két esztendő s kant
és 20 idei malacot.

Megvetvén, de *kérelemmel*, nem *tiszteletlen visszaadással*; 's nem *kicsinyelvén*, mert
én máig sem tudom mit hozhat be; hanem azért, mert nem ott bírván a' hol laknom
kellett 's lehetett, veszedelmesnek néztem.

Az én jegyzésemben, mellyet Anyám dictált 525 Rf. 59 x. áll.

De nem olly számban, mint a' Józsié, a' ki 1804-ben 1200 f. ára disznót adott el, 's ez
idén még hetvenhét disznót hagyott a' nyájban.

A' reám vont meg nem érdemlett gyalázat ezt elmulthatatlan kötelességemmé tette;
's azt vettem el a' kit Asszonyám *örömmel fogadott* a' házába, 's a' ki felől *csudálkozott*,
hogy hozzám jött: és a' ki mind születésére, mind erszényére, mind culturájára, mind
formájára *nékem* szerencsének tartattatik; 's olly világos kikötéssel, hogy gyűrű váltá-
som csak annyi volt, az Asszonyám megegyezéséig, mint egy simplex béjelentés az
én részemről és egy simplex biztatás a' menyasszony szüleijnek részéről; azt vettem el

1186 továbbá, a' ki felől tudtam, hogy Asszonyám *megkülömböztetve* kedvelt; 's mind ezek mellé ezt *45 esztendő koromban!* azt, a' ki Asszonyámnak azolta is *egész gonddal igyekezett kedvét lel*ni, és arra Semlyénnek biznysága szerint *tökéletesen el is j*uta.

Én mind az ezer frtot, mind a' kocsihoz való bőrt és vásznat 's a' gazdasszonyságbeli sok eszközöket színetlen köszönettel köszönöm 's vele dicsekszem. De gazdaságbelit, szekeret, ekét etc. soha sem láttam.

Mind a' harminczhét latból álló ezüst Aufsatzot, mind a' 300 Rftot, mind az egykori máskori adást hasonló háladatossággal megesmerem. De az aprólékos adásokra valóban szükségem is volt, mert maga a' Kólyi szőlő termése nem volt arra elégséges, hogy éljek, 's valamit szerezzek.

Én bizony sem Asszonyámat, sem a' testvéreimet nem mocskoltam. Tanúja Baranyai József Úr, melly szánakozással szóllottam Asszonyám felől, még a' Maris históriája alatt is; tanúja a' Bárczay Ferenczhez írt levelem, mellyet József öcsém tőle ellopva olvasott, Asszonyám pedig Bárczayval magának az én justificatiómra producáltatott. Hogy a' fájdalom panaszokra fakad, az nem csuda, 's nekem magam eránt is van kötelességem. Ártatlanul piszkoltattam meg, 's nem tudom, miért kellett volna elhallgatnom mentségeimet. A' testvéreimnek légyen elég, hogy nem bántottam egyiket is.

Mellyik a' *félretett tisztelet*, melyik az az *impertinentia*? Négy esztendő olta várom a' legigazságosabb, és négy esztendeig mindég magamba-fojtott kívánság' teljesítését, 46 esztendő ember vagyok, férj vagyok, atya vagyok 's látom a' testvérek között való egyenetlenséget, melly onnan ered, hogy Asszonyám bennünket egyenetlenül tractálván, egymás ellen való irigységre tüzel. Ki szenvedje azt, hogy én úgy legyek, mint voltam, holott az öcsém a' közös pénzzel traficál, számot nem ad és Asszonyámnak tulajdon szava szerint úgy bán a' jövedelemmel, mintha testvérei nem volnának? Ki szenvedje azt, hogy én kéntelen vagyok adósságba verni magamat, hogy a' kamarát fizethessem, 's Asszonyám Józsit, azért, mert ő házas, a' tulajdon szavai szerint, a' mi kárunkkal boldogítja? Ki szenvedje azt, hogy Józsi arra jutott, hogy ő ad kölcsön Asszonyámnak?

A' veszedelemtől engem Asszonyám azon az úton, a' mellyen fogságom előtt kezdette, megmenthetett volna. Háromszáz forint esztendei jövedelemmel azt nem lehet. Nem Asszonyámat vádolom én, hanem azt, a' ki arra tüzeli, hogy a' fiatal embert nyomorúsággal tanítsa meg; azt, a' ki mindent a' testvéreinek hírek nélkül magától csinál; azt a' ki sem a' kamara fizetésére nem ad 1 xrt is, sem a' Báró Geizler hat ezer forintjából nem ad az én házasságomra: de a' Pechy által letett pénzből dohányt vesz, épít, marhát vesz etc. A' testvéreit oda löki, a' hová neki tetszik, hogy Asszonyámmal ő szenvedhessen, az az együtt uralkodhasson.

Ez tehát a' háztól kimenő, 's szárnyára végre végre bocsátott, hetedfél esztendeig szenvedett fiúnak az anyai áldás! maga a' *jó erkölcs, ész és szív kívánása* és haraggal mondott, áldásképpen hangzó kemény *dorgálás!* Annak a' fiúnak, a' ki a' tavalyi meg nem érdemlett gyalázat és gutaütés után is hűséget bizonyított! 's mind ez egyedül azért, mert azt kéri, a' mit a' körülállás és tisztjeinek egy része sürget! Ha a' kétségbeesésig vitt bántás az emberiség gyarlósága mellett messzebb talált is ragadni néhol, mint kellett és mint akartam: itt elég csendes vérrel emlékezem arra, hogy Anyám, az a' ki ezt mondja, 's csendes szomorúsággal olvasom ma ismét rendjeit. Bizony az a' romlottlelkű ember, a' ki nem oltja a' tüzet, mikor olthatná, annyival inkább ha gerjeszti, számot ad ezekért az Isten előtt.

Hogy én külön menjek, az nékem szíves vágyásom; 's azt tanácsolja a' példa; azt minden eszes ember, a' ki házi dolgainkkal ismeretes. De bizony fiút *elkergetni* kemény cselekedet. – Kész pénzből élni nem tanácsos; én tehát minden előmbé tehető propositiók közzül azt leginkább nem fognám választani. – Mi légyen a' kólyi szőlő jövedelme, megírtam felyebb. A' tapasztalt gazdák vessék fel, mire becsültethetik a' belőle vehető haszon a' munkálást kifogván.

Ezen eddig írt Propositiót Asszonyám két sor írással rekeszti-bé, mely Mélt. Gróf Török Lajost akarja sérteni. – Nem írom ide, reménylven, hogy Asszonyám, megemlékezvén arról, hogy mint Anyám, ennek a' köztiszteletet érdemlő Úrnak erántam 21 esztendő olta bizonyított kegyességiért, nevezetesen azért, hogy Vice-Ispáni Karakterű 's másfél ezer forint esztendei jövedelmű hivatalomat is egyenes az ő kegyességének és senkinek sem másnak a' világon, köszönhetem, maga is sajnálni fogja, hogy bántani akarta.

Minthogy Asszonyám, a' majd előfordulandó levelében 's Péter Bátyám Uram az Asszonyám jelenlétében azt mondták, hogy egyebet nem ád, hozzávetvén, hogy azért nem, *mert Regmecz árendában vagyok*, így a' hogy itt áll, azt a' punctumot sem acceptálhatom. Egyéb eránt azt mondván róla, hogy mind a' négy punctum közt ez az, a' mellyet a' szükséges változtatásokkal elfogadni lehet és kell. – Ezen szükségéseknek tartott változtatásokat alább fogom előadni.

Melly rettenetes dolog az, hogy Asszonyám azt hiszi, hogy Anyának, az anyai nevezet just ád arra, hogy gyermekével keménységeket, 's igazságtalan vádakát hallasson! A' gyermek az atya vagy anya elragadtatását, indulatját, haragját, emberiségét, kimélő 's elhallgató tisztelettel tartozik ugyan nézni; de végre őtet is elragadhatja az emberiség, mert ő is érző teremtes; 's akkor osztán nem elég azt mondani, *szenvedd, mert én szültelek!* A' kötelességek kölcsönösök, az Atyák a' magok gyermekeiknek kegyességgel, kiméléssel tartoznak: a' gyermekek tisztelettel 's hűséggel az atyáknak. A' hol megbomlik a' kötél, az vádolja magát, a' ki feloldoztatta.

Az én fantaziám után épült a' ház és így enyém! ezt írja Asszonyám a' harag tónusában, a' mellyben ez az egész írás feltéve vagyok. – De avagy az én fantaziám szerint tett rajzolást nem javallotta-e Asszonyám? kellett-e kérnem csak egy szóval is, hogy ne nagyjolja? nem illet-e az ahhoz a' státushoz, a' mellyben én akkor voltam és a' mellyet akkor reméllettem? Miolta a' fogságból haza jöttem, mondtotta-e azt nékem Asszonyám ezen íráson kívül valaha, hogy a' ház enyém? 'S látván, hogy hetedfél esztendei szenvedésem minden reményeimet felforgatta, 's abba a' korba tett, hogy kisebb épülettel is beérhetem magamat, akkor, midőn a' Regmeczi zálogos portió kiment a' kezünkől 's Asszonyám kéntelen vala ház felől gondoskodni, nem azt kívánta-e a' közhaszon, hogy Asszonyám ne új költséggel terhelje az erszényét, hanem ezt építse fel 's szálljon belé? Úgy annak a' summának is vetődött volna haszna, a' mi ezen épületbe tétetett, 's azt a' Capitálist is lehetett volna használni, a' mi a' Regmeczi új házba 's új konyhába verődött. Én ezt akkor is mondtam volna, mikor a' Regmeci ház építéséhez nyult az öcsém, ha tudtam volna, hogy ott ház akar épülni; mert Semlyénbe költözésemmel megmondtam, hogy én, nem magam hagyván oda Regmeczet, hanem Regmeczről eltollatván, többé a' Széphalmi épületre 's birtokra számot nem tartok. – Szörnyű dolog az, hogy minden *zavarosban* hagyatik, 's a' jövődő rettenthet bennünket, 's nem

1186 gondoskodhatunk előre, egyedül azért, hogy egyikünk derekasan gondoskodhasson magáról.

Ismét keménységet követ el rajtam Asszonyám. A' Keserői ház felől szállván azt mondtam, hogy az a' temető megett, a' falu végén állván, igen nyomorult lakóhelyet mutat 's nem látom miért kell az egyik testvérnek olyanban nyomorogni, midőn a' másik testvér megházasodásakor nyakra főre emelkedett a' csinos ház, 's nem a' régi majornak egy részébe szállított. Ez a' Bossányi János háza is nyomorult állapotban van; két szoba, egy pitvaros konyha, 's egy kamara mindössze is: de legalább nem olly nyilvános jelensége a' nyomoruságnak, mint a' Keserői viskó!

Juniusban 1805. egynehány darab földjének vetését mindössze 132 kereszt 6 kéve gabonát.

Ez a' cikkely egyforma lévén a' negyedik mingyárt következő cikkellyel, kívánságomat ott fogom kinyilatkoztatni.

Ha a' Széphalmon épült ház' birtokával *nem biztatott*, hanem mintegy *nem fenyegetett volna* Asszonyám, úgy ezt a' punctumot fogtam volna választani. A' körülállások, az én javam, az Asszonyám java, a' ház csendessége, azt kívánják, hogy én a' nékem készített házat válasszam, 's azt kérem a' majd előadandó módokon.

Aug. 1805.

Pirulnék én és tiszteletlenséggel vádolnám magamat, ha én Asszonyámtól valaha valamit kértem volna úgy, hogy Asszonyám rövidséget lásson az én csecsebecsémért. Ollyan olvasónak juthat ez az írás kezeibe, a' ki engem közlőről nem ismér; hadd mondjam ki tehát, hadd provocáljam magamat az Anyám és a' háznál levők bizonyosságára, hogy én, *miolta élek*, soha semmit nem emlékezem, hogy Asszonyámtól kértem volna, és nem ismerek *szemérmesebb kérést*, mint magam vagyok. Egy levágott diófa és két szilvafa az mind összveséggel, a' mire emlékezem, hogy kértem. A' szükség rávihetett, hogy aprólékokra reá tegyem a' kezemet, mint a' megszorult király a' szent kenyerekre; de pénzt nem tudom hogy illettem volna azon bizonyos célra rendelt 500 forintnál, melyből 200 forintot a' maga céljára fordítottam, és a' mellynek 300 ftja nálam vagyon.

Czélozás a' Sophie atyjára, a' ki magát a' gyermeke' dolgába barátságos bizodalommal avatta, és ez által a' tüzet megelőzni kívánta.

Ezen punctumokat az Anyám az itt következő levéllel küldötte meg Péter Bátyámnak.⁴⁰⁶

.....
Én a' Punctumokra és a' melléjek zárt levélre ezt feleltem:

Kázmér, ddo 3. Júl. 1805.

⁴⁰⁶ [Dékáni jegyzete: „A levél leírása elmaradt a neki szánt helyről. *Közlő.*”]

Édes Asszonyám!

1186

Asszonyámnak haragját, elkeseredett levelét és vádjait úgy fogadtam, a' mint az ollyat gyermeknek elfogadni illik. Kérem az Istent, hogy engemet ezután is ójjon-meg annak elfelejtetésétől, hogy az a' ki engem úgy illet Anyám, 's tiszteletemre érdemes Anyám. – Az illyen történetek engem el nem ragadnak. Tudom én azt, 's erős hittel hiszem, hogy ezen mostani irtóztató scénáim is az szerint fognak elvégződni, mint a tavalyiak, a' midőn Asszonyám eránt a gyalázat és gutaütés után is azt tettem, a' minél többet gyermek háládatosságából eredő szeretettel sem tehet. (Regmeczen 1804. Deczember és Január. 1805. 's Semlyénben osztán Májusig.) Hadd lássa a világ egy újabb bizonyásból, hogy én Asszonyámnak jó gyermeke vagyok, ámbár megházasodván, férj levén, és nem sokára majd atya, tágúlni nem tudó tüzzel sürgetem azt, a' mit kiszabadulásom olta szóval, írással, és más által sok ízben kértem, de minden siker nélkül. – A' Punctumokban és a' Péter Bátyám Uramnak' írt levélben sok van ollyan, a' mire nekem felelnem nem illik, és a' mire én még másnak sem felelnék, nem hogy Anyámnak. De óhajtanám, hogy Asszonyámban a' harag, a' tűz, szelidülne, melly bár melly nagy legyen is, annak el *kell* múlni, el *fog* múlni, mert a természet felébreszti az anyai érzéseket. Akkor osztán óhajtani fogja Asszonyám, hogy sok dolog ne történt volna. Én ezután is szentül igyekszem Asszonyám eránt való kötelességeimet teljesíteni: de másrésről azt sem felejttem el, hogy magamnak is tartozom valamivel. (Ez a tűz sor stylusára nézve megváltozott az elküldött leírásban: de értelme ugyanaz.)

A' punctumok között válaszítani fogok, még pedig úgy, hogy ne kelljen többé békételenkednem; az pedig fontolást kíván. Addig is köszönöm Asszonyámnak anyai kegyességét tartozó alázatos tisztelettel. Kérni fogom Péter Bátyám Uramat, hogy nekem adja tudtomra, az Asszonyám akaratját az eránt, hogy az Asszonyám lakóházából holmimet, marháji között pedig marháimat mikor és melly uttal vegyem külön; mert ámbár vagy ezen holnap' utolsó napjaiban vagy Augnak első hetében ismét feljövök ide, nékem Semlyénben dolgom lesz, és oda egynehány nap alatt indulok; utamat Miskolcznak vévén. Parancsolja Asszonyám a' mit legjobbnak lát 's teljesíteni fogom. Sajnálám, ha a' háztól eltiltana, de ha azt fogná, azt is tenném, noha az másokra nézve szörnyű spectaculum volna.

Csak azt az egy czikkelyt fogom fel, hogy én Asszonyámnak híre 's akaratja nélkül házasodtam, a' Gróf Asszonyámnak híre 's akaratja nélkül adta hozzám a' leányát. – Asszonyám igen jól tudja, hogy ez csak félig igaz. A' Gróf, midőn jelentést tettem Sophie eránt, világos szókkal emlékeztetett azon kötelességemre, hogy Asszonyámnak megegyezését kérjem ki és még okaim által is csak arra indíttatott, hogy valamíg Semlyénből a' levél fel nem érkezik, a' dolog maradjon titokban, és ha Asszonyám fél szóval ellenzi is, múljon el. Ezt én Septembris 4d. reggel mingyárt mondtam Asszonyámnak, 's hogy nem hazudok, mutatja az, hogy Kázmér, sőt magok a háznál lévők is, csak akkor tudták-meg, mikor a' levél Semlyénből feljött. De ha Asszonyám híre 's akaratja nélkül házasodtam volna is, azt már most késő volna emlegetni, minekutánna Asszonyám Sophiet örömmel fogadta. Többet mondok: ámbár a' gyermeki tisztelet és illendőség tőlem, a' Gróftól pedig a' jó tónus úgy kívánták, hogy Asszonyámnak hírével 's akaratjával legyen meg: de abban a' korban vagyok, a' mellyben nekem az illendőség és tisztelet ugyan nem, de a' törvény igen is megengedte, hogy Asszonyámnak híre 's

134, 148, 150,
205, 550

1186 akaratja nélkül is házasodjam; Kazinczy Ferencz pedig Gróf Török Sophia Antóniát az Anyjának akaratja ellen is elmerhetne volna venni mindennemű tekintetben, ő nem tarthatott volna attól, hogy a' világ azt mondja, hogy bolondul házasodott.

Sophie Május olta Kázméron kívül nem volt, 's most is hideglelően fekszik. Ha beteg nem volt volna, megfelelt volna annak, a' mit tőle az illető tekintetek kívánnak, Csókolja Asszonyámnak kezeit, 's ajándékát (egy vég cziczet a' születendő gyermeknek) szíves tisztelettel köszöni. Maradok anyai kegyességébe ajánlva hív tisztelettel
alázatos engedelmes fija
Ferencz.

Én más nap az az 4d. Júl. által mentem a' Bátyámhoz, hogy elébe terjesszem consideratioimat, 's azt mondhassam, hogy úgy a' mint a' punctumok állanak, egyik sem olyan, a' mellyet elfogadni lehessen, 's mondtam, mint lehetne változtatni. A' Bátyám egy igen rövid levélben írta-meg az Anyámnak a' gondolkozásomat, 's azt előttem, midőn már készen volt és csak pecsétlést várt, felolvasta. Általlottam mondani, hogy én egészen egyebet mondtam, 's jelentettem, hogy magam is fogok írni az Anyámnak: 's a' Bátyám a' ki alig várta, hogy déli szendergése miatt ágyba vethesse magát, javallotta, hogy magam is írjak. Azonban, midőn két három sort már írtam, eszébe jut, hogy az Anyámnak dél előtt vett levelét velem közölje. Örömet elhoztam volna azt, de az inasnak parancsolatja volt, hogy azt is, és minden ide tartozó papirosokat vigyen vissza. Péter Bátyám megengedte, hogy leírjam. Imhol következik az. De az első 5. vagy 6. sort az inas indulása miatt sietvén, minthogy úgy is üres volt, által ugrottam;

Az Anyám' levele Péter Bátyámhoz.

Regmecz die 3. Jul. 1805.

(5 vagy 6 sor ki van hagyva.)

A választásomra bizott Punctumok.

Először; hogy ítélje-meg maga, ha szintén úgy lenne is a' dolog, Anyának azt mondani, hogy az csak *félíg igaz*.

Megbocsásson fiam uram magának; az afféle beszédeket csak az apjokának tartsa.

134, 147, 150,
205, 550

Annyival inkább, hogy a' mint a' maga levelében is megvan, igaz az, hogy úgy váltott jegyet, a' Gróf leányával, hogy én semmit sem tudtam arról, mindaddig, míg 4-dik Septberben lejővén, már mint vőlegény, úgy mondta meg, hogy megházasodott.

A' mi azt illeti, hogy azután megegyeztem benne, arról jobb ha hallgat, mert maga tudja ő legjobban, hogy az miért történt.

A' mi a' több részét illeti ennek az ő punctumának megint elragadta a' fantázia; vigyázzon, hogy meg ne bánja.

II. szor. Hogy minekutánna rajtam a' külön jószágért annyira impertinenskedett, minekutánna én elég világosan látom, hogy az ötet fenyegető veszedelemtől meg nem menthetem, tehát választására biztam olyanokat, a' mellyeket jó lelki ismértem szerint, megfontolván minden környüállásokat, mind reá nézve, mind reám legalkalmatossabbnak láttam. Ezekből válasszon, választását adja tudtomra, mert nékem is aratásom

közelgetvén, le kell mennem további halasztás nélkül. Magáról kedves Sógor Uram 1186
előtt adjon mingyárt holnap Reverzálist írva mellyiket válassza, és hogy míg én élek,
engem soha nem háborít, sem nem ingerel, sem nem keserít, sem nem bosszant; még
pedig sem világosan, sem alattomban, 's a testvéreit is, mocskolni megszűnik, hogy
már valahára, mind a' testvéreinek, mind pedig kiváltképp nekem nyugtom, 's csendes
békességem lehessen.

A' mi abbeli kívánságát illeti, hogy adjam tudtára, hogy a' Semlyéni házamban lévő
holmijét, 's marháim közzül marháját, mikor és melly uton végye külön, azt egyenesen
magára bízom. Én semmijét nem hányom ki az utsza közepére; de minekutánna mind
maga, mind az apjoka annyira vitték a' dolgot, azt most is declarálom, hogy nékem
soha semmi alkalmatlanságom ne legyen. Ez nem azt teszi, hogy a' házamtól eltiltsam;
sőt én a' magam eránt való tiszteletet ennekutánna is megkívánom; de az *igaz tiszte-*
letet. Hanem minthogy igen mehetnék volt külön, tehát menjen minél előbb. 'S ugy
is mind a' ketten rettenetesen gazdálkodhatnának, tehát már ezentul lássanak hozzá.
Magam részemről kérem az Istent, hogy szentelje meg mindkettejeket jó erkölccsel,
jó ésszel, jó szívvel; 's ha erántam tartozó köteleességeket teljesítik, áldja is meg őket a'
megigazabb áldásával.

Hagyjon békét már annak a' tavalyi k históriájának. Szánja, bánja-meg; ismer-
je meg magában; térjen-meg; hagyjon nekem 's azoknak békét, a' kiket szemtelenül,
igasságtalanul vádol. Sem a' mostani házasságáról való bolond dicsekedésével, nekem
mind szóval, mind írással örökre békét hagyjon.

Ha olyan jó és igen dicsőséges neki, miattam a' s is buhat, de nekem soha
csak a' legkisebb jellel, annyival inkább szóval elő ne jöjjön, mert a' mit kap, magának
tulajdonítsa. Továbbá még azt adja lelkem Sógor uram neki az én nevemben tudtára,
hogy a' tavalyi fertelmes undok cselekedeteiről hallgasson; engem sem azzal való be-
szédjével, mentegetéseivel, írásával ne terheljen, mert a' mit ő cselekedett, annak ma-
gamban való tudása is engem megemészt.

Én nem vagyok olyan ember is mint az ő Nagyságos Ipája. Szépen nézheti Lubint.
De oda Anettéje. Így nevezte ő magát és k tavaly.

A' négy punctumban megjegyzett és kezéhez adatott, 's választására bízottakon
kívül én sem mást, sem életemben, sem többet nem adok, sem többet magammal
játszodtatni nem engedem, hogy ma így, holnap mást kívánjon tőlem.

A' mit adok pedig, arra adósságot ne csináljon, mert ez csak élelmére van általam
adva, míg élek; holtom után ő is ugy mint a' többi a' kinek szinte ugy fekvő jószágot
adtam, a' javítás, a' mit tesznek rajta, a' magoké. A. Regmecz, die 3a Júl. 1805.

Arva Bossányi Susánna.

Postscriptum. Beteg a' felesége; hideg leli. Tán fiam uramat is az leli? Regmecz
enyém, mint Semlyén, akár mit mond az apjoka. Éppen ő tudja az én dolgaimat.

Most is azt mondom, megszűnjön fiam Uram az olly bolond írásaitól, mint ez a'
mostani levele is.

Megrettenvén ezen soron, felhánytam, mit irtam. A' textus ez: *Csak azt az egy cikkekelyt fogom-fel, hogy én Asszonyámnak hire 's akarátja nélkül házasodtam, 's a' Gróf Asszonyámnak híre 's akarátja nélkül adta hozzám a' leányát.* – Asszonyám igen jól tudja, hogy ez csak félig igaz. Látván, hogy nem azt mondtam, hogy az Anyám csak félig-igazat mond, hanem, hogy az, *hogy én az Anyámnak hire 's akarátja nélkül házasodtam, csak félig igaz,* nagyon megkönnyedtem. 'S tartván tőle, hogy azt csakugyan méltán vehette nehezen az Anyám, négy jó tónusu ember' discisiójára bízam, 's absolválva vagyok általok.

Ember vagyok én is; a' fájdalom, meg-nem érdemlett bánás engem is elragadhat, 's ha elragadott, ha vétettem, szívesen sajnálom 's bánom, 's ezen vallás tételem legyen Asszonyámnak tökéletes elégtétel. De óhajtom, hogy mások is ártatlannak leljenek.

Már ez bizony sok, ha arra emlékezik Asszonyám, hogy annak a' tiszteletet, 's háladatosságot érdemlő férjfinak, a' kit még Deczemberben magasztalt, egyedül azért, mert leánya 's veje dolgát Asszonyámnak szívére kötötte, még ott is, a' hol elő sem kellene hozódnia, döféseket adogat.

134, 147, 148,
205, 550

Nem megegyezett, hanem örült Asszonyám neki – csudálkozott rajta!

És így csak azért egyezett meg benne, mert úgy Nagy Marist el nem vehettem. Születése ellen annyira nincs szó és nem lehet szó, hogy azzal Asszonyám dicsekedett is. – Erszényére sem lehet szó, hiszen neki nem szükség ezen tekintetben is, valamint szüléjinek a' kikészítése körül megmutatott kegyességek miatt, mások mellett pirulni. Melly cselekedet az, a' mellyet oda lehetne magyarázni, hogy ő mások felett héjazni akart? 'S mit monda Asszonyám Dobsa Lászlónak egy ollyas szavára, a' mellyre Dobsa László elnevette magát és Asszonyámnak e' mondására: *hát nem mondtam?* azt felelte, hogy *azt neki meg kell adni, hogy derék Asszony.*

Dienes felől ugyan ezt mondtotta, midőn D. az Anyámnak remonstrációt tett, hogy tőle Keserűt elvette és nekem adta, a' mit én sem soha nem kértem, sem nem is óhajtottam.

Én pedig azt látom világosan engem fenyegető veszedelemnek, ha továbbá is úgy maradtam volna, kivált férj és atya lévén, mint eddig.

Az bizony rendes volna, ha én József öcsémnek, kinek koránt sem beszéltem el minden *incultus emberhez* illő cselekedeteit, Reverzálist adnék, hogy *mocskolni megszűnöm.* Engem miatta a gula üte-meg, én miatta Regmeczről elkergettettem, én az ő cooperatiója által abba a' gyanúba hozattam, mintha egy oktalán cselekedetet akartam volna elkövetni és mintha az ő ellenkezései is cselekedték, hogy azt nem követtem; én az ő goromba 's gaz cselekedete után neki béjelentem házasságomat, 's nem felel; megadom a' vizitet, 's vissza nem adja, egész asztalnál feleségéstül együtt hozzám 's feleségemhez makacs megátalkodással nem szóllanak; cselekedetemet, szavaimat, hallatomra és hátam megett bohó magának tetszéssel, minthogy nem érti, kaczagja; azt óhajtja, hogy a' szobaleányt vettem volna el, hogy a' maga Consil. 's Ordin. VIspán leánya feleségének superioritását velem éreztethesse, 's ördögi gyűlölségét azzal magyarázza, hogy velem a' mennyországban sem akar együtt lenni! 's ennyi utána-járáson kívül még Reverzálist adjak neki, hogy nem mocskolom, azaz barátim közt cseleke-

deteit el nem beszéllem? – Az Evangyélium a' hetvenhétszeri megbántásokat el hagyja 1186 felejtetni, de, midőn valaki megátalkodik, úgy hagyja néznünk, mint Publicánust.

De mire vitte a' Gróf? 's mivel? a' levéllel vagy a' vizitával?

Annál eszelebb portiót nem foghatunk, azt mondják a' háznak legszorosabb barátjai is.

Melly kegyetlen sarcasmus a' melly itt az *Isten kérését* nyomban meg előzi! sőt melly nem áldás, hanem *döfés* az, a' mellyet Asszonyám itten nem csak nekem mér, hanem még annak is, a' ki azon kevés holnapok olta, a' miolta tagjává lett a' háznak, sem erkölcsét, sem szívét, sem eszét nem hozta talán gyanúba! Ah, ez keserves, kivált olykor, midőn Anya vál-el a' gyermekétől. Kívánhatni-e az ilyenek után *igaz tiszteletet*, azaz *szeretetet és hűséget*?

De hogy kívánhatni azt, hogy én annak nemcsak *érzésében*, hanem *megmutatása után* is, hogy azokat nem érdemlettem, csendesen hallgassam a' mocskot és bosszantást?

Miben változtam én meg azolta, miolta Gróf Török Lajosnak és Gróf Roggendorf Aloysiának a' leánya feleségem? 'S ha az öcsém, a' ki most egyszerre olly nagy kacagója a' Státusok külömbsegeinek, örül annak, hogy a' felesége *Consil. 's Ord. V. Ispánnak leánya*, nem örülhetek-e én, hogy a' sors nekem egy már magában, már szüléjének személyes tulajdonságai miatt becsülendő feleséget adván, pótolék gyanánt egy régi familiából eredő leányt, 's a' Pálffy Carolina unokájának gyermekét, 's a' Harrachok, Kolowrátok, Sternberge, Götzenek rokonát adta? – Ne hamiskodjunk, szólljunk igazat, úgy-e szégyeltük volna a' szobaleány atyjafiait 's származását: hogy ne örüljünk hát az ellenkezőn. Ha Sophie *Ragályi Sophie* volt volna is, én megértem volna vele, 's engem a' Grófi születés ugyan nem vont azon szándékra, mellyet a' Gondviselés megkoronázott. Én a' *személyt* óhajtottam, mert hat vagy hét esztendő s korától fogvást ismertem; 's azon örvendek, hogy a' házasság annak a' nagy embernek, a' kit religiosus tisztelettel tiszteltem, *mintegy tulajdon fiává* teve, – noha, igen is, azt szeretem, hogy egy lépéssel elébb álló Kasztból származott. Asszonyám elfelejtette tulajdon érzéseit 's azzal vádol, hogy házasságomat sokfelé megírtam. Nem irtam volna e meg, ha mást vettem volna is, mint életemnek minden nevezetes történeteit megszoktam írni barátaimnak? Azt, hogy a' Sophie testvére Szatthmári Fő Ispán Bárá Vécseinek vette-el a' leányát, Asszonyám *maga parancsolta beszúrni egy bizonyos levélbe*.

Ez mutatja, hogy Sophinak, a' ki illyeket nem hallott annál a' háznál, a' hol neveltett, nem vala bátorságos Májusban visszatérni Semlyénbe. – József öcsém még valami nehezebbet hallott, hogy a' feleségét őrzötte. Dienes öcsémnek pedig meg vala már Vice Ispán korában izenve, hogy őtet nem azért sz . . . , hogy A' gyermeknek szent tiszte a' szülék' meztelenségeit elfedi. Tanúm Baranyi úr, tanúm a' Bárczaynak írt levél, és minden, hogy az Anyámat, még a' fájdalom kiömlédezéseiben is megkiméltem, de a' hol illyeket lehet hallani a' gyermeknek, ott nem bánhat tanácsosabban, mintha megyen.

Asszonyámra provokálok, hogy a' nem csak nekem, de Asszonyámra is igen kedvetlen textust én soha sem illetem megházasodásom olta. Asszonyám hozta elő, 's a' I *Lubín és Anette* 's holmi effélék nem arra valók, hogy megnémuljak mentségemre. Még *most* is faggatja Asszonyám a' cselédjeimet 's engem gyanúba 's előttök nevetségbe hoz általa, ha Miskolcz táján voltam e azon Uri háznál a' hol a' leány van?

Ime még most is k !

1186 Ezt a' levelet az Anyám mással íratta le. – *Mással!* mondom. – Ezekhez ezt vetette tulajdon kezével.

Én csináltam e mindég új meg új kívánságokat? Széphalmot elvették. A' pusztá Curiát és a' mellette való földet ide adja Asszonyám, 's a' föld ismét el van véve.

Keserűt adta lakóul; de Dienes öcsémnek két – impertinensnek nevezett – leveleiből láthatta az Anyám, hogy igaz az, a' mit tőlem halla, hogy neheztel; 's okos cselekedet volt volna e, collisióba jönni vele?

Miben van nekem luxusom? Cselédben? lovakban? ruhában? mibe kerül a' feleségem? nem ad-e neki az atyja esztendőnként annyit, hogy a' mi jól kikészült ruházataihoz kívántatik, megszerezhesse? városba 's idegen helyekre futkározásban? Vendéglésekben? – Fogja e valaki hinni, hogy egy testvérem a' minap azt a' tanácsot adta, hogy mérsékeljem a' postaköltséget? – De adósság nélkül még eddig sem a' kamarát nem fizethettem, sem marháim számát nem szaporíthattam; pedig szaporításom szembetűnő; sem más speculatioába nem ereszkedhettem.

Ennek magyarázat kell. – Sophie Május ólta Juliusnak végső napjáig veszedelmesen beteg lévén, 's terhét nehezen hordván, nem ülhetett kocsiba, 's ámbár megértette az Anyám feljövételét, Regmeczre nem ment. – Ezért neheztel az Anyám.

130 Én vévén azon irtóztató levelet, mely itt pag. – fordul elő, 's hallván, mint bánt Anyám a' Gróffal, veszedelmesnek tartám Regmeczre menni, a' hol József öcsém nekem botot ígért, 's öszvekapásra provocált – veszedelmesnek Asszonyám elibe, a' kin megtörtént, hogy a' már anyává lett gyermekeit pofon verte, még pedig mások előtt, 's az elmúlt szüreten azt mondotta, hogy bánja, hogy engem lakodalmam előtt két héttel meg nem veretett. – Valamint mindenben az Anyám ebben is másra keni a' tűzcsinálást. Most a' Gróf és Péchy Sándorné húgom forog gyanúban.

Azt mondám feljebb, hogy nem nyughatván meg azon levélben, a' mellyet Péter Bátyám írt a' Conditioók dolgában az én kérésemre, Asszonyámnak magam is elkezdtem írni egyet, midőn Péter Bátyámnak eszébe jutta, hogy velem olvastassa-meg a' ma vett levelet. Ezen elrémltem. Melly keserítések 's alacsony bántások! és azt más kezével írva! Osztán ismét világosan mondja, hogy nem ad semmit mást. Azon felyül tehát, hogy haszontalan volt volna a Conditioók' megváltoztatására kérni, a' s . . . butatás etc., azt kívánták tőlem, hogy ne feleljek, 's nem feleltem. De Péter Bátyámnak engedelmeivel a' levelet, minekelőtte Regmeczre az inas által vissza küldetnék, lemásoltam 's magát a' levelet szignáltam, az az reá írtam láttam és párját vettem.

Midőn az Anyám Juniusnak – – Semlyénből Regmeczre feljött, nem szólla nekem semmit, hanem Bátyám Kövér Imre Urnál leszállott, 's egy levelet ada kezébe. Imhol van az:⁴⁰⁷

.....
Megköszöntem levél által adományát, 's közelgetvén az aratás' ideje, Júl. 7-dikén Kázmérből elindultam, hogy ámbár ezen levélben nekem nemcsak a' vetés, hanem annak felvétele is meg vagyon ígérve, a' munka idején jelen legyek; és azért is, hogy holmimet öszvepakkoljam, 's egynehány ízben előfordulván a' levelekben a' parancsolat, hogy időhalasztás nélkül menjek a' háztól, elhurcolkodhassak.

⁴⁰⁷ [Dékáni jegyzete: „A levél beigatása itt is lemaradt a kéziratból. Közlő.”]

Látván ugyanezen levelekből a' Sophie eránt való gyűlölséget, látván, hogy Asszonyám most olly tűzben vagyon, hogy vele nem bátorságos szóllani, Sophieről többé nem emlékeztem és egész Júl. végéig, midőn lebetegedése miatt Semlyént elhagyni kénytelen valék, ámbár a' reggeli 's ebédkori kézcsókok el nem maradtak, néma voltam.

A' Semlyénben való mostani mulatásom' első hetében a' kocsisom Vincze István, a' kit Asszonyám nekem maga engedett kocsisnak Nyiri István után, mindég Kólyon tartatott. A' gabona ez' idén a' sok esőzés miatt még arathatatlan lévén elnéztem, hogy ott van. De midőn Júl. – d. már aratásomhoz akartam fogatni, 's Szombaton az Anyám a' bérest hozzám beküldi tudakozni, hogy mit izenek Kólyra? azt feleltem, hogy kocsisom jőjjön haza elmúlhatatlanul. – Meg sem álmodtam, hogy Asszonyám ötet nékem bosszantásomra tartja ott. – Más nap az Asszonyám kocsisa méne oda, 's az által is izentem neki. – Estve már ágyban valék, hallom, jó a' szekér; kikiáltok, 's felel a' kocsis, hogy nincs Vincze. – Miért nincs? – Elfelejtettem, úgymond, neki megmondani az izenetet. – Én hétfőn reggel a' Lovászt egy üres lovon érte küldöttem; eljött 's azt a' hírt hozta, hogy Asszonyám oda írott parancsolatot küldé, hogy 50t vágat reá, ha haza mer jönni. 'S ezért nem jött az Asszonyám kocsisával. – Vincze nekem kévéket kötni kellett, és tudja az egész Semlyén, hogy nála nélkül fel nem vehettem volna vetésemet. Végre 31d. Jul. Elhagytam Semlyént, 's kevésbe múlt, hogy későn nem jöttem Kázmérba, mert hat nappal azután, hogy felértem, megszületett a' leányom.

Asszonyám megigérte, hogy felvéteti a' vetést, mellyel megajándékozott. Azonban azon egy hét alatt, a' meddig az aratáshoz a' szem éretlen volta miatt hozzá fogni nem lehetett, mindennek beszélt, hogy ha ott vész is, nem nyúlat hozzá. 30 Rftot csakugyan ada munkára, és azon a 60 kereszt 7 kévés 's a' 30 kereszt ismét 7 kévés tábla 's egy darab a' harmadikban felmunkáltatott, de egyszersmind a' pénz mind fel is ment.

Vinczét ismét azzal a' parancsolattal küldém vissza, hogy aratásomhoz lásson, 's magamnak sem szekerem, sem béresem nem lévén, a' Gazdát emlékeztesse, hogy tegye a' mit kell. Az egyik tábla úgy is felében vala szántva, 's annak behordásával is tartozott vetője.

Asszonyám az alatt szinte munkául tette magának, hogy a' Grófot, a Grófnét 's házokat kissebítse. Midőn a' Palatinus a' Semlyéni erdőekben a' Bihari Deputáció által várattatott, Péchy Mihályné, Fráter Pálné és Ferenczné Asszonyomnak sok ideig házokat festette nevetséges színekkel.

Rég olta tart már az ízetlenség Asszonyám és a' Sógorunk Bátyám Péchy Sándor Uram háza közt. Én tudom mit köszönhetek csak a' tavalyi históriáimban is testvéreimnek: de a' húgom házasságom olta barátsággal viselte magát erántam, 's én a' ki nem szoktam várni a' megelőzést a' megbékélésben, és a' ki akár bántó találtam lenni, akár bántott, magam teszem az első lépést, mint mind Józsi, mind Dienes, mind Laczi, mind Susi eránt most is tettem, elfelejtettem, a' mi esett, 's a' húgomhoz, kivel egy faluban lakom, eljártam. Ezt az Anyám ellenzette, és mihelytt kimentem a' háztól, mingyárt utánam küldözött, nézni hogy oda mentem-e? Pünkösöd napján ez' idén, minekutánna sok esztendő k olta nem volt a' templomba, bément 's Úr vacsorájával élt. Én elvégezvén az isteni tisztelet actusát, kijöttem a' templomból; az Anyám látván hogy megyek, vissza fordúlt a' háta megett ülő leányhoz, 's megparancsolta, hogy jőjjön

1186 nézni nem megyek e Péchy Sándorhoz. 'S a' Templom látta mi esik, sokan hallották szavát. – 'S ez a' szeretet áldozatjaker!

195, 210 Ez a' leány egykor, midőn meghallaná, hogy a' Csizmát reggel béhozó inasomtól azt kérdém, ha volt-e az istállóban? 's a' kocsis megvakarta-e a' lovakat? mingyárt hírt vitt; úgy a' beszédet az éppen kiforduló inas maga hallotta, 's maga beszéltte el nekem. Felöltözvén magam téptem-meg a' lyány fejét érte; 's midőn az Anyám haza jött elébe mentem, elbeszéltem, hogy a' lyányt megpofoztam, 's éreztettem, hogy én nem vagyok egy 13 esztendőös leány vigyázása alatt.

Ezek tiszteletlenségre magyaráztathatnának: de mit tégyek? illik-e az Anyámmal haszontalan remonstratiókra fakadni, hogy a' spioniroztatás, és ellenem való keménységeknek *cselédekre való bízása* engem is, magát az Anyámat is megalacsonyítják? nevezetesen a' Templomban elkövetett dolog rettenetes criticákat szűl? Kéntelen voltam éreztetni, hogy Bossányi Ferencznek 's Comáromy Juliánnának unokája lévén Semlyénben otthon vagyok.

Öszvepakoltam holmimet; írtam Fráter László Úrnak, hogy adja nekem árendába a' Semlyéni házát. Meg van levelem csomójában a' felelete. Bátyám Péchy Imre urat kértem, hogy méltóztassék holmimnek szállást adni. Azt felelte, hogy az Anyámat nem akarja általa megbántani. Nem lévén magamnak szekerem, Semlyénben a' mezei munka miatt szekerest nem remélhetvén, magamnak Kázmérba a' Sophie közelítő lebetegedése miatt sietni kellvén, letettem a' szándokról, 's mindent öszvekötvé, elpakkolva, ott hagytam.

A' lyányom Aug. 8d. megszületett, 's 9-dikben Báró Splényi Manczi kisasszony karjain Iphigenia név alatt megkereszteltetett. Még azon nap megírtam a' levelet Asszonyámnak, 's Dr. Szent Györgyi Úrhoz küldöttem a' Debreczeni vásárra induló újhelyi kereskedők által, tudván, hogy a' Vásárban lesz. Magamat 's a' leányomat ajánlottam anyai kegyességébe, Sophieről, 's szüleiről hallgattam.⁴⁰⁸

1105

69.

Széphalom és házi dolgaim
– Írtam ezt 1810. Decemberben. –

Ez a' Praedium, akkor midőn az atyám osztályrészben átalvette, kevés házból állott. Az Atyám benne egy Serházat és a' Serházzal átalellenben a' Bozsva bal partján egy házhelyet 's azt birta a' hol most Szakszon lakik. Hericznek nem vala egyebe egy nyomorult viskójánál, mellyben italt árútatott. A' Malmot ketten bírták közösen. A' Regmeczi más két nemes birtokos Daczó Pál Ur és Molnár..., nem csak nem bírt semmit a' Praediumban, de csak erdejét, az úgy nevezett *Ligetet*, sem használta; és ez világos jele, hogy a' Praedium nem Alsó-Regmeczhez tartozó Diverticulum, hanem külön határu birtok. Látni ezt a' Daczó József ellen 1775 táján folytatott Violentiális Peréből a' triumphált Anyámnak, mellynek authenticált Inquisitiójiban azt vallják a' Tanúk, hogy ezen *Praedialis Liget nevű* erdőben Kazinczy és Hericz Urakon kívül sen-

⁴⁰⁸ [Dékáni jegyzete: „Itt megszakadnak a följegyzések, de hogy folytatásuk szándékában volt Kazinczynak, azt mutatja az egésznek befejezetlensége. *Közlő.*”]

ki más nem bírt. Jól emlékezem, hogy az Atyám azt sem engedte meg soha a' Regmeczi 1105
Bírónak, hogy itt iurisdictiont gyakoroljon. Azonban ez az Anyám özvegyi birtoka alatt
lassan lassan becsúszott, nyilván azért, mivel az itt lakók Bírói hatalom nélkül nem él-
hetnek, 's magokat Bíró-választással 's tartással, kevés számokra nézve terhelni nem
akarták. – Hogy ezen Praediumban több volt a' Kazinczy jus mint a' Hericzé, megtet-
szik onnan, mert az erdő-bíróság, mint potior jusa mindég a' Kazinczyaké volt, mellyről
familiám' levelei között láthatni egy Hericz Márton által 17...ben subscribált
Tractátust.

§. 2. A' helyet, mivel pusztán állott, sokféleképen hívták. Egyik neve *Eresztvény*
volt, másik a' *gaznál* (mint Rómában *ad aquas*), harmadik a' *Malomnál*, 's Isten tudja
mi egyéb. Tót neve leginkább *Pri-Mosztu* (a' hídnál). Az atyám és anyám a' Serházttól
adtak neki nevet, 's midőn embereiket ide kiküldötték, úgy adták parancsolataikat hogy
a' *Serházhoz* menjenek ki; 's ez a' név mostanáig is fenn maradt. Én előbb Prenesztének
akartam elnevezni; végre 1794-ben szüret után egy ágast állíttattam fel ott hol most a'
kút vagy közel a' Szakszon sövényéhez, mellynek táblájára e' szókat írtam: „ABAÚJ
VÁRMEGYE. PRAEDIUM. SZÉPHALOM. 1794.” Ez a' tábla elavult, 's 1808-ban
egy újat állíttattam az Újhelyből jövő út jobb szélén az utolsó ház sövénye mellett,
megtartván az előbbi felülírást rajta, 's csak az esztendő változtatván 1806-ra, annak
emlékezetéül, hogy én *abban* jöttem ide lakni.

3. §. Az Atyámnak erántam az vala plánja, hogy engemet úgy fog nevelni, hogy
Religionarius Agens lehessen. Az akkori nyomattatáshoz képest ez nem volt sem *nem*
természetes, sem rút gondolat. Felküldött volna Bécsbe, hogy lássak és nyelveket
tanúljak, sőt kiküldött volna a' külföldre is. Ő 1774-ben életének 42-dik esztendejében,
mikor én 15 esztendő voltam meghala, 's az ő halála véget vetett a' plánnak. Én azután
még öt esztendeig laktam Patakot. – Akkor még az a' domb, hol most házam áll, vala-
mint az a' hely is melly házamtól fogva a' Szakszon kertjéig benyúl, merő csere volt.
Eljáván a' domb alatt Regmeczről Patakra 's Patakról Regmeczre, már akkor kinéztem
magamnak a' helyet, hogy ott én valaha építeni fogok. Az Anyám meghallotta a' gyer- 121
meke szavait, 's tizenöt esztendő múlva azután (a' Pataki szőlő szüretjében 1790.) pa-
rancsolta, tésessek delineatiót, tulajdon tetszésem szerint, ő felépíti; és egyedül azt
fogja nekem imputálni a' mi készpénzbe kerül. Követ, fát 's napszámosokat ingyen ad
hozzá, a' mennyi kívántatik.

28, 164, 170, 392,
418, 452, 478,
568, 726

4. §. Akkor nékem az a' gondolatom volt, hogy Consil. Radvánszky Jánosnak és 102
Báró Prónay Évának harmadik szülötte leányokat, Polyxént, most Újházi Sámuelné,
el fogom nyerhetni. Ennek testvére, Theréz, Özvegy Szerencsy Józsefné, tisztelt szo-
ros barátném volt. Mutattam ennek az általam tett rajzolat, 's elmondottam az anyám
ígéretét. Ez azt mondotta, hogy nem jó a' mit választottam, 's azt vetette mellé, hogy
jobbat, mint az Ipa épített Szinnyén, nem ismér. Elég vala nekem azt érteni, 's azonnal
elvettem az előbbi rajzolat, 's ezt copiroztam; de úgy hogy a' végső két szobákat
szűkebbé tevém.

5. §. Az anyám félt a' soha ki nem elégíthető Újhelyi Bossi Kőműves Mestertől 's
úgy hagyta, hogy a' munka Radi Károly Pataki Építő Mesterre bízattassék. Ez az Olasz
a' Pataki Kalv. Templom építésére hívatott-meg 's ott megtelepedett. Épületemnek ez
leve szerencsétlensége. A' rossz ember a' ház fundamentomainak kijegyzésekor nem
vette észre, hogy a' peczeknél nem balra hanem jobbra kellet volna leszúrni a' fal' vas-

1105 tagságát jelentő másik peczket, 's a' szobák eltévesztett szeglettel épültek. Élhetetlen és felette szótalan ember volt; ha megjelent, munkásait megtekinteni, úgy nem szóllott, mintha Camaldulensis barát volt volna; 's így az épület rosszúl is épült, többbe is került. Az ebédlő és a' Mikóháza felé fekvő szoba közfalát le kelle egészen bontatnom mikor már a' szobát boltozni lehetett, magam vévén észre, hogy az ebédlő belső hosszabb fala a' közepén álló ajtótól egygy felé hosszabb mint a' másik fala felé.

6. §. A' fundamentum' kipeczkelésekor jelen voltam. Arra vigyáztam, hogy a' Pitvar' ajtaja és az ebédlő' középső ablakán keresztül egyenest menjen a' línea a' Kis-Toronyi Templom' tornyára. Jól állott így az épület a' dombhoz és az alatta elmenő úthoz képest is. Ugy ejteni, hogy a' fronton fala inkább elfordíttassék az északi széltől, lehetetlen volt, noha óhajtottam volna.

Az 1790-diki szüret után mingyárt hozzá fogtak a' csere kiirtásához, 's télben köveket hordatott az Anyám és fát. Hogy itt gazdaságom is lehessen, maga írtatta ki azt a' táblát, melly a' Regmeczi részen a' rét szomszédjában az utolsó híd mellett áll. Ebben magam mintegy öt aranyat fizettem a' munkásoknak. Azután Meczenzőfőket fogadtam, 's a' kis ligetből elkerítettem egy mintegy huszonegy köből alá való gazt, körülzáncoltattam velük 's irtatni kezdettem, hogy a' két dombon nekem holdföldjeim, rétem, szőlőm, gyümölcsös, veteményes és méhes kertjeim angol ízlésben lehessenek. A' sáncz még most is meg van. Ha megálmodhattam volna, hogy a' Hericztlől zálogban bírt Regmeczi rész tőlünk elesik, még többet fogtam volna fel. Ezt így is általam birja familiánk, 's poltolék azért a' költségért, mellybe házam nekem az Anyám ígéretéhez képest ingyen esik.

171, 175, 322,
522, 632

7. §. 1791. Aprilisnak 11-dikén kezemhez jöve a' Helytartó Tanácsnak azon parancsolatja, mellyben viselt hivatalomtól (1786. Nov. 11-dikén léptem belé) mivel Leopold Császár nem tartotta igazságosnak, hogy Pápista Iskolákat Nem-pápista tisztviselő kormányozza, eleresztettem. »Quoniam non ob aliquod demeritum, sed unice ob differentiam Religionis« esett a' változás esztendei fizetésemet 1500 ftot kifizették, 's azt ígérte a' Császár nevében a' Parancsolat, hogy első nyilással illendően fogok hivatalba tétetni. Nekem nem kelle semmi más szolgálat, de az Anyám meg nem emészthette, hogy a' nélkül maradjak, 's e miatt 1791. Májusban Bécsbe kellett mennem, más hivatalért esedezni. Leopold Florencziába utazott Bécsből, 's Pizában koholt frígyet Franczia-Ország ellen 's csak Augban jöve haza. Így történt hogy én csak Szeptben jöhettém meg. Tudván az utánam küldött levelekből, hogy házam annyira felépült, hogy már csak a' fedelet kell felrakni, Mikóházáról nem Regmeczre, hanem Széphalomra vettem világos éjjel utamat, (Polyxén miatt Radvánnak tértem Pozsonyból) hogy láthassam. Már akkor tehát helyrehozhatatlan volt a' Radi' hibája. – Az ez esztendei Kalendáriumban felleltem a' Miklós öcsém jegyzését, hogy, Bécsben létem alatt, ő és a' bátyja, József öcsém, 1791. Májusnak 16-dikán tették le az első fundamentom kövét. Kiszakasztám a' jegyzést, 's hogy el ne hulljon, béragasztottam ide. Ebből az is látszik, hogy a' külső falak ugyan-azon esztendőben Júl. 27 d. készültek el.

171, 176, 322, 639

die 16-ta May mane recte
hora 8va posuit

Josephus primum, atque
alterum Lapidem –
die 27^a Julii végezték el
a' Kőmivesek az
épület külső falait
egészen. –⁴⁰⁹

1105

Télben 1791 a' fedél is tökéletesen elkészült. Az Anyám kegyességét ezen építés körül véghetetlenül köszönöm. Mind ő vitte a' terhet; 's csak kevés alkalmatosságokban történt-meg, hogy, ha láttam a' kőmivesek alkalmatlan órában jőnek, tulajdon erszényemből fizettem a' munkások héti dolgozásaikat.

8. §. Három esztendő alatt ezután mindég építgettük a' házat. Én tulajdon erszényemből egy tizenkét ölnyi mélységű kútát is vájattam. Néki jött a' tél minekelőtte a' kút egész felülre ki lett volna rakva, 's beszakadt, 's azt újra kellett kiürítenem 's felrakatnom. Tulajdon erszényemből építtettem pinczét is, 's négy vermet ásattam a' pincze körül életnek; mert az Anyám nekem szántó földet is adott volt. A' Regmeczi Gazda Laczkó János rosszul rakta-be földdel a' pincze' torkát, 's a' pincze beszakadt. Ennek egyedül az a' haszna van, hogy ott most egy soha ki nem száradó tó áll, melly a' lúdoknak 's kacsáknak fürdőhelye. 1794 a' beszakadt pincze mellett egy másikat építtettem, 's kirakattam a' torkát kővel. Midőn 1801. fogságomból haza jöttem, azt is beomolva találtam. 1807 ásattam egy harmadikat, 's az is beomlott. Ez a' harmadik ott volt ásva, a' hol most a' kertembe járok.

9. §. Midőn én 1794. Deczemb. 14d. Regmeczen elfogattattam, az a' része a' kis ligetből tett foglalásnak, melly Toronya 's Mikóháza felé fekszik, csaknem egészen ki vala már irtva. Még Dec. 13-dikán, szombat napon is ezt tisztítottam, 's jól emlékszem, mint égett nagy rakásokban az igen vastag sok tölgyfa. – Az erdő mellett egy Alléet ültettem hársfákbold; ez irtatlanul maradt volt. Az ezen foglaláson végig menő völgyben ribizlivel ültettem volt körül egy gömbölyeg táblát, 's sok almafa oltványim voltak benne.

10. §. Munkácsi fogságomból 1801. Júl. első napján értem Regmeczre. Lángoltam minél előbb láthatni Széphalmomat, de József öcsém attól észrevehetően örvök alatt mindég elvont. Későn vettem észre fortélyait és szándékát. Akkor kijöttem. Melly változások! Oltványaim, ültetésem ki voltak vagdalva; irtásaimat parasztok szántották; az épület téli óllja volt az öcsém juhainak, 's a' ganéj három látnyi magasságra töltötte be a' szobákat; a' vaskapcsok, melyek a' falakat öszvevonták, ki voltak tördelve, 's el voltak lopdosva; a' juhászok a' béboltozott pitvarból jobbra nyíló szobában tüzeltek egész télen, és ez olly kormos volt, hogy ha bévakoltatott volna is, a' koromzsír általütött volna a' meszelésen. – Nem kínzom-el magamat annak elmondásával, hogy az öcsém-től, ki engemet ezen atyai jószágunk birtokából ki akara rekeszteni, 's arra kényszerítgetett, hogy egy gazdag leányt elvegyek, 's így arra szorítottassam, hogy a' feleségeméből éljek, miket kelle mind addig szenvednem, míg, hogy magamat emancipálhassam az ő rabságából, megházasodtam.

178, 243, 666, 703
121, 241, 545, 667,
703

548

⁴⁰⁹ [Dékáni jegyzete: „A Kalendariumból kiszakasztott rész. Közlő.”]

139, 1105 11. §. Férj valék, 's atya már, 's még nem vala semmim. Az Anyám előtt tett re-
monstrációim, kerésim, rimánykodásaim nem egyebet vontak magok után, mint azt,
140, 714 hogy képzelhetetlen gorombaságokat szenvedjek. Az Ipam 1805. Május olta felesége-
met Ér-Semlyénbe le nem eresztette, 's ezen esztendőben November 13d. Bécsbe be-
jött. Nem fáradtam-ki kérni az Anyámat, hogy sorsom eránt valamit rendelni méltóz-
tassék. Haszontalanok voltak ujjabb kéréseim is. Ezen rettentő fekvésben nem tehettem
214 egyebet mint azt, hogy az Abaujvárm. Gyűlésen 1805. Decemberben egy Protestatiót
adtam-be az Öcsém ellen, ki Regmeczet Arendába vette-ki az Anyámtól, hogy testvé-
217 reit mindenből kirekeszthesse. Ez hasznosabb volt mint gondoltam. Az Anyám 1806.
talán Februáriusban Ér-Semlyénből Álmosdra ment által Péchy Imre bátyámhoz, 's
vele nekem bizonyos írott ajánlást adatott-meg, melyet én minden szó nélkül elfogad-
tam, nem mintha jónak láttam volna, hanem mivel az jobb volt semminél, 's Anyámmal
vala dolgom. Ezen plán szerint nékem ide kelle lakni jőnöm, 's ezer forintot ada, hogy
a' házat lakhatóvá csináljam.

226 12. §. Martiusban feljöttem Semlyénből, 's a' Széphalmi Molnár kezébe pénzt ad-
tam, hogy ő nekem vegyen istálóhoz való fát; megalkudtam a' meszet a' Lagmocziakkal;
Contractusra léptem egy Fűzéri kőműves mesterrel (az Ujhelyiek illy későn már a'
218 munkát általvenni nem akarták), 's Czigányokat állítottam vályogvetéshez. Három hol-
napig, míg a' mész elkészült, Kázmért mulattam, a' feleségemmel 's leánnyommal, az
Ipam' házánál, lovaimmal 's cselédeimmel.

557, 714 13. §. Júniusnak 10dikén érkezett a' mész, 's én viradtakor Kázmérből idejöttem
inasommal 's egy szakácsnéval. Az épületben nem vala egyetlen egy ajtó 's ablak is.
De nyár lévén, az ablakokat gyékényekkel betétettem, 's békével tűrtem bajaimat. Itt
nem bírtam többet két zsellérháznál, 's minden handlangert bajjal kerestettem 's gaz-
dagon fizettem. A' czigányok egy fedél alatt 's ajtók nélkül laktak velem. – Könnyű
képzelní ezekből, melly gazdaság volt az enyéim.

14. §. Első dolog volt az, hogy az öcsém a' juhainak trágyájakat a' maga földjére,
minekutána a' ház Álmosdon már nékem általadatott, kihordatván, még annyit hagyat-
tott benn a' szobában, hogy a' bűdösség miatt meg nem maradhattam, 's közel egy
lábnyi magasságra álló ganajat magamnak kelle kihányatni. Azután a' pitvarból Ujhely
és Mikóháza felé nyíló szobának boltját lebontattam, hogy ide ne öljön, mert rajta nagy
repedések voltak. Ennek téglái arra segítettek, hogy az Ujhely felé álló kéményt
Septemberig felvihettem 's elkészíthettem. Addig míg az Ujhely felé fekvő két végszo-
ba bévakolatott, 's kideszkáztatott, magam az ebédlőből Mikóháza felé nyíló szobában
laktam; téiben itt lovaim, a' mellette álló kis szobában pedig tehenem és igás bivalyom
tartattak.

15. §. Midőn Jún. 10d. ide költöztem, egyedül az a' két szoba volt vakolt, melly az
ebédlőből Mikóháza felé nyílik. De üresen állván kétezer háromszáz nyolczvanhét na-
pig tartó fogságom alatt és azután 1801. Juliusa olta 1806 Júniusáig, az itt tanyázó Juhász
és más rossz emberek annyi kárt tettek a' vakolásba, hogy az kevéssel volt jobb mintha
vakolva sem volt volna. Az ebédlő, a' pitvar, boltoztatlanok voltak. Az említett két szoba
boltja leveretettvén, szűkebbé téttem a' pitvart, hogy a' mellette álló két szoba annál
bővebb legyen. Ezen esztendőben elkészült az istálóm is.

16. §. Augusztusban Csernel Dániel Úrnak Újhelyi Kis-Szárhegyi dézsmás elpusz-
tult szőlejét 2500 frnton, terméssel együtt pedig 3000-en megalkudtam, száz arany

vinculum alatt, ha a' pénzt szüretig le nem tenném. Ezt azért vettem meg, mert a' szü- 1105
ret előre jónak látszott, és akkor más eladó nem volt. Bosnyák Pálné Asszony Lőcsén,
megígérte a' pénzt, 's én ennek felvétele véget Szeptberben Lőcsére utaztam. Könnyen
vethet hozzá kiki, hogy a' Kőművesek és Czigányok mint gazdálkodtak holmimmal.
A' feleségem ide állíta ugyan egy Vilyi születésü leányt szakácsnének, 's egy vén német
leányt, ki frajczímere volt. De a' német leány a' szobákat deszkázó 's padlászó Asztalos
legénnyel, a' Vilyi leány pedig a' kőművesekkel vígan éltek, káromra. Ezt látván, szüret
felé a' feleségem által jött az ajtótlan 's ablaktalan szobákba, az ebédlőben tüzet raka-
tott, 's ott főzte ebédünket; míg én szüreteltem, a' házat ő őrzötte; az ablakainkat Nov.
28dikán rakták-fel, 's ezen szenvedések mind kettőnket terhesen elbetegesítettek, 's
vele gyermekét ideje előtt letétették. – Télben Huszovszki Mihály zselléremnél főzet-
tünk 's mikor az idő megengedte, oda jártunk-le, enni. Ezen esztendőben még az a'
szerencsétlenség is ért, hogy udvaromon álló hat öles kazlamat, midőn sertést ölenk, a'
Czigánygyermekek elégették, 's én minden széna nélkül maradtam. Télben az istalóm
szalmafedél alá jutott. Szalmát hozzá pénzen sem kaptam eleget. Az Anyám feljött
Semlyenből, 's ámbár a' jószág Árendában volt, módját lelte, hogy valami szalmával se-
gíthessen.

17. §. Ezen esztendőben (1806. Aug. 18d.) az 1805. Aug. 8d. született Iphigenie nevű
lyányom Kázmért megholt. A' Kassai Püspök Szabó András megengedte, hogy ker-
temben egy helyet familiai temetőnek szenteltethesek fel, 's a' gyermek 21d. Aug.
általhozattott 's belé temettetett. Körülültettem ősszel boszkéttal, hogy a' kertben
járók szemei elől a' hely elrekesztessék.

18. §. Ezen esztendőben ősszel a' temető mellett le az árokig szilvást ültettem, 's a'
temetőig vett oltványokat 's vad fákat. A' szilvás 1809 termett először. Az oltványok
többnyire ki veszték.

19. §. Jégvermet ásattam. Belé vette magát a' víz, 's be kelle hányatnom.

20. §. 1807-ben meg kelle pihennem az építéstől, mert tavaly sokat költöttem, 's a'
szőlő sok pénzt emésztett-meg. A' liget felé fekvő szeglet szobából konyhát csináltat-
tam, 's vas rostélyokat az ablakaimra, jaloux-kat azon két szobára mellyben laktunk. –
Ősszel ismét ültettem szilvafákat. Azokat nékem, valamint a' tavalyiakat is, Csörgőn
lakos Timár János Uram adta.

21. §. 1808-ban a' tyúkól épült. Ősszel pedig a' konyha. De ezt el nem leheté végez-
ni, mivel hozzá későn fogattam. Ez esztendőben építettem azt a' házat is, mellynek
sövénye mellett a' Praedium nevét mutató tábla áll.

22. §. A' Napamnak egyetlen férjfi testvére Gróf Roggendorff Kajetán, első ifjúsá-
ga olta Maylandban lakott. Még 1771. Szept. 12d. Consiliariusnak neveztetett volt ki
Maria Therézia által. Ámbár úgy vala nevelve, hogy valaha Követséget viselhessen, meg-
szeretvén a' Maylandi lakást, megmaradt ezen hivatalában a' Kormánytartó Tanács
mellett, 's nem óhajtott soha egyéb lenni. Folyvást beszéllvén még Angolúl is, ő vala
arra rendelve Maria Thereziának ott lakó fija Ferdinánd Fő Herczeg által, hogy a' neve-
zetesebb Idegenek őáltala vezettessenek-fel udvaránál, 's ifjabb esztendeiben ő vala
Ferdinándnak tánczosa. Lovagja lett a' Hetruriai Szent István Rendének, melly a'
Maltaival egy rangban áll, 's olly tekintetben élt ott, hogy két komornyikot 's kengyel-
futót is tarta. Olly nagy volt bizodalma a' mi ügyünkhöz 's fegyverünk szerencséjéhez,
hogy ámbár a' francia seregek már közelgettek Maylándhoz, vesztég maradt, 's csak

1105 akkor szaladt-meg mikor többé semmijét nem lehet megszabadítani. Ekkor ment egyedül gyémántjait vivén. Talán öt esztendő után Finanz-Praesidentnek neveztetett ki Paduában. Innen ismét megszasztották a' francziák. Ezen elakadásában az atyja testvér hűgának Herczeg Salm-nak fiához a' Gurki Herczeg-Püspökhöz vette magát, 's kérte, hogy ez írta a' testvér bátyjának, Herczeg Salm Károlynak, 's kérné, hogy néki a' tőle által vett jószágok fizetetlen harmadrészét neki tenné-le. A' Herczeg, látván hogy Rogendorff nőtelen és öreg, ezt cselekedni nem akarta; de ígérte, hogy ötet holtig el-tartja, mint atyafit. Roggendorff megbosszankodott, nem fogadta-el az ajánlást, 's bizván Cousinjének ígéretében, hogy ötet esztendő alatt Kánonokká teszi, mellyhez még az a' rettenés járult, hogy az Udvar ötet Lembergbe küldi, Pappá lett. Míg a' Püspök ígéretét teljesíthette, összevesztek egymással. Ezen elkeseredésében ír a' hűgának Kázmérba, hogy ő asylumot csak nála keres 's karjai közt óhajt meghalni. A' Napam feltörvén a' levél pecsétjét, 's meg nem álmodván mi lehet benne, fenn szóval kezdte azt olvasni az Ipam jelenlétében. Ez elijedt; azt hitte, hogy az Udvarnál nevelt R. spion lesz házánál, 's előtte szólni sem merhet, 's kimondta, hogy ötet el nem fogad-hatja. A' Napam titkos könyűket hullatott. Irjunk Ferencznek; mondá néki a' felesé-gem, hogy jöjjön által, 's tégyük neki a' propositiót; én felelek értte, hogy Ferencz elfogadja; Széphalom közel van Kázmérhoz; Nagysád gyakran fogja a' bátyját láthat-ni, 's tudja, hogy ő jó kézben lészen. – Általmentem, 's megköszöntem a' Sophie bizo-dalmát – Roggendorff miatt elkészítettük a' Mikóháza felé fekvő két szobát. Ez
230 Novembernek... jött hozzánk, 's 1809. Jan. 7d. megholt. Temetőmben fekszik Legenye
230 felé a' szegletben.

23. §. 1809. lángola a' háború és így építés felől gondolkozni nem lehetett. Ez idén építettem házi cselédimmela' disznó-ólat 's kihidlasoltattam az istálmát 's tehénólmát; eddig a' nélkül lévén, mert az Öcsém azt a' gázságot követte el velem, hogy ámbár jusom vala az Anyám Molnárral parancsolni, azt mindég elfogta, felesége egy izben az itt munkán lévő Molnárokat is béparancsolta. Készebb valék nálok nélkül ellenni, mint ízetlenségre adni alkalmat, 's így lovaim szenvedtek. Egy vemhes kanczám úgy dőlt a' jászolba, hogy tölgyét öszvetépte, 's ki kelle vagdalni a' karókat, hogy fel-állíttathassék. Ez idén tavasszal kertemnek Toronya felé való kerítését végig ültettem mogyoróval, egyébűtt pedig fűzfa karókkal kerteltettem-bé; de a' fűzekből kevés fo-gamzott-meg a' példátlan száradtság miatt. A' Bányácskai szegletben levő veresfűzek ez idén már három esztendősek, 's mivel az a' hely nedves, jól megfogamzottak.

24. §. Kertemnek napkeleti része soha trágyázva nem volt; nem csuda tehát, hogy ott az ültetés sikeretlen volt sok ideig. Ezen felül ott a' szántás miatt olly rettenetes gerendések voltak a' földek, hogy azt négy esztendei igazítás sem tudta kiegyenesí-teni.

231 25. §. 1809. Máj. 15dikén estveli tíz óra után nyolcz szökevény, oláh születésű, 's fegyveres katona egymás után felszívárga házamhoz. Gazdám és a' szobáimat meszelő kőműves épen le felé indultak innen, éjjeli nyugalomukra, 's első tekintettel kiismerték, hogy rossz járatbeli vendégek. Kérdéseikre, hogy itt ki lakik, azt felelték, hogy a' ház laktalan; most építik; 's homályos lévén az este, 's a' ház vakolatlan, 's az eggyik ember kőművesi szereket vivén, hittek nekik a' katonák. Azalatt mind a' nyolcz megjelent puskákkal: »Hát hol lehet bort, kenyeret 's szalonát kapni?« – A' kőműves és Gazda

leveezte a' Zsidóhoz. Ott kaptak a' mit kívántak, ittak, 's két katonát strázsára állítot-
tak a' Csapszék elébe. Jól lakván, tíz forintos bankót váltattak, kifizették a' Zsidót, a'
kőművest kalaúznak hajtották Szőlőskéig, 's mentek. Én mind ezeket csak más nap
reggel tudtam-meg. Azelőtt való éjjel nyilván ezek rablották-ki a' Radváni Molnárt. 1105

26. §. Ismét tulajdon embereimmel építettem 1810. azt a' cselédházat, melyly Udvarom
mellett túl az úton áll. Tapasz nélkül ment télnék, mert Septemberben állíttatott-fel.

27. §. 1810. Jún. 2dikán a' Szárhegyi szőlőmet eladtam Újhelyi Kávés Dobai Imré-
nek 2400 forinton: de helyébe a' Köveshegyi szőlőmet vettem Kassai Sámuel Ujhelyi
Nemes lakóstól 2000 f. – Jún. 3dikára virradván olly dér volt, hogy itt a' paszuly mind
elfagyott. Ugy elfagyott a' szőlőm is, hogy benne ez idén nem leve több mint 7 ½ hordó
taposott és 1 hordó sajtolt borom. Kevés bor vala az egész Hegyalján; asszút pedig csak
iccze számra árúltak, nem mint másszor putton számra.

28. §. 1807. tavasszal fel fogtam azt a' pusztát, melyly a' Szakszon kertje és a' liget
közt volt. 1808ban általadtam Ondó nevű Zselléremnek, ki alatta házat épített. – 1807-
ben kibecsültettem Belyus nevű Zselléremet is 's a' ház már enyém. – 1808. Orosz
János, 's a' fíja János 's Vaskó telepedtek-meg alattam, 's így most 1810-ben Decemb.
ezek a' Zselléreim: 1. Huszovszky Mihály 52 napos; 2. ifjabb Orosz János 52 napos.
3. Orosz János az öregebbik 18 napos, 4. Ondó 5. Az Ondó testvére a' Molnár, mi-
nekutána Hadvigárt rosszasága miatt a' házból elkergettem szüret után. 6. Csizmár
Gyurka, a' Belyus féle házban. 7. Vaskó. Az öt utolsónak rétet is adtam és egygy köb-
lős földet a' liget szegletében jó-akarattól és addig a' meddig magamnak fog tetszeni.
A' két elsőbbnek a' házhoz való rétjei 's földje vannak.

29. §. 1807ben Gazdám Huszovszky Mihály emberem volt. – 1808ban nem tartot-
tam gazdát. – 1809ben az Kosarka János Mikóházi volt Molnár volt. – 1810. ifjabb
Orosz János.

30. §. Az anyám a' felső réteken egy rétet ajándékozott 1809. tavasszal. A' szenáját
elvitte a' víz tavaly, ez idén pedig 1810 embereimnek osztottam-ki. – 1810 adott egygy
másat a' liget alatt túl Mikóháza felé az úton. Az úgy el volt lépve kővel mikor adta,
hogy annak egynehány esztendeig nem veszem semmi hasznát.

31. §. 1807ben, akkor tájban midőn Eugenie Kázmértt Dec. 4dikén született, felfog-
tam egygy gyepet a' szőlőkön túl levő Regmeczi erdőben. Pásztor kell annak a' mit belé
vet az ember, és így oda veszvén első vetésem, róla letettem.

32. §. 1810 Decemberben Kázmérből szekeren szilvafiatalokat hozattam, 's elültet-
tem a' Bányácski földekről 's a' ligetből lejövő patak 's a' Szakszon földje mellett.
1810ben oltványaimat is szaporítottam, kiveszvén többnyire azok, a' mellyeket Kassáról
a' gróf Schmidegg kertészétől 's egygy faáruló Némettől 1807 és 1808 vettem. – 1809.
Újhelyi Prof. Nováki oltogatott kajszi baraczkokat és almát. A' kertem ajtajában álló
Populus Canadensis itt termett 1808ban egygy ágáról azon Regmeczi kertben álló fám-
nak, mellyet a' Pesti Botanicus kertből 1793ban hoztam volt. Populus Italicáimnak két
legöregebbjét Regmeczről hozattam-ki. A' Gyászfűzemet 1808. ültettem. A' gyertyán
spállért is 1808.

70.
ÖZVEGY
KAZINCZY JÓZSEFNÉ'
SZÜLETETT
BOSSÁNYI SUSÁNA'
EMLÉKEZETE.

—
ÍRTA
ELSŐ-SZÜLÖTTJE
KAZINCZY FERENCZ.

—
Rokonainak 's barátjainak Gyászlevél' helyébe;
maradékainak a' dolgok' tudása végett.

—
S. PATAKON, 1813.

Volt egy szép kora az emberiségnek, mellyben a' kesergő fiú nem rettege⁴¹⁰ Halotti-Beszédben magasztalni elhunyt atyját, nem a' bánatba süllyedt férj hitvesét,⁴¹¹ 's testvérét a' testvér. 'S a' kik ennek hallására felgyülekeztek, tudták érteni, akarták érteni, hogy a' Beszédtartóból, ha a' magasztalás messzebb ment is mint a' komoly Való engedheté,⁴¹² hűség hangzott és nem kérkedés, 's tisztelték a' felmelegült érzés' tévedését.⁴¹³ A' mi időnk' veszélye, a' pulyaság, bennünket legszentebb érzéseinknek közepette sem hagyhat-el; kérkedés elegyíti magát még fájdalmunk' hangzásaiba is; csillogó rokonainkkal, házunk⁴¹⁴ régiségével büszkélkedünk, czímereket festetünk, gyászleveleket nyomtattatunk, mert úgy kívánja a' szokás; 's Megholtjainkat, mintha ugyan ézenénk hogy őket magunknak nem illik magasztalnunk, idegenek által hagyjuk dicsértetni, kiknek a' nagyítás hamarább elnézetik.⁴¹⁵ Én, kinek testvéreim közt a' születés' rende tisztemmé tette, hogy⁴¹⁶ szeretett anyáknak halálát házunk' rokonainak 's barátjainak béjelentsem, annál bátrabban követem itt annak a' nagylelkű népnek példáját,⁴¹⁷ mellyet feljebb említettem, minthogy mind azok,⁴¹⁸ a' kik ezt a' jó Asszonyt ismerték, biznyságim,⁴¹⁹ hogy ha ez nem itt,⁴²⁰ hanem ott született 's neveltetett vala,⁴²¹ méltó volt volna a' Cornéliák közzé számítani, 's tudják hogy magasztalása kérkedékenységgel 's hízelkedés nélkül esik.

⁴¹⁰ rettege [A nyomdahiba javítva.]

⁴¹¹ férj <a' maga> hitvesét,

⁴¹² engedhe<t>te, [Az ékezet javítva.]

⁴¹³ <meg>tévedését.

⁴¹⁴ házunk<nak> [Az aposztróf javítva.]

⁴¹⁵ elnéze<tet>tik.

⁴¹⁶ tette hogy [A vessző javítva.]

⁴¹⁷ példáját [A vessző javítva.]

⁴¹⁸ azok [A vessző javítva.]

⁴¹⁹ biznyság<a>im,

⁴²⁰ itt [A vessző javítva.]

⁴²¹ vol<n>a, [Átírás és törlés.]

BOSSÁNYI SUSÁNA Ér-Semlyéنت Biharban 1740. Májusnak 18d.⁴²² született, 's testvé- 886
reinek, kik között tsak az egy Klára érte-el a' leányi felvirulás' esztendejét, elhalások
után egyetlen gyermeke vala szülejének. Az atyja, F e r e n c z (szül. 1703.*); megholt
1786. Jún. 12d.), fíja volt azon Ferencznek, ki⁴²³ Ferencz Erdélyi Fejedeleme' kedvéért
Nyitra és Bars Vármegyéket elhagyván, Biharba jött, és itt egy ifjú és szép özvegynek,
Péchy Sófíának, a' Mihály' és Ér-Keserűi Fráter Mária' leányoknak, szerelme által elfo-
gatván,⁴²⁴ ez helytt megtelepedék. Anyja Kóji C o m á r o m y J ú l i á n a (szül. 1717.
Májusnak 13d.; megholt 1798. Február. elsőjén), Györgynek, Békés Várm. Vice-
Ispánnak, 's Kis-Rhédei Rhédey⁴²⁵ Júliánának leánya volt. E' tiszteletes atyának és
anyának emlékezete még új; sokan élnek a' kik őket ismerték. Bossányi Ferenczné a'
legfeddtelenebb hitves és anya 's régi magyar-erkölcsű Matróna volt, rakva azon 394, 402, 471,
fénykerülő tulajdonokkal, mellyek⁴²⁶ az asszonyi nemnek becsét teszik; Bossányi 559, 716
Ferencz a' legszentebb Hazafi, Biharnak legifjabb esztendejiben Fő-Szolgabírája 's Fő-
Notáriusa; mert később hivatalt viselni nem akart; 's Barany Gábornak az Ország'-
Gyűlésén 1764. ehhez⁴²⁷ a' nagy érzésű emberhez illő Követtársa, 's⁴²⁸ Dobozy Mihály,
Domokos Márton és Lajos, 's az idősb Péchy Imre**) Urakkal együtt, halálíglan
legsorosabb barátja, 's a' Megyének minden terhesbb dolgaiban vállas, lelkes segédje.

Az anyámnak a' kedvező történetek igen kedves arcot 's deli termetet adának, 's
szépségének utolsó esztendejében 's roskadtságában is igen világosan lehetett látni ma-
radványait. Képe rózsa volt és lilium, szemei feketék, haja szög, termete a' legvirítóbb
egésségé, 's növése középser. Nem neveltetett házon kívül, de gonddal, 's kitetszett
mind elméjén, mind erkölcsén, melly szülék' leánya. Atyja ugyan, noha akkor még a' 401, 446
Magyarnak nem vala szükség németül tudni, szóllott németül is, de ő e g g y n y e l v ű n e k
neveltetett; valamint, az egyitalú atya' 's anya' példája szerint, e g g y i t a l ú n a k .
Megmaradt a' két egység mellett végiglen; 's ámbár a' házasság olly vidékre szállította
által, hol a' föld' népe tótul is beszéll, 's ámbár férje 's gyermekei mind ezt, mind azt a'
másikat,⁴²⁹ szóllották körülte, ő eggyenylvű maradt; és, a' t e m e t u m ' italától az as-
szonyi-nemet eltíltó Rómaiak' példája szerint,⁴³⁰ egyitalú, 's⁴³¹ a' mi nálunk nem ér-
dem, de érdem volt Rómában, e g g y f é r j ű .

Alig lépe-ki tizenhetedik esztendejéből, midőn az atyám, J ó z s e f (szül. Vinnán 25, 25, 167, 169,
1732. Február. 9dikén) legidősb gyermeke Dánielnek, ***) és Szirmay Thereziának *****) 394, 400, 446,
Andrásnak és Péternek testvére (született⁴³² amaz Újhelyben, 1738. April. 11dikén, 's 471, 558, 716

⁴²² 18d<ikán> [A pont javítva.]

⁴²³ <a'> ki

⁴²⁴ elfogat<tat>ván,

⁴²⁵ Rhédei [Átírás.]

⁴²⁶ tulajdonokkal mellyek [A vessző javítva.]

⁴²⁷ Ország'-Gyűlésén ehhez [Az évszám lapszélére írt javítás.]

⁴²⁸ 's<,>

⁴²⁹ ezt mind azt a' másikat [A két vessző javítva.]

⁴³⁰ szerint, [Átírás.]

⁴³¹ 's<,>

⁴³² legidősb gyermeke <az Ungvári Vice-Ispán András' és Eödfny Vinnai Erzsébet' egyetlen
fíjának,> Dánielnek, és Szirmay Thereziának <(Szirmay András' és Királyfalvi Róth Júliána' leányá-
nak, Menyhért', ifjabb András', Ádám', László', Imre' és Sándor' testvéreinek,) 's bátyja> András és

25, 323, 886 megholt Beretón, 1804, Novemb. 8dikán; ez szül. 1747, Június' 16d.)⁴³³ házunknak egyik rokonától, a' Biharban, Gálos-Petriben, lakott Oberster Dráveczky Lászlótól, a' szép leány' megnézésére szállítattott. Az Ifjat vonszotta ehhez nem csak ennek szépsége, hanem atyjának érdemei is, melyeket Pozsonyban az 1751diki Diéta alatt és Pesten⁴³⁴ ismerni 's tisztelni tanúlt. A' leány a' virító, szép 's nagy-mívelésű Ifjat hamar megkedvelé, az atya pedig örvendett, hogy az lészen vője, kit⁴³⁵ ő, a' nélkül hogy, a' mi⁴³⁶ eránt megszállítattott, álmodta⁴³⁷ volna, szelíd erkölcsiért 's kibeszéllhetetlen kellemű szerénységéért már szeretett vala. A' Nagy-Váradi Püspöki-hévívezeknél történt első meglátások; itt tétetett az első béjelentés, melyet osztán Ér-Semlyénben 1758, Júniusnak 19dikén az eljegyzés és az esketés, végre Septembernek 29dikén az öszvekelés követett. Az atyámnak az Alsó-Regmeczi, András és Péter nagybátyáimnak a' Vinnai⁴³⁸ 's Lasztóczi jószágok jutván osztályrészűl, az anyám Biharból Abaujba jöve-fel lakni.

Házasságok termékeny vala: – 1759, Octóber' 27dikén Ér-Semlyént engemet szült; – 1761, Febr. 22dikén Regmeczen D i e n e s t, Biharnak 1784 oltá Vice-, majd Fő-Notáriusát, 1803 oltá 1811ig második Vice-Ispánját, 1808ban Dietai Követjét, most Cs. K. Consiliáriust;⁴³⁹ mh. Váradon 1824. Apríl. 30d. – 1762,⁴⁴⁰ Május' 13dikán J ú l i á n á t, Cs. Kir. Tanácsos és Bereg⁴⁴¹ Várm. Táblabíró Dercsényi János Úr' hitvesét; – 1763. Jún. 19dikén L á s z l ó t, a' Dávidovics' nevét viselő Magyar Gyalog-Sereg' Obersterét, ki Bécsben 1807, Júl. 16dikán hosszas betegségében megholt;⁴⁴² – 1766, Decemb. 12dikén K l á r á t, Abauj Várm. Táblabíró Krainik József Úr' élete' párját; – 1768, Octób. 4dikén S u s á n á t, Özvegy Péchy Sándornét;⁴⁴³ – 1770, Jún. 19d. T h e r é z i á t, ki 1772, Octób. 30d. megholt; – 1772,⁴⁴⁴ Jún. 4dikén J ó z s e f e t, Abaujnak Tábla- és Fő-Szolgabíráját; – 1774, Augustus' 15dikén M i k l ó s t, Biharnak Assessorát.

28, 155, 170, 392, 418, 452, 478, 568, 726 Házassági boldog egyességek, olly boldog, hogy ahhoz még távolról sem férkezhetett sem szenny sem gyanú, nem tarta sokáig; az atyám 1774, Mártzius' 20dikán⁴⁴⁵ egy szerencsétlenül orvoslott ínhidegben Regmeczen elaludt, 's a' har-

Péter <onkeleimnek> (szülelett [A törlésen belüli zárójel pótolva, az „Andrásnak és Péternek testvére” sor fölé írt javítás, az „szülelett” átírás. MTAKK K 608: „Szirmay Thereziának (Szirmay András' és Királyfalvi Róth Júliána' leányának, Menyhért', ifjabb András', Ádám', László', Imre' és Sándor' testvéreinek.) 's bátyja”: a zárójel pótlás.]

⁴³³ [Az MTAKK K 608-ban a lap szélén: „megholt Péter 1827 Dec. 4d. Miskolczon vejénél Vay Abrahámnál élet. 81. esztben.]

⁴³⁴ Pozsonyban és Pesten [Beszúrás a lap szélén.]

⁴³⁵ vője <a'> kit [A vessző javítva.]

⁴³⁶ hogy a' mi [A vessző javítva.]

⁴³⁷ megszállítattott álmodta [A vessző javítva.]

⁴³⁸ Péter <onkeleimnek> a' Vinnai [Javítás a lap szélén.]

⁴³⁹ [Az MTAKK K 608-ban ligatúrajel van a szövegben, de a javítás hiányzik.]

⁴⁴⁰ Consiliáriust; – 1762, [Beszúrás a lap alján.]

⁴⁴¹ J ú l i á n á t, Bereg [Beszúrás a lap alján.]

⁴⁴² [Az MTAKK K 608-ban korrektúrajel van a szövegben, de a javítás hiányzik.]

⁴⁴³ [Az MTAKK K 608-ban korrektúrajel van a szövegben, de a javítás hiányzik.]

⁴⁴⁴ 177<4>, [Javítás a lap szélén. Az MTAKK K 608-ban is ugyanígy javítva.]

⁴⁴⁵ [Az MTAKK K 608-ban a lap szélén: „temett. 27d.”]

mincznégy esztendő asszonyt mintegy tizenhat esztendei egybe-kötetések után 886 nyolcz neveletlen gyermekkel megterhelve, kik közzül az utolsó öt hónap múlva született-meg, özvegységben hagyta.

Melly gonddal, melly erőlködésekkel, melly⁴⁴⁶ kedvetlen környülmények közt, kevéiben segítve⁴⁴⁷ szüléjinek elhalásokig a' maga örökségének jövedelmeiből, nevelt légyen bennünket, azt még sokan vagynak a' kik említhetik. Új birtokot nekünk nem szerzett, vagy csak kevés tekintetűt, 's nem mind tartotta-meg a' mi idegent könnyed áldozatokkal, igazságtalanság nélkül 's tisztán lehet vala megtartania: de az ösin fáradhatatlanul javítgatott, sokat épített, 's gondos, hasznos, jóltevő anya volt némellyikünk eránt, mindenikünk eránt. 'S ha birtokunkat nem javította, épen nem bővítette volna is, ki nem fog fijának illy feleséget, ki nem fog árvájinak illy anyát óhajtani? Látunk sokakat, kik gyermekeiknek, jól, rosszul, keresnek, nevelést nem adnak, 's azt hiszik hogy ők bánnak okosan. Maradjon nekik az ő dicsőségek! Én áldom az eszesebb, lelkesebb anya' emlékezetét, kitől becsesebbet vettünk mint a' jószág. Igazságtalan a' ki mindentől mindent vár, mindent megkíván; 's a' ki nem érti, hogy a' nagy érdem nem volna nagy érdem, ha mind azok a' mik ezt teszik, egyenlő mértékben állanának egymás eránt; a' ki nem érti, hogy fogyatkozás nélkül nincs nagy érdem: az tiszteletemet mellyet ennek a' kora 's neme felett nagy Asszonynak itten nyújtok, nevezze vakulásnak, 's kapjon büntetésül olly hitvest, 's gyermekeinek olly anyát, a' kiben fogyatkozás nem találtatik.

Atyját férje után tizenkét, anyját huszonnégy esztendő múlva veszttette-el, és csak ekkor juta birtokába atyai 's anyai jószágainak, 's azon állapotba, hogy gyermekeinek sorsokon könnyíthessen. De melly siralmas időben érte őtet ez a' könnyebbülés! akkor, midőn egyik fijának szerencsétlensége azt szenvedteté vele, 's hetedfél esztendeig 's két hétig az-az kétezer háromszáz nyolczvanhét napokig tarta fogságom; – de ez nem nyomtattatik-le, szenvedteté⁴⁴⁸ azt, a' mit a' legérzékenyebb hitves fogott volna szenvedni hasonló esetben férjéért. Bánatban, kesergésben töltött nappalai éjjelei elgyengítették testét, lelkét. Júniusnak 28dika 1801. volt a' nap, melly könnyeit felszárasztotta. – Lakását mostan Regmeczről általtevő Ér-Semlyénbe, de úgy, hogy az esztendőnek egy részét azon helyen töltögeté, hol ifjúságának boldog szakát élte-el. – Három leányait, az első 1785, a' két ifjabbat 1788ban adta férjhez. Legifjabb fija legelébb házasodott, 's 1797ben elvette Consiliárius 's Bihar Várm. Vice-Ispán Bessenyoí Beothy János Úrnak (megholt 1786. November' 2dikán) Baranyai Baranyai Borbála Asszonytól született V i c t ó r i a leányát.⁴⁴⁹ Ezt követte J ó z s e f, Consil. és Borsod Várm. Vice-Ispán Ragályi József Úrnak 's Szemerei Szemere Katalin Asszonynak M á r i a leányával. Én elvettem 1804. Novemb. 11dikén egykori hívtalbeli Előljárómnak, atyámnak, 's, ha azt szerény tisztelettel mondanom szabad, barátomnak, az 1810, Júniusnak 23dikán meg-

⁴⁴⁶ erőlködésekkel, melly [A vessző javítva.]

⁴⁴⁷ segít<|>ve

⁴⁴⁸ hétig szenvedteté [A javítás a lap alján, korrektúrajellel besűrűve. A beillesztett szöveg végén vessző helyett pont van, ezt emendáltuk.]

⁴⁴⁹ [Az MTA KK 608-ban a lap szélén: „szül. 1778. 12. April.” E jegyzethez egy korrektúrajellel csatolva a nyomtatványba bekötött üres lapon: „Beöthy Victoria szül. 1778. Apr. 12d., copuláltatott 1798. Octób. 28d. Azon pillantásban, midőn testvér nénye Francisca Soos Pálhoz.”]

886 holt Szendrei Gróf Török Lajos Úrnak 's Gróf Rogendorff Aloyzia Asszonynak leányokat, Sophia - Antonia t. Végre az öcsém László 1806. Aprilisban Bihar Várm. Táblabíró Lukács Miklós Úrnak egyetlen gyermekét, Franciscát; most Feld-Marschal-Lieutenant Báro Radivojevich Úrnak hitvesét. Dienes öcsém nem házas. – Ezen párosodásokból házunk a' mai napig ezekre szaporodott: Tőlem Eugénia⁴⁵⁰ 's Thalia leányaim 's Marc-Emíl és Antonín fiaim azolta Iphigénia, Bálint és Lajos; Juliánától⁴⁵¹ Károly, Ferencz, Pál, János fiai és Therézia leánya Dezsőffy Tamásné; Lászlónak⁴⁵² meddő volt házassága; Klárától Aloyz, Ágoston, Ferencz, László, Imre, Pál fiai, 's Therézia, Klára, Josepha, Amália leányai; Susánától Klára és László; Józseftől József;⁴⁵³ Amália és László; Miklóstól négy fiú-gyermek: Gusztáv-Adolf, megholt, Sándor;⁴⁵⁴ Victor és Títusz.

Az anyánk a' legtartósbb egységben élt, 's athléta alkotásához képest annyival inkább hosszú életet ígérhete magának, mivel szülői is hosszú sor esztendőket éltek. Nyugtalanága 's heves indulatai testét még edzették. De 1810ben e' vas természetet egy lassú guta elgyengítette, melly után annyira elnehezédék, hogy nagy testét nem bírhatta könnyen, de mindég fenn járhatott. Három esztendei sinlése után az elmúlt
327 1812dik eszt. Novemberének 14dikén Ér-Semlyénben csendesesen örökre elaludt. A' természet⁴⁵⁵ és élet' Ura néki könnyü kimúlást engedett.

Lélektelen tetemei az Ér-Semlyéni Templom' kerítésében harmadnapra, Dienes és Susána testvéreimnek jelenlétekben, azon sírbe tétettek-le, hol anyja 's Római hitű atyja fekszenek.

Halála után kezünkbe akadt utolsó Rendelése, mellynek végre-hajtását kedves unoka-öccsére, Vice-Palatinus Mélt. Péchi-újfalusi Péchy Imre 's tisztelt rokonunkra Tek. Kapolcsi Domokos Lőrincz Urakra bízta volt. Osztályunk Martziusnak végével Ér-Semlyénben kezdődött, 's ugyan-ott Aprilisnek 10dikén el is végződött. Abauj, Zemplény, Szabolcs, Bihar, Heves és Nógrád Vármegyékben fekvő jószágaink úgy osztattanak-fel, hogy lakásom nekem Széphalmon, Dienes öcsémnek, Krainikné és Péchyné húgaimnak Semlyénben, Juliánának és Józsefnek Regmeczen, Miklósnak Semlyénben vagy Pásztón essék.

Ezek voltak, a' mellyeket ezen nagylelkű Asszony' emlékezetének fenn-tartására házunk' rokoninak 's barátjainak elmondani hálás tiszteletnek, 's maradékinknak;⁴⁵⁶ kiknek az illy jegyzések kedvesek 's hasznosok is lehetnek, fenn-hagyni kötelességnek ismertem. Szokatlan a' lépés: de óhajtanám, hogy ez is fesse gyermeki hív érzéseimet; ezeknek kevésnek látszott a' mi Gyászleveleinknek elnyűtt előadások, melly cifra szókkal olly igen sok esetekben álarczoskodik. Ajánlom emlékezetét, testvéreimet 's

⁴⁵⁰ Eugénia [Emendálva. Sehol máshol nem írta a ü-vel a lánya nevét Kazinczy, vélhetően a sajtóhiba a nyomtatvány újraolvasásakor is elkerülte a figyelmét.]

⁴⁵¹ fiaim; Juliánától [Beszúrás a lap alján.]

⁴⁵² leánya; Lászlónak [Beszúrás a lap alján.]

⁴⁵³ [Az MTAKK K 608-ban a lap szélén: „1803. Decemb.” Bizonytalan olvasat.]

⁴⁵⁴ Gusztáv-Adolf, Sándor, [Beszúrás a lap alján. Az MTAKK K 608-ban Gusztáv-Adolf neve alatt: „1798. 11. Febr. † 1823.”]

⁴⁵⁵ természet' [A nyomdahiba emendálva.]

⁴⁵⁶ maradékinknak, [Az ékezet pótolva.]

magamat mind azoknak, a' kiknek ezt megküldöm, atyafi 's baráti szeretetekbe. – 886
Széphalom, Júniusban, 1813.

*) Az akkori háborgó időkben lebetegedéséhez közelítő anyja nem mere megma- 685, 718
radni Biharban, 's vagy Pesti vagy Hevesi jószágaiban keresse menedéket. Ezen útjában
a' Györgyei határon, Szolnok-Abony mellett,⁴⁵⁷ testvérének Péchy Mihálynak, ki egy
vad-réczt⁴⁵⁸ löve, puskaszavára a' kocsin szülte-meg fiját.

**) Ez, atyja a' Vice-Palatínusnak, most Septemvirnek, unoka-öccse, Patvaristája,⁴⁵⁹ 472, 561, 719
's későbbben sógora volt.

***)⁴⁶⁰ Kazinczy Dániel egyetlen-egy fia vala Andrásnak⁴⁶¹ és Vinnai Ödönffy 25, 25, 163, 169,
Erzsébetnek. 394, 400, 446, 471,
558, 716

****)⁴⁶² Szirmay Therésia leánya volt Andrásnak és Királyfalvi Roth Juliánának, 's
Menyhértnek etc. testvére.

⁴⁵⁷ útjában a' <Vámos-Györki> határon, <Árok-Szállás> mellett, [Javítás a törlés alatt ill. mel-
lett. MTAKK K 608: „útjában a' *Tápio-Györgyei* határon, mellett, *Abony és Jászberény között*, testvér-
ének”.]

⁴⁵⁸ vad-reczt [A nyomdahiba emendálva.]

⁴⁵⁹ Vice-Palatínusnak, unoka-öccse, patvaristája, [Beszúrás a sor felett, ill. átírás.]

⁴⁶⁰ [Ez a jegyzet autográf pótlás.]

⁴⁶¹ vala <az Ungvár Várm. Vice-Ispán Andrásnak, és Szirmay Theres> Andrásnak [A „Theres”
szó félbehagyva.]

⁴⁶² [Ez a jegyzet autográf pótlás.]

NAPLÓK

71.

Ér-Semjén, 12. Jul. 1802.

Ma találom régi papirosaim közt 1794ben¹ tett következő jegyzésemet.

1759. 27. Octobr. születtem itt Ér-Semjénben, a' Nagy Atyámnak Bossányi Ferencz Úrnak házánál. – Meg van a' békötetendő Csomóban az a' levél is, mellyel születésemet tudtára adta az Atyám a' Margitai szőlőben szüretelő Nagy-Atyámnak.
30. Octobr. megkeresztelt. Makódi János nevű² Semjéni Predikátor. – Kereszt-atyám Péchy Mihály Úr volt, a' Kereszt-anyám pedig az Anyám testvére Bossányi Clára Kisasszony; a' ki hecticában holt-meg Debreczenben 1766. – Mihelytt elhagytam a' csecset, Semjénbe jöttem.
1763. ősszel ismerni kezdettem a' betűket, Kecskés György Ér-Semjéni Oskola Mester alá járván. A' Nagy-atyám nagy levél-dictáló volt, 's kedvet kaptam tőle leveleket írni, melly örökös passzióm. 1764. Decemb. 3dikán már igen jól írtam egy levelet a' szülémnek Regmeczre; a' *Kazinczy Ferencz* név után más tintával és talán más kézzel is ez van írva: *Generális*. A' szegény Atyám katonának készített; és ezért vagyok a' gyermekkori képemen Ferd. Herczeg gyalog regementbeli Tisztnek festve.
1764. míg a' Nagy-Atyám Pozsonyban mulat, mint Bihari Követ, meghimlősödöm.
- 1766 a' Clári Néném betegsége miatt egynehány holnapig a' Debreczeni Collegiumba jártam-fel Dienes Öcsémmel.
- 1767 Dienes Öcsémmel Regmeczen tanúlok deák és német nyelvet Peskó András Luth. studiosus alatt. Szirmay Sándor Úr, az Atyám Anyjának Szirmay Theréziának testvér bátyja, hozzánk adta a' fiát Andrást, a' ki, megjárván Göttingát, Angliát és Francia Országot ben³ Stráskán elvette Horváth Stansith Annát.
1768. Dienesel és Szirmay Andrással Késmárkra. Oskolai tanítónk a' Donatisták közt Daniel Lesch volt, a' leggyönyörűbb Calligraphus; a' háznál Peskó András.
- 1769 Grammatista leszek. Hellner Illyés alatt; házi tanítóm Mauksch Tamás.

¹ közt <egy> 1794ben

² Makódi nevű [Beszúrás a sor felett.]

³ [Kihagyott hely az évszámnak.]

- 391, 413, 475, 565, 723, 905 1769 11. Septbr.⁴ Patakra Mauksch Tamással. Publicus Præceptoraim Olasz Péter és Tasnádi István. Privatusaim Mauksch és Marecsek György.
- 391, 413, 449, 908 1771. Syntaxista.⁵ Mándi Sám. és Szöcs István alatt. Privatusom: Marecsek. – Ez a' Luth. Deák bennünket térdepelve imádkoztatott. Az Öcsém Laczi, még akkor felette gyenge, elirtózván ettől, ugymint a' mit bálványimádó czeremoniának nézett, elkeseredve így fakadt-ki: Præceptor Uram! inkább paráználkodom, még sem térdepelek! –
- 391, 413, 450, 476, 566, 724, 909 1772. Poéta, Szatthmári Paksi Sámuel alatt, a' ki talán 1774ben hecticában megholt.
- 391, 414, 450, 476, 586, 725, 911 1773. Erővel visznek által a' Rhetoricába, mert még fél esztendeig akartam Poésist tanulni. Privatusom Schlachta Imre. – Miklós napjára Dienes Öcsémmel Gen. Beleznai idvezlése miatt Bugyiba,⁶ Komjáti Abrahám gondviselése alatt.
- 28, 392, 415, 451, 477, 567, 725, 914 1774. 20. Mart. az Atyám Regmeczen meghal. 27 Mart. a' F Regmeczi templom fala alá temettetik. – Præc. Vécsei Sigmond, Privatusom Skrabák Dániel.
- 28, 155, 164, 170, 392, 418, 452, 478, 568, 726, 919 1775. Logicus, Báthori István és⁷ Pásztor Mihály alatt. Komjáti Jun. 20dikán ér Bécsbe, onnan ki Academiára.⁸ – Ekkor firkálom a' Magy. Ország Geogr. melyre a'⁹ Pray Historijának tanúlgatása indított. Az Atyám még 1773ban kívánta, hogy fordítsam Gellertnek Abhandlung über die Religion írását, még pedig úgy, hogy kinyomtathassa.¹⁰ Meghallván az Atyám, az Anyám a' siratott férje kedves fiát mint Auctort akará látni. – Privatusom Terhes István, kivel Beleznaihoz Pilisre, Pestre, Aszódra; Puky Ferenczet Losoncra kísértem Regmeczről.
- 42, 43, 419, 921 1776.¹¹ Publicussá lettem. – Ezidén a' Bessenyei Amerikanerjeit fordítom Németből. Nyomt. Kassán Landerernél.
- 28, 421, 453, 481, 572, 731, 921 1777 Martiusban Kazinczy András Bátyám Bécsbe viszen Consil. Szirmay Tamás Zempl. Vármegyei Vice Ispán, Bernáth Ferencz és né, Jósa László, Beck Pál társaságában. – Privatusom lessz Török István. Bécsben csak 5 nap mulat[unk].
- 425, 455, 481, 571, 730 1778 Szatthmári Paksi Mosessel sokat tanúlgatok.
- 425, 455, 476, 566, 725, 933 1779 Jul. 13d. elhagytam Patakot. Ekkor nap búcsúztam-el. Professoraim voltak Szentesi János, Szentgyörgyi Istv. Öry F. Gábor, Szilágyi Márton. – 9. Septbr. Patvariára Mileczhez, Kassán.
- 429, 455, 460, 485, 579, 741, 942 1780. 18. Oct. el Kassáról. – Rozgonyi Erzsi és Ragályi Clári, idővel Rhédey Gedeonné, az ismeretségeim.
- 435, 460, 486, 579, 742, 952 1781.¹² 11. Januar. érek Eperjesre Accessistának Toperczer Sigmond Úrhoz. Első arany ér.
- 444, 461, 489, 585, 748, 960 1782. Jun. 2dikán elhagyom Eperjest. – 22 Aug. Pestre. Szilasy Ferencz 27. Aug. meghal. Egy nap született velem. 21. Septbr. a' melly nap először eskettek Protestánszt Juratusnak, én is az leszek, az Öcsémmel Dienessel, 's Szerencsy Jóseffel.

⁴ 17[../] Septbr. [Átírás, ill. a „11” sor feletti beszúrás.]

⁵ [/]intaxista. [Átírás.]

⁶ Bu[../]ba, [Átírás.]

⁷ Báthori <György> és [Javítás a törlés felett.]

⁸ onnan ki – [Beszúrás a sor felett.]

⁹ az [Átírás.]

¹⁰ kinyomta[../]assa. [Átírás.]

¹¹ [Az évszám nehezen olvasható; az előző mondat mellett lehúзва ugyanez az évszám.]

¹² 1782. [Átírás.]

1783. 5. Apr. elhagyom Pestet. – Az Anyám Febrban igen beteg. – Szerencsy házaso-
dik Összel. 172, 320, 967
969
1784. 16. Jan. új világosság! – Octob. 13. Abaúji V. Notar, és 25ben Assessor leszek. Aug.
9dikén Sárosi Assessor. 172, 320, 467, 492,
591/53, 53, 57, 973
173, 320, 469, 493,
592, 757, 978
1785. Septemb. Szerencsivel Miskólczra. – 27 Xbr. Bárczán szánkázás. – Az Archivumot
regestrálom. 323, 984
470, 493, 533,
593, 760
1786. ismét arany ér a' sok ülésben. – Augban Bécsbe. 11¹³ 9br. installál Gróf Török
Lajos Nationális Oskolák Inspectorának, Kassán 600 f fizetéssel, mely 1789ben¹⁴
1500 forintra emeltetik. 323/494, 594,
762, 994
79, 323, 499, 499,
603, 604, 762, 771,
1004
1788. Geszner' Idylliumi kijőnek. – 17.¹⁵ Apr. Polyxén. elmennek Kassáról. 506, 612/173, 321,
1019/1013
1789. Bácsmegyei' Levelei. – Jún. forró nyavalya, melyből Viczay József barátom sza-
badít-ki. 511, 535, 614,
694/84, 174, 321,
511, 614, 1023
1790. Májusban Bandérium. – Hamlet. – Orpheus. – A' Jesuiták épületjének közép
sorában a' felső kapu felé való két ablakú szobában lakom. 175, 321, 521,
631/695, 1048
1791. 11. Apr. elesem a' hivatalomtól egyedül azért, a' mint világosan monda a' 1^a Apr.
költ Locumten. Consil. Intimátuma, mert Protestans lévén Catholica Oskolákat
nem igazgathatok. 1500f adattatik póltolékül, 's az az ígérlet, hogy első nyílással
hasonló szolgálatot kapok. – Ezt sürgetni Bécsbe Májusnak elején. Azalatt építi 175, 322
121, 176, 322,
531, 639
175, 322, 633/176,
322, 528, 639
156, 176, 322, 639
1792. Herder. Diogenes. 1040
- 1794¹⁶ Lőcsén 31 Jan. a' Dayka szép búcsúzója. Stella. vagy – 12. Nov. 1793.¹⁷

¹³ 1[/] [Átírás.]¹⁴ 17[/]9ben [Átírás.]¹⁵ 18 [Átírás.]¹⁶ 179[/]. [Átírás.]¹⁷ 1[/]93. [Átírás.]

963

72.

Jegyzések elhányt régi Papirosaimból.

1782.

- 50, 170, 463, 490, 587, 750 21. 7br. eskedtettek-fel legelőször Protestáns Ifjak Jurátusokká. Köztök valánk mi is ketten, Dienes öcsém és én.

967

1783.

- 320 11. Jan. voltam elsőben Egerben. – Irtóztató sarak.
171, 320 16. Febr. indultam Postán Pestről, vévén a' levelet, hogy Asszonyám Regmeczen igen betegen fekszik. 23ban értem haza.
6. Mart. Péchy György megholt Fejértón.
320, 323 7. Mart. Miklós Öcsém himlős volt.
268, 320 26. Mart. Pestre. – Ezen útamban jöttem öszve Berzeviczy Sándorné Asszonnyal, kit fijának, Gergelynek, rosszulléte vont Pestre.
320, 490, 587, 755 9. Maji érkezik a' levél, hogy László Öcsém Zászlótartó.
320, 683, 688 14. Maji a' Nyíradonyi erdőben kocsiról lövém-le azt a' nyúlat, mellynél többet soha nem is lőttem.
320, 490, 588, 755 4. Jun. Váradon restaurál Ürményi József Fő Ispán. Péchy Imre első VNotarius, Dienes Öcsém honorarius lessz.
320 12. Jun. Bártfára indulunk. Csintalan nap.
16. Jun. Báró Podmaniczky Erzsébet meghal.
320 20. Jun. László Öcsémmel gyalog a' Makovicza várba, kit 26ban Pestre késértem, Gicze felé.
320, 465, 490, 588, 755, 969 9. Aug. Pestre, hogy Beleznay Miklósné által Orczynál a' VNotariusságot keresssem.
320, 465 28. Aug. Gróf Török Józsefet meglátogatom. Ragályi István és Lónyai Menyhért nála. –
320, 466 31. Aug. vele a hídon.
51, 320, 491, 588, 752 4. Septbr. Kalmár György Budán a' Residencia mellett öszve akad velem. Az öltözete ilyen volt. Lilas színű selyem kaputrok; 7 márványos francia-kék posztóból magyar nadrág; nyakravaló helyett egy fehér virágú kék paraszt kendő; egy igen régi, fejhez éppen nem álló paróka; az ábrázatján ezer koppadó pusztulák, scorbuticus veress színnel. – Jött felém, 's minden tízedik lépésére meg állott, kivont a' zsebjeből egy nyomtatott árkust, 's olvasta. – Fialat pajkosságból megszóllítottam. Megnevezte magát. Ekkor tiszteletet mutattam éránta, 's jelentettem neki, hogy egy Helvetziából kevéssel ezelőtt érkezett levélből tudom, hogy az általa készített Philosophiai Nyelv' Grammatikája nagy dícsérekkel recenseáltatott. Hízott tőle. Többet nem láttam.
320 6. Octobr. Debreczeni vásár. – Vámspércsen kigyó.
320, 468, 492, 591 2. Novbr. Tállyán. Ez nap láttam legelőször Gróf Török Lajost.

1784.

- 973 12. Jan. Szulyovszky László Úrral Miskólczra. – 14. Radvánszky Ferencz a' Gyűlésben Szulyovszki mellett. – 15. Kapitány Márjásinál ebéden. Estve jön Puky. – 16. Ebéd Consil. Almásy Józsefnél; estve 6. órakor Puky Andráshoz.
320, 467
171, 320, 467, 492, 591

30. Patakon irtóztató szél, úgy hogy a' Deákság a' Templom fedele megrepedését¹ nézni szaladt. 320, 973
29. Febr. Czirjék Mihály Abelard levelét olvassa. 320, 497, 603, 772
21. Mart. Miskolczon Gener. Orczynál ebédeltam. Francziául beszéll. Olvassa verseit és a' Barcsaiét. 52, 82, 320, 467, 590, 756
27. Mart. Kazinczy Tamás meghal.
30. Maji. Pazdicson Templomban vagyunk Pünkösti Communió alatt. Én itt communicálok. Sokan rajta felakadtak, improbálták, mellékszándékokkal vádoltak, mellyről magam legkissebbet sem tudtam. Vay József Úr' azt mondotta, hogy ENNEK A' GYERMEKNEK TÖBB ESZE VAN, MINT MINDNYÁJATOKNAK. 44, 320
11. Jun. publicáltatik a' Német Nyelv behozása eránt a' Parancsolat Kassán. 320, 493, 533, 593, 760
12. C-t először láttam. 320
9. Aug. Assessor leszek Sárosban, Batthyáni Ferencz alatt. 53, 53, 57, 171, 320, 469, 493, 592, 757, 978
- Aug. 30d. Zemplény Vgyei 3dik actualis notariusnak ajánl² a' Vármegye de Szirmay Antal Fő Notár. előmbe teszi Kaposy Mihály és a' maga sógorát Pintér Istvánt.³
3. Octobr. László Öcsémmel Péczelre. Az áldott Öreg éjjeli 12félóráig olvassa verseit. A' Gyöngyösi István úntató fecsegését nem szereti. Ha ifjabb volna, Kánonok Molnár János ellen Hetesírást írna. 29, 982
13. Octobr. honorarius VNotarius és
- 25ben Assessor leszek Abaújban.
29. Novbr. felesküszöm Zemplényi honorarius VNotariusnak⁴ Ujhelyben.⁵

1788.

9. Febr. Fried Sámuel Urral sétálni. 321, 1013
17. Apr. Polyxént először láttam. – 22. Gróf Töröknél ebéden vele. Azután Polyxénnel sétálni. – 23. P. és Th. el. 321
24. Maji. a⁶ Leidel Eperjesi Kocsicsináló kocsiján-ki Csécsbe. 171, 321
30. Jul. Fogy⁷ az élet, 's nem sokára etc. 29, 321, 507, 617, 691, 1014
20. Jul. Clári Húgom lakadalma. 21. Ruszkára.
4. Aug. Péczelre. – Az öreg maga volt. Wályi és a' Festő Klimesch velem. Ez ekkor festette az Öreget en crayon; mellyet osztán az Orpheus 2dik darabja' elibe met-szettem. Anekdotáit itt-létemnek lássd a' Ráday' levelei' végében. –
11. Pestre. 12. Ráday Budai szállásomra jó, 's a' Menyéhez visz és Gróf Teleki Jósef-hez, a' ki István fijának halálán a' legmélyebb bánatban volt. 31, 32
21. Leonard Posch viasszban bosszirozott. Fizettem érte 3. aranyat. 321
24. Péczelinél strimfliben voltam.

¹ megrepedésére [Átírás.]

² [...] [Átírás.]

³ [Az aug. 30-ai bejegyzés a lap szélére van írva.]

⁴ Zemplényi VNotariusnak [Beszúrás a sor alatt.]

⁵ [A nov. 29-ei bejegyzés utólagos beszúrás.]

⁶ 24. a' [Beszúrás a sor felett.]

⁷ 30. Fogy [Beszúrás a sor felett.]

1789.

84, 171, 321, 511,
614, 1023

4. Jun. Minekutánna Szepesből Májusnak utolsó napjaiban Kassára haza⁸ értem, 's onnan a' Nagyanyám látogatása miatt Regmeczre kiszaladtam, 's 2 nap múlva ismét Kassára mentem, – 4^a Jun. forró nyavalyába estem. Rothasztó hideg, Petécs és még 2 más nyavalya, nem tudom mellyik, rohant rám. Az Anyám bejött, körültem gondoskodni. Clári húgom első lányával volt viselő, 's nem merte magát szerencsétetni. Gróf Törökné Mandolatejjel tartott-ki. – Minden letett élet' reménylése felől, 's már 19dik Júniusban úgy voltam, hogy Lang Chirurgus nem akarta a' bizonyosan meghalandót kristéllyal kínozni. A' szegény Anyám későn jött-be, 's látván hogy menni akar, unszolta, hogy adjon kristélyt. Ez az elhúlt kristély hozott vissza az életre. – Midőn más nap az inasom a' Felcserért ment hogy jönné megújítani a' vesicatoriát, ez belé⁹ ugratt a' szavába: Ist er denn nicht gestorben? – Nevezetes volt az, hogy 20. Jún. reggeli 8. óra tájban látásomra jővén egy vén Kálvinista Asszony /:Kristiánné:/ 's látván hogy oda vagyok, Préd. Mihalyi Kovács István Urhoz küldött, hogy vasárnap lévén foglaljon engem a' könyörgésbe.¹⁰ Ez így imádkozott tulajdon ezen szókkal: VAGYON, URAM, EZEN MI GYÜLEKEZETÜNKBEN EGY ÜRI RENDEN LÉVŐ BETEGÜNK. EZ, URAM, EGÉSSÉGES KORÁBAN A' HASZONTALAN GONDOLATOK SZÉLVÉSZÉTŐL HÁNYATTATVÁN, TÉGEDET MEGISMERNI NEM AKART: ADJAD HOGY ETC. MOST ISMERJEN-MEG. – Jelen voltak ezen könyörgésen Comáromy György, mostani Vispán Puky László, Fő Szbíró Bárczay Ferencz Urak; kik rajta boszszankodtak is, nevettek is. Elég az, hogy én éppen akkor nap visszatértem az életre. – Superintendens Szalay Sámuel Ur a' szegény Prédikátort érte publice megdorgálta; azt vetette hozzá, hogy ő ismeri nekem egész gondolkozásomat, 's adja Isten, hogy neki legyen annyi religiója mint nekem. – Kovács elszégyenlette magát, hasznára fordította botlását, 's magát jó és eszes embernek legitimálta azután.

- 1028 10. Jul. Gróf Eszterházy Károly Egri Püspök Ő Excell. Kassára jó; első kimenetele az Apáczákhöz volt, onnan egyenesen hozzám.

5. Octobr. Munkácsra indulok. – 31. Egerben vagyok.

321, 620, 780, 1031

29ben elhagyom Budát, hogy Gróf Zichy Károlynál;

321, 1031

31. 8br. Füred és Szántód. 3. Novbr. Veszprém. 7. Posony.

83, 321, 514,
622, 1033

8. Bécs. 13. Széchenyinél.¹¹ 15. el Bécsből. Aszalay ezen útban velem volt; az inasom Kállai János. Kopasz fejjel utaztam; a' forró nyavalya után.

321 11. Rozsnyóra.

321, 1048

1790.

- 17 Jan. impossible színű magyar hosszú ruhám. – Ugyan ezen nap midőn ezt felveszem, egy azon színű erszényt kapok.

⁸ Kassára <jöttem> haza

⁹ [/]elé [Átírás.]

¹⁰ könyörgésb[/..]. [Átírás.]

¹¹ [A „13. Széchenyinél.” lap szélére írt beszúrás.]

- 1.¹² Mart. a' Gyűlésben én olvasom-fel az¹³ ujságból h. József †.¹⁴ 321, 520, 629, 1048
4. Mart. Ganganelli. 321
19. Apr. restaurál B. Orczy László Kassán.
21. Maji. felváltotta az Abaúji Banderium a' Posonyit és Nyitrait. – 22. első strázsán; 171, 321, 521, 631
ebéden Orczynál. – 24. Ebéd és táncz Gr. Zichy Károlynál. 26. Ebéd Beleznainénál, 322
vacsora kívül B. Orczynál. 27. ebéd Végh Péternél. 31. ki Pestről. 322, 522
3. Jun. be Kassára ebédkor. – 23. Jun. Kállai Lászlóné Herczeg Hohenlohénének test-
vére meghal; 24be temett[etik].¹⁵ 322
27. Ebédet Viczaynál a' kertben, 's Kassát végképpen oda hagyom; lakásomat Reg-
meczre vévén.
17. Septbr. érek Pestre.
16. Octobr. Ruzska.
12^a Octobr. Kassára. Ekkor látom Therézt először özvegyen. 320, 322

1791.

- Febr. Minnyim, legelső rózsájától etc. 322, 1054
10. Apr. veszem a' 1^a Apr. költ Ltle Intimatumot, hogy hivatalomtól vallásom miatt 156, 171, 322,
el kell mozdítatnom. 11ben által adtam az Archivumot. – Belé léptem volt 11^a 522, 632
Novbr. 1786.
7. Maji. Bécs felé indúlok. Ekkor éjtszaka Méra. 8. Miskolcz. 9. Eger. 10. ebéden a' 171, 322
Püspöknél. Estve B. Podmaniczky Jóseffal Kályban. 11. el Pestről. 21. sárgaságba 322, 526, 637
estem. /:Bürgerspital Hof 6. Stiege 18. Etage 3. Consil. Wachtlernénél¹⁶ voltam itt 322, 523, 633
szálláson:¹⁷ mert a' Bürgerspital név nem Ispotályt jelent:/ – Jun. Swietentől búcsú- 322, 528, 639
zom. Magnum hoc ego duco Quod placui Tibi, qui turpi secernis honestum.
4. csók.
23. Jun. Urnapja. Leopold Császár Pízában volt. A' Császárné Laxenburgban. – A' Pro- 171, 322, 633
cessión Ferencz és József Kir. Herczegek fejér kaputú Uniformában és czipőkösen.
A' Magyar Gárdát BÁRÓCZI parduczosan vezette. Az Ég alatt Migazzi vitte a' szent- 322
séget. Egy Magyar ruhás ment¹⁸ csak a' Processio közt. Ekkor nap kezdé festeni
Jean Jaques Stunder, Koppenhági születésű Festő képemet. 322, 524, 634
15. Jul. El nem veszthetvén betegségemet, az Orvosok javaslásából ott hagytam Bécset 322, 527, 638
hajón. Az Inasomat Mihály nevű granadieros magasságú szép legényt a' fráz kiverte
a' hajón. Mások kaczagják, 's ez dühre vetemedik. Kéntelen voltam megszóllítani.
Ez elszégyenli magát, 's Vácczal ált'ellenben a' mint menénk, leül a' hajó orrá- 44, 322, 527, 638
ban,¹⁹ megoldja fejér²⁰ köpenyegét a' mellén,²¹ jó útát kiált egy Erdélyi Uraság

¹² <†> 1.

¹³ olvasom-fel <hogy> az

¹⁴ [A márc. 1-i bejegyzés utólag beszúrva.]

¹⁵ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]

¹⁶ [/achtlernénél [Átírás.]

¹⁷ [...] [Átírás.]

¹⁸ [...] [Átírás.]

¹⁹ or/./ában, [Átírás.]

²⁰ megoldja <a'> fejér

²¹ [...]/yén, [Átírás.]

- 1054 Tisztjére, a' ki 2 üveges hintót vitt a' hajóban, 's a' Dunába ugrik. Kivonták a' hajók sok szigonnyal. Élet nélkül feküdt Pestig. Ott felébredt, eret nyittatott, 's magához tért.
25. Jul. Pesten hagyott szekereimen elindúlok Bécs felé.
- 322 26. VIRÁG BENEDEKET LÁTTAM ELŐSZÖR SZÉKES FEJÉRVÁRATT. 27–31 Füred. – 7. Bécs.
- 171, 322, 528, 639 15. Aug. Ferencz FőHerczegnél Audientzián, mert Leopold a' Prágai koron. miatt oda sietvén, senkit nem ereszte magához.
- 322 18^a Aug Strausszal □ba.²²
- 156, 171, 322, 639 28. Aug. ki Bécsből. 29. Posony. 30. Nyitraig – 1. 7br. Selymecz bányán. 2. Egy fogadóban kívül a' mezőn; honnan 3^a jókor reggel be Beszterczére. Ebéd Radvánban. – A' Consiliariusné és Polyx. a' Garany partján sétálni. Aludt-tej.
- 121, 171, 322, 531, 639 6. 7br. el Radvánból. 7. Rimaszombat. 8. Tornalja. 9. Csécs. 10. Kassa, Tornyos Némethi, éjtszaka Regmeczre, ekkor éjjel léptem be a' Széphalmi házba, melly még fedél nélkül állott. – Kezdette azt építeni az Anyám az én Bécsbe indulásom után.
- 322 9. Octobr. Krajnik Theréz születik reggel; délután László Öcsém Hadnagy Báró Wesselényi Ferencczel érkezik. – 14^a Oct. Gálszécs. Szegény Veselényi! Neki Valenciennes alatt mind a' két lábát elhordta az ágyú golyobis. 4 napi kínjai után nagy lélekkel holt-meg.
-
- 1060 1792.
4. Maji. Regmeczi ház' fedele elég. Ugy tartjuk az öreg Horváth Ferencz ejtett-el tüzet a' pipából.
13. Wagner festő en pastel.
- 322 14. Sarg.
-

²² [Az aug. 18-ai bejegyzés utólagos beszúrás.]

73.
rövid jegyzés után.¹

Május 11. ebéden vagyok Pesten Grof Festetics Lászlónál a' György fijánál, kinek előbb Téti Takács József, most Kulcsár István Nevelőji voltak. Ott ² Virág, ott Révai. Ezek szólnak; eggy szót se Festetics.	284, 1128
17d. B. Way Danielnénél szül Gr. Wartensleben Eszternél. Házi ³ barátja Gróf Morsky. – 20. elhagyom Pestet.	285 287
21. Tatára, a' kertet látni. Felfordít a' Neszmélyi posta, 's orromat eltöri, balkarom- nak ⁴ contusiót csinál. – 27 el Tatáról. 30. Ács.	287, 671 288
31. Bécs.	289, 671
Június. 1. Bacsányihoz. – 2. Kininger fest tuschban. 8. Grossschmiedet a' Belvederben lelem. Director Róza. – 9. Urnapja. – 12. Johnnál ebedlek Schönbrunnban Báróczival. – 14. Kininger elvégzi a' képet.	290, 291, 294, 672 294/296, 672 298, 672
Július 2–16. a' Váradi ferdő egy hét alatt meggyógyítja karomat, hogy beretval- kozhatom. Beothy Imre Consiliar. és az Assz.	301, 1148
Aug. 2d. Szirákon. – 3. Almásra. B. Prónay Sandorhoz	305, 675/306
Septb. 20. restauratio Váradon. Péchy Imre resignál, látván az összeesküvést. Beothy László és Kazinczy Dienes, V.Ispányok lesznek.	307, 308, 547, 676
Octób. 3d. Splényi Gábornál ebéd Kállóban.	310
4d. én Bátorban Németh János Caur. Regg. Directornál, ki hóhérunk volt.	
13d. veszem a' Jénai Mineralog. Társ. Diplomáját	119, 129, 310, 679
Nov. 18d. Domokos Lajos †.	311
19. megbetegszem. – 5Xbr. ébredek életre a' rothasztó hideg után.	123, 311, 680, 708

¹ [A lap tetején vélhetően idegen kéz írásával, pirossal: „1803”.]

² voltak. <..> Ott

³ Eszternél <18 vagy 19> házi [A törlés után megmaradt mondatkezdő kisbetű emendálva.]

⁴ 's orromat, balkezemnek [Beszúrás a sor felett és átírás.]

74.
[1801–1804]

233, 1080

1801. Június.¹

16. Bujanovics Udvar. Agens tudósítja András bátyámat hogy a' Császár az nap jóvá hagyá hogy elereszttessem.

András ezt megírja Regmeczre. Azonban István fiját küldi Munkácsra, hogy ott várja a' parancs elérézését, bár két hétig.

18. expedíaltatik a' parancs a' Hadi-Tanácsnál. Obr. Wachtmaister Fritschner Urhoz.

25.² István öcsém Munkácsra ért.

236 26. István és a' testvérem József két inasaikkal 's Laczkó János Regmeczi³ öreg gazdánkkal fel a' várba. Szakad az eső, innen a' szerencsétlenség.

238, 665 28. VASARNAP. reggeli 7 és 8 közt K. István és József a' hegy alatt kiszállanak kocsijokból, 's a' postalevelekkel jövő Káplárt a' városból kihozták. Jőnek felfelé. – Jún. 4. olta, a' melly nap Szulyovszki eleresztetett, én minden vasárnap és csötörtökön postanapokon teljesen elpakkolva mindenemet, vártam a' szabadulást. Így ekkor is. Azonban Kiesewetter Főprofosz hozza a' mosdó vizet 's megyen. Nem kérdettem tőle ha jött e parancs, mert azt bosszantásnak vette volna. – Fél ora múlva jó. Der Herr Obristwachtmaister lässt Sie zu sich bitten. – A' templomba menők iszonyodással néznek, de az hamar örömmé válik. Sn. Maj. Schenkt Ihnen Ihre Freiheit. Ich gratuliere u. wünsche dass Sie Ihr Leben hinfort recht geniessen mögen. Nun will ich Sie zu zweigs Ihrer Freude führen. Ekkor megnyitá az ajtót: Szmethanovics Károly és Laczkovics László együtt szabadultak velem. K. István és József jöttek. – Fritschner le akara vinni a' kertbe. Nem; mert úgy azt hinném hogy tőled függök. – Ebéden ott.

240 29. Jún. el. Szmethanovics velünk. Éjsz. Pálócz.

240, 666, 703 30. ebéd Berető. – delután Lazony. – Vacsora Berető.

Julius

157, 243, 666,
703, 1090

1. Regmecz. – Szótalán estem az Anyám karjaiba. – Laczi fekve fogada. Gyűrky vele⁴ jött fel Biharból.

2. Szőlőskére, Péterhez

4 Lasztócra. – ebéd Kazmér.

244, 667 5. a' Gróf, a' Grófné, a' három gyermek, Szemere László és né nalunk.

7. Ujhelybe a' Semlyeni Predik lakadalmára (Csóka János és Kassai)⁵ ez nap tartatik.

10. Göncz-Ruszkára.

11. Tornynos-Németi. Comáromy Lajosné Darvas Klárához

544, 667 12. VASARNAP. (Pataki examen.) Vissza Ruszkára.

¹ [A lap tetején vélhetően idegen kéz írásával, pirossal: „1801”]

² <19> 25.

³ János <öreg> Regmeczi

⁴ [../]le [Átírás.]

⁵ [Kihagyott hely a keresztnévnek.]

- 13 Laczi és Gyürky Pest felé. Mi haza. Com. Lajné és Barczay Ferencz hozzánk. – 244, 1090
14 Puky István és Csokonay ebédre. Első kimenésem Széphalomra. – Komjáti Abr.⁶ 244, 544, 667
éjszakára. 246, 668
15 Patakra. Vay József, Comáromy György. Ma látom először Beregszászit, Vályi
Nagy Ferenczet, Szemere Palit.
17.⁷ Az Anyámmal Semlyénbe. Kenézlőn ebéd. Kótaj éjszak[a]⁸ 246, 669
18. Balkány, Mihálydi.
19. VASARNAP. Semlyénbe érek.
20 Dienes jó. – 21. Almosdra. 246, 669
23. Váradra a' legszebb holdvilágnál járom be az úczakat. 246
26. Ki Váradról.

Augustus.

9. VASARNAP. A' Debreczeni vásárra. – Vámospércsen az Irinyi Kisasszonyok. 247
Theatr. bál. Beck.
10. Domokos Lajosnál. – Két vad Kanczat. 110. f.
12.⁹ Vámos-Pércsen Özv. B. Huszárné. Azt Semlyénbe hozzunk.
13. B. Wesselényi Farkas, fija István a' Kapitány, és József ki Grof Kendefi Rachelt 108, 247
vette.
29. El Semlyenből. Balkány, Kótaj.
30. Regmecz.

Septemb.

248

3. Kassa. Viczayt látom legelőbb; a' Forgács úczán. Th. nincs.
5. Midőn fogatok, a' gradicson össze akad velem Baranyai Miklós a' Kapi Józsefné
SzentIványi Náni gyermekeinek neveloje.¹⁰
9. Klári Pócsra. – Miklós és né Regmeczre. – Józsi tegnap ment lyánynézőbe Ba-
lajtra.
14. Az Anyám egyedül Semlybe.
15. Miklóssal és néval GalSzecsbe. Ők Soos Pálnéhoz Porubára, én Kemenczére. Ott
Polyxén. – Tht ma látom először 1794. Máj. 24 olta.
16. Kemenczén Theréznél.
17. Ruszkára – 18 Regmeczre.
25. Laczival Szőlőskére. – Szemere Albert.
29. Jesztreb. Berető. – Miklós itt ebédelt. András bátyám visszahívátja.

⁶ ebédre. – Komjáti Abr. [Beszúrás a sor felett.]

⁷ 16. [Átírás.]

⁸ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]

⁹ [Az előző sor: <11.>]

¹⁰ ne[../]loje. [Átírás.]

249, 1090

Octóber.

1. Miklós Szőlőskére. Én Laczival Szemere Jánosnéhoz. Kazinczy Therézhez, Gál-szécsbe.
2. Consil. Szirmay Tamásnéhoz Szécs Keresztúrba. Lasztócz.
3. Kázmér, Regmecz.
4. Laczi, Miklós, né es én Debreczen felé indulunk. – Kenézlőn halat fogatunk. Csol-nakazas. Éjsz. Kuczorgóba.
5. Debreczen. – Bál. B. Vay Miklós mutat a' feleségének, kit ma latok eloször.
6. Semlyen.
11. Anyám és en Regmre. Éjsz. Kálló.
15. Theréz napja. Fel a' hallgatóra magam. Onnan kilátom a' Munkácsi várat.
22. a' Pataki szőlőbe 60 hordó. Ujhelybe 29.
24. Nagy mennydörgés. Velejtén a' Csáki csűrbe csap.
30. a' Toronyi szüret nekem 485 fntot ad.

250

November.

1. Estve későn Kazmerba 's vissza.
3. Hericz. Exec. – Cons. Fáy Barnabás 14,523 f. 44x. H. fizet. 394 f. a vetésért. Én Nagy Gaborral Kázmérba.
11. Kis János első levele miolta itthon vagyok.
25. Kocsit vettem 200 fnt. Kassán.

December:¹¹

3–5 Semjénbe az anyámmal

6. Szláv György nálam. 7 én nála.

14. első hó. 16 megfagy.

110, 112, 118,
252, 1098

19. Budai Esaiás és Széplaki Prof. Uraknál. Laczi össze kap a' Domokos Lajos Ur ebéd-jénél velem és ezzel.

20 vissza.

255 25. virradtakor József öcsémmel Regmeczre érek.

260, 1108

1802.¹²

1. Januar. Kázmér.

5–6 közt példátlan nagyságú vizek. – 6–7 közt megfagy.

17. Napleszálltakor Klopstocki sétálás a' hideg nap veres¹³ fényében.

18. én magam Semlyénbe. Ez nap volt utolsó napja Regmeczi lakásomnak.

21. Falk Miskolczi zsidó megcsókol örömeiben.

22. Semlyén.

¹¹ Decem././er. [Átírás.]¹² [A lap tetején vélhetően idegen kéz írásával, pirossal: „1802”]¹³ véres [Az ékezet lehúzáva.]

Február.

260, 1108

- 4–6. Sző-Demeterre Halmágyinéhoz.
21–23. Medecin malgré lui fordítom.

Martius.

1. Fried Sám. Ur Kassáról Kolozsvárra.
5. Kivágatom a' két nagy eperfát a' kertben.
29. Debreczenben examen. Ma látom Dr. SzentGyörgyit.

Április.

3. Fráter Istvánné, Dobozi Christina, Asszvásáron 17 esztendei meddősége után le-
ányt szül. – 6. megkeresztelik.
21. Jozsef öcsém gyűrűt vált Balajton.

Május.

1. Sétálni a' Semlyéni erdőbe. Gyönyörű Májusi reggel.
2. Kazinczy István Váradra. Hozza a' hírt hogy Józsi mátká.
4. Váradon Angoly lovagló. Mad. Lenz előbb Colbert, kit 1800. Kaplitzon Csehorsz-
ban láttam.
5. Ki a' Felix Bányába. Éjjel lassú eső 43 napi szárazság után. 261
7, 8. nagy dér.
9. Major Sarosi Andr. és hitvese Ilosvay Christine lenéznek az ablakból, midőn én az
öreg Becski István Urral a' Zinngiessert nevetem.
10. Becsky el. Sárosi le a' Becski szobájába. 262
12. Fel a' Bedfiai tetőre. Onnan a' Püspöki bányába, hol engem franczia Drnak néz-
nek.
14. én be Váradra.
15. által a' hidon. Sarosihoz. Spaht és Spahnét 's Kriskát a' hídon találom.¹⁴ 263
16. el Váradról.
21. Asszonyvásár. 22. Köbölkút. Onnan¹⁵ Poklos-telekre Sárosihoz. 264
29. én Váradra. Dienes nincs
26. Köbölkút¹⁶
27. ALDOZÓ CSÖTÖRTÖK. Jön Sárosi
29. én Regmeczre. 30. Téglás. Beck¹⁷ ekkor törte el a' lábát.

Június.

2. Én Kassára. Viczay nincs.
3. Dayka' Verseinek Kézírását veszem Virág Benedektől. 264, 544, 669
4. Asszm Semlyenbe. Mi Beretőre.

¹⁴ talál[../] [Átírás.]

¹⁵ <23> onnan [A törlés után megmaradt kis kezdőbetű emendálva.]

¹⁶ <...> Köbölkút

¹⁷ Bck [Emendálva.]

- 264, 1108 6. Pünkösöd. Pazdics. – Poturnyai Andras, Szirmay András, Draveccki József. – Lazon. éjszak. Körtvélyes.
121, 274, 7. Ebed Berető. éjsz. Jesztreb.
264, 11. DEBRECZEN ELÉG A' COLLÉGIUM ÉS A' NAGY TEMPLOM.
12. Barczayhoz Kérbe.
13. Regmeczre. Az Anyam érkezik Semlyénből.
22. Nagy Gábor és én ma legelébb Borsiba.
25. Kázmerba.
265 29. Peter napja. Ujhelyben Kazinczy Péter¹⁸ bált ad.
30. Ujhben vásár: – A' fakó Czicza kanczámat 20 # veszem.
A' töltő házba hurczolkodunk.

1113

Július.

9. indulok Semlyénbe. 10. ott vagyok.
19. Asszvásárra. 20. Poklostelekre. 22. Pályiba Szilagyi Samuella. – a' Püspöki ferdőbe.
23. a' Zsidó egészséges mint a' disznó – Sárosi szava.
28. Kilovaglok [...].¹⁹
29. Sarosi nalunk. 30 reggel el.

266

Augustus.

1. Az anyám Regmeczre.
3. lovagolva Asszvásárra. 4. Kobolkút. éjszakára vissza 5. Semlyén.
6. indulok a' József öcsém lakadalmára. éjsz. Debreczen. –
7. Spah Gábortól megveszem a' Ráró lovát 112 f. 30.
8. Regmeczre érek.
10. Kassára. – 11. Budamér. Ma látom Polyxent magánál először.
12. éjszakára Ruszka. – 13. Regmecz.
266, 545 16.²⁰ Balajtra 3 kocsin. Kazinczy István a' vőfély. – Ruszka. – Forró.
17. Balajtra érünk. 12 órakor esküvés. Idegen csak Ragályi Gedeon Gömör Vármegye Substitutus VIszán.
18. Balajt.
19. Rhédey Gedeonné és Szepesi László 's Lászlóné (amaz Ragályi Klára ez Kata) társaságában Forró Ruszka.
20. Regmecz. – Ott Gr. Török József és Csóka János. – Klári húgom eljött, 's én 22. visszakísérem Ruszkára.
23. indulok Szepesbe. – 25. Budamér, – Eperjes. Kuksz Istvánné.
267 26. Siroka – Lőcse. Koczok.
27. Dolyánba Tőkénéhez.
268, 545 28. Éjsz. Lomnicz. – Berzeviczy Gergely vadász. Házasodik. Anyja vigasztalhatatlan.
29. Podkoniczky. Koczok Lőcséről velem jött eddig
269 30. Nérére. Szirmay Andrásné.

¹⁸ Ujhelybe <Boronkay Andrásné> Kazinczy Péter [Az „-n” beszúrás.]¹⁹ [Olvaszhatatlan szó.]²⁰ 1/.] [Átírás.]

September.

1. Dolyán. Siroka. – 2. Töltszék Kapy Jozsefnénál.
- 3.²¹ Kassa. – Veszedelmesen eselem a' fogadóban.
4. Ebéd Barczay Ferencczel Thereznel. – éjsz. Gálszécs.
5. Körtvéyesen ebéd. Ott hálok. – 6. Berető. Sophie Kázmérban. Pepi és Marie előtt. 269, 323
– 7²² Regmecz. – 9–11. Semlyéni útam. Az öthétig tartott szárazság után rettenetes,
fergeteg. Jég veri el a' szőlőket.
15. Kőj. Az Anyám nekem adja a' Balázs féle szőlőt. 122, 270, 274
16. Asszonyvásárra.
19. Rhédey Lajosnét kilencz esztdei nem látása utan ma először. 270
20. el Varadrol.
29. az anyám fel Regmeczre.

Octóber.

4. Bálban a' Debr. vásárban Gróf Teleki Lászlóval.
22. Cancellarius Bihari Fő Ispán Gróf Teleki Samuel Erdélyből Váradra érkezik. Be
hozzá a' Fiscus 1068 f. 50xt kíván.
23. Kólyon találom az anyamat. – 83 cseber borért kapok 301 f.
31. az öreg Domokos és Superint. Benedek megorrolák hogy Virág Benedeket dicsér-
tem.

Novemb.

4. én Poklostelekre. 5. Sarosiekkal Kovacsiba ebédre. Az agarak nyúlat fognak, egy
olah azt elveszi, 's még bosszantja Sarosit.²³ Kifogják a' nyerges lovat 's az olahot
üstökön fogva hozzák. Szeretlek biz én barátom, 's tudod hogy a' kit szeretek, 271
szeretve van. Ferdünk, mindnyájan együtt. – 8. Sárosi Kőbőlkútra. Beérvén a' ka-
pun megjövendöli hogy azon soha ki nem megyen. Én Váradra. 11. Semlyénbe. 12. 271
Kőbőlkút. Sarosine rosszul. Sárosi igen rosszul. 16. Szép őszi nap. A' beteg a' fo-
lyosóra. Ott vért köp, 's ma először. 17. Én Váradra a' Doctorert. 18. viszem azt.
„Téged Isten azért hozott haza, hogy engem egy baráttal áldjon meg. – 20. én
ebéden Bónis Fernénél. Futnak hogy kiverte a' halálos veréjték. – Amici, ego bis
(németül az usque) cras vix supervisam; és így talán jó lesz Testamentomot tenni.
Deákok temessék fáklyával. Nem kell Papi, nem kell Katonai tisztelet. Meghal.
23. temetik. 12. Debreczeni deák, 's az Olaszi Lutheranus 's az Asszvásári Szikszay
Jozsef Predikatiót és Oratiót.
- 24 Váradra.
28. Balkany. 29. Balzs. 30.²⁴ Patak.

²¹ 4. [Átírás.]

²² Kázmérban. – 7 [Beszúrás a sor felett.]

²³ Saros[...]. [Átírás.]

²⁴ [../] [Átírás.]

271, 1113

December

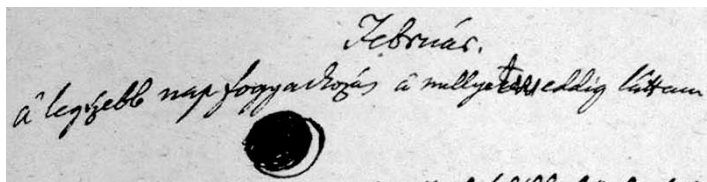
1. Josi és né Semlybe. Ott telelni. Leveleket a' Caur. Regg. Directorhoz.
 21. Kázmerba lóháton; mert a' szüntelen eső és sár miatt három hét olta kin nem voltam.
 26. Kazmérba. Ott Splényi Manczi, Caton és Náni.
 27. Pepivel Kassara. Theréznél lelem Gyulay Lottit. Munkácsi Garnizonbeli öreg Hadnagy Szabó Sámuel beszéli hogy Hirgeist ezelőtt mint egy két holnappal szabadult, 's azután 4 hettel nyolcz német rab is.
 272, 545 29. el Kassáról. Susiet 12 ½ eszt. mulva ott lelegebb, a' hol a' Beszteri ut a' Kemenczi uttól Olsva felé ter. Éjsz. Kázmer.
 272 30. Regmecz.

315, 1162

1804²⁵

Február.

- 201, 317 A' legszebb napfogyatkozás a' mellyet²⁶ eddig láttam



Laczi egyget értve Susival és a' távolylakókkal űzik dolgaikat.

Mártius.

7. Az anyám érkezik 's hozza a' Munkácsról elbocsatott Plezsnyszki Ferenczet.
 201, 318 18. Boda Ferencz gulyásunk megfűl egy falat hústól.
 201 20. Pinczét építetek.

Aprilis

- 201, 318 6. Rhédey Lajosné meghal.
 12. Báró Huszár t²⁷ keresztüldöfik a' hídon Váradon, midőn éjjel a' Szépétől ment haza. 14. temetik.
 203, 319 15. VASARNAP. Rhédeynét temetik.
 20. Benkő Józsi indul Linzbe. Nagy villámlás és mennydörgés. Dobozi Mihályfalváról jó vacsora után.
 21. Laczi megyen Linzbe.

²⁵ 1803. [Átírás. A lap tetején vélhetően idegen kéz írásával, pirossal: „1804.”]

²⁶ mellyek<et> [Átírás és törlés.]

²⁷ [A keresztnévnek hely van kihagyva.]

Május.

119, 203, 680, 1162

1. Bihar Vgye engem és Baranyi József Urat Conscriptoroknak nevezvén a' popularis Táblákra, Bagoson kezdjük a' munkát.
2. Be Debrbe. 3. Bagosra Csokonait. 7 elvégzénk a' Conscriptiót. 119/203
8. Monostor-Palyiban. – Hatvani Pálnál ebédek vacsorak.
10. Aldozó Csötörtök.
20. PÜNKÖSD. – Nagy Gábor 124, 203
21. Nagy Gábor és Maris Debrbe.
22. Dienes hívatik, 's jó.
23. D. megyen délben. Az Anyám nekem ígéri Kecerűt.
24. Az Anyám Debrbe jó. Kiviszi Marist. Szentgyörgyi stafétát küld nekem. Én Debrbe 's onnan Semjenbe. A' Létai csárdán.
25. Semlybe 7 órakor reggel. M. kiált az ablakból. Dél után én Hosszú-Pályiba, Asszm Regmeczre. Viszi Marist.
26. elvégezzuk Hosszú Palyit.
27. Derecskére.
31. Urnapja

Június.

2. Gaborján. Kereki éjszakara.
- 3 VASARNAP. a' Felix Bányában ebéd. 203
7. El a' ferdőből. Éjsz. Derecske. 15 Derecskét elvégzem.
- 15, 16. Tépe.
17. VASARNAP. Kereki.
18. Váradon Gyűlés. Gróf Sauernél. 127, 204
21. Gr. Haller Ferencz Kanonoknál. Generális Wilhelmi és Gróf Sauer ebéd után Hallerhez. Meghallám hogy az Anyám öt lova Patakon a' Bodrogba vezett. Az Anyámat megszállja a' lelkiismeret.
22. Indúlok az²⁸ anyám elcsendesítésére 's gyermeki hűség bizonyítására. Virradtig Böszörményben. 23. Liszkán estveledtem el. 24. ejjel 2 órakor beérek Regmeczre. VASARNAP látván hogy az Anyámat annyira zavarák hogy ez nem adhat helyt az ész sugallatának. 25. Vissza Regmeczre.

²⁸ a<'>z

75.
[1804–1805]

136, 206, 550 11. Copulatio Kázmér.

207 12. Biste.

13. Szilvás.

14.

15. Jósi jó Balajtról.

136, 207 16. Meg tudjuk, hogy Jósi itthon van.

207 17. Regmeczi vizita.

18. ad Szilvás pro nocte.

19 Regete Ruszka. Kassa.

20 Kassa.

21 vissza Kázmérba. Diadéme.

22 István Molnár jó, midőn Beretőre menni akarék.

23 Szomotor éjtsz. Szőlőske.

24 Ujhely ebéd Lónyainál. Honorata Lydia.

25 Botka.

26 Ujhely. proCongressu.

27. Kázmérba vissza. Jó a' levél Kassáról hogy Pepi menjen.

28. Sophie¹ és én Papiért Regmeczre.

29. a' Gfné indul Papiel Kassára.

30. a' Juhokat nézni Regmeczre.

1. Xbr. ölik a' Juhokat.

2.

3 Sophie és én Bistére.

4 Délután Regmeczre megszámolni a' juh bőrkötet. Rátkay Regmeczen

5 István Molnár Kázmérba jó. Érkezik a' meuble[...].² Délután alszom a' Papi ágyán.
az öreg Gróf rosszul lesz.³

6 Szent Miklosi Josiné. és Doctor Meczner Mikl. napja.

7. Dr. Meczner és Gr P. Ujhelybe.

136, 207, 551 8. Délután indulok Semlybe. – Marko 11 márjásra alkussza a' juh párját.⁴ Ejsz.
Újhely.

136, 207 9 Kenézlő. – Asszm és Jósi jó. – Vissza Regmeczre. Ejsz. Patakra Zsámbánéhoz.

10 Ebéd Regmecz. – A' csődört Kázmérba. – Én Regm. hálok. Levél Űrményinek.

11 A' Gfnével és Sophieval Regmeczre.

¹ 28. <A' Gfné ind> Sophie² az ameuble[...] [Tollhiba (?); bizonytalan olvasat.]³ [Ez a sor utólagos beszúrás.]⁴ [/árját. [Átírás.]

- 12 Sophie igen rosszúl van.
[13.]⁵ verebet lövöldözök. S. jobban van.
[14.]⁶ Regmeczre magam.
15. Vissza Kázmérba. Bodó és Fisc. Papai.

Ich bleibe bei meiner razza.
Lieber schuldig als falsch.
Ich⁷ habe⁸ [...] mutterl[.] [...], ich habe nur⁹ natürl[.]
A. du bist sch. S. Ich bin sch? M. Dehogy bist du es
nicht? Wir sollen d[...] nicht siegen? –

16. Xbr. Asszm itt. Splényiek.
17. [?]
18 mi Regmeczen ebéden. Kassai Püspök Installatioja. Kakkó.
19. felette nagy szél éjtszaka. 8 Levél a' Postán.¹⁰
20. Csúrbe mértem.
21. Regmecz és Ujhely.
22.

- 23 Szemere László. Gálszécs. Kocsi Horváth.
24 Szirmay Pál. Berető
25. Cseb.
26 Berető.
27 Körtvélyes.
28 Miglész. Kázmér.
29

?

- 30
31

24. Regmeczre Pepivel ebédre. Ebéd után vissza.
25. jó a' szekér. Pakkolnak.
26 *ebéd* Regmecz. – éjtsz. Ujhely.
27 Patak, Csobaj.
28. Nánás, Oláh Mih. – Böszörmény, meghal Csokonai.
29 Debr. temetik.

⁵ [A dátum olvashatatlan.]

⁶ [A dátum olvashatatlan.]

⁷ falsch. <...> Ich

⁸ Ich <...> habe

⁹ ich [...] nur [Átírás.]

¹⁰ Levél[.] Postán. [A szám sor feletti beszúrás; átírás.]

30 Semlyén.

31.

FEBRUAR.

1. ebéd P. Snál. Kövérnél a' Papnál

2. *disznót* ölök estve visita P. Snál

208 3. ebéden itt volt PMné, Fr. Antalné Kövér és Dobsa's P. K.

139, 208 4 Susi itt. Sophie reggel hányt. Nyíri Keserűbe. 6 f Eperjesinek.

5 Czigány vajda Balog György 1. f. – Kender 1. fába 11. csomó.

a' másikba 9. csomó. Márton az asz[.]. [?]

6. Eperjesinek 20 Rf. kölcsön. Keserűből¹¹ jó a' marha.

7. Keserűbe Kanapét etc. lovagolni.

8. a' Posta itt ebédel.

9. Disznót ölünk. bort csapolunk. Eperjesinek 8 f kölcsön.

10 Sophie igen rosszúl van. Sír. Sidó szabó jó.

11. Gfnét agyban. Kocsisné Keserűbe. Ferencz Debreczenbe.

12. A' szekér indulni akar Regmeczre. Vesszőt visz a' Kocsis Keserűbe. Leveleket Regmeczre és Kázmba.

13.

14. Maszli indul Regmeczre.

15. Szántó Fiscalis Temesből itt. Mózesből 2. tehén. P. Snál estve. Könyves alm. Keserűbe. John. Csanády Sámnné †.

16. Levelek Postára.

17. Kövér Imre itt volt. Sára assz. is.

18. bé Dbe Franczot Dr Szentgyörgyiért. Levél a' Gróftól. Legelőszőr ülök a' Czenczimre.

19.

20. Haza Francz. nem jó Szentgyörgyi.¹²

21. Vincze bé Debreczenbe.

22. Én Piskóltra. Ló, bivaly.

23. *Francz* a' lóért. Nyíri a' bivalyért. Gulyás Szilágyi Gy. lakadalma.

24 Fráter Antné itt.

25 én Fr. Antnénál.

26 Koczkázás. Susinak virág.

27 Francz fel Regmeczre. Levelek Regm. Kazm. Tőkéné. Rott. Ujság.

28

M.¹³ F.

7. Febr. ----

—

—

8 -----

1

—

9 -----

1

—

¹¹ 20 Rf. Keserűből [A „kölcsön.” sor alá írt beszúrás.]¹² Szentgyörgyi. <Vinczét bé Debrbe.>¹³ F [Átírás.]

item¹⁴----- - -
10. -----
11. -----
12 ----- 1 -¹⁵
item -----
13 -----
14 -----
15 -----
16 -----
17. Maliz¹⁶ -----
18. -----
19 -----¹⁷

1178

Eperjesinek 28. f. –
A' Vajdának 2 f. –
Mózesnek szén. 1. f 3.
Sofinál – 5. f. –
Gulácsi Sándor – 45. x.
Mártonnak – 29. x.

MARTIUS.

208

- 1.
- 2 Megfogadtuk Csegő Évát. Szuli béizen hogy megy[en].¹⁸
3. Vasárnap. gally osztás 18. rakás.
4. 157. szál fa.
5. Sulinak 10 f. Levél Pischtól. Kázm. Dinnyeföld osztás. Nyiri Pistánét haza hozza 313
[?].¹⁹
6. Sattler. – A' Vajda Debrbe. Cserei Farkasnak.
7. Suli és a' Sattler Váradra. – Miklósy András íródeák.
Sáfrányos. Eperjesinek asztal és 9. deszka.
8. Francz érkezik Regmről.
- 9
- 10 Vasárnap. Communió Semlyénben. Délután Nagy István Semlyéni Notar. kereszt[előre]²⁰ hív. A' mi fiúnk Jósef, a' Papé Gábor. Péchy Sánd. és Fr. Antalnál.
Mileszné lev[ele].²¹ Vajda²² jó Debrből.

¹⁴ [A szó a vonalra ráírva.]

¹⁵ *nihil*. [Átírás.]

¹⁶ [Bekarikázva.]

¹⁷ [A kéziratban ezután fejjel lefelé más tintával három matematikai művelet: „300–5744=242.16”; „25+3244=5744”; „203+39,34+11=253,34”.]

¹⁸ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]

¹⁹ [Ez a bizonytalan olvasatú mondat utólagos beszúrás.]

²⁰ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]

²¹ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]

²² Antalnál. Vajda [Sor alá írt beszúrás.]

- 208, 1178 11. Arkoltatni kezdek a' czigányokkal. Sophie gyalog ki a' munkásokhoz. Posta Mester meglátogat feleségestül. Gessn. Idyll. elvégeztem.
12. Reggel Sophieval ki lovaglottam. Dél után a' Posta Mesterhez. Balazsinénak a' fija katonának tartóztatik. – Buxa György Murányi üvegesnek 30 x. a' Kólyi mappára üveg. – Mandola, tökösi dió, B. Vay és Batthy. Aloys. baraczkja 's Kázméri szilvafák földbe. Bornemisza ír.
13. Budai Zsidótól egy lájbli 3 f. Vallis 10 réf = 12. póltolék az atlaszruhára 5 f. – Péchy Mhné itt ebéden. Délelőtt sétál[ás]²³ dél után lóháton ki.
- 209 14. Péchy Sandnénál. Ott Décseiné és Varga Istvánné. – Itt a' Postamester a' Tökéné levelével. Délután Kövér Imrénél és Mhfvra Osváthnéhoz.
15. A' Piskolti Kocsis itt volt. Tőle tudom, hogy az én fakó Cziczámat tavaly egy Cicero nevű Erdélyi almás szürke csödör hágtam-meg. A' Luczit pedig a' Vesselenyitől vett Fox nevű fakó.
- 16.
- 17 *Vasárnap*. Eccl. Gyűlés. Kövér és Dobsa itt ebédelnek Fr. Antnéval. Azután vizita Fr. Ferencz és Dobsánénál. Osváth Ur itt.
- 18 Postamester itt ebédel.
19. Keserűbe Sophie ma először. Ott Erős István.
- 20 A' Pap ma indul Ujhelybe. Levelek Kázm. és Regm általa. Incas. – P. Snénál Péchy Antal. – Péchy Klári itt ebédel. Levél a' Gróftól. Sarosyné retour. Buczy Emíl. – Sztgyitől és Budaitól.
21. Lovagolni a' tiszta víz felé.
- 22.
- 23²⁴ Ebéd Vajda. Margitai Ur[.]²⁵. Dobozi Mihnénak fija születik. 30 f. Kolyra.
- 24 Ebédig²⁶ Vajdán. Estvére Váradra. A' Püsp. levele. Sándornénál Baranyi József.
25. Sophie gyónni. Ott rosszúl lesz. Estve én Hodosinéhoz. Vele Rhédeyhez. Onnan Domokos Jakabnéhoz.
26. Délig Gyűlésben. Ebéd után a' Püsp. Bőthy, Hodosi, Tisza, Domokosnéhoz.
27. Ebéd Félegyháza. Úzával össze találkozom. Ejtsz. Selind.
28. Semlyénbe a' Cserei, Gr. T. József és Juhász lev. Batsányi retour. Halmágyi László jön. – Vizicatoria.
29. egész nap feküdtem.
- 30.²⁷ Keserűbe Manczi.
31. Vasárnap. Gyermekek examenja
-
-

²³ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]²⁴ 23 [Az aláhúzás törölve.]²⁵ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]²⁶ [...]édig [Átírás.]²⁷ 30. [A kettős aláhúzás törölve.]

APRILIS.

209, 1178

- 1.
2. Kincses Dávid felcser Kövérhez jött. Szgyinek a' fija halva fekszik.
3. Szeredán. A' fakó kanczám egy fakó csődört ellett. Alonzó a' neve. Az apja²⁸ Piskólti, szürke, Cicero nevű csődör volt. Bojtorján Dbrből érkezik. Fr. Antnál. Oda jó Péchy Antal. Szuli Manczival Keserűből. Ismét megyen.
4. Péchy Sandnál. Fr. Antnéval Kövérhez. Szép nap ismét valaha egyszer. A' csikó körül. A' kertben. Déli álom.
- 5.
- 6
- 7 Vasárnap. Templomban.
- 8 Szántó 9. eke lencse és zab alá. Zabot nyomtatnak.
- 9 15. eke a' kert alatt. A' szekér vissza indul Regmeczre.
10. Fr. István visszaküldi a' Bethlent és Otrokocsit. Felelek neki. 10 eke szánt a' kert alatt. Zabot vetnek a' vízvölgyen. Fr. Antalnál. Szörnyű szelek.²⁹
11. Csegő Évát eleresztjük.
- 12 Nagy Péntek. Antal inas el. Ma szóllal meg a' béka.
13. Én Keserűbe lóháton. A' könyveim jönnek. Katkó el.
- 14 Husvét. Communio. Sophie először Templomban Keserűben. Estve Kövér Imrénél.
15. Ecclesia Gyűlése. Badart halálra kínozzák. Miklós jó. Vécseyné halálát hozza a' levél. Cserey Farkas. Első villámlás, mennydörgés és a' csaknem egy holnapi szárazság és szelek után³⁰ esső. Első fecskeszóllás.
16. Fr. Pálnál en visite Nyíri Jánost megfogják. A' Templomban Gyűlés. –
- 17.
18. Kólyra jártam. – Sophiet megtürköli a' homály.
19. lovagolni a' fakón. Megdöglik a' Zi Miklóstól vett tehén. Egyg töke tehenem haza.
20. A' töke tehenet megölttem.
21. Assz. Debrbe Miklóssal. Miklnak 50 f. Selymi által Neidlnak Ricklhez 75 f. Macskát megöl[.].³¹
- 22 Zi Pista behajtja a' 2 ökröt 's megreszegedik.
23. Sophie beteg fekszik egész nap. Levél Kistól a' verssel Ragályi Tamástól.³² Búczytól. Lilla N. Gtól. Institoristól. Asszonyám későn³³ jön mert Zi Pista elvesztette a' 2 ökröt. –

²⁸ ellett. Az apja [Beszúrás a sor felett.]

²⁹ [Ez a mondat a 8–10-ei bejegyzések mellett keresztbe van írva.]

³⁰ szárazság <után> és szelek után

³¹ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]

³² verssel <Klárától.> Ragályi Tamástól.

³³ késő [Emendálva.]

209, 1178 24. Zi Pista jó 's megverik.

25. Dioszegi Samuel Ur Debr. †.

26. Kólyra. Doctor Gomboshoz Erzsit. A' Plebtől a' bilyegvasakat.
28 f 15 x. szőlőmunka.

27. Ungvári Saláta György és Váradi Grunzó nevű Czigányok jőnek. Meglett a' *Kóra*,
a' Luczi kancza leánya. 28dikban reggel megmértem. Magassága a' Marjának volt
3 such 1 ½ zoll. 's 2. ujnival magasbb mint a' 3d. Apr. ellett fakó Alonzó.

28. Vasárnap

29. Péchy Imre B. Ur[.]³⁴ jó ebédre midőn³⁵ éppen Kázmérba indulni akartam, a'
Kövér és Dobsa dolgában felhányni a' leveleket.

30. Péchy Imre megyen. Én ki a' ménesre vele.

MÁJUS.

1. Indúlok Kázmérba. Lugos. Mihálydi.

2. Nyiregyházán Gróf Klob. Ferné. – Tokaj. A' Pepi esketése.³⁶

3. Kér.

4. Ruzska. A' fakót a' fekete csödör; a' Czenczit a' pelly. A' Derest is a' pelly.³⁷

5. Vasárnap. B. Feri. A' Czenczit a' tarka, a' Cziczát a' fekete.³⁸

6. Kassára.³⁹

7. a' Püspnél.

140, 209 8 Ki Kassáról, Kázmér.

209 9.

10. Sophie rosszul van; sír.

11 a' Gróf Kassára. Ma hágja meg a' Kedvest Luzinszky; a' Derest a' fekete csödör.

12. Vasárnap B. Geizler.

13

14 Pepi jó.

15.

16. Pepi Ujhbe.

17. Pepi is el; én is el. Patak. Szegi.

18 Nyiregyháza, Mihálydiné

19. Acsád. Semlyén. Vasárnap.

20 Asszonyám jó Váradról. Ormós Antal Ur Arad Vgyéből.

21 Cons Lónyai Laszló meghal.

³⁴ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]

³⁵ jó <éjtszakára> midőn [Javítás a törlés felett.]

³⁶ [Ez a mondat sötétebb tintával van írva.]

³⁷ [Az utolsó két mondat sötétebb tintával van írva.]

³⁸ [Ez a mondat sötétebb tintával van írva.]

³⁹ [Innentől sötétebb tintával.]

22

209, 1178

23⁴⁰

24

Arenda osztás.⁴¹

25

26 Vasárn. Asszonyámnak⁴² szóllok az adosságaim felől.

27 Francz Sibóra a' Luczival és Kórával. Jó B. Kemény

28. B. Kemény megyen. A' Sophie levele.

29. Thercsi és Vincze Kázmérba. Ma hágják-meg a' Luczit Sibón.

30 W. 500 f. Fried levele által.

JÚNIUS.

1.

2. Vasárnap. Pünkösöd. Assz. Templba.

3. Dobsa Curatornak választatik. A' Fő Ispán levele.

4. Asszonyám indul Regmeczre. Præfatio a' Krakk. Orthogr. munkához. Schindel- 140, 209
mayer levele. Francz jó a' W. levelével. 4 ftot előre a' téglá vető Czigányoknak
Szilágyi László és Rostás Mihálynak. – 1000 p. [?] 5. máj. 10, [?] 4 [.] szalonna,
4 [.] só. –

5

209

6 Levél Kázmérből Vincze által. Prof. Szombathy levele.

7 Kövér az Assz. levelét ide adja. N Gáborral nála

8 Nagy Gábor Ur mégyen vissza Dbrbe. Dobsa itt ebédel Nagy Gáborral. Ecclesia
Gyűlés. Azt végzik hogy a' templom falát ki kell dőjteni. – Postaköltséget (Febr.
16 napja olta Semlyben)⁴³ 25 f 58 x kifizettem. Dienes jön.

9. Vasarnap.

10

11

209

12

13

14

15

16

17

18. Kolyra szőlőt miveltetni és cseresznyét szedetni 14 f. 44 x. jött bé

19. Koly.

20. Vincze jó Kázmérből és Regmeczből a' levelekkel. Semlybe éjtszakára.

140, 209

21. Debreczen.

22. Ujváros. Szatthm. Dániel. Szilágyi Lajos. Dobozy Lajos a' kis Lónyai. Ma teme- 210
tik a' Hortobágyba vezett oskola mestert. Polgári csárda éjtsz.

⁴⁰ [A dátumok melletti üres helyre más kézzel „1813.”]

⁴¹ [A két dátum kapcsolatos zárójellel van összekötve.]

⁴² 26 Asszonyámnak [Sor fölé írt beszúrás.]

⁴³ olta <) > Semlyben)

- 210, 1178 23. Vasárnap. A' töltésen 257. étellel megterhelt szekerek. – Vissza térek. Polgáron a' fogadóban sem széna sem fű. Az Ujvárosi⁴⁴ határról 1. óráig keresztül a' nádas tón. Bekás csarda
24. Nánás ebéd. A' Mikoházi Orosz Pap Bukószki Thódor életért megy. 20 Rf. adok neki kölcsön. Rakamaz.
- 141, 210 25. Ebéd Patak. Kázmér éjtsz. –
- 210 26. Franz az inas verekedik. Le vonják. 3. ütnek reá. Eleresztem.
27. N. Gergely László Lasztóczról szolgálatomba áll. –
- 28.
29. Péter Pál napja. Méhraj és cseresznye. Nagy história – Péternek levél.
- 141, 210, 217 30. Szőlőskére. Assz. és Jósi ott vannak. Péter száll. Én Ujhelybe Pepihez. Onnan írok hogy a' punctumokat írja-meg Péter. Az⁴⁵ inas Kassára. A' Gróf az Ujh. vásárra. Sophiet ma ismét ki lelte a' hideg.

ad notam 25. 27. 29.

1. Jul – –.

210, 1186

JULIUS.

1. Daykát purisalom. – –
2. Sophiet 2dikszor leli a' recidivás hideg.
- 141, 210 3. A' Regm. Kocsis hozza a' punctumokat és az irtóztató levelet. Felelek modeste. A' Grofne Szilváson.
- 210 4. Sophiet ismét a' hideg. A' Fark⁴⁶ leánya ma eskettetik Kassán.
5. Én hánytatót. D'ellevaux jó. Meczner és Pepi.
- 6
7. 2 órakor délután elindúlok. Ruszka.
8. Csobádra éjtsz. Baykor.
9. Solcza. Miskolci Nagy János Káplár Dobozy Lajos alatt szolgált. D. Rác a' Grófnál, Filszki Ur és Thercsa. Szatthm. Jósef.
10. Mrazekné és Quirschfeldné. Szatthm. Mihaly. Chirur. Molnár és Barkasi. Ragályi István és János. Bárány és Horváth Gaspár de Bugariu et Brezovicza.
- 11 Dr Benkő. – éjtsz. a' folyásnál.
12. Ujváros. Péchy Imre szembe jó. Debreczen.
13. Szgyi. – Estve haza. Kenéz felé B. Dioszegi itt.
14. VASÁRNAP. Eccl. Gyűlese.
15. Levelek Csereitől
16. Mfalva. Rhédey a' Kötelverő tehene eránt.
17. Fr. Lászlónak levél – Nagy eső.
- 18 a' Palatinus Debrben van. Szakad egész nap az eső.
19. Szép idő. 1. órakor itt a' Palatinus. Kánonok Riethaller fogadja. Károlyba éjtsz. – Én Kövér Imre Bátyámmal Álmosdra.
20. Levelek. D. ebédre ide jó. Sophienak levél.

⁴⁴ Bavárosi [Átírás.]⁴⁵ Péter. <-> Az⁴⁶ hideg. <Meczner jó.> A' Fark

21. Vasárnap. Megpofozom Erzsók Asszt a' spionkodásért
22 Vincze után Kólyra küldöm Mihályt. Volt aratóm 5. Asszm 30 f ád.⁴⁷
23 aratóm 24. 1. kéve kötöző. 1. ki van fizetve a' kéve kötözővel
24 arató 16.
25 arató 17. irtóztató eső. Kázm. levél.
26 Dél után⁴⁸ kötöztetek.
27 Kötöznek. Cs. fija meghal.
28 *Vasárnap*. Temetik. Péchy Thercsi itt ebédel.
29. Levél Kis és B. Prónaytól.
30.
31. Indúlok Kázmérba. Ebéd Gúti Pusztá. Kálló. A' fekete ló Kövér Imre 100 f.
Ne [?] jöne kend Kocsisnak Ha cs[ak] Kocsisnak alá n[em] [?] Nyiregyh.⁴⁹

AUGUSTUS.

1. Királytelek. Tokaj. Patak.
2. Kázmér délben.
3. Vincze indul. –
4. *Vasárnap*. Dayka Mst kapom Kárner Ltól.
5. Daykát purizálom. A' Palatinus ma Patakon hál. Egerbe holnap.
6. Szőlőskére. Ott Kárnér.
7. Nedeczkinél ebéden.
8 Ma születik Iphigenie.
9 Ma keresztelik.
10
11 Vasárnap.
12. S. álmodik a' lyányával. Szeretem mamácskát. Fogsz tanulni? Fogok mamács- 211
kám.
13
14. Szem. Lászlónál ebéden. Cserey és Blaschke. Iphigenienek elesik a' köldöke.
15. Maillardnak assignáltam 24 f. Ma csókolom-meg leg elébb a' lyányomat. Splényiek.
A' Bába megy Ujhbe.
16. Kassára
17 Sophie ma éjtsz. igen nagy mértékben vizel, minekutánna sokáig nem. Egyszerre
meglohad a' hasa.
18 Vasárnap. Geizlerné. – Estve Pepi. Iphire ma ing először. Ma kristély. S. ismét
urinál.
19 Iphigenie igen rosszúl. Megjédünk. Sophie sír hogy meg talál halni.
20 Sz. Istv. napja. B. Geizler. Lasztoczi Plebanus itt ebédel.
21.

⁴⁷ [Ez a mondat be van karikázva.]

⁴⁸ 26 <Levél Kázmérból> Dél után

⁴⁹ [Ez a mondat be van karikázva; bizonytalan olvasat.]

- 211, 1186 21.⁵⁰ Reggel Ujhbe Dr Mecznerért. Kohlmanné Mnél.
Balásházinál. Bacsányi, Sylv. és Dayka felől ujság. A' Plébnussal Ujhbe.⁵¹
22. Meczner⁵² és az Ujhelyi Bába Frau Ernstin el. Klári jó itt ebédel.
23. Balog Uraimék itt. Krainik Klárinak születése napja.
24.⁵³
25 Vasárnap. Lajos napja.
26. Pepiné Kassára Manczival. Pepi Ujhelybe⁵⁴
27 Pepi Ujhból haza.
28 Pepi Szennára.
29
30 Ujhelybe vásár.
31. Ma éjtszaka felé kilél az első hideg. A' Pronay jutalma ma ítétetik Kisnek Pán-
czellnak Pucz Antalnak.⁵⁵

SEPTBR.

1. B. Geizler itt. Pepi ma reggel megyen Kassára. 100 f.
2.
3.
4. István Molnár meghal. D. Meczner kijő.
5. Dr. Meczner bémegy. Kaz. Péterhez küldöm Szőlőskére.
6. Szekeret igazítják. Plebanus temeti István Molnárt. Meczner kiküldi az orvost és [...].
7. indul Manczi, Laczi, Vincze. Cserey Levele azzal a' hírrel, hogy W. felől nem igaz a' hír.
8. Vasárnap.
9.
10.
11. B. Próday Sánd. levele; és az a' hír hogy Diæta lesz Octob. 13dikán. A' Gróf igen rosszul lesz.
12. levelek a' Postára Ujhelybe.
13. Az inas Ujhelybe. Pepi Pepiné Csató Mimi.
14 Pepi itt. Mihály Kocsis Ujhelybe. 1 Rizma pap. 7 f 30. Koczok levele
15. Vasárnap. Pepi el. A' Gróf ma kél fel. – Nedeczky és Meczner. Daykát purizálom, in 4^a
16. Mecznerrel Nedeczkinél ebédelek. Dayka.
17. Daykát puriz. A' Gróf estve rosszul lesz. Váradon Gyűlés a' Diæta miatt.
18. Nincs levél a' Postán. Dayka. – Fizsi rosszul lesz. Talán fogai kezdenek nőni.
19. Elvégzem Daykának másolását. Fizsi még rosszabbul van. Felső ajaka megdagad. Sétálni a' köleshez.

⁵⁰ 22. [Átírás.]⁵¹ [Ez a mondat utólagos beszúrás.]⁵² 23. <Klári húgom ide> Meczner [Átírás és törlés.]⁵³ <24.> 24. [A törölt szám az előző sorban.]⁵⁴ Ujhelyb/[...] [Átírás.]⁵⁵ [Ez a mondat utólagos beszúrás.]

- 20 Dél után ki a' Gróffal a' Hegy aljára, hol ma voltam legelőbb. Josi Bistére 's felküldi a' Maszli által hozott Nyiri levelét. 211, 1186
- 21 Semmi levél a' postán. Ma írom az Æsth és Gr. jegyzéseket Daykához.
- 22 *Vasárnap*. Berecz Mih. jó Csörgőről megalkuszik per 30 x napjára hogy Semlybe megy a' bivalyért. Sophie és Phizsi a' Grofnéval Szilvásba. – Én leveleket Semlybe.
- 23 Berecz és Dankó Andr. indul Semlyénbe. Kónya György lakadalma.
- 24 Kassán Gyűlés. Yorikot és Dayk. jegyz.
- 25 Az új Szolgálonak Rf.⁵⁶ 1. elő pénz.
- 26 Dél után a' Gróf Ujhbe Gyűlésre.
- 27 Kassára indul a' szekér. Dayka Jegyz. Hannuliknak levél. Némethnek 6 butell.
- 28
29. Vasárnap Bistén ebéden. Obristlieutenant Mocsári Péter.⁵⁷
30. Ujhben gyűlés. Lónyai Gábor és Gr. Desöffy József követeknek választatnak.

OCTOBER.

1. Gubics az az Berecz Mihály jó Semlyénből. Azután csak hamar Vincze és Manczi a' Semlyéni ládával. – Kisnek Epistolája és Blaschkének Victoriája 's Darthulaja. A' Gróf estve jó Ujhből.
2. Schindlmayernak az Epistola német ford[ítását].⁵⁸ Kisnek, Rottnek, Fabchichnak, Sárközinek Trattnernek Sylvester eránt árkusa per 23 f. – Haykúlnak.
3. Postanap Szentgyörgyi levele. Postaköltség 3 f. 12. x. Ma irtóztató szél noctem hyememque ferens bé kelle füteni. E' napokban rút esső. Connumeratio Kazm. & Kolbás.
4. – 8 f 9 x. az ágyon. – Splényi Manczi levele.
5. Bivaly tej. Cserei levele.
- 6 VASÁRNAP. Manczi Bistén
7. eladtam a' Kis Kázméri Schachnernek⁵⁹ két tehen. 64 Vf. előre 5 Rf. tojásra 10 f krompelyra 10 f.
- 8 Ujhelyi Plébanus Kovács a' Kázméri Templt elzárja.
9. Bujanovics Eduárd itt. –
10. Sophieval és Fizsivel Ruszkára.
11. Sophie dél után Kassára. Csercsi és Klári Fizsinek főköttöcskéket.
12. Sophie Kassán.
13. Vasárnap Sophie⁶⁰ ki Kassáról.
14. Sophie és Fizsi betegek, 's Ruszkán mulatunk. – Bárczay Feri. Farkas Pál leányai.
15. Theréz napja. El Ruszkáról. Itt lelem a' Bodnár Antal és Pfannschmiedné leveleit Dayka eránt, 's Blaschkétól a' Marmontelhez való két Maillard képeit. Phigie a' kocsiiban a' rojtot nézi. Az Anyja pántl. ölti kezét. első dér.⁶¹

⁵⁶ Szolgálonak <21.> Rf.

⁵⁷ Mocsári <Ist> Péter.

⁵⁸ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]

⁵⁹ [Bizonytalan olvasat.]

⁶⁰ 13. Sophie [Beszúrás a sor felett.]

⁶¹ [Ez a sor utólagos, sor alá írt beszúrás.]

- 211, 1186 16. A' Gróf Újhelybe megyen. Nagy eső az éjtsz. és nagy köd ma reggel.
 17. A' fakó lovam az éjjel megdöglött.
 18. Péchy Imre levele.
 19. Cancell. levele [...]val az ebédnél. Ebéd után el Kázmérből. Patak éjtsz.
 20. Vasárnap. Kolosi⁶² Jósefnével a' Kazinczy Andrásné vendég fogadójában ebéd. –
 Kuczorgó. Koczog István a' fogadás.
 21. Dorog ebéd. Debreczen Kis Imrénél.
 22. Sinai. ebéd Debreczen. – Vámospércs Berkinénél.⁶³
 23. Be Semlybe. – Assz. Kólyon.
 212 24. Ebéd után indulok Erdélybe. Pér.
 25. Tasnád. Szakácsi.
 26. Hutád. Balla.
 27 Vasárnap. Vajai csárda Keresztúr.
 28. Zsibó.
 29.
 30.
 31.

NOVEMBER.

1.
 213 2. Zsibóról el. Haraklány.
 3. Kraszna. VASÁRNAP.
 4. Kraszna.
 5. Somlyó.
 6 Széplak.
 7 Margita.
 8 Székelyhíd.
 9 Semlyén.
 10 Vasárnap.
 11. Frater Sandor Debrbe.
 12. keményen megfagy
 13. Frater Sandor Debrből kihozza a' könyveket. Gessner tájfestései Landon. a' John képe. Révai levele
 14. Cserei és Csehi levelei. – Az Indzsinér. – Ki a' gulyánál.
 15.
 16
 17. Vasárnap. Debrbe Kövérrel. Haláp.
 214 18 Hír Fazekas Fő Hadntól és Kis Imre Urtól, osztán Simonfitól, hogy az ellenség Bécsbe van.
 19 Zilahi Doctorral esmerkedem Szgyinél ebédelvén.
 20 haza éjtsz. Németh László levele.
 21

⁶² 20. Kolosi [Beszúrás a sor felett.]⁶³ Berkiné/[...]/. [Átírás.]

22
23
24 Vasárnap.
25
26
27
28
29
30

DECEMBER.

1.
2. El Semlyből.
3 Debr.
4 Dorog.
5 Szegi.
6 Kázmér.
7
8 Vasárnap.
9
10 el Kazm. K Telke.⁶⁴
11 Ruszka
12 Szántó.
13 Rakamaz.
14 Nyiregyh.
15 Mihalydi
16 Abrány
17 Semlyen.
18
19
20 Csanádi.
21
22
23
24
25 Innep.
26
27
28
29
30
31.

⁶⁴ Kazm <Ruszka>. K Telke.

[Kazinczy Ferencz „Diáriuma”]

312 1804. *Januarius 1.* Gyűrt áruló zsidó. Dél után Varga Ferencz emberünk' temetése. Csóka Jánosnak nyomorúlt predikátiója 's Mata Imrének a' nép előtt kedves versek.

15d. Debreczenbe. Sárosiné gondolván hogy szokás szerint meg fogok nála jelenni,
313 igen későn jött a' házhoz, 's érezteti velem kegyeinek megfogytát. Én a' Philosophot jól játszom; még pedig bántás nélkül. Végre szelidülni kezd; tenyeret nyújt csókra, simúl, tapad; de mind ez csak félig érttetetik, 's nem engedem magam' megmarasztatni. A' fellobbanásokat, úgymond, el lehet szenvedni, ha a' szív az marad a' melly volt. Mentem. Bálba. Marist béviszem 's leültetem egy neki illő helyt. Rhédey Lajos, Szlávy János,
314 Gróf Teleki Jóska ott. – 16d. 8 pár disznót 320 vf. eladok. – Erzsit, Sárosinének szobaleányát megkérlik. Az Asszonya nem engedi, hogy szolgáló nélkül ne maradjon. Én éreztetem a' dolog igazságtalanságát. Egyedül azon tartalék által indítatik, hogy ezt is makacssága jele gyanánt ne vegyem. Bál ismét. – 17d. Fő Hadn. Fazekas Urat ma látom
315 először. – 19d. Kapitány Pogány Lajos és Hári Péter szigethi Prof. – 28d. Kincses és Báthy Marishoz. Laczi Regmeczre indul.

123, 315 *Februárius 11d.* Az Esperest Fazekas István és Szántó János Tractualis Nótarius érkeznek. – Mata Imre Rector közönségesen szerettetett itt az alnép által. Kedves volt az anyámnál is. Én pedig, ha magam maradtam a' háznál, mindég megtartottam velem ebédelni 's vacsorálni. A' Pap, Csóka János, nem szerette. Egyik oka az volt, hogy a' Rector szép versű búcsuztatójit a' halottas Auditórium éppen olly gyönyörködve hallgatá, mint a' Tiszteletes Úr' szomorú morális Prédikátiójit, mellyek Philosophusnak kedvesek, becsesek lehetnek, de köz nép mulattatni akar, nyilván való únalommal. Az emberi elme' tehetségeit harmonisan kellene művelni; 's Prédikátor Uraimék jól tennek, ha a' száraz Morál' tanítása közben holmit elegyítenének, a' mi az imaginatiót 's ingeniumot is occupálja. Fráter Pál is ellensége volt, mert a' keze alá járó fija meg vala bántva. Sok Földes Úr csak azért haragudt reá, mert az Anyám' háza szerette. A' Pap declarálta, hogy vagy a' Rectornak kell elmenni, vagy ő megyen. Így lévén a' dolog, én a' Rector védelmezése mellett mindent elkövettem, 's azt kívántam, hogy ha csak ugyan el kell mennie, menjen, de *ne tétessék vétkesnek*. Vis et nequitia quidquid oppugnant ruit. Ezek, tudván, hogy a' Nép kívánja megmaradását, olly ravaszsággal vették ki vótumát, hogy az ő plánjok a' köznép által is secundáltassék: a' Fő Curátor, Fráter Antal, pedig Testimonialist adott neki, hogy magát tökéletesen jól viselte, de úgy, hogy elébb ígérje meg, hogy magát megmarasztatni nem fogja. – Mata exament tart. A' két Visitátor úgy vitte a' dolgot, hogy az examen jó ne lehessen. Mata okosabb vala mint gondolták; Egy declaratiót ada bé, hogy ő nem akar megmaradni, 's így becsülettel mozdult ki hívatáljából. – Ezen Gyűlésen még egy más rendes dolog is adta-elő magát. Nemes
316 Eperjesi György asztalos Mester a' Templomban a' cathedra' koronája körül dolgozott. A' morális Predicátiókat módból mondani szerető Predikátor az embert zaklatta, 's vele kevélyen bánt. Az asztalos fizetést kívánt, a' Pap tűzbe jó, 's ollyat mond, a' mire Eperjesi e' szót felelte: Az Ecclésia velem nem bán *emberül*. – Hát az Eccl. disznó? kérdé haraggal a' Pap. 'S Eperjesit a' Fő Cúrátnál beadja, ellene a' Gyűlésen tanú lesz, 's Bíró is egyszersmind. – A' Pap által igazgatott gyűlésben Eperjesit, a' ki magát vétkesnek recognoscálni nem akarta, az Ecclesiától eltiltják. Én ennek is pártjára keltem;

capacitálni akartam a' Papot, hogy tanú, Vádló 's bíró nem lehetett; hogy a' morál és 1162
keresztyénség azt kívánja, hogy egy gondolatlanul ejtett szó illy keményen ne büntet-
tessék etc. etc. haszontalan vala. Mondtam neki 's a' Fő Curátornak, hogy ne engedjék
arra a' gyalázatra jönni a' dolgot, hogy Eperjesit az Esperes tégye majd vissza: de nem
használt. Meg lett a' mint mondtam. Elolvastatott az Eperjesi Instantiája. A' két Papi-
Ember nem akarta hinni, hogy az Eccl. azt a' Végzést hozhatta volna. A' Pap és a' Fő
Curátor kéntelenek voltak megvallani, hogy a' dolog nincs különben. Az Esperest
Eperjesit visszatette az Eccl. kebelébe. Fráter Antal declarálta, hogy ővele Eperjesi
egy széket nem ül. Az nem használt. Declarálta, hogy ő többé az Ecclesiáért leg
kissebbet sem tesz. Az sem használt. – 'S a' morális Tanító majd megpattant mérgé-
ben. – A' gonoszság Mata felől azt mondotta, hogy azért jártatom hozzám ebédre, 123, 315
vacsorára, hogy ha Maris tőlem viselős lesz, a' Rectorra foghassam. Szégyeljem e ezt
feljegyezni? Pedig tudták, hogy 1.) Mata nekem purizál, 2.) hogy egyedül enni igen
bajos. – Az Eccl. Curátora, Gazsi György, ezt a' jámbor életű embert az által is igye-
kezett gyalázatba keverni, hogy egy ide való fiatal özvegy kapujába éjjel egy *kereket*
állítatott-fel, a' mi kurvák' czégére, mert a' Rectornak ennél állott egy hordó bora, még
férje' életében. Szerencséjére a' Rectornak és az özvegynek, ez egy tiszta-életűnek
ismért Asszony volt, 's az egész falú tudta, hogy a' Rector Ádám Sárival van szerelmes
eggyetértésben, kit el is venni szándékozott. – Nemtelen ellenségei győztek, mert a'
Rector csakugyan eltoltott. De az Isteni Gondviselés pártjára kél a' jó embernek, 's
pótolékot ad neki minden szenvedésért. Imé 1805-ben már Élesdi Predikátor leve, hol
mindenektől szerettetik.

Ezeket lépésim mentsége végett jegyzem-fel, és azért, mert az a' cselekedetem, hogy
egy jó embert, a' mennyire rajtam állott, elnyomatni nem engedtem, örökké örööm-
re fog válni.

Ma láttam életemben a' legelső Napfogyatkozást. Ez szertelen' nagy volt: de a' felle- 184, 317
ges ég miatt csak kevés pillanatig látszhatott tisztán.

Martius 5d. Bátyám Kövér Imre Úrtól kölcsön veszek 100 ftot – Nyíri Istvánt meg-
fogadom kocsisnak. Fizetése ez: 12 Vf. 3. pár csizma. 1. köből vetés. 1. guba. 1. kalap. 1.
nyakravaló. 2. öltő fejrő ruha. 1. ujjas rekli. 1. alsó puszli. 1. nadrág.

7d. Asszonyám jó, 's hozza a' Munkátsról elbocsátott Plezsnýalszky Ferenczet ina-
somnak.

16. Laczi jó, Báthi itt van. Laczi nem engedi magát megcsókolni. *17.* Laczi Váradra. 317

18. Boda Ferencz Gulyásunk a' hús ételben megfúl. *20d.* Csóka felette egy szere- 184, 318
tetlen Predikátiót tart.

21. a' kőműves rakja az udvarnál lévő pinczét. Nyíri István kocsisomnak lakadalma. 184

Aprilis 2d. A' Semlyéni Csapszéket Salamon és Ábrahám Áron arendálja 1525 Rft –
a' Mészárszéket Fráter Antal 21 Rf. – a' boltot Jákob 15 f.

3d. Ábrahámnak 300 ftot adok költsön.

5d. Irtóztató szélben indulunk Kólyra. Újra ültettem a' tavaly ősszel ültetett 3 jege-
nyét a' szőlőben. A' szilvásban violákat eczetnek. – 8 nyitó per 34 x.

6d. Rhédey Lajosné, szül. Kácsándy Teréz meghal. 184, 318

8d. Mata Imre búcsúzó Predikátiót mond.

12d. Báró Huszár... Váradon, éjjeli 11 órakor agyon szúrják. Ez az ember a' pénz és
successio miatt, elvette Gróf Kornis nem gondolván azzal, hogy lehellete bűdös, és

318, 1162 annyira sánta, hogy minden lépése eleven szánakozást indít. Félre csapott, 's sok ideig egy Váradi szép özvegy vala szerelme (Baranyi Péterné, szül. Szlávy Mária) Hogy titkos szerelmét csendesesen vihesse, megrontotta hitvese' Principiumit 's teoriáját, 's szabadságot engedett neki, hogy úgy éljen a' mint akar. A' rút de gazdag elhagyott Asszony pénzen vásárolt szerelmet; Tiszt, Deák, Cseléd minden jó volt neki. – Baranyinét a' Causar. Regg. Director, Consil. Majláth György Úr, a' Minister Gr. Majláth József Excell. testvére, megkérte – Bné hozzá ment. Huszár az olta alacsonyabb sorsú Szépekkel mulatgatta magát. Most egy Patikárius Gerhárdné, Kassai születésű Balázs Mancza, volt kedvese. (Gr. Csáky Antalnénál szolgált, mint szobaleány, 's szolgálatjára volt pénzért az egész Publicumnak. – Huszár ezt vezette ki a' Comoediából, nála vacsorált, 's a' mint a' legnagyobb záporban 11-kor haza ment volna, a' hídon megtámadtatik, 's eldől. A' gyilkos semmijét el nem vitte, és így nem pénz miatt öletett meg. Huszár kiált, 's roskadozva által megy a' hídon, 's 30 lépésnyire a' hídhöz eldől. A' város házánál strázsáló Mesterember legények közül kettő oda szalad, részegnek gondolja az eldőltet, 's nem mér hozzá nyúl. Huszár alig érthető szóval ezt mondja: Én vagyok, Báró Huszár, ne féljete, emeljete-fel. Ezek Hajdúkért szaladnak: de míg ezek előjöttek, Huszárnak elállott a' szava 's megholt.

Felesége más nap dél előtt is, dél után is kikocsizott, elszórni bánatját, 's Narcissusa mellette ült. – Nagy volt a' gyanú, hogy ez ölette vagy ölte-meg Huszárt, hogy az özvegyet elvehesse.

A' Váradi Publicumnak Világhoz tudó része igen szánta Huszárt. Becsületes ember volt, a' legjobb characterű ember. Kár volt értte. Gyilkosa nem Narcissus volt, hanem valami sárgaepes zelotypus. Képére tartozik ennek a' becsületes embernek az a' két kétséget teljességgel nem szenvedő anekdot, mely itt következik.

319 1. Huszár belé szeret Prof. Vitkóczinéba, 's jární kezd a' házhoz. Vitkóczy kéri hitvesét, hogy egy kétséges moralitású 's reputációjú embert távoztasson-el a' háztól; az neki nemcsak nyugodalmának 's hitvese jó nevének, hanem erszényeknek is ártalmas. – Nem használt. – Vitkóczy magával is szöll Huszárral. – Az sem használt. Huszár, mint Gavallér, nevette az ollyat, sőt ingereltetett általa. – Vitkóczy egy nap össze akad Huszárral a' hídon, szó esik köztük, 's Vitkóczy ollyat mondott valamit Huszárnak, a' mit Gavallér satisfactióvétel nélkül nem hágy. Huszár tehát egy estve egy Secundánssal, köpenyegbe burkolva, Vitkóczira mégyen, elébe tesz két töltött pisztolyt, 's közel egy óráig ijeszti, hogy el nem megyen, míg néki elégtétet nem ad. Végre elúnván a' nem-gavallér ember, vonogatózásait, a' két vitéz neki áll V...nak, 's a' maga tulajdon szállásán megbotozza. – Ez után H. arra bírja V...né, hogy férje ellen indítson elváló pert a' Szent Szék előtt; 's midőn annyira ment a' dolog, hogy a' Bírák már ítélni akartak benne, H... a' Patikáriusnéval kezdette-el szerelmét, 's az asszony mind kedvesét elvesztette, mind férjét. – Most tehát nagy vala a' gyanú, hogy V... volt a' gyilkos; de ez megmutatta, hogy ő akkor este 7 órakor tért egy deákkal haza valamelly Professor társától, kinél a' hideg kilelte, 's egész virradtig ágyban feküdt. – A' Váradi elegánsok' publicuma azt mondotta, hogy az a' hideglelés a' fogadott gyilkosok tettét maszkírozta, hogy úgy a' gyanút egészen elhárítsa magától; csakhogy fogadott gyilkosoknak nem volt semmi nyoma.

2. Az ez' idei bálban két fiatal-ember meglát egy fellépő Asszonyt, kívánságra gyűlad, 's az a' kérdés esik köztük, ha lehetne e boldogúlni? Nehezen! mond az egyik,

mert nagyon félti a' férje. – a' hang a' közel álló B. Huszárnak füléhez ér, 's ez meg- 1162
szóllal: Menjünk az Asszonyhoz és ha férje legkisebb gorombaságot tesz, botozzuk-
meg! Így beszéltte ezt nékem Bihari Assessor Baranyi József Úr, a' ki akkor nap' Bál-
Commissárius volt.

14d. Rhédeyné koporsóba tétetik, 's 15d. hercegi pompával eltemettetik. Debr. 184, 319
Predikátor Földvári, Prof. Budai predikál és perorál, Csokonai pedig cathedrából
olvassa-el pajkos verseit. Actiója hisztriához illett. A' temetés' czeremoniáját a' Magyar
Merkúrnak Dr. Sándorffy írta meg. – Én Nagy Gábor Úrral mentem-bé Váradra 's
Dienesnek ebédlőjében háltunk mind ketten. Olly világos volt a' szoba, hogy a' hold 125
fénye mellett a' nagy betűvel tett nyomtatást el lehetett olvasni. Az én ágyam a' közép-
ső ablakban, fejjel a' kert, lábbal bé felé. Látni fogjuk majd mit fogtak reám, 's mivel
vádolt Dienes. – 21d. Laczi indul Linczbe, hol Regimentje (a' Kerpené) feküdt.

Május 1. Baranyi József Úrral együtt Conscriptornak neveztetvén, Bagoson Debr. 119, 185, 680
mellett, hozzá fogunk a' munkához. – 2d. Bé Debreczenbe konyhára valót vásállani. –
Sárosiné sír. A' mint sétálunk, egy szép formájú kis ház mellett mentünk-el. Mann
könnte in dieser Hütte glücklich sein: aber alte Leute verändern ihre Launen, Grillen,
Grundsätze nicht. Ezt nem-kért mentséggéppen mondotta. Nem tudván mi van be-
gyemben, azt hitte, hogy a' Lückenbüsseri játékot ismét kedvem érkezik játszani. – 3d.
Csokonait kivívénk. – Németh László barátom' képe – 4d. Major Juricskay, későbbben
Hessen-Homburg Rgmtbeli kapitány Makay Úr, 's 6d. gróf Haller Pál és az ifjú
Juricskay Kassára; Balás Cam. Fiscális pedig Dr. Lonovicsot házastani Debr'be. – 8d.
Vége a' Conscriptiónak Bagoson. – 9d. Monostor-Pályiban Hathvani Pálnál, 11. Paksi 185
Kis András Úrnál, kinek felesége Hathvani Istv. Profnak leánya.

15 és 16d. Hosszú-Pályiban Praesese valék az Úri széknek, Consil. Tokodi ki nem
érkeztén.

20d. Pünkösöd Vasárnapja. Kezdődik a' Maris históriája, mellyet külön fogok megír- 124, 185
ni, hogy a' beszéd folytában menjen 's meg ne szaggattassék.

21d. Marist beküldöm Debreczenbe Nagy Gáborral. Asszonyám küld Dienesért, a'
ki 22dben érkezik, vélem rég olta fojtogatott gyűlölségét 's Vice Ispáni felsőségét igen
világosan érezteti, 's 23dban mégyen.

24d. Én Hosszú-Pályiban folytatni az ott félbeszakadt Conscriptiót. Ebédet
Domokos Lőrinczel. Asszonyám Debrbe; Marist kihozza; Dr. Szent Györgyi nekem
stafétát küld. A' Létai erdőben tévelygek 's hálók.

25d. 7 órakor reggel Semlyénbe érek. Dél után én Hosszú-Pályiba, Asszonyám
Regmeczre.

27d. Bé Debreczenbe. Ebéd Fő-Notár. Komáromy Györgynél. Doboziaknál va-
csora.

28d. Derecske. A' Bíró Bányai Istvánhoz, a' Notarius Gál Istvánhoz a' Predikátor
Soltész.

31d. Úrnapja. Sinay Sándor ebédet nekünk és a' Hohenzoller Regimentbeli
Tiszteknek. Ezek közt verekedés támad. Én idejében el. – Az oskola Rectora, Obernyik 680
József, leíratja nekem Sylvesternek Grammaticáját.

Június 2d. Kerekibe éjtsz. Obristlieutenant Csanádyné Asszonyhoz.

3d. Váradra. A' Felix bányájában ebéd. – 7d. El a' ferdőből éjtsz. Derecske. – 9d. első 185
cseresznye.

127, 185, 1162 15d. Derecskét elvégezzék. – 16d. Tépét. – 17d. Kereki. – 18d. Várad. Ma eskettetik fel VNotar. Szarka. – 19d. Sánta József Perceptor Úrnál ebéd. Ott Fráter István, kívül rútol öszvekapok. Pirúl gyengessége miatt. – 20d. Miskolczinál ebéd, vacsora Thúrzónál Kapit. Makaival. – 21. Gróf Haller Ferencz kánonoknál ebéd. Oda jó Generalis Wilhelmy és Gr. Sauer. Ez azt állítja, hogy dogma nélkül nincs morál. Ma plenipotentiát vallok. – 22d. Az inasom azt a' hírt hozza, midőn lovaink már fogva voltak, hogy Conscriptióra menjünk, hogy a' Semlyéni kocsistól, a' ki József öcsémet hozá be Váradra' azt a' hírt hallá, hogy Asszonyám azon való Confusiójában, hogy Patakon négy lova a' Bodrogbra fült, halálra betegedett. – Nem úgy vala. Józsi azért jött, hogy Dienestől négy Vármegye katonáját kérjen, a' kik Marist Linzbe vigyék Laczihoz. – Én magamtól arra a' gondolatra jutottam, hogy jobb lesz félbe szakasztani a' Conscriptiót, 's az anyámat vigasztalni menni. Viradtáig Böszörmény. – 23d. Liszkára. – 24d. reggeli két órakor Liszkára – Maris fogva tartatik. Nem boldogulhatok kéréseimmel. Éjtszaka Kázmérba. – 25d. Asszonyám levelet küld a' Grófnénak, hogy tartóztasson péntekig. De én vissza Regmeczre. A' kapu előtt állok-meg, 's Újhelyig megyek. Onnan vissza Regmeczre. – 27. Rátkai jó, és bizonyoságot tesz arról, hogy nagy Prókátor és emberséges ember (sarcasmus). – Dél-után Józsi érkezik és szabad kiömlést enged a' maga paraszt erkölcsének 's gaz lelkének. Én az ő szitkaira csak feleltem: Nekem nincs fegyverem goromba ellen, 's míg ő fél óráig önti a' maga szitkait, fenyegetéseit, én egész phlegmával levelet írok. – 28d. Kázmérba. 29. Patak, Rakamaz. 30. Nyíregyháza, Mihálydi.

1171 Július 1. Semlyén. 3. Vacsora és ebéd Szentgyörgyinél. 4d. Báró Vay Miklósnál. 5d. Derecskéről Esztárra. Baranyi József Úr érkezik. 6d. Esztáron conscrib. 7d. Erdődy László és Patai Pál Kardszagra. Hodosi Sámuelhez. 8d. Ebéd Hodosinál. 9d. Szunyoghy Katalin, özv. Mészáros Dánielné ebédre. Dél után által Pocsajra. – John levele érkezik az én portrém próbanyomtatásával. 11d. Vajdára 13. Halászni Diószegre. Dömsödinél Jankán. 14. Dél után Váradra 15d. Sándornéhoz, és az Augartenbe. Prof. Vitkóczy és Valkovszki és Kovács. – 16d. Sándornénál ebéd. Rhédey. Illyési József és Kristófinál Kapitány Makayval. Hatvani oda 's a' Sashoz. – 17. Egy 60 esztendőös pereczhordó felakasztja magát a' Kőrös parton. – 18., 19., 20. Pocsajon conscribálunk. Baranyi József Úr kivitette nyoszolyáinkat, 's reggel felé érzettem, hogy fejem lágyja megfázott. – 22d. Esztárra. Erdődy Lászlónénak szül. Patay Magdolnának neve napja. Jó a' kocsisom a' hírrel, hogy Dienes Nyíri János béresre 71. Sófi gazdasszonyra 51-t vágatott, 's Péchy Lajost elzáratta 's keményen megverette. V. Ispánhoz illő dolgok! – 24d. Bé Debreczenbe. A' Dobozi háznál ebéd. Az ebéd után szunnyadni ledőlök, 's midőn felköltem rángatást érzek szememben. 25. Baranyi József barátom elmegyén Váradra. Én Konyáron conscribálok. Estve a' Nótáriussal (Vári a' neve) a' dinnye földre. Ott egy raj méhet fogunk. Vissza jövén félre rándulni érzettem a' számat. – 26d. Már nem szólhaték jól; a' b. és f. betűk mindég bal felé repültek ki ajakomon, 's alig lehetett annyi erőm, hogy kimondjam. 27d. Vissza Derecskéről. Ott a' Sylvester copiját öszvehasználtottam az Originállal. – 28d. A' Konyári Chirurgus kimondja tartalék nélkül, hogy a' gula sújtott meg, 's kényszerít, hogy szaladjak segédért Szentgyörgyihez. Ez elretten, 's Senecai vigasztalásokkal vigasztal. 31d. Baranyi József Úr kikísér Semlyénbe. Az Anyám látta bajomat, tudakozta Baranyit, mi ért, 's nem szánt.

131, 323, 548, 708 131, 708 132 Augustus 1. El Semlyénből. 2d. Gáborján. Ebéd Váncsodra, Száraznéhoz. 3d. Gáborját elvégezzük. 4d. 5d. Kereki. – 6d. Péterszegen conscrib. Itt a' Predikátor Kis

Imre Úr, a' B. Vay Miklós chemicusának atyja; egy szeretetre méltó öreg. – 8d. Várad. 1171
Báró Prónay Gábor és Szirmay Ádámné. Barcsay Kriska tegnapelőtt érkezett Sánta Főszbiróhoz.

9d. Rhédeynél ebéd. – Hirgeist Ferencz Bécsben meghal.

13d. Oroszi Pál Úr által az Album Kis Jánosnak verseihez elindul. – 15d. Kis-Pércsre éjtszaka. 19. El Sárándról, 's Semlyénbe.

Asszonyám hidegen fogad. Miolta velem ezek a' hallatlan bántások esnek, nevezetesen miolta a' gutával megüttettek, szünetlenül azon törtem magamat, hogy az illy Igazgatók kezei közzül miképpen emancipálódhatnak. Láttam, hogy az ujjabbi bántások másod ízben üttethetnek meg a' gutával, 's mit kezdek osztán akkor? Elvégeztem magamban, hogy megházasodom. De kit? Sárosinét nem óhajtottam többé, 's nem volt 132, 548
senki a' kiről gondolkozhattam volna. Bár valakit találhatnék, mondám, a' kibem fél annyi tökéletesség volna, mint Gróf Török Sophieban! – Csak egynehány nap múlva löködött fejembe az a' gondolat, hogy hát ha magát próbálnám elnyerni? Sem nem reméltem semmit, tudván mint függ Etoilon, sem nem mertem a' próbát, sok okokon tartozván háladatossággal azon ház eránt, 's érezvén, hogy bennem sem nagyot, 's ragyogót, sem szépet 's ifjút nem talál. Letettem róla. Elválván 19ben Baranyi Józseftől, 132
a' ki a' Várad Fixumok miatt 14 napi pihenést kívánt, Vámos-Pércs és Semlyén között az a' gondolat támadt bennem, hogy azalatt Kázmért megjárhatom. Útamnak, mondám, legalább az a' haszna lesz, hogy leteszek minden gondolkozást Sophie felől, 's nem álmodozom hasztalan plán felől. – Más nap reggel elindultam.

20d. éjtszaka Nyiregyháza. 21. Tokaj 's éjtsz. Ruszka. Itt harmad napig mulattam. 24. Pálházán ebédeltem Domokos Sámuel Úrral, 's estvére Kázmér. 25d. Lajos' napja. 133, 323, 548
A' malomhoz. József berkébe Bodó Lajos szbiró 's Esküdtje, 's Pápai Sigm. és Rác Sigm. Fiscalis érkeznek az Uri-székre. A' Plebánushoz vizitre. Első declaratióm Sophienál. – 26d. Zápor éjjel. Reggel Sophie kopog az ajtómon. A' Grófné dél után 133, 323, 549
beszéli velem. – 27d. Mennek a' Magistratualisok. A' Gróf száll. Sophiet ide ígéri. A' 133, 323, 550
kis szobában már a' kenyérsütés felől is foly a' szó. Estve ki a' Bikkpatakig Pepivel és Susieval. – 28. El Kázmérből a' Gyűrűvel. Krainikot várom 30dikig. Ekkor teszek jelentést nála és Klárinál. – 31d. El Ruszkáról. Maris a' falú végén vár. Felveszem a' szekere- 133
remre 's egy darabig velem jó. – Kérben hálok. Mérára Pukyhoz, a' ki a' Fáy Károly néma fiával akkor érkezik Pestről.

September 1. El Kérből. Tokajban írom a' jelentő leveleket Miklós öcsémnek, Kisnek, Némethnek, Virágnak. Ott vala Gróf Grzembszki Excell. A' Dorogi csárdában haltam. – 2d. Estvére Debreczenbe. Szentgyörgyi éppen Báró Vay Miklóshoz hívatatik a' General Frimont szállására. Oda vele. – 3d. Batthyáni Aloysius és Tihavszky. 550

B. Vaynál ebédelnek. Én is ott. Poenaeque deum! – 4d. Asszonyámnak jelentem, 's fogadásom szerint írom a' levelet Kázmérba. – 7d. Váradra indulok. Vajda. – 9d. Kereki, 134, 147, 148,
hol Kerekjártó Urammal jövök öszve. Onnan Ujfalúba conscribálni Baranyi József barátom nélkül. 12d. Által ebédre Kovácsiba Bessenyei Györgyhez. – 14. el Ujfaluból. 150, 550
Sophienak első levele a' Debreczeni postán. Az estvét Dobozi Lajosnál. – 15d. Examen a' Collegiumban. Puky István és Komjáthy Ábrahám ott. 16d. Várad. 17d. Gyűlés az Ausztriai Császárság titulusán való öröm miatt. A' Várad püspök, Miklosi Ferencz, maga pontificál. Ott ebédem. Minthogy Váradon azt mondták, hogy az én technáimnak egy jele az, hogy a' Sophie elvétele felől eltöltöttem a' világot, még a' Püspöknek is

1171 béjelentem, hogy egy leányával mátkás vagyok. Meg nem értette 's kevésbe múlt, hogy nem neheztelt. – Gyűlés 18dban. 19d. A' kalvinistáknál van a' Te Deum. Diószegi Predikátor és Esperes predikál igen helyesen. 20d. ebéd az Oláh Püspöknél, a' ki maga
135 pontificált. Ki Pocsajba. – 21d. 2dik levele Sophienak. – 24d. Asszonyám 500 f. ád. Indítom Frantzot a' kocsimmal Kassára Turnus Sattlermesterhez. Jó a' szép Nincsi angyali levele; kinek 25dben felelek. 30d. Csóka János először ma hirdet-ki Semlyénben.

October 1. Francz jó Kazmértől. 3d. Zemplén Vgyének Restauratioja. Ebben Ord. V. Ispán Lónyai Gábor; K. Péter Subst. V. Ispán kimarad, még pedig nem is candidáltatván. 4d. Indúlok Kázmérba, éjtsz. Pazony. 5d. Patak, Kázmér. Sárga damaszk plusch. 6d. Sétálunk az erdőbe. 7d. Bistére kocsizunk. 8d. Kassára Pepivel. Szilváson betérünk. Theréz azzal a' tanáccsal ereszt-el, hogy ójjam magam még a' fél gorombaságoktól is. Mit der ersten welche Sie Ihrer Sophie, oder Ihre Sophie Ihnen anthun würde, ist alles, alles verdorben. 'S Theréznek igazsága vala. De hadd tegyem-fel hát ide ma, az az 27d. Deczemberben 1805, hogy íme 14dik holnapját élem házasságomnak, és még sem én nem tettem azt az én kedves Sophiemnak, sem a' jó Sophie nem nekem. – 9d. Báró Wécsey Miklósnénál, szül. B. Orczy Máriánál a' kertben. 10d. Vissza Kázmérba. Betegen fekszem a' Generálisné képe alatt. 11d. Almáért. Soeur [?] Stanislas. 12d. el Kázmértől. 16d. El Ruszkáról. 17d. Semlyénbe érek. 20d. Halászon 93 Rf. egy fekete herélt lovat. – 23d. pedig Szabó Mihály Debr. lókupecztől 220 Rf. két kanczát, melyeket 1805nek
136 elején eladtam vesztességgel. – 25d. Kólyra. Józsi Asszonyámat szörnyű tűzbe hozá, hogy én Bárczay Ferencznek azt írtam, hogy kevélyen fogok lenézni a' testvéreimre, mert én Mágnás leányt vettem. A' gyalázatos! hazudott. Csak az olly ember fejében
138 támadhat az efféle gondolat, a' ki Asszonyám vallása szerint azt mondotta, midőn elvette Ragályi Máriát: Az én oldalom mellett bizony nem hált volna, de az csiklándoztatott, hogy Consil. 's Ord. V. Ispánnak a' leánya. Bárczay Ferencz producálta az én levelemet, 's abból látta Asszonyám, hogy én neki csak ezt írtam: Mit mond erre, ha majd meghallja, az az ember, a' ki azzal vádolt, hogy frájczimert akarok elvenni? – Comáromy
136 Ferencz azt a' gondolatlanságot követte-el, hogy itt Kólyon, elbeszélte az Anyámnak, hogy Ruszkáról eljövén Augban, Marist felülttettem a' szekerembe. 'S az Anyám ezen annyira felindúlt, hogy Semlyénbe kísérvén Kólyról, hogy innen lakodalmamra induljak, olly szitkokkal vált-el tőlem, hogy kéntelen valék felemelvén szekerebe, elébb térni vissza a' szobába, mint a' kocsi az udvarról ki felé indult. Annakutánna azt mondotta a' hegyen Miklós öcsémnek, hogy bánja, hogy meg nem veretett.

Itt elfogyott diáriumom. Kassára mentem, kezemhez váltani szekeremet 's kifizetni a' Mesterembereket.

136, 186, 550

November. 11dik November tizenkét óra tájban a' Mise' végével Kadlubják Pál Kázméri Plebánus megeskét. Sophie előre intett, hogy ne engedjem magamat komoly elmélkedésekre sülyedni; 's midőn az oltárhoz kelle menni, eltolván a' V. Notarius Nedeczky Imre karját, a' ki vezetni akará, az enyémbe öltötte kezét, 's úgy menénk az oltárhoz. Immatriculált Nyoszolyó Úr Krainik József Sógorom, Nyoszolyó Asszony pedig B. Wécsey Miklósné képében, a' ki meg nem jelenhetett, beteges lévén, Báró Geizler Józsefné, szül. Szentmiklósi Mária volt. Tanúk pedig B. Wécsey Leopoldina 's Náni 's Splényi Caton 's Krainik Theréz. – Vendégeink: B. Splényi Manczi kisassz., Kátón testvérjével, B. Wécsey Leopoldina és Náni. Krainikné húgom, Theresie leányával. B. Geizler és Geizlerné, Mihály Öccsével. Mocsáry Szirmay Antalnak Antal

fijával Sophienak tintafolt a' száján. – 12d. Bistére, mivel Klári húgom ott várt. 186, 1171
Sophie ott sír. – 13d. Szilváásra. – 16d. Megtudván, hogy Józsi Balajtról, az Ipa' temet- 136, 186
séről, tegnap haza érkezett, más nap, az az 17dben, a' Grófné bennünket oda visz. Józsi 186
döfölgözik, hogy neki nem kell olvasó ember. Sophie tudakozza, hogy milyen embert
kiván tehát társalkodására? Tanulatlant! felele. Sophie: Ich bleibe bei meiner razza. –
18d. Kassára indulunk. Szilvást hálunk. A' szegény Csörgő sokat cseveg; azt mondja,
hogy azt hitte feje' fájásában, ich sey ein Büffel oder Rhinoceros. Az anyja, mikor meg-
házasodott, Szentek' képeit függesztette az ágyok' felibe. Jól tette Asszonyám, úgy-
mond, soha sem térdepeltek előttük annyit, mint most fognak. – Oda jött éjjel Stabs
Chirurgus Mekler Úr, kivel Regete Ruszkán együtt ebédlénk. 20d. Kassa. Theréznél
felvezettem Sophiet. 21d. Oda érkezett Polyxén is. Ma érkezik a' Gróf Batthyani
Antalné ajándéka, a' Párisból hozatott diadéme. – 23d. Pepivel Szomotorra. Szőlőskén
hálunk. – 26d. Újhelyben Gyűlés. Ottan Jékelfalusi 2000 ftot ad az árváknak. Lónyai
Gábor engem is deputál ezen Materiában. Vissza Kázmérba. – 27dben Pepinek levele
érkezik Kassáról, hogy menjen, 's megkapja Wécsey Miczit. – 28d. Sophie és én be
Újhelybe Pepiért, hogy a' jó hír szertelenül meg ne illesse. 29d. A' Grófné indul Pepivel
Kassára, 's gyűrűt vált. 30d. én Regmeczre a' juhaimhoz. Józsi hírem nélkül belőlök 9
darabot leváगतott. Nyúzva leltem a' kamarában. Eggyet elvittem Kázmérba.

Deczember 1. Öletem a' juhokat 's besózatom. – 3d. Sophie és én Bistére. Ott
Szentmiklósy Józsefné. 4d. Délután Regmeczre számlálni a' juhbőröket. – 5d. A' So-
phie kanapéja érkezik Kassáról. 6d. Szentmiklósy Józsefné és Dr. Meczner ebéden
Kázmért. – 8d. Azt irván Asszanyám, hogy míg fel nem jó, le ne vigyem Sophiet, mert 136, 186, 551
maga hoz-le bennünket, Sophiet Kázmért hagyom, magam megindulok, nem tudván
mire vélni, hogy nem jó. Estére Újhely. – 9d. Kenézlőn Asszonyám Józsival és Málival 136, 186
érkezik. Józsinak hirt viszek feleségéről, gyermekéről, 's nem felel, nem szóll. Estve
patakon szurkálni kezd. Dissimulálom. – 10d. Regmeczre. Ott hálók. A' Pepi csődörét
Kázmérba küldöm, 's kérem Sophiet, légyen jelen, holnap érte mégyek. 11d. A' Grófné-
val és Sophieval ebédre Regmeczre. 12d. Sophie igen rosszul van. Már kezdjük gyanítani, 187
hogy terhes. 14d. Regmeczre magam, 's 15dben vissza. 16d. Asszonyám Kázmérba jó. –
18d. Mi Regmeczen ebéden. Az első Kassai Püspök Szabó András Úr installatioja. –
21d. Regmecz és Újhely. – 23d. Szemere László Urnál ebéden Lasztócson; éjtszakára
Gálszécs, hol az ifjú Kocsi-Horváth Úrral, Juhász barátom barátjával, ismerkedem. –
24d. Szirmay Pálnál ebéd. Beretőn vacsora. – 25d. Cseben Misét, ebédre Pazdics.
Szirmay Andrásné nagy részt vesz boldogságomban, 's megérti, hogy mit tesz nekem
Török Lajos, vejének lenni. Szirmai Jeanette, Tamásnak felesége, régi barátsága szerint
fogad mind engemet, mind Sophiet, 's keresztanyának kínálkozik. 26d. Beretőn mülá-
tunk. Ott Hadnagy 27d. Körtvélyesre. 28. Miglészre 's Kázmérba.

1805. Januarius 1. Pepivel Regmeczre. 2d. Markó hozott juh árában 22 Vft, Hufiovszky 1178
42. Timkó – 20 x. Hideg András Csörgei Szűcs fizetni fog Sarlóskor a' bőrökért ... Vft.
3d. Regmeczen 4d. Vissza Kázmérba. Voltam Regmeczen negyedfél nap. – 6d. Sophie
és én Regmeczre szánon. Befordulván a' kapun a' szán a' jeges sik úton felfordul, én és
Manczi sérelem nélkül dőlünk-fel, de Sophie az orra alatt sebet kap, az a' varrás, melly
az ajakot a' felső fogak' sora közepéhez ragasztja, elszakad. Sophie vérrel elborítva lép
be. A' Józsiné' frajczimerét elveszi egy Lutheranus Esztergályos. Német lévén, a'
Felső Regmeczi Pap meg nem tudta esketni, Papirosból mondta-el a' hitet. – 7d. Pepi és

- 137, 188, 1178 Meczner Parnóra, a' Gróf Kassára. – 9d. Négy szekér indul a' Sophie holmijével Semlyén felé. A' Gróf érkezik Kassáról. – 11d. Pepivel ebédre Regmeczre, osztán vele Ujhelybe. Vissza Regmeczre éjtszakára. Jósi éjjel kihallgatja, mit beszéllek Asszonyámmal. Asszonyám mondja, hogy Ragályi Mária megszóllalt: *Az én Atyám, ha Gróf nem volt is, derekasabb ember volt, mint a' Gróf.* Avagy mértük e Sophie és én magunkat ő hozzájuk? Alacsony gyanúk! – 13d. A' Gróf és Grófné, Sophie, Susie, majd Szemere Lászlóné a' két kisasszonnyal, 's a' Bisteiek ebédre Regmeczre. Én vissza Kázmérba. – 14d. Pepi jó 's megy Parnóra, 's engem Regmeczre küld, mert úgymond, Józsi az Asszonyámmal irtóztató históriákat kezd. 15d. Regmeczen. Csendesen tűröm a' Józsi gorombaságait. 16d. Sophie reggel jó Pepivel. Pepi Ujhelybe megyen, Sophie estig Regmeczen. 18d.
- 138 Sophiet ebéde Regmeczre hozom. Miklós érkezik. Sophie Kázmérba visszamegy éjtszakára. Este Józsi sok gorombaságai után Asszonyám ellen tesz egyet. Ekkor szóllalok-meg legelsőben; lakadalmam' napja olta minden bántásait *hallatlanná* tettem. Végre két kezét csipeje' tájékára tévén, mellyel nekem rugaszkodik. Ideje volt, hogy megmutassam, hogy ha úgy kell, úgy is tudok, mert a' tavalyi László napi phlegmámat meg nem értette, és azt írta Klárinak, hogy meg sem mertem motszanni; 's kaputrokjának gallérába kaptam. Az Anyám közinkbe jött, 's azonnal eleresztettem. Ragályi Mária előjött, 's Klári húgomnak szemrevetést csinált, hogy Te, Klári azt mondtad, hogy én olly csúf vagyok, hogy csudálkozol, mint szerethet az Uram. Klári tagadta: az pedig bizonyos, hogy Józsi a' feleségét rútnak vallotta. – 19d. Józsi megyen. Miklós velem Kázmérba, 's mindketten vissza Regmeczre. 20d. Én reggel Kázmérba, mert a' Splényi ház oda váratattott. Azalatt Kazinczy Péter előhivatott, 's megcsinálták az Arendát. – 21d. Miklós megyen. – 23. Francz és a' Sophie portékáját vivő négy szekér megérkeznek. – 24. Regmeczre Pepivel ebédre. Ebéd után vissza. – 25d. Pakkolás. 26d. Ebéd Regmecz; éjtszaka Ujhely. Lónyai Gábor Sophiet meglátogatja. – 27d. Patak. – Csobaj. – 28d. Nagy András Úrtól ezer Rftot felveszek három esztendőre. Nánáson Oláh Mihálynál ebéd, éjtsz. Böszörmény. – Meghal Csokonay Mihály. – 29. Debreczen.
- 137, 188 Temetik Csokonait. Jelen valék temetésén. – 30. Semlyénbe értem ebéd után.
- Február 1.* Ebéd Susi húgomnál. Kövérhez, Péchy Mihálynéhoz, a' Paphoz. – 3d. Ebéden Péchy Mihályné, Fráter Antalné, Kövér és Dobsa, 's Péchy Klári. – 4d. Susi itt, Sophie hány. 7d. Lovaglunk. 8d. A' Postamester itt ebédel. – 10d. Sophie igen rosszúl van; Franz megy Szt.-Györgyiért. A' Zsidó szabó itt dolgozik. – 14d. Maszli indul Regmeczre. – 15d. Szántó Fiscalis Temes Vármegyéből. – Mózes Zsidótól két szép tehén borjústól. Csanády Sámuelné Assz. Kerekiben meghal. 18d. Franz ismét megyen Dr. Szentgyörgyiért. 20d. Szentgyörgyi nem jó. – 22d. Piskoltra két borjútlan fiatal bivalyt venni. ára 200 Vft. – Vettem itt egy Luczi nevezetű, Nyári-Rapp színű, hat esztendőes vemhes kanczát is. Vemhe Aprilisben lett meg; 250 Rft. 23d. Gulyás Szilágyi György' lakadalma. – 27d. Franzot felindítom Kázmérba.
- 189 *Martius 2d.* Szuli béizen, hogy megyen. Helyébe megfogadjuk Csegő Évát. – 3d. Asszonyámnak jut az ez idei erdővágásból 157 szál fája, 18 rakás gallya. – 7d. Miklósi András szegény Deák ide vetődik; megtartóztatom, hogy holmit tisztázzon. – 8d. Franz érkezik Kázmérból. – 10d. Semlyénben Communio. Délután a' Notárius iker gyermekeinek Sophie és én – 's a' pap 's a' papné keresztyjai leszünk. Az enyémet Nagy
- 190 Józsefnek hívják. – 11d. Árkoltatni kezdek a' Czigányokkal. Sophie gyalog ki. A' Postamesterné meglátogat. – 12d. Sophieval ki lovaglunk. – 13d. A' Budai Zsidó. Dél után

lőháton ki. – 14d. A' Postamester praesentálja a' Tőkénéék [?] 60 frttal megterhelt 's 190, 1178
valahol a' Postán feltört levele borítékját. Dél után Mhálvára Osváthnéhoz. 17d. Osváth
Úr itt. 19 Sophie ma először Keserűbe. – 20d. Sárosiné visszaküldi leveletem. Buczynak
első levele. – 21d. lovagolni a' tisztavíz felé. – 23d. Ebéd Vajda. Ott Margitai. Dobozy
Mhnénak Edvárd fija születik. – 24d. Dél után Váradra. Baranyi József ajándékkal jó.
Sophie itt érzi meg keble' gyümölcsét, a' Dienes kandallója mellett. – 25d. Sophie gyón-
ni. Általjárja a' hideg. Estve én Hodosinéhoz, Rhédeihez, Domokos Jakabnéhoz. – 26d.
Délig a' Gyűlésben. Sophieval a' Püspökhöz; ott Bogáthi Pál. – Beóthynél, Hodosinál,
Tiszánál, Domokosnénál. 27d. Manczi Úzát, kit soha nem látott, megismeri a' nálam
lévő képről. – 28d. Semlyénbe. Jó Halmágyi László 's a' Batsányi levele retour.

Aprilis 3d. A' fakó kanczám a' Rhédey Fer. csődörétől egy fakó csődört ellett. 191
Alonzonak neveztem el. 8d. 9 eke; 9d. 15; – 10d. 10 eke szánt. – 12d. Ma szállal-meg a'
béka. Antal inas el. – 13d. Katkó el. – 14d. Húsvét. Sophie templomba Keserűbe. 15.
Badart a' bor mellett csaknem halálra kínozzák. Miklós jó. A' B. Wécsey Miklósné
halálának hírért hozza a' Grofné levele. – 18d. Sophiet a' borjús Homály nevű tehén
megtürköli, de sérelem nélkül. – 22d. Zi István behajtja a' Debreczeni vásárra a' két
ökröt. Megrészegszik; eldől; a' két ökör elvész, de megtalálkozik. – 23d. Érkezik a' Kis
János szép epistolája. Ragályi Tamás' első levele. 25d. Diószeghi Sámuel Debr. meghal. 192
27d. Ungvári Saláta György és Váradi Grunzó Muzsikus cigányok. Estve meglett a'
Kóra, a' Luczi kanczám leánya. Magassága más nap reggel 3". 1/2' 29d. Péchy Imre Úr
jó a' Kövér és Dobsa dolgába felhányni a' leveleket. 30d. mégyen. Ki vele a' ménesre.

1. Csörgő Pál, 's 2d. Apr. Cons. Luby Károly †.

Május 1. Indulunk Kázmérba. Lúgos. Mihálydi. 2d. – Gróf Török Józsefnek, a'
Sophie' testvér bátyjának, lakodalma Báró Wécsey Máriával Kassán. Nyiregyházán
öszvejövünk Gróf Klobusiczky Ferencznével, szül. Gr. Viczay val. Tokaj. – Kér
..... 4d. Ruzska. – 6d. Kassára. Rettlnél. 7d. A' Püspöknél. 8d. Kázmér. – 10d. Sophie 140, 192
rosszúl; sír. 11. a' Gróf Kassára. A' *kedvest* a' tarka Luzsinszky, a' derest a' fekete. – 14d. 192
Pepi feleségestül. 15d. Sophie napja. 17d. Pepi is én is el Kázmérból. Patak, Szeghi; – 18d.
Nyíregyháza, Mihálydi. 19. Acsád, Semlyén. – 20d. Asszonyám Váradról. Utánna
Ormós Antal Vármegyei Assessor. – 21d. Consil. Lónyai László †. 27d. Franz Sibóra a' 193
Luczival és Kórával. 28d. Levél Sophietől. – 29d. Thercsit és Vinczét küldöm Kázmérba.
30d. Ma hágya meg Cicero a' szürke Spanyol csődör, Zsibón a' Luczit. Fried jelenti,
hogy kezénél van az 500 ftom.

Június 2d. Pünkösöd Innepe. Asszonyám Templomba. Erzsi utánnam jó nézni, ha
nem Péchy Sándornéhoz megyek e? 3d. Dobsa Fő-Curátor lesz. – 4d. Asszonyám indul 140, 193
Regmeczre. Kövér Imrénél hágy nekem egy levelet, mellyet ez nekem csak 7dben ad-
meg. Ma írom a' Krakкаи Orthográfia elibe a' Praefatiót. Franz jó Sibóról, 's hozza a'
B. Wesselényi Miklós levelét. 5d. Nagy Gábor Úr, a' ki Májusnak tartotta lakadalmát 193
Lukács Jeanettel, nálam. 8d. Nagy Gábor úr vissza Debreczenbe. Az Eccl. Gyűlése azt
végzi, hogy a' templom' falát ki kell dőjtteni. Kifizetem a' Postaköltségemet, mely Febr.
1-ső napja olta máig tészen 25 f. 58 xrt. – 20dik Juniusig Semlyénben és a' Kólyihegyen 140, 193
többnyire Sylvesternek a' Grammaticáját készítem. Ekkor nap jó Vincze Kázmérből, 's
hoz egy fatalis levelet Asszonyámtól execratiókkal rakva, 's szitkokkal. Irja a' Grófné
is, hogy a' Gróf mint járt midőn vévén az én Péter Bátyámnak szőlő leveletem Reg-
meczre általment, hogy Asszonyámmal barátságosan szöjljön. Én azonnal indulok

- 193, 1178 Ujváros felé, hogy Miskolczon Gróf Józseffel legyek 's Kázmérba vigyem. 22d. Ujvároson temették az Oskola Rectort, a' ki a' Hortobágyon csolnakásván Lónyai kifordult a' csolnakából, 's odaveszett. Ott Szatthmáry Dániel úrral ismerkedtem-meg.
- 194 – 23d. A' Polgári töltésen 257 étellel megterhelt szekér állott. Harmad napig is kénytelen voltam volna várakozni, míg átmehtek. Azért megfordultam. Polgáriban a' fogadóban sem zab, sem széna, sem fű. Irtóztató vízáradás, millyet soha sem említenek. Egy óráig mentem egy lovas kalaúz után a' nádas tón. – 24d. Nánáson öszveakadok a' Miskolczi Orosz Pappal Bukovszki Tódorral. Életet ment venni, 20 Rft adtam neki kölcsön. Éjtsz. Rakamaz. – 25. Ebéd Patak; éjtsz. Kázmér. – 26d. Francz veszekedik az inassal, azt vérbe keveri. Levonják. Eleresztem. – 27d. Nemes legény, Gergely László, Lasztóczról szolgálatomba lép. – 29d. Péter Pál napja; Méhraj és cseresznye. Nagy história. Péternek levelet írok. – 30d. Péterhez. Ebédnél lelem Asszonyámat és Józsit. Péter előmbé adja szóval az Asszonyám propositióit. Én Pepihez Ujhelybe. Onnan írok Péternek, hogy adja ki írásban a' propositiókat. Sophiet ismét kilelte a' hideg.
- ad notam 25. 27. 29.
item 1. Jul. – –
- 194, 1186 *Július 1.* Daykának verseit purizálom. 2d. Sophiet másodízben kileli a' hideg. – 3d.
- 141, 194 A' Regmeczi kocsis hozza a' Péter levelét, és az Asszonyámét Péterhez. Felelek 194 modestiával, de egész resolutióval. A' Grofné Szilvára ment. – 4. Sophiet 3-szor leli a' hideg. – 5. Én hánytatót. D'Ellevaux jó a' Moszkva katona inassal. – 7d. Két órákor Ruszka felé. – 8d. Csobádon hálók. – 9d. Salczai fogadó. Miskolczi Nagy János káplár Dobozy Lajos alatt szolgált. – Miskolcz Dr. Rác Gróf Józsefnél, Filszki Ur és Theresa leánya. – 10d. Mrazekné és Quirschfeldné. Szatthmáry Mihály Pesti Prókátor Ur. Molnár Chirurgus és Barkasi. – Ragályi István és János. Bárány és a' Mindszenti Plebánus Brezoviczai Horváth Bugariu Gáspár. 11d. éjtsz. a' folyásnál. 12d. Ujváros mellett Péchy Imre szembe jó velem. Semseyhez ment. – 17d. Mihályfalvára, Rhédey Lajos miatt, a' ki a' Kötélverő Mihály és Béres András tehene dolgában ki van küldve. Megegyeznek a' felek, elrettenvén a' Rh. előadásától. A' Vármege Archivuma bizonyosság ezen istentelenül vitt dologban. – 19d. József királyi 's Palatinus, Debrből érkezik, 's a' nagy nyárfán túl mintegy 100 lépésnyivel az árnyékban lovakat fognak szekérébe. Riethaller Kánonok köszöntötte meg. A' Herczeg Károlyba, 's onnan Máramarosba.
- 154, 195 Kövér Imrével Álmosdra P. Imréhez. – 21d. Erzsók Asszonyt felpofozám a' spionkodásért. – Vincze kocsisomat Asszonyám eltiltja, hogy Kólyról haza ne merjen jönni. Én ezt nem tudván, 22d. Mihályt utánna küldöm, 's jön 23d. A' sok eső miatt csak ma kezdenek aratni, 25-ig arattatok. 26. és 27d. Kötöztetek. 31d. sietek Kázmérba, közelitvén a' Sophie lebetegedése. Kövér Imre Bátyám száz Rftot ad költsön.
- Augustus. 1.* Kállóba háltam. Ebéd Királytelek, Tokaj, Patak. – 2d. Délre Kázmér. 3d. Vinczét küldöm vissza. – 4d. Kárner küldi a' Dayka' kézírásait. 5d. A' Palatinus Patakon hál. 6d. A' Grofné Sophie és én Szőlőskére. Csak Péter van otthon. 7d. Én Nedeczkinél ebédlek. Vissza menvén Sophie a' kert előtt ült, 's bágyadságot érzett. 8d. A' leányom reggeli 5 órákor, anyjának öt óráig tartott szenvedései után megszületik. A' bába nem volt jelen. Értte küldénk Ujhelybe 's Kelecsenbe Bernáth Jánosnéhoz. Borosné 's Sitanyiné forogtak körülte. – 9d. Kadlubják Pál Kázméri Plebánus a' Templomban, B. Splényi Manczi kisasszonynak karjain, ki B. Wesselényi Miklóst és Miklósnét reparesentálta, megkereszteli Iphigenie nevezet alatt. – 12d. Sophie leánykorában, sőt

már midőn terhes volt is azt hitte, hogy nem lesz nyája anyja. Ma közelítvén az ágyához, beszélli, hogy mit álmodott: Gyermeké már sétált vele. » Szeretsz engem?« kérdé Izsitől. »Szeretem Mamácskát!« felele a' gyermek. »Fogsz tanulni?« – »Fogok Mamácskám!« Sirtam, nevettem. – Álmában magyarul beszélt vele. – 14d. Én Szemere Lászlóhoz ebédre. Izsinek elesik a' köldöke. – 15. Ma csókoltam meg legelébb a' lányomat. Eddig rettegetem hozzá nyúlni, mint ha üvegből lett volna. Splényiek jőnek. A' bába, Frau Ernestine, a' ki a' szülés után 1 órányival jött, Újhelybe megyen. – 17d. Sophie sokáig nem vizelethetvén, és e' miatt hasa nagyon megdagadván, ma éjjel nagy mértékben kezd vizelleni. Hasa egyszerre meglohad. 18d. Geiszlerné. Pepi estve érkezik. A' Debr. vásárban melly kezdődött, Dr. Szentgyörgyi már vette az én, lányomnak születése' napján Asszonyámnak, Susinak, Doboziaknak, Kövér Imrének, Nagy Gábornak írt leveleimet, 's elosztogatta, Így tudta meg Pepi benn a' bállban Nagy Gábortól a' hírt, 's olvasta a' Kövérnek írt levelet. – Izsi ma kap először ingecskét, de ma kristilyt is. – 19d. Izsi igen igen rosszul. A' bába reá fogja, hogy Herzfreisja van, készítik a' halálhoz. – A' gyermek jobban lesz. 20d. Szent István napja. B. Geiszler. A' Lasztóczi Plebánus. – 21d. Meczner kihozom a' gyermekhez. – 22d. Frau Ernestint 195, 1186 elviszik. Klári húgom érkezik. – 23d. Krainik Klárinak szül. napja. 24d. Pepi 's Pepiné Lajos napjára. 26. Pepiné Manczival Kassára. Pepi Újhelybe. – 31d. Ma éjjel engem kilél a' hideg. A' B. Prónay László Exc. jutalma ma ítéltetik Kis Jánosnak, Pánczél és Pucz Antalnak.

September 1. Pepi ma reggel Kassára, 's nékem hágy 100 f. 4d. István Molnár meghal vizi kórságban. – Meczner hozzám kijő. – 5. Megértvén tőle, hogy Péter igen rosszul van, de nem akart Orvost hozatni, oda küldöm Meczner. 7d. Manczi, Laczi és Vincze indulnak Semlyénbe. – 11d. B. Prónay Sándor levele, 's az a' hír, hogy October 13d. Diaeta lesz Pozsonyban. – 19d. Izsi rosszul; felső ajaka megdagadt. 20d. Ma legelébb a' Hegyalján Kázmér mellett. Jósi Bistére megy, 's felküldi a' Maszli által hozott Nyíri Ferencz levelét. – 22d. Sophie és Izsi a' Grófnéval Szilváásra. – 23d. Berecz Mihály Csörgei embert Semlyénbe a' bivalyokért. 27d. Kassára indul a' Szekér. Levél Hannuliknak. Septben mindég Jegyzéseket dolgozok Daykához. 29. A' Grófné, Sophie, Susie, Izsi, én Bistére. Ott látom, Mocsári Péter Obristlieutenant Urat, 30. Lónyai Gábor 's Gróf Desőffy József Zempléni követeknek választatnak. 197

October. 1. Gubics az az Berecz Mihály jó Semlyénből a' bivalyokkal 's 5 fejér tehennel. Napjára fizettem neki 30 xrt. utánna mingyárt jó Vincze Manczival, 's hozza Kisnek Epistoláját nyomtatva, 's Blaschkének Victóriáját 's Darthuláját. – 2d. Schindlmayernak küldöm ez Epistola német fordítását. Fabchichnak ma először. Trattner 23 ftot kér Sylvesternek árkusától. – 7d. Eladtam két tehenet 64 Vf. – 9d. Bujánovics Edvárd ide tér be. 10. Sophivel és Izsivel Ruszkára. 11. Sophie és Izsi Kassára. Csercsi és Klári két szép fő kötőcskét Izsinek. – 13. Sophie jó. A' nagy szélben esőben mind Sophie mind Izsi betegek. 14d. Sophie 's Izsi pihennek. Jó Bárczay Ferencz – Farkas Pál leányai. – 15d. Theréz napja. El Ruszkáról. Izsi a' kocsiban a' mozgó rojtat nézi, 's anyja pántlikájába ölti kis kezét. – Bodnár Antal levele Dayka eránt. – 17. a' fakó nyerges lovam megdöglött. – 18d. Péchy Imre Úr levele, 's 19d. a' Cancelláriusé. Ebéd után el Kázmérből. Éjtsz. Patak. – 20d. Szegiben Kolozsi Józsefné. A' Kuczorgón Koczog István a' fogadás. – 21d. Dorog. Debreczen. 22. Debreczen. Szentgyörgyi a' Diószegi szüreten. – 23d. Semlyénbe. – Asszonyám már Kólyon szüretelni. Én 24d. délután in- 198

198, 1186 dulok Zsibóra, hol még soha nem voltam, meg sem álmodván, millyen utak várnak. Éjtszakára Pirba, Rhédey Susannához, özvegy Diószeghy Sámuelnéhez. Ez már a' szó-ló alatt volt. A' Piri Pred. Tóth Pál sokat beszélt Schiller felől. Megigérte nekik, hogy az Aestheticában privatissimákat ad, ha 12 tanítványra szaporodik a' számok. Ez meglett. Azután azt tette conditióul, hogy ne kívánjanak tőle bizonyos órát, hanem a' mikor ő fog izenni, hogy jöhetnek, jelenjenek meg. Az éjtszaka is megtörténhetett volna Schillertől és így abbahagyák. Ez a' beszéllő látta az ő Maculatumjait is. Tele volt correcturával, és gyakorta egész árkusokat megkeresztetett. – 25d. Tasnádon Vay Mária kisasszonynál ebéden. Éjtsz. Szakácsiba. – 26d. Hután ebéd általellenben Sarmasággal. Egy vén Asszony tudott valamit magyarul is, 's az vala tolmácsom. A' rozs és málé kenyérben egy darab krompély volt gyúrva. – Az Oláh a' férjet barbátonak híja. – Hutától kezdve Baksáig talán 5 akasztófa egymás után. – Baksa alatt a' nagy viz. Ballán hálók. – 27d. Szakad az eső egész nap. A' völgyek mind vízben vannak. A' széna majd rendén, majd boglyában úsz. Még ma is láttam egy föld aratatlan zabot. – Napleszálltakor Keresztúrba érek. Szénási János Úr szállást ad. Dicséri B. Wesselényit a' többek közt azon oldalról, hogy jobbágyai éránt sok kegyességeket mutat 's veleik igen emberi mó-don bán. Azonban össze kap egy oláh emberével, 's kikergeti a' szobából. Uram, úgymond, én ezeket úgy elvágatom, úgy elkinoztatom, 's még sem tudom szoktatni engedelmességre. – Éppen ez is a' módja gondolám, 's hallgattam. – A' kandalló mellé ülénk. Ujságlevelek éránt tudakozódtam. Nem tartott. De, magyarázd meg, mondta nekem, mint támadott ez a' háború? – Nem akarván egy illy fejú ember' orrára bigy-gyeszteni, hogy Bonapartét a' Boulognei partokról akarta elvonni az Anglus, azt mon-dám inkább, hogy az Európai Fejedelmek nehezen szenvedik, hogy ő magát Császárrá koronáztatta. – Koronáztatta? kérdé elrémülve Szénási. – Én nem kevésbbé rémültem el az ő elrémülésén; mert hogyan tehettem volna fel, hogy annak híre, az elmúlt eszten-dőnek 2-dik Decembere olta Keresztúrba is el ne hasson? Azt véltem, hogy az ember reá szoktatta magát mindent csudálva hallani. – Kért, hogy mondanék többet felőle. Mondtam, hogy a' Pápa koronázta meg. – A' Pápa? Mellyik Pápa? A' miénk? – El-süllyedtem. B. Orczy Lőrincz Generális juta eszembe; a' ki mintegy 9 esztendővel az 1764-diki Diaeta után Kassára utazott, Abaujnak Gyűlését tartani, 's Erdő-Telken Gróf Buttlernél megszállott. A' Personális, Koller a' Diaeta után csak hamar megholt, de azt Buttler nem tudván, kérte a' Vendégét, hogy ha Pestre visszatér, mondaná meg Kollernek etc. etc. Szent Isten! kiálta Orczy; hogy nem lehetek én illyen boldog! Magyar Ország-on lakik, 's nem tudja, hogy megholt a' Personális. – Másnap 28d. nyolcz ökör vont bé Zsibóra. – Egy Kucsó nevű faluban abroncsot vonogatott egy Oláh legény. Meg-pillantván a' kocsit, ijedve vett süveget, 's folytatta munkáját, nem is mervén pillantani a' Fél-Istenre. Boldogtalan, és mások hibája által elromlott ága az emberi fának! – Itt a' házak fedelét igen magasra szokták hagyni; magassága annyi, mint szélessége, 's néha 1 réfnnyivel még több. Úgy kevesebb szalma kell reá, azt mondják, 's jobban megfekszik. Zsibóra 2 órakor értem. Ebédhez ülénk. Fiscalis Kis Lajos, 's festő Prof. Neuhauser; Faragó, Csűrös. – A' lovak közt legszebb a' sárga *Caesar*, és az ezüst szürke *Armidór*, mindketten a' tavaly megdöglött öregebb Caesarnak fiai. – Egy cseresznyepelly Jupiter a' leggörbültebb nyakkal, a' mit valaha láttam. Egy setét barna Galant. De osztán a' már nem ifjú Andalusó, Philosophe és a' kehes vén Cicero. – Egy fejer igen hosszú serényű, igen csunya cseh fejú, behorpadott hátú, de felette szép actiójú

Bucephalos. – Két holdas és kesely lábú pelly Ánglus. – Egy Jenny nevű Kancza, és egy szürke Kancza magában nem ékes, de igen szép csikókat hozó, mellyért Gr. Károlyi hétszáz az az 700 aranyat ígért, de úgy nem kapta meg, mint Gróf Festetics nem két ezer aranyért, az az kilencz ezer ftért, tavaly az Armidórt. W. azt mondja, hogy nincs ló, melly annyit érjen; de ő a' faj miatt nem adja ki kezeiből. – Egy fekete Brutusnál nem láttam szép lábemelőt. – Bábolnán tavaly 4 kanczát hágata meg, a' Császárnak különös engedelmevel, az akkor tájban érkezett igaz spanyol lovak által. Fekszik ez Győr mellett. Az út és discretio 700 ftba került. Csak egy kancza kapott csikót, még pedig fakót mint a' csődör volt, és csődört. *Famosónak* nevezte, mint az atyját hívják. – Lovász-Mesterét maga tanította. Az is, komornyikja is Obris nevű jobbágának gyermekei. – 31d. Anglus kertjét jártuk meg, még pedig sár lévén apró lovakon. – Ebédlőjét, vagyis Száláját, Neuhauser most festi. Plafondján Curtius ugrik le verticalis erányzatban...

November: 2dikban el Zsibóról. W. kikisért a' csikós ólly. Luczit és Kórát elhoztam. 198
Úgy tetszik Cicero nem hágott sikertelenül. Setét éjjel érkeztem Haraklányba. – 3d. Szakadt az eső; nagy volt a' sár. Estve felé értem bé Krasznára. Kocsisom előre hírt vitt érkezésem felől. Csereynek épületje most készül: most egy roskadozó kis faházban lakik. Előmbé jött. Képében igen sok van a' Miklós Öcséméből; Grófnéja pedig a' Jászai Horváthnéhoz hasonlít, a' Szentimrei kisasszonyhoz. Mindketten szeretetre igen méltó lelkek. Kertje, melly rész szerint egyenes útakra van szedve, rész szerint tekergősökre, és a' mellynek nagy disze a' telelő ház, tömve állván a' narancsfákkal 's külföldi termésekkel, 's a' csikós kert mulattatott leginkább. Bibliothecájában lehetetlen volt mulatni a' falak' fagyossága miatt. Boldogul éltem itt másfél napot, 's 5dben Csereynek 6 lovain Somlyóra mentem. – Cserey két *Gyógyi alma csemetét*, két *Gleditschiát*, két Platanust adott szekerembe, 's egy csuporban egy tő Chrysanthemum Indicumot. Az ő stúdiuma a' természet két Országa, a' Plánták és a' kövek. – 5d. Somlyón Szentmarjai Lászlóné, szül. Becsky Özv. Asszonysághoz szállott velem Cserey. Két leánya van; egyik kap. Perczelné, a' másik Tóni kisasszony. Ez ismeri Sophiet és szereti. Melly kedves vala nékem ily hosszas távollétel után látni valakit, a' kívül róla szólhattam! Itt mulata Oberster Erősné. Reám vetett Kassai régi ismeretségünk után. Tóni kisasszony hosszú fejér hagymát és egy marok igen szép és még jobb ízű, de felette apró krompéllyal eresztett el. – A' Somlyai Oláh forspontos a' Zoványi timsós ízű ferdővizhez vitt bé. Búcsúzáván tőlem, megköszönte nemcsak az igen zsiros fizetést, mellyet én az út nehéz voltához alkalmaztattam, hanem még azt is, hogy nem *zaklattam*. Szegény Oláh! mit lehetne belőled nevelni, ha kínzóid tudnának hozzá! Nem közös e tevéled is a' virtus' érzése? – 7d. Mindég esik az eső; későn érek Margitára. Ott vásár. – 8d. Székelyhid. 9d. Semlyén. Szőlőmet Asszonyám megszedette. Lett 29 cseber 1 kanta. Szüretkor is 13 Rftal ment öreg csebre a' bornak; melynek alkalmatosságával feljegyzem, hogy ez' idén Augustusban Tokajban nem kaptam bort a' Fogadóban' és hogy itczéjét a' cselédeim osztán valamelly háznál 21 xrral fizették; mostan pedig (Xbris 1805) a' Hegyalján széltében 14, 16, 18 x az újbor, a' lőre pedig 5 xr. – Soha ezelőtt lőrét nem árultak. – 11d. Házasodásom első visszafordult ünnepe. Sophie nélkül ültem azt ma. – 13d. Felejthetetlen napja Bécsnek. Ma dél előtt 11 órakor jöve bé a' Városba Herczeg Műrát. Hulin Commendánsává tétetett a' Városnak. – Ma kapom meg Gessznernek tájfejtéseit és 52 Schu. Prospectjeit. – 18d. Meghalljuk Debreczenben,

198, 1186 hogy oda Bécs; és hogy a' Cs. és CS.-né Ollmützbe mentek, gyermekeik pedig Budára. A' Palatinus nyolcz Status Consiliariust választ: 1. Gróf Brunszvik József Tárnok Mester, 2. Gróf Illésházy Istv. Excell, 3. Balog Péter Zólyomi 's 4. Semsei Andr. Ugocsai Fő Ispán és Personalis, 5. Bezerédi Ignázt, 6. Vay József, 7. Majthényi László, 's 8. Péchy Imre Urakat, Ezekhez adattak még 1. A' Kalocsai Érsek Gróf Kolonics László. 2. Szent Iványi Fer. Iudex Curiae, 3. B. Orczy László, 4. Gr. Barkóczy Ferencz Pest Vgyei Administrator. – 19d. Ebéd Dr. Szentgyörgyi Urnál. Ott az új Dr. Zilahi Ur. – 23d. Vajda. 24. Várad. A' Fő Ispán Conferentiát tart az Insurrectio eránt. 25. Gyűlés. Rhédey Lajos Obersternek kiáltatik ki. – 26d. László Öcsém Obersternek kéretik a' Palatinustól a' Gyalogsághoz. 27dben el Váradról. A' Magyar Cancellária dissolváltatott, mert Ő Felsége általadta a' kormányt a' Palatinusnak. Az Erdélyi Cancell. Váradra jött. Cons. Szegedy és Benyovszky jelen valának a' Gyűlésben. Gróf Eszterházy János és Zejk Miklós Urakat Gr. Teleki Jóskánál lelem. 28d. Vajdán. 29. haza Semlyénbe.

December: 2d. Véres ütközet Morvában Austerlicznél. Lásd a' Magyar Kurir 41. levelét. – Én el Semlyénből. Irtóztató búcsú. – 3d. Debreczen. Itt lelem Báró Vay Miklóst, már Generálisi Uniformban, és bajuszt nevelve a' Palatinus példája szerint. – 4. Dorog. 5d. Szegi. 6. Kázmér. Sophie elfogyva a' szoptatásban: ellenben Izsi két annyira növe, 's már eszmél. Apja' leánya, mert mindég nézi a' képeket. A' víg dal víggá teszi, a' szomorú alatt öszvevonódik szája 's zokog. Kezeit már öszve rakja. Kihányta az oltvar. 7d. Zámbo kirántja a' fogamat. – 10. El Kázmérből Vinczével. Zempl. Vgye elvette az inasomat, Nemes legény lévén. Szakad az eső. Csak a' Konczpallagon hálók. – 11. Ruszka. – 12d. El onnan Szántóig. 13d. Rakamaz. 14d. Nyíregyháza. – 15d. Szakoly és Mihálydi. – 16d. Ábrányban, a' Juhásznál. 17d. Semlyén. – Asszonyám 14dben a' Királytelkén talál. Felment Regmeczre. – Itt találom a' Postán a' Sophie szép levelét ddo 27d. Novembris, és a' B. Vay Miklósné magyar levelét. Mind a' kettőt megtartom leveleim' Gyűjteményében. – 21d. Álmosdra Csanádi István Úrhoz. Ott leírom a' Palatinusnak Péchy Imre Urnak írt levelét, melly által ötet a' Státus tanácsára szállítja. 26d. Bottka Menyhért Derecskei Fiscalis a' bátyjával Lajossal itt. Halmágyi László 23dban jött 's 24-dben ment. – 28. Szúnyoghy Albert a' kanapéért és edényért és két ágyért 240 Rft. – Semlyénbe érkezésem olta mindég ezen diáriumomat dolgoztam régibb diáriumaimból 1801-nek Júniusa olta a' mai napig.

158, 1201 1806. Januárius. 1. Estve jó a' levél Kassáról, 's azt a' hírt hozza, hogy Józsi ellen beadott Protestatióm a' Decemb tartott Insurrectionális Gyűlésen felolvastatott. – 2d. Vinczét a' kocsisomat indítom Kázmérba levelekkel. 3d. Vezem a' Protonotar. Melczér László Urtól kívánt Compulsoriumokat. – 4dikben. Julis húgomnak és Miklós Öcsémnek megküldöm a' Protestatió mását Postán (sem egyike nem felelt reá, sem másika) Susi húgomnak pedig személyesen általadom, hogy közölje Dienesel is, kinek szint úgy meg fogtam volna küldeni mint Julisnak és Miklósnak, hanem ha sok leveleimre nem felelvén, azt nem látnám, hogy velem nexusban lenni nem akar. – 5d. Késő este meghal Kötélverő Mihály. Halála előtt egynehány nappal még megköszönte, hogy dolgát a' Vgye előtt híven folytattam. Ügye a' legigazságosabb ügy volt: de Szlávgyörgy ellen volt, a' ki Dienesnek szoros barátja, 's a' Susi húgom embere Rácz Mihály ellen; 's minekutánna három esztendeig vonták minden kigondolható fortélyokkal, végre Rhédey Lajos küldetett ki alkut próbálni, 's a' szegény megkárosodott két Contribuens száz forintnyi bonificatio helyett vissza kapta a' kicsigázott, 's Szlávgy által

három esztendő olta igazságtalanúl tartott marháját, mellynek egyike kevés idő múlva 1201
megdöglött, másikat pedig főbe kellett verni. Az én egyenességemnek, 's a' Dienes
igazságtalanságának tanúja az egész Semlyén és a' Vgye Protocollumai. Még most sem
szakadt volna vége, ha a' Fő Ispánhoz nem folyamodtam volna. De ez a' lépésem meg-
szepeztette. A' dolog folyamatját papirosra fogom vetni. – 9d. Kövérnél ebédeltem.
Bornemisza Ferencz érkezik 's Susi hugomnál hál. – 10d. Bornemisza megyen. – Estve
Fráter Pál hozzám küldi a' Debreczenből érkezett levelet, hogy Pozsonyban megkötte-
tett a' béke a' mi Udvarunk és Napoleon között. – Ugyan ez nap veszem a' levelet
Váradról, hogy a' káptalanba beadatott a' Protestatióm. Ezt Váradon is azért adattam
bé, mert soká nem vévén tudósítást Kassáról, hogy ott felolvastatott e az odaküldött
Protestatio, félnem lehetett, hogy Józsi Öcsém holmi ígéretekkal arra veszi a' Vicze-
Ispánt, hogy a' dolog suspendáltassék, 's így az időből kikopok. – 11. Vincze érkezik
Kázmérből. – – 25d. Blaschéktól veszem a' Majlárd után dolgozott Alcimachus és Két
Szerencsétlen rezeinek lenyomottát. – 29d. Azon három láda könyvem, melyet a'
Cancellárius által Bavariából vettem, érkezik Debreczenből. Hozzá fogok Catalogusa
csinálásához.

Februárius. 6d. Péchy Imre Ur Csanády István Urral érkeznek 's Susi hugomnál
ebédlünk. – P ... a' kit, midőn Ujhelyen keresztül kísérté az elmúlt holnap első napja-
iban az Austerlicz mellől haza felé térő Russzus seregnek egy szakaszát, egy
Kázmérből Ujhelybe béküldött levelem által arra kértem, hogy Asszonyámat birja arra,
hogy dolgomat intézze el Comáromy György bátyánk, szállani sem akart most dol-
gom felől, nem hidegségből, hanem a' mint mondotta azért, mert irtózik róla csak
gondolkozni is. Azt azonban igen röviden mondotta, hogy Asszonyám Comáromit
már megkérte. Meg valék nyugodva, 's hallgattunk. Azonban midőn az ebédnél ülök,
négy levelem érkezik Postán, 's az egyike azt a' hírt hozza, hogy az Anyám nékem a'
Széphalmi házat 's ezer ftot ad esztendőnként. Felszóllaltam, 's azt mondtam, hogy úgy
nem kell Arbiter, mert a' Conditio nem olly fatális többé, mint a' tavaly Juliusban tet-
tek. P... látta kétségemet 's tanúm, hogy tiszteletlenség, makacsság, ingerlés és telhe-
tetlenség nem az én vétkeim. – A' mint az asztaltól fel költünk, megszólítottam, hogy
szólljon Asszonyámmal, tudattassa velem mibe került fogságom. Én a' tavalyi Cor-
respondentiákból látom micsoda számolásokra tarthatok számot; hozzuk tisztára ezt
a' dolgot, mert József Öcsém az én Contómra bizonyosan tesz olyanokat is, a' mellyek
oda nem tartoznak. Most még felelhetek holmira; sokára sokról elfelejtkezhetem, Susi
húgom jelen volt, midőn én ezeket mondtam 's P... azt felelte, hogy arra nincs semmi
szükség, először azért, mert osztozatlan lévén, azokkal a' költségekkel az Anyám tar-
tozott; másodsor, mert ha nem tudom mennyit adott volna is, a' szülék a' magok jöve-
delmeikkel szabadon bánván, testvéreim azt soha nem fogják sokallhatni. Mondottam,
hogy én attól nem tarthatok; mert én kevesebbet kaptam ott mint a' mit itthon vettem
volna csak a' szerint is, a' mit az Anyám nékem 1794 előtt már adott: sőt ha számadásra
kerülne a' dolog, a' mit szívesen óhajtok, nekem lennének praetensióim. – P... kért,
hogy hagyjam abba; a' húgom pedig elrettent azon szón, hogy a' szülék a' magok jöve-
delmeikkel szabadon bánnak, és férjestül együtt igen méltán kifakadt azon törvény el-
len, mely fel nem tévén a' természet ellen való eseteket, azokat meg nem előzte. – 8d.
Levelet irtam Sophie által Asszonyámnak! jelentettem, hogy tudomra vagyom, hogy
1000 ftot szándékozik adni a' lakás mellé, 's kerestem az egyességet. Nem felelt reá. –

1201 10d. Neidltől ma veszem a' Wesselényi képe próbanyomatját. – 12d. Halmágyi László estve érkezik, 's együtt töltöm vele az estét Fráter Antalnál. – 13. Susi húgom Álmosdra megyen. – 15d. Két esztendőös üszőbornyúimat nyúzzák; a' métely ölte meg. 19d. A' fakó kanczámat eladom a' Postamesternek 22 Rfnton. Vén volt és kehes, 's nem akartam magamat tartásával terhelni. Pecsétnyomó czigányok érkeznek. – 25d. Botkát, nem kapván forspontot, Körtvelyesre küldöm a' lovaimon. – 26d. Reggeli 9 órakor érkezik Úza Pál barátom. Egy czédulát írok a' húgomnak, hogy magam is az ő kosztosa lévén, Úzát oda fogom vinni ebédre. Az ember válasz nélkül jó vissza. Én ismervén hospitálítását 's tudván, hogy Úza ellen nem csak idegensége nincs, hanem kedvelli is, tizenkét órakor oda megyek. Mind a' húgom mind a' férje kinn voltak. Bényitván az ajtót, egy idegent látok a' kanapén. Olvas. Köszönök neki; hajtogatja magát. Laczi volt. Úza is köszön, 's L. Uzával beszédbe ered. Én nem kerültem a' beszélgetést, de öszve nem szövődünk. Most értettem miért nem jött felelettel vissza a' czédulára az emberem; 's értettem miért nem adódott tudtomra tegnap estve már, hogy Laczi megjött. Laczi ignorálni akarta, hogy én is a' szobában vagyok, 's csak akkor tett egy köhhentést, mikor én Bujanovicsról és az Ipáról Gróf Haller József Excell.-ről lévén a' beszéd, azt mondtam, hogy Bujanovics a' fiját *Virgilnek* akarta kereszteltetni: Ebéd után én a' kandalló mellé állottam, 's bátran beszéltem mindenbe, még ha L. mondott is valamit. L. úgy ült pipázni az ajtó megé, hogy ne láthassunk egymásra. Ebéd után, mikor el akarék jönni Uzával, árnyékszékre ment ki. – 27dben. Ebédre Susihoz. Ott a' Pap is. Ebéd után L. Susival Asszonyvásárára mentek. 28d. Asszonyám jó. – Irtam. Elibe megyek. Leveszem a' szekérből. Harag nélkül fogad, de minden szó nélkül is egyszersmind, 's egyenesen az árnyékszékre megyen. Én befordultam. Mig a' folyósón, szobám három ablaka előtt elment, mindég azt beszéltte igen hangosan magában, hogy csak ahhoz a' gonosz Asszonyhoz ne menjek. A' húgomat értette alatta. Bémentem hozzá. Eggyről másról szóllottam. Estve beküldi Kötélverőné, hogy belé unt a' haragvásba; azt óhajtja, hogy minden jó legyen; Péchy Imrét fogja megkérni, hogy végezze el.

Martius. Laczi Asszonyvásáráról megérkezik. Együtt vacsorálunk. Én magamat szabadon viselem, de nem szövődhetünk együvé. 2d. Laczi Váradra megyen, 's harmad nap alatt imhol van megint. Én az Udvarról jöttem fel 's látom, hogy gyalog jó bé az udvarra. Köszönök süveggel, mert mintegy tiz lépésnyire valánk egymástól. Ó Asszonyámhoz én a' magam szobámba. Vacsora felé által megyek Asszonyámhoz. L. eldült egy ágyon, de fejfelé feküdt, hogy láthatott midőn beléptem. Anyám látván, hogy nem köszönünk, 's nem tudván, hogy már köszöntünk, megszólal: Ferencz, itt van Laczi! ez azt tette, hogy köszönjek. Azt feleltem, hogy látom. Laczi nem szóllott. Az Anyám abbahagyta. Más anya idegenséget látván a' gyermeki közt, nem Ft. fogta volna inteni, hogy köszönjön, hanem vagy egészen dissimulálta volna, vagy azt mondta volna nekik: fiaim, ne keserítsetek, bánjatok úgy egymással, a' mint illik etc. etc. 8d. Laczi reggel el, a' nélkül, hogy szobámba bejött volna, hogy búcsúzzon, noha tudta, hogy ott vagyok. A' mint a' következés mutatja, ekkor jelentette bé házassági szándékát Asszonyámnak. Én felőle semmit sem sejtítettem meg. Susi húgom Kötélverőnének ezt mondá: No Sára Assz. az Oberster is meggördíti Asszonyámat. Az Anyám pedig megszólította Erzsit, hogy legyen gondja a' főköttös skatulyájára, külömben nem lesz mit feltenni a' fija öröme' napján – 10d. Levágattam egy mételyes tehenemet. A' húsá-

ért 2. ftot kaptam. – 11d. Estve felé Álmosdra. Az úton nem szállunk. Én magokban hagytam az Anyámat és Péchy Imre bátyámat, hogy a' dolgot nálam nélkül készítsék. Fel kell jegyeznem, a' mik a' dolgot megoldzték. 158, 1201

Pacificatio Almosdensis.

Asztalván ülvén egy nap (már Martiusban, tudniillik a' miolta az Anyám most Regmeczről leérkezett) jó a' cseléd és az Anyámnak két levelet ad bé. Az Anyám nézi az adreszt, 's az egyiket minden szó nélkül nékem adja. P. I.-től jött. Fel nem bontva tettem kebelem zsebjebe. Péchy azt irta benne, hogy kövessem meg az Anyámat. Feleltem, hogy én azt azon levelemben is megtettem, mellyet néki Ujhelyben adattam meg, még pedig nem hogyha megbántottam, hanem mivel megbántottam (elkerülhetetlennek ismervén, hogy illy hosszas és illy rettenetes kísértetek közt meg ne bánthattam volna) 's ujjban is, és akármelly solennitással azt megtenni kész vagyok. De ezen Ekklezsiai-követés a' dolgot helyre nem hozza. Az kíváztatik meg, hogy az Anyám vegye fontolóra, fekvésem' írtóztatóságát, hogy férj vagyok, atya vagyok, 's semmit sem kezdhetek, 's intézze el sorsomat. – Péchy felel, hogy ő azt a' tanácsot önn-magától adta etc. Ki akará srófolni magát ezen, a' mint mondá, isszonyú munkából.

Elkeseredve azt feleltem, hogy mikor én, az én hetedfél esztendei szenvedésemben társaim' terheiken minden kigondolható módon könnyíteni kész valék és könnyítettem is, hittem a' virtusban, 's arra tartottam, számot, hogy az nékem valaha visszafizettetik. Csaknem öt esztendeje, hogy szabadon vagyok; egy nemes lelkű embert kivévén nem találkozott senki, sem atyafi sem idegen, a' ki segédemre lett volna etc. Mostan tehát ötet kérem, szálljon az Anyámmal, terjessze elébe, hogy az a' négy propositió, a' mellyet tavaly teve előmbe Kazinczy Péter által, nem csak azért, mert egy olly Reversálist is kíván, a' mellyet magáról csak hunczfut ad, hanem azért is, mert az minden meggondolás nélkül való kívánság, hogy én Széphalmon lakjam és ott emberem ne legyen, építsek, 's Molnár nélkül legyek etc. el nem fogadható etc. etc. – Erre Péchy Imre nem felelt, 's az lett a' következés, hogy a' mint említém, az Anyám Álmosdra által vive. 141, 194, 210

Másnap (12. Martii) reggel nem Péchy Imréhez, hanem a' lyánykájához mentem bé. Szóllitanak. Péchy megszólal: A' Néném, Öcsém Uram elébe ezt a' projectumot teszi; olvassa-meg 's mondja-meg, megállhat-e így? Olvasom, 's a' Conceptus végében az Anyámnak tulajdon keze írására akadok, hol ismét, már nem emlékezem micsoda, szűró sorok állottak. Ez elkésértett. No, mondám, lássa ezt Uram Bátyám maga! – Az ollyat felele Péchy elkésértve, nem kell sem látni, sem hallni. Abban a' szempillantásban mondám: hogy megmutassam, hogy rajtam semmi sem múlt, hogy telhetetlen nem vagyok, reá állok vaktában! – »Irja meg tehát Öcsém Uram a' tractatus Conceptusát« – Nem én! felelék. No tehát dictálok én, mert nekem nehezen esik az írás és sok időbe telik. Dictálta. Lepuráltam kétszer; az egyiket Assz.-nak, a' másikat magamnak. A' Conceptust és a' Calculust, hogy mi terem 's mennyit tesz a' jövedelem, megtartotta, az Anyám a' tractatust subscribálta. Péchy coramisálta. Ott ebédlénk, 's eljöttünk. – 13d. Vettem a' Prof. Budai Esaiás levelét a' Müncheni könyvek eránt. – 14. Sylvesternek két árkusa érkezik Trattnertől correctúra végett, 's Blaschkétól a' Kazinczy András képe 's Emilia Galottinak rajzolatja. Dráveczkiné Büdeskuty Julis itt hál. – 15d. A' Luczi lovam Kóra leánya megdöglik. Két bivalyökröt vettem Fráter Ferencztől 150 Vft. egyik bika lévén 16dban kiherélik. – 18d. Halmágyi László keresztül megyen Semlyénen, 's

1201 megáll, hogy velem szállhasson. – 20. Első villámlás és mennydörgés. – Az a' gondolat támad bennem, hogy Sylvester mellé nyomtattassam Varjasnak e vocálisú énekét is. Azt beszélik Fráter Györgynél, hogy László öcsém Váradon egy estveli társaságban meglátott egy igen gazdag kisasszonyt Lukács Fannit, 's megszóllította, hogy hallja, hogy egy más, Munkácsi nevű Obersterrel vagyon jegybe, 's sajnálja, hogy megelőztetett, mert magának volt volna kedve a' lépést próbálni, 's a' kisasszony ezt felelte: Ne tréfáljon Oberster Ur! A' kisasszony pápista, 's az atyja Temesvár és Arad körül bír. – 21-dben eljöttem Semlyénből. Az ábrányi lápon már mindent ki kellett szedetnem a' szekérből, 's négy ökröt fogatnom belé, hogy által vigyen. Éjtszakára Mihálydiba, Gulácsiné húgomhoz. Ez, és Űza is, tudták már, ki légyen a' László Öcsém mátkája, mert az Anyám, mihelyt L. insinualta, levél által kérte Péchy Imre Urat, hogy ezt a' készületet rontsa el; de P... azt írta vissza, hogy az ilyen korba jutott gyermekekkel másképpen kell báni, hogy história ne essék. De azért nekem meg nem nevezték, mert Péchy Imre úgy mondotta nekik, mint titkot, 's ugyan ez miatt a' széplelkű Űza nem engedte, hogy azt Gulácsiné velem tudassa. – 22d. Ebédig Mihálydi. Éjtsz. Kálló. – 23. Nyíregyháza és Vaskapu. Külömben is rossz volt az út, most pedig szakadt az eső. – 24. Tokaj, Szegi. Itt kiállottak a' lovaik, kénytelen voltam Kisfaludról négy ökröt hatatni. Az nem bírt. Még két ökröt fogtak hozzá. Ez sem vitt tovább Vámosujfalúnál. Ott mindenemet lerakattam a' Biró keze alá, 's magam Bodával és kocsisostul megindultam 's Széphalomig 's onnan nyomban Kázmérig gyalog mentem. 26dikba értem Kázmérba. Phigie ezen három holnap alatt igen megnőtt, elhízott. Az Oltvar csak lába száraiban volt már. – 29 Sophie egy fogat vonat. 31. Pepi érkezik.

Április. 1. Pepivel Ujhelybe. Balásházinál ebédlünk. Széphalmon hálók. Praenumeraltam az Annalen der Oesterr. Literatur u. Kunst ujságokra. – 2. Bossy a' kőműves és Brumbauer az ács, jönnek megtekinteni az épületet. Bodát, kit magammal hoztam Semlyénből, vissza indítom Semlyénbe. Én vissza Kázmérba. 3. A' Grófné és Pepi el Szennára a' Pepi feleségének már közelítő lebetegedésére. Ma estve Phigie az anyja ölében ült, 's az anyja velem együtt mélyen elhallgatott. A' gyermek rég olta törtet már holmi hangokat. *Atyja! Atyja!* mondta most sok ízben egymás után. Feleszméltem, 's örömmel hallgatám meg a' hangot, ha nem csal e meg az öröm. Nem csala-meg; Phigie egynehány napig nem mondott egyebet. Az *én* nevezetemet mondta, és magyarul! Feldicsekvém vele szívesebb barátimnak. – 6d. Húsvét. 7d. A' Gróf Kassára, Általa küldöm Theréznek a' Lőcsére szálló pénzzel megterhelt levelet. – 8d. A' Regmeczi Tisztartó ide jó, hogy a' deszkák éránt szállhasson velem. Fekete 7 esztendő s kancza lovát 160 Rfton megvettem. Gyalog ment vissza. Sztropkai, az Abarai öreg érkezik. – 9d. Lovaglunk. Vinczét és Laczit Vámosujfaluba az ott hagyott holmimért. – 10. Ismét lovaglunk. Sztropkai megyen. A' Gróf jó. 11. és 12. Széna Széphalomról. – 13. Phigienek ma látom először két alsó fogát. Míg a' Gróf és Sophie a' vasárnapi mise alatt templomban vagynak, érkezik Gróf Desőffy István, a' megholt Gr. Sztáray Mihály leányának férje. Ezeket beszéllé:

Gróf Desőffy István beszéllései
Napóleon francia Császár felől.

Én, úgymond, 1797-ben Generális Gróf Meerveldtnek Galupinje e vagy Adjutánsa ¹²⁰¹ (nem emlékezem mellyiket mondotta Desőffy) voltam 's elfogattattam. Monbelloba vitték. Bonaparte és a' felesége le néztek reánk, 's Bonaparténé a' mint engem megláta, elsikoltotta magát. Külsőm megtévesztette; azt gondolta, hogy én néki valamelly kedves rokona vagyok, hogy az által talált szökní a' mi seregünkhöz 's elfogattatott a' francziák által. A' mint megtévedéséből magához tért, pénzt adatott nekem, hogy magam illő módon ruházhassam, 's míg kiváltottak, mellybe három hét tele el, mindennap a' Bonaparte asztalánál ettem. Bonaparte szentül szereti a' feleségét 's szentül szeretetteik általa. Bonaparte egy kisded, de nem törpe kisdedségű ember; vállas, 's már akkor is kilátszott belőle, hogy hízni fog; most, úgy hallom, das Kaiserthum schlagt ihm sehr wohl an, mert hasa ereszkedik. Bné egy feketéske magas, száraz, igen bájoló, igen elmés, derék asszony. B. mindég csak akkor jött ki dolgozószobájából az ebédhez, midőn már fel vala tálalva, 's egyik nap úgy mint a' másik nap egész ott létem alatt mindég az vala első mozdulta, hogy egy csomó öszve kötött írást által repíte a' Secretariusának 's ezt mondotta mellé: Ez lesz a' mai munka. Az ebédnél a' legcultusabb, a' legdecensebb tónus uralkodott. B. mindég puderesen kefélt ruhában 's tökéletes csínossággal öltözve jött elő. Ebéd után félre rántotta frakkja hátulsó részeit 's úgy pirította magát a' kandalló mellett. Ollykor sok ízben hallottam tőle azt a' szíve mélyéből feltolakodó kívánságot: oh mikor léphetek valaha vissza a' privatus életbe! mikor szabadúlhatok meg ettől az örök nyügtől! – Bonaparte József is (a' ki 18 d. Ápr. ez idén Nápolyi Királynak kiáltatott ki Párizsban) egy igen sok culturájú elmés és nyájas viseletű ember; valamint a' sógora is Múrat, (Mostani Kliviai 's Bergeni Herczeg) – de Lajos öccse 's veje egy *imbecillnek* tartatik a' francia seregnél. – Desőffy még ezt vetette az elmondottakhoz, hogy nem lehet eléggé csudálni, hogy mind ezek mint tudják *játszani a' nagy Urat*. XVI. d. Lajos bizonyosan nem tudta azt jobban. 'S ekkor nevetésre fakasza Desőffy, azt beszélvén, hogy a' mint ezt a' Homonnán lakó Vondernoth beszélte, a' ki ismeretes arról, hogy a' nevetségig sokat tart Római Szent Birodalombeli Grófságában, és kezet senkinek nem csókolt, hanem ha Kreutzdama volt, – ez a' bohó ember felkiáltott: Sakermment, die Parvenüs! Ich dächte einen Kaiser vorzustellen gäbe auch mir Mühe, und ich bin doch Reichs Graf; und sie, sie finden sich so gründlich hinein! – –

Bonaparte felől lévén szó, kedvem jött, azt is feljegyezni, a' mit Nini ír Bécsből. – Beérkezvén Napoleon Schönbrunnba (1805. November – d) kimentem, hogy láthassam. Nem láthattam. De maga helyett tizenhatezer emberből álló gárdáját láttam, úgymond, 's bizonyossá tehetlek, édes bátyám, hogy szebb népet gondolni nem lehet. Vissza jövévén szállásomra, itt leltem egy kapitányt és 35 legényt. Ezeknek ebédjek mindennap 50 ftba került. A' Tiszt velünk evett. Egy nap megszólítottam, 's kértem, mondaná meg, mikor lehetne látnom Bonapartét? Azt felelte francia culturával, hogy nem ismeri, ki lehet az? – Nem értvén, ismét megneveztem Bonapartét, 's ő ismét azt felelte, hogy nem ismeri. Aber Sie werden doch Ihren Kaiser kennen! mondám megütközve vonogatódzásán. So! felele a' Tiszt, unsern würdigen Kaiser kenne ich recht wohl; der heist aber nicht Bonaparte, sondern Napóleon. Niny megszeppent, 's engedelmet kért megtévedése miatt. A' Tiszt nagy magasztalásokkal szóllott Napóleonjának vitéz és kormányzó tettei felől etc. Niny csakugyan látta későbbben Napóleont, Berthiével lo-

1201 vaglott, 's azt írja, hogy Napóleon egyikéhez sem hasonlít azon sok képeinek, a' mellyeket láttunk. A' dolog természetes, mert a' Művész εις το Κρειττου μιμει.¹

Párisból hazatért embereink azt mondják, hogy nem lehet két hasonlítóbb képet találni, mint a' Napóleoné és Gróf Csáky Imrée Terebesen. – Jaj úgy neked, Lavater! – 's Gróf Barkóczy Ferencz 1794–1801 közt Berlinbe érkezvén, feleségével végig járta az utcákat, 's a' mint hintaja mellett egy más hintó elrepült volna, csudálkozva kérde feleségétől, mit kereshet Berlinben Gróf Török Lajos? Az a' kit az Ipamnak ismertek, a' francia oda küldött Biztos, a' híres Abbé Sieyes vala. – Gróf Desőffy István is azt állítja, hogy Gróf Csáky Imre igen jól hasonlít Napóleonhoz.

Ugyan ez nap, tudniillik 13d. Apr. érkezik ebédre a' Bátyám Kazinczy Péter is, feleségestül és lányostul. A' kis Sophie már beszéll francziául. Estve felé Gróf Török József bátyánk jó Miskolczról, 's 16-ig itt mulat. – 14dikben indul Vincze kocsisom, 's Laczi inasom Semlyénbe. Boros velek megyen. Ma álla bé szolgálatjába. – 16dban Splényi Manczi és Caton jőnek. Kolbásáig kíséjük lóháton Sophie és én. 17 Bistére a' Cencit. – 18d. Irtóztató hideg. Ma születik a' Sógorom fia B. Wécsey Máriától Szennán. Bálintnak keresztelték 20dikán. A' keresztatyja B. Luzsinszky lett volna, de el nem érkezvén, Gróf Sztáray Albert és hitvese Gr. Csáky Walburga voltak. – 20d. Sophie Szennára indul. Mecznér jó Susihoz, aki igen rosszúl van. 21. Újhelybe kísérem Mecznert, 's a' Torzsáson öszve akadok Kazinczy Istvánnal; én éjtsz. Szőlőskére. Itt hallom meg, hogy a' László Öcsém mátkája Lukács leány. Péter neheztel a' házasságért, 's megvallja, hogy a' mint meghallotta, hogy Örmény leány, azt kiáltotta rá: *Kurványja*. Péterné azt vetette mellé, hogy nem jobb volna-e harminczezer fttal venni jó születésű személyt, mint olly mocskot ejteni rajtunk, a' mellynek mindég megmarad az emlékezete. Nem tüzeltem őket, de meg nem állhattam, hogy ne kérjsem, hogy ha ezt én cselekedtem volna, az az ember (Jósi) a' ki midőn azzal vádoltak, hogy frajczímert veszek, kevélyen hányta szememre, hogy Miklós és ő Consiliárius és Ord. V. Ispán leányát vették, nem vájta volna e ki a' szememet. 22d. Vissza Széphalomra, hol a' szőlőmunkát 2 f 30 x fizettem. Pista Öcsémet a' Ronyvai hídon találtam elő. Csudálkozott, hogy én a' Laczi házasságát Pétertől értettem csak most. Ő is ugyan úgy itéle felőle, 's mondta, hogy Ragályi Máriától tudja, hogy Asszonyám is, ők is nagyon le vannak verve. – 23d. Kazinczy Péter bátyám írja, hogy tőle való eljövetelem után kevés órával vette a' Laczi levelét, hogy Lukács Fannit elvette 250 ezer ft successióval 's esztendőnként 2000 fttot kap vele. 24. Ruszkára embert küldök. – 25d. késő estve meglett a' Luczi kanczám csikaja; egy pelly kanczácska. *Flóra* nevet adtam neki. Zsibón hágtá meg az anyját a' Wesselényi híres szürke Cicerója Májusnak 31-dikén. Véknyn és néhol a' nyakán is feje szálak látszanak. Feje és egész növése igen szép. – 27. A' lyányomat Szennán Banke nevű Chirurgus, a' ki tavaly Gróf Barkóczy Jánossal Párisba utazott, a' vaccinával beoltja. A' gyermek észre sem vette, hogy két karjába öltést tesznek, 's mindég a' Chirurgus pápaszemeivel múlatta magát. 28d. Igen nagy dér. Sok kárt tett mindenfelé. – 29d. Az inasom, 's szekerem jó Semlyénből, 's hozza Fabchichnak Pindarusát, 's Kis Jánosnak nyomtatás alá adandó verseit.

¹ εις το Κρειττου μιμει [Emendálva Balogh Piroska adata alapján.]

A' Debreczeni vásár kezdődött; a' Laczi esketése Váradon a' Nagy Templomban 1201
Gróf Sauer Kajetán Püspök és Nagy Prépost által.

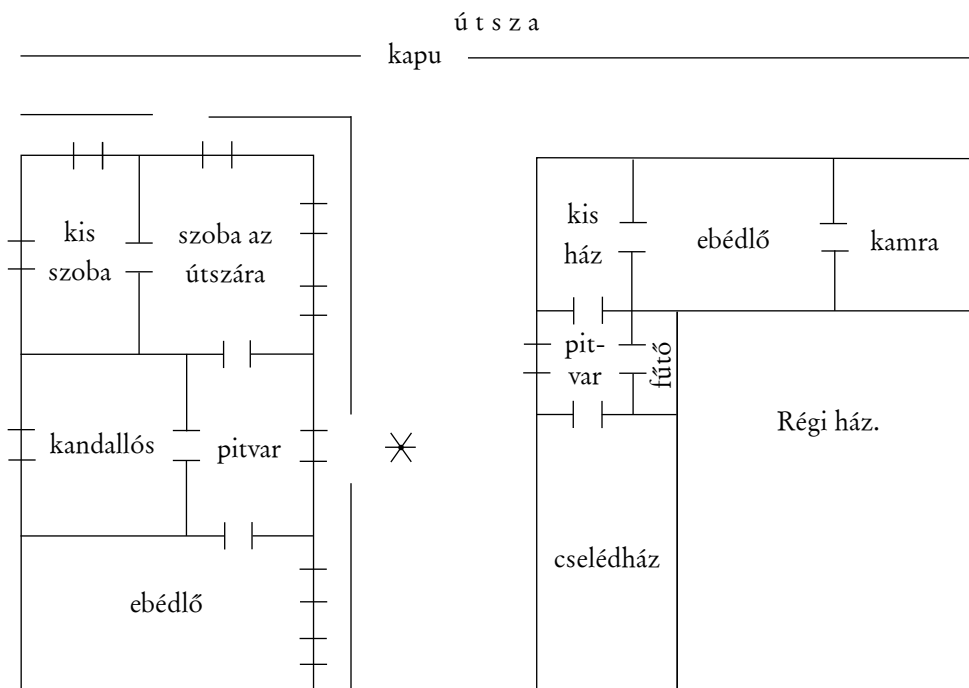
Május 1. A' Gróf Ujhelybe 's vissza. Az oda való Póstáról hozza azt a' levelet, a' mellyben az Anyám megtiltja, hogy hozzá többet ne írjak, mert ha írok, felbontatlan küldi vissza a' levelet. – Ennek magyarázat kell.

Midőn én Martiusnak 21dikén elhagytam Semlyént 's már elbúcsúztam, egy papirosat nyomott kezembe, azzal a' szóval, hogy *azt áldásúl adja*. A' papirosban az parancsoltatik, hogy a' Jósival való jóllétel legyen tisztém. – Április 2dikán Kalinál feleltem a' Semlyénbe vissza menő Boda által, hogy én *bántani* nem fogom, *szeretnem* pedig nem lehet. Elébe adtam az Anyámnak, hogy esztendeje, miolta nyugodalmamat keresvén, a' házánál nem voltam, cselédjeim nem az én, hanem az Anyám parancsolatjából tértek-bé hozzá; azt a' parasztságot követte-el, hogy általuk izene nékem és Sophienak szűrő szokat. Ha, úgymond, az ő felesége lovagolna, ő száz aranyos paripát adna alá, 's arany paszománttal elborított liberias cseléd lovagolna utánna. Mintha, mondtam, Sophie tőle és a' feleségétől fogná tanulni, mi illik, mi nem. Mi nem bánjuk, ha az ő felesége Orientális gyöngyöt fűz is magára, mint a' Nénje Négyesen, vagy a' fejére kanyarítsa is a' szoknyáját, mint a' Nénje Szőlőskén, 's szeretném tudni, hogy azért, mert Sophie K. Fné lett, ki kapott just a' nap alatt, ötet bántani, mikor ő általa senki nem bántattatik? Látván tehát, hogy még úgy sincs nyugtom, ha a' házát kerülm, megparancsoltam embereimnek, hogy az első efféle szóra mondják-meg neki, hogy ha Ferencz annyit fog lopni a' testvéreitől, mint József lopott és lop, ő is azt fogja talán tenni. Hozzá tettem, hogy Vendégfogadósoktól kell hallanom, hogy azt beszéli, hogy gazdag leányt vehettem volna, 's koldust vettem, 's tudakoztam, ha én szóllottam e valaha, az ő házassága előtt és olta is, az ő felesége felől, 's akarja-é, hogy arra emlékeztessen, hogy nem Vér Nánit vette ő, hanem Ragályi Máriát? 'S azzal rekesztettem bé, hogy látván az Anyám, hogy engem ő tola ki az atyai birtokból 's ő tola ebbe a' nyomoruságba, 's én mégis csendesesen viselem keresztmet, 's Álmosdon akadozás nélkül 's minden szó nélkül fogadtam-el a' szerencsétlen propositiót, engedjen nyugtot; 's gondolja meg, mint esett volna az Kazinczy Józsefnek és Bossányi Susánnának, ha Szirmay Thérézia, a' nálánál csaknem húsz esztendővel ifjabb Kazinczy Pétert és Boronkay Évát néki' elébe tette volna; nem engemet subordinált a' természet József öcsémnek, hanem ötet coordinálta nekem; ő minden a' háznál, mik semmik vagyunk, semmit nem tudunk.

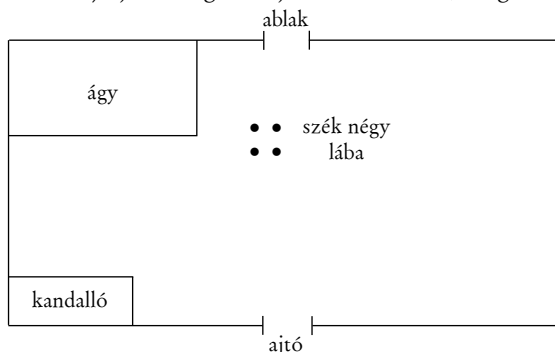
2d. Az inasomat 's lovamat szántani küldöttem. Sophie érkezik Szennáról. 3d. Sétálni. 4d. Szemere László és Geizlerné gyalog. Délután mi Szemeréhez. – 6d. Én Ruszkára lóháton. – 7d. Ruszkán mulatok. Oda jó Ördög György és Olasz Lajos Úr 's Megyeriné első házasságbeli fijával Kornis Antallal, a' ki hektikában már már vész. 8d. Azok is el, én is el. Sophie megfogadja a' Lovászt. – 10d. Lévaítól álalveszem a' meszet, – 20 hordó vala csak; azt álalhozzák Kázmérba. – Én Ujhelybe; a' szőlőbe. – 11. Készülünk Sophieval és a' himlős gyermekkel Semlyénbe, hogy még az innepekig feljöhessünk. – 12. Elindulunk. Sophie ma lép éltében legelőször a' Széphalmi házba. Patakra érünk setét éjjel, mert Széphalmon a' nagy eső sokáig tartóztatott. Itt találjuk B. Vay Miklósnénak a' frajczímerét. – 13. Ebéd Szegibe. Szepes Vgyei Szolgabíró Korotnoki Úr' és Mathézi a' leányával. – Rakomazon egy Louis nevű fogadós. Theatralista volt ... inopia deperditus ... 6 f 42 xrt fizettem éjjeli szállásomért és vacso-

1201 rámért. – 14. Kállóban Gyűlés. A' mint a' fogadóban megállottunk, a' sok asszony nép meglátja Phigiet; protestálnak, hogy az ő szemeik nem ártalmasok; légyen szabad a' gyermeket nézni; 's körül fogták, körül ölelték. Csak az a' hía volt, hogy tömjént, mirhát és aranyat nem nyújtottak neki. Ő pedig a' szerint mosolygott-e a' Rózsi karja-iról reájok, mint a' 'Corregio' festésén a' kis Idvezítő. – Elmentem a' gyermekkel Cons. Szathmáryhoz. Sophie a' kocsinál maradt. – Ismét igen későn Szakolyba. – A' rongyos tetejű állásban haltunk; Sophie, Rózsi és a' gyermek a' kocsiban. – 15dben öt órakor reggel Mihálydiban. Áldozó-Csötörtök volt, a' lovak elgyengültek; jónak láttam megpihenni, 's egész nap ott mulattam. Lónyai Menyhértne oda jött és ott ebédelt. Ő beszéllé Sophienak, hogy az egész világ csodálkozik a' Laczi házasságán. Olly karakterben volt, hogy akármelly becsületes, sőt fényes házhoz is csatolhatta volna magát, 's íme egy Örmény lyányt vesz; kinőtt hátul; a' kinek fejr és piros festékre van szüksége; és olyat, a' ki fráz forma convulsiók alatt betegeskedik. Józsi, úgymond, nálam volt a' vásárkor; elbájolva szóllott az uj Sógorasszonya felől, 's én kéntelen valék neki megmondani, hogy jól teszi, hogy örül neki; úgy legalább egy van a' ki approbálja ezt a' lépést. Was ereifern Sie sich, das ich Ihnen dies sage? So machen Sie die Augen auf, und suchen Sie sie. Sophie azt mondta, hogy a' B. Wécsey Miklós leányai mívelt személynek mondják. – 16d. Ebédre Ábrányba. Nem vala otthon Ördög György Ur. Az erdőben fogattam-ki a' nyíró Juhászoknál. Három óra tájban értem Semlyénbe.

Az anyám a' kandallós szobában ült, és font. A' szoba és a' pitvar ajtaja nyílván állott, időn az udvarba beértünk. A' ház és udvar rajzolatja ez:



A' kocszi ott álla-meg a' hol ez a' jel * látszik. Az Anyám a' kandallós szobában font; 1201
úgy hogy a' két ajtó között és közöttünk, nyitva lévén, tulajdon szemeivel láthatta mi
érkezett és kik vannak a' kocsiban. Míg az inas leugrott, a' kocszi ajtaját megnyitotta, a'
dajkát leemelte, a' gyermeket a' dajkának kezébe adta, Sophie kiszállott, én utánna ki-
léptem, 's úgy osztán bémentünk, elég ideje maradhatott a' magához való téréshez;
embarras-ja eloszolhatott. – Sophie bé megyen, kezét csókol. Sem vissza nem csókolja,
sem egy szóval nem fogadja, sőt úgy nyujtja oda kezét, mintha kétséges volna éránta,
ha adja e vagy ne? Én kezét csókolok; köszönök; mondom, hogy imhol a' gyermekem;
(kit még soha nem látott) ajánlom grátiájába. Nem szöll, meg nem fordul 's fon.



Míg ezek így folynak, Sophie az ágy mellett áll, 's várja mi lesz ebből? A' Dajka
mellette áll, 's oda tartja Sophienak a' gyermeket, hogy rajta valamit igazítson. Csak
fonván, meg nem fordúlván, hallgatván, magam kezdém-el a' diskurzust. Gulácsiné
tiszteli Asszmat. Tegnap egész nap nála voltunk. Vendégei voltak, Lónyainé, Szeremlei
Károlyné, Molnárné. Nem szöll 's fon, Sophiera pillantok, hogy ez a' bántás nem kese-
rítette e el szere felett, 's örömömre láttam, hogy csak szegyenlette, de nem nézte úgy
mint váratlant. Ez annyival keservesebb volt, minthogy Gulácsiné beszéltte, hogy azt
deklarálta az anyám nem régiben is még előtte, hogy Sophie ellen nincs panasza, hogy
Sophie őtet soha meg nem bántotta. 'S éppen ez is cselekedte, hogy ezt a' kibeszélle-
hetlen 's példa nélkül való vadságot Sophie olly nyúgodt elmével nézheté.

Sokára azt parancsolá, hogy hozza hozzá a' dajka azt az »Ártatlant!« – Kezébe vészi
a' gyermeket. A' gyermek rá mereszi a' szemét, úgy néz egy két minutum secundumig,
's egyszerre rá mosolyog. Szívet érdeklő scéna volt. Nehéz volt hasának a' gyermek, 's
vissza adta dajkája kezére. Alig vagyunk itt, 's jó valaki, hogy már mérni lehet. Kocsim
és a' régi ház gradicsa közt rostáltak, 's halomban állott az élet. Kaptam a' rovást, csak
azért is, hogy lássa, hogy magamat a' gazdaság terhe alól ki nem vonom, 's széket vet-
tem róvni. Egyszerre csak azt látom, hogy Sophie velem által ellenben a' régi ház folyo-
sóján leül és magába sülyyedve köt. Látván az Anyám hidegségét érántunk, 's hogy nem
szöll, nem akarta magát a' veszedelemnek kitenni 's félre ment. Én fel nem költem,
hogy az a' szokott gyanú ne támadjon, a' mi a' feleséges gyermekeit mindig éri, hogy
azok jók volnának, de az Asszonyaim ökelmek parancsolnak nekik. – Még róvtam,
mikor a' Rector előjött, hogy egy Postán érkezett levelemet kezembe adja. Látván,
hogy velem beszéll, reám kiálta, hogy most róvni kell, nem beszéllni. A' Selindi Gazda
csapta mindég a' vékát, 's meghagytam, hogy soha a' véka száma ne mondattassék más-
kor ki, hanem éppen akkor, a' mikor a' csapóval elvonja. Így lehetetlen megtévedni.

1201

Vacsorára előhívták az öreg Péchy Mihályné. Mind Sophie, mind én beszéltünk. Sophie kereste az alkalmatosságot, hogy vele beszédbe juthasson. Akarva nem szólott. Csuda e, hogy ez még második és harmadik nap is így tartván, Sophie végre elhallgatott, és beülvén egy szobába, azon asztalka mellett olvasott, a' hol én írtam? – Péchy Mihályné azon szavunkra, hogy Szeremlei Sámuelné, kit Mihálydiban láttunk, egy igen szép asszonyka, ezt mondá: Bizony az Oberster is szép asszonyt vett. Erre sem Asszonyám, sem Sophie, sem én nem felelénk, 's nagy lőn a' hallgatás.

Külön vette a' dajkát 's tudakozta mit mondanak azok, a' kik Kázmérba járnak, kihez hasonlít a' gyermek? Ez azt felelte, hogy azt mondják közönségesen, hogy az Anyámhoz. Maga is hasonlatosságot látott benne; megfogta a' gyermek' kövér ujjait, tapogatta, hogy húst sem lát benne, 's azután a' maga kezét nézegette. – *17dben* Sophie Fráter Antalnéhoz, én Kövér Imréhez mentem-le, 's Kövérhez elvittem a' gyermeket is. Péchy Sándornéhoz ma még csak magam mentem által, bejelenteni, hogy holnap Sophie is általjő, 's elhozza Phigiet. Péchy Sándornénak Lasztócziól szakadt frájczimere által jött Sophiehoz, hírt venni az anyja, 's atyja felől, 's a' kis házban beszélt Sophieval. Az Anyám lángoló képpel jó, 's kiáltja: *Kell e itt az a' gaz lány?* – Sophie ezt felelte csendes lélekkel: *kell*. – Ha elvégzik vele a' dolgot, menjen, monda; mert nekem ilyen derék személlyre nincs szükségem. – A' lány talán tizenkét esztendőes gyermek.

Phigie egy este szopott. Az Anyám a' pitvarban lármázott valakire, 's a' gyermek elkapta az anyja emlőjétől a' fejét, 's oda tekintett, mi baj. Ismét szopott, 's ismét oda tekintett az újabb hangra. Lehetetlen volt nem nevetni nem-értett rezzenésein.

18d. Vasárnap. Délután Sophieval általmentem a' húgomhoz. A' gyermek aludván, nem jöhetett. – Mind a' húgom, mind a' férje barátsággal fogadtak. Sophie megköszönte nekik, hogy Xber olta Febr. utolsó napjáig asztalt adtak. Susi beszéltte, hogy Julis húgom az elmúlt Aprilisi Debreczeni vásárra lejővén Munkácsról, elébb Baktán, azután Tégláson betért; mind a' két helytt csudálkozva emlegették a' Laczi' gondatlan 's illetlen házasságát. Dienes azt beszélli, hogy Laczi egy este haza jött az ő házához, 's jelenti neki, hogy megházasodott, 's találja kit? Kit egyebet, felele Dienes, mint Hodosy Lottit? – Nem azt. – »Tehát nem lehet igaz, hogy megházasodtál.« – L. mondja, hogy Lukács Fannit. D. nem hitte. De ha meg akarál házasodni, miért nem Lottit? – (Lotti Hodosy Sámuelnek és Pulszky a' leánya, B. Podmaniczky Julienek mostohája; az anyja 30. ezeret hozott a' házhoz; azután még Mudránynak succedált; 's Hodosy maga is gazdag ember volt. Hodosy Januárban hala-meg, és így successiója mingyárt jött volna vele; fiatal, egészséges, szép és a' legszebb nevelésű leány.) – Azt felelte, hogy *anyanyival bé nem éri magát*. – Mind ezt Susi beszéllé, megvallván, hogy nincs ember, a' ki javallja házasságát. »Lukács Fanni kicsiny, gyenge, nem görbehátú, hanem féllapoczkájú személy; szép módú, és jónak látszik; megvan! és így áldja-meg Isten őket!« – Ezek a' Susi szavai. Az Örmény eredet csakugyan előtte is kedvetlen dolog. 250 ezer nincs, azt mondja D de minden bizonnyal lesz 140 ezer. – Nem állhatám-meg, hogy nem panaszs, hanem örvendésképpen ne mondjam Susinak, hogy azon felyül, hogy két három esztendő olta Laczinak írtam, még pedig olly dolgokban is lévén szolgálatjára, a' mellyekre megkérve nem valék, (mint a' Keczer adóssága) 's ő nekem egygynehány levelemre nem felelt; házasságomat is insinuáltam neki, mint mind azoknak a' testvéreimnek, a' kikkel szemben lévén élő szóval insinuálhattam azt, 's ő még arra sem felelt: most midőn ő házasodék, nékem nem insinuálta. Nem csak nem szégyenlem, hogy

nem felelt és nem írt, vagy inkább, hogy én írtam, 's ő akkor nem felelt, 's most nem írt, 1201
sőt örvendek. Az Isteni Gondviselés nekem szép satisfactiót nyujta, mondtam. Ő vala
az, a' ki 1804-ben, tavasszal Regmeczre ment, és az Anyámat tűzbe hozta, 's azt a' gya-
nút, hogy szobaleányt akarok venni, készítette; 's íme én úgy házasodtam, hogy nem
kell pirúlnunk miatta, ő pedig úgy, hogy a' Jók fejet csóválva hallják. Tagadja hát, a'
kinek tetszik, a' Virtus szentségét 's a' bosszúló 's jutalmazó Gondviselést. Pedig,
mondtam, ez még csak kezdet, hátra van még a' nagyja. Megmondta Krainik Józsinak,
hogy az utolsó csep verejtékig ki kell azt neki izzadni, a' mit ő Miklóssal és Miklósnéval
szenvetett.

Susi monda, hogy a' Debreczeni Aprilisi vásárkor ő és Julis 's Dienes a' Német-
útszán által ellenben voltak szállva Asszonyámmal és Józsival, Julis és Susi általmenni
hozzá sem nem mertek, sem nem akartak: Asszonyám pedig mindég az ablakon ült, 's
onnan nézte minden mozdulásaikat; 's midőn a' fiatal emberek a' lyányaikhoz jöttek,
csinálta a' Glosszákat, hogy bezzeg mennek a' Herczegek a' Kisasszonyokhoz. Egy
nap Susi és Julis általmentek Péchy Imre Úrhoz; (ugyan azon háznál volt szállva
Bornemisszánál Asszonyám is) – azon pillanatban által küldé Antalt, az inast, nézni,
hogy ott mit csinálnak. Ott rá ismertek Antalra, kitalálták miért jött, 's nevettek. –
Józsi által nem ment hozzájuk, de reájok bukkanván a' vásárban, mind Susit, mind Julist
öszvecsókolt.

A' mint Susitól Sophieval haza mentem, nagy volt a' harag, de nem szóllott az
Anyám. Ha oda nem mentem volna is, némán ültünk volna; és így nem tudom miért ne
mentem volna el; kivált hogy Sophienak illő volt Susihoz elmenni, 's erántam mutatott
barátságát megköszönni. Kevéssel azután felébredt a' gyermek. Őtet dajkája karján
víttem Susihoz. – Az Anyám ekkor nap hozzá nem nyúlt többé a' gyermekhez, 's azt
kérte, ha meghízott-e, hogy Péchy Sándorhoz vitték?

19d. Béhattam a' gulyát, szembe venni marháimat. Két kétesztendő ökor bor-
nyút ajándékoza Phigienek. Mind én, mind Sophie, megköszöntük kézcsókkal. 20d. el
akaránk jönni Semlyénből. Sophie még öltözetlen volt, midőn Asszonyám engem híva-
tott, hogy vegyem által a' Károlyból érkezett pénzemet. Megszámláltam, által vettem.
– 50. köből rozsomért 18. Maji Károlyban per 7 Vf. 17 x. kivonván 8. garas szekérbért
köblétől jön 343. Vf. 7 x. (=291. Rf. 40 x.) – 22 köből 1 ½ véka tengeri megyen per
8-adfél Vf. 157 Vf. 16 x. (= 133 Rf. 42 x. in Summa 425. Rf. 22 x.) – A' számolás soká
tartott. Sophie régen felöltözött, 's kiült a' pitvarban lévő ágyra 's szoptatta gyermekét.
Pénteken dél olta Kedden délig nem szóllván hozzá, rettegett csak reá is tekinteni, de
nem mutatott eránta semmi tiszteletlenséget, semmi bosszantást, hanem félve szenve-
dett. Ekkor méne az anyám keresztül a' pitvaron. Sophie a' gyermeket szoptatván, fel
nem kelhetett jó reggelt mondani, kivált, hogy már 10 óra is volt. Az Anyám szó nélkül
ment a' kandallós szobába, és az ott lévő Sára-Asszonynak és Erzsinek valami Sophiera
célzó integetést tett. Ebéd előtt kezét csókolánk 's eljöttünk. – Asszonyám Sophihoz
éppen nem, hozzám csak a' gazdasági dolgokban, mindössze alig hússzor szóllott.

Péchy Mihályné a' gyermek nevét tudakozta szombaton estve. Megtanulta mind
hosszában: *Iphigénie*; mind megrövidítve: *Phigie* és *Génie*. Az anyám azt mondta, hogy
Krainik két gyermekét másképpen hívja, mint a' felesége; az egyikét ő *Mariskának* a'
felesége *Csercsinek* – a' másikat ő Józsinak, a' felesége *Gusztinak* hívja; az Anyám is ezt
tehát *Málinak* fogja nevezni. – Akkor nap Ördög Úrnál ebédelénk Ábrányon, éjtszakára

1201 pedig Mihálydiba jövének. – 21d. Kállóban Hőke szabó Mesternél, a' Semlyéni Rector testvérénél valánk ebédre; éjtsz. Királytelkén. Nyíregyházán Schulek Predikátornak kertjét néztem meg. – Nála láttam ezt a' munkát: Versuch einer systematischen Beschreibung in Deutschland vorhandener Kernobstsorten von Diel. Frankfurt am Main, 1799. XI. Tomus. és a' Kraft Pomona Austriacáját. – 22d. Ebéd a' Tokaji hegy alatt való fogadóban, a' Bodrog partján. A' Gazda csólnakra ültetett, 's elvitt a' Halászhöz. Sophie és én ültünk a' hajóban. A' Gazda hátul, egy Russzus obsitos katona elől evezett. Gyönyörű sétálás, messze Zalkod felé. Két fort. ára kecségét és süllőt vevénk. Phigie az állásban maradt. Éjtszakára Patakra értünk. Prof. Szombathihoz mentem, 's elhoztam tőle Baviából vett könyveim' Catalogusát. Óhajta, hogy a' Pataki Collegiumé legyen. – 23d. Visszaértünk Kázmérba. Egynehány levelek Postán, ezek közt a' Körtvélyesi Szirmay Tamásné, a' ki özvegyességét igen nehezen viseli.

25d. Innep. Pünkösöd első napja. Délután Susie, a' ki rég olta Szilváson tartózkodik, hogy bánatját felejthesse, B. Splényi Catónnal véletlenül által jőnek. Ma reggel Sophie *templomba*. – 26d. Sophieval sétálni. Igen szép bokrétát fűztünk. A' Grófné azt parancsolta, hogy azt vigyük Gróf Vondernothnének Szilvásba, hová Sophie a' gyermek elválasztása miatt menni készült. Sophie megharagszik, hogy a' gyermeket tánczba vitték, könnyen baj érhetvén ott. Magunk kerestük-fel. A' gyermek sírt, éhes lévén. – 27d. Kedd. Délután lóháton általmentem Regmeczre, hová az anyám szombaton ért-fel. Árnyékszékre ment, midőn az udvarra beértem; a' Regmeczi Pap visszafordult hozzá, 's jelentette, hogy jövök. Meg nem állott. Én azalatt a' Pappal beszéltem. Mikor visszajött, elhagytam a' Papot. A' Pitvarba belépvén, nem bal kéz felé tért, hogy onnan a' maga szobájába vigyen, hanem felugratta a' Józsiné patvaristáját, a' Rátkai leányát, hogy nyissa-meg az ebédlőt. Az a' bal kéz felőli szobákon bément, 's az ebédlő ajtaját megnyitotta. Bémentünk. Egyenesen ment a' Józsi szobájába, nyitva hagyván maga után az ajtót. Azt hitte, hogy utánna megyek. Veszteg maradtam. Kijött, 's nyitva hagyta ismét az ajtót. Kézcsókot vittem neki feleségemtől, 's leányomtól. Nem felelt. Mondtam, hogy Széphalomra megyek megtekinteni holmit, 's rendelést tenni; hogy Lévaival Lagmóczról új alkura kellett szállanom; 29. garason fogja adni a' mésznek hordáját; hogy leküldöm a' Szekeret Semlyénbe, mihelytt elkészül a' Kovács, mert tengelye, 's kereke öszvetört (Ezt a' szekeret az Anyám adá ez idén, ilyen kerekű szekeret adat nekem József Úr; magának 70 vagy is hány frton csináltatott egyet Rakomazon). Lóra 158 ültem, megúnván a' némaságot, 's elmentem Széphalomra. Ott megtekintettem a' vett fát, 40 Rftot adtam a' Molnár kezébe, kijegyeztettem a' mészgödör helyét etc. 's Mikóháza felé vissza Kázmérba. Az anyám fogatott, de már nem ért Széphalmon. – 28d. Phigie elválasztatik a' mellytől. Sophieval reggel Szilvásba. Kozmán Schrámné miatt leszállottunk. Gróf Vondernothnének szép meubljei, Glashausa, 's robinia hispidája, chrysanthemum Indicumja, 's a' Catón szép képe Donáttól. – Gróf Pipsz Desóffy Gr. Sztáray Lórával mátkás. Estve felé Sophiet elhagyom, 's haza hozom Susiet. Phigie egész nap igen jól viselte magát. De estve felé el kezdte jajgatni, 's szívszakadva kiáltozta a' *Mammánt*. Igen sokára aludt-el. A' Gróf nem láthatta szenvedését 's az udvarra ment-le sétálni kínjában. Vacsoránál ültünk midőn felébrede. A' Gróf megparancsolta, hogy a' gyermeket hozzák-ki 's ültessék mellénk. Általellenben ült velem. Egészen elfogott a' gondolat, hogy ha Sophie nem *távol* hanem a' *sírban* volna, 's így jajgatná Fizsi, mit fognék érezni. Könnyem lopva hullott-le szememből. – 29d. A' Gróf Susieval

együtt Szilváásra ment, megtekinteni Sophiet. Maradékomban, a' ki ezt olvasni fogja, érzé- 1201
keny háladatosságot 's szíves tiszteletet fog érzeni ennek a' nagy embernek 's jó atyának
neve hallására. A' legapróságosabb gondokig terjedett ki kegyessége, 's Izsit nagy-atyai
gyengeséggel kedvelte. Szomorú hírt hozott Sophieról, hogy éjjét igen kínos szenvedé-
ések közt töltötte. 30diban a' Lovászat levéllel küldöttem Sophiehoz. Öröndetes
válasszal jött vissza a' Lovász. Meg van az a' Sophie leveleinek gyűjteményében. –
31dikben Susievel együtt ismét általmentem Szilváásra. B. Splényi Náni, Özveg Csörgő
Pálné, karon fogva vitt a' Ferdő Cabinet felé, a' hol Sophie tartózkodott. Sophie!
Sophie! kiálta; szabad e hozzád menni. Sophie ezt kiáltotta rá: das ist mein Kazinczy!
's szaladt előmbe. Oh melly örömmel szorítjuk azt a' kedvest mellyünkre, a' kinek
kínjai miatt szívünk döbögve vert, a' kinek szenvedései az Elszakadás képét riasz-
tották fel lelkünkben! Ismét egy kosár cseresznyét vittem neki; az elsőt a' Gróf által
küldöttem. Sophie az éjjel igen jól aludt; tejét egy gyermekkel szívatta-ki 's azolta
jobban van. Késő estve tértünk vissza, 's általadtam Fizsinek az anyja csókját. Ma vet-
tem a' Sylvester Grammaticájának már tisztára nyomtatott Előbeszédjét Trattnertől.

Toldalékok Májushoz.

A' Semlyéni Rector, Hőke József vala az, a' ki által az Anyám nékem azt iratá, hogy
néki többet ne írjak. Most mentegette magát a' Rector, hogy elébe volt téve mit írjon, 's
kértelen vala vele. De ne hidje a' T. Úr mondá a' Rector, hogy a' T. Asszony olly nagyon
haragszik a' T. Urra mint mutatja. *Eggy valaki tüzeli az ollyas cselekedetekre.* – 2.)
Hallván a' Rectortól, hogy a' Pap, Csóka János, kérte az Anyámat, hogy azt a' levelet ne
küldené-el, megköszöntem, hogy azt cselekedte, a' mit emberséges embernek csele-
kedni illett. A' Pap csudálkozva értette, hogy Sophie és én hogyan fogadtatánk. Talán
azt várja, úgymond, hogy a' T. Úr a' levél eránt szálljon vele. Azt feleltem, hogy nincs
mit szállanom, nem használ semmi Remonstratió; most a' levélírást is megtiltotta: már
tehát nem remonstrálgatok, hanem handlolok. Engem attól félni nem kell, hogy az
anyámat ingereljem, Józsit bántsam: de illő, hogy magamnak és az enyémekeknek nyug-
tot szerezzek 's fogok. – A' Pap azt javasolta, hogy ne vegyem fel az ollyas izeneteket,
mint Jósié. Azt felelém neki, hogy nem csak az izenetet, de még a' szemtől szembe való
bántásokat is eltűrtem; azt tudja az anyám, 's reménylem Jósi maga is csudálta, látván
a' gallérba-kapásból, hogy nem félnkségből hallgattam. De a' szemtelen ember nem
érti-meg az elnézést; 's ebre dorong kell.²

² [Dékáni jegyzete: „Itt vége szakad a »diáriumnak«, de valószínű, hogy Kazinczy tovább folytatta. Ezt a folytatást azonban nem találtam meg. *A közlő.*”]

1213

77.

Extractusok Diáriumomból.

11. Xbr. 1807. Theréz egy órával elébb vevé leveletem a' Zseni születése felől, mint az ő leánya Fanny G. Teleki Józseffel jegyet váltta.
- 18 Jan. 1808. jó D'Ellevaux.
1808.¹
- 1213 20. Jan. Zseni az Amor és Kosciuskó képe alatt egyszerre rosszúl lesz.
6. Febr. jó Bodó és bemutatja Kossuth Lászlót, mint Kázméri új Fiscálist.
12 Febr. az ipam és Dellevaux itt Joh. Jac. Zimmerman aus Tubingen fákat virágot ád.
21 Febr. Bányácskán ebéd. a' szép Orosz Papné és Veronka. Piaristák Orosz Papok.
22. Gr. Sztáray Albertet ma látom eloszor. Collecta a' Pesti Museumra.
25. Febr. a' Decsi Ujsban az én tudósításom Pacis felől.
26. Ujhben Babos cigányt akasztják.
28. Febr. Quirschfeldné levele.
1808. Mart.
- 2b. hír az Ujsban hogy a' francziak elfoglalák Rómát.
3. Sophienek fogat von Fodor.
4. Domokos Lőrincz jegyben Com. Kláriveral.
10. Zseni örül a' veres bábnak.
16. Kis írja hogy Soprbá megy Prediknak Sallustom felől szó a' Hazai Tudósítások.
21. hír hogy a' Pápa protestalt és Párisba ment.
28 † Szirmay Andrné. hír hogy Dienes resignal és nem illuminal ablakot Rhedeinek.
Jarmi Imre és Komoróczi Abris jeles Poeták Patakon.
3 APRIL. a' Napoleon nagy képét a' Napam hozta.
8. Apr. első villamlás.
16 Apr. levél Strassburgból² Quirschfeldnétől
17. Husvét 1.
22. Az ipam itt szőlőt venni Balog Jánossal.
a' Grof Fay Istvan fijaból
4. Maji Zsenibe himlőt oltanak Kassán. Th. ma látja a' gyermeket eloszor. 6. Sophie és a' napam megérkeznek Kassarol.
12. Majus himlőoltás Horn Tóniba³ itt. Ez akkor⁴ 9 ½ holnapos.
14. Sophie Genie Gr József és én Szőlőskére. hír hogy Bajkor silentarius.
19. Az anyám reggel jó Semlyből. Zsenie ma aludt elelőször ágyamban 's karjaim között.
31. Poppol Agoston ma itt először.

¹ [Az évszám utólagos beszúrás.]

² Strassb/.../ból [Átírás.]

³ himlőoltás Tóniba [Beszúrás a sor felett.]

⁴ akkor [Átírás.]

- 2 Jun. Sophie és Genie gyalog Regmeczre.
3. – az anyám Semlybe. – Zseni erősb hanggal kezd gagyogni Jún. 1 olta.
11. Ragályi Tamás és *Maria*. Ez ma itt először.
12. az ipam és napam itt. 16. Urnapja Poppollal a' hegyre. A' mélység.
17. Bélyben hálók.
24 Jun. 1808. Irtózatoss felleg szakadás. Betölti a' békástót a' kertbe.
26. Jun. Dienes Váradról itt megyen-el hír nélkül. Szép atyafiság.
28. Jun. Gr. Dezsőfy⁵ József itt hál.
29. Péter itt tolti neve napjat.
5. Jul. H. Breczenheim Statutiója Patakon.
19. Itt Szőgyéni (később Personalis.)
25 itt B. Wécsey és né és fíjok Pal.
29 indul Preisschriftem Kassára.
Virtute ambire oportet, non favitoribus
Sat habet favitorum semper, qui recte facit. Plautus
9. Aug. Követek Lónyai, Jekelfalusi – Szőgyéni assessornak eskuszik.
17. Első levél Himfytól.
29. Aug. Komáromy Gabor eroszakosan behajtja lovaimat.
1 7br. 18 véka egész buzatermés⁶ Szephalmon.
31. Aug.⁷ Parnai János Kertészemet fogva Szbíróhoz a' Banos háza feltöréséért.
† 25 Jan. 1809.
Miklosnak 2^a Aug. Isabella leánya születik.
11 7br. Bécsbe indulok Szemere Albnél hálók.
12 Szerencs, Gesztely.
13 Keresztesről vissza lovaimat éjsz. Kaly.
14 Hatvan ebéd Agoston Ferencznél. éjsz. Kerepes.
15. Pest. Juhasz Virag Beleznay Kertben Pron. Lászlóhoz Ninihez kinek ma szül.
leánya.
16. Agnes Paulina Honoratát az én karomon kereszteltetik.
17. ebéd B. Pr. Lnál Schwartzner és Honorata.
18. Simonnál ebéd.
22. Klobusiczky Károllyal.
23 Komárom, Győr.
24. Fabchich. Ebéd Mozsony, éjsz. Köpcsény
25. Majlath. Vasárnap.
26. Claris sessio. 80. mill. fizetett Ferencz az Austerl. ütközet után Napoleonnak 's
ennek 2 deputatusa ment Selymeczre megtekinteni mi a' kincs.
27. Diæt. Sessio Gr. Bethlen Laszlo.
28.⁸ Circ. Sessio. Hubai. Josa Gyuri.
29. el Pozsból. Schweiher.

⁵ D. [Beszúrás a sor alatt.]

⁶ véka buzatermészem [Beszúrás a sor felett; átírás.]

⁷ aug. [Átírás.]

⁸ 2/. [Átírás.]

- 1213 30. Bécs regg. 8 orakor. Apáczak. Kreutzinger megígéri, hogy festeni fog.
Brockmann.
1808.
Oct. 2. Csúry, Balkai. 3. 8br. Kreutzinger fest. 6. Buczit ma először. Báróczinál ebéd.
vele Binzhez. 7 Kreutzinger⁹ 3szor fest. Buczi szül. 1782. 16. Maj. Engel, Tóké,
Clavis Homeri. – 9. Cleynmannt hallg[atom].¹⁰ Krtól a' kepet. Báróczit ma látom
utolszor.
11. Oct. Balkaival el. Windpassing. Höflein.
12. Oct. Kisé. Berzs. MS.
13. [...], 14 Gyor. 15. Nyerges ujfalu. 16 Vasárnap. BPrL. Nini.
18. Hatvan. 19. Arokszállás. 21. Kaly. 22. Keresztes. Balkay el.
23. Vasárnap. [...] 24 Liska. 25. haza. Zseni az én ágyamban.
28 † B Pron. Laszlo.
30. Sophieval Kazmba. Ott Cajetán. Ezt ma latjuk legelebb.
160 13 Nov. jó Cajetán a' Napammal. Az itt marad, ez megyen Szpatára.
14. Zs. a' vannába fogózza feláll.
15 igen erős hangon papol. 19. Zseninek harmadik foga.
26. Zseni első szava Pilla Pilla. 28. Papa. legeloszor. 29. feláll szabadon. szül. a' Marie
lyanya.¹¹
30 Pát mond eloszor búcsúzza. tapsol strickol egyszerre, eddig külön.
4 Xbr. Zseni ma esztdős. 2 Sch. 2 zoll nagy.
12. egy szelet füstölt hust el nyelt.
14 Kajetán ágya előtt Menuettet Sophieval ki karján tartá Zsenit, midőn kezét
nyujt[va]¹² visítva nevet.
15. Lonyai Statutiója Barátszer.
25. Sophie és Cajetán misére Ujhbe. 29 Xbr. Repkényes poharat.
Vezekény Barsban 1652. VII. Kal. 7br.
† Lad. Fran. Thom. Casp. Eszterh.
Petrus Revai Cor. Cust † 1622. 5 Jun.
Rudolph I. nasc. 1218. 1 Maj.
31. Xbr. Zseni a' RakFer képét ön magától megcsokolja.

1219 1809. Berzs. szül 1780. 6. Maji.

2. Jan. a' Kazméri csűr elég.
Fáy Agoston Gróffá leve.
160 6 Jan. Cajetán megfogja a' Zseni kezét. Szépen pa Zseni ([...]) [...] reggel 7kor †.
Jó az Ipam. 9 temetés. A' Cajet. inasának ora X=200 f.
15 Sophie Csercsi Ujbe Leszakad a' jég alattok.
2. Febr. elkezdem fordítani Iphigeniát. 13. Febr. Zs. elválasztatik a' csecstől. Sophie
Kazmba.

⁹ [/reutzinger [Átírás.]

¹⁰ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]

¹¹ feláll szabadon. [Beszúrás a sor fölött.]

¹² [A ligatúra feloldása bizonytalan.]

18. Sophie jó. 19. nagy villámdördülés. 1219
- 28 Febr. Az anyám itt ebédel.
- 12 Mart. az Ipam itt Gyűlésre megy. Itt a' Fő Ispán 2243 Nemes familia Zemplben.
- 14 Permanens Deputatio én is benne.
- Gr. József 1770. 23 Apr. akkor volt 27 eszt. és 8 holnapos.
26. Mart. Szirmay Péter Rákócon †
1. Apr. 1809 Kézi itt. 2. Apr. Husvet.
8. a' Primás Ujhbe. 9. Misét mond. Conferentia. 10. Gyulás. Aranyér raj[tam].¹³
- 11 Apr. Baroczinak és Kazinczy Andr. szül. Danielnek hallotti napja.
- Lónyainak ezt mondá a' Primás Ujhelyben
- Ita hoc est qdo in Diaeta nihil concludimus, domi vero merita quærimus ut donato obtineamus.
- Első Sonett elvezgem.
- 16 Vasárnap Zs. hol engem hol anyját, ismét, meg csokol.
- 17 első fecske es darvak.
- 19 Regensburgnál első csata.¹⁴ vegzodik 24¹⁵ Apr. vég[én]¹⁶ elvesztjük Károly Lajos elszakasz[tatik].¹⁷
23. Ujbe Gyűlésre az Ipammal.
- 2 Maji jó a' Napam Szpatáról.
- 3 Staféta hogy elveszténk a' Csatát.
6. én lovat adok.
- 13 Bécs magát feladja.
- 15 estve szó a' festésről.¹⁸ A' Fő Ispán látni akarja, de reggel 16. megyen.
21. a' napam, Dellvó es né, Grof József itt ebeden.
29. Lónyai Szemere Istvánnak declarálja hogy a' ki nem megyen az Insurrhoz hunczfut.
- 1 Jun. Zseni baranyhimlő. Reggeli panasz Götheből fordítom.
- 4 Jun. 1 ½ eszt. 2 lab 3 ½ zoll.
- 7 Jun. Delvó Szpatára, né Kazmba.
15. Jun. 8 szökött katona hozzam. 160
18. Vasarnap Szerdhről jövök. Bodó beszéli Gyórt.
21. Beatrix el Godólőről Terebesre.
29. Lonyai Ungvári Adm. beadta az Instantiát 23 May. 23. Jun. publicáltatott a' Cancellarián.
2. Jul. Zs. jarkalni kezd magaban. 11. Jul. kezde magaban jarni.
- 7 Ragályi Samu megölve találtatik az Ujh. vásár az [?] egy reggel ma temetik.
- 12 Jul Zoltán Pál és Spl. Cacon lakadalma.
- 20 Ferencz Herczeg Terebesről Egerbe.

¹³ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]

¹⁴ gyata [Tollhiba.]

¹⁵ 19 [Átírás.]

¹⁶ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]

¹⁷ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]

¹⁸ [/]estésről. [Átírás.]

- ¹²¹⁹ 24. Lónyai búcsúzik a' Gyulesbe. Horv. László leve helyébe. Gr. D. J. és én az Emlék
dolgában. Zseni estve ertem. Kövi nevet hogy karomon viszem.
25 Aug. Dobr. és W Ferencz érkeznek. 27. Dobr. Kazmérba. 28 én el Dobr [...] [...] a'
Whez írt Epistolát nyomtattak Fejér György Kulcsár Horv. István Vitkovits
Septbrben versem első nyomtatványát 20db.
1 Sept. † a' Primás Tatan.
5. Relatio a' Vgyére az Emlék erant.

78.
Az én NAPLÓM.

1801. Jún.–1810. Decemb.

Tisztáztam Széphalmon 1812. Martz.

1801. Június.¹

178, 1080

Hogy az itt mingyárt következő nevezetes dolgokat sokszor félbe ne kellessék szagatnom, előre bocsátok holmit.

1800.² Aug. 25d. késő éjjel Bastendorff Hörde és Lormiller³ nevű Tisztek, kik bennünket Kufsteinből elhoztak, általadának a' Munkácsi Vár' Commendánsának, pensionált Fő Strása-Mester Fritsch Úrnak. Ezen útunkban francia Generális Fiorella Antal, ki Kufsteinban esztendeig vala fogva, a' Buda és Pest közt fekvő Margitszigetig, francia Oberster Chipault pedig Gátig, Munkácshoz egy stációnyira, úti társaink valának. Fiorella Péterváradra rendeltetett: de a' staféta Soroksáron utól érte, 's megvitte a' parancsolatot, hogy eresztessék szabadon; Chipault pedig Gáton éjjel elszökött. Aug. 28dika táján Naményban elfogták, 's utánunk hozzák. Mi Kufsteinből ide hozott Magyar foglyok ezek valánk:

1. Szulyovszky Menyhért.
2. Laczkovics László.
3. Szlávy János.
4. Úza Pál.
5. Szmethanovics Károly.
6. Hirgeist Ferencz.
7. én.

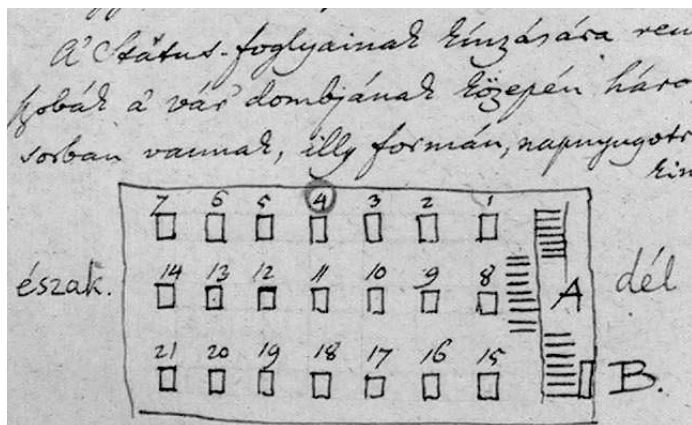
A' Munkácsi Várnak némelly foglyukai már el voltak foglalva régtől fogva itt szenvedőkkel, és így bennünket nem lehetett egymás mellé szállítani.

A' Státus-foglyainak kínzására rendelt szobák a' vár' dombjának közepén három sorban vannak, illy formán, napnyugotról tekintve:

¹ [A dátum élőfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

² 180[.] [Átírás.]

³ Lormeyer [Átírás.]



A. Grádics.

B. Az ajtó, vasrostélyból. – A' rabok' szobájának ajtaja előtt álló folyosót itt nem lehet feljegyezni.

Ezen 21 szoba így foglaltatott-el:

N^o 1. Doctor Menz.

2. Schédel Würzburgi születésű fiatal ember.

3. Úza Pál.

4. én.

5. Báró Riedele András.

6. Egy magát senkinek ki nem jelentett Öreg. Riedele, ki mindennap általhallható hogy Mísei éneket mond és az ördögöt arra kényszeríti, hogy neki hozzon hírt, familiája felől, ezt MÁGUSnak nevezte-el.

7. Ruzsicskay György

8.

9. Hirgeist Ferencz

10. Hackl Bécsi Polgár és Glückshafenes.

11. Szmethanovics Károly

12. Jelinek. Talán Nevelője valamelly nevezetes Bécsi ház' gyermekeinek.

13. Angiolini Ferencz.

14. Egy Tyrolisi Paraszt, ki olvasni sem tudott.

15. Szlávy János.

16.

17. Sigmonde nevű francia oberster.

18. Laczkovics László.

19. Grossinger.

20. Chipault francia oberster.

21. Szulyovszky Menyhért. De ez egy holnap mulva azután hogy ide szállítatott, által vitetett a' Fő-Profósz szobájának egyikébe.

Generális Fiorella az úton néhány ízben tett bennünket bizonyosokká az eránt, ¹⁰⁸⁰ hogy Bernadotte Bécsi Követségéből Parisba vissza menvén, vele Strassburgban öszvejöött, 's néki azt beszéltte, hogy a' Franczia Nemzet valamint másutt úgy itt is a' megkötött békének egyik czikkelyévé tette, hogy a' Revolutionáris gondolkozás miatt fogva tartott rabok eresztessenek-el. Ugyan illy biztatással bocsátott-el bennünket a' Budai⁴ várból hozzánk a' Margitszigetéig lelovaglott Generális⁵ és így mi a' Munkácsi fogság alatt mindég csak azt lesénk, ha a' békeség meg van-e kötve. Hogy meg van kötve, azt onnan gyanítottam, mivel Febrban, betegségem miatt egész éjjel nem alhatván, meghallottam a' Postakürtölést, melly a' Chipault' eresztetése eránt hozá a' parancsolatot. Ch. más nap reggel szabadon eresztetett.

Jún. 4dikén eleresztetett Szulyovszky Menyhért, maga. Ő nyerte vissza szabadságát ³²³ először a' Munkácson szenvedők között.

Jún. 14d. reggeli ajtónyitás alatt jelt ad nekem az épen alattam lakó Szmethanovics, hogy a' Profósz minden rend ellen az ő második szomszédjánál mulat; vígyázzak, nem történik e valami. – Fél óra múlva a' Profósz megáll külső ajtóm előtt melly egészen nyitva volt betegeskedéseim miatt, 's megkövet, hogy a' külső ajtót bezárja, mert, ugymond, a' folyosón valamit kell dolgoztatnia. Belső ajtómnak nyitva álló kis szárnyát azonban nyitva hagyta. Az volt célja, hogy ne lássam 's ne tudjam, hogy a' Mágust viszi. – Én dalolva jártam fel 's alá a' szobában, 's nem hihetvén hogy mi Magyarok nem leszünk az első az eleresztetésben, nem figyelmeztem arra a' mi történik.

Azonban B. Riedele a' szomszédom azt kopogja: *Magus deductus est ad hortum*. A' hortus a' mi Lexiconunkban azt a' sánczot jelentette, a' hová bennünket sétálni hordottak. Kérdém R.től, honnan gondolja ezt. Felel: *Unus venit, duo abiverunt*. Szmethanovics nagy örömmel kopogja: *Elszabadúlt az Olasz*. – Nagy vala az öröm. Hackl egy marschot vert a' falon.

Jún. 15d. – A' Profósz megnyitotta belső ajtómat, hogy menjek sétálni. Kilépven a' folyosóra, lepillanték, 's egy Öreg embert láték lejőni a' Commendáns gradicsán a' mi udvarunkra. Reklícskéje Molnárszín kék volt. Ugy előre vala hajolva, hogy feje hátúlja egy lineában állott mellyével.



⁴ bennünket <az> a' Budai

⁵ Generális <is> [A „Generális” után hely van kihagyva a névnek.]

1080 Elborzadtam. Jáрни is alig tudott. Ez vala a' szegény Mágus. Hetven esztős öreg volt, és 10 eszt. szenvedett fogságot. – Midőn feljövék a' sánczból, hová bennünket egyenként, de Tiszt vagy Profosz által kísérve, szellőzni 's jáрни horadtak, megláttam Angiolinit is a' mi Udvarunkon. Neki is, nekem is meg volt tiltva, hogy egymásra még csak ne is köszönjünk. Egy fiatal ember, vereses szőke. Fel fel hányta pálcáját, 's el el kapdosta. Ezt, hogy én gorombaságnak ne vegyem hogy nem köszönt. Néki és a' Mágusnak historiáját másutt. Itt csak azt jegyzem-fel, hogy ezt Báró Rill vagy Rielnek hívták.

178 Jún. 26d. nagy szerencsétlenség érhetett volna, ha vége nem volt volna szenvedéseimnek. –

Februarban vagy Martiusban az Orvos azt rendelte, hogy ablakom és belső ajtómnak szárnya, külső ajtó pedig egészen, nyitassanak-meg, hogy szobám' tisztább levegőt kapjon. Alig méne-el az Orvos, 's azonnal próbát tevék, ha a' szárny-lyukán kiferhetnék e. Oda vontam asztalommat. Nem fértem-ki. Hogy kiferhessek, levettem nadragomat, 's megtettem a' próbát. Kifértem, diagonaliter ejtven csípőmet a' négyszegű szárnyan: de olly gondolatlansággal, hogy nyakamat vagy karomat törhettem volna, semmiben sem támaszkodhatván karommal, míg lábamat kivontam. Másodszor már nem fejjel, hanem lábbal mentem ki, veszedelem nélkül. Ekkor végig jártam a' folyosót, 's társaimnak ajtajok előtt megállván, hallgattam, ki mit csinál. – A' szegény Magus misét recitált, 's lassan-vont neheztelő hanggal így szólla az ördöghöz: Geist der Lügen, ich befehle dir im Namen des Gottes der Wahrheit, dass du mir Nachricht bringst, ob meine Gattin und Kinder leben, gesund sind etc." 's ismét vissza mentem.

Riedelének is nyitva vala az ajtószárnya a' belső ajtón, de a' külső ajtó zárva volt. A' belső vas pléhvel vala⁶ béborítva, de nem a' külső. Ennek deszkája repedést kapott; 's midőn én a' Magus' ajtaja elébe csúsztam, Riedele a' hasadékon meglátta hogy ott emberi figura suhan-el. – Fél óra múlva kopog: Amice, circumdati sumus exploratoribus. Hogyan? Per fissuram januae meae observavi unum ex his diabolis qui nobis insidiantur, et Collocutiones nostras, prodito Alphabeto nostro, connotant. Ki akartam verni fejéből, nem akartam megvallani hogy az a' Spion én voltam, 's Rt meg nem tudám nyugtatni. Egykor ismét kin jártam, 's R. hítt. Nem kapván feleletet, megsejtette, hogy én kin járok. – Kért vallanám meg, nyitva e az ajtó. – A' külső nyitva van, mondám; nincs a' belső. – Nem igaz; hogyan járhatnál-ki? – Tagadtam. – Hát miért nem feleltél kopogásomra? – Aludtam. –

Másszor ismét tudakozza: Miért nem feleltem. – A' lemenő nap' scénáját néztem az ablakomról, (hová csak úgy juthattam, ha asztalomra tettem-fel széket, 's a' székre állottam). – De nem aludtál? – Nem. – Ha nem aludtál, tudhatod hány ízben kopogtam. – Tudom is. – Hányszor tehát? – Háromszor. – Vártam a' feleletet, 's csak kétszer kopogtam. Megkaptalak; valld-meg, hogy nyitva az ajtód. Imé te vagy a' kit Spionnak gondoltam;⁷ hallottam mint csúsztál ajtóddhoz.

Megvallám neki, hogy a' kis lyukon búvok-ki. O bravo! – kiálta nagy hanggal; meg van, a' mit óhajték. Barátom, adj ennem, majd elveszek éhen. – Szívesen, de miként? –

⁶ vas <...> vala [Javítás a törlés felett.]

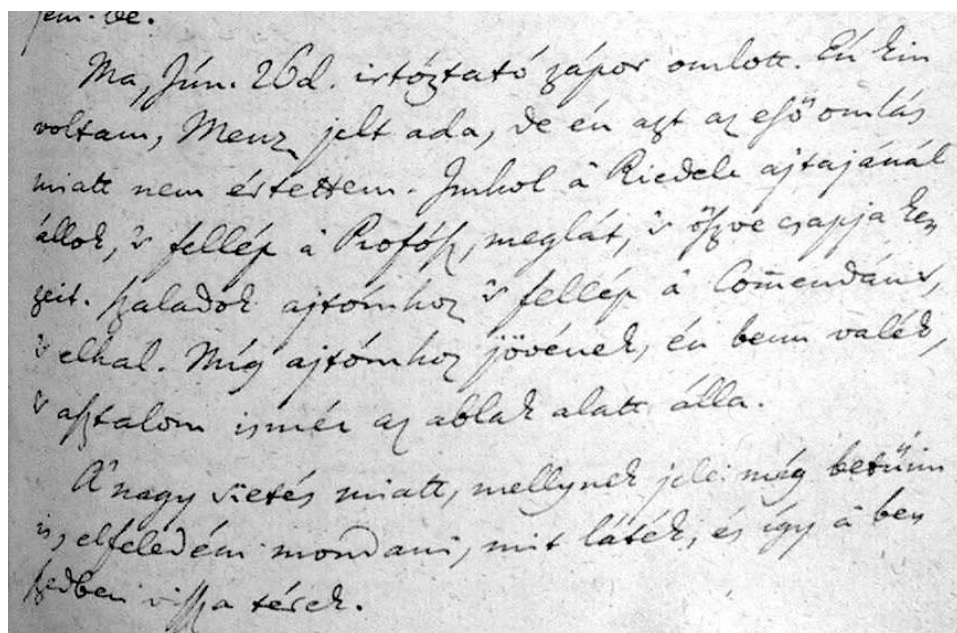
⁷ gondoltalak; [Átírás.]

Bújj-bé⁸ a' kemencze lyukba, azon csak horog van, nincs zár. Én vas kemenczém gomb-
ját⁹ leveszem, 's leeresztek neked egy strimflit. Még hárman vagyunk olly szerencsé-
sek hogy a' gombot leszedhetjük; adj azoknak is. Így nekem az a' szerencse adatott,
hogy négy idegen nemzetbeli társamat, tudnillik Riedelét, Ruzsicskait, Angiolinit, és
talán Schédelt négy holnapig mindég tápláltam. Riedelet mindennap egy butellia tejet,
egy darab ciocoladét, tészta süteményt, sódart, pecsenyét kaptak a' többiek.

Menz, a' ki N^o 1. volt szállítva, azalatt míg én kinn jártam a' folyosón, mindég a'
maga ajtajánál leskelődött, ha nem nyillik e a' rostélyajtó (lásd a' Delineation a' B.
betűt), 's ha nyílt verte a' vas pléhet, 's az nekem jel volt, hogy szökjem-be.

Ma, Jún. 26d. irtoztató zápor omlott. Én kin voltam, Menz jelt ada, de én azt az eső
omlás miatt nem értettem. Imhol a' Riedelet ajtajánál állok, 's fellép a' Profósz, meglát,
's öszve csapja kezeit. Szaladok ajtómhöz 's fellép a' Commendáns, 's elhal. Míg ajtó-
hoz jövének, én benn valék, 's asztalom ismét az ablak alatt álla.

A' nagy sietés miatt, mellynek jele még betűim is, elfeledém mondani, mit láték, és
így a' beszédben vissza térek.



Ma, Jún. 26d. irtoztató zápor omlott. Én kin
voltam, Menz jelt ada, de én azt az eső
omlás miatt nem értettem. Imhol a' Riedelet ajtajánál
állok, 's fellép a' Profósz, meglát, 's öszve csapja ke-
zeit. Szaladok ajtómhöz 's fellép a' Commendáns,
's elhal. Míg ajtóhoz jövének, én benn valék,
's asztalom ismét az ablak alatt álla.

A' nagy sietés miatt, mellynek jele még betűim
is, elfeledém mondani, mit láték, és így a' be-
szédben vissza térek.

Kibúván ajtómon a' reggeli megnyitás után mingyárt, azzal mulatám magam, hogy
egyik ablaktól távolag megállottam, 's néztem a' felső várba felmenőket 's onnan lejö-
vőket.

Imhol két Idegen ugyan annyi cseléd által kísérve lejön a' gradicson; nem ismertem;
nézem, hát a' testvér öcsém József és az Onkelem' fíja István. Felpillantanak. Elragadtatva
örömben közelébb állék az ablakhoz, 's egy csókot veték reájok. Ők nem feleltek

⁸ miként? Bújj-bé [A gondolatjel sor feletti beszúrás.]

⁹ kemenczém <gondját> gombját

1080 's mentek. Míg szememmel követem, a' Profószné lenéz reájok, 's meglát. Egyszerre szöktem-bé. Oda vagyok! kiáltom. Gróf Pálffy Ferencz, Regni Báró Leopoldnak fíja, botot is szenvedett Kufsteinban és itt: én is ezen gyalázatnak tevém ki magamat. El vala végezve, hogy eltagadom a' Profósznének 's azt mondom, hogy kísérteteket lát, 's soha többé ki nem megyek. Csendesedvén ijedésem, beszéllem Riedelének mi történt. Ez kényszerít, menjek-ki az ajtajához, hogy Instructiókat adhasson, melyre a' kopogással nem lesz ideje, mert meglássd, ugymond, még délig eleresztenek. Olly esztelen valék, hogy szavát fogadtam. Így történt veszedelmem. Most vissza térek a' szerencsétlen pillantatra.

Sie waren draussen? kérdé szörnyű perplexitással a' Commendans. – Ja, mein Herr Obristwachtmeister, ich war draussen. Ich weiss, dass dies nicht erlaubt ist, aber in meiner schrecklichen Lage versucht man alles. Meine Absicht war keine andere, als mich durch das Herabschen vom Gange zu unterhalten. Mein ewiger Ersatz war seit dem ich leide, meine Vorgesetzten mir um einige Gnaden anzuflehen, weil dies ihnen gefährlich seyn konnte, und ich rechnete auf ihre Menschlichkeit, das sie mir gestohlene Freuden, die unschuldig sind, übersehen wollen. – A' Commendans nevette volna a' dolgot, ha csak maga látta volna: de félhetett a' Profósztól. Azonban szenvedéseimnek vége vala; ez bátorította-meg. Aber es weiss das niemand dass Sie auszugehen gewohnt waren? – Esküdtem, hogy senki. Niemand von denen die hier leiden? – Niemand! – Nun so wollen wir es übersehen, und jetzt hören Sie eine frohe Nachricht. – Agent Bujanovics schreibt Ihren Herrn Onkel dem Hofrate Kazinczy András, Seine Majestät habe Ihre Entlassung den 18 Jun. unterschrieben, und dies sey den 18-ten beym Hofkriegsrate publiziert und alsogleich expediert. Mit ersten Post hoffe ich sie zu erhalten. Unterdessen werden Ihr Herrn Bruder und Ihr Herrn Cousin auf Sie warten. Ich wollte Ihnen diese angenehme Nachricht nicht vorenthalten: nun aber fordre ich Dank: – dieses niemand wissen zu lassen. Sie würden mir Unanehmlichkeiten und Verantwortung zuziehen. – Ajtó szárnyam 's külső ajtóm azonnal elcsukattak. Nem is mondtam senkinek az egy Űzán kívül, kit ismertem, hogy vasfogókkal sem vehetik-ki belőle.

178, 665 Jún. 28d. – Vasárnap volt és Postanap. – Mioleta Szulyovszki eleresztetett, minden Postanap tökéletesen fel valék öltözve, kofferem, párnazsákom egészen elpakkolva. Inkább kiszedem, mondám, ha nem jó a' parancsolat, mint hogy azonnal ne mehessek. Jún. 4dike olta sokszor bepakkoltam reggel az ágyat, estve sokszor kiszedtem.

Reggeli nyitás előtt¹⁰ az ablakhoz másztam, 's látom hogy jó az Öcsém' kocsija, 's hogy a' Postára küldött katona a' bakon áll. Oldalon vala a' táska.

Nyolcz óraker jó a' Profósz. Már tudta hogy a' parancsolat érkezett: de azért mindent úgy viszen véghez körültem mintha semmit sem tudna, 's megyen.

Csak hamar minekutána ajtóink bezárattattak, mozgást hallunk elébb a' legalsó, azután a' középső soron. Senki sem tudta mi történik. – 9 óraker jön ez az ördögphysiognomiájú Profósz Kieseewetter. Der¹¹ Herr Commendant lässt Sie bitten,

¹⁰ előtt<,>

¹¹ Profósz. Der [Beszúrás a sor végén.]

hinzukommen. A' fenevad fájlalta hogy egyg zsíros juhot veszte-el, kit tetszése szerint nyírhetett. 1080

Az emberek a' vár alatt való Palánka nevű faluból¹² Templomba szivárgának-fel. Első megpillantások iszonyodás, a' második szánás, a' harmadik öröm volt. Tánczolva mentem-fel a' grádicson. Igaz a' mit Prónayhoz mondtam Hamletem előtt!

Belépvén a' Commendánshoz, ez felém sántikála: Seine Majestät schenken Ihnen Ihre Freiheit. Ich gratuliere Ihnen herzlichst, und wünsche, dass Sie Ihr Leben recht sehr geniessen mögen. – Megköszöntem a' kegyelmet, megköszöntem a' Comm. jóvoltait, 's kértem, hogy jelentse-bé köszönetemet addig is, míg Ő Fels. lábainál tehetem-le azt. – Semmi intés, semmi Reversális. – Lassen Sie mich Sie zwingen Ihrer Fe[h]de entgegenführen, mondá, 's megnyitván az oldalszoba' ajtaját, Szmethanovics a' kit igen szerettem, és Laczkovics, a' kit Szláv Jánosnak az istentelen 's megbántott bolond kevélysége sok gázságra vitt, (ezek ketten és Szulyovszky, ki azt hitte, hogy Szláv el fogja venni az ő Bábi leányát, külön cotériat csináltak, 's velünk semmi újságot nem engedének tudni, holott azon épülhetett minden reménye kiszabadulásunknak) és így a' kit én gyűlöltem, élembe jövének. Vértett szívem, hogy az Angyali jóságú Űza és Hirgeist hátra maradtak.

Ezután parancsolta a' Comm., hogy a' két Öcséimet hívják-bé. Aus einer Gefangenschaft gebe ich Sie in eine andere. Hier –

Und nun kommen Sie, grosser Gartenfreund, dass ich Sie in meinen Garten führe und Ihnen eine Genuss gebe, den Sie so lang entbehrten. – Nem, Uram! mondám; ha velem jössz, azt fogom hinni, hogy még is rabod vagyok; ne kertet, hanem szabad mezt! „No menj tehát.”

Meglátánk hogy egyg igen szép leány, ki ezelőtt Kassát is csudálására ragadozta mint azelőtt már Pestet és Pécsét, egy Verpfleger Officier Kisasszonya Templomból jó. Oda. Onnan hívta-fel a' Commendáns cselédje ebédre a' három Kazinczyt. A' Commendáns nőtelen, öreg ember volt. Gazdasszonya képében vele lakott egy öreg Tisztne, kinek lyánya is öreg vala és félszemű. Felkelvén az asztaltól, a' Kisasszony az ablakhoz vitt, melly alatt 2 ölnyre egyg kertecske volt. Herr von K. monda; wären Sie im Stande hier hin- und zuspringen, aber so, dass wenn man sie schreite, Sie in einem tempo wieder im Zimmer wären? A' Commandantra pillantottam. Az nevetett teljes lélekből. Én is tehát. A' Kisasszony megvallotta, hogy közel 4 holnap olta nézte mindennap a' deszkából öszve rakott tyúkól' repedései közzül mint táplálom társaimat. O, wie oft habe ich Sie wegen der edlen That geseget.

Dél után visitet tettem a' Tiszteknél; az Öcséim látni akarták szobámat. Abban valaha egy Bancoczedula csinálása miatt lakoló Festő szenvedett, 's az a' seprő hulladványaival vas kemenczéje rozsdájával a' sáncz felé három nagy szent képet, Riedel felé egyg kis Madonnát feste, mellyet szerettem volna kivágnai 's vas abroncs közzé szorítva elhozni, mint a' Rómaiak Gráciából holmi. – Uzámnak ajtaja mellett elmenvén, azt titkon megkoppantám. – Azután a' Városban sétálgatánk. Szmethanoviccsal Trautelnél hálтам 's vacsoráltam.

¹² Palánka [...] faluból [Átírás.]

178, 1080

29dben elhagyám Munkácsot Szmethanovicsot elhozván. Laczkovics még ott maradt, Szuli után várakozván, ki ételeinket hordotta-fel, 's farsangban egy vén Kőműveshez ment férjhez. Szuli Máramarosba¹³ ment vala kevés nappal azelőtt hogy kiszabadulánk, 's L. méltónak tartá bevárni, 's értte küldött. Ezen vadságát azzal hozá helyre, hogy azt a' Molnárleányt, kit fogsága előtt háromszor teve anyává, gyermekei életben lévén, elvette. – Éjtszakára Pálócra értünk. Gr. Barkóczy János nem vala ott, és így a' fogadóban háltunk. – Ungváron meglátogatánk a' Püspököt 's a' szép Kelcznét, Ibrányi Therézt, kinél a' két Öcsém egy német Tisztet az Asszonynak össze nyalásai által halálra kínozt.

178, 666, 703

Jún. 30d. Dél előtt Beretőre érénk. – A' szegény Bátyám fogságaim történetét beszéltette velem, 's képzelhetetlenül örült Alphetumunknak, mellyel egymással a' falon keresztül beszélgeténk. Imhol van az:

Riedele hosszának lelte azt a' módot, a' melly szerént ha P hangot akaránk kopogni, 15 ütést adánk, a' P a' 15dik betű lévén az Alphetumban; 's így rövidítette-meg azt.

A – ∪ ∪ ∪ ∪

B – –

C – – –

D – – – –

E –

F – – – – –

G – ∪ ∪

H – ∪ ∪ –

I – ∪ ∪ – –

K – ∪ ∪ – – –

L – ∪ ∪ – – – –

M – ∪ ∪ – – – – –

N ∪ ∪

O ∪ ∪ –

P ∪ ∪ – –

Q ∪ ∪ – – –

R ∪ ∪ – – – –

S ∪ ∪ – – – – –

T ∪ ∪ ∪ ∪

U ∪ ∪ ∪ ∪ –

X ∪ ∪ ∪ ∪ – –

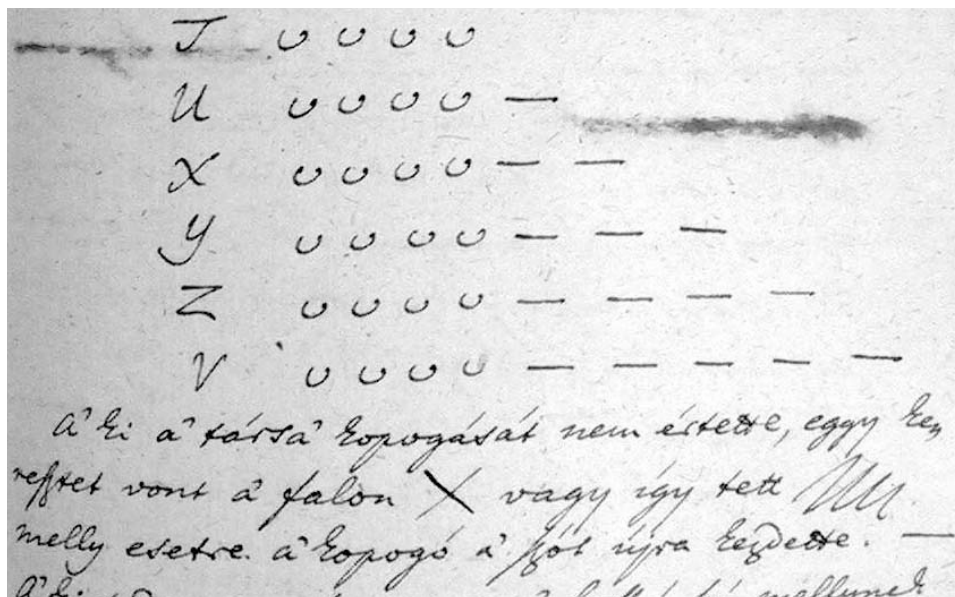
Y ∪ ∪ ∪ ∪ – – –

Z ∪ ∪ ∪ ∪ – – – –

V ∪ ∪ ∪ ∪ – – – – –

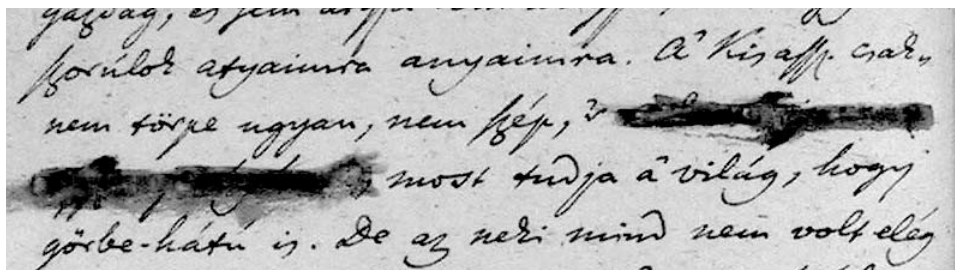
¹³ [./]áramarosba [Átírás.]

A' ki a' társa' kopogását nem értette, egy keresztet vont a' falon X vagy így tett ¹⁰⁸⁰ melly esetre a' kopogó a' szót újra kezdette. – A' ki tudta, mit fog tenni a' hosszú szó mellynek első betűjít társa már el kezdé verni, ∪ ∪ két hirtelen ütést tett, 's a' kopogó más szóra ment¹⁴ által.



Az Öcsém, József azalatt míg én 2387 nap fogva voltam, a' szegény Anyámnak nyakára ült, 's testvéreinek sorsát en maitre absolu kormányozta, hogy maga maradhasson minden mindenben, azt a' Plánt csinálá, hogy az Anyám vélem vétessen-el egy bizonyos Kisasszonyt, egy fényes Luth. ház' gyermekét, ki gazdag, és sem atya sem anyja, mert így nem szorúlok atyaimra anyaimra. A' Kisasszony csaknem törpe ugyan, nem szép, 's most¹⁵ tudja a' világ, hogy görbe-hátú is.

121, 157, 545,
667, 703

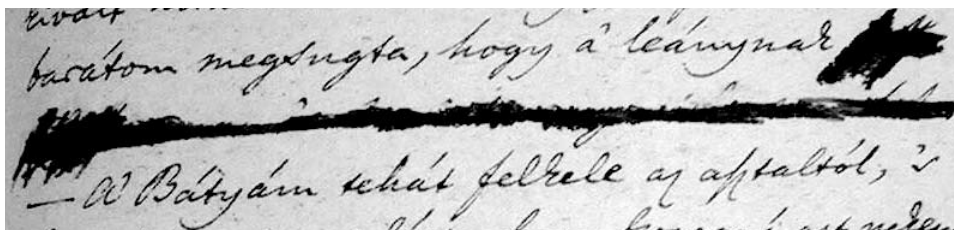


De az neki mind nem volt elég ok arra hogy el ne vegyem. A' melly órában Munkácsot elhagyám, abban adta értésemre, hogy én azt el FOGOM venni, 's elhűlt, midőn mondtam, hogy én azt fogom, a' kit jónak látandok. A' bátyám, az anyám, minden barátom 's

¹⁴ mént [Átírás.]

¹⁵ nem szép, 's <...> most [Kb. 4–5 szó törölve.]

- 1080 barátném meg valónak kérve általa, hogy bírjanak erre, 's én makacsabb vagyok mint hogy ILLY MÓDDAL valamire lehetne venni. De több eszem is van mint hogy illy oktan lépést tehettem volna, kivált minekutána Viczay József Kassai Orvos barátom megsugta, hogy a' leánynak¹⁶



– A' Bátyám tehát felkele az asztaltól, 's Szmethanovicsot kérte, hogy kopogná azt nekem a' mit neki sugni fog, hogy lássa, mint érti egyikünk a' másikat. Szmethanovics így kopoga:

g h i k l

– u u – – – – m

– u u – i

u u n¹⁷

– é

– u u – – – l

Annak jeléül hogy a' szó értve van, én kettős rövid ütést adék.

– e

– u u – – – l

– e

– b

– b

u u.

– u u – – – – m

– e

– u u g

u u.

– u u – – – k

– e

– u u – – – l

– u u – – – l

u u.

– u u – h

– u u u u a

u u u u – – – – z

– u u u u a

¹⁶ leánynak <...> – A' Bátyám [Kb. 9–10 szó törölve.]

¹⁷ <–> % % n

U U - - - - s

1080

U U - o

- - - - d

U U n

- U U - - i

„Minél előbb meg kell házasodni.”

Dél után Lazonba mentünk-által Szirmay Pálhoz, ki istentelen ellenségeinek bosszújok miatt 's holmi gondolatlanul szabad beszédekért Budán ült fogva.

1801. Július.¹⁸

1090

Júl. 1. napján értem Regmeczre. Szótalanul estem a' szegény Anyám' karjai közzé a' Hericz¹⁹ ház' pitvarában. Még akkor annak a' résznek birtokában valánk, 's az Anyám ott lakott. László testvérem, Obristlieutenant a' Bihari Insurrectionál, ki fogságom olta régibb gondolkozása módját egészen megváltoztatta, a' kis házban, hol könyveim állottak, fekvé várt, és öltözetlenül az ágyban. Úgy köszöntött hogy rám nem néze. Jósef Öcsém már megismértete gondolkozásaival, 's elbeszélte, hogy a' Budai fogságból haza eresztett Miklós testvérünkre kardot fogott, midőn ez, azt beszéllvén Laczi, hogy a' háború mint folyt Olasz-Országban, 's valamelly verekedést említvén, ezt mondá neki ingerlés hangja nélkül: „Szaladtak akkor Bátyám Uramék.”²⁰

Gyürky Pál, fija a' későbbi Torontali Fő Ispánnak, Laczival jött fel Biharból.

2d. Szőlőskére megyünk Péter Bátyámhoz, ki 1799 olta Zempl. Subst. Vice Ispán.

4dben Lasztócra ebédre Szemere László Úrhoz. Meg nem foghattam, miért nem Kázmérba, holott az Anyám tudta, hogy én sehova nem vágyok inkább. Oda dél után akaránk betérni egy órai mulatásra. – Jósínak szemessége oda is kiterjede, hogy énvelem Kázmért ne látassa; ismerte a' Grófhoz 's egész házához vonzódo indúlataimat, 's rettegett hogy Sophieba, ki azalatt míg fogva voltam (1795) a' Bécsi Klastromból haza jött, belé szeretek, 's még nehezebben fogom magamat Regmeczről eltolatni. Midőn tőle Budán megértettem hogy Sophie már Kázmértt van, 's tudakoztam, hogyan néz-ki 's mint formálta magát, kedvetlen felelettel azt felelte, hogy görbén áll a' frizúrje. Ezt ekkor nem értettem. Később tudtam-meg nem tudom kitől, a' ki előtt tanácslotta Asszonyámnak, hogy Kázmértől el kell vonni, mert Sophie nekem veszedelmes lehet. – Azonban valamelly jó Istenség rútúl megjátszodta mai Plánumát: Szemere László Úrnál üresen lelénk a' házat, 's már túl vala tizeneggyen. Kéntelenek valánk Kázmérba menni ebédre.

Kázmérban az előtt estve (3dban) tudták-meg kiszabadulásomat, haza-érkezésemet. Sophie a' szobaleányok' szobájában volt, 's kocsit halla közelíteni. Kinéz, 's az anyám szekerére reá ismér. Elképzeleli hogy én ülök benne, 's el fakad sírva. Befordulánk a' kapun, 's a' Gróf, a' Grófné, Sophie és az öccse lesik a' jaloux mellől, ha én ott va-

¹⁸ [A dátum élőféjként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

¹⁹ Héricz [Az ékezet törölve.]

²⁰ Uramék. [A záró idézőjel pótolva.]

1090 gyok e. Ferencz! Ferencz! kiálta a' széplelkű Gróf, 's szaladva jött-le a' grádicson, hogy minél előbb szoríthasson szívére. Az egész idő, melyet itt tölténk, szerencsétlenségem' előbeszélésére vala fordítva, 's a' kisebbik lány' szívében a' szánakozás' érzései szerelemre gyúladtak, holott én szerelmet sem Sophie sem Marie eránt nem érzettem, hanem őket, mint régenten, csak testvéreimnek néztem.

178, 667 5dikben a' Gróf, a' Grófné 's három gyermekeik által jövének Regmeczre ebédre. Sophie és Susie 's Pepi (a' kisebbik lány' neve Marie Susie lévén, hol az egyik, hol a' másik neven nevezem) ott hagyák az öregeket, 's az én szobámba jövének. Ágyam és régi író asztalom közt csak egy dolgozó-asztal fért-el. Marie felült az asztalra, Sophie a' széket foglalta-el, mi pedig az ágyat és székeket az ágy és asztal között. A' Grófné bejött, szemmel tartván leánygyermekait. Én csak ekkor vevém észre, hogy Sophienak nyakán egy férjfi²¹ árnykép függ. Comtesse, kérdém ártatlan curiositással; kicsoda ez? Sophie elpirúlt, az Anyjához fordúlt, 's ezt felelte: Wäre Er hier, er wäre jetzt sein Freund. A' kérdés meg nem volt fejtve a' felelet által; de melly magasztaló felelet! Tiszteltem a' jó gyermek' szemérmét, 's nem tudakoztam semmit. A' kép a' Gróf Etoile Maximiliáné volt; egy fiatal francia Emigránsé, ki arról álmodozott, hogy valaha férje lehet ennek a' jó leánynak. Én a' legkedvesebb circulusban lelém magamat melyet képzelhetni; a' Gróf Atyám, a' Grófné Anyám, a' három testvér nékem is testvérem volt. De ez a' szép koszorú 's benne való gyönyörködésem egészen eltolta a' szerelemtől való álmodozást. Az csak a' szegény Marie' szívében fogott helyt, 's magas lángokkal égett.

Későbbben, talán ebéd után már, Szemere László Úr és az Asszony is megérkeztek, visszonozni az elszalasztott látogatást.

Sophie beszéli, hogy Kázmérban egy rövid zöld kaputrokban jelentem-meg, 's nagyon előre hajlottnak lelt az egész ház.

7dikben Csóka János Ér-Semlyéni Predikátor Ujhelyben lakadalmát ülte Kassai Erzsébettel. Fráter Pál, Pálné és a' leányok, Theréz, most Botka Lajosné felkísérték, 's velünk 8dban Regmeczre jöttek-ki háltni. Itt Bernáth Menyhért pensionált Kapitánynak kis leánykájával, a' most (1812ben) már Barczynéval egy menüetet tánczolék.

10dikben Ruszkára,

11. Tornynos-Némethibe,

179 13. Regmeczre. – László Öcsém Pestre indul Gyürkivel. Gróf Wartensleben Ferdinand hívta-le olly véggel, hogy a' hűgát, ki jegybe lépe Báró Podmaniczky Sándorral, ennek kezéről üsse-le, minthogy valaha egymást szerették. A' leány kimondta, hogy kezét Podmaniczkytól vissza nem vonja, 's hozzá el is ment.

179, 544, 667 14ben Puky István és Csokonay a' Pataki examenről engem látni Regmeczre jőnek. – Ők vissza Patakra. – 14dik napja vala hogy haza értem, és még eddig mindig úgy vitte a' dolgot Jósi, hogy én Széphalmot ne láthassam. A' volt fő célja hogy innen eltilthasson. Pukynak és Csokonaynak elmenetelek után kísétálék ide. Alig valék itt, imhol jó, 's azon frivolus szín alatt hogy ő egy borházat akar építeni a' Regmeczi szölejénél, mellyre semmi szükség, és a' melly maig sem állott-fel, elcsal a' ház' megtekintésétől 's

²¹ fé[../fi [Átírás.]

felviszen a' szőlőbe. Én meg sem álmodhattam ennek²² okát, mert a' ház és a' ház körül 1090
való földek fogságom előtt már birtokomban voltak.

Feljegyzem²³ itt egynehány elmés és szép tettét. – Haza érvén fogságomból, az vala minden vágyásom, hogy minél előbb hozzá foghassak gazdaságomhoz 's kipotolhassam a' mit elmúltam. De még idegen helytt is az volt volna örömöm, hogy mezei munkát láthassak. Egy nap tehát az Anyám befogatott, 's kimenénk a' kaszásokhoz. Ezek le-tették a' kaszát, hozzám szaladtak, öszve csókoltak. Józi reájok rivalkodott, hogy ne köszöngessenek, hanem folytassák a' munkát. – Vádolnám magamat, hogy energiám nem volt meg nem szállamlani, 's nem mutatni hogy értem, mit teszen az a' tilalom. De azon felül hogy becsületes embernek nehéz gorombának lenni, ítélje-meg minden, ha megengedheté e azt nékem azon sok jónak emlékezete, a' mit ez az elfajúlt gonosz ember velem fogságom alatt cselekvék. Kész volt volna ő többet is tenni érettem,²⁴ csak veszttem volna oda örökre.

Még az nap midőn Munkácsról eljövénk megszólíta, hogy Asszonyám nekem lova-kat akar venni, de ellenkezzem; ott van az ő lova; parancsoljak vele, mikor tetszik. (Gyönyörű!) Ne avatkozzam semmi gazdaságba (ez még gyönyörűbb!) elviszi ő az Oeconomicumot, vigyem én a' juridicumot.

Ferencz, ugymonda Laczi egy nap, minekutána enyhült szörnyű dühe, és már még is szállott hozzám 's szemembe nézett is. A' te egésséged nagyon el van gyengülve; ferdőbe kellene menned, Ránkra vagy Bártfára. Én azt nem tanácsolhatom, mert minden szem beléd tapadna. Tehát hozass a' házhoz egy hordó savanyú-vizet, 's élj vele itthon. Józi protestált, hogy az három vagy négy napi Urdolgába fogna kerülni; azt tenni nem lehet. Hát a' Ferencz egéssége nem érdemel egynehány napi Urdolgát? kérdé Laczi,²⁵ 's káromkodott. Jósi félre fordúlt, 's tetszése szerént hagyá káromkodni Laczit.

Januáriusig nem vala inasom. Akkorára egy akasztófára való tolvaj és korhely em-bert Gyalog Gyurkát tolának reám; kiben az vala a' Jósi plánuma, hogy belőle minden titkaimat vegye-ki, mert ez felette szeretett fecsegni, kivált borért és áldomásért, mellyet tőle el nem vontak. Soha gonoszabb cselédet képzelni sem tudtam. Egykor Debreczenből jöven, a' Halápi erdőkben meglátok egy Nyírfát, melly egy töről két messzére széljel-hajlott növésben nőtt-fel. Ez a' fa, mondam annak a' ki velem űlt, képe két rossz testvérnek. Gyalog Gyurka megszólalt 's azt beszéllte, hogy Jósi és Miklós ővele jöttek-le a' Regmeczi szőlőkből, 's Jósi így kezdé: Miklós, Ferencz nem sokára kiszabadúl; az nekünk nagy kárunkra lesz, mert az Anyánk Ferenczet nagyon szereti. – De biz azért csak hadd jöjjön! felele a' nemeslelkű Miklós, 's Jósi²⁶ látván hogy nem magához hasonlóval teve-fel, abba hagyá. Nem szenvedtem én többet hetedfél eszten-dei 's két héti fogságom alatt mint e' hóhér miatt szenvedek mind maig.

²² ezt [Átírás.]

²³ Feljegyz[.]k [Átírás.]

²⁴ tenn[.] [..], [Átírás.]

²⁵ [..]czi, [Átírás.]

²⁶ Miklós. 's Jósi [A pont vesszőre emendálva.]

179, 668, 1090

Estvére kijöve hozzánk Komjáti Abrahám egykori Miskolczi Prof. most P²⁷ Pap; 's vele²⁸

15ben Patakra mentem, hol még tartott az examen. Comáromy György V. Curátor, kit a' vérség, egykori együttszolgálat és barátság emlékezete publice megcsókoltata, hidegen, ijedve fogadta csókomat, 's perplexitásából magához nem tudta térni; Superint. Óry forróan. – Ma látám legelébb Prof. Beregszászi Pált.

A' fogságból kiszabadult ember alig hiheti hogy kiszabadult. Ha barátimmal öszvejöttem, úgy beszéltem történeteimet, mintha csak 24 órára volnék kieresztve. Álmaimból az rettentő-fel hogy ismét fogva vagyok, vagy keresnek hogy bédughassanak, 's soká nem mertem Pápista Templomba lépni, nem mintha fogságom alatt tántorgattak volna, melly soha nem történt; hanem azért mert Dédösömről juttat eszembe, hogy ő csak a' valláscserélés által nyerheté vissza szabadságát. Elhűltem midőn a' Pataki examenben Bárczay István beszélt nekem, melly titkos játékokat játszottam Munkácsi fogságomban.

179, 669

17ben Asszonyám Semlyénbe viszen-le. Ebéd Kenézlő, Kótaj éjtsz., hol az öreg Ibrányi Károlyné Asszonynak nem győzöm megköszönni kegyességeit, mellyeket velünk közle Munkácsi útunk alatt itt múltatván.

18ban. Ebéd Balkány; éjtsz. Mihálydi. Ez a' ház fogságom alatt épült. Képzeltetetlen illúziók fogják körül a' sokáig szenvedettet, midőn végre ismét szabadnak érzi magát.

19ben Semlyénbe értem.

179, 669

20ban Dienes Öcsém váratlanul Semlyénbe jó, és a' nélkül hogy ott létemet tudná.

21ben Álmosdon ebédelünk. V. Ispán Péchy Imre Úr mutatja a' Vármegyéhez a' Palatínustól érkezett feleletet: Kazinczy Fer. már el van eresztve; Szlávy János addig fog tartatgatni, míg megjavul. – Azért nem eresztettek-el egyszerre, hogy ne vélje a' világ hogy a' béke' czikkelye eresztetett-el, és hogy egyszerre való megjelenésünk sok szemet ne vonjon magára. De miért hát okúl a' meg nem javulást adni?

179

23ban Dienes béviszen Váradra. Tizenegy órakor éjjel a' legszebb holdvilágnál járjuk végig Váradnak legnevezetesebb úczáját.²⁹

24dben. Gyönyörű scéna! Dienessel némelly házaknál visitet tévén, végre elme-gyünk Domokos Jakabhoz is. Nincsenek. Alig megyünk száz lépést, imhol jó kocsin Jakabné. Köszön Dnek, engem Miklósnak gondolván, nem vesz figyelemre. Megpillant, nem hallá kiszabadulásomat, elsikoltja magát, csókol, sír, magához szorít, convulsiókat kap.

25ben Dienessel arendált Püspökségi Prædiumába. 26ban haza.

²⁷ [A „P” után hely van kihagyva.]

²⁸ [A „vele” után hely van kihagyva.]

²⁹ úczáján. [Emendálva.]

1801. Augustus.³⁰

9ben Debreczenbe vásárra. Melly örömök ezt a' tolongást, ezt a' sok mindenfélét együtt látni! – Első öröm mingyárt az a' szép Anglus kert NAGYBÁN, melly Semlyén és Debreczen közt elnyúl.

Vámos-Pércsen ámbár ismeretes nem valék, új meg' új ismeretségeket ásítván meglátogatám az ott megszállott Irinyi Lászlónét két szép Kisasszonyaival 's fijával. A' lyányok, testvérei Báró Vay Lászlónénak, Becsky testvérekhez mentek, 's mind ketten felette szerencsétlenül. – Magyar Theatrum. – Nagy Gábor Úr, ki még Iskolában volt 1794, most már névre jutott Prókátor.

Két Moldvai vad kancza 110 Rft.

12ben. Vámos-Pércsen öszvetalálkozánk Báró Bánffy Györggyel, B. Wesselényi Miklósnak sógorával. Ez ment. Azután oda jöve Özvegy Báró Huszárné a' fijával és Gr. Teleki születésű menyével, kiket hálásra Semlyénbe hozánk.

13ban. – Nem emlékezem kitől, meghallám Debreczenben, hogy B. Wesselényi a' 108, 179
fejér lónál szállott-meg. Oda mentem. Mint hülék-el, midőn nem Miklóst, hanem Farkast lelém. Ennek István fija az öcsémmel egy Regimentben szolgált, Ferencz fija pedig Valenciennes mellett Laczihoz közel állva dőlt-el, 's így megjelenésem nekik igen kedves volt. Farkas az atyjok, István, a' most Patakon fekvő Oberstere a' Ferdinand Huszárjainak, 's József és ennek felesége Gróf Kendeffy Rákkel, 13dban Semlyénbe jöttek hozzánk. Fogságom 's annak oka felől lévén szó, az öreg Wesselényi, ki a' Közép³¹ Szolnok Vármegyei Fő Ispánságból a' húza-vonák miatt lehányattatott, nem intés, hanem szánásképen azt beszéltte, hogy Statuum Præsident Gróf Lázár János néki valaha egy igen okos tanácsot ada: Fac officium taliter qualiter; superioribus ne obloquaris; mundum non reformes. Az igaz hogy így az embernek kevés baja lesz ezen a' szép világon, csak hogy ezt a' tanácsot az olyanok mint én nem igen goutírozhatják. Én B. Wess. Farkastól pénzt, Miklóstól virtust óhajtottam volna inkább kapni.

Ugyan ez beszéllé, hogy egyszer az Erdélyi Rendeek megszólították Lázárt, hogy viselné dignitással a' hívatalt 's tégyen Remonstratiokat. Kifakadt. Nem vagyok én Chrisztus, ugymond, hogy magam az emberi nemzet' kedvéért megfeszítessem. – Az ilyen semmire-valókat hasznos megismértetni a' maradékkal.

Még egyet: – Az a' Kalv. Pap, a' ki így könyörgött Józsefért: *Ne nézzd Uram, hogy ő német etc.* a' Diódi Pap volt. Wesselényi jelen vala a' Consistoriumban, midőn ezen könyörgés miatt a' Pap megdorgáltatott. – Ez a' Pap felette oktan cselekedetet³² teve, és még is több becsülést érdemlett mint a' maga Chrisztusát követni nem akaró Statuum Præsident és az ő tanácsát nevetés nélkül emlegető Wesselényi.

29. el Semlyénből. Balkány, Kótaj.

30. Kenézlő, Regmecz.

³⁰ [A dátum élőfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

³¹ K[...]/ [Átírás.]

³² cselekedet [Emendálva.]

1801. September.³³

3ban. – Végre látom Kassát. Úgy bántak velem mint a' főköttös skatulyával. Ha Asszonyám ment, mennem kelle nekem is; ha jött, én is jöttem; ha pihent, én is pihentem. Most a' Józsi rabja valék, annakelőtte a' Császáré. Mellyik alázó?

Beérvén a' Városra a' Forgács úczán, minden legmesszebről ismerteim számokban is Viczay vala az, a' kit legelébb láték-meg. Ő tűzzel fogadott, Fried és mások mentegőtözve, hogy ők féltek. Ha ők jöttek volna ki fogságokból, én nem azt izentem volna hogy ne siessenek látni, hanem elejekbe mentem volna.

5dikben – nyugtalanúl várván hogy a' Kocsis befogjon, lementem sürgetni. Midőn alól a' legelső grádicsra hágnék, a' grádics' fordulóján meglátám Baranyai Mihályt, ki 1800. Majusban eresztetett-el, együtt Ujgyörgyi Józseffel, a' Kufsteini várból. Előtte két gyermek és egy úti-ruhás Asszonyság ment. Öszveforrtak ajakaink, elnémultunk. Herr von Kazinczy monda az Asszonyság, es ist gar nicht schön, dass Sie mich neben Baranyai nich auch sehen wollte. Szent Iványi Náni, a' Judex Curiae leánya, Kapy Józsefnek szenvedő hitvese volt az Asszonyság. Megígértem, hogy nem sokára felkeresem.

8ban. – Józsi lyánynézőbe indul Balajtra Péter Onkellel. Rhédey Gedeonné által ott már tudták hogy érkezni fog. Magdolna és Erzsébeth Kisasszonyok voltak még a' háznál, 's Józsi Magdolnához várattatott, Magdolnához ment. Azonban meglátván Erzsit, Péternek jelenti,³⁴ hogy neki nem kell Magdolna,³⁵ hanem Erzsi. Ismerni kell Pétert, hogy az az illyes elakadásokban magán segíteni nem tud. Inti Józsit, ne bohóskodjék, de ez el nem áll Erzsitől. Más nap tehát Péter és Józsi előállanak, 's Péter kinyögi a' Consiliari[usnak].³⁶ Ez elakad 's ezt feleli: Manczi leányom nem olly rút mindég mint a' millyennek most látszik; most beteges. – Erre nem volt felelet, 's semmit sem végezve, Péter és Jósi eljönnek.

9ben Klári Ruszkáról, 's mingyárt utánok Miklós és Miklósné Regmeczre. Miklóst és Mnét ma látom együtt először.

Nincs feljegyezve a' nap mikor, Asszonyám, Mikl. Miklné, én a' kertben vagyunk, zörög a' kocsi, 's Jósi elhajt a' Hericz-féle házhoz. Asszonyám utána küld nem tudom kit, 's midőn jön, még messzére kérdi: Széna e vagy szalma? Jósi nem felel semmit, köszönget. No ne köszöngess, meg van e? – Az hogy... Az hogy, Uram!... az hogy... Angyal az! Angyal! – De de beszélld hát, meg van vagy nincs. – Nem tudott szegény szóhoz jőni, hanem mint egy faragatlan Campagnard csak mondogatta az *Uram*-okat, az *Angyaljait*; úgy hogy az Anyám majd megpattana mérgében. Könnyű képzelni, M. Mné és én melly satisfactióval hallánk mind ezeket.

Tavaly Péchy Imre Bátyámmal a' Vér Náni Tutorának recommendáltatá magát, 's kedves barátjával, ki neki valóban érdemes barátja is vala, Csóka János Tiszteletes férjfiúval (Semlyéni Pred.) Erdélybe bément. Mihelytt beléptek a' házhoz, azonnal általad-

³³ [A dátum élőfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

³⁴ Erzsit, jelenti, [Beszúrás a sor felett.]

³⁵ [/]agdolna, [Átírás.]

³⁶ Consiliari- [A oldalhatáron lévő szó emendálva.]

ta a' levelet, noha tudta mi van benne. A' lyány meg nem tetsze. Eljövénék, 's azt mon- 1090
dák, hogy nem vala reá kedve, mert a' ház e vagy az abrosz mocskos vala.

14ben Asszonyám Semlyénbe méne-le. Én Regmeczen maradtam M.al és M.val, kik
Porubára készültek. Engem Theréz várt napot rendelvén megjelenésemre. Nem lévén
lovam, parancsolám a' Gazdának, hogy forspontot rendeljen. Estve a' ház előtt ülék
M.al, M.néval, 's Jósi előttünk forgott. A' mint a' Gazda jó, elébe megyen. Mi baj? –
Ferencz Urnak jövek hírt hozni, hogy Mikóházán és Vilyben nincs ló, és így innen kell
hajtanom. „Most szántani kell, nem peslérezni.” – ezt felelé Jósi. – Bizony igazat mon-
da a' Bibliát fordító Luther: Die Narren muss man mit Kolben lausen. –

15ben, nem tudom immár micsoda lovakon, csakugyan Gálszécsig mentem
Miklóssal. Ott elválánk, 's én éjtszakára Kemenczére értem Therézhez, kit 1794. Máj.
24d. olta, és így 2671 nap nem láttam. Ott vala, hogy maga ne légyen, a' testvére is
Polyxéne, Ujházy Sámuelné. – 16. egész nap Kemenczén. 17. én Ruszkára, Polyxéne
Budamér-ra. 18. Regmecz. – 25. Laczi és én Szőlőskére. Ott OrdVIspán Okolicsányi³⁷
János. Vacsorára jó Szemere Albert. Ennek fellépését a' Császárnál és Izdenczynél, az
akkor Mindenhatónál, lássd Aponmem. II. Köt. lap.³⁸

29. Jesztreb ebéden, éjtsz. Berető. – Miklós ott ebédele. Érte küldénk. Jó ő és Soos
Pál és Pálné is. – Laczi itt megneheztel reám, a' mint látni fogjuk alább a' Decemberi
Naplóban lap 59.

1801. October.

180

4. Miklós és né, Laczi és én a' Debr. vásárra. Kenézlőn egy nagy harcsát veszünk,
csolnakázunk. Éjszakára a' Kuczorgó nevű Csárdában. Gusztav 4 esztdős. Fel áll az
asztalra, sorba jár mindnyájunkat, minden nevetés nélkül, nagy gravitással Consiliáriusi
néma fejbillentésekkel köszönetet reánk, a' tourt³⁹ sokszor megújítván.

5. Generalis B. Vay Miklós, de a' ki csak 1805ben lett Generális,⁴⁰ a' bálban meglát, 's
felém hozza nagylelkű hitvesét.

6. Semlyénbe.

10. Asszonyámmal Regmeczre.

15. Nagy Gábor Úrral már dolgozunk a' Regmeczi, nem sokára tartandó Executióhoz
készülvén. Ma gyönyörű idő lévén a' Hallgató' tetejére mentem-fel magam és hír nél-
kül. A' lemenő nap a' Munkácsi vár' falaira lőtte sугárait. Idvezlém Úzát. Két epret
hoztam az Anyámnak.

22. A' Pataki szőlő 60 hordó bort, az Ujhelyi 29t adott. A' Toronyié 485. fn költ-el;
azt Asszonyám nekem.

³⁷ OrdVIspán <Szemere> Okolicsányi

³⁸ [A „lap.” után hely van kihagyva.]

³⁹ a' <sort> tourt

⁴⁰ generális, [Átírás.]

180, 1090

1801. November.

1. Estve Kázmérba és vissza.

3. Executio Regmeczen. András Bátyám jelen van. Az Exequens Consil. Fáy Barnabás. Nincs Consignatio Sessionum et Appertinentiarum Hericznél, és így sem mire se mehetének vala. Jósi kezekbe adja, pedig el vala végezve, hogy semmi levelet ki ne adjunk. Ezen öszve vész velem, az Anyánk sír, engem vádolnak hogy nem tudok hozzá, én Nagy Gábort provocálom hogy szólljon, ez azt mondja hogy nekem van igazam. Ezen tette után ismét egy más jegyzést communicál.

7. Véghez méne. Hericz letett 14,523 f 44 x. 394 ftot pedig vetésért. Nagy Gáb. és én Kázmába.

11. Kis Jánosnak első levele érkezik, kiszabadulásom olta.

22. Kassán Gróf Csáky Antalnál és Barkóczy Jánosnál. Ennél lelem Keglevics Ágostont. – 25d.⁴¹ Gróf Sztáraynak⁴² Brandl nevű Komornyikjától egy igen szép és jó kocsit 200 f veszek. – Márjási Sigm. Keczer György, Szirmay Jósi.

30. Török Pepivel a' Toronyi hegyekre.

1801. December:⁴³

3–5. Asszonyám Semlyénbe, 's én Asszonyámmal.

1098

18dban Debreczenbe az öcsémmel Lászlóval. Domokos Lajos Úrnál szállunk-meg. Még nem láttam volt Prof. Buday Esaiás Urat, 's óhajtottam ismeretségét csinálni. Az öreg Domokos Úr eleresztett ugyan, de úgy hogy mikor 12t üti, ott legyek, mert ő eszik akkor. – Budayné lelem, azt feleli hogy férje az Úr Prof. Széplaky Úrnál van. (Debreczeniség!⁴⁴ Ezt a' reduplicatiót nem szoktuk magyarban arról mondani a' ki jelen sincs, hanem csak ahhoz, a' kihez szóllunk: *Uram, Széplaky Uram!* vagy feljebb akarván titulálni: *Uram, Széplaky Úr!*) – Szépl. a' Rhédey háznál lakott, ezt sem láttam még soha, a' B. és Sz. szállásaik közel valának egymáshoz, és így által mentem. Kértek, beszélném-el, mi történt Gróf Teleki László és némelly Pataki Ifjak között, hogy igen kevésbe múlt, hogy ezek a' Grófot meg nem botozták. Elbeszélém: Nehány Publicus a' Pataki Kávéházban vacsorált, kártyázott, biliardozott, 's mind ezek alatt olly szilajon viselte magát mint az illy korú Ifjak szokták midőn magokra hagyva érzik magokat. Teleki Kassai útjában, hová mátkáját ment látogatni, megszálla ott, 's nem lévén üres szoba, a' Kávéházba tért. Eszébe jutott hogy ő Teleki Józsefnek, a' Coronæ Custosnak! a' Fő-Ispánnak! a' Fő Curátornak! 's Isten tudja minek még! fija: de nem jutott eszébe, hogy az Ifjak nem tudhatják hogy ő mind az a' minek magát méltán és nem méltán nézi, 's hogy az Ifjak neki sem vesszeje alatt nincsenek, sem ott leczkét venni nem felelt hajlandók, 's nékiek álla, 's vehemens hangon kezdé az exhortatiót, mellyet egy

⁴¹ 23d. [Átírás.]⁴² [...]/raynak [Átírás.]⁴³ [A dátum előfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]⁴⁴ Debreczenység! [Átírás.]

Gróf Desöffy József bizonyosan nem tett volna. Az Ifjak tehát szemet meresztettek, 's ¹⁰⁹⁸ a' legvadabbak teremttézzve feleltek Præceptor Uramnak, 's reá mérték⁴⁵ a' dákót, úgy hogy kevésbe múlt, hogy a' hit' hirdetője Confessariussá nem tétettettetett. B. és Sz. a' Pataki Ifjak' vadságaikat kezdék emlegetni. Én azt feleltem, hogy valahol Ifjak vannak, vannak excessusok is; a' különbség csak a' többen és kevesebben áll. De mint lehetne annak elejét venni? Az által, felelém, hogy a' Prof. ne szégyelljen társalkodni a' maga tanítványaival. Az nem lehet, felelének;⁴⁶ úgy oda a' Prof. tekintete. A' Prof. tekintete, felelém, nagyon gyenge alapon áll, ha a' közletről látás semmivé teheti. De hát Pesten, Kassán, Göttingában miért nem vesz a' Prof. semmit ez által? Nékem soha sem volt tiszteletre méltóbb 's tiszteletb és szeretetebb Professorom mint Szent Györgyi István Patakon; 's ő semmit sem vesz a' által, hogy velem a' Pánczélhegyig kísért, velem tréfáló hangon társalkodott, és egyszer fél ittason látatá magát. Ő nem akart fél Istennek tartatni. Mondám azt is, hogy Consil. Vay József Ur, Fő Curátora a' Pataki Collegiumnak, egyszer az én ítéletemet is akarta hallani, hogy az oda való Ifjúságot mint kellene elszoktatni a' vad módtól, 's én azt javasoltam, hogy adjunk nekik szép örömeket; az Ifjú nem lesz-el öröm nélkül, 's ha szép öröme lesz, nem fog alacsonyokon kapni. Rousseau a' tánczot nem csak nem tiltja, de még javasolja, mert rosszat a' legocsmányabb erkölcsű ember sem tesz sok szem előtt: mi pedig azt Patakon, 's talán mondám Debreczenben is pácáztatással, kicsapással büntetjük. – Cons. Vay nekem azt felelte: Úgy Öcsém Uram állítson az öt Prof. helyébe más Professort, – 's a' Consilnak igaza volt. – Mind ezek B. és Sz. Uraknak nem tetszettek, 's mi a' beszédet Gróf Teleki Jósefre fordítánk, hogy a' kedvetlen tárgy mellyen öszve nem férheténk, elménket egymás eránt ne idegenítse. Teleki felől B. és Sz. épen azt állíták a' mit én; hogy az felette sok és nagy virtusokkal 's felette sok és tetemes hibákkal bíró ember volt. Én ötet szeretni soha sem tudtam. Reménylem nem fogom elfelejteni holmi bohó cselekedeteit feljegyezni, midőn majd, megírván ezen Decenniumomat, életemnek elsőbb szakait beszéllendem. A' Szent Római Birodalombeli Grófság' döllye és a' mit mi Magyar-Országiai Erdélyi döllynek hívunk, minden nyomon kiütögette magát Ő Kalvinista Archimandritaságán.

Megtörténhetnék hogy másutt elfeledném feljegyezni, és így álljon itt: – II. Leopold a' Frankfurti Coronatióra kivitt némelly Magyarokat magával, hogy Európa azon veszedelmes Conjunktúra alatt lássa, hogy általunk szerettetik, 's ezek közt vala Gróf Teleki is. (Megtörténhetnék, hogy itt botlom, és így nem szököm által, hogy ez talán nem a' II. Leop. hanem a' mostani Császár Német Országi koronázásakor 1792ben volt.) Közel lévén Teleki Göttingához, ámbár sietett a' Prágai koronázásra, még is módját ejtette, hogy Göttingát láthassa. Jövele már tudokra volt adva a' Professoroknak. Ő Excellja oda érvén, el kezdé őket mesterezni, a' Vallástalanság felől 's a' Kant istentelen Philosophiájáról 'stbb. leczkézni, 's több egyéb absurditásokat. Ezek elhűltek, hogy kit látnak a' Magy. Musagetában. Így van az mikor az ember magát in possessorio veri lenni gondolja, 's azt hiszi, hogy az ember nem progressióra, hanem egy helyben-állásra teremtetett, 's a' nélkül hogy azt maga tudná, a' legabszurdusabb Anticatholicismus mellett is olly Catholicus, sőt catholicusabb, mint a' világos fejű Leo X.

⁴⁵ 's reá <raj..> mérték

⁴⁶ f[...]/lének; [Átírás.]

110, 112, 118,
180, 1098

Későcskén mentem a' Domokos Úr ebédjéhez. Már ették a' levest. A' Nagy-Asszony (Kenesey Katalin) praesideált, jobbra mellett maga és az Asszony között D. Ur nekem helyt hagyta, Laczi pedig balról foga helyet. Az asztalnál ültek Imre és Lőrincz Urak 's más fiai 's sok unokáji D. L. Úrnak. Az Öreg kérdi, mint leltem Buday Urat. Elhallgatván a' mit a' Pataki Ifjak felől beszéllénk, mert D. is szörnyű severus ember volt, azt mondam-el a' mit Teleki felől mondánk, de azon szemességgel, a' melyet az okosság javasla, minthogy én nem tudtam, az öreg miként gondolkozik T. felől. Ezt D. L. gyönyörködve érté, mert épen ez vala értelme T. felől, 's ezt beszéllé:

1., Midőn 1791. Pesten Synodus tartatott, arról is tanácskozánk, hogy a' duellum legibus etiam religionis tilalmaztassék-meg, 's ez vitetessék Canonba. Teleki, Praesese a' Synodusnak, megszóllala, hogy ő a' duellumot nem tartja semmi tekintetben vétkesnek, 's kész, ha megbántatik, sérelmét ezen úton bosszúlni. Ezt az öreg Domokos Úr, kit ismérni kellett személyesen ha meg akarjuk érteni, hogy miként esett ez a' beszéllés, nem a' maga hangjával 's mozdúlásaival, hanem a' Telekiével monda-el. A' mondas valóban nevetséges egy magát Philosophusnak tartó, irtóztató istenes ember' szájából: mennyivel nevetségesebb, midőn más által mimice adattatik-elő. Nevettünk mindnyájan, 's maga az a' gravis, severus, gyakorta épen austerus, és mégis sokszor igen víg szusszanású Öreg is. Laczi nem nevetett, de mi úgy el valánk foglalva a' nevetés által, hogy azt mind addig nem vevénk észre, míg meg nem szóllalt. Én ugymond, nevetem a' mit a' Philosophusok a' duellum ellen mondanak; a' külföldön duellálnak, 's a' megbántott nem kénytelen dehonestatorius Processusokra fakadni, a' mivel Magy. Ország tele van. – D. felele: Engem senki nem dehonestál, 's ha dehonestál, megnevetem az esztelent, 's nincsen szükségem sem processusra sem duellumra. – Felhevülés nélkül folyt a' beszéd, 's nekem úgy látszott, hogy tovább foly már kettejek közt a' beszéd mint illet, 's belé elegyedtem; – egy megbántás, mely többször nem-akart mint akart, mondam, nem érdemes, hogy magamat megölessem, megcsonkáltassam, vagy abba az irtóztató fekvésbe vettessem, hogy magamat úgy kelljen néznom mint gyilkost. Osztán a' duellum szint úgy bizonytalan jele annak hogy igazam volt mint az Ordáliumok. Laczi felelt, de neheztelés' hangja nélkül. Én ugyan e' tónusból feleltem, de mi folyt köztünk, arra nem emlékezem, hogy ezt is mondam: Én valóságos oktalanságot követnék-el, ha p. o. egy Rhédey Lajossal duellálnék, a' ki magos termetű, csontos ember és fegyvert forgatni tanúlt, holott én kis termetű, gyenge alkotású vagyok, 's fegyvert forgatni nem tanúltam. Laczi azt mondta, hogy nemes-embernek szégyen azt vallani maga felől hogy fegyvert forgatni nem tanúlt. A' tónus nem hevült fel, 's az Öreg Telekinek egy más Synodusi cselekedetét⁴⁷ 's szavát beszéllé:

A' Házi-gazdák' 's szülék' hatalmáról vala szó, 's Cánont akaránk hozni, 's T. magát elfeledvén ezt találá⁴⁸ mondani: Már én bizony megverem a' feleségem'. Ezt Domokos ismét a' Teleki' hangjával 's mozdulásával monda, 's azt vetette mellé, hogy ők, kik a' tiszteletre olly méltó Grófnét mind morális virtusairól mind testes növéseről ismerik, látták, hogy ez igen nevetséges szó, mert ha botra került volna a' dolog, ez verte volna meg a' férjét, nem a' Gróf ötét. Mindnyájan a' kik asztalnál ülénk, igen édesdeden neveltünk, 's Laczi felpattant a' székről, 's három négy lépést tévén azt hánya szörnyű

⁴⁷ cselekedetét<, >⁴⁸ talál[./] [Átírás.]

indulattal, hogy ő magát kinevetetni nem engedi. Könnyű elképzelni melly conster-¹⁰⁹⁸
natióba jött az asztal. Ki gondolhatott egyebet mint hogy L. az öreg Domokos Úrra
neheztelt meg, talán azért hogy D. az őáltala háladatoson tisztelt Teleki háznak ezt a'
tagját szállá-meg. Én tehát mint Vendég, jónak láttam a' Házi-gazda mentségére kel-
ni, 's elébe adtam, hogy Uram Bátyám egy szót sem monda a' mi Laczit sértette volna.
L. megszóllala, hogy az ő igazságos neheztelésének nem D. Ur a' tárgya, hanem én. –
Ez lehetetlen; mert én a' Házi-gazdák' hatalma felől való textus alatt egy hangot sem
adtam, és vadabban mint mások nem nevettem a' mit mindnyájan vadság nélkül a' leg-
szelídebb vígaságban 's epe nélkül kaczagánk. Elrettenvén tehát brutalitásán és igazság-
talan vádján, az igazság' kétségbe-vehetetlen hangjával⁴⁹ provocáltam a' mindentudó
Istenre, hogy meg sem gyanítottam, hogy általam bántathatott volna meg; és még
most is azt hiszem, hogy L. ezt csak rút vadsága elfedésére hazudta, mert nem én,
hanem D. Úr volt dühének tárgya, de ezt a' maga házánál megbántani átalott. Ezen
declaratíóm' igazságát alkalmasint érzette minden, alkalmasint minden érzette melly
vadságot követett-el az Öcsém, 's így L. leült, 's az asztalnál többé nem esett egy
hang is. Szerencsére vége vala az ebédnek, 's az öreg D. Úr asztalt bonta, 's intett
hogy én kövessem; L. a' Nagy-Asszony nál maradt. – Nézze Öcsém Uram, monda D.
L. Úr; illyenek a' mi katonáink; szégyenlik hogy az ellenség mindég verte, 's rajtunk
akarják mutatni vitézségeket.⁵⁰ – L. nem jött-be; sokáig magunk maradánk, 's négy
szem közt sem szállánk sokáig. – Én attól féltem, hogy mint megyünk majd haza
Semlyénig egy kocsin.

Felülvén a' szekérre, L. elfojtott hanggal lobbantá szememre, hogy miolta haza jöt-^{110, 113}
tem fogságomból, már ez második megbántása tőlem. Az első az volt midőn Septbr.
29dikén Beretőn a' biliardszobában Kárnernek jelenlétében az eránt vala szó, hogy a'
Parasztnépet⁵¹ kell e olvasni 's írni tanítani a' birodalmaknak bátorságokra nézve, 's én
a' kandallónál az ő szavait felelet nélkül hagytam. Ez, ugymond, megbántás. – Én em-
lékeztettem, hogy én nem csak nem hallgattam, a' mint vádol, sőt azt kértem tőle, ha
bátorságosabbnak gondolja e Weimar 's Berlin és London tájékánál az Erdélyi Oláhságot?
a' discursus azután a' Kant Philosophiájára ment által; a' felől is szabadon megmondám
ítéletemet – hogy a' kik eljutnak annyira hogy megértik, tiszteletben tartják: ellenben
a' kik rágalmazták, azokra kivilágosodik, mint Rozgonyira, hogy nem is értik – én nem
értem, és így nem védelmezem; de a' mit mondék, az azt a' praesumptiót téteti-fel, hogy
az nem rossz; populáris írásai ugyan nem csak jók, de felségesek is. L. azt felelte, hogy
ő Német-Országban Predikátorokkal szóllott e' felől, 's ezek néki ezt mondták: es sey
an die ganzen Kantischen Philosophie gar nichts. Erre nem feleltem, az igaz: de az
ilyen szó nem is kívánt feleletet.

Itt van helye, hogy egy Laczit-festő történetet beszélljek-el, mellyet nem Domokos
Urtól vettem, hanem egy valakitől, a' ki jelen vala az actuson; de a' kit többé meg nem
nevezhetek; elfeledtem, ki volt.

⁴⁹ hangja[.]al [Átírás.]

⁵⁰ vitézségeket. [Az ékezet törölve.]

⁵¹ [.] Parasztnépet [Átírás.]

111, 1098

Fogságom ideje alatt⁵² Laczi Váradon mulatván, hívtalos vala Gróf Sauer Kajetán Nagy Prepostnak ebédjére, ki éppen szokatlanul nagy vendégséget ada. Eggyetlen eggy német születésű vendég sem volt jelen, mert a' Tisztek, mindnyájan, az Insurrectiótól voltak oda híva. A' vígadók közzül valaki azt az elmétlen tréfát csinálá magának, hogy elbeszélé, hogy Olaszországban egy macska sincs; mind megette a' német sereg. – Laczi a' maga dörgő szavával megszóllal, hogy ő meg nem engedi, hogy az ő Ura nemzete mocskoltassék. Okos ember a' bohó szót dissimulálta volna. Némellyek a' Laczi' szavát, a' magyarét, a' Bihari Insurgens Majorét vagy Obristlieutenantét annyival inkább tréfának vevék, minthogy a' többi Tiszt semmi resensust nem mutatott, 's a' beszéd annyira felmelegült, hogy Sauer a' házi gazda, kéntelen volt kérni az öreg Domokos Urat: Domine Spectabilis, faciat finem huic rixae; haec res ibit ad aures Palatini vel plane Principis, et me onus responsionis manebit, quod similia in mea domo contingant. D. Úr szóllott Lnak; édes Uram Öcsém, az Uram Öcsém Ura nekem is Uram 's mindnyájunknak Ura; itt arról szó sem volt; ezek a' barátink, atyánkfijai, hazafi társaink vígan vannak, tudván hogy senki sincs köztünk, a' kit ez illethetné, szabadon mondták a' mit mondtak. Nem, Uram Bátyám! etc. etc. Sauer még jobban elrémult. – Baranyi Mihály fel sem vette a' dolgot, 's mondja Sauernek 's Domokosnak: Mingyárt véget vetek én ennek a' bolondságnak. Ekkor Laczi felé fordul, 's ezt mondja a' maga rettenetes képével 's hangjával: Ugyan édes Uram Öcsém Major vagy etc. Úr! ha az Uram Öcsém érdemes Nagy-Atyja Bossányi Ferencz hallaná ezeket, nem kiáltana e fel: Fiam Laczi, tőled hozzád kutya lánczos lobogós teremtetted! 's az egész gyülekezet, kik Bossányit vagy látásból vagy történeteinek hallásából ismerik, majd eldőltek nevettekben, 's újra poharakhoz nyúltak. – Így változék-el az én lelkemhez egykor olly igen hasonló lelkű Laczi. – Elváltozott volna e, ha a' katonai grádusokon való feljebb feljebb lépdellés el nem szédítette volna.

Velem eggyyszer nagyon veszedelmes textusra szállott, de igen szerencsésen bűvék keresztül rajta. A' Franczia Revolutiónak iszonyúságait hozta-elő. Arról igen sok rozszat lehet mondani ha az ember akar, 's én minden tettetés nélkül toldítottam, de akarva, mivel láttam szükségét. Tetszett az neki, 's azt a' megjegyzést csinálta, hogy veszedelmesebb contagiót gondolni nem lehet. Ő sok Emigránssal szóllott, a' ki nagy-Úrból kodussá leve a' Revolutio miatt, és még is mind a' mellett hogy a' Revolutio által koldussá leve mind az elhagyott hazáért lánagolt, mind a' Revolutionáris Principiumokat magasztalta. 'S általjában, ugymond, alles was zur Classe der Gelehrten in weiteren oder striktere Sinn gehört, das denkt draussen republicanisch. – Ennél több Apologia, gondolám magamban, nem kell; de emlékeztetvén, hogy Hadnagy korában ő is így gondolkozott, és minden így gondolkozik a' ki a' Görög és Római nagyságig felemelkedni tud, 's látja hogy a' szabadság' elnyomása Rómát 's Görög országot mint süllyesztette-el – általcaptam a' Haza' 's Nemzet' szent szeretetére, melly minden virtusnak nemzője, 's azzal végeztem-el beszédemet, hogy jó Király alatt és eggyzersmind eszes és népét-szerető 's becsülő Király alatt szint olly boldogul lehet élni, 's még boldogabbul, mellyet osztán Görög 's Római példákkal bizonyítottam, 's így a' beszéd csendesesen végződék.

⁵² Fogságom alatt [Beszúrás a sor felett.]

22d. – Jósival én Regmeczre, hová 25dben Karácsony reggelén érénk. – Elindulásunk előtt Laczi megszóllított, hogy Tokajban Julisnál betérjek; külömben ewige Feindschaft, 's ebédjeljek nála vagy háljak ott. Megígértem, hogy betérek, de ebéd vagy hálás attól függ, hogy múlathatok e. Egyéberánt kimondám hogy a' mi barátságunk vagy nem barátságunk nem a' betérés vagy be nem téréstől függ-fel, minden testvérünk azon idejében van, a' mellyben Praeceptorra nincs szüksége, 's kiki tudhatja mi illik és mit emészthet-meg, mit nem. Én senkinek nyugodalmát meg nem háborítom, senkinek dolgát Asszonyámnál el nem rontom, sőt ott is csinálni igyekeztem a' hol vádolnak hogy rontottam. A' kinek semmi nem fáj, ne kívánja hogy nekem se fájjon. – Julisnál korán reggel valék Tokajban, beadtam a' leveleket, Jósi a' ház előtt a' kocsin várt.

Alig hihetné az ember, melly játékokat űzött házunknál 's testvéreink között ez a' két asszony, Julis és Susi. Susi Julisnak küldözé a' tudósításokat, Julis Susinak a' Dercsényi Uram által 's Julis által koholt igen bölcs és igen morális oktatásokat, Plánokat, 's a' Plán végre-hajtójává Laczit tették, ki mint Katona, mint Major vagy Obristlieutenant! – (Sagger mort! Das ist kein Spass) – 's mint tőlünk mindnyájunktól⁵³ mint köztünk ritkán és rövid ideig mulató testvér – kíméléssel, kedvetlenségek' tartóztatásával, elhárításával fogadtatott, és így a' Plánok' végre hajtásában sikeresebbnek nézettethetett mint Dienes, ki totus pendeabat ab his.

Julisnak férjhez menésekorai historiáját a' maga helyén (1785) fogom beszélni, ha majd ezen Decenniumi Naplómát elvégezvén, Biographiámat születésem kezdve írom-meg. Itt csak rövideden említem, hogy Dienes, Biharban vevén szolgálatot, nem vala spectátora 's mindennapi tanúja azoknak a' mik ezen a' földön történtek, beszélltetek; 's már akkor egy semmire-való asszony' lánczaiba keveredvén, valamit az neki sugallott, azt jóvá hagyá. Ez a' Bécsi születésű undok asszony érzéketlen vala azok eránt a' miket mi igenebben érzettünk talán mint illett volna, 's érzéketlenné tette Dienest is. Ez maga egy kis egyenetlenséget szűlhete közöttünk, de a' mi nem ment volna ennyire mint ment, ha D. a' világot ezen ocsmány commercium által maga ellen nem ingerlette 's tőlünk, hogy mi ezt még gyönyörködve nézzük, nem kívánta volna. Imhol holmi története.

Látván a' gyalázatot Gróf Teleki Samuel Exc. akkor Királyi Commissáriusa a' Józsefi Váradi Kerületnek, most pedig Erdélyi Cancellárius, a' maga Commissariusi Secretariusával 's későbbben Bihar Vármegye' V. Ispánjával, Péchy Imre Bátyánkkal, tanácskozott ezen gyalázatos láncz' eltépése felől. Az Anyám általok megszóllíttatott.⁵⁴ Nem mentek Dienessel semmire.⁵⁵ Én eléggé eszes voltam magamat a' mocskba nem keverni, 's nem tartottam Dnek predikátiókat: de midőn ő nekem elbeszélte, hogy ő egy más valakibe szeretett, az körül sohajtgatott de mindég hasztalan, ez az Asszony (Pruszkai Antónia a' neve, Cameralis Consil. Klobusiczky Antalné) ötet agacirozta,⁵⁶ végre levelek által vonogatta szerelmeire, D. neki azt felelte, hogy Hochachtungot és mindent várhat, de nem szerelmet; azt más foglalta-el, ha nem visszonozza is, – 's ekkor

⁵³ mindnyájunk[...]/ [Átírás.]

⁵⁴ Anyám megszóllíttatott. [Beszúrás a sor felett.]

⁵⁵ Nem mentek <vele> semmire. [Javítás a törlés felett.]

⁵⁶ agaciro[...]/ta, [Átírás.]

1098 Pruszkai Antónia Asszony ötet kivitte a' Várad Felix ferdőbe, és ott tartotta vele hét-szerezett győzedelmű éjszakáját, 's a' szerelem ott kezdődván a' hol végződni szokott, már most a' legnagyobb lángban ég; – midőn D. nekem ezeket beszéllé, tudakoztam, ha⁵⁷ kérte e magától, mi lesz ebből utoljára is; ha ez nem fogja e ötet örökösen elfogni a' megházasodástól; 's egészen érzéketlen lett e a' világ' ítélete, a' jók' kárhoztatása 's a' lelkiismeret' szava éránt; ha nem szégyenel e a' világ előtt úgy jelenni-meg, mint adulter; nem tartja e rútnak a' Klobusiczky Antal' házánál a' férj és feleség, 's a' szülők és a' gyermekek közt a' köteléket felbontani. D-nek az mind bolondság volt; azt *minden* ember csinálja ugymond, vagy egy vagy másképen; hypocritaság az az Ehrbarkeit. De D., mondtam, hiszen ha a' dolog moralitása felől nem engeded is hogy szólljak, mondd-el, vel ipsa exoneratio alvi nem olyan e a' mit minden jó nevelésű ember titokban tesz. – Ezek helyett D. Templomba járt, szörnyű istenfélő keresztyén ember lett; a' Vallást-csúfolókat, a' kételkedőket szidta; Communiókor Váradon valami Zsoltárt vagy Dicséretet, a' mi a' Cantor 's Oskola-mester kötelessége, Fő Notár. korában⁵⁸ maga praecinált, mellyről a' Laczi levelei közt, mellyek nálam már bekötve állanak, egy rendes levelet találhatni de dato⁵⁹

Nem szóllottam többé, mert láttam hogy haszontalan, 's az Anyámat is, kinek szeme majd kiegész, kértem, hagyná⁶⁰ az időre a' mit az ész jóvá nem tehet. Ezek mind szenvedhetők voltak volna, ha Dienes a' Publicumnak és véreinek nem insultált volna. De ő kijöve Váradról Semlyénbe, kocsijára vette Klobusiczkynt *minden asszonycselédje*, sőt férjficseledje *nélkül* is, 's beszállt a' 70 esztős Nagy Anyámhoz, az Özvegy Bossányi Ferencznéhez, a' ki a' régi szemérmes világból lévén maga, erre a' szemtelen kurvára pillantani sem mert. Pruszkay Antónia (mert örömet kémélem-meg a' Klobusiczkiek' tisztelet-érdemlő nevét) ezt ungarische Grobheitnek nevezte, 's csakhamar elmentek, ott hálván. Susi húgom nem így bánt. Ő maga is régi világi tónusban neveltetett 's kurvaság' gyanúja nélkül való Asszony volt, de D. miatt kész vala mindent tenni, 's Pruszkay Antóniának nagy barátnéja leve. Együtt múltattak hetenként a' Szúnyogdi hegyen, egy szobában háltak, 'stbb. – (Susi is felette istenes, templombajáró Asszony, szemeit a' papoló Predikátorról le nem vonja; 's ha valaki elrémül, hogy ő, Asszony, teremtetéz, bassza anyját, lelkét, megszóllal: „De elmondom én, hogy egy Katona sem különbben: de imádkozom is!” – A' ki engem ismér, mondja-el, mint lehetne énközöttem és az ilyenek között szoros egyesség! –)

Az Anyám egyszer 1789 táján Váradra ment, 's az volt minden óhajta, hogy ezzel a' romlott Asszonnyal össze ne jöhessen. Nem tudom melly történetre bál adatott, 's másokkal együtt az anyám is megjelent. Széke mellett egy üres hely volt, 's Pruszkay Antónia oda ült kész-akarva, hogy a' Publicum ne nevéssen rajta hogy egymást kerülik. Pr. Ant. az Anyámhoz szóll; ő magyarul nem tudott, az Anyám németül; az Anyám oda tekint, látja ki szóll, 's megborzadva 's könnyes szemmel ott hagyja székét. Pr. Ant. ezt szörnyen nehezen vevé, 's D-nek levelébe hozzám egy⁶¹ levelet teve, mellyben az

⁵⁷ ho<gy> [Átírás és törlés.]

⁵⁸ kötelessége, maga [Beszúrás a sor felett.]

⁵⁹ de dato [A „de dato” után hely van kihagyva.]

⁶⁰ kértem, <hogy> hagyná

⁶¹ levelébe <nekem> egy [Javítás a törlés felett.]

Anyámat magyar gorombasággal vádolja, 's talán engemet intermediatornak vagy valami ilyen formának kért. Én vissza írtam mint *fiú* és mint a' ki a' *magyar gorombaság*-ot el nem nyelheté, 's kértem, hogy végye tekintetbe, hogy egy Anya az effélét nem nézheti hidegen, midőn még az egészen-idegen is botránkozva nézi 's hallja. Akarva adék eléggé kémelő tónusban fúlankot, hogy sem a' világnak, sem eggyenként senkinek nincs jusa másnak titkos szövetségeit feszegetni, erkölcsi tisztaságára felvigyázni 'stbb: de az *adulterium* még a' legszabadabb gondolkozásúak előtt sem indifferens dolog. – Nem sokára vevém D-nek vastag levelét, mellyben írja, hogy látni akarta mit felelt nekem Klné, 's levelét felbontva küldi. Köszönjem magamnak a' mit kapék. Ebben a' levélben a' szajhácska engemet bolondnak, hunczfutnak 's mindennek egyébnek kiált, 's én azt sem akkor nem vettem neheztelve, sem most nem szégyenlem elmondani; ha kell, nem bánom, ki is nyomtathatja levelét, ha talán mása nála megvagyon. Nálam meg nincs, mert ha volna, ide írnám egészen. – Dt ez erántam hideggé tette, valamint a' nem-efféle bánás Julist és Susit nagy kedvességében tartotta-meg mind e' mai napig!

Hadd beszéljek holmit erről az Asszonyi nem excrementumáról.

Lomniczon lévén 1787ben, az öreg Berzeviczy Sándorné Asszony azt beszélle, hogy midőn ez a' Consil. Klobusiczky a' Szepesi XVI. Városoknak Administrátora volt, fertelmes felesége Rátonyi Gáborral vala ilyen ismeretségben. Eggy estve Bnéhez jövének egy kocsin. Szállás nekik a' Kastély' felső során adattatott, de két szobában. Midőn más nap elmentek, a' Rátonyi ágya a' Klobusiczkyné ágya mellett találtatott, mint a' férj' és feleség' ágyai állani szoktak. Egymás mellé tenni nem restellették: restellették az eggyiket oda vissza vinni a' hol azt a' ház' szobaleányai megvetették. Ezek nem elégedtek meg azzal hogy vétkezhetek: mutatták hogy nem szégyenlik a' mit tettek.

Eggy vacsoráján valék Del és sokakkal másokkal. Minden szemérem nélkül mondta-e' mentula és cunnus német neveiket. Ennyit egy bordélyból hozott ringyó sem igen fogna merni.

Ugyan csak az én jelenlétemben beszélle, hogy Báró Wécsey Ferencz, az elegantiarum arbiter, a' Pruszkay Antónia fiatalabb esztendejiben eggyyszer ennek látogatására jött. W. vette észre, monda ez a' fertelem, hogy az anyám gyakorta kifordul és kin maradozik; 's kérdé tőlem, mi történhetik. – Nichts, mein lieber W., felelek, ugymond, neki; meine Mutter ist ein gesundes Weib; sie sieht, dass Sie bey einer hübschen Frau ein visite sind, und weiss, dass Sie vielleicht gern unter vier Augen seyen möchten. – Wahrlich, Gnädige Frau, felele Wécsey, Ihre Frau Mama hat von mir eine bessere Idee als Ich sie verdiene; rufen Sie sie hinein, ich will mich durch sie visitieren lassen, und sie soll sehen, dass ich zu nichts mehr gut bin. –

Eggyyszer, ugymond ezen alkalommal, épen ez a' Wécsey hozzám jó, 's kérdi hol vagyok. Mondják: Templomban. A' Cselédhez fordul, pénzt ad neki, 's kéri hozná utánam ezen imádságos könyvet; hogy azt én kívántam, 's látja hogy későcskén jött. – A' cseléd hozza, 's sugja. Kivonom a' könyvet tokjából, 's látom, hogy az imáds.-könyv formára kötött könyv mit der verschiedensten Arten des Actes in Kupfern.

Elbeszéllem ezt Rhédey Lajosnénak, kivel négy szem közt a' D. szerencsétlenségeit emlegeténk, 's ez a' tiszta-életű Asszony viszont azt beszélle nekem, hogy őnála történt, hogy Pr. Antónia a' Thercsi vendégeit annak előadásával mulattatá, hogy mint tett szert házassága' első esztdejiben minden héten két pár cipőre. Férjem, ugymond, ezt el nem

¹⁰⁹⁸ győzte volna, 's az atyám látta, hogy szép fiatal asszonynak van módja azt szerezni férje' erszényén kívül is. Rhédeyné asszonyi szeméremből hallgata-el a' többbit.

Miklós öcsém elvevé Beothy Victoiret. Házassága' első holnapjaiban Pr. Antónia Vikit megszólítja egy bálban, hogy tégyen szerencsésé egy Tisztecskét. Viki nem felelt. Pr. Antónia megújította tanácsát. Frau Hofrätin, felele V., können Sie auch nur ein Wort noch sagen, so sey es meinem Mann geklagt. Így hallgata-el.

B. Wécseynének első férjétől Bogdanovicstól született leánya,⁶² elébb Kis Agostonné, másodszor Gener. Lewoenné, kevés holnapos menyecske volt Váradon, midőn a' mostoha atyja Báró Wécsey József' házánál kártyázók gyűltek-fel. Én nem kártyáztam, 's széket vévén a' Gróf Beothy háta megett, épen általellenben a' szép Kis Agostonnéval, azon merültem speculatiókba, hogyan van az, hogy a' csillogó barnaságú fiatal Kisné épen nem szép. Int Klobné, kérdi, akarom e Kisné? Elhalok a' szóra. Ha kell, ugymond, ő szolgálni fog. Minden szó nélkül fordultam-meg sarkamon.

Dienesnek ettől az undok teremtéstől két leánya volt, Theréz Cecilia. Az egyik talán megholt a' másik egy Váradon tanult Slavoniai születésű gazdag ifjúhoz méne férjhez. Helyt hagyok itt nevének: –⁶³

Kiszabadulván Munkácsról, bémentem Váradra, 's D. elvitt hozzá. Elmentem, 's úgy viseltem magamat, mintha mindent ignorálnék. – Sietek véget vetni igen is hosszas beszédeimnek felőle:

Der Kl. hat ein göttliches Herz! monda nekem Dienes. Du kannst die nicht vorstellen, welche Freude das Weib hat, Unglücklichen mit dem Beutel, Kranken durch Dienste beyzustehen. Es ist hier ein kranker Acteur; bey diesem weilt für täglich viele Stunden, entsagt sich alles Freuden, und nährt ihn aus ihrer Küche.

Nem sokára kivilágosodik, hogy az Asszony a' theatralistával szerelemben van. D. a' bódulásig volt. Az Asszonynak barátnéji szemre-vetésekét csinálnak, hogy nagy hálátlanságot követett-el D. eránt; szűnne-meg; D. a' kétségbe-esésig süllyedett. Ezeknek kimondja hogy D. kifacsart czitrom, a' másik olly véres legény, a' ki.... Azon hűlt-el a' világ, midőn ez a' bestia ott hagyja férjét, gyermekeit, Váradot, 's az Actorral Kassára szökve megyen. – Én bémentem Kassára, a' Parterren széket veszek 's – ő a' szomszédom. Elfordult tőlem fejjel, én kilódultam. – Talán esztendő múlva tért vissza Váradra. Kassán semmi házhoz nem ment, sem hozzá nem ment senki. A' legnagyobb tolongásban úgy élt mintha pusztán élne. Egyedül B. Wécsey Miklósnak házához küldé egy levelet, 's abban ezt arra kérte, hogy ha baja találna lenni, az ő védelmére bízhasa magát.

Vissza térek a' két lyány-testvéreinkre: Julisra és Susira.

Julisnak még gyermeki esztendejiben meg volt az a' viszketege, hogy másból magának bolondot csinálni, leveleket lefogni, titkokat kitanulni, 's az efféléknél fogva másokat a' szerint tánczoltatni a' mint ő vonja a' hegedűt, nagyon szeretett. Sokat kellene feljegyeznem, ha képét hihetően akarnám festeni: de annak, a' ki elfogva nincs, keveset hallani is elég lesz.

⁶² született <első> leánya,

⁶³ [A „névének: –” után hely van kihagyva.]

Szulyovszky Menyhértnek 1794 előtt nem tudom micsoda collisiója volt Gróf Csáky Istvánnéval, Homonnán. Régi versengését az egész világ tudja Consil. Szirmay Lászlónéval, B. Révay Apolloniával. A' Szulyovszki Moralitása is megengedi azt hogy a' mások házaikban spionokat tartsunk, 's neki honestum quod libet. Csáky Istvánné szerencsétlen feleség 's forró vérű Asszony vala. Férje csak paraszt menyecskékben lelte gyönyörűségeit, 's szabadon hagyta feleségének, hogy csinálja a' mit akar. Ez hasznát vette a' szabadságnak; 's soha sem volt férjfi nélkül, ha az egy öszveroskadt Major Báró Capaun volt is; noha e' mellett szerencsáját tette Spielenberg gyönyörű Szepesi Ifjú, ki a' Grófnénak ágyasa volt, végre mindenese, míg Csáky elúnván a' sok insolentiát 's parancsolgatást 's vesztegetést, bottal fenyegetőzött, 's Spielenberget Szepesbe, a' feleségét haza küldé. – Szulyovszki a' Grófnénak legtitkosbb titkait akará tudni, nem mintha ő szégyenlhetett volna még valamit, ő azon túl volt; – hanem hogy az által bosszantassék, hogy ellenségei előtt fel van fedve a' mit vélek nem akar tudatni. A' Grófnénál akkor egy Ployer nevű Kisasszony tette a' Múlattató' szolgálatot (ezt Bujanovics Károly rabtársam titkon vette-el, egy Orosz Pap által eskedtetvén öszve magát, – mellyről másutt). Dercsényi János Zemplény Vármegyei Doctor, a' Julis férje, Csákynéhoz gyakorta hívatatott, kivált a' Capaun betegeskedései miatt. Ez sok híreket horda Szulyovszkinak; de ez nem vala bátorságos, mert Dercsényinek a' reputációja szenvedhetett volna általa. Ki hívassa házához az olly Doctort, a' ki hírt szed és széleszt? El vala tehát végezve, hogy Ployer Kisasszony Julisnak küldje a' híreket 's a' Grófné' leveleit. Csákyné elrémüle, látván, hogy elárúltatott. Senkin sem tudott megállapodni gyanakodása, de végre elhiteté magával, hogy az nem lehet más, mint a' Gesellschafts Fräule. Lakatost hozat a' Grófné, a' leánynak minden holmijét megmotozzák, 's nagy csomó leveleire akadnak a' húgomnak, mellyek felfedték a' titkot. – Péter bátyám mit csinál a' leányával, ennek sok kérőji mint fogadtatnak, mint eresztetnek, 'stbb, ezt nem atyafiságos részvételtől, hanem abból a' nyugtalan viszketegségből mellyet említettem, leselgette, gyakorta tízedik kezek által. A' jó ember, ha valakivel jól nem lehet, hallani sem akar róla: de Julisnak a' titkok' kitanúlgatása volt gyönyörűsége, 's a' titkok' kitanúlását maga-módú bosszúra fordítgatta.

Haza érkezvén én, látni tudni akarta, mit kezdenek velem. Fogságom előtt Regmeczen szakasztta ki nekem az anyám földeket, réteket, ház épült számomra, 's íme most Regmeczről Semlyénbe, Semlyénből Regmeczre hordanak, de úgy még is, hogy könyvem, képem etc. Semlyénbe ment-le Regmeczről. Ezt meg nem foghatták, 's én nem szóllottam. Látták hogy Jósi Regmeczen Ur, 's teljes tetszése szerént lopja az Anyámat 's testvéreimet, 's azt hitték, hogy én viszont Semlyénben akarok lenni Ur, 's ott lopom Anyámat, testvéreimet. Hogy pénzem nincs, gyaníthatták, láthatták, de nem értettek miként nincs, 's féltek, hogy lehet. Ha Ferencz meg nem házasodik, úgy egy rátával több marad osztályra, ez vala vígasztalások. Eggykor én is D. is Susinál vagyunk, 's Susi irtóztató ostoba módon megszóllít: Már édes Bátyám Uram, csak házasodni kell. Értettem, 's rá pillantván látom, hogy egész tekintete les, mit fog mozdulásom elárúlni. Nem egyebet néma útálatnál. D. egy öszvesugorított ujjat vetett, 's monda: Késő! – Minden cselekedetek azt mutatta, hogy rettegnek, hogy rátájok el talál enyészni.

Midőn Debrbe menék Laczival, az Anyám ezt mondá neki: Csak ez a' Ferencz házasodnék. – De mit házasítja őtet Asszonyám, felele Laczi; van e olly emberséges em-

¹⁰⁹⁸ ber, a' ki a' maga gyermekét ő hozzá adni nem szégyellené? – Laczi és Dienes valóban engemet, fejvesztésre kárhoztatott, tömlőczből szabadult embert, nem is néztek különben mint olytat, a' kinek kegyelem, ha ők, Fő-Notárius és Stabalis-Tiszt, magok közt megszenvadni méltóztatnak. Egy két hétig, édes fiam volt nevem, melyet soha nem hallottam elébb, és a' melyet Péchy László nevőjökön kívül senkinek nem adnak a' háznál. Arról csak hamar leszoktatám.

Ezeket előre kelle bocsátanom, hogy a' mi következik, meg lehessen érteni, 's én félbe szabdalni a' beszédet kénytelen ne legyek.

180, 1108

1802. Januarius.

1. Kázmérba. – Sophie még mindig bízik a' hazájába visszabocsátott francziába.
⁶⁶⁷ Igen gyengédeden éreztetem vele és szülőjével, hogy az hihetetlen. Én Sophie felől nem is álmodozom, 's vele mindig azon szép tartózkodással bánok, a' melyet jó ember szokott másnak hitvese 's mátkája eránt mutatni. Ugy voltam a' két leánnyal mint testvér, 's Marieval szabadabban enyelegtem. Ez a' szegény gyermek erántam tüzet kapott. Nem neveltem azt, 's a' szerént bántam vele mint kedves gyermekkel.

19. Semlyénbe indulok. Ez nap tartathatik utolsó Regmeczi lakásomnak, mert már mindenemet Semlyénbe szállítám. – Rakamazt 21dikben meglát Falk nevű Miskolczi Zsidó. Örömeben megcsókol, 's én vissza a' csókért.

181

1802. Februárus.

4ben Sző-Demeterre; ebéd Kőrösön, Halmágyi Lászlónénál. 6ban vissza.

1802. Martius.

1. Fried Sámuel barátom Kolozsvárra menvén, Debreczenből ide.
29. Dr. Szent Györgyi József Urat ma látom először a' Colleg. Examenében.

1802. Aprilis.

3d. – Dobozi Kriska, Fráter Istvánné 17 esztdei meddősége után leányt szül. 6ban keresztség.

21. – Jósi gyűrűt vált Balajton, Magdolnával.

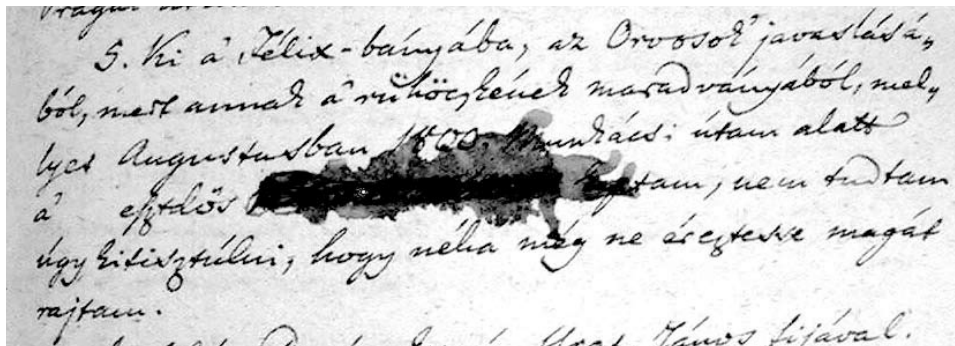
1802. Május.⁶⁴

2d. Kazinczy István jó a' hírrel hogy Jósi mátkás. Véle Váradra.

4d. Váradon Anglus lovagló. Rá ismerek Mad. Lenz, elébb Colbert-re, kit 1800 Júl. Kapliczon Prágai útunkban láttam.

⁶⁴ [A dátum élőféjként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

5. Ki a' Félix-bányába, az Orvosok' javaslatából, mert annak a' rühöcskének maradványából, melyet Augustusban 1800. Munkácsi útam alatt a' esztdős⁶⁵ [...] kaptam, nem tudtam úgy kitisztítani, hogy néha még ne éreztesse magát rajtam.



5. Ki a' Félix-bányába, az Orvosok' javaslatából, mert annak a' rühöcskének maradványából, melyet Augustusban 1800. Munkácsi útam alatt a' esztdős [...] kaptam, nem tudtam úgy kitisztítani, hogy néha még ne éreztesse magát rajtam.

Itt lelém Becsky István Urat, János fiával. Egykor Gárdista volt, és szüntelen az akkoriak' emlékezetében éle. A' szerént emlegette Maria Theresiát és az akkori Udvarnokokat, mintha tegnap jött volna el circulusokból. Egy valóságos Szatmári Gascogne. M. Theresiának fülébe ment, hogy ő hazúlról 2000 f. kapott, 's M. Th. csudálkozott rajta, complimentúrozta ötet gazdagságáért. Felette boldog abban, hogy ő Becsky. Jaj annak a' ki közel jár hozzá 's nem nemes ember. – Sok ideig magokban ettek ketten, 's senkivel sem társalkodtak. Én egyebet tanácslottam. Uram Bátyám nagy világban forgott Úr; tudja ott mi szokás. Illy helyeken incognito szeretnek lenni, 's fogadóban, köz ebédeknel, bálban senki sem tudakozza, ki ez, ki amaz. Együnk köz asztalnál. A' Feredők ezt az örömet nékem köszönheték 's köszönték. A' Bernáth Ferencz ábrázolja e' mellett csak csúf viasz ábrázat: ezé irtóztató. Kis ember, csontos és húsos, bibircsós forma növések lepték el igen viasz képét. Egy rövid, Szatmári szabású kaputban,⁶⁶ melly egy arasszal vala kurtább mint a' térdei állottak, járt, 's gatyamadzaga hosszan kifityegett. Asszonyok forogván körülünk, figyelmessé tettem, hogy az csügg. Azt felelte, hogy az semmi; hadd legyen. – Egy nap hosszabb ülénk asztalnál mint mások, 's ő engem M. Theresiával folyó beszédeiről mulattata. Fijához fordult: „Fiam Jancsi, hozass egy butellia Tokajit; Becsky vagy te!” – Lónyai Menyhért kellene ennek, gondolám; az tele szívná magát ennek bolondságaival, 's producálgatná.

9. Vasárnap. Váradról felette sok nép gyüleki csinosan öltözve. Tegnap és tegnapelőtt olly nagy dér, hogy elfagytak a' szőlők. Kedves vala tehát a' napfényen állani. Ketten mi az ebédlő előtt beszélgeténk, 's egy 30 esztdős ember csíkos nadrágban, csíkos lajbliban, csíkos kaputban elméne mellettünk; csíkos vala még az a' bársony is, mellyel gömbelyü kalapja körül vala szorítva. Ejnye, mondám, de szereti a' csíkos! No semmi! monda Becsky; Zinngiesser. – Felakadtam. Ismeri Uram Bátyám? Nem felelt igennel vagy nemmel, hanem csak ezt: Bizony nem is aranyműves, az ebadt! jó neki a' Zinn is. – Rendes támadásai az ideáknak! Ezt akará mondani vele: valamint az ón va-

⁶⁵ esztdős <Krainik Málitól> [Az „esztdős” előtt hely van kihagyva, a törlés bizonytalan olvasat.]

⁶⁶ kaput [Emendálva.]

181, 1108 gyon alá felé az érczek közt, úgy ez az ember a' társaságban. – Midőn ezen teljes kedvvel kacagnék, meglátom hogy a' ferdő-épület' felső ablakából egy beteg fiatal Tiszt és egy szép Asszony lenéznek. Major Sárosi András vala az feleségével Ilosvai Kriskával. Ekkor érkezének a' ferdőbe. – Becsky 10dben elméne, 's Sárosi elfoglalá a' kiürült szobát.

A' ferdők közt vala Spáh Debreczeni fiatal Kereskedő is, igen szép asszony feleségecskéjével, ki Dr. Szent Györgyinek kedves barátnéja. Maga Spáh is igen kedves ember. Katonáskodott, és magát elrontotta. Már nem él 's felesége Komáromba voná magát szülőjéhez. Egy nap az asztalnál ülők beszéllek, kit mi baj hozott ide. Spáh azt mondá, hogy ő karja' 's lábai' csontjában érez fájdalmakat. Becskynek meg nem engedte eddig döllyfe⁶⁷ hogy egy Kalmárral discouráljon, de ekkor hirtelen megszóllalala: „*rövid réffel mértél!*” Az egész asztal meghökkent, 's egy kevés várakozás után, mely alatt kiki azon tanácskozott, hogy e' brutalitást megbosszulni kell e vagy nevetni, még Spáhné 's végre Spáh maga is édesdeden kacagának. B. nem nevetett. – Még nem tudta, hogy Spáh katona volt, 's hallván, hogy ez Coburgot, a' Herczeget és Generálist emlegeté, impertinentiával hökkengetett, hogy ismerheti is ő azt. De a' társaság Becskynek mindent elnéze.

Prof. Tertina Mihály, sok tudós Társ. tagja, kijött, hogy engem láthasson. Az eldőlésig itta tele magát szobámban az én rovásomra. Dr. Bükky is azért jött, de átalotta mutatni (a' mint Tertina vallá) hogy azért jött. A' Váradi Fő Gymnasium Exhortátora Illei Takács Károly, versgyártó de jó ember, most Keserűi Plebánus, még nem gyengítette volt el annyira fejét mint azolta, 's józanon méne-el. Dicséretére jegyzem-fel, hogy a' Debr. Colleg. Bthecájának mintegy 60 darab könyvet küldé ajándékban; 's gyaláztatja a' Debr. Coll. Elöljárójinak, hogy azt meg sem köszönték. Fogja e ezt valaha hihetni a' maradék!

Sárosi öszvelőtt, öszvevagdalt, vízi betegségben kínlódó fiatal ember vala; a' felesége szép növésű, szép képű, gyönyörű kékszemű, tenyeres talpas asszonyka. Csak a' fogai rosszak 's lába nagy. Sok talentomot kapott a' természettől, de gazdag fősvény atya nem ada neki illő educatiót. Szeretett olvasni, 's gyengéje volt szemérmesen éreztetni hogy ő olvasott 's olvas. Kevés idő kelle arra, hogy mi hárman igen szorosan öszve fonnattassunk. Láttam hogy valamit feleségben kereshetek, benne fellelem, 's el vala végezve, hogy cultiválni fogom barátságát, és ha elméje olyan mint külsője 's feje, várakozni fogok Sárosinak halálára. – Gondolnám, a' ki házasságot forgat elméjében, az nem vete-medik vétkes lépésekre, 's ez minden gyanakodást elháríthat. Azonban hogy Sárosiban 's benne olly gondolatokat ne támasszak a' mellyek hozzám illetlenek, a' nélkül hogy nekiek szóllottam volna, lovakért küldöttem; 's ők csak akkor tudák-meg, hogy megyek, midőn cselédem pakkolt. – Sárosiné érzette elmenetelem' kárát 's marasztott. Kiment Spáhnéval 's egy Ne-felejts-el jött vissza sétálásából. Marasztott Sárosi is. Nem engedvén magamat megmarasztalni, kért hogy várjam-be Váradon, más nap ő is utánam jő.

A' szép Asszony körül sokan sohajtoztak. Egy Kapitány vévén észre, hogy ő hátúlbb⁶⁸ áll nálamnál, azzal könnyített kínján, hogy felszökött a' balustrádra, 's a'

⁶⁷ [/]ölyfe [Átírás.]

⁶⁸ hátúlbb<.>

vízbe ugrott uniformisában hogy egy ott feredő szép asszonyt öszve csiklandhasson. 1108
Én 14dben ott hagytam a' vizet.

Egy csoport Kalv. Pred. kik közt Bod a' Létai és a' Bihari⁶⁹,⁶⁹ Csokonaival a' ferdőbe. Ekkor nap és itt írta Csokonay az ő Anacreoni darabjai előtt álló Ajánlást: *Kazinczy, Földi, kik belőlem* 'stbb. – Kijövének a' Czigány Musikusok Váradról. Csokonay ezekkel vonatta-el Kosovicsnak⁷⁰ azt a' Musicai Compositióját, melyben ez, ki a' Szulyovszki elfogattatásakor Sz. házánál Rákócson, Kisasszonyait musikára tanította, Sznak elfogattatását kesergette. Ezen musicalis Compositióra írta Csokonai a' *Földiekkal játszó* etc. éneket.

15ben Sárosi is Spáh is Váradra. A' Sárosi cselédje, ki nem hozzám, hanem másuvá¹⁸¹ vala kiküldve, öszve akad velem, 's jelenti Urának ittlétét. Oda. Kapitány Nozdroviczky is ott. Estve felé sétálni. Én Nozdroviczkyra bízom a' vezetéset. A' hídhoz közel Spáh és Spáhné szembe jönnek velünk. Én Spáhnét veszem karomra. Uram, mondá Spáh, te valál a' társaság' lelke. Lehetetlen volt tovább kitúrnunk a' feredőt. 16ban mindnyájan el.

21. Asszonyvásárára Frater Istvánhoz, onnan 22. Köbölkútra Bónis Ferenczhez 's estvére Poklos-Telekre Sárosihoz. Alföldi lakásomnak vidámabb képet ad a' szerelem, 's Sárosi tovább alig lehet nálam nélkül. Bónis Ferencz és felesége Bernáth is nagyon örülnek, hogy egygyütt létünk által életünknek örömet adhatunk. Idegen ember nem képzelheti azt a' társaságtalanságot, mely ezen a' vidéken uralkodott; nem jártak egygyütt, 's ha egygyütt lenni találtak is, komoron öszve sugorodtak magokba. Midőn Fráter Istvánnak keresztelőjében valánk, az Urak az asztalnak egyik végébe vonták magokat, a' másikba az Asszonyok. Én haszontalan mutattam példát, haszontalan nógattam. Bornemisza vagyok 's ittam, hogy tüzet kapjanak. Haszontalan volt.

Sárosi fenekig becsületes characterű ember volt. Nem vala egyéb baja mint hogy árván maradván, iskolájit nem végezte-el úgy mint illet, 's köz katonává leve, 's sok ideig volt Al-Tiszt. Nagyon kilátszott rajta hogy nem sokat forgott jobb társaságokban, 's talán két esztdeig káplároskodott. Lelke' szegénységéből azzal mulatgatá magát, hogy Imre⁷¹ nevű Kalv. Predikátort ebédre, vacsorára hívatta, 's belőle bouffont csinált. Az ember külömben is bouffon fogott volna lenni. Sárosi, Luth. lévén, a' Prædestinatiót nem tartozott hinni, a' Pitypalatty (ezt a' nevet adá a' Papnak Sárosy) pedig kész volt volna magát ezért meg is feszítetni. Első ott vacsorálásom alatt ismét úzték a' Prædestinatiót. Én nem leltem semmi örömet abban, hogy egy nyavalyás Papocskán mutassam hogy több eszem van, 's a' ház' asszonykájával beszélgeték. De Sárosy belé vont. Megörült a' Pap, hogy secundálni fogom, 's complimenteket tett nekem, hogy engem competens bírónak ismérhetnek. Sárosiné tudta, hogy épen ez a' compliment szegi nyakát a' Papnak, mert már most kevélységem fog szállani kénszeríteni. Úgy is lett; hogy S. meg ne bántassék, belé bocsátkozám a' dolog' mivoltába, 's megmutattam hogy a' Prædestinatio ideája a' Philosophusoktól mehetett a' Theológiába: de hogy kereszténynek azt hinni absurdum. – A' Pap az én elmenetelem után megvallá Sárosynak, hogy több tudományt gondolt bennem. – 23d. Bónis Ferencz az anyjával 's feleségével 's Fráter István oda. Ott hálunk. Én 24ben Váradra. 27. Áldozó Csötörtök. Sárosiék

⁶⁹ [A „Bihari” után hely van kihagyva.]

⁷⁰ vonatta-el <Szulyovszkinak> Kosovicsnak

⁷¹ [Az „Imre” után hely van kihagyva.]

181, 1108 Köbölkútra. 28ban valamennyi vendég mind Asszonyvásárára. Szép vacsora kinn a méhesben.

29. Regmeczre indulok. Debr. felé hogy Nagy Gábor Urat vihessem. 30. Tégláson megtekintjük a' Beck Pál Úr kertjét; magához nem tértünk-be, mert lába szárát ketté törte 's ezen kínjaiban fekvék. Imhol szerencsétlenségének története:

Szokott módja szerént rettentő káromkodásra fakadt, hogy a' Kőműves valamit nem úgy csinált mint néki látszék jónak, 's parancsolta hogy igazítsa-meg. Ez nem értette a' parancsolatot. Beck tehát az Atya-Istennen kezdvén a' czifra szitkot 's nem tudom kin végezvén, mégyen felfelé a' deszkázaton, 's midőn ott is ugyan-azt úzná, olly helyre hág, a' hol a' deszka' vége nem feküdt támaszon, 's káromkodása alatt lezuhant, 's valami rakás vasban lábaszárát ketté törte. Ezt a' hívők isteni bosszúnak vették; a' Lucrétz' tanítványi mosolyognak ezen az ő hiteken: de annyi csak bizonyos, hogy a' káromkodás, az oktan szó, és a' pajzánság nem lehet eszes ember' dolga.

1802. Június.⁷²

181, 544, 669 2d. Kassán veszem Virág Benedeknek levelével a' Dayka Gábor verseinek nyomtatás alá készített Autographon Kötetét. Hol vette ezt Virág, még maig sem tudom. Hihető, hogy D. Trattnerhez küldé hogy tulajdon költségén nyomtassa, 's Tr. Dnak halálát hallván, Virágnak adta azt, megtekintés végett, 's V. ismervén barátságunkat, 's látván hogy igazítások nélkül ki nem eresztethetik, nekem kedveskedék.

182 6d. – Pazdicson Templomban. Ott és Lazonban az öreg Poturnyai András Úr. Jósi Beretön marada, én Körtvélyesre éjszakára.

182 11. – Debreczen városa a' Collegiummal és a' Coll. mellett való Templommal elég.

22. – Nagy Gábor Úrral Szőlőskére. Borsit megtekintjük, a' szent emlékezetek miatt.

25. – Kázmér. A' Sárosinéba szeretett ember szerelem nélkül tölte jó napot ezen tisztelt kedvelt háznép közt. Midőn a' kávé béhozzák, Sophie megszólal: Ferencz, mingyárt producálom a' szép szobaleányomat; a' tifélétek az ollyakon kapnak. – Nevettem a' szeretetre olly igen méltó leány tiszta emberiségén, 's nyílik az ajtó, 's egy sánta leány a' legszebb fővel a' mit képzelni lehet, hozza a' kávé. Sophie már mondta a' leánynak, hogy őtet meg fogja velem tekintetni, 's az szegény majd elejté a' tálczát, 's mihelytt kezéből kitette, azonnal ment, mintha arczon verték volna. Ismerni kell az embert, mikor valamelly cselekedetét megítélni akarjuk. Sophie ezt a' Bábí nevű leányt szerette, szánta; 's azt hitte, hogy az effélék által enyhítést adhat a' szegény leánynak azon kínos érzésre, hogy sánta. Osztán Sophie 's két testvére engemet gyermeki esztendeji olta úgy tekintett mint testvérét. Én Sophiet soha sem különben, legalább miolta ő a' Bécsi Klostomból, én fogságomból, haza szabadulánk, mint igen jó gyermeket, kinél alig ismerek alkalmasabbat egy férj' boldogítására.⁷³ Soha sem támad szeretet és vágyás a' reménynek minden sűgára nélkül, azt mondja egy francia Író. Ha én hihettem volna hogy Sophie enyém lehet valaha, oda hagyám vala a' világnak minden Ilosvai Kriskájit.

⁷² [A dátum élőfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

⁷³ boldogí[...]/ra. [Átírás.]

29. – Péter bátyám tánczot ád Ujhelyben.

30. – Elhurczolkodunk a' Hericz' házából; holmit a' töltő-házba raktunk; az Anyám a' Bodnár házába.

1802. Július.⁷⁴

9. – Én Semlyénbe. – E' napokban vevém az Oeser Lipsiai Festő-Acad. Director festését, melyet kérésemre 1794 dolgozott.

20. – Poklos-Telek. – 22. Hegyköz Pályiban, 's éjjelre a' Püspöki ferdőbe. Sárosi, ha becsületes ember nem voltam volna, elronthatta volna feleségét. Én különszobát vettem. Ő parancsolta hogy cselédeink hordják holmimet az ő szobájába. Haszontalan ellenkeztem, haszontalan terjesztettem elébe hogy magamat és feleségét gyanúba nem akarom véteni. Ők két ágyon feküdtek egymás mellett; fel kelle kelnem, 's őtet sokáig mulattatnom. – Melly közönséges embernek kellett volna nekem lennem, ha magamat úgy viseltem volna mint ezerek mások! – 23ban szörnyű meleg. Sárosy dél után kiviszen a' Körösbe megferdeni. Ott feredtek néhány idegenek, 's azok közt a' Váradi Bába. Ez, hallván nevemet, kérdi, ha az a' Kazinczy vagyok e, a' kinek szerelmes leveleit Beothy Fanny nál olly sokat olvasták. Mondtam, hogy az az Öcsém Miklós, ki a' 11 esztős Fannyval szerelmeskedett mint gyermek, 's később Vikit vette-el. – Nem Miklóst⁷⁵ kérdem én, ugymond a' Bába; Ferencz az, a' kinek levelei olvastattak. – Sárosy kapott rajta, mondta a' Bábának hogy az én vagyok, 's nekem álla enyelegve: No te titkos bűnös! imhol így sül-ki istentelenséged. Szép, mikor annyira ment szerelmeskedésed, hogy róla még a' Bábának is Notiz-ja van. –

Itt egy történet még, melly azt a' ki a' személyeket nem ismerte, talán nem mulattató; de én azt a' magam emlékezetem kedvéért tészem-fel:

S. nagyon neheztelt egy ezüstmíves Sidóra, ki az ő nádmézkatulyáját sok holnapok olta el nem készítette. Szepegve jött a' Zsidó, 's hozza a' munkát. Sárosi fenekegett, hogy megrettenti a' Zsidót a' vеха miatt, 's megvallom, én is rettegtem, hogy tűzbe jöven, rosszúl bánand vele. Sok szitkok közt kérdi Sárosi, miért nem állotta-meg szavát: Ew. Gnaden, Herr Major, ich war so krank. Hazudsz adta vette, hiszen ollyan kövér vagy, mint a' DISZNÓ. A' zsidó elholt a' tertium Comparatióisra. Még jó ideig tartott a' tortúra, 's végre a' szép asszony engesztelni kezdé az Urát 's mentetetni a' Zsidót. S. kifakad tettetett haraggal: „S még te mersz mellette fogni? b—n-meg ez a' Zsidó!” – A' szegény Zsidó maga is nevetett, a' Mentegető pedig kilódult.

24. Kristina napja. Kovácsiban ebédkor elválunk. – Sárosy és Sárosyné 29dben Semlyénben hálnak az Anyámnál, ki Sárosyékat csak ma látja elsőben. Ők 30ban el Szolyvára.

⁷⁴ [A dátum előfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

⁷⁵ Miklóst<,>

182, 1113

1802. Augustus.⁷⁶

6. Regmeczre, közelítvén a' Jósi lakadalma.

11. Polyxént ma látom legelőször a' maga házánál.

182, 545

16. Indulunk Balajtra. A' Vőféj Kazinczy István és én. – 17. dél előtt beérünk. 12 óra tájban a' háznál megesküsznek. Jelen vala Bernáth Susána, Consil. Bernáth Jósefnek leánya, testvére Bónis Ferencznének, az ifjabb Ragályi Jósefnek felesége. Szepesi László és Lászlóné, a' ház' leánya, és a' legidősb leánya Rhédey Gedeonné, ekkor már özvegy, 's Ragályi Gedeon Ur, ki dél után megyen. – Tamás még gyermek. Gyönyörű tűz és józan értelem sugárzik ki a' gyermekből. Az atyja a' Consiliárius Bonapartenak nem tudom melly cselekedetét gáncsolta. Tamás megszóllalt: Végig kell várni, meglátjuk mi lesz belőle; a' nagy ember nem tehet kis tettet. Ez vala az én hitem is. – Kazinczy István látta, hogy őtet ott úgy nézik, mint a' ki a' hátra való Erzsi Kisasszonyon kapni fogna, 's észre vette, hogy Rhédeyné szemeivel integet felőle a' többinek. Megbántva ez által, forgott Erzsi körül, de csaknem megbántó bátorsággal, ezzel csak azt akarván mutatni, hogy néki, ifjú-legénynek, tiszte tekintetet bizonyítgatni leány eránt, de azt hideg nyájassággal teszi. – 18dban gála van. 19. Rhédeyné, Szepesi és né, kísérik a' Menyasszonyt, 's Rhnének nevetkőzései István Öcsémmel némelly illetlenségeket követnek-el. – István és én Cons. Fáy Abrahám Úrnál Mérán betérünk. Ott tetsze-meg igazán a' leány. 20ban Klári is általjő Regmeczre. Az ifjú Gróf Török József megjelent ebédre.⁷⁷ Meg a' Tiszteletes⁷⁸ férjfiú Csóka János Ér-Semlyéni Predikátor Úr is, érdemes barátja a' vőlegénynek.

Tudván hogy új házasok körül veszedelmes forogni, mert a' legártatlanabb tekintet 's szó is balra magyaráztatik általok, mint a' garázda részeknek által, 22ben Klárral Ruzskára 's onnan más nap Kassára mentem, Szepesbe akarván egyet kerülni, csak hogy prætexitusom legyen eltávozni a' háztól. Egy szerencsétlenség rajtam valóban meg is történt. Szepesinének felette szép gyöngy vala nyakán. Ez nekem szemet szúrt, 's dicsértem. Hihetné e az ember, hogy az új pár ezt oda magyarázta, hogy én döfést akarék adni az ilyen gyöngyöt nem hozott menyasszonynak? Uraknak Ura, ments-meg a' faragatlanul maradt tőkéktől!

25. Budamér. Ujházy Eperjesen vala Gyűlésen. Elvezete Kuksz Istvánnéhoz, ki épen olly vígasztalhatatlan Özvegy mint a' hogyan vígasztalhatatlan feleség vala. Az angyali szépségű 's felette szép gyenge de szegény leányt elvette egy gazdag Bányász. Erővel tolták ki neki a' leányt szorongó szülői. A' sok Tiszt megvígasztalta a' szép szomorgót, 's Kuksz csaknem megőrült kínjaiban. Egykor ingben gatyában futott végig a' városon. A' bánya kiürült, Kuksz elszegényedett, a' bánya ismét jó érre akadt 's meggazdagította az urát. Az asszony vére 's phantasiája hűltebb lón, egyik szeme kifolyt, 's azok közt a' kik egymást⁷⁹ eddig gyűlölték, barátság kezde támadni, melly öreg napjaikban olly forró lett, mint valaha szerelmeknek kellett volna lenni.

⁷⁶ [A dátum élőféjként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

⁷⁷ megjelen[...]/bédre. [Átírás.]

⁷⁸ Meg Tiszteletes [Beszúrás a sor felett.]

⁷⁹ [...]/mást [Átírás.]

26. – A' Sirokai hegyeken izzadva menvén-fel gyalog, olly hurutot kaptam, melly 182, 1113
hecticával rettenthetett. Koczok István régi barátomat keresém fel legelőbb is. Bosnyák
Elíze, előbb Glaczingerné, 's ennek halála után Teoke Károly Fő Strázsamesternek fele-
sége 's most özvegye Dolyánban múltatott. Ki hozzá a' Sárosiné egyik öccsével, kik
német nyelv miatt mind ketten Lőcsén múltak. Másnap vissza Lőcsére. Meglátogatom
Günther Therézt, most már Pfannschmiedné; 's dél után Koczokkal Késmárkig, hon-
nan én Lomniczra, meglátni a' Szepes tisztelt Matronáját Horváth Stansics Borbálát
Özv. Berzeviczy Sándornét. Ez kimondhatatlan kegyességgel, örömmel fogad. Fija
Gergely nagyon megszorította házasságával mellyet most tenni készült. – A' törté-
net különös czikkelyt érdemel.

Berzeviczy Sándor Úrnak első Szontagh leány feleségétől egy Sigmond nevű bohó-
kás de nem bolond vagy féleszű fija volt, kinél talán Poturnyai lány vala. Az Asszony
másokat szeretett, a' többek között a' későbbben Generalisságra lépett Neustädter Had-
nagyot. Szép gyermekei lettek, maga is deli Asszony lévén. – Második gyermeke
Berzeviczy Sándor Urnak, ezen házasságából, volt Horváth Stansics Boldisár Urnak
felesége.

Meghalván a' Szontagh leány Berzeviczy Sándor Úr Horváth Stansics Borbálát,
Márknak a' Kapitánynak, és Imrének a' Vice Ispánnak, 's a' most említett Boldisárnak
testvérét vette-el, úgy hogy Horváth Borbála által Berzeviczy Sándor a' vejének Bol-
dizsárnak sógora is volt. Ezen második házasságából leve az a' fiú, Gergely, kiről itt
szóllok.

Az életben lévő Berzeviczy Sándornét mostoha fija Sigmond szünet nélkül bosz-
szantgatta. Engesztelhetetlen leve közöttök a' gyűlölség. Azonban ez a' tisztelt
Asszony, meghalván mind Sigmond mind Sigmondné, ennek Theréz gyenge leányát
nevelés végett átalvette házához. Gergely a' maga mostoha nieszébe belé szeret és
házassági ajánlással bíztatja. A' Nagy-Asszony csak akkor tudta-meg a' dolgot, mi-
kor már rajta segíteni nem lehetett. – Soha gyermek meg nem csalta inkább szülőjének
reményeit, mint Gergely.

Szertelenebb kevéséget mint a' Horváth Stansics három testvéré, képzelni lehetet-
len. Hogy familiájok annál inkább ragyoghasson, tanácskoztak, mellyike házasodjék-
meg;⁸⁰ mert csak egynek kelle közzülök megházasodni. Boldizsárra bízták a' Prole-
tariusságot. Nemesisz⁸¹ azzal bosszulta-meg istentelen felfuvalkodásokat, hogy Bol-
dizsárnénak leánygyermeket ada, nem fiút. – Új tanácskozás: az Asszony lászon hozzá;
hol kaphat magra. Egy szép Gardista választatott Supplensnek, 's ismét leány leve. Az
Asszony annyira elhízott, hogy több gyermeknek nem lehetett anyjává.

Igy megcsalva reményekben, hogy egy Lutheránus Oszlopot nevelhessenek a'
familiának, a' Luther felekezetének és a' hazának (mert Imre nagy hazafi volt), minden
gonddal testvéreknek Berzeviczynénak fiját Gergelyt nevelgették, ki már gyermekko-
rában nagy talentomot mutata. Podkoniczkyra bízták nevelését. Oskolájit elvégezvén
Vay Istvánhoz adták Patvariára, mind hogy a' magyar nyelvben boldogúljon, mind hogy
a' Vallás' dolgainak folyamatjában initiáltassék, mert Vay István Fő Curátora volt a'
Pataki Collegiumnak 's a' Vallás' dolgaiban gyakorta tett utakat Bécsbe. 1782. együtt

⁸⁰ házasodjon-meg; [Átírás.]

⁸¹ [/]emesisz [Átírás.]

755, 1113 valánk Jurátusok Pesten, 's barátok levénk. Itt Berzeviczy az ifjúság' botlásaiért hosszas betegségben feküdt, úgy hogy az Anyja Szepesből 1783 a' legfatálisabb tavaszi sárban
172, 320 méne-le Pestre; én vele Keresztesen akadtam öszve, 's együtt mentem Pestig. – Gergely azután Göttingát, Párist, Londont látta, 's vissza jött azon reménnyel, hogy József, mint B. Podmaniczky Józsefet, egyszerre Consiliariussá fogja tenni. Jelentette magát a' Császárnál, jól elkészülve,⁸² tudván, hogy ő első megpillantással szokott boldogíthatni. Rossz órában jött, 's a' Császár az igen jó fejet hidegen fogadta, holott a' rosszakat, merő raptusból, olly sokszor olly lépcsőkre állította, mellyen álmélkodott a' világ. Gergely csaknem elfakada sírva. A' Cs. megfogta frakkján a' gombot, 's azt kérde, ha az Angliában vett gomb e. Midőn egy igen buta fejű B. Podmaniczky Sándor a' Cancellariánál Concipistává e vagy Secretariussá neveztetett-ki, – (hogy⁸³ Secret. inkább mint Concip., azt inkább gondolom, mert tudom hogy Consiliarius titulust viselt, melly a' Secr. hivatallal jár) – a' jó fejű Berzeviczy csak honor. Concipistává leve a' Loctle Consiliumnál, és az is maradt nyolcz egész esztendeig. Ezt könnyű megérteni: A' Clerus nem félt Podm.tól, látván hogy ostobább mint hogy neki veszedelmes lehessen; de félt Berzeviczytól, 's nyakát szegte. Berz. maga adott nékiek okot hogy elnyomhassák, mert nem dolgozott, hanem lovagolt, tánczolt, a' Zichy vacsorájin a' mulattató rollt viselte. – A' Nagy-Asszony elúnta a' sok költséget, remonstratiókat teve, hogy elég áldozat egy Anyától 10 esztdeig ellenni egyetlen fija nélkül, 's parancsolta hogy hagyja-el Budát. – Gergely haza jövéen, nem is kételkedett hogy első nyílással V. Ispán ne legyen Szepesben, 's ezen bízodalma olly lépéseket tétete vele, mellyek miatt azt örökre eljátszá. Nem lévén tetszésére sem az Anyja háza, sem az a' haza mellyben ő negligáltatik, elkeseredett, 's ezen igazságtalan firkálgatásaival, amazon a' niésze' elvételeivel állá bosszút. – Vissza térek a' 100dik lapra.

182, 545 A' szegény Nagy-Asszony, megszorítva lévén fija által, kinek gyűlölt házasságában végre meg kellett egyyeznie – Gyermekeim, ha ezt valaha olvassátok, mondassátok magatoknak tulajdon szíveitekkel, hogy az illyen kicsikart megegyezés épen olly istentelenség a' gyermekektől, mint a' melly vétek a' szüléktől, mikor gyermekeiknek szerencséjeket merő phantasiából elfojtják, 's kéméljétek-meg tiszteletetekre méltó anyátokat – engemet annál szívesebben fogadott, mert tudta hogy szóba nem öltöztetett kesergését megértem, 's őtet szánni fogom. Ritkán leltem magamat boldogabbnak, mint ezen nagylelkű Asszony' társaságában. Gergely egy ködmönyben 's puskával jött haza, barátságosan fogadott ugyan, de zavart lélekkel. Beszélénk fogságomról, tudományos dolgokról, olvasgatta írásait, de mindég magán kívül volt. Más nap az ebédnél cél és akaratunk ellen a' házasság' boldogsága hozódott-elő, 's én mondtam, hogy engem végre az a' szerencse vár. Elmelegedtem én is, a' Nagy-Asszony is, 's nem tudom mi kívánta hogy idegenségemet a' kaczer asszonyok és a' hűségtelen férjek eránt⁸⁴ hallattassam, 's azt annál örömebb tettem, mivel azt hihetém hogy Gergely, ki szerelemből pénz nélkül való leányt vesz, javallani fogja a' mit mondok. Épen ellenkezőképen szólla. Én nem tudom, hogy féltheti valaki a' feleségét, ugymond. Abban nincs kár, 's ha az Asszony vele férje' erszényét még tömi, úgy meg is kell neki köszönni. Szántam

⁸² elkészülvén, [Átírás.]

⁸³ – hogy [A nyitó zárójel általunk pótolva.]

⁸⁴ <.>ránt [Átírás.]

szegény Anyját. Ekkor nap Gergely fürjészni ment, ott hagyta a' vendéget, 's csak a' most említett ebédre jött a' házhoz. – Az ő lelkén nagy vétek fekszik;⁸⁵ jó anyát keseríte-meg.

Budán laktában Agens Schickmayernek szép felesége körül addig forgott, hogy neki az ura megtiltotta a' házat. B. másutt kereste-fel az asszonyt. Egy este a' Casíno előtt musika tartatván, Schickmayerné is jelen volt. B. megállott az asszony előtt, 's beszélt vele. Sch. neki megyen, 's Bt pofon vágja. B. körül tekint, hogy egy pálczát láthasson, kikapja azt a' talán ismeretlen kezéből, 's spectante corona Budensium elegantium Scht jól elveri. Ezek tapsoltak, 's Bnek satisfactiója volt, hogy en cavalliere viselé magát. Én szégyeltem volna hogy magamat a' fustigatióra kelle adnom. Becsületes ember ritkán jó ezen kedvetlen kéntelenségre.

30. Nyérére. Szirmay Andrásnéhoz; Horváth Boldizsárnak praeficiált leányához, ¹⁸² mert a' familia a' három testvérben (Mark, Imre, Boldizsár) kiholt. Az Asszonyi Nagyságot ritkán láttam nagyobb fényben mint ezen szép, igen szép ábrázatú, már ekkor is, noha fiatal vala, nagy testű, igen mívelt lelkű jó asszonyban. Theréz és Polyxén két barátnéink felől lévén szó, kért, adnám felőlök ítéletemet. Th. ist das schönste Weib, das ich kenne, Polyx. die beste Gattin, die ich mir vorstellen kann. – O bravo, kiálta ez a' széplelkű Asszony; ezt a' gondolatot én így mondtam nékiek magoknak: Wäre ich Mann, Therése, so würde niemand meine Geliebte als du: niemand meine Frau, als du, Polyxene. – Gyermekei mellett Szigethi vala a' Nevelő, Földvári Tisztartónak fija. Ott vala az én kedvemért Rector Podkoniczky is, és Hauser nevű ifjú Academicus.

31. éjszakára Lőcse.

1802. September.⁸⁶

183

2. Eperjesen öszve akadok Szirmay Jóseffel, a' Kállay Mimi volt férjével. Egy Hildebrand nevű Exofficier ott portréteket fest en profil színekkel, 's Szirmay kér, hogy engedjem magamat festetni. 2 f egyiknek ára. Éjszakára Töltszék, Kapy Jósefnéhez, Baranyai Mihályt látni. – 3. Kassa. – 4d. Thnél ebéden. – éjsz. Gálszécs. – 5. Körtvélyes. 6. Berető. Délután Kázmér. Sophienak csillogó szemei példabeszéddé válnak. Kedves estve. Marie a' Stanislas képe alatt az ágyon, Pepi az ablakban, Sophie és én székeken, mindnyájan egymás mellett, úgy hogy egymásból koszorút fonhatánk. Szerelem nélkül is Kázmér vala nékem az a' hely, a' hol leginkább valék kényemre a' nap alatt. Melly megvakulás, hogy szerelemről előbb nem gondolkoztam.

183, 323

9. – Gúthy Ignácznál hálók Szabolcsban. – Midőn ez idén Mart. 29d. fogatni hagytam, a' Debr. fejr-ló fogadóban, 's megérttettem hogy Gúthy ott szálla-meg, hozzá mentem, 's minthogy ő engemet meg nem ismért, megneveztem ki vagyok, ez megkapja kezeimet 's hirtelen azt és magamat megcsókol: Sie, Märtyrer der Wahrheit! kiáltván. 'S íme eszt. múlva ez is titkos delátor Szabolcsban a' jobb fél ellen! Ennyire viszi az embert a' gloriae cupido inconsulta.

546

⁸⁵ [...]/szik; [Átírás.]

⁸⁶ [A dátum előfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

122, 183, 274,
1113

15. Asszonyám nékem adá Kólyon a' Balázs-szólót. Ez vala egyetlen birtokom, 's 300 ftot hozza be. Ezen felül semmi fekvőm nem volt, 's kevés számú marhájimból tartottam magamat 's cselédeimet.

18. Sárosi hordónyi vastagságra dagadt, 's mivel felesége Poklos-Telekre méne-ki, nála háltam.

183

19. Rhédey Lajosnét 9 eszt. olta nem látván, ma látom-meg.

27. Palugyánszki Mihály Politica Prof. és Szaklányi Sigmond Váradi Pred. Dienesnél ebédelnek. Ez a' Palugyánszki tüzes fiatal ember volt, 's Báró Wécsey Jósefnének, Miller Theréznek, lánczait hordotta sok eszt. olta. Megúnván azt, titkon más szerelmet csinált egy szép leánnyal, 's Petersburgba engagirozta magát Profnak, 's el is ment. A' Báróné tökéletesen kikészítette fejér ruhával, ágybelivel, ruhával, 's segéllte pénzzel is. P. elindult, előre küldvén a' leányt, 's ezzel az úton magát öszve eskedteté. Fija a' még most is Velejtén lakó Orosz Papnak. – Ebéd után Sárosyné a' maga szekeren, én Szalárdig vele, 's én éjszakára Vajdára, ő haza. Még mindég reménylem, hogy Sárosyné enyém lesz, 's előre látom hogy férje nem sokára elhal.

1802. October.

3. Debr. Vásár. Kotzebünek Epigrammáját játsza a' magyar Theatr. társaság. 5. – a' Contractust, – 6. az én Clavigómat véghetetlenül rosszul. A' BAJOS-t az Actor BAJOS-nak pronuncálja. Egy sem tudta könyvnélkül a' rollt.

4. Ebéd Bonis Ferencznél Szirmay Jánossal a' Poétával és Bata Pállal a' Rolly' vejével. A' Báiban Gróf Csáky Sándor szemtelenül viseli magát Kelczněvel, 's Gróf Teleki László glosszálja őket velem.

22. – Gróf Teleki Sám. Exc. Váradra jó Erdélyből. Bé hozzá. Más nap ki.

26. 83 cseber boromért 301 ftot veszek.

27. Lóháton Poklos-Telekre. Más nap vissza.

31. Ebéd Domokos Jakabnál. Az öreg Úr és Benedek⁸⁷ Mihály (most Superint.) nagy ellenségei az újabb M. Literaturának. Nem hiszik, hogy Virág magyarul tudna 's valamit érne a' Cicero Lélius és Cátója az ő fordításában.

1802. November.⁸⁸

5. Sárosi és né 's én Váradra. Agarai felütnek egy nyúlat. Egy Oláh elbízván magát hogy a' két kocsi messze van, elveszi a' kutyáktól a' nyulat, 's még ingerel bennünket farát mutogatván. S. kifogatja a' nyergesét, 's a' tér földén az Oláhot elfogatja; 's hozatja. Az Oláh térdre hullongott, de S. ijesztette, hogy én Szolgabíró vagyok – az Oláh előtt ez a' legrettentőbb név – hogy tömlöczbe veteti, 's feltolatja maga mellé. Egy fertályig vitte bántás és szidás nélkül, de sokat emlegetvén a' Szbíró. Akkor leszállíttatja. Térden állva fogadta-fel, hogy nyúl húst soha sem fog enni. – Vasadon megértjük, hogy a' Sárosiné' szülei a' Püspök' ferdejében vannak. Oda. Sárosi ismét egy szobában hálát,

⁸⁷ [...]edek [Átírás.]

⁸⁸ [A dátum élőféjként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

’s nekem testálja a’ feleségét. „Szeretlek biz én, barátom, ’s tudod hogy a’ kit szeretek, szeretve van.” – 7dben Sárosi Kovácsiban olly rosszúl lett, hogy nem hihetém hogy reggelt éri. Más nap jobban leve, ’s ott elválánk.

11. Csóka János jó a’ Hegyaljai szüretéről, ’s hozza a’ parancsolatot, hogy menjek-fel. 122
A’ Causar. Regg. Directornak parancsolatja érkezék Regmeczre, ’s azt felbontotta Jósi; fizessenek 1068 f 50 ½ krajcárt rabságom’ költségei fejében; holott én mindég a’ magaméból éltem.⁸⁹ De ide számlálák a’ forspontokat, Tiszteinkre tett költséget, fűtést, patikát. A’ Pap látván hogy menni nem akarok, megvallá miért hívnak. Megírtam, hogy tudom, melly rendelés érkezett: de nem lévén elzárva mint 17 holnappal ezelőtt, nem engedhetem-meg hogy testvéreim is fizessék ezt; magam fogom, költsön veendő pénz-ből. – Jól esék hogy írtam, mert Jósi megolvassván, felkiálta: Én ugyan egy xrt sem adok.

11. Köbölkútra, hová Sárosi, vissza vévén Árendáját, már általköltözék. Öt éjszakát 183
töltöttem álmatlanul körülte. 18dban kihozám Váradról Lonovicsot, a’ ki megcsapolta. Vére már kocsonyás volt. Kimondta ez, hogy harmad nap alatt elhal. 20ban a’ beteg kiharancsolta az Asszonyokat. Amici, ugymond, ego bis (usque) cras non vivam. Necessum existimo, ut testamentum faciam. Ekkor magyarul: Ha meghalok, hozzanak-ki Debrből tizenkét deákot, ’s fáklyavilágnál tegyenek-el. – Pap nem kell; csak deák. – Második akaratom, hogy a’ mivel az Ipamnak tartozom, fizettessék-ki. A’ felesége megsejté hogy valaminek kell esni, ’s belopóskodott. Vége vala a’ Testamentom tétel-nek. Szerелеmmel eltölt tekintetet vete feleségére. – Édes barátom, monda nékem halála előtt egy fertállyal, téged az Isten azért szabadíta meg, hogy engem megáldhasson egy illy baráttal. Nekem hagyá feleségét.

Megesék a’ nagy szerencsétlenség, monda 5 óra tájban. – „Mi baj?” – Jaj, az ingembe szalasztottam. Székre kívánczozott. Felsegítették. Bónis szörnyen feldagadt vizellő tag-jához nyúlt hogy magát kiüríthesse. Ne babráljon Ked ott, Anyó! monda Sárosy. Bónis felele, hogy ő az. Már az más! ’s ezen szón elaludt.

23dban temették. 27. én el. 28ban indúltam Regmeczre.

Jósi eleget tüzelte az Anyámat hogy Sárosiné nekem kurvám. Susi húgom küldözgeté hozzá és Julishoz a’ rapportokat. Az Anyám félig hitt, de látván hogy S. halálnak fija, azt hitte hogy házasságról gondolkozom, ’s jónak látta azt.

1802. December.⁹⁰

184

Az vala a’ czél felhívattatásomban hogy Jósi és kedves felesége Semlyénben tölthessék a’ telet, a’ Májusban épülni kezdett új ház ártalmas lévén az ő tüdejeknek; a’ fogságban elgyengült tüdővel nem sokat gondoltak.

Irtóztató esők és sár. Három hét olta kinn nem voltam a’ faluból. 21ben Kázmérba mentem magamat kiszellőzni. 26ban ismét oda. Ott leltem Splényi Manczit, Nánit (később Csörgőné, most Gr. Sztáray Christófnét), és Catont, most Zoltánnét. A’ szegény Marie ezekkel azt hitette-el hogy velem szerelemben van, ’s lyányi szokásként

⁸⁹ értem. [Emendálva.]

⁹⁰ [A dátum élőféjként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

1113 mutatta nekik leveleimet. De ezek a' levélben nem látták a' szerelemnek semmi nyomát. Ellenben együtt lévén itt, azt tapasztalák, hogy valamikor Sophie jött bé, képem egyszerre felvidúlt. Jele, hogy én Susiet úgy tekintettem mint igen kedves gyermeket: de Sophiet becsültem, és talán szerettem a' nélkül hogy tudtam volna. Azonban én még mindég Sárosinén függtem, 's szót adánk egymásnak Pepivel, hogy egyikünk a' másika lakadalmából el nem marad.

27dben Pepi megszólít, hogy más nap vele menjek Kassára. Úgy hívj, mondtam, hogy elfogadom a' hívást. A' Gróf is kér. Levelet írok tehát Regmeczre, 's megyek Pepivel.

Estve Therézhez. Egy szép gyermek körülte fetreng. Ki ez a' szép gyermek? kérdém Therézt. Das sage ich Ihnen nicht, vala a' felelet. Nézem. Auch haben Sie, Gnädige Frau, das gar nicht nöthig. Valóságos képe az anyjának, Gróf Gyulay Ferencznének, az olly sokáig imádott Süssenak. – A' gyermek kifordúl, kérdi ki légyek, 's vissza jó. Herr von Kazinczy, mein Vater hat Ihnen aus Siebenbürgen Complimente gebracht. Er war in der Meinung, Sie seyen in Regmecz: und wollte schon hin: aber man hat ihm gesagt, Sie seyen im Cross-Wardein. – Und von wem denn die Complimente, schöne Comtesse Lotti? – Das bin ich nicht im Stande Ihnen zu sagen; das beste wäre, Sie kämen zu ihm, und holten sie selbst ab. Gyönyörű gyermek! –

Ez nap estve a' fogadóban öszve találkozám Munkácsi Garnizonbeli Hadnagy Szabó Samuella, ki onnan mint megroskadt 's tovább hasznavehetetlen ember haza eresztett. Beszélé, hogy már Hirgeist Ferencz is kiszabadúlt, 's négy héttel azután nyolcz német rab is eleresztetett.

184, 545 29. El Kassáról. Oda érvén túl Beszteren, a' hol az útnak egyik ága Kemencze, a' másik Olsva felé hajlik, meglátok egy hat lovas szekeret. Bevárjuk azt. Susie ült rajta, kit 12 ½ eszt olta nem láttam. Mind áldottam a' történetet hogy egymást el nem szalasztánk.

184 30. Regmeczre.

1121

1803. Januarius.⁹¹

7. Az idősebb és ifjabb Gróf Török József Miskolczra mennek, 's nálunk hálanak. Érkezik Szolgabíró Bárczay Ferencz is. Ez a' bohó ember a' Kalvin Institutióit addig olvasgatá, hogy szörnyű rettegések közzé esett, de rettegései is olly koma-rettegések voltak mint a' hogy ő koma-ember. Minap, ugymond, a' Füzéri hegyekben megfogtak egy Kondást, 's hozzám hozák mint Fő Szbíróhoz. Kérdem a' többek közt: Micsoda vallást tartasz? felel: Ó Kalvinista. Nem elég hogy annak hívnak, mondtam; tudod e mit tart a' Kalv. vallás; 's láttam, hogy egy hiten van Kazinczyval; ő sem tudott egyebet mint azt, hogy egy az Isten. Gondolkozásba estem, 's láttam, hogy Isten uccse igaza van; de hijába, haszontalan! hinni *kell*; mert az ebadtát, pokol is van ám, 's meg van írva, hogy a' ki hiszen, idvezül. Innen az a' következés⁹² hogy a' ki nem hiszen, elkárhozik. Részemről én inkább hiszek, mint elkárhozzam. – A' ki ezt valaha olvasni találja, azt

⁹¹ [A dátum élőfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

⁹² követke- [Az oldalhatáron elválasztott szó vége lemaradt.]

fogja hihetni, hogy ez Bárczay Ferencz Abauj Vármegyei Fő Szolgabíró csak komá- 1121
zott; de ha azt hinné, véghetetlenül megcsalná magát. – De tudod e te, mit hiszek én?
– Tudom. – Mit hát? – A' tanulatlan embert könnyű volt megtéveszteni. Öszvecsókolt.
Édes barátom, monda, örvendj fogságodnak; ez tartotta-meg a' lelkedet; ez hozott visz-
sza az idvességre. – Ez az ember 1768 táján született ember, és érdemes Fő Szbírása
Abaujnak, 's kevésbe múlt hogy 1808ban 's 11ben Diétai Követ nem leve, hogy Protestans
követ is legyen. – Stultorum plena est terra Domini.

19. Kengyel Lajos Szatmárban meghal.

21. Indúlok Semlyénbe. A' Tokaji hegy alatt a' Gerezd fogadóban hállok. 22. Vir-
radtakor indúlok, 's Debrbe hálásra. 23. Semlyén. Itt lelem Virág Benedeknek Kininger
által festett képét.

15. Szláv János elszabadúl. Tavaly Júliusban Bihar azt a' feleletet kapta a' Palatínustól
hogy addig fog tartatni míg megjavúl. – 1794 Decemb. oltá 1801 Júniusáig meg nem
javúlt. Azolta javúla-meg.

Jósi Semlyénben úgy fogad mint ha ő volna minden. – Harmad nap múlva Kőbölkútra
's 30ban Váradra.

1803. Februáriu.⁹³

6. Kengyel Lajost temetjük Csomaközön. Debreczeni Predik. Földvári Ur Predi-
katziót, Sárvári Pál Oratiót monda felette.

10. Kincses Dávid Székelyhídi Felcserrel kivonatom két odvas fogamat. Néki báto- 90
rodom elvágatni czopfomat, mellynek imhol historiája. – Fogságom előtt minden em-
ber czopfot horda, hanemha bárdolatlan Campagnardnak akará magát tekintetni. Én
1789. Júliusban költem-ki ágyamból egy nekem halálössá lehető rothasztó-hidegből, 's
Septberben megkopaszodtam egészen. Midőn hajaim ismét megnőttek, éltem a' beteg-
ség' privilegiumával túl azon a' mint illet, 's gömbelyegen hordám hajamat mint a'
Plebánusok 's Kalv. Papok. Sokan azt mondták, hogy azt coquetterieből cselekszem,
érezvén, hogy a' lobogó haj két füleim közt szebben áll, mint az a' kolbász hátul. Hát
ha ezért⁹⁴ is, azért is cselekedtem, mert így nem kíntott-el a' mindennapi fészülkedés?
– 1794ben némelly Szép-Uracska Budán elvágatta czopfját, 's a' Palatínus leizent, hogy
megnyíreti őket egészen; mert ez akkor Revolutionális fej⁹⁵ jeléül kezde vétetni.
Sententiáink után nekem megizenték, hogy czopfon legyen. Minthogy kezekben valék,
's az okosság azt kívánta hogy magamat bántásoknak ki ne tegyem, megnevelém haja-
mat, 's azt feleltem Nováknak, a' Kapitányunknak, hogy csak eressenek-el, egy helyé-
be hármat hordok. – Visszanyert szabadságom után is hordám még mind eddig. De to-
vább nem győztem. Gróf Berényi György, B. Orczy Józsefnek sógora, ez idén vagy ta-
valy jött haza Párisból, 's gömbölyeg haját 's honaljig érő nadrágot hozza módiba; 's a'
módi lassanként úgy elhatalmazott, hogy már most azt a' czopfot, a' mit velünk olly
tisztetben akarának tartatni, alig lát az ember, 's ha lát, nem nézhet mosolygás nélkül,
's ez bennünket valami igen elmés dologra taníthatna: – arra, hogy erőszak 's parancsol-

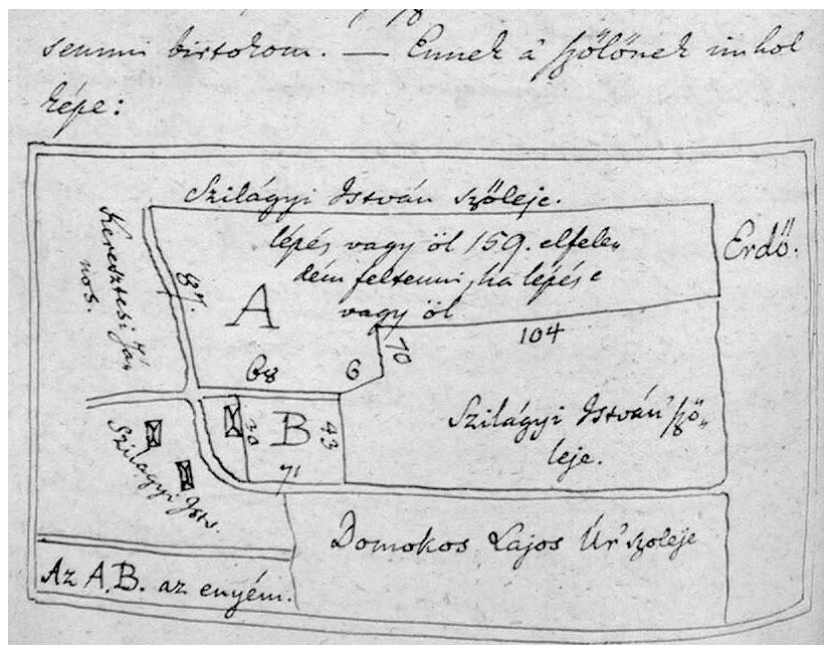
⁹³ [A dátum élőfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

⁹⁴ azért [Átírás.]

⁹⁵ Revolutionáris fej<..> [Átírás és törlés.]

1121 gatás soha sem teheti 's tarthatja tiszteletben azt a' mi nem tiszteletes magában. De némellyeknél maga ez a' Gnóma is veszedelmesnek tetszik. – Feljegyzem, mert talán valaha örülni fog egy vagy más olvasó hogy azt itt leli, hogy a' Párizsból Berényi által hozott rövid haj abban különbözött az én 1789diki⁹⁶ friséremtől, hogy ez az üstököt lefésülte a' homlokon, a' két fül között pedig olly apróra metszetteté a' hajakat, hogy a' bőr is kilátszék alattok.

11. Asszonyám jó Regmeczről Jósival. – A' Hericz által nekünk lefizetett mintegy 15,000 fttal Jósi úgy bánt a' hogy' magának tetszett. Dohányt vett és vétetett speculatióra, marhát, traficált, építette a' Regmeczi házat. Egy gyermeke sem bocsátatott az Anyámnak a' titkokhoz. Én nem kértem semmit hogy ugyan azt tehessem, mert láttam, tulajdon szavokból értettem, hogy ellenzik⁹⁷ hogy valamibe kezdjek, 's Jósi az Anyám előtt mondta, hogy gabona kereskedésbe nem tanácsos bocsátkoznom, mert ő belé veszte; árendába sem (én ezt forgattam, 's kimondtam hogy ezt fogom cselekedni, minthogy Asszonyám semmihez sem ereszt, 's henyén élni nem akarok 's nem is élhetek) mert Jósi declarálta, hogy én nem tudok gazdálkodni. Sok heves disputatióim után,
121, 182 az Anyám a' Jesztrebi kis birtokot, mellyet addig míg fogva valék, Jósinak adta volt, ettől vissza vevé, 's nekem adá. Elébe terjesztettem, hogy miként gazdálkodhatnám én Semlyénből Jesztrebre,⁹⁸ 's kértem, adná nekem vissza, a' mit fogságom előtt bírtam
122, 183, 270 Széphalmon. Arról Jósi hallani sem akara, 's mivel ő nem akará, a' Kólyi szőlőmen kívül nem vala semmi birtokom. – Ennek a' szőlőnek imhol képe:



⁹⁶ 1799diki [Átírás.]

⁹⁷ ellenkezik [Átírás.]

⁹⁸ Semlyénből <Reg> Jesztrebre,

Ezt a' szőlőt 1802nek tavaszáig Balázs István bírta volt. Ekkor kibecsültette az Anyám, hogy nekem adhassa. 525 Rf. 59 xr. volt a' becs. Ezen a' szőlőn kívül minden jövedelmem a' marhából áll, mellyről mingyárt. – Adott ez a' szőlő

1802. – 83 kis cseber bort = 301. Rf.

1803. – 163. ————— = 451. 33 xr.

1804. – 99. ————— = 382. 30.

1805. – —————

a' szőlő pásztor fizetése 4. májás, 1. kenyér 1. font szalonna.

1806. Martiusban az Anyám ezt vissza vevé minekutána és Széphalomra jöttem által, 's ezt a' Kólyi szőlőt a' Jósi akkor két esztdős fijának adta-által. A' Miklós fiai és az enyém nem bírnak szőlőt: igen a' Jósié.

MARHÁIM

Elfogattatásomkor maradt a' mint itt következik:

Czugbeli gyönyörű Postilion, pely, holdas homlokkal, N^o 4. – A' Belgrádi zsákmány csödör, mellyet egy megszorúlt Tisztól 27 aranyan vettem-meg. Leküldöttem a' Nagy Anyám Semlyéni ménésébe. Ez a' jó Asszony meghala fogságom alatt, 's mihelytt meghala, a' ménes eladattatott, Jósinak igen bölcs tanácsából. – Szürke Belgrádi kancza. – Ennek fija. – A' Kályon vett ló. – A' Mufti Belgrádi herélt. – Mindössze 9 lovam.

Vissza jővén fogságomból ezek közzül csak a' Muftit kaptam-meg. De helyébe a' Postilionnak két vad Moldvai kanczát 110 fn vett az Anyám, a' két másik lovat (két fakót) a' Felső Regmeczi Zsidótól és az Ujhelyi vásárban vevém.

TEHENEK, 1794. 1., Bojta 4 esztdős. – 2., Vendula, 4 eszt. – 3. Vidlás 4 eszt. – 4., Kicsiny, 4 eszt. – 5., Polcse 4 eszt. – 6., Muma, 5 eszt. – 7., Zsidovcsa 5 eszt. – 8., Szőke 3 eszt. – 9., Rongyos 3 eszt. – 10., Szarvaska, 3 eszt. – 11., Malucska, 3 eszt. – 12., Bogár 3 eszt. – 13., Hegyes, 14., Szarvas, bicsok az az tinó, és két darab 1792beli borjú.

Ha ez a' jó testvérem 's tútorom csak ezeket nevelgette volna azalatt, 's visszajövet-elemkor kezembe adá vala a' procreatiót vagy az eladattaknak árokat, mire fogék mehetni? Került e az én fogságom annyiba a' mennyit⁹⁹ lovaime, teheneime 's sertéseime béhozhattak volna, ha az öcsém mind azokat magáéivá nem tudta volna tenni.

Ezek helyébe nékem az Anyám 1801. Aug. 4dikén 1. bikát, 11. üszőt és 12 harmadfű tinót ada. Az üszők esztendő múlva ellettek legelőszőr.

BIVALYOM vala elfogattatásomkor három tehén: egy 3 eszt. 2 pedig 2 esztdős. Fáy Mihály Urtól cseréltem egy kocsiórt.

1804ben az Anyám Septemb. nékem egy tavalyi üsző borjút ada. Az anyját két borjával Álmosdon vevém az Anyám pénzén az Anyámnak, parancsolatja nélkül 51 Rt. 30 x. Febr. 18d. 1802.

Mennyi disznóm volt, nem lelem a' jegyzést. De elfogattatásom előtt 200 f. árát adattam-el¹⁰⁰ Jászón. Akkor igen olcsó lévén még minden, hihető hogy az 30 darab is volt a' mit eladaték, 's a' nyájon meg sem látszott hogy híja van.

Kaptam 1801. az Anyámtól ezek helyett 6 ellő koczát, 13. 2 eszt. süldőt, 1 esztdős kant, 20 idei malaczozt.

⁹⁹ a' mennyib[.] [Átírás.]

¹⁰⁰ ad[...]/am-el [Átírás.]

1121 Juhom fogságom előtt nem vala. Az Anyám azt is vétete most, 84 fiatal darabot, 's azt¹⁰¹ a' nékem szánt, 's általam el nem fogadott Jesztbre parancsolá József Úr, nékem és minden testvéreimnek Urunk. Mint bána a' juhaimmal, látni fogjuk 1804ben Octob. és November havaiban. – Melly istentelen, melly útálatot érdemlő ember az, a' ki fogságból haza szabadult testvérével bán így! Még mindég remélte hogy elvétetheti velem azt a' Kisasszonyt, a' kiről feljebb szó volt. Meglett embernek nehéz egy gyermek' muzsikája szerint táncolni; hát ha még a' tanács bolond tanács. „Melly kevélység van a' bátyámban! így kiáltoza-fel azt mondja hogy nem illik *ÓHOZZÁ!!!* pénzért házasodni.” – Én vagyok e valyon bolond, vagy az a' ki engem meg nem ért?

Látván kínoztatásaimat és hogy semmi Remonstratióim nem használnak, mert Jósi az Anyámnak azt tanácslá, hogy ezután ne is feleljen szavaimra, hanem tegye a' mit ők ketten elvégeznek, Febr. 12dikén én Barna István Semlyéni embertől az Anyámnak 's Jósinak hírek nélkül de Semlyénben létekbem, megvettem 3 tehenet, 1 bika süldőt és 1 rugott üsző-borjút 200 Vf. Szellő Ferencztől egy 2 eszt. tehenet 22 ½ Vf.; Nánitól egyet 25 f 30 x. Midőn az Udvarra behajták a' Barnától vett marhákat, kérdi az anyám, micsoda marha ez? Feleltem, de nem akarva kínosan, hogy én vettem. Jósi szemtelen vala belé avatni magát, kiment, visszajött, 's sarcasticus nevetéssel mondta, hogy jól meg van adva az ára; tudnillik hogy éreztesse velem és kivált az Anyámmal, hogy *nem tudok venni*. Pedig ez a' marha volt a' gulya dísze. Én rajtok sokat nyertem, 's Kövér Imrétől kölcsön vett pénzeket megfizették gazdagon.

Ide vetem, hogy Jósi az Anyámat arra vevé, hogy a' Hericztől kapott pénzen vegyen az Anyám is ezer ft. ára,¹⁰² ő is ugyan annyi marhát a' Debr. vásáron. 2000 forintot tehát belé tettek; nem tettek az én számomra is. A' marha mételyes volt, 's mind eldöglött azon esztben. Az Anyám megszánta, 's oda engedé Jósinak a' tőkepénzt.

18. – Asszonyám Debrbe. Viszen engemet is. Domokos Lajos Urnál megszállunk, 's ott hálunk, sőt ott ebédlünk más nap is. – Az öreg Úr ebéd előtt pipázgat, és nehezteléssel fakad-ki Kant ellen. Tisztelettel hallgatám szavait, 's az öreg Úr tudta, hogy én nem vagyok az, a' ki mást ingereljen, leginkább nem pedig egy illy korú 's tekintetű rokonomat. – Uram Bátyám, mondék, nagyon haragszik Kantra. Megenged e nekem, ha bátor vagyok kimondani, hogy az ellen haragszik, a' kit minden bizonnal nem ismér. – Meghökken. – „Csak ismerem annyira, hogy reá nagyon haragham.” – Úgy ötlet nagyon illik ismerni. Én megvalloam pirulás nélkül, hogy ötlet nem ismerem, mert a' kik ismerik, azt mondják, hogy három négy eszt. kell míg a' Kezdő annyira jut, hogy megérthesse; nekem pedig annyi elveszteni (az az más tárgytól elvonattatni) való időm nem vala. De kettőt hármát populáris írásai közzül olvasván, 's felette szépeknek 's igazaknak találván, a' szerint ítélek nem populáris írásai felől mint Socrates ítél a' Heraclitus' érthetetlen írásai felől: „A' mit értettem, mind igen szép; 's innen azt húzom-ki, hogy az is szép lehet, a' mit nem értettem.” – Igen, de bántja a' Vallást. – Én olyanra nem akadtam populáris írásaiban. Igaz, hogy a' *Streit der vier Facultäten* nevű

¹⁰¹ most, 87 <...> 's azt [Átírás és törlés fölé írt javítás.]

¹⁰² árá<t>, [Az ékezet törölve.]

munkában az Izsák' parancsolt megáldoztatását Mythosznak nevezi 's állítja, de azzal még vallástalanságra senkit nem vezérel. Én magam is azt hiszem, hogy nem árt hanem szolgál a' Vallásnak, a' ki liberális lélekkel bán annak tanításában. Itt elbeszéllem a' mi következik: 1121

Még 1794 előtt egy téli estve Regmeczen a' kandalló mellett ültem. Egy Felső-Regmeczi születésű 70 esztős Insurgens (Horváth Ferencz) kit az Anyám házában tartott, elúnván magát, megszólít, beszélne nekem valamit abból a' Németből, melyet akkor nap olvastam. Az a' *Német* nem olyan könyv volt, a' miből neki lehetett volna beszélni, 's a' helyett egy Bibliabeli történetről gondolkozám, melyet neki elbeszélhessek. Az Abrahám áldozatja juttat eszembe, kevéssel azelőtt olvasván azt Metastasionak írásaiban. Az Öreg nem szólt, de nem is tekintett reám, hanem haragjában egy két hasáb fát teve fel a' tűzre. – Mi baja Kendnek, Öreg? – Nem felel. – De szólljon Kend, mi baja. – Ej, Uram! az Istennel nem jó bolondozni. – Hogy' érte Ked azt? – Hogy' parancsolt volna az Isten olly bolondot? – Az Isten nem akarta, hogy Abrahám a' maga fiját megáldozza, csak próbálni akará a' hitét. – De Isten uccse, tudta azt az Isten próba nélkül is. Hát ha valami hunczfut rá fogná hogy az Isten azt parancsolta, hogy ölje-meg a' T. Ur a' T. Asszonyt (az Anyámat), hinné az Úr, hogy az Isten parancsolta? – Elhűltem édes Uram Bátyám, hogy a' józan ész hogy tud triumphálni minden hibás vagy akarva gonosz Institúción. De már csak elmondom az egész történetet. Nem magyaráztam tovább az Insurgensnek semmit, tudván, hogy ha majd a' szomszédunkból egy korhely Pap hozzánk jön, igen rendesen feslik-ki ez a' dolog. A' Pap (Deli László, Legényéről) előjőve. Asztalnál ülénk, az öreg Insurgens pedig a' szomszéd szobában evett a' kandallónál. Én kértem, beszélne-elő az Ábr. történetét; egy környüállásra nem jól emlékezem, 's a' Pap szokott szelességével mondá-el a' mit Bibliájából tud. Imhol jó Horváth Ferencz, felemeli a' Papra karját, 's fenyegeti, hogy ha magát Pap létére meg nem becsüli, 's az Istenből tréfát csinál, beadja a' Visitatiókor az Esperesnek, 's dókáját körülnyirbáltatja. A' Pap reá rivalkodik az Öregre; ez felel: régen tudom én Kend felől Tiszt. Uram, hogy Kendet egy kulacs borral Újhelyig is el lehet csalni; de illyen amollyan teremtetét etc. etc. etc. Illyen hecz volt az a' melyet Horáth beszélt: Proscripti Regis Rupili.¹⁰³ – Ezt a' történetet Kant Mythosznak nevezi, és ha Mythosz képében adjuk-elő, Horváth Ferencz rajta nem fog megbotrálni. Domokos azt felelé, hogy az nem vala Mythosz, hanem formális akarat, noha megváltoztatott akarat. – Elborzadtam. – „Hogy atya ölje-meg fiát? lehetetlen!” Domokos: Azt nem mondhatni; ember nem ítélt az ember relatiója felől az Isten eránt és megfordítva. D. még érthetlenebbül magyarázta érthetetlen szavát, 's azzal rekeszté-bé, hogy ha ez mythosz volt volna, Szent Pál nem mondhatta volna: fides Abrahamæ imputata ei est in justitiam. – Az Isten mentsen-meg mindent az illyen theologusságtól.

24. Falkenhausen Váradról jó. Ez egy Hohenzoller Regementjebeli szép növésű 's színű Hadnagyocska. Sophie Szatmár Vgyében Sárközön mulatott B. Wécsey Miklósnénál 's gyermekei közt, mind a' közel rokonság mind a' Wécsey és Törökné által óhajtott Pepi és Miczi házasságok miatt, 's Falkenhausen az Obersterével 's más Tisztekkel oda kijárt, 's Sophiet megkedvellé. Tudván hogy én a' Kázméri házzal jól

¹⁰³ Ruzili. [Emendálva.]

1121 vagyok, 's Sophiet testvéri módon szeretem 's igen becsülöm, sokat beszélle velem Sophieről. Sophie is azt hitte, hogy én Mariet melegebben nézem mint csak baráti indulattal, ha a' Marie álmai talán nem egyebek is mint álmok. Szó lévén Sophie, és Falkenhausen közt rólam, Sophie elbeszélé akkori szövetségünket mikor ő én pedig talán 28 esztendő valánk. Én Sophiet vexáltam, monda Falkenhausen, hogy ő utoljára is tiéd lesz. Sophie megvallá hogy becsül, megvallá, hogy őtet ilyen culturájú 's hajlandóságú férj boldoggá tehetné: de hogy én legyek valaha férje, azon jó kedvvel kaczaga. Az Istenért, monda F, érezzd annak a' jó leánynak az érdemét, 's lépj-fel nála. Irtóztató volna látnom, hogy azt valami érdemetlen ember kapná-el.

27. Uza Pál barátom eleresztetik Munkácson. Ő vala utolsónak hagyva közöttünk.

1803. Martius.¹⁰⁴

5. Váradra Gyűlésre. Dienestől értem hogy Úza is szabad. – 6. Szláv Jánost Dienesnél látom-meg. – 7. Szláv Györgynél ebéden a' Franciscánus Lovasi Benedek testvérevel, ki Szalontai Notárius.

9. Rhédeynél ebéd. Ott Gróf Was Daniel és Gróf Gyulay Ferencz, a' szép és jó Süsy férje.

10. El Váradról.

14. Klopstock meghal, Hamburgban. – Éjszakára Piricsére Erős István Úrhoz, ki nem vala a' háznál. Itt lelem azt az exempl. Adolfs Briefe nevű Románt, mellyből Bácsmegyeimet fordítottam volt. – 15. Ebéd Bakta. Gróf Teleki Jóska, Lajosnak fija, most Szerencsy Fanninak férje, itt van, 's Bárczay Nánival gyűrűt vált. Ez most Beck Pálné. Jegyben vala elébb Báró Wesselényi Jóskával, azután Gróf Rhédey Lászlóval, 's irtóztató sereg kérőknek neveik valának feljegyezve szellőztetőjére (Fächer), mind addig, míg olly legény lépe-fel, a' kinn Náninak a' fortélyos anyja sem adhata-ki. – Sajnáltam ezt a' szeretetre-méltó Telekit, jól tudván, hogy ő is kudarczot vall, és hogy e' házhoz csak a' pénz és birtok reméllése 's nénjének Gróf Teleki Katonnak, Tisza Lászlónénak tanácslásai vonszották; 's az a' kívánság támada bennem, hogy bár csak Szerencsy Fannyt venné inkább. Hogy a' tanácsot neki nem adtam, felőlem kiki felteheti. Látni fogjuk későbbben, mint leve-meg ez a' házasság.

Teleki emlékezek, hogy én 1790. az ő bátyját 's nevelőjét, a' Koronaórt és Ugocsa Fő Ispánt, kit mi portentum eruditionis-nak néztünk, miként akasztám-el tulajdon asztalánál. Az nem vala nehéz, mert ez irtóztató paradoxus ember volt.

21. Úzát Debreczenben ma látom-meg.

23. Báró Vay Miklóssal öszve jövök az Examenben, 's 24ben nála ebédelek. Kivévén azon kevés pillantást, a' mellyet tavaly Octoberben vele a' Debr. bálban töltöttem, kiszabadulásom olta itt látom először.

¹⁰⁴ Martus. [Átírás. A dátum élőféjként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

1803. Április.¹⁰⁵

1. Emődre küld az Anyám, a' Regmeczi Executionálist Consil. Fáy Barnabás Úrtól kivenni. – Debreczen felé veszem útam. E' tájat most látom először. A' Polgári Notárius Szabó János megtudván ki szálla-meg a' Folyás mellett, így hívják a' vizek mellett lévő Fogadót, bejő hozzám, 's minekelőtte észre venném, kezemet megcsókolja. Egy ember, ki passusommal járt vala más alkalmatossággal, beszéllé, hogy midőn ez a' Notárius meglátta passusomon nevemet, azt felsikoltva csókolta-meg. Lehet olly Olvasóm, a' ki ezen mosolygani fog és engem hiúsággal vádol az efféléknek feljegyzéséért. Én tudom mit cselekszem, ha ő nem tudja is midőn rajtam mosolyog. – Nagy a' romlottság mellyben élünk: de az Istennek még vannak hívei. Hát ezt megérti e a' mosolygó? vagy ezen is mosolyg?

3. Még soha nem láttam Ónodon a' Kastélyt, és így meglátogatám Gróf Aspremontnak Praefectusát Bukovics Urat, a' ki minden szobában elhord. Vernétnek szép számú régibb metszésű rezei. A' folyosón egy olajfestés, mellyet Aspremont egy Emigránstól veve: a' Revolutio dűhe, ollyformán, mint az *Inkák* előtt a' Religio fanatismusa. Csudálni lehet hogy gazdag ember olly keveset költ mezei lakása' ékesítésére. – Solcán betérek B. Vay Miklósnéhoz. Otthon férje is; marasztanak, félek¹⁰⁶ elszalasztani Fáy, 's nem maradok. Megtudván Miskolczon, hogy Fáy Emődre csak 7dben várattatik, vissza Zsolczára. A' Báróné mutatja azon Elaeagnust, mellyet 1793. én ülteték.

4. – által Consil. Vay Józsefhez. Ebédre Forró; éjsz. Ruzska.

Gróf Károlyi József sebet kapván duellumában egy asszony miatt, meghal Bécsben.

5. Kassára. – 6. Meglátogatom Consiliárius Fáy Agostonnét, a' Báróvá lett Sághy Mihály leányát, kit¹⁰⁷ 1794 olta még nem láttam. Erről alkalmasabb helyem lesz szólni midőn Kassai lakásom' esztendejét írandom-meg. Legidősb leánya Miczi fogságom alatt Gróf Csáky Imréné leve. A' Consiliariusné maga is szép test vala még; a' leánya pedig szépen kifeslett. Igen kedves dolog vala a' Consilnénak megjelenésem, nem magamért, – ő ritkán örült annak a' kit meglátá; hanem önn magáért. Hosszas praebulum után, mellyet mindenkori hangjával vonatva tett articulatioval mondogatott, kért, szólnék a' Sógorommal Krainik Úrral, hogy Miglészi Portióját engedje neki, hogy a' második leánya Kriska, ki fogs. alatt B. Palocsayné leve, ott lakhasson, mert az öreg Palocsay neki és férjének nem ad jó lakást. Megígértem, hogy parancsolatját a' Sógoromnak megviszem; de hogy annál fogatosabb lehessen kérésem, engedje kérdem, miért kell épen Miglész annak az Ur gyermekének, a' ki annyi jószág közzül Miglésznél kedvesebb lakót 's hasznosbbat is adhat. A' feleletből láttam, hogy az ismét valami Macherség, 's szemem akaratom ellen a' szép Csákynéra reppent. Ky! monda a' Consiliariusné, ne nézzen oda míg kérésem tart; azután nézze a' meddig kell. Lehetetlen vala nem kaczagnom, 's minthogy az illy könnyű gondolkozású anya nem érdemel egyebet, könnyedén vevén tilalmát, 's dicsértem Csákynét. Jaj! kiálta lassú hangon; meg találja hallani Csáky. Ez a' lassú kiáltás mutatja hogy a' hiú anya még örült ha a' ma-

¹⁰⁵ [A dátum élőfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

¹⁰⁶ marasztanak, <mert> félek

¹⁰⁷ leányát. <Ezekről itt> kit

1121 gasztalók, a' csudálók, a' Csáky' nyugodalmát felháborították. – B. Vay Miklós Kassára jött 's velem öszve akadt. Nem emlékezem meddig ment és hova indúlt.

7ben estve Miskolcra értem. Alkonyodáskor akarék menni, és nem elébb a' világtalan Gr. Török Józsefhez, hogy lássam, reám¹⁰⁸ ismer e hangomról; mert ha nappal menék vala, valaki megláthatott 's neki még m'g beléptem b'jelenthetett vala. Köszönésemre ez vala szava: Hozott Isten, édes Öcsém! innen ugyan Isten uccse el nem mégy, nálam kell hálnod. Ott háltam. –

8ban Dr. Benkőt látogattam-meg. Ez az ember kiment Belgiumba, Predikatorságra készülvén, vissza jövőben elfogyott a' pénze, 's Bécsben Pápastává lett, 's Orvosi tudományra adta magát. A' félszeg felvilágosodás az embert gyakorta megtéveszti. Micsoda fej az, a' ki látván a' mit lehet, Protestánsból Pápastává lesz. Ez Szabadság és Vizsgálás vallásának nevezgeti¹⁰⁹ magát, és bizonyos tekintetben még az, 's ha nem az, az lehet: amaz parancsolás' vallása; abban az atyai hatalom is kötve van; nem nevelheti gyermekeit a' mint akarja, 's legveszedelmesebb az hogy tettetést sanctionál és libertinismusra nyit útát. Nagyot vét az a' Protestáns a' Haza ellen is a' ki vallást cserél. Tanúlja a' Nemzet' historiáját, 's theologia nélkül sem hajlik más vallásra. – B. nem jó férj, nem jó atya, nem jó barát, de tiszta fő, tud és lát. A' pénz' szeretete és a' kislelkűség elfojtotta benne a' jót. Elbeszélém neki hogy Kufsteini fogságomban valamit vásároltatván, az ő Ephemeriseinek két ívébe takargatta a' portékát a' Kalmár, 's a' két ívet emlékezetül félre tetvém. Könnyű képzelni, mint örültem midőn ott juta kezembe egy hazámban írt munka levele 's egy olyan ember munkájának levele, a' kit ismertem. – Azután Szrógh Samuelt látogatám-meg. Szörnyű pedánt módú, magát elhitt, de nem rossz ember. Millyen sületlen verseket ír, sokszor bizonyították a' M. Kurír újságlevelei. Óváry Lászlónak házánál lelém a' Fő Notár. most Ord. V. Isp. Ragályi Istvánt, Óváry Miklósnak látogatásán, ki most a' László házat bírja. Kapitány Mariásy Istvánnál ebédlek, 's dél után ki Emődre. Consil. Fáy Barnabás, az Asszony (Szily Kisasszony) és az Emődön lakó Fáy János együtt voltak. A' Consil. azt felelte hogy Pesten vannak az írásai, 's fogadta hogy ott fogja kidolgozni. Ekkor nap a' Tisza partján háltam. 9ben Debr. a' fejez lónál. Sárosiné talán Januar. olta Debr. ben a' Rhédey háznál lakik már.

10. Husvét első napja. Dienes Semlyben. Bilyagozunk más nap.

14. Kis János' levelében Berzsényi Danielnek némelly verseit küldi. – Az öreg Sinai
680 Miklóst megüti a' guta. Ezt az embert rég olta gyötröm már kéresemmel hogy a' Sylvester Magyar Grammaticáját számomra írassa-le. Igéri, de nem teljesíti. Reá bíztam, fogadna Íróts erszényemre, 's dolgoztassa tulajdon szobájában; így nem félhet¹¹⁰ a' könyv' elvesztésétől. Nem lehete vele boldogulni.

24. Ma mennydörög először. Vissza jövőn Álmosdról, a' Selindi hídon olly rettenetes szél veve elő, hogy kocsim lovastúl együtt kevésbe múlt hogy a' gátról le nem esett. Fejem felett tört öszve a' vén fűz gallya.

25. Moszkva hurut (Influenza) kínoz. Nincs theatrum. Csipás szemem miatt nem mehettem bálba; szemem a' gyertyavilágot nem tűrhette.

¹⁰⁸ reá [Emendálva.]

¹⁰⁹ nevezheti [Átírás.]

¹¹⁰ fél./het [Átírás.]

28. Péchy Imre bátyám 700 ftot kölcsön, hogy a' Kamarát kielégíthessem. – Major Poroszlai Sárosiné körül forog, de ő nekem nem veszedelmes. 1121

30. Dr. Szent Györgyi ma lép-fel legelőször Sárosinénál. Az előtt való estve engem küldött oda hogy kérjem menjen hozzá, hogy ismeretségét tévén Ordinariusává lehessen, 's hogy kevesebb embarrával menjen véghez a' dolog, én lennék jelen, mikor nála lesz.

1803. Május.¹¹¹

4. Az Anyám parancsol, hogy menjek Pestre, 's sürgessem az Executionálist. 670 Sárosyné nincs Debreczenben, és így időmet barátim közt töltöm. Sinait ágyban lelem. Megértvén, hogy Szikszai György a' sok imáds. írója, 's egyik dolgozója a' Debr. Gramm.nak, közelget a' halálhoz, meglátogatom. Sinai felől vala szó. Én azt a' tanult embert fizettettem volna igen gazdagon, ha a' Superintendia erszényével kéjem szerént bánhattam volna, de dolgoznia kellett volna szünetlenül, mondám; 's nagyon sajnáltam midőn egy nap hozzá menvén láttam hogy egy Anglus in folio könyvben a' Jézus Kristus halála felől való Predikatiót olvasta. Szánt-akarva mondám ezt, hogy lássam mint veszi Szikszay. 'S midőn ő a' dolgot mentette, azt felelém, hogy Sinai erről úgy tud elmélkedni mint az Anglus; elmélkedett volna tehát felébredtekor, elalvása előtt 's a' pihenés' órájában: de nem vonta volna el idejét a' köz haszonra való igyekezetektől. Szikszai nem ellenkezett, de Dr Szent Györgyinek ezt felpanaszlotta, de igen igen mérsékelve. – Ezen egy alkalomnál több ízben nem láttam őtet.

5. Szoboszlón Fő Kapitány Jablonczayt és Ormós Andrást a' volt Professort itt Predt látogatám meg. Ez veje vala Weszprémynek. Kérésre ki tépte a' Magy. Museum füzeteiből azt az egynehány levelet, mellyre tulajdon kezével írt holmi toldalékot, 's a' mellyen az én nevem is előfordúl, minthogy W.nak beszéltem, hogy a' koronát 1792. a' mostani Királyunk' koronázása napján az ebéd alatt teljes tetszésem szerént láthattam, – 's ezen leveleket nekem adá Ormós, olly könnyen mintha tőle egy szippantásnyi tubákot kértem volna, 's szörnyű vad hangzású csudálkozással nevetett – volt Professor! – hogy én micsoda curiosus vagyok, hogy az afféléken kapok.

Karcagon betértem a' Predhoz Ácsi Péterhez, egyedül hogy új embert láthassak. Ez tőlem érté Sinainak gutaütését, 's látván hogy igazságos vagyok szánni sok bántatásiért, ömledező szívvel beszélt, hogy ő egyike a' Sinai legforróbb tisztelőjének.¹¹² Sinait az ejté¹¹³ a' Domokos Lajos partiájának gyűlölségébe, hogy meghalván Szathmári Paksi István Superintendens, 's látván a' Papok, hogy a' Világiak vagy erőszakkal vagy ravaszsággal olly Superintendenst akarnak tenni, a' kivel¹¹⁴ kéjek szerént bánhassanak, jónak látták ezeket megelőzni, 's Sinait választották-meg rend és szokás ellen. Ez által a' Hierarchiát gyűlölő fél még dühösebb antagonismusra gyűladt. Jól tették, hogy más Superintdt választottak; Sinai nem volt arra való, de nem kellett volna Sinait halálíg ül-

¹¹¹ [A dátum élőfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

¹¹² tisztelőjin/..]. [Átírás.]

¹¹³ tevé [?] [Átírás.]

¹¹⁴ a' kikkel [Emendálva.]

1121 dözni, koplaltani, 's barátjait eljeszteni, hogy ezt ne is táplálják, ne támogassák. Ez a' bántás Sinait arra dühítette, hogy panaszát az Udvar elébe hordá, hol végre is megbukott, noha a' Cath. Clérus segítette. Becsülni lehet Sinaiban, hogy Pápistává nem lett, sőt a' Protestantismusnak védelmére a' Magy. Országai Ref. Historiáját 's a' Bécsi Béke Actáit Bocskay Testamentomát vagy ki is adta, vagy csak írásban hagyta. Minthogy a' Reformatio Hist. MSát sem Cancellárius Gróf Teleki Sam.nek sem nekem nem engedélemásoltatni, nagy kísértetbe jövék egykor, megpillantván azt szobájában, hová én felléptem, azt gondolván hogy ott vagy, hogy ellopom, leíratom, 's visszaküldöm. Nem akartam ezen erőszak által megbántani a' szegény, eleget szenvedett Öreget, 's örülök hogy a' jó de¹¹⁵ nem szabados tettet elmúlasztám.

Uj szálláson míg nekem lovakat hajtottak, meglátogatám Gróf Teleki Lászlót, Jósefnek fiját, most Tabulæ Bárót és Somogy Vármegyei Administrátort. Szép és igen derék feleségével Báró Meszáros Jeanettel lelélem öszvefonva midőn felléptem. – Éjsz. Török Szent Miklós.

6. – reggeli 9 órakor Szolnokra érek, 's körül járom a' soha nem látott helyet. Wollnhofferné szül. Rudnyák¹¹⁶ 's Beothy Victoire Miklós öcsém felesége, semmit sem tudván hogy jövök, 's mulatságból be Szolnokra, 's meglátván kocsimat, inasomat, tudakozzák, hol vagyok. Végre rám bukkannak. Viki félre vonja magát a' szekérben, 's Wollnhoffernével kiáltatja nevemet. Soha sem tudtam mit jelent ez. Végre a' hamis Viki elneveti magát. Halász kalyibákba, kecségézni. A' második kocsiban Rudnyák Tóni és Gálné, a' harmadikban Wollnhoffer és Miklós. – Abonyban engem Wollnhoffernéhez szállítanak. De visitre által megyek Veres Sándor Úrhoz, Consil. Bóthy Jánosnének második férjéhez. Ez a' véghetetlen kecsű már vénülni kezdő 's beteges Asszonyosság még most is sok bájjal bír. A' testvére Obristlieut. Baranyi¹¹⁷ Ur szép ember. – 7d. Pilizs ebéd, éjsz. Üllő.

705, 1128 8. korán reggel Pest. – Az Orczy kert előtt kiszállék. Még nem láttam ezt soha. Bernhard Petri rajzolta 's építette. Nem letem benne annyit mint vártam. Bokrai sok helytt magasra nővő fákból vannak ültetve, 's így a' ki köztök sétál, nem zöld árnyat lát hanem holt ágakat. Az Influenzában olly rosszúl valék, hogy egész nap kelle feküdnöm. Már égtek az úczalámpák, midőn felköltem 's megmásztam¹¹⁸ az 1795 olta nem látott Budai hegyet. Végig kocsiztam a' Vár úczájit, borzadással mentem-el a' Franciscánus Klastrom és a' Gárda¹¹⁹ Kazárma előtt; végig kocsiztam Pestnek is néhány úczájin,¹²⁰ 's vissza a' fejer farkashoz, hol mindég szállani szoktam volt.

9. – Első kimenetelem Virág Benedekhez, ki ekkor a' Servíták' Klastromában a' B. Orczy háza és az Invalidusok közt, tartá szállást. Tizenegyedik esztendeje hogy ötlet nem láttam. Egy kövérke barna hajú 's szemű ember, ritkúló homlokhajjal. Beszéde cabinet-tónusú alig érthető hang. A' legmonosyllabúbb ember a' kit ismerek, de a' rövid beszédből ki-kicsap a' lyricus tűz. Még szeretetre-méltóbb ember mint a' millyen

¹¹⁵ ne [Átírás.]

¹¹⁶ [A „Rudnyák” után hely van kihagyva.]

¹¹⁷ [A „Baranyi” után hely van kihagyva.]

¹¹⁸ midőn megmásztam [Beszúrás a sor felett.]

¹¹⁹ Klastrom <előtt> és a' Gárda

¹²⁰ úczájit, [Átírás.]

Poeta 's Író, noha az Íróban 's Poetában kiismerni az embert. Kíninger által festett képe, melyet én mentében metszetém Neidl által rézben, alkalmasint eltalálta őtet. A' rezet Virágnak ajándékozám, 's ő merő modestiából alig nyomtattata többet 20 darabnál, akkorára tartván a' rezet, mikor verseit újabban adandja-ki; azonban neki jöve 1810. a' Septberi gyűlés Budán, 's azt elolvastotta, úgy hogy a' lenyomott réz most már a' legnagyobb ritkasága a' Collectoroknak. Kocsira ültem vele, 's bejáránk ismét Budát, a' Bécsi kapun kimenénk a' rétre, a' Város-Majorba (ez egy Múlató) a' Haynóczí sírjához mellynek nyoma sem vala már, 's azon kertekbe, mellyeket hírek után valamiknek véltem és épen semmiknek találtam. Hirgeistnél nem lelém Ninyt; ez már akkor 671
Prónayné vala titkon, 's Bécsben lakott, hogy Simonnak atyja, B. Prónay László Exc., el ne keserítessék. A' fíja, Ferencz, Cseh Orsz.ban vala Gróf Deymnél. Erről más helytt. – Betérvén Liedemannak boltjába, B. Podmaniczky László, férje Radvánszky Charolinának, a' Theréz és Polyxén nénjeknek, megszólít 's hív Aszódra. Szegény ember, azalatt míg Júniusban Bécsből vissza tértem, megholt. – Meglátogatám Stundert, a' Festőt, ki most az Ürményi Palais felső során tarta szállást. – Meglátogatám Prof. Révai Miklóst is, régi barátomat, de a' ki eránt nem mertem magamat igaz színemben mutatni, félvén a' Papi ruhától, melyet a' ki¹²¹ hord, ha betegség 's erőtlenedő öregség lep-meg, igen gyakran megváltozik gondolkodásában. Révainál ezt azért tettem-fel, 670, 704
mert ő a' miolta nem láttam, külsőjében hasonlatlanná leve magához. 1786ban midőn Győrött láttam elsőben, egy gyenge növésű, magas ember, igen széplobogású hajjal, kedves képpel: most egy gömbölyeg kecskeparókával, elfonnyadva, nyálkás hússal 's bőrrel, 's ki fogyhatatlan panaszaiban. – Prof. Schedius a' legforróbb barátsággal fogadott. (Azalatt míg fogva voltam, Dienes öcsém Pestre ment-fel, 's billétet kapott a' Haydn Schöpfungjának láthatására, hallhatására, melyet Gróf Széchényi Exc. hagyta a' maga házánál játszani. D. nagy kedvellője a' Musikának, 's tudván hogy a' szokásként sok Halló fog itt is megjelenni, a' kinek semmi gondja nem lesz a' musikára, hogy annál csendesebben hallhassa ezt a' remekét a' Tonkunstnak, a' hátulsó székeken vett helyet, Schedius épen a' falnál. Sch. vette észre a' D. mozdulásait, 's azt gyanította hogy D. valami olyan Musicus, kinek nevét illő lesz megkérdeni. A' mint D. neki magát megnevezi, Sch. felsikolt örömeiben, úgy hogy a' közel-ülőök reá pillantottak. – Így jára D. Gróf Fekete Jánossal a' Generalissal is talán 1795ben. „A' Kazinczy név, ugymond a' Generális, az Úr testvére' szenvedési által által van adva a' halhatatlanságnak.” – Ember, a' ki ezt olvasod: *hiúságból* írom e ezt itt, vagy valamiért egyébért? A' görög szóbeszéd a' felejtteni nem tudó vendéget gyűlöltető: én azt gyűlölöm, a' ki midőn fenntebb ok kívánja hogy szöjjön, modestiából vagy prudentiából (két sokszor predikált szó!) hallgat.) Schedius így fogadta több rabtársaimat is. – Prof. Schwartner, a' Statistica Írója, az Universitas' piaczn akadt öszve velem. Nyájasan fogadott, de hallgatva sétálgatánk egy darabig egymással. Küszködött benne a' jó Isten a' rossz Istennek. Ismeri ő mind a' kettőt, 's mikor jó emberre akad, kéteskedik, ha az őbenne a' jó Isten barátját nézi e, vagy a' rosszét. A' szabadság' fíjai és a' Patrioták előtte gyanúsok szoktak lenni. Én vele hajdani tónusomban beszélek, és mint az, a' ki tudja, hogy a' ki magát ördögnek adta, ha kis ujját nyújtotta is neki, egész karja szakad utána ha ellenkezik. –

¹²¹ mellyet <az> a' ki

546, 1128

10. – Űza barátom Pestre jó. Elvezettem Stunderhez, 's festettetém. Annyira el van találva, hogy midőn 1805. Martiusban Váradról kijöttem 's kocsim üvegét leeresztettem, a' szobaleány felkiált: – Itt megy az az Ur, a' ki nálunk le van festve. Midőn Stundertől 12 óra tájban eljövénk, betértünk az öreg Hirgeisthoz, ki bennünket mint fíjának testvéreit¹²² nagy örömmel fogada. Kikísért, 's elváltunk. Már öt hat lépésnyire valánk tőle, midőn hallám hogy egy hangos *Hab* szaladt-ki szájából. Az Űr, mondam, bizonyosan azt képzei, hogy ha Ferencz most itt volna, nem ketten, hanem hárman sétálnánk? „Épen azt!” No, ez megérdemli, hogy vissza térjünk, és az Urat megcsókoljuk mind ketten. Meglett. – Űza Filep Ferencz barátjához viszen-el. Ebéd a' *Hét Electornál*.

Dél után Consil. Bay Ferencz Urhoz mentem-el. Ez a' nagylelkű és jólelkű ember igen szívesen fogad. Jelen vala az Asszonya 's veje Bárczay Pál is. Véletlenül érkezik a' Násza, Referend. Gyürky István, jó de tudatlan 's szertelenül gyenge ember. Fortunam alii habent, alii merentur. Ha ez el nem vevé vala Balogh Péter Excnak testvérét, Özvegy Ambrózyt, soha sem lett volna előbb a' Budai Kamaránál, azután a' Cancellariánál Consiliárius, 's végre Torontáli Fő Ispán. A' frigida curarum fomenta mind Gyürkynek mind Baynak sokat ártott. Nemesis mind kettőjüknek bolondságokat meg fogja bosszúlni; Gyürky Pali néhány eszt. előtt 25 ezeret nyere Bártfán, de az előtt esztvel 30nál többet vesztett. Elbeszélé Bay nekem, még minekelőtte Gyürky megérkezett, mint készült-meg ennek fíja és az ő leánya közt a' házasság; 's ide írom, emlékezetül: – Gy. látta, hogy fíja rossznak indult és hogy még a' Péchy Imre patvariája sem hozható helyre. P. eltévesztette a' bánást; az elkényeztetett gyermeket igen is szorosan fogta. Gynek az vala óhajtása hogy a' fiú házasodjék, hogy megérhessen. Özvebeszellt Bayval, hogy patvariára Bayhoz adja olly titkos czállal, hogy, ha fíja és a' ház' leánya egymást megszeretni találják, egyé legyenek. Ez meglett. – Gyürky miatt is Bay el nem ereszte; ott kelle vacsorálnom. Bayval sokat beszélgeték fogságom felől: Gy. nem akará azt hallani. Rettegő ember az ostoba ember mindég, 's az ostoba a' rettegést okosságnak nevezi. –

177

11. – Meglátogatám Dr Kovácsot, 's ez engem elvitt a' Botanicus kertbe. Superint. Őry Urnak a' fíja nála van szálláson. – Onnan Predikátor Batoryhoz. Ebéd Gróf Festetics Lászlónál, Györgynek fíjánál, ki egész ott léte alatt nem engedte tudnom, ha nem néma e. Csak a' szolgáló cselédekhez szóllott.¹²³ Virág, Révai, Fiscális Schlachta (igen szép ember) ott ebédelnek. Kultsár István vala az ifjú Gróf Gondviselője. Virág sem szóllott egyet is. De a' szegény Révai mindég perlett a' jelen nem voltakkal, kivált Batsányi ellen fakadozott-ki, noha egymás felé közelíteni akartak volna.¹²⁴ –

705

13. B. Orczy László Excellentiánál. Ott lelem Kecskést az Obristlieutenantot. Kecskés olly barátsággal fogad mintha ő volt volna a' ház' gazdája. Orczy a' maga szép lelke szerint. Kabinetmahler Fischer Orczynak két gyönyörű paysaget feste; mind a' kettő az Orczy kertből vette a' maga tárgyát; az egyik ennek scenája, a' másik a' kilátás onnan a' meleg párában álló Pestre 's Budai várra. O. kérdé, ha láttam e a' Beck' Téglási Anglus ízetű lakát. Azt érdeme szerint magasztaltam, és úgy festettem, hogy O. soha még róla bővebb 's igazabb ideát nem kapott, a' mint mondá. Visitek Generalis

¹²² testvérét [Az ékezet törölve, átírás.]

¹²³ cselédekhez <...> szóllott.

¹²⁴ egymás felé közelítettek akartak volna. [Átírás.]

Beleznaynéál, Personális Semseynél 's Causar. Regg. Director Majláth György Úrnál, ¹¹²⁸ kinek fogságom' ideje alatt Szláv György és János rabtársaimnak testvérek, Özveg Baranyi Péterné, hitvese leve. Az Asszony régi ismeretségünk szerént igen kegyesen fogad, a' Causar. Regg. Director maga is úgy.

14. Ebéd Gener. Beleznaynéál. Ott Báró Podmaniczky Sándor és hitvese Gróf Wartensleben Claire, a' Generálisnak és Gróf Teleki ^{nek}¹²⁵ leánya. Ott B. Prónay Gábornak Kisasszonya¹²⁶ is Liebknecht Kisasszonnyal. Obristlieutenant Kecskés az öreg Generálisnét mulattatja 's vele kötődik. Podmaniczky nyájaskodik szép feleségével: de nem hihető hogy az olyan asszony az illy férjet szerethesse olly formán mint mutatta, lelkesebb férj kell az illyen asszonykának. –

16. Az én napjaim Pesten szép napok. Sok régi barátimat lelem-fel és sok újakat szerzek. Illyenek az ifjak, kik gyakorta csoportosan gyűltek-össze nálam. Egy jó ember intett, hogy ne higgyek mindennek. A' Polizey szemmel tart, és félő hogy barátim ^{670, 704} közül ne küldjön reám valakit, vagy ollyak közül a' kik velem egy pályát futnak. Ez az intés sok örömeimet rontá-el. Bozóky István és Szokolai Daniel, Szedliczky és Fejér, de kivált Vitkovics a' bátor és széplelkű, 's Horvát István a' nem-bátor és széplelkű eljártak hozzám. Az utolsóban leginkább tévedtem-meg; nem mertem neki egészen hinni, 's ki lehetett volna érdemesbb hogy higgyek neki! Ez ekkor nap szobámban hála. Correpetitora volt a' mostani Judex Curiae Ürményi József Exc. fíjainak. Bár csak tudhatám vala, hogy ez Révainak a' legkedvesbb tanítványa! Nem emlékezém¹²⁷ magamtól a' tette, de azt Horvátnak leveleiből tudom, hogy midőn a' fogadóban némelly éretlenek Kubínyi¹²⁸ nevetköztek, kit feleségének kacszárságai (végre elvált tőle, 's Pest Vármegyei Fő Notar. Onadi ^{hoz}¹²⁹ ment) közel vittek a' megbolonduláshoz, én nékiek rugtattam, 's éreztettem velek az immoralitást, hogy azok azt ingerlik, a' kit szánniok kellene. Némellyek azt Don Quixottismusnak fogják mondani: Horvát szeretett értte.

17. B. Vay Danielnéhez, szül. Gróf Wartensleben Eszterhez. Egy idegent lelek nála ¹⁷⁷ és a' testvérét B. Prónay Lajosnét. Látom hogy kedvetlen órában jöttem, 's már el vala nálam végezve, hogy mihelytt az illendőség engedi, megyek: de Vayné tudatja velem, hogy ez a' Fograkó neki egy fogat készűl betenni, várjam-be 's mulassam magam akar köztök, akár a' könyvvel, melly nyitva álla az asztalon. Az operatio után kére, hogy holnap épen ezen órában jelennék-meg nála, egy barátjának kíván mutatni. – Nem emlékezem, üresen lelém e a' házat, vagy én nem meheték oda. De harmadik nap elmenék. Sírva jött-le a' grádicson Vayné, kísérve sok Asszonyoktól. Én, ugymond, indulok az Onkelemhez Westphaliába, 's csak a' Nénémnél Özv. Gróf Teleki Józsefnél térek be még, búcsúzni; 's ezzel bémutata Gróf Morskinak, ki még ezen sietés szempillantásában is nagy figyelemmel fogadott, és melegen sajnálgatta, hogy elébb nem tudta itt-létemet. Nem érttettem, melly interesszéje lehete ismeretségemet keresni. Későbbben előfordúl valami róla.

¹²⁵ [A keresztnévnek hely van kihagyva.]

¹²⁶ [A „Kisasszonya” előtt hely van kihagyva a névnek.]

¹²⁷ eml[...]/m [Átírás.]

¹²⁸ [A „Kubínyi” után hely van kihagyva.]

¹²⁹ [Az „Onadi” után hely van kihagyva a keresztnévnek.]

1128 Ezekben a' napokban Kapitány Pletzet, ki engem Szlávgy Györggyel egyg kocsin vive Brünnig, meglátám egyg Kalmárbolt' ajtajából. Melly változás! Nyolcz eszt. alatt úgy elfonnyadt az ember, mint 20 alatt kellett volna. Egyg még fiatal Asszonyka jött vele. Az Úr, mondam, megházasodék? – Meg, Pap nélkül, mint szoktam. A' szerencsétlen teremtés lesüté szemeit. Meglátogattam Pleczet, 's egyg pár butell. Tokajit 's Ménesit vittem neki. Elbeszélte, hogy ezt a' leányt egyg kisebb leány testvérével ellopta szüléjítől. Megborzadtam. Mind kettőt sokat kínozta, de kivált a' kisebbiket, kinek valóságos tirannja volt. Az tevég kegyetlenné, hogy elhagyta a' bűn. Mint Spártában a' gyermekeket a' részeg Helóták' nézésére hordák a' Szülék: úgy kellene a' mi ifjainkkal az ilyen embereket. Szerencsés Ifjú, a' ki tiszteletre méltó leányt vagy asszonyt ismért; az ilyennek nem kell leczke.

Dél után a' Széchényiana Bthecát tekintetem-meg. A' legtöbb könyv még ferslágokban álla. A' MSokat előmutatta Miller Úr, kit Váradí Prof. korában ismertem. I. Mátyás Királyunknak imáds. könyvecskéje. Verantiusnak levelei Ferdinanddal. Gróf Fekete Jánosnak magyar versekben fordított Pucelle d' Orleánja, egyg rettenetesen-undok Ajánló-levéll B. Orczy Lászlóhoz. Miller mutatta az ajándékok' feljegyzésére rendelt könyvet, ezek közt¹³⁰ az én ajándékaim állottak a' legelső helytt, azért, mert én találtam lenni a' legelső a' ki valamit küldé. Szívesen küldöttem volna azolta is, ha a' Btheca privatussé maradt volna: de félek, hogy valaha¹³¹ Bécsbe fog vándorlani. Osztán minek ajándékozni olly Institutumnak, melly a' doubletteket is elfogadja, 's Bthecarius Úrnak szabadságában vagy az illyeket tulajdon erszénye' javára eladni. Én magam is vevék ott nehanyat illyet. Harmadik okom a' melly miatt ide nem örömet adnék, az, mert ez ha a' Bthecában meg van is a' könyv, ha az prohibitus, (mint a' Haynóczy' munkáji), nem csak ki nem adja olvasni, de az Indexbe sem téteti. Mentsem-meg az Isten illy Bibliothecáriustól, az illy Musagetától!

19. – ÁLDOZÓ CSÖTÖRTÖK. – Fel Gróf Batthyáni Vinczéhez. Még feküdt. Hány órákor jöhetek?¹³² kérdém a' Komornyikot. „11kor legalkalmasabb lesz.”¹³³ Azalatt én le a' Brunszvik házhoz Gróf Eszterházy Jósef Zempl. Fő Ispán és Loctis Consiliáriushoz.

Mellyik Vármegyéből jó az Úr? Biharból vagy Zemplből? – Biharból. – Mint van Péchy? mint az Ur Dienesé? – Azok derék emberek; mikor Váradon voltam, örömet mulattam velek magamat. – Hát Palugyánszki megyen-e Petersburgba? – Jól teszi; itt úgy sem hajthat hasznót. Annyira jutottunk, hogy a' ki itt jót akar tenni, annak azt titkon kell tenni; külömben nem megyen. Én megmondtam Status-Consil. Somogyi Urnak (ez később VCancellariusságig emelkedett), hogy nem véthetett nagyobb a' Haza ellen, mint hogy ezt a' három Papi-Rendet (Præmonstratens, Benedictus, Cistercit.) vissza hozatá, 's általok akar neveltetni Polgárokat. – (Mind jól van mondva; de külömben Somogyi nem lett volna V. Cancellarius, quod erat faciendum. A' Papok ötét segéllék, hogy ő viszont őket segéllje.)

¹³⁰ könyvet, <kik> közt [Javítás a törlés felett.]

¹³¹ vala [Emendálva.]

¹³² [../hetek? [Átírás.]

¹³³ [A záró idézőjel általunk pótolva.]

Gróf Batthyáni Vincze Templomban! volt: a' Grófné (az egykori Rudnyák Pepi) 1128 öltöző asztalkája mellett ült. A' Komornik neki bevitte, félig nyitva hagyván maga után az ajtót, nevetet: „Welcher Kazinczy? der von Abony?” – Kérdi a' Komornik az általam már megértett parancsolatot. Nein, felelék; der aus dem franziskaner Kloster. – A' Komornik rám mereszti szemét; nem értette mit akarok a' felelettel. Ich bitte Sie reine Antwort, so wie ich sie gab, der Gräfin zu überbringen. A' szép Gfné felugrik sikoltva, 's megyen, öltözetén változtatni. Már piros volt midőn előjöve. Valóban Rudnyák Pepi szebb volt mint Batthyániné. – Kovachich mutatja második feleségét. Igen szép test. Ő szegény megjárá a' szép asszonnyal. – Rosti Jánost a' vacsoránál látom.

20. Nyolcz esztendeje ma hogy Haynóczy és Szent-Marjay megszűntettek élni. Elkocsizám a' hely körül, hol vérek ontatott.

Dél után el Pestről fiakkerlovakon, 's Vasvárig 5 f 30 xrt fizettem. Dorogig Posta- 177 lovakért 2 f 30. Nyerges-Ujfaluig 2 f 30 x. Neszmélyig 2 f 30. –

Innen kitértem Tatára megtekinteni azt az elhíresedett kertet. Neszmélytt valamelly 177,671 szeles Gróf Zichy a' Postamester. Ez négy kitaníthatatlan fekete csikójit a' Postára adá, hogy törjék-ki a' Passagierok' nyakaikat csak a' Grófi nyaknak ne legyen baja. Nekem virradtakor ezek közzül fogának be kettőt. Tatáig szerencsésen elvittek. Úgy mondják hogy gonoszságokat soha nem is űzték inkább mint haza felé sietve. – Beállék a' Szarka nevű fogadóba, 's megparancsolván hogy a' Kocsis étessen, legényem pedig neki és magának adasson reggelit, elmenék a' kertet nézni, melly a' helységnek Buda felé fekvő csúcsában van. Ott kukoriczás földek voltak, 's a' Grófot (Eszterházy Ferencz, Szisztóvi Békekötő 's Nápolyi Követ) egy gazdag vízbuggyanó 's a' gyönyörű tó voná az Angl. kert állítására, melly e' helyet messzére körülöleli Buda felől. Szebb vízi partiát képzelni sem lehet: de az erdőség' és rétség' partiáji épen nem a' víz' nagy partiáihoz valók; a' szem sohol nem lél nagy nyugvót. Egy gazdag 's gyermeketlen ember felől fel lehet tenni, hogy a' kertet nem hagyá azon bábjátékok nélkül, mellyeket a' tudatlan az Ang. kertekben inkább becsül a' széplombú erdőzeteknél, a' selyem gyepnél, 's szép felosztásoknál. Gyönyörrel mulatván itt magamat sokáig, vissza mentem a' fogadóba, 's fogatni parancsoltam. A' megabrakolt lovak azonnal elragadtak. Már a' kapun úgy vittek ki hogy öszve voltam volna zúzva, ha tengelyem a' kapufélben megakadt volna. Az emberek az úczán nem merték a' lovaknak útjokat állani. Szerencsésen kiértem a' városból; de magos kocsim kettős hatyúnyak-vas-nyújtón addig libegett, míg egy helytt elveszvé az ellensully balra dőlék. A' lovak a' két első kerekkel 's kocsissal ellődültek. Inasom a' koci' elejéről messze el vala lökve 's fel nem tudott állani, én pedig orromat 's bal karomat törve érztettem.

Azon homályos érzésben, hogy baja van képemnek 's elborítva vérrel, legelső gondom az vala hogy egyik szememet a' másika után behunytam hogy lássam, nincs e egyike kitolva. Szememnek nem vala baja. Azután nyelvemmel tettem meg a' vizsgálatot, ha fogaim meg vannak e. Nem vala híjok. De orrom' porczogója annak a' bőrnek vasába ütődött melly paplan formán húzódik a' por és eső ellen a' kocsiban ülőre, 's az orr simává vala ütve. Az erőszakos orr fuvás által igyekeztem megadni előbbi formáját. Karom el nem tört, de egy ferslag mellyben Gessnernének Zürichbe küldék 12 butell.

1128 essentiát 's Tokaji¹³⁴ és Ménesi bort, bal karomnak könyökét öszve zúzta egészen. Megfogtam a' megsérült kart jobb kezemmel, 's előre hajolván a' vér miatt mely oromból méne, vissza tértem a' városba. Egy Michel Paurerin nevű sváb asszonyka segédemre jött. Félttem hogy a' vérfolyás miatt elájúlok, 's kértem fogná meg ép karomat 's vezessen a' fogadóig. Militáris Chirurgus Braun, ki egykor Kis Kúnsági Districtuális Chirurgus vala, épen betegeit látogatta, azt felfogám 's vivém. Ujjaimat mozgathatván, bizonyossá tett, hogy karom ki nincs ficzomodva. A' contusio igen nagy volt. Könyököm bal felől maig is nagyobb. Kaputrokomnak¹³⁵ ujját felhasíttam, ingem' ujját elvágatám, 's hanyatt fekvén az ágyon, Dr Nagy Sámuel barátomnak Komáromba írtam, jönné-ki 's tekintene-meg. A' karnak, ugymonda ez még akkor nap nálam teremvén, nincs baja: de a' koponya historiákat csinálhat. – Itt lakó Bakóné, elvált felesége a' Krassói Fő Ispánnak, hozzám izene hogy parancsoljak mindenben a' mire szükségem van. Azután Patikárius Szőcs Károly, egy fiatal-ember, jöve hozzám, 's beszéllé, hogy ő egy Tatai Flórát akar nyomtattatni, 's mihegyt módját ejtendi, lerajzoltatja valakivel a' Tatai vár' ruináját, 's azt a' homloklapra véseti. Dr Zay is meglátogata, 's vissza jövén más nap tanácsolja hogy a' gyógyulást hagyjam a' természetre; olly karban vagyok hogy utazhatom. Kimenék tehát kísérve inasomtól, Schlafrokomba öltözve, mellynek¹³⁶ bal-ujját lemetszetém, 's helyébe ködmönöm' ujját vonatám karomra, 's ezen farsangi öltözetben megtekintém¹³⁷ még a' kertet, azután lementem a' tóhoz mely a' két város közt fekszik, 's akkor nap Szőcs Károlynak megküldém a' vár' rajzolatját. Ez 27dben vala 's más nap Braunnak bosszuságára elhagyám Tatát.

29. Komárom. Dr Nagy elvisz Setth nevű Orvoshoz, egy irtóztató magasságú 's vastagságú emberhez, 's elő hívatván Chirurgus Pezzlt megtekintik karomat, 's nem lelik semmi baját. Meglátogatám Esperes Mindszenti és Pred. Farkas Urakat. Tóth Fer. Pápai Prof., egy igen kedves külsőjű fiatal ember hozzám jó¹³⁸ a' feleségével 's ennek testvérével (Czika neve), kik testvérei Spáhnénak. Jó Bay Ádám is. Bécsben mulatott egy két eszt. olta 's haza ment, 's megholt.

177 30. Látni akarám a' kertet. Obristlieut. Beverelli, kire a' kert' építése 's ékesítgetései bízva voltak, elhord. Ácsnak neve Acilia volt a' Romai birtok alatt, Szőny pedig Sidonia. A' kertben látni a' szőlők közt talált régi oszlopokat, mellyeken világosan olvastatik az Acilia nevezet. Nem lehetetlen, hogy az Ács név az Aciliából változott-el.

Győrött hijában kerestem Prof. Németh László soha nem látott igen kedves barátomat; Sopronyba utazott vala el. Özvegye beszéllé 1808ban hogy ők engem elől találtak, 's kételkedtek, ha nem kell e megszóllítaniok. Ráth és Fábri Luth. Predikátoroknál voltam. Fabchichot még nem ismertem ekkor. Vasárnap nap vala, 's Ráth csak déleesti Templom után evett ebédet. Ki akarná rekeszteni a' Papi és Iskolai igazgatásból a' világiakat. Paradoxus és makacs ember. Életét és egy igen nevezetes levelét a' Luth. Templomi ceremóniájokról lásdd a' Lips. Liter. Zeitgban¹³⁹

¹³⁴ 12 butell. <asszú> Tokaji [Javítás a törlés felett.]

¹³⁵ Kaputrokom/./k [Átírás.]

¹³⁶ Schlafrokomba, mellynek [Beszúrás a sor végén.]

¹³⁷ megtekintettem [Átírás.]

¹³⁸ jó<nek>

¹³⁹ [A „Lips. Liter. Zeitgban” után hely van kihagyva.]

Nem fogom soha feledni melly gyönyörrel repültem végig nocte sublustri a' lovaik- 177, 671, 1128
hoz 's magokhoz bízó Postalegényekkel ezen az igen jó chaussén.

31. Köpcsénytt virradék-fel. A' Dilizsánszon két asszonyka és egy öreg Franciscánus éppen akkor érkezék a' Postaházhoz. Ez Sztuhli volt a' Dalmatiai Lexicon Írója, mellyen ez NEGYVENKÉT eszt. olta dolgozott. Előbb nem akarák megengedni kinyomtatását, nem tudom már mi oknál fogva, (valami olyanra emlékezem, mintha ugyan illy munkán más is dolgozott volna, 's ez eléggé hatalmas volt a' Cancellaria által felkéretni a' Sztuhli munkáját) 's végre azt ellopták. Végzetlen volt az ember, és ezen igazságtalanságot olly keservesen panaszlá, mint a' két asszony panaszlá a' Sztuhli vadságát, ki hozzájuk nem csak nem szóllott az egész úton, de nem is tekintte reájok.

1803. Június.¹⁴⁰

1. Tegnap egykor értem-be dél után Bécsbe. – Első dolgom ma az volt hogy Batsányit keressen-fel, 's általadjam neki a' Sárosyné izeneteit, kivel B. fogsága olta valamelly Installatiói¹⁴¹ vagy Restauratiói bállban összeismerkedett. – Kiszabadulván ez, 's nem remélvén M. Országon boldogulását, minthogy nem született nemes szüléktől, arra vetemedett, hogy Bécsben keresse szerencsáját. Én M. Orszn nemesség nélkül is el tudtam volna élni, még pedig boldogul. Sok ideig diurnistaságot viselt a' Bankó-Amtnál, 's ezt is eltúrta a' konczért. Somsics 's más magyarok neki pénzt adtak, hogy élőkódhessék. Nemzetünknek 's a' szabadságnak barátja Johannes von Müller, Udv. Bibliothecárius, neki 15 f. rendelt holnaponként. Hogy titulust kapjon, túrt mindent, 's a' titkos Polizey' szolgálatjába lépett. Eszt. múlva azután hogy kiszabadultam, bizonyos literar. dologban hozzája kellvén írnom, német nyelven írtam neki egy levelet; jele, hogy praecautióval írtam. Ő ezt, a' mint maga beszéllé ekkor nekem, elvitte Gróf Saurau Exc, ki 1794 a' Revolutiones Tribunálnak feje volt, 's előmutatta; hozzá vetvén, hogy ő azzal is mutatja a' maga hűségét. 'S ezeknek 's több efféléknek beszéllései után kért, hogy hozzá többet el ne menjek, mert ő vigyázat alatt van; sőt intett, hogy midőn most a' grádicson lemegyek és az úczára kilépek, suhanjak-el. Szántam a' bohót. Megígérte, hogy visitemet vissza adja. Nyilván bejelentvén előbb Gróf Sauraunál. – Gabriela Baumberg, kit 1805ben¹⁴² elveve, 's Mayer, a' Dia-Na-Sore írója, 's Kininger nála Kininger által festve, crayonban 's fekete tuschban, üveg alatt függöttek. – Egy nagy kalamárizs volt asztalán, üveg ugyan, de aranyozott czifraságocskákkal. Ez ugymond, ajándék. Lehet illyet mondani szív ömledezésből, lehet nevetséges dicsekedésből is. Mutatta Ossiánját, de sem ebből sem verseiből egy sort is látni nem engedett. Egy Birminghami Horázt vala kinyitva asztalán, in 4^e velínre nyomtatva. A' ki nek ép a' szeme, az illyes pompás-kiadást nem azért tartja, hogy ezt olvassa.

Néhány nap múlva vissza adta szállásomon a' HATTYÚnál (a' Carinthiai úczán) visitemet, 's többé ez úttal nem látám Batsányit.

¹⁴⁰ [A dátum élőfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

¹⁴¹ Installatiói [Átírás.]

¹⁴² kit <1795> 1805ben

1128 Az vala minden óhajtasom, hogy Grassyval festethessem magamat. A' Schematismusban hamisan vannak felrakva a' Művészek' szállásaik, 's sok időmet fecsérlettem el ezeknek, kivált Johnnak, keresésére. Grassy rég olta Dresdában múlat. Szállásán tanítványát Zitterert lelém, de a' ki nem érdemes Grassy tanítványának nevezetni. – Kreuzinger ismét nem ére reá hogy fessen; pedig 1791ben is megígérte. Nála láttam az ekkor életben volt Császárné képét, melyet Neidl rézbe metszett. Széppé tudta csinálni a' nem szép főt, 's a' szín lángolt rajta. Kreutzingernek velős ecsetje van. Lelket nem tud úgy adni mint Grassy 's Füger.

177 Kininger Salzgies N^o 193 lakott. Kész vala megígérni hogy fest; de kiköté, hogy ha John nem metszi, nevét a' kép alá ne vettessem.

Délután Millernek az az Gróf Dehmnek Kunstgalleriájába. Bonaparte Consulnak posztó-ruhába öltöztetett képe a' Vaticanus Apollo pedestáljára támaszkodva áll. A' Győző a' Győzőé mellett, 's a' Régiség' legelső szépségű statuája mellett. Azt hihette volna az ember, hogy a' ki ezt ide állította, Crypto-francus. De mit mondjon, látván, hogy a' reá adott kék uniform a' legdurvább posztóból van varrva. Dehm nem becsüli a' Bécsi népet, nem a' Mesterséget, nem magát. Ugyan ezen Sálában egy felől Consul Balbus áll equestris statuaban. Általellenben a' Balbus lovával épen ez a' ló, de szembe az elsővel; 's ezen Feldmarschal LACY! – Canovának egy igen bájos grouppja: Amor és Psyche. A' leány hanyatt fekszik, félig beleplezve, Ámor a' leánynak feje felől hajlik-el felette, 's ez két tenyerével vonja csókjára az isteni legénykét. – Van egy álló Psyche is, a' lépével. Ebbe én úgy belé tudnék szeretni mint a' Medicisi Venusba szerettek mások. Van egy cabinet, mellybe két ftért bocsátatik be a' Néző, holott az egész Galleriet 20 vagy 40 xrért láthatá. Nem tudván mit fogok ott látni, megnyitátam. Egy meztelen leány egy tükörsztalon áll, hogy a' tükörben láthassa a' szem a' mit külömben nem láthatna. Körülte Háremi personnázsok, kik a' Nézőt ingereljék. 'S a' Bécsi Polizey ezt elnézi! hiszen a' gondolat 's munka nem is Mívész munka. A' Polizeynak a' Bécsi nép moralitására 's ízetére több gondjának kellene lenni.

Czetter Sámuel Orosházi fit keresem a' Viczay reze miatt, mellyet nekem a' Wagner pasztelfestése¹⁴³ után dolgozott, 's mivel elkísért szállásomra, vacsorán magamnál tartóztattam-meg. Békételen, éles ember, és sok szeretetet maga eránt nem támaszthat. Panaszolkodott Somsics ellen, hogy ez Lampi által festett képét ővele metszeté rézbe, 's a' munkát ki nem fizette. Somsics makacska is volt fősvényke is: de még is ezt felőle hinni nem lehet. Igaz hogy a' Czetter munkája nem is érdemel egyebet, mint hogy a' réz öszvetördeltessék. Az egyik szem kissebb mint lennie kellene és a' leplezet olly rosszúl van dolgozva, hogy azon ugyan senki nem ismer a' Lampi' munkájára. De ha a' réz rossz, Somsics vétett; miért adta azt ügyetlen embernek. –

Engel Úr, a' Historiographus, kit tegnap kerestem 's nem leltem, felkeres, 's csak inasomat levén, levelkét hágy nálam, 's megyen. Azután kimentem Währingre, hol nyaralni szokott, 's feltaláltam. – Szirmay Mihálynak igazsága volt, midőn nekem Beregszászon azt beszéllé 1800. Aug. hogy Engel és Szmethanovics úgy néznek-ki mint testvérek. Lavaternek igaza lehet, mert E. és Szm. lélekben is hasonlítanak; mind a' kettő felette heves és tiszta fő, mind a' kettő fősvény.

¹⁴³ Wagner <rajz> pasztelfestése

Mechettinél Vernetnek szép tengertájit keresem. Mais que voulez vous avec votre Vernet? kérdé tőlem, 's felőle megvetéssel szólván, ezt mondá: Annak az embernek egyedül a' Calme-ja, Tempet-je és Baigneuses-ei jók. – Ha jók e a' Vernét' darabjai, azt én Mechettitől nem kértem. Az az Aquatintában dolgozott VÉSZ, melly¹⁴⁴ a' Mannheimi Gallerieben áll, vagy állott, és a' mellyet 1788. Schlicht vésett rézben, 's a' mellyet én 1789ben Artariánál egy Louis d'óron vettem-meg, 's azolta mindég dolgozó szobámban tartok – az a' Calme, mellyet 1786ban vettem Artariánál pengő pénzen 4 f. egynehány xr. igen jó darabok, és igen igen szép darabok is egyszersmind. De Mechetti csak a' maga Laistromából emlékezett, hogy a' megnevezett három darab BALECHOU-tól metszve, a' Réz-gyűjtők által becseseknek tartattatnak. Most ez a' három darabot is bírom. 12 ftjával fizettem őket aranyban 1808 ugyan csak Artariánál. Én a' régibb Calmomat és a' régibb Vészemet feljebb becslöm az újabbnál, ide nem értvén a' rézvésést. –

Bartolozzinak minden munkáját Mechetti 27000 fn tartotta – az az mindenik munkájának egy egy nyomtatványát.

Artariánál a' mostani Prussz. Király¹⁴⁵ feleségének (a' Sprévai szép Amazonnak) Tischbein által festett Schiavonetti¹⁴⁶ által metszett képét 10¹⁴⁷ f – Washingtonnak képét colorírozott rézben (Nutter által Stuart után) az Industrie Comptoirban 18 f vettem-meg. Ez épen kezemben vala, 's próbát tettem, ha nem vehetném e meg olcsóbban, midőn valaki mellettem azon képnek még egy nyomtatványát kéri, 's hallván hogy nincs több, siet a' 18 f megígérni. Ki nem adtam a' képet kezemből, 's soha méltóbban nem adtam-ki pénzt. Dolgozó szobám ablakában függ álaellenben a' Raphael' Madonnájával. – A' Sprévai Amazon képe fiókjaimban áll. Annak csak néha örülök; nem a' szép ábrázat, hanem a' szép rajzolat miatt.

Stöckl a' Képművész elvitt házához. Olajfestésekből álló Galériája megér kétszáz ezeret. Egyedül a' gazdag aranyozású rájáért 40, ezeret fizetett.

3. – Kininger en crayon fest, minthogy úgy kértem. Nem merte kedvemet szegni. De néhány nap múlva, midőn magához rendele, azt mondá, hogy a' crayonrajzolat nem akara várakozásának megfelelni, 's tuschban dolgozá újra.

Egész napom képek', festések', 's Festők¹⁴⁸ 's Faragók' nézelléseiben tölt-el.

A' theatruban Coriolánt játsszák Collintól. Az én Langém, Klingmann és a' veteránus Brockmann megjelentek.

4. – Porcelánfabrik. Egy ováltányéron Fűgnernek valamelly reze vala festve. Ára 800 f.

Ki Kobenzlhofba kocsin és csak magam. Nem szeretek nevezetes helyeken más' társaságában először látni. A' más észre-vételei ártanak az enyéimnek. Egy Kertészlegény által vezettem magam, de megtiltván hogy csak akkor¹⁴⁹ szálljon, ha valami mellett elmegyek 's látja hogy nem veszem észre a' mit látni illetett volna. A'

¹⁴⁴ melly<et>

¹⁴⁵ Király<.>

¹⁴⁶ Sch./vonetti [Átírás.]

¹⁴⁷ 18 [Átírás.]

¹⁴⁸ Festők [Az aposztróf pótolva.]

¹⁴⁹ csak <azt mondja> akkor

1128 Liriodendron tulipifera olly közel vala virágzásához, hogy egy hét alatt remélnem lehele meglátását. A' cytissus laburnum tavalyi magvai még rojtosan függöttek tokjaikban. Tele szedtem vele két zsebemet, 's jövő tavasszal Semlyénben igen szépen kiköltek.

Neidlhez¹⁵⁰ a' rézmetszőhöz és Thomas Langhoz a' Gravórhöz, ki nekem ekkor és 1808ban is pecsétnyomóimat metszi. Ez az ember ez idén 1812 holt meg. A' pecsétnyomókban nem vala úgy kedvem szerint mint 1786–1791ig a' hamar azután elholt Gebhard Ehleé.

5. – VASÁR NAP. – Gondatlan valék feljegyezni, melly nap volt az, a' midőn az öreg, nekem olly sok tekintetekben kedves BÁRÓCZYt meglátogatám. Szívesbb örömmel senki sem fogadhatott. Elbeszéltette velem, miken mentem által 1794 Decemb. 14d. olta 1801nek 28d. Júniusáig. Öszve meg öszve csókolt, 's kért, hogy míg Bécsben mulatok, gyakran legyek vele, 's egy nap, a' mikor nekem tetszend, jöjjen hozzá, hogy Bécsnek valamelly szép tájkára kimehessünk, 's együtt ebédelvén, a' napot vele tölt-
672 hessem. Elvégeznék, hogy Urnap után való vasárnap légyen az, minthogy akkor a' Processio Külvároson¹⁵¹ töltetik, 's Bécsnek szép népe Schönbrunnba megyen-ki ebédelni, 's magát a' kertben mulatni.

Hirgeist Pesten feljegyeztette velem, hol van szállva a' leánya Prónay Simonné, de szerencsétlen valék a' jegyzést elveszteni, 's nem értem-fel, hogy néki levelet kell vala küldenem Bécsből Bécsbe, hogy ő kerestessen-fel; 's így Bécsben valék, 's a' szép Ninyt nem láttam.

Vissza térek a' mai napra. –

Hatvani Istvántól (a' ki, minekutána 1807. Pádistává leve, most Prodirectora a' Váradi Academiának) tudom, hogy vasárnapokon gyönyörű oratoriumok adattatnak Szent Istvánnál. Tizenkét órakor ide mentem. Csendes vala a' Templom. Későn jöttem. Az Architectúra, az Oltártáblák, a' sok nép foglala-el, 's az az emlékezet, hogy¹⁵² 1720 táján
686, 718 a' Nagy Atyám itt leve Pádistává az anyja' ambíciója 's Personalis Száraznak ravaszságai miatt. – Midőn a' nagy Oltár rekeszében állék, 's azzal a' sok ész és reflexio nélkül sietve-mozgó ajakkal 's elbutult képekkel mulatnám magamat, közel hozzám egy patyolatba öltözött gyönyörű fiatal szőke leány suhant-el, 's az oldalszékeknek talán 3dik ülőjében letérdelt. Az ábrázat, növés 's öltözet bájos vala, de az arcz mind a' mellett nem volt lelkes és kecses. Azt hittem hogy valamelly nagy ház' gyermeke, és az ad neki bátorságot egy fő helyt foglalni-el. Hajai nyírva voltak, fejér¹⁵³ fátyol fedte-el fejének felét. Sokáig néztem a' szép Áhítatost, 's kifordultam a' Singer útsza felé nyíló ajtón. Midőn a' Stock am Eisenre értem, előttem vala a' szép Imádkozó. Végig menvén a' Grábenen, minden szem reá fordúla, 's ekkor látám hogy a' leány a' Venus vulgivaga papnéjainak számokból való. Két Ifjú szembe jó vele, rá pillant, elhal, tanácskoznak egymással, 's megfordúlnak. Én a' ki soha illyen körül nem forogtam, látni akarám, mi történik, 's mintha csak andalgának, el nem maradtam tőlök. Az Augustiniánusok Temploma mellett egy homályos suburra nyílik, oda fordúlt be a' leány, oda utána a'

¹⁵⁰ Neidlhez [Az „l” beszúrás.]

¹⁵¹ Processio <a'> Külvároson

¹⁵² az a <gondolat,> hogy [Javítás a törlés felett.]

¹⁵³ voltak, <.. a'> fejér

két komondor, kit a' szép Imádkozó hihető néhány nap mulva Felcserkezekre jutata. 1128
Én a' Mehlgrubenbe menék ebédelni, mellyről a' Magyaroknak nem kellene feledni,
hogy az valaha a' Rákóczy háza volt. – A' nagy ablakok, a' szép tágasság a' Kapuczinusok
felé, a' csengő muzsika, a' sok férfi 's asszony alak Vasárnapi öltözetben!

Azon asztalkánál melly mellett ülést fogék,¹⁵⁴ egy gyémánt gyűrűs öregedni kezdő
Isméretlen ett, 's beszédbe eredénk. Sokat pillongott a' konyhaczedulába. Én magam-
nak spárgát adaték. Kért, számlálnám-meg, hány szál spárgát kaptam. Tizenhatsz szál
volt. „Te tehát minden spárgát két xrral fizetsz, monda; valóban drága nyalánkság!” –
Igaza volt a' gazdag embernek. De nékem gyémánt nem ragyogott ujjaimon.

Szokásom szerint, míg Bécsben mulattam, a' Szent Péter Templomát is sokszor
meglátogatám, közel a' Grábenhez, 's a' Boroméi Károlyét, melly kívülről nagyobb
mint belőlről. Csiga oszlopaít megtekinteni, valamint a' Szent István tornyát is, soha
sem juta még eszembe.

Dél után a' Práterbe 's az Augartenbe mentem-ki. Ezeket a' helyeket Vasárnapokon
kell látni mikor a' Bécsi nép hemzseg benne.

A' Panorámában azt reményelem, hogy Róma vagy Páris lesz kitéve. – Bécs vala! –
Legalább annyiban örültem megcsalt óhajomásnak, hogy innen megbizonyosodhatám
az eránt, hogy a' Panoramai festések igazán adják elő a' tárgyat.

6. – Lemenvén nem emlékezem hová a' Singerúczán, látom hogy egy frizőr egy
gyönyörű fejr kis agarat, egyedül fülei voltak szürkék, rózsaszínű széles atlasz pantlikán
úgy hoz, mint a' Lovászmester hozza kapuczánon a' legszebb paripát. El vala végezve,
hogy a' kutya enyém lesz, ha eladó, akármibe kerül; mert épen ez a' neme a' kutyáknak
legkedvesebb előttem. Megszállítom, eladó e, 's mit kér értte. Három aranyon tartotta.
Én kettőt ígértem. Nem adta. Magyarul mondam inasomnak, tekintse, ha megyen e a'
frizőr. Megállott. Hogy utánam¹⁵⁵ jöhessen, Hartl Könyvkötőhöz tértem-be,¹⁵⁶ 's ott 10
fn megvettem. Reá parancsolék az inasra, hogy a' kutyát vigye haza, 's olly erősen tart-
sa hogy el ne szökhessen míg haza ér. Megvevék Ketek azt a' kutyát? kérdé a' magyar
legénytól magyarul egy németnek-gondolt, 's ezt veté mellé: Ebadta Németjének teg-
nap én már három aranyat adogattam, 's keveslette. Illy titulusokat ad a' magyar a' maga
kedves Sógorának, ha öltözete németnek mutatja is. Ez a' szép kutya volt a' LILLÁM,
mellynek emlékezetét a' Marmontelből fordított Kétségben fenn tartám. –

Estve Góthének TANCREDjét játszották. Lange volt benne Tancred. Olly tele vala a'
Néző-hely hogy egy almát sem lehetett volna közöttünk leereszteni.

7. – Kininger fest. Én ezt az embert 1786 olta ismerem. Ő is sokat változott külsőjé-
ben azolta. Képe vereses foltokat kapott. Mutattam neki rezeimet mellyeket vásárolgat-
tam. Meglátván a' Prussz. Királyné képét, kivont egy fiókot, 's mutatá a' magánál lé-
vőt, melly egy réz nyomtatványa¹⁵⁷ volt az enyémmel. Gyönyörű omlását a' lepelnek
mind ketten eltelhetetlenül nézellénk. A' festés alatt a' Herder' munkáji 's a' Herder'
szelleme felől folyt a' beszéd. Kiningernek ez a' favorija minden német Írók közt.
Művésznak inkább illett volna Góthét szeretni.

¹⁵⁴ fog[../], [Átírás.]

¹⁵⁵ után[../] [Átírás.]

¹⁵⁶ Könyvkötőhöz <hozá> tértem-be,

¹⁵⁷ egy nyomtatványa [Beszúrás a sor felett.]

1128 Dél után a' canálist 's a' Botanicus kertet tekintettem-meg, 's a' Szent Péter' Temp-
lomát.

177, 672 8. – Belvédér. – Lementem Director Rósa Urhoz, 's kértem, nevezne valakit, a' kire
a' Carlo Dolce Madonnájának másolását bízhatnám. – Nem, mivel ő is Magyar, felele,
hanem mivel szerencsésb másolót nem kapsz, Grosschmid Úrra igazítalak; kit bizo-
nyosan oda fel fogsz találni; akármellyik cseléd kimutatja. – Egy szőke bajuszú Ifjú
egy ablakban copírozott valamit tuschban. Magyarúl szóllánk. Sok nyájasságú Ifjú; fija
a' megholt Máramarosi Camerális Administrátornak. – Megígérte hogy a' legnagyobb
gonddal fogja teljesíteni kérésemet, 's szavát állá.

Olly sokszor voltam Bécsben 's egyszer (1791. Maj–Aug.) hosszacsán, 's csak ma
először a' Naturalienkabinetben, a' Zeughausban SOHA.

177 9. – ÚRNAPJA. Hat óra vala reggel, midőn szállásomat elhagyám, hogy a' mai solennitás
nézésére alkalmas helyet kapjak. Kávészín Überrockom bal ujja előlről fel vala hasít-
va, 's azt cselédem a' felvarrott máslikkal kötözgeté karomhoz, bal karom fekete pánt-
likán függé nyakamból, csizmám fűző stibli volt, mellyet senki nem horda, de én 1800
olta mindég hordék, mind könnyűsége miatt, mint azért, mert a' fel és levonás alatt
nem kelle magamat 's a' cselédet illy nagy sark mellett mint az enyém kifárasztani.
Ebben az öltözetben kerek¹⁵⁸ kalappal könnyű volt engemet Invalidus Tisztnek gon-
dolni, 's egy nem öreg Tiszt, midőn az úczára kiléptem, ennek is nézett. Herr Kamerad,
in welchem Regiment haben Sie gedient? kérdé Katonához illő gondolatlan bátorsággal.
Vissza tekintek, hogy ki szóllíthat-meg: Ich? ich in meinem eigenem. A' felelet azt
gondoltatá vele, hogy én valamely Regiment Proprietariusus vagyok, 's már követni
kezde merész cselekedete miatt, 's én megmagyaráztam tréfámat. Hasonlóvá¹⁵⁹ tévén
bennünket a' szerencsétlenség, maradjunk együtt míg a' Ceremoniának vége lészen,
ugymond; megszóllításomnak legalább azt a' hasznát vehetd, hogy őrizkedjél¹⁶⁰ sokat
forogni a' tolongásban, különben karod ujra megsérülhet. 'S így egy kávéházba
menénk azon keskeny úczájú sorocsán, melly általellenben a' Bürgerspitállal a'
Kapucinusok és Lobkovicz épületjeik közt áll. Fogjunk helytt egy még most üres
ablakban, ugymond; ha felállunk, más mingyárt helyünkbe lép, melly kár volna; innen
igen jól láthatván a' Processiót. Az úcza ott olly keskeny, hogy két kocsi vígyázva
hajthat-el egymás mellett. – Igen sokáig itt mulatván a' kávéital 's újságotolvasás mellett,
végre jó a' sokaság. Az Udvarnokok közt igen gazdag magyar öltözetben¹⁶¹ ment nyírt
fővel már egyetlen egy Kamarás-Úr; másoknak mindeneknek még zopfok volt. Ez
vala az, a' kit a', most már közönségessé-vált, fej nyíréssel gálában először láték. –
Ürményi József Galliciai Gubernátor Exc., most Judex Curiae, 's Gróf Zichy Károly, és
még két Magyar égő szövétnekekkel mentek a' Szentség előtt az Excellenzek' csoport-
jában. A' Pontificáló Papot az Udvar Herczegei, testvérei a' Császárnak, követték,
Károlyt kivéve, ki Bécsben vala (láttam két ízben is korán reggel lovagolni), de itt talán
ismeretes betegsége által ijesztve, meg nem jelent. Ő epilepticus. – Ezek után a' Császár
ment Feldmarschall öltözetben, 's nyomban megette a' Császárné (a' Nápolyi Maria

¹⁵⁸ öltözetben <gomboly> kerek

¹⁵⁹ Hasonlókéá [Átírás.]

¹⁶⁰ [../izkedjél [Átírás.]

¹⁶¹ gazdag öltözetben [Beszúrás a sor felett.]

Therésia) rózsaszínben. Mind kettejeket itt látam először 1792 olt. Nagyon el valának 1128
változva. A' Császáron úgy álla a' ruha mintha másét vont a magára; a' Császárné
előre hajlott, 's képe szederjes színt kapott, mellyhez nem álla jól a' rózsaszín öltözet.
A' Magyar Gárda rekesztette-bé a' Processiót, 's azt Báróczy vezette párducson. 672

Estve a' Theatrumban karom esős és szeles lévén az idő, olly kint érzett, hogy ott
hagyám vala a' játékot, ha a' sokaságban megmozdúlni lehetett volna. Egész éjjel nem
aludtam. Mihelytt megvirradt, egy Dr. Chirurgiaehez vezettetém magamat. Első kér-
dése az volt, ha curájával akarok e' élni vagy csak nézettem a' kart. Ez bennem méltó
gyanút támaszt. A' gaz ember csak nem kitörte a' karomat, nyilván hogy legyen mit
gyógyítania. Ocsovszky Úr, Bthecarius Cancell. Gróf Telekinek, Wähing Úrhoz iga-
zít, a' Josephina Militarista Academiába. Ezt nem lelem. Addig futkosék ide 's tova
kocsin, hogy karom' fájdalma megszűnt. Ki Bosshoz a' Schönbrunni Botanicus kert
Gondviselőjéhez. A' Tulipánfa azolta hogy Kobenzlhofon valék, kivirított. Kaczagtam
megcsalt képzelődésem. Sem a' fa nem az, sem a' virág, a' mit vártam. Hadnagy
Hörde, ki bennünket Kufsteinből Munkácsig vezetett azt beszéllé Neuhausban
Salzburgnál, hogy ő a' fát 's virágát jól ismeri; a' Neustadti Milit. Iskola' kertjében volt;
a' fának minden virága más meg' más színű tulipán. –

11d. – Nem emlékezem mi ada reá alkalmat, de Batsányinál valék ismét; talán
Sárosynétől kaptam levelet, és abban hozzá valamelly izenetet, 's azt vivém-meg neki.
Dya-na-Soré-ban felhányt egy passzázst, 's egy ellenvetést olvasa-fel. Ezt ugymond,
én sugtam Mayernek, hogy czáfolja-meg. Kértem, cselekedje, hogy Mayert láthassam.
Nem lehet. Ő a' maga Herczegnéjével (ezt meg nem nevezte) boldog magányban lakik.
Emlegette sokat Regulust is, 's Collínt talán még nagyobbabbnak tartotta mint Schiller
volt, ki felől azt ítélte, hogy neki kár volt valamit írni Don Carloson kívül.

A' Cancellárius (Teleki) Dr. Sándorffyhoz igazít, karomra nézve. Meglátogattam
ezt. Ez is, mint Ráth a' Győri Predikátor, 's Ocsovszky Úr, azt javasolja¹⁶² hogy menjek
a' Budai vagy Váradi ferdőbe.

Báróczy kér hogy ebédeljek vele más nap Jahnnál, Schönbrunnban,¹⁶³ 's megígér-
keztem.

Én Bécsbe azért mentem vala fel, hogy a' Császárnak kiszabadulásomat megkö- 675
szönhessem. Minthogy ez kevésből álló munka volt, Bécsi mulatásomnak utolsó napja-
ira halasztottam, addig a' becses ürességet kedvem szerint akarván élni.

Elmentem Udv. Agens Bujanovics Károly Úrhoz. Maga volt, 's sollicitatorának
dictált valamit. Ismertem az embert személyesen is, 's ki nem ismerte rossz hírében
nevében. Gonosz Úri ember volt. – Bejövök, köszöntöm; ő jó ideig nem leli magát, 's
parancsolja, hogy sollicitatora menjen, 's hagyjon magunkban. Egymásra nézünk, hall-
gatunk; én akarva, hogy lássam, mint gyötrődik. – Amice, quare venisti? – szokása volt
neki, és sokaknak másoknak, a' kikhez ő hasonlított, hogy a' Vendéget kegyelmes fami-
liaritással szállítgassák. Feleltem, hogy két esztendeje hogy kiszabadultam, 's még ed-
dig nem köszönhetém-meg Ő Felségének a' vett kegyelmet, 'stbb. – Hallgat. – „Cito
venisti!” – Két esztdeje! felelek. – Nihil facit. Scripsissem ego tibi, quando erat futurum
de tempore. Interim nihil facit. Cras prandebunt apud me Ill. Dn. Referendarius

¹⁶² javasolja<k> [Az ékezet törölve.]

¹⁶³ [/]chönbrunnban, [Átírás.]

1128 Németh, qui sub vestro infortunio Causar. Regg. Director fuerat; Ill. Dn. Ignatius Almásy, 's mások, kiknek neveik eszembe nem jutnak, 's sciscitabor, an possis te iam coram Imperante præsentrare. Ubi habes hospitium? – Bene tamen faceres, quodsi post cras humiliares te ad me; dicerem tibi quid suadeant crastini mei hospites. Elbeszéllem mint törtem öszve karomat Tatán; míg az meggyógyúl, mondtam, külömben sem illenék Ő Fels. előtt megjelenem etc. Ő is beszélt, én is szóllottam: de mikor két illy ellenkező lélek beszélt, már az felette rendes discursus. – Egy természeti nagyságban festett egész figurájú kép, zöld kabátban, kereszttel, fejér lajbliban, bugyogóban, strimflivel, papuccsal egészen elfogá szememet. Bátor valék tudakozni: ki ez? – Non nosti hominem; est Filangieri. – Affinis ne Domine Spectabilis? eruditissimus Scriptor? – Ergo nosti illum? – Mástól nehezteléssel vettem volna a' kérdést: ettől az ollyat nem lehetett, nem kellett. – Azután a' fióra Cornélius rabtársamra fordúlt a' beszéd; panaszkodott, mint szomorította-meg ötet a' Ployer leány elvételével, és hogy most Vármegye¹⁶⁴ Notáriusa. – Ott hagyám. Másnap vissza adta visitemet, 's mivel nem lelt, Inasomtól tintát 's papirosat kért, 's nevét asztalomon hagyá. –

12. VASÁRNAS. Dr Sándorffy hozzám. Ki mentem volt; azalatt Inasommal szeles beszédek kezd, mellyekből minden nyomon ki ki ütötte magát a' Debreczeni Deák. Utána Márton József jöve, ki 1806ban Prof. lett a' Magyar Nyelvnek a' Bécsi Universitásnál. Ez a' két ember halálosan gyűlölte egymást, 's nékem idegennek rendes volt látnom, miként fordúlgattak-el egymástól. Sándorffy ment. – Azután a' szeretetre olly felette méltó Ocsovszki jött. Ezzel neveténk a' rendes entrevüet.

177,672 Báróczy a' maga kocsiján 's lovain viszen-ki Schönbrunnba. Kopottocska csukaszín kaputrok vala rajta, veres lajblival, nadrággal. Ezekhez a' gyengén-sántító láb, a' felette kedvetlen barnás ábrázat, 's nyakának gyakor rándításai 's tekerítése igen különösen illett, 's egy rendes egészlet tett. Midőn a' Jahn vendéglő szobájának hosszú során végig mentünk a' legutolsóba, csudálkozva láttam, mint köszöngöttek minden asztal mellől a' jó Öregnek, 's kitetszett, hogy a' sok köszöntés nem a' Gárda-Tisztet, hanem Báróczyt magát illeté. Az utolsó szobában egy játszó-asztalkát tévének-le két convertre terítve, minekelőtte Báróczy parancsolhatott volna, 's széket fogánk. A' szomszéd asztalkánál egy igen szép deli ember, egy igen szép Asszony, egy igen szép fiú gyermek, és egy igen szép leányka ült. Figyelmessé tévém Báróczyt a' gyönyörű háznépre, 's ő felkölt, 's nyájasan beszéllgete az evőkkel. Ez *Téglási*, ugymond, 705 a' Játszó. *Ziegler*-t értette. A' fiú azt kérde az atyjától, ha katona vagyok e? Ez alkalmat ada nekem közzéjek menni, 's láttam, hogy a' fiú egy német Tiszt' kardját, minden bizonnal annak engedelmevel, magára övedzette. Junger Herr, mondtam, Amoren zieren andere Waffen. A' gyermek nem értette, 's anyjához fordúlt, hogy magyarázza. Ebből kedves enyelgés vált.

Báróczy tudakozta, millyen bort iszom? – Én, felelém, bornemisza volnék, de jó napokon kóstolgotam a' bort, 's más nem kell mint honni bor: de az nekem Bécsben nem esik jól. Itt Rhénusi bort kérnék, hogy ismerhessem, mert azt még soha nem kóstoltam. – 'S ez e a' német bor' fejedelme? kérdém; 's örültem öszvehasználtván a' Tokajival, Ménesivel. Dél után a' kertben¹⁶⁵ sétálgatánk, 's tartván tőle, hogy a' jó Öreg

¹⁶⁴ [A „Vármegye” előtt hely van kihagyva.]

¹⁶⁵ kértben [Az ékezet törölve.]

kifárad, leültünk egy helytt. Csak hamar eltölt a' kert a' szép néppel. B. örült, látván 1128
melly gyönyörűséget érezek a' szép asszonyi figurák' látásában, 's mosolygott. Fuge 672
suspiciari cujus octavum trepidavit aetas Claudere lustrum! mondtam neki. – Midőn a'
Menagerieben járánk, elbeszéllem Báróczynak, a' mit Rhédey Lajosnétól hallottam.
Nem tudom kivel, ő 1792ben jára itt, 's magyar születésű legénye kísérte. Vezetője
beszélle, hogy a' fejér bivalyokat a' Nápolyi Király küldé ajándékban Leopoldnak. A'
magyar legény nem sokat érte németül, 's a' fel-felkapott beszédből azt húzta-ki, hogy
a' bivaly maga a' Nápolyi Király. Hozzá vonakodott Asszonyához, 's kérdést tett, hogy
„mellyik bivaly Ő Felsége?” Rhné nem értette. Hiszen most beszélle Nagysádnak ez az
Úr, monda a' cseléd, hogy ez a' bivaly a' Nápolyi Király. –

Vissza jöven Schönbrunnból, midőn én Bécsnek pompáján csudálkozám, B. a' 672
Classicusokból sok ide tartozó helyeket mondogata könyv-nélkül, és minden elakadás
nélkül, még ha a' hely hosszacska volt is. B. jól végezte iskoláját, 's a' Telekivel, Pász-
thoryval, 's Somsicchal úzott barátkozás még járatosbbá tevő a' Classicusok' munkájiban.
– Ah! monda B., ha Mátyás magtalanul nem holt volna meg, vagy ha Eleinket János fija
eránt hidegekké nem tevő vala az, hogy ő Mátyástól házassági ágyon kívül vette
lételét: most Buda volna olyan pompás mint Bécs, 's Bécs volna olly pusztá mint
most Buda. – B. Jósefet¹⁶⁶ háladatosán tisztelte azért, hogy a' Magy. Gárda Tisztjei
közzül választgatott Courierokat, 's M. Th. felől nem sok jót monda. Többek között
hiteles állítással beszélle, hogy M. Th. egyszer Holicsra menvén a' Magyar határig
aranypénzt lökdösött-ki a' hintóból, a' Magyar határon általmenvén, mindenütt csak
ezüstpénzt.

13d. – Márton Józsefnél lelem Dr. Bérczyt, ki most Nógrádi Orvos; Szolnok-
Abonyi fi.

Debr. Prof. Császár József, Mártonnak dolgozó társa a' M. Hírmondó' írásában 18
ig,¹⁶⁷ midőn Görög Demeter ezen Ujságlevélnek Kiadója a' Korona örököse' nevelésé-
re emeltetett 's ezen változással a' M. Hirmondó' folytatása megtiltattott, – 's Pataki
Prof. Beregszászi Pál Urak felérkeznek, hogy innen a' külföldre induljanak a' Debr. és
Pataki iskolák' számára pénzt gyűjteni.¹⁶⁸ A' Cancellaria őket nem ereszté, 's vissza
fordultak.

Már meglátogatám John Urat, a' híres Rézmetszőt. Egy száraz barna pofaszakálú
ember. 'S kedvem szerint tölték vele egy órát. Szó vala a' Canova Amorjának 's
Psychejének grouppjáról, 's kérdezém, ha nincs e az rézbe metszve. – Uram, felele
John, azt nem rézben, hanem gipsz öntvényben kell bírni. Én nem vagyok gazdag: de
ha öntvényét kaphatnám, örömezt bérlelnék-ki egy szobával többől álló lakást. – Ma
Márton Ur Junkerhez vezetete, a' híres betűmetszőhöz, ki Pozsonyi-fi. John ennek test-
vérét tartja másodszori házasságban. Itt láttam a' Bécsi Canális' gyönyörű Mappáját
Johntól, 's a' Musarion mellé Agricola által rajzolt Vignéteket, John által metszve.
Junker el kezdé mondani Musarionból azon sorokat, mellyekre Agricola célzott, 's
belé szakadt. Én segitettem-ki. Mint örvendék én hogy láttam, hogy Junker azon soro-
kat tudja, mint ő, hogy egy Magyar Wielandban ennyire járatos.

¹⁶⁶ [../sefet [Átírás.]

¹⁶⁷ [Az évszám utolsó két számjegyének hely kihagyva.]

¹⁶⁸ gyűjt[...]. [Átírás.]

1128 Udv. Agens Sok Úrtól tudám-meg, hogy Báró Vay Danielné, szül. Gróf Wartensleben Eszter még Bécsben van, de harmad nap alatt Westphaliába indul! Estve felé felkerestem. Szobaleányai nem mondák hogy magát rosszul érzi, 's bémentetém magamat. A' leány egy szobába vitt, hogy várjam ott a' választ. Egy feketébe öltözött világi Ur, csillagos mellyel 's kék pantlikával, maga ült a' canapén. Némán néztük egymást, meghajtánk magunkat, ő veszteg ült, én kinéztem az ablakon. – Egyszer jó a' Német. Uram, te Kazinczy vagy. – Igen is. – Én Morszki vagyok! Tehát Pesten szerencsém nem lehetvén hozzád, itt láthatlak midőn már nem is reménylém. Megvallom, gyanús vala ez a' melegség. Ne akadj-fel, mondá, decoratiomon; Colloredóhoz kell mennem 5 órakor, azért öltöztem így; ez a' Saxoniai Elector Sasa; ő maga sem visel más rendet. – Te fogva voltál; beszélj róla. Én a' szerencsétlen hazámnak követségét hordám, nem tudom immár hol és melly functióban, 's Dombrowszki, a' ki most francia szolgálatban vagyon Nemzetem' légiojával, nekem igen szoros barátom. Nekem azt a' tanácsot adta, hogy házasodjam, még pedig gazdagon; mert tudom, hogy erszényedet meglapította a' rab-ság. – Miért nem találkoztam öszve ezzel a' derék és nemes lelkű emberrel Pesten! Itt nem egészen hittem neki. – A' szép Vayné elfonnyadva 's talán épen ekkor Morszkival öszve háborodva olly ízetlenséggel búva-ki háló szobájából, hogy őket csak hamar ott hagyám, Morszkinak azalatt eljővén a' Colloredóhoz menetelre rendelt órája.

177,672 14. – Kininger e' szókkal végezte-el a' képet: Ob das Bild gleicht oder nicht, mögen andere nutscheiden; das es aber ein sehr schönes Bild ist, sage ich Ihnen als Mahler. 'S ezt mondván a' kés' hegyével négy líneát vont a' papiros lecsírízelt¹⁶⁹ szélein; mert mingyárt az első ülés alatt értésemre adta, hogy néki az a' phantasiája van, hogy a' képet, míg el nincs végezve, látni nem engedi. – Lelkesebben ugyan még senki nem is festett. Egyedül a' jobb szemben van hiba. A' kép igen jól hasonlíta, de szebbítve van. Hogy az alagyban (im Grund) fellobbanjon a' villám 's elveszve csapjon-le, 's hogy a' mente' sok sinórjai, gombhelyei a' lepel által elfedettessenek, 's így a' monotonia elkerültessék, azt tőle én kértem. John a' physionomiát elvettette, 's feketébbé tette az arcot mint illet.

Dél után négy órakor ki Báróczyhoz. Ebédnél ült egyes egyedül a' Gárdaház' Traiteurje' Palotájában. Egy serpenyő pép (Koch) állott előtte, mellyből egy portiót szedett vala ki; bal kezében egy nagy bádóg szelencze porrá tört nádmézzel, jobbában a' kalánt tartotta. Négy öt kalánnyit vévén-ki 's a' pépet annyi nádmézzel halmozván el, hogy kevesebb volt a' pép mint a' nádméz, figyelmessé tevém, hogy talán sok a' mit kivett. Úgy hittem, hogy elfelejté magát. Mosolygott, halmozva merítette teli kalánját, 's egyenesen vitte szájához. A' nádméz felette egésséges! ugymond. – (1791. Augustusban is pinczében tartogatott meggyel élt, mert abban sok kén (sulph.) vagyon.) – A' Lilla velem jött. Intett, kötnék jelt a' nyakára, különben lesujthatja az Ebőlő. Itt sokáig mulatánk. Felmenvén lakjába, az vala első dolga, hogy egy asztalkájának fiókjából a' gárdapálczának veres pantlikáját kivonta 's Lillámnak nyakára kötötte. Ez a' gond világos jele az ő humanitásának. Félre tettem a' pantlikát, 's legbecsesbb ereklyém közt tartom-fel azt.

¹⁶⁹ papiros <lepecsetelt> lecsírízelt

Egy nap kivettem vala hozzá Szívképző Regéim' kézírását, hogy méltóztatnék megtekinteni. Előttök álla a' Horatz' sora és mind az a' mi 1808ban a' Regék első könyvének címlapjára nyomtattatott.¹⁷⁰ Igen gyengédeden érezte velem hogy újabb fordítások által meg vagyon sértve. Fájlaltam azt, de cselekedetemet meg nem bántam, mert nem olly végből nyúltam a' munkához, hogy az érdemlett koszorút fejéről levonjam, hanem hogy a' dolgozás által neveljem erőmet, és hogy az ő botlásai helyre hozatassanak. Harmincz eszt. alatt Nyelvünk ment valamire; illő vala Marmontelt is csínosabban szállaltatni-meg. Utolsó búcsúzásomkor vissza adván kézírásomat, mutatta azon próbát, a' melyet kézírásomat olvasván tett a' Két Szerencsétlenen (itt singularist, nem már plurálist, mond ő is). Kértem, engedné-meg, hogy leírhassem. Nékem ajándékozá. – A' legszentebb tisztelettel jöttem-el a' nagy férjfitől, alig remélvén, hogy ötöt többször megláthatom. De az a' szerencsém még 1808ban is lett.

Czetter az ő képét is metszette. Batsányinál láttam egy nyomtatványát. Kértem, adna nekem is néhányat. Talán hármát adott; azt vetvén mellé, hogy azzal igen fősvény, de ilyen barátját örömmel részelteti.

Batsányival nem tudom mi érhetne, de néki barátja nem volt. Tőle tudom, hogy Somssics, a' ki Batsányit pénzzel segéllgette, és hogy szerencsését tehesse, megengedte, hogy egy Odáját: Ad Hungaros.¹⁷¹ Ad arma, Cives! nobile fortium Sanguen virorum etc. Batsányi úgy adhassa-ki mint tulajdon munkáját; 's ennyi sok jótétei után Batsányi a' maga mindenek előtt ismeretes peczkessége 's paraszt dölyfe szerint Somssiccsal úgy bánt, hogy ez keservesen panaszkodék ellene Báróczy előtt, 's *marha-embernek* nevezte.

Kocsimért Tatán 60 forintot fizettem, Bécsben nem emlékezem mennyit. – Most hajóra rakatám azt, 's 15dikben virradtakor, Lillával és két kis boglyos kutyával, (Sárosynénak 27 fton vettem egy francia leánytól,) 's az inasommal kísétálék a' vízhez, 's ott hagyám Bécsset nagyobb örömmel mint megláttam.

15. – Pozsony. Prof. Fábri István Urat és Wébert a' Typographust meglátogatám. Ez nagyon előszült ember. – 16. Komárom. 17. Maros.

18. – Pest.

Itt jegyzéseimben hézag vagyon, 's emlékezetemből kelle kipótlanom azt ezelőtt öt esztendővel.

Egy estve Agens Szemere Ferencz Úr, atyja az én kedves barátomnak, Pálnak, a' hídon reám bukkan. Megszóllítom. Nem ismér, 's követ értte. Én, ugymond, sokszor a' leányomat Tomka Lászlónét is, kéntelen vagyok tudakozni, ki légyen. Megneveztem néki magamat, 's mellé vetém: a' volt rab. – „Azt nem *kell* szégyelleni.”

Theréz látogatására jött a' nénjének Báro Podmaniczky Lászlónénak, ki azalatt míg én Bécsben mulaték, özvegy leve. –

Egy estve a' Fejér Farkasnál vacsorálván, Márvási Boldisár egykori tanuló társam becsúsz a' szobába, 's úgy néz, hogy ujjaival mindég elfedi ábrázatját mikor szemem a' felé fordúlt, a' hol ő ült. Midőn sokáig elnézett, 's én fekünni akarék menni, akkor szóllíta-meg. Egészen előszült ember. Mi lelt, barátom? kérdém, hogy ennyire oda vagy. Nagyot sohajtott: Kivették véretem az ilyen-adták. Ez a' szegény ember elvevé Lo-

¹⁷⁰ címlapjára <vala> nyomtattatott.

¹⁷¹ [Az „Ad Hungaros.” után hely van kihagyva.]

1128 sonczi Károly Urnak leányát, 's vele rosszúl élt. Egykor kéntelen vala arra a' heroica curára vetemedni, hogy Asszonyom Ő Kegyelmet megverje. A' Menyecske haza szaladt, 's az atyja levelet írt vejének, mellyben arra az esztelenségre vetemedett, hogy neki minden nevezet helyett ezt a' két szót írta a' magyar levélhez: Domine Perillustris! – Ez a' csintalan és elég malignitású ember felel: Domine Spectabilis: Igen is, én az Úr' kedves leányát megscutikáztam, 's ha vissza jó 's ismét úgy bánand velem mint bánt, ismét megscuticázom... – Igy bünteti magát mindég a' gorombaság.

Gróf Ráday Pál, Consiliárius Sturmán Márton, a' híres Farkas (Szilinek sógora 's Lányinének kedvese) Oberster Lovász, és én szüntelen együtt vacsorálánk azon egy hét alatt, mellyet visszajövében Pesten tölték. Egy este csak Ráday jött; vártuk a' többieket, de elmaradtak. Tehát most egymás mellett vevénk széket a' falnál, 's evénk. Imhol jó egy különös figurájú ember, 's öregén sült tojást kér, tormával. Egymásra pillantunk Rádayval, mert azt enni soha sem láttuk. Midőn az idegen valakivel szóll, R. sug nekem: Ki a' mennykő lehet ez? 's hogy kellene megtudni, micsoda ember? Intek, hogy mingyárt beszédben leszek én vele. Eszi tojását, 's én megszóllalok: Uram, az Ur appetitusa engem nyalánkká teszen; engedje-meg az Úr, hogy példáját követhessem, 's tudakozhassam, ha ez magának találmánya e vagy valamelly talán idegen vidéken szokott eledel, 's parancsoltam, hogy tojást 's tormát nekem is. Benne valánk a' beszédben. Wollnhoffer, testvére az Abonyinak, katona volt, 's ezt enni Olaszországban tanulta. Jó szívűsége annyira ment, hogy Tokajit adata 's Rt 's engem is¹⁷² meg tractált. R. felakadt a' szokatlan és regula ellen való jószívűségen, de én intettem, hogy azt¹⁷³ nézze-el a' jószívűségért. R.nak angyal lelke 's véghetetlenül víg hümora van, 's vacsoránkat jobban tölténk, mintha mindennapi társaink ma is megjelentek volna.

118 Szó levén a' Kreutzer Theater felől, tudakozza, ha voltam e benne. Megbántva voltam a' kérdés által. Barátom, felele, látni mindent lehet, sőt mindent kell; meglátod, hogy több örömet lelsz ott mint gondolád. A' rútat, rosszat magunkon áll, nem látni. Holnap 5 órakor légy szobádban, én ott leszek 's elviszlek. – Szabó-Sáróy Sámuel Úr, Védő Prokátorom 1795ben,¹⁷⁴ azon szobákban lakott a' mellyekben az öreg Ráday lakott volt 1789ben., által ellenben a' fejér Farkassal a' felső emeleten. (Most ott, az aranycsillagnál № 499. Kultsár István lakik.) Oda mentem által, 's a' jó Öreg kevés minútummal tovább tartóztata mint Rádaynak megígértem vala. Haza érvén jelenti a' Cseléd, hogy valaki keresett, 's ólommal az ajtóra írt valamit. – „R. hic fuit.” Mentem a' grajczáros teatrumba, szégyellősen, vigyázva hogy ismerős ember ne lászon, 's R. nem vala ott. Ha Dugonics, a' Piarista, 's Prof. az Universitásban, ott nem ült volna, azonnal eljövék vala onnan. Az Úr is itt? kérdém. – Nekem ez igen nagy örömöm, 's ritkán mulatom-el. Beszélttem melly tusakodások közt jövék ide. Nincs mit tartanod, felele. A' játék csak most kezdődik; mingyárt meglátod, kikkel telik-meg a' ház. – B. Wécsey József egy eléggé világos helyen nyaggatott egy rendes leányt. Egy közönséges tisztelutú Férjfi, nagy házból eredett és fő hivatalban áll, Ágyasával jött-be, kit vele egy sorban jövé, Gróf Haller Antal, a' Pesti Ringyók' Grosse Paga-ja vezetett. Ott

¹⁷² 's [Emendálva.]

¹⁷³ hogy <rajta fel ne akadjon> azt

¹⁷⁴ 1895ben, [Átírás.]

hagytam a' Flóra' Circusát. Kéntelen vagyok vallást tenni, hogy a' Ballet jobb volt mint vártam. 1128

Horányitól egy kötetlen Memoria Hungarorumot vettem, a' Folytatás' első Kötetével talán 11 fn. Megajándékoz azon papiros darabbal, melyre Báróczy a' Memoria etc. articulussainak bővítésére a' magát illető articulust és még némelyekét feltette.

Báró Prónay Simon a' sógorával Kubínyi Gáspárral a' Hét Electornál szállott. Ráday és én vele ebédlünk. Érett lelkű ifjú férjfi. Hallgat, de félre viszen, 's a' kedves Nini felől szóll velem: de meg nem vallja, hogy öszve vannak esketve.

Festetics János egy Plánt tett-fel, melly szerént M. Országon egy földmivelést tárgyazó Társaság állítassék-fel. A' Plánt Schedius tette papirosra. Előre látták, hogy a' Ministerium ez alatt is Jacobinismust, Kőművességet fog keresni, 's e' végre néki bátorodtak megkérni a' Palatínust, hogy a' Præsidentséget felvállalni méltóztassék. Prof. Schédiusz vitte fel a' Plánt. A' Palatínus (József) megígérte, hogy reflexióját, ha lesznek, papirosra fogja tenni. Nehány nap mulva hívatja Scht. Ich habe Ihren Aufsatz gelesen, und meine Anmerkungen darüber zu Papiere gebracht. Elkezdí Schnak olvasni, de megúnván olvasását, általadja, vigye-el, 's ha¹⁷⁵ tetszik le is másolhatja. Entzückt über das Glück welche meine Aufsätze ward, wage ich Eure königliche Hoheit um die hohe Gnade zu bitten, dass Sie mir erlauben wollen das Original zu behalten, und mit meiner Abschrift davon zufrieden seyn wollen. A' Palatínus reá álla. Sch. mutatta nekem a' munkát, a' Palatínusnak minden correcturájival. In folio volt írva columnaliter, mintegygy öt lapnyi.

24. Üllő. – 25. Törtelen, Miklósnál. – 26. Debr.

28. Lillámat Sárosynénál hagyám, 's magam Péchy Imre bátyámhoz menék. Azalatt a' kutya kiszökik, 's ijedtében a' Nagy-erdőbe veszi magát. Végasztalhatatlan valék. Ha tudtam volna, hogy ott van, kimentem volna értte. Harmad nap múlva az éhség megszeliidítette. A' Sóháznál a' Sós Tisztné kinn ült, 's a' kutya mellé ugrott. Nyakán vala az örv nevemmel, 's Spáh magához vette, 's által adta Sárosinénak.

29. Semlyénbe. –

1803. Július.¹⁷⁶

1148

2. Karom miatt a' Püspök bányájába Váradra. Jankán Ilosvay László Urhoz és az Asszonyhoz. 177

4. Szláv György és Uza Pál hozzám. 5. Asszonyám érkezik. 8. Ritter Váradi festő festi az Anyámat. 9. Asszonyám el én által a' Felix bányájába.

11be ma már cravátot köthetek, 12ben beretválkozhatom. Érkezik Septemvir Beothy Imre az Asszonnyal. 15dikben velek Szent-Mártonba sétálok a' Præmonstratensisek¹⁷⁷ egykori Klastromkájokba; irtóztató zápor ver-meg, 's avatlan posztó frakkomat egészen elrontja. Gyönyörű napok! a' tekéző helyen a' nagy tölgyek alatt dolgozom a' Szamniumi Menyegzőket.

¹⁷⁵ vigye-el, ha [Beszúrás a sor felett.]

¹⁷⁶ [A dátum élőfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

¹⁷⁷ P[./æmonstratensisek] [Átírás.]

1148

16. El a' ferdőből. Karom tökéletesen helyre áll, de egészen ki nem egyenesíthetem, melyet azonban senki nem veszen észre. Az öszvezúzott könyök valamivel vastagabb mint volt. Orrom porczogója alkalmasint jól forrott öszve; csak a' gondos tekintő sejtí meg, hogy rajta gyenge forradás van, 's jobb szemem felé a' nyereg csúcsosabb, bal felé horpadtabb. Kilencz' esztdeje hogy rajtam ez esett, 's orromnak nem tapasztalám egyéb alkalmatlanságát mint azt hogy tobák nélkül lélegző csöm bedugúl, holott annakelőtte még tobákkal sem éltem, mint a' hogy a' pipázás, a' kártyázás 's borital volt nékem idegen, 's a' pipa 's kártya még most is az.

675

PÁSZTHÓI ÚT

Bátyám Péchy Imre Úr kérte az Anyámat hogy Pászthói közös jószágainknak megtekintések végett, hová magának indúlnia kelle, küldene ki engemet is. Oda menénk, de nem csináltunk semmit, úgy hogy bennem ugyan az a' gyanú támada, hogy ez csak ürügy volt Péchyben.

19. Debreczen. Itt a' Lillát általvevém hogy el ne szalasszák megint. 20. Kadarcs, a' Debreczeni határon. – 21. Füred, Jósa Gábor Urnál. Éjsz. Dormándháza. – 22. Rhédén ebédek Darvas Menyhértnél. Éjsz. Bágyonba által, hová Péchy ekkor napra rendelt. Ő Exc. Balogh Péter Úr nem vala itt; azt Péchy megtudta nem tudom hol, és így ide nem jött. 23ban reggel Pászthóra. Bátyám Fráter Pál Úr még élt. Itt vártam Péchyt, ki talán két nap múlva jött. Azalatt jól mulatám magamat Báró Berzeviczy Jánosnak társaságában, ki volt Kövesdi Plebánus Nagy e vagy Toth Imre Úrnak, itt most Plebánusnak, káplánja volt. Fráternek veje, Plathy¹⁷⁸ is Pászthói lakos. Olly bolond mint az atyja, kin minden nevetett valaki látta. Kevély és hypochondriacus. Felesége egy barnácska száraz Asszony, ki szerelemre ugyan senkit nem fog gyúlasztani, de szánakozást mindenben támaszthat, 's eszetlen férje a' kettőt öszve téveszti. – Péchy 26ban Rónyára megyen feleségének¹⁷⁹ ott feredő rokonihoz, 's úgy végez, hogy 30ban Apátfalván legyenek a' Sógoránál Prónay Pálnál. – Én 26ban Berzeviczyt általviszem Csécsére, Ifjabb Fráter Pálné, született Szmrcsányi Annához, ki ma neve-napját ülte. Ott lelem Agoston Ferencz Urat, a' Hatvani Dominium Fiscálisát, ki 1789 körül Normális Professorságra készült volt.¹⁸⁰ Ebéd alatt érkezik Gyürky Pál feleségestül, ki Bay Ferencz Urnak, a' Kir. Tábla Assessorának, leánya, és a' ki itten lakik. Gyürky, úgy tetszik, Fő Szolgabíró vala ekkor. – 27ben vissza Pászthóra. Együtt ebédlek Heves Vármegyei Vice Ispán Almásy Jósef és Assessor Sigmondfy Urakkal. Az első még Kassán tanult 1790ben¹⁸¹ 's jó fejnek mutatta magát mind Kassán, mind minekutána Patvariai Coursusát elvégezte. Hatalmasan fogott a' jó fél mellett Borsodban (az atyja Borsodi Ord. V. Ispán Consil. Almásy Jósef, az Anyja Palásthy Kisasszony volt, talán testvére Mártonnak), 's egy Restauratio alkalmával bátor lélekkel kötött ki a' Fő Ispánnal Majláth Jóseffel, ki későbbben Minister vala. Feljegyzem mi változtatta meg ha talán gondolkozását, legalább maga viseletét.

¹⁷⁸ [A „Plathy” után hely van kihagyva.]

¹⁷⁹ feleségé[.]ek [Átírás.]

¹⁸⁰ Professorságra [...] volt. [Átírás.]

¹⁸¹ 1890ben [Átírás.]

Egy Miskolczi nem görög hanem Pápista Kereskedőnek egy rendes lánykája volt. ¹¹⁴⁸ Almásy addig járt a' szép leányhoz, míg azt anyává tevé. Ambitioja nem engedte-meg, hogy a' leányt elvegye: a' Kereskedő Kohanyeczé pedig azt nem, hogy a' leány hajadon fővel szüljön. Kelepczébe keríté tehát Almásyt, 's az ajtót reá záratta, míg fogadást tett, hogy a' leányt elveszi. A' Püspöki dispensationának a' Kohanyecz zsebjében kelle lenni, mert ez nem tágitott Almásyn, 's magát kéntelen vala a' leánnyal összeeskettetni. Almásit fojtogatta a' mocskok, 's látván hogy csak hívatatok fogják elfelejteni a' világgal, mi történt rajta, postremo imperavit sibi omnia assentiri; 's a' nem-imádkozó rosáriumokat kezde mondani, hányta magára a' kereszteteket, pénteken szombaton bőjtölt, 's a' Gyűléseken úgy szólla a' hogy' akarták. Is fructus nunc est multo uberrimus! Nékem nagy mulatságom vala az ebédnél a' Convertitának szemei között pillongani, de sem szóval nem ingerlettem, sem magamat gorombául 's nevetlenül nem viseltem, melly, hála legyen értte Végezéseimnek, tőlem ki nem telik még ha csípős vagyok is.

Dél után én Dolyánba, Nográdnak Subs. Vice Ispánjához, a' csak hamar ezután Consiliariussá neveztetett Puky Ferenczhez. – Útamban elő találom Cons. Bay Ferenczet és az Asszonyt; valami tört szekereken, és Szent-Iványi Markot, a' Judex Curiaének fíját, most Fő Szolgabíró. Igen igen jó fej, és még is nagy kártyás. A' kettő úgy akad össze néha, mint a' jó fej és a' marhai borital.

Puky és az Asszony, Consil. Darvas Ferencznek leánya, egy igen igen elhízott és sánta, szép képű Asszony, ¹⁸² oda haza voltak, 's mind ketten ki mondhatatlan örömmel fogadtak, noha az Asszonnyal nem vala ismeretségem. Fogságom olta hozzám Puky egy levelet írt, melly in folio leveleim közt áll. Szörnyű Theosophusi Keresztyén. Világosan megmondám neki vélekedésemet, hogy a' mi az ésszel ellenkezik azt igaznak venni nem lehet. Azt felelte a' mit a' Juristák szoktak, hogy a' bene informato Judice ad melius informatum datur Appellata. Ezen esetben a' bene informatus Judex male informatus. Látván hogy nem vagyok egyike a' Választottaknak és a' Választathatóknak, nem győtre irtóztató oktatásaival. De azért szíves barátsága nem fogyott. Kért, házassodjam; meg fogom látni, hogy megtisztítván testem lelkem a' szenvedések által, melly gyönyörű magzatok fognak származni tőlem. Mutassa-meg a' következés, meny-nyiben volt igazsága jövendőlésének.

Cselédemet még estve átküldém az itt lakó Darvas Jánoshoz, ki Abauji Fő Szbíró volt. Ez 1789 táján elvette volt Fáy Mihály Úrnak egyetlen leányát, Fáy Manczit, kit szüléji szerették volna ha elvettem volna; de én Süsymban éltem egészen, 's ide külföldben sem fogtam hajlani, látván hogy a' leány hecticás. Darvas özvegyen marada; lakását Ongáról Abaujban általtette Dolyánba, 's itt az a' szerencse éré, hogy egykori kedvesét, kinek elvételére nem nyerhete szüléjítől engedelmet, és a' ki most (férje gyermekeivel együtt neki hajtattott a' megáradt 's belé fült) ¹⁸³ özvegyen marada, elveheté. Nem régen kölek össze, ő és az Asszony Csemniczky Susána; 's én együtt látván őket, nem hiheték egyebet, mint hogy Darvas ezen második házasságában éppen olly szerencsés, mint az elsőben szerencsétlen vala. Másoktól hallom, hogy most sem volt az. Annyit tudok, hogy Özvegye vígasztalhatatlan volt másodszori özvegyisége miatt.

¹⁸² fel [Átírás.]

¹⁸³ [A „férje” és a „megáradt” után hely van kihagyva.]

1148 Dél után Darvas és én Ludányba, Gróf Ráday Pálhoz. A' Grófné leánya a' nagy Prónaynak, 's egyike a' legszebb 's tiszteletre legméltóbb asszonyoknak. 1790 ő volt talán a' legszebb leány azok közt a' kiket szülik a' híres Diétára, hogy lássanak 's látattassanak, felhoztak Budára. Ritkán láttam szebb szemet 's szebb mellyet, mint egy vasárnap ezt, a' Luth. Predikátzio alatt. Boldogul töltvén e' napot, megígértem Rádaynak, hogy más nap ismét megjelenek nála. Éjszakára Darvassal vissza Pukyhoz.

675 29ben Darvas és én Ludányba. Rádaynak víg kedve 's bonhommieja felől könyveket lehetne írni. Eggyik jó gondolatja úzi a' másikat, 's az ő szájában még az is bon mot, a' mi a' másében az nem volna. Véghetetlen kár, hogy ő Poetai tüzet nem kapott. – Az ebédnél ülven, ezt mondja: „A' szegény Nagy Atyám énbőlőlem még Musicust is akara csinálni, mint mindent egyebet, 's természetes volt hogy így semmi sem levék. Annyi azonban a' Musicai leczkékről csak marada reám, hogy némelly daraboknak a' végeiken *Da capo* áll. Bár csak az élet' végén is az állana! De ha az Úr Isten, vissza adván életemet, kéjemre bízna, hogy válasszak *Da-capóra* való örömöket, én merő *Variazione*-kat akarnék játszani.” –

Szaladjunk által Pilinybe, mondá Ráday a' feleségének, Honorka örülni fog, hogy megláthatja Kazinczyt. R. két kocsiba fogatott; a' pirucson ő és Darvas, a' nagyobb kocsin a' Grófné és én, menénk. Megmagyarázhatatlan dolog előttem, hogy Kubínyiné, Rádaynének 's Lónyainének legifjabb testvérek, engem kit 1790 olta nem látott, egyszerre megismért. Ő akkor gyenge gyermek vala még. Itt nem mulatánk sokáig, mert az estve közelített, 's Darvas sietett Dolyán felé. Vissza menőben Ráday ült kocsisnak a' kisebb szekérre. Jer, barátom, monda R., hadd láttassam veled azt a' kertet, mellynek Vitsch Rudolf most dolgozza rajzolatját. Jer, édes Nettym (Agnes) te is. Utánatok jövök, felele a' Grófné; de betegeim vannak; hadd tekintsem-meg őket. Mi ketten lemenénk. A' kertben egy nagy, talán kőrös fa áll. Ez alatt akarok a' Nagy-Atyámnak emléket állítani. Ha meg nem csalatkozom, reám bízta, hogy csináljak valamelly rajzolat és Epigraphét; 's úgy tetszik, küldöttem is, és olyat, a' mivel magam nagyon meg valék elégedve. Míg járkálunk, lábaink megnedvedstek a' harmatban. Bár ne hagyám vala, ugymonda R., hogy a' feleségem lejjön; illyenkor nem Asszonyoknak való a' kinn járás. És még is, fogadjunk, hogy mingyárt itt lesz. esztdeje¹⁸⁴ hogy együtt vagyunk; ez volna az első eset, a' mellyben Netty nem teljesítené kívánságomat. Jó a' Cseléd, 's jelenti, hogy a' Grófné követ bennünket; el fogták beteget. – Midőn felmenénk, feltrousszírozva járt a' folyosókon, 's Witschnek beteg cselédjét ágyastúl együtt vitette olly szobába, hol egyedül feketett; a' magái közül is nehányan feküdtek pedig hideglelősen.

Vacsora után én is, Witsch is, a' Grófné' canapéja körül mulatánk, 's R. ellopóskodék tőlünk. A' gyermekek' szobájába méne által. Legkisebb lánykája az ő karjai közt aludt-el. Felfogta a' gyermeket, 's megállván az ajtóban, Kazinczy! – monda; nézzd az én boldogságaimat. A' nagy testű szép Grófné felkele, Mein lieber Mann! kiálta, 's eggyik kezével a' gyermeket a' másikkal férje vállait fogta-által, 's ajkaik öszve ragadtak.

¹⁸⁴ [Az „esztdeje” előtt hely van kihagyva.]

R. szerencsétlen ídea szerént neveltetett Nagy-Atyja által; mindenbe kapattatták, 's ¹¹⁴⁸ nem szoktatták arra, hogy szokjon a' nehéz munkára is. Így bünteti azokat a' *játékos* nevelés, a' kik a' gyermeket elkényeztetik, 's munkába nem fogják. Nagy veszedelmére vala Rnak az ő világ' tónusa által elkapattatott anyja is. De az a' sok talentom a' mellyet Ráday Pál a' természettől kapott, meg tudta győzni nagy mértékben a' veszedelmet, 's hivatal-viselésére ugyan alkalmatlan volt, de jobb embert 's boldogabb privatust gondolni nem lehet. Midőn Lónyai Gábor, néki sógora, 1808ban a' Dietára ment, R. úgy persifflírozta ezt barátságos kötődésekkel, hogy ha a' Lónyai formák valami által eszerekre hozattathatnának, bizonyosan magába szállott volna. De az illy embert a' tanács épen úgy nem tehet jóvá, mint józanná¹⁸⁵ nem a' részegét.

A' Grófné tudakozá, ha magam akarok e háltni, vagy egy szobában Witsch Úrral. Én az utóbbikat választottam, hogy tőle Kertrajzolótól új gondolatokat vehessek. Ez beszéllé, hogy B. Prónay Kálmánnal, Sándornak, Lajosnak és Simonnak testvérével, és így testvérével Rádaynének, Lónyainénak és Kubínyinénak is, együtt méne nem régi-ben Acsáról Pestre, és hogy ez a' fiatal, de magát Gárdista-korában egészen elrontott ember mint kínza-el¹⁸⁶ fél éjjel tehetetlen dühében egy felkapott paraszt asszonyt, az ő jelenlétében. – Tőle hallám, hogy B. Podmaniczky László Aszódon, Hajnóczy Józsefnek hazájában, (mert atyja itt vala Predikátor) angolkertet ővele állította.

30. – Apátfalvára Losoncz mellett, Prónay Pálhoz, kinek felesége Osztrólczy Kisasszony. – 31. Videfalvára Kubínyi András Úrhoz. Ez is az is testvére Péchy Imrénének. – Oda Géczy Elek, a' Balogh Péter vejének testvére. Koppi és Schédius ezt a' két Géczyt nem magasztalta előttem érdemetlenül. Jó fej.

1803. Augustus.¹⁸⁷

1. Ebéd Somos-Ujfaluban Kubínyi Urak Tisztartójojknál. Éjsz. Pásztthó.

2. Péchynek dolga vala Szirákon Özvegy Gróf Teleki Józsefné Excellenciájánál, ki ^{177,675} Vatai leánytól született Róth Kis-asszony. Tisztelt leánya a' hazának, azt kivénen hogy annyira Lutherista, hogy még a' Calvinisták ellen is clubboz. Péchy elzárkozott papirosai közzé, 's így én szünetlen a' Grófné körül valék, kit Therézhez írván itt-létem felől, *idősb* Theréznek neveztem. Különösen megilletett, midőn ifjabb fíjáról, Gróf Teleki Józsefről szóllott. A' fiamban sok jó van, 's a' sok jó közt egyike az, hogy másról soha sem beszéll rosszul, sőt azt nem is tűrheti. Egykor próbát tettem vele; kéméletlenül szóllék nem tudom ki felől, 's titkon reá pillantottam. Feszengett kínjában székén. Hát neked mi bajod? kérdém. Akkor pártjára költ a' megsértettnek. Dicsértem szép tüzét.

Elrontotta magát házasságával, 's engem nagyon megkeserített. Gróf Teleki Lajosné, Gr. Toldi leány, reá kötötte gyermekét, előre látták hogy házasságokban megegyezni nem fogok, 's dolgaikat titokban vitték, Bécsbe együtt mentek-el a' leányt a' fiam' erszényén kikészíteni, 's én¹⁸⁸ csak akkor tudtam-meg mi történt, midőn lakadalmok

¹⁸⁵ mint <j> józanná

¹⁸⁶ kínzá-el [Az ékezet törölve.]

¹⁸⁷ [A dátum élőfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

¹⁸⁸ [../] [Átírás.]

1148 meg vala. Itt képét festette Lajosnak és Lajosnének. Tudtam hogy ez az asszony mint rontotta-el házát, de környűállásait nem ismértem úgy hogy valamit toldíthattam volna a' beszéden. Egyre emlékezem, és méltónak tartom a' feljegyzésre. A' Grófné azt beszéllé, hogy még a' ház' megromlásának is Lajos az oka. Házasságoknak első eszten-dejében bejő hozzá a' felesége, 's elébe terjeszti, hogy a' szakács 2 fttal tett többet a' konyhaczedulába mint költött; 's Lajos a' helyett hogy Komornyikját 's szakácsát vette volna kérdőre, a' Grófnének álla, hogy egy Római Szent Birodalombeli Grófhhoz illik e 2 fnton felakadni. Azt hittem hogy valami komázó ember koholta a' tréfát: de Ő Excja bizonyossá teve, hogy Lajos a' Romai Birodalombeli Grófságban sokat keres és tele van több ehhez hasonló göggel. Nem akarám hinni, mert felőle sok jót hallottam. De egy holnap múlva szerencsétlenségem vala azt Váradon tapasztalni, a' mint látni fogjuk.

Lillám ezen útban sok szerencsését csinálta. Pukynál felszökött a' canapé előtt álló asztalra, midőn épen oda süttött a' nap, 's Puky porcellán-kutyának nevezte azt. Telekiné, az ebszerető! sokszor mondogatá, hogy nincs olly hercegi ház, a' hová ne illenék. Nem bírhattam reá magamat hogy kedveskedjem vele, 's nem értettem-meg a' dicséretet.

A' melly szobában hálтам, Gróf Teleki József, az Özvegy Ura, régi német öltözetben vala le festve, előtte egy könyv és – a' *Kamarás-kolcs!!!* – Schiller a' Xenien-ekben, úgy mondják, mert magam a' könyvet soha nem láthatám, Gróf Stolberg Friedrichet egy distichonkával tisztelé-meg, melly így kezdődött:

Graf und Christ...

Valóban ez a' gyilkos fülánk Stolbergre, a' Pápistává-lettre és a' Szent-Ágoston' de Civitate Dei fordítójára sem illett jobban, mint erre a' paradoxus 's philosophus és nem philos., Hazafi és nem Hazafi, poeta és nem poeta emberre.

177 3. – Péchyvel Almásra Jászberény mellé, Báró Prónay Sándorhoz, Teleki Józsefnek vejéhez, az Exc. Prónaynak fiájához. Ez maga is felesége is (Jeanette) szíves barátsággal fogadnak. Péchy más nap el ment, én egy napot mulattam itt.

Almásnak egy szép rétje van, 's azt Pr. ángl. kertté változtatta, úgy hogy a' rét rét maradt, 's csak a' kerítés mellett ültetett bokrokat. Egy beteges tó közepén egy jó gondolatú Gömbelyeg egyenes növésű tölgyekből. Witsch hibát lelt az utakban, 's egy új rajzolatot készíté, melly szerint igazításokat kell tenni. Én nemelley exotica¹⁸⁹ plánták neveit nevezni találtam, nevezetesen az épen virító hibiscus syriacust, 's Pr. dadogva 's hypochondriai tartózkodással mondogatta: Ich habe nicht geglaubt, das Sie, mein theurester Freund, auch hortensische Kentnisse haben. Fogságom hozódott-elő, 's itt azt a' complimentet kaptam, hogy ő ismeri az én gondolkodásomat; én bizonyosan nem vagyok az istentelen francomaniával megilletve, mint Szulyovszky; 's irtóztató magasztalásokkal szólla az Angol Ministerium felől. A' Magyar Nyelv' dolgában is rendes ideái vannak. Az újak rontják a' nyelvet; az Erdélyi Magyarság a' szép magyarság; vissza kellene térni az ő Ipa' purismusára. A' Grófné a' *bogyant* kárhoztatta. Marmontelből fordított regéim nem csinálák nálok szerencséjeket. Szemere Pálnak a' Grófné azt mondá, hogy én ezt: *Liebe, Amor*; így tettem-ki: *Szer*. Hol vette a' Grófné ezt, nem tudom, mert az még Typothetám' botlásából sem történt-meg.

¹⁸⁹ nemelley <botenica> exotica

Kisnek levelében van e, vagy Csúrytól tudom, ki jelen vala az öreg Prónay temetésén 1148
1808ban, hogy ez a' B. Pr. S. Kisnek predikatóját, mellyet itt monda, az nap mellyen
elmondta, *hatszor* kérette-el tőle, hogy valamit megtekintsen, ha nem kell e rajta változ-
tatni. – Az illy embert szánni kell.

5. – Laczkovics Lászlónak testvére Kapitány Stegnerné, JászBerényben lakván, őtet
meglátogattam. Lízi leánya elvezet Prof. Mihálkövihez. Szomor Máté, Nagy Körösi
Fiscális, ki engem soha nem látott azolta hogy ÉrSemlyéni iskola-mester volt, egyszerre
reám ismér.

8. – Semlyénbe értem.

14. Debreczenben vásár. – Kabós Ferenczné szül. Csukásy özvegy szép asszonyság.

18. Gyalog György inasom, kimondhatatlan öröömre, ámbár kárommal, mert in-
geimet, puskámat ellozza, 's a' korcsmán sokat iszik, engemet magától megszabadít.
Soha istentelenebb embert gondolni sem tudtam, 's ezt mellém Jósi commendálta, sőt
az anyám' nevében reám tolt, azt állítván, hogy mivel ez már rabságom alatt őnála
szolgált 's az Anyámnak az asztalterítés miatt tetszik; 's én az Anyámmal lakom, ezt
tenni tisztem, noha¹⁹⁰ incorrigibilis részegeskedéseit tudta, egyedül azért, mert ez min-
den cselekedeteim felől rapportokat tett. Tudom hogy minden emberséges ember a' ki
ezt hallaná, azt fogná mondani, hogy illy ministeriális játékot gyanítanom magam ellen,
nevetséges képzelődés. De nincs különben; tudni akarták, mi von el engem a' gazdag
és születlen leány' elvételeitől, 's a' Sárosynéhoz való járás előttök gyanús kezde lenni.

1803. Szeptember.¹⁹¹

20. – Gróf Teleki Sámuel Erdélyi Cancellárius és Bihari Fő Ispán Restauratiót tart. 177,676
Ő Exc. hozta le nekem Grosschmid Urtól a' Carlo Dolce Madonnáját, 's ezt Váradra
érván 16ban, emberei nekem által adják; maga a' Fő Ispán nem is tudta, mi volt a' ska-
tulyában mellyet hozott; de midőn mutatám, feljegyezteté a' Grosschmid' nevét 's szál-
lását, hogy ez a' képet az Ő Exc. Maros-Vásárhelyi Bthecája számára is copíálhassa.
Mihelytt ma, 16dban, Váradra beértem, azonnal megtudtam, hogy Gróf Gyulay
Ferenczné, Rhédeynének testvére itt van, 's mentem őtet látni. Tizenhárom eszt., hogy
nem láttam, azon kevés perczentést kivéven, midőn tavaly Decemberben Beszternél
öszveakadánk. Nem tudánk szóhoz jönni, 's meg nem magyarázhatám maga-viseletét,
hanemha talán azt gyanítom, hogy itt, a' kedves sógornál, nincs 's nem érzi magát he-
lyén. Szótalan ült mellettem. Egykor oh melly igen szeretém én azt a' szótalanságot.
'S mikor néha Rhédeynének ajtaját bényitom, kesztyűt von, csókomra nyújtja kezét, 's
int hogy mellette fogjak helyt. Olly szép, olly jó, olly gyermek ő mint volt. Emlékeztettem
mint volt az, midőn férje 1790. Erdélybe bévivé, 's egy nagy ebéd előtt valami Tiszteletes
férjfiú előáll a' az eledeleket egy fenn szóval elmondott könyörgéssel megáldá, 's az
angyali¹⁹² ártatlanságú szép kis Süsy, ki magyar országon ollyat soha nem hallott, eleget
türtézteté ugyan a' nevetést, de az végre is erőt vett rajta, 's a' Tiszt. férjfiú az akkori
ebéd' fő személyének kifakadt nevetése által az imádságban rúdul meg vala háborítva 's

¹⁹⁰ [/]ellém Jósi commendálta, noha [Átírás, ill. lap aljára írt beszúrás.]

¹⁹¹ [A dátum élőfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

¹⁹² könyörgéssel <...> 's az angyali [javítás a törlés felett.]

1148 a' buzgón-könyörgő Erdélyiek talán nagyon megbotránkozva, 's midőn ezt említetem, Váradon is neveténk. „Mint Psyche szép, mint Psyche örökre gyermek!” Ártatlanabb lelket mint a' Süsyé soha nem ismertem, 's az én szerelmem őeránta mind-ég olly új, mint a' hogy ő maga megvénülve is mindég fiatal lesz. –

177,547,676 20. Restauratio. – Péchy Imre látta az ellene törekedő Rhédey Lajos erőszakát, ki, egyet értvén Kánonok Gróf Haller Ferencczel, a' Baróti bocskoros Nemesekeket becsődíteté, boroztatá, 's Péchy ellen tüzelteté, 's elvégzette magában, hogy a' gyalázatot megelőzi, 's a' választatást előre deprecálja. De tartván attól, hogy Rhédey Lajos találja magát Vice Ispánnak választatni, feltette magában azt is, hogy azzal ki nem rukkol, míg azok, a' kik Vice Ispánoknak candidáltatnak, és nem arra valók, azt nem deprecálják. Consil. Buday László¹⁹³ és Consil. Tokody György ezt megtették mihelytt a' Fő Ispán a' Candidatiót megtevé. Úgy emlékezem, hogy Rhédey nem candidáltatott. Mostan felkele Péchy, 's declarálta, hogy ő tovább semmi esetben nem viseli hivatalát. Ezt a' Fő Ispánon 's Dienes Öcsémén még csak egy harmadiknak mondotta vala meg. Így Beothy László első, Dienes öcsém második Vice Ispánnak választatának. Meg kell vallani, hogy mind Beothy, mind Dienes, világosan és egyenesen ugyan nem, de igen mások által és per indirectum, dolgoztak azon, hogy Péchy kilépjen, 's előttök, hogy ők feljebb léphessenek, tágulás 's nyílás essék. Beothy a' maga hivatalba lépését egyenesen és egyedül Péchynak tulajdoníthatta, D. is sokat köszönhete Péchynek. A' Fő Ispán úgy viselé magát, hogy rajta ki nem tetszett, melly felette fáj neki, hogy ez az ország-szerte nagy ember némelly gaz embereknek bosszúja által azon székből mellyben a' Hazának nagy javára 's a' Megyének nagy díszére 1790 olta ült, kitolattatott. Maga Péchy még akkor nap íra a' Palatínusnak, 's jelentette¹⁹⁴ hogy hivatalából kilépvn, megszűnt az a' relatio, mellyben alatta eddig állott vala. A' Palatínus fájlalva értette ezt: Braucht einen Mann, wie Péchy, das Biharer Comitatus nicht, so werde ich Ihn brauchen! mondá. Sok ízben proponálta Loctlis. Consiliáriusnak, 's egy ízben egyedül magát: de Péchynek annyi ellenségei vannak a' Ministériumban, hogy mindég prætereáltatott. A' Clérusnál az tette gyűlöletessé hogy ő eggyzersmind FőCurátora a' Debreczeni Collegiumnak, 's a' Vallás dolgában sok Repræsentatiokat maga írt. – A' Respublicai formáknak az a' szerencsétlenségek, hogy a' czimborák a' legérdemesbb embereket is kitolják. Itt egy érdemes ember helyébe, egy igen jó, de igen gyenge, igen kevés érdemű ember lépe. De hát Jósefnek uralkodása alatt, midőn a' Vice Ispánokat a' mindenható Királyi Commissáriusok teremtték, nem sokkal gonoszbb választásokat látánk e? Mentse-meg hazámat a' Gondviselés az efféléktől! Dienes meglakolt mostani vétkéért. Beothy övele igen jól vala sok ideig mert érzette, hogy a' Dienes' vezérlésére szüksége van, és azért is, mert ő, mint minden Beothy, igen jó ember. Nem sokára Beothyben 322 felébredt a' jalousie' lelke, 's az végre hidegséggé vált. D. kéntelen vala hivataláról 1810ben lemondani.

Rh. azon mesterkedett, de ki nem viheté, hogy Substitutus V. Ispánnak a' maga kedves barátját, Domokos Lőrinczet, ekkor Békési Fő Notariust hozhassa-bé, 's D. L. ezt maga is óhajtotta volna, mert még eddig a' Domokosokon kevés fény volt. Debreczeni Bíróságnál nem vihették feljebb, azon felül, hogy Domokos Lajos Úr 1790 és talán

¹⁹³ Buday <Ferenc> László

¹⁹⁴ jelen[...]/ [Átírás.]

92ben is Diætai Követ vala. Dienes második Vice Ispánnak választatván, Domokosnak egészen ki kelle maradni, hanemha Fő Notariusságot vállalt volna. Erre candidáltatott, 's választatott. Deprecálta. Rh. nagy magasztalásokkal szólla D. L. felől. Szóllottak mások is, ki mivel Rh. felé hajlott, ki mivel attól rettegett, hogy Pápista lép ezen hivatalra. Minekutána D. L. magát sokáig kéretteté, 's a' sógora Halmágyi László magával nem bírván sokszor kiálta-fel hangosan: „Most van jól, Lőrincz! Most van jól!” megszóllalt, hogy ő eddig viselt hivatalával tökéletesen meg van elégedve, az ő érdemét mind Vármegyéje, mind az Ország a' Dietákon, megismerte (– szép beszéd! –): de tovább nem állhat ellent Biharnak esdekléseivel, 's a' néki ajánlott Fő Notar. hivatalt felvállalja. – Ez is meglakola derekasan. Ellensége lőn Rhnek, 's ez nagyra hívván azolta, feledé régi barátságát, 's székéből fortélyosan kitolá. – Így kell az ilyeneknek! –

Nevezetes ezen Restauratióról az is, hogy a' Fő Ispán a' lármázó választást meg nem engedte, hanem a' voksokat az első hivatalon kezdve az utolsóig mind arra rendelt Assessorok által külön szobákban szedette. Ez inkább is illik a' Nemzet' méltóságához, 's a' Restaurálót vádolhatatlanná teszi, hogy ravaszúl vitte a' választást.

21. – Az Oláh Püspöknél ebédelénk. Én itt is mint 19. Rhédeynél általellenben ültem a' Fő Ispánnal és a' Püspökkel. A' Fő Ispán itt velem sokáig forró tisztelettel szólla Swieten Minister felől, 's azt mondá, hogy Swietennél nagyobb Pædagogarchát sem az Austriai tartományokban sem kívül nem ismért és nem ismér. Én mondám, hogy 1788ban Görög Demeter Úr sajnálkozott hogy két héttel hamarább nem értem-fel Bécsbe, 's tanúja nem lehettem annak a' min Bécs csudálkozott: azon hogy Swieten az examenekben eltiltotta a' Professorokat az examinálástól, 's azt a' legalsó Iskolán kezdve a' legfelsőig maga tette; mely a' legcsalhatatlanabb jele, hogy minden Classisban maga lehetett vala Professor!

A' Rhédey' ebédjénél valami igen rendes történt, mellyet nagy örömmel jegyzek-fel. – Nékem az a' szerencsém e vagy szerencsétlenségem volt – én tudom ha szerencse e vagy nem – hogy formámon is kiismerszik, hogy nem járok gondolkozásomban a' marhaúton. Megnevezhetnék egy helytt, hol egy idegen Vgyében egy nagy háznál bényitám az ajtót, 's egy tisztelt ember megvallá, hogy nevemnek értése előtt kilátta belőlem, hogy magam' embere vagyok. – Báró Wécsey Jósef melegedni kezdte a' bortól, 's megszóllítá az Oláh Püspököt, Darabant vala neve: Domine Excellentissime! iste meus amicus periculosarum cogitationum homo est; non credit verum esse posse, quod contra rationem est. A' tudatlan Püspök fejet csóvált, 's félig nevetett, soha sem tudván meghatározni, mit mondjon reá. Én felakadtam, nem ezen a' tüskén, hanem azokon a' kik ezt Wécseytől hallák. Hiszen, mondám, ez a' legorthodoxusabb hit; mert a' kereszttyén vallás is épen ezt tanítja. Csak azt kell megjegyezünk, hogy más a' contra rationem, más a' supra vagy praeter rationem. A' Püspök ismét nevetve integetett; én pedig és a' calefactus Wécsey még egy két szót tevénk, de úgy, hogy szavaink nem voltak illetlenek a' helyhez. – A' mostani Váradi Oláh Püspök Vulkán Sámuel elvezete a' Püspök parányi Bibliothekácskájába, hol némelly Olasz könyveket, és különös, még a' Helvetius munkáját is lelém.

27. Semlyénbe.

1803. Octóber.¹⁹⁵

Szabolcs Vgyének Restauratiojával sok ott lakos Nemesek nem valának megelégedve, 's delatiót tevének. Még mindég tartott a' figyelem az efféle infámisok eránt. A' delator nem tudatott, mert ki nem nyilatkoztatott: de kiki azt hitte, hogy azt Bay István koholta Zoltán Palival, Gútiyal, Melczer Antallal, 's nagy gyanú vala Ibrányi Antalra is, kit ezért sajnálok. Referend. Németh János, ki 1795. Causar. Regg. Director vala, és ellenünk dolgozott, küldetett Kir. Commissáriusnak. Minden tekintetben jónak láttam, hogy Bátorba menjek, hol ez a' gonosz ember megszállott, hogy jobban titkolhassa, kikkel czimborál. 2dban Mihálydiba értem éjszakára, 's megértvén itt Gulácsi Antaltól, 177 hogy holnap Kallóban Gyűlés lesz, korán reggel oda mentem-álat. A' Fő Ispán, Generális B. Splényi Gábor ősz fejjel praesideált, 's gyermekei között látszott űlni. Consil. Szathmáry József Ur ada ebédet. Itt is a' Fő Ispán praesideált, balja mellett B. Vay Miklós, jobbjá mellett én űltem. Nem tudtam, hogy Niczky Laczi nagy historicus, 's meg nem foghatám, hogyan felejtheti-el úgy magát B. Vay, hogy ennek historiai datumokat vessen megfejtés végett elébe: „Ki vala az invincibilis flotta' vezére?” Niczky ollyanná lett mint a' rák. De csak hamar megszóllala: Gróf Lerma. Tettek más kérdéseket is majd Vay, majd a' Fő Ispán, 's Niczky csudálást érdemlő készséggel felelgetett. Ebéd után mondám a' Fő Ispánnak, hogy ezt nem győzőm eléggé csudálni. Videt, Amice, et hunc hominem in meo Comitatu habent pro stulto. – Az a' zavarodás, rette-gés, a' mellyben ez a' Vgye volt ekkor, festi előttem, melly félelem foglalt-el a' terrorismus' szakában 1794. olta 1800ig mindent, míg tudnillik az Udvar kapva kapott az árulkodók' rettenetes seregén, 's őket gázságaikra még tüzelte. Barát barátinak nem hitt. Az Esztáron lakó Kállai Péter, most Cs. K. Kamarás, egy hangot sem ada. Szép volt látni a' gazoknak a' rettegőkkel való küszködésekbén a' szabad lelkeket, kik nem rettegetek. – Pócson háltam.

4. – Kilenczkor mentem Referend. Némethhez. Béjelentő cselédje nyitva hagyá maga után az ajtót. Még nem volt magánál, midőn beléptem. Szörnyű monosyllabú vala. „Meg nem ismertem az Urat.” Nem csuda; olly sok esztendő és olly irtóztató szenvedések megváltoztathattak, mondám. Hallgatott. Ő is megváltozott; elhízott a' mi vé-rünkön, 's képét a' bor-ital a' Hajnóczy, Szentmarjay és Őz vérenek színére festette. Kiki kiismérheté rajta a' vért és bort 's pénzt szomjuzót. Dienes felől tudakozódott, ha testvérem e? az aratás felől? Kért hogy ebédeljek ott. Nagy contestatiókkal eresztett-el. – Gúti Ignác ott eve; azt mondá nekem hogy tanúnak hívatott; ő, a' ki bizonyosan delátor vala!

5. Semlyén.

119, 129, 177, 679

13. – Debreczenben Nagy Gábor Úrhoz hozzák a' Postáról a' Jénai Mineralog. Társaság Diplomáját utánam. Ott feleltem mingyárt, hogy én Mineralog nem vagyok; köszönöm a' megtiszteltetést, de el nem fogadom. Nagy Gábor Úrral a' Diplomára íratám a' mit előtte írtam válaszképen.

29. Fel szüretelni a' Kólyi hegyre.

¹⁹⁵ [A dátum élőfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

1803. November.

3. első hó. – Lett 163 kis csebrem. – 8. Semlyén. Régen érzem hogy egészségem meg fog bomlani, szám keserű lesz, szédelgek. Dr. Báthi, a' Browne tanításai szerint, eltilt a' hánytatótól, gyomortisztítótól, 's azt javasolja, hogy igyam bort.

18. Domokos Lajos Úr meghal Kólyon. – László öcsém szüret alatt érkezik, 's kép- 177
zelhetetlen hidegséggel bán velem. Látatlanná teszem a' dolgot, 's magamat szabadon
viselem, 's szívesen keresem a' jóllételt, de haszontalan.

19. Fekvő beteg leszek. Rhebarbarával élek. – László Öcsém látja mint vagyok, 's kéri 123, 177, 680, 708
az Anyámat, hogy küldjön Orvosért. 22ben Kincses David Felcser Emeticumot ad;
hatszor felül huszonegyszer alól hajt. Halálra betegszem.

27. Domokos Lajos Urat Debrben temetik. – Dr Szent Györgyit hozza az Anyám.
Már azelőtt megjelent Dr Báthy. Szent Györgyi jónak mondja a' Báthy' bánását azolta
hogy fekszem. – Ma halállal küszködém.

1803. December.

5. Hosszas halotti alvásomból ma ébredtem fel életre. – 11ben már sétálhaték a' fo-
lyosón. – 12. László Öcsém Susival Fráter Istvánhoz Asszonyvásárára. Fráter István és
az Asszony haza kísérik. Ez a' gyenge ember 's az a' kevély, nyeltes, hazug Asszony
gorombaságot csinál az Anyámnak, 's Laczi belé avatja magát, magát tartja az Anyám
által megsértve, 's historiák. Hogy nem igaz gondolkozásra ne nyissak utat, kénytelen
vagyok azt az alacsonyságot feljegyezni, hogy az én szertelenül hospitális Anyámat
Fráterné azzal vádolá, hogy lovainak szalmát adata széna helyett. Ki hiszi ezt, a' ki az
Anyámat ismeri 's tudja, melly igen szívesen láttatik nála minden Vendég külömbség
nélkül, 's a' ki tudja, hogy Semlyénben az istáló mellett áll a' bé nem kertelt széna ka-
zal? Az Anyám kocsisa a' maga lovainak és az enyémmnek lencseszalmát ada, 's arra vala
kedve a' Fráterének is. Ez az Asszony esztendeig is hirdette ezt a' pletykát.

TOLDALÉK 1803. ESZTENDŐHÖZ

E' tavasszal történhetett, vagy tavaly, hogy Klobusiczkynének szerelmei az Acteurrel
kivilágosodtak. D. magán kívül volt, 's panaszla' nekem. Szánva vigasztaltam, ingerlés
nélkül. – Ez egy bohó történetet juttat eszembe, mellyet kár volna fel nem jegyezni.

Generális Gróf Fekete János, maga a' legzabolatlanabb életű ember, Váradra jővén
egyszer, V. Ispán Péchy meglátogatá. Nyílik¹⁹⁶ az ajtó, 's Dienes belép. Péchy megne-
vezi a' Generálisnak. Ez felel: Régen ismerem az Urat, familiájáról, tudományáról, pen-
nájáról és – fa.káról. – Ezt Péchytől vettem, ki majd eldőlt nevettében még akkor is,
midőn nekem ezt beszéllé, 's még inkább mikor ez történt.

¹⁹⁶ meglátogatá. <Egyszer> nyílik [Törlés és átírás.]

1098

Ismét nem tudom, tavaly történt e vagy ez idén, hogy bémenvén Váradra, 's megszállván Dienesnél, mihelytt beléptem, D. megszólít: Ferencz, végy meg tőlem egy Mappát. – Micsoda Mappát? – Karacs egy M. Országi Postamappát metszett, 's Péchy elhoza tőle egy nagy csomót, 's rá tolja az emberekre. – De hát miért adod-el? – Drága. – Mi árú? – 40 xr. – 'S 40 x drága egy Mappáért? – – Nem hagyja békét, meg kelle vennem. 36 xrt. adtam érte, annyi apró pénz lévén zsebemben, 's Semlyénben a' Postamesternek ajándékozám. – Másnap reggel háló szobájába megyek, hol ő és Laczi együtt háltak. Káromkodva hörbölé a' kávé Laczi. Én az éjjel szerencsétlen valék; 200 fto vesztettem! monda az egyik. Hát én? felele a' másik, én 400t. – 'S 40 x drága ára egy Mappának.

Dienes meggazdagodott ember; látta szükségeimet, 's rajtam ugyan soha nem segített csak egy krajczárral is. Kétszer bocsátatván-ki már, mert hízott, egy francia kék casimir frakkját, ismét a' szabóhoz küldé, hogy bocsássa-ki. A' szabó felelt, hogy teljességgel nem lehet. Tehát adja-el. Senki sem vette. Sétálni hítt, 's betérénk a' szabóhoz. Mutattatá magának, miért nem lehet hozzá igazítani. Ferencz, vedd-meg; te száraz ember vagy. Meg valék bántva; de valóságos¹⁹⁷ hibám, ha a' hiba szép hiba is, hogy gorombának gorombán nem felelek. Kérdém a' szabót, ha hozzám igazíthatja e. Mértéket vesz, próbálja, 's alkalmasnak lelé. – D. 10 fto kért, 's kifizettem. Tudni kell, hogy akkor újat is lehetett csináltatni 25 ft.

200, 1162

1804. Januarius.¹⁹⁸

Melly esztendő virrad-fel reám! Egy sem kínza-el jobban mind azok között a' mellyeket eddig éltem: de ez is juttat-el boldogságom' tetőjére, mellyről nem is álmodozám.

Sárosynénak szerelméről örökre lemondottam. Nem vettem volna, ha kényszerítettek volna is reá. Imhol oka.

Kazinczy András bátyám valaha ezt a' bonmót ejtette: „Soha sem láttam Kalvinistában jó Dámát, jó Éneklőt, és jó – kurvát!” – Sárosyné szép, fiatal, elmés, palérozodható asszonyka volt: de fősvénysége 's kevélysége¹⁹⁹ valóságos sárkánnyá tevék. Az Asszonyok egy ideig ki nem mutatják agyarokat, kivált midőn szeretik hogy szerettetnek; de a' szeg kitör a' zsákból.

Diószeg mellett Jankán az ő atya is birtokos volt, 's egy ott lakó Szúnyognétól zálogban bírt egy szőlőt. Szüret előtt, nem tudom melly holnapban, azt kieresztette, de arról felesége 's leánya vagy semmit nem tudtak, vagy szerettek volna nem tudni. Ezek megjelennek szüretelni, 's rendelést tesznek, hogy ez a' szőlőjek is megszedettség. Szúnyoghne által mégyen Ilosvaynéhoz, 's elikbe terjeszti, hogy a' szőlő már az övé. A' nagy-asszony a' perlést a' lányára bízza, 's ez Szúnyognét öszve *sánta kurvázza*. Szúnyoghne Sárosinét vissza *golyvás-kurvázza*; úgy hogy a' sánta és a' golyvás talán hajba kapott volna, ha bé nem jött volna a' Nagy-Asszony. Én sokszor nyaltam a' szép

¹⁹⁷ bántva; valóságos [Beszúrás a sor felett.]

¹⁹⁸ [A dátum élőfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

¹⁹⁹ kevélysége [Átírás.]

nyakat, de azon hibát, golyvát nem láttam; talán gyermekkorában volt baja nyakának. 1162
Sárosiné befogatja könnyű kocsiába két lovát, 's parancsolja, hogy kocsisa menjen ki a'
szőlőbe. Az út azon kis közön ment, a' hol a' Szúnyoghné' háza áll, 's szerencsétlensé-
gekre mind kettejeknek, Szúnyoghné a' kapuban állott, 's szégyelt megfordulni, és így
a' Kocsi mellette méne-el. Csapj rá az ostorral a' sánta kurvára, kiáltá Sárosiné; 's a'
kocsis oda vágott, akarva eltévesztvén az ütést. Ezt az asszony nehezen vette, 's arra a'
gyalázatos bosszúra²⁰⁰ vetemedett, hogy két szolgálot moslékos vízzel az ajtóhoz ren-
delt, kik Sárosinét vissza jövőben végig önték. Sárosiné V. Ispán Beothyhez méne, férje
Insurgens Tisztársához, satisfactiót vagy tanácsot kérni. Ez azt tanácsolta, hogy ta-
gadja a' mi történt, mert az örökre rajta száradt. – A' Kólyi szüret tele vala e' hírrel, 's
engem majd elnye a' föld.

Sárosiné Debrbe vette volt lakását Özvegyen maradván; mert férje rokonai, kik osz-
tozni óhajtottak, vagy Arendában bírní a' jószágot, neki nem hagyának nyugtot, 's ő
tégálval hajigált ezeknek cselédjeikre. Már ez is elhűthetett vala: de még nem ismertem
a' kis szép sárkányt, 's azt hittem, hogy az említett cselédek olly okot adtak a' kifaka-
dásra, mellyen, a' Lessing' szava szerint, csak az nem veszti-el fejét, a' kinek nincs mit
elveszteni.

Debreczeni szállásának gazdasszonya, valamelly özvegy Sziigyártóné (kit Rhédey
Ferencz ezen házának gondviselőjévé tett) öszve kap a' Sárosiné' kocsisával a' kút'
vedrén. Perbe ereszkedik a' sziigyártónéval 's azt öszve kurvázza sok alföldi szitkoknak
szórásával. A' sziigyártóné megszólítja, hogy őtet ne kurvázza, 's minthogy az intés
nem használt, vissza adja a' titulust. Sárosiné azt az oktalanságot követé-el, hogy pa-
naszt tétete a' Magistrátusnál, melly Kállainét ártatlannak találá, 's így elégtételt nem
adhata.

Ezelőtt történe már, hogy Sárosinak egy régi barátja 's Tisztársá, Kapitány Pisch, 189
megtudván Sárosinak halálát, Kriskának írt, hogy neki Cartabiancája van Sárositól
mintegy ezer fntig, mellyet Kriska talán nem tud, minthogy Sárosi őtet mindég kérte,
hogy róla hallgasson Kriska előtt. Sárosiné közlé velem a' levelet, 's tanácsomat, véleke-
désemet kérte. Én azt felelém, hogy a' dolog igazságán kételkedni nem lehet, minthogy
Pisch vidimált mását küldé-meg, 's offerálja az originális' megküldését is, és minthogy
Pischt mind Sárosi mind Sárosiné előtttem mindég úgy festették mint a' legbecsülete-
sebb characterű embert. Sárosiné csalárdnak, gaz embernek szidogatta. A' ki engem
ismér, képzeli, ezeket hogy' vettem. Pisch nekem írt. Közlöttem levelét, 's kértem
Kriskát, hogy egy becsületes embert ne hozzon azon kénytelenségre, hogy az barátja'
özvegyével törvénykezzék. Megneheztelt reám, 's én elhallgattam.

Illyen conjuncturák közt jöve reám a' halálos betegség.

15. – Debrbe mentem a' vásárra. – Sné, gondolván hogy nála megjelenendek, igen 200
későn jöve haza, 's éreztette velem kegyeinek fogytát. Nékem azokat könnyű vala tűr-
nöm, mert vége leve álmainnak. Látván hogy én kötelet nem kapok hogy magamat
felakasszam; szelídülni kezd, nyájaskodni. Elfogadok mindent, de józan tűzzel. – „Az
indulatokkal, monda, nem mindég bírunk; a' fellobbanásokat könnyű tűrni, ha a' szív

²⁰⁰ [/összúra [Átírás.]

1162 az maradt a' mi volt." Nem ereszkedtem magyarázatokra, 's ellenem panasza nem lehetett. Későn mentem-el tőle, 's bálba.

200 16. – Estve ismét nála. Erzsit a' szobaleányt megkérík, a' leánynak kedve van, 's ő nem engedi hogy gyűrűt váltson, mert, monda, én szobaleány nélkül nem lehetek. Kémélve 's bizodalommal nem tanító, feddő hangon éreztetém a' cselekedet' igazságtalanságát. Enged a' szónak, egyedül azért, a' mint monda, nyakamba vetvén magát, hogy ezt is makacsság' jele gyanánt ne vegyem. – Ismét bálba.

Péchy Sándorné húgom szemmel tartotta mit csinálók Sárosinéval, 's általa Dienes és Julis híreket kaptak. Látták hogy meghűlt szerelmem, 's nem értették, miért. Az anyámnak egy tizenöt eszt. szoba leánya vala, Ruszkáról, sem ábrázatban, sem növényben, sem kivált járásban nem kedves; elhitették magokkal, hogy azt szerettem-meg Sárosiné helyett; 's Laczit vették eszközül, hogy tanuljon-ki mindent. Eddig kelle hasztnom a' dolog' előadását, melyet íme beszéllek.

123 Az Anyám Decembernek vége felé elhagyta Semlyént 's Regmeczre jött, a' József öcsém fijának keresztelésére, kinek keresztanyául vala megkérve. Én még akkor gyenge voltam a' betegség után. A' háznál inasomon kívül senki nem marada mint Nagy Maris és Kötélverő Mihályné,²⁰¹ egy 60 esztős Öreg Asszony, de a' ki, által ellenben lakván az Anyám' házával, inkább csak enni járt által. Ez a' leány, ez az öreg Asszony és a' Laczi Regmeczi születésű inasa, Takács András, forogtak körültem betegségem alatt.

Laczi ki ki jővén Váradról, az Anyám' távolléte alatt mindég Susihoz szállott, ott evett és ott hált, mind azért mert Susival 's férjével, Péchy Sándorral szoros barátságban volt, mind hogy velem ne legyen. Azonban egy nap estve felé jó, 's parancsolja a' leánynak hogy neki itt vessen ágyat, mert háltni általjő, sőt előre bocsátván holmi nyájaskodásokat, kéri ezt hogy éjjel csússzon hozzá, különben ő fog a' lyányhoz. – A' leány elretten, 's ezeket nekem mingyárt mondja. – Katonai tréfának gondoltam, melly csak szó volt 's csak szó fog maradni.

128 Rothasztó hidegben a' szem' organuma is úgy elgyengül, hogy olvasni sem tudunk. Mind hogy olvastathassak, mind hogy egyedül ne legyek, ebédre magamhoz járatám a' Rectort Mata Imrét, kiről alább sok szó lesz. De a' Rector nem lehetett velem egész nap, 's a' leány jelenti hogy ő olvasni 's írni is tudott valaha. Kevés gyakorlások alatt ismét belé kapott, 's olvasott, írt. Ennek híre elment Susihoz; 's mire magyarázták az olvasást, az írást? Oda, hogy feleségnek cultiválgatom.

Gyenge lévén lefekszem. A' leány ágyamtól két ölnyire ír. Laczi bejő, látja hogy már el kezdék szunnyadni, gyertyát gyújtat 's ismét szót ad a' lyánynak. Ez ismét jelenti, 's kér, hogy sokáig lehessen szobámban. Mélyen elaludtam, midőn a' leány hirtelen megijedvén a' Laczi ajtaja megnyílásán ágyamra repíti az ollót. Erre felébredek, 's látom hogy Laczi jó égő gyertyahamuval, 's mondja hogy az ágyban olvasván gondolatlanul találá elkoppantani a' gyertyát 's az elaludt. A' Laczi és az én háló-szobám között egy szoba és egy pitvar vala. Kérdés, ha fekvé 's olvasva koppantotta volna el a' gyertyát, éghetett volna e a' gyertyabél mikor hozzám belépe. Meggyújtá gyertyáját 's ment. A' leány közel egy óra múlva ment fekünni a' pitvarból nyíló kis szobába, 's hangosan magára kolcsolá az ajtót. – L. két ízben jött-ki, 's próbálgatta a' zárt. Hallottam az ő

²⁰¹ nem marada Nagy Maris <on kívül> és Kötélverő Mihályné, [Beszúrás a sor felett.]

köztte 's a' pitvar közt megnyíló ajtók' hangzásokat. – Könnyű képzelni hogy más nap 1162
mik folytak Susinál. Ez küldé a' sok rapportot Jósinak Regmeczre, hová Laczi szemé-
lyesen is ment elsütni a' mit kelle.

Jan. 28. Maris leve veszedelmesen beteg. Kincsesért küldtem. Nem lelék. Báthyért 200
küldtem. Egyszerre jelent meg mind Kincses Felcser mind Báthy a' Doctor. Susi
Báthyt eltiltotta, hogy hánytatót ne adjon a' lyánynak mert viselős. Kincses akart, de
mivel Doctora ellenzé, nem merte beadni. Uram, monda Kincses; ezt a' leányt megöli
Báthy. Jó, hogy én többet hittem a' Doctornak mint a' Felcsernek, 's a' Doctor' rende-
lésén megnyugodtam. Ha beadattam volna a' hánytatót, okot nyújtottam volna a' gya-
núra. – Reámfogák, hogy azért étetem magamnál mindennap a' Rectort, hogy ha a' le- 123, 201
ány lebetegszik, azt mondhassam, hogy a' Rectortól esett teherbe. Mintha elég ok
nem²⁰² volt volna azért étetni ott, hogy egyedül ne egyem.

19. – Kapitány Pogány Lajos, fija a' Referendariusnak és Szigeti Prof. Hari Péter
Debrből jönnek 's nálam esznek. Laczi Susitól izen Pogánynak, kit soha sem látott,
hogy menjen oda által. Ez nem ment, mert a' Katonaságot elhagyta, 's Tisztekkal
lenni nem szeretett. Ezt is nekem tulajdoníták, 's így a' tűz mindég nagyobb 's na-
gyobb lett.

1804. Februáriu.²⁰³

184

Új digressio, de a' mellyet tennem kell, hogy holmi megértethessék.

A' Semlyéni Predikátor Csóka János fiatal ember volt, 's új tónusú ember a' 123, 200
predikálásban; keveset beszélt dogmáról, a' morálról sokat; látni fogjuk melly morális
ember volt. Rég olta volt köztte és Rectora közt ízetlenkedés, de én abba magamat
nem avattam mélyen; kémélgetve mondám neki ítéletemet a' subordinatio felől, mellyet
ő annyira vítatott. Tiszt. Uram kárhoztatja a' Debreczeni Professorokban hogy a'
Deákokkal olly kevélyen bánnak, 's neveti vakságokat, hogy a' kiken grassálnak, nem
látják hogy azok egy két eszt. múlva hozzájuk hasonlókka' lesznek, 's a' gorombaságot
gorombasággal fizetik vissza. Nem jobb volna e liberaliter bánni, és a' subordinatiót
csak a' hivatal szoros teljesítésére szorítani.

Valaki meghal, 's a' Pap egy sovány morális predikatiót tart, utána feláll a' Rector,
's a' népnek igen tetsző verseket recitál. A' Papot majd megüté mérgében a' guta. Én
jelen valék az actuson. Vagy én nem maradok, vagy a' Rectornak menni kell! ezt kiáltozá
a' Pap.

Fő Szbíró Fráter Pálnak két gyermeke járt a' Rector alá. Kiki tudja hogy egyetlen
egy elmés gyermeke sem volt; ezt ítélték felőlök a' Debr. Professorok is. Fráter Pál
halált esküdt Matára hogy a' tőkécskéből Mercuriust nem faragott.

Susi húgom szertelenül istenes asszony. Reá parancsolt a' Rectorra,²⁰⁴ hogy az csak
Zsoltárokat énekeljen, ne soha Dicséreteket. A' Rector maga is jobb ízlésű ember volt
mint hogy Dicséretek gajdogatásában lelhetne²⁰⁵ volna kedvét, de egyszer, nem emlé-

²⁰² elég nem [Beszúrás a sor felett.]

²⁰³ [A dátum élőfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

²⁰⁴ [/ectorra, [Átírás.]

²⁰⁵ lelhetné [Az ékezet törölve.]

1162 kezem mely történetre nézve, azt kelle és nem Zsoltárt. Susi abban a pillanatban felkölt, 's nagy haraggal eltüzesedett arcczal kijöve a Templomból a népnek nagy botrányozására. – Midőn ezt írom, az a gondolat száll-meg, ha fogja e ezeket 's az efféléket nekem az hinni, a' ki a személyeket nem ismerte? Én csendes lélekkel írom a' mit írok.

E' szerint Susi, Fráter Pál és a Pap halálos ellenségei levének a Rectornak, 's előre tudatták vele, hogy kilöketik. A' nép látta a' készüléteket, 's készebb volt Papjától megválni mint Rectorától. Én Susival, Fráter Pállal, a' Pappal nem költem antagonismusba, de láttam a' dühöt, láttam a' Rector ártatlanságát, 's azt kívántam, hogy ha nem akarják marasztani, ne marasszák: de ne csinálják vétkessé, mert annak egész életébeli szerencséjére befolyása lesz.

A' Helységbeli Curátor Fráter Antal, ki maga is szerette a' Rectort, közölte a' vágást, 's látván hogy neki mennie kell, tanácsolta, hogy magát megmarasztatni nem fogja. Ezen conditio alatt kész lesz neki jó Testimoniumot adni. A' Rector megígérte, 's Fráter Antal kiadta a' dicséretekkal teljes Bizonyoságlevelet.

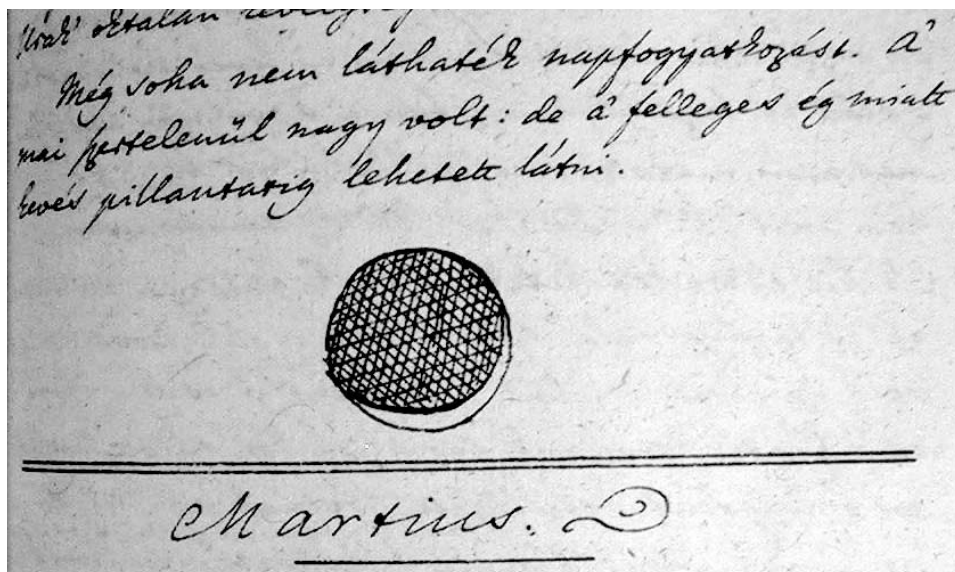
Febr. 11dikén érkezik a' két Visitátor: Diószegi Pred. Esperes Fazekas István és a'²⁰⁶ 's Senior Szánthó János. Fráter Pál, Susi húgom, a' Pap elikbe viszik a' panaszt. Ezek látván, hogy a' Nép a' Rectort meg akarja tartani, látván, hogy a' Curátor neki dicséretes Testlist adott, 's hogy ezek szerint az ő megmarasztása lármát csinálhat: az által előztek-meg mindent, hogy az examenben a' gyermekeket tanulatlanoknak lelték. Én jelen valék az examenen, 's mosolyogtam a' gyermekeknek tett kérdéseken. A' Rector okosabb volt mint gondoltam. Midőn az Urak declarálják, hogy meg nem szenvedik, a' Nép viszont hogy el nem ereszti, ő egy írott jelentést nyújt-be, hogy ő semmi esetben meg nem marad, 's így Mata a' gyalázatot dicséretesen elhárította magáról, 's a' köznyugodalomért reszkető Visitátorokat magának örökös barátjaikká tévé, Csóka János pedig örült ugyan, de nagyot pirúlva.

200 Ezen Ekklesiái Gyűlésben a' Pap még egy kudarcot vallott. – Eperjesi Ferencz ÉrSemlyénben lakó Asztalos 's Nemes-ember a' Templom' koronája körül dolgozott. A' Pap bejárt a' Templomban dolgozó Asztaloshoz, 's nyughatatlanul sürgette az Asztalost. Ez felel, hogy nem kaphatván élelemre valót az Ecclesiától, kéntelen más apró munkákat is tenni hogy élősködhessék; ha az Ecclesia a' Contractus szerint fizetni fogja őtet, egyedül ennek fog fekönni, 's a' munka hamar kész lesz. Addig beszélnek, hogy Eperjesi e' szót ejti: Édes Tisztelendő Uram, az Eccl. velem nem bán emberül. – Micsoda? hát az Eccl. *disznó?* kérdé a' Pap; 's nem ügyelvén semmit mentségeire, beadja a' Curatornál, Eccl. Gyűlést tartanak, 's Eperjesit az *emberül* szó miatt az Ecclesiából kirekesztik. Én ekkor is hijába emlékeztetém a' Papot a' Megfeszítettnek moráljára, 's hogy a' Pap vádló, tanú 's bíró nem lehet, 's hogy egy gondolatlanul ejtett szó ennyit nem érdemel. A' bolond Pap űzte a' maga dolgait, mert azt hitte hogy lépését vissza vonni gyalázat. Szavamat a' Gyűlésben minden igaznak lelte: de ellenem vala a' Curator és a' Pap. Intettem őket, hogy ne hagyják a' dolgot annyira menni, hogy Eperjesi a' Visitátorok elibe vigye a' panaszt; mert azok bizonyosan vissza teszik Eperjesit az Ecclesiába, 's akkor ők fognak pirúlni. Nem használt. Eperjesi beadta az

²⁰⁶ [A névelő után hely van kihagyva.]

Instantiát, a' Visitátorok nem hitték, hogy egy Eccl. Gyűlés illy végezést tehetett volna, 's én azt a' bosszút engedém magamnak, 's azt épen nem szégyellem, hogy a' Papot felszólítám, hogy adja-elő a' dolgot. Ez vitatta, hogy az Asztalos tovább is tartattassék kirekesztésben, 's a' Visitátorok az Asztalost vissza tévék. – Ekkor felkele Fráter Antal 's declarálta, hogy ő Eperjesivel egy széket nem ül. Szántó János epécskével felelt, hogy üljenek két székben, de mind ketten az Ecclban. „Én soha többet az Ecclesiáért nem teszek!” monda ez a' kislelkű FőCurátor. Ezt kipisszegénk. – Mentsen-meg az Isten mindent a' Tökintetes és Tiszteletes Urak' oktan kevéségetől.

Még soha nem láthaték napfogyatkozást. A' mai szertelenül nagy volt: de a' felleges 184,201 ég miatt kevés pillantatig lehetett látni.



1804. Martius.²⁰⁷

7. Asszonyám December olta eddig Regmeczen mulatván érkezik, 's hozza Plezsnýalszki Franczot, ki Munkácsi fogságából eleresztetett, nékem inasul.

16. Jó Laczi Munkácsról, olly haraggal, hogy midőn meg akarám csókolni, az Anyám 209 és Báthy előtt magát félre vonja, 's hozzám ma olta egy szót soha többet nem szóll. Azt én szép kevéséggel de ingerlés nélkül tűrém. A' bolondot futni kell hagyni. – Illyeket csinála Susi és Julis mind Laczival mind Dienessel, kik az ő istentelen furfang-ságaiknak csak gyáva eszközeikké lettek. Az Anyám kevés holnapokkal ezelőtt is beszéllé, mint bánja hogy azon leveleket meg nem tartotta, mellyekkel Susi bizgatta ellenem Jósit 1803 Dec. és 1804 Januáriusban. – Sophie ekkor két hetet tölte Regmeczen az Anyámnál, 's tanúja vala, hogy Laczi az én Sárosinéval való szerelmeim felől, mellye-

²⁰⁷ [A dátum előfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

1162 ket ő csak a' Susi és a' Fráter Istvánné canálisaikon tudott, melyly bohó dolgokat
beszéllgete Jósinak 's az Anyámnak. Csak hogy Sárosiné nekem soha sem volt az a'
ki²⁰⁸ Klobusiczkyné volt Dienesnek.

184, 201 18. Az Anyámnak egy gulyása, már éltes ember (Boda Ferencz), a' gulyából mé-
szárszékre adott bika' húsából 2 fontot kap a' Zsidótól, 's egy serpenyőben azt gulyás
húsnak²⁰⁹ főzi: No, édes bikám! mond; eleget éltünk együtt, te előre mentél: hát én
mikor megyek utánad! 's tánczra kerekedik, 's az első falatot elnyeli 's meghal. – Csóka
János eltemeti, 's özvegyének 's gyermekeinek jelenlétében Egyiptuszi ítéletet tart a'
megholt felett. – Illik e ez, mondám, egy Moráltanítótól? Kinek használja vele az Úr?
's meg kelle e keseríteni özvegyét, gyermekeit? Igazat tanít a' Stóa: a' rossz-szívű ember,
mint Csóka volt, bolond is eggyzersmind.

1804. Aprilis.²¹⁰

184, 201 6. – Rhédey Lajosné, szül. Kácsándy Theréz, Váradon meghal.

12. – Egy rettenetes eset! – Báró Huszár a' Váradi hídon keresztül verettetik.
Gyilkosa még mostanáig sem tudódott-ki. Imhol életének egy része és a' történet.

202 Szegényebb lévén mint sorsához 's ambitiojához illet, az igen szép növésű fiatal
ember elveszi Gróf Kornis²¹¹ Kis Asszonyt, egy bűdös lehelletű 's irtóztató sán-
taságú gazdag személyt. Hogy maga annál szabadabb lehessen, feleségének theoriáját is
megrontá, 's elnézte hogy ez deákkal, katonával, cseléddel múlassa magát. Kedvese,
egy szép Özvegy, a' titulusért ott hagyá a' szép fiatal Huszárt, 's ez alacsony rendű
személyeket választgata örömeire. Ekkor estve Comoediába vezeté a' Kedvesét, Pati-
kárius Gebhardinét, ki Váradon férje nélkül, egyedül a' Huszártól kapott pénzből élős-
ködött, 's Comoedia után ennek szállására kísérte az Asszonyt, 's nála vacsorált. 11kor
Huszár minden cseléd nélkül haza indult. Omlott a' zápor. A' mint a' hídra ér, megtá-
madtatik, 's egy kard keresztül veri kebelét. Kiált, 's gyilkosa ment. Béfogott sebbel
ment keresztül a' hídon, 's ott lerogyott. A' Város' házánál örön álló két asztalos legény
szalad kiáltására, 's azt hitték hogy részegen dőlt-el valaki, 's nem mertek közel menni
hozzá a' setétben. Elhaló szóval mondá: Ne félj, öcsém; én vagyok: Báró Huszár. Míg
a' két legény lámpásért méne 's több embert hitt, kifújta lelkét.

Huszárné, hihető hogy magát véltlennek mutassa, dél előtt is, dél után is végig kocsi-
zott Váradnak úczáján. Szeretője, egy Zászló-tartó, mellette ült.

Szegény Huszár! a' legbecsületesebb characterű ember volt. Kár volt érte. Ezt
mondá Dienes is, Laczi is, midőn 13ban Váradra értem, 's őket 's az Anyámat még
ebédnél leltem. Laczi kevéssel ezelőtt kevés lépésnyire a' Dienes kapujától felfordult, 's
fejét öszve törte. Ekkor felkötött állal ült az asztalnál. – Nem a' Huszárné' Kedvese ölte
biz azt, mondá Laczi, hanem valami sárgaepés zelotypus. – El kell mondanom, millyen
jó characterű ember vala Huszár. Méltó a' feljegyzésre.

²⁰⁸ volt a' ki [Beszúrás a sor felett.]

²⁰⁹ hú<z>snak

²¹⁰ [A dátum élőféjként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

²¹¹ [A keresztnévnek hely van kihagyva.]

1. Prof. Vitkóczy Kassán elvesz merő szerelemből egy leányt; szerelemgyermekét valami Obristlieutenantnak. Boldogul él vele egy ideig. Huszár belé szeret az Asszonyba, 's hozzá kezd járni. V. a' feleségét megint, hogy távoztasson-el a' háztól egy kétséges moralitású 's reputációjú embert; az nem csak az ő nyugodalmoknak, de hitvese' jó nevének 's erszényeknek is ártalmas. Nem használván az intés, V. szóll Huszárral. Ez, Gavallér! neveti az illy előterjesztéseket, 's még ingereltetik általa. Egy nap V. és H. összeakadnak a' hídon, V. szóll ismét, 's minthogy H. azt nehezen vette, 's a' csak Professort Mágási módon össze hordá, V. olyat monda neki sokak előtt, hogy azt H. meg nem emészthette. Talán Hauernek hívták az Obristlieutenantot, a' kivel H. tanácsot tart, mi tevő légyen. Egy este, kilesetvén elébb, hogy V. maga van e, ketten reá mennek, pisztolyt tesznek elébe, hogy duelláljon, 's minekutána sokáig elkínózzák, mind ketten Vnak állanak, 's azt elverik. V. panaszolkodott. Nem vala reá tanu. H. ezzel sem elégedék meg: reá vette Vnét, hogy indítson pert férje ellen a' Szent Szék előtt elválás végett. Midőn a' Bíráknak már ítélni kellett vala, Huszár a' Patikariusnéba szeret, 's Vné mind férj mind lator nélkül marada.

A' Váradi Publicum, tudván mind ezeket, Vitkóczyt vette a' gyilkosság gyanújába. V. bebizonyította hogy estveli 7 órakor reá jött a' rég olta gyötrő hideg, 's hogy egész reggelig ki sem kele ágyából. – Az tettetett hideg volt;²¹² osztán fogadhatott V. gyilkost. – Csak hogy a' fogadott gyilkosnak nem volt semmi nyoma.

2. Két rossz ember meglát egy szép asszonyt a' Váradi bálban. Vallyon lehetne e boldogulni nála? kérdi az egyik. Nem hiszem, felele a' másik; férje nagyon félti. Huszár ezekkel semmi ismeretségben nem volt, de a' hangot meghallotta. Az semmit sem tesz; menjünk hozzá holnap, 's ha férje legkisebb gorombaságot teszen, botozzuk-meg. – Így beszéllé ezt nekem Assessor Baranyi József Úr, ki e' nap Bál-Commissárius vala.

14. Rhédeyné koporsóba tétetik, 's 15ben hercegi pompával temettetik. Tudta férje, mit csinál; gyermektelen feleségének erszényéből ment-ki a' pénz, nem az övéből. Debr. Pred. Földvári Predikatiót, Buday Esaiás Oratiót monda, Csokonay pedig a' Cathedrából a' Templomban olvasá-fel verseit. Elragadtatva e' megtiszteltetés' szerencsésén, histrióhoz illett actiója. Rendes bosszút álla Budain, ki a' Cs' társaságától eltiltotta a' deákokat; mert midőn verseiben az a' sor fordult elő, a' mellyben az állá:

„ezt elöttetek már elmondá a' két Orátor,”

akkor Cs. Földvári és Budai felé fordult, kezével oda mutatott 's sokáig megállott, úgy hogy F. és B. szégyenszékben látszának ülni.

Oly világos holdvilág, hogy a' Dienes ebédlőjében hálván az ablak nyílásában úgy olvashattam mintha gyertya égett volna.

21. Laczi indul Linzbe, hol a' Kerpen Rgmtje mellyben ekkor szolgált, fekvék.

1804. Május.²¹³

²¹² hideg <.> volt;

²¹³ [A kézirat utolsó számozott, 258. oldala üresen maradt, csak az élőfej készült el, a következő oldalon csak az élőfej vízszintes vonala van meghúzva.]

967

79.

Engem illetők.

- 172 1783. Január. 11. láttam először Egret.
171, 172 Febr. 16. el Pestről, hallván hogy az anyám beteg.
– 23. érek haza a' rettenetes sárban.
172, 323 Martz. 7d. Miklós öcsém himlős.
172, 268 Martz. 26d vissza Pestre. Keresztesen összeakadtam Berzeviczy Sándorné szül.
Stansith Horváth Borbalával, ki beteg fijához Gergelyhez Pestre.
172, 465, 490, Máj. 9d. vesszük a' levelet, hogy Laczi öcsém a' Gradiskai Regmtnél Zászló-
587, 755 tartó leve.
172, 683, 688 Máj. 14d. a' Nyiradonyi erdőségben egy nyúlat lövök, az első és utolsót
egész hosszú életemben, 's ezt kocsiból.
172, 490, 588, 755 Jún. 4d. Váradon restaurál Ürményi József Fő-Ispán a' későbbi Judex Cur. –
Péchy Imre ma lesz első Vice Notárius Dienes pedig honor VNotárius.
172 Jún. 12. Bártfai útam.
172 – 20. Laczival Makoviczai várba sétál[unk].¹
172, 465, 490, Aug. 9d. Pestre indulok, hogy Gener. Orczy nevezzen VNotáriusnak Abaujban.
588, 755, 969 – 28d. Gr. Török Józsefnél.
172, 465 – 31d. vele a' hídon.
172, 466 Sept. 4d. Kalmárral Budán, a' Philologussal.
51, 172, 491, Octob. 6d. Vámspércsen a' kígyó.
588, 752 Novemb. 2d. látom először Gr. Török Lajost Tályán.
172
172, 468, 492, 591 1790. Octób. 12. először az özvegyet.
175, 322, 1048 1784. Január. 12d. Szulyovszky Lászlóval Miskolczra.
172, 467, 973 14. Radvánszky Fer. Szulynak a' Gyűlésben.
15. Kapitány Márjási Istvnál ebéd.
171, 172, 467, 16. Consil. Almásy Józsefnél ebéd.
492, 591 Estve Puky Andr.
173 18.² Patak. Irtóztató szél. Majd leveté a' templ. fedelét.
173, 497, 603, 772 Febr. 29. Czirjék³ Mih. olvassa Abelardot.
52, 82, 173, Martz. 21. Miskolczon Orczy olvassa a' Barcsay verseit.
467, 590, 756 Vay József az ebédnél Mohács felől.
44, 173 Máj. 30. Pazdicson communicálok a' Lutheranusoknál Pünk. elsőjén
173, 320, 493, Jun. 11d. publicáltatik Kassán a' Német nyelv eránt a' parancs.
533, 593, 760 12d. latom Tht, ma először.
173 Aug. 9d. Sárosban assessor leszek.
53, 53, 57, 171, 30. Zempl. VNotáriusnak ajánl Zámbery Antal helyett.
173, 469, 493, 978
592, 757, 978

¹ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]² 17. [Átírás.]³ 29. <Febr.> Czirjék

Octób. 3d. Laczival Péczelen. 11 ½ óráig olvassa verseit Ráday.	982
13d honor VNotáriussá teszen Gener. Orczy.	978
25d. installálja László fiját. Ez assessorrá teszen.	
Novemb. 29d. én Ujhben is felesküszöm VNotar.	
1787. Aug. 1. Niczki Kristofnál, hol Lakics is. ⁴	504, 609, 778, 1010
1788. Febr. 9. Frieddel.	173, 1013
Apr. 17d. Polyxént ma látom eloszor.	173
22d. Gr. T. Lnál ebéden.	
23. Th. és P. el.	171, 173
Jul. 30. Fogy az élet.	1014
20. Júl. Klári hugom lakadalma.	
21. Ruzskára kísérem.	
Aug. 7d. Péczelre Valyi és Klimesch velem.	29, 173, 507, 617, 691
11d. Ráday hozzám: fel a' menyéhez Pestre Teleki Jozsefhez ki siratja István fiját.	31, 32, 173, 509, 619
21d. Posch bossíroz.	173
24d. Peczelinél, Komáromban.	
1789. A' nagy anyámhoz Regmeczre. Vissza menvén tőle Kassára, forró nyavalyába esem Jún. 4d.	1023 84, 171, 174, 511, 614
Június ⁵ 19. Viczay lemond életem reményéről 's Lang Chirurgus nem akar adni kristályt.	
– 20 Mihalyi Kovács István Kassai Predik ma Vasárnap érettem könyörög, boldul.	
Júl. 10d. Gróf Eszterházy Károly Kassára jó. Első vizitje az Apáczáknál, a' második nalam.	1028
Octob. 5. Munkácsra indúlok.	1031
31. Egerben.	
29. Zichy Karolynal.	174, 620, 780
31. Füred Szántód.	174
Novemb. 3d. Veszprém	
7d. Pozsony	
8d. Bécs.	1033
15d. el	
13d. Széchényi Fernél	83, 174, 514, 622
Decemb 11. Rozsnyó.	174
1790. Januar. 17. impossible magyar ruha. Az nap olly színű erszeny.	174
Martz. 1. én olvasom fel a' Gyűlésben hogy II. József Febr. 20. megholt – 4d. Sterly.	175, 520, 629 175, 1048
Apr. 19. Orczy László restaurál Kassán.	
Maj. 21. Abauj felváltja a' Pozsonyi 's Nyitrai Bandériumot	171, 175, 521, 631
22 Első strázsám Bárczay Ferenczel. Orczinál ebéd.	
24. ebéd és táncz Zichy Karolynal.	

⁴ [Ez a sor utólagos beszúrás.]

⁵ [../nius [Átírás.]

- 175, 1048 26. ebéd Beleznaynéál. Ott Barkó.
27 ebéd Végh Péterrel.
- 175, 522 31. el Pestről. 'S a' bajuszt még Pesten elhányom.
- 175 Jún. 3. Kassára.
– 23. Kállay Lászlóné mh. 24 temet[ik]⁶
27. Kassát végképen elhagyom
Septb. 17d. Pestre
Octob. 16d. Ruszka.
- 175, 320 12d. Kassán. Ma először mint Özvegyet.
- 175, 1054 1791. Febr. Minnyim, legelső.
- 156, 171, 175, 522, 632 April. 10 veszem a' parancsot.
11. resignálok a' hivatalt, belé léptem Nov. 11d. 1786.
- 171, 175 Maj. 7. Bécs felé. Méra.
8. Miskolcz.
9. Eger.
10. ebéd a' Püsp. estve B. Podm. Józseffel Kalyban.
11. el Pestről.
- 175, 526, 637 21. sargaságba esem. Szállásom Consil. Wachtlernénél Bürgerspital Hof 6.
- 175, 523, 633 Stiege 18. étage 3.
- 175, 528, 639 Jún ... Swieten megcsokol.
- 31, 175, 633/175 23. Leopold Császár Pízában. Az Urnapi Processión Báróczi vezeti a' Gardát.
- 175, 524, 634 Migazzi a' Szentséget. Stunder ma fest.
- 175, 527, 638 Júl 15. Pestre hajón.
- 44, 175, 527, 638 18 Mihály inasom Vácznál a' Dunába
26. Virágot ma látom először Fejérvart.
27–31. Horvnál Fureden.
- 176 Aug. 7. Bécs
15 A' koronaörökösnél Audientzián
18 Straussal.
28 el Bécsből. 29. Pozsony. 30. Nyitra.
- 171, 176, 528, 639 Sept. 1. Selymecz. 3. Radv. – 6. el Rbol. 7. RSzombat. 8. Tornalja. 9. Csécs.
- 156, 171, 176, 639 10. Kassa és Regm. ma látom a' házamat.
- 121, 171, 176, 531, 639 Octob. 9d. Csercsi szül. Laczi és Wessel. Ferencz. 14. Gálszécs.
- 176 1792. Máj. 14d. Barkócza ágy.
- 1072 1795 Máj 29d. a' Grationálist subscribálja a' Császár.
- 308, 1223 Kazinczy Dienes Biharban⁷ 2dik Vice Ispány és Domokos Lőrincz Fő Notárius
1810. Nov. 26d leteszik hivatalaikat, nem akarván olly gyűlölt, útált, gyalázatos ember alatt szolgálni mint a' Megye Fő-Ispányi Administrátora Gróf Rhédey Lajos. Ezt a' rossz embert az Udvar 1825 büntetésül Biharból Beregbe küldé Administrátornak, holott minden más Administrátort Fő-Ispánokká

⁶ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]⁷ [/iharban [Átírás.]

- teve, 's minthogy ott is rosszat teve, gazúl vivén a' Restauratiót, vele lemondattak hivataláról. 1223
1801. Chipault el Febr. 25d. 235, 1080
Szulyovszky Jún. 4.
1800. Júl. 26. Pozsonyba érek Kufsteinből. 659
1804. Júl. 25. Konyáron a' guta. 131, 204, 548, 708, 1171
1821. Mart. 7d. fogok az Archívum végig tekint. 1235
ATYÁM 'S ANYÁM copuláltak 1758 Jún. 12d. ErSemlyénben. 25, 164, 471, 558, 716, 886
Bossányi Fer. kereszteltetik 1744. Júl. 11d. † 1745. Decemb. 7d.
Klára kereszteltetik 1746 Decemb. 21d. † 1766. Júl. 21d.
1802. Septb. 6d. Szepesből Kázmérba. 183, 270, 1113
1804. Aug. 24d. Kázmérba. 133, 205, 548, 1171
25. Lajos napja. Vasárnap. 133, 205, 549
27. gyűrűt váltunk. 133, 205, 550
Octób. 6d. sétálás.
1821. Apr. 11. Lajosba bele oltjuk a' himlőt. Még az nap kiüt rajta a' természetes himlő. 1235
Máj. 11. első foga.
Júl. 11d. írtam Vajda Hunyadi Epigrammat.
Decemb. 8d. Gr. D. Aurél Ujhelyben, exáment a' görög Nyelvből.
1826. Fizsi himlőt kap, noha be volt régen ez előtt oltva.
1783. Mart. 7. Miklós öcsém himlős. 172, 320, 967
1786. Nov. 11d. léptem hivatalomba 600f. fizetéssel. – az 1789. felemeltetett 1500 fntra ezüstpénzben. József alatt a' papiros pénz még egyértékű volt az ezüst és arany penzzel. 79, 171, 499, 499, 603, 604, 762, 771, 1004
1785. Decemb. 27. Bárczára. 171, 984
1786. Január. végével aranyér. Ki Gálszécsbe. Febr. 4. Imáds. könyv. 171, 1004

Bécsbe 1812. Vay Abrahámmal.

Octób. 14d. Szeredán. Bécsbe¹ érünk. – A' Fáy János pénzét általadom Braun Schätzmeisternek.

326 – 16. Az Apáczákhöz. Ebéd Braunnál. Ez elviszen Consil. Neumannhoz, az Antiquitasok Cabinetjébe.

326, 637 – 17. Wutkinal. Belvedere. Fügernél.

– 18. VASARNAP. Az Udv. Kápolnában. Ebéd Bajzáthnál.

– 19. Prof. Hessnél. Augarten. Stöckelnél.

– 20. Báró Vay Danielné Rómából jó. Nála találjuk Superint. Hilchenbach Urat.

– 21. Glatz Predik. – Niedermann, a' festő, Ocsovszki, Kanonok Olsavszki.

– 22. Ildephonsus Curriger Schweitzi fi, a' Kunstgallerieban.

– 23. Gönczy Samuel Ur elvezet a' Schönborn palotájába.

– 25 VASARNAP. Az eső bekerget a' Szent István templomába. Braunnál reggeli kavé. – Vajnánál. Onnan a' Szép Nativitáshoz. Azt Fáy Jánosnak sub spe rati 1400 ftn megalkuszom. – Sz. Istvánnál is hallok Predikátziót, Kleinmannt is hallgatom.

– 26. Kaszonyi képeit

– 27. Pahrendorf.

– 28. Gönyü.

– 29 Nyerges ujfalu.

– 30. 31. Pest. Donát fest

Nov. 1.² Vasárnap. Kapitány Csohány, a' Palatin. Udvarában.

– 2. Hatvan.

– 3. Kövesd felfordúlunk éjjel.

– 4. Liszka. – 5 haza. Csötörtök.

¹ 14d. Bécsbe [Beszúrás a sor felett.]

² [A novemberi sorok a lap alján, az előző 5 sor mellett kimaradt helyre feljegyezve.]

81.
[1811–1814]

1223

- 12 Aug. Jekelfalusi és Szemere István Diétai Követeknek választ[atnak].¹
13. Én és Dencsi igen rosszul. Zseninek nem igéri a' felvirradást Somogyi.
14 estve 5 órakor ebred fel halálos alvásából. (Vasárnap 11 Aug. olta ma szől először.)
15. Zseni appet[ítussal]² eszik. Ragályi Tamás és Ragályi³ mátkák.
18. Emilbe és osztán Thalieba belé oltják Horn Imrétől a' tehén himlot.
19. Thaliet dajkája magában hagyja, 's 9 méh megcsípi.
21. Aug. Pechy Sandor †
Dókus Ur levele a' Compromissum dolgában.
ad 23. Aug.
23. Aug. Nagy haraggal tudakozza van e Plenipotentiám Marietól. – Van. – Hát miért tagadtam? Azt e' a' mi sub privatis sigillis? – Mert ha expedíált volna, tudhatja Kossuth. – Nincs semmi meg nem történt⁴ a' mit ne állítana, semmi megtörtént, a' mit ne tagadna. – A' Testimonialis nem létele kifakasztja, – Mondja hogy Nagy Andráson és Sigmondovicson kívül minden Creditor kifizetteté magát bancoban, in nominali valore, noha nemelly Contractusban pengő pénz volt obligálva. Hogy csak 5000 f. van így fizetetlen Nagy Andr és Sigmondovics nem sürgetvén a' pénz letételét. A' Pataki Collégium és a' Vay Seniorátus felől nem tud szollani.
2a Sept. Lasztóczi Plébanus Csutka József †
24 Octób. Thaliet ma választjuk-el. Betegségei és ótvára miatt nem leheté elébb.
Lett a' Kassainétól vett szőlőmben 4 hordó színbor = 1000 forintot. lerovtam Kelemen Urnak.
ismét színbor – – 1 ½ (375 f.)
és 1 hordó asszú.
(23 7br midőn engem meglátának a' Gyűlésben, Gregorovics és a' kik vele megláttak, így szóllanak: Ez több Gyűlésben nem lesz jelen olly rosszul nezek ki)
31 8br Váradról levél, hogy Dienes halálra beteg.
2 Nov. nagyon megfagyott. Seregelyeket lövök ablakomból.
5 9br. egy pár fekete csizma Bán Marisnak a' Thalie dajkájának HARMINCZ fnt.
a' Kígyó spallér gyertyányait kívágtám, 's helyebe szilvákat ültettem.
Egy bikát adok el 500 fnt. tavalyi bankoban.
10. Novb. Emíl mar erti a' nevetést, 's ha anyja a' kerek guzsalyon fon, repesve vagy megfogni a' kereket forgató palczat, 's azt sokáig fogja a' kerek forgasa alatt.
Zseni notaji 4. vide.
Egy köből gabona a' héti vásárban 52 f.
Decemb. 3–9 én Varadon.
19 indulok haza.

¹ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]

² [A ligatúra feloldása bizonytalan.]

³ [A keresztnévnek hely van kihagyva.]

⁴ megtörtént [Beszúrás a sor felett.]

1812.

12 Jan. Törvbe idézve egy nagy tekintetű etc.

26. Jan. Lolotte Atyjának fogad.

28. Jan. Vay Eulalie Miskolczon.

31. Poeta vagy 's historicus ma virradtakor.

7 Febr. Elsapadva tekint.

Kit fedez e szent sír.

17 Febr. virradta előtt Melly boldog ora.

19. Az⁵ Anyám neve napját és Sophie szül napját itt tolti.

28. Manicheusszá lettem Pepinek 4dik fíja. Miklós Kazmer.

4 Epistola Fannyhoz.

1 Apr. Bónis Antal †

16. Maji Borvakay László ad a' Cenci 3 esztdős fíjáért 1540 ft. ellenben én tőle
400 fnt. egy vasas szekeret.

25. be kelle fűteni.

27. Juni. Emíltol elment az első giliszta.

29. Jun. Titus szül. Pásztón.

8. Jul. Asszm és Dienes Bártfáról jövőn, ide.

10. Asszm dél után ide.

Kis Superintendens lesz.

12. Az Anyám itt.

14. Júl. a' Rác Márton padjáról⁶ tűz. Eleg Ujhely.

18. Jul én Berkeszre.

Sophie 18d Jul. Emílt elvalasztja.

20 Jul. Assessor leszek Szabolcsban.

17. Aug.⁷ Bárány Péter belem kap a' Gyűlésen az Ujh uccza miatt.

NB megjelent a' hat Sonett. Kiadta HorvIstván

13. Sept. Vasárnap⁸ Bay József és Szemere Theréz ez éjjel levenek parok.

24 7br. † Szirmay Antal Szinnyéren. 28. temetjük.

7 Octob. Vay Abrissal Becsbe. A' Harangodi pusztan.

8 Zsolcza. 9 Emod. 10 Pest Virág. Kulcsár felkeres éjjel.

11. Péliné. Donat. Horvátné kit 21 Sept. veve el ferje.

12. El Pestről Markussal. Ácsra éjjeli 2 orakor

14.⁹ Bécs. epen delbe Braunhoz a' Fay penzevel.324 16 Braunnál ebeden. Abbé Franz Neumannhoz. Duport és Neumann tancolnak¹⁰

324, 637 17. Wutky. Fuger.

18. Udv. kapolna. 20 ebéd Bajzatnál Horvat Tamás és Kolosi Károly B. Vay Danné.

⁵ 19. <..> Az⁶ Rác Mart. padjáról [A rövidítés felett: „Márton”.]⁷ <24 J> 17 Aug.⁸ 13. Vasárnap [Beszúrás a sor felett.]⁹ 13. [Átírás.]¹⁰ [A két név egymás alá írva és kapcsolós zárójellel összekötve.]

22. Ildephons Curriger. 1225
 23 Havercamp. Schönborn Pal[ot]aja.
 25. Kleinmann Vasarnap.
 27 el. Parendorf. 28. Gonyu. 29 Nyergujfalu 30 Pest Vitkovits 31. Donat Pest.¹¹
 1. 9br Csohány. – Kulcsnal vacsora. 2 Hatvan 3 Kövesd. 4 Szerencs.
 Berzeviczy Gergely 4. Liszka 5 haza. Emődnél felford[ulok].¹²
 14. Szombat meghal az Anyam. 166

1813

1231

- 3 Jan. szül. Vay Péter Berkeszen.
 10 Jan. Poruba Seidel Antal Cremsi fi Agnes 1 ½ eszt.
 8 Febr. Sonett Szirmay Janoshoz.
 16. Gróf Mailáthok a' Piaristájokkal itt.
 3 Mart. Grof Sztaray Albertné Csáky Walburga †.
 5 a' Genialis nép.
 16. Vida hozza a' Rak képét. Vida el.
 23. Apr. Gr. D. J. perorál a' FőIspnak
 30. May Antonín szül. 1. Jun. Antonin Sophron Ferencz 2 vissza [...] Zsenivel fel a'
 [...]hegyre
 Vay az Emíl fejere teszi kezét.
 20 Jun. kigyúl a' kéményem Fodor György és Polyá itt.
 7 Jul. Antonin ma legelébb szekérre.
 17 Jul. Zseni Patakról jövőn velem meglátja a' holdat.
 Pepi Istenke [?]. etc. P. Istenke [?] ír [?] Csak egy czét írá [?]
 21 Jul. Krajnik általveszi Regmeczi birtokat.
 1 Aug. Szemere Pali jó Beretoról.
 8. Pali és Sophi Lra. Pali ott marad.
 11. Pipsz jól beszell a' Gyulesen.
 12. a' Fő Ispán kipattan, BorGaspar [?] ellen.
 13. Thaliet Emílt Lasztoczra Sophiért.
 19. Szemere Pálnak megkérem Szemere Kriskat.
 7 Septbr. a' méh historia a' ligetben.
 2. Sept. Moreau megholt.
 16 7br. Restauratio Szemere és Horv Tamas V Ispok.
 Horv. Laszló 36 eszt. szolg után XIII voksot kap Szemere 372.

1814.¹³

1233

- 25 Febr. Szemere Pál és Kriska copulatioja Lasztoczon.
 14 Majusban oszvefektetik. 15. Maj lakadalmok.¹⁴

¹¹ Donat. [Beszúrás a sor felett.]¹² [A ligatúra feloldása bizonytalan.]¹³ [Az évszám előtt néhány sornyi hely üresen hagyva.]¹⁴ [A lap alján elforgatva a *Cerinthushoz* 1828. 8br. 27d. c. vers és négy név (?).]

82.
Bécsi út, 1815.

—
 Aprílisben.

10. el hazúlról Szerencs.
11. Zsolczára. Üres a' ház, és így más nap tovább.
12. Kövesd.
13. Jászberény.
14. délután Györgyére. Sophie ekkor látja először Ninit.
15. Györgyén.
16. VASARNAP. El Györgyéről. Péczel Szemerénél.
17. Be Pestre.
- 18, 19, 20. Pest – 19. Kulcsárnál Consessus.
21. Pestről el.
22. Neszmély. Sophie olly rosszúl, hogy nem hittem hogy ott nem hal meg.
23. VASARNAP. Győr.
24. Rajka. Gamauf József Predikátorral.
25. Bécs. – Az Apáczákhoz. – 26. Generál Büssynél.
27. Azt hívének Angoly lovaglókát látunk; azonban a' Császár jött lovan; bal keze mellett az Orosz Császár. Utánok a' Prussz. Kir. és a' mi Koronaörökösünk.
30. VASARNAP. – 28. Schönbrunn. Luize [?]. a' szép kút. Botanicus kert.
1. Május.
4. Áldozó Csötörtök. Ma látom utolszor Cancell. Telekit, onnan Cleymannhoz. Ott a' Prussz. Király. – Ebéd előtt ez és a' Dániai Kir. kikocsiznak ebédre Albert Herczeghez.
- A' kis Napoleon egy ablakból.
5. Fő Ispány Gróf Eszterházy József Excnál ebéd. –
 Hernalsra. Augarten. Práter. – Armansperg estve hozzám.
6. Szombat. Theatumba. – la petite hongroise. –
7. VASARNAP. El Bécsből. Rajka.
8. Téten.
9. Győr. I
10. Nyergesujfalu.
- 11–13 Pest.
14. VASARNAP. Pünkösöd első napja. – Csabára
15. Péczel.
16. Czepléd. I.
- 17, 18, 19 Törtel.
20. Györgye.
21. VASARNAP. I.
- 22
23. I. 24 dél után el, Jász Berénybe.
- 27–30 Zsolcza.

—————
Július

- 11. Szent Miklósy Aloyzt látom Patakon.
- 25. Jul. Szőgyényi Ferencz V.Ispán lesz.
- 24. Aug. Báró Vay Miklós Generális Széphalmon.
- 8. Octób. Színban Superint. Gyűlés

PESTI ÚTAM. 1828.

Februarius.

11. Patak, Emíl fiammal, Wassermann Sámuel Arendásunkkal, Brunár János inassal.
12. Liszka, Zombor.
13. Csaba.
14. Szihalom.
15. Kápolna. Ott Szerdahelyi theatralista. Miskolczra mennek Pestről. – Gyöngyös.
16. Gyöngyösön egész nap, mert Samu a' szombatot üli. B. Orczy Lőrincz czifra háza.
17. VASARNAP. Áltfázom, 's tüdőgyuladásba esem. Hatvanban kilel a' hideg. Ejsz. Gödölő. – Engem Gróf Dezsőffy Józsefnek ismer a' fogadós.¹
Hó az egész úton, hazúlról szinte Pestig. Az igen nagy sár egyszerre fagyott meg, 's így az út mindenütt töretlen. Csak Bag mellett lehetne futva menni a' lovaknak. Külömben mindég lépve. Sűrű köd az egész úton. A' hó behártyázódott, 's a' lassú szél az utolszor esett havat sepergette.
18. Jankovics Miklóshoz kell vala szállanom, mert erre meghítt, sőt köteleze, de Szemere látván hogy betegen vagyok, elfogott; csak felgyógyulásom után menjek Jankowichhoz. Én tehát Szemere Pálnál vevék szállást, ki ekkor a' Vármegye házánaál szállásola, mint a' Vgye Vice Fiscálisa. – Ma temetik az öreg Trattner Mátyást. A' temetésen híre megyen megérkezésemnek. Legelébb Schédeljő. Utána Vörösmarty és Stettner György. – Szemere Pál és hitvese Szemere Kristina vacsorára Fáy Andráshoz voltak híva.² Miattam nem akarának menni. Én betegen is mentem velek. Schedel, Vörösmarty, Stettner oda kísérének, 's ott vacsorálának.
19. Szemerének születési napja, mint feleségemé. Bártfayné adá Szemerének a' vacsorát. Itt látom először Kisfaludy Károlyt, itt először Bajzát. – Helmeczi is ott. És Speck Lajos. – Beszédem kongó, szenvedő tüdöm miatt. Dr. Forgó György gyógyíta homoeopathiásan.
20. Kisfaludy Károlyhoz, Gróf Dezsőffy Józsefhez, ki az Országos Kiküldöttség miatt itt mulat. Prokátoromhoz Zsiday Sándor Úrhoz. Jankovicsnak csak levélben jelentem hogy itt vagyok.
21. Jankovics fekvé talál.
22. Fáy Andrásnál ebéd. Ott hagyom Ragályi Tamást, 's szaladok a' Ferenczy István ölelésére, ki az elsőbb szoba' kemenczéje mellett beszélle nem tudom kivel. Ezt a' díszét nemzetünknek itt látom először.

¹ Dezsőffynek ismer<nek> [Beszúrás a sor felett és a sor végén; a „Dezsőffynek” toldaléka emendálva.]

² voltak <vacsorára> híva.

23. B. Prónay Sándor egész órákat tölt ágyam körül. Jankovics. Klauzál Imre. 1239
24. VASARNAP. Jankowich jó, és Wesselényi.
27. Kraynik Imre. – Barkasy Imre, patvarista Agens Szathmáry Józsefnél. – Markos Mihály.
28. Poppol Agoston, egykor Piarista Ujhelyben, most Concionátor az Universitásnál. Ma hagyom el egészen az ágyat. – Ebéd Consil. Pest Vármegyei Első Vice-Ispány Bárczay Pál Urnál. Ott Pázmándy Dienes, Komárom Vármegyei Követ.
29. Csak ma Mélt Szilassy József Administrator Úrhoz. – Fenyéri Gyulánál, azaz Stettner Györgynél vacsora és hálás.

Martzius.

1. Péchy Imre Septemvirnél. Ott Cleynmann egykor Bécsi, most Pesti Predik. Ott Radvánszky Antal Zólyomi Vice-Ispány.
2. VASARNAP. Szemere Pál és én Jankowicsnál ebédlünk.
3. Gróf Teleki Józsefnél ebéden.
5. B. Prónay Sándornál ebéd. Fizsi nincs. – Szent-Györgyi János festőhöz.
6. Jankowicsnál ebéd, mert ott BESE JÁNOS³
Kárnerné Kazinczy Honoráta, 's Kazinczy András és Mária 's Otília, ez ekkor még csak jegyese Lónyay Gábornak, a' Fő-Ispány Gábor fijának.
7. B. Prónay Sándornál ebéd. Ott látom ma először Fizsit, szüléjinek halálok olta.
8. Szent Györgyi festi Emílt. – Ebéd Consil. Szirmay Ádámnál, a' Kir. Tábla Assessoránál. Érkezik Super. Kis János, mint tagja a' Magyar Academia alkotása eránt tartandó Tanácskozásnak.
9. VASÁRNAP. Még rekedt hanggal, a' Palatínushoz, benyujtani a' Cons. Kriebel Manuscriptumait. – Délután ma látom elsőben Kisfaludy Sándort és Guzmicsot. – Super. Kis Urral Horváth Istvánhoz.
10. Ebéden Zempl. Vármegyei Administr. Mélt. Szilasy József Septemvir Úrnál. Ott Dr Eckstein, az ifjabb. – Bittnicz Lajos jó hozzánk. – Estve mi Guzmicsnál, ki Horváth Endrével egyg szálláson. Ez sétálva declamálja és pereczet ropogtatva 's borozva az Academiaiára készített hexameterait.⁴
11. Gróf Széchenyi Istvánt és Gróf Károlyi Györgyöt ma látom először. – Ezekkel és a' Tanácskozás' meghívott tagjaival egyetemben Gróf Teleki József Tabulae Báróhoz, már kinevezett Csanádi Fő-Isphoz, mint Tanácskozásunk Elöljárójához egyetemben. Gróf Dezsőffy József köszönti meg.
12. Szent-Györgyi engem fest. Simó igazítja. Ma látom először Báró Mednyánszki Aloyzt.
13. A' Palatínushoz egyetemben. Gróf Teleki és Dezsőffy az első szekeren, a' másodikon Prépost Fejér és Prof. Schédius. A' harmadikon, mellynek gazdájává Teleki engem teve, én és Szemere. Horváth János Bosoni titul. Püspök és Helytartói Tanácsos nincs köztünk. Teleki megköszönti a' Palatínust, deákul. A' Fő Herczeg felel, nem röviden és lelkesen. – A' Prímáshoz és Veszprémi Püspök Kopácsihoz, Teleki nélkül. Prépost Fejér tartja a' beszédet. A' Prímás: Dinationes, Vestrae

³ [A név előtt hely van kihagyva.]

⁴ declamálja hexameterait. [Sor alá és sor fölé írt beszúrás.]

1239

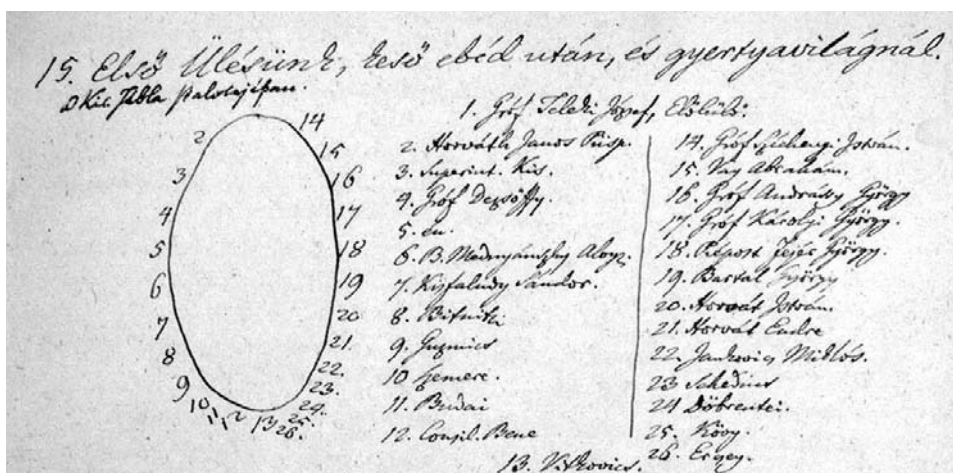
sunt tanquam pisces in aequore (az az mindenféle vallásúak). Ego rem non consilio, sed aere etiam meo adjuvabo. Midőn Prépost Fejér engem mutata be, a' Primás ezt mondá: Valde consenuit. Én magyarul feleltem hogy 1816⁵ olta, a' midőn Ő Herczegségét látni szerencsém volt, megöregedheték. Erre a' Primás magyarul felel, 's társaim megköszönék nekem hogy megszóllaltatám. – Vacsora Vay Abrahámmal Vitkovicsnál.

14. Bene Gergely, Londonban járt Kertész, az Orczy kertjében nekem gyümölcs-fákat küld; mellyeket én Szemerének adtam, ő pedig Péczeli szőlejébe ültete el. – (1831. mondá hogy a' fák élnek.)
15. Első Ülésünk, keső ebéd után, és gyertyavilágnál.
A' Kir. Tábla palotájában.

1. Gróf Teleki József, Előülő.

- | | |
|--------------------------|----------------------------|
| 2. Horváth Janos Püsp. | 14. Gróf Széchenyi István. |
| 3. Superint. Kis. | 15. Vay Abrahám. |
| 4. Gróf Dezsőffy. | 16. Gróf Andrássy György |
| 5. én. | 17. Gróf Károlyi György. |
| 6. B. Mednyánszky Aloyz. | 18. Prépost Fejér György. |
| 7. Kisfaludy Sándor. | 19. Bartal György |
| 8. Bitnitz. | 20. Horvát István. |
| 9. Guzmics | 21. Horvát Endre |
| 10. Szemere. | 22. Jankovics Miklós. |
| 11. Budai | 23. Schédius |
| 12. Consil. Bene | 24. Döbrentei. |
| | 25. Kövy. |
| | 26. Ercsey. |

13. Vitkovics.



⁵ 1616 [Átírás.]

- 16 VASARNAP. Ebéd Consil. Bárczay Pálnál. Második ülés. 1239
17. semmi nevezetes. Harmadik⁶ ülés.
18. Ebéd Vay Abrnál. Ott a' felesége, és Erzsi lánya.
„Mert Debreczen, Patak és PÁPA! Hátha még nekik klastromi csendet vagy Kánonoki bővséget adhatnánk!” Vay szava.
Szilasy József Septemvir Tornai Fő Ispnak neveztetvén, a' Tornaiaiak tiszteletet tevének nála, 's ott ebédlének. Én be Gróf Andráshy Györggyel. Ott Lánchy Békési Fő Ispán és Septemvir. Ott Visontai Kovács Kir. Tábla Assessora.
19. B. Prónay Sándornál. – Szemere⁷ Pálné és Emíl Péczelre.
20. Gróf Csaky Petronellát, Homonnáról, ma látom először. Ebéd Telekinél.
21. Ebéd Vaynál.
22. Ebéd Benyovszkinál. Ott Bartal Itélő mester. Simó festi Sátorvét.
23. VASARNAP. Ebéd Fáy Andránál. Szilassynál B. Vay Miklós.
24. Gróf Teleki a' Conventbe hív. A' Pándi Pap baja felfordúl. B. Vay jól, egy híres szálló rosszul perorál.
26. Szemere Pálné reggeli ötkör meghal, veres himlőben. Felbontják. Péczelre viszik.
29. Ma először Richter Filep Antal festőhöz. – Somogyi Ferencz Fő Hadnagy később veje Gróf Bethlen Imrének.
30. VASARNAP. Kulcsár meghal.
31. Fejér kinyájában németül beszél.

Április.

1. Ebéd Széchenyinnél a' Casinóban. Kulcsárt temetik.
2. Fordítom a' Statútumokat. Búcsúszom Mednyánszkytól, ki megyen.
6. HUSVÉT. Fáyánál ebéd. Bártfaynál hálók.
7. Dercsényinnél ebéd. UTOLSÓ ÜLÉS, azaz HÜSZADIK.
8. Szemere, Bártfai, én Péczelre. Papp József a' Rádayak nevelője.
9. Vissza Pestre.
10. Sartóri Ajándéka Convers. Lexicon I–VII. Domahídi Antal. Pogány József.
11. Réz József Imre, ki 1795 fogva volt. – Czukkerlikre versek. Dercsényinnél ebéd. Dercsényi Pál megveszi Bankházát 200,000 fnton. Rhédey és Pogány Józsefek. Hangyási Szabó. Légrádi. Szemere Pál Consistoriálisnak esküszik.
12. Bártfay a' Gróf Károlyi György szobájiba vezet el.
13. VASARNAP. Szemere Péczelre. – B. Way Miklós és B. Gaimüller Katalin lakadalma Bécsben.
14. Lónyai Gábor és Kazinczy Otília lakadalma Beretón. Urményi József Minis-ternéhez.
15. Telekinél ebéd. Mostoha anyja ma tesz első Palotadámai szolgálatot a' Nádornénál. – Ráday Erzsinnél, a' B. Prónay Albert hitvesénél, látom az öreg Rádayné és Ráday Lászlót. Krek festőt ma temetik.

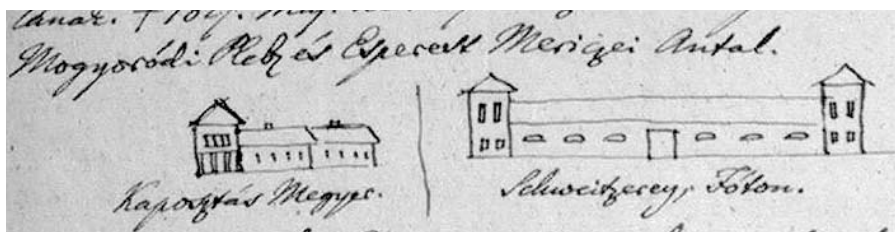
⁶ nevezetes. <Ma> Harmadik

⁷ Sándornál. Szemere [A gondolatjel sor fölé írt beszúrás.]

- 1239 16. Richtert a' Jankowich grádicsán lelem. – SzentPéteri József híres ezüstművész. Huber pozsonyi szül. szobrász. – Muséum. Zrínyi táblája. – A' Széchenyi Ferencz képén Joh. Ender 1821.
17. Ebéd Czirákinál. Ott Péchy Imre, B. Prónay Sándor, Teleki József, Horvát István. Eötves az 1795diki. – Utolsó ülés Telekinél.
18. B. Prónay Sándornál ebéd. Kollár Luth. Prédikátor Radvanszky Antal.
19. Melczer Lászlónénál. PRÓNAY ISTVÁN a' Nini gyermek fíja betegen⁸ fekszik. SzentGyörgyi engem lithographolt. Irtóztató!
20. VASARNAP.
21. Urményi Ministernénél ebéd. Ott V. Judex Cur. Gosztonyi. Richter Fáy festi.
23. 150 f. C. M = 375 f. W. W.
24. Horvátnál ebéd. Richter festi Imrét. Fenyériné gyermekágyban. 75 f. R.
25. Báró Lakos Jánossal ebédlek.
26. Richter Bártfait. Vászón 7 f. 20. posta 5 f. 30 x.
27. VASARNAP. Vitkovicsnál Virág, Horv. Istv. – A' NÉGY FUNDÁTOR KINEVEZI A' DIRECTOROKAT. TELEKI A' NÁDORNAK BENYUJTJA DOLGOZÁSAINKAT. Donátnál.
28. A' Szent Gellértra Fáy, Huszár, Belanszky Palatinus Fiscális Úrral.
29. Richter engem en Face, Regmeczre.
30. Richternél Kraynik Imre és Jakab

MÁJUS.

1. Toldyt festik. – Zarkához először. Ebéd Horvát István.
2. Kaposztás-Megyerre. Brunek Tisztartó.
3. Első visszafordulója a' Gróf Károlyi Istvánné szül. Gróf Dillon Georgina halálának. † 1827. Máj. 3d. 1827. Drezdában. – Fóton Mise. A' Predikátziót. Mogyoródi Plebanus és Esperest Mericzei Antal.



Kaposztás Megyer

Schweitzerey, Fóton.

Vues de Constantinople, par Melling.
Milton Paradise lost, par Martin.
Vue d' un moulin près d' Athènes
Vue d' un temple d' Apollon à Delphi
Claude Lorrain pinx.
J. A. Mauz sculps.

⁸ ISTVÁN betegen [Beszúrás a sor felett.]

4. VASARNAP. Markos Mihaly Stanislaus Franciscánus Német Papolót hallani vi- 1239
szem. Ott a' Nádor leánya.
5. Meghal Szathmáry Mihály Prók. Pesten, Lónyai János Deregnyőn. Farkas Sándor
és Kis Samuel Erdélyből.
6. Gróf Csáky Petronella és Bártfay László születési napja.
7. Ebéd Röthnél. Temetik Szathmáryt.
8. Dercsenyiné látom Mihanovics Fiumei⁹ Követet az 1825diki Diætára.
9. Botanicus kert.
10. Orczy kert. Köncs hozza a' hírt, hogy megholt Lónyai János. Elvév Vay Eulaliát
1827. Decemb. 26d. és így csak 4 holnap és 10 nap éltek együtt.
11. VASARNAP. P. Stanislaust ma hallom legelébb, mert minap egy szavát sem
hallhatám a' cathedrán. – Horvát István soká nálam. Beszélli mint dechifrózák
a' francziák a' Hieroglyph írást.
12. Rudas ferdőbe Fáy Andrással.
15. Beniczky Lajos Zólyom Vgyei 2dik V.Ispán és Mihanovics ebéden Dercsenyiné.
Szirmay János Milanóba megyen. – Sütik a' Nepomuk raketájit.
17. Papaver bracteatum. Szijjártó Ferencz Körmöndről.
18. VASARNAP. Ambrózy Náni. Bugát Pál nálam.
21. Mocsári András.
22. Kacskovics Nográdból.
25. VASARNAP. Pünkösöd.
26. Ma communicálok együtt Emíllel először, Cleynmannál. – Báró Bánffy
Lászlóval az Erdély Historiájából sokáig beszéllek az első székben. Cleynmann
megszóllít. Ich bitte.
27. Szirmay Théréz és Ambrózy Lajos lakadalma. Czuczort megpillantom. Délutáni
3kor lefekszem 's virradtig egy húzomban.
28. Kubínyi Ferenczet látom. – Richter festi Kazinczy Andrist.
29. Úza Pál
30. Szemere Lászlóné.

JÚNIUS.

2. Kazinczy Andr. indul haza. Cancell. Reviczky Borsodi Fő Ispán lesz, 's itt van,
installatiójára menvén.
3. a' Personalisnál.
4. a' Lofuttatásra Jankowics Miklóssal.
6. Gróf Gyulai Lajos nálam.
7. B. Wesselényi nálam. – a' néma.
8. VASÁRNAP. B. Bánffy László nálam.
9. Szemere és Bártfay megszeretik profílemet, mit Richter feste.
10. Luby. – Homonnay Imre.
11. Informálgatok. Bezerédi; Bartal, Beőthy. Dir. Németh a' púpos. Pauer Szobrász.
Kopper festő.
12. Assessor. Visontai Kovács. – Sétálék Kis Jánossal¹⁰ a' Superintendens fiával.

⁹ [Hely van kihagyva a keresztnévnek.]

¹⁰ Kis <Lajoss> Jánossal

1239 15. Richter Vitkovicsot.

17. Szemerét és Ferenczi Istvánt. – Ferenczi az én büsztömet sárban.

18. Bedekovicsnál. – Ebéd Horvát Istvnál.

19. Stern Budai Invelirtől [?] egy kocsit 150 fnt.

20. Ferenczynél a' sok vendég. Jankowicsnál vacsora Horvát Istvánnál.

21. A' tegnap referált Kázméri perben Sententiám publicáltaik.

22. VASARNAP.

23. Jegygyűrűmet és a' Sophiét egyyüvé olvasztatom. A' betűket belé Winter Graveur metszi.

25. Ferenczy elvégzi büsztömet.

27. két lovat veszek 180 fnton. Rosenthálnak, a' lókerítőnek 12 f. 30 x. hám 23 f.

28. Juhásznál Bruchstuhl Csanádi Megyebeli Pappal, ki a' bankó czédula csinálásért fogva vala a' Vgyeházánál

30. Fáyánál vacsora. Ferenczi oda hozatá büsztömet.

JÚLIUS.

1. El Pestről. Bártfai és Szemere Rákosit kísérnek. Gödölő.

2. Hatvan, Gyöngyös.

3. Kápolna, Kövesd.

4. Harsány, Aranyos.

5. Zsolcza. Csillag. Kisfaludi korcsma.

6. Ujhely. haza.

AUGUSTUS.

12. Tornán install. Zempl. Administr. és Septemvir Mélt. Szilassy József Úr.

SEPTEMBER.

5. Mikoházán ebéd. Nem eresztenek. Gyalog haza. Vissza Mikoházára. Emíl és Antonín velem.

6. Ruszkán hálók.

7. VASARNAP. Forró, Zsolcza.

8. Kazincz. Mártonfalvi fogadó.

9. Jánosi. Szathmári Józsefnél. Leánya Biri.

10. Rimaszombaton Dr. Toth Pápaynál Sárközy Józsefet, ki keresztül lőtte a' térdét. Ferenczy Statuáriusnak az atyja. – Ozsgyán.

11. Losoncz. Hugyák.

12. Riba egy Juhásznál. – Rétság. Ma ostromoztam meg egy részeg.

13. Vác. Ott Bata Bálint. – Zrínyihez szálllok.

14 VASARNAP. Szilassynál ebéd és ott Erd. Kir. Tabla Assessor Zeyk Daniel, a' Vay József veje. Ott Szűcs Ágens.

OLLY SETÉT NAP, HOGY AZ EBÉDNÉL GYERGYÁT KELLE GYUJTANI. MENNYKÓ ÚT A' VÁROS HÁZA' TORNÁBA.

15. Manschgó János Thewrewknek fest engem, és B. Mednyánszkyt.

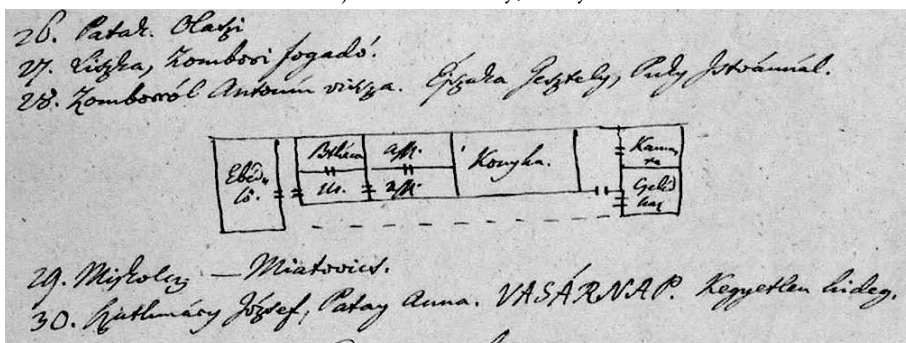
16. Álthurczolódóm Szemere szállására. A' Zrínyinél fizettem 26 f. 26 x. harmad napért. 1239
18. Tihanyihoz.
21. VASÁRNAP. Ebéd Menlével. – Gróf Széchenyi Istvánnál estveli 6kor Budára gyalog. A' Theatrum ajtajáig. Visszakísér a' Palat. [?] mély útjáig.
22. A' Kapitány Bombárdi képeit nézem meg.
23. Peski fest a' Vitkovics kívánságára, igen rosszúl.
24. P. Stanislaushoz. Szobája Nro 5.
25. Ebéd Telekinél. Láttatja Bthecáját. Heinrich Thugut festőhöz, Budán a' Krisztína-városban. A' Pataki Gróf Törökné.
26. Tihanyinál. Antonínna és Roró vizslával a' ferdőbe.
27. Therezia városi Templom, a' Schöff toltára miatt. Orczykert.
28. VASÁRNAP. Fáy és Thewrewk velem Budára.
29. Antonint Richter festi. Theatrum.
30. Kerepes.

OCTÓBER.

1. Hatvan, Árokszállás.
2. Kály, Keresztes.
3. Köröm Szerencs.
4. Vámosujfalu. haza.
17. Tornán Restauratio.

NOVEMBER, 1828.

26. Patak. Olaszi
27. Liszka, Zombori fogadó.
28. Zomborról Antonín vissza. Éjszaka Gesztely, Puky Istvánnál.



29. Miskolcz. – Miatovics.
30. Szathmáry József, Patay Anna. VASÁRNAP. Kegyetlen hideg.

DECEMBER.

1. Harsány, Kövesd. Ott egy csoport Russz Christián. Így nevezik magokat a' Jeruzsaleméből jövő Oroszok. Triestnek jöttek, a' Török háboru miatt. Undok és ostoba nép. Triesttől Petersburgig ötszáz ezüst ftot fizetnek a' szekeresnek.
2. Eger. Ivánszky Antal Prof. Urnál. Az Érseket ma látom először – Pálma Secretarius. Makáry Prókátor. Balkay.

- 1239 3. Földváry és Rottenstein V Ispán Urakhoz. Durcsák János Kis Prépost. Prof. Tulsiczky Ferencz. Rada Prók. Adler Patikárius.
4. Kápolna, Gyöngyös.
5. Hatvan, Kerepes.
6. Pestre. – Nincs Szemere. – Zsiday Urtól hír hogy az Ingressionális Onodi pert elbukánk, mert a' Referens Kárász meg nem állá szavát.
- VASÁRNAP.
7. Ebéd Jakabfalvy Danielné Szül. Fáy Erzsebetnél. Szemere érkezik.
8. Tihanyi. Estve Horváth János Püspökkel sétálok.
9. Dolgozom Biographiámat.
11. Barcza Úr, Praefectusa a' Pápai Dniumnak, Kisfaludy Károlynál.
12. Gróf Mailáth Jánoshoz.
16. Fáynál Gróf Taxis, Máltai lovag, Münchenből.
- Winternek a' Zseni pecsétnyomójáért 100 xt.¹¹
21. VASARNAP. Beimel Esztergomi Typogr.
23. Elvégzém az Erd. Leveleket.
26. B. Way Miklósnak fíja lesz Golopon. Miklósnak keresztelik.
31. Vitkovicsnál Vulpéné. Dombyné ágyban. Elvégzem Sallustot.

1829.

JANUÁRIUS.

1. Szilassynál.
2. Jakabfalvy András és Csoma Zsanet mátkák, noha cousinsé.
3. Hír, hogy Szemere December közepe olta nagyon beteg Péczelen. Ekkor kezdődék igen hosszas nyavalyája.
- 10 Drescher¹² Censor nálam.
11. VASARNAP. A' Carlsbádi vers kész.
12. Csománé a' Párizsi¹³ úczában.
13. Dombinál ebéd.
15. Fáy László az András testvére.
16. Bártfaynéál Özv. Fáy Józsefné, szül. Csoma Borbála. Helmeczi mutatja a' Nagy Bencze levelét, melly felőlem szól.
- 18 VASARNAP. Patay Pálnéhoz. szül. Pogány Susánához, a' Referendarius Lajos leány[ához].¹⁴
19. Szilassynál Péli, Péliné.
20. Hír, hogy ki van függesztve Kázméri perem.
21. Referáltatik. Péchy Tihanyinál.
29. Nálam Thugut Heinrich.

¹¹ 100 <f.> xt.

¹² H. Drescher [Átírás.]

¹³ Párizsi [Az ékezet átjavítva.]

¹⁴ Referendarius leány[ához]. [Javítás a sor felett.]

FEBRUÁRIUS.

1239

1. VASARNAP.
2. Imre János Prof. Urnál, kit ma látok először, mint Hosszufalusi Ignáztot Abrányból.
3. Ismét Imrénél Tittel.
4. A' Casinóban Dezsőffy, Steinlein.
5. Tihanyinál a' szép Wagenfallné.
6. Fáy Andrnál vacsora. Ott Csoma Biri és Vitkovics.
10. Meghal a' Pápa Rómában.
13. Dercsényinél Gyúrky, Ibrányi Antal.
15. VASARNAP.
16. Gorovénál.
17. Heinricchal Wagenfallnéhoz.
18. Hír hogy megholt a' Pápa.
19. Horvát Istnál Szemerével, Vitkoviccsal. Prof. Szalay
20. Canning Medaillja:

Liberté
civile
et
religieuse
dans l'Univers.

Az elsőbb felen
Canning profilban meztelen
mellyel
George // Canning¹⁵

1827.

körül à la Concorde des peuples.

- 22 VASÁRNAP.
23. Tihanyi ebéd után elájúl a' Prímásnál.
24. Thewrewk a' maga szállására megyen által.
25. Horváth János Püspöknél estve.

MÁRTZIUS.

1. VASARNAP.
2. Cziráky Judex Cur. installaltatik az Universitas Praesesének. Röth Rector Magnif[.] perorál. A' Varnánál elfogott otromba Török Basa jelen van. Azt kérdi tolmácsától, hogy ha itt Cziráky az első, miért nem haragszik.
6. Horvát István éjjélkor megyen el tőlem. Beszélli a' Gróf Apponyi Magyar tánczát Párizsban. Lásd a' TudGyujt[ben].
7. Manschgónak szomszéd szobájában a' halálos betegségben fekvő 18 esztős Militz Balettista leányhoz vezet bé.
9. Halotti Mise a' Páapéért.
10. Mise pro felici electione Papae. A' Primás NOVO EXEMPLO magyarul imádkozik az oltárnál.
15. Vasárnap. A' púpos Caus. Regg. Dir. Németh és Kir. Tablai Assessor Bárá Mikos Ferencz ma és holnap közt meghalnak, 's ez méreggel és önkényt.

¹⁵ [A két hasáb egy függőleges vonallal van elválasztva.]

- 1239 21. Szlávy János Péchynél.
22. Fáy Józsefné és Jakabfalvi Danielné engem a' Fáy háznál lakó Polyák nevű Zsidóhoz vezetnek bálba. Mágnási pompa rajtok és vacsorájoknál. Ott Szepesi Senátor. Ott Erdélyiné, a' Károlyi ház Directorának hitvese. Az Uhlmann leánya, felesége az Uhlmann testvérének, ki meg nem keresztelkedett mint atyja 's férfi testvérei, legalább ötven ezer ftnyi briliáttokkal.
23. Gróf Telekinél. Ott Kövy is.
28. dél után Péczelre.
29. VASÁRNAP. Szemere Pál és Fáy Józsefné szül. Csoma Borbála gyűrűt váltanak, 's Tóbi Mihály Péczeli Predik. azonnal kihirdeti.
30. Szenvey Józsefet Maglódról általhívjuk magunkhoz. Ejszakára vissza megyen.
31. Szenvey ismét jó.

—
APRILIS.

8. Bolla Márton Piaristák Provinciálisa. Aigel Glycérius Director. Kertész Prof. a' Piaristák Gimnásiumában Exáment tartanak. Bolla száraz magos 80 esztűdös ember. Úgy fogad mint egy Spanyol Grand Inquisitőre; nyájassággal, de már harmadik szavában a' *religio* és a' *Fejedelemnek tartozott vak engedelmesség* vala szájában. Tovább megszelídül. – Fáy Berczi miatt oda, ki ott tanul. Tihanyinál ebéd. Steinlein, Szilassy, Lctlis Consil. Ambrózy, Péchy, Majthényi, Luby Kalchbrenner Luth. Pap, Majthényi Laszlónak fija Diætai¹⁶ Követ 1827. HEINRICH MA FOG FEJEMHEZ.
9. Ki Peczelre.
10. Akácztot ültetek a' Ráday kriptája mellé Papp Jozsef Úr jelenlétében. Megfogamzott; él.
Ráday Gedeon és Récsey Fő Hadn. Fáy Mózes és fja György, Ottlik és né, Onodi.
12. VASARNAP. SZEMERE PÁL ÉS FÁY JÓZSEFNÉ szül. CSOMA BORBÁLA ÖSSZEESKÜSZNEK A' PÉCZELI TEMPLOMBAN AZ ÉN JELENLÉTEMBEN. Tóbi Mihály Péczeli Predikátor az eskető.
13. Jó a' Szemeréné két gyermeke Fáy Joanna és Fáy Albert 's ennek paeceptor Vázsonyi Károly.
14. Én Pestre. Hőgyészi Julienak orvosságot küldök ki, a' nagyobbik Magdaléna, vulgo Lilla, a' kisebbik Julie.¹⁷
15. Estve Schédiussal theatrumba. Mad. Schröder declamál nagy javalással.
18. Irtóztató szél. A' cserép leesik a' házról, 's agyon üt egy asszt. Ki Péczelre.
19. HÚSVÉT. Communicálunk. – Bese János Kapitány indulni fog Petersburgba Humboldt után.
24. Fáy Györgynél neve napján. Stettner megajándékoz a' Grassalkovics képével.
25. Gróf Ráday Gedeonnál ebéd.
26. VASÁRNAP. Be Pestre Szemerével és nével.
27. Blaskó Mariet haza kísérem.

¹⁶ [Hely van kihagyva a névnek.]

¹⁷ Lilla<.> [Átírás és sor után írt beszúrás.]

28. Garzó Mihály Exhadnagy Kecskeméten. 13 darabját fordítá Koczebűnek, 1239
Göthének nevét sem hallotta. Ovid Metamorphosis fordító.
30. Ki Péczelre.

MÁJUS.

1. Özvegy Gróf Nádasdi¹⁸ Laszlónéhoz (szül. Ráday Ninához.)
2. Be Pestre Jakabfalvival.¹⁹ Fatovics Istv. Rádayak Jurium Directora megajándékoz
a' Ráday első Pál életével.
3. VASARNAP. Ferenczy István Szobrász és József Theol. Dr. ki most jó Hol-
landiából. Fáy Andrással, Domby Martonnal és hitvesével Meszáros Susánával a'
Fáy kertjébe.
4. Estve Melczer Lászlónéhoz (Gr. Mailáth Mariahoz) leánya Farkasné (Mária) Pa-
ziazi, Tretter.²⁰
6. HEINRICH MA FEST HARMADIKSZOR.
7. Heinrich és Manschgó nam.
9. Stettner és a' búcsuzó Schédel hozzám.
10. VASARNAP. Heinrich dél előtt és után fest. – Schédelt a' Budai várban lelem az
úczán. A' Rogendorff kapujánál csókolám meg utolszor.
11. Szemere és né jönnek.
13. Heinrichnél látom Gróf Brunszvik Theréz Kisasszonyt. A' Palatinus kertjében
sárgállik a' cytizus, vereslik a' cercis siliquastrum fejrlik a' gesztenye, kékellik az
orgona. Heinrich ismét fest.
15. Első ebéden Lctlis Consil. Ambrózy Lajosnál. Szent János Nepom. innepe a'
hídon. Az Óbudai malmok illuminálva. Mozsarak, raketli.
17. VASÁRNAP. Cleymannt is, a' Franciscánust is hallgatom. Várad Kanonok
Exhortator Poppolnál ebéd. – Szemere és né azalatt Péczelre.
19. Horváth János Püspöknél. Ott Consil. Lovász²¹ Ott Secretarius
Gyurkovics.
20. Reggel érkezik Wékey Károly Ujhelyből.
21. Szemeréné el.
22. Ebéd a' Fortunánál. Ott Matolay. Heinrich elvégezi a' fejet. Estve Heinricchal a'
Duna szélén.
23. Berta Antallal a' Botan. Kertbe. Ma is mint minden Szombaton Péchynél ebéd. –
Dr. Bacsó, egykor Patikárius Debrben. Németh Lajos.
24. VASARNAP. Péczelre Széchi György Fiscalis Urral. Fáy²² Zsenivel. Gr.
Nádasdinével.
25. Vissza Pestre. B. Prónay Málinál Csabán és Saroltánál az Elisabethínáknál.
Tóninak ma van lakadalma az Almásy József Septemvir és Gömöri Fő-Isp. fiával.
Szegény Nini.
27. Simó Ferencz engem fest olajban miniatúrben. Jól, de hidegen.

¹⁸ Ráday [Átírás.]

¹⁹ Jakabfalvi[...]/ [Átírás.]

²⁰ Trettel. [Átírás.]

²¹ [A családnév után hely van kihagyva a keresztnévnek.]

²² Urral. <Ká> Fáy

- 1239 28. ALDOZÓ CSÖTÖRTÖK. Gróf Teleki özvegy Józsefné, és leánya Borbála, a' Gróf Ráday²³ Gedeon jegyese a' Cleynmann predik. alatt. Gyönyörű leány.
29. Szerencsy István Palatin. Secretárius és Grosschmid Jankowicsnál. – Születik Lónyay Ida Olasziban.
30. Wohlfarth Pap árúlja képeit. Ott Bombárdy Kapitány. Ott Kisfaludy Károly és Dr. Forgó.
31. VASARNAP. Richter Sophiet Balkay után, engem Simó Ferencz után fest. – Szemere és né Péczelről be.

1256

JÚNIUS.

1. El Pestről. Bártfay Lászlóné és a' gyermek Klobusiczky Matilde egyik kocsin, a' másikon Wékey Károly és én. – Éjsz. Gyöngyösre.
2. Ebéd Kövesd. Ott Balásházi János. – Éjsz. Köröm.
3. Liszka. – haza.
7. VASÁRNAP. Pünkösöd.
8. Eperjesre. Hollóháza. Exequenst kérni.
9. Fizsit ma bérnáják Antoniának. Eperjes.
10. Anniversariuma azon napnak, melyben 1806. Széphalomra költöztem.
11. A' Praesennél. Lemesány. Kassa.
12. Szkáros, Mikóháza.
13. Haza. Estve B. Vay Miklósnál Ujhelyben.
15. Kolozsi István. Broskó. Urbán István Prokator. Executio itt.
22. Ismét Eperjesre. Hollóházi huta.
23. Kassa. Lemesány.
24. Eperjes. Vacsora Kolosi István Assessor Urnál. Rombauer Jánosnál. Toldi ma graduáltatik szemorvosnak.
25. Ebéd Láczy Assessor Urnál.
30. Toldy ma graduáltatik a' Medicinában. Déákul és magyarul disputál.

JÚLIUS.

1. FÖLDRENGÉS SZÉPHALMON két ízben egymás után estve 9ór. 19min. velem mozog az ágy.
4. Betegen ébredek fel. Soos Pál Vice-Ispánnak esküszik fel. Kineveztetett Jún. 26d.
22. érkezik a' Grasalkovics lithogr. képe.
27. KÁZMÉRBA EXECUTIÓRA. Pepi nincs. Csak felesége, 's Leo Stiller Fisc. és Kossuth László.
29. Haza Kázmérből. Az Executio differalva Sept. 10dikére. Ebéd Mikóháza.

AUGUSTUS.

2. VASÁRNAP. Sophie és én Kázmérba. A' Hegyaljai erdőkbe. Zámbánál ebéd.
6. Emíl és Antonín Nervenfieberben.
10. Elvégzem Sallustot.
12. Pesten hagyott 243 fontot nyomó nagy ferslágom érkezik

²³ Gróf <...> Ráday

Vay Ábrahám és Fodor Pál VIspánok maradnak Borsodban a' Cancellarius 1256
Reviczky által tartott Restauration.

Spe[i]sen in Pest ---- 45x.
Fracht ----- 7 " 18.
Provision ----- 36
Porto ----- 50
Trinkgeld ----- 12

9f 41x W. W.

18. Stentzel Márton és Asszonya Toronyáról.
Gróf Kún Lászlóné szül. Gróf Gyulai Constance levele Bártfáról Fizsi eránt.
21. Fizsit Knautné általadja Kérben.
29. Kegyetlenül kilele a' hideg, 's ma először. – Minden beteg, 's sokan halnak.
30. VASARNAP. Be a' francia examenre a' Piaristákhoz. Ott nagy ebéd.

SEPTEMBER.

4. Emíl Patakra második esztdeti Publicusnak, Bálint és Lajos Conjugistáknak.
Ezeknek publ. Præceptorok Tordai Gábor, privatusok Vitányi Gergely. Antonín
itthon repetál.
6. A' Júl. 23d. megholt Juris Prof.²⁴ Kövy Sandor Exequiáji.
7. Gortvay János beköszön a' Prof. Kövy Successora.
9. VITKOVICS MIHÁLY meghal Pesten. – Püspök Horváthnak küldöm a' Catilina
Oratiókat, Rumynak a' Sípos Értekezését német és deák nyelven.
Ma éjjel lebetegedett Lehoczki Lászlóné Horn Tóni.
10. D'Ellevauxné érkezik.²⁵
14. Restauratio Kassán Subst. VIspán Comáromy István Első V.Ispán lesz második
Vitéz Kraynik József Főszbíró.
15. Én harmad napot tölték a' köszvényben kínlódó Comáromy Náninál, de ma haza
mert közelget a' Kázméri Executio.
18. Executio Kázmérban D'Ellevauxné és én oda. Ott Pepi, Pepiné, Bálint és
Muki. Kossuth, Kordos. A' csúnya hadban csak leánya méltó a' szeretetre.
D'Ellevauxnének nem akarnak adni szobát, nem mátráczt.
19. B. Wécsey Pál oda. – SZEMERE ISTVÁN Consil. és volt Zemplényi VIspán meghal
Azarban.
21. Kázmérból eloszlunk. Lánczy Assessor Ur Ungvárra Executióba.
29. Ma kezdem végső kézzel fordítani a' Sz. Hajd. Gyöngyeit.

OCTÓBER.

5. Sophie igen rosszúl lesz éjjel.
8. Olly rosszúl van, hogy halálát lessük. Én jobbát fogám jobbomba, 's csak azt
vártam, hogy álla leesik 's szeme felfordúl. Baja bélgyulladás volt.
11. Horn Ur nála, 's olly hittel hagyja itt, hogy soha többé meg nem látja.

²⁴ prof. [Átírás.]

²⁵ [Ez a sor utólagos sorok közé írt beszúrás.]

1256 13. Ujhelyben fejét veszik egy embernek, ki feleségét megölte.
14. Moskovszki Antal 20 eszt. ifju Ujhelyben meghal.
17. SOPHIE MA JOBBAN KEZD LENNI.
21. Első dér és fagyocska.
22. Antonin szüretel a' Bányi hegyen. Lett mindössze NÉGY hordóval. Sehol sincs bor. A' sok beteg miatt a' Hegyaljaiak nem kaptak munkást.
24. Sophie ma kél fel először. Egészen előre görbült.
25. VASÁRNAP. Thalie érkezik Palágyról
27. Belépek 71d. esztendőmbe. Bálint fiamat hideg leli.
29. Első havunk, itt csak szállong. A' Viókán bokáig ér.
30. Emíl haza érkezik Keserűből.

NOVEMBER.

1. VASÁRNAP. Knautné viszi Kassára a' Gödölői csemetét Sihulszkinak.
2. Ujra fordítom Szallusztot.
3. G Török Józsefné Kassára viszi Samut. – Zelinka viszi Szemerének a' Mailáth Regéjit.
4. Meghal Pesten a' szép Wagenfallné.
6. Biquoniat és Gladicsiát a' Clavier szoba ablaka elébe.
7. G Törökné Kassáról.
9. Bartos korhely kőművesünk meghal. – Thalie Ungvárra Kárnernéhez.
10. Júl 4d. olta ma először fedél nélkül. D'Ellevauxné Ujhelyben Pepinél, ki ott gyógyítatja magát. Pepi fenevad módjára viseli magát. Marie bátran, de nemesen.
12. Marie Szent Mihályba.
13. Emíl, Bálint, Lajos Patakra.
16. D'Ellevaux és Marie érkeznek. MA FAGYOTT BE EGÉSZEN.
29. Antonín ma communicál először Hotykán, hova Vitányival ment ki.
30. Sophie és én Eperjesre Láczy Assessor Úrhoz. Huta. Kassa. Theréznél vacsora.

DECEMBER.

1. Ebéd Lemesány. Ott Kolosy József.
2. Ebéd ismét Lemesány. Kassa. – Felső Regmeczen elég a' Rátkayak csűre vetett tűz által.
3. Huta, haza. – Dobos János magához esketteti Ecsedi nét,²⁶ szűl. Kossuth.
5. Rochfalvai Conceptpap. 7ft.
16. D'Ellevaux épen egy holnapot töltvén itt, megyen.
19. Kazinczy Otilia²⁷ és férje Lónyai Gábor itt. Estve jó Antonín Kesorúból.
29. D'Ellevauxné Szilvásról.
30. Toldy levele Berlínből.

²⁶ [A „nét” előtt hely van kihagyva a keresztnévnek.]

²⁷ /./ttilia [Átírás.]

15. 8br Kázmér 2 köből búza, 2 köből gabona $\frac{1}{4}$ old. szal. 3 iccze vaj. 1. v. tatárka, 1 1256
v. muhar $\frac{1}{2}$ véka assz. szilva 2 butella Tokaji.
16. Szilvas. 2. köből buza. 2. v. borsó. 2. v. lencse, 8. bárány bőr.
1830.

JANUÁRIUS.

- a' rettenetes hideg Nov. 16d. olta mindég tart. Még Africában is hideg és hó.
6.²⁸ Zseni Lonyai Gábornéval Ungvárra. – Elvégzem Missz Sára Sampson.
10. Elvégzem Barnhelm Minnát.
Szentcs József Patakon meghal.
11. Újra kezdem a' Szívképző Regéket. Két és három lábnyi magasságú hó.
14. SZÉKELY JÓZSEF MIHALYIBÓL atyjával Józseffel, Antonínt tanítani.
22. Sophie hozza Horvát Istvántól a' 200fntot. Azt neki Prof. Somosi adta által.
23. Virág Benedek Budán tegnap még kísétált, frisen volt. Azután éjjel megüté a'
guta, reggel ma a' szoba közepén eldőlvé találtatott. Estve megholt, szombaton
10 $\frac{1}{2}$ kor.
24. Mikóházára. Nánit már ülve lelem. Fél esztdeig feküdt a' szoba' deszkáján párnáji
közt mert forgatni kelle.
25. Virág Benedek pompásan temettetik.
28. WASSERMANN SAMUEL Zsidónk meghal.
dolgoztam Januariusban tisztára írván:
Miss Sára.
Barnhelm Minna.
Marmontel.
Boufflers
LaRochefoucauld.
Atyák Iskolája.
Todor és Flóra.

Júl. Aug.²⁹ Mailáth Regéji
Bibliai Történetek.
Erdélyi Levelek Pestre Szemere által a' Cen-
surára. Visszakaptam Septb. 1830.
Bibliai történeteket elvégeztem 27. 8br.
Sallust. Novbr.
Ligarius, Xber.

FEBRUÁRIUS.

1. D'Ellevaux Debreczen felé.
2. jó a' de Carró könyve Szemerétől.
16. Marie nem méne Debrbe, mert elől találta férjét. Érkezik férje nélkül.
18. Gróf Török Katinka és Holes Daniel lakadalma. Marie és Sophie jelen.

²⁸ 7. [Átírás.]

²⁹ [Az alábbi 7 sor más tintával, az előző 7 sor mellé van beszúrva.]

- 1256 24. Sophie és én Egerbe. Ma látom először Szemere Bertalant.
25. Szeghi. Bekes.
26. Miskolcz. Harsány.
27. Kövesd. Eger. – Kövesden Baldovszki nevű Tisztartója Aspermontnak.
Kis Prépost Durcsák Urnál szálllok. Ma látom elsőben Kánonok Lonovics József Urat, a' Seminar. Præfectusát. Én vacsorán az Érseknél. – Goczig Károly Math. Prof. és Diós-Győri volt Plebánus Makovszki József a' Speculában. – Schmitt Pesti Festő festi az Érseket.
28. VASÁRNAP. az Érseknél ebédünk Sophie és én. Idősb testvére Özv. Kapitány Szabóné. Kapitány Rubendunstné,³⁰ Dozler leány; Gróf Trautmannsdorfné szül. Majthényi. A' Secretárius Lengyel Miklós.
A' Bthecába, a' Disputatiók' Sálájába.
Martini János Egri Senátor egykor Artillarista felkeres.
Olvad a' hó, lucskos út.

MARTZIUS.

1. Egerben. Kis Prépost Durcsák Úrral csak estve szóllhaték a' délelőtti 's délutáni templomozás és Consistoriumozás miatt.
2. el Egerből. Kövesd. éjsz. Abrányban Hosszufalusi Ignázt Úrnál. Nem meheténk tovább a' kiállhatatlan hideg miatt.
3. A' hideg irtóztató. Ábrányban a' kút befagyott az éjjel, hogy reggel meg nem leheté itatni a' lovakat, míg a' kút jegét be nem verték rúdakkal. – Hosszufalusi Úr nem ereszt; legalább ebédig múlassak. Ott maradánk. Délután be kelle állanom Vatán Major Szemere László Úrnál, noha a' hely csak egy órányira van Abrányhoz.
Major Ur a' Wartensleben gyalogjai közt szolgálta, együtt az öcsémmel, kivel szoros barátságban élt. Az asszony Karove leány; szeretetre méltó Asszonyság. Megszereték egymást Sophieval. László fajok Gárdistának készül.
4. – Emőd és Köröm közt szánuk felfordult. A' hó hártját, 's kemény hártját kapott az esőtől, 's a' szél prémmel bélelt kesztyűmet kikapta kezemből, 's vitte a' hó' hártáján. Az Egri, Miskolczi, Tokaji 's Hegyaljai hegyek üveghegyeknek látszottak. – Ebéd Köröm. Délután olly köd hogy tiz lépésnyire nem ismérheténk ki a' tárgyakat.
5. Zombor. – Patak. – Itt fogadtam volt szekerest szánomba, Nemes Szombathy Istvánt. Három lován 18 fntért vive Egerbe és vissza, 's én tartám ki.
6. Patakon egész nap. –
B. Vay Miklósnak és B. Gaymiller Katának ma születik második fajok neve Heinrich, Janos, László.
7. VASARNAP haza. A' nyár olta mindég hideglelős Emíllel.
9. Lónyai Gabor 's Kazinczy Ottilia és András nálam. (Bermann ma convincáltat Eperjesen.)
10. Sophie és Emíl Patakra.

³⁰ Ruben[../]nstné [Átírás.]

13. Meleg eső, 's ma elsőben. – Prof. Márton József³¹ Bécsből jelenti levélben, hogy a' ¹²⁵⁶
Diéta Septemb. 8d. kezdődik.
14. VASÁRNAP.³² tegnap és ma éjjel meleg eső szallong, 's így ma tavaszi nap 's az
első ezidén. – EGGY RIZMA PAPIROS. – Decemb. olta ez a' második
15. Levél Láczy Ferencz Assessor Úrtól, hogy Apr. 26d. fogja folytatni a' Kázméri
Executiót.
17. Sophie Patakra. A' hó nagyon olvad, de kár nélkül. A' posta elmaradott a' romlott
útak miatt.
19. Igen szép tavaszi nap. Kazinczy Máli jelenti atyja 's anyja izenetét, hogy test-
vérbátyja József (ki jelen volt Rhédey Józseffel) Mart. elsőjén eljegyzette Bay
Ceciliát Surányban. Azt az öcsém maga kérte meg a' fijának levélben. –
Gróf Ráday Erzs, Báro Prónay Albertné Pesten meghal.
21. VASARNAP. – 20, 21, 22. eső nélkül olvad a' hó. – D'Ellevauxné élet halál közt
jő Szilvásból. – 22. Sophie reggel a' fiaihoz Patakra.
23. Sophie Patakról. A' torzsás alatt a' réteken leszakad alatta a' jég.
27. Emíl, Bálint, Lajos Patakról.
31. Sophie és én Patakra hogy Kossuth Andr. Fő Fiscális Urral szállhassak.

—
—
APRÍLIS.

1. Sophie és én Kossuth Andr. Urhoz. Együtt a' várba a' kertbe a' vasrostélyú³³
kertben. Onnan által az országútra.
Székely József Tarczalra. Sophie Nyírinél velem.
2. én Prof. Somosy Urnál ebéden.
3. délelőtt haza. – De-Carro Carlsbadja, 's Pesti barátim levelei Major Barthosné
Assz. kezéből.
4. VASÁRNAP.
8. a' kertben új spallért a' barkóczafa lineájában a' temetőig.
9. Schédel' levele Londonból. Martz. 15d írta.
10. Estve be Ujhelybe. Csak ma szállanak legelőbb a' békák. Fő Notar. Dókus László
és Gönczi Sámuel Urak Inczédi Sam. Urhoz vezetnek. Ott³⁴ ér a' rettenetes
mennydörgés, villámlás, églobogás. Visszajövéen elesem az úczán, 's vart kap az
orrom. – A' Máramarosi havak nagy vízarádást csinálnak.
11. VASARNAP. HÚSVÉT' ELSŐ NAPJA. Rút sár. – Reiner Moricz Festőt ma látom
először.
13. B. Vay Miklós Első AIspán bejő Ujhelybe.
14. Gyűlést tart. Ebéd után a' Szőlőskei hídig. Annál 2 lábnyinál feljebb a' víz.

³¹ [...]/ [Átírás.]

³² [/]ASÁRNAP. [Átírás.]

³³ a' <...> vasrostélyú

³⁴ [/]tt [Átírás.]

- 1256 16. pénteken haza.
18 VASÁRNAP.
19. Sophie rosszúl lesz
20. Ujhelyben. – Kedd. – egész nap hideg rút eső. Tolcsva körül felhő szakadás, a' millyet ritkán látni. A' Bodrogköz tenger. ESTVE FÖLDRENGÉSt érzenek Patakon, Lasztóczon.
23. B. Vay Ujhelybe jó. – Sophienak orrából egy meszelynyi vér.
24. Ki Horn Urral. Sophie ágyban. Köhög. Bal melyét fájtatja. Kovászt rakata fel a' bal oldalára. – Gróf Gyulai Lotti levele, hogy ő az nap (husvét másodikán) írta meg Kapitány B. Frimontnak, hogy övé lesz. – Bárczay Mihály Ur hozza a' Bermann Abaujban már publicált Sententiáját.
25. VASÁRNAP. Lánczy Assessor Urtól levél, hogy Május 24dikére tette által a' Kázméri Executiót; nem jöhet a' romlott utak miatt, 's beteges
26. Estvére Ujhelybe. Sophie másodszor vérzik orrából. Horn Úr mondja hogy az könnyít; és valóban könnyülését is érezte. –³⁵
27. Requiem a' Febr. 19d megholt Gróf Eszterházy József Fő-Ispánért.
28. ismét Gyűlés. – 29. sár és szél, József Rozgnál. [?]
30. Ki gyalog. – Sophie az éjjel aludt először csendesen. – Appetitusa kevés. Lelke vidám. – Zseni sokat virrasztván anyja körül igen rosszúl. Ez éjjel én nem vetkeztem le, hogy Sophie körül foroghassak. Félig ülve dől a' magas párnák közt a' falnak. Gyakran vérzik. Felkaptam orra vére' cseppjeit papirosra gyermekimnek. – Vígán bíz holmit rám hogy Ujhelyben mit végezzek. – Lábikrájin holtyagokat vont a' Senfmehl mustár liszt.³⁶ – Dörzsölteti magát.

MÁJUS.

1. én vissza Ujhelybe, 's szekerem onnan Patakra Emílért, Bálintért, Lajosért. Ezek éjszakára haza. – Burián Pál Antiquárius Ujhelyben.
2. VASÁRNAP. Buriántól a' Stammbuch. Ezt írom belé.
A' jókhoz jó: a' rosszakhoz gonosz.

/ Bermann Icziket megrakom.³⁷

Ebéd Barthos Majornál. A' mint onnan jövék, Emíl és Bálint vissza Patakra. Lajos hon marada, mert gugája nőtt.

3. Ebéd Fő Notár. Urnál. Horn Ur ma meglátogató Sophiet. – Ma paroxysmusa, 's ma első, 's nagy.
4. Kedd. – RudaBányácskán Connumeratio Sessorium. Én reggel haza. – Sophiet másodszor leli a' hideg. Ma kisebb volt a' paroxysmus.
5. Szereda. – Harmadik 's gyenge hideglelés. Ebéd után Székely Józsiával Ujhelybe. Előltaláljuk a' Bányácskára menő Connumeránsokat.
7. Érkezik a' Præfatiom a' Sz. Hajd. Gyöngyeihez.
Estve Fekesházy Mihály Tarczali Kir. Fiscalisnál.
8. Emíl Bálint haza, anyjokat látni. – Sztankó László Úr exhibeálja³⁸ a' sógornak az Executio Insinuatoriáját.

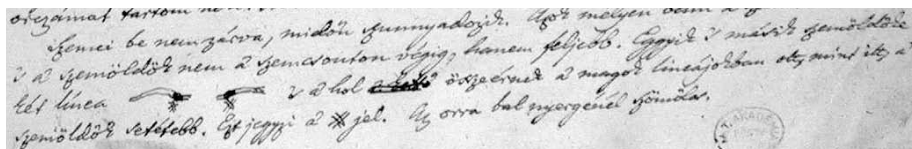
³⁵ – <Papirosom kapom fel a' Sophie vérét.>

³⁶ [A „mustár liszt” sor aláírt beszúrás.]

³⁷ [Ez a mondat az előző sorok mellett balra található.]

³⁸ [...]/álja [Átírás.]

9. VASÁRNAP. Sophie nem eszik, nem alszik; űlve 's előre hajolva, vagy félig űlve 1256
dőlve a' falnak és párnának, szunnyadozik. – Emíl, Bálint Patakra.
10. Dr Horn Ferencz Ur Kassáról a' feleségével. Azt hagyja hogy Sophie 6 vagy épen
8 nadályt is rakasson nyilaló részeire. Hogy kerülje az izadást. Mixtúrát ad és
porokat. –
Sophie estve három nadályt teve fel, 's csendesebben aludt, köhögése szelídebb, 's
a' nadályszívás után fekhettek.
11. Kedd. – D'Ellevauxné Czékére megyen. Fél a' nyavalya ragadástól. Nyolcz egész
holnapot tölte itt. – Sophie két nadályt ma. Mind a' bal oldalára. Ma vidám napja
de reggel paroxysmus, 's fantazírozással. Hericz és Kraynik Pali jönnek.
12. Szereda. – Sophie csendesesen aludt, a' hogy igen régen nem. A' nyilalás most
jobb melyébe költ által. Ismét nadályt tétet, és mustárlisztet. – Reggeli 8 után
paroxysmus, de nem nagy. – A' nadályok³⁹ nem szívnak, mert tele vannak még
vérrel; Zseni a' tókba küld. – Ebéd előtt csendesesen aludt, ebédnél April. 19dik
olta ma evett először eddig⁴⁰ csak három kalán leves volt ebédje. – Estve felé hat
nadály jött a' patikából, 's négyet felrakatott. A' nyilalás békétlenné tette. Ma
kezde zsendiczét inni.
13. Csütörtök. Egész éjjel csendesesen aludt. Én néhányszor mentem ágyához, 's mind-
ég alva találtam. – Midőn napfelköltekor fel ébredék, már fenn volt. Gyomrát fáj-
tatta, szó nélkül intvén, és hónalját jobb oldalán. Baljával megfogta jobb kezem
markát. Lábai hidegek voltak. – Megnyírtette velem az egész fejét. Csak egy
kevécs üstöke maradt.
A' Gazdáné sír midőn a' szennyest számolja. Az nagyon érzékennyé teszi. Sír
gyakrabban, és titkon. – Kraynik Klári jó. Sophie nagyon meg van illetve. /
Kristély. Bodnár [...].⁴¹
Ebéd után vígan, hol csak csendesesen. – Az üvegesek csinálják ablakainkat. Én a'
Bignóniát áltűtettem a' Gleditschia mellől az én ablakom elébe. – Sophie elakar
aludni. Fejér párnájához az én párnámat kívánja hogy feje magasabban essék. Én
lábánál űlök. Csendesesen nyujtja 's némán jobbját. Megmarkolom azt, 's ő job-
bomat szájához, 's megcsókolja. Én vissza az övét, minden szó nélkül, 's jobb
orczámat tartom neki. Hármass csókot ad rá.
Szemei be nem zárva, midőn szunnyadozik. Azok mélyen benn a' szemcsontok
alatt. 'S a' szemöldök nem a' szemcsonton végig, hanem feljebb. Egyik 's másik
szemöldöke két línea 's a' hol összeérnek⁴² a' magok lineájokban ott, mint itt, a'
szemöldök setétebb. Ezt jegyzi a' # jel. Az orra bal nyergénél szömölcs.



szemei be nem zárva, midőn szunnyadozik. Azok mélyen benn a'
szemcsontok alatt. 'S a' szemöldök nem a' szemcsonton végig, hanem feljebb. Egyik 's másik szemöldöke
két línea 's a' hol ~~összeérnek~~ összeérnek a' magok lineájokban ott, mint itt, a'
szemöldök setétebb. Ezt jegyzi a' # jel. Az orra bal nyergénél szömölcs.

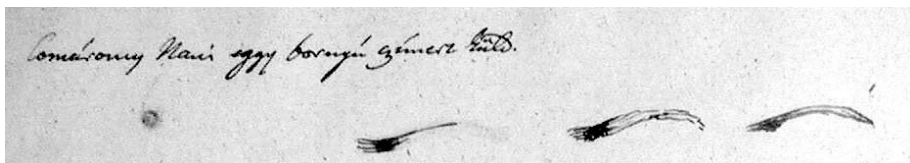
³⁹ nagy. – <A' köhögés [...] baljából jobbába ment által, 's az sokat köhögött.> – A' nadályok

⁴⁰ először <...> eddig

⁴¹ [Utólagos sor végére és sorok közé írt beszúrás.]

⁴² a' hol <a' kettő> összeérnek

Comáromy Nani egyg bornyú czímert küld.



14. A' nap homályos, hidegecske, esőre hajlik. Sophie sokat és csendesén aludt, de álma beteg álmom volt. Reggel gyomrát fájtatja, mingyárt⁴³ elkezdte köhögni, 's hányta a' phlegmát. Csendes, de kedvetlen. Máli fris sütésű kenyeret küld. Abból megevett egy kisded szeletet, és egy kisded tányér levest, négyszegű tésztával. Kristélyt vesz, 's effectussal. Zseni és Antonín Ujhelybe. – Viszi a' levelet Sztáray Kristófnénak. Estve rossz kedvű; nehezen köhögi ki phlegmáját, 's az összerázza minden tagjaiban. Jobb oldalában két helyt és bal oldalában a' bimbó felett nyilallik. Hericz József öcsém meglátogatja délbén. – A' kertben sok apróságot kapáltatok, igazítatok.
15. Sophia napja. – Rosszúl aludt nyilalásai, 's száraz köhögései miatt. Korán reggel négy nadályt hoztak Ujhelyből, 's kettőt feltétete. Megszűnt a' nyilalás, és valamennyire a' köhögés is, de szertelenül gyenge. Rántott csirkét is, becsináltat is délig kétszer evett. Evett kevés kenyeret is, mellyet velem tépdeltete, velem tétete szájába. Kazinczy Máli délbén itt; mondja hogy az öreg Dercsényi Regmeczen. – Felül a' karos nagy széke. – Dercsényi estve felé itt. Javalja a' pióczákat. E' nélkül a' betegség halált hozott volna. De csudálkozik hogy a' hideget el nem kergették, 's ezt rendeli a' Steer patikájában,⁴⁴ Kassán.⁴⁵
16. VASÁRNAP. Sophie aludt, de ismét beteg szenvedő álmot. Könnyebben köhög, de még is nehezen hányja ki phlegmáját. Kedvetlen. Ebédig két ízben igen kevés grízt, vacsorára egy tojást. Délután Major Bartosné és Hornné⁴⁶ itt vannak. Azon elméje felderült, és egész elalvásig vidám leve. Paroxysmusa ma kicsiny. – Az ember reggel Kassára orvosságért.
17. hétfő. – Az éjjel valaha már eső esett. Egész nap ma gyengén, kedvetlenül. Nem köpheti ki a' phlegmát. Nem alhatik. – Náni csokolád.
18. Igen rossz éjjelünk. Nem alhatott. Megérkezett Béres Gyurka Kassáról. Steer Ferencz Ur a' két elsőbb orvosságtól 1f 37xr. Conv. pénzben kívánt. A' 3dikért Május 20dikán küldjek. – Spárgát eszik ebédre, nem rossz appetitussal, de nem sokat. – Thalie érkezik Miczivel és Tilivel. – Ismét két pióczát tettek fel. – Estve nem feketett, nem alhatott. – Négyszer vett a' Kassai orvosságból.

⁴³ Reggel mingyárt [Beszúrás a sor felett.]⁴⁴ a' <Schöber> patikájában, [Javítás a törlés alatt; a törlés bizonytalan olvasat.]⁴⁵ [Az oldal fele üres, egy beragasztott cetli nyoma látszik.]⁴⁶ Horné [Emendálva.]

19. Sophie jól aludt, de csorgott az izzadság róla midőn reggel felébredte. Gyomrát¹²⁵⁶ ma is nagyon fájtatta. Minthogy egész éjjel nem köhögött, most jöve az reá. – Kazinczy Józsefné és Mália. Én Mikóházára Lajos fiammal, gyalog. Nánit ma látom először több holnapok olta. Fenn van. Sophie midőn visszajöttem igen vidáman. Nyájas mindenhez. Ma spárgát, gerli levest és egy híg tojást evett.
20. Sophie az éjjel keveset aludt a' phlegma ki nem köphetése miatt. Ollyankor megizzad a' köhögésben. – Estve vidám.
21. Péntek. Rossz éjjele volt. Egész nap kedvetlen. Elúnta az álmatlanságot. Evett valamit, és nem rossz kedvvel. Gyenge nagyon. Bajza szava Döbrhez érkezik. Én Szalaynak.
- 22 Szombat.
- 23.⁴⁷ VASÁRNAP.
Estve Ujhelybe Székely Józsival. Túl a' torzsáson Antonín utánam a' Lánczy Assessor Ur levelével, hogy ma reggel Kázmérba megérkezett, és holnap vár.
24. Képes Urral Kázmérba. Ott az exequens Assessor. Delvóné hozza Csik⁴⁸ Fiscális Urat. Délután hozzá fognak a' becslésekhez. – Kraynik József és Irínyi Johanna jegyet váltanak.
25. Kedd. Sophie levelét veszem ott, hogy jobban van.
26. Reggel el Kázmérból. Kazinczy Miczit és Tilit a' Sophie ágya körül. Ő valóban épül.
- 27.
28. Sophie kétszer megyen végig karomon fogva a' szobán. – Én Ujhelybe Zsenivel.
- 29.
30. VASARNAP. PÜNKÖSD.
31. Bermann és Kornstein itt. Én Mikóházán ebédlek.

JUNIUS.

1. Levél az Érsektől, hogy csak 12 explt veszen el a' Sz. Hajdan Gyöngyeiből. – Sophie Apr. 12d. olta ma öltözik fel legelébb.
2. Sophie ma lép ki legelébb a' küszöbön, sőt a' kertbe is jó.
6. VASARNAP. Verbőczy Domcsó András Ur. – Keserűbe 's Debrbe indul Parnahaj Gyurka. 7. Vártam Zmeskált, 's nem jött.
8. Szörnyen fáj. – Levél Szalaitól.
9. ELVÉGEZEM SZALLUSZTNAK MOST DOLGOZOTT FORDÍTÁSÁT.
Holesch Dániel és Török Katinka első vizítje.
Otto Wigandhoz levelem 1. Jun.
Bowring 15f. W. W.
Denkmähler des alten Roms 60 Kupfer 42 Vign. nach Barbault. fol. Augsb. 1816.
20f. W. W.

⁴⁷ 24. [Átírás.]

⁴⁸ [Hely van kihagyva a keresztnévnek.]

- 1256 11. Bernáth Sám. hozza Csányi László Urat
Keserűből jó Ondorkó György hoz 25 f. – 3f. 24x Bertalan Imre megtartott.
12 Sok hetekig tartott szárazság⁴⁹ után ma éjjel eső esik.
SOPHIE MA ELŐSZÖR UJHELYBEN MIOLTA FELGYÓGYÚLT
13. VASÁRNAP.
15. Kedden Regmeczen volt Sophie.
16. Párisból a' Fekete Gáspár levele.
17. Prof Csillay és Majoros itt.⁵⁰
18. a' Sz. Hajdan eránt Bártfay franco 50x. Sophie Patakra.
19 Sophie haza.
20 VASARNAP. reggel Fő Notár. Dókus Ur levele, hogy Szemere Pál és Pálné nála vannak; hogy menjek bé. Bémentem. 13 holnap olta nem láttam, 's Palit beretvált bajusszal ma először. Ma látom nála Bowringot. (lásd itt a' Jún. 9diki jegyzést.) – Schertl Jetti Major Barthosnál. Ott hálók.
21. Ott ebédlek. Délután Pali és Paliné, Fő Notárius és Gönczi Samuel Úr velem ki Széphalomra. Sophie ma látja Palinét. – Ők vissza; és itt maradok a' holnapi posta miatt. Delvóné és az Ura jönnek, mennek.⁵¹
22. Vay Abr. Beregi Adminisztrátor beül Fő Ispáni székébe Beregszászon.
23. Nem fáj. – Sophie Regmeczre. Anniversáriuma az ipam és a' Gróf Gyulainé halálának.
26. Ujhelybe jövök. Gratulálunk Fő Notárius Úrnak holnapi neve napjára.
27. VASARNAP.
Fáy Ferencz és Bernath Anna.
____⁵²
tizennyolcz esztendei magtalansága után lett
1. Gyula Béla 182⁵³
2. Gyéza Ferencz 1828. 8. Mart.
DAVIDOVICS REGEMENTJE FEJÉR GOMB, NEM SÁRGÁ.
JÚLIUS.
7. Szemere Pál és Pálné megérkeznek Bereg és Ungvár Vgyéből.
8. egész nap itt. – Generális Gyűlés.
9. Szemere el.
10. Patakra examenre. – a' Sógorom Kázmérban meghal.
11. VASARNAP. Exámen. Gróf Teleki József Fő Curátor Úr hideglelése miatt nem jelent meg. – Ferenczy József Predikátor Ur predikál. – Ebédkor jó a' Török Napi levele, hogy az atyja megholt, 's hogy holnap temetik.
12. Deáky Zsigmond nekem olasz nyelven írt Magy. Grammaticáját küldi Szirmay Lajos Ur által. Ez Nevelője a' Luccai Herczegnek.

⁴⁹ tartott <...> szárazság⁵⁰ itt. <Sophie Patakra.>⁵¹ [Ez a mondat sor alá írt beszúrás.]⁵² [Vízszintes kapcsos zárójel.]⁵³ [Az évszám utolsó számjegye hiányzik.]

13. Ragályi Zsigm. és Pál. – ERDÉLYI LEVELEIMET a' Prof. Somosy János Urnál szállá-
soló Szilassy⁵⁴ praeceptora által censurára Bártfayhoz. 1256
14. Reggel el Patakról. Sophie hideglelési fázáskákat érez. – Én Ujhelyben maradok:
de éjszakára haza sétálok.
15. Virradtakor Ujhelybe. – Consil. Szirmay Adám Fő Notarius Urnál ebédel. Én is
ott. Fáy Zsigmond Úr nálam. – Emíl értem küld, mert Sophie nagyon beteg.
16. Fáy Zsigmond Úr Széphalmon. Végzek vele 1500 fntot Ungvárból neki, ahhoz
500 forintot.
17. Sophie hánytatót veve. Estve Emíl értem jó. – Major Barthosné int a' ház előtt,
hogy egy órával ezelőtt Kovács Kisassz. Gouvernante a' Klobusiczky József
Kamarás Ur gyermekei mellett, egy pakétet hozott Pestről.
- 10 expl. Sz. Hajdan Gyöngyei. (Ezeket nyomtatva ma látom először.)
Szent Miklós
Szalay László Recenziója a' Muzáriónnak.
18. VASÁRNAP. Ma van a' keresztelő Olasziban.
LÓNYAI EMMA SZÜL. JÚL. 12d. reggel öt órakor. Anyja estve még Patakon theát-
rumban volt. Keresztatyja Kazinczy József, keresztanyja Kazinczy Honoráta.
19. szül. Gr. Sztáray Albertnek és Grof Waldstein Mariának fíjok leve Pesten. Neve
László.⁵⁵
20. Érkezik a' Fenyéry levele a' Bajza ellen nyomtatott feleletével G. D. J. Urnak.
FIZSI ÖZVEGY DR. WÄCHTERNÉNÉL SZEKENBEN. Sokat betegeskedik, valamely ki-
ütésekben. Auschlägen. Így írja Gróf Gyulai Lotti.
Ezen egész holnapban nagy forróság mindég, az elolvadásig, 's eső csak egyszer
sem. Ma estve kezde esni, 's éjfélig csendesen de dörgések mellett esett.
23. Lónyai János Bereg Vármegyei V. Ispány levele a' Vgye parancsából jelenti hogy
ott Assessorrá tétettem.
24. Reggel ki a' feleségemhez, éjszakára vissza Ujhelybe
- 25 VASÁRNAP.
Jászai születésű Kerekes Ferencz, Özveggy Ibrányi Miklósné⁵⁶ szül. Gróf Klo-
busiczky Maria Szerdahelyi Tisztartója, a' vadászaton ellőtte állát, nyelvét, or-
rát, 's tizenhárom egész napig kinlódván meghal Ujhelyben. Az ételt nem a' szá-
ján töltötték belé, hanem az orrának azon lyukán, melyet a' lövés ejte. Irtózatoss
eset!
Talán épen ezen holnapban a' Kassai Posta valamely Tisztjének a' fíja kiment
puskázni, 's mivel a' kutyája nem jól ment a' fürjnek, megfordítá a' puskát, 's a'
kutyát annak agyával verte. A' puska elsült, 's az ifju ember mellyén keresztül
méne a' lövés. Három holnap mulva elholt.
26. Fenyéri küldi ezeket:
Bowring Poetry.....15. f. W. W.
Széchenyi a' Lovakról, nyomt[atott] pap[ír].....3 „ 20

⁵⁴ [A keresztnévnek hely van kihagyva.]

⁵⁵ [Ez a két mondat utólagos lapszélére írt beszúrás.]

⁵⁶ Ibrányi <...> Miklósné

1256

Hormayr Taschenbuch 1830.....10 „ –
Galettis Atlas.....17 „ –
Mednyánszkys Erzählungen.....6 „ 40
Gedichte des Königs v. Bayern.....

Gróf Mailáth Antal

honor. VNotár. Zemplben 1820. Jún. 6d.

B. Malonyai János Administr[atort] honor. Fő Notáriusnak nevezte ki
1823. Apr. 14d.

Fő Ispáynak install[álta] 1830. Aug. 5d.

Anthologia Graeca. edidit Frid. Jacobs. Lips. 1813.

GRÜNFELD DÁVID 1821.

14 hordó 80 ftjával. Göncz Ruskai Jakabnak 30ftjával adták, az pedig 24 f.

WOLF SÁMUEL 1822.

elebb Decemb. 18d. azután 23d. volt nálam és Bermannál. A' pecsétemet
kérte vagy Moskótól csak egy elnyomását.

Dordrehti⁵⁷ Synodus 1618.

ugy megkötötte a' dogmákat mint a' Trident. A' nem hívőket kitették a'
szolgálatból, az Orszból kiűzték.

Leib Eldinger Kupecz

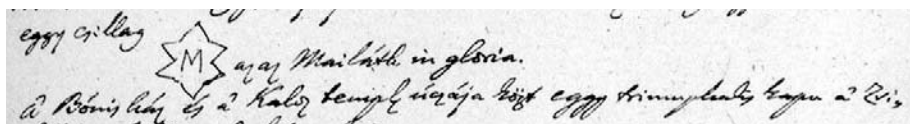
in Lemberg, Krakauer Vorstadt. Nro 187. 2tem Viertel. den 28sten.
Jul. által adtam neki Ratio Studior. in Hungaria.

LEIB ELDINGER

Theresia Zichy vidua Josephi Gotthardi Vondernoth. Rouget de Lille írta
a' Marseilli Marchot. Die Sprache pag. 305.

AUGUSTUS.

- 4 Szeredán. Personális Mailáth György Honth Vármegyei Fő Ispány és Gróf
Mailáth Antal ebédelnek⁵⁸ Szerdahelytt, 's estve felé belépnek. – Illumináció a'
Cath. templomban *In hoc Signo Vincas*. A' Crucifixus alatt a' templom középső
ablakában.⁵⁹ A' Kálvinista torony' legfelsőbb ablakán egy csillag



az az Mailáth in gloria.

⁵⁷ Dordrehti [Tollhiba.]

⁵⁸ Antal <Szólóskén> ebédelnek [A törleszt bizonytalan olvasat.]

⁵⁹ a' temp<...>lom középső <ajtaj> ablakában.

a' Bónis ház és a' Kalvinista templom úczája közt egy triumphalis kapu a' 1256
Zsidóké. Pallásznak képe alatt
Éltednek ez volt hív vezére,
'S ím nyujtja már a' mit ígére.

—
Egy Génus ket koszorúval:

Ezt néktek Véd⁶⁰ Angyala

Honth Györgye 's Zemplény Antala.

Én ebédnél Fábri Urral ülök. Jó 's már későn Gróf Andrásy György. Ettől hallom
estve Dókus Fő Notarius Urnál hogy Ő Fels. a' Magy. Academiát confirmálta. –
A' Personalis és a' Fő Ispán végig járá az illuminatiókat. Betérnek a' Fő Notarius
illuminált kertjébe is.

5. Csőtörtők. Ma van az Installátio.

6. Péntek. A' Personális megyen. A' Fő-Ispány Liskákig kíséri.

7. Szombat.

5 Csőtörtők.

Installátio. –⁶¹

6. Péntek. A' Personálist a' Fő-Ispány és B Vay Miklós Liskákig kísérik. Patakon
meg tekintik a' Collégiumot. – Levél Gr. Bethlen Imrétől és Fenyérytől, estve ki.
Sophiet phantasiák közt találok. Szörnyű paroxysmusban.

7. Szombat. Dr Horn betér Sophiehoz. Én estvére vissza Ujhelybe.

8. VASARNAP. Végre estve felé gyűlnek a' felhők, 's éjjel rövid szelid eső.

9.

10.

11. Gyűlés. Diétai Követek választatnak. B. Vay Miklós Vice-Ispány, és Szirmay
Antal a' Vékei fíja az Udv. Consiliáriusnak. Horváth Nani.

12. Deputatio az Instructio csinálására. – Veron.

13. Péntek. Gyűlés. Ebéd B. Vaynál Volucsics Fő Hadnagy. Isabella. – Estve hír a'
Barkasi Imre levelében Páris felől, hogy ott kiütött a' Revolutio.

14. Szombat. Az ebédnél Fő Isp. Szerencsy Isthoz. Szőgyényi Ferencz én. A' Fő
Ispán az én szavamra Szerencsyhez, hogy a' Fő Ispán házassodjék és legyen igen
sok fíja: „Nem lehet kettőnek szolgálni. – – –

15 VASARNAP.

⁶⁰ [A „Véd” előtt hely van kihagyva.]

⁶¹ Installátio. – <Délután.>

1256 16

17

18. estve haza.

19. reggel bé Ujhelybe. Ebéd Major Barthosnál. Ma van születése napja Paulinának. Be lép 12dik esztdejébe.

20 reggel értem a' szekér, hogy Grün Seelig Mikoházán. Estvére vissza Ujhbe. ESTVE Ujhelyben és Széphalmon 10 és 11 órakor FÖLDRENGÉS.

21 Szombat. Sophie Ujhelybe jó. Major Barthosnál. Kimondhatatlanul gyenge sápadt, száraz, a' hideglelés után.

23. Kazinczy József és Bay Cecilia összeeskettettek, – Surányban, Beregh Várm.

Hont Vármegyei Esperest Viski Plebánus – – – –

Szerény

Szerencsy István.

Alkalmat

Lónyai Flóri

kivívtuk

Emmi.

22 VASARNAP.

23.

24. Berko Judkovics Kemenczei Zsidó, Abaujból, panasolja hogy megcsalta Seelig Grün.

29 VASARNAP. Ebéd a' Piaristáknál, nagy.

SEPTEMBER.

3dikán Pénteken. Kazinczy József öcsém és hozzá Aug. 23d. esketett felesége Bay Cecilia Regmeczről Szabolcsba visszamenvén, Ujhelyben kevés pillantatokig nálam. Máli testvérét eddig kísérte Zsenivel és Thalival, kik osztán velem Lónyai Gabornál ebédlének.

Levél a' Patriarcha Érsektől. dd^o Aug. 30d.Rumytól, Esztergomtól. ddo Aug. 23d.⁶²

a' Prímás Cardin. Rudnay vette leveletem 's végre könyvemet is, melyet a' levél melől valaki elvett, (a' Sz. Hajdan Gyt).

der bisherige Ceremoniaire [...] secretaire Wiber.

Prinzessin Nida. (Hessen Darmstadt és Szendrei Török leánya.)

így az 1831diki Pesti Nemzeti Magy. Kalendariumban is, a' Csillagkeresztes Dámák közt, férje neve mellett: Hessen Landgraf⁶³ Hitvесе, Nidda Grófné, Ns. Szendrei Török Assz.⁶⁴

22 és 23 Septbr. közt rosszúl.

Nagyon szárad. de Ausschlag. 's azolta jobban⁶⁵

23 Sept. Deutsch Löbel Ujhelyi Kereskedőnek adós voltam 102 f. 30 x.

ma fizettem, 's beírtam a' könyvébe⁶⁶ – –

72 " 30.

restálok 30f. –

⁶² Aug. <..d.> 23d.⁶³ Landgraf<.>⁶⁴ [Ez a mondat utólagos pótlás.]⁶⁵ [Az utóbbi két sor a lap bal oldalán bekeretezve.]⁶⁶ köny[...]/be [Átírás.]

Ecclesia Catholica occidentalis credit Spiritum procedere a Patre et Filio. – 1256
Orientales vero non uniti asserunt procedere a solo Patre.

26. VASARNAP. Megholt az öreg Velejbei Regmeczi jobbágygazdám.
28. Zmeskál Consiliárius exequál Bermannak.
29. Sophie megyen és Pénteken⁶⁷ estve már itthon.

OCTOBER.

1. Sophie az Ausschlag által jobban van.⁶⁸
5. Ujhelybe.
9. A' Reform. templom tornyába itt e' napokban öntött nagy harangot ma szombaton dél után vona fel Vida⁶⁹ ácsmester. –
10. VASARNAP. hír hazulról, hogy a' Septemb. 13 és 14. közt való éjjel ólomból elloptott 6 darab sertés közzül négy⁷⁰ megtaláltatott, 's Zemlényből⁷¹ vissza hajtattott. A' Grof Szapáry Peterné Sztanrovszki⁷² István nevű Zemlényi Ispánja vette meg a' Grófné számadójától.
18, 19, 20. Gyűlés Ujhben. 18d. Lónyay Gábor és Balásházy János resignálnak.
24. VASARNAP. Balog Abrahám Borsod⁷³ Vgyei Fő Fiscalis és Kapitány Pfannschmidt Urakkal Fő Notarius Urnál ebédelek. – Dél után haza.
25. kertben ültetek eleven sövényt a' háztól a' csűríg. – Sophie jobban van.⁷⁴
26. Vay Lila és Péter, az öreg Szentes Józsefnével és Prof Csillayval nálam.
27. Belépek életem 72d. esztendejébe. Ma végzem el a' Bibliai Történeteket.
28. a' legszebb tavaszi nap. Egész légio légy száll az ablakokra téli álmából.
29. a' legirtóztatóbb szél és hideg. – Sztanrovszki István Zemlényi Ispány⁷⁵ nálam.
30. Csendes idő. – Reggel Ujhelybe.

VIDE NOVEMBER.

Prof. Márton így kívánja, és csak így, adreszaltatni leveleit,
AN HERRN JOSEPH VON MÁRTON PROFESSOR
auf der Landstrasse neben der Augustiner Kirche, in Wien. Nro 273. 1 Nro

v. Haykul Anton. Obere Bäckerstrasse. Nro 755.

Barkasy Imre Ur leveléből. 1830. Aug. 27d.

- 1, A' Becsi lithographiai Intézetek közt alkalmasint legjobb a' GRAMICHÉ. Pilizottit az utaztatja. Radmannsdorf Laxenburgban dolgozni állítattott.

⁶⁷ és <Szomb> Pénteken

⁶⁸ [Ez a mondat be van keretelve.]

⁶⁹ [Hely van kihagyva a keresztnévnek.]

⁷⁰ közzül <kettő> négy

⁷¹ Zem<p>lényből

⁷² Peterné <Tisztje hízlalá> Sztanrovszki

⁷³ Abrahám <..> Borsod

⁷⁴ [Ez a mondat be van keretelve.]

⁷⁵ Is/./ny [Átírás.]

- ¹²⁵⁶ 2, a' lithographus munkája a' Thewrewk képeinek⁷⁶ nagyságokban 10–12f. Conv. pénz.
a' kő' ára 2–2f 30x Conv. p.
3, a' nyomtatás árán változtat a' papiros minéműsége és a' példányok mennyisége.
a' Devaux képe 50 péld[ányban] nyomtat[tatott] 18f. Conv. p. Az árát a' pap. nagys. okozá
4, Radmannsdorf Vajda Hunyadot copizálna 20f. Conv. p.
a' kő – 5 ft. Conv. p.
(szebb mint a' Dob. papirosa) papiros fél ív
100 darabhoz – – – – – 5f. 50x.⁷⁷ Conv. p.
100 darab nyomása – – – 6 f. –
négy darab mustra képet küld.

TYPOGRAPH.

500 példány in 8. papiros nélkül 24 f. váltóczédula
1000. péld. – – – – – 32 f. váltóczédula papiros nélkül.⁷⁸

Márton Prof. Úrnak kevés eszt. előtt 350 Váltforintért hozták bálját Velen-
czéből.

1828. Martz.

a' tőke pénz volt 248,200 f. Ebből 233,200 f. a' Társaság rendelkezéseitől függ; mert
a' Telekiek és Gr Festetics László meghatározták a' célzt.
Esztdei kamat 13992 f. – a' Pálffy Ferencz esztendőnként fizetendő pénzével pe-
dig 14392 f.
Ennek hatodrésze a' tőkepénzhez adaték, 's így marad 11993 f. 20 x.

fonál, kötél, mint fedél, lepél.

mala mens, malus animus. Terent. – Ezt ő Aristophanestól vette: δολια ψυχαι,
δολιαι φρενες.–

NOVEMBER.

1. Hétfő. Ma fagyott meg legelőbb e' télen a' Vgyeháza előtt az árok az úczán. – Prof. Somosy Urnak Archivarius Kassay Ur viszi pro Censura a' Bibliai Történetek MSát.
- 3 Szereda Ujhelyben vásár. Gyönyörű meleg idő. A' Színbor hordaja kél 47f. 1 putt. asszú 10 f.
Lenhossek Mihály szül. 1773. Május' 11d.
Suschter János szül. 1777. Máj. 4d.

⁷⁶ [...]einek [Átírás.]

⁷⁷ 5f. <.> 50x.

⁷⁸ [A „papiros nélkül.” kapcsolós zárójellel mindkét sorhoz.]

Wékey Károly szül. 1781.⁷⁹ Febr. 4. megholt Nov. 8d. 1830. Örmezőn.
Temett[etett] Ujhelyben.

1256

Kovács József Kőrösi, majd Halasi Predikátor Csokonaynak poetai atyja.
szül. Győrben 1761. Martz. 17d. megholt Octob. 10d. 1830.
feles. Gőből Mária. – Gyermekai nem maradtak.

Domanóczi és Lestíni Zmeskall József Districtualis Tabla Assessora 46 eszt.
szolgálatja után Consiliarius.

Szeldmayer József szül. 1762. Január. 22d.

LaFayette szül. 1757. Septb. 6d.

Ampringen szül. 1619. † 1684.

Seraphinka szül. 1823. Novembr. 7d.

Péli Nagy András megholt⁸⁰ 1830. Sept. 18d.

Török József Úr, Castellanus Ujhelyben 1754. 21. Apr. szül. testvére István
Major a' Palatinus Huszaroknál Budán. 1825 körül.⁸¹

Boronkay Gáspár szül. 1764. Január. 13d.

felesége Szulyovszki Anna † 1830. Nov. 29. Rákócson.

Kisfaludi Károly † 1830. Nov. 21d.⁸²

Convers. Lexic. magyarul.....

Naturgeschichte. 13. Heft. [jr.] 20. x. C. M.....10,, 50

der feine Gesellschafter. 1. f. C. M.2,, 50

FerdKlt[.]gens [?] Abendunterhaltg. 20 x.....– 50

Josephi, Worte des Ernstes. 1f. 20.....3,, 20

Júl. utolsó napjai.....⁸³

Novemb. 6d. Jettyvel voltam Ujhelyben.

7. VASARNAP.

8. Gyűlés – Wékey Károly Örmezőn meghal. szül 1801. Febr. 4d. p. mihi 136

Major József Ujh. Predik. szül. 1779. Septemb. 29d. p. mihi 208.

Georg. Lippay Eppus Veszprém et Cancell. sub Ferdinand II. 1636. Fasc.
152. Nro 207.

9. Gyűlés. ebéden Soos Pálnál.

10. Ujhelyi Predik. Major József †. dél előtt 11 és 12. közt vízi betegs. szül. 1779.
Septbr 29d.

Emil. Verbőczy Domcsó András és Strauss Jakab ÉrSemlyénbe.

11. Ma éjjel megholt Horváth Gáspárné Széphalmon. Sophie Spisáknál hált. Én
haza.

(II.) – Wékey Károlyt ma reggel temették. Árkot a' kertben szőlőnek.

⁷⁹ 178[.]. [Átírás.]

⁸⁰ András <...> megholt

⁸¹ [Ez a mondat az előző mondatok mellett a lap jobb oldalán.]

⁸² [A „Lenhossek Mihály...” kezdetű mondatától eddig a mondatig a sorok eleje egy vonallal össze van kötve.]

⁸³ [A „Convers. Lexic...” kezdetű mondatától eddig a mondatig a sorok eleje egy vonallal össze van kötve.]

- 1256 12. reggel Ujhelybe. Gyönyörű tavaszi idő. De Septemb. 13d olta nincs eső, 's a' föld minden szárazság nélkül van.
13. Boronkay Gáspár ma rekeszti be 66dik esztdejét. Szül. tehát 1764. Január.⁸⁴ 13d. Temetik Major Józsefet. Ferenczy Pataki Predik papol,⁸⁵ Nyíri Oratiót mond.
14. VASÁRNAP. Wékey Károly tiszteletére halotti pompa. Ferenczy papol, Theol. Prof.⁸⁶ Somosy János Orátiót. Gyönyörű beszédek, 's mind, de kivált Ferenczy a' sok Catholicusnak nagyon megtetszik.
- Wékey atyja Ferencz, anyja Kozma Ágnes. A' Szolgabíró Miklós testvére.
18. reggel haza. Estve vissza. Kelemen Erzsinek gratulálok. Ott csak Fő Notarius és Gönczy Samuel Urak. September 13d. olta ma esik először valami esőcske. Ezen egész idő alatt csak szemzett, ha esett. Az egerek nagy kárt tettek a' vetésben.
- FARKAS UJHELYI ZSIDÓ
Pesten, Váczi út. Arany Csillag. Madarasi ház. Winter Jakabnál.

21. VASÁRNAP. Bártfaynéől levél. / PESTEN MEGHAL KISFALUDY KÁROLY
24. meghal Fancsikán Bodó Ferencz. Szeredán⁸⁷ reggel az Ujhelyi hegyek hóval vannak ezen a' télen elsőben béhintve.
25. Katalin napja. A' Papista templom tornyába felvonják az új harangot. Donátus nevűt. Pechy Ferencz a' Septemvir fija itt a' Gyűlésben. Estve pedig Dókus Fő Notárius Urnál, hol szállva volt.
- A' tiszta lelket, a' szerénnyt csodálta. –
S szerette minden: senki nem gyűlölte Wékey Károlynak⁸⁸
A' régi ház, baráti 's a' Megye –
Eggyütt kesergik elhunyt fényeket.
26. péntek. Sophie Patakra.
Döbrenteitől levél.
28. VASARNAP⁸⁹
29. estve 9 órakor meghal Rákócson Boronkay Gáspárné, szül. Szulyovszky Anna.
Bartos Majornak gratulálunk Inczédynél.
30. haza. – Rheumatism. a' fejemben.⁹⁰ Meghal Pius VIII.
DECEMBER.
1. vissza Ujhelybe.
3. Huszti Ferencz és Polyák József Keserűből. 6 eszt. 4000 f. – – Estve apprecalni Kelemen Bébi Kisassznak. Ott Kozma Ferencz és hitvese Gosztonyi Borbála.
Levél Schedeltől, ut Döbrentei.⁹¹
4. Borbála napja.

⁸⁴ [A „Január.” más tintával be van keretezve és a sor mellett ugyanezzel a tintával: „téves!”]

⁸⁵ Ferenczy papol, [A „Pataki Predik” sor fölé írt beszúrás.]

⁸⁶ papol, Prof. [A „Theol.” sor fölé írt beszúrás.]

⁸⁷ 24. Szeredán [A „meghal Fancsikán Bodó Ferencz.” sor fölé írt beszúrás.]

⁸⁸ [A név kapcsos zárójellel a négy sorhoz.]

⁸⁹ [Ez a sor utólagos beszúrás.]

⁹⁰ [Ez a mondat be van keretezve.]

⁹¹ [Ez a mondat utólagos beszúrás.]

1256

Kácsándy Mih. Notár. és Vice Ispán Butkay István Követek 1638 a' Pozsonyi Dietán

1642 ismet volt. De az 1643diki Dieta Decretumai nincsenek in Corp. Juris Hungarici.

Kácsandy antea Perceptor és Assessor.

Ausstellung in Wien, 1830.

Ermordung Caesars. Nach Füger, geschubt von Kininger.

Maria Theresia (v. [...]) nach Maron. [...] v. Joh Kovátsch.

Gegend v. Fidisch. Eisenb. Com. Aquarel v. Joh. Nep. Schödelberger.

Ginofsky Jos.

Petter (Franz Xaver) Corrector.

Kuppelwieser. portrait.

Karl Sales.

Denhauser.

B. Malonyai. u. Prof. Joh. Ender.⁹²

Alexanders Ubergang uber den Granicus. – Jos. Szent Pétery.

Portrait des Palatinus in Wachs. bossir[.] v. Elias Hütter.

Buste des Kaisers, aus Gyps. v. Jos. Klieber.

Nyelvtudomány K. K. Vörösm. Schedel	Philos. D. Imre János	Történetírás Horv. Istv. Petrovics Fr.	Mathem. Tittel Bitnicz	Termeszet Tud. Gebhart. Bugát.	Törvény.
K. S. Kölcsey Horv. Endre Guzmics.	Berzs. Szilassy	K. Kis Ján.		Horv. Józs. Balásházy.	Szlemenics. Köteles S.

Elöl ülő Gr. Tel. 2dik Gr. Széchényi
Pénztárnok Helmeczi. Ellenőr Gr. Széchényi

5 VASÁRNAP.

10. Ciceró Catilináriái megerkeznek a' Devaux és a' Bäuerle lithogr. képével

ALBERT RIEMENSBERG RITTER VON RADMANNSDORFF Lithograph.

{gedruckt bei Mannsfeld et Comp.

Seitten-stettengasse. Stadt Wien.} Ma vettem Correctúrára a' Bibliai Historiák első ívét Patakról.⁹³

⁹² Joh. <...> Ender.

⁹³ [A kéziratban itt beragasztva Márton József 5 levele és cédulája. Ezeket ld. a szöveg leírásánál, jelen kötet, oldalszám.]

1256

12 VASARNAP.

December 13. Nagy Lázár Úrnál organisáljuk a' Casínót a' Balásházy János Ur által 1827. építeni kezdett nagy házban, a' Hartay Cúrián. – Farkas Zsido Pestre indul.

14 egész éjjel havas eső. Fertelmes idő. Nagy sarak. A' hegyek mindenfelé be vannak hintegetve olvadó hóval.

Hír a' Diétáról: 1, a' Helytartó Tanács a' Magyar Vgyékkal magyarul levelezzen.

2, a' Curia magyar Sententiát hozzon a' magyarul folyó perekben.

3, a' magyar pénzre magyar epigrapha.

4, a' Só' mázsája 30 xrral alább szállítatik.

18 haza.

19. VASÁRNAP

20 Rozgonyi József és Görgey Fanny copuláltak. Ujhelyben⁹⁴ vásár. Locumtlis Consil. Ambrózy Lajost megüti a' guta az asztalnál, 's meghal.

21 Domcsó András de Verbőcz. – Kazinczy Mária megesküszik Radban Turánszki al.⁹⁵

Tántja Kárner Lászlóné elment a' háztól, hogy jelen ne legyen mikor a' nem kedves házasság megtörtént.

22

23 Vissza Ujhelybe.

24

25. Szombat. KARÁCSON Staféta a' Cholera nyavalya eránt, mely Oroszországban pusztításokat teszen.

26 VASÁRNAP. Nyargalva megyen a' katona Ujhelyen, Patak felé, a' katonai levéllel.

CSEREY MIKLÓS BRÉD, KLITZ.

31. érkezett meg Farkas Zsidó Pestről, 's hozza Richternél heverő képeimet.

A' rettenetes sár miatt 10 nap jött Pestről. (Miss Sara és Minna Fenyéritől.)

A' Dietáról haza jövő Követeknek bezzeg vala útjuk.

Ma Pesten béverik a' Judex Curiae Gr. Cziráky Antal ablakait, 's ezt kiáltozzák.

Haljon meg a' bazaáruló! – Az ablakokat helyre állítatá reggelig Cziráky, de véghetetlenül levolt verve a' történet által.

Hormayer Oester. Plutarch képei között

1. Carol. V.	6. Ferd. II.	11. Leop. II.	16. Montecucoli
2. Ferd. I.	7. Ferd. III.	12. Franc. I.	17. Zrinyi
3. Maxim. II.	8. Leop. I.	13. Eugen v. Savoy.	18. Hell.
4 Rudolph. II.	9. Car. VI.	14. Laudon.	19 Born.
5. Matth. II.	10 M. Th.	15 Kaunitz.	

⁹⁴ 20 Ujhelyben [Beszúrás a sor felett.]

⁹⁵ [Hely van kihagyva a keresztnévnek.]

PETRUS SZIRMAY et ANNA KECZER.

1256

proles hoc ordine nominantur: Steph. 2., Nicol. 3., Petrus et Andreas. Protoc. A.
Nro 9. pag 1113.

How do you do? olv. hau du ju du?
quomodo⁹⁶
az az Comment faites vous faire?

ZEMPLÉNY.

1827 fizetett Coronationale honorariumot 1024 $\frac{3}{4}$ aranyat.

1830. V. Ferdinándnak 880 $\frac{3}{8}$. aranyat

Portája volt 128 portaja és fizetett Contributiót 88154 f. 16 xr. pengőben.

1830 lett portája 110. elvesztett belőle 18 portát.

Testőrzőkre fizet 2049 f. 21 $\frac{1}{8}$.

1831.

JANUARIUS.

1. Szombat. ebéd Bodó Urnál. dél után Pika és Fő Notárius Urakhoz. irtóztatósár.

2. VASARNAP. tavaszi melegségű idő. Nem mentem ebédelni Major Barthoshoz. Dolgom volt.

3. Fő Notarius Urnál ebéden.

4. Bodó Urnál. Reggel jó a' levél Fő Notarius Urhoz első VIszán B. Vay Miklóstól, hogy ő Borsodi Administrator leve. Prof. Márton József Úr nevében Tályai⁹⁷ postamester Kardos Sámuel Úr nekem 91 fntot lefizettet az itt való postamesterrel azon 94 fntom helyett, melyet Prof. Ur veve fel Ocskay Antal Kanonok Urtól a' 20 exemplár Hajdan Gyért.

Reggel szépen tűnt fel a' nap: estve olly sűrű bűdös köd, hogy alig lehetett színi.

5. Kelemen Sámuel Urnál ebéd és vacsora Bodó Úrral. Tart a' fertelmes és bűdös köd.

6. VIZKERESZT. – Barthos Major Úrnál. Fogy a' köd.

SCHÉDEL FERENCZ ORVOS DR ÚR LAKÁSA.

Pesten, Maria Dorothea úca. Szám 13. – emelet 2.

Herczeg Brezenheim statuáltatott Patakon 1808. Júl. 5d.⁹⁸

7. Ma éjjel végre valahára megfagyott.

8. tart a' fagy.

9. VASARNAP. ebédkor haza sétáltam. A' réten már áltfagyott a' patak.

10. Otthon. Első havacska.

11. reggel bé. – Az éjjel Fő-Ispányunk keresztül ment Ujhelyen. Kir. Commissáriusnak van nevezve Cordont vonatni a' Lengyel széleken a' Varsói revolutionális mozdulatok vagy a' Moszkvai *Cholera* miatt, melly most támadt pestises nyavalya.

⁹⁶ [A „quomodo” az előző sorhoz nyilazva.]

⁹⁷ nevében <Bécsi> Tályai

⁹⁸ [Ez a sor a lap jobb oldalán bekeretezve olvasható.]

1256

Hír Barkasitól, hogy B. Vay Miklós Január. 31d. fogja tartani beülését a' Borsodi Administrátorságban, és hogy Lónyai János Loctlis Consiliarius lesz.

13 VASARNAP.

14d. B. Vay Miklós és Szirmay Antal Követeink referálják Dietai munkálkodásokat.

15 Vay viradtakor megyen. Sophie be jó, hívat. Így jelen nem leheték a' Gyűlésben, hol⁹⁹

18. Kazinczy Máli és Laczi hozzám. Vélek ki Széphalomra. – Gróf Teleki levele.

19. estve gyalog vissza Ujhelybe.

20 VASARNAP.

Sophie pióczákat rakatott fel. Fájdalmai megszűntek, de a' sok vérszívás elgyengítette.¹⁰⁰

21. Kazinczy András öcsémekkel Miskolcra indulok. Bodónál ebéd. Kemény hideg és hófúvások. Éjsz. Olasz Budai András Fiscális Urnál.

FEBRUÁRIUS.

1. ebéd Szerencs. Ott a' sok Zemplényi Deputatus. Azok Csanálosra. Mi éjszakára Miskolcra.

2. Vay Abrnéhoz. Lilla és Erzs. Atyjok Beregszászon. Ragályi Jánosné. Ebéd Zsolcza. Ma látom legelőször B. Vay Lajosnét. – A' Banderium majd megfagy a' lovan. B. Vay Miklós Miskolcra pompásan bemegegyen.

3. B. Vay Miklós beül a' Borsod Vgye Fő-Ispányi Administrátorságába. Decretuma erről 30 Xbr. Csoma Zsigmondné. Szilasy Ferencz. B. Bémer Kanonok¹⁰¹ kezét szorít a' Superintdnek. Füzéresy a' Sepsi Plebánus és Prépost. iszik¹⁰² a' Superintendens egészségéért az asztalnál.

4. Ragályi Tamás és Lónyai László Követek referálják Dietai munkálkodásokat. Lónyay Lászlóné Bónis Therézt ma látom eloszor miolta asszony.

5. K. Andr. haza. én Harsányban ebedelek. éjsz. Kövesd. – Éjsz. B. Vay Miklós Kövesdre kísérve HAT Magistrátualistól. Én Kapitány Weiss és Főhadn. Szalay Urnak (a' Palatinus huszár¹⁰³ Rgmtből) az ebédlőben. Okolicsányi FőSzbíró ott hagyja halálos betegségben fekvő fiját 's jó az Administrator tisztelgésére. Együtt vacsorálunk. Én Hutka István Fisc. Urral egy szobában hálók.

6. VASARNAP. Kövesd. – Estve Bajkó József.

7. Menzel nevű híres Pesti szakáccsal¹⁰⁴ ki Zsolczán és Miskolczon főzött Pest felé. – Kapolnán túl Dercsényi Pál elrepül szekere mellett. Áltűtet. Éjsz. B. Brudern Józsefnél Gyöngyösön.¹⁰⁵

⁹⁹ [A mondat befejezetlen.]

¹⁰⁰ [Ez a mondat a lap jobb oldalán az előző bejegyzések mellett, bekeretezve.]

¹⁰¹ [Hely van kihagyva a keresztnévnek; a családnév bizonytalan olvasat.]

¹⁰² Füzéresy iszik [Beszúrás a sor alatt.]

¹⁰³ Palatinus <Rgmt> huszár

¹⁰⁴ híres szakáccsal [Beszúrás a sor fölött.]

¹⁰⁵ [...]/ngyösön. [Átírás.]

8. Bagi fogadó. – Gödölőről jobbra Göd praediumnak. Ott hálok. Ma látom DPál-
nét először. 1276
9. Gödölő és Göd közt a' nagy hoban és lucokban sokat járván tudógyuladást ka-
pok.
Pestre reggel. Szemere nincs. Bártfay. Ágyba mingyárt. Kovász. – B. beszéli
Helmeczynek hogy itt vagyok. – Veresmarty jó.
10. Schédelt ma látom először miolta haza jött Londonból és Parizsból. Bajza.
11. Stettner. Tovabb Schédel. Bajza. – Nyomtatott jelentés a' Kisfaludy Károly
Munkái felől.
12. Szemere Pálné és Kölcsey Ferencz jönnek. – Estve Bajza olvassa Anti Döbrt.
Ködös rút nap. A' Császár születése napja. Zúgnak az ágyúk.
13. VASÁRNAP. Báró Prónay Sandor nálam. Szül. 1760. Apríl. 7d.
Pozsonyban az V. Ferdinand koronázásakor
AMOR — PRINCIPIS
POPULI — FELICITAS¹⁰⁶

RISCHEL.

Döbrentei Fáyhoz karddal kalppal jelteni hogy rendes tag lesz Kisfaludy Károly
helyett. Fáy el nem fogadta.

Guzmicsot készítik Secretáriusnak.

Helmeczi Pénztárnoknak Szécsenyi Ellenőrnek felesküszik a' Directorok' mai HAR-
MADIK ülésekben.

Az¹⁰⁷ első ülésben Cziraky Judex Curiae előlülése
alatt 13, a' MÁSODIKBAN 10, a' maiban 8 vala jelen; ide nem értvén Döbrenteit,
az ő Jegyzőjüket. – Ma érkezék meg a' Kir. Confirmazio is az ezidére választott
Elölülőkre. (Teleki, Széchenyi).

MESE. 13. Febr.

Atyáink' idejében, midőn még a' Nagyok nem pirultak magokat bolondok által
múltatni, Egernek Ura valamelly Szentgyörgyi nevű illyet elhalmoza kegyeivel.
Nem lehetett el nélküle, 's székét adata neki vendégei sorában. A' bolond, Urak közt
forogván, végre elhiteté magával hogy ő is Ur, 's a' melly csúszó mászó vala ezek
közt, olly kevélyen viselé magát azok eránt a' kik felette nem valának. Lemenvén
egy nap az istállóba, 's a' kocsi¹⁰⁸ ki nem akará tenni a' mit ő akara, döllyfösen
támadván meg, az kapá a' vasvillát, 's derekasan eldöngetvén nyelével, Eredj útra,
gazember, ugymond; te csak az Urak között vagy Ur; mielőttünk bolond vagy.

Valót jövendőle Iliumnak a'
Királyi Szűz; hiszen szemét neki
Isten nyitá meg; 's nem találá hívőkre.

¹⁰⁶ [Az „AMOR” és a „POPULI” között törölve: „PRINCIPIS”; a „PRINCIPIS” előtt törölve:
„POPULI”. Az egymás alatt lévő szavak kapcsos zárójellel összekötve. A „FELICTAS” emendálva.]

¹⁰⁷ [Hely van kihagyva.]

¹⁰⁸ istállóba, a' kocsi¹⁰⁸, [A beszúrás a sor felett.]

1276

Valokat hirdetsz itt¹⁰⁹ te is nekünk;
Mert a' koporsók' vak setéti közt
Lépésidet csak Isten hordhatá el;
És még is a' mindentudók' csoportja --
Oh a' mindentudók! a' józanok! --
Tompán koholt meséidet kaczagja.

—
BURCHHARDT'S PALAESTINA. VON GESENNIUS.
—

—
Menzel János. Leopold úcza 184. szám alatt.

—
Strapparola-Caravaggio. Tündér Ilona és sok egyéb Meséink a' Magyar földön.¹¹⁰

14. hétfő. Estve ötkör Gróf Telekinél első ülés.

Teleki.

jobb kéz.	bal kéz
1. Gróf Széchényi	1. ¹¹¹ Kazinczy
2. Tittel.	2. Superintendens Kis.
	3. Prof. Imre.
	4. Kisfaludy Sandor
	5.
	6.
	7.

T. Megköszönti a' felgyülteket rövid mondásban – Felolvastatnak a' nyomtatott Statútumok 's a' Pozsonyi és itt tartott¹¹² Gyűlések Protocollumai; 's jelentés hogy tegnap megérkezett a' Kir Parancsolat, melly javálja a' Teleki és Széchényi megválasztásokat az Elölülőségre.

Dictáltatnak azoknak neveik, kik közzül tiszteletbeli, rendes és levelező társak választathatnak nem exclusive, hanem tanácslatképen dictáltatnak, a' ki miként egynek vagy másnak eszébe jutott.

Schédelhez ma először. Onnan Guzmichhoz. Fáy nálam.

15. Kedd. Szilasinál ebédlek. Maga a' Personalisnál. Ott Kleinmann és a' háziak.

második Ülés.

1 Széchényi	2 Kazinczy
2 Himfy	2 Kis
3 Tittel	3. Schedel

¹⁰⁹ [...] [Átírás.]

¹¹⁰ [„Menzel János...”-tól idáig a lap jobb oldalán, 90°-kal elforgatott bejegyzés.]

¹¹¹ 2. [Átírás.]

¹¹² [Az „és” és a „tartott” előtt hely van kihagyva.]

4 Gebhárd	4 Szilasy
5 Guzmics	5 Petrovics.
6 Kölcsey	6 Balásházy
7 Vörösmarty	7 Imre
8 Dr Horváth József	8 Horvath Endre
	9 Bittnicz.

1276

Döbrentei.

Tiszteletbeli Tagoknak megválasztattak:
(a' rend a' voksok többsége szerint.)

1 B. Mednyánszky Aloyz	8 Consil. Bene Ferencz Orvos
2 Gr. Dessőffy József	9 Görög Demeter Udv. Cons.
3 B. Wesselényi Miklós	10 Döme Károly Kanonok
4 Fáy Andras	11 Kolozsvári Sandor Kanonok
5 Budai Esaiás	12. Consil. Schédius.
6 Kopácsi József Püspök	
7 Jankovics Miklós	Nro 12.

Fáyhoz, Jankovicshoz a' hírrel.

16. Szeredán. Jelen voltak a' Tiszteletbeli¹¹³ Tagok is, hogy az üres helyek kipótoltas-
sanak. – Az ülés az ebédlőben, nem a' nagy vizit szobában.

Teleki.

1 Széchényi	13. Gr. Dezsőffy
2 Consil. Bene	14. Fáy Andr.
3 Jankowich Miklós	15. Superint. Kis.
4 Vörösmarti	16. Mednyánszky Aloyz
5 Kölcsei	17. K. F.
6 Döbr.	18 Kisfaludi
7 Szilasi	19 Gebhárd
8 Prof. Imre	20 Tittel
9 Bittnicz	21 Schédius
10 H. Endre	22 Szlemenics
11 H. József.	23 Guzmics
12 Petrovics	24 Schédel
	25 Balásházy

Vizitek.

Jankovics

Kisfaludy ott G Dessőffy

Horváth István resignál. Az felolvastatik.
Szemere megválasztatik 24 vokssal. 1 Bajzára esett.
Prof. Schuster kapott 23 voksot Haliczki kettőt.

¹¹³ voltak <az Igazgatók is és> a' Tiszteletbeli

1276

A' Sessióból írom meg a' hírt Szemerének, staféta által akarván küldeni. De Kölcsei Præsidiálist is expedáltatja.

Teleki, Széchenyi, Mednyánszky a' kandallóban. Én bemegyek, Kölcseivel és Schédellel. De Mélt. Ur 11 pap; hiszen Klastrom lesz az Academia.

Tiszteletbeli Tagoknak választattak ma Pécsi Püspök B. Szepesi. Krasznovics, Ragályi Tamás, Gr. Teleki Ferencz a' Paszmosi.

ebéd Szilassinál, Báth. Gábor, Kleinmann és az Agens.

lájbli 8. f.

[...] 5f. [...] Sánd. 2f 30. [?] V. Ferd. 3 f.

17 Febr. Csőtörtök. ebéd Jankovics
Teleki.

1. Szécsényi	1 Gr. Dezsőffy
2 Kisfaludy.	2 Kis János
3 Schédius	3 Fáy Andr.
4 Jankovics	4. K. Ferencz
5 Döbrentei	5 Guzmics.
6 Szilasi	6 Szlemenics.
7 Imre	7 Gebhárd.
8 Bittnicz ¹¹⁴	8 Tittel
9 Horv. Endre	9 Schédel
10. Petrovics	10 Kölcsey
11. Balásházy	11 Vörösmarty
	12 Horv. József.

Döbrentei.

LEVELEZŐK VÁLASZTATNAK.

I.	II.	
1 Balog Pál Dr. 14 vokssal.	1 Forgó Dr. 15.	én Gr. Dezsőffy Auréla.
2 Bajza 16.	2. Szalay Imre 16 ¹¹⁵	—
3 Gróf Kemény 16.	3. Prof. Márton 18	Dulházi is eggy vokсот kap.
4. Szeder Fábián 13.	4 Szenvei József 17.	
5. Stettner 14.	III.	
6 Czuczor 18	1. Ercsei 14.	
7 Deáki Sám 17.	2 Kis Károly 14	
8 Dohovics 14.	3 Bártfay László 15. ¹¹⁶	
9 Thaisz 14.	4 Beszédes. 14.	
10 Gévai Antal 19.	5 Perger 15	
11. Nyíri István 13.	mindössze húszan.	

¹¹⁴ [...]nicz [Átírás.]

¹¹⁵ [./]. Szalay I./re 16 [Átírás.]

¹¹⁶ Bártfay – 15. [A keresztnév a hiányjel fölé írva.]

Thewrewkre eggy voks ment. – Erre Teleki mit mond.

1276

Szemere megérkezik estve.¹¹⁷

-
18. Szemeréhez korán reggel. Gr. Dezsőffinél a' Horvát háznál (Cziráky mellett) Deputatio Kölcsey. Tittel. Kisfaludy Sándor én. – későn Döbrentei. Dezsőffy szava arra hogy nem veszik a' magy. könyveket. – Mint az örömlányait.

Fessler, Hammer. (a' külföldről.)

ebéd Szilassynál. Ott B. Bánffy¹¹⁸ a' Borbély Gábor veje és Grof Kemény Domokos, ki¹¹⁹ most jó Párisból.

Deputációk.
abécze rendszerint.

I Folyó-Irás alaprajza' dolgozására.

Gr. Dezsőffy.

Dobr. / K. F. / Kisfaludi / Kölcsei / Tittel.

II. Szótár és Gramm.

Schédius.

Horv. Endre / Imre / Petrovics / Szemere / Veresmarty

III. Társaság Év könyvei:

Fáy Andr.

Gebhard / Super. Kis / Schédel / Szilasi. / Szlemenics.

IV. Jutalomkérdés feltétele. Recenziók.

Jankovics.

Balás / Bittnicz / Guzmics. / Horv. József.

Sztankovics Prælátusnál vártak: de nem akadtam a' házra.

Szilasinál az Agens declamálja a' Dezsőffi verseit. / Krainik estve hozzám.

19. Febr. Szombat. Szombat.¹²⁰ Ebéd Bártfaynál Palival, Tittelrel és társainkkal. – Estve felé a' Dunához.

20. VASARNAP. Űlés a' Kir. Tábla' palotájában. Præses Teleki. Mellette jobbra üres hely. Azután Cziráky Antal JudCuriæ, Personalis Mailáth, Septemvir Szegedi. Guzmics, Jankovics Imre. Bittnicz. K. F. Kölcsey. – A' bal oldalon Prónay Sandor / Pechy/ Dezsőffy / Kis Superintendens / Döbr. / Mednyánszki / Szecsényi / Szemere.

hátul Kisfaludi, Fáy, Schedius, Petrovics, Schedel, Vörösmarty

¹¹⁷ [Ez a mondat be van keretezve.]

¹¹⁸ [Hely van kihagyva a keresztnévnek.]

¹¹⁹ Kemény <Zsigmond,> ki [Javítás a törlés felett.]

¹²⁰ Szombat. <VASARNAP.> Szombat.

1276

Döbr. megvalasztatik első Titoknoknak 20 vokssal. Schédel 8. Rám¹²¹ 2., Imre 1. Másodiknak Schédel 24 vokssal. Vörösmarty 4. Imre 6. Helmeczi [.]

Suster eránt az Igazgatók megegyeznek. Helmeczi 1.

ebéd Károlyi István Typognál. – Horvát Isthoz. Oda Jankovics, Pap, [...] ¹²²
– Jankoviccsal Guzmicshoz. – (Imrénél jönnek össze a' Deputatusok ebéd után
négykor Desőffy Tittel Kisfaludy Kölcsei én. –
Kölcsey estve megbetegszik.

21. hétfő. ebéd Gróf Telekinél (a' Grófné születése¹²³ napja tegnap volt 47d. esztdejébe lépe bé.)

Olvastatik a' mi Deputatiónk munkája.

22. Prónay Sándornál ebéd, egyedül Gróf Dezsőffyvel.

Olvastatik a' Deputatio¹²⁴ Munk.

Helmeczynek voks és ülés adatik. Fenyéri Redactor lesz 300 f. Conv. pénz fizetéssel.

23. Szereda. ebéd Sztankovics Prælatusnál Guzmiccsal, Szlemeniccsel, Horv. Endrével. A' Prælátust ma látom legelőbb. – Reggel Fenyérit vezetem Gróf Telekihez, ki Fenyérit ma látja először.

Teleki. / jobb kézre 1 Széchenyi. 2. Kisfal. Sándor. 3. Schédius 4 Jankovits
5 Döbrentei 6. Schedel. 7 Gebhard 8 Imre. 9. Bittnicz. 10. Horv. Endre. 11.
Petrovics. – bal kez. 12. Dezsőffy. 13. Fay 14 Super. Kis 15. K. F. 16. Kölcsey. 17
Schuster 18 Szlemenics. 19 Tittel. 20. Szilasy. 21. Veresmarty. 22. Guzmics. 23
Szemere. – Olvastatik a' 3d és 4d. Deputatio munkája és a' Diploma¹²⁵ mellyel
társaknak fogadtatnak. Semmi választás. – Szemerét haza kísérem. – Cserei levele
érkezik.

24. Csötörtök. Ebéd Comáromy Györgynénél,¹²⁶ a' Tetétleninél. Utolsó Gyűlésünk
estve. Választás a' Philosophiai Osztály rendes tagjára. Mind a' kétszer 13 Baj-
zára, 's 13. Szalay Imre Professorra. Jelen voltak ezek: Teleki. – jobbra 1. Szécsé-
nyi. 2. Kisfaludi. 3. Schédius. 4. Jankovics. 5. Döbr. 6. Schedel. 7. Helmeczi.
8. Vörösmarti. 9. Imre. 10. Bittnicz. 10. [!] Horv. Endre. 11. Dezsőffy. 12. Fáy
Andr. 13. Kis János. 14. K. F. 15. Schuster. 16. Tittel. 17.¹²⁷ Gebhárd. 18.¹²⁸ Szele-

¹²¹ vokssal. Rám [Beszúrás a sor felett.]

¹²² [A tinta elkenődése miatt olvashatatlan szó.]

¹²³ [...]ése [Átírás.]

¹²⁴ [A „Deputatio” előtt hely van kihagyva.]

¹²⁵ [...]putatio munk[ája] <...> és a' Diploma [Átírás és törlés.]

¹²⁶ Györgyné[.]él, [Átírás.]

¹²⁷ 20. [Átírás.]

¹²⁸ 21. [Átírás.]

menics. 19.¹²⁹ Petrovics. 20.¹³⁰ Szilasi. 21. Guzmics. 22. Baláh. 23. Szemere. 24 ¹²⁷⁶
25. 26.¹³¹

13 voks esvén Bajzára is, Szalaira is, a' Præses újra voksolata. Akkor is ugyan annyi, és így elhalasztatott a' voks. – Kisfaludi Károlynak Schédel, Széchenyi Fernek és Festetics Gynek Superintendens Kis fog elégiumot mondani.

Helmecezi ma fogott űlést és voksolat. – Fenyéri ma láttatja velem a' Kritikai lapokat; – Kölcseynek már tegnap adta.

25. egész nap fekszem. – Ferdinándiné Asszonyság jó Bártfaynéhoz.

26. Szombat. ebéd a' Casinóban.¹³²

27. VASÁRNAP. Szilasinál ebéd. Gebler Nográdi Dr. – Fáynál Domby. – Jakabfalvinénál¹³³ ma először. – Balog¹³⁴ a' Palatinus második faja magyar mestere.

28. Bártfainál ebéd. Szemerénél. Kalamárizs. Neue Zeit. – Az első Kis Gyűlés. Mindössze tizenketten. Kassai József Lexicona. Kis Polycletus. – Szemerével Casinóba. haza az Invalidenhausnál.

MARTIUS.

1. Ki Péczelre délután. – Vad lúdak repülnek. Változó szép és rút idő.

2. Periphrasisa a' Magy. Verseknek. Károlynak Dayka eránt.¹³⁵ Kovács Zsigmond Úrnál.

3. Fáy Mózes Ur estve hozzánk. Napfény, hó, csendes idő.

4. Szenvey itt ebédel.

5. be Pestre. Casinóban ebédelek, Széchenyi' vendége. Kapitány Huszár Elek és Schédel közt Huszár Bthecáriusa a' Casinónak.

6. VASARNAP. ebéd Consil. Szirmay Ádámnál.

7. ebéd Prof. Imrénél Szemerével. –

A' Pesten és Budán megjelent könyvek Laistroma (mense Január. et Febr.) kiosztatnak vélemény adás végett. Döbrentei maga olvassa fel a' Kritikai Lapok címjét.

8. kedd. Szemere ki Péczelre. Ebéd itthon. – Elviszem¹³⁶ Stettnerhez a' Gyöngyök Apológiáját.

9. Szerda. ebéd Comáromy Gynénél. eső esik. Sár. Szalay Lászlónál. Kalap 9f. paraplú 5f.

¹²⁹ 22. [Átírás.]

¹³⁰ 23. [Átírás.]

¹³¹ [A számok után hely van kihagyva a neveknek.]

¹³² [A kéziratban itt egy papírcsíkkal leragasztott hajsza; a cédulán ismeretlen kézzel: „Vajon ez K. F. haja?”]

¹³³ Jaka[...]/alvinénál [Átírás.]

¹³⁴ [Hely van kihagyva a keresztnévnek.]

¹³⁵ Dayka <uta> eránt.

¹³⁶ Péczelre. – Elviszem [Beszúrás a sor felett.]

- 1276 10. Csötörtök. Sár.¹³⁷ Vásárlások. Posztó a' fiaimnak. Ágytakaró, 55 f. reggel köd. Délután a' legszebb tavaszi ELSŐ nap.¹³⁸
11. péntek itthon. reggel által küldöm Engelnek a' Dókushoz szóló ferslágot.¹³⁹ posztó, ágytakaró. könyvek. Kis tűkrök Balintnak, Lajosnak, festékláda. 19f. 30x. Lajos Filep, Ferdinand. La Fayette. Gróf Károlyi Gynél ebéd. A' hídon Kraynik és Cleynmann.
12. Péchynél.
13. VASÁRNAP.
14. hétfő. Comáromyné. Ülés. Hajós János.
15. kedd. B. Prónay Sándor
16. Szerda. Szemere Pálnál ebéd.
17. Csötörtök Péchy. – Licitációja Kisfaludynak. Estve özvegy Nagy Barnabásné. Miller, von Dresden. Pozsonyban Sattlergasse, Haus Kochmeister.
18. Péntek. Sándor napja.
19. Szombat József napja Bártfay.
20. VASÁRNAP. Jakabfalvi és Gr. Károlyi Györgynél ebéd. Ott Dezsőffy Sandor [?] Szécs. Andrásy. Gr. Bethlen Imre érkezik Pestre.
21. Kúnné. Ma olvastatik fel az én Recenzióm a' Bimbókról.
22. Kedd. Gróf Bethlent Jankovics Miklóshoz.
23. Szemerével Péczelre. Levél Kölcseyhez.
24. Ma látom először Gróf Ráday Gedeonnét Gróf Teleki Borbálát, 's 9 holnapos fiát Palit. Szül. 21. Jan. 1830.¹⁴⁰
25. Dercsényi és a' Gróf 's a' Grófné jönnek. Én ott vacsorálok. – Szalay László bimbóji recenzióját tisztázom.
26. Toldytól visszakapom Verseimet. Új rendbe szedem a' darabokat.
27. VASÁRNAP. lásd a' következő lapot.

RENDES TAGOK.

Pozsony. 17. Nov. 1830.¹⁴¹I. Philologiai Osztály.

I. Helybeliek.

1. Kisfaludy Károly
2. Vörösmarty Mih.
3. Schedel Ferencz.

Szemere Pál. 16. Febr.

2. Vidékiek.

1. Kisfaludy Sándor
2. Kölcsey Ferencz

¹³⁷ 9 Szerda. ebéd <itthon.> eső esik. Sár. Szalay Lászlónál. Kalap 9f. paraplú 5f.. 10. Csötörtök. Comáromy Gynénél. <eső esik.> Sár. [A „Comáromy Gynénél.” korrektúrajellel áthelyezve a törölt „<itthon>” helyére.]

¹³⁸ ELSŐ nap. <kalap 9f. paraplú 5f.>

¹³⁹ szóló <paketot> ferslágot.

¹⁴⁰ Palit. [A dátum pótlása a sor felett.]

¹⁴¹ Pozsony. 17. Nov. [Az évszám pótlása a sor felett.]

3. Horváth Endre.
4. Guzmics Izidor.

1276

II. Philosophiai.

1. Helybeliek

1. Döbr.
2. Imre János, Egri Megy. Pap Philos. Theol. Dr. Philos. Prof. Heves Varm. Táblabírája.

2. Vidéki

1. Berzsenyi Dániel.
2. Szilasy János Szombathelyi Pap Philos Prof. a' Szombathelyi Lycéumban.

III. Historiai.

I. Helybeliek.

1. Horvát Istvan Phil. Dr.
2. Petrovics Fridrich. Ügyvéd.

2. Vidékiek.

1. Kazinczy
2. Kis János.

IV. Mathematicai.

1. Helybeli

1. Tittel Pál Egri M. Pap. Philos. Dr. Astronomus Prof.
2. Vidéki.

1. Bittnicz Lajos, Szombathelyi Pap Philos Dr. Szombathelyi Lyceumban Math. és M. Nyelv. Prof. a' Boroszlói Tudós Társ. Tagja Vas Varm. Táblabíró.

V. Törvénytudomány

I. Helybeliek.

senki

2. Vidékiek.

1. Szlemenics Pál Jur. Dr. a' Pozs. Academia M. törv. Prof. Pozsony Vármegye Assessora.
2. Köteles Sam. Philos Prof. Enyeden.

VI. Természettudomány

1. Helybeliek.

1. Gebhard Ferencz Orvos Dr. Therapia Prof. az Universitáson
2. Bugát Pál Orv. Dr. Prof.¹⁴² az Universitáson.

2. Vidékiek.

1. Horvát József Hont Vgyei Orvos.
2. Balásházy János.

—
Pesten Febr. 2d. 6d. és 13d. az Igazgató Tanács Gyűlése a' Cziráky előlül. alatt a' Palatinus rendeléséből; mert még el nem érkezett a' Teleki és Széchenyi Præsességét confirmáló parancs. – A' Cassa dolgai. – Helmeccy Pénztárnok. – Széchenyi Ellenőr.

¹⁴² [A „Prof.” előtt hely van kihagyva.]

1276 Febr. 13d. megérkezett a' parancs. 14, 15, 16. Tiszteletbeli Tagok választattak írott voksokkal.

1. Bene Ferencz Consil. Orvos Dr. az Egyetemen tanító¹⁴³ Prof. az Orvosi Kar Seniora.
2. Budai Esaias, Superintendens Bihar. Vármegye
3. Grof Dezsőffy József rendbeli¹⁴⁴ Országűlési Kovet.
4. Döme Karoly Pozsonyi Kanonok, a' Sz. Imre Seminarium Igazgatoja
5. Fáy Andr Pest V. ass.
6. Görög Demeter Kamarás, Udv. Tanácsos. Sz. István Commendansa.
7. Jankowich Miklós Pesti Ass.
8. Kopácsy Jozsef Veszpr. Püspök, Belső Titkos Tanácsos 7vir, Királynéi Cancellárius.
27. VASÁRNAP. Verseimet írom tisztára. Estve Rádayhoz. A' Grófné Csabára B. Laffertnéhez, ki beteg. – Az istállóba. Bolívar hág. – Kovács Zsigmond Úrnál nagy társaság. – Szemere sokat tánczol. – Clementisz özvegy Keresztúri Luth. Predikátor özvegye mesterisen énekel. Gyönyörű estvét tölténk magunkban. Palinak régen nem volt jobb napja.
28. Borongós rút idő; hó szállong. Verseimmel bíbelődöm. Bohus Jánosné és testvére Szőgyényi László itt, Gróf Rádaynál.
29. Délig levelek. Délután Maglódra Liptay Sandorné szül. B. Rudnyanszki Therézia. – Ottlik Sándorné, Onodi Theresia (Ez 10 esztdős meddősége után tavaly Juniusban szülte Ottlik Géza fiját.) Levél Rumitól, Dókustól, hazúlról.
30. Délután a' szép Grófnéhez Palival. Ott Gróf Wartensleben né,¹⁴⁵ szül. Patay Borbála holnapos¹⁴⁶ menyecske. A' kis Pali sokat sír, betegen. Beszéd Born felől. Gyönyörű tavaszi estve.
31. *Délig az* Academiai Jelentés a' Szalay Bimbóji és a' Lassú Horatziusra tett Jegyzései felől. –
 1. Apr. Nagy Péntek¹⁴⁷ délután a' Grófné és a' Gróf hozzánk. Szemere és én elkísérjük. Ott a' vacsora. Senki idegen mint mi. Gyönyörű estve a' kanapén. – A' Grófné mutatja a' Foldvárinak szóló, de a' Grofné convertjébe tett levelemet. Innen láttam hogy a' Grófné levelét viszont, tévedésből, a' Földváriéba¹⁴⁸ tettem volt. – Földvári Miklós Urtól level Palinak nekem könyv.
 2. Szombat. Pali és én ebédre Péteribe Földvári Miklós Urhoz. VSzolbírāja Pest Vgynek. Az Asszony Kubínyi Amália Videfalváról, Losoncznál; (lapon) (Apátfalva dombon.)

¹⁴³ [A „tanító” előtt hely van kihagyva.]

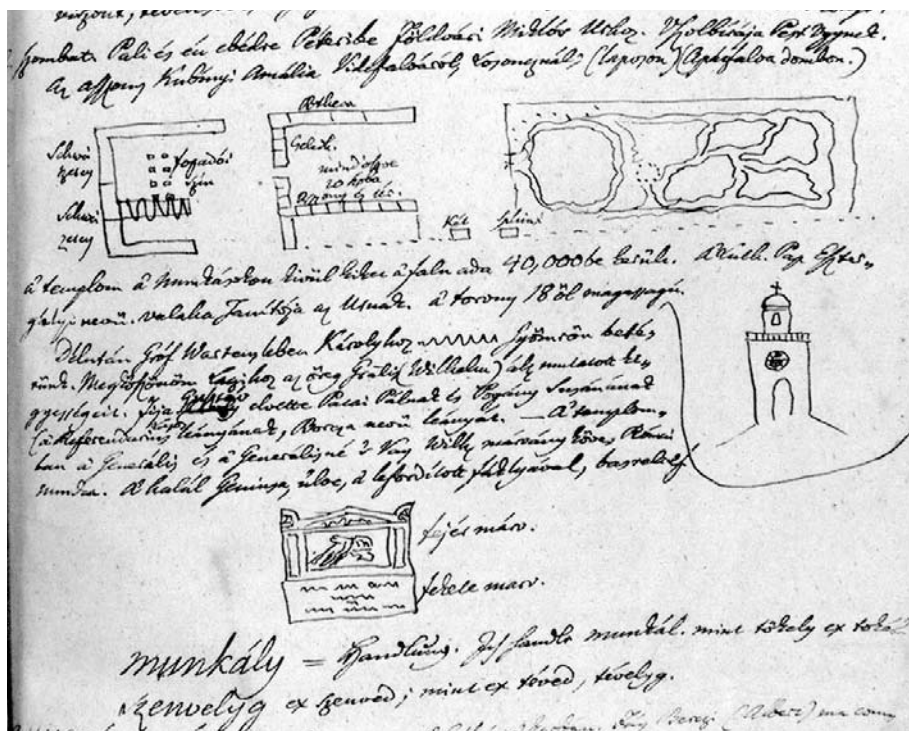
¹⁴⁴ [A „rendbeli” előtt hely van kihagyva.]

¹⁴⁵ [A keresztnévnek kihagyott helyre más tintával: „Gusztáv”.]

¹⁴⁶ [A „holnapos” előtt hely van kihagyva a számnak.]

¹⁴⁷ [Az „1. Apr.”: pirossal aláhúzva; a „Nagy Péntek” a dátum alá van írva.]

¹⁴⁸ *Grofnééba* [Tollhiba.]



¹⁴⁹ [Hullámvonal.]

¹⁵⁰ Fija <...> elvette [Javítás a törlés felett.]

¹⁵¹ Referendarius leányának, [Sor fölé írt beszúrás.]

¹⁵² Pestre. <Úti készület.> A' Bimbók

- 3 HUSVÉT VASÁRNAP. Communion. A' Grófné a' karban. Fáy Berczi (Albert) ma communicál először.
4. Ebéd a' Grófnál. A' Grófné rosszul. Azonban asztalhoz jön. Ebéd után lefekszik. B. Prónay Albert és B. Podmaniczky Károly.
5. Pestre. A' Bimbók¹⁵² Recensiója az Academiában.

- 1276 6. Útra készület. – 7. a' gőz hajón Neszmélyig. Sadler Prof. Ur, az Assz. és Swobodáné, kinek férje Secretárius a' Commandírozónál. – 8 Gönyő, Győr,
9. ebédkor Pannonhalma. 10 Vasárnap. Tisztek. 11. Zafiri Ur Ugocsából, és Baj Fiscalis¹⁵³ [...] Szbiró 12. Az Apát útnak. 13. Szereda én Tömördön, ebédnél, Tatára.¹⁵⁴ Fájsz József Rector, és Prof. Nequaszíl. 14 Esztergom. 15. Vác. 16. Pest.
17 VASARNAP.
18 Szemere jó. Űlés.
19. Ki Péczelre. –
20 Prónay Alberttel hozzánk.
21
22 ÚTAMAT ÍROM.¹⁵⁵
23 Gratulálni Fáy Gynek.
24 VASÁRNAP. Ambrózy György énekel.
25 Pestre, Borcsa is. Űlés. Drescherhez a' Censura miatt.
26. Guerrock, kék frakk 55f. fek fr. és nadr. 50. D'Ellevaux.
27
28. Fejérnél. Haberle Botan. Prof.
29 Orczy kert.¹⁵⁶ Ma először a' Ludovicéát.
30 Elkészül a' Typograph.¹⁵⁷ Jakabfalviné.

Fáy¹⁵⁸ György és Puky Borbála György fíjoknak halálára.

Szerelme voltál szüleidnek,
Most mérges gyötrelmek levél.
Miolta tőlük elkélél,¹⁵⁹
Nincs nyugta sebzett szíveiknek.

Oh enyhítsd őket fájdalmokban,
'S ha elhagyhatod egedet,
Mondd, megjelenvén álmaikban
Itt is szeretlek titeket.

¹⁵³ [A keresztnévnek hely van kihagyva.]

¹⁵⁴ ebédnél, <...> Tatára.

¹⁵⁵ [Az „ÚTAMAT ÍROM.” ferdén van bejegyezve a 21, 22, 23-as számok után, vagyis mindhárom napra vonatkozik.]

¹⁵⁶ 28. 29. Fejérnél. Haberle Botan. Prof.. Orczy kert. [A „Fejérnél. Haberle Botan. Prof..” korrek-túrajellel áthelyezve az előző sorba.]

¹⁵⁷ [..]pograph. [Átírás.]

¹⁵⁸ [A vers a lap jobb oldalán az áprilisi bejegyzések mellett van.]

¹⁵⁹ elkélél, [Az ékezet törölve.]

MÁJUS.

1276

1. VASÁRNAP. Schedelnél Bajza. hozzájok. Bártfay¹⁶⁰ Fejérvárra. 14 exemplár velint és 25 ordinariust áltveszek a' Typogrból a' 14 velint és 15 expt a' Compactorhoz. 10 magamnak.

Guzmics.....	1
Toldi, Bajza.....	2
Vörösm. és Fenyéri 2.	
Dezsőffy.....	1.
Kisfaludy Sándor.....	1.
Szemere.....	1.
Rumy.....	1
Szalay.....	1

Fenyéri nálunk. Casinóban.

2. hétfőn az Űlésben beadom.

3. Reggel ki, de előbb az Érseknek, a' Casinóban. Gróf Gedeonné Ludányban.

4.

5

- 6 Ebédre Almás. Délután a' 63 köblös kertbe.

- 7 Vissza Péczelre. – Nálunk Gróf¹⁶¹ Nádasdiné.

8. VASÁRNAP. Gróf Ráday László és testvére Nína, öz. Gróf Nádasdi Lászlóné, a' Sukoróban ebédelünk.

9. Pestre. Űlés. – Gr. László és Gedeon Ludányba. Meghal Róth.

10.

11. Schmidt. Az éjjel dér volt. Ma estve ismét igen hideg.

12. Ki Péczelre. – Délután a' Kún Ludovicának emelt márványkövet Tóbi Mihály Ur felavatja.

13. a' Muzárion' számára.

14. M. Academia historiája HIDEG IDŐ.¹⁶²

15. VASARNAP. Sophie napja. M. Acad. történ.

16. Reggel bé Pestre. Meghal Kovács Tamás. Tänzer Lilla beteg. 17d. Májusban a' Grófné rosszúl lesz Ludányban. A' Jatekszíni¹⁶³ darabok fordít. Dr. Eckstein. Kraynik.

17. Reggel ki Péczelre. Schédiushoz. Nankin nadrág 7f. –

Medny. 1.

Mailáth 1.

Kraynik 2.

Szathm. 1.

Schedius 1.

Szilasi 2.

Tessedik 1.

Hőgyészi 1.

¹⁶⁰ VASÁRNAP. Bártfay [Beszúrás a sor felett.]

¹⁶¹ Péczelre. – <A' Grófné n>álunk Gróf [Törlés és átírás.]

¹⁶² [A „HIDEG IDŐ.” ferdén van bejegyezve, vagyis az előző napra is vonatkozik.]

¹⁶³ beteg. A' Jatekszíni [Beszúrás más tintával a sor felett.]

1276 18.

19 dolgozom az Atlasz Papucsot.

20 RÚT IDŐ ESŐ ÉS HIDEG.¹⁶⁴

21 Sőt gyönyörű nap, bár esős és hideg, mert ez nap hala meg Pesten Gróf Rhédey Lajos, egykor Bihar, tovább Bereg Várm. Administrátora, de a' ki rossz maga viseletei miatt mind a' két helyről gyalázattal elmarada.

22 VASARNAP. Pünkösöd.

23 RÚT HIDEG IDŐ.

24 Be Pestre. Űlés. Béadom az Atlasz papucsot. Leczke.

25

26 Grof Rádayval ebéd Tivoliban. Dezsőffy Bertalan. LÓVERSENY.¹⁶⁵ Tessediktól levél és könyv.

27 Levél Guzmicstól. Bárczay Ferencz és Kaczkovics – – Megferdem.

28 Perbeli dolgok. Jakabfalvinál ebéd.¹⁶⁶Mart.¹⁶⁷ 24d. először.

25 Dercsényi

30 Wartens. Born.

Apr. 1. értünk. – kanapé. Foldvarynak levél

2 Péteribe 4 beteg 19 #

[...] 19 #

= 8.

24 Ambrózi énekel

31. Május levél Rytól. [?]

4 Jun. Sukoróra

7. Jun.¹⁶⁸ Wur[.]hof. [?] 11 nálunk

12. ebédnél búcsú.

29. VASÁRNAP. Szalay Laczi. – Bártfainál ebéd. Vele a' löversenybe. – A' Palatínusnét ma láttam legelsőben: elébb midőn a' Luth. templomból Gróf Telekinétől kísérvé 12kor kijött, délután a' löversenyben férjével és Telekinével. – Marmont fr. Generális ma hagyja el Pestet. – B. Wess. ma hagyja el Pestet. – Kós Istvánné a' löversenyben.

30. Széchenyi nincs az Űlésben. – Ebéd Markosnál. – A' Grófné ma érkezik Ludányból Péczelre.

31. Ki Péczelre. – A' Grofné küldi a' Phigie válaszát. (Ma két hete az az Május 17d. leve¹⁶⁹ rosszúl Ludányban.) A' Grófné szól velem a' Bthéca eránt.¹⁶⁴ [A „RÚT IDŐ ESŐ ÉS HIDEG.” ferdén van bejegyezve, vagyis az előző két napra és 21-ére is vonatkozik.]¹⁶⁵ Tivoliban. LÓVERSENY. [Beszúrás a sor felett.]¹⁶⁶ [A kéziratban szövegtől független számok a lap alján, a jobb oldalon.]¹⁶⁷ [A következő jobbra igazított bejegyzések a megtörik a dátumok folyamatosságát. Részben nehezen olvashatók, halványak, az előző sorok egyrésze is e bejegyzésekre van ráírva.]¹⁶⁸ [Innentől a korábbi tintával, de az előző sorok folytatásaként.]¹⁶⁹ két hete leve [Az „az az Május 17d.” sor alá írt javítás; de a beszúrás pontos helye nincs megadva.]

JÚNIUS.

1276

1. Levél a' Btheca eránt. Eső.
2. a' Grófné beteg. URNAPJA.
3. Tessedik Ferencz Utazását kivonom. – Estve a' szőlőbe.
4. A' Grófné Csabára. Sukoróra. Ott látom VNotarius Eckstein Urat.
5. VASARNAP. Mi Pestre. – A' Grófné szekerek mellett el, inoculáltatni Palit.
6. Felolvassák a' Tessedik Utazása kivonását. – (Döbrentei kérdi, ha a' munkában e a' Színész – A' szó és stílus enyém. felelék. – Midőn ez fordúla elő Tessedikben, hogy St. Cloud csak olyan mint Gödölő, Telekinek és Tittelnek mondom, hogy azt nem hiszem. Döbrentei a' szót meghallja, 's ki akar pattanni. Teleki és Tittel megszólalnak, hogy én velek St Cloud felől beszélek. Döbrentei a' Tessedik Munkáján piszkálgatott; ezt mutatja a' Kegyed benne.) Elbúcsúszom az Academiai Ülésben, haza indulván.
7. Híres Gyűlés a' Vgye¹⁷⁰ házában. Kubínyi Fer. a' Lengyelek¹⁷¹ mellett szól. – Wess. Mikl. nagy Orátornak bizonyítja magát. Tapssal eresztetik ki. – A' Grófnéhoz a' Bibl. Historiákkal. – Első Angaria 75f ezüstben.
8. Kraynik Imrénél lelem testvérét Laczit. Irtóztató eső tegnap és ma. – Ebéd Tihanyinál. Ott Tolnai Vispán Csapó
9. SOPHIE.
10. a' Fáy Ferenczné Péczeli lovain Péczelre ki.
11. a' Grófné dél után hozzánk.
12. VASARNAP. Gróf Nádasdi Lászlóné érkezik. – Ebédelnek. Én búcsúzni. – A' Grófné levelet ír Ludányba általam. – Isaszegnek, Besnyőnek, Domony. Onody Zsigmondnál. Ott Otlik né¹⁷² Maglódról. Fáy Györgyné. – Ikladra György, vadászni.
13. Adonyi volt¹⁷³ FőSzbíró Urhoz. – ebéd Acsán – éjsz. Franyó Dániel Fiscalisnál Nándoron. Hirgeist Ferencznek az atyja Leopold Nándoron hala meg.
14. Balassa Gyarmat. Vispán. Gyurcsányi Gábor Ur a' rabokhoz viszen. éjsz. Kürtös.
15. Nagy Kürtösön, özv. Loctlis Consil. Ambrózy Lajosné szül. Gyürky Erzsébet. Erzsí és Náni. – Bouton a' francia-Mester a' kis Maithényi Laczinál, az Antal Honti Vispán fíjánál
16. Pöstyénben ebéd Pap Jozsef Urnál. Högyészi Mag[.]al. – Éjsz. Ludány.
17. Ludány délig. – Fizsi és Mocsári Borcsa Ságnál tesznek le szekerekről. Ott a' Szemeréére ülök. – Lapujtó; Gróf Bercsényi Miklós Karancs-Berényről.
18. Lapujtó. – Veszprémi Szabó István Káplány Karancs-Kesziben az Anthol. fordítója. Szül. Szent Királyon Veszprémben 1801. Júl. 6d.

¹⁷⁰ Gyűlés <...> Vgye [Javítás a törlés felett.]

¹⁷¹ Kubínyi a' Lengyelek [Beszúrás a sor felett.]

¹⁷² [A keresztnévnek hely van kihagyva.]

¹⁷³ [A névnek hely van kihagyva.]

- 1276 19. VASARNAP. Etesre Manczi és én. Consil. Kapy Józsefné, Szent Iványi¹⁷⁴ Náni. Baranyai Mihály már nem kancsal.¹⁷⁵ Egykor nagyon az. 1768. 3. Nov. Éjszakára Losoncra. – Fatovics István Urhoz. Bál. – Fráter Pál igen sok kellemmel tánczol. – Gróf Forgács Augustus, VNotar.
20. Gyűlés. Gyurcsányi Gábor. – Tihanyi Ferencz. – Kubinyi Fer. a' Lengyelek¹⁷⁶ mellett szól, 's Metternichet megillenti. – Prónay János¹⁷⁷ volt Dietai tiszta Követ fog mellette, legalább simítja. Kubinyi Ferencz csak ezt és nem többet: Herczeg Metternichről nincs mit szólanom sokat; elég ha azt mondom, hogy legjobb barátja Polignacnak. – Szijjártó Assessor ellenkezik, 's csak maga. Ozsonnára Videfalvára Kubinyi Ágoston Urhoz. hitvесе Gosztonyi¹⁷⁸ Oologiai, Numismaticai Mineralogiai, Btheca. – Chinai disznó. Báró Brudern Jozsef hozatott legelébb Magyarorszára. – Szélim Aga két levele. Ezt Kubinyi tavaly Orsován látta. Nálunk Szőlősi volt.
21. Podrecsányba Török Jánoshoz, az András és Lanzer¹⁷⁹ fijához, ebédre. hitvесе Zolyom Vgyei VIspán Holecz¹⁸⁰ Ur Carolina leánya. fiai Sándor és Béla, az 10 ez 5 esztűdős.
– a' Reform. Collég. Azután a' Lutheranus examenbe, mely a' templomban. Valenti Sziráki Senior.¹⁸¹ 1804. Szirmay Andrnál Pazdicson Nevelő. Kub. Ág. az Inspector. Ott Sz. Iványi Bogomér. – Huszár József és Sréter János VNotárius. Zimeskálné, Mariási Susana.
22. Gácson. A' fabrikában. A' Várban. Gróf Forgács¹⁸² . – Ebéd Fabiánfalván. – Zsigmond fija declamal. Éjsz. Ozsgyán. B. Luzsinszky János Obester és Kapitany Kevy József. – Özv. Korponayné szűl. Mázsáry¹⁸³ . Assz. – Malatinszky Júlie, elvált Kirinyiné. Csemmiczky¹⁸⁴ nekem deakversekkel¹⁸⁵ improvisál, Szemerének németül auf der gelehrten Reise.
23. Rima-Szombatban cseresznyézünk. Bátkán Szem. [?] K[...]¹⁸⁶ Commissárius. – Tornalja.
- 24 Tornalja. – Berzsi Mihály Predik. Szűl. 1767. Almási Balogh Sám Sajó Keszi Predik. – a' Dr. Pál testvére 1796. Jún. 6d. szűl. Sonntagh Ádám patvarista társam, Gusztáv' atyja 1759. Mart. 1. Tornaljai Károly szűl. 1761. Mart. 30. mh. 1822. 15. Apr. Július – 1808. Mart. 15d. a' Bodrogba fűlt 1823. 1. Júl.

¹⁷⁴ Józsefné, <. > Szent Iványi¹⁷⁵ kancsalé. [Átírás.]¹⁷⁶ Kubrinyi a' Lengyelek [Beszűrás a sor felett.]¹⁷⁷ [...] [Átírás.]¹⁷⁸ [A „Gosztonyi” után hely van kihagyva.]¹⁷⁹ [A „Lanzer” után hely van kihagyva.]¹⁸⁰ [A „Holecz” után hely van kihagyva.]¹⁸¹ [...] [Átírás.]¹⁸² [A „Forgács” után hely van kihagyva.]¹⁸³ [A „Mázsáry” után hely van kihagyva.]¹⁸⁴ [A név után hely van kihagyva.]¹⁸⁵ deak/.../rsekkkel [Átírás.]¹⁸⁶ K/.../i [Átírás.]

25. Újházy Samuelné Radvánszky Polyxén. 's leánya Clementíne, Draskóczy Samné, ¹²⁷⁶
's három gyermeke Gyula, László, Lőrincz. 's férje ki 14 ifjat vive Dietára 's ipa
mindketten Sámuelek. –Ránkra¹⁸⁷ feredni. – Szemeréné Berzétére.

Losonczy Klári, (egykor Domokosnénál.)

—— Máli.

- 26 VASÁRNAP. Tornaljai Márton nőtelen.

Antal, Losonczy Joanna.

Lucián, B. Szőrényi Amália. Lakadalma 1830. Nov. 18d.

Dr. Marichovszki.

Almási Balog Samuel papol.¹⁸⁸

Szuhai József a' ház Fiscalisa.

27. Putnokon ebéd. – SzentPéteren hálás. Losonczi Józsefnél. – Ragályi Tamásnál.
28. Ragályi Tamás nalunk. – Éjsz. Miskolcz. Pálóczi László, Apostol Pál, Németh
József.
29 Szerencs, Patak. – Prof. Somosy János Urnál. Ott Kolosy József. Beszélük hogy
Cholera van Zemplben is.
30. Szemerét kérjük forduljon vissza, mert Ungvárbán el találják¹⁸⁹ rekeszteni. –
Én már 9kor Ujhben. Partic. Congreg[.]. – Emíl a' Patikában jó hozzám. –
Zseni Ránkon. Thalie Deregnyőn.

JÚLIUS.

1289

1. a' Pataki ifjuság szellyel oszlik a' Cholera miatt.
2. Zseni jó.
3. VASARNAP. FÖLDRENGÉS. LAJOS vereshimlőt kap.
6. Erdélyi Leveleimet újra dolgozom. – Kraynik Pepie itt. – 1.
9. Tamási József. Piarista Rector Úr nálam, hogy az Abauji örök be nem eresztik.
Vissza kelle térnie. Hoz leveleket Bártfaitól és Schédeltől.
10. VASARNAP.
11. Nánitól levél. – Elvégzem az Erd. Leveleket Júl. 16d. Péczelt bezárták.¹⁹⁰
17. VASARNAP. 1. Nógrád és Gömör. Ma eloszor.
18. Rátkay itt – (Pesten történt lármát lásd itt ad 25^m Jul.)
20. 1. Nográd és Gömör, újra is, le is tisztázva.
GRÓF DESSEWFFY JÓZSEF szül. 1772. Febr. 13d.
Dietai Követ 1802. Sarosb. 1805 es 07 Zempl. 1811. 1825 Szabolcsban.
GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN. szül. 1791. Sept. 23d. (1825. Nov. 3d. teszi ajándékot.)
Cs. K. Kamarás, az Orosz Vladimir a' Prussziai Érdem, a' Sard[.] SzLázár és
Móricz és a' Sicilai Érdem Rend¹⁹¹ Vitéze.

¹⁸⁷ Ránkra [Az ékezet törölve.]

¹⁸⁸ Balog <Pál> papol. [Javítás a törlés felett.]

¹⁸⁹ Ungvárbán találják [Az „el” sor fölé írt beszúrás.]

¹⁹⁰ [Ez a mondat az oldal jobb szélére utólag lett beírva és be van keretezve.]

¹⁹¹ Sicilai <Rend> Érdem Rend

1289

BOHUCZKI¹⁹²

Sajó-Királyii Plebanus, ott maga copulálta magát és¹⁹³
egyszerre a' gazdasszonyával. Ezért elfogattatott, és a' Füleki Franciscánusoknál
szenved.

- 9.¹⁹⁴ Kresznerics Ferencz Szombathelyi MegyPap Philos. Dr. Kemenes aljai ALEsperes,
Sági plebanus;¹⁹⁵
10. Kolozsvári Sandor Veszpr. Kanonok.
11. B. Mednyanszky Alajos Kamarás, Helytartói Tanácsos
12. Ragályi Tamás Borsodi Országgyűlési Kovet.
13. Schedius Lajos Tanácsos, Æsthetica Prof. Charkówi Göttingi, Jénai Társ. Philos.
Kar Seniora.
14. B. Szepesi Ignác Pecszi Püspök Exc.
15. Gr. Teleki Ferencz Kamarás Paszmoson.
16. B. Wessel. Miklos.
Horv. István resignal.
Szemere Pal.
Schuster János Prof. és Orvos Dr. rendes Tagok.¹⁹⁶
- Febr. 17. Levelező Tagok választatnak
 1. Almási Balog Pal. Orv. Dr.
 2. Bajza József Ugyvéd.
 3. Bártfay Laszlo Gr. K. Gy. Titoknok Szathm. Várm. Ass.
 4. Beszédes József Sarvízi Igazgató Vízmerő.
 5. Czuczor Gergely Bened. EkesenSzolas Prof. Komaromban
 6. Deáki Samuel SzamvevőTiszt. az Erdélyi Kormány Szeknel
 7. Dohovics Vaszily Alesperest Ungvármegyében
 8. Ercsei Daniel Phil. Prof. Szabolcs.
 9. Forgó Gyorgy Orv. Dr Pesti Phys. és Ass.
 10. Gévay Antal Scriptor a' Bécsi Ud. Biblioth.
 11. Gr. Kemény Józ. Secretarius az Erd. Kincstartoi Tanácsnal.
 12. Kiss Karoly FőHadnagy Mariasinál
 13. Marton Jozsef M. Ny. és Lit. Prof. Bécsben, Beregi Ass.
 14. Nyíri István Phil. Prof.
 15. Perger János Ugyvéd és Tablabíro. Kbi? [?]
 16. Stettner György Ugyved és Tornai Ass.
 17. Szalay Imre Szombathelyi Pap Theol és Phil. Dr. Theol. és Egyhazi Ekesszolás
tanító Prof. az Univers.
 18. Szeder Fabian Ph. Prof. Pannonhalma
 19. Szenvey József Házi Tanító

¹⁹² [A név után hely van kihagyva.]¹⁹³ [A névnek hely van kihagyva.]¹⁹⁴ [A kézirat 32b oldala után a 34a oldalnak kellene következni; a 33ab (autográf) lapnak az írás-
képe is eltér, és februárra vonatkozik.]¹⁹⁵ p[...]/anus; [Átírás.]¹⁹⁶ [Ez és az előző sor kapcsos zárójellel összekötve.]

20. Thaisz Andr. Ugyved és Várm.¹⁹⁷ Ass.
Cs. K. Ud. és Status Cons. Hammer József
és Fessler Ignácz Superintendens Saratowban.

1289

Febr. 20d. ülés a' Kir. Tabla palotájában Teleki prases. Jelen Cziráky és a'
Personalis Septemvir Péchy és Szegedi Ferencz 's B. Prónay Sándor Kamarás 's az
Igazgató és Tiszteletbeli Tagok kozzul Szechenyi Medny Dezsőfy és Fáy Andr.
– Secretarius lesz Döbrentei Segedjegyző Dr Schédel Ferencz voks[olás] al[tal]

Febr. 24d. utolsó Ules. Helmnek voks és ülés. A' Nyár végével Nagy Gyűlés.
Schedel Kisfaludy Karoly, Kis Széchenyi és Gr. Festetics Gynek. Ezzel a' Nagy
Gyűlés bérekeszt[.]

Az olta az Academia mind hetfőn az Előlulonel. Azutan Dervm. [?] Az
Alaprajz és a' Rendtartás nyomtatásban megjelentek.

frakk varrása -----8 ---
selyem, bélés, selyemgomb 3 30¹⁹⁸ 11 f 30x.
nadrág varrás ----- 2 15
vászon, gomb etc. ----- 45¹⁹⁹ $\frac{3}{14}$ f. 30x.

Barátim mellett felkelni, 's magamat az újrakezdett gázlásoknak ellenökbe vetni tisz-
temnek ismertem. Úgy hiszem, bátor de szükséges tettemet minden jók javalni fog-
ják; igen egykor még azok is, a' kiknek az most kedvetlen volt. Magamért szólani
nem fogok.

Die wichtigsten Schicksale der evangelischen Kirche, Augsb. Bekenntnisses in Un-
garn, von der ersten Einführung desselben in diesem Lande bis zu ihrer Begründung
u. Sicherstellung durch ein feierliches Reichsgesetz, das ist, vom Jahre 1520 bis
1608, ein nach glaubwürdigen Thatsachen, besonders bewährten Handschriften,
entworfener historischer Versuch.
Leipzig bey C. H. F. Hartmann 1828. p. 294.

6 tábla egyenlő. Szélessége 14 ½ zoll hosszas. 16 zoll.

Libertas, inquit, populus quem regna coercent,
Libertate perit; cujus servaverit umbram,

¹⁹⁷ [A „Várm.” előtt hely van kihagyva.]

¹⁹⁸ [A két sor kapcsos zárójellel összekötve.]

¹⁹⁹ [A két sor kapcsos zárójellel összekötve.]

1289 Si quidquid jubeare, velis.

LUCANUS.

Historischer Etni, oder chronolog. Übersicht der merkwürdigsten Weltbegebenheiten
bis 1830.

1830. 18. Gr.

Tacitus. Edidit Georg. Henr. Walther. IV. T. Maj. 5 [...]

Wolfs Encyclopaedie der Philologie. Leipzig 1831. 1. [...]

[...]

[...]

[...]on.²⁰⁰[...] [R]áday Erdélybe indult, Rofra ért, ott két ember hirtelen megholt, 's így R.
vissza[...] hogy Bugyiba vonhassa magát a' Cholera elől. – Ezt Pesten megtudták, 's így
Péczel[...] [J]akabfalviné az nap ment Pestre Péczelről, a' melly nap Ráday Rofról vissza.
Igy egész[...] [kí]sértetett a' Contumacialis házba, melly a' tábori ispotály. Ott orrvérfo-
lyás-²⁰¹

[...] Szemere az nap ért Péczelre, midőn Péczel elzáratott.

[...] Somosyt extrahálom Encyclopediámhoz. Bárczay²⁰² Mih. Szbíró itt.

[...] a' Somosy Extractusát.

[...] [...]ks Józseftől, hogy Pesten Júl. 18d. az ifju B. Palocsay zendülést csinált. –

[...] 40 megsebesítetett. A' Vármegye zászlóját erővel kivették a' Praetóriumából. –

[...] [...]ák Pestről, Radványba.

[...] ma pénteken szép eső mennydörgésekkel.

[...] [Szirmay J]oanna, Szirmay Tamásné, meghal

[...] [Pócsi] Elek Ungvári Püspök † 11. Júl.

[...]zné és Máli 's Laczi itt. MEGHAL KÉZY Prof. estvéli 7 órakor Patakon.

jóság
eszmélet
ádáz.
hasztalan.
Fejedelem
szerep²⁰³AUGUSTUS.

[...] Pesten Júl. 17 és 18 történt zavargásról.

[...] a' Dogmaticát, hálát adva hogy valaha vége van, 's az emberi ész megbolon-

²⁰⁰ [A kézirat 34a oldalának bal felső és a 34b oldalának jobb felső sarka hiányzik.]²⁰¹ Ott <vérma> orrvérfolyás-²⁰² [A „Bárczay” előtt hely van kihagyva.]²⁰³ [Ez a hat szó a kéziratban a lap jobb oldalán, az előző sorok mellett.]

[dul]ása' végig tekintésétől megszabadultam. – Levágattam a' nagy galagonyát [me]lly az első pinczém ajtajánál nőtt. 1289

[M]ikoházára reggel. Irtóztató felhőszakadás. – Prof. Rozgonyiné meghal. Velejtén²⁰⁴ a' nép kivonja a' VIspán Dókus László kocsiját 's kényszeríti hogy menjen. Azzal vádolták hogy ő Emissáriusa a' Császárnak 's Nemességnek, 's méreggel akarja előlni a' pórnépet. – Dókust Mihalyiban, Legenyén, Toronyán kaszával, sarlóval bottal tiltják a' bémenéstől. Csörgön hál a' Cordont vonó gyalogság Kapitányánál. 16 paraszt körülveszi a' házat, hogy ki ne lépjen. Más nap katonáktól kísérve megy Ujhely felé.

4. Hericz²⁰⁵

és K. László, Kozma Fer. Urral össze akadnak. Ez is osztogatta a' Magisterium Bismuthit. Virradtakor házára a' sok Kisztei és Ujlaki vasvillás.²⁰⁶ Ő ötöt lelő, és a' hegyeken keresztül megy Ujhbe, magát feladja, 's két Huszár (a' Wilhelmi Rgtjéből) kíséri vissza. – Deszcicska Commissariust Terebesen addig verték, míg az vallást teve, hogy igen is, ez méreg. Az uraság tisztjeit elfogdossák.

5.²⁰⁷

6. Levél Szemerénétől ddi 28 Jul. Guzmicstól 27. – Rumitól 22. – Szalay Laczitól Júl. 26.²⁰⁸ és két Ujság. – Hír, hogy megholt Kézy, Rozgonyiné.

VASÁRNAS. Hír Ujhelyben hogy 14 krajnai falu jó Ujhely ellen. Ujhely egész éjjel ébren van.

8. Hétfő. National Garda organisálja magát. 400 ember. A' Comandírozó Major Barthos. – Négy Kapitány.

Lajos Mikoházáról hasfájással jó haza Aug. 4d. – Ma 8dikban délután hasát fájlalja. Hány és laxál. Eczetes posztóval dörgölgük kezét lábát. Először meg nem emésztett étket hány; azután keveset, de epést.²⁰⁹

Gróf Forgácsné, B. Meskó Antalné, Kossuth József, a' Varannai Doktor és Patikarius agyon verve. – Assessor Klobusiczky alig szabadul meg. Fiscalisa Hunyor nehezen épül fel. – Reviczky János és Szulyovszki József agyon löve. –

Abara és Terebes eszéhez tér, 's írva adja be, hogy bánja tettét.

9. Kedd apró, sűrű, hideg eső, mint ősszel. – Mátyás Kassára. – Lajos jobban van, 's felkél.

10. Egész nap igen nagy szél. – Regmeczen kezdődik a' Cholera.

1. Barthos alatt Kapitányok. 1, Hidegkövy. 2, Bernáth Sám 3, Balásházi János. 4, Körtvélyesi István

2. Ma Ulánusok mentek Terebesre.

3. Tegnap 3 Compania gyalogság Varannó tájára. Oda

²⁰⁴ felhőszakadás. – Velejtén [Beszúrás a sor felett.]

²⁰⁵ Hericz <hírt,>

²⁰⁶ sok vasvillás. [A sor fölé írt beszúrás bizonytalan olvasat.]

²⁰⁷ 5. <Hericz hírt hoz, hogy Magda megholt.> [A törlés bizonytalan olvasat; az „5”-ös számjegy két sorral feljebb van, de a külön sorba írt törléshez át van nyilazva.]

²⁰⁸ 22. [Átírás.]

²⁰⁹ [Ez a bekezdés félig be van keretezve.]

- ¹²⁸⁹ 11. Má[n]yái Molnárné jó Kassáról, 's hírt hoz, hogy Kassán látták azt a' csoport katonaságot, a' kik 36 embert és assz 's leányt kísértek ki Kassára Szalánczról és Ujszálásról, kik valamelly Esküdtnek ki akarak metszeni a' Nyelvét. – Kassa armirozza magát, mert Nagy Sárosban rebellio van.

Mikoházára – 4.

16. Aug. ---14

Mikoháza 4x.

Máli --- 30²¹⁰

HORN. Kálló --- 18²¹¹

----- 6²¹²

54,²¹³

Mali adott 1f C. M.

Horn²¹⁴ fizetett 30 x

20 mar adtam

10 még itt van.

14 VASARNAP.

16. Levél Telekitől, hogy differálva van a' Nagy Gyűlés a' Cholera miatt

Horn ma nekem – – 30 f. C. M. [...]ál 45 f. [...] ²¹⁵

²¹⁰ 30<x>

²¹¹ HORN. <...> — 18 [Sorok közé írt javítás.]

²¹² <...> — 6

²¹³ <46> 54,

²¹⁴ 1f C. M. / <én neki vissza küldtem 80 x. / maradt itt 40 [...] ő 14> / Horn

²¹⁵ [A sor vége hiányzik; a lap többi része üresen maradt; ismeretlen kéz írásával: „21-én betegedik meg! / 23-án meghal!”]

ÖNÉLETRAJZOK

84.

[Kazinczy Ferencz'
ÉLETE.

egyedül Maradékainak számokra. I.]

tüzemet, ha ven[dég]¹ [...]

398

észre ne vegyem [...]

[.]ával 's könnye[...][...]

se felszökött, 's [...]

hiú gyermek s[...] [...]

's többé sokáig [...]

ster. – Ágens [...]

és mivel akkor a' [...]

Mintegy 1767ben [...]

169, 448, 474,
562, 721, 899

[Sem]lyénből Regmeczre fel[hozott] [...]

Szirmay Andrással az [...]

[Sándorn]ak 's Stansitth Horváth [Klárának fiával] [...]

Præceptor által neveltessün[k] [...]

408, 474, 564, 722

lan ember volt, de az atyám m[...] [...]

[szál]lásunkra. Végig feküdt az ágyon, 's [...]

408

[neki]állított, hogy Semlyénben kapott bá[tortalanságomon] könnyítsen, 's mondatta

399, 408

velem a' Conjugat[iókat.] [Bossányi] Ferencz és a' nevője 's sógora Péchy Imre,

mid[őn] [Kará]csony, Husvét vagy Pünköst innepeken egyyüvé j[öttek] egész

peroratiót tartottak egymásnak. A' leggrávisabb alakban 's attitűdben állottak-meg

szembe egymással, mintha egy Országos Deputatzio valamelly² fényes Corporatio

Elölülőjéhez akarná tartani Beszédét, 's nagy csend lepte-el a' szobát. Hogy Isten Ő

szent Felsége az Urat Bátyám Uramat e' mai szent

[...] [egéss]égben 's örven-

[...] teljes szívem[ből]

[...] [Fels]ége hogy...³

¹ [A 11. kéziratlap jobb felső harmada hiányzik, a kikövetkeztethető félszavakat []-ben adjuk, a hiányzó szövegrészekre [...] -lel utalunk.]

² Deputatzio <a' másik> valamelly

³ hogy <nem csak mond [?]> [Sor fölé írt, majd lehúzott beszúrás.]

[...] [...]ben elő-⁴
 [...] [ál]lapotban 's
 [...] minden hozzá
 [...] árva hazánknak
 [...] [vesz]em, Édes Öcsém
 [...] [kíváns]ágát; engedje az
 [...] [hasonl]ó rigmust kelle meg
 [...] [N]agy Atyám, Nagy
 [...] [Kl]ári, szüntelen tüzeltek,
 [...] [...]k hogy jól⁵ meg
 [...] hogy el ne akadjak benne,
 [...] haragudni fog ha jól el nem
 [...] ez a' tüzelés, bátorítás úgy előlte min-

[den bátors]ágot, hogy soha három szót sem tudtam [megtan]ulni, hogy elmondani⁶
 soha semmit nem [tud]tam. Látták hogy tompa nem vagyok, látták hogy örömet
 tanulok, 's nem értették hogy valamikor felelnem kell, semmit nem tudok, 's csak akkor
 408 tudok ha nem kérdeznek. – Igy jártam az atyám' ágya mellett is. Face-nek találtam
 mondani a' facio imperativusát, 's az atyám' szörnyű elszégyenülése levert. Harag
 nélkül hagyta elmenni magától, 's ez még inkább előlte a' mi kevés bátorság bennem
 megmaradt is. – Nekem a' Langius Colloquiumai voltak legkedvesebb olvasásom 's
 a' Hübner; de az Atyám a' Hejdelbergi Kátéval gyötrött, melyet megízélni nem
 tudtam, 's reggel és kivált estve magával énekeltetett, imádkoztatott, 's Predikáziókat
 681 olvastatott. Egy szüreten nap felkölte előtt vert-fel álmunkból, fogatott, 's Patakra vitt
 Templomba. A' nap pompásan kele-fel; 's mi az 5dik és 130 Zsoltárt éneklénk nékem
 szíves illetődésemmel. Gyermeki emlékezeteink a' hatalmasbb illetődések⁷ felől öregedő
 napjainkban igen elevenen lebdesnek előttünk, 's még most is látom a' híves szép
 reggelt, a' veresen kelő napot, 's a' szent⁸ áhítatosság lelkemet újra elfoglalja; könnyen
 megtörténhet hogy én ezen nap' emlékezete miatt is kedvelem annyira az említett két
 éneket. A' Templomban egy diák tartotta a' Predikáziót. A' ki a' világot szereti, az
 engemet nem szeret, ezt vette textül, 's kifestette a' képet a' maga rettenetességében.
 Kétségbe estem, mert érztem hogy én a' világot szeretem 's az idvességet az az a'
 mi oda viszen, a' halált, irtózom. A' kocsin el kelle mondanom a' mit a' templomban
 tanultam, 's rettegeve vallám-meg hogy én nem érzem magamat praedestinálva. Az
 atyám' magyarázatjai el nem csendesítettek, 's sok ideig nem leltem-fel elvesztett
 nyugalmamat. Rettegeve gondolkoztam Isten felől, mert az a' gondolat együtt jött
 reám a'⁹ halál' emlékezetével.

Úgy vélem 1768ban volt az midőn az atyám engemet, Dienest és Szirmay András
 Késmárcra vitt-fel a' német nyelv' megtanulása végett. Cornidesz Dániel Úrnál vala

⁴ [...]ben <több> elő-

⁵ hogy <el ne ak> jól

⁶ hogy <soha> elmondani

⁷ hatalmasbb <meg>illetődések

⁸ szént [Az ékezet lehúzza.]

⁹ jött a' [Sor fölé írt beszúrás.]

szállásunk, kinek leányát sokkal későbbben Engel Orvos Doctor, a' Historiograph' testvére, elvette. Julis Húgunk is Késmárkon maradt, de más szálláson, nem emlékezem kinél. Kevés ideig Lesch nevű közönséges Tanító' leczkējire jártunk, kinek minden érdeme abban állott, hogy igen gyönyörű írása volt. Carlovszki vala a' Rector. Nem sokára béköszöne egy Academiákról haza akkor érkezett ifju, Hellner Illyés, később Eperjesi Predikátor. Púderes parókában, barackkvirágszín kaputban és plundrában, fejér selyem botosban, nagy ezüst csattos czipőben, 's tűzött lajblival tartotta Inauguralis Beszédét, 's kiki csudálta a' nagycsínú ifjat. Egy tudatlan és gondatlan Luth. diákocská volt házi nevelőnk, 's a' tanulás olyan vala a' mint az illyen alatt lehet; merő szakmány, élesztés nélkül. Én, a' sovány iskolai 's házi leczkét elúnván, egy akkor köz kedvelésben álló nyomorult könyvvel, a' Tugendschule-val, mulatgattam magamat. Nem volt senki a' ki a' gyermek' hajlandóságát kileste 's jóra intézte, a' ki¹⁰ azt a' Gellert' Meséjével 's a' Rabener' Satyrájival megismertette volna. A' Tugendschule volt örökös kísérem mindenfelé.

Itt kezdettem ismerni az élet' örömeit. Házi-Gazdánk Leibitzról házasodott, Johny Urnak leányát tartotta, 's Pünkösdre Ipához menvén a' maga háza' népével, meg tette a' rendelést, hogy mi is általsétáljunk. Városból faluba tétetni-által, egy szép réten sétálni végig, a' rettenetes Lomniczi tetők előtt, 's Leibitzon egy parányi kis kertet tele lelteni tulipánnal, aurikulákkal! Gyönyörű képe az esztendő tavaszának és az én életemének! Az innepek alatt ismét a' rétekre sétálgatánk a' mi diákunkkal, 's a' Késmárki leányok a' magok' Kedvesek' karjain, 's Badányi nem tudom kicsoda a' Sonntagh Mihályén, a' ki zöld mentében veres nadrággal rókatorok-prémme és ezüst sinórral jára ott – mint óhajtottam egyszerre ezen Sonntagh Mihállyá válni! A' világnak minden boldogságait, minden koronáját oda adtam volna e' szerencséért, 's óhajtottam hogy én is felserdülhessek, nekem is illy lánykám 's illyen zöld mentém 's veres nadrágom lehessen. A' zöld mente 's veres nadrág hamarabb leve-meg mint gondolám; az atyám illyen mentét 's dolmányt, veres övet 's veres nadrágot csináltata nekem és Dienes öcsémnek: de a' lányka sohol nem volt. Így tehát azzal kelle megelégednem, hogy a' Sonntagh Mihályét csináljam Dámámmá, ki szerencsére általellenben lakott szállásommal. Melly napom volt mikor a' szép leányt ablakából lenézni láthatám!

Azalatt míg mi Késmárkon laktunk – mert nem mondhatom hogy tanultunk volna – a' Lengyel Confoederatio miatt igen sok gazdag Lengyelek ide vették magokat. Ezeknek sarkig¹¹ érő öltözetek a' nyírt hajjal, 's gyönyörű paripájik, sok időmet ellop-dosták. – Egykor, nem tudom melly kutatás miatt, harmad napig zárva vala a' város. Reá-akadtak e arra a' mit fellelni akartak, nem tudom.

Præceptorunk, kinek hála értte az egeknek, nevét is elfelejtettem, egykor nyolcz napiglan magunkban hagyta. A' rossz ember engem teve felvigyázóvá, 's reám parancsolt hogy Dienesnek és Szirmay Andrisnak minden hibájjikat papirosra tegyem, 's rettentett hogy én fogok lakolni, ha a' papiroson kevés lesz. Olly semmire-való voltam hogy a' papiros igen is tele volt mikor haza jött, 's büntetésemül azt láttam hogy a' marha-ember ezeket kötéllel vágta, én pedig éppen maradtam. Ez a' büntetlen-maradás

¹⁰ intézte <volna>, a' ki

¹¹ Ezeknek <lengyel> sarkig

902 keservesebb volt nekem mint az őrajtok elkövetett kegyetlensége a' rossz embernek. Ha másszor tett volna felvigyázónak, üresen fogta volna lelni a' papirost.

412 Ezen magunkban-maradás alatt az atyám' tágíthatatlan parancsolatja szerint minden héten levelet kellvén haza írunk, megírtuk azt, 's ez a' levél mutatja melly nevelésünk¹² vala. Úgy emlékezem, meg vagyon papirosaim között a' levél,¹³ és ha megvan, ide fog tétettetni.¹⁴ Én csináltam a' borítékot a' levélre, 's egy egész koncz papirost rontottam-el a' próbákban. Az eszesebb nevelő arra szoktatott volna, hogy arra a' mit nem tudok, mást¹⁵ kérjek-meg.

412, 448, 564, 682 A' diáknak meg vala parancsolva hogy bennünket hegedülésre tanítasson. Minthogy kezünk kisebb volt hogy sem a' négy húrt általérhette volna, tanulás nélkül múlt-el sok holnapunk. Az atyám tehát azt parancsolta hogy flautát tanulasson velünk. Abba belé kapánk: de melly instrument a' flauta!

905 Egy éjjel igen mélyen aludtam egy ágyban Dienes öcsémme, midőn valaki gyertyát tarta képem' felibe. A' világ elverte álmomat, 's midőn szemem meg nyílt, azt láttam hogy két sor rojt függ¹⁶ felettem. Az¹⁷ az atyám' dolmányáról függ, mellynek pikelyei mellett a' rojt folyó¹⁸ sorban állott. Melly öröm ezt a' szerető, ezt a' szeretett atyát látni!

412 Triumffal léptünk Regmeczre, 's az atyám' öröme szertelen volt. Végig kelle mennünk estve a' falun, 's flautáznunk. Az atyánk bennünk élt egyedül. Az első vasárnap Kázmérba mentünk által zöld mentében, veres nadrágban, 's a' flautával; mutatni kelle mit tudunk németül; de az atyám 's anyám öröme azzal vala elmérgesítve hogy mihelytt 412 megállánk, mind a' ketten egy visszás mozdulást tettünk kezeinkkel: övünk' gombjait ujainkkal eltakartunk. Nem értette honnan jó ez a' visszasság; pedig egy kis figyelem azt vele könnyen tudathatta volna. A' két fiu felbontotta a' gomb' skófiumját, 's abban lelt örömet, hogy az aranyat lefosztotta, 's a' gombon csak a' spárpa látszott. Most szégyelte a' pusztát, 's félt hogy a' gyermekiség miatt meg fog büntettetni.

Úgy tetszik a' Késmárkról lett haza jövetel után történt az is, hogy az atyám bennünket Legenyére vitt által Zemplény Vármegyei Első Allspán Pintér Úrhoz. Ez¹⁹ az Úr nagy Pálista volt, az atyám rettenetes Kálvinista; együtt létek alatt mindég a' Transsubstantiatio 's a' Prædestinatio és holmi egyéb forgott szóban. Pintér azt hozta-elő hogy az ő hitének igazságát az ő sok jövendőléseik is bizonyítják, 's holmit mondogatott a' Legendákból. A' merész és sokszavuságra szoktatott gyermek megszóllala hogy azok a' Prophéták a' kik Malachias után támadtak, mind akasztó-fát érdemle- nek.²⁰ Pintér nyilván a' gyermek' vakmerőségén elnémult: ellenben az atyám 's az

¹² melly <rossz> nevelésünk

¹³ között <az> a' levél,

¹⁴ ide fog <om> tétetni [A „-tet” toldalék beszúrás.]

¹⁵ hogy <erre szóllítsam-meg a' gazdámát> mást [A javítás a törlés felett.]

¹⁶ rojt <haj> függ

¹⁷ felettem.<,> Az

¹⁸ mellett <egy> folyó [Javítás a törlés felett.]

¹⁹ Úrhoz, <– ki az atyámnak titkos testvére volt; mert Kazinczy Dániel Újhelyből sokszor lovagolt éjszaka Legenyére, 's az ablakon búj-t-be a' szép asszonyhoz.> Ez [A törlés előtti vessző emendálva.]

²⁰ érdemle[../ek. [Átírás.]

anyám magokon kívül voltak örömeikben. Valóban az atyám, a' ki Dienest, az anyám' 905
szép physionomiájának örökösét, mindég szeretve csípkedte, velem mindég komoly
figyelemmel bánt, 's annyi megkülömböztetéssel, hogy az idegen is láthatta első pillan-
tással, hogy belőlem szertelen örömeiket vár.

Ha olyan Úr' házában találtunk megszállani, a' kinek könyvei voltak, az atyám azt
az atyai gyengeséget követte-el, hogy mingyárt inte nekem, 's engedelmet kért a'
Gazdától,²¹ hogy könyveit végig forgassam, 's mikor az megvolt, el kelle mondanom,
miket láttam, 's reá szoktatott, hogy holmi kérdéseket tegyek. Így történt ez Késmárki
útunk alatt Lapis-Patakon is azon Péchy Istvánnál a' ki később mint megsértett Felség' 409, 902
bűnöse, elfogatott,²² Kassán halálra ítéltetett, de megkegyelmeztetvén, Gratz fog-
ságra küldetett. Ez az ember rossz neven vette a' szabadságot; hanemha talán, mivel
felette szegény karban volt, megszállásunk vala kedvetlen neki.²³

Patakra 1769ben Septbr. 11dikén, vitetteténk.²⁴ Szállásunk benn vala a' Collegium' 170, 413, 475,
udvarán a' mostani Berna' végében. Az Atyám ott maga építtetett számunkra egy kü- 565, 723, 905
lönös házat, mert az a'²⁵ hely akkor el volt terítve úgy nevezett kunyhókkal. Ismét 413, 448
Luth. deák vala Praeceptorunk, olly szín alatt hogy az atyánk nem akarná velünk elfe-
lejtetni a' német²⁶ nyelvet, de valóban azért mert a' Kalvinista deák' durvaságától fél-
tett. 'S ebben ugyan nagyon megcsalta magát. Három órákor felve bennünket 's maga 170, 413, 449, 908
ötig aludt, 's mi is aludtunk, de ülve. László Öcsém nem sokára közzénk²⁷ küldetett. A'
Luth. Praeceptor ezt is térden állva akará imádkoztatni mint minket. A' hét esztdős
gyermek felkiálta: Praeceptor Uram, inkább paráználkodom mint térden állva imádkoz-
zam. Tudnillik a' háznál azt tanulta, hogy a' térden-állás eggyik neme a' bálványozás-
nak, 's ezt amannál rettenetesebb vétkeknek gondolta. 'S az oktan ember testi nevelé-
sünknek²⁸ nem csak az álmatlanság hanem a' koplaltatás által is ártalmára volt.
Tanulásunk nem lehetett rosszabb mint a' mellyet itt vettünk.

Szokásban vala hogy az úgy nevezett Patrónusok' fiai Vasárnap dél után a' magok
Purus-laborjaikkal²⁹ sorba járják a' Professorokat. Prof. Szent Györgyi István Úr re- 449, 450, 454,
mény³⁰nyel³⁰ kezdé nézni engemet, 's ennek a' derék embernek már ezen esztendeimben 480, 571
is volt mit köszönnöm. A' többinek valóban keveset köszönhettem.

Nem emlékezem semmi iskolai előmenetelem felől mind addig míg Poetává lettem. 170, 413, 450, 476,
Azt a' Classist akkor Szathmári Paksi Samuel tanította, második fija Mihálynak a' 566, 724, 909
Theológna, 's Mihálynak a' Math. Professornak testvére. Ez az ember kapott-ki
lethargiámból. Az én rendem általlépett a' Rhetoricába, én pedig sírva futottam Prof. 170, 414, 450, 476,
Szent Györgyihez, 's kértem hogy kövessen-el mindent hogy fél esztdőt még itt tölt- 566, 725, 911

²¹ gazdától, [Átírás.]

²² később <ex capite Criminis laesae Maiestatis> elfogatott, [Javítás a törlés felett.]

²³ kedvetlen neki. <Nyilván vagyom hogy az atyám ezt és az efféléket gyengeségből tette: de ta-
gadhatatlan, hogy ezek által gerjesztette bennem a' tüzet.> Patakra

²⁴ 1769ben vitetteténk. [Beszúrás a sor felett.]

²⁵ az <az ..> a' hely

²⁶ akarná elfelejtetnünk a' német [A „velünk” sor fölé írt beszúrás; az „-ünk” toldalék átírva.]

²⁷ nem sokára <utánunk> közzénk

²⁸ nevelésünk[../k [Átírás.]

²⁹ Purus-láborjaikkal [Az ékezet törölve.]

³⁰ Úr <reményt kezdé nyújtani> reménnyel

911 hessek 's így társaimtól elmaradjak. Ez kérésemet jónak látta, 's írt az atyámnak,³¹ hogy teljesítse kívánságomat. Az atyám³² ezt gyalázatnak nézte, 's tanácsot kére Prof. Szentesitől, a' ki hajthatatlan volt, 's kívánta hogy menjek feljebb, a' mint a' rend kívánja. Te nagyon megkedvelled a' Poetákat, ugymond, 's nem tudod, melly gyönyörűségek várnak a' Rhetoricában. Cicerót fogod látni a' Néphez, a' Tanácshoz tartván Beszédét, 's örülni fogsz hogy kedvedet szegtük. Te a' Poetákat ezután is olvashatod, 's fogod is, mert én ismerem ízlésedet. Engedtem, de keserves erőszakkal.

28, 170, 415, 451,
477, 567, 725, 914

Generális Beleznay Miklós ekkor tájban azt az épületet állítá az iskolában, melly általellenben vagyon a' Bernával, 's a' Magy. Országai Ekklesiák 's iskolák dolgait mint legfőbb Curátor vitte az Udvarnál. Közelgete Miklós napja, 's az atyám Komjáthy Abrahám Urat, ki akkor Primárius deák vala, kikérte a' Professoroktól hogy engemet és Dienes Öcsémet Bugyiba vezethessen, 's általunk³³ a' Generálist az iskola' nevében megköszönhesse.³⁴ Mingyárt kelle indulnunk, mert az atyám olly későn tétette a' kérést, hogy ne lehessen ideje az ellenzőknek azt meggátolni. Az atyám hat lován megindulánk 's Miklós napja előtt való estve Bugyiba érénk. A' Kastély tele vala vendégekkel 's Komjáthy a' Plebanusnál szálla-meg. Reggel bé menénk. Pestnek és Budának színe, Gróf Niczky Kristóf maga is jelen volt.³⁵ Komjáthy megköszönté a' Generálist; én elolvasám a' magam deák beszédemet, 's Dienes pompásan elmondá a' verseket. A' gyermektelen Generál és Generálné nagy kegyességgel, nagy megkülömböztetéssel fogadtak, 's Komjáthy nagyon megtetszett. Itt láttam legegység Rádayt, 's szememet le nem tudtam róla vonni. Egy hét múlva eljövénk, én egy ezüst órával, Dienes egy ezüst késsel villával 's kalánnal, 's Pestnek kerültünk, hol még soha nem voltam. A' Weingand könyves boltjában láttam Horányit, kivel Komjáthy ismeretségben volt. Megszerettem a' lármás embert. Útunkat Aszódnak vettük, hová a' Podmaniczkyak nagyon hívtak. 'S így az én gondos és értelmes atyám már illy gyenge korban figyelmet vona reánk.

416, 452, 477,
567, 682, 726

416 Ezen útunkban rajtam egy nagy szerencsétlenség történhetett volna. Ki érvén elsetétedett³⁶ estve Kátáról két út nyílt előttünk 's nem tudtuk merre menjünk. Komjáthy az inast leszállította hogy az ugató ebek felé menjen, 's az utat Bicske felé tudakozza. Az ebek az inast majd levonták 's a' szekérhez kergették. Komjáthy téli kesztyűvel 's bundában köpenyben veszi a' pisztolyt hogy a' kutyák közzül egyet le lő, 's a' pisztoly elsül 's a' golyóbis mellettem repült-el. Nagy sikoltás követte a' lövést, mert Komjáthy azt hitte hogy az engemet ért. A' lövésre előjöttek a' juhászok, megbosszulni a' lövést; de Komjáthy azt állítá hogy a' légbe lőtt csak jelt adni hogy jöjjenek-elő. Így megtudván melly út viszen Bicske felé, tovább mentünk.

28, 155, 164, 170,
418, 452, 478,
568, 726, 919

Még a' Rhetoricában valék midőn az atyám 1774. Marcziusnak első napján az anyámmal együtt látogatásunkra³⁷ jött. Szép volt a' nap, 's én őket ezért a' Botkóig kísértem-

³¹ anyámnak, [Átírás.]

³² anyám [Átírás.]

³³ 's <ha> általunk

³⁴ nevében <idvezelhesse> megköszönhesse.

³⁵ volt<,>.

³⁶ Ki érvén <keso> elsetétedett

³⁷ egygyütt <Patak-> látogatásunkra

vissza, ott elválánk nagy elgyengüléssel. Harmad nap alatt az Anyám kocsit küldé hogy 919 Offenloch Katonai Seborvost³⁸ küldeném-ki, mert az atyám rosszúl van. Engedelem kérés nélkül Offenlocchal magam is kimentem, 's az atyámat igen betegen találtam. Offenlochnak vissza kelle menni, 's én ott maradtam. Nem volt Orvos Ujhelyben, és így Patikárius Kaltenstein hívatott-ki hozzá. Ez a' rothasztó³⁹ hidegben lévő embert meleg ruhák alá⁴⁰ rakatta 's eltoltott minden hívesítőt. Jósef napján ágyához mentem, idvezlettem neve napját, 's az atyám megáldott. Más nap Marcz. 27d. Vasárnap és igen szép⁴¹ nap vala, 's én a' Patikáriussal 's Bydeskuty Imre Urral⁴² Sző Demeterről, a' kert-be menék-ki. Az Atyám az alatt Katona 'Sigmond Ujhelyi Predikátor kedves barátjával végezte-el áhítatosságát. Leülénk az asztalhoz, 's lelkemet valamelly sejdítés fogta-el; nem illetem az előtt álló levest. 'S íme az Anyám elhalva jó,⁴³ az Istenért Patikárius Uram, a' férjem lábai hidegek. Felugránk, 's az atyámat haldokolva láttuk. Az Anyám hét gyermekkel megterhelve, 's viselősen a' nyolczadikkal, melly irtóztató scén! Térdre buktam, könyörgöttem. Ah, haszontalan. Láttam mint emelik ki a' holtat ágyából, 's kevés idő múlva ki vala nyujtóztatva.

Igy lepett-meg az est. Én és a' három leány testvérem sírva⁴⁴ feküdtünk-fel a' Canapéra, 's úgy talált a' reggel.

A' Nagy Atyám már útban volt, 's Liszka körül meghallá mi történt. Az Anyám fájdalma a' dühig ment. – Marcz. 27dikén⁴⁵ sátor vala vonva az udvaron, 's Prof. Öry Filep Gábor Ur most Superintendens, 's Katona 'Sigmond Urak Predikációt tartottak felette, 's a' test a' F. Regmeczi templom' éjszaki fala⁴⁶ mellett temettetett-el.

³⁸ Offenlock Seborvost [A „Katonai” a sor fölé írt beszúrás.]

³⁹ [/]othasztó [Átírás.]

⁴⁰ ruhák <kal f.> alá

⁴¹ Más nap Vasárnap <vala> és igen szép [A „Marcz. 27d.” a sor fölé írt beszúrás.]

⁴² Bydeskuty <Ur> Imre Urral

⁴³ elhalva <köze> jó,

⁴⁴ leány sírva [A „testvérem” sor fölé írt beszúrás.]

⁴⁵ 27di/[...] [Átírás.]

⁴⁶ éjszaki <részé> fala

85.
Kazinczy Ferencz'
É L E T E .
egyedül Maradékainak számokra. [II.]

Széphalom,
Májusban, 1814.

167

25, 25, 163, 167,
169, 400, 446, 471,
558, 716, 886

Én Kazinczy Ferencz Ér-Semlyénben születtem¹ 1759. Octóbernek 27dikén, Debreczen és Nagy-Károly 's Kálló és Nagy-Várad között, Biharban. Szüléim annakelőtte tizenhárom holnappal (1758. Septemb. 29dikén) költek-öszve, 's az atyám, József, még nem töltötte vala el egészen huszonhetedik esztendejét, nem az anyám, Bossányi Susána, húszadikát, mikor én lettem. Az atyám Dienes névre akara kereszteltetni; de úgy hitte hogy ipa, Bossányi Ferencz, kinek házánál születtem, és a' kinek nem vala férjfi-gyermeke, kedvesen fogja venni ha engemet az ő nevére keresztelnek, 's így a' Dienes-név helyett a' Ferenczet kaptam. A' kis embert keresztyénné egy öreg Pap, Ér-Semlyéni Predikátor Makódi János csinálá, egy ritka-szépségű leány' karjain, az anyám' ifjabb testvéréén, kiben könnyü volt volna a' mosolygó Erycina' papnját képzelni. Hogy hív kereszttyén leszek, azért a' vén Papnak Péchy Mihály Úr álla kezességét.

Az anyám a' kedves elsőszülöttet tulajdon emlőjin nevelte mind addig míg Dienes öcsém által, ki utánam tizenhat holnappal jelene-meg, arra kényszerítetett, hogy engemet egy dajka' szoptatására bízson. E' szolgálatra egy Székelyhídi menyecskét, Kovács Ilonát, vevének mellém; egy felette szerelmes teremtetst, a' ki, ha emlékezetem meg nem csal, talán ötször, 's utolszor már felette öreg korában, méne férjhez, 's haláláig² nálunk maradt.

Említett tántom, Klára, igen gyenge alkotásu leányka volt. Ferdőt javasoltak neki az Orvosok, 's az atyám reá-beszéllé a' Nagy-atyámat, hogy éltessék a' Lublyaival, Szepesben. Ezen ferdés' ideje alatt én Drusbachon kezdettem járni.

Az atyám' háza' népe csaknem minden esztendőben szaporodott, 's így az anyámat könnyü vala arra hajtani hogy engemet adjon-által a' nagy-anyámnak. Levitettem Ér-Semlyénbe, 's 1767ig ott neveltettem.

163, 402, 471,
559, 716, 889

A' nagy-atyám közönséges tiszteletben élő ember volt. Fejét, szívét, ingani nem tudó lelkét az egész körny tisztelte, minden ügyes bajos ember messze földről őhozzá jött tanácsot kérni, őtet választották bírójoknak a' háborgók, Baranyi Gábor, a' Vármegye Vice-Ispánja, minden terhesebb dologban az ő egyyet-értését kérte-ki, 's vele élt mint eszközzel a' hol magát, mint hivatalt-viselő, kitenni nem akarta, 's Ér-Semlyénben a' több rokon földes-urak bíztak egyenességéhez, szerették, de úgy retgették mint atyjokat vagy valamelly nem tudom melly felsőbbségű férjfit, kihez ők magokat semmi tekintetben nem mérhetik. A' mostani kor, a' mellyben, mint hajdan a' Juvenáléban, sem az esztendők' többsége, sem más tekintetek nem tesznek többé

¹ Ferencz születtem [Beszúrás a sor felett.]

² haláláig [Emendálva.]

külömbiséget, képzelni sem tudja azon fenn-lebegést a' mellyben ez a' régi dagasztékú nagy férjfi nem egyedül Ér-Semlyénben, nem egyedül Biharban, hanem messze földön, még a' hol ötet egyedül hírében ismerték is állott. 'S én ennek házánál ennek szeméi előtt vettem első neveltetésemet, ő leve példányom a' szerént a' hogyan az egy éltés férjfi lehet egy kisded gyermeknek. A' nagy-atyám a' legszelídebb, legemberibb szívű úr volt, de korának vadsága szerént rettentő káromkodású. Parancsait, haragját ez által igyekezett hathatossá tenni, megczifrázni; 's ha toporzékolni, ha szitkait szórni kezdte, pedig erre annyira reá szoktatta magát, hogy e' nélkül szóllani is alig tudott, előtte ritka ember állhatott-meg. 'S így Ferencz Úrfi három 's négy esztendő korában remekje volt a' legszenvedhetetlenebb makacsságnak 's érzékenységnek, 's neki még nagy-atyja 's nagy-anyja sem tudta parancsolni, míg a' Nagy-Úr a' nadrágszíját magáról leoldá, 's a' kis elvadultat észére hozta.

A' Nagy-atyám' jobbra reszketett, úgy hogy nevét is nehezen tudta leírni. E' miatt egy Nyéki nevű ifjat tarta, a' ki leveleit az ő dictálása után írogassa. Képét fogom festeni mind mozdúlatainak, mind öltözetének, mind növéseinek és arczának. – Egy vékonytestű, szálas, egyenes öreg Úr, igen tiszta és még mindig piros képpel, sas orral, világos-kék szemekkel, ősz hajjal és bajusszal, mellynek egy kisded része bal felől, talán a' mindenkori pipázás' füstjétől, megsárgúlt. Haja azon időben a' mellyről itt szóllunk, még hosszú volt, és ha Gyűlésre ment vagy a' Debreczeni vásárra, hosszan lefüggött háta' közepén fekete selyem pántlikába tekerve; de a' háznál kétszer háromszor öszvecsavarítatván, egy közönséges, két ujnyi szélességű görbe-fűsűvel a' feje' lágyáig aggattatott-fel, úgy hogy a' ki vele szemben állott, a' fejet nyírt hajúnak gondolhatta. Füleit az akkor úgy nevezett hunczfutka egészen elfedte. Ingének hasítékja nem elől volt mint most hordjuk, hanem hátúl; nyakra-valója mind a' háznál mind a' házon kívül fekete fátyol (selyemből hordani nyakkendőt asszonyosnak nézte volna az a' kor) két ölnyi hosszaságra; 's ennek felkötése soha sem esett-meg sok káromkodás nélkül. Egyik végét maga fogta-meg egész keskenységében, a' másik végét az inas. Akkor intett hogy azt az inas hajtsa öszve mint ő maga, és ismét öszve. A' fátyol így négyrétbe vala hajtva. Az inasnak a' fátyol végét meg kelle fogni a' bal kezével, és ezt a' bal kezét magától minél messzebbre kinyújtani. Jobb kezének második és harmadik uját feltartotta, 's így eresztette a' két új közt a' fátyolt hogy az öszve ne sugorodjék. Ekkor az Úr valamivel többet hagyván a' másik végéből mint a' mennyi a' megkötésre szükséges volt, elkezdte forogni hogy a' mozdulatlan' álló inas' kezéből az egész hosszú de igen keskeny fátyol a' nyakára tekerődjék, 's most megköték a' nyaka csigáján a' fátyolt, 's a' mi a' két végből megmaradt, az hátúl fityegett szinte a' nadrágig. Az ingre a' nyusztal-prémzett vasszín mente jött minden lajbli nélkül, mellyet felül, középtáján 's legalól három gombháznál begombola; 's az igen meleg napokon begombolatlan dolmány, karmazsín bársony hajtókával a' kezek felett. A' nadrág hasonló színű volt kétszer körültekert bagariaszíjjal; 's ennek nagy díse volt a' zseb, hol parázson állott a' pénz és az aczélpecsétnyomó. A' kis sarkantyús kordovány csizma még hétköznapi is arany borítással egész térdig ért. Ehhez nyárban egy háromszegű selyemkalap járult, mellynek hátulsó fala a' fej felé lekonyult, télben pedig egy hosszú-szőrű sinkó. Így

889

403, 447, 473,
561, 702

403, 447, 473,
560, 685, 718

403, 560, 719

403, 447, 473,
560, 685, 719

404, 447, 473, 561, 889 öltözve tíz ujját egymásba kolcsolván 's a' két hüvelykét³ egymás körül játszattván, kétszer háromszor fel 's alá ment a' szobában, 's most hüvelye' körmét Nyéki előtt a' papirosra nyomá hogy az tudja hova kellessék a' sort írni, elkezdé a' dictálást: *Bízodalmas Nagy Jó Uram Sógor Uram*. Ezt kétszer háromszor mondá-el, 's Nyéki nehezen fojtogatott bosszankodással elmondá neki az utolsó két szót, jeléül hogy a' dictált szók le vannak írva. Most ismét jelt ada a' köröm, hogy a' *Kegyelmed' levelét vettem* hova íratassék. Nyéki felolvasta a' levelet, az adreszt reá írta, bepecsételte, 's vége vala kínjának.

169, 404, 447, 473, 562, 720, 896 Ferencz Urfi annyit látta ezt az operatiót hogy, maga írni még nem tudván, midőn a' nagy-atyja Baranyi Gáborral együtt a' Pozsonyi 1764-diki Dietán Biharnak követségét viselte, gyakorta dictált levelet hozzá vagy a' Helységbeli Notariusnak Ladányinak, vagy Darvas Imre rokonunknak, ki ekkor a' nagy-atyám' házánál mint atyafi és árva, sokat mulatott. A' veres bugyogójú gyermek felültette magát az asztalra, Darvas Imre írta a' levelet, Klári Kisasszony pedig a' dictálót⁴ tartotta. A' gyermek megnyomta körmével a' papirost, 's szájából hangzott az *Édes Atyám Uram*; megnyomta azt másod ízben is, 's elmondá mi álljon az első sorban, 's a' levél a' Bossányi Klári és a' Darvas Imre segedelmével elkészült. – No már most az adreszt. Irja Imre Bátyám Uram; hiszen azt nem szükség dictálni. – Olvassa Imre Bátyám Uram. – „Tekintetes Nemzetes és Vitézlő Bossányi és Nagy-Ugróczi...” – Micsoda? ejnye ilyen amollyan... Hát Nagy-Ugróczi? hát csúfot kell üzni nagy-atyám uramból? hát nagy-atyám uram nagyot ugrik? A' gyermek' sírását 's éktelen káromkodásait lehetetlen volt elcsilapítani.

404, 446 Az atyámnak erántam két kívánsága volt, 's egyikét sem látta teljesítve; egyike az hogy Dienesnek hívjanak, másika hogy katona legyek, 's Öbersterségig mehessek-elő. 169, 404, 473, 562, 720 Tréfából így a' gyermeket Öbersternek tituláztatta; 's midőn a' Lublyói ferdőben mulatánk, már el vala beretvélva hajam,⁵ 's fejemre czaflis és bukalis parókát 's katonai kaskétot tettek, 's öltözetem feje kaputrok sárga hajtókával 's setétkék lajbli 's bakkancsos nadrág volt, épen a' szerént a' hogy' némelly házaknál ezen időben a' gyermekeket Jezsuita- vagy valamelly más Papi-talárisba öltöztetve látánk. Eperjesi Festő Krámer képemet ezen Lublyói út alatt a' Károly Herczeg' Regementjének⁶ itt említett uniformjában festette-le, 's történetből; inkább mint csintalanságból, a' Tisztecske' bal kezébe cseresznyét, jobbába pedig egy gömpölyt festett. A' gömpöly (veresbegy, németül Gimzel) a' bangók' emblemája lévén, épen nem adott jó jósolatot a' gyermeknek. – Kezemben vagyon egy, Ér-Semlyénből 1764. Decembernek 3dik napján szüléimhez írt levelem, mellyben nevem alatt Generális titulus áll. A' tinta' színe azt gyanítatja hogy azt nem az én kezem írta a' név alá, 's úgy hiszem hogy azt valaki más írta oda, mert emlékezem még, hogy a' katonaság 's Öbersterség 's Generálisság miatt sokat sírtam.

169, 405, 448, 562, 681, 721 A' nagy-atyám úgy hitte hogy 1763ban már ideje volna engem iskolába járatni. De engemet pesztonkáim annyira elijesztettek hogy arról hallani sem akartam. Hijába hívogatták ebédekre a' Mestert; féltem tőle mint hóhéromtól. Végre belé estem a'

³ hüvelyét [A „k” beszúrás.]

⁴ [/ictálót [Átírás.]

⁵ beretvélva <a'> hajam,

⁶ [.../entjének [Átírás.]

kelepczébe. A' nagy-anyám, látván hogy a' czékla kedves csemegém, sok ideig nem főzte azt, de megkérte a' Mesternét hogy főzzön azt, 's kedveskedjék egy tányérnyival nekem. Megörültem az ajándéknak. Menj a' Mesternéhez, neki több is van; most béharangoztak, a' Mester a' Templomba fog lenni. Elmentem, 's a' Mesterné jól tartott; de olly sokáig találtam ott mulatni hogy a' Mester még felesége körül talált. Elholtam meglátására. De a' Mester élt az alkalommal, 's úgy megszeretteté magát velem, hogy míg haza menék, három vagy négy betű meg vala tanulva. – A' nagy-atyámat a' ház előtt ülve leltem a' folyosón. Még messzéről mutatám a' leány' karjáról a' könyvet, 's feldicsekedtem vele hogy már betűket ismerek. Megnevezém az egyik betűt, 's a' nagy-atyám benyúl nadrága' hasítékjába, 's egy I. Ferencz' márvásával ajándékoz-meg. Még most is látom a' pénzen a' Toskánai hat golyót. Megnevezém a' másodikát, harmadikát, 's talán negyedikét, 's mindég egy-egy vastag réz poltra vala jutalmam. Más nap magam kéredztem iskolába, 's a' Mester minden leczke' végén a' kezébe titkon letett pénzből egy krajczárral ereszte haza, melly annyira gyűlt, hogy midőn egykor Tokajon által Regmeczre menénk, a' nagy-atyám' pótolékjával egy veres nadrágot vetetheték.

Az Ér-Semlyéni Templom' mennyezetére egy kétfejű sas vala festve, a' Mester előtt álló pulpitusra pedig egy pár galamb. Az áhítatosság' órájin nekem a' sasra 's galambra több gondom volt mint a' Predikatzióra 's könyörgésre, 's szüntelen a' sast néztem, és a' galambot. Egy déleesti könyörgés alatt a' falusi gyerekek' sorában állván az Urak' széke előtt, végigpisiltem a' veres nadrágot. Kétfejű sasok' voltak a' nagy-atyám' bőrszékeire is nyomtatva; 's én a' székek' ülőjére raktam papirosomat 's tintámat 's nagy örömet letem abban hogy a' sast rajzolhatom, mert a' galamb nehezebb volt. Régibb papirosaim közt még látni egy illy mestermívet. – Mint sajnáltam hogy a' nagy-atyám' házánál és az egész Semlyénben nem vala⁸ semmi kép, néhány czímeren kívül; nem tehát semmi a' min szememet 's kezemet gyakorolhattam volna! Ellenben melly öröm midőn Regmeczre felérénk, 's itt Krámernek olajfestéseit, az atyám' és az anyám' képeiket, órákig is nezelelhettem. Az anyám, 's a' nagy-atyám 's nagy-anyám bosszankodtak bandzsalkodásaimért; de nem bosszankoda⁹ az atyám, a' ki hajlandóságomnak még hízelkedett. – Ezen dilettantism mellett megmagyarázhatatlan előttem hogy a' Vámos-ujfalusi fogadóban egy olajfestés természeti nagyságban, a' Fogadós félképe, olly rettegéssel tölte-el mindég, hogy a' házban lehetetlen volt megmaradnom, 's éjjel fel-felriadoztam álmomból. Talán mert ez a' kép az alacsonyfalu szobában olly alant függ az asztal mellett hogy azt illetnem lehete, holott a' Regmecziek magosan állottak. A' Fogadós' reám néző 's engemet mindenhova követő szemei élőnek képzelte velem a' képet, 's innen eredhete ijedelmem.

Azalatt míg a' Nagy-atyám a' Dietán múlata, 1764ben, a' mint a' feljebb említett Dec. 3dikán írt levél velem gyanítatja, az őszi hónapokban, de a' mint emlékezem, a' tavaszakban, reám jöve a' természetes himlő. Sok napokig tökéletesen vak voltam, 's talpam is tele volt fekélyvel. Alig emlékezem kínosbb szenvedésre mint az volt, midőn a' nagy-anyám, elúnván a' bajlódást velem, felöltöztete, 's iskolába kergetett. Mindenütt a' hol

26, 405, 447,
473, 562, 720

406, 447

169, 406, 562,
681, 721

⁷ galambot. Kétfejű sasok [Lap aljára írt beszúrás.]

⁸ vala<mi>

⁹ bosszankodva [Emendálva.]

896 a' ruha szorosabban ért testemhez, tűhegyi szűrást érzettem, 's sírásom ekkor ugyan nem vala kényesség vagy makacskodás.

406 Némelly scénjei ezen gyenge koromnak igen elevenen lebegnek lelkem előtt, 's öreg esztendeinkben gyönyörrel emlékezünk az ilyenekre vissza. Illyen vala az midőn a' nagy-atyám 's nagy-anyám egy szép meleg tavaszi nap' Gálos-Petriben mentek Oberster Draveczky Úrhoz, vagy talán már az Özvegyéhez, (mert az Obersternek pompás temetésére is emlékezem, a' pánczelingű¹⁰ bajnokkal, a' gyászba-öltöztetett paripával etc. etc.) 's én az ebéd után kiszöktem a' szobából 's a' grádcson felszaladtam a' vakolatlanul álló emeletbe. A' Balkon mellett egy hársfa ágy és egy asztalka volt, 's azon egy kinyitott Biblia. Most már le akartam jönni, 's reá nem akadtam a' grádcsonra; valamikor azt kerestem, mindég az egyik toronyhoz jutottam, hol az alsó szoba' boltja még meg nem volt csinálva. A' ki a' Helvétziai havasok között eltéved 's egy szédítő meredekségű szikla' párkányáig¹¹ ér, nem lehet rettenetesebb kétségbe-esés között. Mint jöttem-le onnan, nem emlékezem; hihető kerestek, 's kiáltották nevemet.

407, 446, 562, 681, 721 Nagy örömemet leltem abban ha a' Semlyéni Paphoz mehettem, 's az engem könyvei között hagyott. Sorban szedtem-ki könyveit a' fiókokról, 's mint később örültem ha szép rézre akadtam ott a' hol azt nem lehet várni, úgy örültem ha szép betűjű, széppapírosú nyomtatást kaphaték. Szemem leginkább a' Helvétziai nyomtatásokat szerette, 's ámbár iskolai életemnek egész ideje alatt soha sem tudtam megtanulni a' Katechismust, a' Bázeli kiadását a' Hejdelberginek, Imhofnál, gyönyörködve néztem magam előtt, a' nélkül hogy olvasni kedvem jött volna; a' Hübner' Bibliái Historiáját pedig, melly könyv ugyan-e' műhelyben nyomtatott, kettős örömmel olvastam, 's nem ritkán egész órákig.

401, 453, 682, 721, 899 Már elkezdék írogatni. Elővettem a' kedves Hübner, 's le-le-másoltam a' szebb Historiákat a' könyvből. Az atyám kocsiban, és az asztalnál sokszor egész óráig ülven retke mellett, szüntelen' vagy történetekkel mulattata bennünket 's vendégtársait, vagy az idő' geniusához képest theologiai dolgokat fejtegetett, péld: ok: hogy a' gyermek idvezül ha meg nem kereszteltetett is, mert meg-vagyon írva, 'stbb. Az efféle oktatások rajtam nem sokat fogtak; hallgattam, mert kénytelen valék hallgatni. De midőn a' 408, 448, 474, 563, 682, 722 *galante Sachsenből* a' kísértet' historiáját beszéllé – eléggé atya vala ő abból egyebet el nem mondani – merő fül valék, 's alig vártam hogy papíroshoz juthassak, 's leírhassem a' mit hallottam.¹² – Egy nap az atyám félre hívatott író-asztala mellől. Nekem papírosra volt szükségem, 's oda mentem a' hol ő írt. Mit láték! – egy könyörgést componála; még rajta voltak a' correctúrák. Képzeltetlenség az melly idea támadott bennem lelki tehetségei felől. Addig úgy hittem hogy olyat csak Professor, csak Pap tud. – A' kis majom mindenhez fogott; 's én, a' ki az atyámhoz, természetben, arczában, mozdulataiban, hangjában, hajlandóságaiban tökéletesen hasonlítottam, abban is mutatam hasonlóságomat hozzá, hogy oly kifogyhatatlan valék asztalnál és szekeren azoknak a' miket hallottam vagy olvastam beszéllésében mint ő volt. Egyedül a' könyörgések' componálásában nem igen nagyon ütöttem reá. Az atyám látta ezeket, 's gerjesztette a' tüzet bennem, és ha vendég volt olly ravaszkodással vitte a' beszédet hogy én is

¹⁰ pánczelingű [Emendálva.]

¹¹ párkányáig [Emendálva.]

¹² hall[...]/tam. [Átírás.]

szóhoz jöjjenek. 'S mikor így a' vendég a' beszédes gyermekén álmélkodott, fel-felszöke 899
székéről 's az anyámat össze-meg össze-csókolá. A' hiúvá-tett gyermek megértette
sokára mind azt a' ravasz beszéltetést mind az atyám' felgyúlását, 's annyira bátorta-
lanná lett, hogy valamikor tőle produkálást kívántak, oly néma volt mint a' hal.

Én úgy hiszem hogy ez a' bátortalanság nekem characteremben fekszik, 's bizony- 387, 408
sága szerénységemnek. De nem lehet tagadni hogy azt elhibított nevelésem is
öregbbítette. A' nagy-atyám 's unoka-öccse¹³ és egyszersmind sógora, az idősb Péchy
Imre Úr, Imrének a' Bihari volt Vice Ispánnak 's mostani Vice-Palatinusnak atyja, mi-
dőn Karácson, Husvét vagy Pünkösöd innepeken egyyüvé-jöttek, oly peroratóriákkal
idvezlék egymást mintha egy országos Deputatio valamelly fényes Tisztviselő előtt
jelent volna meg. Péchy belépett, 's Bossányi levette a' sinkót 's néki mereszkedett. A'
szobát nagy csend lepte-el. Ekkor Péchy, megállván Bossányi előtt, lassúcska hangon,
de a' mellyet érezhetőképen vitt feljebb, elkezdé: Hogy Isten Ő szent Felsege az Urat
Bátyám Uramat e' mai áldott innepnapokra friss egészségben 's öröndetes állapotban
felvirrasztotta, annak teljes szívemből öröndek. Engedje Isten Ő szent Felsege hogy az
Úr Bátyám Uram mind ezt mind az ennekutána sok számos esztendőkből előfordu-
landókat hasonló öröndetes állapotban 's friss egészségben elérhesse 's eltölthesse, úri
kedves hozzá-tartozandóival egyyütt, a' köz jónak 's szegény¹⁴ árva hazánknak javokra,
öröndekre. – 'S most a' felelet: Kedvesen veszem, édes Öcsém Uram, a' Kend' atyafisá-
gos kívánságát. Engedje az Ur Isten 'stbb. – Nekem hasonló rigmust kelle megtanúlnom,
's azalatt míg azt tanultam, mindég folyt az intés; nagy-atyám, nagy-anyám, a' szép
tantom, patvarista, pesztonka, 's talán még a' kocsis és béres is, a' rigmust emlegették,
's tüzeltek hogy ne féljek, hogy valamiképen belé ne szakadjak; 's ez a' sok intés, noga-
tás, tüzelés úgy eloltá minden tüzemet, hogy feljövén a' rettegett nap,¹⁵

¹³ unoka-öccse [Emendálva.]

¹⁴ 's <a'> szegény

¹⁵ [A szöveg csak eddig, a kézirat 10b oldalának aljáig tart, a folytatás elveszett vagy lappang.]

86.
AZ ÉN ÉLETEM.¹

Barátimnak, Literatúránk' barátjainak, 's legközelebb gyermekeimnek.

KAZINCZYTÓL.

ELSŐ KÖNYV.

1779. Júliusáig.

430, 446, 1235 Engedek végre barátim' unszolásaiknak 's okaiknak, 's hozzá fogok nevezetes életem' leírásához, melly, minekutána én Rádayn kezdve a' most még csak tizenöt² esztendő Kelemenig csaknem minden Íróinkkal vagy személyes³ ismeretségben vagy csak levelezésben⁴ állottam, 's Literatúránknak hajnallását 's felderülését láttam, minekutána Nyelvünk⁵ nekem vagy jót vagy roszt elég számban köszönhet, nem lehet nem nevezetes. Más hol és más korban erre nem kellett volna hosszas ellenkezés; az Olvasó tisztelni fogta volna okaimat, 's szavaimat nem magyarázta volna szerénytelenségre, melly most, zivatarral jöhet reám.⁶ De én nem nyugodalmat keresek; bántattassam, csak használjak. A' jók szeretni fognak merésemért a' maradék köszönni fogja azt, 's én örvendek hogy barátimnak kedvetek tölthetém.

Leginkább késlelt annak látása, hogy itt mások felől kell szólnom, 's így el nem kerülhetem azt a' vádat, hogy itt azoknak adom képeiket, a' kik engem barátságokra, bizodalomokra méltóztattak, hogy itt apró dolgokat is mondok-el, mellyeket azok magok idegen szemekkel nem fogtak volna láttatni. 'S ez hálátlanságnak fog neveztetni, indiscretiónak; azt mondják, hogy magammal szabad valék, ha veszítenem tetszett, de nem másokkal. Ítéltessem itt is, a' mint akarják. Tettem használni fog, 's nincs heroismus nélkül, 's találni fog barátokat, magamnak és gyermekeimnek, kikre a' hidegséggel illő lesz általszállani a' jóvoltnak is.

* * *

25, 25, 163, 167, Én anyai nagyatyámnak Bossányi Ferencznek (a' Ferencz' és Péchy Sófia' fíjoknak)
169, 394, 446, 471, 's hitvesének, Kóji Comáromy Juliánának (Békés⁷ Várm. Vice-Ispán György' és Kis-
558, 716, 886 Rhédei Rhédey Juliána' leányoknak) házoknál születtem, Ér-Semlyénben, Biharban, Debreczen és Nagy-Károly, 's Várad és Kálló közt, 1759. Octób. 27dikén. Az atyámnak Józsefnek, (Dániel⁸ és Szirmay Therézia' fíjoknak) és Bossányi Susánának, kik születé-

¹ [A szennycímlapra bejegyzett gazdasági feljegyzéseket ld. a kéziratleírásnál.]² tizenöt [Átírás.]³ Íróinkkal személyes [Javítás a sor felett.]⁴ vagy levelezésben [Javítás a sor felett.]⁵ nyelvünk [Átírás más tintával.]⁶ most, <ha nagyon meg nem csalatkozom,> zivatarral jó <majd> reám. [Törlés; a „het” toldalék beszúrása a szó után.]⁷ Juliánának (<a'> Békés⁸ Józsefnek, (<a'> Dániel

sem előtt tizenhárom holnappal költek vala öszve, én valék első gyermekek; 's atyám 886
ekkor huszonhét, az anyám tizenkilencz esztendősök valának, mind ketten ép és egés-
séges alkotásúak, az atyám igen kedves, az anyám igen is szép arczuák, 's termetekre⁹
nem magosak. Az anyám engemet tulajdon tejével kezde táplálni, de¹⁰ utánam csak
hamar Dienes születék, (Biharnak elébb Vice- 's majd Fő-Notáriusa, tovább második
Al-Ispánja 's 1808ban Dietai Követje, most Kir. Consiliárius) 's így én egy Bihar
Vármegyei magyar szoptatóra bízatom, 's 1767-ig¹¹ a' nagyatyám' házánál neveltetém,
tisztá-ajakú magyarok között. Hét esztendő koromban az öcsémmel 's Szirmay 899
Andrással együtt (a' Pazdicson¹² lakott Sándornak és Horváth Stansitth Klárának
fijával) egy Kézsmárkról¹³ hozott Deák vette-által tanításomat Alsó-Regmeczen,
Abaujban, hol szüléim lakoztanak. Esztendő múlva innen, hogy¹⁴ belé kapjunk a' né-
met szóba, Kézsmárkra¹⁵ viteténk, 's 1769ben 11. Septbr. Patakra,¹⁶ hol 1779nek Júliusáig 163, 446,
laktam. – Atyám,¹⁷ és az öreg Bossányi, beszéllettek németül is, de csak német embe- 902, 905
rekkel; még akkor nem jutánk annyira hogy magunk közt is idegen nyelven beszéljünk;
anyám és nagyanyám nem tudtak más nyelvet mint magyart. Így nyelvem mind a' ház-
nál mind iskoláimban, kivéven Kézsmárki¹⁸ esztendőmet, magyar vala.

Atyám a' maga korának 's tájának legjobb fejei közzé számláltatott, 's a' jobb társa- 452, 563, 899
ságokban, Kapy¹⁹ Józseffel együtt, ő becsültetett leginkább; anyám nagylelkű, igen
elmés és szennyetlen erkölcsű asszony vala, ki sem mint leány, sem mint hitves, sem
mint özvegy magára gyanút nem vont, noha azoknak gonoszsága a' kik őtet soha nem
látták, reá is akart²⁰ ragasztani mocskot; soha őhöz ké idegen kar nem közelített, és a'
kik őtet ismerték, nem hittek a' rágalomnak, mellynek hiúsága igen hamar kivilágoso-
dott. Tizenöt esztendő valék mikor atyám elholt, 's így olvasása felől sokat nem mond-
hatok; de még jól emlékezem, hogy Thuánust igen gyakran olvasta deákban, németben
pedig a' Gellert' munkáit. Feddtelenebb lelkiismeretű, minden nemétől a' rútának és 682
csalásnak iszonyodóbb embert mint ő és anyai nagyatyám (atyámnak szülője régebben
megholtak volt) ritkán látni, 's e' kettő ilyennek ismertetett minden által. A' borral-
gazdag Zemplényben akkor nagy szokásban vala az ital és a' kártya; az atyámnak sem
eggyike sem másika nem kellett, sőt pipázgatott. Ebédjeinél²¹ 's vacsorájánál sokáig 398, 453, 682, 721
szerete ülni, 's beszélt, és ezt még inkább minekutána megsejté, hogy hitvese mellett
ülő fija, a' mit tőle hallott, papirosra szokta vala tenni. Szavai figyelemmel hallgattattak,
valamíg azoknak tárgya theologiaivá nem leve, mert a' Praedestinatio' 's más effélék'

⁹ szép <ábrázatúak>, 's termetekre [Javítás a törlés felett.]

¹⁰ tejével táplált, de [Beszúrás a sor felett; átírás.]

¹¹ magyar szoptatónak <adatám,> 's 1766-ig [Javítás a törlés felett; átírás.]

¹² Andrással (a' Pazdicson [Javítás a sor felett.]

¹³ fijával) <együtt> egy Kézsmárkról [Törlés és átírás.]

¹⁴ múlva hogy [Az „innen,” sor fölé írt beszúrás.]

¹⁵ Kézsmárkra [Átírás.]

¹⁶ 1769ben Patakra, [A „11. Septbr.” beszúrás a sor felett.]

¹⁷ laktam. Atyám, [A gondolatjel sor feletti beszúrás.]

¹⁸ Kézsmárki [Átírás.]

¹⁹ társaságokban, <őőőőőőőőőő> Kapy

²⁰ akart <ak>

²¹ nem kellett, <'s a' vad pipa nem bűdösítette-el kerületét>. Ebédjeinél [Javítás a törlés felett.]

⁸⁹⁹ magyaráztatja el-elkapkodá; 's az idők' sivatagsága szerint, ez kivált akkor történt-meg, de felhevülés nélkül,²² ha másvallású vendége vala. A' gyermek ilyenkor gyanúba vette atyjának tudományát, mert mind ezek neki fejébe nem fértek. Ellenben melly nagyságra kellett képzeletének emelkedni atyjának tehetségei felől, midőn egy nap az²³ író-almárium' szárnyát leeresztve lelé, 's látá, hogy atyja épen egy könyörgést dolgozék.²⁴ Mert a' jó atya gyermekeivel 's minden cselédjeivel estvéneként zsoltárokat szokott vala énekelni,²⁵ 's könyörgéseket tartá.

163, 394, 471,
559, 716, 889

Bossányi Ferencz szint olly tiszteletes ember vala, de egészen más nemben. Fejét, szívét, félelemtől 's reményektől nem gyötrött, és így ingani nem tudó lelkét az egész körny tisztele; az ügyes bajos emberek messze földről hozzá járanak tanácsot kérni; őtet választák bírójoknak a' háborgók; Baranyi Gábor, Biharnak nagy Al-Ispánja, minden terheőbb dologban az ő egyet-értésével élt, a' hol segédre vala szüksége. Ér-Semlyénben a' több földes-urak bíztak egyenességéhez, szerették, de eggyzersmind rettegték is mint valamelly nem tudom melly felsőbbségű férjfit, kihez ők nem mérkezhettek. A' mi korunk, mellyben, mint hajdan a' Juvenáléban, sem az esztendő' többsége, sem más tekintetek nem tesznek különbséget, képzelni sem tudja azt a' fenn-lebegést, mellyben ez a' régi dagasztékú nagy férjfi nem egyedül Semlyénben és Biharban, hanem még a' hol ő meg nem fordult is, áll vala. Ő egy kised Atila volt, kinek hallására a' gyermek elhagyá a' sikoltozást. – Eggykor a' nagyanyámmal jövének a' Debreczeni vásárról két szekeren. Mi, a' hátulsón, leugratánk az inast, 's a' nagy hőségben néhány dinnyét szakasztatánk, 's a' csősz a' maga leséből ránk ütött 's előkiáltá társát. Ki kezdék fogni rút káromkodások közt a' hatlovas kocsiból az eggyik lovat, a' négyesből a' másikat. Nagy vala rémülésünk, 's a' nagyanyám pénzt ígért nekik, 's elveszve képzelé magát. De a' csőszök a' fullajtártól megtudák kié a' két szekér, ott hagyák a' kifogott két lovat, 's szaladtak.

'S én ennek házánál, ennek szemei előtt vettem első neveltetésem; ő leve egészen példányom, a' szerint, a' hogyan az egy éltes férjfi lehet egy kised gyermeknek. Szíve szelíd volt, és emberi, szeretett segíteni azokon a' kik inségben voltak, 's az éhség' idején megnyitá vermet, 's a' távollakóknak is újfejébe adott, még mikor azt kész pénzen eladhatta volna is; és a' melly kegyetlenséget róla beszélnek, azt nem ő tette, hanem az ő maradék²⁶ nélkül megholt öccse, János, eggykor Prussziai Kapitány; 's ki felel magáért, hogy hasonló esetben épen úgy nem bán? De reá homályt vet korának hibája, a' vad káromkodás.²⁷ Parancsait, haragját ez által igyekezett hathatóssá tenni, megczifrázni; és ha toporzékolni, ha szitkait szórni kezdette, előtte ritka ember állhata-meg. 'S így a' kis fiú, kit Semlyénben minden a' kis Bossányinak tituláztatott, négy öt esztendő's korában remekje vala a' legszenvedhetlenebb makacsságnak 's érzékeny-

²² 's ez kivált akkor történt-meg, az idők' sivatagsága szerint, de felhevülés nélkül, [A szörend átszámозással javítva.]

²³ midőn az [Beszúrás a sor felett.]

²⁴ dolgoza. [Átírás.]

²⁵ zsoltárokat énekel[.], [Beszúrás a lap szélén; átírás.]

²⁶ az ő <gyermektelen> maradék

²⁷ káromkodás. [Emendálva.]

ségnek, 's neki nagyatyja 's nagyanyja sem tudta parancsolni, míg a' Nagy-Úr szíjat nem 889
olda, 's a' kis elvadultat jó észre nem hozá.

Visszaemlékezni azokra a' kik között nevededtünk, 's kifesteni az ő képeiket legki-
sebb individualitásaikban, a' beszéllőnek nagy öröm, a' hallgató pedig gyönyörködve
mégyen-vissza azon időkre,²⁸ melyek már nincsenek, hogy öregeinket lakásaikban,
öltözeteikben, társaságaikban, ebédjeiknél, erkölcsaikben 's szokásaikban láthassa.
Gond nélkül neki-eresztem tehát magamat, akárhova 's akármeddig²⁹ viszen képzelé-
sem³⁰ 's érzéseim. – A' nagyatyám' jobbja reszketett, úgy hogy nevét is bajosan tudta
leírni. E' miatt valamelly Nyéki nevű ifjat tarta maga körül, a' ki leveleit az ő diktálása
után írogassa. Maga ő egy vékonytestű, szálas, egyenes öreg Úr volt, olly meredve
mindég, mintha egész életét granatéros szolgálatban töltötte volna, 's mozgásában já-
rásában komoly nyugalom volt, kevélység nélkül; az ő kora ritkán szerete nevetni.
Arcza igen tiszta és mindég igen piros, sas-orral, világos kék szemekkel, egykor szög,
most már ősz hajjal 's sűrű szálú bajusszal. Haja, azon időben a' mellyről szállunk, még
hosszú volt, és ha Gyűlésre ment, vagy a' Debreczeni vásárra, czafliba tekerve nyúlt-le
hátán; a' háznál, öszvecsavarva kétszer háromszor, egy két-ujnyi görbe-fűsűn akasz-
tatott-fel feje' lágyáig, úgy hogy nyírt hajúnak gondoltathatott. Füleit a' lefűsült 's
horizontalis vonásban elmetszett hunczfutka fedte-el. – Ingének hasítékja nem elől
vala, hanem hátul, 's annak ujai³¹ ránczokba szedve. Nyakra-valója fekete csalánfátyol
volt (az a' kor azt selyemből hordani asszonyosnak tartotta), 's felkötése nagy és nehéz
munka volt. Egyik végét maga fogta-meg egész keskeny szélében, a' másikat két ölnyi
távolságban inasa. Intett, 's az inas a' fátýolt öszvehajtá, mint maga cselekvék, és még
egyszer öszve, 's a' fátýol négy rébbe vala hajtva. Ekkor a' cseléd bal kezével megfogá
a' fátýol' végét, 's ezt a' bal kezét magától minél messzebbre kinyújtotta; jobbjának
második és harmadik uját feltartotta, 's így ereszté által a' fátýolt, hogy Urának nyaká-
ra sugorodás nélkül tekergőzhessék. 'S ekkor az Úr, többet hagyván-ki valamivel a'
másik végéből mint a' mi a' megkötésre szükséges vala, elkezde forogni, 's mind addig
forgott, míg az inas' kezében annyi marada, a' mennyi a' másik³² végéből maradt vala
fenn. Sokszor néztem-el kínos szenvedéssel a' szegény inast, kinél többet a' legmaka-
csabb Dáma' fodorítója sem szenvedhet, 's csudáltam hogy illy verejtékkal tudja enni
kenyerét.

Az ingre a' nyusztal-prémzett vas-szín mente jött, lajbli nélkül, melly a' jó öregnek
testére soha sem lépe-fel, minthogy az nem vala magyar öltözet; 's ifjabb esztendejiben
búzavirág³³ az öregebbekben barátszínű, 's három négy gombházzal vala begombolva.
Az igen meleg napokban dolmányt veve gombolatlan, 's ennek ujai karmazsin bársony
hajtókával voltak beszegve. Arany borításos kordovány csizmája térdig ért, 's soha sem
volt sarkantyú nélkül. Fejét nyárban háromszegű kalap fedte, télben egy sinkó nem
tudom melly állatnak bőréből, 's ha kocsiba ült, jobbára hitvesének, nyakát róka farkkal

²⁸ időkre<n>,

²⁹ akár hová 's akár meddig [Az ékezet törölve; a különírt szavak összekapcsolva.]

³⁰ képzelése[/] [Átírás.]

³¹ 's ujai [Az „annak” sor fölé írt beszúrás.]

³² másik<'>

³³ búzavirág<színű>

395, 447, 473,
561, 720

395, 447, 473,
560, 685, 718

395, 560, 719

395, 447, 473,
560, 685, 719

889 kerítette körül. A' Gyűléseken 's a' Debreczeni Vásárokon fel nem öltött mentével,
560 dolmányban, övvel, karddal 's pálczával jelent-meg. – Elkészülvén reggeli öltöztetésével,
tíz ujját egymásba redőlte, két hüvelykét egymás körül játszátá, 's hang nélkül mondá-
el, fel 's alá sétálva ebédlőjében, reggeli könyörgését. Ekkor nagy gravitással lesétált
istállójába, kiperlé magát kocsisával, fullajtárjával, hüvelykével a' ló' szőrén egyet
tekerített hogy láthassa, ha a' por a' lóból jól³⁴ ki van e véve, embereivel megbékélt, jó
kedvvel felsétált, náddal-fedett háza' folyosóján leült, ha ki az úczán elment, azt
beszóllította, vele magát kibeszélte, 's mikor ismét elúnta magát, másodszor is
megtekinté istállóját, kocsisával, fullajtárjával, béreseivel, nyomtatójával mozgásba hoz-
ta élet' erejét, 's élni hagyta őket, mert nekik is élniek kell. Ollykor elővette a' Gespräche
im Reiche der Todten vastag quartántjait, esztendőben egyszer kétszer megtekintette
gulyáját és ménését, kiment a' dinnyeföldre, 's szobájit tele rakatta sárga és görög diny-
nyékkal, hogy a' gyengébb érzékű embert megüthette volna a' guta.

Keserves dolog vala Nyékinek a' nyakra-való' felkötése is, de még keserveesebb volt
talán a' levélírás. Már a' papiros' körülnyírése is ritkán ment véghez harag nélkül. Ismét
396, 447, 473, 561 öszveredőlt ujjal fel 's alá járánk a' szobában, 's midőn a' háború elcsendesedett, hü-
velykünket a' papirosra nyománk, kimutatni a' sor' helyét, mintha azt Nyéki nem tud-
ta volna, 's úgy zenge osztán a' Bízodalmas Nagy Jó Uram. Ezt két három ízben
396, 447, 473, elmondánk, 's Nyéki hallatá az utolsó szót, jelöl annak, hogy a' ledictált szók papiros-
562, 720 ra vannak téve. A' köröm új jelt nyoma, 's zenge a' Kegyelmed' levelét becsülettel vet-
tem. Nyéki felolvasá a' levelet, az adreszt, többére francziául, a' levél hátára írta, 's vége
vala kínjának.

396, 447, 473, A' kis Bossányi annyit látta ezt az operatiót, hogy midőn nagyatyja, Baranyi Gábor
562, 720, 896 barátjával, az 1764diki Dietán Biharnak Követségét viselte, gyakorta diktált leveleket
hozzá vagy a' Helység' Notáriusának, vagy Darvas Imre rokonunknak, ki atyafi, nőte-
len, és árva, ekkor nálunk hosszasbban mulatott. A' veres nadrágos fiú magát asztalra
ülteté, Darvas írt, a' tántom pedig, egy nagyszépségű leány, tartotta a' Diktálót. Ez
megnyomta körmével a' papirost, 's szájából hangzék az Édes Atyám Uram; meg-
nyomta megint, 's a' levél a' Kisasszony' és az Író' segédjével elkészült. Ez lepecsétlé a'
levelet, megírta az adreszt: Tekintetes Nemzetes és Vitézlő Nagy-Ugróczi és Nagy-
Bossányi... Micsoda? kiálta a' gyermek, hát az én atyám Nagy-Ugróczi? – Azt hitte
tudnillik, hogy a' familia' praedicátuma nagyot ugrást akar jelenteni, 's Darvas és Klári
szaladtak.

396, 446 Atyámnak erántam két kívánsága volt: szerette a' szokatlan neveket, 's talán szint
annyi tűnődés után, a' mennyibe a' Tristram Shandy' atyjának került, nevet találni
gyermekének, el vala végezve, hogy engem Dienesnek kereszteljenek, a' másika hogy
katona legyek. Azonban én Semlyénben születvén, és nem Regmeczen, illő vala comp-
169, 396, 473, limentet tenni a' nagyatyámnak, 's így Makódi János Predikátorunk ennek nevét
562, 720 mondá-ki felettem a' szent víz' rám-öntése alatt. Az egyik óhajítás be nem teljesedvén,
az atyám annál bizonyosabban várta a' másikat, 's kezemben van egy 1764. December
3dikán írt levelem, mellyben magamat kénytelen valék Generálisnak titulázni, mert a'
tinta' különböző színe mutatja hogy a' szó későbbben vettetett a' név alá. 'S midőn ezen

³⁴ por <belőle> jól [Javítás a törlés felett.]

esztendő' táján atyám 's nagyatyám betegeskedő tántomat a' Lublyai ferdőbe vivék, az atyám Eperjест elberetváltatá hajamat, fejemre czaflis³⁵ és bukli parókat 's kasketét tétete, 's öltözetem fejr kaputrok vala sárga hajtókával, setét-kék lajblival és bakkancsos nadrággal, a' szerint a' hogy azon időben némelly házaknál a' gyermekek Szerzetesruhában jártak. 'S ezen útunk alatt Krámer Eperjesi Festő képemet a' Károly Fő-Herczeg' seregének itt³⁶ említett formaruhájában festette, 's történetből e vagy csintalanságból a' Tisztecske' jobbára egy gömpölymadarat ültete.

Ezen útunk alatt makacsságomnak egy nagy jelét adtam, mellyet ha menteni nem akarok is, legalább nem szégyenlek, mert az a' gyermek-Cátóra emlékeztetheti az Olvasót. Vízét kívántam, 's az nem volt; szomjam' eloltására anyám gyümölcscsel kínálta, 's azt én nem akartam. Az anyám vert, 's még sem vettem-el; az anyám kifáradt a' verésben, én nem a' szenvedésben. Jaj annak a' gyermeknek a' ki nem makacs; elég, ha azt idővel az ész fékezi.³⁷

Az elkényeztetett 's Mesterrel ijesztgetett gyermeket lehetetlen vala reá venni hogy iskolába járjon; fortéllyal kellett erre. Kilesték,³⁸ hogy a' czéklát örömet eszem, 's midőn délután Mester Uram templomba méne, elvittek a' Mesternéhez, ki azelőtt egy nappal nekem egy tányér illy csemegét küldte, 's addig tartóztattak ott, míg a' Mester haza jött. Ez már meg vala kérve a'³⁹ nagyatyám által, 's olly nyájasan bánt velem, hogy négy betűt egyszerre eltanultam. Siettem haza, feldicsekedtem tudományaimmal, 's a' nagyatyám az első betű' megnevezésére nadrágzsebjebe⁴⁰ nyúlt 's egy Ferencz' Császár' Marjásával ajándékoza-meg; a' második, harmadik és negyedik betűért egy egy vastag polturát kaptam. Heraldikai tudományaim így a' Toskánai hat golyó' ismertetén kezdődtek. Más nap alig virradt, 's már mentem az iskolába. Minthogy a' Mester mindég pénzzel bocsátott-el, valamikor azt érdemlettem, előmenetelem valóban gyors vala; ezt bizonyítja az említett Generális levél. 'S az így gyűjtött pénzből, mellyet a' nagyatyám ravaszúl megnevelt, Generális Úr, keresztül jövőn Tokajon, veres nadrágot vásárla.

A' Semlyéni templom' mennyezetére az asztalos kétfejű sast mázola, a' Mester előtt álló pulpitusra⁴¹ pedig egy pár galambot, feljegyezvén mellé, hogy azt az Ér-Semlyéni Ecclesia *szamara* (accentek nélkül)⁴² Boda Gergely csináltatá. Most nem nézem több örömmel a' Fügerek' míveit mint akkor néztem azt a' szép sast, azt a' szép galambot, 's azok miatt örömet mentem mindég templomba. Az a' kétfejű állat terpeszkedik a' nagyatyám' bőr székein is, 's neki-állék a' székeknek, 's addig mesterkedém, míg kezem a' szép állatot lekaphatá. Egy illy mestermívemet még most is bírom; gyermekeim példányúl vehetnék, ha Eugénim esztendő⁴³ korában már a' Canóva' Mausoleumát⁴⁴

³⁵ fejemre <egy> czaflis

³⁶ képemet Károly Fő-Herczeg<nek> itt [Javítások a sor felett.]

³⁷ ész <kormányozza.> fékezi. [A javítás a törlés után van írva.]

³⁸ erre <reá venni>. Kilesték,

³⁹ az [Átírás.]

⁴⁰ megnevezésére <nyult> nadrágzsebjebe

⁴¹ pulpitus<á>ra

⁴² számára (accentusok nélkül) [Az ékezetek lehúzva, a toldalék átírás.]

⁴³ [Az „esztendő” szó előtt hely van kihagyva.]

⁴⁴ Canóva' <Bécsi> Mausoleumát

⁸⁹⁶ az Augustinianusok' templomában, és 18 egygy⁴⁵ gyönyörű, Raphaelt is elpirító fejet, 's Thalie és Emíl hasonló szépségű legényeket és leányokat nem rajzolnának. –
^{397, 447} Nagyatyámnak szobájában nem vala semmi kép nehány czímeren kívül, sem senkinél másnál, a' kihez járánk, 's így szemem míveletlenül maradt. Melly öröm tehát, midőn Regmeczre feljövénk, 's itt portrékat, Péter onkelemnél pedig két nagy gyümölcs és virág-táblát találék, 's előttök, nagyatyámnak, nagyanyámnak, 's anyámnak nagy bosszuságokra, bandzsalkodtam. Az atyám örült örömmimnek, 's hajlandóságimnak hízelkedett; ha ő tovább élt 's nevelésemet tovább vihette volna, úgy hiszem, megnyerhettem volna tőle, hogy e' részben is míveletlenül ne hagyjon. – 'S ezen képszerűtésem mellett, mellyet itt festek, alig értem, mint történheték-meg, hogy a' Vámos-Ujfalusi fogadóban a' Gazdának olajban festett képe olly rettegéssel tölthete-el, hogy a' házban megmaradni nem mertem, 's éjjel felsikoltoztam álmaimból, holott a' kép testvéreimre nem hatott. Talán mert az igen alacsonyfalú szobában a' kép olly alatt állá, hogy azt ujjal is illethetém.

^{169, 397, 562, 681, 721} Azalatt míg nagyatyám a' Dietán mulatott 1764ben, a' mint a' már említett Decemb. 3dikán írt levélből látom, ősszel reám jöve a' természetes himlő. Sok napokig teljesen vak valék, 's a' fekély talpamat is ellepte; azonban képem nem szenvedé sokat. Minden kínjaim nem hagytak kedvetlenebb emlékezést elmémben mint az vala, midőn szelíd és engem a' kényeztetésig szerető nagyanyám, elúnván velem a' bajlódást, fel hagyta öltöznöm, 's iskolába⁴⁶ kergete. Túhegyi szűrást érzettem valahol a' ruha testemhez ért, 's sikoltozásom ekkor ugyan nem vala makacskodás, nem kényesség.

³⁹⁸ E' szenvedésem' emlékezete egygyütt szokott lelkem előtt megfordulni egy lelkiével. Közel hozzánk Gálos-Petriben Oberster Dráveczky László Úr lakott vala, ki barátja volt nagyatyámnak, atyámnak pedig rokona és házasítója; ő⁴⁷ tanácslá, hogy az anyámat nézné-meg. Egy nap ide menénk ebédre. Semlyén' táján még akkor nem valának kőházak, 's itt egy pompás emeletes épület, boltozott szobákkal, templomi-nagyságú ablakokkal, 's balkon, 's gipszelt angyalok 's géniuskák az ebédlőben – melly behatás ez, 's itt! a' szalmás viskók közt úgy álla a' kastély, mint a' pyramiszok⁴⁸ 's a' Palmyra' romjai a' pusztá téren. Én csak hamar kiszöktem az öregek közül, 's magamban, 's a' grádicson felszaladtam a' vakolatlanul-álló emeletbe. A' balkon mellett egy fonott⁴⁹ ágy állott, 's előtte egy asztal, 's egy kinyitott Biblia rajta, hihető Kulcsár Uramnak mulatságául. Meg kellett babonázva lennem, mert semmi módon nem akadhaték a' grádic سرا; mindég a' kastély' egyik pavillonjához jutottam, hol az alvó szoba' boltoztatja még meg nem vala csinálva. Hogy kiáltanom kellene, eszembe nem jutott. A' ki a' Helvétziai Gletscherek közt egy szédítő meredekségű szikla' párkányáig ér, 's nem leli az útát mellyen jött, nem lehet rettenetesbb csüggedésben. – Az Oberster' temetésén jelen valék; az Erdélyisen méne véghez; még emlékezem a' pánczélingű vitézre, 's a' fekete posztóval bevont csődörre, melly nyerítve követte Urának koporsóját a' nem

⁴⁵ [Az évszám utolsó két számjegyének hely van kihagyva.]

⁴⁶ öltözn, iskolába [Átírás és sor fölé írt beszúrás.]

⁴⁷ házasítója; <...> ő

⁴⁸ Pyramisok [Átírás; a „z” beszúrás.]

⁴⁹ font [Az „o” a szó fölé írt beszúrás.]

a' kastélyhoz, hanem a' szalma-viskókhoz illő templomig, hol a' magasztaló Szent Beszéd tartatott. 896

Semlyént sok atyafi Urak lakták, 's olykor Álmosdra is általmenénk az öreg Péchy Imre Úrhoz, a' mostani Vice Palatinus' atyjához, ki nagyatyámnak rokona, patvaristája, később sógora, 's igen kedves barátja volt; de mind ezeknek házaiknál kevés vala a' mi annak a' gyermeknek szemét, ki képeket kerese, gyönyörködtethette volna, 's a' Vice-Palatinus 's Generális Péchy Mihály Urak Debreczenben tanultak, 's az esztendő' külömbisége, melly e' korban igen nagy, közöttök és közötttem nem engede egyesülést, ha együtt valánk is. Álmosdon lennem tehát, vagy a' Semlyéni Urak közzül most az egyikhez majd a' másikhoz általküldtetnem, (mert a' nagyok egymáshoz esztendő-kig sem mentek, nem visszásságból, hanem hamis székenből) nekem nem vala öröm. Ellenben a' Papnál kedvemre éltem; az ugyan engem nem mulatott, tehetségeimet nem fejtegette, hanem, ismervén ebédjeinktől elevenségemet, beküldte könyves szobájába, mellynek czifra neve, mint társainál még most is, M u z é u m vala, 's megengedte, hány-jam végig a' mint tetszik. Kedvemre éltem itt, 's csak hamar ismertem képes, 's kivált szépbetűjű, széppapirosú, szépformatumú könyveit, 's bámulgattam rajtok. Szemem kivált a' Haas' betűjit szerette,⁵⁰ inkább mint a' Hollandiaiakat, 's az Imhof Rudolf' neve több vala akkor előttem mint később a' Glasgow', Birmingham', Párizs' és Parma' embereié; 's ámbár egész iskolai pályám alatt soha sem tudtam semmit kevésbbé megtanulni mint a' Heidelbergi Nagy-Kátét, a' könyv' Bázeli kiadását mindég irigyletem társaimnak, a' Hübner' Historiáját⁵¹ pedig, nekem igen kedves olvasásomat, minthogy az e'⁵² műhelyben vala nyomtatva, kettős öröm miatt becsültem. Ennek a' jó Papnak köszönöm valóban, ki impertinentiámat illy jó szívvel tűré, hogy később osztán könyvek' isméréteré jutottam, és olykor ritka 's becses darabokat vásárolhattam; mert a' falusiak nem tudják mi hasznát lehet péld. a' Tinódi rossz verseinek venni. Már gyenge esztendeimben lemenvén Patakról Semlyénbe, vagy fel onnan Regmeczre, ha ott, a' hol délben vagy estvére megszállánk, volt Pap, szállásomon hagyám anyámat, tanítómat, testvéreimet, 's mentem hozzá, 's engedelmet kértem, végig tekinteni könyveit. Olykor e' helyeken is találtam olyakra, a' kiknek beszédjeikből tanultam, 's nagy vágyás támada bennem meglátni Tigúrumot, Basileát, Ultrájektumot, Amstelodámumot 's még Londíniumot is – mert a' jó öregek e' helyeket a' világért sem mondták volna ki másként mint deák neveikkel.

398, 446, 562,
681, 721

Eggy illyennél Acsádon, akkor Biharban, most Szabolcsban, egy alacsony, szűk és szegény⁵³ házikóban a' M u z é u m ' falán egy papirosra festett képet pillanték-meg, 's az ártatlan-lelkű öreg látta, hogy szemem sokat repdes a' kép felé, 's sietett velem tudatni, hogy az Debreczeni⁵⁴ Fő-Bíró Néhai Tekint. Domokos Márton Úr. Minthogy atyáinknak costűmjeiket mi rezezből nem ismerhetjük úgy mint a' németek és francziák, 's az ollyat más Könyvcsinálóink pirulnának elbeszélni, elmondom, hogy a' mente olajsín volt, 's egészen térdig ért (a' nagyatyámé csak félczombig); a' felöltött mente

⁵⁰ betűjit <'s az Im> szerette,

⁵¹ Historiáj[/] [Átírás.]

⁵² minthogy e' [Beszúrás a sor felett.]

⁵³ székény [Átírás.]

⁵⁴ hogy <az Néhai Tekint> az Debreczeni

896 alatt veres⁵⁵ övű dolmány volt; a' nadrághoz nem bakkancs hanem csizma; 's a' fõn kalpag.⁵⁶ Nádpálczáját előre-nyújtott kezével hányogatta. Utána egy Lictor talpalgattott, de ennek costümjére nem emlékezem. – (Ráday nehezteléssel hallotta ha valaki a' rövidre vágott mentét nevezte magyarosnak; – az, ugymond, csak a' Rákóczyak' idejében jött szokásba; – valamint⁵⁷ a' beretvált bajuszt németesnek, holott Hunyadi Mátyás Királyunk, a' ki kevélykedett magyarságában, bajusztalan volt, és így vele együtt mások is mindnyájan a' kik szakált is nem viseltek.) – Ez a' jó öreg atyja vala Rév-Komáromi Predikátor Mindszenti Sámuel Úrnak, ki Broughtonnak Lexiconát fordította, 's Péczelivel együtt adta-ki a' Mindenés Gyűjteményt.

398, 448, 474, 563,
682, 722, 899

387, 474, 564, 722

Midõn Regmeczre vitetém-által, már írogattam, 's szerettem írni. A' mit atyám ebédjeinél, vacsorájánál elõttünk mondogatott, azt a' kísértet' historiáját a' galante Sachsenból, 's hogy az a' Friedrich August millyen nagy erejű ember volt, és a' mit egyebet, mint eszes atya 's jó ízlésű ember, e' könyvből elmondani jónak tarthatott, azt én titkon papirosra vetettem. A' Kézmárki⁵⁸ Deák, kinek külföldben nem sok gondja vala reánk, megsejtette dolgozásaimat, 's panaszképen elõmutatta mivel töltöm az idõt, és⁵⁹ hogy az effélék miatt nem megy jól a' leczke. Az atyám örömmel látta azt, 's meghagyta tanítónak, hogy örömeimet ne háborgassa, de ne is tudassa velem hogy szemmel tart; csak arra vigyázzon hogy a' leczkék tanulva legyenek. A' titkot az anyámtól tudám, ki azt is megsugá, hogy az atyám végig tekintette írásaimat, 's örült szorgalmamon. Dienes mindent könnyebben 's jobban tanult mint én. Az atyám tehát engem 387 gyakrabban vona exámenekre, 's hogy annál szabadabban érezzem⁶⁰ magamat, elnyúlt szofáján, 's úgy mondatta velem Conjugatióimat. Heves volt, és még sem fakada-ki, 388 meg nem szégyenített, vagy csak jóságai által szégyenített-meg. Olly elevenen, olly kinnal emlékezem reá, mintha tegnap történt volna, mint szomorodott-el midõn a' dico, duco, facio Imperatívusaira reá nem akadhaték; felkölt, 's ott hagyott. Sok ideig nem mertem tekinteni szemébe.

387, 399

A' båtortalanság nekem characteremben fekszik, 's hiú vagyok hinni,⁶¹ hogy az bizonyosága szerénységemnek; de azt szinte⁶² a' hibáig vitte elvétett nevelésem. A' nagy-atyám 's Péchy Imre Úr, õszvejóvén a' sátoros innepek alatt, olly peroratiókkal idvezlék egymást, mintha egy országos Deputatio valamelly⁶³ fényes Tisztviselőnek járult volna elébe. Péchy belépe, 's Bossányi levette a' sinkót, 's neki-mereszkedett; a' szobát a' legnagyobb csend fogta-el. Ekkor Péchy, megállván Bossányi elõtt, fél hanggal, mellyet alig érezhetőleg vive feljebb meg feljebb, elkezdé: Hogy Isten Ő Szent Felsége az Urat Bátyám Uramat e' mai áldott napokra frís egésségben 's öröndetes állapotban felvirasztotta, annak teljes szívemből örvendek. Engedje Isten Ő Szent Felsége, hogy az Úr Bátyám Uram mind ezt, mind az ennekutána sok számos esztendőkbén elõfordúlan-

⁵⁵ *deres* [Átírás.]

⁵⁶ *kalap*. [Átírás.]

⁵⁷ szokásba; valamint [A gondolatjel sor fölé írt beszúrás.]

⁵⁸ Késmárki [A „z” sor fölé írt beszúrás.]

⁵⁹ töltöm időmet, és [Az „az” sor fölé írt beszúrás, a toldalék átírás.]

⁶⁰ érzem [Beszúrás.]

⁶¹ vagyok <azt> hinni,

⁶² azt <nagyon 's> szinte

⁶³ [/] valamelly [Átírás.]

dókat, hasonló örvendetes állapotban 's frís egésségben elérhesse 's eltölthesse, úri ked- 899
ves hozzá tartozandójival együtt; a' köz jónak 's szegény árva hazánkknak, javára, örö-
mére. És immost a' felelet, hasonlóan fél hanggal, mert azt kívánta a' szokás: Kedvesen
veszem, édes Öcsém Uram, a' Kend' atyafiságos kívánságát. Engedje az Úr Isten...
Nekem hasonló rigmust kelle tanulnom, 's azalatt míg azt tanultam, szüntelen folyt az
intés; nagyatyám, nagyanyám, szép ifju tántom, író-deák, pesztonka, a' rigmust emle-
gették, ne féljek, csak bátran, olly hangosan mint az atyám mondta-el az esketéskor a'
maga esküvését, hogy azt az úczára is ki lehetett hallani; 's Klári néném asszony (így
titulázgatám a' szép tántot) ingerle, hogy bizonyosan bele fogok szakadni. 'S bár csak
magamra hagyának vala! annyira ösvezavartak, hogy midőn eljőve a' rettegett pillan-
tás, az első construction belé szakadtam. Soha sem tudtam valamit könyv nélkül elta-
nulni, 's megvénültem, 's a' Crédo és a' Tíz Parancsolat még tanulni-valónak marada.
Nem értettek, 's melly könnyű volt volna érteni! Tompának nem nézettetem, látták
hogy örömet tanulok, látták hogy a' Tíz Parancsolatnak 's a' Crédónak minden
czikkelyeit tudom magam szavaival; 's kifáradván zaklatásomban, békét hagyának,
mellynél okosabbat nem tehetének minekutána elrontottak.

Regmeczen tanulásunknak fő tárgya a' német nyelv volt. Nagyanyámról, Szirmay 563, 681, 686, 721
Andrásnak és Királyfalvi Róth Julianának leányokról, egy német nagy Bibliánk
marada, 's a' Kézsmárki⁶⁴ Deák ezt adá kezünkbe, hogy német nyelvet és stílust tanul-
junk, 's Mózes után Esaiást, 's ez után az Apocalypsist hagyá olvasnunk, 's ezt neki ha
akkor nem köszöntem is, most ugyan szívesen köszönöm; ha eszemhez 's ízlésemhez 681
nem szóllott is, képzeletemet hatalmasan ébresztette-fel, 's megszerettette velem a'
Poezist.⁶⁵ Esaiás nekem kedves emberem lett, 's mindég az maradt.

Végre 1768ban Kézsmárkra⁶⁶ viteténk-fel, 's szüléink velünk jöttek. Az atyám 169, 388, 448,
Rozgonyban Kapitány Soos József Úrhoz szálla-be, kinél minden falak tele voltak ag- 474, 564, 722, 902
gatva olajban festett portrékkal, 's az atyám akarta hogy azokon kedvemet töltssem;
onnan Péchy Istvánhoz menénk Lapis-Patakra, egy nagytudományú komor ember- 391
hez, ki egy két tiszteletlen 's gondolatlan írása által magát a' Felségsértés' vétkébe
ejté,⁶⁷ Kassán halálra ítéltetett, de a' kegyes Asszony⁶⁸ a' Gróf Döry Ferencz' előlülése
alatt tartott Itélő-szék' végzését Grétzi fogságra változtatá, a' nagylelkű József pedig,
meglátván ötet itt, 's értvén hogy ő nem egy sereget, de tíz embert sem állíthat a'
lázasztásra, mint eszelőst, szabadon ereszté. Eperjést az atyám elvive azon helyre, hol
Caraffa alatt vér folyt, mutatta a' Sárosi várat, hol Rákóczy elfogattatott, 's beszéltte a' 19, 474
mit atyjától sokszor hallott, hogy a' Kalocsai Érsek Széchényi Pál mint kívánta hogy az
áldott tölgyfa⁶⁹ sok olly gyümölcsöket teremjen. – A' Szepesi Káptalanban Kánonok
Dezsőffynél ebédlénk, ki Kazinczy leány' maradéka vala, körülnézénk a' mi a' megte-
kintést érdemlé,⁷⁰ 's végre Kézsmárkra⁷¹ eljutottunk.

⁶⁴ Kézsmárki [A „z” beszúrás.]

⁶⁵ [/oezist<;> [Átírás.]

⁶⁶ Kézsmárkra [A „z” beszúrás.]

⁶⁷ ejte<tte>,

⁶⁸ Asszony<'>

⁶⁹ hogy <a'> tölgyfa [A javítás a törlés felett.]

⁷⁰ érdemle<tte>,

⁷¹ Kézsmárkra [A „z” beszúrás.]

902 Szállásunk itt Cornidesz Úrnak házában, 's egyik falunk mellett méne-el egy keskeny síkator a' Paulínus-szerzetbeli Plebaniához 's templomhoz; mi felül lakánk az úczára, gazdánk alól. – Mind az Úr, ki ittmúlásunk alatt hala-meg, mind az Asszony, tiszteletre-méltó emberek voltak; de nekik a' jósnál egyebet nem köszönheténk; tehetségeinket nem fejtegették, rajtunk semmit nem faragtak, 's Deákunknak nem adtak
389 semmi intést. Nem emlékezem egyéb gyermekekre mint leányokra, ki egykoru vala velünk, és a' kit sok eszt. mulva Orvos Doctor Engel Úr, testvére a' Historicusnak, veve-el. Ezt az ártatlan gyermeket mi mind hárman gyűlöltük, a' nélkül hogy ő arra nekünk okot adott volna, 's vadságunkat Gazdánk 's hitvese elnézte, a' Deák pedig meg nem feddé. Ollykor elmenénk a' sokpénzről elhíresedett Mudrány Pál Úrhoz, kinek atyánk ajánlott vala; de ennek sem köszönheténk semmit; elfásúlva néze reánk, 's négy öt minútum alatt elereszte. Egy más Cornidesz Úr többet teve értünk; ha néha elmenénk hozzá, előnkbe hozatá laterna magicáit, Prospektet nézete velünk üveg lencsén, mutatta palackjait, melyekben bányászok dolgoztak; 's felvitt kis kertjébe, melly udvarán⁷² négy gerendán állott, tele rakva szegfűkkel és egyéb virágokkal, mellyben Szepes bővölködik. Ez az a' két ház, a' hova Kézsmárkon⁷³ laktunkban lépünk.

389, 564 Az Iskola' Rectora ekkor a' mennyre földre magasztalt Carlovsky János volt; nagy Theologus, és semmi egyéb. Az atyám lelkére kötötte, hogy vigyázna-fel reánk, kérte hogy ollykor hozzá eljárassunk; ígért mindent, 's semmit sem tett. Szerencsére mi nem Primánusok valánk, hanem Donatisták Lesch Dániel alatt, ki felől legalább azt tudom még, hogy fél szemmel is igen szép Író vala. Nem sokára azután általviteténk a' Grammatikába, 's örömmünk vala látni, hogy egy Academiáról haza sietett Deák, Hellner Illyés, ibolyaszín posztó kaputban, fehér béléssel 's tűzött lajblival, ivolyaszín bugyogóban, fehér selyem strimflivel 's ezüst csattal, puderes parókában és egy nagy hajzacskóval, 's talán kosperddel is, bokrétát szúrván bal karjának uja és hajtókája közzé, Inauguralis Oratióját, mint Subrectora az Iskolának 's nekünk Tanítónk, beköszönt. Az ember jól nőtt ember volt, 's az ibolya⁷⁴ vagy barackvirágszín haczukában oh be másként figüríroza mint Clarissimus Vir Carlovskyus; ő vala Kézsmárknak⁷⁵ Elegantja. 'S adjuk-meg neki a' dicséretet; ő belőlünk igyekezett is faragcsálni valamit. Bár a' faragcsálást Deákunkon kezdte volna!

389, 448, 475, 564, 722 Mind az helyett, a' mi itt⁷⁶ megszeretethette volna velem magát, ha házi-Tanítónk jól volt volna választva, én egy⁷⁷ Tugendschule nevezetű könyvbe szereték, melly anynyi regét foglal magába, a' mennyi betűje a' német Abeczésnek van, 's minthogy itt az Y betű is előfordul, erre az *Ysopról* monda egyet. Ez vala örökös olvasásom, ez tanultatá-meg a' nyelvet velem; 's így ha a' könyv elme, ízlés és stíl⁷⁸ nélkül van is írva, reám nézve legalább igen hasznos könyv vala. Farkas András Kassai Provincialis

⁷² [./]dvarán [Átírás.]

⁷³ Kézsmárkon [A „z” beszúrás.]

⁷⁴ ibolya<szín>

⁷⁵ Kézsmárknak [A „z” beszúrás.]

⁷⁶ az a' mi<t> itt [A „helyett,” sor fölé írt beszúrás.]

⁷⁷ én a' Tugendschule [Átírás.]

⁷⁸ ha elme, és stíl [Az „a” könyv” és az „ízlés” sor fölé írt beszúrás.]

Commissárius 1785. körül is méltónak találá magyarrá fordítani 's kiadni, 's így talán 902
nem kell pirulnom, hogy kilencz esztendő koromban annak⁷⁹ én is csudálója valék.

Valamikor a város' kerítésén kívül fekvő iskolába kimenénk, az óriási, nappal és 475, 564, 722
holddal egykorú Tátra mindég tisztelő álmélkodásra ragadozta szemeimet. Szerettem
azt látni mind a' reggel' és kivált estvély' rózsafényében, mind midőn ólmosan úgy álla
előttem mint egy nádmézzel végig-öntött torta a' vendégségeiben, mind midőn
Júniusnak vége felé is hóval egészen elfedve pillantám-meg. Úgy néztem azt mint egy
Tündérvárat, 's feljövén a' nap, midőn⁸⁰ azt egy egész sereg Kézmárki⁸¹ lakosok meg-
mászni szokták, sajnáltam, hogy velek nem meheték. Nérén, Kézmárkhoz⁸² fél órá-
nyira, Horváth-Stansith Uraknál, kétszer háromszor jó napokat tölténk, 's a' négysze-
gű vakolatlan kastély a' maga régisége által, új világba teve. Visszajövőben a' Tököli
Imre' vár-formája az atyám és nagyatyám által olly sokat emlegetett bús időket festette
előmbe, 's nehezteltem hogy Tanítónk, és talán az iskola' törvényei is, e' helyhez köze-
líteni nem engedtek. – Házi-gazdánk Leibitzről Johny Úrnak leányát vette vala el, 's 389
elmúlván végre a' Sibíriai tél, ők és mi ide valánk híva Pünkösdre. Gazdánk kocsin, mi
gyalog menénk által, egyet kerülvén a' szép réten melly a' város' déli felén nyúl-el, 's
a' már jól megnőtt vetés közt, 's meg-megállánk csudálgatni a' Tátrát. Leibitzon gaz-
dagabb asztal, új emberek, víg sétálások, játékok 's egy kis kert, tele tulipánokkal,
narcisszakkal, hyacinthokkal 's auriculákkal, várt. A' templomban a' tizenkét Apostolok'
eléggé szépen festettnek gondolt képei foglalák-el szememet, 's az nekem több örömet
ada mint az a' haragos Mózes, kinek fa szobra az oltár' egyik felén állt Kézmárkon,⁸³
a' két szarvval. 'S melly behatást tesz egy Kálvin' tanításai szerint nevelt gyermekben,
midőn áhítatossága a' Luther' templomaiban, orgona által emeltetik, midőn egy bizo-
nyos innepen a' templomot a' mindenüvé rakott fiatal veresfenyők töltik-el kedves
illatjokkal, 's hogy elmúlt a' nehéz tél, hogy a' jobb napok visszatértek, hogy az aratás
közelít, elevenebben éreztetik, a' szívet örömmek és így hálának is, érzéseire gyúlasztják!
Ha a' gondolatot szóba öltöztetni elégtelen valék is, érzém, hogy vallásomnak nem
kellene olly igen pusztának lenni, és hogy a' ki nagyon bölcs, nincs olly bölcs a' millyen-
nek magát látja.

Egy tavaszi vasárnap egy Primánus zöld mentében rókatorok prémmel 's karma-
zsin színű nadrágban ezüst munkával, karon fogva jött csoportunk felé a' szép⁸⁴ réten.
– A' világnak minden koronáját oda adtam volna szerencséjéért, 's óhajtottam volna,
hogy én is felserdülhessek,⁸⁵ nekem is olly leánykám 's illy⁸⁶ zöld mentém illy veres
nadrágom lehessen. A' koronákat felcserélni akarni a' Szontagh Mihály' szerencséjével
nagyobb oka volna az öregnek, ha a' zöld mentét és veres nadrágot ide nem adnák is.

⁷⁹ koromban <azt> annak

⁸⁰ feljövén <az> a' nap, <a'> midőn

⁸¹ Késmárki [A „z” beszúrás.]

⁸² Késmárkhoz [A „z” beszúrás.]

⁸³ Késmárkon, [A „z” beszúrás.]

⁸⁴ jött felé<nk> a' szép [A „csoportunk” sor fölé írt beszúrás.]

⁸⁵ felderülhessek, [Átírás és beszúrás.]

⁸⁶ olly [Átírás.]

902 Szerencsére a' szép leány általellent lakék velem, 's ez óra olta Dámájává leve képzele-
temnek.⁸⁷ Melly napom volt, ha a' szép leányt lenézni láthatám ablakából!

390, 448, 564, 682 Azalatt míg Kézmárkon⁸⁸ lakánk, és legalább tehát németül beszélni és flautázni
389, 475, 564, 722 tanulánk, a' Lengyel Confoederatio miatt sok Lengyel Uraságok Eperjes' tájékára von-
ták magokat, 's itt is néhányan telepedtek-meg. Ezeknek sarkig-érő öltözetek a' beret-
vált fejjel, 's gyönyörű paripájik sok időmet el fogták volna lopni, ha azalatt tanultam
390 volna. Mennyire mentem, mutassa-meg az ide tett levél, mellyet nagyatyámnak halála-
kor ennek papirosai közt találtam: Szóról szóra, betűről betűre írom-által. – Spectabilis
Dne Parens! Ex Gratia Deo benevalemus, iam habuimus Examen nostrum, Ego scribo
in haec Epistola meum Orationem ego deprecor Dnum Parentem vt non possum scri-
bere, Seruus humillimus et filius... Dátum nélkül.

390, 905 Szüléim' öröme szertelen vala midőn Regmeczre érénk. Mi valánk az első e' tájon
a' kik németül tudánk, 's nem volt volna csuda, ha a' Clarissimus Hellnerus' uniformi-
sába öltöztettünk volna. Ez ugyan meg nem történt, sőt emlékezem hogy atyám elbon-
tatta egyik veres övét, – az arany öv akkor még láttatlan volt – 's általcsináltatta ne-
künk, mert mi Kézmárkon⁸⁹ nagy örömet lelénk abban, hogy egy két gombjának
skófumjait lepergetheténk;⁹⁰ az olly felette mulatságos volt! De⁹¹ azt nem kerülheténk-
448, 475, 565, 723 el, hogy Patakra menvén, társaink ott, a' német nyelv miatt, tokosoknak ne csúfolja-
nak.⁹²

390 Atyám bennünk élt egyedül. Estve végig kelle flautáznunk a' falut, 's az Olvasó elen-
gedi neki azt az atyai szép gyengeséget hogy bennünket másokkal láttata, ha bizonyos-
sá teszem, hogy velünk⁹³ ezt az örömet nem érezteté, bennünket szemünkben és há-
tunk megett nem magasztalt. 'S mások úgy jövének hozzánk, bennünket nézni, mint
valamelly remekeket. Berhely Úr, Perceptora Zemplény Vármegyének, keresztül men-
475 vén Patakon, kocsijához hívata, 's megizente hogy Scriptáimat hoznám-ki. Végig tekin-
tette azt, csudált, példányul teve-ki mellette ülő fijának, megparancsolta hogy velem
társalkodjék. Én soha sem érzém inkább hogy semmit sem tudok, mint mikor csudál-
tak, dicsértek. Illyenkor egyszer el fakadtam⁹⁴ sírva, 's Praeceptoromnak, ki, hogy a'
német nyelvet el ne felejtjük, ismét Kézmárki⁹⁵ volt, szemére hánytam hűségtelensé-
gét. A' gyermeket dicsérni, a' köz vélekedés szerint, veszedelmes. Nem veszedelmes az
ha igazságos; érti a' lelkes gyermek, ha hallgatunk is, mikor vagyunk vele megelégedve,
's mikor érdemel ő dicsértetni. Az az üssd, ha jól húz is, 's jobban fog húzni, lónak sem
jó. Mikor az atyámat elragadta az öröm, ő helyettem az anyámat csókolta öszve meg
öszve, 's az annyi volt mintha magamat csókolt volna, annyi, még reám nézve is. A' jól
indult gyermeknek a' javallás sarkantyú.

⁸⁷ képzelete[/]nek. [Átírás.]

⁸⁸ Késmárkon [A „z” beszúrás.]

⁸⁹ Késmárkon [A „z” beszúrás.]

⁹⁰ lepergeténk; [A „the” sor fölé írt beszúrás.]

⁹¹ de [Átírás.]

⁹² csúfoltak <légyen>. [Törlés és átírás.]

⁹³ hogy <bennün> velünk

⁹⁴ elfakadtam [A sorhatáron lévő kötőjel lehúzva.]

⁹⁵ Késmárki [A „z” beszúrás.]

Patakra 1769. Septemb. 11dikén viteténk-be. Az atyám ott a' hol most a' Berna nevű sor áll, egy kis házat építete számunkra, 's így benn lakánk a' Collégiumban; 's később a' Paradicsomban, végre a' Katona sor' végső szobájában a' grádics mellett, alól. A' Classisokat akkor minden esztendőben más meg más Deákok tanították, kik a' Júliusi examenkor választattak-meg, 's mi mind ketten az Olasz Péter', később Kazinczi Predikátor', keze alá estünk a' Grammaticába. Az tanult,⁹⁶ jó és hív ember vala, 's igyekezett annyira vinni, hogy társainkat utól érhessük, mert itt más könyvek voltak előnkbe adva mint Kézmárkon.⁹⁷ Házi-Tanítónk három órákor reggel felvert, könyvhöz ültete, 's míg ő a' meleg ágyban hétig aludt, mi az asztalra fekteténk fejünket, 's szunnyadtunk. – Nem sokára azután László öcsém is mellénk adatott; 's minthogy itt órá emlékezem 's a' Kézmárki⁹⁸ Praeceptor forog szóban, az Olvasó megenged, ha egy történetet elbeszéllek. – Hozzá⁹⁹ valánk szokva, hogy reggeli 's estveli könyörgésünket térdelve mondjuk, mint Szepesben szokás, 's a' Deák azt kívánta, hogy az öcsém is ugyan azt tegye, 's ez kimondta neki hogy azt ő ugyan tenni nem fogja, mert, mint gyermek, a' térdelést öszvetéveszté egyébbel, 's azt vallásával ellenkezőnek tekintette. Tanítónk tűzbe jött, 's fenyegette, 's az öt hat esztendő gyermek elijedve felkiálta, hogy inkább a' Tíz Parancsolatnak egy bizonyos cikkelye ellen vétkezik (az ott előforduló szót mondván), de ezt¹⁰⁰ az irtóztatót nem cselekszi.

A' derék Olasz bennünket Tasnádi Istvánnak, az Mándi Sámuelnek és Szőcs Istvánnak ada-álta, 's a' deák nyelv' ismeretében nem valánk hátrább többé társainknál, 's 1772. Septemberben átalvitettem a' Poeticába, melly akkor még a' Rhetoricának nem utána tanítatott, mint most, hanem előtte. E' Classist az ezen esztendei exámenig Theol. Prof. Szathmári Paksi Mihály Úrnak Sámuel fija tanította volt, 's minthogy ez olly¹⁰¹ előmenetelt tétete tanítványaival a' mennyit nem előtte még senki, a' Patronátus és a' Professorok' Collégiuma még esztendeig hagyá-meg a' Professorságban.

Szathmári Sámuel méltó vala a' Szathmári névre, mellyet érdem 's nagy érdem nélkül még senki nem viselt; lelket atyától kapott; a' Római Classicusokat úgy ismerte 's értette, a' mint kívánni kellett, szerencsésen írt mind deák mind magyar verseket, 's nem csak tanulni hanem tanítani is szeretett. Én kevés idő alatt, sőt már a' Júliusi 's Augustusi vacatióban, megtanulám a' Pomey Pantheon Mythicumát, elkészültem vala holmivel a' mit mások csak a' leczkéken kezdetek, 's míg ők ezeken bíbelődtek, én a' Horátz' megértésében haladtam. Szathmári verseimet eléggé jóknak találta, 's felolvastatá társaim előtt nekik például. Megtekingette mit csinálok, eljár szállításomra 's köztünk mulatott, tüzelt. Benne vagy, úgy mond; menni fogsz, csak akarj; 's Lónyai Ferencznek némelly verseivel ismertete-meg, azt akarván látni, hogy nem csak Professor és Pap, hanem Tekintetes Úr is tud, ha lelket kapott és igyekszik. Az atyám bejőve Patakra, 's meglátogatta Szathmárit, nálunk nélkül, 's nagy reményekkel jött-el tőle, 's örömeiben levive Szathmári Samuelnek atyjához, a' Theol. Professorhoz. Az öreg, a' ki nem csak

⁹⁶ Az <eg> tanult,

⁹⁷ Késmárkon. [A „z” beszúrás.]

⁹⁸ Késmárki [A „z” beszúrás.]

⁹⁹ – <Mi> hozzá [Törlés és átírás.]

¹⁰⁰ vétkezik, de <már> ezt [Az „(az ott előforduló szót mondván)” sor fölé írt beszúrás.]

¹⁰¹ minthogy olly [Az „ez” sor fölé írt beszúrás.]

909 Theologus vala, hanem Poeta is, és nagy Poeta, azt a' fonákságot követé-el, hogy a' Poetica Classis' ifjújának Senecát, a' Philosophust, javaslá, 's megtanítá, mint csináljon Excerptákat; az in quarto legyen, köttessem-be, osszam-fel az Alphabét' betűji szerént, a' K, X, Ynak elég egy két lap, 'stbb. Eltompulva állottam ott.

Szathmári Sámuel Virgíllel akara megismertetni, 's olvastatá velem az Aeneist, semmi nem kelle egyéb, mint Horátz; Juvenált, nem értettem; az Ovid' Metamorphosisait, 's próbául Tibullt, de nekem csak Horátz kelle, a' dalköltő, mert még a' Sermók' és Epistolák' Íróját benne nem tudtam szeretni; sőt alig hittem tulajdon szememnek, 's az gyermektől nem vala csuda, hogy ezeket 's az Ódákat azon-egy írhatta volna. Ez a' barátom nem ellenkeze többé velem, 's szeretnem hagyá Horátzomat; tudta ő, hova vezérel ő idővel engemet.

A' Dezsőffy fényes ház beküldé Patakra, hogy a' Collégium rendelje-ki oda a' legszerencsésebb Verselőt, a' ki egy nagy pompájú temetésen magyar verseket declamáljon. Szathmári azt hitte, hogy neki az lesz az ő Olympiája, érzette hogy e' megtiszteltetést érdemli, hogy nálánál Patakon senki sem ír szerencsésebben verseket, 's mint Publ. Praeceptora a' Poeticának just tartott e' poetai megtiszteltetéshez. 'S atyja Theologiai, testvér bátyja pedig Physicai Professor volt. Mind e' mellett nem leve-meg a' mit remélt: a' Professoratus Poocs András Togátust választá-ki, egyedül azért, mert formája szebb volt mint amannak, 's úgy hitték hogy ezen a' *Patakiság*, melyet az idegen-vallásuk mosolygva szoktak nézni, kevésbb mértékben találhatik mint Szathmáriban. Mentségek, midőn Szathmári előterjeszté panaszát, az vala, hogy ő iskoláját el nem hagyhatja. Szathmári kész vala Praeceptorságát letenni, csak küldessék; azt mondák, hogy abban a' Patronátus' híre nélkül meg nem egyezhetnek. Poocs tehát ment, 's Szathmári neheztelését Archilochuszi módra lélegzé-ki, panaszos themákat ada ki exercitiumul tanítványainak, 's egy Drámát dolgoza, hogy megmutassa kit fosztának-meg dicsőségétől. Az olly fénnel játszatott, a' millyet Patak még nem láta, első nap deákul, más nap magyarul. Az én széparczu, szépszózatú, könnyen-tanuló, 's bátor öcsém tündöklő rollt játsza benne 's tündöklően: én subalternit, a' Szűzesség' Génuszáét. – Minthogy itt Poocs fordul-elő, tartozom vele az igazságnak 's annak a' tanítómnak a' kinek minden tanítóim közt talán legtöbbet¹⁰² köszönhetek, hogy elmondjam, hogy ez a' Poocs a' maga Sziénai Katalinját Szathmáritól vette, kinek a' Margonyai temetés előtt barátja, azután ellensége volt; 's Szathmári Pataki Togátus korában meghalván, a' plagiárius a' mástól vett munkát a' maga tréfájival 's bőv beszédével kiczifrázta, 's úgy adta-ki mint magáét.

A' Poetica Classisban az ifjak csak esztendőt töltöttek, minden más Classisokban,¹⁰³ még a' Logicában is, mellyre elég volna fél, másfelet, 's így nekem 1773. Septemberben által kell vala mennem a' Rhetoricába. Az atyám talán épen ezen időben múlata a' nagy-atyámmal¹⁰⁴ Nyitrában, 's én kértem anyámat, hagyna veszteg még esztendeig; vagy legalább félig. Ez a' kérést András onkelemmel közlötte, közlötte másokkal is; senki nem értette mit akarok, csak azt forgaták hogy gyanúba hozom magamat, mintha rosszul tanultam volna, 's hogy elmaradok társaimtól. Azonban én meg nem szüntem

¹⁰² közt legtöbbet [A „talán” sor fölé írt beszúrás.]

¹⁰³ classisokban, [Átírás.]

¹⁰⁴ múlata a' <.> nagyatyámmal

ostromlani az anyámat, 's minekutána Philos. Professor Szent-Györgyinek¹⁰⁵ javalását 911 megnyertem, boldogultam volna, ha az anyám Prof. Szentesit is meg nem szállította volna. Ez azt tanácslá az anyámnak, hogy menne-el Patakról, 's hagyná-meg nekem, hogy azt tenném a' mit ő fog rendelni. Megértvén okaimat, 's bizonyossá tétetvén hogy erre semmi titkos ok nem indít, ellentállhatatlan ékesen-szóllásával előmbbe terjeszté, hogy a' Poetákat ezután is fogom olvashatni, de most az a' szerencse vár, hogy Cicerót halljam Catilína ellen mennydörge a' Nép és a' Tanács előtt, hogy most Caesárt követem majd Britanniába, hogy Brútuszt látom-meg, a' nagylelkű nemes Késelőt. Átkoztam a' gyűlölt ékesen-szóllót, 's kénytelen valék engedni.

Szent-Györgyi¹⁰⁶ szánt 's szemmel tarta. Én az Orátorok helyett a' Poetákkal töltem időmet, 's a' Bibliothecából 's társaimtól magamhoz hordám az újabb deák Költőket, Grótiust, a' két Heinsiust, Dousát, Franciust, Hoogstratánt, 's Olivétnek egy munkája: Deliciae Poetarum Gallorum, kedves könyvem leve. Ennek hasonlatosságára kétsoru magyar alexandrínusokban kezdék írni Eclogákat. A' deák Prosaistákat gyűlöltem; ők vontak-el a' Poeticából. –

Azoknak a' kik Papságra készültek, ezen iskolában már el kelle kezdeni a' görög 426, 480, 571 nyelv' tanulását.¹⁰⁷ Míg ezeknek az tanítatott, addig a' többieknek valamelly Chriát kelle dolgozni. Én már akkor ismertem fordításból Anacreont, 's hogy ezt origináljában olvashassam, rész szerént únalmamban is, el kezdék tanulni görögül. Prof. Szent-Györgyi görög Declinatómat meglátta papirosaim között, midőn egy vasárnap, délestei templom¹⁰⁸ után, nála én is megjelentem; kérdéseket teve, 's buzdíta hogy abba ne hagyjam, mint többnyire minden mások. Theol. Prof. most Superint. Öry Urtól tudom, hogy Szent-Györgyi deák korában görögül olly igen tudott, hogy egy egy hexametert, az ő feladásaira, papiros nélkül is, 's rövid gondolkozás után, tudott csinálni.

Generális Beleznay Miklós, fija a' hajdani Generálisnak, 's a' mostani Grófnak, testvér öccse által, onkele, ekkor tájban arra választaték, hogy a' Protestánsok' ügyét a' Fels. Udvar előtt vigye. Ez a' gazdag 's gyermektelen Úr Convictust akara állítani Patakon, nagy fundátiót akara tenni, 's egy sor épületet tétetni Patakon, általellenben a' Bernának nevezett sorral. Az atyám el vala ragadtatva a' szép tett, a' szép¹⁰⁹ feltételek által, 's lángolt tiszteletét vele érzetni. Eggyzersmind az is vala célja, hogy gyermekeinek korán nevet csináljon, 's ez által őket kötelezze ollyakká lenni a' millyeket belőlük a' Publicum várand. E' két ok által indítva Novembernek utolsó napjaiban 1773. bejöve Patakra, 's kéré a' Professorokat, hogy a' Contrascribát, Komjáti Abrahám Urat, eresztenék-el velünk Bugyiba, Pest Vármegyébe, hogy Komjáti, én és az öcsém, a' Generálist Miklós napján megköszönthessük. A' kérés olly későn vala téve, hogy az ellenkezők meg ne gátolhassák. A' Professorok, 's maga Komjáti is, repeső örömmel teljesíték a' mi tőlök kívántatott, 's mi hárman, az atyám' szekerén és hat lován, útnak indulánk.

28, 170, 392, 451,
477, 567, 725, 914

¹⁰⁵ Szentgyörgyinek [A kötőjel sor fölé írt beszúrás, a „G” átírás.]

¹⁰⁶ Szentgyörgyi [A kötőjel sor fölé írt beszúrás, a „G” átírás.]

¹⁰⁷ nyelv<.>tanulását.

¹⁰⁸ vasárnap, <délután> templom [Javítás a törlés felett.]

¹⁰⁹ tett, <által> a' szép

⁹¹⁴ Decemb. 5dikén késő estve érénk Bugyiba, 's Komjáti, kit minden¹¹⁰ szokatlan úton járónak, de jó úton járónak néze, a' Plebánus' udvarára hajtata-be, minden bejelentés, engedelem-kérés nélkül, 's ment, 's bejelentette a' Generálisnének, kit külön-hívata, hogy mi a' Collégium által küldeténk férjének idvezlésére. Lovainkról mingyárt rendelés téteték, 's a' jó Generálisné, megértvén hogy az öcsém hideglelős, gondoskodék rólunk. Más nap Komjáti fekete rövid mentében, dolmányban, bársony csaknem egyvarasznyi övvel, mi hasonlóképen fel nem öltött zöld mentében, zöld dolmányban veres övvel és nadrággal, ezüstre, fellépénk, 's Komjáti és utána én deák Orátiót, Dienes deák verseket monda-el, Gróf Niczky Kristófnak, ki később Ország-Bírája leve, Rádaynak, Podmaniczky Jánosnak, Radvánszky Ferencznek 's minden más sok és nagy vendégeknek jelenlétekben. Komjáti a' maga beszédében bele szakadt volna, ha ő bele szakadhatott valamibe; jól,¹¹¹ rosszúl, véget ért; 's ez nekem nagy szerencsém volt; látván mi történt vele, papirosomat elővém, és, mintha annak úgy kellett volna lenni, beszédemet felolvasám. Dienes a' magáét bátran elmondá. Annak első sora ez volt: Ignoscant augusta mihi loca, dique locorum. –

A' nagy Gyülekezet bennünket úgy néze mint a' Collégium' Repraesentánsait és mint a' kik annak fényei vagyunk. A' legnagyobbak is hozzánk ereszkedtek, exameni tortúra nélkül ki akarák venni mit tudunk, 's az Olvasó képzelheti, melly ösztön leve nekünk¹¹² mind az elakadás mind a' szerencsés feleletek, hogy igyekezzünk. Oh, azt mondom atyámról, a' mit a' magáéről Horácz monda. – Én leginkább azon örvendtem hogy Rádayt láthatám, a' nagy Bibliothéka' birtokosát. – A' nyájas Generálisné elhagyá vendégeit, 's egy Lottó' asztalka mellé ültete, megtanultatá velünk a' játékot, 's bennünket, 's kivált az öcsémet, öszvesimogatta. Testvére, Podmaniczky János, kérte Komjátit, hogy Pestről Aszódnak vegyük útunkat.

392, 452, 477,
567, 682, 726

Egy hetet tölténk Bugyiban, míg a' Generálisné nekünk órát hozathata Pestről, 's a' kedves emlékezetű helyet elhagyánk. Komjáti az egész úton tölte belénk a' tudományt, Ovénusnak némelly Epigrammáit velünk megtanultatá, 's így útunk e' részben sem vala elveszett idő. Pesten elhorda bennünket meglátni a' mit lehete látni, 's Weingand Könyvárosnak boltjában nem csak Horányit látatá velünk, hanem minket is Horányival, kit ő már ismert. – Mi¹¹³ lehetett volna belőlünk, ha bennünket a' szerencse illy nevelő kezébe adott volna!

³⁹² Ezen útunk minden szerencsétlenség nélkül esett-meg, azt kivéve, hogy kevésben mult, hogy engem Komjáti agyon nem lőtt.¹¹⁴ Estve vala midőn Kátáról kiérénk, már elhagytuk vala a' helyet, 's előttünk két út nyílt. Messzecke hallánk ugatást. Leugratánk az inast, hogy menjen a' kutyák felé, 's tudja-meg merre menjünk. Az ebek a' kocsiiig jöttek¹¹⁵ utána. Komjáti, bundába burkolva 's téli kesztyűben, pisztolyhoz nyúl 's elsüti. A' golyó mellettem méne-el. Komjáti egyszerre sikoltá-el magát a' lövéssel, 's meg-

¹¹⁰ minden<ben>

¹¹¹ bele <tudna> valamibe; <szakadni> jól, [A „szakadhatott” törlés fölé írva.]

¹¹² ösztön <vala> nekünk [Javítás a törlés fölé van írva.]

¹¹³ ismert. Mi [A gondolatjel sor fölé írt beszúrás.]

¹¹⁴ löv<e> [Átírás és törlés.]

¹¹⁵ ebek <azt> a' kocsiiig <kísér> jöttek

kapott, kérdezte ha nincs e bajom, ha élek e.¹¹⁶ Azonban a' Juhászok botokkal és káromkodva jövének-elő, de Komjáti elhitette hogy ő csak jelt adni lőtt. Minthogy a' kutyák mind megvoltak, a' juhászok hívének szavának, megtanítottak¹¹⁷ merre menjünk, 's jó útát kívánának.

Bugyiban múltattunkban szó esék Bessenyei György felől, ki ekkor nagy kegyeiben állott mind a' Generálisnak, mind Báró Grátné által a' Császárnénak, 's így alkalmasnak tartaték arra, hogy a' Protestánsok' neveikben készült Esedezéseket benyújtsa, 's az ötet protegáló Udvari-Dáma által is a' Fejedelem-asszonyt kéréseink¹¹⁸ teljesítésére hajtsa. Az ő nevét az Olvasók már két esztendő óta kiadott munkájából ismerték; Debreczen azt kiáltozta reá, hogy a' Szabolcs Vármegyei Magyar, ki tizenkilencz esztendő¹¹⁹ korában még nem tud németül, nem tud magyarul, 's hogy semmi tudománya nincs, mert deákul sem tud, 's hamar elhagyta a' Collégiumot: azonban minden kénytelen vala megvallani, hogy Bessenyei nincs lélek nélkül, és hogy a' sületlennek káromlott próbák, 's maga az, hogy ő a' maga Alexandrínusait két és nem négy sorokban írta, Literatúránknak egy szép jövődőt ígérnek. Bugyiban¹²⁰ engem, nem tudom már kicsoda, megajándékoza Bessenyeinek Eszterházi Vigasságaival 's Agisával, 's én ezeket elragadtatással olvastam. Komjáti a' szekeren, velünk együtt, és általunk, Ovénnek némelly Epigrammáit fordítatá, mellyeket ő könyv nélkül tud. Az atyám gyönyörködött próbáinkon, 's kért, hogy folytatnánk, 's megígérte,¹²¹ hogy ha azok egy kis csomócskára gyűlnek, ki fogja nyomtattatni. Íme, ugymond, Erdélyben még Asszonyosságok, még nevelést vevő leánykák is mulatják ilyenekkel magokat, 's ha Bessenyei Íróvá válhatott, miért ne mi? csak igyekeznénk. Dienesnél a' munka épen nem ment, nálam nehezen; mihelytt kívántak tőlem valamit, az a' vágyás, hogy igen jó legyen a' mit adok, olly annyira megzavart, hogy kénytelen valék munkámat ízre tépni. Próbálj tehát prózát, mondá az atyám; és hogy stíletem formálja, kezembe adá a' Svétziai Grófnét németül és magyarul, 's a' Gróf Székely Ádám által fordított Locke' munkáját a' Gyermek' Neveléséről. Míveletlen ízlésemnek még a' Svétziai Grófné is sovány vala.

Midőn 1774. Januáriusban bemenénk Patakra némelly nagyobb kora ifjak Praeceptoromnál gyűltek-össze, 's míg mi az iskolai pensumot tanúlgatánk, négyen öten eldőlöngözének ágyainkon, 's mohón olvasák fenn szóval Mészáros Ignátnak Kartigámját. Nekem kezemben vala könyvem, szemem papirosomra vala szegezve, de fülem a' Tuszanói Herczeg' feszes, erőltetett beszédű nyájasságait hallgatá, 's Mészáros Ignázt Urat néztem az első Irónak a' világon. Patakon nem vala a' könyvnek több exemplárja egynél, 's sokáig kelle várnom, míg azt birtokosától¹²² egy társam által, nem nekem hanem neki, kikérhetém; 's akkor a' Bába-gödribe vevém magam', melly még akkor nem vala ellepve kertekkel és házakkal, 's soha nem képzelt boldogságok közt éltem. Legfőbb óhajtasom¹²³ az volt, hogy a' könyvet bírhasam, de a' kérést nem

¹¹⁶ kérdezte nincs e bajom, élek e. [A két „ha” sor fölé írt beszúrás.]

¹¹⁷ juhászok megtanítottak [Beszúrás a sor alatt.]

¹¹⁸ Fejedelem-asszonyt <a'> kéréseink'

¹¹⁹ ígérnek. <(Gróf Teleki Ádám is> Bugyiban

¹²⁰ nem tudom kicsoda, [A „már” sor fölé írt beszúrás.]

¹²¹ folytatnám, <mert> 's megígérte, [Átírás és törlés.]

¹²² birtokosától [Az ékezet lehúзва.]

¹²³ Legfőbb <boldogságo> óhajtasom

911 mertem atyámhoz tenni, rettegven, hogy az neheztelni fog a' szerelmes História' olvasásáért.

Patak a' hegyen által, 's nem Újhely felé kerülve, Regmeczhez csak két óra, 's mi minden héten két levelet¹²⁴ kapánk hazulról, melyeket soha sem vettünk rettegések nélkül, mert az atyám azoknak mindenikét egy készen álló formulával végzé: Mindenek felett pedig az Isteni félelem, a' szorgalmatosság, a' tanulás, az igyekezet, az alázatosság, 's így egy egész Litaniája minden tökéletességeknek. Minél tovább haladtam a' levél' olvasásában, minél inkább közelítettem a' levél' végéhez, annál nagyobb vala rettegésem, 's ha megláttam itt a' nagy M-met, be volt csapva a' levél. A' ki a' gyermeket jóvá akarja tenni, ne únassa-el vele intéseit. – Egy illy levelében az atyám azt a' kérdést tevő, ha készen vagyok e már Gellertnek azon rövid Értekezése' lefordításával, melyet Karácsonkor parancsolt vala, megígérvén, hogy a' jövő Examenre kinyomtatattja, 's velem kiosztogatattja. Mentettem magamat, hogy iskolai dolgaim miatt reá nem értem. Kartigám miatt nem értem vala reá.

28, 170, 417, 450,
478, 568, 726

28, 155, 164, 170,
392, 452, 478,
568, 726, 919

Atyám 's anyám Martz. első napjaiban véletlenül jövének hozzánk, hogy lássák mint vagyunk, mit csinálunk. Ebéd után visszatértek, 's midőn búcsúzának, engem szokatlan, érthetetlen aggodalom fogott-el; felültem szekerekre, 's kikísérem a' Botkőig. Ott elgyengülve váltam-el tőlök, 's atyám áldással bocsáta-vissza. Sírva mentem az egész úton, 's kikerültem ismerőseimet. Harmad nap mulva bejőve szekerünk, hogy a' Katonai Seborvost küldeném-ki, mert az atyám rosszul van. Elszöktem tanítómtól, kimentem a' Botkő felé, 's ott felültem a' szekérre, 's együtt mentem-ki az Orvossal. Szüléim rosszul vevék megjelenésemet;¹²⁵ de midőn az Orvost harmad nap múlva vissza kelle küldeni, az anyám megtartóztata, mert azalatt kivilágosodék, hogy az atyám baja rothasztó hideg. Újhelyben akkor nem vala jelen a' Vármegye Orvosa, 's a' Patikáriushoz nagy bizodalmunk volt, sokszor tapasztalánk hűségét, 's ekkor is kértük, jönné-ki, 's mulasson házunknál, valamíg a' betegség kívánni fogja. Az eljött, nálunk mulatott, a' beteget párnák között tartatá, minden hűsítőt eltilta. Martz. 19dikén ágyához léptem atyámnak, 's sírva köszöntöttem neve' napján, 's szerencsés valék áldását venni. Más nap kedves barátja Újhelyi Predikátor Katona Zsigmond Úr kijöve hozzá, megértvén, hogy rosszul van; kívánságára könyörgött vele, sakramentommal élteté, nem mint olly beteget, a' ki meg is halhatna, hanem mivel az atyám felette religiosus érzésű volt. A' nap szép volt, 's mi, a' Pap, Bydeskúty¹²⁶ Imre Úr, anyámnak egy rokona, a' Patikárius és én, kísétalánk a' kertbe, 's ebédre szóllítatánk. Alig¹²⁷ ülénk vala le, midőn az anyám ordítva jó, kiáltja hogy atyámnak lábai hidegek. Szaladánk, 's az atyám kiadta lelkét. Az atyám halva, az anyám hét nevetlen gyermekkel elterhelve, a' nyolczadikkal¹²⁸ (Miklóssal) négy holnap olta viselősen! Térdre rogytam. Ah haszontalan! Láttam mint emelék-ki ágyából, 's midőn feleszmélék, ki vala terítve.

¹²⁴ levelét [Az ékezet lehúзва.]

¹²⁵ me[.]jelenésemet; [Átírás.]

¹²⁶ 's mi, Bydeskúty [Beszúrás a sor felett.]

¹²⁷ Alig [Az ékezet törölve.]

¹²⁸ a' <második> nyolczadikkal

Igy lepe-meg bennünket az est. Én és három húgaim, kik közzül az utolsó nem érte- 919
el még hatodik esztendejét, fájdal munkban felfekvénk a' canapéra, 's úgy találá elsírt
szemekkel 's hideglelési rázkódásokban a' reggel. Anyámnak fájdalma a' dühig ment.

Nagyatyám 's nagyanyám, kikhez embert küldénk-le a' betegség' hírével, megérkez-
tek, 's a' fájdalom új rohanásokra fakadozott. – Martz. 27d. sátor vala vonva az udvaron,
's mostani Superint., akkori Theol. Prof. Óry Gábor 's Újhelyi Predikátor Katona Úr
Predikátziókat tartottak, 's a' test a' Felső-Regmeczi templom' éjszaki fala mellett
temettetett-el. – Félre e' rettenetes emlékezetektől!

Iskolai Tanítóm ekkor a' Rhetoricában Vécsey Sigmond volt, a' háznál Skrabák¹²⁹ 42, 43, 170, 911
Dániel Késmárki Deák; 1775. pedig a' Logicában Batori István és űtána Pásztor Mihály.
Komjáti ez idén hagyá-el Patakot, 's Júniusnak¹³⁰ 20dikán ére Bécsbe, honnan Hel-
vetziába, Parizsba, Londonba 's Hollandiába méne által. Ez a' tiszteletet érdemlő bará-
tom még tőlünk elválása után is éreztette velem jóvóltát; Bécsben egy ifju emberrel
ismerkede-meg, ki a' maga sok affaire d'honneurjei miatt, mellyeknek tiszteletes bi- 455, 479, 570,
zonyságait arczán, mellyén, 's egy nagy arasznyi hasításban egyik czombján dicsősé- 730, 921
ge vala előmutathatni, kénytelen vala Franciaországna egy Katonai-Nevelő-házából
tovább¹³¹ Romából, Velenczéből megszökni, 's Komjáti ezt egy pecsételetlen levélké-
vel Patakra küldé, hogy nekem a' francia nyelvben adna leczkéket. Anyám első kéré-
semre befogadta mellénk. Monsieur Cap-Martin de Chaupy¹³² a' a' pénz, passus 's né-
met nyelv' értése nélkül Patakra jött, 's három holnapig múlata nálunk, 's kardját, leg-
kedvesebb birtokát, magával hálátá. Minthogy Patakon senki sem vala, a' kívül kedvére
szurkálhatta volna magát, 's egy Kazay nevű Deák a' düell' tiszteletét elfogadta ugyan,
de nem karddal hanem botra, 's nem szúrásra hanem szabásra, 's első mozdúlással jót
vont a' legényen, Mons. Cap-Martin¹³³ de Chaupy búcsút veve tőlünk, 's megértvén
hogy Eperjестt Lengyelek vannak, 's azok quasi-franciák, elébe lépe Herczeg Rze-
vulskynak, 's szerencsés volt ettől Lectornak neveztetni. Három holnap múlva a' Her-
czeget is elhagyá, 's Erdélyt méne megtekinteni, hol, a' mint hallám, természetes halál-
al meghala.

Belé kapván a' francia nyelvbe, a' görögöt félre tevém, míg annak szeretete lelkem-
ben ismét lángokat vetend.

Szent Pál napkor 1776.¹³⁴ Censúráat állék-ki a' Logicában, hogy Publicussá legyek. 933
Bizonyos Oeconomiai tekintetekből a' Professorátus elvégzé,¹³⁵ hogy a' kik Deákokká
akartak lenni, veszteg marasztassanak, 's hogy azok ezt¹³⁶ annál kevesebb nehezteléssel
vehessék, mi leendő Publicusok is elakasztassunk. Azt mondák tehát, hogy közöttünk
egy sem volt a' ki az általvitelt megérdemlette volna. Mi érzénk hogy az előadás nem
való; rosszabbak nem valánk mint mások voltak, 's közöttünk néhány excellens fő ta-
láltatott. Tanácskozásokat tartánk tehát mit cselekedjünk, 's abban állapodánk-meg,

¹²⁹ háznál <pedig> Skrabák

¹³⁰ Júniusban [Átírás.]

¹³¹ Katonai-Nevelő-házából <megszökni> tovább

¹³² Chap-Martin de Chaupy [Emendálva.]

¹³³ Mons. Chap-Martin [Átírás.]

¹³⁴ 1775 [Átírás.]

¹³⁵ elvégzé<k>,

¹³⁶ e[...]/ [Átírás.]

933 hogy a' történetet szüléinknek bejelentsük, 's míg parancsolataikat venni nem fogjuk, sem a' Professorok' leczkéjire ne járjunk, honnan talán ki is fognánk kergettetni, sem a' Logikai Classiséra ne. Az a' levél, a' mellyet az anyámnak íra egy Professor, kézzel tapinthatóvá tevő, hogy velünk igazságtalanság történt, 's ez még bosszúsabbakká tevé bennünket. Társaim,¹³⁷ minthogy sem Publicusok sem Logicusok nem voltak, 's magokat exlexeknek tekinthették, kártyázással 's dorbézolással tölték idejüket, tánczokat tartottak, ablakokat tördeltek; én irkáltam, rajzolgattam. Kartigámokat olvastam. Soha sem volt jobb dolgom mint most.

Az ingerlett atyák' megtámadták a' Professorokat, 's azzal fenyegetőztek, hogy fiaikat Lutheraniára viszik – ez a' képtelen neve vala a' Késmárki 's Lőcsei iskoláknak – 's kénytelenek valának engedni. A' Censúrakor Prof. Szent-Györgyi¹³⁸ halálos betegségben feküdt, 's most már lábadozott. Minthogy a' Logica a' Philos. Professor' tudományaihoz tartozik, reá-tolatott, hogy tartson ő új exament velünk. Felgyülekezénk hozzá, 's miolta Logicából examenek tartatnak, soha még rosszabb examen nem tartott; nem volt közöttünk egy is a' ki tudott volna; azonban mi mind méltóknak ítélteténk az általvitelre. – Bennünket ekkor¹³⁹ kellett volna helyben marasztani, 's ekkor nem¹⁴⁰ zajgottunk volna, mert érzénk, hogy egyebet nem érdemlünk.

A' Collégiumnak akkor négy Professora vala, Prof. Szentesi Historiát és Természeti Törvényt, Szent-Györgyi Philosophiát és Görög Nyelvet, Öry Theológiát és Zsidót, Szilágyi Márton, fja a' Debreczeni Superintendensnek, Mathézist és Physicát taníta. Minthogy kezek alá esztendő által kétszer lépe új meg új sereg, Januáriusnak végével és Septembernek első napjaiban, minden Tudománynak fél esztendő alatt végig kellett volna¹⁴¹ tanítatni. Az nem történt, sőt minden tudomány két, három 's talán több esztendőt is kívánt.¹⁴² Így könnyű képzelni, mint meheze az elő, péld. a' Természeti Törvény' tanulásában, a' ki Prof. Szentesinek akkor leve tanítványává, a' midőn ez a' Grótius' vastag könyvét De Jure Belli et Pacis a' közepe' táján olvasta-fel. Ide járult, hogy ez a' tudós férjfiu szemeire igen sokat szenvedte, melly miatt az Orvos nyaka' csigáján sínórt is vona-álta, 's betegeskedése alatt az órák üresen maradtanak. Egyik Tanítónk, ki a' maga tudományait bizonyosan jól értette, olly kevélyen, olly nyersen viselé magát hozzánk, hogy leczkéjire vagy fel nem mentünk, vagy ott egyebet olvastunk. Egyszer nekem is vala szerencsém, általa egy rettenetes Non verses mihi illum librum-mal megszólíttatni, mert cathedrájából láthatta, hogy Ferentz nem az ő Manuálisa; egy más leczkéjén pedig megsejté, hogy míg ő a' természetet magyarázza, egy Deákocsk a' leghátulsóbb sorokban valamit ír, reá nem is ügyelvén. Ezen iszonyú bosszút állott; egy egész lapot olvasa-fel papirosából gyilkoló phlegmával; az egy Húsvéti Predikátzio vala a' Krisztus' feltámadása felől; 's videant Auditores mei, num ego haec dictaverim, – e' szókkal adá-vissza a' legénynek papirosát, 's tovább mondá leczkéjét.

¹³⁷ tevé bennünket. Társaim, [Átírás.]

¹³⁸ Szent-Györgyi<, >

¹³⁹ általvitelre. Bennünket akkor [A gondolatjel sor fölé írt beszúrás, az „ekkor” átírás.]

¹⁴⁰ 's <akkor> nem [Beszúrás a törlés felett.]

¹⁴¹ [/]olna [Átírás.]

¹⁴² esztendőket kívánt. [Az „is” sor fölé írt beszúrás.]

Az anyám 1775. emlékezett atyámnak parancsára, 's kívánta tőlem a' Gellert' 28, 170, 453, 481, 572, 731, 931
Értekezését a' Vallás felől, hogy¹⁴³ a' Júliusban tartandó examenre kinyomtatathassék. Elkészítettem azt, 's levittem egyik Professoromhoz, 's kértem, tekintené-meg, hogy hibásan ne nyomtatassék. Az nevette bohóságomat, 's a' nélkül hogy fordításomból csak egy sort is olvasott volna, visszaadta, 's azt tanácslá, hogy Gellertnek Meséjít¹⁴⁴ fordítanám, hasonló versekben, mellyre magamat¹⁴⁵ még most is erőtlennek ismerem. Megírtam az anyámnak mindent, 's kértem, várná idejét, míg valami jót fogok adhatni. Valamit, akármi legyen az! ez vala felelete, 's Consil. Puky Ferencz Úrnak tanácsára, ki akkor épen Regmeczen múlata, meghagyá, hogy szándékomat senkivel ne tudassam. Én akkor, a' Kartigámok mellett, Magyar-országi Históriát tanultam, nem mivel hagyták, hanem mivel érzettem, hogy azt tanulnom illik, 's vezető nélkül, tanácsló nélkül lévén, Praynak Hunnusain kezdém olvasásomat! Nem tudván mihez kapjak, 's anyám által mindég unszoltatván, egy Magyar-országi Geographiát csináltam a' Losonczy István' Hármas Kis Tűkörének hasonlatosságára. Az anyám Júniusnak utolsó napjaiban beküldé bennünket Kassára, hogy adnám által a' munkát a' Typographusnak, 's kötelezzem hogy a' Julius' közepén tartandó examenig vele elkészülne. Meglett minden, 's az idétlen szülemény, Klein Ephraim Kassai Luth. Rector' bábasága alatt, ki azt még 453, 573, 732
idétlenebbé tette, ez árnyék világot valóban meglátta, de, szerencsétlen atyjának nagy örömére, csak hamar el is hagyta, úgy hogy rövid itt¹⁴⁶ voltának csak a' Cornides Dániel' Bibliotheca Hungaricájában (Pest, 1792.) fordul-elő emlékezete.

Nagyatyám, nagyanyám 's anyám jelen valának az examenen, 's egy cseléd a' hátul- 454, 482, 573, 732
só székekben tartá csomóimat. Midőn Prof. Szent-Györgyi elvégzé cathedrájában a' kikérdezést, én előállék, 's ajándékimat kiosztogatám, 's elrejtezőm. Azonban mihelytt csendesség leve, Superint. Szilágyi felkölt, idvezlette az új Auctorkát, 's elhalmozta ma- 454, 482, 573, 732
gasztalásaival; tüzelte, hogy elkezdvén¹⁴⁷ egyszer a' futást, abba ne hagyja; 's midőn majd izzadni és fázni fog, 's botolgatásaira reá ismer, el ne csüggedjen, sőt emlékezzék, hogy a' ki rosszul nem kezd, nem fog jól végezni. – Ez a' megszóllítás, tüzelés, nekem irigyekeket támaszta, 's barátokat.

Ekkor tájban Patak egyszerre sok más iskolákban tanult ifjakat kapott. Gyürky 933
István, később Consiliárius a' Budai Kamaránál, tovább Referendárius, Torontáli Fő-Ispán, 's Excellenz és Szent István Rendebeli Lovag, Szilasy József, két öccseivel, később Itélő-Mester, Báró Podmaniczky Sándor, Consil. Párniczky Mihály, Generális Pulszky Dániel testvéreivel, két Kántor Urak, Gombai István, Richter, ide jöttek-által. Némellyeknek ezek közzül Prof. Szilágyi privatissimákat ada, mellyre példa Patakon nem volt. Én hátrább valék nem kevés esztendőkkal ezeknél, 's így közzéjek nem elegendhettem, de annyit használa, hogy a' Semlyéni templom' mennyezetéről azt a' szép sast festegetém, hogy most, látván Gyürkinek Architectúrai rajzolatjait, 's eltanulván tőle, mint kell élnem a' czirkalommal, rajzoló tollal 's tussal, 's kihordván a' Bibliothekából a' Penther' foliantjait, magam is papirosra veték némelly épületeket, fedeleiket veresre 455, 478, 569, 728

¹⁴³ Értekezését hogy [Az „a' Vallás felől,” sor fölé írt beszúrás.]

¹⁴⁴ meséjít [Átírás.]

¹⁴⁵ magamb [Átírás.]

¹⁴⁶ hogy itt [A „rövid” sor fölé írt beszúrás.]

¹⁴⁷ el kezdvén

687,933 festém, ablakaikat¹⁴⁸ zöld zsalukkal, 's látatám vele¹⁴⁹ munkámat. Sőt többet tevék; nincs olly nehéz Perspectívai darab, melyet ki nem vittem, 's leginkább egy épületektől körülvett négyszegben tetszém magamnak, melynek közepén egy négyszegű lámpás vala, és a' mellynek falaira ez a' lámpás hol fényt, hol árnyékot vete. Az effekt frappant volt. Itt sem találá határt naturalistaságom. Lefestém az Island' és Sicília' Mappájit, mind azért mert a' sziget sok ürességet hagyta, mind mivel a' vízszéleken eléggé csinosan rajzolgata kezem, 's a' régibb abroszok' ízlése szerint a' cím mellé marhákat 's embereket festék. Egynehány szelet regálpapirost heraldikai rajzolatokkal tarkítottam-el. 456, 479, 569, 728 Szilágyi hallá melly csudák esnek, 's magához hívata rolljaimmal. Elvittem hozzá. Jobbaknak lelte mint gondolá, de rosszabbaknak mint én reméltem. Megdicsérte igyekezeteimet, kimutatta hol a' hiba, de leczkéji alá nem vett. Én annak örvendtem leginkább, hogy Perspectívai rajzolataimban kimutattatá mit tesznek a' vonások, 's látta hogy ésszel dolgozám.

Az egyyk Szilasinál, végig hányván az egymás' hátán álló könyveket, Clavigóra találtam. Melly kincs! feledve volt a' világnak minden Kartigámja, 's rettegette az a' gondolat, hogy valaha olly valamit találhatok, a' mi Kartigámmá teendi Clavigómat. De még benne sokat nem értettem. Ugyan-itt találtam a' Bessenyei György' Amerikánerjeit. 170, 456, 482, 573, 733 Van ez magyarul? kérdém hirtelen. Nincs. De igazán nincs? Nincs. Add nekem e' könyvet! Nekem adta. Mentem vele, 's le vala fordítva. Elvivém Prof. Szilágyihoz, kértem, tekintené-meg munkámat. Örömmel cselekedte, 's azon tanáccsal bocsáta-el, hogy rövid lévén a' munka, írássak társaimmal versecskéket elébe, 's dedicáljam magának Bessenyeinek. Az 1776ban ismét kiosztogattatott. Címje ez: Az Amerikai Podocz és Kazimír keresztyén Vallásra való megtérése. Minthogy ez már jobb volt a' tavalyinál, egy kevésse elhittem magam' vele; Puky Ferenczet haza kelle küldenünk, nagyatyjához Consil. Darvas Úrhoz, 's ez reá beszéllé az anyámat, küldene Pest és Péczel¹⁵⁰ 's Pilis felé, 's így meglátám ismét e' kedves helyeket.

170, 456, 484, 574, 733, 936 Zemplény Vármegye Deputatiót rendele Helytartónkhoz, Albert Lengyel Királyi Herczeghez, Thereziának vejéhez, melly a' Herczeget 's a' Helytartó Tanácsot kéré, hogy a' nagy Megye osztassék egy Járással többre. Az onkelem András jó előre megszólíta, hogy kövessem, 's én kértem anyámat 's nagyanyámat, 's ők eleresztének. Martziusban indultunk-meg 1777. A' társaság¹⁵¹ állá Consil. Szirmay Tamás Antalból, az Onkelemből, Perceptor Bernáth Ferenczből, ki¹⁵² később Vice-Ispán leve, 's ennek hitveséből, Pankotai Jósá Lászlóból, 's mostani¹⁵³ Consiliárius Téglási Beck Pál Úrból és belőlem. Én inkábbára Jósával ültem, kinek sokféle olvasása volt. Nagy culturával bírt Consil. Szirmay is, de csak a' maga nemében; németül nem tudá, 's Argenis volt legkedvesebb könyve. A' bátyám lelket ada a' társaságnak. – Midőn elindulánk, tavaszi meleg idők kezdének járni, 's a' bátyám reá nem beszélthetetté magát hogy bundát

¹⁴⁸ ablakai [Beszúrás a szó után.]

¹⁴⁹ vele<k>

¹⁵⁰ küldene Péczel [A „Pest és” sor fölé írt beszúrás.]

¹⁵¹ indultunk-meg. A' társaság [Az évszám sor fölé írt beszúrás.]

¹⁵² [...] [Átírás.]

¹⁵³ Costani [Átírás.]

hozzon, 's Szirmay csaknem kifakada makacskodásán.¹⁵⁴ Már Szerencsen nem tűrhe- 936
ténk a' hideget, 's Szirmay a' Cousinjét ingerleni kezdé. Lesz nekem bundám, felele ez.
De hol? de miként? de mikor? Az az én gondom. 'S béérénk Gesztelyre, hogy Szirmay,
Orosznak, a' második Al Ispánnak általadhassa a' pecsétet. Más nap búcsúzásakor a'
bátyám magára vevé az Orosz' vilcsurját, 's felült a' szekérbe. Hogy bunda vala rajta,
csak akkor vette észre Szirmay, mikor ez a' forspontosok által megizente, hogy Orosz
ne keresse bundáját. – Embert, a' ki szerencsésebben tudjon kifesleni bajaiból, 's pa-
nasz¹⁵⁵ nélkül, nem láttam. Egész útunk alatt csudáltuk ez irígylést érdemlő talen-
tomát.

Pesten elég időm vala bekötetni azt az egynehány könyvet, melyet Weingandnál 458, 484, 574, 733
vásárlottam. Ezek közt vala Musarion és a' Grátziák. Wielandnak nevét még soha nem
hallottam, 's a' nem ismért könyvek' megvételére a' szép kiadás 's a' rezek indítottak,
nem a' tisztelt név. A' Grátziákat megszerettem, de Musariont¹⁵⁶ nem értem-fel.

Bécsben a' Belvédért lánogtaltam látni, 's Bessenyei Györgyöt és a' mostani Generális 678
Báró Vayt, ki esztendő előtt hagyá-el Patakot, 's most a' Laingrúbeni Indzsínír-
Academiában neveltetett. Legutól említett kívánságomnak legelőbb láttam beteljesedé-
sét; a' fiacre elvitt a' házhoz. Midőn a' grádicson felmenénk, egy Tiszt Úr jöve előmbé,
's én bátor valék neki jelenteni hogy idegen vagyok, 's kit keresek. Rajtam fekete ma-
gyar nadrág volt, setét kék brillantírozott aczélgombos¹⁵⁷ ruhával. Az Úr is magyar,
mint a' mi Vaynk? kérdé a' Tiszt. Ez az Úr' társa becsületet tesz az Úr' hazájának 's
azon iskolának mellyben ott neveltetett. Menjen az Úr, most kertünkben fogja találni,
's tanuljon úgy mint ő. – Vayt a' kertben leltem, 's elbeszélém neki történetemet a'
Tiszttel. Ezek itt, mondá, midőn az Academiába léptem, exámenre vontak. Láttam,
hogy tőlem nem vártak ennyit, 's ez pikkírozott, becsületet akartam tenni hazámnak.
Végre kérdék, kitől tanultam ezeket, 's feleltem ez volt: Bernoullinak¹⁵⁸ tanítványától,
melly őket még nagyobb csudálkozásra ragadta.

Bessenyei már ekkor kilépett a' Gárdából, 's a' Jósefvárosban lakott; későn tudtam- 457, 575, 689, 736
meg, hol akadhatok reá. Nem leltem házánál. De képét, pasztelben e vagy olajban, író-
asztala felett találtam. Szép nagytestű barna férjfi, fekete szemekkel; Dámája nem vá-
lasztott rosszúl. Asztalán írtam-meg hozzá leveletem, 's eljöttem. – Báróczinak és
Barcsainak neveik még ismeretlen¹⁵⁹ nevek voltak előttem.

Megláttuk a' mit az illy utazók szeretnek látni; egy Capucínus elvezete a' Császári
kriptába, tisztelettel közelíték az I. Ferencz' sírjéhez, ki a' tudományokat szerette, 's
bosszankodtam hogy Szirmay ismét akará látni a' Capucínusok' Kincstárját, melly felől
atyámtól mindent tudtam. A' Szent-István' templomában megemlékeztem hogy nagy-
atyám itt lépe-ki atyja' 's anyja' vallásából, még pedig vallását soha el nem hagyott
anyjának erőltetésére; 's egy nap kimenénk Szépkútra, végig-jártuk a' szobákat,¹⁶⁰ a' 575, 735

¹⁵⁴ kifakada <nehez> makacskodásán.

¹⁵⁵ bajaiból, 's <...> panasz

¹⁵⁶ de <a'> Musariont

¹⁵⁷ setét kék aczélgombos [A „brillantírozott” sor fölé írt beszúrás.]

¹⁵⁸ volt: <A'> Bernoullinak

¹⁵⁹ még <ekkor> ismeretlen

¹⁶⁰ a' <kertet> szobákat,

936 kertet, a' Menageriet, 's az Elephant kevésbe múlt, hogy karomat meg nem kapta, el
456, 484, 574, 735 nem szakasztotta; a' Gondviselő sikoltva rántott félre onnan. – Végre egy szép nap'
sok unszolásaimra kimenénk a' Belvederbe is.

A' bátyám, belépven a' márvány Szálába, kérte a' cselédet, vezette a' két Öreghez;
's az megnyitá az Alföldi Iskola' ajtaját, 's a' Denner Boldizsár' két Örege elébe veze-
tett. De engem az elsőbb szobákban egy Van-Dyck pillanta-meg, a' maga komoly,
oldalt néző, dagadt héju¹⁶¹ szemeivel; nem felejthetém azt a' pillantást, 's visszamentem
hozzá, míg az arannyal gazdag ruháju Magyarok a' Denner' két feje előtt állának, 's
mintha meg akarna szállalni! kiáltozták. Most a' Huysum' virágait nézellék, 's bátyám,
ki nem vala lélek nélkül, megsejté hogy elvesztem, 's szaladt, keresni. Van-Dyckem feje
előtt rám akada. Az a' Rósa' Catalogusában (Gemählde der k. k. Gallerie: Wien, 1796.
II. Band, Seite 52.) Nro 4. áll. Megértvén, hogy engemet ez a' kép elvona Dennertől,
kárhoztatta ízlésemet, 's a' Hoogstraten¹⁶² Zsidaja elébe állított, ki ablakából kiüti fejét
(Rósánál lap 13. Nro¹⁶³ 3.), de én ismét Van-Dyckhez tértem-vissza. A' behatás rajtam
olly nagy volt, hogy a' főt Corregiónak Ivfaragója¹⁶⁴ 's Iója mellett sem felejthetém, 's
valamikor Bécsben vagyok, kibeszélhetetlen örömmel állongok itt. Társaim még
egyszer elmentek Denner' elébe, 's az úton persifflíroztak Van-Dyckommal.

575, 736 Kértem bátyámat, jutatna Theresiának meglátásához, 's az Udvari Kápolnába vitt.
Későn jövének. Láttam azt a' nagy és jó asszonyt, kit szíve 's erkölcei kalyibában is
tiszteletessé tehettek volna, de éppen azon pillanatban, a' midőn, áhítatosságát elvégez-
vén, kifordult.

Kevés napokkal lévén elébb Bécsben Husvétnál, a' theáteren csak Musikai
Academiákat láttam, 's elragadtatásom felől hallgatók, mert az nem lel szót.

Engedjünk egy két sort egy gyermeki emlékezetnek. – Egy nap az egész társaság
gyalog méne egy úczán, talán a' Burg körül, 's két Székchordó imhol jó az üres
machinával. Egyikünk szónak áll velek, 's a' Zemplényi oriai-növésű hajdút a' székbe
ülteti, meghagyván a' vivőknek, hogy azt, akármit kezdjen, a' Szarvasnál tegyék-le; jól
fizetett, 's a' két vivő mindent ígért. A' hajdu belé ült a' székbe, 's a' mint felemelték,
kirugta a' szék' fenekét, sikoltott, de ki nem eresztették. Cselédünk követte szállásun-
kig.

Öt napi ittmulatas után hajóra ültünk, 's Nagy Pénteken Girincsen ebédelnék Fő-
Ispánunknál.

921 Melly változást teve bennem ez az út, könnyű elképzelni. Hogy én a' Belvederben
jobban láttam mint azok a' kikkel együtt léptem-fel ott, hogy én ott némelly képnek
jelentését magamtól, és első rá-pillantással, kitaláltam, az nekem szint¹⁶⁵ olly hatalmas
ösztön volt tanulnom, mint midőn az tapasztalám, hogy azok ollyakat is tudnak, a'
miket¹⁶⁶ én nehezen fogok valaha, 's eltökélém, hogy Patakon minden időmet hasz-

¹⁶¹ dagadt-<szem> héjú [A sorhatáron lévő kötőjel emendálva; az ékezet törölve.]

¹⁶² Hoogstrat[../] [Átírás.]

¹⁶³ [A „Nro” felett törölt ligatúrajel.]

¹⁶⁴ hogy <én ezt> a' főt <a'> Corregió <Ny> Ivfaragója [A „nak” toldalék folytatólagosan írt beszúrás.]

¹⁶⁵ léptem-fel ott, szint [A „hogy én ott némelly képnek jelentését magamtól, és első rá-pillantás-
sal, kitaláltam, az nekem” két sor közé írt beszúrás.]

¹⁶⁶ a' <millyeket> miket

nomra fogom fordítani, hogy meg nem szűnök míg magamat egy vagy más nemben 921
tekintetbe nem hozom. Érztem mivel tartozom ennyi kegyekért szülémnek; hogy
szent tisztem megholt atyám eránt teljesíteni a' mit ő óhajtott, reménylett; hogy anyám
számot tart reá, hogy neki örömet adandok. Neki feküdtem tehát, 's tudják társaim,
hogy ott, míg sokan szilaj vígaságoknak eredtek, én szobámban ültem, olvastam, dol-
goztam, 's rajzolgattam 's gyakorta két 's három gyertya mellett éjfélig, úgy hogy végre
szemeim majd elvakultanak. Egy barátom, kivel később együtt olvasgattam Kartigámot,
egy hasonló vinnyéből került könyvvvel ajándékoza-meg, csak hogy ez kevésbbé aben-
theuerlichnak tetszett, 's kért, hogy fordítanám. A' könyv neve Der verliebte Eremit
volt. Hozzá fogtam, eléggé cikornyásan, 's a' munka készen vala. Nincs meg többé
sem a' könyv, sem a' fordítás, 's elveszések nem nagy kár. – A' verselés' lelke ismét 170, 455, 476,
megszállá; társaságom Szathmári Mózes volt, Bibliothecáriusa a' Collégiumnak, 's Sá- 566, 725
muelnek testvére. Kimenék vele a' vetések közzé, a' hegyekre, a' Bodrog' partjaira, 's
elmondánk, elolvasánk¹⁶⁷ Virgílnak Eclogájit, 's Orpheusát a' Georgicákból, Dídóját, 's
Horátnak megkedvelt Ódáját, 's Tibullból, Catullból, Anacreonból a' mit tudtunk.
Egyikünk segédjére költ a' másinak, 's magyarázta a' mit jobban értett. Ezzel a' ko-
rán elholt barátommal mindenben egyeztem, de volt egy pont, a' melyben egymást 478, 569, 727
ellenségi tűzzel néztük; semmi sem volt előtte megfoghatatlanabb, mint az, hogy eszes
ember mint tulajdoníthat valamit Muzsikának, 's ilyenkor egy hangot ereszte-ki tor-
kán, 's egy másodikat, 's harmadikat, 's negyediket, 's azt kérde, ha az rám teszen e
kedves hatást.

Párniczky egy nap hozzám jöve, 's beszéllé a' mit Prof. Szilágyitól halla, hogy mi- 459, 479, 569, 729
dőn ez Göttingában tanult, Kästnernek ez az Epigrammja: Auch du, mein Sohn? min-
dentől csudáltatott. Én neki lefordítám azt, 's ha azok a' kikkel azt ő közlötte, a' máso- 729
dik sorban erőlködést letek is, a' harmadikkal annál inkább meg valának elégedve.
Talán épen ezen Almanachban megláttam Gessnernek két Zephyrjeit is, 's ut vidi, ut 459, 479, 569, 729
perii! Tudtam hogy Gessner egyebet is írt, 's kértem nagyatyámat, hozatná-meg a'
könyvet; de még akkor nem tudtuk, hogy könyvet hozatni nem nehéz. Kleistot és
Rabenert már ismertem, 's ők feledteték velem Kartigámot és a' Szerelmes Remetét. –
Egy nap anyámmal Kázmérba menénk, Nedeczky Asszonyhoz, ki akkor ott lakott. 47, 458, 936
Megláttam az óra mellett egy¹⁶⁸ rakáska könyveket, 's gyanítottam hogy mind nem
lesznek imádságok; engedelmet kértem hogy végig forgathassam. A' Szinopei Diogenesz
akada kezembe, Wielandtól, úgy nyomtatva, mint a' Grátziák. Színem elváltozott, 's a'
négy arasznyi asszony megértette változásomat, 's nekem adta. Soha kedvesebb dolgot
négy arasznyi asszony még senkinek nem adott.

Az Olvasó sejtí, hogy a' minek főnek kellett volna lenni tanulásomban, másodá 870, 455, 481,
leve, és megfordítva. Ez valóban és a' nélkül hogy vétkemet menteni akarnám, onnan 571, 730, 924
jöve, hogy nem vala vezérlőm, és a' kinek privatáimban tanítani kellett volna, úgy a'
hogy kellett, maga sem tudott, 's én és társaim azt értettük. Osztán ez az ember felette
víg volt. De kérlek az Istenért, tanuljatok valamit. De mit tanuljunk hát? Algebrázott,
's megvallá hogy nem bújhat-ki belőle. Tanuljatok Theológiát, hogy el ne tántorodjatok.
Azt tanulánk tehát, és egyedül azt, mint pensumot. – Egy szüretre haza eresztvén,

¹⁶⁷ elmondánk, <Vir> elolvasánk

¹⁶⁸ Megláttam egy [Az „az óra mellett” sor fölét írt beszúrás.]

459, 481, 572, 731, 924 kezembe adá, talán Vitringának, valamelly vastag Quartantját, 's ígérte, hogy ha azt elolvasandom, egy könyvvel ismertet-meg, melyet elég jutalomnak fogok venni a' Quartant' elolvasásáért. Lehetetlen vala azt még így is! Engede csak ugyan kéréseimnek, 's kezembe adá Morhofnak Polyhistorát, de nagy kárára, mert úgy még kevésbbé kellének¹⁶⁹ a' Quartantok. Karácsonyi vacatiókor Werenfelset ajánlotta; 's minthogy azt nem csak végig olvastam, de nagyon megszerettem is, a' Janus Secundus' Verseivel ajándékoza-meg, a' legundokabb kiadásban ugyan, melyet képzelhetni, de Secundus így is Secundus. Ki nem ismeri neki legalább Csókjait? –

415, 450, 480, 571 Theocrítust olvasván, 's öszvehasználtván a' göröggel, valamelly kétségemet Prof. Szent-Györgyinek elébe terjesztém. Ez a' tiszteletre-méltó ember nagy nyájassággal teljesíté kérésemet, vádolt hogy stúdiumomat abba hagytam, 's azt kívánta, hogy Luciánnak Holtak' Beszélgetéseit vegyem elő, 's hordjam-le hozzá dolgozásaimat. Ha az ő vétke, hogy velem szorosabban nem bánt, bizonyosan az enyém, hogy egy nem tudom melly sete áttalás tartóztatott, több hasznát venni. Kért, higgyek neki, három holnap alatt annyira megyek, hogy Homért érteni fogom; de engemet a' név' fénye 's a' munka' nagysága elvakíta, 's csak Anacreont kívántam; mintha az, a' ki a' vékonytestű¹⁷⁰ görög könyvet érti, a' vastagot nem értené. Azonban tagadhatatlan, hogy¹⁷¹ ha Szathmári Paksi Sámuel volt az, a' ki lelkembe az első szikrát lökte, ez az, a' kinek Pataki mulatásom alatt legtöbbet köszönheték 's most is köszönök. Hogy Professor tanítványával ott sétáljon, az akkor példátalan volt; ez engem kihorda szőlejébe, és a' Peripateticustól többet tanultam mint a' cathedraban állótól, 's ekkor előmbe adá a' Philosophiai Systemákat, szóllott Kantról, Semleréről, Döderleinről, 's intett, hogy most még csak tanuljak, később pedig kételkedjem, de tiszteletlenség nélkül, 's beszéltte egyenességgel, melly utat teve ő maga. Hogy a' Seneca' Epistoláit végig olvassam, excerpáljam, kézi könyvemmé tegyem, azt tőlem szorosán kívánta, 's Excerptáimat előmutattatá.

458, 940 Zemplényi Fő-Ispán Gróf Döry Ferencz, Kir. Pohárnok, 1777. Májusban vejét Gróf Andrásy Istvánt Bihari Fő-Ispánnak installálta, 's Zemplényből igen sokan menének-le Váradra. Az anyám nem tartotta veszett időnek, a' mit így az iskolától ellopunk, 's bennünket a' maga szekerén oda lekülde. Keresztűlmenvén Debreczenen, látni akarám Prof. Varjast, ki akkor tájban adá-ki a' Szent Péter' Énekjét. Fialat valék, 's kis növésem még fiatalabbnak képzelte; nem vártam hogy a' Prof. nevem eránt tudakozódjék, 's a' szeretetre-méltó ember nagy nyájassággal fogada, egyet fordúlt, kezembe ada egy papirosat, 's azt kérdé, ha hiszem e hogy Atila toda deákúl.¹⁷² Úgy hittem, hogy valamelly helyre akadt, melly¹⁷³ ezt bizonyítja, 's azt felelém, hogy az nem lehetetlen, minekutána deákúl tudókkal sok dolga volt, 's ötet annak a' barbarusnak, a' minek nézni szokták, néznünk nem lehet. A' többit elmondám az említett Szent Péter' Éneke előtt 's Sylvester' Grammatikája megett. – Prof. V. továbbá engem holmi Zsidósággokkal,

¹⁶⁹ kelle [A „nek” toldalék folytatólagosan írt beszúrás.]

¹⁷⁰ vékony testű

¹⁷¹ tagadhatatlan, <az,> hogy

¹⁷² toda<koz> deákúl.

¹⁷³ Azt hittem, hogy valamelly helyre akada, <a'> melly [Átírás és törlés.]

a' többek közt a' Kennikot' Bibliájával, ismertete-meg, de a' melyekre többé nem 940 emlékezem.

Prof. Sinai Miklós Úr egészen másként fogada. Ámbár siettem, közel lévén a' ház, mellyben lakott, a' Varjaséhoz, által mentem ehhez is. Egy magas, csontos, nehéz és mozgásaiban ügyetlen¹⁷⁴ ember. Megszeppentem, hogy hozzá mertem jönni; de a' vad-ság csak módjában volt, nem szívében. Midőn beszélt, syllabizált; nyelve minden vokálból külön szót csinála; én, a' ki arra voltam gyermekségem olta szokva, hogy a' nagyokat tiszteljem és szeressem, ha benne gyengeségeket látok is, tisztelve állottam előtte: de nem volt volna csuda, ha sokan kacagásra fakadtak volna, elkészülés¹⁷⁵ nélkül látván. Tes-sék-le-bo-csát-koz-ni, monda, 's meghajtam neki magamat, 's leültem. Társaságunk e' szaván kezdődék: A' Pa-ta-ki Pu-bli-cu-sok, vagy is Úr-fi-ak, gon-do-lom, el-vé-gez-vén is-ko-la-i pá-lya-fu-tá-so-kat, el-mé-je-ket és fog-la-la-tos-sá-go-kat a' Ha-za'¹⁷⁶ Tör-vé-nye-i-nek meg-ta-nú-lá-sá-ra for-dít-ják. Nehezen állhatám-meg, hogy ki ne pattanjak, 's egy rövid igennel felelvén a' rettenetes kérdésre, mentem. Az én nagytestű, hasas és víg Szent-Györgyim hanyatt dőlt nevettében karszékebe, midőn neki ezt elbeszéltem. Becsületre mondom Olvasóimnak, hogy az előadás egy syllabával sincs kitoldva, és hogy épen e' szókat mondá. Csuda e osztán, ha ez a' nagy, valóban nagy, és jó, 's szerencsétlensége miatt is tiszteles ember tizenhatsz esztendei tanításai után a' IIIIdik Századig juta? mert ő Egyetemi Históriát tanított és – Ékesen-szóllást, mellyre tollal alkalmas vala, ha a' Declamatióban igen gonosz példány volt volna is. A' Moliere Scenáji közt nincsen egy is rázkodtatóbb,¹⁷⁷ mint midőn az idegen a' szapo-ra-beszédű egyik Professort, 's ezt a' másik ízenként-beszéllőt, és egy harmadikat, kinek szóllása csupa affectáció volt, együtt hallotta.

Egy ilyen látogatásomnak köszönhetem azt a' szerencsém, hogy egy falusi Predikátornak könyvei közt reá akadtam a' Kartigám' német origináljára. Annak egész címje ez: Der unvergleichlich schönen Türkin wundersame Lebens und Liebesgeschichte zur angenehmen Durchlesung aufgezeichnet von Menander. Zu finden in der Frankfurter und Leipziger Messe, 1723. A' könyv nyolczadrétben van nyomtatva, 375 lapból áll, 's a' Kartigám Török Kisasszony' rézbe metszett képe ékesíti. Azt¹⁷⁸ most a' Pataki Collégium' Bibliothekája bírja.

Literatúránk ezen esztendőkbén már becses produktokkal dicsekedhetett; de még 948 akkor nem bíránk Magyar Újságleveleket, mellyek azoknak megjelenéseket hirdesse; Weingand magyar könyveket nem árult, 's Kis István Pesti Könyvkötő nem jára a' Debreczeni vásárookra, 's alig tudom Olvasóimnak¹⁷⁹ 's önn magamnak megmondani, Publicumunk mint juta új könyveink' isméreteikre; ez az idő a' Theszpisz targon-czájára emlékeztet bennünket. Gróf Teleki Ádám 1773. kiadta vala Czídjét, Zalányi 577,738 Marmontelnek Belisairjét, előtte esztendővel Bessenyei az Eszterházi Vígaságokat,

¹⁷⁴ nehéz és ügyetlen [A „mozgásaiban” sor fölé írt beszúrás.]

¹⁷⁵ volna, <ha> elkészülés

¹⁷⁶ pá-lya-fu-tá-so-kat, <ma-go-kat> a' Ha-za' [Az „el-mé-je-ket és fog-la-la-tos-sá-go-kat” korrektúrajellel beszúrt, lap szélére írt javítás.]

¹⁷⁷ közt <sem lehet> rázkodtatóbb, [A javítás a törlés felett.]

¹⁷⁸ ékesíti <a' könyvet.> Azt

¹⁷⁹ tudom <magamnak 's> Olvasóimnak

- 948 Ágist, Hunyadi Lászlót, az Embernek Probáját, az az Probáját az Ember felől, Zechenter Geklen Adelajdát, a' Faludi a' maga Dorell és Gracián után dolgozott Munkáját, 's mi ezeknek híreket sem hallánk, a' Collégium' Bibliothekája magyar könyvekért még nem adott pénzt. Ha csak azok a' Deákok, kik innepekre Pest mellé nem küldettek, nem hoztak valamit, az új magyar könyvek esztendőig ismeretlenül maradtak előttünk. A' Bibliothecárius egy nap megszólította, ha nem venném e meg a' Marmontel' Erkölcsi Meséjét, mellyeknek talán két nyomtatványait¹⁸⁰ kapta, 's én, a' ki sem Marmontelnek sem Báróczinak neveiket soha nem hallottam, látván, hogy a' munka francziából van fordítva, nagy örömmel fizettem-le érte az egy tallért. Az Erkölcsi Leveleket sok esztendő múlva láttam-meg. Tanítóm, ki engem Vitringának olvasására serkengete,¹⁸¹ hozzám jöve, Marmontellel találta; elragadtatások közt mutattam azt neki, ő kezébe vevé; 's felkapta a' szót: *Alcibiades*, vagy a' *Magam*, 's a' szó kötődéseinek¹⁸² tárgyává vált. Kezébe vevé a' könyvet megint, 's elolvasá a' Barcsay' verseinek¹⁸³ két első sorát, 's minthogy a' rím ott *szível* és *kedvel* vala, és minthogy az a' articulus el vala hagyva az első sor' *bölcs Minervája* elöl, lecsapta azt ismét, 's nevette ízlésemet és Báróczit 's Barcsait. Meg kell adni, hogy Poocs tisztább rímekkel élt, 's az a'-kat¹⁸⁴ el nem hagyogatta. Így ítélenek akkor csaknem mindnyájan Patakon és Patak körül.
- 457, 485, 575, 737 Azonban Baróti Szabó Dávid, Kassán az Académiai Gymnasiumnál¹⁸⁵ Rhetoricát tanító Professor, 1777. kiadá rímetlen Verseinek Kötetét,¹⁸⁶ 's én új világba voltam általtéve. Láttam melly út nyílt-meg előttünk, láttam kevés esztendő alatt hová fogunk eljutni, 's lángoltam meglátni a' halhatatlan embert. Egy nyavalyás versezetem megvitte neki tiszteletemet, 's a' tisztelt férjfi nyájasan felelt, buzdított. Mások ismét kaczagtak, 's elolvastván egy hexameterét, tudakozták, hogy vers e az? 's van e benne valami a' mi szépnek mondathatik? De miért szép hát a' görög és deák hexameter? kérdém. Ők azzal vádoltak, hogy én a' Szabó' verseit csak azért tartom szépeknek,¹⁸⁷ mert a' görög és Római példányok után vannak pörölyözve, 's ha görög és Római hexametereket nem ismernék, versnek sem mondanám ezeket, én viszont őket azzal, hogy ők Virgilt és Horátot csak azért becsülik, mert hallották hogy becsülni kell, 's nincsen fülök. Minthogy az ízlés felett haszontalan minden villongás, ők is én is azok maradánk a' kik voltunk, 's én próbáimat az egy Szathmári Mózzessel látatám, ki felemen állott. Szabónak Versei Patakon nem szültek semmi jót, de rosszat szültek, mert emlékezetbe hozák a'
- 737 Leonínusokat, mellyeket a' Tordai Gyöngyösi már írogata. Valahol az ő Házasodol¹⁸⁸ látomja találtaték,¹⁸⁹ ott minden igyekszik annak mását venni, 's a' névnapí Köszöntők

¹⁸⁰ két <exempl> nyomtatványait

¹⁸¹ Tanítóm, <hozzám jöve, megnyit> ki engem Vitringának olvasására <emlékeztete> serkengete,

¹⁸² 's a <z> kötődéseinek [Javítás a törlés felett.]

¹⁸³ [/erseinek [Átírás.]

¹⁸⁴ az <ákat> a'-kat

¹⁸⁵ Gymnasiumnál<, >

¹⁸⁶ kötetét, [Átírás.]

¹⁸⁷ szép[...]/ek, [Átírás.]

¹⁸⁸ Házasodol [Tollhiba.]

¹⁸⁹ találtatot, [Átírás.]

most inkábbára magyar Leonínusokban íratattak, 's nagy vala az öröm közöttünk, 948
hogy a' Székely Poeta homályba temettetik.

Nem sokára azután Septemvir Péchy Gábor Úr, Királyi¹⁹⁰ Fő Igazgatója a' Kassai Tudománybeli Kerület' Igazgatójainak, keresztülméne Patakon, 's meglátogata bennünket. A' Kassai Académia' Pro-Directora, később Rozsnyai Kánonok Kenyeres József Úr vele vala a' Consiliáriussal, 's midőn megtekintvén legelőbb a' Bibliothécát, az Auditoriumba is eljövének, Kenyeres tudakozá, ha én a' seregben vagyok e.¹⁹¹ Megszóllaltam, 's Kenyeres elbeszélé, hogy én levelezésben állok az ő Exjesuita társával, Szabóval, 's hogy ez neki és a' Professoroknak előmutatta versemet, hogy felőlem nagy reménnyel van, 's buzdított, kért, hogy magamat a' fáradság által elijesztetni nem hagyám, 's tudakozta mit izennék barátomnak, ki engemet látni vágy. 'S mind ezt az egész Gyülekezet' hallattára! A' következtetést képzelhetni.

Azonban Török Istvánnak intései nem valának egészen sikertelenek; a' verselés mellett tanultunk Theológiát is, 's ezt úgy, hogy midőn 1779. Júniusban Publicus Respondensnek neveztetém (a' Thésis az vala, hogy a' Krisztus nem hala-meg¹⁹² mindene-kért), a' nekem készült ellenkezők sem akaszthatának-el, 's Tanítóm nem győzé jeleit adni, hogy velem teljesen meg vala elégedve. Török kevélykedék azon kis csoportban, mellyet e' tudományra tanított (az Bárczay Dánielből, Pálóczi Horváth György mostani Ungi Másod Al Ispánból, Szemere Albertből, 's belőlünk két testvérekből áll), búcsúzásunkkor megölele, 's azon biznysággal ereszte-el, hogy oda nem számlálván a' Homiléticát, Exegeticát, 's Keleti Nyelveket, a' Papi¹⁹³ Censúrárt ki fognánk állhatni. Mi öten a' kiket¹⁹⁴ itt megneveztem, a' Természeti Törvényből ötvenhat Thésiseket védelmeznék az Exámenben¹⁹⁵ Prof. Szentesi János Úr alatt, szokatlan példával nyomtatott Thésiseket osztván-ki a' Hallgatók között; valamint hogy az is egészen szokatlan Történet vala Patakon, hogy egy vagy több Tanuló illy Defensiót tartson. Július' tizenharmadikán mindenikünk búcsúzó Orátiót monda, a' mint azt a' Publicusok mondani szoktak,¹⁹⁶ 's iskolai pályánk véget ért.

Azon ifjak közzül a' kiket én Patakon értem, egyedül Doctor Decsy Sámuel¹⁹⁷ nevezem-meg, később¹⁹⁸ Újságíró (meghala Bécsben 1816. Január 25dikén) és Septemvir Ud. Consiliárius Vajai Vay József Urat, a' Collégiumnak 's Superintendentiának mostani Fő Curátorát, de erről csak azt mondhatom a' mit Ovid monda egy általa is csudált nagy emberről: Virgilium vidi tantum. A' Consiliárius húsos, czombos ifjúcska volt, 's ámbár nem emlékezem hogy egyszernél többet láttam volna, gyermekkori emlékezéseink igen elevenek lévén, még most is látom mint méne-el ablakom előtt. Decsi

¹⁹⁰ Tirályi [Átírás.]

¹⁹¹ va./yok e. [Átírás.]

¹⁹² ./ala-meg [Átírás.]

¹⁹³ Homiléticát, a' Papi [Az „Exegeticát, 's Keleti Nyelveket,” sor fölé írt beszúrás.]

¹⁹⁴ a' kik [Az „et” toldalék folytatólagosan írt beszúrás.]

¹⁹⁵ [Az „Exámenben” előtt hely van kihagyva, vélhetően a dátumnak.]

¹⁹⁶ Orátiót <tarta>, a' mint azt a' Publicusok <tartani> szoktak, [A javítások a törlések felett.]

¹⁹⁷ egyedül Decsy Sámuel [A „Doctor” sor fölé írt beszúrás.]

¹⁹⁸ nevezem-meg, <és az ennél jóval ifjabb> később

⁹⁴² hozzánk sokat eljárt, hogy Késmárkról jött Praeceptorunkkal németül szöllhasson, mert az az¹⁹⁹ első Deák a' ki Patakon németül tudá, Decsi volt.

576, 758, 948 Ezen Patakon töltött utolsó esztendőmben szerencsém vala meglátni Gróf Teleki Józsefet, Lászlónak és Ráday Eszternek fiját, később Békési Administrátort, majd Ugocsai Fő-Ispánt, II. József alatt Kir. Fő Igazgatóját a' Pécsi Tudománybeli Kerület' Iskolájának, II. Ferencz alatt pedig Koronaört; Sámuelnek az Erdélyi Cancelláriusnak²⁰⁰ nevőjét, de úgy hogy ő ezen onkelénél idősbb vala; 's Lászlónak a' mostani Somogyi Administrátornak, 's Királyi Tábla' Bírójának²⁰¹ atyját. Teleki Erdélyből Pest felé utazott, 's Álmosd felé vette útját, hol bírt. Által menénk hozzá Semlyénből. A' Gróf nagy hírrel jött haza Párizsból és Hollandból, hol franczia nyelven egy Epigrammai játéku²⁰² cím alatt írt egy munkát: Sur la foiblesse des esprits forts, mellyben a' Keresztyén Vallás' igazságát mutogatta, mert a' Gróf igen keresztyén 's nagy Dogmaticus volt, 's én munkáját már olvasám. Azon mély de nem balog tisztelettel járultam elébe, a' mellyel Fejedelmekhez szokás közelíteni, 's lestem minden szavát, minden mozdultára figyelmezttem. A' Gróf nyájas vala, de komoly az egész nagy csoport eránt, 's előhozódván Szabó Dávid és Gyöngyösi, a' Leonínista, ennek csinálmányai felől olly sanyarú ítéletet hoza, és olly metsző kifejezéssel, hogy azt kénytelen vagyok elhallgatni; Szabónak Versei felől hallgata. Midőn menni akaránk, mindnyájunkat megajándékoza testvérének halálára írt Versezetével, mellyet Semlyénig kibeszéllhetetlen örömközt olvasék-el a' székérben.

Csak hamar azután hogy ez a' Gróf Academiákról haza ért, atyja I. Ferencznél bejelenteté magát. Első szava a' Császárnak hozzá ez vala: Sind Sie der gelehrte Teleki? Nem, Fels. Uram, mondá ez deák nyelven; 's melly Olvasóm fog nem sírni örömében, midőn a' kevélyté tett atya' feleletének végét is érti tőlem? – az nekem fiam. A' Császár rendesnek tartá, hogy Teleki a' németül tett kérdésre deákul felel, 's Teleki László azzal mentette magát, hogy még akkor, midőn ő németül megtanulhatott volna, magyar nem tanult németül. – Én Józsefet hét nyolcz esztendővel annakelőtte már láttam volt; a' Gróf Váradra jött, 's Baranyi Gábornak ment látogatására, kinek feleségével én tizenkét esztendő gyermek Telegdről jöttem-be. Akkor azt hittem, hogy a' tudós minden tökéletességeivel bír a' világnak, 's felakadtam azon hogy a' Gróf a' társaságban igen zavartul (embaras-val) viselte magát, 's nem tudtam mit csináljak belőle. Cornides külön vett, 's pedántság nélkül tanítgata, 's ébresztgette lelkemet.

400, 446, 893 Nekem nem az czélom itt hogy a' magam becses képemet adjam által a' világnak, hanem az inkább hogy kifejtőzéseimet²⁰³ jegyezzem-fel, 's Nyelvünknek és Lite-raturánknak előmentét, 's ezek²⁰⁴ körül tett jó vagy rossz szolgálataimat, ezek körül gyűjtött tapasztalásaimat; hogy²⁰⁵ koromat fesse, 's azon Nagyokat a' kikkel éltem, a' kiket láttam, a' kikkel szorosbb vagy tágabb, hosszabb vagy rövidebb ismeretségben

¹⁹⁹ mert <még> az az

²⁰⁰ a Cancelláriusnak [Az „Erdélyi” sor fölé írt beszúrás.]

²⁰¹ B./rójának [Átírás.]

²⁰² Epigrammai <pointir> játéku

²⁰³ hogy <N> kifejtőzéseimet

²⁰⁴ előmentét, ezek [Beszúrás a sor felett.]

²⁰⁵ tapasztalásaimat; <s> hogy

életem. Ezeknek emlékezeteket fenntartani, képeiket festeni, őket a' maradékkal köz- 893
lebből ismertetni, nekem kedves, 's kedves lesz a' maradéknak is. Minél apróságosab-
bak azok a' miket beszéllek, annál interesszántabbak, 's a' lelkes Olvasó tudni fogja mit
ítéljen az ellenem teendő harsogások felől. Mindent el fognék mondani a' mit láttam,
hallottam, tudok, ha lehetne. Legalább másként mint érzek, semmi tekintetek nem
szóllathatnak.

Az a' Baranyi Gábor, a' kit épen említék, egyike volt a' legoriginálisabb emberek- 22, 472, 559, 717
nek a' kiket valaha láttam. Vad, de nagy; iszonyú, de jó; a' Homér' bajnokjaira emlékez-
tet bennünket. Nagyatyám bevive egy Gyűlésre, 's Baranyinak Váradi házánál szállánk-
meg. A' két káromkodó Úr, de a' mely tulajdonban Baranyi véghetetlenül maga megett
hagyá Bossányit, mert ő a' maga phrázisait Máramarosi kurtafarkú tarka disznó hátán
csinálttal is szokta vala felékesítgetni,²⁰⁶ rengésben tartá a' házat reggeltől szinte estig-
len. És még is az ügye-fogyotthoz, az elnyomást panaszlóhoz mely lágy, mely érzé-
keny, mely kész érette megvívni, 's mely hajthatatlan bár mely tekintetnek. Eiche, die
dem Orkane steht. A' Gyűlés a' háznál tartatott, 's szűk lévén a' hely, Tanítóm kivive,
's így onnan semmi emlékezetem. De bírom Baranyinak a' nagyatyámhoz írt leveleit, 's
az az ő lelkét festi. Imhol vagyon képe: Egy kisded terepélynövesű kopasz és ősz em- 22, 685, 718
ber, kerek fővel, kerek arccsal, setét-veres színnel, melyet elleptek a' hámlo tarjagok;
nyaka rövid, hasa tölt, karjai, czombjai zömökök. A' Gyűlés napján fel nem öltött
mentéje világos kék, olyan dománya is 's nadrága, ezüsttel, de nem gazdagon; öve,
csizmája veres; a' mentén nyuszt, 's nyuszt a' kalpag is, veres posztóval vagy bársony-
nyal. – Fő-Ispánjával, ki őtet szerette, sok baja volt. Egy esedező kettőjöknek széke
közt nyújtá-be a' kérelmét; Baranyi megsejté a' reszkető kezet, 's a' magyar²⁰⁷ felülírást
a' papiros oldalán, 's mint Caesar azt a' ki így adta-be neki a' levelet, hozzá kapa: Nekem
azt, mondá nyershangú szóval; hiszen – – – Rác, 's nem tud magyarul.

Baranyinak atyja, Miklós, Fő-Bírája²⁰⁸ vala Debreczennek, 's elhagyá vallását, midőn 20, 21
ez még iskolai gyermek volt. Idővel az öreg Septemvir leve, 's ezt a' fiját a' Királyi²⁰⁹
Ügyek' Igazgatójához Reviczky Urhoz adta patvariára. Egy nap ez sok vendégeket
látván magánál, Patvaristáját²¹⁰ vadon szállította-meg, 's ez visszaadta a' mit vett, 's
minthogy a' szón az egész asztal megindult, Baranyi kiszaladt; utána mentek; Baranyi
süveg nélkül látá magát, 's épen a' ház előtt menvén-el a' verbung, hogy süveg nélkül ne
legyen tovább, feladatá magának a' csákót, 's végig tánczolá az úczát. Reviczky mingyárt
ebéd után hírt vive a' Septemvirnek, 's ez megkérte a' Tisztet, hogy fiját eresztené-ki,
de ez kilépni nem akart, sürgette felavattatását, 's az ellenség' elébe vitetett. Még az
úton káplárságra juta, mert ő megfelele kötelességeinek, csak hogy egyik csínja nyom-
ban érte a' másikat, melyet végre azzal a' gonoszsággal koronáza-be, hogy az ellenség-
hez harmad magával általszökött, de a' mely tettét viszont azzal hozá helyre, hogy tí-

²⁰⁶ felékesítgetni, [Átírás.]

²⁰⁷ magya./ [Átírás.]

²⁰⁸ atyja, Fő-Bírája [A „Miklós,” sor fölé írt beszúrás.]

²⁰⁹ az öreg <ezt a' fiját> Septemvir leve, 's ezt a' fiját <Causarum Reg> a' Királyi

²¹⁰ magánál, <a'> Patvaristáját

893 zed magával jött-vissza búcsúzatlanúl.²¹¹ Különös hogy a' francia földön a' Debreczen tájáról szedett legénységnek minden vasárnap Predikatziókat tarta. Egyéberánt ezen ifjú kori megtévedésének azt a' hasznát vevé, hogy francziául olvasott 's még a' beszédet is értette. Mint viselé magát az 1764diki Dietán, az tudva vagyon, sok Vice-Ispáni cselekedeteit pedig nem mondhatjuk-el.

43, 45, 46, 449, 475, 565, 723, 907 II. Józsefet Patakon láttam 1770. Májusnak 20dikán. A' Császár Albert Lengyel-Királyi 's Sachsen-Tescheni²¹² Herczeggel, Christína Fő-Herczegasszonynak férjével, 449, 475, 565, 724 akkori Helytartónkkal, más ötnek társaságában, kik közt Generális Lacyra (a' név Laszczynak olvastatik) 's Noszticzra emlékezem, a' fogadóban ebédele, maga az egyik szárnynak legalsó²¹³ helyét foglalván-el. Az asztalnál egyedül maga beszélt, 's deákul, 449, 476, 566, 724 's mindég azokkal a' kik a' szobába gyűlének. A' Grammatistának különösnek tetszett, hogy a' Császár a' bort, mellyet, bornemisza lévén, meg nem kóstola, vinusnak mondotta: Iste vinus Tokajinus? Leszállván szekeréből egy posztó felső ruhában, viasszas-vászon kaskétját honja alá vette, tudakozódott az utak felől Munkács felé, hova ment, 's mik lesznek a' státiók, mellyeken addig keresztülmenend, 's a' helyek' neveiket zsebkönyvébe feljegyzé. Ebéd után felült szekerébe, 's sietve Patakot 's Ujhelyt elhagyá. Egy jól nőtt szép férjfi, setét-szög²¹⁴ hajjal, nagy csontos homlokkal 's igen keskeny metszésű orral. Én jó ideig a' Császár' háta megett állék, 's magam is nyujték-be egy tányért neki, 's csudáltam hogy könyökén foldva volt a' veres hajtókájú, veres bélésű 449, 476, 566, 724 zöld formaruha. Azután a' másik oldalra mentem által, hol az asszonyok állottak, kik közt egy fiatal szép személy pirult hogy vastag állapotban látaték, 's nem győztem eléggé nézni a' Császár' mellyén a' két csillagot és a' két csíkos pántlikát. Lajblija 's térdig-érő nadrága sárga posztó, amaz gazdagon arany paszománttal. Térde gyolcs 89, 514, 621 kamasliba vonva; nagy saruján felkötött vassarkantyú. – Ha ez a' jegyzés a' mostani kornak haszontalan is, a' későbbnek, melly a' rezeken a' színt el nem ismerheti, nem lesz kedvetlen. 'S hadd mondjam-el itt, hogy én, a' ki a' Császárt halála előtt három holnappal is láttam még, minden rezei közt azt tartom leghasonlóbbnak, mellyet Fügér után nyolczadréti²¹⁵ formátban Ádám metsze. Hickel által festett képe a' Vármegye' házában, Váradon, szépítve van; de még akkor ifju volt, 's nem horda parókát. Nagyön²¹⁶ jól van eltalálva a' Zauner' rézlován²¹⁷ is a' Bécsi Bibliothéca előtt.

460, 482, 577, 740, 944 Patakon élt utolsó esztendőm sőt holnapom alatt Zemplény királyi fényességű innepet láta: Vice, később osztán Fő Cancellárius, akkor Gróf, most Herczeg Pálffy Károly, ki József Császárral együtt neveltetett, Gróf Döry Ferencznek halála után Fő-Ispánná neveztetett-ki, 's királyi pompával foga 7. Jul. széket.²¹⁸ Egri Püspök Gróf Eszterházy Károly vala Beiktatója. Collégiumunk, teljes számban, a' Professorokon

²¹¹ de viszont azzal hozá helyre, hogy tízed magával jött búcsúzatlanúl <vissza>. [Az „a' melly tettét” és a „-vissza” sor fölé írt beszúrás.]

²¹² Lengyel-Királyi Sachsen-Tescheni [Javítás a sor felett.]

²¹³ szárnynak <utolsó> legalsó

²¹⁴ férjfi, szög [A „setét-” sor fölé írt beszúrás.]

²¹⁵ után <egy> nyolczadréti

²¹⁶ van. Nagyön [A „de még akkor ifju volt, 's nem horda parókát” lap szélére írt beszúrás.]

²¹⁷ rez <én> [Beszúrás a törlés felett.]

²¹⁸ foga széket. [A „7. Jul.” sor fölé írt beszúrás.]

kezdve a' legutolsó Abecistáig, elébe méne a' nagy²¹⁹ vendégeknek, kiket a' Nemesség' 944
lőháton vezete-be, 's az ifjúság²²⁰ a' Pataki vár' sánczától a' Petrahói hídig csinála nekik
falat két sorban. A' Püspök nem hive szemeinek, midőn bennünket megláta. Első
Professorunk, Szentesi, idvezlé elébb a' Püspököt, azután a' Vice-Cancelláriust²²¹ deák
szép és igen szépen mondott Oratióval, melyre ez röviden, a' Püspök hosszan és a'
Szentesi megszólításaihoz alkalmaztatva, feleltek.²²² A' Publicusok közt én valék a' 460, 483, 578, 740
legelső, 's így nekem vala szerencsém benyujtani Verseinket; melyeket mivel írásom
szépnek, csinosnak tartatott, a' Professorok' parancsolatjára, magamnak kelle le is ír-
nom. Csak a' Togátusokhoz ment vala ki a' buzdítás, hogy verseket készítsenek, de
Prof. Szent-Györgyi kívánta hogy én és az öcsém is íránk, 's akkor izent hozzánk,
mikor én a' verseket le is tisztáztam. Három Alcaeuszi stropha volt az én munkám, 's
látszik a' műven, hogy hamar készült. Az öcsém könnyebben segíté magán; addig forgatá
újabb deák Poetáimat, míg talált egyet, a' mi egészen reá-illet az innepre, 's alá írta
nevét, 's nagy nevet szerze magának, mert a' Püspök a' maga exemplárját általadá egyik
kísérőjének, 's az még ebéd előtt végig futa a' verseken. Látni akarák az öcsémet, 's ő
úgy fogadta a' magasztalást, mint a' mellyel neki tartoztak.

Az anyám kívánta hogy lássuk ezt a' pompát, 's Dienes együtt lovagla a' Vármegye'
Elsőjével a' kocsik előtt, én pedig galoupban mentem előre, hogy láthassam a' Joyeuse
Entréet; 's ámbár alkotványom nem legerősebb 's termetem a' középszerűek közt is
kicsiny, Pataktól²²³ Újhelyig a' forró melegben pihenés nélkül. Négy esztendővel ez-
előtt 1775ben láttam Jászón a' Sauberer András Praemonstratensis Szerzetbeli Prépost'
Jubiléumát, melly egyszersmind az általa épített pompás ház' és Templom' örömnap-
ja is volt, láttam a' tűzi-mesterséget, hallottam az ágyúzásokat, részt vettem az ebéd-
ben, a' tánczban; 1777ben jelen valék a' Gróf Andrási István' Bihari Fő-Ispánságba²²⁴
iktatásán: de a' mai nap koronázási innep vala, 's a' Vármegyék' messze földről küldött-
ék ide Követjeiket 's szokatlan számban. A' fényes napot a' Hecksén, Újhelynek egy
tér halmán, a' tűzi-játék és osztán reggelig táncz rekesztette-be. Annyi vala a' nézést-
érdemlő tárgyak' sokasága, 's ezeknek egyike a' másikat úgy tolt, hogy ezekből em-
lékezetem semmit sem tarthata-meg azon felül, hogy a' két legszebb asszony Gróf
Klobusiczky Ferenczné, szül. Gróf Viczay, és Báró Szepesiné, szül. Bata voltak, és hogy
Bárá Palocsay térdig-érő fejér atlasz gazdagon arannyal kitűzött felöltött mentében²²⁵
's bakkancsos nadrágban vont szemeket magára, 's Váradí Kánonok Gróf Forgács 483, 579, 741
Ferencz meg engedé magát kéretni, hogy violínját solo játsza.

'S itt látám más nap az öreg Orczyt, paróka nélkül, bugyogó bővségű veres 82, 483, 578, 741
nadrágában, fejér mentével, végig sétálni a' Vármegye' Szálájában, mosolygó szemeivel,
nyájas arczával, mellyet Dónát után Mansfeld által metszett képe is Gessznerem' első 82, 483, 578, 741
Kötete előtt elérhetővé²²⁶ teszen, csakhogy az a' réz nagytestű páncélviselésre terem-

²¹⁹ méne a' <két> nagy

²²⁰ vezete-be, <'s sorunk> 's az ifjúság

²²¹ Cice-Cancelláriust [Átírás.]

²²² felel/[...]/k. [Átírás.]

²²³ kicsiny, <Új> Pataktól

²²⁴ Fő-Ispánságba<'>

²²⁵ kitűzött mentében [A „felöltött” sor fölé írt beszúrás.]

²²⁶ előtt érhetővé [Az „el” sor fölé írt beszúrás.]

483, 578, 741 ⁹⁴⁴ tett embert gyanítat, a' Generális pedig nem vala nagyobb nálamnál, 's az anyámat ez oknál fogva²²⁷ buzdítá, hogy engem tegyen Huszár Hadnagykává. Itt láttam estve, a' második nap' pompája után, Gróf Sztáray Mihályt mákvirágszín posztó kaputban, világos kék atlasz lajblival és német nadrággal, fehér strimflival cipőkben; mert a' Gróf emlékeztete bennünket, hogy ő a' szerencsétlen Mária Antóniát, midőn, mint az akkor még Dauphin, XVI. Lajos' mátkája, Bécsset elhagyta volt, Párizsig kísérte. 'S ez a'²²⁸ nem csak ruhájában, hanem nyelvében 's mozdúlásaiban is Párizsinak nézhetett szép ember nekem²²⁹ egy új szakasz vala az emberek' isméréteré.

A' Fő-Ispán, ki e' földet soha nem látá, bejárta a' Vármegyét, 's azoknak házaikat, a' kik az elsők közzé számláltattak, vagy az ő innepén szolgálatjaikkal lekötelezték, azzal tisztelte-meg, hogy nálok ebédelt vagy hált. Felment a' Lengyelszélekre, hol a' boldogtalan föld' népe zabbal és krompéllyal él, Szécs-Keresztúrból Szirmay Tamástól, Beretőre ment, Kazinczy Andráshoz, 's visszajövében a' Lengyelszélekről Gálszécsbe Szemere Lászlóhoz, úgy Kassára, 's lefordult Debreczenbe, 's úgy ment Pestnek, 's vissza Bécsbe.

Újvároson Debreczen mellett Siklósi András Sigmond, egy excentricus gazdag, ki bizonyos tekintetekben magyar, más tekintetekben pedig francia és török volt, 's ezen három originalitás összeolvastása által a' legbizarrabb caractert adta, a' nagy vendéget vad ménese előmutatásával mulattatá. Előtte fogatott-ki, előtte fogott-ki maga egynehány szilaj csikót, még pedig úgy hogy a' pályvába harkolt ló nadrágának minden paszomántját leszaggatta a' meghurczolással, megnyergelteté a' lovat, 's csikósait rá ültette, hogy nem sokára a' vad ló kitanítva hágtata elő. Más embereit kiküldé, hogy hajtsanak-fel egy farkast, 's a' farkas lélektelenül jelent-meg a' kergető lovas' ostora előtt, kit azok a' Vice-Cancellárius felé hajtottak.

Mihelytt Therézia ezt kinevezte vala Fő-Ispánnak, a' Megye Követeket küldé idvezlésére, Gróf Döry Gábort, a' Fő-Ispán' fiját, Szirmay Tamás Antal Vice Ispánt, Kazinczy Andrást, Kácsándy és Kolozsi Józsefeket, 's a' Fő-Ispán őket bemutatattá Thereziánál. Döry volt a' magyarázó, 's Kácsándy az a' jegyzést tevő, hogy ő atyjának vallását elhagyta. A' Császárné azt a' teljesedésbe nem ment áldást adá reá, hogy szaporítsa familiáját, 's Szirmayhoz fordult, a' széparczu, nagylelkű férjfiúhoz. Igen barna bajusza egészen elfedte mind két ajakát. Németül szólla hozzá, 's kérdé, ha rokona e annak a' Szirmaynak, a' ki a' Prussziai háborúban az ő házáért fegyvert viselt. Szirmay németül nem tudott, 's Kazinczy vala tolmácsa. Ghorschame Dienerin, monda az Ausztriai pronuntiatiójú kegyes Asszony; én örülnék ha úgy érthetnék magyarul mint a' szerint a' hogy látom, ti értetek minket németben; de nekem tizenhárom országot kelle fiatal esztendeimben általvenni, 's nem volt időm a' magyar nyelvet megtanulnom, de Ferdinand fiam, és a' megholt Károly, azt megtanulták. Ekkor a' Szirmay képeben reá ismert az Oberster Szirmay Tamás' képére, 's emlegette annak tetteit. Midőn ezek a' Császárnétól eljöttek, egyikek rák módjára vette menését az ajtó felé, 's a' viaszos parketen a' Fejedelem²³⁰ előtt egyget zuhant.

²²⁷ anyámat <ennél fogva> ez oknál fogva

²²⁸ 'S *ennek* a' [Átírás.]

²²⁹ Párizsi szép ember<nek> nekem [A „nak nézhetett” sor fölé írt beszúrás.]

²³⁰ a' <nagy> Fejedelem

MÁSODIK KÖNYV.

952

September' 9dikén 1779. patvariára mentem Tarnói Milecz Sámuel Úrhoz, Abauj és Torna Vármegyének Táblabírájokhoz, 's a' Keglevics-ház' Tornai és Sztropkai jószágainak Fiscálisához, ki Kassán lakott. Atyja, Pozsonyi Predikátor, ezt a' fiját gonddal nevelte, 's a' természet neki elég jó mértékben adá minden ajándékait; de a' csaknem²³¹ asszonyi csínoskodás 's apróságos²³² rendhez szoktatott élete nem engedték hogy lelkének szokatlan kimiveltetést adjon; azt ő Verbőczy²³³ mellé talán nem is nézte épen szükségesnek. Csínosabb embert, csínosabban tartott szobákat²³⁴ mint az övéi, nem láttam; vasárnap reggel olta szombaton estig minden pillantásban azon helyen lehetett volna látni író-szereit, ollóját, papirosát, húsz harmincz darab könyvét; 's az idegen azt mondhatá, ha belépett és őt nem az első, hanem a' hátulsó szobákban lelte, hogy ezeknek lakosa rég olta nincsen²³⁵ honn. Az illy csínos embereknek ritkán marad idejek, egyebet is csinálni. Egy jól-nőtt, széparczu, komoly de nyájas, igen nemeslelkű, igen jó ember, kinek minden baja, minden vétke az volt, hogy, nem mervén házassági jelentést tenni, közel ötven esztendőn ridegen élt-el. Házára 's konyhájára egy nálánál éltesebb, rövid, zömök, csillogó-szemű, fogatlan Asszonyság, egykori Prókátor-társának özvegye, viselt²³⁶ gondot, 's ez az alsóbb szobákban lakott, mi ketten a' négy vagy öt felsőbekben. Principálisom az öreg, zömök, csillogó-szemű, fogatlan, imádkozni 's énekelni nagyon szerető német-asszony' halála után, jóval később mint a' hogy én onnan eljöttem, úgy házasodék-meg,²³⁷ mint azok szoktak, a' kik feleséget kérni sokáig nem mertek, 's későn jutnak annak értésére, hogy asszony nélkül lenni nem jó, asszonnyal, kivált széppel és fiatalzával, nem rossz.

Ez a' magát²³⁸ örökös hallgatásra kárhoztatott jó ember nem ereszkedék ugyan velem nyájaskodásokra, és ha hozzám szóllania kellett, elébb mindég egyet pirult; de nagy gondja vala, hogy minden cselédi szolgálatoktól megkíméltessen. Azok akkor még a' patvaristáknak kötelességeik voltak, 's kevés patvarista dicsekedhetik az én szerencsémnel,²³⁹ hogy a' csizmahúzás' és csizmatisztítás' tudományában nem gyakoroltatott. Épen arra degradálnom magamat, kedvem ugyan nem volt, 's még kevesebb²⁴⁰ volt volna, ha az kívántatott volna tőlem; de magok a' szolgálatok is elvesztik azt a' mi benne alacsonyító van, mihelytt önnként és csak figyelemből tészük; 's így én magamat Principálisom eránt azoknak örömmel vetettem alálok. Gyermekeink egykor cselédek voltak, most Urfiak; egykor rabok voltak, most senkitől nem függnek, senki eránt nem mutatnak figyelmet; mind ez hiba mind amaz, de amaz nem vala olly veszedelmes következésű. Ha útra menénk, ámbár engemet a' természet csatlósnak nem

170, 460, 486,
579, 742

²³¹ de <egy> csaknem [A javítás a törlés felett.]

²³² 's <egy> apróságos

²³³ adjon; <mellyet> Verbőczy [A javítás a törlés felett.]

²³⁴ csínosabb szobákat [Az „an tartott” sor fölé írt beszúrás.]

²³⁵ nincs [Az „en” folytatólagosan írt beszúrás.]

²³⁶ özvegye, <élt> viselt

²³⁷ házasodtak-meg, [Átírás.]

²³⁸ Ez a' <szóllani nem merő 's e' miatt> magát

²³⁹ az <on> szerencséjével, [Az „én” sor fölé írt javítás; a „szerencsémnel” átírás.]

²⁴⁰ kevésbé [Az ékezet törölve.]

⁹⁵² szült, nem csak kötettem, de kötöttem is párnazsákját, 's ha az út egyenetlen vala, látván hogy Principálisom minden billenésre magán kívül van, 's nem retteg kevesebbet mint a' nyaktörés, kiszöktem mellőle, 's kis sullyommal²⁴¹ helyre igyekszém hozni kocsinknak korbáját a' mint az tőlem kitölt. 'S olyankor ő mindég elpirúla, szintén füleiig, 's nem tévedek-meg ha azt hiszem, hogy ez a' pirulás nem csak a' félelem által vala támasztva, hanem²⁴² a' Sternei Hermeneutica szerint azt is tette, a' mit mi közönséges emberek e' szóval szoktunk tulajdon cselédjeinknek is jelenteni: K ö s z ö n ö m. De az én Principálisom köszönni is szégyenlett; hogy ne szégyenlett volna tehát leányt kérni?

Én a' portrékat 's costúmeket apróságos gondokkal festem-ki, 's meglehet hogy ezek által némelly Olvasómat elűnasztom; de nekem épen ezek az apróságos vonások látszanak leginkább érdeklőknek, midőn a' nem láthatott emberek felől vagy on szó. 'Smi teszi külömben azt, hogy midőn nevezetes ember' szemléléséhez van módunk, látni óhajtjuk azt, ha vele beszédbe nem eredhetünk is? 'S minthogy a' mult idők' magyar costümjeit a' maradék nem látja majd a' szerint rezeekben, mint a' XIV. Lajos' korabeli Párizsiakat a' Picartéin²⁴³ 's a' Chodowiczkyéin a' nagy Király' korabeli Berlíniet; ezek az én vonásaim poltoléklul lehetnek e' részben a' később²⁴⁴ nyomoknál. – Milecz Úr egy Májusi szép vasárnap levendulaszín²⁴⁵ ruhájába öltözött, 's a' térdig-érő nyusztal-prémzett mente mellé karmazsin-színű atlasz, arannyal igen ékesen 's igen gazdagon kitűzött lájblit veve. Nadrága' szíjára egy horgon felakasztá könnyű²⁴⁶ ezüst kardját, mely csaknem horizonti lineában álla oldalán; fejére háromszegű kalapot teve-fel, jobbába nádját vevé, 's így ment össze nem öltött karral a' biczegő fogatlan de tűzszemű Gl...né oldala mellett, ki, a' templomba. Hajait²⁴⁷ röviden hordá, 's azok a' gallér körül felkondorítva állottak, púderesen, pomádésan. Később kopaszságát tourral fedte-be; 's minthogy így fejének első felével²⁴⁸ változtatást teve, változtatást teve eggyzersmind a' hátulsó²⁴⁹ felével is, 's a' felkondorított hajak czafliba fonattak. Én nagyon nyalkácska soha sem valék; pedántság nélkül szántam²⁵⁰ az időt az olyanra, 's az igen csinos embert alig nézhettem mosoly nélkül; de ezt az Urat mind a' mellett nem lehet csudálnom; soha az én szemeim szebben-chaussírozott embert nem láttak; 's fel nem tudtam érni mi világ' csudája lehet, hogy ennek lábain egészen másként álla, mint más Ádám atyánktól származott emberkének, az ezüst keskeny sarkantyúval²⁵¹ ékeskedő kordovány-csizmácska. Nem jött-ki az maga innáta formájából még mikor megkopni már elkezdett is, holott az enyém és a' másoké már az

²⁴¹ kis <súlyom> sullyommal

²⁴² félelem<től> támaszt<atott>, hanem [Törlés fölé írt javítások.]

²⁴³ Picart <rezein> [Javítás a törlés felett.]

²⁴⁴ vonásaim <. > poltoléklul lehetnek a' később [Az „e' részben” sor fölé írt beszúrás.]

²⁴⁵ leve./dulaszín [Átírás.]

²⁴⁶ felakasztá <vékony> könnyű

²⁴⁷ templomba <,melly akkor a' város' kerítésén kívül állott vala.> Hajait

²⁴⁸ fejének felével [Az „első” sor fölé írt beszúrás.]

²⁴⁹ teve a' hátulsó [Az „eggyzersmind” sor fölé írt beszúrás.]

²⁵⁰ nagyon <elegánt> soha sem valék; szántam [A „nyalkácska” és a „pedántság nélkül” sor fölé írt javítás.]

²⁵¹ emberkének, a <módos> sarkantyúval [Javítás a sor felett.]

első napokban, hogy a' Balás²⁵² Uram' Officinájából kiléptek, tele valának²⁵³ ranczokkal. Alig tudom elhíttetni magammal, hogy Verbőczinek szebb-csizmájú²⁵⁴ követője volt volna, vagy valaha lehessen.

Ebéd után Tornára kelle kimennünk. Az idő szép volt, 's éjszakára Tornai Vice-
Ispán Bárczy Imre Úrhoz akaránk menni, 's így Principálisom jónak látá meg nem
változtatni öltözetét; úgy üle-fel a' postakocsiba a' mint dél előtt öltözve volt.²⁵⁵ De
midőn már messze valánk a' várostól, borongani kezdének a' fellegek, 's Nagy-Ida és
Szeszta között reánk jöve egy rettenetes de hamar elment zápor,²⁵⁶ úgy hogy a'
felkondorított haj csirízzé vált, az atlasz lajbli pedig, két köpenyegen keresztül is, jól
megázott. Embertelen²⁵⁷ szíve van Olvasómnak, ha²⁵⁸ a' csinos embert e' rettenetes
esetben nem szánja. Én²⁵⁹ őtet szántam, nem magamat; rajtam nem vala annyi rontani
való, 's fiatal ember még örül, mikor a' veszély nagyságot éreztet vele, mert az az érzés
neki váratlan. Felettünk dörgött az ég, ropogott, 's a' mennykövek hullottak, de a' mint
látszék, nem közel. Nem látván sohol veszedelmet, emlékeztem Klopstock felől, ki az
égi-háborút gyönyörködve nézé, 's Vernetnek ismeretes rezére; 's ez még bátrabbá tett,
a' veszélyt velem még inkább feledteté. Azonban²⁶⁰ most ismét csattana, 's úgy tetszett,
hogy a' lángfolyam az előttünk fekvő Szesztát érte; egy két percig semmit sem láttak
szemeink. Magam is megrándultam; de szegény Principálisom úgy kapá-be fejét, hogy
a' két fő nagyot kocczana; 's az övé nagyot kocczanhata, mert félig hajatlan volt. Valóban
úgy volt a' mint hittük; a' villám Szeszta alatt egy embert leüte egy²⁶¹ keskeny ösvé-
nyen. Ketten mentek haza felé, Szepsi' tájékára, 's az elsőbb, látván hogy társa kérdésé-
re nem felel, visszapillant,²⁶² 's ezt elterítve látja. Homloka véres volt, jobb pofájáról a'
láng elperzselte a' bajuszt és a' két három²⁶³ hét olta nem beretvált szakált, 's a' pat-
kós²⁶⁴ bokkancsot leszakasztá 's messze elrugta egyik lábáról.²⁶⁵

Kicsapásokat még illy könnyed munkában sem szabad tenni; de nem hallgathatom-
el a' mit magam olly meleg részvétellel vettem az atyám' idősb öccsétől, kin a' dolog
történt, és a' mit barátim annyi részvétellel vettek ismét tőlem; az az idők' vadságát festi,
's egy lelkes ifjút, egy szép érzésű²⁶⁶ ember' magába-szállását. – Zemplényi Fő-
Notárius Zámory Gábor Urat a' Sókúton quártélyozó Kapitány Gróf A... 1750. körül
ebédre hívatá, hogy vele bizonyos dolog eránt végezessen, 's Zámory a' maga két

²⁵² hogy <az> a' Balás

²⁵³ kilépe, tele vala [Átírás és beszúrás a szó után.]

²⁵⁴ Verbőczinek <valaha> szebb-csizmájú

²⁵⁵ dél előtt volt. [Az „öltözve” sor fölé írt beszúrás.]

²⁵⁶ rettenetes zápor, [A „de hamar elment” sor fölé írt beszúrás.]

²⁵⁷ megázott<:> embertelen [Törlés és átírás.]

²⁵⁸ Olvasómnak, <a' ki> ha

²⁵⁹ nem szánja<:> én [Törlés és átírás.]

²⁶⁰ rezére. Azonban [Sor fölé és lapszélére írt beszúrás; a pontosvessző átírás.]

²⁶¹ embert <öle-meg> egy [Javítás a törlés felett.]

²⁶² társa nem felel, kérdésére, visszapillant, [A szórend számozással javítva.]

²⁶³ elperzselte a' két három [Beszúrás a sor felett.]

²⁶⁴ szakált, <'s bajuszt,> 's a' patkós

²⁶⁵ elrugta lábáról. [Beszúrás a sor felett.]

²⁶⁶ szép <gondolkozású vagy talán inkább csak> érzésű

⁹³⁶ patvaristájával, Kazinczy Andrással²⁶⁷ és S... Pállal, az ebédre megjelent. Zámory az úton leczkéket ada a' két ifjúnak, hogy ott magokat²⁶⁸ mint viseljék, hogy vele együtt lépjenek-be, álljanak-meg egymás mellett közel az ajtóhoz, 'stbb. A' Gróf kijöve, hozzá foga dolgaihoz, 's a' két ifju talpalt. Végre, közelítvén a' dél, a' cselédek teríteni kezdenek, 's S... látván hogy csak három²⁶⁹ convert tétetik-fel, elrettenve kérdé társától, hogy hát ők ketten hol fognának enni. Én az Urakkal fogok, felele ez, de hol fogsz te, azt te lásd. Zámory is látá mi történik, 's bánta hogy egyedül nem jött. Kifordulván a' Gróf, bátorítá a' két ifjat, lennének csendesen; a' Gróf katona, nem tudja hogy a' patvaristák a' Principálisokkal egy asztalnál élnek; 's kérte, vennének tányért kezeikbe, állanának háta megé; cselédje vagy a' hajdu ne jöjön asztalhoz. – Végre fel vala találva, a' Grófné kijött, 's mind hárman ülést vettek. Még eddig mind a' két ifju csendesén állta, de most az egyik a' credenzhez megyen, mind felöleli a' mire szüksége leend; felrakja az asztalra Principálisa mellé, imádkozik 's leül. A' levest a' Gróf osztogatá, 's a' vakmerő nem kapott azt; de most a' két éték helyt cseréle,²⁷⁰ 's ez veve a' levesből. Minthogy a' második éték nem előbbi helyére, hanem ki vitetett,²⁷¹ ő a' páros-számú étkekből nem kapa részt, de igen a' páratlan-számúakból²⁷² az elégségig. Így, midőn annak ideje vala, a' patvaristai szokás szerint mingyárt a' sült után, asztalt bonta, convertjét a' credenzhez vitte, imádkozék,²⁷³ 's a' gráziát alázatosan megköszöné. Kinek hívják? kérdé a' Gróf, ki mind eddig ignorálni látszott a' mi történt, 's Principális és Író-deák, 's még az is a' ki éhen-maradt oda hátul, szepegni kezdenek. Ez megnevezé magát. – Üljön-le Öcsém Uram. – Elegem volt gráziájából. – Parancsolja az Úr hogy üljön-le, ez leült. A' Gróf tányérát tele rakta csemegével, 's Öcsém Uram taníta-meg engem, úgy mond, mint bánjak nemes ifjúval. – A' szóra, bár szép, elhal a' jobb érzés; mintha csak a' nemes ifjú éránt kellene figyelmet bizonyítani, és²⁷⁴ mintha nem volna kegyetlenség a' születés' mostohaságát éreztetnünk azzal, a' kit az úgy is nyom. Az idők most szelídebbek, szebbek. – Nagyanyámnak idejében a' Szolgabírójával megjelent Esküdt elébe a' vendégeket-látó 's vendégeket látni-szerető asztalnál csekélyebb bort tévének-fel, mint a' mit másokkal a' Szolgabíró ivott; nem fősvényeségből, mely a' bőven-költést gyakorló háznak²⁷⁵ nem vala vétke, hanem hogy a' Szolgabíró érezze, hogy nem nézetik Esküdtnek. Most készebbek volnánk magunk inni csekélyebb bort, mint hogy azt ollyannal itassuk, a' ki asztalunkhoz ülhet. – Az ollyanforma volt, mint midőn ez az asszony, 's azon időben hihető mások is, a' kocsis' és fullajtár' veres-sinóros²⁷⁶ setétkék ruhájához szűrt akasztatott²⁷⁷ köpenyeg helyébe. – De ideje hogy kicsapásunkból visszatérjünk.

²⁶⁷ András [Beszúrás a szó után.]

²⁶⁸ [...] magat [Átírás.]

²⁶⁹ csak <ket> három

²⁷⁰ helyet cserélt, [Átírás.]

²⁷¹ kivetetett, [Függőleges vonallal elválasztva.]

²⁷² de a' páratlan-számúakból [Beszúrás a sor felett.]

²⁷³ imádkoz[.], [Átírás.]

²⁷⁴ ifjú<val> kellene figyelmet <éreztetni,> és [[javítás a törlések felett.]

²⁷⁵ háznál [Átírás.]

²⁷⁶ keres-sinóros [Átírás.]

²⁷⁷ akasztottak [[javítás a törlés felett.]

Alig vártam hogy, Kassai lakossá tétetvén, megláthassam Szabót. Semmiségemnek 583,952
mély érzésében remegve közelítettem én, ki még semmit nem tevék, és a' ki még nem
tudhatám, fogok e valaha valamit, az elhíresedett ember felé; 's ő engem szeretettel
fogada, örömmel; de őtőle meg van tagadva az az ajándék, hogy első meglátásával 583,689,746
bízodalomra bátorítson valakit; mindég zavarva láttam, valamikor új ember közelített
felé; mert különben ő nyájas,²⁷⁸ szíves. A' hét esztendővel ezelőtt eltörlött Jezsuíta
Szerzet' Collegiumának középső során lakott, a' két első ablak' szobájában a' felső
kapu felé, a' nagy-úczára, melly szoba három mással egygyütt 1790ben nekem is szállá-
som vala; ő ekkor már a' felső soron,²⁷⁹ a' templom' tő-szomszédjában lakott. Elmentem
hozzá többször is, és mindég remegve; 's úgy lehet, hogy zavarom nevelte benne a' né-
ki-természetes zavart. E' szerént közöttte és közötttem sokáig igen nagy marada a' hé-
zag, míg később osztán, egy egész lustrum mulva, jobban öszve nem ismérkedénk.

Egy valaki eladás végett egy csomó könyvet tett vala le a' Könyvkötőnél, 's ez 487,582,745
megszóllíta, tekinteném végig; talán lelek valamit a' mi velem magát megkedveltetheti.
Melly napom! Gessnert itt találtam, itt láttam először! itt Hagedornt is, Bürgernek
legelső Kiadását, 's a' Gleim' és Jacóbi' Leveleit. A' miolta ezek belépének küszöb-
mön, nem kelle a' kinn-járás; fordítani kezdettem az Idylleket, újakat csináltam magam
is, hol prózában, hol versekben, 's majd rímmel majd a' nélkül, 's tintával elvont
négysegek közé írtam-le, hogy bekötethessem, nem hogy valaha kinyomtatassanak;
mert a' kétszeri próba után nem siettem többé, nyomtatva látni magamat. Fried Úr,
egyike a' szeretetre legméltóbb embereknek, 's tekintetben álló Kereskedő, jó vala lá-
tatni velem Lipsiából²⁸⁰ hozott képeit, 's megengedte hogy olykor könyveivel éljek; 's
ugyan azt tevé Fukker is, az Orvos, ki deák²⁸¹ dolgozásait 's német verseit látatá. Viczay,
hasnolón Orvos, rezei 's csigáji²⁸² körül hagyta néha, mert hogy magyarázgasson, arra
a' nagyon elfoglalt 's közönséges bízodalmat nyert embernek nem volt ideje. Sokszor
megszálla a' kísértet, hogy a' verselgető Fukkerrel éreztessem hogy²⁸³ én is Tudós va-
gyok; de a' nagy tisztelet a' szebb érzésű ifjat olly félenkké teszi mint a' nagy szerelem.
Fukker²⁸⁴ nincs többé, 's ő nekem semmi mívemet nem látta nyomtatatlan.

Kassán akkor nem vala senki, a' ki rajzolásban,²⁸⁵ olajfestésben, vagy csak lavírozás-
ban is leczkéket adhasson, 's így abban nem haladhaték. Két főm, Le Brün után, alkal-
masan jól süle-el, 's eléggé tisztán. Örömben rámát csináltaték nekik, 's üveg alá
zártam, 's felfüggesztém szobámban. Még akkor csak ez is példa nélkül volt; társaim
nem²⁸⁶ osztoztak mívészi szenvedelmemben.

Tornán sok ideig haszon nélkül mulaték, de nem örömek nélkül. A' vidék yönyörű,
tündéri. Megmászam egy két hegyet, 's sokat andalgottam poetai andalgásban a' kas-

²⁷⁸ ő <elég> nyájas,

²⁷⁹ nagy-úczára, <hol magam is tarték> 1790ben <szállást; mert> ő ekkor a' felső soron, [Javítás
és beszúrás a sor felett.]

²⁸⁰ velem <a'> Lipsiából

²⁸¹ ki <nekem> deák

²⁸² Orvos, csigáji [Beszúrás a sor felett.]

²⁸³ éreztetni <fogom,> hogy [Átírás és törlés.]

²⁸⁴ a' szerelem<; de> Fukker [Beszúrás a sor felett.]

²⁸⁵ a' ki <nekem a'> rajzolásban,

²⁸⁶ társaim <úgy néztek> nem

952 tély' és a' vár' romjain, 's a' szép tó körül a' kastély alatt a' reggeli 's esti alkonyban. Midőn²⁸⁷ később Bácsmegyeimen dolgozám, szívem emlékeztete erre a' valóban szép
461, 486, 581, 744 tájra, 's ide hozám a' történetnek egy két scéjénét. – Egy ebédnél a' Fiscális és a' Plebánus theologiai beszédre tévedtek; mindegyike vítatta állítását, 's a' Fiscális elakadt. Én, a' ki ezt a' tudományt igen is soká tanultam, mert miatta elmúlasztottam egyebet, látván Principálisomnak elakadását, engedelmet kértem segédjére kelhetni, 's feleltem.²⁸⁸ Szavamat nagy csend követé. A' Plebánus azzal bontá-fel a' csendet, hogy Fiscális Úrtól engedelmet kért, hogy üres óráimban hozzá eljárassak, 's éltem²⁸⁹ a' nyert szabadsággal. – A' Plebánus hitte, a' mit tanított; de nem vala öszvesugorodott, nem vala poshadt. Előmbé tevő Calvinnak Institutiójit, 's insequentiákat talált a' munkában, mellyre felelni nem tudtam, 's ezeket insequentiáknak lelte Prof. Szent-Györgyi is, kinek elbeszéllem mi történt. De hiszen én Calvint embernek tartottam, 's tévedése engem meg nem zavart; nyugalomban tértem vissza a' kastély' rondellájába a' kapu mellett. Egészen másként tértem akkor vissza, midőn²⁹⁰ Hajnalkőy az általam vastagocskán hitt és a' Fatalisták' példájával is védelmezni akart Elrendelést támadámeg. Akkor magamra zárám az ajtót, térdre rogytam, 's úgy könyörögtem segédért. A' Plebánus látta rettegésemet, 's abba hagyván²⁹¹ a' mit eddig üzénk vala, egy nyomtatatlan munkáját olvasá-fel: Sur les livres défendus. Mert ő francziául és olaszul olvasott, beszélt írt; kevés esztendőök előtt tért haza Rómából, 's oda nem járt haszon nélkül.

487, 582, 744

Kevés napok mulva azután hogy Kassai lakossá levék, minden czél, minden eszmélet nélkül házunknak folyosóján jártam fel 's alá, 's a' mint egyszer ennek végéhez értem, áltapillanték a' szomszédba.²⁹² Egy igen fiatal, Grátzia-nevűsű, igen szép arcú leányt láték a' maga folyosóján anyja mellett munkátlanul könyökölve,²⁹³ 's nézni mint csepeg az eső. Megrezzentem a' látásra, 's minden szó nélkül meghajtam nekik fejemet. Ők viszonozáék a' néma köszöntést, 's azon²⁹⁴ zavarral, mellyel szomszédunkban egy nem-ismértet pillantunk-meg, 's anyja 's leánya eltűntek. Vissza futottam szugolyamba magam is, örvendvén²⁹⁵ hogy senki meg nem látott. Sok hetek múltak-el míg ott ismét láthaték valakit; de végre meghallám az anyácska' szavát, beszédbe eredék vele, engedelmet kértem az általmenetelre, 's ő azt nekem nem ellenzé.

A' leány nem él, 's ötet sokan ismerték, 's így nevét szabad megneveznem, mert azt tisztelve nevezhetem: Rozgonyi Erzsi. Égtem, lángoltam érte, 's ő nem ellenzé hogy szeressem, őneki tetszett hogy szeretém; olly boldogok valánk mind ketten midőn mellette ülék, midőn azt a' vékony, négy ujaimmal általfoghatott, hajlékony derekat körülöleltem, mikor szám ahhoz a' baraczk-orczához érhetett; de az ő lelke tiszta vala mint az ég, mellynek színét szemeiben viselte. Úgy néze mint barátját, mint testvérét, 's

²⁸⁷ kastély alatt. Midőn [A sor fölé írt beszúrásban törlés: „a' reggeli 's esti <kor> alkonyban.”]

²⁸⁸ kértem <, hogy> segédjére kelhe<ssek,> 's feleltem. [Javítás a törlés felett.]

²⁸⁹ 's <én ezután> éltem

²⁹⁰ kapu mellett. <De nem> tértem vissza <akkor>, midőn [Az „akkor” sor alatti beszúrás; a sor fölé írt javításban törlés: „<így> Egészen másként.”]

²⁹¹ látta <megzavartságomat,> 's abba hagyván [Javítás a törlés felett.]

²⁹² szomszédba<;>.

²⁹³ könyök/.../, [Átírás.]

²⁹⁴ köszöntést, azon [Beszúrás a sor felett.]

²⁹⁵ magam is, <'s> örvendvén

józanon maradt elszédíthető szédelgésem mellett. Midőn Göthének Egmontját leg- 952
előbb olvasám, egészen felleltem őt a' szeretetre-méltó Klárikában, egészen magam
előtt látám ezt a' csendes éltet élő, ártatlan, jó teremtetést, noha én sem olly boldog sem
olly nagy mint Egmont nem voltam, 's Erzsi nem volt az én Klárikám, sem a' másé, 's
sem ekkor nem, sem később. De miért nem vagy te is férjfi, kedves leány, miért nem
vagyok leány én is, mondám neki kilencz esztendő mulva azután hogy ismeretségem
kezdődött, 's szívem már feledte régiebb gyúlongásait 's más lángokat ismert, hogy jár-
hatnánk együtt mint egymást becsülő barátok, mint egymást becsülő barátnek, itt e'
czifra világ' szemléltére! – A' világ eránta igazságos vala; ő falukon és a' városban, asz-
szonyoktól és férjfiaktól, ifjaktól és leányoktól becsültetett, szerettetett. A' kik őt
közelebből ismerték, a' kik tudják hogy barátsága erántam holtáig tartott, 's csökke-
nést soha nem szenvedé, érzeni fogják, hogy én az ő nevét kevélykedve emlitem, mert
kevélykedve említhetem. –

Ez az esztendő (1780.) örökre emlékezetes marad Nyelvünk' 's Literatúránk' Év- 488, 583, 746, 957
könyveiben, mert ennek első Januariusával nyomtattatott a' legelső Magyar Újságlevél.
Ráth Mátyás (szül. Győrött 1749. Apríl. 13d. megholt ugyan-ott, Első Predikátora a'
Luth. Gyülekezetnek,²⁹⁶ 1810. Febr. 7d.) lejött vala Academiákról,²⁹⁷ 's inkább óhajtott
lenni Professor, leginkább a' Mathézisben, mint Egyházi-Tanító, 's mind azért hogy ezt
elkerülhesse nem érhetvén-el amazt, mind hogy a' nemzet tovább a' kimíveltetésnek e'
nagy segédje nélkül el ne legyen, hozzá foga a' szándékhoz. A' ki emlékezik²⁹⁸ mik
voltak annakelőtte öszvejöveleteink, kivált a' falukon, 's látja, hogy most nem egyedül
a' föld' ismeretében, még²⁹⁹ azok is mind haladnak, a' kik egyebet nem olvasnak, 's
igazságos³⁰⁰ megvallani hogy a' most és az akkor között nagy a' külömbiség, áldani fogja
Ráthnak hamvait, Ráthot a' nemzetnek első jóltevőji közzé fogja számítani, 's örven-
dett velem együtt midőn a' Hadi Történetek³⁰¹ érdemes Kiadói a' magok' Újság-
leveleiket a' Ráth' leveleinek címje után Magyar Hirmondónak nevezték-el, tiszteleté-
re a' nagy férjfinak. Kezddőnek ő valóban sokat tevé, 's kiterjeszkedék tudományi tár-
gyakra is, 's nemes maga elszánásával recenseálni merte néhány Munkáinkat, míg
némelly Íróinknak szertelen érzékenysége, nagy kárára Nyelvünknek 's Litera-
túránknak, a' lelkes Író el nem némítá.

Midőn Ráth szándékát tudatta a' Publicummal, és még azután is hogy levelei³⁰² már
folyamatban voltak, azon a' tájon a' hol én lakom, és a' hol³⁰³ én jártam, bosszakodva
nézék sokan, hogy³⁰⁴ ahhoz nem Debreczennek vagy Pataknak fíjai fogtak,³⁰⁵ 's azt
kiáltozák, hogy Ráth magyarul nem tud, 's nem hasznot hanem kárt fog tenni. Szabad
lesz elmondanom, hogy egy általam szívesen tisztelt 's szeretett rokonom, Domokos

²⁹⁶ ugyan-ott, Predikátora a' Luth. Gyülekezetnek, <> [Beszúrás a sor felett.]

²⁹⁷ lejött vala <az> Academiákról,

²⁹⁸ A' ki <k> emlékezik [Törlés és átírás.]

²⁹⁹ ismeretében, <egyedül újságleveleink' olvasások által> még

³⁰⁰ igazságos <ak>

³⁰¹ örvendett midőn a' Hazai Történetek' [Beszúrás a sor felett; átírás.]

³⁰² hogy <már> levelei

³⁰³ az a' táj a' hol én lakom, a' hol [Beszúrások a szó után, ill. a sor felett.]

³⁰⁴ néze hogy [Átírás és sor alatti beszúrás.]

³⁰⁵ fíjai <írjak> fogtak,

⁹⁵⁷ Lajos Úr, Biharnak Táblabírája 's Dietai³⁰⁶ nagynevű Követje, épen ezt a' panaszt vitte. 'S alig jövék-el ettől az Úrtól, midőn íme érkezik Ráthnak egyik levele, melyben ez, az *Álom II. József felől* nevű Irás' anonymus³⁰⁷ fordítójának azt lobbantja szemére, hogy magyarul³⁰⁸ nem tud, mert ezt *II. József felől való álomnak* kellett volna helyesebben elnevezni, 's a' fordítás a' Domokos Úré vala. Nem³⁰⁹ hiszem hogy Ráth tudta volna mit ítél az ő magyarsága felől Domokos Úr, vagy hogy a' kis Írást magyarra Domokos Úr fordította, 's a' történet így annál³¹⁰ rendesebb. Így vádolgatjuk mi egymást még ma is. 'S mellyikének volt igaza? Mindenikének, és egyikének sem; mert Ráth valóban ejte némelykor hibát, de azért magyarul tudott; 's a' Domokos Úr címje talán rossz, de címnek nem rossz, sőt úgy volt volna rossz, ha a' szerént állana, a' hogy azt Ráth tartá jónak. Az a' *való* gonosz folt, melyet a' gondos Író, ha a' köz szokás él is vele, kerülni fog.

Kassán 's szívesen szeretett Principálisomat 's a' kis vastag fogatlant Octóber' 18dikán hagyám-el, 's el vala végezve, hogy az Eperjesi Districtuális Táblához vitet-tessem.

50, 90, 488,
584, 747, 752

Gróf Brunszvik Antal Biharban Fő Ispánná leve, 's az anyám akará, hogy mind én, mind az öcsém, ki ezt az esztendő't Bodrog-Keresztúrtban Major Zsigmond Úrnál, az Aspremonti jószágok' Fiscalisánál, tölté, jelenjünk-meg beiktatásán. Lemenénk tehát, és Váradon Consil. Buday László Úrnál szállánk-meg. Másokkal együtt Superint. Szilágyi Sámuel Úr is oda jöve, 's ő, a' lelkes, beszélni-szerető, víg kedvű³¹¹ öreg mulattatá a' társaságot, midőn egy nagy sereg Tekintetes Úr, arannyal elhintett ruhákban, hozzánk érkezék.³¹² Az egyik nevetni kezdé Révainak e' nap' örömére írt Verseit, mellyeket ő irgalmatlanul rosszaknak nevezte. Kezében lévén a' Versezet, a' Superintendens elkéré a' nyomtatványt, 's erős de akadozó hanggal, a' hogy³¹³ ő mindég szokott vala szólni, elkezdé az olvasást:

Nemde talán az örömszekeren diadalma Camillust
Vitteti, és az előbbi időkre
Felvirradt boldog Rómának népe csodálja
A' rab nemzeteket?...

A' Superintendens a' verseket épen olly jóknak lelé mint a' Tekintetes Úr a' pászományos ruhában irgalmatlanul rosszaknak. Ha az Olvasó képzele, mint zavartatik-meg a' ki másnak magasztalásait midőn ő maga gúnyol, iróniának veszi, 's végre látja megcsalódását, nem kívánja hogy a' scént előtte kifessem. Nem értette, ki jára rosszul, ő e, vagy a' Superintendens; de minthogy az ollyat egyikünk sem hajlandó hinni maga felől, mert kiki a' maga szemeivel lát, sajnálta az egykor tudós férjfit, hogy esztendeji

³⁰⁶ [/ietai [Átírás.]

³⁰⁷ nevű <anonymus> Irás' anonymus

³⁰⁸ hogy <az> magyarul

³⁰⁹ elnevezni. Nem [Lap aljára írt, korrektúrajellel beszúrt javítás.]

³¹⁰ történet annál [Beszúrá a sor felett.]

³¹¹ víg<->kedvű

³¹² érkezének. [Átírás.]

³¹³ hanggal, <olvasni kezdé:> a' hogy

így elgyengíthették, 's ment. Neki nem Révai vala a' nagy Poeta hanem Diószeghi 957 Erdődy Lajos, Szabolcsnak Tábla és később osztán Fő-Szolgabírája; egy sok tekintetekben épen olly tiszteletes ember, olly tiszteletes Tisztviselő, mint a' hogyan nekünk látszik, felette nem jó Poeta; de a' kit ezen időben minden igen jónak nézett, 's a' könnyen-ömlőnek, a' természetesnek barátjai még most is annak néznek. Magának³¹⁴ és manírjának emlékezetére itt teszem-le két nevezetes strópháját. Ezek azon gyászko-porsóra valának felfüggesztve, melly a' Kállóban tartott exequiákon a' Rendek' parancsolatjára a' Reform. Templomban emeltetett-fel, 's ez érezteti velünk, hogy Erdődy jót igyekezett csinálni, hogy³¹⁵ ezeket jóknak tartotta:

Római Császárné, sok ország' Királya,³¹⁶
Kegyesség' tűköre, Igazság' fáklója,
Árvák' kegyes anyja, éhezők' dajkája,
Megholt, kin kesereg Magyarok' Hazája.

'S ki ne sírna? midőn olly nagy élet megholt,
Melly élet sok élők éltének élet volt,
Sokat nevelt,³¹⁷ tartott, táplált, ha egyet szóllt.
Kinél bolt gazdag volt, jaj! magát zárja bolt.

Szilágyi kimondá a' nevetőknek,³¹⁸ hogy ennek a' Révainak 's Baróti Szabó Dávidnak követőjik nem sokára el fogják némítani a' Strophistákat, hogy Nyelvünk kevés esztendő-k alatt nagy változásokat fog szenvedni, mert szükség hogy azokat szenvedje, és hogy Horátz, Virgíl, Ovid, Propertz a' magok deák nevezeteik nélkül is jól vannak mondva. Én a' két első állításban a' Superintendenssel tartottam, de a' harmadik akkor még nekem is soknak látszék. Később³¹⁹ eszméltem-fel, hogy a' harmadikban is vele kellett volna tartanom.

Mentem látni Révait ki akkor a' Normális Iskolában Rajzolás'³²⁰ Professora volt; egy szálas, vékonytestű, még akkor fiatal Piarista; barnaszög hajai természetes fürtökben lebegtek fülei körül. Nyájasan fogadott, 's tudakozódék Szabó felől, tisztelettel, barátsággal, de egyszersmind nem titkolá, hogy neki Szabónak sem prozodiája sem magyarsága nem tetszik, 's mutogatta a' mit benne hibának néz, 's ilyen vala mingyárt a' particuláknak a' magok verbumaiktól messze ellökések, mellyeket hallani ugyan a' köz beszédben, de írásban távoztatni illik. Vádlotta azzal is hogy ízlésén nem tetszik-ki a' Classicusok' szorosbb ismérete, melly annál nagyobb fogyatkozás, mivel az ő mértékeiket követi. Generális Gróf Károlyi Antal, Szathmárnak Fő-Ispánja, 's Fő-Igazgatója a' Váradí Kerület' Iskolájának,³²¹ 's Brunszviknak Beiktatója, meg akará ismertetni a'

³¹⁴ néznek<, mert ezeket min-> Magának

³¹⁵ csinálni, <és> hogy

³¹⁶ királya, [Átírás.]

³¹⁷ [..]elt, [Átírás.]

³¹⁸ kimondá <ezeknek> a' nevetőknek,

³¹⁹ sok[...]/ látszék<;> később [Átírás és törlés.]

³²⁰ Iskolában <ott> Rajzolás'

³²¹ Váradí Kerület' <Igazgatóji> Iskolájának,

⁹⁵⁷ megjelent nagy sokasággal a' Normális Iskolák' sokak által elérteni nem akart hasznos voltát, 's felizent³²² ezeknek Professoraihoz, hogy tartsanak exáment, 's e' miatt látogatásom Révainál nem lehet hossz; beszélgetésünk alatt is sokfelé kapkodtatott, mert az izenet későn és véletlenül jött vala. Elhagyám tehát Révait nemcsak tiszteletnek hanem szeretetnek is érzéseivel,³²³ de examenén jelen valék, 's itt nehézkés természetének a' Fő-Director előtt és ellen láttam indúlatos kilobbanását. Igaza neki volt, 's az bátorrá tévé; 's mivel igaza is volt, bátor is volt, neki kelle győzni 's ő győzött. Más hallgatni fogott volna, 's azt nem tette volna rosszul, de vannak esetek, mellyekben³²⁴ hallgatni nem kell, ha a' szóllás miatt veszünk is. – Eljövén Révaitól, ő engem egy csomó Elegiájival ajándékoza-meg, mellyek *A' Magyar Alagyaának Egy Könyvök* cím alatt 1778., és így nyomban azután hogy Szabó a' maga *Új Mértékere vett különbb Verseinek Három*³²⁵ *Könyveit* Kassán 1777. adta vala ki, a' mint a' betűk mutatják, Landerernél jelentenek-meg,³²⁶ 's kért, hogy Szabót részeltetném ajándékából, 's nevével szívesen idvezeljem.

170, 461, 489,
585, 748, 960

Eperjesre Január. 11dikén értem-fel 1781ben. Patakon és Kassán még mástól függék, másnak vigyázása alatt állottam: itt által valék adva magamnak. Melly kedves érzés a' fiatal embernek, midőn magát először érzi szabadon!

461, 489, 585, 748

Ámbár a' cél, melly miatt ide küldtetém, a' törvénykezési praxis vala, hasznomra akarám fordítani minden időmet, 's megértvén hogy Krámernek fija még él, 's elég ügyességgel fest, lekötéltem, hogy venne leckéji³²⁷ alá. Megjelent, látta tekercseimet, 's azt vallá hogy ő nekem leczkéket nem adhat. Kértem, szenvedne-meg maga körül mikor dolgozik, 's azt felelte, hogy ő holnapokig sem nyúl ecsethez, mert dolgot neki nem adnak. Én adtam tehát, de abban nem vala sok köszönet; 's most³²⁸ már én nem akarám hogy adjon. Óhajásaimnak egyik legforróbbika³²⁹ így leve füstté szemem előtt.

Principálisomhoz Toperczer Zsigmond Úrhoz alkalmasint haszontalan járánk-fel; sok Agentiája volt, de nem volt annyi dolga hogy minden hozzá ajánlt ifjúnak munkát adhatott volna, 's e' szerént a' mi³³⁰ Eperjesi mulatásunknak fő célja legutolsó célunkká³³¹ leve. Egyébbel töltém időmet. –

Kézsmárki³³² Tanítóm az ibolya 's barackvirágszín ruhákat le rugta magáról, 's helyettek feketébe öltözött, 's most első Predikátor vala Eperjesen a' német Gyülekezetnél; itt vala mint Rectora az Iskolának az öreg Carlovsky is, 's e' kettőhöz, 's a' második Predikátorhoz, Neustädter Urhoz, gyakorta eljártam, de legkevesebb a' Rec-

³²² Iskolák' <organisatióját,> 's felizent [Javítás a törlés felett.]

³²³ Révait <forró> tiszteletnek <'s> szeretetnek érzéseivel, [Javítások a sor felett; javításon belüli törlés: „<de> hanem”.]

³²⁴ <a'> mellyekben

³²⁵ három [Átírás.]

³²⁶ Landerernél<, Pozsonyban vagy Pesten,> jelentenek-meg,

³²⁷ leckéi<.> [Átírás és törlés.]

³²⁸ 's <így> most

³²⁹ legforróbbjka [Átírás.]

³³⁰ 's <így> a' mi [Javítás a törlés felett.]

³³¹ czé[...]. [Átírás.]

³³² Kézsmárki [A „z” beszúrás.]

torhoz, ki elúntata. Nyájassággal fogada az Orvos is, Krieger Úr, 's ennek 's a' két 960
Predikátornak mind kedves órákat, mind némelly szép ismereteket köszönhetek. –
Eggy³³³ itt lakos ifju valamit Wielandtól bírt, 's igen sokat bírt, eladóvá tévé, 's én a' sok 490,586
könyveket megvevém, 's dolgom elég lett, 's szobámban ülheték.

Elmúlván végre a' tél, Wielandjaimmal kimentem az Eperjest körülfogott gyönyörű
vidékekre, 's kedves andalgásokban töltöttem időmet, úgy hogy a' könyvet többére
meg sem nyitottam. Szép táj' szemléltében 's a' kocsi' zörgése³³⁴ alatt midőn az száraz
földön 's sebesen megyen, nekem soha sem jöhetne kedvem olvasni, nem hogy szemei-
met kéméljem, mellyeket kémélnem nem vala szükség, mert igen jók voltak, hanem
azért, mert a' kerékszörgés alatt lelkem mindég musikai phantaziákban hullámozott, 's a'
szép vidék' nézését nem kaphattam meg szobámban mint a' könyveket. – Eperjesnek
fekvése³³⁵

³³³ köszönhetek. Eggy [A gondolatjel sor feletti beszúrás.]

³³⁴ kocsi' <musicális> zörgése

³³⁵ fekvése <gyönyő-> [A törölt szó oldalhatáron.]

87.

[Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig]

400, 430, 886 Engedek végre barátim' kívánságaiknak, 's életemet magam én írom-meg, azon tartaléktalan szabadsággal, mellyel azt mind azoknak beszélteni szoktam volt, a' kik ismerni jó okokból óhajtották; 's keveset gondolván a' tompák' vagy kancsalok' vádjaival, kik lépésemben hiuságnál egyebet találni nem tudnak. A' Munka Maradékimnak lesz hagyva, azon tilalommal, hogy azt idegenekkel, megkülömböztetés nélkül, láttatni, annyival kevésbbé pedig lemásoltatni ne engedjék; igen Nyelvünk' 's Literatúránk' dolgozó jobb barátjaival, kik nékem, egy értelemben, úgy Maradékim, mint a' kik származásokat tőlem vették. Ezek írják-ki a' mit céljaikra valónak látnak, 's tegyék a' mit annak java kívánni fog.

25, 25, 163, 167, 169, 394, 400, 471, 558, 716 Én Kazinczy Ferencz születtem 1759. Octóber' 27dikén Ér-Semlyéntt, Biharban, Debreczen és Nagy-Károly, 's Kálló és Várad között, a' nagyatyámnak Nagy-Ugróczi Bossányi Ferencznek házánál, kinek az anyám, miden egyéb testvérei ifjabb koraikban elhalván, egyetlen gyermeke volt. Ide tészem azon levelét az atyámnak, mellyel születésemet a' Margitai szüreten múltató nagyatyámnak hírül adta. A' hely' Predikátora, egy Makódi nevű öreg, Octóber' 30dikán egy Grátzia alakú 's növésű leánynak, az anyám' ifjabb testvérének, Klárának, karjain keresztele-meg, 's a' nagyatyám' nevét adta rám; külömben a' Dienes nevet, mellyet az atyám nem tudom¹ hol és miért, meg szeretett, én viseltem volna.

396, 404 Az atyám Kazinczy József, Danielnek és Szirmay Theresiának legidősebb gyermeke, 163, 401 Alsó-Regmeczen lakott, Abaujban. A' nagyatyám Bossányi tudott valahogy németül, az atyám németül is, tótul is; nagyanyám 's anyám csak magyarul; 's Ér-Semlyénben, hol² én hat vagy hét esztendő koromig neveltetem, más nyelvet mint magyart még Zsidótól sem hallhaték. Nyelvem így magyar vala.

398, 407, 562, 681, 721, 896 Elsőbb esztendeim felől nem emlékezem egyébre, mint arra, hogy a' Predikátor' könyveit, hova gyakorta elküldöttek, szerettem dúlni; gyönyörködtem a' czímlapok veres nagy betűjin, a' képeken³ és fametszéseken, a' miket a' könyvekben találtam; és hogy a' Palatinátusi Catechismus' Bázeli nyomtatása⁴ szememnek nagyon hízelkedett, még minekelőtte olvasni tudtam. Mint sokkal később a' Philosophiának legmélyebb titkai, úgy akaszgatott-el ezen gyenge időmben az, hogy betű és betű egy formájú lévén, mi által szebb ez a' nyomtatás mint minden más könyvé. 'S a' Palatinátusi Káté még azután is mindég igen kedves könyvem volt, midőn magát a' Munkát, mellyet tanulni minden verés és kínzás mellett soha nem⁵ tudtam, gyűlölöm.⁶

¹ külömben <én viseltem volna> a' Dienes nevet, melly <osztán az öcsémé leve> nem tudom [Az „-et az atyám” törlés fölé írt javítás.]

² Ér-Semlyénben, <a'> hol

³ gyönyörködtem veres nagy betűjin a' czímlapok<nak>, a' képeken [A szórend átnyilazással javítva.]

⁴ nyomtatása [Emendálva.]

⁵ mellett nem [Beszúrás a sor felett.]

⁶ gyűlölém [Átírás.]

A' nagyatyám, reszkető keze miatt, nem örömet írt, 's vagy olly inast tarta a' kivel írathatott, vagy a' helység' Notáriusát Ladányit hívatá-elő,⁷ hogy leveleit készítse. Illyenkor fel 's alá járt szobájában, melyén 's gyomrán végig gombolt nyusztal vagy nyércczel prémzett vas, vagy búzavirág, néha tobák szín, mentéjében,⁸ melly farát elfedte, hasonló színű nadrágban, aranysinoros és sarkantyús, épen térdig érő fekete kordovány csizmájában; fején vagy háromszögű kalap, mellynek hátúlsó karimája begörbode, vagy egyy hosszú-szőrű téli süveg. Maga szálás, vékony testű, piros képű sas-orrú, fejr hajú 's bajuszú ember⁹ volt. Egymásba kolcsolta tíz ujjait, 's egyyk hüvelykét a' másik körül megszünet nélkül forgatván, Ladányihoz közelített, 's körmével jegyet nyomott papirosára, hol kezdje a' sort. Így foga, igen éles hangjával, a' levél' dictálásához, melly mind az Irónak, mind a' Dictálónak képzelhetetlen keserű munka volt; mert a' nagy-Úr makacs ízléssel piszkálgatá az elkínzott Író' betűjit. Én ezt mindennap látván, midőn a' Nagyatyám az 1764diki Dietán Biharnak Követségét viselte, felültetem magamat az asztalra, 's úgy dictálgatám leveleimet a' Nagyatyámhoz, szint úgy makacszkodva 's éktelenül káromkodva mint ő. A' Nagyanyám, a' szép Klári, a' Vendégek sok elmésséget láttak mind dictálásaimban, mind káromkodásaimban is talán, 's nevelték cselekedetimet. Egykor leveletem Darvas Imre Urral íratám,¹⁰ 's felolvastatám a' nem diktált adresszt. Az ez vala: Tekint. Nemz. és Vitézlő Bossányi és Nagy-Ugróczy Bossányi Ferencz Urnak... Micsoda? kiáltá a' Kis-Bossányi Uram (mert engemet így hívtak Semlyénben) hát az én atyám nagyot ugrik? 's elkezdék szertelenül káromkodni, mérgeskedni. Hogy a' Nagyatyám' vezeték-nevének a' Nagy-Bossány és Nagy-Ugróczy praedicátuma, azt még nem tudtam akkor, 's úgy hittem, hogy Darvas tiszteletlenkedik.

Ezen esztendeim felől még azt említem, hogy a' festések rám még nagyobb erővel hatottak, mint közönségesen szoktak a' gyermekekre. A' háznál és az egész szomszédban, nem volt egyéb festés, mint némelly címerek, de ha¹¹ az Ér-Semlyéni templomba mentem, soha sem vonhatám-le szememet a' mennyezet' deszkájára festett kétféjű sarról, 's azt, és a' nagyatyám' bőr székeire nyomtatottakat, szüntelen rajzoló, mellynek még itt van egy nyavalyás példánya. Midőn a' Nagyatyám Regmeczre jött-fel leányához és vejéhez, mindég megszállánk a' Vámos-Ujfalusi fogadóban, 's ott¹² a' Fogadónak olajban festett arczképe az asztal mellett olly alacsonyan függ a' falon, hogy azt illetni lehet. A' képet bé kelle fedni az abrosszal, mert én arra, olly eleven vala képzelésem, felpillantani nem mertem.

⁷ híva[./á-elő, [Átírás.]

⁸ gombolt vas, vagy búzavirág, <'s> néha tobák szín, nyusztal vagy nyércczel prémzett mentéjében, [A szórend átnyilazással javítva.]

⁹ képű, fejr hajú 's <szakálú> ember [A „sas-orrú” sor fölé írt beszúrás, a „bajuszú” a törlés fölé írt javítás.]

¹⁰ Darvas Imre <Bátyámmal> íratám, [Javítás a törlés felett.]

¹¹ gyermekekre. <Az Ér-Semlyéni atyám' > ház<á>nál <(atyámnak hittem az öreget)> nem volt egyéb festés, mint némelly címerek, <sem senkinél nem a' szomszédban;> de ha [A névelő és az „és az egész szomszédban,” törlés fölé írt javítás.]

¹² jött-fel <a'> leányához és vejéhez, <a' jó kútvíz miatt> mindég <a'> Vámos-Ujfalusi fogadóban <szállánk-meg>, 's ott [Javítás a törlés felett.]

169, 396, 405, 562,
681, 721, 896

Első iskolám az Ér-Semlyéni volt. El valék ijesztve, hogy oda feljártatnak, hogy ott verni fognak, 's majd megöltem magamat a' sírásban, ha az iskola említetett. A' Nagyanyám egy fazék czéklát küldte a' Mesternének, hogy vele, míg férje déleesti templomban lesz, tartana jól; 's rá szedetém magamat, elmenék czéklára. Mint levék oda, midőn Mester-Uram, ki meg vala tanítva mit csináljon, haza jött, ott ért! De ez meg tud szelidíteni, 's három vagy négy betűt meg tanultata velem. A' nagyatyámhoz kíváncsoztam, hogy feldicsekedhessem vele, mit tanultam az első leczkén, 's vittem az Ábéczt. Ez a' tornácban ült, 's hallván az első betűt számból, ezért Első Ferencz' Római Császárnak egy ezüst márvásával ajándékozza-meg; a' második betűért egy vastag réz póltrával, a' harmadikért egy grajczárral. Heraldikai ismérteim közt ezen Márvásról a' Toskanai czímer volt a' legelső. Soha sem láthattam azt azolta, hogy a' gyermeki öröme ne emlékezzem. Más nap virradtakor vitetém magamat a' Mesterhez, 's én valék legkedvesebb tanítványa.

169, 387, 474,
562, 721, 899398, 408, 474, 563,
682, 722, 902

Semlyént 1766ban fogtam elhagyni. Az atyám Regmeczre egy Lutheránus deákot hoz a' Kézsmárkról, hogy esztendeig Dienes öcsémmel és Szirmay Andrással, a' Sándor és Grádeczi Horvát Stansics Klára fiával, a' háznál neveltessünk, azután Kézsmárkra menjünk, 's gyenge korunkban könnyebben és jobban tanuljuk-meg a' német nyelvet. Az atyám felőlem nagy reményeket nyújt magának, mellyek onnan eredhettek, hogy én nem kaptam egykorúim' örömeiken, a' cselédek társaságát nem kerestem, az atyám' beszélgetéseit asztalnál figyelmesen hallgattam, 's azt elébb az anyámnak elmondani, tovább, nagy titokban, papirosra önteni szerettem. Poetai andalgás volt legkedvesebb öröömöm. Nem tudom melly könyv' olvasása után erős hittel hittem, hogy én egy nagy kincset fogok találni, hogy ezt mint hív ember, hív jobbágy, a' Királynak bémutatom, az rám bízza, hogy jutalmat válasszak, 's én leányát fogom kérni. Mind igen jó és szép és dicséretes: de a' poetai andalgások azt cselekvék, hogy a' lelketlen Praeceptor' grammaticai leczkézéseiben elmarada az andalgó, 's őtet kénytelen volt maga az atyja venni olykor leczkézései alá, 's ő nagy haszonnal.

169, 388, 409, 474,
564, 722389, 410, 475, 564,
722
389390, 412, 564, 682
905

412, 475, 565, 723

Kézsmárkon a' lelketlen tanító, felvigyázás nélkül lévén maga, még rosszabbul vitte kötelességeit. Ferencz szüntelen a' Tugendschule nevű ízetlen Románnal múlatta magát, Dienes és Andris szüntelen pajkoskodtak; 's így Ferencz meg volt kímélve, de Dienes¹³ és Andris összfont kötéllel volt elverve. Azonban a' Kézsmárkon lételnek az a' haszna volt, hogy eljövén onnan 176 .¹⁴ németül folyvást beszélénk, 's a' flaután fúvánk egynehány nótácskát. A' Pataki Collégiumban a' két testvér Kazinczy és Szirmay András voltak az első, a' kik németül tudtak; rajtok kívül senki nem más; 's ez őfelőlök valami nagyot várata, de közönségesen a' némettől iszonyodó, magyar nyelvű gyermekek őket Tokosoknak (németeknek) csúfolák. A' Deákok közzül Decsy Sámuel, később Orvos Doctor és Újságíró volt az első, a' ki németül beszélt. Hogy el ne felejtse, a' mit Pozsonyban tanult, gyakorta eljárt hozzánk, 's Kézsmárkról hozott Lutheránus Praeceptorunkhoz; 's ilyenkor német nyelven folyt társalkodásunk.

391, 413

Még akkor nem állott sem a' Beleznaianum, sem a' Berna; ez a' Collegium' udvarának nyugoti részében dél, amaz észak felé; 's a' hol most az Ország út mellett a' Vay József Fő-Curátorsága alatt építeni kezdett három ablaksorú alkotmány áll, akkor nem

¹³ Dienest [Emendálva.]¹⁴ [Hely kihagyva az utolsó számjegyek.]

lehet egyebet látni egy szegény kő-kerítésnél és nagy kapunál. A' Berna helyén föld- 905
ből vert házikók voltak,¹⁵ 's illet csináltata az atyám itt nekünk is. Elsöpörtetvén
ezen házikók, később ingyen kapánk lakást a' Collégiumban; elébb a' Paradicsomban,
továbbad a' Katona-soron a' keletre fekvő utolsó alsó szobában. Mind én, mind
Dienes öcsém Grammatistákká téteténk, 's ott találtuk a' két Tornallyait, Mártont és
Károlyt. Ekkor (1770.) Vay József is a' Collégiumban vala; még látom elmenni abla-
kom előtt; egy zömök, faras, nem magas, szög haju Publicus. Apró költségeire vett
pénzét meggyűjtötte, 's szőlőt veve rajta. Ezt maga, már Locumtenentiális Consiliárius,
Septemvir, Fő-Curátor lévén, sokat emlegette, kivált gyermekei előtt, hogy követnék
példáját.

1770. Május 20dikán Második József Császár, Debreczen felől Munkácsra menvén, 43, 45, 46, 432, 475,
Patakon ebédele a' fogadóban. Atyám és Anyám bejövének, hogy lássák, 's velünk lát- 565, 723, 907
tassák a' Császárt. Megérkezett az, Albert Lengyel Királyfi és Sax-Tescheni Herczeg 432, 475, 565, 724
sógorával, a' Józsefnek olly kedves Gróf Lacy Feldmarschallal, de a' ki felől ekkor és
később az volt a' katonaságnál is a' köz vélekedés, hogy e' megkülömböztetést nem
érdemlette. A' Császáron egy porszín felső ruha volt, posztóból, fején egy zöld
viasszas vászonnal beborított casquet, (hosszan-elő nyúlt árnyéklóval arcza felett,
külömben karima nélkül.) Ezt hónja alá vette, kijött a' szobából hogy magát láttassa, 's
deákul beszélt azon helységek' fekvése felől, melyeken keresztül menni fog. Azzal
vissza tért szobájába, 's a' Nézők csak akkor bocsátattak-be, midőn asztalhoz ült.
Hetten ültek, 's József utolsó volt a' Vendégek jobb felén; mellette Albert, 's így a' töb-
biek. Sürtoutját ekkor már levetette, 's a' veres hajtókás zöld uniform volt rajta, két
Csillagjával. A' zöld uniform könyökben foldva volt, mellyre atyám teve figyelmessé. 432, 476, 566, 724
Makacs gondolat, nem egyéb. Egy Császár a' kiszakadt könyökű ruhát elvethette vol-
na. Sok ideig kérdéseket teve, 's deák nyelven, mellyet sem nem folyvást beszéllé, sem
nem magyar ajak' hangzásával, 's a' két kis Grammatista gonoszúl mosolygott e' kérdé-
sére: Iste vinuS TokajinuS? – Albert és a' többiek egy hangot sem ejtettek. Sokára
elúnta a' komolyságot, 's csintalankodást engede magának a' vele általellenben álló asz- 432, 476, 566, 724
szonyságokkal. Egy szép fiatal asszonyka két kezét domborodó hasára rakta fel, hogy
titkát elfedezhesse. A' Császár azt kérdé tőle, ha régen van e' férjnél. Akkor félre rántá
két kezét, meghajtá magát a' Nézőknek, 's szekérébe ült-fel, 's repült Ujhely felé.

A' Lutheránus Deákok elúnták a' tanítást, 's kínzottak, ha nem tudtunk. Tizenegyig 170, 391, 413, 905
nem engedének lefekünni, háromkor felverték, 's magok kényekre nyújtóztak. Mi
lehajtánk fejünket az asztalra, 's aludtunk. Nem lévén tudva a' leczke, szenvedénk a'
verést, 's a' koplaltatást. Engem kivált, rettetgetések, hogy ha csak nyegegve mondjuk
is el a' mit tudnunk kellene, úgy megzavara, hogy harmad napi tanulásom után el nem
tudék mondani három sort. A' koplaltatás, a' kékre verés nem használnván, nyárban
farkas-bundámba öltöztete a' nyavalyás ember, 's ajtóm elébe állíta szégyen-székül.
Egy Censura alkalmával engem tevének Salutatornak. Bejövének a' Professorok;
elkezdem rigmusomat, 's a' harmadik szón elakadtam. Prof. SzentGyörgyi Úr meg- 391, 450, 454,
szóllamlam. Miért nem tudja ez a' gyermek a' Köszöntőjét? A' Publicus Praeceptor felele: 480, 571
Domine Clarissime, non habet donum memoriae. Nem igaz, mondá SzentGyörgyi; ha

¹⁵ [...]/ak, [Átírás.]

905 én neki valamit beszéllek, jól el tudja mondani; ha könyvet adok hogy olvassa-meg, midőn vissza hozza, mind elmondja a' mit olvasott. Talán csak tegnap adták-ki neki, hogy tanulja? Dehogy! felele ez; két hét olta tanulja, 's még sem tudja. Két hét olta? kérdé bosszúsan a' Prof.; úgy nem csuda hogy nem tudja. Fiam, mondá nekem; néked ezután nem szabad könyv nélkül tanulni; és ha parancsolják, jöjj-le hozzám; teszek én róla. – Így szabadíta-meg ez a' bölcs ember Publicus és Privatus Praeceptoraimnak kínzásaiktól.

391, 449, 454,
480, 571, 924

SzentGyörgyinek én, ha jól emlékezem, én az által nyertem-meg jó vélekedését, mert midőn neki egy vasárnap dél után az akkori szokás szerint, bémutatnám héti 426 dolgozásaimat, egy szelet oda tévedt papirosomon görög declinatiót pillanta-meg. Tudni akará mi az? Rettegtem megvallani, hogy görögül tanúlok. De minek? A' Deákságra készülő társaim, mondám, görögben is vesznek leczkét, 's mi azalatt heverünk. Én felhallgatok, 's annyira akarom vinni azt, hogy Anacreont olvashassam, kit már deák fordításokból ismerek. SzentGyörgyi javallá cselekedetemet, 's nem pirongata, a' mit rettegtem; hanem dicsért, tüzelt.

28, 170, 417, 418,
478, 568, 726, 911

Atyám, látván hogy a' mit tőle vagy vendégeitől hallok, papirosra öntöm, azt néztem ki belőlem, hogy Íróvá tehet. Akkor tájban jelene-meg Lock és a' Svédi Grófné, magyarrá fordítva; mutatta azt nekem, 's kezembe adá a' Gellert' rövid Értekezését a' Vallásról, 's parancsolta, fordítanám. Én, ugymond, azt a' te neved alatt ki fogom adni. Sok nevezetes történeteket beszélt ezenfelül Thuanuszból és a' Barclay' Argeniszából, 's azt velem csak elmondátá, nem felíratá, hogy a' szóval teendő előadásban gyakoroltassam. Zemplény Várm. Első Al-Ispán Consil. Szirmay Tamás Antal akkor tájban Felső-Regmeczen lakott, 's fija lévén az Atyám¹⁶ anyja' testvérének, gyakor láttuk egymást. Ennél és másoknál én már akkor rend kívül való adományú gyermeknek tartattam, 's atyám, a' mint azt nékem anyám sugdosá, akarta hogy annak tartassam; mert úgy hitte, hogy az nékem sarkantyúm lesz. Hogy magamat el ne higgyem, arról ő maga gondoskodott.

170, 391, 413, 476,
566, 724, 909

Midőn a' Syntacticából a' Poeticába léptem, Praeceptorinak itt Szathmáry Paksi Samuel, a' Theol. Professor' Mihály' fija, neveztetett, 's én itt léptem-ki életre a' sóványságok' mezejéből. Eddig kedv nélkül tanultam, egyedül azért mert parancsoltatott: most gyönyörűségből. Minden más Classisnak másfél eszt. vala kiszabva, de a' Poeticának csak egy. Közelítvén az idő, hogy innen a' Rhetoricába menjek, rimánykodám anyámnak (atyám ekkor talán Nyitra Vármegyébe utazott a' nagyatyámmal) hogy engem még egy esztendeig, legalább félig hagyjon a' Poeticában. Anyám elijedt a' levélre; azt hitte hogy rosszúl tanultam; hogy érzem elmaradásomat, 's azért akarok ott maradni. Mint a' legtiszteletesebb anya, mingyárt jött, 's közlé dolgomat Prof. SzentGyörgyivel. Ez kihallgatá okaimat, 's javallotta. Megzavart anyám, a' ki ebben nem láta egyebet hanem azt, hogy nevem fog veszni az ifjúság előtt, még Prof. SzentGyörgyinek, 's azt vártam, hogy ez úgy fogja javallani szándékomat mint amaz. Megcsalám magamat. Fiam, mondá, mindenkor affectált beszédével: nem tudod mit akarsz. Megsziritted ázokát a' Poitakát; de ázokát izután is fogod ollvashátni: most a' Rhetoricaban a' Római Fórumrá

¹⁶ Anyám [Átírás.]

mégy; ott Cíceót fogod hallani, midőn Catiliná ellen harsogtatja szavát, midőn Cizár- 911
ral elijtiti á pápirost. – Kértem; nem használt, sírtam, még haragudott. Mig kill linni;
menj; nem tudod a' mit ákársz. Áltvittek a' Rhetoricába; egy tanult, de lelketlen em-
ber' kezébe adtak, a' ki tudta mi történt, 's velem nem gondolt.

Debreczenben egy valaki mintegy két arkusnyira írt verseket, minden formában,
deákul és magyarul; chronostichont, tojást, poharat, fejszét, 'stbb. 's ezeket a' nyomo-
rúságokat az akkori idő csudálgatta, egy kelő Génie' jele gyanánt vette. A' Pataki
Collégium Contrascibája Komjáti Ábrahám meglátta azt, 's kihirdeté Patakon, hogy a'
ki olyat csinál, szabadságot ad neki azt választani könyvei közzül, a' mit vennie akar.
Én pártját csináltam, 's bemutattam. Könyvei elébe vitt, hogy vegyem jutalmamat. Én a'
Juvenál¹⁷ és Persius Amsterdami Kiadását választám.

Generális Beleznay Miklós, Bugyiban Pest Várm., ekkor a' Vallás' dolgait hatalma-
san vitte Mária Therésia előtt, 's olly szándékkal volt, hogy Patakon egy Convictus
Nobilium-ot alkosson. November' utolsó napjaiban 1773.¹⁸ az atyám bójöve Patakra, 's
sorba járván a' Professorokat, rá beszéllé, hogy Komjáti Ábrahám Contrascibát adják
mellém 's Dienes Öcsém mellé; ő bennünket a' maga hat lován 's fedeles kocsiján
Miklós napjára (Decemb. 6dikán) Bugyiba küld-le, hogy a' Vallásnak ezt az oszlopát,
az Iskolának ezt a' Jóltevőjét, mint ennek Követjei, köszöntsük-meg. Elébe terjeszté
a' Professoroknak, hogy ekkor Pest és Buda Bugyiban lesz, és így ez a' küldés az
Iskolára fényt fog vonni. Látta az atyám, hogy a' szándék ellenkezőket találhat, 's
azért tette úgy a' jelentést, hogy idő ne legyen az eránt a' FőCurátor és Superintendens
engedelmét kikérni.

28, 170, 392, 415,
477, 567, 725, 914

Mi tehát útnak eredénk, 's Decemb. 5dikén igen késő éjjel beérünk Bugyiba. A'
szokatlan lépéseket szerető Komjáti a' Bugyi Plebánus' házához hajtata-be, elbeszéllé,
hogy mi az Iskola' Követjei vagyunk, 's ez bennünket igen szívesen láta, kivált hogy
Komjáti mind sok tudományt, mind Vallásos nem idegenséget éreztete vele.

Más nap reggel maga ment a' Kastélyba, kiszóllítatá a' Generálisné, elmondá mi
végre jöttünk, 's kikérte parancsolatját, hogy mikor jelenjünk-meg. A' Generálisné
szólla férjével; ez Rádayval, a' Podmaniczkyakkal, 's mi ebéd előtt egy két órával elő-
hozattatánk.

Komjáti belé szakada Beszédébe; én kénytelen valék azt papirosból olvasni; de
Dienes Öcsém a' maga gyönyörű arczával, gyönyörű hangjával, csaknem szemtelen
bátorságával helyre üté hibánkat. Ő a' Poeticában volt, 's verset monda. Ez vala első
sora: Ignoscant augusta mihi loca, dique locorum. Melly vétek, hogy ez a' vers és a' mit
Komjáti és én mondánk, elvesze kezeim között!

Jelen vala Gróf Niczky Kristóf, később Ország' Bírája, 's Komjátival beszédbe erede,
's Komjátit nagyon megszerette. Kedves lesz tudni Olvasóimnak, mint vala öltözve
Komjáti, mint valánk mi, 's így elmondom. Komjáti fekete fel nem öltött mentében,
dolmányban, nem sinórból vert, hanem lapos övvel, hogy Papot mutasson: mi zöld
mentében, dolmányban, veres nadrággal, veres övvel, ezüst vert gombokkal, ezüst
sinórral és sujtással, kardocskák nélkül.

¹⁷ Ju[...]/enál [Átírás.]

¹⁸ 17[...]/3. [Átírás.]

392, 416, 477, 567,
682, 726, 914

A' gyermektelen Generálisné nagyon kedvelle bennünket, 's engem egy zsebbeli órával, az Öcsémet egy ezüst kalánnal, késsel, villával ajándékoza-meg. Komjátit nem tudom már, mivel.

417, 568, 726

Bugyiból Pestre menénk, 's Komjáti a' Weingand Könyves-boltjába vive-el, hol a' rettenetes orrú Horányival jövének öszve. Onnan Gödölőre, és Báró Podmaniczky Jánosnak indúlatos kéréséhez képest, Aszódra menénk-által. Ha nézzük, mit vesztenk az iskola' elmúlasztása, 's mit nyerünk e' helyeknek látása 's az olly ember' oktatásai által mint Komjáti volt; a' haszon véghetetlenül felül haladá a' veszteséget, 's tisztelnem kell atyám' bölcsességét, a' ki mindég azon volt, hogy bennünket már iskolai esztendeinkben tekintetbe hozzon, értvén, hogy az bennünket a' jóra fog serkengetni.

28, 155, 164, 170,
392, 418, 478,
568, 726, 919

Ez a' jó atya 1774. Martz. 20dikán Regmeczen rothasztó hidegben meghala. A' holnap' első napjaiban az anyámmal együtt Patakra jött, megtekinteni bennünket, 's én felkérdezém melléjek, mintha érzésem közelítő elmaradásomat, 's kikísérem a' Botkőig. Ott ellágyúlva adá rám atyai áldását. Második vagy harmadik nap múlva vevém az anyám' levelét, hogy Offenloch' Chirugust Patakról küldeném-ki hozzá, 's én a' Chirugust kikísérem. Rosszabbul lelvén mint vártam, nem mentem-be többé Patakra. Ujhelyben az Orvos más beteget által lévén elfoglalva, valamint Offenloch Patakon, Kaltenstein Ujhelyi Patikárius vette gondjai alá. József napján sírva tettem ágya körül névnapi kívánságomat, 's ő megáldott. Más nap ebéd alatt szalad az anyám, kiáltja a' Patikáriust, hogy jönné, férje lábai hidegek. Szaladtam ágyához, 's haldokolva lettem. Kimondhatatlan vala bánatunk. Én és három leánytestvérem ruháinkban aludtunk-el a' kanapén, egyike a' másika felett. A' gyermekek' száma ez volt: 1. Ferencz, 2. Dienes, szül. 1761. Febr. 22d.; 3. Julána, Consil. Dercsényi Jánosné. szül. 1762. Máj. 13d.; 4. László, később Óberster a' Davidovics Gyalog Magyar Regimentjében; szül. 1763. Június' 19d. megholt Bécsben 1807. Július' 17d.; 5. Klára, Özvegy Krainik Józsefné; szül. 1766. Decemb. 12d.; 6. Susána, Özvegy Péchy Sándorné; szül. 1768. Octób. 4d.; 7. József, szül. 1772. Június 4dikén. és a' még ekkor meg sem született Miklós, ki azután huszon egy héttel, 1774. August. 15dikén született. Egy leánytestvérünk, Therésia, 1770. Június' 19dikén született volt, 's 1772. Octób. 30d. himlőben hala-el.

682

A' nagyatyám 's nagyanyám nem voltak jelen midőn az atyám megholt: igen temetésén, melly Martz. 27dikén tartatott. Theol. Prof. később Superintendens Öry Gábor volt az első Actor, a' második az atyám' kedves embere Ujhelyi Predikátor Katona Zsigmond. Textusaik: Matth. V. 5. és Psalm. XXIII. 4.

401, 563

Az atyám középszer termetű, kedves és lelkes arcú, kékszemű, őszülni elkezdett hajú és bajszú ember volt. Született Vinnán 1732. Február 9dikén, és így még csak 42 esztendőket élt. Lutheránus anyja Patakon és Kézsmárkon nevelte, 's szerette volna Lutheránussá tenni. Patvarián Nógrádi Vice-Ispán Consil. Darvas József Urnál volt, Pesten Raksányi János Prokátornál, 's ott a' Prokátori Censurát ki is állá, 's annak fel-eskettetett, de nem olly szándékkal, hogy azt gyakorolja. Onnan eljövén, mint egyik fényes házunk' gyermeke, elég csínnal élt; négy fakó szép lova volt, Jágere, Viol d'Amourt játszó német cselédje. Akkori asszonyaink nekem felőle azt beszéllék, hogy az akkori ifjak számában Kapi József és ő voltak azok, a' kiket vad erkölcsaik a' tiszteletes asszonyok' körökből el nem tilta, mert a' többiek a' nem szép örömeken kaptak, 's a' bolondságnak ez a' neme öregebb napjaiban Kapy Józsefet is megszédíté, nevetség-

gessé tevő. Sokat olvasott, imádságokat írt, 's azokat háza' népével, feleségével, gyerme- 919
keivel estvéneként elmondogatta. Protestans ember akkor nem igen juthata Várm. szol-
gálatba, legalább Abaujban és Zemplényben nem; 's így ő is az nélkül volt. Az Urbáriális
Commissárius Neuhold Ur azonban eránta megkülömböztetőleg mutata figyelmet, 's
ő is egyike volt Abaujban a' Conscriptor és Exequens Assessoroknak. A' kerteket,
mint mind azt a' mi akkor a' Széphez tartozott 's ezen a' vidéken ismertetett, nagyon
szerette, maga oltogatta fájit, noha tanúlt kertészeket tartott, 's az oltó-gallyakat mesz-
sze földről hordatta 's hozta. Ezen a' vidéken akkor a' Regmeczi kert volt gyümölcssei-
ről leghíresebb.

Társalkodása nagyon kedves volt, és oktató. Sokáig szeretett űlni asztalnál ebéd és 398, 401, 682, 721
vacsora után, 's beszélt a' miket Bécsben, Pozsonyban az 1751. Dietán, 's Pesten,
Szepesben és Sárosban látott, hallott, olvasott. Egyedül akkor untatá-el magát, midőn
nem Protestans Vendégével theologiai kérdéseken vetekedett; de az akkor úgy vala szo-
kásban, mint midőn 1796 és 1814 között az együtt vendéglettek Napoleont és a'
Francziákat magasztalgták vagy szidták. Regmecznek felét zálogba vette volt eléggé
nem olcsón; de bár azt az anyám továbbá is megtarthatta volna. Megsokasodván 's olly
hamar gyermekeinek száma, 's a' nagyatyám által épen nem segítve, vagy csak kevés
tekintetű adománykákkal, nem csuda, hogy gyermekeinek sokat nem hagyta. – Felőle
ezeket nem kelle 's nem lehte elhallgatnom, 's most vissza térek tárgyamhoz.

Vígasztalhatatlan anyám a' következő esztendőben emlékezők hogy az atyám vélem 28, 170, 421, 481,
valamit fordította, még pedig olly szándékkal, hogy azt ki fogja nyomtatatni, 's eggyser 572, 731, 931
1775. talán Májusban bájöve Patakra, 's parancsolá, hogy a' Munkát tisztázzam-le; be-
küldi Kassára a' Nyomtatónak, 's akarja, hogy azt az examenkor osztogassam-ki.
Nógrád Vármegyei V.Ispán Consiliárius Puky Ferencz Úr, akkor még Pesti Prókátor és
Geometra, Regmeczet mérte. Az anyám véle tanácskozott, 's ez is javallá szándékát. Én
tehát fordításomat levittem Superint. akkor Theol. Prof. Öry Úrhoz, 's kértem,
engedné-meg hogy előtte felolvassam, 's igazítaná-meg hibáimat. Ez látja a' czímet.
Fiam, mondá; ez nem neked való. Fordítsd-le a' Gellert' Meséjit, és nem ezt az
Értekezését a' Vallásról. Még pedig a' Gellert' Meséjinek schémájit is megtartván, hogy
az eggyik sor kurtább, a' másik hosszabb legyen. 'S ezzel elereszte magától, fordításom-
nak eggy sorát sem olvasván-meg.

Tudósítám az anyámat azokról a' mik történtek. Puky elérté, hogy a' Prof. poshadt-
ságból nem akarja hogy paradiózzak. Jöve tehát az anyám' parancsolatja, hogy a' leg-
nagyobb titokban dolgozzak akármit, 's minél elébb, hogy a' Nyomtató examenig
elkészülhessen. Nem lévén semmi tanácslóm, én azon szerencsétlen gondolatra vete-
medtem, hogy eggy Magyar-orzági Geographiát 's Statisticát készitsek, a' Losonczi
István Hármás Tükre hasonlatosságára. Az anyám sürgette, 's végre megértvén, hogy
kész a' Munka, beküldte Kassára, 's általadatá velem a' Landerer' embereinek. Correc-
torom eggy Klein Ephraim nevű Kassai Luth. Iskola-Mester a' Munkán semmit nem 421, 573, 732
javíta, 's a' hol holmit belé szúrta, nevetséges magyarságával még rontott is. Megjelent
az Kassán 1775. e' czím alatt: Magyar-Ország Geographica, az az Földi állapotjának
lerajzolása, mellyet egynehány fő Geographusok Munkájából kiszedegetett, és azok-

931 nak, a' kik hazájokhoz illendő szívességgel viseltetnek, szemeik eleibe terjesztett K. F.
8. [...] 71. l.¹⁹

421, 482, 573, 732 Állott az Exámen, 's én is felmenék. Az anyám inasa a' bekötött exemplárokat fel-
tette az asztalra, 's én előjövék, 's osztogatni kezdém. Prof. Szentesi haraggal szóllíta-
meg: Quas tu ibi merces proponis? Én nem adék semmi feleletet, 's tovább osztám,
reszketve, 's elborítva szégyennel. Óhajtottam volna hogy nyelne el a' föld. 'S íme
421, 482, 573, 732 Superint. Szilágyi Samuel Ur, Debreczenből, feláll, 's csendet parancsol. Magasztalni
kezd; mondja hogy a' kezdet csekély, de azt is mondja, hogy a' kezdet mindég az, és
hogy ő látja előre, mi fogja majd ezt követni, 's örvend a' jövődönnek. A' többiek vagy
azért, mert Szilágyinak ellene mondani nem mertek, vagy mivel jelen volt anyámat 's
nagyatyámat meg akarák kémélni, hallgattak; 's így az én büntetésem nem vala egyéb
mint annak mély érzése, hogy gondolatlanabb cselekedetet senki még nem teve.

Puky és az anyám bátorítottak. A' Vacatiókban Puky mellett practizáltam a' föld'
mérést, és minthogy valami kevés ügyességem a' rajzolásban már elébb is volt, Magyar-
Ország' Abroszait rajzoltam a' Losonczíé után, 's azokat zöldre, sárgára, veresre festve,
a' nyomtatványokba ragasztottam. Pukynak le kelle menni a' Szent Istváni terminusra,
's az anyám bennünket mellé ada, hogy kísérjük Dolyánba, Losoncz mellett, 's onnan
menjünk Pestre, Péczelre Rádayhoz, 's ennek is nyujtsak-be egy illy nyomtatványt.
Ekkor tehát másod ízben látám mind Pestet mind Bugyit, először Péczelt; isméretekben
nem kevésé meggazdagodván, de nem csak el nem szelesítve, sőt elborítva szégyennel,
's tüzelve hogy az ejtett mocskot magamról valami jobb által lemoshassam, Patakra
vissza tértem.

420, 480, 570, 683,
686, 727, 924

Pataknak akkor négy Professora volt: Szentesi János, a' Természeti Törvény és
Historiák Tanítója; SzentGyörgyi István, a' Philosophiáé; Öry Gábor, a' Theológiáé, és
az Öryné' testvére 's Superintendens' fija Szilágyi Márton, a' Physicáé és Mathesisé.
Rosszabb időben lenni Patakon, mint én valék, nem lehet. Szentesinek szemei fájtak,
's egész holnapokig sem tarta egy leczkét. A' Grotius vastag Munkája de Jure Belli et
Pacis volt iskolai könyve, 's midőn én juték keze alá, a' könyv' közepében praelegált.
Megérti e itt a' ki az elejét nem hallotta, az ötet nem háborgatá, 's únlmában nem vet-
te észre, hogy egy levél helyett kettőt fordíta; ő csak olvasá a' maga Grótiusát. –
SzentGyörgyi széles olvasású nagy lelkű ember volt; de valamint szobájában 's sétálá-
saink közt tőle sokat tanultam: úgy keveset leczkéjin; nem tudta tudományának szere-
tetére vonni tanítványit úgy, hogy azok az egész Philosophiának adják magokat; 's
sokszor felejté, hogy a' tanítvány nem értheti mind a' mit ő mond. Ha Polignacot
Lucréttzel öszveereszté; ha olykor a' Római Classicusokból horda-fel holmit; már ak-
kor gyönyörűség volt hallgatni: de nem bocsátván-előre a' Tudomány' Synopsisát, 's
tanítványai nem tudván földön járnak e, vagy egen; nem az ő hibájok vala, hogy tőle
elmaradozának, és hogy azzal elégedének-meg, a' mi rájuk ragadt.²⁰ Patakon akkor sen-
ki sem volt a' kinek a' Philosophia ismeretlen föld ne volt volna; és a' kik valamire
mentek abban, mint a' mostani Prof. Rozgonyi, azok azt nem a' Leczkéknek, hanem
olvasásaiknak köszönheték. Örynek öt eszt. kelle a' Theológiára; az útálatos dagályt

391, 449, 450,
480, 571

¹⁹ [A cím utólag beírva a kihagyott helyre.]

²⁰ magadt. [Átírás.]

nem a' mint hitt, hanem a' hogy a' Cathedra kívánta, kidolgozá, 's leczkéji nem tanítá- 36, 420, 480, 570,
sok voltak, hanem dictálások, és semmi nem egyéb. – Szilágyi a' maga tudományát 683, 687, 727, 924
nagyon tudta is, szerette is: de gorombaságai által minden hallgatóját eltola magától.
Teremtettéze, hogy megmutassa hogy ő nem Pap, és így nem Tiszteletes Uram; 's olly
bajokba hozá magát, hogy Óváry Miklós kénytelen volt őtet a' maga szobájában meg- 37
dögönyözni, Gombos pedig rá vágta az ajtót, Horváth Ádám elébb oda hagyá, azután 37
a' grádicson megfordúlt, vissza tért, 's ott mondogatá neki paraszt gorombaságait.
A' Professorok azt tevék, a' mit akartak. Nem vala Felvigyázó, Megszóllító.

Török István Primárius Deák, később Váczi 's Losonczi Predikátor, jó fej, de kár- 170, 425, 481,
tyás, szerelmes, megszólította bennünket; ő nekünk leczkéket ad, valamiben akarjuk; ha 571, 730
Patakon vagyunk, csak csináljunk valamit; Páristákká lehetünk ha Theológiát nem
tanulunk; Just is kellene tudni; Algebrát is. Hozzá foga tehát a' privátákhöz, 's elkínza
Theológiájával. Azt annyira megtanulánk, hogy midőn Patakot el kelle hagynunk, azt 170, 429, 460, 485,
mondá, hogy Bárczay Danielt, Horváth Györgyöt, Szemere Albertet és a' két Kazinczyt 579, 741, 942
kimeri állítani a' Papi Censurára, a' Papságra szorosabban megkívántatott Tudományokat
oda nem értvén. Ezzel tölténk tehát őt esztdőt. Algebrát is kezde tanítani; de minthogy
azt maga sem tudott, abba hagyatá velünk. A' Jus Naturae csak azért leve tanítása, hogy
56 Thestest nyomtattathasson nevünk alatt.

Egyéb eránt ez a' Pataki Publicusság nagyon kedves időnk vala mindnyájunknak. 924
Egy Obristwachtmeister²¹ Budayné a' külső várban nagyon szereté a' Vendégség-
adásokat, 's nevedetni kezdő lánykájának örömekeket ada, 's a' Collegiumbeli ifjak nála
kedvesek voltak. A' példát más házak is követték, 's így mi jó napokat élénk. Dienes,
Marjási Boldizsár és Zsigmond, Zoltán Pál és mások, nem elégedének-meg ezzel; ha-
nem a' Patakiak' házaikhoz 's korcsmákra is elmentek. Táncz, vadászat, szánkázások,
apró verekedések, csintalan kártételek, ablaktörések váltogatták egymást. Nékem a'
Budayné vacsorájin 's tánczain, 's a' Joankával való lételeken kívül semmi efféle nem
kelle. Szatthmáry Mózzsal kijártam a' Bodrog' szélére, 's én vagy ő Virgílnak egy 170, 425, 476,
Eclogáját, Horátnak egyik vagy másik Ódáját el el declamálánk egymásnak. A' do- 566, 725
num memoriae ellen akkor nem vala panasz. Az én barátom Bibliothecárius volt.
Bezárkozánk tehát a' Bibliothecába, 's ő előmbe raká a' régibb és újabb Deák Poetákat,
's ezeknek olvasások alatt felejtém társaim' vad örömeiket. Penthernek Architecturá- 421, 478, 569, 728
ját kihordám szobámba, három négy gyertyát gyújték-meg, 's éjfélig rajzolgaték. Mind
jó; de fundamentom nélkül, czél nélkül, methodus nélkül.

Komjáti Ábrahám kiméne a' külföldre, 's midőn Bécsben töltene néhány heteket, 419, 479, 570,
egy fiatal Francia, Cap-Martin²² de Chaupy, belépe hozzá, 's kéré, hogy neki szerez- 730, 921
zen valami házat, ha ollyat tud, a' hol ő leczkéket adhasson a' francia nyelvben. Ez az
ember egy nap belép hozzám Patakon, 's kezembe adja a' Komjáti levelét. Az anyám
írt, hogy neki igen kedves lesz, ha leczkéje alá fog, 's így az embert megtartánk,
felruházánk, magunkkal szállásoltatánk, éteténk. A' duellumban össze szurdalt, össze
vagdalt, össze metélt, Rómát és Velenczét megjárt, és mindenünnen megszökni
kénytelenítetett ember Patakon is duellálgatni akara, 's minthogy ollyat ott nem találá,

²¹ Obristwachmeister [Emendálva.]

²² Chap-Martin [Átírás.]

921 harmad fél holnap mulva ott hagyta. A' mit tudok, ennek köszönhetem a' Nyelvben; mert azután olvasás által gyakorolgtam magamat.²³

27, 417, 575,
689, 736, 933

417, 736

170, 422, 482,
573, 733

422, 479, 569, 728

Az Anyám 1776. ismét kívána valami nyomtatni-valót. Bessenyei György már ekkor úgy is mint Író és Poeta, úgy is mint Ágense Generális Beleznay Miklósnak az Udvarnál, ragyogni elkezdett, de nagyon kétes ragyogással; mert a' nagyobb rész nyelv' és ízlés' rontással vádolá, 's így Gróf Teleki József; a' másik rész azt a' ki németül és francziául jól tud, de iskolájit Patakon vagy Debreczenben el nem végezte, 's deákul nem szöll, nem ír, nem olvas, nevette, tudatlannak mondogatta, 's így Debreczen és Superintendens Szilágyi. Egy Pozsonyból Patakra jött ifjú, Szilasy Ferencz egyéb könyvei közt elhozta volt magával Bessenyeinek Der Amerikaner név alatt németül írt kisded Munkáját is. Csudáltam hogy Magyar németül írni tud, 's kicsiny lévén a' Munka, lefordítottam. Annyi eszmélet már ekkor vala bennem, hogy megtekintés nélkül sajtó alá ne bocsássam; de Öryhez vinni nem mertem. 's Szilágyi privátusai Gyürki, később Referendárius és Tornai Fő-Ispán, Szilasy József, később Protonotarius és Septemvir, 's mások, csudálkozva láták, hogy én minden Mester nélkül jobban is szebben is rajzolk mint ők, 's ezt besugák Prof. Szilágyinak. Ez látni akará minden Munkájimat, megdicsért, buzdított, de nem mondta, hogy járjak leczkéjire. Ez a' dicséret és buzdítás bátorrá teve hozzá vinni-le fordításomat, megvallani hogy azt az anyám ki akarja adni, 's kérni, hogy tekintené meg. Nagy örömmel teljesíté kérésemet, 's azt tanácslá, hogy írassak társaimmal gratuláló verseket, tegyek elébe egy Ajánlást az anyámhoz, 's nyomtattassam ritka sorokkal, hogy a' Munka igen vékony ne legyen. Mind ezt híven teljesítém, 's a' Munka megjelent e' czím alatt: Az Amerikai Podocz és Kazimir Keresztyén Vallásra való megtérése. Németből Magyara fordítottatott K. K. F. által. Kassán, Landerer Mihálynál, 1776. öt év. 8. [...]²⁴

170, 422, 484,
574, 733, 936

424, 484, 574, 735

Martziusban 1777. az atyám' testvére Kazinczy András Úr, ki Consiliárius első Zemplényi Al-Ispán Szirmay Tamás Antallal, Bernáth Ferencczel és Ferencznével, Józsa Lászlóval Bécsbe méne, elvive ezen útra, hogy Bécsset lássam. Egy nap kimenénk a' Belvédérbe is. Vezetőnk az Alföldi Iskola' szobájiba vezete, 's a' bátyám előre elkészíte, melly természetesen látok ott egy Zsidófejet, a' mint az az ablak' fiókján kinyúl; 's a' Donner' Öregét, mellyen a' szakál minden szálát megszámlálhatni, és a' Van-Huysum' virágít. Még nem érénk a' Zsidóhoz, midőn én Van-Dycknek egy fejét megpillantám, 's az úgy megragada, hogy a' bátyám nehezteléssel vala kénytelen elvonni előle. A' kis csoport most megállá a' Zsidó' csudáltában; én pedig ellopám magam', 's ismét a' Van-Dyck' embere előtt állék. Donnerhez kiáltának, 's a' bátyám megjijedve vevé észre, hogy elvesztének. Szaladtak mindenfelé, 's sokára Van-Dyck előtt leltek fel. A' bátyám már össze akara rázni, 's azt mondá hogy nincs eszem, hogy abban a' semmiben veszttem-el magam', 's nem érzem a' Zsidó', 's a' szép beretvált szakálú Öreg, 's a' Huysum' Virágainak becseket. Akkor Van-Dycknek még nevét sem hallám, 's ez az akkori ízlésem mutatja, hogy mi leheték vala, ha Bécsben, Párizsban, Rómában születtem volna. Nem szégyenlem azonban megvallani hogy még ekkor a' Correggio' Iójában nem találtam a' mit azolta találtam, és hogy akkor még nekem az Alföldi iskola többnek tetszett az Olasznál.

²³ magam[.]t. [Átírás.]

²⁴ [A cím utólag beírva a kihagyott helyre.]

Bécsben látni akarám Bessenyeit, kinek magam vittem egy nyomtatványt fordított Munkájából, 's nem találtam. Cselédje bévive szobájába, 's ott írtam hozzá egy levelet az ő olajban vagy pasztelben festett képe előtt. Mit nyertem volna azzal, ha őtet találtam volna! mert úgy reménylhetém vala, hogy ő elviszen Báróczyhoz, Barcsaihoz, Czirjékhez, 's hasznos intésekkel ereszt-el magától.

423, 575, 689,
736, 936

Baróti Szabó Dávid Kassán Rhetoricát tanító Exjesuita Professor ezidén ereszté-ki rímetlen Magyar Verseit. Az új jelenés közönséges megvetéssel fogadtatott, mert ezt annak jeléül vevék, hogy Szabó nem tud rímelni, a' mit még a' falusi Notáriusok és az asszonykák is tudnak. 'S a' nevetés kivált Patakon vala igen szilaj. Én, valamint az én barátom is, Szathmáry Mózes, épen ellenkezőleg ítélnék, 's kivált én: mi ketten nem azt nézénk a' mi már van, hanem a' mi még lehet, és bizonyosan lesz. Én néhány distichont írék Szabóhoz, 's elküldém neki postán. A' mit én írtam, nincs meg többé; szégyenlém később a' szerencsétlen merést, 's eltéptem: de még bírom a' Szabó feleletét:

428, 485, 575,
737, 948

428, 576, 737

428, 485, 576, 737

Könyvedet és leveled vettem. Leveledre levéllel
Szolgálók; könyvért könyvet örömmel adok.
Drága nagy Urfi, nagyobb szép dicsőség erőmnél
Méltó dicsérést nem tudok adni reád.
Illy fiatal korban illy dolgokat úzni? tetőled
Majd ezután mit nem várhat az édes haza?
Tartson az ég Nyelvünknek elővitelére sokáig
És mellyet kíván e' teher, adjon erőt.
Eggy kívánságom még van: betöltöd e, 's hogy nem?
Mit fogadál, mikoron szembe beszédbe jövének?
Hogy követőm léssesz, 's ilyen mértékre szedendesz
Verseket, ígéréd: már kötelezve le vagy.
Ám de mit emlegetek, téged minek intelk erre?
Lám leveled' csínos verssel ajánlja magát.
Megvallom: de talán gerebet más vetni fog ebben,
'S másra vagyon kedved tolladat adni talán?
Félbe ne hagyd, kérlek. Többet gyarapíthatod illyképp
Nyelvünket; nevedet sokkal elébbre vihedd.
Tisztelvén Sáros-Patakot, magam ezzel ajánlom.
Másszor is írni fogok, másszor is írni ha fogsz.
Kassán, 1778dikban,
Böjtmás havának 8dik Szabó Dávid
napján.²⁵

Első gyermekségem olta szokásom volt azokat a' kiktől tanulhaték, megkeresni. Ha 940
Semlyénből Regmeczre, innen oda vittek szüléim 's Praeceptoraim, 's megszállánk valahol, azonnal mentem a' Predikátorhoz, 's elbeszélletém vele, hol és ki alatt tanult,

²⁵ [A „Félbe ne hagyd...” sortól kezdve a kéziratban a lap bal oldalán, 90°-kal elforgatva található az utolsó 7 sorból álló szövegrész, ami azt sugallja, hogy a verset utólag írta be Kazinczy, ám a kihagyott hely végül kevésnek bizonyult.]

940 melly nevezetesebb dolgokat 's történeteket láta, 's végig dúlám könyveit, melly nagy
neveletlenség és vakmerő cselekedet ugyan, de engem arra segélle, hogy sok könyveket
ismerjek, 's olykor vagy ajándékban vagy pénzen igen becses könyveket kapjak.
426 Biharban ez idén Gróf Andrásy István, Monokról, Zemplényben, a' Fő-Ispáni székre
iktattatott, 's az anyám bennünket a' Zemplényből oda nagy számban lemenőkkal, de
tulajdon szekeren, lekülde. Keresztül menvén Debreczenen, felkerestem Varjas és Sinai²⁶
Miklós Professorokat; az első könnyű volt mint a' pehely, a' másik nehéz mint az ólom.
Belépvén a' kisded Varjasnál, 's megnevezvén magamat, azon pillantatban felkapa asz-
taláról egy szelet papirost, kezembe adja, 's ezt kérdi: Hiszem e, hogy Atila tudott
deákul? Ime ezt ő írta; ha értem e?

Amari ait fel

Cela casta nive...

Az egész nagy dolog, a' minek a' tudós férjfiu olly szertelenül örült, az vala hogy ezen
deák szókat magyarul kell olvasni:

A' Marjait fel

Kell akasztani ve...

'S így mulattata tovább is. Elúnván az épen nem mulatságos mulattatást, noha örvendék
hogy egy előtte igen becses kiadású Zsidó Bibliát velem látata, oda hagyám, 's mentem
az ólom emberhez.

Ez alig tudá tudós álmaiból felrázattatni, 's hallván hogy Pataki Studens vagyok,
Váradra megyek, 's a' többi, minden syllabán elakadt hangzással ezt mondá: Tes-sék le
bo-csát-koz-ni. – Leültem. Társalkodásunkat e' nevezetes mondáson kezdé: A' Pa-ta-
ki Pu-bli-cu-sok, vagy is Ur-fi-ak, el-vé-gez-vén is-ko-la-i pá-lyá-jo-kat, úgy hi-szem,
el-mé-je-ket és fog-la-la-tos-sá-go-kat a' ha-za' tör-vé-nyé-nek meg-ta-nú-lá-sá-ra for-
dít-ják. – Igen is, felelém a' véget nem érhető lomha beszéd után igen sebesen; 's ezt is
hamar oda hagyám. Melly rettenetes ember! mondám. Csuda e, hogy ez tizennyolcz
esztendő olta tanítván a' Közönséges Történeteket, ennyi idő alatt a' Harmadik
Századig tudott elővergődni? Beszéllém Patakon a' két történetet, 's a' szeretetre-méltó
Öreg majd kiömlött nevéttében.

423, 484, 574,
733, 936

Pesten keresztül menvén, hogy Bécsig legyen valami olvasni valóm, elmenék a'
Weingand' Könyves-boltjába, 's ott megvettem a' Wieland' Gratziajit és Musáronát,
sem Wielandnak sem a' két Munkának nem hallván soha hírét, de úgy ítélvén, hogy a'
mit illy pompával nyomtattak, 's a' legszebb hollandiai papirosra, annyi réz metszéssel,
nem lehet méltatlan figyelmemre. A' két Munka gyémánt vala a' csirkécskének; nem
47, 425 értettem. Csak hamar történhetett ezután, hogy az anyám velem Kázmérba méne által
Nedeczky Jánosné, szül. Beothy Franciscához, 's én az asztali óra mellett néhány köny-
veket pillantván-meg, engedelmet kértem, hogy azokat szabad légyen végig tekinteni.
'S itt a' sok imáds. könyv mellett egy gyönyörű kiadású Munka: Wielandnak Dio-
genese, olly formátban mint a' Grátziák, 's szint úgy elhintve rezekekkel és vignetekkel.
Nedeczkyne látta csorogni érte nyálamat, 's a' nála haszontalan könyvet nekem aján-
dékozá. Ezt sem értém; de inkább még is mint a' két másikat. De ez a' Diogenesz volt
az a' dió, a' mellyet megtörtem, 's most olvashatám már a' két másikat is.

²⁶ Pronai [Átírás.]

Prof. Szilágyi Göttingából egy Musen-Almanachot hozza, 's kiadá vagy Párniczky-nak vagy Báró Podmaniczky Sándornak, kik azt ismét velem látaták. Ebben levén Gessnernek valamelly Herczegnéhez írt Idylljét 'S most²⁷ Gessner ragada-el Diogenestől. Mindent tudakozék, ha Gessnernek vannak e kiadott Munkáji, 's senki sem tuda felelni kérdésemre. Azt én legelébb Kassán 1780. lelém egy Könyvkötőnél, 's szerencsémre eladó volt a' könyv, 's képzelhetni hogy megvevém.

Némelly Deákok 's Publicusok a' Mészáros Ignázt által fordított Kartigámot olvasgatók az édeskés szerelem és a' dagályos cifra beszéd miatt el nem telhető gyönyörűséggel. Az én ízlésemnek az nem lehet kedves; én az helyett a' Wieland' három Munkájában, Rabenernek Satyrájiban, leginkább pedig a' Báróczi' Marmontelében lelém örömeimet. Talán maga Báróczi két nyomtatványt tétete-le eladás végett a' Bibliothecába, 's Szathmári Mózes említé azt nekem, 's én az egyiket megvettem, addig még sem Marmontelnek sem Báróczinak nevét nem hallván. Ebben viszont a' Kartigám' csudálóji nem találának semmi szépet. 'S most vége vala a' Török István' theologiai leczkézésinek: Ez látván hogy csak a' Poetákban élek, Vitringának valamelly vastag Munkáját adá kezembe olly ígérettel, hogy ha azt szüreti vacatiónk alatt végig olvasom, egy Munkával ismertet-meg, mellyet képzelhetetlen örömmel fogok éjjel nappal forgatni. Ezerszer fogtam Vitringához, ezerszer hagytam abba. Lehetetlen volt! Lehetetlen. Török bosszankodott, nevetett, de még is szavát állá: Kihozata számomra a' Bibliothecából a' Morhóf' Polyhistorát, 's megajándékoza²⁸ a' Janus Secundus Verseinek egy igen rossz, igen mocskos kiadásával. Ennél kedvesbb ajándékot még soha nem vettem. Minden iskolai időm ezentúl ezeknek, és a' kiknek isméretekre Morhóf vezetett, volt nem vesztegetve, hanem szentelve; mert én ezeket komoly stúdiummal 's nem játszodva olvastam, 's elkezdém követni, kivált a' Musen-Almanach' kedveltebb darabjait.

Az anyám nem sürgete többé, hogy ismét nyomtattassak valamit, 's magamat sem bánta többé az a' viszketeg. Óhajtottam hogy Íróvá válhassak: de láttam hogy arra készületek kellenek, 's késedelem inkább mint sietés, 's gondosabban dolgozgatám, csinosgatám fordításimat Rabenerből 's másokból, 's Verseimet.

A' Kassai Kerületbeli Iskolák' Királyi Fő-Igazgatója Septemvir Péchy Gábor Úr 1779. Apríl. 27d. Patakra jött, 's megizente a' Professoroknak, hogy az iskolai ifjúságot látni akarja. Felgyűlénk az Auditóriumba, 's a' Fő-Director, kísérve a' Kassai Acemiának Prodirectora az Exjesuita Kenyeres József, később Rozsnyai Kanonok által, megjelent. Alig fogának helyet, midőn Kenyeres az én nevemet hallatá. Megrezenve költem-fel. Ekkor Kenyeres köszönte a' Szabó Dávid' nevével; elmondá az ifjúságnak, hogy én versben írtam Szabóhoz; engem magasztala, az ifjúságot pedig tűzelé, hogy kövessék példamat. Érzettem, mélyen érzettem, hogy a' meg nem érdemlett magasztalás pirotság és nem egyéb; 's ezt nem jegyzeném-fel, ha az nem érdemlené az említést, hogy Kenyerest bizonyosan Szabó kérte-meg erre, midőn Kassáról kiindúlt. A' Péchy Patakon-létének napját Prof. Szombathy Úrnak jegyzéséből vevém, 's e' napokban találtam rá régibb papirosaim között.

²⁷ [Az „Idylljét” után hely van kihagyva.]

²⁸ megajándékozá [Emendálva; az ékezet törölve.]

170, 429, 455, 485,
579, 741, 942

A' rólam vetett remény valóban kötelezett, hogy azt teljesedésre vigyem, 's ége ben-nem a' láng, hogy teljesedjék. Most azomban, következvén utolsó examenem, egész szorgalommal neki fekvém az iskolai tárgyaknak. Kevés hetekkel az examen előtt Theol. Prof. Öry Úr alatt publicus defensorrá tétetém, 's a' dolog olly jól ment, hogy a' Prof. a' sok recte, praestanter, optime mondásain kívül nem ére egyébre. Examenkor elbúcsúzáánk, 's Prof. Szentesi felelt. Ha ezek a' mi mostani Nagyjaink egykor kidől-nek, kikben lesz minden reményünk? ezt kérdé, 's felele: In Vobis! A' hely Ciceróból vétetett.

432, 482, 577,
740, 944

Július²⁹ Vice-Cancellárius Gróf Pálffy Károly (később Herczeg) a' Fő-Cancellárius Gróf Eszterházy Ferencz testvére, Károly Egri Püspök által installáltaték Zemplényi Fő-Ispánnak, valóban királyi fényességgel. A' Collegiumbeli ifjúság egész Petrahóig méne elejekbe, 's elfoglala az út két szélét. Az Egri Püspök, látván a' sokaságot, sokszor sohajta-fel; a' mint a' Vice-Cancellárius valakinek, ez pedig tovább monda, hogy ennyi nem-pápista lélek hogy fog majd mind elkárhozni. A' négy Professor megállítá a' szekeret, 's Szentesi igen ékes deáksággal tartá köszöntését a' Püspökhöz, modestiáját magasztalván. Virtus ista, quam Dnatio Vestra memorat, filia est alterius virtutis, quam Dnus noster Jesus Christus his verbis commendat:... 's Szentesi 's három társa elhült, hogy a' Püspök el nem készülve olly lelkesen 's eggyzersmind olly paposan toda felelni. Ugyan ő köszönté most a' Vice-Cancelláriust; de az alig toda valamit mondani, 's felette zavartan. Én a' négy Professor mellett állék, 's benyujtám Verseinket, mellyeket a' Professoratus velem írata-le, úgy hivén, hogy az iskolában én vagyok a' legszebb Író. A' Vendégek a' várban ebédlének, 's itt Dienes öcsémet éré egy nagy megtiszteltetés. A' Püspököt kísérő Kánonok végig tekinté a' benyujtott Verseket, 's Dienest keresteté, mert az ő verse vala legjobb. Dienes jött, 's úgy fogadta-el a' magasztalást, mint érdemlett bért. Bolond Pap, ugymond nevetve; hogy fel nem tudá érni ésszel, hogy illyet nem ír gyermek. Meg szólítva tudnillik, hogy ő is írjon, addig forgata velem valamelly új deák Poetát, míg a' versben csak a' neveket kelle elváltoztatni. Minek kínozzam magam hijába? monda; úgy sem ismér rá senki; 's leírta a' készen-lelt verset.

433, 483, 578, 740

170, 435, 486,
579, 742, 952

Az anyám engem Kassán adott patvariára Milecz Sámuel Prókátor Urhoz, a' Tornai Urodalom Fiscalisához, Dienest Keresztúrbán Tokaj mellett a' Gróf Aspermont Fiscalisához Major Zsigmondhoz, ki később Zemplénynek Fő-Notáriusává leve. Az én Auctorom most Huszti volt, mert még akkor nem vala a' Törvényben jobb Írónk. De a' ki a' Classicusokat és az újabb idők nagy Írójit megizeltette, az nem igen fogja Husztit forgatni. Én tehát Milecznél 1779nek talán Octóbere olta 1780nak³⁰ talán Septemberéig semmit sem tanúltam egyebet, mint azt, hogy papirosról papirosra mint kell leírni. Maga ez az igen nemes lelkű ember annyira el volt foglalva hajának kolbászba fodorítása által, míg később, 's már ötven esztűdős korában, azt ő is czafliba foná, mint minden mások, hogy oktatásomra soha rá nem ért. Nem is hitte, hogy az ő principálisi méltósága megengedhesse, hogy ő a' maga patvaristájával beszélhessen. Én azonban körülé igen kedves napokat éltem, 's párnazsákját magam raktam, a' kocsissal kivitem, felkötöttem, 's ha a' kocsi billent, egy szökéssel kiugrák mellőle, 's felhág-

²⁹ [A „Július” után hely van kihagyva.]

³⁰ 1800nak [Átírás.]

tam lépcsőjére, hogy ő fel ne forduljon. Soha velem baja nem volt, sem nekem vele, 's szerettük egymást: de azt csak még sem tevő jól, hogy legalább utazásaink alatt velem a' törvény és perlekedések felől nem beszélt. Poshadsága örök némaságban tartá. 743, 952

Tornán létünkben, hogy maga ne egyék velem és a' Kasznárral, ebédre vacsorára hívá a' Plebánust, egy Hajnalkői nevű fiatal embert, ki kevéssel az előtt jöve Rómából, hol tanult. Ez néha nagy Pápista, néha igen szabad gondolkozású ember volt: Milecz pedig, Pozsonyi Luth. Predikátor' gyermeke 's³¹ elébb a' már megvénült Glaczingernének,³² most már az ágy vetőjének szerelme mellett, kit az én eljövetelem után el is veve, Gellertnek szorgalmatos olvasója. Milecz és a' Plebanus így gyakorta össze kapának a' Vallás' leczkéjin. Abban én voltam ám hatalmas, de a' Principálisnak tartozott tisztelet nem engedé, hogy védelmére keljek. Elúnván a' sokát, egyszer, midőn Milecz elakada, engedelmet kérék, hogy én expedialhassam. Megengedé hogy szólljak, 's most a' Plebánus akada-el. Nehány minútumig nem leheté még a' lélegzést is hallani. Elálmélkodék Milecz, elálmélkodék a' Plebánus hogy én mit tudok ezen haszontalan tudományban. Végre a' Plebánus megszóllala. Kérte a' Fiscálist, hogy eressen engem hozzá, valamikor a' munka engedendi. 486, 581, 744 440, 486, 581, 744

A' Plebánus elbeszélteté velem, hogy jutok én olly Theologiai mélységek' tudásához. Én öt esztendeig tanultam ezeket, felelék. De minek? „Minek? Uram, ettől idvezség függ, 's így csak megérdemli.” Az Úrfi tehát nagyon hiszi a' mit Calvin taníta? „Hogy ne? hiszen azt a' Biblia is tanítja.” A' Praedestinatiót is. „Minden bizony! te Csupor, hogy mersz te a' Fazekassal perleni.” Úgy kiforgata a' Plebanus, hogy alig várám az elmehetést. Szaladtam a' Kastélyba, 's a' kapu felett a' tő felé álló gömbelyeg szeglet szobába, melly nekem vala szállásul kimutatva, magamra zárám az ajtót, térdre buktam, 's sírva kérék Istent, hogy engem a' Szent Pál tanításától elvetemedni ne engedjen. Ah, nem hallgattaték meg a' kérés! Addig dolgozám Vallásom' Apológiáját, nem hogy a' Plebánusnak mutassam, nem hogy sajtó alá menjen, hanem hogy számot adhassak magamnak arról a' mit hiszek és hinne parancsoltatik, míg haragomban tűzbe vetém Apológiámat, melly Patakról hozott hitemet nem megerősítette, hanem egészen semmivé tette. Szaladtam SzentGyörgyihez, elpanaszlám bajomat; a' tiszteletes és bölcs ember mosolygott magában, de komolyságát elő vevén, intett, hogy kételkedjem mindenfelől, még a' legszentebb felől is; abban az esztendőben vagyok, a' midőn azt tehetem már; de ne soha, soha az Istennek és az Igaznak tartozott forró tisztelet nélkül. Ha ezt teszem, bizonyosan oda jutok, a' hova eljutnom kell. 487, 582, 745 487, 582, 745

Kassai Patvariám után Eperjesre küldöttek. Oda 1781. Januárius' 11dikén értem. Magunk szállásunkon élünk, kosztban a' ház' gazdájánál, azután két rettenetesen öreg Kisasszonynál, kiknek neveket is elfelejtettem, 's csak reggelenként járánk Toperczer Prókátorhoz, 's leírtuk a' mit előnkbe adának. Melly megbocsáthatatlan vétek, hogy a' szülék vagy azoknak rokonaik meglegszenek azzal hogy a' fiatal ember patvariára küldessék, 's fel nem vigyáznak, hogy ezek tanulnak e, 's azt e, a' mi cél? Tanultam én éjjel nappal, de soha sem törvényt, hanem egyebet; tánczot, flauttavert; eljárta Hellner és Neustädter Predikátorhoz, kik között az elsőbb Kézsmárkon iskolai Tanítóm vala a' 170, 444, 489, 585, 748, 960 444, 489, 585, 748

³¹ [A laphatárra került „s” a 22b és a 23a oldalon is szerepel; emendálva.]

³² Glaczingernének, [Átírás.]

960 Grammaticában. A' festésben is vevék leczkét Krámertől; de ez abba hagyá, megvall-
ván, hogy nem tud rajzolni, olajjal pedig dolga ritkán van.

489, 586, 750 Eperjesen töltött időm veszett idő volt volna, ha a' Tánczmester és egy minden
tekintetben tiszteletes leány Pataki vadságomból ki nem faragtak volna; 's ez is haszon.
Steinmetz Náni, egy Özvegy Katonai Orvosné leánya, 's egy³³ Kapitány' testvére,
közönséges tiszteletben állá ifjak és öregek, férfiak és asszonyok előtt. Grátziai növése
's lelkes, de nem nagyszépségű arcza, szép culturája, igen nemes gondolkozása, 's fedd-
hetetlen erkölcei ötet előttem annak nézeték, a' kit haszonnal szerethetek. A' lyány
épen olly szerelmes vala belém, 's boldogságomnak nem volt egyéb híja, mint az, hogy
Keczer György is ége a' lyányért, 's mindég nyakunkon űlt. Én egyet értve a' lyánnyal,
's bizonyos szerelme felől, nevettem bosszantásait. Náni azt óhajtá, azt reménylé, hogy
ötet elveszem. Én Pestre menék, sokára elfelejtém a' kedvest, mert új szerelmeim eltolák
a' régieket, a' távollakót; 's Keczer a' kesergőt végre is elvevé.

500, 606, 774 Egy délután Náni nem vala honn. Híjába vártam, 's mennem kelle. Elúnván anyja'
múlattatását, bémentem a' Náni' szobájába, 's ezt írtam:

Sie siehet dieses Blatt, und lächelt es froh an.

Vielleicht o... welche Lust!

Vielleicht drück Sie's an ihre Brust.

Götter, lasst mir den süßen Wahn,

das höhste Glück auf dieser Erde,

und macht, dass ich dies Blatt jetzt werde.

A' papirost dolgozó-asztalának fiokjába tevém, 's késő estve eljöttem.

De hogyan van az, kérdém magamtól, hogy ezek az én legelső német verseim mind
jambusokból állanak, és ha a' német verset nem scandáljuk, az nem is vers: a' magyar
pedig scansio nélkül is vers, 's magyarul nem lehet olly könnyen scandálni a' rímes sort
mint németül? Még akkor semmi szövetkezésben nem valék Rádayval, és hogy ő
scandálja a' rímes magyar sorokat, nem tudtam; magamtól, 's az itt elmondott német
soraim által, jutottam e' gondolatra. Elkezdém a' próbát, de az egészen kifárasztta. Még
most sem ismerem nehezebb nemű dolgozást. De nem szebbet is, ha szerencsés a' mun-
ka, és ha a' tárgyat francia könnyűséggel³⁴ öntjük versekbe. Ráday Pálhoz írt Epistolám
ezt bizonyítja. Később az öreg Ráday tüzelt, hogy próbálnám ezt; valamint Versegit is
ő. Én nem boldogultam benne: de igen Dayka, kinek én adtam által a' Rádaytól vett
leczkét, 's később Szemere és Szent-Miklós, 's mások. Híjába mondja Berzsenyi, hogy
ez a' neme is verselésünknek nem egyéb mint Leoninismus: én úgy hiszem, hogy a' mit
én e' tárgyra nézve a' Berzsenyihez írt Epistolában mondtam, nem szenved ellen-
mondást. Más a' görög és a' Római schemájú sorokra csengőket rakni: más a' rímes
soroknak a' scansio által egy bájjal többet adni, azokat megnesemesíteni.

Az én tisztelettel szeretett Nánimnak én ezenfelül azt köszönöm, hogy az ő szerel-
me, mint egy mennyei Génus, megóva társaim vad örömeiktől 's veszedelmeiktől,
még akkor is, midőn már tőle eljöttem.

50, 170, 490, 587, 750, 963 Pestre 1782. Augustusban menénk-le. Az anyám velünk jött, hogy László öcsémet
Generális Gróf Wartenslebennének szül. Gróf Teleki Klárának általadhassa, mert a'

³³ Orvosné, 's egy [Beszúrás a sor felett.]

³⁴ könnyűséggel [Átírás.]

Grófné megnyerte férjétől, hogy az öcsém a' katonai szolgálatot az ő Brigadájában 963
kezdhesse. Bernáth József Úr veve-fel Patvaristájának számokba, de úgy, hogy szálláson
és asztalon máshol legyenek, 's így ismét magamra valék hagyva. Ha más feketék neki a'
törvénynek 's Prókátori Censurára elkészülhetett; az, bár ezen elhagyatásban, nekem
sem volt volna lehetetlen; de senki sem volt, a' ki előmbe adja, hogy az szükséges; ma-
gam pedig arra vágytam, hogy mint Vice-Notárius szolgálhassak, nem mint Fiscális, 's
így a' törvény' tanulása legutolsó gondom vala.

Addig Protestans Ifjak nem eskettetének-fel a' Kir. Tábla' Juratusságára: József most 172
parancsolá, hogy ezeket is eresszék oda. A' Kir. Tábla rescribált, de annak nem vala
haszna. Így én is, az öcsémmel felesketteténk, azon nevezetes napon, melly a' Protestáns
ifjoknak ide utat nyitott, Septemb. 21d. 1782. Én így Protonotarius Sággy Mihálynak
Cancellariájára vétettem-fel, de a' mellynek semmi hasznát nem láttam; igen azt az al-
kalmatlanságát, hogy egy nap Palotásává tevének a' bosszankodó Pápista Jurátusok, 's
így, minthogy Sággy inast nem tarta, midőn kiment a' hintáján, a' bakjára kelle felállá-
nom, 's neki annak ajtaját megnyitnom. Kornis István, később Abauji Fő-Szolgabíró,
tudakozá tőlem, ha Urfinak tetszik e a' csatlóskodás, 's kiállott az úczára, 's úgy néze a'
hintó után és utánam. Hát neked tetszik e, hogy Protestáns ifju csatlósodik ott? kérdém,
de csak magamban; mert mire való volt volna az elkeseredteket ingerleni?

Soha ember több tisztelettel azok eránt, a' kik tiszteletet kívánhattak, nem
viselteték,³⁵ mint én, 's egy egy nevetségesebb vád nem lehet mint az, hogy én nem
imádok egyebet mint magamat, mert azokat a' kik lopott bíborban fénylenek, nevetem,
's oltárjaikat szerettem döntögetni. Rádayhoz, Orczyhoz templomi érzéssel közelítet-
tem mindég. Ráday ritkán mulasztotta-el a' Játékszínt, melly akkor még a' Város' kerít- 29, 490, 587, 751
ésének egyik-Rondellájában tartá Mutatványait, a' Duna' partján. Én háta megett
fogtam ülést a' parterren, noha házához is eljártam, 's azért ott, hogy minden szavát
hallhassam, ítéletét vehessem. Azok, a' kik őtet szerették volna ismerni, de általam nála
magokat felvezettetni nem akarák, mellettem vettek ülést; 's midőn a' kárpit leeresztették,
elkezdék közleni velem ítéleteket a' játszott darab felől. Ráday azonnal hozzánk csatlá
magát, javallotta, vagy megigazította ítéleteinket, 's leczkéket tarta a' Dramaturgiai há-
rom Egység (temporis, loci, actionis) felől, 's elbeszéllé mit csinála Gothe a' maga
Götz von Berlichingenével. Engem Rádaynak a' szép menyje is, 's ennek férje, tovább
Assessora a' Kir. Táblának, 's végre Koronaőr, azzal a' figyelemmel láttak mindég, a'
melly azt árúlá-el, hogy ők annak tudnak nézni, a' mi egykor majd leszek; úgy hogy ez
az ő szóval figyelme gyakran megzavara. Mélyen érzettem mi nem vagyok, 's jósa-
gok nem elbátorított, hanem elszégyenített.

Ismert az öreg Generális és Abauji Fő-Ispán Orczy is. Eggy estve ő is theatrumba 82
ment, gyalog, és egyedül; csak akkor sejtém-meg hogy jó, midőn mellettem elméne.
Plundriban, az az, térdig-érő német nadrágban, viaszos nehéz stibliben láta-meg, fel-
kötött ezüst sarkantyúval, melly a' Mággyas ficzkóknál ugyan azon elnémetesedni
kezdő világban módi volt, de nem olly elhatalmazott, hogy nekem is úgy kellett volna
öltözködnöm. Kis fiu, mondá Orczy, mit mondana erre a' tisztes öltözetre a' nagy-
atyád, az én lovagló pajtásom (Bossányi Ferencz), ha így látna? No jó, no jó! ám legyen

³⁵ viselteték<ék.>.

963 német a' seggetek, ha veszni indultatok: de szívetek magyar legyen. – Elnyelt szégyen-
letemben a' föld.

Gróf Teleki József, a' Koronaőr és Ugocsa Fő-Ispán, akkor talán csak Békési
Adminisztrátor még, magához hívata. Megjelentem. Öcsém Uram jó gazda e? kérdé a'
tudományos beszélgetések után. A' jó-gazdaság, felelék, kettőből áll: sokat beszerezni,
's keveset adni ki; nekem az elsőhöz módomból még nem volt. Bár szóllott volna világo-
sabbban a' Gróf, most köszönném tanácsát; mert az én jó anyám valóban véte, midőn
nem csak megengedé, hanem akarta is, hogy a' nagyobbakkal együtt lebegjünk. A'
Gróf megparancsolá László és István fíjainak, hogy velünk fonjanak szorosbb társasá-
got, 's a' két ifju Gróf, kísérve Strauss nevű Tanítójuk által, gyakran valának nálunk; én
490, 587, 751 gyakran nálók; mert Dienes öcsém inkább szereté Pataki barátjainknak társaságokat.
Cornides, a' Historicus, Telekinek Bibliothecáriusa, később Professor vagy inkább
Bibliothecárius a' Pesti Universitásnál, engem szeretett, 's neki sok jó intést, sok taní-
tást köszönhetek.

A' tanulni így szerető, 's tanulni így tudó ifju mennyire mehetett volna Pesten, ha
a' jobb fejek egyesületben voltak volna már akkor is; ha akkor is volt volna már
Trattnerünk, ki most az Írókat vacsorára ebédre gyűjti; ha volt volna Jankovicsunk,
Fejérünk, Kulcsárunk; ha Horvát István volt volna a' később alkotott Muséum'
Bibliothecáriusa; ha Szemere, Vitkovics, Kisfaludy Károly gerjesztgették volna a'
pislongó szikrát. Mostani ifjaink nem képzelhetik, melly pusztaság volt akkor Pesten,
's melly nehéz volt akkor tanulni, 's mennyivel boldogabb az a' szép kor, a' mellyben
ők élnek.

107, 967 Egy este egy barátomnál gyűlénk-össze, tiszta és tisztátalan lelkek, mint a'
Szent-Péter lepléé, 's a' beszéd a' Kőművességre fordult. Melly bolondság, mondá az
eggyik, olly társaságba, olly titkos társaságba lépni, mellynek célját, törvényit, tagjait
eggyen kettőn kívül nem ismerjük, 's csak azért, hogy ez által pillonghassunk; csak
azért, hogy azt mondhassuk magunknak, hogy mi jobbak vagyunk mint mások. Én
pedig, mondám azzal a' nagy tűzzel, melly engem, hatvannegyedik esztendőmben,
most is ifjúvá teszen; én pedig nem ismerek nagyobb szerencsét, mint azt, ha valaki
Kőművéssé lehetett. És, hogy valaki közzületek azt ne gondolja, hogy én magamat
Kőművesnek akarom nézetni, kimondom, hogy az nem vagyok, de hogy meg nem szű-
nök mindent elkövetni a' mi szükség, mind addig, míg azzá lehetek. Nem elég e az a'
biztatás, hogy ott minden Vallás tiszteletben van, 's mindenki azt követheti e' részben,
a' mit lelkiismerete javall? Nem elég e, hogy az Uralkodás ellen munkájokban semmi
nincs? és hogy ők új tisztet 's kötelességet senkire nem tesznek, de azt, a' mire minden
köteles, még szentebbül kívánják? Rossz és érdemetlen tagot semmi társaság nem óhajt,
semmi nem tűr. A' Kőművesség tehát jókat keres, jókat vesz-fel. És osztán az a' szép
Egység, melly nem születést, melly nem fényt, hanem érdemet tekint. Ferencz Császár
a' Maria Therésia' férje egy lózsiban egy Consiliáriussal, egy Concipistával, egy
Hadnaggal, egy Franciscanussal, egy Kálvinista, vagy egy Rác Pappal, 's ott feltett
süveggel mindenike, 's ott mint barát és barát, mint testvér és testvér. Képzeltettek e
istenibb pillantást mint az volna ha őket így látnátok a' Virtus nevében egyesítve.
Ketten hárman ellenem kiáltának. Én meghagyom, mondám, kinek kinek a' maga véle-
kedését, 's elégnek nézem, ha a' magamét elmondhatom. De még egyszer: meg nem

szűnök mind addig zörgetni, mihelytt megtudhatom hol kell, míg azzá nem leszek. 967
Gyönyörűség annak a' társaságnak lenni tagjává, mellyben Kelemen Pápa, a' XIII. és XIV., 's Friedrich, Ferencz, és Swieten voltak.

Késő éjjel eloszlánk, kiki szállására. Fráter István megszólít, maga maradván velem, ha igazán szándékom e Kőműves lenni. De hogy kételkedhetel szavaim felől? mondám, 's ismét előbbi tüzemmel. Tehát, barátom, én vagyok az, a' ki neked kimutatom az utat. 'S te az vagy e? kiálték, 's nyakába borultam; imhol már kőművesi csókkal csókollak-meg. Most, mondá Fráter (az Asszonyvásári, Biharban), nem mondhatok többet; de imhol a' Kőművesi tilalom: soha többé szándékoдрól senkinek nem szóllasz; én elindítom dolgotat, 's mikor ideje lesz, neked hírt adok.

A' dolog húzódott. Az Augustusi terminusra 1783. én megjelenék Pesten, 's a' Fejér-Farkas fogadóban ebédlek. Ott ebédle Gróf Török József is, a' Lajos testvére, akkor Assessor a' Debreczeni District. Tábla mellett. Nyílik az ajtó, 's belép Berzeviczy Gergely, 's mellettem fog helyt; ő akkor szálla-le szekereből. Tudod te, hogy ez a' Gróf Török Kőműves? kérdé tőlem fülembe sugva. Nem tudom: 's te bizonyosan tudod? Bizonyosan. Az vagy? kérdém. Nem vagyok, de az leszek, török, szakad. De miként? Az épen a' baj; sokszor próbáltam, 's mindég elnémultam mikor szóllanom kelle. Én nem fogok, mondám, csak tudjam hol és kinél, 's miként kell kezdenem. Oh barátom, felele Berzeviczy, tedd meg te a' lépést, 's vezess osztán, íme egész bizonyossággal mondhatom neked, hogy Orczy Józsefnek, a' Generális fíjának előlülése alatt Septemb. elsőjén itt lózszi tartatik. Jelentsd-be még ma magadat, hogy akkor felvétethessünk. 172, 320, 490, 588, 755, 969

Ebéd után én Törökhöz felmenék. Mutatám, hogy vele titkosan akarok szóllani; de olly sokan voltak körülé, hogy lehetetlen volt szóllanom. Haza mentem; megírák levelemet olly szándékkal, hogy ha Törökkel szóllhatok, szóllok; ha nem szóllhatok, kéрни fogom, hogy levelemet olvassa-meg.

Más nap kilésém, lehetek e vele. Mindég tele volt szobája. Így tizenkettődfélkor 172, 300 hozzá belépék.

Mélt. Gróf, mondám, én már tegnap óhajtottam a' Mélt. Urral szóllhatni. Nem lehetett. Most is mindég jónek mennek a' Vendégek; vagy zárkozzék-el egy két pillantatra velem, vagy végye által e' levelemet, olvassa-meg, 's adja vissza.

A' legöldöklőbb lomhasággal általveszi 's olvassa. Nyílik az ajtó, 's belép egy valaki. Török megszólal: Uram, K. Úr engem arra kér, hogy tégyem Kőművéssé. Én nem tudom, micsoda pajkosság volt az valakiben, hogy rajtam magát mülassa, 's K. Urat megcsalja, azt mondván, hogy én Kőműves vagyok, 's boldogíthatom szándékában. A' levél szép, de nem nekem szóll. –

Az az impertinens ember általveszi levelemet, olvassa, 's én csaknem össze roskadtam haragomban.

Ez elmegyen. Török folytatja az olvasást. Jó egy második, 's Török ennek is kezébe adja a' levelet.

Mélt. Gróf, mondám; ezt nem vártam. Levelem mutatja, hogy ha a' Mélt. Gróf személyében megcsalatkoztam is, szándékom tiszteletes, 's lépésem nem gondolatlan. Ezt a' Mélt. Gróf, profánus létére is, kénytelen tisztelni. Mi ád just a' Mélt. Grófnak az én titkom közössé tételére? Mi köze ezeknek az Uraknak az én dolgomhoz?

969 Követem az Urat, mondá Török; a' váratlan³⁶ megszólítás, 's ez az egész előttem nem ismert dolog engem egészen megzavart. Nem kellett volna nekik mutatnom, de a' tett meg van téve. Imhol vissza adom az Ur levelét, azon szent ígérettel, hogy az Úr megszólításával vissza élni nem fogok. Higgyen nekem az Úr, az Urat megcsalták midőn engem mondtak annak, a' ki az Urat szándékában boldogíthatom. Azonban belé fonattatva a' dologba, engedjen az Ur nekem egy kérdést. Azt beszéli az egész világ, hogy Giralton és a' Szirmayak között vagyon egy lózsí. Az Úr azon a' tájon lakik. Miért nem keresi az Ur a' felvételt ott, és miért itt?

Én ott Kőműves soha nem leszek, mondám; soha! Azok, a' magok vad Libertinismusokkal, melly nem ismer szentet, semmi tiszteletet, nem az én embereim. Szánom és szeretem némellyikét: de társaságokat 's a' velek lételt kerülöm.

Úgy nem szolgálhatok az Úrnak csak tanácsommal is. Uram, itt mindég jönnek, mennek; nem szállhatunk szabadon, 's én nem akarom azt gondoltatni, hogy titkunk van. Minek az? Nem tetszik enni jőni? Menjünk.

A' grádicson megfordúl. Uram, a' mit az Úr nekem a' Giraltiak felől monda, jutalmat érdemel. Gyönyörködve hallám azt. Hallja tehát az Úr: Én Kőműves vagyok, 's életem' egyik boldogságának azt tartom, hogy az vagyok. Az Úron azonban nem segíthetek, mert az nem rajtam áll. Annyit mondhatok, hogy Septemb. elsőjén itt lózsí nem lesz; az Úr tehát nyugton lehet. Be fogom jelenteni az Urat ott a' hol kell, 's egy hét alatt venni fogja válaszat, 's talán egy más valaki által. Azonban e' pillantat olta az Úr Candidatus, 's az első tilalom az, hogy ezentúl sem Kőművesnek sem profánusnak szállani a' dolog felől nem szabad. Az Úr szem alatt van, 's minden lépéseit lesni fogják. Az asztalnál tegyen úgy az Úr, mintha velem semmi dolga nem volna.

Török kevés napok múlva³⁷ elméne. Én mindennap a' Fejér-Farkasnál evém, 's Töröknek még jó útát akarék mondani, mert ebéd alatt fogatni parancsolt. Mindnyájan elmenének, csak egy kék talárisú, veresszakálú Rác Pap marada a' szobában. Domine Perillustris, monda, exspectat forsitan aliquam? Nem-nem, felelék, de ennek a' Grófnak innen az ajtóból kívánok jó útát. Ő is Bihari, én is az anyám után, mondám. Énnékem, monda a' Pap, egy kis dolgom van itt, 's örvendek, hogy azalatt társaságom van. Hol nevelkedett az Ur? Felelék, 's megszereténk egymást. Mint nem csudálkozám, mikor megtévén a' lépést, megtudám, hogy ez a' kék ruhás, veres szakálú Pap is a' Felkentek' egyike volt!

172,300 Egy nap Budáról jövék estve felé a' hídon, 's egy egészen ismeretlen mellém vonakodék, 's sokáig mulatván velem, azon jelentéssel vála-el, hogy ő vagyon kiküldve tudósítani, hogy jelentésem örömmel fogadtatott. A' terminus' végével haza fogok menni; de ott szüret tájban veszem a' levelet, melly megtanít, mit tégyek.

Berzeviczy tudni akará mit végzettem Törökkel, 's majd lerogyott midőn hallá mi történt velem és levelemmel. Nem, barátom, monda, én azt ki nem állám vala, és bizonyosan nem vágtam volna ki magamat a' bajból olly szerencsésen. Most, minekutána Berzeviczy megholt, 's nem lehet más mint a' minek én is ismertem, megbántása nélkül mondhatom, hogy igazat monda. A' ki a' Kőművességet és mindent nem belső

³⁶ Török; <de> a' váratlan

³⁷ [..]úlva [Átírás.]

érdeméért becsüli, hanem csak hogy vele pilloghasson, az ki volt volna forgatva sarkából az első szóra. 969

Én ezen terminusra nem úgy menék már mint Jurátus, hanem mint a' ki magamat Gener. Báró Orczy Lőrincz Abauji Fő-Ispán által Vice-Notariussá akarám kineveztetni. Megjelenék nála Tarna-Örsön, korán reggel, 's egy két óráig fíjának Piarista Praefectusával kelle mulatnom. Végre béeresztetém. Mente nélkül ült szobájában, 's paróka nélkül, kopasz fővel; a' Szent István Commendátori pántlikája nyaka körül függ. Elővevé franczia Poetáját, 's maga olvasá őket előttem, egész délig. Az én kis barátom, ez vala titulusom. Azután a' maga Verseiből és a' Barcsaiéból olvasa holmit. Ebédre, vacsorára hívatvatván, mentét ölte, kiment, de asztal felett kevély felesége miatt egy hangot sem ejte. Vice Notariussá nem neveze-ki, azt mondván, hogy restaurálni fog: de bizonyossá teve, hogy akkor teljesíti kérésemet. 756

Szulyovszky László, Rákóczon, megszóllítá az anyámat és András bátyámat, hogy velem az ő egyetlen leányát, most Boronkay Gáspárnét, vétessék-el. Az anyámnak sok gyermeke van, 's így nekem az ő egy leánya bizonyosan szerencse: neki pedig kedves lesz, hogy illy előmenetelre való vót kap, 's András bátyámmal kötött régi szoros barátsága még szorosabbra fonattatik. Mind az anyám mind kivált András bátyám kaptak az ajánlason, de én róla hallani sem akartam. Nézzék-meg, mondám, a' Pazdics és Rákócz táji házasságokat, 's mondják, akarják e, hogy én is olly életet éljek? András és Szulyovszki úgy hitték hogy később rá beszéltetem magam'. 973

Borsod Vármegye a' maga Fő-Ispánja Gróf Andrásy István Exc. ellen panaszt teve József Császár előtt, 's ez Generális Orczyt küldé vizsgáló Bíztoznak. András bátyám és az anyám elvégezek, hogy én sürgetném ismét a' VNotáriusságot Orczynál, 's Szulyovszky Lászlót kérék-meg, hogy vinne Miskolczra. Orczy kegyesen fogada; ismét olvasgatá verseit és a' Barcsaiéit, de régibb szándékától 's biztatásától el nem engedé magát mozditatni. Az út nem nekem használt, hanem Szulyovszkinak, mert Orczy ötet a' Commissio' egyik tagjának nevezte-ki. 52, 82, 173, 320, 590, 756

1784. Januáriu³⁸ 15dikén ebédén Kapitány Márjásy Urnál valánk, 's ebéd után Kapitány Puky András oda küldetett, hogy Szulyovszki engem valamelly ürüggyel küldjön máshova, maga pedig menjen lózsiba, hol az én felvételésem felől leszen szó. Szulyovszki akkor éjjel a' fogadóban nekem kínálásokat teve, hogy ha akarom, engemet a' Girálty lózsiba felvétet. Én engedtem a' vett parancsolatnak, 's az ajánlást megköszöntem ugyan, de magamtól egészen elhárítottam. Szulyovszky, hogy kedvet csináljon rá, nekem sok holmit beszélt a' törvények 's czeremoniák felől, nagy szerencsémre, mert e' nélkül én, a' ki mind ezek felől semmit nem tudtam, irtóztatóan megvoltam volna, eleven képzelődésem miatt, rázva. Mostan tehát félre vivén a' szomszéd szobába, megszóllíta: Micsoda ember, Uram Öcsém? Én tegnap ezt ajánlom, 's azt feleli hogy nem kell: most pedig lózsiba hívatatom, hol az Uram Öcsém' felvétele felől lesz szó. Vállat voníték, 's egy hangot sem feleltem, de megszorítám kezét, még pedig igen melegen. 172, 320

Januáriu³⁹ 16dikán 1784. estve, setétben, a' Verbung Tisztje Quártélyházához vive Szulyovszky, 's a' sötét kamarában hagyta. Hozzá fogának felvevésemhez. A' Nagy- 171, 172, 320, 492, 591

³⁸ Januáriu³⁸ [Az évszám sor elé írt beszúrás.]

³⁹ 16dikán estve, [Az évszám sor fölé írt beszúrás.]

973 mester;⁴⁰ a' későbbi ipam, Gróf Török Lajos volt; az első Assistens Vay József, a' későbbi Septemvir; a' második egy még életben lévő Úr, kit épen ezért meg nem nevezek; az Orátor Óváry László; jelen volt Consil. Borsodi (későbbi) Al-Ispán Ragályi József, és még nehanyan. Elmondám a' hitet, 's az első kőművesi csókot nekem az ipam adta, a' másodikat Vay. Ellenben, 's ezt dicsekedve mondom, én valék az, a' ki a' szé-
 492 gény ipam' jobbját, midőn koporsóba tevék, utolszor csókolám-meg. Fija csók nélkül hagyá; lyánya (a' feleségem) magán kívül volt keserűségében.

Mind az a' mit itt Autobiographiámban⁴¹ írok, az első lapon kezdve ezen sorig, nem papirosról van általírva, hanem egyenesen itt, mintha azt szóval beszélném.
 173, 320, 492, 591 Kimaradván feljebb, itt kell elmondanom, hogy én az ipamat először 1783. November' 2dikán Tályán látám;⁴² az egyik szüretelő Uraság' házánál. Melly nemesség maga tartásában, mozdulásában, szavában! 's melly igaz kinyomásai mind ezek az ő tiszta lelkének, jóságának! Természet vala rajta minden, de megnemesedett Természet. A' ki őtet ezen még jó napjaiban látta, felkiálthatott: Ez az igazi Kőműves!

591 Midőn 1792. Udv. Consil. Pászthory, a' későbbi Fiumei Gubernátor, Budára küldett az Udvartól, hogy az Udvar' részéről a' Dietát intézné, 's Pászthory azon estve a' mellyen megérkezék, Gróf Zichy Károly Ország-Bírájának estveli társaságában megjelen, megjelen ott az ipam is. Pászthory minden Vendégek' jelenlétében és láttokra ment Gróf Török Lajosnak, 's nem gondolván a' hely' etiketi törvényeivel, ezt megcsókolta, melly nagyon szemet szúrt, sokakat megbántott, irigyetek támasztott. 'S Pászthory, a' n a g y Pászthory, itt nevezé-ki azt a' hármat, a' kivel mindenneknek előtte conferálni akar: Gróf Török Lajost, a' Lutheránus Balog Pétert, és a' Reform. Vay Józsefet. – Gyermekeim kevélykedjenek ezt Pászthory felől hallván nagyatyjokkal. Ez a' csók, ez a' Conferentiára-rendeltetés inkább mutatja az érdemet, mint az a' sok cifra.

Én most, minekután a' Kőművesség felől ennyit mondek Maradékimnak és a' később időknek, álljon ez is itt: –

Magyar-országban, legalább Pesten, (mert Pozsonyban Albert Herczeg is tart a' lózsikát, 's Báróczi, ha emlékezetem meg nem csal, itt vétetett-fel) Oberster Gróf⁴³ Draskovics János a' Feldmarschall Nádasdi Ferencz mostoha fja, állíta első Lózsét. Az ő szándéka az volt, hogy minden Vármegyének minden jobb fejei oda kapcsoltassanak a' felvétel által, és hogy ezek a' Föld' Savai készítsék-el az elméket a' Vallásbeli Tolerantia' tanításának elfogadására 's gyakorlására. Draskovics tudta a' Hazai Historiából, hogy nekünk Magyaroknak minden szerencsétlenségünk onnan ered, hogy egyikünk a' másikat a' Vallás miatt pusztította, 's magunk ellen forgattuk fegyvereinket; mint ember pedig azt tudta, hogy vallásáról az ember senkinek másnak felellettel nem tartozik, hanem Istennek és a' maga lelkének; és hogy a' meggyőződéshez az erőszaknak semmi köze. A' Lózse derekasan boldogult feltételiben, 's talán nem volt Vármegye az Országban, melly a' maga jobb fejei által azzal öszvecsatlódásban nem állott, a' hova annak jóltevő világa nem sugárlott. Midőn József a' maga Tolerantiale Edictumát kiadta, a'

⁴⁰ nagy-mester, [Átírás.]

⁴¹ Autogiographiámban [Átírás.]

⁴² 2dikán [...]látám, [Átírás.]

⁴³ [/róf [Átírás.]

Draskovics' Lózsija már elkészítette volt az elméket, 's a' mit József rendele, az a' 973
Kőművesek' gondolkozásához képest kevés is volt.

A' Kőművesség most tiltva van, mint minden titkos társaságok, 's a' Fejedelmek és a'
Népek tarthatnak, hogy a' háborgók ennek leplébe rejteznek-el, hogy a' felvigyázó sze-
meket megcsalhassák. Most tehát kőművességet űzni nem csak tilalmas hanem oktalan
cselekedet is volna. Ki akarhatná áldozatul tenni magát? Ezeket tehát itt nem más
czélból írák, mint abból, hogy a' később idők az én időmet e' részen is ismerjék.

Ezen eszt. Augustusban Gróf Batthyáni Ferencz Sáros Várm. Fő-Ispán restaurála, 's 53, 53, 57, 171,
engemet is Assessornak neveze-ki. Nem átalom megvallani, hogy ennek örültem. Úgy 173, 320, 493,
tetszett, akkor vevém-fel a' praetexta helyett a' toga virilist. 592, 757, 978

Ugyan-ezen eszt. Zámory Antal Vice-Notárius Zemplényben meghala. Consil.
Szirmay Tamás Antal engem ajánla a' Vármegyének, és hogy a' Fő-Ispán mintegy
kényszerítessék engem surrogálni, a' Gyűlés parancsolá, hogy fogjak helyet, 's kezdem-
el szolgálatomat, mellyet cselekedtem is. – 'S itt Szirmay Antal Fő-Notárius olly dolgo-
kat teve, mellyeket régen elfelejtettem, de elmondani tartozom. Én a' nagyon jó, de
nem mindég tiszta lelkű emberrel jó lábon állék, sőt barátságával dicsekedhetém 's di-
csekszem; de a' tett, melly felől szóllok, mocsos tett vala.

Minekutána Szirmay Tamás engem a' Táblához űltete, 's elvégezteték, hogy a' Fő-
Ispán Vice-Cancellárius kértessék meg az én kinevezésemre, Notárius Szirmay Antal
más nap megkéré a' Gyűlést, hogy szokatlan lévén a' Fő-Ispánnak csak egyet propo-
nálni, ajánltassék még az ő Cancellistája Kaposy Mihály és Sógora Pintér István is. A'
Gyűlés jóvá hagyá a' Szirmay Antal előadását azt végezvén, hogy első helytt én, Pintér
István, V.Ispánunknak fija második, Kaposi pedig harmadik helytt ajánltassunk.

Szirmay megírta a' Felírást, 's Kaposit első, Pintért második, engem harmadik
helytt említe,⁴⁴ 's olyankor vivé lepecsétlés végett Consil. Szirmay Tamás Antalhoz,
midőn ez kártya és poharak közt alkalmatlan vala megtekinteni azt. A' Fő-Ispán
Kaposit Actualis Vice Notáriusnak, engemet Honoráriusnak neveze, Pintért egészen
elmellőzvé.

A' titkot felfedezé a' Fő-Ispán' válasza, 's minthogy Kaposi semmi tekintetű 's gaz
lelkiisméretű ember volt; kiki tudja Zemplényben mint lopta ő meg az Archivumot
mind azon Documentumoktól, mellyek neki hasznot ígértek; énfelőlem pedig nagy
vala a' reménység: Szirmay a' sírásig el vala kínozva; és ha őtet Szirmay Tamás Antalnak
elmellőzésével lehetett volna bántani, ő ekkor bizonyosan megadta volna hamiskodásá-
nak árát. Fájt kivált Kazinczy Andrásnak, hogy ezt Szirmay Antal az ő nevét viselővel
cselekedheté, felejtvé, hogy őtet (Szirmay Antalt) Kazinczy András kapta-ki a'
Zemplényi Szirmayak megvetéséből, üldözéséből, 's szegénysége' homályából.

Novemb. 29dikén (1784.) tehát feleskedteténk, 's én ekkor és Január 24dikén vittem
a' Protocollumot, Január. 29d. egy Criminalis Sedria Sententiáját feltettem, 's magamat
a' Zemplény Vármegyei Notariusságból lopva kivonám.

Generális Orczy, látván mi következik nem sokára, a' maga Fő-Ispáni hívatalát, 82
öregségét ürügyelvén, József Császárnak vissza adá, de kérvén, hogy azt egyik fijának
átaladni méltóztatnék. A' Császár tudni akará, mellyikének kívánja inkább, 's ez

⁴⁴ említe, [Emendálva.]

⁹⁷⁸ Lászlót nevezte, a' kisebbiket. Tudnillik az épen nem fősvény, de fényt utáló 's szemes Orczy azt végzé két gyermekeivel, hogy egyike gazda legyen, másika csillogjon, mint-hogy úgy akarja. A' két testvér egyet érte: az idősbb József gazda akara lenni, László ragyogni.

Orczy tehát Octóber' 13dikán restaurálá a' Vármegyét, 's engem is honorárius Vice Notáriusnak neveze-ki elbúcsúzó a' Vármegyétől, 's László⁴⁵ fiát a' Fő-Ispáni méltóságba beiktatá. Az új Fő-Ispán engem is Tábla-Bíróssággal tisztelte-meg.

171, 493, 533,
593, 760

Első Al-Ispán Consil. Kelcz Antal vala; második Zombory Zsigmond, eddig Fő-Notárius. Fő-Notáriussá leve a' Fő-Perceptor Kólyi Comáromy György; a' két Actualis Vice Notáriusok Kende János és Tiszta Ferecz; a' két utolsó lomha teremtések, de azon külömbséggel, hogy Tiszta mindég szerete fecsegni, 's hogy neki mennyi dolga van, panaszlani; a' másik nem dolgozott, 's hallgatott. A' Fő-Notárius tudott is, dolgozott is, 's mi ketten vivénk a' terhet. Én gyönyörködém a' Munkában, 's Comáromy engede dolgoznom. Nem eléglém-meg a' Munkát; hanem látván hogy az Archívum nagy rendtelenségben van, parancsolat sőt hír nélkül hozzá fogék az igazításokhoz, úgy hogy midőn⁴⁶ Zombory Vice-Ispánom egyszer az Archívumba bejőve, elcsudálkozék a' változásokon.

493, 532, 592,
757, 984

József 1785. Királyi Commissáriusokat hozá-be, kik a' tíz Circulusra osztott Országban az ő szándéklott újításait teljesítsék.

⁴⁵ [Az „elbúcsúzó” és a „László” szavak előtt hely van kihagyva.]

⁴⁶ miden [Emendálva.]

PÁLYÁM EMLÉKEZETE

88.

Pályám' Emlékezete [I.]

§. 1.

MDCCLIX–MDCCLXIV.

[1] Én 1759. Octób. 27-d. Ér-Semlyénben születtem Debreczen és Károly, Kálló és Várad között. Atyám K a z i n c z y J ó z s e f, (Dánielnek és Szirmay Theresiának, az András' és Királyfalvi Róth Juliána' leányának, fija), szüléjinek halála után, innen vitte el tizenhárom holnap előtt, maga akkor huszonhat esztendő's ifjú, tizennyolcz esztendő's anyámat.

25, 25, 25, 163,
164, 167, 169, 323,
394, 400, 446,
558, 716, 886

Kiüresedvén e' férjhez-keles által a' ház, 's fészünk Alsó-Regmeczen, két órányira a' Zemplény' Újhelye felett, esztendőnként szaporodván, elszakasztatám anyám' emléjétől, és Semlyénbe küldetém-le, hol fülem, nyolczadik esztendőig, magyar hangnál egyebet nem hallott.

§. 2.

MDCCLIX–MDCCLXIV.

Nagyatyám Bossányi Ferencz (fija Ferencznek és Péchy Sófának) ifjabb esztendejiben Fő-Notáriusa, azután Fő-Szolgabírája vala Biharnak, 's két Dietáinkon, 1751. és 1764. Követje, még pedig jó. Önkénytt monda-le szolgálatjáról; de lemondása csak a' neven változtata, nem a' dolgon. Hív barátjának, a' nagylelkű Baranyi Gábornak, Vice-Ispánsága alatt, ezzel együtt kormányon üle ő is; tanácsa nélkül semmi nevezetes nem történt; 's minthogy a' ki viseli a' nevet, nem mindég bánhat olly szabadon, mint a' ki nem viseli, Baranyi holminek kivitelét barátjára bizta. 'S Bossányi olly tekintetben álla Biharnak mind alsóbb mind felsőbb Rendeinél, hogy midőn a' Megye egykor a' maga Kormányzója által megakara lepettetni, és az, kiket fog candidálni a' Vice-Ispáni hívatalra, előre azért nem tudatá, hogy a' candidáltatást semmi tekintetben nem érdemlők mellett egyenesen az választassék, a' kit ő óhajtja; a' sokaság, megtanítva Baranyi által, hogy mély hallgatásban légyen, 's várja, Bossányi Uram kit fog kikiáltani, 's akkor, ha ez rosszat kiáltana is, azt toldítsa, – hallgatott, 's azt toldította, a' kit ez kikiáltott. – Mert akkor még a' sokaság tekintettel volt fejei eránt, minthogy az illyenek soha nem csalák-meg bizodalmát, 's erkölcsaik által sem utáltakká nem tették magokat, sem ne-

163, 394, 402,
559, 716, 889

889 vetségesekké. – Tagja volt azon Bíztoasságnak, mely előbb Báró Barkóczy Károly', tovább Gróf Sztáray János-Filep' előlülése alatt, eligazítá a' határvonást Máramaros és Erdély között, 's Előlülője egy másiknak a' Hajdú-Városok' dolgában, Debreczen körül. Erkölcsi szeplőtlenek, gondolkozása magas, érzése hív és szent. Egyedül abban gyenge, hogy hamar fellobbanásaiban villámlott és mennydörgött, mint az e' részben is híres Baranyi; mind ketten a' kor' szokása szerint, nem szív' vadságából. A' mit felőle egy bitang hír emleget, nem ő tevő, hanem testvére János, egykor Kapitány a' magyar-születésű ifjakkól szedett (nem áltszökött) Prussziai Huszár-Ezrednél.

Náddal-fedett, vályogból-rakott, de mindennel bővölkedő házában patriarchai felsőséggel éle, bírāja, békéltetője, tanácslója az ügyefogyottaknak, perlekedőknek, osztzkodóknak, kik idegen Vármegyéből is, többnap-járó földekről, hozzá folyamodtanak, bízván elhíresztelt egyenességéhez, tudományához. Bért, ajándékot soha nem vön; sőt ő tartá őket cselédjeikkel, lovaikkal, valamíg dolgok előtte folyt. A' kisebb vétkeket bottal büntetgeté idegen helyből hozzá-hozottakon is, rettenetes mennydörgések közt, de mindég igen szelíden. [2] Vagyonával keveset gondola; ménese, gulyája, nyájai örömeül voltak, nem hasznára; pásztorai a' szerint számolának, a' mint magoknak tetszett; legtetemesbb hívtelenségeiknek villámlás és mennydörgés volt büntetések, vagy a' szolgálatból kiesés. Szerűje rakva igen sok asztaggal, igen sok kazallal, pinczéje borral, vermei étellel, 's ezeket a' szükség' idején inkább nyitá-meg a' szűkölködőnek hitelbe 's kamat nélkül, mint a' nyerekedőnek fizetésért. Hihetetlen dolgok, 's nem csudálnám, ha Olvasóm az előadásban hajlandóbb volna gyermeki hűséget és hűságot gyanítani, mint valót; de még vagynak, a' kik őtet ismerték, 's hírét a' korabeliektől hallották, 's én még hihetlenebb dolgot fogok említeni. Meghalván Nyitrában Báró Bossányi, 's ennek birtoka reá nézvé, felméne oda, hogy azt áltvegye; és mint-hogy e' jószágok messze feküdtek lakásától; alkuba ereszkedék, Nyitrai rokonival. Azok kevesebbet ígérének mint ő gondolá, hogy károk nélkül adhatnak. Ezen megboszszankodva fogatott, 's ment, 's nekik hagyta a' jószágot és soha többet feléje nem ment, sem jövedelmeit nem vette. – Özvegyen maradt anyámat egy rút-fösvénységű gazdag hitelezője szorította, 's a' nagyatyám ezen elakadásban egyetlen gyermekének ajándékozá kétezer forintnyi diurnumait, melyek a' Máramaros Várm. Archivumában anynyi eszt. olta hevertek. A' Helytartó-Tanács nem veheté valónak az előadást, de az valónak találatott, 's a' pénz kifizettetett. Egyik példája, hogy van vétkes jószág, van gondolatlan nemes-lelkűség, és hogy a' nehéz-természet sokszor még kegyetlenebbül bünteti magát mint másokat.

561, 719 [3] Hitvесе, Kóji Comáromy Juliána (leánya György Békés Vármegyei Vice-Ispánnak és Rhédey Juliánának) tiszteletes mint nő, mint anya, mint atyafi, mint szomszéd, mint házi-asszony. Leánya, nem szolgálója, férjének, de nem is úrtársa. Balja mellett üle szekeren, 's idegenekhez lépven, nem előtte méne, hanem megette. Olvasni tudott, nem írni; 's a' konyha volt világa, 's a' mindennel tömve-álló kamara. – Korunk e' szép példányt régen elvesztette; míg bajaink ismét elővételik és megtanítanak, hogy az, némelly szelidítésekkel, jobban volt akkor mint most.

561 [4] Nincs elég erőm ellent-állanom azon kísértetnek, hogy elmondjam, [5] ennek testvérét mint vette-el egy nagy tekintetű Úr, kinek fija életben van, 's mind neve 's birtoka, mind tudományai 's szolgálatja által ragyog. Ennek atyja patvarián volt a' nagy-

atyámnál, kivel szoros atyafiságban állott. Jelentést teve nála, hogy ő elakarná venni Ágnes Hugom-asszonyt (nem Kisasszonyt), 's kéré a' nagy-atyámat, hogy szándékát ne sajnálja (nem méltóztassék) a' Nagy-asszonynak (nem Tekint. Asszonynak) béjeleníteni. A' jegyváltás megleve, de Diéta hirdetteték, 's a' nagyatyám Követnek választott. – „Öcsém Uram, Kend jobban teszi, ha velem jön, 's lakadalmát Diéta-utánra halasztja”. – A' vőlegény ment, 's Ágnes Húgom-asszony egy pár kordovány czipellőst (czipőköt) veve ajándékban mátkájától, midőn ez Pozsonyból visszajött. Ez lóháton jelent-meg az esketésre; másnap napának kocsián 's lovain vitte haza a' menyasszonyt, bevitte kamarájába, 's imhol a' mim van, mondá. A' menyecske lencsét főze vacsorára. – Úgy hozta az akkori szokás.

[6] Bossányi Ferencnek ifjabb, sőt még férfiéveiben is, igen szép keze-írása volt, 's sorai egyenest folytak mind oldalt, mind lefelé, mintha lineázva volt volna a' papiros: most reszkete jobbjá, 's nagy fáradsággal, de még mindég egyenest és igen csínosan írt; 's ez miatt hol patvaristát tarta, még hívtalt nem viselvén is, hol írni-tudó inast. [7] Hozzá-szokván bizonyos felsőséghez, mellyet neki önérzése adott, egyenes derekkal jára fel 's alá, 's egyik hüvelykét a' másika körül forgatván szobájában, elkezdé diktálásait. [8] Termete szálas, karcsu; sas-orra; haja egykor szög, most az utolsó szálíg fejtér; szemei kékek. [9] (Ruhája búzavirág, vas, vagy setédohányszínű, mindég nyusztalt, és mindég rojtosan: mentéje félczombig érő, 's nyakától fogva le a' gyomráig begombolt; mert lajblí az ő testén soha nem vala. Csizmája fekete kordovány (a' Baranyaié a' Gyűléseken piros), 's mindég arany sinorral, és soha nem sarkantyú nélkül, és épen térdig nyúló. Süvege alacsony kalpag; csak a' legmelegebb napokban tette fel a' háromszögű kalapot. E' festést Olvasóm elfogja nézni a' régibb kor' ismeretének tekintetéből). – [10] Bár kit ültete papirosához, soha nem mulasztja jegyet nyomni elébe körmével, hogy az tudja, hol kell kezdeni a' megszólítást, hol álljon az első sor, hol a' nap és esztendő, 's hol az aláírás.

[11] Én; ki a' Diktálónak és Írónak egyformán kínos munkát mindennap látám folyni, 's a' nagyatyám' módjait 's mennydörgéseit derekasan eltanulám, levelei érkezvén a' Dietáról, felültetem magamat az asztalra, 's úgy kíntam-el magamat és Írómat mint csudált példányom. Akkor ugyan ólom nélkül is írtam már, de azt lassú munkának néztem, 's nem csak írni, hanem diktálni is akarék. Az anyámnak Grátzia-kellemű és igen ritka szépségű testvére, Bossányi Klári, elúná diktálásimat; tanácslá hogy gyakorolgassam magam', 's nem lesz szükségem segédre; 's soha tanács sikeresebb okkal támogatva nem volt. Tinta és plajbász leve minden mulatságom, 's rajzolgatám a' mit bőrs-székeink' hátára nyomtatva láttam, 's azt a' szép kétfejű-sast, mellyet az asztalos a' templom' mennyezetére mázola.

Ezen indulgatásim nem igen látszának összecsapni az atyám' óhajtasival, ki engem Generalisnak szánt. Még bírom egy 1764. Decemb. 3-dikán írt levelemet, mellyben nevem alatt áll a' Generalisi titulus, de hihetőleg sírás közt írva oda, mert a' tinta' színe a' leveléétől különbözik. Még bírom egy olajban festett képemet, mellyen a' három-esztendő gyermek a' Károly Fő Herczeg' sárga-gallérú fejér kabátjában, setétkék lajblíval 's topánkás nadrággal 's parókás fejfel jelengeti későbbi hosszágát, 's az atyám e' csuda burkolásban szerete jártni is. [12] De csakhamar látá, hogy az én meghívattatásom épen nem vonzogot a' dicsőség' mezeje felé, 's megcsalatkozott reményeit László

⁸⁹⁶ harmadik fíjára raká-álta, ki, Oberstere a' Davidovics' magyar gyalog Ezredének, úgy hala-el (Bécsben 1807. Júl. 17-d.) hogy búcsúját a' Generalisi titulus' kérésével már benyújtotta.

§. 3.

MDCCLXVI–MDCCLXVII.

169, 387, 448,
562, 721, 899

[13] Az alatt míg az anyám' testvére 1766. Debreczenben betegen fekvék, és ott meg is holt, én a' Collégiumba jártam vala fel; 1767. pedig Regmeczre vitetém, hogy egy Kézsmárkról hozott Deák engem, Dienes öcsémet, a' nagy-anyám' testvérének, Szirmay Sándornak, András fíját, a' Német és Deák Grammaticában oktasson, 's így esztendő múlva elkészülve vitethessünk a' Szepesi Németek közzé.

Boldogtalanabb Tanítót mint ez a' tót ember az effélék' temérdek sokaságában is nehéz dolog volna találni, 's atyám kénytelen vala osztozni terheiben, a' mit ez neki felette rossz neven veve.

Mind ketten tűrék bajaikat, 's a' kölcsönös tűrésnek mi vallánk kárát.

§. 4.

MDCCLXVII.

398, 408, 448,
563, 682, 722

[14] Atyám nagy beszéllő vala, 's szeretett sokáig ülni asztalnál ebédjeink 's vacsoráink után, 's mondogatá a' mit látott, hallott, olvasott; a' mi szüléjivel 's ezeknek barátjaikkal nevezetes történt; a' mi csintalanságokat az elmésségeiről még ma is sokat emlegetett András testvéröccse gyermek- és ifju-korában űze; 's míg Dienes és Szirmay Andris tényéiraikra hajolva elszunnyadának, a' Praeceptor pedig pípájához kívánczozék, én az illyeket gyönyörűséggel hallgatám.

19, 409

[15] Házi és hazai Anekdoták: a' Széchényi Pál Érsek' isméretes felsohajtása, 's útja egy erdőn, hol magát egy szerencsétlen bajai közzül hurokkal kapta-ki; Fridericus-Augustus, a' patkótörő 's kísértetfogó; és a' mit Thuanusból szede ki.

387, 408, 564, 722

[16] Még most is toll lévén multságom, mint Dienesnek a' lapta, tele írtam a' hallott Anekdotákkal egy két ívet, de vígyázván, hogy Praeceptorom, az a' roskedvű ember, meg ne sejtse. Híjába rejtegettem azt mátráztim közt; rá-akadt, 's vitte atyámhoz, panaszt tévén, hogy az illyenek miatt nem megyen a' d i c, d u c, f a c, f e r. Az atyám meghagyta neki, tenné-vissza papirosaimat a' hol voltak 's ne engedje tudnom, hogy látta; de maga nagy örömmel szaladt az anyámhoz, hogy fíja Generalis ugyan nem lesz többé, de igen Könyvíró.

Az anyám megsúgá nekem a' mi történt, 's az Auctorságnak egyszerre vége lón, mint a' Generalisságnak.

§. 5.

MDCCLXVII–MDCCLXVIII.

169, 388, 409, 448,
564, 722, 902

Praeceptorunk Kézsmárkon is mellettünk vala, 's ez ott ronta el osztán igazán benünket, mert itt nem vala szem alatt. Nem tanúlt és nem tanított.

A' Lengyel Confoederatio elől kiszaladt Uraságoknak egy része ide vonta vala meg magát, férfiak és asszonyságok, czifra cselédekkel, 's szép és sok lovakkal; a' Császár nevét viselő Huszárság itt tartá gyakorlásait; Kézsmárk alatt Nyéréig és Leibitzig gyönyörű rétek; a' Városhoz közel emelkedő Tátra' csúcsai, nyárban ellepve hóval, télben olvasztott jéggel, 's új meg' új színben mindég, új meg' új világításban. A' nélkül hogy tudtam volna, hogy azt Poeta és Festő csudálgatják, egész óráig andalogtam a' varázs scénán, 's igen nagy templomjáró valék, mert ott képet leltem és muzsikát.

389, 412, 564,
722, 902

411, 564, 722

Házi-gazdám, Cornidesz Úr, látta hogy én szeretnék szeretni valamit, 's egy ízeten Románnal ajándékoza-meg. Ezentúl minden örömem a' Tugendschule volt. – Elveszett idő ez is? Sőt inkább! belőle tanulék-meg németül; belőle kapék kedvet az olvasásra; 's a' ki azt kapott, mindent kapott. Sok helytt nem értettem, de mindég olvasván, annyira juték-el végre, hogy mindenütt értettem.

389, 410, 448,
564, 722

§. 6.

MDCCLXIX.

[17] Most (1769. Sept. 11-d) Patakra viteténk.

170, 391, 413,
565, 723, 905

Soha még eddig Patakon németül-tudó gyermek nem volt, mint németül-tudó Deák nem az utánunk nem sok idő múlva Pozsonyból oda lejött Doctor Decsy Sámuelig. Az ifjuság ezért, bennünket és Decsyt, tokosoknak csúfolgata. Maga Vay József is, kit én Grammatista tanulásának utolsó esztendejében ott értem, mint a' két szép testvér, Lónyay László és Menyhért, a' tokosok' nyelvét Patakon laktokban még nem tudták.

412, 448

Vagy azért, hogy mi tudtuk a' mit senki nem más, vagy atyánknak példátlan gondja-ért, olly figyelemben látánk magunkat, mellyért nem lehete nem pirulnunk. A' Grammaticát épen nem tudtuk; de mind a' tót diák, mind iskolai Tanítónk Olasz Péter, úgy hitték, hogy az onnan jó, mert itt más könyvünk van mint Kézsmárkon volt.

[18] Calligraphiai scriptáink csudáltattak; úgy írni Patakon senki nem tudott. Hírbe jöven, többszer érkezének látogatóink; olykor a' kocsi megállá a' Collégium előtt, 's kihívattatánk, scriptáinkkal.

412

§. 7.

MDCCLXX.

[19] Atyám szerette hogy hírbe jövének, mert, ugymonda a' Professoroknak, az bennünket előtörekedésre kényszerít, 's készebb volt egy két napra elmúlasztatni az iskolát, de mindenüve vitt, a' hol látni valamit lehete, 's mind hogy lássunk, mind hogy látassunk. Gyűlés vala Ujhelyben, 's ott valánk; akasztottak, 's megnézte velünk; tortúráztak, 's ott vala, 's a' jobb érzés', jobb gondolkozás' magvát hintette-el kebleinkbe; 's baráti igazításokkal bánt inkább velünk mint kevély büntetésekkel.

565, 723, 907

Eggszerre hír terjede-el, hogy II. József (1770. Máj. 20-d.) Patakon fog ebédelni. Más atya megeléglé vala, ha gyermeke a' Császárt szekerében pillanthatta volna meg: ő bejöve, 's a' jobb Nézők közzé vezete-el. [20] Megérkezének a' szekerek; a' Császár beméne szobájába; de ki is jött, porszínű felső kaputban, hónja alá fogván zöld viaszas-vászonnal bevont félsphéra-formájú úti-kaskétját, széles ellenzővel; 's deák nyelven

43, 45, 46, 432,
449, 565, 723

432, 449, 565, 724

907 tudakozá, melly helyeken fog váltani lovakat Munkácsig; azt feljegyzé Zsebkönyvébe, meghajtá magát, 's elzárkozott, hogy ebédig dolgozhassék. Ebédje alatt megengedteték a' bemenés, a' férfiaknak háta megé, az asszonyoknak szembe. Maga, a' hét személyre terített asztalnál, jobbra, az utolsó széket foglalta-el; balja mellett sógora ült, Albert Lengyel Kir. 's Tescheni Herczeg, e' mellett Lascy (olv. L a s z c z y), legfelül Nostitz Generalisok. [21] A' Vice-Ispán nekünk is, gyermekeknek, megengedé, hogy a' Császárnak tányért nyújtsunk. Álmélkodva látám itt, hogy könyökén foldozva volt a' zöld uniformis; még inkább álmélkodva, midőn a' bort soha nem ivó Fejedelem, a' bor' színét tekintvén, ezt kérdé: Iste vinus Tokajinus? útálva a' vesztegetést és czifrát, példát akara adni a' foldozott-könyökű kabáttal. – [22] Eggyik útjában, Sáros Várm., e' szókkal fordula el egy igen cifra, de igen üres fejű Uraságtól: Video vestes pulchras, frisuram gallicam, sed rationem nullam. – [23] A' mint felkele az asztaltól, németül szólla asszonyainkhoz; de azok közt egy sem volt, a' ki nyelvét értette volna.

§. 8. MDCCLXXI.

170, 391, 413, 450, 566, 724, 909 Másfél esztendő töltné, az akkori szokás szerint, a' Syntacticában, 1771. általmenék a' Poeticába; 's ott engem az a' szerencse ért, hogy Tanítóm szereté a' mit tanított. Így azt nem leheté nekem is meg nem szeretnem.

Vége vala szerelmeskedésimnek a' Tugendschulével, 's magam sem tudtam mint esik, hogy én, ki amott Corneliust meg nem tudám szeretni, 's nem értettem, itt sok örömet az Ovid' Kesergéseiben ugyan nem találék, de a' Metamorphosisok' Könyveit, Virgílnak kivált Eclogájit, és a' mit Horátzból megértheték, hagyás nélkül is tanulám.

170, 425, 455, 566, 725 A' Kézmárki Diák, midőn elébe állék, hogy neki leczkémet mondjam-fel, előre megzavart ijesztéseivel, 's neki három sort sem tudtam soha elmondani: de a' Bodrog' szélei, 's a' berek a' Bodrog' jobb felén, zenge, midőn ott magamban elakadás nélkül mondám Alexist, Corydont, és a' Daphne' elváltozását.

§. 9. MDCCLXXI.

170, 391, 414, 450, 566, 725, 911 Eltöltvén esztendő a' Poeticában, most már a' Rhetoricába kelle általvitetnem. De én kértem anyámat (atyám ekkor fogott nagyatyámmal Nyitrába járn) hagyna vesztég még egy esztendeig. A' férfilelkű asszony elakada kívánságom' szokatlanságán, 's bejött Patakra, hogy a' Professorok' tanácsával élhessen; rettegett, hogy hátra maradtam, 's azért akarok vesztegleni.

Szent-Györgyi tudni akará, mi indít e' szokatlanságra, 's megértvén okaimat, nem csak javallta azt, de akarta is. A' többi hajthatatlan volt, 's kivált az eggyik. Te itt belé szerettél ezekbe a' te Poétáidba, mondá; de majd ott Cicero a' Forumra viszen, 's a' Cúriába, az Atyák közzé; hallani fogod mint harsog Catilina, Verres, Antonius ellen; hogy az a' Caesar megrendül, 's kiejti kezébül a' tekeret. Ott Cicerót fogod szeretni. Menned kell.

Átkozám magamban a' Harsogót, 's Magasztalóját azonfelül, 's mennem kelle. 911
Zokogva töltém az első órát a' Rhetoricában.

§. 10.
MDCCLXXII.

Generalis Beleznay Miklós Felekezetünknek igen kedves választ hozza az Udvartól, 28, 170, 392, 415,
's mi egyszerre gyúladánk örömekre, 's az új hőst úgy tekinténk, mint régiebjeinknek 451, 567, 725, 914
szerencsés Követőjüket.

A' gyúladás leginkább az én igen szép érzésű atyám' lelkét vetette lángba; megszállá az a' gondolat, hogy a' Generálist, Miklós' napján, két fija által az Iskola' nevében köszöntesse-meg. Láta hogy a' dolog ellenkezést fog találni; hogy a' hideg okosság a' felmelegülés', a' forrás' tanácsát javallani nem fogja; hogy a' Professorok erre a' Fő-Curátor' és Superintendens' híre nélkül rá nem állanak; 's fortéllyal élt. Talán öt nappal elébb mint Bugyiba kelle érnünk, bejött Patakra; egyyüvé hívatá a' négy Professort, elébe adá szándékát, hozzá vetvén, hogy az útnak el kell maradni, vagy másnap reggel indulnunk, 's Contrascriba Komjáty Ábrahám Urat kérte ki, hogy vezérünk lehessen. A' Professorok is lángolóának, 's midőn az atyám ellenzést rettege, buzdítót találá benne, Komjátyt előhívták. Ez még semmit nem tudott a' szándék felől, de kapott rajta; 's mi Miklós' napja előtt való estve Bugyiba beérénk.

Komjáti a' Plebanusnál kére szállást, azt adván-elő ennek, hogy mi Pestre megyünk, 's ide tévedésből vetődénk, a' nagy hóban és éjjel ki nem ismervén az útát. Más nap kilenczkor bjelenteté magát a' Generalisnénál, titokban, hogy ő két ifjúval, mint az Iskola' Követje, fényesen akarja megtisztelni azt a' nagy férfit, kinek Vallás és Iskola illy sokat köszönhet. Tizenkét óra után bévezetteténk. Komjáti lebegő prémes, nem taláris, fekete mentében, 's bársony lapos-övvel, méne elől, Képviselői méltósága' tellyes érteben; utána mi ketten, zöld mentében 's dolmányban, ezüstre, nyusztal, veres nadrágban, 's picziny karddal. Komjáti hatalommal mondá-el Beszédét; ő tudott ahhoz, mikor Képviselő nem volt is; én szerényen, és félve, hogy szégyen ér, mert Köszöntömet Komjáti csak tegnap estve csinálta-meg; de melly csudálkozás lepte-el a' Hallgatókat, mikor az Iskola' harmadik Képviselője, Dienes öcsém, anyámnak rá-maradt igen szép arczával, muzsikai zengésével, és azzal a' merészségével, melly őtet az életnek semmi perczében el nem hagyá, kiereszté száján az első sort: *Ignoscant augusta mihi loca, dique locorum...* A' Hercules Musageta barbatus pirúlgatva hallá magát magasztaltatni, 's némán maradt; Komjátit a' tudományokat-szerető Gróf Niczky Kristóf szorítá külön; minket a' gyermektelen és gyermekeket-szerető Generálisné elhalmoza édességeivel, csókjaival.

A' Vendégek' száma igen nagy vala, 's a' bakkancsba 's frakk-hosszaságu mentékbe öltözött Uraságok közt strimfliben tipege fel 's alá a' hajdani Gróf Czobor ház' utolsó sarjadéka. [24] Tánczolánk mi ketten is, 's a' Generálisné a' maga testvéreinek, Podmaniczky Jánosnak, leányára bíz gondunkat, 's egy Lotteriás asztalka mellé ültete. – [25] Bugyiban egy hétig tartának bennünket. Onnan Pestre menénk-be, 's Gödölőnek, 392, 416, 452,
Aszódnak vévén útunkat, csak Karácsonkor érénk haza. 567, 682, 726

§. 11.

MDCCLXXII.

28, 170, 417, 418,
450, 568, 726, 911

[26] Atyám valamelly Erdélyben nyomtatott Munkát láta-meg, mellyet nem emlékezem többé melly ház' gyermekei fordítgattak, 's szüléjük sajtó alá eresztettek. Kezembe adá Gellertnek Munkáji közzül az V. Kötetet, 's meghagyta, hogy abból a' Religióról dolgozott Értekezést fordítanám. Azután majd még egy két darabot fog adni, 's dolgozásomat kinyomtatattja.

El riadtam a' gondolatától, de ellenkezni nem mertem. A' fordítást azonban napról napra halogattam.

§. 12.

MDCCLXXIV.

28, 155, 164, 170,
392, 418, 452,
568, 726, 919

Egy nap (1774.) tavasz' elején atyám 's anyám látni jövének. Minthogy Regmecz Patakhhoz csak három órányi távolban van, még az nap haza tértek. Szokatlan aggodalom rohana rám elválásokkor. Felszökém szekerekre, 's messze kísértem el Újhely felé.

568, 727 Harmad nap múlva üresen jöve szekerek azon izenettel, hogy a' Katonai-Orvost küldjem ki, mert atyám rosszul van, 's a' Vármegye' Orvosa falura vitetett. Mentem én is, 's ott maradték. – [27] Mártzius' 20-dikán elhala, élte' 42-dik esztendejében; 's 38 esztendő Özvegét hét élő gyermekkel hagyá, a' nyolczadik öt holnap múlva leve meg.

568, 727 Anyánk egyik ájúlásából a' másikba méne által. Ránk jöve az estve, 's én, 's jelen volt testvérim, vetkezetlen, sírva, jajgatva alvánk el. – – [28] Házunk' rokonai 's baráti közzül senki sem találtaték, kinek gondja volt volna az árván 's vezér nélkül maradtakra. Kiki szána bennünket, kiki érzé mit vesztettünk; de még Professoraink sem kérdés, mint kell állapotunkon igazítani. A' hív Komjáti épen akkor hagyá-el Patakot, 's indúlt Külföldi útazására, 's hét esztendő múlva tére meg.

§. 13.

MDCCLXXV.

569, 727, 921

425 [29] Az a' barátom, kivel a' Poeticában Virgílt declamálgatám, most Bibliothecáriusnak nevezteték, de őtet elposhasztották a' fennebb Tudományok. Belé-csömörlött egykori szerelmeibe, 's Milton neki istenkáromló vala, hogy az ördögökre kilőtt villám elszakasztaték futásában, 's nem volt előtte nevetségesebb dolog mint abban gyönyörködni, hogy hang és hang mint csap egyyüvé, és ellenkezve és hasonlítva mint festi a' lélek' habzásait. Békét hagyék a' poshadt Theologusnak, de bészárkozámmal vele a' Biblióthekába, 's alkalmasan ismervén a' Rómaiakat, az új deák Költőket forgatám végig. 421, 455 Ollykor Penthernek Architectúrára tartozó Munkáit hordám-ki szobámba (a' Katona sor' alsóbb rendén az utolsó szoba, a' Bodrog felé), 's meggyújtván három négy gertyát, addig rajzolgaték, míg csaknem megvakultam belé.

Valamelly Deák vízbe fúlt, 's koporsójára versek 's rajzolatok függesztetének. Az enyém, fekete tuschban, javalást nyere, Gyürky István, (később Referendárius és

Torontáli Fő-Ispán) bemutatá azt Professorának, kitől a' Matheziiben privatisimákat vett, 's az látni akará minden rajzaimat. Dicsérte, a' mi talán érdemlé, 's kimutatá hol hibáztam: de nem parancsolá hogy új darabjaimat vele mindég láttassam, én pedig azt magamtól, 's ez az én hibám, hozzá vinni, neki bemutatni, tanácsát, vezérlését ki-kérni nem mertem. –

422, 456, 569,
728, 921

[30] Ez a' Professorunk mutatá Gyürkinek egy Göttingából hozott Almanachját; 's elbeszélé nek; hogy Kaestnernek, a' nagy Geometrának, e' három sorból álló Epigrammja egész Német-Ország által mint csudáltatott:

425, 459, 569, 729

Auch du mein Sohn? Sprach Julius. –
Rom meine Mutter – dachte Brutus,
Und stieß dich tiefer Dolch der Freyheit!

's tüzelt, fordítanám-le. [31] Mi vala könnyebb? az utolsó sornak nem kelle rímet keresni, a' két első készen állá, 's általadám neki a' verset:

569, 729

Fiam te is? mond Július –
Anyám de Róma – monda Brutus
'S mélyebben döfe-meg Szabadság szent vasa!

83

[32] Most én kérém Gyürkit; hogy a' könyvet hagyná nálam, 's kiírtam minden jobb darabjait, 's még bírom egy rezét, melyet plajbász nélkül szabad és könnyü kézzel kimásolék.

569, 729

Gessnernek két Idylljét ezen Zsebkönyvben találtam. Ki az a' Gessner? Írt-e többet, és mit írt? Miként lehetne a' könyvet megszerezni? Ezt akarám tudni, 's Patakon azt megmondani senki nem tudta. Mert még akkor ott nem voltak Könyv Árosi-Catalogusok, Tudós-Újságok, 's könyveket csak licitatiókon vevénk; 's azok Hollandiából és Helvétziából hordott tudós lomok voltak egyedül.

425, 459

§. 14. MDCCLXXV.

[33] Egy fiatal francia Tisztecske, Cap-Martin de Chaupy, duellumai miatt Párizsból, Nápolyból, Rómából, Velenczéből tovább- tovább szökve, Bécsbe vetődék, 's megszóllítá Komjátit, ha neki nem szerezhetne-e élelmet. A' megbecsülhetetlen ember a' francziát hozzánk útasítá.

419, 455, 570, 730

Jött az; gyalog, éhen, szomjan, üres erszénnyel, rongyosan, de szurkálójával; 's én azonnal kiküldém a' Komjáti' levelét az anyámnak, 's még az nap vettem válaszát, hogy a' francziát tartsam meg, 's vegyem leczkélit.

Dienes nem akara tudni francziául; én három holnap alatt olvastam.

A' szerencsétlen embert megszállá viszketege, 's kérte a' Deákokat; bántás és nehez- telés nélkül, hogy duelláljanak vele. Azok elúnák kéréseit; elfogadák a' hívást, de botra, 's pajkosságból elverék. A' szúrásokkal, vagdalásokkal, hasításokkal elborított ember, már most kék foltokkal is elborítva, vette szurkálóját, és ment. Eperjesen Lengyelek

921 tartózkodtak, 's Herczeg Rzevulsky Lectorának fogadta. Hozzá-szokván a' bódorgás-
hoz, három holnap múlva a' Herczeget is ott hagyá.

§. 15.
MDCCLXXV.

420, 454, 570, 683, [34] A' ki most ismeri a' virágzó Patakot, nem fogja hihetni, mely bomlott állapot-
686, 727, 924 ban vala az mind addig; míg Vay József újjá nem teremtette. A' Philos. Professor halálos
betegségben fekvék, midőn keze alá kelle jutnom: és sok hetekig; egy más Professor
félesztendeig sem tarta leczkét szemeinek csaknem tellyes elsetétedések miatt; egy
harmadik öt esztendő alatt végzé el cursusát, pedig leczkéjire minden hatodik holnap-
36, 420, 455, 570, ban új hallgatók jöttek által, egy negyediket senki sem akara hallgatni képzelhetet-
683, 687, 727 len nyerseségei miatt, 's a' beteg vagy Patakról eltávozott Professornak nem vala
36, 420, 570 Supplense. [35] A' kinek tetszék, elmarada a' leczkéről, 's Patakról jelentés nélkül
méne ki, 's kinn volt valamíg kedve tartá. A' Publicusok (a' felsőbb tudományok' talá-
risba nem öltözött hallgatóji) kártyáztak, tánczoltak, vadásztak, ablakokat törtek: 's
hakik Szék elébe voltak idézve, nem jelenének meg, 's bántások még sem volt. Egy
áldott szokás tartá hátra a' nem legrosszabbakat. Hogy ők is az Iskolához tartozóknak
ismértessenek, sorban járák Vasárnap délután a' négy Professort, 's ilyenkor egy két
szikra vetődék lelkeikbe.

391, 449, 450, [36] Az Iskola' négy Professorai közt egy sem volt, kinek én többet, kinek annyit
454, 571 köszönheték, mint Szent-Györgyinek. Nyílt fej, nyílt szív, nyílt lélek, de egy néki-
saját hajthatatlansággal. Minden ifjai közzül az Iskolának én valék az az egy, kit sé-
tálásai közt magához venni méltóztatott, és soha én többet, mint e' sétálásainkban,
tőle nem tanúltam. Leczkéjén nem annyit, mint különben; ott a' tudós ember volt,
415, 426 mint leczkéjén kívül az eszes. Megsejté, hogy belé kaptam a' Görög nyelvbe, dicsérte
azt, tüzele tanulására, de soha nekem egy órát abban nem adott. Ha megkértem volna
hogy leczkézzon, talán megcselekvé vala: de azt nem mertem, mert az szokatlan dolog
volt Patakon.

571, 683, 687, 727 [37] És még is Patak melly fiakat szüle már akkor is minden fogyatozása mellett! Ez
onnan ered, mert a' tanulás még inkább függ a' tanuló' szorgalmától mint a' tanítóétól;
mert Pataknak közel húsz ezer Kötetből álló Bibliothecája van: mert ott az egyik igye-
kező a' másikánál gyújta már akkor is gyertyát; és mert már akkor is arra inteténk, hogy
571 Excerptákat tartsunk. [38] Boldog a' ki akkor tanúla ott, boldogabb a' ki most, midőn
az igyekezőt tanítója is vezeti.

§. 16.
MDCCLXXV.

571, 730 [39] Érzeni kezdénk, hogy a' mi a' leczkéken ránk ragad, toldozott portéka, a'
Természeti Törvényt Achenwallnak behozása előtt, Grótiusnak de Jure Belli et
Pacis vastag könyvéből tanítá Professorunk, 's midőn mi jutánk keze alá, a' könyv
közepén járt.

Eggy nagy talentomú, sok tanulású Primarius tudatá velünk, hogy ő kész adni privatisimákat m i n d e n b ő l. Összeállánk hallgatására; 's a' mindentudónak valóban sokat köszönhetünk. A' mit nem tudá is, megolvasá, 's kész volt vele. De csak hamar mind mi érzünk, mind ő érzette, hogy a' mindentudóság bajos portéka, 's elakadván az Algebrában és Metaphysicában, jobbnak látá, bennünket kirekesztőleg a' legszükségesebb, legfelsőbb tudományban oktatni. Én abba hamar belé untam, három társaim szörnyen excelláltak benne.

170, 425, 455,
571, 730, 924

Török István kért, hagynék békét haszontalanságimnak, ime ígéri, hogyha a' szüreti vacatiók alatt végig olvasom Vitringáját e, vagy Vitsiusát, két munkával fog megismertetni, mellyet kezemből soha ki nem teszek. Készítete a' nagy ígélet, küszködtem, de lehetetlen volt. Megszánt csakugyan, 's ide adá Morhófnak Polyhistorát és a' Csókok' kedves Éneklőjét, Janus Secundus Hagiensist. A' vastag Quartant így még inkább olvasatlanul marada. Ha Werenfelset és Alphonsus Turretinust kívánta volna, ezeket gyönyörűséggel, 's nagy gyönyörűséggel olvastam volna.

426, 459, 572, 731

§. 17. MDCCLXXV.

Hogy Magyarinak illő volna Nemzete' Történeteit ismerni, az senkinek nem juta, a' legszükségesebb és legfelsőbb tudomány' örök tanulása mellett eszébe, nem még Tanítónknak is, ki, a' maga mindentudósága szerint, ebből is ajánlhatott volna leczkéket. Elfogva ezen szükség' érzésétől, azon badar gondolatra jutottam, hogy a' dolgot a' Hunnokon kell kezdenem, Pray szerint.

28, 170, 421, 453,
572, 731, 931

Már közelíte az Exámen, midőn az anyám emlékezők, hogy nékem az atyám valamit adott vala fordítani, 's parancsolá, hogy dolgozásomat Professor – Úrhoz vigyem le, igazittassam-meg hibájit, 's küldjem kezéhez, hogy a' Nyomtató vele Exámenig elkészülhessen. Hozzá-szokva szüléim akaratját kifogás nélkül tellyesíteni; csak akkor fordítám-le a' Gellert' Értekezését, 's kértem Professor – Urat, hogy azt méltóztassék megtekinteni, megigazítani. Az fejet-csóválva tudakozá mint juthat hozzám illy vakmerő szemtelenség. Szerencsére velem vala az anyám' levele, melly az atyám' parancsáról emlékezők, 's előmutattam azt. A' Professor, elfojtá epés gúnyait, 's azon intéssel ereszte-el, bele sem tekintve papirosomba, hogy ez az Értekezés a' Religióról nem illik esztendeimhez: fordítsam inkább Meséjit, de m i n d, 's a' G e l l e r t ' s z c h e m á j i b a n, és még E x á m e n ü n k i g. – Anyám és Consil. Puky Ferentz elérték a' bölts és szíves tanátsot, 's nyomban jött az új levél, hogy dolgozzam a' mit akarok, a' dolgot tartsam nagy titokban, 's küldjem sietve.

Az embert gyakran érik olly zavart ideák, mellyeken később nem győz eléggé álmélkodni, 's illy szerentsétlen szempillantásom vala nékem az, hogy a' Pray' Hunnjainak állván, 's elébb a' földdel látván szükségesnek megismerkednem, vezéremmé Losonczi Istvánnak Kis-Tűkörét vevém. Ugyan az a' gonosz démon megszorulásomban azt is sugá nekem, hogy csináljak tehát egy új Kis-Tűkört. A' hirtelen összefírkált, és senkivel nem láttatott mív megjelené Kassán 1775. 's a' Könyvkötő kénytelen vala álmatlan tölteni egy két éjet, hogy a' nyomtatványokat a' kiszabott időig összefűzhesse.

421, 454,
573, 732, 931

[40] Álla az Exámen. Osztályunk felméne az Auditóriumba, 's kevés minútumokkal elébb mint eleresztetnénk, az anyám' két inasa az összekötött nyalábokat feltévé az Auditorium asztalára, 's elfordúlt. Senki sem tudta, mi az, én pedig szerettem volna, ha elnyelte volna a' föld. Oszlának társaim, 's én elrejtezve voltam. Anyám érettem küldé. Mentem tehát, megoldám a' sinórokat, 's nyomtatványimat elkezdém osztogatni. Quas tu ibi merces proponis? mondá a' metszve szállani szerető Professor.

[41] Nem feleltem, 's elrejtezém. Már azt hívém, hogy túl vagyok minden bajon, midőn Superint. Szilágyi hallgatást parancsola, 's előszóllított. Sápadtan mint a' halál, előállék. „A' Munka ugyan hibás, úgymond, a' mint egy két sietve belé vetett pillantat után látom: de melly dicséretes törekedés illy gyenge esztendőkből! Ne szűnjek meg. A' szorgalmatos gyakorlás, vezérelve a' férjfiás tanulástól, sokra fog vezethetni. Példákat horda fel, hogy mások is ifjan kezdék, 's addig gyakorlák magokat, míg dicsőségre jutottak.” – Nem tudom, van e sok Író, ki illy keservesen lakola első kirepüléséért, én felfogadtam, hogy soha többet nevem nyomtatva nem lesz.

421, 454, 573, 732

170, 422, 456,
573, 733, 933

Azonban házunk' barátjai ostromlák az anyámat, hogy velem dolgoztasson ismét valamit, a' mi ezt felejtessen, 's igen sokára magam is látám, hogy ezzel önmagamnak 's az anyámnak tartozom. Egy barátomnál meglátám a' Bessenyei György' német nyelven írt Americanusait, 's lefordítám. Az anyám megengedé hogy dolgozásomat valakivel megtekintessem; 's én azt azon Professorhoz vivém le, ki dicsérte vala rajzolatimat, 's bízám, hogy ha taval atyja tüzele az Auctori koszorú' keresetére, fija nem fog úgy elretenteni mint veje. Nem csala meg reményem; a' Professor végig olvasá, igazított dolgozásimon, sőt azt tanácsolta, hogy barátimmal írássak elébe verseket, mint az Académikusok szoktak vékony Dissertációjik megvastagítására. Megjelene az 1776., 's ez is Kassán, e' czim alatt: Az Amerikai Podocz' és Kazimir' Keresztyén Vallásra való megtérése.

Anyám belé úna a' játékba, 's többé nem únszolt.

§. 18. MDCCLXXIX.

432, 460,
577, 740, 944

[42] Gróf Döry Ferencz' halálával Zemplény Vármegyének Fő-Ispánjává Vice-Cancellarius Gróf Pálffy Károly nevezteték ki, kit félszázadi szolgálatja után Herczegi titullussal ereszte nyugalomra most uralkodó Fejedelmünk, 's ez Iktatójául Gróf Eszterházy Károly Egri Püspököt választá, Fő-Cancelláriusának, Ferencznek testvérét. Collégiu-munk' Előljáróji Verseket íratának a' két nagy Vendég' tiszteletére, 's Professor Szent-Györgyi, kire a' munkák' megtekintése bízva volt, felizene hozzám, és az öcsémhez, hogy mi el ne maradjunk. Dienesnek nem vala dolga a' verselgetés, de a' parancs őtet el nem akasztotta. Előkére deák újabb Poétáimat, 's az egyjében készen lele egy illy Köszöntőt, a' millyen itt kívántaték. Szent-Györgyi meg nem foghatá, hol vette ő ezt, de restellé nyomozni. Azon két exemplárt tehát, mellyet a' Püspöknek és a' Vice-Cancelláriusnak beadni akarának, leíraták velem, mert Pataknak akkor még Typographiája nem volt, 's nem legszebb betűfestőnek, de leggondosbb és legcsínosabb Írónak én tartatám az Iskolában.

Julius 6-ikán 1779. megérkezék a' két nagy Vendég, 's az Iskola két sorban nyúlt-ki 944
elejekbe szinte Petrahóig. A' négy Professor elfogadá őket, 's a' legöregebbik, Szentesi,
Római deákságú beszédben magasztalá a' Püspök' modestiáját. A' lelkes Püspök felele:
Virtusea, quam Dominatio Vestra memorat, filia est alterius
virtutis, per Salvatorem nostrum his verbis inculcatae... [43] Én, 433, 460, 578, 740
ki első valék a' tógát nem viselő akkori ifjak közt, benyújtám a' két Kézírást, 's a'
Püspök és Vice-Cancellárius; nagy számú kísérijekkel; a' Várban szállának meg. –

Egy Kanonok megtekinté itt Püspökének beadott Verseinket, 's látni akará Dienest,
kinek Verseit annyira csudálá. Az öcsém jött, 's pirulás nélkül fogadá-el a' magasztalást.
Víg lelke távol vala attól, hogy magát lopott fényben csudáltassa; neki elég vala, hogy
baján fáradás nélkül áltetheték, 's még engem nevette, hogy igyekezetimmel figyelembe
nem tudám magamat juttatni, ő pedig, semmit nem téve, még dicsértetett is. Jó kedvvel
evé-meg ebédjét, 's paripára ült, 's Újhelyig nyargala a' Bandériumban.

A' Beiktatás más nap olly fényben méne véghez, a' millyennel nem minden
Koronázás, 's az asszonyi-nem felül igyekezék mulni a' másikat azon elsőségben, melly
ötet itt nem illeti. Ezeknek számokban Gróf Klobusiczky Ferenczné, szül. Gróf Viczay
Mária, és Báró Szepesy Sámuelné, szül. Vatai-Bata, minden másokat elhomályosítanak;
az rózsája, ez lílioma e' színes virágágnak. – A' férfiak' számában az öreg Orczy ra- 82, 433
gadta magára a' szemeket, midőn az olvasztó melegben, a' Vármegye-ház' Szálája' jobb
oldalán az ablaktól az Udvar felé, (gonddal nevezem ki a' helyt, hogy a' kik ott megje-
lennek, tiszteljék azt) bugyogó bővségben varrott fejr mentéjében 's veres nadrágában,
's most paróka nélkül, 's bajusszal, a' mit más Lovas-Generalisok ekkor nem hordottak,
fel 's alá járt. [44] Gyönyörű kisdéd kövér ember, lángoló orczával, fejr homlokkal, 's 82, 433, 578, 741
kék szemmel. Az arcz textus a' lélekre, ugymond Göthe; 's azt az Orczyéról elmond-
hatni. Bugaczi Epistoláját képe előtt kell olvasni, 's a' legkésőbb maradék is ismerni
fogja, ha az Epistola' végével a' képre pillant-fel.

Némelly éltét adja,
Jószágát elhagyja
Csak két réf pántlikáért...

[45] Gróf Sztáray Mihály, kedves emlékére annak, hogy ő Mária-Antóniát, a' XVI. 434, 578, 741
Lajos' jegyesét, Párizsba kísérte, a' második nap' estvéjén mákszín-veres frakkba öltö-
zött, világos-kék atlasz lájblival és nadrágocskával. Tüzes franczia nyelvében, mozdulá-
saiban; tüzes magyar mind nyelvében mind érzésében. Minden szép asszony ötet áhí-
totta; de neki egy kiszáradt fekete asszonyságra kelle vesztegetni édes semmijeit, kíno-
son, de a' mellyet titkolt; mert a' nagy-világ' törvényei úgy kívánák. 'S ő, és Váradi 433
Kanonok Gróf Forgács Ferencz, Mesterek, 's elhíresedett Mesterek a' Violínen, hallá-
ták magokat.

— — — A' múlt korok' Nagyjait, szokásait, történetecskéit ismerni nem kis gyönyö-
rűség.

§. 19.

MDCCLXXVII.

170, 422, 456, 574, 733, 936 [46] Zemplény Vármegyei Vice-Ispán Szirmay Tamás-Antal és az atyám' testvére András Bécsbe tevének egy útát, 's a' bátyám engem magával vive.

423, 458 Pesten kereszül-menvén, első dolgom az volt, hogy Gessnert megvegyem. Wein-gandnál a' munkának minden nyomtatványai elfogytak, 's más kereskedés ekkor Pesten nem vala. De itt megpillantám a' Wieland' Gratziáját és Musarionát, hollandi papirosra, 's Geysernek sok rezeivel Oeser után, 's azokat vittem, hogy Bécsig legyen mit olvas-nom. A' két könyv sok ideig haszon nélkül hevert kezem között; végre addig olvasám a' Wieland' Diogenesét, hogy Musarionát 's Gratziáját is olvashatám.

424, 456, 574, 735 [47] Bátyám ismeré szenvedelmemet a' képek eránt, 's gyönyörködött azon; 's nem lehetetlen, hogy rajzaimnak köszönhetém, hogy ez útra maga hitt, és nem én kértem őtet. Bécshez közelítvén, melegen beszéllé, melly remek-míveket fogok látni a' Bel-vederben: egy Zsidót, ki fejét kiüti az ablakon; egy Öreget, kinek szemöldökében 's szakálában minden szálát kiszámlálhatni; egy kakast, mintha élne; egy csomó virá-got, harmatosan, mintha magokat látnám. Bécs, hol csak öt nap múltánk, és az a' vá-gyás, hogy megláthassam a' Belvedert, kiüte Gessnert fejemből, felejtettem megvenni.

Végre fellépénk a' Belvederben.

Bátyám, kinél a' természet igen nagy mértékben adá-meg, a' mit neki a' kimívelés nem ada, vezeté társait, 's az Alföldi Iskola felé tére a' Márvány-szálából. Sietve méne a' Hoogstraten' Zsidaja felé; de egy dagadt szemhéjú fej, beburkolva mind két karjait fekete leplébe, rám pillanta a' falról, 's én helyemből ki nem mozdulhaték. A' bátyám elijede a' Zsidó előtt nem látván, 's jött érttem, 's vitt, 's meghagyá, hogy tőle el ne maradjak, mert eltévedhetnék. Rá pillanték a' Zsidóra, 's visszaszöktem a' megkedvelt fejhez. Már a' Denner' szakálszálaít számlálgaták, 's ismét nem letek. A' bátyám harag-gal vette észre, hogy nem vagyok a' csoportban, 's fel nem tévén, hogy ott legyek megint, a' honnan már elkapott, a' Rubens' Ferencze és Ignátza körül keresett; de harmadszor is Van-Dyck előtt találá. Megbáná hogy magával vitt, nem mert elmaradozám 's neki gondot okoztam, hanem mert tompábbnak lelt mint reménylél. – A' ki a' dolgok' becsét ismeri, érti, hogy ez a' tompaság engem kevésbé tehet. Minden tudomány nélkül érzém, mennyivel több Vandyck mint Hoogstraten, mint Denner, 's a' híres Tyúk- és Virág-festő. De ellohad kevéségem, midőn emlékezem, hogy első otlétemkor nékem több vala a' Van-Dyck' feje mint a' Correggio' bájos teremtsései.

§. 20.

MDCCLXXIX.

428, 459, 575, 689, 736, 948 [48] Patakra érvén, a' Bibliothecárius tudatá velem, hogy kezéhez egy magyar könyv tétetett le; nyelve érthetetlen, a' vers előtte rossz, de tele van igen szép képekkel. Vegyem-megy, ha tetszik. – Marmontel' Regéji Báróczytól. – Még ma is bírom a' köny-vet, mert rajta van ifju esztendeim örömeinek emlékezete; még ismerem a' helyeket, hol a' Báróczy' csudálásában fel-felsikoltozám. – Mint vágytam-vissza Bécsbe, hogy a' csudált-beszédűt, a' hasonlíthatatlan-bájút, lássam! már akkor feltevém magamban, hogy az ő koszorúja után fogok törekedni minden erőmmel, a' mi lesz.

Alig csendesedék-el örömem Báróczin, midőn ugyan-ez jelenté, hogy ismét valami nyomtatványok küldettek kezéhez; hexameterek, de kocczanók nélkül; koránt sem olly szépek mint a' Torda' nagy Poetájáé; azonban jó lesz még is látnom. – Baróti Szabó! – [49] Elragadtatva köszöntém-meg, 's distichonokban, a' Nyelv' hősét, 's nagygyá-lettnék érzém magam', midőn válasza megérkezék, és versben.

428, 457, 575,
737, 948

428, 457, 576, 737

[50] Ürményi új formát ada a' tanításoknak, 's Therésia Királyi-Fő-Igazgatókat nevezte-ki, 's a' Kassai Megyében Septemvir Péchy Gábort, az atyát. Ez megjelent Patakon is 1779. April. 27-d., kísérve a' Kassai Academia' Prodirectorától, később Rozsnyai Kánonok Kenyeres József Úrtól. Négy öt kérdés tétetvén a' felgyúlt ifjuság' elébe, Kenyeres az én nevemet ereszté-ki ajakán, 's kívánta, hogy lépjek-elő. „Baróti köszönt, ugymond. Gyönyörködve mutogatja mindennek distichonaimat, 's kér, kényszerít, hogy a' futni kezdett pályáról magamat a' nehézségek által eljlesztetni ne engedjem. Az út darabos, szirtes; de annál édesebb lesz közelíteni a' cél felé. Ezt a' Magyaron kívül semmi más nemzet nem teheti; mert mik a' Német hexameterek a' mieink mellett? Ekkor az ifjuságnak fordult, 's ezeknek engem teve-ki példájokká, már azt is magasztalván bennem, hogy a' Baróti' példája gyűlésbe hozott, 's én neki írtam”. – Melly tiszteletes az illy Buzdító, és mik volnánk, ha sok illyen Buzdítóink voltak volna.

47, 429, 459,
576, 739, 942

[51] Azonban az epe nélkül mindentudónak nevezett, sőt forró hálámat érdemlő Tanítóm' leczkézései alatt iskolai tanulásim rendesebb menést vevének, 's annak a' leg-szükségesebb tudománynak öt esztendei tanulása nem volt szerencsétlen; tudám, a' mit majd felejtennem kell, 's ollyat is jó tudni. Ez mellett öten, Bárczay Dániel, Pálóczi Horváth György, később Ungvári Vice-Ispán és Szemere Albert (e' kettő szörnyű Theologus öregségeig 's én és öcsém, ötvenhat Thésist defendálánk a' Természet és Nemzetek' Törvényéből, mellyet olly kevéssé tudánk, Tanítónkkal együtt, mint nem egyszer nem tudtak a' Defendensek. Török István azon állítással ada-által anyámnak 's Római-hitű nagyatyámnak, hogy ha a' Cathedrai Tudományokat is tanulánk vala, bizvást kívánhatnánk az Ordinációt.

170, 429, 455,
460, 579, 741

Peroratióval vevénk búcsút, a' szokás szerint (1779. Jul. 15-d.) a' Patronatus' jelenlétében. Prof. Szentesi felelt. Elmondá mit felele Catulusnak a' Tanács, 's reánk alkalmaztatván a' szót, 's ezt kérdvén: Ha majd e' Felekezet' Nagyjai kidűlnek, Iskolájának ki-ben lehet reménye? beszédét e' szökon végzé: – *In Vobis*.¹

§. 21.² MDCCLXXIX.

952

Az én koromban Patakon és Debreczenben még nem tanítának Magyar-országi Törvényt, sem a' Világ' Történeteinek kívül Magyar-országi Történeteket. Az ifju kijöven az iskolából, a' Dogmatica és Polemica Theológiánál egyebet nem tudott; szülei Patvariára adták, 's ott a' praxis és egy ízetlen vastag Huszti, csinálá őtet olly Prokátorrá, a' millyen Philosophia nélkül a' közönséges fejből válhatott.

¹ [A Tudományos Gyűjtemény közleményének első része végén a szerkesztői jegyzet: „(Folytatása következik.) közli Szemere Pál.”]

² [A Tudományos Gyűjtemény közleményének második része elején: „Pályám' Emlékezete (Kazinczy.) (Folytatás.)”]

170, 435, 460,
579, 742, 952

Én Septemb. 9-d. adatám-által Tarnói Milecz Sámuelnek, a' Tarnai Uradalom' Fiscálisának, ki Kassán tarta lakást, 's vittem a' vastag Husztit; és minthogy az otthon töltött két holnap alatt elég időm vala megsejteni, hogy ez épen olly ízetlen mint Vitringa és Witschius, vittem egyszer'smind Poetáimat is, 's tuschaimat és ecseteimet.

Principálisom egy szép tanúlásu, nemes érzésű férfi volt, de szégyenle lenni Principálisom; 's valamikor hozzám szólla, mindég elpirúlt szinte füleiig. Nem csuda, hogy ezen szégyenlősség mellett, házassági jelentést tenni valamelly leánynak rettege, 's így arra vala kárhoztatva, hogy nőtelenségben közelgessen az ötvenhez. Konyhájáról egy megholt Prókátor' igen éltes, igen kicsiny és igen kövér, 's imádkozni és énekelni igen szerető, yers özvegye gondoskodott; 's szakácsnéjával ez lakott az alsó szobákban; Milecz maga az úczára, én az udvarra, felül. Az öreg Prókátorné szükségesnek látta, hogy később egy szép leányt végyen segédjére; 's Milecz a' szép szobaleánynak neki-bátorodék megtenni a' házassági jelentést, 's azt el is nyerte. Atyja Pozsonyi Prédikátor volt; rideg élete' unalmas órájit ennek rá-maradt theologicus könyveivel vidítgatá fel.

Ámbár akkor még a' Patvaristák nem voltak Úrfiak, hanem cselédek, tőlem semmi szolgálatot nem kívánt; de én terítettem az öreg' szobájában az asztalt; útra menvén pakkoltam 's kötöztem párnazsákját. Egyedül azt nem engedé, hogy csizmáját levonjam; a' mit más Principálisok akkor még kívántak is.

§. 22. MDCCLXXIX.

437, 580, 743

[52] Egy vásárnap dél után Principálisom gyönyörű időben indúla-meg Kassáról Tornai Vice-Ispán Bárcziházi Bárczy Imréhez, és így fedetlen kocsin. De egyszerre felhők kerekedének, 's ömlött a' zápor, a' mennykövek hullottak. Milecz kínosan ült jobbam mellett, 's én kiszöktem mellőle a' szekérből, tartottam azt, a' hol görbe vala az út, 's Principálisom szégyenlé, hogy ő fél, míg Patvaristája víg, 's talán még gyönyörködik a' jelenés' szokatlanságán. Egyedül a' tisztelet tartóztata, hogy hangosan nem neveték, midőn egyet csattant, 's leesni látánk a' mennykővet, 's ő kikapta fejét a' szekérből, 's ijedségében bizonyos szót ejte. Alig menénk kétszáz lépést, midőn a' Szesztai népet összecsoportozva találánk. Két gyalog ember egy ösvényen méne, 's az előlmenő a' csattanásra megszóllala az utánalépdelőhez, 's nem vevén tőle feleletet, hátra pillanta, 's társát halva látá. A' régolta nem beretvált szakált féloldalt leperzselé a' mennykő, 's egyik lábáról lekapta a' patkós csizmát. Megállítá szekerét Principálisom is, 's utánam jöve a' csoportba. [53] Ez nap olta nyiltabbnak tapasztalám erántam.

581, 743

461

440, 461, 581, 744

Tornán minden ebédre, vacsorára meghívátá a' Plebánust. Az nem régen jöve haza Rómából; még igen ifju, 's igen szép olvasású. [54] A' kettő közt szüntelen folytak a' theológiai csetepaték, de tűz nélkül. Egy nap a' csatázásban feltaláltak hevülni, 's Principálisom elakadt. A' Plebanusnak kérdésen kívül nem vala igaza. Néki bátorodám, 's kértem Principálisomat, engedné hogy én felelhessek. Az, egy kis álmélkodással, mert az illyen akkor nagy merészség volt, megengedé; 's én szórni kezdem a' lócusokat, hogy öröm volt hallani. A' Plebanus elég nemes-lelkűséggel bírt, megismérni, hogy té-

vedésben vala, 's kéré Fiscális Urat, hogy nékem engedje-meg a' társalkodást vele; 's az 952
ezt nem ellenzé.

Éltem a' Plebánus' jóságával, 's mingyárt más nap lementem hozzá. Tudni akará, hol
vettem ezt a' theológiai eruditiót, 's hallván, hogy én a' legszükségesebb és legfelsőbb
tudományt öt esztendeig tanúltam, kérdé, mi szükségem lesz arra, 's nem jobb volt
volna-e Historiát tanulnom, Philosophiát, Mathézist. Egy gondolat támada bennem,
mellyért most pirúlok. Ha meg nem bánt, mondá, tekintsük hát végig ezeket az én
tanulásimat. Azon czikkely eránt, mellyet Calvin és egy más valaki a' Philosophiából
vive a' Theológiába, úgy megkapa, hogy nem tudék neki felelni. Felriadva vettem kala-
pomat, szaladtam, magamra zártam a' Rondella' ajtaját a' kapu mellett, hol szállva valék,
térdre buktam, 's könyörögtem, hogy tőlem a' kegyelem el ne vétessék.

A' szíves tiszteletet-érdemlő Papnak megkelle sejteti hánykódásimat, 's abba hagyá
a' Theológiát. [55] Egy kisdéd írást ada kezembe, mellyet ő Rómában dolgozott, *Sur 440, 582, 744*
les livres defendus cím alatt. – Olly sok haszontalanságokat írtam-le életem-
ben: melly tévedés vala, hogy ezt nem inkább.

Lelkemben küzde a' világosság a' setétséggel, 's közel valék a' kétségbe eséshez,
midőn magamba pillantottam. [56] E' zajt el kell csendesítenem, mondám, 's egy 461, 582, 745
Apológiát dolgoztam, a' Grotiusé' nemében, 's nem olvasván semmit, hogy a' mit írok,
meggyőződés' munkája légyen. Addig dolgozám Apológiámat, míg épen ez az Apológia
a' legirtóztatóbb örvénybe sülyeszte el, a' mit képzelhetni. Borzadtam magamtól.

Titkolva minden előtt bajaimat, [57] Prof. Szent-Györgyi, mint egy Angyal által 461, 582, 745
küldve, kijöve, 's harmad napig múlata nálunk. Egy estveli sétálásunk közben két kér-
dést gördíték elébe, nem mintha az engem hánytorgatna, hanem csak mintha nem tud-
nám a' feleletet. A' nagy férfit elérte, elhallgata. Végre megszóllala: Értelek, ugymond;
ne rettegj semmit; az történt meg veled, a' minek veled is meg kelle történni; de vi-
gyázz, hogy az eránt, a' mi szent, soha magad tiszteletlennek ne találhassd. Kérdéseidre
nem felelek. Leld-fel magad; 's felfogod, csak keressd. –

§. 23. MDCCLXXIX.

Kassának még ekkor nem vala Könyvárosboltja, de a' Könyvkötőknél néha talál- 439, 582, 745
tatának eladó ócska darabok, 's én egy illyennél megpillantám Gessnert és a' Gleim' és
Jacóbi' francia-ízlésű Levelezéseiket. Megvettem, 's elkezdém fordítani az Idylliu-
mokat, sőt eredeti Idylliumokat is dolgoztattam.

Nekem vezetőre vala szükségem, 's felkeresém a' Német Predikátort, későbbi
Superint. Szonntag Sámuel, egykor Báró Podmaniczky Józsefnek Nevelőjét. Szo-
bájában a' Bause által metszett Német Tudósok' képeit láttam; tudtam hogy Göttingát
megjárta, hogy Aszódon sok esztendeig lakott; 's innen azt hittem, hogy ismerője lesz
a' Szép Mesterségeknek. Gessner itt függe, 's Haller Albert, egymás mellett; *die zwey 439, 582, 745*
Schweitzer, ugymond; itt Hagedorn, 's mellette Lessing; *ach, der Feind der*
christl. Religon; ach, der Spötter! itt Zollikofer, és mellette Gellert;
Zollikoferre ugy sohajta tisztelettel, mint Lessingre utálattal inkább mint szánással.

952 Neki bátorodám, 's megkérém Szonntaghot, engedjen nékem egy órát, 's tekintse-meg, jól fordítok-e holmit a' Wieland' Diogeneséből, 's az Első Hajóst és az Idylleket. – Revéra? Also mit Schriftstellerey beschäftigt? kérdé álméllkodva. Túrte alkalmatlanságomat. Megfejté a' mit németül nem értettem, vagy rosszul értettem, 's véget érven, felkiálta: Also einen Reformirten (Gessner), und einen Evangelischen (Wieland).

Többre mint a' phrasisok' 's szokatlanabb szók' magyarázatja, ki nem terjede.

§. 24.
MDCCLXXX.

441, 583, 746, 957 [58] Ráth Mátyás 1780. Január. elsőjén kezdé kiereszteni magyar nyelven Újságleveleit, 's hálátlan a' maradék a' nagy ember eránt, ha felejtheti, hogy a' Nemzetnek nem más az igazi Prometheusa mint ő. Mik valának ez ideig öszvejöveleteink a' falukon egyebek, mint arról űzött beszélgetések, hogy ez a' kopó jobb-e, vagy amaz; 's hányadikunk tudá, hogy az atlanticus-tenger kelet felé fekszik-e, vagy nyugotra? De mi vádlánk őtet, hogy nem tud magyarul, mert nem Debreczenben tanult. Viszont ő egy Debreczenben készült fordítást, 's egy nagy férfiú' fordítását, a' Debreczeni Fő Bíró 's Bihari Assessor és Diétai Követ' fordítását (Álom, II. Józsefről) csipkedé-meg vétkes magyarságáért Újságleveleiben, és, a' mi legrendesebb a' rendes dologban, épen nem ok nélkül.

40, 90, 442, 584, 747 [59] Ugyan-azon eszt. Gróf Brunszvik Antal Bihari Fő-Ispánná iktattaték-be, 's nagyatyám bekülde bennünket Váradra, hogy lássuk a' pompát. Consil. Buday László rokonunknál valánk szállva, kit Superint. Szilágyi Sámuel is megtisztelt látogatásával; 's én el nem telhető gyönyörűséggel hallám a' széles tudományú 's igen nyájas, sőt víg férfit, midőn egy csoport idegen Vármegyei Uraság lépe-be, hangosan nevetve azon verseket, mellyeket egy itt tanító Piarista ezen nap' tiszteletére nyomtatatta. A' Superintendens átalvette tőle a' nyomtatványt, 's olvasni kezdé:

Nemde talán az örömszekeren diadalma Camillust
Vitteti, és az előbbi időkre
Felvirradt boldog Rómának népe csodálja
A' rab-nemzeteket? Vagy hevülnek
Régtől félbe-szakadt szép pályafutásai újra
Felzendült nagy Olympia-partnak? – – –

Ezek gyönyörű versek, mondá a' Superintendens; 's gyönyörűk, mind a' gondolat', mind a' szchéma', mind a' nyelv' tekintetiben. Amaz meg sem értette, hogy a' tudós-nak-hitt ember nem kötődik; de midőn tovább a' Superintendenst tovább is magasztalásokkal hallá szóllani, midőn ez nekik kimondá, hogy a' Nyelvnek változni kell, hogy szép Verseink lehessenek, 's hogy minden Nyelv így változott; ezek soha sem tudák, ha a' Superintendens járt-e rosszul vagy ők.

Mentem, 's felkeresém Révait. Túl a' vizen lakott, az Académia' udvarában, hol Patachich Püspök is, míg a' Királyi-nagyságú Residentiát építette. El vala foglalva, mert az iktató Generális Gróf Károlyi Antal, Fő-Igazgatója az Iskoláknak a' Váradi Kerü-

letben, tudtára adá a' Professoroknak, hogy a' Rendekezt ide fogja hozni, 's előttök⁹⁵⁷ Exáment tartat; de midőn neki elmondám; hogy ismerem Barótit, és hogy Versezetünk' új nemében magamat én is gyakorlom, melegen fogada, buzdított, 's megajándékoza Alagyájinak kisdied csomójával, mellyeket Landerernél in 4-to 1778. nyomtattata. Egy közepszer magasságú, vékony és nyálkás húsú Piarista; lobogó szög hajakkal, kék szemekkel, 's minden mozdúlataiban tüzes, lelkes, és a' mint Examenekor látánk, még Előljárója előtt is kipattanó lobogó.

Ezen eszt. hala-meg a' nagy Therésia. Az Országnak sok Vármegyéji önkénytt, és nem felsőbb parancsolatból vevék-fel utána a' gyászt, 's mindenfelé tartatának neki a' halotti tiszteletek. Erdődy Lajos Szabolcs Vármegyei Fő-Szolgabíró ennek gyászko-porsójára Kállóban e' közönségessé lett verseket készítette:

Római Császárné, sok ország' Királya,
Kegyesség' tüköre, Igazság' fáklyája,
Árvák' kegyes anyja, éhezők' dajkája,
Megholt, kin kesereg Magyarok' hazája.

'S ki ne sírna, midőn illy nagy élet megholt,
Melly élet sok élők' éltének élte volt;
Sokat nevelt, tartott, táplált, ha eggyszer szóllt;
Kinél bolt gazdag volt, jaj! magát zárja bolt.

'S ezeket akkor jó, sőt gyönyörű verseknek tarták, a' kik a' Nyelvrontást kesergették, 's a' Nyelvrontókat, mint a' Nyelv' 's a' Nemzet' ellenségeit, vádolták, szidalmazták.

§. 25.
MDCCLXXXI.

960

Az anyám (1781. Januar. 11-d.) Eperjesre küldé bennünket, hogy ott magunkat a' perék' folytatása mesterségében gyakorlanánk. [60] Itt lelém magamat azon boldog állapotban, hogy többé senkitől nem függék. [61] Szállásunk, asztalunk két öreg testvérnél vala; Principálisunknak Írója több volt mint a' mennyire szüksége volt, 's így időnkét használhatánk, a' mint tetszett.

170, 444, 461,
585, 748
585, 749
585, 748

[62] Első gondom az vala, hogy Kramer Festőtől leczkét vehessek. Láta rajzaimat, és a' mit tuschban dolgozék; azt mondotta, hogy annak, a' ki illy munkákat teszen már, leczkét nem adhat, és hogy hozzám járjon, arra soha rá nem bírhatám. Munkája ritkán akadt, 's így tőle azt sem tanulhatám el, hogy az ecsettel olajban mint bánjak.

444, 461, 585, 748

[63] Egy tiszteletre igen méltó leány Védangyala leve ifjúságomnak; az ő szerelme vont-el a' tévedéseknek sok nemeitől, 's az által, hogy engem szebb örömek' ismételére vonzott. Együtt olvasánk a' kor' legkedvesebb Románját, Siegartot. Az Klopstock és az ő Messziása felől magasztalással szólla, de a' Városban a' Messziás senkinél sem találtaték; 's midőn eránta tudakozódtam, kiki azt hitte, hogy theológiai munkát keresek. A' Predikátoroktól csak azt hallám, hogy ezeknek egyike ötet látta, veres kaputokban, 's olly annyira illatozva Arabiának és Ceylonnak minden illataival, mint

462, 586, 750

960 egy Kisasszony, holott Wieland, a' C o m i s c h e E r z ä h l u n g e n Írója, úgy öltözik
445, 586 mint egy Predikátor. 'S ki az a' Wieland? Mit írt mind? – [64] Egy fiatal Lengyel
örült, hogy Gyűjteményét nyereséggel adhatja-el, 's Wielandjait, és a' mit német köny-
vekből bíra, nekem olly örömmel adá-el, a' millyennel azt tőle én megvettem.

[65] Szerelmesen, a' legtündérebb tájon mellyet képzelhetni, 's könyveim' birtoká-
ban, Eperjesen élttem-el életemnek legtündéribb szakát.

§. 26.

MDCCLXXXII.

50, 170, 172, 462, [66] Elhagytam Eperjest (1782. Jun. 2-d.), 's az anyám László öcsémet Generális
587, 750 Gróf Wartensleben Wilhelmhez, a' Gróf Teleki Klára' férjéhez, vitte-le Gyömrőre, Pest
963 Várm., minket Pestre. Az nap' esketteténk fel Jurátusoknak, (Sept. 21-d.), mellyen
Protestans ifjak legelőször, én Sággy Mihály Itélő-Mester mellett, de saját szállásomon.
A' Messziást (Altona, 1781. negyedrébten) megvettem, 's az vala, kivált a' Cidli' Episod-
jában, 's a' két testvér Stolberg' Versei, kirekesztőleg akkori szerelmem. Ódáját akkor
még nem ismertem. Egész napokat elzárva ültem szobámban, 's egyedül a' Játékszín
vona-ki.

587, 751 [67] Ráday megengedé, hogy a' reggel' óráját nála töltssem, 's együtt olvasgatánk.
Megismertete Bibliothecája kincseivel, 's beszéllgete ifjusága' korairól, és a' mik azt
29, 463, 587, 751 megelőzőék. [68] Ő sem mulasztá el soha a' Játékszín, 's nem a' lózsikban foga ülést,
hanem mindég a' parterren; én mindég megette. Megfordult, 's midőn a' kárpit legör-
düle, magyaráz, hol játszott jól vagy rosszúl, 's miért jól vagy rosszúl, a' Szín' embere,
's a' Dráma három egységét.

464, 587, 751 [69] Gróf Teleki József, fija a' Ráday' testvérenek, magához hívata, 's meghagyá
hogy társalkodnám László és István fijaival, 's ezeket Strauss Nevelőjökkel el-el-küldé
hozzám. Cornidesz a' Grófnál lakott, 's ez a' Magyar Történetekkel igyekezett
587 megismértetni. [70] Nékem még mindég az vala fő óhajtasom, hogy Göttingát, Lon-
dont, Párizst, Rómát, 's mindenek felett Rómát láthassam, 's az anyámat erre igyekez-
vén birni, hogy ezt akará atyám is; de rokonim ellenzették, 's az anyám hajthatatlan
marada. Ezek kárhoztaták örök olvasásomat, 's azt akarák, hogy Prókátorra eskettes-
sem fel magamat, a' mitől én iszonyodtam. [71] Az anyám a' külföldre menést még
172, 320, 465, inkább tiltotta, minekutána László fija a' Gradiskai Horvát-Regementben Zászlótartóvá
587, 755 leve, Dienes pedig (Jun. 4-d. 1783.) Bihar Vármegyében Ürményi Józsefnek Fő-
Ispánsága alatt Vice-Notárius. Most bennem is elakará érni anyai örömét, 's Augustusban
Pestre küldé, hogy magamat Abaúj Vármegyei Fő-Ispán Generális Orczy Lőrincz által
honorárius Notáriusnak kineveztessem.

§. 27.

MDCCLXXXII.

588, 752 [72] A' Pesti, elébb Nagy-Szombati Universitás akkor a' Budai Kir. Várba volt 1777.
olta szállítva, 's én a' Báró Prónay Lajos' Mentorával, a' későbbi Professor Schwartnerrel,
itt látogatám-meg Katonát, a' Historiographust. A' beszédben kifogyhatatlan Schwartner

és a' hallgatni-szerető Katona, egy szálas termetű, sas-orru férfi, itt töltött órát 963
felejtethetlenné tevék, 's a' mit ők ketten beszéllének, megvivém Cornideszhez, hogy
a' kettő' beszéllései felől ítéletét hallhassam. [73] Szíves, szerény, hazáját és a' jó ügyet 588, 752
igazán szerető ember; verhenyeg fodrozott hajjal, 's összezsikart arcvonásokkal, de
tisztá lélekkel.

§. 28.
MDCCLXXXIII.

[74] Prónay Mihály és én (Septemb. 4-d.) kijövénk az Universitas' Bibliothecájából, 51, 172, 320,
's a' mint az Udvari-Kápolna' szögénél az úczára fordulánk, egy figura tűnék sze- 588, 752, 969
münkbe, negyven vagy ötven lépésnyire előttünk, melyet előlről, hátulról, oldalról,
elrettent álmélkodással néze minden, a' ki előtalálá, és mellette elment. Az ismeretlen
nem látszék tudni, hogy ötet nézik. Magába-süllyedve folytatá csöszögéseit; minden
tizedik lépésre megállott, kivona zsebjeből valamit, a' mi egy ki nem vagdalt Újság-
levélhez hasonlita, egy két sort megolvasa, 's a' papirost visszadugá zsebjebe, 's ment.
De alig teve két három lépést; ismét megállott, 's elővéve papirosát. – A' Yorick' pogá-
csa-árosa jutott emlékünke, a' Szent-Lajos' keresztjével 's pántlikájával, 's égénk tud-
ni, mit jelenthet a' szokatlan tünemény.

Arra, hogy az állongót mi, ifjak és kevésbé suak, hamar utól-érjük, nem kelle sok, 's
álmélkodásunk akkor lépe legfőbb tetőre, midőn az embernek öltözetét is láthatánk.

Nadrága (nem plundrája) setétké, a' legdurvább posztóból, 's falusi kontár' szabá-
sa. Nyakán zsebkendője, fehér csíkokkal, pettyekkel; csizmája málybőr, a' millyeket
vásárokbán árúlnak. De kabátja barackvirágba-csapó violaszín tafotából, egy sor
gombbal, millyet a' Németföld' Kanonokjai hordanak; fején egy sokfürtű kerek paró-
ka, foltosan behintve liszttel; hóna alatt egy nagy háromszögű szőrkalap. Koponyájától,
fülei mellett, messze álla-el a' paróka; jele, hogy azt, mint a' selyem kabátot, zsípvásáron
vette. Arcza szederjszín, ellepve pattanásokkal, mellyeknek némellyike már hullado-
zott; némellyike veresedni még csak kezde.

Illy esetekben legtanácsosabb a' dolognak bátran neki-rugtatni; 's minthogy mind
az, a' mit látánk, oda mutata, hogy itt egy tudós Magyar Szarándokot látunk, nyájas
bizodalommal szóllítám-meg, engedné tudnunk, benne kit fogunk tisztelhetni.

Az idegen ki nem vala forgatva nyugalmából. – „Én, ugymond, Kalmár György va-
gyok; az Universitas' nyomtatójából jövök e' csekélységgel”. – A' Philosophica nyelv'
feltalálója-e, kérdém; 's a' Syriai Utazó-e? az-e, ki a' Prodomust írta? – Csudálkozik,
hogy fiatal-emberké az ő írásait, 's kivált az elől- említettet, ismerik. – Nem érdemlem
az Úr' jó vélekedését, mondám; a' Munkát láttam, de nem értettem-meg; de az Úr' két
képét, mellyeket Római barátjai metszetének, bírom. – Épen az utolsó postával vettem
Helvetziából egy barátom' levelét, 's az velem vala; abban Kalmár előfordúl, de több
keserűvel, mint édessel. Néki-bátorodám arra is, hogy azt, előre elkészítvén a' keserű
értésére, vele láttassam.

„Hogy a' mi Kalmár Györgyünk nem az a' nyavalyás ember, a' kinek ötet sületlen
Munkái mutatják, azt én itt egy Journálból látom; de magamnak kénytelen vagyok
többet hinni mint a' Journálnak. Professoraink, kik ötet csak a' Journalból ismerik,

⁹⁶⁹ nagynak nézik, 's szinte bosszankodnak, hogy köztünk, Magyarok közt, itt csak egy sincs, a' ki elmondhatná, hogy ő hol lakik, 's micsoda; és még inkább, hogy fölöle nevetéséges dolgoknál egyebet nem mondhatunk”.

Kalmár sem a' keserűt nem vevé nehezteléssel, nem örömmel az édest; 's kevély szép nyugalma ötet előttem tiszteletessé tevő. Prónay és én kérénk, legyen vendégünk a' fogadóban hogy vele, kivált Keleti-útja felől, szállhassunk; de már el vala foglalva. Feljegyzénk szállását, 's fel fogjuk keresni. – Kerestem sok ízben, de nem találtam.

^{52, 589, 754} [75] Landerertől tudom, hogy míg Prodromusát nála nyomtattatá, egy kerti-nyaralóban tölté a' telet, fázva, koplalva; nyakig üle a' szalmában, 's úgy dolgozott, reszketve minden tetemiben a' nagy hideg miatt. Azsiában utazván, eczetet, olajat, sőt horda magával, 's így minden mezőn, minden bokorban, készen lelé ebédjét, vacsoráját.

[76] Melly kár, hogy ez az ideájinak élő, és azért minden áldozatokra kész ember apróságokra vesztegeté erejét, 's tudományt szerze, ízlést nem szerze, a' mi jobb mint a' tudomány; vagy a' mi nélkül a' tudomány sem bir elég beccsel.

§. 29.

MDCCLXXXIV.

^{82, 467, 590, 756} [77] Korán reggel értem Tarna-Örsre.

Orczy kertjében vala, 's korán megholt István fijának Piarista Nevelője mulattata, míg ideje lesz felmenni. Orczy megtudá, hogy ott vagyok, 's felhívata. Mente nélkül, de a' Szent-István' Commandeur-keresztjével üle szobájában, mert igen meleg volt a' nap,

^{82, 467, 590, 756} [78] 's délig olvasá előttem a' maga Verseit, a' Barcsaiét, 's a' francziákat, [79] 's a' régi dolgokat emlegeté, 's Richwaldszky György Kanonokot, a' Vexatio' Íróját, 's a' lelkes Prímást, Barkóczyt. Ebéd után ismét elzárkozáink, késő estig, 's folytatánk munkánkat. Ebédnél és vacsoránál egy szót sem szólla.

^{172, 320, 468, 591} [80] Ezen eszt. még arról nevezetes előttem, hogy ebben látám először, Tályán, Novemb. 2-dikán, Gróf Török Lajost, a' szüretre összegyűlt Uraságok' sokaságában. A' mint ötet ismertem tovább a' legtisztább, legnemesbb lelkű halandónak, úgy nem tudtam eltetni itt azon nemes módja' csudálásában, melly ötet, még ép napjaiban, minnekelőtte lelkét a' sok csapás egészen leveré, minden mások felett tündököltette. A' szív' jósága, melegsége, sokaknál gyanúsna tetszik, mert módjok eltanúlt: Töröknél, ki nagy társaságokban töltötte már gyermeki esztendejét is, eltanúlt módja nem látszott eltanúlt módnak; a' szív minden cselekedetében, minden szavában, legkisebb mozdulatában festette magát, 's az ő jelenlétele csendes tisztelést parancsolt, valahol megjelené, még a' vadaknál is. Ki vala valaha boldogabb mint én, midőn Január. 16-d. ^{171, 172, 320, 467, 591} 1784. képemre nyomá első csókját! [81] 's midőn 1810. Június' 24-d. két gyermeke, jelenlétében szegzék koporsójába, irgykedve' lesém a' pillantást, hogy az enyém legyen az utolsó csók, mellyet magával viszen; hogy én legyek az, 's én voltam az, 's egyedül én, (nagyobbik leánya, fájdalmában, ott nem volt) ki jobbát, azt az áldottat, megcsókolá.

§. 30.

MDCCLXXXIV.

[82] Zemplény Várm. Vice-Notárius Zámory Antal lemondta hivataláról, 's Szirmay Tamás-Antal Vice-Ispán, fija Lászlónak, a' nagyanyám' testvérének, engem ajánlata ennek helyébe; sőt, hogy annál csalhatatlanabbúl legyen sikere az ajánlásnak, a' helybe-hagyás' reménye alatt a' Júliusban tartott Gyűlésen be is ültete a' kiürült székbe. Nem az történt a' mi végezteték. Azonban míg a' dolog függőben vala, Generális B. Orczy Lőrincz Kassán Octob. 13-d. 1784. restaurála, 's engem Honor. Notáriusnak nevezte-ki; kevés napok múlva pedig, 25-ben, midőn maga helyébe második fiját, Lászlót, iktatá Fő-Ispáni székébe, az új Fő-Ispán Abaúji Táblabírónak. Látván hogy belépésem Zemplényben kedvetlenséggel esett, Zemplényben is felesküvém ugyan, de onnan magamat elvontam. Aug. 9-d. Gróf Batthyáni Ferencz Sárosban nevezte Assessornak.

53, 53, 57, 171,
173, 320, 469,
592, 757, 978

82

Abaújban Vice-Ispánjaim Kelcz Antal és Zombori Zsigmond, Fő-Notáriusom Comáromy György, Vice-Notárius-társaim Kende János és Tiszta Ferencz voltak. Kende nem sokára elvitetett, 's ennek helyébe Tiszta lépe, én a' Tisztáéba.

[83] Ezen eszt. az Ország tíz kerületre osztatott, 's Kir. Commissáriusnak a' Kassaiba, melly a' Tornával ekkor egyesített Abaújból, Szepesből, Sárosból és Zemplényből alkotott, Szent-Iványi Ferencz Referendárius leve, a' későbbi Ország-Birája, ki hivatalát 1785. tavasszal kezdé Kassán. [84] Tavaly (1784. Jun. 11-d.) elhírdettetett az a' Rendelés, hogy 1785. Novemb. első napján német nyelven fognak vitetni a' Vármegyei Jegyző-Könyvek, 's Fő-Notáriusom németül épen nem tudott, Tiszta keveset; 's így az egész teher rajtam fekvék. Nékem kelle lefordítanom Vice-Ispánomnak, mind azt a' mi jött és ment. Az archívumban az Írások ki sem hajtva állottak; én nem vártam a' hagyást, 's a' mit időm 's erőm engede, megtettem, hogy Zombory alig ismerek rá, midőn az Archívumba történetből bejött, 's mindent elváltoztatva talált. Szorgalmam valóban érdemlé a' javalást.

470, 532, 592,
757, 984

171, 173, 470,
533, 593, 760

§. 31.

MDCCLXXXV.

[85] A' Tudományi-Kar' Ministerévé a' Monarchiában Báró Swieten nevezteték-ki, fija annak, kit I. Ferencz Angliai útja alatt megkedvelt 's Bécsbe hozott, 's annál a' Nagynál még nagyobb; [86] 's ennek előlülése alatt a' Magyar-Országí Iskolák' dolgait Referendárius Pászthory Sándor vitte.

78, 593, 760, 987

594

[87] Swieten új Directorokat választá és új Nemzeti Iskolák' Inspectorait, 's olly szándékkal, hogy a' hol az egyik az egyik Vallásból lesz, ott a' második a' másikkól választassék. A' Kassai Director Péchy Gábor, fija Gábornak az előbbeninek, 's később ez is Septemvir, 's az Inspector Ladomérszky István, Consiliárius és Assessora a' Kőszegi District. Táblának, hol az igen véres fiatal ember nem sokára azután meghala, más hivatalokra tétettek-által, 's Directorrá Gróf Török Lajos. Mind a' három felméne Bécsbe Swiententől búcsút venni, vagy a' kinevezést megköszönni, 's Ladomérszky elébb mint Török. A' Minister Ladomérszkytól tudni akará, kit óhajt követőjének, de hogy Protestanst is nevezzen. Ez egy valakit nevezte, kinek nevét el kell hallgatnom, és engemet. Török időt kére az egyik eránt gondoskodni; a' másikknak engemet mingyárt

79, 594, 761

987 akkor ajánla. – „Gróf Úr talán szölla Ladomérszkival? kérdé a' Minister; mert ő is ezt ajánlá.” – Török bizonyossá tevő a' Ministert, hogy Ladomérszkival nem szóllott. „Írjon tehát neki, hogy esedezését küldje-be. – Én az esedezést beküldöttem.

171, 594, 762 [88] A' dolog tovább húzódék mint hittem, 's Augustusban felmenék Bécsbe, hogy kérésemet a' Császárnak, 's Swietennek, Pászthorynak benyujhassam. Pászthorytól vettem a' hírt, hogy a' Császár azelőtt harmad nappal alá-írta kineveztetésemet.

595, 762 [89] Negyvenhárman jelenék-meg a' Swieten' előszobájában; Stabális Tisztek, Papok, Professorok, tanuló ifjak, sőt gyermekek. Egy ismeretlen Pap és én csaknem utolsónak maradánk. Beszédbé eredvén ezzel, nem fojthatám-el neheztelésemet, hogy ezek a' fiúk elébb bocsátatnak be, mint ő és én. Örvendjünk szerencsénknek, felele az ismeretlen Pap; jele, hogy velünk akar legtovább szóllani. 'S most ez is béereszteték; én maradék utolsónak.

Swieten, egy kisdéd, nem vékony termetű Úr, nem pisze, hanem kisdéd orral, apró-virágú selyem kabátban, kontyosan és hajtáskával, strimfliben, cipőkben állá előtttem. Hidegsége elrettente, de azonnal magamhoz tértem, 's nem másként viselém magamat mint kelle. Csendesen hallgatá-ki köszönetemet, 's parancsolá, hogy vele nem hoszában a' nagy szobának, hanem az egyik szeglettől a' másikig, járjak, mert ma sokat ült és állott. Előmbé adá mi a' nagy cél; 's addig forgatá a' beszédet, míg alkalmasint tudá, mennyit tanúltam, 's gondolkozásom, érzéseim millyenek. [90] Midőn tőle

595 eltelve szeretettel 's nagysága' csudálásával eljöttem, nem foghatám-meg, hogy ennyi kegyesség, ennyi jószág, ennyi lélek, mint rejtezhetnek e' visszatoló külső, e' fagyáló hideg alá. Soha illy feszes, illy csaknem savanyu embert nem láttam, de soha nem jobbat, nemesebb-lelkűt, nagyobbbat. – [91] Bécsbe menvén 1788., egy Úr sajnállá hogy két hét előtt nem valék ott; Swieten csudát láttata. Az Exámenek tartatván, kivette a' szót, a' legalsóbb iskolán kezdve a' legfelsőbbig a' Professor' szájából, 's maga tette a' kérdéseket, meg nem engedvén hogy az bele szólljon. – Midőn ezt én beszéllém Cancellárius Telekinek, ez a' nagy ember azt mondá, hogy ő is jelen vala csudálójí közt, 's tudakozá, ha nem tudom-e, hogy Európában Swieten tartatik a' legelső Paedagogarchának. – [92]

595 Gondjai a' legalsóbb Iskolák' hallgatójira kiterjeszkédének, 's a' jobb fejeket már gyenge korokban szemelte-ki, hogy a' Monarchiának nagy embereket neveljen. – – Hogy Berlíni Követsége alatt elakasztá a' nagy Friedrichet; hogy Kaunitz, a' Fő-Minister, a' legnehezebb dolgokban az ő segédjével élt; [93] hogy a' Monarchiában ő vala a' legtudósabb Görög, 's egyike a' legtudósabb Hangmívészeknek, közönségesen tudva van. A'

595, 764 989 kik külföldre menének, azoknak meghagyta, hogy visszajöven onnan, közöljék vele tapasztalásaikat; Pallásthy Mártonnak azt is, hogy a' Német-ország' nevezetes férfijait ide hívja-meg, felhatalmazván, hogy ezekkel fizetések eránt lépjen alkuba. Minden tudós-fej hozzá-tartozónak nézé magát; ő volt atyjok, barátjok, kevésységek.

§. 32.

MDCCLXXXVI.

596, 764 [94] Pallásthy Márton, fíja a' Generálisnak, 's a' Piarista Koppi' kedves tanítványa, mint később Gróf Dessewffy József, letette Secretáriusi szolgálatját a' Magyar Cancel-

láriánál, 's Bécsben éle, a' tudományoknak 's nemes gyönyörűségeinek. [95] Én ennek 596, 989
köszönöm ezen útam' szép ismeretségeinek nagy részét.

[96] Egy nap ebédre híva-meg bizonyos Asztaladóhoz, de csak három Olasz ven- 74, 596, 766
dége jelene meg, kik közzül eggyel már ismeretes valék; maga ki nem jöve a' Városból
hirtelen érkezett rosszúl-léte miatt. Nem látván magát, menni akarék. Ismerősöm
tudakozá, ha elmehetek-e olly asztal mellől, hol Pilátit láthatom. „Melly Pilátit? talán
csak nem azt, ki a' di una riforma in Italiát és a' Voyages en differents
pays de l'Europe című munkát írta? – Sőt épen azt, felelé ez; de vigyázzak, hogy
az ebédnél tudományos dolgot ne hozzak-elő; az neki ott halála; örömről szeret ott
szóllani. – [97] Hogy álmodtam volna meg én, hogy azt fogom valaha meglátni, kinek
e' két munkáját annyi örömmel olvastam? kiről azt sem tudtam, hogy Bécsben van?
Egy széles és barna képű, parókás, öreg; de erős alkotású Öreg.

[98] Born Udvari Consiliariusnál felvezettetém magamat, 's Vezetőm neki kezét 64, 598, 765, 992
csókolt, midőn jöttünk, kezét csókolt midőn mentünk, gyermeki hűséggel, nem szol-
gai tisztelettel. Udvari gyászában üle Bibliothecájában a' nagy Friedrich után, 's nem
költ-fel, gyengélkedő lábai miatt. Egy vékony-testű, sárgásba-csapó színű ember, ki-
nek képe, Fügertől, idealisálva van, 's nagyon idealisálva; a' Hormayr' Plutarchjában
kövérbb-arczú, 's ifjabb, mint midőn én láttam; az Ádám' rezén leghívebben, a' Mad.
Bayr' pastellje után; de nem olly hideg, mint ez a' képe, 's nem olly causticussággal-
mosolygó mint a' Hormayrén; noha Munkájinak ismerője tudja, hogy őtet a' jó' heves
szeretete a' pajkosságig tudta élessé tenni. – „S tudod te, hogy én is Magyar vagyok”?
– Ha azt nem tudnám, Udv. Consiliárius Úr, felelék, nem tudnám mivel is kevélyked-
hetik az a' haza, mellynek óhajtom hogy a' földnek bár minden nemzete felett kevély-
kedhetnék. – Feleletem talán gyanítatá vele, a' mit világosan megvallani pirúltam. Igen
is, felele; én Erdélyi vagyok; Gyula-Fejérvárról; 's magáról beszéle, hazánkról, a'
Császárról, 's a' Klagenfurti Mariannáról, Therésiának leányáról, ki ő eránta különös
hajlandósággal viseltetik, és a' kinek képét, magának ajándékát, nekem megmutatá. A'
maga büszjtjét Ceracchitól, nem itt a' márványban, itt csak gipszben, trümeau asztalán,
volt örömem látni. Kévs napok múlva Selymeczre készülé lemenni, megtekinteni mint
vagyok az amalgamálás, melly találmány őtet tette a' világ' két Hemisphaeriumán hí-
ressé, hogy ide Angoly- és Spanyol-országból, sőt Americából is jöttek Hallgatók.

[99] Blumauernél vasárnap kilenczkor összegyülnének az olvasni szeretők, nyitott 598, 767, 994
ajtóval, 's eggyike a' másikának számot ada, e' héten ki mit olvasott. Ratschky figyel-
messé tette a' Metaphysicust, a' Historicust, hogy ezt 's ezt tekintse-meg; az az ő tár-
gyára tartozik; más ismét Ratschkyt. Mindennek, a' kinek kedve volt rá, szabad vala
bémenni, 's csendesesen hallgatni, hogy ezen kis társaság' tagjai mint segélgetik egymást. 62, 599, 767
Mit lehetne így elérni eggyező igyekezettel! – [100] Blumauer egy kiaszott, magas,
nem nyájas, sőt durva módot affectáló ember volt, Ratschky épen ellenkezője: igen
kövér, nem nagy, szives és meleg; látni lehete benne az igen jó embert, mint amabban
az elmést; fiatal Jezsuiták még mind ketten, midőn Szerzetek eltörültetik. Visszatérvén
a' világba, Ratschky kénytelen volt a' Mészárosok' szolgálatjába lépni, 's csekély fizeté-
sért. Azok a' Császárnénak egy Kérelmet nyújtottak-be, 's a' kérelem Sonnenfelshez
küldetett. – Ki tette-fel? kérdé a' Professor. – Azok elijedve, hogy abban talán valami
bántó van, mentegetni kezdék az író, hogy az fiatal és tapasztalatlan. Sonnenfels magá-

994 hoz küldeté. – Ratschky jött, 's Sonnenfels hallani akará mit tanúlt, és ha tud-e görögül. Pénzt ígére neki, de úgy, ha tanúl; 's Ratschky mint Referendárius a' Cseh Cancelláriánál hala-meg. – Midőn később Munkájit olvasgatá-fel társai előtt, 's azok tapssal fogadák a' mit felolvasott, ezt szerette nekik mondani: Talán nem rossz egy 63,599,768 Ochsen-Notáriustól. – [101] Az Olasz-országi Havasokon felfordúlt szekere, 's eltörte karját. A' Császár neki száz aranyat küld. – Mondja meg, kérem Ő Felségének, ugymond, hogy ennyiért, a' másik karomat is eltörettem. – Az illy felelet kedvesbb volt a' lelkes Fejedelemnek mint a' pedántok' alázatos hálája.

93,599,768 Alxingerrel egy ebédnél jutottam ismeretségbe. [102] Midőn felkelénk, tudakozá, melly haza' fíja vagyok, mert ha strimfliben voltam is, látta hogy nem Német vagyok; 's tudni akará, ismerem-e Verseit, és hogy azok közt nekem mi tetszik legkevésbbé. – A' Secundusból fordított Csókók; felelék. – Azt nem vártam, mondá, mert én úgy hittem, hogy ott több szerencsével dolgoztam mint sok más helytt. – Talán, mint Magyar, nem vagyok illő bírása a' dolognak; de nagy részben könyv nélkül tudván Secundusnak ezen szép darabjait, nem lehet csuda, ha a' szép latin beszéd a' német nyelv' nem-szép hangjaiba áltöltöztetve, szépségét előttem elveszté; hogy ítéletem neked tulajdonítja nyelved' kietlenségét. Meg nem foghatá, hogy a' német beszéd nem szépnek ismértethessék. Te talán magad is dolgozol a' te nyelveden; kérlek, ha úgy van, mondj nekem valamit dolgozásodból. – Elmondám neki a' mit épen e' Csókók közzül fordítottam. „Csókodat hintegeted”. – Was? was? welch ein schreckliches Wort! lauter E. – Nyelvünknek, mint Keletinek, ez minden vétke, mondám; de nints-e illy monotonia Klopstocknál: entgegengesetzten Felsen? nincse a' Rómaiban? a' Görögben? – kért hogy mennék hozzá; 's más nap nála valék.

Cselédje épen bodrozá haját, időn beléptem, ő pedig egy pompásan nyomtatott deák Versezetet olvasa, az Orosz Császárné' tiszteletére. Én, ugymond, ebben hibát lelek; mit mondasz rá? – Írója Autocratixnak nevezé az asszonyi-uralkodót, a' mi szembe-tünőleg rosszalkotásu szó; 's a' versben is találta nem tiszta latinitást, 's parancsolá cselédjének, hogy a' Fabri Thesaurus Eruditionis Scholasticae-t az oldalszobából hozná-ki. Azonban tudakozá, a' könyvet ismerem-e? Gyermekségem olta, mondám; 's nem tudom, van-e könyv, mellyből valaha többet tanultam volna. – Tűkre alatt egy férfi-fő függött, Poschtól bosszírozva, 's bátorkodám tudakozni, ki az. – Nem fogod ismerni; Haschka. – De igen, ha csak szép tetteadről is. – Alxinger gazdag 63 volt és gyermektelen, elhagyta feleségét, Agensi hivatalát letette, 's tanulásban találá 600,769 örömeit, és írásban, 's tudós utazásokban. [103] Haschka neki sokat látszott ígérni, 600,769 [104] de nem volt elég pénze, hogy egyedül a' tanulásnak fekhessen, 's Alxinger tízezer ezüst forintot ajándékoza neki. Az idő elveszett pénznek bizonyította a' nagylelkűség' ajándékát. De az nem Alxingert pirítja.³

558, 716, 1235 [105] Elijedék⁴ midőn Szemere megszólíta, kére, kényszeríte, hogy a' miket magam és dolgaim felől pályatársainknak elmondani mindenkor készen találá, mondanám-el

³ [A Tudományos Gyűjtemény közleményének második része végén a szerkesztői jegyzet: „közli Szemere Pál.”]

⁴ [A Tudományos Gyűjtemény közleményének harmadik része elején: „3. Pályám' Emlékezete. (Kazinczytól.) Folytatás.”]

egész Közönségünknek; azok, bár apróságoknak tetszenek, érdemlik a' tudást, mert festik emelkedésünket és a' múlt kort, 's némelly hamis vagy hibás hírek csak így fognak elnémulni. Ellenkezém, és nem kis ideig; érzettem hogy én hisztoriai személynek nem születtem, 's nem tudtam elhinni hogy korunk az Autobiographiákat már tűrhessen. De az ostrom hevesbb is vala, tartósabb is, mint hogy ki lehetett volna állanom. Engednem a' barátság' kívánságának, hinnem a' mivel illy tekintetű társam biztata, illő volt. Két elsőbb cikkelyeimet a' Tudom. Gyűjtem. Olvasóji (ezidén. Köt. I. II.) reményleni nem mert kedvezéssel fogadák; itt ismét kettőt adok, 's ott megfogok állapodni. De midőn én teljesitem a' mit az Olvasó talán vár, viszont-kedvezésül azt kérem-ki, hogy előadásimat tekintse a' barátság' szorosbb körének mondva, 's tűrje midőn olly tárgyakat fonok beszédembe, melyek a' kedves visszaemlékezés által inkább mulathatják a' beszéllőt mint hallgatójait. Eltölt szívnek nehéz elhallgatni érzéseit.

33.
MDCCLXXXVI.

[106] Kineveztetésemet az iskolákhoz leginkább köszönhetém a' Gróf Török Lajos atyai szeretetének, de literaturai dolgozásimnak is valamelly részben, a' mit sokan idővesztésnek néznek, 's épen azok kik az agarázást, kártyázást, pipázgatást nem annak. Egy szomszédunk lehozá Bécsből Czirjék Mihály Testőrt, mátkájával, hogy a' boldog pár, ha a' leány hozzá tudna szokni azon sivatag Hotentóti földhöz a' mit Magyar országnak halla mondatni, állandó lakást vegyen benne. Látván ez hogy Czirjék olvas és ír, beszéllé neki hogy félóránnyira az ő lakásához is van egy ifju ember, 's az is mindég írogat. Rolly (1784. Febr. 29 d.) ebédre hivatá az anyámat.

173, 320, 603,
772, 973

A' mint belépénk, a' Hadnagy és a' Bécsi leány egy asztalka mellett ültek. Ez felolvasa a' Colardeau' Heloizéből két sort, a' Hadnagy pedig némán futá végig fordítását 's igazítgata botlásin. Szebb ifjat mint ez az uj Abelárd, szebb leányt mint ez az ő Heloize, ritkán lehet látni, szebb Kéziratot épen nem; az hollandi papirosra, aranyozott szélekkel; soraihoz hozzá szárada az aranyzott és kék porzó, 's a' csomó kék és rózsaszín tambour pántlikával vala által tűzve. Vissza adák látogatásunkat, 's Czirjék látni akará, min dolgozom én. Nékem, mondám, az minden vágyom, hogy rajtam valaha ki lehessen ismerni a' Báróczi' tanítványát. Czirjék elbeszéllé Bécsben Báróczinak, melly csudákat láta ő Tokaj mellett, Báróczi Pászthorynak és Széchényinek; 's midőn esedezésem a' Swieten' előlülése alatt tartatni hetenként szokott gyűlésekben előfordúla, Pászthory, a' Magyar-országi dolgok' Referense, hajlék teljesíteni kérésemet, még min kelötte látott.

[107] De kedvességem Nyelvünknek 's Literatúránknak ezen igen forró barátja előtt egy gondolatlan tettem által mi könnyen csökkenhetett volna meg, ha ő eléggé nemes nem volt volna, azt mindennek egyébként venni inkább mint romlottságnak. [108] Egy valaki rá beszéllé, hogy öltözzem strimflibe, czipőkbe, 's menjek úgy mindenhova; Bécsben úgy minden ifjabb Magyar. Hittem a' szónak, 's a' Pászthory' ebédjéhez mák-virágszín frakkban, fejr zsilével és nadragocskával, czipőkben, hajtáskával és koszperddel mentem; magát addig csak tiszt-dolgozójában láttam volt. Belépén az ebédlőbe, megrezzenék midőn a' falról Széchényi, Skerlecz, Szili, Somsics Lázár nézének-le

604, 1000

604, 780

1000 rám, Oberster Gróf Draskovics János pedig, kinek szemeit a' Festő földre süllyesztette,
 604 pirulni látszék érettem. A' cseléd előtttem ajtót nyitá, 's a' Referendárius elnémúlva,
 534 megszavardodva fogadott. Csak nem elnye le szégyeltemben a' föld. [109] Jártam így azu-
 tán is, de e' szent helyre, e' szent férfi elébe, soha így nem léptem többé. – [110]
 Pászthory egyszer kérdést teve, ha bizonyos szóllás jó e magyarban, 's én a' szóllás'
 helyességét egy példával akarám bebizonyítani, 's példámba, történetből, a' kalap szót
 szóvtam. – Igen, felele, elmondá a' mondást, de a' kalap' helyébe süveget substituála.

Neki is több vala a' francia nyelv és literatúra a' németnél, mint Orczynak, Bar-
 csainak, Bessenyeinek, Báróczinak: én az elsőbséget a' németnek adám, 's bátor valék
 kimondani, hogy ha csudálom is a' francziákat a' társalkodás' nyelvében, nekik nincs
 poezisok, 's azért nincs, mert nyelvek nincs hozzá. Egyébre is van szükség, nem csak
 534, 694 simaságra. Pászthorynak több lelke, több tudománya vala, mint hogy el ne értette volna
 mit mondok én, 's parancsolá hogy öntsem-ki magamat. [111] Ellenben ő nekem két
 olly intést ada, mellyet soha sem tudtam felejtteni: egyiket, hogy dolgozásunk csak
 akkor jó, mikor semmi erőnk nem ér tovább; másikat, hogy mindenkor a' nehezett kell
 keresnünk, mert az úgy lesz végre nekünk is könnyű.

596 [112] Pászthory nem vala szálas termetű, sőt a' középszereknél is kisebb volt. Haja
 szög, fennt szemöldöke, 's erőltetés és szoktatás nélkül. Arczvonásai elvannak találva
 a' John' rezén. Beszéde sebes, tüzes, velős; minden szava mutatá hogy van lelke. [113]
 765 Atyja Septemvir volt, áhítatos ember, és igazságos Bíró. Maga Expeditör Ürményi
 József Itélő-Mester mellett, ki tovább Personális vala, végre Ország-Bírája. Gróf
 Nádasdi Ferencz Hadi-Marsal és Horvát-országi Bán megkedvelé a' lelkes, munkás, sok
 tudományú, sok nyelvű ifjat, 's Titoknokká tévé a' Báni Táblánál, honnan Concipista,
 Secretárius, Referendárius leve a' Cancellarián. Magától tudom, hogy Bécsbe jutván,
 privattissimákat veve minden iskolákon végig, az Abéczen kezdve; hogy megtanúlhassa
 a' mit elmúlasztott, 's jól tudhassa a' mit rosszul tanúlt. Cancellariánk' lelke ő volt, ő
 pártfogója, ótalma, szerelme minden jóknak. Utolsó éveit Fiumében tölté, mint ten-
 gerszéleink' Kormányzója. Született 1749. Junius' 8-d. megholt 1798. Máj. 1-jén.

534, 1002 [114] Öt hetet töltvén Bécsben, minden örömem a' theátrum vala; (itt látám Brock-
 mannt mint Beaumarchaist, Clavigóban, Langot Hamletben, 's a' híres éneklő szép
 Storazzit) a' kertek; de kivált a' Belvédér, némelly magányosok' Galériájja, 's a' neveze-
 1002 tesbb Festők' dolgozója. Minden helyekre, hova először léptem, Magyarázó nélkül lép-
 tem; azok a' Magyarázók elrontják, elveszik az első behatást, 's ízlésünk nem fejtheti-ki
 saját erejével magát; a' Magyarázókat csak később vittem. Felvezettem magamat
 Fügernél, ki nem sokkal elébb jöve-meg Rómából, 's tiszteltem, csudáltam poetai ge-
 niejét a' festésben, de még melegebben vonattam a' szép ecsetű Maurer Húbert felé, ki
 akkor Homérból dolgoza néhány darabokat. A' Képelő Academiában maga Schmutzer
 vala vezetőm, 's ha kinek, neki köszönhetek sok nagyhasznu oktatásokat. – [115] 'S em-
 997 lítsem e, hogy nem nyugvám-meg addig, míg a' szeretetre-méltó szerezcsen Angelo Soli-
 mann' ismeretségébe el nem jutottam, szeretetét meg nem nyertem? Egy nap, magyar
 ruhában, a' Grábenen akadtam-össze vele, 's a' sok szem ránk merede. – Nézzd mondá,
 mint néznek téged mentédben, bakkancsodban, engem csíkos talárisomban, turbá-
 nomban. Nem azt hiszik e, hogy te is Afrika' gyermeke vagy?

34.

[116] Vice-Ispánomat leveré a' hír, hogy elértem Bécsben, a' mit keresék; látta hogy ha mellőle kilépek, neki is mozdulnia kell. Gyűléseink, mint az egész Országban akkor, csak két személyből állottak, a' Vice-Ispánból és Notáriusból; németül jöttek minden Rendelések, németül vala írva a' Jegyző-Könyv, németül a' felírás és minden levelezés. Kelcz csak olvasni sem tudá németül, 's nékem a' mi jött, deákra kelle fordítanom, németül is írnom a' mi ment, deákul is; engem meghitt, 's nem találá mást, kinek hűségéhez, munkásságához bízhassek. Ezen elakadásában, még minekelőtte megérkezém, a' Királyi Commissáriussal Fő-Notariusnak nevezete-ki, úgy hívén, hogy a' fényes hívatal, 's már huszonhetedik esztendőmben, elvon szándékomtól. Ugyanerre híva-meg a' Szabolcsi Vice-Ispán Consil. Vay József, 's előmbbe terjesztvén hogy onnan nyitva lesz az út, akár a' politicus, akár a' juridicus ágon feljebbire haladhatni. De én ügyért vágytam ide, nem bérért, nem nevezetért. Török alatt szolgálni, elvonatni a' kedvetlenségektől tudományi ágra, minden vallásu polgárok' nevelésére hathatni, 's olly kiterjedésű Megyében mint ez, melly Szepes, Sáros, Zemplény, Ungvár, Bereg, Gömör, Torna, Abauj, Borsod, Heves Vármegyékből 's a' Jász és Kis-Kúnkerületekből állott, nékem olly szerencse volt, melly minden kíványimat betöltötte. Soha sem óhajték egyéb lenni. Fizetésem belépésemkor hatszáz, 1789. olta ezerötyszáz forint, pengő pénzben; 's ekkor segédemre négy Al-Tisztem rendelteték, Fő-Szolgabírói rangban. – [117] A' Királyi Rendelés elérkezék, 's Fő-Directorom engem 1786. Novemb. 11-dikén hívatalomba bévezete.

603, 761, 1004

171, 323

79, 171, 323,
604, 771

35.

[118] József és Miklós testvérim Kassán tanultak, 's az ifjabb Baróti alatt hallgatá a' Rhetoricát. Ez egy estve jó, 's egy hexameterekben írt magyar könyvet hoz Professoreától, mellyet akkor nap kapa ajándékképen. [119] Baróti kevés napok előtt buzdította, hogy magamat a' verselés' nehézségei által ne engedném elrettentetni, Pliniusznak szavaival inte, hogy igyekeznünk kell minél jobban írni, mindazáltal írjunk a' mint erőnk engedi. A' rossz munka Catullusnak egy dévaj versezetére emlékeztete, 's más nap az öcsém a' könyvet e' verssel vivé vissza.

75, 604

75, 604, 772

1786. Octób. 16-d.

Mint bánthattalak én meg úgy, barátom,
Hogy te engemet ezzel a' csömörlést
Indító csevegéssel öldökölj(él)?
Testét lepje-meg a' gonosz pokolvar,
A' csorgó fakadékok, a' bűdös rüh,
És a' csontokat hasgató podagra
Mint a' gombolyag húzza-össze úját,
Ezzel tégedet a' ki gazdagíta,
Illy istentelen átkozott darabbal!
Ah, nem láttad e, hogy szegény barátod

1004

Elvesz mérgibe', majd ha olvasandja?
Várj, várj, nem viszed ezt el; összegyűjtöm
A' sok Kónyit, a' nem magyar Zechentert,
'S nyomtat Landerer a' mit holnaponként.
'S majd ha összeszedem, barátom, őket,
Érdemlett jutalom fog érni érte.
Várd bizvást; az alatt oszolj előlem,
Akármerre vezet szemed' világa,
Rút fajzat, pökedelme nemzetemnek!

76, 605, 773

Baróti magán kívül vala örömében hogy intésének sikere vala, [120] 's megküldé azt
Kanonok Molnárnak Szepesbe. Imhol rá a' felelet:

Miskolcz-táji Kazincz, kit négyszer láttalak úgy, mint
A' vak az új holdat, fájt hogy nem tudtalak egyben
Által is ismerni; mit vétett vallyon, Apollo,
Kedvesed? o Músák, kiket annyi virággal imádtam,
Ellenetek mi gonoszt tettem? mivel háborodott-fel
Mérgetek? hogy nékem meg nem sugtátok az útban
Mit láték, melly kincse vagyon elrejtve Kazincznak.
Nemde Catallusnak vérét, szive' lelke' virágát
Ott ültettétek, 's az idők' kerekére vigyázhván,
Ott hajtottátok termetre, gyökérre, virágra?
Illatozó szaga, fáj, mondom, fáj, im csak iménten
Tünt hozzám, 's azt is Dávidnak kelle köszönnöm.
Dávidnak; koszorút koszorúért köss neki, Phoebé!
Oh köszönöm, de remeg lelkem, mikor azt is azonban
Eszmélem, netalán az az új Verónai Költő
Megjárván Rábát, 's Poprád' tájára kerülvén,
Ottan is Suffénusnak társára találjon.

462, 606, 774, 960

Hexameterünk már voltak, eléggé rosszak, de nagy számban. Azon valék, hogy én
scandált rímes sorokban adhassak bár csak tizenkét darabot. [121] Négy eszt. előtt,
Eperjesen, nem levén a' kit kerestem, ezt hagytam volt asztalán:

Ninon sieht dieses Blatt, und lächelt froh es an,
Vielleicht – o welche Götterlust! –
Vielleicht drückt sie's an ihre Brust.
Götter, lasst mir den süßen Wahn,
Das höchste Glück auf eurer Erde,
Und macht, dass ich dies Blatt jetzt werde.

A' darabnak ha érdeme nincs is, legalább a' szchemának megfelel. Mi az oka, hogy
németül eltalálom a' szchemát, magyarban nem? ezt kérdém magamtól. [122] Imhol
egygy illy szerencsétlen dolgozásom.

A' szép kikelet
Űzi a' telet,
'S zúzos fergetegét,
Bolyongó fellegét,
Lágy lehelleti
Messze kergeti.

A' mit szemem lát,
Hosszas bánatját
A' szélnek ereszti,
Víg kedvét éleszti,
'S újult színre kél,
Hogy elmúlt a' tél.

Még a' madarkák
Félénkek 's némák,
De majd nem sokára
A' tavasz' szavára
Előállanak
'S dalt indítanak.

Ah, a' szép Czenczi
Ide jó majd ki,
Ha a' zöld ligetet
Az elkeseredett
Bús fülemile
Jajjal tölti-be.

Oh ha majd akkor
Valamelly bokor
Mellé rejtőzhetném,
'S kényemre nézhetném
Szép tekinteti
Mint kedvelteti!

'S ha a' pajkos szél
Lopva néki kél,
'S sebes repűleti
Leplét félre veti,
Szemérmes szemmel
Miként pirúl-el.

960

Oh szép kikelet,
Verd-el a' telet,
'S ha Czenczi ide jó,
Szerelmet ébresztő
Lehelleteddel
Szívét lágyítsd-el.

Trocheuszi és jambuszi sorok összetévesztve, 's felcserélve a' hosszú tag röviddel 's
606 a' rövid hosszúval, rossz és rút formájú szók, és minden! [123] Illy hibákat ki ejt ma, 's
606, 774 még úgy is, ha bár a' prosódia' törvényei felől soha semmit nem hallott? [124] De a'
még ki nem játszott muzsikai szeren a' legtanultabb újak is hamis hangokat fognak
megszóllaltatni; miként ne, mikor gyakorlatlan új illeti azonfelül?

36.

MDCCLXXXVII.

76, 79, 1006

Szepesből panaszok jövének-be, 's Januáriusban indulék eligazítani a' meghasonlásokat. – Szepesen vendége levék Kanonok Molnárnak. Szálas, csontos férfi; nyájas, beszédes, ömledezni szerető, de nem soha nevetni. – Mennyi örömtől fosztá-meg magát, a' ki azt szégyenel? 'S miért szégyenel?

Molnár meg nem tudá fogni, miért neheztük-el mi Magyarok a' verselést? Ime Homér, ő összekevere minden dialectust, ő nála ezer folt, csak hogy a' vers kiteljen; ő nála hosszúnak van véve a' rövid, 's a' hosszú rövidnek. – [125] Megvallám, hogy ezek nekem érzéseim nem lehetnek.

606, 775

606, 775

[126] Egy sorban álla könyvei közt mind a' mit ő nyomtattata, 's gyönyörködék
606, 775 hogy a' sor olly igen hosszú. – [127] Ezópnak egy magyar fordításából kiszelé az
Előbeszédet, mert ott az tanítatik, hogy szabad hazudni. – De talán csak apologuszban?

79

Lekísére szekerelemhez, 's újra meg újra szívemre köté, hogy panaszos Tanítójját védjem. Mindent ígértem, a' mit az Igazság nem tilt, enged, parancsol. Ita, ugymond; *justitia praeclara virtus est; ancilla tamen religionis.*

Báró Brigido Mihály, Lócsei Plebánus, tovább Szepesi Püspök, majd Laybachi Herczeg-Érsek, 's tulajdon kívánságára ismét Szepesi Püspök, azon nyájassággal fogada, mellyel mindég, nála kelle töltenem minden üres időmet. A' felvilágosodott fejű pap a' nagy ékesen-szóllású predikáló, a' nagy neveltetésű ember, egyé valának ömölve benne. Szerete mindent, 's így mindentől szeretettetett.

Egy másik nagy characterű lakosa Lőcsének Szepesi Vice-Ispán Consil. Grádeczi Stansics-Horvát Imre Ur vala; nagy, 's igen nagy, mindenben, még gyengségiben is. Haragjában engesztelhetetlen, ha utálnia kellett a' kit gyűlölt; és még is pirulni tudó, midőn látta hogy megtévedt, és hogy a' kire neheztel, nem rossz; olyankor botlását tettel hozta helyre, bár a' bántottat meg nem követte. – Fő-Notáriusa láttatá velem egy három lapnyi levelét egész ívben, mellyben ennek, a' szokás szerint, *Spectabilis* titulust ada, de azt, végig az egész levelen, kivakarta, és mindenüvé *Perillustrist* írt; 's azért vakarta-ki, mert hiszen újra írni kevesebb fáradságba került volna, hogy az a' nagybirtoku embernek, a' Mariásinak, fájjon. [128] Nevetséges kisdedségek, de hol van megírva

hogy nagy emberben ne légyenek kiseddségek? [129] Egygy Gyűlésen azt kíváná; je- 607,1006
len valék, 's láttam mit tevé; hogy egy valaki takarodjék a' zöld asztal mellől; mert 607,776
ott nincs helye; 's midőn mások kérék, ne tégyen ollyakat, letérdele: Vult ergo
Incl. Universitas, ut illum flexis genibus adorem?

[130] Késmárkot, hol tizedik esztendőmet éltem, megint meglátni; a' Táttra' lábainál, 607,776
mellyen az éjjeli eső reggelig jéggá vála, hogy azt most üveghegynek kelle nézmem, és a'
melly a' fel és le menő nap' sugáriban rózsaszínbe öltözve nyúla-ki magasra az éjepte
hegyecskék' és dombok' sorából; ott, hol nyelv, öltözet, lakás, élelem, maga a' termé-
szet is, újak valának előtttem, hol a' szép vad természetet a' maga téli vadságában
láthatám; egy egész holnapot tölték örök járásimmal pártjára kelve a' kiket erőszak
vagy ravaszkodás nyomott, szeretve a' kik nevemtől, míg nem láttanak, rettegetek, 's
elhintve mindenfelé, némelly jó' magvát – melly gyönyörű sors juta nekem! Visszatérvén
Kassára benyujtám Előljáráomnak Jelentésemet 's szobámba mentem-fel. Az jött (egy
fedél alatt lakánk, a' harmadik házban a' Molnár-úcza' szegletétől a' felső-kapu felé a'
Nagy-úczán, Török a' középső soron, én a' felsőn), 's Jelentésemnek egyik czikkelyéért
forróan szoríta karjai közé „Így, barátom; mihozzánk így illik.” – Beszéllem azt:

Setét estve érénk Hobgardra, melly végig égett, hogy egy háznak sem vala fedele, 44, 79, 608, 776
's a' Szolgabíró, kit mellém rendele a' Vármegye, a' Plebánushoz hajtata-be. Az nem
vala jelen, 's helyette egy ősz Káplán fogada-el, egykor Lutheránus és Prussziai
Hadnagy. Más nap tekintetbe vevém az iskolát, 's nagyobb előmenetelt találván itt
mint sok más helyeken, elhalmozám dicséretimmal a' Tanítót, de a' ki minden érde-
met Plebánusának tulajdoníta, 's a' Város' Előljáróji igazlották a' mit Tanítójok mon-
dott. Ez a' derék ember csaknem mindennap felméne az iskolába, kivette a' Tanító'
szájából a' tanítást, maga tartogata leczkéket, könyveket vásárla kiknek az nem volt,
's tapasztalván hogy sok atya elvonja gyermekeit az iskolától, mert a' tűz mindenét
elemésztette, mindennap, dél előtt és dél után, kenyérszeleteket osztata-ki a' megje-
lentek közt. Meleg szívvel tett Jelentésem jó órában méne a' Swieten' és Pászthory'
kezeikbe, 's a' Helytartó Tanács által 1787. Aug. 9-d. jöve rendelésök, hogy a' Vice
Ispán Ludwig János Hobgárdi Plebánusnak a' legfényesbb gyülekezetben függessze
nyakába az arany emlékpénzt. – Három esztendővel később 1790. Máj. 14-d. Györky
István Pataki Plebánus Swietennél elébb élő szóval, azután írva tett esedezésemre
nyeré-meg a' keresztet és veres övet.

37.

Nyárban 1787. (itt nincsenek-meg Naplóim) hivatalos dolgaim Egerbe 's Hatvan' 1010
tájára szállítanak. Olly közel lévén a' hon' metropolisához, éltem az alkalommal, 's
bérepülék Pestre. Septemvirátus és Királyi Tábla akkor Budán tartá üléseit. Ócsai
Balogh Péter, Assessora ennek, később Septemvir, Referendárius, Zólyomi Fő-Ispán,
Titkos Tanácsos, akará, hogy megjelenjek az Ország-Bírájánál, 's megtaníta hogy estveli
öt órakor, 's kertjében, a' Krisztína-városban. Rosz neven veszi, ha valaki Pestre jó, 's
nála meg nem jelen.

[131] Gróf Niczky Kristóf a' ház' ajtaja mellett üle, kalap nélkül, mert a' nap az 608, 777
udvar felé veté az árnyékot, pistácia-színű teveszőr mentében, dolmányban. Arcza

608, 777, 1010 vad, haja rőtbe csapó. Hosszu szárú pipájából füstölgete, 's egy strimflis és parókás Úr előtte ült. [132] Megnevezém magam, 's érthetőleg, de Niczky a' hangot elszalasztá, a' mi rajta gyakran történt-meg. Láttam hogy akadozik, de nem tudtam min. Végre megszóllala: Sie kommen von Pesth? Elmondván újra a' mit nem kapa-fel, tudni akará, mennyi iskolám van egyetemben? mennyi közös, és azután mindenik

609, 777 Vallásbeli. [133] Hallván hogy Református iskolám csak öt van, holott a' többiek' száma csak nem kétszázra mégyen, magyarázatot kívána, miért csak ennyi itt. Elmondottam, hogy a' ki előttem viselé e' hivatalt, gondjait a' felsőbb Vármegyékre fordította, hol Reformátusok nem laknak, én pedig csak kilenczedik holnapja még hogy szolgálók. Magam is ezen felekezet' tagja lévén, annál inkább reménylem igyekezetim' szerencsés sikerét, mert a' Miskolczi Superintendens épen ezen útam alatt teve egy lépést, melly felemelkedett gondolkozásának csalthatlan bizonyysága. El kelle neki mondanom a' dolgot egész kiterjedésében, 's reám parancsola, hogy a' derék férfí-únak vigyem-meg szíves köszönetét.

Előtte is igen kedves vala az az idea, hogy a' hon' polgárai a' világi tudományokban egygyütt végyenek oktatást, és szokjanak-el félni a' névtől, 's tudni akará, mint mennek dolgaim a' Közös-Iskolákban. Mind azt részvétellel hallgatá. – Hát Zsidó Tanítóim millyenek? – Egyike ismeré Mendelsohnt, 's méltó hogy ismerte légyen; bár sok olytat tehetnék-be keresztyén iskoláimba. – [134] Mintegy félóráig szólla velem, 's akkor elereszte. Midőn négy öt lépésnyire valék tőle, egy szót ejte Helytartó-Tanácsos Lakics Úrnak, mellyet értenem lehete, 's láttam hogy itt nem valék rossz órában.

609, 778 [135] Hogy Niczky nagy lelkű 's sok tudományú ember volt, ellenségei sem tagadják. -----

Rájnis, a' Poeta, a' tisztafejű, Niczkyt szorosan ismeré, 's magasztalta előttem, sőt a' mi még több, midőn Fő-Director vala a' Győri Megyében, szerette is; 's az Niczky mellett szóll.

610, 778 [136] De midőn azon jó órát emlegetem, melly Niczkyhez vezetete, kísértetbe jö-
vők elmondani egyszer'smind, melly nem jó vive egy más valakihez. – Nem levén Kovachichot lakjában, áltellenben a' Fortúna nevű fogadóval, tiszti-szobájában keresém-fel, a' Kamaránál. – Nincs időm, igen sietek; monda. De mingyárt üti a' tizenkettőt; jer addig Terstyánszkihoz. 'S belépven ehhez velem, kéré, nem adván neki semmi titulust, szenvedné-meg hogy nála maradjak, míg értem jó. – Az nap setétkék frakkban valék, veres gallérral, 's czipőkben (úgy járánk igen sokan, 's ruhám nem tűnhete szembe). Látám hogy a' Buchhalter forma valami szemet mereszt rám, de nem vélém méltónak hogy a' Buchhalter' álmélkodása' okát találgassam. Az ember most bátrabban jöve nekem mint vártam, és minthogy neki Kovachich hivatalomat is megnevezé, elkezdte velem szóllani a' Swieten' systemájának jósága vagy nem jósága felől. – Éreztetni akarja, mondám magamban, hogy a' dologhoz tud valamit, és látván hogy valamit valóban tud; minthogy én testestül lelkestül ezen ideákban éltem; gyönyörködve felelék kérdésire, ellenvetésire; de a' fekete-selyem bugyogós ember eránt elégnék tartám csak tekintettel bánni, nem tisztelettel is. A' nagy hőség igen elgyengített volt, 's már kedvem jött engedelmet kérni az embertől hogy leülhessek, de egy rossz szesz nem engedé hogy legyen neki mit köszönnöm, 's inkább azzal elégedém-meg, hogy hátamat megvetém a' falhoz. Így sem bírván tovább az állást, búcsút vevék Herr von Terstyanszkitól. Az

nekem kezét nyujta, de bántó kegyelemmel. Meggondolám, elfogadhatnám e; elfogadám 1010 csakugyan, de könnyedecskén, 's éreztetém vele, hogy az inkább neki becsület mint nekem. Sieték, 's Kovachich után háza előtt várakoztam.

Még sokan vannak, kik a' tiszteletes embert ismerék, 's ezek tudják, mint hajlonga derekával, két kezével, midőn valamely bohó történet kaczagásra kapá-el. Messzéről elkezde kacagni, hajlongani, 's hányta felém kezét, mintha minden elveszett volna. – Tudod e mit kaczagok? – Miként tudhatnám? – 'S kinél hagyálak én téged? – Terstyánszkinak nevezted. – De ki és mi tehát az a' Terstyánszky? – Én Buchhalterteknek nézém. – Vevé észre, hogy olly formának. No ti megjárátok egymással! Gondold-el, a' mint megnevezélek neki, 's ő téged veres gallérú haczukádban megpillanta, felkiáltott: mi lesz az iskolákból, midőn illy úczakoptatók állítatnak kormányokra! Hiszen ez a' Terstyánszky épen az a' Terstyánszky, a' ki Ürményivel együtt dolgoza a' Ratio Educationis című Munkán. Kérlek az Istenekért, mit jársz illy haczukákban, minek öltözől így? – De hát a' te Illustrissimusod miért úgy? felelém megszeppenve. – Megvan; hagyjuk abba. Mind a' mellett köszönt, 's örvend hogy látott; de azt is izeni, hogy ha ollyannak talált volna, a' millyennek ez a' tarka ruha várata, izzadva jöttél volna el tőle. – [137] Jobb lelkek ollykor összekocczanás által jutnak egymáshoz.

535, 611

38.
MDCCLXXXVIII.

[138] Íróink', Olvasóink' száma mind inkább szaporodék, és ha az ügynek új barát- 611, 1019 ja tűne-fel, 's kicsinységgel ugyan talán, talán csak egy alkalmi verssel, melly lelket mutata 's azt hagyá reménylenünk, hogy annak dolgozója itt meg nem állapodik, melly öröm vala mindenfelé! mint repüle az új név egy szájról más szájra! Az új társ felkeresé a' régibbeket, vagy a' régibbek kiterjesztett karokkal jövének az újnak élébe, 's leveleikben a' Te nevezetet adák egymásnak, hogy a' külvilág' titulaturája' alkalmatlan nyügétől megszabadúlhassanak. Jobb lélek kezde szárnyallani a' köz ügy' mezején, 's most közelíte igazán a' reggel; az az előbbi hajnallás, a' Báróczi' 's Baróti' idejében, hamis derengés volt.

Literatúránk' mezején kivált Péczeli ragyogott. A' hős lelkű férfi nem gondola nevével, mellynek képzelhetetlen sietéssel írkált könyvei által nem ígérhete tartósságot, nem gondola erszényével, nem gondola életével, 's mindenét áldozatba hozá az ügynek, eléggé megjutalmazva; ha ő vesz is, de ez gyarapodik. Korántabb hala-meg mint várni lehe, elölve éjjeli 's nappali dolgozásai által, 's ez vala vég sohajtása: „Végso lehelltem is hazámnak szolgáljon”! Henriást adta, 's alexandrínusokban, Zayrt, a' Young' éjjeleit, egy Mindenés Gyűjteményt, és mindent a' mit használhatónak láta; neki lefordítani valamit annyiba került mint másnak valamely munkát papirosról papirosra leírni. A' sietve tett munka mázolás volt ugyan; de akkor még a' mázolást nem igen nézék mázolásnak, 's legalább az a' haszna volt, hogy olvasásra csalogatá, a' kik e' fáradságot kínos fáradságnak nem tarták.

[139] Pászthory látá Henriását, 's rá-bírá Cancellárius Pálffy Károlyt, hogy Péczeli- 535, 596 nek a' haza' oltárára tett ajándékát köszönje-meg. Ez vala nálunk az első köz megjutalmaztatás. El kell valaha mondanunk, hogy ezt Pálffival Pászthory tétette.

612, 1019

[140] Másodika azoknak, kik nagy számú, de szinte úgy igen sietve dolgozott írással hatának a' nemzet' masszájára, a' hív Dugonics volt. Maradjon örök áldásban neve közöttünk! Neki senki nem köszöné-meg a' mit adott, legalább nem a' nemzet' nevében; de hányan keresztelteték gyermekeiket Etelkának! Az köz hála vala.

Jól hata a' közre, 's ismét sietve tett 's szennyes dolgozásai által, a' törölgetéstől irtózó, 's mindenre kész, és mindennel kész és mindég és mingyárt kész Horváth Ádám is. Azt semmire nem lehet kérti, hogy megtagadta volna a' kívánságot; annak semmi sem juttatja eszébe, hogy estig kész nem volt volna. Fél lábán állva öntötte irgalmatlanul verseit, felczipfráztatva holmi elméskedésekkel, 's a' kik a' Péczeli' Youngját szerették, ámbár nem értették, de mivel az nem holmi haszontalanságot beszélt, hanem idvezséges dolgokat, szerették Horváthot is, mert jót terjesztgete, 's magyarsága bajszos magyarság vala, nem mint némely más Íróké, kiknek ez a' neme az Olvasóknak beszédöket sem értette.

612

[141] A' három mellett egy negyediket kell megneveznem, kinek nevére némely Olvasó elborzad – Barczafalvi Szabó Dávidot. Egy részről ízetlen dévajkodásból, más részről annak érzéséből hogy van egy ismételten szép America, hova bizonyosan eljutunk, ha, el nem ijedve a' szirtektől és zátonyoktól, folytatjuk futásunkat a' ködös tengeren, nem gondola azon bölcsek' rettentésivel, szidalmival, kik ötet megkábultnak kiáltozák, mint amott Galambos Kristófot, 's Siegwartjában úgy jelene-meg mint hívtalos Szógyártó. [142] De ha ő nekünk Americát nem ada is, ha pőczékre vive is nagy részben, ada néhány apróbb szigetekcskéket, 's most látjuk, hogy azok is termettek aranyat. Mik ezek mellett a' csombókos Pantographus' homokpusztái!

171

535, 612

Minthogy itt magamról kell szónak lenni, megjegyzem, hogy Gessnernek Idylliumait 1788. adám-ki, nem sietve; de gyakorlatlan és épen nem biztos kézzel. [143] Már rég olta láttam, hogy Literaturánknak egy criticus folyó-írássra van szüksége, melly Íróinkat rettegni tanítsa, hogy több gonddal írjanak, 's Olvasóinkat több eszmélettel olvasni, 's nem vaktában hinni vagy nem hinni a' mit nekik ez vagy amaz Író mond. Rádayval szóllottam volt a' dolog felől, 's ő a' Német Allgemeine Deutsche Bibliothék' kezdő Köteteire emlékeztete, 's ígéré segedelmit. [144] Nem nézém annak magamat a' ki másokat vezethessen, de, mondám, fata viam invenient, aderitque vocatus Apollo. Kezdenünk kell, 's menni fog.

613

[145] Egy estve (1787. Novemb. 13d.) Barótinál valék, 's felmelegülve beszédünkben, elmondám neki szándékomat. Az örök tiszteletet érdemlő Öreg nem az vala, a' kitől verseken kívül egyebet is lehetett volna várni, de kitől lehet mindent? Nagy örömmel vette a' hírt, 's kére, hogy a' mit máre' czélra gyűjtöttem, nevezetesen Előbeszédemet, melly készen álla, látatnám vele; Bacsányiról -----

613

felel, hogy kész lesz igyekezetemet teljes erejével segélleni; Kassán lakván ő is, ötöt el nem mellőzhetjük. [146] Fájt nekem a' feltétel, 's kimondám Barótinak, hogy személyes idegenségekről, midőn a' köz ügy forog szóban, emlékezni nem szabad, 's én ennek darabjait olly készen fogadom el, mintha vele barátságban élnék. Baróti tüzele, hogy írjak haladék nélkül Rádaynak, hívjam-meg társaságunkba, 's kérjek tőle dolgozásokat.

Nyilék az ajtó, 's Bacsányi jött. Hallá mit végezénk, 's három kívánsággal állá-elő: 1. hogy az első Kötetben csak mi három Kassán lakók jelenjünk-meg, Ráday és mások

csak a' későbbekben; 2. hogy minden kérdést a' vokсок' többsége döntsön-el; 3. hogy 1019
a' suffixum' j betűjét változtassam ezentúl én is ypsilonná. – Az első pont' okát nem
értém, de nem is ellenzém, valamint a' másodikat sem; a' kívánság igazságos vala a' hol
mindnyájan szóllunk 's mindnyájunk' nevében szóllunk. A' harmadikra azt tartám jó-
nak, ha kiki meggyőződését követi. Én, mondám, el tudom olvasni az ypsilonos
suffixumokat is, mint más eltudja a' jést, ha akarja; tudományos dolgok' eldöntését
nem a' vokсок' többségétől, hanem a' vokсок' jobbságától akarom felfüggesztve látni.
– Bacsányi nem tűre ellenmondást, 's elvonván már elébb Barótit a' j betűtől 's ötet
ypsilonistává csinálván, (lásd Munkájának elsőb nyomtatását) fájt neki, hogy akaratjára
nem hajlottam.

Más nap felolvasám a' kettő előtt Előbeszédemet. [147] Az némelly változtatásokkal 613
elfogadtatott.

[148] De midőn kevés napi távolylétem után visszajövék Kassára, Baróti jelenté 613
hogy Bacsányi Előbeszédemet újra dolgozá, 's kitoldá. – Hiuságom nincs megbántva,
mondám; egyedül azt jegyzem meg, hogy ha az Előbeszédet nem én, hanem más valaki
tette volna fel, és az, felolvasatván elfogadtatott volna, én a' későbbi változtatásokat is
magával ezzel tettem volna meg; kívált ha a' gondolat is, hogy illy folyó-írást adjunk,
ezé volt volna. – Bacsányinak minden felelete az vala, hogy kettő több mint egy, a'
miről nem kételkedtem, és hogy egynek kettő nem tartozik felelettel, a' mit nem lát-
tam által.

[149] Több efféle következenek. Bacsányi nagy szolgálatokat teve Barótinak mind 613
versei' megigazításokban, mind a' patvarban Rájnissal, 's így Baróti mindég azt akará a'
mit Bacsányi. [150] Nem látám magamhoz illőnek illy társaságban állani, 's magamat 614
minden lárma nélkül elvonám a' kettőtől, 's hírek nélkül adám-ki Orpheusomat. [151]
Az a' nyolczadik füzeten elakadt. Bandérium, Diéta, 's járásaim, keléseim, elvonának a'
dolgozástól.

[152] Annyi szerencsétlen ismeretség közt kettő ére, mellyről már akkor megjö- 535, 614
vendőlém hogy a' sírig fog tartani, 's íme az ifjonti tűzében virágzik még ma is, midőn
életemnek hetvenedik esztendejébe beléptem: – a' Superintendens Kisé, és a' Gróf
Dessewffy Józsefé. Mint a' szerelemben, úgy a' barátságban, néha olyakhoz is csatol-
juk magunkat, a' kiket nem tartunk méltóknak szeretetünkre, de akarunk szeretni, 's
nincs a' kit méltán szerethetnénk; 's az ily szeretközés és barátkozás csak hamar ele-
nyész, 's nem hágy maga után egyebet kedvetlen emlékezésnél: úgy a' melly együtt jó
a' tisztelet' okaival, örök szerelem marad és örök barátság 's tőlem ki érdemli azt in-
kább mint az a' két nemes szívű, igen lelkes és nagy tudományú halandó? Életemnek
ők a' legfőbb kevéségei, és a' kik hozzájuk hasonlítanak.

39.

[153] A' később idők nyugtalanúl fognak kapkodni minden hír után Ráday felől. Ki 29, 173, 321,
volt maga, kik voltak eleji, ki volt atyja, több helyeken elmondám 's még elfogom mon- 617, 691, 1014
dani; de utóink a' rend kívül való embert házi körében is látni óhajtanák; 's teljesítem
kedveket.

1014 Iskoláimnak egy Professorokkal és egy ügyes Festővel 1788. Bécsbe tévék egy útát. Augustus' 7d. érék Péczelre. [154] Minden esztendőben óhajtám látni Bécset, hogy lássak, tanuljak.

617 [155] Behajtatván a' Kastély' déli nagy kapuján, a' palota alatt, 's kiszállván szeke-remből, a' keleti szárny felé tértem, 's Rádayt, földszínt, dolgozójában találtam. Innen nyílt az ajtó a' márvány oszlopokon álló 's három szobára osztott Bibliothecába.

617 [156] Fekete, térdig-érő, be nem gombolt mentében ült; özvegysege olta nem visele színes ruhát; fején pamutból szőtt háló sipka, 's azon felül egy másik, fekete kordoványból, árnyernyő nélkül. Koponyája, melyet asztalelőtti és asztalutáni imádságai alatt mindég felmezteleníte, oly hajatlan vala mint tenyere. Gyermeki víg lelkével jöve előmbe. Tudta levelemből hogy jövök. – A' Festő és a' Professor magunkban hagyának.

30 Cselédje jött, 's kérdést teve, ha bennünket a' Herkulesbe szállítson e. – Puf, puf, kiálta Ráday, szörnyű megindulással, és sokáig dudogván végre kiadá parancsát. A' cseléd elveresedett arcczal méne-el. – Ráday fel 's alá jára szobájában, mintha egyedül volna. De mintegy egyszerre ébredvén-fel kedvetlen álmából, mosolygva fordula felém. A' bohó emberek! Herkulesnek nevezék el épüлетem' nyugoti szárnya' felső szobájit, mert falaira a' Herkules' tizenkét munkáját festetém, 's le nem tudom őket a' hibás névről szoktatni. – Ez tehát minden baj? kérdém magamban.

Nagyon örvende, hogy Zrínyi, kit ekkor táján vettem vala tőle ajándékban, nekem is kedvesbb Gyöngyösinél; 's rendes, ugymond, hogy a' török Lantos' episodiuma engem egy dal' költésére gyúlasztott (Fogy az élet, 's nem sokára...) mint ötlet arra, hogy azt újra dolgozza. Zrínyi asztalán állott, 's benne az én levelem, és az ő periphrasisa; 's elolvasá elébb az enyémet, azután a' Zrínyiét, végre a' magáét, 's ezt az öreg kor' reszkető hangján ugyan, de az ifju kor' pathoszával. – Melly szép episódiuma ez Zrínyinek! mondá; és még is Zrínyi melly kevésnek az, a' minek lenni kellene. A' mi embereinket Gyöngyösi elvakítá szépen ömlő soraival, 's azzal a' fecsegésig menő bővséggel, hogy nem érzik mennyivel több Zrínyi mint ő. Nekünk mingyárt szép a' vers mihelyt ömlik, s' azon kapunk a' mi könnyü, nem a' mi szép. Azonban én igen is kész vagyok elismerni a' Gyöngyösi' érdemét; menjünk, megmutatom hol fog állani az ő márvány emléke is a' Zrínyié mellett. Kívíve egy homokdomb' oldalába, közel a' Kastély' keleti feléhez, hol angolyízlésű kertet szándékozáék ültetni. Ott elmondá a' magyar distichont, melly az egyik és másik kő' lábára lesz metszve. De a' hely soha sem leve kerrté. Nem ére arra Ráday hogy teljesítse új meg' új szándékát.

Festőmet megkérém, hogy az ebédeknél 's vacsoráknál mindég úgy fogjon ülést, hogy az Öreg' arczvonásit megkaphassa, 's minthogy félék hogy rá nem fogom bírhatni az ülésre, készítgesse titokban rajzolását. Nem lehet megelégednem munkájával, 's csaknem az utolsó nap néki bátorodám megkérni Rádayt, hogy Festőmnek üljön. Nem akara. Igen, ha még élne a' szegény feleségem. Úgy ötlet is festetném, magamat is. Sokára megadá magát. De íme új akadály! Parókában e, vagy sipkában. Én az utóbbat óhajtottam. – Leült.

A' Festő kész vala contourjaival, veres krétában, midőn egyszerre felugrék. Csak jobb lesz parókában; lekapá sipkáját, 's parókáját feltevé. A' Festő újra elkezdte dolgozni. – De csak jobb lesz sipkában! – Kérém, engedne olvasnom valamit. Egy Almanachot ada kezembe, 's a' Magister Kindleben cikkelyét olvastatá. Neveténk mind ketten, 's a'

nevetés elakasztá a' Festőt. De végre a' kép elkészüle, és oly jól, hogy annál hívebbet kívánni nem lehet. Csak azt kell megjegyeznem, hogy a' két rézmetszet között az egyedül jó, melly Orpheusom előtt áll. Rádaynak gyermeki ártatlansága, 's az a' jámbor mosolygás egészen el van benne találva. 1014

Vasárnap Commúnio vala Péczelen, 's az Öreg szombaton estve várá Pestről Pál és Gedeon unokáját. Elüté az éjjeli tizenegyet, 's azok még sem jöttek-meg. Végre táltata. Ebédjei, vacsorái, nyárban a' nagy palota' ajtaja előtt, az udvarra. Midőn felfelé lépegeténk a' grádicson, visszafordúla öreg inasához: De mondja-el csak Kend, nem éré e gyermekimet szerencsétlenség az úton? Bár későn indultak, már itt lehetnének. – Nem biz a' Méltós. Urfiakat, Nagys. Uram, felele a' cseléd; ne tartson Nagyságod semmitől. Ma Tragoedia van, mert szombat nap van. Tudja Nagyságod hogy Pál Úrfi mint él hal a' theátrumért; ott múltak, de itt lesznek virradtig. – Ekkor kellett volna látni a' tiszteletes atya' haragját! ekkor hallani puffjait! tarték tőle hogy Eliézerét felfofozza. Kend nem jó ember, ugymond; illyet tenni-fel az én gyermekeim felől! Mintha nem tudnák, hogy őket öreg nagyatyjok nyugtalan várja. – Mikor felérénk a' vacsorálóba, nyoma sem volt többé haragjának. De sokszor sohajtgata unokái után. Fel kelle fordulniok a' setétben; 's mit csinálnak ha magokat összetörék? 31, 618

Cselédem reggel hozá a' hírt, hogy a' két Gróf éjjel megérkezék. Palit ágyban lelém. – Láttad volna csak, melly derekasan játszott ez 's ez leány! kiálta, a' mint beléptem. Együtt menénk az Öreghez, 's Pali, mihelyt kezét csókola, beszéllé, melly jól adák a' darabot. Az Öreg felejté tudakozni miért késtek-el; a' helyett kérdéseket teve, mint valának kiosztva a' rollák. 'S a' theátrumi discussiók addig tartának, míg a' Pap beharangoztata.

Budán szállék-meg, hogy Tisztársamhoz Consil. Pethőhöz és a' híres Exjesuita Makóhoz közel lehessek, 's egész nap írást hívataltbeli leveleimet, midőn Ráday belépe, 's ebédre híva-meg holnapra menyéhez. Elébe terjesztém, hogy kevés napokra terjedvén nyert szabadságom, nem élhetek a' Grófné' kegyességével; holnap virradtakor indulok. – Tehát most mingyárt, 's vitt. 31, 32, 173, 321, 619

A' Grófné nem tudom melly Bécsi leányt fogott vala protectiójába, 's feleletemre azt jegyzé-meg, hogy oly kevés napok alatt nem marad időm ott Kisasszonyt választani. [157] Tovább folyván a' tárgy, az Öreg menyé megé voná magát, 's inte hogy menjünk. 619 – A' grádicson megállá. Én nem tudom mi leli menyemet hogy mindent házasítgat. Pedig őket senki sem házasította. Magok választák egymást magoknak. – Az Öreg és a' Grófné nem éltek kedvetlenkedésben; [158] de midőn az Öreg azt tudakozá, hogy minek az a' sok cifra? a' Grófné azt felelé, hogy minek az a' sok könyv? Illyenkor az Öreg neki ment a' legdrágább porcellánnak, 's földhöz verte kínjában. – Menjünk az öcsémhez Teleki Józsefhez, mondá. 619

A' hídon menvén, figyelmessé tevém az Öreget, hogy Kocsisa hátra hátra néz a' bakon álló Cselédre, 's ostorával azon akkor pusztá hely felé csapkod, hol most a' Börse épül. Ott, mondám, baj lehet. Ráday feleszmélkedék elsüllyedéséből, mellyben vídám lelke mindég andalgott. Nincs, felele. Szokása a' bohó embernek az a' mutogatás. Mikor bejövök Pestre, 's meglát a' mezőn egy nyúlat, mingyárt kiált: ahol a' nyúl! ahol a' nyúl! Ha pedig farkas, még inkább. Így tolák ártatlan gyermeki lelkében egymást a' gondolatok.

1014 Az Ugocsa Fő-Ispán kisírt szemmel, mély bánatban jöve anyja' testvére elébe, 's megcsókolá kezét. István fiját siratá, kit Belgrád alatt egy veszedelmes hideg igen ifju esztendeijében ölt el. Sem Ráday, sem én nem merénk vigasztalni, 's a' néma látogatás nem tarta tovább egy két percznél.

34, 619, 1031 Midőn én 1789. Novemb. ismét egy útát tevék Bécsbe, Pestre érvén, megszállottam a' Fejér-Farkas fogadóban (illy fogadó ma nincs) 's cselédemre bízám, válasszon szobát; magam mentem Rádayhoz. Áltellenben lakott a' fogadóval azon háznál, hol ezidén Kulcsár Ujságírónk meghala; ő a' felső soron. A' grádics' rostélyajtáját nyitva levén, felléptem a' folyosóra. Ráday elméne mellettem, szemeink összeakadtak, rám ismert, de az őtet el nem akasztotta; ment, 's veszekedett cselédjével, hogy belé hangzott a' ház. Megfordúljak e, bemenjek e, nem tudtam; de minekelőtte tanácsot adhaték magamnak, beléptem a' nyitva hagyott ajtón, 's az egyik ablakszögbe vonám-meg magamat. Az Öreg jött, lármázva mindég, 's hozta író-tollát jobbában, leült, folytatta az írást, felkölt, kiment, ismét elkezdé veszekedéseit a' cseléddel, ki addig vala ingerelve, hogy a' dudogást visszaadá. Úgy tetszék, rá-ijeszte a' cseléd, mert most valamivel csendesebben tére-vissza; leült, írt, 's előkiáltá a' tiszteletlent. De illy okos, illy öreg ember, hogy lőhet illy bakot, hogy kezébe adják a' levelet, és még sem kérdi-meg, hogy a' válaszáért eljönnek e, vagy azt hova vigyék. Lássá Kend, az ember beteg, segédemre van szüksége; tudom hogy Budán tartózkodik, de nem tudom hol; küldeném neki a' segedelmet, 's nem tudom hova; a' Kend' lelkén fekszik a' vétek, hogy egy szegény ember segéd nélkül marad. – Az elkinzott cseléd nem láta jobbat mint ezt felelni: Ne higgyen Nagyságod a' fertelmes németnek; ha beteg volna nem hozta volna maga ide egészen Budáról. Rá-szoktak Nagyságodra; azt hazudják hogy bajok van, mert tudják hogy nem mennek-el üresen. – 'S ekkor vala még a' nagyja! Most látom a' mit eddig nem láttam; Kend nem csak eszetlen ember, hanem keményszívű is; hogy hazudhatná magát valaki betegnek, ha nem az. Nem tudok másként segíteni magamon, hanem úgy, ha a' levelet postára teszem. – Nagys. Uram, mondá a' cseléd, az nem jó lesz; ha a' német beteg és ha szegény, nem küld postára. Írja-meg Nagyságod a' levelet, én reggel elviszem a' Budai Bíróhoz; az felkeresteti. – Hallja Kend, ez igen jó tanács, mondá az Öreg; már most szeretem érte Kendet. 'S a' házban olly nagy csendesség leve mint kevés pillantatok előtt a' vihar volt.

Ráday épen nem rezzene-meg látásomon; de úgy tett még is, mintha kételkednék ha látott e már. Hát micsoda darabok jelennek-meg majd Orpheusban? kérdé. Én oda Evirallát küldöm meg; olvassuk. – Olvasá, 's olly elgyengülésekkel, hogy több ízben félbe kelle szakasztania. A' szegény feleségemet sirattam az Ossián' Evirallájában, míg azt fordítottam, ugymond.

40.

627, 1038 [159] Gróf Török egy nap feljöve hozzám, 's ebédjéhez híva-meg, 's azért hogy láthassam azon két Lembergi Professort, kik, Bírák a' Budán tartandó Concursusban, nála fognak ebédelni, 's postán mennek tovább. Olly házhoz valék meghíva, honnan el nem maradhaték, de megígérém, hogy ebéd előtt szobájában leszek.

Alig méne-el tőlem kegyes Előljáróm, midőn egy gonosz ember hozzám jöve, 's 628, 1038
hálójiba akara keríteni. [160] Lemenék a' Grófhhoz, 's elbeszéllem melly gyalázatos em-
berekkel vagyunk körülvéve. Még nem végezém-be beszédemet, midőn egy köpczös,
kisdéd, kopaszodó barna ember; félfejét paróka fedte; 's megette egy magas, orras, rőt
képű, belépének. Vissza érzém tolvá magamat e' másiktól. – Uraim Professor Urak,
mondá Török, halljanak csak egy rendes történetet.

A' mint megszüntem, az elsőbb idegen megszóllala: Engedd hogy expediens taná-
csot adhassak. A' tanács expediens volt, de rút. – Uram Professor Úr, mondam neki, én
úgy nem szoktam. – A' Professor meghökkene, de Török, örömében hogy tisztának
talál, elfelejté magát, 's forróan szoríta karjai közzé. – Megzavarodásomban, mert ez a'
nékem adott csók szörnyű vágás volt az idegenen, nem tudtam egyebet tenni mint azt,
hogy búcsúztam, 's ott hagyám a' két vendéget. [161] Ez M... vala, a' rossz, – és F..., a'
szerencsétlen.

41.
MDCCLXXXIX.

[162] Ezen eszt. jelene-meg Bácsmegyeim. Elbeszéllem az Előbeszédben, mi indíta 171, 535, 614,
fordítására, 's annyira nem vártam érte a' mit minden Író ígér magának, midőn dolgo- 694, 1040
zását kiereszti, hogy erre magamat csak igen hosszas bátorítások után beszélttetém rá.

[163] Buzdítóim Siegartomat is kívánák. Hogy el ne tántorodhassam, tűzbe löktem a' 535, 614, 694
csomót. [164] De mint nem látja az Író, mi fog tőle javalással, mi hidegséggel fogadtat- 536

ni! Bácsmegyeinek nem ígértem szerencsét, 's kiki tudja mint fogadtaték; Első
Hajósomnak, mellyet csak kézírásomban olvasának barátim, minden ígértem, 's a'
csombókos Horváth kimondá, hogy Gessner nyavalyás Író. Cs o l n a k n a k a d n i
á r b o c z o t! – [165] Bacsányi úgy akará, hogy Bácsmegyeim' félig elkészült íveinek 614, 695
árát fizessem-ki, 's égessem-el, Kézírásommal. Nem érdemel egyebet, 's magyar nem
szeret olly epedezésekkel. –

[166] Június' elején forró hideggel térék-vissza Szepesi útból. Orvos barátom 84, 171, 174,
Viczy megtarta, vagy inkább ifju erőm; mert az Orvosok 19-ikben kimondák, hogy a' 321, 614
reggelt nem érem.

Még gyengélkedő egésséggel valék, midőn Egri Püspök Gróf Eszterházy Károly
(követője, Fuchs, nem Püspökké neveztetett, hanem Érsekké) bejőve Kassára Július
20-d., 's első kimenése az Apácákhoz vala, a' második hozzám. Dicsekedném kegyes-
sége' bizonyosságával, ha nagy Úr nem volt volna is. [167] 'S itt fordulván elő neve beszé-
demben, elmondom felőle nem mind a' mit akarnék, hanem csak a' mit lehet. [168] A' 615, 690
nagy characterű ember érdemli hogy emlékét fenn tartsam.

[169] A' Püspök mindennek Kemed titulust ada, a' kivel magyarul szóllott. Azt 79, 615
közönségesen rossz neven vevék, 's így németül szólla inkább, hogy elkerülhesse a'
kedvetlenségeket. Engem Gróf Sztáray Mihályné, a' Püspök' testvérének, Cancellárius
Gróf Eszterházy Ferencznek leánya, vezete-fel hozzá. Az előszobában várakoztata
bennünket, valamíg a' cseléd jelentést nem teve, hogy az ebéd fel van hozva. [170] Nem 79
hívata-be bennünket, hanem hozzánk jöve-ki. A' közönséges szokás szerint neki én is
kezet csókolék; azt tevé nála minden, korbeli, rangbeli, vallásbeli külömbség nélkül.

79, 615, 1028 [171] Németül szólla magyar szóllásomra, 's én ismét magyarul felelék. Ismét németül szólla, 's én ismét magyarul. Németül harmadszor is, 's akkor valamit mondék, melly a' Püspököt mosolyra indítá. Minden szó nélkül megfogá baljával jobbomat, 's asztalához vitt, 's balja mellé ültete. [172] A' Grófné inte hogy szerencsémeket csinálám nála.

615 [173] Valamikor Egerbe jöttem, mindég ez vala helyem asztala mellett.

Valami Megyében, annyival inkább Egerben történt, azt a' Püspök tudta. Nem tudná Kemed megmondani, mondá nekem enyelegve, ki jött ma hat szarvas-lovon a' Városba? – Az én leheték, felelék; inkább járok ökrön, illy nehéz sárban, mint lovon; az ökör bizonyosan kivonja szekeremet: lóval elakadhatnék. Ezek csak egymáshoz közelítő tréfák voltak; 's az effélékkel haszonra bánni az élet' bölcseségéhez tartozik. A' Püspök talán úgy nem tudta mint áll velem, mint én nem, mint én övele. Személye, méltósága, sok érdemei, szent hazafiúsága, nagy kora, tiszteletemet kívánhaták, de tisztem' kötelességeiben én tántoríthatatlan valék: a' Püspök mindent szerete bennem, 80 csak hívatalomat nem. Midőn hívatalom parancsolá hogy közelítsek felé, meg vala zavarva, 's úgy kívánta hogy semmit se kívánjak tőle szóval, mindent írva. Világosítást kívánt a' legvilágosabb dolgokban is, és semmi világosítást nem akara érteni. Elakadván, megtettem jelentésemet, 's a' Helytartó Tanács parancsola, hogy a' kérést Heves Vármegye' egyvet-értésével tegyem-meg.

Consil. Fáy Bertalan Első Al-Ispán, később Torna Vármegyei Fő-Ispán, maga akara a' Püspökhöz elkísérni. Írva adám-be a' miért küldve valék, minthogy írva kívánta, de szóval is elmondám a' kérést. Nagy tűzzel számlálá előmbé melly áldozatokat teve a' tudományokért, hogy egy pompás Lycéumot építete, hogy gazdag Könyvtárt állíta, hogy Londonból hozata astronomiai szereket, hogy Bába-iskolát is szándékozott állítani, de áldozatait nem hála követé, hanem hálátlanság, 's kimondá nyersen, hogy többé semmit nem teszen. 'S itt nem csak a' kérés, hanem a' kérő ellen is ki kezdé fakadni, hogy végre nem lehete nem fészkelődnöm székemen. Consiliárius Fáy sejté, mi fogna következhetni, 's megkapván kezemet, kére, hogy ő is tehesse a' mi néki parancsolva volt. Szólla mellettem, 's kérte a' Püspököt, hogy neheztelésit ne terjessze-ki rám, ki csak hívatalom' részeit teljesítem. – Kemed pedig, Consiliárius Uram, ne ereszkedjék arra, a' mi hívatalát nem illeti; én vele örökké perben vagyok, de azért szeretem is, mondá Fáynak, [174] nekem pedig nyujtá jobbát csókomra. Én azt egy illy tekintetű öreg' kezére olly melegséggel tudtam nyomni, mint egy pár gyönyörű kacsóra, de egyszersmind bátor valék a' Püspököt megkérni, hogy a' Tisztviselőt a' magányostól 615 méltóztassék külön választani. – [175] A' Püspök felele, hogy válaszát írva adja, 's végre vala konferenciánknak.

79, 81 A' Heves Vármegyei Subalternum Judicium' Elölülője egy ebédnél azon kezdé a' beszélgetést, hogy ők az nap száz esztendei fogságra kárhoztatának egy gonosztevőt. – Hány esztendő a' szerencsétlen teremtes? kérdém, 's T. Úr e' szavamat és a' mik következének, felette rossz neven kezdé venni. A' leves még ki nem vala osztva, 's a' Püspök bort parancsolt. Komornyikja nem érté a' szót. Bort, mondá a' Püspök. A' Komornyik hozta azt, 's a' Püspök leves előtt köszönte rám poharát.

A' régiebbek és a' mostaniak közt én azt a' különbséget is lelem, hogy azoknak sok szavaikat nem felejthetjük, a' mostaniak közt pedig alig hallunk szót, a' mi fenntartást érdemlène. Kor és kor hasonlítanak egymáshoz, 's az emberi dolgok karikaként for-

dulnak-elő, bár változásokkal. De ez a' simaság, a' Montesquieu' szava szerint, rablel- 1028
kek' elsősege: jobb volt ama' durvább kor. A' jobbak érzik, értik azt, 's nekem eloltha-
tatlan hitem van az emberiséghez. [176] Miket nem beszéllhetnénk Eszterházy Károly 616, 690
felől, ha holmi tekintetek el nem némítnának! Tiszteletre méltó ember volt, nem visele
két színt, merte a' mit meggyőződése kívánt, bár azt én és mások hibás meggyőződés-
nek tekintjük. A' ki teszi a' mit lelkiüsmérete parancsol, 's igazán parancsol, mindég
érdemli tiszteletünket.

[177] A' Püspök megparancsolá hogy Lycéumába, Bibliothecájába, Auditoriumába 616
vezessenek-el, 's akará hallani vélekedésemet, kivált az Architecturára 's festésekre néz-
ve. [178] Szobájában vala a' Maulpertsch' skizze a' Kápolna' plaffondjához. [179] A'
Bibliothéca' plaffondjára Krakker festé a' Trienti Zsinat' ülését, a' mint egy mennykő 616
nem tudom hova csap. Bibliothecába talán nem a' Trienti Zsinat' ülése illtet, de azt
megengedhetni egy Püspöknek; a' Krakker' dicséretére pedig meg kell vallani, hogy
szerencsésen elkerülé a' monotoniát. [180] Maulpertsch, midőn estve érkezék Egerbe, 616
's ezt mingyárt látni akará, nem ok nélkül kiálta-fel, hogy ő annyit nem tud. [181] Szép
itt minden, 's hol lelünk hibátlan szépet?

[182] Midőn 1789. Bécsbe menék, a' Püspök meghagyá hogy tekintsem-meg a' Pápai 616
templomot. Ott, Veszprém Várm., a' Püspök volt az Úr, 's e' templomot ő építé. Be-
lépvn a' templomba, rá ismerék az oltártáblákon a' Krakker' ecsetjére; de én ötet in-
kább óhajtam al fresco festéseiben látni, mint olajjal; 's mentem a' nagy oltárhoz, melly
már messzéről igen sokat ígére. Az a' Protomartyr Szent Istvánt adja, Maurertől. De
melly istentelenséget követének-el itt a' Püspök' emberei! Hibásan küldék-fel Mau-
rernek, melly magas és melly széles a' ráma, 's a' kép szélesebb és hosszabb vala mikor
megérkezett, 's ezek készebbek voltak a' képből valamit elmetszteni, mint új ráma-csi-
náltatással terhelni Urok' casszáját. [183] Így némelly figura kar nélkül áll, 's figura
nélkül némelly kar. Maurer haragra lobbant, midőn neki mondtam hogy a' képet
látám.

[184] A' nagy oltárt egy két szép szobor ékesíti Prokóptól, 's egy zöld márvány- 616
ból szeldelt tabernáculum. Veszprémbe két illy oszlop taláztatott föld alatt a' Rómaiak'
omladéki közt. A' Mesterember ingyen készíté-el a' tabernáculumot azon márvány-
darabokért, mellyek megfognak maradni. A' mi egyéb márvány a' templomban találta-
tik, mind a' Püspök' jószágiban terme.

Midőn a' kápolnába mentem-által, 's megláttam a' Madonna' képét, felkiálték: Ez 617
Rafael! 'S valóban az volt, egy ügyes másolatban. [185] Azt a' kápolnának Cardinális
Garampi ajándékozá. – Ez vala az a' Cardinális és Nuncius, kit VI. Pius küldé látogatásul
Egerbe a' Püspökhöz, a' maga képében. Mint csókolá-meg a' Pápa, Bécsben, a' Püspök'
beretvált koronáját, és senkiét másét mint az Eszterházy Károlyét, azok után a' miket
magától hallottam a' Püspöktől, Orpheusomban elmondtam.

42.

[186] II. Józsefet nem láttam 1782. olta. Valamikor Bécsben valék, a' Császár mindég 89, 621, 1033
távol volt; most (1789) itt, de betegeskedve; Belgrád alatt elgyengíté egységét. Egy
nap az Udvari theátrumban zúgás esik hogy le a' kalapokat, 's minden szem az első

- 1033 lózsí felé repült, mely a' nézőknek jobbok, a' játszóknak baljok felé esik. A' Császár itt foga helyt, hogy inkább láthasson és hallhasson. Első mozdulása az volt, hogy a' lózsija előtt égő két gyertyát eloltotta; második, hogy leülvén, úgy tartá kalapját, hogy a' proscénium' lámpái elgyengült szemének ne alkalmatlankodhassanak. Egész arcát ritkán leheté látnom, mert kalapja oda veté árnyékát, de csontos homlokát a' paróka
- 89, 621 alatt jól láthatám. [187] Felső kaputja hamuszín posztó. Hadi-Marsal Lacy, a' Császár' nagy kedveltje mellette állott a' karfához érve, setétkék felső kaputban, 's az aranygyapj' boglárja szikráztatá tüzeit. József az egész játék alatt nem szólla; részvétellel hallgatá a' játékot, soha nem adván jelét javaltának vagy meg nem elégedésének.
- 89, 621 [188] Már említém feljebb, hogy öltözetére keveset szerete költeni, mint első Péter és második Friedrich. Pesten a' táborozásnál olly stiblit láttam lábain, mellynek felső szára elébb le, azután fel vala hajtva, de a' sokszori fejelés után a' stibliszár' felső végén semmi hajtás nem volt többé; a' helyett most csak a' régi hajtás' jelei látszottak. Asztala napjában 6 for. 40 xrbá került, 's csak utolsó esztendeijben hála mátrácson, addig mind-ég szalmán; így beszéli Hormayr az Austr. Plutarchusban.
- 89, 432, 621 [189] Akkor valék épen Ádám Rézmetszőnél, midőn ez a' Füger' miniatürje után metszé 1788. a' Császár' melyképét nyolczadrétű táblán. Megajándékoza egy nyomtatványával, 's kért hogy azt Gyűjteményemből soha ki ne adjam, mert leghívebb képe ez. Dolgozá azt John is, a' marsali pálczával, fél-fólio nagyságban, 's igen jól, Fügernek egy más képe után, de azon az arcz pöffedtebb mint lennie kellene. Zauner is jól adá a' rézből öntött lovagszobron. Hickel által festett képei szépítve vagynak.
- 43.
- 83, 174, 321, 622 [190] Búcsút vevék Pászthortól, de ő azt el nem fogadta. Meghagyá hogy más nap menjek-el Gróf Széchényi Ferenczhez, 's mondjam hogy az ő hagyására jövök.
- Széchényi az Urak-úczáján lakott, 's én ötöt magát lelém. Mívelt lelke minden mozdulásában festé magát, 's én ennyi méltóságot emberben soha sem láttam. Reá illet igazán: bonum virum facile crederes, magnum libenter. Religiósus tisztelettel állék a' valóban nagy férfi előtt, pedig még akkor nagyságát nem ismerém a' mint kelle. [191] Mik más Nagyok Széchényi mellett! mondám magamban.
- 622 [192] Az idő alkalmatlan a' kinnjárásra; nem volna kedved velem sétálni? kérdé, 's végig vitt egy lineában nyíló ajtajin. Az utolsó szobácska' szegletében egy asztalka' karimájába földet töltöttek, 's belé szúrtak néhány olasz-virágokat, 's azokat saját olajokkal önték-meg, hogy midőn fel 's alá járván a' szobában, oda jutánk, megcsapott kedves illatok. Egyik kanapéja felett a' Cleopatra' melyképe függött, a' Statuárius Beyer' nőjétől.
- 83 Tudni akará, ismerem e az Anacharsisz' utazását Görögországban? Anacharsisz semmit nem hagyott, mondám. Nem maga Anacharsisz, de Barthelemy az ő neve alatt írt egy Munkát, mely az egész Európát csudálkozásra ragadja. El ne menj Bécsből, míg megveszed. Megvettem azt, 's a' könyvet soha sem olvasám úgy, hogy Széchényit ne áldottam volna tanácsáért, valamikor annak érdeklőbb helyei hevesbb öröme ragadoztak; soha sem pillanthatom-meg, hogy Széchényire is ne emlékezzem. [193] Birjuk a' könyvet magyarul 's megbecsülhetetlen kincset bírunk benne, 's olcsón bírjuk; de

úgy tetszik, nem ismerjük. Annak, 's a' Polycletus' Római utazásának, minden házunk- 1033
ban kellene találatni.

[194] Széchényi parancsolá, hogy előtte mondanám fel valamely verzetemet. Nem 83, 622
hamis szerénység, hanem az igazság, vallást tétete velem, hogy emlékezetem gyengébb
mint hogy teljesíthetném parancsolatját; ha Versem' kised csomója kezemnél volna,
annak, a' ki németben olly szép bizonyságait adá mesteri tehetségeinek, dolgozásomat
örömmel vetném megítélései alá. Nem idézteté-el magát, 's így valamely epigrammat
mondám-elő, mellyhez bízhatám, hogy rövid volta mellett el nem akaszt. [195] A' Gróf
semmi hangot nem monda rá. – [196] Tudni akarta, meddig mulatok Bécsben, 's hallván 622
hogy holnapután reggel indulnom kell, parancsolá, hogy ebédeljek ma nála; ő holnapra
elígérkezve van; de ha majd eljössz, adj intést cselédimnek (gyermekit értette a' szó
alatt, Erdélyisen) hogy szeressék hazájokat és annak nyelvét. A' Grófné gyermek-ágy-
ban feküdt, 's ebédhez csak a' kedves cselédek jelenének-meg, 's Madame Beyer, egy
Piarista, és Hoffmann, a' híres Hangmívész. Mert a' Gróf mester vala a' muzsikában is.
[197] Német verseléseinek jelenségéül imhol egy Elegiája, melly a' mennyire tudha- 622
tom, mind eddig nyomtatlanul maradt.

Dort schlummerst du; du siehst nicht meine Thränen,
Mein Seufzen kommt nicht in dein Ohr.
Du ahnest nicht mein heisses banges Sehnen,
Nach dir, nach dir, die ich verlor.

Mit ängstlichem, oft halbgetäuschem Blicke
Such ich dich täglich rund umher.
Doch traumvoll kehrt mein Blick dann stets zurücke,
Denn auf der Welt bist du nicht mehr.

Ich such, ich such umsonst die süßen Freuden,
Die dort mit dir begraben sind,
Ich greife Schatten, finde nichts als Leiden,
Und selbst der Hoffnung Strahl verschwindt.

Rund um mich her herrscht schauervolle Stille,
Mein Herz fühlt nichts als deinen Tod,
Bis er mir auch in seiner grauen Hülle
Sanft lächelt, er, der andern droht.

Wohl dir, wohl dir, du wartest sonder Grämen
Des Augenblicks, der uns vereint,
Und wirst mich froh in deine Arme nehmen,
Als hätt ich nie um dich geweint.

[198] A' Tud. Gyűjt. 1821. X. Köt. 86. lap. 's tb. áll Biographiája, 's én annak kipótlá- 84
sára egy két történetet beszélek-el, mellyet Horváth Adámtól mingyárt akkor vet-
tem. Alljon itt egyike ismét; olyakat nehéz mindég nem emlegetni. – A' Füredi vizek-

1033 ben meghallá, hogy egy Nemes-ember mindenét elveszté pere által. Hallgata, de elmondátá magának nevét és lakását, 's meghagyá embereinek, hogy a' szerencsétlent idézzék-elő. – Hallom, az Úr mindenétől meg van fosztva. – Nem marada egyebem mint a' neveletlen négy gyermek. – Mennyiben exequálák az Urat? – Sok pénz; környülményim nem engedik hogy annyit ajándékul adjak, de kölcsön fogom adni, 's elengedem kamatjait. Fordítsa az Úr haszonra. Az emberi sors változások alá van vetve; az Úr' gyermekei, unokáji talán, gazdagokká lehetnek, midőn az enyéimek szegények lesznek. Fizessék akkor vissza nekik.

'S a' gyönyörű tettért a' nemes-lelkű halandót egyedül a' felsegélte és annak maradékai áldanak e? Nem; az olly adományok mindnyájunknak vannak adva. A' kik képét az általa alkotott Muséumban fogják látni, buksanak-meg lélekben a' kép előtt, 's áldják emlékezetét. Nagy lelke általméne nagy fióra.

83, 623 [199] Búcsúzámm Pászthortól, 's ez úgy kíváná, hogy adjam tollába egy versezete-
88, 623 met, melyet itt Bécsben mondtam-el egy helytt. [200] Pászthory még írta soraimat, 's épen az utolsó szón már, midőn egy gyönyörű férfi lépe-bé hozzá, ki felé ez forró szeretettel, de tisztelettel is, repüle. Az Eszterházy Ferencz volt, fíja a' Cancelláriusnak, 's November' közepéig még Referendárius. – [201] Gyanús az állítás mindég, sőt valóban vakmerő, midőn valamit az összehasonlítás' harmadik grádicsával ejtünk, de szólljanak a' kik ismerék, nagyítás e szavam, vagy tiszta igazság, midőn azt mondom, hogy én szebb férfit mint Eszterházy Ferencz, szebb asszonyt mint testvére, Eleonóra, a' Gróf Dessewffy Józsefné' anyja, 's több méltóságot mint Széchényiben, soha nem láttam.⁵

44.⁶

[202] Ezek a' Bécsi gyakor utak nekem nagy örömekeket adának, és sok neműeket; feltevém magamban, hogy minden esztendőben felrepülök oda, ha csak hét nyolcz
623 napra is. [203] Illyen vala az a' szép két órám, melyet egy estve négy szem közt tölték Udvari-Tanácsos Prof. Sonnenfels Úrnál. Ki ismere kedvesbb beszéllőt? 'S beszédei nem voltak üres beszédek. Nagy része előadásainak Maria Theresia vala. Meleg tisztelettel szóllott a' férfiak' nagyságát elhomályosító asszony felől, 's örvendett hogy érzésimet eggyezni látá a' magáéival; hogy viszont én beszéllhetém neki, a' mik szelíd uralkodása alatt nálunk történtek, és a' miket így Sonnenfels nem tudhata. [204] Ott jó lenni, hol atya és emberkorú gyermekei szeretik egymást, nem a' hol az atya ezeken gázolgat, vagy ezek vele tiszteletlenül bánnak. Theresiát nem lehet nem tisztelni, nem szeretni. [205] Mennyei szíve kedvessé tudá tenni még a' bajt is.

⁵ [A Tudományos Gyűjtemény közleményének harmadik része végén a szerkesztői jegyzet: „(Folytatása következik.)”]

⁶ [A Tudományos Gyűjtemény közleményének negyedik része elején: „Pályám' Emlékezete. (Kazinczytól.) Bérekesztés.”]

45.

1033

[206] Pozsonyban egy látvány voná magára szememet, mely csak váratlansága által is érdemli hogy említsem, 's én szeretem elholtjainkat apró vonásokban festeni. Ha magunk örülünk hogy őket láthattuk, 's apró vonásaikban láthattuk, miért retteghetnénk hogy más az olyanokat nem hallja örömmel?

[207] Egy valaki lovagolva jött felém a' Duna' partján, minden kísérő cseléd nélkül, 624 de előtte két kengyelfutó takarította-félre az összenyomúltakat; 's a' mint feléjek közelíte, hulla a' sok kalap, 's minden mélyen hajtogató magát. Az ismeretlen kávészín kaputba vala begombolgatva. – Végre közelebb jöve felém, 's csak ekkor ismerék Cardinális Prímás Batthyánira. A' Novemberi nedvek nem engedék hogy kijárja magát kertjeiben, 's annak pótlására méne-ki így.

A' Cardinális' meglátása egy más látványomra emlékeztete. A' Pest' úczájín, hat esztendő előtt, így láték közelíteni felém, minden kísérő cseléd nélkül, három idegent, ki kalapját hónja alatt hozá. Az, a' ki közben jött, kék nyári egészen begombolt kaputban vala, 's skárlát-veres strimfliben; skárlát-veres papi kis sipkácskája is parókáján; bal mellyén a' Szent-István' Rendének csillaga. – Cardinális Bécsi Érsek és Váczi Püspök Migázzi Kristóf; jobbjá mellett egyik Papja, balja mellett Orvosa.

46.

De ha nekem a' Bécsbe járások örömet adtak, keserűséget is adtak. Egy idő oltá hűlni látám magam eránt Előljárómat, kinek szerelme nékem édesbb volt az asszonyok' szerelménél. Az elhűlés olykor kedvetlenül is érezteté magát. Szóllani akarék, de kerülé azt. Némán tisztelém tehát neheztelését, 's megkettőztetém gondjaimat, hogy vigyázatlanságommal meg ne bántsam; akart vétek őeránta hozzám nem fért; 's keserűségimet az a' bizonyos remény enyhítette, hogy előbbi atyai szeretete pótolékkal fog visszatérni. Az meg is lett, bár későn.

Szerető szív készebb magában keresni hibát mint szeretete' tárgyában, 's nékem a' Gróf Török' terhelésével nézhetni magamat vétlennek sem nem volt öröm, sem most nem az minekutána hozzá új szent kötelékek fontak. De közönségesen tudva van, hogy ő a' nemes lelkű, a' maga kárával boldogíta méltatlanokat, és hány ízben! A' jó nem hiszi hogy rossz lehessen más 's hűséget vár a' segéd' helyébe, mely ezeknek szíveikben nem lakhatik. Nekik minden igyekezetek az hogy lábra kapjanak; 's akkor ledöntik, eltapossák jóltévőjüket is, mint a' ki atyja' tetemein nyargala-el szekérével. – Én az illy embereket óhajtottam eltolni a' Gróf' köréből; mert mit várhatni attól, a' kinek sem feje, sem lelke, és a' ki máshoz csak azért tapad, hogy szégyenel állani hátul? Látták hogy őket nem szenvedhetem, 's rettegetek és gyűöltek. – Midőn most Bécsbe készülék, egy illyen elkezdé suttogni mások előtt, hogy oda gonosz szándékkal megyek a' Gróf ellen; 's midőn azt mások is suttogák őutána, hűségből hírt vive hogy ezt mások suttojják. Nem tartám magamhoz illőnek hogy szót is tegyek róla, 's mentem. Az idő megbosszulta tisztaságomat, mely felől csak az affélék kételkedhettek, a' kiktől az olyan kitelik.

[208] A' dolog néhány történetre emlékeztet, mellyek ha Olvasóimat nem mulathatják is, és nem szükségesek bizonyítani gondolkozásomat, a' kedves visszaemlékezés rá 625, 692, 984

⁹⁸⁴ vonsz hogy elmondjam. Jó ember nem nézi részvétel nélkül hogy győze a' tiszta, 's így kikerülésem mentséget reményl. –

^{625, 758} [209] Behozatván 1785. az új rend, 's a' Vármegyei hivatalok tartós hivatalokká válván, Vice-Ispánom elhívé magát, 's felsőbbségét tisztársaival fájósan is érezteté. Ezek érzék önbecseket, és minthogy a' bántások nem fogytak, hanem szaporodtak, elhatározáik magokban, hogy a' Basa' gőgösködését (így nevezék őtet) túrni nem fogják. Forrtak, fenekedtek. A' bosszankodók' egyike tüzesbb vala minthogy elfojthatta volna neheztelését, 's az általa szívesen szeretett 's egyszersmind gyűlölt Vice-Ispán' vacsorájánál a' szó kipattana szájából. Ez elijede, 's más nap ment kérelme a' Királyi Commissáriushoz, hogy Eperjesről (ez később vette lakását Kassán, hivatala' kijegyzett helyén) jöjjen-által, 's a' lángba-csapáshoz közelítő tüzet fojtsa-el első szikrázásaiban.

Szent-Iványi Ferencz estve már megjelent, 's a' Vice-Ispán más nap ment hozzá, 's egyedül. Ezt a' neheztelők megtudák, 's új bántásnak vevék. Összefutván tehát a' kik benn valánk Kassán, mentünk, hogy őtet ott érjük, 's megjelenésünk éreztesse, hogy magunkra gondunk van. Szent-Iványi nyájasan fogada, 's teljes nyugalomban; 's csak hamar Vice-Ispánunkhoz fordulván, ezt és Szirmay Istvánt, a' Csécsit, kérte, hagynák őtet velünk. – Az Uraknak bajok van Vice-Ispánjokkal, mondá. Azért jöttem hogy eligazítsam azt, és hogy elégtétet adjak, ha szükség lenne rá. Szóljanak teljes bizakodással; tapasztalni fogják egyenességemet. – Ezek mindnyájan némán maradának, némán még a' tüzes is. – A' Királyi Commissárius megújítja kérését, 's nyájassággal; de hijába. – Én szóllalék-meg. Érzem én hogy a' hol az öregek és felsőbbek hallgatnak, nem engem illet, legifjabbat 's legalsóbbat (akkor második Vice-Notárius valék) a' szóllás; de azt is tudom, hogy sem Vice-Ispánomnak, sem a' kikkel megjelentem, nem teszek kedvetlen dolgot, ha szóllok. Tisztelettel mégyek tehát az Excellenziaád' meghívásának elébe, és csak azért, hogy társaimat a' panasztétel' kedvetlenségétől megmentsem. Ekkor minden panaszinkat előadám, el nem hallgatván azt is, a' mit kicsinységnek kellene nevezni, ha némelly kicsiny nem volna nagy; azt, hogy a' Vice-Ispán a' hivatalos levelekben mindennek Kegyelmed titulust osztogat.

Szent-Iványi végig-hallgatá beszédemet; minden szó nélkül álla egy ideig, 's tekintetét rám meresztette. Bizonyossá teve bennünket, hogy az előadott panaszoknak mindenike meg fog szűnni, igen még az a' hivatalainkat megalacsonyító titulus is; de inte egyszer'smind hogy a' multakat mi is teljesen feledjük. Nekem melegen köszönémeg bizodalमत.

Társaim nem vevék balúl hogy a' hol ők hallgatának, én szóllaltam-meg; látták hogy az küszködések után történt, 's nem megsértésével azon tekintetnek, mellyel erántok, vagy Előljáróim vagy nálamnál öregebbek eránt, tartoztam, 's nem a' szerénység' megsértésével, melly mindenben, annyival inkább ifju emberben, díszes tulajdon. De légyen szabad ifju Olvasóimnak azt adni intésül, hogy az illyennek nagy ok, 's igen nagy ok nélkül nagyobbak 's öregebbek előtt szép tettet sem kell tenni sietni, és még szép tettet sem soha hogy általok ragyogjunk, hanem egyedül azért, mert a' tett szép, és elmarad ha mi nem tesszük. Az ragyog igazán, a' ki nem keresi a' ragyogást. Pirúlnék tettemért, mellynek emlékezete most is gyönyörködtet, ha ezt nem szerényen tettem volna.

[210] Egy semmi, de a' ki nagyon szeretett volna lenni Úr, a' Gróf Török' kegyeit azzal hálálá-meg, hogy megvásárolva harmincz ezüst pénzen, meg akará buktatni. – Az

Uraságok Kassán láták, hogy a' városi tágas táncz-palota szűk lesz elfogadni minden rendű vendéget a' farsang' utolsó napjaiban, 's egy más házat bérlelének-fel. Sokan innen oda áltjövénének, 's meg' visszamenének. Ezek közt vala az áruló kit én akkor pillanték-meg már; midőn csúszogatá menüetjét. Azonnal felkeresém a' nemes büszkeségű Gróf – Urat, 's hívtam ennek látására, magam pedig figyelmessé tevém barátimat, barátnéimat, vigyázzanak, mi fog mingyárt történni. – Vége vala a' menüetnek, 's a' Gróf tudni akará, kinek hívják. – „De csak még is nem a' ki Gróf Török ellen hálátlanul bánt? – 'S miként mersz te, boldogtalan, ez undok lélekkel, e' bélyegzett homlokkal, becsületes emberek közzé lépni? Ki innen, mert lerugatlak!” – A' palotát eltölté a' taps, a' víg láрма. – A' kártyázók előrohanának az oldalszobákból, 's ezek közt Szent-Iványi. Hallván mi történt, előkerestete, 's két csésze oleo-levest parancsolt. Leüle, 's székét adatott nekem. Midőn megivánk levesünket, megszorítá jobbomat minden szó nélkül, 's ment. – És még egy történetet.

Kezembe esztendőnként egy pár száz forint vala letéve, segédül azoknak, kik Tanítókká készülének. E' pénzből Aszalay Jánosnak, kit a' Sáros-Pataki Közös-Iskolába küldöttem vala ki, öt forintot adtam úti-költség' fejébe. Az esztendő' végével fel kelle küldenem számadásomat a' Helytartó-Tanácshoz, a' Nyugtatókkal. Egy nap Gróf Töröktől két hivatalos levelem érkezik. Elfoglalva, intettem az embernek, tégye-le egy másik asztalomon; de az jelenté hogy az egyik' rekesztékét parancsa van visszavinni. Felbontám tehát a' két levelet, megolvastam, 's a' rekesztéket a' hozó' kezébe adtam minden hang nélkül; ismertem az embert. Az Aszalay' nyugtatóját Budán az én írásomnak ismerék, 's Gróf Török parancsot kapa, kivenni feleletemet, miként történt az, hogy az öt forintról magam nyugtatám-meg az Aszalay' nevében magamat. – Fájt nekem, hogy kételkedés ért. Azonnal mentem, feltévén hogy ha szöll tisztelt, szentül szeretett Előljárom, felvilágosítom: ha nem szöll, én is hallgatok. Csak a' Grófnét leltem. Az áldott asszony nem mere szemembe nézni. Láttam hogy félre-ismértetem; szabadon viselém magamat, víg de csendes kedvvel, meleg tisztelettel, mint mindég, de nem szölltam, 's eljöttem.

Tudtam hogy Kassa tele lesz a' hírrel, 's némellyek lesék minden lépésimet, mozdulatimat, tekintetemet, szavamat. Örülve jövendölgeték hogy oda leszek, 's ez az én nyugalmam nekik színlelt nyugalom vala; kétségbe-esés' jelenségének vették azt. A' jók még melegebben tapadtak hozzám, szántak, mutatták hogy barátim, de a' dolgot távolról sem illeték-meg. A' hosszas méltatlanságok elkeserítik elménket. Kevély valék szenvedésemben, 's feltételem mellett, hogy senkinek nem szóllok, nem legkedvesbb barátomnak is, tántorodás nélkül állottam-meg.

Végre megérkezik az Aszalay' bizonyítványa, hogy ő említett útjára tőlem valóban felveve öt forintot, és hogy azon nap vette-fel, melly Nyugtatóján áll, 's magát ezt a' Nyugtatót mingyárt az öt forint' felvételekor írta-meg, és nem később. A' lap' alján Zemplényi Szolgabíró Kossuth András Úr bizonytságot teve, hogy annak sorait Prof. Aszalay János Úr az ő szeme előtt öntötte papirosra. Megírák Jelentésemet, mellé zárám a' bizonyítványt, de itt végre el is mondám, kisdéd értékemhez képest melly áldozatokkal segélgetem az ügyet, melly körül szolgálok.

Most viszont én lesém, mit olvashatok az örülők' arcaikon. – Ah, az olyanok nem tudnak pirúlni!

47.

MDCCXC.

175, 321, 629,
1048

[211] Abaújnak Rendei Mártzius' elsőjén Gyűlést tartának. Inték Cancellistámnak, tekintse-meg, eljött-e a' posta, 's hozza leveleimet, újságimat.

Vice-Ispánunk, Consiliárius Fáy Ágoston, hosszasan terjeszte-elő valamelly tárgyat; én pedig felállék, 's azt sem várván hogy a' periodust elvégezze, ketté szakasztám szájában a' szót, 's felkiálték: A' Császár megholt, 's felolvasám az Ujság' czikkelyét. A' posta Gyűlésünk alatt érkezett-meg, 's itt még senki sem tudta a' történetet. – Nagy ember dőle-ki! – Zajgás, 's hosszas zajgás, 's nagy zavar követte szavamat.

Józsefnek érdemlett dicsérete az, a' mi lovagszobra' kövén áll: *Saluti publicae vixit, non diu, sed totus*. Feláldozá magát nagy ideájinak; a' jót szívesebben senki nem akarhatja. A' természettől lelket, atyjától, anyjától, Friedrichtől, és Leopold ifjabb testvérétől, ki most a' Toskána' bölcs kormányozásáról a' József' helyébe lépett, nagy példát veve; látta Párizst és a' Fekete-Tenger' szomszédjait, Nápolyt és Petersburgot; negyven esztendeig készült az uralkodáshoz. Nagy volt, de szerencsétlen.

A' francia Revolútzio hosszas pezsgései után (1789. Június' 14d.) kilobbana. Oda intézé szemeit a' világ' két hemisphaeriumán minden. Nagy és szép dolgok, 's még több rútak, undokok, borzasztók, rettenetesekek, bár nagyok. Mint a' ki nyugalmas part-ról nézi a' vésszel, habbal küszködőket; nem örül ugyan a' veszély' és elhalás' látásában; nem óhajtja ugyan hogy őtet is az a' veszély érje; de örül a' tűnemény' látásának; mert az nagy, legalább nem mindennapi, 's az ilyen érdemli a' gondolkodó' figyelmét: úgy nézé egy elaljasodott, egy elpuhult, de most oroszláni dühre ébredett nép' tetteit minden; a' tudományokban nevelt pedig azért is egyszersmind, mivel a' mit itten láta történni, az őtet a' régi Hellász' és Róma' hőseire emlékezteté. De azért hogy e' történeteket részvéttel nézénk, senki sem felejté, hogy dőlő vagy döntött épület körül forгани nem tanácsos; senki sem óhajtá hogy a' miénk is dőljön vagy döntessék. Boldog a' ki őseinek erős és régisége által is tiszteletes, régiségek miatt is kedves lakjokban bátorságban élhet és örömet talál, bár annak repedezései igazításokat, szépítéseket kívánnak.

Koronánk, a' jegygyűrű a' Király és Nemzet közt, leküldeték Budára, 's akkor lobbanánk örömrre mindnyájan. De ezen örömrünk' szép és sok jelenségei közt valának olyak is, mellyeken nem lehe nem mosolygani, bár a' tisztelet a' mosolygást tilthatá. Egy valaki, keresztül látván menni Megyén a' szent ereklyét, nem elégedék-meg hogy a' ládat ő is megpillanthatá; pompás megszóllítást tarta hozzá, felejtván hogy az afféle csak versekben találja helyét. Bandériumaink kelének-össze minden Vármegyében, 's egyike jött őrzeni a' nemzet' kincsét, vagy inkább csak tisztelkedni körülé, másika elvégezvén a' szolgálattételt, ment. Öregeink is részt akarának venni az ifjúság' örömében, 's Udvari-Tanácsos és Septemvir Beothy Imre és Domokos Lajos Urak, Biharból, rókatorkos zöld mentében, veres nadrággal jelentek-meg, őszek mint a' galamb, 's együtt állák-ki, meztelen karddal, órájokat. Kállay Ferencz, Szabolcsból, roskadtsága miatt nem ülhet nyeregbe, 's így gyalog vezeté lovagló földijeit, végig a' hídon 's fel a' Budai tetőre, kezében vivén buzgányát, a' Vezéri méltóság' czímerét. Torzonborz ősz bajusza, feketés arcza, nagy teste, hatlábnyi magasságú növése, kikapá a' látókat szádzadjokból, 's visszavetette familiájának törzsatyja', a' régi Ubul Vezér idejébe.

A' minden Bandériumok' közös Fő-Kapitánya Abauji Fő-Ispán Báró Orczy László 1048
vala, fija Lőrincznek, a' Generálisnak 's Poetának, Józsefnek, ki később Zemplényi Fő-
Ispán, ifjabb testvére. Szebb Magyart nehezen érhetett e' megtiszteltetés. Kisdedebb
valamivel mint kövérsége kíváná, szög hajjal, kék szemekkel; arca líliom és rózsá; lelke
tisztá és meleg; kedve vidám; nyitva mindég kezei, mikor a' nemzet' fénye kívána áldo-
zatot. Ha termete valamivel magasabb volt volna, ha feketék hajai és lobogók, feketék
szemei, azt hívének vala hogy egy szép régibb Magyart hozott-elő sírjából öröme.

A' nadrágocskák, a' haczukák, libernyákok egyszerre tűntenek-el. Gombkötőink
nem győzők verni az arany sinórt, sujtást, kreppin-rojtokat; 's Erdélybe, hol elfogyott
minden aranyfonal, Kassáról ment a' kalpagrojt és a' mentekötő, 's postán. [212]
Lobogott a' Zrínyi-kucsma mindenfelé, veres, nem piros, posztóból, fekete báránnyal; 631
lobogott a' kolcsagtoll a' nyusztos kalpagokon, 's prémet növelte szája felett minden.

[213] Ki kelle forrani ezen elragadtatásunknak is. Végre látánk hogy az aranyak 631
jobb helye az erszény mint a' mente. Most fekete szőrsinórral varratánk ruháinkat, 's
búzaszínű magyar posztóból, sujtászatok nélkül. A' kék szín továbbad szürkévé vált,
fekete báránnyal, fekete szőrsinórral.

[214] Én egyike valék az Abauji Koronaöröknek. Első órámat gyermekségem', 171, 175, 321, 631
ifjuságom', öregségem' szeretett társával, Bárczay Ferencz Urral állottam. Ott támada
lelkemben Előbeszédem Hamlethez.

Orczy a' maga Vármegyéje' küldöttjeit theátrumba' vezeté. Üresen várának ben-
nünket a' székek. Zenge a' szín mikor belépénk.

Sorba járánk a' Nemzet' Nagyjait, kik viszont ebédjeikhez, vacsorájikhoz, tánczaikra
hívának-meg bennünket. Ezeknek számokba tartozik a' ki Pesten a' legszebb házat
tartá, özvegy Generális Belezna Miklósné, Báró Podmaniczky Anna-Mária. Ajtaja
nyitva volt minden idegennek, minden földinknek, ha születés vagy érdem oda szállít-
hatá.

Nehanyan az Olvasó-Kabinetbe menénk-el, világos-kék mentéinkben, veres nad-
rággal. – Kardjaink' csörtetésére minden felugrék székéről. Koppi és Kreil, meglátván
engem ezek' számában, jöttek elfogadni, ez Philosophiát, ama Historiát tanító Professor
az Universitásnál. Te vagy? kérdé Koppi. Ezt ugyan jól tévétek. Mutassátok-meg, hogy
nem csak kardot tudtok rántani.

A' Koppi' magasztalását én legalább nem érdemlém. Mert midőn az Abauji sereg'
Kapitánya, Gróf Csáky Antal, elsőben tétete velünk itt, szerencsémre nem köz helyen,
gyakorlást, 's kardot rántata, az enyémet sem én, sem erősb karu társaim, ki nem
tudánk vonni hüvelyéből. Megvén Kassán a' kardot, nem értem-fel hogy meg kell
tekintenem, ha kivonhatom e.

48.

[215] Ráday, az első Gedeon' unokája, magyar színt szándékozáék alkotni, 's társúl 1040
mellé a' nagy munkára én rendeltetém. Én ahhoz keveset érték, Ráday benne mester
volt. A' szép Moor Náninak, (később Rehák Prókátor' hitvesének) nem kelle mester;
ötet a' természet szülte azzá. Gyönyörű leány, Palinak nagy öröme, nagy kevélysége.
Szava, állása, mozgásai, különösen az a' mesteri kéztartás is, csudálást érdemle. Egy

1040 ángoly, ki a' szép leányt színen kívül nem látta 's nyelvünket nem értette, soha el nem maradt a' játékból, és csak azért, hogy nyelvünk' modulatióját a' varázs leány' szájából hallhassa. – Sokan haraggal járanak-fel és alá közöttünk, hogy a' Magyar nem születék b o l o n d n a k; de érténk mi mit jelent a' szó az ő szájokban, 's meglett a' minek meg kelle lenni.

690 [216] Nagy híjával valánk a' daraboknak, 's az vala rendes, hogy az idegen nem kelle, ha jó volt is. Horváth Ádám, a' maga Misoxeniájával, felkele, 's ígéretet tett, hogy minden héten ad egy víg és egy szomorú Játékot, – még pedig eredetit! – még pedig magyar-világít! – A' szót az élesen elmés Podmaniczky József és Generális Fekete sem látá méltónak megcsípkedni.

49.

175, 322, 1048

[217] Nekem el kelle hagynom Pestet és Budát, de kevés hetek múlva ismét lemenék, hogy láthassam az Ország-Gyűlését. – Ki nem tudja mik estek ott? Ki nem ismeri a' Nép' Nagyjait? Vay vala egyike a' legelsőknek, Vay a' legelső. Ille regit dictis animos, et pectora mulcet. Beszéde kevés, nem cifra; soha nem hogy csudáltassék, hanem mindég dologért. Annyira ment minden hiuságtól, hogy több esetekben másokkal mondatta-el gondolatjait. A' Gorduszi göcsöt ritkán oldá-fel más mint ő. – Növése középszer; teste csak öreg napjaiban kövér. Haja még ekkor is nem ősz, hanem szög. Ajaka nagyon kifordult, a' felső bajusztalan; szemei kékek. Arczán a' bőr kásás. Orra' czimpáji igen szélesek. Feje' lágya hajatlan.

50.

MDCCXCI.

156, 171, 175,
322, 632, 1054

[218] Leopold engede a' kéréseknek, 's eltörlé a' Közös-Iskolák' Intitútumát. Ez által a' Tudományok' két Protestáns Fő-Directorai, Gömöri Fő-Ispán Bárá Prónay Gábor, a' Pozsonyi Kerületben, (a' Dunamellékiben) és Consiliárius Vay István a' Pécsiben, (a' Tuladunaiban) és én, hivatalainktól elbocsátattunk, azon ígéret mellett, hogy fizetésünk egy esztendeig ki lesz adva, 's első nyílással hasonló tekintetű hivatalba állítatunk. A' Rendelést a' Helytartó-Tanács Aprilis' elsőjén adta-ki, 's Gróf Török azt nekem Apríl. 11-d. megküldötte.

A' levél' meghozója nem mondotta mit lelendek a' levélben, de látni akará, mint roskadok össze a' hírre. Nyugalomban azt felelém neki, hogy a' Levéltárt holnap áltadom. – Láttam melly kedves hívatalt vesztek; de azt is láttam, hogy kis lélekkel tűrni a' mit kell, hozzám nem illik. Feltevém magamban, hogy szolgálni többet nem fogok.

Anyám és az atyám' testvére, András, unszolának, menjek Bécsbe. Szóllanom kell a' Fejedelemmel; 's annyit dicsekedém a' Swieten' és Pászthory' kegyeikkel, hogy minekutána ígéretem van az új hivatal' elnyerése eránt, minden jót várhatok. Kénytelen valék engedni.

51.

[219] Iskolai barátom P– összeakada velem a' Bécs' úczájin, 's megértvén mi végett 175, 322, 633,
jövék, kére, hagynám ott a' Vadembert; sokat is költök ezen fogadóban, meg is lophet- 1054
nak. Az ő szállásán két szoba van üresen; költözzem oda. Ha alattam szakad-le a' pad-
lás, az ő szobájába esem; ha őalatta, a' Kapitány G– Úréba, ki éppen vele volt. – Más nap
feje felett lakám.

Házi-asszonyom egy francia-születésű asszonyság vala. Hatvanhárom esztendő, fogatlan, csont és bőr; haja félig ősz, félig rőt; ajakai szín nélkül, arcza mint ha már megholt volna. De melly szeretetre-méltó, melly minden tekintetben igen derék, és melly művelt, melly kedves társalkodású asszony! – Ha hazája jutott eszébe, ha az lett tárgya a' beszélgetésnek, csupa tűz; kevélykedve mondá, még szükség nélkül is, hogy ő Bécsben is francia; 's minthogy mi is így érezzük a' szent lángot, a' magyart francziának nézte. Kért hogy valamikor hozzá áltmegyek, végyek mentét magamra, ne frakkot.

[220] Midőn a' hozzá-tartozók voltak szobájában, fíjának szöllíta, midőn idegenek, 633
Grófnak. – Asszonyom, mondám, jóságod engem szörnyen elakaszt; vendégeid annak fognak nézni, a' ki egyébként adom magamat mint a' mi vagyok; 's borzadok e' képze-
léstől. – Hagyj-meg engem, édes fiam, hazám' szokásai mellett, mondá; Párizsban úgy Gróf minden, mint e' németek közt He r r v o n. Vendégeim tudják szokásimat.

[221] Azt hiszed e te is, mondá egyszer, a' mit a' németiség, hogy mi hamisak va- 633
gyunk, mert nyájaskodásinkban nem lelünk határt, 's szavaink többet mondanak mint a' mit velek jelenteni akarunk? De szavainkat a' vevő az adó értelmében veszi, mint mikor magát a' német is alázatos szolgának mondja, holott csak azt jelenti vele, hogy valakinek meglátása neki nem kedvetlen. Mellyíke jobb a' kettő közül, a' mi szertelen édességünk e, vagy az ő medvemormogások? – Szerette hallani hogy a' magyar köz rendnél az ifju a' leányt 's a' leány az ifjat, nem csak kincsének hívja, hanem még csillagának is, még pedig édes csillagának. – [222] Az én nemzetem és a' tiéd, minden eltérésink mellett, rokon lelkű két nemzet, ugymond, 's örül bennem a' lélek, mikor Magyart látok.

52.

[223] A' melly napokon nyitva vala a' Belveder, mindég ott éltem. Onnan lemenék 634
a' Salesiának' Klastromjokba, meglátogatni a' Gróf Török Lajos' két leányait is, Sophiet és Mariet; anyjok ide adta, mert két testvérei, Gróf Rogendorff Kisasszonyok, itt viselék a' fátyolt. Feljövén ide, csak magyarul beszéllettek, és rosszul németül; már csak francziául. – Én a' gyermekeket, Sophienak ötödik esztendeje olta, testvérimnek nézém, 's egész estvéket tölték velek, felültetvén egyiket egyik térdemre, másikat a' másikra. Emlékeztetém Sophiet, hogy ő még Kassán megmondá, hogy Kazinczyné lesz; a' mivel nem gondoltam; igen azzal, hogy midőn egy szép lyány a' Grófné látogatására jöve, 's én epedve simúlék székéhez, Sophie e' szókkal szakasztja-tőle: „Hozzám innen! nem tudja hogy enyém?” –

175, 322, 634 Friedrich nevű Úrral, ki Verseket is ada-ki, megismerkedém egy ebédnél, hova ő és én híva valánk. Ez, látván melly örömeimet lelem képekben és rézmetszésekben, elébb azon házak' Galériácskáját tekintet-meg velem, hol járatos vala; most kéré, keressek-meg egy Kopenhági születésű Festőt. Nála kevés darabot lelek, 's mind saját dolgozásit, de méltókat hogy lássam. – Ez Stunder János-Jakab vala.

Benyitván ajtaját, nem tudtam megmondani, képeit szerettem e meg, első pillantattal már, inkább, vagy magát; kisdéd, barna, édes ember. Egy úgy-nevezett académiái figura, eleven model után, és egy szép leány' melyképe elfogtak. Csillogott festéke, 's a' musculatúra a' szép férfin nem szenvedé kifogást. Kértem, dolgozzék jelenlétemben is; úgy nem vész-el órája, én pedig tanúlok. Teljesíté kérésemet. – Olly szándékkal hagyám-el hazámat, mondá, hogy meglakván Drezdát és Bécsét, Romába menjek; de erszényem kiürült. Magyar-országra szeretnék menni, még pedig úgy, hogy mikor oda lemegyek, hazád már ismerje munkámat. Nem lehetnék e olly szerencsés hogy képedet festhesem, de olly nagyságban, olly állásban, olly öltözetben, mint nekem látszandik jónak? Ára eránt ne légy gondban, 's nyugtasson-meg ígéretem, hogy azt inkább dolgozom köszönetből mint nyereségért. – Jóságod megelőző kérésemet, mondám neki. – Tehát holnap elvárlak, de ruhád' kofferével. És hogy megszakadás nélkül folyhasson munkám, kérlek, ebédelj is nálam.

Midőn más nap elmenék hozzá, fel vala vonva a' vászon; nagy, mint ajtaja. Koffe-remnek esett, 's elijede a' paszományos setétkék mentétől. Maradjunk bőr nadrágod mellett, melly rajtad van, 's vegyük mellé e' zöld mentét 's a' fehér zsilét; a' sárga nadrág szelídebben fog illeni mentédhez mint a' sikoltó veres, 's növést és musculatúrát igazabban adja. – Kijelelé a' helyt fejemnek, 's kicontourozá az egész testet; ülve egy oszlop' fejezetén, mellyen szép lökéssel veté-el violaszín posztóját, hogy a' modern öltözetnek drapperiája is legyen; bal karomat egy postamentre tévé-fel; jobbomat ölembe, 's egyik térdemet áltvetve a' másikon. Később a' postamentre a' maga kettős keresztneve' patrónusát tévé-fel. – A' vászon estig egészen bé vala kenve.

635 [224] Friedrich velünk ebédele. A' gyümölcsnél Stunder elkezdé énekelni, 's dán
635 nyelven. [225] Klopstock hozódott-elő. Kérlek, add-elő Messziását, mondá Friedrich. Ismered e a' könyvet? – Sőt fordítom. – Hogyan, 's magyarra? Te vagy az első Magyar, a' kit látok hogy Klopstockot szereti. – 'S hány Bécsit ismersz? kérdém, 's elhallgata. – Friedrich most olvasá nevezetesebb helyeit, 's pathósszal declamálva.

636 [226] A' kép nagy szerencsével készült. – [227] Farkasbundában lépék-be Szarvasi
636 Predikátor Tessedik Úrhoz Martziusban 1793, 's ez nevemen szállíta. – Uram mondám, nem emlékezem hogy láttalak volna, 's neked senki nem mondhatá hogy Szarvason vagyok, mert szekeremből most szálllok-ki; magyarázzd-meg e' csudát. – Magadat, ugymond, nem láttalak; de két hétig laktam egy szobában képeddel Stundernél. –

636 [228] Oda a' kép, 's most egyedül mását bírom a' fejnek. – Olajfestést nem szabad vakrámajáról levenni és összegörgetni; a' vászon repedéseket kap, 's azon többé semmi gond nem segít. – A' ki e' képet látja nem fog többé csudálkozhatni, miként történhetemeg, hogy ifjúságomban két asszonyág összetéveszthete Gróf Dezsőffy Józseffel, kihez most csak termete' nem szálasságában hasonlítok.

54.

[229] Egy reggel P-nál egy idegen lépe-be; kisdéd termetű, csontos, hízni, kopaszodni, őszülni kezdő; gömbölyeg képpel, piros orczával, kék szemmel, élesen hangzó szóval. – Consiliárius H– József Úr, monda P–. Ismerem az Urat, monda, nekem jöve, 's megcsókolt. – Én hírét soha nem hallottam. – Atyja Prédikátor vala Aszódon; magyarul, tótul, németül folyvást és hibátlanul beszélt. Akkor történt hazajövele a' külföld' Academiájiról, midőn bejövének a' Királyi-Commissáriusok, 's Gróf Szécsényi Ferencz megkínálá hívatála' Titoknokságával a' Pécsi Kerületben. Később Szeremi Vice-Ispán leve, de a' tavalyi változás hívataltól megfosztotta. Most Bécsben élt szolgálat nélkül. 633, 1054

Öltözete inkább gyanítatá a' Tudóst mint a' főbb hivatalviselőt, 's különösségei közé tartozott, hogy nem szégyenle foldozott ruhában járni. Diogenesi kevélységből inkább, mint szükségből. Már első együttlétünk alatt belé szerettem, mert tőle volt mit tanulni. – Megígéré, 's a' nélkül hogy kértem, hogy ángoly nyelvmesterét hozzám küldi; az hat hét alatt annyira viszen, hogy folyvást fogok olvasni. Annyi idő alatt vett leczkét ő is. – Más nap a' nyelvmester jött, 's hozta czéduláját.

55.

[230] Egy reggel meglátogatám Angelo Solimant. Benyitván ajtaját, turbán nélkül látám asztala mellett állani, félig feje, félig fekete göndör hajjal, mint a' moszkva bárány; állát beszappanozva, mert beretválkozni készült. A' kordovány-feketeségű ábrázat és a' beszappanozott áll, a' vad tekintet és az a' szelíd hang, az a' szelíd lélek, mellyel idvezlésemet elfogadá, olly ellenkezésben állának, hogy zavaromat nem titkolhatám. Elsikoltottam volna magamat, ha akkor látám vala először. [231] – Kérlek, menj-be 67, 69, 72, 771, 997
amaz ajtón; ott leled leányomat, Babette Koller Kisasszonynál; mulass ott, míg általhazolak. – Sőt engedd hogy ide hívhassam leányodat; én háttal ülök feléd, 's beszélhetünk. 67, 69, 72

[232] Solimann szeretetre-méltó 's mívelt lelkű ember vala, 's szép isméretekkel bírt, kivált a' Historiákban. Szabad bemenése volt a' legelső házakhoz, a' középrendűeknél igen kedvesen fogadtatott. Ismérte Első Ferenczet, 's tőle szeretve látá magát. 68, 72

Solimann kisasszony épen nem kedvetlen arczvonásait Bécsi születésű anyjától vevé, nem Africai születésű atyjától. Orra hosszas, a' mi nem jele a' szerecsenségnék, színe mint a' nem barna cigányé; sárgás inkább mint feketés.

Angelót guta sújtá-le 's a' Grábenen, 1796. November' 21-d. élete' 75-dik eszt. Az Orvosi kar rendeltetve, hogy a' test nekik adassék által, midőn kivivék a' temető felé. Megnyúzá az, kitömték bőrét, 's felültették az elefántra, melly a' Természeti dolgok' Muzeumában kitömvén áll. A' hív leány nem szűnt-meg addig kívánni-vissza atyja' maradványait, míg kérése teljesíteték. 68, 69

56.

[233] H– megszólíta, vonjak mentét 's kössek széles kardot, valahol nemzetünknek becsületet csinálhatok. Ezek itt úgy hiszik, ugymond, hogy a' ki olyat köt, emberhússal él. – Szerettem őtet az intésért, 's így menék Artariához. 636, 1054

1054

A' bolt üres vala, a' hogy sem előbb sem utóbb soha nem láttam. Artaria ablaka mellett írt, 's egy emberénél nem vala több jelen. – Tájdarabokat kívántam. – Nürnbergieket? kérde ez. – Nem; Claude-Lorrain, Vernét, Wouwermannt, és a' mi egyéb ajakomra jött. – Előmbbe tevé portefeüllét, és még egy másikat később. – Kiszedtem a' mi tetszék. Most visszarakám a' mi kevésbbé; megcsináltatám a' contót, 's kifizettem.

Artaria felém jött, 's megszólíta: Engedelmeddel, hol utaztál? – Nem értem a' kérdést. – Belépvén boltomba, ruhád figyelmet támaszta bennem, és ne vedd rossz neven, nem kedves érzést; egy Excellentiás hazafid igen visszasók közt hagyott-el nem régen. Emberem neked első szavadra impertinentiával felele, 's követlek képében. Te erre négy öt nevet említettél, melly felől nem értém mint ismérheti azt a' ki e' ruhát viseli; 's azt hívéim hogy azokat vakon kapád-fel valahol. Míg tehát a' két portefeüllt forgatád végig, le nem vontam rólad szememet. Tetszett nekem, hogy nem előbb nézéd, kitől van a' darab, hanem millyen a' darab. Messzéről is ismerem képeimet, 's hízelkedés nélkül mondhatom, szemed első rá nézéssel a' legjobbat választotta. Ezt csak az tudhatja, a' ki Magyar országnak határain túl lépe. A' Mesterséget ott még nem ismerik.

Hazámban még nincsenek Képművész-boltok, nincsen festők' és szobrászok' Academiája, 's Nagyjainknak egyéb kell mint kép és rézmetszet. Ne csudáld tehát, ha még most nem ott állunk a' hol a' Bécsiek. Eljön nekünk is az óra, melly Bécsnek illy későn tünt-fel. Az én hazám pénzeten ország, a' Szép-művészség' szeretete pedig pénzzel jár. – Kérdéseket tevé, ha lakom körül vagynak e' kisebb 's nagyobb Képgyűjtemények, 's kért, járjak-el boltjába; szívesen fog mindég látni, ha semmit nem veszek is. Udvari-Tanácsos Görög Úr még inkább megnyeré nekem hajlandóságát, 's ennek köszönhetém, hogy néhány Kötet Festői Utazásokat végig forgathaték itt.

Még az nap összetalálkozáim Báróczival, Báró Vay Miklóssal, Danczkaival az úczán, 's elbeszéllem nekik, és Referendárius, később Personális, Vice-Cancellarius, Kamarai-Elölülöl Semseynek, történetemet Artariával. – Menj-vissza, kérlek, mondá Báróczy, 's emlékeztessd, hogy midőn Schmutzer elkészüle Theodósiuszával, míg Párizsban száz keze-el, addig Bécsben csak öt találá vevőt.

637

[234] A' kinek pénze van, de nem tud választani, bízza vaktában olly barátjára magát, a' ki ahhoz ért. Nem azt kell venni a' mi tanulatlan szemnek tetszik, hanem a' minnek tartós becsé van.

57.

175, 322, 637

[235] Engem egy gonosz nyavalya ére itt; a' sárgaság. Képem ollyan leve mint a' narancs; 's az lelkemet is leverte. Alkalmatlan lettem minden örömré, munkára. Elszédülék a' Nyelvemester' leczkéji alatt, 's maga kért hogy hagyjam abba.

Orvosom eltilta a' kimeneteltől, míg a' nap lehanyatlik. Akkor járjak a' glacira, 's üljek-le a' gesztenyék alatt, de őrizkedjem az izzadástól; az erőmet a' mi kevés még van is, elrabolja.

Egy esteve itt ülök, 's egy szálás, vékony termetű, szederjes arcú idegen megszólíta: nem az vagyok e, a' ki ez 's ez nap itt 's itt ebédlék, 's magyar öltözetben? – Sajnálom hogy ülést nem foghatok melletted, ugymond; hogy nem mulattathatlak; én Lector vagyok Herczeg Kaunitznál a' Ministernél, 's mingyárt üt órám, hogy e' héti olvasásom-

ról számot adjak. – Ha erőd engedi, kísérj a' Burgkapuig; eltöltelek olly isméretekkel, 1054
mellyek neked is kedvesek lehetnek.

Bár Nussdorffig tartott volna útam a' szeretetre-méltó emberrel! – Melly szerencse
ilyekkel lenni összefüggésben!

58.

[236] Fogyni kezdé sárgaságom, 's ebédelni a' Griffhez járék. Egy Erdélyi születésű 637
Orvos elijeszte, hogy a' rosszgőzű városban hijába reménylem gyógyulásomat; vegyem-
ki lakásomat a' tetőkre, vagy utazzak, de naponként csak egy mértföldet. – Nem me-
hetnék e vízen Pestre? – Sőt igen; annál jobbat nem tehetek. [237] El vala végezve, hogy 638
szekeremet hajóra rakatom, 's megyek.

H– később jöve asztalhoz. – Egy francia körülhordá beretvájit, 's mindent
megkinála vele, 's Grófoknak titulált bennünket. Dolgát végezvén velem, H–t is
megkinála. – Bien obligé pour le titre, mondá ez neki. – Téged csikland e'
hang? kérdé, hozzám fordúlva. – 'S ettől? 's nem így neveze e minden másokat? szájá-
ban az csak phrasis. – H– vátatá, 's én feleltem; [238] a' mint harmincznégy eszt. olta 638
hiszem, de akkor nem gyaníhattam, hogy ismerjen. – [239] Végre még gyanúba jövök, 638
mondám neki, hogy néked fáj hogy az nem vagy? [240] Aristipp fel nem akadt volna 638
rajta. – A' Cátók igen, mondá ő, 's folytatá az evést, minden szó nélkül.

59.

[241] Hajóra ülék, 's legényem Petronell mellett hirtelen rosszul leve, egy hatláb- 175, 322, 638
nyi, jól-nőtt, czifra bajuszú ember. Az a' csürhe nép, melly evezőkkel dolgozék,
nevetközni kezdé rajta, 's folytatta azt, mikor Mihály könnyebben érzé is magát. Ez,
minden szó nélkül, összekolcsolá tíz újait, 's két öklével úgy csapa egy prusszus szöke-
vényhez, hogy az bukdosgatva dőlt-el. Lárma leve, 's elégtét kívántaték tőlem.

Hajómnak áltellenben Vácczal ki kelle kötni. Én megferdém a' Dunában. Azalatt a'
fogadóban elkezdődék a' vita, 's Mihály kiteve magáért. Hajós-mesterünk tartalék nél-
kül kimondá, hogy a' garázdát nem viszi tovább. Kisüle hogy ingerelve volt. Én tehát
legényemet, amaz a' magáéit, eltiltánk minden háborgástól, 's nyugalmat kénytelen
valék pénzen vásárlani. [242] Jó fajú emberek; pénzen mindent lehet tőlök vásárlanunk.
– [243] A' szél enyhülni kezdé, 's folytatánk útunkat. Mi a' nap' olvasztó melege elől a' 44, 175, 322, 638
szobába vonulánk, Mihály, a' maga fejér köpenyegében, a' hajó' orrában veve ülést,
távoly az evező német emberektől.

Itt üle búsan, 's szégyenelvén hogy illy hitvány teremtésekért neki még dorgálást is
kelle szenvedni; azt ő meg nem emésztheté. Felpillantá a' hajó' fedelére, 's ott látta ek-
kor is azt, a' kivel egész útjában barátságosan mulatá magát; egy Erdélyi Tisztartót, ki
oda két hintót vive: Jó utat, Erdélyi pajtás! szerencsés hazamenetelt! ugymond; 's meg-
oldván a' gombot köpenyege' gallérán, a' Dunába ugrott.

Egy hajós legény fejszével csapá ketté a' csolnak' kötelét, 's szigonyt kapott, 's
Mihály ki volt ragadva a' vízből. Egy Pap és egy Seborvos úti-társaink mentek, 's
mindenike hozzá láta dolgához. Mihály levala fektetve a' hajó' fenekébe, meg vala dör-

1054 zsölve, bé vala takarva köpenyegével, pokróczával, hogy a' test által ne fázzék, 's a' Seborvos bíztatott hogy nem lesz baja; él.

A' szél újobban elakasztá menésünket; meg kelle hálnunk. Midőn Pestre érénk reggel, a' legény élet nélkül volt. Kiszállék a' hajóból, hogy fiakerre rakatom, 's elvitetem szállásomra. De a' fiakernek nem vevém hasznát, mert a' hajóhoz érvén, Mihályt nem leltem ott. Felébrede halálos alvásából, 's szállásomra jött, megnyitott karral.

60.

171, 176, 322, 639 Leopold haza érkezék Pízából, 's kevés napok múlva ment, megkoronáztatni magát Prágában. Az esedezések' beszédese a' Koronaörökösre vala bízva.

175, 322, 639 Elébb Swietentől akarék búcsút venni. – Színem, hangom mutatják, mondám, menyire gyengíte-el egy betegség. Nem bízom erőmhöz; engedje, hogy előadásomat papirosból olvashassam-fel. – Szerencsésnek érzem magamat hogy ő alatta szolgálhaték; gondolkozásom, érzésim egyeztek rendelésivel. Hívatalba lépni többé nincs kedvem, egyedül anyámnak akarátját teljesítem hogy most, ide feljövék. Ez lévén így azon óra, mellyben hozzá utolszor közelíthetek, kérem, fogadja-el hálámat kegyeinek minden bizonyosságaiért; és minthogy én őtet nem Előljárómnak szerettem nézni, hanem atyámnak; ha talán szolgálatom' ideje alatt tevék valamit a' mi jutalmat érdemelhetne, engedje, hogy kezét megcsókolhassam. Tudom én, mit köszönhet néki és atyjának az én házám is.

Lelkem láng vala, – 's ki várta ezt? – Swieten olly hidegen nyujtá felém jobbát, hogy kérésemet szinte megbántam, 's nagyon megbántam. De kezemben érezvén jobbát, felejtém hidegségét, 's ajkaim tüzesen nyomúltak kezéhez.

Most ő jöve nekem, 's kiterjesztett karral, ölébe szorított, 's megcsókolá egyik 's másik orczámat. Szerénységem új tűzbe hozá, 's a' két csókot megtoldá harmadikával, negyedikével. – Elvette papirosomat. – A' mit monda, nem olyan, hogy minden fülnek mondathassék.

Melly pillantásában életemnek érezhetém én magamat főbb tetőn?

De melly hálátlanok vagyunk a' Gondviselés eránt legszebb öröminkért is! oda vannak naplójegyzésim ezen esztendőre. Meghagynám minden maradékimnak, hogy e' napot csinálják házam' innepévé.

61.

MDCCXCII.

642, 1060 [244] Meghala Leopold is, Mártzius' elsőjén, 's fija, mostani Urunk, Június' 6-dikára rendelé koronáztatását, 's igen nagy öröme az Országnak, Budán, nem Pozsonyban. – Eximam Matthiam ex ore Hungarorum, mondá egyik útazása alatt József egy Predikátornak, ki előtte nem győzé magasztalni Hunyadinkat. Illy bíztatásokkal vigasztalá némelly Nagyjainkat az a' Fejedelelem is, kinél inkább soha még nép nem szerette Uralkodóját.

96 Jelen valék midőn elsőben lépe-fel székére, kiadni királyi Kívánságait. A' palota tele vala tömve az Ország' Rendjeivel. A' topogások jelt adtak hogy jön az Úr. Hozák előt-

te a' kettős keresztet, az Apostoli Királyság' czímerét, és a' kivont kardot; 's most jött, 1060
fekete-gyász mentéjében, leült székén, 's ott tevő fejére kalpagját. Cancellárius Pálffy
magyar nyelven szólla a' Rendekhez. A' Királyné' számára egy polczozat készült a'
palota' estéjszaki szögében. – Midőn a' polczozatról lelépe, Generális Gróf Fekete
János olasz nyelven szólítá-meg: „Felséged látá ezt; mit ítélt most e' nép' hűségéről”?
– „Látám, felele a' Királyné, és a' ki egyebet merészel mondani mint a' mit láttam, úja-
immal dörzsölöm-össze”. – Boldog Király, ki magát szeretve látja Népétől! boldog
Nép, melly magát szeretve látja Királyától! Célja ennek és annak a' köz' boldogléte, 's
ezt is az antagonismus' törvényei tartják-fenn, mint mindent a' természetben. De az
antagonismusnak baráti ellenkezésnek kell lenni, nem ellenséGINEK; nem hogy egyik
csésze felbillentse a' másikat, hanem hogy egymást egyenlőségben tartsák.

A' koronázás a' Franciscánusok' Templomában méne-véghez, melly a' Budai vár'
felső végében áll. A' Király felöltött aranyfonalú térdigérő mentében jöve, csizmával,
nem bakkanccsal; testvére Sándor Leopold, a' Nádor, ezüsfonaluban, de a' mellynek
szálai közt világos-kék játszott. A' Koronát Nádorunk és Cardinális Prímás Batthyáni
együtt tevők-fel a' Király' fejére.

Innen gyalog menének a' Közép-Templomba; a' Királynak fején vala a' korona, vál- 105, 106, 643
lán a' pallást, lábán a' piros-színű harisnya, megkötve térdei felett, és ezen osztán a'
sárga papucs. A' sokaság engem a' Püspökök közzé nyomott, 's ők vivének addig, hol
a' Toskáni Nagy-Herczeg, skarlát-veres mentében, gazdag aranytűzzessel, 's mostani
Nádorunk, még akkor serdülő ifju, aranyfonaluban, áltellenben a' Királyhoz, ki
Szentelt-Vitézeket üte, állottak. Vége leve a' munkának, 's a' Király felült arabsz-eredetű
fejér lovára, 's kísérve az infulás Püspököktől és az Ország' Zászlósítól, leméne a' Vízi-
városba, elmondani hitét a' Capucinus-piaczon.

Most a' királyi ebéd következék. Két asszonyt karomon vezetted oda magát, és 98
korán, hogy a' hely áltellenben az asztallal nekik jusson. – Elmondattván az asztaláldás,
Cancellárius Pálffy levevé a' Király' fejéről a' Koronát, 's egy medenczére tette-le,
melly megette a' fal mellett állott. Onnan minden mifelénk toladodék, én pedig minden
igyekezettel azon valék hogy a' koronához férhessek, 's így egymásnak megkönnyíténk
az áltmenést. Ott maradtam egész ebéd alatt, 's a' szerint forgatám a' medenczét, a'
hogy azt előlről, hátúlról, 's egyik 's másik oldalról látni akarám. [245] Pécsi Kánonok 643
Koller Úr engedelmet nyere azt igen gondosan lerajzoltatni, 's Munkáját a' Koronáról
kiadta. Így arról szólni nincs szükségem. Egyedül azt jegyzem-meg, hogy a' Korona'
tetején azért áll görbén a' kereszt, mert lyuka kibővült, 's nem szoros a' srófja.

Még a' királyi ebédnél ülénk, én Gömöri Vice-Ispán Consiliárius Szathmáry Miklós
Úr mellett, midőn a' Király jött, Huszár uniformisában, 's felvén a' poharat előttünk,
a' Rendek' egységét itta. Szathmáry elfoglalá a' poharat, de által is engedte az akkor
még igen ifju Gróf Cziráky Antal mostani Ország-Bíránknak, kérvén, hogy azt tégye
famíliai kincsei közzé, 's a' mi történt, öreg napjaiban se felejtse.

[246] Az esedezők közt én is megjelentem, úgy akarák itt is mások, nem magam. 95, 99, 102,
[247] Valamikor nagy helyekre mentem, 's előre készültem-el, mindég összezavarám 536, 644
magamat, nem, mikor magamat szerencsémre eresztettem. Kevesen valánk; csak heten,
's Báró Orczy József, Kamarás akkor nap, és az ablakban Generális Báró Splényi Gábor.
Itt akarám rendbe szedni nem szavaimat, hanem csak gondolatimat. Azonban Gróf
Széchényi Ferencz, udvari gyászban 's a' Nápolyi csillaggal és veres pántlikával, Splényi

- 1060 mellé álla, 's minthogy rövidlátásu volt, ezt kéré, nevezné-meg neki, kik vagynak itt; mert megtörténhetnék, hogy azzal szóllani akarand. Ekkor az egyik ablakba vitt, 's beszéllé, hogy most jó Nápolyból, hol az Ország által a' Nápolyi két Felség' tiszteletére vert pénzt bemutatta; hogy Milánban Ferdinánd Fő-Herczeggel magyarul szóllott; hogy a' Fő-Herczeg látni akarja Gessneremet. Orczy nevemen kiálta, 's én minden
- 102, 646 készület nélkül mentem-be. – [248] Teleki azt mondá, hallván tőlem mi történt, hogy
- 95, 101, 103, 645 szebb kihallgatása senkinek nem lehet. [249] Um Ihnen zu zeigen, wie sehr ich diese Freundschaftsgefühle und diese Resignation zu schätzen weiss; nennen Sie mir ein andres Amt, und Sie haben es, – mondá a' lelke' nemességéről ismeretes Úr. [250] És ezt: Kommen Sie mir
- 95, 645 in zehn Jahren, und ich sage Ihre Worte her.
- 101, 104, 645 [251] Felvetém magam' egy fiakerbe, 's repülve mentem az Ország' házához. Az ajtó' kilincsel én is birkozám, egy valaki is belőlről. Végre megnyillék az, 's H–jőveki. Örvendek neked, mondám, Titoknak vagy a' Budai Kamaránál. – No, no, monda a' bölcsfejük' grimaszával; hol szeded az illy híreket? Elmondám neki, és a' mit én feleltem neve' hallására. – Mindég hittem hogy szeretsz, mondá; de ennyit tőled sem vártam. Nyakamba esett, megszorítá jobbomat, 's elválánk.

63.

- 94, 99, 107, 644 [252] Egyike azon házaknak, hol a' Dieta alatt legtöbb örömmel éltem, a' Generális Gróf Feketéé volt. Nagyon lelkes, nagyon eleven, elmés és igen széles olvasású ember; félig francia, félig török. Atyja, az Ország-Bírája, szép nevelést ada neki, de illy lelkekkel banni nehéz; nem oda mennek a' hová vinni akarják, hanem a' hova magoknak tetszik. – Fekete a' maga francia Verseit két Kötetben adta ki, Mes Rhapsodies cím alatt, 's egy példányát két általag Tokaji borral küldötte-meg Voltairnak. Az Öreg megköszönte a' kettős ajándékot, francia atticismussal azt vetvén mellé, hogy bora jobb mint verse. – Így beszéllé nekem ezt Fekete; mások másként. Talán mivel a' mit én francia atticismusnak nevezék itt, nekik gorombaságnak látszik. Kértem a' Generálist, engedje látnom az öreg Csábító' írását, de a' levél Fóton vala. Hítt ki magával. De midőn neki volt ideje, én nem mehettem: mikor én mehettem volna, őtet tartóztaták dolgai.

64.

- 537, 1040 [253] Egészen elfeledkezve látszom, hogy Nyelvünk' 's Literatúránk' barátjai itt emelkedésünk' felől várnak híreket. De valóban azok nem olylak, hogy felőlök dicsekedve szóllhassunk. Miolta Révai kiadta a' Faludi' Verseit, 's a' magáéit, 's a' Barcsayéit 's Orczyéit, azolta két Folyó-írásinkon kívül nem sok van, a' mit örömmel láthatnánk, ezen időszakra visszatekintvén. [254] Haszonra sokat írtunk, keveset a' szép' nemében, 's nem előre látszánk törekedni, hanem vissza, mert Aranka szerint örök cánonjai a' Nyelvnek a' mi Megholtjaink maradnak; új Íróink csak rontják azt. Péczeli meséket ada, Meropot és Tankrédet, Alzírt, Zayrt, Voltaire után, 's a' Hervey' siralmait; Gróf Gvadányi József Generális a' Peleskei Notáriust; Laczkovics János a' Trenk' Maczedóniai

Vitézét; Szent-Jóbi Verseit és Mátyását, 's ezt magyarul és németül; Szalkai 1040
Blumauernek egy munkáját, Aszalai a' Lessing' meséjít, én Hamletet, a' Herder'
Paramythionit, egy quasi-Almanachot Heliconi Virágok' címje alatt, a' Wieland'
Diogeneszét, – 's valljuk-meg, mind ez szomorú bizonyosága vala előmenetelünknek.
Sőt azzal rettenthetett volna inkább, hogy felemelkedni soha nem fogunk, ha felejtethénk
vala, hogy a' kezds' korában ez mindenhol így volt. De melly csillámló jelenés vala
köztünk Dayka némelly lelkes édes dalaiban? Ő, ki a' maga korát félszázaddal előzte-
meg. Néki némelly énekei még akkor is tisztelet' tárgyai lesznek a' maradéknál, mikor
az orthologus Aranka' nevét senki sem fogja ismerni akarni. – A' korán elholt hős ifjú-
ról Versei előtt szóllék; itt a' hely tilt elmondanom a' mit kellene.

65.

[255] Épületem' talpköve Széphalmon, egy órányira Újhely felett, 1791. Májusban 121, 171, 176,
tétetett-le, míg én Bécsben múltattam, 's a' legjobb anya rajta volt, hogy falait felvonva 322, 639, 1105
láthassam, midőn haza érek, melly Septemb. 10d. meg is leve. Fedele is rajta volt még
azon eszt.

[256] Melly örömek, melly csapások várnak itt reád! sóhajtám, midőn a' hold' fénye 640
alatt léptem-be pitvarom' küszöbén. Tudtam hogy lesznek mind ezek mind azok; de
sem egyikét sem másikat nem álmodám-meg nagyságában. Azt homályba fedi szeme-
ink előtt a' bennünket-szerető Istenség. A' jó elvesztenié becsét, ha előre tudnánk hogy
szerencsések leszünk; 's ki nem kívánná hogy nyelje-el az örök éj, ha előre is kellene
viselnünk a' rosszat, melly reánk vár?

89.

[Pályám emlékezete II.]

[1–79]

952 [80] Egy haszontalan fiatal-ember, kinek már akkor is az vala minden törekedése, hogy csilloghasson, ha tisztán lehetne, tisztán, ha úgy nem lehetne, a' mint lehet, tolta rám a' II. Friedrich' Munkáját, 's a' Marsal Keithhez írt levelet csudálgatá; de én kértem, hagyná abba, 's a' könyvet el nem fogadtam. Emlékezém atyám' bölcs intésére, 's útáltam a' ki nem szentül keresi a' szentet.

[81–84]

584, 746, 957 [85] De a' tiszta magyarság' birtokában magát boldognak érző Debreczennek az a' nagy szomorúsága vala, hogy kebléből látá kikelni már sokkal előbb Superintendens Szilágyi Sámuel, ki, a' mint Biographiajában bővebben fogjuk látni, magyar rímetlen hexametereket kezdé írni, 's Klopstocknak némelly Ódáját vakmerő szabadsággal fordította, sokkal utóbb pedig Csokonait, ki mind példájával, mint küzdéseivel harczolt az Írók' szabadságáért.

[86–90]

585, 749, 960 [91] A' Város egy szelíden emelkedő halom¹ esti oldalában fekszik, alatta egy kies rét, mellyen² keresztül-fut a' Tárca. Túl a' réten a' Kalvária-dombja,³ lehintve rendes formájú kapolnácskákkal, 's szép sírkövekkel, 's erdős hegyekkel körülfogva, a' Sárosi elpusztult vár' szomorú romjaival, mellyek a' lelket a' fényes régire emlékeztetik, 's nyugalmas bánattal töltik-el. A' lakosok fény nélkül élnek boldog csendességben. 'S e' tündér tájon érzem a' szerelem' első boldogságait.

[92–106]

969 [107] *At pater omnipotens* – – és megfordítva. Nem teljesíté kérésemet; tudta mik fognak kevés idő múlva következni. Esztendő alatt Tisztválasztó-széket tartok, ugymond; akkor a' kis barátomat actuálisnak teszem, nem honoráriusnak. Így neveze engem kegyessége szerint.

[108–114]

470, 493, 592, 757, 984 [115] Az Ország' Vármegyéji most tíz Kerületekké húzattanak-össze, 's a' Kassaiban melly a' Tornával akkor egyesített Abaujból, Szepesből, Sárosból, és Zemplényből alkatott, fő kormányzóvá,⁴ Királyi-Commissárius nevezet alatt, Excellenzia titulussal és hatezer forint fizetéssel, Referendárius Szent-Iványi Ferencz leve, később Ország-Bírája 's a' Szent-István' Rendének Nagykeresztése. [116] Ez 1785ben kezdé hivatalát tavasszal, mint mind a' kilencz társa: a' Pozsonyiban Ürményi József Referendárius, eddig Bihari, most Nyitrai Fő-Ispán; a' Zólyomiban Báró Prónay László, eddig Helytartói Tanácsos, most Fő-Ispán, 1790 olta Csanádi; a' Munkácsiban Báró Révai Simon, és őutána Báró Rosenfeld András Erdélyi Szász; a' Győrben Gróf Győry Ferencz Referendárius; a' Pestiben Gróf Mailáth József Fiumei Gubernátor később

¹ emelkedő <domb>' halom'

² rét, <'s túl> mellyen

³ Kalvária-<hegye <<dombja>>, emelkedik, körülfogva más apró h> dombja, [A „dombja” törlés fölé írt, de törölt javítás.]

⁴ Kassaiban <Fő> fő kormányzóvá, [Beszúrás a lap alján.]

Minister, és őutána Almásy Pál⁵ a' Zágrábiban Gróf Balassa Ferencz később Illyriai Cancellárius; a' Pécsiben Gróf Széchényi Ferencz, utána Báró Splényi József; a' 83, 984 Váradiban Gróf Teleki Samuel, elébb Kormányshéki Tanácsos, később Erdélyi Cancellárius utána Gróf Haller József, később Máramarosi Fő-Ispán, és Királyi Lovász-Mester; a' Temesiben⁶ Dezeri Bakó János, egykor Testőr. Mindenike ezeknek Kerülete' egyyik Vármegyéjében valóságos Fő-Ispánjává is neveztetett-ki ellenébe annak, hogy több⁷ Vármegyéjiben *fungens Supremus Comes* nevezetet visele, nem Administrátorit.

[117] Jelen valék Kállóban, midőn ott Gróf⁸ Teleki Sámuel a' Szabolcs Vármegye' Fő-Ispáni székébe beült. Miolta ez az Úr haza tért Académiai útjából, az illyenek' szokása szerint, nem visele magyar, hanem Európai ruhát, 's így üle-be strimflisen, papucsban, kosziperdell és hajtáskával a' Szabolcs üstökös és bajuszos fiai közzé; egyyike a' legtiszteltebb magyaroknak, kik valaha voltak és lesznek; nagy tudománya, lelke 's szent érzései által; kedves Fejedelmei Maria Theresia, József, Leopold, Ferencz előtt, kedves a' hazánál, kedves tudományai által a' külföldön. Mostani Uralkodónk megtisztelte őtet a' Szent-István Rende' Csillagával, a' Göttingi Tudós Társaság pedig azzal hogy őtet, mind két másik, tagjává fogadta.

[118] Június⁹ 11d. tartott Gyűlésünkben Kassán elhirdteték azon Rendelés, hogy 171, 173, 470, November' első napja olta német nyelven fognak vitetni a' Vármegyékben Jegyző- 493, 593, 760 Könyveink és minden levelezések, 's Fő-Notáriusom németül épen nem tudott, Tiszta Ferencz társam igen keveset, 's írni épen nem, 's így az egész teher rajtam fekvék, ki felől Báró Prónay Sándor azt jegyzette vala meg, hogy németül felekezetemben senki jobban nem tud; de a' mi reám azolta épen nem illik. Nékem kelle lefordítanom az érkezteteket, hogy megérthesse Vice-Ispánom, nekem németül is deákul is feltennem a' mi ment. De én hozzá valék szokva a' munkához, 's az nekem öröm volt. Ezenfelül még szebb formát adék Levéltárunknak,¹⁰ a' nélkül hogy az nekem parancsoltatott volna, kihajtogatván a' leveleket, mellyek úgy állottak fiókjaikban 's polczaikon, a' hogy postáról érkeztek volt.

[119–123]

[124] Szántam Kelczet, 's lángoltam Vay¹¹ körül élni, szeretve¹² látni tőle magamat, 594, 987 's bölcs intésnek láttam tanácsát; nem szédíte-meg engem a' könyvek' philosophiája annyira, hogy azt higyjem eszesnek a' ki nem szolgál; bár minden jó szolgálna ha csak azért is, hogy foglalná-el a' rosszak előtt a' helyet. De Török Lajos alatt állhatni; elvonatni attól a' mi kedvetlen volt, oda, a' mi kedves volt; minden vallású polgárok' nevelésére hathatni jóltevőleg, 's olly kiterjedésű Megyében mint ez, melly Szepes, Sáros, Zemplény, Ungvár, Bereg, Gömör, Torna, Abauj, Borsod és Heves Vármegyékből, 's a'

⁵ [A név után hely van kihagyva.]

⁶ Cancellárius; Temesiben [Beszúrás a lap alján.]

⁷ hogy <a> több

⁸ midőn Gróf [Beszúrás a sor felett.]

⁹ <— // 23. // MDCCLXXXV. // Tavaly, 178> // Június

¹⁰ adék <Ar> Levéltárunknak,

¹¹ lángoltam <volna> Vay

¹² élni, <tőle> szeretve

987 Jász és Kis-Kún Kerületekből állott, olly szerencse vala, mellynél én kedvezőbbet soha nem óhajtottam.

[125–150]

498, 1000 [151] – Egykor beszéllvén vele, kérdés támad a köztünk, ha bizonyos szóllás jó e magyarban, 's én a' szóllás' helyes voltát egy példával akarám védeni, 's példamba történetből a' *kalap* szót szövém. Pászthory felkapá a' mondást, de a' *kalap* szó' helyébe a' *süveg* szót tevén.

Neki is több vala a' franczia Nyelv és Literatúra a' németnél, valamint Orczynak, Barcsainak, Bessenyeinek, és Báróczinak. Én az elsőbséget a' németnek adám, 's bátor valék kimondani, hogy ha a' francziák' prozáját csudálom is, 's irigylem könnyű gördülését, simaságát, tisztaságát, eleganciáját, kivált a'¹³ társalkodás' nyelvén írt munkáikban, de nekik poesisok nincs, 's azért nincs, mert Nyelvek nincs hozzá. Egyébre is van szükség mint csak simaságra, játszi¹⁴ ömledezésre. Pászthorynak több lelke vala, 's több tudománya azonfelül, mint hogy el ne értse a' mit mondtam, 's parancsolá hogy

498, 694 öntsem-ki magamat; [152] ellenben ő nekem két olly intést ada, mellyet feledni soha nem tudtam; először, hogy dolgozásunk csak akkor jó, mikor semmi¹⁵ erőnk nem ér tovább; másikat hogy mindenkor a' nehezett kell keresnünk, mert az úgy lesz végre nekünk is könnyű.

498, 1002 [153] Öt hetet töltvén Bécsben, nem egyedül az öröm, hanem a' tanulás miatt is látogatám-meg, 's mindennap, a' Játékszint. Itt látám Brockmannt, a' német theatrum' örök díszét, Clavigóban, itt Langot Hamletben, 's az akkor virágában élő Énekest,¹⁶ a' szép Storazzit. De legfőbb örömet nekem a' Belveder, 's némelly magányosoknak

1002 Galleriái 's a' nevezetesebb Festők' dolgozóji adák. Örök és változhatatlan törvényűl tevén magamnak, hogy illy helyekre legelőbb minden Magyarázó nélkül lépjek, azok a' magyarázások elrontják az első behatást; csak másodsor és tovább vittem magammal Ciceronét, hogy lássam mint egyezett érzésem az övékkel, 's ha ellenkezett, elfogadhatom e ízléseket vagy érzésem mellett maradjak. Felvezettetém magamat Fügnél, ki nem sokkal előbb jöve-meg Rómából, 's tiszteltem, csudáltam poetai teremtéseit, de melegebben vonattam a' szépecsetű Maurer Hubert felé, ki akkor tájban dolgozott néhány Staffeley-darabot Homérból. A' Képelő Academiában Schmutzer vala vezetőm,

67, 68, 71, 600, 771 's ha kinek, neki köszönök sok nagyhasznú oktatásokat. [154] Egy pár butellia

997 Tokajin, mellyet e' végre szekeremen vittem-fel, ismeretségébe juttata a' szeretetreméltó 's tudós szerezcsen Angelo Solimannónak, mellyet hozzá egy Magyar-oroszági Magyar' nevében küldé-álttal egy ismerősöm. Angelo maga hozta-álttal köszönetét, 's megszálla egy kis borzadás midőn megcsókola, de még inkább, midőn köszöntésül felém nyujtá-ki tenyerét, 's azt ollyannak látám-meg mint a' varangybéka' bőre.

[155–171]

1010 [172] Sok erő vala benne, 's a' mint ugyan én hiszem, a' nemzet nem ismerte érdeme szerint.

¹³ eleganciáját, a' [Beszúrás a lap szélén.]

¹⁴ ját[...]/i [Átírás.]

¹⁵ mikor <nem ér> semmi

¹⁶ élő <szép> Énekest,

[173–176]

505, 611, 1010

[177] – A' jobb lelkek olykor összekocczanás által jutnak-el egymáshoz. Öltözetem' védelmére csak azt a' megjegyzést, hogy én semmitől sem irtóztam soha inkább mint a' pedantságtól, melly külsője által igyekszik sullyt adni magának.

[178]

[179] Pászthory látá Henriását, 's rá bírá Cancellárius Pálffyt, hogy Péczelinek köszönje-meg a' munka' fordítását. Én a' franczia nyelven¹⁷ írt levelet lenyomtatattám Orpheusomban. Ez vala nálunk az első köz megjutalmazás. El kelle valaha mondanunk, hogy Pálffival ezt Pászthory tétette. 505, 596, 1019

[180–183]

[184] Ezt a' vastag ártalmas ködöt, mondám, csak egy jóltevő vihar fogja elverhetni, 's szöllék Rádayval, hogy kezdenénk egy folyó-írást, melly bírálgassa a' megjelent Munkákat, és minthogy a' példa többet teszen mint az inkább rontó mint építő grammatikázások, a' legrosszabb fők' birkozó-piaczai, végyen-fel aestheticai értekezéseket és dolgozásokat is. Ráday örült készületeimnek, emlékeztete az *Allgemeine Deutsche Bibliothek*' első Köteteire, mellyeket nekem könyvei közzül a' használás végett kiadni szándékozott, 's ide ígéré némelly dolgozásait, nevezetesen a' mit a' Tordai Gyöngyösinek írt, leonínusai ellen. [185] Láttam melly nehéz munkára kötelezem magamat, és hogy szünetlen hivatali utazásaim nekem arra elég időt nem hagynak; láttam hogy nem az vagyok a' ki másokat vezethessen; de mondám, kovácsolgotva belé-tanúlunk, és *fata viam invenient, aderitque vocatus Apollo*. Kezdeni kell, 's menni fog. 506, 612

[186–195]

[196] Ekkor jövénk ismeretségbe a' derék, hamar elholt, 's grammatikázások által elposhasztott Doctor Földivel is. [197] Mint szállaltatá-meg ő péld. Anacreont, melly irtóztató nyelvben a' legédesebb Éneklőt. De a' Rádayról nevezett scandált rímes verselést ő kezdette, 's mestere vala Csokonainak, 's az is érdem, még pedig nagy. 614

[198] Annyi szerencsétlen összekötődések közt engem kettő ére, melly felől már akkor megjövendőléim hogy sírunkig fog tartani; 's íme az ifjonti tűzében virágzik még ma is, midőn életemnek hetvenedik esztendejébe már beléptem: a' Superintendens Kisé, és a' Gróf Dessewffy Józsefé. Mint a' szerelemben, úgy a' barátságban, néha olyyakhoz is csatoljuk magunkat, kiket nem tartunk ugyan méltóknak szeretetünkre, de szeretünk, mert nincsen a' kit méltán szerethetnénk; 's az illy szeretközés és barátkozás csak hamar elenyészik, 's nem hágy maga után egyebet kedvetlen emlékezésnél, ha útaltatá nem válik is: úgy a' melly együtt jó a' tisztelet' okaival, örök szerelem marad, és örök barátság; 's tőlem ezt ki érdemli inkább mint az a' két nemes szívű, igen lelkes, és széles tudományú halandó? Életemnek ők a' legfőbb kevélysége, ők, és azon kevesek, kik hozzájuk hasonlítanak. 507, 614

[199–208]

[209] Ezen esztendőben jelene-meg Bácsmegyeim. Előbeszédében elmondám mi indíta fordítására, 's annyira nem vártam a' mit dolgozásáért minden Író ígér magának, midőn dolgozását kiereszti, hogy magamat csak igen hosszas bátorítások után beszélltetém rá. [210] Barátim most Siegwartomat is kívánák. Hogy magamat el ne 171, 511, 614, 694, 1040 511, 614, 694

¹⁷ franczia <levelet> nyelven

511, 1040 tantorítathassam, tűzbe löktem a' csomót. [211] De mint nem látja az Író, mi fog tőle javalással fogadtatni, mi hidegséggel! Bácsmegyeinek nem ígértem szerencsét, 's kiki tudja mint fogadtaték: Első Hajósomnak, melyet csak Kéziratban olvasának barátim, mindent ígértem, 's Horváth Ádám kimondá, hogy az az én Gessnerem nyavalyás Író, 's hogy elrontom magamat a' németek' csudálása által.¹⁸ Árboczt adni csolnaknak!¹⁹ [212–293]

95, 99, 102, 529, 644, 1060 [294] Meg sem álmodám hogy megjelenek az esedezők' számában, de Gróf Teleki József Excell., felekezetem' dolgainak Fő-Kormányzója, kíváná hogy kérjem a' Secretáriusi hívatalt a' Budai Kamaránál. Megköszöném gondoskodásait, kegyességét; de kimondottam hogy szolgálni többé nem akarok; [295] az én vágyam akkor a' falusi csendes élet volt egy szerencsés házasságban. [296] Meg kelle magamat adnom, de azon kikötéssel, hogy ha azt megnyerném, három esztendő múlva letehessem. – Más nap, Jún. 17d., audentzia²⁰ tartatott, 's megjelentem az előszobában. [297–302]

93, 588, 752, 963 [303] Visszaemlékezvén²¹ ezen időm' scenájira, tisztelet' érzéseivel telik-el szívem a' megholt Prof. Schwartner eránt, ki egy ebéd mellett, a' Fejér-Farkasnál, hol Dietai Követek is ültek, gyönyörű példáját adá nemes gondolkozásának. Egy szerencsétlen teremtés, ki a' jelenvalók' szemeikkel 's füleikkel akará megkedveltetni magát, nem kevés alamizsnát gyűjte köztünk, mert egytetértésben vala a' házi-cselédséggel; [304] de ezek az asztal' végével vadan taszigálának-ki egy öreg-asszonyt, kit nyomorúságai ebédünkhöz kergetének. Schwartner átaellenben ült az ajtóval, 's látta mi történik. Mi az? monda dörgő szózatjával, melyet²² most a' neheztelés még dörgőbbé teve; 's annak a' hárfás-leánynak szabad közzénk jönni, 's egy öreg és beteg²³ szűkölködőnek nem? 93 K–, vedd a' tányért, 's szedj alamizsnát neki. – [305] Olly tisztelettel mintha oltár előtt állottam volna, mert nem temploma e az az Úrnak, a' hol az ő teremtese az ő teremtését segéli? vettem a' tányért, 's egy²⁴ marok ezüst pénzt öntöttem rá, hogy másoknak példát adjak. [306] Az asszony többet kapa ez egyszer mint egész esztendőben. A' ki ezt olvassa engesztelődjék-meg a' szegény Schwartner' árnyékával, 's felejtse akart és nem akart vétkeit.

44, 74, 989 [307] 'S ez az emlékezet kísértetbe hoz egy ehhez nem szinte hasonló tettemet is elbeszélni; az illy magv nem mindég esik kősziklára, 's én itt gyermekimhez is szóllok.

Bécsben²⁵ mulatván 1786., 's egy²⁶ gyönyörű reggel korán ébredvén-fel, a' Práterben akarám látni megint a' kelő napot, 's kiindultam szállásomról. Plundrim' zsebjébe anynyi pénzt töltöttem a' mennyi szükség vala az egész napra, még ha vásárlának is vala-

¹⁸ magamat <azoknak> a' németek<nek> csudálása által. [Az aposztróf beszúrás.]

¹⁹ <Az> árboczt ad csolnaknak! [Törlés és átírás.]

²⁰ Más nap audentzia [Beszúrás más tintával a lap alján.]

²¹ [Idegen kéz írásával a két bekezdés között: „Nincs a nyomt. Pály.”; a következő történet nincs meg a Tudományos Gyűjtemény szövegében.]

²² melly [Beszúrás a szó végén.]

²³ öreg<,> beteg<,> [Javítás a sor felett.]

²⁴ tányért, <...>'s egy [Kb. négy-öt szó törölve.]

²⁵ [A lap szélén idegen kéz írásával: „Ez sincs.”]

²⁶ 1786., egy [Beszúrás a sor felett.]

mit. Az úczán még alig láttam embert, de a' Leopoldvárosban, a' Mayer' casinója mel- 989
lett, már kinn-állá két félfedelű fiaker szekér. Én Palásthyhoz valék vendégül²⁷ híva, két
óra. A' nap szép volt, könnyű a' szekér, nem mint az egész-fedelű városiak, 's a' két
óra még távoly,²⁸ 's a' fiaker megígéré, hogy addig velem Laxenburgot megjárja. Ebéd
után a' másik szekérre vetém magamat, 's megjártam Dornbachot. Midőn²⁹ az Augar-
tenből a' Schottenthór felé az ölfák közt vevém³⁰ útamat, egy fiatal-asszonyt láték,
sárga³¹ arcczal mint a' viasz, egyik gyermekét emlőjéből étetve, a' másikat tejbe-már-
tott ronggyal. Az asszony nem kére alamizsnát, de én neki egy húszast adtam minden
szó nélkül. Az asszony elfakada sírva, 's a' reményét felülhaladó pénz nem engedé hogy
egyebet mondjon mint ezt, 's ezt kétszer: Vergelt' 's Gott tausendmal! Még három
húszas marada zsebemben. Megállék hogy lássam, az elmenők adnak e neki valamit.
Senki nem ada. Visszamenék tehát, hogy a' hároomból neki még kettőt adjak. A' mint
az asszony visszafordulni láta, azt hívén³² hogy megbántam a' mit adtam, kikereste
pénzemet, 's nyújtotta-vissza, még minekelőtte hozzá érék. – Hova tévede-el a' rény!
ezt kiáltá hasonló esetben Moliere. Én pedig azt kértem itt, ki vala itt nemesebb, én e,
a' ki a' szerencsétlennek egy forintot adtam, oh,³³ hányszor adunk többet ok nélkül
ollykor, ollykor hiúságból, ollykor rossz czélból is! vagy ez az asszony? Más nap keres-
tem, hogy többet adjak neki, de soha többet nem láttam.

[308] Mint³⁴ emelkedék ezen idő alatt Nyelvünk és Szép Literatúránk, arról nagy 530, 1040
dicsekedésekkel nem igen lehet szóllanom. Mielta Révai kiadá a' Faludi', Orczy' és
Barcsay' verseikkel a' magáéit, azolta Folyó-írásaink' jobb darabjain kívül keveset em-
líthetünk a' mi figyelmet érdemle. [309] Azok közönséges javalást nem nyertek, nem
nyerhettek: a' három elsőbb későn jelene-meg, Révai, még Baróti és Rájnis mellett is,
hamar; a' szín Orczynál és Barcsaynál el vala avulva; a' Faludién látánk új ízlést, leg-
alább előre-törekedést, 's az ollyat sokan sükségtelennek tekintették, károsnak, sőt
épen veszedelmesnek. 'S lehetett e még akkor várni hogy a' Révai' Elegiái, zsenge virá-
gai az ő későbbi nagyságának köz javalást találjanak, holott darabosságai valának³⁵ az ő
nyelvének is, 's a' jövődőlés' lelke, melly előre kilássa, a' lelkes, szerencsés, de még nem
hibátlan kezdet melly gyümölcsöket ígér, mindennek nem juta?

Végig-tekintvén azoknak során, a' kik a' Nyelvet poetai művekre alkalmatossá tenni
igyekeztek, Faludin kezdve Daykáig, azt kell, a' mint hiszem, mondanunk, hogy Rájnis
a' Nyelvet ott hagyta a' hol találta; Baróti vitte, kereste³⁶ a' régi 's a' nem ismert szókat,
's azokat folyamatba hozni igyekezett, 's újakat maga is csinált, de sem tüze nem lévén
sok, sem semmi ízlése, azonfelül hogy némelly phrásist, némelly fordulatot a' Római

²⁷ valék <ebed> vendégül

²⁸ óra távoly, [Beszúrás a sor felett.]

²⁹ 's Dornbachot <jártam-meg.> Midőn [Lap szélére írt beszúrás.]

³⁰ vettem [Átírás.]

³¹ láttam <meg> sárga [Átírás.]

³² hívén [Az ékezet javítva.]

³³ a' ki <ennek> a' szerencsétlennek egy forintot adtam, <vagy ez ...> oh,

³⁴ [A lap szélén idegen kéz írásával: „Szinte egészen új”.]

³⁵ darabosságai <azoknak is> valának [A törlésen belül átírás.]

³⁶ vitte, <de .> kereste

¹⁰⁴⁰ Írók' beszédéből álthozott, egyedül azt bizonyította-be, hogy csüggedhetetlen³⁷ gyakorlás után régi szché májú verseket nálunk is nagy mértékben lehet adni; mert mik azok az ő hexameterei, pentameterei, lyrai darabjai! Azon Költőink közt, kik a' XVIII. Században ragyogtak, első vala Faludi és Ányós, 's Révai és Dayka. Faludiban kevés a' phantasia 's az ízlés, az érzés nem sok; de az úgy nevezett Nyelvrontók' atyja a' maga korában ő volt, noha a' Nyelvrontást emlegetők a' tiszta magyarság' hősének hirdetik: az Ányós' phantasiája lángoló, érzése igazán elégiai, nyelve igen keresett,³⁸ igen csínos, csak formáji ócskák 's a' poetai szallongásra alkalmatlanok. Révai megelőzte korát mindenben; melly nyelv, melly csín ömlött-el már 1773. Elegiájin, melly gyengédség azon dalain, mellyeket az Anacreon' példája szerint dolgozott! és ki ír a szebben, több phantasiával, mélyebb érzéssel, igazabb ízléssel, több tudománnyal mint Dayka? Darabosságai neki is voltak, mert míg a' síp ki nincs játszva, mindég ad hibás hangokat; de a' ki a' dologhoz ért, kilátja az ő munkájin, mit veheténk vala tőle, ha a' Párka olly korán nem metszé vala el fonalát.

Minél inkább távozzék-el a' Könyvek' nyelve³⁹ az Élet' nyelvétől, annál hangosabbá leve a' panasz hogy Íróink rontják a' Nyelvet, hogy a' Nyelvet akarva rontják. A' neheztelés leginkább Debreczenben hallatá magát, a' tiszta magyarság' honjában, melly magát annak onnan bizonyította, hogy német és tót ajak' hangjait polgárai közt nem is hallhatni. A' békétlenkedők tehát egy jó Grammatikát⁴⁰ óhajtanak. A' Magyar újabb Hírmondó' Kiadójí Görög és Kerekes jutalmat tévének-ki egy ilyenre, 's a' beküldendő dolgozások' megítélését a' Debreczenben lakó Tudósokra bízák. Ezek legjobbnak a' Hadházi Orvos-Doctor Földi Jánosét találák 's neki ítélek a' jutalmat; de mivel jó ez a' legjobb sem vala, magok csinálának ebből és a' sok beküldettekből egy újat, melly osztán Bécsben 1795. kiadatott, 's a' mit érteni sokan nem tudtak, pedig érteni olly könnyű vala, magok is egy igen rosszat, 's a' korhoz képest is igen rosszat.

A' panaszkodók közt fennen hallatá magát Aranka, 's azt kiáltozván a' megtévedtekre, hogy hátra kell menni, ha haladni akarunk, nem előre; hogy a' Nyelv' örök Cánona mellytől eltávolozni nem szabad, Gróf Haller László 's a' két Gróf Teleki, József és Ádám; tisztelt nevek, de nem azon értelemben a' mint Arankának látszott. 'S ő most példát is akara adni a' tanítások mellé, írt valamit, verselgetett, 's az a' szomorú történet éré, hogy dolgozásait, verseit, senki sem kedvellé. Kevésnek vala még akkor lelke érteni hogy a' jó' pontjára botlások vezérlenek, hogy a' ki előre nem tolakodik, annyival inkább a' ki helyéből kimozdulni retteg, előre haladni soha nem fog; hogy a' mi nem jó, javalást soha nem talál 's elmarad; a' mi pedig a' legjobb Íróktól, legjobb Olvasóktól jónak ismértetik, jóvá válna ha rossz volna is. Példáink és minden mások' példáji ezt bizonyítják.

[310–313]

^{47,641} [314] Bácsmegyeim után Hamletet adtam-ki, a' hogy a' német theátrumon játszák, Stellát, a' Wieland' Diogeneszét, 's a' Herder' Paramythionit, és a' Heliconi Virágokat,

³⁷ hogy <a'> csüggedhetetlen

³⁸ [A lap szélén idegen kéz írásával egy olvashatatlan bejegyzés.]

³⁹ Nyelve [Átírás.]

⁴⁰ Grammaticát [Átírás.]

Almanach gyanánt. A' négy munka meg nem tudá magát nálunk⁴¹ szerettetni, [315] 641, 695, 1040
míg Bácsmegyei mindenfelé olvastatott, csudáltatott, tömjéneztetett. Eggynél több
Olvasója, 's nem egyedül szerelemben epedező ifjacskaink 's leánykaink, Phraseológiákat
dolgozának belőle; a' hon' első-rendű Tisztviselőji két három estve Gróf Ráday másod-
dik Gedeonnál, ki később Koronaőr leve, gyülekezének-fel, olvasták a' könyvet, 's
innen lesék, Nyelvünk kevés idő alatt hova fog emelkedhetni; Herczeg Batthyáni Lajos
pedig levélben köszöné, hogy azt dolgozám. [316] 641
Pirúlva látám magasztaltatni magamat, 's azon kínzó érzéssel, mellyet a' nem érdemlett dicséret mindég ád; mert én sem
dolgozásomról melly már tűzre vala kárhoztatva, sem a' német munkáról melly után
ezt csináltam, valami nagyot nem tarték; [317] 's későbbi dolgozásim' sorába egyedül 614, 695
azért vevém-fel, mert félnem lehete, hogy elfogyván minden nyomtatványai, valaki hí-
rem nélkül kiadhatná.

[318] A' könyv' szerencsését az csinálhatá, hogy a' történetet honunk' földére 641
transplantáltam is, 's így az Olvasó melegebben és közelebből érezheté magát megillet-
ve, és hogy a' széptársaságok' saját, de idegen szavaikat bátor voltam magyarban is el-
mondani, míg mások az illet is, jól, rosszúl, de magyarul adák. Hogy azt tevém, 's
széptársaságoknak adott munkában, nem tevém rosszúl; de azt olly helyeken is csele-
kedtem, a' hol elmaradhatott volna, 's azt rosszúl tevém.

[319] A' második kiadás' végében egy levelem áll, melly heroinámat hypochondriás 641, 695
szeretője' vádjából kifejtse, 's némellyek úgy hívék hogy ez az én tollamból folyt, és
nem fordított levél többet ér mint az egész Román. [320] Barátim tehát újra nekem 641
esének, hogy hagynám abba fordításimat, 's adjak eredeti darabokat. Megismerém hogy
azt annyi esztendei, soha meg nem szakadt törekedés után méltán lehete tőlem kívánni,
de hogy nem fogadtam-el tanácsokat, legalább szerénységemet bizonyíthatná. [321]
Tudtam én mennyivel több a' ki teremt mint a' ki másol; de elrettente a' sok teremto' 641, 696
példája, 's inkább akarék nem rossz fordítónak találatni mint nem jó könyvcsinálónak.
Nekem elég érdem volt kitisztítani a' míveletlen telket, hogy az Istenfiak szabadon⁴²
futhassanak rajta. Íme futnak, 's örvendenek hogy azt kiirtva találák.

2.

[322] A' Stylisticának különböző nemei vannak, 's minden nemnek, minden Írónak 642, 1156
más meg más nyelve, mondám. [323] A' Fordítás egyik igen szerencsés szer⁴³ arra,
hogy magunkat az írás' mesterségében gyakoroljuk, hogy a' Nyelv tollunk alatt gyara-
podjék, simúljon, szépüljön, bővüljön. De vigyáznunk is illik, hogy beszédünk az örök
másolgatás által manírártt ne váljon. Erre azt látám legalkalmasbb eszköznek, ha min-
den nemből és minden Nyelvből mellyet inkább vagy kevésbbé értek, fordítok, és⁴⁴ ne
soha mást, mint elismért classicitású munkákat; jó t és jó l. Az a' sokféle' másolgatá-

⁴¹ tudá nálunk [Beszúrás a sor felett.]

⁴² Istenfiak <azt> szabadon

⁴³ szer<e>

⁴⁴ [./] [Átírás.]

1156 sa fogná majd csinálni, hogy a' sokból teremjen nekem egy új, egy magamé, egy nékem saját.

Velem vala itt az, kit a' Róma' Prosaicusai közt úgy szereték minden mások felett, a' hogy Rómának Poetái közt minden mások felett Virgílt szeretém, – Szalluszt. Sok ízben tudakozám magamat, ha Szallusztot lehetne e fordítani hogy a' fordításon is megmaradjon az a' régi szín, az a' néki-saját arcz; 's akkor látám kivált lehetetlennek, midőn őtet magát és fordítójit egymással összehasonlítottam. Itt, e' dologtalan contemplatióra kárhoztatott üremlen megszálta az a' portentósus gondolat, hogy ha Emília Galottit 's Klopstocknak némelly Odájit és Messziását mertem, merjem Szallusztot is. Ha el kell is majd égetnem, mint a' Messziását égettem-el, a' dolgozás' fáradsága maga lesz igen gazdag, igen édes jutalmom.

Elrettentem a' gondolatra. De illy gondolatok hatalommal ragadják-meg a' lelket, mellybe egyszer beszállottak. Lehetetlen vala kifejtenem magamat belőle. Hozzá fogék, 's – tinta, papiros nélkül!

Harminczhárom esztendeje hogy dolgozásomat szekrényemben tartom, 's csaknem minden esztendőben újra meg újra dolgozám azt, néha esztendő alatt kétszer is, háromszor; 's utolszor itt Pesten 1828. Decemberben, belépvén már életem' hetvenedik esztendejébe, 's elvonva magamat a' város' örömeitől, 's reggeli és éjjeli lámpám mellett. Az igen is sok gond ront inkább mint javít, 's igen könnyen hiszem hogy az történt-meg itt is, 's látom hogy egyenlenségek vannak fordításomban mint — magában⁴⁵ (Jugurthában kivált). De ideje hogy valaha megszűnjek. Bár mit ítéljen majd dolgozásomról az Olvasó, 's bár melly fogyatkozásai légyenek dolgozásomnak, 's olly fogyatkozásai, mellyeket meg lehetett volna győznöm már most is; legalább egy új út törtem-meg, 's Szallusznak újabb fordítója megkönnyebbedve látja majd munkáját.

Láttam én hogy a' ki céljaimat nem érti, kivált ha Szallusztot sem érti, és a' mi nem mindennél lehetetlen, azért sem érti, mert a' Nyelvet nem tanulta-meg a' hogy a' Rómaiak' értéséhez illik, mit mond igyekezetemre. Hogy még inkább légyen szolgálva az ügy, 's a' lelkesbb Olvasó inkább érthesse a' mit óhajtok, Szallusztom mellé Toldalékokat vetettem, mellyek az arányzást a' magok helyén el nem fogják tévesztetni, 's itt⁴⁶ sem állottam-meg még: Szallusztot, a' makacs beszédűt, durvaságon kapkodót, egy szelídebb fordításban is adtam; 's együtt adám két fordításaimmal Cicerónak némelly Beszédeit: Catilína ellen, 's Mílo, Dejotarusz, Ligáriusz mellett. Mind ezek, egyyüvé véve, meg fogják értetni, mit akartam légyen Szallusztra vesztegetett gondjaimmal; azt, hogy nem Eggyszínűségre, 's francia simaságra, könnyűségre, józanságra kell törekednünk, hanem egyébire is. A' beszédben ez a' fő törvény: *Apte dicere*.

[324]

[325] Örülék e' változásának, 's kértem, olvasnánk együtt Senecának a' Gondviselésről írt Értekezését, melly még a' boldog napokban is érdemel figyelmet.

[326]

⁴⁵ maga[.../] [Átírás.]

⁴⁶ mellyek a' magok helyén el nem fogják <az arányzást> tévesztetni, <. > [...] <még> itt [Törlés és átírás.]

[327] Verseghi felhozata Lexicona' articulusait, melyeket egy zsákba vetve tart. 646, 1156
Azok apró papirosszeletekre vannak írva, hogy ha munkájával teljesen elkészül, áccézei
rendben a' magok helyeikre ragaszthassa. [328] Tisztelem igyekezeteit, mint mindent
a' mi a' köz ügyet szolgálja; de a' Verseghi Lexicona ellen nékem legalább sok kifogása-
im vannak. Ha jó lesz a' mit ad, vagy én is fogom javallani, vagy ha én nem javallanám
is, fogják mások; 's az kelle épen.

[329] Nagy dolgokat forral: Adelung akar lenni közöttünk. [330] Lexicont ad, 's 646, 696
egy nagyot; Grammaticát, azt is nagyot; Stylisticát, azt is nagyot. A' nagy könyv, nagy 646, 696
kín, azt mondá a' görög, 's nem mondotta rosszul, kívált a' Nyelvtanítók' czéheiben.
[331] A' fenkő nem metsz, de metszővé teszi a' vasat, 's így a' fenkőnek meg van a'
maga érdeme.

[332] El van foglalva⁴⁷ azon gondolat által, hogy Nyelvünk' Grammaticáját a' Tudo- 646, 696
mányok' és a' Philosophia' méltóságáiglan fogja felemelni. Nincs philosophicusabb
Nyelv mint a' miénk; úgy mondja. Ez olly dicsőség, melyet Nyelvünknek nem keres-
nék; azt óhajtanám inkább, hogy minél szebbé, 's minél alkalmatosabbá váljon a' lélek
gondolatjait, érzéseit, minden külömbözeiseikben festeni, 's minél előbb.

[333] Sokat beszéllgetünk erről, 's míg ő a' maga Grammaticáját magasztalgatja, én 646, 696
mindég az Ízlés' kimívelését a' minden Nemzetek' classicus Íróji' munkáijk lelkes és
gondos olvasása által. De Verseghinek az Ízlés' gyanús portéka: meg akarja vetni lábait.
[334] Felvevém asztaláról Adelungját, 's kisebb Grammaticája Előbeszéde utolsó so-
rait felolvasám előtte: „Einen⁴⁸ Umstand kann man Lehrern nie genug empfehlen;
nähmlich die frühe Bildung des Geschmacks der ihr anvertrauten Jugend; ein Hilfsmittel,
welches in dem ganzen gesellschaftlichen Leben, in allen Künsten und Wissenschaften,
und vornehmlich in den Sprachen von der grössten Wichtigkeit und Nothwendigkeit
ist. Die meisten Missgeburten in der gelehrten, sittlichen und gesellschaftlichen Welt
rühren aus dem Mangel des wahren Gefühls des Wohlanständigen und Schönen her; er
ist der Vater aller Pedanten und selbst der meisten Genies in der verächtlichen Bedeutung
dieses Wortes. In einer ausgebildeten und verfeinerten Schriftsprache kommt überaus
vieles auf dieses feine und richtige Gefühl an. Ist der Grund dazu in den frühern Jahren
gelegt worden, so hat solches Einfluss auf das ganze künftige Leben. Um hier nur bey
den Sprachen stehen zu bleiben, so wird ein feiner und richtiger Geschmack einen gros-
sen Theil der Sprachfehler, alle Härten, niedrige und unedle Ausdrücke, harte, dunkle,
und verworrene Verbindungsarten, auch ohne tiefe Sprachkenntniss als solche empfin-
den und vermeiden; dagegen auch der gründlichste Sprachkenner, wenn dieses Gefühl
in ihm verwahrloset ist, allenfalls wohl vor den erstern, nie aber vor den letztern gesi-
chert seyn, sondern sich ihrer oft desto mehr schuldig machen wird, je grösserer
Sprachkenner er zu seyn glaubt. Alle classischen Schriftsteller aller Sprachen haben ihre
Reinigkeit und ihr ganzes classisches Ansehen mehr ihrem feinen und richtigen
Geschmacke als ihrer tiefen Sprachkenntniss zu danken, von welcher viele unter ihnen
nicht einmal einen Begriff hatten.” –

⁴⁷ foglalva<,>

⁴⁸ előtte: Einen [A nyitó idézőjel pótolva.]

1156 Némán hallgatá végig olvasásomat, 's tellyes nyugalomban azt mondta rá, hogy azt Adelung rossz órában írta. Én úgy hiszem, hogy ezt jóban, mind rosszat a' mit másutt.

[335]

1074 [336] Ezer köszöntést bízunk rá Kapitány Novák Úrhoz, 's éreztettük Feketével, hogy tudjuk becsülni a' mi becsültetést érdemel. Kinek lelkét a' szép' érzése meg nem nemesítette, csak egy mértékkel jobb mint a' rossz, 's Novákot a' természet is jóvá tette,⁴⁹ maga is megnemesítette.

[337–338]

1076 Szőlőt a' Morvai nép szántóföldjébe ültet, [339] 's képzelhetni millyen bora. Hat esztendő múlva kivágja azt, 's ismét szántja. Miért ezt? nem értem. Mint kelljen bánni, kinek-kinek a' hely mutatja-ki.

[340–342]

[343] Nézze, nézze, édes barátom, mondám neki, itt egy szép lyány, amott egy másik, 's ott a' harmadik. De Úza nem néze oda, 's Ensre emlékeztete. Ő apathiajában keresi a' bölcseséget, én abban, hogy a' hol engem nem keres öröm, én keresem azt, 's ha nagyban nem találhatom, a' kicsinnyel is megelégszem. Ez az a' mi lelkemet épen tartja fenn, a' mi elsüllyedni nem engedi.

[344]

[345] *Esto perpetua!* kiáltánk mindnyájan. Én nem csak anyánkra gondolkoztam, hanem az én anyámra is.

[346]

[347] Ezek' számában azt kell megjegyzem, hogy közel már a' szép Salzburghoz, elevensövényt láttam nyirbált ágú szálkafákból (*Nadelholz*).⁵⁰

[348–362]

1080 [363] Tele szedém zsebeimet olly növények' és fák' levelekkel, mellyeket nem ismertem. Az ittlétel nékem kimondhatatlan örömetek ada.

[364–365]

458, 698 [366] A' Chirurgus és a' birtok' legfőbb Tisztje szívesen látának bennünket, de egy findza kávéval, egy pohár borral sem kínálának-meg bennünket; [367] egy helytt hasonlóan igen szívesen láttak, a' szoba' deszkázatján le volt terítve egy ponyván a' meggy; de egy szemmel sem kínálának-meg.

[368–369]

[370] Pénzt kell felvennünk Pestre barátinktól, mert a' hosszú út erszéyünket csaknem egészen kiürítette; 's én, és⁵¹ még egy társam, hideglelést kapánk.

⁴⁹ tett, [Emendálva.]

⁵⁰ „A' természet a' maga vad felségében...” kezdetű bekezdés után a kéziratban a 229b oldal alján hely van fenntartva egy „VIGNETTE”-nek.]

⁵¹ eg [Átírás.]

[371–372]

1080

[373] Én emlékeztetém ott, hogy oszlopok' proportiojáról nem akkor illik ítélnünk mikor alattok, hanem mikor előttök állunk. Száz lépésnyiről tekintve vissza az oszlopokra, visszavoná szavát. [374] Az öregebb sok ízben emlékezteté az étourdi embert, 662 hogy ítéletiben lenne több eszmélettel, és midőn mind azt magasztalja a' mi az ő hazájáé, 's mind azt kicsinyli a' mit itten lát, hasonlítsa össze magát egy Chirurgical Doctor' fiját kinek atyja, tudományai által, a' *ruban noir*' rendét viselő, a' Mons. le Grec-kel, így nevezé Szulyovszkit, vagy a' Mons. le Savant-tal, így nevezé Úzát, 's lássa, hogy ezeknek az úgy-nevezett hét barbároknak⁵² mindenike mennyivel több nyelvet és egyebet tud mint ő, ki csak a' maga nyelvét tudja 's a' maga mesterségét. De az étourdit nehéz volt tanítani.

[375–380]

[381] 9dikén Szerencsen hálánk, 's ott vala örömem meglátni Bata Pált, Nógrádból, ki akkor házasodék Zemplényből.

[382–384]

[385] Csarodáig kísére bennünket Bogdányból, 's így vele valék hét egész napig. Ott válánk-el egymástól. [386] Másnap Beregszászra érénk. Ott vásár tartaték. 664, 701

[387] A' nép omlott hozzánk, 's szerencsésnek tartá magát, a' ki egy kosár diót, 664, 701 egy kosár körtvélyt, egy kalácsot, egy pár dinnyét hozhata nekünk kedveskedésképen. [388] Midőn⁵³ a' vacsora mellett ülénk, bejöve hozzám a' Vármegye' Com- 664 missáriusa, köszönte a' Consiliárius' nevében,⁵⁴ 's hozta a' hírt, hogy az anyám elmenetele után megérkezett⁵⁵ házához, köszöni az anyámnak hogy oda beszállott, hogy a' gazdasszonyosság' terhét vitte, 's távolyléte' hibáját azzal igyekszik helyre hozni, hogy küldi a' kenyereket, sódarokat, füstölt nyelveket, Tokaji és Ménesi butelliákat, 's cselédeink' számára két eleven juhot. – [389] Az idegen nem győze csudálkozni melly nép 664 közzé juta ő itt. [390] Bejáránk annyi nemzetet, és sohol sem kínáltak-meg csak egy 664 meggyel is; [391] itt pedig Kerepesen⁵⁶ és Aszódon kezdvén minden nyomon szinte 664 ölnek bennünket az adományokkal.

Rékei vagy Barta nevű Úr engem [392] félre vona. Nem tudtam mit akar. Uram, 665 ugymond, neked az én segédemre nincs szükséged;⁵⁷ de ne vessd-meg szívességemet; vedd, kérlek, a' mit adhatok; 's két forintot ada nekem. A' jó Isten tudja hol veheted hasznát. – Elvettem a' pénzt, 's kimondhatatlan örömmel, 's megcsókoltam érte. Uram, mondám, segédedre ugyan nincs szükségem, mert most válék-el az anyámtól; de elveszem azt, 's úgy fogom nézni mint kincset, 's reménylem halálomig kezemben marad. Az illy birtok áldást hoz. – [393] Nincs-meg a' pénz többé, 's hamarább kiment kezemből mint gondoltam, de jól ment-ki. [394] De pirúlva vallom, hogy annyi eszten- 665

⁵² úgy-nevezett barbároknak [Beszúrás a sor felett.]

⁵³ kedveskedésképen. <.> Midőn

⁵⁴ köszönte nevében, [Beszúrás a sor felett.]

⁵⁵ elmenetele *onnan* megérkezett [Emendálva.]

⁵⁶ pedig <...> Kerepesen

⁵⁷ szükségem; [Emendálva.]

1080 dők után bár, [nem tudom többé]⁵⁸ a' két név közzül melyíyk leve a' gyönyörű tett által tiszteletessé.

[395]

[396] De elcsendesedvén örööm, 's visszapillantván a' megtett útra, áldalak titeket is, kik a' szenvedőnek enyhülést nyújtottatok.

1090 [397]

[398] Anyám jelen vala, 's így itt voltam igazán itthon.

[399]

[400] Érzem a' compliment' becsét, édes Sophie, mondám, 's hogy kikapjam a' megzavarodásból, egyéb tárgyra szöktem által.

[401]

178, 667 [402] Patakon Július' 12d. vasárnap kezdődének az Exámenek. [403] Puky István
179, 244, 667 Úr Gesztelyből, 14dikben a' nála sok holnapok olta⁵⁹ lakó Csokonait kihozá hozzám, 's estvére visszatértek Patakra; [404] de midőn ők menének-el, Komjáthy Abrahám Esperest Úr érkezék, gyermekségem' egyik Védangyala. [...]

[405]

[406] Az Iliász' fordítását el nem végezheté tökéletesen; a' végső Énekek hézagokkal maradtak kézírásában. Mi lehetett volna az, ha tíz esztendeig élhetett volna még, 's dolgozásán simíthatott volna.

Csokonay Mihály Debreczenben született, Debreczenben lakott, Debreczenben holt-meg, de a' Nagyokkal ott mindég idegenségben, ellenkezésben élt, külömben a' nagy városnak heves barátja, hív tisztelője, és ha szükség volt volna rá, mérges pártfogója, védelmezője. A' legkülönösebb teremtés a' kit képzelni lehet, némellyík órájában épen ellenkezője annak, a' mi egy másikban volt. Az úczán, és a' melly társaságokban nagynak látá magát tekintetni, nagy gravitású, mint egy Professor, ki magánál tudósabbat senkit és soha nem lele még, mert nem lelhet; olly társaságokban, hol magát nem kelle, nem leheté nagynak tekintetni, szelíd és szerény, hogy szeretetre-méltóbbat kívánni nem lehet. Igen sok adományú ifju, kinek⁶⁰ kezei alatt mingyárt terme virág, bár
668 néha illat nélkül, ollykor nehéz szaggal is; [407] de nagy része ezen vétkének csak anynyiban övé, hogy mindent adott a' mit tőle kívántak, és mingyárt adá, mihelyt kívánák. [408] Ízlése nem tiszta, példája kártékony inkább mint hasznos. – Termete középszerű; az testessége is; szemei, haja feketék, arcvonalai nem kedvetlenek, de távol attól hogy szépeknek mondathattak volna. Színe sárgába csapó.

1108 [409–410]

181, 264, 669 [411] Baróti már elhagyá Kassát, 's Virthen lakott, az ötlet gyermeki hűséggel szerető Pybernél. De az Írók' száma akkor még kisdéd sokaság vala. [412] Dayka⁶¹ azalatt

⁵⁸ után bár, a' két név [Emendálás a [Pályám emlékezete III.] alapján.]

⁵⁹ nála <la> sok holnapok<ig> olta

⁶⁰ ifju, <mint [?]> kinek

⁶¹ [A Daykáról szóló rész utólagos beszúrás.]

megholt, 's nem lelém többé leveleit, verseit. Mindenfelé írtam, hogy ezeknek nyomába 1108
akadjak. Virág ajándékoza-meg Verseinek nyomtatás alá készített Kéziratával.

Életemnek egyik felejthetetlen pillantása vala az, melyben az ezen esztendőben
megjelent Himfy' Szerelmeit vevém. Csudáltam Kisfaludinak teremő lelkét, 's azt a'
kimeríthetetlen bővséget, melyhez hasonlíthatót magunk közt nem ismerek. Forrón
öntöttem-ki örömet a' Kis' karjai közt, 's kértem őtet, hogy valamit a' dicső ifju
felől tud, esztendejiről, lakásáról, neveltetéséről, tudatná velem. [413] Kis felele, 's rá
alkalmaztatá ezt: *Seris nepotibus umbra*. Kis a' lelkes ifjút nem tisztelē kevésbbé mint
én; nem azt nézēnk hogy ő és én el vagyunk homályosítva általa, hanem hogy a' magyar
név meg van dicsőítve.

7.

[414] A' *lassus maris et viarum* semmit nem óhajta inkább mint hogy a' mit hetedfél 703
esztendei hēzagja által elmúasztott, kipótolhassa, 's csendes függetlenségben élhessen.
Készen álla házam, de még vakolatlan, 's ablakok és ajtók nélkül, 's ide vágytam; [415]
de itt más vala rólam végezve; az, hogy végyem-el a' mit nekem mások választottak, 's 121, 157, 241,
menjek vele. Bántotta kevélységemet a' gondolat⁶² hogy felőlem illyet feltehettek, 's 667, 703
éreztetém hogy magamnak ollyat mondatni soha nem fogok. Némellyek azt óhajták
hogy se magam ne válasszak, se nekem ne válasszanak. Mindent az anyámmal tétettek,
's ez nem is tudta, hogy azt vele tétetik, 's Párkám ismét fekete színt tekergete⁶³ fona-
laimba. [416] Önakarát nélkül kíséretém az anyámat hol az alföldre, hol a' felföldre, 's
örömeim a' tintára 's papirosra voltak szorítva. Ha Regmeczen valék, lovat nyergeltet-
tem, 's cseléd nélkül nyargaltam-által Kázmérba, 's felejtém éltem' kedvetlenségeit.

8.

József öcsémnek lakadalma után (1802. August. 17d. Balajton), Consiliárius 's 182, 266, 1113
Borsod Vármegyei Első Vice-Ispán Ragályi József Úrnak Mária leányával, egy utat
tevék Szepesbe, minden czél nélkül. Látni akartam barátimat és a' régen nem látott
szép vidéket. Itt valék Berzeviczy Gergellyel, ifjúságom' barátjával, 's nagylelkű anyjával 182, 268
Grádeczi [Stan]sics Horváth Borbálával,⁶⁴ e' fényes ház' újabb nagy díszével Horváth
Annával, Potkoniczky Késmárki és Fuchs Lőcsei Professorokkal, Koczok Lőcsei
Prókátor ifjú korom' érdemes barátjával 's Radvánszky Theréz és Polyxén testvérekkel,
és December' 29dikén osztán Gróf Gyulainéval, kit tizenkét esztendővel láték először 184, 272
azután hogy Kassát⁶⁵ elhagyá. Csoportosan jöttek rám örömeim, 's olly mértékben, a'
hogy ritka halandónak. Életünk örök habzás a' gyönyörűség és csapások között; az

⁶² kevélységemet <az> a' gondolat

⁶³ fekete <fonalat> tekergete [Javítás a törlés felett.]

⁶⁴ Grádeczi sics Horváth Borbálával, [Az oldalhatáron lemaradt félszó emendálva.]

⁶⁵ Gróf Gyulainé<t>, <'s ezt> kit tizenkét esztendővel <később, mint> Kassát [Javítások a
törlések felett.]

1113 boldog, a' ki szenvedési közt sem felejtí örömeit, 's nem hátatlan a' Gondviselés' kormányzása⁶⁶ eránt, mely jó és rosszat kinek-kinek ad.

[417]

269, 279 [418] Melly öröm vára rám, valamerre fordúltam. Ember az én kezemet soha nem csókolja, kivéven gyermekeimet; de itt, midőn egy helyt forspontot kívántam, míg észre vevém magamat, a' hely' Notáriusa kezemre nyomá csókját.

[419–421]

670, 704, 1128 [422] Meg nem bocsáthatom magamnak hogy többet hittem a' tanácsnak mint a' nemes-lelkű ifjú' képének, mely nyilván bizonyította tántoríthatatlan egyenességét.

[423] Meleg hidegséggel bántam vele, de nem sokára azután leveleink által forránk egymáshoz, 's kevéségem hogy barátságával dicsekednem szabad. [424] Széles tudományait, férfi lelkét minden ismeri, szíve' nemességét barátjainak szent köre. Egyik nagy érdeme az, hogy az érdemet ellenségiben is megismeri, 's őket segíti, boldogítja: 's kaczagja az üres pöffeteget.

[425]

284 [426] Az én kedves barátomat Úzát Pesten lelém; itt egy más részesét is szerencsétlenségemnek, Verseghit. Stunder által, ki most Pesten lakott, mind kettejét lefestetém. A' Verseghi' képét azok, a' kik őtet szerették, Ponori Thewrewk József barátom' Gyűjteményében fogják venni; mert a' melly képe a' Sággy által írt Biographiája előtt áll, az férfi esztendejiben, annál inkább pedig öregedni kezdő napjaiban, hozzá már nem hasonlíta.

[427–430]

1156 Alcibiádot, a' két Szerencsétlent és Laurettet, és a' mellyeket egyenesen Marmontelből fordítottam, a' Négy Palaczkot, a' Szamnumi Menyegzőt, és a' Kétséget, [431] 's később⁶⁷ beszéllem-el mint⁶⁸ vette dolgozásomat. Magáról⁶⁹ Biographiáim' Kötetében léssen szó.

[432]

675, 1148 [433] Térjek vissza most honomba. Arra valóban karom is emlékeztete; egy Seborvos ki akará törni, hogy legyen mit gyógyíthatnia, 's Cancellárius Gróf Teleki hozzám küldé Dr. Sándorffyt. Ez kergete, 's bizonyossá tett, hogy a' Váradi meleg fürdő egy hét alatt helyre állít. Siettem tehát oda, 's egy hét alatt nem látám egyéb bajomat mint hogy azt, szerencsére a' balt, egész egyenességében ki nem nyujthatám.

[434]

[435] Boldog⁷⁰ anya, 's örök dísze maradékinak. Beszéllgetéseink' tárgyai közelébb állanak hozzánk, mint hogy azt még most elhirdetni lehetne.

[436]

⁶⁶ Gondviselés' <vég.> kormányzása

⁶⁷ Menyegzőt, a' Kétséget, <és a' <Jó> Jó Anyát,>'s később [Beszúrás a sor felett.]

⁶⁸ mi./t [Átírás.]

⁶⁹ Magáról [Átírás.]

⁷⁰ szóllott. Boldog [Beszúrás a sor felett.]

[437] Cancellárius Gróf Teleki Sámuel, Biharnak Fő-Ispánja, September 20d. meg- 177,307,676,1148
újítá a' Tisztviselői Kart, [438] 's Dienes testvér öcsém akkor választaték Fő-Notárius- 177,308,676
ból Második Vice-Ispánná.⁷¹

[439–442]

[443] A' könyv' az öreg' halála után Debreczeni Consul Fáy János Úr' birtokába 680,1162
méne-által, [444] én pedig a' vett mását közre bocsátottam, Magyar Régiségek és Rit-
kaságok' czímje alatt, Pesten 180 .⁷²

18.

[445] Debreczennek még egy kincse vala, mellyet Gróf Teleki Sámuel Erdélyi 704
Cancellárius, Cornides, Pray, Révai, bár csak másolatban, hijába igyekezének megnyer-
ni. A' Collégium' Előljáróji mindég ígérék azt, de csak hogy a' sürgetést elháríthassák.
Tartanom lehete hogy az én kéréseim is sikertlenek lesznek, 's a' mit így meg nem
nyerheték vala, hír nélkül tettem magamévá. Segélve a' barátságtól, nem leíratám, ha-
nem lefestetém.⁷³ A' másolatnak minden lapján, minden sorában annyi betű áll a'
mennyi az eredetiében, hogy így lap és sor bízatosan idéztethetik, 's másolva van a' régi
példány' minden czifrázólása is. Szenteket magasztaló Predikátziók, magyar nyelven,
szegletes betűkkel írva. A' másolt példányt átaladtam a' nagy Révai' nagy tanítványá-
nak, Horvát István⁷⁴ Bibliothecárius Úrnak, kit a' haldokló Révai Követőjének óhajta
a' Magyar Nyelv' Professorságában, 's így ha Debreczen valamely szerencsétlenség ál-
tal nagybecsű ereklyéjét elvesztené is, az a' hazának az én másolatomban megtartva
lesz.

19.

Távoly létem' ideje alatt anyám értem azt szenvedé a' mit a' leghívebb nő szenvedhet 1171
férjéért, 's az a' szapora háznál tartalékokat szüle. Zavarok támadának, 's honnan ered
a' machineriában a' taszítás, azt a' rángatott rángatók sem látszottak mindnyájan tudni;
világosan ugyan épen nem értették. Anyánk eszközzé vala téve, én voltam a' cél.
László öcsém, kinek gondolkozása 's minden érzései egykor teljesen egygyezének az
enyéimmal, most pedig teljesen⁷⁵ ellenkezének, vaktában kíváná a' magam' megadását,
's barátságát⁷⁶ a' vakon engedéstől függeszté-fel, 's kényszeríte kimondanom, hogy én,
ki uralkodást⁷⁷ sem űzni sem tűrni nem akarok, azt drágább áron fizetném mint a' mit

⁷¹ Vice-Ispá[...]/á. [Átírás.]

⁷² [Az évszám utolsó számjegyének hely van kihagyva.]

⁷³ nem <lefestetém,> hanem le[...]/etém. [Javítás a törlés felett; átírás.]

⁷⁴ [...] István [Átírás.]

⁷⁵ enyéimmal, <'s> most teljesen [Beszúrás a sor felett.]

⁷⁶ [...]gát [Átírás.]

⁷⁷ [...]lkodást [Átírás.]

157, 1171 adhatnék.⁷⁸ A' kedvetlenségek nőttek, nem fogytak, 's minthogy szelíd szerek⁷⁹ nem használnának többé, ideje vala nem várt csapás által akasztani-el a' mesterségesen szótt bordát. Nékem egyetlen óhajtásom az vala hogy nyugalomban élhessek, 's foghassak-hozzá valaha dolgaimhoz, erre⁸⁰ pedig az egyetlen út a' házasodás.⁸¹

20.

131, 204, 323, 708 [446] Konyáron, Debreczen mellett, Július' 25d. éjjel, engemet a' csonkúlásnak egy
708 könnyebb neme sujta-meg. [447] Kedves barátom Doctor Szent-Györgyi József Úr
708 kikapa bajomból, de intvén, hogy vigyáznék magamra; egy második előlhetne. [448]
Mihelytt túl valék a' bajon, elvégeztem, hogy egy utat teszek két esztendő olta nem látott barátimhoz, 's mentem. Minek, azt senki nem gyanította.

132, 205 [449] Meggyőződve az eránt hogy kívánságimat⁸² senki más úgy mint Sophie ki nem töltheti, Kázmérba mentem-fel, hogy kilessem, felejtethném e vele az ifju szép Emigránst, kitől magát elrántatni őt⁸³ esztendő olta semmi tekintetek által nem engedé;⁸⁴ és ha a' dolog jól indulna, mind azt megtenni, a' mit az idő enged. Anyám ötet annyira szereté, hogy midőn Regmeczen múlata, egész hetekig nem ereszté-el magától, 's így biztosan lelete reménylenem, hogy⁸⁵ lépésem megnyeri javalását.

21.

133, 205, 323 [450] Lajos-napja' előestvéjén értem oda. A' Grófné, 's Sophie és Marie a' kertbe⁸⁶ akarának lemenni, mert a' nap meleg volt az összeolvadásig, midőn szekere az udvarra befördült. Mint a' ház' gyermeke' megpillantására, ki nem várva jelen-meg két esztendei távolyléte után, úgy kiálta-fel mind hárma a' mint meglátott, 's míg cselédem szekere' ajtaját megnyitotta, Sophie már mellettem állott. Ferencz, 's mikor megyen-el tőlünk? kérdé. Köszönöm a' szíves fogadást, édes Sophie, mondám; 's miolta szokás így látni vendéget? – De a' testvér nem vendég, felele Sophie; 's azalatt anyja 's öccse is előttem állának.

[451] Sophie úgy hitte, hogy az ő valójában van valami⁸⁷ a' mi engem tőle visszatol, ámbár vele, mint barát barátnéval 's testvér testvérral, megférek, 's elfoglalva lévén,

⁷⁸ azt <ez áron olly> drágán fizetném <mellyet nem> adhatnék. [Átírás; beszúrások a sor felett.]

⁷⁹ minthogy <a'> szelíd szerek [Átírás.]

⁸⁰ dolgaimhoz, <...> erre [Négy-öt szónyi törölt szöveg.]

⁸¹ egyetlen[.] út a' <meg>házasodás. [Átírás.]

⁸² hogy <az én> kívánságimat

⁸³ magát őt [Beszúrás a sor felett.]

⁸⁴ engedé <elrántatni>;

⁸⁵ így reménylenem, <lehet,> hogy [Beszúrás a sor felett.]

⁸⁶ Marie <lejövénének a' ...,> a' kertbe

⁸⁷ valami<,>

hogy⁸⁸ ötlet és engem különválaszt a' sexus, az eszébe sem jutott. Bánása velem így an- 1171
nál szabadabb, tartaléktalanabb volt. [452] Jőjön, ugymond, menjünk atyámhoz; nem
sokára rá jó hideglelése, 's akkor magában szeret maradni.

A' grádics' közepén, hol vele, a' testvéri familiaritas szerint, nem karon, hanem ké- 133
zen fogva lépdelteték,⁸⁹ megállta. Édes Ferenczem, mondá itt, nem is tudja; a' mit mind-
ég jövendőlgete, megvan; két hete hogy itt Párizsból a' jelentés; Etoile megházasodott.
Lábra akarván állítani minden vagyonaiktól elesett szüléjit és az egykor fényes házat,
elvevé egy gazdag polgár' leányát.

Soha én kedvesebb hírt nem hallhattam, soha én jobb órában Kázmérba nem jöhet-
tem. Azonban érzéseim meg valának osztva az öröm és a' legszínetlenebb szánás kö-
zött. A' csapás rettenetes, mondám, és enyhülést neki csak az a' gondolat adhat, hogy
ezt várnunk lehete, várnunk kelle.

A' hideglelés' paroxysmusza ma hamarább jöve a' Grófra mint várak, 's midőn
belépénk, már vetközteték⁹⁰ inasa. Megcsókolám kezét, ő nem engemet, de megkövetve;
sőt mihielytt lefekvék, kért, hagynám magát, 's mülassak a' Grófnéval 's gyermekivel.
Azok jöttek, Sophie pedig engem egy ablakba vona, 's ott önté-ki keblembé szíve'
panaszait.

Fukarkodám éltem' legszebb gyönyöreivel, 's az utolsó cseppig akarám kiszörbölni
a' melly édes kelyhet nekem itt a' Gondviselés annyi szenvedésemért nyújtja. Sophiet a'
maga tiszta asszonyiságában akarám végig meg' végig nézni, mellynek most új kecsket
ada a' mély fájdalom.

Huszonnégy óráig vittem úgy dolgaimat, hogy Sophie semmit nem sejtet meg szán-
dékomból, 's ezt a' melegebb szabadabb közelítést, mellyen el nem foglalt elmével fel-
akadt volna, most a' baráti, testvéri részvételnek, szánásnak tulajdonítá. Én más részről
örvendék, hogy ő, meg nem sejtve kelepceimet, épen ezen megtévedése által tapada⁹¹
inkább meg inkább belém. Eltűnt volna tartaléktalansága, ha meggyaníthatta volna,
keblem mit forral.

Visszajövén estvéli sétálásunkból, a' két leánytestvér engem magamban hagyta. Még
nem szólok, mondom magamban; illy scénákat az Istenek csak egyszer adnak az élet-
nek; 's újra elmondván hogy nem szólok, összekolcsolt karral egy commódhoz
támaszkodám, midőn megnyíllék ajtóm, 's Sophie belépe.

Sophie, mondám, ki nem bontván karjaimat egymásból, 's helyemből ki nem
mozdulván, jőjön csak ide. Ő fel nem akada a' szokatlanságon, melly ha testvéri viszo-
nyunkban nem találna mentséget, neveletlenségre mutatna, 's megállta előttem.

Édes Sophie, mondám, még mindég összekolcsolt karral, 's megtámaszkodva,⁹² is- 133, 205, 323
mer, 's engemet és a' zavart mellyben házunk most áll; de ismeri lelkes és jó, bár meg-
tévesztett anyámat is; végye mind ezt egygyüvé, 's mondja-meg nekem, össze köthetné
e életét az én életemmel?

⁸⁸ lévén, <a' maga Etoiljától> hogy

⁸⁹ lépdelteték, [Átírás.]

⁹⁰ vetközte[.] [Átírás.]

⁹¹ [.]p[.]da [Átírás.]

⁹² 's <a' commódhoz> támaszkodva; [Beszúrás a sor felett.]

1171 Sophieben az a' gondolat támada, hogy én producálni akarom a' mi felől tegnap folyt a' szó. – Nem, édes Sophie, mondtam sárgára, zöldre, pirosra, fejérre egymás után változó⁹³ színekkel; én egyenesen azért jövök, hogy lássam, reménylhetek e.

Míg zavarodásomból magamhoz térheték, Sophie, a' nélkül hogy emlékezhetném miként, eltűne előlem. – Szégyelve gyengeségemet, hogy⁹⁴ erős feltétem mellől eltántorodhatám, 's hogy a' mit tettem illy balogúl tettem, sebes léptekkel járék-fel a' szobában, 's akartam volna, nyeljen-el a' föld. Életemnek ez volt egyik legkínosabb pillantása.

A' Sophie szemeiről épen ez a' nem készült vallás kapta-le a' hályogot; most érzé ő, hogy a' tegnap olta eránta mutatott meleg szánás valami egyéb vala. Összefutának lelkében a' barát', testvér', szerető' ideáji, 's azzal⁹⁵ a' tettetést nem ismerő lélekkel, melly neki nem eltanult, hanem természettől vett tulajdona, jön, 's megszólít: Ferencz, 's hol fogunk lakni?

Mint előbb a' színek arczomon, úgy változának most, úgy csaptak-által egyikből a' másikba, érzéseim, a' magam' vádlásából a' legindúlatosabb örömébe, triumphusába, Megragadám a' három esztendő olta minden mások felett becsült leányt, 's ki nem eresztém rengő karjaim közzül, míg a' szót kimondta. Akkor kifejté magát karjaimból, 's ment.

133, 205, 323 Nem lelém többé magamat, nem leheték többé nélküle. Jött ismét. Izenetet atyámtól: ő inkább barátod mint hogy veled a' szokott úton mehetne. Nem te fogsz vele szólni: ő fog veled. –

A' nemes-lelkű ember meghallván hitvesétől a' mit ennek Sophie monda, felüle ágyában, 's összetapadt tenyerével, égre tekintve, ezt mondá: Mondjátok-meg Ferencznek, senkinek nem inkább mint neki; ismerem őtet; a' lyányom szerencsés lesz.

22.

205 [453] Debreczennek vevém utamat, hogy hírt vihessek Báró Vay Miklósnak. Ez magán kívül volt örömében. Gyönyörű gondolat! kiáltá; ebédelj nálam holnap, hogy tudathassam Gróf Batthyáni Aloyzzal, hogy ez azt tőled hallhassa.

134, 147, 148, 150, 205 [454] Anyámnak nem vala lélegzete, midőn a' hírt hallá. Hiszen én mindég szerettem Sophiet! mondá, megállapodva minden szón, 's ment, elmondani a' mi történt, egy szeretett rokonának.

23.

136, 186, 206 November' 11dikén Kázmérban én azon órában léptem az eskető Plebánus' elébe, midőn nagybátyámat Consiliárius Kazinczy András Urat Beretón, Zemplényben, hol

⁹³ után <eggyszerre> változó

⁹⁴ Szégyelve <oktalanságomat,> hogy [Javítás a törlés felett.]

⁹⁵ ideáji, azzal [Beszúrás a sor felett.]

lakott, temeték. Ritka⁹⁶ adományú, nemes érzésű, közönségesen tisztelt férfi, házunk- 1171
nak örök dísze.

[455] Ipamat kérte anyám, szenvedné-meg hogy nála maradjak, míg maga jön ér- 136, 186, 207
tünk, 's leviszen. Így én két holnapot töltöttem ott. 'S míg én papirosaim közt ülék,
feleségem fél napokat tölte mellettem némán, vagy énekében önté lelkét lelkembe.

[456] Sophie nekem, és sok esztendőig, nem feleségem volt, hanem szeretőm, még 715
akkor is nem feleségem, hanem szeretőm, midőn gyermekemet tejével táplálta. Feketébb
és kedvesbb színű fonalokból soha ember' életét a' Párkák nem fonták, 's így még ma
is, öregségem' vég napjaiban; 's hogy én bajaimat illy lélekkel viselem, az nem hideg
bölcseiség, hanem hála' érzése.

24.

[457] Boldogságimat nevelék távoly lakó barátim' levelei, 's ezek közt fő helyen ál- 1156
lának a' mellyeket Ninitől vevék. Kis a' maga barátságának egy francia ízlésű Ódájával
tevé-fel koronáját, mellyel menyegzőmet tisztelte-meg; Szemere sűrű levelezésbe fűzött
magával még minekelőtte ötet látám; érzésem, gondolkozásom, ízlésem egészen egy
vala az övével, 's vele együtt a' Triász' két más tagjai, Horvát István és Vitkovics, még
ma is elválhatatlan barátok. Gróf Dessewffy József, még gyermek Kassán, és a' Koppi'
keze alatt Pesten, de már akkor is tisztelt⁹⁷ gyermek, most megkoszorúzza rózsákkal és
polgári koronával, barátságába fogada. Felejtve a' világtól 's felejtve a' világot, én ezek'
társaságában élék. Teljesedve látám a' mit legkevélyebb reményeim óhajtottak, 's mi-
dön⁹⁸ fejeink felett szikrázott és csattogott az ég, 's Austerlitznél három nagy ország'
sorsa forgott koczkán, én csendesem⁹⁹ élék a' szerelem' és barátság' védő szárnyai alatt,
bár rettegettete hazám' sorsa, mellynek, saját vesztémmel is, örök¹⁰⁰ állást óhajtottam.

25.

[458] Marmontelből szedett Regéimmal akarám kezdeni kirepülésemet. Hogy belé 299, 672
tanúljak a' Báróczi' módjába, hármát az általa 1775. kiadattaknak, őutána fordítottam,
hármát nem őutána. A' Nyelv azolta haladott, 's Báróczi hagyta darabosságokat. [459]
Ezeket elmellőzni igyekeztem, 's úgy adni, hogy fordításom egészen bírhasa csudált
szépségű előképe' simaságát, könnyű görgését, elegantiáját, 's bizonyíthassa-be, hogy
Nyelvünk mennyire alkalmas már most is bírni, a' mivel a' német,¹⁰¹ melly különben
utólérhetetlen érdemekben kevélykedhetik, bírni soha nem fog. A' ki erről kételked-
nék, 's szavamat hiuságnak venné, vesse-össze a' német legújabb fordítást a' magyarral.

⁹⁶ temeték. <Egy> ritka [Törlés és átírás.]

⁹⁷ is <általam> tisztelt

⁹⁸ legkevélyebb óhaj^{tásom} 's midőn [Beszúrás a sor felett; átírás.]

⁹⁹ forgott <játékban,> én [...]desen [Javítás a törlés felett; átírás.]

¹⁰⁰ vesztémmel <...,> örök [Javítás a törlés felett.]

¹⁰¹ Német, [Átírás.]

1156 Bécsben lévén 1803., kézírásomat bémutattam Báróczinak, 's ő a' két Szerencsétlent, szeme előtt¹⁰² tartván az én fordításomat, négy lapig újra fordította.

674 [460] Alig van valami oktatóbb mint két dolgozás' összehasonlításán lesegetni¹⁰³ mit kell tennünk és kerülnünk, 's így Nyelvünk' barátjainak kedves dolgot tesznek, midőn velek¹⁰⁴ ezt, minden változtatás nélkül, 's a' meddig Báróczi¹⁰⁵ dolgozá, közlöm. Én úgy hiszem, hogy harmadik¹⁰⁶ kiadásom, melyet ezután fogok kiereszteni, jobb lesz, mint a' mit Báróczi 1775. adott 's itt dolgozott; de¹⁰⁷ itt nem az kérdés, én dolgoztam e jobban, hanem hogy az öt fordítás közül melyike jobb. Illő azonban nem felejtetni,¹⁰⁸ hogy én a' magaméit sokkal később adtam; hogy én annyi törlés, igazítás, sok esztendei gondok után, Báróczi 1775 előtt, 's dolgozására kevés gondot fordítva; hogy én a' Báróczi' nyomain jártam, ő maga tört utat. Ha a' koronát én nyerném is el, örömet nyujtanám-által Báróczinak, mert érzem, hogy az ő példája nélkül nem bírnám.

[461]

27.

707 [462] Magyar Nyelvet az Universitásnál akkor Révai tanított, kérdésen kívül utól nem ért hőse Nyelvünknek, [463] akár Verseit tekintsük, melyeken, és már 1773., annyi dísz ragyogott, mennyi nem még akkor, és sok ideiglen azután; senkién; akár Grammaticáját, mely nincs ugyan botlások és tévedések nélkül, de mellynél jobbat a' későbbek', annyi újak' számában sem találunk; akár Magyar Régiségeinek első, és mind eddig csak egy Kötetét, mely a' legtudósbb Magyarnak ötet kiáltaná, ha ezen kívül semmi egyebet nem írt volna is. Egyedül prózája nem vala az, a' mit illy lelkű 's tudományú férfitól várni már akkor is lehete, ha sok példákbl nem tudnánk, hogy a' ki szerencsésen írja verseit, prózáját néha ügyetlenül.¹⁰⁹ Volt egy orthographiai pont, mely eránt Révai azt tanította a' mit a' jobbak közt ma is sokkal nagyobb részben követnek,¹¹⁰ 's az ellenkező fél rajta volt, hogy Révait, a' Nyelv' Professorát, állítások mellé vonhassák. A' kérdés az vala, hogy egyenesen a' fülnek kell e festeni a' betűk' hangját, vagy a' fülnek ugyan, de a' szemnek is, hogy ez segélje az értelmet. Révai az utóbbi tanítást követte, 's annyival inkább, mivel a' mit azok hirdetének, nem is azt adja a' mit a' fül kíván. Kifáradván a' küzdésben, azoknak egyike ebédre hívatá Révait a' Fejér-Farkashoz,¹¹¹ 's a' pénzetlen embernek száz forintot ígért ha heterographiájára által-tér. Révai meg vala bántva a' gyalázatos feltétel által, felpattana székéről, 's ott hagyá az ebédet.

¹⁰² 's a' két Szerencsétlent, <Marmontelből> szeme<..> előtt [Beszúrás a sor felett.]

¹⁰³ lesegetni<.,>

¹⁰⁴ tesznek, <a' mint hiszem, ha> velek [Javítás a törlés felett.]

¹⁰⁵ 's [../] meddig <azt> Báróczi [Átírás.]

¹⁰⁶ hogy <azon> harmadik

¹⁰⁷ adott<.,> 's itt dolgozott; <és a' mit én 1808. és osztán 1815. adtam;>de

¹⁰⁸ azonban felejtetni, [Beszúrás a sor felett.]

¹⁰⁹ prózáját [../]yetlenül. [Beszúrás a sor felett és átírás.]

¹¹⁰ jobbak ma is követnek, [Beszúrások a sor felett.]

¹¹¹ Fekete-Farkashoz, [Átírás.]

[464] Verseghi megjelene (Morvából, 1803.), 's hozta magával Grammaticáját, Lexiconát, Stylisticáját, Verseit; [465] érezteté hogy francziául, olaszul, angolyul megtanult; beszéltte hogy görögül már iskolájiban tudott; 's adta jeleit hogy a' keleti Nyelvek' Grammatikájival¹¹² is ösméretes.¹¹³ Testessége, mellyhez hasonlót alig látánk, sullyt ada állításainak, de azt ő magának külömben is tudott azok előtt adni, kik¹¹⁴ a' Nyelvet szorosbb stúdiumokká¹¹⁵ nem tevék, vagy abban épen járatlanok maradtak. [466] Tetszék az illyeknek az is, hogy ő a' mi Nyelvünk' Grammatikáját a' Philosophiai tudományok' sorába készüle emelni, hol az uraság a' Tehát-nál van. Az már addig is baj vala, mert a' Nyelv' ismételéhez kell ugyan tudomány és Philosophia, de még inkább kell Ízlés, az pedig nem mindég jár együtt a' Grammatikai¹¹⁶ tudománnyal, sőt azzal világosan ellenkezik is; de legnagyobb baj az vala, hogy az ő Tehátjai nem is jól valának fűzve, 's figurái egymást be nem rekesztették. Új paradigmákat csinála a' Conjugatióknak, pedig a' Grammatikában semmi nincs a' mit illetni kevesebbé volna szabad mint ezek a' paradigmák; azt tanítá, hogy Nyelvünk már elérte férfikorusága' pontját, 's így azon igazítani, változtatni, azt bővíteni, abban újat teremteni nem szabad; tudnillik nem másnak senkinek, mint neki, a' ki változtatott, bővített, teremtett; mert ahhoz csak ő tud, ki a'¹¹⁷ Grammatika' egész cyclusát kidolgozá. 'S a' kik az ő olvashatatlan prózáját, a' kik az ő vagy igen középszer, vagy épen liha verseit olvasák, a' kik az ő hol nem akart, hol akart tévedésit Analytica Grammaticájában, abban a' philosophiai lélekkel dolgozottban, ismerék, meg nem tudák fogni, mint arrogálhat magának fő hatalmat a' Nyelvben az illy Tanító,¹¹⁸ az illy Író. [467] De Verseghi tudta kivel mint kell bánni, 's nagy mester vala olly színt venni magára a' millyet hely és idő kívána, 's neki minden eszköz szép eszköz vala, ha célra vezetett. [468] Állításom talán nem lél elég hitelt azoknál a' kik őtet nem ismerék, 's szavam idegenség' és indulat' munkájának vétethetik: de midőn az szöll így a' ki őtet életének nevezetes szakáiban ismerte, 's lépésinek szemmel látott 's füllel hallott tanúja volt, 's előre látja hogy szava félre fog magyaráztathatni 's azt még is mondja, az, világos jelét adja hogy szavához bízik, mert bízhatik.

Verseghi kiadá Tiszta Magyarság című Munkáját Révai ellen, 's ostoba juhokat emlegetvén a' Révai' tanítványaira, kikben Mestereket verdesé, 's ennek magyarságát tótos magyarságnak,¹¹⁹ 's magát a' Mestert nevetséges Otrokocsinak, rémítő csudának, szörnynek, csúfolván; 's a' kasza köre talált. Azok által Révai, Kardos Adorján és Miklósfí János név alatt, maga kele-ki, 's Verseghi¹²⁰ a' Kultsár' Újságleveleiben 's Verseinek (Magyar Aglája) Toldalékjában képzelhetetlen szelídséggel felele, hogy ő senki' személyét nem bántotta, azaz annak nevét, a' kit vert, meg nem nevezte; hogy neki is szabad elmondani vélekedését; hogy ő mindent, akármiképen beszélljen vagy

¹¹² Grammatikáji[...] [Átírás.]

¹¹³ isméretes. [Átírás.]

¹¹⁴ <a> kik

¹¹⁵ Nyelvet stúdiumokká [Beszúrás a sor felett.]

¹¹⁶ a' <Philo> Grammatikai

¹¹⁷ ki <Gra> a'

¹¹⁸ tanító, [Átírás; az ékezet emendálva.]

¹¹⁹ magyarság<át>, [Javítás a törlés felett.]

¹²⁰ maga <felele>, 's Verseghi [Javítás a törlés felett.]

1156 írjon a' magyar, csak jót mondjon és helyest írjon, testvére gyanánt szereti, hazája' angyala gyanánt tiszteli. – Egy hét múlva azután, ugyan-csak a' Kultsár' Újságleveleiben, megjelen a' válasz is, melly a' Verseghi' jelentésére fényt vet; Boldogréti Víg László¹²¹ pedig kiadá¹²² toldalékképen a' Kardos Adorján és Miklósfí János neveik alatt kijött két Munkához a' magáét, melly ha az indulat kevesebbet engedett volna magának, Verseghinek alaptalan tanításait és fortélyos ugrádozásait még inkább bizonyította volna.

707 [469] Révai nékem is felpanaszlá baját, 's én úgy feleltem neki a' mint barátinak igazságtalanul bántott barátjához szállani illik. [470] Ismértem igen könnyen ingerelhető elméjét, 's az illyet nem azzal csendesítjük-el,¹²³ hogy fájdalmát¹²⁴ nem nézzük fájdalomnak, 's arra kérjük hogy a' bántást bántásnak ne nézze. Sem azt nem nézém Tanítóhoz illetlennek, hogy kérdésbe vétetvén tanításai, míg az ellenkező állítást igaznak nem ismeri, tanításai' védelmére felkeljen; az neki szoros kötelessége; hívtelen ügyéhez ha azt nem teszi; 's Verseghinek azt a' szertelen hajlékonyságát, melly vele mindent a' ki jót mond és helyest ír, akármiképen beszélljen vagy írjon, testvére gyanánt szereti, hazája' angyala¹²⁵ gyanánt tisztelteti, megszorulás' szavának, ál játéknak tekintetem; tele van az Analytica Grammatica olly kifakadásokkal, mellyek ezt az ál szelídséget meghazudtolják. De hogy Révai olly fegyverrel éljen ellene, a' millyeket a' vastag bántó engede magának, arra nem csak nem¹²⁶ tüzeltem, de tartóztattam¹²⁷ is.

707 [471] Révai levelemet kiadta, 's hírem nélkül, talán mivel tartta tőle, hogy azt ellenzeni fogom (Boldogréti lap 15–19.). A' Verseghi' barátjai abból nékem vétket csinálnak, kivált azon tekintetből, mivel sorsom', de nem ügyem' társa ellen öntém-ki neheztelésemet; mintha az afféle tekinteteknek szabad volna azon kérdésekbe folyni, hogy a' Grammaticában ennek van e igaza¹²⁸ vagy annak! [472] Tartozom vele magamnak, hogy a' levelet, úgy a' mint az a' mondott helyen áll, szóról szóra lenyomtatassam.

„Széphalom August. 5d. 1806. Az én barátságom Verseghi éránt nem szenved kérdést; szégyenleném ha hazugnak kellene találtatnom, hogy eránta szeretetet mutattam. De én csak a' jó embert, a' munkás embert, a' szerencsétlent szerettem benne; különben ötlet mindég kellem nélkül szűkölködőnek, rögs beszédű Írónak néztem; most pedig azonfelül tökéletesen megromlott fejű Grammaticusnak nézem; valóban épen nem kissebb mértékben megromlott fejűnek, mint a' millyennek, kedves barátom, ő néz tégedet és másokkal együtt engemet is. Az a' Grammatica is olly tudomány tehát mint egy bizonyos más,¹²⁹ mellyben megbomol a' jó fő is, ha a' természet igen nagy mértékével nem áldotta-meg a' józanságnak. Ki beszéll úgy mint ő akarja hogy beszélljünk? 's nyer e valamit a' beszéd¹³⁰ az által ha az illy Grammaticust, Stylistát, és Poetát fogjuk követni? Kivéven egy két dalát, egyet kettőt ötven között, én nem tudtam soha szép-

¹²¹ Lá<.>ló [Átírás.]

¹²² kidá [Emendálva.]

¹²³ azzal <illik> csendesítjük-el,

¹²⁴ hogy <a' bánt> fájdalmát

¹²⁵ angyala<.>

¹²⁶ nem csak <tűz> nem

¹²⁷ de <attól> tartóztattam

¹²⁸ van e <igazsága> igaza

¹²⁹ más; [A pontosvessző töreléssel javítva.]

¹³⁰ beszéd<,>

nek, nem csak olvashatónak is lenni semmi mívét, sem versben, sem prózában, 's pró- 1156
zában még inkább nem mint versben. Azt hittem, hogy a' nyolcz esztendei elmélkedés
magához hozta, 's elrémltem midőn leveléből irtóztató eretnkségeit láttam.

Olvastam azután Rikoltiját, olvastam Grammatikáját, olvastam Tiszta Magyarságát.
Mit mondok? nem olvastam. Vissza inkább a' foglyukakba mint Philoxén Dionysiusnak
rossz versei elől, hogysem azokat végig-olvassam. Rikoltinál, mondom, soha izetlenebb
könyv még kezembe nem került. Meg nem foghatnám hogy az ember, a' ki Sulzert tet-
te stúdiumául" (Verseghi mindent ennek Theorie der schönen Wissenschaften című
Munkájából szede, 's nagy része tévedéseinek innen ered; ez volt az ő Noth und
Hilfbüchleinja) „és belőle annyit beszéll, hogyan tudott olyat írni; ha nem tudnám,
hogy ő nem annyira példák által igyekezett gyulasztani lelkét,¹³¹ 's ízlését képzeni,
mint sovány törvények által; Grammatikája pedig és Tiszta Magyarsága, mellyekkel
úgy hitte hogy örök Státorává tévé magát Nyelvünknek, elakasztotta számban a' szót.
Az illy Grammaticushoz illet így ítélni a' Nemzetnek legtanultabb 's leggondosbb
Grammaticusáról: az ő ismeretes modestiajához illet azt írni ennek munkájáról, hogy
ez annak második darabjával fenyegetőzik. Szántam ötet, pirúltam érette, 's előre lát-
tam mint fog járni.

Mit írtak ellene tanítványid, a' mi annyira leverte hogy kínjában a' Publicum' szá-
nakodásért esdeklett, 's a' pálya' fővenyéből szelidséget kezdve predikálni, 's mint feke-
tített ő; azt én nem tudom; nem láttam semmi feketítő írást. Azt tudom hogy magát
eléggé megfeketítette. Nevetségessé tette magát azzal a' Maga Kinyilatkoztatásával, és
ollyannak kit senki nem szán. Tegyük-fel hogy bántatott. 'S nem tanulhatta e meg
Epiktétől és Senecától, 's Epiktét és Seneca nélkül is hogy csak az bántás bántás
mellyet bántásnak veszünk? 'S nem látta e hogy a' darázsokat ő bolygatta? 'S annyira
járatlannak akarja e képzelteni magát a' maga tudományában, hogy ne tudja, hogy
midőn a' Grammaticus bántatik a' maga képtelen állításaiért 's az Író a' vétkes példá-
kért, akkor a' mesterség' barátjai nem a' személyt, hanem a' képtelen törvényt 's a'
vétkes példákat bántják? 'S melly homlokkal veszi ő balúl maga ellen, a' mit mások ellen
maga követett? – Úgy de ingerelve, kényszerítve volt rá! úgy¹³² de nem nevezte-meg el-
lenkezőjét! a' szerint bánt mint az Angliai Parlamentom' szószóllóji," kik nem nevezik-
meg a' kikkel harcolnak és a' kiket vakmerő mocskokkal halmoznak-el.¹³³ „Hah,
parlamentomi modestiájú ember! Az a' férfi, kit ő meg nem nevezve bántott, azt, a'
mit¹³⁴ őellene mondott, deákul mondotta, és így Római szabadsággal 's móddal a' mit
mondott bízvást mondhatta: ő az új népek' nyelvén írt; miért nem követé tehát ezek-
nek kevésbbé szabad módjokat? Igaza van a' Moralistának: nincs olly tettetés melly
örökké tettetés maradjon. Az álarcz¹³⁵ lehullott, 's látjuk a' képet melly alatta volt
rejteken.

Tanítványid igen helyesen feleltek az ő Kinyilatkoztatására. De itt nem elég Verseghit
megszégyeníteni. Hagyjuk azt önmagára. Itt az ő eretnkségeit kell megczáfolni, mert
a' te csak tanult Olvasók' kezeibe illő Bővebb Grammatikádat kevesen ismerik, ismér-

¹³¹ lelké/./, [Átírás.]

¹³² rá! <úgy de ingerelve, kényszerítve volt rá!> úgy

¹³³ halmoznak-el<,>.

¹³⁴ a' mi [Emendálva.]

¹³⁵ alarcz [Emendálva.]

1156 hetik. Soha én harcra buzdítani senkit nem fogok, 's véghetetlenül szégyelném gyengeségemet ha személyes bántásokra tudnék vetemedni; de valóban azt a' gyengeségemet is szégyelleném,¹³⁶ ha a' gáncs' hiu féelme annak hívésére szédíthetne, hogy az igazságot annak vagy nem értője vagy átkodott megtámadója ellen, szabadon, meleg szívvel, 's ha kell, még élességgel is, csak dühhel ne, kimondani ne merjem. 'S e' szerint egy kérést teszek elődbe: Nyerd-meg Kulcsár István Urnak engedelmét, hogy Ujságleveleiben grammatikai czikkelyeknek is adjon helyt, 's Íróink megtévedésöket vezérelj törvény alá, hogy a' tanulatlanabb serget el ne ámíthassák.

Én sem maradok felelet nélkül annak a' Philologusnak, ki el nem tudja hitetni magával, hogy a' Christianustól jöhessen a' *keresztyén*, 's a' ki azt állította, hogy a' *kereszt* eredeti szavunk, mint a' *gerezd*, mellynek amaz, az ő ítélete szerint, analoguma; annak a' ki azt tanítván, hogy a' *tyán* végződés nem magyar, a' borostyánt és gyertyánt *borostánynak* és *gyertánynak* fogja írni 's olvasni, mint társával Barótival *Istványnak* és *Ispánynak*, az Istvánt¹³⁷ és Ispánt; a' ki nem akarja tudni mit ér a' Régiek' bizonyossága, 's Herdernek szavát felkapván, behunyja szemét az ígék' suffixumaikra, 's tagadja hogy azok pronómenek, egyedül azért, hogy az Ypsiloné maradhasson az uraság" – mellynek szeretete vele ezeket a' boldogtalanságokat nem meggyőződésből, hanem csupa macacsságból, 's olly célból tagadtatja, minek a' Nyelv' tudományában helye nincs. – „De én hallgatni fogok míg a' per köztetek véget nem ér, hogy Publicumunk' figyelmé fel ne osztassék.

Te azonban láss ügyed' védelméhez, 's kövessd a' nemes harczoló példáját: az csak birtokát, az ártatlanságot, igazságot védi, 's megkíméli az embert az ellenségben is. Élj szerencsésen. Dicsőitessék-meg küzdésedben a' haza, a' virtus, az igazság.” –

Ezen levelem' első sorai ellenkezésben vannak a' levelet megelőző utolsó sorokkal, 's épen ez az a' pont, mellyet bennem némellyek érteni nem akartak. Az érteni nem akarókkal magyarázatokra ereszkedni nem jó dolog, de vannak olly nem értők is, a' kik érdemlik figyelmemet. Ugyan-azon személyben lehetnek részek, mellyeknek némellyikét szeretnünk kell, és más némellyek, mellyeket nem lehet szeretnünk, 's a' dolog attól függ, mellyike van hatásban és mellyike nyugszik; ha a' nem ható nem tartozik reánk, lehunyhatjuk¹³⁸ rá szemeinket. De az sem ritka eset az életben, hogy a' kit előbb becsülénk, később nem becsülhetünk, 's ki melly hatást tégyen ránk, magán áll, nem rajtunk. Hol ízlésünk egygyé csap, hol érzésünk egy lánngá lesz, ott míg az ízlet és érzés elfoglala, még ellenkezőnket is szerethetjük, 's Don Carlos elveti kardját 's nyakába ömlik Albának, mert megjelene az imádott asszony; 's a' Psychologus ezen hirtelen elváltozásban egyebet talál mint kétszínűséget. Például álljon itt a' lelkes Tóth László, kit szerettem, becsültem, kinek járatosságát a' Görög nyelvben, kinek igen szerencsésen dolgozott darabjait csudáltam és irigylettem, de némelly dolgozásaitól 's némelly hol gondolatlan, hol épen gyalázatos tetteitől borzadtam. Nem terjed a' barátság' határa soha annyira, hogy annál fogva igazságtalanok legyünk, 's a' ki nem az csendesen hallja az ötet kárhoztató ítéletet, kivált midőn az ítélet azoktól jó, a' kik nem értik, hogy saját keblek' vétkét kárhoztatják másban.

¹³⁶ szégyellenem, [Emendálva.]

¹³⁷ a<' mit> Istvánt [Beszúrás és törlés.]

¹³⁸ reánk, <ama' másik mellett> lehunyhatjuk

28.¹³⁹

[473] Június' 10d. vala az a' régen óhajtott nap, mellyen végre Széphalmon vevém 158,714 lakásomat, Újhelyhez egy, Patakhhoz két órányira. Feleségem 's leányom, míg szobáimat lakhatókká tehetém, Kázmérban maradtak; [474] de Kázmér is csak két órányira fekvén tőlem, őket gyakran láthatám. Itt szeretett ipam, Újhelyben némelly barátim, életet adának magányomnak, 's ha dolgozásimban elakadtam, a' Pataki Collégium' Bibliothecája, 's a' historiai Mikrologus Szombathy, a' széles és mély tudományú Kövy, 's a' deák nyelven szerencsésen verselő Sípos és Kézy, Somosi Bibliothecárius-társával, 's a' szeretetre olly igen méltó Vályi-Nagy, készek voltak könyveikkel, felvilágosításai-ikkal segéleni. Nékem, 's rég olta már, nem vala egyéb óhajtásom mint hogy falusi lakos lehessek, függetlenül, szabadon, fény és gond nélkül, 's elértem a' mit óhajtottam. Gazdaságom nem foga-el annyira, hogy elég időm ne légyen írnom, 's magam ültetém kertemet, magam oltottam fáimat; míg lakásomat oda nem vevém, addig ott egy galagonyánál egyéb nem volt. Vendégem többére ott talált, sáros kezekkel.

Távoly literárius barátimtól, leveleik¹⁴⁰ örökös összefüggésben tartának velek, 's a' posta nekem rakással hozá a' Kis', a' Jobbaházi-Németh', a' Révai', Virág', Dezsőffy, Pápay, Fábchich, 's a' nagy Révai' nagy tanítványa Horvát István', Vitkovics', és a' még addig nem látott Szemere' leveleit, és nem ritkán a' szép Niniét. Ha a' cseléd hozta postatáskámat, elébe mentem-le dombomon; 's ha asztalnál vevém a' csomót, 's az akkori idő' szükségeihez képest az Újságot tekintém-meg, vagy a' tudományos Naplók' Mutatójít, feleségem szint olly mohon mint én ezeket, a' Nini' levelét törte-fel, 's nem vala hossza vége fel-fel sikoltásinak: Melly gyönyörű asszony! kérlek, csináld hogy láthassam! – Szebb élet mint ezen esztendeim senkinek nem juthat.

29.¹⁴¹

Egy este Himfytől vevék egy nyalábot, 's a' nyalábban az ő Regéjít. Neki írni nem mertem eddig; nagyobb vala tiszteletem teremte¹⁴² Génusza eránt, mint hogy hozzá olly szabadon közelítsek a' hogy másokhoz szoktam volt. Csak Kisnek mondám-el, mint¹⁴³ csudálom, ki őtet, alacsony irigykedés nélkül, épen úgy csudálta mint én. Reszkettem azon gondolattól hogy megfosztathatnám látásától. Én neki viszont ajándékul a' Petrarcha' képét küldém, Raphael Morghentől, rá-írván a' rézmetszetre e' szokat: „Himfynek csudálója K–.” A' mit tulajdon dolgozásimból neki küldheték, nem volt volna méltó adomány annak, a' ki egünkön illy fényben jelene-meg: a' Petrarcha' képe, 's Raphael Morghentől, méltó vala, még néki is.

¹³⁹ 29. [A fejezetszám emendálva.]

¹⁴⁰ leveleim <k> [Átírás és törlés.]

¹⁴¹ 30. [A fejezetszám emendálva.]

¹⁴² *erant* [Átírás, bizonytalan olvasat.]

¹⁴³ mondám-el, <őtet> mint

[Pályám emlékezete III.]

ELSŐ KÖNYV.¹(MDCCLIX–MDCCLXXXIII.)²

ELSŐ SZAK.

496, 716 [1] Eljedadék midőn Szemere megszóllíta, kére, kényszeríte, hogy a' miket magam és dolgaim felől pályatársainknak elmondani mindenkor készen talált, mondanám el egész Közönségünknek; azok érdemlik a' tudást, bár apróságoknak tetszenek, mert festik emelkedésünket és a' mult kort, 's némelly hamis vagy hibás hírek csak így fognak elnémúlani.³ Ellenkezém, és sok esztendőig; érzettem hogy nem születtem hisztoriai személynek, 's nem tudtam elhíttetni magammal, hogy korunk az Autobiographiákat már tűrhessen. De az ostrom hevesbb is vala, tartósabb is mint hogy ki lehetett volna állanom; engednem a' barátság' kívánságának, hinnem a' mivel illy tekintetű társam biztata, illő volt. A' Tudományos Gyűjtemény négy elsőbb szakaimat (1828. Köt. I. II. XI. XII.) felvév, 's annak Olvasóji remélni nem mert kedvezéssel fogadák a' mit adtam. Itt újra adom, tovább víve most már, 's szabadabban és bővebben, mert a' hely' szűk volta ott egyebet parancsola. De midőn én teljesítem a' mit az Olvasó talán vár, viszontkedvezésül azt kérem ki, hogy előadásimat tekintse a' barátság' szorosbb körének mondva, 's tűrje, midőn olly dolgokat fonok⁴ beszédembe, melyek a' kedves visszemlékezés által inkább mulattatják a' beszéllőt mint hallgatójit. Eltölt szívnek nehez elhallgatni érzéseit.

1.

25, 25, 25, 163, 164, 167, 169, 323, 394, 400, 446, 471, 716, 886 [2] Én 1759.⁵ Octób. 27d. Ér-Semlyénben születtem, Biharban, Debreczen és Károly 's Kálló és Várad között. Atyám József (fija Danielnek és Szirmay Thereziának, a' Pazdicson, Zemplényben, lakott András' és Királyfalvi Róth Juliána' leányának,) szüléjinek⁶ elhalások után innen vette el tizenhárom holnap előtt, maga akkor huszonhat esztendős ifju, tizennyolcz esztendős anyámat.

Kiüresedvén e' férjhez-kelés által anyai nagyatyám' kétgyermekű háza, 's fészkünk Alsó-Regmeczen, Abaujban, két órányira a' Zemplény' Újhelye felett, esztendőnként

¹ [Idegen kézzel a belső címlapon: „Kazinczy Ferencz életrajzi s rokontárgyu följegyzései, (czím nélkül.) (1–8 fogás, 1-től 240 lapig.)”]

² MDCCLXX<I>XIII.

³ így fognak <elnyem> elnémúlani

⁴ dolgokat <lato> fonok

⁵ I. <MDCCLIX–MDCCLXXX<III>.> Én 1759.

⁶ leányának, <'s András és Péter öccseinek legidősbb testvére> szüléjinek [A zárójel utólag a törlés elé áthelyezve.]

szaporodván, elszakasztatám anyámnak emlőjétől és Semlyénbe küldetém le, hol fül- 886
lem nyolczadik évemig magyar hangnál egyebet nem halla.

Nagyatyám Bossányi Ferencz (fija a' Nyitrából Biharba áltszállott Ferencznek és Péchy Sófianak) ifjabb esztendeijében Fő-Notáriusa, később Fő-Szolgabírája vala 163, 394, 402,
471, 716, 889
Biharnak, 's két Dietáinkon 1751. és 1764. Követje, még pedig jó. Önkényt monda le
szolgálatjáról, de lemondása csak a' neven változtata, nem a' dolgon. Hú barátjának, a'
nagylelkű Baranyi Gábornak, Vice-Ispánsága alatt, ezzel együtt, kormányon üle ő is;
tanácsa nélkül semmi nevezetes nem történt; és mivel a' ki viseli a' nevet, nem mindég
bánhat eléggé szabadon, Baranyi holmit meghitt barátja által tétete. 'S Bossányi olly
tekintetben álla Biharnak mind alsóbb mind felsőbb Rendeinél, hogy midőn a' Megye,
egyik Tisztválasztó-széke' alkalmával, meg akara Kormányzója által lepetni, és ez a'
Vice-Ispáni hívatal' candidátusait azért nem tudatá előre, hogy a' candidáltatást nem
érdemlők mellett egyenesen az választassék a' kit megválasztatni ő akara;⁷ a' sokaság,
megtanítva Baranyitól, hogy mély hallgatásban várja Bossányi Uram kit fog kikiáltani,
's akkor, ha az talán rossz nevet kiáltana is, azt toldítsa, hallgatott, 's azt toldította, az
mellől magát más név' kiáltására elvonatni nem engedte. Mert akkor még a' sokaság
tekintettel vala elsőbbséjére, mivel bizodalma megcsalva soha nem látá, 's ezek ma-
gokat erkölcsaik által sem útaltakká nem tevék, sem nevetségesekké. Tagja volt azon
Bíztosságnak,⁸ melly elébb Báró Barkóczy Károly', tovább Gróf Sztáray János-Filep⁹
előlülése alatt eligazítá a' határvonást Máramaros és Erdély közt, 's Elölülője egy má-
siknak a' Hajdú-Városok' dolgában Debreczen körül. Erkölcsai szeplőtlenek, gondol-
kozása magas, érzése hív és szent. Egyedül abban gyenge, hogy fellobbanásiban villámla 22, 431, 472, 717
és mennydörge, mint az e' részben is híres Baranyi; mind ketten a' kor' szokása szerint,
nem szív' vadságából. A' mit fölöle egy bitang hír emleget, hogy rá lőtt egyik ingerlő
munkására, azt nem ő tevé, hanem ifjabb testvére János, egykor Kapitány a' magyar
ifjakkból szedett, nem áltszökött, Prussziai Huszár-ezrednél.

Náddal-födött, vályogból-rakott házában patriárcchai felsőséggel éle, bírása, békélte-
tője, tanácslója az ügyefogyottaknak, perlekedőknek, osztozkodóknak, kik idegen Vár-
megyékből is, többnap¹⁰ járó földekről, hozzá folyamodtanak, bízva elhíresztelt egye-
nességéhez, tudományához. Bért, ajándékot senkitől nem veve; sőt ő tartá őket cseléd-
jeikkel, lovaikkal, valamíg a' pör előtte lefolyt, 's nem külömben a' tehetősbbeket mint
a' szegényt. Szolgabíró és a' Helységek' Bíráji, az egész tájon, hozzá küldék a' vétke-
ket, 's ő a' kisebb vétkek' elkövetőit 's a' hol bővebb vizsgálatra nem vala szükség,
bottal büntetgeté, rettenetes mennydörgések közt, de mindég szelíden. [3] Vagyonával
keveset gondola; ménese, gulyája, nyájai örömeire voltak, nem haszonra; pásztorai 472, 717
számolának a' mint magoknak tetszett; hívtelenségeiknek villámlások és mennydör-
gések voltak büntetései, 's a' szolgálatból kiesés. Szérűje gazdagon rakva asztagokkal
's széna- és szalma-kazalokkal, pinczéje tele borral, vermei étellel, 's ezeket a' szükség'
idején inkább nyitá meg a' szorultaknak hitelbe 's kamat nélkül, mint a' nyerekedőknek
fizetésért. Alig-hihető dolgok, 's nem csudálnám, ha előadásom gyermeki hűséget 's

⁷ megválasztatni akara; [Az „ő” sor fölé írt beszúrás.]

⁸ bíztosságnak [Átírás.]

⁹ Sztáray <Filep> János-Filep'

¹⁰ több napi

889 hiuságot gyanítatna; de még vagynak a' kik ismerék, hírért a' korabeliektől hallották, 's még hihetlenebbeket említhetnek: – Meghalván Nyitrában Báró Bossányi, 's ennek birtoka rá-nézvén, felméne oda áltvenni örökségét, 's mivel e' jószágok messze fekvének Bihartól, alkuba ereszkedék Nyitra Vármegyei rokonival. Ezek kevesebbet ígérének mint ő gondolá hogy kívánhat. Megbosszankodva fogata, oda hagyá örökségét, 's annak soha többé feléje nem ment, sem jövedelmit nem vette. – Özvegyen maradt anyámat egy rút fősvénységű hitelezője szorította, 's ezen elakadásában a' nagyatyám neki ajándékozá kétezer forintnyi diurnumait, mellyek a' Máramaros Vármegye Levéltárában annyi évek olta hevertek. A' Helytartó-Tanács nem veheté valónak az előadást, de valóban találatott, 's a' pénz kifizettetett. Egyik példája hogy van vétkes jószág, hogy van gondolatlan nemes-lelkűség, és hogy a' nehéz kedv még kegyetlenebbül bünteti magát mint másokat.

[4] Bossányi tűrhetlen volt volna ha fene szeszeit lelke' nemessége és az ollykor gyengeségig menő lágyság nem szelidíték vala meg. Mit nem szenvedé inasa vagy írója minden reggel, midőn felöltözteték! [5] Nyakkendője fekete szőrfátyol vala, az akkori szokás szerint, 's közel három vagy éppen négy singnyi. A' szoba' egyik végében ő, a' másikon inasa vagy patvaristája megállottak, 's ő és ez kivonák a' fátlyolt, annak szélességében. Akkor ő és ez összehajták azt hosszában, és még egyszer hosszában. Nagy csuda mindég, hahogy a' terhes munka harsogások nélkül érhető véget.¹¹ Most ő, megfogván baljába a' fátlyol' végét, 's túl azon jobbja' második és harmadik ujai közzé, hol a' felkötést kezdeni akará, hogy az összeguzsolódott fátlyol redőket ne kapjon, elkezdé a' kerengést a' helyéből ki nem mozduló cseléd felé, 's mind addig kerenge, míg az inashoz ért. Akkor a' két véget megköték nyakcsigáján, 's vége vala a' mennydörgéseknek. A' cseléd letörlé arczáról a' csepegő veréjtéket, 's ment, örvendő hogy a' szörnyű munkán áltesék.

681, 685 [6] Minthogy a' mi bajuszkás ifjaink hihetőleg e' képnek, mellyet itt a' fátlyolnyakkendő és annak felkötése felől adok, örvendeni fognak, 's kapván a' régi színen, egyéb 395, 403, 447, 473, 685, 718 öltözete felől is óhajtanak valami bővebbet hallani, teljesítem kedvöket. [7] Mentéje, nadrága mindég azon egy színből, búzavirág szín arannyal, vagy vas színű, 's dohány színű, 's ezek¹² selyemmel. Lajblija soha sem volt, 's mentéjét az ingre vette fel, 's begombolta mellyén, gyomrán. Fekete kordovány csizmája egész térdig ért, és mindég arany sinórral, mindég sarkantyúsan. Télben nyárban fején egy sinkónak csúfolt alacsony kalpag nyusztból, mint mentéje' préme; csak a' legforróbb nyári napokon háromszögű kalap. A' lájblis és kalap neki az volt, a' mi mostani öregeinknek a' csíkos pantalonok. – [8] Termete szálas, karcsu; sas orra, haja egykor szög, most az utolsó szálig fejr, szemei kékek, hangja igen éles, igen tiszta. – [9] Áltesvén a' megmosdás' és 404 felöltözkedés' nagy munkáján, összeredőlé tíz újait, 's levont süveggel 's sétálva, könyv' segéde nélkül, mondá el reggeli könyörgését, lement istalójába, megtekinteni ha kocsi-sa 's fullajtárja jól kikefélék e lovaiból a' port, 's kiült folyosójára, a' ház előtt elmenőkkel beszédbe erede, 's gyönyörűségét a' Gespräche im Reich der Todten 's a' Febrónius' olvasásában lelé. Így mulla el egyik napja a' másika után. Az Erlangi német és Lipsiai deák ujságok kedves csemegéji valának.

¹¹ véget <t>.

¹² vas színű, 's <tubák> dohány színű, ezek [Az „s” sor fölé írt beszúrás.]

[10] Hitvese Kóji Comáromy Juliána (leánya György Békési Vice-Ispánnak és Rhédey Juliánának,¹³ Ótományból, Biharban) tiszteletes mint nő, anya, házi-asszony, atyafi, szomszéd. Leánya férjének, nem szolgálója, de nem is úrtársa. Balja mellett üle szekerén, 's idegen' házába lépven bé vele, utána ment, nem előtte. Olvasni tudott, nem írni is, 's udvara, konyhája, csuprokkal és serpenyőkkel gazdagon megtömött kamarája volt az a' világ melyben sürgött, forgott. Korunk elveszté a' szép példányt, míg bajaink ismét elővételik, 's megtanítanak hogy az, némelly szelidítések mellett, jobban volt akkor mint most.

[11] Szeretek visszemlékezni a' mit gyermeki éveimben láttam és hallottam, 's a' miket nem látok többé. Illyen a' mit itten beszéllek: [12] – Egy nagy tekintetű ház' gyermeke, közel rokona a' nagyatyámnak és ennek patvaristája, jónak látá feleséget venni, mert szüléji már elholtak vala, 's gyakran megfordulván Ótományban, megkedvelé Principálsnéja' testvérét. Jelentést teve¹⁴ édes Bátyám Uramnál (nem Uram Bátyámnál), hogy ő Anna húgom asszonyt (nem Kisasszonyt) el akarná venni, 's kéré édes Bátyja Urát, ne sajnálja (nem méltóztassék) szándékát a' Nagy-Asszonynak (nem Tekintetes Asszonynak) bejelenteni. A' jegyváltás megleve, de 1751. Dieta hirdetteték, 's Bihar a' nagyatyámat Követnek választá meg. – Öcsém Uram, Kend jól¹⁵ tenné ha velem jönne, 's Dieta utánig halasztaná lakadalmát, mondá a' nagyatyám. A' vőlegény tehát ment, 's a' fényes ház' gyermeke egy pár kordovány czipellőt kapa ajándékul, gyöngy és gyemánt¹⁶ helyett, midőn ez Pozsonyból visszatért. Lóháton jelene meg az esketésre, 's reggel¹⁷ napának kocsiján vivé házához a' felkontyolt menyecskét. Bevitte azt kamarájába, 's Imhol a' mim van, mondá. A' menyecske megfőzé a' lencsét. Akkor úgy hozá a' szokás.

[13] Ez a' lencse egy más családi történetünkre¹⁸ emlékeztet. Az elsőbb Rákóczy Ferencz, áltmenvén Patakról Újhelybe, a' nagyatyám' nagyatyjánál Kazinczy¹⁹ Péternél szálla meg. Makay Kata a' grádicson ült, 's törte fa kalánjával a' lencsét, midőn a' Fejedelem a' pitvarba belépett. Vacsorakor a' szép asszony maga akará az orját felvagdálni, melly a' lencsében főtt; 's a' mint azt a' tálból kiemelte, az orja visszazuhana a' lencsébe, 's a' Fejedelem' skarlátszínű dolmánya végig vala fecskendve. Könnyű képzelni Kata Asszony mint követgetőzött, 's a' Fejedelem még oda haza sem felejtethé az asszony mint szégyenlette hibáját, 's neki egy vég violaszín bársonyt küldé ajándékban.

[14] Bossányi Ferencznek ifjabb sőt még férfi éveiben is igen csinos kézírása volt, 's a' sorok egyenest folytak, mintha olmozás után voltak volna írva. Most keze reszkete (bort soha nem ivott), 's nagy fáradság nélkül nem írhatta többé. Ez miatt olly inast tarta mindég, a' ki írni tudott, 's diktálgatá leveleit. [15] Hozzá szokván, kevélység nélkül, bizonyos felsőséghez, mellyet a' kor' különbözése menthet előttünk, egyenes

¹³ Juliánának<)>,

¹⁴ téve [Az ékezet lehúзва.]

¹⁵ választá meg. <Uram> Öcsém Uram, jól [A gondolatjel és a „Kend” sor fölé írt javítás.]

¹⁶ gyemánt<,>

¹⁷ 's <,> reggel

¹⁸ történetemre [Átírás.]

¹⁹ nagyanyjánál <az [?]> Kazinczy Péternél [Átírás és törlés.]

396, 404, 447, 473, 720, 889 derekka jár fel és alá szobájában, 's egyik hüvelykét forgatá a' másika körül. [16] Bár kit ültete papirosához, soha el nem mulasztá jegyet nyomni körmével az író' elébe, hogy az tőle tudja a' mit magától igen jól tudott, hol kezdje a' megszóllítást, hol kezdje az első sort, hol álljon a' nap, holnap és esztendő, hol álljon a' név. – Nehéz dolgok!

169, 396, 404, 447, 473, 720, 896 [17] A' diktálások mindennap folytak, 's én ki a' diktálónak és írónak egyenlően kínos munkát mindennap látam folyni, 's a' nagyatyám' módjait 's mennydörgéseit derekasan eltanulám, levelei érkeztén a' Dietáról, felültetem magamat az asztalra, 's úgy kíntam el a' helység' Notáriusát vagy valamelly vendégünket mint csudált példányom a' maga Nyékiét és Ladányiját. Akkor már írtam ugyan ólom nélkül is, de azt lassú munkának néztem 's nem csak írni akarék, hanem diktálni azonfelül. Az anyám' Grácia-alakú 's ritka szépségű egyetlen testvére Klári²⁰ elúná diktálásimat, 's tanácslá hogy gyakorolgassam magam', 's nem lesz szükségem idegen segédre. Soha tanács sikeresebb okokkal támogatva nem volt.²¹ Ezentúl tinta és plajbász leve minden mulatságom, 's rajzolgatám a' mit bőrös-székeink' hátára nyomtatva láttam, 's azt a' gyönyörű két-fejű sast, mellyet az asztalos a' templom' mennyezetére mázola.

169, 396, 404, 473, 720 Ezen indulgatásim nem igen látszának összezsapni az atyám' óhajításival, ki nagyon szeretett volna mint Generálist látni valaha. Még bírom egy 1764. Decemb. 3d. írt levelemet, mellyben nevem alatt áll a' Generálisi titulus, de hihetőleg keserves sírás alatt írva oda, mert a' tinta' színe különbözik. Még bírom egy olajban festett képemet, mellyben a' három esztendő's gyermek az akkori Károly Fő-Herczeg' sárga gallérú, fejér kabátjában, setétkék lajblival és topánkás nadrággal, 's parókás fejjel jelengeti hogy 473 hősnek indúlt. 'S atyám e' csuda burkolásban szerete járatni is. [18] De csak hamar látá hogy az én meghívattatásom engem épen nem a' dicsőség' mezeje felé vonsz 's bennem megcsalatkozott reményeit László negyedik gyermekére rakta által, 's nem szerencsétlen jósolatok alatt.

2.

169, 396, 397, 405, 406, 448, 681, 721 [19] Semlyénben²² volt Iskola-Mester, 's én ennek oktatásai alatt kezdém el tanulásimat.²³ Azalatt míg nagyatyám a' Dietán mülata, nekem jött egy gonosz himlő, 's elakasztá a' tanulást. Kigyógyulván abból Makódy nevű Predikátorunkhoz hordatám el magamat, 's fő gyönyörűségemet abban lelém, hogy a' vén Pap' könyveit összedúlhattam. Kivált a' Bazileai kiadásokat szerettem, igen fejér papirosáért, 's szép metszésű betűjiért. Midőn visszemlékezem e' szenvedelmimre, nem tudom elhithetni magammal, hogy ezek megmagyarázhatatlanul embryókként nem fekszenek lelkeinkben. Az idő nem fogyasztotta őket, sőt naponként neveli.

169, 387, 448, 474, 721, 899 [20] Atyám 1767. vissza kívánt Regmeczre, hogy esztendőt töltvén egy Kézsmárkról lehozott Deák' gondjai alatt, 's a' német nyelv' tanulásába belé kapván, a' Szepesi németek közzé vitethessem. Nehány hetekig Dienes öcsémmel együtt 1766. a' Debreczeni

²⁰ Klára [Átírás.]

²¹ Soha tanács okokkal támogatva nem volt. [Emendálva a *Pályám' Emlékezete* [I.] és a VÁCZY/KAZINCZY 1903 alapján.]

²² 2. <MDCCLXV–MDCCLXVII.> Semlyénben

²³ tanulásomat [Átírás.]

Collégiumban is tanultam, mert mindég betegebbé válván anyám' testvére, hogy Orvost és patikát találhasson mikor a' szükség kívánta, nagyatyám és nagyanyám ezt ott gyógyítatá. 899

Nagyanyám' testvére Szirmay Sándor, a' Pazdicsi, látván mely gonddal neveltetünk, András nevű fiját mellénk adá, 's ez együtt vala velünk Regmeczen, Kézmárkon, Patakon, négy esztendeig.

Boldogtalanabb Tanítót mint a' tót ember vala, az effélék temérdek sokaságában is nehéz dolog volt volna találni, 's atyám kénytelen vala osztolni terheiben, a' mit ez neki, a' szokásként, felette rossz neven vett. Mind ketten tűrék bajaikat, 's a' kölcsönös tűrésnek mi vallánk kárát.

[21] Atyám a' legreligiózusabb ember vala a' kit képzelhetni; meleg tisztelettel vonnattatott mind az felé a' mi szent, a' mi jó, a' mi nagy. [22] Nem hasonlítva a' magakorabeliekhez kiknek örömök közönségesen a' vigadás, ital, táncz és kártya volt; idylli²⁴ életet éle házi körében, mint igen lelkes, jó és ritka szépségű hitvesének hű férje, gyermekeinek szerető atyja. Egy tisztelt öreg asszonyság²⁵ nekem már felvonakodott ifjúnak, azt beszéllé hogy a' maga korában az ifjúság díszé Zemplény, Abaúj, Sáros Vármegyékben, az atyám volt, érett lelke, nemes módjai 's tiszta erkölcsi által, kit a' nem jó példák meg nem szédíthetének. Termete nem szálas, arcza igen kedves, színe tiszta, hajai feketék, szemei kékek. Nyelve magyar, deák, német, tót. Legkedvesbb olvasása Thuánus, és némelly Theologusok; akkor még ők voltak becsben. Reggel velünk, estve minden cselédjeivel ha felekezetéhez tartoztak, együtt végzé el imádságát, estve zsoltárt is énekelve hozzá, mint atyja, 's nagyatyja András, Ungvári Vice-Ispán 's Fő-Kapitánya a' Zemplényi Felköltettek; 's ennek atyja Péter, a' Fejedelmi ház' első rendű Udvarnokja, 's minekutána eljátszott életét megmentette, Assessora a' Királyi Táblának, tovább kinevezett, de a' szolgálat' kezdete előtt elholt, Itélő-Mester. Eleimnek a' vallásosság házi tulajdona volt, 's más színben mint ama' régi vala, most is az. Dienes öcsém Bihari Fő-Notáriusságában, és Susána húgom, özvegy Péchy Sándorné, a' templomban magok éneklének a' sokaság között elől, a' mit csak az Iskola-Mester szokott tenni. 57

[23] A' Kézmárki tót Deák²⁶ bennünket a' német nyelv' tanulásába egy képekkel gazdag Biblia' olvastatása által vezete, 's én történetből Esaiásnak valamely Részét olvastam meg a' kép mellé. Elragadtatva érzem magamat a' Proféta' munkájának poetai szépségei által, és mivel a' nyelvet nem értém a' hogyan illet, kivitem az atyám' magyar Bibliáját, 's most éjjel nappal a' Profetákkal mulattam magamat, míg az az Apocalypsis eliszonyíta. [24] Atyám örülve látá hogy nyomdokait járom, 's a' Pál' Levelit adá kezembe; de Pált én olvasni soha nem tudtam. Eltolt az az iskolás hidegség. Ellenben az Új²⁷ Testamentom' historiai könyvei, és még inkább a' mit az Óban találtam, még a' Hübner' gyilkoló előadása mellett is kedves olvasásaim maradtak, szinte öreg napjaimig. 409, 681, 686, 721

[25] Atyám nagy beszélő vala, 's szeretett sokáig ülni asztalnál, 's mondogatá a' mit láta, halla, olvasa; a' mi nevezetes szüléjével 's ezeknek barátjaikkal történt; a' mi csin- 398, 408, 448, 474, 682, 722

²⁴ Idylli [Átírás és lap szélére írt javítás is.]

²⁵ tisztelt asszonyság [Az „öreg” sor fölé írt beszúrás.]

²⁶ tót <deák> Deák [A törlésen belül a kisbetű nagybetűvé átjavítva.]

²⁷ új [Átírás.]

23, 44, 437, 734, 899 talankodásokat az elmésségeiről még ma is emlegetett András testvéröccse gyermek- és ifju-korában űze. 'S míg Dienes és Szirmay András tényeiraikra hajolva elszunnyadtak, a' Vir Doctissimus pedig pipájához ásítgatott, én az efféléket elolthatatlan szomjival hallgatom.

387, 408, 474, 722 [26] Még most is toll lévén minden mulatságom, mint Dienesnek a' lapta, tele írék a' hallott történetcskékkal egy két ívet, de őrizkedve, hogy Praeceptorom, az a' rossz-kedvű ember, meg ne sejtse. Hijába rejtegetém azt mátráztim közt, rá akadt, 's vitte atyámhoz, panaszt tőn, hogy illy haszontalankodásim miatt nem megyen a' *dic, duc, fac, fer*. Atyám meghagyá, tegye vissza papirosimat a' hol lelte, 's titokban; de maga nagy örvendezéssel szalada anyámhoz, hogy fajok Generalis ugyan nem lesz többé, de igen Könyvcsináló. Anyám megsugá nekem mi történt, 's az Auctorságnak egyszerre vége lőn, mint a' Generálisságnak.

3.

169, 388, 409, 448, 474, 722, 902 Felviteténk²⁸ Kézsmárkra, 's a' Praeceptor meghagyatott mellettünk. 'S ez itt ronta el osztán bennünket, nem lévén szem alatt. Nem tanított, nem tanult.

389, 412, 475, 722 A' Confoederatio' bajai elől ellillantott lengyel Uraságoknak egy része Kézsmárkra, Eperjesre, 's Regmecz tájékira voná félre magát. A' vad Herczeg Radzsivil Eperjesen nyeldeste a' Tokaji bort, Kézsmárk a' nem gazdagokkal tele meg; férfiak, asszonyok, számos és cifra cselédjeikkel, sok és szép lovaikkal; sokan nemzeti talárisokban, némellyek már Párizsi szabású öltözetekben. A' Császár nevét viselő Huszár-ezred itt tartá gyakorlását. Kézsmárk alatt egyfelől Nyéréig, más felől Leibitzig gyönyörű rétek; a' városhoz közelre emelkedő óriás Tátra' csúcsai, nyárban is ellepve bérczein hóval, 's új meg új színben mindég, új meg új világításban – mennyi alkalom időnket elvesztegetni! A' nélkül hogy tudtam volna hogy az ollyat Poeta és Festő csudálgatni szeretik, egész órákig andalogtam a' varázs látványon, 's igen nagy templomjáró valék, mert ott képeket leltem és muzsikát.

389, 410, 448, 475, 722 Házi-gazdám Cornidesz Úr, azon házban, mellynek keleti fala mellett egy keskeny sikátor vezet a' Cathol. templomhoz a' nagy úczáról, látá hogy szeretnék szeretni valamit, 's egy ízetlen Románnal ajándékoza meg, mellyet az atyák örömet adának gyermekeik' kezeikbe, hihetőleg a' szenteskedő czím miatt. Soha nekem kedvesbb ajándék nem adathatott, 's ezentúl minden örömem a' Rényiskola (*Tugendschule*) volt. – Ha elveszett idő e ez is? Sőt inkább! Ebből tanulék meg németül, ebből kapék még több kedvet az olvasásra, 's a' ki azt kapott, mindent kapott. Sok helytt nem értém, de szüntelen olvasván, annyira juték, hogy mindent értettem, 's nem vala szükségem magyarázóra. [27] Ha az atyám más helyre küldött volna mint Kézsmárk, 's ha nevelésünket nem egy nyomorult emberre bízta volna, mivé nem lehetett volna emelkednünk! [28] Így minden nyereségünk az vala, legalább nekem az, hogy Lesch Daniel gyönyörű írású iskolai Tanítónktól megtanulék szépen, csínosan, gondosan írni. [29] Ujaink rövidebbek valának mint a' Violín' nyele, 's féltették mellyünket a' hárántsíp' fúvásában, 's így a' Muzsikában elő nem haladhatánk.

²⁸ 3. <MDCCLXVII – MDCCLXVIII.> Felviteténk

4.

[30] Most²⁹ (1769. Septemb. 11d.) Dienessel és Szirmay Andrással együtt Patakra vitetém. A' Kézsmárki Deák velünk jött, hogy a' mit németül tudunk, el ne felejtjük. 170, 391, 413, 475, 723, 905

Soha még addig Patakon németül tudó gyermek nem volt, mint németül tudó Togátus nem, az utánunk nem sok idő múlva Pozsonyból oda lejött Decsy Sámuelig, ki Bécsben a' Magyar Kurír' leveleit írta. Az ifjúság ezért bennünket tokosoknak csúfolgata.³⁰ Maga Vay József is, kit én Grammatista, tanulása' utolsó esztendejében³¹ ott értem, mint a' két szép testvér Lónyai, László és Menyhért, a' tokosok' nyelvét Patakon még nem tudták. 412, 448

Vagy azért, hogy mi tudánk a' mit ott senki nem más, vagy atyám' példátlan gondjaiért, olly figyelemben látánk magunkat, mellyért nem lehetne nem pirulnunk. A' Grammaticát épen nem tudtuk, pedig azt kellett volna mindenek-felett; de mind a' Kézsmárki Deák, mind iskolai Tanítónk Olasz Péter, (később Kazinczi Predikátor, Miskolcz mellett, Borsodban) úgy hívék, hogy az onnan jó, mert Kézsmárkon más könyvből tanulánk mint Patakon.

5.

[31] Atyám³² örült hogy hírbe jövének, mert az, úgy mondá Professorainknak, előtörekedésre kényszerít; 's készebb vala elmúlasztatni az iskolát, de vitt mindenhová, a' hol látni lehetne valamit, és mind hogy lássunk, mind hogy láttassunk. Gyűlés vala Újhelyben, 's ott valánk; akasztottak, 's megnézeté velünk; torturáztak, jelen volt, 's a' jobb érzés', jobb gondolkodás' magvát³³ hinté el kebleinkbe, 's baráti igazításokkal bánt inkább velünk, de kényeztetések nélkül, mint hideg felsősséggel. 475, 723

Egyszerre hír terjede el hogy II. József Május' 20d. 1770. Patakon fog ebédelni. Más atya megeléglé vala, hogy gyermeke a' nagy Útazót szekerekben pillantsa meg: ő bėjöve, 's a' jobb nézők közzé vezetett el. [32] Megérkezének a' szekerek, 's a' fogadó' ajtaja előtt állának meg, melly a' kisebb nagy úcza' kelet-déli szögletében³⁴ áll. A' Császár, kiszállván, egyenesen méne szobájában, de egyszerre ki is jött, porszínű felső kaputban, honja alá fogván széles ellenzőjű, viasszas zöld vászonnal bevont félsphaera³⁵ formájú uti casquetjét, szó nélkül idvezlé a' látásáért megjelenteket, 's deák nyelven tudakozá melly helyeken fogna lovat váltani Munkács felé, 's egyik hely a' másikától mennyire fekszik. A' feleleteket ólmával feljegyzé Zsebkönyvébe, ismét meghajtá magát, 's elzárkozott hogy ebédig dolgozhassék. Ebéd alatt meg vala engedve a' bémenetel Uraságoknak 's Asszonyságoknak. A' hét személyre terített kerek asztalnál az utolsó helyt foglalá el, baljára annak a' ki az ajtón, az asztal végében, belépett. Balja mellett 43, 45, 46, 432, 449, 475, 723, 907

²⁹ 4. <MDCCLXIX.> Most

³⁰ bennünket <németeknek csúfolata> tokosoknak csúfolgata.

³¹ <fél>esztendejében

³² 5. <MDCCLXX.> Atyám

³³ magvai <t> [Átírás és törlés.]

³⁴ nagy úcza' <kelet-déli szó szögletében> kelet-déli szögletében [A törlésen belül a „kelet-déli szó” korrektúrajellel beszúrt lapszéli javítás.]

³⁵ félsphaera <jú> [Az ékezet lehúúzva.]

- 907 sógora Albert Sax-Tescheni Herczeg³⁶ és Lengyel Királyfi, Magyar-ország' Helytartója, ez mellett Hadi-Marsal Gróf Lacy (kimondása Laszczi), legfelül Nostitz³⁷ Generálisok.
- 432, 449, 476, 724 [33] A' Vice-Ispán, a' híres Szirmay Tamás Antal, unokatestvére az atyámnak, nekünk gyermekeknek is megengedé, hogy a' Császárnak egy tányért nyujtsunk. – Álmélkodva láttam itt hogy a' Császár' könyökén foldva volt a' veres gallérú zöld kabát, sárga gombokkal; lájblija és nadrágocskája czitromszín, térdein fejez gyolcs kamásli; 's még inkább álmélkodva midőn ő, ki bort soha nem ivott, felvév a' palaczkot, ³⁸ 's a' bor' színét nézellvén, ezt kérdé: *Iste vinus Tokajinus?* – Útálta a' vesztegetést és czifrát, 's példát akara adni a' foldott könyökü kabáttal.
- 432, 449, 476, 724 [34] A' mint felkele a' nem hosszú ebéd mellől, asszonyainkhoz fordúla, 's enyelgve szólla hozzájuk. De azok közt csak egy sem volt a' ki nyelvét értse.

6.

170, 391, 413, 450, 476, 724, 909 Másfél³⁹ évet töltvén, az akkori szokás szerint, a' Syntacticában, most a' Poeticába menék által, 's itt az a' szerencse ére, hogy Tanítóm (Szathmáry Paksi Sámuel, fija a' Theol. Professornak, Mihálynak) szereté a' mit tanított. Így azt lehetetlen vala nékem is meg nem szeretnem.

Vége vala szerelmeskedésimnek a' Rényiskolával, 's magam sem értém mint eshetik, hogy én, ki amott Cornélius Nepost meg nem tudám szeretni, sőt nem is értettem, itt sok örömet az Ovid' keserviben nem találék ugyan, de a' Metamorphosisok' Könyveit, Virgílnak kivált Eclogájit, és a' mit Horátnak Odájiban már megértheték, megtanulám, bár nem parancsoltatott.

Deákom, midőn elébe állék, hogy neki felmondjam leczkém, előre megzavara ijesztéseivel, 's rettegven büntetésitől, előtte három sort sem tudtam soha elmondani.

170, 425, 455, 476, 725 De a' Bodrog' szélei, 's a' berek a' Bodrog' jobb szélén, zengének midőn ott magamban és elakadás nélkül mondam Alexist, Corydont, 's Daphnének elváltozásait.

170, 391, 414, 450, 476, 725, 911 Eltöltvén esztendőt a' Poeticában, most már a' Rhetoricába kelle áltvitetnem. De én kérém anyámat (atyám ekkor fogott anyai nagyatyámmal Nyitrába járni) hagyna veszteg még esztendeig a' Poeticában. Ez bejött Patakra, kikérni Professoraim' tanácsát. Rettege hogy hátra maradtam, 's azért vágyok vesztegleni.

Prof. Szent-Györgyi István tudni akará, mi indít e' szokatlanságra, 's megértvén okaimat, nem csak javalá azt, hanem akará is. Társai hajthatatlanok valának, kivált egyike (Szentesi). Te belé szeretél ezekbe a' te Poetáidba ugymond; de ott majd Cicero elviszen a' Fórumra 's az Atyák közzé, 's hallani fogod mint harsog Catilína, Verres és Antónius ellen, hogy az a' Caesar megrendül, 's kiejti kezéből a' tekercset. Menned kell. Ott Cicerót fogod szeretni.

Átkozám magamban a' harsogót, 's magasztalóját azonfelül. Zokogva töltém első órámat a' Rhetoricában.

³⁶ Herczeg [Az ékezet lehúзва.]

³⁷ legfelül <Gróf> Nostitz

³⁸ felvév palaczkot [Javítás a sor fölött.]

³⁹ 6. <MDCCLXXI.> Másfél

7.

Generális⁴⁰ Beleznay Miklós igen kedves választ hozza felekezetünknek az Udvarról, 's mi egyszerre gyuladánk örömekre, 's az új hőst úgy tekinténk, mint régibbeinknek szerencsés követőjüket. 28, 170, 392, 415, 451, 477, 725, 914

A' gyuladás senki' lelkét nem veté inkább lángba mint szép érzésű atyámét, 's megszállá a' gondolat, hogy Beleznayt két fija által Miklós' napján az iskola' nevében köszöntesse meg.⁴¹ Előre látá hogy a' dolog ellenkezésre talál; hogy a' hideg okosság a' felmelegülés', forrás' tanácsát javallani nem fogja; hogy a' Collégium' Professorai erre a' Fő-Curátor és Superintendens' híre nélkül rá nem állanak, 's fortélyal élt. Mintegy öt nappal előbb mint Bugyiba kelle érnünk, bejöve Patakra; egyyüvé hívatá a' négy Professort, előadá szándékát, hozzá vetvén hogy az útnak el kell maradni vagy már reggel indulnunk, 's Komjáthy Abrahámot, az iskola' Contrascibáját, kérte ki vezérünknek. A' Professorok is lángolóának, 's midőn atyám ellenzést rettege, heves buzdítót találá benne. Komjáthy előhívaték, 's atyám megtevé kérését. Más nap útban valánk.

Miklós' napja előestvéjén beérénk Bugyiba, Pest Várm., 's Komjáthy a' Plebánusnál kére szállást, azt adván elő hogy Pestre szándékozunk, 's hogy tévedésből vetődénk ide, a' hóban és sötétben ki nem ismervén az utat. Ezt ő egyedül azért, hogy gyanu ne támadhasson miért jövünk, 's az udvarban⁴² meg ne tudják ottlétünket. Más nap bejelenteté magát, kilencz óra tájban, a' Generálisnénél; nagy titokban elbeszélé hogy ő két gyermekkel jelene meg, mint az iskola' Követje, megtisztelni azon nagy férfiat, kinek Vallás és Patak⁴³ annyit köszönhet. Tizenkettő után bevezetteténk.

Komjáthy lebegő prêmes, nem taláris, fekete mentében, bársony lapos (papi) övvel elől méne, Képviselelő méltósága' teljes érzetében; mi utána zöld lebegő mentében, zöld dolmányban, nyusztal és ezüstre, 's pipacsszín nadrágban, picziny karddal. A' Képviselő hatalommal monda el beszédét; ő tudott ahhoz mikor Képviselő nem volt is: én félve hogy szégyen talál érni, mert Komjáthy köszöntömet csak Bugyiban csinálá meg. De melly csudálkozás lepte meg hallgatóinkat, midőn Dienes, anyánknak rá-maradt igen szép arczával 's muzsika zengésű hangjával, és azzal a' merészséggel melly ötet az életnek semmi perczében el nem hagyta, kiereszté száján az első sort: *Ignoscant angusta mihi loca, dique locorum.* – A' Hercules Musageta pirulgatva hallá magasztaltatást, 's némán maradt. Komjáthyt a' tudományokat szerető Gróf Niczky Kristóf, később Ország-Bírája, szorítá külön; minket a' gyermektelen Generálisné elhalmoza édességekkel, csókjaival.

A' Vendégek' száma igen nagy vala, 's a' bakkancsba 's frakk hosszaságú mentékbe öltözött Uraságok közt strimfliben és papucsban tipege fel és alá a' hajdani Czobor-ház' utolsó sarjadéka.

[35] Bugyiban egy hétig tartóztatának. Onnan Pestre menénk be. Látánk Gödölőt és Aszódot; Komjáthy mindenütt látatá velünk a' mi érdemli a' látást; 's csak karácsonra érénk haza. 392, 416, 452, 477, 682, 726

⁴⁰ 7. <MDCCLXXII.> Generális

⁴¹ köszöntesse <.> meg.

⁴² Udvarban [Átírás.]

⁴³ Vallás és <a'> Patak

417, 452, 726, 914

[36] Kimondhatatlan a' haszon mellyet ránk ez az egy holnapnyi útazás hozott. Lelkeink szikrát kapának előre törekedni 's érdemleni a' nagyok'⁴⁴ figyelmét, és a' mit iskolánkban talán elmúlasztánk, Komjáthy lelkes beszéllései által bőven kipótolá. Ovénusnak igen sok Epigrammájit könyv nélkül tudta, 's sokat azokból a' szekeren tanúltata el velünk.

28, 170, 417, 418,
450, 478, 726, 911

[37] Atyám most valamelly Erdélyben nyomtatott könyvet láta meg, mellyet nem tudom melly ház' gyermekei fordítgattak,⁴⁵ 's szüléjik sajtó alá eresztének. Kezembe adá Gellertnek egyik Értekezését, a' Religióról, 's meghagyá hogy fordítanám. Később Rabenernek Satyrájival fog megismértetni, és mikor dolgozásom a' kettőből annyira szaporodik, hogy egy Kötetet tehet, lenyomtatattja.

Elriadtam a' szóra, de ellenkezni nem mertem. A' fordítást azonban egyik napról a' másik halogattam.

8.

28, 155, 164, 170,
392, 418, 452,
478, 726, 919

Egy⁴⁶ nap Martzius' első hetében atyám és anyám látni jövének. Patak három órányira fekvén Regmeczhez, ebéd után elmenének tőlünk. Magyarázhatlan aggodalom rohana rám elválásokkor. Felszöktem szekerekre, a' mit másszor nem tevék, 's messze kísérem el Újhely felé.

Harmad nap múlva jöve szekerek az anyám' levelével, hogy Offenloch Hadi-Orvost küldjem ki, mert atyám rosszul van, 's a' Vármegye' Orvosa Újhelyből falura vitetett. Még mindég tarta minapi aggodalmom, 's a' Seborvossal én is mentem, és minthogy atyámat nehezebben találám mint gondoltam, nem tértem vissza Patakra. [38] Martzius' 19d. neve-napja volt. Megköszöntém, 's nem elkészült beszédben. Melegen adta rám áldását. [39] Más nap, 20d., elhala élete' 42d. évében, 's özvegyen hagyá anyámat, hét élő gyermekkel; a' nyolczadik, Miklós, Aug. 15d. született.

Anyánk egyik ájultából a' másikba méne által. Ránk jöve az estve, 's én, és jelen volt testvéreim, vetkezetlen, sírva, jajgatva alvánk el. [40] Most megérkezék Biharból nagy-atyám is, és kevés napokkal előbb mint ő, nagyanyám. Sebeink új meg új felszakadásokat szenvedtek.

[41] A' temetés után, Martz. 27d. visszaviteténk Patakra. Házunk' rokonai 's barátjai közzül nem találtaték, kinek gondja volt az árván és vezér nélkül maradtakra. Kiki szána bennünket; kiki érzé melly atyát vesztettünk; de még Professoraink sem vigyázának fel tanulásunkra, 's a' hú Komjáthy akkor indúlt Academiai utazására, 's nem előbb mint hét esztendei künn mulatása után tére meg. Hollandiában ő méltónak tartaték az akkori Respublica' egyik Követjének egyetlen fíját nevelni.⁴⁷

⁴⁴ Nagyok' [Átírás.]⁴⁵ fordítgat[...], [Átírás.]⁴⁶ 8. <MDCCLXIV.> Eggy⁴⁷ fíját nevelni<, azután pedig két Gall [?]>

9.

[42] Az a' barátom,⁴⁸ kivel a' Bodrog' szélén és a' berekben Virgílt declamálgtám, 478, 727, 921
Szathmáry Mózes, most Bibliothecáriusnak nevezteték. De ötet elposhasztották a'
fenntebb tudományok. Belé csömörlött egykori szerelmeibe, 's Milton neki istenká- 425
romló vala, mert⁴⁹ az ördögökre kilőtt villám futásában elakasztaték, 's nem vala előtte
nevetségesbb dolog mint abban gyönyörködni hogy hang és hang mint csapnak egygyüvé,
's ellenkezve és hasonlítva a' léleknek habzásit festik. Békét hagyék a' poshadt
Theologusnak, 's barátságunk ízléseink' külömbiségei mellett is ingatlanul álla fenn.
Elzárkozámmal vele a' Bibliothecába, 's alkalmasan ismervén a' Róma' Költőjít, azokat
kerestem fel a' kik az újabb időkben írtanak deákul. Penthernek Architecturára tartozó 421, 455
foliántjait kihordám szobámba (az utolsó volt az úgy nevezett Katona-sor' alsóbb ren-
dén, a' Bodrog felé), 's szüntelen rajzolgaték, olykor még éjjel is, három négy gyertyát
gyújtván meg, míg a' rajzolásban csaknem egészen megvakulék.

Valamelly Togátus Újhely és Patak közt a' jég alá fúlt. Koporsójára versek 's tarka
festések függesztetének. A' sáfránnyal, cinóberrel csillogó festések sorában az enyém,
fekete tusban mosdalva, szerénysége által kedvelteté meg magát, 's Gyürky István, ké- 422, 456, 479, 728
sőbb Tornai, végre Torontali Fő-Ispán és Referendárius, bémutatá azt Professorának,
kitől a' Mathesisben privatissimákat veve. Ez látni akará minden rajzaimat. Dicséré a'
mi nem vala egészen érdemetlen javaslásaira, 's kimutatá a' hibákat; de nem parancsolá
hogy újabb darabjaimat vele ezután láttassam, én pedig azt hozzá elvinni, 's vezérlését,
oktatásit kikérni, 's az az én hibám vala, nem mertem.

[43] Ez a' Professorunk mutatá Gyürkynek egy Göttingi Almanachját, 's elbeszélé 425, 459, 479, 729
neki, hogy Kaestnernek, a' nagy Geometrának, egy háromsorú Epigrammája melly
ezen Almanachban áll, egész Német-ország⁵⁰ által mint csudálatot:

Auch du, mein Sohn? sprach Julius –
Rom meine Mutter! – dachte Brutus,
Und stieß dich tiefer, Dolch der Freiheit!

s tüzelt, fordítanám le. [44] Mi vala könnyebb? Az utolsó sornak nem kelle rímet 479, 729
keresni, a' két első ríme készen álla, 's áltadám neki fordításomat.

Fiam, te is? mond Július.
Anyám de Róma! monda Brútus,
'S mélyebben döfe meg, Szabadság' szent vasa!

83

[45] Most én kérém Gyürkyt, hagyná nálam a' könyvet. Kiírtam minden jobb darabjait, 's 479, 729
még bírom egy rezét, mellyet plajbász nélkül, szabad és könnyű kézzel, kimásolék.

Gessnernek két Idylljét is a' könyvben találtam. Ki az a' Gessner? Írt e egyebet? és 425, 459
mit? Miként lehetne a' könyvet megszerezni? Ezt akarám tudni, 's Patakon senki nem

⁴⁸ 9 <MDCCLXXV.> Az a' barátom,

⁴⁹ vala, <hogy> mert

⁵⁰ Német-ország<on>

921 volt a' ki megmondja. Akkor ott még nem voltak Könyvárosi Catalogusok, Tudós-
Újságok, 's könyveket csak kótyavetyéken vevénk, 's azok Hollandiából és Helvetiából
hordott tudós lomok voltak egyedül.

10.

419, 455, 479, 730

[46] Egy francia fiatal Tiszt, Cap-Martin de Chaupy, düelljei miatt Párizsból,
Nápolyból, Rómából, Velenczéből tovább tovább szökve Bécsbe vetődék, 's megszállítá
Komjáthyt, ha neki nem szerezhette e élelmet. A' megbecsülhetlen barát a' francziát
hozzánk útasítá.

Jött az; gyalog, éhen, szomjan, üres erszénnyel, rongyosan, de hozta szurkálóját. Én
azon órában kiküldém a' Komjáthy' levelét az anyámnak, 's inasom hozá⁵¹ a' választ,
hogy a' francziát tartsuk meg, 's vegyük leczkējít.

A' vígkedvű⁵² Dienes nem akará tudni, minek kellene neki a' francia nyelv: én há-
rom holnap alatt folyvást olvasék.

A' szerencsétlen embert megszállá viszketege, 's bántás és neheztelés nélkül duel-
lumra provocálgatá a' Deákokat. Azok elúnák kéréseit, 's elfogadák a' hívást, de botra,
's vad pajkosságból kegyetlen csapásokat tettek hátán 's karjain. A' szúrásokkal, vagda-
lásokkal elborított, 's végig hasított czombú ember, már most kék foltokkal is elborít-
va, vette szurkálóját, 's ment. Eperjesen Lengyelek tartózkodának, 's Herczeg Rzevulsky
Lectorának fogadta. Hozzá szokván a' borongáshoz, három holnap mulva a' Herczeget
is ott hagyá.

420, 454, 480, 683,
686, 727, 924

[47] Haki most ismeri a' virágzó Patakot, nem fogja hihetni, melly bomlott állapot-
ban vala az mind addig, míg azt Vay József újjá nem teremtette. A' Philosophia
Professora halálos betegségben fekvék midőn keze alá jutottam és néhány holnapokig
sínlett; a' Hisztóriákat 's Természeti Törvényt tanító fél esztendeig sem tarta leczkét
szemeinek csaknem teljes elsötétedések miatt; az, a' ki Theológiát tanított, öt esztendő
alatt méne végig tudományán, pedig keze alá minden hatodik holnapban új hallgatók
jövének által; a' negyediket, ki Physicát és Mathézist tanított, senki nem akará hallgat-
ni, képzelhetlen nyerseségei miatt; 's a' megbetegedett vagy Patakról eltávozott
Professornak nem vala Supplense. [48] Professorok, tanulók eltávozanak Patakról min-
den hír nélkül, 's künn mulatának valamig kedvök tartá. A' Publicusok (talárisba nem
öltözött hallgatók) kártyáztak, tánczoltak, vadásztak, ablakokat törtek; 's ha
felidéztenének, nem jelenének meg, 's nem vala bántások. Egy áldott szokás tartá
rendben a' nem legrosszabbakat; hogy az iskolához tartozóknak ismertessenek, sorba
járák vasárnaponként a' négy Professort, 's ilyenkor egy két szikra vetődék lelkeikbe.

36, 420, 455, 480,
683, 687, 727

36, 420, 480

36 [49] – *Frater H* –, mondá ennek Prof. Szentesi, kihez ez Sz–vel lépe be, *audio te tantum
in lusu chartarum pictarum fecisse progressum, ut jam ipsum etiam Sz– antecellat*. Ezek
elhirdeték a' szót, 's az annyira megrázá az ifjakat, hogy egy ideig megszűntek⁵³ űzni
ezt a' legbolondabb 's veszedelmes örömöket.

⁵¹ inasom <vissza> hozá⁵² víg kedvű [Összevonva.]⁵³ megszűnték [Az ékezet lehúzza.]

[50] Professoraink közt egy sem volt kinek annyit köszönheték mint Szent-Györgyi Istvánnak. Nyílt fej, nyílt szív, nyílt lélek, de egy neki saját hajthatlansággal. Pedátnak mondhatnám, ha sok tudományát víg kedv nem szelidítette volna. Az iskolának minden ifjai közt, 's hivatala' kezdete olta, én valék az az egy, kit sétálásai alatt⁵⁴ maga mellé venni méltóztatott, és én épen sétálásai alatt tanultam legtöbbet. Leczkéjin annyit nem; ott a' tanult ember volt: leczkéjin kívül az eszes. Írásimat forgatván, megsejté egy görög conjugatiómat, 's félve vallám meg hogy elkezdék tanulni görögül. Tudni akará, miért akarok tudni görögül. Hogy Anacreont érthessem, felelém; Gyermekek valék, azt hinni hogy⁵⁵ a' kisded Anacreont olly könnyű lesz értenem, mint nehéz azt a' vastag, azt az imádva tisztelt Homért. Dicsérte törekedésemet, tüzele, bátoríta; beszéllé⁵⁶ hogy fija három hónap alatt olvasá Homért, de én azt hinni nem tudám. Bár egy két leczkét adott volna inkább!

[51] És még is Patak, minden fogyatkozások mellett, melly fiakat nevele már akkor is! Mert a' tanulás inkább függ a' tanuló' szorgalmától mint a' tanítóétól; mert Pataknak húszezer kötetnyi Bibliothecája van, 's a' könyvek a' tanulók⁵⁷ szobájikba is kiadattak; mert az igyeksző gyertyát gyújt a' másika' gyertyájánál, és talán leginkább azért, mert az öreg Theologus Szathmáry Mihály engem arra szoríta, hogy Excerptákat tartsak. [52] Boldog a' ki Vaynak ideje előtt tanúla ott! még boldogabb, a' ki az ő Fő-Curátorsága olta, midőn a' Tanítók' száma megszorították, 's tanúlóra 's tanítóra szem vigyáz.

11.

[53] Érzeni⁵⁸ kezdék hogy a' mi ránk ragad a' leczkéken, toldozott portéka; a' Természeti-Törvényt Grótiusnak *de Jure Belli et Pacis* című vastag könyvéből tanítá Professora, 's midőn keze alá juték, a' könyv' közepében járt, 's ő elégnék tartá a' könyvet felolvasni, minden magyarázat, minden kikérdés nélkül.

Panaszolkodván magunk közt hogy nem haladhatunk, egy igen nagy talentomú, sok tanulású, szavas Primárius (így neveztetnek a' tizenkét legelső a' Togátusok közt) tudatá velünk, hogy ő nekünk kész lesz adni privatissimákat mindenből. Egybe állánk tehát ötet hallgatni, 's a' mindentudónak valóban sokat köszönhetünk. A' mit nem tuda, 's nem tanúla is, megolvasá, 's kész vala vele. De csak hamar mind mi érzénk, mind ő is érzé, hogy a' mindentudóság bajos portéka, 's elakadván az Algebrában és Metaphysicában, jobbnak látá bennünket kirekesztőleg a' legszükségesebb, a' legfelsőbb tudományban, a' Theológiában! oktatni. Én abba hamar belé csömörlöttem, három társaim excelláltak benne, szinte a' borzadásig.

Visszatérék tehát szerelmimhez, 's kihordám a' Bibliothecából a' Poetákat, 's rajzolgattam, festegtettem. Török István kére, hagynám el haszontalanságimat; 's az intésnek nem látván semmi sikerét, ígéretek által igyekezék arra bírni hogy három jobb társaim'

⁵⁴ sétálásai <közt> alatt

⁵⁵ felelém; <olly> gyermek valék, <hogy azt hittem> hogy [A nagybetű átírás, az „azt hinni” törlés fölé írt javítás.]

⁵⁶ <el>beszéllé

⁵⁷ tan[...]/ [Átírás.]

⁵⁸ 11. <MDCCLXXV.> Érzeni

426, 459, 481, példáját követném. Egyike ezen ígéreteknek az volt, hogy ha én a' szüreti szűnnapok
731, 924 alatt végig olvasom Vitschiusát e, vagy Vitringáját, két munkával fog megismertetni, melyet kezemből soha le nem teszek. Küszködtem magammal véres veréjtékes küszködésekkel; de hogyan olvashatna az fél oldalt⁵⁹ Vitringában vagy Vitschiusban, a' ki a' Rómaiakat megízeltette? Elmúlván a' szűnnapok, látni akará, teljesítettem e a' mire kért. Én majd itt, majd ott megnyitám a' könyvet, vaktában, 's olvasám neki, 's azt kértem, hogy rá vihetné e ötet a' lelki ismeret hogy engem olly dolgok' tanulásával gyilkolgasson. Úgy tetszik, a' két munkát Török István is csak nevérol ismeré, mert harag és minden szó nélkül elővéve könyvei közzül a' Morhóf Polyhistorát, és a' Csókók' kedves Énekesét, Janus Secundus Hagiensist. Ezentúl egyedül e' két Írórt olvasám, és sok ideig azután egyedül őket. Miért nem kívánta inkább hogy a' Calvin' Institutiójit, és Werenfelset, 's Turretín Alfonzot, a' két utolsót a' dologért, az elsőt szép deákságáért. Úgy teljesedve volt volna kívánsága, 's örömmel, gyönyörűséggel.

12.

28, 170, 421, 453, Hogy Magyarnek illő volna nemzete' történeteit ismerni, és hogy e' széles kiterjedésű
481, 731, 937 stúdiumhoz korán kell látnunk, az Török Istvánnak 's más valakinek Patakon, a' legszükségesebb és legfelsőbb tudomány' haszontalan örök tanulása mellett, eszébe nem tuda jutni. Elfogva e' szükség' érzésétől, azon badar gondolatra juték, hogy a' dolgot a' Hunnokon kell kezdenem Deguignes és Práy szerint. Kivevém tehát a' munkát a' Bibliothecából, 's kivonatokat csinálék belőle. Nem értém ugyan, czélomhoz annak tudása mit használhat; de úgy hittem, hogy a' látni vágyott tartományhoz homokpuszták vezetnek.

Midőn ezen sippadozó lépésekkel verém keresztül magamat, érkezik anyám' levele, hogy a' melly fordítást atyám parancsolt vala, vinném le Prof. Öry Gábor Úrhoz, a' későbbi Superintendenshez, 's kérem, tekintse végig; akkor tisztázzam le, 's küldjem ki, hogy még examenig kinyomtathassék. Hozzá szokva szüléim⁶⁰ akaratját kifogás nélkül teljesíteni, 's azon meleg tisztelettel, melly szívemet mindég lángba gyulasztotta, valamikor megholt jó atyámról emlékezém, levivém a' Gellert' Értékezését Professoromhoz, 's kértem, tekintené meg dolgozásomat. Az megértvén hogy fordításomat ki akarják adni, fejet csóválva kérdé, miként juthat fejembe illy vakmerő szemtelenség. Szerencsémre velem vala anyám' levele, 's előmutattam azt. A' Professor elfojtá gúnyait, 's belé sem pillantván papirosaimba, azon szelíd intéssel ereszte el, hogy illy komoly tárgy nem illik ifju esztendeimhez; fordítsam inkább Gellertnek Meséjit, de mind, 's a' Gellert' verseinek szché májiban, 's még examenünkig, melly már közel vala. Anyám 's Puky Ferencz Úr, később Nógrádi Vice-Ispán 's Consiliárius, elértették a' bölcs tanácsot, 's nyomban jöve az új levél hogy dolgozzam a' mit akarok, a' dolgot tartsam titokban, 's küldjem minél előbb.

Az embert ollykor a' legzavartabb gondolatok érik, hogy később nem győz álmélkodni, mint juthatott olyanokra. Illyen vala nékem az a' szerencsétlen óráim, mellyben a' Práy' Hunnjainak olvasások alatt azon gondolat ére, hogy ha a' történeteket akarom

⁵⁹ oldált [Az ékezet törölve.]⁶⁰ szüléim' [Átírás.]

tudni, előbb a' földdel kell megismerkednem; 's így a' Hunnok Ázsiai történetihez a' 931
mai Magyar-ország' Európai Geographiáját tanultam meg, 's olly lelkes munkából mint
a' Losonczi István' Kis-Tűköre. Minthogy anyám sürgeté a' munkát, az a' gonosz csá-
bító, melly engem a' Práy' Hunnjaira téveszte, azt sugá nekem hogy csináljak egy⁶¹
újabb Kis-Tűkört. A' hirtelen összefirkált és senkivel nem közlött Magyar-ország'
Geographiája tehát megjelene Kassán 1775., szurtosan, mint érdemlé. [54] Azt még az 421, 453, 732
a' szerencsétlenség is éré azonfelül, hogy egy német magyar, ki az íveket a' nyomtatás-
beli hibáktól megtisztongatta, a' Kassai Lutheránusok Rectora⁶² Klein Efraim, anag-
rammai nevével Fémer Kílian, emitt amott német magyarságával czifrázgatta meg. A'
Könyvkötő álom nélkül tölte egy két éjet, hogy a' nyomtatványokkal az exámenig
elkészülhessen.

[55] Álla az. Osztályunk fellépe az Auditóriumba, 's kevés pillantatokkal előbb mint 421, 454, 482, 732
elereszteténk, az anyámnak két cselédje az összekötött nyalábokat feltevé az asztalra,
's elfordúlt. Senki nem tudá mi az; én pedig megpillantván a' két cselédet, szerettem
volna hogy nyeljen el a' föld. Oszlának társaim, 's én elrejtezem. Anyám értem küldé.
Mentem tehát; megoldám a' nyaláb' kötelékit, 's ajándékimat osztogatni kezdém. –
Quas tu ibi merces proponis? kérdé a' metszve szóllani szerető Eloquentiae Professor, ki
H- és Sz- kártyázó társakat olly szépen megdicséré. [56] Némán maradtam, 's siettem 421, 454, 482, 732
áltesni a' keserves munkán.

Már úgy hívém, keresztül estem minden bajomon, midőn Superint. Szilágyi Sámuel
Úr, Debreczenben, csendet parancsola, 's nevemen szólított. Sápadtan, mint a' holt,
előállék. A' munka ugyan hibás, úgy mond, a' mint egy két belé vetett pillantás után
látja; de melly dicséretes törekedés e' gyenge esztendőkből! Ne szűnjek meg. A' szor-
galmas gyakorlás, vezérelve a' férfias tanulástól, sokra fog vihetni. Példákat horda fel
hogy mások is így kezdék, 's addig gyakorlák magokat, míg eljutának dicsőségekre. –
Nem⁶³ tudom van e sok Író, ki illy keservesen lakola első kirepüléséért; de felfogadám
hogy nevem nyomtatva soha többé nem lesz.

Azonban házunk' barátjai ostromlák anyámat, dolgoztasson ismét a' mi ezt felejtes- 170, 422, 456,
se, 's mind inkább látám magam is, hogy azzal magamnak 's az atyám' kedves árnyéká- 482, 733, 933
nak ezzel tartozom. – Egy társamnál megpillantám a' Bessenyei György' Americánusait,
német nyelven, 's lefordítám azt. Bémutatám anyámnak, 's ez megengedé, hogy dolgo-
zásomat tekintessem meg a' Superintendens Szilágyi' fijával, ki Gyürky által neki
bémutatott rajzolatimért szerete, és a' kinél bízhatám, hogy annak fija, ki tavaly a'
Geographia' kiosztásakor, az Auctori koszoru' keresetére tüzelt vala, nem fog úgy el-
rettenteni, mint a' Gellert' Értekezéséért veje. Nem csala meg reményem: Prof. Szilágyi
Márton kegyesen fogadá el kérésemet, fordításomat megtekintette, megigazította, sőt
vékony lévén a' mit adni akarok, tüzelt, írassak barátimmal magasztaló verseket, mint
az Academicusok szokták, midőn vékony Értekezéseiket akarják megvastagítani.
Megjelene a' fordítás 1776., 's ez is Kassán e' czím alatt: Az Amerikai Podocz' és Kazimir'
Keresztyén Vallásra való megtérése.

Anyám belé úna a' játékba, 's többé nem unszolt.

⁶¹ csináljak <tehát> egy

⁶² Rectora<,>

⁶³ dicsőségekre. Nem [A gondolatjel sor fölé írt beszúrás.]

13.

170, 422, 456, 484, 733, 936 [57] Zemplény⁶⁴ Vármegyei Vice-Ispán Szirmay Tamás-Antal Lászlónak fija, Lászlónak, a' Topolokainak, bátyja, és az atyám' testvére András, Bécsbe⁶⁵ tevének egy útát, 's a' bátyám engem magával vive.

423, 458 Alig várám hogy Pestre érhessünk 's megvehessem Gessnert, ha többet is írt mint⁶⁶ a' mit a' Göttingi Musen-Almanachban leltem. Weingandnál a' munkának minden nyomtatványai elfogytak, 's más Könyváros akkor még Pesten nem vala. De midőn Weingand a' csomót végig forgatá, szemembe tűnt a' Wieland' Musárona és Grátziáji, hollandi papirosra 's Geysernek sok képeivel, vignettivel, Oeser után. Nem ismerém a' Wieland' nevét, nem a' könyvet, de a' szép nyomtatás kívánt támaszta bennem, azt megvenni. Utam alatt Bécsig mindég azt olvasám, 's nem értettem. De addig olvasám míg végre megérttem. Azután Musáron, a' Grátziák, és Diogenesz vala olvasásom, 's egyedül a' három.

735 [58] Patakon nem leheté egyéb képeket látni mint a' mit az országban az Olasz-országi parasztok hátaikon hordottak körül. Ezek hordák el minden pénzemet a' mi volt. [59] A' bátyám ismeré szenvedelmemet, 's közel érvén Bécshez, melegen beszéllé, melly remekműveket fogok látni a' Belvederben: egy Zsidót, ki fejét kiüti az ablakon; egy öreget, kinek szemöldökében 's szakálában kiismerhetni minden szálát; egy kast, mintha élne; egy csomó virágot harmatosan. Bécsben a' Vice-Ispán⁶⁷ nem mulathata tovább öt napnál, 's nyugtalan vágytam meglátni a' Belvedert, 's az a' vágy kiüte Gessnert fejemből.

Végre fellépénk a' Belvederben minden Magyarázó nélkül. Bátyám, kinél a' természet nem fősvényen pótolá ki 's minden nemből, a' mit a' tanulás nem adott, vezeté társait, 's a' márvány szálából balra tért által, az Alföld' Iskolája felé. Tudta hol áll a' Hoogstráten' Zsidója, 's nem állá meg míg hozzá el nem jutott. De rám, mingyárt az első szoba' faláról, egy dagadt szemhéjú fej tekinté alá, 's én ettől el nem tudék mozdulni. Bátyám eljede, nem látván a' Zsidó' csudálgatóji közt 's értem jöve, fedett hogy elmaradtam, hogy gondokba ejtettem. Most a' Denner' öregéhez vivének; már számlálgaták annak szakálszálaikat, már csudálgaták a' harmatcseppeket a' Van-Huysum' virágain, 's ismét nem valék a' csoportban. Úgy hitték, gyermeki nyugtalanságból a' Rubens Ferencze és Ignátza felé mentem el; de én másodszor és harmadszor is a' dagadt szemhéjú fej előtt állék, 's alig hallám elragadtatásomban hogy nevemen szólítanak. Bátyám pirúla értem, hogy tompábbnak találá mint reménylé. De midőn önszeretetem elszédít, hogy kevélykedve emlékezem, mint érzém többnek a' Van-Dyck' festését, minélőtte még tudtam hogy volt a' világon valaki a' kit Van-Dycknak hívtak, mint a' bátyám által csudálgatott Hoogstratent, Van Huysumot, Dennert, Hondekoert, Steinwicket; kevélységem ellohada arra is emlékeztvén, hogy a' dagadt szemhéjú fej nekem akkor még becsesbb vala mint a' Correggio' Iója, és mint mind az, a' mit az Olasz-iskola' szobájiban láték. Gyönyörű fej ugyan, 's örvendek hogy már most hazánkban is sok vászonra-festett másait láthatjuk; de mi ez ama' nagyobb nemű teremtések mellett!

⁶⁴ 13. <MDCCLXXVII.> Zemplény

⁶⁵ atyám' testvére Bécsbe [Az „András,” lap szélére írt és korrektúrajellel beszúrt javítás.]

⁶⁶ mint<.>

⁶⁷ Bécsben<, hol> a' Vice-Ispán

[60] Azonban nem rossz órában született, a' ki, a' remekművek' első látásakor, úgy ragadtatik meg egy Van-Dycki fej által, hogy sok napokig mindég szemei előtt látja azt lebegni, mint a' szerelmes ifju a' megpillantott 's egyszerre el is tűnt leányt. 735, 936

[61] Bátyám kivive Szépkútra is, de ott inkább szerettem a' kertet szobraiért, mint a' szobákat, hol a' festések meg nem tudának ragadni. Szirmay leginkább az állatokat akará látni, 's engednünk kelle tetszésének. Még ijedve emlékezem, mint ránta félre, karomnál fogva 's sikoltva, a' német, midőn az elefánt felém nyujtá ki orrát, és oda nem ölt, de nevetem egyszersmind mint levének oda ennek látására Szirmay, a' bátyám, és egy Asszonyság, ki az útát Zemplényből együtt tévé velünk. A' nagy, de hirtelen szerencsétlenségben⁶⁸ van valami, a' mi, midőn elmúlt, emeli a' lelket: az veri le, a' mi lassú 's hosszan tart. 423, 735

Maria Theresiát az Udvari-Kápolnában láttam azon pillanatban, midőn felállt térdéről, keresztet vete mellyére, megfordult és ment. Testes és szálás asszony; öltözete hamuszín. – Az úgy⁶⁹ nevezett fekete-hétben lévén ott, a' theatrumon csak éneklések tartatának. 423, 735

14.

[62] Bessenyei Györgyöt, ki már ekkor nem vala a' Testőrek közt, 's a' Beleznay' nevében a' Protestánsok' dolgait vitte az Udvarnál, hol neki Thereziánál egy Udvari-Dáma (Grátné Asszonyság) szerze kedvességet, [63] keresém, de nem találám. Cselédje megnyitá szobáját, 's dolgozó asztalán írtam meg neki leveletem, pastellben festett képe előtt, melly asztala felett függ. – [64] Báróczi előtttem még soha nem halott név vala. 27, 417, 456, 689, 736 423, 457, 689, 736 689, 736

[65] Nem sok idő mulva azután hogy Patakra visszatértem, a' Bibliothecárius tudatá velem hogy kezéhez eladás végett valamelly magyar könyv tétetett le; nyelve érthetetlen, az elébe írt vers gonosz, de tele van igen szép rézmetszetekkel: – Báróczinak Erkölcsi Meséji, Marmontelből. Én azt szeretém meg a' mit a' Bibliothecárius gyaláztott, 's attól borzadtam vissza a' mit magasztalt. Még ma is bírom a' könyvet; még rajta van ifju esztendeim' öröminek kedves emléke; még ismerem a' helyeket hol édes szollása' csudálgatásiban fel fel sikoltozám. Visszavágytam Bécsbe hogy őt láthassam, hogy lelke áltszállhasson rám fél mértékben. Ő vala örök olvasásom ezentúl, 's már akkor feltevém, hogy az ő koszorúja után fogok törekedni minden erőmmel a' mi lesz. 428, 459, 484, 689, 736, 948

Alig csendesedék el örömem Báróczin, midőn ugyan azt jelenté, hogy ismét valamelly nyomtatványok küldetének kezéhez: hexameterek, 's kocczanók nélkül; koránt sem olly szépek mint a' Tordai nagy Poetái; de jó lesz még is megtekintennem, hogy nevessek rajta, 's lássam mit mivel a' hírszomj, midőn erő nélkül van: – Baróti Szabó Dávid⁷⁰ Versei. – [66] Elragadtatások közt faldostam azt, nem mintha sok teremő erőt találtam volna Barótiban, vagy mintha a' magyar hexameter egészen újság volt volna előtttem, hanem mivel egész⁷¹ Kötet verseket láthaték, és, hála érte az egeknek! 428, 457, 485, 737 737

⁶⁸ A' nagy szerencsétlenségben [A „de hirtelen” sor fölé írt beszúrás.]

⁶⁹ hamuszín. Az úgy [A gondolatjel sor fölé írt beszúrás.]

⁷⁰ Baróti<'> Szabó Dávid'

⁷¹ mivel <örvendék> egész

428, 457, 737, 948 kocczanók nélkül. Megjövendölém hogy a' példa követőket fog találni, hogy Poezisunk új ragyogásban fog csillogni. [67] Írtam Barótinak, 's distichonokban; úgy hittem hazafiusága érdemli hogy mindenfelől végye köszönetinket, 's ki vala boldogabb mint én, midőn megérkezék válasza, 's az is distichonokban!

47, 429, 459, 485, 739, 942 [68] Ürményi József, később Ország-Bírája, új formát ada a' tanításoknak, 's Therézia Királyi Igazgatókat nevezte ki, 's a' Kassai Megyében Septemvir Péchy Gábort, az első; atyját a' második Gábornak, ki szint úgy mint atya, Iskolák⁷² Kir. Fő-Igazgatója, szint úgy Septemvir leve. Amaz megjelené Patakon 1779. Apríl. 27d., kísérve a' Kassai Academia Prodirectora Kenyeres József később Rozsnyai Kanonok által. Látni akarák a' Collégiumot, 's Professoraink felgyűjték az ifjúságot Auditóriumunkba, mellyet más nagy vendég kedvéért is sokszor tettek, mert a' Collégium nem állá Péchynek kormánya alatt. Kenyeres tudni akará, ha én jelen⁷³ vagyok e, 's kiszóllított. Baróti köszönt, úgy mondá. Gyönyörködve mutatja mindennek leveletem, 's kér, kényszerít, ne engedjem magam a' fáradság által elfordítani a' pályától. Útja töretlen, darabos, de annál édesbb lesz célhoz jutni. Ezt a' magyaron kívül semmi más nemzet nem teheti; mert mik a' német hexameterek a' mieink mellett! Ekkor az ifjúságnak fordult, 's engem nekik példájokká teve ki, már azt is magasztalván bennem, hogy gyuladásba hozva a' szép példa által, írtam Barótinak.

15.

430, 738, 948 [69] Gróf Teleki József, fíja Lászlónak Ráday Esztertől, egymás után veszté-el atyját és Eszter testvérét, Gróf Toroczky Zsigmondnét, 's a' kettős halált egy nem scdált Alexandrinusokban írt Elegiájával kesergé. Kijöve Erdélyből, 's két napot Álmosdi jószágában, Biharban, pihene meg. Én épen anyai nagyatyámnál mulaték, 's látni akarám a' széles tudományai 's lelke ritka nagysága miatt közönségesen⁷⁴ tisztelt férfit. Megajándékoza Elegiájának (Kolozsvárt, 1779. 4.) két példányával, 's az alkalmat nyujta, hogy velem a' Magyar Nyelv, a' Magyar Verselés⁷⁵ nevei, 's a' Magyar Verselők felől szólljon, és hosszasan. Nem vala barátja Bessenyeinek és a' mit Bessenyei és társai űztek; nem kedvelé a' Tordai Gyöngyösi' ömlő, de ízetlen leonínusait; nem a' Baróti' nyelvét 's mesterségét: a' Gróf' sanyarú ízlése 's sajátságai tudva vagynak: de eléggé igazságos vala megvallani, hogy az utolsóbb' nyomdokain több szerencsével indulván el mint eddig, idővel olly munkákat adhatunk, mellyek a' nemzetnek díszére válhatnak.

738 [70] Elegiája fényesen kitűnt minden egyéb e' nemű dolgozásaink' sorából, 's csudálva olvasá mind a' tanult, mind a' tanulatlan Olvasó, de még inkább ez mint az. Örök dísze Nyelvünk' akkori epochájának, 's a' Nyelv' barátja tisztelettel fog rá visszatekinteni.⁷⁶ Ebből vet hozzá legbizonyosabban, ha, ezt követvén, és nem Báróczit és Barótit, felemelkedheténk vala e oda, hogy Kisfaludy Károly, Vörösmarty, Bajza a' magok dalait énekelhessék. A' kik nem kívánnak egyebet mint azt, hogy a' munka erőlködések

⁷² atya, <Septemvir és szint'úgy> Iskolák'

⁷³ jelek [Átírás.]

⁷⁴ tudományai <tól,> lelke ritka nagysága <ról> közönségesen [Javítás a törlések felett.]

⁷⁵ magyar verselés' [Átírás.]

⁷⁶ fog rá <nézni> visszatekinteni.

nélkül engedje magát olvastatni, azaz, hogy a' beszéd szabadon 's válogatások nélkül 948
ömljön; hogy a' két sor tiszta rímeken végződjek 's gyönyörködtesse a' füleket; azok
úgy kedvelék ezt az Elegiát, mint a' kik a' Róma' Classicusaiból által vett helyek mellett
rá-ismertek a' Gróf' czélzásaira, 's philosophiai 's political leczkézése mellett nem
kérdék hogy az oda illett e. A' munkának philologiai 's stylistikai tekintetben meg kell
adni azt a' dicséretet, hogy beszéde nem csak az új útát törők' merészségétől távozott
el, hanem a' régiség' szennyétől is eggyzersmind.

Eggy másik Teleki, Ádám, (Dobokai Fő-Ispán és II. József alatt Királyi Commissárius,
's Józsefnek násza) 1773. Czídet adá, Corneille után; 's alexandrínusokban ez is. Nyelve 427
mint a' Józsefé, 's nincs eltarkítva újításokkal mint az új útát nyitók' dolgozásai. Hálát
érdemel mind a' ki a' régít fenn tartja mint a' két Teleki, mind a' ki azt főbb pontra
emelni törekedik. Ez soha sem esik botlások nélkül, de a' botlás el lesz felejtve.

16.

[71] Gróf⁷⁷ Döry Ferencz' halálával⁷⁸ Zemplénynek Fő-Ispánjává Al-Cancellárius 432, 460, 482,
Gróf Pálffy Károly nevezteték ki, kit félszázadi szolgálatjai után Herczegi titulussal 740, 944
ereszte nyugalomra most uralkodó Fejedelmünk. Iktatójává Gróf Eszterházy Károly⁷⁹
Egri Püspököt választotta; Fő-Cancellariusának, Ferencznek, testvérét. Professoraink
a' két nagy vendég' tiszteletére verseket íratának, 's Szent-Györgyi felizene hozzánk,
hogy én és az öcsém a' verset készítőik közzül el ne maradjunk.⁸⁰ Dienesnek nem vala
dolga a' verselgetés, de őt a' parancs el nem akasztá. Előszedé újabb deák Poetáimat, 's
ezeknek eggyikében egy Köszöntőt lele, mellyet kevés változtatásokkal könnyű vala
a' Patak' két nagy vendégire alkalmaztatni. Szent-Györgyi meg nem foghatá mint
juthata ahhoz az öcsém, de nem nyomozta a' titkot. A' Püspöknek és Vice-
Cancelláriusnak benyujtandó két példányt leíraták velem, mert Pataknak még akkor
nem vala typographiája, 's nem legszebb betű festőnek, hanem legcsínosabb írónak az
ifjak közt én tartatám.

A' két vendég Július' 6d. 1779. megérkezék,⁸¹ 's a' Collégiumbéli ifjúság kifoszlott
elejekbe, az út két szélén, szinte Petrahóig. A' még akkor csak négy Professor elfogadá
őket, 's a' legidősb, Szentesi János, igazán Római beszédű Oratiojában magasztalá a'
Püspöknek m o d e s t i a j á t (!). A' lelkes ember érté miért épen ezt, 's felelt: *Virtus,*
quam Dnatio Vestra memorat, filia est alterius virtutis per Salvatorem nostrum his verbis
inculcatae. – – [72] (Eggy úgy nevezett Canonica Visitáció valamelly elmétlen tüze- 45
sebben viselé magát mint a' Püspök' méltósága engedé, 's ennek kérdésére, hogy ő
micsoda vallású, magát egy valláson mondotta lenni azzal, a' ki nem emlékezem
hanyadik Zsoltárt csinálta. A' Püspök nyomban tudakozá tőle, ha tudja e tehát, mit
jelentenek az említett Zsoltárban az *éjjeli ijedelmek*. – Az igen is bátor annyira meg
vala zavarva, hogy felejté bátorságát.)

⁷⁷ 16. <MDCCLXIX.> Gróf

⁷⁸ Gróf Döry Ferencz' <Kir. P> halálával

⁷⁹ Gróf Eszterházy Károly <t>

⁸⁰ maradjunk [Átírás.]

⁸¹ Július' 6d. megérkezék [Az évszám sor fölé írt beszúrás.]

433, 460, 483,
740, 944

[73] Én valék első a' Tógát nem viselőők közt, 's benyujtám a' két Kézíratot. A' Püspök és a' beiktatandó Fő-Ispán, nagy számra szaporodott kíséremekkel, folytaták menéseiket, 's a' Pálócziak, Prényiek, Dobók, Lórántfiak, Rákóczyak⁸² várában meg szállottanak.

Azon Egri Kanonok,⁸³ ki a' Püspököt kíséré, megtekinté Verseinket, 's látni akará Dienest. Elhalmozá magasztalásával, 's biztatá, hogy ha meg nem szűnik, örök fényt húz magára 's a' magyar nemzetre. Dienes pirulás nélkül fogadta el a' meg nem érdemlett magasztalást. Víg lelke távol vala azon alacsonytságtól hogy magát lopott fényben csudáltassa; neki elég volt hogy fáradság nélkül eshetett által baján, 's még neveté, hogy én igyekezettim sem tudám figyelembe hozni magamat, ő pedig, semmit nem téve, még megdicsértetett. Jó kedvvel evé meg az ebédet, felült egy üres paripára, 's Ujhelyig nyargala a' Bandérium' lovagjai közt.

A' beiktatás más nap olly fényben méne véghez, millyennel nem minden koronázás, 's az asszonyi nem igyekezett felül mulni a' másikat azon elsőségben, melly őtet itt nem illeti. Ezek' számában Gróf Klobusiczky Ferenczné, szül. Gróf Viczay Mária és Báro Szepesý Sámuelné, szül. Vatai-Batta, minden másokat elhomályosítának; az rózsája, ez lilioma a' színekben igen gazdag virágágyanak.

82, 433

A' férfiak' számában szemeimet Generális⁸⁴ és Abauji Fő-Ispán Báro Orczy Lőrincz ragadozá magára, mert már ekkor ismerém lelkét. Az olvasztó hőségben paróka nélkül jára fel és alá, a' Gyűlési palota' déli fala mellett, bugyogó bővségben varrott feje mentéjében 's pipacsszínű nadrágában, 's bajusszal. [74] Nehány képeit bírjuk, de mind eddig sohol nem a' mint óhajthatjuk. Arczának több kedvessége volt mint a' Dónátén, melly hideg, 's ő testes volt ugyan, de nem olly athléta erejű mint a' millyet ez a' kép mutat. Termete csaknem kicsiny. Epistoláját a' Bugaczi Csárdához képe előtt kellene mindég olvasni, 's úgy tekinteni fel tisztelettel a' gazdag Bölcsre, ki inkább ismeré a' dolgok' becsét mint hogy hasztalanságokon kapkodhatott volna. Övé ez is:

82, 433, 483, 741

Némelly éltét adja,
Jószágát elhagyja
Csak két réf pantlikáért.

[75] Bár lelke örökösen megmaradjon József fijának unokájin! mert az ifjabb, László, gyermekeket nem hagyott.

434, 483, 741

[76] Itt látám Gróf Sztáray Mihályt is, ki tánczra készülvén, annak őelőtte igen kedves emlékére, hogy ő Maria Antóniát, a' mi Theresiánk' igen szép leányát, XVI. Lajosnak jegyesét, Párizsba kíséré, pipacsszín frakkba öltözött, világos-kék atlasz lajblival és nadrágocskával, aranyozások, tűzésesek nélkül, 's könnyű csizmában, nem czipőben. Üstöke kontyba vala behajtva, haja szorosan a' nyaka' csigája felett megkötve, hármasan befonva, hármasan alá, fel, és ismét alá hajtva, 's fekete pántlikával bodrosan átkötve. Módjában és nyelvében egészen franczia, egészen magyar mind nyelvében mind érzésiben. Minden szép asszony őt áhítá mulattatójának, de ő itt arra vala kárhoz-

⁸² Rákóczyak' <, >⁸³ Kanonok [Az ékezet lehúzva.]⁸⁴ számában Generális [Beszúrás a sor fölött.]

tatva, hogy egy fekete, kiszáradt, nem ifju asszonyságra vesztegesse gondjait; úgy kívánák a' tekintetek. Estve ő, és Várad Kanonok⁸⁵ Gróf Forgács Pál, elhíresedett mesterek⁸⁶ a' violínon, hallaták magokat. 433,944

A' mult kor' nagyjait még külsőjökben is, 's öltözetökben, módjokban, 's annak szokását 's történetecskéjét ismerni, nem kis öröm. 'S az ollyannak haszna is van.

17.

[77] Közelíte examenünk, az utolsó. Epe nélkül mindentudónak nevezett, sőt forró hálámat érdemlő Tanítóm' leczkézései alatt iskolai tanulásim rendesebb menést vevének, 's a' legszükségesebb tudománynak öt esztendei tanulása nem volt egészen vesztett időm; tudám a' mit feledni kell. Ez mellett öten, Barczay Dániel, Pálóczi Horváth György, később Ungvári második Al-Ispán, és Szemere Albert, 's én és az öcsém, ötvenhat állítást defendálánk a' Természet' és Nemzetek' Törvényéből,⁸⁷ melyet Tanítónkkal együtt olly kevésbé tudánk, mint nem egyszer nem más Defendensek. – Török István bennünket azon állítással ada ált anyámnak és Római hitű anyai nagyatyámnak, Bossányi Ferencznek, hogy ha a' cathedrai tudományokat is tanulánk vala, bizvást kívánhatnánk a' papi felszenteltetést. 170, 429, 455, 460, 485, 741, 942

Peroratióval vevénk búcsút a' szokás szerint 1779. Július' 15d., a' Patronátus' jelenlétében. Prof. Szentesi felele. Elmondá mit kiálta Catulusnak a' Tanács, 's ránk alkalmaztatván a' szót, és ezt kérdvén: „Ha majd e' Nagyjaink kidőlnék, Collegiumunk és Vallásunk kikben leli fel támaszait?” beszédét e' szókon végzé: „*In vobis.*”

MÁSODIK SZAK.

18.

Az én⁸⁸ koromban Patakon és Debreczenben még nem tanítának Hazai Törvényt, 952 nem még Magyar Történeteket, külön fogva a' Világ' Történeteiből. Az ifju nem tudta egyebet midőn iskoláját elhagyta, mint Dogmatica és Polemica Theológiát, mintha az, a' mit alsóbb iskolájiban tanult, ha jól tanítatott, elég nem volna. Melly törvényeinket állapodik Vallásunk, 's mi az a' Bécsi, három Nickelspurgi, Linczi, Szathmári Béke, azt én Patakon nem tudtam; azt későbbben tanultam meg. Szülőjei patvariára adák, 's ott a' praxis és egy ízetlen, iszonyu vastagságú Huszti csinálák olly Prókátorrá, millyen Philosophia nélkül a' közönséges fejből válhatott.

Septemb. 9d., két holnap mulva azután, hogy iskoláimat elhagytam, áltadatám Tarnói Milecz Sámuel Úrnak, a' Tornai Urodalom' Fiscalisának, ki Kassán tarta lakást, 's vit- 170, 435, 460, 486, 742

⁸⁵ Kánonok [Az ékezet lehúзва.]

⁸⁶ Mesterek [Átírás.]

⁸⁷ törvényéből [Átírás.]

⁸⁸ 18. <MDCCLXXIX – MDCCLXXXII.> Az én

⁹⁵² tem a' vastag Husztit; és minthogy az honn töltött két holnap alatt elég időm volt megsejteni hogy ez nekem épen olly örömeket fog adni mint Vitringám és Vitschiusom, vittem egyszersmind poetáimat is, 's tusomat, ecsetimet.

Principálisom egy szép tanulású, nemes ízlésű férfi volt, de szégyenle lenni Principálisom, 's hamikor hozzám szólla, mindég elpirúlt, szinte füleiig. Nem csuda hogy ezen bal szégyenlőség mellett házassági jelentést tenni valamely leánynak rettege, 's így arra vala kárhoztatva, hogy nőtelen közelítsen az ötvenhez. Konyhájáról egy megholt Prokátor' igen éltés, igen kicsiny, és igen kövér, imádkozni 's énekelni igen szerető, nyers özvegye gondoskodott; 's ez és szakácsnéja az alsó szobában lakott, Milecz az úczára, én az udvarra, a' felsőkben. Az öreg Prokátorné szükségesnek látá később egy szép leányt venni segédjére, 's ennek Milecz neki-bátorodék megtenni a' házassági jelentést, 's olly szerencsével, hogy jobbát el is nyeré. Rideg élte' unalmait atyjának, ki Pozsonyi Predikátor vala, rá-maradt theologiai könyveivel vidítgatá. Asztalnál legkedvesbb textusa vala a' *Tugend* és a' *Religion*; de közönségesen a' szó mellett marada.

Ámbár akkor a' Patvaristák még nem valának, mint most, Úrfiak, hanem félcelédek inkább, tőlem semmi szolgálatot nem kívánt. De én tudtam tisztemet, terítém asztalát a' vén Prokátorné' szobájában, pakkoltam és kötöttem párnazsákját, 's úgy találtam hogy fiatal-embernek az nincs sem kárára, sem megalacsonyítására. Egyedül azt nem engedé soha, hogy csizmáját levonjam, tisztítsam, a' mit más Principálisok akkor még kívántak is. A' régiek többet kívántak mint kell, az újak kevesebbet.

437, 486, 743

[78] Egy vasárnap dél után, a' legtisztább ég alatt, megindulánk Kassáról Buzitára. De Nagy-Ida körül tornyozódának a' fellegek, szakada a' zápor, a' mennykövek ropogtak, hullottak. Milecz reszkete minden tagjaiban mellettem, 's én, nem mervén szóval bátorítani, magam viseletemmel tettem azt; kiszöktem a' szekérből, mihelyt görbült az út, tartottam a' szekeret, 's víg beszédet kezdék a' kocsissal. Principálisom fel kezdé éledni; szégyenle hogy míg patvaristája dévajkodik 's még gyönyörűségét találja a' szokatlan, 's félelmes de nagy scénán, ő retteg. Egyedül tiszteletem tartóztata, hogy magamat igen hangosan el nem nevetém, midőn az ég felettünk nagyot csattant, 's leszállani látánk a' villám' tüzeit, 's a' Principális hirtelen kikapá fejét a' szekérből, 's ijedtében egy szót szalasztta ki száján. A' villám agyon sujta egy szegény embert a' Szesztai templom körül. Midőn oda érénk, az egész falu körüle állott. Két gyalog ember egymás megett ballaga haza felé az ösvényen, 's a' ki elől ment, látván hogy a' megette menő nem felel szavára, vissza pillanta, 's halva látta azt. A' tűz leperzselé a' három négy hét olta nem beretvált szakált, elvérezte a' homlokat, 's a' patkós bakkancsot a' szerencsétlen' egyik lábáról⁸⁹ leszakasztotta, messzére elvitte. Én kiugrottam volt szekeremből, látni min ácsorognak ott a' falusiak, 's az kedvet ada a' Principálisomnak is kiszállani, 's közszenk elegyedni. [79] Midőn ismét szekérbe ülénk, szózatossabb leve mint eddig volt, vagy mivel látta hogy a' bajt jobb jó kedvvel tűrni, mint én, vagy talán mivel a' felhők kiöntötték tüzeiket, 's az ég vidám színt veve magára. Azt forgatá hogy a' baj minket is érhetett volna. Forgassuk azt is⁹⁰ hogy nem ért, 's hálás szent örömben. Láttam hogy elméjének felvidításra van szüksége, 's minekutána maga szabadíta fel a' példával hogy

⁸⁹ szerencsétlen' lábáról [Beszúrás a sor fölött.]⁹⁰ azt is <, >

vele szálljak, elkezdém előtte fejteni gondolkozásomat,⁹¹ hogy mikor lehet, örülni kell, ⁹⁴²
's tűrni panasz és jajgatások nélkül, a' mit meg nem változtathatunk. Tetszett neki a'
mondás, 's örült, hallván hogy Caesar magának véletlenül jött halált óhajta. De ő azt
nem óhajta.

[80] Ez nap olta nyiltabbnak tapasztalám magam eránt; olly jó vélekedést támaszta ^{486, 743}
benne felőlem a' mennykő' scénája. Egy újabb történet azt még magasbbra emelé. –
Tornán szállásunk a' kastélyban vala, Principálisomnak a' kapu felett álló szobában,
nékem a' kapu mellett költ Rondellában. Hogy légyen valaki a' kivel szállhasson, mert
velem szállani, 's az Urodalom' Cancellistájával, ki szint úgy fiatal-ember vala mint én,
[nem akart],⁹² meghívá a' Plebánust minden ebédünkhöz, vacsoránkhoz.

A' fiatal Plebánus Hajnalkövy János nem régen jöve meg Rómából, hol tanulását ⁴⁶¹
végezte. [81] Szeretetre-méltó ember, ki okosabb dolgot is ismert mint különböző
felekezet' emberivel azon tárgyak felől beszélni, melyek bennünket egymástól elvá-
lasztanak, 's szebb nevelésű mint hogy ne tudja, hogy társaságban azt kell előhozni a'
mi kedves, és így a' lelkeket egymás felé vonzza, nem a' mi egymástól eltolja. De az én
Principálisom szerette a' szenteskedést, 's ajkairól mindég folyt a' *Tugend* és a' *Religion*,
's úgy hitte hogy Luther volt az Istennek legelső Profetája. [82] Nem felelni midőn fe- ^{440, 461, 486, 744}
lelet váratik, vastagság, 's a' Plebánus így belé ereszkedék ugyan a' textusba, de mindég
csak könnyedén, 's enyelgéssel igyekezett kifejteni magát a' vitából. Milecz azt szoro-
san fogta. Egy illy vitájokban a' Plebánus elakasztá Principálisomat, pedig nem vala
igaza. Magam is rettenetesen tudós Theologus még akkor, látám hogy a' Plebánus olly
győzdelemnek örül mellyet nem érdemle; néki⁹³ bátorodám tehát megkérni
Principálisomat, engedné a' felelést nekem. Tessék, monda, minden neheztelés nélkül,
de nem álmélkodás nélkül, mert patvarista azon régibb időben illyet nem mere, 's én
szórám a' lócusokat, 's megnevezém mellyíke hol áll a' Bibliában, hogy öröm volt hal-
lani. Kérdésen kívül nékem vala igazam, 's a' Plebánus' vétke csak az, hogy nem juta
akkor eszébe a' mit bizonyosan tudott. Megvallá tévedését, 's kéré Fiscális Urat enged-
je meg hogy hozzá lejárhassak midőn dolgaim nem tiltandják.

Más nap lemenék hozzá; lakása kevés lépésnyire álla a' kastélyhoz. Tudni akará hol
vettem azt a' theologiai erudítiót, 's hallván hogy én a' legszükségesebb 's legfenntebb
tudományt öt esztendeig tanultam, kérdést teve, minek az annak a' ki pap nem lesz, és
nem jobb volt volna e az helyett Mathézist és Physicát 's Philosophiát és Historiát ta-
nulni. Egy gondolat támada bennem, mellyért most pirúlok. Tekintsük hát végig eze-
ket a' te tanulásidat, mondá, 's azon cikkelyen kezdé, mellyet Calvin és még igen
sokkal előbb más valaki abból a' haszontalan Philosophiából vive által a' maga
Theologiajába, nem gondolván vele, akármit csinál az Istenből, csak hogy az ő systemája
valami⁹⁴ támaszon állhasson. Kevés pillantatok múlva megkapva látám magamat, hogy
nem tudék felelni. Felriadva vevém kalapomat, szaladtam szobámba, magamra zárám az
ajtót, 's térdre bukva könyörögtem hogy a' kegyelem tőlem el ne vétessék.

⁹¹ gondolkodásaimat [Átírás.]

⁹² [A szögletes zárójeles szövegjavítás a [Pályám emlékezete II.] alapján.]

⁹³ érdemle; <'s> néki

⁹⁴ valami<n>

952 A' szíves tiszteletet érdemlő Papnak meg kelle sejteni hánykódásimat, 's a' theologiai
744 kérdéseket abba hagyá. [83] Az helyett arra inte, hogy szoktassam magamat a' nyugalm-
mas ülésre mikor tanúlok vagy gondolkozom. Némelly ifju nem fogja érteni melly
külömbőség lehet az közt, ha nyugalmasan ülve tanúl, vagy ha járva, de fogja, ha egy két
440, 487, 744 óráig követi. – [84] Most egy kisded kéziratot ada kezembe, mellyet ő franczia nyel-
ven dolgozott és Rómában: *Sur les livres défendus* cím alatt. Olly sok haszontalanságot
másoltam le életemben: melly tévedés vala hogy nem ezt!

Ezzel a' Savoyardi Vicáriussal űzött beszélgetésim kiverének magamból; az
Egyiptusi⁹⁵ sötétségben fellobbana szemeim előtt egy rettenetes villámsugár; elbor-
zadtam, 's közel valék a' kétségbe esésig, a' megbódulásig, midőn magamba pillantot-
tam. [85] Azért kell e haszontalanságokat tanulni hogy e' kint⁹⁶ szenvedjük, hogy a'
kiket egy jobb csillag nem vezet, az ellenkező örvénybe süllyedjenek? Szívem elvonsza
attól a' mit megkezdék⁹⁷ szeretni, 's inkább mint a' lidérczek' rettegése, mellyek néha
461, 487, 745 álmomban is felriasztottak, hogy a' szerint⁹⁸ járék mint a' megbódult. [86] A' zajt el
kell csilapítanom, mondám, 's egy Apologia' dolgozásához fogék a' Grótius' és a' Gróf
Teleki József' nemében, nem olvasván elmélkedésimhez semmit; hiszen fejem tele volt
bolondságokkal; 's azért nem olvasván, hogy a' mit írok, belső meggyőződés' sugallása
légyen. Addig dolgozám az Apológiát, míg épen ez a' dolgoztatás a' legirtóztatóbb ör-
vényekbe meríte el mellyet képzelhetni. E' kínokat köszönhetém a' tudós lomnak
azonfelül hogy időmet előlé, ellopá.

Titkolva bajomat minden előtt, 's vezetőt és tanácslót senkiben nem találván, [87]
461, 487, 745 végre egy Angyal jelene meg megtartásomra: – egy estve a' nyári vacatiókban Prof.
Szent-Györgyi látogatására jöve anyámnak, 's mintegy egy hetet nálunk tölte.
Kisétálánk a' mezőre, és csak ketten, 's én két kérdést gördíték a' tiszteletes öreg' elébe,
's nem mintha az engem háborgatna, hanem csak mintha nem jutna eszembe a' tanult
felelet. Érte 's elhallgata. Végre megszóllalt. Ne rettegj semmit; megtörtént veled a'
minek meg kelle történni; de vigyázz hogy tiszteletlennek ne találathassál az eránt a'
mi tiszteletet kíván. Kérdésidre nem felelek; leld fel a' mit keressz, 's fel fogod, ha tiszta
elmével fogod.

19.

439, 487, 745 Kassának nem vala Könyváros-boltja, de egy Könyvkötőnél találatának néha ócs-
ka darabok, 's megpillantám nála Gessnert és a' Gleim' és Jacobi' franczia ízlésű
Levelezéseiket. Elkezdém fordítani az Idylleket és az Első Hajóst. Sőt írtam eredeti
Idylleket is.

Gyakorlatlan lévén mind a' német nyelvben mind a' magyarban, körül tekintem
magamat, dolgozásomat kivel tekinthetném meg. Tudván hogy a' német Predikátor
magyarul is ért, 's Báró Podmaniczky Józseffel látta Göttingát, ezt keresém fel, 's vit-
tem könyvemet és papirosaimat.

⁹⁵ egyiptusi [Átírás.]⁹⁶ hogy <ezt a'> kint [Javítás a törlés felett.]⁹⁷ megkezdém [Átírás.]⁹⁸ felriasztottak, <úgy> hogy <bodúlva> a' szerint

Szobáji' falán a' német Tudósok' képei függötnének Bause által metszve. Nem a' házi gazdát nézni, hanem a' mit nála lelünk, nagy vétek a' nevelés ellen; de mint kívánhatni azt a' könyv' és kép' szeretőjétől, hogy elég ereje légyen e' két heves szenvedelmének ellent állani? Gessner mellett Haller Albert fűgge. *Die zwey Schweitzer*, mondá a' gazda. Hagedorn, a' Művészség' avatottja, és Lessing. *Ach, der gefährliche Feind des Christenthums!* Zollikófer és Gellert, Uz és Ramler. Zollikóferre úgy sohajta fel tisztelettel mint nehezteléssel a' Bölc s N á t h á n' írója' nevére. – Vannak időszakok, midőn a' jobb fejek sem látnak, mint olyak is vannak, midőn a' nem jó fej is lát; a' hó alatt csak Daphne Mezereum mutatgatja virágát.

Mindenből látám én hogy nem jó helytt járok, de kezemben vala csomóm, 's el nem hallgathatám miért jövék. Neki bátorodám tehát, 's megkérém, engedné hogy fordításimat néki bemutathassam, 's igazítsa meg botlásimat. – *Revera? Also mit Schriftstellerey beschäftigt?* – Túrte alkalmatlankodásomat. Megfejté a' mit Gessnerben 's a' Wieland Diogeneszében nem értettem, 's felkiálta: *Also einen Reformirten und einen Evangelischen?*⁹⁹ – Pedig ez az ember nem volt rossz fej; most az, hogy Gessner az én vallásom' sorsosa volt, Wieland az övéé, senkinek sem jutna többé eszébe.

[88] Alig értem Kassára, 's mentem Barótihoz; úgy hittem, ha csak rá nézek is, ha szavát hallhatom, annyival inkább ha vezérléseit fogom venni, ha felolvasgatja előttem dolgozásait, a' poetai tűz, legalább a' versifexi, áltjő reám. [89] De a' fás ember engem olly tartalékkal fogada, hogy nem tudhatám, tiszteletből bánik e így velem, vagy mivel egy kis testű fiucskához leereszkedni poetai méltóságához illetlennek tekinti. Szálas, vékony testű, szederjes arczu ember, öltözetében piszkos, mocskos, pedánt igen nagy mértékben, de belsőjében úgy tiszteletes mint külsőjében visszatoló. Tiszteltem őtet, szerettem, de fel nem tudván melegíteni, holott magam csupa tűz valék, minél ritkábban jelentem meg nála. Németül nem tudá, 's örült hogy nem tudá. Mutatám neki Gessnert, de ő nem tudá megfogni mit lehet szeretni Gessneren. Az vala jó a' mi hexameterekben volt írva, ha rosszul volt is.

[90] Ráth Mátyás Győri Evangelicus Predikátor 1780. Január. első napján kezdé el a' Magyar Újságlevelék' kiadását,¹⁰⁰ 's hálátlan volna a' maradék ha¹⁰¹ feledhetné hogy nemzetünknek nem más vala, mint ő,¹⁰² igazi Prometheusza. Mik valának eddig összejövésink falukon mint arról űzött discussiók hogy a' sárga kopó e jobb vagy az a' fekete,¹⁰³ 's hanyadikunk tudá, az Atlanticus tenger keletre fekszik e tőlünk vagy nyugotra.¹⁰⁴ De mi bosszankodánk Ráthra, hogy nem születvén magyarnak (Győrben!), magyarul mer írni; azt merni csak annak volna szabad a' kit a' magyar¹⁰⁵ Athéne szült, nevelt. E' panaszt lehangosabban Domokos Lajos Úr űzé, tiszteletes Követje¹⁰⁶ Biharnak az 1790diki Dietán. Ráth nem hiszem hogy tudta volna, Domokos reá haragszik e vagy nem, de Domokosnak egy fordításában: *Álom II. Józsefről*, megcsípkedé a'

⁹⁹ Also einen Reformirten <(Gessner)> und einen Evangelischen <(Wieland)>?

¹⁰⁰ Magyar Újságlevelék' <olvas> kiadását,

¹⁰¹ maradék <hogy> ha

¹⁰² nem más mint ő, [A „vala,” sor fölét írt beszúrás.]

¹⁰³ fekete<?>

¹⁰⁴ vagy <kel> nyugotra.

¹⁰⁵ a' kit a' <Ma> magyar

¹⁰⁶ tiszteletes <Dietai> Követje

⁹⁵⁷ vétkes magyarságot, 's a' mi a' rendes dologban legrendesebb, igen méltán. A' sánták szeretik nevetni a' félszeműt.

^{532, 746} [91] De a' tiszta magyarság' birtokában magát boldognak érző városnak az a' szomorúsága vala, hogy kebléből látá kikelni már sokkal előbb Superint. Szilágyi Sámuel, ki tartalék nélkül hirdeté hogy ha a' Nyelv emelkedni akar, szükség hogy elébb romoljon; mint sokkal később Csokonayt, ki mind példájával mind bátor küzdéseivel harczola az Irói szabadságért, [92] és ezzel eggyütt a' szelídlelkű Fazekas Mihályt, a' Ludas Matyi' Énekészét, ki mind az Orthologusok mind a' Neologusok¹⁰⁷ közzé tartozott; nem ravasz syncretismusával úgy biczegetvén ide oda, hogy magára az eggyik és másik féltől nem nehezteletést hanem szeretetet vona, 's szánást itt, hogy az újítók által magát el engedé szédítetni; szánást ott, hogy szennyeiből kifejleni egészen nem tudott. [93] A' syncretismus az igen jó fejek' dolga, kik¹⁰⁸ elég erővel bírnak 's a' dolgot teljesen ismerik; e' nélkül csudás zavart szülőget, 's Fazekas a' zavart el nem kerülé.

^{40, 90, 442, 488, 747} [94] Szilágyi jelen vala Váradon, midőn Gróf Károlyi Antal 1779. Gróf Brunszvik Antalt, atyját Józsefnek, az Ország' Bírójának, Bihar Vármegyei Fő-Ispánná iktatá, 's tiszteletét mutatta be Consil. Buday László' házánál, hol én is. A' hol Szilágyi vala, nem igen szólla más; nem mintha ő akará vala magát mások felett hallatni, hanem mivel mások elálmélkodva némultak meg az igen széles tudományú 's igen tiszta fejű 's igen elmés ember' szóllási mellett, 's én felmeredt fülekkel hallgatám a' víg ember' mély bölcseségeit. De a' csendet félbe szakasztá egy idegen Megyei csoportocska, melly házi gazdánk' látogatására jött. Eggyike ezeknek kedve telve kaczagá egy Piarista' Verseit, melly holnap fog kiosztogattatni, de a' mellyet ő egy más háznál már megkapott. A' Superintendens látni akará a' gúnyolt munkát, 's fenn szóval olvasá:

Nemde talán az örömszekeren diadalma Camillust
Vitteti, és a' boldog időkre
Felvirradt boldog Rómának népe csodálja
A' rab nemzeteket? vagy hevülnek
Régtől félbe¹⁰⁹ szakadt szép pályafutásai újra
Felzendült nagy Olympia partnak?

Sőt ezek gyönyörű versek, mondá a' Superintendens, 's mind a' gondolat', mind a' szchéma', mind a' nyelv' tekintetiben, ha talán a' harmadik distichon igazító kezeket kívánna is. Amazok meg sem érték hogy Szilágyi, kit csudáltak, nem kötődik; de midőn meleg magasztalásokra hallák fakadozni, midőn ez nekik kimondá hogy a' nyelvnek változnia kell hogy szépen írassunk; hogy minden nyelv így változott midőn könyvek' nyelvévé vált; nem tudák, a' csudált tudományú ember jára e rosszúl, vagy ők.

A' védett Piarista Révai Miklós vala; akkor Professor a' Váradi Academia' eggyik osztályában. Mentem látni őtet. Nem akará elfogadni látogatásomat siető dolgai miatt, mert Gróf Károlyi, Királyi Fő-Igazgatója a' Váradi Kerület' minden Cathol. Iskoláji-

¹⁰⁷ Orthologusok mind a' Neologusok [Átírás.]

¹⁰⁸ dolga, <a'> kik

¹⁰⁹ Régtől <fog> félbe

nak,¹¹⁰ a' Professorokra izene, hogy készüljenek egy rövid exámenhez; oda viszi a' ⁹⁵⁷ Brunszvik' beiktatására felgyült¹¹¹ Rendeke. De hallván hogy ismerem Barótit, hogy rímetlen verseket én is írogatok, indúlatoan kére, látogatnám meg szabadabb órájában, buzdíta hogy fussam a' szép pályát, 's megajándékoza Elegiajinak kisdéd kötetével, mellyet tavaly Landerernél Pozsonyban negyedréiben nyomtattata. Középszer magasságú, vékony és nyálkás húsú ifju,¹¹² lobogó szög hajakkal, kék szemmel; minden mozdulatiban tűz; bátor, 's félni nem tudó. Examene alatt Előljárója ellen is kipattana.

Álljon itt egy versezet, hogy a' később idők lássák, mit csudálgatának a' kik Révait rossz verselőnek tekinték, 's a' Nyelvrontástól rettegének. Erdődy Lajos Szabolcs Várm. Fő-Bírája írja ezeket Thereziának koporsójára, midőn gyászsinnepe Kállóban tartott :

Római Császárné, sok ország' Királya,
Kegyesség' tűköre, igazság' fáklyája,
Árvák' kegyes anyja, éhezők' dajkája,
Meholt, kin kesereg¹¹³ Magyarok' hazája.

'S ki ne sírna, midőn illy nagy élet megholt,
Melly élet sok élők' éltének élte volt?
Sokat nevelt, tartott, táplált, ha eggyszer szállt;
Kinél bolt gazdag volt, jaj! magát zárja bolt.

20.

MDCCLXXXI.

Én és az öcsém most (Január. 11d.) Eperjesre¹¹⁴ küldeténk a' Districtuális Tábla mellett gyakorlani magunkat. [95] Toperczer Zsigmond tartaték ott első Prókátornak, 's ^{170,444,461,489,748,960} 748 anyánk bennünket hozzá járata fel. [96] Prókátorunknak több patvaristáji voltak mint ^{489,748} dolgai, 's így időnket a' szerint használhatánk mint tetszett.

[97] Dienes Tánczmestert keresse, én Festőt. Krámer, fíja annak, a' ki 1763 körül ^{444,461,489,748} szüleimet¹¹⁵ festette volt, és a' Károly Fő Herczeg Regementje' kis Hadnagyocskáját, meglátá Le Brun után tusban dolgozott fejeimet, 's azt mondá hogy annak a' ki ennyit tud, ő leczkéket nem adhat. Minthogy igen ritkán volt munkája, azt sem láthatám körülé, mint bánjak olajfestékekkel.

[98] Eperjesen lelém magamat először életemben azon boldog állapotban, hogy senki ^{489,749} től nem függék, 's ezt a' legbájosabb legtündéribb tájon, mellyet képzelhetni; mert az merő paradicsom, de szegény.¹¹⁶ [99] A' város egy szelíden emelkedő halmocskán ^{532,749}

¹¹⁰ minden <Isk> Cathol. Iskolájinak,

¹¹¹ beiktatására <oda> felgyült

¹¹² nyálkás húsú <ember,> ifju,

¹¹³ kesereg [Felcserélt betűk.]

¹¹⁴ most Eperjesre [Sor fölé írt beszúrás.]

¹¹⁵ szüleimet [Átírás.]

¹¹⁶ paradicsom. [A „de szegény.” sor fölé írt beszúrás, a vessző átírás.]

⁹⁶⁰ fekszik; alatta egy kies rét terült el, mellyen keresztül fut a' Tárca. Túl a' réten a' Kalvária' dombja, elhintve rendes alakú kápolnácskákkal, 's szép sírkövekkel, 's erdős hegyekkel, 's a' kertekben itt ott fenyők is, mint a' két órányira fekvő ferdőnél egy egész fenyves. A' ki Kassáról jó, két hegyet lát, mellyek testvéreknek látszanak, mert hasonlítanak egymáshoz dőlésekben, 's ezektől jobbra Kapi-várát, balra a' Sárosit, szomorú romjaiban. 'S benn a' városban látni a' szent szobrokat azon helyen, hol Karafának dühös lelke annyi ártatlant gyilkoltata. A' boldog szegénységnek e' kies honjában a' szívet' öröm' és fájdalom' érzései foglalják el.

⁷⁴⁹ [100] Eperjest nevezetessé teszi az is, hogy itt négy nyelv van divatban. Az igazság' emberei, és a' Papság 's a' Tanítók és Tanulók, mindég deákul beszélnek, az Uraságok magyarul is, a' polgárság németül, és tótul minden; és minthogy a' szólló mind a' négy nyelvhez hozzá-szokott, az idegen elcsudálkozva hallja, hogy azon-egy periodusnak tagjai mint vannak összeszőve tarkán mind¹¹⁷ a' négyből. Nem lévén a' városban senki, kívül¹¹⁸ magamat francia nyelvben gyakorolhatám, a' deák nyelvű¹¹⁹ társaságokat kerestem, kivált azért, hogy a' Pataki hosszú vocálisokról szokhattassam le magamat, 's azt szerencsésen elértem. A' németben is több gyakorlottságot igyekeztem szerzeni, 's eljártam olykor a' Predikátorokhoz; de a' látogatás ezeknél mind nekik mind nekem alkalmatlanká leve. A' Szerelem leve Nyelvmeisterem.

^{462, 489, 750} [101] Egy tiszteletre igen méltó leány megismertete az akkori idő' legkedveltebb Románjával, Siegwarttal. Az sokat emlegeti Klopstockot és az ő Messziását. Sorba járák a' várost mindennél a' kinek könyve volt, 's minden azt hitte, hogy theologus munkát kérek. Hellner Illyés Predikátor Úr, Subrektorom¹²⁰ Kézsmárkon, a' könyvet nem bírta, de Klopstockról el tudá mondani, hogy a' Messziás' Énekésze pipacsszín frakkban jár, csillogó gombokkal, 's illatozva Arabiának minden szereitől, míg a' Comische Erzählungen' és Agathon' Írója úgy¹²¹ öltözik mint egy sötét Predikátor. Az is jó, ^{445, 490} hogy tudom, mondám, de mit ír ez a' Wieland? [102] Egy fiatal Lengyel örült hogy Gyűjteményét nyereséggel adhatja el, 's Wielandjait, és a' mit német könyvekből bírt, nekem olly örömmel adá el, mint én vettem meg, bár drágábban mint Könyvárostól. [103] Örök olvasásaim, 's az én Nánimmal töltött minden estvéim, 's a' neki¹²² mindennap írt levélkéik engem annyira vivének a' német nyelvben, hogy Bárá Prónay Sándornak ítélete szerint én valék az, a' ki felekezetemben németül legjobban tudtam, 's Eperjesen töltött másfél esztendőmnek¹²³ ez vala minden haszna.

¹¹⁷ összeszőve mind [Sor fölé írt beszúrás.]

¹¹⁸ senki, <a'> kívül

¹¹⁹ deák<t> nyelvű

¹²⁰ Predikátor Úr, <Praecepto> Subrektorom

¹²¹ Írója <gömb... [?]> úgy

¹²² estvéim, a' neki [Az „s” sor fölé írt beszúrás.]

¹²³ Eperjes<...> töltött más fél esztendőmnek [A „más fél” kötőjellel összekapcsolva.]

21.

MDCCLXXXII.

[104] Elhagyám Eperjest Július' 2d., 's anyám László öcsémet levivé Gyömrőre, Pest Várm., Generális Gróf Wartensleben Wilhelmhez, a' Gróf Teleki Klára' férjéhez, minket kettőnket Pestre. Az nap esketteténk fel Jurátusoknak (Septemb. 21d.) mellyen Protestans ifjak legelőször. Prokátorságra készülni sem nekem nem vala czélomban, sem Dienesnek; elégnek tartánk megismerkedni a' dolgok' mentével, 's nekem egyike vala legfőbb gondjaimnak hogy a' Messziást megvegyem. A' Könyváros az Altónai 1781diki kiadást ajánlotta, negyedréttben, 's elmondá, hogy a' Kiadó minden typothétai botlás kimutatásáért egy¹²⁴ arany jutalmat teve ki, 's így megvettem azt mind azon jobb darabokkal, mellyek a' csomóban állának. Most egész napokat tölték elzárkozva szobámba, a' Messziással és a' testvér két Stolberg' Verseikkel, 's fordítgatám Siegwartot a' kedves leány' emlékéért is, 's verselgeték.

50, 170, 172, 462,
490, 750, 963

22.

[105] Ráday megengedé hogy a' reggel' órájit nála töltsem, 's együtt olvasgatánk. Egy része Bibliothecájának Pesten állott, 's megismértete könyveivel, dolgozásival, 's sokat beszéle atyjáról, ifjusága' korairól, és a' mik azokat megelőzők. [106] Melly megsírathatlan vétkem hogy mind azt a' mi figyelmemet megragadá bekötött 's egyenesen illyeknek szánt könyvbe nem írtam be, hanem csak reppenő papiros-szeletekre, mellyek így, kivált 1794–1801¹²⁵ közt, elvesztek. – [107] A' Játékszínt Ráday sem múlászta el, 's nem lózsikban foga ülést, hanem mindég parterren, 's én mindég megette. Legördülvén a' kárpit, hozzám fordúlt, 's magyarázá hol játszott jól a' Szín' embere, hol rosszul, 's miért jól vagy rosszul, 's a' Dramaturgusok' törvényeit, 's a' hármaz Eggységet.

490, 751

29, 463, 490, 751

23.

[108] Gróf Teleki József magához hívata, 's meghagyá, társalkodjam László és István fijaival, 's ezeket Straus Nevelőjökkel el el küldé hozzám. Cornidesz, később Professor az Universitásnál, nála lakott, Bibliothecárius nevezet alatt, a' Magyar Történetekbe¹²⁶ avatott fel. [109] Báró Prónay Sándort, a' nagy László' fiját, ki később Csanádi¹²⁷ Fő- Ispán vala, ekkor még csak láttam; nem sokára azután Göttingába utazott. Az vala nekem is minden óhajtasom hogy oda mehessek ki, 's hogy onnan Londonba, Párizsba, Rómába utazhassak;¹²⁸ emlékeztetém anyámat hogy az vala szándéka atyámnak is; de András és Péter mósaim (így nevezik a' Székelyeknél az atyák' 's anyák' férfi testvéreiket) ellenzék a' szándékot, 's anyám hajthatlan marada kérésimre. [110] Anyám' ellenkezése még nagyobb leve midőn László fija a' Gradiskai Horvát-ezredben (1783. Máj.)

464, 490, 751

490

172, 320, 490,
755, 967

¹²⁴ botlás <ért> egy [A „kimutatásáért” törlés fölé írt beszúrás.]

¹²⁵ 1794–1800 [Átírás.]

¹²⁶ alatt, <'s ez> a' Magyar Történetekbe

¹²⁷ Csanády [Átírás.]

¹²⁸ Rómába <meh> utazhassam; [Törlés és átírás.]

172, 320, 465, Zászlótartónak, Dienes pedig Június' 4d. Biharban Vice-Notáriusnak nevezteték ki.
490, 755, 967 Bennem is el akará érni anyai örömit, 's Augustusban Pestre küldte, hogy magamat
969 Abaujban Generális Báro Orczy Lőrincz Fő-Ispán által Notáriussá tétessenem.

24.

490, 752, 963 [111] Hazánknak most Pesti,¹²⁹ előbb Nagy-Szombati Fő-Iskolája 1777 oltá a' Királyi lakba vala szállítva Budán, 's én ott látogatám meg a' Báro Prónay Lajos' Mentorával, Schwartznerrel, ki később Diplomaticát taníta a' Pesti Universitásban a' Historiographus Katona Istvánt. A' beszédben kifogyhatatlan Schwartzner és az igen kevés beszédű Exjesuita itt töltött órámat felejthetetlené tevék, 's a' mit a' kettő beszéle, én megvívém
491, 752 Cornidesznek, hogy hallhassam, mellyíknak állítása hihetőbb. [112] Szíves, szerény, hazáját és a' jó ügyet igazán szerető ember, verhenyeg fodor hajjal, 's összezsikart
752 arczvonásokkal, de tiszta lélekkel. [113] Katona szálás termetű, sas orrú szép és egészséges alkotású férfi; Schwartzner húsos, közép termetű, barna hajú, barna szemű, sok és hangos beszédű, merész; meleg szeretője az igaznak, de néha magának is. Nem mindég hitte a' mit írt vagy mondott, nem¹³⁰ mindég javalta a' mit tett, de azt hitte hogy úgy is kell.
93, 536, 752 [114] Dicséretére egy szép kifakadását. – Az 1790diki Dieta alatt egy fogadó¹³¹ asztalnokja vadúl kergete ki közzülünk egy kolduló beteg és öreg asszonyt, 's a' hosszú asztal' végében Schwartzner látá a' vadságot. Micsoda? kiálta Schwartzner, annak a' gyalázatos hárfaverőnek megengedéd hogy itt alamizsnát szedjen, 's egy szerencsétlen beteg aggnak tiltod azt? 'S most engem szöllíta fel, hogy hordjam körül a' tányért. –
93, 536, 752 [115] Az asszony két marok réz és ezüst pénzzel méne el tőlünk, 's ezt egyedül a' Schwartzner' gyönyörű kifakadásának köszönheté; mindnyájan irígylénk neki a' szép tettet, 's osztozni akaránk érdemében.

25.

51, 172, 320, [116] Prónay Mihály és én Septemb. 4d. kijövének az Universitas' Bibliothecájából, 's
491, 752, 969 a' mint az Udvari-Kápolna' szögénél az úczára fordúlánk, egy figura tűnék szemünk elébe, mellyet előlről, hátúlról, oldalt, elréműlt álmélkodással néze minden, a' ki előtalálá vagy mellette elment. Az ismeretlen nem látszék tudni hogy rajta csudálkoznak. Magába süllyedve folytatá csöszögéseit; minden tizedik lépésre megállott, kivona zsebjeből valami nyomtatványt, egy két sort megoldva, papirosát visszadugá zsebjebe, 's ment. De alig teve két három lépést, ismét megállott, ismét elővóna papirosát. A' Yorick' pogácsasütője jutott emlékezetünkbe, 's égénk tudni mit jelenthet a' szokatlan tünemény.

¹²⁹ Hazánknak Pesti, [Beszúrás a sor fölött.]¹³⁰ mondott, <'s az> nem¹³¹ fogadó<s [?]>

Arra hogy az állongót mi, ifjak, és mind ketten kevés húsúak, hamar utól érjük, nem kelle sok, 's álmélkodásunk akkor lépe fel a' legfőbb tetőre, midőn az embernek öltözetét is láthatánk. 969

Nadrága, nem plundria, sötétkék, a' legdurvább posztóból, 's falusi kontár' szabása. Nyakán zsebkendője, ismét kék, de fejér csíkokkal¹³² és pettyekkel; csizmája málybőr, 's vásári. De kabátja barackvirágba csapó violaszín tafotából, egy sor gombbal, millyet a' külföld Kanonokjai viselnek; fején sokfürtű kerek paróka, foltosan behintve liszttel, 's hónja alatt háromszögű nagy szőrkalap. Koponyájától messzére állott el parókája; jele, hogy azt, mint a' selyem kabátot is, zsípvásáron vette, vagy ajándékban. Feje ki-aszott, arcza szederjes, ellepve pattanásokkal, melyekről itt ott már hulladozék a' var, némellyike veresedni még csak kezdé.

Illy esetekben legtanácsosbb a' dolognak neki rugtatni, 's minthogy mind az a' mit látánk, oda mutata, hogy itt valamelly tudós szarándokot látunk, én szóllítám meg nyájas bizakodással, engedné tudnunk, benne kit fogunk tisztelhetni.

Az idegen ki nem vala forgatva nyugalmaiból. Én Kalmár György vagyok, ugymond, 's az Univerzitás' typographiajából jövök e' csekélységgel. – A' Philosophusi Nyelv' feltalálója e? kérdém; a' Syriai utazó e? az e, a' ki a' Prodrumust ír? – Csudálkozék hogy fiatal emberké az ő írásit, 's kivált az első helytt említettet, ismerik. – Nem érdemlem jó vélekedésedet, mondám; a' munkát láttam, de meg nem értettem, 's bírom két képedet. – Épen utolsó postával vettem volt Helvetziából egy barátom' levelét, 's az velem vala. Abban Kalmár felől is vala szó, de több keserűvel mint édessel.¹³³ Neki-bátorodám láttatni azt vele, de a' szükséges elkészítéssel.

„Hogy a' mi Kalmárunk nem az a' nyavalyás ember, kinek őt sületlen írásai bizonyítják, azt én itt egy Journálból látom; de magamnak kénytelen vagyok inkább hinni mint a' Journáloknak. Professoraink, kik őt ezen írásból ismerik, nagynak gondolják, 's szinte neheztelnek hogy hazánkifjai közt kik itt vagyunk, egy sincs, ki nekik elmondhatná hogy ő hol lakik és micsoda; 's még inkább hogy fölöle nevetséges dolgoknál egyebet nem mondhatnak.”¹³⁴

Kalmár teljes nyugalomban adá vissza nekem a' levelet, 's sem a' keserűt nem vevé nehezteléssel, sem örömmel az édest. Kevély szép nyugalma őt előttünk tiszteletessé tevé. Kérénk, légyen vendégünk a' fogadóban, hogy vele, kivált keleti útja felől szállhassunk, de már el vala foglalva. Keresénk szállásán, de már elhagyá vala Budát.

[117] Az öreg Landerertől tudom hogy míg Prodrumusat nála nyomtattatá, egy kerti nyaralóban töltötte a' telet, fázva, koplalva, 's nyakiglan ülve a' szalma közt, 's úgy dolgozá verseit, reszketve minden tetemiben a' hideg miatt. Azsiában utazván, eczetet, olajat, sőt horda magával, 's így valahol a' mezőn megszálla, készen lelé ebédjét, vacsoráját. – [118] Elő fog fordulni a' Szilágyi Sámuel Biographiajában¹³⁵ is. 52, 492, 754

¹³² csíkokkal [Az ékezetet törölve.]

¹³³ [Szövegjavítás a Tudományos Gyűjtemény szövege alapján ebből: „élessel”.]

¹³⁴ [A záró idézőjel szövegjavítás.]

¹³⁵ Biographiajában [Átírás.]

26.

82, 467, 492, 756, 969 [119] Korán reggel érek Tarna-Örsre, Hevesben, közel Árok-Szálláshoz. Generális Orczy még nyugvék. Zsenge ifjúságában elholt István fijának Piarista Nevelője a' maga szobájába vitt el, és osztán a' kertbe, míg a' Fő-Ispán hívatni fog.

Mente nélkül, de a' Szent István' rendje' Commandeuri pántlikájával nyaka körül, 82, 467, 492, 756 űle szobájában, mert a' nap igen meleg volt. [120] Elővevé Verseit, kéziratban, 's a' mi-
ket Barcsay Ábrahám íra hozzá és más barátihoz, 's a' francziákat, kiknek poetájikat
492, 756 minden más nemzetbelieknél inkább kedvelt. [121] Midőn belé únánk az olvasásba, a'
hajdan' férfijait és dolgait emlegeté, Prímás Barkóczy Ferenczet, Nyelvünk' nagy
barátját, a' kettejeknek olly kedves Richwaldszky György Kanonokot, ki a' Vexátiót
52, 690 írta, 's nagyatyámat Bossányit, egykori lovagló pajtását. Ebédnél és vacsoránál né-
mán űle, 's annak okát nem vala nehéz kitalálnom, látván az egymást kerülgető szemek-
ket. Szó nélkül inte asztal után hogy követném, 's éjfélig ismét ketten maradánk, 's is-
mét olvasgatva.

MÁSODIK KÖNYV.

MDCCLXXXIV–MDCCXCIV.

ELSŐ SZAK.

1.

MDCCLXXXIV.

52, 82, 173, 320, 467, 756, 973 [122] Borsod Vármegyéből vádak menének fel II. Józsefhez, 's a' vádak' megvizsgálása
végett Orczy Miskolczra küldeték. Tiszteletből tizenkét katona rendelteték mellé, a'
mit illy esetekben még nem látánk. Anyám nem nyughata, 's minthogy Orczy, midőn
Örsön nála valék, megígérte volt, hogy¹³⁶ a' Tisztválasztó széken valóságos Notáriussá
fog kinevezni, lekülde Miskolczra, hogy újítsam meg kérésemet; tégyen akkor valósá-
gossá, most pedig tituláriszá. Lementem, de kérésem Orczyt meg nem mozdíthatá. Itt
is elővevé szekrényét, mellyben verseit 's a' Barcsayéit tartogatta, elzárkozáék velem, 's
végig-olvasá a' melly leghosszabb a' Barcsay' dolgozásai közt. Helvetziának óhajtott
volna lenni lakosa. Nem ismere szebb éltet mint e' maroknyi népé, melly fény nélkül
boldog.

Vay József jelen vala ebédjénél, nagy már akkor is, noha még nem visele hívatalt. Mohács hozódék elő, 's valamelly környülállás eránt kérdés támadt. Vay sokáig hallgata
itt is, de midőn kénytelen vala szóllani, mert mindenek elakadtak, olly elkészüléssel
beszéllé a' történetet,¹³⁷ mintha azt tegnap olvasta volna; nem csak azt adván elő, kinek
melly része volt a' véteken, hanem a' nevezetesbb emberek' characterét is, és a' vétek'

¹³⁶ valék, hogy [A „megígérte volt,” sor fölét írt beszúrás.]

¹³⁷ beszéllé <elő> a' történetet,

okait. Nem olly dolog, honnan Vaynak nagyságát mérni kell; mert mit tudunk tehát 973
hazánk' történeteiből, ha a' II. Lajos' epocháját¹³⁸ nem tudjuk, azt a' nekünk olly gyá-
szost; de Vay nem csak ezt tudta. 'S miként történheték, hogy ezt itten csak ő? hogy
olly jó fejek közt mint a' kik itt együtt ebédlének, csak ő?

[123] A' Tiszai két Kerületben nem vala Megye, melly annyi jó fejet bírt egyszerre.
Eggyike vala ezeknek Ragályi József, nem sokára ezután Vice-Ispán itt; Fáy Barnabás,
akkor Fő-Notárius, később Ungvári Fő-Ispán, Szatthmáry Király József, tovább
Szabolcsi Vice-Ispán, Melczer László, később Septemvir, Radvánszky Ferencz, egykor
katona, később Szent István Kis-keresztése, és Óváry László, mind halálig semmi, de a'
ki a' megnevezettek széles tudományai 's szeplőtlen lelke által egy fényben ragyogott.
Gondok és házassági öröm nélkül élé napjait, a' legboldogabb függetlenségben, egyedül
azt bánván öreg napjaiban, hogy feleséget nem veve, 's szolgálat¹³⁹ nélkül szolgálá a'
Megyét mellynek tagja volt. Minden keresé társaságát, 's azért keresé, hogy tőle
tanúlhasson. Kanonok Molnár, ha keresztül mene Miskolczon, éjfélkor is felveré álmá-
ból, 's tudományos beszédek közt várak míg előállott a' ló,¹⁴⁰ melly a' tudós Papot to-
vább vigye; Koppi pedig, a' Piarista, nem levén egyszer házánál, de nyitva levén abla-
kait, bebújt a' szobába, hogy legalább azt tudhassa hogy ő most mit olvas. [124] 'S e'
választottak' csoportjában Vay vala legelső. Világot teremtenék Miskolczon, melly az
egész tájra, melly az egész honra kilövellé sugárit.

[125] Eggyike vala ezeknek Gróf Török Lajos, fíja Józsefnek, a' Szepesi Kamara' 172, 320, 468, 492
Elölülőjének, elébb¹⁴¹ Referendáriusnak, kit a' többtől külön akarék megnevezni, mert
ha a' kis csoportnak lelke volt is, színe a' többiétől nagyon különbözék. Tályán láttam
ötet legelőbb, tavaly Novemb. 2d., a' szüretelő Uraságok' sokasága¹⁴² közt, és soha ne-
kem az a' nap azolta fel nem virradt, hogy azt meg ne innepeljem. A' mint őt ismerém
tovább a' legtisztább, a' legnemesbb lelkü halandónak, úgy ott el nem tudék telni nemes
módja' csudálásában, melly minekelőtte lelkét a' sok és nagy csapások leverték, őt min-
den mások felett tündököltette. A' szív' jósága, melegsége, gyanúsak tetszik mások-
nál, mert módjok eltanúlt, vagy nincs megnevesítve a' szebb nevelés által: Török
Lajosnál, ki Bécsben, nagy társaságokban töltötte gyermeki éveit, még az eltanúlt mód
sem látszék eltanúltnak; minden cselekedetében, minden mozdultában, minden szavá-
ban, pillanatában festette magát a' szív, 's jelenléte mágusi erővel parancsola csendes
tisztelést, valahol megfordult, igen még a' vadak közt is. Ki vala boldogabb mint én
midőn Tályán megláttam,¹⁴³ midőn ott velem szőlla! ki vala boldogabb mint én midőn
Miskolczon Január. 16d. arcomra nyomá első csókját! – [126] Midőn Pászthory 1792.
lejöve a' Dietára,¹⁴⁴ 's Török Lajost a' Gróf Zichy Károly' estveli társaságában belépni
látá, megölelé ötet, 's őt rendelé, Balogh Pétert és Vay Józsefet magához reggeli tanács-
kozásra.

¹³⁸ II. Lajos' <történeteit> epocháját

¹³⁹ nem veve, szolgálat [Beszúrás a sor felett.]

¹⁴⁰ előállott<ak> a' ló<vak>,

¹⁴¹ Elölülőjének, <huszonhét eszt. korában> elébb

¹⁴² Uraságok' <csoport> sokasága

¹⁴³ Tályán <vel> megláttam,

¹⁴⁴ lejöve <Budára> a' Dietára,

171, 172, 320,
467, 492
468

2.

978 [127] Kínzá anyámat az a' gondolat hogy bennem nem lelheti anyai örömeit, mint két [másik] fiában;¹⁴⁵ de végre itt vala a' pont, hogy bennem is fellelje azt: [128] 53, 53, 57, Zámory Antal, Zemplénynek második Vice-Notáriusa lemonda hivataláról, 's a' Vice- 171, 173, 320, Ispán engem ajánlata helyébe, sőt hogy az ajánlásnak annál inkább légyen sikere, a' 469, 493, 757 Júliusban tartott Gyűlésen bé is ültete a' kiürült székbe. Nem az történt a' mit a' Gyűlés 82 végze. Azalatt míg dolgom itt függőben vala, Orczy Kassán Octób. 13d. Tisztválasztószéket tarta, 's engem Vice Notáriusnak nevezte ki, fizetés nélkül, 25dikben pedig, midőn második fiát Lászlót maga helyébe iktatá, az új Fő-Ispán Táblabírónak. Látván hogy belépésem Zemplényben összeütődésbe hozott másokkal, Ujhelyben is felesküvém ugyan, de magamat Zemplényből egészen elvontam. Ezen eszt. Aug. 9d. neveztetém ki Gróf¹⁴⁶ Batthyány Ferencz által Táblabírónak Sárosban is.

Abaujban Vice-Ispánjaim Consil. Kelcz Antal és Zombory Zsigmond, Fő-Notáriusom Kőji Comáromy György, Vice-Notárius társaim Kende János és Tiszta Ferencz voltak. Kende nem sokára az Eperjesi Táblához méne által, 's ennek helyébe Tiszta Ferencz lépe, később második Vice-Ispán itt, és Assessor a' Kir. Táblánál: én a' Tisztáéba.

3.

MDCCLXXXV.

470, 493, 532, [129] József az Ország' minden Megyéjít tíz Circulusokra vonta össze, 's azoknak 757, 984 Kormányzójit,¹⁴⁷ Kir. Commissáriusi nevezettel 's Excellentiás titulussal, 's hatezer ezüst forint fizetéssel (ezüstpénz és papirospénz akkor egy árú vala) küldötte ki. Ezeknek mindenike egyszersmind valóságos Fő-Ispánja vala Circulusa'¹⁴⁸ egyik Megyéjének. [130] Illyen Királyi Commissáriusok levének:

532, 757 1. a' Pozsonyi Kerületben, melly Pozsony, Nyitra, Trencsén és Bars Vármegyékből állott, Ürményi József, ekkor Referendárius és Bihari Fő-Ispán; most már Nyitrai.

2. a' Zólyomiban, melly Árva, Liptó, Thuróc, Zólyom, Hont és Gömör Vármegyéket foglalá magában, 1783. Novemb. 16. olta Helytartói¹⁴⁹ Tanácsos Bárá Prónay László; most Zólyomi Fő-Ispán, később Csanádi.¹⁵⁰

3. a' Kassaiban, mellyet teve Szepes, Sáros, Zemplény, Abauj és az ezzel most egygyé olvasztott Torna, Szent-Iványi Ferencz Referendárius; most Sárosi Fő-Ispán, később szinte Ország-Bírája, 's Nagy-Keresztése a' Szent István' Rendének.

4. a' Munkácsiban, melly állott Ungvár, Bereg, Ugocsa, Máramaros és Szathmár Vármegyékből, Szilágy Pál, Causar. Regg. Director, de ez, felesküdvén új hivatalára, még az nap megholt, 's így Bárá Révay Simon, 's ennek elbúcsúzása után Bárá Rosenfeld

¹⁴⁵ [Szövegjavítás ebből: „mint két fiában;”]

¹⁴⁶ gróf [Átírás.]

¹⁴⁷ azoknak <fő> Kormányzójit,

¹⁴⁸ vala <eggyik> Circulusa'

¹⁴⁹ foglalá magában, Helytartói [Az „1783. Novemb. 16. olta” bekezdés alá írt, korrektúrajellel bezárt javítás.]

¹⁵⁰ Csanádi [Átírás.]

András Erdélyi Szász, később Vice-Cancelláriusa Erdélynek, Ungvári Fő-Ispán neve- 984
zettel.

5. a' Győriben, melly állott Soprony, Mozsony, Vas, Győr, Komárom, Esztergom,
Veszprém Vármegyéből, Radványi Gróf Győri Ferencz¹⁵¹ Referendárius.

6. a' Pestiben, azaz Nógrád, Heves, Borsod, Pest Vármegyékben 's a' Jászságban és 92
Kis-Kúnságban, Fiúmei Gubernátor Gróf Mailáth József, később Minister, és utána
Almásy Pál,¹⁵² Borsodi Fő-Ispánok.

7. a' Zagrábiban, mellyet teve Szala, Varasd, Körös, Zagráb Várm., Gróf Balassa Fe-
rencz, később Illyriai Cancellárius.

8. a' Pécsiben,¹⁵³ melly állott Somogy, Tolna, Baranya, Verőcze, Szerem, Posega, 83
Gróf Széchényi Ferencz; utána Báró Splényi József.

9. a' Váradiban, azaz Bihar, Szabolcs, Békés, Csongrád, Csanád, Arad Vármegyékben
's a' Nagy-Kunságban Gróf Teleki Sámuel, elébb Vice, 1790¹⁵⁴ Erdélyi Cancellárius, 's
utána Gróf Haller József, Máramarosi Fő-Ispán.

10. a' Temesiben, azaz Bács, Torontál, Temes, Krassó Vármegyékben, Dezéri Bakó
János.

4.

[131] Már tavaly 1784. Máj. 18d. kiadatott a' parancs, hogy az országban a' köz dol- 171, 173, 470,
gok német nyelven folyjanak 1785. November elsője oltá, 's Fő-Notáriusom németül 493, 533, 760
épen nem tudott, Tiszta Ferencz társam keveset, 's írni épen nem, 's így az egész teher
rajtam fekvék. Nekem kelle lefordítanom az érkezteket, hogy Vice-Ispánom megért-
hesse, nekem németül és deákul feltennem a' mi ment. De én hozzá valék szokva a'
munkához, 's az nekem öröm volt. Mind a' mellett hogy el valék terhelve dolgok-
kal,¹⁵⁵ szebb formát adék a' Megye' Levéltárának,¹⁵⁶ hol a' levelek ki nem hajtva állá-
nak fiokjaikban, 's a' nélkül hogy az nekem parancsoltatott volna. [132] 'S olvasgattam, 760
verselgettem, fordítgattam; de nem kártyáztam, 's nem járam a' korcsmát. Az Úrit ér-
tem,¹⁵⁷ a' kávéházat, melly szint úgy korcsma mint a' falusi népé, 's szint úgy veszedel-
mes 's gyalázatos.

5.

[133] A' Tudományi Kar' Ministerévé Báró Swieten Gottfried nevezteték ki, fija 78, 493, 760, 987
Gerhárdnak, kit I. Ferencz, Angliába küldve VI. Károly által, Hollandiában meglátogata,
's megkedvelvén a' nagy tudományú 's szeretetre méltó embert, Bécsbe hívta meg. [134]

¹⁵¹ Radványi Győri Ferencz [A „Gróf” margóra írt, korrektúrajellel beszúrt javítás.]

¹⁵² Gróf Mailáth József, és Almásy Pál, [A „később Miniszter,” és az „utána” sor alá írt javítá-
sok.]

¹⁵³ a' <Pesti [?]> Pécsiben,

¹⁵⁴ elébb <Erdélyi> Vice, <majd> 1790

¹⁵⁵ terhelve <a'> dolgokkal,

¹⁵⁶ Levéltárak, [Átírás.]

¹⁵⁷ Uri <korcsmát> értem,

493, 987 A' Magyar-országi Iskolák' dolgait ennek előlülése alatt Referendárius Pászthory Sándor vitte.

79, 493, 761 [135] Swieten elereszté a' régi Directorokat és a' Nemzeti Iskolák' Inspectorait 's újakat választta. A' Kassai Kerületben ifjabb Péchy Gábor' helyébe, ki Septemvir leve, Directornak Gróf Török Lajos nevezteték, 's ez felméne Bécsbe, szóval is venni a' Minister' parancsait. Felméne oda, 's történetből épen akkor midőn Török, Consil. Ladomérszky István is, Nemzeti Iskolák' Inspector a Péchy alatt, ki most¹⁵⁸ Assessornak vala nevezve elébb az Eperjesi, majd a' Kőszegi Táblához. Swieten megszóllítá Ladomérszkyt, hogy ez nevezzen meg egy Catholicust és egy Protestánt, kit ő neki kiüresedett hivatalába állíthasson, 's Ladomérszky, kivel én talán soha nem is szóllottam, a' Protestánsok közzül engem ajánlott. Engem ajánlott az én felekezetemből Gróf Török is. Gróf Ur hihetőleg szólla Ladomérszkyval, minthogy K-t ajánlja, mondá Swieten. Török bizonyossá tévé a' Minisztert, hogy Ladomérszkyval és velem erről soha nem szóllott, 's hogy a' gondolat magáé. – Adassa be tehát vele esedezését, mondá Swieten. Török tudatá velem mi történt, 's én felküldém azt, mihelyt levelét vettem.

761 [136] Consil. Kelcz tőlem, Consil. Vay József, ki most Szabolcsi Vice-Ispánná vala nevezve, Gróf Töröktől tudá,¹⁵⁹ mit forralok, 's mind Kelcz, mind Vay engem óhajta maga mellé Fő-Notáriusnak. Kelcz előmbe terjeszté, hogy ha őtet elhagyom, ő is el fog esni hivatalától, mert németül nem tud, 's nem kap senkit, a' kinek Conceptusait vaktában aláírja, kívülem: Vay viszont, hogy ha a' Tudományi Karhoz mégyek által, bezárom magam előtt az utat a' további emelkedésre, holott a' Fő-Notáriusságból mind az
533 országlás', mind a' törvénykezés' útjain elő haladhatok. [137] Szántam Kelczet, 's lán-goltam Vayhoz csatlatni, 's tanácsát igen bölcsnek találtam; de Török Lajos alatt állhatni, de elvonattatni a' kedvetlentől ahhoz a' mi nekem mindennél kedvesebb volt; minden vallásbeli honfiak' nevelésére hathatni, 's olly kiterjedésű megyében mint a' melly reám várt, 's Szepes, Sáros, Zemplény, Ungvár; Bereg, Gömör, Torna, Abauj, Borsod, Heves Vármegyékből állott, 's a' Jász és Kis-Kún Kerületekből, – az a' kinézés olly kedves, olly csalogató vala hogy annál én kedvezőbbet álmodni sem tudtam. [138]
771 Megkövetém¹⁶⁰ Kelczet és Vayt, 's azzal mentém magam', hogy esedezésem már bé van adva, 's magamat és Gróf Törököt a' Minister' és Pászthory' nehezteléseiknek ki nem tehetem.

6.

MDCCLXXXVI.

171, 494, 762 [139] A' kineveztetés tovább húzódék mint gondolám, 's a' Gróf' tanácsából Augustusban felmenék Bécsbe, hogy kérésemet Pászthorynak, Swietennek, a' Császárnak benyujthassam. Pászthorynál jelentem meg legelőbb, 's ez tudatá velem, hogy kineveztetésemet a' Császár a' Laxenburgi táborban azelőtt harmad nappal aláírta.
762 [140] Így a' Császárhoz tolakodni nem merészlettem, a' mit annál nagyobb vesztesé-

¹⁵⁸ Péchy alatt, most [Beszúrás a sor felett.]

¹⁵⁹ Gróf Töröktől <, > tudá,

¹⁶⁰ tudtam <volna.> Megkövetém

gemnek tekintek, mert a' rend kívül való emberrel¹⁶¹ szólni szerencsém többé nem 987
vala.

[141] Swietennél negyvenhárman jelenénk meg; Stabális Tisztek, Papi és Világi 494, 762
Tudósok, Academiai ifjak 's Gymnásiumi gyermekek; mert ez a' valóban nagy ember
kiszemelé a' jobb főket 's tanúlásaikat szemmel tartotta; a' szerint járának fel hozzá
mint atyjokhoz. Azt vártam hogy a' Tisztek után engem fog béparancsolni, mint ide-
gent, 's bántott az, hogy elébb a' fiúkat. Egy ismeretlen Pap és én utolsóknak hagyatánk.
Örvendjünk szerencsénknek, mondá ez; jele, hogy velünk akar legtovább szólni. Most
ez is béereszteték, 's én maradék utolsónak.

Swieten kisdéd de nem gyenge természetű Úr vala, nem épen pisze, hanem rövid és
vékony orral, apró csikú és virágú, meggyzín selyem kabátban és nadrágocskában,
konttyal és hajtáskával. Hidegsége elrettente, de meg nem zavart; szerencsés órámban
jöttem hozzá. Sokat állék, mondá; járjunk; 's a' tágas szoba' egyik szegletétől az
áltellenben álló szegletig lépdellénk fel és alá, hogy a' menés hosszabb legyen.

Előmbé adá mi a' nagy czél abban, hogy az Iskolák közös iskolákká¹⁶² tétessenek, 's
a' hon' polgárai együtt neveltessenek, [142] 's visszásan szólla Debreczeni Prof. 763
Hatvani felől, ki azt vitatá, hogy az ő felekezetebeliek a' Bábáskodást sem tanulhatják
idegen felekezetbeli iskolában, a' keresztelési oktatásra nézve. Megsejtém csak hamar,
hogy beszédében a' tárgyakat akarva forgatja, tudni akarván mit és mennyit tanultam,
's mennyire bízhatik gondolkozásomhoz, érzésimhez. Egy óránál tovább tartóztata.
[143] Midőn tőle, eltelve szeretettel 's nagysága' csudálásával eljöttem, nem foghatám 494
meg, hogy ennyi kegyesség, ennyi jóság, ennyi lélek mint rejtezhetének e' visszás kül-
ső, e' fagyaláló hideg alá. Soha illy feszes, illy csaknem savanyu embert nem láttam, de
soha nem jobbat, nemesebbet. 'S a' mi tőle visszalökött, talán azért hata rám ennyi
kedvetlenséggel, mert illy udvari figurát eddig csak theátrumokon láték.

[144] Midőn 1788. Bécsbe értem, egy nagy tekintetű Úr sajnálá hogy két héttel nem 77, 78, 309,
elébb valék ott; Swieten csudát láttata Béccsel. Az Examenek kezdődvén, eltiltá a' 494, 763, 1019
Professorokat a' kikérdezéstől, 's maga tette azt, a' legalsóbb iskolán kezdve a' legfel-
sőbbekig, 's így megmutatá hogy tudja a' mit a' Tanítóknak tudniok kell, 's tanulni a'
tanítványoknak. Midőn viszont ezt én beszéllém Cancellárius Telekinek, ki ezen
Exámenen jelen vala, azt kérdé tőlem ha előttem újság e hogy első Paedagogarchának
egész Európában Swieten tartatik. [145] Gondjai a' legalsóbb iskolák' ifjaira kiterjesz- 494
kedének, 's oda törekedék hogy a' Monarchiának nagy férfiakat nevelhessen. Hogy
Berlíni Követsége alatt elakasztá a' nagy Friedrichet, hogy Kaunitz a' legnehezebb
dolgokban az ő segédjével élt, és midőn diplomaticus írásokban mások nem találának
szót, kijegyezni a' mit az idő kívánt, hozzá folyamodának segédért; [146] hogy a'
Monarchiában ő vala a' legtanultabb görög 's egyike a' legtanultabb Hangműv- 494, 764
szeknek, közönségesen¹⁶³ tudva volt. Minden tudós fej hozzá tartozónak nézé magát;
Swieten vala atyjok, barátjok, jóltevőjök, kevélységek. [147] Melly jól mennek a' dol- 763

¹⁶¹ mert <ezt> a' rend kívül való ember[...]/ [Törlés és átírás.]

¹⁶² iskolákká<.>

¹⁶³ közönségesen [Az ékezet lehúzza.]

1019 gok a' hol az első tudja 's akarja a' mit kell! 's mint szereti ott minden az első, mint az első az utolsót!

7.

764, 1000 [148] Pászthory felől szóllanom nem lehet, és nem kell. Minden tudja melly nemes lelkű ember, melly hív magyar volt ő. Ragyog a' haza' Védlelkei' sorában, 's örök és
498 tiszta¹⁶⁴ fényben ragyog. [149] Kisded termetű, lelkes¹⁶⁵ és kedves arcú, szög hajú, barna¹⁶⁶ szemű férfi,¹⁶⁷ magas szemöldökökkel, 's beszédes, azt mondanám, hogy az elúnásig, ha a' leglelkesebb 's legnemesbb, legmagasbb lelkű ember' meleg ömledézésit elúnni lehetne. A' Cancellaria' lelke József alatt Pászthory volt. Tisztelet' és hála' érzése
505, 535 sei gyúladnak fel lelkemben, valamikor körülte töltött óráimról gondolkozom. Forró barátja, pártfogója, elősegélője mind annak a' mi szent, a' mi jó, forró barátja Nyelvünknek. [150] Hogy Cancellárius Pálffy megköszöné Péczelinek a' Henriás magyarrá tételét, az a' Pászthory' munkája vala, 's maga ez is mutatja gondolkozását, lelkét, érzését.

8.

494, 764, 989 [151] Pallásthy Márton, fija a' Generálisnak, 's Koppinak neveltje, egyyike vala azoknak, kik¹⁶⁸ a' Pászthory' körébe tartoztak. Önkényt tette le Secretáriusi szolgálatját a' Cancellariánál, de vesztég marada Bécsben, a' tudományoknak élve 's szép örömeinek. [152] Gyönyörű vala azt látni a' József' epochájában, hogy a' jobb lelkek hogy szövődé-
495 nek össze, hogy tartának össze az egymástól¹⁶⁹ elválasztó színek' külömbiségei mellett is, mihelytt őket a' jó' szeretete egyesítette. Nagy és kicsiny, 's hazafi és idegen, tisztviselő 's magányos, polgár és katona egy volt, ha egymásban érdemet találtak. [153] Ezen útam szép ismeretségeinek egy részét én Pallásthynek köszönöm.
74, 495, 766 [154] Egy nap ebédre híva meg bizonyos Asztaladóhoz a' Leopoldvárosi híd mellé. A' mint megjelenék, az egyyik asztalnok jelenté hogy a' gyenge egésségű Pallásthy, valamelly változása miatt, nem fogna megjelenni, de hogy a' három olasz, kiket¹⁷⁰ velem egyyütt vendéginek híva, jelen vagyon, 's mingyárt találunk. Nem lévén ott a' kinek kedvéért megjelentem, mondám az egyyiknek, kit¹⁷¹ ismerék már, hogy megyek; én Bécsben jobban tudom használni időmet a' gazdag¹⁷² ebédek' evésénél. Hogyan? 's onnan tudnál e elmenni, kérdé ez, a' hol Pilátit láthatod? – Melly Pilatit? de talán csak nem azt, a' ki *di una Riforma in Italia* és a' *Voyages en differents pays de l'Europe* című mun-

¹⁶⁴ örök <ragyo> és tiszta

¹⁶⁵ termetű, <szép> lelkes

¹⁶⁶ hajú, <feke> barna

¹⁶⁷ férfi; [A pontosvessző átjavítva vesszőre.]

¹⁶⁸ azoknak, <a'> kik

¹⁶⁹ össze <a' külömböző szín> az egymástól

¹⁷⁰ hogy három olasz, ki [A névelő és a „-ket” beszúrás.]

¹⁷¹ egyyiknek, <hogy a'> kit

¹⁷² időmet <mint> gazdag [Javítás a törlés felett.]

kákat írta? – Sőt épen az; de vigyázzak, hogy az evés közt tudományos dolgokat ne hozzak elő; asztalnál ő csak örömről szeret szólni.

[155] Az ebéd enyelgések, pajkosságok közt múla el. A' két olasz billárdozni kezde, Piláti és én helyeinken¹⁷³ maradánk. Az asztalnak felhozá Tokajimat, anyám' természetét, jegeséből, 's én megtöltém a' Piláti poharát.¹⁷⁴ Éljen az a' föld, mely illy bort terem, és sok szép leányokat! mondám, hasznomra fordítván az olasz' említett intését. – „Uram, te magyar vagy? kérdé Pilati. – De Bécsi magyar,¹⁷⁵ vagy Magyar-országi? mert én a' kettő közt nagy külömbiségre találtam. – Viselsz hívatalt?” Elmondám neki, hogy egy Megyének Vice-Notáriusa voltam eddig; most az Iskolákhoz megyek által. – Csudálkozva hallá hogy fizetésem csak százötven forint; hiszen egy inas¹⁷⁶ is többet von. Úgy accidentiáim¹⁷⁷ mennek sokra. – Azok szépek felelém; esztendeje¹⁷⁸ hogy szolgállok, 's azolta¹⁷⁹ huszonnégyszáz lópatkót kaptam egy hámorostól bizonyos expeditumért, melyet azért vettem el, hogy a' nagyatyámnak küldhessem ajándékban, mint első keresetemet. – Ez mind inkább ingerlé a' kérdésekre. – „Tehát egyéb hasznokat vonsz, mellyeknek nevet sem tudok adni.” – Vonok; ötszáz forintot fizetek szállásért, 's két patvaristát tartok fizetés nélkül ugyan, de szállással, asztallal, fűtéssel, mosással. – „S mint ronthatod így magadat?” – Ez nálunk szokás, 's mi örömet teszszük. Olvasóm hozzá vethet, ezeket mi követheté.

Kére, beszélljek neki holmit a' magyar lélek felől, 's nem a' mit a' városiakról mondhatnék, hanem a' nemzetnek azon részéről, mely a' maga eredetiségében megmarada, és még külső színt nem vett fel. Az vad lehet, de ötet inkább érdeklí a' lelkes vadság mint a' lelketlen simaság. – Úgy bennünket itt ér az estve, mondám, mert én az illy apró történetekben kifogyhatatlan vagyok. 'S akkor elbeszéllvén holmit Baranyi Gábor és a' Szabolcsi Niczky József felől, elmondám, mi történt velem kevés napok előtt. – Öt hete mióta Bécsben vagyok, mondám, 's már kínza a' haza-vágyás, és ha az úczán valamelly szegény sorsú magyart láték, meg nem állhatám hogy szóba ne eredjek vele. Egy nap strimfliben, kosziperddel és hajtáskával menék¹⁸⁰ a' Karinthiai úczán, 's meglátám hogy egy ősz bajuszu ember, rongyos köpenyegben, megkocczantá egy semlyesítő' ablakát. Tudni akarám, mely Vármegyében lakik. Rám mereszti szemeit, 's csudálkozik hogy magyart láthat strimfliben. „Veszprém Vármegyében, édes Német Uram!” felele jószívűleg neheztelve. Én elsikoltám magam' a' szóra, 's az olasz Pap, kivel együtt mentem, elijedve sikoltásomtól,¹⁸¹ két ízben kérdé: „*Che dice? che dice?*” Most tudni akarám, mi baj kergeté a' nagy városba; elmondá azt, 's olly szép áldással, hogy ha még üresbb volt volna is zsebem mint már vala, örömet osztottam volna meg a' Szent-Király-Szabadjai lakossal. – Piláti vette poharát, 's egésségéért ivott. – Palásthy elbeszéllé mennyire megkedvelé mulattatásomat Piláti.

¹⁷³ én <asztalun> helyeinken

¹⁷⁴ poharát: [A kettőspont átjavítva pontra.]

¹⁷⁵ Magyar, [Átírás.]

¹⁷⁶ hiszen <neki az inasa többé van ki [?]> egy inas

¹⁷⁷ Úgy <egyéb> accidentiáim

¹⁷⁸ Esztendeje [Átírás.]

¹⁷⁹ hogy <fizettetém,>, 's azolta [Javítás a törlés felett.]

¹⁸⁰ hajtáskával <jár> menék

¹⁸¹ elijedve <sohajításom> sikoltásomtól,

⁹⁸⁹ [156] Említett elsőbb munkája ötlet Hollandiába veté által, 's a' Professorok ötlet két Galliczin Herczeg nevelésére ajánlották. A' nagy Friedrich ismerte munkáját, 's azok' számába hívta meg, kikkel vacsorálgata, hogy ezektől hallja a' miket meg nem olvashat. De Piláti megúná Berlint. Láta hogy a' Király tartóztatni fogja; jobbnak látá tehát megbántani, hogy elkergettesék. Most a' meleg holnapokat mindég Bécsben töltötte, őszszel Siciliába költözködék mint a' gólya és fecske. Barna, széles arcú öreg; parokában. Erős alkotása neki még egy két decenniumot ígérhete.

9.

^{64, 495, 765, 992} [157] Látni akarám Udv. Consil. Born Ignázt Urat. Vezetőm kezét csókola neki fiúi tiszteletből, nem alacsonyossággal. Udvari gyászában üle Bibliothecájában, a' nagy Friedrich után, 's fel nem kelet előttünk, a' mint mondá, gyengélkedő lábai miatt. Vékony testű, 's arcának színe a' sárgásba csapott. Képe, Fügertől, hánytott munkában, igen is idealizált; a' Hormayr' Austriai Plutarchjában ifjabb 's kövérebb arcza mint lenni kellene; Ádám legjobban metszette Mad. Bayernek pasztellje után, de az Ádám rezén Born hidegebb mint volt, a' Hormayrén causticusabb. – „S tudod te, kérdé tőlem, hogy én is magyar vagyok?” – Nem tudtam, de átallám megvallani, 's így feleletemet úgy kelle adnom, a' hogy¹⁸² a' Beszterczeiek láták jónak: hogy¹⁸³ ne hazudjak, de igazat se mondjak: „Ha azt nem tudnám, azt nem tudnám, a' mivel nemzetem kevélykedik.” – „Igen is, én Károly-Fejérvári Erdélyi-magyar vagyok.”¹⁸⁴ Értette ő, hogy vendégének nem tehet kedvesebbet mint ha azt magával bővebb ismeretségbe hozza,¹⁸⁵ 's így tartalék nélkül beszélt maga, hazánk, a' Császár, 's a' Klagenfurti Marianna Fő-Herczegasszonyról, ki Bornnal levelezett. Ebédlőjében ennek képe függött, 's az Albert Szász-Tesseni¹⁸⁶ Herczegé, 's a' Born' három' kedvencei: Prof. Ruprecht, Blumauer, Ratschky. – Trümeau asztalán állá a' maga büszkje Ceracchitól, itt gipszben, mert a' márvány nem itt. Kevés napok múlva Selymeczre indúla le, megtekinteni, melly szerencsével foly az amalgamálás. Az ötlet a' világ' két hemisphaeriumán híressé tette, hogy Selymeczre Angoly- és Spanyol-országból, sőt Americából is jövének hallgatók.

10.

^{495, 767, 994} [158] Blumauernél vasárnap kilenczkor gyűlének össze olvasó barátjai. Ajtaja nyitva állá minden idegennek, kik hallgatni akarák, ki mint számol a' maga e' héti olvasásairól. A' Poeta figyelmessé tevő a' Historicust hogy ezt vagy amazt tekintse meg; az hasznára lehet dolgozásiban; a' Historicus a' Mathematicust, Chemicust, Metaphysicust, és megfordítva. ^{73, 767} [159] Jelen valának Blumauer, Ratschky, Alxinger, Gottlieb Leon, a' Dominicanus Poschinger, és többek, 's ezek az asztalnál, mint egy célra dolgozók: mi

¹⁸² adnom, hogy [A névelő sor fölé írt beszúrás.]

¹⁸³ jónak: <„> hogy

¹⁸⁴ vagyok. [A záró idézőjel általunk pótolva.]

¹⁸⁵ hozzá, [Az ékezet lehúzva.]

¹⁸⁶ Sász-Tesseni [Átírás; az „S” emendálva „Sz”-re.]

a' székeken. Gyönyörű egyesület! mert ha külömben közöljük barátinkkal a' mi kinek kinek 994
kinek czéljait elősegélheti, az több bajjal jár, 's nem illy nagy hasznú.

[160] Blumauer kiasszott, hosszú ember volt, sas orral, barna hajjal, pislogó 's rövid- 62, 495, 767
látású szemekkel. Affectálta a' durvaságot. Ratschky igen kövér fiatal ember, szelíd, nyájas, igen barna 's igen tömött hajjal. Látni vala benne az igen jó embert, mint Blumauerben a' lelkest, elmést, de pontjából kilököttet. Fiatal Jezsuiták a' Szerzet' eloltásakor 1773. mind ketten visszatértek a' világba, 's Ratschkyt a' szegénység a' Bécsi Mészárosok' szolgálatjába kényszeríté lépni, 's igen csekély fizetés mellett. Azok egy kérelmet nyujtának be a' Császárnénak, 's a' kérelem a' Polizey Professorához küldeték. – Ki tevé fel a' kérelmet? kérdé Sonnenfels. A' Mészárosok elijedének a' szóra, 's mentegeték Notáriusokat, hogy az igen fiatal ember, 's tapasztolatlan. Az Udv. Consiliárius látni akará 's Ratschky¹⁸⁷ megjelent. Uram, mondá Sonnenfels, a' kérelem lelket mutat; mit tanultál? melly nyelveket tudsz? 's tudsz e görögül? akarsz e tanulni? te fiatal vagy, sokra mehetsz. Ratschky elébe terjeszté hogy ő szegény szülék' gyermeke. – Pénz lesz, mondá Sonnenfels, de tanulni kell. – Az nekem öröm, felele Ratschky. 'S a' Mészárosok' embere Referendárius leve a' Cseh Cancellariánál; Sonnenfels nélkül örökké a' Bécsbe hajtott vágókat improtecollálta volna.

Midőn később beszédeket olvasa fel társai közt, 's azok a' beszéd' végével tapsolva tisztelgeték őtet, ezt szokta vala nekik mondani: „Talán nem rossz az ökrök' Notáriusától!” [161] Verselgetett, de könnyebben mint jó verselőnek illik, 's hátra maradt e' részben korától.

[162] József szereté Ratschkyt, 's neki és Blumauernek olykor maga ada témákat. 63, 496, 768
Ratschky a' Lombardiai hegyekben eltörte vala karját. Megjővén Bécsbe, számot ada a' Császárnak tapasztolásai felől, 's ez neki száz aranyat küldé patikai kölcséggént. – Mondja kérem, Ő Felségének, hogy ennyiért másik karomat is eltörettem; felele, 's a' felelet nem¹⁸⁸ ökrök Notariusára mutat.

11.

Alxingerrel egy ebédnél juték közelebbi ismeretségre. [163] Míg a' többiek billár- 93, 496, 768
dozának, tudni akará, melly haza' szülöttje vagyok, és egyéb beszélgetésink közt, ha Verseit ismerem e. Némelly darabjai felől magasztalásokkal szóllék; de ő inkább azt akará hallani, hogy melly darabjaival vagyok legkevésbbé megelégedve. Talán a' Secundus után fordított Csókjaiddal, mondám. Azt nem vártam, felele, mert úgy hittem, hogy ott több szerencsével dolgoztam mint sok más helyeken. Talán én magyar, a' dolognak nem vagyok illő bírāja;¹⁸⁹ de nagy részben könyv nélkül tudván¹⁹⁰ Secundusnak e' szép darabjait, nem csudálhatd, hahogy a' Római kies beszéd a' német nyelv durva hangjaiba áltöltöztetve, elveszté előttem minden szépségét; 's nyelved' hibáját fordításodnak tulajdonítom. Meg nem foghatá mint lehet a' német nyelvet nem szépnek ismerni. Te talán magad is dolgozol versekben; ha igen, töltsd kedvemet, 's mondj fel előttem valamit

¹⁸⁷ Rátschky [Az ékezet lehúзва.]

¹⁸⁸ felelet <mutat> nem

¹⁸⁹ barátja; [Átírás.]

¹⁹⁰ tudván [Átírás.]

994 dolgozásidből. – Mivel éppen a' Csókok felől szöllünk, mondám, az egyik Csók' fordítását fogom füleiddel hallatni. – Egyik pentameterem e' sor vala:

Rám a' legforróbb csókokat hintegeted.

Oh az az utolsó szód rettenetes! csupa E betűkből áll! – Igen is, mondám, Nyelvünknek, a' keletinek, ez minden vétke. De nincs e monotonia a' tiétekben, a' Romaiban, a' görögben is, 's ezekben durvább vocálison mint a' miénkben. Klopstockban egy helytt ez áll:

– – – entgegengesetztesten Felsen –

Kére látogatnám meg, 's más nap nála valék.

Cselédje bodrozá haját, míg ő valamely latin Versezetet olvasa, melyet igen pompásan nyomtattata nem tudom ki, az Orosz Császárné' tiszteletére. Az asszonyuralkodó a' Vers' címjén Autocratrixnak vala nevezve, 's magában a' versben is találá gyanús szöllásokat. Ítéletemet kíváná tőlem, 's az egyezék az övével. Előhozatá szomszéd szobájából Fábrinak *Thesaurus Eruditionis Scholasticae* című munkáját, 's tudni akará, ha ismerem e. Gyermeki korom olta, mondám, 's midőn deákúl írok vagy olvasok, az úgy nem hág le asztalomról mint a' Wielandéról nem Adelung.

Tűkre alatt egy arczkép függe, Posch Lénárdtól domborítva viaszból, 's szabadságot vevék, tudakozni, kié a' profil. – Nem fogod ismerni: Haschka. – De igen, ha csak
63 szép tetterdről is. – Elhallgatott. – Alxinger gazdag volt és gyermektelen. Megbántva feleségétől, letette Ágensí hívtalát; tanulásban tölté éjjeleit, nappalait, 's tudós
769 útazásokat tevé Német-országba. [164] Mint a' Magnetiseurök a' kéz' megilletése által hatnak a' betegre, ha tudnillik az által, mert én őket sem nem ismerem sem ismerni nem akarom; úgy az azok' látása ránk, a' kiket ragyogni látunk pályánkon. A' Doolin von Maynz' és Bliomberis' írója ezt fogta érzeni, midőn az Oberon' íróját meglátta.

496, 769 [165] Alxingernek Haschka egy nagy Ódaköltőt látszék ígérni, [166] de nem vala
496, 769 elég pénze, hogy egyedül a' tanulásnak fekhessék, 's a' széplelkű ember neki tízezer forintot ajándékoza, bizonyosan meg nem álmodván, hogy ez az ő beneficiátusa egykor társává lesz az Alxinger által kegyetlenül megkorbácsolt nálunk is híres Hofmannak. Hogy Austria Haschkában Klopstockot nem nyere, az legalább nem az Alxinger' vétke.

12.

67, 68, 71,
534, 771, 997

[167] Mint juthatok én Bécsben majd a' tudós Szerecsen' ismeretségébe? kérdém egy valakitől Kassán, ki Bécset és Angelo Solimannot jól ismeré. – Küldj neki egy pár butellia Tokajit, felele ez, de nem a' minél erősebbet, hanem a' minél édesebbet; 's kénytelen lesz hozzád eljönni.

Egy nap Szállásom' kapusa jó, 's jelenti, hogy egy idegen akar velem szöllani, 's látat, ha honn vagyok e. – Ki az idegen? – Nem tudom. – Hol van? – Egy ismerősénél az első emeletben. – Lementem hozzá, hogy megmentsem a' felfáradástól, mert én a' harmadik emeletben laktam.

Midőn belépék Angelo turbánnal, csíkos nyári dolmányban 's világos színű kaftánban álla előttem, felém fordítá ki tekenős-béka színű tenyerét, nekem jött, megcsókolt, 's köszönte ajándékomat. Az a' kordoványszínű arcz fejrőlő fogaival és szemeivel el

nem borzaszta; szerezcent látni nem volt új dolog előttem; de az a' tekenős-béka színű 997
tenyér elborzaszta. – [168] Megkövetém bátorságomért, 's kértem, tulajdonítsa me- 771
részségemet meggyőzhetetlen vágyomnak hogy őtet, kit a' történetek egy Afrikai
Király' gyermekéből magányossá változtatának, és a' ki új hazájában lelke, tudományai
's szíve által minden jók' becsülését megnyerte, láthassam. Visszadám látogatását, 's
lelkét úgy lelem fejérnek, mint arczát feketének.

13.

[169] Valamit Bécsben látni kell, igyekeztem meglátni; de a' Fegyverházat, ámbár 1002
Bécset tízszer látám, 's egyszer több holnapokig, soha nem. Borzad lelkem a' gyilkos
szerek' látásától, még ha védelmül használnak is.

[170] Áltesvén a' Templomok' 's nevezetesebb épületek' megtekintésén, Architectúrai
céllokból, minden időmet a' Galériák, 's a' Festők' dolgozóji, 's az alakló Academia,¹⁹¹
ismerőseim' Képgyűjteményeik 's a' Képarosok' boltjai foglalák el, 's jó rakás rézmet-
szetekkel tértem haza. Az alakló Academiában Schmutzer vezete körül, megbe-
csülhetetlen jósággal, ő, a' Theodózius' táblájának Metszője, az a' nagy mester a' voná-
sos¹⁹² metszésben. A' Belvederbe kétszer háromszor minden vezető nélkül léptem fel,
hogy lássam melly hatást tesznek rám a' képek, csak negyedszer, és¹⁹³ tovább osztán
mindég, vettem vezetőt magam mellé, hogy lássam érzésimnek mit hihetek, 's hall-
hassam a' mit Képértőnek tudni kell. Ifjabb Olvasóimnak ugyan-ezt ajánlom; ne ron-
tassák el keblekben az első behatás' örömeit a' Csicsserónék¹⁹⁴ által, kiktől úgy is ke-
vés jót tanulhatnak, ha jóra nem vezette a' vak szerencse. Valamelly nap nyitva vala a'
Belveder, én mindég ott valék, 's reggel olta délig, dél olta estig.¹⁹⁵ Mint annak
örvendheték hogy 1777. nekem több vala a' Van Dyck' feje mint a' Hoogstratené, úgy
most annak, hogy nekem több vala most az Olasz Iskola mint az Alföldiek' játékos
darabjai; 's még inkább annak, hogy mind az egyiknek, mind a' másiknak érzém ér-
demét. Vezetőm olykor tőlem hallá a' mit nékem kellett volna tőle. De e' dolognak
is komoly stúdium kell, hogy bízatosan ítélhessünk; maga a' természeti adomány nem
elég.

14.

[171] Egy Festőnél töltvén időmet, egy szálas, piros Stabális Tisztet láték belépni 769
hozzánk, olly fejrre őszült hajjal mint kabátja. Az Trenk vala, kit Friedrich kínos fog-
ságban tartott. Kérdé, ha olvastam e tőle valamit, 's kedve telve hallá, hogy Macedo
bajnokját. Kapott volna tömjénemen; de én azt az ő firkálásának, annak a' vadnak, nem
gyujthattam; 's minthogy magát festeté, fogsága történeteire vontam el poetai mázoló-
sától. [172] Engede kérésemnek, 's hosszasan beszéllé mit szenvedé. Csaknem hihetlen

¹⁹¹ 's a' <képelő> Academia, [Törlés fölé írt javítás.]

¹⁹² mester a' <metszés> vonásos

¹⁹³ negyedszer, <kért> és

¹⁹⁴ örömeit a' <...> Csicsserónék

¹⁹⁵ dél olta <estig> estig.

dolgok; de hányszor nem esik önmagunkon, vagy másokon szemünk előtt, a' mit hinni nem mernénk, ha nem láttuk volna.

770, 1002 [173] Sok ízben ebédlék vele köz asztaloknál, de szívem a' feszes és ragyogni szerető ember felé soha nem¹⁹⁶ tudá vonzódní. Kereste a' veszedelmeket, míg a' guillotin Párizsban véget vete lovanczoskodásainak.

15.

[174] Báróczi felől más helytt, hogy róla egy végtében szólhassak. – Itten valamit a' theatrumok felől.

770, 1002 [175] Tudván hogy a' Szín' fő darabjának Hamlet tartatik, valamikor azt játszá a' Kassaiak, mindég elmaradtam a' theátrumból; rettegtem¹⁹⁷ hogy a' rossz, vagy a' mi szint annyi, a' közészer játék előli bennem a' mit keresék. Most itt vala jelentve Hamlet, 's egyike valék a' legelébb felgyülteknek. Lange játszá a' darab hőset. Meg valék rázva lelkemben és testemben, 's áldám sorsomat hogy a' darabot itt látám adva, nem Kassán.

Egy ismerősöm tudni akará, theátrumból¹⁹⁸ jövök e, honnan ő is, 's mint valék meg elégedve. Sem a' játszott darabbal, mondám, sem a' Játszókkal. Két kezét felrántva borzada vissza tőlem Luzatto; 's én bizonyossá tevém, hogy a' Kassai Játszók nem játszanak rosszabbúl mint ezek ma, sőt többre jobban. Kérlek, mondá, ne mondd ezt más előtt; ki fogsz kacagtatni; tudod e, hogy Brockmannt láttad? Elnye le szégyeltemben a' föld, elnémúltam, de megmaradtam érzésem mellett.

Most Clavígo vala kijelentve, 's a' Beaumarchais' szerepét Brockmann készüle játszani. Megjelentem a' házban, 's vártam a' csudát. Brockmann az elsőbb Aktokban jól játszott, de azt Kassán is adták volna így; nem értém az ember mint juthata celebritásához. Hajlandó valék azonban inkább azt hinni, hogy a' dologhoz én nem értek mint hogy az egész német világ nem. De most jön a' scéna, midőn a' levél megérkezik, 's Marie magát ismét megcsalva látja. Beaumarchais-Brockmann lángol és reng; magosan felkontyolt üstökébe ravaszúl igen sok púdert rakata, 's úgy csapá meg homlokát, hogy ujai üstökét ütötték meg, 's a' púder ködöt csinála egész figurája körül. Ez a' lángolás, ez a' rengés, az a' vad hang mellyben haragját¹⁹⁹ öntögette, az a' meredező szem, az a' fel fel rántott kar, és minden, minden, mutatta hogy a' német világnak van igaza, 's hogy nem nekem volt. Minap²⁰⁰ a' szerep nem kíváná hogy kitégyen magáért, most kívánta, 's az játszik jól, a' ki, a' hol kell, *attenuat vires*.

[176] Storazzi, a' szép Énekészné, szememet, fületem, lelkemet elbájolta. – Mozart az Orchesztert igazgatá, fortepianóját vervén. De az olly annyira nem testi örömek felől, mint a' miket a' Muzsika ad, nem szabad szólni. Hol az a' szó, melly azt fesse?

¹⁹⁶ ember felé nem [A „soha” sor fölé írt beszúrás.]

¹⁹⁷ [...]gtem [Átírás.]

¹⁹⁸ akará, <volum> theátrumból

¹⁹⁹ melly[...] <...> haragját [Átírás és törlés.]

²⁰⁰ <A'> minap [Törlés és átírás.]

[177] 'S ez a' mennyei gyönyör egy más érzékre ható gyönyört juttat emlékezetembe.

Dornbachra menvén ki, 's mint mindenüvé, a' hol elsőben, oda is egyedül, a' mint a' bokrok előtt elmenék, egy ismeretlen illat csapa meg. Körültekintém magamat, 's sem a' földön, sem a' bokrokon nem láték semmit, a' honnan az jöhet. Minél tovább távozám, annál inkább tűnt el az illat. Visszamenék, 's szaglásom elvezete a' keresett helyre. Félttem a' megszóllítástól, de kísértetem nagyobb vala mint hogy ellent állhasak, 's hirtelen meglopám a' kertet, hogy a' városban végére járhasak, a' nem ismért szerény plánta mely nevet visel. – Rezéda vala, 's nálunk ismeretlen akkor még Viczay által is.

MÁSODIK SZAK.

[178] Vice-Ispánomat leveré a' hír hogy elértem a' mit kerestem; 's mihelyt haza érek 499, 761, 1004
Septemberben, kére, mondjak le a' nyert²⁰¹ hívtalról; nem csak ötet fognám kiejteni hívtalából, hanem magam előtt is szép kinézéseket zárok el. A' Kir. Commissárius toldítá a' Kelcz' kérését, és hogy annál készebb légyek megtenni a' mi tőlem kívántaték, engem Abauji Fő-Notáriusnak kineveze huszonhét esztendő koromban, 's áltugratván velem az elsőbb Vice-Notáriusságot. Szívem el vala lágyúlva Szent-Iványi és Kelcz eránt, de mint bántsam meg Swietent, Pászthoryt, Törököt, Vayt és ez által Gróf Teleki Sámuel, a' ki Vaynak²⁰² kineveztetésemet megígérte? Ha Törökhöz nem csatlott volna a' hívtal, úgy Vay mellett óhajték vala szolgálni, 's feláldozám vala e' szerencsémnek azt is, a' mi engem hatalmasan kötött Kassához. 'S én nem bérért, nem kevély kinézésért, hanem az ügyért vágytam ide. Soha sem óhajték egyéb lenni valamíg Török veszteglend, 's bár halálíg. Fizetésem belépésemkor hatszáz, 1789 olta ezerötszáz forint 171, 323
volt, ezüst vagy ezüstárú papiros pénzben, 's felemelt fizetésemmel négy Altisztet is adtak mellém, Fő Szolgabírói rangban. [179] Hívtalom nem vala összekötve a' 762
Consiliariusi titulussal, de azt viselheté, mint elődöm Ladomérszky és tisztársam Pethő Jakab; azonban az engem nem csiklanda.

[180] Kineveztetésemet leginkább a' Gróf Török' atyai szeretetének köszönhetém, 173, 320, 497,
's a' Ladomérszki' jó vélekedésének; de²⁰³ literatúrai dolgozásimnak is némelly részben, mit sokan idővesztésnek szeretnek tekinteni, 's épen azok annak, kik a' kopózást, henye pipázást, 's kártyázást nem annak. – Egy szomszédunk lehozá Bécsből Czirjék Mihály Testórt, mátkájával, hogy a' boldog pár, hahogy a' Bécsi leány hozzá szokhatnék azon sivatag Hottentót földhöz, hol az Urak bajuszt hordanak 's czaflitlan hajakat, megtelepedjen. Látván Rolly József hogy Czirjék olvasgat és irkál, beszéllé neki hogy az ő szomszédjában is van valaki a' ki könyvet tart és szeret olvasni 's irkálni. Czirjék 772, 973

²⁰¹ mondjak le <híva> a' nyert

²⁰² a' ki<nek> Vaynak

²⁰³ De [Átírás.]

973 megérkezik Felső-Regmeczre, 's Rolly (1784. Febr. 29d.) az anyámat és engem ebédre kéréte meg.

A' mint belépénk, a' szép Hadnagy és a' szép leány egy asztalka mellett ültek. A' leány felolvasa a' Colardeau Heloízéből két sort, a' Hadnagy pedig némán futá végig fordításán, 's Kéziratán igazításokat teve. Szébb leányt mint ez az új leányt, nem könnyen lehete látni, szébb ifjat mint ez az új Abelárd, még nehezebben; de talán szébb Kézíratot sem könnyedkén. Az aranyozott szélű papirosra vala írva, behintve aranyozott és kék porral, 's a' kék és rózsaszín tambour pantlika, mellyel által vala tűzve, hosszú bodrokkal nyúla ki a' papirosból. – Visszadák látogatásunkat, 's Czirjék óhajtá látni mit dolgozom. Nekem az minden óhajtásom, mondám, hogy rajtam valaha ki lehessen ismerni a' Báróczi tanítványát. Czirjék elbeszélé Báróczinak, melly csudákat láta ő Tokaj mellett, Báróczi Pászthorynak vitte meg a' hírt, Pászthory Széchenyinek, 's ennek azt is hogy én Gessnert fordítom, a' mit osztán Széchenyi Gessnernek; 's midőn kérelmem a' Swieten előlülése alatt hetenként tartatni szokott ülésekben előfordúla, Pászthory hajlék teljesíteni kívánságomat, minekelőtte látott.

497, 1000 [181] De kedvességem Nyelvünknek és Literaturánknak ezen tiszteletes barátja előtt mi könnyen csökkenhetett volna meg, ha nem volt volna eléggé bölcs, azt mindennek egyébként venni inkább mint romlottságnak. [182] Egy magyar rá beszélt, öltözném strimflibe, czipőbe, 's jelenjek meg így mindenütt; Bécsben azt teszi minden ifjabb magyar. Hittem neki, mert így jára Pallásthy is, Beothy és Szilávy Secretáriusok, sőt bőr nadragocskában láttam magát Pászthoryt is, de stiblivel; 's íme Pászthorynak ebédjénél strimfliben jelentem meg, hajtáskával, koszperddel. Belépén ebédlőjébe, megrezenék, midőn a' falról Széchenyi, Skerlec Miklós, Szily, Somsics Lázár nézének le rám, Oberster Gróf Draskovics János pedig, kinek szemeit a' Festő földre sülyesztette, pirulni látszék érettem. A' cseléd előttem ajtót nyitá, 's Pászthory²⁰⁴ elnémulva fogadott.

498 Csaknem elnyeje ségyeltemben a' föld. [183] Jártam így ezután is; de e' szent helyre, e' szent férfiak' képe elébe, de Pászthory' elébe nem léptem így többé.

79, 171, 323, 499, 771, 1004 [184] A' Királyi Rendelés végre megérkezik, 's Gróf Török engem November' 11d. bévezete hívatalomba.

75, 499 [185] József és Miklós öcsém Kassán tanulának, 's az ifjabb Baróti alatt hallgatá a' Rhetoricát. Ez jó iskolájából, 's nekem egy hexameterekben írt magyar könyvet hoz Professorától, mellyet a' Szerzőtől az nap veve. [186] Baróti mindég buzdígtata hogy magamat a' verselés' nehézségei által elrettentetni ne engedném, 's Plínusz' szavaival inte, hogy igyekeznünk kell ugyan minél jobban írni, mindazáltal írjunk a' mint lehet. A' nem jó hexameterek engem Catullnak ismért dévajságára emlékeztetének, 's más nap az öcsém a' rossz munkát a' nem igen jó, de eléggé eleven verssel vivé vissza.

1786. Octób. 16d.

Mint bánthattalak én meg úgy, barátom,
Hogy te engemet ezzel a' csömörlést

²⁰⁴ 's 's Pászthory [Tollhiba; oldalhatár miatt tévedésből megismételt kötőszó.]

Indító csevegéssel öldökölj(él)!
Testét lepje meg a' gonosz pokolvar,
A' csorgó fakadékok, a' бүдös рüh,
És a' csontokat-hasgató podagra,
Mint a' gombolyag, húzza össze úját,
Ezzel tégedet a' ki gazdagíta,
Illy istentelen átkozott darabbal!
Ah nem láttad e hogy szegény barátod
Elvesz mérgibe', majd ha olvasandja?
Várj, várj, nem viszed ezt el!²⁰⁵ összegyűjtöm
A' sok Kónyit, a' nem magyar Zechentert,
'S nyomtat Landerer a' mit holnaponként
'S majd ha összeszedem, barátom, őket,
Érdemlett jutalom fog érni érte.
Várd bízvást; azalatt oszolj előlem,
Akármerre vezet szemed' világa,
Rút fajzat, pökedelme nemzetemnek!

1004

Baróti magán kívül vala örömében hogy intésének sikerét láthatta, [187] 's hende- 76, 500, 773
casyllabusaimat megküldé Szepesi Kanonok Molnár Jánosnak. Ez, a' hogy mingyárt
kész vala feleletével, így adta Barótihoz válaszáat:

Miskolcz táji Kazincz, kit négyszer láttalak úgy, mint
A' vak az új holdat, fájt hogy nem tudtalak egyben
Által is ismerni; mit vétett vallyon, Apollo,
Kedvesed? o Músák, kiket annyi virággal imádtam,
Ellenetek mi gonoszt tettem, mivel háborodott fel
Mérgetek, hogy nékem meg nem sugtátok az útban
Mit láték, 's melly kincse vagyon elrejtve Kazincznak?
Nemde Catullusnak vérét, szive' lelke' virágát
Ott ültettétek, 's az idő'k' kerekére vigyázván
Ott hajtottátok termetre, gyökérre, virágra?
Illatozó szaga, fáj, mondom, fáj, ím csak imétlen
Tűnt hozzám, 's azt is Dávidnak kelle köszönnöm,
Dávidnak! koszorút koszorúért köss neki, Phoebe!
Oh köszönöm; de remeg lelkem, mikor azt is azonban
Eszmélem, netalán ez az új Verónai Költő,
Megjárván Rábát, 's Poprád' tájára kerülván,
Ottan is Suffénusnak társára találjon.

Hexametereink már voltak;²⁰⁶ rosszak, de eléggé nagy számban. Én semmit sem
óhajték inkább mint hogy lyrai darabokat kapjunk, 's a' nyugot' ízlésében. [188] Hozzá 774

²⁰⁵ el, [Átírás.]

²⁰⁶ Hexametereink voltak; [A „már” sor fölé írt beszúrás.]

1004 fogtam 's elakadtam. Sem rímeim nem valának szép rímek, sem scandált soraimban nem boldogúlhaték. Nem értém mi dolog hogy midőn hexametereket adhatunk, 's jobban mint a' németek, scandált rímes sorokban nem adhatunk dalokat; és hogy én, ki németben nem téveszttem el a' szchemát, magyarban eltéveszttem, 's fülem érzi hogy a' sor hibás, de megigazítani nem tudom. – [189] Eperjesen, 's már négy eszt. előtt, midőn a' német Prosodia' törvényeit nem ismerém, nem találván a' kit keresék, ezt hagytam vala asztalán:

Ninon sieht dieses Blatt, und lächelt froh es an;
Vielleicht, o welche Götterlust!
Vielleicht drückt sie's an ihre Brust.
Götter, lasst mir den süßen Wahn,
Das höchste Glück auf eurer Erde,
Und macht dass ich dies Blatt jetzt werde.

A' darabnak ha érdeme nincs is, legalább megfelel a' szchemának: a' mit magyarban mertem, meg nem felele, mert némelly sor jámbusokból állá, némelly²⁰⁷ trocheusokból.

502 [190] Illy botlást ki ejt ma, bár a' prosódia²⁰⁸ törvényei felől soha semmit nem hal-
502, 794 lott. [191] De²⁰⁹ a' még ki nem játszott muzsikai szeren a' legtanúltabb újak is hibás hangokat szóllaltatnak meg; miként ne, midőn gyakorlatlan újak azonfelül?

MDCCLXXXVII.

76, 79, 1006 Szepesből panaszok jövének be, 's Januáriusban indulék, eligazítani a' meghasonlásokat. Szepesen (így neveztetik a' hely, hol a' Püspök és Káptalanja lakik) vendége levék Kanonok Molárnak. Szálás, csontos férfi; nyájas, beszédes, ömledező, de a' ki soha nem nevelte. Szégyelte azt.

Molnár meg nem foghatá, miért nehezítjük el mi magyarok a' verselést, melly különben sem könnyü munka. Íme²¹⁰ Homér összekevere minden dialektet; nála ezer a' folt, csak hogy a' vers kiteljen; hosszúnak van véve a' rövid, 's rövidnek van véve a' hosszú.

502, 775 [192] Egy sorban állá könyvei közt valamit nyomtatásban kieresztett, 's gyönyörködék hogy a' sor olly igen hosszú. [193] Ezópnak egy Erdélyi fordításából kiszelé
502, 775 az Előbeszédet, mert ott az tanítaték hogy hazudni szabad.

79 Lekísére szekeremhez, 's újra meg újra szívemre köté, védjem a' panasztevőket. Mindent ígértem valamit az igazság nem tilt, enged, parancsol. *Ita, ita*, ugymond; *justitia praeclara virtus; ancilla tamen religionis*.

Báró Brigido Mihály Lőcsei Plebánus, 1788²¹¹ olta Szepesi Püspök, majd Herczeg-Püspök Laybachban, de tulajdon kívánságára ismét Szepesi Püspök, haláláig, azon nyá-

²⁰⁷ [/]némelly [Átírás.]

²⁰⁸ ma, [...] a' prosódia' [Átírás.]

²⁰⁹ hallott <is.> De

²¹⁰ munka, íme [Átírás.]

²¹¹ 1788<.> olta

jassággal fogada, mellyel mindenkor. Nála kelle töltenem minden üres időmet. A' felvilágosodott pap, a' nagy szollnoki adományú predikáló, a' nagy neveltetésű ember egygyömlének személyében. Szerete mindent, 's így mindentől szeretettet.

Lőcsének egy másik nagy characterű férjja, Vice-Ispán Consiliárius Grádeczi Stansics-Horváth Imre; utolsó maradéka azon háznak, mellyből Márk is erede, ki Zrínyivel vesze Szigeth-várában. Nagy, még gyengéjiben is. Haragjában engesztelhetetlen ha utálnia kelle a' kit gyűlölt; de pirulni tudó midőn érzé hogy megtévede, midőn látá hogy a' kire neheztel, nem rossz. Ollyankor botlását tettel hozá helyre, mert szóval tenni azt, átalotta. Fő-Notáriusa láttatá velem egy három lapnyi egész ívre írt levelét, mellyben ennek, úgy a' hogy születése 's hívatála kíváná, *Spectabilis* titulust ada, mint ő is mindég eddig neki; de most egyszerre más gondolat éré, 's azt, valahol a' hosszú levélben előfordúlt, mindenütt kivakará, 's helyébe *Perillustrist* írá, 's azért vakará ki, holott a' levelet újra íratni vagy írni sokkal kevesebb fáradságba került volna, hogy azzal ennek inkább fájhasson. [194] Nevetséges kisdedségek egy nagy emberben, de ki ment egészen a' kisdedségektől, 's a' nagy ember bukik igazán ha bukik. – [195] Én 1793. jelen valék egy Szepes Vármegyei Gyűlésen, hol ő előlúle, 's midőn egy valaki beüle a' zöld asztal mellé, úgy kíváná hogy az onnan takarodjék, mert helye ott nincs. Nem volt helye, de mások még is kérék, 's igen sokan, hogy hagyna neki békét. Kirugá maga alól a' széket, 's letérdele: *Vult ergo Incl. Universitas ut illum flexis genibus adorem?*

[196] Testvére Berzeviczy Sándorné, anyja Gergelynek, Kakas-Lomniczon, szint olly nagy a' maga nemében mint Imre a' magáiban, de Imrének gyengeségei nélkül. Lelkem tisztelettel hódol itt a' két nagy árnyéknak.

[197] Kézmárkot, hol tízedik esztendőmet éltem, megint meglátni, 's annyi esztendő után meglátni; a' Tátra' lábainál, mellyen az éjjel esett eső reggelig kemény jéggé vála, hogy azt most üveghegynek nézhetém, és a' melly a' fel és leszálló nap' tüztől rózsaszínbe öltözve nyúla magasan ki az éjlepte hegyecskék' és dombok sorából; ott, hol nyelv, öltözet, lakás, élelem, 's maga a' természet is, előttem újak valának; hol a' szép, de vad természetet a' maga téli vad szépségében láthatám, egy egész holnapot tölteni útban, 's olly helyeken is hol kenyeret sem találék;²¹² 's pártjára kelvén azoknak a' kiket erőszak vagy ravaszkodás nyomott; példát adva tántoríthatatlan igazságszeretemenek; felejtve, midőn Bíró valék, melly felekezet' tagja vagyok; 's irtózva azon gaz játéktól melly fél védeni a' hol kell a' magáit, nehogy igazságtalannak látszhassék; szerettetve azoktól, a' kik, míg nem láttak volt, tőlem rettegének; 's elhintve szavam és példám által a' jó' magvait – melly gyönyörű, melly irigylendő sors juta itt nekem! Februáriusban tértem vissza Kassára. Jelentésemet benyújtám Elöljárómnak. Az megolvasá azt, 's jött szobámba (mind ketten egy háznál fogadánk szállást; Gróf Török az első emeletben, én a' másodikban azon háznál, melly ablakaival a' Nagy-úczára,²¹³ éjszak felé a' Molnár-úczá' szögétől harmadik) megölele, megcsókola, 's köszönte hogy reményinek megfeleltam. Így, édes barátom, mondá; mihozzánk így illik. – Beszéllem egyyik cikkelyét.

²¹² kenyeret sem <láthaték,> találék;

²¹³ nagy-úczára, [Átírás.]

44, 79, 503,
776, 1006

Sötét este értem Hobgárd városkába, mely az első házhoz kezdve az utolsóig egészen elégett vala, 's Szolgabíró Badányi, kit segédül mellém rendele a' Vice-Ispán, a' Plebánushoz hajtata be. Az nem vala jelen, 's helyette egy megöregedett Káplán jöve előnkbe, egykor Lutheránus és Prussziai Hadnagy. Midőn más nap tekintetbe vevém az iskolát, nagyobb előmenetelt találván itt mint sok más helyeken, a' derék Tanítót, a' Városi Tanács' jelenlétében elhalmozám magasztalásimmal. A' Tanító, és ezzel együtt a' Tanács minden érdemet a' Plebánusnak tulajdonítának, 's beszéllék hogy ez a' tiszteletes Pap csaknem minden leczkét az iskolában tölt; hogy az oktatást kiveszi a' Tanító' szájából, hogy a' gyermekeket²¹⁴ könyvekkel tartja, és minthogy a' tűz minden vagyonyjoktól megfosztá a' lakosokat, 's azoknak gyermekeik ennél fogva iskolába nem járhatának, mindennap dél előtt és dél után kenyérszeleteket osztogat a' megjelenteknek. Melegen tett jelentésem jó órában méne a' Swieten' és Pászthory' kezeikbe; nem felejttem elmondani hogy én a' Plebánust soha nem láttam 's véle semmi érintésben nem állok, 's a' Helytartó Tanács 1787. Aug. 9d. kiadá rendelését, hogy a' Vice-Ispán Ludvig János Hobgárdi Plebánusnak a' legfényesebb gyülekezetben függessze nyakába az arany érdempénzt. Egy másik, 1789. Május' 14d. költ. rendelés Györky István Pataki Plebánust, Swietennél előbb szóval, tovább írva tett esedezésemre, Apátnak hirdette ki.

1010

Hivatali foglalatosságim Miskolczra, Egerbe, Jász-Berénybe szállítának. Illy közel lévén, éltem²¹⁵ az alkalommal, 's bérepülék Pestre. Septemvirátus és Királyi Tábla akkor még Budán tartá ülését. Ócsai Balogh Péter, Assessora ennek, később Septemvir, Referendárius, 's elébb Torontáli, később Zólyomi Fő-Ispán, felbátoríta, sőt kíváná, parancsolá, hogy menjek el az Ország-Bírájához, 's délutáni ötkor, 's kertjébe, a' Christína-városban; rossz neven veszi ha Tisztviselő Pestre jön, 's nála meg nem jelen.

777

[198] De megtaníta, hogy vele németül szólljak, és hogy ha majd a' beszéd közt ez szalad ki száján, *wie heisst man* – nála nem több mint magyarban *az az izé* – higyjem, hogy elmerülve saját gondolatiba nem fogta fel a' mit mondék, 's mondjam újra.

503, 777

Más nap tehát (Aug. els.) lemenék Múlatójába. [199] A' kerti-ház' ajtaja előtt ült, prémetlen térdig érő mentében, dolmánnyal, kalap nélkül, mert a' nap az udvar felé vetette a' házfedél' árnyékát, 's pipázott. Előtte egy strimflis parókás Úr üle. Haja felferve fodorítója által, arcza verhenyegen-szög; tekintete komor, hangja dörögő; dolmánya 's a' Commandeuri kereszt' pantlikája elpiszkolva étellel, tobákkal. Feje jobb válla felé görbült. Rézbe metszett képe el van találva.

504, 777

[200] Megnevezém magamat 's hivatalomat, 's olly hangosan a' mint mindég szóllok, de Niczky elszalasztá a' hangot. *Kommen Sie von Pesth?* – Nem mondám; Kassáról jö-
777 vök. Jász-Berényben egyesítém a' Cathol. és Reform. Iskolát. – [201] Úgy, mondá; tehát K– vagy. – [202] Meg nem tudám fogni, miként ismérheti az én nevemet az Ország-Bírája, hogy hivatalom' foglalatosságát hallván, tudja az azt viselő' nevét is; de ha nála²¹⁶ megjelenésem' napját összevetem azzal, a' Hobgárdi Plebánus eránt jött

²¹⁴ hogy <oket> a' gyermekeket²¹⁵ lévén, <Pesthez> éltem²¹⁶ Ország-Bírája, de ha nála [A lap aljára írt javítás korrektúra jellel beszárv.]

Parancsával (Aug. 1. és 9.),²¹⁷ nem képzelhetek egyebet, mint hogy figyelmét ezen Pap 1010
eránt tett Jelentésem és az azt követő Swietení²¹⁸ rendelés nyerték meg.

[203] Tudni akará mennyi iskolám van egyetemben, mennyije mindenik felekezet- 504, 777
nek, 's miért nincs a' magam felekezetének csak egy is. – A' Reformátusok²¹⁹ mon-
dám, mind, Megyémnek alsó részében laknak, 's ott a' helységek nagyok, 's így iskolájok
elejétől fogva mindenütt vala a' hol templomok vala; őket nem érinté az a' rendelés, a'
mi a' templomot és iskolát²²⁰ még nem bírt helyeket, hogy az nekik csak azon feltétel
alatt engedtetett, ha iskolájokba²²¹ a' tanítás' új rendét veszik be. A' ki előttem viselé a'
hívatalt, az iskolák' számát leginkább Szepesben igyekezék szaporítani, mert a'
Lutheránusok ott állítanak egyszerre igen számos iskolákat; 's én csak kilencz holnap
olta vagyok a' hivatalban. Minekutána ezen útam alatt szerencsés valék a' Miskolczi
Reformátusokat rá-bírni, hogy igen régi iskolájokat a' Catholicusok' iskoláikkal
eggyesítsék, 's az igyekezetet maga a' Superintendens is segítette; reménylenem lehet
hogy dolgaim ezután szerencsésebb menést vesznek, mert én magam is e' felekezet'
tagja vagyok, 's annál fogva a' bizodalom hozzám nagyobb lehet. Niczky bővebb híre-
ket kívána a' Superintendens felől, 's kivált azt hallá örömmel, hogy Szalay Sámuel öreg
ember és még sem sötétfejű. Meghagyta, vigyem²²² meg neki hálás köszöntését a' szép
példaadásért, magamnak pedig fejtegette, melly szép és melly jóltevő gondolat az, hogy
a' haza' polgárai egy iskolában vegyék²²³ az első oktatást a' Vallást²²⁴ nem illető tár-
gyakban. – Most Zsidó-iskoláimról szólla velem, 's tudni akará, ha azoknak tanítójikkal
megelégedve lehetek e. Akarnám hogy sok Keresztyén²²⁵ iskoláimban volnának olyanok
mint a' Szántaiban, Abaujban, mondám; az ismerte Mendelsohnt 's többnek született
mint csak zsidó-gyermekek' tanítójának; túl van az apróságokon, de szereti felekezetét.
– [204] A' zsidó²²⁶ is ember, mondá Niczky. – Bár polgár, 's munkás polgár is volna,
felelém, 's a' szó új témára vive bennünket.

[205] Mintegy félóráig szólla velem, 's szerencsés órában, mert gondolkozásai az én 321, 504, 778
gondolkozásaim is voltak. Akkor bal tenyerére támaszkodva felemelkedék, 's olly mon-
dással ereszte el, melly mutatá hogy neki tetszettem. A' strimflis Úr Helytartói-
Tanácsos Lakics vala.

[206] Gróf Niczky Kristóf gyűlölt és szeretett ember vala a' maga korában; nagynak 504, 778
hitte minden, jónak a' kik közelebbről ismerték. Szabad gondolkozása 's beszéde gya-
nússá tévé Therézia előtt, kihez ellenségei híreket vittek felőle. Rájnis, a' Poeta, nekem
azt beszélle, hogy midőn Niczky Tudományok' Directora volt a' Győri Kerületben, ő
pedig Professor, a' Császárné tőle is akara híreket venni Rájnistól, 's ez a' Császárné'

²¹⁷ azzal, <a' mellyen> a' Hobgárdi Plebánus eránt jött (Aug. 1. és 9), [A „Parancsával” sor fölé írt javítás.]

²¹⁸ és az <az eránt leküldött> Swietení [Javítás a törlés felett.]

²¹⁹ egy is. A' Reformátusok [A gondolatjel sor fölé írt beszúrás.]

²²⁰ templom<mal> és iskoláv<al> [Törlés fölé írt javítás ill. átírás.]

²²¹ engedtetett, <hogy> iskolájokba [Javítás a lap szélén, a törlés után.]

²²² Meghagyta, <nekem, hogy> vigyem

²²³ vegye [Emendálva Váczy kiadását követve. Váczy 256.]

²²⁴ vallást [Átírás.]

²²⁵ keresztyén [Átírás.]

²²⁶ felekezetét. A' zsidó [A gondolatjel sor fölé írt beszúrás.]

1010 gondjait teljesen megnyugtatta. Nagy baj az emberre, bár nagy szerencse az ügyre, ha a' ki kormányon ül, messzére megelőzi körét, 's a' függő a' vezetőt nem érti, sőt azt vezetni akarja.²²⁷ Midőn Niczky meghala, közönséges vala az öröm az országban; de a' közönséges ítélet épen úgy csalódhatik mint az egyyeseké.

504, 778 [207] De midőn örülve emlegetem jó órámat melly Niczkyhez vezetete, pirúlva kelle-ne emlegetnem egyy másikat, melly igen rosszul üthetett volna ki, ha a' bajból Védangyalom ki nem kapott volna, hogy azt most nevetve emlegethetem.

Nem lelvén Kovachichot szállásán, (áltellenben azon gyalog úczával melly a' Fortúna mellett vonódik, 's áltellenben a' Fortúna-fogadóval is; a' háznak csak gyalog kapuja van; annak északi két ablakú szobájában lakott ő, H– a' déli egyy ablakúban, az első emeleten), tisztí-dolgozójában keresém fel, a' Kamaránál.²²⁸ – Nincs időm, mondá a' mint megpillanta; igen siető dolgot adtak; de mingyárt üti a' tizenkettőt, jer addig Terstyánszkyhoz.²²⁹ – Belépvén velem ehhez, német nyelven²³⁰ kéré, szenvedné meg hogy nála maradhassak míg majd értem jó; engem Terstyánszkyknak²³¹ megneveze, 's elmondá melly hívtalban vagyok, de nem nekem is ezt. Terstyánszky szürke kabátban volt, fekete selyem plundriban, feje strimfliben: én sötétkék frakkban, veres gallérral és hajtékkel kezeim körül, 's feje lajblival, nadrágocskával és strimflivel; 's öltözetem nem szúrhata szemet, mert akkor sokan így járánk. Sejttem én hogy az általam öltöze-téről Buchhalter formának nézett ember sullyt akar adni magának, mert²³² bátrabbacskán jöve nekem mint Buchhaltertől várhatám, de jónak láttam nem mutatni hogy azt sejtet-tem. A' Swieten' systemájának jó vagy nem jó volta felől kezdve velem szóllani. Éreztetni akarja, gondolám magamban, hogy a' dologhoz valamit ő is tud; 's látván hogy ahhoz bizony igen jól tud, minthogy én testestül lelkestül ezen ideákban éltem; örömmel felelek vala kérdéseire, ellenvetésire, ha megkínált volna üléssel, mert a' hév²³³ nap 's a' sok járás nagyon eltikkasztott. Már kérni akarám, engedje hogy leülhessek, de a' Buchhalter forma embernek nem akarék semmit köszönni, 's minthogy derekamat alig bírtam, megvettem hátamat a' falhoz. Még így sem bírván tovább az állást, búcsút vevék Herr von Terstyánszkytól, nem tisztelettel, hanem csak tekintettel. Az nekem kezét nyújta, 's bántó kegyelemmel. Kéteskedém, ha elfogadjam e. Elfogadám még is, de könnyedkén, 's éreztetém vele, hogy az nem rendben van. Mentem, 's a' Kovachich' szállása előtt leültem.

Még sokan vannak a' kik Kovachichot ismerék, 's emlékeznek, mint hajlonga ez derekával, két kezével, midőn valamelly bohó történet kaczagásra fakasztotta. Jött ő is, 's a' mint engem a' Fortúna előtt ülni megpillanta, elkezdve kacagni, hajlongani, 's

²²⁷ azt akarja vezetni<.> Midőn [A szórend számozással javítva.]

²²⁸ úczával<,> melly a' Fortúna mellett <megyen el kelet felé végződik> vonódik, <'s a' Fortúna> 's áltellenben a' Fortúna-fogadóval is; a' háznak csak gyalog kapuja van; annak északi két ablaka szobájában lakott ő, H– a' déli egyy ablakúban,<)> tisztí-dolgozójában keresém fel, a' Kamaránál. [Átírás ill. beszúrás a törlés felett.]

²²⁹ Terstyánszkyhoz [Átírás.]

²³⁰ ehhez, <nem ada neki semmi titulust, 's> német nyelven

²³¹ Terstyánszkyknak [Átírás.]

²³² mért [Az ékezet lehúzva.]

²³³ mert a' <sok> hév

hányá kezét mintha minden el volna veszve. – Tudod e mit kaczagok? kérdé elérve hoz- 1010
zám. – Mint tudhatnám. – 'S kinél hagyálak én téged? – Terstyánszknak mondtad.
– De ki tehát az a' Terstyánszky? – Én Buchhalter formának nézém. – Vevé észre hogy
olly valaminek. No ti megjárátok egymással. Gondold el: a' mint megnevezélek neki, 's
ő téged ebben a' veres gallérú haczukában megpillanta, felkiáltott magában: Mi lesz a'
nevelésből, ha az iskolák' kormányára illy úczakoptatók állítatnak, 's neked álla 's
megexaminála, 's olly feltétellel, a' mint monda, hogy ha ollyannak talál a' millyennek
ez a' tarka ruha várhatá,²³⁴ halálíg el fog csiklandani. Hiszen ez a' Terstyánszky a' kinél
hagyálak, épen az az Udvari Consiliárius, a' ki a' tanulás' reformálásán egygyütt dolgozék
Ürményivel. Kérlek az Istenért, mit jársz illy haczukában? minek öltözől így? – De hát
a' te Illustrissimusod miért úgy? – Megvan; hagyjuk abba! Mind a' mellett rám
parancsola, hogy köszöntselek;²³⁵ örvend hogy látott. – [208] A' jobb lelkek ollykor 505, 535
összekocczanas által jutnak egymáshoz. [209] Egyenesen kellett volna hozzá mennem;
de már is tovább mulaték Budán mint szabad vala, 's csak Kovachich által követtem meg
megtévedésemért.

[210] Íróink 's Olvasóink száma mind inkább szaporodék, és ha az ügynek új mun- 505, 1019
kás barátja tűne fel, kicsinységgel ugyan talán, talán csak egy alkalmi verssel, de a'
melly lelket mutata, 's reménységet hagyott hogy az író ott meg nem áll, melyl öröm
vala mindenfelé! mint repüle az új név egy szájról más szájra! Az új társ felkeresé a'
régibbeket, 's a' régibbek kiterjesztett karral jövének az új' elébe; leveleinkben tézénk
egymást, mint a' Rómaiak, hogy a' külvilág' nyügétől megszabadúlhassunk. Jobb lélek
kezde szárnyallani a' köz ügy' mezején, 's most közelíte igazán a' várva várt reggel. Az
az előbbi hajnalgás ál derengés volt.

Nem a' legszebb, de a' legnagyobb fényben Péczeli ragyoga köztünk. A' hős lelkü
férfi nem gondola nevével, mellynek képzelhetetlen sietéssel írkált könyvei által nem
ígerhete tartósságot, nem gondola erszényével, nem gondola életével; mindenét áldo-
zatba hozá az ügynek, eléggé megjutalmazva ha ő vesz is, csak ez gyarapodjék. Korábban
hala meg mint várni lehete, elölve éjjeli 's nappali dolgozásai által, 's ez vala vég sóhaj-
tása:²³⁶

Vég lehellésem is hazámnak szolgáljon!

Henriást ada nem scandált alexandrínusokban, Zayrt, Meropét, Youngnak Éjeit,
Hervey' Siralmait, egy Mindenés Gyűjteményt, és mindent a' mit használhatónak lá-
tott. Neki lefordítani valamit annyiba kerüle mint másnak papirosról papirosra leírni.
Dolgozása, olly sietéssel, és még az ő idejében, mázolás volt; de még akkor a' mázolás
nem nézeték mázolásnak, 's ez a' mázolás olvasásra csalogatá az olly olvasókat, a' kik-
nél a' jó dolgozás volt volna mázolás.

[211] Cancellárius Pálffynak hozzá írt levelét Orpheusom vette fel. [212] Itt azt kell
megjegyezmem, hogy egy nagy fényű Úr vétkül vevé Péczelinek, hogy ő, Predikátora

²³⁴ várata, [A „h” sor fölé írt beszúrás.]

²³⁵ hogy<, > köszöntselek;

²³⁶ végsóhajtása: [Egy függőleges vonallal elválasztva.]

1019 a' Rév-Komáromi Gyülekezetnek,²³⁷ Voltairnek Henriását 's Játékszíni darabjait fordítgatja, és a' panaszt Eggyházi Gyűlésinkben elő is hozta.

506 [213] Másodika azoknak, kik nagy szerencsével hatának a' masszára, Dugonics vala, 's ez már nem csak az extenziót, hanem az intenziót is tévén czélúl, míg Péczeli csak az elsőbbet.²³⁸ Maradjon örök áldásban emlékezete! Neki senki nem köszöné meg a' mit adott, legalább nem a' nemzet' nevében; de hányan keresztelteték lyánygyermeküket Etelkának! Az köz hála vala.

Jól hata a' közre, 's ismét sietve tett és szennyes dolgozásai által, a' törölgetéstől irtózó 's mindenre kész és mindennel kész, 's mindég és mingyárt kész Horváth Ádám is. Azt semmire nem leheté kérni a' mit megtagadott volna; annak semmi nem juta éjjel eszébe, hogy el ne készítse estig. Fél lában állva öntögeté²³⁹ irgalmatlan verseit, felczifrázva elméskedésével 's Bibliai citatumaival; 's a' kik szereték a' Péczeli Youngját, bár nem értették, mert az idvezséges dolgokat beszélt, nem holmi haszontalanságokat, nem bort és szerelmet, szereték Horváth Ádámot is, mert jót terjeszgete, 's magyarsága bajszos, csombókos magyarság volt.

506 [214] A' három mellett egy negyediket kell említenem – Barczafalvi Szabó Dávidot. Egy részről ízetlen dévajkodásból, más részről annak érzéséből hogy van egy nem ismért szép America, hova bizonyosan eljutunk, ha futásunkat, el nem ijedve a' szirtek-től, zátonyoktól, folytatni fogjuk a' ködös tengeren,²⁴⁰ nem gondola a' bölcsek' rettenésével, szidalmival, kik őt megkábultnak kiáltozák, mint azok amott Galambos Kristófot, 's Siegwartjában úgy jelene-meg mint hívtalos Szógyártó. [215] Az az Úr, a' ki Péczelit árulá be, hogy Predikátor lévén, Voltairt fordítgatja, most azt tanácslá a' Szabó Dávid által írt újságdarabok' Nyomtatójának, hogy ezen vágasson eret. [216] De ha Barczafalvi nekünk Americát nem ada is, ha pőczékre vive is nagy részben, ada néhány darab aranyat, néhány gyöngyszemet és gyémántot, 's melly nyereség volt az! 's mit adtak a' lármázók?

171 Én Gessnernek Idylljeit adám ki Kassán 1788. nem sietve ugyan, mert sok esztendő-kig tartottam szekrényemben, de még mindég nem eléggé gyakorlott, nem biztos kézzel. [217] A' leggondosabbak is őgyelgénk inkább mint menénk, kárhoztatva egymást, 506, 535 's oda törekedve,²⁴¹ hogy eggyikünk a' másikat a' maga útjára húzhassa által. [218] A' vastag ködöt csak egy jóltevő vihar fogja elverhetni, mondám Rádaynak, 's egy folyó-írást készülgeték kiadni, melly bírálgassa megjelent munkáinkat, és minthogy a' példa többet teszen mint az inkább rontó mint építő grammatikázások, légyen az a' legrosszabb fők' birkozó piacza, 's végyen fel aestheticaí értekezéseket 's dolgozásokat. Ráday örüle készülétimnek; emlékeztete az *Allgemeine Deutsche Bibliothek* első Kötetire, mellyeket nékem könyvei közzül használás végett kiadni szándékozott, 's ide ígéré némelly dolgozásit, nevezetesen azon csípkedő hexameterait, miket²⁴² a' Tordai Leonista ellen írt.

²³⁷ Rév-Komáromi <.> Gyülekezetnek

²³⁸ utolsóbbat. [Más tintával átírva.]

²³⁹ önté [Átírás.]

²⁴⁰ a' <közös> tengeren, [[Javítás a törlés felett.]

²⁴¹ töreked/.../, [Átírás.]

²⁴² mikét [Az ékezet lehúzza.]

[219] Egy este (1787. Novemb. 13.d.) meglátogatám Baróti. Felmelegülve a' beszéd- 506, 1019
ben, tudatám vele mit forgatok. Baróti nem az vala, kitől verseken kívül egyebet kelle
várni, de mellyikünktől kelle mindent? Nagy örömmel vette a' hírt, 's kére, hogy a' mit
céljaimra gyűjtögeték, láttatnám vele; Bacsányiról felel hogy az kész lészen igyeke-
zetimet segíteni. Kassán lakván ő is, őtet el nem mellőzhetjük.

[220] Én Bacsányit nem szerettem, 's ő sem engemet; [221] a' Baróti' tartalékja 506
azonban fáj nekem, 's kimondám hogy személyes idegenségekről, a' hol ügyünk' java
forog szóban, emlékezni nem szabad; én az ő darabjait olly készséggel fogadom el,
mintha vele barátságban élnék. Baróti tüzele hogy indítsam el a' dolgot, 's Rádayt első
postával hívjam meg társaságunkba.

Nyílik az ajtó, 's Bacsányi jött. Hallá mit végzénk ketten, 's három kívánsággal állá
elő: hogy az első Kötetben egyedül mi Kassán lakók jelenjünk meg; hogy minden kér-
dést a' vokсок' többsége döntsön el; hogy suffixumaink' j betűjít én is változtassam
ypsilonná. Az első pont' szükségét nem értém, de nem is ellenzém; nem ellenzém a'
második²⁴³ pontot is a' hol egyetemben szöllünk, és így mindnyájunk' nevében
szöllünk; a' harmadikra azt tartám jónak hogy kiki követhesse meggyőződését, 's a'
személyes szabadság semmi összeszorítást ne szenvedjen. Én el tudom olvasni az
ypsilonos suffixumokat is, mint más is el tudja a' jéseket, ha akarja; tudományos kérdé-
sek' eldöntését nem a' vokсок' többségetől, hanem a' vokсок' jobbságától kell
felfüggeszteni. Bacsányi nem türe ellenmondást; ő akara felül lenni mindenben.
Elvonván már előbb Baróti a' j. mellől²⁴⁴ (Munkájának elsőbb kiadásában mindég j
által jegyzé suffixumait), 's azon előterjesztés által is vonván el, hogy a' Baróti két
ellenje, Rájnis és Révai, jottisták, nem ypsilonisták; most engem is ypsilonistává akara
tenni.

Más nap felolvasám előtök Előbeszédemet [222] melly rég olta készen állott, 's
bémutattam a' mit célomra gyűjtögeték. Az Előbeszédet elvivé Bacsányi, bővebb
megtekintés végett, [223] 's az némelly változtatásokkal második összegyűlésünkben 507
elfogadtaték.

[224] De visszatérvén kevés napi távolylétem után Kassára, Baróti tudatá velem, 507
hogy Előbeszédemet Bacsányi újra-dolgozá,²⁴⁵ kitoldá. Hiuságom nincs megbántva,
mondám; egyedül azt jegyzem meg, hogy ha azt Bacsányi dolgozta 's mi²⁴⁶ ketten elfo-
gadtuk volna, 's ha²⁴⁷ a' gondolat is, hogy illy folyó-írást adjunk, ezé volt, én Bacsányival
tétetem vala meg az igazításokat. Ennek minden felelete az volt, hogy kettő mindég
több mint egy, 's arról senki nem kételkedik; és hogy kettő egynek nem tartozik fe-
lelettel, 's azt érteni nem tudtam; [225] kivált hogy Baróti és Bacsányi nem két,²⁴⁸ ha- 507
nem egy személy voltak. Azon szolgálatjai által, mellyeket Bacsányi Rájnis ellen
Barótinak teve, Baróti annyira kezében vala Bacsányinak, hogy ellene soha sem volt
akaratja.

²⁴³ nem a' második [Beszúrás a lap szélén.]

²⁴⁴ mell./j [Átírás.]

²⁴⁵ újradolgozá, [A kötőjel sor feletti beszúrás.]

²⁴⁶ dolgozta <volna,> 's mi

²⁴⁷ volna, 's <kivált> ha

²⁴⁸ Bacsányi <....> nem két,

507, 1019 [226] Kerültem a' kedvetlenségeket, 's a' Kassai Muzéumot segéllém dolgozásimmal 's annak dolgozó társakat gyűjték. De midőn látám hogy beadott dolgozásaimat nem okok, hanem kéj veti meg; minden lárma nélkül vonám félre magamat, 's magam kezdék egy új folyó-írást. [227] Orpheusom Kassán nyomtattatott, mint a' Muzéum Pesten, 's örök hivatalos utazásim miatt nem úgy nyomtattaték a' hogy én hagytam. [228] A' Betűszedőre bízám melly darabokat végyen fel a' csomó közzül, 's rést csinálának hozzá, hogy némelly darabjaim kimaradjanak, 's azok vétessenek fel, mellyeket csak szükségül akarék felvételni. Hogy a' Gualterus Mápes éneke sorainak²⁴⁹ csak első szavait rakta fel a' Betűszedő, nem lehete az én vétkem.

535 [229] Ez a' két folyó-írás, a' Muzéum²⁵⁰ és Orpheus hozza engem levelezésbe Horváth
507, 535 Ádámmal, Dr. Földi Jánossal, Daykával, Verseghivel és másokkal. [230] Szerencsés és szerencsétlen összekötődések, mellyek közzül előre lehete látni hogy némellyike igen is hamar elalszik, de hogy némellyike a' sűrű fog tartani.²⁵¹ Mint a' szerelemben néha²⁵² olyakhoz csatoljuk magunkat, kiket nem tartunk ugyan méltóknak szeretetünkre, de szeretünk, mert nincs a' kit méltán szerethetnénk, úgy esik ez a' barátságban is; de a' hol a' szerelmet és barátságot tisztelet és becsülés kötötte meg, az túl van minden viszontagságokon, 's szívem Kisért és Gróf Dessewffy Józsefért, ki még ekkor iskolájit járá Kassán, 's már mutatá mivé emelkedend, még ma is azt érzi, a' mit akkor. Életemnek ők a' legfőbb kevélységei; ők, és azon kevesek, kik hozzájuk hasonlítanak.

MDCCLXXXIX.

171, 511, 535, [231] Bácsmegyeim megjelené. Előbeszédében elmondám, mi indíta hogy fordít-
694, 1040 sam. Annyira nem ígérék a' munkának szerencsét, hogy igen hosszas bátorítások után
511, 535, 694 beszélttetém rá magamat kieresztésére. [232] Barátim most Siegwartomat is kívánák. Félvén hogy nem lesz erőm ellenkezni velek, tűzbe lökém a' csomót.

511, 695 [233] Bácsmegyeim²⁵³ nyomtatva vala félig, 's Bacsányi kért, fizessem ki a' Nyom-
539, 695 tatót, 's a' kirakott íveket, Kézíratommal együtt, égessem el. Dolgozásom nem érdemel egyebet, 's magyar úgy nem epedez. [234] Vannak, a' kik azt szeretik leginkább minden dolgozásim között. Én másod ízben csak azért adám ki, mert előre látám, hogy ha magam nem fogom, más valaki fogja, 's hírem nélkül.

84, 171, 174, [235] Június' elején forró hideggel térék vissza Szepesi útamból. Orvosom és bará-
321, 511, 1023 tom Viczay József már 19d. nem hitte hogy a' reggelt érjem. Ifjuságom és a' Kassai Predikátor' könyörgése megtartott. Baróti Miséje alatt zára kívánságai közzé.

1028 Még gyengélkedő egésséggel valék, midőn Egri Püspök Gróf Eszterházy Károly bejöve Július 20d. Kassára, 's első kimenése az Apácákhoz vala, hozzám a' második.

²⁴⁹ éneké<nek csak> sorainak [Az ékezet is lehúzva.]

²⁵⁰ Muzéum<,>

²⁵¹ mellyek közzül <némellyiket> előre lehete látni igen is hamar elaludan<dóknak>, de némellyike<t> olyanoknak, mellyek> a' sűrű fognak tartani. [A beszúrások a sor felett; a javítás után tévedésből megmaradt toldalék a „fognak” szóban emendálva.]

²⁵² szerelemben <, úgy a' barátságban is,> néha

²⁵³ Bács[á]gyeim [Átírás.]

Dicsekszem kegyességével, mert méltóságai²⁵⁴ nélkül is érdemlé tiszteletemet. [236] 511, 690, 1028
Nagy characterű férfi.

[237] A' Püspök mindennek Kemed titulust ada, mert gyermekkorában ahhoz szo- 79, 511
kott volt. Azt neki közönségesen balúl vevék, 's így ha kit meg akara kímélni, azzal
inkább németül szólla; a' Sie nem bántó. Egerbe menvén 1787, a' Püspök testvérének,
Cancellárius Gróf Eszterházy Ferencznek leányával, Gróf Sztáray Mihálynéval
vezettetém fel nála magamat.²⁵⁵ Várakoznunk kelle az előszobában valamíg a' Komornyik
jelentést nem teve, hogy az ebéd várja. [238] Magyarúl idvezlém, 's németül felele. Én 79, 512
magyarúl szóllék ismét, 's a' Püspök ismét németül. Magyarúl én harmadszor is, 's úgy,
hogy a' Püspök kénytelen volt elmosolyodni. Megfogá baljával²⁵⁶ jobbom' felét, 's úgy
vive asztalához szó nélkül, 's balja mellé ültete. [239] Valamikor Egerben valék, ez vala 512
helyem.

Nem tudná Kemed megmondani, kérdé tőlem enyelgve, ki jöve ma Egerbe hat szar-
vas paripán? – Az nyilván én valék, felelém; illy sárban inkább járok ökrön, mint lovan;
még így is sok helytt volt bajom. Ezek közelítő tréfái voltak, 's a' Püspök nagy mér-
tékben bírta az élet' bölcsességét. Még nem tudta mint áll velem, mint én nem még mint
én a' Püspökkel. Személye, születése, méltóságai, érdemei, szent hazafisága, kora, tisz-
teletemet kívánhaták; de midőn hivatalom jöve közbe, nem felejtém, ennek mivel tarto-
zom. A' Püspök mindent szerete bennem, de nem hivatalomat. Midőn ez parancsolá 80
hogy feléje közelítsek, meg vala zavarva, 's úgy kívánta, hogy mindent írásban adják
elébe, nem szóval semmit. Világosítást kívánt a' legvilágosabb²⁵⁷ dologban is, és semmit
nem érte meg. Végre nem tudék tenni egyebet mint megtenni a' Jelentést, hogy elakad-
tam; 's jött a' Helytartó Tanács' rendelése, hogy kérésemet tegyem egyget értve Heves
Vármegyével.

Consil. Fáy Bertalan Úr, ekkor Hevesnek Első Vice, majd később Tornának Fő-
Ispánja, maga kísére a' Püspökhöz. Szóval is elmondám a' kérést, de minthogy elébb
már úgy kívánta, írva is. Nagy tűzzel számlálá előmbe melly áldozatokat teve a' tudo-
mányokért; hogy itt ezt a' pompás Lycéumot fundamentomából építette; hogy abban
gazdag Könyvtárt állíta; hogy Londonból hozata astronomiai szereket; de minekutá-
na áldozatit nem hála követi, hanem az ellenkező, kimondá, hogy nem fogja tenni a'
mit kérek. Most ki kezde fakadni nem csak a' kérés, hanem a' kérő ellen is, hogy
végre nem lehete nem fészkelődnöm székemen. A' Vice-Ispán megsejté mi fogna kö-
vetkezhetni, 's megkapván kezemet, emlékeztete, hogy a' kérés' tevése neki is paran-
csolva²⁵⁸ van. A' szóllás' végében kérte a' Püspököt, hogy neheztelését ne terjessze ki
személyemre, ki itt parancsomat teljesítem. – „Kemed pedig Consiliárius Uram, ne
ereszkedjék arra a' mi reá nem tartozik, mondá; én vele mindég perben vagyok, de azért
– – – [240] Írva fogom adni válaszomat,” – 's vége vala funciónknak. – A' Püspök el- 512
múlt idők' férfiya volt.

²⁵⁴ mert <azt> méltóságai

²⁵⁵ magamat<, >

²⁵⁶ Megfogá <jobbjava> baljával

²⁵⁷ kívánt <min> a' legvilágosabb

²⁵⁸ neki is <teljesítve van> parancsolva

79, 81, 1028

A' Heves Vármegyei Subalternum Judicium' Előülője, T. Úr, (így neveztetének József alatt a' Vármegyei Törvényszékek) leülvén az ebédhez, azon kezdé a' conversatiót, hogy ők az nap száz esztendei fogságra kárhoztatának egy gonosztevőt. – Eliszondtam a' szóra. Hány esztendős a' szerencsétlen? kérdem,²⁵⁹ 's tekintete, mikor előtte felolvastatott az ítélet, mit mutata Bírájinak? Még a' leves nem vala a' Püspök előtt, 's bort parancsola. Komornyikja nem hitte hogy az még most parancsoltathassék. Bort, mondá a' Püspök újra, 's rám köszönte poharát.

513, 690

A' régiek és mostaniak közt azt a' nevezetes különbséget leljük, hogy azok durváb-bak voltak, mi simák. De a' nagy simaság, úgy mondja Montesquieu, rab lelkek' elsőse-ge; a' durvább kor jobb volt. Kor és kor hasonlítanak egymáshoz, 's az emberi dolgok karikaként fordulnak elő, bár jobb változásokkal, 's nincs okunk elveszteni hitünket az emberiséghez. [241] Miket nem beszéllhetnénk Eszterházy Károly felől, ha holmi te-
kintetek el nem némítanának! Merte a' mit meggyőződése kívánt, bár azt én és némelly mások hibás meggyőződésnek tekinthetjük.

513

[242] Megparancsolá hogy Lycéumába, Bibliothecájába, vezessenek el, 's akará hal-lani észre-vételeimet, kivált az architectúrára nézve, miben a' Püspök, Rómában ta-núlván, leczkéket veve, és a' festésre. [243] A' Bibliothéca mennyezetére Krakker festé a' Trienti Zsinat' üléseit, hová mennykő csap²⁶⁰ alá, nem tudom kire és miért. Biblio-thecába talán nem a' Trienti Zsinat' ülése illet, de azt egy Püspökiben elnézhetni, 's dicséretére Krakkernek elmondhatjuk hogy szerencsésen elkerülé a' monotoniát; [244] az a' sokféle szabású 's színű öltözet, az a' sokféle pap, szakállal és szakál nélkül, scapu-láréval és nem scapuláréval, nyírt fővel és barétummal, mindent jóvá tesz. Krakker tu-dott mikor akart, 's mikor fizették és időt engedtek. Vásznon is úgy dolgozott mint mészre, 's sokszor jól dolgoza, sokszor mázolt, 's irtóztatóan. Így kivált a' Jászai Prae-monstratensiseknél, hol leplei ki nem találattják a' fedett tagokat. [245] Maulpertsch, meghíva a' Püspöktől, hogy a' Lycéum' Kápolnája' plafondját fesse, estve érkezék meg, 's gyertyák világánál akará látni a' Krakker' dolgozását, 's felkiálta: „Én ennyit nem tudok!”

513

[246] Láttam a' Pápai templomot is, Veszprém Várm. mellyet²⁶¹ a' Püspök, a' hely-nek ura, építe. Belépvén ott, az oltártáblákon rá ismerék a' Krakker' ecsetjére; azok egygyl egyik az ő munkáji. Egyedül a' nagy oltár' táblája a' Prof. Maurer Húberté. Az a' protomartyr Istvánt adja, 's olly szépen, mint Maurertől várhatni, ki a' templo-mi stílusban utól-érhetetlen vala. De a' képpel nagy istentelenséget követének el a' Püspök' tisztjei. Hibásan jegyzék-fel Maurernek, mennyi légyen a' kép' magassága 's szélessége; 's magasabbnak és szélesebbnek lelvén midőn az Bécsből leküldetett, mint a' ráma vala, jobbnak láták a' képből valamit elseletni, mint urokat új ráma' csináltatá-sával terhelni.

513

[247] A' nagy oltárt Pápán Prokópnak szobrai ékesítik, 's zöld márványból szeldelt tabernaculum. Veszprém-ben a' föld alatt két illy oszlop' találtaték, a' Római colonia' omladékiban. A' mi egyéb márványt a' Templomban és Kápolnában látni, mind a' Püspök' jószágiban terme.

²⁵⁹ kérdem? [Átírás.]²⁶⁰ csap<.>²⁶¹ templomot is, mellyet [Beszúrás a sor felett.]

A' Kápolna' oltárát a' Madonna della Seggiola ékesíti ügyes másolatban. [248] 1028
Annak számtalan másait látni már most mindenfelé az országban, rossz, közepszer 's
igen jó rézmetszésekben, 's olajban, én 1789ig soha nem láttam. De midőn itt pillantám
meg, felkiáltám a' Raphael nevét. [249] A' Püspök azt ajándékként vette Cardinális 513
Garampitól, kit VI. Pius látogatásul küldte az általa nagyon szeretett Püspökhöz, a'
maga képében. Mint csókolá meg a' Püspök feje' lágyát a' Pápa, és senkiét másét mint
a' Püspökét, azok után a' miket önmagától vettem a' Püspöktől, Orpheusomban mon-
dottam el.

[250] A' később idők nyugtalanul fognak kapkodni minden hír után Ráday felől. Ki 29, 173, 321,
volt maga, ki atyja, kik eleji, többször elmondottam, 's még el fogom; de utóinknak az 507, 691, 1014
nem lesz elég. A' nem közönséges embert házi körében is látni óhajtják, 's teljesítem
kedvöket.

Egy alattam szolgáló Professorral és egy ügyes Festővel, kit lehívtam Kassára,
Bécsbe tevék egy útát. August. 7d. 1788. Péczelre érek. [251] Behajtatván a' kastély' 508
déli kapuján, a' palota alatt, a' keleti szárny felé tértem, 's Rádayt földszint találtam,
dolgozójában. Innen nyílt az ajtó Bibliothecájába, mely a' keleti és déli szögben állott,
négy veres márvány oszlop tartván boltozatját. [252] Ehhez még két szomszéd szobát
kelle elfoglalni a' kapu felé. Poetáji egy negyedik szobában állottak dolgozója mellett,
az udvarra; a' magyar könyvek' hitvese' szobájában. [253] A' mi e' hat szobában el nem
fért, Pesten tartaték, és Ludányban.

[254] Térdig erő fekete mentében üle itt; özvegysege olta, a' régibb szokás szerint, 508
nem visele színes ruhát; fején pamutból szőtt fejrő-süveg, 's annak felette fekete
kordoványból egy másik, mint a' derelye, árnyékló nélkül. Koponyája, melyet asztal-
előtti és asztalutáni imádságai alatt mindenkor felmezteleníte, olly hajatlan volt mint
tenyere. Gyermekei víg lelkével jött elfogadásomra. Tudta levelemből hogy jönni fogok.
Festő és Professor magunkban hagyának.

Cselédje jött, 's kérdést tőn, ha bennünket a' Herkulesbe szállítson e. – Puf, puf! 30
kiálta szörnyű megindulással, és sokáig dudogva. Végre kiadá parancsát. A' cseléd elve-
resedett arccal méne el. – Ráday fel és alá jára szobájában, mintha egyedül volna. De
most, mintegy egyszerre ébredvén fel álmából, szelíden 's mosolygva közelíte felém.
– Bohó emberek! ugymond; Herkulesnek nevezék a' nyugoti szárny' felső szobájit,
mert falaikra²⁶² Herkulesnek tizenkét munkájit festetém, 's le nem tudom szoktatni a'
hibás elnevezésről. – 'S ez minden baj? kérdém magamban.

Örvende hogy Zrínyi, kit még nem olvastam és a' kit tőle ajándékban vettem kevés
hetek előtt, nekem is kedvesebb mint Gyöngyösi, 's rendes hogy a' török Lantos'
episódiuma engem egy dal' költésére gyúlasztott (*Fogy az élet, 's nem sokára* – –)
mint ötet hogy azt újra dolgozza. A' könyv asztalán állott, 's benne az én dalom, és az
ő periphrasisa. Felolvasá elébb az én dalomat, azután a' Zrínyi' strophájit, végre a' mit
ő dolgozott, 's ezt az öreg kor' reszkető hangján, de az ifju kor' pathoszával. Melly szép
episódiuma ez Zrínyinek! ugymond. És még is Zrínyi melly kevésnek az, a' minek
lennie kellene. Gyöngyösi bennünket elvakíta ömlő soraival 's fecsegőség menő

²⁶² mert <a'> falaikra

1014 bővségével; nekünk mingyárt szép a' vers, ha ömlik, 's azon kapunk, a' mi sima és könnyü, nem a' mi szép. Azonban én Gyöngyösinek nem tagadom érdemeit, sőt hogy neki igen szép helyei is vannak, vallom; menjünk, megmutatom hol állítok emléket mind kettejeknek. Kivive, keletre kastélyától, egy homokdomb' oldalába. Ott akara²⁶³ ángoly ízlésű kertet ültettetni. Elmondá magyar nyelven írt distichonait, melyeket a' két emlék lábára metszetni szándékozott. – Ráday nem ére rá, hogy új meg új szándékot teljesítse.

Megkérém Klimesch Tamást, fogjon úgy ülést az asztalnál, hogy az öreg' arczvonásit megkaphassa, 's minthogy félék hogy rá nem fogom bírhatni hogy neki üljön, a' munkát készítgesse titokban. Nem lehetne megelégednem dolgozásával, 's neki-bátorodám megkérni az öreget, hogy Festőmnek üljön. Nem akara. Igen, ha még élne a' szegény feleségem. Úgy ötet is festetném, magamat is. Sokára megadá magát. De íme új akadály! Parókában e, vagy háló-süvegében. Én az utóbbikat óhajtam. Leüle.

Klimesch kész vala a' contourral, veres krétában, midőn az öreg felugrék. – Csak jobb lesz még is parókában. Lekapta háló-süvegét 's feltette a' parókát. A' Festő újra dolgozni kezdte. – De csak jobb lesz paróka nélkül. – Kérdést tevék, nem tetszenék e neki hogy valamit olvassak? Egy Almanachot ada kezembe, 's a' Magister Kindleben' életét olvastatá. Nevetésünk elakasztá a' Festőt. Sok baj után kész vala a' kép, 's olly jól, hogy hívebbet nem kívánhatni. Rézre metszetém Orpheusom' elébe Quirinus Mark által. Később Mansfeld is metszette, de csak a' Marké jó. Rádaynak gyermeki ártatlansága 's az a' szelíd vig mosoly egészen el vannak benne találva.

31, 509 Vasárnap communio' napja vala Péczelen is, 's az öreg szombaton estve várá Pestről Pál és Gedeon unokáját. Elüté az éjjeli tizenegyet, 's ezek még sem voltak. Nem várható tovább, 's táltata. Ebédjei, vacsoráji nyárban a' nagy palota' ajtaja előtt az udvar felé. Midőn fellépegeténk a' grádicson, az öreg visszafordula régi cselédjéhez.²⁶⁴ De mondja el csak Kend, nem ére e szerencsétlenség gyermekimet? Bár későn indultak, már itt lehetnének. – Nem biz' a' Méltós. Urfiakat, Nagys. Uram, felele az; ne tartson Nagyságod semmitől. Ma tragédiát adtak, mert szombat van. Pál Urfi él hal a' theátrumért; ott fogtak múlatni, de itt lesznek virradtig. – Ekkor²⁶⁵ kellett volna látni a' tiszteletes öreg' haragját! ekkor hallani pufjait! Tarték tőle hogy Eliézerét felpofozza. – Kend nem jó ember; illyet tenni fel gyermekimről! Mintha ők nem tudnák hogy őket nyugtalan várja öreg nagyatyjok. – Midőn felérénk a' vacsorálóba, nyoma sem volt haragjának. De sokszor sohajtgata unokáji után. – Fel kelle fordulniok a' sötétben, 's mit csinálnak ha magokat összetörék?

Cselédem reggel hozá a' hírt hogy a' két Gróf Úrfi éjjel megérkezének. Palit még ágyban lelém. – Láttad volna csak, melly jól játszott ez 's ez leány! kiálta felém, midőn beléptem. Együtt menénk az öreghez, 's Pali, megcsókolván kezét, nagy tűzzel beszéllé melly jól adák a' darabot. Az öreg felejté tudakozni mi tartóztatá őket, 's elkapva unokája' heve által, kérdéseket teve mint valának elosztva a' darab' szerepei. 'S a' theátrumi discussiók addig tartának, míg a' Pap béharangoztata.

²⁶³ akará [Az ékezet törölve.]

²⁶⁴ cselédjéhez<:>.

²⁶⁵ virradtig. Ekkor [A gondolatjel sor fölé írt beszúrás.]

Budán a' Vízi-városban szállék meg, hogy közel kapjam tisztársamat, Consil. Pethő 31, 32, 173,
Jakabot, és Makó Pál Apátot, egyik tagját a' Helytartói Tanács alatt dolgozó Tudományi 321, 509, 1014
Biztosságnak. Egész nap írást itt²⁶⁶ hivatalbeli levelimet, öltözetlen, midőn Ráday
belépe hozzám, 's ebédre híva meg menyéhez. Elébe terjesztém hogy kevés napokra
terjedvén szabadságom ezen útamra, kegyességökkel nem élhetek, 's holnap virradta-
kor indulnom kell. – Tehát most mingyárt, 's a' mint lele.

A' Grófné nem tudom melly Bécsi leányt vett vala protectiojába, 's feleletemre, hogy
Bécsben csak harmad napot tölthetek, azt jegyzé meg, hogy olly kevés idő alatt nem
választhatok ott Kisasszonyt. – [255] Ha arra jó a' dolog, mondtam, én itthon
választok leányt. – [256] A' beszéd hosszacsán folyt, 's az öreg a' szép asszony' háta 509
megé voná magát, hogy ez meg ne sejtse mi történik, 's inte hogy menjünk. A' grádi-
cson megállá. Én nem tudom mi leli menyemet, monda szelíd nehezteléssel, hogy min-
dent házasítgat. Pedig őket senki nem házasítá; magok választák egymást magoknak.
– Az öreg és szép menyé nem éltek kedvetlenségekben; [257] de midőn az öreg 509
tudakozá, minek az a' sok czifra? ez viszont ezt: minek az a' sok könyv? 'S illyenkor az
öreg neki ment legdrágább porcellánjainak, 's földhöz verte kínjában. – Menjünk az
öcsémhez, Teleki Józsefhez, monda nekem.

A' hídon figyelmessé tevém az öreget, hogy kocsisa hátra pillogat a' bakon-álló
inas felé, 's ostorával azon akkor pusztán álló helynek csapkod, hol most a' Börse
épüle fel; ott baj lehet. – Ráday feleszmélkedék elsüllyedéséből mellyben vidám lelke
mindég andalgott. Nincs semmi, monda nekem; szokása a' bohó embernek az az in-
tegetés. Mikor bójövök Péczelről, 's nyúlat lát futni a' mezőn, mingyárt kiáltja: ahol
a' nyúl! ahol a' nyúl! ha pedig farkas, még inkább. – Így tolongának ártatlan lelkében
a' gondolatok.

Az Ugocsa Fő-Ispán kísért szemmel, mély bánatban jöve anyja' testvérének elébe,
's megcsókolá jobbát. István fija' halálát siratá, kit Belgrád alatt egy veszedelmes
inhideg ifju éveiben ölt el. Nem merénk vigasztalni, 's a' néma látogatás nem tarta to-
vább egy két percznél.

Bécsbe menvén ezen eszt. megint (1789 Novemb.) 's beérvén Pestre, a' Fejér-Farkas 34, 510, 1031
fogadóban szállék meg a' Hatvani úczán, (illy fogadó most nincs; a' Szépúcza' nyugot
éjszaki szegletében most épül a' Magyar Theatrumnak megvett helyen a' Gróf Cziráky
Antal Ország-Bírája háza; az mellett áll északra a' ház áltellenben a' fogadóval, hol
Ráday, utána Dr. Szombathy József, tovább a' híres Prókátor Szabó-Sáróy, végre a' ta-
valy (1828.) megholt Kulcsár Újságíró lakott). Cselédemre bízván hogy válasszon szo-
bát, magam áltmenék Rádayhoz. Nyitva lelvén a' grádics' rostélyajtáját, felléptem a'
folyosóra. Ráday elméne mellettem; szemeink összeakadának, rám ismert, de az őtet el
nem akasztotta; ment, 's perle²⁶⁷ cselédjével, hogy belé hangzott a' ház. Legjobb-
nak láttam bemenni az üres szobába, 's az ablakban leültem. Az öreg jött perelve mindég, 's
hozta kezében író tollát; leült, folytatá az írást, felkölt, kiment, ismét elkezdé veszeke-
désit a' cseléddel, ki addig vala ingerelve, hogy a' dudogást visszadá. Úgy tetszék, rá-
ijeszte a' cseléd, mert most csendesebben viselé magát, írt, 's előkiáltá a' tiszteletlent.

²⁶⁶ ítt [A hosszú ékezet rövidé átjavítva.]

²⁶⁷ ment, 's <hangosan> perle

1031 – De illy okos, illy öreg ember,²⁶⁸ miként lőhet illy bakot, hogy kezébe adják a' levelet, 's még sem kérdi eljőnek e a' válaszáért, 's ha nem jőnek, hova vigyék. Lássa Kend, az ember beteg, 's segédemre van szüksége. Tudom, Budán tartózkodik, de nem tudom, hol; küldeném a' segédet, de nem tudom, hova; a' Kend' lelkén a' vétek hogy a' beteg enyhülés nélkül marad. – Az elkínzott cseléd nem láta jobbat mint ezt felelni: Ne higgyen Nagysád a' fertelmes németjének, ha beteg volna igazán, nem hozta volna ide Budáról ide a' levelet. Rá-szoktak Nagysádra, hazudnak hogy betegek, hogy bajok van, mert tudják hogy nem mennek el üresen. – 'S ekkor vala bezzeg a' nagyja! Most látom a' mit eddig nem láttam, mondá haraggal; Kend nem csak eszetlen ember, hanem kemény szívű is egyszersmind. Mint hazudhatná valaki magát betegnek, ha nem az? Nem tudok másként segíteni magamon, hanemha postára teszem a' levelet. – Nagys. Uram, mondá a' cseléd, az nem lesz jól; ha beteg a' német, és ha szegény, nem megyen postára. Írja meg Nagysád a' levelet, reggel elviszem a' Budai Bíróhoz; az felkeresteti. – Hallja Kend, ez jó tanács, mondá az öreg, egészen elcsendesedve; már most szeretem Kendet. 'S a' házban olly nagy leve a' csend, mint kevés pillantatok előtt még a' vihar volt.

Ráday bépecsétlé a' levelet, 's megláta ablakában. Nem emlékezék ott valék e a' csata előtt vagy nem; de minthogy én nem köszönék neki, ő sem nekem. – Orpheusom felől tudakozódék, és hogy miket adok benne. Én oda Evirallámat²⁶⁹ küldöm, mondá; felvéve asztaláról, 's hozta felém. Űljünk egygyűvé, 's olvassuk. – Olvasá, 's olly elgyengülések közt, hogy több ízben kénytelen vala letenni kezéből. – Evirallában szegény feleségemet siratám, míg fordítottam, ugymond.

174, 321, 780

[258] Megjelentem az Ország-Bírájánál, Gróf Zichy Károlynál. Egy Oberster, egy Pap, és én váránk, míg szobájából kijő, 's megyen, praesideálni a' Helytartó-Tanács ülésében.²⁷⁰ Egyik cseléde kyriéjét (hamuszín moldon köpenyegét) tartá készen két kezében, áltellenben ezzel az ajtó küszöbén a' másik kalapkáját és koszperdjét. Nyílék az ajtó, kijött az Ország-Bírája, 's az egyik cseléd kezébe adá kalapját és koszperdjét, a' másik rá veté a' köpenyegét; 's *Wer sind Sie? – Oberster bey – –. Was machen Sie hier? – Ich reise zur*²⁷¹ *Armee nach Belgrad. – Wünsche glückliche Reise.* – Illy könnyedén vala elvégezve a' Pap is. – *Kommen Sie um fünf zu mir*, mondá nekem.

[259] Megjelentem. Szobája tele volt vendégekkel, és ferslágokkal, mellyekben Opál darabokat küldének Budára és onnan Bécsbe Kassa tájékáról. Tudni akará, nem keresek e valamit Bécsben. Semmit nem, mondám; most kapok Altiszteket, 's azok eránt akarok szállani Swietennel és Pászthoryval.

Fő-Ispán Balogh Péter²⁷² egy reggel az 1790. Dietán korán reggel méne Zichyhez. Vay József vala vele, és csak maga. A' két nagy ember ellenkezésben vala egymással; Vay a' legnagyobb csendben, Zichy lángoló tűzben. Csak elnézem mellyíke fog itt győzni, mondá Balogh magában, 's eltökélé, hogy egy szót sem szól. Zichy végre

²⁶⁸ ember<t>,²⁶⁹ Evirallámat<, >²⁷⁰ üléséből [Átírás.]²⁷¹ reise <...> zur²⁷² Péter<től>

megcsókolá Vayt, 's ezt kiáltá: Még soha sem tudtam őtet meggyőzni! – Ezt nékem 1031
beszéllé Balogh.

Zichy nem akará a' magyar nyelvet, Vay igen, 's Zichy tudni akará, ha Vay fel tud e
úgy tenni valamit magyarul mint németül vagy deákul. Én, felele Vay, azon két három
nyelvek közt, melyeken értek, legjobban tudok magyarul, 's Zichy értette a' sullyt.

[260] II. Józsefet²⁷³ nem láttam 1782. oltá. Nem vala Bécsben, mikor én ott: most itt 89, 513, 1033
vala, de Belgrád mellől betegen jött fel, 's nem hittem hogy megláthatom.

Egy este zúgás esék a' theátrumban hogy le a' kalapokkal, 's minden szem az első
lőzsi felé repüle jobbjára a' parterben ülőknek. A' Császár ott foga helyt. Első mozdulta
az vala hogy a' lőzsi előtt égő két gyertyát eloltotta; második hogy kalapját úgy tartá
arcza' elébe, hogy a' proscénium' mécsei²⁷⁴ szemének ne alkalmatlankodhassanak.
Egész arczát így ritkán²⁷⁵ láthatám, igen a' csontos homlokot parókája alatt. [261]
Orczájin fityegett a' kiszikkadt bőr. Orra görbült, 's ajaka nem kifordult, de nagy.
Szeme olly igen világos, mint a' mit csókaszemnek hív a' föld' népe, 's a' Bécsiek a'
színt Kayseraugfarbének nevezték el. Vállá előre görbedett. Állása közepszer. [262]
Felső-kabátja most hamuszín. Hadi-Marsal Lacy, a' Császárnak nagy kedveltje, mellet- 89, 514
te állott, a' karfához érve, és így szorosan a' Császár mellett, de soha le nem ülve, sötét-
kék felső kabátban, 's melyén az aranygyapj brillant boglárja szikráztatá tüzeit. József
az egész játék alatt nem szólla; részvétellel hallgatá a' játékot, csak egyszer is nem
adván jelét javaltának vagy meg nem elégedésének. – [263] Kicsinységek, de a' nagy
ember felől Olvasóim ezt örömet fogják hallani.

[264] Már feljebb említettem hogy öltözetére keveset szerete költeni, mint I. Péter 89, 514
és II. Friedrich. A' Pesti táborozásban 1782. olly stíblit láték lábain, melynek új korá-
ban felső szára elébb le, majd ismét fel vala hajtva, de a' sokszori fejelés után a' szár
felső végén semmi hajtás nem vala többé, 's a' helyett most csak a' régi hajtás' nyomai
látszottak. Asztala napjában hat forintba 's negyven xrbá került, 's csak utolsó éve-
iben hála²⁷⁶ mátráczon, addig mindég szalmán; úgy beszélli Hormayr, az Austriai
Plutarchban. [265] Ellenben, uralkodásra jutván, néhány millio rossz pénzt égettete
el, a' papiros pénz egy árban vala az ezüsttel, felébreszté a' szorgalmat, pénz az ország-
ban sok volt.

[266] Ádám Rézmetszőnél akkor valék 1788., midőn ez Fügernek miniatűrje után 89, 432, 514
dolgozá a' József' képét, nyolczadrétű táblában. Megajándékoza egy nyomtatványá-
val, 's intett, ki ne adjam Gyűjteményemből, mert ennél hívebb képe Józsefnek nincs.
A' mit John metsze a' marsalpálczával fólio-nagyságban, Fügernek egy más festése
után, igen szép munka, de Józsefet a' festő ott teljesbb képűvé csinálta. Jól adá Zauner
is a' lovagszobron. A' Hickel' Józsefei szépítve vagynak mind színben, mind még rajzo-
latban is.

²⁷³ <Egyik nevezetes> II. Józsefet [A törlés külön sorban van.]

²⁷⁴ proscénium' <...> mécsei

²⁷⁵ így <igen keveset lát> ritkán

²⁷⁶ hála [Az ékezet törölve.]

83, 174, 321,
514, 1033

[267] Búcsút vevék Pászthorytól, de nem fogadta el. Minekelőtte Bécset elhagyom, lássam Gróf Széchenyit. Mondjam, ő küld hozzá.

Széchenyi az Urak-úczáján lakott, 's egyedül lelém. Megzavart látása. Ennyi méltóságot emberben nem találtam. Rá illék igazán: *bonum virum facile crederes, magnum libenter*. Religiósus tisztelettel állék a' valóban nagy férfi előtt; már sok nagy tetteit hallottam.

514 [268] Az idő nem enged kinn járást, ugymond; járjunk fel és alá, 's végig vitt ajtajinak hosszú során. Az utolsó szoba egyik szögében egy asztalka állott; karimája közzé föld vala töltve, 's a' földbe olasz virágok voltak beszúrva, megöntve mindenike saját olajával. Látás 's szaglás Novemberben Májust élte. Egyik falán Cleopatra pastellben a' Szobrász Bayr' nőjétől, ki Bornt is festette, 's szerencsével festette.

83 A' Gróf Anacharzisznek útazását hozta elő. Anacharzisz semmit nem hagyta, mondam szerény ellenkezéssel. – Nem Anacharzisz, a' scythia; de igen Barthelemy az ő nevében, melly most egész Európát csudálkozásra ragadozza. El ne menj Bécsből a' könyv nélkül. – A' könyvet Széchenyi nélkül is olvastam volna, de én szeretek a' jóknak tartozni, és soha nem olvastam úgy, soha nem ragadott el egyik vagy másik helye, hogy fel ne kiáltak: Itt Széchenyi' mellye is felmelegülve vert.

83, 514 [269] Parancsolá hogy mondanám el előtte valamelly versemet. Mentém magam', hogy könyv nélkül semmit nem tudok; ha kezemnél volna kisdéd csomóm, örömmel vetném annak ítélete alá, ki mesteriségének német nyelven olly szép bizonyoságit adá. El nem idézteté magát, 's így egy rövid epigrammámat mondtam fel melly rövidsége 515 által bízathata, hogy el nem fogok akadni. [270] Tudni akará, meddig mulatok Bécsben, 's hallván hogy holnapután indulnom kell, parancsolá hogy akkor nap ebédeljek nála, mert holnapra el van ígérkezve, és hogy majd buzdítsam cselédit (így nevezé Erdélyisen gyermekeit) hogy szeressék honjokat és honjok' nyelvét. A' Grófné, testvére a' Keszthelyi Festetics Györgynek, gyermekágyban fekvék, 's ebédjénél csak kedves cselédkéji jelenének meg, 's Mad. Bayr, 's egy Piarista, és a' hangművész Hofmann; 515 mert a' Gróf mester vala a' muzsikában is. – [271] Németül írt verseinek jelenségéül álljon itt egy Elegiája, melly, a' mennyire tudnom lehet, nyomtatás által nem leve közönségessé:

Dort schlummerst du, du siehst nicht meine Thränen,²⁷⁷
Mein Seufzer kommt nicht in dein Ohr;
Du ahnest nicht mein heisses, banges Sehnen,
Nach dir, nach dir,²⁷⁸ die ich verlor.

Mit ängstlichem, oft halbgetäuschem Blicke
Such ich dich täglich rund umher,
Doch traumvoll kehrt mein Blick dann stetszurück,
Denn auf der Welt bist du nicht mehr.

²⁷⁷ Thrä<e>nen,²⁷⁸ dír, [Az ékezet lehúzza.]

Ich such, ich such umsonst die süßen Freuden,
Die dort mit dir begraben sind;
Ich greife Schatten, finde nichts als Leiden,
Und selbst der Hoffnungs Strahl verschwindt.

1033

Rund um mich her herrscht schauervolle Stille,
Mein Herz fühlt nichts als deinen Tod,
Bis er mir auch, in seiner grauen²⁷⁹ Hülle,
Sanft lächelt; er, der anderm droht.

Wohl dir, wohl dir! du harrest sonder Grämen
Des Augenblicks, der uns vereint,
Und wirst mich froh in deine Arme nehmen,
Als hätt ich nie um dich geweint.

[272] A' vers mutatja hogy a' német nyelv a' nagy férfinak nem anyanyelve, és hogy darabosságai vannak az nekünk, az²⁸⁰ anyanyelv' barátjainak, kevélységünk. Miket veheténk vala a' lelkes férfitől, ha magyar nevelők' gondjaira volt volna bízva! De örvendhetünk viszont, hogy a' Theresiánumban neveltetvén, szívébe Dénis a' hon' szeretetén²⁸¹ kívül a' versek' szeretetét is belé csepegteté.

[273] Sonnenfels Udv. Tanácsos és Professor el vala foglalva, midőn nála megjelen- 691
tem, de más napra rendele magához, 's azért estvére, hogy velem tovább mulathasson.

[274] Két óráig valék vele négyszem közt. Beszédünk tárgya Magyar-ország és a' 516
Magyar nemzet, 's a' Thereziai uralkodás. Meleg tisztelettel szólla a' férfi nagyságot elhomályosító asszony felől, 's örvende hogy érzésimet egygezni látá a' magáéival, hogy viszont tőlem hallhatá a' mik szelíd uralkodása alatt nálunk történtek. [275] Utolsó esztendeijben fíjának akará általadni az országlást, de Ministere,²⁸² Herczeg Kaunitz, ellenzé. Melly asszony, mint uralkodó, és mint magányos! 's ő, a' ki olly sötét időkben neveltetett, ki olly sokáig küzde a' jobb idők' szellemével, és némelly vélekedéseket a' síríg fenntarta, melly²⁸³ hajlékony vala a' jobb gondolatot elfogadni, midőn azokat átlátta! [276] A' haza gyászt veve fel midőn elholt, 's érzésből, nem parancsolatra. 691

[277] Búcsúzám Pászthorytól, 's ez úgy kíváná, adjam tollába egy epigrammámat, 83, 516
mellyet e' napokban mondtam el egy helyen. [278] Én sohol nem mondtam el dolgozásimat mint Széchényinél, 's így nem lehetem nem értenem parancsát. [279] Pászthory még írta soraimat, 's már az utolsó szón, midőn hozzá egy szép német lépe 88, 516
be, csaknem fekete posztó kabátban 's posztó lájbliban, fekete atlasz nadrágocskában,

²⁷⁹ grauen<...>

²⁸⁰ az az [Beszúrás a sor felett.]

²⁸¹ neveltetvén, Dénis <vele> a' honszeretétén [Beszúrás a sor felett; a „honszeretétén” vonallal elválasztva.]

²⁸² de <Kaunitz' a'> Ministere,

²⁸³ fenntarta, <mint tére meg j> melly

1033 czipővel, hajtáskával, koszperddel, 's Pászthory ellöké tollát, 's forró tisztelettel 's barátsággal szökött elébe. Az Eszterházy Ferencz volt, fija a' Cancelláriusnak, 's kevés
88 napokkal ezelőtt még Referendárius. [280] Lelkes és bátor férfi, kit a' Magyar Nyelv mellett olly nagy gyönyörrel hallék perorálni a' Dietán. Pászthory kére hagynám magokban, 's ámbár más nap korán reggel akarám elhagyni Bécset, parancsolá hogy ismét megjelenjek nála, mert velem szóllania kell.

[281] Pozsonyban felmenék a' várba, meglátni a' Semináriumot; mert József azt, Bécsbe vitetvén innen 178 az itt tartott koronát, a' várat Papnevelő-házzá változtatta. Annak akkor,²⁸⁴ most Helytartói Tanácsos Mélt. Horváth János Püspök és most Pozsonyi Kanonok Döme Károly Urak, tagjai valának, kormányzója pedig Szabó András, később Kassai első Püspök, Ürményinek kedveltje. [282] A' derék ifjakban lángola a' hazai nyelv' szerelme, mellynek virágzása nélkül semmi nép nem emelkedhetik culturára, 's azt előbbre vinni kinek inkább tiszte mint Papnak? [283] Gessner,
692 Bácsmegyei, a' Kassai Múzeum és Orpheus nevemet már ismertté tevék, 's talán itt az is tudva volt, hogy a' Hobgárdi Plebánusnak a' Calvin' tanítványa szerzé az érdemlett arany emlékpénzt; 's kimondhatlan az az öröm, mellyel a' derék ifjak látásomra ömlöttek. Körül valék fogva a' fekete talárisba öltözött ifjaktól, 's Döme a' körből ki nem ereszte, míg nekik valamelly versemet el nem mondom. Örömet csinálók az örömről lemondottaknak, mondám magamban, 's Secundusnak egyik Csókját declamálám el nekik, magyarra fordítva. Eggyzersmind jelentém, hogy e' napokban egy Prágai Zsidó fogja meglátogatni, ki inkább ismeri Spinózát és Lessinget mint a' Thalmudot. Döme egy versezetet küldé le hozzám a' Rózsa nevű fogadóba, melly melegen festé nekem szeretetét.

517 [284] Midőn itt, közel a' Dunához, nem emlékezem többé hova, kimentem, egy valakit láték jönni felém, nagy szépségű paripán, 's minden cseléd nélkül. Hulla előtte a' sok kalap, 's kiki mélyen hajtogatá magát az én isméretlenem²⁸⁵ előtt; de most, közelébb jutván hozzá, két kengyelfutóját sejtém meg, kik uroknak a' sokaságban utat csinálának. Kávészín bugyogó bővségű kaputjába vala nagyon begombolgatva. Az Cardinális Batthyáni vala, fija Lajosnak, 's Strattmann Eleonorának unokája. A' Novemberi nedvek nem engedék hogy kertjeiben járja ki magát, 's annak pótlására méné ki.

'S e' látványom engem egy másikra emlékeztet. – Pestnek úczájin 1782. így láték közelíteni felém minden cseléd nélkül három idegent, hónjaik alatt tartott kalapokkal. A' ki középben jött, végig-gombolt kék nyári kaputban jöve felém, pipacsszín strimfliben; ilyen színű vala papi kisedd sipkája is parókáján, 's bal mellyén a' Szent-István Rendének csillaga – Cardinális Bécsi Érsek és Váczi Püspök Migázzi Kristóf. Jobbja mellett Gyóntatója lépdelt, balja mellett Orvosa.

²⁸⁴ Semináriumot; <mellynek> akkor, [Beszúrás a lap alján; az évszám utolsó számjegyének hely van kihagyva.]

²⁸⁵ az isméretlenem [Beszúrás a sor felett.]

HARMADIK SZAK.

De ha nékem Bécsi útaim örömet adának, keserűséget is adának: hűlni látám magam 1033
eránt Előljáromat, kinek szeretete nekem kedvesbb vala az asszonyok' szereteténél. Az
elhűlés olykor kedvetlenül is érezteté magát. Szóllani akarék, de kerülé a' magyaráza-
tokat. Némán tisztelém tehát neheztelését, 's kettőztetém gondjaimat hogy vigyázat-
lanságom ne bántsá meg; akart vétek hozzám őeránta nem fért. Keserűségimet az a'
bizonyos remény enyhíté, hogy atyai szeretete pótolékkal fog visszatérni. Az meg is
leve, bár későn.

Szerető szív készebb magában keresni hibát mint szeretete' tárgyában, 's nekem a'
Gróf Török Lajos' terhelésével²⁸⁶ nézhetni vétlennek magamat sem akkor nem volt
öröm, sem most nem az, minekutána hozzá újabb, szorosabb, szent kötelekek fontanak.
De tudva van hogy ő, a' tisztelelkű, nem tudta hinni hogy valaki jó²⁸⁷ ne legyen ha jónak
mutatta magát, 's meg vala csalva, és hányszor! Ezenfelül neki elég volt a' jó: nekem a'
jó nem kelle ha lelket, tüzet nem láttam a' jóság mellett, 's mindég azt jövendőlgetem,
hogy a' ki lélek és tűz nélkül van, végre is rosszá válik a' jóból. Némellyeknek az vala
igyekezetek²⁸⁸ hogy lábra kaphassanak, hogy a' Gróf' bizodalmát megnyerjék, készek
osztán ledönteni, eltaposni jóltevőjüket, mint a' ki atyja' tetemein nyargala el sekeré-
vel; 's a' mit megjövendöltem, megleve. Ezek láták hogy őket nem szenvedhetem, 's
rettegtek, de gyűlöltek is.

Midőn most, 1789. Novemb. Bécsbe készülék megint, 's négy eszt. alatt harmadszor,
ezeknek a' lelketlen de nagyra vágyó semmiknek egyike elkezdé suttni a' városban,
hogy engem oda gonosz szándék vonsz, és midőn azt mások is suttogák őutána, hűség-
ből hírt vive a' Grófnak, hogy a' városban ezt suttogják. Nem tartám magamhoz méltónak
hogy szót tegyek róla, 's minthogy tisztaságom csak úgy világosodik ki ha me-
gyek, mentem. Az idő megmutatta én csaltam e meg magamat őbennek, vagy ők ben-
nem magokat.

[285] Minthogy ezt gyermekeim is fogják olvasni, légyen szabad feljebbre kitérnem. 517,692
Az illy példák' látása 's hallása jót szűl.

[286] Behozatván 1785. a' József által parancsolt új rend, 's a' Vármegyei tisztségek 518,758,984
tartós tisztségekké tétetvén, Vice-Ispánom elhitte vala magát, 's gyenge férj felsőbb-
ségét fájosan kezdé éreztetni tisztársaival. Ezek ismerék önbecsöket, és minthogy a'
bántások nem fogytak, hanem szaporodtak, elhatározák magokat, hogy Basájok' gőgjét
tűrni nem fogják. Forrtak, fenekedtek. A' bosszankodók' egyike tüzesbb vala mint
hogy elfojthassa neheztelését, 's az általa gyűlölt és szívesen szeretett Vice-Ispán' va-
csorájánál gondolatlan szó pattana ki szájából. Ez elrettene, 's reggel már ment kérelme
a' Kir. Commissáriushoz Eperjesre (Szent-Iványi mint Sárosi Fő-Ispán, oda vette vala
lakását, de tovább áltjöve hívatála' kijegyzett helyére), hogy jőne által, 's a' lángra csa-
páshoz közelítő tüzet fojtsa el első szikrájában.

²⁸⁶ terheléséhez [Átírás.]

²⁸⁷ jó<n>

²⁸⁸ az vala <minden> igyekezetek

⁹⁸⁴ A' Kir. Commissárius még az nap igen későn megjelent, 's Kelcz más nap méne hozzá, 's egyedül. A' neheztelők ezt megtudák, 's új bántásnak vevék. Összefutván tehát a' kik Kassán valánk, mentünk, hogy Vice-Ispánunkat ott érjük, 's megjelenésünk éreztesse hogy magunkra gondunk van.

Szent-Iványi nyájasan fogada 's teljes nyugalomban, 's csak hamar a' Vice-Ispánhoz fordulván, kéré ezt, hagyná őt velünk. – Az Uraknak bajok van a' Consiliáriussal, mondá. Azért jöttem hogy eligazítsam azt, és hogy elégtétet adjak, ha szükség lesz rá. Szóljanak²⁸⁹ bizodalommal; tapasztolni fogják egyenességemet. – Ezek némán maradának; némán a' tüzes is. Amaz megújítá kérését, 's nyájassággal, de hijába. – Én megszóllalék. „Érzem én, hogy a' hol öregek és felsőbbek hallgatnak, nem engem legifjabbat, legalsóbbat illet a' szóllás; de azt is tudom hogy sem Consil. Kelcz Urnak, sem a' kikkel megjelentem, nem teszek kedvetlen szolgálatot, ha szólok. Tisztelettel mégyek tehát elébe az Excellentziád' meghívásának, és egyedül azért, hogy társaimat a' panasztét' kedvetlenségétől megmentsem.”²⁹⁰ Ekkor előadám a' panaszokat, nem hallgatván el a' kicsinységeket is, mert a' kicsinység azért fáj nagyon, mert kicsinység, 's keresett, akart, hideg bántásnak bizonyítja magát – hogy Kelcz a' hivatalos levelekben Kegyelmed titulust osztogat.

Szent-Iványi minden szó nélkül álla egygy ideig, 's rám mereszté tekintetét. Bizonnyossá teve bennünket, hogy az előadott panaszoknak mindenike meg fog szűnni, igen a' hivatalainkat megalacsonyító titulátúra is; de inte egyszersmind, hogy a' multakat mi is teljesen feledjük. Nekem megköszöné bizodalommat, 's olly melegen, hogy az egyszersmind kímélő pirítása vala azoknak, a' kik szóllani nem mertek.

Nem merni a' mit merni kell, gyalázat, 's társaim ezt nagyon érzék. Azonban nem vevék nekem balúl hogy őket megpirítottam, 's szóval ugyan meg nem köszönték, de megköszönték tettel. Látták hogy vártam hogy ők szólljanak; látták hogy küszködés után szóllottam, 's nem megsértésével azon tekintetnek, mellyel erántok tartoztam; nem a' szerénység' megsértésével, melly az ifju kornak annál főbb dísze, mert az öregnek is az. Még most is gyönyörködöm tettemen, de pirúlnék ha csak ragyogni akartam volna a' szóllással. Illyet tenni csak ollykor szabad, mikor elmaradna ha mi nem tenénk. – 'S e' kitérésém után most vissza dolgaimhoz.

518, 1038 [287] Egygy semmi, de a' ki nagyon szeretett volna lenni Úr, azzal köszöné meg a' Gróf Török' kegyeit, hogy megvásárolva harmincz ezüst pénzen, meg akará buktatni jóltevőjét. A' Kassai tánczoló nagy palota²⁹¹ szűk vala minden rendeket elfogadni a' farsang' utolsó napjaiban, 's az Uraságok magoknak²⁹² más házat bérlélének ki. Sokan innen áltmenének amoda, sokan onnan ide. Ezek' számában vala az áruló is, 's én azt csak akkor pillantám meg, midőn már csuszogató menüetjét. Azonnal futottam Gróf B- Jánoshoz, 's hívtam az áruló' elébe, 's tudván mi fogna következni, mentem előszóllítani barátimat, barátnéimat. Vége vala a' menüetnek. A' Gróf tudni akará, ki nek hívják. Megnevezé magát. De csak még is nem az, a' ki Gróf Török ellen hálátlánul

²⁸⁹ Szól<l>janak

²⁹⁰ [A záró idézőjel általunk pótolva.]

²⁹¹ tánczoló palota [Lap szélére írt javítás.]

²⁹² Uraságok <egy e' napra [?]> magoknak

bána? Az ember elnémúla. – 'S miként mersz te boldogtalan, ez undok lélekkel, e' bé- 1038
lyegzett homlokkal, becsületes emberek közzé lépni? Ki innen, mert lerugatlak! – Taps
és víg lárma tölté el a' palotát. – A' kártyázók előrohanának az oldalszobákból, 's ezek
közt Szent-Iványi. Hallván mi történt, és hogy az az én munkám, 's hihetőleg még
emlékeztén arról a' mit a' Kelcz' baja felől feljebb beszéltem, két csésze oleo-levest
parancsola. Leült, 's széket²⁹³ adatott nekem. Megiván levesünket, megszorítá jobbomat
szó nélkül, 's ment. – Melly öröm volt nekem ennek jutalmául venni a' Gróf Török'
csókját! – És még egy kedves emlékü történetet.

Kezembe évenként egy pár száz forint vala letéve, segédül a' tanítókká-készülőeknek. 44, 59, 519
E' pénzből Aszalay Jánosnak, kit a' Sáros-Pataki közös-iskolába küldöttem, öt forintot
adtam úti-kölcségre. Az év' végével felküldém számolásomat a' Helytartó Tanácshoz,
a' Nyugtatókkal. – Egy nap két hivatalos levelem érkezék. Elfoglalva, inték a' hozónak
tégye le másik asztalomon; de az jelenté, hogy egyiknek rekesztékét parancsa van visz-
szavinni. Elborzadtam a' levél' olvasására, 's a' rekesztéket a' hozó' kezébe adám min-
den hang nélkül; ismertem a' jó embert. – Az Aszalay' Nyugtatóját az öt forintról
Budán az én írásomnak ismerék, 's azért Budán, mert már Kassán, 's Gróf Török pa-
rancsot veve, kivenni feleletemet, a' rekesztéket pedig visszaküldeni. – Fájt nekem hogy
gyanu terhel, 's öt forintért! Azonnal mentem szentül szeretett Elöljárómhoz, felvilá-
gosítani, ha csendesesen lelem, de hallgatni, ha hidegnek találom. A' Gróf kiment, egye-
dül a' Grófnét lelém; az áldott asszony nem mere szemembe nézni. Szabadon viselém
magamat, víg, de nem ingerlő kedvvel, meleg tisztelettel, gyermeki hűséggel, mint
mindég; de nem szóllottam.

Kassa tele vala a' hírrel, 's némellyek lesék minden lépésimet, mozdulatimat, tekinte-
timet, szavaimat. Örvendezve jövődölgeték hogy oda leszek, 's nyugalom nekik
színlett nyugalom vala. A' jók még melegebben tapadának hozzám; szántak, mutatták
hogy vesztemben is barátim, de a' dolgot legtávolabbról sem illették. – A' tartós méltat-
atlanságok elkészerítik elménket; kevély valék szenvedésimben, 's feltétem mellett,
hogy senkinek nem szóllok, tántorodás nélkül állottam meg.

Végre megérkezék az Aszalay' bizonyítványa, hogy említett útjára tőlem e' pénzből
valóban felveve öt forintot, hogy a' Nyugtaton álló napon vette fel, 's magát a' Nyugtatót
az öt forint felvétekor írta meg, és nem később. A' lap' alján Zemplény Vgyének
Szolgabírája bizonytságot teve, hogy annak sorait Prof. Aszalay János az ő szemei előtt
öntötte papírosra. Jelentésemben elmondám²⁹⁴ a' mivel sem addig nem dicsekedtem,
sem később nem fogtam volna, a' szolgált ügyet erszényemből is mint segéltem.

Most viszont én lesém mit olvashatok az előre²⁹⁵ örvendő' arczaikon. De az
ollyanok nem tudnak pirúlni.

[288] Gróf Török egy nap reggeli tízkor feljőve hozzám, hogy ebédjéhez hívjon 510
meg, 's azért épen ma is, mint igen gyakran egyébkor, hogy láthassak két Lembergi
Professort, kik Bíráknak rendeltettek a' Budán tartandó concursusban; egyike

²⁹³ Leült, széket [Beszúrás a sor felett.]

²⁹⁴ Jelentésemben <végre el is> mondtam [Az ígékötő sor fölé írt beszúrás.]

²⁹⁵ el[./]e [Átírás.]

1038 Franciscánus, a' másik Capucínus; postán mennek, 's hamarabb eszik miattok mint szokott. – Olly házhoz valék meghíva, honnan el nem maradhaték, de megígértem, hogy tizeneggykor szobájában leszek.

Kegyes Előljárom alig méne el tőlem, midőn egy nem jó ember belépe hozzám, tekervényeivel²⁹⁶ hálójába akara keríteni. [289] Szerencséjére az emberiségnek a' rossz eszetlenek is eggyzersmind. [290] Tűzbe jövék, 's kikergettem magamtól. [291] Egyenesen szaladtam a' Grófhöz a' ház közbülső emeletébe, 's elbeszéllem, melly gyalázatos emberek ólálkodnak utána és utánam. A' beszéd még nem ére véget, midőn kopogának, 's a' két vendég belépe; egyike kisdéd, húsos, barna, kopaszodó; másika magas, orras, 's olly színű arczában, mint Capucínusi színű kabátja; ez hallgató, amaz beszédes. Nem érzem magam' az első felé vonatni, a' másikatól, Fessleről, vissza is tolódtam. – Professor Urak, halljanak, kérem, egy rendes történetet.

Véget érven a' beszédben, M... megszóllala: Engedd hogy egy expediens tanácsot adhassak. – A' tanács valóban expediens volt, de rút. Elborzadtam tőle. Professor Úr, mondtam, kíméléssel, én úgy nem szoktam. Az idegen meghökkene, de a' Gróf annyira el vala ragadtatva az által a' mit M-nak feleltem, hogy nekem jöve, 's forróan szoríta karjai közzé, meg nem gondolván hogy a' nékem adott forró csók, vendégének szörnyű döfés. Én érzettem azt; vettem kalapomat, 's magokban hagytam.

77, 1006 [292] Elsétálván egykor a' Franciscánusok' temploma előtt, vádlám magam, hogy annyi esztendőt töltvén már Kassán, soha ott nem voltam, 's kedvem jöve bemenni, hogy Architecturáját 's képeit lássam. Egy Barát magyar nyelven tartá predikatzióját, 's kevés hallgatóknak. Gyönyörrel, 's igen nagy gyönyörrel hallám a' tanítást, 's a' mint az isteni tiszteletnek vége volt, felkeresém a' Barátot. – Lovasy Benedek, Bihar Vármegyei fi, fija a' Diószegi Predikátornénak, 's egykor Debreczeni Togátus. Az embert még inkább megszeretém Cellájában mint cathedráján.

Következő vasárnap azon órában mellyben tudtam hogy a' Barát ismét predikálni fog, kértem Gróf Törököt, jönné velem a' Franciscánusokhoz. Meg nem foghatá mit akarok, de jött. A' Barátról semmit sem szóllottam, hogy láthassam, melly behatást térszen predikálása reá.

Lovasi még nem volt cathedrán. A' Gróf nagyon megilletve, 's nem győzte magasztalni a' tanítást. – Ekkor vallám meg, miért²⁹⁷ kértem ide. – Látni akará a' Barátot. A' Gróf és én olly hírbe hozánk Lovasyt, hogy hallgatóji alig lelének helyt a' templomban, 's az én felekezetembeliek csaknem annyin hallgaták mindég, mint a' Gróf' felekezetén lévők.

A' Barát gyanúba jött, 's Rozsnyai Püspök Bárándrány Antal elkérte őtet az Egritől, hogy szem alatt tartsa.²⁹⁸

Rozsnyóra küldtettem ki hivatalomnál fogva, 's a' Klastrom előtt állék meg. Lovasy tudtomra adá hogy a' Püspök Hosszúrétan van. Lekialték, hogy a' forspont ki ne fogjon, 's Lovasy velem akara jönni. Micsoda? te a' Püspökhöz? – Én; engem nagyon szeret a' Püspök. – Nem mertem hinni szavának; tudtam miért hozatott el Kassáról.

²⁹⁶ tekervényei[.]el [Átírás.]

²⁹⁷ meg, <hogy> miért

²⁹⁸ szem alatt tartsa. <Lovasy ment, 's Andrásynak nem vala kedvesbb Papja mint ő.>

Nem engedém hogy forspontom az udvarra behajtson; két hatlovas hintó és egy négylovas az ajtó előtt álla, 's egy udvari cseléd tudtomra adta, hogy a' Püspök Rozsnyóra indul. De egy másik cseléd jött a' Püspök nevével, 's jelentette hogy Ő Nagys. addig szekérre nem ül, míg a' vendég bé nem megyen hozzá. 1006

A' Püspök canapéjára parancsola, 's elkezdte velem szóllani küldettedésem felől. [293] Nem szerette az én Swietenemet, igen ennek atyját; az más ember volt. Jelen valék, mint Novítius Jesuita, midőn Bécsben mint Rector Magnificus, egy Beszédet tarta: *De morte non consummata*, ugymond; 's már lestem, mit fog mondani Lázár felől. Monda, 's azt mondá a' mit kelle. 78, 760

[294] Azonban nyílék az ajtó, 's a' szálás növésű Barát belépe, 's prosternálá magát a' nem jól nőtt és így igen alacsony Püspök előtt. Ez felállá, 's keresztet vete a' homlokával földet érő Papra, 's inte neki, hogy üljön le. Ez állva maradt. – „Parancsolom,²⁹⁹ ülj le.” – Lovasy leült, de soha nem szólla. 77

A' Püspök tudni akará, mi tehát az, a' mit én az ifjabb Swietenben becsülök. – Az igaz, görögül úgy tud, a' mint kevés az egész Európában; az is igaz, hogy ötlet egykori Szerzetes-társam Dénis meleg szeretettel szereti; de mingyárt mutatok én neked egy más valakit, a' ki inkább vala Zseni³⁰⁰ mint Swieten. Ekkor felkele, 's a' canapéval áltellenben álló asztalkáról, mellyen egy ezüst nagy crucifixus álla felveve egy könyvet; az Uj Testamentomot, 's végig olvasá fenn szóval a' Máté V. Részét. – Én³⁰¹ emlékeztetém hogy estve lesz, 's búcsúzám. Együtt menénk be a' városba.

Andrásy nem vala gazdag Andrásy, nem vala gazdag Püspök, és még is sok jót tevé a' szegény sorsú tanulókkal. Gondolkozása a' mai, lelke a' régi Rómaiaké. Hívebb tisztelője, mint én, senki nem lehet, bár gondolkozása nem enyém.

NEGYEDIK SZAK.

MDCCXC.

[295] Abaujnak Rendei Martzius' elsőjén Gyűlést tartának. Inték Cancellistámnak, tekintse meg az elkésett postát, 's hozza leveleimet, újságimat. 175, 321, 520, 1048

Vice-Ispánunk Consiliárius Fáy Ágoston hosszasan terjeszte elő valamely tárgyat, 's én, megpillantván egy cikkelyt az újságlevélben, felállék, ketté szakasztám³⁰² ajakin a' szót, 's felkiálték: „A' Császár megholt.” Fel kelle olvasnom a' cikkelyt, úgy kíváná minden. – Nagy ember dőle ki. Zajgás, hosszú zajgás, 's nagy zavar követte szavamat.

Józsefnek érdemlett dicsérete az, a' mi lovagszobra' kövén áll: „*saluti publicae vixit, non diu, sed totus.*” – Feláldozá magát nagy ideájinak; a' jót szívesebben senki nem akarthatta; a' természettől lelket, atyjától, anyjától, Leopold ifjabb testvérétől, ki Toskanában 1765 olta uralkodott, 's a' Prussziai Friedrichtől nagy példákat veve; látta Párizst és a'

²⁹⁹ maradt, „Parancsolom, [A gondolatjel sor fölé írt beszúrás.]

³⁰⁰ vala <zse> Zseni

³⁰¹ Részét. Én [A gondolatjel sor fölé írt beszúrás.]

³⁰² felállék, <'s azt sem várva hogy periódusát elvégezze,> ketté szakasztám

¹⁰⁴⁸ Fekete-tenger' szomszédját, Nápolyt és Petersburgot; negyven esztendeig készült az uralkodáshoz. Nagy ember, de³⁰³ szerencsétlen fejedelem.

A' francia Revolútio hosszas pezsgései után (1789. Június 14d.) kilobbana. Oda intézé szemeit a' világ' két hemisphaeriumáról minden. Nagy és szép dolgok, 's még több rútak, undokok, borzasztók, rettenetesekek, bár nagyok. Mint a' ki nyugalmas part-ról nézi a' vésszel, habbal küzdőket; nem örül ugyan a' veszély' és elhalás' látásának, nem óhajtja ugyan hogy őt is veszély érje; de szereti látni a' tüneményt, mert az nagy, mert az nem mindennapi, 's az ilyen érdemel figyelmet: úgy nézé egy elaljasodott, elpuhult, de most oroszláni dühre serkent nép' tetteit minden; a' tudományokban nevelt egyszersmind azért, mivel a' mit itten történni láta, az őtet Hellász és a' régi Róma' hőseire emlékezteté. De azért hogy e' történeteket részvétellel nézénk, senki nem felejté hogy irtóztatóbb csapás mint egy Revolútio a' hont nem érheti, és hogy dőlő vagy döntött épület körül forogni nem tanácsos, senki nem óhajtá hogy a' miénk is dőljön és döntessék. Boldog ki őseinek erős és régisége által is tiszteletes, régisége miatt is kedves lakjokban bátorságban élhet és örömet találhatja, bár annak repedezései igazításokat kívánnak.

József leküldé koronánkat, a' jegygyűrűt a' Király és Nemzet között Budára³⁰⁴ 's akkor lobbanánk örömrre. De örömünk' sok és szép jelenségei közt valának olyanok is, melyeken nem lehet nem mosolygani, bár a' tisztelet a' mosolygást tilthatá. Egy Fiscális, Köpcsényben, nem elégedék meg azzal hogy a' ládat ő is megpillanthatá; innepisen köszönté meg azt, feledvén hogy az olyan csak versekben szabad. Bandériumok kelének össze minden Vármegyében, 's egyike jött őrzeni a' nemzet' kincsét, vagy inkább csak tisztelkedni körülé; másika ment, elvégezvén³⁰⁵ már a' szolgáltat-tételt. Öregeink részt vőnek az ifjabbak³⁰⁶ örömeiben, 's Udvari Tanácsos Beóthy Imre és Domokos Lajos Urak, Biharból, rókatorkos zöld mentében, veres nadrággal és dolmánnyal jelenének meg, őszek mint a' galamb, 's együtt állák ki, meztelen karddal, órájokat. Kállay Ferencz, Szabolcsból, roskadtsága miatt nyeregbe nem ülhet, 's így gyalog vezeté lovaglő földijeit, végig a' hídon, fel a' Budai tetőre, 's kezében tartá famí-liájának ősi buzgányát, a' Vezéri méltóság' czímerét. Torzonborz ősz bajusza, feketés arca, nagy teste, hatlábnyi magasságú növése kikapá a' látókat századunkból, 's visszavezeté a' Nagy-Kállói Kállay-ház' törzsatyjára, az Ubul Herczeg' idejébe.

A' minden Bandériumok' Fő-Kapitánya Abauji Fő-Ispán Bárá Orczy László vala,³⁰⁷ fíja Lőrincznek, a' Generálisnak és Poétának, 's Józsefnek, ki 1792. Zemplényi Fő-Ispánnak neveztetett ki, ifjabb testvére. Szébb magyart e' megtiszteltetés nehezen ér-hete. Kisdedebb valamivel mint kövérsége kíváná, szög hajjal, kék szemekkel; arca li-liom és rózsa; lelke tiszta és meleg; kedve vídám; nyitva mindég kezei mikor a' nemzet' java vagy fénye áldozatot kívánt. Termete, ha szálásbb volt volna valamivel, hajai ha fe-keték és lobogók, ha feketék szemei is, azt hiheténk vala, hogy egy régiebb szép ma-gyart hozott elő sírjából öröme.

³⁰³ Nagy <volt,> de [Javítás a törlés felett.]

³⁰⁴ [A „Budára” után egy félsornyi üres hely van hagyva.]

³⁰⁵ másika [...], elvégezvén [Átírás.]

³⁰⁶ részt vőnek <...> ifjabbak' [Javítás a lap szélén.]

³⁰⁷ Orczy Lőrincz vala, [Átírás.]

A' nadrágocskák, haczukák, libernyákok egyszerre tűntek el. Gombkötőink nem 1048
győzők verni az arany sinórt, sujtást, kreppin-rojtokat, paszomántot; 's Erdélyben, hol
minden aranyfonal elfogyott, Kassáról méne a' kalpagrojt és mentekőtő, 's nem
postaszekerem, hanem hogy négy nap alatt már vehessék, a' leveleket hordó postán.
[296] Esztendővel ezelőtt már lehete látni kurta mentéket; Therézia és József alatt azt 90
térdig-érő hosszaságban hordottuk, 's sokan bokkanccsal, hogy a' frakkhoz és
strimflíhez hasonlítson; de most a' hosszú menték is eltűntek, vagy csak azokon lát-
szottak, a' kik rettegéseket bölcseségnek szerették volna nézetni vagy éhen voltak.
[297] Lobogott a' Zrínyi' kucsmája minden fejen, pipacs szín posztóból, fekete magyar 521
bárány prémjével, 's ennél eszesbb fejedőnk nem lehete, mert legolcsóbb volt és
legalkalmasbb; lobogott a' kolcsagtoll a' nyusztos kalpagokon, 's prémet növelte szája
felett minden.

[298] Az asszonyi nem vetélkedék a' miénkkel a' nemzetiség' külső jelenségei' vise-
lésében, 's a' Párizsi lipántok helyett asszonyságaink fekete csipkés kontyokat vevének
fel, leányaink pártákat; 's derekaikat vállakba szoríták 's kötényt kötöttek. A' gazdagok
nyakokon, mellyeken, karjaikon kívül még kötényeiket is elhintették gyöngyfűzéreikkel
és aranylánczaikkal; posztóból varraták zöld mentéjüket, fehér mellényeiket (*gillet*,
Weste) 's veres szoknyaikat, 's fekete bársony csákócskát nyomtak fejükre. Csak az a'
híja volt hogy kardot is kössenek. Még akkor nem éneklé nekik a' hon' halhatlan fija
ezt: „Utállak én férfiaszony” – De vala haszna annak is, 's a' mi egy időben nem jó,
jó lehet egy másikban.

[299] Ki kelle forrani ezen elragadtatásnak, 's végre látánk hogy az arany jobban áll 521
erszényben mint nadrágon, 's fekete sinórral varratánk ruháinkat, 's búzavirág szín³⁰⁸
m a g y a r s z ö v é s ű posztóból, sujtásosítások nélkül. A' búzavirág szín tovább hamu-
szín szürkévé vált, fekete szőr sinórral, fekete vagy pelyy báránnyal. [300] Az elegánok
ehhez világos kék vagy éppen rózsaszín³⁰⁹ tafotát vettek bélésül, 's a' posztó színével
eggyező selyem³¹⁰ sinórt, 's legszebb ízlésű viseletünk ennél nem volt.

[301] Eggyike valék én is azoknak, kik³¹¹ Májusban Abaujból a' korona' tiszteletére 171, 175, 321, 521
lemenénk. Első órámat ott gyermekségem', ifjuságom', öregségem szeretett társával
Bárczay Ferencz Úrral, a' Ferencz' és Dezsőffy Kata' fijával állám. Hamletem' Elő-
beszéde fenn tartja emlékezetét.

Orczy a' maga Megyéje' küldöttjeit theátrumba vezeté. Üresen várának bennünket
a' székek. Zenge a' Szín,³¹² midőn Orczy velünk és a' velünk Abaujiakkal összeeggyesült
Borsodiakat, midőn a' Játék már állott, belépe.

Sorba járánk a' Nemzet' nagyjait, 's ebédek, vacsorák, tánczok fogadána minden-
ütt. Vendéglőink' számában elől kell említnem azt, ki Pesten legszebb házat tarta, öz-
vegy Generális Beleznay Miklósnét, Báró Podmaniczky Anna Máriát. Ajtaja nyitva vala
minden idegennek, minden magyarnak és nem magyarnak, ha születés vagy érdem
ajánlották.

³⁰⁸ ruháinkat, 's <búzaszín> búzavirág szín

³⁰⁹ [Bizonytalan olvasat.]

³¹⁰ [Bizonytalan olvasat.]

³¹¹ <a'> kik

³¹² szín, [Átírás.]

1048

Néhányan az Olvasó-Cabinetbe menénk el. Kardjaink' csörtetése a' grádicson 's a' belépő csoport' látása mindent³¹³ felugrata székéről. Koppi és Kreil, meglátván hogy én vezetem, jöttek idvezlésemre; ez Philosophiát, az Historiát tanító Professor³¹⁴ az Universitásnál. Te vagy? kérdé Koppi. Ezt ugyan jól tevétek. Mutassátok hogy nem csak kardot tudtok rántani.

A' dicséretet én legalább nem érdemlém. Mert midőn az egyesült két Zászlóalj Kapitányai, az Abaujinak Gróf Csáky Antal, később Szepesi Fő-Ispán, a' Borsodinak Radvánszky Ferencz, gyakorlást tételének velünk, 's szerencsémre itt elsőben, 's kardot hagyának rántanunk; az enyémet hüvelyéből sem én magam, sem erősb karu minden társaim ki nem tudánk rántani. Megvevén a' kardot Kassán, 's örülvén hogy a' nélkül nem maradtam, mert a' csizsár nem tudta annyit készíteni a' mennyi akkor kívánték, feledém megpróbálni, kijár e, vagy³¹⁵ nem.³¹⁶

ÖTÖDIK SZAK.

MDCCXCI.³¹⁷

1054

[302] Közös-Iskoláknak nevezettek mellyekben különböző vallású Tanítók taníták a' kezeik alá bízott ifjúságot. Az Olvasást 's Grammaticát kár és veszedelem nélkül taníthatá a' Professor a' gyermeknek, ha ő és ez egy Vallás'³¹⁸ tagjai nem voltak is; Catholicus gyermek a' Vallást a' maga felekezetebeli Tanítótól tanulta, mint a' Protestáns a' magáétól.

156, 171, 175,
322, 522

[303] De Swietennek ez a' plánja igen sok ellenkezőt talált, 's Leopold³¹⁹ ostromoltatott, hogy szüntesse meg. [304] Engede a' kérésnek. Ennek következtében a' Helytartó Tanács egy Apríl. elsőjén költ Rendelése által felső parancsra elhirdette, hogy Báró Prónay Gábor Gömői Fő Ispán és Consil. Vay István, Tudományok Fő-Directorai amaz a' Pozsonyi, ez a' Pécsi Megyében, és én, szolgálatunkból el vagyunk eresztve, de fizetésünket³²⁰ még esztendeig vonni fogjuk, 's minthogy hivatalainktól csak az említett oknál fogva mozdítatunk el, bizonyossá tételünk, hogy első kiüresedéssel illőleg fogunk ismét szolgálatba fogadtatni.

A' rendelés' mását Gróf Török nekem már Apríl. 11dikén átküldötte Kázmérből Regmeczre. Kedvetlen ember hozá, 's hamar akarék tőle szabadulni. Az látni óhajta mint roskadok össze, 's csaknem összeroskada látván hogy én nem. Hét³²¹ testvér' testvére valék, 's ezerötszáz forint jövedelemtől esém el, 's olly hivatalból mellyet örömmel viseltem volna késő vénségemig; de én nem bérért szolgáltam.

³¹³ csoport' mindent [Javítás a sor felett.]

³¹⁴ Professor<ok>

³¹⁵ [Bizonytalan olvasat.]

³¹⁶ [E bekezdés és az „Ötödik könyv” között két üres, számozott oldal van a kéziratban. A 74b oldalon ceruzával „Dayka Theatr. Ráday”, a 75a oldalon „Pozsonyi Dieta, Fodor.” bejegyzések találhatók.]

³¹⁷ MDCC<C>XCI<I>.

³¹⁸ vallás' [Átírás.]

³¹⁹ talált, Leopold [Beszúrás a sor felett.]

³²⁰ de <eggy esztendei> fizetésünket

³²¹ én nem. <Az Archívumot, mondam, harmad nap alatt áltadom.> Hét]

Anyám olly fájdalmasan vette a' hírt, mint én színetlen nyugalomban. Rég olta gya- 1054
korklám magamat azon mesterségben, hogy tűrhessem a' mit kell, 's hogy örüljek a' hol
lehet. András nagybátyám úgy kíváná hogy mingyárt menjek Bécsbe, hogy szólljak a'
Fejedelemmel. Swieten és Pászthory annyi jeleit adák kegyeiknek, hogy az ígéret'
teljesedését bízatosan várhatom. Én nem óhajték többé³²² szolgálni, de arról anyám 's
nagybátyám hallani sem akarának. Kénytelen valék engedni, 's már Májusban Bécsben
valék.

[305] Leopold Pízában mulatott, 's úgy hívé minden, hogy sok ideig fogják ott tar- 171, 175, 322
tóztatni dolgai. [306] Iskolai barátom Consiliárius Párniczky Mihály és egy ifju 175, 322, 523
Kapitány, most Generális, Gosztonyi Úr az úczán akadának össze velem. P. megértvén
mi végett jövék, kére, hagynám ott a' Vadembert; sokat is költök e' fogadóban, meg is
lophatnak. Szállásán két szoba áll üresen; bérlelném ki azt. Ha alattam szakadna ki a'
padlás, hozzá fognék leesni; ha őalatta, mind ketten Gosztonyihoz. Örvendve fogadtam
el tanácsát.

Házi-asszonyunk a' Párizsi születésű özvegy Consiliárius W-né vala; hatvanhárom
esztendő, fogatlan, csont³²³ és bőr; haja félig ősz félig rőt, ajkai színetlenek, arcza mint
a' halotté. De melly szeretetre-méltó a' lelke! melly minden tekintetben igen derék,
melly művelt, melly kedves társalkodású asszony! A' ki szóllani hallá, felejté hogy szeme
tőle irtózik. Ha hazája jutott eszébe, ha ez lett tárgya a' beszélésnek, csupa tűz; kevély-
kedve mondá, még szükség nélkül is, hogy ő Bécsben is franczia; és minthogy a' szent
lángot mi magyarok is érezzük, francziának nézé a' magyart. Kért, hogy valamikor
szobájába lépek, vegyek a' plundra mellé is mentét, ne frakkot.

[307] Azt hiszed e te is, mondá egyszer, a' mit a' Bécsiek, hogy mi francziák hami- 523
sak vagyunk, mert nyájaskodásinkban nem lelünk határt, 's szavaink többet mondanak
mint jelteni akarunk? De a' mi szavainkat a' vevő³²⁴ az adó' értelmében veszi, mint
midőn magát a' német is alázatos szolgának mondja, holott a' szó csak annyit³²⁵ jelent,
hogy az összeakadás nem kedvetlen. Mellyíke jobb, a' mi szertelen édeskedésünk e, vagy
ez a' medvemormogás? – Szereté hallani hogy a' magyar falusi ifju³²⁶ nem csak kincse-
nek mondja a' kit szeret, hanem édes csillagának is azonfelül.

[308] Ezen francziaságával engem, ha magunkban valánk, kedves fijának szóllítgata, 523
ha idegen lépe hozzá Grófnak. Jóságod engem szörnyen elakaszt, mondám neki; ven-
dégeid annak nézhetnek, a' ki egyébnek adom ki magamat mint³²⁷ a' mi vagyok, 's
borzadok e' képzelettől. – Hagyj honi szokásom mellett, ez vala minden felelete; ná-
lunk minden Gróf; a' hogy itt minden Herr von; egyikik úgy bohóság mint a' másik.
Vendégim tudják szokásimat.

[309] Egy reggel Párniczkynál ívám kávém, midőn egy ismeretlen lépe be hozzá; 525
kisdéd termetű, csontos, hízni 's kopaszodni 's őszülni kezdő, gömbölyeg képpel, piros

³²² Én nem <akarék> többé [Javítás a törlés felett.]

³²³ fogatlan, <...> csont

³²⁴ szavainkat <az ado> a' vevő

³²⁵ ennyit [Átírás.]

³²⁶ ifju,<,>

³²⁷ egyébnek <adja> ma<gát> mint [Javítás a törlés felett.]

1054 orczával, kék szemmel, élesen hangzó szóval: Consiliárius H– József Úr, mondá nekem P–, 's engem megneveze az idegennek. – Ismerem az Urat, mondá ez; nekem jött, 's megcsókolt: én nevét sem hallám. Atyja Predikátor vala Aszódon; magyarul, németül, tótul folyvást beszélt, és hibátlanul. Lejővén Academiájiról, Titoknak leve Gróf Forgács Miklósnál; 's midőn behozatának a' Királyi-Commissárosok, Gróf Széchényi Secretáriusává nevezé hivatalának a' Pécsi Kerületben.³²⁸ Később Szeremi Vice-Ispán leve, de a' József' halálával történt változások megfoszták hivatalától. Most Bécsben élt, szolgálat nélkül.

Öltözete inkább gyanítatá a' Tudóst mint a' Vice-Ispánt, 's különösségei közzé tartozott hogy nem átalla foldozott ruhában járni, cynicus³²⁹ kevélységből inkább mint szükségből. Szerencsétlenségemre már első együttlétünk alatt nagyon belé szereték, mert tőle volt mit tanulni. A' nélkül hogy arra kértem, más nap hozzám küldé Nyelvmasterét, kitől ő hat hét alatt tanulta meg az ángoly nyelvet.

523 [310] A' melly napokon nyitva vala a' Belvedere, mindég ott élék. Olly közel a' Salesiánák' Klastromjokhoz, meglátogatám a' Gróf Török Lajos' két leányait;³³⁰ anyjok ide adta, mert két testvére, Gróf Rogendorff leányok, itt viselék a' fátyolt. Feljővén ide, csak magyarul beszéllettek; rosszúl németül, most csak francziául. Én a' két gyermeket, Sophienak ötödik esztendeje olta, testvérimnek nézém, 's Kassán egész estvéket tölték velek, felültetvén egyiket egyik térdemre, másikat a' másakra. Emlékeztetém Sophiet, mint mondogatá Kassán, hogy ő enyém lesz, a' mivel nem gondolék; igen azzal, a' nehezteléssel, hogy midőn egy angyali szépségű leány a' Grófné' látogatására jöve, 's én epedve simúlék székéhez, Sophie e' szókkal szakasztá el tőle: „Hozzám innen! nem tudja hogy enyém?”

Friedrich nevű³³¹ Költővel, a' Situációk' Írójával, egy ebédnél ismerkedém meg. Ez látván melly örömitet lelem képekben, előbb némelly házakhoz³³² vive el, hol képek állának, most kére, látogassak meg egy Kopenhági születésű fiatal Festőt; nála kevés darabokat fogok lelteni, és mind saját dolgozásait, de mind munkája mind maga érdemli hogy lássam. Az Stunder János Jakab vala.

175, 322, 524 Benyitván ajtaját, láttam hogy a' Friedrich' szava igaz szó volt: kisdéd, barna, mívelt lelkű ember, 's édes mint a' méz. Egy academiái figura, eleven model után, és egy szép barna leány' portréja, hatalmasan megragadának. Csillogott a' festék vásznán, 's a' musculatúra a' deli ifjan nem szenvedé kifogást; gyakorlott kéz' míve volt, nem kezdőé, a' ki mindent nagyít és túloz. Kértem, folytassa dolgozását jelenlétemben; úgy nem veszti el³³³ óráját, én pedig tanúlok. – Olly szándékkal hagyám el honomat, mondá, hogy meglakván Drezdát és Bécset, Rómába menjek, de erszényem kiürüle. Magyarországra szeretnék menni, de úgy, hogy midőn oda lemegyek, hazád munkámat már

³²⁸ Kerületben. [Az ékezet lehúзва.]

³²⁹ cyni/.../ [Átírás.]

³³⁰ Olly közel a' Gróf Török Lajos' két leányai<hoz>; [Javítás a sor felett; átírás.]

³³¹ Friedrich <Úrral> nevű

³³² előbb <azon ...> házakhoz

³³³ vesztie [Vonallal elválasztva.]

ismerje. Nem lehetnék³³⁴ e olly szerencsés hogy képedet festhessem, de olly nagyságban, olly állásban, olly öltözetben, mint nekem látszand jónak. Ára eránt ne légy gondban, 's nyugtasson meg ígéretem, hogy inkább dolgozom hálából mint nyereségért. – Jóságod megelőzé kérésemet, mondtam neki. – Tehát holnap elvárlak, de ruhád' kofferével. És hogy megszakadás nélkül űzhessem a' munkát, kérlek egyszersmind, ebédelj nálam.

Midőn más nap belépék nála, fel vala vonva a' vászon, nagy mint egy ajtó. Felhányá kofferemet, 's elijede a' paszományos sötétké mentétől. Maradjunk bőr nadrágod mellett, melly rajtad van, 's vegyük mellé e' zöld mentét, fejér gilletvel; a' sárgás nadrág szelidebben áll mentédhez mint a' sikoltó veres állana, 's igazabban adja a' muskulatúrát. Kijelelé fejmennek a' helyt, 's kirajzoló az egész figurát, űlve egy oszlop' fejezetén, mellyen szép vetésben löke el egy violaszín posztót, hogy a' modern öltözet draperiát is kapjon; bal karomat egy postamenten nyugtatá, jobbomat ölemben, 's egyik térdemet áltvetette a' másikon. Később a' postamentre kettős nevének patrónusát állítá fel, büszkben. Estig egészen bé vala kenve a' vászon.

[311] Friedrich együtt ebédle velünk. A' gyümölcsnél Stunder elkezdé énekelni, 's honja' nyelvén. [312] Imhol egyik strophája magyar orthographiával. A' dán³³⁵ nyelv' hangzását ritkán hallhatjuk, 's így ez³³⁶ a' Nyelv' barátinak nem lesz kedvetlen:

Pó roszen szkir szinker aftenen níd fra Olymp;
Den bléje Heszper blinkerr,
Og nú ferfriskked Wórensz szmikke winkerr
Med sztille gléder til szin wen.

Auf Rosenwolken sinkt der Abend vom Olymp;
Der blasse Hesper blinkt,
Und neuerfrischt winket des Frühlings Schmuck
Mit stillen Freuden seinem Freund.

Pó, *auf*; – Roszen, *rosen* – szkir, *Wolken* – sinkerr, *sinket*³³⁷ – Aften, *Abend*, aftenen,³³⁸ *der Abend* – níd, *herunter* – fra, *von* – Wór, dán orthographiával Waar, *Frühling*. – Ven, *Freund* – Gléde, *Freude*. – Kerlichez, *Szerelem* – Kűsz, *Csók* – Píge, *leány*.

[313] Klopstockot hozánk elő, 's Friedrich előkíváná a' Messziást. Ismered e a' könyvet? kérdé tőlem. – Sőt fordítom: – Hogyan? 's lehetne azt magyarra? Te vagy az első magyar kit látok, hogy szereti Klopstockot. – 'S hányat látál Bécsben; mert én úgy hiszem, hogy ötet a' ti Blumaueretek, és Ratschky³³⁹ is, ki örömet kullog hátul a' maga

³³⁴ lehetek [Átírás.]

³³⁵ A' <Dan> nyelv' [Javítás a törlés felett.]

³³⁶ e/. [Átírás.]

³³⁷ sinkerr, <?> sinket

³³⁸ Abend; <-> aftenen,

³³⁹ Ratschky [Az ékezet törölve.]

1054 Uzával, nem igen becsülik. – Friedrich most olvasá nevezetesebb helyeit, 's pathósszal.
[314] Én Ódáját kérém elő, 's a' nap nagy örömek közt folya le.

524 [315] A' kép nagy szerencsével készül, [316] de mint minden feje Stundernek, a'
693 rajz hibás; csak a' színekkel adá meg a' hasonlóságot. Fejei olyanok, mintha egy eltört
524 gipsz³⁴⁰ büsztöt hibásan forrasztanának össze. – [317] Midőn én, két esztendővel később,
's csudálkozám, hogy a' ki soha nem látott, 's nem tudhatja hogy e' földön járok, mint
szóllíthat nevemen; Magadat, ugymond, nem láttalak, de képedet sokat láttam
524 Stundernél. [318] Oda a' kép, 's most egyedül hív mását bírom a' fejnek. 'S itt egy intést:
Olajban dolgozott festést nem szabad soha levenni rájáráról, 's összegörgetni,
mert a' vászon repedéseket kap, 's azon többé senki nem segít. – A' ki e' képet látja,
nem fog többé álmélkodhatni, miként történhete, hogy ifjabb esztendeimben két asz-
szonyság engem Gróf Dessewffynek nézhetett, kihez most csak termetem' nem szá-
lasságában³⁴¹ hasonlítok.

525 [319] Consiliárus H– megszólítja, vonjak rövid mentét valahol nemzetünknek be-
csületet csinálhatok. Ezek itt úgy hiszik, hogy a' kinek oldalán széles kardot látnak,
emberhússal él. Egy nap így menék Artariához.

A' bolt üres vala, a' hogy azt sem előbb, sem soha azután nem láttam. Artaria ablaka
mellett üle, 's nem vala több embere jelen egynél. Tájdarabokat kívántam. – Nürn-
bergieket? kérdé a' cseléd. – Nem; Claude Lorrain, Vernét, Wouwermannt, és a' mi
egyéb nyelvemre jött. – Előmbé teríté portfeuillejét, 's később még egy másikat.
Kiszedtem a' mi szememet gyönyörködteté. A' rakás nagy volt; most tehát a' kiszedet-
tekből szedém ki a' jobbakat; megcsináltatám a' contót, 's menni akarék.

Artaria elállá útamat. Engedelmeddel; hol utazál te? – Nem értettem. – Belépvén
boltomba, ugymond, ruhád figyelmet támaszta bennem, 's ne vedd rosszul, bizonyos
kedvetlen emlékezést. Emberem neked impertinentiával felele, 's követlek képében. Te
erre négy öt nevet említél, mellyek felől [nem értém], mint ismérheti a' ki [e'] ruhát
hordja; úgy hittem, vakon kapád fel valahol.³⁴² Míg tehát e' két nyalábot végig forgatád,
le nem vonám rólad szemeimet, 's tetszék nekem,³⁴³ hogy nem elébb nézéd, kitől van a'
darab, hanem millyen a' darab. Messzéről is ismerem portékáimat, 's hízelkedés nélkül
mondhatom, szemed első nézéssel a' legjobbakat választotta. Nem hihetem hogy ezt
tudhassa a' ki hazád' határin ki nem lépe. A' mesterséget ott még nem ismerik.

Hazámban még nincsenek Képaros boltok, nincs alakló Academiánk, 's Nagyjainknak
egyéb kell mint festés és rézmetszet, mondám. Az én honom pénzeten ország, a' Szép
Mesterségek' szeretete pedig pénzt kíván. De eljő nekünk is az óra, melly később tűnt
fel Bécsnek is mint Drezdának, Párizsnak, Londonnak. – Felszabadíta hogy járjak bolt-
jába, ha semmit nem veszek is; Udvari-Tanácsos Görög Úr pedig még inkább megnyeré

³⁴⁰ egy gipsz [Javítás a sor felett.]

³⁴¹ szálltságában [Átírás.]

³⁴² [A szövegletes zárójelben lévő szövegjavítások a *Pályám' Emlékezete* [I.] alapján.]

³⁴³ neked, [Átírás.]

nekem hajlandóságát, 's ennek köszönhetém, hogy boltjában néhány temérdek árú 1054
Festői Útazásokat³⁴⁴ végig forgathaték.

Még az nap összetalálkozáom Báróczi-val, Báró Vay Miklóssal, Danczkaival, 's elbeszélém neki 's Referendárius Semseynek, kihez együtt menénk, mint járék Artariával. Menj vissza, kérlek, mondá Báróczi; 's emlékeztessd, hogy midőn Schmutzer elkészülte Theodosiusával, Bécsben öt kele el, míg Párizsból megszólíttatott hogy küldjön ismét háromszázat, mert az elsőbb háromszázat mind elkapdosták. – [320] A' Múzsák járvány Istenségek, 's Bécs és Pest nem pirulhatunk, hogy hozzánk később [jöttek].³⁴⁵ Pirúljunk ha örömmel nem fogadjuk.

[321] Nem magamnak csinálók vele complimentet, hanem nemzetemnek, midőn 324, 326
később el fogom mondani mint jártam Wutkyval a' Belveder' szobájiban és a' Kitzling'
szobránál. [322] Itt csak egy intést azoknak, a' kik rézmetszeteket gyűjthetnek. A' 526
szereti a' szépet, de szemét 's lelkét nem gyakorlotta, választassa a' darabokat olly ba-
rátjával a' ki ahhoz ért. Nem szemnek tetsző, de igen jó darabokat az ifjú Festők'
táskájikban találni, és az Antiquáriusoknál, 's igen olcsón. Övják magokat azt venni a'
mi módi portéka; azt kell venni a' minek tartós becse van. –

[323] Engem itt egy makacs nyavalya ére; a' sárgaság; képem olyan leve mint a' 175, 322, 526
narancs. 'S a' betegség elvevé lelkem' erejét is; alkalmatlan levék minden öröme, min-
den munkára. Elszédülék Nyelvmasterem' leczkéji alatt, 's még rajzolatimat 's
architectúrai stúdiumimat sem folytathattam.

Orvosom eltilta a' kimeneteltől míg a' nap hanyatlik; mert az izzadás megfogyaszt-
ja a' mi kevés erőm még megvan. Akkor járjak ki a' glaszira, 's mihelyt lankadást érzek,
pihenjek meg a' gesztenyek alatt.

Egy este egy szálas, vékony-termetű, szederjes arczu idegen megszólíta, ha nem
az vagyok e a' ki magyar ruhában Júniusnak vége felé itt 's ott ebédlék. – Sajnálom hogy
ülést nem foghatok melletted, ugymond; de mennem kell; Lectora vagyok Herczeg
Kaunitznak, a' Ministernek, 's mingyárt üt órá, hogy számot adjak e' héti olvasásimról.
Ha erőd engedi, kísérij a' Császári lakig.

Mentem volna, ha Nussdorffig kellett volna is. Melly szerencse, 's már fiatal éveink-
ben, illy lelkekkel lenni összefüggésben! – [324] Egy útam alatt egy Horvát-országi
fiatal-emberrel akadék össze Windpassingban, közel Német-Ujhelyhez. Az akkor látá
Bécset legelőbb, 's bár utolszor; mert mit lát az ollyan Bécsben. Bánta hogy látta. Nem
tudott egyebet látni ott, mint nagy házakat. Balkay, a' Festő, kivel együtt jövék, soha
sem felejtethé a' szót, míg szekeremről Kövesden, Borsodban, letevém. – „Bécsben
csak nagy házakat!” –

[325] Fogyni kezdé sárgaságom, 's ebédelni a' Grifhez járék. Egy Erdélyi születésű 527
Orvos elijeszté, hogy a' rosszgőzű városban híjába reménylem gyógyulásomat; végyem
lakásomat a' tetőkre, vagy utazzak, de naponként ne többet mint egy mértföldnyire.

³⁴⁴ útazásokat [Átírás, a kéziratban a kezdőbetű kétszer aláhúzva.]

³⁴⁵ [A szögletes zárójelben lévő szövegjavítás a [Pályám emlékezete II.] alapján.]

527, 1054 – Nem mehetnék e Pestre vizen. – Sőt igen. – [326] Hajóra rakatám szekereimet, 's mentem.

H– később jöve asztalhoz. Egy francia körülhordá beretvájit 's mindent megkínálá portékájival, 's Grófnak titulála³⁴⁶ kitkit. A' sor most ötet éré, 's ő is megkapá a' titult, taxafizetés nélkül. – *Bien*³⁴⁷ *obligé pour le titre*, mondá a' francziának. Most hozám fordúla: Téged csikland e' hang? – 'S ettől? kérdém; hiszen mindent így nevez; szájában ez csak phrázis. – H– vátatá a' dolgot. [327] Nem látom miért volnék rosszabb, ha annak születtem volna, ha hogy az legyek eszembe nem jut is; de valljuk meg, a' Grófságnak nagy haszna van; hamarább kap forspontot és a' mit keres. – [328] Harminczöt³⁴⁸ eszt. olta úgy hiszem, hogy azért akada belém, hogy hallja feleletemet. 527 – [329] Végre még gyanúba hozsz, hogy neked fáj hogy az nem vagy. [330] Aristipp fel 527 nem akadt volna a' francia' megszóllításán. – A' Cátók igen, felele, 's folytatta az evést, minden szó nélkül.

175, 322, 527 [331] Hajóra ülék tehát, 's legényem, egy hatlábnyi, igen jól nőtt, czifra bajszerű ember, Petronell mellett hirtelen rosszúl leve. Az a' csürhe nép melly evezőkkel dolgozott, nevetközni kezde rajta, 's folytatá a' kaczagást, mikor az én Mihályom könnyebben érzé is magát. Ez minden szó nélkül összeredőlé tíz ujjait, mintha egy ököl több nem volna mint kettő, 's úgy csapa egy Prussz szökevényhez, hogy az bugdosgatva dőle el. Lárma leve, 's nagy, mint a' hajós németeké, 's elégtét³⁴⁹ kívántaték tőlem.

Vácczal áltellenben ki kelle kötnünk a' szél³⁵⁰ miatt. A' nap forró vala, 's én megferdém a' Dunában. Azalatt a' fogadóban ismét elkezdődék a' vita, 's Mihály legényesen kiteve magáért. Hajós-mesterünk nem akará tovább vinni a' garázdát. Kisüle, hogy ingerelve volt. Én tehát a' magam legényemet, a' Hajós-mester a' magáéit, eltiltánk minden háborgástól, 's pénzem visszaszerzé a' nyugodalmat. [332] Jobban vagyok³⁵¹ hogy sorba vertem őket, mondá Mihály; csak azt sajnálom, hogy az Úr nem láthatta. – 44, 175, 322, 527 [333] A' szél enyhült, 's folytatánk útunkat. Mi a' nap' olvasztó melege elől szobába vonulánk. Mihály ismét fenekedék; össze kelle hordanom. Meg nem emésztheté hogy azokért. Bánatjában nyakára kanyarítá fejér köpenyegét, ülést veve a' hajó' orrában, távoly azoktól a' kiket gyűlölt.

Elkeseredett elmével felpillantá a' hajó' fedelére, 's meglátá ott állani egy Erdélyi Uraság' Tisztartóját, kivel az úton összeismerkedék. – Jó utat, Erdélyi pajtás, ugymond; hordja Isten Kendet szerencsésen, mind hazáig. Ekkor megoldván köpenyegét, egy ugrással a' Dunába szökött.

Egy hajós-legény ketté vágá fejszével a' csolnak kötelét, szigonyt³⁵² kapa, 's Mihály ki vala ragadva a' vízből. Egy Pap és egy katonai Seborvos társaink mentek, 's egyyike is, másika is dologát végzé a' haldoklóval. A' Seborvos hanyatt fekteté a' hajó' fenekébe,

³⁴⁶ titulála [Átírás.]

³⁴⁷ nélkül. – <.> Bien

³⁴⁸ keres. Harminczöt [A gondolatjel sor fölé írt beszúrás.]

³⁴⁹ 's <...> elégtét

³⁵⁰ szél<'>

³⁵¹ vagyok<,>

³⁵² <'>szigonyt

megdörzsölteté, betakartatá köpenyegével, pokróczával, 's bízottott hogy fel fog éledni, mert erei vernek. 1054

A' szél újobban elakasztá menésünket; meg kelle hálnunk. – Pestre érénk más nap reggel, 's a' legény még is élet nélkül volt. Fiakerért mentem, hogy elvitethessem szállásomra, de Mihályt már nem lelém a' hajóban. Felébrede halálos alvásából, 's szállásomra jött, megnyitott karral.

II. Leopold megérkezék Pízából, 's kevés napok mulva ment Prágába, megkoronáz- 177, 176, 322, 528
tatni magát. Az esedezések' beszédését a' Korona-örökösre bízta.

Előbb Swietenől akarék búcsút venni. – Színem,³⁵³ hangom mutatják, mondám, 175, 322, 528
mennyre gyengíte el betegeskedésem. Nem bízom erőmhöz; engedje hogy előadásomat papirosomból olvashassam fel. – Szerencsésnek érzém magamat hogy ő alatta szolgálhaték; gondolkozásom, érzésem egyeztenek rendelésével. Hívatalba lépni többé nincs kedvem; egyedül anyám' akaratját³⁵⁴ teljesítém midőn most ide feljövék. Ez lévén az óra mellyben hozzá közelíthetek, kérem, fogadja el hálámat kegyei' minden bizony-ságiért; és minthogy én őtet nem előjárómnak szerettem nézni, hanem atyámnak, ha talán szolgálatom' ideje alatt tettem valamit a' mi jutalmat érdemelhetne, engedje nekem azt hogy kezeit gyermeki hűséggel megcsókolhassam. Tudom én mit köszönhet neki és atyjának az én hazám is.

Lelkem láng vala, 's ki várta ezt? Swieten olly hidegen nyujtá felém jobbját, hogy kérésemet megbántam, 's nagyon megbántam; mert szolgálai lélekkel csókolni kezét borzasztó dolog. De kezemben érezvén jobbját, feledém hidegségét, 's ajkaim tüzesen nyomúltak kezéhez.

Most Ő jöve nekem, 's kiterjedt karokkal, ölébe szoríta, 's megcsókolá előbb egyik, majd másik orczámat. Szerénységem új tűzbe hozá, 's a' két elsőbb csókot nyomban toldá meg harmadikával, negyedikével. – Elkíváná papirosomat. – A' mit most monda, nem hallhatja minden fül.

Melly pillantása életemnek az, mellyben magamat főbb tetőn érezhetém!

De midőn a' visszaemlékezés e' boldog órákra kevésbé teszen, mint szomorodom el midőn látom hogy visszkapott papirosaim közt nem lelhetem fel Naplómnak e' szakra tartozó darabjait.³⁵⁵ Ha tudnám, melly napja volt az életemnek, midőn engem nem a' Minister, hanem Swieten, megcsókola, meghagynám unokáimnak, hogy az nekik légyen házi innepek.

[334] Épületem' talpköve³⁵⁶ Széphalmon, Abaujban ugyan, de csak egy órányira a' 121, 171, 176,
Zemplény' Gyűléses helye Ujhely, 's két órányira Patak felett, áltellenbe Toronyával, 322, 531, 1105
melly utolsó a' Tokaji bort termő hegyek közt (a' tót ember meg nem tudja tanulni a' nevet, 's Kis-Bányácskának hívja) 1791. Májusban téteték le, midőn már Bécsben valék, 's September 10d. érvén haza, már felvonva leltem minden falát. [335] Selymecznek, 156, 171, 176, 322
Radvánnak, Kassának vevém útamat, 's Mikóházáról ide kerülék, 's úgy tértem vissza

³⁵³ venni. Színem, [A gondolatjel sor fölét irt beszúrás.]

³⁵⁴ anyám' <rendelés> akaratját

³⁵⁵ tartozó <papirosait.> darabjait.

³⁵⁶ Épületem' <köve> talpköve

1105 Regmeczre, anyámhoz. Nyugtalan valék meglátni, mennyire ment a' munka; 's az vala minden óhajtásom, hogy minél előbb ide költözhessem³⁵⁷ 's magamnak élhessek, nem ragyogva; – az a' vágy engem soha sem bánta; hanem boldog függetlenségben.

631 [336] Melly örömek és melly csapások várnak e' falak közt reád! – e' gondolat rohana rám, midőn éjszaka, de világos éjszaka, a' hold' teljes fényében, először léptem bé pitvarom' küszöbén. Tudtam, lesznek mind ezek mind azok; de ki álmodhatta volna meg azt teljes nagyságában! A' jövődőt³⁵⁸ homályba fedi szemeink előtt a' bennünket szerető Istenség; a' jó elvesztenié becsét, ha örömkinket előre látnánk, 's ki ne kívánná hogy³⁵⁹ nyelje el az örök éj, ha a' rosszat mellyet el nem kerülhetünk, viselni előre is kellene!

HATODIK SZAK.

694, 1040 [337] Vádlának, 's még a' jók is, hogy feledém kötelességemet a' hazához, midőn azon nyelv' tanulását sürgetém, melly előlni készül e' miénket. [338] 'S vádolják e atyát, ki gyermekeivel³⁶⁰ német nyelvet tanúztat, mert látja, hogy arra szükség van? Nem értem vádlóimat, de nem hiszem hogy annak nézhessenek, ki³⁶¹ hideg volt valaha a' nemzet' nyelvéhez. Ha kedves hívatalom' teljesítése ellenkezett volna meggyőződésemmel; midőn Fő-Notáriusnak már ki valék nevezve Abaujban, 's mikor Vay József ugyan-azzal kínálja meg Szabolcsban, 's midőn értettem³⁶² a' mit monda, hogy innen inkább fogok emelkedhetni, úgy én nem³⁶³ léptem volna az iskolákhoz. Becsületes ember fizetésért nem bánik lelki ismérte ellen; én szentül teljesítém ellenkező tiszteimet, 's így³⁶⁴ nyugalomban hallok a' vádat.

„Ki minél jobban tud görögül, annál semmire valóbb” – ezt mondák valaha Rómában, 's ennek magunk közt is látjuk példáját; de az ellenkezőnek is látjuk, 's gondolnám, a' gonoszok' számába nem fogjuk számlálni Cicerót és Atticust, és a' kik e' kettőhöz távolabbról és közelebről hasonlítanak. Tudni jónak³⁶⁵ mindent hasznos, 's a' ki³⁶⁶ rossz akar lenni, rossz lesz, ha csak magyarul tud is. Vannak rá példáink.

[339] Bár magyarul hallhatnánk olly predikációkat, a' millyeket Cleynmann mond! bár Pater Stanislaus is a' Lovasy' nyelvén gyönyörködtetné hallgatójit! De én nem örömet mulatnám el, ha Pesti lakos volnék, az ő tanításait azért hogy nem az én nyelven predikálanak. – Szolgáljon nekünk a' szomszéd! ez vala a' honját szerető Pálffy János Nádor' toistja, 's nem tudom mondhatunk e idvezségesebbet.

³⁵⁷ költözhessem<, >

³⁵⁸ nagyságában! <Azt h> A' jövődőt

³⁵⁹ ki kívánná<, > [Beszúrás a sor felett.]

³⁶⁰ vádolják e <azt az> atyát, <a'> ki gyermekeivel

³⁶¹ <a'> ki

³⁶² 's értettem [Javítás a sor felett.]

³⁶³ emelkedhetni, nem [Javítás a sor felett.]

³⁶⁴ teljesítém <még> ellenkező tiszteimet, <is> 's így

³⁶⁵ Tudni <a'> jónak

³⁶⁶ hasznos, a' ki [Javítás a sor felett.]

[340] Bácsmegyeim után Hamletet adám ki, a' hogy azt a' német theátrumon játszá- 47, 538, 1040
Pozsonyban 179 .³⁶⁷ 's Stellát, 's a' Wieland' Diogeneszét, Pesten 179 .,³⁶⁸ a' Heliconi
Virágokat, Almanach gyanánt Pozsonyban 1791., 's fordíttattam mind azon nyelvek-
ből, mellyeket inkább vagy kevesebbé értettem. Mind ez nem tetszék Olvasóinknak:
[341] Bácsmegyei volt csemegéjek, mint tíz esztendővel ezelőtt Kártigám. Egynél 539, 695
több Olvasója, 's nem egyedül szerelemben olvadozó ifjascskáink 's leánykáink, Phra-
seologiákat dolgozának belőle. A' hon' első rendű Tisztviselőji két három estve Gróf
Ráday³⁶⁹ második Gedeonnál, ki akkor Assessor³⁷⁰ vala a' Királyi Tábla mellett 's kés-
őbb Koronaőr leve, gyülekezének fel, felolvastaták³⁷¹ a' könyvet, 's innen lesék,
Nyelvünk kevés idő alatt hova fog emelkedhetni; Herczeg Batthyáni Lajos levelében
köszöné hogy azt dolgozám, 's maga Himfy is kedvellette. [342] Magam sem dolgozá- 539
somról³⁷² nem tarték valami nagyot; hiszen az már tűzre vala kárhoztatva, 's elébb mint
Bacsányi³⁷³ ítélte reá; sem a' német³⁷⁴ munkáról, melly után azt csináltam. [343]
Nyelvünk még nincs elkészülve, mondám, 's így a' mestermű sem érdemelhet óhajtott
javalást: mint érdemelhetne tehát a' középszer munka' fordítása? Csak az igazán jót
kell fordítani, 's az fényt vet a' hibás fordításra is. Ezért választám az említetteket, és a'
miket görögből, latínból, olaszból, francziából hoztam által.

[344] A' Bácsmegyei' szerencsáját az csinálhatá, hogy a' történetet nem hagytam 539
meg anyaföldén, hanem honunkba plántáltam által, 's az Olvasó így melegebben és
közelebből érezheté magát megilletve. Továbbá az, hogy némelly kedves és érzékeny 's
poetai képű szövegeket hoztam be a' nyelvbe, mellyel előttem senki nem éle még ná-
lunk; harmadszor, hogy a' szép társaságokban ismert idegen³⁷⁵ szöveget nem igyekeztem
magyar névvel³⁷⁶ jegyezni meg, a' mit mások, 's többére³⁷⁷ igen szerencsétlenül, csele-
kedtek. Hogy az utolsót tettem, 's szép társaságoknak adott munkában tettem, igen jól
tettem; de olly helyeken is tettem, a' hol elmaradhatának vala, 's azt nem jól tettem.

[345] A' második Kiadás' végében egy levelem áll, melly heroínámat zavart fejű 539, 695
szeretője' vádjából kifejtse, 's voltak a' kik úgy hívék, hogy ez a' nem fordított, hanem
saját tollamból folyt levél az egész Románál többet ér. [346] Barátim tehát újra nekem 539
esének hogy fordításomat hagynám abba, 's adjak eredeti darabokat. Megismerem hogy
azt tőlem kívánni annyi esztendei, soha meg nem szakadt törekedésim után méltán
lehet; de hogy el nem fogadám tanácsokat, az legalább szerénységemet bizonyíthatná.
[347] Akkor midőn én éltem, talán legokosabb volt fordítani jót 's minél lehet jobban, 539, 696
hogy követésre méltó példát adjon mind a' teremtésben mind a' szövegszerkesztésben, 's a' kettő

³⁶⁷ [Az évszám utolsó számjegyének hely van kihagyva.]

³⁶⁸ [Az évszám utolsó számjegyének hely van kihagyva.]

³⁶⁹ Gróf <idősebb> Ráday

³⁷⁰ Assessor<a>

³⁷¹ fel, olvastaták [Az igekötő lapszélére írt javítás.]

³⁷² sem <a> dolgozásomról

³⁷³ mint <azt> Bacsányi

³⁷⁴ sem [...] német [Átírás.]

³⁷⁵ ismert <szöveget> idegen

³⁷⁶ magyar <. > névvel

³⁷⁷ mások, többére [Javítás a sor felett.]

1040 által az ízlést nemesítse; de a' ki mindég fordít, és csak fordít, a' szerint jár, mint a' ki mindég mankón jár; elveszti saját erejét.

539, 1156 [348] A' Stylisticának, mondám, különböz, sőt ellenkező nemei vannak, 's minden nemnek, minden Írónak, más meg más nyelve. [349] Az ír jól, a' ki úgy ír, a' hogy a' hely kívánja – *apte qui dicit*. A' sokszínűségre kell tehát törekedni, nem a' mit mások óhajtának, az Eggyszínűségre; 's a' fordítás erre a' legszerencsésebb szer. De nem a' mi Nyelvünket kell idegenné tenni igyekeznünk, hanem az idegent tenni miénkké; de vigyáznunk, hogy beszédünk, a' nagy hűség' keresése mellett, feszessé ne váljon, 's a' fenntebb nemű szépség, midőn nagyon kerüljük az idegent, közönségessé ne süllyedjen. Erre azt látám legtanácsosabbnak, hogy ne egy Írót fordítsak, hanem minél többeket, 's ne egy nemből, hanem többekből, 's az ellenkezőkből: francziát és németet, újat és régít, Wielandot és Klopstockot, Cicerót és Sallustius. Ugy hittem, az a' sokfélék' másolatása fogná majd csinálni, sokkal inkább mint a' sokfélének csak olvasgatása, hogy a' sokból nekem terem egy új, egy önmagamé, egy énnékem saját, 's nem csak a' szóllásban, hanem a' teremtésekben is, és ha magamnak nem, bizonyosan később pályatársaimnak.

HETEDIK SZAK.³⁷⁸

MDCCXCII.

528, 1060 [350] Meghala Leopold Császár is, Martz. elsőjén, 's fija, Ferencz, Június 6dikára rendelé koronáztatását, 's igen nagy öröme a' nemzetnek, Budán, nem Pozsonyban. – *Eximam regem Matthiam ex ore Hungarorum*, monda II. József³⁷⁹ egyik utazása alatt valamelly Predikátornak, ki nem győzé magasztalni előtte a' mi Józsefi lelkű Hunyadinkat. Illy biztatásokkal vigasztalá honunk' némelly nagyjait az a' Fejedelem is, kinél soha még nép Királyát inkább nem szerette.

96 Jelen valék midőn elsőben lépe fel székére, kiadni királyi kívánságait. A' tágas palota a' Budai királyi lakban tömve vala Rendjeinkkel. A' lábtöpmegások végre jelt adának hogy jön a' Király. Hozák előtte a' keresztet, az Apostoliság' czímerét, 's a' rövidlátású Herczeg Grasalkovics' II. Antal helyett Herczeg Batthyáni Lajos a' kivont régi kardot. Most jött, gyászban atyja és atyját kevés hetek múlva () követett anyja után gyászban,³⁸⁰ felöltött térdig-érő mentéjében, dolmánnyal és csizmában, nem bakkancsban, leüle thronusán, 's ott tette fel kalpagját. Cancellárius Pálffy Károly magyar nyelven szólla a' Rendekhez. A' Királyné' számára polczozat készült a' palota' estéjszaki szögében. Midőn vége vala a' dolognak, 's a' Királyné lelépe polczozatáról, Generális Gróf Fekete János olasz nyelven szóllítá meg: „Felséged látá ezt; mit ítél most hűségünkről?”

³⁷⁸ [Tollhiba: HATODIK SZAK.]

³⁷⁹ mondá <...> II. József

³⁸⁰ Most jött, gyászban atyja és atyját kevés hetek <után> múlva () követett anyja után <követ> gyászban, [Szövegjavítás: a második „gyászban” törölve; a zárójelben hely van kihagyva a dátumnak.]

Látom, felele a' Királyné, és haki egyebet merészlene mondani³⁸¹ mint a' mit itt láttam, 1060
ujaimmal dörzsölném össze. – Épen Fekete mellett menék ki a' palotából, 's ő mondá
el ezt nekem. – Boldog Király, ki magát szeretve látja Népétől! boldog Nép, mely ma-
gát szeretve látja Királyától! Czelja ennek és annak az Eg és z' boldogsága, 's ezt is az
antagonismus' törvényei tartják fenn, mint mindent a' természetben. De az anta-
gonismusnak baráti ellenkezésnek kell lenni, nem ellenséginek, nem hogy egyik csésze
felbillentse a' másikat, hanem hogy egymást egyenlőségben tartsák.

A' koronázás a' Franciscánusok' templomában méne véghez, mely a' Budai vár'
estéjszaki végében áll. A' Király felöltött, aranyfonalu, térdig-érő mentében jöve, csiz-
mával; testvére Sándor Nádorunk ezüsfonaluban, de a' mellynek szálai közt világos-
kék szín játszott. A' koronát együtt tevék fejére a' Nádor és Cardinális Prímás
Batthyáni József.

Innen gyalog menének a' másik templomba,³⁸² mely a' vár' dombja közepében áll, 105, 106, 529
és a' mellynek tornya a' Mátyás Király' czímerét viseli. A' korona fején vala a' Királynak,
vállán a' pallást, lábán a' czéklaszín strimfli megkötve térdei felett, és az ocska sárga
papucs. A' koronát óhajtottam közléről látni, 's megállék a' torony' ajtaja mellett, hogy
midőn a' Király ott belép, megpillanthassam. A' sokaság a' Püspökök közzé nyomott,
's elvivének a' királyi szék' szomszédjáig, Ferdinánd Toskani Nagy-Herczeg és mostani
Nádorunk megé, ki akkor serdülő ifjúcska volt, ez aranyfonalú, amaz pipacsszín posztó
térdei-érő mentében. Minekutána itt a' Király Szentelt-Vitézeket ütött, felüle arabsz
fejr lovára, 's kísérve pallastos és infulás Püspökitől és az Ország' Zászlóseitől, leméne
elmondani eskét a' Capucinus-piaczon.

Most az ebéd következék. Két asszonyoság karomon vezetteté fel magát, és korán, 98
hogy a' hely, áltellenben az asztallal, nekik jusson. A' Cardinális elmondá az asztalál-
dást, Cancellárius Pálffy pedig levé a' Király' fejről a' koronát, 's egy ezüst
medenczére tette le, mely a' Koronaőrje Gróf Nádasdy Mihály megett egy kised
asztalon a' thronus mellett állott. Annak szomszédjából minden oda törekedék hogy a'
Királyt, Királynét, Nádort, és két Érseket szemben láthassa, én pedig a' korona mellé
vágytam, 's így azok nekem, én nekik, kölcsönösen könnyíték meg az áltmenetelt.
A' Korona mellett maradtam egész ebéd alatt, 's a' szerint forgatám a' medenczét, a'
hogyan azt előlről, hátulról, 's egyik 's másik oldaláról látni akarám. [351] Lippert,
Schmiedhammer és a' II. Leopold' koronázásakor Schauff,³⁸³ rajzolták azt, 's ezen utol-
só nálam vala itt. Kijegyzém botlásait; [352] de minekutána azt Pécsi Kanonok Koller 529
Úr most nagy gonddal rajzoltatá, 's munkáját a' Koronáról kiadta, arról szóllanom nem
szükség. Egyedül azt jegyzem meg, hogy a' kereszt, a' Korona' közepén azért áll gör-
bén, mert lyuka, mellybe be van srófolva, kibővült, 's a' sróf nem jól szoríthatja; és
hogy az említett keresztől a' diademába lemenő négy abroncs közt, a' fejet befedő
sipka aranyszálakból szőtt takácsmunka, 's nem öntött arany.

Még a' Rendeeknek adott ebéd mellett ülénk, 's én Gömöri Vice-Ispán Szatthmáry
Király Miklós Consiliárius mellett, midőn jöve az Udvar, a' Király most Huszár ezre-

³⁸¹ mondani<, >

³⁸² menének a' <... közép> templomba, [Javítás a törlés felett.]

³⁸³ koronázásakor azt Schauff, [Szövegjavítás: az „azt” mutatószó törölve; vö. [Pályám emléke-
zete V]: „koronázásakor <azt> Schauff.”.]

1060 dének sötétké kátorkos mentéjében, 's felvévén vagy Szatthmáry elől vagy előlem a' poharat, a' Rende'k' egésségét itta. Szatthmáry azonnal kapott a' poharan, hogy elvigye, de azonnal által is engedte az akkor még igen ifju Gróf Cziráky Antal mostani Ország-Bírájának, annak jutalmául, hogy Dugonicsnak vezérlése alatt a' Pesti Magyar Kis Társaságnak feje volt, és azon remény alatt, hogy ezt háza' kincsei közt fogja fenntartani, 's soha nem felejtí, belőle ki ivott, és melly egésséget.

94, 99, 107, 530 [353] Egyike azon házaknak, hol a' Dieta alatt legtöbb örömmel élék, a' Generális Gróf Fekete Jánosé vala. Nagyon elmés, nagyon eleven és lelkes ember, és széles olvasású. Erkölcsiben, gondolkozásiban, módjaiban félig franczia, félig török. Atyja, az Ország-Bírája, gondos nevelést ada neki, de illy lélekkel bírni, nem könnyű; nem oda mennek a' hova vinni akarják, hanem a' hova menni önmagoknak tetszik.

99, 106 Fekete két Kötetben *Mes Rhapsodies* cím alatt adá ki franczia nyelven írt Verseit, 's egygy példányt két átalag Tokajival küldé Voltairnak. Az öreg Patriarcha megköszöné a' két ajándékot, 's a' mint maga mondá nekem Fekete, franczia dévajsággal azt veté mellé, hogy bora jobb mint verse. Mások másként, a' mint gyanítom, mivel nem hiszik hogy olly társaságokban élt ember mint Voltaire vala, ajándékot gorombasággal lehesen megköszönni. – Én, autográfhok' gyűjtője 's másolója, égék látni a' Voltaire' levelét, de a' Generális azt Fóton tartotta, két órányira Pesttől Vác felé. Ki akara vinni magával, de midőn ideje neki volt, én nem meheték, 's mikor én mehettem volna, őt tartóztaták dolgai.

95, 99, 102, 529, 536 [354] Gróf Teleki József Ugocsai Fő Ispán hozzám³⁸⁴ izene, hogy szóllania kell velem, 's haladék nélkül. Cselédje szálláson lele, 's mentem. Azt akará hogy kérjem a' Titoknoki hívatalt a' Budai Kamaránál; applicátióm nekem meg van ígérve, viselt hívatalom' a' rendben ennél nem kevesebb, 's annak fizetése jóval több volt; így reménylenem lehet, hogy kérésem nem lesz sikeretlen. – Megköszöném gondoskodását, de kimondám, hogy én szolgálni nem akarok.

100, 102, 536 [355] A' Gróf, felekezetemnek legfőbb féríja, dicsérte ugyan philosophiámat (így nevezte azt), de előmbe terjeszté, hogy ezen áldozattal Vallásomnak, mellyet nagy okoknál fogva igen szeretek, tartozom; ha tetszik, három esztendő mulva térjek nyugalomba, de most, 's mingyárt holnap, esedezésemet nyujtsam be. Hosszasan ellenkezém, de kénytelen valék megadni végre is magamat, 's más nap, Június' 17d. megjelenék az Előszobában.

100, 102, 529 [356] Valamikor nagy helyeken vagy Gyűlésekben előre készülve szóllottam, mindig rosszul szóllottam, 's többére jól, mikor el nem készülve. Papirosra tevém ugyan esedezésemet, de meg nem engedtem magamnak, hogy arról gondolkozzam, mint³⁸⁵ fogom tenni a' szóllást.

Kevesen valának az Előszobában; én levék köztök a' hetedik és utolsó. A' szolgálót Báro³⁸⁶ Orczy József tevé, kit a' Király ekkor nevezé ki Veszprémi Fő-Ispánnak, de a' ki ezen Dieta alatt cserélé el azt Gróf Zichy Ferencz Zemplényivel. Egyik ablakban

³⁸⁴ Fő Ispán <, és ezen koronázás olta Excellentz, Rádayval egygyütt,> hozzám

³⁸⁵ gondolkozzam, <mit és> mint

³⁸⁶ báró [Átírás.]

Szabolcsi Fő-Ispán Generális³⁸⁷ Báro Splényi Gábor álla. 'S midőn csak itt kezdém el- 1060
gondolni magamban a' mit a' Fejedelemnek mondanom kell, nyílék az ajtó, 's Gróf
Széchenyi Ferencz kijöve a' Királytól, udvari gyászában, 's a' Szent Januárus' Nápolyi
veres pantlikájával és csillagával, 's megállá Splényi mellett; hallám minden szavait. Én
rövidlátású vagyok, ugymonda Splényinek, 's nem látom a' kik itt vannak; kérlek,
nevezd meg őket. – Nevemet hallván, jött, 's beszéllé hogy most érkezik Nápolyból,
Rómából, Florentzből, Milanóból, 's hogy Milanóban Ferdinánd Fő-Herczeggel,
Thereziánknak fijával, magyarul szóllott. Megértvén tőle a' Fő-Herczeg, hogy Gess-
nernek Idylljei magyarra vannak fordítva, parancsolá a' Grófnak, hogy a' könyvet kül-
dené meg; azért vettessem félre a' címnapot és Rádaynak szólló levelet, 's nyomtattas-
sak oda egy Ajánlót a' Fő-Herczeghez. Még együütt beszéllénk, midőn Orczy neve-
met kiáltá ki az ajtó mellől, mert a' hat már dolgát végzé.

Égészen készületlen lévén, nem zavarhatám össze ideáimat, kivált hogy a' mit kér-
tem, nem is óhajtám elérni. [357] Magam is elcsudálkozáim rajta, melly szerencsésen 95, 100, 103
folyt ajakimról mind az, a' mit mondtam. Egy szavamra merészen néze keresztül
lelkembe a' két szem,³⁸⁸ látni akarván, ha az a' lemondás, mellyet ajkam³⁸⁹ talán csak
czifrán pengete, érzett érzés e, 's érzettnek találván,³⁹⁰ [358] *Um Ihnen zu zeigen, wie* 95, 101, 103, 530
sehr ich diese Freundschaftsgefühle und diese Resignation zu schätzen weiss, nennen Sie
mir ein andres Amt, und Sie haben es – mondá a' szíve' nemessége miatt is mind azok
által tisztelt és szeretett Űr, a' kik vele valaha szóllottak. [359] Két epithetumot sze- 95, 101, 103
rénységből hagyok ki szavaiból. – Most olyat nevezni nem tudok, mondám; de enged-
je Felséged, hogy ha esedezni találnék, ezen fels. ígéretére emlékeztethessem. – [360]
„Jöjj tíz eszt. mulva bár, 's elmondom saját szavaidat.” – [361] Tudva van csudálást ér- 95, 530
demlő emlékező tehetsége közönségesen. 101

[362] Teleki meghagyá hogy mihelyt³⁹¹ az Előszobából kijöväk, vigyem meg neki a' 101
hírt; de az nap olly tárgyat vártam az Ország-házában, mellynek lefolytát nyugtalan
valék hallani. [363] Felvetvén tehát magamat egy fiakerbe, repülve³⁹² mentem az 101, 104, 530
Ország-házához. Az ajtó' fordítója már kezében vala valakinek belőlről, de kívülről
nekem is, 's birkozgatánk egymással. Most megnyílék az, 's H- lépe ki, a' ki nekem
Bécsben az Angolymestert küldé, 's a' ki Cátóra emlékeztete, midőn én őt Aristippra.
– Titoknak vagy a' Kamaránál, mondám neki, ha még nem tudod. – No, no, felele a'
bölcsfejük' grimaszával; hol szedsz illy meséket? – Semmire-való! kiáltám neki, meg-
szorítván kezét; 's neked lehetnek titkaid olly barátod előtt mint én?³⁹³ 's szóról szóra
elmondám a' mi történt. – Mindég hittem hogy barátom vagy, mondá nekem, de ennyit
még tőled sem vártam; megszorítá jobbomat, 's a' barátság köztünk még hevesbb leve
– vesztremre!

³⁸⁷ Fő-Ispán <Gróf.> Generális

³⁸⁸ néze <végig rajtam> két szem [Javítás a törlés felett.]

³⁸⁹ mellyet <szavam> ajkam

³⁹⁰ érzettnek <érezvén> találván,

³⁹¹ mihelyt [.] [Átírás.]

³⁹² repülék [Átírás.]

³⁹³ mint én<,>

102, 530, 1060

[364] Gróf Teleki elragadtatással hallá mely szerencsével tettem az esedezést. Még szebbre nem tudok példát! kiáltozá. [365] Három ízben szöllék Urunkkal,³⁹⁴ 's két ízben találám szeretetre igen méltónak. Először a' dolog nem ada rá alkalmat.

108, 1068

[366] Anyám 1794. Decemb. 14d. Regmeczen rosszúl érzé magát egész nap. Sietteté vacsoránkat hogy a' háznál csendesedjék el minden, 's lenyughasson. De alig szunyada el, midőn két szobaleánya, kiket szokatlan zaj és topogás vere fel – – –

1156

HARMADIK KÖNYV.

MDCCXCIV–MDCCCI.³⁹⁵

ELSŐ SZAK.

1.

MDCCXCV.

[367] Szulyovszki Menyhért, Zemplénynek egykor Dietai Követje, Június 11d. oltá egy szobában lakik itt Budán velem. Szóról szóra leírá itt öt holnap alatt Senecát, hogy unalmait elverje, megszeretvén ezt a' predikálgató Bölcsét és a' Rómaiakat, kiket eddig elfogva a' francziák józan, játékosan és fercsegeve ömlő, 's antithesisekkel felcizfrázott írásaiktól, nem olvasa, nem ismere. [368] Most Tacitusra jött kedve, de nem érti. Az olly fő mint az övé, mindenben előhalad, 's hamar, a' mihez fog, 's fogadom, kevés idő mulva egyikünk sem fogja jobban mint ő.

2.

541, 696

[369] Verseghy nagy dolgokat forral: Adelungunk akar lenni, 's Grammaticát ad, 's Lexicont. – [370] Az is kell; de a' Nyelvet nem a' Grammaticus, nem a' Lexicographus viszi elő, hanem az Író; a' Grammaticus elposhasztja magát, 's czirkalmaz a' hol szabad kézzel kell dolgozni, 's így annyit ront, a' mennyit épít. Nincs philosophusabb Nyelv mint a' miénk! ezt kiáltozza kevélyen és örvendezve. E' dicsőségen én legalább nem igen kapok. Azt óhajtom inkább, hogy az minél szebbé váljon, 's alkalmatosabbá a' lélek' gondolatit 's érzésit minden külömbözéseikben festeni,³⁹⁶ 's minél elébb. [371] A' Nyelv' tudománya nem tudomány, hanem csak mesterség.

541

541, 696

541, 696

[372] Felhozatá Lexicona' articulussait, mellyeket apró papiros szeletekre irkálva egy zsákba vetve tart. [373] Mindent nagyot akar, nagy Grammaticát, nagy Lexicont. A' nagy könyv nagy rossz, azt mondá egy Görög. [374] Míg ő maga a' Grammaticát magasztalja, én mindég az Ízlést magasztalom; de az a' Grammaticusnak gyanús porté-

³⁹⁴ szöllék <..> Urunkkal,³⁹⁵ MDCCCLCIV–MDCCCI. [Átírás.]³⁹⁶ <ki>festeni,

ka, 's azért gyanús, mert felforgatja kártyavárait. [375] Hogy nyugalomban maradjunk, 696, 1156 arra kérem, hogy énekelgessen. Azt jobban tudja mint a' Nyelv' dolgait.

3.

[376] Meleg vala az összeolvadásig, 's ablakom, ajtóm, nyitva állának. Szulyovszky 1072 már nincs itt, 's így szobámban³⁹⁷ csak magam. Metastasio vala kezemben, 's folyosómon egy gyönyörű lény suhinta el, félig leány már, félig még gyermek. Növése mint Psychénél; mozgása, lépte mint a' Grátziák³⁹⁸ legifjabbikáé. Történetből ajtóm felé pillantott, 's ment, meg nem hajtva magát.

Felszöktem ülésemből. Illy meleg hatást serdülő ifjú sem kaphat.

Elővevém a' Títusz' Kegyelmet. – El kelle vetnem a' könyvet. – Fel 's alá járék szobámban.

De mi lele téged? kérdém magamtól. Nem szégyenled gyengeségedet?

Menj, lássd! kiáltá belőlem valami. A' hideg ész emlékeztete, hogy harminczöt esztendőtlét éltem el. Ah, látám hogy azt nem az ész, hogy azt a' bizatlankodó szerelem sugallá!

Mit tagadjam meg magamtól ez ártatlan örömet, és itt! itt! – Azt szégyeld³⁹⁹ hogy nem bízol magadhoz. Így szóllék, 's mentem, remegve mint⁴⁰⁰ a' nyárlevél. Szívem, hangosan vere.

Belépék a' szobába, 's ott valék oda igazán.

Csínosan vala öltözve, de piperék nélkül; fehér patyolat ruhácska, ott övedzve által, hol keble virúlni még csak fog. Vállán égszín leple, lábain fekete papucs. Színe tiszta 's átlátszó mint a' porcellán; orczáji mint a' legbágyadtabb rózsa' levelei; orra, szája gyönyörű metszésűek, 's ez piros mint a' vér; homloka, minek⁴⁰¹ példáját soha nem láttam, csak két újni magasságú; ez magyarázta meg előttem, mint nézheté⁴⁰² szépnék Horátnak a' keskeny homlokkal Lycóriszt; és a' mi az igen szép arcznak életet ada, az az igen nagy pillájú⁴⁰³ 's barna pillájú fekete szem, az a' nagy szépségű két sor fog. Gesztenyész haja tömött, és még is lágy. – Így kell e az Isteneknek minden dísz egyre pazarlani, 's minden dísz e illy nagy mértékben? kiáltám magamban.

Felvirúlva Nini volt legszebb rózsa Péstnek és Budának.

A' húgom; mondá Ferencz. Én⁴⁰⁴ a' gyermeknek; a' gyermek nekem meghajtánk magunkat, hideg nyájassággal, minden szó nélkül.

Tettetett nyugalomban menék a' gyermek felé, de nyelvem rebege. Egy pár esztendővel később értette volna, melly zajgást rejt e' nyugalom. Tisztelém korát, fájdalmát, isteni kecséit. A' gyermek zavar nélkül felele kérdésimre. Szakálám még kék vala, mint-

³⁹⁷ így <folyosóm> szobámban

³⁹⁸ Grátziák<é>

³⁹⁹ itt! itt! – <hangosan vere> Azt szégyeld

⁴⁰⁰ remegve <minden> mint

⁴⁰¹ min[./]k [Átírás.]

⁴⁰² mint <magy> nézheté

⁴⁰³ nagy <példája> pilláj[./] [Törlés és átírás.]

⁴⁰⁴ [./]n [Átírás.]

1072 ha állam tintával volt volna bekenve; sűrű 's nem épen göndör, de lobogó hajaim közt még egy szál sem vala fejr; mit adtam volna érte, ha őt zavarodásba láthatám vala. Némán simúla bátyjának bal karjához, vállán nyugtatá fejét, 's ezt látszék mondani: Bár magunkban maradhatnánk hamar! Oh ha így bírhatnám képét! Így lebege mindég ezután szemeim előtt boldog álmaimban.

Meghajtám neki magamat, 's mentem. – Édes Nini, mondám, bennünket eggyesít a' csapás; kérem, nézzen engem is testvérenek. Némán kérem jobbát. Nyujtotta azt. Megszorítám⁴⁰⁵ e' gyönyörű kezét, 's mentem.

4.

A' húgom ma szokatlan ellágyúlással vála el ma tőlem;⁴⁰⁶ monda nekem Ferencz. – Kérem édes barátom, valamikor a' gyermek feljő, adjon hírt nekem. Nem képzelhetek szebb alakot, 's szeretem az illy idejű gyermekeket; lelkeik még nincsenek megrontva.

Nini ismét feljöve bátyjához. Az nap olta mellyen őtet láttam, a' két város mindég róla beszélt. – Imhol a' történet:

Elmenvén a' Királyi-lak előtt, fájdalom egy gondolatot sugalla fejébe;⁴⁰⁷ 's azt nyomban követé a' teljesítés. – Két cseléd a' kapu előtt üle az árnyékban. – „Kérem, vezessenek engem a' P-hoz.” – A' két udvari-cseléd nagyot nevette a' gondolaton. Mit kereshetne ott gyermek?

Sie halten mich für unwichtig? monda Nini; *ich bin die Schwester eines St...*

A' két cseléd szaladt Gróf Eszterházy József Udvari-Kamarás Úrhoz, hogy a' grádicson majd összetörte magát.

A' lelke' nemességéről annyira isméretes ember elijede a' hírre. Lesz itt megint! monda magában. Bocsássátok elő.

Mit akar, kedves gyermek? kérdé. –

A' kérés haszontalan, gondolá magában; de midőn a' gyermeknek nyujtok vigasztalást, Uramnak adok egy scénát, mellyet semmi áron nem lehet vásárlani. Béjelentette, 's Nini jött.

Első mozdulása azt volt, hogy két térdeire hulla le. Nyugalmas sírással tette kérelmét. – Eszterházy lángoló szívvel beszélt el mindennek, mi történt, 's Pest és Buda eltölt a' hírrel.

Melly gyönyörű teremtés az a' leány itt, a' te házadnál! monda egy valaki Orczy Lászlónak, mert a' hírt ennek háza⁴⁰⁸ előtt attól hallá, a' ki azt Eszterházytól vette mingyárt más nap! – Az én házamnál? kérdé viszont Orczy; itt nincs semmi leány.

Hagyj békét, monda a' vendég; azt értem, a' ki a' P-nál volt.

Legyen eszed, felele Orczy; hiszen az gyermek, nem leány. Hogyan volt az a' P-nál?

Orczy csengete, 's a' Nini' atyja feljött. – Volt Nini a' P-nál? kérdé Orczy. – Nem volt, felele amaz, megzavarva. Nem értette mit tehet az a' kérdés.

⁴⁰⁵ azt azt. <Megszerettem> Megszorítám

⁴⁰⁶ el ma tőlem [Váczy 318. elhagyta a második „ma”-t: „el tőlem”; megfontolandó szöveg jav.]

⁴⁰⁷ sugalla <lelkébe> fejébe,

⁴⁰⁸ háza<nál> [Az ékezet lehúzva.]

Uram, monda a' vendég; hogy volt, az nem szenved kérdést; én a' hírt attól vevém, 1072
a' kinek azt maga beszélé Eszterházy. Meglehet hogy a' gyermek azt átallotta elmonda-
ni szüléjinek. Szólljon az Úr vele.

Az öreg rohanva ment le a' grádicson. Nini, azt mondják, a' P-nál valál?

Nini elnémult. – Igen, édes atyám! –

Én a' dolgot Kapitány, később azután, 's kevés idő alatt, Generális Novák Ignác
Úrtól tudám meg.

Nini ismét feljöve bátyájához. Repülék hozzá. Mellyemre szorítottam, 's ajkaink egy-
másba tapadának.

Miként, miként volt az a' szegfő, kedves Nini? kérdém. – A' gyermek elpirult. –
„Úgy vagyok mint a' szegfő, melly elvesztette vesszejét,⁴⁰⁹ miolta nincs a' bátyám.
Olvasni, írni, számolni magyarul, németül, 's most már francziául, ő tanított. Most
vége tanulásomnak.” – Így beszéllé ezt Eszterházy.

'S melly könyvből vevé azt a' szegfő képét, édes szép kis testvérkém? – Semmi
könyvből, édes bátyám, monda. Ablakunkban állott egy szegfő, vesszejéhez kötve; a'
vessző kitört, 's eldőlve találám szegfőimet. Ez az én képem, mondám magamban,
miolta ő nincs! 's az a' gondolat ért ismét utól, midőn a' kérést tevém.

Nininél a' természet egygyezésben vala önmagával; arca nem vala szebb mint lelke.
'S mi lehet szebb mint a' szenvedő szépség?

5.

Septemb. 27d. mi is elhagyank a' várost. Néma fájdalomban fejtém ki magamat a' 1074
Kapitány Novák' karjaiból, teljes magam elkészítésével mind arra, a' mit a' kegyes vagy
megkérlelhetlen Pepromene erántam végze. *Du hast Wolken, gnädige Retterin!* kiálta
szívem' belsőjéből egy szent szó. Mert engem sem boldog, sem boldogtalan napjaim-
ban soha sem hagyta el még Theodicaei⁴¹⁰ szent hitem; az mélyen lakik lelkemben e,
képzeletemben e, vagy idegeimben, nem tudom, és nem kérdem. Ha az csak poetai alta-
tás volna is, nekem kedves, mert nyugasztal. 'S mit adnak érte azok a' hideg józanok?

6.

Csabán virradánk fel, hol Kapitány Fekete Úr is, a' Jelachich' Magyar Gyalogjai
közzül, ki Tyrolisból jöve vissza, 's itten hált. Ezer köszöntéseket bízánk rá Kapitány
Novák 's Astleitner⁴¹¹ Fő-Hadnagy Urakhoz.

7.

[377] Ötevényben, Győr mellett, Septemb. 29d. – Felkerestetém Kist, most Super- 108
intendenst, akkor Rectort Győrben. Kinn evék, mert Mihály napja volt, 's csak akkor

⁴⁰⁹ elvesztette <erejét> vesszejét,

⁴¹⁰ még <eggy> Theodicaei

⁴¹¹ Novák<hoz a' Gyulay, 's> Astleitner [A kötőszó szövegjavítás.]

1074 érkezék hozzánk, midőn már fogák lovainkat. Melly boldog vagyok, hogy ezt a' feje 's
szíve 's barátsága miatt olly annyira tiszteletes barátomat végre megláthatám.

108 [378] Kallós Dániel és Dr. Kovács Mihály Úr most jönnek Göttingai 's Hollandiai
útjokból, 's Ötévényben azon fogadóban szállának meg éjszakára, a' hol mi. Schlözer,
Göttingában, azt tudakozá tőlök, mihelyt nála megjelentek, ha engemet ismernek e;
siettek ezt nekem elbeszélni; érzették hogy azt hallani nekem kedves lesz.

8.

[379] Octóber' elsőjén, Pozsonyban. – Alig szállánk ki üveges hintónkból, 's a' fo-
gadós' legénye, a' Rózsánál, tudatá velem, hogy Abafi Ferencz, Dietai Követje Árva
Vármegyének, szomszédomban szállásol. Phantasiáját önté violínjébe midőn belépék.
Rohanva veté magát karjaim közé. – Tunc hic, amice? Cito mihi respondeas;⁴¹² quid
hic facis? kérdé azzal a' neki saját accentuatióval, és a' vastagon mondani szokott s be-
tűket vékonyan ejtegetve. Már öreg ember, 's elgyengült, kidagadt szemekkel; alacsony
növéssű, de inas, koponyája egészen kiaszott. Temérdek olvasású, temérdek tapasztalású
férfi; szépen írt, de nem szóllott szerencsével.

Szlávy György, Biharból, nem látta vala még Pozsonyt. Országos vásár vala, 's ő és
én elindulánk, 's velem mutattatá meg magának a' nevezetesebb helyeket, a' kerteket, és
a' várat. Szlávy theátrumba ment, én szállásomra.

9.

Malaczkán, Octób. 3d. – Cancellárius Pálffynak négyszögű kastélya a' maga csuda-
alakú kéményivel egy szelíden emelkedő homokdombon áll, de a' kastélynak nem vala
kertje, nem vala árnyéka; az ültetések a' repülő homokban mindég kivesztek. Egy va-
dászátja alatt a' Hollandiai akkori Respublica' Követje megtanítá a' Kertészt, mint
ültetnek ők fákat. Vastag papirosból csináltatának csuprokat, azokat eltemeték a' ho-
mokba, tele tömve kövér földdel, 's abba ülteték a' makkot és egyéb magokat 's a'
könnyen fogamzó fák' vesszejét. 'S most Malaczkának gyönyörű kertje van, 's árnyéka
sok.

Pálffy a' Követnek márvány büsztjét állította az helyt, a' hol ásót veve, 's megvizsgálá
a' földet, 's a' büszt mellett áll egy hollandus ízlésű házikó.

10.

Octób. 4d. és 5d. Holicson tölténk víg vacsora mellett, 's nézván a' Nyitrai 's Morvai
tótók' tánczát. A' városka egy dombnak nyugoti oldalában fekszik, egykor a' Czobor-
ház' birtoka, most az Uralkodóé. Túl a' kastély' kertjén hosszan vonúlnak el a' rétek,
felékesítve majorházakkal.

⁴¹² respondeas<z>.

Felmentem a' dombra, 's kimutatattám magamnak Nickelsprukcot a' Morva' szélén, ¹⁰⁷⁴
és Szakolczát Holicson felül. Amaz nevezetes hely történetinkben a' Bethlen Gáborral
kötött békék által.

Holnap túllépünk Gődingnél a' határon, 's holnapután Brünbnben leszünk.

MÁSODIK SZAK.

1076

11.

MDCCXCIX.

Június 22d. – Éjfél után hagyánk el Brünnt, 's a' mezőn virradánk fel a' legvidámabb
nyári nap' hajnalában, 's melly öröm midőn derült, 's erdők,⁴¹³ mező, 's a' távolabb és
közelebb hegyek láttatni kezdék magukat, 's mind ezt a' megfrissült természet' eleve-
nebb színében; körüllegve a' nyár' és reggel' hév és hűs szellőjítől, 's a' mezők', ré-
tek', fák' viráginak 's lombjainak illataiktól; 's negyvenöt holnap után megint csillagos
ég alatt! A' természet látszék örvendeni hogy szerencsétlen gyermekeit kebelében lát-
hatja, kik most még mindég remény és rettegés közt hányatának, mint a' ki, hajótörés
után deszkára kapaszkodva törekszik elérni a' révet, 's a' zajgó tenger hol segíti, hol
tartóztatja menését. – Boldogok lesztek! ezt kiáltá lelkemben egy szent hit, 's a' szent
hittel együtt kedvem, melly engemet éltem' legrémítőbb pillantatai közt sem hagyott
el soha! soha! Elnedvesült szemeim könnyörgve tekintének az égre, hogy hagyja addig
élni szerencsétlen anyámat míg hálámat elfogadhatja; hogy Therézt hagyja addig élni és
Süsiet, két tisztelt vezércsillagit életemnek;⁴¹⁴ hogy áldja meg a' kik a' szenvedőknek
örömet nyújtottak.

HARMADIK SZAK.

12.

Közel méne el útunk Znaymhoz, hogy tornyát 's házainak fedeleit láthatánk, 's túl
azon Lukát, egy rét' szélén. A' hely egykor Praemonstratensisiek gazdag Praepositúrája
volt, anyja Jászónak és Lelesznek, míg Sauberer András Jászi Prépostunk, Abaujban,
a' két leányt az anyai hatalom alól ki nem váltotta. Most a' pompás lak' ablakiból czit-
romszín gallérú fejér katonai kabátok, mosott ingek, fejér és fekete strimflik függének
ki, mert József eltörölvén a' Szerzetet, a' Praepositúrákat Kazármává változtatá.

Szólott a' Morvai nép szántó földjébe ültet. [380] A' szőlőnek egyik szomszéd
holdjában így rozs terem, a' másikában árpa. Kukoriczája szálait olly magasságban,
mint Zemplényben a' szőlő vesszejét, elcsapják, hogy a' nedv a' termést gazdagítsa.

⁴¹³ derüle<, 's kezdé,> 's erdők, [Átírás és törlés.]

⁴¹⁴ életemnek! [Átírás.]

1076

13.

[381] Crems, Und, Stein három hely, de egynek tetszik, mert egymást éri, a' Duna' bal szélén, túl rajta Mautern. Ez mellett emelkedik egy csúcsos, erdős hegy, 's tetején egy Monostor, mellyben világosság lakik. A' lakosok Gittweinak mondák. De rá ismerék hogy az Gottwich. Bírom képét.

Az agyag nem bírja tartani lakosit, de a' szorgalom segít rajta. Útam mellett vastag kótisokkal tördelgeté⁴¹⁵ holdja' göröngyeit a' földműves; a' sertés' pásztora pedig bőr tarisznyájába szedegette, 's nagy gonddal, és még melegében, mellyet mezőre hajtott nyája hullongatott.

14.

Szekereken viszik Bécsbe Tyrolisból a' veres borjúkat összekötött lábakkal hanyva fel egymásra, 's nem képzelhető sokaságban. Mindenike egy egy tojást kap napjában, mellyet vivőjük hígan tölt beléjek. Ez minden eledelek Bécsig.

Mölk, a' Duna jobb szélén, egy sziklás szelíd halmon áll, a' városka felett. Benedictínusok' Klastroma ez is, még pedig királyi. Folyosója hosszabb mint a' Kufstein' diametere, egyik kapujától a' másikig; úgy beszéllé, a' ki a' kettőt megmérte.

15.

Szorgalom és kereskedés ad éltet a' tájnak, mert Bécs, München és Párizs közt erre az út. Mezejik, erdejik kert; szántásaik közt vereslik a' lóher' virága, midőn messzéről látjuk még úgy mint Sárosban a' tatárka.⁴¹⁶

[382] Míg én minden' látásában találok, mert keresek, örömet, kedves tisztelt barátunk Úza Pál elsüllyedve ül oldalom mellett a' szekérben, 's még haragszik ha nyájas
44 vidám képpel köszöntöm a' szemeket ránk meresztőknek, kivált miolta a' kis Ensben olly brutális mészáros⁴¹⁷ láta. [383] Lássá, édes barátom, mondám neki, ez volt valaha határa hazánknak. De az ő elméjét semmi sem derítheti fel, 's jele hogy a' könnyűség ollykor jobb mint a' bölcsesség.

[384] Közéltve Linczhez, a' Bécsi szép szobalyányok' hazájához, 's eszembe nem jutván hol járok, szembetűnőleg szépültenek a' lyányok' arczai. [385] 'S a' fogadók' cselédjei mind nőténykéek, 's ők tesznek szolgálatot asztal körül és szobákban, a' mi valóban igen jól van gondolva. Midőn egy pár rendes kacsó nyujtja be a' tálat, az csak még is más mint midőn férfi cseléd, kinek bűdöslik ruhája a' púpasztagtól.

44 Neumarkton két csinos öltözetű teremtés forga ebédünk körül. Az egyik rajtam kezdé a' sort, millyen bort parancsolok, mert szolgálhatnak nemessel is. Én bort akkor még nem ittam, de két butellia Tokajit kértem tőle.

⁴¹⁵ tördelgeté<k>⁴¹⁶ tatárka<é>. [Az ékezet lehúзва.]⁴¹⁷ brutális <M> mészáros

Egyykét általnyujtám Aubertnak, ki meghajtá⁴¹⁸ magát, 's dugá felső kabátja oldal- zsebjébe, de midőn a' másik' dugóját kivontam,⁴¹⁹ poharát is tartá azonfelül. Kiosztám azt társaim 's Zászló-tartó Gál Mózes Úr között. Mint a' Zsidó, mikor imádkozik, Jeruzsálemnek fordul, úgy mi mindnyájan arra, a' hol ez az italok' Királya terem. [386] 'S most összekocczantám poharamat a' Nini' bátyjával: 's e' szót mondtam neki: „P s y c h e !” Az felugrék székéről, 's megcsókolt az emlékezetért.

16.

Lakadalmazók jövének a' templomból, 's muzsikával, de gyászban. Férfiak, asszonyok, ifjak, lyányok Franciscánus-színű posztóban, melly távolyról feketének tetszheték, 's kalapban a' lyányok 's asszonyok. Reklicskéjek egyvarasznyi, szoknyájok rövid, 's fehér strimflijek gypjából. Az úgy áll lábaikon, mintha fehér kolbászokkal tekergették volna körül.

Beszédek füleket szaggat, alig értünk mit mondanak. Az éjjeli őr kiáltása hangos nevetésre fakasztá: *Hat czín g'schlön.*

Mint minden a' mi szemünk elébe tűnt, úgy különbözik architecturájok is attól, a' mit máshol látánk. Ki nem ismeri azt rézmetszetekből? De mint nyomtatják szarufájikhoz zsinde helyett a' deszkát, az itt világosodék fel előtttem. Telkeik kert, 's kerítéseiknek új meg új formájok. [387] A' méhköpük ablakaik felett a' gébely falon.

[388] Fájok sok van, szalmájok kevés. Itt tehát szalmával fedett házakat nem látni. Apró-marhájok, tyúkjok, csirkéjük soha sem kap egyéb szemet mint fűmagot. Marhájok alá alomnak nem szalmát hánynak, hanem fenyőágot. A' szegény itt fapapucsban jár, nem Franciscánusi kolopodionban, hanem pántofli formán kivájt fagöcsökben.

17.

A' természet a' maga vad felségében jelen meg az útas⁴²⁰ előtt. Délre emelkednek a' Havasok, mellyek a' sivatag Német-országot az Italiai paradicsomtól elválasztják. Egyike a' legrezzentőbb pillantásinknak az vala, a' hol belépénk Tyrolisba. Egy igen keskeny völgy' szélén, nekünk jobbra, emelkedék egy képzelhetetlen magasságú 's hosszúan elnyúlt márvány fal, pusztán egészen, mert mi találhatna ott élelmet? csak némelly repedésiből nőtt ki egy-egy fenyő. Balra domb, nem hegy. Szembe velünk egy patak futott végig a' völgyen, zöld, mint a' tenger' vize, vagy a' rét' színe. Egy helyt a' patak ugrást teszen, 's a' patak lecsap a' párkányon, 's ott egy nagy márványdarabnak ugrik, melly a' patakban úgy ül mint egy sziget. Ennek azon részében, hova a' patak' vize fercsege szökik, egy görbén nőtt ágú vadrózsa fészkelte meg magát, 's midőn a' vándor ezt a' zuhanást és a' rózságak' ingását nézi, megcsalt szeme azt hiteti el vele, hogy a' víz az iszonyú márványdarabot is ingatja.

⁴¹⁸ Aubert <Fő-Hadnagyak> ki meghajtá [Javítás a törlés felett.]

⁴¹⁹ dugóját <fel> kivontam,

⁴²⁰ útas [Az ékezetet törölve.]

1076

18.

[389] Egy szelindek, behámozva egy talyiga forma szekérkébe! 's a' talyiga körül gazdája, asszonya 's három négy gyermekei. – Mi lehet az? 's mi van a' szekérkén?

Az ember madarász. Száz meg száz apróbb 's nagyobb kalitkát rakott fel szekerére, melyet kutyája Bécsbe viszen, hol a' Tyrolisban fogott 's nevelt madarak becsben vagynak.

19.

[390] Harczoló sergeinkhez nagy számban hajtának hazánk gyönyörű gőböljei, 's örvendék⁴²¹ látásokon, mert a' magyar faj szebb mint a' Tyrolisi kurtatürkű 's csak igen nagytestű Tyrolisi pelly ökör. 'S mennyivel nemesebb, lelkesebb!

[391] Egy fogadóban meglátánk egy óriási veres-hagymát. Rá fogám, hogy az Derecskén⁴²² terme, Debreczen mellett. Ha ezt a' Mizraim' népe imádkozta, miért ne én? mondtam, 's eltevém hogy nálam maradjon. – A' hagyma valóban magyar hagyma volt, 's talán Derecskei. Egy Tyrolisi lakos a' Leopoldstadti hídról nézé, mint fereszté pudliját a' barátja, 's meglátá a' Magyar-országról oda érkezett hajón a' szörnyű nagyságú hagymát, megveve két zsákkal. – Tyrolisban ugorka sem terem. Botzenből hozatánk azt, az Olasz-országi Alpeseokról.

20.

- 44 Rekrutáink letelepedének az út mellett. Egyik, meg sem álmodva hogy földjei vagyunk, felszökék a' fűről, hadaráza karjával, mintegy fenyegetőzve, hogy majd megadja a' francziának. Segítsen Isten, legények, mondá neki Laczkovics László bajszos szájjal. – Nézzd a' Magyar! nézzd a' Magyar! kiálta mindenike, felugrának mindnyájan, 's addig nézének utánunk, míg útunk elcsavarodék.

O süsse Stimme, vielwillkommner Ton
Der Muttersprach' in einem fremden Lande!
mond Góthe, a' szép Iphigeniában!

21.

[392] Nagyobb csint mint a' fogadóknak nem kívánhatni. Két igen vastag kerek⁴²³ márvány-asztal a' ház előtt; a' grádics kísürolva; szoba, ágy, abrosz,⁴²⁴ edény, tányér, pohár, mintha innep volna a' háznál; 's a' szoba mennyezetje deszka ugyan, és nem stuck, 's égszínre festve. Így lakni öröm! – De főzések nem felel meg a' dícsért csinos-ságnak. A' leves után a' tehénhússal, mely itt drágább mint a' bornyuhús, gyalult nyers káposztát hoztak fel. Felakadánk rajta. De ha azt mi süttel ehetjük, miért ne főttel is?

⁴²¹ örvend/./k [Átírás.]

⁴²² hogy az <Debreczenben termett> Derecskén

⁴²³ vastag <gom> kerek

⁴²⁴ ágy, <tiszta> abrosz,

22.

1076

[393] A' várba⁴²⁵ ötszáz negyvenkét grádics viszen fel, 's a' nagyobb terheket kerékben-tapodgálók vontatják fel, mert szekér oda nem megyen.

[394] Ablakom az országút felé nyilott és a' Császárhegy felé, mellynek rettenetes magasságú szirtes bércein búsan szívódnak a' fellegek. Kinézésem az országút' egy kisded része⁴²⁶ a' város' kapuja felé, 's a' Császárhegyre, a' külváros' házaira, a' Kalvariára, egy sötét sűrű fenyvesre, 's a' Remete házra a' hegy' egyik vápájában. A' város' harangjai muzsika-zengésűek. [395] A' patak' szélén egy Juhar nőtt ki, nagy mint egy kőrös vagy topolya, 's szőlőmetszésű hosszúnyelű⁴²⁷ leveleit játékosan ingatta a' szél. Jónásnak nem ada több örömet a' tök' levele mint nékem ez a' szép juhar. Még bírom leveleit.

[396] Ablakomra nappal a' sólyom üle fel, 's visítgatva hívá nőtényét; éjjel egy szirt ürge jött megemészteni alamizsnámat.

23.

[397] Magyar gyalogság jöve a' városba. Még az nap meg vala kötve a' barátság a' szálló és a' gazdasszony vagy leánya közt. A' kéknadrágos túl a' juharon, a' leány vagy menyecske innen rajta mentek, de összejövénnek a' réten. A' nőtény leült, 's a' legény erős karral vágta a' rendeket, hogy oda futának az ácsorgók, csudálni mit fog kezében a' kasza.

Kiméne a' maga rétére egy lakos is, feleségével, leányával. Az ember kaszálá fűvét, azok rázák szüntelen, hogy minél előbb száradjon meg. A' rázás estig szüntelen tartá. Akkor haza futának, előhozni szekereket, 's az ember belé fogá a' rúd mellé egyfelől lovát, másfelől tehenét,⁴²⁸ elől maga bújt a' hámba; felesége egyik oldalról, lyánya a' másiktól tarták villájikkal, hogy a' széna, a' hol görbült az út, fel ne dőljön.

Más nap jött a' bőrlundris, strimfli nélkül, fapapuccsal, 's a' fekete nadrág be nem vala gombolva térdein, 's réjtét behinté trágyával, 's a' mint azon keresztül esék, egy lován és egy tehenén megszántá azt. Felesége 's leánya a' felhasított barázda' szélein nyomában hágdosának, 's a' mi trágyát az eke kivetett, belé gereblyélék⁴²⁹ a' felhasított földbe; hogy kárba semmi ne menjen. Nyomban bévetette gabonával az egyszer szántott rétet. A' vetés kicsirádzott, 's egy két hét múlva tizenkét napszámos asszony letelepedék rajta, 's a' feléledő fű gyökereit kigyomlálta.

A' magas hegyek' szirtjeire puttonban viszik fel a' földet, 's a' trágyát hozzá, 's bevetik. De a' rozs ott nem érik meg teljesen. Zöldjében vágják le, 's kemenczében száraztják meg. Külömben meg nem érhetnék.⁴³⁰

⁴²⁵ A' <gomb> várba

⁴²⁶ része<,>

⁴²⁷ szőlőmetszésű <hosszúszálú> hosszúnyelű

⁴²⁸ másfelől <szekerét> tehenét,

⁴²⁹ [/ereblyélék [Átírás.]

⁴³⁰ őrhetnék. [Átírás.]

1076

Eggy lovat, eggy tehenet hámoz szekerébe magához,
'S vonja velek terhét, Álpeszi Nympha, fiad.
Puttonban viszen ott földet bérczére legaljasbb
Völgyéből, és zsírt, 's krumplival ülteti be.
Vaj sanyarún teng ő! De szelíd törvényiben őrzi
Austria, 's a' hívnek híve felejtí baját.

[398] De⁴³¹ itt eggy paraszt kétezer forintot váltá fel tallérban eggy Kalmárnál papiros-pénzre, hogy azon nyerjen.

24.

[399] Eggy helyt a' mezőn elszórt házaknak tornyocskájit 's harangjait láttam. A' hon maradt gazdasszony azzal ád jelt cselédjeinek, kik a' hegyek közt dolgoznak, hogy várja ebédjek.

1080

—
NEGYEDIK SZAK.⁴³²
—

25.⁴³³

MDCCC.

[400] Június' 30d.⁴³⁴ – Julius' 6d. olta, és így hat nap' híján tizenkét holnapot töltvén itt, dél után eggy hajóba lépénk, mellyben rekeszünk' szomszéd szobájában eggy idegen álla, a' másikába eggy másik jöve utánunk. A' hajó a' városka' hídja mellett vala megkötve. Két órakor dél után indulánk, 's fedeles hajónk az Inn vizén repüle mint a' nyíl.

Gyönyörű vala a' nap, 's még gyönyörűbb estvéje. Az eget krókus szín borította-el, 's minél inkább távozánk a' gondfoktól, annál inkább szelídüle 's tágasúla a' környék.

Wasserburgra kellett vala éjszakára mennünk, de korhely⁴³⁵ evezőink elébe terjeszték Fő-Hadnagy Bastendorff Úrnak, hogy Rosenhainban alkalmasbb a' fogadó; holnap kipótolják a' mit ma elmulasztanak.

Bastendorff kiszállott, megtekinteni mint szállhatunk; 's sietve jött az izenet, mint-ha a' hajó égne, hogy lépjünk ki, 's szedjenek ki mindent. – Wasserburgba tegnap beérkezének a' nem kedves vendégek.

Alig virradt, midőn forsponton menénk Salzburg felé, két felette nagy termetű lovakon.

26.

Július' elsőjén. – Gyaloglani akarék a' görbe és köves úton, 's eggy idegen zöld köpe-nyegben, sárga posztó nagyon megkopott és felette nagy foltú nadrágban, háromszögű

⁴³¹ <24.> De [A vers és a bekezdés között törölt fejezetszám.]

⁴³² HARMADIK SZAK. [Tollhiba.]

⁴³³ 21. [Átírás.]

⁴³⁴ Július' 3./d. [Átírás.]

⁴³⁵ mennünk, <melly a' Bavaria' határszélén fekszik,> de korhely

szőr kalapjával, nyakkendője selyemrongy, francia nyelven szollíta meg; nyájasan tudakozá, nem mondhatnám e meg neki, ha a' ki kevés⁴³⁶ előbb valamelly Austriai Tiszttel pirucsán méne el itt civilis ruhában, nem Generális Fiorella e? – Szent Isten, kiálta, én neki elsőbb Kapitánya voltam a' Király alatt, 's imhol ő *Général de sa republique*, én pedig közember a' Condé' sergénél. Uram, mondá, köszönts őtet egykori barátja' nevével; beszélld el mint találtál; én Gróf Rossy vagyok.

Vérző szívvel váltam el a' szerencsétlen embertől. – [401] Melly szerencsétlen az, a' kit a' sors honja' kebléből kilök!

27.

[402] Július' 2d. délben. – Teisendorf, egy kisdud és nem gazdag város, el vala telve a' Condé' sergével. Hemzsegték úczáján az idegenek, mintha vásár állott volna. Hat elegánt, úgy öltözve mintha most is honn volnának, megállának előttünk. [403] Úgy szóllának magok közt, hogy a' hangot érthessük, 's érezteték velünk, hogy ők nem közönséges emberek. [404] Meglátának egy igen ifju dobost. *Mon chère comte, comment va?* kiáltá az egyik, 's a' kis dobos úgy felele nekik mint társok. Négy öt asszonyszemély méne el távolyka tőlünk, rosszúl öltözve. *Ab la marquise! la comtesse! la vicomtesse!* kiálták megint, és csak azért, hogy ők titulusos emberek.

De most zúgás esik, 's mindenfelé hull a' kalap, mindenfelé hajlik a' sok fő, görbül a' sok hát, a' sok térd. Egy tisztos öreg közelíte zöld uniformisban, csillagos mellyel, paszomántba és fejér tollba szegett kalappal. Bal orcáját egy hosszú régi seb ékesítette.

[405] Áldozatai annak a' szerencsétlen revoluczióknak, mellyben sok ember nem azt tette a' mit akart, hanem a' hová a' vak történet tolt!

28.

[406] Estvére Neuhausba érénk, túl a' gyönyörű fekvésű Salzburghoz. A' város alatt foly a' zöldvizü Salza. Bavária felé lapály, kelet és dél felé hegyek, mellyeknek bérceit várromok koronázzák. Mi heten és a' két idegen egygyütt menénk ki sétálni; az estve' szépsége 's a' tündértáj kicsala szobáinkból. Én, a' ki mindenütt lesém a' kerteket, nyitva levén egy kertajtót, kértem társaimat, jöjjenek be itt.

Az a' mi Udvarunk' Svétziai Követjének Gróf Lodronnak kertje vala. Vastag tulipánfák és egyéb külföldiek ékesíték a' helyt, és a' mit az ángoly ízlésű kertek művelőji szeretnek, 's egy Lodron' emléke, ki a' Keresztes-háborúban esett el, egy tengeri nyúlak' szigete, 's egy elsipadott sírkő ez egyszerű felírással AGRICOLA. A' kerti-múlató falán hieroglyphonok, de ismert hieroglyphonok, mellyek mutaták, a' múlatónak mi czélja volt. [407] A' kert nem nagy; Salzburg körül becses a' föld; de szép.

⁴³⁶ a' ki <egy> kevés

1080

29.

Július' 5dikén, Linczben. – Marcus Aurélius Gotsch Professor, kinek soha sem hallám hírét, megtudta ottlétemet; ő azon fogadóban szállásola, a' hol mi tértünk be, 's jött, 's tudni akará, nem lehetne e szolgálatomra. Kértem, szerezze meg nekem a' Könyvárosnál Cicerónak Leveleit, és egy jó Görög Lexicont. Az szobámba küldé a' Schneider' Lexiconát, de a' Ciceró' Levelei nem valának meg boltjában. Gotsch ajándékkul hozá Ciceróját, de a' mellynél rosszabbat nehezen találhatni.

30.

Július' 9dikén, Freystadtban. – Itt theátrumba vive el bennünket az egyik idegen; más nap Kapliczon ángoly lovaglókhoz. 13dikban Wesseliben a' Báró Bubna Postaházánál tölténk egy pár víg órát szép lyánykájának és szép barátnéjének társaságokban. [408] Egyik szobájában lepedőre vala terítve a' sok meggy; de a' vendéglátás a' Cseheknél nem az a' mi nálunk.

31.

[409] Július 14dikén, Táborban. – A' külvárosban⁴³⁷ szállánk meg, 's társaim billárdozni menének a' városba, én a' Schneider Lexiconát hajtogatám össze, hogy a' Könyvkötő hamarabb elkészülhessen a' munkával. Gazdasszonyunk 's leányai feljövénék megvetni ágyaikat. Hogy a' pehelytől ment lehessen, kinézék az ablakon.

Ablakom előtt egy Asszonyság méne el ángoly paripáján, pipacsszín lovagló ruhájában; mellette egy éltés Úr, megette egy huszárcseléd.⁴³⁸ Felnézének ablakomra, 's én azt oda magyarázám hogy szóllani akarnak velem. – *Eine Frau von Szábo*,⁴³⁹ mondá a' Fogadósne, német accentussal. – Az Asszonyság hamar visszafordult, 's ismét fellépanta az ablakra. – Lekialték rá, 's kértem, engedné meg hogy hazafiúi csókomat kezére nyomhassam. – Bevárt.

Uram, én nem vagyok leánya hazádnak, de a' férjem fija. Ha itthon volna, bátorkodnának benneteket ebédre hívni. Sajnálni fogja, ha megjő Prágából, hogy látástokat elszasztotta.

32.

Július' 17dikén, Beneschauban. – Egy idegen megállá ablakom előtt, 's gyakran pillonga fel. Lemenék hozzá. Chirurga volt a' Gróf Zverbi Urodalmának. Nem jönnek e hozzám? engemet⁴⁴⁰ szerencsés fortepianistának tart e' táj; örvidenek ha mulattatni tudnának.

Nem az vala óhajta; az volt inkább, hogy sétáljunk ki a' szomszéd Konopistre, hol Grófjának régi vára van, mellyet a' mostani Uralkodó egy éjjeli szállásával tisztele

⁴³⁷ Táborban. A' külvárosban [A gondolatjel sor feletti beszúrás.]

⁴³⁸ húzárcseléd. [Az ékezet törölve.]

⁴³⁹ Szábo, [Az ékezet törölve.]

⁴⁴⁰ engemet [Az ékezet törölve.]

meg, Prágai koronáztatásáról Bécsbe utazván vissza. [410] Kisétálánk az ifjabb idegen' 698, 1080 társaságában, a' ki éreztetni hogy ő kicsoda, itt, idegen előtt, jónak látta; nem sohol midőn idegenek közt nem valánk.

33.

[411] Prágába 20dikba érénk estve felé, de más nap reggel megfordúla útunk, a' merre ide jövének. – [412] 22dikben ismét Táborban valánk, ebéd után. Kapitány Szabó László Úr, Heves Vármegyéből, tudta hogy jönni fogunk, 's megtette a' rendelést, hogy érkezésünket azonnal adják tudtára. Jött, és hozta magyar borait, 's egy szarvas czímert.

Mi kedves vala nekem e' földön szállhatni Orczy József felől, 's olly híreket hallani, mellyek hozzám nem férhettek! Az áltatás visszatett honomba, mellyet most már ötven kilencz hónap olta nem láttam. Mert –

Minden jól termett szív mint lángol a' hazáért!

34.

25dikben Cremsben hálánk, 's más nap a' Dunán indulánk el. Jobbra hagyván a' Császári város' tornyait, minekutána az ellenkező szelek miatt más nap délig Uferhausban heverénk, estve felé 26dikban meglátánk a' Dévény' romját⁴⁴¹ és a' Pozsony' 323 tornyait.

Úza és a' Nini' testvére mellettem állának a' hajó' orrában, 's levont süvegekkel, felsikoltva idvezlénk a' hon' szent vidékét.

A' hajó kikötött, 's kiszökellénk a' hajóból. Megcsókolám jobbom' úját, 's csókomat úgy nyomtam az anyaföldre. *Patria, te teneo!*

Elsötétedék, 's Szulyovszki bejárá az úczákat. Elszagगतott szívvel jött vissza⁴⁴² közzénk; – egy ablakban valamelly ismeretlen azt a' darabot játszá violínjén, mellyet gyermekeinek Muzsikamesterek Kosovics, Rákócson, Zemplényben, az ő eljövetelére költött.

35.

Július 30dikán, a' Margit-szigetén reggeli kilenczkor köte ki hajónk. Már Vácznál, hol hálunk, megszólíta a' kedves Nini' testvére, gondoljak valamelly fortélyt, hiszen még eddig mindég én segitettem a' hol baj volt, hogy megláthassa atyját. – Meg akaralak lepni, mondám,⁴⁴³ mert plánom kész, de a' meglepés kegyetlen volna; csak azt tehát,⁴⁴⁴ hogy ha atyád él, 's Pesten van, és nem beteg, meglátod. – Tudni akará, mint szállítatom elő. Azt vele nem tudattam.

⁴⁴¹ romjá[../] [Átírás.]

⁴⁴² vissza<.>

⁴⁴³ lepni, <mondám,> mondám,

⁴⁴⁴ csak azt <engedd> tehát,

1080

Az ifjabb idegen és én megferdénk a' Dunában, 's Ferencz a' parton jára, 's szüntelen aggódék, ha atyját megláthatja e. – De én nem tudtam, barátom, hogy vak is vagy azonfelül hogy hihetlenkedel; ám nézz a' tulsó partra. – – Atyja fiakeren repüle a' sziget mellé, látta a' kikötött hajót, kiszálla szekeréből, 's gyalog lépdelle a' lovak előtt, várván hogy valaki intsen, mert nem mere⁴⁴⁵ hinni az izenetnek. – Ferencz kére, kiáltsak atyjára; az ő mellye gyengébb mint hogy azt tehetné.

Kit keres az Úr? kérdém erős hanggal. A' víz átvivé hangomat. – Senkit, felele félénken. – Hazud az Úr, felelém neki tréfásan, hogy tréfám felvidítsa; Ferenczet keresi. Mellettem áll a' víz' szélén, én a' Dunában vagyok. Menjen, 's hozza Ninit, és vele egy csolnakost, mert az itt nincs.

Az öreg felszökék szekerébe, 's repült. Még nem váránk midőn látánk közelíteni a' csolnakot. Nini mellette álla.

Egy csoportban állánk mind a' heten, 's köztünk ferdő társam is. Nini, most tizenennyolcz esztendő s leány, teljes felvirultában, 's szép mint Venus Anadyomene, kilépe a' hajóból, 's repüle megölelni bátyját. Én félrevonám magamat. A' mi a' gyermek eránt szabad vala, mondám, nem lesz szabad a' felvirult eránt, 's hajaim közt már ősz szálak fejezlenek.

Nini kifejté magát bátyja' karjai közzül, 's nekem jött, megölelt, úgy társaimat; bennünket testvérekké teve a' sors. Az idegennek meghajtá magát.

Látátok, édes barátom és te, édes testvér, 's ez most légyen elég; most menjetek, 's holnap reggel legyetek Kerepesen. Ott múltunk egész nap. – [413] Mentek. –

E' scénát festi Sonettem. A' Sonett nem mondja ki magát, azt jegyzék meg rá, 's igazok van. De feledék, hogy vannak dolgok, mellyeknek magokat vagy ki nem kell mondaniok, vagy nem lehet kimondaniok, és hogy a' Festő olykor magának dolgozik, nem másnak is. Más megismérkedik a' dologgal, 's akkor osztán a' munka kimondja nekik is magát.

Szompolygva tértem félre. A' gyermeket,
Mondám, szabad volt akkor még szeretni
Tekintsd hajad', 's lássd ím e' kecsket;
Mernéd a' felvirúltat most illetni?

Öt kínban töltött év orczád neked
Gyengébb redővel elkezdé lepetni.
Nem lelt e' Ámor érző szíveket,
Kik készek voltak Nínonért gerjedni?

Kilép a' parton. Lelke' bánatjában
Alélva dől el bátyja' hív karjában,
'S a' szép melly lélegzést alig veszen.

⁴⁴⁵ meré [Az ékezet törölve.]

Él, él, felpillant! 's társaim' sorában
Engem keres fel, – Nínonná leszen,
'S e' hév, e' szent csók Istenné teszen.

1080

36.

[414] Nini és atyja reggel Kerepesen valának, 's atyja hozá az azon évi Tiszti Kalendáriomot, mellyet vele magamnak megígértetek a' Margit-szigetén, hogy lássam a' történt változásokat.

[415] Szép Nini, mondám⁴⁴⁶ magunkban maradván, ennyi szépség nem maradhatta sohajtó nélkül; mondja meg nekem testvéreinek, ki a' barátja?

Ah, édes bátyám, örvendek hogy kérdi; sokba került volna nekem azt nem kérdeve mondanom.

Elborzadtam! – Nini, el van veszve. Ismerem atyját; Fő-Ispán, Excellenz; el fogja játszogatni⁴⁴⁷ az időt. Leánynak csak egy útja van, 's szerencsétlen ha meg nem teszi. Nem lehet érdemetlen a' kit Nini szeret, de az ifju' szüléji, rokonai, meg nem engedik.

Ezerszer akarám már széttépni lánczaimat, mert ahhoz menni⁴⁴⁸ a' ki csak a' maga feláldozásával, 's atyja' megbántásával lehet enyém, azt én tenni soha nem fogom; de nem engedi széttépni a' lánczokat. Nekem nem kell csillogás; szegényen bár, de boldogúl! ez minden óhajtasom.

37.

Augustus' elsőjén elválék Ninitől. – Bagon ellopóskodám társaimtól, hogy senki se tudja hová levék. Uram, mondám a' Plebánusnak, kit soha nem láttam, kinek nevét soha nem hallottam; az Urat hívatla kötelezi jót tenni. Fogasson, repüljön Aszódra Báró Podmaniczky Lászlónéhoz, 's hozzon hírt nekem, ha élnek e testvérei, ha él e anyám és az enyémek.

Vacsorálánk, 's a' felmelegült beszédben észre sem vevém midőn a' Plebánus jött, kísérve két cselédttől, kik nekem általadák a' Tokaji 's Ménesi butelliákat, süteményt, sódart, 's gyümölcsöt négy kosárban, 's a' Plebánus kért, hogy a' Bárónét várjam be más nap reggel öt órakor a' töltésnél. Ott beszéllé a' Báróné hogy egy Kazinczy, de keresztnévét nem tudta, Septemberben fogja tartani összekelését Báró Hellenbach Eszterrel; 's egyéb újságokat, de semmit nem több örömmel mint hogy Báró Vay Miklós egy külföldi születésű Asszonyságot vett el, kinek magasztalásában ki nem tuda fogyni.

Az ifjabb idegen, mert az öregebbik másfelé vette útját és Soroksáron megfordúlt, reszkete⁴⁴⁹ minden tetemiben midőn e' tisztelet⁴⁵⁰ érzésit támasztó szép Asszonyságot meglátta. Hazám' határin innen még nem láttam ennyi méltóság' érzetében lebegő asz-

⁴⁴⁶ mondám<,>

⁴⁴⁷ el fogja <vesztegetni> játszogatni

⁴⁴⁸ menni<,>

⁴⁴⁹ megfordúlt, <útjából,> reszkete

⁴⁵⁰ midőn <ezt a'> tisztelet'

1080 szonyságot! ugymond sohajgtatva. – Csudálom, mondám neki, mert te semmit sem tudál még szépnek vagy jónak lelmi a' mit a' Rajnán innen látál; nem⁴⁵¹ nagynak a' Váczi
543 templom' oszlopaít is. [416] A' könnyűcske embernek ezért ada az öregebb olly gyakran kímélő leczkéket. Én is sok előítélettel valék e' föld és e' nemzet eránt, monda az, szeretetre-méltó egyenességgel, noha szolgálatom elég alkalmat ada a' magyar katonaságot 's annak Tisztjeit becsűlni. Azt hittem hogy a' nép és a' föld sivatag; de hasonlítsd tehát e' hét úti-társainknak akármellyikével össze magadat, egy Doctor Chirurgiae fíját, ki tudományai 's írásai által a' fekete pántlikát nyerte meg, 's a' ki Párizsban neveltetik, 's kérdd, mit tudsz te⁴⁵² és mit tud péld. Mons. le Grec vagy Mons. le Savant, így nevezte, neveinket megtanulni nem tudván, Szulyovszkit és Úzát, midőn te anyanyelveden kívül nem többet és nem egyebet mint katonaságot. [417] Az ifjabb elhallgata, nem mint tanítvány kinek leczkét adnak, hanem mint barát a' ki megismeri hogy tévedésben volt. Nyájás, szelíd, de fergeteg, kinek minden szaván, mozdúltán, nevetni kelle, de csudálni is tűzét midőn honszerelme gyulasztotta.

[418] Fél nap jövünk, monda Cseh-országban, 's még nem látánk várost: nálunk már ötöt láttunk volna. – Látnád csak a' mi hazánkat, mondánk egymásnak a' mi nyelvünkön, hogy ne értse, meg sem álmodván hogy azt is fogja látni. De midőn keresztül jövénk a' Jászságon az nem juta eszébe többé, 's itt semmi egyébtől nem borzada meg, mint egy zsírba mártott ingű csikóstól, kit szekerünk mellett nyereg nélkül láta elnyargalni. Ördögnek nézte volna, de nem hitt ördögöt, 's tarta valamit rá hogy azt nem hitt.

38.

[419] Augustus 5d. Erdő-Telken. – Csoda e az, ha olly sokan elvesztik hiteket az emberiséghez, látván melly temérdek sokasága van a' rosszaknak valahol emberek vannak? De kell e, 's lehet e feledni, hogy vannak jók is, 's bizony jobbák és többek mint elkeseredésünkben hihetnénk!

[420] Parasztházaknál szállánk meg, 's bontogattatánk párnaszákinkat, 's meglátánk hogy egy ismeretlen Pap és Bastendorff hajtogatják magokat egymásnak. Mi dolgok lehet? mondám Űza barátomnak; menjünk, lássuk. Űza elmaradt.

Uram, monda a' Hadnagy, az Űr az én nyelvemet nem érti, én az Űrét nem; egyikünk sem nyerne tehát, ha az Űr hívását elfogadnám. De itt vagynak a' kik az Űr jóságával élhetnek. A' Plebánus hozzánk fordúla: Uraim, háromnak adhatok ágyat; háljatok nálam. Én azonnal toltam magam; több jönni nem akara, nem mere. Ferencz, Károly, velem, kiáltám, 's Hirgeist és iskolai társa Szmethanovics jöttek.

Uraim, monda a' Plebánus minekutána amazoktól elbúcsúzott, kik és⁴⁵³ mik vagytok? honnan jöttök és hová mentek? Engedjétek hogy e' kérést tehessem. – Magamat nevezém elébb. – Megdöbbene nevem' hallására, 's nem tudtam, döbbenése jót jelenget e vagy rosszat. – Az e, a' ki iskolák körül szolgált? – Az. – Szent Isten! kiálta, köszö-

⁴⁵¹ nem<,>⁴⁵² kérdd, <péld.> mit tudsz<..> te⁴⁵³ [../] [Átírás.]

nöm néked ez örömet! Összekolcsolt keze 's égre emelt nedves szemei még többet 1080
mondának mint a' szó. – Te vagy, barátom? Nyakamba borúlt, 's zokogva sírt.

Míg a' házhoz érénk sem a' Pap nem szólla, sem mi. – Ferencz és Károly titkon
tudakozák egymástól, mi ember lehet ez. – Előttem nem vala többé titok; pedig nevét
még nem hallottam.

Gazdasszony, vacsorát, 's olly jót, a' millyen kamarámtól telik; kiáltá az öregnek.
Nekem ma innepem van.

Az öreg kiteve magáért, de minket inkább táplált a' mit hallánk mint a' mit evénk.
– [421] Társaim a' szomszéd szobában jól aludtak: a' Pap és én egész éjjel nem hűnytuk
be szemünket.

[422] Az áldott ember régen alsza a' hosszú éjt, de Kőszeghi György sok jónak 699
emlékezetében él még.

[423] Vidd⁴⁵⁴ el könyveim közzül a' mire kedved van, mondá; 's elhozám Cicerónak 699
a' Kötelességekről írt munkáját a' Kovásznai fordításában. Híres ember vala, 's tudott
deákul; de így kell e fordítani Cicerót?

[424] A' Mons. le Grec és Mons. le Savant bánták hogy részesei nem valának öröme-
inknek, midőn mi hárman más nap eltölténk őket hírekkel. De így bünteti magát a' kit
elkeserít a' rossz kedv, 's a' ki a' ruhát nézi, nem az embert.

39.

[425] Keresztesnél, Borsodban, már látni a' Tokaji hegyet. Tudtam azt, 's alig vár- 699
tam hogy a' házak közzül kiléphessünk, 's érzésimet semmi szó nem festi. Oh ha
valamelly történet előmbe hozná anyámat, kiáltozám úntalan.

[426] Augustus' 10dikén még dél előtt Tokajban valánk. Ömlött a' nép látásunkra, 127,699
's szobánk eltölt gyümölcscsel, süteménnyel, borral. [427] Kértük őket, hagyjanak ma- 699
gunkban míg ebédelünk; ebéd után kedves lészen társaságok.

Közel valánk az ebéd vége felé, 's nyílik⁴⁵⁵ az ajtó, 's egy nem ismert Asszonyság
belép, kezén hozván fíját, leányát. Az ajtóban megállá szó nélkül. – Nehezteléssel kap-
tam le róla szememet; melly alkalmatlan tolongás, mondám; kértük, jöjenek csak ebéd
után, 's bé nem várhatni hogy asztalt bontánk!

Az Asszony belépe, minden szó nélkül még most is, 's ismét megállá. Senki sem
bátorítá, noha látánk hogy arra szüksége van. Én rá sem pillantottam. Szégyeltem hogy
rend ellen bánt.

De most hátam megé kerül, 's zokogva ömlik nyakamba. – Klári, te vagy? kiáltám,
zokogva magam is.

Az asszony az én szeretett testvérem Kraynik Józsefné vala, 's fíja Aloyz, midőn
utolszor látám, még⁴⁵⁶ emlőn függge; most az én bandériumos mentemben jött látásom-
ra, mert a' kik Pestről Kassára mentek, hírt vivének a' húgomnak, hogy ez nap Tokajban
leszünk.

Ennyit változata rajtunk hat esztendő, hogy egymásra nem ismerheténk.

⁴⁵⁴ Vigg [Átírás.]

⁴⁵⁵ felé, nyílik [Javítás a sor felett.]

⁴⁵⁶ midőn <hatodfél esztendő előtt> látám <utolszor>, még

1080

40.

Ibrányi Károlyné Asszonyság, testvére a' sógoromnak Krayniknak, Aug. 13d. és 14d. magánál tartoztata mindnyájunkat. Midőn indulni akaránk, egy lovat láték udvarán egy bitóhoz kötve, 's azt az én Muftimnak ismerém. Csikó korában vettem meg anyjostúl egy Belgrádból jövő Tisztól. A' ló valóban az én Muftim vala. Anyám a' Debreczeni vásárban hallá meg hogy jövök, 's Bogdányból íra vendéglőnknek, ha tud e valamit felőlem. Muftim tőlem⁴⁵⁷ vivé a' választ, hogy még délig csókolni fogom kezeit.

41.

Anyám velünk jött egész Csarodáig, Beregben. [428] Augustus 16dikán beszálla Consil. és Beregi Vice-Ispán Lónyai László Urnál Vásáros-Naményban; üresen lelé⁴⁵⁸ ugyan a' házat, de parancsola kamarájával harmad napig, mint otthon. [429] Az idegen nem lelte fel magát e' bánást látván. Idegen házhoz szállani, harmad napig vendéglenni 's más kamarájából ennyi népet, 's a' ház' ura 's asszonya híre nélkül. [430] Bavariának, Salzburgnak, Austriának, Cseh-országnak⁴⁵⁹ egy részén keresztül menénk, 's egy meggyel sem kínálának meg, [431] 's csak azt adák a' mit sem adni önkényt, sem kérni nem szokás: 's az anyád itt így üríti a' kamarát! mondá. – [432] Mi magyarok honn vagyunk egymásnál, felelém. Pénzünk nincs, de a' mink terem, az a' vendégé is. Nálunk, bár magadban útazzál vissza, mindenütt megszállhatsz a' hol füstölő kéményt látsz.

42.⁴⁶⁰

[433] Beregszászon vásár vala más nap, 's gyűlt a' nép. [434] Meglátának a' fogadóban, 's szerencsésnek tartá magát a' ki nekünk egy kosár körtvélyt, szilvát, diót, egy pár⁴⁶¹ dinnyét, egy rakás kukuricza csőt hozhata. – [435] Az idegen nem szüntethet meg csudálkozását. Szegény nemzet, de gyönyörű nemzet! ezt kiáltozá; mivé lehetne ezt tenni!

[436] Vacsorálánk, 's jöve a' Vármegye' Commissáriusa. – Uram, ugymond, Consiliárius Első Vice-Ispán Úr nagyon sajnálja hogy jelen nem volt midőn házát jelenléte-
tekkal megtisztelének, 's hibáját úgy igyekszik helyre hozni a' mint lehet. Ekkor áltad nekünk a' kenyereket, sódarokat, füstölt nyelveket, Tokaji 's Ménesi⁴⁶² butelliákat, 's Kágyi boros-korsokat, 's cselédink' számára két eleven juhot. – [437] C'est un voyage de triomphe! kiáltá az idegen; [438] hiszen Ásványon kezdve, Győr mellett a' Duna' jobb szélén, mindenütt alamizsnával élünk. – Sőt ne felejtse, mondám, hogy már Táborban is azzal élünk, Cseh-országban. – Igen, mondá, de az adó ott is magyar vala.

⁴⁵⁷ Muftim <nem> tőlem⁴⁵⁸ Vásáros-Naményban; <nem> lelé [Javítás a törlés felett.]⁴⁵⁹ Csehországnak [A kötőjel sor fölé írt beszúrá.]⁴⁶⁰ 41. [Tollhiba.]⁴⁶¹ diót, <...> egy pár⁴⁶² ménesi [Átírás.]

Rékey e, vagy Barta Úr [439] – szégyennel valloam meg, hogy nem tudom többé, a' 543, 1080
két⁴⁶³ név közzül mellyikét kell hálásan tisztelnem – [440] félre vona, mert nemes 543
átalással szégyellé⁴⁶⁴ tenni, a' mit én itt dicsekedve hirdetek. – Uram, ugymond, én
szegény ember vagyok, 's neked az én segédemre nincs szükséged. De ne vessd meg
szívességemet, 's elfordított fővel nyoma kezembe két forintot. Isten tudja, ugymond,
hol vehetd hasznát. – Míg a' nemes-lelkű ember nekem a' pénzt elfordított fővel nyom-
ta markomba, én azt gyönyörködve tartám szemem előtt, és sokáig, 's Uram, mondtam,
nem tudnám becsülni szíved' nemességét, ha adományod megbántana, sőt kevélyke-
dem azzal. [441] Nincs ugyan szükségem rá, mert csak most váltam el az anyámtól és
húgomtól, kik rólam gondoskodtanak; de elveszem azt, 's úgy fogom nézni mint kin-
cset, 's reménylem nem leszek olly elakadások közt, hogy kezemből ki kelljen adnom;
az illy birtok áldást hoz.

[442] Ha e' soraimat a' nemes-lelkű férfi olvasni fogja, végye köszönetemnek a' mit
itt mondok; 's higgye, hogy jóságát négy fiam és három lányaim is emlegetni fogják.
Bár ők vagy az övéik azt az ezek gyermekeinek visszafizethessék, 's uzsorával.

43.⁴⁶⁵

[443] Augustus' 25dike vala az a' nap, mellyben éjjel, lobogó ég alatt, beérénk. – 233
Rettenetes éj! És még is kegyes eggyszersmind, és biztató. Sorsunkhoz épen illyen ille.
Egyik tűz nyomban követé a' másikat; ége fejeink felett az ég, keletről, délről,
nyugotról, északról. De a' villám nem jöve szikrázásokkal, csattanásokkal, dörgésekkel.
Szelíden lobbana fel előttünk, felvilágosítá az éj' sötétét, 's élesztő hitet serkengete lel-
keinkben, hogy az a' bölcs hatalom, mellyet senki nem ismer, de a' mellyhez minden
jó⁴⁶⁶ a' szeretet', tisztelet', hála', bizakodás' érzésével vonzatik, szeret bennünket, 's
szeret, még mikor haragszani látszik is.

44.⁴⁶⁷

Június' 28d. 1801. – Partra léptem, kétezer⁴⁶⁸ háromszáz nyolczvanhét napi hányat- 178, 238
tatásaim után.⁴⁶⁹ – Az elnémult⁴⁷⁰ öröm forró könyörgés. –

⁴⁶³ hogy a' két [Javítás a sor felett.]

⁴⁶⁴ átalással <tevé> szégyellé

⁴⁶⁵ 42. [Tollhiba.]

⁴⁶⁶ melly<hez> minden jó [Az átírás és a lap szélére írt javítások más tintával.]

⁴⁶⁷ 43. [Tollhiba.]

⁴⁶⁸ léptem <...> kétezer [A törlés és a vessző pótlása más tintával.]

⁴⁶⁹ hányattatá<...> után [A törlés az eredeti és más tintával is; a törlés fölé írt javítás más tin-
tával.]

⁴⁷⁰ után. – <Eggy> Az elnémult [A törlés az eredeti tintával.]

NEGYEDIK KÖNYV.

MDCCCI–MDCCCIV.

ELSŐ SZAK.

1.

MDCCCI.

178, 240, 703 [444] Június' 30dikán érek Beretőre az atyám' két ifjabb testvéreinek idősbbíkéhez,
Andráshoz, megköszönni atyai gondjait, fáradozásait, költségeit. Félnapot múltván
157, 178, 243 nála, más nap, Július' elsőjén, haza értem. Némán öleltem meg e' híven szeretett jó
anyát, némán ő engemet,⁴⁷¹ 's ez a' némaság többet monda mint minden szó.

Mingyárt más nap Szőlőskére menénk által, az atyám' még ifjabb⁴⁷² testvéréhez,
Péterhez, Zemplénynek akkor második Vice-Ispánjához; tízedikben az én kedves test-
véremhez Krayniknéhez Göncz-Ruszkára; 's így meg vala téve a' fordulás, mellyel
rokonimnak és magamnak tartozám.

2.

Szívem engem, a' mint Szőlőskéről haza jövék, – mert Göncz-Ruszkát Regmecztől
felette alkalmatlan hegyek választják el, 's a' két hely egymástól egynapi távolyra fek-
szik, – Gróf Török Lajoshoz vonsa Kázmérba, kétórányira Regmeczhez, 's nem fog-
hatám meg mi teszi, hogy mivel az oda menetelt nem gátolhatják, tartóztatják legalább.
Végre Július' 4dikén teljesítve látám óhajtasomat. De meg kelle magamat adnom, hogy
ebédünk ne Kázmérban legyen, hanem Lasztóczon. Törökhöz, kivel az anyám baráti
szomszédságban élt, dél után fogunk betérni.

3.

A' történet felforgatá a' vastagon szőtt játékot, 's Lasztóczon⁴⁷³ üresen lelénk a'
házat. Így oda menénk le a' hegyen, a' hova anyámat nem akartaták, 's a' hova én vágya-
kodtam.

Kázmérban csak tegnap estve tudák meg megérkezésemet. Sophie kitekinthe ablaká-
ból éjszak felé, 's látá⁴⁷⁴ keletről érkezni az anyám' szekerét, de nem érté, miként jöhet
kelet felől a' minek dél felől kelle jönni. Most bizonyosabb leve hogy a' szekér valóban
az anyámé, 's hírt ada szüléjinek. Ezek lenézének ablakjaikból⁴⁷⁵ ha Sophie nem csalat-
kozik e, 's a' mint a' szekér befordult, 's én kiléptem, Ferencz! Ferencz! kiálta zsaluja

⁴⁷¹ némán engemet, [Beszúrás a sor felett.]

⁴⁷² atyám' <leg>ifjabb [Javítás a törlés felett.]

⁴⁷³ A' történet <megjátsozdatatá> a' vastagon szőtt <tréfát>, 's Lasztóczon

⁴⁷⁴ éjszak felé, látá [Beszúrás a sor felett.]

⁴⁷⁵ ablakjaikból<,>

mellől a' Gróf, 's rohanva jött le a' grádicson ölelésemre. A' Grófné 's két leánya sírva 1090
jöttek előnkbe.

4.

[445] Más nap visszadák látogatásunkat. Én a' két leányt 's bátyjokat gyermekse- 178,244
gek⁴⁷⁶ olta testvéreimnek néztem, 's annak mind a' három engemet. Mihelyt tehát
anyámnál elvégzék ceremóniájokat, áltvivém szobámba. Anyjok nyomban utánok jött.
– Ki' képe ez? kérdém Sophiet, a' mellyén függőre czélozván. – A' leány⁴⁷⁷ elpirúlt, 's
anyjának ezt mondá franczia nyelven: „Ha itt volna, barátok lennének.”

[446] E' pillantat olta azon tartalékkal bánék Sophieval, melly jó embernek szent 260
tiszte; de annál szabadabban Marieval, kit gyermeknek néztem, kire bátrabban veszte-
gethetem enyelgésimet.

5.

[447] Patakon 12dikben kezdődének az exámenek. [448] Meg nem tudám fogni mi 178,544
az, hogy mindég idegen kéz akará kormányzani zaboláimat, 's hogy kénytelen légyek a'
hála' érzésénél fogva is engedni, anyámmal akartaták, a' mit nem ez akara. Még azt is 121,157,241,
tudaták velem, kit fo go k elvenni. [449] Nevettem ugyan a' feltétet, de kínosan látám 545,703
hogy itt csak a' név változott, a' dolog az a' mi volt. Én, kinek⁴⁷⁸ minden óhajtasom oda
méne ki hogy szabadnak érezsem végre magamat, 's helyre hozzam a' mit elmúlaszték,
kimondhatatlan kínokat szenvedtem, 's rettentett annak képzelése, hogy vagy mindég
bilincsből leszek, vagy meg kell bántanom kora által is elgyengült anyámat.

6.

[450] Puky István Úr a' Pataki exámen alatt megtudá itthon létemet, 's a' nála sok 179,244,544
holnapok olta lakó Csokonayval Július' 14dikén kijöve⁴⁷⁹ hozzám. [451] Ismertem volt
mind kettejeket, 's örvendék látásoknak. De Csokonay az 179 diki⁴⁸⁰ Dietán nagyon
nem jó fényben mutatá magát. Megjelent ott, nem mint Pindár a' Görögök' játékain,
hanem mint nem fehér arcú hegedűseink, kiknek kedves a' mit úgy nyernek. Nekem
balúl vevék csudálói hogy ítéletemet Dietai Muzája 's egyéb dolgozásai felől, mellyeket
neveken nevezni is kín, kimondottam, de arról nem tehetek. A' ki azokat nem nézi
mázolásoknak, szennyeknek, sőt fertelmeknek, végye elő Gerson du Malheureuxjét,
Crimen Raptusát, és még azt is, a' mi nem ezek' számába tartozik, 's vádoljon, ha mer.
Vannak irigylést, csudálást érdemlő darabjai is, mellyeket én a' Szemere Muzáriona

⁴⁷⁶ Én <és> a' két leány 's bátyjok <egymást> gyermekségek [Javítások a szavak végére be-
szúrva.]

⁴⁷⁷ Sophiet, mellyén <látván meg azt>. – A' leány [Beszúrások a sor ill. a törlés felett.]

⁴⁷⁸ Én, <a'> kinek

⁴⁷⁹ ki<hozta> [Javítás a törlés felett.]

⁴⁸⁰ [Az évszám utolsó számjegyének hely van kihagyva.]

1090 Köt⁴⁸¹ – lap némelly törlésekkel kiadtam, 's azokat senki inkább mint én nem tiszteheti. Azok örök díszei Literaturánknak. De az az édeskés *Földiekkal játszó* nem áll ezek⁴⁸² közt.

544 [452] Nagy része a' Csokonay' vétkének csak annyiban övé, hogy mindent ada a' mit tőle kívántak, 's mingyárt adá, mihelyt kívánák; [453] 's talán még inkább az hogy tovább nem élt, 's vétkeit meg nem igazíthatá, igazíthatatlan darabjait el nem égetheté. Márton József és Domby Márton Urak kiadák valamit megkaphatának halála után és a' mi nyomtatás alá mehetett, 's haszna az ollyannak is van. Az van hátra, hogy valaki szedje ki a' jót, tisztongassa meg vétkeitől, 's adja olly Gyűjteményben, melly ha talán igen kicsiny lesz is, a' lelkes és képzelhetetlen könnyűséggel dolgozó ifju férfi' nevét örök fényben tartsa meg.

7.

179, 246 [454] Puky ment, 's gyermeki esztendeim' eggyik védangyala Komjáthy Abrahám jött, 's más nap véle menék be Patakra. A' felgyülekeztek' száma ezen exámeneken mindég igen nagy, 's ott megjelenni csak azért is méltó, hogy ismét meglássuk a' kikkel valaha együtt tanúlánk, és a' kiket távolylakásaik miatt meglátnunk nem lehetne. A' Fő-Curátor Vay József vala, Comáromy György a' Vice-Curátor, 's jelen mind ketten. – Én leginkább Theol. Prof. Beregszászi Pál 's Humaniorum Prof. Vályi Nagy Ferencz Urakat óhajtám látni. Ekkor láta engem először, a' mint emlegeti, Szemere Pál, akkor tanítványa Vályi-Nagynak, de meg nem szóllított, 's én nem ismerém nevét,⁴⁸³ 's ám-bár a' nagy reményű ifjakra szüntelen gondom volt, előttem senki meg nem nevezte.

Beregszászi, elhagyván Patakot, a' külföldre méne ki, 's tudományai, szorgalma, jámbor lelke, 's német nyelven írt Értekezése: Über die Ähnlichkeit der hungarischen Sprache mit den morgenländischen,⁴⁸⁴ hírbe hozák. Cancellárius Gróf Teleki Sámuel, a' mint neki Tudományokra 's Tudósokra mindég nagy gondja vala, megszóllítá Iskoláink' Kormányzóját, hogy azt, a' ki a' magyar névre a' külföldön fényt vona, tart-sák szemmel, 's a' honnak nyerjék vissza. Patakon meghala a' Philosophiát tanító Professor, 's Beregszászi helyébe választatott; nem ismerék ugyan Metaphysicai tudományát, de úgy hitték, hogy a' ki Philosophiae Doctorrá tétetni méltó vala – mert a' Philologiai szak is a' Philosophia' osztályához tartozik – az eltanítja a' Metaphysicát is. B. elfogadá a' hívást, 's neki állott a' Metaphysica tanulásának. Azonban a' Theológiát tanító Professor is meghala, 's a' Pataki Collégium' Előljáróji ötlet most ennek helyébe hívák meg, 's Beregszászi ismét a' Theológiára készülgete. De Bt a' természet nem arra szűlé hogy tanítson, hanem csak hogy négy falak közt üljön, tanuljon, írjon; 's így tapasztalván maga is a' mit tanítványai 's társai igen is hamar észre vettek, önkényt monda le hívataláról. A' minden szépre, minden nagyra kész Generális Báró Vay Miklós neki engedé Muslyai birtokát, Beregben, Szathmár Vármegye ezer forint ajándékot ada neki, Beregnek Első Vice-Ispánja Báró Prényi Zsigmond pedig házához fogadta, hol

⁴⁸¹ [A „Köt” előtt és után hely van kihagyva a kötet- és lapszámoknak.]

⁴⁸² nem ezek [Beszúrás a sor felett.]

⁴⁸³ nevér<öl ..>, [Átírás és törlés.]

⁴⁸⁴ [A német cím után hely van kihagyva.]

meg is holt 182 .⁴⁸⁵ [455] Egy ideig Kulcsár tartá magánál, hogy Újságleveleinek ki- 1090
adásában segédvársa legyen. – [456] Termete 's testessége középser; haja, szemei barnák; társasága elmés és igen kedves, lelke' jámborsága miatt, de félénk, zavart, mint az azoké, kik életeket négy fal között töltötték és csak eggyenemű társaságban. Lelke szelíd, hanemha elkapta hypochondriája. Nagy a' keleti nyelvek⁴⁸⁶ ismételében, melyet kevesen tudnak, de ízlése kevés, és a' mi még gonoszabb, rossz.

A' ki megpillantá Vályi-Nagyot vonzódott felé, a' ki egészen ismerte, szerette. Kisded, kövérke ember, kedves arczvonásokkal, fekete hajjal és szemekkel. Igazabb halandó, hívebb barát kevés van; minden kötelességei' teljesítésében a' rettegésig pontos, 's nem csak igen szorgalmas tanító, hanem eggyike a' legszerencsésebbeknek eggy-szersmind. Boldog ifju a' ki keze alá jutott; ezt vallja minden tanítványa, kiket intése, kérése, példája buzdítgatott. Patakon ő szeretetté meg a' rímetlen verselést; ő kele pártjára a' Nyelvrontásnak ott a' hol azt még akkor minden veszedelmesnek 's nevetségesnek nézte, 's kimondá ellenkezőjinek, hogy a' ki helyéből ki nem mozdúl, nem halad előre, sőt hátra esik. Érzékenyebb vala mint hogy bántást tűrhetett volna; és még is maga magasztalá bántóját, ha érdemlették. [457] Szeretve látá magát mindentől, pedig a' könyvpenészt ő sem fedhet el egészen.

8.

[458] Anyám Bihari jószágába méne le, 's én kísértem. – Melly változások! Roppant 179,246
épületek a' hol előbb gyp vala; 's sűrű árnyékok, felnyúlt fák, a' hol liba sereg legelt, 's a' kiket iskolában hagytam volt, most feleségeikkel egy kis csoport gyermekeikkel jövőnek elfogadni; nem szerencsétlen képe valék egy halottiból feltámadottnak, ki alig ismer a' helyre hol lakott. [459] Dienes öcsém kijöve Váradról, akkor Biharnak 179,246
Fő-Notáriusa, 's bevide magához. Látám a' Debreczeni vásárt, 's annak alkalmával Báró Vay Miklósnét, kit Podmaniczkyne a' Bagi hídon annyira magasztala. Láttam Miklós öcsémet is, hitvesével Beöthy Victoriával, a' megholt Bihari Vice-Ispán Consil. Beöthy János' szép, lelkes és jó leányával, 's Gusztáv és Sándor fijaival. László testvér öcsémet, Oberstert a' Davidovics' magyar gyalog Ezredénél, megérkezésemkor a' háznál találtam.

9.

Közelebb lakó barátim jöttek látásomra, a' távolabbak leveleik⁴⁸⁷ által bizonyíták szereteteket, 's ezek közt vala Kis János, Révai Miklós, Virág Benedek. [460] Dayka 181,264,544,
azalatt megholt, 's nem lelém többé gyönyörű leveleit, verseit. Mindenfelé írtam, a' hol 1108
gondolhatám hogy valamit azokból találhatnék, 's Virág ajándékoza meg nyomtatás alá

⁴⁸⁵ [Az évszám utolsó számjegyének hely van kihagyva.]

⁴⁸⁶ keleti <tudom> nyelvek'

⁴⁸⁷ távolabb <lakók> leveleik [Javítás a törlés felett.]

1108 tulajdon kezeivel írt verseinek csomójával. Az sokáig hevert kezében; nem találá⁴⁸⁸ nyomtatót⁴⁸⁹ nekik.

10.

Himfynek ezidén jelenének meg Kesergő Szerelmei. Elragadtatással olvasám azokat, 's csudáltam azt a' teremtő lelket, azt a' kimeríthetetlen bővséget. Forróan⁴⁹⁰ öntém örömemet a' Kis' karjaiba, 's kértem hogy valamit a' hozzá nem távol lakó felől⁴⁹¹ tud, tudassa vélem is. [461] Vágytam őtet látni, hogy elmondhassam⁴⁹² meny nyire tisztelem, szeretem. – A' hírek, mellyeket felőle vettem, hamisak voltak, vagy csonkák.

11.

MDCCCIII.

281, 1128 [462] Anyámnak dolgai valának Pesten, 's parancsola, hogy tégyem meg az utat. – Csak társaimról fogok szólni.

704 [463] Horányi az úczán lele, 's ő legelőbb. Kiterjesztett karokkal jött nekem tobákkal és ételfoltokkal undokul elhintett Piarista-öltözetében, 's kebeléhez szoríta. Ugyan ezt

283, 704 tevé a' göndör őszhaju Dugonics; [464] de én leginkább Révait akarám látni.

Betegesen lelék; a' hectica kiszáraztotta, előre görbítette. Magam sem tudom megmondani önmagamnak mint történheték, hogy a' kihez olly nagy tűzzel vágytam, minnekutána nála látám magamat, tartalékkal bántam inkább vele, mint bízakodással. [465]

285, 704 Nem lehetetlen, megsejté rajtam hogy némelly igen okosak barátimnak sem hagytak hinnem; egykor a' kövek is kiáltottak, most hallanak. – Én nem tudom magam tettetni, nem akarom magamat tettetni; hamar belé úntam a' talán bölcs, de igen alkalmatlan tanácsba, 's annak nem kárát láttam, hanem hasznát. – A' ki kaczag, nem veszedelmes, azt mondja Yorick.

Horvát István és Vitkovics Mihály, két nagy reményű ifjak, ez a' Virág' és Verseghi' kedveltje, amaz a' Révai' kevélysége 's a' Virág' barátja, együtt jövének hozzám, szíves kedveltjei egymásnak már akkor is, mint még ma. Még új vala tanácsadóim' intése, hittem annak, 's alkalmatlannak nézém hogy olly sokat forognak körülöm. Vitkovics talán megsejté azt, 's elmaradt; de Horvát nem szűnt meg, 's szobámba⁴⁹³ kísérvén

546, 705 estve Május' 16dikán megszóllíta hogy nálam hálhasson. [466] Egyszerre tűnt el minden rettegemem, 's tartalék nélkül adtam által neki magamat; vége vala meleg hidegségemnek, mellyel addig vele is bántam. – [467] Van egy neme a' nem okosságak melly többet ér mint minden okosság; 's melly okosság az, a' melly Horvátban fél megcsalhatni magát!

⁴⁸⁸ kezébe <mert> nem találá [Javítás a szó végén.]

⁴⁸⁹ nyomtatót<.>

⁴⁹⁰ bővséget; Forróan [A pontosvessző emendálva.]

⁴⁹¹ lakó <...> felől

⁴⁹² elmondhassam<,>

⁴⁹³ [/]zobámba [Átírás.]

12.

[468] Az én Ninim nem vala Pesten; leveleiből tudtam azt. Simonja felvivé Bécsbe, 283, 1128
's elébe terjeszté Érsek Hohenwartnak hogy nem akarja megkeseríteni atyját, ki felől tudja hogy házasságában megegyezni nem fog, 's titkon kíváná magát copuláltatni, melly, az Austriai törvények szerint, véghez is ment. Elűzte a' nagy szépségű 's igen jó leánytól mind azokat, 's olykor kifakadásokkal, a' kik jobbát igyekezének elnyerni. Ezeknek egyike vala Szmethanovics Károly, egy fija gazdag atyjának, 's a' Nini bátyjának kedves barátja; másika egy fiatal, szép, gazdag, 's nagy nevelésű Curlandiai Hadnagy, kit az Orosz Udvar Nádornénkhöz és Nápolyba küldé. [469] A' dolog ezzel függőben volt, míg szülei, kik a' Nádornénk' Udvari Papja által a' leány felől ajánló híreket vehének, 's portréjába úgy belé szeretének mint a' fajok, az elvételben megegyeztek. De Báró Prónay a' leánytól el nem álla.

13.

[470] Neszmély körül virradék fel Május' 21dikén, 's szekerembe két feketét foga a' 177, 287
postakocsis. Tatát akarám látni, méltán elhiresedett kertje miatt.

Vízi partiái gyönyörűek, 's forrásai gazdagon bugyogtatják buborékjaikat. Talán szűkek gyeppiaczai.

Három órát tölték a' kertben vezető nélkül. Azalatt inasom magát, a' postacselédet és a' két fekete sárkányt jól tartá, de inas kocsis józanon várának. Alig zárá be inasom szekerem' ajtaját, 's a' két ló elragadá szekeremet, végig repüle velem az egyenes úczájú városon, 's midőn minden veszedelmen kívül vélém lenni magamat a' mezőn, emelkedni érzém egyik kerekemet, 's felfordulék. A' két ló, a' kocsis, a' két első kerék ment. –

Orrom' nyerge bé vala törve, bal könyökömet összezúzá ferslágom, mellyben a' Gessner Salamon' özvegyének, viszont ajándékul férje' Munkájának negyedréttű pompás Kiadásáért és férje' portréjáért, égetett földben, Tokaji essentiát és bort akartam Bécsből elindítani; inasom pedig sántán kele fel a' földről, kocsim össze volt törve. Megfordultam, 's visszamenék a' Szarka nevű fogadóba. Orromból csorga a' vér, 's job-bommal kénytelen voltam balomat tartani. Egy sváb asszony a' fogadóig kísért. A' Katonai Seborvos bízata karomra nézve, de koponyámat féltette. – Hanyatt fekvé írtam meg leveletem Komáromi Orvos Doctor Nagy Sámuel Urnak, hogy jőjön látásomra. Jött. – Nyolcz napot tölték Tatán, 's orrom meggyógyúlt. Bal karom' baját csak a' Váradi hév vizek szünteté meg.

14.

Éjjel nappal mentem Bécsig, a' legszebb holdvilágnál, a' Júniusi napok' meleg éjei- 177, 289
ken, 's a' legjobb úton a' magyar szélekig. Báróczi szeretettel, sőt örvendve fogada, mint mindég. –

Meglátogatám Bacsányit is, ki akkor Diurnista vala a' Banko-hivatalnál. Visszaadá látogatásomat, de kért, hogy hozzá többet ne menjek; jó okoknál fogva.

15.

- 295, 1128 Úrnajja még Bécsben ére. A' Gárdát Báróczi vezeté⁴⁹⁴ lovan, 's párduczbőrben. –
 292 Meghíva hogy a' következő vasárnap légyek vendége Szépkúton; az nap *quantum est hominum elegantiorum* ott lesznek.
- 177, 296 Az ő szekeren, lovain menénk ki. Sokan idvezlék ebédünk alatt, 's az érezteté velem
 297 melly tekintetben álla a' jóknál. [471] Nevette hogy szemem minden szép alakú asszonyi figurán, minden szép alakú ifjan felakadt, a' mi nekem öreg napjaimban is nagy öröömöm, 's a' mint hiszem, nem rossz jel.
- 297 [472] Estve felé térénk vissza, 's midőn én ezt az évről évre terjeszkedő nagyságot, ezt az örök szépülést csudálgatám; ő nekem a' Róma' Classicusaiból monda ide tartozó helyeket, 's hazánk' történeteiből.

16.

- 177, 294 Kedvem jöve lemásoltatni egy Madonnát Carlo Dolcétól; melly a' Belvederbe csak a' Therézia' halála után méne be; addig a' Császárné' szobájában függe, 's Director Róza Grossschmied Urat ajánlá, Máramarosi Kamarai Praefectusunk' testvérét, azt vetvén szavaihoz, hogy őt fogná ha hazámfija nem volna is; minden bizonnyal ott fogom találni. – Magyarúl szállítottam meg⁴⁹⁵ 's magyar nyelven felelt, 's teljesítette a' mit ígért; a' szép kép olly hűséggel van adva, mint midőn a' gipszöntök egy modelbe öntenek két büsztöt. [473] Most Tarczalon lakik, Tokaj mellett, 's még mindég a' festésben leli gyönyörűségeit.
- 177, 298 [474] Ezen útam alatt képemet Kíniger tusban⁴⁹⁶ dolgozá, 's nem csak igen híven, hanem igen szépen is; lelket ada munkájának. Midőn azt Kreutzinger meglátá, ki feketé 's színes tusokban maga is dolgozá, vallást teve, hogy szebb tusolást nem ismer. Előbb John metszette, azután a' Báro Mednyánszky Aloyz Historiai Zsebkönyve 1829 vette fel, de a' metszés nem is képzeltetheti a' Kíniger' dolgozása' szépségét.

17.

- 299, 551, 1156 [475] Báróczinak bemutatám Marmontelből öutána fordított Regéimet: Alcibiádot, a' két Szerencsétlent és Laurettet, és a' melly más hármát egyenesen Marmontelből: a' négy Palaczkot, a' Szamnis⁴⁹⁷ Menyegzőket, és a' Kétséget. Amazokat azért fordítám, hogy belé tanuljak az ő módjába, és hogy azon mértékben adhassam még jobban mint ő, mellyben⁴⁹⁸ Nyelvünk az ő ideje olta, ki ezeket 1775. adta ki, emelkedett. [476] Láttam hogy lépésem, minekelőtte még fordításomat megtekintette, neki nehezen esett, bár fájdalmát igyekezék titkolni. Nehány nap múlva, a' mint nála olly véggel je-

⁴⁹⁴ vezete [Tollhiba.]⁴⁹⁵ szállítottottam meg, [A laphatár miatti betűisméltések emendálva.]⁴⁹⁶ tus <ch> ban⁴⁹⁷ Szamnis <, >⁴⁹⁸ <a'> mellyben

lentem meg⁴⁹⁹ hogy Kézírásomat visszavegyem, mert már elkészülék Bécsből, visszadta 1156
ezt e' szókkal: Én most a' két Szerencsétlent így fordítanám, 's elhallgatott.

[477] A' KÉT SZERENTSÉTLEN.

„Gróf Illettháziné nem igen régen húzta volt meg magát Pozsonban a' Boldog-Asszony' Szűzeinek Klastromjokban. Az a' szelid vídám tsendesség, melyet ebben a' magánosság' hajlékában látott uralkodni, még keserűbbé, még emésztőbbé tette szíve' gyötrelmeit. Mitsoda szerencsések, ugymond, ezek az ártatlan galambok,⁵⁰⁰ kik repüléseket az ég felé vették! Életek homály nélkül való nap; a' világnak sem gyötrelmeit, sem gyönyörűségeit nem ismervén.

Ezen Istennek-szentelt leányok között, kiknek szerencsáját irigylette, egyedül csak az egy Lucília láttzott busongani és szenvedni. Lucília életének még tavaszában azon szépséggel bírt mely az érzékeny szívnek szokott rend szerint czímere lenni; de a' fájdalom és könnyhullatások elhervasztották elevenségét; hasonló egy rózsához melyet a' nap' hévsége ellankasztott ugyan, mindazonáltal fonnyattságában is lehet nyiltakori friseségéről ítélni. Úgy tettzik⁵⁰¹ mintha a' szenvedő szívek között valamelly néma beszédnek neme volna. A' Grófné meg esmeré⁵⁰² ennek a' kedves illetődöttnek szeméin azt, a' mit ott még senki sem sejdített. A' szerencsétleneknek oly tulajdona szánni szeretni egymást. Hajlandóságot kezdett Luciliához érzeni. A' barátság, melyet a' világiak érzenek, heveség szokott a' klastromokban lenni. Szövettségek tsak igen hamar igen szoross lett: de annak édességét mind a' két részről elrejtett keserűség mérgesítette. Egész órákat töltöttek edgyütt, fel fel sohajtozva, nem mérészelvén kinyokoknak okát tudakolni.⁵⁰³ Végre a' Grófné félbe szakasztja a' halgatást.

Viszont gyónásunk, azt mondgya, fájdalomknak nagy részétől megmenthetne bennünket; mind ketten elfojtyuk sóhajtásainkat: illik e Barátnak titkolózni Baráttya előtt? Ezekre a' szókra a' szeméremnek pirossága futtya el Luciliának ábrázattyát, és lesütött szeméinek héjja alá rejté el változását. Ah! de miért, így kezdi a' Grófné' újra szavait,⁵⁰⁴ ugyan miért gyümölcse a' szeméremnek ez a' szép pirulás? annak a' kedves színnek egyedül tsak a' Boldogság' érzését kellene díszítenni. Szóly, Lucilia, ontsd ki szivedet barátnéd' kebelébe,⁵⁰⁵ annak a' barátnédnak, kinek sorsa kétség kívül nehezebb a' tiédnél, de a' ki könnyebbségét lelné tulajdon fájdalomában, ha a' tieidet enyhíthetné. – Mit kívánsz, Asszonyom? osztozom szenvedésidből, de magamnak⁵⁰⁶ nincs miben megbízhatnának. Egyedül változó egységem okozza lankadtságomat, és hálá legyen az Egeknek már nem vagyok messze végemtől. Ezen utolsó szavait oly mosolyo-

⁴⁹⁹ jelentem meg<, >

⁵⁰⁰ galambot, [Átírás.]

⁵⁰¹ Úgy <tettzik> tettzik

⁵⁰² Grófné <rád> esmere [Javítás a törlés felett; az ékezet emendálása a [Pályám emlékezete II.] nyomán.]

⁵⁰³ tudakozni. [Átírás.]

⁵⁰⁴ szeméit, [Az átírt szöveg bizonytalan olvasat.]

⁵⁰⁵ barátnéd' <keblébe> kebelébe,

⁵⁰⁶ magadnak [Átírás.]

1156 dással mondotta, mely a' Grófnénak egészen meghatotta szívét. Hát ugyan, azt kérdi tőlle, tsak abban áll e minden vigasztalásod? Nyughatatlan napjaidnak végét érni, nem akarod megvallani, mi teszi utálttá életedet. Mennyi ideje már hogy itt vagy? – Öt esztendeje, Asszonyom. – Erőszak hozott e ide? – Nem, Asszonyom; az okosság, egyedül az ég, egészen magához akarván vonzani szívemet. – E' szív hát a' világhoz volt e ragadva? – Ah igen is, szerencsétlenségére! – Fojtasd beszédedet. – Mindent megmondtam. – Te szerettedél, Lucília, 's még is ide temetheted magadat? Egy hitesegettet hagyl oda? – A' leghívebb, legnemesebb erkölcsü és legkeletemetesebb halandót. Ne tudakolódjál tovább; látod folyni vétkes könyveimet; szívednek minden sebei felnyitlanak erre az emlékezetre. – Nem, kedves Luciliám, késő immár titkolódnunk. Szívednek legbelsőbb részéig akarák látni hogy vigasztalást tsepegtethessenek belé; hidd el nekem, Lucilia, a' fájdalomnak mérge egyedül tsak a' panaszokban párállik ki, elfojtva pedig annyival emésztöbbsé válik. – Kívánod, Asszonyom? Annyi mint az, sirassad hát a' szerencsétlen Luciliát, sirasd⁵⁰⁷ életét; nem sokára halálát fogod siratni." –

Eddig Báróczi. [478] Megtartottam némelly helyt orthographiáját, megtartottam Erdélyi dialektjét is.

Báróczi nincs többé, de a' kit szereténk, a' kit szeretünk, az halála után is él becsületes embernek. A' mit tehát életében nem adtam ki, kémelésből, tiszteletből, hűségből, el kellene [hallgatnom] most is.⁵⁰⁸ De ő ott van, a' hol a' lélek nem érez gyengeséget, és ha megtisztulva emberisége' vétekeitől jöhetne vissza közzénk, dolgozása' kiadását nem 552 venné bántásnak. [479] Én úgy hiszem hogy alig lehet valami oktatóbb, 's Nyelvünk' kifejlését semmi sem segíheti több szerencsével, mint ha azon egyet minél többen dolgoznak, 's az ügy' barátjai azoknak külömbözésén lesegetik, mit kell tennünk, mit kerülnünk. Kezeken forog a' Báróczi dolgozása, kezeken az enyém elébb 1808. azután 1815, 's hátra van a' harmadik Kiadás; nem az itt a' kérdés, ki dolgozék jobban, Báróczi e vagy én, hanem hogy az öt rendbeli fordítás közt, ide számlálván a' mit Báróczi nekem írásban nyújtott által mellyike jobb, és miért 's miben jobb. Illő azonban nem feledni, hogy én az 1815dikben megjelent dolgozást a' Báróczi' két rendbeli dolgozásai után adtam, 's én annyi gondok, olly sok esztendei törlés és igazítás után, Báróczi a' maga elsőbbjét 1775 előtt 's dolgozására kevés gondot fordítva; hogy én Báróczi' nyomán jártam,⁵⁰⁹ ő pedig maga tört utat. Ha a' koronát talán én nyerném is el, öröмест nyujtanám Báróczinak, mert az ő példája nélkül el nem nyertem volna.

[480] Én a' Báróczi' később fordítását, az 1803.⁵¹⁰ dolgozottat, szorosan tartózkodva az ő szavaihoz, 's belé nem pillantva sem a' francziába, sem az én fordításomba, így adnám.

„Gróf Illetzháznénem régen⁵¹¹ húzá vala meg magát a' Boldog-Asszony' Szűzei' Pozsonyi Klastromjokban. Az a' szelíd, vídám csend, mellyet a' magánynak⁵¹² e' rejtekében uralkodni látott, keserűbbé tette, emésztöbbsé, szíve' gyötrelmeit. Mi szerencsé-

⁵⁰⁷ sirassa [Átírás.]

⁵⁰⁸ [Szövegjavítás a [Pályám emlékezete V.] alapján.]

⁵⁰⁹ nyomán <lattam> jártam,

⁵¹⁰ később <dolgozását>, az 1803. [Javítás a törlés felett.]

⁵¹¹ Illetzháznénem <(de minek ez a' csuda név?)> nem régen

⁵¹² maggnynak [Átírás.]

sek, ugymond, ez ártatlan galambok, kik repüléseket az ég felé vevék! Életek borútan 1156
nap; a' világnak nem ismerik sem örömit, sem fájdalmaikat.

Ezen Istennek-szentelt leányok' számában, kiknek boldogságokat irigylette, egye-
dül Lucília látszott titkon szenvedni.⁵¹³

MÁSODIK SZAK.

18.⁵¹⁴

[481] Udvari Ágens Bujanovics Károly Úrnak, az⁵¹⁵ Izdenczy József' nagy kedveltjé- 295, 1128
nek, ki Országlási-Tanácsossága alatt mindenható vala, bjelentém hogy köszönete-
met jöttem tenni. – Hamar van,⁵¹⁶ mondá; megírta hogy megírja mikor kell.
Felmetszett 's pántlikával összekötött újú kabátban 's nyakból függő karral, ha ideje
volna is, nem mehetnék. [482] De hogy itt voltam, 's hogy e' szándékkal voltam itt, azt
be fogja jelteni.

19.

Kevés hetek múlva azután hogy a' Váradi ferdőből teljesen helyre állott karral 546, 1148
Semlyénbe visszatértem, [483] anyám Pászthói jószágának megtekintésére küldte ki 302
Heves és Nógrád Vármegyékbe. Ezen útamban meglátogattam Gróf Ráday Pált, 's nagy 304
szépségű hitvesét Báró Prónay Ágnest, a' Csanádi Fő Ispán László és Radvánszky
Rosália leányát, Ludányban, 's Consiliárius Puky Ferencz Urat, Nógrádnak nyugalom-
ra⁵¹⁷ lépett második Vice-Ispánját, Dolyánban, és August. 2dikán Szirákon⁵¹⁸ a' 177, 305
Koronaőr és Ugocsa Fő-Ispán Gróf Teleki József özvegyét Királyfalvi Róth Joannát,
utolsó sarjadékát régi és gazdag familiájának és a' Teleki-ház' egyik nevezetes ága' igen
tiszteletes törzsanyját. Egy egész napot töltvén vele, és magunkban, elholt férjét fes-
tette, 's László és József fijait, 's leányát Báró Meszáros Joannát, Lászlónak lelke' 's
szíve' nagyságáról közönségesen ismert özvegyét, a' Teleki ház' újabb díszét,⁵¹⁹ örök
kevélységét. [484] Minthogy én a' Koronaőrt, 's fíját a' Somogyi Administrátor és
Septemvir Lászlót, igen rég olta ismerém, de nem Józsefet is; a' tisztelő anyja' legin-
kább ennek magasztalására ereszkedik ki, 's annak nagy characterét festegette anyai
tiszteletes kevélységgel. Már az melly szeretetre méltóvá teszi fiamat, mondá, hogy ő
nem tűri soha, ha jelenlétében másról rosszul⁵²⁰ szólnak! Látni akarám mit tenne ha
azt én fogná, 's egy ebédünknel cselekedtem azt, 's fiam kínosan feszenge székén.

⁵¹³ [Hiányzik a záró idézőjel, vélhetően Kazinczy folytatni akarta az önidézetet, hiszen a kézirat-
ban a 113b lap nagyrésze és a 114a oldal üresen maradt.]

⁵¹⁴ 15. [Átírás.]

⁵¹⁵ Iz [Átírás.]

⁵¹⁶ van; [Átírás.]

⁵¹⁷ Nógrádnak <egykor> nyugalomra

⁵¹⁸ és Szirákon [Beszűrés a lap alján.]

⁵¹⁹ újabb <és örök> díszét,

⁵²⁰ rosszat [Átírás.]

1148 Összecsókolám érte ebéd után. – Még ekkor az anyjától és mindenektől magasztalt ifju Cátót nem ismertem, nem láttam; de hittem hogy az anyai magasztalást a' szó' józan értelmében kell venni. A' rosszakról rosszúl nem szóllani nem érdem; kinek kinek a' magáét. Csak a' tett, ne a' személy legyen tárgya kifakadásunknak, minden jól van. Cátó maga elég sok rosszat monda másokról, 's a' mi ugyan dicséretére nem szolgál, még Scípióról is.

304 [485] Ráday kivive kertjébe, 's láttatá velem azt a' vén, azt az igen magasra 's vastagra nőtt nyárfát, melly alatt nagyatyjának atyja Pál, 's nagyatyja⁵²¹ az első Gedeon, 's ez még gyermek, ült. Midőn oda menénk,⁵²² felizene a' Grófnéhoz, jőne közzénk, hogy onokáji is emlegethessék hogy ott mind hárman együtt valánk. Sokáig várakozánk a' Grófné' lejtöte után, 's mindég hijába. [486] Az én Ágnesem ma nem teljesítené először kérésemet! monda nyugtalankodva. Végre jött a' kertészlegény, 's bocsánatkérés-sel, hogy a' Grófnét annyira elfoglalák gondjai beteg cselédjei körül, hogy meg nem jelenhet. Ekkor kifakada hitvese' magasztalásiban. Szinte örülök hogy nem jön, monda, mert a' hely nedves 's az estve hűs; de jer, barátom, tapassz te is tenyeredet a' fára, 's csókoljuk meg alatta egymást. [487] Azt nagy örömmel cselekvém. – Állj századokig szent fa! kiáltám magamban feltekintvén lombos bérczére; 's azt kiáltom most is, de azon toldással, hogy az hirdesse a' később Rádayaknak a' Pál' nemes lelkét is, melegségét, és szeretetre méltó vidámságát, bohóságait, mellyek őtet élte utolsó napjaiig sem hagyták el. – Közönségesen tudva van, melly⁵²³ testamentomot diktála halála előtt kevés napokkal egy vigadni szerető vendége' tollába, 's az ő elvesztét előre kesergő Grófné' sírását, a' Zultánné titulussal, mint változtatá egyszerre nevetéssé.

20.

177, 307, 547 [488] Cancellárius Gróf Teleki Sámuel, Biharnak Fő-Ispánja, Septemb. 20d. megújítja a' Tisztviselői Kart, [489] 's a' Megye' halhatatlan első Vice-Ispánja Péchy Imre, most Septemvir, felállá, 's a' mit senki meg nem jövendőlt, candidálatni sem engedé magát, annyival inkább nem megválasztatni. Bihar az ő érdemeit felejteti soha nem fogja, 's az egész Ország tudja, melly méltósággal viseli a' Vice-Ispáni fényes hivatalt; de a' tisztválasztók éreztetik olykor kéjeiket is, 's az érdem néha ellenségeket is szül. Péchy látta a' mozgást, 's lelkesen pirítá meg hatalmaskodó ellenségeit. Helyébe Beóthy László, az
177, 308, 547 ezébe pedig [490] Második Vice-Ispánnak Dienes öcsém választaték meg. [491] Legjobb volna megújítani a' régibb szokást, 's három eszt. múlva mindég mást ültetni be. Soha sem fordult ki még egy ember kidöltével a' dolog, 's a' mit nem akarnánk, a' halál is megteszi. Osztán a' kilépő, ha kilépe is, használ és szolgál.

1146 [492] Báró Vay Miklós is megjelene Váradon, 's a' mint beért, engem az úczán lele. Mingyárt ott veve fel szekerébe, 's kegyessége szerint úgy kíváná, hogy míg Váradon lesz, elválhatatlanúl együtt legyünk.

⁵²¹ Pál, 's <maga is> nagyatyja

⁵²² menék, [Beszúrás a szó alatt.]

⁵²³ van, <hogy> melly

Egy estvét a' Cancellarius' társaságában tölténk és az Erdélyi Statuum Praesidens 1146 Gróf Teleki Lajoséban, kit akkor láték, sok esztendei óhajtásaim után, először. Első pillantással visszatoló, de tovább nem az. Jelen vala ennek fija is József, veje Radvánszky Théréznek, Szerencsy Franciscának férje. Én ezt, közelítvén a' vacsora' ideje félre vontam, 's megkértem, hogy készüljön neki előre, 's midőn székét fogunk, kezdjen beszédet Vayval külföldi utazásairól, hogy a' vacsora idejét haszontalan csevegések ne lopják el. Azért⁵²⁴ kérem erre Telekit, mert félek hogy ha ismét én kezdem, mint mindég mikor Vayval vagyok, ez azt végre, és épen itt, alkalmatlannak vehetné. Teleki örült a' gondolatnak, 's megígérte a' mit kértem.

Teleki Vay mellé esett az ülésben, én Teleki Lajos Exc. mellé, 's én az ifju Gróffal áltellenben. Inték hogy kezdje; 's az vissza inte hogy nem leli magát. Féltém a' megelőztetést, 's azt kérdém Teleki Józseftől, melly esztendőben vala Angliában. – Angliában? mondá Vay, meg nem sejtven fortélyomat, 's a' beszéd folyt végig a' vacsorán.

Midőn mi két Teleki Józsefek, én és a' sógorom (a' feljebb emlegetett Rót⁵²⁵ Joanna 109 magasztalt fija) Londonban Herschelnél vezetetténk fel magunkat, és a' híres mathematicai szerek csinálójához Ramsdenhez, megértvén eggyike is másika is hogy magyarok vagyunk, első kérdések az vala, ha ismerünk e egy Indzsínir Kapitány Báró Vayt, 's hallván hogy nem csak ismerjük, hanem vele atyafisági viszonyban is állunk, nincs olly neme a' szivességnak, mellyet erántunk teljesíteni készek nem valának. Vay nem az által kötelezé le Ramsdent,⁵²⁶ hogy tőle sokat vásárla, hanem hogy vele sokat dolgoztata, és a' mit Ramsden maga hirdete, hogy az új szerek' problémáit adván fel neki, a' munka alatt algebrai számolgatásban segítette is. Így történt, és így történhete, hogy Vay olly portékákat hozott honjába, mellyeket a' Ramsden szülő-földje sem bír. A' Göttingiak 1793. Zsolczáról kértek kölcsön egy illy szert, hogy bizonyos experimentumot tehesenek, és azt Vaynak vissza is küldötték. – Midőn Vay 1792. másod ízben hagyá el Londont, 's a' Klopstock' láthatásáért Hamburgnak vette tengeri útját, 's onnan fordúla le Göttingába; az akkor ott tanuló két Királyfi, tudván mit hoz Vay az ő hazájokból, 's ezt előbb tudván mint Vay oda megérkezék, ötet és az ő kedvéért az egész Professori Kart⁵²⁷ ebédre hívák meg. Asztal után tudakozni kezdék, ha nem lehetne e látniok a' mit Ramsdentől hoz. A' Londoni üveges hintó tehát előállott a' magazinnal, melly illyekkel volt nagy részben megtömve. Egy más ebéd alatt tapogatózni kezdének, ha ezek közzül a' Göttingi Universitas nem vásárolhatna e meg némelly darabokat. Vay csak azért sem csonkítá meg gyűjteményét hogy hazája olly portékák birtokával dicsekedhessék a' mit Göttinga is irigyle.

Tudta a' valóban nagy ember, a' mit nem csak a' nagy ember tud, hogy a' tudományoknak nincs neme, melly tekintetet és tanulást nem érdemel; de azt is tudta hogy jót egyedül attól várhatni a' ki nem szórja el erejét, hanem körültekint ugyan az egész végig járhatatlan mezőn, de fáradhatatlan gondokkal egynek fekszik. Ő a' Mathezis és a' Gazdasági Tudományokkal akara hazájának szolgálni. A' Szép-Mesterségekre gondjai ki nem terjedének, midőn én azt vítatám hogy az úgy nevezett solidus Tudományoknak

⁵²⁴ [...] [Átírás.]

⁵²⁵ emlegetett <Rót Jo> Rót

⁵²⁶ kötelezé Ramsdent, [Beszúrás a sor felett.]

⁵²⁷ kart [Átírás.]

1146 is a' Poesis és társai készítik el az útát; fonák dolognak mondá festésekről 's faragásokról gondoskodni, míg jól épült házaink nincsenek. Eggyikünknek és másikunknak mennyiben van igaza, kiki érti. Vay, a' mondottak szerint, Londonban a' Gazdaságot tanulá, mint Párizsban a' Chemiát, 's ott és itt azokkal⁵²⁸ társalkodék leginkább, a' kik e' kettőben voltak nagyok. Erszénye kész vala minden áldozatok' tételére, 's ezzel olykor tiltott lakatokat vere le, mert a' tudományok' kincseihez az egész emberiségnek jusa van; az olyan nem csak feltalálójáé. Landsdownnak falusi jószágában heteket töltött, hogy lássa is a' mit mestereitől halla; Banksnek szoros ismeretségébe, barátságába juttatta el magát. Londoni elsőb útjával nem csak a' Fonó-szer' modeljét lopta ki, hanem órákat is hozott, pisztolyokat, kardokat, apróbb és nagyobb késeket, ekéket, kapáló-boronát,⁵²⁹ kerti és mezei vetemény magokat; 's ezeknek nagy részét mahagóni gerendákból összerakott ferslágokban, minthogy a' betűt-tisztelő nép' törvényei szerint, a' fától kelle vámot fizetni, de a' ferslágtól nem kelle; 's mind ezek Fiuménál rakatának ki hajóból.⁵³⁰ A' hétszáz forint árú magok mind kicsiráztak 's megromlottak vagy a' hosszú tengeri út alatt, vagy a' mi hihetőbb, míg Fiuméből Pestre tétetének által. Azok tehát most⁵³¹ báldog szelenczékben hozatának meg és most tengelyen. Kevés haszna lett az ekének is és egyéb gazdasági szereknek. Jelen valék Zsolczán, Borsodban, midőn legelébb szántának vele. Ezt két ökör voná, a' szokottakat hat. Vay szélyvel veré az ángoly ekét, mert bérese panaszkodott, 's maga raká össze, 's a' béres' panasz megszűnt. Ökrömnek könnyebb, mondá ez, de karomnak nehezebb. És minthogy a' béres nem az ökör' könnyebbségét nézi, hanem a' magáét, mi vala természetesebb, mint hogy a' Vay' próbatétei végre is haszontalanokká levének, 's az Angliából hozott szereket el kelle vetni.

Vay Miklós Patakon tanúla, 's elszökött onnan, mert Praeceptor a' Cellárius' Vocabulumariumával kínzotta. Az Algebra miatt el nem szökött. Bécsbe vitetett onnan 423 1776ban, a' Leingrúbeni Academiába. Esztendő múlva azután meglátogatám. Eggyik Tanítója, rojtos karddal és kalappal, lelépegete a' grádicson, midőn én fel. Csizmát látván lábamon, még pedig sarkantyúst; a' németek akkor czipőköcskében jártak; szóba erede velem, 's beszéllé⁵³² melly álmélkodásra⁵³³ ragadtatának midőn Vay kezek alá jutott és exáment ada itt. Én viszont Vaynak mondám el, ki épen a' kertben múlata társával. Gyanítám, mondá, hogy velem valamennyire meg valának elégedve, 's kevélykedve honommal, [kérdésekre hogy mind azt hol tanultam,]⁵³⁴ azt felelém nekik, hogy a' Bernoulli tanítványától és Patakon. Ez Szilágyi Márton vala, fija a' Superintendensnek Patakon. Vay nem felejté a' hol illett, hogy ő magyar, de nem hitte hogy mind magyar a' kinek bajusza van.

Himlő által kisded korában elgyengült jobb szemét Belgrádnál az éjszakázások és erőltetett munka még inkább elgyengítették. A' Bécsi Orvosok nem merék bízni.

⁵²⁸ Chemiát, 's azokkal [Beszúrás a sor felett.]

⁵²⁹ ekéket, <boronáló> kapáló-boronát,

⁵³⁰ hajój [Átírás.]

⁵³¹ Azok most [Beszúrás a sor felett.]

⁵³² velem, 's <beszédbé .> beszéllé

⁵³³ ál[.]élkodásra [Átírás.]

⁵³⁴ [Szövegjavítás a [Pályám emlékezete V.] alapján.]

Így 1790. Párizsba utazott, 's Leopoldnak Frankfurti koronázására jelent meg. Beteg szemét végre is kénytelen vala kivétni. 1146

Párizst elsőben 1786. látta a' téli 's tavaszi hónapokban. Elkíséré XVI. Lajost Cherbourgba ő is, megtekinteni a' révet, melly ott nyitattott. Onnan lement Languedokba, a' csatornát szemlélni. Ekkor is látá Londont, 's Bécsbe Júniusban 1788. ére vissza. Az 1792diki Dietán Követje vala Borsodnak, 's 1796.⁵³⁵ a' Szabolcsi Felkölteket vezérlé, mint Obersterek. Tudva van, serge melly előmenetelt teve a' hadi-gyakorlások' megtanulásában, és kevés hetek alatt. Az 1805. Dietán Generálissá neveztetett, 's az Ország-Gyűlése rá-bízá a' Tisza' folyamátja' jobb intézését.

Az asszonyi szerénység kevésbbé⁵³⁶ tűri a' kitételt, 's a' Hasonlíthatatlan felől szállani tiszteletem tilt. Atyja' testvére Fő-Vadászmester a' Bádeni Nagy-Herczégsgben, mint nálunk az illynemű foglalatosságokról elnevezett Ország-Nagyjai, 's Báró Adelsheim Joanna azon Udvarnál neveltetett, hol az Orosz Császárné, Svéd és Bajor Királynék. Két gyermekeket, Miklóst és Lajost, maga ez a' nagylelkű 's érzésiben is nyelvében is egészen magyarrá vált asszony nevelte, 's a' Patakon,⁵³⁷ Heidelbergben és Pestalozzinál tanult Szilvási Szabó János Úr.

Született Vay Miklós 1756. Septemb. 6d.; megholt Pesten 1824. Május' 11dikén, Consiliárius Vay Abrahámtól és Csegei Gróf Was Annától. Atyjáról testvére vala a' gyermektelen Istvánnak, ki a' Pécsi Kerület⁵³⁸ Iskolájának Kir. Fő-Directora vala; mind atyjáról mind anyjáról legifjabb testvére⁵³⁹ Danielnek, elébb Báró Korda Annának, 's ennek halála után a' Gróf Wartenslében Generális' és Gróf Teleki Klára' Eszter nevű leánya' gyermektelen férjének, és Septemvir⁵⁴⁰ Vay Józsefnek. Dániel és Miklós Bárói nevezet adának magoknak: József azt nem akarta.

Nemesbb gondolkozású, nemesbb érzésű halandó kevés volt. Nem foghatá meg mint lehet rútat tenni.

21.

[493] A' Jénai Mineralogiai⁵⁴¹ Társaság ezen eszt. engem is megtisztele az által hogy társának fogada, 's leküldé Diplomáját. Érzettem hogy a' megkülömböztetést nem érdemlem, 's megköszöntem a' társaság' tagjainak⁵⁴² kedvezéseket, de visszaírtam hogy azt el nem fogadhatom. Céljok jó vala; több barátokat akartak szerzeni az ügynek; de azt én elő⁵⁴³ nem segíhetém. 119, 129, 177,
310, 1148

⁵³⁵ 1792. [Átírás.]

⁵³⁶ kevésbbé [Az ékezet törölve.]

⁵³⁷ nevelte, <Patak> 's a' Patakon,

⁵³⁸ ki Pécsi Kerület<ben> [A névelő és az aposztróf sor fölé írt beszúrás.]

⁵³⁹ anyjáról testvére [Beszúrás a sor felett.]

⁵⁴⁰ septemvir [Átírás.]

⁵⁴¹ Jénai <Literaturai [?]> Mineralogiai

⁵⁴² ./agjainak [Átírás.]

⁵⁴³ de azt <elősegélni nem illett> én elő

22.⁵⁴⁴

123, 177, 311, [494] Az esztendő' utolsó heteiben rám jöve egy inhideg Ér-Semlyénben, 's éle-
708, 1148 temet most Dr. Szent-Györgyi József Úr tartotta meg,⁵⁴⁵ mint tizennégy eszt. előtt
Vicay, Kassán.⁵⁴⁶

ÖTÖDIK KÖNYV.

MDCCCIV–MDCCCXV.

ELSŐ SZAK.

1.⁵⁴⁷

MDCCCIV.

119, 185, 203, 1162 [495] Az Ország-Gyűlése' végezése szerint minden Vármegye téteté a' Népeesség'
Conscriptióját, 's Bihar a' maga Táblabíráji közzül engemet is kikülde, mellém adván
Baranyi József Urat azon tájra, melly Debreczen és Várad között fekszik.

280 [496] Gyakran megfordulván így Debreczenben, kértem a' hivataljából kilépett Prof.
Sinai Miklóst, hogy Silvester (Erdősi) Jánosnak deák nyelven írt és Nagy-Szigetben⁵⁴⁸
kiadott Magyar Grammatikáját, melly nála találtatik, és sohol egyéb helyt nem, vagy
nékem engedje hogy lemásoltathassam, vagy számomra maga írassa le. Megígérte az
utolsót, de ámbár a' könyv kisdéd, nem teljesítette a' mit ígért, 's láttam feleleteiből
hogy azt teljesíteni nem is fogja. A' tudós savanyú embert most igen terhes nyavalya
203 éré. Éltem az alkalommal, 's rá vevém fiját, hogy tégye meg a' mit atyjának ígéretei után
jusom vagyon várni, kívánni. [497] Ez megnyeré Derecskei Rector Obernyik barátját
hogy kérésemet teljesítse, 's így kiadhatám azt Pesten 180 ,⁵⁴⁹ Magyar Régiségek és
Ritkaságok' czimje alatt, nagy öröme ügyünk' barátjainak, és kivált Révai Miklósnak.

547 [498] A' könyv Sinainak halála után, sok egyéb becses bár⁵⁵⁰ kisdéd' portékájival, a'
Debreczeni Consul Fáy János Úr' birtokába méne által, 's több nyomtatványa a' mun-
kának mind ez ideig sem találtatott. [499] Ez eggyet is eggykori birtokosának fősvény-
sége tartotta meg, melly a' vékony könyvet egy vastagabb megé kötteté, hogy annak
kénytelen ne legyen új táblát adni.⁵⁵¹

⁵⁴⁴ 22. < 32. >⁵⁴⁵ Úr<, Debreczenben> tartotta meg,⁵⁴⁶ [A 118b oldalon csak a 22. fejezet található, az oldal nagyrésze üres.]⁵⁴⁷ 2. [Tollhiba.]⁵⁴⁸ [A „Nagy-Szigetben” után a dátumnak hely van kihagyva.]⁵⁴⁹ [Az évszám utolsó számjegyének hely van kihagyva.]⁵⁵⁰ [...] [Átírás.]⁵⁵¹ hogy annak <új> táblát <ne legyen> adni. [Javítás a törlés alatt.]

91.

[Pályám emlékezete IV.]

[Kazinczy Ferencz' autobiographiája].¹

[1–6]

[7] Ifjaink, szeretvén az archaizmust, melly őket a' XIX. század' embereiből a' XVI. és XVII. század' embereivé változtatja, hihetőleg örvendeni fognak ezen nyakkendő' felkötése historiájának; 's az neki bátorit elmondanom, millyen volt neki és Baranyinak egyéb öltözete is; mert elvesztvén ujságát az említett két század' viselete, kénytelenek lesznek a' XVIII-dikéra térni, közelébb már hozzánk.

[8–20]

[21] Semlyénben volt iskola, 's én annak mestere alatt kezdém el tanulásimat. Az alatt, míg a' nagyatyám a' diétán múlata, nekem jöve egy gonosz himlő, 's elakasztá tanulásomat. Kigyógyulván Makódi nevű predikátorunkhoz hordatám el magamat; mert az eléggé gyenge volt minden látogatásom' végével könyveiből kitépni a' rézmetszéseket, és egy illyennel eresztetni haza. Midőn nem vala többé mit kitépni, a' foliókötetek' veres betűkkel is nyomtatott címlapjukat tépte ki. Még emlékezem, hogy valamikor bazeli nyomtatású könyvet nyitottam meg nála, a' Haase által metszett hosszúkas betűkkel, 's az Imhof Rudolf műhelyéből, azzal a' szépfejérségű papirossal, olly gyönyörködéssel tudtam azt nézni, mellyet senki sem érte, 's visszaemlékezvén ezen öröimre, erősebben hiszem, hogy későbbi szenvedelmink lelkeinkben embriókként fekszenek. Az idő ezt sem fogyasztotta, sőt naponkint neveli.

[22]

[23] Atyám úgy hitte, 's igen igazán, hogy gyermeki korban legjobb nyelveket tanultatni; mert az kolcs minden tanuláshoz; 's ezt a' lelketlen embertől is vehetjük.

[24] Mind atyám, rossz német, mind a' tót deák, legjobbnak láták kézikönyvül lutheránus vallású nagyanyámnak egy sok rossz rajzolatú Bibliáját tenni előnkbe, 's én inkább szeretve a' képet mint a' könyvet, a' képek mellé megolvassám a' felidézett helyeket is, hogy a' képek' jelentését értsem. Nem értvén a' német-Bibliát, kihordatám a' magyart is az atyám' lakjából, 's addig olvasom együtt a' kettőt, míg végre a' németet segéd nélkül érthetém. A' Mózes, és az Apocalypsis' könyvei voltak legfőbb gyönyörűségek; mert ott a' történetek epicus nagysága mulatott, itt pedig phantasiám gyuladozék lángokra; de nem sokára azután a' próféták lyrai tüzei ragadozának el. [25] Némelly atya nem fogja tudni, hogy a' Biblia olvasása a' gyermeket mint készíti poetává, 's arra adni intést nem rossz. Nem olvashatják a' könyvet több haszonnal soha, mint gyermeki éveikben, de bár eszes ember' vezetése alatt.

[26] Atyám religiosus ember volt, 's meleg tisztelettel viseltetik mind az iránt, a' mi szent, nagy, és jó, 's a' vallásoságot, és a' poezist ez a' pont egyesíti. [27] Keblemben így apolgatá egyik érzés a' másikat, így az atyám, 's talán a' nélkül, hogy azt maga is tudná, mind a' kettőt. [28] Melly szent emlékezetek lebegnek még ma is körül, midőn az jut eszembe, hogy télben menvén a' templom miatt Ujhelybe, 's ez miatt igen korán indulván meg hazulról, kikelni látánk a' napot a' horizonon, 's atyám poetai festésekre vala

¹ [A szövegközlő Ináncsi Pap Endre címadása (?).]

398, 401, 453, 721, 899 elkapva. [29] De az ő religiositásához, a' boldogtalan idő' geniusához képest, melynek okát kitalálni mi nehéz, hozzácsatlá magát a' theologia, 's az mindent elrontott. Nem jöhetne ugy idegen vallású vendég hozzánk, sem mi nem szállánk meg soha idegen vallású háznál, hogy ebédnél, vacsoránál, csemege gyanánt, theologiai feszegetések ne hozódtak volna elő. Ez megzavará az én fejemet is, 's olly tudós theologus levék, hogy borzadozom azon esztendeimre emlékeztvén. Kész voltam volna martyrságot szenvedni képzelt dogmáimért.

VII.

398, 408, 448, 474, 563, 722 [30] Mind a' mellett, hogy az atyám' és vendégei' birkozgatásaikban meleg részt vevék, sokkal kedvesb vala nékem azt hallani a' mit atyám, ki szerete beszélni 's két óráig is elülni az asztalnál, nekünk ebédjeink, 's vacsoráink mellett 's a' szekeren Thuanusából és egyéb olvasásaiból mondogata; olykor azt is, a' mi nevezetes atyjával 's anyjával, 's házunk' régebben élt tagjaival, különösen a' már említett Péterrel történt. 'S mig Dienes és Szirmay Andris tányéira hajolva elszunyadának a' vir doctissimus pedig pipájához ásítgatott, én az efféléket elolthatatlan szomjal hallgattám.

[31–33]

390, 412, 448, 564, 902 [34] Atyánk bennünket mu'sikára is tanítatott volna, de ujjaink rövidebbek valának, mint hogy a' violin' nyelét áltérhessék, legalább mesterünk nem segíté ki az által, hogy kisdedebb violint adjon kezünkbe, 's így kénytelenek valánk azzal elégedni meg, hogy egy mind két szemére vak mu'sikus az egyenes furulyán taníta meg néhány nótát elfujni.

[35–39]

392, 416, 452, 477, 567, 726, 914 [40] Eloszlának a' vendégek, de bennünket azontúl egy hétig tartóztatott a' generalisné. Onnan Pestre menénk be, 's Komjáthy azt cselekedte, a' mit száz nevelő közül kilenczven nem fog; nem magára volt gondja, hanem arra, hogy mi lásunk. Így történt, hogy látám a' piarista Horányit, kit már ismertem volt hírében; 's hogy láthatám, hallhatám, útam egyik nagy szerencséjének tekintettem. Gödöllőn megtekinténk minden szobát, 's Aszódnak vevénk útunkat, a' testvér két Podmaniczkyakhoz, Jánoshoz, és Sándorhoz, 's ismeretekben meggazdagodva csak karácsonyra érénk szüleinkhez.

[41–45]

452, 919 Eltemettetett Martz. 27d. a' felsőregmeczi templom' éjszaki' fala alá, kívül. [46] Született Vinnán, Ungvárbán, familánknak ungvári viceispán Kazinczy Andrásné szül. 401 Eödfönnfi Vinnay Erzsébet által ránk szállott birtokában, 1732. Febr. 9d. Szelid és szep-lőtelen lelkű férfi, hív férj és hív atya, 's ment vad korának örömeitől, nem kártyázott, én nem ivott, a' mi akkor közönséges vétke vala öregeinknek 's ifjainknak; jobb asszonyaink előtt, kik őtet tarták minden társai közt a' táj' szeretetre legméltóbb ifjának, igen kedves, 's a' culturának nagy barátja minden nemben. Nőtelen korában musicust tarta maga körül, 's maga nemesítgeté kertjét messzéről is hozatott gyümölcsfaival és itt még nem ismert virágokkal. Már a' dietán ismertetett a' nagyatyámtól; mert szerete forogni a' jók körül; prokátornak felesküdt, de egyedül hogy anyjának tégye azt az örömet. Hivatalt, akkor, nem viselhete.

[47]

[48] Ha ki a' classicusok' olvasásába bele szeretett, hogyan találhatná az örömét olly leczkézésekben, mint a' patakink ekkor valának? Irtóztató! irtóztató! A' theol. professor öt esztendők alatt ment végig a' maga tudományán, 's minden fél eszt. múlva új tanítványok jövének által keze alá. Hogy az ilyenek, nem tudván a' mi áltjövések előtt tanítatott, nem használhatják a' mit hallanak, arra a' professornak nem vala gondja; az ő gondja az vala, hogy a' mit ő tanít, egy szép és nagy systemai könyv legyen. A' historiák' professora örökké beteg vala, 's nem volt supplense; ő tanítá a' természeti törvényt is, még pedig Grótiusnak vastag könyvéből: De Jure Belli et Pacis, mellyen betegeskedései miatt tiz eszt. alatt mehele keresztül. 'S nem magyarázá, hanem olvasá a' könyvet, 's egykor két levelet fordíta egy helyett, 's meg nem sejté botlását. A' philosophia professor Szentgyörgyi István, igen széles tudományú 's szeretetre igen méltó ember, de cathedrájában tudós ember volt, 's csak a' cathedrán kívül eszes; valóban tanításából 's munkáiból nem lehete azt tanulni, a' mit adhatott volna. A' negyedik is igen tudós férfi, 's egészen elkészülve arra, a' mire állítatott, de ötet nyersesége miatt hallgatni senki nem akará. [49] Illyen volt akkor Patak, 's mind azoknak panaszaik szerint, a' kik ott egy időben valának velem. De ha a' leczkéken nem tanulhatánk is a' mit kelle, Patak még is jó hely vala az ifjaknak; mert gazdag bibliothecája lévén és sok deákjai, a' kik vezér nélkül tanúlgattak, egyikünk a' másikánál gyújtá meg gyertyáját.

[50]

[51] Némelly társaim nagy gyönyörűségeket lelék a' Mészáros Ignác' németből fordított Kártigámjában, 's a' mi szobánkban 's a' velünk együtt lakó Kézmárki deáknak olvasák a' fész' és pöf' czifráitól dagadozó könyvet. Nem volt szebben irt magyar könyv, nem volt lelkesebb, nem volt gyönyörködtetőbb román széles e' világon. Tetszett nekik az az olvadozás, 's azok a' czikornyás declaratiók, 's a' szép rableány' hideg begyeskedése. Én nyugalomban űzém rajzolgatásimat, 's midőn tudni akarák, mint maradhatok én, míg ők lángodoznak, hidegen, kimondám, hogy én azt a' haszontalan czifrát, 's azt a' visszás dagályt szépnem nem ismerhetem.

Azonban ez a' Kártigám legelsőben támasztá fel lelkemben azt a' gondolatot, hogy lesném, mennyiben alkalmas már nyelvünk azt adni, a' mit más nyelvek adhatnak, 's látni akarám magyar könyveinket a' bibliothecában.

Gyöngyösi, 's azon kiadásban, mellyet a' vásárokon szürjeiken 's ponyváikon árulgatnak a' kofák. – Alkotásai nem jók, 's az a' sok haszontalan fecsegés öldöklő, de nyelve gyönyörű, kivált a' hol római példák lebegtek előtte. Ollyan, mondám, mint a' hibás rajzolatú, de szépen festett kép. 'S minél tovább olvasám, annál inkább győzöttem meg az iránt, hogy szépen magyarul is az irhat, a' kinek beszédén az idegenek szépségei álsugárlanak. Mert széppé nem az teszi e a' palinodia' első gyönyörű stropháját, hogy ott a' beszéd eltávozik a' közbeszédtől, 's tele van rómaiaktól tanult inversiókkal! Vegyük el ezeket, 's mi marad fenn, a' mi gyönyörködtessen? Azonban hogy íróvá tegyem magamat, annyival inkább hogy költővé, az a' gondolat engem meg nem szállott. Nem hihettem, hogy azt bár ki szerencsével merhesse.

[52–57]

[58] Ezen útazásim le Biharba, és vissza, juttatják emlékezetembe egy hős vadásztettetemet, mellyhez hasonlót a' két rokon hazának számtalan nimródjai közül egyetlen

⁹⁶⁷ egy sem fog maga felől mondhatni. A' dicső tettnek álljon itt örök emlékezetet érdemlő napja is.

Nyíradony és Acsád közt hajtván el kocsisom, 1783. Májusnak 14d. cselédink felkiáltának, hogy egy nyúl félénk szalad, a' szekéruton. Kaptam a' puskát, 's midőn a' nyúl félre ugrott, úgy lőttem rá, a' szekeremből, hogy mindjárt felfordult. 'S ez egynél hosszú egész életemben többet nem lőttem.

Benne lévén a' dicsekedésben, el kell mondanom azt is, hogy mint kell elfogni a' pagátot; nem tudom, bort nem ittam, késő öregségemig, 's a' pipa' bűdös gyönyörűségét nem ismerem; 's mind ezeket nem tudós gőgből, hanem mivel szüléim nem engedék, hogy rájok szokjam, 's nem értem, mért kell szükségünk számát szaporítani, holott elég van, ha kerüljük is. De nem voltam félénk lovagló, nem ügyetlen.

[59–82]

92.
[Pályám emlékezete V.]
[Biographiam]¹

[1]

[2] Olly dolgok, mellyek a' mai renddel ellenkeznek, de nem mentek rosszabbúl mint a' mostaniak. Bossányi Censor volt. 717,889

[3–5]

[6] A' mi pantalonos ifjaink, szeretvén az archaismust is, melly őket a' múlt század' embereivé változtatja, hihetőleg örvendeni fognak, ha hallják a' mit ezen fátyol-nyakkendő² 's felkötése felől beszéltem; 's az neki-bátorít elmondani, egyéb öltözete is, néki és Baranyinak, millyen volt. [7] – Mentéje nadrága mindég azon-egy színből; búzavirág szín, arannyal, ifjabb esztendeijében, később vas vagy dohány színű, selyemmel, de mindég rojtosan. A' Gyűlések' napján 's a' Debreczeni sokadalmakban lebegő³ mente, dolmány, veres selyem⁴ sinórból vert öv, kard és nádpálcza; így, mondom, a' vásárlók' tolongásiban is, mintha az is paráde' helye volna; a' háznál az ingre öltött, és nyakától fogva a' gyomrán végig⁵ begombolt, csak czombjáig érő nyusztos mente; lajblí az ő testén soha sem volt. Csizmája mindég fekete kordovány, 's mindég arany sinórral és sarkantyúval, 's egészen térdig érő. Télben nyárban fejét egy sinkónak csúfolt alacsony kalpag, csak a' legforróbb napokon háromszögű kalap, mellynek hátulsó karimája a' kupak felé horpadott. – [8] Baranyinak öltözetére csak a' Váradi Gyűlésen emlékezem: világos-kék lebegő mente, dolmány és nadrág, veres öv, veres kordovány csizma. Így üle a' kopasz, ősz bajuszú, veres bibircsós arcú, kisdéd kövér öreg a' Vice-Ispányi székbén.⁶ – [9] A' nagyatyám⁷ termete szálás, karcsu; sasorrú; haja egykor szög, most utolsó szálígy feje, szemei kékek; hangja igen éles, tiszta. [10] Sem Bossányi, sem Baranyi nem nevettek soha; 's az elsőbb peczkesen álla mindég, 's erőltetés nélkül, teljes nyugalomban. 560, 681 395, 403, 447, 473, 560, 719 22, 431, 718, 893 395, 403, 447, 473, 560, 718, 889

[11]

[12] A' nagyatyámnak születése is portentósus vala. Anyja, közelítvén a' szüléshez, magát 1703. Ér-Semlyénből⁸ Pest Vármegyei jószágába Tápio-Györgyére⁹ kísérteté testvérevel Péchy Mihállyal. Az valamelly tó körül kacsákat látta meg, 's az asszony a' kocsiban a' puskaszóra megszülé gyermekét. Felvetvén szemeit, meglátá a' kacsát, 's eljajdúla hogy kacsát szült. – Iskolájit¹⁰ a' Debreczeni Collégiumban végezte, 's igen 167,718

¹ [A „Biographiám” cím idegen kézzel írva, utána: „(A sarkán van.)”, vagyis a kéziratkötet gerincén.]

² fátyol-nyakkendő [Átírás.]

³ sokadalmakban <(vásár, 's nagy vásár)> lebegő

⁴ veres <öv> selyem

⁵ fogva végig a' gyomrán [A szórend számozással javítva.]

⁶ bibircsós/. arcú öreg a' Vice-Ispáni székbén. [Átírások; a „kisdéd kövér” lap tetejére írt, korrektúrajellel beszúrt javítás.]

⁷ nagy atyám' [Kötőjellel javítva.]

⁸ magát Ér-Semlyénből [Beszúrás a sor felett.]

⁹ jószágába <Tó-> Györggyére [Javítás a lap szélén, korrektúrajellel beszúrva.]

¹⁰ – <Első> Iskolájit

292, 718, 889 nagy reménységek alatt. Onnan Pozsonyba ment, német nyelvet tanulni, 's tapasztalván hogy magyarok közt a' német nyelv rá nem ragad, Bécsbe. Rokonunk Personális Száraz, egyet értve Protestáns vallású anyjával, az ifjat arra bírák,¹¹ hogy atyai vallását hagyja el, melly a' Szent-István' templomában méne véghez. – Megholt gutaütésben 1786. Ér-Semlyénben, Június' 13d., életének¹² nyolczvankettedik esztendejében.

22, 718, 893 Baranyi Gábornak egy csomó levelei vagynak kezemben, mellyek mutatják lelkét 's érzéseit, 's az akkori időknek szép képei. Minthogy azok nem nyomtatás alá valók, álljon itt helyettek egy nevezetes, és maig is emlegetett szava: – Vádoltatván, menté magát, 's írva: *Accusatores meos revereri didici; virilem tamen aetatem adsecutus, ministerio, quod illi postulant, subesse nec possum, nec volo. Votorum libertatem non*

22, 718 *impedio; confiteor tamen me muta daemonia ejiciendi potestate non pollere.* – Egy munkájában azt beszéle,¹³ hogy midőn az a' seregecske, mellyben ő is szolgált, egy váracskára alá jutta, 's látták hogy azt ők meg nem fogják vehetni, egy huszár, a' híréért, a' várra sütötte pisztolyát, 's oda hagyták. *Ita factum*, mond Baranyi, *ut et castellum illaesum manserit, et nos incolumes discederemus.*

[13–21]

681, 899 [22] Atyám úgy hitte, 's igen igazán, hogy gyermeki korban legjobb nyelveket tanulatni, mert az kolcs¹⁴ minden tanuláshoz, 's nyelv a' kisedekorúságban tanulatik legtöbb sikerrel. A' több holmit könnyű utána pótlani: nem ezt, ha ekkor mulatjuk el; 's ezt a' lelketlen embertől is vehetjük.

409, 563, 681, 721 [23] Mind az atyám, rossz német, mind a' tót Deák, legjobbnak láták kézi-könyvül Luthránus vallású nagyanyámnak egy sok rossz rajzolatú Bibliáját tenni előnkbe, 's én, ki inkább szeretém a' képet mint a' könyvet, a' képek mellé megolvasám a' felidézett textust is, hogy tudjam, mit jelent a' kép. Szerettem ugyan a' históriákat is, kivált a' Zsidók' történeteiből, de mint ragadtatám el midőn a' Proféták' poetái szépségű könyveivel ismérkedém meg! Nem értvén a' német beszédet a' mint kellett volna, kivittem az atyám' magyar Bibliáját, 's addig olvasám, míg a' németet is érthettem.

[24–28]

564, 723, 902 [29] Ha más emberre volt volna bízva nevelésünk, 's ha Subrectorunk Hellner Illyés, később Eperjesi Predikátor, gonddal volt volna házi-nevelésünkre¹⁵ is, 's megismertett volna a' Gellert' 's Rábener' írásival, mivé nem lehetett volna emelkednünk.

[30–43]

420, 454, 480, 570, 683, 727, 924 [44] A' ki a' Classicusok' olvasásába belé szeretett, hogyan találhatná az örömet az olly leczkézésekbe mint a' millyenek akkor valának a' Patakiak? Irtóztató! Irtóztató! A' Theol. Professor öt eszt. alatt ment végig a' maga tudományán, 's minden fél esztendő mulva új tanítványok jövének keze alá. Mi gondja volt neki arra, hogy a' tanítvány tanulhatja e 's tudhatja e a' mit ő tanít? A' Histor.¹⁶ Professora örökké beteg vala, 's nem volt Supplense. A' Philos. Professor volt az az egy a' kitől tanulni lehet, de az a'

¹¹ arra <ke.> bírák,

¹² Ér-Semlyénben, életének [Javítás a lap szélén, korrektúrajellel besúrvva.]

¹³ beszé<l>lé,

¹⁴ az <a'> kolcs

¹⁵ há[.]i-nevelésünkre [Átírás.]

¹⁶ Histor<iarum>

cathedrán¹⁷ tudós ember volt, 's csak a' cathedrán kívül volt az eszes; a' negyediket nyersesége miatt senki nem hallgathatá. [45] Így Patak, 's ezt nem én magam mondom, hanem mind azok a' kik egy időben valának ott velem, csak annak használt, a' ki nem a' köz leczkéken, hanem szobájában tanúlt, 's nem a' mi parancsoltatott, hanem a' mire hajlandósága 's céljai vonszották.

[46]

36, 420, 455, 480,
570, 683, 727, 924
480, 571, 683, 727

17.

[47] Némelly társaim, de a' kik négy öt esztendővel idősebbek voltak 's égtek lyánykájikért, nagy gyönyörűségeiket lelék a' Mészáros Ignázt' Kartigámjában, 's gya-korta a' mi szobánkban 's a' velünk lakó Kézsmárki Deákkal olvasgatók a' feszt' és pöf' czifrájítól dagadozó könyvet. Nem volt szebben írt magyar könyv, nem volt lelkesebb, nem volt inkább gyönyörködtető Román széles e' világon! De én, ki¹⁸ már akkor ismerém a' Róma' Költőit, és a' ki önmagam' indításából 's mester nélkül görögül is annyira megtanultam hogy olvashatám 's érthetém Anákreont, ebben az ő gyönyörködése-ikben nem találhaték semmi mulatságot; sőt kimondtam nekik hogy Kartigámot sem alkotása, sem dagályai 's a' haszontalan cifra miatt szépnek nem ismerhetem. Szántak tompaságomért, de sem ők¹⁹ nem térítgetének engem, sem én nem őket, 's míg ők a' Tuszanói Herczeget kíséreték a' szép rableányhoz, 's declamálgták szerelmes lángo-lásait, én egy udvarházat rajzolgatók, mellynek épületeire az udvar' közepén álló lám- 422 pa világosságot és setét foltokat olly igazán terjeszte el.

417, 459, 683,
728, 911

Ez a' Kartigám' olvasása támasztá fel legelsőben lelkemben azt a' gondolatot hogy lessem, mennyiben alkalmas már a' magyar nyelv azt adni a' mit más nyelvek adhatnak, 's mentem Szathmáry Mózeshez, hogy vigyen be a' Bibliothecába, 's láttassa velem a' magyar Költőket. Az Gyöngyösit adá kezembe.

Az a' sok fecsegés, azok a' sok haszontalan czifrák, az a' sok tudós lom, mellyet Gyöngyösi a' maga Ovidiusából, nem gondolván vele, kell e, nem e, halmozva horda fel, elgyilkolt; de az olly strophák mint a' mellyen Palinodiáját kezdi, vétkeit nem csak elfeledteték velem, hanem beszédét nagyon meg is szerettették. Ollyan, mondám, mint egy rossz rajzolatú, de szépen festéklett kép. 'S minél tovább olvasám, annál inkább győződtem meg az felől,²⁰ hogy magyarul is csak az írhat szépen, a' kinek írásán az idegenek' szépségei álsugárlnak. Mert nem ez teszi e széppé a' Palinódia' említett négy sorában azt a' latin szépségek után ejtett beszédet? 's mi teszi tehát hogy a' melly strophájin ennek nem látjuk nyomait, az Olvasót meg nem ragadhatják? De hogy ma-gyar Íróvá tégyem magamat, az a' gondolat engem meg nem szállott. Nem hihettem hogy valaki azt szerencsével merhesse.

[48–52]

¹⁷ az <csak> a' cathedrán

¹⁸ én, <a'> ki

¹⁹ én [Emendálva.]

²⁰ meg <...> felől, [Javítás a sor alatt.]

20.

759, 948

[53] A' Bibliothecárius Szathmáry' barátsága, 's az a' nevetlenségem, hogy²¹ a' hol könyvet találtam, végig-forgatám az egész rakást, engem a' könyvek' ismertetében derekasan meggazdagítja; 's ezt olyankor sem mulatám el soha, midőn Regmeczről a' vacatiókban Semlyénbe lemenvén, olly helyeken szállánk meg, a' hol vala Predikátor. Mihelyt megszállánk, én azonnal mentem a' Paphoz, végig hányám könyveit, 's töllök a' Római és Görög Classicusokat, mellyekre Papnak úgy sincs osztán szüksége, megvásároltam.²² Ha a' Pap látta a' külföldet, elbeszéllettem vele, hol járt, mit látott, kit hallgata, 's némellyikétől ajándékban kaptam az ismeretesbb nevű Tudósok' autographonját a' Kötetek előtt álló tiszta papirosokon. Meg nem tudák fogni, mi becse lehet egy papiroskának mellyen ez áll: *Ex libris Sam. Pitisci*, 's örömmel tépék ki azt könyveikből. De engem ez vive oda, hogy most Autographonokból gazdag Gyűjteményt bírok, 's a' Luther' kézírását is egyebek között.

21.

172, 320, 683, 967

[54] Ezen utazásim, Regmeczről Semlyénbe és Semlyénből Regmeczre, juttatják eszembe egy vadász hős tettemet, mellyhez hasonlót a' két rokon hazának, Magyarországnak és Erdélynek, számtalan vadászai közzül eggyetlen egy sem fog maga felől mondhatni. A' dicső tett ebben áll; álljon itt annak nevezetes napja is, a' dolog' örök emlékezetéül,²³ mert érdemli:

Nyír-Adony és Acsád közt hajtván el kocsisom, 1783. Májusnak 14dikén, cselédink elkiálták magokat, hogy egy nyúl felénk szalad az úton. Kaptam a' puskát, 's midőn a' nyúl félre ugrott az útból, úgy lőttem rá, 's szekereimből, hogy az mingyárt felfordult. – Még²⁴ egyszer kérдем vadászinktól, ki az az egész két rokon hazában a' ki azzal dicsekedhessék, hogy az első és utolsó nyulat mellyet lőtt, illy mesteri virtuozitással lőtte le? Mert én ennél többet, egész hosszú életemben, le nem lőttem.

Ez mellett dicsekedve említhetem azt is, hogy mint kell elfogni a' pagátot, nem tudom, 's a' tarokkártját nem ismerem; mint azt, 's azt nem kisebb gyönyörűséggel, hogy ügyesen lovagoltam, 's nagy örömmel a' tüzes lovon. Midőn Lovagmesterem, Bécsben, egy szokést tétete velem kengyel nélkül, 's még sem estem földre, maga is csudálá ügyességemet.

Ezen dicsekedésim mellett hadd említsem még azt, hogy részeg²⁵ soha nem voltam, mert bort csak öreg napjaimba kezdettem inni, 's a' pápa' bűdös gyönyörűségét nem ismerem. – Minél több a' szükség, annál több bajunk van, 's minek magunkat arra szoktatni, a' mi a' bajok' számát neveli? Van az, még ha kerüljök is. – De eléggé messze tértem ki utamból.

[55–65]

²¹ az <az impertinenti>ám, hogy [A sorhatáron lévő szó részben törölve és javítása a törlés felett, részben átírás.]

²² megvásároltam. [Átírás.]

²³ emlékezetéül<:>

²⁴ felfordult. Még [A gondolatjel sor feletti beszúrás.]

²⁵ hogy <késő öregségemig> részeg

29.

[66] Bessenyei György már ekkor nem vala a' Testőrök közt. Beleznay' nevében a' Protestánsok' dolgait vitte az Udvarnál, minekutána neki Therézia előtt egy Udvari Dáma (Grátné) szerze kedvességet, 's reménységet nyújta a' Császárnénak, hogy vallását meg fogja változtatni. [67] Az meg is lett később a' Boroméus Szent Károly' templomában. Bessenyei a' professiót a' Salzburgi Érsek' kezébe tette le,²⁶ 's lovas cseléd vitte ki a' hírt, mingyárt a' tett' végével, Szépkútra. Ugyan-azt tette Barcsay Ábrahám.

27, 417, 456,
575, 736, 936

736

[68] Kerestem őtet, de nem lelém. Cselédje megnyitá szobáját, 's dolgozó asztalán írtam meg neki leveletem, pastellben festett képe előtt, mely dolgozója felett függ. [69] Személyes ismeretségébe később jutottam. Egyölnyi magasságú húsos, szép arczu barnahajú férfi; komoly, de sok és elmés beszédű; kifogyhatatlan a' hasonlóságok' öntögetésében: – mint mikor a' lúdak; mint mikor a' farkas...

423, 457, 575, 736

736

[70] Ezen útam alatt a' Báróczi' neve előttem még soha nem hallott név vala.

575, 736

30.

[71] Nem sok idő múlva azután hogy Patakra visszatértem, a' Bibliothecárius megszólítja, hogy kezéhez, eladás végett, valamely magyar könyv tételék le; nyelve érthetetlen; az elébe írt vers gonosz; de tele van gyönyörű rézmetszetekkel. – Báróczinak Erkölcsi Meséji, Marmontelből. – Én azt szeretém meg a' mit²⁷

428, 459, 484,
575, 736, 948

[?–?]

[72] külsőjében visszatoló. Tiszteltem érdemeit 's szent érzését, de magam csupa tűz, a' hideg emberhez ritkábban mentem el. Nem tudott egyéb nyelvet mint magyarul és deákul, 's örült neki hogy nem tudott. Nem látá mint kelljen szeretni Gessnert. Az vala jó a' mi rímetlen vers volt, ha rosszúl volt is.

439, 583, 746, 952

[73–88]

[89] Nagyobbakra készülőnek illy bekötött Könyvet kellene mindég tartani, hova valamit lát és hall, feljegyezhesse, feltévé, a' hol szabad, azt kitől hallá, hogy a' jegyzések másoknak is használhassanak.

963

[90–91]

[92] Tiszteteimet 's szereteteimet érdemlő lelkek; de a' Teleki' gondolkozása 's ízlése nem egyezék az enyémeikkel, 's én, a' Grófnak minden megbecsülhetetlen kegyességei mellett is, feléje soha sem közelítheték igazán. A' Gróf nagy barátja, kedvelője, követője a' réginek, én inkább az újnak, 's a' Gróf koránál is öregebb.

[93–100]

²⁶ tette<...> le,

²⁷ [A kézirat csonka, az autográf számozás szerinti 40–57 oldalak hiányoznak.]

56.

[101] Szilágyit gyermekségem olta ismerém.²⁸

[102–106]

52, 590, 969 [107] Emlékezek anyai nagyatyámról, 's emlegette mint lovaglának együtt, hihetőleg egy időben patvaristáskodtak mind ketten Grasalkovicssal, ki a' nagyatyámat már Personális korában is egykori pajtásának ismerte.

[108–112]

973 [113] Ő vala egyyike azoknak, a' kiktől²⁹ ifjabb esztendeimben legtöbbet tanultam.
[114–116]

8.³⁰

978 Vice-Ispánjaim Consil. Kelcz Antal és Zombory Zsigmond Urak voltak; Fő Notáriusom³¹ Comáromy György, a' két elsőbb Vice-Notárius Kende János és Tiszta Ferencz; [117] a' nevezetesebb Fő Szolgabírák Fáy Abrahám és Puky László, ez később Helytartói Tanácsos; Vice-Szolgabíróvá most leve Szent-Imrey Gábor, most Consil. Első Al-Ispán, 's honorárius Fiscális Lánczy József, most Septemvir és Békési Fő-Ispán, 's Szent-István' Keresztese.

[118–175]

1006 [176] Bátyja Márk nőtelen öregségben hala meg, öccse Boldizsár két leányt hagyta, maga késő napjaiban megházasodék, de nem úgy hogy gyermeket remélhessen.

[177–197]

522, 1040 [198] Nem kell elfelejtenünk említeni, hogy midőn a' nemzet' Nagyjai Pesten 1790. azt tudakozák, ha lesz e elég darabunk, hogy Színjatszóiink folyvást játszhassanak, Horváth ígéretet teve, hogy ő minden héten ad egy Comoediát vagy Tragoediat, még pedig eredetit, és a' magyar életből. Nyilván úgy hitte, hogy ha³² egy Predikátor adhat minden héten egy predikátiót, lehet adni egy Színi darabot is.

[199–203]

1019 [204] De kiköté hogy ötet a' harcza bé ne vigyem, 's nevét meg ne nevezsem, mert a' csatázás bizonyosan igen véres lesz. – Úgy annál hamarább lesz megnyerve a' győzedelem! mondtam neki. – Igen, felele az³³ öreg Úr; de én nem szeretnék sebet kapni.

[205–213]

511, 615, 1028 Dicsekszem sok kegyességeivel, [214] mert csudáltam a' nagy characterű férfit, [215]
513, 616 's az ő dicsérete az én számból annál kevésbbé lehet gyanús, mert gondolkozásom a' Püspökével egészen ellenkezett. Képét adván itt, nem az bajom hogy nem tudok mit mondani, hanem hogy a' mit mondani akarnék, nem tűri az elmondást.

[216–226]

²⁸ [Az egy mondatból álló 56. fejezet után a kézirat autográf számozás szerinti 69 oldalának utolsó harmada és a 70–72. oldalai üresek. Az utólagos számozás egy lapot számozatlanul hagy, így a *Második könyv* fejezetcím a 73=28a oldalon található.]

²⁹ azoknak, <melly> a' kiktől

³⁰ <65.> 8.

³¹ Fő Notáriusaim [Átírás.]

³² hogy <eg> ha

³³ felele <, > az

HATODIK SZAK.

45.³⁴

[227] Fizetésem ezen esztendőben³⁵ ezeröttszáz forintra emeltetett fel, 's négy segéd-tisztet kaptam Fő-Szolgabírói rangban, melyre ugyan nagy szükség vala; mert azok a' sok hivatalos utazások minden időmet elfoglalták, 's lehetetlen volt úgy vinnem dolgaimat hogy a' rendetlenséget elkerülhessem. Bécsbe menék ismét, megtenni köszönetemet, 's Swietennel és Pászthoryval szóllani, 's megtekinteni, a' Bécsi iskola melly példákat ad. 'S a' nagy várost minél gyakrabban látni nekem öröm volt; meggazdagodva jöttem haza minden oda tett úttal isméretekből, képekből, könyvekből.

46.³⁶

[228] Ezen útam alatt is láttam Rádayt, 's ekkor Pesten. Itt fogom adni vele³⁷ ekkor és elébb töltött óráim' képeit, hogy a' mit felőle mondhatok, együtt álljon. 29, 173, 321, 507, 617, 1014

Egy Professorommal és egy ügyes Festővel, kit Kassára lehozattam volt, Bécsbe tévén utat 1788. Gödöllőről³⁸ Pécelre tértem ki. Ráday várt; megírtam hogy látni fogom.

[229–231]

Az öreg és a' nagy szépségű asszony nem éltek tartós kedvetlenségben; [232] de az öreg epigrammákat csinált: *Festi magát Dorilis; pedig úgy is színes eléggé* – 's azt a' szép asszony nagyon nehezen vette; [233] 's midőn az öreg tudakolá, minek az a' sok cifra? ez viszont: minek az a' sok könyv? [...]

[234–238]

48.³⁹

[239] Sonnenfels el vala foglalva, midőn Komornyikja nála bélielente. *Ein ungrischer Herr; ich kann aber seinen Namen nicht aussprechen*, mondá ez. – *Das ist gewiss Herr v. K* – mondá Sonnenfels asztalkája mellől, melly egyablakú szobája' ajtaja mellett állott. – Megengedj, monda; holnap referádám van Swieten alatt; sietek; voltál már nála? – Bélielentelek. Kérlek, jelenj meg nálam ötkör délután; magamban leszek; sok beszélni valónk lesz. 623, 1033

[240–241]

[242] Thereziának nagyságát előttem különösen az⁴⁰ bizonyítja, hogy őt a' József uralkodása alatt is tisztelik a' kik ismerék. 623

³⁴ <102.> 45.

³⁵ esztendő<m>ben

³⁶ <103.> 46.

³⁷ fogom <elbeszélni felőle> vele [Javítás a törlés felett.]

³⁸ Gödöllőről [Az ékezet törölve és javítva.]

³⁹ <105.> 48.

⁴⁰ az<t>

[243–250]

624, 1033

[251] Fordításim, verseim nekem egy kis nevet csináltak, 's a' derék ifjak ömlének látásomra; azt kívánák hogy mondjak el nekik valamit verseimből. Gonoszúl⁴¹ Secundusnak egyik Csókját mondtam el nekik, elébb latinúl, azután magyarúl; 's el valónak ragadtatva, a' tüzes festés által tudnillik, nem a' dolog által. Eggyzersmind jelentém, hogy e' napokban egy Prágai Zsidó fogja meglátogatni, ki inkább szereti Spinózát, Mendelsohnt és Lessinget mint Thalmudját. Döme más nap egy versezetét küldé le hozzám a' Rózsa fogadóba, melly baráti indúlatjára mutatott.

[252]

54.⁴²

517, 625

[253] Ezek a' gazságok két történetre emlékeztetnek, mellyeket nincs erőm elhallgatni. Jó az ollyat tudatnunk; az ifju szív lángba gyúlad hallásokra.

[254]

56.⁴³

[255] A' Gróf engem soha sem találta rossznak, soha sem hidegnek maga eránt, 's felteszem, hiszem a' nemes-lelkű férfiről, hogy néha⁴⁴ rá-riaszta azokra a' kik⁴⁵ ellenem törekedtek. De a' barátságban kerülni kell minden ingatást; a' megszakadt szeretet ritkán forr jól egyyüvé.

[256–267]

60.⁴⁶

1040

[268] Dayka ekkor a' Pesti Semináriumban neveltetett. Látni akartam a' kedvelt barátot. Vezetőm egy tágas szobába vive, hol a' Nevendékek csoportra-osztva mulatának.⁴⁷ Rá ismertem volna én Daykára megnevező nélkül is. Ámor állt itt, talárisba öltözve, az Anyaszentegyház' fiai között. Termete alacsony, de karcsu, és, a' mi nagyon tűnt szembe, olly erőltetés nélkül egyenes, mintha egész életét Tánczmester' kezei alatt töltötte volna. Lobogó sötétszög haja saját dísz vala alakján. Horgas igen szép orra, a' legszebb metszésű ajak, a' legszelídebb, domborodás nélkül lefolyó áll, hosszan elvonult szemöldöke, nem épen sima, de tisztabőrű arcza, csontos magas homloka, a' legjátékosbb kék szem, a' leglelkesebb kép festették a' Múzák' és Grátziák' kedveltjét. Beszéde kevés. Némelly hangja félig selyp, 's az nevelte kecsseit. A' jelenvalók szellyelfoszlának cso-

⁴¹ Gonoszúl<, >⁴² < 111. > 54.⁴³ < 113. > 56.⁴⁴ nehá [Emendálva.]⁴⁵ azokra<, > a' kik⁴⁶ < 117. > 60.⁴⁷ mulato[../ak. [Átírás.]

portjaikból, 's tömött koszorút fontak a' vendég körül. Baróti leve a' beszéd' tárgya, 1040
minthogy egy városban lakám vele, 's újabb és régibb Költőink, Verselőink.

61.⁴⁸

Ráday Pál azon volt hogy magyar Játékszínt állíthasson.⁴⁹

[269–275]

[276] Stundernek az a' szerencsétlensége volt, hogy színekkel⁵⁰ adá meg a' képnek a' 636, 1054
hasonlítást, nem rajzolat⁵¹ által; fejei olyanok voltak mint a' rosszúl összeforrasztott
büszt. Hibásan kezdett 's jól végezett, holott az a' kép jó, melly kezdve van jól,
nem jól végezve. Melly fő az péld. a' melly a' Pest Várm. Gyűlési-palatájában függ
Stundertől? 's nem azért e nem jó, mert a' rajzolást nem tette jól?

[277–280]

[281] Még három más találá ki ki vagyok, mert képemet látta.

[282–284]

[285] Én szebb utazást nem ismerek; sokszor tettem már azt, nem minden alkalmatlanság
nélkül, de mindég igen szép örömeikkel.

[286–289]

[290] A' maga érdemét érző nem nézi hol áll, hanem hogy ő az a' ki áll; a' francziák
úgy hiszik, hogy mivel állani⁵² valahol kell, jobb elől állani, mint hátul; 's mind ezeknek
van igazságok mind annak. De⁵³ amaz úgy nevetséges, ha kevélységből nézi az utolsó
helyet maga által megtisztelve, mint ezek, ha azt hiszik hogy tiszteltetnek, mert
előlállanak.

[291–293]

73.⁵⁴

[294] Nyitrának, Lévának, Selymecznek vevém útamat, 's Radványban Consiliárius
Radvánszky János Úrnál és hitvesénél Báró Prónay Évánál, a' László Csanádi, és Gábor
Gömöri Fő-Ispánok' testvérénél, harmad napot múltattam, hogy lássam a' helyt, melly
két leányában az életemnek két Vezércsillagot ada. A' mi nékem Swieten vala az egyyik
pályán, az vala nékem Theréz és Polyxén, és a' Theréz' méltó kedveltje Süsie! az ez
utolsó, még midőn már nincs is.

[295–297]

⁴⁸ <118.> 61.

⁴⁹ állíthasson <fel.> [A kézirat autográf számozás szerinti 155. oldalán csak az egy mondatból álló
61. fejezet található, üres a 156–158. oldal is. Az utólagos számozás egy lapot számozatlanul hagy, így a
Harmadik könyv fejezetcím a 159=70a oldalon található.]

⁵⁰ hogy <a'> színekkel

⁵¹ nem <a'> rajzolat

⁵² hogy <minthogy> állani [Javítás a törlés felett.]

⁵³ annak; de [Átírás.]

⁵⁴ 13<1.> [Átírás és törlés.]

HARMADIK SZAK.

75.⁵⁵

640, 1040 [298] Vádlának, és vádlanak most is, hogy feledém kötelességimet, midőn azon nyelv' tanúlását sürgetém, melly előlni készül a' miénket. – [299] Tiszteletes vádlók; de ámbár⁵⁶ a' szerénység azt parancsolja hogy az illy esetekben némúljunk el, meg fogják engedni hogy kimondjam: talán nem igazságosak. 'S parancsolják e a' Rendelések hogy az idegen mellett az anyai ne tanítassék? 's én az idegen' szíves tanúztatása mellett, nem
640 tanúztatám e szívesen az anyait? [300] Vagy talán azt az atyát is fogják vadlani, a' ki most, a' ki akkor, az idegent fijaival tanúztatá 's tanúztatja? Nem hiszem hogy vádlóim annak nézhessenek a' ki lelkennek fő szerelme eránt valaha elhidegűlhettem;⁵⁷ megbizonyítottam hűségemet azon ötöd alatt is; és ha talán azt gyanítanak hogy én is azon alacsonyok közzé számláltathatom, a' kik mindenre készek, mihelyt fizetik; emlékezzenek, hogy én a' Vay' való előterjesztésére, hogy ezen a' pályán⁵⁸ bevágom az útát emelkedésemre melly az országlásin és törvénykezésin nyitva áll, elnémúltam, 's nem azt választám a' mi többet ígért, hanem a' hova szívem vonszott.

„Ki minél jobban tud görögül, annál semmire-valóbb!” – azt mondák vala egykor Rómában, 's ennek ma is látjuk példáját; de mint ott Cicero és Atticus, úgy itt Mednyánszky és Mailáth nem a' mondás alá tartoznak. Tudni a' jónak mindent hasznos, 's a' ki rossz akar lenni rossz lesz, ha görögül nem tud is. Hogy illyek is, olyak is vannak, látjuk. [301] Én gyönyörködve nézek vissza szolgálatom' szakára; akkor is terjesztém a' szent tüzet.

77.⁵⁹

171, 511, 535, 614 [302] Bácsmegyei' Leveleit 1790. adám ki. Előbeszédében elmondám, mi indíta hogy azt fordítsam; az eredeti *Adolfs Briefe* cím alatt jelene meg. Annyira nem ígérék a' munkának szerencsét, hogy kieresztésére csak igen hosszas bátorítások után beszálltetém
534, 498 rá magamat. [303] Feledhetetlen vala előttem Pászthorynak két intése: hogy a' munka csak akkor jó, midőn jobba semmi igyekezetünk nem teheti; és: hogy nem a' könnyűt kell keresnünk, mert úgy a' nehéz soha sem lesz erőnknek könnyűvé, hanem mindig a' nehezet; – 's⁶⁰ láttam hogy dolgozásomon mindig lelek helyeket, hol törlenem kell, 's
511, 535, 614 még sokáig nyomtatlanul hagytam volna. [304] Barátim erőszakkal éltek, 's szerencsével bíztattak. Siegwartomat is kívánák. Elégetém, hogy tőlem ki ne csikarhassák.

⁵⁵ <133.> 75.⁵⁶ vádlók; <'s> ámbár [Javítás a törlés felett.]⁵⁷ elhidegű[...]/ettem; [Átírás.]⁵⁸ ezen <az úton bevágom> a' pályán⁵⁹ <134.> 77.⁶⁰ nehezet; 's [A gondolatjel sor feletti beszúrás.]

[305] A' kiseded munka nyomtatva vala félig, 's Batsányi azt tanácslá⁶¹ hogy a' kira- 511, 614, 1040
kott ívek' árát fizessem ki, 's égessem el, kézíratommal együtt. Dolgozásom nem érde-
mel egyebet, 's az rontja a' magyar charactert; büszke magyar⁶² úgy nem epedez.⁶³

[306] A' könyv olly nagy kedvességgel fogadtatott, 's olly közönséggel,⁶⁴ melyre 539, 641
érdemes nem vala. Sokan vannak a' kik azt szeretik még ma is minden dolgozásim kö-
zött. Nem kevesen, és nem csak szerelemben epedezők, phraseologiákat csinálának
belőle; az Ország' elsőbb Tisztviselőji összegyűlének Rádaynénál, Budán, 's felolvastaták
a' könyvet, hogy abból lássák, hova fog emelkedhetni Nyelvünk; Herczeg Batthyáni
Lajos pedig levelében köszönte meg hogy⁶⁵ azt adtam; [307] 's a' kik idegen Literatúrák'
productumaihoz szoktaták ízléseket, úgy hitték hogy minden Íróink közt én vagyok
az az eggy, a' kit olvasni tudnak. Ótományi Szabó László (jó okokból vetem ezt az
előbbiekhöz) azt mondá nekem Váradon, midőn Bácsmegyeim megjelent, hogy ez
ötet *elboszorkányította* – az *elbájolta* még akkor nem volt forgásba hozva; 's kell e még
több szerencséjének festésére, mintha azt⁶⁶ mondom, hogy még a' bajszos 's csombó-
kos Horváth Ádám is *elboszorkányítva* érzé magát általa, 's Manczit eggy dalával
tisztelé meg?

Hogy engem ez a' közönséges javalás, és ez a' nagy férfiak' javalása is a' nem nagyo-
kéval, el nem szédíthete, talán nem szükség mondanom. Akármint örvendjen az Író
annak a' mit csinált, többére mindég békételen vele, 's sokat változtatna rajta, ha még
lehetne. [308] Nyomtatványokat⁶⁷ többé nem lehet kapni, 's mindenfelől kértek, ad- 539, 614
jam ki újra, egyvalaki fenyegetett is, hogy ha magam nem teszem a' mit olly sokan
kívánnak, ő fogja tenni. [309] Kiadám tehát, 's eggy levéllel, mely heroinámat zavart 539, 641
fejű szeretője' vádjaiból kifejtse, úgy kíváná Ráday. Én úgy hiszem, 's úgy hiszik mások
is sokan, hogy ez a' saját tollamból folyt eggy levél többet ér mint az egész silány
Román; [310] de hagyjunk meg kitkit a' maga ízlése mellett, mert viszont sokan van-
nak, a' kik régibb Bácsmegyeimet inkább kedvelik mint az újabbat.

[311]

78.⁶⁸

[312] Orpheusom, és Hamletem⁶⁹ megjelent Kassán 1790., de nem Macbeth is, és 171
Medea Gotter után; azok kézírásban maradtak, 's el vannak égetve; Heliconi Virágaim,
poétai Almanachúl, de szurtosan nyomtatva,⁷⁰ 1791. Pozsonyban; Diogenesz, Wieland

⁶¹ 's *Bácsmegyei* azt tanácslá<, > [Batsányi neve helyett Kazinczy tévedésből a mű címszereplőjé-
nek nevét írta.]

⁶² charactert; magyar [Beszúrás a sor felett.]

⁶³ epedez. <– Vannak, kik azt szeretik leginkább minden dolgozásim közt.>

⁶⁴ közönséggsszel, [Átírás.]

⁶⁵ meg <nekem> hogy

⁶⁶ mint<...> azt [Javítás a törlés felett.]

⁶⁷ lehetne. <A'> nyomtatványokat [Törlés és átírás.]

⁶⁸ <135.> 78.

⁶⁹ Hamletem [Beszúrás a sor felett.]

⁷⁰ nyomtatva; [Átírás.]

1040 után, Pesten, 1793.; Stella, Góthe után, és vele A' Vak Lantos, Veit⁷¹ Weber után, Pozsonyban, 1793., Herdernek Paramythjei, az Aszalay által fordított, általam megigazított Lessing' Meséjével, Bécsben, 1793. – 's fordítottam a' Messiást hexameterekben, jámbusokban, prózában; Emília Galottit, Miss⁷² Sárát, Barnhelm Minnát, Lessing után; de a' mellyek többé, kivén a' Messiás' némelly töredékein kívül, prózában és jámbusokban, meg nincsenek. [313] Láttam⁷³ én mind előleg tekintve a' dolgot, mind azon példákblól mellyek megjelentek, hogy még nincs ideje jó eredeti darabokat adni, 's hogy azt legjobbainktól sem kívánhatjuk; láttam hogy akkor még legokosabb volt, jót fordítani, 's minél jobban, hogy követésre méltó példáink légyenek mind a' teremtésben mind a' szöllásban, 's ízlésünk a' kettő által megneimesítessék. De a' ki mindég fordít, és csak fordít, a' szerint jár, mint a' ki mindég mankón jár. Elveszti saját erejét.

[314–329]

2.⁷⁴

541, 646, 1156 [330] Verseghi nagy dolgokat forral: Adelungunkká akarja tenni magát, [331] 's
541, 646 Grammaticát ad, nagyot, Lexicont, azt is nagyot, 's Stylisticát és Aestheticát, azt is nagyot. – Az is kell; de a' Görögnek egy mondása a' nagy könyvet nagy rossznak tartja. [332] Nincs philosophusabb Nyelv mint a' miénk, ezt kiáltozza kevély örömben, 's örömében én legalább osztózni sem nem tudok, sem nem akarok. Nem azt óhajtom hogy Nyelvünk philosophusi Nyelv legyen, és józan ész' munkája, hanem hogy minél
541, 646 szebb 's alkalmatosabb, szép munkákat teremteni rajta. [333] Míg ő mindég a' Grammaticát magasztalja, én mindég az Ízlést; de az Ízlés a' Grammaticusnak gyanús
647 portéka, 's azért gyanús, mert felforgatja kártyávarait. [334] Hogy nyugalomban maradhassunk, kérem, énekelgessen, 's teljesíti kérésemet. Jó torka van.

[335–350]

1076 [351] Egy ebédnél Aubert a' nagy Friedrich' Anekdótáját beszéllgeté, 's tudakozá tőlem, ha olvastam e én is azokat, 's Magyar-ország beszéll e olly sokat a' nagy Király felől, mint péld. Cseh és Morva-országok. Előhozá ezeknek számokban azt is, midőn egy csatája után ez a' nagy Király és nagy Ember, Heinrich testvérevel, egy Franciscánus-klastromban⁷⁵ sétála ki, 's francia nyelven 's francia pajkossággal Heinrichnak azt monda, hogy a' Gvárdiánnak két m a g y a r ökröt fog küldeni. Az anekdota ismeretesbb mint hogy elmondani szükség legyen. Aubert kedve telve neveté a' nem legnemesbb tettét; én nem nevettem; az egy kis mocsok a' nagy Király' életében. – Uram, mondam, látál e magyar ökröt, nem is kértem; a' seregnél nem látnod⁷⁶ nem lehet de így azt várom igazság-szeretetedtől, hogy a' magyar tulok nemesbb

⁷¹ Weit [Átírás.]

⁷² Galottit, <Miss> Miss

⁷³ nincsenek <többet.> Láttam

⁷⁴ <143.> 2.

⁷⁵ Franciscánus-<...>klastromba

⁷⁶ látni [Átírás és lapszélére írt javítás is.]

munkája a' természetnek, mint némely francia tartományban⁷⁷ a' legnemesbb állat – 1076
a' ló. Én azt csak képes-könyveinkből ismerem; de felelek szavamért. Aubert protestált,
hogy nem akara sérelmest mondani.

[352]

[353] 'S az én cosmopolíta barátom Berzeviczy Gergely, kiből olly sok tiszteletre méltó
oldal volt, de össze nem illő egyezésben, ezt a' szent érzést nevette volna! [354] Neki 755
mind egy volt, magyarul mondatik e a' dolog vagy németül, csak a' magyar vagy német
mondás jót mondjon. Ő kész volt volna németekké tenni bennünket, csak egy e k
legyünk. – Neki van e igaza, vagy a' természetnek inkább?

[355–356]

[357] A' nép sokat veszteget hallottainak czifra vas keresztjeikre. Templomaik kerületét
ezek szinte eltöltik, mert a' temetők a' szűk földön szűkek, 's a' Tyróler csak templom
mellett akarja lelteni sírját; nyugtot és idvet inkább remél a' szent helyen. Azt mondják, a'
rossz gőz miatt a' templomokban sorba ájúlhatnak a' hívek. De az a' sorsa az embereknek,
kész veszni, de már gondolkozásra szoktatni magát nem engedi.

Az utak mellett mindenfelé látszanak a' gyásztablák. Le van ütve egy gerenda, 's
tabláján⁷⁸ festve látni hogy a' magas hegyekből ömlő víz mint idvezíté, és mely eszt.
melly nap, a' német embert.

[358–359]

32.⁷⁹

[360] Innsprukból tolokodának sergeink Bavaria felé, melynek határa hozzám
eggyegyed orányira van, 's mentek zászlóikkal, álgújikkal. Ugyan-azt tevék kisded
csoportjaikban a' Tyróli felköltek is, Franciscánus-színű kabátjaikban 's köpenyegeik-
ben, de zöld gallérral;⁸⁰ nekik az honi színek. Organistájok nekik egy marsot csinált,
's azt addig hallám, hogy még most is zeng fülemben. – De a' sereg most még sebeseb-
ben mint jött, vissza tolokodék⁸¹ Innspruck felé, 's a' hegyek' oldalai visszadöngék a'
Müncheni álgúzásokat.

[361–362]

35.⁸²

[363] Epigrammám egy más versezetemre emlékeztet, melyet itt teszek⁸³ le, mert
verseim közt nem fog állani. – Morvában egy nagy fogadóban szállánk meg, 's nem
volt mit ennünk. – Mit mond az idegen, kérdé Szláv György tőlem, mikor a' mi csár-

⁷⁷ tartomány[...]/ [Átírás.]

⁷⁸ [...]/láján [Átírás.]

⁷⁹ <17> 32.

⁸⁰ zöld <hatók> gallérral;

⁸¹ tolokodék[...]/<.> [Átírás és törlés.]

⁸² <176.> 35.

⁸³ melyet <ide> teszek

1076 dáinkon nem kap egyebet mint kenyeret és szalonát. Én nem szakermentezek mint ők felelém, 's a' helyett ezt csinálám neki, hogy bajunkban legalább ne vessünk.

Híh, fan tschirki? kiált a' sógor az Örködi pusztán,
'S a' süveges Csárdás mondja nevetve: *Ni' bób.*
Kérdd Schranckpuzzl Uramat Schwichtheimban, sógor; az adhat
Még zöldbékát is. – „Prächtiges⁸⁴ Ersen, die Frösch!”

[364]

657, 1080 [365] Illy áldozatai vannak a' Revoluzióknak!⁸⁵ Hány ember teszi olyankor a' mit nem akar, mert nem jól calculált, és ki calculálhat olyankor bizonyossággal.

[366–371]

542, 658 [372] Egyik szobájában lepedőre vala terítve a' meggy. De a' vendéglátás a' cseheknél nem az lehet, ha minden cseh ilyen, a' mi nálunk. Csak azt adának, a' mivel senki el nem fogy, 's azt nem sokáig kéretve.

[373]

659 [374] Kisétálánk az ifjabb idegen' társaságában. Nem győzém csudálni, hogy ez, a' ki midőn magunkban valánk, sohol sem kerese elsőséget, itt mint érezteté hogy ő Oberstere a' maga hazájának, 's mint mondogatá, bántó insolentiával, hogy ez az ország' az ő hazájához képest semmi. [375] A' jószág' Praefectura, Báró⁸⁶ Budeáni, azt jegyzé meg, hogy az ez' nemzete a' csehet és a' cigányt egy névvel nevezi: *Bohémien* – az én gyanításom szerint azért talán, mert a' cseh úgy musicus születése olta mint a' cigány.

Ezt az idegent nekem közelebből ismerni nagy öröm volt; annyi neveltség és annyi faragatlanság; mint vetette derelye-kalapját a' mint leült, a' porcellán közzé! annyi szép érzés és rút érzés! 's az a' vad tűz! Nyílt volna meg előtte a' pokol, hidegen rohant volna belé, mihielyt nemzetének fénye kérdésbe jött volna.

[376]

[377] Az Udvari Fő-Hadi-Tanácsnak egy Titoknokja jött, 's deákul beszéle a' féldeák magyarokkal, 's érezteté velünk, 's azt hálásan emlegetjük, hogy az ő mellyében nemes szív ver. – Hatalmas az Isten teremteni fiaikat Abrahámnak kövekből is!

[378–385]

[386] Censorokat ismét mint Rómában! vagy mivel azt többé remélni nem lehet, légyünk magunk⁸⁷ azok, 's büntesse a' gonoszt, az alacsonyt, a' köz megvetés, 's minden jól lesz. Hogy lehetne jó a' gonosz, midőn látja, hogy ha gonosznak ismértetik is, főhajtással fogadtatik ha születése 's pénze van? – A' rénynek kellene feleleveníteni iskoláját. – De folytatom útam' töredékit.

[387]

⁸⁴ Prächtiges <z>

⁸⁵ Revoluziónak! [Átírás.]

⁸⁶ Praefectura, <azt j> Báró

⁸⁷ magok [Emendálva.]

[388] Kőszeghy György ismeré Lovasy Benedeket, sőt a' kettő egymást szereté. 663, 1080
Ismeré sok egyéb barátimat is. 'S minthogy így én is sokat akarék hallani tőle, ő⁸⁸ is sokat éntőlem, éjjelünk álmatlanul múla el.

[389]

[390] Tisztelendő Úr, mondam neki, midőn indúlunk kelle, én nem elégszem meg 663
azzal hogy jól tartatom magam a' hol szívesen látnak; még útravalót is koldulok hozzá
azonfelül. Engedje meg hogy könyveit végig-forgassam, és ha olly valamire akadok a'
mit még nem láttam, elvihessem. – Lelék egyet, Cicerót de Officiis, a' Prof. Kovásznai'
fordításában, 's elhoztam. – Kovásznai felől azt hitte a' világ, és nem ok nélkül, hogy
tud deákul, 's czifrán tud; ismertem mind prózában mind versekben írt dolgozásait:
egy baja volt – tudós ember volt, de ízlése nem volt, 's a' ki nem ezt szerze a' 'Cicero'
olvasása alatt hanem deák virágocskákat, phrásisokat, érdemli e a' dicséretet⁸⁹ hogy is-
meri Cicerót? Hogy nem ismerte e' fordítása mutatja; mert így banni Ciceróval mint ez
a' tudós de ízetlen férfi bánt, az ugyan istentelenség.

52.

[391] Keresztesnél, Borsodban, már látánk a' Tokaj' hegyét. Külön áll a' Hegyalja' 663
mértföldekre terjedő sorától, mint egy Vezér' sátora a' tőle függő hadétól, *et toto
vertice supra est*. Le nem tudám róla vonni szemeimet valamíg útunk előtt lebege, mint
a' lámpa' Pharusza azoknak kik⁹⁰ a' tengeren hányatnak. Érzésim egy Ódává gyuladtak
fel lelkemben.

[392] Augustus' 10dikén reggeli 9 és 10 órakor beérünk a' városba 's rossz lévén a' 127, 663
fogadó, legjobbnak nézénk a' Város-házához szállani. Kevés perczek alatt ablakaink
előtt, grádicsainkon, szobáinkban volt a' sok nép. [393] Egy ijedni szerető Uraság
rosszat jövendőle, 's akará hogy tüstént menjünk tovább. Bastendorff megnyugtató;
másfél holnap olta lévén velünk, felel⁹¹ mindenről; örömet lopdosunk, de abban kinek
van kára? meg lehetett volna mondani, melly nap hol legyünk, 's ott levénk vala.

[394] A' Bastendorff' kérésére megszóllítánk vendégeinket hogy most hagynának 663
magunkban; dél után háromkor elvárjuk a' kinek közzülök velünk mulatnia tetszik.

Egészen magunkban maradván, hozzá fogatánk az asztalterítéshez, 's Bastendorff
szinte megkönnyebbedett hogy az a' félni szerető nem félhet többé. De midőn az ebéd'
közepénél ülénk, nyílik az⁹² ajtó, 's egy asszonyság, ki dél⁹³ előtt nem vala itt, jöve kis
fijával, kis lányával, 's megzavartan állta ott, nem tudván ha jól teszi e, rosszúl teszi e,
a' mit tesz. Senki sem ismerte az asszonyságot. Látván hogy senki sem jó kikapni zava-
rodásából, még inkább összezavará magát, 's nem tudá, beljebb jöjjön e, vagy
megforduljon. Kínosbb helyheztetést még most is alig képzelhetek. Az ismeretlen asz-
szonyság úgy hiheté hogy valaki kikapja bajából, 's azért nem hozza férfi vezetőt; meg-

⁸⁸ tőle, <én> ő

⁸⁹ érdemli e <hogy> a' dicséretet

⁹⁰ <a'> kik

⁹¹ fel[../] [Átírás.]

⁹² nyílik <egg> az

⁹³ ki <még nem> dél

1080 csalva látván magát reményében, nem mere szóllani, mi pedig nem akaránk, mert megelőzte a' három órát.

A' nem ismert most azon sornak indúlt a' mellyen én űtem, de én jónak látám nem űgyelni többé reá. 'S íme most hátulról nyakamba esik, 's zokogva sír.

Felriadva rá pillantok, 's – Klári! Klári! te vagy? kérdém. Melly változás hogy rád nem ismerheték! – Csercsi leánya, ki nékem a' klastromból küldé apácza fánkokat, már elhagyá iskoláját, Loyzi pedig pergeté declinatiojít.⁹⁴ – A' kedves testvérnek Pestről haza siető Abaujiak vivének hírt felőlünk, 's kiszámlálák melly nap fog velünk Tokajban összetalálkozni.

Ha valakinek, bizony ennek látása volt igen nagy öröömre. De az illy egygyütt-létekben annyi a' keserű mint az édes.

53.

Ibrányi Károlyné Asszonyság, testvére Krainik sógoromnak, olly vendégszerető a' milly igen gazdag, August. 13d. és 14d. látá magánál.

Épen indulni akaránk tőle, midőn kitekintvén az ablakon, egy lovat láték megkötve az udvarán, mellynek szőre, feje, egész termete, 's még az orrán végig menő feje folt is, gyanút támaszthata bennem, hogy az az én Muftim, ha képzelhetém vala, hogy az mint juthatott volna ide. A' lovat csikókorában anyjostúl vettem volt egygy⁹⁵ Belgrádból haza tért Tisztüntől. Még azon tünődém, ha nem csaltak e meg szemeim, midőn a' Nagyasszony lelép hozzám azon jelentéssel hogy most veszi Bogdányból, hova ebédre szándékozánk, az anyám levelét, mellyben tudakozódik, hogy a' Nagyasszony nem tud e felőlem valamit. Azt Mufti hozá. Én írák meg a' választ, hogy még ebédig csókolni fogom kezeit, 's soha Mufti az anyámnak és nekem kedvesebb szolgálatot még nem tett.

54.

Anyám a' Debreczeni vásárban hallá hogy menettetünk, 's előnkbe siet. Bogdányból egygyütt jöve velünk egész Csarodáig, Beregben. [395] Ott az a' rendes ért, hogy a' Predikátort csaknem haragra fakasztám hihetlenkedésemmel, mert ő a' legteljesbb meggyőződésből hitte azt hogy Bónapárté Generális született magyar. Előbb úgy hittem hogy csak dévajkodik⁹⁶ paradoxus állításával, de ő kész volt volna magát ezen erős hitéért megfeszítetni. Okait akarám hallani, de hamar elakadt; azonban vítatta, 's keményen, hogy az ő állatása nem szenved kétséget. Békét hagyék tehát a' hitében boldognak, noha az őt meg nem tarthatta.

[396–398]

[399] A' te Rousseaud azt beszéli, hogy mindég akkor bána legkevesbb kéméléssel pénzével, mikor az már fogytán volt: mi nem ez okból látjuk szívesen vendéginket, de az

⁹⁴ pergeté <a'> declinatiojít.

⁹⁵ vettem egygy [Beszúrás a sor felett.]

⁹⁶ csak <kő> dévajkodik

bizonyosan fogyna nálunk, ha mindent pénzzé tehetnénk. Kénytelenek lévén megenni a' mit természetünk, örülünk ha mással emészthetjük. 1080

56.⁹⁷

[400] Beregszászt más nap országos vásár vala, 's már toldulva gyüldögött a' nép 543,664 midőn estve felé oda beérénk. [401] Én a' Predikátort látogatám meg, 's egy csomócska Római Classicusaival tértem szállásomra; azok, miolta oda hagyá a' Collégiumot, örök álmodtak theologiai könyvei közt.

[402] A' nép megtudá kik vagyunk, 's az tartá magát szerencsésnek, a' ki hozzánk 543,664 egy két dinnyével, egy kosárka körtvélyvel, szilvával, kukuriczával közelíthete. – [403] De mely nemzet ez a' tiétek? kérdé az idegen; hiszen az ember barbarusoknak 664 néz benneteket míg csak hírből ismer, 's megszeret, ha lát. Mehessek csak haza, majd elmondom én, mit tapasztaltam közöttetek.

[404]

[405] Az idegen megmagyaráztatá magának mit teszen ez⁹⁸ a' jelenés. – Ebben a' te nemzetedben⁹⁹ sok nagyság van, mondá az idegen; belőletek nem volna nehéz valami igen jót csinálni.

[406–408]

[409] Vádolnám magamat hogy a' tiszteletes férfi' nevét elfeledhettem, ha a' feledés' az akarat' vétke lehetne, 's hogy elbeszéllem, 's hogy örömmel beszéllem el, jele, hogy felejteni nem akartam. – Keserves dolog olly állapotba jutni, akár vak sors' játéka akár hibánk által, hogy másnak terhökve legyünk, hogy más ránk vesztegesse a' mit neki vagy a' történet vagy talán veréjtékes szorgalma is adott: de a' kit illy pillantatokban is arra emlékeztetheti kevélysége, hogy az illy vételben alázó van, attól az én szívem elfagyva húzódik el. A' ki örömet ad mikor neki van 's mást bajban lát, az örömet veszen is mikor ollyan adja a' ki adhat. Én és az én igen jó feleségem sokat adtunk, de sokat is vettünk azon napjainkban, hol az igazságtalanság bennünket csaknem elölt.

Szívemnek ezen elmelegedésében légyen szabad egy cselekedetemmel feldicsekednem; más helytt hallgatnék róla, 's sok példákbl tudom hogy az ilyen' elmondása másokat is hasonló tettekre gyulaszthat.

Egy éltesszony nagy zavarban marada férje' halálakor, 's engem is megszólíta, hogy adjak¹⁰⁰ neki pénzt kölcsön, vagy szerezzek mástól. Hasztalan lévén minden igyekezetünk rajta segíteni, kénytelen volt eladni egy szőlejét; 's minthogy az közel vala az enyémhez, megvettem. Az asszony 2000 fntot kért, a' Tanács 1700ra becsülte, 's az asszony megnyugvák a' leszállított áron. Ha 1700t megér, mondám én, úgy megadok 2000t. Egy barátom tartóztata, de én megmondám, hogy a' 300 fntot Istennek adom kamatra, 's nevelték a' szót. Tudom hogy fogják sokan, a' kik ezt olvasandják is, de hagyjanak a' millyen vagyok. *Sum paullo infirmior*. Az az öröm is pénz, mellyet itt 300 forintot vettem meg.

⁹⁷ 55. [Átírás.]

⁹⁸ mit <jelent> ez [Javítás a törlés felett.]

⁹⁹ nemzetedben<,>

¹⁰⁰ hogy <szer> adjak

1080 [410]

[411] Melly sok és melly soknemű örvényei az életnek! És oh melly baj, hogy némellyikébe a' jó szint úgy eshetik mint a' rossz, a' szelíd mint a' gonosz!
Veszedelmes időkben a' gondolatlanság annyi mint a' vétek.

ÖTÖDIK KÖNYV.

1801–1804.

ELSŐ SZAK.

1.

Az én életem kérdésbe vehetetlen bizonyosság arra hogy a' Fatalistának igaza van. Mert ha az által, hogy vétkeimet a' halhatatlan Istenekre toljam, magamon¹⁰¹ könnyíteni kedvem nincsen is: szeretném tudni,¹⁰² melly esztelen vagy rossz tettem az nekem a' mivel a' szerencsétlenségeknek azt a' nagy sokaságát magam vontam magamra, ha magam vontam, mellyek úgy fogák körül késő öregségemig menésemet, hogy midőn kimenekedém az egyik bajból, már készen vára a' másik. Szeretettel, bizakodással mentem elébe azoknak, a' kiket hozzám szent kötelékek kötözének, 's ők az anyám megé rejteztek el hogy ne bánthassam, az egykor lelkes, de most nagy kora, nagy teste, 's nagy szenvedései által egészen elgyengített anyám megé,¹⁰³ ki, hogy nyugta legyen, azt nyomta a' kit szeretett, 's akarta a' mit nem akart. A' hűség' érzései zárják el ajakomat, de megérintenem ezt azokért kelle, a' kik a' történeteket ismerik.

De az én Fatalismusom egyességben van a' Theodicaei szent hittel. Ott, a' hol a' prózai¹⁰⁴ józanság semmit nem fejt meg, és semmi megnyugvást nem ad, én örömet térek által a' Poezis' Istenségekkel meglakosított tájaira, mert inkább járok mosolygó tájékokon mint vastag ködben, gőzben; 's¹⁰⁵ ez lelkemet emeli, nemesíti, nem amaz. Pusztá való nem a' nyomorú halandók' szemeinek tárgya. Hogy az emberek' dolgait egy bölcs Nemezis igazgatja, hogy a' megkérdelhetetlen Visszafizető a' rosszért jóval fizet, 's a' kevélyt megalázza 's gonoszságát megbünteti, az én példám is bizonyítja. Mert hol hát a' Szenvedő, kinek az Istenek annyi kint adtak, de pótolékül annyi, és olly szép, és olly nagy örömeiket is? Ki hitte volna hogy e' töredékeny testtel mind azt ki fogom állani? hogy az életerő bennem meggyőzi a' skorbútót és azt a' mephiticus

¹⁰¹ magamon [Átírás.]¹⁰² szeretném <mindazáltal> tudni,¹⁰³ anyám<hoz,> megé,¹⁰⁴ a' <józan> prózai¹⁰⁵ gőzben. <Pusztá való nem> 's [A mondatvégi pont átjavítva.]

pinczegőzt? hogy¹⁰⁶ lelkem a' maga víg kedvét soha el nem vesztette, 's hogy¹⁰⁷ példát- 1080
lan szenvedésimet illy nyugodt elmével tűröm?

2.

[412] Június' 30d. Beretön valék nagybátyámnál Consil. Kazinczy András Úrnál; 178, 240, 666
más nap Regmeczen, az anyámnál, harmadik nap Péter ifjabb¹⁰⁸ nagybátyámnál, 157, 178, 243,
Szőlőskén, ki ekkor Zemplénynek második Vice-Ispánja volt. – Még két helyre vágy- 1090
tam minél előbb, hogy áltesvén ezen tiszteimen 's örömeimen is, megnyughassam; mert
a' kit tenger és hosszú út kifárasztának, annak nyugvás kell a' rég olta óhajtott honban,
nem öröm: – Göncz-Ruszkára és Kázmérba. Minthogy ez Regmectől csak két óranyi-
ra fekszik, az anyám már Július' 4d. áltvive Gróf Török Lajoshoz. Ruszkát tőlünk alkal-
matlan hegyek és egynapi járó föld választván el, az anyám oda csak Július' 10dikén
mehete.

Gróf Török csak a' múlt estve hallá hogy megérkezém; várá hogy meg fogom látni,
de úgy hitte hogy néhány napot egészen magamnak élek előbb. Váratlan jelenés vala
tehát előtte, midőn közelíteni látá az anyám' szekerét; még váratlanabb hogy az
Lasztócz felől ereszkedik le a' hegyen, 's hogy nem dél felől jött. – Ha én szállék e ki a'
szekérből? ezt lesé ablaka' zsalujánál, 's Ferencz! Ferencz! kiálta örvendve, 's rohanva
jött le grádicsán, hogy szívére szoríthasson.

[413]

4.

[414] De teljesítvén a' mivel mások éránt tartoztam, most már azt akarám teljesíteni 545
a' mivel magamnak tartoztam, 's szállék anyámmal. Elébe adám hogy annyi esztendőök
olta nem lévén magamé, semmit nem óhajtok inkább mint hogy minél előbb magamé-
nak láthassam magamat; házam fedél alatt álla, bár vakolás és ablakok 's ajtók nélkül;
arra hogy két szobát lakhatóvá tegyek, nem kell sok; nekem csak függetlenség kell, és
olly kevés, a' mivel magam igen szűken beérhetem. –

[415] Az a' maschineria, melly az anyám' nevében igazgata mindent, tudatá velem 121, 157, 241,
hogy én anyámmal fogok lakni, Biharban, de mellé adá a' Jesztrebi birtokot, Zemplényben; 545, 667
's a' maschineria' egyik felénél el vala végezve, hogy én házasodni nem fogok, a' másik-
nál hogy el fogom venni a' kit nekem parancsolnak. – Láttam mik fognak az illy kezdet
után következni, de csudálom hogy a' maschineria' tagjai nem láták, hogy én érzem
becsemet, 's rángattatni magamat, mint a' drótbáb, nem fogom.

¹⁰⁶ pinczegőzt<, 's> hogy [Javítás a törlés felett.]

¹⁰⁷ vesztette, hogy [Beszúrás a sor felett.]

¹⁰⁸ nap ifjabb [Beszúrás a sor felett.]

5.

1090 [416] Vártam, a' történetek nem hoznak e elő valamelly környülményt, melly kedvetlenségek nélkül igazítsa el, mint néha szokta, dolgaimat, 's később valék holmit szenvedni mint ezt a' jó, de elgyengült anyát szenvedtetni. Igazi leánya Bossányi Ferencznek, 's Rhédey Julianának unokája, került a' víg pillantást, 's az ő öröme a' nehéz kedv volt reggel olta estig. Így én, kinek minden philosophiája az, hogy keresni kell okot az örülésre, nem a' kedvetlenségek' számát szaporítani, bezárkozáim szobámba, 's dolgozgtam.

[417]

547, 1162 [418] Ragályi Tamás viszont egy más ritkaságot íra-le számomra a'¹⁰⁹

[419]

670, 1128 [420] Első a' kit megláték, a' nagyon elnehezedett Horányi vala. Megtámaszkodék azon épület' karfájához, hol a' Septemvirális és Királyi Tábla tartják most ismét üléseiket, 's megpihent. De rám ismervén, kiterjesztett karokkal jött, tobákkal és éték-foltokkal undokul elpiszkolt Piarista-öltözetében, széles karimájú kerek kalapjával.¹¹⁰ Még vele szóllék, midőn Dugonics is jöve, göndör ősz hajaival. [421] Két tiszta lélek; méltók mind ketten hogy a' maradék áldással emlékezzék felőlök. Hévvvel szerették¹¹¹ a' jót, hévvvel utálák a' gonoszt. – Koppi 1801. April. 6d. hagyta el az életet, örök dísz szerzetének 's hazájának.

283, 670 [422] Révait akarám látni mindenekfelett, és Virágot. – Révait a' hectica kiszárasztotta, hátát előre-görbítette; teste lelke szenvedett. Melly tűz még Novemb. 1789, midőn őtet és Rájnist Győrben meglátogattam, 's mind ketten haza kísérték¹¹² a' városban benn álló Bárány fogadóba, 's nálam vacsoráltak, éjfélig nálam múltak. [423] Rájnis hízni kezdő, későbbben egészen elhízott, zömök, alacsony ember: Révai vékony testű már akkor is, hajlékony mozgású; ez hallgató, amaz beszédes, a' harsogásig, 's gázolója azoknak a' kiket nem szerete; lelke szabad a' hol az lehete: a' hol nem lehete, kész minden színt viselni a' mi kívántatott, 's kacagta a' kik pajkosságát nem értették. – Révainak levelei hozzám, 's még a' legújabbak is, mutatták hogy szeret; 's én őtet néztem elsőnek köztünk, akár tüzet tekintém, azt a' Títáni merészségűt, akár gyökeres tudományait, melly felől kivált Magyar Régiségei örök¹¹³ bizonytságot tesznek, akár ízlését (lásd Anacreoni dalait a' Magy. Régis. előtt, 's Elegiáját 1778. a' mik mellett a' Baróti' és a' zsíros¹¹⁴ szájú Rájnis' versei el vagynak homályosítva); de az a' kiszáradt test, az az

285, 670 örök éjszakázások által a' halál' színével elborított arcz, elijesztének tőle; [424] egy félénk tanácsadó pedig azt az intést adá, hogy őrizkedjem mindentől, 's leginkább barátimtól; a' falak egykor kiáltottak, most veszedelmesebbek, mert hallgatnak. – A' ki nevet, mondám a' Yorick' szavaival, nem veszedelmes, 's valóban én később vagyok veszedelembe esni mint rettegni, 's magamat egyébként mutatni mint vagyok. De az én

¹⁰⁹ [A mondat nincs befejezve, a lap alján egy-két sornyi hely maradt üresen.]

¹¹⁰ kalapjában. [Átírás.]

¹¹¹ [...]/tték [Átírás.]

¹¹² kísérték<, >

¹¹³ felől Magyar Régiségei <kiváló> örök [Beszúrás a sor alatt.]

¹¹⁴ és zsíros [Beszúrás a sor felett.]

Révaim úgy viselé magát, hogy nem érthetém, különösségei baráti szánásból erednek e, ¹¹²⁸ vagy féltékenységből, 's inkább akarám ezentúl levelekben venni¹¹⁵ szeretete' jeleit, mint az együttlételekben.

Révainak két ifju barátja, Horvát István és Vitkovics Mihály, az ifjúság' szeretetre méltó tüzével jövének hozzám. Annyira megzavart az a' boldogtalan tanácsló, hogy nem merék hinni tűzőknek. Láttam melly lélek lobog mind a' kettőben, de félttem. Vitkovics ezt talán megsejté, 's elmaradt, de Horvát, egy vacsoránk után a' Fejér-Farkasnál, szobámba is felkísért, és ott kimondá hogy nálam hál (Május' 16d.). [425] ^{546, 670} Egyszerre tűnt el minden rettegésem; tartalék nélkül adám által neki magamat, 's szégyellém hogy az a' fonák beszéd elijeszthete. Barátságunk tart még maig, 's nekem ő legfőbb kevélységem.

[426] Virág felől nem szükség szóllanom. Ki nem ismeri az ingani nem tudó lelket? Benne együtt a' férfi erő és a' szeretetre legméltóbb gyermeki lélek. Soha ember a' nagyságról igazabban mint ő nem ítelt, 's ez mutatja az ő tiszta nagyságát.

[427]

9.

[428] Az Orczy-kert már akkor álla, 's Niny azt vélem akará, a' mint leveleiben ²⁸² mondá, látni. Most tehát a' Niny' atyjával 's Úza Pál barátommal mentem ki oda. – De mit gondola ennek rajzolásával Bernhard Petri, az az elhíresztelt¹¹⁶ Kertész-Architectus! mondám minden lépten, 's most szégyenlem a' kérdést. A' kert nagy stílusban épült, de azt akkor még én nem tudám kilátni. –

Ez a' kert engem egy más nagy örömemre emlékeztet. – Fellépvn Orczy Lászlónál, ²⁸⁴ az ebédlőjében két gyönyörű tájdarabot láttam függeni. Pest és Buda ezen kertből tekintve, a' Duna' nyári meleg párázásában.¹¹⁷ Sokáig nem tudtam kimozdúlni helyemből, úgy hogy Fő-Ispánom a' két kép előtt találá. – A' képet Bécsi Prof. Fischer festette, ki a' Báró Mednyánszky Aloyz' munkájához is – Festői Utazás a' Vág vizén – a' színekkel nyomtatott darabokat.

[429]

[430] Sajátságai közzé tartozott a' németek' neveit magyarra fordítani. Így a' Színjászó ²⁹⁶ Ziegler, ki hitvesével és szép fijával eve ott, Téglási leve; Fuchs, a' Festő, Róka; 's ezt a' legkomolybb hangon, melly mindent megtéveszthetett volna.

[431]

[432] Még a' Rembrandt' fejét óhajtam tőle, de elébb a' Madonnán akarám látni, mint elégíti ki kíványimat.

[433–447]

[448] Előlről tekintvén a' dolgot úgy hihetnénk hogy azt senki meg nem foghatja: utolról tekintvén látjuk hogy az nem olly nehéz mint előlről gondolánk. Igen sokan tudják.

¹¹⁵ akarék ezentúl levelekben <...> venni [Átírás és törlés.]

¹¹⁶ az a' híresztelt [A névelő átjavítva, beszúrás a sor felett.]

¹¹⁷ meleg <...> párázásában.

HARMADIK SZAK.

20.

Hetedfél esztendőm veszvén el örök munkátlanságban, de nem contemplációk nélkül, meggyőződém¹¹⁸ az eránt, hogy Nyelvünket és Literaturánkat, mostani korában, semmi nem gyarapíthatja inkább, mint ha a' Régiség' és a' Külföld' classicus Írójit, kiknek érdemök közönségesen el van ismerve, minél nagyobb gonddal fordítgatjuk. Kellenek ugyan grammatikázások és theoriázások is, de a' sok grammatikázás többére elposhasztja azt, a' ki azon apróságokkal sokat bíbelődik; azokon keresztül kell nyargalni, de nem benne megtespedni. A' mi itt fő czélnek látszhatnék hogy a' csudált műveket, lefordítván, magunkévá tégyük, az czél ugyan, de csak másod rendű; a' fő czél az, hogy a' dolgozás alatt nyelvünk bővüljön, simúljon, szépüljön. Addig gondolkodni mesterművek' teremtése felől, míg a' Nyelv el nincs készülve, azaz, míg az Írók a' szükséges teremtetéseket 's változtatásokat a' Nyelvben megteszik, az Olvasók pedig a' javulás által elfogadják; azt én mindég fonák igyekezetnek néztem.

Gondolkozásom világos ellenkezésben áll a' másokéval. Ezek szerint fordítani épen nem kell, mert a' fordítás épen attól foszt meg bennünket a' mi legbecsesebb és legfőbb: a' nemzeti arcztól. Nekünk nem hasonlítaniuk kell másokhoz, hanem különböznünk másoktól; Nyelvünket nem idegen példák szerint alakolni, hanem annak saját erejét kifejteni. Nekünk nem Görögökké, nem Rómaiakká, nem Francziákká, Olaszokká, Angolyokká, Németekké kell válnunk: nekünk Magyaroknak kell maradnunk. Korcsot csinálunk Nyelvünkéből, melly eredetére és természetében keleti, míg ezek nyugotiak, ha ezeket teszük példányinkká; ezt kiáltoztaták.

De ha fordítani nem kell, úgy olvasni sem kell idegent, mert ez is oda vezet; 's midőn arra buzdítjuk Íróinkat, hogy azt vegyék által a' mi szebbé teheti Nyelvünket, távol vagyunk attól hogy még annak átvételére is buzdítsuk, a' mire szükség nincs. 'S az a' rettegés hogy Nyelvünk egyéb lesz mint volt, épen nem rettenthet bennünket; hiszen épen azt óhajtjuk, 's a' Nyelven maga az idő is változtat. Minden kérdés az, hogy a' Nyelv bővebb és szebb lesz e, mert a' mi¹¹⁹ szép, mindég jó.

De valljuk meg, az örök fordításnak, ha azt nem a' Péczeli' módja szerint teszük, ki csak a' munkát hozta által, annak Nyelvbeli szépségeivel nem gondolt, az a' kedvetlen következése lehet, hogy stílusunkat maníriértté teheti, melly igen is, hibás törekedés volna. Hogy ezt elkerülhessük, mondám, az szükség, hogy ne mindég egy Írót fordítsunk, hanem minél többeket és a' legkülömbözőbb¹²⁰ nemekben. Mert minden nemnek más meg' más nyelve lévén, a' mi Nyelvünk csak akkor emelkedik fel majd a' fő pontra, mikor minden nemre elkészül.

¹¹⁸ [../eggyőződém [Átírás.]¹¹⁹ lesz e, <'s> a' mi [Javítás a törlés felett.]¹²⁰ és külömbözőbb [Beszúrás a sor felett.]

Nékem a' Róma' Prosaistáji közt legkedvesbb vala mindég Szalluszt, 's legszebb helyeit már ott kezdém papiros nélkül lefordítani. Most neki állék, 's papirosra öntém Catilináját 's Jugurtháját, azon lévén hogy ne én szólljak Szalluszt helyett, hanem hogy ő énáltalam. A' mint ezzel elkészültem, lefordítám Ciceróból a' négy Catilináriát, és a' mit ez Míló, Dejotarus és Ligárius mellett monda, 's ezt nem hogy a' magam stílusomat állapítsam meg, hanem hogy fordításom' Olvasója a' Cicero' olvasása mellett még inkább érezze miben különbözik tőle Szalluszt, 's a' Szalluszt' Szalluszsága miben áll. Eggyszersmind¹²¹ fordítám Marmontelt, Boufflerst, Emília Galottit, Miss Sara Sampson, Minnát; 's Emíliát különösen azért, hogy legyen Udvari Nyelvünk és Artistai. Barátim, kik Szallusztot nem is ismerék, és még is Bírák akarának lenni, ha Nyelve jó Nyelv e, felkiáltának hogy istentelen kezeket emelek a' nemzet' legszentebb kincsére; 's mint Klopstock kiáltá kevélyen Basedownak: *Sie sollen mich verstehen!* úgy én most¹²² hogy Athént, Rómát, Párizst és Weimart teremtek a' Magyarinak; 's midőn azt kérdék hogy hol lesz Csabája? a' Botcsinálta Doktort (Moliere után: *Le Médecin malgré lui*) adtam nekik.

21.

[449] Versegghi nyolcz esztendőök után 1803. haza jött, eltelve azon gondolattal hogy Adelunggá teszi magát köztünk. Grammaticát ada, vastagot; Stilisticát, vastagot, Aestheticát, azt is vastagot, 's készítteté Lexiconát. [450] A' legtisztátlanabb magyar beszédben mellyet valaha fül hallott, ő hirdeté ki a' Tiszta Magyarság' törvényeit; azt, a' mi, úgy szóllván, egyedül illethetetlen a' Nyelvben, a' paradigmákat, összegázolta; új szókat csinált, néha jót is, többére kietleneket; az *ádáz* és *eszmélet* szót kitiltá a' nyelvből, miért azt? ő¹²³ tudja; ezt, mert nem jó formatiójú; mintha a' nem jó formatiójú, de századok olta tisztelt szókat ki kellene hányni. [451] De az ember, a' mint hajlandó és alkalmas vala minden színbe öltözni, a' mi hasznot ígért, 's minden eszközt szentnek néze, ha segíté az ő céljait, [452] sulyt toda adni magának, 's elhirdeté hogy ő görögül, deákul, németül, francziául, olaszul, ángolyul, sőt zsidóul¹²⁴ is tud, 's szerencsés vala elhítenni a' mit akart. A' kiknek szavok van a' dologhoz, tudják, mit érnek az ő tanításai, 's a' később idők csudálni fogják, mint juthata ő azon gondolatra,¹²⁵ hogy ragyogni akarjon társai közt. [453] Végre neki álla még a' lelkes Káldi' Bibliájának is, és azt a' maga eretnkségeivel akará eltölteni, de szerencsénkre kiholt a' gonosz szándékban. Mi ő Káldi mellett! hol áll ő Káldi megett! kinek valóban nem méltó sarujit is feloldozni.

[454] Révai, Professora Nyelvünknek az Universitásnál, azon tekintetben álla a' Nyelv' barátjai előtt, mellyet érdemle, [455] 's Versegghi, a' magával eltölt, az érzékeny emberrel össze akasztá kerekét. Mi leve a' nem szép vitából, tudva van.

[456] Révai nékem is panaszkodék, 's én feleltem, méltó nehezteléssel, 's mint barát szenvedő barátjának szokott, hogy enyhítse fájalmát; [457] 's ez levelemet hírem nél-

¹²¹ Eggyszermind [Emendálva.]

¹²² most<.>

¹²³ miért<?> azt<?> ő [A második törölt kérdőjel sor feletti javítással visszaírva.]

¹²⁴ zsidóul<,>

¹²⁵ ő <arra a'> gondolatra,

1156 kül kinyomtatattá: Versegi¹²⁶ Ferentznek megfogyatkozott Okoskodása a' Tiszta Magyarorszában. Irta Boldogréti Víg László. Pesten, 1806. lap 15–19.¹²⁷ Azt cselekvé a' mások' leveleikkel is. Bízakodással írt leveinket hírünk nélkül kiadva látni, mindég kedvetlen; de valóban azon hamar felvígasztalám elmémet: kedves volt hiuságomnak látni hogy egy Révai sullyt tulajdonít nekem és hogy erántam szeretetet bizonyít. Nem eléggé szerény a' ki semmi gáncsot nem tűr, 's így nem szóllok azokra a' miket¹²⁸ némellyek e' levelem miatt mondának; a' részre nem hajló Bíró nem fogja felejtetni, mi van levelem' végében. Hogy Verseghivel *non pro sortis necessitudine* bántam, azt nem szégyenlem; mi ketten ott sem hasonlítánk egymáshoz.
[458]

1148

HATODIK KÖNYV.

1804–

ELSŐ SZAK.

1.

123, 177, 311, 680 [459] Doctor Szent-Györgyi József Úr, Debreczenben, kit Kis, akkor együtt vele a' külföldön, egy szép Epistolával tisztele meg, és a' kit ennek barátsága nekem is barátommá teve, engem egy gonosz forró hidegből kapa ki, Novemb. 1803. [460] – Sok erő van kis testedben, mondá ez a' szíve 's tudományai által tiszteletes ember; nem hittem hogy megtarthassalak. Már ekkor beléptem negyvennegyedik esztendőmbe.
[461]

131, 204, 323, 548, 1171 [462] Ebben foglalatostkodánk, midőn Július' 25dikén Konyáron, a' keserítések által elgyengülve, magamat a' csonkúlásnak egyik neme által megsujtva érzém. [463] A' helyben lakó Chirurgus nem meré bajomat nevén nevezni, de kért, fogassak, 's ló' halálában repüljek Dr. Szent-Györgyi Úrhoz. Ez elrettene látásomon, 's míg a' patikai szerek elkészültek, Epictétusból kezde gyógyítani. – Nem szeretem Epictétust
131, 204 548 Orvosomnak, mondám. [464] Vigyázzak egészségemre, 's kapjam ki magamat bajaimból, bár erőszakkal. Egy másodszori megsujtás előlhet. [465] E' tanácsával ereszte el. – Ne kellett volna csak megtévesztett anyámat kémélenem.

3.

548 [466] A' mint magamhoz tértem, egy utat tevék Biharból Zemplénybe.
[467–469]

¹²⁶ Versegh*b*<i> [Átírás és törlés.]¹²⁷ 19–19. [Átírás.]¹²⁸ mi<t> [Javítás a törlés felett.]

4.

[470] Kis egygy francia ízlésű Ódával tisztel meg összekelésemet. Ki van adva Versei közt, 's én németre fordítottam 's mingyárt akkor kiadtam, de álljon itt újra. Szép szála azon koszorúnak mellyel engem barátim megtiszteltek:¹²⁹

Igaz hát, barátom, hogy elmúlván teled,
A' megengesztelt Sors nagyobb jót tesz veled¹³⁰
Mint a' mit kívánál?
Igaz, hogy már ígér örök ifjúságot,
Miolta hív párod esküdt barátságot
Hymen' oltáránál?

Ezt kértem az égtől¹³¹ 's jövőndőlve vártam,
'S mit érzek erántad magamba bezártam
A' míg az meglenne.
Meglett! Elzengem már idvezlő versemet,
Felnyitom előtted egészen szívemet.
Lásd, mi lakik benne.

Mihelyt Phoebus'¹³² lantja' szent hangját érteni
Kezdtém, heves ifjú¹³³ mertem jelenteni
Miképp' éjtek érted;¹³⁴
Te, koszorús Papja, csókoltad¹³⁵ tüzemet,
'S visszaküldvén,¹³⁶ mellyet adtam, tömjénemet,
A' szívemet kérted.

Felejthetetlen nap! édes emlékezet,
Midőn a' legelső baráti nevezet
Tőled hozzám repült!
Hányszor fűzött nékem e' szent frígy szárnyokat,
Hányszor gyújtott bennem istenibb lángokat,
Hány boldog órát szült!

¹²⁹ [A 121a oldal alsó harmada és a 121b oldal üres, de több vonallal átlósan át van húzva. A 122a–126b oldal tulajdonképpen az említett vers nyomtatványa, autográf javításokkal, és folyamatos, autográf számozással. A javítások többsége korrektúra jelek segítségével a margón van jelölve, ezt a továbbiakban nem említjük külön.]

¹³⁰ veled<,>

¹³¹ Égtől

¹³² Főbus'

¹³³ Ifjú

¹³⁴ <ér'tted,> [Javítás a törlés mellett.]

¹³⁵ tsókoltad

¹³⁶ vissza küldvén,

1178

Mint hajdan a' görög lantnak koronája
Nemes pályát¹³⁷ futni szemlélvén hazája'
Jelesebb fíjait,
Égi koszorút font a' Győző' számára,
Zengvén Helikonról mély árvíz' módjára
Omló hymnusait:

Én is, elfelejtvén erőtlén voltomat,
A' czél¹³⁸ előtt látván téged, barátomat,
Szent tűzre hevültem,
'S néked diadalmi paeánt énekelni,
Nyert borostyánidat örvendő tisztelni,
Ezerszer készültem.

De hárfám' egyhúrja valahányszor pendült,
Rajta szívszaggató szomorú hang zendült;
Méltó volt könyveznem.
Mert Pindusunk' díszét bár mint csudáltak,¹³⁹
Híresnek, dicsőnek,¹⁴⁰ nagynak találtak,
De szerencsésnek¹⁴¹ nem.

Énekkal az irígy időn triumfálni,
Szép lelkeket napok' fogytáig formálni,
Szép dolog, nagy virtus.
De boldogság nélkül a' virtus háború;
Gyászos a' legzöldebb borostyánkoszorú,
Ha nincs¹⁴² közte myrtus.

Haj! tövises út az¹⁴³ mellyre itt tisztünk hív.
Csak¹⁴⁴ az asszonyképbe öltözött angysálszív
Hintheti rózsával.¹⁴⁵
Minden lépésünken ezer a' sérelem,
Mellyet nem enyhíthet más, csak¹⁴⁶ a' Szerelem,
Édes nektárjával.

¹³⁷ pá<|>lyát¹³⁸ tzél¹³⁹ tsudáltak,¹⁴⁰ ditsőnek,¹⁴¹ szerentsésnek¹⁴² nints¹⁴³ az <, >¹⁴⁴ Tsak¹⁴⁵ ró'sával.¹⁴⁶ tsak

Mi a' férfi¹⁴⁷ maga? Félbe-hagyott remek.
Majd Istenné tesz a' dicső¹⁴⁸ érdemek,
Majd sár fertézteti.
'S oh a' vad indulat' háborgó tengere,
A' szüntelen' vivó vágyások' ezere,
Mikép¹⁴⁹ hányja veti!

Örök háborúban halandó létével,
Óriások' társa makacs¹⁵⁰ erkölcsével,¹⁵¹
Az egeket víjja,
'S mind addig nem vet czélt¹⁵² fennhéjázásának,
Mig eggy sebes villám szíve' dagályának
Nem lesz gyászos díja.

Felhág vakmerően a' Nap' szekerére,
Az égi szent tüzet halandók' földére
Lehozza magával;
'S balgatag sáfára becses¹⁵³ birtokának,
Áldozatjává lesz ritka zsákmányának,¹⁵⁴
Japétus' fijával,

Hirre vágy? Bár ég föld légyen akadály,
Nem pihen, hegyeket mozdít, hogy csudálja¹⁵⁵
Fél világ munkáját.
Míg eltörik az ív addig erőlteti,
'S a' dicső¹⁵⁶ Félisten majd rabúl pergeti
Omfale' rokkáját.

Fényes ideálok' empyreumába
Elragadtatván, dül tündéri karjába,
Él ambroziával,
Hogy mennykőként csapja¹⁵⁷ földhöz a' test' súlyja;
'S melly nehéz magasról esni, megtanúlja
Tulajdon kárával.

¹⁴⁷ fér<j>fi

¹⁴⁸ dicső

¹⁴⁹ Mikép<p>'

¹⁵⁰ makacs

¹⁵¹ erkölcsével,

¹⁵² czélt

¹⁵³ becses

¹⁵⁴ 'sákmányának,

¹⁵⁵ tsudálja

¹⁵⁶ dicső

¹⁵⁷ tsapja

1178

A' lány szívnek édes olvadozásait
Nem kóstonja soha, kergetvén álmait,
Honját¹⁵⁸ elfelejti;
Körüle bár Tempe virítson, nem látja,
A' távollévőre száját mohon tátja,
A' valót elejti.

De ti, dicső¹⁵⁹ Hölgyek, kik, földi remekek,
Eggy alakban vagytok angyalok 's gyermekek,
Mint boldogtjátok,
Ha e' csuda¹⁶⁰ Vándor, számkivetésében,
Magát híven, élte¹⁶¹ víg kikeletében,
Kapcsolja¹⁶² hozzátok!

Ti, a' szent természet' hűséges magzati,
Ha elpártoltatják délczeg¹⁶³ indulati
E' kegyes anyától,
Hív karjai közzé vissza bájoltátok,
'S nyájas dajkálással megszabadítjátok
Gyászos hagymázától.

Szilaj képzésinek megnyírvén szárnyait,
Néki a' társaság' szent aranylánczait¹⁶⁴
Szépekké teszitek.
Felfúvó gőz helyett az igaz nagyságot,
Melly ad halandóknak halhatatlanságot,
Belé lehellitek.

Ki derítheti-fel homloka' ránczait,¹⁶⁵
Mellyek gyászba rejtik bár melly virtusait,
Ha ti elhagyjátok?
Hol arat méltó bért kivületek, hol nyér
A' gyönyörűségből olly részt, mellyhez nem fér
Sem csömör,¹⁶⁶ sem átok?

¹⁵⁸ Honnyát¹⁵⁹ ditső¹⁶⁰ tsuda¹⁶¹ <él'te'> [Javítás a sor végén.]¹⁶² Kapsolja¹⁶³ déltzeg¹⁶⁴ aranylánczait¹⁶⁵ rántzait,¹⁶⁶ tsömör,

Híres volt Ulysszes,¹⁶⁷ fényes volt pályája,
De az Ész' és Erő' e' ritka csudája,¹⁶⁸
Vallja-meg bár maga,
Ha eleget tett e a' hír név szívének,
'S volt e hiv pár nélkül bújdosó éltének¹⁶⁹
Boldog a' csillaga?¹⁷⁰

1178

Ezer csudákat¹⁷¹ tesz, véget vet Trójának,
Dicsősége¹⁷² ragyog, ég Ogygiának¹⁷³
Érte¹⁷⁴ Királynéja.
Nints haszna! Felzúdult tenger hányja veti.
Nem, boldoggá nem más, egyedül teheti
Hív Penelopéja!

Az örök rend megáll. – Páratlanságotnak
Vétkét fedd, barátom, hogy boldogságotnak
Volt eddig sok híja,
Hogy olly kegyetlenül üldöztek a' szelek –
'S hogy oh a' lángtól is meg nem menthettelek,
Mint Anchízeit fija!

De az elmúltakat fedezzék kárpitok. –
Örömdózatot kíván az a' titok¹⁷⁵
Melly magát itt fejt.
Nem, nem feddődés kell! Csókold¹⁷⁶ azt a' kezét,
Melly annál istenibb boldogságra vezet,
Ha útját elrejt.

Becsesebb¹⁷⁷ az elvétett 's ismét megtalált¹⁷⁸ út.
Ki az igazsághoz tévelygés után jut,
Forróbban öleli.
Édesebben örülsz felderült egednek
Te is, hogy gyászosabbak voltak életednek
Eddig sok éjjeli.

¹⁶⁷ Ulísszes,

¹⁶⁸ tsudája,

¹⁶⁹ él<'>tének

¹⁷⁰ tsillaga?

¹⁷¹ tsudákat

¹⁷² Ditsősége

¹⁷³ Ogiáának

¹⁷⁴ <Er'tte> [Javítás a lap szélén.]

¹⁷⁵ titok<,>

¹⁷⁶ Tsókold

¹⁷⁷ Betsebb

¹⁷⁸ megtalált [Emendálva.]

1178

Gyönyörű derűl! Melly szépen 's hirtelen'
Virít Elízium ott, a' hol van jelen
Vénus-Uránia!
Melly boldog lelket tesz' a' föld' gyermekéből!
Miként újjá szüli, mintha szent Léthéből
Adna kostolnia!

Eljött, eljött hozzád egész udvarával;
A' Szerelmek', Tréfák', Játékok' nyájával
Lakást vett házában;
'S a' Grátziák soha szebben nem ölelték
Ezeket, sehol több kedveket nem lelték,
Mint társaságodban.

Melly változás! lantod bájolóbb zengést ad
Már is, hogy a' boldog Öröm mosolyog rád,
'S az szedi hangjait.
Hattyúszárnyon repül éneked 's életed,
'S bátorságos parton csendesen¹⁷⁹ nevedet
A' tenger' habjait.

Két Isten nyit pályát – a' Hír 's a' Szerelem –
Eredj, 's a' nemes Szív 's isteni Értelem,
Mutasd-meg, mit érnek:
Hogy a' mint bámulni fogja dicsőséged',¹⁸⁰
A' boldogságban is hív unokánk téged
Válasszon vezérnek.

MÁSODIK SZAK.¹⁸¹

5.

^{140, 158} Feledék mindent, 's megelőzve másokat, azon valék hogy házunkba visszahozhassam a'
nyugodalmat, az egyet-értést. Hijába volt minden igyekezetem, hijába azon magam'
megtagadása mellyel megelőző lépésimet tevém. Elvesztvén esztendőmet, oda hagyám
Semlyént, 's az ipamhoz költözém, arra törekedvén mindég, hogy a' nekem készített
^{158, 557} ház mutattassék ki nekem lakásul. [471] 1806. Június¹⁸² 10dikén jöttem által Szép-
halomra lakni; feleségem 's lányom, míg itt néhány szobát lakhatóvá tehetek, Káz-
mérban maradtak.

¹⁷⁹ tsendesen¹⁸⁰ dicsőséged',¹⁸¹ MÁSODIK KÖNYV. [Emendálva.]¹⁸² [...]/ius' [Átírás.]

6.

[472] Most értem igazán partra, most érzém igazán magaménak magamat. Sophie ne- 551, 1201
kem, és sok esztendőig, nem feleségem volt, hanem szeretőm, 's még akkor is nem
feleségem hanem szeretőm, midőn gyermekemet tejével táplálá. – Feketébb és kedve-
sebb színű fonalakból ember' életét ritkán fonák a' három lyányok; így még ma is,
öregségem' vég napjaiban. És hogy én ennyi bajt illy lélekkel viselek, az nem hideg
bölcseiség' munkája, hanem hála' érzése.

93.
[Pályám emlékezete VI.]
Biographiám.¹1759–1779. etc.²

I. KÖNYV.

1759–1779.

496, 558, 1235 [1] Eljédék midőn Szemere megszólíta, kére, kényszeríte, hogy a' miket dolgaink és magam felől olly sokak előtt elmondani mindég késznek talált, mondjam el mindennek; azok érdemlik a' tudást, 's némelly tévedt hírek csak így némúlhatnak el. Érzém hogy én hisztoriai személynek nem születtem, 's el nem tudám hinni hogy korunk az Autobiographiákat már³ tűrhesse. De tizennégy esztendő olta olly sok ízben újítatván meg az ostrom, végre megadám magamat, 's szerénységem' sugallatit áldozatúl hoztam annak a' társamnak, kinek gondolkozását, érzését, ízlését tisztelni olly nagy okaim vannak. A' mit dolgozásomból a' Tudom. Gyűjtem. 1828. felvett, nem remélt kedvezéssel látám elfogadva, 's az néki-bátorított folytatni jegyzéseimet. De midőn én teszem a' mit némelly Olvasóink várni fognak, én viszont azt kérem kedvezésképen tőlök, hogy előadásimat tekintsék ne mindennek, hanem csak szorosb barátim' kis körének, olykor csak maradékimnak mondvá, 's tűrjék midőn olly tárgyakra ereszkedem, mellyek inkább múlathatják a' beszélőt mint hallgatójit. Így újra éljük eltűnt öröminket, 's hálás szívnek kedves emlegetni a' miket szeret.⁴

1.

25, 25, 25, 163, 164, 167, 169, 323, 394, 400, 446, 471, 558, 886 [2] Én 1759. Octób. 27d. Ér-Semlyénben születtem Debreczen és Károly 's Kálló és Nagy-Várad között, Biharban. Atyám József, fíja Danielnek és Szirmay Theresiának, a' Pazdicson lakott András' és Királyfalvi Roth Julána' leányának, szüléjinek elhalások után innen vette tizenhárom holnap előtt, maga akkor huszonhat esztendőös ifju, tizennyolcz esztendőös anyámat.

Fészkünk Alsó-Regmeczen, Abaujban, csak két órányira a' Zemplény' Ujhelye felett, utánam is szaporodván, elszakasztatám anyámnak emlőjétől és Semlyénbe küldtetém le, hol fülem nyolczadik évemig magyar hangnál egyebet nem halla.

163, 394, 402, 471, 559, 889 Nagyatyám Bossányi Ferencz, fíja a' Nyitrából Biharba áltszállott Ferencznek, az Erdélyi Fejedelem' egyik Udvarnokának, és Péchy Sófának, ifjabb esztendejiben Fő-

¹ [A „Biographiám” cím előtt más tintával és más kézzel (?): „I.”]² [A címlap verzőjára bejegyzett feljegyzéseket l. a kéziratleírásnál.]³ korunk az <Autographiákat> már [A törlés fölé besúrvá: „<bio>”; az „Autobiographiákat” lap szélére írt javítás.]⁴ emlegetni a' <kiket> szeret. [Törlés alá írt javítás.]

Notáriusa, később Fő-Bírája vala Biharnak, 's két Dietáinkon, 1751. és 1764. Követe, még pedig jó. Önkényt monda le szolgálatjáról, de lemondása csak a' neven változtata, nem a' dolgon. Baranyi Gábornak Vice-Ispánysága alatt ezzel együtt a' kormányon üle ő is. Tanácsa nélkül semmi nevezetes nem történt, és mivel a' ki nevet visel, nem mindég bánhat eléggé szabadon, Baranyi sok dolgát Bossányi által vitetné ki. 'S ez olly tekintetben áll a' felsőbb és alsóbb Rendeknél, hogy azok vaktában is akarák a' mit velek ő akartata. Bihar még most is emlegeti, hogy midőn egykor a' Fő-Ispány sem tanácskozást nem akara tartani a' más nap tartandó Tisztválasztás előtt, sem hogy a' Vice-Ispányi méltóságra candidálni kiker fog, előre nem tudatá; Baranyi, még akkor nem Vice-Ispány, megtanítá a' sokaságot, hogy valamíg Bossányi Uram szólni nem fog, magát semmi hang ne hallassa, de azután minden torok azt kiáltta, a' kit Bossányi Uram kiáltta ki, 's azt, még ha rossz nevet kiáltott volna is; a' sokaság teljesíté a' mire Baranyi megtanította, 's nem a' Fő-Ispány' alkalmas de útalt Praefectusát választá meg, hanem a' két egészen alkalmatlanok' egyikét. De akkor még a' sokaság tisztelte a' maga Nagyjait, mert ezek soha sem csalták meg bizodalmit, 's magokat házi életekben nevetségessé, utáltakká nem tették. – Tagja volt azon Bíztoşságnak, melly Máramaros és Erdély közt, előbb Báró Barkóczy Károly, tovább Gróf Sztáray János-Filep alatt, eligazítá a' határt; Elölülője egy másiknak a' Hajduvárosok' dolgában, Debreczen mellett. Erkölcsei szeplőtlenek, gondolkozása magas, érzése hű és szent; egyedül abban gyenge, hogy felindulásiban villámlott és mennydörgött, mint az e' részben is messze földre híres, és formuláit a' Máramarosi kurtafarkú tarka disznó phrásisaival megczifrázni szerető Baranyi, mind ketten a' kor' szokásából inkább, mint szív' vadságából. Mert a' mit Bossányi felől péld. egy bitang hír emleget, azt nem ő tevé, hanem ifjabb testvére János, egykor Kapitány a' magyarokból állított Prussziai huszár-ezrednél. 889 22, 431, 472, 559

Náddal fedett, vályogból rakott házában patriarchai felsőséggel éle, bírāja, békéltetője, tanácslója az ügyefogyottaknak, perlekedőknek, osztozkodóknak, kik idegen Vármegyékből is hozzá folyamodának, bízva elhíresztelt egyenességéhez, tudományához. Bért, ajándékot még a' gazdagoktól sem veve, sőt tartá őket cselédjeikkel, lovaikkal, valamíg a' pör előtte lefolyt; az ebédadás neki nem vala terhére, 's az ügyös-bajost még ajándékadással is terhelni, azt a' szenvedett igazságtalanság' poltolásának nézte volna. Szolgabíró a' szövevényes esetekben, a' helységek' előljárója a' könnyebbekben, hozzá küldék a' vétkeket, 's ő, ha sanyarúbb büntetést kívána a' dolog, vagy bővebb vizsgálatot, ezeket a' Megye' tömlöczébe küldé, a' kisebb vétkeket bottal bünteté, mennydörgések közt mindég, de mindég szelíden. [3] Bossányi Censora volt tájának. 685

[4] Vagyonaival keveset gondola. Ménese, gulyája, nyájai neki örömet adának, nem hasznat. Pásztorai a' szerint számolának a' mint magoknak tetszett; hívtelenségeiknek villámlások, mennydörgések voltak büntetések, 's a' legrosszabb esetben a' szolgálat' elvesztése. Szóró-kertje gazdagon vala megrakva asztagokkal, kazlakkal, pinczéje tele borral, vermei étellel, 's ezeket a' szükség' idején inkább nyitá meg a' szorultaknak hitelben 's kamat nélkül, mint a' nyerekedőknek fizetésért. Alig hihető dolgok, 's nem csudálnám ha beszédem hiuságot gyanítatna inkább 's gyermeki hűséget; de még vagynak a' kik ismerék, a' kik hírét az akkor és az ökörlétektől hallották, 's még hihetlenebbeket lehet említenem. 472, 559

889 Meghalván Nyitrában Báró Bossányi, 's ennek birtoka nagyatyámra nézván, felméne oda áltvenni örökségét; és mivel az messze fekvék Bihartól, alkuba ereszkedék Nyitrai rokonival. Ezek, ismervén nehéz kedvét, 's tudván hogy csak ingerleniek kell, 's ott fogja őket hagyni, kevesebbet ígértek mint ő várhata; 's meglett a' mit akartak; ott hagyá őket a' jószággal együtt, és soha annak jövedelmit nem vonta. – Özvegyen maradt anyámat egy fősvény hitelezője szorítá, 's a' nagyatyám ezen egyetlen gyermekének ajándékozá kétezer forintra menő nappénzeit, mellyek a' Máramaros Vármegye' Levéltárában annyi eszt. olta hevertek, mert azokat a' nagyatyám felvenni átalította. A' Helytartó-Tanács nem veheté valónak az előadást, de annak találatott, 's a' pénz kifizettetett. Egyik példája hogy van gondolatlan⁵ nemes-lelkűség, és hogy a' nehéz kedv, ez a' nagy ostora az életnek, magát még kegyetlenebben bünteti az illy szerencsétlent mint másokat.

167, 685 [5] Bossányinak születése is portentósus volt. Anyja, közelítván a' szüléshez, magát testvérével Mihállyal Pest Vármegyében fekvő jószágába Tápio-Györgyére kísérteté, mert az Erdélyi Fejedelem már kiereszté Munkácsról tüzet-gyulasztó írását, 's Bihar zavarodni kezdte. Péchy Mihály valamelly tóban kacsákat sejt meg, 's az asszony a' puskaszóra megszüle gyermekét a' szekérben. Midőn végre felveté szemeit, 's a' lábaihoz vetett kacsát meglátá, elhitette magát hogy kacsát szüle. – Iskolájit Debreczenben végezte. Kezemben forgott valaha Tanítójinak bizonyítása hogy minden társai közt és minden tárgyban ő vala a' legelső. Onnan Pozsonyba méne fel németül tanulni, és midőn tapasztalá hogy a' magyarul beszélők közt az idegen nyelv rá nehezen ragad, 292, 686 Bécsbe költözött által. Rokona Personális Száraz György, egyet értve protestáns vallású anyjával, végre reá bírák, hogy vallását változtassa meg, melly a' Szent-István' templomában meg is történt. Arról velem egyszernél többször nem szóla. – Megholt gutaütése' következeiseiben Ér-Semlyént 1786. Június' 13d. élet. 82d. eszt.

22, 431, 686, 893 Baranyi Gábornak hozzá-írogatott leveleiből egy kisded csomócskát én menttettem meg az elveszéstől; azok szép képei az ő lelkeiknek és az idő' szellemének. – Baranyi ritkán volt baj nélkül; az a' fene de nemesen-fene lélek úgy csinála Megyéjében mint a' Dietán. Egykor kénytelen vala magát menteni. Imhol nehany sora feleletének: „Accusatores meos revereri didici; virilem tamen aetatem assecutus, magisterio eorum subesse nec possum, nec volo. Suffragiorum libertatem non impedio; confiteor tamen me muta daemonia ejiciendi potestate non pollere.” – Ifjabb esztendeijiben vitézkedett is, 's deák nyelven írt Naplonya tele van elmésségekkel. Csapatja, nem tudom hol, mert a' Naplonyt soha nem láttam, és ha az sok unokáji közt nem veszett e el, nem tudom, valamelly váracska alá vágatván, 's látván hogy azt ők meg nem vehetik, egyik társa, a' híréért, a' várra sütötte pisztolyát, 's azzal tovább ment.⁶ „Factum ita, ugymond, ut et castellum illaesum manserit, et nos incolumes discesserimus.”

395, 403, 447, 473, 560, 685, 889 [6] Bossányi szálas termetű, vékony testű, sasorrú, kékszemű, szöghajú, még igen öreg napjaiban is meg nem kopaszodott, szép ember volt, mindég igen egyenes derekkal:

22, 431, 685, 893 [7] Baranyi kisded termetű, épen nem kövér, de igen húsos, igen kopasz, ősz bajuszú,

⁵ gondolatlan<úl>

⁶ tovább mentem. [Tollhiba.]

's arcza igen piros 's elhintve bibircsókkal. Égszínű mente, dolmány és nadrág vala rajta, 893
midőn talán tizenkét esztendő s koromban egy Gyűlésen láttam, ezüst széles sínórral,
de sujtások nélkül, veres övvel, 's lábán csikorgott a' karmazsinnak nevezett (marroquin)
csizma. [8] Még látom mint rángatta, tűzbe jővén, vállain lebegő nyusztal prémzett
mentéjét, mint csavaríta egyet bajuszán, 's harsogó szózáttal mint kezdé feleletét e'
causticus szókon: „Az hogy⁷ bizodalmas nagy jó Uram talán nem is jól kapta meg a'
kérdést”... Bossányi télben nyárban mentében járt; 's azt lájblit nélkül öltötte fel; a'
lájblit németesnek tartották az ő idejében; 's mentéjét a' legfelsőbb gombon kezdve a'
legalsóig mindég begombolta. [9] Mentéje, dolmánya, nadrága mindég azon-egy szín- 395, 403, 447, 475,
ból, vagy búzavirág-, vagy vas-,⁸ vagy dohány-színű, 's mindég nyusztal; csizmája soha 560, 685, 889
nem más mint fekete, mindég sarkantyús és aranysinóros, 's térde' kalácsáig érő. Fején
télben, nyárban, 's a' szobán kívül és benn a' szobában, prémes süveg, azaz kis kalpag.
[10] Nyakravalója fekete-fátyol; a' selymet asszonyosnak nézte volna az a' kor; 's annak 395, 403, 560
két végét nem elől kötötte meg cselédje, hanem hátul a' nyakán. Ifjabb esztendejiben
czaflit horda; később elvágatta azt.⁹

2.

[11] Hitvese Kóji Comáromy Juliána, leánya György Békés Vármegyei Vice-Ispány- 472, 561
nak és Rhédey Julianának, Ótományból, Biharban; tiszteletes mint nő, mint anya, mint
ház' asszonya, mint atyafi és szomszéd. Leánya férjének, nem szolgálója, de nem is
úrtársa. Balja mellett üle szekerében, 's idegen helyt lépvén fel vele, férjének utána
ment, nem előtte. Olvasni tudott, írni is valaha, de nem már öreg korában; udvara,
konyhája, tömött kamarája volt a' világ, mellyben sürgött forgott. A' templomot egy
héten tizennégyszer látta. Korunk elveszté a' szép példányt, míg majd, némelly változ-
tatással, ismét elővételik bajaink, megtanítva, hogy az a' múlt, mellyet már nem szere-
tünk, sokban jobb volt mint ez a' mostani. –

[12] Egy nagy tekintetű ház' fija, igen közel rokona a' nagyatyámnak, 's patvaristá- 167, 472, 561
ja egyszersmind, jónak látá hogy feleséget vegyen, mert szüléji elholtak, 's megkedvelé
a' nagyanyám' testvérét. Béjelenté tehát édes bátyja urának, nem ura bátyjának, hogy ő
Anna húga asszonyt, nem kisasszonyt, elvenné, 's kérte ezt, ne sajnálja, nem méltóz-
tassék, szándékát a' Nagyasszonynak, nem Tekint. Asszonynak, béjelenteni. – A' gyű-
rűváltás véghez-ment, de a' nagyatyám 1751. Követnek választaték. – Öcsém Uram,
mondá ez a' vőlegénynek, Kend jól tenné, ha velem jönne; mert Dietát nem mindég lát
az ember mikor akar. – Az ifju elhalasztá a' lakadalmat. Vége leve a' Dietának, 's az ifju
ajándékot hozza jegyesének: – egy pár kordovány czipelőt. – Az esketésre lóháton jele-
ne meg, 's a' felkontyolt menyecskét más nap a' Nagyasszony' kocsiján és hatlován
vitte haza. A' menyecske ott maga főzte meg az egy tálból álló vacsorát, a' – lencsét.

⁷ feleletét e' szókon: <egy megtámadójához> „Az hogy [A „causticus” sor fölé írt beszúrás.]

⁸ búzavirág, vagy vas, [A kötőjelek sor fölé írt beszúrások.]

⁹ elvágatta azt. <– A' [...] ismertetére azt kell itt megjegyezni,>

3.

19, 20, 561, 889

[13] Egy történetet¹⁰ itt a' lencséről, maradékimnak.

Rákóczy Ferencz, az elsőb, egy nap áltméné Patakról Újhelybe, 's a' maga házánál szálla meg a' Hecskén, de ebédre a' nagyatyám' nagyatyjához, Péterhez, sétála le. Makay Kata ölébe szorítá a' fazekat a' grádicson, 's törte a' lencsét, midőn a' Fejedelembelépett a' pitvarba. Minthogy a' bonczolás és osztogatás akkor a' házi-asszony' vagy a' ház' leányai' tisztje volt, 's Dessewffyné és Tussayné akkor talán már férjnél voltak, az ebédnél ő emelé ki az orját a' tálból, de olly szerencsétlenül, hogy az visszazuhana a' tálba, 's a' Fejedelemb' skárlát¹¹ dolmánya egészen bévala feccsenteve a' lencsével. – A' Fejedelemb'¹² más nap egy vég violaszín bársonyt küldé ajándékba az asszonynak, hogy a' zavart felejthesse.

4.

395, 403, 447,
473, 561

[14] Bossányinak igen csinos kézírása volt, 's rendei olly egyenesen folytak, mintha lineázott papirosra írtak volna. Bort soha nem ivott, de öregedvén,¹³ reszketni kezének kezei, 's nem írta, hanem diktálgatta leveleit. [15] Bár kit ültete papirosaihoz, soha nem mulasztá el kimutatni, hol álljon a' megszólítás, hol az első sor, hol a' levél' dátuma, 's a' „kész”¹⁴ kötelességű atyafi szolgálja.”

396, 404, 447,
473, 562169, 396, 404, 447,
473, 562, 896

[16] A' diktálások mindennap folytak, 's én, ki a' nagyatyám jó és nem jó sajátságait derekasan eltanultam, mikor levele érkezék Pozsonyból, felültetem magamat az asztalra, 's a' szerint kínzám el az anyám' testvér-öccsét, a' helység' Notáriusát, vagy a' vendéget, mint csudált példányom a' maga Nyékiét vagy Ladányiját. Akkor ugyan már írtam, 's ólom nélkül is, de az nekem lassú dolognak látszott. Osztán én nem csak írni vágytam, hanem diktálni is azonfelül. A' szép Klári elúná alkalmatlanságaimat, 's tanácslá, gyakorlanám magam', 's nem szorúlok más' segédre. Ezentúl ólom és tinta vala minden örömem, 's rajzolgatám a' mi bőrös karszékeinkre vala nyomtatva, 's a' gyönyörű kétfejű sast, mellyet az asztalos a' templom' mennyezetére mázola. Mert a' háznál nem vala egyéb kép mint öt vagy hat halotti címér.

26, 397, 405, 447

169, 396, 404,
473, 562

Indulásim tetszettek az atyámnak, de nem csaptak össze óhajtasival, mert neki az volt minden kívánsága¹⁵ hogy engem valaha Generálisnak láthasson. Még bírom egy 1764. Decemb. 3d. Semlyénből írt levelemet, mellyben nevem alatt áll ez a' titulus; de a' tinta' különböző színe gyanút támaszt, hogy azt sírások közt vetém nevem alá, és később. Még bírom egy olajban-festett képemet, mellyen a' három esztendő gyermeke az akkori Károly Fő-Herczeg' sárga gallérú fehér kabátjában, sötétkéklajblival és topánkás nadrággal, 's parókás és kaskétos fejjel, mutogatja, melly pályára neveltetett. 'S atyám e' csuda burkolásban szerete járatni is.

¹⁰ <A' lencse itt egy kicsapásra kísért, 's nem állhatok ellent a' kísértetnek.> Egy történetet

¹¹ Fejedelemb' <..> skárlát

¹² Fej<e>delem

¹³ öreged[...], [Átírás.]

¹⁴ a' kész [A nyitó idézőjel pótolva.]

¹⁵ minden <oh> kívánsága

5.

[17] Semlyénben vala iskola-mester, 's én ennek oktatásaira valék bízva. De azalatt míg nagyatyám a' Dietán vala, tanulásomat elakasztá egy gonosz himlő egy varrá csinálta testemet, 's elvakulással rettegtete. Kigyógyulván végre, 's minden kár nélkül, Makódy nevű Predikátorunkhoz hordatám el magamat, 's végig dülám a' vén ember könyveit, szerencsésnek tartván magamat, ha képre találhaték benne, vagy ha Bázeli kiadásúra akadtam. Szemem nagyon megszerette a' Haase által metszett betűket ezekben, 's azt a' szépfejérségű papirost. Ezer gyermek közt talán én vagyok az az egy, kinek az szemébe tűnt, de midőn ezen szerelmeskedésemre emlékezem, erősebben hiszem hogy lelkeinkben szenvedelmink embriókként fekszenek. Ezt bennem az idő nem fogyasztotta, hanem nevelte.

169, 396, 397,
405, 406, 448,
562, 681, 896

398, 407, 446

6.

[18] Atyám 1767. visszakívána Regmeczre, hogy esztendő't töltvén ott egy Kézsmárkról hozott tót deák' gondolai alatt, 's belé kapván így a' német nyelvbe, tanulásunk' folytatására a' Szepesi németek közzé vitethessem. – A' múlt eszt. néhány hetekig a' nálamnál tizenöt holnappal ifjabb Dienessel a' Debreczeni Collégiumban is tanultam; mert az anyám' testvére, az említett Klári mindég betegébbé válván a' városba vitetett, hogy Orvost és patikát közel találhasson. Meghala az igen szép leány 1766. Július' 21d., 's ott temettetett, igen fényesen.

169, 387, 448,
474, 562, 899

896

7.

Atyai nagyanyám' testvére Szirmay Sándor, a' Pazdicsi, látván melly gonddal neveltünk, mellénk adá András fiját, 's mi hárman egy szobában élénk Regmeczen, Kézsmárkon, és osztán Patakon, négy esztendeig.

899

Boldogtalanabb tanítót mint ez a' tót deák vala, az ilyenek' temérdek sokaságában is nehéz volt volna találni, 's atyám osztozék terheiben, mit ez, a' szokás szerint, felette nehezen veve.

[19] Könyvünk a' nyelv tanulására a' Luther Bibliája volt, egy sok rossz rajzolatú kiadásban. Nékem kedvesb vala a' kép mint a' könyv, de vágytam tudni, mit jelentenek a' képek, 's így mindenike mellé megolvastam a' textust. Nem értvén a' mit olvastam a' mint óhajtam, kivittem az atyám' magyar Bibliáját, 's a' kettőt addig hasonlítottam össze, míg a' németet magában is olvashattam. Legkedvesebb részek nekem a' Profetziák voltak, és a' János' Jelenései, 's akkor nem tudtam, miért azok legkedvesebbek; később láttam hogy annak úgy kelle lenni.

409, 563, 681, 686

[20] Atyám religiósus ember volt; meleg tisztelettel viseltetett mind az eránt a' mi szent, azaz, a' mi jó, szép, és nagy; 's a' vallásosságot és a' poezist ez a' pont egyesíti.

563, 681

[21] Keblemben tehát egyikik érzés gerjesztgeté a' másikat. [22] De e' kettőhöz a' Theologia is tolá magát, melly az egyiket és másikat eloltja nem segíti. A' boldogtalan időben nem jöhetne hozzánk idegen vallású vendég, sem mi nem szállhatánk meg idegen vallású háznál, hogy theologiai birkozgatások ne jöttek volna elő. Rettenetes Theologus levék, 's kész voltam volna martyrságot szenvedni dogmáimért.

681

398, 401, 453, 682

398, 408, 448,
474, 563, 682, 899

[23] De a' theologiai delíciáknál még inkább szerettem azt, a' mit beszélni 's asztalnál két óráig is elülni szerető atyám Thuánusból és a' Das galante Sachsen' nem obscoenus szakaszaiból mondogata, 's a' mi nevezeteseb atyjával és anyjával 's ezeknek rokonaikkal történt. Míg Dienes¹⁶ és Szirmay tényéiraikra hajolva elszunnyadtak, a' Vir Doctissimus pedig pipájához ásítgata, én az afféléket elolthatatlan szomjjal hallgattam.

387, 408, 474, 564

[24] Még most is toll lévén mulatságom, míg két társam laptáztatott, a' hallott történetekkel tele írtam egy két ívet, de őrizkedve, hogy rosszkedvű Praeceptorom, kinek a' három közt én voltam legrosszabb tanítványa, meg ne sejtse. Hijába rejtegetém azt mátráczaim alatt; rá-akadt, 's vitte atyámhoz, 's felpanaszolta, hogy az efféle haszontalanságok miatt nem megyen a' *dic, duc, fac, fer*. Atyám elragadtatott örömmel látta firkaímat, 's meghagyá a' deáknak hogy papirosaimat tegye vissza, 's nekem ne szóljon. De szaladva ment anyámhoz, 's feldicsekedék előtte, hogy fajok Generális ugyan nem lesz, de Könyvcsináló lesz. Anyám gyenge vala elárulni előttem a' titkot, 's a' könyvcsinálásnak vége lőn.

8.

169, 388, 409, 448,
474, 564, 902

Felviteténk Kézsmárkra. Atyám jobbnak látta túrni Praeceptorunk' fogatkozásait, mint bennünket idegenre bízni, ki talán még ügyetlenebb lenne mint ez a' Professoraitól annyira ajánlott. Ez nem lévén többé szem előtt, itt ronta el osztán bennünket. Nem tanított, nem tanult.

389, 412, 475, 564

A' Confoederatzio' bajai elől ellillantott lengyelek egy része ide is vonta meg magát; a' fő rész Eperjesen telepedett meg, 's a' vad Herczeg Radzivil Károly ott nyeldeste a' bort 's Calvariát építete. Minden nap, minden órában volt mit látnunk rajtok, czifra cselédjeiken, gyönyörű lovaikon; csak egy kettő vala Párizsi szabású öltözetben, a' többi beretvált fővel, 's nemzetek' talárisában. A' Császár' nevét viselő Huszár-ezred itt fekvék, itt tartá gyakorlásait, 's egy nap, nem tudom melly keresés miatt, zárva tartá a' kőfallal elkerített várost. – A' külvárostól egyfelől Nyéréig, másfelől Leibitzig gyönyörű rétek vonulnak el, 's a' Tátra Lomnitznál nyújtja ki óriási csúcsait, ellepve nyárban is hóval, 's új meg új színben mindég, mindég új meg új világításban. – Mennyi alkalom elácsorgani időnket! A' nélkül hogy tudtam volna hogy az ollyat Festő és Poeta csudálgatják, órákig andalogtam a' varázs látványon. 'S soha nem voltam szorgalmatosb templomjáró, mert ott képek valának, és muzsika.

9.

389, 410, 448,
475, 564

Házi-gazdám Cornidesz Úr – azon házban, mellynek keleti fala mellett egy keskeny sikátor nyílik a' nagyúczáról a' Cathol. templomhoz – látá hogy szeretnék szeretetni valamit, 's egy ízetlen Románnal ajándékoza meg, mellyet az atyák örömet láttak gyermekeik' kezekben, hihetőleg a' szenteskedő¹⁷ *Tugendschule* címért. Ezentúl

¹⁶ történt<, 's a' Széchényi Pál Kalocsai Érsek' szavát, midőn fullajtárja egy németet látta meg az erdőben> Míg Dienes

¹⁷ szenteskedő< s>

minden örömem ez a' Rény' iskolája volt; ezt olvastam éjjel nappal. 'S melly szerencsém hogy ezt olvastam! ebből tanulék meg németül; ebből kaptam kedvet az olvasásra, 's haki ezt kapott, mindent kapott. Sok helyein meg nem értettem, de szüntelen olvasván, végre Lexicon nélkül is megértettem. [25] Ha más emberre volt volna bízva tanításunk, 's ha¹⁸ az iskolai Tanítók nem tarták vala méltóságaikhoz illetlennek, megtekinteni olykor, mit teszünk, pedig azt ígérték volt, 's ha Gellertnek Meséjit és a' Rabener' Satyrájit adták volna kezünkbe, mivé nem emelkedheténk! – De ez a' panasz közönséges, valahol gyermekek neveltetnek.

10.

[26] Most, 1769. Septemb. 11dikén, Patakra viteténk. A' Kézsmárki deák velünk jöve, hogy a' mit a' Szepességén tanulánk, itt el ne felejsük.

Patakon mind eddig németül tudó gyermek nem volt, nem németül tudó Togátus Decsy Sámuelig, ki azután mintegy esztendő mulva jött oda Pozsonyból, és a' ki tovább a' Magyar Kurír' leveleit írta. Az ifjuság bennünket és Decsyt ezért tokosoknak csúfolgatott. Maga Vay József is, kit én Grammatista, tanulása' utolsó évében ott értem, 's a' két szép testvér Lónyay László és Menyhért, a' tokosok' nyelvét Patakon még nem tudták, és soha nem úgy hogy azon írhattak vagy folyvást szólhattak volna.

Vagy hogy mi tudánk a' mit ott nem még senki más, vagy atyám' példátlan gondjaiért, olly figyelemben látánk magunkat, mellyért nem lehetne nem pirúlnunk. A' Grammaticát épen nem tudtuk; pedig azt kell vala mindenek felett. A' Kézsmárki deák és az iskolai tanító, Olasz Péter, úgy hitték, legalább úgy mondták, hogy az onnan ered, mert Patakon a' Grammatica más könyvből tanítatik mint Kézsmárkon.

11.

[27] Atyám örült hogy hírbe jövének, mert az, ugymond, előtörekedésre fog kényszeríteni, 's készebb vala elmulasztatni velünk az iskolát, de mindenhova vitt, hogy lássunk és hogy láttassunk. Gyűlés tartaték Újhelyben, 's ott valánk; akasztának, 's megnézeté; torturáztak, jelen volt, 's lesegette melly érzéseket támaszt bennünk jó és rossz, a' mit látunk, 's a' jobb gondolkozás' magvait hinté el keblünkben; 's példája 's szelíd igazításai által hata ránk inkább, de kényeztetések nélkül, mint hideg felsőséggel.

12.

Egyszerre terjede el a' hír hogy II. József 1770. Május 20d. Patakon fog ebédelni. Más atya megelégtette volna hogy gyermeke szekerében pillantsa meg a' nagy útazót, vagy nem gondolt volna vele, látja e, nem e: a' miénk bejött, 's a' jobb nézők közzé vezetett. [28] Egyik Professora az iskolának ott tarta nekünk egy rövid oktatást, hogy kevés pillantatok múlva a' világ' első emberét fogjuk meglátni; mert a' keresztyének

¹⁸ tanításunk, ha [Sor fölé írt beszúrás.]

907 elsőbbek minden¹⁹ egyéb nemzeteknél; ez pedig minden keresztyén fejedelmeknél. –
Elégge gonosz voltam még egy okot találni hypothesise’ bebizonyítására: „Európa
előbb áll a’ sorban.”

432, 449, 475, 565 [29] Megérkezének a’ szekerek, ’s a’ fogadó előtt megállottak. A’ ház még ma is áll,
’s még ma is fogadó; áltellenben a’ várbeli templommal, ’s szögletház²⁰ a’ kisebbik
nagyúczának. A’ Császár beméne a’ néki rendelt szobába, de azonnal ki is jött; porszín
felső ruhájában, hónja alatt tartván félsphaera formájú, széles ellenzőjű, viaszas zöld
vászonnal bevont úti-kaszketjét, meghajtá magát, szó nélkül, ’s deák nyelven kérdé,
melly helyeken fogna lovat váltani Munkácsig, ’s egyik pihenője mennyire van a’ má-
siktól. A’ feleleteket olmával jegyzette fel zsebkönyvébe, ismét meghajtá magát,
elzárkozott, hogy az utána küldött levelekre válaszoltasson, ’s a’ neki mindennap ha-
lommal beadott kérelmeket megolvassa.

Az összegyűlt Uraságoknak ’s Asszonyságoknak meg vala engedve hogy ebédje alatt
jelen lehessenek. Az asztal hét személyre vala terítve, ’s az utolsó helyt, baljára annak,
a’ ki a’ pitvarból lépe be,²¹ a’ Császár foglalta el; mellette sógora Albert Lengyel Királyfi
és Sachsen-Tescheni Herczeg ült, ez mellett a’ Császárnak igen kedves Generál Lacy
(kimondva Laszcsi), legfelül Generál Nostitz, és még három kísérője, ezek is unifor-
misban. [30] A’ hat némán üle, csak a’ Császár szólt, ’s deákul, mert Vice-Ispányunk
432, 449, 476, 566 Szirmay Tamás-Antal is németül nem tudta. [31] Ez megengedé, hogy mi gyermekek
egy egy tányért benyujthassunk a’ Császárnak. Álmélva láttam háta megett állván
hogy a’ világ’ első Uralkodója könyökén foldozva volt a’ veres gallérú zöld kabát, sárga
gombokkal; – lajblija és térdig érő nadrága czitromsárga; térdein feje kamás, gyolcs-
ból, hogy a’ suvikszos stibli azt piszkolja be, ne a’ sárga nadrágot. Még inkább álmélva,
midőn ő, ki soha bort nem ivott, vette a’ butelliát, ’s a’ bor’ színét nézelvén, e’ kérdést
tette: *Iste vinus Tokajinus?*

432, 449, 476, 566 [32] Ebéd után enyelegve szóla a’ legszebb asszonykákhoz. De a’ nem igen kis szám-
ban egy sem találtatott, a’ ki nyelvét értse.

13.

170, 391, 413, 450, Másfél évet töltvén az akkori szokás szerint a’ Syntacticában, most a’ Poeticába
476, 566, 909 menék által, ’s itt az a’ szerencse ért hogy tanítóm Szathmári Paksi Sámuel, fija a’ Theol.
Prof. Mihálynak, szereté a’ mit tanított. Így azt nem leheté nékem is meg nem szeret-
nem.

Vége vala a’ *Rényiskola*’ olvasgatásainak, ’s nem foghatám meg mint esik, hogy én ki
meg nem tudám amott szeretni Népost, sőt azt nem is érttettem, az iskolában tanított
Ovid’ Kerveiben ugyan nem találék örömet, de a’ Metamorphosisnak, Virgilnek és
Horátnak némelly helyeit megtanultam, noha az nem volt parancsolva.

Deákom, midőn elébe állék felmondani leczkéimet, előre megzavara ijesztéseivel, ’s
így neki három sort sem tudtam soha elmondani. De a’ Bodrog’ szélei, ’s a’ berek²² a’

¹⁹ elsőbbek <mint> minden

²⁰ szögletház <a>

²¹ pitvarból <, áltellent a’ Bodrog felé nyíló> lépe be,

²² szélei, ’s <a’ Bodrog> a’ berek

Bodrog mellett zengének midőn ott elmondám Alexist, Corydont, és a' Daphne' által-változását. 170, 425, 455, 476, 566, 909

Eltöltvén esztendő't a' Poeticában, most már a' Rhetoricába kelle áltvitetnem. De én 170, 391, 414, 450, 476, 566, 911
kérém anyámat – atyám ekkor foga Nyitrába jární nagyatyámmal – hagyna veszteg a' Poeticában. Ez, elijedve, hogy talán büntetésből kell veszteglenem, bójöve Patakra, tanácsot kérni a' Professoroknál.

Szent-Györgyi tudni akará, mi indít e' szokatlanságra. Nem tudtam egyéb okát adni mint a' mi igaz volt, hogy annyira megszerettem a' Poetákat, hogy innen eltávozní nincs erőm. Nem csak javalá szándékomat, de még örült is neki. Társai hajthatatlanok valának, és senki nem inkább mint a' Historicus, 's gyanúm van, hogy csak azért, mert amaz javalta. „Te belé szeretél azokba a' te Poetáidba, mondá igen csínos deáksággal, 's keregett selypítgetéseivel; de ott majd Cicero a' Fórumra, az Atyák közzé viszen el; hallani fogod mint harsog a' Catilínák,²³ a' Verresek, az Antóniusok ellen, mint rendíti meg Caesárt, hogy kezéből kiesik a' tekercs. Menned kell.”

Átkoztam magamban a' harsogót, 's selypítő magasztalóját azonfelül, 's zokogva töltém el első órámat a' Rhetoricában.

14.

Generális Beleznay Miklós igen kedves választ hozá felekezetünknek az udvartól, 's 28, 170, 392, 415, 451, 477, 567, 914
mi az új hőst úgy tekinténk, mint²⁴ régibbjeinknek szerencsés társokat.

A' gyúladás senkinek lelkét nem szállá meg inkább mint az atyámét; nem vehete erőt azon sugallatán, hogy a' Generálist két fíja által Miklós' napján megköszöntesse, 's a' Collégium' nevében.

Látta hogy a' dolog ellenkezésre fog találni szokatlansága miatt; hogy a' hideg okosság a' felmelegülés' tanácslását javallani nem fogja; hogy Professoraink a' Fő-Curátor' híre és engedelme nélkül erre reá állani nem fognak, 's fortéllyal élt. Mintegy öt nappal előbb mint Bugyiba kelle érnünk, bejőve Patakra; egyyüvé gyűjteté az iskola négy Professorait, elikbe adá szándékát, 's hozzá vetvén hogy vagy reggel már indúlnunk kell, vagy az út elmarad, Komjáthy Abrahámot, a' Collégium' Contrascibáját, vezérünknek kikérte. – Lángolának a' Professorok is, 's Komjáthy előhívatott.

Más nap 1773. Decemb.²⁵ elsőjén, útban valánk.

Miklós' napjának előestvéjén érének Bugyiba, Pest Várm. – Komjáthy felpanaszla a' Plebánusnak, hogy ő két tanítványaival Pestre szándékozik; hogy itt soha sem járt kocsisunk és fullajtárunk a' hóban és sötétben eltévesztették az útát; 's kérte azt, fogadna be házához éjszakára. – Az szívesen teljesíté kérését.

Komjáthy más nap kilenczkor szóla a' Generálisnéval; elmondá hogy ő a' Collégium' Követe, 's parancsát kérte ki, mikor jelenjen meg. – A' Generálisné tizenkét órát rendelé.

²³ Catilínák [A vessző pótolva.]

²⁴ 's mi<nt> az új hőst úgy tekinténk; mint [A törlés miatt a pontosvessző emendálva.]

²⁵ [...] [Átírás.]

⁹¹⁴ Komjáthy lebegő, prêmes, fekete, nem taláris mentében, dolmányban, papi bársony lapos övvel, előlméne, Követi méltósága' teljes érzetében; mi K i s - K ö v e t e k utána, lebegő zöld mentében, nyusztal, zöld dolmányban, pipacs szín nadrágban, piczi kardocskával. A' F ő - K ö v e t hatalommal mondá el beszédét; ő tudott az olyanhoz midőn magányos személy volt is; én félve, mert köszöntőmet Komjáthy csak Bugyiban készítette meg. De melly csudálkozás fogta el hallgatóinkat, midőn Dienes, anyáknak reá maradt igen szép arczával 's muzsikai zengésű hangjával, 's azzal a' merészséggel, melly őtet az életnek semmi percében el nem hagyta, kiereszté száján az első sort: *Ignoscant augusta mihi loca, dique locorum...*

A' Hercules Musageta pipázva hallgatá magasztalásait, 's köszöntésünket minden felelet nélkül hagyá. Komjáthyt a' jó fejeket szerető Gróf Niczky Kristóf, később Országbírája, szorítá külön; minket a' gyermektelen, és így gyermekeket-szerető Generálisné halmoza el kegyeivel.

A' vendégek' száma igen nagy volt. A' bakkancsba 's frakk-hosszaságú mentékbe öltözött Uraságok közt strimfliben és papucsban tipegett fel és alá a' hajdani Gróf Czobor-ház utolsó sarjadéka.

[33] Bugyiban egy hétig tartóztata a' Generálisné. Onnan Pestre menénk, Gödölőre, Aszódra, 's Regmecz karácsony előtt kevés nappal láta meg. – [34] Én csak azt sajnáltam hogy Péczelt nem láthatám, 's annál inkább, mert Bugyiban láttam Rádayt.

15.

^{417, 452, 568} [35] Kimondhatatlan a' haszon mellyet ránk ez az egyholnapos utazás hozott. Lelkeink szikrákat kapának előre törekedni 's érdemleni a' nagyok' figyelmét; 's a' mit talán iskolai tanulásunkban elmúlasztottunk, Komjáthy lelkes beszélései által bőven kipoltolá. Könyv nélkül tudta Owenusnak sok Epigrammáit, 's azt a' szekérben eltanúltata velünk.

<sup>28, 170, 417, 418,
450, 478, 568, 911</sup>

[36] Atyám valamelly Erdélyben nyomtatott könyvet láta meg, mellyet nem tudom melly ház' gyermekei fordítottak, 's szüléjük sajtó alá eresztettek. Kedvet kapott ugyan-azt tenni. Kezembe adá Gellertnek egy Értekezését, a' Religiótól, 's parancsolta, hogy fordítanám. Maga fogja megtekinteni dolgozásomat, 's midőn majd egyebet is fordítok, 's azok egy kötetnyire nevednek, sajtó alá eresztí.

Elriadtam azon képzeletre, hogy nevem nyomtatva lesz, de nem mertem ellenkezni. A' fordítást azonban egyik napról a' másikkra halasztottam.

16.

<sup>28, 155, 164, 170,
392, 418, 452,
478, 568, 919</sup>

Egy szép Mártziusi nap 1774. atyánk 's anyánk látni jövének bennünket. Ebéd után visszatértek Regmeczre. Magyarázhatatlan aggodalom rohana rám elválásokkor. Felállék szekerek' hágójára, 's messze kísértem el Újhely felé.

Harmad nap múlva levelét vettem anyámnak, hogy a' Hadi-Orvost küldjem ki, mert atyám rosszul van, 's Újhelyből a' Megye' Orvosa falura vitetett. – Felriasztott a' hír, 's magam is kimentem Offenbacchal. Atyám rothasztó hidegben feküdt. Az Orvosnak vissza kelle menni, de én nem menék vele.

[37] Martzius' 19dikén megköszöntém neve' napjára, 's nem elkészült beszédben, 568, 919
nem a' szokott formulákkal. Melegen adta rám áldását.

[38] Más nap midőn ebédhez ülénk, 's azt hívének hogy elszunnyadott, elhala, életé- 478, 568
nek 42d. eszt. Született Vinnán 1732. Febr. 9d. – Anyám hét élő gyermekkel marada, a'
nyolczadikat, Miklóst, Aug. 15. szülte meg.

Anyánk eggyik ájúltából a' másikba rogyott. Ránk jött az estve, 's én és jelen volt
testvéreim egy rakáson, sírva, zokogva, veteketlen alvánk el.

[39] Most megérkezik nagyanyám Biharból, 's kevés napok múlva azután nagy- 568
atyám is.

Mártz. 27d. a' Felső-Regmeczi templom' éjszaki fala mellé temettetett, kívül a'
templomon.

Végre visszaviteténk Patakra. [40] Házunk' rokonai 's barátjai közt csak egy sem 478, 568
találtaték, kinek gondja volt volna az árvákra. Kiki szána bennünket, kiki érzé mit vesz-
ténk. És ha még is Komjáthy maradt volna meg Patakon! De ő elvégzé a' pályát, 's
Seniorságot is viselvén, ekkor indúla a' külföldre. Megjára Német-országot, Helvetziát,
Franczia-Országot, Angliát, Hollandiát, 's hét eszt. múlva tére meg. Hollandiában ő
tartaték legméltóbbnak, az akkori Respublica' eggyik Követének – neve, ha emlékeze-
tem meg nem csal Vinschotten volt – egyetlen fiját nevelni.

17.

[41] Haki a' Classicusokba szerete, miként találhatná az örömet olly leczkézésekben 420, 454, 480, 570,
mint a' Patakiak akkor voltak? A' Professor' kezei alá minden félesztendőben új sere- 683, 686, 924
gecske jött; a' Professornak tehát az egész tudományt minden félesztendőben végig
kell vala tanítani; de az, – ki hiheti ezt! – a' Theológián²⁶ őt egész esztendő alatt méne
végig; volt e tanításának, 's lehetett e haszna, arra neki gondja nem volt; neki elég volt,
hogy a' Pataki Collégiumban az egész systema, bár őt eszt. alatt, eltanítatott. – A' His-
tor. és Természeti Törvény Professora sokat szenvedé szemeire, 's így²⁷ ő félesztendeig
sem lépe ki szobájából, 's az ifjak Historiát és Természeti Törvényt, nem lévén
Supplense, nem tanultak. – A' Philos. Prof. sok holnapokig tartó nyavalyában fekvék;
tudós ember a' cathedraban, 's csak a' cathedrán kívül eszes. – A' negyediket példátlan 36, 420, 455, 480,
nyersesége miatt senki sem tűrte, 's így vagy nem ment tanításaira, vagy csak azért, 570, 683, 687
hogy bosszanthassa. – [42] Így lévén mind ezek, Patak ekkor csak annak használt, a' ki 480, 571, 683, 687
olvasni szeretett, a' mit atyja' házánál is tehetett volna, 's ott erkölcsinek romlások
nélkül. Mert Patak e' részben is, ekkor, mételyes hely volt.

[43] Az a' barátom, kivel én a' Bodrog' szélein és a' berekben Virgílt declamálgtám, 478, 569, 921
Szathmári Mózes, most Bibliothecáriussá neveztetett. De őtet elposhasztották az úgy
nevezett fenntebb Tudományok. Belé csömörlött egykori szerelmeibe, 's Milont 425
istenkáromlónak kiáltozá, hogy az ördögökre kilőtt villám elakada futásában; 's nem
vala előtte neveléseseb dolog, mint abban lelteni örömet hogy hang és hang összecsapnak,
's azt hinni, hogy ellenkezéseik és összeolvadásaik a' lélek' habzásit festhetik. Békét

²⁶ Theológiát [Átírás.]

²⁷ szemeire, <'s Supplense nem volt,> 's így

921 hagyék a' poshadt Theologusnak, 's barátságunk, ízléseink hasonlatlansága mellett is, ingatlan állá fenn. Elzárkozámmal vele a' Bibliothecába, 's alkalmasint ismervén már a' Róma' Költőjít, azokat keresém fel, a' kik deákul az újabb időkben verselgettek.
421, 455 'S kihordám a' Penther' Architectúrai köteteit, 's szüntelen rajzolgaték, olykor még gyertya' világánál is, míg szemeim csaknem megvakulának.

18.

Valamelly Togátus Ujhely és Patak közt a' jég alá esett 's megfúlt. Koporsójára készültek a' versek, festések. A' sáfránnyal, cinóberrel, lakkkal csillogó mázolások közt az enyém, fekete tusban mozdalva, szerénysége által kedvelteté meg magát, 's Gyürky István, később elébb Tornai, majd Torontáli Fő-Ispány, bémutatá azt Professorának. 422, 456, 479, 569 Szilágyi Márton látni akará rajzaimat. Dicsére holmit, hibáimat kimutatá, de nem nyújta vezérlő kezeket. Patakon úgy hitték akkor, hogy Professornak nem illik tanítványaihoz, a' leczkéken kívül, leereszkedni.

19.

417, 459, 683, 687, 911 [44] Valaki valahonnan béhozá Patakra a' Mészáros Ignátz' Kartigámját, 's soha még könyv nagyobb tapssal nem fogadtatott. A' Kézmárki deák' társai ehhez gyűltek, 's elragadtatással olvasák azt, míg én rajzolgaték. Én sem azt az ízetlen dagályt sem a' Mészáros' magyarságát nem tudtam megszeretni, 's ezek a' csudálgatók szánák tompaságomat.

Azonban ez a' Kartigám még is igen nagy hatást teve reám; ez támasztá fel lelkemben azt a' gondolatot, hogy lessem, mennyiben alkalmas már a' magyar nyelv azt adni a' mit más nyelvek adhatnak, 's kértem Szathmárit, ismertessen²⁸ meg a' Könyvtár' magyar Költőjivel. Az Gyöngyösit adá kezembe.

Az a' sok fecsegés, azok a' haszontalan sok cifrák, az a' tudós lom, mellyet Gyöngyösi a' maga Ovídiusából, nem gondolván vele, kell e, nem e, halmazva horda fel, elgyilkolt; de az olly strophák mint a' mellyen Palinodiáját kezdi, vétkeit nem csak elfeledteték velem, hanem beszédét nagyon meg is szerettteték. Ollyan, mondám, mint egy rosszúl rajzolt, de némelly részeiben szépen is festéklett kép. 'S minél tovább olvasám, annál inkább győződtem meg az felől, hogy magyarul is egyedül az írhat szépen a' kinek írásán a' Classicusok' szépségei általsúgárlnak. Mert avagy nem az teszi e széppé a' Palinódia' említett négy sorában a' beszédet, hogy az eltér a' közönséges szólástól 's Római mesterséggel szövi fel a' szókat? Mi teszi tehát, hogy a' melly strophákban Gyöngyösi ennek²⁹ nem láttatja nyomait, azok, a' nyelvet tekintvén, nem a' dolgot, az Olvasót meg nem ragadhatják? De hogy magyar íróvá tégyem magamat valaha, az a' gondolat engem meg nem szállott. Nem hihetém hogy azt szerencsével merni lehessen.

²⁸ kértem <a' Bibliothecáriust, hogy> ismertessen [Törlés fölé írt javítás.]

²⁹ Gyöngyösi <ezt nem teszi,> ennek

20.

[45] Prof. Szilágyi láttatá Gyürkivel könyveit, 's kezébe akadván a' Göttingi Musen-
Almanach' egyik kötete, beszélé neki, mely lármat csinála Német-országban Kaest-
nernek egy Epigrammája, mely ezen kötetben áll. 425, 459, 479, 569, 921

Auch du, mein Sohn? sprach Julius –
Rom meine Mutter! – dachte Brutus,
Und stieß dich tiefer Dolch der Freyheit.

[46] Gyürky úgy hitte, hogy a' ki mester nélkül rajzolgat 's görögül olvas, ha tompább
is mint hogy Kartigámot szépnék érezhetné, a' három sort is le fogja fordíthatni, 's
hozzám jöve Zsebkönyvével. Kértem, hagyja nálam azt, hogy egyéb darabjait is láthas-
sam.

[47] Mi vala könnyebb? Az utolsó sornak nem kelle rímet keresni, a' két első pedig, 479, 569
ha tiszta rím nem volt is, készen álla, 's más nap általadám Gyürkinek fordításomat:

Fiam, te is? mond Július –
Anyám de Róma! – szóla Brútus,
'S mélyebben döfe meg, Szabadság' szent vasa.

83

[48] Gyürky prózába öntötte az Epigrammát, 's olly Togátusokkal is dolgoztatta
versekben, a' kik igen szerencsés verselőknék tartattak. Azok a' három sort ugyan-an-
nyi négysorú strófhákba öntötték által, nyilván hogy megbizonyítsák, hogy nálók öm-
lik a' vers; mert akkor a' vers úgy volt³⁰ szép, ha sok volt és ha könnyen ömlött. De
Szilágyi az elsőseget az én dolgozásomnak adá. Csak azt kíváná hogy a' *szóla* helyett 425
álljon ez: *felel*; a' mit viszont én nem akartam elfogadni. Még nem tudtam hogy a' né-
met a' maga sorait scandálja, hogy a' németnek van spondéusa,³¹ jámbusa, de fülem
érzette hogy az első és második sor' rímjei nem illenek egymáshoz; még nem tudtam
hogy rímes sorait a' magyar is scandálhatja: és még is fordításomban az első és harma-
dik sor jámbusokban szökdél. A' második sort elébb így ejtettem:

Úgy de anyám Róma! ezt felelte Brútus –

de fülem érzette, okát nem tudva is, hogy a' sor rosszúl megyen.

21.

[49] A' Zsebkönyv' címlapja előtt egy réztábla vala. Lemásolám azt, ólom nélkül, 479, 569
szabad könnyü kézzel, 's még ma is bírom a' másolatot. Rossz, minden tekintetben
rossz; de a' mely kezdő illyet ad, mutatja mivé válhatott volna kedvező környületek
közt.

³⁰ vers <akkor> volt [Javítás a törlés felett.]

³¹ németnek van <hosszu és rövid vocális[...]> spondéusa,

425, 459, 921 A' könyvben találám Gessnernek két Idylljét. – Ki az a' Gessner? Írt e több Idyllt? Írt e egyebet, és mit? Ezt kérdém mindentől, 's nem volt senki a' ki megmondhassa, nem senki, a' ki azt sugja, hogy ez eránt tétessek kérdést Weingand könyvárosnál Pesten, 's hozassam meg a' könyvet, ha olyan van. Mert még akkor Pataknak nem voltak Könyváros-Catalogusai,³² nem Tudományos-Újságlevelei, 's könyveket csak a' Collégiumban tartott kótyákon vevénk, 's azok Hollandiából és Helvetziából hordott hasztalan lomok voltak, szomorú bizonyosságai a' később jobb időkben, hogy az az isteni szikra, mikor egyszer neki indul a' tévedésnek, melly mélységre süllyedhet.

22.

419, 455, 479, 570 [50] Egy francia fiatal Tiszt, Cap-Martin de Chaupy, düeljei miatt Párizsból, Nápolyból, Rómából, Velenczéből tovább tovább szökdösgetve, Bécsbe vetődék, 's megszólítá ott az Academiákra indult Komjáthyt, ha nem ajánlhatná e valahova, hol mint Nyelv-mester élhessen. Az örök hálámat érdemlő ember elbeszélé neki, merre vegye útját Patak felé, 's a' francia Tiszt bényítá az ajtómat, 's kezembe adá a' Komjáthy' levelét. Inasom azt mingyárt más nap kivivé az anyámhoz, 's estvére kezemben vala a' válasz, hogy a' francziát tartsuk meg 's vegyük leczkéjít. – A' víg Dienes nem látta szükségét hogy francziául tudjon; én három holnap alatt olvasék.

Mons. Cap-Martin de Chaupy vígasztalhatatlan vala hogy a' barbarus földön nem találkozik ember a' ki szurkálodni tudjon, a' ki leczkét akarjon venni a' dicső mester-ségben, 's hogy kedvet csináljon rá a' tanulóknak, mutatta honesta cicatrixait arcán, melyén, karjain, 's végig hasított czombján. A' Togátusok elúnák felszólításait³³ 's elfogadák a' hívást, de botra, 's vad csapásokat ejtettek annak hátán és karjain, a' ki dicsekedett hogy minden csapásaikat vagy döféseiket félre fogja ütni. A' szúrásokkal, vágásokkal elborított 's végig-hasított czombú ember most már kék foltokkal is elborítva vette szurkálóját és ment, neheztelés nélkül, sőt Kazaitól is meleg kézszorítással. – Eperjesen Herczeg Rzevulsky befogadta házához, Lector titulussal. De a' borongás-hoz szokott ember három holnap múlva Rzevulskyt is oda hagyá, míg Erdélyben egy nem szerencsés düelje borongásinak örök véget vetett.

23.

170, 425, 455, 481, 571, 924 [51] Érzénk hogy Pataki lakásunk haszontalan, 's tanácsot tartánk, mit kellene³⁴ kezdenünk, 's egy Primárius (így neveztetnek a' tizenkét legelsők a' Togátusok közt) kész vala nekünk privatissimákat adni mindenből. Összeállánk tehát hallgatni leczkéjít, 's kénytelen vagyok vallást tenni most is, hogy a' mindentudónak volt mit köszönnünk. A' mit³⁵ soha nem tanult is, megolvasá, 's kész vala vele. De csak hamar mi is érzettük, ő is érzé hogy a' mindentudóság igen gonosz portéka, 's elakadván a' Metaphysicában és Algebrában, jobbnak látá bennünket kirekesztőleg a' Theologiában

³² Könyváros<'>-Catalogusai,³³ elúnák <dicsekedő> felszólításait³⁴ ke[...]/ne [Átírás.]³⁵ köszönnünk. <De csa> A' mit

leczkézni, melly a' mint mondá, minden tudományok közt legszükségesebb, legfelsőbb. 924
Én abba hamar belé csömörlöttem; Pálóczi Horváth György, később Vice-Ispány Ungvárbán, és Szemere Albert excellálának benne, a' borzadásig.

Visszatérék tehát szerelmimhez, 's kihordám a' Bibliothecából a' Poetákat, 's rajzolgattam, festegettem. Török István, később Verőczei, tovább Losonczi Predikátor, kére, rimánykodék, hagynám abba haszontalanságimat; és minthogy a' kéréseknek, intéseknek nem látá semmi sikerét, ígéretnek által igyekezett arra³⁶ bírni hogy kövessem két jobb társaim példáját. Egyik ígérete az volt hogy ha a' szüreti szünnapok alatt Witschiust e, vagy Vitringát – nem emlékezem többé mellyikét a' kettőnek – megolvassom, két munkával ismertet meg, mellyet soha sem teszek ki kezemből. Küszködtem, 's véres veréjtékesen, de lehetetlen volt. Úgy tetszik a' nyavalyás grapsát³⁷ Tanítóm is csak nevérol ismerte, mert midőn látni akará, engedtem e kérésinek, 's én elővevém a' könyvet, 's itt ott olvasám neki a' megjegyzett sorokat, 's kérdém, rá veheti e a' lelke hogy illy portékákkal gyilkoljon, minden neheztelés, minden szó nélkül előmbe tévé a' Morhóf Polyhistorát és a' Csókók' gyönyörű Énekészét, Janus Secundus Hagiensist. – Ut vidi, ut perii! ezentúl e' kettőt olvasám örökké, 's Secundust öreg napjaimban is. – De ha Török azt akará, hogy Theologussá legyek, miért nem adá tehát kezembe a' Calvin Institutiójit, és Werenfelset, 's Turretín Alphonsot? E' hármát gyönyörrel olvasám vala; a' két utolsót a' dologért: Calvint szép deák beszédéért, és hogy legalább ismerjem. 426, 459, 481, 572

24.

Hogy magyar születésűnek ismerni kell nemzete' történeteit, az az én mindentudómnak, a' legszükségesebb és legfelsőbb tudomány' örök tanútatása mellett, eszébe nem jutott; magamnak jutott, de az nem, hogy a' ki valamit lelkesen akar tanulni, annak³⁸ a' tudományt legegyszerűbb csak végig-futni kell, nem a' maga egész kiterjedésében végig-járni. Meglátván tehát a' Bibliothecában hogy a' Pray Magyar-országi Historiája előtt áll a' Deguignesből dolgozott Hunnok' Historiája, elkezdém csinálni a' kivonásokat belőle. Nem értem ugyan, hogy annak tudása a' mit olvasok, célomra mit használhat; de úgy hittem hogy a' látni vágyott tartományhoz homokpuszták vezetnek. 28, 170, 421, 453, 481, 572, 937

Midőn ezen sippadozó lépésekkel keresztül vergődém, íme érkezik anyám levele, Májusban 1775., hogy a' melly fordítást atyám parancsolt vala, igazítsam meg Prof. Öry Urral, tisztázzam le, 's küldjem kezéhez, hogy Kassán nyomtathassák, 's az Examenkor, Július' közepe' táján, kioszthassam.

Elrettentem a' gondolatra, mert érztem hogy semmit sem tudok, 's láttam hogy az engem nevetségessé fog tenni; de azon meleg tisztelettel, melly szívemet valamikor jó atyámról emlékezem, mindég gyulasztotta, engedtem az anyám' parancsának. A' Professor fejét csóválva kérdé tőlem, miként juthat fejembe illy szemtelen vakmerőség. Szerencsémre velem vala az anyám' levele, 's előmutattam³⁹ azt. A' Professor elfojtá

³⁶ igyekezett arra

³⁷ nyavalyás <. > grapsát

³⁸ a' ki valamit tanulni, lelkesen akar<, > annak [A szórend sor fölé írt számozással javítva.]

³⁹ előmutatta [Tollhiba.]

931 gúnyait, 's papirosomba nem is pillantván, azon igen szelíd intéssel ereszte el, hogy illy komoly tárgy nem illik esztendeimhez; fordítsam Gellertnek Meséjit inkább mint Értekezésit, de Meséjit mind, de a' Gellert' verseinek szchemájiban. – Anyámnak megírtam, Prof. Öry mit felele, örvendő hogy így a' nyomtatás elmarad. – De az anyám, hihetőleg a' Consil. Puky Ferencz Úr tanácsából, ki ekkor épen náluk vala, parancsolá, hogy dolgozzam a' mit akarok, a' dolgot tartsam a' legnagyobb titokban, 's küldjem minél előbb, hogy a' typographus examenünkig bizonyosan elkészülhessen.

A' szegény halandót olly gondolatok érhetik, hogy később maga sem foghatja meg, mint tudott úgy megtévedni. Így engemet most az, hogy ha a' Hunnok' történetit érteni akarom, előbb a' földdel kell megismerkednem; tehát a' Hunnok' Ázsiai történeteire a' mai Magyar-ország' Európai fekvésével. Erre nem találtam jelesb munkát mint a' legalsóbb iskolai osztályok' gyermekeinek írt⁴⁰ Kis-Tűkört. Ez a' kis könyv vala épen kezemben midőn az anyám' második levelét vevém. Egyszerre támadt bennem az a' gondolat, hogy egy újabb Kis-Tűkört csináljak. Az még Júniusban kész vala. Anyám értem küldte, hogy magam vigyem Kassára, 's végezzek a' typographussal, mindenek 421, 453, 573 felett arra kötelezván, hogy a' könyv az exámenre készen legyen. [52] A' typographus látta hogy abban sok orthographiai 's talán Grammaticai, Stylistikai 's Geographiai hiba is lesz, 's azt tanácslá, hogy tekintessem meg kéziratomat a' Luth. Kassai Iskolájok'⁴¹ Rectorával Klein Efraim Úrral, ki magát némelly magyar munkácskái címjén anagrammai játékkal Fémer Kiliannak nevezé, 's örömmel fogadám tanácsát. Az dolgozósomat némelly helyeken felcizfrázta németes magyarságával, de vétkeimet igazítás nélkül hagyta. A' munka megjelent e' cím alatt: *Magyar-ország' Geographica, azaz, földi állapotjának lerajzolása*. Kassán 1775. 8. 71 lapra.

421, 454, 482, 573 [53] Álla az exámen. Osztályunk fellépe az Auditóriumban, 's kevés pillantatokkal előbb mint elereszteténk, az anyám' két cselédje az összekötött nyalábokat feltevé az asztalra, 's elfordúlt. Senki nem tudá mik azok; én pedig, megpillantván a' két inast, szerettem volna hogy nyeljen el a' föld. Oszlának társaim, 's én elő nem jövék. Anyám előszólította. Mentem tehát, megoldám a' nyalábok' sinorjait, 's osztogatni kezdém ajándékimat. – Az a' Professor, a' ki nem engedé hogy a' Poeticában maradjak, ezt kérdé 421, 454, 482, 573 tőlem metsző hangon: *Quas tu ibi merces proponis?* – [54] Nem feleltem neki; siettem általesni a' kínos munkán, 's elbujtam társaim közzé.

Úgy hívé, keresztül estem minden bajon, midőn Debreczeni Superint. Szilágyi Sámuel Úr, csendet parancsola, 's nevemen szólított. Sápadtan mint a' holt, előállék. – A' munka ugyan hibás, ugymond, a' mint egy két belé vetett pillantás után látja; de melly dicséretes törekedés e' gyenge esztendőkben! Ne szűnjek meg. A' szorgalmas gyakorlás, vezérelve a' férfias tanulástól, sokra fog vihetni. Példákat horda fel hogy mások is így kezdék, 's addig gyakorlák magokat, míg eljutottak a' pontra. – Kevés Író lesz a' világon a' ki keservesebben lakola első kirepüléséért, 's erősen felfogadám, hogy nevem nyomtatva soha nem lesz.

⁴⁰ osztályok' <kezé> gyermekeik írt [Törlés és átírás.]

⁴¹ Iskoláj[./k' [Átírás.]

25.

Azonban házunk' barátjai ostromlák anyámat, dolgoztasson velem valamit a' mi a' szerencsétlen első próbát felejtethesse, 's magam is látám hogy azzal magamnak, hogy azzal atyám' kedves árnyékának tartozom. – Anyám mingyárt az exámen után parancsolá, hogy a' jövőre ismét készen légyen valami.

170, 422, 456,
482, 573, 933

Egy iskolai társam' könyvei közt megpillantám a' Bessenyei György Americánusait, 's német nyelven. Lefordítám azt. Bémutatám anyámnak; az pedig parancsolá hogy megtekintésére kérjem meg ne már Őry, hanem Szilágyi Prof. Urat, a' Superint. fiját. Szilágyi nagy készséggel teljesíté kérésemet, megigazította, többekre tüzelt, előmbbe terjesztette, melly szép illy nemű igyekezetek által magunkat tökéletesíteni, másoknak példát adni, *famam extendere factis*; 's azt tanácslá, hogy igen vékony lévén a' munka, írassak barátimmal magasztaló verseket elébe, mint az Academicusok szoktak, midőn vékony Értekezéseiket meg kell vastagítaniok. Megjelene ez is e' czím alatt: *Az Amerikai Podocz és Kazimír Keresztyén Vallásra való megtérése. Kassán, 1776.*

Anyám belé úna a' játékba, 's én a' könyvcsinálástól⁴² így megszabadultam.

26.

[55] Zemplény Vármegyei Vice-Ispány Szirmay Tamás-Antal és az atyám' testvére András Bécsbe tevének egy út 1777. Mártziusban. Nagybátyám maga szólítá meg anyámat, engedné hogy⁴³ vele mehessek. Néki az én kísérésemre nem vala szüksége; az én javamért akarta azt.

170, 422, 456,
484, 574, 936

Alig várám hogy Pestre érhessünk 's megvehessem Gessnert, ha ő többet is írt volna mint a' mit a' Göttingi Zsebkönyvben találtam. Weingandnál a' munka nem vala meg, 's több könyváros⁴⁴ akkor még Pesten nem volt. Midőn az a' csomót végig forgatá, szemembe tűnt két gyönyörű nyomtatású munka, holland-papírosra, 's Geysernek sok rezeivel, Oeser után: Musarion, Wielandtól, és a' Grátziák. Nem ismerém a' két munkát, nem a' Wieland' nevét, nem az Oeserét és Geyserét; de nem hittem hogy rossz munkát nyomtathattak volna illy csínnal, 's megvettem azt. Bécsig mindég azt olvasám. A' szókat értettem, de nem a' dolgot. Az engem el nem rettent. Úntalan olvasám.

423, 458

27.

[56] Szirmay Tamás-Antal és Kazinczy András, két testvérek' gyermekei, azok voltak Zemplényben, a' mi Biharban Baranyi és Bossányi vala, de a' szín rajtok különböző; azok soha nem nevettek, sem senki nem körülők: ezek mindég. Ez⁴⁵ a' kettő ivott; korokban az szokás vala; kártyázott; Kazinczy elvesztegette atyai örökét, kéz ízben szálla fenékre, 's ismét helyre állítá magát: amaz inkább vigyázott birtokára, de szint úgy pazarlott némelly czikkelyekben. Ha baj volt, Kazinczy kapta ki belőle kifogyha-

⁴² könyvcsinálástól [Tollhiba.]

⁴³ anyámat, <hogy> engedné <meg> hogy

⁴⁴ Könyváros [Átírás.]

⁴⁵ mindég, <Es> Ez

936 tatlan⁴⁶ elmésségeivel. El nem beszélhetvén mik történtek ezen útunkban, és hogy K. miket⁴⁷ teve a' Megye' dolgaiban míg a' kormányon Szirmay ült, ifjabb esztendejinek egy tettét fogom elmondani, helyén kívül ugyan, de a' mi kedves, mindég helyén van; legalább mindég talál mentséget.⁴⁸

23, 44, 437, 564

Zámbory Gábor Zemplény Vármegyei Fő-Notárius ebédre vala meghíva a' Sokúton fekvő Kapitány Gróf – által, hogy bizonyos dolgaik eránt végezhesse. Ez ment,⁴⁹ 's két patvaristáját, K– Andrást és S– Pált,⁵⁰ megtanította, mint viseljék ott magokat, hogy kardjokat le nem oldva álljanak talpon a' szoba' ajtaja mellett...

A' Gróf 's a' Fő-Notárius úzék dolgaikat, 's a' cselédek végre hozzá fogának a' terítéshez. S– látván, hogy csak három tányér tételik fel, a' Grófnénak, a' Grófnak, és a' Fő-Notáriusnak, eljiedve kérdé K–tól, hol fognának ők enni. – Én az Urakkal, mondá K– ennek: hol te, azt te lásd. – Zavarodva látá a' három tányért Zámberi is, 's kivívén a' két ifjat a' szobából, meghagyta nekik, hogy minekutána itt csak háromra terítenek, vegyen tányért mindegyike hónja alá, 's álljon meg az ő háta megett; ők sem maradnak éhen, 's nekik külön fognak teríteni. – K– megbántva érzé magát, de hallgatott.

Felhozák az ételt, a' Grófné kijöve. Elmondják⁵¹ az asztali könyörgést, 's a' három leül. S– tányért fog, 's megáll Principálisa háta megett; K– pedig tányért, kést, villát, kenyeret vesz, 's leül Principálisa mellé. A' levest a' Gróf osztá ki, a' Grófnénak, a' vendégnek 's magának; az impertinens fiúnak nem. A' Gróf ezt a' Zámbory' tekintetért nem kergette el asztalától, Zámbory pedig azért nem, mert átalla lármát⁵² tenni a' Grófné körül. – De most letevék a' levest, 's a' második tálat tevék fel, 's az ifjú maga szede levest⁵³ tányérára. A' második tálból neki nem jutott, de igen a' harmadikból 's ötödikből. Előre látván hogy a' hatodikból sem fog vehetni, az ötödik után felkölt, elmondá asztalutáni könyörgését, 's megköszöné az ebédet, 's már el akará szedni tányérát, midőn a' Gróf ezt dörgé rá: „Ki-cso-da?” – Ez bátran megnevezé magát. – „Üljön le.” – „Eleget ettem grátziajából.” – „Parancsolja Fő-Notárius Úr, hogy üljön le.” – Ekkor sült neki is adatott, 's a' Gróf elhalmozá tányérát csemegejével. Öcsém Uram taníta meg, ugymond, mint bánjak jószületű ifjúval. – Társát a' frajczímer tartotta jól.

92 Nem én hibám hogy később esztendei tetteit el nem mondhatom. Egyike⁵⁴ ezeknek az volna, hogy az 1790diki Dietán mostani Fejdelmünk is, tettét javalva, nevezte el ***⁵⁵ Apostolának.⁵⁵

⁴⁶ belőle <hol pénzzel, hol> kifogyhatatlan

⁴⁷ és K. miket [A „hogy” sor fölé írt beszúrás.]

⁴⁸ mindég mentséget talál<.> [A szórend átszámozással javítva.]

⁴⁹ végezhesse. <Ez meghagyá két patvaris> Ez ment,

⁵⁰ <...> Pált, [Javítás a törlés fölé.]

⁵¹ Grófné <kihívatott,> elmondják [Javítás a törlés fölé; átírás.]

⁵² átalla lármát [A „lármát” szó második ékezeete törölve, vélhetően tévedésből az „átallá” második ékezeete helyett.]

⁵³ szede <ki> levest

⁵⁴ Nem én hibám ha később esztendei tetteit nem mondhatom <el.> Egyike [A „hogy” átírás, az „el” sor fölé írt beszúrás.]

⁵⁵ nevezte<->el <Apostol> ***⁵⁵ Apostolának.

28.

[57] Patakon és Patakon kívül nem lehte látni egyéb festést és rézmetszeteket mint⁵⁶ 574, 936
rosszul dolgozott portrékat és a' miket az Olasz-országi parasztok hordozgattak
széllyel, 's ezek nem azt nézék a' mi az ízlést nemesítheti, hanem a' mit ők⁵⁷ olcsón
vehettek 's drágán adhattak. De én a' mi ezek közt legjobb vala, összevásárlottam, 's
szenvedelmem isméretes volt. [58] Nagybátyám maga is heves barátja mind annak a' mi 424, 456, 484, 574
szép, örült szenvedelmeknek, 's hihetőleg ezért akará, hogy Bécset lássam.

Közel Bécshez melegen beszélé, melly remekműveket fogok látni a' Belvederben:
egy Zsidót, ki fejét az ablakon kiüti; egy öreget, kinek szemöldökében, szakálában
minden szálát megolvashatni; egy kakast, mintha elevenen állana előtttem; egy csomó
virágot, minden harmatcseppjeivel; egy templom' belsőjét, mintha benn állanék a'
templomban. – Alig vártam hogy e' csudákat láthassam.

Vége felléptünk a' Belvedérben minden magyarázó nélkül; nagybátyám úgy hitte
hogy ő lehet magyarázó. A' természet nála nem fősvényen pótolá ki, 's minden nem-
ben a' mit tanulás nem adott, de tanulás a' legjobb⁵⁸ fejnek is kell. Vezeté tehát társait,
's a' márvány-szálából balra tért által az Alföldi-iskola felé. Tudta hol függ a' Hoogstraten'
Zsidója,⁵⁹ 's csak az előtt álla meg. De rám mingyárt az első szoba' faláról egy dagadt
szemhéjú fej tekinté alá, 's ettől lehetetlen vala elmozdúlnom. Bátyám elijede nem lát-
ván a' Zsidó előtt, értem jöve, 's fedett hogy gondokba ejtettem. – Most a' Denner'
öregéhez vivének, 's már számlálgaták annak szakálszáleit,⁶⁰ már csudálgaták a' har-
matcseppeket a' Van-Huysum' virágain, 's én ismét nem valék a' csoportban. Úgy hit-
ték gyermeki nyugtalanságból a' Rubens' Ignázt és Ferenczét mentem nézni. De én
másod- és harmadszor is a' dagadt szemhéjú előtt állék, 's alig hallám elragadtatásom-
ban hogy nevemet kiáltozzák. Bátyám pirula értem hogy tompábbnak lele mint várta.
– De midőn hiúságom elszédít, hogy kevélykedve emlékezem mint érzem többnek a'
Van-Dyck' festését minekelőtte még tudtam hogy volt valaha valaki a' kit e' név jegyze,
a' nagybátyám által csudálgatott Hoogstratennél, Van-Huysumnál, Dennernél,
Hondekoeternél,⁶¹ Steinwycknál: kevélységem ellohada arra is emlékeztén, hogy a' da-
gadt szemhéjú fej nékem akkor még becsesbb vala mint a' Correggio' szép Iója és mind
az, a' mit az Olasz-iskola' szobájában láték. [59] Azonban nem született rossz órában, 575
a' ki elsőben állván életében remekművek előtte, úgy ragadtatik meg egy Van-Dycki
fej által, hogy azt sok napokon végig szemei alatt látja lebegni, mint a' szerelmes ifju a'
megpillantott és egyszerre el is tűnt leányt.

[60] Szépkúton végig-járánk a' szobákat, 's onnan leginkább a' szerencsétlen halálú 423, 575
Francia Királyné' képét szerettem volna elhozni. Maria-Antonia gyönyörű asszony
volt. Én azonfelül a' kert' szobrait is megtekintettem, míg⁶² mások az állatokhoz men-

⁵⁶ látni rézmetszeteket <hanemha> mint [Az „egyéb festést és” sor fölé írt beszúrás.]

⁵⁷ a' mi/[...] ők [Átírás.]

⁵⁸ tanulás a' <jobb> legjobb

⁵⁹ zsidója, [Átírás.]

⁶⁰ szaká/[...]/záleit, [Átírás.]

⁶¹ Dennernél, <és> Hondekoeternél,

⁶² szobrait is, míg [Beszúrás a sor felett.]

936 tek. Ezek⁶³ az elefánt' szobájában valának, midőn hozzájuk érkezém. A' nagy állat fe-
lém nyújtá ki iszonyú orrát, keresztül a' gerenda-ketreczen, 's oda öle, ha felvigyázója
sikoltással félre nem ránt.

29.

424, 575 Maria-Theresiát az Udvari-Kápolna' Oratóriumában láttam, épen midőn felemel-
kedék térdeiről, keresztet vete melyére, megfordult, és ment. Arczára többé nem em-
lékezem, mert azt alig pillanthatám meg. Testes és szálas asszony; a' természet is tró-
nusra szülte. Öltözete az nap hamuszín. Özvegysege olta csak feketét visele, és ezt.
A' fekete-hétben lévén ott, az Udvari-Színben csak éneklést adtak.⁶⁴

30.

27, 417, 456, [61] Bessenyei György már nem vala a' Testőrök közt. Néki Therésia előtt egy
575, 689 Udvari-Dáma (Grátné) szerze kedvességet, 's Bessenyei ekkor írta Amerikánusait, 's
azért németül, hogy a' Császárné is olvashassa. Kedvessé tette magát Generális Beleznay
417, 456 előtt is, 's ez Bessenyei által vitte a' Protestansok' ügyét. [62] De Debreczen meg nem
foghatá, mint tehetne az Ágenszi szerencsés szolgálatot, a' ki deákul nem csak írni nem
tud, de az írtat nem is érti; 's a' dolog annyira ment, hogy Beleznay a' maga Ágense
689 eránt egészen elhidegedett. [63] Bessenyei végre elhagyá vallását. A' Császárné Szép-
kúton mülata midőn Bessenyei a' professiót a' Salzburgi Érsek' kezébe Boromeus Szent
Károlynál letette, 's a' hírt Szépkútra nyargalva vitte ki egy Udvari-cseléd. A' Császárné
pensiót rendele neki, 's Scriptorrá nevezte az Udv. Bibliothecában.
423, 457, 575, 689 [64] Kerestem ötet, de nem leltem. Cselédje megnyitá szobáját, 's asztalán⁶⁵ írtam
meg neki leveletem, pasztelben festett portréja előtt, melly asztala felett függ. [65]
689 Egy ölnyi magasságú, húsos, barnahajú, szép arczu férfi. Magát először a' Pataki
exámenben láttam, talán a' következő esztendőben. Egészen más elementumú ember
mint a' kiket ott látott. Komoly némasága érezteté, hogy ő, francia Materialisták' ta-
nítványa, ezeket a' hívőket szánja. Nem mutatá hogy ötet neveti, talán nem annyira
azért mert az nem illik, mint azért mert a' szánás inkább fáj.
575, 689 [66] A' Báróczi és Barcsay⁶⁶ neveiket akkor még nem ismerém.⁶⁷

31.

428, 459, 484, [67] Nem sok idő múlva azután hogy Patakra visszatértem tudtomra adá a'
575, 689, 948 Bibliothecárius, hogy kezéhez eladás végett egy magyar⁶⁸ könyv küldetett; nyelve ért-
hetetlen, az elébe írt vers gonosz, de tele van gyönyörű rezekkel: – Báróczinak Elkölcsi

⁶³ mentek. <Az elefántot még láthattam; társaim ott valának midőn köztök megérkezém.> Ezek

⁶⁴ éneklést <láttam.> adtak.

⁶⁵ 's <én> asztalán

⁶⁶ B/[...]/say [Átírás.]

⁶⁷ ismer<t>ém.

⁶⁸ végett <két> magyar [A javítás a törlés fölött.]

Meséji, Marmontel után. Én azt lelem szépnek a' mit a' Bibliothecárius rútnak, 's azt 948
rútnak⁶⁹ a' mit ő szépnek. Még ma is bírom a' példányt,⁷⁰ még rajta van ifju esztende-
im⁷¹ örömeinek kedves emléke; még ismerem a' helyeket, hol édes szólása' csudálgatá-
siban fel fel sikoltozám; velem volt a' könyv Budán, a' Morva-földön, Tyrolisban, és a'
Bereg' ormán. – Visszavágytam Bécsbe hogy őt láthassam. Ezentúl ő vala örök olvasá-
som, de csak Marmontelben, 's már akkor feltevém, hogy az ő koszorúja után fogok
törekedni, minden erőmmel a' mim lesz.

32.

Alig csendesedék el örömem a' Báróczi' Marmontelén, midőn a' Bibliothecárius 428, 457, 485, 575
hírt ada, hogy ismét valamely nyomtatványok küldetének kezéhez: – Baróti Szabó
Dávidnak Versei Kassán, 1777. – [68] 's scandált sorokban, és hála légyen érte az irga- 575
lom' Istenének, kocczanók nélkül, 's – egész kötetben!

Hogy hexametert és pentametert lehet írni magyarul, az előttem nem vala újság; ki
nem tette azt a' megjegyzést, hogy még a' cselédség is ejt néha adonicust; 's könyv⁷²
nélkül tudtam némelly hexameterait a' Péczeli palotának, 's hányszor bosszanták füle-
met társaim a' Tordai Gyöngyösinek e' csudálgatva declamált soraival: „Házasodol, lá- 428
tom; mi bajod, Gombási, barátom? Téged is a' szeretet lám kalodába vetett.” – Láttam
én hogy Baróti nem az az ember, a' kinek sok teremtmény lélek és a' *ponere totum* tudása
nagy mértékben jutott; láttam hogy ízlése kevés van; de azt is láttam, hogy gyönyörű
helyei vannak, 's megnyílt jövődőlő lelkem előtt, hogy a' mit ez a' kezdő maga nem 428, 457, 576
ada, szerencsésebb követőji adni bizonyosan fogják, hogy a' nemzet előtt olly pálya
terült el, mellyen⁷³ érdemlett kevéséggel fogunk minden más nemzetek sorában meg-
jelenni; 's ez a' gondolat boldoggá tett.

[69] Írtam Barótinak, 's én is distichonokban. Úgy hittem, hazafisága érdemli hogy 428, 457, 485, 576
mindenfelől végye hálás tiszteletünket; megkönnyedve érzem magam', midőn megvit-
tem neki a' mivel neki én tartoztam. 'S melly boldoggá tett engem válasza! [70] Azt
felvevé Verseinek második kiadásában; de a' mit én írtam hozzá, az nálam meg nem
marada, 's azt nem tettem jól. Rossz vagy legalább nem jó darabjainkat nem kell igazítás
nélkül másodszer kiadni, de kéziratban meg kell tartani; az mutatja emelkedésünket, 's
kifejtőzésünk' pontjait. Légyen szabad ezt intésképen mondani el ifjabb társainknak.
Szemere a' maga iskolai esztendeijében írt Verseit, Szalay László a' maga Bimbójit, kevés
számú példányokban, Szemere csak tizenkettőben, kiadák; 's bár több követőjük volná-
nak. Később esztendeinkben elvetett⁷⁴ darabjainkból is csinálunk ollykor jót, 's nem
mind rossz a' mit néha annak nézünk.

⁶⁹ 's <én> azt rútnak

⁷⁰ bírom <azt> a' példányt,

⁷¹ esztendeim <nek>

⁷² adonicust; <"Nyisd meg az ajtót" stb.,> 's könyv

⁷³ terült el, <a'> mellyen

⁷⁴ esztendeinkben <az> elvetett

33.

⁹⁴⁸ [71] Literatúránk egén a' szerint tűnének fel eggyenként némelly világító tüzeckék, mint az éjfélek⁷⁵ fellegei közt a' csillagok; de fények nem vala tartós; fel és eltűntek, 's a' vídúlt⁷⁶ szem nem tudá, igazán látta e a' csillagot, vagy nyugtalan⁷⁷ vágy csalogatta. – [72] Most Teleki jelene meg, fija⁷⁸ Lászlónak és Ráday Eszternek, kétsorú, rímes, scándálatlan stróphákban írt Elegiajával keseregve atyjának és világtalan testvérének, Gróf Toroczky Zsigmondnének, halálát.

A' Gróf, mingyárt azután hogy ez a' versezete Kolozsvárt 1779. megjelent, kijöve Erdélyből, 's két napot pihene meg Álmosdi jószágában. Én épen anyai nagyatyámnál mulaték, Semlyénben, melly⁷⁹ oda csak kétóránnyira fekszik, 's óhajtam látni a' sok tudományai 's lelke' ritka nagysága miatt közönségesen tisztelt férfit. Megajándékozta Elegiajának két példányával, 's ez alkalmat nyújta hogy velem Nyelvünk, Verselésünk és Verselőink felől szóljon, 's eléggé hosszsan. Nem vala barátja Bessenyeinek 's annak a' mit ez és társai űzének, 's valljuk meg, mind azt javalani nem is lehet; nem kedvelé a' Tordai Gyöngyösi' ömlő, de ízetlen leonínusait; nem a' Baróti' nyelvét és mesterségét; a' Gróf' nehéz, sanyaru ízlése és sajátságai tudva vagynak: de eléggé igazságos vala megvallani, hogy az utolsóbb' nyomdokain több szerencsével indulván el mint eddig, idővel olly miveket adhatunk, a' millyeket a' régibb úton nem adhatánk; 's jövődőlését íme teljesedve látjuk.

⁵⁷⁶ [73] Elegiája fényesen kitűnt minden egyéb e' nemű dolgozásaink' sorából, 's csudálva olvasá mind a' tanult mind a' tanulatlan. Örök dísze nyelvünk' akkori epochájának, 's a' maradék tisztelettel fog minden⁸⁰ időben reá visszatekinteni. A' ki eleget teve a' maga korának, az minden következőknek élt. Már haladánk a' szép úton, midőn a' haladni nem akarók és haladni nem tudók Telekihez hívogatának vissza; 's vádolásnak bennünket hogy rontjuk a' nyelvet, rontjuk az ízlést. Igazságtalanok⁸¹ kérdésen kívül: de mi is igazságtalanok, ha az érdemet 's hűséget azokban a' kikhez többé nem⁸² hasonlítunk, megismerni vagy nem akarjuk, vagy nem tudjuk. A' költemény nem hibátlan alkotású, 's Teleki ott sok holmit beszél a' Politicából, a' Psychológiából, a' minek nem volt⁸³ helye, 's orthodoxyája inkább érezteti magát mint a' mire szükség volt; de beszéde igen dicséretes távolban áll a' régiséget szeretők' szennyeitől.

⁴²⁷ Eggy másik Teleki, Ádám, Dobokai Fő-Ispány, és II. József⁸⁴ alatt Királyi Commissarius, már 1773. Czídet adá, Corneille után, 's kétsorú scándálatlan stróphákban. De Magyar-országban annak kevés nyomtatványát látánk, 's nem lévén Ujságleveleink még akkor, nem is tudhatánk hogy a' könyv megjelent. – Ádámnak nyelve hasonlít a'

⁷⁵ mint a <borongós> éjfélek'

⁷⁶ a' <fel>vídúlt

⁷⁷ vagy <csak> nyugtalan

⁷⁸ meg; fija [Átírás.]

⁷⁹ mulaték, melly [A „Semlyénben,” laptetejére írt, korrektúrajellel beszúrt javítás.]

⁸⁰ tisztelettel fog <rá> minden

⁸¹ ízlést, igazságtalanok [Átírás.]

⁸² többé <ha> nem

⁸³ a' minek <ott> nem volt

⁸⁴ Dobokay Fő-Ispány, II. József [Átírás és sor fölé írt beszúrá.]

Józseféhez, de valamivel merészebb. Ez csak fordíta, de jót: József tulajdonát adta, 's az 948
idő' szellemében jól. Mind kettejeket tisztelet illeti.

34.

[74] A' Bibliothecárius Szathmáry' barátságának azt is köszönhetem, hogy sok órá- 688
kat töltvén vele elzárkozva a' Bibliothecában, gazdagodtam a' könyvek' isméréteiben,
melly szükségesebb neme a' tanulásnak mint némellyek gondolják. Neveltem ezen is-
méreteimet minden útazásim alatt, 's ha Regmeczről Semlyénbe lementünk, megszáll-
ván a' pihenés' helyein, meglátogatám a' Papokat, némelly könyveiket megvevém, 's
beszéltetém hol tanultak, a' külföldön hol jártak, 's a' nevezetesb⁸⁵ történeteket, kivált
pedig a' születési 's halálozási napok' dátumait, feljegyeztem. Temérdek illy nemű jegy-
zésem voltak, de egy részek elveszett. Ha valamelly könyvökben nevezetes ember'
nevét láttam annak tiszta⁸⁶ papirosára írva, 's a' könyvet megvenni kedvem nem volt,
vagy nekik nem eladni, azt a' tiszta papirosat kértem ki tőlök, a' mit ők nekem igen
örömet adtak, én pedig Autographiai Gyűjteményem' gyarapítására olly örömmel
hoztam el, mint a' Botanicus, midőn Herbáriumát egy fű⁸⁷ levelével gazdagíthatja.

[75] A' Komáromi Predikátor Mindszenti Úr' atyjánál, Acsádon, a' Debreczeni Fő-
Bíró Domokos Márton Úr' képét láttam, egész testben; azt valamelly Togátus festette
volt, papirosra, de színekkel. Szinte lábikráig, nem⁸⁸ sarkig ért felöltött, dohányszínű
mentéje, selyem munkával; a' nyusztprém igen széles; öve veres, csizmája fekete; fején
prémes süveg; jobbában nádpálcza, baljában a' kard' markolatja; utána⁸⁹ a' poroszló
(hajdu) kék dolmányban, kardosan. –

35.

[76] A' Jezsuiták' eltörlése után 1773., Therésia megigazítatá a' tanítás' szerét, 's ez 47, 429, 459,
a' munka Ürményi Józsefre vala bízva, a' későbbi Ország-Bírájára. Királyi Igazgatók 485, 576, 942
neveztetének ki, 's a' Kassaiban Péchy Gábor, atyja a' második Gábornak, ki, szinte
úgy mint atyja, előbb iskolák' Kir. Fő-Igazgatója később pedig Septemvir leve. Az idősb
Gábor megjelené Patakon 1779. Apríl. 27d., megtekinteni a' Cathol. iskolácskát, kísérve
a' Kassai Academia' Prodirectora, később Rozsnyai Kanonok Kenyeres József által.
Látniakarák a' Collégiumot, 's Professoraink az egész iskolát felgyűjték az Auditóriumba.
– Kenyeres azt kérdé ha én jelen vagyok e, 's kiszólíta székeimből. „Baróti köszönt,
ugymond. Gyönyörködve mutogatja leveledet, 's kér, kényszerít, ne engedd magad a'
pályától a' fáradtság által elijesztetni. Útja töretlen, darabos, de annál édesb lesz célhoz
érni. A' mit a' magyar tehet e' részben, nem teheti semmi más nemzet, mert mik azok

⁸⁵ 's nevezetesb [Beszúrás a sor felett.]

⁸⁶ láttam <a' könyv'> tiszta [A javítás a törlés fölött.]

⁸⁷ Herbárium a' <fűv> egy fű' [Átírás és törlés.]

⁸⁸ lábikráig, <de> nem

⁸⁹ süveg; utána [A „jobbában nádpálcza, baljában a' kard' markolatja;” lap szélére függőlegesen írt, korrektúrajellel beszürt javítás.]

942 a' német hexameterek! – Ekkor az ifjúságnak fordult, 's engem teve nekik például, már azt is magasztalván, hogy gyuladásba hozva a' szép példa által, Barótinak írtam.

36.

432, 460, 482,
577, 944

[77] Gróf Döry Ferencz Kir. Pohárnok' halálával Zemplénynek Fő-Ispányává 1779. Al-Cancellár⁹⁰ Gróf Pálffy Károly nevezteték ki, kit félszázadi szolgálatjai után Herczegi titulussal ereszte nyugalomra most uralkodó Fejedelmünk. Iktatójává Gróf Eszterházy Károly Egri Püspököt választotta, Fő-Cancellárjának testvérét. – Professoraink a' két nagy vendég' tiszteletére verseket íratának, 's Szent-Györgyi felizene hozzá-m és Dieneshez, hogy mi el ne maradjunk. Az öcsémnek nem vala dolga a' verselgetés, de őt el nem akasztá a' parancs. Előszedé újabb deák Poetáimat, 's valamelyikében egy köszöntőt lele, mellyet kevés változtatással könnyű vala a' Patak' két vendégére alkalmaztatni. Szent-Györgyi meg nem foghatá miként juthata ahhoz Dienes, de nem nyomozta a' titkot. A' Püspöknek és a' Fő-Ispánnak benyújtandó két példányt velem íraták le, mert a' Collégiumnak akkor még nem vala typographiája, 's nem legszebb betűfestőnek, hanem legcsínosabb írónak az ifjuság közt én tartatám.

A' két vendég Július' 6d. megérkezett, 's a' Collégiumbeli ifjuság kifoszlott elikbe az út' két szélén, szinte Petrahóig. A' még akkor csak négy Professor elfogadá őket, 's a' legidősb, Szentesi, igazán római beszédű megszólításában a' Püspöknek m o d e s t i á j á t magasztalá. – Meg kell vallani, rendesen választotta ki a' Püspök' tulajdonai közzül a' mit magasztalni benne méltán leheté! – Az igen lelkes Püspök érté a' mit kelle, 's felelt: – *Virtus, quam Dominatio Vestra memorat, filia est alterius virtutis per Salvatorem nostrum his verbis inculcatae.* – – – Szentesinek lángot vete a' homloka, midőn magát így megkapva látá.

433, 460, 483, 578

[78] Én valék első a' tógát nem viselők' számában, 's a' Professorok velem nyujtának be a' Versek' két példányát a' Szekérből ki nem szállt vendégeknek, 's a' Professorok mellett állván, hallottam a' Püspök' szavát. – Most folytaták menéseket, 's igen nagy számra szaporodott kísérőjikkal a' Pálócziak', Prényiek', Dobók', Lorántffiak', Rákóczyak' várában megszállottak.

A' Püspököt kísérő Kanonok megtekinté verseinket, 's látni óhajtá Dienes. Elhalmozá magasztalásával, 's bíztatá hogy ha meg nem szünend, örök fényt húz majd magára 's az egész nemzetre. Dienes pirulás nélkül fogadta el a' nem érdemlett magasztalást. Víg lelke távol vala azon alacsonyságtól hogy magát lopott fényben csudáltassa; neki elég volt hogy fáradság nélkül eshetett által baján, és még engem nevéte hogy minden igyekezeteimmel fénybe nem tudám hozni magamat, ő pedig semmit nem téve még meg is dicsértetett. Jó kedvvel ette meg ebédjét, felült egy üres paripára, 's Ujhelyig nyargala a' Bandérium' lovagjai közt.

A' beiktatás más nap olly fényben méne véghez, millyennel nem minden koronázás, 's Ujhely ahhoz hasonló fényt azolta sem látott. Az asszonyi nem igyekezett felülmulni a' másikat azon elsőségben, melly őket itt nem illeti. Ezek számában Gróf Klobusiczky

⁹⁰ Fő-Ispányává Al-Cancellár [Az évszám sor fölé és sor mellé is írt javítás.]

Ferenczné, szül. Gróf Viczay, és Báró Szepessy Samuelné, szül. Vatai-Batta, minden 944
társaikat elhomályosíták; az rózsája, ez lilioma a' színekben igen gazdag virágtérnek.

Az én szemeimet a' férfiak közt Abauji Fő-Ispány Generál Báró Orczy Lőrincz 82, 433
ragadozá magára, mert már akkor ismerém lelkét. Az olvasztó hőségben paróka nélkül
járá fel és alá a' Gyűlési palota' déli fala mellett, bugyogó bővségben varrott fejér men-
tájében, pipacsszín dolmánnyal és nadrággal,⁹¹ 's elvágott végű bajusszal. [79] Nehány 82, 433, 483, 578
képét bírjuk, de sohol nem jól. A' Dónáté hideg, ő pedig merő kedvesség volt, 's húsos
vala, kövérke, de nem olly undok hasú. Termetét középszernek is alig lehetne mondani.
Epistoláját a' Bugaczi csárdához (az Kecskeméttől háromorányira fekszik, délfelé)
képe előtt kellene mindég olvasni, 's úgy tekinteni fel tisztelet' érzései közt a' fényt
útáló gazdag Bölcsre. De Dónát a' képben a' hőst, az athlétát akará adni; nem ismérte
e' sorait:

Némelly éltét adja,
Jóságát elhagyja,
Csak két réf pántlikáért.

[80] Itt látám Gróf Sztáray Mihályt is, ki, tánczra készülvén, annak őelőtte kedves 434, 483, 578
emlékére, hogy Maria-Antoniát, XVI. Lajosnak jegyesét, mint ifju Udvarnok,
Párizsba kíséré, pipacsszín frakkba öltözött, világos-kék atlasz lajblival és nadrágkával,
aranyzás és tűzések nélkül, 's könnyű csizmával, nem cipővel. Üstöke megszírozva,
megporozva, kontyba vala hajtva; haja, igen közel a' fejéhez, megkötve, hármasan be-
fonva, alá, fel, és ismét alá hajtva, 's fekete pántlikával bodrosan áltkötve. Módjában
és nyelvében egészen franczia, egészen magyar mind nyelvében, mind érzéseiben.
Minden szép asszony őt áhítá mulattatójának; de ő itt arra vala kárhoztatva, hogy egy
fekete, kiszáradt, nem ifju asszonyra vesztegesse gondjait; úgy kívánák a' tekintetek.
Estve ő, és Váradi Kanonok Gróf Forgács Pál, elhíresedett mesterek a' violín, hal- 433
laták magokat.

A' múlt kor' férfiai, külsőjökben, öltözeteikben, módjaikban, 's annak szokását,
annak apró történeteit ismerni, nem kis öröm. 'S az ollyannak haszna is van.

37.

[81] Közelíte examenünk, az utolsó. – Epe nélkül mindentudónak nevezett, sőt 170, 429, 455, 460,
hálámat érdemlő tanítóm' leczkézései alatt iskolai tanulásaim⁹² rendesebb menést 485, 579, 942
vevének, 's a' legszükségesebb tudománynak öt esztendei űzése nem volt egészen ve-
szett időm; tudám a' mit feledni kell. Ez mellett Bárczay Dániel, Pálóczi Horváth
György, Szemere Albert, én és Dienes öcsém ötvenhat állítást defendálánk a' Természet'
és Nemzetek' Törvényéből, Patakon eddig még nem látott példával, mellyet, tanítónk-
kal együtt, olly kevésbé tudánk, mint nem egyszer már más Defendensek. – Török
István bennünket azon bizonyítással ada által anyámnak, hogy ha a' cathedrai Theológiát
is tanulánk vala, kívánhatnánk a' papi felszenteltetést.

⁹¹ és <d> nadrággal,

⁹² tanulásom [Átírás.]

⁹⁴² Perorációval vevénk búcsút, a' szokás szerint, Júl. 15d., a' Patronátus' jelenlétében. Prof. Szentesi felele. Elmondá mit kiálta Catulusnak a' Tanács, 's ránk alkalmaztatván a' szót, 's ezt kérdvén: „Ha majd e' Nagyjaink kidőlnek, Iskolánk és Vallásunk kikben leli fel támaszait?” beszédét e' két szón végzé: *In vobis*.

⁹⁵²

II. KÖNYV.

1779–1783.

1.⁹³

Ekkor még Patakon és Debreczenben nem tanítanak Hazai-Törvényt, nem még Magyar Történeteket külön a' Világ' Történeteitől. Az iskolájit elhagyott ifju nem tud egyebet mint Theológiát, mintha azzal, a' mit alsóbb iskolájiban tanulhatott volna, ha jó Catechismust, és nem a' Heidelbergit adták volna kezébe, magát bé nem érhetné. Melly törvényeinken áll Vallásunk, 's mi az a' Bécsi, Nickelspurgi, Linczi, Szathmári Béke, azt én Patakon még nem tudtam. – Szüléji patvariára adák, 's ott a' praxis és egy ízetlen vastag Huszti csinálák olly Prókatorrá, a' millyen a' közönséges fejből philosophia nélkül válhat.

170, 435, 460,
486, 579

Septemb. 9d. 1779. áltadatám Tarnói Milecz Sámuel Urnak, a' Tornai Urodalom' Fiscálisának, ki Kassán tarta lakást, 's vittem Husztimat, és minthogy a' honn töltött másfél hónap elég idő volt annak megsejtésére, hogy ez nekem olly becses örömeket fog adni, mint Witschius ada, vittem Secundusomat, Anacreonomat, Biont és Moszchuszt, rezeimet, tusomat, ecsetimet is.

2.⁹⁴

Principálisom szép tanulású, nemes ízlésű férfi volt, de szégyelle lenni Principálisom, 's hamikor hozzám szóla, elpirúlt szinte füleiig. Nem csuda, ha ezen balog szégyellőség mellett házassági jelentést tenni rettege, 's így magát arra látá kárhoztatva, hogy ridegen közelítsen az ötvenhez. Konyhájáról egy megholt Prokátor' éltes igen kicsiny és igen kövér, imádkozni 's énekelni igen szerető nyers özvegye gondoskodék, 's ez és cselédjei az alsó szobában laktak,⁹⁵ maga ő az úczára, én az udvarra, a' felsőkben. Az éltes Prókatorné később jónak látá egy szép szobaleányt fogadni szolgálatjába, 's ennek Mnéki-bátorodék megtenni a' házassági jelentést, 's olly szerencsével, hogy jobbját el is nyeré. Magányos élte' unalmait atyjának, ki Pozsonyi Predikátor vala, rá-maradott theologiai könyveivel vidítgatta, 's azokban a' mulatságos ideákban élt egészen.

⁹³ <38.> 1.

⁹⁴ <39.> 2.

⁹⁵ lakott, [Átírás.]

Ebédjeinknél vacsoráinknál ő és az énekelni szerető kisded kövér asszony mindég a' 952
Tugendet és Religions hangoztaták.

Ambár akkor még a' patvarista nem urfi volt, mint most, hanem félceléd inkább, Principálisom tőlem semmi szolgálatot nem kívánt. Tudtam tisztet, 's terítém az asztalt a' vén asszony' szobájában, pakkoltam és kötöztem párnazsákját, 's úgy hiszem még most is, hogy az fiatal-embernek nincs kárára, sem megalacsonyítására nincs. Egyedül azt nem engedé soha, hogy csizmáját levonjam, a' mit Confráter Urai a' magok patvaristáijktól megkívántak. – A' régiek többet kívántak mint kell, a' mostaniak kevesebbet.

[82] Ha útažánk, némán ülénk egymás mellett a' kocsiban; ő külömben is szégyelle 461
beszélni. Sokat forgatám mint szólaltassam meg, de minden igyekezetem sikeretlen maradván, azzal vigasztalám magamat, hogy az idő hoz alkalmat reá, 's reményem meg nem csalt. – [83] Egy vasárnap dél után a' legtisztább ég alatt Buzitára indulánk. De 437, 486, 580
csak hamar tornyozódni kezdenek a' fellegek, szakada a' zápor, a' mennykövek ropogtak, hullottak. M– reszkete minden tagjaiban, 's én, nem mervén szavaimmal bátorítani, magam viselettemmel tettem azt. Kocsisunk, valamikor egyet roppant, ezt mondá a' Zsoltárból: „A' szarvas is idéltent szűl.” Az elsőbb sort: „Az Úr' szava ha megdördül” hozzá értette. – Principálisom nehéz foházkodásokat szalasztá ki száján. Kiszöktem mellőle mihelyt az út görbült, tartottam szekérét, 's nem gondoltam vele hogy csupa sár és lucskos vagyok. M– felkezde éledni; szégyellé hogy ő retteg, míg patvaristája a' félelmes de szép scénában még gyönyörködését találja. Most előttünk szálla le egy villám, 's a' tűzzel egyszerre csattant az ég, 's M– hirtelen kapá ki fejét a' szekérből, 's ijedtében kiszalasztá száján a' szokott szót. Egyedül a' néki tartozott tisztelet tartoztata hogy nagyot ne kaczagjak. A' mennykő agyon suja egy szegény sorsú embert, közel a' Szesztai templomhoz. Midőn oda érénk egy csoportban állának a' falusiak. Két gyalogló egymás mellett ballaga haza felé az ösvényen, 's a' ki elől ment, látván hogy társa felelet nélkül hagyá szavát, vissza pillanta rá, 's élet nélkül látá azt elterülve a' földön. A' tűz leperzselé a' négy hetek olta nem beretvált szakálát az egyik pofáján, homlokát elvérezte, patkós egyik bakkancsát lábáról leszakasztotta, 's messzére elvitte. Kiugrottam, látni mi történt. Principálisom neki-bátorodott, 's utánam jött, 's kérdéseket teve a' megholt társának. [84] Midőn ismét szekérbe ülénk, szózatossabb leve mint 580
valánk, vagy mivel látta hogy a' bajt jobb jó kedvvel tűrni, vagy mivel a' megtisztult⁹⁶ légben könnyebben lélegzhet. – Luther, mondám, épen így járt, 's barátta leve ijedtében. – Arra nem szólt, nem tudván, a' mint gyanítom, a' szót ártatlan emlékezés hozta e elmémbe, vagy talán benne czélzás van.

3.⁹⁷

[85] Ez nap olta nyiltabbnak tapasztalám, 's mutatta hogy egy kisség becsűl; olly jó 486, 581
vélekedést támasztá benne erántam a' mennykő' scénája. Egy újabb történet azt még magasbra emelé.

⁹⁶ mivel a' <tisztuló> megtisztult

⁹⁷ <40.> 3.

952 Tornán szállásunk a' kastélyban vala; Principálisomé a' kapu felett, az enyém a' Rondellában. Hogy légyen kivel szólania, mert a' Tisztartóval⁹⁸ és Cancellistával sem igen szóla, meghívá a' Plebánust minden ebédhez, minden vacsorához.

461 A' fiatal Plebánus Hajnalkövy János nem régen jöve meg Rómából, hol tanulását végezte. Principálisomnak igen kedves textusa volt a' dogma, 's szeretete éreztetni hogy az való, a' mit ő lát annak, nem a' mit az, a' kivel szól. [86] A' szeretetre-méltó ember 440, 461, 486, 581 örömet egyébről beszélt volna, de nem szólani, midőn más feleletet vár, azt vastagságnak nézte, 's így csaknem minden ebédnél vacsoránál folyt a' theologiai vita. Egy illy összeakadásban a' Plebánus megkapá Principálisomat, pedig nem vala igaza. Tudta a' dolgot, de akkor épen megtéveszté emlékezete. Magam is rettenetes Theologus még akkor, engedelmet kértem Principálisomól, engedné hogy helyette én feleljek. – „Tessék,” mondá, neheztelés hangja nélkül ugyan, de nem álmélkodás nélkül. Én tehát kifejtém a' nem tiszta kérdést, 's szórtam a' lócusokat, megnevezvén mindenike mellett az Irót, a' Részt, a' verset, hogy öröm volt hallani. Egy két pillantatig mély csendesség leve. A' Plebánus megvallá hogy megtévedt volt, 's kérte Fiscális Urat, hogy mikor dolgai engedni fogják, őtet meglátogathassam.

Más nap lementem hozzá. Tudni akará, hol vettem ezt a' nekem haszontalan erudítiót; 's hallván, hogy én a' legszükségesebb 's legelső tudományt őt esztendeig⁹⁹ tanultam – 's addig tanultam, míg végre el is hittem, hogy az valóban legszükségesebb és legelső tudomány, – azt kérdé, hogy ez helyett nem jobb volna e Mathesist, Physicát, Philosophiát, Históriát, 's kívált a' Nemzetét tanulni, mellyekben kérdéseire tőlem néma feleleteket kapott. Egy gondolat támada bennem, mellyért most pirúlok. – Tekintsük hát végig ezeket a' te tanulásaidat, mondá, 's azon czikkelyen kezdé, mellyet Calvin, és Calvin előtt egy más valaki a' maga Philosophiájából a' Theológiába vive által.¹⁰⁰ Kevés pillantatok múlva megkapva¹⁰¹ látám magamat. Felriadva, vettem kalapot, szaladtam rondellámba, magamra zárám az ajtót, térdre buktam, 's segédért könyörögtem, hogy a' kegyelem tőlem el ne vétessék.

A' szíves tiszteletet érdemlő Papnak meg kelle sejtene hánykódásimat, 's egyéb 582 dolgokról beszéle velem. Társalkodásának valóban sokat köszönhetek. [87] Egyik tanácsa az volt, hogy szoktassam magamat a' nyugalmas ülésre mikor tanúlok, vagy elmélkedem; a' mit most én adok ifjú Olvasóimnak. Talán ők sem értik a' különbség' 440, 487, 582 okát, de hasznát bizonyosan fogják tapasztalni. – [88] Egy kisded kéziratot ada kezembe, mellyet, még Rómában, franczia nyelven dolgozott, *Sur*¹⁰² *les livres defendus* cím alatt. – Olly sok haszontalanságot másoltam le életemben: melly megtévedés vala, hogy ezt nem!

⁹⁸ Tisztartóval [Tollhiba.]

⁹⁹ tudományt esztendeig [Az „öt” sor fölé írt beszúrás.]

¹⁰⁰ által<,>.

¹⁰¹ múlva <meglatom> megkapva

¹⁰² dolgozott,<:> *Sur*

4.¹⁰³

952

Savoyard Vicáriusommal úzótt beszélgetéseim kiverének magamból. Az Egyiptusi sötétben szemeim előtt egy rettenetes villámsugár lobbana fel. Elborzadék magamba pillantván, 's közel valék az elcsüggedésig, a' teljes megbódulásig. [89] 'S ezért kelle e e' 582 dolgokat tanulnunk hogy e' kínokat szenvedjük? kérdém magamban, 's más végszél felé vonattatám. Szívem visszavont, 's inkább szívem mint a' lidérczek' rettegése, melyek igen sokszor álmaimból is felverték. [90] Egy¹⁰⁴ Apológia' dolgozásához fogék a' 461, 487, 582 Grotiusé' nemében, semmit nem olvasván elmélkedésimhez, hogy a' mit írandok, belső meggyőződés sugallata legyen. 'S addig dolgozám az Apológiát míg épen ez a' dolgozás a' legirtóztatóbb örvény' szélére vezet, melyet képzelhetni.

Titkolva bajomat minden előtt, 's vezetőt és tanácslót senkiben nem találván, [91] egy két esztendő mulva egy Angyal jelene meg hogy kiszabadítson. Egy nyári 461, 487, 582 vacatióban Prof. Szent-Györgyi látogatására jöve anyámnak, 's közel egy hetet nálunk tölte. Kisétalánk, és csak ő és én, 's én két kérdést gördíték a' tiszteletes öreg' elébe, nem mintha azok engem háborgatnának, hanem csak mintha eszembe nem jutna a' tanult felelet. Érte, 's elhallgata. Végre megszólalt. „Ne rettegj semmit; az történt veled, a' minek meg kelle történni; de vigyázz, hogy tiszteletlennek ne találd magadat az eránt, a' mi tiszteletedet kívánhatja. Kérdésidre nem felelek; leld fel a' mit keressz, 's fel fogod, ha tiszta elmével keresed. – –

5.¹⁰⁵

Kassának nem vala könyváros' boltja; de egy könyvkötőnél találtatának néha ócska 739, 487, 582 darabok,¹⁰⁶ 's megpillantám ezek közt Gessnert, 's a' Gleim' és Jacobi' Leveleiket.

Az Idylleket elkezdém fordítani, és az Első Hajóst. Sőt most eredeti Idylleket is írtam.

Gyakorlatlan lévén mind a' német nyelvben, mind a' magyarul írásban, dolgozásokomat mással vala szükségem megtekintetni. Tudtam hogy a' német Predikátor magyarul is beszél 's látta Göttingát. Felkeresém, 's vittem könyveimet, papirosaimat.

Szobája falain a' német Tudósok' képei függöttek, Bause által metszve. Azokat itt láttam először. Engedelmet kértem tőle, hogy sorba nézhessem. Szerette, hogy azok szemembe tűntek. – Gessner mellett Haller Albert. – *Die zwey Schweitzer*, mondá. – Lessing, és Hagedorn, nem a' Költő, hanem a' Művészség' avatottja. – *Ach, der gefährliche Feind der Religion!* mondá, midőn Lessing előtt állék – Zollikofer és Gellert.

Előmutatám a' miért jövék. – *Revera?*¹⁰⁷ *also mit Schriftstellerey beschäftigt? Das ist schön! recht schön!* – Gessner és Wieland. – *Also*¹⁰⁸ *einen Reformirten und einen Evangelischen?*

Melly idők! melly gonosz idők!

¹⁰³ 4. <1.>

¹⁰⁴ E[.]gy [Átírás.]

¹⁰⁵ <42.> 5.

¹⁰⁶ néha darabok, [Sor fölé írt javítás.]

¹⁰⁷ jövék. –<,> Revera?

¹⁰⁸ Alsó [Az ékezet lehúзва.]

6.¹⁰⁹

439, 583, 689, 952

[92] Baróti Szabó Dávid olly tartalékkal fogada, hogy nem tudhatám, tiszteletből bánik e így azzal a' ki idővel talán elhíresedhetik, vagy poetai méltóságához nem látja méltónak, hogy ő, a' nagy, hozzám, a' kicsinyhez, leereszkedjék. Soha olly hideg, olly peczkes, fás embert. Szálas, vékony testű, egyenes derekú; hosszas arcú, hosszas orrú, szederjes és apro varakkal elhintett orcájú. Szája gúnyos; fogai ritkák és sárgák; öltö-zete, szobája csínatlan. De melly tiszteletes belsőjében! melly hív a' hazához, minden kifogás nélkül! Nem tudott egyéb nyelvet mint magyart és deákot, 's örült neki, kevély-kedett vele hogy nem tudott. Gessneren nem láta semmi szépet. Az vala szép, a' mi¹¹⁰ rímetlen versben volt írva, ha rút volt¹¹¹ is.

7.¹¹²

441, 488, 583, 957

[93] Ráth Mátyás, később Győri Luther. Predikátor, visszatére Academiai útjából, 's megtelepedék Pozsonyban, 's 1780. Január. első napján Újságleveleket kezde adni magyar nyelven. Hálátlan volna a' legkésőbb maradék is, ha feledhetné mit nyerünk ez áltak, és hogy a' nemzetnek Ráth az igazi Prometheusza. Mik valának az ő idejéig ösz-szejöveleteink a' falukon, mint arról űzött discussiók, hogy a' szálkás agár e jobb vagy ez a' sima, hogy már elvégeztük e az ugarlást, 's hanyadikunk tudá hogy van egy ten-ger, mellyet Atlanticusnak hívnak. Azonban panaszkodánk hogy Ráth nem tud magya-rúl, hogy rontja a' nyelvet, 's meg nem tudánk fogni, mint juthata az Ráthnak eszébe, hogy a' nem magyar születésű (Ráth Győrben született 's nevededett) magyar Újsá-gokat kezdjen; 's rá akaránk írni, hogy azt hagyja ollyannak, kit a' Magyar Aténás szült és nevelt.¹¹³ – E' panaszt lehangosabban Domokos Lajos Úr hallatá, tiszteletes Követe Biharnak az 1790diki Dietán, 's Debreczennek egykor Fő-Bírája, 's a' panasz nem volt egészen igazságtalan, de a' Ráth' botlásai kevesebbek is kissébbek is voltak mint hogy azokon fel kellett volna akadni. – Azonban Domokos egy kisded írást: *Álom II. Józsefről* lefordíta, meg nem nevezvén magát. Ráth nem tudta kié a' fordítás, de németismusokat találván benne, azt egyik levelében szelíden megcsípkedé, 's a' mi az igen rendes dologban legrendesebb, igen méltán. – Sánta szeret nevetni a' félszeműn.

8.¹¹⁴

532, 584

[94] De a' tiszta magyarság' birtokában magát kirekesztőleg érző városnak az az igen nagy szomorúsága lőn, hogy kebléből látá kikelni, és már sokkal előbb, Superint. Szilágyit, ki tartalék nélkül hirdeté, hogy ha nyelvünk emelkedni akar, szükség hogy

¹⁰⁹ <43.> 6.¹¹⁰ vala <jó,> a' mi [Javítás a törlés alatt.]¹¹¹ ha <rossz> volt [Javítás a törlés felett.]¹¹² <44.> 7¹¹³ ollyannak, <a'> ki a' Magyar Aténás<ban> szüle<tett és neveke> és nevelt. [A javítás rész-ben átírás, részben beszúrás.]¹¹⁴ <45.> 8.

előbb romoljon; mint sokkal később Csokonayt, ki mind példájával mind bátor, sőt elkeseredett küzdésével harczola az Írói Szabadságért; [95] és Csokonayval együtt Fő- 584, 957
Hadnagy Fazekas Mihályt, a' Ludas Matyi' Énekészét, ki mind az Ortho-, mind a' Neo-logusok közzé tartozék, syncretismusával úgy bizcsegyvén ide oda, hogy magára az egyik és a' másik féltől nem neheztelést vona, hanem szeretetet; 's szánást itt, hogy magát az újítók által elszédíteté: szánást¹¹⁵ ott, hogy a' régiség szennyeiből egészen kifejezni nem tudott.

9.¹¹⁶

[96] Szuperint. Szilágyi jelen vala Váradon, midőn Gróf Károlyi Antal 1779. Gróf 50, 90, 442,
Brunszvik¹¹⁷ Antalt, atyját Józsefnek, az Országbírájának, Bihari Fő-Ispánná iktatá, 's 488, 584
meglátogató Consil. Buday Lászlót, kinél én szállva valék. A' hol Szilágyi vala nem igen szóla más; mert ő örömet szóla, 's mások örömet hallák a' nagy tudományú szerény és víg beszélőt. Eggy idegen Megyebeli csoportocska jött, 's eggyike ezeknek, verselgető maga is, még pedig a' sokak' csudáltja, kedve-telve kaczagá egy Piaristácska' verseit, mellyek holnap fognak ugyan kiosztatni, de a' mellyeket ő egy háznál történetből kapa meg, 's kaczagását haragra változtatá azok ellen, a' kik nemzetünk' sajátját, a' nyelvet, istentelenül rontják. Szilágyi látni akará a' gúnyolt munkát, 's fenn szóval olvasá:

Nemde talán az örömszekeren diadalma Camillust
Vitteti, és a' boldog időkre
Felvirradt boldog Rómának népe csodálja
A' rab nemzeteket? vagy hevülnek
Régtől félbe szakadt szép pályafutásai újra
Felzendült nagy Olympia partnak? – – –

Sőt ezek gyönyörű versek, mondá a' Superintendens, 's mind a' gondolat', mind a' verselés', mind a' nyelv' tekintetiben, ha talán a' harmadik distichon igazító kezeket kívánna is. – Amazok úgy hívék hogy a' víg Superintendensből sarcasticus javalás szól; de látván hogy beszéde komoly beszéd, nem tudák, a' tudós ember jára e rosszul, vagy ók.

10.¹¹⁸

A' védett Piaristácska – e' nevet adá neki a' poetaster Criticaster, – Révai Miklós volt, akkor Professor a' Váradi Academia' eggyik osztályában. – Mentem látni. Nem fogada el, siető dolgai miatt, mert Gróf Károlyi, Igazgatója a' Váradi Kerület' cathol. Iskolájának, a' felgyült Rendek előtt exament akara adatni. De hallván hogy Barót is-

¹¹⁵ elszédíteté<, > szánást [Beszúrás a sor felett.]

¹¹⁶ <46, > 9.

¹¹⁷ Brunszik [Tollhiba.]

¹¹⁸ <47, > 10.

⁹⁵⁷ merem, indulatosan kére, látogatnám meg szabadabb órájában, buzdíta hogy fussam a' szép pályát, 's megajándékoza Elegiájinak kisedetével, melyet tavaly (1778.) Landerernél negyedréttben nyomtattata. Középszer magasságú, vékony, nyálkás-húsú ifju, lobogó szög hajjal, kék szemmel. Minden mozdulatiban tűz, bátor, félni nem tudó. Exámene alatt Előljárója ellen is kipattana, 's hangosan, de nem tiszteletlenséggel.

11.¹¹⁹

A' Révai' Ódáját Erdődy Lajos Úr gúnyolá, elmés és sok tekintetekben tiszteletes ember, de gonosz¹²⁰ ízlésű. Imhol azon versei, melyeket a' Theresia' gyászünnepeén Szabolcsnak Kállóban¹²¹ összegyűlt Rendei a' koporsóra függesztettek. Erdődy úgy hitte hogy azok a' szép versek.

Római Császárné, sok ország' Királya,
Kegyesség' tűköre, igazság' fáklyája,
Árvák' édes anyja, éhezők' dajkája,
Meholt, kin kesereg Magyarok' hazája.

'S ki ne sírna, midőn illy nagy élet megholt,
Melly élet sok élők' éltének élte volt;
Sokat nevelt, táplált, tartott, ha egyszer szolt;
Kinél bolt gazdag volt, jaj, magát zárja bolt.

960

12.¹²²

^{170, 444, 461, 489, 585} Elhagyám Mileczemet, Dienes a' maga Major Zsigmondját Bodrog-Keresztúrban, Tokaj mellett, 's 1781. Január. 11d. Eperjesen valánk, hogy a' Vármegyei praxis után most ⁵⁸⁵ már a' Districtuális Tábla körül gyűjtsünk tapasztalásokat. [97] Akkor ott Toperczer ^{489, 585} Zsigmond tartaték első Prókátornak, 's mi is hozzá valánk ajánlv. [98] Lakásunk, asztalunk nem nála volt. Principálisunkhoz csak akkor járánk midőn írni kelle. De neki több patvaristája volt mint dolga, 's mi így időnkkel azt teheténk a' mi tetszett.

13.¹²³

^{444, 461, 489, 585} [99] Dienes és Bárczay István Tánczmestert keresének: én Festőt. Krámer, fija annak, a' ki 1763. körül szüléimet festette volt, és a' Károly Fő-Herczeg' kis Hadnagykáját, meglátá tusban mosdalt fejeimet Le Brun után, 's azt mondá hogy annak a' ki ennyit tud, ő leczkéket nem adhat. Minthogy csak akkor dolgozott, ha munkája akadt, és sem

¹¹⁹ <48.> 11.¹²⁰ tiszteletes, de gonosz [Beszúrás a sor felett.]¹²¹ Szabolcsnak <Rendei> Kállóban¹²² <49.> 12.¹²³ <50.> 13.

képei sem rezei nem voltak, nem vehetém semmi hasznát, 's még azt sem láthatám 960
körüle, hogy az olajfestékkal mint bánjak. Kézműves volt, 's az is ügyetlen.

14.¹²⁴

[100] Eperjesen lelém magamat először életemben azon boldog állapotban, hogy 489,585
senkitől nem függék, 's a' legbájosabb, legtündéribb tájon a' mit képzelhetni. [101] A' 532,585
város egy szelíden emelkedő halmocska' nyugotnak fekvő oldalán épült, egyemeletes
házaival, mellyeken nem csak pompa nem látszik, de csín sem. Alatta szegény házikók
állanak, 's a' kies keskeny réten keresztül fut¹²⁵ a' Tárca. Túl a' réten a' Kalvária' domb-
ja kél, merész emelkedésben, 's el van hintve bizar alaku, veresre-mázolt kápolnácskák-
kal 's két tágasb templommal, sűrű bokrokkal, megvénült hárs, vincz,¹²⁶ dió és geszte-
nye-fákkal. Ez megett sűrű erdők emelkednek, 's az apróbb völgyeket és kevésbé vad
hegyoldalokat¹²⁷ szegény lakócskák 's sokszögű kertecskék 's nem négyszeg szántóföl-
dek lepték el, mint a' Tyról' és Schweitz' hegyoldalain. Néhol fenyők is nyúlnak ki az
alacsony csalitból. – A' nagytemplom mellett áll a' Lutheránusoké, és ez mellett a' Svéd
Király' segedelme által épült Collégium, ennek éjszakra néző ablakai előtt pedig kevés
ölnyire a' szent szobor, az helyt állítva fel, hol Caraffa 1687. annyi vért gyilkosan ontata.
– A' ki Kassáról jó, már a' Kassai tetőkről két testvérnek-látszó hegyet lát, a' Strást és
Pocskajt (ijesztő, és várj-csak), közel egymáshoz, és a' mellyek keletre-dőlő¹²⁸
alakjokban egymáshoz igen jól hasonlítanak; őket a' gondatlan' szeme is testvér-he-
gyeknek ismeri. Ezekről Kapivára, egy meredek hegyecske' csúcsán, balra a' hosszan-
elnyúlt Sárosi nagy vár' hegye, szomorúan mutogatva tiszteletes romjait. A' boldog
szegénységnek ebben a' pittoreszk honjában a' szívét öröm' és fájdalom' érzései együtt
foglalják el, 's az ifju szívét egy harmadik.

[102] Az itt lakó Uraságok nem vetélkednek egymással fényűzésben, 's így életek
kényén 's nyugalomban foly. Víg szegénység képét viseli minden, 's Eperjest kevés
ember hagyta el fájdalom nélkül, 's sokan oda hagyák a' fényesebb Kassát, hogy itt
boldogok lehessenek.

15.¹²⁹

[103] Különös az itt hogy a' társalkodás quadrilinguis, mint némelly Lexicon. Az 586
Igazság' emberei, 's ezekkel tele van a' kis város, 's a' Papság, a' Tanítók és tanulók, 's
valakik a' városnál szolgálnak, szinte a' Vásárbíróig és a' város' kapujában¹³⁰ álló
cziklérig, egy szóval minden a' ki írni is tud, deákul beszél, gonoszúl, de pergő nyelv-
vel; a' falun lakó Uraságok magyarúl; a' Lutheránus-polgárság' fenntebb osztálya né-

¹²⁴ <5>14.

¹²⁵ 's <egy> kies keskeny rét <mellyen> keresztül fut [Javítás a törlés felett, ill. szó után.]

¹²⁶ vincz<e>,

¹²⁷ hegyoldalokat [Átírás.]

¹²⁸ egymáshoz, és keletre-dőlő [Az „a' mellyek” lapszélére írt javítás.]

¹²⁹ 15.<2.>

¹³⁰ város<->kapujában [Javítás a törlés felett.]

960 metűl, tótúl pedig gazdagok és szegények mindnyájan. Én a' deák társaságokat keresém, hogy ajakim a' Pataki irtóztató pronunciatiótól elszokhassanak: a' németben Nyelv-mesterem a' Szerelem leve. Annál nincsen jobb Nyelv-mester.

16.¹³¹

462, 489, 586

[104] Eggy tiszteletre igen méltó leány megismertete az akkori idő' legkedveltebb Románjával, Siegwarttal. Eggyütt olvasám azt nála, a' kertekben, 's a' Calvária' bokrai közt. Miller abban sokat emlegeti a' Messziást.¹³² Sorban járák mind azokat a' kiknek könyveik voltak, 's tudakoztam¹³³ ha a' könyvet bírják e. Azok¹³⁴ nem érték mit akarok én theologus könyvvél. Csak a' Predikátor ismeré a' Klopstock' nevét; beszélt hogy őtet látta, pipacsszín frakkban, 's ambrától illatozva, míg viszont a' ki az Agathon' atyját először¹³⁵ látja, Predikátornak gondolhatná. – De a' Messziást! a' Messziást! – Az a' Predikátor' könyvei közt nem vala meg. – De ki hát az a' Wieland, és mit írt a' Grá-tziákon, Musáronon, Szinopei-Diogeneszen kívül? – Nevelője a' Weimari Herczegnek, 's első Író a' németek közt; temérdek az, a' mit írt. – De¹³⁶ a' Predikátor a' temérdekből semmit nem bírt.

[105] Mind azon időm, mellyet¹³⁷ Náni nélkül éltem Eperjesen, Siegwarté vala; magyarrá fordítottam azt. Anyám nem azért küldé Eperjesre hogy Siegwartot fordítsam, azt igen is, jó volt volna mondanom magamnak; de az sem vala rossz. Igen jól megtanúltam németűl, 's a' leány' és a' Siegwart' szerelme Védangyala leve ifjuságomnak, akkorra és örökre. Bár társaim is azt tevék vala! Ehhez járúlt, hogy leányom' karjain az Eperjesi legelső házaknál töltém olykor estvéimet, 's Patakról jött ifjúnak arra nagy szüksége vala. Ifjúnak nincs jobb iskolája a' Morálra nézve is mint a' leányoké 's a' tiszteletre-méltó asszonyoké.

17.¹³⁸50, 170, 172, 462,
490, 587, 963

[106] Eperjest 1782. Júl. 2d. hagyánk el. László öcsém katonai szolgálatot veve, 's anyánk ötét Gyömrőre vivé, Pest Várm., Generál Gróf Wartenslében Wilhelmhez, a' Gróf Teleki Klára' férjéhez,¹³⁹ ki testvére vala Józsefnek, a' Koronaőrnek; minket pedig, engem és Dienest, Pestre. Jurátusoknak az nap esketteténk fel, Septemb. 21d., mellyen Protestáns ifjak legelsőben. Prókátorságra feleskünni akkor még nem vala olly

¹³¹ <53.> 16.¹³² emlegeti <Klopstockot, és> a' Messziást.¹³³ voltak, tudakoztam [Beszúrás a sor felett.]¹³⁴ bírják e, azok [Átírás.]¹³⁵ viszont az Agathon' atyját <a' ki> először [A javítás a sor felett.]¹³⁶ írt. De [A gondolatjel sor feletti beszúrás.]¹³⁷ időm<et, a'> mellyet [A vessző törlés alá írt beszúrás.]¹³⁸ <54.> 17¹³⁹ férjé[/Jez, [Átírás.]

közönségesen szokás mint most; 's mi elégnek tartánk megismerkedni a' dolgok' folya- 963
matjával.

Első dolgom Pesten az vala, hogy Messziást láthassam. Szerencsémre Weingandnál meg vala a' negyedréiben¹⁴⁰ holland-papírosra 1781. nyomtatott¹⁴¹ kiadás, mellynek minden kimutatott typoszéti botlása egy arany jutalmat nyere. Azzal együtt vevém meg valami jó a' Költők' csomójában állott. Ezentúl a' Messziás' olvasása, 's a' Stolbergeké, 's a' Bürgeré vala minden örömem. Sokszor csak akkor hagytam el szobámat, mikor a' Szín várt.

18.¹⁴²

[107] Ráday soha nem mulasztá el a' Színt, 's zárt székben ült, nem menyével és 29, 463, 490, 587
fijával a' lózsiban. Én megette béreltem ki az ülést. Legördülvén a' kárpit, hozzám fordult, 's magyarázatokat tarta, a' Színész hol játszik¹⁴³ jól vagy rosszul, 's miért jól vagy rosszul, 's a' Dramaturgok' törvényt fejtegette, 's a' hármas¹⁴⁴ egységet. [108] Megengedte hogy töltsen nála a' reggeleket, 's olyankor együtt olvasa velem. Láttatta 490, 587
velem dolgozásait, megismertete a' scandált¹⁴⁵ rímes verselés' törvényeivel, 's kért, buz-
dított, gyakoroljam abban magamat.

19.¹⁴⁶

[109] Testvérének Ráday Eszternek fija Gróf Teleki József magához parancsola, 's 464, 490, 587
megszólta, hogy társalkodnám László és István fijaival, kiket egy Strauss nevű külföl-
di német tanított. A' háznál éle akkor Cornidesz is, Bibliothecárius nevezet¹⁴⁷ alatt,
később Professor az Universitásban, ki engem a' Magyar Történetekbe avatgatott. [110]
A' kiszegzett¹⁴⁸ czél felé ezeknek társasága nem vive, de nem csak az czél, a' mit kere-
sünk, hanem mind az, a' mi érdemli hogy kerestessék. De ha a' nagy tudományú és
szent érzésű Gróftól mindég meggazdagodva jöttem is el ismérétekben, 's érzettem¹⁴⁹
hogy órámat körülte eltölthetni nekem szerencse és megtiszteltetés; kénytelen vagyok
vallást tenni, hogy hozzá reszketve léptem: ijeszte orthodoxyája, 's nem mindég
kerülhetém el, hogy vele ellenkezésbe ne jöjek.

¹⁴⁰ meg vala <az> a' negyedréiben

¹⁴¹ holland-papírosra nyomtatott [Az évszám sor fölé írt beszúrás.]

¹⁴² <55.> 18.

¹⁴³ játsz[...]/ [Átírás.]

¹⁴⁴ törvényt<,> 's a' hármas [A „fejtegette,” sor fölé írt beszúrás.]

¹⁴⁵ dolgozásait, <felvezete> a' scandált [Javítás a törlés felett.]

¹⁴⁶ <56.> 19

¹⁴⁷ nevezet<t>

¹⁴⁸ avatgatott. <Előre> a' kiszegzett [A névelő nagybetűvé átírva.]

¹⁴⁹ jöttem is el<,> 's érzettem [Az „ismérétekben,” sor fölé írt javítás.]

20.¹⁵⁰

490, 588, 963 [111] Hazánknak most Pesti, előbb Nagy-Szombati Fő-Iskolája 1777 oltá Budán a' királyi-lakhelybe vala szállítva, 's az Exjesuita Katona István, Kalocsai Kanonok, ott tanítá a' Hazai Történeteket. Összebeszélék Schwartznerrel, ki később Diplomaticát taníta az Universitásban, 's akkor Báró Prónay Lajosnak Mentora volt, 's együtt menék vele¹⁵¹ Katonához. A' beszédben kifogyhatatlan fiatal ember és a' hallgatni szerető Historiographus itt töltött órámat felejthetetlené tevék, 's a' mit e' kettő beszéle, én Cornidesznek vittem meg, hogy a' kettő vélekedése mellett a' harmadikáét érthessem.

588 [112] Katona szerényen viselte magát, a' másik úgy, mintha pajtásával szólott volna, 's nem lehetetlen hogy amannak hallgatása oda célzott, hogy a' fiatal ember térjen magához. De Schwartzner mindent tudhatott, csak azt nem, hogy lehet szabadon ellenkezni, de az ellenkezés' szabadságát nyájasságok által szelidíteni.

491, 588 [113] Cornidesz középszer termetű vala, húsos, verhenyeg és fodor hajjal; arczvonásai összecsikartak, de lelkében nyugalom és hűség lakott. [114] Katona szálás termetű, kevés húsú, sasorrú, szép férfi. Schwartzner közép növésű, izmos, barna hajú, barna széles szemöldökű, beretvált szakála feketéllett, mintha ajakai tintával voltak volna bekenve; feketék szemei; beszéde merész és harsány; meleg szeretője a' jónak, az igaznak, de magának néha meg inkább. Sok tettét tudom a' mit irigylek neki, de tudom olyat is, a' mellyet nem irigylek, és semmi jutalomért nem tennék. – [115] 'S itt egy kis tette, de szép, 's a' szép mindig érdemli hogy tudva legyen.

Az 1790diki Dieta alatt az akkor még állott Fejér-Farkasnál Schwartzner üle be a' felső székbe, 's látá hogy a' terítő vadúl tol ki egy kolduló öreg asszonyt. Schwartzner tűzbe jött. Micsoda? kérdé dörgő szavával, 's te ezeknek a' gyalázatos hárfapengetőknek megengeded hogy itt pénzt szedjenek, 's egy gyámoltalan öregnek tiltani fogod? – 93, 536, 588 Barátom, monda nekem, hordd körül neki tányérodát. – [116] Az öreg asszony két marok ezüst pénzzel méne ki közzülünk; 's azt egyenesen Schwartznernek köszönheté.

21.¹⁵²

51, 172, 320, 491, 588, 969 [117] Prónay Mihály és én 1782. Septemb. 4d. kijövének az Universitás' Bibliothecájából, 's a' mint az Udvari-Kápolna' szögénél az úczára fordúlánk, egy figura tűnék szemünk elébe, mellyet előlről hátúlról, oldalt elrémülve néze minden a' ki előltalálá vagy mellette elment. Az ismeretlen nem látszék tudni hogy rajta álmélkodnak. Magába süllyedve folytatá csöszögését; minden tízedik lépése után megállott, kivona zsebjéből valamelly nyomtatványt, megolvasa egy két sort, a' papirost ismét zsebjébe dugá, 's ment. De alig teve ismét három négy lépést, ismét megállott, ismét elővoná papirosát. – Égénk tudni, mit jelenthet a' szokatlan tünemény.

¹⁵⁰ <57.> 20.

¹⁵¹ menék <K> vele

¹⁵² <58.> 21.

Arra nem kelle sok idő, hogy az állongót mi, ifjak és mind ketten kevés húsúak, ⁹⁶⁹ utól-érjük; 's álmélkodásunk akkor juta osztán a' legfenntebb tetőre, midőn az embernek öltözetét is láthatánk.

Nadrága sötétkék, a' legdurvább posztóból, úgy szabva mint falusi kontárok tudnak. Nyakán zsebkendője, ismét kék, durva vászonból, fejér csíkokkal és petykekkel. Csizmája málybőr és vásári. De kabátja barackvirágba csapó violaszín selyemből, egy sor gombbal, a' hogy a' külföld' Kanonokjainál; fején kerek paróka, sok fürtökkel, foltosan belisztelve, 's a' háromszögű szőrkalap hónja alatt. A' paróka messze elállott kiszáradt kis koponyájától; jele hogy azt, mint kabátját is, zsípvásárban vette. Arcza szerderjes, pattanásokkal, melyekről itt ott hulladozék a' var. Ezeknek némelyíke még csak kezde veresedni.

Illy esetekben legtanácsosabb a' dolognak neki rugtatni. Minthogy mind az a' mit látánk, oda mutata, hogy itt valamelly tudós zarándokot látunk, én szólítám meg, 's nyájas bizakodással, benne kit fogunk tisztelhetni.

Nem vala kiforgatva nyugalmaiból. Én Kalmár György vagyok, ugymond; 's az Universitás' nyomtatójából jövök e' csekélységgel. – Mi azon nem csekély csekélység érént nem tevénk kérdést, 's jónak látánk úgy tenni, mintha nem hallottuk volna.

A' Philosophusi Nyelv' és Írás' feltalálója e? kérdém; a' Syriai utazó e? az e, ki a' Prodromust írta?

Csudálkozék hogy fiatal emberké az ő dolgozásait ismerik, kivált az első helyen említettet.

Nem érdemlem jó vélekedésedet, Uram; mondtam neki; a' munkát csak láttam; mint-hogy nem érttem, meg nem olvasám. De két képeidet, nyolczadrétben 's hánytott munkában bírom.

Épen utolsó postával vevém vala Helvetziából egy oda kiutazott barátom' levelét, 's az velem vala itt. Abban Kalmár felől is vala szó, de több keserűvel mint édessel. Néki-bátorodám, láttatni azt vele, de a' szükséges elkészítések után.

„Hogy a' mi Kalmárunk nem az a' nyavalyás ember, kinek őt sületlen írásai bizonyítják, azt én itt egy Journálból látom; de magamnak kénytelen vagyok többet hinni mint a' Journáloknak, mert kiki magának lát. Professoraink, kik őtet csak ezen Folyó-írásból ismerik, nagynak gondolják, 's szinte neheztelnek hogy köztünk egy sincs, a' ki el tudná mondani, hogy ő hol lakik, kicsoda és micsoda; és még inkább hogy felőle nem tudnak mondani egyebet, mint a' min¹⁵³ nevetni kell.”

Kalmár teljes nyugalomban adá vissza a' levelet, és sem a' keserűt nem vevé nehez-
teléssel, sem örömmel az édest. Kevély szép nyugalma őtet tiszteletessé tette előttünk. Kérénk légyen vendégünk a' fogadóban, hogy vele kivált keleti útjai felől szólhassunk; de már el vala foglalva. Keresénk szállásán is, de elhagyta vala Budát. –

[118] Superint. Szilágyi, még Professor korában, egy útát teve Bécsbe, 's kísé-
rőül ⁵⁰ egy Togátust adata magának. Az Kalmár volt. – Az egész úton meg nem nyitá száját. – „De mondjon hát valamit,” – monda neki a' víg ember. Kalmár nem tiszteletlenül, hanem mivel nem akara megháboríttatni gondolatjaiban, azt felelte, hogy ő semmit nem

¹⁵³ mit [Átírás.]

969 tud mondani. – Mondja hát: „puska.” – Puska! mondá Kalmár, ’s vissza rogygatt ábrándozásaiba.

A’ helyett tehát hogy ő múlassa Professorát az úton, Szilágyi múlatta¹⁵⁴ őtet, ’s elmondá neki magyar nyelven írt hexametereit, ’s Horátnak a’ Horátz’ szchéájában fordított Ódáját. Kalmár hihetőleg ezen útja alatt jutott a’ gondolatra, hogy hexamete-
reket írjon. Azokat Prodrómusában adta ki Pozsonyban 1770. – *Scipsi poema hoc 1761. novem horarum itinere a Jasio in Dacia* (Jassy, Moldvában), ugymond lap 204. – Elhagyhatá Debreczent 1750 körül, ’s így Bécsbe Szilágyival 1740 és 1750 közt járhatta. Ezek szerint Szilágyi első vala Ráday után azok közt, kik magyarul rímetlen scándált soru verseket írtak.

52, 492, 589 [119] Az öreg Landerer beszéle előtttem, hogy Kalmár, míg Prodrómusát nyomtattatá, egy kerti nyaralóban töltötte a’ telet, fázva, koplalva, ’s nyakiglan űlve a’ szalma közt, ’s úgy dolgozgatá verseit, reszketve minden tetemiben a’ hideg miatt. Ázsiai útjában eczetet, olajat, sőt horda magával ’s így készen lelé ebédjét, vacsoráját, valahol a’ mezőn megszállott.

[120] Két képei közzül a’ parókás inkább hasonlíthata hozzá mint a’ hálósüveges; de a’ rajzoló csapodárkodott neki, vagy én már öregebb ’s hanyatló korában láttam.

963

22.¹⁵⁵

[121] II. József Pest alatt számos ezredeket gyűjte össze esztendőnként Septem-
berben,¹⁵⁶ gyakorlás végett. Valamikor szerét ejthetém, mindég igyekeztem azt a’ Feje-
delmet látni, a’ ki Parizstól a’ Fekete-tengerig ’s Nápolytól Petersburgig járt, maga előtt
látta nagylelkű anyját¹⁵⁷ és tiszteletes atyját, II. Friedrichet, és Florentziában öccsét és
örökösét Leopoldot, ’s egy Predikátorunknak Túladunán, ki előtte Hunyadi Mátyást
magasztalá, ezt mondotta: *Eximam regem Matthiam ex ore Hungarorum*. Nyugtalan
munkásság volt egész élete, ’s nem csuda hogy korán hala el. Mikor én láttam, háta már
meggörbedve, előre hajolva volt. Sanyaru magához és másokhoz. Egy nap egyik
Generálisa később jöve ki a’ gyakorlásra mint kelle ’s azt minden jelenvoltak¹⁵⁸ előtt
keményen megdorgálta.

90 A’ sarukat akkor úgy hordák hogy szárok elébb le majd ismét fel vala gyűrve, vagy¹⁵⁹
azért hogy a’ vízben félczombokig felvonják, vagy hogy sokszor legyen mit fejtethet-
ni. A’ Császártól olly sokszor fejtették meg már, hogy az említett le és felgyűrésnek
egészen ki kelle simólni, ’s a’ saruszáron minden viaszolás és sámfázás mellett is kilát-
szott a’ gyűrés’ két lineája. Nagyoknak is vannak gyengésegeik, legalább sajátságaik;
Friedrich brillant gombot és gombhurkot horda kalapján, de összerongyollott és foltot
alig tartó ingekben járt, ’s mikor megholt, idegen ingét adták rá.

¹⁵⁴ úton, <ő> múlatta [Javítás a törlés felett.]

¹⁵⁵ <59> 22.

¹⁵⁶ gyűjte össze Septemberben, [Az „esztendőnként” sor fölé írt javítás.]

¹⁵⁷ atyját [Átírás.]

¹⁵⁸ jelenvoltak<’>

¹⁵⁹ fel vala <tűrve,> vagy [Javítás a lap szélén.]

23.¹⁶⁰

[122] László öcsémet Generál Gróf Wartensleben, egy német gyalog ezred Tulajdonosa, 's a' Gradiskai és Brodi Horvát Regementek' Brigádosa, a' maga házánál Győrön, 's katonai szállásán Vinkofczán, Eszék mellett, cadetoskodtatá, 's kilenczedik hónapjában a' Gradiskai Regementnek Zászlótartójává nevezette ki, 1783.¹⁶¹ Májusban; – Dienest Biharnak Fő-Ispánya Ürményi József, később Országbírája, 1783. Június' 4d. Vice-Notáriussá tette, bár fizetés nélkül. Anyám bennem is örömét akará látni, 's parancsolá, hogy Augustusban 1783. menjek Pestre, 's nyerjem¹⁶² meg Fő-Ispányomtól Generális Báró Orczy Lőrincztől, hogy Abaujban nevezzen ki Vice-Notáriusnak.

[123] Hijába várám Orczyt Pesten. Úgy hitték emberei a' háznál hogy jó; de nem jöve. 969

Míg így Pesten mulaték, időmet haszonnal töltém régibb barátim' társaságában, nevezetesen a' Berzeviczy Gergelyében, kit nagy talentomai és szép tanulásai miatt nagyon szerettem, de a' kinek gondolkozásától 's érzésétől sok pontok felett szinte irtóztam. [124] Ő még szerette volna ha bizonyos nyereségért németekké váltunk volna, 's nem látta mi haszon van abban hogy a' gondolatot magyar szókkal tesszük ki; mind egy, akár magyar legyen a' szó, akár német vagy tót, csak jó legyen. [125] Neki a' Cosmopolitismus vala minden: a' Nationalismus még természetl ellenkező alkat is. Ő minden nemzetet egy nemzetté olvasztott volna, a' hogy utolsó esztendejiben minden vallást egy vallássá. – V. Károly és Apafi Mihály tizenkét órájikat sem tudták soha egygyaránt járatni, mondám neki; 's te minden fejet eggyezőleg e¹⁶³ gondolkoztatni? – Megneheztele 's elhallgata. 268, 967

24.¹⁶⁴

Egy reggel egy rokonomnál valék, ki a' Fejér-Farkasnál szálla meg. Hév vala a' nap az összeolvadásig. Egy valaki, ki hasonlóul itt szálla meg, meggyeszin szőrből szőtt ujjatlan dolmányban 's topánkás nadrágban, mente nélkül a' meleg miatt, általjött, beretvált bajusszal, barna hajjal, sárgás arcczal, sűrű termettel. Belé foná magát a' beszélgetésbe, 's Montesquieut emlegette, 's elmondá a' mit neki a' Minister Herczeg Kaunitz monda, 's a' mit ő felele a' Herczegnek. Alig vártam hogy távozzék, 's a' szoba' urától megtudjam, ki az. – Ócsai Balogh Péter, akkor Nógrádi talán Szolgabíró, tovább Assessor a' Királyi Táblánál, Septemvir, Referendárius, Torontáli, 's később Zólyomi Fő-Ispány; édes és folyó beszédű a' Megyékben és a' Dietákon; az a' Lutheránusok közt a' mi az én felekezetemnek Gróf Teleki József, a' Koronaőr.

¹⁶⁰ <60.> 23.

¹⁶¹ 1773. [Tollhiba.]

¹⁶² Pestre, 's <magam> nyerjem

¹⁶³ eggyezőleg <j> e

¹⁶⁴ <61.> 24.

25.¹⁶⁵

82, 467, 492, 590, 969 [126] Korán reggel érek Tarna-Örsre, Hevesben, közel a' Jász-földhöz és Árok-szálláshoz.¹⁶⁶ Orczy még öltözetlen volt. Zsenge ifjúságában elholt István fijának Piarista-Nevelője vezetete a' maga szobájába, míg fel fogok hívatni.

Orczy értem küldte. – Mente nélkül, de a' Szent-István Commandeuri pantlikájával
467 űle szobájában, mert a' reggel igen hév volt. [127] Kimondá hogy kérésemet teljesíteni most nem fogja; nagy okai vannak rá; de nem sokára Tisztválasztó széket tart, 's akkor fizetéssel tesz azzá.

82, 467, 492, 590 [128] Elővevé Verseit kéziratban, és a' miket Barcsay íra hozzá és más barátihoz; elővevé a' francziákat, kiket minden egyéb nemzetek' poetáji felett kedvelt. – [129] Kértem, adná ki; de tiltá szerénysége. Elébe terjesztém hogy külömben elveszhetnek. – 'S mi kár lesz benne, kérdé, ha kalácsot sütnék is rajtok? – Mint bírható erre Révai, alig képzelhetem, de örvendek hogy megnyerte, ámbár értem hogy nem a' magok korokban jelentek meg. Verselgetének József és László fiai is, 's Lőrincz unokája, franczia józanságban.

492, 590 [130] Midőn belé ünt az olvasásba, a' hajdan' dolgait és jó embereit emlegette, Prímás Barkóczyt, 's a' Barkóczytól és tőle kedvelt Richwaldszky György Kanonokot, kit a' *Vexatio* elakasztja emelkedésében.

Ebédnél és vacsoránál némán ült, 's annak oka világosabb vala mint¹⁶⁷ hogy kérdem kellett volna. Szó nélkül inte, midőn a' vacsorától felkelénk, 's éjfélt után ereszte ki magától.

26.¹⁶⁸

52, 82, 173, 320, 467, 590, 973 [131] Borsodból vádák menének II. Józsefhez, 's a' vizsgálat végett Orczy küldeték Miskolczra. Tisztelkedni körülé egy csoport katonaság rendelteték, mit illy esetekben még nem látánk, mint sok egyebet nem, és mindennap. – Anyám úgy hitte, hogy újabb kéréssem nem fog megtagadtatni, 's lekülde Miskolczra; de Orczy tántoríthatatlan volt. Itt is elővevé verseit, 's elzárkozáék velem. – Helvetziának ohajtott volna lenni lakosa. Nem ismere szebb életet mint e' maroknyi népé, melly fény nélkül boldog.

Vay József jelen vala ebédjénél, nagy már akkor is, mert őtet nagygyá nem a' hívatal tette. Mohács fordúlt elő, 's valamelly környület eránt kérdés támadt. Vay hallgata, és csak akkor szóla, midőn elakadtak mások, de akkor úgy, mintha a' történetet tegnap olvasta volna. – Nem olly dolog honnan a' Vay' nagyságát mérni kell; mert mit tudunk tehát hazánk' történetiből, ha a' II. Lajos' epocháját nem tudjuk? De Vay nem csak ezt tudta. 'S miként történheték tehát hogy ezt itten csak ő? 's hogy ennyi jó fej közt, mint a' kik itt együtt voltak, csak ő?

¹⁶⁵ <6> 25.¹⁶⁶ Árok<->szálláshoz¹⁶⁷ mint<kor>¹⁶⁸ <63> 26.

27.¹⁶⁹

[132] Zámbery Antal, Zemplénynek második Vice-Notáriusa, önkényt monda le 53, 53, 57, 171,
hivataláról, 's a' Megye engem ajánlata helyébe, sőt hogy a' munka addig is folyjon, a' 173, 320, 469,
Júliusban tartott Gyűlésben a' kiürült székbe bé is ültete. Játékok keveredtek a' dolog- 493, 592, 978
ba, 's nem az történt a' mit a' Gyűlés akara. – Azonban míg itt dolgom függőben volt, 82
Orczy Kassán 1784. Octób. 13d. Tisztválasztó-széket tartá, 's engem Vice-Notáriussá
neveze ki, fizetés nélkül; 25dikén pedig ugyan-azon holnapnak, midőn másodszülött
fiját Lászlót a' Fő-Ispányi székbe, maga abból kilépven, beiktatá, az új¹⁷⁰ Fő-Ispány
Táblabíróvá.

Látván hogy belépésem Zemplényben összeütődésbe hozott másokkal, és ott ked-
vetlenségek¹⁷¹ érhetnek, ott is honorárius Vice-Notáriusnak neveztetvén ki, felesküd-
tem ugyan, de onnan magamat csendesen és búcsúvétel nélkül el is vontam.

De a' virilis tógát rám Gróf Batthyányi Ferencz Sárosi Fő-Ispány adá, midőn August.
9d. az Eperjesen tartott Tisztválasztó-széken a' Táblabírók közzé iktatott.

28.¹⁷²

Vice-Ispányaim Abaujban Consil. Kelcz Antal és Zombory Zsigmond Urak voltak;
Fő-Notáriusom¹⁷³ Kóji Comáromy György, a' két Vice-Notárius Kende János és Tiszta
Ferencz.

[133] De a' dolgok nem sokáig állának a' magok régi alakjokban; József új rendet 470, 493, 532,
parancsola. Az Ország' minden Megyéji tíz Kerületekre osztattak; a' régi Fő-Ispányok 592, 984
csak üres titulusaikat tarták meg, a' Megyék' igazgatása a' Circulusok' Királyi¹⁷⁴
Commissáriusaira bízott, kik egyszersmind Kerületek' egyik Megyéje' Fő-Ispá-
nyává 's Titkos Belső Tanácsossá¹⁷⁵ is neveztek, hatezer forint fizetéssel. [134] Mel-
léjek egy Secretárius, egy Protocollista 's Cancellisták adattak,¹⁷⁶ kiket, valamint
minden Vármegyei Tiszteket is, ők neveztek ki, szabad kéjek szerint. A' deák nyelv'
helyébe a' német nyelv hozatott be; a' Gyűlések eltöröltettek, 's azokat két személy
tette ezentúl, a' Vice-Ispány és a' Notárius, a' Törvényszékek' helyébe Judicium
Subalternum lépe állandó Praessel és Assessorokkal.

[135] A' Pozsonyi Kerületet tevé Pozsony, Nyitra, Trencsén és Bars,¹⁷⁷ – 532, 592
a' Zólyomit Árva, Liptó, Turóc, Zólyom, Hont, Gömör, –
a' Kassait Szepes, Sáros, Zemplény, Abauj és az ezzel akkor egyesített Torna, –
a' Munkácsit Ungvár, Bereg, Máramaros, Ugocsa, Szathmár, –
a' Győrit Soprony, Moszony, Vas, Győr, Komárom, Esztergom, Veszprém, –

¹⁶⁹ <64.> 27.

¹⁷⁰ az <Új> új

¹⁷¹ ott <bajom lehet> kedvetlenségek

¹⁷² <65.> 28.

¹⁷³ voltak; <a'> Fő-Notáriusom

¹⁷⁴ Circulusok' <ugynevezett> Királyi

¹⁷⁵ Tanácsó[...]/ [Átírás.]

¹⁷⁶ adatott, [Javítás a törlés felett.]

¹⁷⁷ Nyitra és Bars, [A „Trencsén,” sor fölé írt beszúrás.]

- 984 a' Pestit Nógrád, Heves, Borsod, Pest, a' Jász és Kis-Kún Kerülettel, –
a' Zágrábit Szala, Varasd, Körös, Zágráb, –
a' Pécsit Somogy, Tolna, Baranya, Verőcze, Szerem, Posega, –
a' Váradit Bihar, Szabolcs, Békés, Csongrád, Csanád, Arad, a' Nagy-Kún kerülettel, –
a' Temesit Bács, Torontál, Temes, és Krassó.
Királyi Commissáriusoknak neveztetének
a' Pozsonyi Kerületben Referendárius Bihari Fő-Ispány Ürményi József, később Personális, Galíciai Gubernátor, Országbírája, Minister, Nagykeresztese¹⁷⁸ a' Szent-István' Rendének;
a' Zólyomiban Helytartói Tanácsos Báró Prónay László, később Csanádi¹⁷⁹ Fő-Ispány;
a' Kassaiban Referendárius Szent-Iványi Ferencz, később Tárnokmester, Országbírája, Szent István' Nagy-Keresztese;
a' Munkácsiban a' Kir. Ügyek' Igazgatója Szlávay Pál, de ez az nap, mellyen hivatalára felesküdtött hirtelen halállal meghalván, helyébe Báró Révay Simon neveztetett ki, ennek búcsúvétele után pedig Báró Rosenfeld (Székely) András
a' Győriben Referendárius Gróf Győri Ferencz;
92 a' Pestiben Fiúmei Gubernátor Gróf Mailáth József az első; majd Al-Cancellár, Galíciai Gubernátor, Minister,¹⁸⁰ Szent-István' Nagykeresztese, 's ennek kimozdultával Almásy Pál.¹⁸¹

a' Zagrábiban Gróf Balassa Ferencz, később Illyriai Cancellár;
83 a' Pécsiben Gróf Széchényi Ferencz, később Aranygyapjas Vitéz¹⁸² a' Nápolyi Szent-Januárius' lovagja; ennek lemondása után Báró Splényi József, később Korrónaőr.
a' Váradiban Gróf Teleki Sámuel, később Erdélyi Cancellár, Bihari Fő-Ispány, és Szent-István' Nagykeresztese; 's utána Gróf Haller József egyszersmind Máramarosi Fő-Ispány, később Kir. Lovászmester.
a' Temesiben Dezéri Bakó János.

29.¹⁸³

- 518, 625 [136] A' Megyék' Vice-Ispányait is a' Kir. Commissáriusok teremtettk, 's a' hivatal örökös volt, 's össze vala kapcsolva a' Consiliáriusi titulussal. Némellyike ezeknek, nem rettegván többé a' Tisztválasztó-székektől, fájósan érezteté felsőségét¹⁸⁴ nem csak a' Megye' Rendeivel, kik most semmik valának, hanem a' Tiszti-Karral is. A' miénk is,

¹⁷⁸ Minister, <NagyK> Nagykeresztese¹⁷⁹ Csanády [Átírás.]¹⁸⁰ Minister<.>.,¹⁸¹ Almásy Pál [A pont pótolva; a bekezdés után egy sornyi üres hely van hagyva.]¹⁸² Vitéz<.>¹⁸³ <66.> 29¹⁸⁴ érezteté<k> felsősége<ket> [Javítás a törlés felett.]

gyenge férj, ezt tevő. Vice-Ispány társa, a' Fő-Notárius, egy két Fő-Bírája a' Megyének ismerék önbecseket,¹⁸⁵ 's minthogy a' bántások nem fogytak, hanem naponként szaporodtak,¹⁸⁶ eltökélék, hogy Basájok' gőgjét, így nevezték az Első-Al-Ispányt, túrni nem fogják. Forrtak, fenekedtek. A' bosszankodók' egyike tüzesb volt mint hogy elfojthatna volna neheztelését, 's az általa mind szeretett mind gyűlölt Vice-Ispány' vacsorájánál gondolatlan szó pattana ki szájából. Amaz elrettene, 's mingyárt reggel ment kérelme Eperjesre a' Kir. Commissáriushoz, ki mint Sárosi Fő-Ispány egy ideig ott vevő lakását, hogy jőne által, és a' lángba-csapáshoz közelítő tüzet első szikrájában fojtsa el.

Az még akkor éjjel megjelent. Vice-Ispányunk reggel egyedül¹⁸⁷ méne hozzá, 's a' megbántottak ezt új bántásnak vevék. Összefutván tehát a' kik Kassán valának, mentek, hogy amaszt ott érék, 's megjelenések éreztessék, hogy magokra gondjok van.

A' Kir. Commissárius nyájasan fogada bennünket, 's teljes nyugalomban, 's eléggé hosszasan szólván Vice-Ispányunkkal, egy előkelő Urral, ki Kelcz után ment vala hozzá, és velünk, kéré ezeket hagynák magát, nekünk pedig inte hogy maradjunk.

Uraim, mondá, hozzánk fordulva; az Uraknak bajok van Vice-Ispányokkal; azért jöttem hogy eligazítsam azt, 's elégtételt adjak, ha kívántatni fog. Szóljanak az Urak.

Ezek némán maradának, némán a' tüzes is.

A' Kir. Commissárius megújítja nem parancsolatját, hanem baráti hangon tett kérését, ígéretét, de hijába.

Engem bántott ez a' szolgálai lelkü félénkség, ez a' hálátlan nem bízás, 's látván hogy azok nem mernek, de óhajtják hogy valaki merjen, megszólaltam. *Pectus disertum facit.*

Érzem én, mondám, hogy a' hol az öregek és felsőbbek hallgatnak, nem engem legifjabbat 's legalsóbbat illet a' szólás; de azt is tudom, hogy sem a' Consiliáriusnak, sem azoknak a' kik közt itt állok, nem teszek kedvetlent, ha szólok. Tisztelettel megyek tehát elébe az Excd meghívásának, és egyedül azért hogy társaimat a' vádtétel' kedvetlenségétől megmentsem. Ekkor előadám a' panaszokat, a' kicsinységeket sem hallgathatván el, melyek épen azért fájnak nagyobbban mint várni lehetne, mert kicsinységek, 's magokat hideg bántásoknak 's keresett bántásoknak bizonyítják; azt például, hogy Vice-Ispányunk az alatta szolgáló Tiszti-Kar'¹⁸⁸ tagjait hivatalos-leveleiben Kegyelmednek tituláztatja, mely nem volt bántás száz eszt. előtt, de most az.

A' Kir. Commissárius szó nélkül álla egy ideig, 's rám¹⁸⁹ mereszté tekintetét. Bizonyossá tevé bennünket, hogy az előadott panaszoknak mindenike meg fog szűnni, de kére egyszersmind hogy a' multakat mi is felejtsük. Nékem köszöné bizodalomat, 's olly melegen, hogy az egyszersmind kímélő pirítása volt a' szólni nem merőknek.

A' mai ifjaknak nem sarkantyú kell, hanem fék; ők nem értik, miért kellene tisztelettel lenni az öregebbek, nagyobbak eránt. Tartozom tehát magamnak és az igazságnak annak említésével, hogy én a' szép tettet tartalékkal tettem és szerényen, 's nem azért

¹⁸⁵ énbecseket,] [Átírás.]

¹⁸⁶ hanem szaporodtak, [A „naponként” sor fölé írt beszúrás.]

¹⁸⁷ reggel <men> egyedül

¹⁸⁸ Tiszti-kar' [Átírás.]

¹⁸⁹ ideig, <. > 's rám

984 hogy a' szép tett által ragyogjak, hanem egyedül azért, mert elmarada ha én nem szóklok. Az a' nagy bátorság igen nem jó érdeme a' mi ifjainknak.

Társaim nem köszönék szóval a' mit¹⁹⁰ tettem, de cselekedettel mutatták hogy szívekben köszönék,¹⁹¹ 's még inkább szerettek ez olta; Vice-Ispányomnál pedig igen sokat nyertem a' tett által. A' hála és a' tisztelet olly szent érzései a' szívnek, hogy nem lehet megfogni mint olthatja el őket az olly rút és olly elmétlen indulat mint a' kevélység.

30.¹⁹²

171, 173, 470,
493, 533, 593

[137] Már 1785. Május' 18d. kiadatott a' parancs, 's Kassán Június' 11d. elhirdette-tett, hogy Novemb. első napja olta dolgaink német nyelven fognak folyni, 's Fő és az első Vice-Notárius németül nem tudtak;¹⁹³ a' második igen keveset, írni épen nem; 's így a' mi jött és ment, fordítást kívána. E' szerint én vittem mind a' három' terhét, 's panasz és dicsekvések nélkül. De a' ki nem kergeti a' pagátot 's nem ül éjfélig az Urak'
593 korcsmájában – mert nem az e a' Kávéház? – az sokra reá ér. [138] Én a' Notáriusi munkán kívül verselgettem, fordítgattam, 's az estvéket egy gyönyörű leány' társaságában töltöttem, és néha a' barátnéjéban, ki ennek és nekem örökké tiszteletes Védangyalunk leve.¹⁹⁴ Ez vona el engem azon örvény' széléről, mellyben mások el-süllyedtek.

31.¹⁹⁵

78, 493, 593, 987

[139] A' Tudományi Kar' Ministerévé most Báró Van-Swieten Gottfried nevezteték ki, fíja Gérárdnak, 's vagy nagyobb mint az atyja, vagy szinte olly nagy. I. Ferencz, Angliába küldve VI. Károly által, felkeresé Hollandiában ezt a' Gerárdot, 's kérte, hogy ha majd Maria-Theresia thronusra lép és őtet Udvari-Orvosának meg fogja hívni, fogadja el a' meghívást, 's Van-Swieten elhagyá honját, 's Bécsbe jött, hogy itt az ész' fáklyáját meggyújtsa, 's a' gőz' setétét felderítse. [140] Báró Andrásy Antal Rozsnyai Püspök nem szerette Gottfriedot; de Gerárdot, kinek mint Novítius Jezsuita egy Beszédét hallá, mellyet ez mint a' Bécsi Universitás' Rectora *de morte consummata et non consummata* tartott, nem győzte előttem magasztalni.

78, 629, 1006

987 [141] Az ifjabb Van-Swieten azon pontból indúla ki, hogy a' hon' polgárainak egyen-lően kell neveltetnie, 's hogy a' Protestánsok kedvet kaphassanak gyermekeiket a' Catholicusok' Iskolájikkban jártatni, feltette magában, hogy azokban Protestans¹⁹⁶ Professoroknak is adassék hely; úgy hitte, hogy példa adatván így nekik, ők is vesznek

¹⁹⁰ köszönék <meg> a' mit [Javítás a törlés felett.]

¹⁹¹ köszönék; [Átírás.]

¹⁹² <67> 30.

¹⁹³ Fő és <két> első<bb> Vice-Notárius<aink> németül <épen> nem tudtak; [Az „az” törlés fölé írt javítás.]

¹⁹⁴ ki <néki> ennek és nekem Védangya<lom> leve. [Az „örökké tiszteletes” sor alá írt javítás.]

¹⁹⁵ <68.> 31.

¹⁹⁶ protestans [Átírás.]

Catholicus Tanítókat a' magok' Iskolájikba. [142] 'S az eddig szolgált Kir. Fő-Directorok helyett¹⁹⁷ újakat nevezte ki, olly gonddal, hogy a' melly Kerületben a' Fő-Director Catholicus, ott a' Nemzeti Iskolák' Inspectora Protestáns légyen, és megfordítva. 79, 493, 594, 987

32.¹⁹⁸

A' Kassai Kerület' Fő-Directora Péchy Gábor, az ifjabb, fija a' Septemvir Gábornak, Septemvirrre, Inspectora pedig Ladomérszky István a' Kőszegi Districtuális Táblához Assessorrá nevezetett, 's Péchynek helyébe Gróf Török Lajos lépven, ez felméne Bécsbe, köszönetét tenni a' Császárnál, 's parancsát venni a' Ministernek. Felméne Ladomérszky is, és még elébb mint Gróf Török. A' Minister a' tőle búcsút venni jött Ladomérszkitől azt kívánta, hogy maga helyébe tanácsoljon egy Catholicust¹⁹⁹ és egy Protestánst, 's Ladomérszky engemet ajánlott, ki Ladomérszkyval tíz szót sem igen szólottam. Ugyan-azt tevő Török. Gróf Úr talán Ladomérszkyval szólott? kérdé a' Minister, 's ez felele, hogy²⁰⁰ Ladomérszkit sok holnapok óta nem látta, és hogy én lépjek ezen hivatalba, arról soha nem gondolkozott. Ez jó vélekedést támaszt felőlem Swietennél. A' Gróf tudatá velem mi történt, 's meghagyta²⁰¹ hogy esedezésemet küldjem fel a' Ministernek.

33.²⁰²

[143] A' Váradi Kerület' Kir. Commissarius Gróf Teleki Sámuel Vay Józsefet Szabolcsi első Vice-Ispánná nevezte ki,²⁰³ 's ez közelítvén az idő, mellyben a' Várme-gyéknek németül kelle levelezni, Fő-Notáriussá maga mellé engemet kívánt. Tudta Gróf Töröktől hogy mellé vágyok, de előmbe terjeszté, hogy ha a' Tudományi Karhoz megyek által, magam előtt vágom be az emelkedés' útjait: ha Notárius leszek, nyitva találok az utat mind az Országási mind a' Törvénykezési pályán. Kelcz is tudta szándékomat, 's kért, maradjak meg mellette. Előmbe terjeszté, hogy ha mozdúlok, neki buknia kell, mert németül nem tud, 's senkije sincs a' kihez bízhatnék kívülem. Comáromy a' Judicium-Subalternum' Praesese leve, Kende Protocollista lett az Eperjesi Táblánál, Tiszta olly gyengén tud németül, hogy mostani helyén meg nem maradhat: légyek bizonyos hogy még ezidén Abaujnak Fő-Notáriusává fogok kineveztetni. 594

[144] Nem csilloghatott volna nekem olly szerencse, mellyet én örömetest ne áldoz-
zak fel annak, hogy Vay mellé juthatok, hogy az ő szeretetét még inkább megnyerhe-
tem, hogy neki fogom vehetni oktatásait; 's a' hála' érzései, mellyeket én felejtani soha
nem tudtam, vonzza, teljesítenem a' mit Kelcz kívána. De itt Török alatt szolgálhatni, 499, 603

¹⁹⁷ helyeket [Emendálva.]

¹⁹⁸ <69> 32.

¹⁹⁹ Cathol. [A javítás sor alá írt beszúrás.]

²⁰⁰ szólott<, > <mondá> kérdé a' Minister, 's ez <azt> felelé, hogy [A kérdőjel törlés fölé írt javítás; az ékezet törölve.]

²⁰¹ 's <...> meghagyta

²⁰² <70.> 33.

²⁰³ neve/. te ki, [Átírás.]

987 kit úgy szerettem mint atyámat, – még²⁰⁴ lángola orczámon első csókja, melyet tőle (1784. Január. 16d.) vettem, – de Pászthory alatt szolgálhatni, Van-Swieten alatt, 's a' Tudományok pályáján! 's az a' szép, az a' nagy gondolat, hogy itt eszköz lehetek egy szebb kor' előhozásában! És osztán olly kiterjedésű Megyében, melly Szepes, Sáros, Zemplény, Ungvár, Bereg, Gömör,²⁰⁵ Torna, Abauj, Borsod, Heves Vármegyékből 's a' Jász és Kis-Kún földből áll, 's így Magyar-országnak negyedét teszi; hogy még az
171, 323, 1004 Apáczák' nevendékeire is hathatok! Fizetésem elejénte hatszáz, később ezeröttszáz forint volt (József alatt a' papirospénz egy értékben állott az ezüsttel); 's Fő-Szolgabírói
603 characterben álló négy Altiszt' segédjével, [145] 's olly hivatalban, melly Consiliárius titulust viselhete, – mind ezek, együve véve, olly kecsgetetők voltak előttem, hogy ha Gróf Török Lajos marad Előljáróm, én ezt holtomig gyönyörűséggel viselém vala. Mindég kedvemet keresém, soha nem a' külfényt. Barátim tudják miket érhettem volna el, ha azon kapék a' min mások.

34.²⁰⁶

171, 494, 594, 987 [146] Kinevezésem tovább húzodék mint gondolám, 's Gróf Töröknek tanácsából 1786.²⁰⁷ Augustusban felmenék Bécsbe.

35.²⁰⁸

Referendárius Pászthory első fellépésemkor tudatá velem, hogy esedezésemet a'
594 Császár harmad nappal felérkezésem előtt a' Laxenburgi táborban aláírta. [147] Így a' Császárral szólanom nem²⁰⁹ kelle, mit annál inkább sajnálók, mert azzal, a' ki felől történeteink hallgatni soha nem fognak, és a' ki magát és minden örömeit ideájának mindég kész vala feláldozni, és még ott is, a' hol eltévesztette a' jót, szerette a' jót és a' jót akarta, sem azelőtt soha nem szólottam, sem azután nem soha.

36.²¹⁰

494, 595 [148] Swietennél negyvenhárman jelenénk meg. Stabális Tisztek, Papi és Világi Tudósok, Tanítók és tanuló ifjak, sőt még tizenkét esztendőes gyermekek is; mert a' szertelen nagyságú 's alattvalójától szeretett és csudált ember mindennek szabad fellépést engede magához,²¹¹ ha tudományos dologban jött, ha nem iskolai dologban jött is, a' jobb reményű ifjakat pedig a' Bécsi Gymnasiumban szemmel tartotta, 's látni akarta, mint haladnak; gyönyörűség vala látni ezeket a' fiúkat, mint jártak fel hozzá

²⁰⁴ atyámat, még [A gondolatjel sor fölé írt beszúrás.]²⁰⁵ Bereg Gömör, [A vessző pótolva.]²⁰⁶ <71.> 34.²⁰⁷ tanácsából <felmenek> 1786.²⁰⁸ <72.> 35.²⁰⁹ szólanom <...> nem²¹⁰ <7> 36.²¹¹ magának, [Átírás.]

mint atyjokhoz. Az Írók bémutaták neki dolgozásaikat, minekelőtte sajtó alá ereszték; és ha valamely jobb fej Bécsből utazni ment, bémentetét magát nála, 's megkérde, ha őt nem tisztelné e meg valamely parancsával. Swieten az Austriai Birodalom' jobb fejeiből, Tudósaiból egy nagy famíliát akara csinálni, mellynek ő maga volt imádva szeretett atyja.

Együtt valának az előszobában, magyar én magam ennyi uniformisba 's talárisba öltözött férfiak és strimflis gyermekek közt, 's úgy hittem, egyike leszek az elsőnek, a' kik bébocsátatunk. Azonban a' katonák és Papok után a' gyermekek eresztetének be, utolsónak és hagyatám, és egy ismeretlen, de lelkes Pap. Hihetőleg ez megsejté hogy nekem a' bánás²¹² fáj, 's nyájasan közelítve felém örvende szerencsénknak hogy utolsónak²¹³ hagyatánk, mert, ugymond, az jele, hogy a' Minister velünk akar legtovább szólni. Most a' Pap is béereszteték, 's én egyedül²¹⁴ maradék. Hamar kijöve ez az ismeretlen barátom is, mert barátom volt.

Swieten kisdéd de erős izmú vala, nem pisze orral, hanem vékonytal és röviddel. Konttyal álla előttem, és hajtáskával, apró virágú vékony csíkú, meggyzsin selyem kabátban és nadrágocskában, fehér strimflivel, 's kabátja gallér nélkül, mint a' régibb németeké. Hidegsége 's ez az eddig csak a' játékszíneken látott öltözet kevésbe mult hogy meg nem zavart. Meg nem mozdúlva hallgatá végig köszönetemet. Sokat állék, monda; járjunk. 'S az igen tágas szoba' egyik szögéből az áltellenben álló szögéig, diagonális irányzatban lépdelénk fel és alá, hogy a' menés egy két lépéssel hosszabb légyen.

Előmbé adá, mi légyen a' cél abban hogy az Iskolák Közös-Iskolákká tétessenek, 's a' hon' polgárai együtt végyenek nevelést, szabadon hagyatván, sőt világosan parancsoltatván, hogy a' vallás' tudományát minden tanuló²¹⁵ a' maga felekezete' Tanítójától vegye. [149] Igen hamar tapasztalván, hogy az ő keble' érzései érzései az én keblemnek is, 's így e' tárgy felett nincs szükségem magyarázatjaira, visszassággal emlité Debreczeni is, 's így e' tárgy felett nincs szükségem magyarázatjaira, visszassággal emlité Debreczeni Professor, még pedig Philosophiát tanító Professor Hatvani Istvánt, ki azt vitatá, hogy az ő felekezetebeliek a' Bábai-oktatást sem vehetik idegen vallásbeli tanítóktól, azon oktatásra nézve, melly ott a' keresztelés eránt asszony²¹⁶ személyeknek adatik. – Csak hamar megsejtém, hogy akarva forgatja a' tárgyakat, és hogy ez által lesegeté nem csak mint gondolkozom, hanem azt is azonfelül, hogy mit tanúltam. – Egy óránál tovább tartóztata, 's nem valék nála rossz órában. Az olyan a' szerencsétől is függ.

[150] Midőn 1788. ismét Bécsben valék, 's egy nagy tekintetű Úr megláta, sajnálá hogy két héttel nem jöttem hamarabb, 's tanúja nem leheték, Swieten melly csudát láttata Béccsel. – Az Exámenek kezdődvén, eltiltá a' Professorokat a' kikérdezéstől, 's maga kérdegeté az ifjúságot, a' legalsóbb iskolákon kezdve a' legfelsőbbekig, 's így megbizonyítá, hogy a' tudományok kormányán az ül, a' ki tudja a' mit a' Tanítóknak tudni 's a' tanulóknak tanulni kell. – Én a' hihetlennek nézett szót elmondám Cancellárius Telekinek, 's ez viszont azt kérdé tőlem, ha újság e előttem, hogy első Paedagogarchának egész Európában Swieten tartatik? [151] Melly gyönyörűség ott

²¹² nekem a' <bánás> bánás

²¹³ utolsónak [Átírás.]

²¹⁴ én <...> egyedül

²¹⁵ minden <T> tanuló

²¹⁶ keresztelés <re nézve> asszony [Javítás a törlés felett.]

1019 szolgálni, a' hol az igazgató tudja²¹⁷ is, akarja is, a' mit kell! Melly szerencsés a' ki ezt a' nagy embert láthatta! a' ki neki tetszhetett!²¹⁸ –

494, 596, 989 [152] Pallásthy Márton, neveltje a' Piarista Koppinak, ki tiszteletünket 's hálánkat érdemlené, ha soha egyebet a' hazának nem adott volna²¹⁹ is, mint két tanítványát, ezt a' Pallásthyt és Gróf Dessewffy Józsefet, – letette Secretáriusi szolgálatját a' Cancellariánál, 's Bécsben élt a' tudományoknak és örömeinek. [153] Tudós Utazásokat tévén hol Német-, hol Olasz-országba, fel vala²²⁰ hatalmozva Swietenből, hogy ott a' jobb fejeket hívja meg Professoroknak Bécsbe; annak ismerte Pallásthyt, a' ki méltó vala bizodalma. Ez megnyeré Jénában Eichhornt, és Hissmannt, az Erdélyi születésűt, Göttingában. De Hissmann elindúlhatása előtt meghala; a' másikat pedig egy szent érzés tartóztatá vissza.

Eichhorn titokban akará tartani szándékát, míg Pallásthy Swietennek válaszát veendi, de a' dolog kiszemelődött, 's fülébe méne a' Weimári Fejedelemből. Az áltizene Jénába, 's a' Professori egész Kart ebédjéhez hívatá meg. – Prof. Eichhorn Úr, mondá itt a' Herczeg, hallom, az Úr bennünket el akar hagyni? – Az megszügyenülve megelőztetésén, azt felelé, hogy ha Swietennek válasza megérkezett volna, nem késett volna elbocsátatása eránt esedezni. – A' Herczeg tudni akará a' feltéteket. Az én erszényem²²¹ nem mérkezhetik össze a' Császáréval, mondá a' nemes-lelkű ember, de a' Consiliáriusi titulust én is megadom az Úrnak, 's fizetését ennyivel megjavíthatom. Tudja az Úr hogy valamint az én gyermekeim ha én meghalok, gyermekei a' Professoroknak, úgy viszont a' Professorok' gyermekei is, ha meghalának, gyermekeim volnának nekem. Kérem az Urat, maradjon miénk. – Eichhorn sírásra fakadva ígérte hogy semmi csillogó remények el nem fogják vonhatni, a' Herczeg pedig kirugta maga alól a' széket, 's megölelé a' Professort.

494, 595 [154] Swienten igen sokan szerették, és igen nagyon, de minden nem szerette. Hogy a' Monarchiában ő vala a' legtanultabb görög, 's hogy ő egyyike a' legtanultabb hangművészeknek, az közönségesen tudva van. Kimondá a' Tanítóknak, hogy alatta csak az fog előmenni, a' ki megtanult görögül, 's így minden a' görög nyelv' tanulására feküdt, 's már ez mutatja lelkét. [155] Nem üle holtig az iskolák' kormányán, de országaink és az emberiség örökké fogják emlegetni nevét, 's mély tisztelet' és hála' érzeteivel. Ki lesz őhozzá hasonló?

1000

37.²²²

596 [156] Pászthory felől szólanom, a' mint akarnék, nem lehet és nem kell. Ki nem ismeri a' nagy lelkű és tiszta lelkű férfit? Ragyog a' haza' Védlelkei sorában, 's szeplőtlen fényben ragyog.

²¹⁷ igazgató<, > tudja

²¹⁸ teszhetett! [Emendálva.]

²¹⁹ nem <tett> volna [Javítás a lap szélén.]

²²⁰ fel<hat> vala

²²¹ Erszényem [Átírás.]

²²² 37<4.>

[157] Atyja Septemvir volt, maga Expeditor Protonotárius Ürményi mellett. Sem egyikkel nem jöhetvén ki, sem másikkal, Eszterházára ment,²²³ Fő-Ispányához, a' Herczeghez, megkérni hogy fogadja hivatalaiba; ő mindenre el van készülve. 498, 1000

Hadi-Marsal Gróf Nádasdy²²⁴ vendége vala a' Herczegnek, 's Pászthori a' fogadóba szállott, hol a' Marsal is. Béjelentetvé magát, 's francia könnyűséggel terjeszté elő baját. – Ifju ember, mondá az öreg Úr, mint ajánljak én illetet másnak. – – Nem mondá a' Marsal, én az illy fiatal-embert magamnak tartom. – Pászthory a' Marsalt Horvát-országba kísérte.

Nádasdy többet lele a' fiatal-emberben mint várt. – Öltse fel a' fejér kabátot, mondá neki a' Marsal; a' katonai pályán ragadozni fogom felfelé; ott kezeim nincsenek kötve. Pászthory elébe terjeszté a' Marsalnak, hogy ő katonának nem született. – Jó fej mindennek született; mondá a' Marsal.

A' Báni Táblán kiüresült a' Notáriusi hivatal, 's Pászthory leveté a' fejér kabátot. Csakhamar Concipistának vitetett a' Cancellariához. Láta hogy rosszul végzé iskoláját, 's privatisimákat veve a' Professoroktól az Abéczen kezdve. Nem sokára ő tartaték a' Cancellaria' fő díszének, 's ki vala kiáltva hogy lelkesebb, munkásabb ifju ott nem nevedik, 's Secretáriussá leve.

[158] Consil. Bakics Horvát-országból felméne Bécsbe, 's hallá mint magasztaltatik Pászthory. – Uram, mondá neki, örömmel hallom magasztaltatni az Urat; engedje egyg éltseb embernek, hogy tanácsolhassa: – Pénz nélkül az érdem sem boldogul; házasodjék az Úr, és gazdagon.

Megelőze Consiliárius Úr, mondá Pászthory, mert én valóban azt a' szándékot forralám, hogy a' Kisasszony' jobbjaért esedezzem.

B. elneveté magát. Valóban midőn az Úrnak e' tanácsot adám, eszembe nem juta hogy lyányom van; de hogy lássa, mennyire becsülöm az érdemet, felhatalmazom az Urat, jelentse neki szándékát; ha ő akar, én ellenzeni nem fogom.

Pászthory óhajtott választ veve, 's a' gazdag Úr' egyetlen gyermeke felesége lett. – (Brassói Miller Jacobus Ferdinandus szájából, ki P-nak iskolai társa volt.)

38.²²⁵

[159] Felvezettetem magamat Udv. Tanácsos Born Ignátnál. Vezetőm egy tisztelt ember, kezet csókola neki, hűségéből, nem szolgálai alacsonyásából. Udvari gyászában üle Bibliothecájában II. Friedrich Prussziai Király után 's egy asztalkája mellett.²²⁶ Nem kele fel székéről, gyengélkedő lábai miatt. Vékony testű, de nem kised ember; arcának színe a' sárgabarnába csapott. Képe Fügertől, Kininger által²²⁷ hánytva, igen is poetai mív; a' Hormayr Austriai Plutarchjában ifjabb és kövérebb mint lenni kellene; Ádám vezetéknevű Rézmetsző leghívebben adá Mad. Bayrnek, a' Szobrász' hitvesének, 64, 495, 598, 992

²²³ me[...], [Átírás.]

²²⁴ Nádasdy [Átírás.]

²²⁵ <75.> 38.

²²⁶ asztalkája <miatt> mellett.

²²⁷ Kininger <után> által

⁹⁹² pasztelje után. De az Ádám' rezén a' fő hideg, a' Hormayrén pedig csak a' causticus embert látni, nem a' legnemesb lelkű halandót is eggyszersmind.

„S tudod te,²²⁸ kérdé tőlem, hogy én is magyar vagyok?” – Hazudni soha nem szabad, de az sem kötelesség hogy az igazat mindég kimondjuk; a' két szél közt tehát csapodárkodva csusztaték által. „Ha azt nem tudnám, azt nem tudnám, a' mivel nemzetem olly méltán kevélykedik.” – Értette feleletemből hogy nem tudtam a' mit örömmel hallék, 's elmondá, hogy ő Erdélyi fi, Károly-Fejérvárról. Tudakozá, mit keresek Bécsben, kikkel ismerkedtem meg, 's vezetőmet megkérte, hogy ezt meg' azt láttassa velem, és hogy a' szomszéd szobában láttassa velem a' falon függő képeket, a' Klagenfurti Marianna és az Albert Sax-Tescheni Herczeg és Lengyel Királyfi portréit és ezeknek ajándékait; 's a' trumeau-asztalon a' maga büsztjét Ceracchitól, itt gipszben, mert a' márvány nem itt; 's ezzel áltellenben a' Born' három kedveltjéét, a' hálátlan Ruprechtét, és a' híven-maradt Blumauerét és Ratschkyét.

Ifjú éveiben Born is Jézuita²²⁹ volt, mint Blumauer és Ratschky. – Kevés napok mulva Selymeczre indúla le, melly szerencsével foly az amalgamálás, mellyet ő hozza be. Az ötöt magyar Indigenává tette 1790., 's híressé a' világ' két hemisphaeriumán; 's Selymeczre Angoly- és Spanyol-országból, sőt Americából is jövének látogatók, tanúlok, hallgatók.

39.²³⁰

74, 495, 596, 989

[160] Pallásthy egy ebédre híva meg a' Leopoldvárosi híd' szomszédjába, három mással, kik közül csak egyiket ismertem. A' Terítő jelenté, hogy a' hirtelen megbetegedett Pallásthy nem fogna megjelenni. – Menni akarék; mert Bécsben jobban is tudám használni időmet a' hosszas ebédléseknél. – Hogyan,²³¹ kérdé az ismert vendég, onnan távozhatnál e, a' hol Pilati eszik? – Melly Pilati? kérdém; de talán csak nem a' *di*²³² *una Riforma in Italia*' és a' *Voyages en différens pays de l'Europe*? – Sőt épen az! csak arra kért, hogy az ebédnél komoly tárgyat ne hozzak elő. Asztalnál örömről szeret szólni.

⁵⁹⁷ [161] Az ebéd dévajkodások, csaknem pajkosságok alatt múla el. A' két olasz billárdozni kezde; Pilati és én helyeinken maradánk. Inték a' Terítőnek, 's az felhozá a' jegesből Tokajimat, anyám' termesztését, 's megtöltém a' Pilati' poharát. Megtöltém a' Pilati' poharát, és ámbár magam bornemisza, az enyémet is, 's Éljen a' föld melly illy bort terem, és olly sok szép leányokat! mondám. – Pilati félre rántá az abroszt, 's látni akará, csizma van e lábamon vagy papucs, 's papucsot látván, kérdést teve, magyar vagyok e; 's Bécsi magyar e, vagy Magyar-országi magyar? mert a' kettő közt, ugymond, különbség van. – „S viselsz hívatalt?” – „Vice-Notáriusa voltam egy Megyénknek, most áltmegyek a' Swieten' pályájára.” – Meg nem foghatá hogy esztendei fizetésem csak százötven forint volt légyen; hiszen egy inasé is több. De tehát accidentiáim voltak sokak. – Esztendő alatt egy hámorostól huszonnégy lópatkót vettem ajándékul,

²²⁸ <76.> „S tudod te,²²⁹ Jéz<s>uita²³⁰ <76.> 39²³¹ Hogyán, [Az ékezet lehúзва.]²³² a' <ki> di

mondám, 's örömmel vettem el, hogy keresetem' zsengejét nagyatyámnak küldhessem. 989
– Feleleteim ingerlék. „Úgy egyéb jó fog érni, mellynek czímet sem adhatok.” – Oh igen; mondám. Ötszáz forint szállásbért fizetek, 's két fiatal-embert tartok Cancellistai szolgálatra, fizetés nélkül ugyan, de szállással, ebéddel, vacsorával, mosással, fűtéssel, gyertyával. – Könnyű képzelni mik következének.

Kére, beszéljek neki a' magyar lélek felől, mellyet ő hall emlegettetni, de nem tapasztal a' Bécsi magyarokon. – Úgy itt ér az estve, mondám, 's beszélém neki a' mit Ráday, Baranyi Gábor 's a' Szabolcsi Niczky József felől tudék; a' két utolsó felől nem 61
szinte sima dolgokat, de láttam hogy Pilátinak épen az olyanok tetszének. – Öt hete, mondám, hogy Bécsben vagyok, 's már kínozt a' honvágy, és ha az úczán szegénysorsú magyart pillantok meg, lehetetlen szóba nem erednem vele, hogy hazám' hangjait halljam. Egy nap, mondám, strimfliben, kosperddel, és hajtáskával menék a' Karinthiai úczán, 's egy őszbajszú embert láték meg, rongyos kék köpenyegében, megkocczantani egy zsemlyesütő ablakát. Tudni akarám, melly Vármegyében lakik. Rám mereszté szemeit; füle magyart hall, de németet lát szeme. „Veszprém Vármegyében, édes Német²³³ Uram”, felele. Elsikoltám magamat; 's tudni akarám, mi baj kergeté ide, 's egy energicus áldással végzé beszédét.

Pallásthytól tudom, hogy Piláti neki szóról szóra elmondá, a' miket tőlem hallott.

40.²³⁴

[162] Blumauernél vasárnap kilenczkor gyűlének össze olvasó barátjai. Ajtaja nyitva 495, 598, 994
áll minden idegennek. Itt adának számot egymásnak e' héti²³⁵ olvasásaikról. A' Chemicus péld. figyelmessé tévé a' Metaphysicust, Historicust, a' mit ezeknek céljaikra használhatónak talált, és megfordítva. [163] Jelen valának Blumauer, Ratschky, Alxinger, 73, 598
Gottlieb Leon, a' Dominicanus Poschinger, Udvari Pap, és sokan mások, de a' kiket kevésbé ismerém mint ezeket; ők asztaloknál, mi meg nem híttak a' székeken. Gyönyörű egyesület! mert ha csak egy kettő közli barátjával a' mi ennek céljait segélheti, 's levélben és élő szóval, az több bajjal jár, 's koránt sem illy hasznú.

[164] Blumauer kiaszott hosszú ember vala, sasorral, barna hajjal, pislongó rövidlátású szemekkel. Kerese valamit a' durva bánásban, 's asszonyszemélyek eránt is vastag tud lenni. – Ratschky fiatal még, és már is elhízott, 's igen barna hajjal, 's igen tömöt- 63, 495, 599
tel; bánásiban nyájas, szinte az édességig. Látni vala benne az igen jó embert, melly verseiből is szól, mint Blumauerben az igen elmést, lelkest, tudóst, de pontjaiból kilököttet. Akkor szépnék tartatott nevetközni azon a' mi másnak szent, 's mint ne akart volna Blumauer ezek közt ragyogni? vagy mivel belé csömörlött a' mit belé vertek, vagy hogy csillogtathassa elmésségét. Fialatok mind ketten a' Jezuiták' eloltásokkor, visszatérének a' világba, 's Ratschkyt szűk állapotja a' Bécsi Mészáros-társaság' szolgálatjába lépteté, csekély fizetés mellett. Azok benyujták kérelmeket a' Császárnénak, 's ez azt a' Politicai tudomány' Professorához Udv. Tanácsos Sonnenfelshez küldé,

²³³ német [Átírás.]

²³⁴ <77> 40.

²³⁵ egymásnak <az> e' héti

⁹⁹⁴ véleményzet végett. Ez tudakozá tőlök, ki tette legyen fel kérelmeket, 's azok elijedve, mert úgy hitték, hogy abban bántás van, mentetgetni kezdék Notáriusokat, hogy az fiatal és tapasztolatlan ember. Sonnenfels szólani akara vele, 's Ratschky megjelent. A' kérelem lélekre mutat, ugymond; mit tanultál? melly nyelveket tudsz? 's tudsz e görögül? 's akarsz e tanulni? te fiatal vagy; sokra mehetsz, ha igyekezel. – Ratschky felele, hogy ő szegény szülék' gyermeke. – Pénz²³⁶ lesz, de tanulnod kell. – Az nékem²³⁷ öröm.

'S a' Mészárosok' embere úgy hala meg mint Referendárius a' Cseh Cancellariánál. Sonnenfels nélkül hihetőleg halálíglan azt irkálta volna könyvébe, hogy Bécsbe hány ökör hajtattott.

Midőn később szép beszédit olvasá fel társai közt, 's azok a' beszéd' végével tapsolgatásokkal tisztelék őtet, ezt szokta vala nekik pajkos örömmel mondani: „Talán nem rossz ökör-notáriustól.”

63, 496, 599

[165] József szereté Blumauert és Ratschkyt 's nekik olykor maga ada témákat a' feldolgozásra. Ratschky a' Lombardiai hegyekben felfordult, 's eltörte egyik karját. Megjővén Bécsbe, számot ada a' Császárnak tapasztolásai felől. Más nap a' Császár neki száz aranyat küldé, patikai költsége' visszatérítéséül. – Kérem, mondja Ő Felségének, mondá Ratschky, hogy ennyiért a' másik karomat is eltörettem. – Atticismusa nem Ökör-Notáriusra mutat.

41.²³⁸

Alxingerrel egy ebédnél juték közelebbi ismeretségbe. [166] Piláti azzal nevette meg társait, a' mit ő monda Hemsterhuysnek, kivel a' lelkek felől beszéle, és a' ki ezt mondá neki: Ki tudja, oly lények, mellyeket mi emberek nem ismerhetünk, midőn itt beszélünk, nem tartanak e tengeri csatát fejeink körül; 's a' szóra Piláti hirtelen elkapá fejét Hemsterhuys elől, mintha félne hogy álgylövés érheti. – Az álgylövéstől én sem féltem a' magamét; de a' Hemsterhuys' szaván nem csak nevetni lehet.

93, 496, 599

[167] Ebéd után Alxinger tudni akará melly haza' szülöttje vagyok, mert nyelvem, ugymond, nem németet gyanítat vele. 'S mit ismerek Literaturájokban. Hallván hogy bírom Verseit, tudni akará, nem hogy leginkább melly darabja tetszik, hanem hogy mellyik legkevesebbé. – Talán a' Secundusból fordított Csókók, mondám. – Azt nem fogtam volna várni, felele; mert én azt hitetém el magammal, hogy ott több szerencsével dolgozám mint sok más helyeken. – Megeshetik hogy én magyar, a' dolognak nem vagyok illő bírāja; de sokat könyv nélkül tudván Secundusnak ezen nagy szépségű dalai-ból, nem lesz csuda, ha a' latin kies beszéd a' német szép nyelv' durva hangjaiba áltöltöztetve, elveszté előttem minden szépségét, 's nyelved' hibáját fordításodra viszem által. – Meg nem foghatá mint gáncsoltathatik a' német szó. Te talán magad is dolgozol versekben; ha igen, kérlek, mondj fel előttem, hogy nyelved' hangzása felől ítéldesek. – Mivel épen a' Secundus' csókjai felől beszélünk, mondám, az egyiknek

²³⁶ gyermeke. Pénz [A gondolatjel sor fölé írt beszúrás.]²³⁷ – <. > Az nékem²³⁸ <78. > 41.

fordítását fogom veled hallatni, – a’ darab első sora latinban ez: *Qualem purpureo 994*
diffundit mane ruborem... Egyik pentameterem ez vala:

Rám a’ legforróbb csókokat hintegeted.

Elrettene az utolsó szóra; csupa E betűből állanak syllabái. Igen is, mondám; keleti nyelvünknek ez minden bűne. De mely nyelvben nincs monotonia? Nincs e²³⁹ a’ görögben? a’ latinban? Én Klopstocknál ezt találtam

entgegengesetztsten Felsen.

– Kére, látogatnám meg, ’s más nap nála valék.

Cselédje fodrozá haját, ’s ő valamely latin verszetet olvasa, melyet, nem emlékezem többé ki, igen pompásan nyomtattata az Orosz Császárné’ tiszteletére. Az Asszonyuralkodó abban Autocratixnak vala nevezve, ’s Alxinger a’ versekben is találá gyanús szólásokat. Ítéletemet kíváná tőlem, ’s az pontban egyezett az övével. Isméretes e előtted a’ Fabri Thesaurus Eruditionis Scholasticae? kérdé, ’s kihozata azt dolgozó szobájából. – Iskolai esztendeim olta, mondám; és mikor latinul olvasok vagy írok, a’ könyv úgy nem hág le asztalomról, mint a’ Wielandéről nem az²⁴⁰ Adelung’ Lexicon.

Tűkre alatt egy profilképecske függött Posch Lénárdtól viaszban domborítva, ’s szabadságot vevék tudakozni, ki feje az? – „Nem fogod ismerni: – Haschka.” – Alxinger 63
gazdag vala, ’s gyermektelen. Megbántva felesége által, letette Ágensí hívatalát, ’s tanulásban ’s dolgozásban tölté idejét, ’s tudós utazásokat tevé Német-országnak Írójához. [168] Mint a’ Magnetiseurök illentés nélkül hatnak betegeikre, úgy hatnak azok 600
ránk valamely²⁴¹ mysticus hatással, a’ kiket pályánkon látunk ragyogni. A’ Doolin von Maynz’ és a’ Bliumberis’ írójára így fogott az Oberoné.

[169] Alxingernek az a’ Lorenz Leopold Haschka nagy Ódaköltőt látszék ígérni, 496, 600
[170] ’s az Bécsben annál öröndetesb jelenés vala, mert Denisen kívül ott egy sem 496, 600
volt, a’ ki a’ komolyban,²⁴² a’ magasban igyekezett volna fényt vonni magára ’s nemzetére, mindenik a’ francia lengeségben próbálgatá erejét; de a’ francia könnyűség és a’ német sully két ellenkező elementumok, ’s az a’ Blumaueri elméskedés púdelnärrisch Witz-zé vált. [171] Hogy a’ Klopstockot ígérő ifjú egészen nagy czéljainak élhessen, Alxinger neki tízezer forintot ajándékoza. – Soha pénz szerencsétlenebbül kihányva nem volt, ’s Alxingert még az a’ szomorúság is érte, hogy beneficiátusa társává leve az őáltala kegyetlenül lekorbácsolt, ’s nálunk is rosszúl híres Hofmannak.

42.

[172] Egy szálas, igen piros arcú,²⁴³ húsatlan, de csontos Tiszt, őszhajú, mint a’ 601, 1002
milyen kabátjának színe, paszományos lájblival – a’ Stabálisok akkor ollyat hordottak – egy Festőhöz lépe be: – Trenk, a’ II. Friedrich’ foglya. Örültem hogy a’ rettenetes sorsú embert láthatám, de örömem nem vala tartós. Tudni akará, olvastam e valamit munkáji közzül, ’s le valék forrázva kérdése által; elnézem én, ha magam és mások,

²³⁹ Nincs <a’> e

²⁴⁰ [/z [Átírás.]

²⁴¹ azok valamely [A „ránk” sor fölé írt beszúrás.]

²⁴² komoly, [A toldalék sor fölé írt javítás.]

²⁴³ piros <...> arcú,

1002 minekutána kiki a' maga szemeivel lát, valaminek látjuk a' mit csináltunk; de mikor azt hitetjük el magunkkal, hogy mivel a' mit tintával írtunk, olaj²⁴⁴ és korom vitte papírosra, bennünket más bámúlni tartozik, az még is csak igen rendes képzelet. – Azt felelém hogy Macedo Bajnokját egy éjszaka, 's több esztendőök előtt. – [173] Tudatta velem hogy ő sokat írt; 's én²⁴⁵ úgy viselém magamat, mint a' ki nem leli örömét olvasásban.

602 [174] Sokat láttam azután is köz asztaloknál, de én nem vonszódhatám soha a' fész' embere felé. Kedve telve papolgatta előttem vad materialismusát, mint kevesek' bölcseségét, 's azt megmosolygani sem tartám méltónak. – Soha sem nyughata; keresé a' veszedelmeket; de lovanczkodásainak véget vete a' guillotíne.²⁴⁶

43.

602, 1002 [175] A' szögeken ki vala ragasztva, hogy Hamlet fog adatni. Alig vártam az órát. Soha sem láttam azt Színen. Kassán játszá, 's kénytelen valék bévezetni valakit, de minekelőtte a' kárpit felrántatott, betegnek tettetém magam 's mentem, hogy a' rossz játszás el ne rontsa azt a' béhatást, mellyet rám nagy Színész teend. – Meg vala jutalmazva áldozatom, ha az volt: itt Hamletet Lange játszá. –

Egy Zsidó, de a' ki selyem szőnyegű szobákban lakott, és a' kit Voltairt olvasva találtam egy nap, azt kérdé tőlem, ha voltam e a' Színben, 's mint voltam megelégedve a' Színészekkel; mert ő is onnan jött. – A' darab, mondám, nem sokat ér, a' Színészek szint olly keveset; nekünk Kassán olyanaink vannak a' kik ezt adták volna így, 's talán jobban. – Elíjedve kapa karomhoz.²⁴⁷ – Az Istenért! ne mondd ezt másnak; ki fognál nevetetni, Br o c k m a n n t láttad! – Elnye le szégyeltemben a' föld. – Nem tudok hozzá, mondám magamban. De érzésimet nem tagadhatám meg.

Most Clavígo vala kiragasztva. Láttam hogy a' Beaumarchais' szerepét Brockmann, a' nagy Brockmann, az új Garrick és Le-Caín! fogja játszani. Megjelentem a' házban, 's vártam a' csudát. Brockmann fellépe, 's ismét a' mint Kassán is tudnak. Megmaradtam előbbi érzésim mellett, de feltevém magamban hogy nem szolok. Nem sok szerénységet mutat azt hinni hogy csak a' mi szemünk lát, 's mások mind vakok, 's nem sok tapasztalást azt, hogy mindenhez tudunk.

De most érkezik a' levél Aranjuezből, 's Marie ismét meg van csalva, 's Brockmann-Beaumarchais lángol és reng, 's véle minden a' ki látja. Magasan felfodrozott kontyába ravaszúl igen sok púdert rakatott, 's úgy csapa tenyerével homlokához, hogy az nagyott csattant, ujjaival pedig úgy érte meg a' kontyot, hogy havazni látánk a' púdertől a' színt. 'S e' fortélyai mellett hang, arc, mozdulás, 's azok a' vad lihegések, azok a' vad karrángatások, egészen festék dühét, mellytől keble lángola. De Brockmann nem csak dűhe' scénájiban vala Brockmann; az vala²⁴⁸ a' szelídebbekben is, és a' miket mezzotinteknek szeretnék nevezni, és a' mellyeket festenem nem olly könnyű mint a' lángolásokat. Ekkor látám én hogy nem nekem vala igazom, hanem csudálójinak. Minapi szerepe, 's

²⁴⁴ írtunk, <papíroson,> olaj

²⁴⁵ írt; <de> én [Javítás a törlés felett.]

²⁴⁶ vete a' <gill> guillotíne.

²⁴⁷ kapa <hozz> karomhoz.

²⁴⁸ nem csak <ezek a'> dűhe' scénájiban vala Brockmann; <az vala> az vala

talán maga a' darab is, nem látszott neki érdemesnek, hogy erejét mutassa; 's az játszik 1002
jól a' ki a' szerint játszik, a' hogy a' hely kívánja, nem a' ki mindég feszens, mindég
peczkeskedik.²⁴⁹

44.

[176] Mint juthatnék én a' tudós²⁵⁰ szerezsen Angelo Solimann' ismeretségébe, ha 67, 68, 71,
Bécsbe megyek fel? ezt kérdém egykor valakitől, a' ki Angelót ismeré. – Küldj neki 534, 600, 997
egy pár butellia Tokajit, felele ez, de minél édesebbet, ne erősebbet, 's kénytelen lesz
jönni látogatásodra.

Kapusom jó, jelenteni hogy valami idegen Úr az első emeletben várja a' hírt, ha honn
fog e találni. – Lemenék hozzá, hogy megmentsem a' fáradságtól. Úgy hittem valamelly
földim akar meglepni.

Angelo turbánnal, csíkos nyári taláris tunicában, 's világos színű kaftánban álla előt-
tem, felém fordítá ki tekenős-béka színű tenyerét, nekem jött, megcsókola, 's köszöné
az igen kedves ajándékot. A' kordovány arcza, a' fejiállás fogak és szemek, fityma orra, 's
széles kifordult ajkai nem voltak új dolgok előttem; de az a' tekenős-béka tarkaságú
tenyér elborzasztta. [177] Megkövetém bátorságomért, 's kértem tulajdonítsa azt meg- 601
győzhetetlen vágyomnak, hogy őt, kit a' történetek egy Afrikai Király' gyermekéből
egy Bécsi lakossá változtatának el, és a' ki új honjában lelke,²⁵¹ szíve, tudományai által
minden jók' becsülését megnyerte, láthassam. Visszadám látogatását és sok ízben, 's
többszöri Bécsben léteim alatt; 's még bírom egyik levelét, nekem ugyan igen kedves
emlékezetűl.

[178] Egykor (1791.) azon pillanatban koczogtatám meg ajtaját, midőn kezében 67, 69, 72, 525
vala beretvéja, hogy állat megkoppassza. Nem vala fején a' turbán 's fél arcza szappa-
nozva volt. Apró göndör haja félig feketén, félig őszén, mint a' szürke-báránny bőre; 's
az a' kordovány-feketeségű homlok és orcza²⁵² 's az a' beszappanozott feji áll; az a'
véres²⁵³ szem és az a' szelíd hang mellyel ő szólott, 's az a' szelíd lélek melly a' véres
szemből kitekinthe, rendes keverékben állának egymás mellett. Szolimantól első pillan-
tással megdöbbenék mindég, de a' másik pillantás annál inkább vonzza felé.²⁵⁴

45.

[179] A' Királyi Rendelés végre megérkezék, 's a' Fő-Director Gróf Török Lajos 79, 171, 323,
engem 1786. Novemb. 11dikén bévezete hivatalomba. [180] Vice-Ispányom híjába tar- 499, 604, 1004
táztatott, a' Kir. Commissárius híjába neveze ki Fő-Notáriusnak Abaujban; nem von-
hattam vissza lépésemet, 's nem akartam visszavonni. 594

²⁴⁹ nem a' ki feszens, <és> mindég [Beszúrás a lap szélén.]

²⁵⁰ én <Bécsben majd> a' tudós

²⁵¹ lelke<.>,

²⁵² orcza<.>

²⁵³ az <az> a' véres

²⁵⁴ [A kéziratban e bekezdés után háromnegyed oldalnyi üres hely van kihagyva.]

173, 320, 497,
603, 973

[181] Igazságtalan és hálátlan volnék, ha meg nem vallanám, hogy szerencsém a' Török' atyai szeretetének köszönhetem, ha meg nem ismerném hogy a' Ladomérszky jó vélekedése is segítette²⁵⁵ azt; de valóban literatúra törekedésimnek is volt benne valamely része, és a' mint erősen hiszem, nem kevés.

Rolly József, akkor Felső-Regmeczen, lehozá Bécsből²⁵⁶ a' Testőr Czirjék Mihályt, cseh születésű mátkájával, hogy ha a' leány ezen minden Isteneiktől megátkozott, sivatag földhöz, hol az Uraságok bajuszt hordanak, és czaflitlan hajat, hozzá tudna szokni, a' boldog pár itt megtelepedhessék. Látván Rolly hogy Czirjék olvasgat és irkál, beszéllé neki hogy az ő szomszédjában is van egy fiatal ember, a' ki könyveket tart, és szeret olvasni és irkálni. Czirjék megérkezék, 's Rolly 1784. Febr. 29d. anyámat és engemet ebédre kérete meg.

A' mint belépénk, a' szép Hadnagy és a' szép leány egy asztalka mellett ültek. A' leány felolvasa a' Colardeau' Heloizéből két sort, a' Hadnagy pedig némán futa végig fordításán, 's igazítgata rajta. Szébb leányt mint ez az új Heloíz nem könnyen lehet látni,²⁵⁷ szébb ifjat mint ez az új Abelárd még nehezebben: de talán szébb Kézíratot sem hamar. A' fordítás aranyzott szélű papirosra vala írva, behintve arany és kék porral, 's a' kék és rózsaszín pántlika, a' szerelem' és állandóság' emblémje, mellyel a' csomó ált vala fűzve, hosszú bodrokkal nyúlt alá, mint a' Diplomákról a' bulla.

Vissza adák látogatásunkat, 's Czirjék óhajtá látni mit dolgozom. – Nékem az minden óhajtásom, mondám, hogy rajtam valaha ki lehessen ismerni a' Báróczi' tanítványát; 's mutattam neki stúdiumaimat, azaz, németből, olaszból, francziából, latínból, görögéből fordítgatott darabjaimat, 's a' Siegwart fordítása' nagy csomóját, mellyet akkor még tűzbe nem vetettem volt. – Czirjék Regmeczen hagyá a' szép leányt, 's elbeszélé Báróczinak, mi csudákat láta ő Tokaj mellett, Báróczi Pászthorynak, Pászthory Szécsényinek, 's ennek azt is hogy Gessnert fordítom, a' mit osztán a' Helvetzián keresztül Franczia- és Angoly-országba utazó Szécsényi Zürichben Gessnernek. 'S midőn kérelmem a' Swieten' előlülése alatt hetenként tartatni szokott ülésekben előlfordúla, Pászthory hajlott segélleni kívánságomat, minekelőtte ötet megláttam.

1004

45.

75, 499, 604

[182] Próbálgattam mindent, prózában, versben, 's lestem mit bír el már nyelvünk, mit bírok el már magam; ismertem kevés erőmet, láttam hogy nyelvünk még készületlen, és hogy ízlésünket, az Írókét 's az Olvasókét, csak a' jó példák²⁵⁸ fogják megnevelíthetni, 's eltökélém, hogy inkább adok gonddal készült fordítást mint szerencsétlen originálokat. [183] De Baróti nem szűnt ostromlani, 's buzdítgata hogy verselgessek, bár mit, csak vers legyen, 's Plínusz' szavaira emlékeztete, hogy igyekeznünk kell ugyan minél jobban írni, mindazáltal írjunk a' mint lehet. Egy nap egy kevés ívekből álló munkát küldé hozzám, örülve hogy azok hexameterekből állottak. Más nap azt neki e' sorokkal küldém vissza.

²⁵⁵ is <...> segítette²⁵⁶ [./écsből [Átírás.]²⁵⁷ <ta>láltni, [Törles és átírás.]²⁵⁸ példák [Tollhiba.]

1786. Octób. 16d.

1004

Mint bánthattalak én meg úgy, barátom,
Hogy te engemet ezzel a' csömörlést
Indító csevegéssel öldökölj(él)?
Testét lepje meg a' gonosz pokolvar,
A' csorgó fakadékok, a' бүдös рüh,
És a' csontokat-hasgató podagra,
Mint a' gombolyag, húzza össze ujját,
Ezzel tégedet a' ki gazdagított,
Illy istentelen átkozott darabbal!
Ah nem láttad e, hogy szegény barátod
Elvesz mérgibe', majd ha olvasandja?
Várd, várd, nem viszed ezt el! Összegyűjtöm
A' sok Kónyit, a' nem magyar Zechentert,
'S nyomtat Landerer a' mit holnaponként.
'S majd ha összeszedem, barátom, őket,
Érdemlett jutalom fog érni érte.
Várd bízvást; azalatt oszolj előlem,
Akármerre vezet szemed' világa,
Rút fajzat, pökedelme nemzetemnek!

Baróti magán kívül vala örömében hogy intéseinek sikerét láthatta; azt hitte ő, hogy ez nekem kedvet fog csinálni a' pálya' megfutására, 's ezután többet is adok illyet. [184] Kért, hagyjam el azokat az én németeimet, francziáimat, 's azokat díbdabságoknak nevezte. – [185] Hendecasyllabusaimat megküldé Kanonok Molnár Jánosnak, Szepesre. 76, 500, 605 Ez, a' hogy mindég kész vala önteni verseit, ezt írta Barótinak. – Ugy hitte, hogy szüléim²⁵⁹ Kazinczon laktak, melly három mértföldnyire van Miskolczhoz.

Miskolcztáji Kazincz, kit négyszer láttalak úgy, mint
A' vak az új holdat, fájt hogy nem tudtalak egyben
Által is ösmerni; mit vétett vallyon, Apolló,
Kedvesed? o Músák, kiket annyi virággal imádtam
Ellenetek mi gonoszt tettem? mivel háborodott fel
Mérgetek, hogy nékem meg nem sugtátok az útban,
Mit láték, 's melly kincse vagyon elrejtve²⁶⁰ Kazinczknak.
Nemde Catullusnak vérét, szive' lelke' virágát
Ott ültettétek, 's az idő'k' kerekére vigyázván,
Ott hajtottátok termetre, gyökérre, virágra?
Illatozó szaga, fáj, mondom, fáj! ím csak imétlen
Tűnt hozzám. 'S azt is Dávidnak²⁶¹ kelle köszönnöm,

²⁵⁹ szüléim [Átírás.]

²⁶⁰ elrejtve [Tollhiba.]

²⁶¹ is <, > Dávidnak

1004

Dávidnak! koszorút koszorúért köss neki, Phoebe!
Oh köszönöm; de remeg lelkem, mikor azt is azonban
Eszmélem, netalán ez az új Véronai Költő
Megjárván Rábát, 's Poprád' tájára kerülvén,
Ottan is Suffénusnak társára találjon.

Hexameterünk már voltak; rosszak, de eléggé nagy számban, 's pentameterünk; a' mit minden könnyebbnek néz mint illik. Én semmit nem óhajtottam inkább mint hogy lyrai darabjaink légyenek, [186] arra tartván számot, hogy a' nehéz szchéma bennünket arra viszen, hogy az alkotásban is szorosabban bánjunk magunkkal, 's így nemesb ízlésű darabokat termesszünk. 'S ezeket hol a' régi hol az új Classicusok' ízlésekben próbáltam. [187] Mit nem törém magamat, hogy Metastasióknak egy-két darabját, azokat a' rövideket, álthozhassam; igen nagy okkal azt hívtam, hogy egy két quadrímből szőtt dal, ha jó, többet ér, mint egy négy öt ívből álló nem jó épós hexameterekben. De hasztalan volt minden törekedésem; minden soron elakadék; sem rímeim nem voltak eléggé nemesek, sem soraimat scandálni nem tudtam. A' jambus' helyeire trochéus toltta magát, 's a' kemény vagy hosszú syllaba' helyére rövid. Nem értém mint esik, hogy midőn hexameterünk jobbak mint a' németeké, scandált rímes sorokban nem adhatunk dalokat, és hogy én, ki németben el nem téveszttem a' szchémat, eltéveszttem magyarban, 's fülem érzi hogy a' sor hibás, de megigazítani²⁶² nem tudom. [188] Eperjesen, 's már négy eszt. előtt, midőn még Ráday meg nem ismértete annak prosodijával, annak asztalán a' kit keresék de nem találék, egy német verset hagytam:

Ninon sieht dieses Blatt, und lächelt froh es an,
Vielleicht – o welche Götterlust! –
Vielleicht drückt sie's an ihre Brust.
Götter, lasst mir den süßen Wahn,
Das höchste Glück auf eurer Erde,
Und macht, dass ich das Blatt jetzt werde.

502, 606 [189] De a' ki nem játszott muzsikai szeren a' legtanultabb ujjak is hibás hangokat szólaltatnak; miként ne, midőn az ujj gyakorlatlan azonfelül!

46.

76, 79, 1006

Szepesből halmokkal jövének be a' panaszok, 's 1787. Januáriusban indulék igazítani a' hasonlásokat. Szepesen (így neveztetik a' hely, áltellenben a' Zápolyák' várával 's közel már az óriási Karpatushoz, fenyő-erdőkkel fogva körül), hol a' Püspök 's Kaptalanja lakik – az a' hely, hol Pyrker a' Szent Hajdan' Gyöngyeit, és a' Szent Hajdan Gyöngyei előtt állá Istenektől ihletett dalt, a' Hárfához írta) – Szepesen, mondom, vendége levék Kanonok Molnárnak. Szálas, csontos férfi, nyájas, beszédes, ömledező, de a' ki életében talán egyszer sem nevette. Szégyelte azt.

²⁶² de igazítani [Az igekötő sor fölé írt beszúrás.]

Molnár meg nem fogható, miért nehezítjük el mi a' verselést, mely különben sem könnyű munka. Homér összekevere minden dialektet; nála ezer a' folt, csak hogy a' vers kiteljék; ő hosszúnak vette a' rövidet, 's rövidnek a' hosszút. 1006

[190] Egy sorban álla könyvei közt valamit egész életében nyomtattatott, 's gyö- 502, 606
nyörködve nézé hogy a' sor olly igen hosszú, és hogy a' mit adott vala, mind igen jó vala.
– [191] Én annyi munkával olly keveset adtam, 's nagyobb részére azt mondhatom,
hogy bánom hogy adtam.

[192] Ezópnak valamelly Erdélyi fordításából kiszel az Előbeszédet, mert ott az 502, 606
tanítatott, a' mint mondá, hogy hazudni szabad. – De, úgy hinném, csak Poetának.

Lekísére szekeremhez, 's újra meg újra szívemre²⁶³ köté, védjem a' panasztevőket. 79
Mindent ígértem, valamit az igazság nem tilt, enged, parancsol. – *Ita, ita; justitia
praeclara virtus; ancilla tamen religionis.* – De a' justitia is relígio.

47.

Báró Brigido Mihály akkor Lőcsei Plebánus volt; elcserélte Kanonoki helyét a'
Plebaniával. Nagy nevelésű ember, tanúlt pap, szerencsés predikáló, igen kedves társal-
kodó. Mindent szerete, 's így mindentől szeretettet.

II. József Szepesi Püspökké nevezte, majd Laybachban Herczegi Érsekké. De on-
nan visszakívánczolt, 's ismét Püspök leve Szepesben. Képe rézre metszve szerencsé-
sen van eltalálva.

48.

Lőcsének egy másik nevezetes férfia is volt: Vice-Ispány Consil. Grádeczi
Stansith-Horváth Imre,²⁶⁴ utolsó férfi maradéka azon háznak mellyből Márk is erede,
ki együtt vesze Zrínyivel, Szigetben. Nagy még nagy gyengéjében is. Haragjában en-
gesztelhetetlen, de²⁶⁵ csak ha útálnia kelle a' kit gyűlölt; de pirulni-tudó midőn érzi
hogy megtévedett, vagy midőn a' kit tűzében megbántott, érzete vele, hogy erő benne
is van. Ollyankor tettel hozá helyre a' mit átalla szóval, 's úgy leve szelíd a' hogy vad
vala. Fő-Notáriusának, kit minden másokkal maga is Spectabilisnak szokott vala nevez-
ni a' titulusokkal olly vesztegetve még nem bánó időben, Lőcséről Lőcsére egy három
lapnyi levelet írta in folio, 's hogy megmutassa hogy ennek sokalja a' Spectabilist, valahol
a' szó előfordult, és hány ízben nem fordult elő, kivakargatta azt, 's Perillustrist írt
helyébe; a' szegény megbántott ezt maga láttatá velem, 's úgy hiszem, hogy a' ki az ef-
félét el tudja tūrni, érdemli hogy tűressék vele. – [193] De Stansics-Horváth mindég ti-
zenkét ifjat tarta maga mellett patvarián, ollykor többeket is, 's táplálta a' szegény sorsú
ifjakat, 's a' ki illyet tesz, az perillustrisozhatja a' kit akar; azt neki minden elnézi.
Józsefnek halálával, ő, ki a' quinqueniumban Első Al-Ispány vala örömmel viselé a'
második Vice-Ispányságot, mert érzette hogy szükség van rá, és hogy ő ad fényt a'

²⁶³ újra <szeker> szívemre

²⁶⁴ Consil. <Horvát> Grádeczi <San> Stansith-Horváth Imre,

²⁶⁵ engesztelhetetlen, <ha> de

- 503, 607, 1006 hívatálnak, nem a' hívatat neki. – [194] Jelen valék egy Gyűlésen midőn kérte a' Rendekeket, hogy valakit, kinek a' zöld asztalnál nincs helye, küldjék el onnan, és midőn némelyek kérék, hagyná abba, letérdepele: *Vult ergo Incl. Universitas ut illum adorem?* – [195] Olly dolog, melyet nem mernék mondani, ha szemmel-látó tanúja nem voltam volna. – De valóban a' vadság sem rossz a' maga helyén.
- 607 [196] Testvére Borbála, Berzeviczy Sándorné, anyja Gergelynek, Kakas-Lomniczon, szint olly nagy a' maga nemében mint Imre a' férfiak közt, 's szint úgy tiszteletes mint a' fija a' maga nemeiben, de ezeknek gyengeségeik nélkül. – Lelkem tisztelettel hódol a' három szeretett árnyéknek.

49.

- 503, 607 [197] Kézsmárkot, hol tízedik esztendőmet éltem, megint meglátni, 's annyi esztendő után látni meg, a' Tátra' lábainál, mellyen az éjjel-esett eső reggelig kemény jéggé fagyta, hogy azt most jéghegynek nézhetém, és a' melly a' fel és le szálló²⁶⁶ nap' tüztől rózsaszínbe öltözve nyúla ki kopasz, fekete 's repedéses szirtjeivel az éjelepte hegyecskék' és dombok' sorából, – ott, hol nyelv, öltözet, lakás, élelem, mezei munka 's maga a' természet is előttem újak valának, vagy csak képekből ismertek, – hol a' szép és vad természetet a' maga téli vad szépségében láthatám – egy egész holnapot tölteni útban, 's olly helyeken hol csak kenyeret sem találhaték; – 's pártjára kelvén azoknak a' kiket most bosszú, legalább a' szenvedett bántások emlékezete nyomott; – példát²⁶⁷ adva tántoríthatatlanságomnak; – felejtve midőn bíró valék, melly felekezethez tartozom; – irtózva azon gaz játéktól, melly fél védeni igazságaikban a' magáit, ne hogy az igazságos védelem részre-hajlásnak mondathassék, – kedvelve azoktól, kik rettegenek tőlem míg nem láttak; – 's elhintve szavaim által, példám által a' jó' magvait – melly gyönyörű, melly irigylendő sors juta nékem, 's huszonhét esztendő's koromban! – Februáriusban tértem vissza Kassára, 's Jelentésemet benyújtám tisztelt Előljárómnak.

Az megolvasá azt, jött szobámba, 's megcsókola hogy reményinek megfeleltem.

50.

- 44, 79, 503, 608 Jelentésemnek egyik cikkelye fényt vona rám.

Sötét estve értem Hobgard Szepes Vármegyei városkába, mellyet egy szerencsétlen tűz, az első házan kezdve az utolsóig, elégetett, 's Szolgabíró Badányi, ki velem munkála, a' Plebánushoz hajtata be. Egy öreg Káplán jöve előnkbe, egykor Lutheránus és Prussziai Hadnagy, mert a' Plebánus elútazott. Midőn más nap tekintetbe vevém az iskolát, nagyobb előmenetelt találván itt mint sok helyeken, a' derék Tanítót a' Tanács' jelenlétében elhalmozám magasztalásimmal. De a' Tanító és a' Tanács minden érdemet a' távol levő²⁶⁸ Plebánusnak tulajdonítának, 's beszélék, hogy ez a' tiszteletes pap csaknem minden leczkén megjelen, hogy a' tanítást kiveszi a' Tanító' szájából; hogy a' gyer-

²⁶⁶ leszálló [Függőleges vonallal elválasztva.]

²⁶⁷ nyomott; példát [A gondolatjel sor fölé írt beszúrás.]

²⁶⁸ távollevő [Függőleges vonallal elválasztva.]

mekeket könyvekkel tartja; és mivel a' lakosokat a' tűz csaknem minden vagyonoktól megfosztá, 's így fijaik, leányaik iskolába nem játhatának, a' megjelentek közt minden-nap délelőtt és délután kenyérszeleteket osztogat. 1006

Melegen tett jelentésem jó órában ment a' Swieten' és Pászthory' kezeikbe; nem felejtém említeni hogy én a' Plebánust soha nem láttam, hogy vele semmi érintésben nem állok, 's a' Helytartó-Tanács 1787. August. 9d. kiadá a' rendelést, hogy a' Vice-Ispány Ludwig János Hobgárdi Plebánusnak fényes gyülekezetben függessze melyére az arany emlékpénzt.

Egy másik 1789. Május' 14d. költ rendelés Györki István Pataki Plebánust Swieten előtt előbb szóval, később írva is tett esedezésemre, Apátnak hirdettete.

51.

1010

Hivatali foglalatosságaim most Miskolczra, Egerbe, Jász-Berénybe, Hatvanba szólítanak. Illy közel Pesthez, éltem az alkalommal, 's bérepültem oda.

Septemviratus és Királyi-Tábla még ekkor Budán tarták üléseiket. Ennek Assessora Ócsai Balogh Péter úgy akará hogy jelenjek meg az Országbírájánál; [198] megtanítá, 608
hogy²⁶⁹ vele németül kell szólanom, és hogy ha *wie heisst man* reppenne ki száján, azt vegyem annak jeléül, hogy elmerülve gondolatjaiba, nem fogta fel a' mit hallott.²⁷⁰

Más nap tehát (1787. Aug. 1.) lemenék Múlatójába, a' Krisztínávárosban. [199]
A' kerti-ház' aijtája előtt üle, prémetlen térdig-érő mentében, dolmánnyal, kalap nélkül, 503, 608
mert a' hanyatlani-kezdő nap az udvar felé vetette árnyékát, 's pipázott. Előtte egy strimflis és parokás Úr. – Haja felverve fodorítója által; arcza verhenyeg; tekintete komor, hangja dörögő; dolmánya 's a' Commandeuri pántlika elpiszkolva étekkel, tobákkal. Feje jobb válla felé hajolva. Rézre metszett képe szerencsés kéztől jött.

[200] Gróf Niczky Kristóf midőn magamat 's hivatalomat megnevezém, elszalasztá 504, 608
a' hangot, 's átallá még egyszer elmondadni ki vagyok, átallá mondani *wie heisst man*-jait. – *Kommen Sie von Pesth?* kérdé rövid hallgatás után. Elmondám neki hogy Kassáról jövök, hogy Jász-Berényben egyesítettem a' Protestáns iskolát a' Catholicusokéval. –
[201] *So sind sie K...*? 608

[202] Tudni akará, mennyi iskolám van egyetemben, 's mennyije minden felekezet-nek, 's miért nincs a' magaménak csak egy is. – A' Reformátusok, mondám, Megyémnek alsó részeiben laknak, 's ott a' helységek nagyok, 's így iskolájok minden helyt vala, a' hol templomok vala; őket nem érinté az a' kir. rendelés melly a' templomot és iskolát nem bíró helyeket, hogy az nekik csak azon feltétel alatt engedtetik, ha²⁷¹ elfogadják a' tanítás' új rendét. A' ki előttem viselé a' hivatal, iskoláji' számát leginkább Szepesben igyekezék szaporítani, mert a' Lutheránusok ott állítanak egyszerre igen számos iskolákat, 's a' Catholicusok' iskolájival teheté a' mit akara; én csak kilencz holnap olta szolgálók. Minekutána ez útbamban szerencsés valék rá-bírni a' Miskolczi Reformá-

²⁶⁹ jelenjek meg <más nap, délután <ötkör> ötkör,> az Országbírájánál<.> <délután ötkör, a' Krisztínávárosi kertjében;> megtanítá, hogy [A törlésen belül a „délután” jav. ebből: „dél után”; a „megtanítá”-ban az ékezet lehúzva.]

²⁷⁰ a' mit <tőle> hallott.

²⁷¹ engedtetik, <meg,> ha

1010 tusokat, hogy igen rég olta bírt iskolájok a' Catholicusokéval egyesüljön, 's az igyekezetet a' Superintendens maga is elősegéltette; reménylenem kell, hogy dolgaim szerencsés menést vesznek, mert én magam is ezen felekezet' tagja vagyok, 's annál fogva bizodalnok hozzám nagyobb lehet. – Niczky bővebb híreket kívána a' Superintendens felől, 's kivált azt hallá örömmel, hogy az öreg, de az új idők lelkében él. Meghagyta, vigyem meg neki hálás köszöntését a' szép példaadásért; magamnak pedig fejtegette melly szép ponton állok, 's melly jóltevő idea az, hogy a' hon' polgárai egy iskolában neveltetvén, egymáshoz szoktassanak, vallásbeli különbözések sértetlenül maradván. – Most zsidó iskoláimról teve kérdéseket, és ha meg lehetek e elégedve azoknak Tanítójikkal. Akarnám, ez vala feleletem, hogy sok keresztyén iskoláimban hasonlókat találhatnék; egyike, mondám, ismerte Mendelssohnt, 's többnek született mint csak gyermekek' tanítójának.

321, 504, 609 [203] Mintegy félóráig szóla velem. Akkor bal tenyerére támaszkodva felemelkedék, 's egy mondással ereszte el, honnan láthatám, hogy megjelenésem nála nem vala kedvetlen. – A' strimflis Úr Helytartói-Tanácsos, egykor Prof. Lakics vala.

504, 609 [204] Niczky gyűlölt és szeretett ember vala a' maga korában. Nagynak minden hitte, jónak csak a' kik közelebből ismerék. – Rájnistól, az igen jó fejűtől tudom, hogy midőn Niczky Fő-Directora volt a' Tudományoknak²⁷² a' Győri Kerületben, hol Rájnis tanított, Niczky bé vala árulva Theresia előtt, 's a' Császárné gondjait Rájnis csendesíté el. – Nagy²⁷³ baj az emberre, de nagy szerencse az ügyre, ha a' kormányon ülő messzére megelőzi korát és körét; nagy baj, ha a' vezetett nem érti a' vezetőt; az pedig, ha a' vezetőnek nem lehet magyarázni, miért vezet így, és nem amúgy, legnagyobb baj, 's mind az emberre mind az ügyre. [205] A' kétes esetekben az ember' érdemének bizonyos barometruma az, ha a' gyanúba-vettet szeretik a' jók; 's Niczky ezzel dicsekedheték. [206] – Kamarai Tanácsos D'Ellevaux-nak bizonyos alkalommal ezt mondotta: *Der wahre Staatsmann muss bey gewissen Fällen die ganze Last der Beschuldigungen über sich nehmen; sonst verirrt sich alles.* – Egy valaki nagyon ohajtá tudni, mit csinál az öreg, 's ez azt megsejtette. Hozzá izent, hogy korán reggel légyen nála. Az megjelent, 's még ágyban lelé Niczkyt. – Csak tessék várni; mingyárt; mondá ez. – Megitták a' reggelit,²⁷⁴ megették az ebédet, meg a' vacsorát is, 's Niczky még is tartóztatá. – *Ich lebe so, wie heisst man, Tag zu Tag; gute Nacht*, mondá neki, 's éjfél²⁷⁵ felé eresztette el.

52.

504, 610 [207] De midőn örülve emlegetem jó órámat, melly Niczkyhez vezérle, pirúlva kel-lene emlékezmem egy másíkról, melly felette rosszúl üthetett volna ki, ha Védangyalom nem segélet volna bajomban.

Egy nap – ekkor e, vagy más eszt., nem egész bizonyossággal tudom, mert itt jegyzésimben hézagok vagynak – nem lelvén szállásán Kovachichot (áltellenben azon

²⁷² Tudományok[...] [Átírás.]

²⁷³ el. Nagy [A gondolatjel sor felé írt beszúrás.]

²⁷⁴ Megitták <az ebé> a' reggelit,

²⁷⁵ neki, 's <elersztette> éjfél

gyalog úczával melly a' Fortúna' déli falai mellett a' Duna felé vonódik;²⁷⁶ a' ház' ablakai 1010 nyugotra nyílnak; annak éjszaki kétablaku szobájában Kovachich lakott, 1793.²⁷⁷ az egyablakújában H—czy, az első emeleten), tiszti-dolgozójában keresém fel, a' Kamaránál. – Nincs időm, monda; igen siető dolgot adtak; de mingyárt üti a' tizenket-tőt; 's addig kész leszek. Jer Terstyánszkihoz. – Belépvén velem ehhez, német nyelven kéré, szenvedné meg hogy nála maradhassak, míg majd értem jó. – Terstyánszkin szür-ke kabát vala, fekete selyem nadrágocskával feje strimflivel: én sötétké frakkban valék, veres gallérral és hajtékkal, 's feje lajblival és nadrágocskával, 's strimflivel, 's mind Terstyánszki mind és papucsban; 's öltözetem nem szűrhatta szemet, mert ekkor sokan így járánk. – Sejtém én hogy az általam öltözetéről Buchhalter forma valami-nek nézett ember sullyocskát akar adni magának, de a' Buchhalter formák úgy szok-tak; 's jónak látam úgy tenni mintha meg nem sejtettem volna. – A' Swieten' systemjének jó vagy nem jó volta felől kezdé velem a' beszédet. – Éreztetni akarja, mondam magamban, hogy ért a' dologhoz; 's látván hogy a' dologhoz jól tud, öröm-mel felelék vala kérdéseire, ellenvetéseire, ha megkínált volna üléssel; mert a' hév nap és a' sok járás nagyon eltikkasztott. Már kérni akarám Herr von Terstyánszkyt, engedje hogy ülhessek, de a' Buchhalternek nem akarék semmit köszönni; 's minthogy dereka-mat alig bírtam, hátamat megvetém a' falhoz. Még úgy is alkalmatlan lévén az állás, búcsút vevék Herr von Terstyánszkitól, nem tisztelettel, hanem csak tekintettel. Az nekem bántó kegyelemmel nyújta kezét. Kéteskedém, elfogadjam e. Elfogadám még is, de könnyedkén, 's éreztetém vele, hogy az nincs a' rendben. Mentem, 's a' Kovachich' szállása előtt leültem.

Még sokan vannak a' kik Kovachichot ismerék, 's emlékeznek mint hajlonga ez de-rekával, két kezével, midőn valamely bohó történet kaczagásra fakasztotta. Jött ő is, 's mihelyt engem megpillanta, elkezdte nevetni, hajlongani, 's hányá kezeit, mintha min-den el volna veszve. – Tudod mit kaczagok? – Hogy tudhatnám? – 'S kinél hagyálak én téged? – Terstyánszkinak mondtad. – De ki tehát az a' Terstyánszky? – Én Buchhalterteknek nézem. – Vevé észre hogy olly valaminek; no ti megjárátok egymás-sal! Gondold el: a' mint neki megnevezélek, 's ő téged ebben a' veres gallérú haczukában megpillanta, felkiálta magában: Mi lesz a' nevelésből, ha iskoláink' kormányára illy úczakoptatók állítatnak! 's néked álla hogy megexaminál 's halálra csipked. Hiszen ez a' Terstyánszky épen az az Udv. Consiliárius, a' ki a' tanulás²⁷⁸ reformálásán együtt dolgozék Ürményivel. Kérlek az Istenért, mit öltözől így! – De hát a' te Illustrissimusod miért így? kérdém, de megszeppenve. – Megvan; hagyjuk abba! Mind a' mellett rám parancsola, köszöntselek, 's tégyelek bizonyossá, hogy örvend látásodnak.

[208] Mint itt járék rosszúl haczukámmal, úgy egy más helyt koszperdemmel. Kicsínységek, de beszélem, mert festik a' kort.

²⁷⁶ vonódik(<)>;

²⁷⁷ lakott, <nehány> 1793.

²⁷⁸ tanulás'<.>

497, 604, 1000

[209] Egy Bécsemben szolgáló magyar, iskolai ismerősöm, 's most Kir. Tanácsnok, de csak titulussal, rá beszéle, öltözzem strimflibe, még ha nagy helyre megyek is. Ellenkezém, de azt mondá, hogy neki, Bécs' lakosának, azt jobban kell tudni. Hittem a' gonosz Tanácsadónak, 's úgy jelenék meg a' Referendárius Pászthory' ebédjénél, papucsban, nagy csattal, koszperddel, hajtáskával.

Belépvén az ebédlőbe, megrezzenék midőn a' falról Gróf Szécsényi Ferencz, Skerlecz Miklós, Szily, Somsics Lázár nézének le rám,²⁷⁹ Obester Draskovics János pedig, mostoha fija a' Hadi-Marsal Nádasdinak, kinek szemeit a' Festő földre süllyesztette, pirúltni látszék érettem. A' cseléd előttem ajtót nyitá, 's Pászthory elnémúlva fogadott. – Könnyű képzelni, melly kínok közt ültem az ebédnél, 's melly nyugtalanul vártam, hogy mehessek.

174, 321, 620, 1031

[210] Egy későbbi Bécsi útam alatt (Novemb. 1789.) megjelenék Gróf Zichy Károlynál, az Országbírónál, magyarba öltözve. – Egy Obester, egy Pap, és én váránk, míg szobájából kijő, 's mégyen széket venni a' Helytartó Tanácsnál. Egyik cselédje kyriejét²⁸⁰ (moldon hamuszín köpönyegét) tartá készen két kezében; ez mellett az ajtó' másik felénél a' másik cselédje kalapkáját, koszperdkéjét. Nyílék az ajtó, 's az ifjú Országbírája kilépe, fodrozott fővel, hajtáskával, nadrágocskában, strimfliben, papucsban, 's az egyik cseléd kezébe adá kalapját és kardikóját, a' másik válára ereszté a' köpönyegét. – *Wer sind Sie? – Obrist bey... Was machen Sie hier? – Ich reise zur Armee nach Belgrad. – Wünsche glückliche Reise.* – Illy könnyedkén vala elvégezve a' Pap is. – Engem öt órára parancsola magához.

1028

[211] Gróf Eszterházy Miklós, Követünk az Orosz Udvarnál, az 1764diki Dietán magyar ruhát vona valaha magára. Testvér öccse az akkor Váczi, tovább Egri Püspök felkiálta: „Hála Istennek, hogy Kemedet valaha a' maga bőrében láthatom.”

²⁷⁹ nézének rám, [A „le” sor fölé írt beszúrás.]²⁸⁰ Kyriejét [Átírás, és lapszélére írt javítás is.]

JEGYZETEK



Szüleim emlékének

1. A JELEN KIADÁSRÓL

Toldy Ferenc és Váczy János egyaránt *Kazinczy Ferencz és kora* címmel adta ki máig meghatározó életrajzát Kazinczy Ferencről (TOLDY 1987; VÁCZY 1915). A Kazinczyt személyesen ismerő tudós és a Kazinczy-levelezés szerkesztője irigylésre méltó tudásanyag birtokában a lehető legteljesebb és leghitelesebb élet- és korrajzra törekedett. A különböző forrásokból kinyert adatok azonban nemegyszer zavaró ellentmondásokhoz vezettek. A két irodalomtörténész a megrajzolni kívánt Kazinczy-portré önazonosságának megőrzéséhez – úgy tűnik – néha válogatni kényszerült a különböző autobiográfiák, feljegyzések, naplók, levelek stb. adatai között, sőt néha mentesíteni is kellett a tévedéseiben, gyengeségeiben leleplezett írórt: „*A Pályám Eml.* id. kiadásában bizonyosan tévedésből írja, hogy a régi tanító meghagyatott mellettök.” Továbbá: „Érdekes, hogy a *Pályám Eml.* ezt [Vitrina és Pictet műveinek olvasását – O. L.] tagadja; de több hitelt kell adnunk idézett levelének. A *Pályám Eml.* e helye ellenmondásban van iskolai pályája végével, a mi szintén azt bizonyítja, hogy itt Kazinczy tudatosan másít a valón. [...] Különös, hogy Toldy F. e pontról egészen hallgat, holott máshol a legcsekélyebb adatról sem feledkezik meg; valószínűleg érezte az ellenmondást s nem akart sem egyik, sem másik adattal ellenkezni.” (VÁCZY 1915, 58, 27. lábjegyzet; uott, 74, 53. lábjegyzet.)

Az utóbbi monográfia egy olyan „való” létét feltételezi, amelyen az író néha „tudatosan másít” ugyan, ám a „legcsekélyebb adat”-okat is felderítő irodalomtörténész jóvoltából mégis megismerhető. De akár elrejtí, akár feltárja egy önéletírás módosításait az életrajzíró, végső soron szöveget értelméz: példánkban „*A Pályám Eml.* id. kiadásá”-t és a Kazinczy-levelezés szövegét (noha az utóbbiról is jól tudhatta Váczy, hogy részben utólag átirát, több „változat”-ban létező, válogatott szövegek alkotják). A biográfus tevékenységétől független, adatokból rekonstruálható élettörténet megkérdőjelezésével elveszti vonatkoztatási alapját az önéletírás, vagyis ha több Kazinczy-szöveg adataiból kell válogatni, nincs olyan biztos pont, ami alapján kiválasztható lenne az igazi és őszinte változat. Kazinczy és korának története nem található meg sem a különböző szövegekbe szétírtva, sem a szövegek mögé rejtve, így az irodalomtörténész számára is lehetetlen a „való”-t átnyújtani az olvasónak.

Ezért nem lehet a jelen kiadás célja egy olyan klasszikus történeti-kritikai elveket követő szövegrendezés, amely Kazinczy egyetlen hiteles önéletírását kívánná rekonstruálni vagy reprodukálni. Az a kiadás, amelyik a „jó”-nak nyilvánított szöveget elhatárolja az előzményektől és a későbbi átdolgozásoktól, egy értékhierarchiát állít fel, hiszen az egyik szöveget kitüntetett helyen kezeli, míg a többi annak alárendelt változataként közli. E megoldás kétségtelen előnye, hogy jól olvasható művet hoz létre, de egyszersmind egy erőteljes értelmezést is végrehajt. Az írásban rögzített emlékek (adatok) hitelességének illúziójához nagy mértékben hozzájárul a neki teret adó szöveg és e szöveg közege. A változatlan főszövegben és több, ennek alárendelt szövegváltozatban érdekelt szerkesztői szemlélet egy erős, végleges művet és ugyanilyen kiadványt eredményez, miközben elrejtí például az írás és az autobiografikus műveknél különösen fontos emlékezés időbeli változékonyságát. A befejezett és felülírhatatlan könyvként asztalunkra kerülő *Pályám emlékezete* című kiadvány olyan olvasási módra tesz erőteljes javaslatot, amely befejezett és felülírhatatlan műként láttatja Kazinczy önéletírását és élettörténetét is.

Egy-egy múltbeli időponthoz, helyszínhez, személyhez köthető emlék egymástól akár igen eltérő szövegekben is feltűnhet. Kazinczy önéletírói tevékenysége nem csak olyan szövegre terjedt ki, amely címében pályára való emlékezést, önéletírást vagy naplót ígér, hanem az életmű egészét munkára fogta. Kiadásunk ezt a szerzői munkamódszert is láttatni akarja, ezért keletkezésében, kidolgozásában, terjedelmében és műfajában távoli szövegeket is egymáshoz rendelt. A keletkezés-történeti és műfajelméleti kérdések sokaságát felvető szövegkapcsolatok feltárásával Kazinczy mindent rögzítő (leíró) és mindent elmozdító (újraíró) sajátossága válik érzékelhetővé.

Az így összeválogatott igen gazdag szövegösszeállítás kezelésére elvileg egy genetikus szövegkiadás lenne hivatott. Kazinczy autobiografikus szöveghalmazát azonban egy ilyen kiadás nem tudná átlátható módon kezelni, még a legszorosabban összetartozó szövegcsoporthoz belül, a [*Pályám emlékezete*] hat ismert szövegén sem lenne működőképes. A szerkezeti, szintaktikai és lexikai egyezések–

eltérések váltakozása és felcserélése még itt is átláthatatlanul bonyolult, olvashatatlan szerkezetet eredményezne. Példaként rendelkezésünkre áll Debreczeni Attila kísérlete, amely egy Csokonai-szövegen mutatta be, hogy egy következetesen végigvitt genetikus elv milyen olvashatatlan kiadáshoz vezet egy átlagosnál bonyolultabb esetben (DEBRECZENI, 1994). E fenntartásokat fokozottan érvényesnek érezzük a Kazinczy-életmű egészét behálózó szövegekre. Ezért, míg a tisztán klasszikus-történeti kiadásról elvi, a tisztán genetikusról gyakorlati okok miatt mondtunk le.

Kazinczy autobiografikus szövegeinek ideális kiadása egyszerre biztosítaná az egyes szövegek önálló, mellérendelt státusú, jól olvasható megjelenését, ill. a szövegek genetikus szemléletű összevetését (vagyis pl. egy-egy történet vagy szerkezeti elem több szövegen átívelő – horizontális – nyomon követését), továbbá a jegyzetapparátus különböző szintjeinek használatát, ráadásul mindezeket választható formában. E követelményeknek egy elektronikus kiadás felelne meg a leginkább. Az elektronikus és könyv alakú kiadás egymással nem felcserélhető vagy helyettesíthető, ám a digitális kiadás néhány technikai megoldását és főleg szöveg szemléletét mégis érdemes figyelembe venni.

Az elektronikus és papíralapú kiadás közötti különbség a terjedelem esetében alapvető és meghatározó: kiadásunk terjedelmi okok miatt nem tartalmazhatja az összes önéletrajznak ítéltető Kazinczy-szöveget. Egy könyvformátumú kiadás szövegkapcsolatait és jegyzeteit a szerkesztői munka rögzíti, míg egy számítógépes adatbázisban a felhasználó a szerkesztőtől függetlenül szabadon rákereshet minden egyes szóra, tetszőlegesen hozhat létre újabb kapcsolatokat (linkeket, szövegmezőket, szövegcsoportokat), és módosíthatja akár a jegyzeteket is. Lényegi különbség, hogy az elektronikus kiadásban a szövegek és jegyzetek meghatározó része független adatbázisként bárhol elérhető, míg egy könyv állandó, rögzített szöveggörnyezetet jelent. A könyv alapvetően lineáris szerkezete elkerülhetetlenül hierarchizál, és egy új, azelőtt sohasem létezett kontextus létrehozásával határozottan megjeleníti a kiadói szándékot is.

Kötetünk a papíralapú klasszikus és genetikus, ill. az elektronikus kiadások szemléletéből, technikai megoldásaiból merítve törekedett arra, hogy jól olvasható, de önálló státusú szövegeket adjon közre, egy olyan szerkesztői apparátussal, amely a szövegek genetikus szemléletű, keletkezéstörténeti érdekeltsgű összeolvasását és az elektronikus kiadásokból ismert összekapcsolását (link) is lehetővé teszi. A szövegkapcsolatok felépítésekor átengedtük az olvasó/felhasználó számára azt a döntést, hogy életbe lépteti-e a szövegek önállóságát felülíró szerkesztői beavatkozást, a szöveggondozó értelmezői munkáját. Magyarán: ellapoz-e a lapszéli oldalszámokkal megadott szöveghelyekhez.

A válogatás, a kiválogatott szövegek csoportosítása, a közlés sorrendjének megállapítása óhatatlanul is egy előzetes értékítéletet és szerkesztői rangsort sugall. Ennek mérséklésére a szövegek többirányú olvashatóságát kívántuk megteremteni. A margináliák a különböző szövegek egymásnak megfeleltethető szöveghelyeit kötik össze (így pl. egy történet vagy gondolat szövegeken átívelő olvasására adnak lehetőséget); az élőfej keletkezési és elbeszélte időről tájékoztató adatai egy-egy alkotói korszak, egy-egy életidő, vagy éppen a kettő közötti távolság vizsgálatát teszik lehetővé; a tér-idő jellemzők mentén szervezett jegyzetmezők pedig a jegyzetek felől elinduló tematikus olvasást kínálják fel.

A jegyzetekben, margináliákban és a szövegmezők hálózatában megjelenő szerkesztői apparátus nyomai és kapcsolódási pontjai részben benne maradtak a szövegekben, ám a működésbe léptetésükhöz szükséges döntés és aktivitás az olvasóra hárul. (De egy ilyen tapasztalat birtokában feltehetően az is tudatos befogadói viszonyulást igényel majd, ha a kötet használója önálló, lezárt műként kívánja olvasni Kazinczy egy-egy autobiografikus írását.) Nyilvánvaló, hogy a szövegkapcsolatok kezelésére sem elvileg, sem technikailag nem találhattunk tökéletes megoldást egy papíralapú kiadásban, és a feltárt szövegkapcsolatok bemutatásában éppúgy válogatni kellett, mint a közölt szövegekben. Ezért önkényes, és bizonyára vitatható döntéseket hoztunk, de úgy gondoltuk, hogy a gyakorlati előnyök kárpótolnak mindezt. Reméljük, a jelen kiadás nyitva hagyta a lehetőséget a szerkesztői koncepciótól lényegesen eltérő olvasatok létrejöttére, és azt is, hogy a bemutatott összefüggések lezárhatatlansága és továbbgondolhatósága munkánk felülírására ösztönzi az olvasót.

1.1. A szövegek

A szövegek kiválasztásakor *Az én naplóm*, *Az én életem...* és a hat [*Pályám emlékezete*] mellett az ezekkel szövegszerű egyezéseket mutató, ill. a naplóformájú szövegeket vettük figyelembe. Tehát egyfelől a szerkezeti, szintaktikai és lexikai azonosságokkal, hasonlóságokkal vagy párhuzamosságokkal jellemezhető szövegeket kerestük, másfelől pedig dátumokhoz rendelt, magukat többnyire „napló”-ként vagy „diárium”-ként meghatározó hosszabb-rövidebb Kazinczy-műveket.

Kiadásunk műfajelméleti megalapozottságú szövegválogatás helyett gyakorlati szempontokat érvényesített. Ennek oka, hogy Kazinczy önéletrajzi szövegeinek műfajai összesomosódnak. Például *Az én naplóm*ban Kazinczy útirajzaira jellemző alcímet találunk: *Pásztói út*. Az Orpheusban *Útazások* cím alatt megjelent Kazinczy-szövegek a kéziratok eredeti, de törölt címei szerint életrajzként keletkezettek, majd a javítások nyomán megjelent a (fiktív) levél műfajára utaló címzés: „Kazinczy NN-hez; Kassa, Jún. 21. 1789.” (Szemere-tár, 1. kötet, 833–839/6–12). Tehát gyakorlatilag csupán a paratextusok megváltoztatásával három műfajt utazott be ugyanaz a szövegcsoporthoz. Mindez arra a megfontolásra vezetett, hogy a hagyományos műfaji felosztás helyett összefoglalóan önéletrajzi szövegcsoporthoz vagy autobiografikus szövegekről beszéljünk.

Nem fogadhattuk el általános érvénnyel Kazinczy műfaji megjelöléseit az igencsak képlékeny fogalomhasználat miatt: *Az én naplóm*at 1812-ben mint egy tervezett, hosszabb autobiográfiába szervesen betagozódó részt tekinti: „Reményem nem fogom elfelejteni holmi bohó cselekedeteit feljegyezni, midőn majd, megírván ezen Decenniumomat, életemnek elsőbb szakait beszélnem.” És: „Julisnak férjhez menésekorai historiáját a’ maga helyén (1785) fogom beszélni, ha majd ezen Decenniumi Naplómát elvégezvén, Biographiámat születésemen kezdve írom-meg. Itt csak röviden említem [...]” *A Pályám’ Emlékezete* [I.] -et egyik levelében viszont éppen ellenkezőleg, naplónak nevezi: „Bár időm legyen Pályám’ Naplóját (nem Annálisait – a’ szó kevélykén hangzik, a’ mellékideák miatt) folytatni.” (KazLev, 20/4791, Kazinczy – Toldy Ferencnek, [Széphalom], 1827. jún. 19. [1.: 3.1.3. Keletkezéstörténet a levelezés alapján]).

A műfaji keretek feloldásának hozadéka, hogy esetenként távolinak tűnő műfajokat is figyelembe vehettünk. Beemelhetünk kiadásunkba így pl. egy újságkijegyzéshez írt lábjegyzetet vagy egy Szirmay-családtörténethez csatolt személyes bejegyzést.

A szövegek életművön belüli kapcsolata nemcsak a minta, szerző, elbeszélő, főszereplő életeseményeinek és nevének részleges vagy teljes azonosságán alapul (vö. LEJEUNE 2003, 30–31), hanem Kazinczy munkamódszerén is. A hiányos mondatokból álló 1828-ban írt *Feldolgozni valók* c. autográf lista különböző autobiografikus szövegek egységes háttérmunkálatairól tanúskodik. A *Feldolgozni valók* kidolgozását többségében a *Fogságom naplójában* és a [*Pályám emlékezete* I–VI.] -ban sikerült azonosítani. A keletkezéstörténetnek ebben a szakaszában kimutathatóan és szorosan összekapcsolódnak a különböző szövegcsoporthoz. 1824 körül egy személyes kalendáriumban egymás mellé jegyzi be Kazinczy a számára fontos történelmi, irodalmi, családi és személyes adatokat, és ezeket úgy is számon tartja, mint az (újra) megírandó „én Életem” részeit: „Aprilis. [...] 6. 1804. † Kácsándy Théréz. [...] 11. 1738. Kazinczy András, Istvánnak atyja, szül. – 1750. mh. Kazinczy Dániel. [...] 17. Blidlit 1788. ma látom elsőben. – [...] 27 1779. Péchy Gábor és Kenyeres Patakon. NB. az én Életemre.” (*Történetek’ Kalendariuma*, MTAKK K 633/I, [*Az én Pandektám* I.], 1a–62a). Nem ritka az sem, hogy Kazinczy egyes történetek, személyek kapcsán más (néha még meg sem írt) szövegeihez irányítja az olvasót, miközben korábbi szövegeit mintegy építőanyagként hasznosítja újra. Az átjáratosság műveket, műfajokat köt össze, kötetünk szövegselejtele ezért nem idegen sem a Kazinczy-szövegekből kikövetkeztethető kapcsolatrendszerrel, sem a kritikai kiadásokkal szemben támasztott azon elvárástól, hogy törekedni kell egy adott szöveg életművön belüli kapcsolatának feltárására.

Kazinczy leveleiben többször is utalt arra, hogy a *Pályám emlékezete*, az *Erdélyi Levelek* és az 1828 körüli útirajzok szövegeit együtt kívánta megjelentetni (1.: 1.4.2.a. *Áttekintő adatcsoporthoz*; 3.1.3. *Keletkezéstörténet a levelezés alapján*). Az *Erdélyi Levelek* egyik átdolgozását 1828–1829-ben – Szabó Ágnes megállapítása szerint – éppen az indokolta, hogy Szemere Pál tanácsára ekkor még a *Pályám emlékezete*be kívánta beépíteni. De az *Erdélyi Levelek* „eme átdolgozása végül nem került

kiadásra a *Pályám emlékezetének Hetedik könyve*ként, Kazinczy ugyanis visszatért 1830-ban eredeti tervéhez, önálló kötetet szánt a leveleknek.” (SZABÓ 2003, 114, 117.)

A kötetünkben közölt önéletrói szövegcsoporthoz és a *Fogságom naplója* is nyilvánvalóan szoros kapcsolatban van, erre a jegyzetekben igyekeztünk rávilágítani. (Mivel a *Fogságom naplója* kritikai kiadása még nem áll rendelkezésünkre, ezért kötetünkben az MTA KK K 614 jelzetű kéziratból idéztünk, a szöveghely azonosításához megadtuk az elbeszélte esemény dátumát.) Nem érthetünk egyet azonban Busa Margittal, aki a *Fogságom naplóját* a *Pályám emlékezete* részének tekinti: „A *Fogságom naplójának* eredeti kézírata ismeretlen. Részletek jelentek meg a *Pályám emlékezete* »Harmadik-szak«-jában, a Tudományos Gyűjtemény 1828. évi számaiban.” (KAZINCZY NÉ 1986, 18. – A Tudományos Gyűjtemény szövege egyébként is csak 1794-ig tart.)

1.1.1. Feljegyzések

Az önéletrajzi feljegyzések több ezer kéziratoldalnál is nagyobb terjedelmű korlátok miatt válogatni kényszerültünk. (A teljességre törekvés a digitális kiadásra hárul.) Az előmunkálatokkor megvizsgáltuk a tematikus-műfaji és a lelőhely szerinti közlés lehetőségét is, de emellett szólt a legtöbb érv, hogy a Feljegyzések között olyan szövegeket adjunk közre, amelyek szövegszerű kapcsolatba hozhatók a Naplók (különösen *Az én naplóm*), az Önéletrajzok és a [*Pályám emlékezete I–VI.*] szövegeivel.

Az 1910-es években a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Bizottsága a levelezés kiadása után előkészítette Kazinczy további munkáinak közlését is. Az anyag összeállítására Váczy Jánost kérték fel. Ő, akárcsak korábban Toldy Ferenc, tematikus rendben képzelte el Kazinczy eredeti műveinek publikálását (Toldy 1830. dec. 15-i levelét l.: 3.1.3. *Keletkezéstörténet a levelezés alapján*). Váczy kiadási terve: VÁCZY 1913, ennek pótlásai: HARSÁNYI 1913, BAYER–HAJNÓCZY 1913, HARSÁNYI 1914). A kiadássorozat egészére nézve ez igenis indokolható koncepció, azonban éppen a Feljegyzések esetében több kérdést is felvet.

Váczy az *Önéletrajzi művek* kötetbe az alábbiakat sorolta volna: *Pályám emlékezete; Fogságom naplója; Az én naplóm; a Dékáni-féle szövegek; Zemplény vármegyei vice-nótáriuságom; a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattárában* (továbbiakban: MTA KK) ma K 608-as jelzeten őrzött kéziratkötetből: *Rothasztó forró betegségem, Jegyzések elhányt régi papirosaimból és egyéb Önéletrajzi jegyzetek*. Ezek közül kötetünk csak a *Fogságom naplóját* nem közli. (Nem egyértelmű viszont, hogy *Az én életem...*-mel számolt-e a tervezet.) Váczy ugyanakkor az általunk kiadott szövegek közül *Történelmi dolgozatnak* tekintette az *Özv. Kazinczy Józsefné sz. Bossányi Sus. emlékeztét, az Angelo Solimánról, Born Ignácról és Baranyi Gáborról írt biografikus műveket; a Bírálókat, hírlapi tudósítások, adomafélék csoportjába sorolta az Anecdotonok. Bohózkodás c. írást. A kategorizálás bizonytalanságára Kazinczy édesanyjáról írt búcsúztatóját emeljük ki példának. Ez a kis nyomtatvány ugyanúgy tekinthető a gyászhirről tudósító híradásnak, mint *Történelmi dolgozatnak*, de Kazinczy 1829 végén Szemere Pálhoz írt levelében már „asszonyi Biographia”-ként határozza meg művét, és miközben felajánlja közlésre az Élet és Literatúrának, hajlandónak mutatkozik a tizenhét évvel korábban írt „gyászlevél” átdolgozására, vagyis az alkalmi műfajtól való eltávolítására is: „– Ha felveszi Uram Öcsém úgy még igazítani, bővíteni fogok rajta.” (KazLev, 21/5084, Kazinczy – Szemere Pálnak, [Széphalom], 1829. dec. 30.)*

E művek kötetünkbe kerülését nem tudjuk mással indokolni, mint az előzetes kiadási koncepció által kiemelt autobiografikus művekkel való szövegszerű kapcsolatukkal. A döntésünk tagadhatatlanul önkényes, és sajnos kizár néhány kisebb feljegyzést, de mégis következetesebben megvalósítható, mint a tematika és műfaj alapján történő válogatás.

A másik lehetőség az egyes, feljegyzéseket tartalmazó kéziratári kötetek jelenlegi egységének megtartása és teljes publikálása lehetett volna. *Az én Pandectám I–VI.* (MTA KK K 633/I–VI) vagy éppen a *Magyar Dolgok* (MTA KK K 624) címen katalogizált kéziratkötetek címei olyan szerzői szándékot sugallnak, amelyet egy kritikai kiadásnak mindenképpen tiszteletben kellene tartania. Ám a kéziratok eredeti elrendezése sok esetben megváltozott és rekonstruálhatatlan. A *Magyar Dolgok* címlapján 1830-as keltezését találunk, de pl. a 68a oldalon a *Háborgás Pesten, a' cholera mi-*

att, 1831. címet olvashatjuk, vagy a 120a oldalon egy csonka, félszóval kezdődő szöveget találunk. Az *én Pandectám* hatodik kötetében a Kazinczy-hagyaték 19. sz.-i rendezőjének kifakadása biztosít arról, hogy nem az eredeti elrendezésben és címen maradtak ránk a kéziratok: „Ez egy teljesen összezavart gyűjtemény, megpróbáltam rendezni, napokig fáradtam vele, a fő szédülésig; sehogy sem tudtam végre hajtani. Ugy látszik, lelkiismeretlenség mive; elvittek belőle, össze hányták, megcsonkították, van emlékezet XI–XII–XIII számú Pandectáról is, a minnek semmi nyoma nincs, már ma. Aki egybe tudja állítani, szerencsésnek mondva. Én teljesen bele romlottam, ezért egy folyó számot keresztül vittem rajta, hogy legalább ezen túl ne csonkíttassék tovább.

Buda-Pest, decz. 3. 880 Jakab Elek.” (Jakab Elek bejegyzése egy Kazinczy-kéziraton, MTAKK K 633/VI, 1a.)

A kéziratlapon eredeti sorrendjét esetenként helyre lehet állítani egy naplóban vagy egy hosszabb szövegben az időrend és a szövegösszefüggések segítségével, ám az apróbb, sokszor papírszeletekre írt, nem összefüggő feljegyzések sorrendje, összetartozása legfeljebb csak valószínűsíthető. A tartalmi utalás, az íráskép, a papír, a tinta, a fejléc, a fejezetszámok és az oldalszámok vizsgálata segíthet a kéziratkötegek rekonstruálásában is, de tapasztalatunk szerint a kézirathagyaték egy részének elveszése miatt e „fő szédítő” vállalkozás nem vezethet megnyugtató sikerhez. Kiadásunk természetesen igyekezett a felcserélt kéziratlapon eredeti sorrendjét helyreállítani (pl.: 31. *Ignatius von Born*; 74. [1801–1804]), és a több lelőhelyre került szövegek eredeti állapotát rekonstruálni (pl.: 28. *Aszalai János*’ [...] *keze-írása*; [Pályám emlékezete II.]; l.: 3.2. *Az egyes szövegek adatai és keletkezése*). Az eredménytelen helyreállítási kísérletre példaként az MTAKK K 641-es kéziratkötetet hozhatjuk fel (l. 3.1.1. *Gyűjteményes szövegforrások*).

A Feljegyzések szövegcsoporthoz részben a fent bemutatott textológiai nehézségekből fakadó sajátossága, hogy nem minden esetben közöl teljes szövegegységeket. De más, a kiadás egészének alapelvéből következő megfontolások is szerepet játszottak a válogatásban, elhagyásban. Az MTAKK K 605-ös kötet német folyóiratból kimásolt cikkeket tartalmaz, amelyek némelyikéhez Kazinczy magyar lábjegyzeteket írt. A lábjegyzetekhez kétségkívül szorosan hozzátartozik a megjegyzetelt szöveg is, ám kiadásunk csak arra vállalkozhatott, hogy bemutassa ezen megjegyzéseknek és más autobiografikus szövegeknek a kapcsolatát. Ugyancsak egy részlet található a jelen kiadásban a *Világ’ Nagyjai és kicsinyei* című életrajzi adatsorból. Ez egy különböző nevekhez hozzárendelt, jellemzően 2-3 sornyi részletből felépülő szöveg, amelyben egy olyan hosszabb feljegyzés is van, amelynek történetét különböző formában több autobiografikus műben is megtalálhatjuk. Itt szintén a kötet szemlélete és nem az eredeti szövegegység védelme volt a fontosabb. Ezeket az eljárásokat – nem mellékesen – terjedelmi okok is megkövetelték. Egy elektronikus kiadás közegében nemcsak a terjedelmi korlátok oldódnak fel, hanem a szövegek helyhez kötöttsége is, hiszen egy adatbázisban szereplő szöveg több elérési útvonalon is megközelíthetővé válik.

A fejezet szövegeinek kiválogatásakor tehát a szövegszerű kapcsolatokat vettük figyelembe. Ebből következik, hogy az így kiválasztott szövegek közlési sorrendjét sem határozhatta meg a jelenlegi kézirattári lelőhely. De nem határozhatta meg a lejegyzés időpontja sem, mert ezt sok esetben nem, vagy csak bizonytalánul lehetett megállapítani. Mindez részben e kéziratok esetleges lelőhelyével (az egyes szöveg környezete nem jelent megbízható támpontot), részben Kazinczy munkamódszerével (folyamatos újradolgozások, javítások) magyarázható. Így az elbeszélte események idejét tekintettük e szövegek közlési sorrendjét meghatározó egyetlen tényezőnek, remélve, hogy ezáltal áttekinthetőbb is lett a szövegcsoporthoz.

1.1.2. Naplók

A jelen kötet Naplók-szövegcsoporthoz az *én napló*val szövegszerű egyezést mutató művek, valamint Kazinczy naplóformájú autobiografikus szövegei találhatók. Így e fejezet összeállításakor két, általában egymást erősítő szempont érvényesült.

A fejezet terjedelmileg is kiemelkedő szövegei az *én napló* és a [Napló. 1828–1831. *Pesti Út.* 1828.] Az előbbi esetében Kazinczy forrásként felhasználta néhány korábbi szövegét is,

erre szövegszerű egyezések mutatnak rá. Címe (és részben formája) szerint tehát napló, ám a retrospektív elbeszélőtechnika és az eltérésekben kimutatható utólagos elbeszélői érdekelttség a szorosabb értelemben vett önéletrázásokkal rokonítja. A [*Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.*] esetében is bizonyos, és szöveghelekyéből kimutatható az utóidejűség (az utolsó néhány sor kivételével, erről l.: 3.2.2. *Az egyes szövegek adatai és keletkezése: Naplók*). Mindez általánosságban elmondható az összes ismert naplóformájú Kazinczy-szövegről, ezért helyesebb folytatólagos dátumokhoz rendelt önéletrajzi feljegyzéssorozatokról, tulajdonképpen álnaplókról beszélni. A lejegyzés és elbeszélés idejének szinkronitása lényegi meghatározója a naplónak mint műfajnak: az eseményekkel egyidejűleg, napról napra írt, tehát a jövőre nyitott műveket tekintjük naplónak. Kötetünk ezzel szemben a mű formai jegyeit vette figyelembe, amikor a Naplók csoportjába besorolta a közölt szövegeket.

A szövegkeletkezés és az elbeszélő életesemények, történetek időbelisége sajátos összefüggést mutat a szövegek narratopoetikai jellemzőivel. Eszerint a közölt naplók három csoportba sorolhatók:

1. Közvetlenül fogsága után Kazinczy felkutatta és rendszerezte 1794 decembere előtti életének szöveges emlékeit. A megtalált naplókat vagy naplóformájú jegyzeteket egybemásolta, letisztázta, pl.: *Jegyzések elhányt régi Papirosaimból; Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találom régi papirosaim közt 1794ben tett következendő jegyzésemet.* Az elbeszélő történet, életesemény és az újramásoló-elbeszélő időbeli, élethelyzetbeli távolsága, valamint a dokumentálás szándéka védte e szövegeket az utólagos átírástól. Ezekben a rövid, szikár feljegyzésekben az utólagos reflexiók nyomai nem szembetűnőek, kimutathatóak; igaz, ennek ellenére nem zárható ki bizonyosan a visszatekintő elbeszélő beavatkozása, hiszen hiányzik az összevetés alapja, az „elhányt régi papiros”; a fogság előtt írt naplók nem maradtak fenn, vagy lappanganak.

2. Kazinczy szabadulása utáni éveit egyre inkább a családi viták, magánéleti nehézségek határozták meg. Az osztozkodás nyűgei arra késztették, hogy a jelennel és a közelmúlttal is foglalkozzon, afféle számvetést, védőíratot írjon megpróbáltatásairól. Így e szövegekben egy időben jól körülhatárolható életszakaszt összefüggő történetté alakítva beszél el az emlékező narrátor naplóformában, de részben korábbi feljegyzésekre hivatkozva. A korábbi naplók nyomai és a követett időrend naplóformájúvá teszi ezt a szövegcsoporthat is, de – néha a bejelentett időkereteket is átlépő – mindentudó narrátor visszatekintő elbeszélői pozíciója és az elbeszélő történet egészének a részleteken is áttűnő tapasztalata a szorosabb értelemben vett autobiográfiák felé mozdítja el e szövegeket. Ebbe a csoportba tartozik [*Kazinczy Ferencz „Diáriuma”*] és *Az én naplóm*.

3. A harmadik csoport az, amely formailag is, az elbeszélő idő és az elbeszélői idő szinkronitálásának az illúziója és az elbeszélő autoritás korlátozottsága miatt is a legközelebb áll a naplóhoz mint műfajhoz. Ilyen a [*Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.*] c. szöveg. A javítások, ill. néhány szöveghely azonban itt is arról árulkodik, hogy a szöveg nagyobb részében utólagos kidolgozást olvasunk:

„10. Meghal a’ Pápa Rómában.

[...]

18. Hír hogy megholt a’ Pápa.”

Nyilvánvaló, hogy a hír megérkezése előtt nyolc nappal még nem tudhatta Kazinczy a pápa halálát. Utólagos lejegyzésről van tehát szó, és ha talán volt is egy „igazi” napló (és napló emlékeit jegyezte le), kétségtelen, hogy változtatott rajta Kazinczy.

1.1.3. Önéletrajzok

Az Önéletrajzok kifejezést Toldyt, Abafit és Váczyt követve összefoglaló megnevezésként használjuk a következő négy szöveget: 1. [*Kazinczy Ferencz’ Élete, egyedül maradékainak számokra I.*], 2. *Kazinczy Ferencz’ Élete, egyedül maradékainak számokra II.*], 3. *Az én életem. Barátimnak, Literatúránk’ barátjainak, ’s legközelebb gyermekeimnek*, 4. [*Kazinczy Ferencz’ saját kezével írt Autobiographiája 1785⁹⁸*]. Az Önéletrajzok több helyütt szövegszerű egyezéseket mutatnak egymással, ismétlődő szókapcsolatok, jelzős szerkezetek szövik át ezt a szövegcsoporthat, ami kétségtelenné teszi e források keletkezéstörténeti kapcsolatát. A kapcsolat azonban mégsem olyan mértékű és főképpen nem olyan jellegű, mint a [*Pályám emlékezete I–VI.*] szövegei esetében. Az Önéletrajzok szövegei között lényegesen nagyobb időbeli távolság feszül, kidolgozásuk és a terje-

delmük is nagyobb mértékben eltér, ezért nem tudtuk a [*Pályám emlékezete*]-ihez hasonlóan összevetethető szövegmezőkre osztani ezeket.

E szövegcsoporthoz egyik fontos sajátossága, hogy az egyes szövegek keletkezési idejének a távolága miatt több jelentősebb változtatást is megfigyelhetünk. Így, miközben felismerhetők maradnak az átöröklődött szövegrészek, az is láthatóvá válik például, ahogy az elbeszélő bizonytalanságait a későbbi szövegek elfedik. Az adatok körüli bizonytalanság és a szövegjavítások alatt rejtőző kérdések határozott állításokká alakulnak, de néha az egyes események közötti ok-okozati összefüggések is megváltoznak, áthelyeződnek:

- „**Úgy vélem 1768ban** volt az midőn az atyám engemet, Dienest és Szirmay Andrást Késmárkra vitt-fel” ([*Kazinczy Ferencz’ Élete... I.*]; – kiem. O. L.) – „**Vége 1768ban** Kézmárkra viteténk-fel” (*Az én életem...*; – kiem. O. L.)
- „írt az **atyámnak**, hogy teljesítse kívánságomat. Az **atyám** ezt gyalázatnak nézte, ’s tanácsot kére Prof. Szentesitől” ([*Kazinczy Ferencz’ Élete... I.*]; – kiem. O. L.) – „boldogultam volna, ha az **anyám** Prof. Szentesit is meg nem szállította volna. Ez azt tanácslá az **anyámnak**” (*Az én életem...*; – kiem. O. L. Az „atyám” szó mindkét esetben az „anyám”-ból javítva.)
- „**Szép volt a’ nap**, ’s én őket **ezért a’** Botkőig kísértem-vissza [...] Leülénk az asztalhoz, ’s lelkemet **valamelly sejdítés fogta-el**; nem illetem az előttem álló levest. ’S íme az Anyám elhalva jó, az Istenért Patikárius Uram, a’ férjem lábai hidegek.” ([*Kazinczy Ferencz’ Élete... I.*]; – kiem. O. L.) – „engem szokatlan, érthetetlen **aggodalom fogott-el**; felültem szekerekre, ’s kikísérem a’ Botkőig [...] ebédre szállítatánk. Alig ülénk vala le, midőn az anyám ordítva jó, kiáltja hogy atyámnak lábai hidegek.” (*Az én életem...*; – kiem. O. L.)

1.1.4. A [*Pályám emlékezete*] szövegei

A [*Pályám emlékezete*] szövegei és a [*Pályám emlékezete I–VI.*] gyűjtőcímek alá azokat a szövegeket soroltuk be, amelyek a Tudományos Gyűjtemény 1828-as évfolyamában *Pályám’ Emlékezete* [I.] címen megjelent szöveggel szoros szövegszerű egyezéseket mutatnak (természetesen ideértjük magát a *Pályám’ Emlékezete* [I.]-et is). A címadást Toldy 1855-ös listája is alátámasztja, ugyanis Toldy a címmel kezdi az egyes szövegek leírását, és így a címlap nélküli [*Pályám emlékezete II.*]-t ő is „Pályám emlékezete” címen említi a 32. pontban (l.: 2.1. *Kazinczy Gábor és Toldy Ferenc öröksége*). Az Önéletrajzoktól nemcsak az irodalomtörténeti hagyomány és szövegszerű egyezések eltérések alapján határozhatjuk el a [*Pályám emlékezete*] szövegeit, hanem a keletkezés ideje szerint is: e szövegek mind 1827 utániak, tehát későbbiek, mint az Önéletrajzok.

Tehát a [*Pályám emlékezete*] szövegei kifejezésen a következőket értjük: 1. a Tudományos Gyűjtemény folyóirat *Pályám’ Emlékezete* [I.] c. szövege, 2. [*Pályám emlékezete II.*], 3. [*Pályám emlékezete III.*], 4. a Szemlélő folyóirat szövege: [*Pályám emlékezete IV.*], 5. [*Pályám emlékezete V.*], 6. [*Pályám emlékezete VI.*].

Az ebben a fejezetben található szövegek állnak a legszorosabb kapcsolatban egymással, így a keletkezési sorban elfoglalt helyük nagy biztonsággal meghatározható az átdolgozás folyamatának nyomon követésével. A [*Pályám emlékezete I–VI.*]-ban olyan panelszerűen elmozduló szövegelemeket láthatunk meg, amelyek ha elmozdulnak is, alapvetően megtartják szerkezeti, szintaktikai és lexikai kidolgozásukat, felépítésüket, és e szövegrészek következetesen megfeleltethetők egymásnak. Ezért vált lehetségessé és szükségessé a szövegmezők fogalmának bevezetése.

Kiadásunk terjedelmi okok miatt nem vállalkozhatott a hat ismert [*Pályám emlékezete*] szövegének teljes közlésére. A keletkezés időrendje szerint az első, az egyik közbenső és az utolsó [*Pályám emlékezete*]-t közöljük teljes egészében, a három további szövegből ([*Pályám emlékezete II.*], [*Pályám emlékezete IV.*], [*Pályám emlékezete V.*]) csak részleteket adunk.

A hat önéletrész egyaránt vizsgálható önálló szöveggként vagy egymás szövegváltozataként, variánsaként, sőt jegyzetként is. Ennek eldöntésére a jelen kiadás nem vállalkozik, ezért nem követi kizárólagosan sem a klasszikus, sem a genetikus kiadás módszereit. A tartalmi és szerkezeti változtatásokat azonban érzékeltetni kívántuk a szövegmezők segítségével. A változtatások az önálló jelentéssel nem bíró, szónál kisebb egységektől a szavakon és mondatnyi egységeken át az

önálló bekezdések és fejezetek szintjéig terjednek. A klasszikus retorika fogalmai segítségével leírva az átalakítások módját, négyféle alpműveletet különböztethetünk meg: bővítés (adjekció), csökkentés vagy elhagyás (detrakció), felcserélés vagy áthelyezés (transzmutáció), helyettesítés (immutáció). Végül soron azonban a szövegkiadó személyes döntése nem küszöbölhető ki, és ezért nem is elleplezhető. Ennek tisztázása felhatalmazza a reménybeli olvasót a bizonytalan mértékig önkényes szerkesztői döntés eredményeinek felülbírálására (adjekciójára, detrakciójára, transzmutációjára és immutációjára).

1.2. A szövegközlésről

Kiadásunk a betűhű forrásközlés elvét követi. Ettől a Tudományos Gyűjtemény néhány ma már nem használatos (és kéziratban Kazinczy által sem használt) betűformája esetében tértünk el: ő=ō, ű=ű.

A szövegkritikai jegyzeteket lábjegyzetben adjuk.

A rövidítések és ligatúrák esetében az alábbi elvekhez igazodtunk:

- A ligatúrákat írástechnikai sajátosságnak tekintettük, és jelöletlenül oldottuk fel.
- A nem publikálásra szánt szövegekben érzékelhetően több rövidítéssel találkozhatunk, mint a nyomdakészek esetében, a kidolgozottság sajátos jelentést hordoz a nyilvánossággal is számoló szerzőre vonatkozóan és megmutatja az egyes szövegekre, szövegtípusokra jellemző vázlatosságot is. Az *egyedi és az általánosan használt, nyomtatott forrásokban is megtalálható rövidítéseket* ezért egyaránt változatlan formában közöltük, feloldásukat részben a *Szótárban* (pl. esztőd=esztendő; kapit.=kapitány; k., kir.=király, királyi), részben a *Jegyzetmezőkben* (pl. mor.=moriatur; Szgyi=Szentgyörgyi) adtuk meg.
- Nem jegyzeteltük azokat a rövidítéseket, amelyek a szövegkörnyezetből egyértelműen feloldhatók (pl. egy személynév és a néhány sorral későbbi rövid alakja; olyan közszó, amely a szövegkörnyezetből egyértelműen kiderül).
- A bizonytalan feloldású rövidített szavakra lábjegyzetben hívtuk fel a figyelmet (pl.: „szolgal.” szolgálatát, szolgálatját, szolgálatait; „elt.” eltemetik, eltemettetik).

Megőriztük a rövidítések következtelen alkalmazását az egyes szövegeken belül, mivel nem következetes teljesen Kazinczy írásmódja sem. A Tudományos Gyűjteményben közölt *Pályám' Emlékezete* [I.]-ben nincs feloldva pl.: Octób.; Decemb.; Várm.; eszt. (= esztendőben is); Tekint.; Méltós.; Nagys. Uram; Philos Professor; Consil.; Superint.; Honor. Notáriusnak; Kir. Commissáriusnak; District. Tábla; Prof. (név előtt). Ezzel szemben pl.: Fő-Notáriusa; Fő-Szolgabírája; Vice-Ispán; Vice-Cancellárius; Báró; Gróf; Nagyságod; Professor; Vármegyének; Superintendens (név helyett); Cancellárius; Királyi Commissáriussal. (Aláhúzással kiemeltük billegő megoldásokat.)

Kötetünk következetes és egységes írásképet mutató szövegeiben jelöletlenül emendáltuk a Kazinczy általános használatától tollhiba miatt eltérő szóalakokat. Néhány kivételes esetben azonban a szöveg formai sajátosságává válik pl. az ékezetek elhagyása, ekkor a javítatlan betűhű közlést választottuk. Ezért őriztük meg pl. az *Extractusok Diáriumomból* c. naplóformájú feljegyzésben a „Gyor”=Győr, „Godólőről”=Gödőlőről típusú alakokat.

A nyomtatott szövegforrásoknál (a Dékáni-közlések, a Tudományos Gyűjtemény és a Szemlélő szövegei) az emendálásokat nem jelöltük a szövegkritikai lábjegyzetben. Ezeket sajtóhibaként, tehát a szerzőtől független esetlegességekként kezeltük, kétséges esetekben összevetettük a többi közölt szöveg és a Kazinczy-levelezés szóalakjaival. Így emendáltuk az egykori kiadások szöveg-rontásai közül pl.: a „Sóphia=Sophia”, „Nicsi=Nincki” személyneveket; az ékezethibákat („felsphéra”, „eleggē”); az aposztróf hiányát (a); és egyéb sajtóhibákat (a Szemlélőben: „fogyasztotta”=fogyasztotta”, „bannünket=bennünket”). Nem változtattuk meg az írásképi sajátosságnak tekintett vagy a mai köznyelvtől eltérő kiejtést tükröztető, Kazinczy más szövegeiben is megfigyelhető szóalakokat, pl.: „taval”, „egy” (a Tudományos Gyűjtemény novemberi közleményében, ahol e szóalak oldalakon át így olvasható), „madarkák”.

Lábjegyzetben adtuk a folyóiratbeli közlések paratextusait, mert ezek szolgálhatnak magyarázattal néhány szerkezeti sajátosságra. Így válik érthetővé a későbbi [*Pályám emlékezete*] szövegeiben bevezetésként szereplő, de a Tudományos Gyűjteményben csak a harmadik közlemény elején feltűnő bekezdés helye, vagy a Dékáni-szövegekben emlegetett levelek megléte vagy hiánya.

A Tudományos Gyűjtemény közleményeiben meghagytuk a cenzúra nyomait jelző kihúzásokat (l.: 3.2.4. A [*Pályám emlékezete*] szövegei).

1.3. A szövegek kapcsolatrendszere

1.3.1. Kapcsolat a [*Pályám emlékezete*] szövegei között: a szövegmező

1.3.1.a. A szövegmező meghatározása

Mind a hat [*Pályám emlékezete*] teljes szövegtartományát szövegmezőkre osztottuk. A szövegmezőket szögletes zárójelben félkövérrel kiemelt számok jelzik. E szövegmező-számozás minden egyes szövegben **folyamatos**, tehát az [1]-es számmal kezdődik. Az egyes [*Pályám emlékezete*]-ben létrehozott **szövegmező** az a legnagyobb terjedelmű szövegrészlet, amely szövegszerű egyezéseket mutat más [*Pályám emlékezete*] szövegrészleteivel (azaz szövegmezőjével), illetve, ha csak egyetlen [*Pályám emlékezete*]-ben fordul elő, akkor maga a szövegrész. A számozással kijelölt egyes szövegmezőket a különböző [*Pályám emlékezete*] szövegekben egymáshoz rendeltük, ezzel kialakítottuk a **szövegmezők hálózatát**.

A szövegmezők kialakításakor nem lehetett kizárólagosan sem a mondatra, sem a bekezdésre, sem a szövegtagolás egyéb formájára hagyatkozni, mert ezek határai gyakran elmozdulnak.

A szövegmezők létrehozásával a hat [*Pályám emlékezete*] szövegeinek a hasonlóságait és eltéréseit kívántuk rendszerszerűen összemérhetővé tenni.

Az egymásnak megfelelő szövegmezők – általában – eltérő számot kaptak, az egybeesés véletlenszerű.

A szövegmezőket a [*Pályám emlékezete I–VI.*]-ban tehát []-ben látható számok jelölik, a hat [*Pályám emlékezete*] szövegmezői közötti kapcsolatot – a szövegmező-hálózatot – a **lapszélre írt oldalszámok**, ill. az 5.2. A szövegmezők összefoglaló táblázata teremti meg.

1.3.1.b. A részlegesen adott [*Pályám emlékezete*]-i

A helyhiány miatt részben közölt [*Pályám emlékezete II., IV., V.*] teljes szövegtartományát, vagyis a nem látható, nem közölt szövegrészeit is szövegmezőkre osztottuk és folytatólagosan beszámoltuk. Így A szövegmezők összefoglaló táblázatában a három egészében közölt [*Pályám emlékezete I., III., VI.*] szövegmezőinek összevetésével ezek szerkezetéről, jellegéről is tájékozódhatunk. Minden esetben teljes szövegmezőket adtunk a helyhiány miatt részben közölt szövegek-ből is, ha egy mondat átnyúlik a nem közölt szövegmezőbe, akkor a mondat egészét közöltük.

A [*Pályám emlékezete II., IV., V.*]-ből a közlendő szövegmezők kiválasztásakor az alábbi szempontok figyelembevételével igyekeztük csökkenteni a válogatás esetlegességét.

Nem közöltük a szövegmezőt:

- ha a helyet és időt, továbbá a neveket, címeket, adatokat, titulusokat stb. csak pontosítja, de nem módosítja;
- ha azonos tartalmat, logikai állítást fejez ki más szavakkal, pl.: „sok hetekig sínlett”, „nehány holnapokig sínlett”; „Termete Beregszászinak nem nagy és nem kicsiny”, „Termete ’s testessége középszer”.

Közöltük a szövegmezőt:

- ha máshol nem található meg a szövegrész;
- ha lényegesen eltér az elbeszélt történet kidolgozása;
- ha lényegesen át van szerkesztve;
- ha lényeges új információ, név, dátum stb. található, vagy az adatok között ellentmondás feszül.

1.3.1.c. A szövegek átalakulásáról, a szövegmezők kialakításáról

A szövegmező terjedelme szerkesztői döntés eredménye, de ugyanakkor Kazinczy munkamódszerével is összefügg. Ha egy emléket, történetet már viszonylag korán megírt, szövegbe rögzített Kazinczy, akkor általában kisebb változtatással, mintegy kész panelként emelhetette be a *[Pályám emlékezeté]* szövegeibe (ilyenek pl. az I. Ferenc koronázását megíró részek). Ha kevesebb *[Pályám emlékezeté]*-ben beszéli el „ugyanazt”, akkor csökken egy-egy szövegrészlet változtatásának a lehetősége, ami szintén hosszabb szövegmezőket eredményez (pl. Ráday portréjának elkészítése).

A szövegmezők jellemzésére az alábbiakban néhány példát hozunk fel (dólt kiem. – O. L.).

1. Egy korábbi szöveg szavait, frázisait néhol jól láthatóan építőkövekként használta fel Kazinczy, akár teljesen másra vonatkoztatva:

- „szóllék Rádayval, hogy kezdenénk egy folyó-írást, mely bírálgassa a’ megjelent Munkákat, és minthogy a’ példa többet teszen mint az inkább rontó mint építő *grammatikázások*, a’ *legrosszabb fők’ birkozó-piaczai*, végyen-fel aesthetikai értekezéseket és dolgozásokat is.”
- „eggy folyó-írást készülneték kiadni, mely bírálgassa megjelent munkáinkat, és minthogy a’ példa többet teszen mint az inkább rontó mint építő *grammatikázások*, *légyen az a’ legrosszabb fők’ birkozó piacza*, ’s végyen fel aesthetikai értekezéseket ’s dolgozásokat.”

2. Egy korábbi szöveg szavait, frázisait akár ellentétes állítás megfogalmazásához is felhasználta:

- „*Meleg hidegséggel bántam vele*, de nem sokára azután leveleink által forránk egymáshoz, ’s kevésbésem hogy barátságával dicsekednem szabad.”
- „Eggyszerre tűnt el minden rettegésem, ’s tartalék nélkül adtam által neki magamat; *vége vala meleg hidegségemnek, mellyel addig vele is bántam.*”

3. Jellemző változtatás az adatok módosítása:

- „’S ő, és Váradi Kánonok *Gróf Forgács Ferencz*, Mesterek, ’s elhíresedett Mesterek a’ Violínen, hallaták magokat.”
- „Estve ő, és Váradi Kánonok *Gróf Forgács Pál*, elhíresedett mesterek a’ violínen, hallaták magokat.”

E két *[Pályám emlékezete I., III.]* szövege között helyezkedik el keletkezési idő szerint a *[Pályám emlékezete II.]*, amelyben a kézirat 144b oldalán a javítás műveletét is láthatjuk:

- „Estve ő és Váradi Kánonok *Gróf Forgács <Ferencz> Pál*, elhíresedett mesterek a’ violínen, hallaták magokat.” (A „Pál” szó a törlés felett van.)

4. A változtatások egy része az egyre határozottabb jelentésképzés irányába mutat. A *[Pályám emlékezete]* szövegcsoportján belül jellemző a dátumok, adatok, titulusok pontos megadása, ott is, ahol a feljegyzésekben még látszik a bizonytalanság:

- „SCHWARTNER MÁRTON [...] *1790ben vagy 92ben a’ fejeér farkas* nevű Fogadóban közönséges asztalnál ettünk ő is, és én is.”
- „Visszaemlékezvén ezen időm’ scenájira, tisztelet’ érzéseivel telik-el szívem a’ megholt Prof. Schwartner eránt, ki egy ebéd mellett, a’ Fejér-Farkasnál, *hol Dietai Követek* is ültek, gyönyörű példáját adá nemes gondolkodásának.”
- „Az *1790diki Dieta alatt* egy fogadó’ asztalnokja vadúl kergete ki közzülünk egy kolduló beteg és öreg asszonyt, ’s a’ hosszú asztal’ végében Schwartner látá a’ vadságot.”

Az elsőként idézett *Schwartner Márton* c. feljegyzésben még érzékelhető az emlékezés bizonytalansága, a *[Pályám emlékezete II.]*-ben ezt elkendőzi a „Dietai Követek” megfogalmazás, míg végül a *[Pályám emlékezete III.]*-ban már egy határozott tudással felvértezett elbeszélői szólammal találkozhatunk. Ebben a bizonytalanságot elnyelő folyamatban azt láthatjuk meg, ahogy egy későbbi szöveg megírásakor az emlék írásban rögzített narratívájához és nem az „emlék”-hez nyúl vissza az elbeszélő.

1.3.2. Kapcsolat a Feljegyzések, Naplók, Önéletrajzok és a [Pályám emlékezete] szövegei között: átjárás a szövegcsoporthoz

A Feljegyzések, Naplók és Önéletrajzok szövegcsoporthain belül nincs olyan fokú szövetség szerű egyezés, mint a [Pályám emlékezete] szövegeiben, ezért nem oszthatók következetesen szövegmezőkre. De – már csak a válogatás szempontjai miatt is – minden esetben található olyan szöveghely, amely odautalható a [Pályám emlékezete I–VI.], *Az én életem...* vagy *Az én naplóm* valamelyikéhez (kivéve a kései naplóformájú szövegeket), illetve e szövegek között is van kimutatható kapcsolat. A szövegközötti kapcsolatokat a jellegzetes lexikai elemek (hívószó, frázis), dátumok (dátum mint hívószó), történetek (pontosan datálható események: kvázi dátumok) köré építettük ki. Így a szövegek és szövegcsoporthoz közötti hálózatnak szerves részévé vált a [Pályám emlékezete I–VI.] szövegmezőinek rendszere. Egy szövegen belül csak kivételes esetben utaltunk össze szövegrészeket, pl. akkor, ha az elbeszélő átengedi a szót másnak is „ugyanarról” beszámolni (azaz mások leveleiből idéz Kazinczy), ha túl távolra kerül egymástól a két részlet, vagy ha más külső szövegekkel is össze van kötve.

A Feljegyzések, Naplók, Önéletrajzok és a [Pályám emlékezete] szövegeit is lapszámlára írt oldalszámok utalják össze.

A kötetben túlmutató szövetség szerű összefüggésekre, pl. a levelezésre, a szöveghelyhez kötődő tárgyi magyarázatokban, a *Jegyzetmezők*ben található adat; ide is marginália vezet el. A szövegek kapcsolatrendszere a keletkezéstörténeti tanulságokon túl, az egyes szöveghelyek értelmezéséhez is támpontot nyújt, azaz a szerkesztői magyarázatok számottevő részét is kiváltja.

Két példa:

1. A [1801–1804] c. naplóformájú szövegben ezt olvashatjuk: „[1801. jún.] 26. István és a’ testvérem József két inasikkal ’s Laczkó János Regmeczi öreg gazdánkkal fel a’ várba. Szakad az eső, innen a’ szerencsétlenség.” Hogy mi is ez a „szerencsétlenség”, az ebben a szövegben nincs kifejtve, ami arra utal, hogy a feljegyzést csak saját magának írta Kazinczy. Az olvasóközönségre is tekintettel lévő *Az én naplóm*ból viszont megtudható, hogy Kazinczy kiszökött a börtön folyosóra, ahol az eső miatt nem hallotta az örök közeledtét. Kiadásunkban e szövegrészeket is margináliák utalják egymáshoz, ezért minden további szerkesztői magyarázat felesleges. A jegyzetértékű szövegre a lapszéli oldalszám hívja fel a figyelmet és egyetlen lapozással elérhető.

2. A *Jegyzések elhanyagolt régi Papirosaimból* c. 1802-es keltezésű szövegben Kazinczy 1784-hez többek között ezt jegyzi be:

- „21. Mart. Miskolczon Generalis Orczynál ebédelt. Francziául beszél. Olvassa verseit és a’ Barcsaiét.”

A lapszéli oldalszám elvezet egy 1810-ben vagy ezután írt *Orczy Miskolczon 1784. 21. című feljegyzés*hez:

- „[Orczy az] Asztalnál velem francziául beszélt, elég folyvást. Asztal után pedig Barcsay Abrahámnak verseit olvasgatta. Melly vétkem volt, hogy buzdításaira versbeli correspondentiára nem ereszkedtem vele. – »Ha a’ Haza eltapostatik, eladom minden jószágomat, ’s Helvetziában egy kis kertet veszek.« – [...] Ezen négy lapot az ezen esztendőben a’ nagy atyáimhoz írt leveleimből írom ide. Azokat, halála után, író-asztalán találtam. –”

Mindkét helyről a marginália vezet el a [Pályám emlékezete III.]-hoz:

- „Itt is elővén szekrényét, mellyben verseit ’s a’ Barcsayéit tartogatta, elzárkózék velem, ’s végig-olvasá a’ melly leghosszabb a’ Barcsay’ dolgozásai közt. Helvetziának óhajtott volna lenni lakosa. Nem ismere szebb éltet mint e’ maroknyi népé, melly fény nélkül boldog.”

Az utóbbi, kiadásra szánt szövegben nincs megokolva (bizonyára a cenzúra miatt), hogy miért is óhajtott volna Orczy Helveciának lakosa lenni, ezért a korai feljegyzés tárgyi magyarázatként is szolgál. E szövegek összevetésével azonban lényeges keletkezéstörténeti információkhoz is jutunk. Kazinczy évtizedekkel később egykori levelezése, papirosai és – nyilván – emlékei alapján meséli el ifjúságának egyik meghatározó eseményét. A nagyobb terjedelmű autobiografikus szövegek keletkezését eszerint úgy is elgondolhatjuk, hogy a naplók dátumokból, nevekből, kulcsszavakból készült vázára rögzítette fel Kazinczy a levelezés, a feljegyzések és egyéb írásos emlékek,

továbbá az emlékezés anyagát, majd ezt formálta önálló művé. Mindezt a szövegek erre vonatkozó reflexiói is megerősítik, pl.: „Nyárban 1787. (itt nincsenek-meg Naplóim) hivatalos dolgaim Egerbe ’s Hatvan’ tájára szállítának.” (*Pályám’ Emlékezete* [I.])

1.4. Filológiai apparátus

A filológiai apparátusnak a tárgyi és nyelvi magyarázatok, szövegkritikai jegyzetek stb. bemutatása mellett a szövegek kapcsolatrendszerének feltárása/létrehozása is feladata. A fenti példasorokban a szövegek közötti kapcsolatokat a lapszélre írt oldalszámok teremtik meg. Ez gyakorlatilag a kötetünk magyarázatrendszerének első szintjét hozza létre, jelentős mértékben tehermentesítve a magyarázó jegyzeteket. A margináliák másik csoportja – mint alább tárgyaljuk – a magyarázó jegyzetekhez, *Jegyzetmezőkhöz* irányítja az olvasót. A szövegek egymás közötti kapcsolatait és a filológiai apparátust működésbe léptető utalásokból egységes, egymást támogató rendszer létrehozását céloztuk meg, hogy a kötet technikai egészként legyen használható.

A szó- és fogalommagyarázatok egy része a *Szótárban* található meg, a szövegkritika szöveghelyhez kötött része a lábjegyzetben, a szöveg beazonosításának alapvető adatai pedig az élőfejben olvashatók.

1.4.1. Oldaltűkőr

90. [<i>Pályám emlékezete</i> III.] Kelt: 1829. Tartam: 1739–1804.		561
ÉLŐFEJ Felépítése:	Sorszám. A szöveg címe. A keletkezés ideje. Az elbeszélt esemény időtartama.	OLDALSZÁM
SZÖVEG	<p>[13] Ez a’ lencse egygy más famíliai történetünkre¹ emlékeztet. Az elsőbb Rákóczy Ferencz, áltmenvén Patakról Újhelybe, a’ nagyatyám’ nagyatyjánál Kazinczy² Péternél szálla meg. Makay Kata a’ grádicson ült, ’s törte fa kalánjával a’ lencsét, midőn a’ Fejedelem a’ pitvarba belépett. Vacsorakor a’ szép asszony maga akará az orját felvagdálni, melly a’ lencsében főtt; ’s a’ mint azt a’ tálból kiemelte, az orja visszazuhana a’ lencsében, ’s a’ Fejedelem’ skarlátszínű dolmánya végig vala fecskendve. Könnyű képzelní Kata Asszony mint követgetőzött, ’s a’ Fejedelem még oda haza sem felejtethé az asszony mint szűgyenlette hibáját, ’s neki egygy vég violaszín bársonyt küldé ajándékban.</p> <p>[14] Bossányi Ferencznek ifjabb sőt még férfi éveiben is igen csínos kézírása volt, ’s a’ sorok egyenest folytak, mintha olmozás után voltak volna írva. Most keze reszkete (bort soha nem ivott), ’s nagy fáradság nélkül nem írhatta többé. Ez miatt olly inast tartá mindég, a’ ki írni tudott, ’s diktálgatá leveleit. [15] Hozzá szokván [...]</p>	
SZÖVEG-MEZŐSZÁM	Szögletes zárójelben és félkövérrel kiemelve a szövegmező folyamatos, szerkesztői számozása.	
MARGINÁLIA	A normál szedésű oldalszám a kötet azon oldalához utal, ahol az adott szövegmezőnek vagy szövegrésznek megfeleltetett másik szövegmező vagy szövegrész található. A kiemelt szedésű oldalszám a kötet azon oldalához utal, ahol az adott szövegrészt (ami nem esik egybe a szövegmezővel) jegyzetelő <i>Jegyzetmező</i> kezdődik.	
LÁBJEGYZET	Szövegkritikai jegyzet.	

¹ történetemre [Átírás.]

² nagyanyjánál <az [?]> Kazinczy Péternél [Átírás és törlés.]

1.4.1.a. A szövegmező sorszámozása

Csak a [*Pályám emlékezete*] szövegeit osztottuk fel szövegmezőkre, tehát csak itt található meg a szövegben szögletes zárójelben, félkövérrel kiemelve ez a folytatólágosan adott számozás.

1.4.1.b. Élőfej

A kötet egészét – tehát a szövegeket és a filológiai apparátust egyaránt – egy általános tájékoztató funkciójú élőfejjel láttuk el. A szövegek lap tetején lévő adatsora arról tájékoztat, hogy melyik szövegben vagyunk, mikor keletkezett a szöveg és megadja az elbeszélte történet, esemény időtartamát, időpontját is. Az utóbbi adatokkal az elbeszélte történet, esemény, ill. a megírás idejét figyelembe vevő szövegcsoporthoz képzést, mint lehetséges olvasási stratégiát kívántuk segíteni. Ezen adatok kiemelését a keletkezéstörténetből az is indokolja, hogy a Feljegyzések esetében – szemben a többi szövegcsoporthal – nem a keletkezés, hanem az elbeszélte történet időrendjében közöltük a szövegeket.

1.4.1.c. Margináliák

A lap szélére írt oldalszámok a szövegek–szövegek és a szövegek–magyarázatok között létrehozott kapcsolatokat jelölik. A normál szedésű számok Kazinczy szövegeihez, a kiemelt szedésű számok a tárgyi és nyelvi magyarázatokat megadó *Jegyzetmezőkhöz* utalnak el. A részlegesen közölt [*Pályám emlékezete*] szövegeknél a puszta szövegmezőszámmal jelölt részekhez – tehát ahol nincs szövegkiemelés – nem utalunk a margón.

1.4.1.d. Szövegkritikai lábjegyzetek

A szövegkritikai jegyzeteket a lap alján, lábjegyzetben adtuk meg. A jelen kiadás egyik legfőbb célja a szövegdinamika bemutatása, amelynek része a javításokban létező változtatás, változat is. A szöveghelytől elváló szövegkritikai jegyzetek gyakorlatilag holt anyaggá válnának, ezért döntöttünk a lábjegyzet mellett. A javítások jellege, sűrűsége információt nyújt a kézirat kidolgozottságáról, ami az autobiografikus műveknél különösen fontos lehet.

Az írás folyamata, az eltérésekben megképződő jelentés a kisebb javításokban, átírásokban éppúgy megmutatkozhat, mint a nagy átdolgozásokban. Találhatunk példát arra, hogy ellentétes állítás látható a törlés alatt (pl. *Az én életem...*, jelen kötet, 401), hogy a törlés láthatóvá tétele tárgyi jegyzet értékű (pl. *Nemes büszkeség*, 23), és arra is, hogy az utólagos javítások, betoldások adnak magyarázatot az egyes szövegen belül érzékelhető stilisztikai egyenetlenségekre, az elbeszélés idejénél későbbi adatok megjelenésére (pl. *Özvegy Kazinczy Józsefné' született Bossányi Susána' Emlékezete*, 162–167). A nyomtatott szövegforrásoknál (a Dékáni-közlések, a Tudományos Gyűjtemény és a Szemléltető szövegei) az emendálásokat nem jelöltük a szövegkritikai lábjegyzetben. Ezeket sajtóhibaként és nem Kazinczy elírásaiként kezeltük, tehát jelöletlenül emendáltuk, de a hibák típusaira a jegyzetekben felhívtuk a figyelmet (l.: 1.2. *A szövegkiemelésről*; 3.2. *Az egyes szövegek adatai és keletkezése*). Egyedi megoldást választottunk az *Özvegy Kazinczy Józsefné' született Bossányi Susána' Emlékezete* c. nyomtatványnál, ahol a két ismert autográf javítású példány változtatásait párhuzamosan adtuk (l.: 3.2.1. *Feljegyzések*).

1.4.2. Kézirat-leírás és keletkezéstörténet

A kézirat-leírás és keletkezéstörténet tárgyalását két fő részre osztottuk. Egyrészt áttekintő adatcsoportokat hoztunk létre, másrészt a szövegek adatait és keletkezését egyenként vettük sorba. Az összefoglaló jegyzetekkel a felesleges ismétléseket kívántuk elkerülni, és csak így nyílt lehetőség az egyes szövegekhez kapcsolódó adatok együttes bemutatására és összehasonlítására is.

1.4.2.a. Áttekintő adatcsoportok

Három áttekintő adatcsoportot hoztunk létre. A *Gyűjteményes szövegforrások* fejezetet azért, mert a kötetünkben közölt szövegek többségét olyan kéziratos forrásból adjuk ki, amely több szövegnek is lelőhelye. Ha a szövegforrásokat az egyes szövegeknél mutatnánk be, az felesleges ismét-

lésekhez vezetne, ezért ebben a fejezetben tárgyaljuk az összes kéziratoss gyűjteményt és itt adjuk Dékány Kálmán közleményeinek összefoglaló leírását is. Mivel egy-egy bekötött vagy bekötetlen kéziratgyűjteményből gyakran több szöveget is beválogattunk, ezek együttes vizsgálata többször is alapvető információkat ad az eredeti szövegállapotról vagy a keletkezéstörténetre vonatkozóan.

A [*Pályám emlékezete*] szövegeinek összevetése c. fejezet célja az, hogy a hat ismert [*Pályám emlékezete*] azonos szöveghelyein végrehajtott változtatások és javítások egymás mellé helyezése láthatóvá tegye a szövegek keletkezési sorrendjét. A négy év alatt írt hat szövegből hármat is datálni tudunk a levelezésből, a [*Napló. 1828–1831. Pesti Utam. 1828.*]-ból és a [*Pályám emlékezete*]-ből ismert adatok alapján, ezért az összehasonlító vizsgálattal megállapított relatív időrend is viszonylag pontos keletkezési adatokat ad meg.

Kazinczy leveleiben számtalan önéletrajzi utalást találhatunk, amelyek egy részét a szöveghelyhez kötött jegyzetekben dolgoztuk fel. A hosszabb, összefoglaló, Kazinczy életét a születésétől fogva megíró önéletrajzi, illetve a keletkezéstörténetre vonatkozó leveleket a *Keletkezéstörténet a levelezés alapján* c. fejezetben adjuk. A levelezés és az önéletírás összefonódásának beszédes példája, hogy Kazinczy 1813-ban a „biographiája” megírása helyett inkább hajlandó összegyűjteni és át- és újraírni leveleit, némelyiket akár emlékezetből is, hogy majd ezt adja ki kiegészítve önéletrajzi elemekkel (l.: 3.1.3. *Keletkezéstörténet a levelezés alapján*; MEZEI 1994, 167–171; NÉMETH 2002.)

1.4.2.b. Az egyes szövegek adatai és keletkezése

A Feljegyzések, a Naplók, az Önéletrajzok és a [*Pályám emlékezete*] szövegcsoportjain belül egyenként tárgyaljuk az egyes szövegek keletkezéstörténetére vonatkozó ismereteket (amelyeket összevetünk az *Áttekintő adatcsoportok* fejezeteiből leszűrhető adatokkal), továbbá itt adjuk meg az egyes szövegek szövegforrásra és megjelenésre vonatkozó legfontosabb adatokat is.

1.4.3. Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Mint már utaltunk rá, a szövegek kapcsolatrendszere az egyes szöveg értelmezéséhez is támpontot nyújt, azaz tárgyi magyarázatnak is tekinthető. Szintén lapszéli oldalszámok utalnak el a szerkesztői tárgyi és nyelvi magyarázatokhoz, a *Jegyzetmezőkhöz*. Ezt a rendszert egészítjük ki a *Családfa* és a *Szótár* információi.

1.4.3.a. Családfa

Kazinczy szűkebb és tágabb rokoni hálózatát többé-kevésbé maguk a Kazinczy-szövegek és a *Jegyzetmezők* is magukban foglalják, ám az áttekinthetőség miatt szükséges egy összefoglaló felület. A családi kapcsolatok feltárása igen szövevényes személyes kapcsolati hálót derít fel és tesz érzékelhetővé. A *Családfában* a Kazinczy, a Bossányi, a Comáromy, a Péchy, a Szirmay és a Török családot térképeztük fel. A Kazinczy család esetében a teljes ismert családfát adtuk Kazinczy szépszüleitől Kazinczy gyermekeiig. A többi családnál a kötetünkben említett személyek ágát mutattuk be. A *Családfa* az említett rokonok összes ismert vagy a közölt szövegekhez szükséges életrajzi adatait tartalmazza. Ahol a Kazinczy-szövegek értéséhez fontosnak láttuk, ott megadtuk az egy-egy rokoni ágon öröklődő legfontosabb birtokrészek neveit, és utaltunk a vallásváltásra is. A *Jegyzetmezőktől* minden esetben elutaltunk a *Családfához*, ha rokonokról esett szó.

A *Családfához* az alábbi kiadványok adatait használtuk: ABAFI/KAZINCZY 1884, KazLev, KAZINCZY Béla 1910, KEMPELEN, NAGYIVÁN, PALLAS, SZIRMAY 2005, VÁRMEGYÉK I–III., VÁCZY 1915. A Kazinczy-kéziratok közül különösen: MTAKK K 608, 148a–149b; MTAKK K 633/I, 1–62 (*Történetek’ Kalendariuma*); MTAKK K 633/V, 35a–35b; MTAKK K 636/I, 48b, 50a, 51a; MTAKK K 759, 70 (Bossányi Ferenc [II.] bejegyzései a családi Bibliába); MTAKK K 760, 95a; továbbá: BECSKE Bálint feljegyzése (in: KAZINCZY 1986, 75) és a kötetünkben közölt Kazinczy-szövegek. (Meglítjük, hogy Kazinczy családtörténeti adatait a fenti kiadványok nagyrészt Kazinczy szövegeiből merítik – azaz ezek használatakor Kazinczyval kommentáljuk Kazinczyt –, ezért ha ellentmondó és nem ellenőrizhető adatokat találtunk, akkor Kazinczy kéziratoss jegyzeteinek adatait fogadtuk el.)

1.4.3.b. Jegyzetmezők

Az idézetek kimutatására, az idegen nyelvű részek fordításaira, a szövegértelmezésre, a kötetünkben nem közölt szövegekkel (jellemzően a Kazinczy-levelezéssel) való összefüggések bemutatására több megoldás is kínálkozott. A kritikai kiadások legelfogadottabb jegyzetelési technikája az, hogy a sajtó alá rendező minden egyes szöveget külön megjegyzetel, majd ezt kiegészíti egy általános szó- és névmagyarázattal. Ez kötetünk szövegeinél azonban rendkívül nagyszámú ismételteshez vezetett volna.

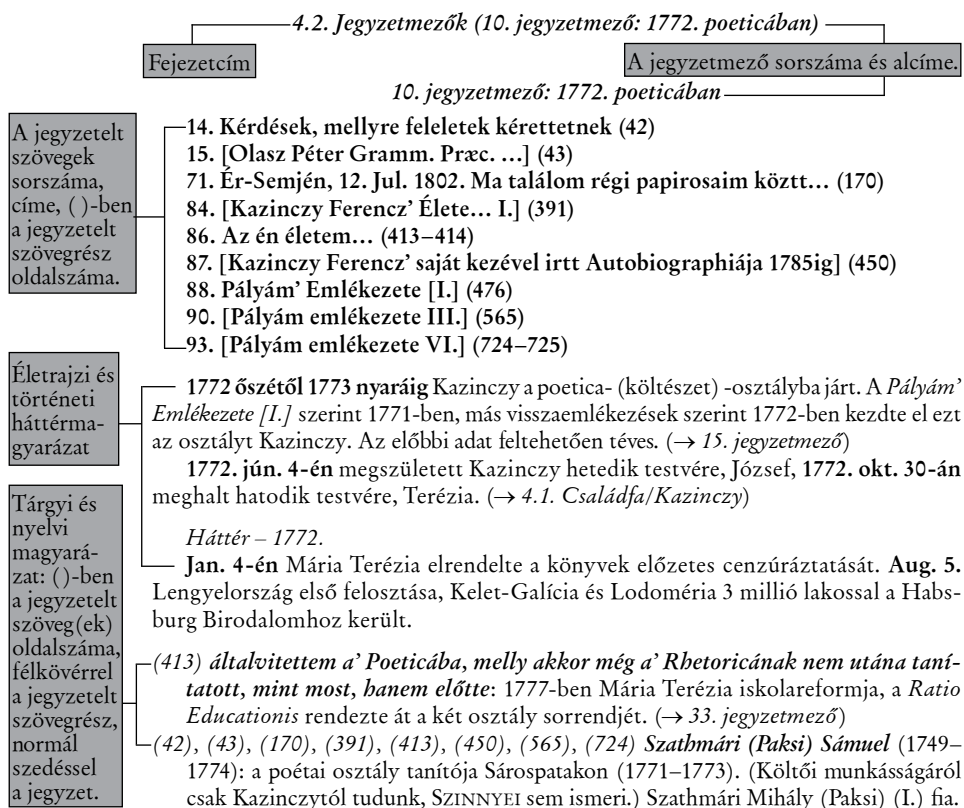
Felépíthettük volna egyetlen szöveg (például a legbővebb [*Pályám emlékezete*]) köré is kötetünk összes jegyzetét, ám ez a módszer – az előbbihez hasonlóan – egy igen nehézkes utalásrendszert követel meg, másrészt azt az elvet sértette volna, miszerint minden közleményt egyenrangú, egymásnak mellérendelt szövegnek tekintünk.

Megpróbáltuk a másik véglet felé eltolni a jegyzetelési technikát: egy általános, minden tárgyi jegyzet (személynevek, helynevek, épületek, művek, idegenszavak stb.) magában foglaló ábécérendbe szedett lexikont készítettünk, amely egy szövegektől elváló adatbázisként működhetett volna. Ám gyakorlatban ez is használhatatlannak bizonyult, egyetlen többszereplős mondat értelmezése is fárasztó lapozgatást igényelt az olvasótól.

Ezért olyan jegyzetcsoportokat alakítottunk ki, amelyek Kazinczy életének egy-egy helyszínéhez, rövidebb-hosszabb életszakaszához, esetleg meghatározó személyéhez kapcsolódnak. Ezek a *jegyzetmezők*. A jegyzetmezőket kronológiai láncra fűztük fel, ez a *Jegyzetmezők* című fejezet. Az összesen 90 jegyzetmezőből álló jegyzetfelület a kötet összes szöveghelyhez kötött tárgyi és nyelvi magyarázatát tartalmazza, ezenfelül szöveghelytől elváló háttérmagyarázatokat is ad. (Ez utóbbi nem mindenhol található meg.)

A szövegtől a jegyzetmezőkhöz egy lap szélére írt kiemelt oldalszámmal utalunk el.

A jegyzetmező felépítése:



A jegyzetmező tárgyi és nyelvi magyarázatokat tartalmazó része együtt jegyzeteli a legszorosabban összetartozó szövegeket, amennyire csak lehet, követve azok szerkezeti felépítését is. A jegyzetmezőn belül a tárgyi magyarázatok jelentős részét személynevekhez kötöttük, hogy könnyebben kereshető legyen. Egy-egy személy foglalkozásának, tisztségének, közéletben vagy Kazinczy személyes életében betöltött szerepének, családi és társadalmi viszonyainak, műveinek stb. ismertetése tehát elsősorban a személynévnél keresendő. Azért, hogy áttekinthetőbb legyen a jegyzetmező, a jegyzetelt szöveg dátumaival – ahol lehetett – tovább tagoltuk a jegyzetet.

Előfordult, hogy egyes információkat Kazinczy itt közölt szövegeiből is (vagy csak innen) mérítettünk, de mivel ez a jegyzet több szöveget is kiszolgál, és nem tudható, hogy az olvasó éppen melyik szöveg felől közelíti meg ezt az adatbázist, ezek az ismertetések elkerülhetetlenek voltak.

A jegyzetmezőt általában egy néhány mondatos életrajzi és történeti háttér egészíti ki. Kazinczy autobiografikus műveire egyszerre jellemző az egyéni élet és a történelem összefonódó ábrázolása, és a történeti események elrejtése is. Talán a legtöbbször megírt önéletrajzi jelenet az I. Ferencnél tett látogatás, miközben alig található nyílt utalás a korszak nemesi-nemzeti törekvéseire vagy a franciaországi változásokra. Ezért egy szöveghelyektől elváló, de könnyen megtalálható felületet jelöltünk ki a háttérinformációknak a jegyzetmező legelején.

A történeti háttér összeállításakor a Benda Kálmán által szerkesztett kronológiát és a *Magyarország története tíz kötetben* 4. és 5. részét követtük (BENDA 1982; *Magyarország története, 1686–1790; Magyarország története, 1790–1848*). A helységek azonosításában Lelkes György *Magyar helységnév-azonosító szótára* volt nélkülözhetetlen (LELKES 1998). A személynév-magyarázatokhoz az általánosan használt lexikonokon kívül különösen az alábbi honlapok voltak nagy segítségünkre: <http://genealogy.euweb.cz> (Family trees of many European royal and noble families compiled by Miroslav Marek [2009-04-11].); <http://www.thepeerage.com/p11424.htm#i114237> [2009-04-11].

1.4.3.c. Szótár

A kötet egészét jegyzetelő *Szótárba* a háromnál többször előforduló és értelmezésre szoruló idegen- és régies szavakat, kifejezéseket, rövidítéseket és mértékegységeket vettük fel. A *Szótáron* belül nyíllal (→) utaltuk össze az egymást kiegészítő tételeket, pl. a kormányzati, közigazgatási, igazságszolgáltatási és oktatási rendszer fogalmait.

1.4.5. Táblázatok, mutatók

1.4.5.a. A szövegforrások összefoglaló táblázata

A *szövegforrások összefoglaló táblázata* a szöveg címét, a kézirat legfontosabb jellemzőit, a keletkezés idejét, az elbeszélte időtartamot, korábbi megjelenését és a jelen kötetbeli helyét mutatja be. A keletkezési idő és az elbeszélte idő összevetése pl. azért fontos, mert a Feljegyzéseket az elbeszélte idő szerinti sorrendben adjuk, míg a többi szövegcsoporthoz a keletkezési idő volt a döntő. A *Gyűjteményes szövegforrások* c. fejezetben a lelőhelyhez, *Az egyes szövegek adatai és keletkezésében kötetünk szövegszámához* igazítottuk a sorrendet.

1.4.5.b. A szövegmezők összefoglaló táblázata

Mind a hat [*Pályám emlékezete*] teljes szövegtartományát szövegmezőkre osztottuk és folytonosan beszámoltuk, tehát a helyhiány miatt részben közölt [*Pályám emlékezete II., IV., V.*] nem látható, nem közölt szövegrészeit is. A *szövegmezők összefoglaló táblázatának* az az elsődleges célja, hogy a [*Pályám emlékezete*]-i szerkezeti átalakulásait, szövegmezőinek elmozdulásait bemutassa. Emellett a három részlegesen adott szöveg szerkezeti felépítéséről is tájékoztat az egészében közölt [*Pályám emlékezete I., III., VI.*] szövegmezőinek összevetésével. A szerkezeti és tartalmi alakulás nyomon követése fokozott befogadói aktivitást igényel, de megítélésünk szerint e módszer alkalmazása „felhasználóbarátabb”, mint a tisztán genetikus vagy klasszikus kiadások által kínált megoldások.

Az egyes [*Pályám emlékezete*] szövegmezőit a cím, a szövegmezők számai és az oldalszám alapján lehet beazonosítani. Ahol nincs mező- és oldalszám, ott az adott [*Pályám emlékezete*]-ben nincs az adott szövegmezőnek megfeleltethető szövegrész. Ahol van mezőszám, de nincs oldalszám, ott van ugyan megfeleltethető szövegrész, de nem közöltük.

Mind a hat [*Pályám emlékezete*] szövegében a mezőszámozás folyamatosan eggyel növekvő, mindegyik első szövegmezője az [1]-es, második a [2]-es számot viseli és így tovább. De pl. a *Pályám' Emlékezete* [I.] és a [*Pályám emlékezete* III.] [1]-es és [2]-es szövegmezője más-más szöveget jelöl, hiszen máshogy kezdődik a két szöveg. Az egymásnak megfeleltethető szövegmezők: *Pályám' Emlékezete* [I.] [1] = [*Pályám emlékezete* III.] [2]; *Pályám' Emlékezete* [I.] [2] = [*Pályám emlékezete* III.] [3]; *Pályám' Emlékezete* [I.] [105] = [*Pályám emlékezete* III.] [1].

A táblázatban a szövegmezőszámokat a *Pályám' Emlékezete* [I.]-től indítjuk, e szöveg táblázatbeli számozása is folyamatosan eggyel növekvő. A többi szöveget hozzá viszonyítjuk, illetve a kezelés időrendjében egymáshoz is. A [*Pályám emlékezete* II–VI.] szövegmezőinek táblázatbeli sorrendje tehát nem folyamatosan eggyel növekvő, hanem a szövegmezők feltűnését vagy eltűnését, ill. elmozdulását tükrözteti.

1.4.5.c. Személy- és Helynévmutató

A *Személy- és Helynévmutató*ba felvett tulajdonnevek szöveg- és jegyzetbeli előfordulásaira oldalszámok mutatnak rá, így lehetőség nyílik egy tematikus jellegű olvasásra, hiszen egy név gyakran azonos referenciával rendelkező történeteket, szövegrészeket is összeköt.

A személynevek mindegyikét az adott szöveghelyhez kapcsolt jegyzetmezőben jegyzeteltük meg. A helynevek közül is megjegyzeteltük, ill. azonosítottuk az összes ma már nem Magyarországhoz tartozó és/vagy nem a mai hivatalos névén említett helység-, ill. helység-résznév (pl. Nagyvárád, Ásvány), továbbá felvettük a kisebb, de Kazinczy életében személyes jelentőséggel bíró településeket (pl. Aszód, Alsóregmec) és a nem mai magyar néven említett külföldi városokat (pl. Basilea). A *Személy- és Helynévmutató*ba az összes kötetünkben előforduló személy- és helynevet felvettük.

* * *

A kötet sajtó alá rendezője helyet és szavakat keres köszönete kifejezésére...

Debreczeni Attila éveken át szervezte, támogatta és javíttatta a jelen kiadást. Ezért elsősorban őneki köszönhető, hogy létrejött ez a könyv. Nem könnyű megfogalmazni egy olyan mondatot, amely a szakmai segítségen túl kíván köszönetet mondani. Mégis megpróbálom: köszönöm, hogy biztos hátteret, bizalmat és mindezekben túl olyan emberi támogatást nyújtott, amellyel segített átvészelni egy nehéz időszakot is.

Köszönöm a hosszú munka során nyújtott állandó baráti és szakmai segítségét Borbély Szilárdnak, Hovánszki Máriának és Bodrogi Ferenc Máténak, akik a könyv majd minden oldalához hozzájárultak tudásukkal. Bodrogi Ferenc Máténak külön is köszönöm a *Személy- és Helynévmutató* elkészítését. Köszönöm a lektoroknak: Onder Csabának, aki főleg a kötet szövegeit és kapcsolatrendszerét ellenőrizte odaadó figyelemmel, és Taxner-Tóth Ernőnek, aki hónapokig tartó aprólékos és alapos munkával segítette a magyarázatok elkészítését és figyelmes kritikájával ösztönözte a kötet magyarázatrendszerének átdolgozását. Köszönöm a kötet fordítóinak, Bódi Katalinnak (francia), Szép Beátának (német) és Balogh Piroskának (latin és görög) a lelkiismeretes munkát. Ahol nem jelöltük külön, ott kötetünk összes idegennyelvű szövegrésze az ő fordításukban olvasható magyarul, de a német részeknél a fordító felhasználta Szilágyi Ferenc és Szauder Mária kiadásait is. Balogh Piroskának külön is köszönöm a latin és görög idézetek azonosításához nyújtott segítségét (ezeket a jegyzetekben is kiemeltem). Több fontos adattal járult hozzá a könyvhöz Szilágyi Márton és Czifra Mariann is, nekik szintén itt mondok köszönetet. Végül köszönettel tartozunk a kiadótól Bálint Ágnesnek és a tördelésért Marosi Editnek, továbbá a kiadott kéziratokat őrző közgyűjtemények dolgozóinak és vezetőinek türelmükért és segítségükért.

2. KÉZIRATHAGYATÉK ÉS KIADÁSTÖRTÉNET

Kazinczy Ferenc jelen kötetben kiadott autobiografikus szövegeinek egy része már eddig is hozzáférhető volt nyomtatott formában, így kiadásunk számos ponton támaszkodhatott az eddigi szöveggözlések tapasztalataira. Az előzmények elvi megfontolásainak és gyakorlati megvalósulásainak vizsgálata a jelen kiadás összeállításához is nagy segítséget jelentett. Vizsgálódásunk másik nagy célja a kéziratok forrásainak beazonosítása volt, ugyanis azt tapasztaltuk, hogy a kiadástörténet és a szöveghagyomány kérdésköre több lényeges ponton is elválaszthatatlanul összefonódott. A szövegforrások számát nem lehetett tisztázni a kiadások részletes vizsgálata nélkül.

2.1. Kazinczy Gábor és Toldy Ferenc öröksége

Az autobiografikus jellegű Kazinczy-kéziratok pontos számát nem lehet meghatározni. Egyrészt a különböző, egymással vitatkozó műfajelméleti megfontolások nehezítik az egyes szövegek egyértelműen autobiografikussá nyilvánítását, másrészt Kazinczy folyamatosan átszerkesztő, továbbbíró munkamódszere, aminek eredményeként az egyes önéletrajzi szövegek számos átdolgozásban, változatban vagy – szemlélettől függően – szövegcsoportokban léteznek. Az önéletírás konkurens elméletei kapcsán pl. Lejeune és De Man vitájára (LEJEUNE 2003, 42–44.; DE MAN 1997, 97), az előszöveg, vázlat, változat, variáns, mű, vagy éppen a fogalmazvány–tisztázat filológiaelméleti kérdései kapcsán pl. a Helikon tematikus számaira utalhatunk (Helikon, 1989/3–4; 1998/4, 2000/4).

Az a több évtizedes időtartam, amíg a Kazinczy-hagyaték nagyobb része végleg a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárába került, pedig az utókor nehézségeit vetíti előre az írói örökség áttekintésekor. A közvetlen utókor nem férhetett hozzá minden, jelenleg ismert kézirathoz, és hiányzott a szövegek pontos beazonosításának a feltétele is. Toldy Ferenc és Abafi Lajos is többnyire még csak a Kazinczy Gábor tulajdonában lévő, vagy hagyatékából származó kéziratokat említhetett, ami, mint alább látni fogjuk, eléggé tág kategória.

Kazinczy 1831-es halálától majdnem negyven évig folyt a kiadóknál, barátoknál, rokonoknál maradt kéziratok összegyűjtése, az örökösök, a Magyar Tudós Társaság (MTA), a kiadók és Toldy alkudozása. Török Sophie, Kazinczy özvegye, 1832-ben egy gyűjteményes kiadás reményében küldte el az MTA által kért kéziratokat, de Kazinczy Klára (Pálóczi Horváth Ádám özvegye) és mások is jelentős kéziratgyűjteményt juttattak el Pestre. A gyűjteményes kiadás azonban nem valósult meg. Török Sophie 1842-es halála után az örökösök érdekeit az egyik fiú, Kazinczy Bálint képviselte tovább. 1848-ban a Kazinczy testvérek felhatalmazást adtak a hagyaték egy tekintélyes részét már birtokló Kazinczy Gábornak, az író unokaöccsének az Akadémián lévő kéziratok birtokbavételéhez. Gergye László szerint „Az összkiadás tervének megvalósulása elsősorban valóban Kazinczy Gábor lelken szaradt, másfelől azonban igazságtalanság lenne vele szemben elhallgatni, hogy így is sokat tett e hagyaték egyes részeinek publikálásáért.” (KazKat, 19.) E publikációk között azonban nem szerepeltek önéletrajzi írások. Amikor Kazinczy Gábor 1864-ben meghalt, fiától, Artúrtól Arany János és Lónyay Gábor sürgetésére 1868-ban végre megvette az Akadémia a kéziratokat. Az iratanyag rendezése 1875-től 1891-ig tartott, tehát az a kitétel, hogy Kazinczy Gábor hagyatékából való, a legtöbb Kazinczy-kézírra igaz lehetett még 1879-ben is, amikor Abafi Lajos elsőként jelentette meg önállóan a *Pályám emlékezetét*. Abafi tehát ezért nem adhatta meg lelőhelyként a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárának jelzeit. 1903-ra, a Váczy-kiadás idejére azonban már megtörtént a rendszerezés, vagyis a kéziratok egyértelmű azonosítása lehetővé vált, így a hagyaték további története elszakadt Kazinczy Gábor nevétől. (E bekezdésben főleg Gergye László tanulmányára támaszkodtunk: KazKat, 7–23; ezenkívül l. még: BALLAGI 1891; KAZINCZY-NÉ 1986; FRIED 1986/1996.)

Kazinczy Gábor és Toldy feljegyzései válaszolhatnak arra a kérdésre, hogy létezett-e azóta elveszett vagy lappangó jelentősebb autobiografikus szöveg. Másrészt arra is választ keresünk, hogy a jelenleg ismert kéziratok közül melyekről volt tudomása a hagyaték örökösének és kezelőjének, ill. Kazinczy első monográfusának. Erre nézve a legfontosabb forrásunk az MTAKK RUI 4^o 15-ös kéziratgyűjtemény: „Kazinczy Ferenc írásairól készült másolatok, kivonatok, valamint Toldy Ferenc feljegyzései. [...] Több kéz írása, közte Toldy Ferencé és Kazinczy Gáboré. [...] A kötet Toldy Ferenc hagyatékához tartozik, a Kazinczy Ferenc munkáiról készült másolatok egyaránt származhatnak Kazinczy Ferenc és Kazinczy Gábor hagyatékából is. A számozatlan címlapon: Toldy Ferenc: »Jegyzések Kazinczy Ferenc Pandectáiból Kazinczy Gábornál.« Bánfalva, 1855. márc. 31.–ápr. 7.” (KazKat, 138–139).

A gyűjteményben a 29–34. oldalon található Toldynak egy „Kazinczy Ferenc kézirati Munkái Kazinczy Gábor könyvtárában” c. feljegyzése, amelynek a 32–34. pontja több *Pályám emlékezete* kéziratot írt le:

„32. (A *Pályám emlékezete*, egy 4r kötet [...] papirosra, mely [...] Báróczy Két Szerencsétlenével végződik, 1803). I. k. 1759–1794. II. könyv 1795–1801. III. könyv. 1801–1816. a második szak (MDCCCIV.) és 26. §-al végződik.)

44 szakban

Ugy hiszem második dolgozatja, TudGybeli után*)

33. (Szinte az cím nélkül, összevarrt apró füzetekben s tarka papir borítékban. Elég sűrű írással a 240 lapon szakad meg. Legtovább megy. I. K. 2. szakban p 3–65. 1759–1783. – II. K. 6 szakban 1784–1794. / – III K. 3 szakban 1794–1801. p 174–208. – IV K. 2 szakk. 1801–1804. p 209–236. – V. K 1804–1815. p 237 vagy ink. 239, s 240 megszakad. – Ugy hiszem harmadik dolgozat, legtovább megy.

34. Biographiám. Kék borítékpapirba varrva. I. K. 1759–1779. p 1–54. – II. K. 1779–1783., 55–124. 53 §ban – Ugy látszik a negyedik, legbővebb dolgozat.

*Ezt előzte meg jóval korábban (181) egy csupán barátjainak szánt önéletrajz, némikben gazdagabb ezeknél, de mely csak 178 ig megy, és csak egy (autograph) példányban létezik egy asszony-ságnál, Pap Endrénénél, s egy másolatban, nálam.

Bfalva ápríl 9. 1855.

Toldy”

32. pontban említett kézirat azonos a [*Pályám emlékezete II.*] első részével (l.: 3.2.4. A [*Pályám emlékezete*] szövegei).

33. pontban említett kézirat azonos a [*Pályám emlékezete III.*]-mal.

34. pontban említett kézirat azonos a [*Pályám emlékezete VI.*]-tal.

A lábjegyzetben említett kézirat azonos a [*Kazinczy Ferenc’ saját kezével irtt Autobiographiája 1785^{ig}*] c. önéletrajzzal. (Toldy másolata: MTAKK M. Tört. 4^o 32.) Az ismertetett jellemzők (lap-számok, tagolás, címnélküliség) megegyeznek a jelenlegi állapottal.

Toldy – és Kazinczy Gábor – tehát a négy jelenleg is fellelhető *Pályám emlékezete* kézirat közül egyedül a [*Pályám emlékezete V.*]-öt nem ismerte, és nem tudott a Szemlélődben közölt [*Pályám emlékezete IV.*]-ről sem.

A másik fontos forrásunk szintén az MTA Kézirattárában található. A *Kazinczy Ferenc hagyatékából ill. gyűjteményéből származó iratok* c. gyűjteményben (véltetően) Toldy Ferenc kézírásával a 19. sz. középső harmadából maradt fenn egy összefoglaló leírás az Önéletrajzok kézíratairól:

„1.) Kazinczy Ferencz élete, egyedül maradékaiknak számokra. Széphalom, májusban 1814. p. 1–18.

Ugyanazon papír és írással ismét p. 11–25. de a pag. 11 – 2. félben elrepesztve.

2. Az én életem. Barátimnak, literaturánk barátjainak s legközelebb gyermekeimnek. Kazinczytól. p. 101. tart az eperjesi mulatásig.” (MTAKK Tört 2^o 21, 130a.)

Az itt leírt kéziratok: *Kazinczy Ferencz' Élete, egyedül maradékainak számokra [II.]*, [*Kazinczy Ferencz' Élete, egyedül maradékainak számokra I.*] és *Az én Életem. Barátságaimnak, Literatúrának' barátjainak, 's legközelebb gyermekeimnek*. Az ismertetett jellemzők (cím, lapszámok ill. a csonka lap) megegyeznek a jelenlegi állapottal.

Toldy – és így Kazinczy Gábor is – tehát mind a négy kötetünkbe felvett Önéletrajzt ismerte.

Toldy a Kazinczy-monográfiához fűzött *Jegyzésében* írja, hogy az Önéletrajzok (ÖÉ. I., ÖÉ. II., ÖÉ. III.) kéziratai mellett csak a [*Pályám emlékezete II.*] (első részének) kéziratához fért ekkor hozzá. Ugyanott írja, hogy a Tudományos Gyűjtemény szövegét „élete utolsó éveiben még háromszor dolgozta át szerzője, van tehát PE. II. – PE. III. – PE. IV.; mind a három Kazinczy Gábor úr birtokában; én közölök – ennek szívességből – a PE. IV-et használtam, mely négyrétben lapozatlan 274 beírt lapon 1759–1804-ig megyen, úgy, hogy az I. könyv 184 lapon fogsága előtti, a II. könyv 50 lapon fogsága alatti, a III. könyv, mely 1816-ig menendett, 40 lapon házasságáig (1804) folyt életét beszéli el; az előbb is már tárgyalt részekben itt-ott bővebben, de sokat rövidítve és majdnem szárazon regisztrálva; a II. könyvben pedig rejtélyeskedve, hogy a cenzor engedélyét megnyerhesse.” (TOLDY 1987, 196–197. Némi magyarázatra szorul ezen idézet és az 1855-ös lista összevetése. A kézirat ugyanis valóban a Báróczy-novellával végződik, mint ahogy a lista mondja, de ez szervesen toldaléknak hathat a házasságot elbeszélő rész után. Vagyis, mint élettörténet a „házasságáig folyt életét beszéli el”, de mint szöveg egy idézettel végződik: »[...]« Báróczy eddig.”)

A *Jegyzés* megerősíti, hogy Toldy ismerte az Önéletrajzok jelenleg fellelhető kéziratát is, viszont nem tesz említést *Az én naplóm*-ról, amit viszont Kazinczy Gábor, mint más jegyzéseiből kiderül, bizonyosan ismert (l.: MTAKK M. Tört 2^o 21).

A *Kazinczy Ferenc hagyatékából ill. gyűjteményéből származó iratok* c. gyűjtemény különösen érdekes része a *Variánsok, jegyzetek* c. feljegyzés. Ebben oldalakon keresztül követhetjük Toldy összehasonlító jegyzeteit a különböző [*Pályám emlékezete*] kéziratokból. Egy idézet következik belőle:

„23. cz. Mint az előbbi, némi változtatással mindenikből. (*Kék péld. 105. Tiszt. péld. 108. Egy ismerősöm* <...> e helyett: Egy zsidó, de a ki selyem szőnyegű szobájában lakott, és a kit Voltairt olvasva találtam egy nap, azt kérdé tőlem, ha *voltam-e* etc. (*Kék péld.*)”

Az idézet értelmezése: a „*Kék péld. 105.*”, mint az 1855-ös listából láttuk, a ma is ismert „kék borítékpapírba” volt varrva a [*Pályám emlékezete VI.*] c. kézirat, tehát ennek a 105. oldalára utal, ahol valóban ezt olvashatjuk: „Egy Zsidó, de a' ki selyem szőnyegű szobájában lakott, és a' kit Voltairt olvasva találtam egy nap, azt kérdé tőlem, ha voltam e [...]” A „*Tiszt. péld. 108.*” (vagyis tisztázott példány) alatt a [*Pályám emlékezete III.*] szövegét sejthetnénk, itt olvasható ugyanis „Egy ismerősöm [...]” kezdettel az előbbi idézetnek megfelelő rész, de az oldalszám eltér: itt az eredeti számozás szerinti 90. (45b) oldalon található ez az idézet. Ugyanígy nem felel meg az oldalszám a többi ismert [*Pályám emlékezete*] kéziratnak sem. (Több esetben is ugyanígy eltérnek az oldalszámok, tehát nem egyszerűen elírás történt.) Ebből nem tudunk más következtetést levonni, minthogy Toldy egy előttünk ismeretlen tisztázatot vagy tisztázatról készült másolatot is ismert, amely viszont igen közel állhatott az [*Pályám emlékezete III.*]-hoz. De ha ez tényleg így van, akkor az a kérdés merül fel, hogy miért nincs feltüntetve az 1855-ös listán, és miért nem számolt vele az 1859–60-as monográfiában? A másolatot éppúgy meg kellett volna említenie a listáján, mint ahogy a [*Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785¹⁸*] másolatát megemlítette. A felmerült kérdésekre nem találtunk más választ, minthogy a *Variánsok, jegyzetek* c. feljegyzés későbbi, mint Toldy idézett listája és monográfiája, és ezért nem szerepel ezekben az említett kézirat.

Gergey László idézett tanulmányában részletesen foglalkozik Toldy és Kazinczy Gábor kiadási terveivel, és idézi Toldy 1858-as kifakadását, amely mintegy összegzése a korszak sikertelen kiadási törekvéseinek: „Végso szavam a K[azinczy] F[erenc] munkái ügyében ez: A m[agyar] irodalom soha nem fogja a K[azinczy] F[erenc] munkáit hozzá méltó kiadásban bírni s a gyermekek soha nem fognak egy 'teljes' v[agy] félig teljes kiadásból 100 ft hasznót látni... Fogadtam egykor, hogy Ierovom K[azinczy] F[erenc] iránti hálatartozásomat; maholnap 30 éve lesz ennek, s nem tehetek semmit.” (KazKat, 19.)

2.2. A [Pályám emlékezete] szövegeinek kiadástörténete

2.2.1. Az Abafi- és a Váczy-kiadás

A [Pályám emlékezete] első két kiadását megjelentető Tudományos Gyűjtemény (*Pályám emlékezete* [I.] és a Szemlélő ([Pályám emlékezete IV.] c. folyóiratokat szövegforrásként kezeljük, ezért ezeket a 3.2.4. A [Pályám emlékezete] szövegei c. fejezetben tárgyaljuk.

A harmadik kiadás Abafi Lajos 1879-es kiadása volt, amely először adott ki önálló *Pályám emlékezete* című kötetet. (Abafi először füzeteként adta ki, majd ezt köttette be, erről l. Busa Margit tanulmányát: BUSA 1961.) A követhetőség kedvéért előre kell bocsátani az Abafi-kiadás felépítéséről, hogy:

1. Az Abafi-kiadás főszövegének, amit Abafi K. G. I.-nek (Kazinczy Gábor 1. másolatának) nevezett, az alábbiak lehetnek a forrásai:

a. MTAKK K 634 (korábban: MTAKK M. Tört. 4° 12.), [*Pályám emlékezete* III.] lelőhelyű és című autográf. A kézirathoz tartozó oldalszámok a kiadásban: 3–229.

b. MTAKK K 634 (korábban: MTAKK M. Tört. 4° 32.), [*Pályám emlékezete* II.] lelőhelyű és című autográf. A kézirathoz tartozó oldalszámok a kiadásban: 229–236.

Vagy: az 1a és 1b pontban megadott kéziratok ismeretlen, összeszerkesztett másolata.

2. Az Abafi-kiadásban a *Pótlások* egyik szövegének, a K. G. II.-nek nevezett szövegnek a forrása:

a. MTAKK M. Tört. 4° 70, [*Pályám emlékezete* V.] lelőhelyű és című autográf. A kézirathoz tartozó oldalszámok a kiadásban: 237–250 és 257–343.

b. MTAKK K 606 (korábban: MTAKK M. Tört. 4° 12.), [*Pályám emlékezete* VI.] lelőhelyű és című autográf. A kézirathoz tartozó oldalszámok a kiadásban: 250–256.

Vagy: az 2a és 2b pontban megadott kéziratok ismeretlen, összeszerkesztett másolata.

3. Az Abafi-kiadásban a *Pótlások* másik szövegének a Tudományos Gyűjtemény 1828-as évfolyamában megjelent szöveg a forrása. A kézirathoz tartozó oldalszámok a kiadásban: 237–302.

A kötet szerkezete: Abafi főszöveggént közölte a K. G. I.-et, majd a *Pótlások*ban a K. G. II.-ből és a Tudományos Gyűjteményből részleteket adott ki. (A 2. és 3. pontban említett szövegek oldalszámainak átfedését az magyarázza, hogy Abafi a *Pótlások* c. alatt több forrást párhuzamosan idézett.)

Az Abafi által K. G. I.-en, tehát Kazinczy Gábor első másolatán alapulónak mondott szöveg tovább megy, mint a [*Pályám emlékezete* III.] című autográf, amely csak az *Ötödik könyv* első szakának első két bekezdéséig készült el. Ezután a kiadás a 229. oldalától, a „Debrecennek még egy kincse van [...]” bekezdéstől a 236. oldalig, tehát a szöveg végéig – mintegy kiegészítve az előbbi kéziratot – egy a [*Pályám emlékezete* II.]-vel azonosítható részletet közöl. A K. G. II. szövege, Kazinczy Gábor második másolata, mai kéziratismeretünk alapján a közepén hiányos [*Pályám emlékezete* V.] c. autográffal, és – ezt kipótolva – a [*Pályám emlékezete* VI.] c. autográffal azonosítható. A szerkesztő sem az előszóban, sem a jegyzetek között nem említi meg, hogy forrásai kiegészítéseként felhasználta volna további szövegeket. Abafi ezt írja: „[Kazinczynak] Gu z m i c s iránt 1829. jul. 7-én tett nyilatkozata: »én júniusban másodszor dolgozám Életemet, most harmadszor [...]« – úgy volna értelmezendő, hogy ekkor eszközölte művének második és harmadik á t d o l g o z á s á t, illetőleg a Tudományos Gyűjteménybeli szöveg harmadik és negyedik változatát. E változatok közül kettőt leltünk K a z i n c z y Gábor hagyatékában másolatban, sajtókészen: egyikét elfogadtuk jelen kiadásunk szövegéül, és függelékben adtuk a másíknak, valamint a Tudományos Gyűjtemény szövegének eltérő helyeit. Kiadásunk ennél fogva először közölven külön a »Pályám Emlékezetét« egyuttal három szövegét egyesíti magában. Negyedik változatát, valamint az Ön-életírás három szövegét – fájdalom – nem vehettük tekintetbe, nem lévén módunk, azokhoz hozzáférni.” (ABAFI/KAZINCZY 1879, XV–XVI.) Ha figyelembe vesszük azt, hogy Abafi egyaránt másolatoknak mondja a K. G. I.-et és a K. G. II.-t, és továbbá azt is, hogy az idézet szerint a *Pályám emlékezete* szövegei közül csak ezt a kettőt lelte meg Kazinczy Gábor hagyatékában, az alábbi el-
lentmondásokra kell választ keresni.

Feltehetjük, hogy a K. G. I. és a K. G. II. valóban egy-egy másolat volt, mégpedig egy olyan másolat, amely már összeszerkesztette az általunk azonosított két-két autográfot. Ez azonban még nem autorizálja a közölt szöveget, hiszen nincs lényegi különbség aközött, hogy két autográf kontaminációját egy másoló vagy egy szerkesztő végezte-e el. Ez az összemásolás azonban megmagyarázhatná, hogy Abafi miért állítja azt, hogy csak két *Pályám emlékezete* kéziratot ismert. De ebből az is következne, hogy Abafi előtt a ma ismert [*Pályám emlékezete* II., III., V., VI.] négy kézirata is ismeretlen volt, míg előttünk az őáltala használt két másolat maradt rejtve. Vagyis egyetlen közös kéziratot sem tudnánk megnevezni a lehetséges hatból, noha Abafi szerint is a Magyar Tudományos Akadémiára kerültek a kéziratok. Abafi – Toldy Ferenc nyomán – összesen hét autobiografikus szöveg *kéziratát* tartja számon: az Önéletrajzok három és a *Pályám emlékezete* négy szövegéről is említést tesz. A Tudományos Gyűjtemény szövegét „[...] élete utolsó éveiben még háromszor dolgozta át szerzője; mind a három Kazinczy Gábor hagyatékából a m. t. Akadémia birtokába ment át. Van tehát összesen hét szöveg, azaz: az Önéletrajz három, és a *Pályám Emlékezete* négy kéziratban.” (ABAFI/KAZINCZY 1879, III.) Abafi megfogalmazása annyiban félreérthető, hogy kéziratként említi a Tudományos Gyűjtemény szövegét, ellentétben Toldy 1859–60-as forrásmunkájával (TOLDY 1987, 195–197). Abafi állítása ellen szól Toldy és Kazinczy Gábor kéziratismeretének a feltérképezése, amely szerint a hagyatékot gondozó unokaöcs birtokában a jelenleg is ismert kéziratok egy része volt (l.: 2.1. *Kazinczy Gábor és Toldy Ferenc öröksége*).

Nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy az általunk említett kéziratoknak a javításain nyomon követhető a megírás folyamata, ami eleve kizárja azt, hogy másolatoknak lehessen tekinteni őket. Ez az ellenvetés a [*Pályám emlékezete* II.] esetében vitathatatlanul felmerül, hiszen ez a szöveg viszonylag sűrűn van javítva. De a [*Pályám emlékezete* III.]-on már talán kevésbé látszik a munkafolyamat, így elbizonytalanodhat a fogalmazvány–tisztázat kategóriába sorolás egyértelműsége is. A két kéziratot összevetve, a [*Pályám emlékezete* III.] egyik változatának, tulajdonképpeni fogalmazványának is tekinthette Abafi az [*Pályám emlékezete* II.]-t. Talán ez a magyarázat arra, hogy Abafi nem önálló forrásnak mondja a két szöveget, hanem egy K. G. I. kézitról ír. Elképzelhető, hogy ugyanez a magyarázat rejlik a K. G. II., ill. a [*Pályám emlékezete* V.] és a [*Pályám emlékezete* VI.] összefüggései között is.

Összefoglalva: az Abafi-kiadás ellentmondásait nem tudjuk feloldani anélkül, hogy kétségbe ne vonnánk Abafi közléseinek helyességét.

Feltevésünk szerint a kiadvány főszövege, tehát a K. G. I., az *Ötödik könyv* első két bekezdéséig a [*Pályám emlékezete* III.]-ből, az ezután következő rész pedig a [*Pályám emlékezete* II.]-ből átemelt részből állt össze. Az *Ötödik könyv* első két bekezdéséig – a sajtó- és egyéb ilyen jellegű hibáktól eltekintve – híven követi a [*Pályám emlékezete* III.]-at, amivel a szakaszolásában is megegyezik. Az Abafi-kiadás *Ötödik könyv* harmadik bekezdésével kezdődő része egy mondat híján megegyezik a [*Pályám emlékezete* II.]-vel; a kiadásból kimaradt mondat: „Életemnek ez volt egyik legkínosabb pillantása.” (ABAFI/KAZINCZY 1879, 234; és MTAKK K 634, [*Pályám emlékezete* II.], 258a.)

Abafi tehát a [*Pályám emlékezete* III.] befejezetlen *Ötödik könyvét* kiegészítette, míg Váczy János – mint alább látni fogjuk – teljesen elhagyta ezt az *Ötödik könyvet*. Mindketten, és így nyomukban minden ezután kiadott *Pályám emlékezete* is, a [*Pályám emlékezete* II.]-ből emelték át a zárlatot. A [*Pályám emlékezete* II.] első része (amely az MTAKK K 634-es jelzeten található) azonban nem a III. könyv Második szak 24. fejezetével zárul, hiszen ezután következik még *A két szerencsétlen* c. Báróczy-novella. (A MTAKK K 634-es jelzeten található kézirat vége azonban nem a szöveg vége, a kézirat befejező része más lelőhelyre került, erről l.: 3.2.4. A [*Pályám emlékezete*] szövegei.) Így, noha a különbség a két kiadás főszövege között lényegében csak kétbekezdésnyi, tartalmában azonosnak mondható szövegrészlet, mégis azt mondhatjuk, hogy Abafi és Váczy egyaránt átszerkesztette a [*Pályám emlékezete*]-t.

A főszövegeként közölt kéziratok a Váczy- és az Abafi-kiadásban (K. G. I.)

	[Pályám emlékezete III.] (a teljes kézirat)		[Pályám emlékezete II.] (a kézirat III. könyvének Második szaka)	
	I–IV. könyv	V. könyv	17. fejezet	18–24. fejezet
Abafi-kiadás	IV. könyv végéig (1–227. l.)	V. könyv első két bekezdése (228–229. l.)	–	V. könyv harmadik bekezdésétől végig (229–236. l.)
Váczy-kiadás	IV. könyv, Második szak, 21. fejezetéig (175–362. l.)	–	IV. könyv, Második szak, 22. fejezete (362–363. l.)	IV. könyv, Második szak, 23. fejezetétől végig (363–369 l.)

Szilágyi Ferenc megállapítása szerint is az MTAKK M. Tört. 4^o 70, [Pályám emlékezete V.] le-
lőhelyű és című autográf az Abafi-kiadásban K. G. II. cím alatt idézett részletek szövegforrása:
„Megjegyezzük, hogy a *Pályám emlékezete* Abafi által *II.*-nak jelölt változata nem másolatban,
hanem Kazinczy Ferenc eredeti kézírásával, tisztázatlanul található az Akadémiai Könyvtárban,
Tört. 4-r. 70. jelzeten.” (SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 18.)

Abafi pontosan megadja, hogy a közölt részletek a kézirat melyik könyvének hányadik §-ából,
azaz fejezetéből valók. Néhány eltérés jellege miatt azonban kétségek merülhetnek fel a kézirat és
a K. G. II. megfeleltethetőségét illetően. Például a kiadásban ezt olvashatjuk:

1. „Ifjabb esztendeiben vitézkedett is, s deák nyelven írt naplója tele van elmésségekkel. Csa-
patja, nem tudom hol, azt beszélé, hogy midőn az a seregecske, melyben ő is szolgált, egy váracska
alá vágtatván s látván, hogy azt ők meg nem fogják vehetni, egyik társa, a híréért, a várra süttötte
pisztolyát, s oda hagyták.”

2. A fent említett kéziratban viszont ezt: „Egy munkájában azt beszélé, hogy midőn az a se-
regecske, melyben ő is szolgált, egy váracska alá juta, s látták hogy azt ők meg nem fogják vehet-
ni, egy huszár, a híréért, a várra süttötte pisztolyát, s oda hagyták.” (ABAFI/KAZINCZY 1879, 239;
MTAKK M. Tört. 4^o 70, [Pályám emlékezete V.] 5a. Kiem. O. L.)

Ha viszont összevetjük a két szöveget a [Pályám emlékezete VI.] megfelelő helyével, azt állapít-
hatjuk meg, hogy az Abafi-kiadás a két szöveg kontaminációját hozta létre:

3. „Ifjabb esztendeijében vitézkedett is, s deák nyelven írt Naplonya tele van elmésségekkel.
Csapatja, nem tudom hol, mert a' Naplonyt soha nem láttam, és ha az sok unokái közt nem veszett
e el, nem tudom, valamely váracska alá vágtatván, s látván hogy azt ők meg nem vehetik, egyik
társa, a híréért, a várra süttötte pisztolyát, s azzal tovább ment.” (MTAKK K 606, [Pályám emlé-
kezete VI.], 9. Kiem. O. L.)

Ugyanezt a jelenséget tapasztalhatjuk a következő idézetekben is:

1. Abafi-kiadás: „a nehéz kedv» után (II.): »ez a nagy ostora az életnek, magát még kegyetle-
nebből bünteti mint másokat.«”

2. [Pályám emlékezete V.]: „[...] és hogy a' nehéz kedv magát még kegyetlenebből bünteti mint
másokat.”

3. [Pályám emlékezete VI.]: „[...] és hogy a' nehéz kedv, ez a' nagy ostora az életnek, magát még
kegyetlenebből bünteti az illy szerencsétlent mint másokat.” (ABAFI/KAZINCZY 1879, 237; MTAKK
M. Tört. 4^o 70, [Pályám emlékezete V.], 3b; MTAKK K 606, [Pályám emlékezete VI.], 8. Kiem.
O. L.)

Tehát a K. G. II. forrása nemcsak a MTAKK M. Tört. 4^o 70, [Pályám emlékezete V.] lelőhelyű
és című autográf, hanem az MTAKK K 606, [Pályám emlékezete VI.] lelőhelyű és című autográf is.
Mindezt az teszi kétségtelenné, hogy Abafi a *Pótlásokban* ott is K. G. II. cím alatt közöl részlete-
ket, ahol a [Pályám emlékezete V.] kézírata jelenleg hiányos. A kézirat autográf számozás szerinti
41–56. oldalai hiányoznak, de az utólagos számozás folyamatos, tehát már a bekötéskor is csonka
volt. Az Abafi-kiadás a 250–256. oldalakon ehhez a hiátushoz tartozó szövegrészeket idéz. Ezeket
az oldalakat összevetve a [Pályám emlékezete VI.] kézirat megfelelő helyeivel, azt tapasztaljuk,
hogy a K. G. II. innen pótolta ki a hiányzó részeket. Ez azt is jelenti, hogy a [Pályám emlékezete
V.] már legkésőbb 1879-ben is csonka volt.

Nem zárható ki ennek ellenére sem, hogy a K. G. II. valóban egy előttünk ismeretlen másolat, de itt is megismételhetjük, amit a K. G. I. esetében, vagyis, hogy nincs lényegi különbség aközött, hogy a kontaminációt egy másoló vagy egy szerkesztő hozta-e létre.

Hogy valóban a két említett autográf szolgált a K. G. II. létrehozásának alapjául azt a [*Pályám emlékezete V.*] hiányainak a kitöltési nehézségei bizonyítják. Ugyanis a K. G. II. folyamatos fejezetszámozást igyekszik adni ezeken a helyeken is, de a két kézirat fejezetszámozása eltér. A két számozás összehangolásakor több figyelmetlenség is árulkodik a kontaminációról. A [*Pályám emlékezete V.*]-ben a 29. fejezetszám alatti szöveg megegyezik az Abafi-jegyzetek II. 29. §-ával (vagyis K. G. II. 29. fejezetével; ABAFI/KAZINCZY 1879, 250), de a [*Pályám emlékezete VI.*]-ban az ennek megfeleltethető rész már a 30. fejezet. Tehát az Abafiban található idézetek eddig még a [*Pályám emlékezete V.*]-ből vannak, de a [*Pályám emlékezete VI.*] fejezetszámozása eggyel eltér. Ezért [*Pályám emlékezete VI.*] 31. fejezetéből 30. §-ként idéz. Viszont a 33. fejezetnél – kissé önkényesen – egy ugrással összehangolja a két kézirat fejezetszámozását: „II. 33. §. (a 32. §. tollban maradt)” (ABAFI/KAZINCZY 1879, 251). Ám a [*Pályám emlékezete VI.*] *Második könyvé*nél újakezdi a számozást Kazinczy, míg a [*Pályám emlékezete V.*]-ben folyamatosan halad tovább. Az Abafi-kiadás újra felveszi a [*Pályám emlékezete VI.*] számozását, és követi az 5. fejezetig/§-ig. Ekkor a II. könyv 6. fejezeténél/§-ánál elmulasztja a számot megadni: „51. l. 2. kikezdéssel kezdődik II. §. [tehát: K. G. II., fejezetszám nélkül – O. L.], áldoldolgozva [sic!]” (ABAFI/KAZINCZY 1879, 256). Ezután már ismét visszatérhet a [*Pályám emlékezete V.*] számozásához, mert szerencsére innentől már rendelkezésére áll ez a kézirat.

A Kazinczy-önéletrások következő nagy jelentőségű kiadása Váczy János 1903-as *Kazinczy Ferencz műveiből* című válogatáskötetében kapott helyet. A szerkesztő a *Bevezetés*ben azt írja, hogy „A *Pályám emlékezete* ezúttal negyedszer jelenik meg nyomtatásban, most először teljesen s egészen híven a M. Tud. Akadémia könyvtárában őrzött azon példányhoz, a melyet Kazinczy utolsó éveiben sajtó alá készített, ellátva azt a nyomtatónak adott aprólékos utasításokkal. Csupán az orthographia tér el az eredetitől.” (VÁCZY/KAZINCZY 1903, 19.)

Figyelemre méltó, hogy Váczy a kiadások között csak a Tudományos Gyűjtemény, Abafi és a saját, 1900-as kiadását tartotta számon, nem vette figyelembe az 1836-os, 1888-as, 1890-es és az 1899-es szövegközléseket. Tehát ez nem a negyedik, hanem már a nyolcadik olyan kiadás, amely *Pályám emlékezete* címen közöl szöveget. Igaz, az elfeledett kiadások nem törekedtek a teljes mű közlésére. (Vö. VÁCZY/KAZINCZY 1900, 1.)

Az 1903-as kiadás utolsó hét fejezete előtt egy szerkesztői jegyzet figyelmeztet, hogy „Innen kezdve végig Kazinczynak egy másik önéletrajzából való, a mely ugyancsak a M. Tud. Akad. levéltárában őriztetik M. Tört. 4-r. 32. sz. alatt. A folyó számokat a szerkesztő az előbbinek folytatásaként adja.” (VÁCZY/KAZINCZY 1903, 362.) A kiadvány tehát mégsem „egészen hű” az elsőként említett kézirathoz.

Az említett két kézirat, tehát a kiadás szövegforrásai:

1. MTAKK K 634 (korábban: MTAKK M. Tört. 4° 12.), [*Pályám emlékezete III.*] jelzetű és című autográf. A kézirathoz tartozó oldalszámok a kiadásban: 175–362.

2. MTAKK K 634 (korábban: MTAKK M. Tört. 4° 32.), [*Pályám emlékezete II.*] jelzetű és című autográf. A kézirathoz tartozó oldalszámok a kiadásban: 362–369. (A kézirat-katalógus téved abban, hogy korábban mindkét kézirat a Tört. 4° 12. jelzeten volt [KazKat, 87, 141–143], és Váczy helyesen adja meg az „M. Tört. 4-r. 32. sz.”-ot: a [*Pályám emlékezete II.*] kézirat 121a oldalán ma is olvasható ez a régi jelzet.)

Mint Váczy írja, a [*Pályám emlékezete III.*] valóban „el van látva a nyomtatónak adott aprólékos utasításokkal”, de hogy a kiadás első alapszövege bizonyosan azonos az MTAKK K 634 [*Pályám emlékezete III.*] jelölésű és című autográf, azt Váczy két lábjegyzete teszi kétségtelenné: „E név [Gróf Illetzházné – O. L.] után Kazinczy e sort kitörle: *de minék ez a csuda név?*” (VÁCZY/KAZINCZY 1903, 355). A kéziratban ez a javítás a 113a (az eredeti számozás szerint: 225.) oldalon található meg. A másik lábjegyzet: „Ide Kazinczy még óhajtott valamit följegyezni később, azért hagyott nagyobb hézagot a kéziratban is.” (VÁCZY/KAZINCZY 1903, 294.) Ez az említett kézirat 74b–75a (az eredeti számozás szerint: 148–149.) oldalaira vonatkozik.

A [*Pályám emlékezete III.*] kézirat a *Negyedik Könyv* végéig megfeleltethető a Váczy-kiadás 175–362. oldalig tartó szövegével. A helyesírás megváltoztatásán túl az eltérések másolási vagy nyomdahibának tűnnek, vagy éppen szerkesztői beavatkozásnak akkor, amikor a kézirat *Negyedik Könyvének* egy mondatból álló 22. fejezetét összevonta a kiadás a szintén rövid 21. fejezettel (VÁCZY/KAZINCZY 1903, 362; [*Pályám emlékezete III.*], 119b). A kézirat *Ötödik Könyve* és a kiadásban ennek megfeleltethető *Negyedik könyv Második szak* 22–29. fejezete közötti különbségnek azonban már a kéziratok kontaminációja az oka (l. fentebb). Váczy a [*Pályám emlékezete II.*] c. kéziratból származó rész hozzátoldásával részben helyettesítette, részben mintegy lekerekítette a [*Pályám emlékezete III.*] végét. A szövegközlő fent idézett jegyzete („Innen kezdve végig Kazinczynak egy másik önéletrajzából való [...]”) pontosításra szorul, mert nem csupán kiegészíti az addig közölt kéziratot, hanem el is hagy belőle.

A [*Pályám emlékezete II.*]-ből kiemelt részlet beillesztését minden bizonnyal az magyarázhatja, hogy befejezetlen az első alapszövegnek választott kézirat. Ugyanis az utolsó, *Ötödik könyv* címében bejelentett 1815-ös dátumot a csupán két fejezetből álló befejezés meg sem közelíti, és ezenkívül tartalmi lezárás sem érzékelhető. Az autográf Sylvester János *Grammatica Hungarolatina* című munkája lemásoltatásának anekdotikus történetével ér véget, ami vélhetően hiányérzetet kelthetett a szövegközlőben. Váczy egy olyan szövegrészt iktatott be a [*Pályám emlékezete II.*]-ből a másik kézirat *Ötödik könyve* helyére, amely szintén elbeszéli ezt az eseményt, de ezután Kazinczy házasságának a története követi. Ezzel a szövegrészcserevel egy tartalmi átkötésen keresztül kapcsolódik az első alapszöveghez az élettörténet egy szakaszát lezárni hivatott befejezés.

Váczy tehát a Kazinczy házasságáról szóló rész beillesztésével a legjobbnak vélt szöveget a lehető legkisebb változtatással igyekezett lezárt egésszé formálni. Ezzel azonban – a mai kiadási elvek felől nézve – társszerzővé lépett elő a szerkesztő-kiadó szerepköréből, még akkor is, ha más Kazinczy-szövegeknél megfigyelt szerkezethez közelíti ezzel az önéletrírást. A [*Pályám emlékezete V.*] (MTAKK M. Tört. 4^o 70) kéziratának felépítése megegyezik a Váczy által megkonstruált *Pályám emlékezetéjével*, ezért felvetődik a kérdés, hogy miért nem ez utóbbi autográfot, vagy éppen a [*Pályám emlékezete II.*]-t választotta egyedüli szövegnek.

A kiválasztott szöveg több okból is a „legjobbnak” bizonyulhatott, még akkor is, ha nincs befejezve. A „jól szerkesztett” [*Pályám emlékezete V.*] jelenleg hiányos: a 41–56. oldal hiányzik, amely már a bekötéskor (1948–49-ben) kimaradt, és láttuk, hogy 1879-ben, az Abafi-kiadás idején is hiányos volt. Az is elképzelhető, hogy Váczy nem fért hozzá ehhez a kézirathoz, ám mindenképpen értesülnie kellett róla Abafi kiadásából, hiszen nagy valószínűséggel ez a *K. G. II.* címen említett szöveg. A [*Pályám emlékezete II.*] pedig sűrűbben van javítva és korábban keletkezett, melyet így akár a [*Pályám emlékezete III.*] fogalmazványának is tekinthetett. És nem felelt meg a kiadhatóság követelményeinek *tartalmi* okok miatt az utolsóként írt [*Pályám emlékezete VI.*] (MTAKK K 606) sem, mert az elbeszélte idő szempontjából lényegesen hamarabb szakad félbe a szöveg, mint a korábbi kéziratok esetében. (E szöveg ismerete szintén kérdéses, de nem találtunk adatot a szövegközlő keletkezési sorrendre vonatkozó tudásáról sem.)

A „tartálékalan szabadsággal” írt, de csak 1785-ig tartó Önéletrajzokhoz Abafi bizonyosan nem fért hozzá, így talán valóban számolhatunk „a tehetetlenségnek nemcsak a fizikában, hanem a filológiában is érvényesülő törvényével”, vagyis a Tudományos Gyűjtemény és az Abafi-kiadás kánonteremtő hatásával is (SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 18–19). Vagyis a 20. sz. elejére kialakuló hagyománnyal, hogy a Kazinczy-életrírás egyenlő a *Pályám emlékezetével*.

Abafi tehát Kazinczy Gábor hagyatékából származó másolatnak mondta kiadásra kéziratait, Váczy viszont az Akadémia birtokában lévő autográfokat jelölt meg szövegforrásként. És mivel Abafi csak két kézirat felhasználásáról számolt be, habár Toldy nyomán három *Pályám emlékezete* kéziratról értesülhetett az irodalomtörténet-írás, ezért juthatott arra a következtetésre pl. Szauder József, hogy a *Pályám emlékezetének* a harmadik, Abafi által nem talált, de megemlített kéziratát adhatta ki Váczy 1903-ban: „Abafi annak idején a három átdolgozás kézírata közül csak kettőt talált meg, másolatban, Kazinczy Gábor, az unokaöcs hagyatékában. A Váczy által kiadott szöveg bizonyára az a harmadik változat, amelyhez akkor Abafi nem férhetett hozzá. Változatnak ugyan alig nevezhető [...]” (SZAUDER/KAZINCZY 1960, I/469.)

Váczy 1900-as szövegközlésében az Abafi-kiadást kritizálva egyértelműen azonos kéziratot alapuló szövegnek mondja a két kiadást: „Nemzeti Könyvtárbeli kiadásnak is nagyrészt ez volt alapja [...]” (VÁCZY/KAZINCZY 1900, 5–6.) Nagyon valószínű, hogy Váczy 1903-ban is ugyanazt a szövegforrást használta újra, mint 1900-ban. Váczy állításával, miszerint az Akadémián jelenleg is fellelhető kéziratokon alapul az 1879-es kiadás, Gálos Rezső is egyetért: „A *Pályám emlékezetének* alapszövege a Tudományos Gyűjteményben, 1828-ban jelent meg s azontúl Kazinczynak még két átdolgozását őrizi a M. Tud. Akadémia. Abafi ez utóbbiak egyikét közölte, de a másik kéziratnak és a nyomtatott szövegnek eltérő vagy a főszövegből hiányzó részeit is fölvette a jegyzeteibe.” (GÁLOS 1943, 160.)

Váczy az 1900-as kiadása fent említett oldalain azt írja az Abafi-közlésről, hogy: „...e kiadásban annyi hiba van, hogy a szöveg sok helyütt más, mint az eredeti”, majd lábjegyzetben közli a valóban értelemszerű hibák egész sorát: „A *Nemzeti Könyvtárbeli* kiadás 7. lapján (10. sor) ezt olvassuk: »Bossányi tűrhetetlen volt volna, ha fene szeszeit lelke nemessége és az *oly* gyengeségig menő lágság nem szelídítik vala meg«; holott az eredetiben: »... és az *olykor* gyengeségig menő lágság...«; látni való, hogy egyetlen szótag elhagyása egészen más értelmet ad a mondatnak. – Vagy például amott (33. l.); »Prof. Szilágyi Márton ... tüzelt, írássak magasztaló verseket«; az eredetiben: »... írássak *barátaimmal* magasztaló verseket.« Amott (45. l.); »Rideg élte unalmait atyjának, ki pozsonyi prókátor vala, rá maradt theologiai könyveivel vidítatá« (t. i. Milecz Sámuel). [...] Milecz atyja pozsonyi *predikátor* volt [...]. Amott (50. l.) »*kedves* szenvedelem«-ről olvasunk, holott az eredetiben »*heves* szenvedelem«-ről van szó; ismét (81. l. 8. sor) a következő sorban ezeket olvassuk: »Talán, én, magyar, a dolognak nem vagyok illő *barátja*«, az eredetiben: »nem vagyok illő *bírája*«, stb. [...]” A pártatlanság jegyében itt azt jegyezzük meg, hogy sajnos az igen gondos 1903-as kiadásban (és így az összes ezt követően) is felfedezhetünk néhány hasonló jellegű hibát. Egy bekezdésen belül pl.: „falusi *kántor* szabása” („falusi *kontár*” szabása” helyett), „hónja alatt *három* nagy szórkalap” („hónja alatt *háromszögű* nagy szórkalap” helyett) (VÁCZY/KAZINCZY 1903, 225–226).

2.2.2. Az Abafi- és a Váczy-kiadás követői

Pályám emlékezete cím alatt a különböző kiadások nem minden esetben közölnek azonos szövegeket. Más szöveg olvasható pl. a Szauder Mária, a Váczy János vagy az Abafi Lajos által szerkesztett kötetekben (SZAUDER M./KAZINCZY 1979; VÁCZY/KAZINCZY 1903; ABAFI/KAZINCZY 1879). A legutóbbi, az 1993-as kiadás Orosz László 1956-os szövegét (és függelékét, jegyzeteit, utószavát) adja ki újra (OROSZ/KAZINCZY 1993; OROSZ/KAZINCZY 1956). Ám Orosz László is egy korábbi kiadás alapján közölte a *Pályám emlékezete* főszövegét: ő Váczy János 1903-as szövegközlését használta fel, de hozzá Abafi *Pótlások*-jából is válogatott: „Mostani kiadásunk Váczy János 1903-ban, a Magyar Remekírók sorozatában megjelent kiadása alapján készült. Ez a Kazinczy által sajtó alá készített akadémiai kéziratok példány teljes és hív kiadása volt. Kiegészítésként függelékben néhány érdekes részletet közlünk az Abafi Lajos kiadásában megjelent szövegváltozatokból.” (OROSZ/KAZINCZY 1956, 268.)

Szauder Mária 1979-es kötete a tizenkilenc évvel korábbi, Szauder Józseffel együtt szerkesztett szöveg változatlan újraközlése (SZAUDER/KAZINCZY 1960). A Szauder házaspár szintén Váczy 1903-as szövegét vette át, de felhasználta Abafi Lajos 1879-es kiadását is. Más, kevésbé forgatott kiadásokat vizsgálva is hasonló megállapításra juthatunk. A Kazinczy-önéletrást az 1903-as és/vagy az 1879-es kiadások alapján adták ki. Ez a két szövegforrássá vált kiadvány azonban – mint fentebb láttuk – nem azonos szöveget közöl.

A „szöveghagyomány és kiadástörténet problémái”-ra, köztük Abafi és Váczy eltérőnek vélt szövegforrásaira, már a Szauder-kiadások is felhívták a figyelmet: „A Váczy által kiadott szöveg bizonyára az a harmadik változat, amelyhez akkor Abafi nem férhetett hozzá. Változatnak ugyan alig nevezhető [...]” Ez utóbbi felmondat azonban már érzékelteti azt a gyanakvást is, amit a Váczy- és az Abafi-kiadás figyelmes összevetése kelt, noha a két kiadvány eltérő szövegforrásokra utal (SZAUDER/KAZINCZY 1960, I/469; és SZAUDER M./KAZINCZY 1979, I/869–871).

Az 1960-as és az 1979-es kötetek egyaránt főszöveggként közölték a Váczy-szöveget, úgy, hogy „[a]z Abafi-féle *Pótlások*-ból néhány jellegzetes változatrészletet is beiktattunk a főszövegbe (mindig szögletes zárójelbe téve a beillesztett részeket és a jegyzetekben hivatkozva a lelőhelyükre)” (SZAUDER/KAZINCZY 1960, I/470; és SZAUDER M./KAZINCZY 1979, I/869).

Noha a Szauder házaspár törekedett a főszöveg identitásának megőrzésére, ez az eljárás végtermékben egy immár öt különböző forrásból összeállított *Pályám emlékezete*-t eredményezett, ugyanis Abafi és Váczy nagy valószínűséggel összesen öt különböző szövegforrást használt. Az eredeti szövegegység védelmét egyébként sem biztos, hogy elegendő egy szögletes zárójelre vagy egy jegyzetre rábízni, hiszen még ez a két igen figyelmes kiadás is megelégedezik Váczy lábjegyzetéről: „Innen kezdve végig Kazinczynak egy másik önéletrajzából való, a mely ugyancsak a M. Tud. Akad. levéltárban őriztetik M. Tört. 4-r. 32. sz. alatt. A folyó számokat a szerkesztő az előbbinek folytatásaképp adja.” (VÁCZY, 1903, 362.) A zavar oka vélhetően az lehetett, hogy a Váczy- és az Abafi-kiadás ezen a ponton tér el leginkább egymástól, és az alapkiadások kontaminációját csak a kéziratok ismeretében lehetett volna tisztázni.

Lengyel Dénes 1943-as kiadását (LENGYEL/KAZINCZY 1943) Szauder József éppen azért bírálta, mert a különböző „változatok belemosódnak a főszövegbe, s így egy sohasem volt szövegegység konstruálódik meg, mesterkéltén.” (SZAUDER/KAZINCZY 1960, I/469; SZAUDER M., I/870.)

Feltűnően magas azonban a szövegek teljes közléséről eleve lemondó kiadások száma is. A Tudományos Gyűjtemény 1828-as publikációin túl: INÁNCSI PAP/KAZINCZY 1836; LAMPEL/KAZINCZY 1888, 3–91; BALASSA/KAZINCZY 1890, 6–64; BALASSA/KAZINCZY 1899, 6–64; VÁCZY/KAZINCZY 1900; DEZSI/KAZINCZY 1928, 121–240; VAJTHÓ/KAZINCZY 1932, 92–121; VAJTHÓ/KAZINCZY 1942, 19–43; BALASSA/KAZINCZY 1943. Ez arra hívja fel a figyelmet, hogy nemcsak gyakorlati (terjedelmi, oktatási, politikai stb.) megfontolások működhetnek e kiadói gyakorlat mögött. Az összes ismert [*Pályám emlékezete*] szöveg kézírata befejezetlenül vagy csonkán maradt fenn, másrészt jól érzékelhető az anekdotikus, panelszerűen elmozdítható elemekből építkező szerkesztésmód. A szövegforrásként kezelt kiadások közül a Tudományos Gyűjtemény szövege csak a fogságig tartó időszakot mutatja be, úgy, hogy az elhallgatás a kortársak és az utókor számára is egyértelműen érzékelhető (a kihúzásokról: 3.1.3. *Keletkezéstörténet a levelezés alapján*; 3.2.4. A [*Pályám emlékezete*] szövegei). Váczy szerkesztői lábjegyzete a *Második Könyv* után meg is fogalmazza ezt a tapasztalatot: „Itt végződik a *Pályám emlékezete* első és fontosabb része. A censor vizsga szemétől való félelmében még a mondatot sem végzé be Kazinczy; különben jól tudta, hogy minden olvasója megérti a szokatlan zajtól és dobogástól fölrettent két szobaleány ijedelmét, a kik a tizenkét ulánus dzsidás katona zörgetésére sikoltozni kezdtek. Kazinczyt elfogták. Fogságáról szól a következő »harmadik könyv«-ben.” (VÁCZY/KAZINCZY 1903, 315.)

Váczy első, 1900-ban megjelent *Pályám emlékezete*-kiadása iskolai „köteles olvasmány”-nak készült. Elsősorban egy jól nyomon követhető Kazinczy-pályaképet kívánt nyújtani, ezért a *Második könyv* után következő nehezen megérthetőnek gondolt rész helyett, a szerkesztő hangja szólal meg: a *Toldalékban* Váczy írása olvasható Kazinczy 1795-től 1831-ig terjedő életútjáról (VÁCZY/KAZINCZY 1900, 9–195, 196–227).

Balassa József a kiadásai előszavában megismétli Toldyt és Abafit a kéziratokról szólva, majd a kiadói koncepcióját így összegzi: „E szemelvényekben főleg azokat a részeket közöljük, melyekben Kazinczy vagy önmagáról szól, vagy pedig a vele egykorú magyar írókat mutatja be, kikkel vagy baráti viszonyban élt, vagy legalább futólagos ismeretségbe jutott.” (BALASSA/KAZINCZY 1899, 5.) Balassa az Abafi-szöveget másolta át, mint ahogyan pl. Lampel Róbert könyvkereskedésének 1888-as kiadása is ezt a kiadást követi kisebb-nagyobb szövegkihagyásokkal a második könyv második szakának közepén, amikor is minden különösebb magyarázat nélkül félbeszakad. A szövegátvételtől az átöröklődő elírások árulkodnak, de a Balassa-kiadás esetében az is, hogy Abafi két különböző kézíraton alapuló *Ötödik könyvét* szóról szóra vette át.

Már Abafi *Pótlásai* nyomatékosan felhívták a figyelmet az elbeszélés egyes elemeinek felcserélhetőségére, kihagyhatóságára, továbbírhatóságára is. A Kazinczy-élettörténetbe beavatott olvasó/szerkesztő az üres helyek fizikailag is érzékelhető nyomai miatt érezhette magát újra meg újra felhatalmazva arra, hogy az elhallgatottnak, de rekonstruálandónak tételezett történethez igazítsa a Kazinczy-szövegeket. E kiadói szemlélet összegzéseként is olvashatjuk az 1960-as *Pályám emléke-*

zete-kiadásban az alábbi szerkesztői jegyzetet: „Mint Váczy János (I. kiadása 294. l.) megállapította, ide Kazinczy »még óhajtott valamit följegyezni később, azért hagyott nagyobb hézagot a kéziratban is«. Alighanem a Dayka Gáborról, kedvencéről szóló följegyzéseit kívánta ide iktatni. Ez okból is tesszük ide át ezt a részt Kazinczy G. II. sz. másolatából (I. Abafi kiad. 297-298. l.)” (SZAUDER/KAZINCZY 1960, I/118; SZAUDER M./KAZINCZY 1979, I/875.)

Összességében megállapíthatjuk, hogy az eddig tárgyalt *Pályám emlékezete*-kiadások mindegyike részkiadás vagy kontamináció, hiszen az 1879-es és 1903-as kiadás is az. A szövegközlések közötti eltérés lényegében abból ered, hogy melyik kiadást vették alapul (vagyis gyakorlatilag abból, hogy 1903 előtt vagy után jelentek-e meg), ill., hogy Abafi *Pótlásai*-nak felhasználására milyen technikai megoldásokat alkalmaztak.

2.3. További kiadások

A szövegek önálló státusának fenntartására törekvő szerkesztési elvet eddig csak néhány, feljegyzést kiadó kisebb közleményben (pl. ABAFI/KAZINCZY, 1984; SZENTIMREY-VÉN/KAZINCZY 1999; HEGEDÜS 2008) és Dékányi Kálmán közléseiben láthattunk. (E közleményeket l. a 3.2.1. *Az egyes szövegek adatai és keletkezése: Feljegyzések és 3.2.2. Naplók.*)

A Feljegyzések, Naplók, Önéletrajzok eddigi kiadásai közül két kötet emelkedik ki, mind feladatvállalásában, mind terjedelmében és fontosságában. Szilágyi Ferenc *Az én életem* (SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987) és Busa Margit *Kazinczy Ferenc utazásai 1773–1831* (BUSA/KAZINCZY 1995) c. kiadásában közös, hogy egy Kazinczy-kronológiához igazított tematikus szövegválogatást adtak ki. Mindez azonban együtt járt az egyes szövegek önállóságának megszüntetésével, és egy új Kazinczy-élettörténet felépítésével.

A címe szerint nem a jelen kötet feladata lenne a *Kazinczy Ferenc utazásai 1773–1831* c. kiadvány bemutatása, ebben a kritikai kiadás sorozat Kazinczy Ferenc utazásait közlő kötetek tűnhetné illetékesnek inkább. Ám a cím több mint megtévesztő. A szerkesztő parrtalanná tágitott utazásfogalma megfoghatatlanul szubjektívvé teszi a szövegválogatást: „Így került az utazások szövegéhez Kazinczy házasságáról írt beszámolója. [...] Úgy éreztük, hogy hozzátartozik a férj-felelőség kapcsolatának kezdete az utazások során annyiszor átéreztetett összetartozásukhoz.” (BUSA/KAZINCZY 1995, 509.)

A kiadvány legfőbb érdeme – a népszerűsítő szándék mellett – az eddig nem ismert források közlése lehetne. De a kötet túlnyomórészt nyomtatásban már eddig is hozzáférhető szövegek újraközlésére vállalkozik csupán. Anyagának nagyjából 2/3-át a Kazinczy-levelezésből veszi („adatainkat különösen a nehezen hozzáférhető, csak könyvtárakban található, 23 kötetes levelezéséből emeljük ki”, BUSA/KAZINCZY 1995, 509), a fennmaradó rész felét pedig különböző kiadványokból. Az első publikálásnak tekinthető szövegközlés – kötetünk előfeltevése szerint – kivétel nélkül a Feljegyzések és Naplók közé sorolható. A kötet 119 „szövegegység”-re bontva adja ki a szövegeket, és ebből csak a 8., 27., 34., 37., 82., 92., 93., 97., 107., 114., 116. (az utóbbi négy szám valójában egyetlen kéziratot rejt) volt eddig kiadatlan. E kiadvány szerkesztési elvére jellemző, hogy az 1960-as *Pályám emlékezete*-kiadásból pl. 7 rövid részletet idéz (1–4, 7, 11–12), a *[Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.]* c. kéziratot szintén széttagolva közli (97, 107, 114, 116). Meg kell jegyezni azt is, hogy a fenti szövegek esetében mindkétszer tévesen adja meg az autográfok lelőhelyeit: a *Pályám emlékezete* 1960-as kiadásából közölt részekhez a kötet a jegyzetekben – mintha kéziratból idézne – lelőhelyként tévesen az MTAKK K 612-es jelzetet adja meg (ráadásul egy nyomdahiba az egyik „szövegegység”-nél még tovább tetézi a tévedést: „Jelz. K 812.”); valójában az MTAKK K 634-es kéziratot követben található a Szauder-kiadáshoz rendelhető kézirat. A *[Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.]* c. szöveg jegyzetei között lelőhelyként tévesen az „MTAKK jelz. K. 760. 8–32. f.”-t olvashatjuk; valójában: MTAKK K 763, 8–34 (BUSA/KAZINCZY 1995, 373–378, 380–381, 384–385; 467).

Az *én életem* című kötet Kazinczy önéletrajzának minősített szövegeiből tesz közzé egy válogatást. Szilágyi Ferenc elsőként adott ki olyan fontos szövegeket, mint *Az én életem...*, *Az én naplóm* vagy a *[Kazinczy Ferencz' saját kezével írt Autobiographiája 1785⁹⁸]* (részlet). A szövegválogatás-

ban fontos szerepet játszott a hitelesség és őszinteség elvárt megjelenése: „A gyakran önkényes történelmi értelmezések után a tények megcáfолhatatlan igazságaira kitéhezett közönségnek ezek [az emlékiratok és a naplók – O. L.] sokkal többet mondanak, mint a gyakran önkényes történelmi értelmezések.” (SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 7.) E mondat szóismétlései hívják fel a figyelmet arra az – egyébként talán rejtve maradó – ígéretre, miszerint hitelesen, „önkényes értelmezések”-től mentesen nyújtja át az „igazságra kitéhezett közönségnek” a Kazinczy-műveket. A kötetben megfigyelhető szövegromlások és kontaminációk azonban végső soron már a hitelességről szóló beszédet is hiteltelenné teszik. Egy példa a szövegromlásra: „Zemplényi főnótárius [innen – tehát egy „mondat” közepéről – hiányzik a kézirat teljes 60b oldala] tényérát telerakta csemegével, s öcsém-uram taníta meg engem, úgymond, mint bánjak nemes ifjúval.” (SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 100; vö. MTAKK K 612, 60a–61a.) Egy példa a kontaminációra: a kötet egy feljegyzés bekezdésébe ékelve közli Kazinczy *Anett és Lübin* c. Marmontel-fordítását; e szerelmi történet beiktatása igen-csak erőteljes javaslat Kazinczy és a szolgálólány viszonyának értelmezéséhez. (SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 378–388, 660.)

A kiadvány a legőszintébbnek nyilvánított szöveg, *Az én naplóm* köré szerveződött, mintegy kiegészítve azt: „Kezdetben csak ezt [ti. *Az én naplómat* – O. L.] akartam kiadni a Magyar Hírmondó sorozatban, mivel ez, mint legkorábbi – 1812-i –, a leghitelesebb, a legőszintébb, a legszabadabban szóló önéletírás. Egy hibája, hogy csonka.” (SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 22. – *Az én naplóm* őszinteségét nem áll módunkban megítélni, az azonban bizonyos, hogy a Szilágyi-kötet közlései között sem a legkorábbi [l. Dékáni-szövegek], és nem csonka, vagyis nem elveszett a vége, csak éppen nincs befejezve.)

Az én naplóm előtti és utáni textuális hézagokat a szerkesztő a legkülönbébb szövegek, szövegrészletek beillesztésével egy egységes és teljes élettörténetté kerekítette ki. A kötet „lehetőség szerint [Kazinczy] teljes önéletrajzát, az átfestések alatti élénkebb színű freskóréteg szerint” igyekezett hozzáférhetővé tenni (SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 25; kiem. O. L.). A kiegészítés, a helyreállítás óhaja tehát nemcsak egy-egy konkrét szövegforrásra vonatkozik, hanem a Kazinczy-önéletírásra is: „[...] élete utolsó, félbemaradt levele zárja az önéletírást a zemplényi kolerazendülésről, amelynek ő maga is áldozata lett.” (SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 27; kiem. O. L. Kazinczy a járványnak, és nem a zendülésnek vált áldozatává.) A szerkesztő itt már alkotótársként nyilatkozik meg, hiszen csak az általa kiadott kötetet, és nem Kazinczy valamelyik önéletírását zárja le az említett levél.

Ezek után mi sem zárhatjuk másként e fejezetet, mint annak megismétlésével, hogy egy szöveg-válogatás menthetetlenül ki van szolgáltatva a szövegválogató szubjektív döntéseinek, előfeltevéseinek, értelmezői tevékenységének, és hogy ennek hangoztatása kínos, de elengedhetetlen feladata a szövegközlőnek.

3. KÉZIRATLEÍRÁS ÉS KELETKEZÉSTÖRTÉNET

3.1. Áttekintő adatcsoportok

3.1.1. Gyűjteményes szövegforrások

A kötetünkben közölt szövegek többségét kéziratos forrásból adjuk ki. Egy-egy bekötött vagy bekötetlen kéziratgyűjteményből gyakran több szöveget is bevalogattunk. E közös lelőhelyű szövegeknél a gyűjteményes szövegforrások leírása ismétlésekhez vezetne, ezért ebben a fejezetben tárgyaljuk az összes említett kéziratos gyűjteményt. A közgyűjtemények a következő sorrendben találhatók meg: a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattára (MTAKK K), az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, a Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Gyűjteménye és Zemplén Vármegye Levéltára. Itt adjuk Dékány Kálmán közleményeinek összefoglaló leírását is. A közgyűjteményeken belüli egyes tételek a jelzet szerinti növekvő rendben vannak. A címsorban idézőjelben a kéziratos forrás katalóguscíme található. (Az egyes szövegek leírása: 3.2. *Az egyes szövegek adatai és keletkezése.*)

MTAKK K 604/I, „Apróságok I.”

„Autogr., több más kéz írása, ill. nyomt. I–II. 235 + 94 f.” (KazKat, 27–32.)

A kéziratkötet vegyes szövegek gyűjteménye. Ezenbelül a papír, az íráskép és az oldalakon átnyúló szövegrészek megfelelése alapján egy, több rövid feljegyzésből, újságkijegyzésből és levélmásolatból álló szövegegyüttes különíthető el. Ennek része a két közölt anekdota, és egy Kazinczy képeit felsoroló lista is (78b–79a), amelyen az utolsó dátum: „Wesselényinek Dónát 1816.” Tehát ezen időpont után keletkezett a két közölt feljegyzés is.

A közölt szövegek:

18. *Gróf Eszterházy Károly, Egri Püspök.*

50. *[Alxinggerrel 1791ben]*

MTAKK K 605, „Auszüge aus dem Werk Journal für Freymauer.” Bécs 1784.

„Másolatok Kazinczy Ferenc megjegyzéseivel. Ném. magy. Autogr., 170 f.” (KazKat, 32–33.)

E kéziratkötet a német *Journal für Freymauer. Als Manuscript gedruckt für Brüder und Meister des Ordens. Herausgegeben von den Brüdern der □ zur wahren Eintracht im Orient von Wien. – Wien, gedruckt bey Christian Friedrich Wappler 5784. in octavo* (Bécs, 1784–1787) című folyóiratból kimásolt szabadkőműves tárgyú írásokat tartalmazza, amelyek némelyikéhez Kazinczy magyar nyelvű jegyzeteket írt. Az egységes íráskép, a kötetben belüli utalások arra vallanak, hogy egy időben írta le Kazinczy. A kimásolás és a jegyzetek keletkezésének időpontját a 155b oldal alapján határoztuk meg: „s én 42 eszt. alatt az álitást mindég valónak találtam.” Itt Kazinczy a saját, 1784-es szabadkőműves-felvételére utal, tehát 1826 a leírás időpontja.

A közölt szövegek:

30. *[Ratschky, Alxingger, Haschka]*

35. *[Páter Fast]*

MTAKK K 606, „Biographiám 1759–1779.”

„Autogr., 124 p. [...] Számozatlan címlap, versóján bejegyzésekkel. A címlap évszáma csak az I. könyvre vonatkozik.” (KazKat, 33.)

A kéziratkötet csak Kazinczy önéletrajzát tartalmazza.

A közölt szöveg:

93. *[Pályám emlékezete VI.]*

MTAKK K 608, „Cikkek, versek, családi emlékek.” [Gerinc cím.]

„Magy., ném., lat. Autogr., több más kéz írása, ill. nyomt. 152 f.” (KazKat, 34–37.)

A kéziratkötet vegyes, különböző témájú és keletkezési idejű kézírásokat, nyomtatványokat tartalmaz.

A közölt szövegek:

- 39. Gróf Eszterházy Károly Egri Püspöknél
- 42. Gróf Széchényi Ferencz
- 53. [Június' 17d. 1792. Budán Audientzián Ferencz Királyunknál
- 71. *Er-Semjén*, 12. Jul. 1802. *Ma találom régi papirosaim közt...*
- 72. Jegyzések elhányt régi Papirosaimból
- 73. rövid jegyzés után
- 74. [1801–1804]
- 79. Engem illetők
- 80. Bécsbe 1812. Vay Abrahámmal
- 82. Bécsi út, 1815.

MTAKK K 610, „Emlékezések, mendemondák.” [Gerinccím.]

„Magy., lat., ném., fr. Autogr., ill. több más kéz írása, közte Kazinczy Gáboré; részben Kazinczy Ferenc-kéziratok másolatai. 133 f.” (KazKat, 41.)

A közölt szöveg:

- 6. Baranyi Gábor [III.]

MTAKKK 612, „KAZINCZY FERENC Élete egyedül maradóinak számokra.” Széphalom, 1814. máj.

„Autogr. fogalm. 90 f. A 11. f. sérült, kiegészítve.” (KazKat, 42.)

A címlap után, mely Jakab Elek írása, Kazinczy címlapja következik, majd az utólagos számozás szerinti 3–18. lapokon két kézirat töredék található a *Kazinczy Ferencz' Élete, egyedül maradóinak számokra* cím alatt. A két szöveget a kézirat katalógusa egy tisztázat-fogalmazvány párnak tekinti, ezért sorolja be őket egy cím alá. A tisztázat (85. *Kazinczy Ferencz' Élete, egyedül maradóinak számokra [II.]*) a 3. lap rektójától a 10. lap versóján egy félbehagyott mondatig tart. A fogalmazvány (84. [*Kazinczy Ferencz' Élete, egyedül maradóinak számokra I.]*) a csonka 11. lap rektójától a részben üresen maradt 18. lap rektójáig maradt fenn. Az eredeti lapszámozás szerint a tisztázat az 1–18. lapig, a fogalmazvány a 11–25. lapig megy. A két töredék után a 86. *AZ ÉN ÉLETEM. Barátimnak, Literatúránk' barátjainak, 's legközelebb gyermekeimnek c. önletrajz és a Pestre. 1828. c.* (kötetünkben nem közölt) útirajz következik.

A közölt szövegek:

- 84. [*Kazinczy Ferencz' Élete, egyedül maradóinak számokra I.]*
- 85. *Kazinczy Ferencz' Élete, egyedül maradóinak számokra [II.]*
- 86. *AZ ÉN ÉLETEM. Barátimnak, Literatúránk' barátjainak, 's legközelebb gyermekeimnek*

MTAKK K 613/III, „Életrajzi adatgyűjtemény III.”

„Magy., ném. Autogr. ill. nyomt. 99 f. Különféle személyekre vonatkozó életrajzi adatok, kisebb feljegyzések, nyomtatványok.” (KazKat, 43.)

A közölt szövegek:

- 19. Régebbi Jegyzésimből
- 40. [*Világ' Nagyjai és kicsinyei: Taródi István*]

MTAKK K 614, „Fogságom naplója. – Az én naplóm.”

„Másolat, ill. autogr. 176 + 258 p.” (KazKat, 43.)

A közölt szöveg:

- 78. *Az én naplóm*

MTAKK K 620, „Hisztóriai jegyzések.”

„Magy., lat., ném., franc. Autogr., több más kéz írása, ill. nyomt. 230 f.” (KazKat, 45.)

Az egységet alkotó kéziratkötet bevezetése alatt autográf kelteztést olvashatuk: „1827. Decemb. 12d.” (3a). Ez vélhetően a különböző időpontokban keletkezett szövegek egybemásolására utal.

A közölt feljegyzéseket Kazinczy a sátoraljaújhelyi Zemplén vármegyei levéltárból jegyezte ki, ahol 1821-től dolgozott levéltárosként. Az eredeti számozás folytonossága több helyen is megszakad, tehát a kéziratkötet hiányos.

A közölt szövegek:

22. [*Jurátusoknak...*]

27. [*Kazinczy vicensotáriusságáról; Kazinczy András I.; Kazinczy Péter I., II.*]

MTAKK K 621, „Kazinczyana. – Cholera morbus.”

„Magy., lat., ném. Autogr., ill. nyomt. 135 f.” (KazKat, 45–46.)

A kéziratkötet a Zemplén vármegyei levéltárból kímásolt szövegeknek, az ezekhez fűzött autográf megjegyzéseknek és egyéb levél- és cikkmásolatoknak a gyűjteménye. A pontos címe: „Kazinczyana. In Archivio Comitatus Zemplinien[is] szóról szóra kiírva az Elenchusokból.” Kazinczy 1821-ben vállalta el a levéltár rendezését.

A közölt szövegek:

10. *Kazinczy József és Bossányi Susánna*

26. [*Én Kazinczy Ferencz Vice-Notariusnak ajánlalom*]

MTAKK K 624, „Magyar Dolgok.”

„Magy., ném., lat. Autogr., idegen kéz másolata, ill. nyomt. 152 f. [...] Vegyes tárgyú feljegyzések, kivonatok, levélmásolatok stb.” (KazKat, 51–52.)

A kéziratkötet belső címlapján olvasható a keltezés: „Széphalom, 1830.” Ez a datálás azonban nem érvényes a kötet egészére, hiszen 1831-es szöveget is tartalmaz.

A közölt szövegek:

34. *Angelo Soliman. született 1721. megholt 1796. Nov. 21d.*

46. *Magyar Öltözet*

47. *Diétai Dolgok. Kazinczy András*

54. *Budán 1792. Ferencz Királyunk' megkoronáztatása alatt, a' Dietán*

55. *A' Királynál. Budán, 1792. Június 17d. és 23dban*

60. *Eggy bátor szavam az Abaújvármegyei Gyűlésen, Kassán, 1794.*

MTAKK K 633/I, „Az én Pandektám I.” [Gerinc cím.]

„Magy., lat., franc., ném., gör. Autogr., ill. nyomt. 195 f.” (KazKat, 65–68.)

Az *én Pandektám* c. kötetek különböző feljegyzések, listák, nyomtatványok stb. Jakab Elek által a 19. sz. végén összeállított, majd egybekötött gyűjteményei. Az esetleges elrendezésről az autográf oldalszámozás eltérései, ugrásai is árulkodnak (vö. a kéziratok rendezőjének a *Bevezetőben* idézett mondataival). Az egyes szövegek keletkezési körülményeiről, időpontjáról tehát a kötet egésze nem nyújthat megbízható információt.

A közölt szövegek:

1. *A' Németet-termő tölgy / Eggy magyar Püspök a' Rákóczy' idejében*

66. *Csokonainak és Herdernek egygy gondolatja*

MTAKK K 633/V, „Az én Pandektám V.” [Gerinc cím.]

„Magy., lat., ném., franc., gör., ol. Autogr., több idegen kéz írása, ill. nyomt. 207 f.” (KazKat, 76–81.)

(L. fentebb.)

A közölt szövegek:

14. *Kérdések, mellyre feleletek kérettetnek*

15. [*Olasz Péter Gramm. Præc. ...*]

16. *Feldolgozni valók*

17. *Patak*

61. [*Superintendens Kis Jánost láttam...*]

MTAKK K 634, „Pályám emlékezete.”

„Autogr. fogalm. 261 f. A 190., 198–199. és a 204. f. üres.” (KazKat, 87.)

A kéziratkötet első oldalán, a *[Pályám emlékezete III.]* „ELSŐ KÖNYV.” felirata előtt és után Jakab Elek (?) írásával: „Kazinczy Ferencz életirati s rokon tárgyu följegyzései, / (cím nélkül.) / ELSŐ KÖNYV. / (1–8 fogás, 1-től 240 lapig.)”

A kötetbe bekötött két kéziratnak nincs címlapja. Az utólag – talán a hagyaték katalogizálója által – adott címek így legfeljebb csak az 1948–49-es bekötéskor rögzített sorrendre utalhatnak, és nem a keletkezésük idejére. Az első kézirat katalógusbeli címe: „Első kidolgozás. 1759–1783.”, ezt kötetünk *[Pályám emlékezete III.]* címen adja. A másodiké: „Második kidolgozás”, ez a kötetünkben a *[Pályám emlékezete II.]* címen kiadott szöveg első (nagyobbik) felének szövegforrása. A bekötés sorrendje és a katalógus címei tehát félrevezetőek.

A közölt szövegek:

89. *[Pályám emlékezete II.]* (az első rész)

90. *[Pályám emlékezete III.]*

MTAKK Lev 4^o 27, „Töredék Kazinczy Ferenc önéletrajzából.”

A közölt szöveg:

89. *[Pályám emlékezete II.]* (a befejező rész)

MTAKK K 636/I, „A’ Szirmay-ház a’ Magyar Nemzet’ Európába költözése olta a’ mai időkig”

„Magy., lat. Autogr. fogalm. [...] 186 f.” (KazKat, 94.)

Kazinczy 1810-es évek elején felkérte a történész-levéltáros Szirmay Antalt, hogy írja meg az igen kiterjedt, több ágra szakadt családja történetét. Azonban Szirmay elhárította a kérést, és így „a’ Munka’ dolgozását tehát én [Kazinczy] vevém-által, ’s a’ mit ez a’ Házától ’s Hazájától sokat érdemlett férjfiu számomra feljegyzze, azt én az ő akaratja, kívánsága, ’s jóvá-hagyása szerint feldolgoztam [...]” (MTAKK K 636/I, 84b). E kéziratkötet tehát Szirmay genealógiai gyűjtőmunkáján, jegyzetein, szóbeli információin alapuló, ám Kazinczy saját kutatásaival, megjegyzéseivel is kiegészített családtörténeti írások gyűjteménye. Két, teljességre törekvő kidolgozás maradt fenn, amelyek részletes családfákat, életrajzi adatokat és életrajzokat tartalmaznak. Mindehhez még Kazinczy több kisebb-nagyobb feljegyzést is írt, ezek közül közöltünk kettőt.

A közölt szövegek:

2. *[Lencse I.]*

3. *[Lencse II.]*

MTAKK K 638/I, „Töredékek I.” [Gerinc cím.]

„Magy., ném., lat., franc. Autogr., idegen kéz írása, ill. nyomt. 128 f.” (KazKat, 95–99.)

A kötet, mint a gerenc cím is mutatja, vegyes szövegrészletek, töredékek gyűjteménye.

A közölt szöveg:

45. II. József

MTAKK K 638/II, „Töredékek II.” [Gerinc cím.]

„Magy., ném., lat., franc., gör. Autogr., idegen kéz írása, ill. nyomt. 143 f.” (KazKat, 99–102.)

A kötet, mint a gerenc cím is mutatja, vegyes szövegrészletek, töredékek gyűjteménye.

A közölt szöveg:

28. Aszalai János’ [...] keze-írása

MTAKK K 641, „Történeti és egyéb jegyzetek.” [Gerinc cím.]

„Magy., ném., lat., gör. Autogr., több idegen kéz írása, ill. nyomt. 230 f.” (KazKat, 105–107.)

A kéziratkötet 181a–204b oldalain levélmásolatok, életrajzi és önéletrajzi feljegyzések, újságkijegyzések és egy nyomtatvány található. E szövegeket a folyamatos autográf számozás köti össze: 477–526. Bizonyosan nem az eredeti szövegállapotokat mutatja a jelenlegi lelőhely, hiszen pl. hiányzik az autográf számozás szerinti 489–490. oldal, miközben az utólagos számozás folyamatos.

Továbbá a 182a (479) oldalon ezt olvashatjuk: „Ezen négy lapot az ezen esztendőben a’ nagy atyámhoz írt leveleimből írom ide”, viszont a kéziratkötet ezelőtti három oldalának autográf számozása: 326, 477, 478. Vagyis az említett négy helyett csak három oldal található meg jelenleg. Az eredeti oldalszámozáson túl, a szövegek összetartozását Kazinczy utalása is bizonyítja: „Lásd itt lap 502.” (196b, [510]). Vélhetően mégsem egyszerre keletkezett e csoport összes szövege, tehát nem egyetlen és egységes szövegről van szó, hanem egy utólagos elrendezés eredményét, pontosabban ennek nyomait láthatjuk. A 189b (496) oldalra Mailáth József életrajzi adatait jegyezte fel Kazinczy, közte több olyat is, amely a 200a (517) oldal alján található feljegyzéséből hiányzik, tehát az utóbbi szöveg nem „látja” az előbbi. Ha Kazinczy keze ügyében lett volna a hiányzó adatokat tartalmazó szöveg is, akkor bizonyára kipótolta volna a hiányt. Mindez arra utal, hogy Kazinczy utólag rendezte egybe és látta el a szövegeket folyamatos számozással.

Az MTAKK K 610-es kötet e részenek idegenkezű másolatát is tartalmazza, de más sorrendben, ezért e másolatok nem nyújthatnak segítséget az autográf szövegcsoporthoz eredeti elrendezésének rekonstruálásához.

A közölt szövegek:

20. *Története a’ Wieland’ Diogenese’ magyar fordításának*
21. *Superintendens Szilágyi és a’ Nyelvrontók*
24. *Orczy Miskolczon 1784. 21. Martii.*
38. *B. Andrásy Antal Rozsnyai Püspök és a’ két Swieten*
42. *Gróf Széchényy Ferencz*
44. *Gróf Eszterházy Ferencz, a’ Cancellarius’ fija. 1789.*
48. *Gróf Majláth József Excellenciánál visitám 1790.*
52. *Gróf Majláth József 1792ben*
57. *Lónyai Menyhért*
59. *Generális Gróf Fekete János*
65. *Dugonics a’ Kreutzertheaterben*

MTAKK K 759, „Családi emlékek, kisebb dolgozatok.” [Gerinc cím.]

„Magy., lat., franc., ném. Autogr., ill. idegen kezek írása. 90 f.” (KazKat, 114–115.)

A kötet családi feljegyzéseket, rajzokat, verseket, leveleket és egyéb feljegyzéseket tartalmaz. A kéziratkötetből közölt szövegek keletkezési idejét magukból a szövegekből lehet megállapítani.

A közölt szövegek:

11. *[Sas]*
67. *[Mineralógiai diploma]*

MTAKK K 760, „Elegyes jegyzetek.” [Gerinc cím.]

„Magy., ném., lat., franc. Autogr., több idegen kéz írása, ill. nyomt. 97 f.” (KazKat, 115.)

A kötet leveleket, vegyes gazdasági, életrajzi és történeti feljegyzéseket tartalmaz.

A közölt szövegek:

75. *[1804–1805]*
77. *Extractusok Diáriumomból*
81. *[1811–1814]*

MTAKK K 762, „Maradványok” [Gerinc cím.]

„Autogr. 60f.” (KazKat, 115–116.)

A kötet egy Wieland-fordítás, levélmásolatok és több életrajzi írás gyűjteménye.

A közölt szövegek:

29. *Niczky József Kemecsen, Szabolcs Vármegyében*
31. *Ignatius von Born*
32. *Angelo Soliman*
58. *Lónyai Menyhért, Auratus Eques*

MTAKK K 763, „Naplótöredékek, jegyzetek.” [Gerinc cím.]

„Magy., ném., lat. Autogr. 66 f.” (KazKat, 116.)

A kötet tartalma: családi, gazdasági, történeti és életrajzi tárgyú feljegyzések, ill. a Napóleon házasságára írt Kazinczy-vers.

A közölt szövegek:

56. *Audentziám II Ferencz Római Császárnál, Budán, Júniusban 17 és 23.*

83. [*Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.*]

MTAKK Magy. Nyelvtud. 4° 41/I, „[Versei, prózai írásai, főként nyelvészeti tárgyú kivonatai, jegyzetei, valamint egyéb gyűjteménye.]”

„Magy., ném. Autogr., ill. nyomt. 233 f.” (KazKat, 130–131.)

A közölt szöveg:

37. *Prof. Szabó Dávidhoz, Kassán, Oct. 16d. 1786.*

MTAKK Magy. Ir. RUI 2° 2/I, „Stúdiumok I.”

„Magy., ném., franc., lat., gör. Autogr., idegen kéz írása, ill. nyomt. 194 f.” (KazKat, 117–121.)

A kötet jobbára versek, versfordítások, drámafordítás-töredékek, nyelvészeti, önéletrajzi és családi szövegek gyűjteménye.

A közölt szövegek:

7. *Nemes büszkeség*

13. *Anekdotonok*

51. *Dán nyelv’ hangzása*

MTAKK Tört. 4° 24, „[Toldy Ferenc másolatgyűjteménye]”

„Idegen kéz másolata. 20 f. [...] Toldy Ferenc másolatgyűjteményének 16. darabja.” (KazKat, 139.)

A közölt szöveg:

12. *Gróf Ráday Gedeon, az Első...*

MTAKK M. Tört. 4° 65, „Emléklapok KAZINCZY FERENC-nek tulajdon kéziratai közül.”

„Autogr. A címek Cs. Ormós László kézírásával. 32 f. Az 5., 7., 32. f. üres.” (KazKat, 136.)

A közölt önéletrajz néhány rövidebb írás és „emléklap” után van bekötve. A kötet ajánlása:

„Az érdemet becsülni tudó utódok, ez itteni töredékeket egykor drága kincsül tekintendik. Ovják is meg szentetlen kezeiktől a’ szent maradványokat a’ szépérzet istenei!!!

S. Patak. 1936^k évi Nyárelő hava 16^{kán}

Cs. Ormós László sk.”

A következő lapon a kötet tartalma, szintén az összeállító kézírásával:

„I. Kazinczy Ferenc-nek saját és adatos névaláíratja (:Széphalom. Novemb. 27. 1814.

II. Gróf Török Sophienak, Kazinczy hitvesének saját kéziratja a’ Kázméri klostrom-omladék-nak ugyan csak saját kezével mohból és fahéjból kirakott ábrázolatjával. 1798.

III. Kazinczy Ferencz AUTOBIOGRAPHIA-jának egy része. – a’ halhatatlan ember saját kezétől írva.”

A közölt szöveg:

87. [*Kazinczy Ferencz’ saját kezével irtt Autobiographiája 1785^{ig}*]

MTAKK M. Tört. 4° 70, „Biographiám.” [Gerinc cím.]

„Autogr. fogalm., ill. nyomt. 273 p. [A 41–56. p. hiányzik; már a bekötéskor kimaradt.]” (KazKat, 136.)

A kötetben egyetlen szöveg, a [*Pályám emlékezete V.*] található.

A közölt szöveg:

92. [*Pályám emlékezete V.*]

Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, Quart. Hung. 1238, „Kazinczy Ferencz kisebb dolgozatai. (1824–1826.) Kassa, 1825–1826.”

A lelőhely egy magyar, német és latin autográf kéziratokat tartalmazó kolligátum. A közölt szövegek megírásának idejéről szövegen kívüli adatot nem találtunk.

A közölt szövegek:

8. [Kazinczy Ferencz Abaujvármegyeinek tartathatik...]

23. [Kalmár György]

33. Angelo Soliman, meghalt 1796. Nov. 21d.

A Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Gyűjteménye, Szemere-Tár, 1. kötet, 1786–1808, „Irodalmi levelezés, versek, egyéb jegyzetek és feljegyzések.”

A Szemere-tár szövegei kapcsán meg kell említeni, hogy Szemere Pál kézírása Kazinczy szerint megtévesztésig hasonlít az övére: „[Kaposi Mihály kézírása] Szirmay Antalétól úgy nem különböztethetik-meg mint az enyém és a' Szemere Pálé, 's a' Consil. Vay Jósefé és a' Prof. Útié” (MTAKK K 636/I, 175b–176a). De egyrészt pl. a Szemere-tár 3. pótkötetében a 15. tétel előtt Szemerét idézve állítja egy ismeretlen (levéltáros?), hogy Kazinczy kézírása olvasható a kérdéses kék lapokon, másrészt a közölt szövegek javításai minden esetben szerzői változtatások és nem a másoló elírásainak kiigazításai. Ezért a felferült kételyek ellenére autográfnek tekintendők a közölt szövegek.

A közölt szövegek:

4. Baranyi Gábor [I.]

5. Baranyi Gábor [II.]

25. Zemplény Vármegyei V. Notariusságom

36. Regmecz 13^a Januar. 1802.

49. Schwartzner Márton

62. 13. Aug. 1801. Ér-Semjénben, B. Wesselényi Farkastól

63. Báró Vay Miklós és Ramsdon

A Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Gyűjteménye, Szemere-Tár, 3. pótkötet.

A közölt szöveg:

41. Báró Orczy Lőrincz

Zemplén Vármegye Levéltára, Sátoraljaújhely, IV. 1001/f. „Közgyűlési és törvényszéki iratok 1814–1822.”

Levéltári irat, Kazinczy megjegyzésével.

A közölt szöveg:

9. Újhely Július 20d. 1825.

Dékáni Kálmán szövegközlései

Dékáni Kálmán a berkeszi Vay család könyvtárának rendezésekor több Kazinczy-kéziratot fedezett fel újra, majd publikált az Irodalomtörténeti Közleményekben. Az első szövegközlő tájékoztató és ismertető sorai ezek:

„Ezen, még eddig teljesen ismeretlen Kazinczy-kéziratokat a gróf Vay-család berkeszi könyvtárának rendezése alkalmával fedeztem föl, a könyvtár kéziratai között. A család birtokába valószínűleg gr. Vay Ábrahám idejében juthattak, kinek neje Kazinczy Zsófia volt és így nagyon közeli rokonság kötötte össze a két családot egymással. Ezen »Följegyzések« képezik – időrendben – az irások első részét s ugyanezzel együtt voltak a közlés többi darabjai, egy naplószerű följegyzés, a »Széphalom« című önálló dolgozat, egy másik rövidebb kézirat és a különböző időből való levelek, Kazinczy, az anyja sz. Bossányi Zsuzsánna, a testvérei és nagybátyja levelei stb.

Irodalmunk történetének ismerői előtt feleslegesnek tartom e kéziratok értékét s fölfedezésük irodalomtörténeti fontosságát méltatni. Érdekességüket még az is emeli, hogy Kazinczy életének épen azon idejére vetnek legtöbb világosságot, melyről még eddig legkevesebb tudomásunk volt. Ez az idő a fogságából való kiszabadulása és házassága közti évekre, továbbá családi életének első

idejére esik. A följegyzések talán nem is lévén arra szánva, hogy valaha a nagy közönség színe elébe kerüljenek, a legnagyobb részletességgel és őszinteséggel vannak megírva. Az anyja és testvérei József és László által üldözött, sokszor vérig sértett Kazinczy Ferencz ezen írásaiban önti ki keserveit, melyek sokszor méltatlankodássá fokozódnak. De – és ez mutatja az ő nagy lelkét – még az anyja legnagyobb igazságtalansága, vagy a testvér legdurvább sértése után sem szűnik meg benne az anyja iránti tisztelet s a testvérei iránti nemes érzés. Kazinczy egyéni jelleme csak ezen kézírataiból ismerhető meg igazi nagyságában és egész alakja még egyszer olyan magasra emelkedik az utókor előtt, ha igazi martyrságig menő szenvedéseinek történetét olvassa.” (DÉKÁNI/KAZINCZY 1902, 502.)

A közlemények négy részre tagolódnak. *Kazinczy Ferencz családi levelezése* c. alatt Dékány több Kazinczy-levellet és feljegyzést jelentetett meg, e közleményen belül egy levelekből és kommentárokból álló, összefüggő szöveget fedezhetünk fel. Ezt és két további közleményt, a 68. [*Kazinczy Ferencz Följegyzései*]-t és a 69. *Széphalom és házi dolgaimat*, a feljegyzések között adtuk ki. A naplóformájú szövegek közé soroltuk a 76. [*Kazinczy Ferencz „Diáriuma”*]-t. A szövegek egy tematikus egységet alkotnak, 78. *Az én naplóm* megfelelő szöveghelyeivel olvashatók egybe, annak keletkezéstörténeti előzményét sejthetjük bennük. Mindegyik szöveg a Kazinczy fogsága utáni családi osztozkodással foglalkozik, összeköti e közleményeket az is, hogy az elbeszélő-levelíró a döntést meghozó anyához, ill. a döntést elbíráló utókorhoz szól: „Sok környúlállás adja elő magát az életben, melyre nehéz felelni, és mégis ártatlan a’ gyanús, ’s ez nehézzé teszi a’ birák’ dolgát. Illyen ez a’ jelenvaló is.” ([*Kazinczy Ferencz Följegyzései*]; kiem. O. L.); ill. „A’ Vármegye Archivuma bizonyosság ezen istentelenül vitt dologban.” és „Az én egyenességemnek, ’s a’ Dienes igazságtalanságának tanúja az egész Semlyén és a’ Vgye Protocollumai.” ([*Kazinczy Ferencz „Diáriuma”*]; kiem. O. L.)

A levelek elválaszthatatlan részét képezik az őket körülvevő kommentároknak: „Én vévén azon irtóztató levelet, mely itt pag. – fordul elő” ([*Kazinczy Ferencz Följegyzései*]). Közlésüket az is indokolja, hogy Kazinczy átirhatta és néhány helyen bizonyíthatóan át is írta a leveleket, noha nem-e egyszer éppen a „stylus” a legfőbb oka vagy jele a családi vita eldurvulásának: „Ez a tíz sor stylusára nézve megváltozott az elküldött leírásban: de értelme ugyanaz” ([*Kazinczy Ferencz Följegyzései*]).

A szövegekről általánosságban megállapítható:

A kéziratok eltűntek, valószínűleg a II. világháborúban semmisültek meg, így kiadásunk csak Dékány szövegközléseire támaszkodhat (Berkesz a Vay család grófi ágának uradalmi központja volt, a kastélyban különépületben őrizték az értékes családi levéltárat. Ennek megmentett anyaga Debrecenbe vagy Sárospatakra került.)

A kéziratok valószínűleg autográfok voltak. Deák Farkas már 1875-ben beszámolt a berkeszi könyvtár kincseiről, és ő is autográfokként írta le Kazinczy szövegeit: „Újabb időből Kazinczy Ferencznek sok szép levele édes anyjához s másokhoz, naplói 1803–5-ből, be nem végzett irodalmi vázlatok, tervek, mind saját kézírása [...]” (DEÁK 1875, 476.)

Dékány közlései nem teljesen betűhűek.

Címadásai vitathatók, hiszen az eredeti címekről (ha voltak) nem adott pontos leírást a közlő, így a hitelesség kérdése eldönthetetlen. Dékány javaslatait mégis elfogadtuk, mert címei hagyományossá váltak.

A szövegromlást csak kivételes és egyértelmű esetekben javítottuk: a [*Kazinczy Ferencz kellemtelenségei László és Dienes öccsével*]-ben pl. „ere”–„erre”, „Orszgban”– „Országban”, „előhordotam”– „előhordottam”, „szemtől esküdne”– „szentül esküdne”

Az első szövegközlő megjegyzéseit lábjegyzetbe vettük fel.

A közölt szövegek:

64. [*Kazinczy Ferencz kellemtelenségei László és Dienes öccsével*]

68. [*Kazinczy Ferencz Följegyzései*]

69. *Széphalom és házi dolgaim*

76. [*Kazinczy Ferencz „Diáriuma”*]

3.1.2. A [Pályám emlékezete] szövegeinek összevetése

A hat ismert [Pályám emlékezete] azonos szöveghelyein végrehajtott változtatások és javítások egymás mellé helyezése láthatóvá teszi a szövegek keletkezési sorrendjét. A négy év alatt írt hat szövegből hármat is datálni tudunk a levelezésből, a [Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.]-ből és a [Pályám emlékezete]-iből ismert adatok alapján, ezért az összehasonlító vizsgálattal megállapított relatív időrend is viszonylag pontos keletkezési adatokat ad meg (l. 3.1.3. *Keletkezéstörténet a levelezés alapján* és 3.2.4. *Az egyes szövegek adatai és keletkezése: a [Pályám emlékezete] szövegei*).

Az alábbi idézetek a javításokból kikövetkeztethető időrendet követik. (Félkövér kiem. O. L.).

1. példa:

Pályám' Emlékezete [I.]: „A' mit felőle egy bitang hír emleget, nem ő tevő, hanem testvére János, egykor Kapitány a' magyar-születésű ifjakkól **szedett** (**nem áltszökött**) Prussziai Huszár-Ezrednél.”

[*Pályám emlékezete II.*]: „A' mit felőle egy bitang hír emleget, (**hogy rá lőtt egy ötet ingerlő¹ munkására**) azt nem ő tevő, hanem testvére János, egykor Kapitány a' magyar-születésű ifjakkól **szedett, nem² oda áltszökött**, Prussziai Huszár-ezrednél.”

[*Pályám emlékezete III.*]: „A' mit felőle egy bitang hír emleget, **hogy rá lőtt egyik ingerlő munkására**, azt nem ő tevő, hanem ifjabb testvére János, egykor Kapitány a' magyar ifjakkól **szedett, nem áltszökött**, Prussziai Huszár-ezrednél.”

[*Pályám emlékezete IV.*]: „A' mit felőle emleget egy bitang hír, **hogy rálöve egy ötet vadon ingerlő's előtte megszaladt munkására**, azt nem ő tevő, hanem ifjabb testvére János, egykor kapitány a' magyar ifjakkól **királyi engedelem mellett szedett, 's nem átszökött** prussziai huszárezrednél.”

[*Pályám emlékezete V.*]: „A' mit felőle egy bitang hír emleget, **hogy rá-lőtt egy előtte megszaladt 's ötet vadon ingerlő munkására**, azt nem ő tevő, hanem ifjabb testvére János, egykor Kapitány a' magyar ifjakkól **királyi engedelem mellett szedett, és nem áltszökött** Prussziai huszár ezrednél.”

[*Pályám emlékezete VI.*]: „Mert a' mit **Bossányi** felől péld. egy bitang hír emleget, azt nem ő tevő, hanem ifjabb testvére János, egykor Kapitány a' magyarokból **állított** Prussziai huszár-ezrednél.”

2. példa:

Pályám' Emlékezete [I.]: „Szérűje rakva igen sok asztaggal, igen sok kazallal, pinczéje borral, vermei étellel, 's ezeket a' szükség' idején inkább nyitá-meg a' szűkölkedőnek hitelbe 's kamat nélkül, mint a' nyerekedőnek fizetésért. Hihetetlen dolgok, 's nem csudálnám, ha Olvasóm az előadásban hajlandóbb volna gyermeki hűséget és hűságot gyanítani, mint valót; de még vagynak, a' kik ötet ismerték, 's hírét a' korabeliektől hallották, 's én még hihetlenebb dolgot fogok említeni.”

[*Pályám emlékezete II.*]: „Szérűje gazdagon rakva asztagokkal, **széna és szalma** kazalokkal,³ pinczéje tele borral, vermei étellel; 's ezeket szükség' idején inkább nyitá-meg a' **szorultnak** hitelbe 's kamat nélkül, mint a' nyerekedőnek fizetésért. **Hihetlen** dolgok, 's nem csudálnám, ha **előadásom** gyermeki hűséget, hűságot gyanítatna; de még vagynak a' kik ismerék,⁴ hírét a' **korabeliektől** hallották, 's még hihetlenebbet **említhetnek**.”

¹ ötet <a' rá-lövésre bosszantva> ingerlő

² szedett, <és> nem

³ kazallal, [Átírás.]

⁴ ha <Olvasóm az> előadásban <hajlandóbb volna> gyermeki hűséget, hűságot gyanítatni mint valónak venni>; de még vagynak a' kik <ötet> ismerék, [Az „előadásom” átírás; a „gyanítatna; <inkább>” sor feletti javításban törlés.]

[Pályám emlékezete III.]: „Szérűje gazdagon rakva asztagokkal 's széna- és szalma-kazalokkal, pinczéje tele borral, vermei étellel, 's ezeket a' szükség' idején inkább nyitá meg a' **szorultaknak** hitelbe 's kamat nélkül, mint a' nyerekedőknek fizetésért. **Alig hihető** dolgok, 's nem csudálnám, ha **előadásom gyermeki hűséget 's hiúságot gyaníthatna**; de még vagynak a' kik ismerék, hírét a' **korabeliektől** hallották, 's még hihetlenebbeket **említhetnek** [...]”

[Pályám emlékezete IV.]: „Gazdagon rakva **szóró kertje** asztagokkal 's **gabona, széna és szalma** kazlakkal, pinczéje borral, vermei étellel, 's ezeket szükség' idején inkább nyitá meg a' **szorultaknak** hitelbe és kamat nélkül, mint a' nyerekedőknek fizetésért. **Alig hihető** dolgok, 's nem csudálnám, ha **előadásom hiúságot gyaníthatna inkább 's gyermeki hűséget**; de még vannak, kik ötet ismerék, 's hírét a' **korabeliektől** hallják, 's én még hihetlenebbeket **említhetek**.”

[Pályám emlékezete V.]: „Gazdagon rakva **szóró-kertje** asztagokkal 's **gabona 's széna és szalma** kazlakkal, pinczéje borral, vermei étellel; 's ezeket szükség' idején inkább nyitá meg a' **szorultaknak** hitelbe 's kamat nélkül, mint a' nyerekedőknek fizetésért. **Alig hihető** dolgok, 's nem csudálnám ha **előadásom hiúságot gyaníthatna inkább 's gyermeki hűséget**; de még vagynak a' kik ismerék, 's hírét az **ő korabeliektől** hallották, 's még hihetlenebbeket **említhetnek** [...]”

[Pályám emlékezete VI.]: „**Szóró-kertje** gazdagon vala megrakva asztagokkal, kazlakkal, pinczéje tele borral, vermei étellel, 's ezeket a' szükség' idején inkább nyitá meg a' **szorultaknak** hitelben 's kamat nélkül, mint a' nyerekedőknek fizetésért. **Alig hihető** dolgok, 's nem csudálnám ha **beszédem hiúságot gyaníthatna inkább 's gyermeki hűséget**; de még vagynak a' kik ismerék, a' kik hírét az **akkor és az őkorülte éltektől** hallották, 's még hihetlenebbeket **lehet említenem**.”

3. példa:

Pályám' Emlékezete [I.]: „Az alatt míg az anyám' testvére 1766. Debreczenben betegen fekvék, és ott meg is holt, én a' Collégiumba jártam vala fel [...]”

[Pályám emlékezete II.]: „Néhány hetekig Dienes öcsémmelel együtt (1766.) a' Debreczeni Collégiumban is tanultam, mert mindég beteggebbé válván anyám' testvére, hogy Orvost és patikát találhasson mikor a' szükség kívánta, **nagyatyám és nagyanyám** ezt ott gyógyítatá.⁵”

[Pályám emlékezete III.]: „Néhány hetekig Dienes öcsémmelel együtt 1766. a' Debreczeni Collégiumban is tanultam, mert mindég beteggebbé válván anyám' testvére, hogy Orvost és patikát találhasson mikor a' szükség kívánta, **nagyatyám és nagyanyám** ezt ott gyógyítatá.”

[Pályám emlékezete IV.]: „A' mult esztendőben néhány hetekig a' debreczeni Collegiumban is tanultam; mert az anyám' testvére, Klári mindég beteggebbé lévén, **nagyatyám, és nagyanyám** Debreczenbe vivék be a' kedves beteget hogy orvos, és patika segédjére lehessenek. A ritka szépségű virág ott hala el (1766 Jul. 21d.) 's anyám egyetlen gyermeke marada épen nem szegény szüleinek.”

[Pályám emlékezete V.]: „A' mult esztendőben néhány hétig a' Debreczeni Collégiumban is tanultam, mert az anyám' testvére, Klára, mindég beteggebbé válván, **nagyatyám és nagyanyám** azt oda hozák⁶ be Semlyénből, hogy Orvost és patikát minden pillantatban találhasson. Az **angyali szépségű leány ott meghala** (1766. Júl. 21d.), 's anyám így egyetlen gyermeke marada nem szegény szüleinek.”

[Pályám emlékezete VI.]: „A' mult eszt. néhány hetekig a' nálamnál tizenöt holnappal ifjabb **Dienessel** a' Debreczeni Collégiumban is tanultam; mert az anyám' testvére, az említett Klári mindég beteggebbé válván a' városba vitetett, hogy Orvost és patikát közel találhasson. **Meghala az igen szép leány 1766. Július' 21d., 's ott temettetett, igen fényesen**.”

⁵ patikát <mindég> találhasson mikor a' szükség kívánta, <a'> nagyatyám és nagyatyám ezt <bevitte a' városba, hol az meg is holt.> [A „t” emendálva „n”-re; javítás a törlés felett és a sor végén.]

⁶ oda <vit> hozák

4. példa:

Pályám' Emlékezete [I.]: [Hiányzik.]*[Pályám emlékezete II.]:* „Termete nem szálas, arcza⁷ kedves, színe tiszta, hajai feketék, szemei kékék.”*[Pályám emlékezete III.]:* „Termete nem szálas, arcza igen kedves, színe tiszta, hajai feketék, szemei kékék.”*[Pályám emlékezete IV.]:* [Hiányzik.]*[Pályám emlékezete V.]:* [Hiányzik.]*[Pályám emlékezete VI.]:* [Hiányzik.]

5. példa:

Pályám' Emlékezete [I.]: „Valamelly Deák vizbe fúlt, 's koporsójára versek 's rajzolatok függesztetének.”*[Pályám emlékezete II.]:* „Valamelly Togátus, Újhely és a' Patak között a' jég alá fúlt.⁸ Koporsójára versek 's festések függesztetének.”*[Pályám emlékezete III.]:* „Valamelly Togátus Újhely és Patak közt a' jég alá fúlt. Koporsójára versek 's tarka festések függesztetének.”*[Pályám emlékezete IV.]:* „Valamelly togátus a' jég alá fúlt, 's koporsójára versek és czinóberrel festett rózsák, sáfránnyal festett liliomok függesztetének.”*[Pályám emlékezete V.]:* „Valamelly Togátus Ujhely és Patak közt a' jég alá fúla, 's koporsójára versek és tarka festések függesztetének.”*[Pályám emlékezete VI.]:* „Valamelly Togátus Ujhely és Patak közt a' jég alá esett 's megfúlt. Koporsójára készültek a' versek, festések.”

6. példa:

Pályám' Emlékezete [I.]: [Hiányzik.]*[Pályám emlékezete II.]:* [Hiányzik.]*[Pályám emlékezete III.]:* [Hiányzik.]*[Pályám emlékezete IV.]:* „Azonban ez a' Kártigám legelsőben támasztá fel lelkemben azt a' gondolatot, hogy lesném, mennyiben alkalmas már nyelvünk azt adni, a' mit más nyelvek adhatnak, 's látni akarám magyar könyveinket a' bibliothecában.*Gyön[gy]ösi, 's azon kiadásban, melyet a' vásárokon szürjeiken 's ponyváikon árulgatnak a' kofák. – Alkotásai nem jók, 's az a' sok haszontalan fecsegés öldöklő, de nyelve gyönyörű, kivált a' hol római példák lebegtek előtte. Ollyan, mondtam, mint a' hibás rajzolatú, de szépen festett kép.”**[Pályám emlékezete V.]:* „Ez a' Kartigám' olvasása támasztá fel legelsőben lelkemben azt a' gondolatot hogy lessem, mennyiben alkalmas már a' magyar nyelv azt adni a' mit más nyelvek adhatnak, 's mentem Szathmáry Mózeshez, hogy vigyen be a' Bibliothecába, 's láttassa velem a' magyar Költőket. Az Gyöngyösit adá kezembe.*Az a' sok fecsegés, azok a' sok haszontalan cifrák, az a' sok tudós lom, melyet Gyöngyösi a' maga Ovidiusából, nem gondolván vele, kell e, nem e, halmozva horda fel, elgyilkolt; de az olly strophák mint a' melyen Palinodiáját kezdi, vétkei nem csak elfeledteték velem, hanem beszédét nagyon meg is szeretették. Ollyan, mondtam, mint egy rossz rajzolatú, de szépen festéklett kép.”**[Pályám emlékezete VI.]:* „Azonban ez a' Kartigám még is igen nagy hatást teve reám; ez támasztá fel lelkemben azt a' gondolatot, hogy lessem, mennyiben alkalmas már a' magyar nyelv azt adni⁷ nem <nagy> szálas, <tiszta színe> arcza⁸ Valamelly Togátus, Újhely<be menvén,> a' jég alá <bukott 's oda> fúlt. [Javítás a törlés lett.]

a' mit más nyelvek adhatnak, 's kértem Szathmárit, ismertessen⁹ meg a' Könyvtár' magyar Költőjével. Az Gyöngyösit adá kezembe.

Az a' sok fecsegés, azok a' haszontalan sok czifrák, az a' tudós lom, melyet Gyöngyösi a' maga Ovídiusából, nem gondolván vele, kell e, nem e, halmozva horda fel, elgyilkolt; de az olly strófhák mint a' mellyen Palinodiáját kezdi, vétkei nem csak elfeledteték velem, hanem beszédét nagyon meg is szeretteték. Ollyan, mondám, mint egy rosszúl rajzolt, de némelly részeiben szépen is festéklett kép."

7. példa:

Pályám' Emlékezete I.]: „Már közelíte az Exámen, midőn az anyám emlékezők [...]"

[Pályám emlékezete II.]: „Midőn ezen sippadozó lépésekkel verém keresztül magamat, érkezik anyám' parancsa,¹⁰ [...]"

[Pályám emlékezete III.]: „Midőn ezen sippadozó lépésekkel verém keresztül magamat, érkezik anyám' levele, [...]"

[Pályám emlékezete IV.]: „S midőn ezen sippadozó lépésekkel verdesém keresztül magamat, íme veszem anyám' levelét, [...]"

[Pályám emlékezete V.]: „S midőn ezen sippadozó lépésekkel verdesém keresztül magamat, íme érkezik anyám' levele, [...]"

[Pályám emlékezete VI.]: „Midőn ezen sippadozó lépésekkel keresztül vergődém, íme érkezik anyám levele [...]"

8. példa:

Pályám' Emlékezete I.]: „S ő, és Váradi Kánonok Gróf Forgács Ferencz, Mesterek, 's elhíresedett Mesterek a' Violínen, hallaták magokat."

[Pályám emlékezete II.]: „Estve ő és Váradi Kanonok Gróf Forgács Pál,¹¹ elhíresedett mesterek a' violínon, hallaták magokat."

[Pályám emlékezete III.]: „Estve ő, és Váradi Kanonok¹² Gróf Forgács Pál, elhíresedett mesterek¹³ a' violínon, hallaták magokat."

[Pályám emlékezete IV.]: „Estve ő és váradi kanonok gróf Forgács Pál, elhíresedett mesterek a' violínen, hallaták magokat."

[Pályám emlékezete V.]: [A kézirat e szöveghelyénél hiányos.]

[Pályám emlékezete VI.]: „Estve ő, és Váradi Kanonok Gróf Forgács Pál, elhíresedett mesterek a' violínen, hallaták magokat."

⁹ kértem <a' Bibliothecáriust, hogy> ismertessen [Törlés fölé írt javítás.]

¹⁰ sippadozó<.> lépésekkel <haladgaték> érkezik anyám' parancsa, [Javítás a törlés felett.]

¹¹ Forgács <Ferencz> [Jav. a törlés felett.]

¹² Kánonok [Az ékezet lehúzva.]

¹³ Mesterek [Átírás.]

3.1.3. Keletkezéstörténet a levelezés alapján

1782. júl. 4-én kelt Kazinczy első olyan levele, amelyben a *Vallomások*at említi: az önéletíró Rousseau egyszerre példa és „modell”.

„Egy nem igen régen meg-hóltt Frantzia író, életének leírásában ezt mondja maga felől: »Én esmérem a szívemet, esmérem pedig az embereket is. Nem vagyok olyan mint a' kiket láttam; bátorkodom hinni, hogy épen nem olyan vagyok mint egy azok közül a kik élnek; de azért nem vagyok jobb, – nem vagyok rosszabb – tsak hogy épen egyéb vagyok. Jól tette-é a Természet, vagy nem? hogy azt a Modellt, azt a' formát, a' melybe öntött engemet, el-törte, akkor ítéltesen meg, minekutánna ezen írásom el-olvasatik.« – Ezen sorait olvasván egykor Rousseau-nak, letettem a kezemből a' könyvet, és elmélkedtem sorsomon. Tapasztaltam azt, hogy a' Természet engemet nem a közönséges Modellbe öntött; de azt is tapasztaltam, hogy azt a' Modellt, a' melybe öntettem, se nem egyedül az én számomra készítette, se bele lett öntésem után mindjárt el nem törte.” (KazLev, 22/5402 [24/a], Kazinczy – Szánthó Jánosnak, Alsóregmec, 1782. júl. 4.; vö. ROUSSEAU 2001, 9.)

1789. aug. 13-án Kazinczy egy *önéletrajzot* tartalmazó levelet küldött Aranka Györgynek.

„Hogy valamennyire bővebben esmérj, ímé itt egy kis Biographiám:

»Születtettem 1759. Octob. 27dikén Anyai Nagy Atyám Bossányi Ferencz házában Bihar Vármegyében; kiről (engedd hadd kevélykedjem ebben) ezt írta valaki az Ország Gyűlésén 1764-ben:

Bossányi Ferentzem, Baranyi Gáborom,

Kiket meg nem lepe a' Németes korom. etc. etc.

Neveltettem Késmárkon a' Német Nyelv miatt kevés ideig és S. Patakon. El-végezván a' Törvény tanulását 1784ben, először Zemplény, azután (mivel ennek határai közt lakozom), Abaúj Vármegyének Vice Notariusává lettem, 's Abaújnak Tab. Judriae Assessorává is tétettettem. Midőn két Vármegye kínált az Ordinarius Notariusi hivatallal, által-léptem a' mostaniba, és ezt 1786dik óta gyönyörűséggel 's Előljáróimnak bennem meg-nyugvásokkal, sőt másoknak irigységekre viselem. Fizetésem leg-közelébb 1500. ftban határozottatott-meg; Subalternus Visitatoraim pedig Fő szolgabírói Charactert és 600. ft fizetést kaptak. Lakásom eddig Kassán volt; most, reményilem, ki vonhatom magamat ezen Atyai kis Jóságomba. Nős nem vagyok, 's egyharmar még nem is leszek. Született Nyelvemen kívül a' Deákot, Németet, Frantziát és Olaszt értem és valamennyire a' két utolsót szóllom is. Termetem (ne neves ezen) Alatsony, színem barnás fejjér; physiognomiámat mutatni fogja egy rövid nap alatt bé-küldendő gipsz képem, mellyet Leonard Posch nevű Bétsi Künstler készített, és a' melly hozzám tökéletesen hasonlít; ki-vévn azt, hogy Római öltözetem és lobogó hajam ezt nagyon el-idealisálja.” (KazLev, 1/232, Kazinczy – Aranka Györgynek, Alsóregmec, 1789. aug. 13.)

Fogsága utáni leveleiben Kazinczy többször is említette Franklin, Rousseau és Voltaire önéletírásait: Franklint már **1796-ban**, a brünni fogságban elolvasta.

Pl.: KazLev, 2/426, Kazinczy – Domokos Imrének [?], 1802. aug. 6.; uott, 2/552, Kazinczy – Csokonai Mihálynak, Regmec, 1802. dec. 12.; uott, 4/1064, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Széphalom, 1807. jan. 24.; uott, 5/1235, Kazinczy – Báróczy Sándornak, Széphalom, 1808. febr. 8.; uott, 8/1912, Kazinczy – Gr. Dessewffy Józsefnek, Széphalom, 1811. jan. 17. (L. még az 1816. máj. 3-ánál idézett levelet.)

1808. aug. végén vagy szept. elején

1808. aug. végéről-szept. elejéről maradt fenn Kazinczy első *önéletírói szándékot* rögzítő levele.

„Tegnap az a' gondolat szálla-meg, hogy életemet írom-meg születésem olta esztendőnként. Nem a' publicum számára, és nem azért, mintha valami nagyot gondolnék nékiek hagyhatni, hanem azért, mert a' maradéknak mindig kedves az, ha Elődjeiket a' legkissebb kicsinységekben is ismerhetik. Hiszen magunknak nem azért festetjük, hogy szép ábrázatot akarunk hagyni a' maradóknak. Ezt a' gondolatot onnan fogtam, mert a' napokban láttam, hogy Péter Bátyám (az a' temérdek gazdagságú ember) a' sírásig illetődött-meg, midőn, bizonyos dolgot parancsolván, hogy Beszéljek-el előtte, azon scenámra jutottam, hogy a' Minister B. Swieten Gottfried, midőn 1791 anno elmozdítattván vallásom miatt a' hivataltól, engem két ízben ölelt meg, és így

egyszer is két, másszor is két csókot nyomott orcámra. Ennek a' négy csóknak mindenike megér, édes barátom, egy-egy koronát.” (KazLev, 23/5748, Kazinczy – Cserey Farkasnak, 1808. aug. vége vagy szept. eleje. A levél címzettjének azonosításáról: NÉMETH 2002.)

1808. szept. 6-i válaszában Cserey Farkas helyeselte Kazinczy önéletírói tervét.

„Hiba volna tölled, nagy, ha életedet le nem írnád és aszt nem csak ön maradékidnak, hanem tiszteletedre kész barátidnak is meg nem hagynád – csak a Báró Swieten csókjai magokba elégségesek, hogy Tégedet a maradék előtt el feleithetetlenül kedvessé tégyenek; ird meg tehát életedet minden környül álasokkal és úgy, a mint olj férjfiú, mint Te, maradékinak és biztos Baráttynainak által adhattya.” (KazLev, 6/1350, Cserey Farkas – Kazinczynak, Kraszna, 1808. szept. 6.)

1809. nov. 30-án Kazinczy Rummy Károly György biográfiai gyűjteménye számára elküldte **önéletrajzát**, amelyet Rummy németre fordított és közzétett *Franz von Kazinczy* címen 1810 áprilisában a bécsi *Annalen der Oesterreichischen Literatur und Kunst*-ban (II. 125–128). Kazinczy (később?) elhatárolódott a publikálástól.

„Valóban szerencsés gondolat volt öntől, miszerint ön a jelenleg élő magyarországi tudósokról könyvet akar írni. Kivánom, hogy művéhez jó kiadót találjon. Itt van, mit ön tőlem kíván. Születésem napja 27-ik október 1759, s születésem helye Ér-Semlyén, Debreczen és Károly, Kálló és N.-Várad közt. (De nem szükség mondanom, hogy ezt, mit itt olvasand, csupán önnek írom, nem pedig a közönségnek). Atyám József, Kazinczy Dániel és Szirmay Terézia fia s Kaz. Péternek unoka gyermeke, ki II. György és I. Rákóczy Ferencz fejedelmnek s ezek özvegyeinek, Batori Zsófia és Zrinyi Ilonának »primus aulae familiaris«-a vala, I. Leopold alatt 3-or börtönbe záratott, csak a catholicizmushoz való áttérése által s nagy pénzváltással menté meg életét, aztán tábla- és ítélőbírónak nevezetett ki, végre ő (Dániel) 20-dik évében már Zemplén és Bereg főjegyzője, fejedelmeinek pedig a bécsi udvarnál küldöttje lévén, úgy, hogy ott majd a császártól, majd meg a császárnétól solennis audientiát nyert. Mondom, atyám József nőül vevé Bossányi Ferencz, ki nevezetes és igen nemes szívű ember vala, egyetlen leányát; én vagyok legelső gyermekök, és ugyan e tisztelt ember nevére is kereszteltek. Atyám tulajdon házában születtem s addig Regmeczen valék, míg 1768-ban ifjabbik testvérem Dienes, most második viceispány Biharban, s Szirmay Andrással (atyámnak unokaöccse, mert Szirmay Terézia Pazdicsból származó Sándornak testvére volt), Késmárkra, s 1769-ben ősszel Patakra jövék. – Atyám a legkedvesebb emberek egyike, észrevette hajlamomat, büszkesége kívánta, hogy én valaha költő legyek.

Ő vallásos vala, a mint egy protestánsnak az akkori idők súlya alatt lelkileg kellett lennie. Ő tehát Gellert iratainak 5-ik részét adá nekem fordítani, hogy a fordítmány a mű bevégeztével azonnal kinyomathassék. A dolgozat fölötti ügyeletet ő maga akará vezetni. Alig volt e kísérlet: mi veszedelmesb, a hitetlenség vagy a babonáság? kész, atyám meghalt 1774-ben márczius 20-dikán. Anyám sürgetett, hogy nyomassam ki munkámat; mert tudta, hogy atyámnak mi czélja vala. Ez ügyben beszélt Öry tanárral, ki most superintendens. Ez nevetett azon ötleten, miszerint egy 15 éves gyermek mint költő lépjen föl, s gúnyolt, a helyett hogy útba igazított volna. E gúny bántotta anyámat. Ő tehát azt mondá: maradjon e munka nyomtatlanul: de követeli haladéktalanul, legyen bármi, e júliusi próbatételre valamit nyomassak ki, s megparancsolá nekem, hogy erről senkinek se nyilatkozzam. Én akkor Pray évkönyveit olvasám!!!! és e mellett átdolgoztam egy kis geográfiát tulajdon használatomra. Patakon egy lélek sem volt, ki bizalmamat megnyerhette volna, arról pedig fogalmam sem volt, mikép kelljen egy könyvet összeállítani. Példányképül választám magamnak a »Hármas tükör« szerkesztőjét, – s geográfiám ki vala nyomtatva, a nélkül hogy egy idősb, tudományedzett barát tanácsát adta volna róla. A próbatét eljött, s a füzetke ki lőn osztva. Szilágyi superintendens jelen volt, megjegyzését nyilvánítá munkám fölött, melyre még most is pirulok. De a váratlan dicséret engemet s anyámat csak újlag serkentett. A következő próbatételre Szilágyi Márton tanácsára (a superintendens fia) fordítám Bessenyei »Amerikaner« című munkáját németből így: »Az amerikai Podocz és Kazimir keresztény vallásra térése. Kassán, 1776.« Akkori időben azt gondolta az ember: hogy a ki valamely munkát kinyomtatott, minden esetre tudományos embernek kell lennie, s ez előítélet is már eleveníté a legszebb reményeket. András, jó

nagy Bátyám, magával vitt azon utazásra, melyet mint zempléni küldött Szirmay Tamás, Antal zempléni jeles viceispány unokaöccsével Mária Terezia és Albert herceghez megkezdett; itt láttam Bessenyeit még a testőrségnél; ennek fénye lángra gyulasztott engemet. 1781-ben midőn Eperjesen patvarista valék, kezdém Gessnernek Idylljeit fordítani. Még ez évben (1809) újlag dolgoztam e munkán; Gessner oly annyira kedvenczem lőn, s merem mondani: Idylljei remekül vannak fordítva. 1782-ben Pestre jöttem. Ráday kegyére méltatott. Színházban vagy mellette, vagy háta mögött ültem. Ő és mily nyájasan beszélt velem e nagy férfiú, midőn a függöny legördült, a hármás egységről, melyet Göthe a »berlichingi Götzben« körülírt. 1784. évben Orczy Lőrincz díjas aljegyzőnek nevezett ki Abaujban, azon napon, midőn mint főispán legutolsó ülését ülte. Néhány napra László fiát igtatta az ő helyére. Ez ülnöknek nevezett ki. 1785-ben valódi jegyző valék. Két főnökön Komáromy és Tiszta, a német nyelvet nem ismerék, József pedig a német nyelvet hozta be. Én vezetésem tehát a tollat egy alispán mellett, (Kelcz Antal) ki németül nem értett. A rendeleteket latinra fordítottam, hogy azokat értse, a feleleteket ismét latinul fogalmaztam, hogy Kelcz áttekinthesse őket, s aztán lőnek az iratok németre átdolgozva. E háromszoros munka majd megrongálta egészségemet. Vay József tanácsos, akkor szabolcsi alispán levén, főjegyzőséggel kínált meg. Én repültem volna oda, de gróf Török Lajos a kassai kerület igazgatójául neveztetett ki, s ez a nemzeti iskola főügyelői állomással kínált meg. Most ha a legfényesebb állással kínáltak volna meg, visszasutasítottam volna. Ugyan akkor bilincselte le a mostani gróf Gyulay Ferencznél szerelme (Kácsándy Zsófia [helyesen: Zsuzsanna – O. L.] kisasszony) és Radvánszky Terézia vonzalma, ki Kassán fiatal éveimben őrangyalom volt. Egészen elfeledém még fölhozni azt, hogy Kelcz mennyire megijedt kineveztetésemen, mert ő távozásom miatt többé nem szolgálhat – Szent-Iványinak ünnepélyesen megvallván, hogy ő (Kelcz) mindenért jót áll, a mit én fogalmaztam. Szent-Iványi kinevezett. De én a tudományokhoz vonultam, minthogy az akkori változások útálatos működésével e széles világért sem barátkoztam volna meg. 1786-ik év november 11-én (nősülésem napja, 28 év után) léptem hivatalomba mint nemzeti-iskolai főügyelő Kassa, Szepes, Sáros, Zemplém, Ungvár, Bereg, Abauj, Torna, Gömör, Borsod, és Heves, aztán a Jászság és Kis-Kúnság kerületeiben. 1791. ápril 1-én a helytartóság elmozdított hivatalomtól azon okból mivel nem vagyok rom. katolikus, s fizetésemet még is ex praebenda Canonicorum Agriensi veszem, – egy évi kegyelemdíjjal (1500) s azon ígérettel, hogy első alkalommal illetékkal alkalmaztatandom; ezt azonban már többé nem óhajtottam, habár anyám kedvéért egyszer Leopoldnál, másszor pedig 1792 a koronázás alkalmával gróf Teleky József kérelmére Ferencznél alkalmazásért folyamodtam. Büszkén említém, hogy midőn 1791-ben van Swieten, a tanügyministertől elbűcsuzám, köszönetemet kegyeiért papírról olvasám föl előtte s kérém, miszerint engedje meg, hogy kezeit megcsókolhassam; ezt megengedé ugyan, de aztán felém jött, s kétszer oly tüzesen csókol meg, mint atya a fiát utolsó elválásakor. Én hátra léptem elpirulva, de a nagy férfiú ismét megcsókol me harmadszor és negyedszer még tüzeesebben mint előbb. Ez legbüszkébb pillanatja életemnek. Soha nem voltam boldogabb. Nem azért, mivel egy miniszter csókol meg, hanem mivel Swieten tévé azt. Midőn 1791-ben majustól egész augusztusig Bécsben Leopold császárra vártam, ki Pisában Franciaország ellen szövetséget kötött, ekkor kezdtem Hajnóczyt ismerni. Ez küldött nekem egy angol nyelvmestert. De én sárgakórba estem, s föl kellett vele hagynom. Ő azt tanácslá nekem, hogy a hol csak nemzetemnek dicséretére valamit tehetek, soha se jelenjek meg másképp, mint magyar öltönyben, hogy lássák az osztrákok, miszerint a kurta mentés magyar nem oly vad, mint ők hiszik. S így valóban becsületet szereztem Ártáriánál (erről alább többet): elmenék tehát augusztus 18-án a szabadkőmészek páholyába s igen szerencsésnek érzém magamat, hogy ez oly napon történt, melyen I. Ferencz császár halálának napját ünnepelték. A páholy a megholt nagy férfiú tisztelete s emléke iránt oly nagy lelkesedésbe tört ki, hogy háromszor egymásután megünnepelték ez emléket. 1788-ik évben Bornnál lettem bemutatva, és 1789-ben hívatott Sonnenfels magához, ki három óra hosszáig mulatott velem. Ezek örök emlékü napok! A tanügy tanácskozmánya Magyarországon akkor Swieten elnöklése alatt folyt: Pásztory írta a jelentéseket. Pásztory nem csókol meg soha, de igen kegyes volt másképp irántam. Mi lehetett volna honomból, ha az, mit Swieten és Pásztory vetettek, kinyilhatott volna! 1789. november havába Széchenyi Ferenczhez mentem. Ő ebédre hitt meg, s mivel én csak 3 napig akartam

nála maradni, kért, hogy ne vegyem rossz néven, hogy ő ezalatt honn nem lesz, mert a vidékre van meghíva. »Mondjon ön valamit nekem kisebb költeményeiből!!!!« Kegyelmes Úr, kívülről nem tudok semmit. »De még is!« – Semmi sem jutott eszembe, mint fordítmányom Kásztner epigrammjából: »Fiam te is?« szól Julius. Anyám, de Róma, mondá Brutus, s mélyebben döfe meg, szabadság szent vasa.«

Midőn Pásztorytól búcsút vevék, azt mondá: »ön e napokban valaki előtt egy epigrammot mondott el; súgja azt tollamba« s ő azt leírá. Széchenyi akkor Pásztory barátja volt. Később nem akart felőle semmit sem tudni; mert Pásztory Fiumébe száműzetett. 1794-ben a sajtószabadság rendelményei lőnek kihirdetve.

A sajtószabadság ügyében én Kassán, Mád, Kálló, Diószegen (Biharmegye) szónokoltam, ez utóbbi helyen Sauer prépost jelenlétében, ki hajdan Pásztory barátja volt s lépést tett, hogy püspök lehessen, de VI. Pius pápa ezt nem engedé, mert ő (Sauer) Batthyányi kardinál nagybátyjával Bécsben Józseffel tartott. 1793 vagy 1794-ben augusztusban tiltatott le egy nyomorult füzetke, melyet az exjesuita Szuhányi e cím alatt adott ki: A szabadkőművesek Jakobinusok, s mely az udvart sértette, mivel az tárgyalatott benne, hogy Leopold szabad kőművesek által mérgeztetett volna meg. Szent-Imrey Pál, igen vallásos egyén, azt mondá: »quiquie dicatur latomi sunt Jacobini.« Én fölkeltem erre, arczomat Bodendorf jezsuita felé fordítám, s azt feleltem reá: »Civitem miscere, et reges sicario more tollere, non Latomorum est, sed Jesuitarum.« Szomszédom meglökött s azt mondá: »Ezt jól fölródd, mert fölróják ők.« 1794-ben december 14-én, – órányra Széphalomtól, anyám házában elfogtak. Dec. 19-én jöttem éjféltájban Budára, hol a Ferencz-rendű szerzetesek zárdájában 1. sz. alatt levék bezáratva, s egy 6 lábnyi hosszú lánczczal a földhöz bilincselve. Május 8-án hirdeté ki a királyi tábla fölöttem a halálos ítéletet, 8 napra reá (máj. 16.) a szeptemvirátus ugyan azt, – s csak június 1-én déli 12 órakor jöve a kegyelmezés, június 11-én én s a többi államfogylok áttétettünk a Ferenc-rendűek zárdájából a többi államfogylokhoz a magyar testőrség kaszárnájába. September 27-én (1795) elkísértettem 15 társammal Brünnbe. Október 7-én Spielbergben két emelettel lejjebb tetettem, mint a superficies arcis, egy föld alatti börtönbe. Innét december 21-én (1795) ugyan e fogházban egy földszinti szobába tettek át; mert e lyukban nagyon megdagadtam.

1796-ik év január 21-én jövének a brünni fegyházba, de még mindég mint államfogylok (azért czipeltek bennünket a várból ide, mert megengedetett, hogy szabad léget élvezhessünk, az pedig jobban hatott itt reánk, mint ama vermek üregeiben). Június 22-én (1799) Kufsteinba kísérték (1799-iki július 6-án érkezém oda), hol 1800. június 30-ig voltam. 1800. június 29-én hallottam a kufsteini toronyból az ágyúzást Münchennél; a következő napon vittek közülünk 5 magyar foglyot, Fiorella francia generális és Chipault francia ezredest ugyanazon hajón Linczbe, innen érkezénk Budára s úgy Munkácsra, Fiorella Péterváradra lőn rendelve, de egy sürgöny utólrte Pesttől a legelső állomáson, s szabad volt.

Ő Napoleonnak jó barátja vala, Turinba capitulált, s capitulációjában egy czikk vala, mely Magyarországra való áttétetését tiltá: »Én azt gondolám, Magyar ország Szibéria, s most küld votra infame gouvernement jusque à la frontière de la Turquie«, mondá achillesi tüzzel jelenlétünkben tisztjeinknek. De hát ha még azt tudta volna, a mit tisztjeinknek rendeletében olvasánk, miszerint ő hadi fogoly ugyan, de alattomban mint államfogolylyal bánjanak vele. Én 1800. augusztus 25-én jövék Munkácsra. Ott szabadítottam meg 1801. június 28-án. Rabsági időm 2386. napig tartott (6 év 179 nap). 1799 nap és éjjel lánczon voltam. 1794-ben 5-ik deczembertől egész 1796. június 5-6 szakált viseltem. Könyveim s ruháim voltak, amennyire erszényem engedte; eledelem is e szerint; kivéve 1795. oktober 7-től egész deczemberig, mi ugyan nem királyi parancs folytán történt, hanem gróf Ugarte Alajos morvaországi kormányzónak kicsinhitésége okozta. – Budán és Kufsteinban az ablakok kivételesen magasak és keskenyek voltak, Brünnben különösen 2 vasrúddal voltak ellátva.

Főfelügyelőm gúnyos szavainak eléggé ki valék téve, de még sem baromilag. (Mi azon tisztí számban álltunk, kik a porkolábnál szokta ülni s úgy szóltak hozzánk »ön«, nem pedig »ő« vagy »te«). Én lefegyvereztem őket megelőző bizalommal, s olykor egész palaczk tokajit kaptam tőlök; nem vettek el tőlem viszkötvényt. Néhány napra reá, midőn haza érkezém, jelentést kelle

tennem, hol fogok állandóan lakni, hogy szemmel tarthassanak. – 1803-ban Bécsbe mentem ő felségéhez köszönetet mondani.

Tatában a postalovak tulajdon kocsimat feldöntötték; elestemben egy láda 12 palaczk to-kajjival és ménesivel telve balkezemre esett, s majd ketté törő; az orrom is nehéz sebet kapott. Orromat még Tatában gyógyíttattam meg, karomat pedig Bécsben egy nyakamról lecsüngő szalagon hordoztam.

Bujánovics ügynök, kinek egy folyamodásért 500 frtot kellett fizetnem, időn kiszabadí-tottak, tanácslá, hogy térjek vissza. Non est adhuc tempus adire suam Majestatem. Scribam ergo, quando erit. Kiszabadulásom után 1095 frtot kellett a causer. Reg. Director parancsára a kamarának titulo expensarum, in me erogatarum fizetnem. (Jóformán mindég tulajdon erszé-nyemből éltem; előfogat, orvos, szolgálat, világítás a folyosóban, fűtés, ott mind általam lón megtérítve.) És egy évre rá, ismét jött egy parancs: hogy a számla, mely az előbbi követelésen alapult, nem vala teljes, s így még 400 frtot kelljen reá fizetnem. A positiók sem az elsőben, sem a második számlában nem valának megjegyezve. Csak az összeg vala kitéve. Három veszélyes betegségen mentem át: Spielbergben földagadtam; – Brünbnben vérbajban (Scorbut) szenvedtem, s Munkácsra utazásom által száraz fekélyeket vittem magammal. Örömmel jegyzem meg, hogy tárczám egész fogságom alatt barátimnak nyitva állt, kiknek pénzők nem lévén, azon 20 krból napot, melyet nekik az udvar élélmőkre rendelt; két idegent pedig, kik csak 4 krajczárt kaptak naponkénti élelmezésökre, négy hónál tovább segítetttem. Gyertya, kés írószer s ujságunk nem volt. Utóbb már könyveket sem volt szabad venni. nekem mégis majd 300 darabom volt.

Sorsunk bizonytalan levén (ad indeterminatum tempus) szenvedtünk, máskülönb is igen szomorú napokra viradánk...” (KazLev, 7/1601, Kazinczy – Rummy Károly Györgynek, Széphalom, 1809. nov. 30. Kazinczy elhatárolódása a publikálástól: uott, 7/1759, Kazinczy – Rummy Károly Györgynek, Széphalom, 1810. máj. 30.; uott, 7/1766, Kazinczy – Berzsenyi Dánielnek, Széphalom, 1810. jún. 4.; uott, 7/1776, Kazinczy – Kazinczy Miklósnak, Széphalom, 1810. jún. 9.; uott, 7/1793, Kazinczy – Aranka Györgynek, Széphalom, 1810. júl. 1.; uott, 14/3285, Kazinczy – Horváth Endrének, Széphalom, 1816. okt. 6–9.)

1810. jan. 19-én Kazinczy beszámolt Jankovich Miklósnak a gróf Széchényi Ferenc felkérésére készülő **önéletrajzáról**; a fogság elbeszélése a nyilvánosság akadályá; Jankovich könyvtárának is ígért egy példányt.

„Ha a' Gróf Széchényi parancsolatjára végre elkészítem köszönő leveletem, melyben a' pa-rancsolathoz képest életem leírásának is állani kell – de – csak képzeld ezt a' tilalmat! – szerenc-sétlenségemnek említése nélkül: – le fogom azt Néked is másolni; még pedig a' Gr. Széchényi által említeni tiltott cikkkellyel. Rettenetesek voltak azok: de Cicero szerint jucunda memoria malorum praeteritorum. Osztán én itt is azt a' vigyázást fogom követni a' mit beszélléseimben szoktam: a' szenvedés' históriáját szabadon 's nagyítás nélkül hirdetem; de a' legoktalanabb cselekedet felől mely valaha emberi főbe, legalább magyaréba férhetett, hallgatni szoktam, s hallgatni is fogok. Eggy immorális, bosszút lihegő, tudományos de eszetelen Pap egy heves de széplelkű 's magát a' régi Görög Ország és Róma korába vissza álmodozni szerető Haynóczyt elvakította, elámította, megcsalta; 's véle együtt olly sok ártatlan, semmi tilalmast nem is aka-ró nem hogy cselekvő leve egész éltére szerencsétlen. Reménylem, hogy maga ez az írás az én kezemből eredve, nem most, de egy két 's több század múlva, Maradékodnak becsebb lesz, mint ha nékiek, kik külömben is gazdagok lesznek, 1500 ftot pénzben hagyta volna.” (KazLev, 23/5760, Kazinczy – Jankovich Miklósnak, Széphalom, 1810. jan. 19.)

1812. jan. 23-i levele példát szolgáltat az **önéletrajzok és a levelezés** elbeszélt történeteinek és keletkezéstörténetének párhuzamosságára: egy 1799-ben hallott történet egyaránt 1812-ben jelenik meg a levelezésben és az emlékirásokban (*Az én naplóm*) is.

„Elborzadtam én 1799ben, midőn Szulyovszkj azt beszéllte, hogy ő és a' Homonnai Csáky Istvánné esküdt ellenségek voltak, 's ő Julist arra vette, hogy szövjön barátságot a' Csáky-né házában lakó Ployer Kisasszonnyal, 's correspondeáljon vele titkon, 's írasson-meg a' Ployer leánnyal magának minden titkot a' mi a' Csáky-né házában esik. Ez meglett. Csáky-né soha sem tudta, miként tudhat a' cronique scandaleuseból Szulyovszkj mindent, 's gyanúba vette Ployert, ládáját felnyitatta, 's ott lelék Julisnak egész Correspondentiáját, tudakolódásait,

Instruktíóját.” (KazLev, 9/2132, Kazinczy – Kazinczy Miklósnak, Széphalom, 1812. jan. 23. Vö.: *Az én naplóm...*, jelen kötet, 259.)

1812. ápr. 2-án Kazinczy felkérte Szemere Pált és Helmezy Mihályt a levelezés kiadására; közben Szemerét életrajzírójának is szeretné megnyerni (Szemere talán éppen ezért biztatta később Kazinczyt önéletrajzára). A levelezés és az (ön)életrajz kiadásának gondolata egy időben jelentkezett (vö. MEZEI 1994, 120). E levélből tudható, hogy Kazinczy egy hete kezdte el letisztázni *Az én naplóm*-at, és ekkor 1803 júniusánál, a 171. lapnál tartott: ez a két adat megegyezik az általunk ismert szövegforrásaival. Kazinczy – e levél szerint – szabadulása óta vezetett egy általunk már *nem ismert naplót*.

„Szeretném, kedves barátom, ha Te ezt a’ munkát [a levelezés gondozását – O. L.] együtt tehetné meg Szemerével, kit én rég olta Biographusomnak óhajtok, és a’ ki által magamnak ezt félj már meg is ígértettem. [...] Ezen munkának, (Leveleim’ Gyűjteményének) nem lehetne más célja mint az, hogy Literaturánk progressióját fessék. [...] Épen ma egy hete kezdém Naplómát 1801 olta tisztázni, hogy valaha fiam olvashassa, mert én Jun. 28dika olta 1801. Naplót tartok. Már a’ 171dik lapot írom és még csak 1803 Júniusában vagyok. Tegnap tevém papirosra akkori Pesten létemet, ’s feljegyzém hogy Horvát István Jún. 16 és 17 közt szobámba hála; feljegyzém, melly igen sajnálom, hogy némelly jóknak intése – hogy féljek a’ titkos Polizeytól, melly még barátimát ’s dolgozó társaimat is hozzám és reám küldheti – sem ez eránt sem Révai eránt nem mutattam egész bizodalmat! Kipótolhatatlan örömeiktől fosztottak-meg!” (KazLev, 10/2267, Kazinczy – Helmezy Mihálynak, Széphalom, 1812. ápr. 2.)

1813. szept. 4-én Kis Jánosnak megírta, hogy Szemere a „biographiája” megírására kívánta rábírní. Kazinczy viszont azt tervezte, hogy összegyűjti és át-, ill. újraírja leveleit, némelyiket akár emlékezetből is, majd ezeket a szövegeket *önéletrajzi elemekkel* kiegészítve adja ki.

„Szemere arra akara bírni, hogy Biographiámat írjam-meg. Azt sem szerénységem, sem kevélységem, sem ízlésem nem engedi. Melly génie tudna ebből egy művész munkát dolgozni! – A’ helyett valamit készíték a’ mi ehhez jól hasonlíthat, és erre Te adtad nekem a’ gondolatot. Két három esztendeje lesz, hogy Pesti barátimnak azt tanácslád, hogy szedjék össze leveleimet, ’s a’ mi nyomtatható vagyon benne, adják-ki. Most tehát Levelezőimtől kölcsön fogom venni leveleimet, s övéikkel együtt végig olvasom, a’ mi a’ Publicumot interesszálhatja, kiszedem, ’s új stílusba öntöm, ’s haladék nélkül kiadom. Meg fogom vallani, hogy új formába vannak öntve, és hogy sok leveleimet emlékezetemből írom. Szüléimen, életem első esztendein, iskolái ’s patvaristái koromon kezdem, ’s elbeszéltem mint fejlődtek-ki tehetségéim, mint lettem Íróvá, mint jöttem szövetekezésbe Rádayval, Orczyval, Báróczyval ’stbb ’s ezeknek képeiket festem, elbeszéllem hol voltam velek, mik felől beszélünk; elbeszélem életemnek szebb scénáit, ’s Leveleim hasonlítani fognak Mathissonnak leveleihez. A’ tőlem kitelhető elegantiát adom-meg nekik, hogy némelly olvasót a’ dolog, némelly mást a’ stylus interesszáljon. – Még e’ holnapban hozzá fogok e’ munkához, ’s fél esztendő alatt kész leszek két vagy három kötettel. Megtörténhetik, hogy Leveleim nyolcz kötetre is fognak nevedekni.

E’ célra az szükség, hogy Te is küldd hozzám leveleimnek csomóját, mert Pesti barátim bizonyossá tesznek, hogy az nálad meg vagyon.” (KazLev, 11/2510, Kazinczy – Kis Jánosnak, Széphalom, 1813. szept. 4.)

1813. nov. 1-jén művei kiadásának tervezésekor együtt kezelte Kazinczy a levelezést és *önéletrajzi írásait*.

„Dolgozásaim egy cím alatt jelennek-meg, de négy osztályokban. [...] a’ Harmadik osztály: LEVELEK. ÉLETEM’ NEVEZETESABB EPOCHÁJI.” (KazLev, 11/2542, Kazinczy – Helmezy Mihálynak, Széphalom, 1813. nov. 1.)

1816. ápr. 19-én Kazinczy hozzákezdett *Az én életem...*-hez – feltehetően a *Kazinczy Ferencz’ Élete...* [I–II.] alapján. Kazinczy ekkor Kölcsey Ferencet és Szemerét mondta az önéletrajz ösztönzőjének.

„Kölcsey újabb levelében is unszol, a’ mire ő és Pali rég olta unszolnak, hogy írjam meg életemet. – Elővévém papirosaimat, ’s két nap olta folytatam. Szebb mint képzelni mertem; ha tovább is így megyen, igen szépen fog elsűlni. Titulusa ez:

AZ ÉN ÉLETEM

barátimnak, Literaturánk' barátjainak,
's legközelebbi gyermekimnek.

KAZINCZYTÓL.

Ilyen forma a' Göthe Aus meinem Lebenje is; tudnillik a' titulusa, mert különben a' kettő közt nincs hasonlatosság, 's úgy írom, mintha azt nem is olvastam volna. Nem Chroniconi renddel megyen a' dolog, hanem poetai öszvefűződéssel, és a' mi benne legjobb, meleg szívvel és az elmének, jó kedvnek, csintalanságnak elég benigna venájával." (KazLev, 14/3191, Kazinczy – Helmezy Mihálynak, Széphalom, 1816. ápr. 21.)

1816. ápr. 30-án már készen volt *Az én életem...* első könyve.

„Gróf Desőffy József April. 30d. betért hozzám [...] 's én neki által adtam Biographiám' első Könyvét, mert még csak az vala kész [...] Desőffy Máj. 5dikére ígérkezett, 's 13dikán ére hozzám. [...] Megvallá visszaadván kézírásaimat, hogy Biographiámon kívül semmit meg nem olvasott, mert azt sokszor 's nagy örömmel olvasta, 's kért hogy a' többit hadd vihesse-el. [...] 'S a' Trattner rettenetes levele, mellyben engemet solemnissime tanít *mint kellene dolgoznom*, 's ez a' Cicero, 's Biographiám annyira elfogtak, hogy a' Messziáshoz hozzá sem nyultam." (KazLev, 14/3212, Kazinczy – Helmezy Mihálynak, Széphalom, 1816. máj. 16.)

1816. máj. 3-án Kazinczy az írás jelenéig (1816-ig) tervezte *Az én életem...* folytatását. Ekkor három könyvvel számolt, szemben a fennmaradt kettővel: 1. könyv 1779. júl. 13-ig, 2. könyv 1794. dec. 14-ig, 3. könyv 1801. jún. 28-tól. Tehát a fogság kimaradt volna, ami alátámasztja azt a levélteli állítást, hogy Kazinczy meg akarta jelentetni az önéletrírását. Kazinczy az általunk ismert kéziratból idézett, a levélben megadott kéziratoldalszám és a szöveg is megfelel kiadásunk szövegforrásának: az oldalszám azonos, szövegben csak kisebb eltéréseket találunk. Kazinczy ekkor a 85. oldal körül tartott, vagyis az 1779. szept.-i események elbeszélésénél.

„[Gróf Dessewffy József] Vasárnap ide jó, itt hál, hétfőn dél után megyen. Oda adám neki olvasásra Aprílben dolgozni kezdett életemet, melly három Könyvben, 's egy vagy két Kötetben fog megjelenni ez idén vagy esztendő alatt. Az első megyen azon napig, mellyben Iskoláimat bérekesztém 1779. Júl. 13dikán. – A' második elfogatattasom napjáig, 1794. Dec. 14d. – a' harmadik kiszabadulásom napja olta 1801. Június 28dikáig [tollhiba! – O. L.] a' munka berekesztéséig. Fogságomról nem lesz szó. Holnap vagy még ma Pesti Jurátusságom fordul elő. Látni fogod, együtt fogjuk olvasni Kolozsvárt a' mi addig kész lesz.

Ez a' munka formális ángoly kert a' compositióra nézve. Új meg új interessánt scének, 's mindenik váratlanul jó, mindeniknél kedves a' mulatás. Hol magamat festem, hol azokat, a kiket csudáltam, példányaimmá tettem, hol a' kort, hol a' costümöt, hol a' tudományok 's iskolák állapotját, hol a' Nyelvét 's Literaturáét. A' tón hol komoly, hol eleven, hol humoristisch. Sem a' Franklin' élete nem forog előttem, azt Brünn és 1796 olta nem olvastam, sem a' Marmontelé, sem a' Göthéé (ezt Febrban olvasám, de csak reptébe 's félre tettem, hogy munkám copie ne legyen); magamból van szedve minden, 's mindennel meg vagyok még elégedve. De te, Szemere, Kölcsey, Helmezy, Szent Miklósi, Tóth László, Kis Superint. olvasni fogjátok, hogy ítéleteketek értsem. Mert képzeled melly zivatar vár értte. Azt sem fogják nekem elnézhetni, hogy életemet írni mertem.

Élj szerencsésen kedves barátom. Csókold Carloszt, Lajost, Bölönit. Mélt. Kenderesy Urnak egy hosszú genialis levelét vettem. Ollyan az mint a' Höllen-Brueghel' festései. Setét és világ, angyalí szépségű emberiségek és ördögök együtt. Alig várom hogy a' Valónak ezt a' tiszteletes barátját szívemre szoríthassam.

Életemnek második könyve pagina 85. így kezdődik: Sept. 9d. 1779. patvariára mentem Milecz Sámuel Urhoz, ki Kassán lakott. Abaúj¹ és Torna Vármegyének Táblabírájához, 's a'

¹ Hász-Fehér Katalin jegyzete: „Váczi szerint innen a levél idegen kéz írása. A kézírás azonban nagyon hasonlít Kazinczyéhoz, legfeljebb az elírások tanúskodhatnak idegen kézzől.”

Keglevics-ház' Tornai és Sztropkai jószágainak Fiscalisához. Atyja, Posonyi Predicátor, ezt a' fiját gonddal nevelte, 's a' természet neki elég jó mértékben adá minden ajándékait; de a' csaknem asszonyi csinoskodás 's apróságos rendhez szoktatott élete nem engedték hogy lelkének szokatlan kimivetetést adjon; azt ő Verbőczy mellé talán nem is nézte épen szükségesnek. Csinosabb embert, csinosabban tartott szobákat mint az övéi, nem láttam; vasárnap reggel olta szombaton estig minden pillantásban azon helyen lehetett volna látni író-szereit, ollóját, papirosát, húsz harmincz darab könyvét; 's az idegen azt mondhatá, ha be lépett és őt nem az első hanem a' hátulsó szobákban lelte, hogy ezeknek lakosa rég olta nincsen honn. Az illy csinos embereknek ritkán marad idejek, egyebet is csinálni. Egy jól-nőtt, széparczú, komoly de nyájas, igen nemes-lelkű, igen jó ember, kinek minden baja, minden vétké az volt, hogy nem mer-ven házassági jelentést tenni, közel ötven esztendőtt ridegen élt-el. Házára 's konyhájára egy nálánál éltebb, rövid, zömök, csillogó-szemű, fogatlan asszonyság, egykori Prókátor-társának özvegye viselt gondot, 's az alsóbb szobákban lakott, mi ketten a' négy vagy öt felsőbbekben. Principálisom az öreg, zömök, csillogó-szemű, fogatlan, imádkozni 's énekelni nagyon szerető német-asszony halála után, jóval később mint a' hogy én onnan eljöttem, úgy házasodék-meg, mint azok szoktak, a' kik feleséget kérni sokáig nem mertek, 's későn jutnak annak értésére, hogy asszony nélkül lenni nem jó, asszonnyal, kivált széppel és fiatalával, nem rossz.

Ez a' magát örökös hallgatásra kárhoztatott jó ember nem ereszkedik ugyan velem nyá-jaskodásokra, és ha hozzá szóllania kellett, elébb mindég egyvel pirult; de nagy gondja vala, hogy minden Cselédi szolgálatoktól megkiméltessen. Azok akkor még a' patvaristáknak kötelességeik voltak, 's kevés patvarista dicsekedhetik az én szerencsémrel, hogy a' csizmahúzás' és csizmatisztítás' tudományában nem gyakoroltatott. Épen arra degradálnom magamat, kedvem ugyan nem volt, 's még kevesebbé volt volna, ha az kívántatott volna tőlem; de maguk a' szolgálatok is elvesztik azt, a mi benne alacsonyító van, mihelytt önnként és csak figyelemből tészük; 's így én magamat Principálisom eránt azoknak örömmel vettem alálok. Gyermekjeink egykor cselédek voltak, most Úrfiak; egykor rabok voltak, most senkitől nem függnek, senki eránt nem mutatnak figyelmet; mind ez hiba, mind amaz; de amaz nem vala olly veszedelmes követke-zésű. Ha útra menénk, ámbár engemet a' természet csatlósnak nem szült, nem csak kötettem, hanem kötöttem is párnazsákját, 's ha az út egyenetlen vala, látván hogy Principálisom minden billenésre magán kívül van, 's nem retteg kevesebbet mint a' nyaktörés, ki szöktem mellőle 's kis sullyommal helyre igyekszém hozni kocsinknak korbáját a' mint az tőlem kitölt. 'S olyankor ő mindég elpirúla, szintén füleiig, 's nem tévedek-meg ha azt hiszem, hogy ez a' pirulás nem csak a' félelem által vala támasztva, hanem a' Sternei Hermeneutica szerént azt is tette, a' mit mi közönséges emberek e' szóval szoktunk tulajdon cselédjeinknek is jelenten: Köszönöm. De az én Principálisom köszönni is szégyenlett, hogyne szégyenlett volna tehát leányt kérni?

Én a' portrékat 's costumeket apróságos gondokkal festem-ki, 's meg lehet, hogy ezek által némely Olvasómat elűnasztom; de nekem épen ezek az apróságos vonások látszanak leginkább érdeklőknek, midőn a' nem láthatott emberek felől nagyon szó. 'S mi teszi különben azt, hogy midőn nevezetes ember' szemléléséhez van módunk, látni óhajtuk azt, ha vele beszédbe nem eredhetünk is? 'S minthogy a' múlt idők magyar costumjeit a' maradék nem látja majd a' szerént rezekben, mint a' XIV. Lajos' korabeli Párizsiakat a' Picartéin 's a' Chodowieczkyéin a' nagy Király' korabeli Berlinieket; ezek az én vonásaim poltókélkül lehetnek e' részben a' később nyomoknál. – Milecz Úr egy Májusi szép vasárnap levendulaszín ruhájába öltözött, 's a' térdig-érő nyusztal-prémezet mente mellé karmazsin-színű atlasz arannyal igen ékesen 's igen gazdagon ki tűzött lájblit veve. Nadrága' szíjára egy horgon felakasztá könnyű ezüst kardját, mely csaknem horizoni lineában álla oldalán; fejére három szegű kalapot teve-fel; jobbja nádját vevé, 's így ment öszve nem öltött karral a' biczegő, fogatlan, de tűz szemű Pl.né oldala mellett ki a' templomba. Hajait röviden hordá, 's azok a' gallér körül fel kondorítva állottak, púderesen, pompodésan. Később kopaszágát tourral fedte-be s minthogy így fejének első felével változtatá teve, változtatást teve egyszersmind a' hátulsó felével is; 's a' fel kondorítgatott hajak czafliba fonattak. Én nagyon nyalkácska soha sem valék; pedantság nélkül, szántam az időt az ollyanra, 's az igen csinos embert alig nézhettem mosoly nélkül; de ezt az Urat mind a' mellett nem lehete nem csudálnom; soha az én szemeim szebben-chaussirozott embert nem láttak; 's

fel nem tudtam érni, mi világ csudája lehet, hogy ennek lábain egészen másként álla, mint más Ádám Atyántól származott emberkéén az ezüst keskeny sarkantyúval ékeskedő kordovány-csizmácska. Nem jött ki az a' maga innata formájából még mikor megkopni már elkezdett is, holott az enyém, és a' másoké már az első napokban, hogy a' Balás Uram' Officinájából kiléptek, tele valának ránczokkal. Alig tudom elhiteni magammal, hogy Verbőczinek szebb-csimájú követője lett volna, vagy valaha lehessen.

Ebéd után Tornára kelle kimennünk. Az idő szép volt, 's éjszakára Tornai Vice-Ispán Bárczy Imre Úrhoz akaránk menni, 's így Principálisom jónak látá meg nem változtatni öltözetét; úgy üle-fel a' posta kocsi, a' mint délelőtt öltözve volt. De midőn már messze valánk a' Várostól, borongani kezdének a' fellegek, 's Nagy-Ida és Szeszta között reánk jöve egy rettenetes, de hamar elment zápor, úgy hogy a' felkondorított haj csirizzé vált, az átlasz lájbli pedig, két köpenyegen keresztül is jól megázott. (Embertelen szíve van Olvasómnak, ha a' csinos embert e' rettenetes esetben nem szánja.) Én ötöt szántam, nem magamat; rajtam nem vala annyi rontani való, 's fiatal ember még örül, mikor a' veszély nagyságot éreztet vele, mert az az érzés néki váratlan. Felettünk dörgött az Ég, ropogott, 's a' Menykövek hullottak, de a mint látszék, nem közel. Nem látván sehol veszedelmet, emlékeztem Klopstock felől, ki az égi háborút gyönyörködve nézé, 's Vernetnek ismeretes rezére; 's ez még bátrabbá tett, a' veszélyt velem még inkább feledteté. Azomban most ismét csattana, 's úgy tetszett hogy a' lángfolyam az előttünk fekvő Szesztát érte; egy két perczig semmit sem láttak szemünk, magam is meg rándúltam; de szegény Principálisom úgy kapá-bé fejét, hogy a' két fő nagyot kocczana; 's az övé nagyot kocczanhata, mert félig hajatlan volt. Valóban úgy volt a mint hittük; a' vil-lám Szeszta alatt egy embert leüte egy keskeny ösvényen. Ketten mentek haza felé Szepsi tájékára, 's az elsőbb látván hogy társa nem felel kérdésére, visszapillant, 's ezt elterítve látja. Homloka veres volt, jobb pofájáról a' láng el perzselt a' bajuszt és a' két három hét olta nem be-retvált szakált, 's a' patkós bakkancsot le szakasztá 's messze el rúgta egyik lábáról." (KazLev, 14/3202, Kazinczy – Döbrentei Gábornak, Széphalom, 1816. máj. 3.; a kézirat szerint javította Hász-Fehér Katalin.)

1816. máj. 22-én Kazinczy egy Kölcseyhez írt levelében Kölcseyt mondta az önéletrajz ösztönzőjének. Ezentúl beszámolt arról, hogy az „első könyv sűrűen írva 60 lap, 's tart iskolai esztendeimen végig” (a kézirat első könyve az 56. lapig tart). Kazinczy ekkor írta az ismert kéziratnak megfelelő utolsó, 100–101. oldalakat (1781. jan.). E levél szerint ekkor már négy könyvre tervezte *Az én életem*...-et: az 1–2. könyv a ma ismert felosztásban, 3. a fogságig, a 4. a fogságtól.

„Az Uram Öcsém utolsó levele engem arra bírta, hogy életemet megírjam. Hozzá fogtam azonnal. Az első könyv sűrűen írva 60 lap, 's tart iskolai esztendeimen végig. – A' második patvaristai életemet foglalja magában. Most írom Eperjesen léteimet. A' 3dik 1794 xber 14dikéig folyt életemet fogja előadni. (Fogságom egy nagy hézag lesz; mert azt nem illetem.) a' 4dik lesz a' 28a Jun. 1801. – Ez a' Munka egészen Anglus kert. Egy szép az az interessans scénától a' másikig viszem az olvasót tévesztető úton, úgy hogy soha se tudhassa, mi fog következni. 'S hol egy nagy ember szobrához 's portréjához, hol kifejtőzésem' festéséhez, hol literaturai történeteinkhez vezetem, hol az idöket festem, 's azoknak costümjeit. A' Chronologiai rendet mesterség sok helyt kitalálni. A' humor, a' csintalanság, a' víg a' szomorú a' didacticus partiák szépen váltják fel benne egymást, 's minthogy a' Franklin életét 1796, a' Marmontelét 1807 olta nem olvastam, a' Góthéét pedig csak reptében, itt egészen originál vagyok. –” (KazLev, 14/3219, Kazinczy – Kölcsey Ferenchez, Széphalom, 1816. máj. 22.)

1817. máj. 7-én átengedte Szemereének a *Nyelvrontók* írását, amihez a nyelvújítási harcok közegébe illeszkedő önéletrajzot mellékelte.

„Örömet abba hagyom én a' *Nyelvrontókat*, hiszen az a' kevés a' mit két papirosra írva lát Uram Öcsém, egész Aprilisi munkám; egyebet egy holnap alatt nem tudtam dolgozni. Azalatt életemnek egy epocháját ledolgozhatám vala. Ha van valami becse dolgozásaimnak Uram Öcsém előtt, ne feledje ezt Uram Öcsém, 's a' Munka menni fog. Ne ijesztesse-el magát általa. Segélni fogom én a' miben lehet és illik. – Mi lehet ezen Munkájából Uram Öcsémnek, ha azt legegélyebb én, a' históriai dátumok miatt – azután Kölcsei, végre Szent Miklósi olvassuk-

meg, 's a' Munka úgy jelenéndhet-meg, hogy annak készüléseit senki meg nem sejtí. Ollyan forma lenne az mint a' mit Jénisch írt Góthének Írói érdeme felől. A' Munkát csak czímjéből ismerem. – Góthe és K? ezt lehetne kérdeni. De kevélység nélkül, ha Góthét csak úgy tekintjük mint Nyelvímészí, én vagyok, lehetek, az a' Magyarának és most, a' mi 1800 körül Lessing és Klopstock után Góthe a' Németnek.

K. F. 1759. Octób. 27d. születék. Hol vala akkor Nyelvünk? Mit lelete akkor olvasni magyarul? 1772. szólala-meg Báróczi és Bessenyei, 1777. Baróti. K. látta a' fény' első gyenge felcsillámlását 's tüzet kapott. Anyja azt akará, hogy 6 Író legyen. Anyja, ki 1774 Marz. 20. özvegyen marada, emlékezett férje' akarátjáról, 's tüzelte fíját. Így jelene-meg az a' nyavalyás fírkálás, mely M. Orsz. Geogr. név alatt 1775. ada[tott] ki. 1776. Bessenyeinek Die Amerikaner nevű németül írt munkáját adá-ki Magyarban. (Bessenyei ez által M. Theresiának akara tetszeni, hogy szerelmeit Báró Grátznéval űzhesse, 's a' Császárné azt higyjé, hogy Hofdámája Bessenyeivel tudományos dolgok felől beszélget midőn együtt vannak.)

K. látott új csínt, francziaságot Bessenyeinek mázolásain, de látta a' tanulatlanság' szennye-it is. Bessenyei neki nem vala kedves olvasása, de nem nevette Bessenyeit, midőn mások röhögve kacagták; kedves olvasása a' (híres nevezetes) Kártigám sem volt, melyet mások faldosva faldostak, melyet Batsányi még 1790 is imádot. K.-nak bálványá a' Báróczi Marmonte vala, 's az marada még akkor, midőn a' Báróczi által fordított Dusch Moralische Briefejeit meglátta. Rendes, hogy K. Kassandrának csak első Kötetét sem olvashatta-el, nem talán 2 ívet is ezen nyomorult Munkából.

Visszább térek. – K. 10 esztendő korában Késmárkra vitetett németül tanulni. Hívtelenebb kezekre nem bízathatott mint Luth. Praeceptorai, a' Publicusok és a' Privátusok; ezek tudatlanok is voltak, nem csak hívtelenek. Hogy a' Németet Patakon el ne felejték, Luth. Praeceptorokat tartottak mellettek szüléji. Patakon a' tanulás úgy méne mint Késmárkon. Késmárkon és Patakon mindég a' Tugendschule volt neki az a' mi most Horáitz, az az, az a' könyve, melyet minden esztendőben olvas.

De végre a' poeticába vitetik. Ott nyíltak-meg szeméi. Szerencsére Szathmári Paksi Sámuel vala a' poet[ikában] Publicus Praeceptor. Ez gerjesztgeté a' szíkrát. Később Prof. Szent Györgyi, ki ötét a' görögben is initiálta. Azolta Horáitz és Virgíl vala minden gyönyöre, nem soha Ovid. Még Patakon annyira ment, hogy Tibullt is értette, szerette. Azonban mindig faragcsált magyar verseket.

'S most 1777. megjelené Baróti. K. versekben írt neki levelet. Baróti felelt. Kenyeres József Exjesuita és Kassai Académiai Pro-Director Patakra jött az öregebb Péchy Gábor Septemvir és Kassa Megyebeli Supr. Studiorum Directorral, ezek nagy számú Vendégekkel látogatók-meg a' Collégiumot, 's midőn mind az Auditoriumban valánk, Kenyeres felszóla: Hol Kazinczy Ferencz? Professorok, ifjak csudálkoznak. Engem első állítanak. 'S Kenyeres engem Pataknak úgy producál, mint én Kelement az Erdélyieknek, köszönt a' Baróti nevével, kér, abba ne hagyjam a' Metricusságot, 's Isten tudja mit jövendől.

A' szikra gerjedezett; szégyeltem a' Geographiát és Podoczozt, 's feltettem magamban hogy a' mocskot letörölöm, dolgozgattam. Siegwartot fordítom. Bács megyeit. Mindent a' mi kezembe akad.

Baróti, Rájnis, Révai. – Az én Poétám (de csak az Elegiákban) Révai, 's most is azt ítélem: méltán. Ugyan poetai (nem philologiai) érdemét tekintvén, mi Révai mellett az az irtóztató Mázoló B[aróti] és Rájnis?

Pesten Jurátus vagyok. Ráday. Orczy. Gr. Teleki József, László és István fíjait járátja hozzám, keresteti velek társalkodásomat, 's Cornides megkülömböztetve bán velem.

1785. Kassán V. Notarius leszek. 1787. (de anno, additionis 1788) nyomtatattik Geszner Idyllje. Rádainak ajánlom. Már Ráday ekkor egy kis tiszteletcsekével bánt velem, Orczy pedig Örsön elzárkozik velem a' maga szobájába, 's egygütt olvassuk Verseit, a' Barcsayét (de a' kit meg nem nevez) 's a' franczia poétákat. Az én kis barátom ez vala nevezetem Orczy körül.

Czirjék Mihály Gárdista meglátta Rollyt Bécsben 1785 táján, 's látta mely levis familiarításban ereszkedik ehhez az immoralis bolondhoz Gróf Sztáray Mihály Bécsben. Kéri

Rollyt, szerezne neki szolgálatot, hogy Duhálszki Bábit elvehesse. Rollynak tetszik a' leány, 's megtanulván Sztáraitól, hogy biztatni hazudva is illik, azt mondja nekik, hogy Czirjék és a' Kisasszony vele jöjjenek Felső-Regmeczre; itt újra fogják sürgetni Sztárayt, hogy Assessorrá tegye a' Kassai Kamaránál. Már annakelőtte Czirjék Pávistává is lett hogy kenyeret annál hamarabb kapjon. Czirjéknek Gárdai szabadsága kitölt, vissza kelle mennie. Rolly a' leányt megtartja, 's eléri nála a' mit óhajtott. Czirjék hivatalt nem kapott, lányát elvesztette. – Felső Regmeczen lévén, Rolly az Anyámat ebédre hívja, mi vissza őket. Czirjék előttem Abelardnak és Heloízának leveleit in M. S. olvassa, meg sem álmodván hogy én is Anch io pittore. Én más nap mutatom neki Tómusokra ment dolgozásaimat, Geszneremet csudálja, Bécsbe megy, elbeszéli melly ifjúra talált, 's Báróczi a' hírt megviszi Pászthorynak 's Széchényinek. Széchényi Angliai 's Francziai Országú útjában Gessznernek.

1785. az Ipam Supr. Stud. Director leve. Swieten parancsolja neki, proponáljon egy Pápista és egy Protestáns embert Inspectornak. Az Ipam Melczér Septemvirt (!) és engem proponal. Consil. Ladomerszki búcsút vesz Swietentől, Swieten ennek is ezt hagyja. Ez ezt feleli: Pápistát nem tudok, de igen egy Protestáns: *Kazinczyt*. Swieten azt hitte hogy összebeszéllet az Ipammal. Sagen Sie mir, haben Sie den K. nicht darum vorgeschlagen, weil ihn Graf Török empfiehlte. Kegyelmes Uram, ezt nem is tudtam. Swieten így felőlem sokat várt, Pászthory pedig engem tolt és vont 's azzá lettem.

Kassára jutván mint V. Notarius 1784, 's mint Inspector 1786. (ekkor valék Bécsben először úgy szólván, mert 1777diki ott létemet nem is tartom méltónak hogy említsem) igen gyakran valék Barótinál, 's mindég barátságos lábon vele, míg az ördög Batsányit fel nem hozta. – Midőn ez a' Piaristáknál tanult Pesten, 's még soha nevét sem hallottam, meglátogatám Horányit, 's egy fiú asztala mellett írt. (Horányi felől tudva van, hogy az ő tanítványai neki feleségei voltak.) Beszélvén Horányival, a' fiu praeceptorin hangon tarta nekem tanítást. Elhültem a' fattyú' impertinentziáján. Kassára jövé, engem *Kazinczy Uramnak* kezde titulázni, maga honorárius Cancellista lévén a' Kamaránál, de akkor osztán megmagyarázám neki melly különbség van a' *K. Uram* (Herr K.) és a' *K. Ur* (Herr von K.) közt.

Baróti Jottista volt. B[acsányi] annál fogva tévé Ypsilonistává, hogy a' Jottistaság Kalvinistaság. Tudja Uram Öcsém mint vonám ki magamat a' Muzéumból, mellyet én fundáltam. Higyen nekem, Takács előtt B[acsányi] ezen czimboraság mellett kedves.” (KazLev, 15/3428, Kazinczy – Szemere Pálnak, Széphalom, 1817. máj. 7.)

1817. jún. 14-én elküldte Kölcsynek *Az én életem...*-et. Kazinczy ekkor már nem tartotta közölhetőnek önéletírását.

„Ha elolvasta Uram Öcsém Erd[élyi]. Leveleimet, kérem küldje vissza most. Itt küldöm Életemet. Ez így nem marad, 's nem Nyomtatás alá való.” (KazLev, 15/3455, Kazinczy – Kölcsy Ferenchez, Széphalom, 1817. jún. 14.)

Eddigi leveleiben Kazinczy *Az én életem...* jelenleg is ismert szövegén túl egyszer sem idézett más szövegrészt: tehát nincs lappangó folytatás.

1826. okt. 31-én egy évtized szünet után újra felbukkant a levelezésben az önéletírás témája, ekkor Kölcsyre hivatkozva **Toldy Ferenc** biztatta Kazinczyt élete megírására.

„Kölcsy azt beszélte egyszer nekem, hogy több évek előtt önbiographiához fogtál, s hogy nagy veszteség lenne, ha be nem végeznéd: az nemzetünk belső életének is ama korban historiája fogna lenni. Sürgetve kérek tehát erre, most és mind addig, míg reá nem adod Magadat. Jelenben mindazáltal a mi czélunkra kevesebbet kérek, s még is sokat. Közzöld velünk azon biographiai dátumokat, melyeket szabad lesz feldolgoznunk. Hívebb és melegebb szívekre, hidd el, nem bízhatod nálunknál.” (KazLev, 20/4704, Toldy Ferenc – Kazinczynak, Pest, 1826. okt. 31.)

1827. jan. 12-én Kazinczy aggodalmát fejezi ki Toldy *Handbuch*jához írandó önéletrajzával kapcsolatban.

„Egész halom levelek várják tőlem a' választ, 's rég olta. Légyen ez mentségem, hogy kívánságot Biographiám felől, nem töllyösítettem.

De ezt nem csak a' sok dolog miatt nem tevém eddig. Csiklandós dolog magunk felől szólni; 's kívált nekem, kit szeretni olly sokan nem méltóztatnak. Csak nézzd-el Pestet. Nyugtót

kívánnék vég napjaimra, nem karczolgatásokat. Te vigyázz, kérlek, hogy a' mit rólam mondasz, nekem új ellenségeket ne csináljon, a' régieket nekem ne dühítse. Megküldöm a' mit gondolok hogy kívánsz." (KazLev, 20/4726, Kazinczy – Toldy Ferencnek, Sátoraljaújhely, 1827. jan. 12.)

1827. jan. 25-én Kazinczy elküldte Toldynak a kért **önéletrajzot**, ám azzal a megjegyzéssel, hogy „ezek nem arra valók hogy elmondod.”

„Édes barátom, Óhajtom tettel bizonyítani-be, hogy a' mit kívánsz, és tőlem kitelik, szívesen teszem; de hosszas tűnődésem után sem értem, mit írassak úgy magam felől, hogy váráso-dat kielégítse. Magunk felől szólni bajos, 's ezek az örök félre-értések, ezek a' csúnya világos vagy titkos összeszövetkezések, virrongások, elkeserítések. [...] Én azt hittem, 's hiszem, édes barátom, hogy Te a' felvött Íróknak igen rövid Notice-ját fogod adni; hogy az Olvasó legfeljebb születése napját tudja, lakását, hivatalait, mellyeket viselt, 's a' mi az elmondást Írói pályájáról érdemelhetné, péld. mit mikor írt, 's mi ada rá alkalmat, hol lakott. – Imhol tehát a' mi eszembe jut, de téged arra kérlek, hogy használd azt vigyázással.

Születtem 1759. Októb. 27d. Ér-Semlyénben, melly Bihar Vármegyének postás magyar nyelvű helysége Debreczen és Károly 's Kálló és Nagy-Várad közt. Az anyám Bossányi 's Nagy-Ugróczi Bossányi Susána, egyetlen gyermeke vala Ferencznek, ki Biharnak fő embere vala, 's Dietai híres, az az hív, Követje. Ifjabb testvéreim 1. Dienes, Consiliarius, Biharnak Subst. V. Ispánja 1807. követje, † 1824. 2. László Oberster Davidovicsnak Magyar gyalog seregénél † 1807. 3. József, Alsó-Regmeczen és 4. Miklós még élnek, 's 3 leány.

Én Késmárkon esztendeig tanultam a' Német Nyelv kedvéért 1768. Azolta mind végig 1779. Patakon.

Házi Nevelőm egyi oktalan Theologus volt. A' mit Atyám az asztalnál Vendégeivel beszélt, ha megkapta figyelmemet, én titkon papirosra vettem. (Anekdóták). – A' Grammatica és még inkább a' Káté nem fért fejembe, de a' Német Bibliában gyönyörűséggel olvasgattam azokat a' tüzes profétákat, még mikor nem parancsolták is. – Szerencsétlenségemre Praeceptorom rá akada az én titkos Commentáriusaimra, 's panaszosan mutatá-be az Atyámnak hogy íme ezen firklások miatt nem megy a' Gramm. és a' Káté. Az Atyám megörült. Több esze volt mint Praeceptoromnak.

Patakon a' Syntaxisták is kezdének tanulni Görögöt, de nem tovább mint az első Declinatioig. Ezt azoktól kívánták a' kik Papságra akarták adni magokat; mi egyebek azalatt szabadok voltunk. Én hallgattam, de lopva. Egy lelkes Professorom (Szentgyörgyi István) megpillantá papirosaim közt a' görög Declinációt. Ijedve feleltem, hogy az enyém. Ez tüzelt, hogy úzzem, 's álljak mingyárt Homérnak. Olly gyerek valék és annyira nem volt segédem, hogy ennek neve elrettentett, 's megelőgvém, hogy Anacreont baktathatom.

A' Poesisban valék otthon; de a' 4 soru stropha nem az én csemegém vala. Sokat tanultam-meg Virgílból, Horáztból, 's egy barátommal a' Bodrog szélein mondogatánk a' mit tanultunk. Ez Deákka lévén, Bibliothecariusnak tétetett. Elzárkozáim vele, 's míg ő a' Theologusokat, én szüntelen a' medii et recentissimi aevi latin Poetákat forgattam.

Rhétor valék, 's hívatalt nem viselő Atyám (a' Calvín emberei akkor még nem lehettek Vármegye Tisztek) megholt 1774. Martz. 20d. Lelkes Anyám, – ah barátom, melly Magyar Asszony! – mindent elkövette, a' mit boldogságunkra nézve jónak látott. Egy Francia tiszt duellála Párizsban, 's megszökék. Duellála Róma körül, 's megszökék. Bécsben egy derék Pataki deák egy czéduálával küldé Patakra hozzám. Az Anyám befogadta. 3 holnap múlva ismét ment. De én tudtam annyit, hogy már olvashaték; és ha iskolai esztendeimben Gessnernek a' Munkáit soha nem láttam is, a' Bibliothecának voltak francia könyvei.

Megjelene Kartigám. Az egész világ azt olvasta, 's Philosophiát tanuló ifjaink ebben lelék örömeiket. Melly dagály! szaladtam tőlök és Kartigám elől. – Egy új Bibliothecárius, látván hogy szeretek könyvet venni 's ismerni, hírt ada, hogy kezéhez 2 nyomtatvány küldetett eladás végett; Mesék, és sok kép van benne, de ő nem érti, ámbár a' könyv magyar. – Báróczi Meséji Marmontel után. Ut vidí, ut perii! Ezolta nekem Báróczi vala mindenem.

Szabó Dávid kiadá Verseit 1777. Megnyiltak szemeim. Egy levelet írtam hozzá distichonokban. Péchy Gábor Septemvir és Supr. Stud. Director Patakra jött, kísérve a' Kassai

Acad. Prodirectora által. A' mint mind együtt valánk, Kenyeres engem szállít-elő. Köszönte a' Baróti Sz[abó] D[ávid] nevében, 's kért, hogy abba ne hagyjam a' merést, az ifjakat pedig, hogy engem kövessenek.

Az Anyám emlékezek hogy megholt Atyám olly véggel fordította velem valamit, hogy azt kinyomtatassa. Tudni akará, mi volt az. – Gellertnek valamelly Abhandlungja. – Parancsolá, hogy tekintessem-meg valamelly Professorommal. Ez nevette engem, az Anyámat, az Atyámat; 15 esztendő gyereke, 's már Auctor! – Megírtam az Anyámnak. Ez parancsolt, ne szálljak senkinek; hanem a' legnagyobb titokban dolgozzam akár mit, hogy examenig kész lehessen.

Az Examen Juliusban szokott tartatni, ez pedig Május végén parancsoltatott nekem. Elunván az iskolai pensemokat (oh, melly tanítás akkor!), Magyar Ország Historiáját akartam tanulni olvasásból, 's a' Pray Ásiai Kötetén kezdém. Nem nevelsz? Mit tudék tenni? Egy nyavalyos Compendium Geogr. Hung. írtam, 's az egyik rám ordíta: Quas tu ibi merces proponis? Reszketék a' következtéstől. De Superint. Szilágyi felkelt; egy két pillantással látta hogy a' Munka felette rossz; de azzal végzé, hogy valaha igen jót adhatok, csak a' kezdett pályát űzzem. – A' Professzorok ezt látván elhallgatának.

Anyám hallá hogy rossz vala próbám, 's azt magam is mondtam. Most jobbat kívána. Gyakorlatlan lévén, 's nem lévén a' ki vezessen, lefordítám Bessenyeinek németül írt philos. Románkáját: Die Amerikaner. 'S ekkor megszűntem a' Könyvcsináló pályán. Egy igen tiszteletes leány szerelme Siegwartot fordítatá velem, 's Gessner Idylljeit; de láttam hogy nem kell sietni. 1784. Vice Notárius lettem Abaujban, 's sokszor láttam Barótit. Izetlenebb embert nem képzelhetsz. Nála a' Latin Írók csak pedanteriából voltak valamik. De tiszteletes jó ember. Bacsányi Kassára jött. Mindég együtt valánk estve. Ez a' döllyős ember nyargala az öregem, 's rajtam is akara; de én recalcitáltam. A' húr megpattant.

Egy estve nem vala jelen Bacsányi. Mondám Szabónak, hogy én holnapos írást kezdek. Igen; ha B.t is beveszem társnak. – Tiszta szívből. – Jön B. 's ezt teszi talpúl: A' Redactio háromból áll; két vótum győz. – Sz. mindég azt akará a' mit B. Kivonám magam, 's újat kezdek; Orpheust.

1786. Gróf Teleki Sámuel (a' Cancellárius) akkor Bihari Kir. Commissarius, Fő Notáriussá akara tenni Szabolcsban Vay József V. Ispán mellé; Szent Iványi Ferencz Kassai Kir. Commissarius Fő Notáriussá Abaujban. De Gróf Török Lajos (az ipam 1804ben) Supr. Stud. Director leve Kassán, 's unszolt, keresném a' Nemz. Iskolák Inspectorságát. Szerettem Vayt, Telekit, de még inkább Törököt, 's nem szerettem a' Politicai dolgok akkori folyamátját. Aug-ban felmenék Bécsbe. Pászthory már tudta hogy Könyvcsináló vagyok. Swieten a' Minister fél óráig beszélte velem, 's megszeretett. Nov. 11d. (XId.) beiktattatám hivatalomba. Districtusom Magyar Országának negyed része volt. Melly szép hivatal, 's a' mixta iskolák mellett! 1500 fr. fizetéssel pengő pénzben. Egy Pápista Papnak arany medájl, egy másiknak veres övet adaték Swietennel. Tenyereken hordának a' Papok. Érzették hogy fejem szívem tiszta.

II. Leopold véget vete a' mixta iskoláknak. Így B. Prónay Gábor Exc. és Consil. Vay István, ez Pécsi, amaz Pozsonyi Fő Directorok, 's én a' 3dik 1791. Apr. 1. napján költ parancsára a' Helytartó Tanácsnak, elereszteténk, de azon ígérettel, hogy első nyílással már hivatalt kapunk. Én felmentem Bécsbe. Kegyelmes Uram mondtam a' Ministernek, én örömmel szolgáltam, az ügy miatt; ettől elestem, más szolgálatot nem óhajtok. Excdat úgy néztem mint Atyámat, nem mint Előljáromat. Ha érdemlek valamit, engedje Excdát, hogy kezét megcsókolhassam. – Swieten ide tartóá hidegen, (soha hidegebb embert nem képzelhetsz). De a' mint megcsókolám, nekem esik 's jobb és bal orczámat megcsókolja. Félre rántám magam, nem annyira hogy egy Minister, mint hogy egy illy hideg német csókol-meg. Nekem jöve nyomban, 's a' 3dik 's 4dik csókot nyomta orczáma. – Ezzel inkább kevélykedem, mintha Angyalok szállottak volna le hozzám az égből, hogy megöleljenek. Sírkövemre metszetném, ha illenék, hogy engem Swieten, Pászthory és Gróf Török Lajos szeretének.

Mit írtam, mit nyomtatattam, tudhatod; én bizony előszámolni nem tudom; nem semmit titkon, 's a' hol magamat meg nem neveztem is, nem kívántam nem ismertetni. Sok rossz, de aliter non fit, Avite, liber. Más is rosszat írt. 'S nem semmit Censor engedelve nélkül.

1794. Dec. 14d. elfogattam Regmeczen az Anyám házánál; 1801. Június 28d. eleresztettem Munkácson. Szenvedtem Budán, Brünmben, Kufsteinban, Munkácson. Sententiám nyomtatva van. Nem kell szégyenlenem azt. Munkácson a' Császárunk Nevelője Báró Riedl András Obristlieutenant volt a' szomszédom. Ezt és még hármat 4 holnapig én tartám, a' kemencze lyukon nyujtván fel nekik az edelt. Mert ők napjában 4 xrral tractáltattak; én főzethettem, öltözhettem, a' mint erszényem bírta.

1804. Novemb. XIId. elvettem kedves előljárómnak leányát. 4 fiam él, és 3 leányom.

Ezek nem arra valók hogy elmondd; de téged interesszálhatnak.

Legkedvesbb dolgozásokom Emília Galotti, Marmontel, és kivált Szalluszt. Nem képzelhetsz munkatűrőbb dolgozót, mikor látom, hogy előképem érdemli. Miért vesztém időmet fordításokra, lássd az Élet és Literatura I. Köt. I. 256. Longa via est új iskolát (magyart) kezdeni, mint az Olaszoknál, Alföldieknél van a' Festők közt, 's nem hiszem, hogy a' Chinai Iskola jó volna, azért hogy nemzeti.

Verseimet, míg magamnak meg nem felelének, ki nem eresztém kezeim közzül. Keveset eresztettem-ki, sokat elégettem. Mások többet adtak, több teremő tűzzel, némellyek minden tekintetben jobbat; de, ha magamnak a' magam dolgozásokom felől szóllanom szabad, azt mondanám, hogy a' régi ízlet az én verseimen van legigazábban. Berzsenyi méltán tiszteltetik mások által, és énáltaam. Csudálom tűzét, teremő erejét. De legjobb Ódája is tiszta ízlet e? Tövisemre és Virágaimra ezt mondá nem tudom ki: Das ist das geistreichste Werk, das Ungarn bis jetzt aufzuweisen hat. 'S talán nem minden tekintetben hamis ítélettel. Epigrammjaim nekem, kivált a' görög ízlésűek, 's némelly Sonetteim igen kedvesek. Epistolám – Epistolák! Sermo merus.

Széphalom Újhely felett nordwestl. egy óra. Általellenben vele Toronya, 's az már Hegyaljának része mint Ujhely. Széphalom és Torna között kaszálók és Toronya alatt rét. Toronya felett szőlő és erdő-hegyek. Széphalom megett nyugotra erdők, 's magas vad, de szép hegyek.

E' világ minden szugolyáji között, kis
Széphalom nékem te nevetsz leginkább.

(KazLev, 20/4731, Kazinczy – Toldy Ferencnek, Sátoraljaújhely, 1827. január. 25.)

1827. jún. 10-én Toldy ismét Kölcseyre hivatkozva sürgette Kazinczy önéletírását. Toldy adata szerint *Az én életem...* Kazinczy patvarista koráig készült el; jelenleg is csak ennyit ismerünk e szövegből.

„Kölcsey beszéllé nekem, hogy ezelőtt több évvel felolvasád jelenlétében Életed, gondolom patvarista-korodig víve, s hogy az remek. S még többet monda, mi mohón várhatja velem a megbecsülhetetlen könyvet.” (KazLev, 20/4789, Toldy Ferenc – Kazinczynak, Pest, 1827. jún. 10.)

1827. jún. 19-ei válaszában Kazinczy *Az én életem...* elégetését fontolgatta, helyette a „Pályám' Naplóját” kívánta folytatni: vagyis ekkor már írta a *Pályám' Emlékezete* [I.] -et. Az új önéletírását a fogságáig tervezte. A *Pályám' Emlékezete* [I.] ma már nem ismert kéziratának első része ekkor a pesti szerkesztőknél, Toldynál és/vagy Szemerénél volt. A munka kiadásra készült: számolt a cenzor törléseivel, szövegjavítást kért a szerkesztőktől és a „Pályám Naplójának íveit még a' Könyv elkészülése előtt” kérte a pestiektől.

„Biographiám, tudnillik a' mit K. [Kölcsey – O. L.] remeknek monda, előttem olvashatatlán. Nem égettem-el, de elfogom. Bár időm legyen Pályám' Naplóját (nem Annálisait – a' szó kevélykén hangzik, a' mellékideák miatt) folytatni. A' mi 1794. Decemb. 14dikéig következik, nagyon interesszás lesz. Az Olvasó, ha szíve van, nem veszi rossz neven, hogy olly gyónásokat nem teszek magam felől, mint Rousseau, hogy péld. Madame de Warens körül mit csinála; sem azt nem, ha magamat némelly szép scénájiban életemnek ragyogtatom. Bizonyosan elmondom, hogy engem Swieten megcsókolt, 's köszönje az Olvasó hogy trombita szó alatt nem nyargalom végig az úczákat, 's úgy nem hirdetem-ki. El fogom azt is, hogy a' Császár 1792. Jún. talán 8d. nekem melly gyönyörű szót monda – ha a' Censor ki nem törli. Mint mosolyog rajta majd némelly Olvasó, arra semmi gondom. Lesznek annak olly Olvasói is, a' kik azt megértik.

Minekutána annyi barátsággal vagy erántam, kérlek, pillants belé a' Pályám Naplójiba, 's ott a' hol a' Ladamérszky név ad annum 1785. előfordúl, tedd oda keresztnevét: Ladamérszky István. Tegnap haza futék, felkeresém a' keresztnevet, 's rá találtam. Az illy kicsinsyések' ki-pótlása nem esik rosszúl. A' név után hozzá tehetné: Consil. és Assessor a' Kőszegi District. Táblának, hol az igen véres fiatal ember nem sokára azután meghala.

Szemerét, Bártfajt 's kivált az én igen kedves barátnémat, ennek asszonyát, kérlek tiszteld. Szemerének vettem levelét. Bár Szemere Pályám Naplójának íveit még a' Könyv elkészülése előtt nekem postán megküldené." (KazLev, 20/4791, Kazinczy – Toldy Ferencnek, [Széphalom], 1827. jún. 19.)

1827. jún. 21-i levélből kiderül, hogy a Szemerénél lévő kézirat, akárcsak a Tudományos Gyűjteményben fél év múlva megjelenő *Pályám' Emlékezete [I.]*, §-ra van osztva. Kazinczy személyes emlékeit nyomtatott források alapján igazította ki, fogalmazta meg (vö. az előző levéllel).

„Hormayr azt írja Oesterr. Plutarchja 11dik Kötetében lap 205. hogy II. József parókát 1783 olta hordott, és így nem előbb. E' szerint kérlek, édes barátom, téged és Szemerét, hogy Pályám Naplójiban keressétek-fel azt a' lapot, hol beszéllem, hogy Józsefet 1770. Május 20d. láttam, 's parókásan. Ezt töröljétek-ki, 's tegyétek inkább oda ezen parenthezist:

(Parókát csak 1783. olta horda, rheumája miatt).

Ugyan ott, de más lapon ad ann. 1785. a' Ladamérszky név után tegyétek oda: István. – Keresztneve eránt kétségem táma, mikor írtam; azolta megtekintém." (KazLev, 20/4792, Kazinczy – Toldy Ferencnek, Széphalom, 1827. jún. 21.)

1827. júl. 16-án Toldy visszaküldte Kazinczynak a *Pályám' Emlékezete [I.]* kéziratát és ennek másolatát Szemere Pál kézírásával és javításaival. Toldy rousseau-i vallomásokot és Baróti Szabó iránti kíméletet kért Kazinczytól.

„Veszed tehát Önbiographiádat mind saját kéziratodban, mind Szemeréében azon elrendeléssel, melyet ő javasol. Azon kívül némel apróságokat is változtatva fogsz találni, melyekről Sz. személyesen ohajtana Veled értekezhetni, s minden lehető félreértést így megelőzhetni. Én a sok §-t nem szeretem; de szeretném ha a lapok oldalain annyszor a mennyiszer ott állának az esztendő. Engedj egy kérdést: vajon nincsen-e az egész több tartózkodással írva, mint a mennyit a historiai interessze enged? Úgy ohajtanám írva látni e munkát, mint Rousseau gyónásai vannak. Keveset szólsz magadról. Megismerkedünk a tisztviselővel s még nem a gyermekkel és ifjúval. Baróti iránt valóban kegyetlen vagy. Szemere az Általad írt életrajzolásokat is összegyűjtötte, s felküldte hogy használhasd, ha valamelyik tán nem volna kezedenél." (KazLev, 20/4810, Toldy Ferenc – Kazinczynak, Pest, 1827. júl. 16.)

1827. júl. 24-én Kazinczy visszaküldte Pestre a kéziratot: vélhetően ez a Tudományos Gyűjtemény 1828-as évfolyamában megjelent *Pályám' Emlékezete [I.]* első felének forrása. Kazinczy elfogadta Szemere javaslatait, de ismételten elhárította a rousseau-i vallomásokot.

„Nyalábotat Teleki maga adá kezembe; én Önbiographiámat azonnal megolvasám, lepecsételém, 's még az nap visszaadám a' Grófnak hogy juttassa kezedhez. Nincs ellenemre a' mit Szemerénk vele teve, sőt azt még köszönöm is neki. – Azt jegyzed-meg hogy már megismerkedétek a' Tisztviselővel, 's még nem ismeritek a' gyermeket és az ifjút. Barátom, forró köszönet értte, hogy ítéletedet, ohajtásodat szabadon hallatod; valóban barátokhoz az illik, 's az illy szabados, bízakodó, nemes szállás igazi jótétel. De hát mit írhatnék én gyermeki 's ifjúi koromról? Szerénységem nem engedé hogy magamról többet mondjak, és ha mondhatnék is, többet mondani nem akarok. Nem magamat akarám festeni, hanem azt a' kort, melyet éltem, 's annak jól vagy rosszúl nevezetes fiait. A' Mikrológiát nem kerültem; az olyan a' mostani időnek is már, igen kedves; hát majd a' később századoknak. Némelyeknek még portréjokat is adom, 's a' var a' Kalmár' képén úgy essentialis portéka, mint lábán a' málybőr csizma, 's fején a' belisztezett paróka. Baróti úgy van festve, hogy ötet utálnunk kell. Kivéven hogy ő nagyon szerette a' hazát és a' Nyelvet, én felőle jót mondani talán nem tudok, tudok mondani sok rosszat. Az Ipam Supr. Studior. Director volt, 's ellene egy fertelmes csoport kele-fel; meg akarák bukattani, mert Nagy Mestere vala a' Kőművesek Lózsijának. Én ezekről semmit sem tudtam, neki már akkor is híve. Eggy estve meglátogattam Szabót. A' mint belétem, elijede, 's zsebkendőjét papirosára veté. Úgy hittem, hogy verse készül, de titkolja, míg majd elő fogja önkényt mutatni.

Elfelejtetem vele papirosát, 's kértem, bizonyos könyvet adna kölcsön. Míg ő kevés könyveihez ment, versére pillanték, 's mit láték: Egy gaz delátiót Török Lajos ellen. Elborzadva kapám-el szeméimet, 's meg nem olvasám; azt tiltá a' becsület. –" (KazLev, 20/4812, Kazinczy – Toldy Ferencnek, Sátoraljaújhely, 1827. júl. 24.)

1828. jan. 12-én a Tudományos Gyűjtemény szerkesztését átvevő Vörösmarty Mihály Kazinczy jóváhagyását kérte, hogy az önéletírás első, már cenzornál lévő részét ő közölhesse. Szemere tehát átengedte Vörösmartynak a megjelentetést. Ebben a levélben olvasható elsőként a „Pályám emlékezete” cím. Vörösmarty szerkesztőként apróbb változtatásokat javasolt, és aggodalmát fejezte ki, hogy Kazinczy esetleg máshol (is) publikálni akarja művét.

„Minden ösmerősöm 's barátaim között Szemere volt, a' ki kész munkákkal segíthetett. Szívességéből birom a' Tekintetes Urnak «Pályám emlékezete» című munkáját is. Gyönyörrel, 's nagy részvétellel olvastam a' szép töredéket, 's minthogy Szemere fölvehetése felől a' Tns Úr akaratjáról is biztossá tett, olly bizodalommal vagyok, hogy folytatását tőlem meg nem fogja vonni. A' munka Censornál van, 's az első kötetben már kezdete lesz.

Két észre vételem van, a' mit nem magamért, hanem az ügy' kedvéért teszek. A' pálya emlékezetében egy környülmény említetik, a' Vármegyékhez az idegen nyelvnek országos behozása. A' Ts. Úr itt örömet, 's gyönyörűségét említi. Megvallom ezen két szót semmivé kívántam volna tenni, de ha magamat kivesszem is, úgy hiszem sokak előtt igen különösnek fog tetszeni, hogy országos fölforgatásakor nyelvünknek volt olyan, a' ki örülhetett, 's gyönyörét találta abban, hogy magát egyebek' tudatlansága miatt szomszédink' nyelvében a' rá parancsolt fordítások által gyakorolhatta.

Másik az, hogy egy helyen az úgy nevezett scripták hosszasan említetnek, mint talán azokat az olvasó kívánhatná.

Ezekre nézve az volna kérésem, méltóztatnék a' jövő Postával (mert a' munka már sajtó alá megyen) tudósítani, változtathatók-e e' két helyen Szemere tudtával úgy, hogy az első helyen az öröm, 's gyönyörűség elmaradjanak, a' másikon egyéb módosítás vagy rövidítés által. Egyébiránt én olly tisztelője vagyok akaratjának, hogy az ellen csak betűjét sem mozdítom ki helyéből, 's észre vételeimet csak olly reménnyel tettem, hogy, ha kedve ellen vannak, azokat el fogja felejtteni. [...]

Azt is hallom, a' Ts. Úr a' Minervába is akarta e' munkáját adni, méltóztassék ez iránt is megnyugtadni; mert nem szeretnék második lenni annak közlésével.” (KazLev, 20/4891, Vörösmarty Mihály – Kazinczynak, Pest, 1828. jan. 12.)

1828. jan. 21-én Toldy értesítette Kazinczyt, hogy megjelent a Tudományos Gyűjteményben a *Pályám' Emlékezete* [I.] első része. Azt is megírta, hogy a közleményben a mínuszokkal teli sorok a cenzor törléseinek nyomai (két helyen található ilyen sor: az apa halála utáni családi gyászt leíró, és a gróf Sztáray Mihályról és a kanonok Forgács Ferencről [?] szóló oldalakon).

„Ezen kívül még a Tud. Gy. januáriusi füzetében jelenik meg Pályád Emlékezete, s ki az ilyeket kimerítőleg szereti, ott mindent meglel. A minuszokkal teli sorok a cenzor kegyetlen kezének nyomdoki. Már ki vala nyomtatva az ív, midőn azon gond szálla meg, hogy talán neheztelni fogsz azért, hogy az ok ki lévén törölve, az okozatot én nem törölém ki. De hiszen hazánkban [senki] sincs, ki sorsodot ne tudná, az idegen pedig gyaníthatja.” (KazLev, 20/4893, Toldy Ferenc – Kazinczynak, Pest, 1828. jan. 21.)

1828. febr. 13-án Toldy jelentette, hogy megjelent a második része is a *Pályám' Emlékezete* [I.] -nek, és hogy a pestiek várják a „kevesebb elfogódottsággal”, de a fogság kihagyásával írt folytatást.

„A Gyűjt. 2-dik kötetében már ki van nyomtatva az, mi Pályádból hátra maradt, s nincs köztünk, ki ezen interesszans munka folytatását ne óhajtáná. Ha nekem ifjúnak, s tanítványodnak, Neked tisztelve szeretett mesterem, szabad valamit javaslanom, arra kérlek, folytasd azt úgy, mint ha nem a veled-élőknek írnád, hanem a jövődőségnek. Többet fogsz így mondhatni, s kevesebb elfogódottsággal; s ha az akkor fog a község kezeibe jutni, midőn többé nem leszesz – a mi adja istenünk, hogy igen sokára légyen – a magyar úgy fogja azt nézni, mint egy szent ereklyét, s engesztelődve, bánkódva s Feléd visszasóhajtva fog bájos szavaidon csüggeni. Mert el lehet-e most mondanod fogságod történeteit, midőn még élsz? De még szabadabban szólhatsz így utolsó huszonöt évedről, a nélkül, hogy az élők ellened felzendülnének. Azonban

most jut eszembe, hogy még egy tíz évi periodusod hátra vagyon (1784–94), melyet életemben közölhetsz, s vajha közölnéd minél előbb!” (KazLev, 20/4902, Toldy Ferenc – Kazinczynak, Pest, 1828. febr. 13.)

1828. okt. 21-én fejezte be Kazinczy a harmadik negyedét a *Pályám' Emlékezete [I.]*-nek Továbbra is tervezte a folytatás megírását (a fogság kihagyásával). Toldy közvetített Kazinczy és Vörösmarty között. Kazinczy most Szemerét mondta az önéletírás ösztönzőjének.

„E' pillantatban végzém-el Pályám' emlékezetének folytatását 1789ig, 's ennek kell jönni a' Tud. Gyűjt. Novemberi darabjába. Mondjad azt Vörösmarti barátunknak. Megbecsülhetetlen dolgok fordulnak-elő benne, mind Literaturánkra nézve, mind azért, hogy Rádayt, a' Széchenyi István atyját, az Egri Püspök Eszterházit és a' Rozsnyait festik. Mit köszönhetek Szemerének, hogy e' Munka' dolgozására erőszakkal rá kényszeríte! – [...] November elején meglátlak csalhatatlanul. Akkor viszem mai dolgozásomat. De az harminczhat lap in 4, 's azt nem szabad két Kötetre szakasztani. A' Xriben életemet ad 14 9br. [!] 1794. fogom vinni. Azt követi a' 2387 napi pausa. Januáriusban ott kezdhetem.” (KazLev, 20/4944, Kazinczy – Toldy Ferencnek, Sátoraljaújhely, 1828. okt. 21.)

1828. nov. 8-án Toldy megírta, hogy megjelent a *Pályám' Emlékezete [I.]* harmadik része is, a cenzor azonban ebből is törölt.

„A Pálya harmadik szakasza, Tek. Úr, megjelenik a novemberi füzetben. Mikor az megérkezett, teli volt ugyan már a kötet, de Károlyi a Bajza három ívnyi értekezését mindjárt kivételte, s a XII. kötetbe tétette által, hogy a Tiéd foglalhasson helyt. Fájdalommal mondom, hogy azt egészen el nem olvashattam. Vörösmartynak t. i. azt ízeném, hogy lesse meg nyalábotat Bártfaynál, s ha nekem szólna is, bontaná fel, hogy haladék nélkül a censorhoz adhassa. S így történt. A censurából visszajövé, Szemere akarta látni, s így alig maradt annyi időm hogy a félén átfuthassak; az Angelo születése s halála napja nincsen benne: Niczky §-ában a censor négy sort törölt: de hív nem vala stb. A ki felakadna a Niczky festésén, hányszor kellett annak már felakadnia!” (KazLev, 20/4951, Toldy Ferenc – Kazinczynak, Pest, 1828. nov. 8.)

1828. nov. 9-én Kazinczy ismét a cenzúrára panaszkodott.

„A' Tud. Gyűjt. Kiadójiszi kényszeríték hogy Biographiámat folytassam. A' Novemberi Kötetben fogod olvasni a' 3dik szakaszt, a' 4diket a' Decemberiben. Sok szép dátumok; de melly kár, hogy a' Censurát rettegven, szabadon nem szólhatunk. Kivált Egri Püspök Gróf Eszterházy felől sok szépet mondhaték vala. Mit adnék érte, ha azt együtt olvashatnám, ha majd Pannonhalmára ér! ha kipótolhatnám hézagait!” (KazLev, 20/4952, Kazinczy – Guzmics Izidornak, 1828. nov. 9.)

1828. dec. 10-én kelt levelében Kazinczy pótolta a cenzúra törléseit.

„Olvasád e a' Tudom. Gyűjt. Novemberi darabjában Pályám' emlékezetét? Azt itt minden ember elragadtatott örömmel fogadta. Most folytatom Autobiographiámat, nem említvén a' mit nem szabad. Lap 70. sor 3. olvasd: Martinovics, Fessler.” (KazLev, 20/4957, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Pest, 1828. dec. 10.)

1828. dec. 6. és 1829. jan. között a Pesten tartózkodó Kazinczy át- és tovább írta a Tudományos Gyűjteményben megjelent önéletírását: ez a *Pályám emlékezete* második kidolgozása, a *[Pályám emlékezete II.]*. (L. alább az 1829. ápr. 4-i levelet.)

1829. jan. 8-án írt levél szerint a szerkesztők is töröltek a *Pályám' Emlékezete [I.]*-ből. De Kazinczy nem mondott le arról, hogy az általa gyűlt személyekről ismételt elmondja a véleményét; ez a személyes motiváció az egyik adatolható oka a további munkának.

„Lásza a' maradék, mik voltak ok. Biographiám Novemberi darabjában a' Bacsfányi neve mellől csak azt töröl-ki Szemere, hogy én és Bacsfányi egymást soha sem szerettük; 's azt én most ismét el fogom mondani mind Bacsfányiról mind Versegiről; az utolsótól még irtóztam is. Nem emberem nekem a' minek minden szent ha célra visz; 's a' ki a' Verseghe moralitását akarja ismerni, 's neheztel hogy én azt tagadom, hallgasson-ki, 's akkor szöjjön. Elhirdetni melly rossz, melly alacsony ember volt az, ok nélkül nem fogom soha; az hozzám nem illik: de a' ki vádol engem ő miatt, kívánhatom, hogy hallgasson-ki, 's akkor szöjjön. [...] Szemerének felolvasám levelemet és a' tiédet.” (KazLev, 21/4961, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Pesten, 1829. jan. 8.)

1829. jan. 23-án Kazinczy a [*Pályám emlékezete II.*] önálló megjelenését és a jelenig való ki-terjesztését tervezte.

„Olly gyönyörrel olvasod e Te is életemet a' Tud. Gyűjt. XI. XII. Kötetében mint mások? – Látván a' köz óhajást, folytatom azt, nem említve a' 2387 napi bajt, igen holmi szép scéna-jit még ezen epochának is. Egész mostanig viszem a' Munkát, melly két Kötetben 1829. megjelen. Sok jó magvát hintém-el a' jónak, 's religosus érzésimnek benne. Nem térek vissza feleségem-hez, gyermekimhez, míg a' munkát be nem végzem; mert azt a' Szemere szemei előtt kell dolgoznom. Ó az én legbiztosabb tanácslóm.” (KazLev, 21/4965, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Pest, 1829. jan. 23.)

1829. febr. 28-án a Pesten tartózkodó Kazinczy (korábban) a [*Pályám emlékezete II.*]-n dolgozott és még ebben az évben ki akarta adni a munkát. E levél szerint Szemere 1812 óta sürgette Kazinczyt élete megírására, vagyis Kazinczy *Az én naplómra* mint a [*Pályám emlékezete*] előzményére tekint.

„Miolta itt vagyok, a' Nagyok közt keveset forogtam, mert rövidke lévén a' téli napok, 's az idő alkalmatlan, inkább akarék itthon ülni, 's Életemet dolgozám, hogy még ez idén, talán két Kötetben, kiadhassam. Nem tudom, édes barátom, az, a' mi a' Tud. Gyűjt. tavalyi I. II. XI. XII. Köt. megjelent, mennyire nyerheté-meg javalásodat, de mások nagy javalással vevék. Szemere ostromla 1812. olta hogy írjam, de nem mertem, hogy az gőgre magyaráztatik. Hetedfél esztendőmről hallgatók, mert azt említenem nem szabad. Sok dolgok' emlékezete van megtartva általam, 's ez nekem elég.” (KazLev, 21/4978, Kazinczy – Kis Jánosnak, Pest, 1829. febr. 28.)

1829. febr.-márc.-ban Kazinczy félretette a [*Pályám emlékezete II.*] szövegét.

„Hogy Pályám megnyeré javalásodat és fiadét, azt a' beszélt dolgok interesszantságának köszönhetem, nem a' dolgok elbeszéléseinek, ha hiszem is hogy Te és ő óhajjátok hogy toltam nyerhessen javalást. Decemberben és Januáriusban azt dolgozám itt bővebben és tovább. Februáriusban a Muzárlionba felvett dolgok foglalának el; Martziusban a' Pyrker Patriarcha' Szent Hajdanának Gyöngyei és holmi, a' mire reá illik a' Horatziusi Aliena negotia curo excussus propriis, a' mi nekem örökös veszedelmem. De az afféle apróságoknak is van haszna, 's a' mi ügyünket előviszi, ha magunkra fényecskét vagy hasznót nem hoz is, méltó a' jók' törekedésire. A' legutolsóbb hetekben pedig a' Szemere betegeskedései zavarának meg.” (KazLev, 21/4990, Kazinczy – Kis Jánosnak, Pest, 1829. ápr. 4.)

1829. jún. 3. és júl. 8. között Kazinczy újra az önéletírásán dolgozott: ez a [*Pályám emlékezete*] harmadik említett kidolgozása, tehát vélhetően ez a [*Pályám emlékezete III.*] szövege.

„Június 3d. értem haza, 's azolta kétszer kelle Eperjesre járnom, hogy Bírót kapjak az Executióra, melly Júl. 27dikére van rendelve. És még is ezen idő alatt ötven ívet írtam tele. Életemet dolgozom sietve.” (KazLev, 21/5014, Kazinczy – Toldy Ferencnek és anyjának, Széphalom, 1829. júl. 8.)

1830. dec. 15-én Toldy két kötetben tervezte a [*Pályám emlékezete*] kiadását.

„Csak egy pár szót a Tek. Úr munkáji iránt: Tessék az eredetieket mind összeszedni, talán ily renddel:

K. F. Eredeti Munkái.

1. kötet: Poetai munkák.
2. – Historiai munkák (biographiák).
3. 4. – Philos. és aesthetikaiak (ide valók az előszók is, és minden polemicumok).
5. – Erdélyi Levelek.
6. 7. – Pályám Emlékezete.”

(KazLev, 21/5253, Toldy Ferenc – Kazinczynak, [Pest], 1830. dec. 15.)

1831. jan. 11-én Toldy ismét írt a „Pálya” kiadásáról.

„De Boufflers' leveleit, Rochefoucauldót, Sallustot, Cicero' beszédeit 's leveleit, Horác' epistoláit 's az Erdélyi leveleket valamint a' pályát is hozzá-le magaddal. Kell végre módot találni, hogy ezek kijöhessenek, 's fogunk is találni. [...] Prózai munkáid' öszveszedése nem nagy munka lesz. Azokat osztályokra osztva 's időrend szerint elintézve csak le kell írni. Engedd-meg

hogy a' mi szívünkön van, nyíltan kimondjuk. Mi mindnyájan azt hisszük, hogy remekül dolgozol, de hogy változtatgatásaidnál semmi nem lehet szerencsétlenebb, 's kikkel prózai írásaid' összevgyűjtéséről szóltam, a' legnagyobb félelemben vannak, hogy azoknak egy második kéz használni nem fog. Ne feledd-el, hogy prózai írásaid mind annyi literáriai documentumok is, mellyek, ha itt ott lehetnének egy gránummal szebben stilizálva is, becsök' nagy részét elvesztenék, ha rajtok változtatások történnek." (KazLev, 21/5268, Toldy Ferenc – Kazinczynak, Pest, 1831. jan. 11.)

1831. aug. 8-ai levele szerint Kazinczy a [*Pályám emlékezete*], az *Erdélyi Levelek* és az 1828–31-es pesti élményeiből írt útirajz szövegeit együtt akarta megjelentetni, de a *Pannonhalmi út* sikerének hatására az önéletírás „tónus”-át kész megváltoztatni.

„Most Biographiámnak adom azt a' tónust, melly a' Pannonhalmi úthoz hasonlítson. Erdélyi Leveleim már készen állanak. Ez a' Biographia így 3 Kötetet fog adni az 1828–1831. Pesti úttal.” (KazLev, 21/5378, Kazinczy – Szemere Pálnak és feleségének, Széphalom, 1831. aug. 8.)

1831. aug. 10-én Szemere Pálnak és feleségének írt levelében Kazinczy részletet közölt önéletírásából, ez azonos a [*Pályám emlékezete VI.*] kezdetével.

„Biographiámat e' szókon kezdem:

Eljédék midőn Szemere megszólíta, kére, kényszeríte, hogy a' miket dolgaink és magam felől olly sokak előtt elmondani mindég késznek talált, mondjam el mindennek; azok érdemlik a' tudást, 's némelly tévedt hírek csak így némúlhatnak el. Érzém hogy én hisztoriai személynek nem születtem, 's el nem tudám hinni hogy korunk az Autobiographiákat már tűrhesse. De 14 eszt. olta olly sok ízben újíttatván meg az ostrom, végre megadám magamat, 's szerénységem sugallatit áldozatul hoztam annak a' társamnak, kinek gondolkozását, érzését, ízlését tisztelni olly nagy okaim vannak. A' mit dolgozásomból a' Tud. Gyűjt. 1828 felvett, nem remélt kedvezéssel látám elfogadva, 's az neki-bátorított folytatni jegyzéseimet. De midőn én teszem a' mit némelly Olvasóink várni fognak, én viszont azt kérem kedvezésképen tőlök, hogy előadásaimat tekintsék ne mindennek, hanem csak szorosb barátim' kis körének, olykor csak maradékimnak mondva, 's tűrjék midőn olly tárgyakra ereszkedem, mellyek inkább mulathatják a' beszélőt mint hallgatójit. Így újra éljük eltűnt öröminket, 's hálás szívnek kedves emlegetni a' miket szeret.” (KazLev, 21/5381, Kazinczy – Szemere Pálnak és feleségének, 1831. aug. 10.)

3.2. Az egyes szövegek adatai és keletkezése

3.2.1. Feljegyzések

1. A' Németet-termő tölgy / Egy magyar Püspök a' Rákóczy' idejében

Kézirata: MTAKK K 633/I, *Az én Pandektám I*, 75a–76b. Autográf tisztázat. Kelt: 1808. aug.–1831. máj. között. Elbeszélte időtartam: 18. sz. Kiadatlan. Kötetünkben: 19. oldal. (Másolata: MTAKK K 610, 65a–66a.)

A keletkezés idejéről a közölt szöveg közvetlen környezetében található, azonos írásképet mutató szövegek szolgálnak adatokkal: „Szirmay Antal Urnak szájából, Ujhelyben, 1808. 9. Aug.” és „Rhédey, a' ki akkor épen olly patriota volt, mint a' hogy most nem az”: tehát 1808. aug. után és Rhédey Lajos halála, vagyis 1831. máj. 21. előtt.

2. [Lencse I.]

Kézirata: MTAKK K 636/I, *A' Szirmay-ház a' Magyar Nemzet' Európába költözése olta a' mai időkig*, 36a–36b. Autográf. Kelt: 1820. Elbeszélte időtartam: 1711 előtt. Kiadatlan. Kötetünkben: 19–20. oldal.

A közölt szövegrészlet Kazinczy Szirmay-családtörténetének első, 1820-as kidolgozásában található, Szirmay András (1659–1723) életrajzának utolsó bekezdéseként.

3. [Lencse II.]

Kézirata: MTAKK K 636/I, *A' Szirmay-ház a' Magyar Nemzet' Európába költözése olta a' mai időkig*, 127a. Autográf. Kelt: 1823. Elbeszélte időtartam: 1711 előtt. Kiadása: ORBÁN 2005, 208–209. Kötetünkben: 20. oldal.

A közölt szövegrészlet Kazinczy Szirmay-családtörténetének második, 1823-as kidolgozásában található, Szirmay András (1659–1723) életrajza utolsó két bekezdéseként.

4. Baranyi Gábor [I.]

Kézirata: Szemere-tár, 1. kötet, 1786–1808, [*Irodalmi levelezés, versek, egyéb jegyzetek és feljegyzések*], 44a sorszám, 271–274. Autográf. Kelt: 1803. júl. 15. Elbeszélte időtartam: 18. sz. közepe. Kiadatlan. Kötetünkben: 20–21. oldal.

A keletkezési idejét a szöveg címe adja meg, de a levelezés is alátámasztja. Kazinczy 1803. július 2-től tartózkodott a nagyváradi püspöki fürdőben, július 9–16. között pedig a szintén nagyváradi Félix bánya nevű fürdőben. (Vö. KAZINCZY, *Baranyi* 1807; ABAFI/KAZINCZY 1884, 209–212.)

5. Baranyi Gábor [II.]

Kézirata: Szemere-tár, 1. kötet, 1786–1808, [*Irodalmi levelezés, versek, egyéb jegyzetek és feljegyzések*], 44b sorszám, 275–281. Autográf. Kelt: 1826 után. Elbeszélte időtartam: 18. sz. Kiadatlan. Kötetünkben: 21–22. oldal.

A közölt szöveg és a Hazai Tudósításokban 1807-ben megjelent Baranyi Gábor-életrajz keletkezéstörténeti kapcsolatáról: KazLev, 4/1100, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Széphalom, 1807. ápr. 16. A feljegyzés elhallgatásai is arra utalnak, hogy publikálásra szánta Kazinczy. A 275. oldalon, a közölt szöveg felett idegen kéz írásával, piros tintával: „Életírások Kazinczy Ferencztől; saját kezével igazítgatva Muzáron számára. / 1. Baranyi Gábor. / 2. b. Orcy Lőrincz szül. 1718 / 3. Gessner Sal. 1730 / 4. Bároczy. 1736. / 5. Ürményi 1741. / 6. Kazinczy László 1763 / 7. Dayka 1768.” Eszerint az 1807-es szöveg 1826 utáni átdolgozása, hiszen az eredetileg Élet és Literatura címen megjelenő Muzáront Szemere Pál 1826-tól adta ki. (A Hazai Tudósításokban megjelent életrajz: KAZINCZY, *Baranyi* 1807; újraközlése: ABAFI/KAZINCZY 1884, 209–212.)

6. Baranyi Gábor [III.]

Kézirata: MTAKK K 610, [*Emlékezések, mendemondák*], 10a. Kazinczy Gábor másolata. Kelt: (?). Elbeszélte időtartam: 18. sz. első fele. Kiadatlan. Kötetünkben: 22–23. oldal.

A közölt szöveg Kazinczy Gábor kézírása, autográfját nem találtuk meg, és a keletkezés körülményeiről sem rendelkezünk adattal. Kazinczy Gábor keltezhető másolatai az 1850-es évek közepén keletkeztek, így vélhetően ez is.

7. Nemes büszkeség

Kézirata: MTAKK Magy. Ir. RUI 2° 2/I, *Stúdiumok I.*, 127a–128b. Autográf. Kelt: 1787. Elbeszélte időtartam: 1750-es évek vége. Kiadása: REXA/KAZINCZY 1928; SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 143–145; SZENTIMREY-VÉN/KAZINCZY 1999, 226–228. Kötetünkben: 23–24. oldal.

A keletkezési idejét maga a szöveg adja meg: „Ér Semjén 1^a Martzius. 1787.” Szentimrey-Vén Dénes megjegyzése a korábbi kiadásokról: „Szilágyi Ferenc átírata sokkal jobb a Rexáénál, de előfordulnak benne pontatlanságok, ez szövegtagolásán is kimutatható, ám ami a legnagyobb baj, hogy a *Nemes büszkeség* az önéletrajzi közegben elveszíti önállóságát, anekdotikus jellegét.” (SZENTIMREY-VÉN/KAZINCZY 1999, 225.)

8. [Kazinczy Ferencz Abaujvármegyeinek tartathatik...]

Kézirata: OSZK, Quart. Hung. 1238, [*Kazinczy Ferencz kisebb dolgozatai. (1824–1826.) Kassa, 1825–1826.*], 1a. Autográf. Kelt: 1806 után. Elbeszélte időtartam: 1759–1806. Kiadatlan. Kötetünkben: 25. oldal.

A szövegben az utolsó említett dátum: 1806.

9. Ujhely Július 20d. 1825.

Kézirata: Sátoraljaújhely, IV. 1001/f. Közgyűlési és törvényszéki iratok 1814–1822, Fasc. Jur. 104. No. 17. Autográf. Kelt: 1825. júl. 20. Elbeszélte időtartam: 1794–1801. Kiadása: HÖGYE 1990, 7. Kötetünkben: 25. oldal.

A szöveg keletkezéséről: „Zemplén vármegye közgyűlésén a Helytartó Tanács leiratára biznyságlevelet adtak ki arról, hogy Kazinczy Ferencnek a vármegyében semmiféle vagyona nem volt. Ezt nagybátyja, Kazinczy András kérte.” (HÖGYE 1990, 7.) Kazinczy András 1795. április 15-i latin nyelvű levelére Kazinczy mint zempléni levéltáros jegyezte fel a közölt szöveget 1825. július 20-án.

10. Kazinczy József és Bossányi Susánna

Kézirata: MTAKK K 621, *Kazinczyana*. – *Cholera morbus*, 76a. Autográf tisztázat. Kelt: 1821 után. Elbeszélte időtartam: 1756–1758. Kiadatlan. Kötetünkben: 25. oldal.

Kazinczy 1821-ben vállalta el a Zemplén vármegyei levéltár rendezését, a szöveg a levéltári iratok ismeretéről tanúskodik, tehát 1821 után keletkezhetett.

11. [Sas]

Kézirata: MTAKK K 759, [*Családi emlékek, kisebb dolgozatok*], 9a. Autográf. Kelt: a rajz 1767-es, Kazinczy későbbi megjegyzésének kelte bizonytalan. Elbeszélte időtartam: 1767. Kiadása: SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 45. Kötetünkben: 26. oldal.

A kéziratlap mindkét oldalán Kazinczy rövid megjegyzései, ill. vegyes latin és magyar feljegyzések több idegen kéz írásával.

12. Gróf Ráday Gedeon, az Első. Ráday Pálnak, a' Rákóczy Secretáriusának fija,
és ekkor egyetlen a' familiában

Kézirata: MTAKK Tört. 4° 24, [*Toldy Ferenc másolatgyűjteménye*]. Kazinczy Gábor (?) másolata. Kelt: 1808. márc. 8. Elbeszélte időtartam: 18. sz. Kiadása: ABAFI/KAZINCZY 1884, 1–19. Kötetünkben: 27–35. oldal.

A *Gróf Ráday Gedeon, az Első...* c. feljegyzés autográf kéziratát nem ismerjük, forrásunk Toldy Ferenc másolatgyűjteménye. A kézirat vélhetően Kazinczy Gábor kézírása, a másolat helyesírási sajátosságai arra utalnak, hogy a másoló híven követte az autográfot. Egyetlen lényeges eltérést találunk Abafi kiadása és a szövegforrásunk között: a „Nem sokára mentünk.” mondat után „A grádicson felém fordult.” félmondat hiányzik a másolatból. A kiadás bővebb, tehát vagy nem az általunk ismert másolat alapján készült, vagy Abafi itt (is) önkényesen változtatott. A szöveg keletkezési idejét a kézirat keltezése adja meg: „Széphalom, Mart. 8d 1808.” Ezen írásába nagy valószínűséggel korábbi feljegyzései adatait is bedolgozta Kazinczy: „1784. Octob. 3dikán Öcsém László[val] Péczelre értem [...] éjjeli tizenkettőfélkor még verseit olvasta. *Jut eszembe*, hogy egy Eclogát írt volt menyasszony-feleségének Gömör Vármegyei jobbágynak képekben. »Édös lékőm Asszonykám! mű kigyelmődnék egy Comédiát csináltónk« stbb. – A' Tordai Gyöngyösinek »úntató fecsegését« épen úgy nem szenvedheti, mint leoninus módját. »Molnár János Szepesi Kánonok ellen, (a' ki Gyula Császárnak nevezte Július Cæsart,) ha ifjabb volnék egy Hetes-Írást bocsátanék-ki.« Anglus kertjében Zríni Miklósnak és Gyöngyösinek, a' Keményiás és Muranyiás Éneklőjének, márvány emléket akart állítani. Két magyar hexameter fogott volna állani mind az egyik mind a' másik alatt, mellyeket előttem el is mondott, de *jegyzéseimben* nem lelem.” (Dőlt kiem. O. L.) Ezt összevetve a *Jegyzések elhínyt régi Papirosaimból* e dátumhoz kapcsolódó soraival, arra következtethetünk, hogy e naplóformájú jegyzését is igénybe véve idézte fel emlékeit Kazinczy, kiegészítve mindazzal, ami *eszébe jutott*: „[1784.] 3. Octobr. László Öcsémnel Péczelre. Az áldott Öreg éjjeli 12félóráig olvassa verseit. A' Gyöngyösi István úntató fecsegését nem szereti. Ha ifjabb volna, Kánonok Molnár János ellen Hetesírást írna.” Pár sorral alább szintén utal korábbi jegyzéseire: „Hosszasabban 's így meg nem háborítva mint ekkor, Rádayval én soha nem voltam, 's *jegyzéseim* felőle itt legbővebbek.” (Kiem. O. L.) Ehhez azt tehetjük hozzá, hogy a később keletkezett emlékezések, így a [*Pályám emlékezete*] szövegei is itt a legbővebbek.

13. Anekdotonok

Kézirata: MTAKK Magy. Ir. RUI 2° 2/I, *Stúdiumok I.*, 131a–137a. Autográf, ill. Aszalay János és Kazinczy Miklós kézírása. Kelt: 1794. dec. előtt. Elbeszélrt időtartam: 18. sz. vége. Kiadása: SZENTIMREY-VÉN/KAZINCZY 1999, 228–239. Kötetünkben: 36–42. oldal.

Aszalay János 1785–1786-ban Kassán tanítója volt Kazinczy öccseinek, Józsefnek és Miklósnak, ill. Kazinczyval is szoros (hivatali és irodalmi) kapcsolatban állt. Az 1794. decemberi letartóztatásig fennmaradt a kapcsolat köztük, majd 1796-ban Aszalay meghalt a gráci börtönben. Eszerint az Aszalay kezével írt szöveg csakis 1794 decembere előtt keletkezhetett. Kazinczy Miklós 1774-ben született, jelen írása már gyakorlott, érett kézre vall. A 14. anekdota cselekményének idején Aszalay 10 éves volt, és a 6. történet is Kazinczy életrajzához köthető, ebből az valószínűsíthető, hogy Kazinczy elbeszélése (diktálása?) után jegyezte le e történeteket, akárcsak Miklós, aki Kazinczy diáktársaival tanulóként nem találkozhatott. Mindenesetre Kazinczy utólagos megjegyzéseivel, kiegészítéseivel autorizálta az anekdotákat.

Aszalay és néha Kazinczy Miklós kézírásában is jellegzetes hosszú ékezeteket találunk: a hosszú ő és ú két pont-vesszővel van jelölve (ezt kiadásunk nem tükrözteti).

14. Kérdések, melyre feleletek kértetnek

Kézirata: MTAKK K 633/V, *Az én Pandektám V.*, 43a–43b. Autográf, ill. ismeretlen kéz írása. Kelt: 1818 (?). Elbeszélrt időtartam: 1770–1774. Kiadatlan. Kötetünkben: 42–43. oldal.

Feltehetően Kazinczynak a sárospataki kollégiumról írt cikkéhez kapcsolható ez a feljegyzés (KAZINCZY, *Sáros-Patak–Collégium* 1818). Mivel ez a Tudományos Gyűjtemény 1818-as évfolyamában megjelent cikk már tartalmazza azokat az adatokat is, amelyekre itt kapott feleleteket, ezért 1818-ra tehető a feljegyzés keletkezése. A jobb oldali oszlopban látható latin feleletek két felsor kivételével idegen kéz írásai: ezeket dőlttel szedték. (Vö.: 15. [*Olasz Péter Gramm. Prac. ...*].)

15. [Olasz Péter Gramm. Præc. ...]

Kézirata: MTAKK K 633/V, *Az én Pandektám V.*, 26a. Autográf. Kelt: 1818 (?). Elbeszélte időtartam: 1770–1774. Kiadatlan. Kötetünkben: 43. oldal.

E szöveg a fenti 14. *Kérdések, melyre feleletek kérettenek* c. feljegyzés ismeretlen kéz által írt válaszainak az autográf átirása.

16. Feldolgozni valók

Kézirata: MTAKK K 633/V, *Az én Pandektám V.*, 46a–46b. Autográf. Kelt: 1828. febr.–nov. (?). Elbeszélte időtartam: (?). Kiadatlan. Kötetünkben: 44–45. oldal.

A *Feldolgozni valók* minden bizonnyal a [*Pályám emlékezete*] és *Fogságom naplója* háttér munkálataihoz tartozik. A következő megjegyzések „feldolgozás”-át a *Fogságom naplójában* találhatjuk meg: „Ens Und hier ist der 9te. Spitzbu[b]en,” „Rakics, pride,” „Talan csak beelégli mar,” „Menettetem,” „Aubert a’ tökök,” „Kuderka Huf.; Gal Mózes Markusfalvi Zászlortarto.; Teczel és Juritek; Mitrovszki,” „Rohe. Frohe.” A Mihályról, a neumarki pohárról, a horgárdi plebánosról, az Aszalaynak adott 5 forintból, a schottenthóri alamizsnáról és a Lampachról szóló utalásokat a [*Pályám emlékezete*] szövegeiben sikerült azonosítani. 1828-ban a Tudományos Gyűjteményben négy részben (jan., febr, nov., dec.) jelent meg a *Pályám’ Emlékezete [I.]*. Ez nem tartalmazhatta a fogságban történetek kidolgozását, hiszen 1794-gyel befejeződött. De azok a *Pályám’ Emlékezete [I.]*-ben is megtalálható utalások, amelyek e feljegyzés szerint még „feldolgozni valók”, mind a novemberi és decemberi számokban vannak feldolgozva: a horgárdi plebánosról szóló a novemberiben, a Mihályról és Aszalayról a decemberiben. A januári és februári számokhoz kapcsolható történetekre nem utal Kazinczy. Ezért azt valószínűsítjük, hogy e feljegyzés keletkezésekor a februári szám már megjelent, de a novemberi még nem. E szöveg meglete fontos adat a feljegyzések, a *Fogságom naplója* és a [*Pályám emlékezete*] keletkezéstörténeti összetartozására is.

17. Patak

Kézirata: MTAKK K 633/V, *Az én Pandektám V.*, 29a–29b. Autográf. Kelt: 1828 után. Elbeszélte időtartam: 1770–1828. Kiadatlan. Kötetünkben: 45. oldal.

A szövegben található utolsó dátum alapján 1828 után keletkezett.

18. Gróf Eszterházy Károly, Egri Püspök.

Kézirata: MTAKK K 604/I, *Apróságok I.*, 81a–81b. Autográf tisztázata. Kelt: 1816 után. Elbeszélte időtartam: 1779 k. (?). Kiadatlan. Kötetünkben: 45–46. oldal.

A szöveg keletkezési idejéről: 3.1.1. *Gyűjteményes szövegforrások*.

19. Régibb Jegyzésimből

Kézirata: MTAKK K 613/III, [*Életrajzi adatgyűjtemény III.*], 63a. Autográf tisztázata. Kelt: 1809 és 1823 között. Elbeszélte időtartam: 1770–1788. Kiadatlan. Kötetünkben: 46–47. oldal.

A *Régibb Jegyzésimből* c. szöveg keletkezési idejét a közölt szöveg verzióján (63b) található feljegyzésekből állapíthatjuk meg. Ezek között az utolsó adat 1809 májusából való, de ugyanitt egy más tintával írt, utólagosnak tűnő 1823. októberi bejegyzés is található, eszerint 1809 és 1823 között keletkezett a közölt szöveg is.

20. Története a’ Wieland’ Diogenese’ magyar fordításának

Kézirata: MTAKK K 641, [*Történeti és egyéb jegyzetek*], 46a–50b. Autográf, ill. Aszalay János és Weingand János Mihály kézírása. Kelt: 1804 után. Elbeszélte időtartam: 1776–1794. Kiadása: BUSA/KAZINCZY 1985. Kötetünkben: 47–49. oldal.

A kézirat kötetbeli helye nem szolgál adatokkal, a szövegben olvasható legutolsó dátum 1804., tehát ezután keletkezett. A 46b és 50a oldalak üresek, a 49. lap Weingand „Attestatuma”.

21. Superintendens Szilágyi és a' Nyelvrontók

Kézirata: MTAKK K 641, [*Történeti és egyéb jegyzetek*], 173b. Autográf. Kelt: 1810-es években vagy ezután. Elbeszélte időtartam: 1780. Kiadatlan. Kötetünkben: 50. oldal.

A szöveg kéziratlapjainak és kötetbeli környezetének eredeti, folytonos számozása arra utal, hogy a jelenlegi kötetbeli környezetével egy időben keletkezhetett: előtte a 170b (eredeti számozás: 310) és utána a 175a (319) oldalakon egyaránt olvasható az 1810-es évszám. A szövegben utalás van a nyelvjátsági vitákra, ez is azt erősíti, hogy az 1810-es években vagy ezután keletkezhetett.

22. [Jurátusoknak...]

Kézirata: MTAKK K 620, *Hisztóriai jegyzések*, 32b (50). Autográf. Kelt: 1821/1827. dec. után. Elbeszélte időtartam: 1782. szept. 21. Kiadatlan. Kötetünkben: 50. oldal.

A szöveg keletkezési idejéről: 3.1.1. *Gyűjteményes szövegforrások*.

23. [Kalmár György]

Kézirata: OSZK, Quart. Hung. 1238, [*Kazinczy Ferencz kisebb dolgozatai. (1824–1826.) Kassa, 1825–1826.*], 81a–81b. Autográf. Kelt: (?). Elbeszélte időtartam: 1782. szept. Kiadása: HEGEDÜS 2008, 147–149. Kötetünkben: 50–52. oldal.

A kéziratkötet 79a–80b oldalain Kalmár György latin levele található Johann Jakob Breitingherhez Kazinczy másolatában. Ezt követi a közölt autográf Kazinczy-szöveg. Az alábbi idézet tanúsága szerint publikálásra szánta Kazinczy: „– Hol, és mikor hala-meg, nem tudjuk, 's kérjük itt, a' kik ezt tudhatják, 's utolsó napjai felől a' 'Literatúra' barátjaival valamit tudathatnak, szöallaljanak-meg.”

24. Orczy Miskolczon 1784. 21. Martii.

Kézirata: MTAKK K 641, [*Történeti és egyéb jegyzetek*], 182a. Autográf. Kelt: 1810-es években vagy ezután. Elbeszélte időtartam: 1784. Kiadatlan. Kötetünkben: 52. oldal.

A közölt kéziratoldal verzóján, a 182b oldalon az 1810-es évszám olvasható. „Ezen négy lapot az ezen esztendőben a' nagy atyámhoz írt leveleimből írom ide.” Eszerint e szöveget és a közvetlenül előtte lévőket Kazinczy 1810-ben jegyezte ki az 1783–84-es levelezéséből. A közölt oldal autográf számozása: 479. A kéziratkötet ezelőtti három oldalának eredeti számozása: 326, 477, 478. Vagyis az említett négy helyett csak három oldal található meg jelenleg.

25. Zemplény Vármegyei V. Notariusságom

Kézirata: Szemere-tár, 1. kötet, 1786–1808, [*Irodalmi levelezés, versek, egyéb jegyzetek és feljegyzések*], 34b sorsszám, 226–227. Autográf. Kelt: 1802. dec. 14. Elbeszélte időtartam: 1784. nov. Kiadatlan. Kötetünkben: 53. oldal. (Másolata: MTAKK RUI 4° 15, 287–288.)

A közölt szöveg keletkezéséről az alcímben ez olvasható: „egy 14 xbr. 1802 talált régi jegyzésem után.” Ez a mondat azonban csak a „régí jegyzés” megtalálására utal, az új szöveg, a *Zemplény Vármegyei V. Notariusságom* megírásának idejére nem. A szövegforrás környezetében azonban több 1802-es feljegyzés is van, ezért úgy gondoljuk, hogy az alcímben megadott idő nagy valószínűséggel a *Zemplény Vármegyei V. Notariusságom* keletkezési ideje is.

26. [Én Kazinczy Ferencz Vice-Notariusnak ajánltatom]

Kézirata: MTAKK K 621, *Kazinczyana. – Cholera morbus*, 121a–125b. Autográf tisztázat. Kelt: 1821. aug. 2. Elbeszélte időtartam: 1784. aug.–nov. Kiadása: VÁCZY 1893, 6–8. (részletek). Kötetünkben: 53–56. oldal.

A keletkezési idejét és körülményét magából a szövegből állapíthatjuk meg: „Szirmay elkérte papirosomat, 's az Acták közzé vitte-be, hol azt most (1821. Aug. 2dikán, midőn Zemplény Vgyének parancsolatjából az Archívum' megbontakozott rendét helyre hozni igyekezem) véletlenül lelem [...]” A kötet előző, 120. lapján az 1831-es kolerára vonatkozó szöveget találunk, ami azt valószínűsíti, hogy az 1821-ben keletkezett szöveg 1831-es tisztázatairól van szó. De a 120b oldalon

Török Sophie sorait is olvashatjuk Kazinczy haláláról: „Szegény aldott férjem szívére vette Profesor Kézi halálát és a' lázadásokat Cholerába esset és 21 augustba meg betegedvén 23 meghalt.” Tehát a kötetben található szövegek jelenlegi sorrendje nem szolgálhat támpontul a keletkezés vagy letisztázás idejére. Váczy János az [*Én Kazinczy Ferencz Vice-Notariusnak ajánlatom*]-ból Kazinczy (le)köszönő levelét közölte.

27. [Kazinczy vicanotáriusságáról; Kazinczy András I.; Kazinczy Péter I., II.]

Kézirata: MTAKK K 620, *Hisztóriai jegyzések*, 201a (379). Autográf. Kelt: 1821/1827. dec. után. Elbeszélte időtartam: 1784–1785, 1827, 17. sz. Kiadatlan. Kötetünkben: 57. oldal.

A szöveg keletkezési idejéről: 3.1.1. *Gyűjteményes szövegforrások*.

28. Aszalai János' [...] keze-írása

Kéziratai: MTAKK K 638/II, [*Töredékek II.*], 74a–74b és MTAKK K 633/I, *Az én Pandektám I*, 77a–78b. Autográf. Kelt: 1804. nov. után. Elbeszélte időtartam: 1786. Kiadása: SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 135–139 (másolatból). Kötetünkben: 58–60. oldal. (Másolata: MTAKK K 610, 7a–9a.)

Az *Aszalai János' [...] keze-írása* c. szöveg jelenleg két kéziratkötetbe szétosztva található: a szöveg MTAKK K 638/II leldőhelyű első fele a következő mondatig tart: „S ez egy rendes történetre ada alkalmatosságot, mellyet itt azért jegyzek-fel, mivel győzedelmem' emlékezete kedves előttem, s talán másutt fel nem jegyeztem.” Ez a mondat a 74b oldal legalján található, és nyilvánvalóvá teszi, hogy Kazinczy feljegyzése folytatódik, mégpedig az MTAKK K 633/I, 77a oldal tetejétől kezdve. Az utólag törölt, ill. átirrt eredeti autográf számozás is a két szövegforrásban található részek összetartozását bizonyítja: MTAKK K 638/II, 74a=<197> átjavítva: 237-re, 74b=<198> 238, MTAKK K 633/I, 77a=<199> 239, 77b=<200> 240, 78a=<201> 241, 78b=<202> 242. Ugyancsak e két rész összetartozását bizonyítja a Kazinczy Gábor kézírásával fennmaradt másolat (MTAKK K 610, 7a–9a), amely szerint 1864 előtt (Kazinczy Gábor 1864-ben halt meg), még egyben volt a két rész. A keletkezés idejéről: „ipam”-nak nevezi Török Lajost, tehát 1804 novembere után.

29. Niczky József Kemecsén, Szabolcs Vármegyében

Kézirata: MTAKK K 762, [*Maradványok*], 47a–48b. Autográf. Kelt (?). Elbeszélte időtartam: 1780-as évek. Kiadatlan. Kötetünkben: 61–62. oldal.

A szöveg keletkezési körülményeiről nem találtunk további adatokat.

30. [Ratschky, Alxinger, Haschka]

Kézirata: MTAKK K 605, *Auszüge aus dem Werk Journal für Freymauer*, 63b–64b (150–152). Autográf. Kelt: 1826. Elbeszélte időtartam: 1786. Kiadatlan. Kötetünkben: 62–63. oldal.

E feljegyzés a kéziratkötet eredeti számozás szerinti 150. lapján található, de a 143. lapjához, azaz Kazinczy egy korábbi kijegyzéseéhez kapcsolódik. A keletkezési idő meghatározása: 3.1.1. *Gyűjteményes szövegforrások*.

31. Ignatius von Born

Kézirata: MTAKK K 762, [*Maradványok*], 49a–54b. Autográf. Kelt: 1804. Elbeszélte időtartam: 1786–1791. Kiadatlan. Kötetünkben: 64–66. oldal.

A következő szöveghelyek szerint 1804-ben keletkezett ez a feljegyzés: „Most újra használtatik a' Born által tanácslott Amalgama. (1804)”; „Tavaly vettem-meg Bécsben (Jún, 1803)”. A kéziratkötet néhány lapja rossz sorrendben van bekötve, ezt egy idegen kézzel a lapok tetejére írt számozás is jelzi. Eszerint az itt közölt szöveg kéziratlapjainak helyes sorrendje: 51a, 51b, 49a, 49b, 54a, 54b, 52a. (50a: feljegyzés Lónyay Menyhértről, 50b: üres, 52b: üres, 53a: feljegyzés Luby Károlyról, 55a–55b: üres.)

32. Angelo Soliman [I.]

Kézirata: MTAKK K 762, [*Maradványok*], 37a–39b. Autográf. Kelt: 1801 után. Elbeszélte időtartam: 1786–1796. Kiadatlan. Kötetünkben: 66–68. oldal.

Soliman 1796-ban halt meg, Kazinczy nagy valószínűséggel csak szabadulása után láthatta a szövegben említett levelét, tehát a feljegyzés 1801 után keletkezhetett.

33. [Angelo Soliman II.]

Kézirata: OSZK, Quart. Hung. 1238, [*Kazinczy Ferencz kisebb dolgozatai. (1824–1826.) Kassa, 1825–1826.*], 7b–9a. Autográf. Kelt: 1801 után. Elbeszélte időtartam: 1786–1796. Kiadatlan. Kötetünkben: 68–69. oldal.

A szöveg Kazinczy szabadulása után keletkezhetett, l.: 32. *Angelo Soliman [I.]*.

34. Angelo Soliman. született 1721. megholt 1796. Nov. 21d.

Kézirata: MTAKK K 624, *Magyar Dolgok*, 42a–44b. Autográf tisztázata. Kelt: 1810 után. Elbeszélte időtartam: 1786. aug., 1791. máj.–aug. Kiadatlan. Kötetünkben: 70–73. oldal. (Másolata: MTAKK K 610, 1a–5b.)

A cím után olvasható a német folyóirat címe, oldalszáma, amelyet Kazinczy feldolgozott; ebből tudható, hogy 1810 után keletkezett Kazinczy feljegyzése is.

35. [Páter Fast]

Kézirata: MTAKK K 605, *Auszüge aus dem Werk Journal für Freymauer*, 105a–106a. Autográf. Kelt: 1826. Elbeszélte időtartam: 1786. Kiadatlan. Kötetünkben: 73–74. oldal.

E feljegyzését Kazinczy Blumauer *Glaubensbekenntniss eines nach Wahrheit Ringenden* c. verséhez (100a–105a) fűzte hozzá. A keletkezési idő meghatározása: 3.1.1. *Gyűjteményes szövegforrások*.

36. Regmecz 13^a Januar. 1802.

Kézirata: Szemere-tár, 1. kötet, 1786–1808, [*Irodalmi levelezés, versek, egyéb jegyzetek és feljegyzések*], 26c sorszám, 168–169. Autográf. Kelt: 1802. jan. 13. Elbeszélte időtartam: 1786. aug. Kiadatlan. Kötetünkben: 74–75. oldal. (Másolata: MTAKK RUI 4^o 15, 282–284.)

A keltezést a szöveg adja meg: „Regmecz 13^a Januar. 1802.” A kézirat 168. oldalának tetején ismeretlen kéz írásával ennek a – javított és ezért nehezen kivethető – keltezésnek a téves olvasata van feljegyezve: „1801. januar. 13.” Kazinczy 1801 januárjában még fogságban volt, ezért nem keltezhet Regmecről. A közölt szöveg melletti oldalakon több kijegyzés található a Magyar Kurir 1801–1802-es számaiból és egy 1802-es levélből (= KazLev, 2/502, Kazinczy – Asbóth Jánosnak, Regmec, 1802. jan. 1.)

37. Prof. Szabó Dávidhoz, Kassán, Oct. 16d. 1786.

Kézirata: MTAKK Magy. Nyelvtud. 4^o 41/I, [*Versei, prózai írásai, főként nyelvészeti tárgyú kivonatai, jegyzetei, valamint egyéb gyűjteménye*], 186a–187a. Autográf. Kelt: 1811 után. Elbeszélte időtartam: 1786–1787. Kiadása: GERGYE/KAZINCZY 1998, 421, (csak az első bekezdés). Kötetünkben: 75–77. oldal.

A kézirat 186a–188b oldalait folyamatos autográf számozás köti össze (361–366), és a 187b oldalon az 1811-es évszám olvasható.

38. B. Andrásy Antal Rozsnyai Püspök és a' két Swieten

Kézirata: MTAKK K 641, [*Történeti és egyéb jegyzetek*], 216b–218b. Autográf. Kelt: 1801–1812 között; a jegyzet 1816 után. Elbeszélte időtartam: 1787. Kiadatlan. Kötetünkben: 77–78. oldal.

Az íráskép és az autográf számozás (400–406, a kezdő szám jav. ebből: <380>) ezt a szöveget egy szabadkőművességről szóló szöveggel köti össze. Utóbbiból tudható a keletkezés ideje: „[...] ’s két most is élő Püspököt *) ismerek azt [?]. A’ megholtak közzül Pápista Pap Piarista Prof. Koppi Károly ’s Minorita Dudási is azok valának.” A csillaggal jelölt helyhez fűzi hozzá Kazinczy később

az alábbi jegyzetet: „Megholt mind a’ kettő, ’s álljon itt nevek: Baró Brigido Mihály Szepesi Püspök és Milassin Székesfejérvári.” (219b.) Dudásy Antal 1798-ban, Koppi 1801-ben, Brigido 1816-ban, Milassin Miklós 1812-ben halt meg. Tehát 1801–1812 között keletkezett a szöveg, a jegyzet pedig 1816 után.

39. Gróf Eszterházy Károly Egri Püspöknél

Kézirata: MTAKK K 608, [*Cikkek, versek, családi emlékek*], 82a–84a. Autográf. Kelt: (?). Elbeszélte időtartam: 1786–1788 (?) nyara. Kiadatlan. Kötetünkben: 78–80. oldal.
A szöveg keletkezési körülményeiről nem találtunk további adatokat.

40. [Világ’ Nagyjai és kicsinyei: Taródi István]

Kézirata: MTAKK K 613/III, [*Életrajzi adatgyűjtemény III.*], 86a–86b. Autográf tisztázot. Kelt: 1818–1819/1827. Elbeszélte időtartam: 1788 (?) nyara. Kiadása: ABAFI/KAZINCZY 1884, 298. Kötetünkben: 81. oldal.

A *Világ’ Nagyjai és kicsinyei* (80a–88a) című életrajzi gyűjteményben egy-egy személyről – a közölt szövegtől eltérően – általában 2–3 sornyi megjegyzés található. A folyamatosan írt szövegben 1818-as az utolsó adat, az 1819-es adatok már más tintával vannak pótolva (87b). A legutolsó pótolat adat 1827-es, eszerint 1818–1819 között keletkezett, majd 1827 után átvitotta, kiegészítette Kazinczy.

41. Báró Orczy Lőrincz

Kézirata: Szemere-tár, 3. pótkötet, 22. sorszám, 307–312. Autográf. Kelt: 1805 előtt (?). Elbeszélte időtartam: 1779 (?), 1784. Kiadatlan. Kötetünkben: 81–83. oldal.

Kazinczy kétszer is publikált Orczy-életrajzot: a Hazai Tudósításokban 1805-ben és az Erdélyi Múzeumban 1815-ben (KAZINCZY, *Orczy* 1806; KAZINCZY, *Orczy* 1815; újraközlése: ABAFI/KAZINCZY 1884, 98–101). E kiadások és a közölt kézirat nagyfokú egyezést mutatnak, ám a kiadások 1. bekezdése hiányzik a kéziratból. Ehhez képest Abafi ezt írja a lábjegyzetben: »Megjelent: Hazai Tudósítások 1805. I. 397. l. és Erdélyi Múzeum 1815. III. 174. l.» »Bárá Orczy Lőrinc emléke« cím alatt »Szemere Pál gyűjteményéből«, de egy betű változtatás nélkül.” A kézirat autográf, más tintával készült javításai az Abafi-kiadás szövegét írják felül.

42. Gróf Széchényi Ferencz

Kézirata: MTAKK K 641, [*Történeti és egyéb jegyzetek*], 207b–209a. Autográf. Kelt: 1820 előtt. Elbeszélte időtartam: 1789. Kiadatlan. Kötetünkben: 83–84. oldal.

A kéziratkötet 205a–209b oldalai az autográf számozás tanúsága szerint összetartoznak. A saját kézzel javított autográf számozás: <379> 297–<385> 304 (az utolsó lap verzóján idegen kéz pótolta a hiányzó oldalszámokat: 386, 304.). A közölt szöveg vélhetően egy nagyobb szövegcsoporthoz tartozhat, talán egy egységnek tekinthető az autográf számozással összekötött szövegekkel. A mai lelőhely alapján e szövegcsoporthatárait azonban nem tudjuk kijelölni, és bizonyos, hogy végül is nem készült el, hiszen, habár Kazinczy utalt az elkészítendő folytatásra, de a lapszámot nem tudta megadni: »mellyről lássd itt alább lap» (és itt hely van kihagyva az oldalszámnak). Az oldalszám hiányát valószínűleg az magyarázza, hogy tollban maradt a folytatás. A közölt szövegből kiderül, hogy Széchényi Ferenc a megírás idején még élt, tehát 1820 előtt keletkezett.

43. Rothasztó forró-betegségem

Kézirata: MTAKK K 608, [*Cikkek, versek, családi emlékek*], 29a–32b. Autográf, ill. Kazinczy Miklós kézírása autográf javításokkal. Kelt: 1809. Elbeszélte időtartam: 1789. jún. Kiadatlan. Kötetünkben: 84–88. oldal.

A keletkezést a közölt szövegből állapíthattuk meg: 1789 után »20. esztendő múlva», tehát 1809-ben.

44. Gróf Eszterházy Ferencz, a' Cancellarius' fija. 1789.

Kézirata: MTAKK K 641, [*Történeti és egyéb jegyzetek*], 194a–194b. Autográf. Kelt: 1803 után. Elbeszélte időtartam: 1789. Kiadatlan. Kötetünkben: 88–89. oldal.

A szövegben olvasható legutolsó dátum 1803., tehát ezután keletkezett.

45. II. József

Kézirata: MTAKK K 638/I, [*Töredékek I.*], 31a–32a. Autográf tisztázata. Kelt: 1808 után. Elbeszélte időtartam: 1782–1808. Kiadatlan. Kötetünkben: 89–90. oldal.

A közölt szöveg autográf oldalszámozása és a környező oldalak számozása nem folytatódólagos, tehát a jelenlegi helye nem szolgálhat információkkal a keletkezés körülményeiről. A 31a oldal te-tején két, vízszintes vonallal elkülönített, egy-egy mondatnyi feljegyzés olvasható II. József és I. Ferenc császárokról. A szöveg, a benne található adatok alapján, 1808 után keletkezett.

46. Magyar Öltözet

Kézirata: MTAKK K 624, *Magyar Dolgok*, 40a–41b. Autográf tisztázata. Kelt: 1828 után. Elbeszélte időtartam: 1789–1828. Kiadatlan. Kötetünkben: 90–91. oldal. (Másolata: MTAKK K 610, 80a–81b.)

A szöveg utal Kazinczy 1828-as Pesti utazására, tehát 1828 után keletkezett.

47. Diétai Dolgok. Kazinczy András

Kézirata: MTAKK K 624, *Magyar Dolgok*, 7a–8b. Autográf tisztázata. Kelt: 1801 után. Elbeszélte időtartam: 1790. Kiadatlan. Kötetünkben: 91–92. oldal.

A feljegyzés a kéziratkötet 6a–9b oldalain *Diétai Dolgok* összefoglaló cím (fejléc) alatt található három feljegyzés, anekdota egyike. E feljegyzéseket hordozó lapok méretben is különböznek az elé és mögé bekötött lapoktól (kisebbek), a kötet belső címlapjának dátumát már csak ezért sem vehetjük a keletkezés idejének. A „szerencsétlen végű Palatínus, Sándor Leopold” említése a nádor 1795-ös halálára utal, így csak Kazinczy fogsága után keletkezhetett a szöveg.

48. Gróf Majláth József Excellenciánál visitám 1790.

Kézirata: MTAKK K 641, [*Történeti és egyéb jegyzetek*], 198b–199a. Autográf. Kelt: 1810 k. Elbeszélte időtartam: 1790. Kiadatlan. Kötetünkben: 92. oldal. (Másolata: MTAKK K 610, 36a–36b.)

A szöveg előtt egy 1810. jan. 22-i levél autográf másolata van (197a), a 200a oldal alján lévő (nem közölt, de folyamatos írásképet mutató) életrajzi adatok között utal az 1809-es bécsi békére, viszont nem említi meg, hogy Mailáth 1810 decemberében meghalt. Tehát vélhetően 1810-ben keletkezett a közölt szöveg.

49. Schwartner Márton

Kézirata: Szemere-tár, 1. kötet, 1786–1808, [*Irodalmi levelezés, versek, egyéb jegyzetek és feljegyzések*], 30b sorszám, 203–204. Autográf. Kelt: 1802. Elbeszélte időtartam: 1790 vagy 1792. Kiadatlan. Kötetünkben: 93. oldal. (Másolata: MTAKK RUI 4^o 15, 285–287.)

A közölt szöveg környezetében Kazinczy két 1802-es levele (KazLev, 2/550, Kazinczy – Majláth Györgyhöz, 1802. okt. 8.; uott, 2/556, Kazinczy – Kozma Gergelyhez, 1802. okt. 19.) és több apró 1800–1801-es vegyes feljegyzése, köztük a munkácsi börtönben hagyott könyveknek az 1801-es listája található. Tehát a szöveggörnyezet 1802 utáni keletkezést valószínűsít, akárcsak a szöveg utalása: „a' Pesti Luth. Synodusban nagy tűzzel szóllott a' Censura ellen, 's azt mondotta hogy az elme' szárnyait nyirbálni nem kell. - Tíz esztőd múlva [...]”; a pesti evangélikus zsinat 1791 őszén ülésezett.

50. [Alxingerrel 1791ben]

Kézirata: MTAKK K 604/I, *Apróságok I.*, 73b. Autográf tisztázat. Kelt: 1816 után. Elbeszélrt időtartam: 1791. Kiadatlan. Kötetünkben: 93–94. oldal.

A szöveg keletkezési idejéről: 3.1.1. *Gyűjteményes szövegforrások.*

51. Dán nyelv' hangzása

Kézirata: MTAKK Magy. Ir. RUI 2° 2/I, *Stúdiumok I.*, 29b. Autográf. Kelt: (?). Elbeszélrt időtartam: 1791. jún. Kiadatlan. Kötetünkben: 94. oldal.

A keletkezés körülményeiről nem találtunk további adatokat.

52. Gróf Majláth József 1792ben

Kézirata: MTAKK K 641, *[Történeti és egyéb jegyzetek]*, 199a–199b. Autográf. Kelt: 1810 k. Elbeszélrt időtartam: 1792. Kiadatlan. Kötetünkben: 94–95. oldal. (Másolata: MTAKK K 610, 37a–37b.)

A 48. *Gróf Majláth József Excellenciánál visitám 1790.* c. feljegyzéshez írtak alapján 1810 k. keletkezett.

53. [Június' 17d. 1792. Budán Audientzián Ferencz Királyunknál]

Kézirata: MTAKK K 608, *[Cikkek, versek, családi emlékek]*, 43a. Autográf. Kelt: 1811 után. Elbeszélrt időtartam: 1792. jún. 17. Kiadatlan. Kötetünkben: 95. oldal.

E szöveg egy napokhoz rendelt feljegyzésekből kiemelt lapon található, a lap verzóján a június 18-i dátumnál Kazinczy első fiának születéséről van említés. Kazinczy első fia, Emil, 1811-ben született, második fia, Antonin, 1813-ban, így mivel Emil 'első'-ként van megnevezve, a bejegyzés 1813 utáni.

54. Budán 1792. Ferencz Királyunk' megkoronáztatása alatt, a' Dietán

Kézirata: MTAKK K 624, *Magyar Dolgok*, 111a–113b. Autográf tisztázat. Kelt: 1826 után. Elbeszélrt időtartam: 1792. máj.–jún. Kiadásai: FRANKENBURG/KAZINCZY 1847 (részlet); SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 149–154 (másolatból). Kötetünkben: 95–99. oldal. (Másolata: MTAKK K 610, 68a–71b.)

A másolat és az autográf szoros kapcsolatát tanúsítja pl. az „akárni/akarni” tévesztése, melynek a javítását az MTAKK K 610-ben is észlelhetjük. Az MTAKK K 610 címe is jelzi, hogy több szöveg összemáslása: „Budai emlékezetek 1792-ből.” Az MTAKK K 610 egyrészt bővebb egy az MTAKK K 624, 142b–143a-ból kimásolt részlettel, másrészt a szöveg vége „A' Prímás most kiálta...” bekezdéstől hiányzik a másolatból. Ez a hiány bizonyítja egyébként, hogy az 1847-es kiadás autográfból vagy egy általunk nem ismert másolatból dolgozott. Az MTAKK K 610-es másolatot autográfnak mondvá adta ki Szilágyi Ferenc: SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 619.

A keletkezés idejét a szövegből állapíthatjuk meg: „az 1826. megholt Finanz-Minister Gróf Zichy Károly”, tehát 1826 után. A 'nyersanyagként' használt lejegyzés és rajz viszont 1792-ben keletkezett: „Még akkor nap papirosra vetém jegyzésimet.”

Az 1847-es szövegközlés szerkesztői jegyzete Frankenburg Adolftól: „Ezen igen érdekes ereklýeket Kazinczy Gábor barátomnak köszönöm: sziveskedjék a' t. cz. közönség azokat olly pietással fogadni, minővel én adom. Szerk.” Frankenburg „A' Prímás most kiálta...” bekezdés közepéig közli a „naplótöredék”-et, és habár ígéretet tesz a folytatásra, a szöveg fennmaradó részét már nem közölték; a folytatás elmaradásáról az Életképek 1847, 17. sz. borítóján a *Mondani valók*-ból értesülünk. E közlésben – nyilván a cenzúra miatt – a személyneveket csak monogramok jelzik, és hiányzik pl. a toszkán hercegre nézve kínos, szibvásárt említő mondat éppúgy, mint a Lónyay káromkodását idéző is.

55. A' Királynál. Budán, 1792. Június 17d. és 23diban

Kézirata: MTAKK K 624, *Magyar Dolgok*, 142a–144b. Autográf. Kelt: 1801 után. Elbeszéli időtartam: 1792. jún. Kiadása: SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 621 (másolatból, részletek). Kötetünkben: 99–102. oldal. (Másolata: MTAKK K 610, 68a–71b.)

A szöveg keletkezési körülményeiről nem találtunk külső adatokat, a feljegyzés viszont utal a Martinovics-perre.

56. Audentziám II Ferencz Római Császárnál, Budán, Júniusban 17 és 23.

Kézirata: MTAKK K 763, [*Naplótörödékek, jegyzetek*], 1a–3b. Autográf. Kelt: 1804 (?). Elbeszéli időtartam: 1792. Kiadása: SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 154–157. Kötetünkben: 102–104. oldal.

Az *Audentziám II Ferencz Római Császárnál, Budán, Júniusban 17 és 23.* felett ugyanúgy élőfejként van az évszám, mint az 1804-es 31. *Ignatius von Born*-ban. Ez a Kazinczynál ritka formai megoldás a két szöveg szoros keletkezéstörténeti kapcsolatára utal, ezért feltételezzük, hogy ezt a szöveget is 1804-ben írta. A „II. Ferencz az itt elől álló rezen” mutatószava arra utal, hogy egy rézmetszet környezetében volt eredetileg, esetleg egy kiadvány számára készült ez a feljegyzés.

Szilágyi a „(Gróf Széchényi...” és a „II. Ferencz az itt elől álló rezen...” kezdetű bekezdéseket nem közölte, noha az elsőt megjegyeztelte.

57. Lónyai Menyhért

Kézirata: MTAKK K 641, [*Történeti és egyéb jegyzetek*], 203a–204a. Autográf. Kelt: 1810 k. Elbeszéli időtartam: 1792. jún. 6. Kiadatlan. Kötetünkben: 105. oldal.

A 48. *Gróf Majláth József Excellenciánál visitám 1790.* c. feljegyzéshez írtak alapján 1810 k. keletkezett. Ezt támasztják alá az alábbi szöveghelyek is: „Gróf (most Herczeg) Pálffy Károly”, Pálffy 1807-től herceg és 1816-ban halt meg; „Ferdinand Herczeg, (az akkori Toskanai nagy Herczeg most Würzburgi) ’s Jósef, (a’ mostani Palatinus)”: Ferdinánd 1806-tól würzburgi nagyherceg és 1824-ben halt meg, József 1796-tól nádor és 1847-ben halt meg.

58. Lónyai Menyhért, Auratus Eques

Kézirata: MTAKK K 762, [*Maradványok*], 50a. Autográf. Kelt: 1810 körül. Elbeszéli időtartam: 1792. Kiadatlan. Kötetünkben: 105–106. oldal.

A szöveg keletkezéséről l.: 57. *Lónyai Menyhért*.

59. Generális Gróf Fekete János

Kézirata: MTAKK K 641, [*Történeti és egyéb jegyzetek*], 200a–201a. Autográf. Kelt: 1810 k. Elbeszéli időtartam: 1792–1803. Kiadatlan. Kötetünkben: 106–107. oldal. (Másolata: MTAKK K 610, 27a–28b.)

A 48. *Gróf Majláth József Excellenciánál visitám 1790.* c. feljegyzéshez írtak alapján 1810 k. keletkezett.

60. Egy bátor szavam az Abaujvármegyei Gyűlésen, Kassán, 1794.

Kézirata: MTAKK K 624, *Magyar Dolgok*, 141a–141b. Autográf tisztázata. Kelt: 1827. Elbeszéli időtartam: 1794. Kiadása: SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 161–162 (másolatból). Kötetünkben: 107–108. oldal. (Másolata: MTAKK K 610, 97a–97b.)

A keltezést magából a szövegből állapíthatjuk meg: „még most is (1827.) lobogok.” A másolatból pl. éppen a datálást segítő félmondat hiányzik: „azzal a’ tűzzel, a’ mellyel a’ jó mellett ’s a’ rossz ellen még most is (1827.) lobogok.” További eltérés: „Ne gondolja Olvasóm, hogy ezen szókat most” (MTAKK K 610) és „Ne gondolja Olvasóm, hogy a’ gondolatot most” (MTAKK K 624). Szilágyi Ferenc annak ellenére a másolatot adta ki, hogy kötete jegyzetében megadta az autográf lelőhelyét is (SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 623).

61. [Superintendens Kis Jánost láttam...]

Kézirata: MTA KK 633/V, *Az én Pandektám V.*, 137b. Autográf. Kelt: 1822. márc. után. Elbeszélte időtartam: 1795. szept. 29. Kiadatlan. Kötetünkben: 108. oldal.

Az e szöveggel egy oldalon található feljegyzésekben a legkésőbbi dátum 1822. március.

62. 13. Aug. 1801. Ér-Semjénben, B. Wesselényi Farkastól

Kézirata: Szemere-tár, 1. kötet, 1786–1808, [*Irodalmi levelezés, versek, egyéb jegyzetek és feljegyzések*], 22. sorszám, 141. Autográf. Kelt: 1802. júl.–1804. okt. között. Elbeszélte időtartam: 1801. aug. 13. Kiadatlan. Kötetünkben: 108. oldal.

A kéziratlap verzóján Kazinczy feljegyzése olvasható lovairól, ami alapján behatárolható e szöveg keletkezése: „Czicza fakó kancza. Vettem az Ujhelyi Sarlós [azaz júliusi] vásárban 1802.”; és egy másik lóhoz írt utólagos bejegyzés: „megdöglött Kázmértt, 1804. 17. Octobr.”

63. Báró Vay Miklós és Ramsdon

Kézirata: Szemere-tár, 1. kötet, 1786–1808, [*Irodalmi levelezés, versek, egyéb jegyzetek és feljegyzések*], 39d sorszám, 257–258. Autográf. Kelt: 1803 után. Elbeszélte időtartam: 1802 előtt. Kiadatlan. Kötetünkben: 109. oldal.

A közölt szöveg környezete 1803 utáni keletkezést valószínűsít, ezt alátámasztja a szöveg utalása is: „1802ben Consil. Vay Jósefnek [...]”.

64. [Kazinczy Ferencz kellemetlenségei László és Dienes öccsével]

Kézirata elveszett vagy lappang, a szövegforrás: DÉKÁNI/KAZINCZY 1903. Kelt: 1802 (?) Elbeszélte időtartam: 1802. ápr.–máj. A Kazinczy-levelek megjelentek még: KazLev, 22/5425 (519/a); uott, 22/5426 (519/b); uott, 22/5427 (525/a). Kötetünkben: 109–118 oldal.

Dékáni Kálmán szöveggözléseiről összefoglalóan: 3.1.1. *Gyűjteményes szövegforrások*.

E feljegyzés egy önálló szövegcsoporthoz tartozik Dékányi *Kazinczy Ferencz család levelezése* címen két részben megjelentetett közleményén belül (ItK, 1903, 201–220, 357–371). A [*Kazinczy Ferencz kellemetlenségei László és Dienes öccsével*] 1802-es levelek, ill. események kommentárjaiból épül fel. E szövegcsoporthoz Dékányi két lábjegyzete nyitja meg, ill. zárja le, ezekből tájékozódhatunk az eredeti elrendezésről, és ezek alapján beszélhetünk önálló, megszerkesztett alkotásról. Dékányi nyitó jegyzete: „E sorok egy külön negyed ív papíron vannak, mely a leveleknek borítékául szolgálhatott. De már a K. F. levele, »mely a nagy tüzet csinálta« hiányzik és helyette egy nyolcz lapos füzet van, melyben a K. László 1802. ápr. 5-ki levelének másolata azután K. F.-től magyarázatok hozzá és az összezőrdülések leírása, azután a László és K. F. leveleinek tárgyalása jön, majd arra és egy újabb levelére a válaszok s új lapon egy Dieneshez írt levél következik. Dékányi Kálmán közli.” Dékányi záró jegyzete, amit Kazinczy László leveléhez (az alábbi felsorolás 4. pontja) fűzött hozzá: „Ez és a következő levél németül van megírva és egy valószínűleg elveszett levél az előbbi sorozathoz csatolná őket. Így azonban csak a kettő együtt képez egy külön egészet. Dékányi Kálmán a közli.”

Dékányi *Kazinczy Ferencz család levelezése* című közleményének tartalma:

1. Bossányi Zsuzsanna levele Kazinczy Ferenczhez (KazLev, 22/5423 [483/b], Bossányi Susánna – Kazinczynak, [1795. jún. ?].)
2. Bossányi Zsuzsanna levele Kazinczy Péterhez (→ 4.2. *Jegyzetmezők: 74. jegyzetmező*, 1805. júl. 3-i jegyzet.)
3. [*Kazinczy Ferencz kellemetlenségei László és Dienes öccsével*]
 - a) Kazinczy kommentárja
 - b) Kazinczy László levele Bossányi Zsuzsannához, Linz, 1802. ápr. 5.
 - c) Kazinczy kommentárja
 - d) Kazinczy levele Kazinczy Lászlóhoz, Érsemjén, 1802. ápr. 17. (KazLev, 22/5425 [519/a])
 - e) Kazinczy levele Kazinczy Lászlóhoz, Érsemjén, 1802. ápr. 30. (KazLev, 22/5426 [519/b])
 - f) Kazinczy levele Kazinczy Dieneshez, Érsemjén, 1802. máj. 20. (KazLev, 22/5427 [525/a])

4. Kazinczy László levele Kazinczyhoz, [Linz], 1802. júl. 25. (l. KazLev, 22/5428 [(525/b)])
5. Kazinczy levele Kazinczy Lászlóhoz, Érsemlyén, 1802. aug. 5. (KazLev, 22/5430 [525/d])
6. Kazinczy levele Bossányi Zsuzsannához, Érsemlyén, 1803. aug. 29. (KazLev, 22/5442 [612/a])
7. Kazinczy levele Kazinczy Péterhez, Érsemlyén, 1805. jún. 3. (KazLev, 22/5457 [769/a])
8. Kazinczy levele gróf Teleki Sámuelhez, Érsemlyén, 1805. júl. 21. (a KazLev-ben nincs kiadva)
9. Péchy Imre levele Kazinczyhoz, Álmosd, 1805. aug. 7. (a KazLev-ben nincs kiadva)
10. Kazinczy levele Péchy Imréhez, Kázmér, 1805. aug. 18. (KazLev, 3/804)
11. „Az Álmosdon 1806. márcz. 12-én történt birtokrendezési irat.” Péchy Imre kézírása, Bossányi Zsuzsanna aláírásával, két dátummal: 1806. márc. 12., 1807. [hónap nélkül] 28. (→ 4.2. *Jegyzetmezők: 75. jegyzetmező*, 1806. márc. 12-i jegyzet.)
12. Kazinczy levele Bossányi Zsuzsannához, Széphalom, 1807. okt. 19. (a KazLev-ben nincs kiadva)
13. Kazinczy levele Bossányi Zsuzsannához, 1806. dec. 24 után (a KazLev-ben nincs kiadva)
14. Kazinczy levele Bossányi Zsuzsannához, Széphalom, 1807. dec. 24. (a KazLev-ben nincs kiadva)
15. Kazinczy levele Bossányi Zsuzsannához, Széphalom, 1810. máj. 31.; és kijegyzés több más levélből is (a KazLev-ben nincs kiadva)

Kazinczy több helyen is oldalakat vágott ki az összeállított szövegekből, de bizonyos, hogy szándéka ellenére is sérült a gyűjtemény: „(Ad ddo 2ae Febr. iratott általam Dienesnek; és most Linczből jöven hozzám, ezen csomó elején áll.) [...] (Lásd magát az általam Dienesnek írt levelet ezen csomó elején) Ehhez Dékányi jegyzete: „E levél, mint már jeleztük, hiányzik. Dékányi Kálmán közli.” (Ez a levél elveszett vagy lappang.)

65. Dugonics a' Kreutzertheaterben

Kézirata: MTAKK K 641, [*Történeti és egyéb jegyzetek*], 209b. Autográf. Kelt: 1820 előtt. Elbeszélte időtartam: 1803. Kiadatlan. Kötetünkben: 118. oldal.

E feljegyzés 1820 előtt íródott, l.: 42. *Gróf Szécheny Ferenccz*.

66. Csokonainak és Herdernek egy gondolatja

Kézirata: MTAKK K 633/I, *Az én Pandektám I.*, 134b–135a. Autográf. Kelt: 1809. jan. 1. Elbeszélte időtartam: 1804. máj. Kiadása: SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 345–346 (másolatból). Kötetünkben: 119. oldal. (Másolata: MTAKK K 610, 19a–19b.)

A keletkezés idejéről a szöveg tájékoztat: „Ma (Jan. 1^é napján 1809.) Herdert olvasom.”

67. [Mineralógiai diploma]

Kézirata: MTAKK K 759, [*Családi emlékek, kisebb dolgozatok*], 10a. Autográf, Nagy Gábor és több idegen kéz írása, ill. nyomtatvány. Kelt: 1805. nov. 26. Elbeszélte időtartam: 1803–1805. Kiadása: SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 321. Kötetünkben: 119–120. oldal.

A diploma szövegének átírása és fordítása:

„DIE VON SEINER HERZOGLICHEN DURCHLAUCHT ZU SACHSEN WEIMAR UND EISENACH GNAEDIGST ANERKANNT SOCIETÄT FÜR DIE GESAMMTE MINEROLOGIE ZU JENA URKUNDET DURCH GEGENWÄERTIGES DIPLOM DASS SIE DURCH EINSTIMMIGE WAHL den Herrn Franz von Kazinczy der Hochlobl. Biharar, Zempliner u. Abaujuar Gespanschaften Gerichts – Tafeln Assessor ZU IHREM Ehren-MITGLIEDE ERNANNT HAT JENA 29. Sept 1803. Franz Edler von Dobschany Bibliothekar PRAESIDENT Fürst Dimitri von Gottitzis VICE-PRAESIDENT. OBERBERGHAUPTMANN VON TREBRA. DIRECTOR. BERGRATH UND PROFESSOR LENZ SECRETÄR Johann Blasino.” (ném.): ’Szászország, Weimar és Eisenach város főméltóságú hercege által kegyesen elismert Jénai Együttes Mineralógiai Társaság ezen diplomával igazolja, hogy Franz von Kazinczy Urat, a nagytiszteletű bihari, zempléni és abaúji ispánságok törvényszéki jogyakornokát tiszteletbeli tagjává fogadja. Jena, 1803. szept. 29. Franz Edler von Dobschany könyvtáros, elnök Dimitri

von Gottizis fejedelem, alelnök Von Treba főbányakapitány, igazgató Lenz bányatanácsos és professzor, titkár Johann Blasino.” (Átírás és fordítás: Szép Beáta.)

68. [Kazinczy Ferencz Följegyzései]

Kézirata elveszett vagy lappang, a szövegforrás: DÉKÁNI/KAZINCZY 1902. Kelt: 1805 nyara. Elbeszélte időtartam: 1790, 1803–1805. A Kazinczy-levelek megjelentek még: KazLev, 22/5458 (782/a); SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 365–378, 388–439. Kötetünkben: 121–154. oldal.

Dékáni Kálmán szövegközléseiről összefoglalóan: 3.1.1. *Gyűjteményes szövegforrások.*

A [Kazinczy Ferencz Följegyzései] több szöveghelye igazolja az 1805-ös keletkezési időpontot. „Disznainak nem adatott tengerit, ’s azok úgy oda lettek, hogy tavaszi malaczkok nem volt ’s még ez idén sem igen lesz; az legalább igaz, hogy még 30 d. Jul. olly hitványok voltak, mint tavasszal, és hogy a’ kondás ’s az egész falu azt mondja, hogy soha rosszabb sertést nem látott. Azt mondta, hogy nem a’ rossz tartás az oka, hanem a’ tavalyi járvány betegség [...]” (azaz: 1804+1=1805. júl. 30. után.) „[...] Asszonyám, megemlékezvén arról, hogy mint Anyám, ennek a’ köztisztéletet érdemlő Úrnak [azaz gróf Török Lajosnak] erántam 21 esztendő olta bizonyított kegyességiért, nevezetesen azért, hogy Vice-Ispáni Karakterű ’s másfél ezer forint esztendei jövedelmű hivatalomat is egyenes az ő kegyességének és senkinek sem másnak a’ világon, köszönhetem [...]” (azaz: 1784+21=1805.) „Juniusban 1805. egynehány darab földjének vetését mindössze 132 kereszt 6 kéve gabonát.” „Aug. 1805.” A [Kazinczy Ferencz Följegyzései] végén Dékáni lábjegyzete a szöveg befejezetlenségére hívja fel a figyelmet: „Itt megszakadnak a följegyzések, de hogy folytatásuk szándékában volt Kazinczynak, azt mutatja az egésznek befejezetlensége. Közlő.”

69. Széphalom és házi dolgaim

Kézirata elveszett vagy lappang, a szövegforrás: DÉKÁNI/KAZINCZY 1904. Kelt: 1810. dec. Elbeszélte időtartam: 1791–1810. Megjelent még: SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 475–490. Kötetünkben: 154–161. oldal. (Másolata Kazinczy Gábor kézírásával: MTAKK K 610, 74a–75b.)

Dékáni Kálmán szövegközléseiről összefoglalóan: 3.1.1. *Gyűjteményes szövegforrások.*

A *Széphalom és házi dolgaim* keletkezési idejét az alcím adja meg: „Irtam ezt 1810. Decemrben.” Ezt a következő szöveghely is megerősíti: „Így most 1810-ben Decemb. ezek a’ Zsellérim.”

Kazinczy Gábor másolatának címe: *Ferencz Nagybátyám’ e’ című kéziratából: Széphalom és házi dolgaim. 1810.* Az unokaöcs másolata és kijegyzése a Dékáni-szöveghez képest hiányos, a vágásokat néhol „– –” jellel jelöli és zárójelben utal a kihagyott részek tartalmára. Eltér a helyesírása is, a másolat közelebb áll Kazinczy szokásos helyesírásához, mint a Dékáni-közlés.

Dékáni közlésében néhány paragrafus és mondat felcserélődött, de az eredeti szövegállapot rekonstruálható volt, ezt a javítást részben már Szilágyi Ferenc is megtette. A Dékáni-közlésben a 10. § megszakad és a 16. § második felével folytatódik. A 10. § hiányzó része a 22. § végén található és ezután következik a 11–15. § és a 16. § első fele. A 22. § második része a 16. §-ba került át. Kötetünk természetesen a helyreállított szöveget közli. Kazinczy Gábor másolata is az általunk helyreállított szövegállapotot igazolja. Ő a 10. § után átugorja a problémás helyeket és a 17. §-ból idéz, így ez nem szolgál használható információval, viszont a 22. §-ból éppen a kérdéses helyet írja ki: „Ezen elakadásában az atyja’ testvérhúgának herczeg Salmnak fiához, a’ Gurki herczeg-püspökhöz vette magát, ’s kérte, hogy ez írna, a’ testvér bátyjának, h. Salm Károlynak, ’s kérné, hogy neki a’ tőle átvett jószágok’ fizetetlen harmadrészét neki tenné-le. A’ herczeg, látván hogy Rogendorff nőtlen és öreg, ezt cselekedni nem akarta; de ígérte, hogy ötlet holtig eltartja, mint atyafit.” (Az eltéréseket félkövérrel kiemeltük. Így látható az is, hogy Kazinczy Gábor éppen a kérdéses helyen felejt ki a „neki” szót, tehát lehetséges, hogy a kézirat lapjai voltak összekeveredve, és ez zavarta meg Dékánit.) A szöveget a 22. § végéig jegyzetelte ki Kazinczy Gábor.

70. Özvegy Kazinczy Józsefné' született Bossányi Susána' Emlékezete. Írta első-születőtte Kazinczy Ferencz. Rokonainak 's barátjainak gyászlevél' helyébe; maradékainak a' dolgok' tudása végett. S.Patakon, 1813.

Kiadásunk szövegforrása két autográf javítású nyomtatvány, amelyeknek a lelőhelye: 1. Szemere-tár, 10. kötet, 37. sorszám, 253–268. 2. MTAKK K 608, 37a–76b. Kelt: 1813; a javítások: 1829., ill. 1827. Elbeszélte időtartam: 1740–1813. Megjelent: Sárospatak, 1813. Kötetünkben: 162–167. oldal.

Kazinczy édesanyja 1813-ban halt meg. A kor szokásának megfelelően a legidősebb fiú egy önálló nyomtatványban gyászjelentést adott közre, amely az elhunyt életrajzát is tartalmazta. Az alcím azonban túlmutat e szerepkörön, és a vallomások, védőíratserű önéletrajzok beszédmódját idézi fel. Az újraközlés gondolata 1829-ben merült fel Kazinczyban: ez a [*Pályám emlékezete*] szövegei megírásának időtartamára esik, azaz vélhetően nem független a Tudományos Gyűjteményben megjelent önéletrajz sikerétől. Az alapszövegül választott saját kezűleg javított nyomtatvány elé be van kötve Kazinczynak egy 1829-es levele is: Szemere-tár, 10. kötet, 37. sorszám, 251 (=KazLev, 21/5084, Kazinczy – Szemere Pálnak, 1829. dec. 30.). Kazinczy bizonyára e levélhez mellékelve küldte el a kiadásunk alapjául szolgáló nyomtatványt is, tehát az autográf javítások 1829-esek. A levél utal arra, hogy Kazinczy további javításokat, átdolgozásokat is tervezett, de csak akkor, ha Szemere felveszi az Élet és Literaturába, mint „Asszonyi Biographiát”. Ez azonban nem történt meg, így valószínűleg ez a szöveg utolsó, szerző által jóváhagyott változata. Kiadásunkban figyelembe vettük az MTAKK K 608-as szöveg javításait is, amelyek – az egyik megjegyzés szerint – 1827. dec. 4-e utániak. A két forrás javításait összevetve a Szemere-táré bizonyul későbbinek. (Figyelemre méltó, hogy a nyomtatvány egyik homályosabb utalását felfejtő kéziratos megjegyzés 16 év elteltével is csak a szerkesztő-barátnak szól, és a remélt nyilvánosság – vagyis inkább a cenzúra – előtt el van rejtve: „az-az kétezer háromszáz nyolcvanhét napokig tartta fogságom; - de ez nem nyomtattatik-le.”)

Az említett kíséző levél szövege:

„SZEMERÉNEK.

Uram Öcsém még Asszonyi Biographiákat is akar felvenni az Élet és Liter. Köteteiben, mint péld.: a' Gróf Sztáraynéét. Miért? a' Személyért e, vagy az előadásért? –

Ha ez utóbbikért, úgy ez is érdemlené a' felvételt: ha az elsőbbikért, úgy B. S. annyi gyermekek anyja, és olly lelkes és tisztessz. is érdemlené. – Ha felveszi Uram Öcsém úgy még igazítani, bővíteni fogok rajta.

(Kazinczy)

(Xbr. 30. 1829.)”

Alapszövegként a Szemere-tár javított szövegét választottuk, mint vélhető utolsó változatot. Az MTAKK K 608-as lelőhelyű nyomtatvány autográf javításait nem érvényesítettük a főszövegben, csak a lábjegyzetben – a lelőhely feltüntetésével – közzöltük. A nyomtatványok minden javítása autográf. A nyomtatvány *-gal jelölt lábjegyzeteit mi is *-gal adtuk, de a szöveg végén, akárcsak a *-gal jelölt kéziratos lábjegyzeteket. Az MTAKK K 608-as példány címlapján: „Kazinczy Gáboré 1833. Májusza 1^{én}. Egyedül hiteles példány.”

Az MTAKK K 604/II jelzeten is megtalálható egy példány, szintén Kazinczy Gábor possessorai bejegyzésével: „Kazinczy Gáboré 1833 Év April 30^{án}” (37a–43b). E nyomtatvány nem tartalmaz kéziratos javításokat.

3.2.2. Naplók

71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt 1794ben tett
következendő jegyzésemet

Kézirata: MTAKK K 608, [*Cikkek, versek, családi emlékek*], 57a–58b. Autográf, tisztázatlan. Kelt: 1802. júl. 12. Elbeszélte időtartam: 1759–1794. Kiadatlan. Kötetünkben: 169–171. oldal.

A szöveg keletkezési idejét a cím adja meg. A kézirat utolsó 58b oldalának alja üresen maradt, tehát a szöveg a ma ismert terjedelemben készült el. (Vö.: *Jegyzések elhányt régi Papirosaimból*.)

72. Jegyzések elhányt régi Papirosaimból

Kézirata: MTAKK K 608, [*Cikkek, versek, családi emlékek*], 53a–56b. Autográf, tisztázatlan. Kelt: 1802. Elbeszélte időtartam: 1782–1792. Kiadatlan. Kötetünkben: 172–176. oldal.

A cím többes száma több különböző forrás összedolgozására, letisztázására utal, ezt az utólagos beszúrások is megerősítik. Az utolsó oldal félig üres, tehát eddig készült el. Az *Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt...* c. naplóformájú feljegyzéssel egy időben készülhetett, mert a lap tetején lévő díszítősor megegyezik, ill. az „x” betűk egyaránt sajátos írásképet mutatnak mindkét szövegben. Tehát 1802-es tisztázatlan mindkettő. A *Jegyzések elhányt régi Papirosaimból* és a *Gróf Ráday Gedeon, az Első...*, ill. a [*Pályám emlékezete*]-i adatainak a következőket egyezése arra mutat, hogy az utóbbiak írásakor felhasználta Kazinczy e jegyzéseit.

73. rövid jegyzés után

Kézirata: MTAKK K 608, [*Cikkek, versek, családi emlékek*], 141b. Autográf, tisztázatlan. Kelt: 1803. dec. után. Elbeszélte időtartam: 1803. máj.–1803. dec. Kiadatlan. Kötetünkben: 177. oldal.

A kéziratkötetben a közölt szöveg előtti két oldalon Kazinczy fogságával kapcsolatos feljegyzései vannak. Az utána következő 142a–147b oldalakon az [1801–1804] c. szöveg található, amelyből azonban hiányzik az 1803-as év eseménysora (l. alább). A bekötéskor egymás mellé került ez a két szöveg és a lapok tetején vélhetően idegen kéz írásával, piros színnel látható évszámok is egybe fűzik e szövegeket. Azonban a két szöveg írásképe eltér: a hónapok nevei a [1801–1804]-ben minden esetben ki vannak emelve a folyószövegből, míg a jelen szövegben nem. Ezért, noha az elbeszélte események időrendje valóban összeköti a két naplóformájú feljegyzést, két önálló szöveggé kezeljük. A *rövid jegyzés után* keletkezési körülményeire csak magából a szövegből következtethetünk, a cím szerint bizonyosan az elbeszélte események, tehát 1803 decembere után jegyezte le Kazinczy.

74. [1801–1804]

Kézirata: MTAKK K 608, [*Cikkek, versek, családi emlékek*], 142a–147b. Autográf, tisztázatlan. Kelt: 1804. jún.–1807 között. Elbeszélte időtartam: 1801–1802, 1804. Kiadatlan. Kötetünkben: 178–185. oldal.

A kéziratlapok sorrendje a bekötéskor felcserélődött, helyesen: 143a–147b, 140a–142b. A szöveg bizonyosan csonka, hiszen az 1803-as és az 1804 június utáni események elbeszélése is hiányzik. A keletkezés idejét az elbeszélte időtartam, és *Az én naplóm* kikövetkeztethető fogalmazványa határozza be. (L. fentebb a *rövid jegyzés után* és alább *Az én naplóm* jegyzeteit.)

75. [1804–1805]

Kézirata: MTAKK K 760, [*Elegyes jegyzetek*], 35a–38a. Autográf, fogalmazvány. Kelt: 1805. dec. Elbeszélte időtartam: 1804. nov.–1805. dec. Kiadatlan. Kötetünkben: 186–199. oldal.

A vázlatos kidolgozású szöveg két oszlopban van lejegyezve, ezt kiadásunk nem tükröztette. A 35b oldalon fordítva van a szöveg, kivéve néhány matematikai műveletet; ez utóbbit nem közöltük. A [*Kazinczy Ferencz „Diáriuma”*]-ban az 1804. okt. 25-i bejegyzésben azt olvashatjuk, hogy: „Itt elfogyott diáriumom.” A következő bejegyzés nov. 11-i. Ugyanilyen fontos utalást találunk az 1805. dec. 28-i dátumnál: „Semlénbe érkezésem olta mindég ezen diáriumomat dolgoztam régibb

diáriumaimból 1801-nek Júniusa olta a' mai napig." A jelen szöveg 1804. nov. 11-ével kezdődik és 1805. dec. végéig tart. A dátumok egybeesése bizonyára nem véletlen. Eszerint a [Kazinczy Ferencz „Diáriuma”] 1804. nov.–1805. dec. közötti részletéhez az [1804–1805] szolgálhatott vázlatul. A [Kazinczy Ferencz „Diáriuma”] 1805–1806-ban keletkezett, eszerint az [1804–1805] c. szöveget 1805 decemberében jegyezhetette le Kazinczy. A szöveg folyamatos írásképén túl jellegzetes javítások árulkodnak arról, hogy nem napról napra írt napló, hanem utólagos visszaemlékezés: „20. Haza Francz. nem jó Szentgyörgyi. <Vinczét bé Debrbe.> / 21. Vincze bé Debreczenbe.”

76. [Kazinczy Ferencz „Diáriuma”]

Kézirata elveszett vagy lappang, a szövegforrás: DÉKÁNI/KAZINCZY 1905. Kelt: 1805–1806. Megjelent még: SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 339–362, 440–472. Kötetünkben: 200–227. oldal.

Dékáni Kálmán szövegközléseiről összefoglalóan: 3.1.1. *Gyűjteményes szövegforrások.*

A [Kazinczy Ferencz „Diáriuma”] keletkezéséhez az alábbi szöveghehelyek szolgálnak adatokkal:

- „De hadd tegyem-fel hát ide ma, az az 27d. Deczemberben 1805, hogy íme 14dik holnapját élem házasságomnak [...]”
- „mostan pedig (Xbris 1805) [...]”
- „Semlyénbe érkezésem olta mindég ezen diáriumomat dolgoztam régibb diáriumaimból 1801-nek Júniusa olta a' mai napig.”

Kazinczy az elbeszélte eseményekhez képest utólag, 1805. dec. 17-e (ekkor érkezett Érsemlyénbe) és dec. 28-a között dolgozott először e szövegen, majd 1806-ban folytatta. Az 1806-os események lejegyzése is utóidejű, hiszen az elbeszélő ismeri a következményeket is: „4dikben. Julis húgomnak és Miklós Öcsémnek megküldöm a' Protestatió mását Postán (sem egyike nem felelt reá, sem másika)”; „A' mint a' következés mutatja, ekkor jelentette bé házassadási szándékát Asszonyámnak. Én felőle semmit sem sejtítettem meg.”

A feltételezhető szövegelőzményről l. fentebb az [1804–1805] jegyzetét.

Vélhetően e szövegre vonatkozik Kazinczy Szentgyörgyihez írt levelének következő két mondata: „Ezen pakétnak, a' mellyet a' kis fiú viszen, pedig adj helyt, míg kezemhez veszem. Ez semmi nem egyéb, mint 1801 olta való diáriumom.” (KazLev, 4/857, Kazinczy – Szentgyörgyi Józsefnek, 1806. jan. 2.) Ha feltevésünk helytálló, akkor a szöveg írásának megszakítására is magyarázatot lelünk: amíg Szentgyörgyinnél volt a kézirat, addig Kazinczy nyilván nem folytathatta.

Dékáni magyarázata a címadásra: „Igy nevezi ő maga is (1804. okt. 25-ki feljegyzésében: »Itt elfogyott diáriumom...[«] és 1805. decz. 28-ki írásában: »ezen diariumomat dolgoztam régibb diariumaimból...«) jegyzetét. Ezért tettem a különben cím nélkül[i] kézirat fölébe e címet. (V. ö. XII. évf. 502. l.) A közlő.” A szöveg műfajára erős javaslattal élő cím kapcsán fel kell hívni a figyelmet a visszatekintő elbeszélő anekdotikus szerkesztési módjára is: „Képére tartozik ennek a' becsületes embernek az a' két kétséget teljességgel nem szenvedő anekdot, melly itt következik.” és: „Bonaparte felől lévén szó, kedvem jött, azt is feljegyezni, a' mit Nini ír Bécsből.” A két szövegalkotási technika egyidejűsége a Maris-história megírásakor válik problematikussá: „20d. Pünkösöd Vasárnapja. Kezdődik a' Maris históriája, mellyet külön fogok megírni, hogy a' beszéd folytában menjen 's meg ne szaggattassék. (Lásd XII. évf. 191. l.)” Dólttel Dékány [Kazinczy Ferencz Följegyzései]-re utaló megjegyzése olvasható, tehát Dékányi összetartozónak ítéli e szövegeket. Ugyanakkor – az utolsó mondathoz írt jegyzete szerint – befejezetlennek is gondolja a jelen szöveget: „Itt vége szakad a »diáriumnak«, de valószínű, hogy Kazinczy tovább folytatta. Ezt a folytatást azonban nem találtam meg. A közlő.”

77. Extractusok Diáriumomból

Kézirata: MTAKK K 760, [Elegyes jegyzetek], 28a–29b. Autográf. Kelt: 1821 után. Elbeszélte időtartam: 1807. dec.–1809. szept. Kiadatlan. Kötetünkben: 228–232. oldal.

A szöveg keletkezési idejére e sorból következtetünk: „Itt Szőgyéni (később Personalis.)” Szőgyényi Zsigmond (1776–1826) 1821-től volt királyi személynök. A diáriumot, amelyből a cím szerint a kijegyzés készült, nem sikerült azonosítani. E naplójegyzet előtt háromsornyi latin feljegyzés található gróf Török Józsefről, melyet áthúzással törölt Kazinczy.

78. Az én naplóm

Kézirata: MTAKK K 614, 1–258. Autográf, tisztázat. Kelt: 1812. márc.–ápr. Elbeszélte időtartam: 1801–1804. Kiadása: SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 183–336. Kötetünkben: 233–319. oldal.

A napló 1804 májusánál megszakad: az utolsó, 258. oldal tetejére még beírta Kazinczy a fejlécet („1804. Május”), de az oldal már üresen maradt.

Több szöveghely is megerősíti, hogy *Az én naplóm* 1812-ben írta le Kazinczy:

- A kézirat címodala: „Az én NAPLÓM. – 1801. Jún.–1810. Decemb. – Tisztáztam Széphalmon 1812. Martz.”
- „most (1812ben).”
- „Thomas Langhoz a’ Gravörhöz, ki nekem ekkor és 1808ban is pecsétnyomóimat metszi. Ez az ember ez idén 1812 holt meg.”
- „Kilencz’ esztéje hogy rajtam ez esett;” ez 1803. júl. 16-ánál olvasható.

A címodal „tisztáztam” utalása szerint *Az én naplóm*nak volt szövegelőzménye, egy általunk nem ismert fogalmazványa. Erről az alábbi adatot találjuk *Az én naplóm*ban: „Itt [1803. jún. 18.] jegyzéseimben házag vagyon, ’s emlékezetemből kelle kipótlanom azt ezelőtt öt esztendővel.” Eszerint az 1812-es tisztázathoz képest „öt esztendővel” korábban, 1807-ben készült a fogalmazvány. E fogalmazványnak is volt azonban egy szövegelőzménye, az említett „jegyzésim.” Ebben a „jegyzés”-ben „házag vagyon,” éppen ott, ahol az [1801–1804] is hiányos: 1802. dec.–1804. febr. között (a rövid jegyzés utánban ehhez az időszakhoz is kapcsolódik néhány szó). Tehát feltehetően Kazinczy az [1801–1804]-et használta fel *Az én naplóm* 1807-es fogalmazványához.

A tartalmi egyezések miatt kapcsolódó szövegnek tekinthetjük Dékány Kálmán szöveggyűjtéseit is: [Kazinczy Ferencz kellemetlenlései László és Dienes öccsével]; [Kazinczy Ferencz Följegyzései]; Széphalom és házi dolgaim; [Kazinczy Ferencz „Diáriuma”].

A folytatás, ill. egy nagyobb szövegszövegre való helyezés tervére is több példát mutathatunk be:

- 1801. dec. 18. „Reményem nem fogom elfelejteni [gróf Teleki József] holmi bohó cselekedeteit feljegyezni, midőn majd, megírván ezen Decenniumomat, életemnek elsőbb szakait beszéllendem.”
- 1801. dec. 22. „Julisnak férjhez menésekorai historiáját a’ maga helyén (1785) fogom beszélleni, ha majd ezen Decenniumi Naplóm elvégezvén, Biographiámat születésemre kezdve írom meg. Itt csak rövideden említem [...]”
- 1803. ápr. 6. „Meglátogatom Consiliárius Fáy Agostonnét [...] kit 1794 oltá még nem láttam. Erről alkalmasabb helyem lesz szólni midőn Kassai lakásom’ esztendejét írandom meg.”

A levelezésében Kazinczy ezen írására mint a [Pályám emlékezete] szövegeinek egyik előzményére tekint: „Szemere ostromla 1812. oltá hogy írtam.” (KazLev, 21/4978, Kazinczy – Kis Jánosnak, Pest, 1829. febr. 28.)

Az én naplóm a nyilvánosság szempontjából sajátos arculatot mutat. Az, hogy korábbi szövegei felhasználásával megírta Kazinczy ezt a művet, jelzi, hogy a rögzítés és megőrzés szándéka kiegészült a nyilvánosság elé lépés igényével. Mindemellett többször közvetlenül is a szélesebb olvasókörközönséghez szól. Néhol viszont találunk csak a kézirat közegében értelmezhető utalásokat, ami kizárja a nyomtatott formát.

- „Itt egy történet még, melly azt a’ ki a’ személyeket nem ismerte, talán nem mulattató; de én azt a’ magam emlékezetem kedvéért téstem fel [...]”
- „Gyermekeim, ha ezt valaha olvassátok [...]”
- „A’ ki ezt valaha olvasni találja, azt fogja hihetni, hogy ez Bárczay Ferencz [...] csak komázott [...]”
- „Lehet olly Olvasóm, a’ ki ezen mosolygani fog és engem hiúsággal vádol az efféléknek feljegyzéséért. Én tudom mit cselekszem, ha ő nem tudja is midőn rajtam mosolyog. – Nagy a’ romlottság mellyben élünk: de az Istennek még vannak hívei. Hát ezt megérti e a’ mosolygó? vagy ezen is mosolyg?”
- „Hogy nem igaz gondolkozásra ne nyissak utat, kénytelen vagyok azt az alacsonyyságot feljegyezni, hogy [...]”

- 1801. szept. 29. „a’ mint látni fogjuk alább a’ Decemberi Naplóban lap 59.” Vagyis a kézirat autográf számozású 59. oldalára utal.
- „Vissza térek a’ 100dik lapra.” Vagyis a kézirat 104. lapjáról a 100.-ra, azaz egy Berzeviczyvel foglalkozó kitérő után saját magára.

A felhasznált szövegelőzmények ellenére (vagy éppen azért) *Az én naplómban* többször is tematizálódik az emlékezés tünékenysége:

- „Itt van helye, hogy egy Laczit-festő történetet beszéljek-el, melyet nem Domokos Urtól vettem, hanem egy valakitől, a’ ki jelen vala az actuson; de a’ kit többé meg nem nevezhetek; elfeledtem, ki volt.”
- „Megtörténhetnék hogy másutt elfeledném feljegyezni, és így álljon itt: – II. Leopold a’ Frankfurti Coronatióra kivitt némelly Magyarokat magával [...] (Megtörténhetnék, hogy itt botlom, és így nem szököm által, hogy ez talán nem a’ II. Leop. hanem a’ mostani Császár Német Országi koronázásakor 1792ben volt.)”
- „Gondatlan valék feljegyezni, mely nap volt az, a’ midőn az öreg, nékem olly sok tekintetekben kedves BÁRÓCZYt meglátogatám.”
- „Nem emlékezém magamtól a’ tette, de azt Horvátnak leveleiből tudom [...]”
- „Nem emlékezem, üresen lelélem e’ házat, vagy én nem meheték oda.”

Az elbeszéli időhöz képest *Az én életem* utólagos lejegyzésű. Az elbeszéli történet egészének ismerete több helyütt is nyilvánvalóvá válik: „Ezeket előre kelle bocsátanom, hogy a’ mi következik, meg lehessen érteni, ’s én félbe szabadlni a’ beszédet kéntelen ne legyek.” Vagy egy 1801. okt. 5-i bejegyzésnél: „Generalis B. Vay Miklós, de a’ ki csak 1805ben lett Generális.”

A napló első kiadója, Szilágyi Ferenc szerint: „Az 1812-ben letisztázott *Az én naplóm*-at [...] Toldy nem ismerte, s így a’ többi kutatók, illetve szövegkiadók sem, akik Toldy kéziratismereteire támaszkodtak. Köztük az első Abafi Lajos volt [...], s Szauder Józsefnének kerek száz év múlva, 1979-ben a Magyar Remekírókban közreadott szövege is lényegében ezen [vagyis Toldy kéziratismeretén – O. L.] alapul még [...]”, noha Váczy János az 1915-ös Kazinczy-monográfiájához már felhasználta (SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 17, 18).

79. Engem illetők

Kézirata: MTAKK K 608, [*Cikkek, versek, családi emlékek*], 137a–139b. Autográf, tisztázat. Kelt: 1826 után. Elbeszéli időtartam: 1783–1826. Kiadatlan. Kötetünkben: 320–323. oldal.

Ez a szöveg bizonyosan korábbi feljegyzések, naplóformájú feljegyzések, így pl. a *Jegyzések elhánt régi papirosaimból*, alapján készült. Utolsó bejegyzett dátum: 1826. A 139b oldal félig üres, tehát a kézirat vége nem elveszett, hanem csak eddig készült el. A 138. fólió fordítva van bekötve, a kéziratlapok helyes és kiadásunkban is követett sorrendje: 137a, 137b, 138b, 138a, 139a, 139b.

80. Bécsbe 1812. Vay Abrahámmal

Kézirata: MTAKK K 608, [*Cikkek, versek, családi emlékek*], 150a. Autográf. Kelt: 1812 (?). Elbeszéli időtartam: 1812. okt. 14.–1812. nov. 5. Kiadatlan. Kötetünkben: 324. oldal.

A szöveg keletkezési körülményeiről nem találtunk további adatokat.

81. [1811–1814]

Kézirata: MTAKK K 760, [*Elegyes jegyzetek*], 33a–34b. Autográf. Kelt: 1814. máj.–1828. okt. között. Elbeszéli időtartam: 1811. aug.–1814. máj. Kiadatlan. Kötetünkben: 325–327. oldal.

A 34b lap alján a *Cerinthushoz 1828. 8br. 27d. c.* vers található. „Ez éjjel Széphalmon hálék; ott töltém azt a’ napot, mely engem 69dik évemből a’ 70dikbe általvive. Nem alhatván gondjaim közt, ’s végig pillantván elmúlt napjaimon, ’s előre a’ hátravalókra, hogy gondjaimat elverhessem, lefordítottam Sulpiciának egy gyönyörű Epigrammját a’ setétben.” (KazLev, 20/4947, Kazinczy – Toldy Ferencnek, Sátoraljaújhely, 1828. okt. 28.) Eszerint a kézirat 1828-ban – a [*Pályám emlékezete*] szövegeinek írása idején – Kazinczy előtt volt. Az elbeszéli időtartam: 1811. aug.–1814. máj. Eszerint 1814. máj.–1828. okt. között jegyezte le Kazinczy.

82. Bécsi út, 1815.

Kézirata: MTAKK K 608, [*Cikkek, versek, családi emlékek*], 151b–151a. Autográf. Kelt: 1815 (?). Elbeszélte időtartam: 1815. ápr. 10.–1815. okt. 8. Kiadatlan. Kötetünkben: 328–329. oldal.

Bécsi tartózkodásáról részletesebben írt Kazinczy *A Bécsi Polizey velem, 1815.* c. másolatban fennmaradt művében (MTAKK K 610, 82a–85a; kiadása: BUSA/KAZINCZY 1995, 161–164).

83. [Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.]

Kézirata: MTAKK K 763, [*Naplótöredékek, jegyzetek*], 8a–34b. Autográf. Kelt: 1830–1831. Elbeszélte időtartam: 1828. febr.–1831. aug. Kiadása: BUSA/KAZINCZY 1995, 240–251, 272–281, 307–320, 324–334 (részletek). Kötetünkben: 330–386. oldal.

A korábbi kiadásáról: 2. *Kézirathagyaték és kiadástörténet.*

Több ütemben keletkezett a [*Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.*], erre több szöveghelyből és az íráskép összetettségéből is következtethetünk. Az elbeszélte idő 1828. febr. 11-ével kezdődik, és bizonyos, hogy a szöveg első, nagyobb része utólagos kidolgozás, de az utolsó oldal(ak) egyidejűnek tekinthető(k).

A keletkezés idejéről példákon keresztül:

- „[1828. márc. 14.] (1831. mondá hogy a' fák élnek.)”: mivel a zárójeles megjegyzés a sor végén található, ezért eldönthetetlen, hogy a [*Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.*] egésze utólagos vagy csak ez a beszúrás.
- „[1829. febr.] 10. Meghal a' Pápa Rómában. [...] [1829. febr.] 18. Hír hogy megholt a' Pápa.” Itt nyilvánvaló, hogy utólagos.
- „[1829. ápr. 10.] Akácztot ültetek a' Ráday kriptája mellé Papp Jozsef Úr jelenlétében. Megfogamzott; él.” Az íráskép szerint a „Megfogamzott; él.” megjegyzés az előzőekkel egy időben lett lejegyezve.
- 1830. jan. 28-ánál két műlista is található. Az első csoportban Kazinczy 1830. januári tisztázatai, a másodikban Kazinczy 1830. júliusi és augusztusi művei találhatók. A második csoport az első mellé más tintával van beírva. Tehát **1830. jan. 28. és aug. között** írta Kazinczy ezt a részt (első csoport), **majd aug.-ban vagy aug. után** újra átnézte/írta (második csoport).
- „[1830. ápr.] 26. Estvére Újhelybe. Sophie másodszer vérzik orrából. Horn Úr mondja hogy az könnyít; és valóban könnyülését is érezte. - <Papirosra kapom fel a' Sophie vérét.> [...] [1830. ápr. 30.] Gyakran vérzik. Felkaptam orra vére' cseppjeit papirosra gyermekimnek. -” Utólagos, hiszen 26-án nem írhatta be a 30-i eseményt.
- „Talán épen ezen holnapban [1830. júl.] a' Kassai Posta valamelly Tisztjének a' fja kiment puskázni [...] [a] puská elsült, 's az ifju ember mellyén keresztül méné a' lövés. Három holnap mulva elholt.” Tehát legalább három hónap távlatából, **1830. okt. után** írta;
- „[1830. dec. 31.] A' rettenetes sár miatt 10 nap jött Pestről. [...] Ma Pesten béverik a' Judex Curiae Gr. Cziráky Antal ablakait [...]” Tehát legalább 10 nappal későbbi a lejegyzés, **1831. jan. 10-e utáni**.
- A kézirat 31b oldalán egy halványabb szöveg olvasható félig az 1831. máj. 17–28-i bejegyzések alatt, mintha egy piszkozatra írta volna rá Kazinczy e májusi bejegyzéseit. Ebben a 11 soros piszkozatban 1831. márc. 24-e és jún. 12-e közötti dátumokhoz rendelt feljegyzéseket olvashatunk, amelyek többnyire a [*Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.*] 'rendes' szövegében is megtalálhatók. Vagyis az 1831. májusi bejegyzéseket **1831. jún. 12-e után** írta.
- 831. júl. 18. „Rátkay itt – (Pesten történt lármát lásd itt ad 25^m Jul.)” Tehát **1831. júl. 25-e után** írta.

Eddig tehát bizonyos, hogy részben vagy teljesen egy általunk nem ismert szöveg felhasználásával utólag írta meg, ill. részben vagy teljesen utólag átnézte és átjavította a [*Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.*]-at Kazinczy.

A kézirat utolsó előtti 33. lapján a Magyar Tudós Társasághoz kapcsolódó 1831. februári feljegyzéseket találunk, noha előtte a 32. és utána a 34. lapon is 1831. júliusi adatok szerepelnek. (Ez lehet egy utólagos, Kazinczy szándékától független elrendezés eredménye is, de ezt ma már nem lehet tisztázni.) A kézirat utolsó, csonka lapján 1831. július végi és augusztusi feljegyzések találha-

tók, közte 1831. aug. 6-án: „Hír, hogy megholt Kézy, Rozgonyiné.” Ugyanezen az oldalon – néhány sorral feljebb – utólag van bejegyezve júl. 31-éhez Kézy, és aug. 3-ához Rozgonyiné halála. Tehát a legutolsó kéziratlap sorairól feltételezhetjük, hogy az eseményekkel egyidejű, vagy közel egyidejű a lejegyzés. A Kazinczy halála előtt egy héttel, 1831. augusztus 16-án írt utolsó sor vége hiányzik, a lap többi része üresen maradt.

1828. febr.-tól 1830. okt.-ig egységes az írásképe. A kézirat 21b oldalának a felső negyedén 1830. október végi jegyzések találhatók, míg az oldal nagyobbik részén dátumoktól elváló bejegyzések vannak. Ez arra mutat rá, hogy ezt az oldalt már egyszerre használta Kazinczy diáriumnak és vegyes jegyzetnek. Ugyanezt a vegyes alkalmazást látjuk a 22b oldalnál is (1830. dec.). A szövegen túl a kézirat maga is sajátos kollázs-jelleget kap innentől: a 23. és 24. lap tulajdonképpen a 24. lap néhány autográf sorából és az erre a lapra ráragasztott 5 idegen kézzel írt levélből, ill. cédulából áll. A 26. lap egy kis német nyelvű cetli, a 27b üres. Fentebb utaltunk rá, hogy a 31b afféle kétfenekű lap: a bejegyzések alatt más bejegyzések is olvashatók. Szintén utaltunk rá, hogy a 32b oldal után talán a 34a oldalnak kellene következni; a 33. lapnak az írásképe is eltér, és 1830 februárjára vonatkozik. A 34a oldal bal felső és a 34b oldal jobb felső sarka hiányzik.

A 23–24. lapok 5 beragasztott levélének idegen kézzel írt szövegét itt, és nem a főszövegben közöljük:

1. Márton József levele Kazinczyhoz, Bécs, 1830. [?] 14. (A KazLev-ben nem található meg; várható kiadása: KazLev, 24.)

„Irtam Tállyára, hogy az ott lévő 65. vagy ha az ölta több jött volna öszve usque 94. [...] a' Posta Mester Úr által adni Kedves Tekintetes Barátom Uramnak; 's azt azonnal fogja is tenni. Első Expeditio ezer meg ezer baj. A' könyveket levitte B. Vay Miklos Úr házi Secretariusa Ujhelybe.

Márton”

2. Márton József levele Kazinczyhoz. (A KazLev-ben nem található meg; várható kiadása: KazLev, 24.)

„Vitkovics Úr kérdése, melly a' Tud. Gyűjtem. volt úgy tetszik ide ment ki: ha több [...] vala [...]:

Attila dolmányban fénylik most nemzetiségünk:

Bétsi szabó mond meg, tart e' sokáig ez így?

Magam sem tudom hogy? két Bétsi felelet juta most ezen kérdésre eszembe:

a) Mind addig Magyarim tartson bár nemzetiségtek,

Míg az többnyire tsak köntösötökb'e' ragyog.

b) Nemzetiségtektől nem tartunk, tartson az a' míg

Tzifra ruhán, de nem a' tetteitekb'e' ragyog.”

3. Márton József Kazinczyhoz írt 1830. dec. 3-i levele. (A KazLev-ben nem található meg; várható kiadása: KazLev, 24; a keltezés Kazinczy kézírása.)

„Bécsben 1830. Decemb. 3d.

Engedje meg nekem Nagy Érdemű Tekintetes Úr, ha most és ezután is tsak így minden formadás nélkül írok: Így többet 's többször írhatok.

1., Denkmäler des alten Roms, – félretettem már, ki is váltottam volna, de nem telik. 20 ft W. W.

2., Merkwürdige Gebäude der Stadt Paris. Ez 3 Tomus igen igen sok képpel. Az ára 6f. Váltóban. Nem láthatám, mert a' Magazinjában volt Kuppitschnak. Mondottam, hogy ezt is tartsa meg számkra.

3., Tek. Szent Györgyi Urat kértem írásban, hogy feleljen a' feltett kérdésre, Déva [...] priv. érént: Még nem felelt. Majd elküldöm én azt.

4. Déva rajza itt van még most is T. Barkasy Úrnál, szerencsére. Nekem az az egy volt.

5. Tek. Helmeczy Úr kéri a' Pesti Ujság kiadására a' Fels. engedelmet, melly elől Kisfaludynk kihala. Véghetetlenül szeretem, hogy rá nem hagytam volt vetetni magamat, hogy recursust adjak ellene. Én ha tizen recurrálnak sem fogok ellene a' Felséghez folyamodni. Pedig, Ujságom állapotja ez: Van 536 fizető Olvasom, jár pedig 625. 's így fizetek ezért a' Fels. Aerariumnak félesztendőnként per 5 f. V. 3126 for. V. A' fizetők közül nem fizet rendszerint minden félesztendőben 50–60 leg-alább is. Az elhatalmazott speculatio lelke azt hozta módiba, hogy sok postahívatat csak fél esztendő végén küldi fel a' pénzt; abból t.i. a' mit már az új eszt. prænumeratióból újra öszveszedett, 's így

bitangol fel esztendeig ki 2 ki 3. 4 száz forintot, 's én e' miatt kinlódom. Most kin van [?] p. o. 174 Olvasótól [...]: de ezért előre kifognák a Aerarium számára per 5 f. a' taksát. Hogy élek tehát? Ebből ugyan nem: hanem tanítok naponként, 3, 4 órát. Sic fata tulere..."

(A szöveg bal oldalán 90 fokkal elforgatva, Kazinczy kézírásával: „Magyar Kurír állapotja 1830.”

4. A negyedik cédula szövege egy háromszöget és egy köré írt kört formáz. A háromszög egyik oldala:

„Lélek. Pap. Atya.

A' Pap az el nem hágy soha:

Facultas Theologica.”

A másik oldala:

„Test ([.....]) Doktor. Fájd. [?]

a' Doktor óv haláláig:

Medica”

A harmadik oldala (alapja):

„Törvények és (Moralitás) Prokátora a' Lélek[nek].

Ügyvédök védik holtod után is ügyed.

Juridica.”

A körbeírt szöveg:

„Facultas philosophiae nincs [?], ha van nem jól van [?]: kiben ez nem [.....] e' háromnak ítélő bírāja.”

5. Márton József levele Kazinczynak (a KazLev-ben nem található meg).

„Imé küldök betű mustrákat Haykul Nyomtató 's Betűöntő műhelyéből. Strausztól is kértem; de nem kaptam. Mielta megholt Strausz nem öntetnek betűt mások számára. Nem is szebbek az övéi ezeknél. Déva Hunyad rajzát általadtam Barkassy Barátomnak. Le akarta küldeni a' többi kőmetszésekkel együtt Pestre Báró Podmaniszky Lajos által: de a' mint monda még is jobbnak tartotta itt fogni, hogy annak kimetszése éránt értekezessék; ha szükséges. Ez szép; Velinre van nyomtatva. Vele szíves örömmel szolgálók, 's már többé nem enyém.

Örökös tisztelője Márton.”

Kazinczy több részre bontva dolgozta fel, ill. kívánta feldolgozni a [*Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.*] anyagát.

1. Útirajzok.

- *Pestre 1828.* Az útleírás kéziratának lelőhelye: MTAKK K 612, 68a–90a, kiadásai: REXA/KAZINCZY 1929; BUSA/KAZINCZY 1995, 216–240; SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 535–563.) Szilágyi Ferenc a *Pestre 1828.* kiadásának jegyzetében írja, hogy a [*Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.*] „alapul szolgált a későbbi részletes kidolgozáshoz [a *Pestre 1828.*-hoz – O. L.]. Ebben több olyan mozzanat van, amely nem került bele a részletes útirajzba.” (SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 680.)
- *Pesten és körülé hárman.* Ezen útleírás kézírata lappang vagy elveszett (Busa Margit tévesen adja meg a MTAKK K 760, 33–38 jelzetet [BUSA/KAZINCZY 1995, 467]), kiadása: Auróra, 1834, 29–41 (Szemere Pál közlése); BUSA/KAZINCZY 1995, 265–272. A [*Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.*] 1831. máj. 13-i bejegyzései között olvashatjuk: „a' Muzáron' számára.” A *Pesten és körülé hárman*-ról Csahinen Károly írta: „Szemere ugyanis nemcsak a szerző neve nélkül adta ki Kazinczy dolgozatát (valójában még cím nélkül is), hanem összezsapta két más, Pestről szóló dolgozattal s a hármat *Pesten és körülé hárman* közös címmel közölte. Így azután érthető, hogy ebben a névtelen és megtévesztő című dolgozat-bokorban senkinek sem jutott eszébe Kazinczy egy művét keresni. [...] Szemerének gondolata volt az, hogy Kazinczy számoljon be irodalmi formában pesti benyomásairól, s Kazinczy a *Pesti utazásomat* már írásakor Szemere Muzáronába szánta, több más dolgozatával együtt. Biztatására ő maga küldte el neki útleírásának újabb szövegezését, Szemere azonban a Muzáron helyett Aurorájában tette közzé, de már csak Kazinczy halála után.” (CSAHINEN 1936, 101–102.)
- KAZINCZY *Utja Pannonhalmára, Esztergomba, Vácra*, Pest, 1831. Útleírás az 1831. ápr. 7–16. közötti időszakról (KAZINCZY, *Pannonhalmára* 1831).

- *Nógrád, Gömör. 1831.* Útleírás az 1831. jún. 12–29. közötti időszakról (KAZINCZY, *Nógrád 1831*).

2. A Magyar Tudós Társaság története. A [*Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.*] 1831. máj. 14-i bejegyzései között olvashatjuk: „M. Academia historiája.” Kazinczy kéziratában, ill. idegen kezek írásával fennmaradt dokumentum-gyűjteményei az Akadémiáról: *Magyar Academia 1828* (MTAKK K 623, 1–172); *A' Magyar Academia' felállása 's munkálkodásai. 1828 és 1831.* (MTAKK K 761).

3. A kolerajárvány és -lázadás történetét is meg akarta írni Kazinczy, erről a levelezésen kívül (l.: 4.2. *Jegyzetmezők*) az alábbi kéziratok és gyűjtemények tanúskodnak:

- *Cholera morbus, 1831* (MTAKK K 621, 120a–120b; ezen újsághíjegyyzések forrása: „Hazai 's Külföldi Tudósít. 1831. Júl. 9d. Nro. 3. lap 19. M. Kurír Nro 3. Júl 8d.”; a 120b lap alján Török Sophie jegyzete: „Szegény aldott férjem szivére vette Profesor Kézi halálát és a' lázadásokat Cholerába eset és 21 augustba meg betegedvén 23 meg halt.”).
- *Az Orosz (Indiai) Cholera Zemplényben, 1831.* (MTAKK K 621, 130a–132a, báró Jósika Jánoshoz írt levéltöredék).
- *Háborgás Pesten, a' cholera miatt, 1831* (MTAKK K 624, 68a–75b, Kazinczy másolata a pesti eseményekről beszámoló levélről).

3.2.3. Önéletrajzok

84. [Kazinczy Ferencz' Élete, egyedül maradékainak számokra I.]

Kézirata: MTAKK K 612, 11a–18a (eredeti oldalszámozás: [11]–25). Autográf, fogalmazvány. Kelt: 1814. május előtt (?). Elbeszélte időtartam: 1767–1774. Kiadása: SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 33–109, 588–610 (részletek). Kötetünkben: 387–393. oldal.

A kézirat első (11.) lapja csonka, az utolsó (18.) lapja félig üresen maradt: a 18a részben, a 18b oldal teljesen üres. Tehát a [*Kazinczy Ferencz' Élete, egyedül maradékainak számokra I.*] befejezetlen.

A keltezést a *Kazinczy Ferencz' Élete, egyedül maradékainak számokra [II.]* alapján tehetjük 1814-re. A „Prof. Öry Filep Gábor Ur most Superintendens” félmondat szerint is 1823 előtt keletkezett, hiszen Öri Fülep Gábor 1799-től haláláig, 1823-ig volt szuperintendens.

Toldy Ferenc a *Kazinczy Ferenc és kora* c. munkája forrásai között megnevezi az általa ismert önéletrajzokat is: „[...] legrégibb dolgozata, melyet ismerek, e címet viseli: *Kazinczy Ferenc élete, egyedül maradékainak számokra. Széphalom, májusban, 1814.* E kézirat 4-rétben, már a 18. lapnál szakad meg, az 1767. évnél; mellette, mint látszik, e tisztázat fogalmazata, a 13–25. lapig, kezdődik az 1767. évvel, s atyja temetése elbeszélésével végződik. [...] Idézeteimben ÖÉ. I. (Önéletrajz I. dolgozat) rövidítéssel hivatkozom reá. Több becses részlettel bír, mely a következő dolgozatokból kimaradt; különben – a formát tekintve is – első, az utóbbiakhoz képest még nyers öntés.” (TOLDY 1987, 195.)

Ezt az önéletrajzt és a következő 85. *Kazinczy Ferencz' Élete, egyedül maradékainak számokra [II.]* címűt nem tekintjük egy szövegnek (mint Toldy tette), de a címadással emlékeztetni kívánunk a két szöveg szoros keletkezés- és befogadástörténeti kapcsolatára.

85. Kazinczy Ferencz' Élete, egyedül maradékainak számokra [II.]

Kézirata: MTAKK K 612, 2a–10b (eredeti oldalszámozás: 1–18). Autográf, tisztázat. Kelt: 1814. május. Elbeszélte időtartam: 1759–1767. Kiadása: SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 33–109, 591–600 (részletek). Kötetünkben: 394–399. oldal.

A szöveg csonka, befejezetlen: a fennmaradt kézirat utolsó (10b) oldalának utolsó sorában egy mondat első fele olvasható, a mondat befejezését, az önéletrajz folytatását tartalmazó lap(ok) ismeretlen(ek).

A megírás idejét a kézirat autográf címdala adja meg: „Kazinczy Ferencz' Élete. egyedül maradékainak számokra. Széphalom, Májusban, 1814.” Ezt megerősíti a következő szöveghely: „az idősebb Péchy Imre Úr, Imrének a' Bihari volt Vice Ispánnak 's mostani Vice-Palatínusnak atyja.”

Péchy Imre (II.) 1790–1803 között volt Bihar vármegye alispánja és 1813-tól lett alnádor, majd 1824-től szeptemvir.

86. AZ ÉN ÉLETEM.

Barátimnak, Literatúrának' barátjainak, 's legközelebb gyermekeimnek

Kézirata: MTAKK K 612, 21a–66b (eredeti oldalszámozás: 1–102). Autográf, tisztázat. Kelt: 1816. Elbeszélte időtartam: 1759–1781 tavasz. Kiadása: SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 33–109. Kötetünkben: 400–445. oldal.

Az én életem befejezetlen: az eredeti számozás szerinti 102. oldalra az előbbiekkal azonos színű tintával még felírta Kazinczy az oldalszámot, ám az oldal már üresen maradt. Mint Szilágyi Ferenc írja: „A tisztázat azonban, sajnos, csak az 1781. évig készült el: az eredeti számozás szerint 1–101. oldalra terjedő kézirat a 101. lap alján e félmondattal megszakad: *Eperjesnek fekvése gyönyörű...* Folytatása nincs a 102. oldalon.” (SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 589.) Az utolsó mondatföredék utolsó felszavát azonban áthúzta Kazinczy: „– Eperjesnek fekvése <gyönyörű> –”. Ezért az „Eperjesnek fekvése” szókapcsolatot egy később kibontandó tételmondatként is értelmezhetjük, vagyis feltehetjük, hogy nem a másolást vagy letisztázást hagyta félbe Kazinczy, hanem a másolandó szöveg vagy a fogalmazvány anyaga fogyott el. A 3.1.3. *Keletkezéstörténet a levelezés alapján*-ban idézett levelekben sem találtunk adatot a tervezett folytatás elkészültére, és Toldy is csak az általunk ismert szöveget találta meg 1860-ban: „I. K. 1779. júliusáig; II. K. időmeghatározás nélkül, s megszakadva 1781-nél” (TOLDY 1987, 196; l. még Toldynak a 2.1. *Kazinczy Gábor és Toldy Ferenc örökségében* idézett listáját).

Eredeti oldalszámozás 1–102-ig tart, az utólagos számozás viszont a 21. rektótól csak a 66. fólió rektójáig tart. Tehát az eredeti számozás tízzel több oldalt jelöl. A címoldal után, az eredeti számozás szerinti 3. oldalon található az „ELSŐ KÖNYV 1779. Júliusáig” felirat. Az Első könyv a 73. lapig (56. rektóig) tart. Az 56. verső és az 57. verső üres, és nincs eredeti számozásuk, akárcsak a 57. rektónak, melyen a „Második könyv” felirat olvasható. Az 58. rektón kezdődik a Második könyv szövege, de az eredeti számozás szerinti 85. oldalon. Az eredeti számozás szerinti 74–84. oldalak tehát nem hiányoznak, hanem tollhiba miatt ugrott a számozás. A kéziratban más színű tintával írt, autográf javítások is láthatók.

Toldy szerint ez a harmadik önéletrajz, de a keletkezésben téved: „Szoros barátjai unszolására következett aztán, már szélesb körnek s művésziileg dolgozva *Az én Életem. Barátaimnak, literatúrának barátjainak, s legközelebb gyermekeimnek. Kazinczytól*. A borítékon *Széphalom, 1817*. áll. Kétségtelen, hogy nem a munka kezdetére vonatkozik ez év. Egyetlen helye van (1. lap), mely ezt biztosan megállapítaná: „Én Rádayn kezdve a most még csak tizenöt esztendő *Kelemenig* csaknem minden írónkkal vagy személyes ismeretségben, vagy csak levelezésben állottam...” «De hát mikor vala Kelemen [...] tizenöt éves? Ha tán mint gyanítom 1825. körül, úgy e dolgozat a harmadik, amit a könyvekre osztás (I. K. 1779. júliusáig; II. K. időmeghatározás nélkül, s megszakadva 1781-nél), az igen gondos dolgozás, s a két elébbinél sokkal gazdagabb tartalom látszanak mutatni. [...] Idézem ÖÉ. III. alatt.” (TOLDY 1987, 196.) A „boríték” 1817-es évszámának helyessége mellett Abafi Lajos így érvelt: „Toldy ez évszámot nem tartja a kézirat keletkezése évének, és ezt 1835-re [sic! – O. L.] teszi azon oknál fogva, mert abban a 15 éves Kelemenre történik hivatkozás, ez pedig – Toldy szerint – 1829-ben tűnt volna fel néhány versével. Kazinczynak Bölöni Farkas Sándorral való levelezéséből azonban tudjuk, hogy az utóbbi őt 1816-ban ismertette meg tanítványával, a nagy reményeket keltett 14 éves Kelemen Lajossal, ki eszerint csakugyan 1817-ben volt 15 éves, és így ama kézirat évszáma is egészen helyes.” (ABAFI/KAZINCZY 1879, II.) A 3.1.3. *Keletkezéstörténet a levelezés alapján*-ban idézett levelek szerint ezt az önéletrajzát Kazinczy 1816-ban írta, ám azt is tudjuk a levelekből, hogy 1817-ben elküldte Kölcseynek. A vitatott 1817-es évszám Toldy szerint egy „boríték”-on látható (a mai bekötött állapotban ez már nem nyilvánvaló), ezért lehetséges, hogy éppen a Kölcseynek küldött kézirat és ennek csomagolása maradt fenn, tehát az évszám a csomag feladásának idejére, a „*Széphalom*” pedig a helyére vonatkozik. Kelemen Lajos egyébként – SZINNYEI szerint – 1801. okt. 8-án született, tehát 1816-ban volt 15 éves. Toldy 1825-ös dátumát az 1821-ben meghalt gróf Teleki Lászlóra vonatkozó szöveghely is cáfolja: „[Teleki] Lászlónak a 'mostani Somogyi Administrátornak'” (kiem. O. L.).

Kazinczy az 1824 után írt *Történetek' Kalendariuma* c. kéziratában ápr. 27-ére ezt jegyezte be: „1779. Péchy Gábor és Kenyeres Patakon. NB. az én Életemre.” (MTAKK K 633/I, 20b.) Tehát évekkel később is e címen említette önéletrajzát Kazinczy, vagyis az 1820-as évek közepéig újabb önéletrajzot nem írt.

A borítékon (előzéklapon) autográf gazdasági feljegyzések is találhatók. Ezek a feljegyzések azért igazán értékesek, mert bizonyítják, hogy 1817–19-ben is Kazinczy birtokában és keze ügyében volt ez az önéletrajz, tehát lett volna alkalma befejezni a szöveget.

A boríték autográf feljegyzései:

„SZÉPHALOM

1817.

Dollnak 18 Maji 1818 küldöttem Rumi ált. 40/30x.

Az 1818. April. bevetett Luczernás föld szélessége 45 lépés hossza 86 lépés; és így az egész föld 946 □ öl.

Abaujban egy egész telkes gazda mindössze bír 22 köbl. földet a' 3 mezőn, és 6 ember vágó rétet, ezt per 800 □ öl, amazt per 1200 □.

Traján meghágtá a' Kedvest 22 Jul. 1819

Cicero a' Miczát -----

Traján meghágtá Minnyont 13 et 14. 7br. 1818.”

E feljegyzésekben két szövegjavítás található, amelyek szerint nem a történéssel egyidejű a lejegyzés: „bevetett <loher> Luczernás” ; „Kedvest <27. Apr.> 1819” (Utóbbinál javítás a törlés felett).

87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785^{is}]

Kézirata: MTAKK M. Tört. 4^o 65, 9a–31b. Autográf. Kelt: 1823. Elbeszélrt időtartam: 1759–1785. Kiadása: SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 111–129. (részlet); SZILÁGYI F. 1985 (részlet). Kötetünkben: 446–470. oldal.

Kazinczy önéletrajza előtt található Cs. Ormós László címoldala: „Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785^{is}.”

A kézirat utolsó beírt lapjának versőja félig üresen maradt, a következő két lapot (32, 33) még folytatólagosan beszámozta Kazinczy, de már ezekre sem írt. Az 1785-ig tartó autobiográfia tehát befejezetlen.

Toldy Ferenc Kazinczy-monográfiájában ÖÉ. II.-ként idézi és cím nélküli autográfának mondja (TOLDY 1987, 195–196). Gergye László is autográfának tekinti (KazKat, 136), Szilágyi Ferenc szerint viszont „valószínűleg Kazinczy Gábor másolata az eredetiről” (SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 588.). Szilágyi állításának ellentmond, hogy a kéziratban több, részben a leírás folyamatával egyidejű javítás található, így nyilván nem lehet másolat. (A kézirat első két lapján több mint egy tucat javítás található, a következő oldalak viszont alig vannak javítva.) Másrészt a feltételezett másolóhoz csak 1848-ban jutott el a Kazinczy-hagyaték nagyobb része (így valószínűleg ez is), viszont Cs. Ormós László már 1836-ban összeállította a kötetet.

Toldy határozta meg a szövegből a keletkezés időpontját: „Íratása korát e sorok [...] határozzák meg: »Én pedig – mondam azzal a nagy tüzzel, mely engem hatvanmegyedik esztendőmben, most is ifjúvá teszen – én pedig...« stb. Tehát 1823.” (TOLDY 1987, 195–196.)

A [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785^{is}] a kidolgozást tekintve elkülönül az előző három önéletrajztól. Ennek okát a szöveg adja meg: „Mind az a' mit itt Autobiographiámban írok, az első lapon kezdve ezen sorig, nem papirosról van általírva, hanem egyenesen itt, mintha azt szóval beszélném.”

Ezen önéletrajzra vonatkozik a 2.1. Kazinczy Gábor és Toldy Ferenc öröksége fejezetben idézett Toldy-lista alábbi részlete:

„Ezt előzte meg jóval korábban [181] egy csupán barátjainak szánt önéletrajz, némikben gazdagabb ezeknél, de mely csak 178 ig megy, és csak egy (autograph) példányban létezik egy asszonyiságnál, Pap Endrénénél, s egy másolatban nálam.”

Másolata: MTAKK M. Tört. 4° 32, *Kazinczy Ferenc önéletrajza első kidolgozásban. 1823.* E másolat utolsó, 106. oldalán Toldy Ferenc jegyzete: „Eddig van e dolgozat [monogram] 1843. január.” A másolat vélhetően Ring Adorján munkája. (KazKat, 139.)

3.2.4. A [Pályám emlékezete] szövegei

88. Pályám' Emlékezete [I.]

Kézirata elveszett vagy lappang, a szövegforrás: Tudományos Gyűjtemény, 1828/I, 32–59, II, 3–24, XI, 43–79, XII, 74–103. Kelt: 1827. jún.–1828. Elbeszélte időtartam: 1759–1794. Fontosabb kiadása: ABAFI/KAZINCZY 1879, 237–302 (részletek). Kötetünkben: 471–531. oldal.

A Tudományos Gyűjtemény szerkesztését 1828 januárjában átvévő Vörösmarty Mihály az év folyamán négy részletben közölte Kazinczy önéletírásainak addigi utolsó kidolgozását. A levelezésből tudjuk, hogy a közleménybe a cenzúra és a szerkesztők több helyen is töröltek, ill. változtattak. Kazinczy a szövegközölők (Vörösmarty Mihály, Toldy Ferenc és Szemere Pál) egyetértésével döntött a fogság elhallgatásáról, és noha a szerkesztők biztatták az 1801 utáni életpálya megírására, az utolsó, decemberi rész már „Bérekészítés.” alcímmel jelent meg. A Kazinczy-levelezés egyedül ezt az önéletírást említi *Pályám emlékezete* címen.

Jelöletlenül emendáltuk a szöveget (l.: 1.2. A szövegközlésről).

89. [Pályám emlékezete II.]

Kézirata: 1. MTAKK K 634, 121a–261b 2. MTAKK Lev 4° 27, [*Töredék Kazinczy Ferenc önéletrajzából*], 1a–7a. Autográf, fogalmazvány. Kelt: 1828. dec.–1829. jan. Elbeszélte időtartam: 1759–1804. Fontosabb kiadásai: 1. ABAFI/KAZINCZY 1879, 229–236 (részlet); VÁCZY/KAZINCZY 1903, 362–369 (részlet) 2. SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 493–501; KazLev, 4/966, Kazinczy – Révai Miklósnak, Széphalom, 1806. aug. 5. (részlet). Kötetünkben: 532–557. oldal (részleteket közlünk).

A levelezésből ismert keletkezési időt (1828. dec.–1829. jan.) a szövegből és a [*Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.*]-ból vett idézetek is megerősítik.

- „még ma is, midőn életemnek hetvenedik esztendejébe már beléptem”: tehát 1828. okt. 27-e után és 1829. okt. 27-e előtt.
- „ezidén megholt Kulcsár Ujságíró lakott”: Kulcsár 1828. márc. 30-i halála után és 1829. jan. 1. előtt (vö. a [*Pályám emlékezete III.*]-mal).
- „Historiai Zsebkönyve 1829.”
- „itt Pesten 1828. Decemberben, belépvén már életem' hetvenedik esztendejébe”: tehát Pesten volt Kazinczy e sorok írásakor, vagyis erre vonatkozik a [*Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.*] c. napló 1828. december 9-i bejegyzése: „Dolgozom Biographiámat.”
- A [*Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.*] 1828. dec. 31-i bejegyzése: „Elvégzém Sallustot.” A [*Pályám emlékezete II.*] kapcsolódó utalása szerint „utolszor itt Pesten 1828. Decemberben” dolgozta át a Sallustius-fordítást (kiem. O. L.). Ám a napló 1829. aug. 10-i dátuma mellett ismét ezt olvashatjuk: „Elvégzem Sallustot.”, majd nov. 2-ánál ezt: „Ujra fordítom Szallusztot.” Eszerint a [*Pályám emlékezete II.*] 1828. dec. 1.–1829. aug. 10-e között keletkezett. Szintén a naplóból tudjuk, hogy 1829. márc. 31-ig tartózkodott „itt” Pesten Kazinczy, ami tovább pontosítja a keletkezési időhatárokat.
- A „Második könyv” címololdalának versóján, a 217b oldalon idegen kéz írásával: „A fogsági Naplót 1828. aug. körül írta. E II. könyvét a Pályának 1828. dec. és utóbb Pesten, hihetőleg amazzal egy huzamban.”

Az MTAKK K 634 kézirat 204. lapja üres: itt Kazinczy – a szövegkörnyezet szerint – Angelo Solimanról kívánt többet írni. Szintén üres a 215b oldal: ez a hely vélhetően a nyelvi vitáknak volt fenntartva. A 145a, 158a, 167b, 168a, 174b, 231b–232a oldalakon német nyelvű, nyomtatónak adott utasítások vannak, a 229b oldalon egy tervezett rajz (rézmetszet) helye látható: „VIGNETTE.” Az autográf számozás az első 1–4. oldalon párhuzamosan fut az utólagos számozással, ezután váltakozva vagy az autográfra van ráírva az utólagos, vagy csak utólagos, vagy újra párhuzamosan halad a két számozás. Az autográf számozás nem folytonos.

Toldy 1855-ös listáján a 32. pont alatti bejegyzés az MTAKK K 634, 121a–261b kéziratra vonatkozik (l.: 2.1. *Kazinczy Gábor és Toldy Ferenc öröksége*).

A [Pályám emlékezete II.] befejező része az MTAKK Lev 4° 27 lelőhelyen [*Töredék Kazinczy Ferenc önéletrajzából*] címen található meg. Ezt Szilágyi Ferenc „*Élet és irodalom*” cím alatt közölte, azzal a megállapítással, hogy ez a „saját kezű kézirat szövegtörténetileg az egyik legjelentősebb: bizonyítja, hogy Kazinczy valóban folytatta a *Pályám emlékezete* írását; ezt a szakaszokat jelölő sorszámozás is bizonyítja.” (SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 672.) Valóban, a fejezetszám folyamatossága, az oldalszámozás hiánya, az írásképe, továbbá a tartalom bizonyossá teszi, hogy ez az MTAKK K 634, 121a–261b kézirat folytatása. További folytatásban azonban nem reménykedhetünk: az MTAKK Lev 4° 27 lelőhelyű kézirat utolsó, 7a oldalának második fele és a 7b üres, vagyis nem írta tovább Kazinczy a [Pályám emlékezete II.]-t. Ezért, és az elbeszélés érezhető félbeszakadása miatt is befejezetlennek kell tekintenünk, noha a kéziratban látható nyomtatónak adott utasítások jelzik, hogy a kiadás szándékával készítette Kazinczy.

(L. még alább a [Pályám emlékezete III.]-mal való összehasonlítást.)

90. [Pályám emlékezete III.]

Kézirata: MTAKK K 634, 1a–120b (eredeti oldalszámozás: 1–240). Autográf, tisztázatlan. Kelt: 1829. ápr. után. Elbeszélte időtartam: 1759–1804. Fontosabb kiadásai: ABAFI/KAZINCZY 1879, 1–229; VÁCZY/KAZINCZY 1903, 175–362 (részlet). Kötetünkben: 558–680. oldal.

A levelezésből ismert keletkezési időt a [Pályám emlékezete III.] következő idézetei is megerősítik:

- „tavaly (1828.) megholt Kulcsár Újságíró lakott” (vö. a [Pályám emlékezete II.]-vel).
- „Bárá Mednyánszky Aloyz Historiai Zsebkönyve 1829.”
- „Harminczöt eszt. olta úgy hiszem”, a kapcsolódó szöveghely a Tudományos Gyűjtemény 1828. decemberi számában: „a’ mint harmincznégy eszt. olta hiszem.”
- „A’ Tudományos Gyűjtemény négy elsőbb szakimait (1828. Köt. I. II. XI. XII.) felvevé.”

A [Pályám emlékezete II.] és a [Pályám emlékezete III.] szoros kapcsolatára utalnak az alábbi másolási hibát sejtető elírások, öröklődő tollhibák:

- A [Pályám emlékezete II.] „Második könyv”-ében: „<MÁSODIK> HARMADIK SZAK.”, a [Pályám emlékezete III.] ennek megfelelő helyén „HARMADIK SZAK.” van írva, az utóbbi esetben tévedésből, mert helyesen a NEGYEDIK SZAK következne. Feltehető, hogy a másolt szöveg javítása zavarta meg Kazinczyt.
- A [Pályám emlékezete III.] „Harmadik könyv”-ében Kazinczy 43. fejezetszámot ír 42. helyett; a [Pályám emlékezete II.]-ben az ennek megfelelő szöveghely a „Második könyv” 43. fejezete. (Ugyanígy a 43/44. fejezetnél.)
- [Pályám emlékezete II.]: „Hogy legyen valaki, a’ kivel szöllhasson, mert velem szöllani ’s az Uraság’ Cancellistájával, ki szint úgy fiatal ember vala mint én, [nem akart], meghívá a’ Plebánust minden ebédjeire, vacsorájira.” [Pályám emlékezete III.]: „Hogy legyen valaki a’ kivel szöllhasson, mert velem szöllani, ’s az Urodalom’ Cancellistájával, ki szint úgy fiatal ember vala mint én, [nem akart], meghívá a’ Plebánust minden ebédünkhöz, vacsoránkhöz.” Mindkét szövegnek ugyanaz a tollhiba. (A szögletes zárójeles szövegjavítások Váczy János kiadása nyomán: VÁCZY/KAZINCZY 1903, 214.)
- A fejezetszámok megegyeznek a 12. fejezetig, de a 12-es fejezetszám a [Pályám emlékezete II.]-ben egy utólagos beszúrás miatt kétszer szerepel.

A [Pályám emlékezete III.] utolsó könyvéből csak az első két bekezdés készült el, így az „ÖTÖDIK KÖNYV – MDCCCIV–MDCCCXV” alcímben ígért 1815-ös dátumot nem éri el az elbeszélte idő. Az is jelzi a lezáratlanságot, hogy az utolsó előtti oldalra feljegyezte Kazinczy az „ELSŐ SZAK” fejezetcímét, de a második stb. szakot már nem írta meg. Az „Ötödik könyv” előtti két üres, de számozott oldalon ceruzával írt bejegyzések („Dayka Theatr. Ráday” és „Pozsonyi Dieta, Fodor.”) jelzik, hogy a kézirat befejezetlen. A nyomtatónak adott utasítások viszont azt teszik egyértelművé, hogy a szövegét is kiadásra szánta Kazinczy (2b, 14a, 43b, 48b, 54a, 65a, 78a, 95a [„Vignette”], 100a, 112b); ezek az utasítások azonos tintával, és a szöveg lejegyzésével párhuzamosan íródtak, szemben néhány utólagos, sötétebb színű tintával készült javítással.

A Sylvester János grammatikájának lemásoltatásával véget érő szövegben tartalmi lezárás sem érzékelhető, azaz nem jut el egy olyan nyugvópontra az elbeszélés, mint pl. a [Pályám emlékezete V.] -ben (házasság), vagy mint a Tudományos Gyűjtemény szövegében (egy általános érvényű tanítás vagy összegzés).

Toldy 1855-ös listáján a 33. pont alatti bejegyzés erre a kéziraatra vonatkozik (l.: 2.1. *Kazinczy Gábor és Toldy Ferenc öröksége*).

91. [Pályám emlékezete IV.]

Kézirata elveszett vagy lappang, a szövegforrás: Szemlélő, 1836, 2. félév, 1327–1334, 1345–1350, 1359–1365, 1377–1382, 1385–1394 (a közlő – állítása szerint – egy autográfából adott ki részleteket). Kelt: 1829. ápr. után. Elbeszélte időtartam: 1759–1779. Kötetünkben: 681–684. oldal (részleteket közlünk).

A szöveget – kézirat és más kiadás híján – Ináncsi Pap Endre (1817–1851) kiadása után közöljük. 1836 körül Pap Endre Szatmárcsekén volt joggyakorlaton a Szatmár vármegyei főjegyző, Kölcsey Ferenc mellett. Emiatt valószínűsíthető Kölcsey szerepe az önéletírás megjelentetésében, és ugyanezért tudhatott a készülő akadémiai kiadásról a joggyakornok.

A közlő utószava:

„Végén vagytok, olvasóim, Kazinczy Ferencz’ autobiographiája’ első szakának. Egész kiterjedésben, és hűven előtökbe van varázsolva gyermekkor a’ iskolai pályája a’ műveiben örökké élő férfiúnak, kinek magasztalására sem tollam nincs, sem erőm, ha bár mestere volnék is az apotheosisnak. De nem is szükség ott magasztalokkal élni, hol a’ dolog kiált, ’s midőn a’ kiáltó szó – mint nagyon hiszem – nem pusztában zeng el. – Én a’ közlött életképet eredetiben bírom, ’s úgy tartom mint ereklyét, és elraboltatni csak szívemmel együtt engedném; de hogy a’ szent embernek sorai homályba ne maradjanak, közlöttem azt, a’ mi kincs a’ késő generatio előtt, olly hűséggel, a’ millyen hűséget kívánt illy szent maradvány. Egyedül az orthographián tettem némelly változtatásokat, ’s miért, elmondom okát. Maga autobiographusunk ezen irományában különböző helyesírási ’s szóragasztási szabályokat követett: ugyan ez arra birt engemet, hogy a’ közlésben azon orthographiai rendet igyekezzem tartani sinórmértékül, mellyet tart nemzeti academiánk Kazinczy’ minden munkái’ kiadásában.

Vegyétek, olvasóim, kedvesen közleményemet. Tiszteljétek úgy, mint én, Kazinczynkat. Hálakönyveket hullassunk a’ széphalmi sírra, és szent érzések támadjanak bennünk, valahányszor rágondolunk a’ kezdőre, a’ küzdőre, és halhatatlansra. –

Ináncsi Pap Endre.” (1393–1394. oldal)

Az első közlő „orthographián tett némelly változtatás”-a gyakran Kazinczy által nem, vagy csak ritkán használt szóalakot eredményezett: ’egy’, ’egyébb’, ’mu’sikára’, ’generalisné’, ’theol. professor’, ’felsőregmeczi’. A 1348. oldalon olvasható lábjegyzet arra utal, hogy a helyesíráson kívüli változtatásokat megjegyeztelte Pap Endre: „A’ s z e r e t n i bizonyosan o l v a s n i akart lenni, ’s a’ toll hibázott. – A’ közlő.” (A többi *Pályám emlékezete* szövegének ismeretében tudjuk, hogy itt a közlő hibázott.) Téves olvasatra is csak egyetlen példát találtunk: „de mivel a’ kézsmárki deák, mind iskolai tanítónk” (a ’mivel’ helyesen: ’mind’, 1349. oldal). Jelöletlenül emendáltuk a szöveget (l.: 1.2. *A szövegközlésről*). Toldy nem ismerte a [Pályám emlékezete IV.] -et.

92. [Pályám emlékezete V.]

Kézirata: MTAKK M. Tört. 4° 70, 1a–127a (eredeti oldalszámozás: 1–273, ebből a 41–56 hiányzik). Autográf, tisztázata és nyomtatvány. Kelt: 1829. ápr. után. Elbeszélte időtartam: 1759–1804. Fontosabb kiadása: ABAFI/KAZINCZY 1879, 237–343 (részletek). Kötetünkben: 685–715. oldal (részleteket közlünk).

Az eredeti számozás szerinti 41–56. oldalak hiányoznak, az utólagos számozás viszont folyamatos (20., 21. fólió). Tehát már a bekötéskor is hiányos volt a szöveg. Abafi Lajos viszont a hiányzó szöveg-helyekről is idézett K. G. II. cím alatt: ABAFI/KAZINCZY 1879, 250–254. Valójában itt a [Pályám emlékezete VI.]-ból „pótolt” Abafi, de ezt jegyzeteiben nem említette meg. A szöveghelyek azonosságán túl erről leginkább a két szöveg eltérő fejezetszámainak kissé erőltetett összehangolása tanúskodik: „XV. §-sal kezdődik II. 33. §. (a 32. §. tollban maradt)” (ABAFI/KAZINCZY 1879, 251.) Eddig ugyanis az Abafi által megadott számozás a [Pályám emlékezete V.] számozását követte. A kézirat 41–56. oldala tehát már 1879-ben is hiányzott. (L.: 2.2.1. Az Abafi- és a Váczy-kiadás.)

Abafi másolatnak mondta a kéziratot, ezt azonban mind Gergy László, mind Szilágyi Ferenc megcáfolta: „Megjegyezzük, hogy a *Pályám emlékezete* Abafi által II.-nak jelölt változata nem másolatban, hanem Kazinczy Ferenc eredeti kézírásával, tisztázatlanban található az Akadémiai Könyvtárban, Tört. 4-r. 70. jelzeten.” (SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 18; KazKat, 136).

E kézirat hiányzik Toldy 1855-ös listájáról, és mivel az 1860-as *Kazinczy Ferenc és kora* című munkájában szintén csak három átdolgozását említi a Tudományos Gyűjtemény szövegének, megállapítható, hogy Toldy nem ismerte ezt a kéziratot (l.: 2.1. *Kazinczy Gábor és Toldy Ferenc öröksége*; TOLDY 1987, 196–197).

93. [Pályám emlékezete VI.]

Kézirata: MTAKK K 606, 1–124 p. Autográf, tisztázata. Kelt: 1831 nyara. Elbeszélte időtartam: 1759–1789. Fontosabb kiadása: ABAFI/KAZINCZY 1879, 250–256. (részletek). Kötetünkben: 716–780. oldal A keletkezés idejéről:

- „De tizenégy esztendő olta olly sok ízben újítatván meg az ostrom, végre megadám magamat”: tehát 1831-ben, mert itt az 1816–1817-es *Az én életemre utal* (vö. [Pályám emlékezete IV.]: „Ellenkezém, ’s tovább mint tiz esztendők alatt;” – 1816–1817+több mint 10= az első, 1828-as *Pályám’ Emlékezete* [I.]).
- Akárcsak a [Pályám emlékezete IV.]-ben, itt is említi a *Szent Hajdan Gyöngyeit*: 1829. márc. után.
- A címlapján autográf bejegyzések között olvasható: „Teleki József Elegiája Minerva. 1829. IV. Köt. lap 752.” A borító lap (tehát 1. és 2. oldal) más színű (kékes), tehát a rajta lévő feljegyzéseket nem lehet kételyek nélkül a szöveg datálásához felhasználni. De mivel Toldy 1855-ös listájának a 34. pontja erre a kézírra vonatkozik, vagyis a kézirat már 1855-ben is a ma is ismert borítékpapírba volt varrva, feltehetően Kazinczy idejében is (l.: 2.1. *Kazinczy Gábor és Toldy Ferenc öröksége*).
- A kézirat kezdete megegyezik Kazinczy Szemere Pálnak és feleségének 1831. aug. 10-én írt levelében közölt részlettel. Kazinczy a levél írása után kevesebb mint két hét múlva meghalt, tehát minden bizonnyal ez a legutolsó [Pályám emlékezete].

A kéziratnak csak eredeti lapszámozása van. A belső címlap után a kézirat két könyve következik: I. könyv: 1759–1779., II. könyv: 1779–1783. A címlap évszáma tehát csak az I. könyvre vonatkozik.

Toldy 1855-ös listáján a 34. pont alatti bejegyzés erre a kézírra vonatkozik (l.: 2.1. *Kazinczy Gábor és Toldy Ferenc öröksége*).

A borító autográf feljegyzései a címlap verzióján, ill. az utolsó két sor egy beragasztott cédulán:

„Teleki József Elegiája Minerva. 1829. IV. Köt. lap 752.

Pálffy Péczelihez 1787. Maj. 19d.

Pronay 1788. Jún. 13d.

Horváth Adám első levele 1788. 8br. 6d. Szül. 1760. Máj. 11d. † 1820. Jan. 28d.

Born szül. 1747. Xbr. 26d. † 1791. Aug. 28d. így Hormayr.

Dienes 1783. Jún. 4d. VNot. honor. Biharban.”

4. TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

4.1. Családja

A családfát generációk szerinti tagolásban – lehetőség szerint – a szépszüloktől (1.) mutatjuk be, így Kazinczy és testvérei, unokatestvérei stb. a 6. szinten található. A kiterjedt rokoni hálózat legfontosabb 6 családját térképeztük fel: a Kazinczy, a Bossányi, a Comáromy, a Péchy, a Szirmay és a Török családot. A Kazinczy család esetében a teljes ismert családfát adtuk a 7. szintig. A kötetünkben említett személyek nevét félkövérrel kiemeltük, a nagyon távoli vagy nem azonosítható rokonokat külön soroltuk fel.

KAZINCZY CSALÁD (KAZINCI)

1. **Péter, I.** (?–1649. jan. előtt): Kazinczy **szépapja**, a Kazinczy család első ismert tagja. A Lorántffyak jobbágyaként szerzett birtokot és Miskolcon házat, majd 1630-ban nemességet is. 1640-től két évig, majd 1647-től haláláig Borsod vármegyében szolgabíró volt. Felesége: **Szabó Borbála** (?–1649 előtt).
2. **Péter, II.** (1638 k.–1689 előtt): Kazinczy **ükapja**, ítélmester. A sárospataki kollégiumban tanult, majd 1659-ben törvénygyakorlatra a Rákócziak udvarába került. II. Rákóczi György, Báthory Zsófia, I. és II. Rákóczi Ferenc és Zrínyi Ilona bizalmas embere (tanácsadó, jogász, jószágigazgató) volt. Bereg és Zemplén vármegyék jegyzője (1658–1662, 1664–1675) és országgyűlési követe (1659, 1662). 1662-ben protestáns zempléni követként közvetített hitfelei és a rekatolizált Báthory Zsófia között. Részt vett a Wesselényi-összeesküvésben, amelynek bukása után 1671-ben a pozsonyi vészbírság távollétében halálra ítélte, de életét és birtokait Báthory Zsófia pártfogása, katolizálása és 3000 forint pénzbírság kifizetése megmentette. 1678-ban egy véres rajtaütés során kuruc portyázók fogságába esett, ekkor szintén váltságdíj ellenében szabadult meg (6000 Ft). 1676-tól a királyi tábla bírása, 1681-ben ítélmester. **Alsóregmecen** 1663-ban szerzett birtokrészt. Felesége 1662-től: **Makay Kata** (?–1689 után).
 3. **Erzsébet (Dessewffy Ádámné)** (1659–?)
 4. Dessewffy Ferenc (családja nem volt)
 4. Dessewffy Pál (családja nem volt)
 4. Dessewffy Péter: felesége: Mérey (?)
 5. **Dessewffy János**: szepesi kanonok
 5. Dessewffy Ádám: felesége Daróczy Anna, gyermekük nem volt
 5. Dessewffy Henrik, báró
 6. két utód nélkül elhalt fiú
 5. négy utód nélkül elhalt fiú
 3. **Anna (Tussay Mártonné)** (a leszármazást nem ismerjük)
3. **András, I.** (1660 v. 1662–1728): Kazinczy **dédapja**, alispán. Jezsuita neveltetése ellenére visszatért apja eredeti református vallására és a sátoraljaújhelyi egyházközség bőkezű támogatója lett. Zrínyi Ilona és Thököly Imre udvarában, majd Zemplén vármegyénél lett tisztviseelő, 1700-tól Ung vármegyei alispán. II. Rákóczi Ferenc felkelésében a kezdetektől részt vett: Ung vármegye követe a szécsényi országgyűlésen, az adókvető bizottság tagja az ónodi országgyűlésen és a terebesi vármegyegyűlés kapitánynak választotta. A szabadságharc bukása után királyi kegyelemben részesült, és visszavonult a közélettől. Kazinczy az Orpheusban két versét közölte. Felesége: (vinnai) **Eödföffy Erzsébet** (?–1732), Eödföffy György és Csathó Judit egyetlen lánya, hozományaként került a **vinnai** birtok a Kazinczy családhoz.
 4. **Borbála** (Nagy Andrásné) (a leszármazást nem ismerjük)

4. **Zsuzsanna** (Fekésházy Tabódy Mihályné). Tabódy Mihály Ung vármegyei alispán (1715) és követ (1729).
 5. Tabódy Sándor: Ung vármegyei alispán
 6. négy gyermek
5. Tabódy Mihály
 6. négy gyermek
4. **Dániel** (1685 k.–1750): Kazinczy **nagyapja**. A sátoraljaújhelyi egyházközség főgondnokságán kívül más közhivatalt nem vállalt. *Alsóregmecen* 1739-ben ő is szerzett, ill. a Hericz családtól zálogba vett birtokrészeket. Felesége 1722-től: **Szirmay Terézia (I.)** (1706–1757 után), Szirmay András (I.) lánya, a *lasztóci* birtokrész az ő hozományaként került a Kazinczyak birtokába. (→ családja/Szirmay)
 5. **András** (1729–1731)
 5. **József, I.** (1732–1774): Kazinczy **apja**. Az *alsóregmeci* birtokrészek örököse. Felesége: **Bossányi Zsuzsanna** (1740–1812), Kazinczy **anyja** („Asszonyám”); nekrológja: KAZINCZY, *Kazinczy Józsefné* 1813. Az *érsemlyéni* birtokrész az ő hozományaként lett a Kazinczy család birtoka. (→ családja/Bossányi)
 6. **KAZINCZY FERENC** (1759–1831). Felesége gróf **Török Sophie** (1780–1842) (→ családja/Török). Osztályrésze 1813-tól: *Széphalom*.
 7. **Iphigénie, I. (Phigie, Fizsi, Génie, Izsi)** (1805–1806): Kazinczy **lánya**. Emlékét Kazinczy *Eggy gyermek’ sírkövére* c. epigrammájában örökítette meg.
 7. **Eugenia** Petronella Nicolaissa Barbara (**Genie, Zseni, Dencsi**) (1807–1903): Kazinczy **lánya**. Férje: **Kraynik Imre** (1803–1859), Kazinczy húgának, Klárának és Kraynik Józsefnek (I.) a fia.
 7. **Thalie** Anna Sophronia Thalia Therezia (1809–1863): Kazinczy **lánya**. Első férje 1832-től Varga József szászados, a második Hrabovszky Sándor (1811–1853).
 7. **Emil** (Marc-Emil; Marcus Aemilius Ferenc) (1811–1890): Kazinczy **fia**. 1831-ben – még Kazinczy életében – huszár lett, végül őrnagyi rangra emelkedett. Nőtlen.
 7. **Antonin** Sophron Ferenc (1813–1879 v. 1885): Kazinczy **fia**. Nőtlen.
 7. **Iphigénie, II. (Fizsi)** (1817–1890): Kazinczy **lánya**, Iphigénie néven a második. Férje: Becske Lajos.
 7. **Bálint** (1818–1883): Kazinczy **fia**. 1848-as honvédtiszt, 1849. jan. 16-tól főhadnagy. Végigküzdötte a szabadságharcot, Világos után szegénységben és hivatal nélkül élt. Felesége Homoky Matild (1851-től).
 7. **Lajos** (1820–1849): Kazinczy **fia**. Az 1848–49-es szabadságharc tábornoka, aradi vértanú (Haynau 1849. okt. 25-én lövette agyon). Nőtlen.
 6. **Dienes** (1761–1824): Kazinczy **öccse**. Bihar vármegye al- és főjegyzője (1784-től), másodalispánja (1803–1811, lemond), országgyűlési követ (1808), királyi tanácsos. 1794-ben a nagykarolyi főispáni beiktatáson Kazinczy megismertette a Martinovics-szervezkedéssel. Osztályrésze 1813-tól: *Érsemlyén*.
 1. élettársa (Kazinczy szerint): **Gordánné Czulai Kata**
 7. **Gordán Zsuzsanna**: 1826-től testvérének, Kazinczy Miklósnak a második felesége
 7. három nem ismert gyermek

2. élettársa (Kazinczy szerint): **Klobusiczky Antalné Pruszkay Antónia**
7. **Theréz (?)**
7. **Cecilia (?)**
6. **Julianna (Julis)** (1762–1844): Kazinczy **húga**. Osztályrésze 1813-tól: *Alsóregmec*. Férje 1785-től **Dercsényi** (eredetileg: **Weisz**) **János** (1755–1837): Zemplén vármegye főorvosa (1782), Bereg vármegyei táblabíró, tanácsos (1814), mineralógus, timsógyár-tulajdonos.
7. **Dercsényi Károly** (1787–1848)
7. **Dercsényi Ferenc** (1789–1825)
7. **Dercsényi Pál**, báró (1797–1843), földbirtokos, gazdálkodó. Dercsényi János fia. 1828-ban 100 arany pályadíjat tűzött ki a magyar mezőgazdaság javítására. 1839-től báró. Felesége: báró Geymüller Henrika (Henriett), báró Vay Miklósné (II.) Geymüller Katalin testvére, egy bécsi bankár lánya.
7. **Dercsényi János Lajos**, báró (1802–1863): udvari tanácsos, a temesi kamara igazgatója (1836-tól), mezőgazdasági szakíró. 1839-től báró.
7. **Dercsényi Terézia (Desseffy Tamásné)** (1791–1814)
6. **László, I. (Laczi)** (1763–1807): Kazinczy **öccse**. Katonatiszt. Pályáját gróf Wartensleben Vilmos regimentjében kezdte 1782-ben, 1783-ban zászlótartó lett. Harcolt a török és francia háborúkban és őrnagyi (*major*) rangra léptették elő. A bihari nemesi fölkelők (*insurgensek*) alezredese (*obristlieutenant*) lett 1800-ban és ezredese 1805-ben. 1806-tól a Davidovics-ezredben szolgált. Felesége 1806-tól az örmény származású **Lukács Franciska** (Fanni; később báró Paul Radivojevich felesége), Lukács Miklós örmény származású Bihar vármegyei táblabíró lánya. Kazinczy nekrológia: KAZINCZY, *Kazinczy László* 1807.
6. **Klára (Clári, Klári)** (1766–?): Kazinczy **húga**. Osztályrésze 1813-tól: *Érsemlyén*. Férje 1788-tól: **Kraynik József (I.)** (1750–1817), Abaúj vármegyei táblabíró, akinek testvére: **Kraynik Mária** (Vékony Jánosné, majd Ibrányi Károlyné) (?–1802 v. 1803; *kőtaji* háza fogadó volt). A Kraynik házaspár lakhelye: *Göncruszka* (Abaúj-Torna vm.).
7. **Kraynik Aloyz (Loyzi)** (?–1827)
7. **Kraynik Gusztáv Ágoston**
7. **Kraynik Ferenc**
7. **Kraynik László**
7. **Kraynik Imre** (1803–1859): felesége: **Kazinczy Eugénia**, Kazinczy lánya.
7. **Kraynik Pál**
7. **Kraynik József, II.**: Abaúj vármegyei főszolgabíró, majd alispán (1829). Felesége 1830-tól: Irinyi Johanna.
7. **Kraynik Terézia** (Csercsi; Theresie; Martinides Lászlóné) (1791–?)
7. **Kraynik Klára**: férje 1819-től **Hericz József (II.)**
7. **Kraynik Josepha** (Kállay Gáborné)
7. **Kraynik Amália**
6. **Zsuzsanna (Susi; Susana)** (1768–1842): Kazinczy **húga**. Osztályrésze 1813-tól: *Érsemlyén*. Férje 1788-tól: **Péchy Sándor** (1757–1811) (→ családja/Péchy)
7. **Péchy László** (1792–?): felesége: Kengyel Mária.
7. **Péchy Klári** (Fényes Károlyné) (?–1811)

6. **Terézia, I.** (1770–1772): Kazinczy húga.
6. **József, II. (Józsi)** (1772–1855): Kazinczy öccse. Abaúj vármegye tábla- és főszolgabírája. Osztályrésze 1813-tól: *Alsóregmec*. Felesége 1802-től: **Ragályi Mária Magdolna** (1778–1839), Ragályi József (I.) (1733–1804) Borsod vármegyei alispán (1787–1800), királyi tanácsos és Szemere Katalin lánya, Ragályi Klári, Kata, József (II.), János, Tamás, Mária Magdolna és Erzsébet testvére.
 7. **József, III.** (1803–1852), felesége: **Bay Cecilia**.
 7. **Amália (Máli;** Gencsy Pálné) (1806–?)
 7. **László, II.** (1810–1841)
6. **Miklós** (1774–1844): Kazinczy öccse. Bihar vármegye táblabírája. A Martinovics-perben őt is megvádolták, de felmentették és – a fogása beszámításával – 1795. máj. 17-én szabadon engedték. Kazinczy hatására lefordított egy Gebler-színművet: *Ozmondok vagy a' két Hely tartó* (1792; Kazinczy bevezetésével; 1794-ben Pesten előadták). Osztályrésze 1813-tól: *Érsemlyén* vagy *Pásztó*.
 1. felesége 1797-től: **Beothy Victoria (Victoire)** (1778–1823), Beothy János (?–1786) Bihar vármegyei alispán (1783-tól) és Baranyai Borbála lánya.
 7. **Gusztáv Adolf** (1799–1823): katona
 7. **Sándor** (1801–1861): őrnagy
 7. **Viktor** (1805–1864): szolgabíró
 7. **Dénes** (1811–?): gyermekkorban meghalt (?)
 7. **Titusz** (1812–1848): gárdista
 7. **Géza** (1816–?)
 7. **Oszkár**
 7. **Béla**
 7. **Natália** (gyermekkorban meghalt)
 7. **Isabella** (1808–1809)
 2. felesége 1826-tól: **Gordán Zsuzsanna**, aki (Kazinczy szerint) testvérenek, Kazinczy Dienesnek házasságon kívül született gyermeke volt.
5. **András, II.** (1738–1804): Kazinczy nagybátyja („Bátyám”, „onkelem”). Zemplén vármegyei tisztségviselő, adószedő (1775), országgyűlési követ (1790/91. és 1796. Szirmay Antallal [I.]), királyi udvari tanácsos. A sátoraljaújhelyi református egyház főgondnoka. A *vinmai* birtokrész örököse, *Pazdicson* lakott. Említett arcképe, amit Kazinczy Blaschke János rézmet-szótól rendelt meg: *Andreas Kazinczy de Eadem...* (1805, Kazinczy kiadta a *Magyar régiségek és ritkaságok* I. kötetében, Pest, 1808). Nekrológját Kazinczy jelentette meg a Zeitschrift von und für Ungernban (1804, 334) és a Magyar Kurírban (1805/I, 203). Felesége: **Aisdorfer Mária** (?–1806), a *Beretőn* földbirtokos Aisdorfer Sámuel lánya.
 6. **Honoráta (Kárner Lászlóné)** (1769–?): férje ungvári alispán, királyi tanácsos volt
6. **Tamás** (?–1784)
6. öt ismeretlen gyermek
6. **István** (1774–1827): zempléni egyházmegyei gondnok
 1. felesége 1800. szept.–től: báró **Hellenbach Eszter** (1785–1801. dec.)
 2. felesége 1802-től: **Józsa Mária** (?–1815)
 7. **András, III.** (1803–?): Zemplén vármegye alispánja (1839-től másod, 1843–1849-ben első).
 7. **Mária (Mici;** Turánszki Kálmánné) (1808–1832)

7. **Ottília** (Tili; Lónyai Gáborné [II.] 1828-tól) (1810–1883). Férje zempléni szolgabíró, 1835/36-ban ellenzéki követ.
3. felesége 1816-tól: **Boronkay Rozália** (korábban Mudrány Dánielné)
 7. Gábor (1818–1864): író, szónok, országgyűlési képviselő, Kazinczy műveinek kiadója, Toldy Ferenc barátja. Felesége: Fáy Emma.
 7. Rosalia (Stépán Sándorné) (1820–?)
 7. Sophia (Stépán Vincéné) (1820–?)
 7. Klára (Barkóczy Mihályné) (1822–?)
 7. István (?–1883)
 7. János
 7. Piroska (Prisca; Kovách Illésné) (1824–?)
5. **Klára** (1745–?)
5. **Péter, III.** (1747–1827): Kazinczy nagybátyja („Bátyám”). Zemplén vármegyei táblabíró, adószedő, alispán (1799–1804) és országgyűlési követ (1802). A református egyház és a sárospataki kollégium bőkezű támogatója. A *lasztóci* birtokrész örököse.
 1. felesége: **Boronkai Éva**.
 6. **Lajos** (?–1788)
 6. Pál
 6. Apollónia (Jósa Antalné) (1774–?)
 6. két ismeretlen lány (gyermekkorban meghaltak)
 6. **Terézia, II.** (Szemere Jánosné, később: Bernáth Jánosné) (1774 után–?)
 7. **Szemere Péter**
 7. Szemere Terézia (Szirmay Mihályné)
 2. felesége 1792-től: **Ragályi Zsuzsanna** (?–1827)
 6. **Sophie** (1794–?). 1810-től férje: gróf **Vay Ábrahám, II.**, (1789–1855): kamarás (1815), Borsod vármegyei alispán (1825-től) és országgyűlési követ (1825/27), királyi biztos Szabolcsban (1828) és Beregben (1830–1832), Máramaros vármegyei főispán (1832). A Magyar Tudós Társaság (MTA) alapításához nyolcezer forinttal járult hozzá. A Magyar Tudós Társaság megalapítását előkészítő bizottságnak és az igazgatótanácsának is tagja volt (1830). 1830-tól gróf. Vay József (I.) fia.
 7. **Vay Eulalia**, grófnő (**Lila, Lilla, Eulalie**; Lónyai Jánosné [I.] 1827-től) (1812–?)
 7. **Vay Erzsébet**, grófnő (Gyürky Pálné)
 7. **Vay Péter**, gróf (1813–?)
 7. még kilenc gyermek
5. **Borbála** (?–1789)
5. még három gyermek
5. **Pintér Márton** (Legenyei) (?–1773): Kazinczy apjának „titkos testvére volt” (eszerint Kazinczy Dániel házasságon kívül született gyermeke). 1767–1773 között Zemplén vármegye alispánja. Pintér István és Anna (**Szirmay Antalné** [I.]; → családja/Szirmay) apja.

BOSSÁNYI CSALÁD (NAGYBOSSÁNYI ÉS NAGYUGRÓCI)

3. **Ferenc, I.** (?–1710): Kazinczy **dédapja**, nógrádi alispán. Felesége **Péchy Zsófia**. (→ családfa/Péchy)
 4. **Ferenc, II.** (1703–1786): Kazinczy **nagyapja**. Bihar vármegyei al- és főjegyző (1732), főszolgabíró, országgyűlési követ (1751, 1764/65). Diákkorában reformátusról katolikus hitre tért Bécsben (felesége és lányai reformátusok). Felesége: (Kóji) **Comáromy Julianna** (1717–1798). (→ családfa/Comáromy)
 5. Judit (1738–1739)
 5. **Ferenc, III.** (1744–1745)
 5. **Klára** (1746–1766): Kazinczy **nagynénje** („Tántom”) és **keresztanyja**.
 5. **Zsuzsanna** (**Kazinczy Józsefné** [I.]) (1740–1812): Kazinczy **anyja**. (→ családfa/Kazinczy)
 4. **János** (1703 után–1760): Poroszországban volt huszárkapitány.

A **Bossányi** család további említett tagja:

– **Miklós**, báró (?) (?–1760): szepitemvir.

A **Bossányi** család egyes ágai között „az összefüggést [...] nem tudhatva” mutatja be **NAGYIVÁN** a családfa egyes részeit, így a közvetlen rokon **Bossányiak** és a család bárói ágának kapcsolatát nem tisztázza.

COMÁROMY CSALÁD (KÓJI)

2. **György**: Kazinczy **ükapja**. Felesége: Kölesséry Sára.
3. **György, I.**: Kazinczy **dédapja**. Békés vármegyei alispán (1715). Felesége: **Rhédey Julianna**, Rhédey László lánya.
 4. Klára (Zeykné)
 4. Krisztina (Darvas Sándorné). Darvas Sándor unokatestvérei: **Comáromy Lajosné Darvas Klára**; **Darvas József**, Szirmay Zsuzsanna férje. (→ családfa/Szirmay)
 5. Darvas Sándor
 5. **Darvas Imre** (?–1812), rédei birtokos. Felesége: **Dráveczky Klára**.
 6. **Darvas Menyhért**
 7. öt lány
 4. **Julianna** (**Bossányi Ferencné** [II.]) (1717–1798): Kazinczy **nagyanyja**. (→ családfa/Bossányi)
 4. Kata (Diószeghy Istvánné)
 4. Ágnes (Bornemisszáné)
 4. **Anna** (**Péchy Imréné** [I.]) (1729–1777) (→ családfa/Péchy)
 4. Zsuzsa (Ormósné)
 4. József
 4. Imre
 5. György
 3. **István**
 4. Sándor
 5. **György, II.** (?–1807): Abaúj vármegyei főjegyző és táblabíró (1784), II. József alatt törvényszéki elnök, majd országgyűlési követ, a sárospataki kolégium algondnoka (1793–1807). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.

6. **István** (1777–1845): Abaúj vármegye főadószedője, főjegyzője, alispánja (1824), országgyűlési követe (1825–1827), főispáni helyettese (1838–1841). Felesége 1817-től: **Bárczay Borbála**.
 7. **József** (1817–?): Kazinczy keresztfia.
 7. **István** (1820–?)
 7. **László** (1825–?)
6. **György, III.**: felesége: gróf **Beleznay Julianna** (1811–?).
 7. négy lány
6. **András**
6. ? **Anna** (Náni; Menszáros Lászlóné) (rőla NAGYIVÁN nem tud).
5. **Lajos**: Abaújvármegyei ülnök. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Felesége: **Darvas Klára**.
 6. **Ferenc** (?–1816): meggyilkolták
 6. **Klára** (?–?). Férje 1808-tól: **Domokos Lőrinc**.
 6. **Lajos**
 6. **Sámuel**
3. **Mária**. Férje: **Domokos Márton** (1697–1764), debreceni főbíró, a debreceni református egyház gondnoka.
 4. **Domokos Lajos** (1728–1803): debreceni főbíró. Debreceni tanulmányai után az utrechti egyetem hallgatója volt. 1751-től jegyzője, majd főjegyzője, 1774–1786 között többször is főbírája Debrecennek, a debreceni református egyház és kollégium gondnoka. A kollégium önállóságának harcos védelmezője volt, szembe került Kazinczy iskolafelügyelői tevékenységével. 1790-ben Bihar vármegye alispánja, az 1790/91-es országgyűlésen ellenzéki követe, a diétán fellépett a magyar nyelv ügyében. Bírálta Révai Miklós nyelvészeti munkásságát, ellenezte Kazinczy nyelvújítási nézeteit, részt vett a debreceni *Magyar Grammatika* kiadásában. A debreceni világiak és egyháziak közötti viszályban és Sinai Miklós református püspök megbuktatásában vezető szerepet játszott, a kollégium vezetését világi felügyelet alá vonta. Kötetünkben említett munkája, a J. Rautenstrauchtól fordított *Álom II. Józsefről*. Felesége: **Kenesey Katalin**.
 5. **Domokos Jakab** (1756–1821): a Wartensleben-ezredben hadnagy, majd Bihar vármegyei főadószedő és alispán. Felesége: **Uray Julianna**.
 6. **Domokos Julianna** (báró Dőry Józsefné)
 6. **Domokos László** (?–1853)
 5. **Domokos Imre**: debreceni tanácsos, Bihar vármegyei táblabíró, majd alispán
 5. **Domokos Dienes**
 6. **Rozália** (Illosvay Dánielné)
 6. **Zsuzsanna** (Illosvay Györgyné)
 5. **Domokos Lőrinc** (1761–1825): Bihar vármegye aljegyzője (1785-től), az egyesített Csanád, Csongrád és Békés (1787–1790), majd Békés és Bihar (1803–1810) vármegyék főjegyzője, többször is országgyűlési követ. Felesége 1808-tól: (Kóji) **Comáromy Klára**.
 5. **Domokos Lukács**
 6. **Zsófia** (Barcza Dánielné)
 6. **Zsigmond**
 6. **Márton**
 5. **Domokos Mária** (Berzsenyi Lajosné, majd **Halmágyi Lászlóné**): férje, **Halmágyi László** (?–1810) Szolnok vármegyei táblabíró volt.
 3. **Sára** (Gyürky Gáborné)
 3. **József**: ezredes. Felesége: **Baranyi Mária**.
 4. öt gyermek

A Comáromy család további említett tagjai:

- **Gábor** (?–1817): meggyilkolták
- **Mihály**: (léta)vértesi lakos (18. sz. vége)

PÉCHY CSALÁD (PÉCSÚJFALUSI)

1. Ferenc: Kazinczy **szépapja**. 1. felesége: Berzeviczy Mária, 2. felesége: (Dadai) Nagy Bora
2. **Mihály, I.**: Kazinczy **űkapja**. Felesége **Fráter Mária**.
 3. **Zsófia (Bossányi Ferencné [I.])**: Kazinczy **dédanyja**. (NAGYIVÁN szerint újra férjhez ment Püspöky Sámuelhez.) (→ családfa/Bossányi)
 3. Pál
 3. István
 3. Klára
 3. **Mihály, II.**: felesége: Vass Mária.
 4. László: felesége: Sombory Erzsébet.
 5. László
 5. **Mihály, IV.** (1755–1819): építész, hadmérnök tábornok. A debreceni református Nagytemplom építője (1805–1821), a kollégium újjáépítője (1804–1818).
 4. Anna (Kölcsey Sándorné)
 4. Júlia. Férje: Bydeskuty Zsigmond alispán (1740), **sződemeteri** lakos.
 5. Bydeskuty Imre: alispán. Felesége (Pálóczi) Horváth Mária.
 6. Bydeskuty Mária. Férje: Bölöni Ádám.
 7. Bölöni Ágnes (1767–1802). Férje: Kölcsey Péter (1754?–1796).
 8. **Kölcsey Ferenc** (1790–1838): író, költő, értekező, politikus, a Magyar Tudós Társaság (MTA) tagja (1830).
 8. még három gyermek
 7. még hét gyermek
 6. Bydeskuty Julianna. Férje Dráveczky János.
 4. Ágnes
 4. **Imre, I.** (?–1795): felesége: (Kóji) **Comáromy Anna** (1729–1777), Kazinczy nagyanyjának a testvére (→ családfa/Comáromy)
 5. **Imre, II.** (1753–1841): Bihar vármegye jegyzője (1783-tól), alispánja (másod-alispán 1787-től, első 1790–1803 között) és országgyűlési követe (1796-tól többször; 1812 és 1825/27-ben pesti követ), államtanácsos (1805). A tiszántúli református egyházkerület és a Debreceni Kollégium főgondnoka (1801–1839), alnádor (1813-tól), szeptemvir (1824-től). A Magyar Tudós Társaság (MTA) igazgatóságának tagja (1830). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Felesége: **Prónay Magdolna** (1767–1821), Prónay Pál és Éva (Kubinyi Andrásné) testvére.
 6. Ferenc
 6. Teréz
 6. Karolina
 6. Petronella
 6. Janka (Szepessy Ferencné)
 4. Kata (Zsombory Györgyné)
 4. **Mihály, III.**: alispán. Kazinczy **keresztapja**. Felesége: (Csepi) **Zoltán Krisztina**.
 2. Zsigmond
 2. Ferenc
 2. Márton
 2. Pál: felesége: Verebélyi (?)

3. Sándor: felesége: Görgey (?)

4. Sándor (1757–1811): felesége 1788-tól: **Kazinczy Zsuzsanna** (1768–1842).
Kazinczy sógora. (→ családfa/Kazinczy)

5. László (1792–?): felesége: Kengyel Mária.

5. Klári (Fényes Károlyné) (?–1811)

A Péchy család további említett tagjai:

– Antal (1805 k.)

– Terézia (1805 k.)

– Lajos: akit Kazinczy Dienes elzáratott és megveretett Nagyváradon (1804 k.)

– György (?–1783): a tiszáninneni kerületi tábla bírása (1760 és 1770). Péchy István testvére.
(Kazinczy igen távoli rokona, Péchy Ferenc unokatestvérének, Gábornak a leszármazottja.)

– István (?–1775 k.): lapispataki birtokos, jogi író. *Cultellus Longicom cuius potus et canis* c. munkája miatt mint lázítót és felségsértőt kézlevágásra és fővesztésre ítélték (1770), de Mária Terézia megkegyelmezett neki és az ítéletet tízévnyi Grazban letöltendő börtönre változtatta. Pere mintául szolgált a Martinovics-perhez. 1772-ben II. József bocsáttatta szabadon, ezután Batthyány József hercegprímásnál volt könyvtáros. Péchy György testvére. Felesége: Rolly Mária. (Kazinczy igen távoli rokona, Péchy Ferenc unokatestvérének, Gábornak a leszármazottja.)

– Gábor, I. (?–1805): szeptemvir (1760-tól), Sáros vármegyei adminisztrátor, a kassai kerületben iskolai főfelügyelő. (Kazinczy igen távoli rokona, Péchy Ferenc unokatestvérének, Gáspárnak a leszármazottja.) Péchy Gábor (II.) apja.

– Gábor, II.: tanácsos, szeptemvir, a kassai kerületben iskolai főfelügyelő. Péchy Gábor (I.) fia.

– Ferenc (1830 k.): „a’ Septemvir fija”: Péchy Gábor (I.) vagy Gábor (II.) vagy Imre (II.) fia.

SZIRMAY CSALÁD (SZIRMAI ÉS SZIRMABESSENÝŐI)

1. István (1550–1613): Kazinczy széppapja.

1. felesége: Keczer Zsófia. (A leszármazás: SZIRMAY 2005, 210.)

2. felesége: Ongay Borbála, Kazinczy széppanyja.

2. Anna

2. Péter, I. (1608–1659): Kazinczy ükapja. 1641-ben Borsod vármegyéből az egri törökök portyázása elől a sárospataki vár által védett Zemplénbe települt át, ahol I. Rákóczi György fejedelem pártfogásával 1644-ben jegyző, 1646-ban alispán lett (1655-ig). Országgyűlési követ (1647, 1649, 1655), királyi táblai bíró (1655-től). Felesége: (Lipóci) **Keczer Anna** (?–1659 után), a pazdicsi birtok örököse. *Pazdics*on ők építették 1648–1649-ben a Szirmay-kastélyt.

3. István, I. gróf (1647–1711): ítélőmester; katolizált. Felesége: (Vinnai) Eödfőffy Zsuzsanna. (A leszármazás: SZIRMAY 2005, 218.)

3. Miklós (1652–1720): 1. felesége: Semsey Anna; 2. felesége: Csery Anna.

4. Tamás, I. (1688–1743): ezredes, Sáros és Zemplén vármegye országgyűlési követe (1721, ill. 1723, 1729 és 1740), a tiszai evangélikus egyházkerület felügyelője (1735–1743). 1741-ben, az osztrák örökösödési háborúban, saját költségén egy gyalogezredet állított ki a poroszok ellen. Felesége 1711-től: báró Mednyánszky Anna Mária.

5. Anna (Radvánszky Istvánné, később **Poturnyay Andrásné**) (1719–1786)

6. Radvánszky Terézia (**Kapy Józsefné** [I.]

6. Radvánszky Mária (Márkusfalusi Márjásy Miklósné)

6. Radvánszky Klára (Zsembery Mihályné)

6. Radvánszky Joanna

6. Poturnyai Imre (?–1784)

6. Poturnyai Péter

6. Poturnyai Tamás (?–1802)
6. Poturnyai Heléna (Szirmay Péterné)
6. Poturnyai Éva (Szulyovszky Sándorné): férje Szulyovszky Menyhért és László testvére.
6. Poturnyai Klára (Szirmay Pálné)
6. Poturnyai Rozália (Pongrácz Imréné)
4. (A további gyermekek: SZIRMAY 2005, 210.)
3. **Péter, II.** (1655–1712): 1. felesége: Fáy Zsófia; 2. felesége: Szepessy Katalin.
4. István (1685–?): felesége: Görgey Zsófia.
5. István-Jób (1723–1791): felesége: (Stansics, Grádeczi) Horváth Joanna (Janka).
6. **István, II.** (István-Jób) (1752–1818): Zemplén vármegye főügyésze. Felesége: Okolicsányi Anna Mária. (A leszármazás: SZIRMAY 2005, 211.)
6. **Jeanette v. Johanna v. Janka (Szirmay Tamásné, III.)** (1772–1831)
6. (Még két gyermek: SZIRMAY 2005, 211.)
5. (Még három lány: SZIRMAY 2005, 211.)
4. **Zsuzsanna (Anna; Darvas Józsefné)**: férje Nógrád vármegyei alispán, tanácsos. (→ családja/Comáromy)
5. Darvas József
5. **Darvas Ferenc** (1740–1810): Nógrád vármegyei alispán (1773–1783), helytartói tanácsos (1784-től), Pest vármegye ellenzéki országgyűlési követe (1790). A Martinovics-perben meggyanúsították, de nem ítélték el. Szabadkőműves, az Orpheus egyik szerzője, a Wesselényi-féle színtársulat támogatója.
6. **Darvas János** (?–1805): abaúji szolgabíró. Lefordította Schiller *Die Räuber* c. színművét: *A hegyi tolvajok* (Pest, 1793; előadása: Pest, 1810; egy részlete megjelent az Orpheusban is). 1. Felesége: Fáy Mancsi; 2. felesége: Csemniczky Zsuzsanna.
6. Darvas Zsuzsanna (**Puky Ferencné**) (?–1805)
3. Sára (Butkay Istvánné, majd Székely Andrásné) (?–1688).
3. **András, I.** (1658 v. 1659–1723): Kazinczy dédapja. Apja református vallásáról, annak halála után, anyja evangélikus vallására tért át testvéreivel együtt. Ifjú korában járt Odera-Frankfurtban, ahol hadmérnökséget tanult. A Wesselényi-összeesküvés után 1671-ben elfogták, de a pozsonyi törvényszék eleresztette; e perről feljegyzéseket készített. Thököly Imre egy kisebb csapatát vezetve 1682-ben rajtaütött a kulcsfontosságú kassai erődítményen és elfoglalta azt a németektől. Thököly bukása után 1785-ben kegyelmet nyert. 1687-ben Caraffa, Miklós testvérével együtt, elfogatta, de Wallis tábornok közbenjárására ismét kegyelmet kapott. Ott volt az ónodi országgyűlésen (1706), majd Zemplén vármegye követeként az 1712-i, az 1715-i és az 1723-i diétán is. Felesége: (Királyfalvi) **Róth Julianna**, Róth Ádám Zólyom vármegyei alispán lánya; testvérei: Prónay Gáborné Róth Éva (báró Prónay Gábor, László és Éva anyja) és Tamás (gróf Teleki Józsefné [I.] Róth Johanna apja).
4. **Menyhért** (1691–1765): felesége: Péchy Éva (Mária).
5. **Borbála** (Szulyovszky [Szirmiensis] Lászlóné)
6. **Szulyovszky László**: a miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Felesége: (Stansics, Grádeczi) Horváth (?)
7. **Szulyovszky Anna** (Boronkay Gáspárné) (?–1830)
6. Szulyovszky Sándor: Sáros vármegye alispánja, országgyűlési követe. Felesége: Poturnyai Éva (**Poturnyai Andrásné** Szirmay Éva lánya).
6. **Szulyovszky Menyhért** (1752–1831 után): Zemplén vármegye törvényszékének elnöke II. József idején, majd országgyűlési követe

- (1790, 1792). A Martinovics-perben halálra ítélték, majd kegyelmet kapott és 1801 júniusában szabadult, elsőként a munkácsi foglyok közül. 1794 júniusában ő adta át Szentmarjai Ferenc kérésére Martinovics kátétját Kazinczynak, vagyis közvetlenül ő szervezte be az összeesküvésbe. Felesége: (Lucskai) Bánó Anna.
7. **Szulyovszky József** (?–1831): szolgabíró. A koleralázadaskor élettársával és lányával együtt meggyilkolták.
7. Szulyovszky Terézia (Szirmay Mihályné)
7. **Szulyovszky Borbála** (Bábi; Pongrácz Jánosné)
7. Szulyovszky Rozália
4. **András, II.** (1694–1762): felesége: (Csicseri) Orosz Julianna.
5. Tamás (?–1768): felesége: Kis Judit.
6. **Tamás, III.** (1768–1806 v. 1807): felesége: **Szirmay Jeanette v. Johanna** (1772–1831), Szirmay István-Jób és (Stansics, Grádeczi) Horváth Joana lánya.
5. (Még két lány: SZIRMAY 2005, 213.)
4. **Ádám, I.** (1697–1751): Zemplén vármegye országgyűlési követe (1751). Tolcsva és Erdőbénye birtokosa. Nőtlen volt.
4. **Imre, I.** (?–1776 előtt): katonatiszt, táblabíró. Felesége: Bégányi Krisztina.
5. **Lajos** (?): felesége: Seckendorff Terézia.
6. Károly: felesége: (sárói) Sárosy Joana.
6. Dorothea (Péchy Jánosné)
5. Zsigmond (?–1816): felesége: Márjásy Zsuzsanna.
6. Helena (Pulszky Sámuelné)
6. Apollónia (Szirmay Ádámné [III.])
5. Klára
5. Erzsébet (Kovácsnay Zsigmondné, majd Kisné, majd Kisné [!])
4. **Sándor, I.** (1704–1776): a *pazdicsi* birtok és kastély örököse. 1. felesége: Máriaissy (?); 2. felesége: (Stansics, Grádeczi) **Horváth Klára**.
5. Imre, II. (?–1779): katonatiszt; katolikus hitre tért.
5. **Péter, III.** (1741–1809): 1786-tól Ung vármegye alispánja. Felesége: Poturnyai Heléna (Ilona), **Poturnyai András** és Szirmay Anna lánya, Szirmay Pálné testvére.
6. Mihály: Zemplén vármegye főszolgabírája. Felesége: Szulyovszky Terézia, **Szulyovszky Menyhért** lánya.
6. (Még három gyermek: SZIRMAY 2005, 213.)
5. Sándor, II. (1745–1795): katona. (A leszármazás: SZIRMAY 2005, 215.)
5. Ádám II. (1747–1810): felesége: báró **Podmaniczky Terézia** (?–1841), Podmaniczky Sándor (I.) lánya.
6. **Ádám, III.** (1781–1848), kamarás, a hétszemélyes tábla bírása (1844). (A leszármazás: SZIRMAY 2005, 216.)
6. (Még két gyermek: SZIRMAY 2005, 216.)
5. **Pál** (1751–1822): főhadnagy, visszavonulva *Lazon*yban lakott, a kastélyt is ő építtette. A pazdicsi evangélikus egyház felügyelője, támogatója (1781–1822). Felesége: Poturnyai Klára, **Poturnyai András** és Szirmay Anna lánya, Szirmay Péterné testvére. 1798-ban a Zemplén vármegyei gyűlésen tett kijelentése miatt hűtlenségi per indult ellene.
5. **András, III.** (1762–1811): Göttingenben, Londonban és Párizsban tanult. A *pazdicsi* birtok örököse. Felesége: (Stansics, Grádeczi) **Horváth Anna** (?–1808), Horváth Boldizsár lánya, Berzeviczy Gergely unokatestvére. A *Grádeczi-Stansics-Horváth család birtoka* a fiúsított Horváth Annára, és így a Szirmay családra szállt. (A leszármazás: SZIRMAY 2005, 213.)

5. **József** (1765–1811): katonatiszt. Első felesége kedvéért katolikus hitre tért.
1. felesége: **Kállay Mária** (Mimi; Anna) (?–1802), Kállay László alispán és báró Reviczky (?) lánya. Gyermekük korán meghaltak, elváltak. Ezután az orosz hadsereg tisztjeként harcolt a török ellen, de egy fegyelmi vétségéért (egy orosz herceget megsebesített) hat év fogságra ítélték. Kegyelmet nyert, hazatért, újránősült: 2. felesége: **Bégányi Jozefa. Pazdicson** lakott. (A le származás: SZIRMAY 2005, 217.)
5. **Zsuzsanna (Bernáth Ferencné)**
6. **Bernáth Klára (Jenny)** (1781–?): Kazinczy egyik kassai barátnéja. Férje (1797-től): **Bárczay Ferenc (II.)** (1766–1836): Abaúj vármegyei szolgabíró, Kazinczy sárospataki iskolatársa, Bárczay Ferenc (I.) fia. Kazinczy közös barátságuk, szerelmük emlékére ajánlotta *Sztella* c. fordítását: [*A Jenny barátnéjának és az enyémnek*].
6. **Bernáth Zsuzsanna** (Kandó Gáborné)
6. **Bernáth Anna (Fáy Ferencné)**
4. **László, I.** (1701–1767): Zemplén vármegyei alispán (1751-től másod-, 1757-től elsőalispán), 1760-tól királyi tanácsos. Ifjú korában evangélikusról katolikus vallásra tért át. Felesége: Okolicsányi Teréz.
5. **Tamás Antal** (1732–1789): Zemplén vármegye aljegyzője (1757-től), alispánja (1767-től második, 1770-től 1785-ig első), országgyűlési követe (1764), tanácsos (1779). Felesége: Beniczky Mária Honoráta (?–1804).
6. **Rozália** (báró Luzsinszky Pálné) (?–1822)
7. **Luzsinszky János**, báró (1790–1857): kamarás, ezredes
7. **Luzsinszky Pál**: felesége: Szirmay Eszter.
6. (Még öt gyermek: SZIRMAY 2005, 214.)
5. **László, II.** (?–1808), Zemplén vármegye aljegyzője (1767-től), főszolgabírója (1773-tól) és bátyja után – tanácsosi címmel – alispánja (1785–1794), országgyűlési követe (1790). Felesége: **Révay Apollonia**, Révay Simon főispán lánya.
6. **Mihály**: felesége: Szemere Terézia (Szemere János és **Kazinczy Terézia [II.]** lánya).
6. (Még három gyermek: SZIRMAY 2005, 216.)
5. **Rozália (Soos Józsefné)**: férje kapitány volt.
5. **Terézia, II. (Soos Pálné [I.])** (1744–1812): férje Kazinczy András (II.) patvarista társa volt.
6. **Soos Pál, II.**: Zemplén vármegyei főbíró (1813-tól), alispán (1829-től). Felesége 1798-tól: **Beothy Franciska (II.)**, Beothy János lánya, Kazinczy Miklósné Beothy Victoria testvére.
5. (Még két gyermek: SZIRMAY 2005, 214.)
4. **Terézia, I. (Kazinczy Dánielné)** (1706–1757 után): Kazinczy **nagyanyja**. (→ családja/Kazinczy)

A Szirmay család további említett tagjai:

– **Antal, I.** (1747–1812): történetíró, levéltáros, zempléni birtokos. 1773-tól Zemplén vármegye al-, majd 1777-től főjegyzője és táblabírája, ekkor rendezte a vármegye levéltárát. 1784-től Abaújban és Borsodban, 1789-től Sároson és Ungban táblabíró. 1787-ben királyi udvari tanácsos és az eperjesi királyi tábla elnöke, Zemplén vármegye országgyűlési követe (1790/91 és 1796, Kazinczy Andrással [II.]). „De sértegető élcei és elve (mindég az erősbekkel tartás) utóbb közönséges gyűlölségbe sodorták és 1797. octob. 27-én az eperjesi táblától is el kellett válnia” (NAGYIVÁN), és 1798-ban elvesztette követi tisztségét is, mert megyei ellenfelei bevádolták, hogy a jakobinus eszmékkel rokonszenvez. Ezután visszavonult vékei birtokára. Udvarhú felfogásban megírta a Kazinczy által élesen kritizált *Jacobinorum Hungaricorum Historia*-t (‘A magyar jakobinus mozga-

lom története', 1809.), ugyanebben az évben birtokadományban részesült. Kazinczy életrajzot írt róla: *Szirmay Antal Udvari-Tanácsos Ur' Élete. Tulajdon jegyzései után (Felső Magyar-Országi Minerva, 349–354)*, és a Szirmayak kéziratban maradt családtörténetében is hosszabban említi: MTA KK 636/I, 70a–74a. (Kazinczynak igen távoli rokona, Szirmay István [a szépapa] dédapjának a testvérének a leszármazottja, a Szirmay család ugocsei ágának tagja.)

1. felesége 1770-től: (legényei) **Pintér Anna** (?–1783), a zempléni alispán Pintér Márton – Kazinczy apjának „titkos testvére” – lánya; gyermekük: **József** (1781–?), Zemplén vármegyei szolgabíró, felesége: Zámory Zsuzsanna.

2. felesége 1784-től: báró **Ghilányi Franciska**; gyermekük: **Antal (II.)** (1785–?), táblabíró, Kassán lakott.

– **János**: Sáros vármegyei táblabíró, német nyelvű szonettek szerzője. Kazinczy említett szonettje: *Szirmay Jánoshoz* (1813). (Talán gróf Szirmay István ükunokája, mert a család ezen ága viselt tisztségeket Sáros vármegyében.)

– **Mihály** (1800 k.)

– **Terézia, II.** (1806–1857): 1828. máj. 27-től Ambrózy Lajosné (II.). (NAGYIVÁN tévesen Muslay Izabellát véli báró Ambrózy Lajos [II.] feleségének.)

TÖRÖK CSALÁD (SZENDRŐI)

2. Ferenc (1641–?): 1. felesége Ferenczy Éva; 2. felesége: Szinyei Merse Anna.

3. Ferenc (1687–?): Torna vármegyei alispán. Felesége: báró Vécsey Zsuzsa.

4. **József, I.**, gróf (1714–1776): Borsod vármegyei alispán, országgyűlési követ (1751), udvari tanácsos, a szepesi kamara elnöke. Szabadkőműves, alkimista és rózsakeresztes. 1774-től gróf. Felesége: báró **Pfeffershoffen Katalin** (?–1790).

5. Anna

5. Eszter (gróf Andrassy Istvánné, majd báró Henniger Jánosné)

5. **József, II.**, gróf (1742–1816): a debreceni kerületi tábla bírása (1770–1786). A miskolci Erényes Világpolgárok páholy egyik vezetőjeként Kazinczy szabadkőműves társa. 1787-ben római katolikusról református vallásra tért át. Mindkét szemére világtalan.

1. felesége: **Vas Anna** (1770-től, elváltak 1780-ban).

6. Borbála

6. Bálint

2. felesége: **Horvát Borbála** (1810-től).

5. **Lajos**, gróf (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatójaként (1785–1796) Kazinczy felettese, később **apósa** („ipam”). Ellenzéki politikusként vett részt az 1790/91-i országgyűlésen, 1791–1793 között tagja volt a tanulmányi bizottságnak. Szabadkőműves és rózsakeresztes volt, foglalkozott alkímiával, kémiával. A miskolci Erényes Világpolgárok (virtuosos cosmo-politák, 1781 k.) szabadkőműves páholy alapító nagymestere, Kazinczy beavatója (1784. jan. 16.) Felesége: gróf **Rogendorff Aloysia** („napam”) (1754–1817), akinek testvérei: **Rogendorff Kajetán** és a két apáca „Rogendorff gróf kisasszony”.

6. **József, III. (Pepi)**, gróf (1777–1830): Kazinczy **sógora**. Apja halála után vitatta a lánytestvérei örökösödési jogát a **kázméri** birtokhoz, ezért Kazinczy három év alkudozás után végül pert indított ellene, amit csak 1830-ban nyert meg, és csak a halála után kapja meg Török Sophie a megítélt javak egy részét (az egyharmad birtok és 25 000 Ft helyett 10 000 Ft-ot). Felesége: báró **Vécsey Mária**, Vécsey Miklós (I.) Szatmár vármegyei főispán lánya.

7. **Bálint**, gróf (1806–1882): kamarás, helytartósági tanácsos, kamarai alelnök, titkos tanácsos, szeptemvir és országbíró-helyettes. Felesége: Révay Zsófia.
7. **Sándor**, gróf (1809–?): altábornagy.
7. **Napoleon**, gróf (**Napi**; neve később: **Nepomucénus [Muki]**) (1810–1898): országgyűlési képviselő (1861-ben).
7. **János**, gróf (1810–?): felesége: gróf Sztáray Paulina.
7. **Miklós**, gróf (1812–?): ezredes. Felesége: gróf Harnancourt Unverzagt Matild.
7. **Albert**, gróf (1813–?)
7. **Teréz**, gróf (1815–?)
6. **Sophie Antonia** (Zsófia), grófnő (**KAZINCZY FERENCNÉ**) (1780–1842) (→ családfa/Kazinczy)
6. **Pál**, gróf (gyermekkorban meghalt)
6. **Marie Susie** (Mária Zsuzsanna), grófnő (**D’Ellevaux Jánosné, Dellvoné, Delvóné**) (1783–?)
 7. **Marie Adelgunde Josephine Aloysia**, grófnő (1808–?)
3. **András**
 4. hét gyermek
 4. **Imre**
 5. két lány
 5. **András**
 6. öt gyermek
 6. **András** (?–1772): táblabíró. Felesége: **Lanzer Karolina**.
 7. **Karolina Sarolta** (Charlotte) (1786–1862): 1804-től herceg **Georg von Hessen-Darmstadt** (1780–1856) felesége és Nidda hercegnője (Prinzessin zu Nidda). Férje I. Lajos hesseni nagyherceg és Luise Henriette hessen-darmstadti hercegnő fia volt.
 7. **Teréz**. Férje: gróf **Unwerth Emanuel**, a pest-budai színházak bérelője (1790–1793).
 7. **Anna** (Batternay Imréné)
 7. **János** (1790 után–?): Nógrád vármegyei táblabíró, podrecsányi birtokos. Felesége: **Holecz Carolina**.
 8. **Béla** (1826–?)
 8. **Sándor** (1821–?): Nógrád vármegyei alispán (1861).

4.2. Jegyzetmezők

1. jegyzetmező: 1759. a kezdet

8. [Kazinczy Ferencz Abaujvármegyeinek tartathatik...] (25)
9. Ujhely Július 20d. 1825. (25)
10. Kazinczy József és Bossányi Susánna (25)
70. Özveggy Kazinczy Józsefné' született Bossányi Susána' Emlékezete (162–167)
71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim között... (169)
79. Engem illetők (323)
85. Kazinczy Ferencz' Élete [II.] (394)
86. Az én életem... (400–401)
87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (446)
88. Pályám' Emlékezete [I.] (471)
90. [Pályám emlékezete III.] (558–559)
93. [Pályám emlékezete VI.] (716)

Kazinczy Ferenc 1759. okt. 27-én Érsemlyénben, anyai nagyszülei házánál született, innen viték át szülei az alsóregmeci otthonukba. 1761. febr. 22-én világra jött első testvére, *Dienes*, ezért Kazinczy visszakerült a nagyszülőkhöz Érsemlyénbe. 1766-ig még három testvérük született: 1762. máj. 13-án *Julianna*, 1763. jún. 19-én *László*, 1766. dec. 12. *Klára*. (→ 4.1. *Családja*)

Kazinczy 1766 végéig nevelkedett a bihari *Érsemlyén*ben (Érsemlyén, Semlyén; ma: Šimian [R]), a Bossányi nagyszülőknél. E település lakosai túlnyomóan református magyarok voltak, katolikus temploma a korban nem volt. Az érsemlyéni református templomhoz 1776-ban Mária Terézia engedélyével építettek egy fatornyot, 1780-ban felújították és 1795-ben elnyerte jelenlegi formáját. Kazinczy másik gyermekkori lakhelye az abaúji *Alsóregmecen* (Regmec), a Kazinczyak egyik családi központjában volt; később ide költözött haza a tanfelügyelői állás elvesztése után. Alsóregmecen 1663-ban Kazinczy Péter (II.), majd 1739-ben Kazinczy Dániel szerzett, ill. a Hericz családtól zálogba vett birtokrészeket, amelyeket Kazinczy apja örökölt (a zálogrészt 1801-ben tudta visszaváltani Hericz József [I.]). 1739-ben az alsóregmeci részekkel együtt szerezte meg a család a későbbi *Szépbalmot* is. A katolikus szlovák többségű település református templomát főképp a Kazinczy család tartotta fenn.

Háttér – 1766-ig

1756 óta Mária Terézia birodalma hadban állt II. Frigyes Poroszországgal. A váltakozó sikerrel vívott hétéves háborút 1763. febr. 15-én a hubertusburgi béke zárta le, amelynek értelmében a Habsburgok lemondtak Sziléziáról. 1760-ban a királynő magyar nemesi testőrséget állított fel Bécsben, amelynek az első kapitánya gróf Pálffy Lipót volt. Pozsonyban – 1751 után először – összeült az 1764/65. évi országgyűlés, amelyen a két Bihar vármegyei követ *Baranyi Gábor* és Kazinczy nagyapja, *Bossányi Ferenc* volt. A diétán az udvar a nemesek és a papság megadóztatására törekedett, ami a rendek ellenállása miatt nem sikerült, ellenben a magasabb hadiadót megszüavasták. 1765-ben Mária Terézia a – gróf Batthyány Lajos halálával megürült – nádori méltóságot üresen hagyta, és a vejét, Albert szász-tescheni herceget magyarországi helytartóvá nevezte ki (1780-ig). 1765. aug. 18-án meghalt Mária Terézia férje, I. (Lotaringiai) Ferenc német-római császár, utóda fia, II. József, aki szeptembertől társuralkodó lett. A birodalom ügyeiben továbbra is a királynőé maradt a döntő szó.

(25), (25), (25), (163), (394), (400), (446), (471), (558), (716) *Kazinczy József, I.* (1732–1774): Kazinczy apja. *Kazinczy Dániel* (1685 k.–1750) és *Szirmay Terézia (I.)* (1706–1757 után) fia. *Kazinczy András (I.)* (1660 v. 1662–1728) és (vinnai) *Eödfnyff Erzsébet* (?–1732) unokája. *Kazinczy András (II.)* (1738–1804) és *Kazinczy Péter (III.)* (1747–1827) testvére. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)

- (25), (25), (25), (162), (169), (394), (400), (446) **Bossányi Zsuzsanna** (Kazinczy Józsefné [I.]) (1740–1812): Kazinczy anyja. **Bossányi Ferenc (II.)** (1703–1786) és (Kóji) **Comáromy Julianna** (1717–1798) lánya. **Bossányi Ferenc (I.)** (?–1710) és **Péchy Zsófia** unokája. **Bossányi Ferenc (III.)** (1744–1745) és **Bossányi Klára** (1746–1766) testvére. (→ 4.1. *Családfa/Bossányi, Comáromy és Péchy*)
- (446), (471), (558), (716) **anyám**: Bossányi Zsuzsanna.
- (394) **anyám' ifjabb testvére**: Bossányi Klára.
- (394), (401) **Dienes** (1761–1824): Kazinczy öccse. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (163), (167), (400) **Péchy Mihály, I.**: Kazinczy anyai ükapja. Felesége **Fráter Mária**. Gyermekai: **Péchy Mihály (II.)**; és Kazinczy dédanyja: Bossányi Ferencné (I.) **Péchy Zsófia (Sófia)**. (→ 4.1. *Családfa/Péchy*)
- (169), (394) **Péchy Mihály, III.**: alispán. Kazinczy keresztapja, Péchy Mihály (II.) fia. (→ 4.1. *Családfa/Péchy*)
- (163), (166), (167) **Péchy Imre, I.** (?–1795): Kazinczy nagyanyja testvérének, Comáromy Annának a férje. Péchy Mihály (II.) fia. Fia: **Péchy Imre (II.)** (1753–1841) Bihar vármegyei alispán, szepetmvir, alnádor. (→ 4.1. *Családfa/Péchy*)
- (25), (163), (400) **Comáromy György, I. (Kóji)**: Kazinczy anyai dédapja. Felesége: **Rbédey Julianna**. Gyermekai: **Comáromy Julianna (Kóji)** (Bossányi Ferencné [II.]) (1717–1798), Kazinczy anyai nagyanyja. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (394) **nagy-anyám**: Comáromy Julianna.
- (166), (471), (558), (716) **Szirmay András, I.** (?–1723 v. 1724): Kazinczy dédapja. Felesége: (Királyfalvi) **Róth Juliána**. Gyermekük: Kazinczy nagyanyja, **Kazinczy Dánielné Szirmay Terézia (I.)** (1706–1757 után); továbbá: **Menyhért**, András (II.), Ádám (I.), Imre (I.), Sándor (I.), László (I.) (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (394), (400), (446), (471), (558), (716) **Nagy-Károly / Károly**: Nagykároly, Szatmár vármegye egykori székhelye, ma Carei (R).
- (394), (400), (446), (471), (558), (716) **Kálló**: Nagykálló, 1875-ig Szabolcs vármegye székhelye.
- (394), (400), (446), (471), (558), (716) **Nagy-Várad / Várad**: Nagyvárad, Bihar vármegye egykori székhelye, ma Oradea (R).
- (163) **Érkeserű / Keserű** (Bihar vm.): ma Cheşereu (R). Részben a Kazinczy család birtoka volt.
- (558), (716) **Pazdics** (Zemplén vm.): ma: Pozdišovce (SZK). Főbb birtokosai: a Szirmay, a Péchy, a Szulyovszky és a Boronkay családok; itt lakott Kazinczy nagybátyja, András is.
- (471), (558), (716) **Zemplény' Újbelye**: Sátoraljaújhely.
- (25), (164) **Vinna** (Ung vm.): ma Vinné (SZK). Eödfőnfy Erzsébet hozománya révén részben a Kazinczy család birtoka, Kazinczy apjának születési helye, Kazinczy András (II.) öröksége.
- (25) **Ungvár** (Ung vm.): ma Uzshorod (U).
- (164) **Lasztócz** (Zemplén vm.): ma Lastovce (SZK). Részben a Szemere és a Kazinczy család birtoka; a Kazinczyakhoz Szirmay Terézia (I.) hozományaként került a birtokrész, ezt Kazinczy Péter (III.) örökölte.
- (162) **Cornéliák**: a hűséges, a családért minden áldozatra kész asszonyok. Cornélia (i. e. 3. sz.), római asszonyideál, a Gracchusok anyja, aki férje halála után elutasította Ptolemaiosz egyiptomi király kezét, hogy gyermekei nevelésének élhessen, és aki gyermekei tragikus sorsát hősiesen viselte.
- (163) **Ferencz Erdélyi Fejedelem**: I. Rákóczi Ferenc (1645–1676).
- (163) **Baranyi Gábor** (1713–1775): Bihar vármegye alispánja, országgyűlési követ. (→ 3. jegyzetmező)
- (163) **Dobozy Mihály** (1699–1774): a tiszántúli egyházkerület főgondnoka. Kései második házasságából született gyermekei: Dobozy Lajos, Mihály, Krisztina.
- (163) **Domokos Márton** (1697–1764): debreceni főbíró (1735–1764). Gyermekai: **Domokos Lajos** (1728–1803): szintén debreceni főbíró (1774–1786 között). Unokája: **Domokos Lőrinc** (1761–1825): Bihar vármegyei főjegyző, országgyűlési követ. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (169), (446) **Meg van a' békötetendő Csomóban az a' levél is... / Ide tézsem azon levelét....**: az említett levél:

„Kiváltképen való Drága Nagy Jó Uram Atyám

Isten ő Szent Felsége Kedves Feleségemet [Kazinczy beszúrása: Bossányi Susánát] tizenkét óráig tarto keserves fájdalmaival meg szabadítván bennünket egy fiui magzattal meg aldani méltoztatott, kiért is áldassek Szent neve a mi bűnös Lelkeinktől mind örökké. Kit is midőn kegyes Atyai s Uri gratiájiban velem együtt ajánlanván jelentenek, Az Aszony Aszonyom Anyám [Kazinczy beszúrása: Kőji Comáromy Juliána] szeretettel köszönti beteges Feleségem Hugom Aszonyal [Kazinczy beszúrása: Bossányi Klára, megholt leánykorában, 1766. Július' 21d. Debreczenben] alázatosan tisztelne örökös tisztelettel vagyok

Az Urnak Uram Atyámnak

ÉrSemjeny 27. 8br. 1759.

alázatos szolgálja

Fia Kazinczy József”

A lap tetején Kazinczy megjegyzése: „Az Atyám' levele a' nagy-atyámhoz Bossányi Ferencz-hez, ki az én ennek itt jelentett születésemkor, Margitai szüretén vala. – Széphalom Május 27d. 1814. Kazinczy Ferencz.” (MTAKK Tört. 2^o 166.)

(169), (446) *Margita* (Bihar vm.): Margitta, ma Marghita (R).

(169), (394), (446) *Makódi János*: a Kazinczyt megkeresztelő érsemlyéni református lelkész.

(394) *Erycina*: Venus (Aphrodité) istennő egyik mellékeve Erykiné (a szicíliai Eryx hegyéről).

(394), (401) *Kovács Ilona / Bihar Vármegyei magyar szoptatóra bízatom*: (Kazinczy székelyhídi dajkájáról további adatokat nem találtunk.)

(394) *Lublyai (Lublyói) ferdő*: Lublófürdő, nevezetes fürdőhely a Szepes vármegyei Újlubló (Nova L'ubovňa; SZK) határában.

(394) *Drusbach* (Szepes vm.): talán Lubló vagy Lublófürdő része.

(163) *temetum* (lat.): alkoholos ital.

(25), (164) *Dráveczky László*: ezredes (1735–1765). Felesége: (Királyfalvi) Róth Borbála, Kazinczy dédanyjának, Róth Juliannának rokona. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)

(25), (164) *Gálospetri* (Bihar vm.): ma Galospetreu (R). Itt áll a Dráveczky család kastélya.

(25) *1756 Diaetán*: ez évben nem volt országgyűlés, Bossányi Ferenc az 1751-es és az 1764/65-ös diétán volt követ.

(25), (164) *Várad Püspöki ferdő / Nagy-Várad Püspöki hévíz*: a Szent László-fürdőként is ismert melegvízű gyógyforrás és tó, amely Hájó községhez tartozott (ma: Băile Episcopesti [R]). Nagyvárad mellett két gyógyfürdő van, az ettől kb. 2 km-re lévő Félix-ferdő vagy Félix-bánya (ma: Băile Felix [R]) a jászóvári premontrei rend birtokában volt.

(25) *Szent Mihály napja táján*: szept. 29-e körül.

(164) *Házasságok termékeny vala...*: Kazinczy testvérei, sógorai, sógornői és a leszármazottak: → 4.1. *Családja/Kazinczy-ág*.

(164) *Házassági boldog egygyeségek, olly boldog, hogy abhoz még távolról sem férkeztetett sem szenny sem gyanú*: Kazinczy talán egy szóbeszédre utal, amelyről további adatokat nem találtunk, de amelynek megcáfolását *Az én életemben* is szükségesnek látta: „noha azoknak gonosz-sága a' kik ötet soha nem látták, reá is akart ragasztani mocskot; soha őhozzá idegen kar nem közelített [...]”

(164) *ínhidegben Regmeczen elaludt*: Kazinczy apja – a leírt tünetek alapján – egy magas lázzal járó tüdőgyulladásban halt meg. (→ 13. *jegyzetmező*)

(165) *nem mind tartotta-meg a' mi idegent könnyed áldozatokkal [...] lebeve vala megtartania*: Kazinczy bizonyára a Hericz családtól zálogba vett alsóregmeci birtokrészekre utalt.

(165) *eggyik fijának szerencsétlensége [...] Júniusnak 28dika 1801.*: Kazinczy fogsága és szabadulása.

(166) *Török Lajos*, gróf (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatójaként (1785–1796) Kazinczy felettese. Gróf *Rogendorff Aloysia* férje, *Török Sophie* apja, tehát Kazinczy apósa. (→ 4.1. *Családja/Török*)

(166) *Feld-Marschal-Lieutenant* (ném.): altábornagy.

(166) *osztály* (rég.): osztozkodás az örökségen, osztályrész.

(166) *Az akkori háborgó időkben...* *Györgyei batáron, Szolnok-Abony mellett*: utalás a Rákóczi-szabadságharc kezdetére. A várandós asszony és testvére a forrongó felső-tiszai vidékről az

ország nyugodtabb tájaira (*Tápiógyörgye* és *Abony*: Pest-Pilis-Solt Kiskun vm.) húzódott.
(→ 2. jegyzetmező)

2. jegyzetmező: Bossányi nagypapa/lencse

2. [Lencse I.] (19–20)
3. [Lencse II.] (20)
85. Kazinczy Ferencz' Élete [II.] (394–396)
86. Az én életem... (402–404)
87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (447)
88. Pályám' Emlékezete [I.] (471–473)
90. [Pályám emlékezete III.] (559–562)
91. [Pályám emlékezete IV.] (681)
92. [Pályám emlékezete V.] (685–686)
93. [Pályám emlékezete VI.] (716–720)

A lencséhez kapcsolódó „famíliai történet” elbeszélése a [*Pályám emlékezete III.*]-ban és a [*Pályám emlékezete VI.*]-ban, ill. a két [*Lencse*] c. feljegyzésben időben, térben és szereplőiben is eltér, miközben a történetet 'hitelessé' tévő színezésekben, apróságokban megegyezik. Ezért az elbeszélt történet ideje is bizonytalan.

- (394) *nagy-atyám*: Bossányi Ferenc (II.)
(402), (471), (559), (685), (716) *Bossányi Ferenc, II.* (1703–1786): Kazinczy nagypapa. (→ 4.1. *Családja/Bossányi*)
- (394), (402) *körny*: környék, vidék.
(471), (559), (716) *Bossányi Ferenc, I.* (?–1710): Kazinczy dédapja. (→ 4.1. *Családja/Bossányi*)
(716) *az Erdélyi Fejedelem' egyik Udvarnoka*: a NAGYIVÁN a Bossányiak közül csak Gábor nyitrai követről feltételezi, hogy II. Rákóczi Ferenc erdélyi fejedelem híve volt: „Talán ugyanaz, ki 1704-ben Rákóczy híve, és Bercsényi főhadvezér titkára [...] volt.” (→ 4.1. *Családja/Bossányi*)
(471), (559), (716) *Péchy Zsófia (Sófia)* (Bossányi Ferencné [I.]): Kazinczy dédanyja. (→ 4.1. *Családja/Péchy*)
- (394), (402), (471), (559), (681), (685), (717) *Baranyi Gábor* (1713–1775): Bihar vármegye alispánja, országgyűlési követe. (→ 3. jegyzetmező)
- (394), (402) *Juvenál*: Decimus Junius Juvenalis (60 k.–138 után) római satíraszerző. Az egykori zsarnok császárokat és korának erkölcsi romlottságát ostromozó, a régi idők nagyságát a jelennel szembeállító moralizáló satírái népszerű olvasmányok voltak a 18. században is. Kazinczy fordította először magyarra.
- (395), (402) *régi dagasztékú*: régi vágású (ember).
(402) *Atila*: Attila (433–453), hun uralkodó.
- (471), (559), (717) *midőn a' Megye egykor a' maga Kormányzója által megakara lepettetni / midőn a' Megye, egyikik Tisztválasztó-széke' alkalmával, meg akara Kormányzója által lepetni / egykor a' Fő-Ispány sem tanácskozást nem akara tartani*: az említett, Patachich Ádám főispán (→ 3. jegyzetmező) által vezetett vármegyei tisztújításról Kazinczy egy 1820-as levelében részletesen is beszámol: „Akkor tájban midőn én születtem, Báró Patachich Ádám Bihari Fő Ispán és Váradi Püspök a' maga Oeconomicus Praefectusát, valami Istenek tudják honnan jött Pál Ferenczet, akárá Vice Ispánná választatni; 's előre látván hogy abból semmi sem lesz, ha a' Rendeknek jusaikon erőszakot nem követend-el, nem tarta Conferentiát, 's némelly híveit titkon megkérte, hogy készítsenek előre embereket, a' kik Pál Ferenczre voksolgassanak. A' Rendek összevgyűltek 's Conferentiát vártak, sőt kértek. Az erőszakkal élni akaró nem látá tanácsosnak azt tartani; azt tehát a' Rendek tartottak a' Fő Ispán nélkül. Előre látván, hogy olly két ember fog candidáltatni, a' kik meg nem választathatnak, nem tudták elkészíteni a' tőlök függő aljas sokaságot, kire sikoltozzanak; arra taníták-meg tehát, hogy senki se merjen egyebet kiál-

tani, mint a' mit Bossányi Ferencz kiált-ki, de azt osztán vakon sikoltozzák. Még akkor a' sokaság tisztelettel viseltetett némelly Nagyjaink eránt, mert akkor ezek a' Nagyok nem tevék magokat nevetségessé sem a' gyalázatos tartalékok 's igazságtalan tettek, lopások és rablások, sem a' csak patvaristákhoz illő kurválgatások által; én még emlékezem, hogy ha a' Nagyatyám (ez a' Bossányi Ferencz) 's a' Vice Palatinus Péchy Imre atyja, ki a' Nagyatyámnak cousinje, patvaristája, tovább sógora volt, 's az öreg Domokos Lajos megjelentek, minden úgy felzőkött ülő helyéből, mint midőn Cátó lépe a' Flóra' Circusába.

A' Fő Ispán tehát candidálja V. ispánnak Bóthy Mihályt, egy valakit a' kinek nevét elfelejtettem, és harmadiknak Pál Ferenczet. Pál Ferencz azt hitte, hogy már Vice Ispán.

Nagy volt a' csendesség. Bossányi Ferencz, egy száraz, magas, metsző hangú férfi, feláll, a' sokaság felé fordúl, 's kikijáltja a' Bóthy nevét.

Bóthy egygyű, magával is tehetetlen ember volt, 's csudálkozott, hogy rá adhat valaki voksot. Azonban a' sokaság csak Bóthyt harsogta.

Képzeltetetlen volt a' Fő Ispán elakadása, és a' Pál Ferenczé." (KazLev, 17/3841, Kazinczy – Gr. Dessewffy Józsefnek, Széphalom, 1820. márc. 31.; vö. VÁCZY 1915, 49.)

(717) *alkalmatos de útált [...] két egészen alkalmatlanok*: l. a fent idézett levelet.

(472), (559), (717) *Tagja volt azon Bízosságnak, mely elébb Báró Barkóczy Károly', tovább Gróf Sztáray János-Filep' előlülése alatt, eligazítá a' határvonást Máramaros és Erdély között*: „az ország határai iránt a szomszéd tartományokkal főnforgó villongások végleges elintézéséről” hozott 1764/65. évi XVI. törvénycikk rendelkezett az Erdélyt érintő határviták rendezéséről is, e bizottság tagja volt Barkóczy Károly és Baranyi Gábor is, mint Bihar vármegye alispánja. A bizottságban első helyen gróf Károlyi Antal neve áll, Kazinczy nagypapa nincs megemlítve a törvény szövegében (<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=4841> [2009. aug. 17.]).

(1765-ben Erdély nagyfejedelemség lett, önálló kancelláriával és országgyűléssel.)

(472), (559), (717) *Barkóczy Károly, báró (?–1795)*: kamarás, a királyi ítélőtábla zászlósa. A Magyarország és Erdély közötti határ rendezésére az 1764/65-ös országgyűlésen felállított bizottság tagja.

(472), (559), (717) *Sztáray János-Filep*, gróf (1739–1815): helytartósági tanácsos (1770), Ung vármegyei főispán (1772–1785, 1790–1804). Magyarország és Erdély közötti határ rendezésére az 1764/65-ös országgyűlésen felállított bizottság vezetője. Sztáray Mihály testvére.

(472), (559), (717) *Elölülője egy másiknak a' Hajdú-Városok' dolgában, Debreczen körül*: (e megbízatról nem találtunk adatokat.)

(402), (472), (559), (717) *a' mely kegyetlenséget róla beszéllnek... / A' mit felőle egy bitang hír emleget...*: a Kazinczy-hagyatékban fennmaradt Grassalkovich Antal (I.) királyi törvényszéki elnöknek Bossányi Jánoshoz írt 1747. aug. 28-i levele, de – mint Busa Margit írja – „a levél melléklete elveszett, így nem tudjuk, miért kellett a törvény előtt megjelennie” Kazinczy nagypapa testvérenek (BUSA 1981, 452–453). A [*Pályám emlékezete III.*]-ban felidézett „bitang hír” szerint azért, mert „rá lőtt egyik ingerlő munkására.”

(402), (472), (559), (717) *Bossányi János* (1703 után–1760): Kazinczy nagypapának testvére. (→ 4.1. Családfa/Bossányi)

(472), (559), (717) *Kapitány a' magyar-születésű ifjakkól szedett (nem áltsozókott) Prussziai Huszár-Ezrednél / Kapitány a' magyarokból állított Prussziai huszár-ezrednél*: Bossányi János a szatmári béke után részt vett a porosz huszárság megszervezésében (vö. VÁCZY 1915, 45.), s NAGYIVÁN szerint „cs. kir. kapitány” volt.

(472), (559), (717) *patriarchai felsőséggel* (gör.). (ős)atyai, családfői hatalommal.

(472), (559), (717) *bottal büntetgeté*: Mária Terézia 1767-ben kibocsátott úrbéri rendelete után a földesúr a jobbágyát kisebb vétségeért botbüntetéssel vagy 1–3 napi kézi robottal büntethette. A jobbágyság bírói fóruma továbbra is az úriszék maradt, de fellebbezhettek a vármegyéhez. A botosztást II. József 1786. júl. 24-i rendelete tiltotta meg a földesuraknak.

(472), (559), (717) *idegen helyből hozzá-hozottakon is / Szolgabíró és a' Helységek' Bírái, az egész tájon, hozzá küldék a' vétkeseket / kik idegen Vármegyéből is hozzá folyamodának*: Bossányi főszolgabíróként a vármegye nemeseinek és nem nemeseinek ügyében ítélezhetett, vagyis

azok felett, akiket a szolgabírák vagy a helységek bírái hozzá küldtek. A főszolgabíró idegen vármegyéből érkezettek közötti vitában csak akkor dönthetett, ha a perlekedők erre közös megegyezéssel felkérték.

(685), (717) *Bossányi Censor volt*: a censor az ókori Rómában a közerkölcsre felügyelő hivatalnok volt.

(472), (559), (717) *Szérűje rakva igen sok asztaggal / Szérűje gazdagon rakva asztagokkal / Szóró-kertje gazdagon vala megrakva asztagokkal*: a szérű (szóró-kert) a gabonaasztag, azaz a kékék-be kötött és halomba rakott gabona tárolásának és a cséplésnek a helye.

(472), (560), (718) *Meghalván Nyitrában Báró Bossányi, 's ennek birtoka réa/nagyatyámra néz-vén*: alább kiderül a *Pályám' Emlékezete* [I.]-ből, hogy 1771-ben vagy 1773-ban („atyám ekkor fogott nagyatyámmal Nyitrába járni”) járt el az örökség ügyében Bossányi Ferenc, vagyis nem a báró Bossányi Julianna által 1776-ban a herceg Eszterházyak és mások ellen indított, elhíresült örökösödési perbe kívánt bekapcsolódni. Eszerint báró Bossányi Miklós (?–1760) szep-temvir hagyatékából igyekezett egy részt megszerezni a nagyapa, hiszen ő volt ebben az időben az egyetlen elhalt báró Bossányi: „A bárói ág II. Miklós szep-temvirnek Julianna nevű leányá-ban özvegy gróf Révay Jánosnéban fogyott ki [...]” (NAGYIVÁN). (→ 4.1. *Családja/Bossányi*)

(472), (560), (718) *diurnum / nappénz* (lat.): napidíj.

(472), (560), (718) *A' Helytartó-Tanács nem veheté valónak az előadást, de az valónak/annak találatott*: Kazinczy gyűjteményében megtalálható a helytartótanács 1796. febr. 22-én (Bossányi halála után) kelt levele, amelyben megköszöni a hadisegélyül felajánlott zabot (MTAKK Tört. 2^o 22/b).

(472), (560), (718) *Egyik példája hogy van vétkes jószág/gondolatlan nemes-lelkűség*: a fogsága után folyamatosan anyagi gondokkal terhelt Kazinczy már 1805-ben is nehezményezte a család-i örökség elvesztegetését: „Honnan van Asszonyámban ez az irresolutio – a' mi tiszteletre méltó, de ebben a' részben a' hihetelenségig gyenge Nagy-Atyánk' vére cselekszi e, a' ki sze-rette leányát, vejét, unokáját, és mégis mind Nyitrai succesioját mind Mármarosi diurnumait oda hagyta, noha rajtunk látta az ínséget, – én nem tudom.” (KazLev, 22/5457 [769/a], Kazinczy – Kazinczy Péternek, Érsemlyén, 1805. jún. 3.)

(403) *individualitás* (lat.): egyéniség, sajátosság.

(395), (403), (447), (473), (561), (720) *nagyatyám' jobbja reszketett / nagyatyám, reszkető keze / most reszketé jobbja / most keze reszketé / reszketni kezdének kezei*: Kazinczy több idegen kézzel lejegyzett Bossányi-levelet is megőrzött, amelyeket Bossányi csak aláírt és néhány sorral kiegészített: a nagyapa kézírása valóban reszkető kézre vall (MTAKK Tört. 2^o 166).

(473), (720) *lineázva / lineázott* (lat.): vonalazva / vonalazott.

(561) *olmozás* (rég.): sorvezető húzása a papírlapra, vonalazás (a grafitot ólomfajta ásványnak tartották; írón=író ón').

(395), (403) *Nyéki*: (a nagyapa íródeákjáról további adatokat nem találtunk.)

(447) *Ladányi*: (az érsemlyéni jegyzőről [?] további adatokat nem találtunk.)

(403) *granatéros* (rég.): gránátos, magas termetűekből válogatott gyalogos katona.

(395), (403) *fűsű* (rég.): fésű.

(403) *horizontális vonásban* (lat.): vízszintes vonalban.

(395), (403) *hunczfutka* (ném., rég.): hajtincs, huncutka.

(403) *barátság* (rég.): barna.

(395) *bagariaszíj*: puha, cserzett marhabőr szíj.

(395) *parázson áll*: kéznél van.

(560) *szesz* (rég.): szeszély, indulat.

(560) *sing* (rég.): hossz mérték (62,2 cm).

(560) *összeguzsolódott* (rég.): összegabalyodott.

(685) *Debreczeni sokadalmakban*: debreceni vásárokból.

(685) *paráde* (fr., rég.): díszszemle.

(395), (403), (560), (685) *sinkó* (rég.): fejfedő.

(560), (685) *pantalon* (fr.): pantalló, egyenes szárú férfi hosszúnadrág.

- (404), (560) *Gespräche im Reich(e) der Todten* (ném.): 'Beszélgetések a holtak birodalmában'; a régi idők híres embereinek fiktív beszélgetéseit tartalmazó negyedréti méretű (lat.: *quartant*) kiadvány „1757-ben jelent meg Frankfurtban és Lipcsében. A század húszas-harmincas éveiben egy hasonló című folyóirat is nagyon el volt terjedve” (VÁCZY 1915, 51).
- (560) *Febronius*, Justinus (írói álnév; valójában: Johann Nikolaus von Hontheim) (1701–1790): koblenzi katolikus püspök, teológus író. Az egyházi cenzúra által betiltott, álnéven megjelent műve: *De statu ecclesiae et legitima potestate romani pontificis* ('Az egyházi államról és a római pápa törvényes hatalmáról'; 1763). Az egyház elleni támadásait később visszavonta.
- (560) *Erlang*: Erlangen, német egyetemváros.
- (560) *Lipsia* (lat.): Lipcse.
- (685), (718) *portentósus* (lat.): rendkívüli, csodálatos.
- (685), (718) *anyja*: l. fentebb: Péchy Zsófia.
- (685), (718) *magát 1703. Ér-Semlyénből Pest Vármegyei jószágába Tápio-Györgyére kísérteté... / ...az Erdélyi Fejedeleme már kiereszté Munkácsról tüzet-gyulasztó írását*: vagyis a Rákóczi-szabadságharc kezdetekor a forrongó felső-tiszai vidékről az ország nyugodtabb tájaira (*Tápio-Györgye*: Pest-Pilis-Solt Kiskun vm.) húzódtak. II. Rákóczi Ferenc 1703 júniusában tartózkodott Munkács környékén, de a harcba hívó kiáltványát május 6-án Brezánban (Árva vm.) írta Bercsényi Miklóssal, és május 21-én tették közzé Bereg vármegyében.
- (685), (718) *Péchy Mihály, II.*: Kazinczy anyai dédanyjának, Péchy Zsófiának a testvére. (→ 4.1. *Családja/Péchy*)
- (686), (718) *Rokonunk Personális Száraz, egyet érte Protestáns vallású anyjával*: a nagyapa vallásváltásáról Kazinczy egyik levelében így írt: „Az Anyám Atyja, Bossányi Ferencz, Bécsben német nyelv miatt mulata, s anyja, Péchy Sófia, nem küldte neki pénzt, meg lévén tanítva Personalis Száraz által, ki rokona volt az ifjúnak, hogy így csak Pápistává lesz, s a szegény fiú tétetettettett és tétetett Pápista volt egész hosszú életében.” (KazLev, 17/3805, Kazinczy – Nyomárkay Józsefnek, h. n., [1820].) *Száraz György*: királyi személynök (1724–1730), udvari kancelláriai tanácsos, 1731-től báró.
- (686), (718) *Szent István' Temploma*: Stephansdom; bécsi római katolikus templom, a császárváros leghíresebb gótikus építménye. Alapkövét 1144-ben rakták le, a 139 méter magas déli Szent István-torony 1433-ra készült el.
- (472), (561), (719) *Comáromy Julianna (Kóji)* (Bossányi Ferencné [II.]) (1717–1798): Kazinczy anyai nagyanyja. (→ 4.1. *Családja/Comáromy*)
- (472), (561), (719) *Comáromy György, I. (Kóji)*: Kazinczy anyai dédapja. (→ 4.1. *Családja/Comáromy*)
- (472), (561), (719) *Rbédey Juliána* (Comáromy Györgyné [I.]): Kazinczy anyai dédanyja. (→ 4.1. *Családja/Comáromy*)
- (561), (719) *Otomány* (Bihar vm.): Ottomány, ma Otomani (R).
- (472), (561), (719) *ennek testvérét mint vette-el egy nagy tekintetű Úr, kinek fíja életben van / Egy nagy tekintetű ház' gyermeke/fíja...*: Péchy Imre (I.) – Péchy Imre (II.) apja – vette el Comáromy Annát. (→ 4.1. *Családja/Péchy*)
- (473), (561), (719) *Ágnes Hugom-asszonyt / Anna húgom asszonyt / Anna húga asszonyt*: a névtévesztés oka az lehetett, hogy Comáromy Juliannának Ágnes (Bornemisszáné) és Anna (Péchy Imréné) nevű húga is volt. (→ 4.1. *Családja/Comáromy*)
- (473), (561), (719) *nagyatyám Követnek választatott... / nagyatyám 1751. Követnek választaték [...] Kend jól tenné, ha velem jönné; mert Dietát nem mindég lát az ember*: Mária Terézia 1741-es koronázása után 1751-ben hívott össze először országgyűlést, a következőre csak 1764-ben került sor.
- (681), (685) *archaizmus* (lat.): régies elem egy műalkotásban.
- (19), (20) *Szirmay András, I.* (1659–1723): Kazinczy dédapja. Nagyapja – Kazinczy szépapja – Szirmay István volt. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (19), (20) *Pazdics* (Zemplén vm.): ma Pozdišovce (SZK). Főbb birtokosai: a Szirmay, a Péchy, a Szulyovszky és a Boronkay családok; itt lakott Kazinczy nagybátyja, András is.

- (20) *Sándor fijára, 's erről a' most élő Andrára: Szirmay Sándor* (1704–1776) Kazinczy nagyanyjának, Szirmay Teréziának (I.) testvére; Szirmay András (I.) fia; nyolc gyermek, közte *András* (III.) (1762–1811) apja volt. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (19), (20) *Második Rákóczy Ferencz*: II. Rákóczi Ferenc (1676–1735) erdélyi fejedelem (1704–1711), a Rákóczi-szabadságharc vezetője. I. Rákóczi Ferenc fia.
- (20), (20) *Roth Julianna (Királyfalvi)*: Kazinczy dédanyja. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (561), (720) *elsőbb Rákóczy Ferencz*: I. Rákóczi Ferenc (1645–1676) erdélyi fejedelem (1652–1676). II. Rákóczi György és Báthori Zsófia fia, Zrínyi Ilona férje, II. Rákóczi Ferenc apja. A Wes-selényi Ferenc-féle főúri összeesküvés katonai vezetőjeként 1670-ben fegyverbe hívta a felvidéki nemességet, Zrínyi Péter elfogatásának hírére azonban letette a fegyvert. Kegyelmet 300 000 Ft váltságdíj lefizetése ellenében, és anyja ellenreformációs érdemeiért kapott.
- (720) *Hecské*: Hecskető, Sátoraljaújhely hegye, amelyen a Rákócziaknak szőlőbirtokuk volt.
- (561), (720) *nagyatyám nagyatyja*: Kazinczy ükapja: *Kazinczy Péter* (II.) (1638 k.–1689 előtt). Felesége 1662-től *Makay Kata* (?–1689 után). Kazinczy nagyapja *Kazinczy Dániel* (1685 k.–1750). (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (720) *Dessewffyné és Tussayné*: Dessewffy Ádámné Kazinczy Erzsébet (1659–?) és Tussay Mártonné Kazinczy Anna, Kazinczy Péter (II.) és Makay Kata lányai. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)

3. jegyzetmező: Baranyi Gábor

4. Baranyi Gábor [I.] (20–21)
5. Baranyi Gábor [II.] (21–22)
6. Baranyi Gábor [III.] (22–23)
86. Az én életem... (430–432)
92. [Pályám emlékezete V.] (685, 686)
93. [Pályám emlékezete VI.] (718–719)
- (20), (21), (22), (431), (686), (718) *Baranyi Gábor* (Várad és micskei) (1713–1775): a váradi járás főszolgabírája (1739-től), Bihar vármegye alispánja (1757–1773), országgyűlési követe (1751 és 1764/65). A Magyarország és Erdély közötti határ rendezésére az 1764/65-ös országgyűlésen felállított bizottság tagja. Kazinczy 1807-ben megjelentette az életrajzát a Hazai Tudósításokban (KAZINCZY, *Baranyi* 1807; vö. ABAFI/KAZINCZY 1884, 209–212). Baranyi Miklós fia. Felesége *Bagosi Zsuzsanna*. Nyolc fia volt: Baranyi Ferenc (főhadnagy), Miklós (főszolgabíró), Gábor, Péter (hadnagy, Szilágy Mária férje), Mihály, István, György, László.
- (20), (21), (431) *Baranyi Miklós* (Várad és micskei): Bihar vármegyei főjegyző és alispán (1717–1725), szeptemvir. Ő szerezte a micskei birtokot. Katolizált. Baranyi Gábor apja. Unokatestvére, Baranyai Mihály volt Debrecen főbírája 1724–1735 között (tehát Kazinczy *Az én életem...*-ben téved, amikor Miklóst mondja debreceni főbírónak).
- (20), (22), (431) *Reviczky*: (a királyi ügyigazgatóról további adatokat nem találtunk.)
- (21) *vicit amor patriæ 's general pardon publicáltatván* (lat.): 'a hazaszeretet győzött' és 'közkegyelem' lett hirdetve.
- (21) *Bagosi László*: Szatmár vármegyei alispán (1724–1727, 1734–1738). Bagosi Zsuzsanna apja.
- (21) *Beothy Imre* (1744–1830): Bihar vármegyei aljegyző, ítélmester, szeptemvir, udvari tanácsos. Felesége: (Felsőbüki) Nagy Teréz.
- (21) *Domokos Lajos* (1728–1803): Debrecen főbírája. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (22) *a' délczeg ifjat gyakorta az elcsüggedésig űzte. Azért katonává lett.* – – – : a gondolatjelek a cenzúrára tekintettel lévő elhallgatást jelölik. Kazinczy a Hazai Tudósításokban megjelent Baranyi-életrajza kapcsán írta Cserey Farkasnak: „Kultsár e okosságból, – vagy a parancsolat miatt a Censor? sokat kihagyott a Baranyi Gábor életéből. Nem veszem balúl, sem egyiknek, sem másiknak. Előre láttam, hogy az lesz, 's jól esett hogy úgy esett. De a dolog megérdemli, hogy a' Hazai Tudósításoknak azon kötetében, mely könyveid közt fog állani, a házag kipótolassék. Ragasztassd tehát oda azt, a' mit e' végre ide rekesztek.

[...]

Kívül:

Méltóságos Cserey Farkas Úrnak. Debreczen, Somlyó, Kraszna.

Toldalék a' Baranyi Gábor

Biographiájához

az 1807dik esztendőbeli Hazai Tudósítások' 170-dik lapjához.

—

Az én rokonlelkű kedves barátom, Mélt. Cserey Farkas Úr' exemplárjába. –

A' hazai Tudósítások' Írója, vagy a' Censor, ezen Biographiából ezeket törölte-kí:

Lap 171 rend 4. elcsüggedésig űzte: »Ezt cselekedte véle egy nap' is, midőn számos vendégeket hitt vala asztalához; ebéd előtt a' szolgálai munka, 's ingerlő parancsolgatás, ebéd alatt pedig a' tetézett szitkok által alázgatván büszkeségét. Még tartott szitka, midőn bort parancsol 's a' parancsolás közben, maga tőt Vármegyei eredetű lévén, alföldi tulkot említ. B. az elkeseredés legfelső grádicsára volt gyúlasztva, 's ezen elkeseredésében bor helyett egy pohár sert nyújt-be Principálisának. Ez tudni akarja, miért adott neki sert, holott bort kívánt. Vereshasú tótnak, úgymond B. a' ser is jó; 's érezvén tette' vakmerőségét, kitakarodik a' szobából, 's a' kapu előtt látván elmenni a' verbungot, felcsap, fejébe nyomja a csákót, 's végig tánczolja Pestnek útszáját. B. sietett hírt adni a' Septemvirnek; ez pedig sürgette a' Tiszteket, hogy a' fiját váltságért adná-kí. De a' gyermek észre vévén mi légyen munkában, fenyegetőzött, hogy ha ötet kiadják, vádat téssen ellenek, 's kimondta az atyjának, hogy ha ötet kiveszi is, ismét beadja kezét. E' szerint közlegénynek assentáltatott, 's kivitetett az ellenség elébe. – A' vétek büntetése az újabb vétek szokott lenni. B. elcsábítván két társát, noha nem tett semmi törvénytenséget, mellyért büntetéstől kellett volna rettegnie, merő elméltlenségből általszökött a' francia sereghez, 's öröme volt látni, hogy ott talentomaira nézve előbb csak strázsamesterséggel, továbbad többel is megtiszteltetett. De győzött az ész' sugallása és a' haza szent szeretete 's nem sokára azután nem két, hanem tíz társal vissza szökött. Nevezetes, hogy az ellenség szolgálatjában, ámbár maga atyjának újabb Religiojában neveltetett, az elfogott vagy által szökött Református legényeknek vasárnaponként magyar predikáziókat mondott; úgy készülvén, a' nélkül hogy azt álmodhatná, azon nagy munkára, mellyre ötet a' Gondviselés a' Vármegye kormányzásában 's a' Diétai szöllásokban hívta.

Bihar érzette becsét Lap 171. rend 5. – Aestimandos aestimare olvassd Reverendos revereri . . . [’Becsülni a becsültnivalókat’ olvassd ’Tisztelni a tisztelnivalókat.’] – Rend 20. lágy-meleg Pápista. –” (KazLev, 4/1100, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Széphalom, 1807. ápr. 16.)

(22), (432), (686), (718) *bívtalát kevély hatalommal viseli... / Mint viselé magát... / mutatják lelkét 's érzéseit / Baranyi ritkán volt baj nélkül...*: „Már az 1751-iki országgyűlésen magára vonta a figyelmet heves beszédeivel, majd utóbb az 1764–65. évi országgyűlésen is ő képviselte Bihar vármegyét. 1757-től 73-ig a vármegye alispáni székében ült. Mint alispán rendkívül szigorú, erélyes, de pártatlan és igazságos volt.” (VÁRMEGYÉK I.)

(22) *Aestimandos aestimare didici: virilem tamen aetatem assecutus, tali magisterio, quale illi pretendunt, subesse, nec possum, nec volo. Votorum libertatem non impedio: ingenue tamen confiteor, me muta daemonia ejiciendi potestate non pollere.* (lat.): ’Megtanultam becsülni a becsültni valókat: azonban a férfikort elérvén, ilyen irányítás alatt lenni, melyet azok nyújtanak, sem nem tudok, sem nem akarok. A szavazás szabadságának gátat vetni nem akarok, azonban őszintén megvallom, nem rendelkezem hatalommal arra, hogy a néma démonokat kiűzzem.’

(686) *Accusatores meos revereri didici; virilem tamen aetatem adsecutus, ministerio, quod illi postulunt, subesse nec possum, nec volo. Votorum libertatem non impedio; confiteor tamen me muta daemonia ejiciendi potestate non pollere.* (lat.): ’Vádloimat megtanultam tisztelni; azonban a férfikort elérvén, olyan szolgaságban lenni, melyet azok megkövetelnek, sem nem tudok, sem nem akarok. A szavazás szabadságának gátat vetni nem akarok, azonban őszintén megvallom, nem rendelkezem hatalommal arra, hogy a néma démonokat kiűzzem.’

(718) *Accusatores meos revereri didici; virilem tamen aetatem assecutus, ministerio eorum subesse nec possum, nec volo. Suffragiorum libertatem non impedio; confiteor tamen me muta daemonia*

ejiciendi potestate non pollere. (lat.): 'Vádlóimat megtanultam tisztelni; azonban a férfikort elérvén, az ő irányításuk alatt lenni sem nem tudok, sem nem akarok. A szavazás szabadságának gátat vetni nem akarok, azonban őszintén megvallom, nem rendelkezem hatalommal arra, hogy a néma démonokat kiűzzem.'

- (22) *bizonyos cikkelyben lágymeleg*: a megjegyzés Baranyi katolikus vallására utal (l. a fent idézett levelet). A lágymeleg szó bibliai összefüggése: „Annakokáért mivelhogy lágymeleg vagy, sem hideg sem hev, kiokádlok tégedet az én számból.” (Jel 3,16.)
- (22) *Én tétetttetett vagyok, 's nem csuda*: Baranyi Gábor apja református vallásáról áttért katolikus hitre, tehát ezért volt „tétetttetett” katolikus (l. a fent idézett levelet).
- (22) *Dietai történetei ismértesek*: Baranyi országgyűlési szereplésével kapcsolatban Kazinczy Szirmay Tamás Antal feljegyzésére is támaszkodhatott: „1765diki Ország-Gyűlésének Néhai Szirmay Tamás Antal által dolgozott Napló-könyvét, 's annak némely nevezetes helyeit Archivárius Stenczelnek jelenlétében olvasgatánk. Hogy az a' Napló, melyet Udv. Consiliárius Úr kivont, nem más esztendei Ország-Gyűlésének, hanem éppen az 1765dikinek Naplója volt, megtetszik onnan, mert Szirmay Tamás Antal ezen Dietán vala Fő Notáriusságán kívül Követünk, és onnan, hogy csak ezen kötetben lehetett olvasnunk a' Bihari Követ Baranyi Gábor' összeütődését a' Palatínussal, mely itt Tacitusi lélekkel és tollal festetett [...]” (KazLev, 10/2277, Kazinczy – Zemplén vármegyéhez, 1812. júl. 6.)
- (22), (431) *tarjag, tarjagos* (táj.): tályog, tályoggal borított, szederjes.
- (22) *Valamelly Goda*: a Goda család tagjai „az 1754/55. évi orsz. nemesi összeíráskor Biharmegyében Boldizsár, Gáspár, István, János, Pál, Antal” voltak (KEMPELEN).
- (23) *Ex quo factum est, ut et arx illæsa maneret, et nos incolumes domum reverteremur* (lat.): 'Amiért is az történt, hogy mind a vár sértetlen maradt, mind pedig mi magunk is sértetlenül tértünk meg otthonunkba.'
- (431) *Eiche, die dem Orkane steht.* (ném.): 'Tölgyfa, amely állja a szélvészét.' (Idézet Klopstock *Fürstenlob* c. ódájából.)
- (431), (686), (718) *bírom Baranyinak a' nagyatyámhoz írt leveleit / egygy csomó levelei vagynak kezemben / leveleiből egygy kisded csomócskát én menttettem meg*: Baranyi Bossányihoz írt levelei közül egyet találtunk meg a Kazinczy-hagyatékban az MTAKK Tört. 2° 166-os jelzeten.
- (431) *Fő-Ispánjával*: báró *Patachich Ádám* (1717–1784), nagyváradi püspök és Bihar vármegyei főispán (1759–1776), a nagyváradi püspöki palota és székesegyház építtetője, 1776-tól kalocsai érsek. Mária Terézia 1777-ben a budai egyetemi tanács, 1779-ben a tanulmányi bizottság elnökévé nevezte ki.
- (431) *mint Caesar azt a' ki így adta-be neki a' levelet, bozzá kapa*: Caius Julius Caesar (i. e. 100–i. e. 44) életrajzát Kazinczy Suetonius római történetíró munkájából (is) ismerte (SUETONIUS 1994; vö. KazLev, 15/3547, Kazinczy – Gr. Dessesffy Józsefnek, Széphalom, 1818. jan. 20.)
- (718) *naplony*: napló.
- (686), (718) *Ita factum, mond Baranyi, ut et castellum illaesum manserit, et nos incolumes discederemus. / Factum ita, ugymond [...] discesserimus.* (lat.): 'Így történt,' mond Baranyi/ugymond, 'hogy a vár is ép maradt, és mi is sértetlenül távoztunk.'
- (719) *marroquin* (fr.): marokkói bőr.
- (719) *causticus* (gör.–lat.): maró, csípő.

4. jegyzetmező: 1759–1766. Érsemlyén

11. [Sas] (26)
 71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (169)
 85. Kazinczy Ferencz' Élete [II.] (396–398)
 86. Az én életem... (404–408)
 87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (446, 447–448)
 88. Pályám' Emlékezete [I.] (473–474)
 90. [Pályám emlékezete III.] (562)
 91. [Pályám emlékezete IV.] (681)
 93. [Pályám emlékezete VI.] (720–721)

1759-től Alsóregmecen és Érsemlyénben nevelkedett Kazinczy. 1766 nyarán a Debreceni Református Kollégiumban tanult, amíg nagynénjét, Bossányi Klárát, a városban gyógyíttatták. Szülei 1766 végén vagy 1767 elején viszik végleg haza a nagyapa érsemlyéni házából az apai alsóregmeci házba.

- (562), (720) *Nyéki*: (a nagyapa íródeákjáról további adatokat nem találtunk.)
 (396), (562), (720) *Ladányi*: (az érsemlyéni jegyzőről [?]) további adatokat nem találtunk.)
 (396), (404), (447) *Darvas Imre* (?–1812): rédei birtokos, Dráveczky Klára férje, Darvas Menyhért apja. (→ 4.1. *Családja/Comáromy*)
 (473), (562), (720) *ólom / plajbász* (rég.): ceruza.
 (169), (396), (404), (447), (473), (562), (720) *Clári Néném / tántom / Bossányi Klári / Klári / anyám' testvér-öccse: Bossányi Klára* (1746–1766. júl. 21.), Kazinczy nagynénje (*tántja*) és keresztanyja, Bossányi Ferenc (II.) lánya. (→ 4.1. *Családja/Bossányi*)
 (562) *anyám' [...] egyetlen testvére*: Kazinczy anyjának két gyermekkorban elhalt testvére volt. (→ 4.1. *Családja/Bossányi*)
 (169) *Dienes* (1761–1824): Kazinczy öccse. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
 (473), (562) *Grátzia-kellemű/alakú*: bájos, kecses (a báj és kellem három istennőjének közös nevéből).
 (396), (404), (447) *Tekintetes Nemzetes és Vitézlő Bossányi és Nagy-Ugróczi... / Tekintetes Nemzetes és Vitézlő Nagy-Ugróczi és Nagy-Bossányi...*: a Bossányi család nemesi előneve (*lat.: praedicatum*) volt a család (egykori) birtokaira utaló 'Nagy-Bossányi és Nagy-Ugróczi.'
 (404) *szerette a' szokatlan neveket, talán szint annyi tűnődés után, a' mennyibe a' Tristram Shandy' atyjának került...*: Laurence *Sterne* (1713–1768), angol író, pap *The Life and Opinions of Tristram Shandy* ('Tristram Shandy úr élete és gondolatai', 1760–1767) c. regényének a hőse Tristram Shandy. A névadás bonyodalmairól az I. könyv 19. fejezete számol be. (→ 28. *jegyzetmező*)
 (404), (562), (681), (721) *Makódi János*: (a Kazinczyt keresztelő papról további adatokat nem találtunk.)
 (396), (405), (720) *fejemre czaflis és buklis parókat 's katonai kaskétot tettek / parókás és kaskétos fejjel: cafil* (rég.): hajfonat, copf; *bukli* (fr.): állatszörből készült műhajfonat, tincs; *kaskét* (rég.): katonai fejfedő.
 (169), (396), (405), (473), (562), (720) *gyermekkori képemen... / Eperjesi Festő Krámer képet... / Krámer Eperjesi Festő képemet... / Még bírom egy olajban festett képemet...*: a képet Krámer Jónás Gottlieb (1716–1771) eperjesi festő – a szintén festő Krámer Dániel (vagy János) apja – készítette. Ugyanekkor megfestette Kazinczy szüleinek portróját is. (A festmények ma Szépművelési, a Kazinczy Emlécsarnokban láthatók.)
 (169), (396), (405), (473), (562), (720) *Ferd. Herczeg / Károly Herczeg*: Mária Terézia fiai: Károly József Emánuel (1745–1761) és VII. Ferdinánd (1754–1806). Az 1741-ben felállított 2. (magyar) gyalogezrednek Károly 1749-től korai haláláig volt „tulajdonosa”, ezután öccse nevét viselte az ezred (ténylegesen a Haditanács rendelkezett felette).

- (396), (405), *gömpöly* (veresbegy, németül *Gimzel*) *a' bangók' emblemája / gömpölymadár*: a vörös begy (lat.: erythacus rubecula) tehát bénák jelképe (a '*bangó*' cigányul 'béná'-t jelent).
- (405) *gyermek-Cátó*: utalás Cato Censorius (i. e. 234–i. e. 149) és/vagy Cato Uticensis (i. e. 95–i. e. 46) római államférfiakra.
- (169), (396), (404), (473), (562), (720) 1764. *Decemb. 3dikán már igen jól írtam egy levelet... / Kezemben nagyon egy, Ér-Semlyénből 1764. Decembernek 3dik napján születimhez írt levelem... / kezemben van egy 1764. December 3dikán írt levelem... / Még bírom egy 1764. Decemb. 3-dikán írt leveletem...:* Kazinczy 1814. május 27-én (tehát a *Kazinczy Ferencz' Élete...* [II.] írásakor) a következő jegyzettel látta el Széphalmon az említett levelet: „A' Generális subscriptiona fel kell jegyezmem, hogy az atyám engem még csecsemőt katonának készít. Négy esztendő koromban a' Károly Herczeg Magyar Gyalog Regementjének Uniformisában járatott, 's úgy festetett-le is. Az a' reménysége hogy teljeseedsbe hozom óhajtatását, igen hamar elmúlt, 's emlékezem, hogy mindég sírtam, mikor nevem alá hol az Oberster, hol a' Generális titulust kelle vetnem. Látszik itt is, hogy azt először elhagytam, 's parancsolatra vettem nevem alá, mert az oda plajbászolás után van írva, holott az egész levél szabad kézzel volt. Katona az atyám sok gyermekei között csak egy leve: László, ki mint Óbestere a' Davidovics Magyar Gyalog Regementjének Bécsben hala-meg 1807. Júl. 17dikén.” A levél kiadóinak jegyzete szerint „A Generalis szót és a köv. nyolc szót Kazinczy édesapja plajbászos írására írta rá jó nagy betűkkel.” (KazLev, 22/5394 [1/a], Kazinczy – szüleinek, Érsemlyén, 1764. dec. 3.) A közölt szövegek többféleképpen is értelmezik a levél aláírását.
- (405) *Lublyai ferdő*: Lublófürdő, nevezetes fürdőhely a Szepes vármegyei Újlubló (Nova L'ubovňa; SZK) határában.
- (396) *pesztonka* (szláv): szárazdajka.
- (169), (396), (405), (448), (562), (681), (721) *Kecskés György Ér-Semjéni Oskola Mester / mester / Mester-Uram / Iskola-Mester* (rég.): az (*oskola*) *mester* kollégiumot végzett elemi iskolai tanító, rector volt. (Kazinczy érsemlyéni iskolamesteréről további adatot nem találtunk.)
- (397), (405), (448) *I. Ferencz' márvásával [...] a' pénzen a' Toskánai hat golyót / Első Ferencz' [...] Toskánai címér*: az érmét verető I. (Lotharingiai) Ferenc német-római császár és toszkán herceg címerének része a Medici-család régi, hat golyót ábrázoló címere is. (A húszkrajcáros ezüst váltópénz magyar neve *márvás* volt a rajta lévő Mária-képről: 1 Ft=3 márvás=20 garas=60 krajcár [rég.: *grajcár*].)
- (397), (405), (448) *poltra / poltura* (rég.): Mária Terézia – és I. (Lotaringiai) Ferenc – korában használatos régi magyar váltópénz.
- (405), (448) *heraldika* (lat.): címertan.
- (26) *Franc. Kazinczy pinxit 1767.* (lat.): 'Kazinczy Ferenc festette 1767-ben.'
- (397), (405), (447), (473), (562), (720) *kétfejű sas*: (a *Boda Gergely* asztalos után készült rajzot l. a [Sas] c. feljegyzésben.)
- (397), (405) *pulpitus* (lat.): szónoki emelvény.
- (405) *accentek nélkül* (lat.): ékezetek nélkül.
- (405) *Fügerek*: azaz a korban elismert festők; utalás Friedrich Heinrich Füger (1751–1818) bécsi udvari festőre. (→ 8. jegyzetmező)
- (405) *Eugénie*: Kazinczy Eugenia (1807–1903), Kazinczy második gyermeke. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (405) *a' Canóva' Mausoleumát az Augustinianusok' templomában*: Antonio Canova (1757–1822) olasz klasszicista szobrászt szívét őrző „Mausoleum”, amely eredetileg Tiziano-síremléknek készült, a velencei Basilica di Santa Maria Gloriosa dei Frari ferences (tehát nem Ágoston-rendi) templomban található.
- (406) *Raphael*: Raffaello Santi (1483–1520) itáliai reneszánsz festő és építész.
- (406) *Thalie*: Kazinczy Thalie (1809–1863), Kazinczy lánya. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (406) *Emil*: Kazinczy Emil (1811–1890), Kazinczy fia. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (406) *Péter onkelem*: Kazinczy Péter (III.) (1747–1827), Kazinczy nagybátyja. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)

- (397), (406), (562), (681), (721) *Azalatt míg a' Nagy-atyám a' Dietán múlata, 1764ben [...] az őszi hónapokban, de a' mint emlékezem, a' tavasziakban, reám jöve a' természetes himlő. / a' mint a' már említett Decemb. 3dikán írt levélből látom, ősszel reám jöve a' természetes himlő...* / *Azalatt míg nagyatyám a' Dietán múlata, nekem jött egy gonosz himlő...*: (a betegség időpontjáról tehát a közölt szövegekben eltérően nyilatkozik Kazinczy, a bizonytalanság azonban fokozatosan eltűnik.)
- (398), (406) *Gálos-Petri; Óberster Draveczy László*: ezredes (1735–1765). Felesége: (Királyfalvi) Róth Borbála, Kazinczy dédanyjának, Róth Juliannának rokona. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (406) *pyramisz*: piramis.
- (406) *Palmyra*: oázisra épült ókori város a Szír pusztán, amelyet a hagyomány szerint Salamon király alapított.
- (406) *Helvétziai gletscher*: svájci gleccser.
- (407) *Álmosdra is általmenénk az öreg Péchy Imre Úrhoz, a' mostani Vice Palatínus' atyjához*: a Bihar vm.-i Álmosdon többek között a Péchy, a Kölcsey és a Kazinczy családoknak volt birtoka. *Péchy Imre, I.* (?–1795), fia: *Péchy Imre, II.* (1753–1841) bihari alispán, alnádor. (→ 4.1. *Családfa/Péchy*)
- (407) *a' Vice-Palatínus' s Generális Péchy Mihály Urak*: az alnádor: *Péchy Imre, II.* (1753–1841). *Péchy Mihály, IV.* (1755–1819), építész, hadmérnök, tábornok. (→ 4.1. *Családfa/Péchy*)
- (407) *beküldé könyves szobájába, mellynek czifra neve, mint társainál még most is, Muzéum vala*: Kazinczynak is volt „muzéuma”, amit így írt le Csokonai: „[...] Regmecen pedig minden leveleit, képeit és könyveit megmutatta, azzal az antique módra készült 30 fontos urnával, mellyben szeretője leveleinek hamvát tartja, és a melyet a *museumába* való beléptekor az író asztaláról felvévén azonnal megcsókolt.” (CSOKONAI 1999, 142, Csokonai – Csokonai Józsefnének, Onga, 1801. július 19.)
- (562), (681), (721) *Bazileai kiadások / bazeli nyomtatású könyv*: a korábbi keletkezésű szövegek a *Heidelbergi Kátét* és Hübner könyvét említik (l. alább).
- (407), (681), (721) *Haas / Haase, Johann Wilhelm* (1741–1800): Baselen működő német betűöntő és nyomdász. Kötetünkben említett kiadása, a *Belvedere Galeria* Kovács József metszeteit tartalmazza.
- (398), (407), (446) *a' Katechismust, a' Bázeli kiadását a' Heidelberginek, Imhofnál / Heidelbergi Nagy-Káté / Palatinátusi Catechismus' Bázeli nyomtatása*: a *Heidelbergi Káté* c. református vallástani népkönyv. (→ 5. jegyzetmező)
- (398), (407), (681) *Imhof Rudolf*: bázeli könyvnyomtató.
- (398), (407) *a' Hübner' Bibliái Historiáját pedig, melly könyv ugyan-e' műhelyben nyomtatott*: Johann Hübner bibliai témájú könyve: *Zweimal 52 auserlesenen biblischen Historien und Fragen* (Halle, 1714.) (→ 5. jegyzetmező)
- (562), (681), (721) *embryó* (gör.–lat.): embrió, valaminek a kezdete, csírája.
- (407) *Tinódi* Sebestyén (1515 előtt–1556): költő, zeneszerző, énekmondó.
- (407) *Tigúrumb, Basilea, Ultrájektum, Amstelodámum, Londínium* (lat.): Zürich, Basel, Utrecht, Amszterdam és London; ezek az egyetemi városok és kulturális központok voltak a lelkésznek készülő magyarországi protestáns diákok legfőbb úticéljai. (→ 26. jegyzetmező)
- (407) *Acsád* (Szabolcs vm.): Nyíracsád.
- (407) *Domokos Márton* (1697–1764): debreceni főbíró. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (408) *licitor* (lat.): díszkísératként alkalmazott szolgál, inas.
- (408) *Ráday Gedeon, I.* (1713–1792): költő, irodalomszervező, országgyűlési követ. (1782-től báró, 1790-től gróf.) (→ 12. jegyzetmező)
- (408) *Rákóczyak' idejében*: a 17–18. sz.-ban.
- (408) *Hunyadi Mátyás* (1443–1490): magyar király (1458–1490).
- (408) *Mindszenti György*: református lelkész, Mindszenti Sámuel apja.
- (408) *Mindszenti Sámuel* (1752–1806): komáromi református esperes, a Mindenes Gyűjtemény szerkesztője (Péczelivel és Perlaky Gáborral, 1789–1792). Thomas *Broughton* (1704–1774) anglikán lelkész és egyháztörténész lexikonának említett fordítása: *Broughtonnak a religióról való historiai lexikona* (három kötet, Komárom, 1792–1793). Mindszenti György fia.

- (408) *Péczei József* (1750–1792): református lelkész, író, fordító, a Mindenest Gyűjtemény (1789–1792) megindítója. (→ 4. jegyzetmező)
- (473), (562) *László*: Kazinczy László, I. (1763–1807), Kazinczy öccse. Katonatiszti pályát futott be, végül ezredes lett. (→ 4.1. Családja/Kazinczy)
- (474) *Davidovics Pál*, báró (1737–1814): tábornok (1790), tábornagyalj (1796). A törökök (Bosznia), a poroszok (a hétéves és a bajor örökösödési háborúk) után a belga felkelők és Napóleon ellen is harcolt. 1809-től Komárom parancsnoka volt.

5. jegyzetmező: 1767. Regmec

1. A' Németet-termő tölgy / Egy magyar Püspök a' Rákóczy' idejében (19)
8. [Kazinczy Ferencz Abaujvármegyeinek tartathatik...] (25)
71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (169)
84. [Kazinczy Ferencz' Élete... I.] (387–388)
85. Kazinczy Ferencz' Élete [II.] (398–399)
86. Az én életem... (401, 401–402, 408–409)
87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (448)
88. Pályám' Emlékezete [I.] (474)
90. [Pályám emlékezete III.] (562–564)
91. [Pályám emlékezete IV.] (681–682)
92. [Pályám emlékezete V.] (686)
93. [Pályám emlékezete VI.] (721–722)

1767-ben Kazinczyt nagyszülei érsemlyéni házából szülei Alsóregmecre vitték.

- (25) *Alsó-Regmeczen [...] neveltetettiskolai esztendeijében*: a [Kazinczy Ferencz Abaujvármegyeinek tartathatik...] c. feljegyzésben Kazinczynak ez az állítása – mint a többi szövegből is kiderül – nem egészen helyes, hiszen inkább nagyszülei érsemlyéni házában nevelték.
- (399) *elhibított nevelés* (rég.): elhibázott nevelés.
- (387), (399), (408) *Péchy Imre / idősebb Péchy Imre Úr, Imrének a' Bibari volt Vice Ispánnak 's mostani Vice-Palatínusnak atyja: Péchy Imre, I.* (?–1795): Kazinczy nagyanyja testvérének, Comáromy Annának a férje. Fia: *Péchy Imre, II.* (1753–1841). (→ 4.1. Családja/Péchy)
- (169), (448), (474), (562), (682), (722) *Dienes*: Kazinczy Dienes (1761–1824), Kazinczy öccse. (→ 4.1. Családja/Kazinczy)
- (563) *Susána bűgom, özvegy Péchy Sándorné*: Kazinczy Zsuzsanna (1788-tól Péchy Sándorné) (1768–1842): Kazinczy húga. (→ 4.1. Családja/Kazinczy)
- (169), (401), (408), (474), (562), (686), (721) *Pesko András / egy Kézmárkról hozott Deák / tót Deák*: Pesko András, késmárki evangélikus szlovák diák, Kazinczy magántanítója. (Késmárk: → 6. jegyzetmező.)
- (169) *Luth[eranus] studiosus* (lat.): evangélikus tanuló.
- (169), (448), (474), (563), (721) *Szirmay Sándor* (1704–1776): Kazinczy nagyanyjának, Szirmay Teréziának (I.) testvére. Horváth Stansith Klára férje, Szirmay András (III.) apja. (→ 4.1. Családja/Szirmay)
- (401), (448) *Horváth Stansith Klára (Stansics, Grádeczi)*: Szirmay Sándor felesége, Szirmay András (III.) anyja. (→ 4.1. Családja/Szirmay)
- (169), (409) *Szirmay Therézia, I.* (1706–1757 után): Kazinczy apai nagyanyja. *Szirmay András, I.* (1659–1723) és (Királyfalvi) *Róth Julianna* lánya. Szirmay Sándor testvére. (→ 4.1. Családja/Szirmay)
- (409), (474) *nagy-anyám*: Szirmay Therézia (I.)
- (169), (387), (401), (448), (474), (563), (682), (721) *Szirmay András, III.* (1762–1811): *Szirmay Sándor* (1704–1776) és Horváth Stansics Klára fia. (→ 4.1. Családja/Szirmay)

- (169) *Stráska* (Szepes vm.): Nagyőr, ma Szepesbéla (Spišská Belá; SZK) része. 1556-tól a Horváth-Stansith család birtoka volt, a család a régi gótikus várat fokozatosan reneszánsz kastéllyá alakította át. 1801-ben a település a Szirmayak birtoka lett.
- (401), (563), (721) *Pazdics* (Zemplén vm.): ma Pozdišovce (SZK). Főbb birtokosai: a Szirmay, a Péchy, a Szulyovszky és a Boronkay családok; itt lakott Kazinczy nagybátyja, András is.
- (169) *Horváth Stansith Anna* (*Stansics, Grádeczi*) (?–1808): Szirmay András (III.) felesége, Horváth Boldizsár (Stansics, Grádeczi) lánya. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (401) *Kapy József, I.*: udvari tanácsos, az eperjesi kerületi tábla elnöke (1760–1770), Bereg vármegye főispáni adminisztrátora. Visszaélései miatt II. József hivatalától megfosztotta, de 1790-ben újra hivatalképessé nyilvánította (Hajdu 1982, 96). Felesége a Szirmay család leszármazottja, Radvánszky Terézia. Kapy József (II.) apja. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (401) *noba azoknak gonoszága a' kik ötet soba nem látták, reá is akart ragasztani mocskot; soba őhöz az idegen kar nem közelített...*: Kazinczy egy olyan szóbeszédre utal, amelyről további adatokat nem találtunk, de amelynek megcáfolását anyja nekrológiájában is szükségesnek látta: „Házassági boldog egyességek, olly boldog, hogy ahhoz még távolról sem férkezhetett sem szenny sem gyanú [...]” (Özvegy Kazinczy Józsefné' született Bossányi Susána' Emlékezete).
- (387) *leggrávisabb alakban 's attitűdben* (lat.): legkomolyabb, legtekintélyesebb alakban és pózban, szerepben.
- (387) *corporatio* (lat.): testület.
- (388), (409) *Klári*: Bossányi Klára (1746–1766), Kazinczy nagynénje és keresztanyja. (→ 4.1. *Családfa/Bossányi*)
- (409) *constructio* (lat.): mondatszerkezet.
- (409), (563), (681), (686), (721) *német nagy Biblia / képekkel gazdag Biblia / orosz rajzolatú Bibliáját / Luther Bibliája*: Kazinczy nagyanyjának, Szirmay Théréziának (I.) evangélikus német bibliáját olvasta.
- (409), (681) *Mózes*: ószövetségi próféta. Mózes öt könyve a *Biblia* első nagy egysége, a *Tóra*.
- (409), (563) *Esaiás* (Ézsaiás, Jesaia) (i. e. 765 k.–i. e. 701): héber író-próféta, a *Biblia* egyik könyvének szerzője.
- (409), (563), (681), (721) *Apocalypsis / János' Jelenései* (gör.): János apokalipszise, a *Jelenések Könyve* az *Újszövetségi* kánon utolsó irata.
- (563) *Pál' Levelei*: Szent Pál (Paulus, eredetileg: Saul) (10 k.–64 és 68 között): héber apostol-író, egyházszervező neve alatt az *Újszövetségben* fennmaradt művek: *Pál apostol levelei*.
- (474), (564) *Kazinczy András, II.* (1738–1804): Kazinczy nagybátyja. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (682) *Péter*: Kazinczy Péter (III.) (1747–1827), Kazinczy nagybátyja. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (564), (682) *vir doctissimus* (lat.): 'a legtudósabb férfi', vagyis a házitanító.
- (19) *Rákóczy*: II. Rákóczi Ferenc (1676–1735) erdélyi fejedelem (1704–1711), a Rákóczi-szabadságharc vezetője. I. Rákóczi Ferenc fia.
- (19), (474) *Szécbényi Pál* (1645–1710): Veszprém vármegye főispánja (1687–1710), kalocsai érsek (1696-tól). 1704-ben mindkét fél előtt egyaránt tiszteletben álló emberként a bécsi udvar megbízásából tárgyalt II. Rákóczi Ferencsel, de a megegyezés nem jött létre.
- (722) *delicia* (lat.): kedvelt téma, tárgy.
- (398), (408), (722) *Das galante Sachsen / galante Sachsen*: báró Karl Ludwig Pöllnitz (1692–1775) franciául alkotó német író és kalandor *La Saxe galante* (1734) c. munkájának német fordítása, a mű egyik szereplője II. (Erős) Ágost (*Fridericus-Augustus; Friedrich August*).
- (722) *obscoenus* (lat.): obscén, illetlen.
- (474) *Fridericus-Augustus*: Friedrich August; II. (Erős) Ágost (1670–1733) szász választófejedelem (1694-től) és lengyel király (1697-től). Kazinczy apja vélhetően Pöllnitz *Das galante Sachsen* c. munkájából ismerte II. Ágost történeteit. (A „patkótörő 's kísértetfogó” történeteit nem sikerült megtalálni.)
- (401), (474), (563), (682), (722) *Thuanus*: Jacques-Auguste de Thuanus (Thou) (1553–1617) francia történetíró, humanista. Klasszikus latin minták után írt történeti munkája: *Historia mei Temporis* ('Az én korom története'; 1604–1617).

- (401) *Gellert*, Christian Fürchtegott (1715–1769): német költő és író. (→ 11. jegyzetmező)
- (401) *Praedestinatio* 's más effélék' *magyarázatja...*: az eleve elrendelés tana, a praedestinatio, a kálvinizmus alaptétele. (→ 7. jegyzetmező)
- (402) *író-almárium* (lat., rég.): polcos, alacsony írólapos szekrény.
- (474), (564), (722) *lapta* (rég.): labda.
- (388), (408), (474), (564), (722) *Face-nek találtam mondani a' facio imperativusát / a' dico, duco, facio Imperativusaira / dic, duc, fac, fer* (lat.): latin rendhagyó ragozású igék; 'dico' ('mond'), 'duco' ('vezet') és 'facio' ('csinál') szavak felszólító módja (lat.: *imperativusa*): 'dic' ('mond'), 'duc' ('vezesd'), 'fac' ('tedd'); a 'fer' jelentése: 'vidd.'
- (408) *sátoros innepek*: a reformátusok három legfőbb ünnepének bibliai eredetű gyűjtőneve; tehát a karácsony, a húsvét és a pünkösd (ekkor iskolai szünet volt).
- (388) *Langius*, Joachimus (Joachim Lange) (1670–1744): német evangélikus teológus. Említett műve: *Colloquia. Quibus accedunt imitationes hungaricae, grammatica latina, lexiconque latino-hungarico-germanicum*.
- (388), (398), (563) *Hübner*, Johann (1668–1731): német író és pedagógus. Említett, bibliai történeteket feldolgozó számos kiadást megért könyvét a 19. sz. végéig tankönyvként használták Magyarországon is: *Zweimal 52 auserlesenen biblischen Historien und Fragen* (Halle, 1714; első fordítása: Fodor Pál, *Száz és négy válogatott bibliai történet, a melyeket az ó és új testamentumi szent írásokból a gyengéknek kedvéért össze-szedett Hübner János*, Basilea, 1754, 1760). Major József (1779–1830) sátoraljaújhelyi református lelkész e tankönyvet 1825-ben demitológizáló átírásban újra kiadta. Kazinczy ezzel az átdolgozással annyira elégedetlen volt, hogy ő is megírta gyermekeknek szánt bibliai tankönyvét: *Szent történetek az Ó és Új Testamentom könyvei szerint* (Sárospatak, 1831. ősz; 1825-től írta; a második kötetbe tervezett dogmatika, protestáns egyháztörténet és a térképek nem jelentek meg).
- (388) *Heidelbergi Káté* (*Heidelbergi Nagy-Káté*, *Heidelbergi Katechismus*, *Palatinatusi Catechismus* – utóbbi név a keletkezési helyéről): református vallástani népkönyv, amit III. Frigyes pfalzi választófejedelem megbízásából Zachariás Ursinus és Kasper Olevanus hittudósok 1563-ban írtak; habár Magyarországon 1748-tól többször is betiltották, a református kollégiumok legfontosabb tankönyve volt.
- (388) *az 5dik és 130 Zsoltárt éneklénk*: az 5. zsoltár Dávid reggeli imája, a 130. egy bűnbocsánatért való könyörgés (Zsolt 5 és 130).
- (388) *A' ki a' világot szereti, az engemet nem szeret, ezt vette textűl*: a textus János könyvéből van: „Ne szeressétek e' világot, se azokat mellyek e' világban vagynak. Ha valaki szereti e'világot, nintsen abban az Atyának szerelme.” (Ján 2,15.)
- (388) *praedestinálva* (lat.): az üdvösségre kiválasztva; a praedestinatio az eleve elrendelés tana, a kálvinizmus sarkalatos hittétele.
- (563) *mint atyja, 's nagyatyja András [...]' s ennek atyja Péter*: Kazinczy nagyapja: *Kazinczy Dániel* (1685 k.–1750) a sátoraljaújhelyi egyházközség főgondnoka volt. Kazinczy dédapja: *Kazinczy András (I.)* (1660 v. 1662–1728), jezsuita neveltetése ellenére visszatért apja eredeti református vallására és a sátoraljaújhelyi egyházközség buzgó támogatója lett. Kazinczy ükapja: *Kazinczy Péter (II.)* (1638 k.–1689 előtt). (→ 4.1. Családja/Kazinczy)
- (474), (564), (722) *fija Generalis ugyan nem lesz többé, de igen Könyvíró*: Kazinczy apja nem szépíró, hanem – a kötetünkben is közölt *Széphalom és házi dólgaím* állítása szerint – vallási ügyvivőt akart fiából nevelni. Ez magyarázhatja a későbbi Beleznay-látogatás megszervezését és általában az írói törekvések támogatását is. (Vö. VÁCZY 1915, 56.)

6. jegyzetmező: 1768. Késmárk

71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találom régi papirosaim közt... (169)
 84. [Kazinczy Ferencz' Élete... I.] (388–390, 391)
 86. Az én életem... (401, 409–412)
 87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével írtt Autobiographiája 1785ig] (448)
 88. Pályám' Emlékezete [I.] (474–475)
 90. [Pályám emlékezete III.] (564)
 91. [Pályám emlékezete IV.] (682)
 92. [Pályám emlékezete V.] (686)
 93. [Pályám emlékezete VI.] (722–723)

1768-ban Kazinczy az apjával Késmárkon járt. Ugyanebben az évben itt kezdte meg iskolai tanulmányait. 1768-tól 1769 őszéig (?) Dienes öccsével és Szirmay András (III.) rokonával német nyelvet, ill. *donatistaként* (ez volt az elemi iskola második, nyelvtant tanító osztálya, Aelius Donatus római grammatikus nevéből) és *grammatistaként* (harmadikos diák) a későbbi tanulmányokhoz szükséges latin nyelvtan alapjait sajátította el. (Az elsős kisdíjakokat *primánusnak* [lat.] hívták.)

1768. okt. 4. megszületett Kazinczy ötödik testvére, *Zsuzsanna*. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)

A szepesi *Késmárk* (Kézmárk; ma: Kežmarok [SZK]) Poprád-parti város, lakossága többségében evangélikus német és szlovák, kisebb részben magyar és zsidó volt. Jelentős kereskedelmi és gazdasági központ volt, egy 15. sz.-ban épült katolikus és egy 18. sz.-ban fából épült evangélikus templommal, kollégiuma az öt legfontosabb evangélikus iskola egyike a pozsonyi, a soproni, a lőcsei és az eperjesi mellett.

(409) *Rozgony* (Abaúj-Torna vm.): ma Rozhanovce (SZK).

(409) *Soos József*: Szirmay Tamás Antal (1732–1789) sógora. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)

(391), (409) *Péchy István* (?–1775 k.): lapispataki birtokos, jogi író. A *Cultellus Longicom cuius potus et canis* c. munkája miatt elítélték. A per, amelyre Kazinczy utal, 1770-ben, tehát az itt leírt találkozás után zajlott. Egy 1812-es levelében Kazinczy együtt említi a Martinovics-perrel: „Péchy István Sáros V[árme]gyei Ur, Lapis-Patakán lakott. Egy írást írt a' Nemzet' szorongatásai alatt, mellyben az is állta: A' Magyarnak még nem roszdásodott hüvelyébe a' kardja. M. Th. elfogattatá, 's Kassán halálra sententiáztatott. Elájult ezt hallván. De a' halálos sententia felolvasását nyomban követte a' Gratióális felolvasása. A Gréczi várban tartatott néhány esztendőig. Jősef, ki senkitől nem félt, meglátván ott Péchy-t, azt tudakozta megvető nevetéssel: Ez az ember hány százezer embert állíthat ki ellenem. Azt felelték hogy tíz embert sem. Lasset also den Narren laufen. Bár 1795ben is ezt mondták volna!” (KazLev, 9/2200, Kazinczy – Döbrentei Gábornak, Széphalom, 1812. ápr. 8.; a levél szövegét a kézirat szerint javította HÁSZ-FEHÉR Katalin.) Kazinczy e távoli rokonának történetét, életrajzát Szirmay Antal *Péchy István szerencsétlensége* c. kéziratot munkájából is ismerhette (SZINNYEI). *Lapispatak* (Sáros vm.): ma Ploské (SZK). (→ 4.1. *Családja/Péchy*)

(409) *Döry Ferenc*, gróf (?–1778): Zemplén vármegyei főispán. (→ 19. jegyzetmező)

(409) *Eperjest az atyám elvive azon helyre, hol Caraffa alatt vér folyt*: az eperjesi véstörvényszéket 1687-ben felállító gróf Antonio Caraffa (1646–1693) áldozatainak emlékét Szentháromszobor őrzi a város főutcáján, a vérpad helyén. (→ 25. jegyzetmező)

(409) *mutatta a' Sárosi várat, hol Rákóczi elfogattatott*: a nagysárosi várkastély (Sáros vm., SZK) Eperjes közelében ekkor már rom volt. II. Rákóczi Ferencet 1701. ápr. 18-án itt tartóztatták le I. Lipót parancsára. Rákóczit Bécsújhelyen felségsgértés vádjával fej- és jószágvesztésre ítélték, de nov. 8-án megszökött a börtönből és Lengyelországba menekült.

(409) *Széchenyi Pál* (1645–1710): kalocsai érsek. (→ 5. jegyzetmező)

(409) *Dezsőffy*: Dessewffy János szepesi kanonok, Dessewffy Ádám és Kazinczy Erzsébet unokája, Kazinczy Péter (II.) dédunokája. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)

(388), (410), (475), (564), (722) *Cornidesz*: Kazinczy késmárki szállásadójának neve a [Kazinczy Ferencz' Élete... I.]-ben tévesen szerepel Cornides Dánielként. Helyesen: *Cornides Márton*

- (1735–?), akinek felesége *Jóny Zsófia*, lánya *Cornides Zsuzsa* (*Engel János-Jakabné*), bátyja Cornides Dániel (II.) (aki nem azonos a történésszel).
- (389), (410) *Engel János Jakab*: orvos, Cornides Zsuzsa férje. Nemeslevelet 1792-ben nyert. Testvére Engel János Keresztély (Johann Christian) (1770–1814) neves szepességi szász történetíró.
- (410) *Paulínus-szerzetbeli*: pálosrendi.
- (410) *Mudrány Pál*: (a Késmárkon lakó nemesről további adatokat nem találtunk.)
- (410) *Eggy más Cornides Úr*: (késmárki lakos, további adatokat nem találtunk.)
- (410) *laterna magica* (lat.): 'bűvös lámpa', képvetítő gép.
- (410) *prospekt* (lat.): látkép.
- (389), (411) *Johny (Jóny)*: leibitzi birtokos, lánya Jóny Zsófia (Cornides Mártonné).
- (389) *Julis Húgunk*: Kazinczy Julianna (1785-től Dercsényi Jánosné) (1762–1844), Kazinczy húga. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (389), (410) *Carlovsky János* (1721–1794): tanár. Halléi és göttingeni egyetemi tanulmányai után a késmárki evangélikus gimnázium és az eperjesi evangélikus kollégium tanára, rektora (1770–1794).
- (169), (389), (410), (564) *Daniel Lesch / Lesch Dániel*: (Kazinczy késmárki iskolai tanítójáról további adatot nem találtunk.)
- (169) *calligraphus* (gör.): szép, művészi betűket író személy.
- (169) *Pesko András*: (Kazinczy késmárki iskolai tanítójáról további adatot nem találtunk.)
- (448), (474), (564), (722) *Praeceptor*: segédtanító: Pesko András (?).
- (169), (389), (410), (686) *Hellner Illyés*: (a késmárki segédtanítóról [*lat.: subrector*], később eperjesi evangélikus prédikátorról további adatot nem találtunk.)
- (169) *Mauksch Tamás* (1749–1832): tanár, evangélikus lelkész, botanikus. Sárospataki és eperjesi iskolái után a lipcei egyetemen tanult teológiát és természettant (1772–1773). A késmárki líceum tanára és igazgatóhelyettese (1773–1784), német evangélikus lelkész Bártfán (1784–1786) és Nagyszalókon (1787–1820). Nyugalomba vonulva Késmárkon borkereskedéssel és a Magas-Tátra kutatásával foglalkozott. Diáktanítóként (*lat.: privatus praeceptor*) Kazinczynak Késmárkon és Sárospatakon is adott magánórákat. Erről naplójában is megemlékezik, Kazinczyra vonatkozó német nyelvű naplótöredékét kiadta H. Balázs Éva: *Töredékek Mauksch Tamás naplójából* (H. BALÁZS 2005, 235–237).
- (389) *botos* (rég.): más lábbelire húzott csizma.
- (389), (410) *inauguralis beszéd / oratio* (lat.): székfoglaló beszéd.
- (410) *subrector* (lat.): segédtanító.
- (410) *figüríroz* (fr.–ném.): alakít, szerepel.
- (410) *Clarissimus Vir Carlovskyus* (lat.): 'a jeles férfiú, Carlovsky.'
- (389) *szakmány* (rég.): szakma, műszak.
- (389), (410), (448), (475), (564), (722) *Tugendschule, (Rényiskola)*: egy német erkölcsnevelő könyv, Farkas Antal későbbi fordításában: *Erkölcsei iskola, azaz huszonnégy nyájás historiák...* (Kassa, 1790). A 'rény' (erény, virtus) Kazinczy szövekeztetése.
- (410) *ysop* (lat.–ném.): izsóp, ajakas félcserje.
- (410) *Farkas András*, névtévesztés, helyesen: *Farkas Antal*: II. József idején testőr, majd a kassai kerületben tartományi biztos (*lat.: provinciális commissarius*). (A *Tugendschule* említett fordítását l. fentebb.)
- (411), (475), (564), (722) *Nére / Nyére* (Szepes vm.): Késmárk környéki település, a 16. sz.-tól a Horváth-Stansith család birtoka.
- (411) *Horváth-Stansith Urak*: a felvidék jelentős, vezető szerepet betöltő, főképpen Szepes vármegyében birtokos evangélikus nemesi családja. A horvát eredetű família a 19. sz. elején kihalt.
- (411) *Tököli (Thököly) Imre*, gróf (1657–1705): kuruc vezér, Felső-Magyarország (1682–1685) és Erdély (1690) fejedelme, Zrínyi Ilona második férje. Késmárkon született, itteni várkastélya 1741-ben tűzvészben pusztult el.

- (389), (686), (723) *Gellert' Meséjével 's a' Rabener' Satyrájival / Gellert' 's Rábener' írásival*: Christian Fürchtegott *Gellert* (1715–1769) német költő és író; Gottlieb Wilhelm *Rabener* (1714–1771) német satíráíró. (→ 11. jegyzetmező)
- (389), (411), (475), (564), (722) *Leibitz* (Szepes vm.): ma L'ubica (SZK).
- (389), (722) *Lomniczi tető*: Lomnický štít (SZK), 2632 méteres hegycsúcs a Magas-Tátrában.
- (411) *hyacintb* (gör.): jácint.
- (389), (411) *aurikula / auricula* (lat.): kankalin.
- (411) *Mózes [...] két szarvval*: az ószövetségi prófétát tévedésből, egy fordítási hiba miatt ábrázolják dicsfény helyett szarvakkal.
- (411) *Kálvin János*: Jean Calvin (1509–1564), francia származású svájci vallásreformátor.
- (411) *Luther*, Martin (1483–1546): német vallásreformátor, író, Biblia-fordító, Ágoston-rendi szerzetes. A lutheránus, azaz evangélikus egyház hittételeiben és szertartásaiban a református (kálvinista) és a római katolikus egyház között helyezkedik el.
- (411) *egy bizonyos innepen a' templomot a' mindenüvé rakott fiatal veresfenyők töltik-el kedves illatjokkal*: a karácsonyfa-állítás német eredetű szokása Magyarországon csak a 19. sz.-ban terjedt el.
- (411) *Egy tavaszi vasárnap egy Primánus...*: mint a szövegből kiderül, a 'primánus'-nak mondott diák idősebb volt Kazinczynál („óhajtottam volna, hogy én is felserdülhessek”), ezért feltehető, hogy 'primárius' volt Szontagh Mihály. A 'primánus' (lat.) szó a kollégium első kisdíákját, míg a 'primárius' (lat.) a kollégium papi pályára készülő togátus, tehát felsőbbéves (már felserdült) diákjai közül a legjobb tizenkét tanuló egyikét jelenti.
- (389) *Badányi nem tudom kicsoda*: (Szontagh Mihály kedveséről további adatokat nem találunk.)
- (389), (411) *Szontagh (Sonntagb) Mihály* (1738–1822): herceg Eszterházy Miklós uradalmának jogkormányzója, a pesti evangélikus egyházközség felügyelője. Szontagh Sámuel fia.
- (389), (412), (475), (564), (722) *Lengyel Confoederatio / Confoederatio bajai [...] Radzivil / Radzivil*: Karol Stanisław Radziwiłł (1734–1790) lengyel-litván herceg a II. Szaniszló Ágost lengyel király ellen 1768-ban sikertelenül felkelt bari konföderáció fővezére volt. A belháborúba beavatkoztak az oroszok, a lengyel felkelés bukása után (1772) többen – Radziwiłł herceg is – Magyarországra menekültek. (Az eperjesi lengyel emigránsokról: → 14. jegyzetmező; a lengyel hatásra alakult eperjesi szabadkőműves páholyról: → 29. jegyzetmező.)
- (564), (722) *Eperjes* (Sáros vm.): ma Prešov (SZK). (→ 25. jegyzetmező)
- (475), (564), (722) *a' Császár' nevét viselő Huszárság*: Mária Terézia 1756-ban a hétéves háború kitörésekor hozta létre a férje nevét viselő Ferenc császár (később I.) huszárezredet.
- (475), (564), (722) *templomjáró valék, mert ott képet leltem és muzsikát*: a református templomok jellemzően fehér falaival és egyszerűbb istentiszteleteivel szemben hangsúlyozza Kazinczy a késmárki katolikus és evangélikus templomok díszítettségét. Emögött azonban a zenei, képzőművészeti és idegennyelvi oktatás felekezeti meghatározottságáról is szó van: „Minden kétségen kívül vagon az, hogy a' Lutheranusok Oskoláiból jönnek-ki azok az Ifjak, a' kik Aesthezissel dicsekedhetnek. Városokban neveltetvén, Muzsikát és valami kevés Festést, 's Németül tudván, a' Német Írók' Munkáinak ismeretségét tehetitek magatokévá, mellyek nélkül haszontalan igyekszik valaki hazai Literatúránkat boldogítani. A' Pápista Ifjúság a' Német Írókat olvashatná, de nem olvassa, a' Görögök' és Rómaiak' Klasszikusait csak nyomorított Chrestomathiából ismeri: a' Kálvinista pedig a' Német Írókat nem olvassa, mert nem érti; a' régi Klasszikusokkal pedig meg nem ismerkedik, mert Vitringát, Witsiust, és Piktétet kell tanulnia; 's muzsikátlan helyeken neveltetvén, muzsikai érzéketlenségei miveletlenül maradnak.” (KazLev, 2/424, Kazinczy – Kis Jánosnak, Regmec, 1793. júl. 27.; vö. még: KAZINCZY, *Mesterségek* 1812.)
- (390) *Úgy emlékezem, meg vagon papirosaim közt a' levél, és ha megvan, ide fog tétettetni*: Kazinczy *Az én életem...*-ben közli a levelet.
- (412) *Spectabilis D[omi]ne Parens...* (lat.): "Tisztelt Atyám uram! Isten kegyelmes jóvoltából túl vagyunk a vizsgánkon, ebben a levélben leírom [vizsgái] szónoklatomat. Elnézését kérem Szülémnek, hogy [többet] nem írhatok. Legalázatosabb szolgája és fia..." (Vö. KazLev, 1/2, Kazinczy – atyjának, k. n.)

(390), (448), (564) *flauta / bárántsíp*: (rég.): fuvola, harántsíp.

(390) *instrument* (lat.): hangszer.

(564) *violín* (lat.): hegedű.

7. jegyzetmező: 1769–1771. grammaticában

14. Kérdések, melyre feleletek kértetnek (42)

15. [Olasz Péter Gramm. Prac. ...] (43)

71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (170)

84. [Kazinczy Ferencz' Élete... I.] (390–391)

86. Az én életem... (401, 412–413)

87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (448–449, 449–450)

88. Pályám' Emlékezete [I.] (475)

90. [Pályám emlékezete III.] (565)

93. [Pályám emlékezete VI.] (723)

1769 őszén (?) Kazinczyt szülei hazavitték Késmárkról, így a sárospataki tanulmányai megkezdéséig Alsóregmecen tartózkodott. 1769. szept. 11-én kezdte meg Kazinczy Sárospatakon a kollégiumi tanulmányait: 1771 tavaszáig – másfél évig – járt a grammaticaosztályba. A kollégium *épületeiről*, a *tanrendről*, a *tanárokról*, *előljárókról* és *diákokról*: → 15. jegyzetmező.

1770. jún. 19-én megszületett Kazinczy hatodik testvére, Terézia. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)

(412), (448), (475), (565), (723) *Mi valánk az elsők e' tájon a' kik németül tudánk / A' Pataki Collégiumban a' két testvér Kazinczy és Szirmay András voltak az elsők, a' kik németül tudtak / Soba még eddig Patakon németül-tudó gyermek nem volt*: Kazinczy *Az én életem...*-ben még csak Alsóregmecről és környékéről állítja, hogy nem tudtak más gyermekek „e' tájon” németül. A későbbi szövegekben a sárospataki kollégiumra is kiterjeszti ezt az állítást, amely így már nem helytálló. Mert bár Kazinczy sárospataki tanulmányai kezdetén valóban nem tanítottak a kollégiumban német nyelvet, de 1751 és 1755 között igen, majd 1771-től ismét. Végh János hívja fel a figyelmet arra, hogy felvidéki magántanítóktól és a külföldet megjárt egykori tanulóktól is lehetett németül tanulni: „Nem hihető Kazinczynak ez az állítása, mert lehetetlen, hogy sem a nevelőktől tanítottak közül, sem a szepességi városokból vagy Pozsonyból és a külföldről visszatérő diákok közül soha egyik se sajátította volna el a német nyelvet [...]” (VÉGH 1913, 70; vö. VÁCZY 1915, 61.)

(412) *Clarissimus Hellnerus* (lat.): 'a jeles Hellner úr.' (→ 6. jegyzetmező)

(390), (412) *skófum* (lat., rég.): hímzésre használt ezüst- vagy aranyszál.

(412), (448), (475), (565), (723) *tokos* (rég., gúny.): német.

(390) *Legenye* (Zemplén vm.): ma Luhyňa (SZK).

(390) *Pintér Márton* (legényei) (?–1773): Kazinczy apjának „titkos testvére volt” (tehát Kazinczy Dániel házasságon kívül született gyermeke). (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)

(390) *a' Transsubstantiatio 's a' Praedestinatio* (lat.): ezek a katolikus és református hit sarkalatos tételei. A *transsubstantiatio* (átváltozás, átlényegülés) katolikus hittétel, amely szerint az oltáriszentségben a kenyér és bor Jézus testévé és vérévé változik át, míg a *praedestinatio* az eleve elrendelés tana, a kálvinizmus alaptétele.

(390) *azok a' Propphéták a' kik Malachias után támadtak*: tehát azok a próféták, akik nem ószövetségi szerzők. Malachias (Malakiás) (i. e. 5. sz.) a kispróféták sorában az utolsó, a neve alatt fennmaradt könyvvel zárul a Biblia ószövetségi része.

(412) *Berbely(i)*: talán a tolcsvai Berhely András (1745–?), akit Kazinczy bizonyosan ismert (vö. MTAKK K 613/III, 84b).

(412) *Praeceptoromnak, ki, [...] ismét Kézmárki volt*: az *Ér-Semjén*, 12. Jul. 1802. *Ma találok régi papirosaim közt...* c. feljegyzés szerint Mauksch Tamás lehetett Kazinczy házitánítója 1769-ben Késmárkon és/vagy Alsóregmecen is, és ősszel ő kísérte el Sárospatakra is. (E szöveghelylyel szemben Váczy – Toldyra hivatkozva – úgy véli, hogy Kazinczy „[a] *Pályám Eml.* id. kiadá-

- sában bizonyosan tévedésből írja, hogy a régi tanító meghagytott mellettök.” [VÁCZY 1915, 58, 27. lábjegyzet.]).
- (170) *Mauksch Tamás* (1749–1832): ekkor Kazinczy magántanítója, később evangélikus lelkész, tanár, botanikus. (→ 6. jegyzetmező)
- (42), (43), (170), (413), (475), (565), (723) *Olasz Péter*: ekkor Kazinczy osztálytanítója, később kazinc(barcika)i prédikátor.
- (42) *denomináltott Grammatices Praeceptor Publicusnak* (lat.): ’kineveztetett a grammatikai osztály tanítójának.’
- (42) *Sub examine anni 1769...* (lat.): ’Az 1769-ik évi vizsgán, júliusban nevezték ki, egészen az 1770-es vizsgáig.’
- (43) *Gramm[atices] Prae[ceptor] 1769 ad 1770.* (lat.): ’a grammatikai osztály tanítója 1769-től 1770-ig.’
- (475) *calligraphiai scripta* (gör.–lat.): művészi szépségű kézírás.
- (170) *Tasnádi István*: Kazinczy osztálytanítója Sárospatakon (1770 k.). Talán azonos Tasnádi Székely István (1746 k.–1800) református lelkésszel, aki Sárospatakon és külföldi egyetemeken tanult, 1779-ben Abaújszépsiben lelkész, 1786-ban tanácsbíró és 1793-ban esperes lett.
- (170) *Marecsék György*: késmárki evangélikus diák, aki Kazinczynak Sárospatakon magánórát adott (további adatokat nem találtunk).
- (413) *itt más könyvek voltak előnkbe adva mint Kézmárkon*: Sárospatakon a grammatikaosztályban Christoph Cellarius (1638–1707) német filológus és pedagógus – magyar igényekhez igazított – tankönyveiből oktattak (vö. VÁCZY 1915, 59).
- (448), (475), (565), (723) *Decsy Sámuel* (1742 v. 1745–1816): Bécsben élő orvos, író, újságíró. 1790-ben szót emelt a *Pannóniai Féniesz, avagy a hamvából feltámadott magyar nyelv* c. munkájában a magyar nyelvért, a sajtószabadságért és egy leendő magyar tudóstársaságért. 1793-tól haláláig a bécsi Magyar Kurírnak és melléklapjának, a Magyar Musának szerkesztője.
- (565), (723) *Magyar Kurír*: az első bécsi magyar hírlap (1786–1834). Szacsvai Sándor alapította, majd 1793-tól Decsy Sámuel vette át a szerkesztését. 1798-ban egyesült a bécsi Magyar Merkuriusszal, ettől kezdve Decsy és Pántzél Dániel együtt szerkesztették. 1827-től Márton szerkesztette. (Melléklapja a Magyar Musa.)
- (475), (565), (723) *Maga Vay József is, [...] mint a’ két szép testvér, Lónyay László és Menyhért, a’ tokosok’ nyelvét Patakon laktokban még nem tudták*: Végh János szerint Vay Ábrahám német nyelvre is taníttatta a fiait, így vélhetően Józsefet is: „Patakra Vay Ábrahám Szilágyi Sámuel bécsi ágens útján keres nevelőt 1747-ben s ez időben, mint több levél is tanúsítja, a bécsi ágens másoknak is commendál német nevelőt. 1777 dec. 10-én Szentgyörgyi István professzornak írva Reisz Gáspár toporcai luth. pap emliti, hogy ő 2 évig volt Vay Ábrahám fiainál Patakon a német nyelv informátora.” (VÉGH 1913, 71.)
- (449) *Tornaljai Márton*: táblabíró (1815 k.). Kazinczy sárospataki diáktársa, Tornaljai Károly testvére, Antal és Lucian apja.
- (449) *Tornaljai Károly* (1761–1822): Kazinczy sárospataki diáktársa. Tornaljai Márton testvére.
- (448), (475), (565), (723) *Vay József, I.* (1752–1821): szeptemvir, helytartói tanácsos, a sárospataki kollégium főgondnoka (→ 15. jegyzetmező). *Gyermekei*: gróf Vay Ábrahám (II.) (1789–1855), kamarás, főispán (→ 4.1. Családja/Kazinczy); József (II.) és Erzsébet (Péli Jánosné).
- (475), (565), (723) *Lónyai László, I.* (1769–1805): Bereg vármegyei alispán, királyi tanácsos, országyűlési követ. Lónyai Menyhért testvére, Plathy Anna férje, Lónyai László (II.) apja.
- (475), (565), (723) *Lónyai Menyhért (Menyhárt)* (1769–1816): Ugocsa vármegye országyűlési követe. Lónyai László (I.) testvére. Lónyai János (II.) apja.
- (448), (475), (565), (723) *Kézmárkról hozott Lutheránus Praeceptor – Lutheránus Deákok / a’ tót diák / Kézmárki Deák*: Kazinczy házitanítója itt már nem Pesko András, hanem Mauksch Tamás és Marecsék György volt, akik szintén késmárki evangélikus diákok voltak.
- (449) *saluator* (lat.): köszöntő, üdvözlő.
- (449) *Professorok [...] Szentgyörgyi*: ekkor Sárospatakon négy professzor tanított: Szentesi János (1735–1781), *Szentgyörgyi István* (1736–1799), Óry Fülep (Filep) Gábor (1739–1823) és Szathmári (Paksi) Mihály (I.) (1715–1778). (→ 15. jegyzetmező)

(449) *Publicus Praeceptor*: l. fentebb Olasz Péter vagy Tasnádi István.

(449) *Domine Clarissime, non habet donum memoriae*. (lat.): 'Igen tisztelt uram, nincs emlékező tehetsége.'

(449) *Privatus Praeceptoraim*: l. fentebb Mauksch Tamás és Marecsek György.

(565), (723) *tortúra* (lat.): vallatás, kínvallatás, kínzás.

8. jegyzetmező: 1770. II. József Sárospatakon

15. [Olasz Péter Gramm. Præc. ...] (43)

17. Patak (45)

19. Régibb Jegyzésimből (46)

86. Az én életem... (432)

87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (449)

88. Pályám' Emlékezete [I.] (475–476)

90. [Pályám emlékezete III.] (565–566)

93. [Pályám emlékezete VI.] (723–724)

1770. máj. 20-án vagy 30-án II. József (1741–1790) német-római császár (1765–1790), a későbbi magyar király (1780–1790) Sárospatakra érkezett, ahol Kazinczy is látta. A pontos időpont azonban bizonytalan, Kazinczy a *Történetek' Kalendariuma* c. 1820-as években írt autográf feljegyzésében május 30-ára írta be a császár látogatását: „[május] 30. [...] II. József Császárt látom Patakon ebédelni.” (KAZINCZY, *Kalendariuma* 1824 [?], 26a.)

(475), (723) *Professorok / Egyik Professora az iskolának*: ekkor Sárospatakon négy professzor tanított: Szentesi János (1735–1781), Szentgyörgyi István (1736–1799), Óry Fülep (Filep) Gábor (1739–1823) és Szathmári (Paksi) Mihály (I.) (1715–1778). (→ 15. jegyzetmező)

(724) *hypothesis* (gör.): hipotézis; csak részben igazolt tételeken alapuló tudományos feltevés.

(432), (449), (476), (566), (724) *Albert* Kázmér, szász-tescheni (sax-tescheni) herceg (1738–1822): magyarországi helytartó (1765–1780). III. Ágost lengyel király fia, Mária Terézia bizalmasa. Felesége Mária Terézia lánya, Christina főhercegnő (1766-tól). Híres rajz- és metszetgyűjteménye volt. Szabadkőműves. *Sax-Teschen*; *Saxen-Teschen*: Sachsen-Teschen, Szász-Tessen; a hercegség a cseh korona részeként került a Habsburgok fennhatósága alá, a hercegi címet 1766-tól Albert, 1822-től Károly főherceg viselte.

(432) *Christina* (Mária Krisztina), főhercegnő (1742–1798): Mária Terézia leánya, az Osztrák–Németalföld helytartója, Albert Kázmér felesége (1766-tól).

(432), (449), (476), (566), (724) *Lacy (Lascy)*, Franz Moritz (1725–1801): osztrák tábornagy (ném.: *feldmarschall*), II. József bizalmasa, hadügyminiszter.

(432), (476), (566), (724) *Noszticz / Nostitz*: (a kiterjedt cseh nemesi-grófi család tagját nem tudtuk azonosítani.)

(476), (566), (724) *Vice-Ispán / Szirmay Tamás Antal unokatestvére az atyámnak*: a Zemplén vármegyei alispán Szirmay Tamás Antal (1732–1789) apja Szirmay László (I.), aki Kazinczy nagyanyjának, Kazinczy Dánielné Szirmay Teréziának (I.) volt a testvére. (→ 4.1. Családfa/Szirmay)

(449), (475), (565), (724) *casquet / félsphéra-formájú úti-kaskét* (gör., fr.): könnyű katonai fejfedő / félgömb formájú, vastag bőrből készült könnyű katonai fejfedő, sapka.

(449) *sürtout* (fr.): felöltő, felsőkabát.

(566), (724) *gyolcs kamásli/kamás* (ném.): len vagy pamut bokavédő, lábszárvédő.

(724) *suvikszos stibli* (ném., rég.): kibokszolt (német) cipő.

(432), (449), (476), (566), (724) *Iste vinus Tokajinus? / Iste vinuS TokajinuS?* (lat.): 'Ez az a toka-ji bor?' A mondat helyesen, mivel a bor latinul hímnemű, azaz nem „vinus”, hanem „vinum”: 'Istud vinum Tokajinum?'

(432) *stáció* (lat.): postaállomás.

- (476) *Video vestes pulchras...* (lat.): 'Látok szép ruhákat, francia frizurát, de nem látok semmi észet.'
- (432) *Füger*, Friedrich Heinrich (1751–1818): bécsi udvari festő, 1784-től a Belvedere képtárának, 1795-től a bécsi művészeti akadémiának az igazgatója. Batsányi portróját is megfestette (1808). Említett művei: Born (Füger alkotása elveszett, de a festmény után Johann E. Mansfeld által készített rajz fennmaradt, vö. H. BALÁZS 2005, 343, a kép: II. tábla); II. József; *Die Ermordung Caesars* ('Caesar meggyilkolása').
- (432) *Adam*, Jakab (1748–1811): bécsi rajzoló, rézmetsző, több portrét készített a Habsburg-családról és a magyar arisztokráciáról is. Born Ignác Zur wahren Eintracht ('Igaz Egyezség') nevű szabadkőműves páholyának tagja. II. Józsefről 1783-ban és az 1788-ban készített metszetei megtalálhatók Kazinczy metszetgyűjteményében is, amelyet ma a zempléni levéltár őriz (megjelent: HÖGYE/KAZINCZY 1992/I, 22. és 23. képmelléklet).
- (432) *Hickel*, Joseph (1736–1807): bécsi udvari festő és rézmetsző. Több II. Józsefről festett portréja közül egyet a Pannonthalmi Főapátságban is őriznek (1777).
- (432) *akkor ifju volt, 's nem horda parókát*: 1827-ben a Tudományos Gyűjteménybe elküldött kézirat kiigazítását kérte Kazinczy a szerkesztőktől: „Hormayr azt írja Oesterr. Plutarchja 11dik Kötetében lap 205. hogy II. József parókát 1783 olta hordott, és így nem előbb. E' szerint kérek, édes barátom, téged és Szemerét, hogy Pályám Naplójában keressétek-fel azt a' lapot, hol beszéllem, hogy Józsefet 1770. Május 20d. láttam, 's parókásan. Ezt töröljétek-ki, 's tegyétek inkább oda ezen parenthezist: (Parókát csak 1783. olta horda, rheumája miatt).” (KazLev, 20/4792, Kazinczy – Toldy Ferencnek, Széphalom, 1827. jún. 21.) *A Pályám' Emlékezete* [I.] -ben tehát töröltek egy parókára vonatkozó állítást, de sem ebbe, sem a későbbi szövegekbe nem került be a kiegészítés.
- (432) *Zauner*, Franz Anton von (1746–1822): bécsi udvari szobrász, a bécsi művészeti akadémia tanára, direktora (1806–1815). Szabadkőműves. Említett és legfontosabb műve II. József császár lovas szobra (1795–1806, Bécs, Josefplatz).
- (432) *Bécsi Bibliothéca*: a császári királyi könyvtár a Josefplatzon (ma: Österreichische Nationalbibliothek).

9. jegyzetmező: 1771. syntacticában

14. Kérdések, melyre feleletek kértetnek (42)

15. [Olasz Péter Gramm. Præc. ...] (43)

71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (170)

84. [Kazinczy Ferencz' Élete... I.] (391)

86. Az én életem... (413)

1771 tavaszától 1772 nyaráig, másfél évig, Kazinczy a syntactica- (mondattan) -osztályba járt.
(→ 15. jegyzetmező)

(42) *Syntax[istum] Præceptor[us] Publ[ic]us* (lat.): 'a szintaxistaosztály tanítója.'

(42) *Sam[uel] Mándi constitutus*... (lat.): 'Mándi Sámuel 1770 januárjában nevezték ki 1771 júliusáig.'

(42), (43), (170), (413) *Sam[uel] Mándi / Mándy Péter / Mándi Sám[uel]*: Kazinczy bizonytalan a sárospataki diák és tanító keresztnévben: az *Ér-Semjén*, 12. Jul. 1802. *Ma találok régi papirosaim közt*...-ben Mándy Sámuelként, máshol Mándy Péterként említi, de az ismeretlen válaszoló a *Kérdések, melyre feleletek kértetnek*-ben szintén Sámuelt ír.

(170), (413) *Szőcs István*: (e sárospataki diákról és tanítóról további adatokat nem találtunk.)

(413) *Tasnádi István* (1746 k.–1800): Kazinczy osztálytanítója, később református lelkész (?). (→ 7. jegyzetmező)

(43), (170) *syntax.* / *syntaxista* (gör.–lat., rég.): a kollégium negyedik gimnáziumi osztályába járó diák.

- (170), (391), (413) *Marecsék György / a' Luth. Praeceptor / a' Kézmárki Praeceptor*: (a tanító neve bizonytalan, további adatokat nem találtunk.)
- (170), (391), (413) *Öcsém Laczi / László öcsém*: Kazinczy László (I.) (1763–1807), Kazinczy öcsöcse. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (413) *a' térdeplést öszvetéveszté egyébbel [...] a' Tíz Parancsolatnak egy bizonyos cikkelye*: mint az *Ér-Semjén*, 12. Jul. 1802. *Ma találok régi papirosaim közt...-ből és a [Kazinczy Ferencz' Élete... I.]-ből kiderül, a református kisfiú a térdeplést a bálványimádással azonosította, és ehelyett vállalta volna inkább azt a bizonyos „cikkely”-t, vagyis a paráznság bűnét.*
- (391) *Patrónusok*: a kollégium patronátusának tagjai. A patronátus egy döntéshozó jogkörű világi testület, amelynek fő feladata kollégium anyagi hátterének biztosítása volt.
- (391) *purus-labor* (lat.): tisztázat.
- (391) *Szent Györgyi István* (1736–1799): sárospataki tanár. (→ 15. jegyzetmező)

10. jegyzetmező: 1772. poeticában

14. Kérdések, melyre feleletek kértetnek (42)

15. [Olasz Péter Gramm. Præc. ...] (43)

71. *Ér-Semjén*, 12. Jul. 1802. *Ma találok régi papirosaim közt...* (170)

84. [Kazinczy Ferencz' Élete... I.] (391)

86. *Az én életem...* (413–414)

87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (450)

88. *Pályám' Emlékezete* [I.] (476)

90. [Pályám emlékezete III.] (566)

93. [Pályám emlékezete VI.] (724–725)

1772 őszétől 1773 nyaráig Kazinczy a poetica- (költészet) -osztályba járt. A *Pályám' Emlékezete* [I.] szerint 1771-ben, más visszaemlékezések szerint 1772-ben kezdte el ezt az osztályt Kazinczy. Az előbbi adat feltehetően téves. (→ 15. jegyzetmező)

1772. jún. 4-én megszületett Kazinczy hetedik testvére, József, 1772. okt. 30-án meghalt hatodik testvére, Terézia. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)

Háttér – 1772.

Jan. 4-én Mária Terézia elrendelte a könyvek előzetes cenzúráztatását. Aug. 5. Lengyelország első felosztása, Kelet-Galícia és Lodomeria 3 millió lakossal a Habsburg Birodalomhoz került.

(413) *általvittem a' Poeticába, melly akkor még a' Rhetoricának nem utána tanítatott, mint most, hanem előtte*: 1777-ben Mária Terézia iskolareformja, a *Ratio Educationis* rendezte át a két osztály sorrendjét. (→ 33. jegyzetmező)

(42), (43), (170), (391), (413), (450), (565), (724) *Szathmári (Paksi) Sámuel* (1749–1774): a poétai osztály tanítója Sárospatakon (1771–1773). (Költői munkásságáról csak Kazinczytól tudunk, SZINNYEI sem ismeri.) Szathmári Mihály (Paksi) (I.) fia.

(476) *Tanítóm*: Szathmári (Paksi) Sámuel.

(414) [Szathmári (Paksi) Sámuel] *testvér bátyja pedig Physicai Professor volt*: Szathmári (Paksi) Sámuelnek három fivére volt: Mihály (II.), Simon és Mózes. Mózes Kazinczyval közel egykorú lehetett (→ 17. jegyzetmező), Simonról pedig nincs további adatunk, így talán Kazinczy tévedett, és a *bölcsészdoktor* sárospataki tanárra, Szathmári (Paksi) Mihályra (II.) (1745–1773) kívánt utalni.

(42) *Anno 1771. die VIa Julii...* (lat.): '1771. év július 6-án nevezték ki, egészen 1773 júliusáig dolgozott.'

(43), (391), (414), (450), (565), (724) *Szathmári (Paksi) Mihály, I.* (1715–1778): sárospataki teológus, tanár, református lelkész. (→ 15. jegyzetmező)

(391) *Szathmári (Paksi) Mihály, II.* (1745–1773): sárospataki tanár, bölcsészdoktor. Szathmári Mihály (Paksi) (I.) fia. (→ 15. jegyzetmező)

- (391) *lethargia* (gör.): közöny, érdektelenség.
- (413) *a' Júliusi 's Augustusi vacatióban* (lat.): a nyári iskolai szünet a sárospataki kollégiumban aratáskor volt, július közepétől szeptemberig tartott (ezenkívül még a három sátoros ünnepen 14-14 napig volt szünet).
- (413) *Pomey*, François (1618–1673): francia jezsuita retorikaprofesszor. Említett műve: *Pantheum mythicum, seu fabulosa deorum historia, hoc primo epitomes eruditionis volumine breviter, dilucideque comprehensa*.
- (476), (565), (724) *Tugendschule / Rényiskola*: egy német erkölcsnevelő könyv, Farkas Antal későbbi fordításában: *Erkölcsei iskola, azaz huszonnégy nyájás historiák...* (Kassa, 1790). A 'rény' (erény, virtus) Kazinczy szóalkotása.
- (476), (565), (724), (565), (724) *Cornelius Nepos* (i. e. 100 k.–i. e. 25 k.): római történetíró, életrajzíró.
- (413), (476), (565), (724) *Horáitz*: Quintus Horatius Flaccus (i. e. 65–i. e. 8) római költő. A Horatius-kiadások metrikai és műfaji szempontok alapján tagolódnak az ódák 4 (*Carmen saeculare*), az epódoszok, a szatírák (sermók, *sermones*) és a levelek (*epistulae*) 2-2 könyvére. Nagy hatással volt a deákos iskola költőire, Ráday Gedeonra, Horváth Ádámrá, Kazinczyra, Virág Benedekre, Berzsenyire.
- (413) *Lónyai Ferencznek némelly verseivel ismertete-meg*: Lónyai Ferenc költői munkásságáról csak egy Orpheusban közölt latin epigramma nyomán és Kazinczy ehhez fűzött kéziratot megjegyzéséből tudunk: „*Lónyainak* emlékezetére feljegyzük, hogy gyermekkorunkban látuk egy alkalmas testességű kötet deák Verseit *Poocs András* akkor Pataki Togatus-Deák, később' Zemplényi 's majd osztán Ungvári Tractusbeli Reform. Predikátor, most Catholicus Világi-ember', kezében. Az öreg Lónyai a' Verseket olly ígéretvétel alatt adta által Poocsnak, hogy azok Hollandiában, hova ez indulni készült, kinyomtatassanak; 's meg vala csalva. Elveszett a' csomó, 's mása Lónyainál sem maradt.” (MTAKK K 625, 152; idézi: ORPHEUS, 544.)
- (414) *a' Poetica Classis' ifjújának Senecát, a' Philosophust, javaslá, 's megtanítá, mint csináljon Excerptákat*: itt tehát Szathmári (Paksi) Mihály (I.) javasolja, hogy készítsen Seneca műveiből kivonatot, jegyzetet Kazinczy. Ugyancsak *Az én életem...* szerint Szentgyörgyi István is ugyanezt tanácsolta később.
- (414) *Seneca*, Lucius Annaeus (i. e. 4 és i. sz. 1 között–65): római államférfi, filozófus, költő, drámaszerző.
- (414) *excerpta* (lat.): könyvből készített kivonat.
- (414) *in quarto* (lat.): negyedréten.
- (414) *alphabét* (gör.): ábécé.
- (414), (476), (565), (724) *Virgíl*: Publius Vergilius Maro (i. e. 70–i. e. 21), római költő. Itt említett művei: *Eclogae*; *Aeneis*.
- (414) *Juvenál*: Decimus Junius Juvenalis (60 k.–138 után) római satíraszerző. (→ 2. jegyzetmező)
- (414), (476), (565), (724) *Ovid*: Publius Ovidius Naso (i. e. 43–i. sz. 17 v. 18) római költő. Említett művei: *Tristia* ('Ovidius keservei'); *Metamorphoses* ('Átváltozások').
- (414) *Tibull*: Tibullus Albius (i. e. 55 k.–i. sz. 19) római költő. (Kazinczy egyik szabadkőműves neve is – a közismert Orpheus mellett –, vö. BENDA 1957/I, 870.)
- (414) *Poocs András* (1740–1747 között–1815): a sárospataki kollégium diákja és 1772-től publicus praeceptor is, 1774–1776-ban külföldi egyetemeken tanult. Hazatérte után református lelkész lett. 1786-ban félévi börtönre ítélték paphoz méltatlan magatartása miatt. Említett munkája: *Csenkeszfai Poóts András ifjúi versei* (Pozsony és Komárom, 1791.; közte az 1787-ben befejezett novellafordítása Aeneas Sylvius Piccolominitől [II. Pius pápától]: *Senai Lukrétzia...*).
- (414) *Archilochusz* (Arkhilokhosz) (i. e. 7. sz.): görög költő, aki a hagyomány szerint féktelenül pocskondiázó gúnyverseivel üldözte halálba egykori kedvesét és családját.
- (414) *exercitium* (lat.): gyakorlat, írásbeli feladat.
- (414) *roll* (fr.–ném.): szerep.
- (414) *subalterni* (lat.): mellékes, mellék(szerep).

(414) *Margonya* (Sáros vm.): a Dessewffy család birtoka, ma Marhaň (SZK).

(414) *plagiárius* (lat.): plagizátor.

(476), (565), (724) *Kézmárki Diák / Deákom*: Kazinczy házitanítója itt már nem Pesko András, hanem Mauksch Tamás és Marecsék György, akik szintén késmárki evangélikus diákok voltak. (→ 7. jegyzetmező)

(476), (565), (725) *Alexist, Corydont, és a' Daphne' elváltóságát*: a pásztorköltészet állandó alakjai. *Alexis* és *Corydon*: Vergilius II. eklogájában szereplő szerelmesek. *Daphne*: görög mitológiai alak, aki Apollón szerelme elől úgy menekült meg, hogy Gaia elsüllyesztette a földbe és helyette egy babérfát növesztett ki. Történetét Ovidius is feldolgozta *Metamorphoses* ('Átváltozások') c. munkájában.

11. jegyzetmező: 1773. rhetoricában

12. Gróf Ráday Gedeon, az Első... (28)

14. Kérdések, melyre feleletek kértetnek (43)

15. [Olasz Péter Gramm. Præc. ...] (43)

71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (170)

84. [Kazinczy Ferencz' Élete... I.] (391–392)

86. Az én életem... (414–415, 417–418, 419)

87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (450, 450–451)

88. Pályám' Emlékezete [I.] (476–477, 478)

90. [Pályám emlékezete III.] (566, 568)

91. [Pályám emlékezete IV.] (683)

92. [Pályám emlékezete V.] (687)

93. [Pályám emlékezete VI.] (725, 726, 728)

1773 őszétől 1774 nyaráig Kazinczy a rhetorica- (szónoklattan) -osztályba járt. A *Pályám' Emlékezete* [I.] szerint 1771-ben, más visszaemlékezések szerint 1773-ban kezdte el ezt az osztályt Kazinczy. (→ 15. jegyzetmező)

(43), (43), (170), (419) *Vécsey Sigmond*: (Kazinczy sárospataki magántanítójáról további adatokat nem találtunk.)

(43) *denomináltatott Oratorie Præceptorinak* (lat.): 'kineveztetett a szónoki osztály tanítójának'.

(43) *Anno 1773 mense Julio...* (lat.): '1773. év júliusában nevezték ki, egészen az 1774. év júliusáig.'

(43) *Rhet[or] 1773 ad 1774* (lat.): 'retorikai tanító 1773-tól 1774-ig.'

(43), (43) *Szathmári Mihály (Paksi), II.* (1745–1773): sárospataki tanár, bölcsészdoktor. (→ 15. jegyzetmező)

(43) *Rediit ex Academia Uttrajectana...* (lat.): 'Az utrechti akadémiáról tért vissza, ahol professzorjelölt volt 1771 végén, hivatalát elhagyta 1772. január 9-én. – 1773. június 24-én, 28 éves korában meghalt.'

(43), (43) *Szilágyi Márton (Piskárkosi)* (1748–1790): sárospataki tanár. (→ 15. jegyzetmező)

(43) *1773. die 20a Septemb[ris] defunctus 4ta Novemb[ris] 1790. aetatis 43.* (lat.): '1773. szeptember 20-án, 1790. november 4-én, 43 évesen halt meg.'

(43), (43) *Obs[er]vationes]. Steph Terhes fuit Præceptor Grammatist[arum] an[n]is 1773/1774 / Præ[ceptor] in Gramm[atistis] 1773, 1774.* (lat.): 'Megjegyzések. Terhes István, a grammatikai osztály tanítója volt az 1773–1774-es években' / 'a grammatikai osztály tanítója, 1773, 1774.' (Terhes Istvánról nem találtunk további adatokat.)

(43), (391), (415), (450), (476), (566), (725) *Szent-Györgyi (Szentgyörgyi) István* (1736–1799): sárospataki tanár, lelkész. (→ 15. jegyzetmező)

(170) *Schlachta Imre*: (Kazinczy sárospataki magántanítója, további adatokat nem találtunk.)

(170), (419) *Skrabák Dániel*: (Kazinczy sárospataki magántanítója, további adatokat nem találtunk.)

- (414), (450), (476), (566), (725) *atyám talán épen ezen időben múlata a' nagyatyámmal Nyitrában / atyám ekkor talán Nyitra Vármegyébe útazott a' nagyatyámmal / atyám ekkor fogott nagyatyámmal Nyitrába járni*: a meghalt báró Bossányi öröksége ügyében intézkedtek. (→ 2. jegyzetmező)
- (414) *András onkelem*: Kazinczy András (II.) (1738–1804): Kazinczy nagybátyja. (→ 4.1. Családja / Kazinczy)
- (392) *...írt az atyámnak, hogy teljesítse kívánságomat. Az atyám ezt gyaláztatnak nézte...*: a [Kazinczy Ferencz' Élete... I.] kivételével mindenhol az anyjához köti a levélváltást, a szövegjavítások tanúsága szerint eredetileg itt is így volt.
- (476), (725) *A' többi hajthatatlan volt, 's kivált az egyik*: Szentesi János.
- (392), (415), (450), (566) *Szentesi János* (1735–1781): sárospataki tanár. (→ 15. jegyzetmező)
- (392), (451), (476), (566), (725) *Cicero*, Marcus Tullius (i. e. 106–i. e. 43): római szónok, író, köztársaságpárti politikus.
- (392), (476), (566), (725) *Tanács / Forum / Cúria / Atyák*: a *Forum Romanum* (lat.) az ókori Róma legnagyobb közéleti tere, ahol a népgyűléseket rendezték. A *Cúria* (lat.) az ókori Rómában patriciusok (*Atyák*) egy-egy csoportját, később a szenátorok és lovagok ülését (*Tanács*) jelentette, ill. az a teret vagy épületet, ahol a gyűlésük volt.
- (415), (451), (476), (566), (725) *Cicerót halljam Catilina ellen / Catilina, Verres, Antonius ellen*: Cicero említett művei: *In Catilinam* (i. e. 63), *In Verrem* (i. e. 70) és a *Philippicae*, melyet Marcus Antonius (i. e. 83–i. e. 30) triumvir, hadvezér, szónok ellen írt. Lucius Sergius Catilina (i. e. 108–?): erkölcstelenségéről hírhedt római politikus; Gaius Cornelius Verres (i. e. 1. sz.): római lovag és szicíliai kormányzó volt (mindkettőjük ellen fellépett Cicero). Kazinczy Cicerónak több munkáját is lefordította, de életében csak egy részlet jelent meg: *Kazinczy' Előbeszéde az általa fordított Sallustiushoz. A' Cicero' első Catilinariájának első fejezetével* (Kassa, 1824).
- (415), (451), (476), (566), (725) *Caesárt követem majd Britanniába / Cizárral elijtiti á pápirost / a' Caesar megrendül, 's kiejti kezébül a' tekereszt*: Caius Julius Caesar (i. e. 100–i. e. 44) római államférfi, hadvezér, történetíró, diktátor. 55–54-ben harcolt Britanniában.
- (415) *Brutus (Brútusz)*, Marcus Iunius (i. e. 85–i. e. 42): római államférfi. Julius Caesar fogadott fia, az ellene összeesküvők egyik vezetője és gyilkosainak egyike.
- (415) *Grotius* (de Groot), Hugo (1583–1645): németalföldi államférfi, újlatin költő, klasszika-filológus. (→ 15. jegyzetmező)
- (415) *a' két Heinsius*: egy holland család tagjai. *Daniel Heinsius* (1583–1655) latinul is alkotó holland költő, drámaíró, tudós, Grotius barátja. Fia: *Nicolaas Heinsius* (1620–1681) klasszika-filológus. Unokája: ifj. *Nicolaas Heinsius* (1656–1703 után) író.
- (415) *Dousa*, Janus (1545–1604): németalföldi újlatin költő, történész, államférfi.
- (415) *Francius*, Petrus (1645–1704): németalföldi újlatin költő.
- (415) *Hoogstraten* (Hoogstraten), David van (1658–1724): németalföldi újlatin költő.
- (415) *Olivet*, Pierre-Joseph Thorellier (1682–1768): francia nyelvész, klasszika-filológus. Említett műve: *Deliciae Poetarum Gallorum* ('A gall költők ékessége').
- (415) *chria* (gör.): a sententia-verstípus egyik formája, amely a tétel-körülírás-bizonyítás-konklúzió rendet követi (l. Debreczeni Attila összefoglaló jegyzetét: CSOKONAI 1999, 575).
- (415), (687) *Anacreon (Anakreon)* (i. e. 572 k.–487 k.): görög költő.
- (415) *Óry Filep* (Fülep) Gábor (1739–1823): református püspök, tanár, fordító. (→ 15. jegyzetmező)
- (417), (450) *Svétziai Grófné*: Gellert műve (l. alább).
- (417), (450) *a' Gróf Székely Ádám által fordított Locke' munkáját a' Gyermekek' Neveléséről / Lock: John Locke* (Lock) (1632–1704) angol filozófus *Some Thoughts Concerning Education* (1693) c. tanulmánykötetének fordítója gróf Székely Ádám (?–1789) kamarás, több erdélyi református egyházi alapítvány és iskola gondnoka: *A gyermekek neveléséről, melyet Locke János... angol nyelven írt... Coste... francia nyelven adott ki...* (Kolozsvár, 1771).
- (417), (683), (728) *Mészáros Ignác* (1721–1800) író, műfordító. Menander után készült műve: *Buda várának visszavételekor a keresztyének fogságába esett egy Kartigam nevű török kisasszony-*

- nak titka és emlékezetes történeti...* (Pozsony, 1772). A német eredeti műve: *Der unvergleichlich schönen Türkin wundersame Lebens- und Liebes Geschichte. Zur Angenehmen Durchlesung aufgezeichnet von Menander zu finden in der Frankfurter und Leipziger Messe*, 1723. ('A hasonlíthatatlan szépségű török leány csodálatos életének és szerelmének története, kellemetes olvasmányul lejegyezve Menander által. Kapható a frankfurti és a lipcsei vásárban, 1723-ban').
- (417), (687) *Tuszanóti Herczeg*: Mészáros Ignác *Kartigamjának hőse*.
- (687) *a' szép rableány*: Mészáros Ignác *Kartigamjának hőse*.
- (687), (728) *Kézmárki Deák*: az *Ér-Semjén*, 12. Jul. 1802. *Ma találok régi papirosaim közt...* és *Az én életem...* c. szövegekből három diáktanító, Schlachta Imre, Skrabák Dániel és Vécsey Zsigmond nevét ismerjük.
- (417), (683), (687), (728) *Mészáros Ignátz Urat néztem az első Irónak a' világon / én azt a' haszontalan cifrát, 's azt a' visszas dagályt szépnek nem ismerbetem / Kartigámot sem alkotása, sem dagályai 's a' haszontalan cifra miatt szépnek nem ismerbetem / Én sem azt az ízetlen dagályt sem a' Mészáros' magyarságát nem tudtam megszeretni*: Mészáros *Kartigamjáról* ellentmondó értékítéleteket olvashatunk a különböző szövegekben. „Jellemző, hogy a *Pályám Eml.* kiadásra szánt példányában vagy egészen elhallgatja e fontos adatot, vagy elferdíti s úgy tűnteti föl magát, mint a kinek már akkor fejlettebb volt műérzéke, semhogy a *Kartigámot* megszerethette volna. E mű eredetijének Kazinczytól használt ritka példánya megvan a sárospataki főiskola könyvtárában.” (VÁCZY 1915, 65.) „Ugyancsak már sárospataki korában, 1778-ban megvolt könyvei között Menander ma már a legnagyobb ritkaságok közé tartozó regénye. A címlap előtt levő egy török nőt ábrázoló rézmetszet hátlapjának felső jobb sarkában ugyanis Kazinczy eme följegyzése olvasható: »Fr. v. Kazintzy. 778.«” (HARSÁNYI 1914b, 107; a könyv leírását I. KISS 2006, 121–122.)
- (417) *Bába-gödri*: Sárospatak egykori területétől északra eső hely, ma a város része.
- (28), (418), (450), (478), (568), (726) *Gellert*, Christian Fürchtegott (1715–1769): német költő és író, a lipcsei egyetem erkölcsfilozófiai professzora. Említett művei: *Fabeln und Erzählungen* (1746–1748; Kónyi János fordítása: *Gellert professzornak erköltsös meséi és előbeszélései*, 1776); *Leben der Schwedischen Gräfin von G**** (1747–1748; e regénynek két fordítását is ismerhette Kazinczy: Tordai S.: *A svétziai grófné G***-né asszony élete*, 1772; Szlávniczai Sándor I.: *G*** nevezetű svédi grófnénak rendes történeti*, 1778); a fiatal Kazinczy által fordított teológiai értekezés címe: *Mi veszedelmesb, a hitetlenség vagy a babonáság?* (*Moralische Vorlesungen*, 1770, V. kötet).
- (568) *Rabener*, Gottlieb Wilhelm (1714–1771): német satíráíró. Több kiadást megért műve: *Sammlung satyrischer Schriften* (1751–55; 'Szatirikus írások gyűjteménye').
- (726) *majd egyebet is fordítok*: a [*Pályám emlékezete III.*] szerint Kazinczy apja Rabener *Sammlung satyrischer Schriften* c. művét ajánlotta fiának.
- (451) *chronostichon* (gör.): kronosztichon; verses mondat vagy felirat, amelyben a latin nagybetűkkel írt római számok valamely esemény évszámát jelzik.
- (451) *Contrascribája Komjáti Ábrahám* (1743–1827): a kollégium diákisztségviselője, később jogi doktor, miskolci iskolaigazgató, református lelkész, porosznyai esperes. (→ 12. jegyzetmező)
- (451) *Juvenál*: Decimus Junius Juvenalis (60 k.–138 után) római satíraszerző. (→ 2. jegyzetmező)
- (451) *Persius* Flaccus, Aulus (34–62): római satirikus költő.
- (687), (728) *Szathmári (Paksi) Mózes*: Kazinczy sárospataki diáktársa és barátja, a kollégium könyvtárosa. Szathmári (Paksi) Mihály (I.) fia.
- (683), (687), (728) *Gyöngyösi István* (1629–1704): költő. Ovidiust gyakran szó szerint is követő versei a 18. sz. végéig igen népszerűek voltak. Kötetünkben említett művei: *Marsal Társalkodo Muranyi Venus. Avagy Annak Emlékezete: Miképpen a Mélt. gróff Hadadi Veselenyi Ferencz Magyarország Palatinussa, akkor Füleki Fő Kapitány, a Tekintetes es Nags Gróff Rimai Szetsi Maria Aszszonnyal jövőendőbéli házasságokról való titkos végezése által tsudálatosképpen megvötte a Hires Muranyi Varat* (Kassa, 1664); *Porábúl meg-éledett Phoenix, Avagy A Néhai Gyerő Monostori Kemeny János, Erdeli Fejedelemnek Lonyai Anna Aszszonnyal lévő házasságának, Tatár Országi rabságának, az Török ellen viselt Hadi dolgainak, és végre, Hazája mellett Vitézül le-tett életének, halála utánis élő emlékezete* (Lőcse, 1693); *Palinodia Prosopopoeia Hungariae*.

- Az az: *Maga gyamoltalanságát kesergő, és abban a Kardos-Griffnek szárnya alá folyamodo Nympha. A mellyel Magyarország, mostani állapotját példázza* (Lőcse, 1695).
- (683) *inversio* (lat.): fordított szórend.
- (687), (728) *Ovidius*, Publius Naso (i. e. 43–i. sz. 17 v. 18): római költő.
- (450) *Thuanus*, Jacques-Auguste de (1553–1617): francia történetíró. (→ 5. jegyzetmező)
- (450) *Barclay*, John (1582–1621): latinul alkotó skót író, költő. Említett műve az *Argenis* (1621) c. lovagregény.
- (450) *Szirmay Tamás Antal [...] fija lévén Atyám anyja testvérének*: a zempléni alispán Szirmay Tamás Antal (1732–1789) apja Szirmay László (I.) volt, aki Kazinczy nagyanyjának, Kazinczy Dánielné Szirmay Teréziának (I.) volt testvére. (→ 4.1. Családfa/Szirmay)

12. jegyzetmező: 1773. Bugyi

12. Gróf Ráday Gedeon, az Első... (27–28)
71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (170)
84. [Kazinczy Ferencz' Élete... I.] (392)
86. Az én életem... (415–417)
87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (451–452)
88. Pályám' Emlékezete [I.] (477)
90. [Pályám emlékezete III.] (567–568)
91. [Pályám emlékezete IV.] (682)
93. [Pályám emlékezete VI.] (725–726)

1773. dec. 6-án Kazinczy és öccse, Dienes, a sárospataki kollégium nevében köszöntötte Beleznay Miklóst a bugyi kastélyában. A *Gróf Ráday Gedeon, az Első...* c. feljegyzésben és a *Pályám' Emlékezete [I.]*-ben 1772-re, máshol 1773-ra datálja Kazinczy ezt az eseményt. Valószínűleg ez utóbbi adat a helyes, ugyanis 1773. szept. 2-án volt az a fontos bugyi konferencia, ahol a négy református egyházkerület elhatározta, hogy ezentúl együttesen képviselik a magyarországi reformátusok érdekeit Bécsben. Ekkor választották egyetemes főgondnokká Beleznayt, és titkárrá Bessenyei Györgyöt. A *[Pályám emlékezete]*-iben említett „igen kedves válasz” tehát Mária Terézia jóváhagyása lehetett, de emellett – mint a korábbi önéletírások hangsúlyozzák – Beleznay a kollégiumot anyagilag is támogatta. Váczy János szerint ezenkívül az is „[f]öltehető, hogy Beleznay gróf másféle biztató ígéretet is kapott a sárospataki főiskola további fennállására nézve, talán éppen Ürményi József [...] közbelépéséről.” Egy névtelen feljelentő ugyanis a kollégium főiskolai osztályainak megszüntetését sürgette Mária Teréziánál, és ezt a fenyegetést hátrította el Ürményi (VÁCZY 1915, 62–63). Id. Ráday Gedeont ekkor látta elsőként Kazinczy. A Kazinczy testvérek **karácsony-ra** értek haza. (A *Pályám' Emlékezete [I.]*-ben az eltérést bizonyára az iskolai tanulmányok dátumozásának elcsúszása okozta.)

Háttér – 1773.

Júl. 21-én a pápa feloszlatta a jezsuita rendet, a jezsuták magyarországi vagyonából tanulmányi alap létesült. **Novemberben** a királynő tanulmányi bizottságot hozott létre egy új tanulmányi rend kidolgozására. (→ 33. jegyzetmező)

(27), (392), (416), (451), (726) *Ráday Gedeon, I.*, báró, majd gróf (1713–1792): költő, irodalom-szervező, országgyűlési követ. Tízéves korától a pozsonyi evangélikus gimnáziumban Bél Mátyásnál tanult, 1731-ben Mányoki Ádámmal nyugat-európai tanulmányútra indult, ahonnan 1733-ban tért haza. 1764/65-ben Pest vármegye országgyűlési köve volt, 1782-ben bárói, 1790-ben grófi rangot kapott. Kiterjedt levelezést folytatott korának íróival, támogatta Kazinczy irodalmi törekvéseit, a Magyar Museum és az Orpheus megjelenését személyes tekintélyével és műveivel is segítette. A péceli családi könyvtárát jelentősen gyarapította. Német mintára írt rimes-mértékes verseivel nagy hatást gyakorolt a magyar költészetre. Foglalkozott Zrínyivel, az *Aeneist* Gyöngyösi-féle négyrímes versben fordította. Klimesch által 1788-ban

- rajzolt arcképéről Mark (megjelent: az Orpheus II. kötetében; ORPHEUS, 305) és Mansfeld (megjelent: *Kazinczy Ferencz' Munkái*, 5. kötet, Pest, 1815) is rézmetszetet készített. Gyerekkori portréját Mányoki Ádám festette meg (erről Kazinczy képzőművészeti cikkében is beszámol: KAZINCZY, *Mesterségek* 1812). Az Orpheusban megjelent említett fordítása: *Eviralla, Ossziánnak Tóldalékjából* (forrás: *Evirallen, Neu-entdeckte Gedichte Ossians*, Düsseldorf, 1787; ORPHEUS, 41–46 és 440.) Említett Gyöngyössi János ellen írt verse: *Dieneshez*. Zrínyi nyomán írt verse, amelynek mintájára Kazinczy a *Fogy az élet, s nemsokára...* (címvariációk: *Bóldog bolondoskodás*, MAGYAR MUSEUM I., 59; *Bor mellett*, GERGYE/KAZINCZY 1998, 46) c. versét írta: *Mechmet Dala. Gróf Zrínyi Miklós' Szigeti Veszedelmének III. Énekéből* (KAZINCZY, *Heliconi* 1791, 61–63; megjelent még a Magyar Museumban is: MAGYAR MUSEUM I., 230–232, vö. *uott*, II., 105. és 156.) Felesége: Szentpétery Katalin (1720–1779). Ráday Pál (I.) fia, Ráday Eszter testvére és Gedeon (II.) apja, Pál (II.) és Gedeon (III.) nagypaja. Ráday életét, ill. a család történetét Kazinczy több írásában is feldolgozta, pl.: KAZINCZY, *Rádayak* 1827.
- (27) *Ráday Pál, I.* (1677–1733): a Rákóczi-szabadságharc egyik vezető diplomatája, református főgondnok, országgyűlési követ, a Ráday-könyvtár megalapozója. Ő fogalmazta a szabadságharc *Recrudescent inclytæ gentis Hungaræ vulnera...* kezdetű kiáltványát. Ráday Gedeon (I.) és Eszter apja.
- (27) *Maria Theresiának uralkodása alatt a' Protestánsok Magyar-Országnak minden Dicasteriális hivataljaikból ki voltak rekesztve*: II. József türelmi rendeletéig (1781. okt. 25.) maradt fenn a protestánsok hátrányos megkülönböztetése. *Dicasteriális hivatalok* (lat.): az uralkodónak alárendelt államhivatalok, kormánysszervek és kormánysszékek.
- (27) *perceptoratus* (lat.): adóhivatal.
- (27) *Landedelman* (ném.): vidéki nemes.
- (27) *Podmaniczkyak József által tettettek Bárókká*: Trencsén vármegye egyik legrégebb – protestáns – nemesi családját valójában már Mária Terézia bárói rangra emelte: „A családfán álló I. Jánosnak fiai II. János és I. Sándor M. Terézia király asszony által a bárók sorába emeltettek, de a báróság csak 1783-ban hirdettetett ki.” (NAGYIVÁN)
- (27), (451), (682) *Podmaniczky Sándor, I.*, báró (?–1786): egy jelentős érem-, kép- és metszetgyűjtemény létrehozója, többek között Mányoki Ádám támogatója. Podmaniczky Judit (Orczy Lőrinc első felesége), János és Anna-Mária testvére, Sándor (II.), Károly és Terézia (Szirmay Ádámné [II.]) apja.
- (27) *az 1778ban kezdett Prussz háború*: 1778. márc. 13-án kezdődött a bajor örökösödési háború Mária Terézia és II. Frigyes között, miután a porosz király nem ismerte el II. József jogát a bajor trónhoz.
- (27) *quidam Podmaniczky* (lat.): 'valamelyik Podmaniczky' (tehát nem tudták, vagy nem akarták megnevezni).
- (27), (170), (392), (415), (451), (477), (567), (682), (725) *Beleznay Miklós* (1723–1787): tábornok, a dunamelléki református egyházkerület főgondnoka, mecénás. 1773-tól dolgozott a magyarországi reformátusokat összefogó konzisztórium megalkotásán. A sárospataki kollégium gimnáziumi osztályainak helyet adó Beleznay-sor az ő anyagi támogatásával épült fel (1773–1789). Apja Beleznay János (1673–1754) tábornok volt, aki a Rákóczi-szabadságharc után császári tisztként részt vett a Habsburg-örökösödési háborúban. Anyja Grassalkovich Zsuzsanna, Grassalkovich Antal (I.) testvére. Felesége: báró *Podmaniczky Anna Mária* (1726–1803), mecénás, akinek a pesti háza a kulturális élet egyik fontos központja, az első irodalmi szalonok egyike volt; testvérei: Podmaniczky Sándor (I.), Judit (Orczy Lőrinc első felesége) és János. Kazinczy állításával ellentétben volt gyermeke a házaspárnak: Károly, akiben a Beleznay család ezen ága kihalt.
- (392), (415), (451) *Beleznay Miklós [...] épületet állítá az iskolában / épületet tétetni Patakon / Convictus Nobilium-ot alkosson*: a kollégium gimnáziumi osztályainak később helyet adó nemesi diákotthon (lat.: *convictus nobilium*), az ún. Beleznay-sor építésére utal Kazinczy: (→ 15. jegyzetmező). (A *[Pályám emlékezete]* szövegeiben más érdemeit emeli ki Beleznaynak!)
- (27) *Grassalkovich Antal, I.*, báró, majd gróf (1694–1771): Mária Terézia bizalmas híveként emelkedett királyi személynökké, kamaraelnökké és az ország egyik legnagyobb birtokosává.

- Testvére Grassalkovich Zsuzsanna, Beleznay Miklós anyja. Fia: herceg *Grassalkovich Antal, II.* (1734–1794), Bodrog (1759–1794) és Zólyom vármegyék főispánja (1769–1790), koronaőr (1772–1783), főlovászmester (1783–1794). 1784-től herceg.
- (27) *Orczy Lőrinc, I.*, báró (1718–1789): költő, tábornok, Abaúj vármegyei főispán. (→ 21. jegyzetmező)
- (27), (417), (575) *Bessenyei György* (1746–1811): író, költő, drámaíró, a bécsi magyar testőrség Szabolcs vármegyei tagja (1765–1773), a magyarországi reformátusok bécsi titkára (1773–1778). 1753–1760 között Sárospatakon tanult, majd apja kivette a kollégiumból, de otthoni taníttatása hiányos maradt. Az 1773-as bugyi konferencián választották meg Beleznay titkárának, ám a tiszántúli egyházkerületet vezető Szilágyi Sámuel és Teleki József (I.) már 1775-ben ellene fordult, ezért hivatalát kénytelen volt feladni. 1779-ben áttért katolikus hitre, ezután Mária Terézia látta el fizetéssel, amit II. József megvont tőle. Kazinczy *Az Amerikai Podocz és Kazimir keresztyén vallásra való megtérése* (Kassa, 1776) címen lefordította *Der Amerikaner* (Bécs, 1774) c. írását. Említett, ill. 1773-ig megjelent művei még: *Hunyadi László tragédiája* (Bécs, 1772); *Ágás tragédiája* (Bécs, 1772); *Az embernek próbája* (Pope *An Essay on Man* költeményének magyarítása; Bécs, 1772; Niczky Kristófnak ajánlva); *Eszter-házi vígasságok* (Bécs, 1772); *Bessenyei György Társasága* (Bessenyei, Orczy, Barcsay és Báróczi verseinek gyűjteménye; Bécs, 1777).
- (417) *Alexandrínusait két és nem négy sorokban írta*: páros és nem négyes rímű sorokban írta az (általában) jambikus lejtésű, 12 szótagból álló középmetszetes nyugat-európai verssorait.
- (27), (417), (575) *Grátné*: báró Grass Frigyesné, Mária Terézia udvarhölgye, Bessenyei György támogatója (*fr.: protegálója*). A báróné és Bessenyei kapcsolatáról Bíró Ferenc összefoglalóan *Az Ágás tragédiája keletkezése* kapcsán ezt írja: „Arra a kérdésre, hogy Bessenyei mikor és mi módon került báró Grassné társaságába, jelenleg aligha adható pontos válasz, ahogyan különféle feltételezések szólnak a közöttük lévő kapcsolat természetéről is. Gálos Rezső [...] végül is nem zár ki semmilyen lehetőséget, azt sem, amelyet a Bessenyeit nem nagyon kedvelő és a helyzetet bizonyosan túlszínező Kazinczy Ferenc értesülései (vagy pletykái) őriztek meg. [...] Maga Csóka J. Lajos kizártnak tartja ezt, számára Grassné túl öreg volt Bessenyeihez [...] [de] az ötven év körüli udvarhölgy és huszonöt éves testőr között nem lehet *teljesen* kizárni ama »belső viszony« létezését. [...] Bessenyei – Grassnéval együtt – Kollár Ádám Ferenc szűkebb baráti köréhez tartozott [...]” (BESSENYEI 1990, 42–43.)
- (27) *quoniam tempus admonuit* (lat.): ’mivel az idő sürget’; a kifejezés szabad idézet Sallustius *Bellum Catilinae / De coniuratione Catilinae* (I, 5) c. művéből: „quoniam de moribus ciuitatis tempus admonuit” (Balogh Piroška fordítása és adata).
- (27) *Szalluszi kicsavarodással előadok*: Caius Sallustius Crispus (i. e. 86 k.–i. e. 35 k.), római történetíró, stilisztá, politikus, akit Kazinczy a moralizáló történetírása mellett tömör stílusáért és nyelvi újításáért is becsült. (→ 71. jegyzetmező)
- (27) *Mária Terézia férje*: I. (Lotaringiai) Ferenc (1708–1765) német-római császár.
- (28) *Voltaire*, François-Marie Arouet (1694–1778): francia író, drámaíró, filozófus.
- (28) *jezuitismus*: ravaszság, erkölcstelen eszköz alkalmazása a cél érdekében (a jezsuita rend nevéből).
- (28) *Nagy Sámuel, I.* (?–1802): református ügyvivő. A debreceni kollégiumban tanult, majd a Ráday családnál volt nevelő, 1760-tól a bázeli, majd a bécsi egyetemre járt. A tiszántúli reformátusok bécsi ágense volt 1763–1797 között. Gergye László háttérmagyarázata a Bessenyei–Nagy Sámuel vitához: „A Tiszán inneni és a Duna melléki nemesség Beleznayban, a tiszántúliak jó része (különösen a debreceniek) pedig Teleki Józsefben látta a jövőendő református főigazgatót. Tovább fokozta a szembenállást az a körülmény, hogy Bessenyei már 1774-ben keményen megtámadta Nagy Sámuel, a reformátusok bécsi ágensét, akit azzal vádolt, hogy nem képes hivatalának megfelelő betöltésére. Bessenyei főnöke, Beleznay még a rágalmozástól sem riadt vissza, s mindent elkövetett, hogy a Teleki József és Ráday Gedeon támogatását élvező Nagy Sámuel elmozdítsák állásából.” (BESSENYEI 1991, 67.)
- (28) *Teleki József, I.*, gróf (1738–1796): író, költő, református főgondnok, koronaőr. 1759–1761-ben a bázeli egyetemen tanult, látogatást tett Voltaire-nél, Rousseau-nál és d’Alambert-nél.

1767-től az erdélyi királyi tábla bírása, 1782-ben Békés vármegyei adminisztrátor, majd Ugocsa vármegyei főispán (1782–1796), 1787-től pécsi tankerületi főigazgató, a dunamelléki református egyházkerület főgondnoka, 1792-től titkos tanácsos, 1795-től koronaőr. A magyar protestánsok feliratai közül többet ő fogalmazott és terjesztett az uralkodó elé. Az 1791-i budai református zsinat elnökévé választották. A reformátusok egyetemes főgondnoksága kapcsán Beleznay Miklóssal és Bessenyei Györggyel összeütközésbe került (erről: F. CSANAK 1983, 253–260). Kazinczy id. Ráday Gedeon javaslatára közölte folyóiratában a főispáni székébe viszatérő Teleki magyar nyelvű beszédét: *Ugotsai Fő-Ispán Gróf Teleky József úrnak beszéde azon vármegye rendeihez. Nagy-Szőlősen, April. 29dikén, 1790.* (ORPHEUS, 162–167). Kötetünkben említett művei: *Atya-fiúi barátságna oszlopa. Mellyet a maga nemének, és emberi nyomának díszeré éltt, minden a jót betsülni tudóknak szomorúságára 1778. eszt. pünkösöd havának 26. napján ki-multt néh. r. sz. b. gróf Széki Teleki Eszter aszszonyinak, Mélt. gróf Torotzko Sz. Györgyi Torotzkai Sigmond úr kedves élete párjának emlékezetére emelni kívánt [...] testvér bátyja [...]* (Kolozsvár, 1779); *Essai sur la foiblesse des esprits forts* ('Esszé az erős elmék erőtlenségéről'; Leiden, 1760 és Amsterdam, 1762). Kazinczy megjelentette verseit (Felső Magyar-Országi Minerva, 1829, 752–779) és kiadta arcképét (*Kazinczy Ferencz' Munkái*, 8. kötet, Pest, 1816; Kreutzinger rajza után Adam rézmetszete 1791-ből). Ráday Pál (I.) unokája, Teleki László (I.) fia, István, László (II.), Jeanette (Janka) és József (II.) apja.

- (28) *T. verset írt B. ellen. B. felelt: „Ha Nagyságod bika, én szelindek vagyok!”*: Kazinczy emlékezete téved, amikor Telekit a bikával, Bessenyeit a szelindekkel azonosítja: „Miért teszi magát önként szelendeknek? / Miért marja tövét nyavalyás fülemnek? / Egyszer olyan dőfést tehetek oldalról / Hogy le-esik Nagysád úgyis tört farárúl. / A hol Nagysád ugat ott én is bőggetek, / Ha Nagysád szelendek, én Bika lehetek;” (*Bessenyei György Gróf Telekinek*, in: BESSENYEI 1991, 213). Bessenyei megjelentette és el is küldte Telekihez a költeményt (*Bessenyei György Társasága* [Bécs, 1777]; vö. BESSENYEI 1991, 214). A költemény keletkezési hátterét feltáró Gergye László szerint a személyeskedő vita és hatalmi harc háttérében az állt, hogy Beleznay (és Bessenyei), ill. Teleki eltérően ítélte meg a *Ratio Educationist*. Míg Beleznayék a tanügyi reformot elkerülhetetlennek és hasznosnak látták, addig Teleki és a debreceni vezetők a nagy hagyományú és jól körülbástyázott református kollégiumi iskolarendszert védelmezték. Telekiék elérték, hogy Mária Terézia a helytartótanács javaslatára megszüntette az egyetemes főgondnoki rendszert, így Beleznay és Bessenyei nem teljesíthette feladatát, felhatalmazásuk csak a dunamelléki egyházkerület képviselőit maradt. 1777. március elején a református egyházkerületek Pesten tanácskoztak, ahol e jogkörrel vita alakult ki, és Teleki számon kérte Bessenyeit az immár illegitim tárgyalásokat is. (BESSENYEI 1991, 66–68.)

- (28), (170), (392), (415), (451), (477), (567), (725) *Komjáthy (Komjáti) Ábrahám* (1743–1827): jogi doktor, miskolci iskolaigazgató, református lelkész, porosznyai esperes. A sárospataki kollégista korában *primáriuskét* (lat.), azaz a legjobb tizenkét papi pályára készülő diák egyikeként különböző diáktisztségeket viselt: könyvtáros (1770–1773), *contrascriba* és 1774-ben *senior* (lat.: a diákkormányzat választott, gazdasági ügyeket is intéző vezetője) is volt, majd svájci, angliai, franciaországi és belgiumi tanulmányútra küldték. *Contrascriba* (lat., rég.): a senior után rangban a második, de a 18. sz. második felére már formálissá vált választott diáktisztség a református kollégiumokban; eredeti feladata a diákság magatartásának és kötelességteljesítésének az ellenőrzése volt.

- (28), (170), (392), (415), (451), (477), (567), (725) *Bugyi* (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.): a Beleznay-uradalom része (később a Vay család birtoka lett), az 1773-as református egyházi gyűlés helyszíne.

- (28) *Pilizs*: (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.): Pilis. A Beleznay család a 18. sz. második felében épített itt kastélyt.

- (28), (170), (392), (415), (451), (477), (567), (725) *Miklós napja*: december 6.

- (28) *chria* (gör.): a sententia-verstípus egyik formája, amely a tétel–körülírás–bizonyítás–konklúzió rendet követi (l. Debreczeni Attila összefoglaló jegyzetét: CSOKONAI 1999, 575).

- (28), (392), (416), (451), (477), (567), (726) *Niczky Kristóf*, gróf (1725–1787): országbíró, királyi személynök, II. József tanácsadója. (→ 43. jegyzetmező)

- (28) *illiberális nevelés* (lat.): nem szabad, diktatórikus nevelés.
- (392), (415), (477), (567), (725) *Professorok / négy Professor*: Szilágyi Márton (Piskárkosi) (1748–1790), Szentesi János (1735–1781), Szentgyörgyi István (1736–1799) és Öry Fülep (Filep) Gábor (1739–1823). (→ 15. jegyzetmező)
- (392), (416), (452) *Weingand János Mihály* (?–1802): könyvkereskedő. Budán a várban, Pesten a Beleznay-házban volt könyvesboltja, elsőként rendelkezett nagyobb készlettel külföldi könyvekből.
- (392), (416), (452), (682) *Horányi Elek* (1736–1809): piarista szerzetes, bibliográfus, irodalomtörténész, tanár. (→ 68. jegyzetmező)
- (392), (416), (452), (477), (567), (682), (726) *Aszód*: a Podmaniczky család birtokközpontja volt, itt áll a család két kastélya.
- (392), (416) *Káta*: Nagykáta.
- (452), (477), (567), (682), (726) *Gödöllő*: a Grassalkovichok birtokközpontja volt, itt építtették fel 1744–1747-ben tekintélyes barokk kastélyukat.
- (416), (452), (477), (682) *Podmaniczky János*, báró (?–1788): a bányai evangélikus egyházkerület felügyelője (1760–1778). Podmaniczky Sándor (I.), Judit (Orczy Lőrinc első felesége) és Anna-Mária testvére, László, József és Zsuzsanna apja.
- (416) *Radvánszky Ferenc* (1734–1810): őrnagy, Borsod vármegyei táblabíró, a miskolci evangélikus egyházköztség alapítója. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa volt, de kilépett.
- (416), (451), (477), (567), (726) *Ignoscant augusta mihi loca, dique locorum* (lat.): 'Bocsássanak meg nekem a fenséges helyek s a helyek istenei.'
- (416) *Oh, azt mondom atyámról, a' mit a' magáéról Horátz monda:*
 „[...] Habár
 Egy kis jószág volt szűkös birtoka,
 Nem küldte Flaviushoz iskolába,
 Kihez pedig jár sok előkelő
 Centuriónak úri gyermeke
 [...] Hanem fiát Rómába merte vinni,
 Tanulja ott mind azt a tudományt,
 Amelyre bármely lovag és szenátor
 Taníttathatja gyermekét [...]”
- (Horatius, *Sermones*, I. 6., Csengery János fordítása; idézi: SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 599.)
- (416), (568), (726) *Ovenus / Owenus*, Johannes (eredetileg: John Owen) (1560 k.–1622): walesi újlatin epigrammaköltő.
- (451), (477), (567), (725) *FőCurátor: Szathmári Király György* (1703–1775): a tiszamelléki egyházkerület és a sárospataki kollégium főgondnoka, Borsod vármegye országgyűlési követe.
- (451), (477), (567) *Superintendens: Szilágyi Sámuel (Piskárkosi), I.* (1719–1785): debreceni tanár, református püspök, író, költő, fordító, polihisztor. A debreceni kollégiumban csodagyerekként indult, majd Pozsonyban és külföldi egyetemeken tanult. 1742-ben visszatért Debrecenbe, ahol fizikát, matematikát, görög nyelvet, történelmet, római irodalmat és teológiát tanított, emellett a könyvtár első igazgatója lett. 1759-ben le kellett mondania, ezután több helyen lelkész, 1765-től haláláig tiszántúli püspök volt. 1772-ben agyvérzést kapott, 1779-ben betegsége miatt visszavonult. II. József 1770-es debreceni látogatásakor fogadta, és a hagyomány szerint e beszélgetésnek is szerepe volt a türelmi rendelet kiadásában. Az időmértékes verselés egyik meghonosítója. Péczeli mellett ő is lefordította Voltaire *Henriade* c. eposzát (*Voltér úrnak Henriása*, Pozsony, 1789; ford. 1784). Fordította Horatius verseit, és 1750-ben egy Klopstock-verset is átültetett magyarra. Szilágyi Sámuel (II.), Márton, Mihály, Gábor, Mária (Vécsey Sámuelné) és Anna (Öry Fülep Gáborné) apja. Kazinczy megírta életrajzát: KAZINCZY, *Szilágyi* 1820.
- (477), (567), (726) *Hercules Musageta barbatus / Hercules Musageta* (gör.–lat.): 'a műsákat vezető/szakállas/ Herkules', vagyis a művészetek és tudományok beavatott irányítója. A 'szakállas'

jelentésű 'barbatus' átvitt értelemben 'ókori római ember'-t is jelent; a 'múzsák vezére' jelentésű 'musageta' Apollón és Herkules egyik mellékeve is.

(477), (567), (726) *a' bajdani Gróf Czobor ház' utolsó sarjadéka*: Czobor József (1705–1771 v. 1785) volt a család utolsó férfi sarja. A család összes birtokát legendás költekezéseivel elpazarló gróf élete utolsó éveit Mária Teréziától nyert csekély kegydíjból tengette, a holicai és sassini urodlait I. (Lotaringiai) Ferenc császár vette meg, így a Habsburgok birtokába került. A NAGYIVÁN, KEMPELEN és VÁRMEGYÉK szerint 1771-ben halt meg, a <http://genealogy.euweb.cz> szerint 1785-ben; ez utóbbi támasztja alá Kazinczy állítását, miszerint 1773-ban látta Czobor Józsefet.

(477) *lottéria* (ol., rég.): sorsjáték.

(726) *Pécel*: a Ráday család birtokközpontja. (→ 45. jegyzetmező)

13. jegyzetmező: 1774. az apa balála

71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (170)

[Kazinczy Ferencz' Élete... (I.)] (392–393)

86. Az én életem... (418–419)

87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (452–453)

88. Pályám' Emlékezete [I.] (478)

90. [Pályám emlékezete III.] (568)

91. [Pályám emlékezete IV.] (682)

93. [Pályám emlékezete VI.] (726–727)

1774. márc. 20-án meghalt Kazinczy apja, Kazinczy József. A temetés egy héttel később volt Felsőregmecen. 1774. aug. 15-én megszületett Kazinczy nyolcadik testvére, Miklós. (→ 4.1. Családfá/Kazinczy)

(392), (418), (452), (478), (568), (726) *Szép volt a' nap, 's én őket ezért a' Botkőig kísértem-vissza / engem szokatlan, éribetetlen aggodalom fogott-el; felültem szekerekre / mintha érzénem közelítő elmaradásomat / Szokatlan/Magyarázhatatlan aggodalom robana rám elválásokkor*: a [Kazinczy Ferencz' Élete... I.]-ben tehát Kazinczy a szép idővel, míg a többi szövegben a bekövetkezendő tragédia megsejtésével indokolja azt, hogy elkísérte szüleit. A [Kazinczy Ferencz' Élete... I.]-ben csak az ebédnél fogja el „valamelly sejdítés”.

(392), (418), (452), (478), (568), (726) *Botkőig kísértem-vissza / kikísérem a' Botkőig / messze kísértem el Újhely felé: Botkő*: dúló a ma már Sárospatakhoz tartozó Végardó határában.

(568), (726) *anyám' levelével / levelét vettem anyámnak*: (az említett levél elveszett vagy lap-pang.)

(393), (418), (452), (478), (568), (726) *Katonai-Orvos / Offenloch / Offenbach*: a Sárospatakon állomásozó katonai seborvos csak a [Pályám emlékezete VI.]-ban szerepel Offenbach néven. (A Kazinczy-levelezésben nem található meg a neve.)

(393), (418), (452), (478), (568), (726) *Nem volt Orvos Újhelyben / nem vala jelen a' Vármegye Orvosa / az Orvos más betegek által lévén elfoglalva / a' Vármegye' Orvosa falura vitetett*: „Az egészségügyi viszonyok Zemplénben meglehetősen elhanyagolt állapotban voltak a 18. században. Az 1740-es években a megyében mindössze egy-egy borbély, sebész és gyógyszerész működött. Az 1770-es években – a központi kormányzat előírására – már két orvossal, valamint hét seborvossal és a Patakhoz közeli Újhelyen egy patikáriussal is rendelkezett a vármegye. A korabeli források szerint a leggyakoribb és legveszedelmesebb betegségek közé tartozott a fertőző vérhaj, valamint a kollégiumi betegnaplóban is többször megjelenő fertőző láz és harmad-, negyednapos hideglelés, amelyekkel élethalálharcot vívtak a kezdetleges ismeretekkel rendelkező helyi orvosok.” (UGRAI 2002. Ugrai János hivatkozásai: ELEKES György, *A sárospataki főiskola orvostanári és egészségügye*, Orvosi Hetilap, 1932/50, 1137–1139; DONGÓ GYÁRFÁS Géza, *Egy-két adat Zemplénvármegye közegészségügyének történelméhez*, in: Adalékok Zemplén vármegye történetéhez, XV. kötet, Sátorajújhely, 1910, 319–320.)

- (393), (452) *Kaltenstein József*: (a sátoraljaújhelyi patikusról további adatot nem találtunk.)
- (418) *Patikárius*: Kaltenstein József.
- (393), (418), (452), (726) *rothasztó hideg / inhideg*: a betegséget a leírt tünetekből nem lehet egyértelműen azonosítani, így csak feltételelesen érthetünk egyet Váczy állításával, miszerint Kazinczy apja magas lázzal járó tüdőgyulladásban halt meg (VÁCZY 1915, 65.; vö. fentebb: UGRAI 2002.) A tünetek alapján kevésbé valószínű Szilágyi Ferenc és Kazinczy Béla feltevése, akik szerint „váltóláz (Febris putrida)”, vagy tífusz okozta a betegséget és halált (SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 600; KAZINCZY Béla 1910). (A betegség leírása, elnevezése részben azonos Kazinczy 1789-es és 1803-as betegségével: → 48. jegyzetmező és → 70. jegyzetmező.)
- (393) *Más nap Marcz. 27d.*: Kazinczy a dátumot utólag pótolta, azonban a halálozás és a temetés napját összekeverte: az apja március 20-án halt meg és 27-én volt a temetés.
- (393), (418) *Bydeskuty Imre* (?–1804).
- (393) *Szödemeter* (Szilágyi vm.): ma Săuca (R). A Péchy, a Bölöni, a Bydeskuty és a Dráveczky családoknak is volt itt birtoka.
- (393), (418), (452) *Katona Zsigmond*: (a sátoraljaújhelyi református lelkészről további adatot nem találtunk.)
- (418) *sakramentom* (lat.): szentség.
- (418), (452), (568), (727) *Miklós*: Kazinczy Miklós (1774–1844), Kazinczy legkisebb öccse. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (419), (452) *bárom húgaim / leánytestvéreim*: Kazinczy Julianna (1762–1844), Klára (1766–?) és Zsuzsanna (1768–1842). (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (452), (478), (568), (727) *gyermekek száma ez volt... / hét élő gyermekkel bagyá, a nyolcadik*: (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (393) *Liszka* (Zemplén vm.): Olaszliszka.
- (393), (419), (452) *Óry Filep (Fülep) Gábor* (1739–1823): református püspök, tanár. (→ 15. jegyzetmező)
- (170), (393), (419), (682), (727) *F. Regmecz / Felsőregmec* (Abaúj [1881-től Zemplén] vm.): református magyar többségű település, részben a Kazinczy család birtoka, Kazinczy apjának nyughelye.
- (452) *Textusaik: Matth. V. 5. és Psalm. XXIII. 4.*: a halotti búcsúztató Máté evangéliumából és a Zsoltárok könyvéből vett bibliai szöveghelyei: „Boldogok a szelídek: mert ők örökségül bírják a földet.” (Mt 5,5): „Még ha a halál árnyékának völgyében járok is, nem félek a gonosztól, mert te velem vagy; a te veszsződ és botod, azok vigasztalnak engem.” (Zsolt 23,4.)
- (452), (682) *Lutheránus anyja / anyja*: Kazinczy Dánielné Szirmay Thérézia (I.) (1706–1757 után), Kazinczy nagynyja. (→ 4.1. Családfa/Szirmay)
- (452) *Darvas József*: nógrádi alispán, Szirmay Zsuzsanna férje, Darvas Menyhért apja. (→ 4.1. Családfa/Szirmay)
- (452) *Raksányi János*: (a pesti jogásztól további adatokat nem találtunk.)
- (452) *Jäger* (ném.): vadász.
- (452) *Viol[on] d'Amour* (fr.): 'a szerelem hegedűje.'
- (452) *Kapy József, I.*: udvari tanácsos, az eperjesi kerületi tábla elnöke (1760–1770), Bereg vármegye főispáni adminisztrátora. Felesége, Radvánszky Terézia, Szirmay-leszármazott. (→ 4.1. Családfa/Szirmay)
- (453), (682) *Protestans ember akkor nem igen juthata Várm. szolgálatba / Hivatal, akkor, nem viselhete*: utalás II. József türelmi rendeletére (1781. okt. 25.)
- (453) *Urbariális Commissárius Neubold*: (az abaúji úrbéri megbízottról további adatokat nem találtunk.)
- (453) *Conscriptor és Exequens Assessor* (lat.): összeíró, népszámláló és végrehajtó vármegyei hivatalnok.
- (453) *mint midőn 1796 és 1814 között az együtt vendéglettek Napoleont és a Francziákat magasztalták vagy szidták*: Napoleon – és Franciaország – sorsa természetesen Kazinczyt is élesen foglalkoztatta. A tehetségével kitűnő, a világtörténelmet formáló egyéniség tiszteletéről több Kazinczy kézírásában fennmaradt anekdota tanúskodik: MTAKK K 630, 76b–79a, MTAKK K

633/VI, 129a–139b. (Utóbbi gyűjteményben egy francia katonai kabát egy darabját és egy el-esett katona kokárdáját – melyet öccse, László a csatamezőről küldött haza – is megőrizte Kazinczy).

(453) *Regmecznek felét zálogba vette [...] bár azt az anyám tovább is megtarthatta volna:* Kazinczy bizonyára a Hericz családtól zálogba vett alsóregmeczi birtokrészekre utalt, az anyja gazdálkodásáról a nekrológiában is írt (l. *Özvegy Kazinczy Józsefné' született Bossányi Susána' emlékezete*). (→ 1. jegyzetmező)

(478), (568), (727) *Házunk' rokonai 's baráti közzül senki sem találhaték, kinek gondja volt volna az árván 's vezér nélkül maradtakra:* Váczy János szerint „[...] az öreg Bossányi, aztán Kazinczy András, Szathmári Király György, az iskola főgondnoka, nemcsak figyelemmel kísérik az özvegy s árvái sorsát, hanem egyben-másban segítségükre is vannak [...]” (ennek alátámasztására Váczy idéz a nagyapa és a főgondnok leveleiből is: VÁCZY 1915, 66).

(478), (568), (727) *Komjáti / Komjátby Ábrahám* (1743–1827): papi pályára készülő sárospataki kollégista, contrascriba és senior (1774), aki ekkor indult svájci, angliai, franciaországi és belgiumi tanulmányútra. (→ 12. jegyzetmező)

(568), (727) *Hollandiában [...] az akkori Respublica' egyik Követjének [...] Vinschotten:* (hollandiai követről további adatokat nem találtunk.)

14. jegyzetmező: 1775. logicában

14. Kérdések, melyre feleletek kértetnek (43)

15. [Olasz Péter Gramm. Præc. ...] (43)

71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (170)

86. Az én életem... (419, 424–425)

87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (455–456, 459)

88. Pályám' Emlékezete [I.] (478–480)

90. [Pályám emlékezete III.] (569–570)

93. [Pályám emlékezete VI.] (727–728, 729–730)

1775-ben Kazinczy a grammatica- (nyelvtan), syntactica- (mondattan), poetica- (költészet) és rhetorica- (szónoklattan) -osztályok után az utolsó, logica-osztályba járt. Kazinczy a Szathmári Mózzessel tett Bodrog-parti sétáit és Kästner epigrammájának fordítását *Az én életem...*-ben az 1777-es bécsi útja utánra helyezi, míg a *[Pályám emlékezete]* szövegeiben 1775-höz kapcsolja. (A jegyzetelés könnyebbősége miatt az utóbbi szövegek időszerkezetét követjük.) (→ 15. jegyzetmező)

(43) *Anno 1774 usque ad Julium Steph[anus] Bosvai anno eodem 14a Julii constit[utus] Steph[anus] Batori.*: '1774. évben júliusig nevezték ki Bosvai Istvánt, ugyanezen év július 14-én Batori Istvánt.' (Bosvai István és Batori [Báthori] István 'előljáró'-król [*lat.: praeses*] nem találtunk további adatokat.)

(43), (170), (419) *Bátori István* (lat.): (l. fentebb.)

(170), (419) *Pásztor Mihály*: (nem találtunk további adatokat.)

(170), (419), (455) *Komjáti (Komjátby) Ábrahám* (1743–1827): papi pályára készülő sárospataki kollégista, contrascriba és senior (1774), aki ekkor indult svájci, angliai, franciaországi és belgiumi tanulmányútra. (→ 12. jegyzetmező)

(419) *affaire d'honneur* (fr.): 'becsületbeli ügy' (párbaj).

(419), (455), (479), (570), (730) *Anyám első kérésemre befogadta mellénk / Komjáti' levelét. Az anyám irt / Komjáti' levelét az anyámmak, 's még az nap vettem válaszázt / Komjáti' levelét...*: (az említett levélváltás elveszett vagy lappang.)

(419), (455), (479), (570), (730) *Cap-Martin de Chaupy*: (a francia katonáról nem találtunk további adatot.)

(419) *passus* (lat.): útlevel.

(730) *barbarus* (gör.–lat.): barbár, műveletlen, idegen.

- (730) *honesta cicatrix* (lat.): 'dicső sebhely.'
- (419), (455), (479), (570), (730) *egy Kazay nevű Deák a' düell' tiszteletét elfogadta / duellálgatni akara, 's minthogy olyat ott nem találta / elfogadák a' bívást:* (itt az egyes szövegek emlékezete eltér; Kazayról további adatokat nem találtunk.)
- (419), (455), (479), (570), (730) *düell / duellum; duellál* (fr.): párbaj; párbajozik.
- (419), (479), (570) *Eperjess Lengyelek vannak, 's azok quasi-franciák / Eperjesen Lengyelek tartózkodtak:* 1768–1772 között a lengyel–orosz hadüzenet nélküli háborúban (bari konföderáció) a lengyel irreguláris seregek az országhatár közelében vezettek gerillatámadásokat az orosz megszállók ellen. Az Eperjesen gyülekező felkelőket francia tisztek készítették fel a viszáterésre. (GEBEI, 2003.) *Quasi-franciák* (lat.): 'majdnem-franciák.' (A lengyel hatásra alakult eperjesi szabaddkőműves páholyról: → 29. jegyzetmező.)
- (419), (480), (570), (730) *lector* (lat.): nyelvtanár.
- (419), (480), (570), (730) *Herczeg Rzewulsky:* Waclaw Rzewulski (1705–1779) lengyel hadvezér (hetman) vagy valamelyik fia lehetett Eperjesen (vö. GEBEI, 2003; a család azonban nem volt herceg).
- (480), (570), (730) *bódorgás* / *borongás*: Váczy Jánosnak a 'borongáshoz' írt lábjegyzete: „Nyilván tollhiba, a helyett hogy *bolyongás*hoz” (VÁCZY/KAZINCZY 1903, 196).
- (419), (730) *a' mint hallám, természetes balállal megbala / egy nem szerencsés düelje borongásinak örök véget vetett:* (itt az egyes szövegek emlékezete eltér.)
- (425) *vínnye* (rég.): (kovács)műhely.
- (425) *abenteuerlich* (ném.): kalandos.
- (425) *Der verliebte Eremit:* a német Johann Leonhard Rost (1688–1727) Meletaon álnéven írt regénye ('A szerelmes remete'; Nürnberg, 1720). Kazinczy 1777-ben (?) fordította, de a fordítás nem maradt fenn.
- (425), (569), (727) *Szathmári Mózes* (Paksi): *Szathmári Sámuel* (Paksi) testvére. (→ 17. jegyzetmező)
- (478) *barátom...*: Szathmári (Paksi) Mózes.
- (425), (478), (569), (727) *Virgil:* Publius Vergilius Maro (i. e. 70–i. e. 21) római költő itt említett művei: *Eclogae*; *Aeneis* (*Dido* az *Aeneis*ben szereplő karthágói királynő); *Georgica* (egyik hőse *Orpheus* görög mitológiai dalnok).
- (425) *Horátz:* Quintus Horatius Flaccus (i. e. 65–i. e. 8), római költő.
- (425) *Tibull:* Tibullus Albius (i. e. 55 k.–i. sz. 19), római költő.
- (425) *Catull:* Caius Valerius Catullus (i. e. 84 k.–i. e. 54 k.), veronai születésű római költő.
- (425) *Anacreon:* Anakreon (i. e. 572 k.–487 k.), görög költő.
- (478), (569), (727) *Milton neki istenkáromló vala, hogy az ördögökre kilőtt villám elszakasztaték futásában:* John Milton (1608–1674) angol költő említett eposza: *Paradise Lost* (1667; 'Elveszett paradicsom'), az eposz főhőse a Sátán (Lucifer). Első magyar fordítója Baróti Szabó Dávid volt.
- (478), (569), (728) *Penther*, Johann Friedrich (1693–1749): német építész és matematikus, a göttingeni építészeti akadémia professzora. Említett építészeti könyve: *Ausführl. Anleitung zur Bürgerlichen Bau-Kunst, 4 Bände* (Augsburg, 1744–1748).
- (478), (569) *Katona-sor:* a sárospataki kollégium 1751-ben emelt 4 szobás lakóépülete. (→ 15. jegyzetmező)
- (478), (569), (728) *Valamelly Deák vizbe fúlt, 's koporsójára versek 's rajzolatok függesztetének / Valamelly Togátus Újbely és Patak közt a' jég alá fúlt...*: a Sárospataki Kollégium Könyvtárának Kézirattára őriz egy 1774–1818 között elhunyt pataki diákok halálára írt versek c. kéziratkötetet (SRKKt. 1124).
- (569), (728) *sáfránnyal, cinóberrel:* a *sáfrány* fűszerként és sárga festékként használt növény; a *cinóber* (ném.) élénkpiros festék készítésére használt ásvány.
- (569), (728) *mosdalva / mozsdalva* (rég.): vízzel hígított tussal rajzolva.
- (425), (459), (478), (569), (728) *Párniczkynek vagy Báró Podmaniczky Sándornak / Gyürky István:* az epigrammát közvetítő diáktárs kilétében tehát bizonytalanság van. *Párniczky* Mihály

- (?–1834), báró *Podmaniczky Sándor* (II.) (1758–1830), *Gyürky István* (?–1807): → 17. jegyzetmező.
- (425), (459), (479), (569), (728) *Szilágyi / Professor*: Szilágyi Márton (Piskárkosi) (1748–1790), sárospataki tanár. (→ 15. jegyzetmező)
- (425), (459), (479), (569), (729) *Göttingában [...] Almanachban / Göttingából egy Musen-Almanachot / Göttingi Almanach* (ném.–arab): Göttinger Musenalmanach, a Göttinger Hainbund német írói csoport 1770-től kiadott évkönyve, a Sturm und Drang jelentős fóruma. Szerzői (többek között): Voss, Klopstock, Goethe, G. A. Bürger, Stolberg fivérek, J. M. Miller.
- (425), (479), (569), (729) *Kästner (Kaestner)*, Abraham Gottlieb (1719–1800): német matematikus, epigrammaköltő. Említett műve: *Caesar und Roma*, amelynek fordítását Kazinczy többször is kiadta *Brütus*, ill. *Caesar és Róma* c. alatt (ORPHEUS 53; KAZINCZY, *Heliconi* 1791, 109–110; KAZINCZY/DAYKA–KAZINCZY, *Poetai* 1813, 169). Az Orpheusban a következő magyarázattal jelentette meg Kazinczy: „Caesar gyilkolói közt látja-meg Brütust, kit annyira szeretett, hogy meg-szokott névvel *fijának* szólítja még most is. – Brütus ezen emlékeztetés által meghökken. De tsak hamar eszébe jut, hogy ez az, a’ ki Rómát, az ő Hazáját, járom alá vetette, ’s méljebben döfe-meg tégedet Szabadság’ szent Vasa! – Minő festés!” Gecsei Kolos szerint azonban „Klopstock művének kritikai kiadásában mint Klopstock epigrammája szerepel ez a költemény. ([V]ö.: Klopstock, Friedrich Gottlieb. *Werke und Briefe. Klopstocks Arbeitsstagebuch. Historisch-kritische Ausgabe*. Berlin: Walter De Gruyter. 1975. 251.)” (GECSEI/KAZINCZY 2008, 93.)
- (479), (569) *geometra* (gör., rég.): matematikus, földmérő.
- (425) *Auch du, mein Sohn?* (ném.): e sor Kazinczy fordításában: „Fiam te is?”
- (479), (569), (729) *Brutus*, Marcus Iunius (i. e. 85–i. e. 42): római államférfi, Caius *Julius Caesar* (i. e. 100–i. e. 44) fogadott fia. A császár elleni összeesküvők egyik vezetője és gyilkosainak egyike.
- (729) *spondéusa, jámbusa* (lat., gör.): az időmértékes verselés leggyakrabban alkalmazott verslábai.
- (425), (459), (479), (569), (730) *Gessner*, Salomon (1730–1788): svájci-német író, idillköltő, festő. Erzékeny, rokokó művészete nagy hatással volt Kazinczyra, az 1780-as évek elején leveleztek is, munkáinak fordítását már 1782-ben bejelentette. Kötetünkben említett művei: *Idyllen* (1756); *Die Zephyre* (in: *Neue Idyllen*, 1772). Kazinczy írói hírnevét megalapozó fordítása: *Gessner’ Idylliumi* (Kassa, 1788). Kazinczy további fordítása 1788-ból: *Az Éjtszaka, Gessnerből* (*Die Nacht* [1753]; MAGYAR MUSEUM I, 33–35). Az *Erast* c. színjátékát Kazinczy fordításában adta elő Kelemen László társulata Pesten 1792-ben. A *Kazinczy Ferencz’ Munkái* 2. és 3. köteté Gessner életrajzát és munkáit (*Ábel’ halála; Szemíra és Szemín* [ez az Orpheusban is megjelent]; *Daphnisz; Első hajós*; ill. *Idyllek; Evander; Eraszt*) tartalmazza (Pest, 1815; Orczy Lőrinc és Barkóczy Ferenc arcképeivel). A „tájfejtései”-ként említett műve: *Briefe über die Landschaftsmalerei* (‘Levél a Tájfestésről,’ 1772). Kazinczy legalább tizenháromszor fordította újra Gessnert, 1800-ban pl. akkor, amikor Kufsteinből Munkácsra vitték.
- (425) *ut vidi, ut perii!* (lat.): idézet Vergilius *Nyolcadik Eklogájából*: „Láttalak és elvesztem.” E felkiáltást a *[Pályám emlékezete VI.]*-ban Morhofra és Janus Secundus Hagiensisre alkalmazza: → 15. jegyzetmező.
- (459) *Diogenes*: Christoph Martin *Wieland* (1733–1813) német költő, író műve: *Dialoge des Diogenes von Sinope* (Lipcse, 1770.) (→ 18. jegyzetmező)
- (730) *Weingand* János Mihály (?–1802): könyvkereskedő. (→ 12. jegyzetmező)
- (479) *licitatio / kótyavetye / kótya* (lat., rég., nép.): árverés.
- (425) *Kleist*, Ewald Christian von (1715–1759): német költő, katonatiszt, Lessing barátja. Nagy hatással volt Csokonaira.
- (425), (459) *Rabener*, Gottlieb Wilhelm (1714–1771): német satíráíró. (→ 11. jegyzetmező)
- (425), (459), (729) *Kartigám: Mészáros Ignác* (1721–1800) Menander után készített műve. (→ 11. jegyzetmező)
- (425) *A szerelmes remete*: l. fentebb: *Der verliebte Eremit*.

(459) **Báróczi Sándor** (1735–1809): író, műfordító, testőr. Említett fordítása: *Erkölcsei mesék* (Mar-montel *Contes moraux* c. elbeszélésfüzére után; Bécs, 1775; második kiadás: Pest, 1785). (→ 71. jegyzetmező)

15. jegyzetmező: Kollégium

13. Anekdotonok (36–42)

17. Patak (45)

19. Régibb Jegyzésimből (46–47)

86. Az én életem... (425–426)

87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (450, 454–455, 459)

88. Pályám' Emlékezete [I.] (480–481)

90. [Pályám emlékezete III.] (570–572)

91. [Pályám emlékezete IV.] (683)

92. [Pályám emlékezete V.] (686–687)

93. [Pályám emlékezete VI.] (727, 730–731)

Épületek

A Sárospataki Református Kollégium diákszállásai közül 1751-ben építették a 4 szobás **Katona-sor**, 1758–1759-ben az 5 szobás **Paradicsomot**, 1771-re készült el a **Berna-sor**. Utóbbi építések bontották le a „kunyhók” nagy részét, amelyek több mint ezer négyzetméteren terültek el a kollégium udvarán. Ezeket az egy-két szobás kis házakat jobb módú tanulók számára a szülők építették. „Alig fejezték be a Berna-sor munkálatait, máris Beleznay Miklós tábornok anyagi támogatása mellett elkezdtek 1773-ban a konviktus építését [...]. Halálával azonban az építkezés megakadt. Alapítványát felhasználva mégis tető alá került 1789-ben a róla elnevezett tractus, a Paradicsom-sor folytatásaként.” Ez volt tehát a **Beleznai anum**. Már Vay főgondnoksága alatt kezdték el a kollégium új épületének („**napnyugoti pompás sora**”) megépítését: az 1801-ben megkezdett előkészületek után 1806. szept. 23-án tették le az alapkövet, de csak 1845-re készült el. (HÖRCSIK 1981, 267–271.)

Tanrend

A kollégiumok középfokú szintje hét osztályból (classisból) állt: declinista (szótanuló), conjugista (igeragozó), grammatica (nyelvtan), syntactica (mondattan), poetica (költészet), rhetorica (szónoklattan; 1777-től a rhetorica a poetica elé került) és logica. (Kazinczy az első két osztály tananyagát Késmárkon sajátította el.) A kollégiumi tanítási rendszer sajátossága volt, hogy a túlerhelt professzorok munkáját az alsóbb osztályokban végzős vagy végzett diákok segítették: ezek a diákok voltak a magánórákat adó tanítók (*lat.*: **privatus praeceptor**) és az osztályokban előadó köztanítók (*lat.*: **publicus praeceptor**). A kollégiumi oktatás legfelső szintje két részre tagolódott: az egyik a papi pályára készülő togátusok (akik a kollégiumban lakva tógát viseltek), a másikon a világi pályára lépő publicusok (nem togátusok) tanultak. (→ 17. jegyzetmező)

Tanári kar

A kollégiumban kezdetben egy, majd kettő, 1742-től három, 1771-től négy tanár oktatott. Vay József (I.) főgondnoki működésének első évétől (1796) már hat professzort alkalmazott, akiket nyolc osztálytanító (praeceptor) segített. 1818-tól hét professzor, négy „második rendbeli” professzor és hat osztálytanító oktatott. (BENDA 1981, 99; KAZINCZY, *Sáros-Patak–Kollégium* 1818, 16, 27.)

Professzorok és elöljárók (csak az itt említettek, ábécérendben)

Kácsándy László (?–1777): 1775-től a sárospataki kollégium főkurátora. Kácsándy Terézia és Zsuzsanna apja.

Óry Fülep (Filep) Gábor (1739–1823): református püspök, tanár, fordító. Miskolci és sárospataki tanulmányai után 1760-tól külföldi egyetemekre ment, 1765-ben teológiai doktorátust szer-

zett. Belgiumban és Hollandiában professzori állást ajánlottak neki. 1768-tól Aszalón lelkész, 1773–1798-ig Sárospatakon a teológia tanára (így Kazinczy tanára is), 1799-től a tiszáninneni egyházkerület püspöke volt. Felesége: Szilágyi Sámuel (I.) lánya, Anna. Fia: Őry Fülep Sámuel [?].

Patay József (?–1797): a sárospataki kollégium és a tiszáninneni református egyházkerület főgondnoka (1788-tól).

Rozgonyi József, I. (1756–1823): sárospataki tanár. Sárospatak után Bécsben tanult, ahol 1784-ben II. József „személyes kihallgatáson [fogadta], első[ként] nyert további utazásra engedelmet, s vele nyílt meg újonnan a külföldi akadémiák látogatása” (SZINNYEI). Hazatérve 1791-től Losoncon, 1798-tól haláláig Sárospatakon tanított filozófiát (antikantiánus szellemben), természetjogot, esztétikát és pszichológiát. Több Kant-ellenes munka szerzője. Kötetünkben említett, Lengyel József ellen írt, *Kant Philosophiájának megrostálása* (1802 k.) c. munkája talán azonos az *Észrevételek azon még kézírásban lévő s a Kant ízlése szerint készült munkára nézve, melynek neve: Erkölcsi tudományok megrostálása* (Sárospatak, 1813) c. kiadvánnyal.

Szathmári Király György (1703–1775): a tiszamelléki egyházkerület és a sárospataki kollégium főgondnoka, Borsod vármegye országgyűlési követe.

Szathmári (Paksi) Mihály, I. (1715–1778): sárospataki teológus, tanár, református lelkész. Marosvásárhelyi, sárospataki és külföldi egyetemi tanulmányai után 1742-ben Sárospatakon a teológia tanára, 1743-ban mezőcsáti lelkész, majd újra tanár. Sárospataki tanárságától betegsége miatt 1772-ben vonult vissza. (Költői munkáiról SZINNYEI nem tud.) Szathmári István testvére, Mihály (II.), Sámuel, Simon és Mózes apja.

Szathmári (Paksi) Mihály, II. (1745–1773): sárospataki tanár, bölcsészdoktor. Sárospataki és külföldi (németalföldi) egyetemi tanulmányai után 1772-től (apját követve) lett tanár Sárospatakon. Az első hazai Rousseau-ellenes mű szerzője (GULYÁS 1935, 68). Szathmári (Paksi) Mihály (I.) fia.

Szathmári (Paksi) Sámuel (1749–1774): a poétai osztály tanítója Sárospatakon (1771–1773). Szathmári (Paksi) Mihály (I.) fia.

Szentesi János (1735–1781): sárospataki tanár. Sárospataki és külföldi egyetemi tanulmányai után 1763-tól rektor Rimaszombaton, 1766-ban lelkész Bükkaranyoson, 1767-től haláláig tanár volt Sárospatakon, így Kazinczy tanára is. Tanított történelmet, földrajzot, latin irodalmat és jogot, foglalkozott összehasonlító nyelvészettel, keleti nyelvekkel. (A sárospataki nyomdát újrarendítő Szentes[i] József apja.)

Szent-Györgyi/Szentgyörgyi István (1736–1799): sárospataki tanár, lelkész. Aszalón, Rimaszombaton és Sárospatakon tanult. 1764-től Nemesbikken lelkész, 1767-től 1797-ig a sárospataki kollégiumban a filozófia és a görög nyelv tanára, így Kazinczy egyik tanára is volt. (Említett fiáról nem találtunk adatot.)

Szilágyi Márton (piskárkosi) (1748–1790): sárospataki tanár. Debreceni és külföldi egyetemi tanulmányai után 1773-tól haláláig Sárospatakon tanított fizikát (*lat.: physica*), matematikát (*rég.: matht[esis]*), filozófiát és természetrajzot; ekkor Kazinczy tanára is. Szilágyi Anna (Őry Fülep Gáborné) testvére. Apja: *Szilágyi Sámuel* (I.) (1719–1785) debreceni tanár, református püspök, író, költő, fordító, polihisztor. (→ 12. jegyzetmező)

Szombathi János, II. (1749–1823): sárospataki tanár. Rimaszombati, sárospataki és külföldi egyetemi tanulmányai után 1783-tól (Szentesi Jánost követve) haláláig történelemtanár Sárospatakon, ahol elsőként adott elő irodalomtörténetet. A kollégium jeles könyvtárosa volt, megírta az iskola történetét, tanárainak életrajzát. Kazinczy később is kikérte véleményét, tanácsát.

Vay István (?–1800): tanácsos, a sárospataki kollégium főkurátora (1777–1788), a pécsi iskolai kerület főigazgatója (1788–1791). Vay Ábrahám (I.) fia, László apja.

Vay József, I. (1752–1821): szeptemvir, udvari tanácsos. 1786–1790 között Szabolcs vármegyei alispán, 1790-ben a tiszántúli református nemesség országgyűlési vezetője, majd államtanácsos (1805). 1796-tól a tiszáninneni egyházkerület és a sárospataki kollégium főgondnoka, az iskola főépületének építtetője, oktatási rendszerének átalakítója. A miskolci Erényes Világpolgárok pHoly egyik vezetőjeként Kazinczy szabadkőműves társa. 1790-es országgyűlési szereplése előtt Kazinczy versben tisztelgett: *Impromptü a' Hab-tsilapítóra. Benn, az Ország' Házában,*

1790 (ORPHEUS, 248). Felesége 1774-től Mocsáry Erzsébet (?–1813). Vay Ábrahám (I.) fia, Ábrahám (II.), József (II.) és Erzsébet (Péli Jánosné) apja.

Diákok és diáktanítók (csak az itt említettek, ábécérendben)

Bakk: (a sárospataki diákról további adatokat nem találtunk.)

Bárczay Ferenc, II. (1766–1836): Abaúj vármegyei szolgabíró. Felesége Bernáth Klára, aki Kazinczy egyik kassai barátnéja volt. Bárczay Ferenc (I.) fia. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)

Bárczay Sámuel: (a sárospataki diákról további adatokat nem találtunk.)

Domine Diós (lat.): 'Diós úr' (a szolgadiákról [?] további adatokat nem találtunk).

Gombai István: (a sárospataki diákról további adatokat nem találtunk.)

Gombos: (a sárospataki diákról további adatokat nem találtunk.)

Halász: (a sárospataki diákról további adatokat nem találtunk.)

Hétzei: (a sárospataki diákról további adatokat nem találtunk.)

Horváth Ádám (Pálóczi), II.: (e személyről, aki nem lehet azonos az író, költő, népdalgyűjtő Horváth Ádámmal, nem találtunk további adatokat; talán névtévesztés, és akkor Pálóczi Horváth György.)

Horváth György (Pálóczi) (1760–?): naplóíró, ungvári alispán (1805-től). (→ 17. jegyzetmező)

Kenesey: (a sárospataki diákról további adatokat nem találtunk.)

Nádaskai: (a sárospataki diákról további adatokat nem találtunk.)

Márjási (Máriássy) Boldizsár (1759–1811): Kazinczy sárospataki diáktársa. Máriássy Zsigmond testvére. Felesége Losonczi Klára (1771–1820), Losonczi Károly lánya.

Marjási (Máriássy) Zsigmond (1759 után–?): sárospataki diák, Máriássy Boldizsár testvére.

Óvári Miklós: talán Óváry László rokona [testvére?]; 1803-ban Miskolcon lakott.

Rigó László: sárospataki diák, 1818 k. nagytoronyai lakos.

Soos Ferenc: (a sárospataki diákról további adatokat nem találtunk.)

Szathmári (Paksi) Mózes: Kazinczy sárospataki diáktársa és barátja, a kollégium könyvtárosa. Szathmári (Paksi) Mihály (I.) fia.

Szathmári (Paksi) Simon: Szathmári (Paksi) Mihály (I.) fia.

Szemere Albert (1760–?): Kazinczy sárospataki diáktársa, tolcsvai birtokos.

Szendrei Balogh Sami: (a sárospataki diákról további adatokat nem találtunk.)

Terbes István: a grammatikai osztály tanítója volt az 1773–1774-es években.

Török István, I.: a Sárospataki Kollégium primáriusa, 1781-ben seniora, később losonci prédikátor. Kazinczy sárospataki magántanítója (1777-ben).

Zoltán Pál: Kazinczy sárospataki diáktársa. Szabolcs vármegyei országgyűlési követ (1790/91, 1792), helyettes alispán (1819–1828). Felesége (1808-tól): báró Splényi Katalin, Splényi Gábor lánya.

(36) *Ques tu es ibi?* (lat.): 'Ki vagy te ott?'

(36) *opponens* (lat.): vitapartner, a nyilvános vitatkozásoknál a disputans ellenfele, vizsgáló diák.

(36) *Objectio* (lat.): ellenvetés.

(36) *vilia mea Argumenta proferam – Vilia Argumenta* (lat.): 'hogy szerény érveimmel előhozakodjak' – 'szerény érv.'

(36) *ne mind Vilyből hordanátok az Argumentumokat*: a szójáték a Sárospatakhoz közeli Vily (ma: Vilyvitány; Abaúj [1881-től Zemplén] vm.) településre utal.

(36) *Dux Gregis ipse caper monda Sz[en]t Györgyi Virgiliusból* (lat.): 'nyájam vezetője maga a kecskebak.' Idézet Vergilius *Hetedik Eklogájából*. Az idézett szöveghely pontosan: „vir gregis ipse caper” ('elseje nyájamnak bakom'; ford. Lakatos István).

(46) *Ord[inarius] Professor* (rég., lat.): rendes (vagyis nem rendkívüli vagy megbízott) tanár.

(46) *inaugurál* (lat.): felavat, ünnepélyesen beiktat.

(36), (420) *Videant mei Auditores num ego hac dictaverim / videant Auditores mei...* (lat.): 'lás-sák az én hallgatóim, hogy vajon én ezeket diktáltam-e.'

(45), (47) *a' nagy templom fundamentuma letétetik a' régi fából épült templom belyén / a' Pataki nagy Templom a' régi belyén épülni kezd*: az új református templomot 1781. júl. 18-án avatták

- fel. A város négy korabeli temploma közül legrégebb az 1625-ben épült római katolikus és az 1700-ban épült görög katolikus templom volt.
- (45) *Héce*: Sárospatak egykori északi településrésze.
- (45), (47) *consecrál* (lat.): felszenteltetik.
- (36) *Clarissime Domine! Ista Contumelia me non erigit, sed frangit* (lat.): 'Igen kedves uram, ezzel a gyalázkodással engem nem serkent, hanem megtör.'
- (36) *Ergo fractus pereas*. (lat.): 'Megtörtetvén el fogsz veszni.'
- (36), (570) *Frater Halász! Audio te in lusu Chartarum Pictarum tantum fecisse Progressum, ut jam vel ipsum Szémere antecellas. / Frater H–, [...] audio te tantum in lusu chartarum pictarum fecisse progressum, ut jam ipsum etiam Sz– antecellas*. (lat.): 'Halász testvér, hallom, a kártyajátékban akkora előrehaladást tettél, hogy már magát Szemerét is megelőzöd.'
- (36) *Iváné*: (a sárospataki lakosról további adatokat nem találtunk.)
- (36) *provocal* (lat.): (fegyelmi) vizsgálatra idéz.
- (37) *Consilium cepissemus in arena* (lat.): 'Elhatároztuk volna a küzdőtérén.'
- (37) *Az alatt míg a' Templom épült az Isteni tiszteletet a' Pataki nép a' Csűrbe tartotta*: 1776 márciusában tették le az új sárospataki templom alapját a régi fatemplom helyén, az építkezés ideje alatt az istentiszteleteket a város szélén egy csűrben tartották.
- (37) *casus* (lat.): ok, alkalom, ürügy.
- (37) *Lácainé*: (a sárospataki lakosról további adatokat nem találtunk.)
- (37) *Hollman*, Samuel Christian (1696–1787): göttingeni filozófiaprofesszor. Említett műve (véltetően): *Jurisprudentiae naturalis primae lineae* (Göttingen, 1751). Kazinczy *Természet Oeconomyja* címen 1792-ben lefordította *Die Oekonomie der Natur* (Bécs, 1782) c. munkáját. A fordítást a budai fogságában tisztázta le és Sáróy Szabó Sámuelnek ajánlotta.
- (37) *Kaz. Fer.*: Kazinczy Ferenc.
- (37) *Pinkóc* (Ung vm.): Ungpinkóc, ma Pinkovce (SZK).
- (37) *Prima et ultima Visitatio Domine Clarissime!* (lat.): 'Első és utolsó látogatás, igen tisztelt uram!'
- (37) *Kis Kati*: (a sárospataki lányról további adatokat nem találtunk.)
- (37) *Papainé*: (a sárospataki lakosról további adatokat nem találtunk.)
- (38) *preco* (lat.): könyörögni, imádkozni; itt: az a diák, aki felolvassa az imádságot.
- (38) *excessus* (lat.): kicsapongás, kihágás.
- (38) *deprecál*; *deprecatio* (lat.): kér, esedezik (bocsánatért); bocsánatkérés, megkövetés.
- (38) *Eadem navi navigari...* (lat.): 'Mivel ugyanabban a hajóban evezünk, igen nyájas férfiak, kérem, hogy szíveskedjenek megbocsátani.'
- (38) *Respondens* (lat.): publicus respondens; nyilvános vitában számonkért diák.
- (38) *Omne bonum donum...* (lat.): 'Minden jó adomány főntről jön: jöjjön onnan a te segítségével ebben az órában. Amen.'
- (38) *Aszalay János* (1769–1796): író, a kassai nemzeti iskola tanára. (→ 52. jegyzetmező)
- (38) *Miklós Öcsém*: Kazinczy Miklós (1774–1844), Kazinczy öccse. (→ 4.1. Családja/Kazinczy)
- (38) *seriositas* (lat.): komolyság.
- (38) *vexa* (lat.): kínzás, gyötetés.
- (39) *Horváth*: (a sátoraljaújhelyi szolgabíróról további adatokat nem találtunk.)
- (39) *Hejneccius* (Heineccius, Heinecke), Johann Gottlieb (1681–1741): német jogtudós, tanár és humanista filozófus. Összegyűjtött művei: *Opera ad universam jurisprudentiam, philosophiam et litteras humaniores pertinentia* (Gent, 1744–1749, 8 kötet).
- (39) *de Ideis claris et Distinctis adæqvatis* (lat.): 'a tiszta ideákról és a helyes megkülönböztetésről.'
- (39) *Domine Perill[ustrime] Jud[ex Nobilium]...* (lat.): 'tekintetes szolgabíró uram, ez a hajdú képes lehetett volna megkülönböztetni a köpeny és a kerítő ideáját.'
- (39) *Tortura Capillorum* (lat.): 'hajkínzás.'
- (39) *Zopf* (ném.): copf, hajfonat.
- (39) *acquisitio* (lat.): acquisitio, szerzemény, vagyonszerzés.
- (39) *de structura Corporis humani* (lat.): 'az emberi test felépítéséről.'

- (39) *musculus* (lat.): izom.
- (39) *Musculi acceperunt nomen a muribus...* (lat.): 'Az izmok az egerekről kapták a nevüket, mivel egér formájuk van, vannak, amelyeknek van feje, törzse és farka, s vannak, amiknek nincs se fejük, se farkuk, ezeket inkább az alvó egerekhez kellene hasonlítani.'
- (40) *Kelcz Antal*: Abaúj vármegyei alispán (1775-től). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyában Kazinczy szabadkőműves társa.
- (40) *Rolly*: talán Rolly József (1751–1820 után) zempléni nemes.
- (40) *Milec*: talán Milecz Sámuel kassai ügyvéd, abaúji és tornai táblabíró, akinél Kazinczy 1779–1780-ban joggyakornok volt. (→ 23. jegyzetmező)
- (40) *czvergli* (ném., rég.): törpécske (a német Zwerg szóból).
- (40) *partes* (lat.): részek, itt: városi külterületek.
- (40) *attakirozni* (ném., rég.): rohamozni, rárontni.
- (40) *Csizi János*: sárospataki református lelkész, esperes (1755–1790).
- (40) *Kis patak* (Zemplén vm.): ma Sárospatak része; a Bodrog-parti települést jórészt halászházok lakták.
- (40) *Meg próbáltál Uram engemet, mint az ötvös az aranyat Esaiás*: az idézett bibliai textus: „Ímé, megtisztítottalak, de nem úgy, mint ezüstöt, megpróbáltalak a nyomor kemenczében.” (Ésa 48,10.)
- (41) *Queritur Aegistus Curnam sit factus adulter? / In promptu Causa est*----- (lat.): „Megkérdezik Aegisztoszt, hogy miért lett házasságtörő? / Nyilvánvaló oka van...” Az idézet nem Ovidiustól, hanem Ovidiustól van: „Quaeritur, Aegisthus quare sit factus adulter / In promptu causa est: desidiosus erat?” (Ovidius, *Remedia Amoris*, 61–62; Balogh Piroksa adata.)
- (41) *In promptu Causa est otiosus fuit.* (lat.): 'nyilvánvaló oka van, mert rest' (*uott*, 62).
- (41) *desidiosus erat* (lat.): 'mert rest' (*uott*, 62).
- (41) *Babarék*: (a petrahoi prédikátorról további adatokat nem találtunk.)
- (41) *Petraho* (Zemplén vm.): Bodroghalász, ma Sárospatak része.
- (41) *textus* (lat.): szöveg; evangéliumi szövegrész, amelyen a prédikáció alapul.
- (41) *exordium* (lat.): bevezetés; a prédikáció bevezetése.
- (41) *partitio* (lat.): felosztás, (szöveg)rész.
- (41) *applicatio* (lat.): alkalmazás, hozzáigazítás.
- (41) *extemporisat* (lat.): rögtönöz.
- (41) *ambitio* (lat.): becsvágy.
- (41) *abordírozás* (ném.): megszólítás.
- (42) *Kammerherrschlüssel* (ném.): kamaráskulcs (a kamarási cím díszjelvénye egy aranyrojtón függő aranykulcs volt).
- (42) *perszifliroz* (fr.): kigúnyol.
- (42) *Az ifjabb Pósa egyszer Bárczára megyen, a' Feri atyjához; egy ártatlan, de aristocraticus búzú Öreghez*: a Kazinczy-levelezésben évtizedekkel később is előkerült ez az „anekdoton”, de ekkor Kazinczy kommentárja már mindkét fél magatartását kritizálta: „Az öreg Bárczay Ferencz Úr, az Uram Öcsém Sógorának nagyatyja, meg nem tudta emésztetni, 1785 körül, hogy egy szegény legény' bátyja jószágocskát vett; 's ezt mindenképen nyaggatta, hogy beszélje el, mint történt ez a' vétel. Az a' fiatal ember bona fide mindent elmonda. Akkor az öreg Úr kínjában felkölt, 's e' szókkal hagyta ott a' szegény sorsú fiatal-embert: B–m a' lelkét Kentek miatt már az ember Úr sem lehet. – Bűdös Aristocratismus; de ezeknek a' mereszkedő semmiknek a' szemtelen vakmerősége is bűdös, 's köszönjék magoknak ha őket verik. A' modestus szegény sorsút senki se bántja. – Engedjen meg Uram Öcsém fecsegésemmek, 's ezen leveletem égesse el, hogy az illy emberek nekem ne álljanak.” (KazLev, 21/5276, Kazinczy – Lónyay Gábornak, 1831. jan. 30. L. még: Kazinczynak a *Történetek régiek és újak, a köz életből és a házi körből, tiszteletesek, bohók, és utálatosak* c. kéziratkötetben található autográf feljegyzését, Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtára [Debrecen], R 610, 9.)
- (42) *Pósa Gábor*: István testvére. Pósa Gábor és testvére „Veszprémmegyéből nemességüket 1787. decz. 23. legf. helyen is igazolják” (KEMPELEN).
- (42) *Pósa István*: Gábor testvére.

- (42) *Bárca* (Abaúj-Torna vm.): ma Barca (SZK). Itt található a Bárczay család angolkertje és kúriája.
- (42) *Bárczay Ferenc, I.* (1726–1801): Bárczay Ferenc (II.), Sámuel és István apja.
- (42) *Patay Sámuel* (?–1819).
- (42) *controversia* (lat.): ellentét, vita.
- (42) *stabiliál* (lat.): állandósít.
- (47) *Prof Histor. et Juris* (lat.): 'történelem- és jogi professzor.'
- (45), (47) *introducál* (lat.): bevezet, kinevez (hivatalba).
- (45) *Supr[emus] Stud[iorum] Director* (lat.): tankerületi főigazgató.
- (47) *Steph[anus] Vay fit Supr[emus] Studior[um] Director Reg[ius] in Distr[icto] Quinque Ecclesiar[um]* (lat.): 'Vay István királyi tankerületi főigazgató lesz a pécsi tankerületben.'
- Quinqueecclesiae* (lat.): Pécs.
- (45) *az építéskor az uralkodás nem engedte feljebb vinni*: az 1781-es türelmi rendeletig a katolikus Habsburg uralkodók jelentősen korlátozták a protestáns (és görögkeleti) templomok építését. Különengedély kellett pl. ahhoz, hogy tartósabb anyagot, téglát vagy követ használhasanak az építők, de engedély kellett a torony építéséhez is. A türelmi rendelet értelmében ott, ahol legalább száz nem katolikus család élt, lehetőség nyílt protestáns templom építésére, de a rendelet továbbra is csak torony és harang nélküli, nem forgalmas útra néző épületre adott lehetőséget.
- (45) *A' templomot pályakövel 182 fedték be*: 1826 májusa előtt fedték be palával a templomot (vö. KazLev, 20/4627, Kazinczy – Kazinczy Andrásnak, Széphalom, 1826. máj. 19.)
- (480), (570), (683), (686), (727) *eggy más Professor / historiák' professora / Historiákat 's Természeti Törvényt tanító*: Szentesi János.
- (480), (570), (686), (727) *Philos. Professor*: Szent-Györgyi (Szentgyörgyi) István.
- (480), (570), (683), (686), (727) *eggy harmadik / theol. professor / a' ki Theológiát tanított*: Öry Fülepp (Filep) Gábor.
- (480) *curus* (lat.): kurzus, tanfolyam.
- (480), (570), (687), (727) *negyediket*: Szilágyi Márton.
- (480), (570), (683), (686), (727) *supplens* (lat.): helyettes.
- (480) *Achenwall*, Gottfried (1719–1772): jogtudós, statisztikus, a göttingeni egyetem filozófia- és jogtanára.
- (420), (454), (480), (571), (683) *Grotius*: Hugo de Groot (1583–1645) németalföldi államférfi, újlatin költő, klasszika-filológus. Említett, a polgári és nemzetközi jogtudományban alapvető, tankönyvként is használt műve: *De Jure Belli et Pacis* ('A háború és béke jogáról,' Párizs, 1625). Kiadta többek között Terentius műveit is.
- (454) *praelegál* (lat.): felolvas.
- (420) *Eggyik Tanítónk*: Szilágyi Márton.
- (420) *Non verses mihi illum librum* (lat.): 'Ne forgasd nekem azt a könyvet!'
- (420) *manuális* (lat.): írnok.
- (454) *Polignacot Lucréttzel összeveeszté*: Melchioris De *Polignac* (1661–1742) francia politikus, bíboros egy *Anti-Lucretius, sive de Deo et natura* (Párizs, 1745) c. munkát írt *Lucretius* Carus (i. e. 96–i. e. 55) római költő, materialista filozófus ellen.
- (454) *synopsis* (gör.): összefoglalás, vázlat.
- (481) *a' legszükségesebb, legfelsőbb tudományban*: teológiában.
- (481), (571) *három társaim*: Bárczay Dániel (1758–1838); Pálóczi Horváth György; Szemere Albert. (→ 17. jegyzetmező)
- (481), (571), (731) *excellál* (lat.): kitűnik, jeleskedik.
- (425), (455) *a' kinek privatáimban tanítani kellett volna / priváták* Kazinczynak ekkor Török István (I.) adott magánórákat (lat.: *privata*).
- (426), (459), (481), (572), (731) *Vitringa*, Campegius (1639–1712): németalföldi református teológus. Említett negyedréti méretű műve (lat.: *quartánt*)ja vélhetően: *Doctrina christiana religionis* ('A keresztény vallás tanai').

- (481), (572), (731) *Vitsius / Witschius / Vitschius*, Herman (1636–1708): németalföldi protestáns teológus, egyetemi tanár. Főműve: *De oeconomia foderum Dei cum hominibus* (1677).
- (731) *grapsa* (lat.): nagy, értéktelen papírhalm, iromány.
- (426), (459), (481), (572), (731) *Morhof*, Daniel Georg (1639–1691): német költő, kritikus, irodalomtörténész. Említett enciklopédikus műve: *Polyhistor philosophicus et practicus* (Lubecae, 1688.).
- (426), (481), (572), (731) *Werenfels*, Samuel (1657–1740): svájci református teológus, humanista, a bázeli egyetem tanára.
- (426), (459), (481), (572), (731) *Janus Secundus Hagiensis* (Johannes Secundus; Jan Nicolai Everard) (1511–1536): flamand humanista költő. Említett műve: *Basia* ('Csókok'). Kazinczy átdolgozásai Janus Secundus után: *A' Czenczim szája* (*Lollym szája*); *Közös lélek*.
- (459) *Musen-Almanach* (ném.–arab): Göttinger Musenalmanach. (→ 14. jegyzetmező)
- (459) *Rabener*, Gottlieb Wilhelm (1714–1771): német satíráíró. (→ 11. jegyzetmező)
- (731) *Ut vidi, ut perii!* (lat.): idézet Vergilius *Nyolcadik Eklogájából*: „Láttalak és elveszttem.” Kazinczy e felkiáltást *Az én életem...*-ben Gessnerre alkalmazza. (→ 14. jegyzetmező)
- (572), (731) *Calvín' Institutióji*: Kálvin János (Jean Calvin) (1509–1564) francia származású svájci vallásreformátor *Christianae Religionis Institutio* (1536) c. munkája, melyben a praedestinatio tételét is kifejtette.
- (481), (572), (731) *Alphonsus Turretinus / Turretín Alfonz*: Jean Alfons Turretin (1671–1737 vagy 1739) genfi protestáns teológus, aki munkásságával a reformátusok és evangélikusok egyesítésére törekedett.
- (426) *Theocritusz*: Theokritosz (i. e. 305 k.–i. e. 260 k.), görög idillköltő. Hatására vált a pásztorköltészet állandó alakjává pl. Corydon (Korüdön) és Daphne (Daphnisz).
- (426) *valamelly kétségemet Prof. Szent-Györgyinek elébe terjesztém*: egy 1803-as levél szerint nemcsak olvasta, hanem fordította is Kazinczy Theokritoszt: „Én Theocritnak ezt az Idylljét igen jól említem. A' kedves Szentgyörgyivel fordítottam egykor görögből. Szép költemény, noha Theocritusi parasztság tonusában.” (KazLev, 3/613, Kazinczy – Édes Gergelynek, Érsemlyén, 1803. szept. 1.)
- (426) *Lucián*: Lukianosz (120 előtt–180 után), görög író, filozófus. Említett műve: *Nekrikoi dialogoi* ('Halottak párbeszédei').
- (426), (571) *Homér*: Homérosz (i. e. 8. sz.), görög költő, a hagyomány szerint az *Iliász* és az *Odüsszeia* c. eposzok szerzője.
- (426), (450), (571) *Anacreon* (i. e. 572 k.–487 k.): görög költő.
- (426), (480), (571) *ez engem kiborda szőlejébe / én valék az az eggy, kit sétálásai közt magához venni méltóztatott*: „Molnár Antal, aki az abaújmegyei Aszalón volt református lelkész, jegyzi fel naplójában: Kazinczy Ferenc beszélé nekem 1824-ben, midőn karácson szombatján ezen előttem örökre felejtethetlen szép napot nála valék szerencsés eltölteni.
- Egykor Vay József, a pataki kollégium főkurátora, mondá nekem: „Öcsém uram, ugyan mit tevők legyünk, hogy a pataki diákok excessusait, kihágásait korlátozhassuk?» – Szerezzünk a deákoknak örömet. – »Hogy érti ezt öcsém uram?» kérdé Vay. – Úgy – viszonzá Kazinczy – hogy eszközöljük azt, hogy a professzorok vonják s bocsássák közelebb magokhoz az ifjakat s a leckék óráin kívül is társalogjanak velök, mindjárt ritkulni fognak a kihágások. Engemet, mondá folytatólag Kazinczy, filozófus tanítvány koromban Szentgyörgyi sokszor meghívott házához, kivitt a mezőre, szőlőhegyre sétálni s nyájasan kiereszkedve beszélgetett velem: ilyenkor tőle mindig igen sokat s majdnem többet tanultam, mint a különben igen tudós és épületes leckéin. *Ennélfogva én a világ minden kincséért sem mentem volna kóborolni éjjel, vagy korcsmázni vagy bálozni, attól tartva, hogy e nagy ember bizalmát és barátságát elveszítem.*» (HEGYALJAI KISS 1928, 242.)
- (426) *peripateticus* (gör.): sétálva oktató (Arisztotelész iskolájának nevééről, ahol a mester a legközelebbi tanítványait egy fasorban sétálva oktatta).
- (426) *Kant*, Immanuel (1724–1804): német filozófus.
- (426) *Semler*, Johann Salomo (1725–1791): német racionalista evangélikus teológus, a hallei egyetem tanára.

- (426) *Döderlein*, Christian Albrecht (1714–1789): német evangélikus teológus.
- (426) *intett, hogy most még csak tanuljak, később pedig kételkedjem, de tiszteletlenség nélkül, 's beszéltte egyenességgel, melly útát teve ő maga*: Szentgyörgyi – és később Kazinczy – kételkedése a lélek halhatatlanságát és ezáltal a keresztény hit alapjait érinthette. (→ 23. jegyzetmező)
- (480), (571), (683) *Pataknak közel húsz ezer Kötetből álló Bibliothecája van / gazdag bibliothecája lévén*: Kazinczy megállapítása a [*Pályám emlékezete I–VI.*] írásának idejére vonatkozik: „1760-ig lassú gyarapodással csak 1795 könyvre nőtt az állomány. Ettől kezdve gyorsabb a gyarapodás üteme. 1766-ban 2569, 1785-ben 3500 könyve van a könyvtárnak.” Ezután a Beleznay-könyvtárral (2308 kötet) és 1806-ban Kazinczy gyűjteményével (1511 könyv, 1081 rézmetszet, 19 kézirat) is gyarapodik az állomány. Így Szombathy János könyvtáros korszakának a végén, az 1820-as években haladja meg az állomány a 15 000-et, de csak a 19. sz. közepére éri el a 20 000-et. (SZENTIMREI 1981, 279–280.) 1818-ban Kazinczy ismerete szerint is tízezer kötetből állt a könyvtár, vö. KAZINCZY, *Sáros-Patak–Collégium* 1818, 19.
- (426) *Seneca' Epistolájit végig olvassam, excerpáljam....*: ugyancsak *Az én életem...* szerint ugyanezt a tanácsot adta volna korábban Szathmári (Paksi) Mihály (I.). Erről és Senecáról: (→ 10. jegyzetmező).
- (426), (480), (571) *excerpál / excerpta* (lat.): könyvből kivonatot készít / kivonat.
- (455) *Obristwachmeister Budayné [...] 's a' Joánka*: (a törzsőrmesternéről és lányáról további adatokat nem találtunk.)
- (455) *Dienes*: Kazinczy Dienes (1761–1824), Kazinczy öccse. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (455) *Virgíl*: Publius Vergilius Maro (i. e. 70–i. e. 21), római költő.
- (455) *Horázt*: Quintus Horatius Flaccus (i. e. 65–i. e. 8), római költő.
- (455) *donum memoriae* (lat.): 'emlékező tehetség.'
- (455) *Penther*, Johann Friedrich (1693–1749): német építész. (→ 14. jegyzetmező)

16. jegyzetmező: 1775. az első nyomtatott mű

71. ÉR-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találom régi papirosaim közt... (170)
86. Az én életem... (421)
87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (453–454)
88. Pályám' Emlékezete [I.] (481–482)
90. [Pályám emlékezete III.] (572–573)
93. [Pályám emlékezete VI.] (731–732)

1775. júl. közepén megjelent Kazinczy első nyomtatott műve: *Magyar Ország' Geographica, Az Az Földi Állapotjának Le-rajzolása, mellyet egynehány fő-Geographusok munkájából ki-szedegettet és azoknak, a' kik Hazájokhoz illendő szívességgel viseltetnek, szemek eleibe terjesztett Kazintzy Ferentz, Kassa, 1775.* (továbbiakban: KAZINCZY, *Geographica* 1775.)

- (481), (572), (731) *Hogy Magyarnek illő volna Nemzete' Történeteit ismerni....*: a református kollegiumi oktatás a fő hangsúlyt a teológiai képzésre és a latin nyelv tanítására helyezte, ezért a diákoktól elsősorban a hittani munkák (pl. *Heidelbergi Káté*) bemagolását és klasszikus görög-latin szerzők ismeretét követelték meg: „mert új tantervről, a mely a nagy állami alkotásnak mintegy útát készített, csak 1776-ban gondoskodtak, s ez az új tanterv is csak a gymnasiumi tárgyakra terjedt, helyet szorítván a nemzeti történelem s földrajz elemeinek, valamint a magyarnyelvű fogalmazásnak is.” (VÁCZY 1915, 72.)
- (421), (481), (572), (732) *Megírtam az anyámnak mindent [...] felelete / anyám' levele [...] új levél / Anyámnak megírtam [...] anyám' második levelét vevém*: (az említett májusi–júliusi levélváltás elveszett vagy lappang.)
- (481), (572), (731) *melly az atyám' parancsáról emlékezék / a' melly fordítást atyám parancsolt*: l. alább: Gellert.
- (572), (731) *Deguignes*: Joseph De Guignes (1721–1800) francia orientalista. Említett négykötetes műve: *Histoire générale des Huns, Turcs, Mongols et autres Tartares* (Párizs, 1756–1758).

- (170), (421), (481), (572), (731) **Pray György** (1723–1801): jezsuita történetíró, az egyetemi könyvtár őre, nagyváradi kanonok. Említett, a magyar kritikai történetírást meghatározó műve: *Annales veteres Hunnorum, Avarum et Hungarorum...* (Bécs, 1761).
- (170), (421), (453), (481), (572), (732) **Gellert**, Christian Fürchtegott (1715–1769): német költő és író. Említett értekezése: *Abhandlung über die Religion* ('Értekezés a vallásról', in: *Moralische Vorlesungen*, 1770, V. kötet), Kazinczy fordításának címe: *Mi veszedelmesb, a hitetlenség vagy a babonáság?* Említett meséi: *Fabeln und Erzählungen* (1746–1748; ennek egykorú fordítása Kónyi Jánostól: *Gellert professzornak erkölcsös meséi és előbeszélései* [1776]). (→ 11. jegyzetmező)
- (170) **Terbes István**: a grammatikai osztály tanítója volt 1773–1774-ben.
- (170) **Beleznayhoz Pilisre, Pestre, Aszódra**: vagyis Beleznay Miklós (1723–1787) tábornokhoz és református főgondnokhoz, majd Aszódra a Podmaniczky családhoz. Aszód a Podmaniczky család birtokközpontja volt, ahol a család két kastélyt is birtokolt. (→ 12. jegyzetmező)
- (170), (453), (481), (572), (732) **Puky Ferenc**: jogász, mérnök, Nógrád vármegyei főjegyző (1790-től), majd alispán (1792-től), tanácsos. Puky László testvére.
- (454) **Szent Istváni terminus** (rég.): aug. 20-ához kötött (törvénykezési) időszak.
- (454) **Dolyán** (Nógrád vm.): Dolány, ma Szécsény része.
- (170), (454) **Losonc** (Nógrád vm.): ma: Lučenec (SZK).
- (454) **Pestre, Pécelre Rádayhoz [...]** **Bugyit: Pécel** a Ráday család birtokközpontja: → 45. jegyzetmező; **Bugyi** (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.) a Beleznay-uradalom része, 1773-ban a református egyházi gyűlés helyszíne. (→ 12. jegyzetmező)
- (421), (481) **Professor**: Öry Filep (Fülep) Gábor.
- (453), (572), (731) **Öry Gábor** (Filep; Fülep) (1739–1823): református püspök, tanár, fordító. **Felesége**: Szilágyi Anna, Szilágyi Sámuel lánya, Márton testvére. (→ 15. jegyzetmező)
- (453) **paradíroz** (fr., rég.): parádézik, ünnepelteti magát.
- (421), (453), (481), (573) **Losonczy István** (1709–1780): teológiai doktor, nagykőrösi református gimnáziumigazgató. A számos kiadást megért és Sárospatakon is tankönyvként használt műve: *Hármas kis tükör, mely I. A szent históriát, II. Magyarországot, III. Erdély országot, annak földével, polgári állapotával, és historiájával, gyenge elmékhez alkalmaztatott módon, a nemes tanulóknak, summáson, és világosan elő-adja és ki-mutatja* (két térképpel; Pozsony, 1773).
- (731) **Kis-Tükör**: l. fentebb: Losonczy István.
- (453) **Landerer' emberei**: nyomdászok. Landerer János Mihály (1725–1795) nyomdász és könyvkiadó, Kassán 1775–1794 között működtetett nyomdát. (→ 17. jegyzetmező)
- (421), (453), (573), (732) **Klein Efraim** (írói álneve: Fémer Kilián): kassai evangélikus rektor. Egyetlen ismert magyar munkája: *Mindennapi közönséges és barátságos levelek, a levélírásban gyakorlatlanoknak kedvéért s hasznokért követelésre való például kibocsátottanak Femer Kilián által* (Pozsony, 1776). A magyar nyelv tanítását egy latin nyelvű magyar nyelvtanban szorgalmazta: *Specimen enucleationis grammaticae Hungaricae* (Pozsony–Kassa, 1776).
- (573), (732) **anagramma** (gör.): egy szó betűinek felcserélésével alkotott másik szó.
- (421), (453), (573), (732) *még időtlenebbé tette / nevetséges magyarságával még rontott is / német magyarságával cifrázhatta meg / felcífrázta németes magyarságával, de vétkeimet igazítás nélkül hagyta*: e műből Toldy és Váczy is szemelgetett elírásokat, tévedéseket, pl.: „[b]ajos megmondani, hogy a tudatlanság vagy sietés miatt ejt-e oly hibákat, mint midőn Magyarországot nyugatról Tótországgal határoltatja [...]” (VÁCZY 1915, 70; vö. TOLDY 1987, 199–201.)
- (421) **Cornides Dániel, I.** (1732–1787): történész, egyetemi tanár, könyvtáros. Említett műve: *Bibliotheca Hungarica, sive Catalogus Scriptorum de rebus omnīs generis Hungariae adnexarum provinciarum gentiumque finitimarum, tam typis publice editorum, quam manu exaratorum* (Pest, 1792). (→ 26. jegyzetmező)
- (421) **Szentgyörgyi István** (1736–1799): sárospataki professzor. (→ 15. jegyzetmező)
- (454) **Szentesi János** (1735–1781): sárospataki tanár. (→ 15. jegyzetmező)
- (454), (482), (573), (732) *Quas tu ibi merces proponis?* (lat.): 'Miféle portékát árulsz itt?'
- (482), (573), (732) *a' metszve szállani szerető Professor / a' metszve szállani szerető Eloquentiae Professor / Az a' Professor...*: Szentesi János. *Eloquentiae Professor* (lat.): az ékesszólás tanára.

(573) *H- és Sz- kártyázó társakat*: Halász és Szemere Albert (1760–?). (→ 15. jegyzetmező)
(421), (454), (482), (573), (732) *Szilágyi Sámuel, I.* (1719–1785): debreceni tanár, református püspök, író, költő. (→ 12. jegyzetmező)

17. jegyzetmező: 1776–1779. főiskola

71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (170)
86. Az én életem... (419–420, 421–422)
87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (456)
88. Pályám' Emlékezete [I.] (482)
90. [Pályám emlékezete III.] (573)
93. [Pályám emlékezete VI.] (733)

1776 nyarán Kazinczy letette utolsó vizsgáját logicából, ezzel befejezte a kollégium középfokú osztályait (→ 15. jegyzetmező). Osztálytársaival együtt először Kazinczyt sem engedték át az 1776. februári első logica-vizsgán (*lat.: censúra*), így csak nyáron fejezhette be gimnáziumi tanulmányait. Így Kazinczy **ősszel** ment tovább a főiskolai osztályokba, ahol „publicus”-ként tanult. A kollégiumi oktatás legfelső szintje két részre tagolódott: az egyik a papi pályára készülő *togátusok* (akik a kollégiumban lakva tógát viseltek), a másik a világi pályára lépő *publicusok* (nem togátusok) tanulak. 1776-ban Kassán megjelent nyomtatásban Kazinczy második munkája, Besenyei György *Der Amerikaner* c. művének fordítása: *Az Amerikai Podotz és Kazimir' keresztényen vallásra-való meg-térése. Németből magyarra fordítottatott Kazinczi Kazinczy Ferencz által* (továbbiakban: KAZINCZY, *Amerikai* 1776).

Háttér – 1776.

Aug. 5-én Mária Terézia Ürményi József kancelláriai tanácsos javaslatára 9 tankerületre osztotta az országot (eltérve a vármegyei rendszertől), élükre tanügyi főigazgatókat és népiskolai tanfelügyelőket állított, akiknek a jogköre felekezeti különbség nélkül valamennyi iskolára kiterjedt, felsőbb hatóságuk a helytartótanács tanulmányi bizottsága volt. **Nov. 1-jén** Pozsonyban megnyílt az első hazai (németül játszó) kőszínház.

1777.

Ápr. 13-án Mária Terézia-ellenes szövetséget kötött II. Frigyes porosz király és II. Katalin orosz cárnő. **Aug. 22-én** Mária Terézia kiadta a hazai közoktatást átfogóan, felvilágosult szellemben szabályozó rendeletét, Ürményi József, Terstyánszky Dániel, Makó Pál és Kollár Ádám alkotását, a *Ratio Educationis*, amely állami irányítású egységes iskolarendszert hozott létre és az egyházi iskolák állami felügyeletét rendelte el. Az állami beavatkozás ellen tiltakoztak a református kollégiumok. (A reform anyagi hátterét az eltörölt jezsuita rend vagyona biztosította.) **Szept. 26-án** a királynő áthelyeztette a nagyszombati egyetemet (és vele a volt jezsuita nyomdát és könyvtárat) a budai várba (hivatalosan azonban csak 1780. jún. 25-én). **Novemberben** Nagyszombatban jogi és teológiai királyi akadémia nyílt. **Az év folyamán** megjelent Besenyei György *A filosofus* c. vígjátéka; Benyák Bernát, a pesti piarista gimnázium tanára vitát rendezett a filozófia magyar nyelvű oktatása mellett érvelve.

1778.

Jún. 6-án a királynő rendelettel visszacsatolta Magyarországhoz a Temesi bánságot. **Az év folyamán** megkezdte működését az egri líceum obszervatóriuma; megjelent Besenyei György *Magyarság* c. munkája.

(170), (422), (456), (482), (573), (733) *Bessenyei György* (1746–1811): író. (→ 12. jegyzetmező)
(170) *Szatbmári (Paksi) Mózes*: Kazinczy sárospataki diáktársa és barátja, a kollégium könyvtárosa. Szatbmári (Paksi) Mihály (I.) fia.
(456), (733) *Öry Fülep (Fílep) Gábor* (1739–1823): sárospataki tanár. (→ 15. jegyzetmező)
(421), (456), (573), (733) *Szilágyi Márton* (1748–1790): Szilágyi Sámuel (I.) fia, sárospataki tanár. (→ 15. jegyzetmező)

(419) *Szent Pál napkor*: jún. 29.

(419) *oeconomiai* (gör.): gazdasági.

(419) *excellens* (lat.): kitűnő.

(420) *Az a' levél, a' melyet az anyámnak íra egy Professor, kézzel tapinthatóvá tevő, hogy velünk igazságtalanság történt*: az említett levelet Öry Fülep Gábor írta Kazinczy anyjának, de nem a nyári, hanem a téli vizsgaidőszak után, 1776. febr. 6-án. Itt közöljük a levél teljes szövegét, *-gal jelölve Kazinczynak a levélhez írt jegyzetét és a jegyzetelt helyet is:

„Tekintetes Aszszony

Kiváltképen való Drága Nagy Jó Aszszonyom!

A' Ferentz Promotiójának [felsőbb osztályba lépésének – O. L.] nem elmulása, hanem csak egy kevésé tovább való haladása, igaz ugyan, hogy nem épen az ő érdemeten voltáért, /:noha a' bizonyos, hogy őis jobb lehetett volna:/* mint inkább azért esett, hogy ötet magánosan promoveálván [felsőbb osztályba léptetvén – O. L.], tartottunk attól, hogy valami módon, tanuló társai előtt, olly irigységben, 's gyűlölségben eshetnék, a'mellyből kedvetlen dolgok is következhetnének. Azomban előttünk forgott az is, hogy ő kivált még, idejére nézve, ha kevés ideig a Logicusok között maradnais, semmi kára benne nem forgana, sőt hasznára szolgálna. Nem hogy hát Ötet, a' mint a' Tek. Aszszony, méltóztatik felvenni a' tanulástól akartuk volna idegeníteni, de sőt inkább ez által, még nagyobb szorgalmatosságra igyekeztünk serkenteni. Ez úgyis látszik, hogy ő ezen, már maga megis nyugodott. Annyivalis inkább mivel még a' Logicát ezutánis kívánnia tanulni T. Szentgyörgyi István Uram alatt. A' ki pedig most, betegsége miatt sem ezt sem más tudományokat nem taníthat. Avagy csak addig azért, míg ö[k]lme megépülhet, 's taníthat, szükségesnek tartottuk, 's tartjuk, Ferentznekis a' többekkel ott való maradását. Melly aránt, maga sem fog a'mint nekem jelentette, másképen gondolkodni. Méltóztasson azért az Aszszonyis ezen jó igyekezetünkben velünk egyetérteni, és bennünket, minden helytelenségre czélózó szándeknak gyanúja alól kimenteni. Mert mi ugyan mindnyájan, 's különösen pedig magam felől jó Lélekkel írhatom, hogy a' Tek. Aszszony Kedves Fiainak előmeneteleket tellyes tehetségünk szerint munkálkodjuk. Mellyek után, midőn Felesegemmel együtt alázatosan tisztellyük a' Tek. Aszszonyt 's Uri kedveseit, magamat tapasztalt Uri favoriban rekesztvén, allandó tisztelettel vagyok, sietve S.Patakon d. 6. Febr. 1776.

A' Tekintetes Aszszonyinak –

mindenkori alázatos szolgálja
Öry F. Gábor
mk.

* Tíz esztendeje már hogy ez rajtam történt, és így fel-indúlt vérem egészen le tsendesedhetett, 's le is tsendesedett egészen. De igaznak kell lennem magam eránt is. Prof. Öry Uram itt szemtelenül hazud. Én ezenn a' Censurán olly szerentsésen feleltem minden kérdesekre, mintha arra maga felelt volna a' Philosophiæ Professor. A' min az egész Classis fel-akadt, azt én fejtettem-meg: de azért ezt nem tulajdonítom érdemnek, mert a' kérdés ollyan volt, a' melyet a' Classis nem tartozott tudni, és én is csak onnan tudtam hogy talám két héttel az előtt Bruckernak a' Hist. Philosophicáját olvasgatván, fris emlékezetembe' volt a' tudakozott Sectának eredete. Egy szóval, nem voltam ugyan készületlen, de szerentsés feleletemet inkább csak hazárdnak tulajdonítom: Öry Pr. Uram itt is jelét mutatja, mint tud *simulálni*.

Kassán 28. Febr. 1786.”

(MTAKK Lev. 4^o 29.)

(420) *magokat exlexeknek tekinthették* (lat.): azaz törvényen kívülinek, kiközösítettnek. A fenti levélben említett sikertelen és a nyári sikeres vizsga között, tehát február végétől június végéig tarthatott a diákság e sajátos szabadsága.

(420) *Kartigámokat*: népszerű szerelmes románokat; a *Kartigám* Mészáros Ignác fordítása. (→ 11. jegyzetmező)

(420) *A' Censúrákor Prof. Szent-Györgyi halálos betegségben feküdt, 's most már lábadozott*: l. a fenti levelet.

- (421), (456), (573) *Gyürky István* (?–1807): referendárius, szeptemvir, nógrádi alispán, Torna (1799–1802) és Torontál (1802) vármegyei főispán. Felesége: (Ócsai) Balogh Johanna (korábban Ambrózy Gáborné); fia: Gyürky Pál.
- (456) *Szilasy József* (1755–1836): szeptemvir (1819), zempléni főispáni helytartó (1825–1830), Torna és Zemplén vármegyei főispán (1827-től, ill. 1828-tól), koronaőr (1836). „Két öccse” közül csak Szilasy Ferenc (I.) ismert. Említett gyermekei: Szilasy Ferenc (II.), Terézia (Csoma Zsigmondné), Mária (Péli Nagy Andrásné).
- (456) *Szilasy Ferenc, I.* (1759–1782): Szilasy József testvére.
- (421) *Podmaniczky Sándor, II.*, báró (1758–1830): Kazinczy sárospataki diáktársa. Később a pesti palotája és aszódai kastélya a közösségi élet fontos helyszíne volt. Podmaniczky Sándor (I.) fia.
- (421) *Párniczky Mihály* (?–1834): kamarai titkár, királyi tanácsos. Kazinczy sárospataki diáktársa.
- (421) *Pulszky Dániel*, báró (1759–1817): tábornok. Három fivére volt: Károly (1756–?), Miksa és János.
- (421) *két Kántor Urak*: (e testvérpárról további adatokat nem találtunk.)
- (421) *Gombai István*: (Kazinczy sárospataki diáktársáról további adatokat nem találtunk.)
- (421) *Richter*: (Kazinczy sárospataki diáktársáról további adatokat nem találtunk.)
- (421) *a' Semlyéni templom' mennyezetéről azt a' szép sast festegetém*: a Boda Gergely asztalos után készült rajzot l. a [Sas] c. feljegyzésben.
- (421) *cirkalom* (rég.): körző.
- (421) *Penther*, Johann Friedrich (1693–1749): német építész. (→ 14. jegyzetmező)
- (422) *az effekt frappant volt* (lat.): 'az eredmény hatásos volt.'
- (422) *naturalistaság* (lat.): természethű ábrázolás.
- (422) *regálpapiros* (lat., rég.): finom papír.
- (422) *roll* (fr.–ném.): tekercs.
- (422) *perspectivai rajzolat* (lat.): távlati, térbeli ábrázolás sík lapon.
- (422) *Clavigo*: Goethe drámája. (→ 40. jegyzetmező)
- (456) *Beleznay Miklós* (1723–1787): tábornok és református főgondnok. (→ 12. jegyzetmező)
- (456) *Teleki József, I.*, gróf (1738–1796): író, költő, református főgondnok, koronaőr. (→ 12. jegyzetmező)
- (456) *Szilágyi Sámuel, I.* (1719–1785): debreceni tanár, református püspök, író, költő. (→ 12. jegyzetmező)
- (482) *azon Professorhoz*: Szilágyi Márton.
- (422), (456), (482), (573), (733) *írássak társaimmal versecskéket elébe / írássak társaimmal gratuláló verseket, tegyek elébe egy Ajánlást az anyámhoz / barátimmal írássak elébe verseket*: Kazinczy a munkát anyjának ajánlotta (vö. KazLev, 1/5, Kazinczy–anyjának, 1776. febr. 16.), ezután következett egy előszó, majd Kazinczy Dénes és László, Terhes István, Torma Mihály, Barczafalvi Szabó Dávid és Dobay Dániel latin és magyar versei.
- (422) *Puky Ferenczet haza kelle küldenünk, nagyatyjához Consil. Darvas Úrhoz*: Puky Ferenc felesége Darvas Zsuzsanna, apósa Darvas Ferenc volt, így az említett consiliárius Darvas úr Puky feleségének nagyapja, *Darvas József* nógrádi alispán, Szirmay Zsuzsanna férje. (→ 4.1. Családja/Szirmay)
- (422) *Pécel, Pilis*: a Ráday és a Beleznay család birtokközpontjai. (→ 45. jegyzetmező) (→ 12. jegyzetmező)
- (170), (456) *Landerer János Mihály* (1725–1795): nyomdász, könyvkiadó, a második budai nyomdásznak, Landerer János Sebestyénnek a fia. A család Budán (1723–1817), Pozsonyban (1751–1808), Kassán (1775–1794) és Pesten (1783–1854) üzemeltetett nyomdát, így az ország legjelentősebb könyvkiadója volt. 1764-ben megindította az első magyarországi napilapot, a *Pressburger Zeitungot*, később elvállalta az *Orpheus* kiadását is. 1784-ben nemességet kapott.
- (573) *Gellert' Értekezése*: Christian Fürchtegott Gellert (1715–1769) német költő és író Kazinczy által fordított teológiai értekezése: *Mi veszedelmesb, a hitetlenség vagy a babonáság?* (*Moralische Vorlesungen*, 1770, V. kötet). (→ 11. jegyzetmező)

(733) *famam extendere factis* (lat.): idézet Vergilius *Aeneis*-éből (X. 468): „tettekkkel gyarapítani hírét.”

18. jegyzetmező: 1777. az első bécsi út

7. Nemes büszkeség (23–24)
16. Feldolgozni valók (44)
20. Története a' Wieland' Diogenese' magyar fordításának (47)
71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találom régi papirosaim közt... (170)
86. Az én életem... (422–424, 425, 437–438)
87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (456–457, 458)
88. Pályám' Emlékezete [I.] (484)
90. [Pályám emlékezete III.] (574–575)
92. [Pályám emlékezete V.] (689)
93. [Pályám emlékezete VI.] (733–736)

1777. március. Kazinczy első, 5 napos bécsi útja. Kazinczyt a nagybátyja vitte magával egyik hivatalos útjára. Kazinczy András Zemplén vármegye megbízásából járt Pozsonyban és Bécsben, a küldöttség további tagjai Szirmay Tamás Antal, Bernáth Ferenc és felesége, Jósza László és Beck Pál voltak. „Az ő [ti. Szirmay Tamás Antal] szolgálatja alatt hozatott-be az Urbárium; 's ekkor 's az ő kérésére történt, hogy a' nagy Zemplény, melly addig öt Járásból állott, hatra osztassék, mellyet hogy annyiaval bizonyosabban lehessen megnyerni, Szirmay Tamás Antal és Kazinczy András 1777. Martziusban Pozsonyba utaztak Albert Szász-Tesseni Herczeghez, Magyar-ország' Királyi Helytartójához. A' kérés teljesítetett.” (Kazinczy autográf kézírata, A' *Szirmay-ház a' Magyar Nemzet' Európába költözése oltá a' mai időkig*, MTAKK K 636/I, 46a.) Magyarország helytartója – és nem nádora – 1765 és 1780 között *Albert Kázmér* (1738–1822) szász-tescheni (sax-tescheni) herceg volt. (→ 8. jegyzetmező)

- (170), (422), (456), (483), (574), (733) *Kazinczy András, II.* (1738–1804): Kazinczy nagybátyja („onkelem”). (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (170), (422), (456), (484), (574), (733) *Szirmay Tamás Antal* (1732–1789): Zemplén vármegye alispánja (1767–1785), országgyűlési követe (1765), udvari tanácsos. Szirmay László (I.) fia. Felesége: Beniczky Honoráta (?–1804). (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (574) *Szirmay László, I.* (1701–1776): Kazinczy nagyanijának, Szirmay Teréziának (I.) testvére. Zemplén vármegyei alispán (1740-től), udvari tanácsos. Ifjú korában evangélikusról katolikus vallásra tért át. Szirmay András (I.) fia, László (II.) és Tamás Antal apja. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (574) *Szirmay László, II.* (?–1808): Zemplén vármegyei alispán (1785–1794), tanácsos. Szirmay László (I.) fia. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (574) *Topolóka* (Zemplén vm.): ma Topol'ovka (SZK).
- (170), (422), (456) *Bernáth Ferenc és felesége*: Bernáth Ferenc (1741–?) Zemplén vármegyei alispán (1785–1799). 1798-ban egy megyegyűlésen tett kijelentése miatt hűtlenségi per indult ellene. Bárczay Ferenc (II.) apósa, Bernáth József testvére. Felesége *Szirmay Zsuzsanna*. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (170), (422), (456) *Jósza (Józsa) László (Pankotai) és felesége*: zempléni birtokosok.
- (170), (422) *Beck Pál* (1761–1827): téglási földbirtokos, mérnök, kancelláriai fogalmazó. Téglási kastélya körül nevezetes angolkertet alakított ki. Csokonai pártfogója, a miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. 1790-ben a Habsburgok trónigényének jogosságát kétségbe vonó ellenzékiek egyik küldöttje a porosz és szász udvarnál. Felesége Bárczay Anna (Náni).
- (170) *Török István, I.*: sárospataki diák. (→ 15. jegyzetmező)
- (422) *Argenis*: a latinul alkotó skót író, költő, John Barclay (1582–1621) lovagregénye (1621).

- (423) *Orosznak, a' második Al Ispánnak általad bessa a' pecsétet*: ha a vármegye hivatalos pecsétjét őrző első alispán elhagyta a vármegye területét, akkor át kellett adni a pecsétet a második alispánnak. Zemplén második alispánja 1773–1777 között (*Csicseri*) *Orosz János* volt.
- (423) *vilcsur* (rég.): nagy bundakabát.
- (484), (574), (733) *Gessner*, Salomon (1730–1788) svájci-német író, idillköltő, festő. (→ 14. jegyzetmező)
- (574), (733) *Göttingi Musen-Almanach* / *Göttingi Zsebkönyv* (ném.–arab): Göttinger Musenalmanach, a Göttinger Hainbund német írói csoport 1770-től kiadott évkönyve. (→ 14. jegyzetmező)
- (423), (458), (484), (574), (733) *Weingand* János Mihály (?–1802): könyvkereskedő. (→ 12. jegyzetmező)
- (47), (423), (425), (458), (484), (574), (733) *Wieland*, Christoph Martin (1733–1813): német költő, író, műfordító, filozófiaprofesszor. 1772-től Anna Amália weimari hercegnő gyermekeinek (köztük Károly Ágostonnak) nevelője. A fiatal Kazinczy költészetének egyik legfőbb ihletője (pl. *Az áldozó* c. Kazinczy-vers), és meghatározó hatással volt rá Adelung szemléletével szemben álló nyelvfelfogása is. Említett művei: *Musarion oder die Philosophie der Grazien* ('Musarion avagy a gráciák filozófiája'; 1768, Geyser rézmetszeteivel Oeser után; a műhöz Agricola után John is készített metszeteket); *Comische Erzählungen* ('Vidám történetek', 1765); *Geschichte des Agathon* ('Agathon története'; 1766–1767, 1773, 1794); *Dialoge des Diogenes von Sinope* (Lipcse, 1770; Geyser 11 rézmetszetével Oeser után; Kazinczy fordítása: *Sokrates Mainomenos az az a' Szinopei Diogenes' dialogusai*, Pest, 1793, [a fordítás 1790-ben készült]); *Oberon* (regényes eposz; Lipcse, 1781). Kazinczy fordításai még: *A' szalamandrin és a' képszobor* (Kazinczy Ferencz' Munkái, 8. kötet, 1816; Teleki József [I.] arcképével); *Wieland Adelung ellen: Mi a' Tiszta Németség?* (*Wielands Werke Supplem. VI. Band.*) *Tűkörül azoknak, kik nyelvrontást emlegetnek, 's ezt kérdezzetik: Mi a' Tiszta Magyarság? – 's intésül a' szere felett merészeknek* (Felső Magyar-Országai Minerva, 1825, 269–286; [Verseghy Ferenc ellen]); *A' Bölcsék' köve* (kéziratban maradt).
- Kazinczynak a Wieland-művek megismerésére vonatkozó állításait összefoglalva*: a *Története a' Wieland' Diogenese' magyar fordításának* c. feljegyzése szerint Kazinczy Nedeczky Beóthy Franciscától 1776-ban kapta ajándékba *Die Dialogen des Diogenes* (Lipcse, 1770; „Geysernek sok rezeivel Oeser után”) c. Wieland-kötetet, vagyis 1777-ben a bécsi út idején, a *Musarion oder die Philosophie der Grazien* (Lipcse, 1768) c. kiadvány vásárlásakor már ismerte Wieland, Geyser és Oeser nevét. Ezzel szemben a [*Kazinczy Ferencz' saját kezével írt Autobiographiája 1785ig*], *Az én életem...* és a [*Pályám emlékezete III., VI.*] szerint nem ismerte Wieland, Geyser és Oeser nevét (a *Pályám' Emlékezete [I.]* hallgat erről). A [*Kazinczy Ferencz' saját kezével írt Autobiographiája 1785ig*] és *Az én életem...* egyúttal azt is állítja, hogy csak később kapta ajándékba Nedeczky Beóthy Franciscától *Diogenest* – ez utóbbi munka ismeretéről viszont a [*Pályám emlékezete VI.*] hallgat.
- (47), (425), (458) *Nagy Kázmér* / *Kázmér*: Nagykázmér (Abaúj vm.): ma: Vel'ký Kazimír (SZK). Szlovák többségű település volt, ahol 1770-től Beóthy Francisca és férje, Nedeczky Nepomuk János, majd Kazinczy apósa, gróf Török Lajos is birtokos volt.
- (47) *Nedeczky Nepomuk János*: Zemplén vármegye főjegyzője (1766) és alispánja (1777–1785).
- (425), (458) *Nedeczky Jánosné Beóthy Francisca, I.*: 1770-től nagykázméri birtokos.
- (47), (484), (574), (733) *Geyser*, Christian Gottlieb (1742–1803): német rézmetsző, könyvillusztrátor. Oeser festményei után készült, említett rézmetszetei Wieland következő műveiben találhatók: *Musarion oder die Philosophie der Grazien* (Lipcse, 1768); *Die Dialogen des Diogenes* (Lipcse, 1770).
- (47), (484), (574), (733) *Oeser* (Öser), Adam Friedrich (1717–1799): pozsonyi származású német klasszicista festő, szobrász, rézkarcoló, a drezdai, majd a lipcsei művészeti akadémiák tanára, ill. igazgatója, Winckelmann és Goethe rajztanára és barátja. Kazinczy a tervezett Messiásfordításához egy festményt rendelt tőle: *Gábrriel és Eloa* (1794). Említett festményei Geysernél fentebb említett Wieland-kiadásokban találhatók. (E festmény sorsáról: → 66. jegyzetmező, [1802. júl. 9.])

- (733) *Baranyi és Bossányi: Baranyi* Gábor (1713–1775): Bihar vármegye alispánja, országgyűlési követe (→ 3. jegyzetmező); és *Bossányi* Ferenc (II.) (1703–1786), Kazinczy nagypapja (→ 4.1. *Családja/Bossányi*).
- (23), (438), (734) *K. A. / Kazinczy András, II.* (1738–1804): Kazinczy nagybátyja. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (23), (438), (734) *S. P. / S. Pál:* Soos Pál I.: Kazinczy András (II.) patvarista társa volt. Szirmay Terézia (II.) férje, Soos Pál (II.) apja. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (23), (437), (734) *Z. G. / Zámory Gábor:* Zámory Gábor, Zemplén vármegyei főjegyző.
- (23), (44), (437), (734) *Generális Gróf A. / Almasi Generalis és né / Gróf A. / Kapitány Gróf –:* gróf Almásy József Ignác (1726–1804): a hétéves háború huszár ezredese, tábornok. 1771-től gróf. Első felesége báró *Splényi Janka*, második báró Splényi Teréz (?–1830).
- (23), (44), (437), (734) *Sookut / Sókút* (Zemplén vm.): ma Sol (SZK).
- (437) *quártélyoz* (ol.-ném., rég.): kvártélyoz, katonaságot polgári lakásokba szállásol.
- (438) *convert* (lat.): teríték.
- (438) *credenz* (ném.): kredenc, konyhaszekrény.
- (24) *P[rinci]palis* (lat.): a joggyakornok főnöke, hivatali előjáró.
- (24) *ettiquett* (fr.): etiquette, illemszabály.
- (24) *Coclesek:* római hősök; Horatius Cocles római hős a Porsenna elleni háborúban (i. e. 6. sz.) tűnt ki.
- (734) *az 1790diki Dietán mostani Fejdelmünk is, tettét javalva, nevezte el *** Apostolának:* a *Diétai Dolgok*, Kazinczy András c. feljegyzés szerint az akkori trónörökös, a későbbi I. Ferenc a „közönséges nevetés tárgya”-vá lett gróf Batthyány Józsefet nevezte Kazinczy András apostolának. E szöveg szerint azonban éppen fordítva, Kazinczy Andrást nevezte el Batthyány apostolának I. Ferenc. (Vö. még: *KazLev*, 6/1348, Kazinczy – Rummy Károly Györgynek, Széphalom, 1808. szept. 5.) (→ 54. jegyzetmező)
- (423), (456), (484), (574), (735) *Belvedere:* császári képtár Bécsben, amelyet Mária Terézia nyitott meg a nagyközönség számára (eredetileg Savoyai Jenő palotája volt).
- (423), (457), (575), (689), (736) *Bessenyei György* (1746–1811): író. (→ 12. jegyzetmező)
- (575), (689), (736) *Beleznay Miklós* (1723–1787): tábornok, a református egyháztanács elnöke, a dunamelléki református egyházkerület főgondnoka. (→ 12. jegyzetmező)
- (575), (689), (736) *Gratzné:* báró Grass Frigyesné, Mária Terézia udvarhölgye, Bessenyei támogatója. (→ 12. jegyzetmező)
- (423), (457), (575), (689), (736) *[Bessenyei] képét, pasztelben e vagy olajban / pastellben festett képe:* míg a *[Pályám emlékezete]* szövegei egyértelműen pasztellképet (színes kréta- vagy ceruzarajz) emlitenek, addig *Az én életem...*-ben és a *[Kazinczy Ferencz' saját kezével írt Autobiographiájá]*-ban bizonytalanság tapasztalható, hogy a portré „pasztelben e vagy olajban” készült. Kazinczy információja szerint a kép Pusztakóvácsiba (Bakonszeg), Bessenyei utolsó lakhelyére került: „Járna végére Uram Öcsém [...], hogy Bessenyei Györgynek Gardistakori képe meg legyen e még Kovácsiban Ujfalú mellett? 's kitől kellene azt kölcsön kérni a' lemásolás végett.” (*KazLev*, 11/2564, Kazinczy Ferenc és Szemere Pál – Kölcsey Ferenchez, Széphalom, 1814. jan. [4–6.])
- (689), (736) *Salzburgi Érsek:* gróf Hieronymus Joseph Franz de Paula Colloredo (1732–1812): osztrák főpap, 1772-től haláláig Salzburg érseke, a salzburgi szabaddóműves páholy nagymestere.
- (689), (736) *Bessenyei a' professiót a' Salzburgi Érsek' kezébe [...] 's lovas cseléd vitte ki a' bírt, mungyárt a' tett' végével, Szépkútra / ...'s a' bírt Szépkútra nyargalva vitte ki egy Udvari-cseléd:* Bessenyei 1779. aug. 15-én vagy 16-án tért át katolikus hitre, és – Kókay György szerint – a hitvallás (lat.: *professio*) hírért „maga a salzburgi érsek vitte meg Schönbrunnba Mária Teréziának, aki az írónak évi 2000 Ft kegydíjat juttatott.” (KÓKAY 2000a, 45.) A *Boromus Szent Károly* templom: Karlskirche; a Borromei Szent Károlyról (Carolus Boromeus) elnevezett római katolikus barokk templom Bécsben (elkészült: 1737-ben).
- (736) *pensio* (fr., rég.): nyugdíj, kegydíj.
- (736) *scriptor* (lat.): írnok, titkár.

- (736) *Udv. Bibliotheca*: az egykori császári könyvtár Bécsben (ma: Österreichische Nationalbibliothek).
- (736) *francia Materialisták*: a világ anyagiságát hirdető filozófusok (pl. Holbach).
- (423) *Vay Miklós, I.*, báró (1756–1824): királyi kamarás, tábornok, hadmérnök, folyószabályozási királyi biztos. (→ 69. jegyzetmező)
- (423) *Laingrúbeni Indzsínir-Academia*: bécsi mérnökképző főiskola.
- (423) *fiacre* (fr.): fiaker, bérkocsi.
- (423) *pikkíroz* (fr.–ném.): csipked, sért.
- (423) *Bernoulli*, Daniel (1700–1782): a fizika, az anatómia és a botanika tanára Bázelen, a matematikus Jacob Bernoulli fia.
- (423) *Jósefváros*: Josefstadt, Bécs városrésze.
- (423), (457), (689), (736) *Báróczi Sándor* (1735–1809): író, műfordító, testőr. (→ 71. jegyzetmező)
- (423), (457), (689), (736) *Barcsay Ábrahám* (1742–1806), költő, testőr, ezredes. (→ 22. jegyzetmező)
- (457) *Czirjék Mihály* (1753–1797): testőriró. (→ 29. jegyzetmező)
- (423) *Császári kriptába [...]* *Capucínusok' Kincstárját*: a bécsi ferences templom (Kapuzinerkirche) alatt található a Habsburgok kriptája (Kaisergruft), itt nyugszik I. (Lotaringiai) Ferenc (1708–1765) német-római császár is. A kolostorban képtár és kincstár is található.
- (423) *Szent István-templom*: Stephansdom. Itt tért át reformátusról katolikus hitre Kazinczy anyai nagypapja, Bossányi Ferenc (II.). (→ 2. jegyzetmező)
- (423), (575), (689), (735) *Szépkút*: Schönbrunn; bécsi barokk kastély és ennek parkja, amelyben pálmaház és állatkert is volt.
- (735) *Szépkúton végig járánk a' szobákat [...]* *Francia Királyné' képét*: Schönbrunnban a 12. szobában (ún. gyerekzsoba) látható Mária Terézia 11 lányának, köztük Mária Antóniának az arcképe.
- (735) *Maria-Antonia*: Mária Antónia, Marie Antoinette (Habsburg-Lotaringiai) (1755–1793): Mária Terézia lánya, XVI. Lajos francia király felesége. 1793. okt. 16-án a forradalmi törvényszék ítélete alapján kivégezték.
- (424) *menagerie* (fr.–ném.): állatkert.
- (424), (456), (484), (574), (735) *Alföldi Iskola*: a németalföldi (flandriai és hollandiai) festők csoportja, többek között: Rembrandt, Rubens, Van Dyck, Van Huysum, Bosch és a Brueghelek. Kazinczy itt az *Olasz Iskolával*, vagyis az itáliai reneszánsz festészettel állítja szembe őket.
- (424), (456), (484), (574), (735) *Denner/Donner Boldizsár*: Balthasar Denner (1685–1747), német realisztikus portréfestő. Említett műve vélhetően: *Portrait eines alten Mannes, in derselben Weise wie das vorige behandelt* ('Egy idős ember arcképe, akiben a bölcsességet az idők érlelték meg'). (Másik említett portréját nem sikerült azonosítani.)
- (424), (456), (484), (574), (735) *Van Dyck*, Anthonis (1599–1641): flamand arcképfestő, Rubens tanítványa, angol udvari festő. Az itt említett műve: *Ein junger bärtiger Mann* ('Egy fiatal szakállas ember').
- (424), (456), (574), (735) *Van Huysum*, Jan (1682–1749): holland rokokó tájkép- és csendéletfestő.
- (484), (735) *eggy kakast, mintha élne; eggy csomó virágot*: utalás Huysum csendéleteire.
- (424) *Rosa* (Róza), Josef (1726–1805): bécsi tájképfestő, rézmetsző, a császári képtár igazgatója (1772-től). Katalógusa: *Gemählde der k. k. Gallerie* ('A Császári és Királyi Galéria festményei'; Bécs, 1796).
- (424) (*Gemählde der k. k. Gallerie: Wien, 1796. II. Band, Seite 52.*) *Nro 4. áll* (ném.): 'Császári és Királyi Galéria festményei [c. katalógus]: Bécs, 1796. II. kötet, 52. oldal'-án a 4-es szám alatt áll.
- (424), (484), (574), (735) *Hoogstraten*, Samuel van (1627–1678): holland festő, Rembrandt tanítványa. Említett képe: *Alter Mann am Fenster* (1653; 'Öregember az ablaknál'; Kunsthistorisches Museum, Bécs).
- (456) *Zsidófej*: Hoogstraten *Alter Mann am Fenster* c. festménye.
- (574), (735) *Hondekoeter*, Melchior (1636–1695): holland csendélet- és madárképfestő.
- (574), (735) *Steinwick / Steinwyck*: Hendrik van Steenwijck (idősebb) (1550–1603): holland architektúrafestő (vagy a fia, Hendrik van Steinwick (1580–1649), aki főleg az antwerpeni székesegyházat festette).

- (424), (456), (574), (735) *Correggio* (eredetileg: Antonio Allegri) (1489–1534): itáliai reneszánsz freskó- és oltárképfestő. Említett képei: *Jupiter és Io* (1531; Bécs, Kunsthistorisches Museum), *Ízfარagó Amor*. (Több Madonna-képet is festett.)
- (484), (574), (735) *Rubens*, Pieter Pauwel (1577–1640): flamand festő. Itt említett festményei: *Franz Xaver die Todten erweckend* ('Xavéri Ferenc a holtakat feltámasztja'); *Die Teufel-ausstreibung. Der heilige Ignatius von Loyola steht in einer grossen Kirche an Altare* ('A kísértő ördög. Loyolai Szent Ignác áll egy nagy templom oltáránál'). („A' Bétsi Bellvederben sok szép darabjai vannak, mellyek közt leg-nevezetesebb az a' két Tábla, melly oda az Antverpiai Jésuitáktól hozatott. Eggyikén a' Jesuita Szent Ferentz űzi az ördögöket.” [Magyaráztatja az eszméletlenebb szónak, KAZINCZY, Bácsmegyeynek 1789.]
- (424) *persifflíroz* (fr.–ném.): gúnyol.
- (424), (575), (689), (736) *Theresia / Maria Theresia*: Mária Terézia.
- (424), (575), (736) *Udvári Kápolna*: a bécsi Burgban lévő kápolna (itt ravatalozták fel a Habsburgokat is).
- (575), (736) *fekete hét*: a katolikus nagyböjt ötödik, húsvét előtti hete. Vasárnapján a feszületet és a főoltárt egy fekete vagy lila lepellel takarják le.
- (736) [*Mária Terézia*] *özvegysege*: a királynő férje, I. (Lotaringiai) Ferenc 1765-ben halt meg.
- (424) *Burg*: a bécsi királyi palota.
- (424) *machina* (lat.–ném.): szerkezet.
- (424) *Szarvas*: bécsi fogadó.
- (424) *Girincsen ebédlénk Fő-Ispánunknál*: Zemplén vármegyei főispánja gróf Döry Ferenc (2–1778) a zempléni Girincsen 1730-ban építtetett kastélyt (Döry Ferenc: → 19. jegyzetmező).

19. jegyzetmező: 1777. bihari installáció

86. Az én életem... (426–427)

87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (457–458)

- (426) *Döry Ferenc*, gróf (?–1778): Zemplén vármegyei főispán (1757–1778), kamarás, tanácsos, főpohárnokmester (1771–1778). 1766-tól gróf. Felesége Sennyey Klára, fia Döry Gábor, lánya Andrassy Istvánné Döry Teréz. A zempléni Girincsen 1730-ban építtetett kastélyt.
- (426), (458) *Andrassy István*, gróf (?–1812): Bihar (1776–1778) és Borsod vármegyei (1778–1784) főispán. 1780-tól gróf. Első felesége Döry Teréz (Döry Ferenc lánya), második Festetics Mária, utóbbtól született fia: Andrassy György.
- (458) *Monok* (Zemplén vm.): a 17. sz. közepétől az Andrassy grófok birtoka volt.
- (426), (458) *Varjas János* (1721–1786): debreceni tanár. Csákvári, kecskeméti, debreceni és külföldi egyetemi tanulmányai után 1750-től Kecskeméten igazgató és tanár, 1752-től haláláig a teológia tanára a debreceni kollégiumban. Kölcsény és Szemere kigúnyolta a *Mondolatra* írt *Feleletben*. Említett munkáját, a csupa 'e' magánhangzóval írt *Megtért embernek énekje*. *Mellyet nem régen szerzett és egy meg-keseredett de reménységgel tellyes lélek képében tett-fel egy nevezetes ember c. elégiáját* Kazinczy adta ki újra a *Magyar régiségek és ritkaságok* I. kötetében (Pest, 1808): *Prof. Varjas János E vocálison írt Éneke Debreczenben 1775*. Az elégia első kiadása: *Elégia veri nominis post tot secula ab elegis inventis si musis placet prima et ipsa Hungarica* (Debrecen, 1775). Egyik unokája Budai Ézsaiás felesége.
- (426), (458) *Atila*: hun uralkodó (433–453).
- (426) *barbarus* (gör.–lat.): barbár, műveletlen külföldi.
- (426) *A' többit elmondám az említett Szent Péter' Éneke előtt 's Sylvester' Grammatikája megett*: Kazinczy előszava Varjas János *Megtért embernek énekje*-hez: „Én még életben értem a' sok-érdemű Öreget. Iskolai pályámnak utolsó esztendejében Sáros-Patakról Biharba utazván, meglátogatám. Nekem szökött papirosával, mihelytt magamat megneveztem. Hiszem e kérdé, hogy Atila tudott deákul? Íme, ugymond, ez az írás ezt mutatja. Azt kívánta, hogy olvasnám.
- »Amari ait fel;
Cela casta nive.

--- Ius esto

Ruenti Romae. St!

Atila«

Nem értettem mit akar. Maga oldotta-fel előttem a' titkot, a' deák textust magyar hangon olvasván:

»A' Marjait fel

kell akasztani. Ve...

--- Ius és

Törvényt írom ezt.

Atilla«

's [heuréka] örvendezéssel örvendett a' rendes találmánynak!" (*Magyar régiségek és ritkaságok*, I., Pest, 1808, 191–192). Sylvester János *Grammatica Hungaro-latina* c. művét Kazinczy szintén a *Magyar régiségek és ritkaságok* I. kötetében adta ki: *Sylveszternek Magyar-deák grammatikája* (→ 73. jegyzetmező).

(458) *Amari ait fel / Cela casta nive...* (lat.): a szójáték latin kifejezései nem értelmezhetőek összefüggően: 'amari ait'='azt mondja, szerettetik', 'cela casta nive'='rejtsd tiszta hóval.'

(427), (458) *Kennikot' Bibliája / becses kiadású Zsidó Bibliát*: Benjamin Kennicott (1718–1783) angol bibliakutató említett *Ószövetség*-kiadása: *Vetus Testamentum Hebricum cum Variis Lectionibus* ('Héber Ószövetség, különféle változatokkal'; Oxford, 1776).

(427), (458) *Sinai Miklós* (1730–1808): debreceni tanár, református püspök, egyháztörténész. Debreceni tanulmányai után 1755–1759 között nyugat-európai egyetemeket látogatott. 1760-tól a debreceni kollégiumban a történelem és a klasszikus nyelvek tanára volt. Küzdött Debrecen világi vezetése ellen az egyházi intézmények függetlenségéért. 1791. máj. 2-án választották meg a tiszántúli kerület püspökévé, de elmozdították és helyébe júl. 29-én Hunyadi Ferencet (1743–1795) választották meg, majd jún. 28-án tanári állásából is eltávolították. Tízévnnyi pörlekedés után 1800-ban végleg felfüggesztették állásából, 1803-ban nyugalomba vonult. Élete utolsó éveiben a protestantizmus történetén dolgozott, amelynek kéziratát gróf Teleki Sámuel vette meg. Bocskai István politikai végrendeletének kötetünkben említett kiadása: *Sylloge actorum publicorum...* (Victorinus de Chorebo álnéven, Pest, 1790.) Sinai Sándor apja.

(458) *studens* (lat.): diák, tanuló.

(427), (458) *syllabizál / syllaba* (gör.): szótagolva beszél; szótag.

(427) *vokál* (lat.): magánhangzó.

(427) *Szent-Györgyi* (Szentgyörgyi) István (1736–1799): sárospataki tanár, lelkész. (→ 15. jegyzetmező)

(458) *a' szeretetre-méltó Öreg*: Szentgyörgyi (Szent-Györgyi) István.

(427), (458) *tizennyolcz esztendei tanításai után a' IIIIdik Századig juta? / ...ennyi idő alatt a' Harmadik Századig tudott elővergődni?*: Sinai kollégiumi előadásainak fennmaradt kézíratairól Tóth Béla azt írja, hogy a hatalmas és színvonalas tudásanyag „éppen méreteiben tévesztett célt! A hároméves felsőfokú kurzusok tanulói a leendő tanítók, lelkészek az előadott ismereteknek csak egy töredékével ismerkedtek meg [...] De a nyolcvanas évek kezdetétől éppen ez a terjedősség adta az egyik fegyvert ellenfelei kezébe. [...] Sajátos módszerének még külföldön is híre kelt. A. L. Schlözer göttingai Staats-Anzeigen c. lapjában egy kecskeméti levelezőre hivatkozva azt írta róla, hogy Sinai az ún. egyetemes történet előadásában 18 év alatt csak a középkorig jutott el. (Staats-Anzeigen IV. 1784. 377.)” (TÓTH 1988, 109 és 147/171. jegyzet.)

(427) *Egyetemi História* (rég.): világtörténelem.

(427) *Molière* (eredetileg: Jean-Baptiste Poquelin) (1622–1673): francia színműíró, színész. (Kazinczy fordításairól: → 65. jegyzetmező.)

(427) *egy harmadikat, kinek szállása csupa affectáció volt*: a harmadik debreceni professzor tanár: *Szatbmári István (Paksi)* (1719–1791), debreceni tanár, református püspök. Sárospataki és

külföldi egyetemi tanulmányai után 1745-től Aszalón lelkész, 1747-től a debreceni kollégiumban történelmet, klasszikus nyelveket, majd 1760-tól teológiát tanított. 1785-től a tiszántúli egyházkerület püspöke. Szathmári Mihály (I.) testvére.

- (427) *Der unvergleichlich schönen...* (ném.): 'A hasonlíthatatlan szépségű török leány csodálatos életének és szerelmének története, kellemetes olvasmányul lejegyezve Menander által. Kapható a frankfurti és a lipcsei vásárban, 1723-ban'. A *Kartigámról*, Kazinczy saját példányáról és Mészáros Ignác fordításáról: → 11. jegyzetmező.

20. jegyzetmező: 1779. búcsú a Kollégiumtól

19. Régibb Jegyzésimből (47)

71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (170)

86. Az én életem... (429–430)

87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (455, 459–460)

88. Pályám' Emlékezete [I.] (485)

90. [Pályám emlékezete III.] (576, 579)

93. [Pályám emlékezete VI.] (739–740, 741–742)

1779. ápr. 27. „Péchy Gábor és Kenyeres Patakon. NB. az én Életemre.” (KAZINCZY, *Kalendariuma* 1824 [?], 20b). 1779. júl. 13-án vagy 15-én Kazinczy letette az utolsó vizsgáját, és befejezte sárospataki kollégiumi tanulmányait. (Az *Ér-Semjén*, 12. Jul. 1802. *Ma találok régi papirosaim közt...*-ben és *Az én életem...*-ben 1779. júl. 13-a, a [Pályám emlékezete]-iben 15-e szerepel.) A vizsga tételei nyomtatásban is megjelentek: *Magis momentosa universi juris naturae seu gentium capita, LVI assertis inclusa...* (Kassa, 1777 [!]; l. VÁCZY 1915, 86–87, 72. lábjeget).

(170), (429), (579), (742) *Szentesi János* (1735–1781): sárospataki tanár. (→ 15. jegyzetmező)

(170) *Szentgyörgyi István* (1736–1799): sárospataki tanár. (→ 15. jegyzetmező)

(170), (460) *Óry Fülep (Filep) Gábor* (1739–1823): sárospataki tanár. (→ 15. jegyzetmező)

(170) *Szilágyi Márton* (1748–1790): Szilágyi Sámuel (I.) fia, sárospataki tanár. (→ 15. jegyzetmező)

(485), (576), (739) *Ürményi József* (1741–1825): országbíró. Nagyszombati jezsuita gimnáziumi és egri jogi tanulmányai után a bécsi egyetemen tanult. 1766-tól ügyészségi, 1769-től ítélőtáblai, 1773-tól kamarai, 1774-től magyar kancelláriai tanácsos. A pozsonyi kerület királyi biztosa (1785–1790), kincstartó (1788–1789), királyi személynök (1789–1795; elbocsátották), Galícia kormányzója (1801-től), országbíró (1806–1825). Bihar (1782–1785), Nyitra (1785–1790), Bács (1790–1802) és Fejér (1802–1825) vármegyék főispánja. Ő dolgozta ki a magyar *Ratio Educationist* (1777) Terstyánszky Dániel, Makó Pál és Kollár Ádám közreműködésével. Az 1770-es években fellépett Mária Teréziánál a sárospataki kollégium védelmében (VÁCZY 1915, 62–63). A királyi tábla elnökeként I. Ferenc utasítására ő indította meg a Martinovics-mozgalom elleni pert 1794. okt. 20-án. Kazinczy életrajza: KAZINCZY, *Ürményi* 1826. Fiai: Miksa (1773–1836), János (1778–1843), Ferenc (1780–1858), Vince, Imre (1790–1822).

(485), (576), (739) *új formát ada a' tanításoknak... / A' Jezsuiták' eltörlése után 1773., Theresia megigazítatá a' tanítás' szerét...*: 1773. júl. 21-én a pápa feloszlatta a jezsuita rendet, a bullát a Habsburg Birodalomban szeptember 21-én hirdették ki. A rend magyarországi vagyonából tanulmányi alap létesült. 1773 novemberében Mária Terézia tanulmányi bizottságot hozott létre egy új tanulmányi rend kidolgozására, és 1776. aug. 5-én Ürményi József kancelláriai tanácsos javaslatára – eltérve a vármegyei rendszertől – 9 tankerületre osztotta az országot. Ezek élére tanügyi főigazgatókat és népiskolai tanfelügyelőket állított, akik jogköre felekezeti különbség nélkül valamennyi iskolára kiterjedt, felsőbb hatóságuk a tanulmányi bizottság lett. Egy év múlva, 1777. aug. 22-én a királynő kiadta a közoktatást átfogóan, felvilágosult szellemben szabályozó rendeletét, Ürményi József, Terstyánszky Dániel, Makó Pál és Kollár Ádám alkotását, a *Ratio Educationist*. Ezzel létrehozta az állami irányítású egységes iskolarendszert, és elrendelte az egyházi iskolák állami felügyeletét. A reform anyagi háttere a tanulmányi alap vagyona volt. Habár a rendelet hivatalosan nem vonatkozott a protestáns iskolákra, a reformátusok tiltakoztak az állami beavatkozás ellen. (→ 33. jegyzetmező)

- (47) *SuprStudDir.* (lat.): supremus studiorum director; tankerületi főigazgató.
- (47), (429), (459), (485), (576), (739) *Péchy Gábor, I.* (?–1805): szeptemvir (1760-tól), Sáros vármegyei adminisztrátor, a kassai kerületben iskolai főfelügyelő. Péchy Gábor (II.) apja. (→ 4.1. *Családja/Péchy*)
- (576), (739) *Péchy Gábor, II.*: királyi tanácsos, szeptemvir, a kassai kerületben iskolai főfelügyelő. Péchy Gábor (I.) fia. (→ 4.1. *Családja/Péchy*)
- (47), (429), (459), (485), (576), (739) *Kenyeres József* (1724–1805): jezsuita tudós, kanonok, író. A nagyszombati egyetemen húsz évig tanította a bölcseletet és a teológiát, később a kassai rendház főnöke volt. A jezsuita rend feloszlatása után, 1774-től rozsnyói kanonok.
- (576) *a' Collégium nem állá Péchynek kormányja alatt*: „A valóságban igenis Péchy volt a pataki kath. latin iskolának is, a ref. collegiumnak is főigazgatója; de Kazinczy itt az iskolai előjáróság szándékos felfogását tolmácsolja, mely szerint Péchy Gábor vendég volt nekik, nem hivatali előjárójok.” (FINÁCSY 1899/II, 389.)
- (47), (429), (459), (485), (576), (739) *Baróti Szabó Dávid* (1739–1819): jezsuita szerzetes, pap, költő, a klasszikus triász tagja. (→ 22. *jegyzetmező*)
- (459) *Prof. Szombathy Úrnak jegyzéséből*: (ez az említett – de általunk nem ismert – jegyzés lehetett az alapja a *Régibb Jegyzésimből* c. feljegyzésnek is.)
- (429), (579), (741) *Török István, I.*: a Sárospataki Kollégium primáriusa, 1781-ben seniora, később losonci prédikátor. Kazinczy sárospataki magántanítója.
- (485) *Tanítóm*: Török István (I.)
- (429) *Publicus Respondens* (lat.): nyilvános vitában számonkért diák.
- (429), (455), (485), (579), (741) *Bárczay Dániel* (1758–1838): Kazinczy sárospataki iskolatársa.
- (429), (455), (485), (579), (741) *Pálóczy Horváth György* (1760–?), Kazinczy sárospataki diáktársa, később ungvári alispán (1805-től). Naplóíró.
- (429), (455), (485), (579), (741) *Szemere Albert* (1760–?): Kazinczy sárospataki diáktársa, tolcsvai birtokos.
- (429), (455), (579), (741) *belőlünk két testvérekből / a' két Kazinczyt / ...öcsém / ...Dienes*: Kazinczy és az öccse, Dienes (1761–1824). (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (429) *homilética* (gör.): egyházi szónoklattan, az igehirdetés elmélete.
- (429) *exegetica* (gör.): az írásmagyarázat tudománya.
- (579) *Római hitű anyai nagyatyámnak, Bossányi Ferencznek*: Kazinczy nagyapja ifjú korában a bécsi Szent István-templomban (Stephansdom) tért át reformátusról katolikus hitre. (→ 2. *jegyzetmező*)
- (579), (741) *cathedrai tudományok / Theologia*: l. fentebb: homilética, exegetica, ill. a görög és héber.
- (455) *jus naturae* (lat.): természeti jog.
- (429), (455), (485) *theses* (gör.): tézis, a megvitatandó tétel.
- (429), (485), (579) *defensio / defendál / defendens* (lat.): itt: tételvédelem, vizsgázás; vizsgázik, megvéd (vizsgán egy tételt); vizsgázó.
- (460) *publicus defensor* (lat.): nyilvánosság előtt vizsgázó diák.
- (460) *recte, praestanter, optime* (lat.): helyesen, kitűnően, igen jól.
- (485) *ordináció* (lat.): pappá szentelés.
- (460), (485), (579), (742) *In Vobis! A' hely Ciceróból vétetett. / mit felele/kiálta Catulusnak a' Tanács [...] In Vobis* (lat.): 'Bennetek.' Idézet Cicero *In Catilinam* (I, 32) c. munkájából: „tantum in vobis auctoritatem”, 'bennetek oly nagy tekintélyt' (Balogh Piroska adata.) *Catulus*: Quintus Lutatius Catulus (i. e. 150 k.–i. e. 87), római konzul, költő, történetíró, *Cicero* által nagyra becsült szónok. (Esetleg: Quintus Lutatius Catulus Capitolinus (?– i. e. 61), római konzul, az előbbinek fia.)
- (429) *Decsy Sámuel* (1742 v. 1745–1816): Bécsben élő orvos, író, újságíró. (→ 7. *jegyzetmező*)
- (429) *Vay József, I.* (1752–1821): szeptemvir, helytartói tanácsos, a sárospataki kollégium főgondnoka. (→ 15. *jegyzetmező*)
- (429) *superintendentia* (lat.): protestáns egyházkerület, püspökség.

- (429) *Virgiliūm vidi tantum*. (lat.): 'Vergiliusszal épp csak találkoztam.' (Ovidius, *Tristia*, IV. 10. 51.)
 (430) *az első Deák a' ki Patakon németül tudá, Decsi volt*: a német nyelv tanításáról: → 7. jegyzetmező.

21. jegyzetmező: 1779. zempléni installáció

18. Gróf Eszterházy Károly, Egri Püspök (45–46)
 41. Báró Orczy Lőrincz (81–82)
 86. Az én életem... (432–434)
 87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (460)
 88. Pályám' Emlékezete [I.] (482–483)
 90. [Pályám emlékezete III.] (577–579)
 93. [Pályám emlékezete VI.] (740–741)

1779 júliusában Kazinczy részt vett Zemplén vármegye legfontosabb közéleti eseményén, a főispáni beiktatáson. „A Pressburger Zeitung egykorú tudósításaiból kitűnik, hogyan fogadták az új főispánokat. [...] Pálffy Károly gróf zempléni beiktatásán olyan ünnepség volt, hogy a tudósító szerint »a legöregebb emberek se láttak hasonlót«.” (FALLENBÜCHL 1994, 20, 50, a belső idézet forrása: Pressburger Zeitung 1779, 24–28, Juli, Nr. 59–60.) Kazinczy itt látta először báró Orczy Lőrincet.

- (82), (432), (460), (482), (577), (740) *Pálffy Károly*, gróf, majd herceg (1735–1816): 1757-től kamarás, 1762-től udvari tanácsos, 1774-től az udvari kamara alelnöke. Alkancellár (1777–1787), kancellár (1787–1807), főudvarmester (1783–1816), Zemplén (1779–1785) és Pozsony (1791–1816) vármegyék főispánja. 1807-ben nyugalomba vonulásakor osztrák herceg lett. A magyarországi szabadkőműves páholyok nagymestere volt.
 (432) *József császár*: II. József.
 (482), (577), (740) *most uralkodó Fejedelmünk*: I. Ferenc 1792-től magyar király és német-római császár (II. Ferencként).
 (432), (482), (577), (740) *Döry Ferenc*, gróf (?–1778): Zemplén vármegyei főispán. (→ 19. jegyzetmező)
 (460), (482), (577) *Eszterházy Ferenc, I.*, gróf (1715–1785): kancellár (1762–1785), gróf Eszterházy Károly és Miklós testvére. (→ 49. jegyzetmező)
 (45), (432), (460), (482), (577), (740) *Eszterházy Károly*, gróf (1725–1799): egri püspök (1761–1799). Gróf Eszterházy Ferenc (I.) és Miklós testvére. (→ 49. jegyzetmező)
 (432), (460), (483), (577), (740) *Professorok / négy Professor / még akkor csak négy Professor*: a négy tanár: Szilágyi Márton (Piskárkosi) (1748–1790), Szentesi János (1735–1781), Szentgyörgyi István (1736–1799) és Öry Fülep (Filep) Gábor (1739–1823). 1796-ban Vay József (I.) főgondnok emelte a professzori állások számát négyről hatra. (→ 15. jegyzetmező)
 (433), (483), (578), (740) *Pataki vár / a' Várban / a' Pálócziak, Prényiek, Dobók, Lórántfiak, Rákóczyak' várában*: a sárospataki vár a Pálóczi, Perényi, Dobó és Lorántffy családok után 1617-ben került a Rákócziak birtokába. 1710-ben elfoglalta I. Lipót, 1806-ban a Breczenheim hercegek kapták meg. (Vö. KAZINCZY, *Sáros-Patak–Collégium* 1818.)
 (433), (460), (483), (577), (740) *Petrabó* (Zemplén vm.): Bodroghalász, ma Sárospatak része.
 (433), (461), (483), (577), (740) *Szentesi János* (1735–1781): sárospataki tanár. (→ 15. jegyzetmező)
 (433), (482), (577), (740) *Szent-Györgyi* (Szentgyörgyi) István (1736–1799): sárospataki tanár, lelkész. (→ 15. jegyzetmező)
 (433) *alcaeuszi strophá* (gör.): alkaioszi versszak.
 (433), (461), (482), (577), (740) *Dienes*: Kazinczy Dienes (1761–1824), Kazinczy öccse. (→ 4.1. Családja/Kazinczy)

- (433), (461), (482), (577), (740) *újabb deák Poetáimat / valamelly új deák Poetát / deák újabb Poetáimat*: vélhetően Az én életem...-ben fentebb említett két Heinsius, Dousa, Francius, Hoogstratán, Olivet műveiből válogathatott Kazinczy Dienes. (→ 11. jegyzetmező)
- (433), (461), (483), (578), (740) *egyik kísérőjének / Kanonok*: az egri káptalannak 20-30 kánonokja lehetett, ezért nem azonosítható a püspököt éppen ekkor kísérő személy.
- (433) *galoup* (fr.): galopp, vágta.
- (433) *joyeuse entrée* (fr.): örömteli bevonulás.
- (482), (577), (740) *Pataknak akkor még Typographiája nem volt*: Lorántffy Zsuzsánna már 1650-ben nyomdát alapított a kollégiumban, ez 1671-ig, az iskola ideiglenes bezárásáig működött. Több mint 130 év múlva, 1807-ben indította újra a sárospataki nyomdát Szentesi János tanár fia, Szentes(i) József kapitány. (TAKÁCS 1981, 300–306.) Kazinczy természetesen tudott a 17. sz-i nyomdáról is, l. KAZINCZY, Sáros-Patak–Collégium 1818, 13–14.
- (461), (483), (577), (740) *Virtus ista, quam D[omi]natio Vestra memorat, filia est alterius virtutis, quam D[omi]nus noster Jesus Christus his verbis commendat:...* / *Virtusea/Virtus, quam Dominatio Vestra memorat, filia est alterius virtutis, per Salvatorem nostrum his verbis inculcatae...* (lat.): 'Az az erény, amelyet uraságod említ, leánya egy másik erénynek, melyet a mi Urunk Jézus Krisztus e szavakkal ajánl: ...' / 'Az az erény, amelyet uraságod említ, leánya egy másik erénynek, melyet Üdvözítőnk ezekbe a szavakba foglalt...'
- (45), (577) *canonica visitatio* (lat.): egyházlátogatás. Az egyházmegye intézményeit és híveit felügyelő és ellenőrző egyházi bizottság. (A türelmi rendeletig a katolikus püspökök fennhatósága alatt álltak a protestánsok is.)
- (45) *Balog (Szendrei)*: (Szendrei) Balog József apja (további adatokat nem találtunk).
- (46), (577) *éjjeli ijedelmek*: (az „éjjeli ijedelmek”-ről szóló zsoldárt nem sikerült azonosítani.)
- (46) *Balog József (Szendrei)*: abaúji szolgabíró, (Szendrei) Balog fia (további adatokat nem találtunk).
- (46) *Fáy Ágoston*, gróf (1745–1818): udvari tanácsos, Abaúj vármegye alispánja (1787-től), Bereg vármegye adminisztrátora (1803–1820), Ugocsa vármegye főispánja (1807–1821). Fáy Bertalan testvére, János, Mici és Kriszta apja. 1809-től gróf. Kazinczy az Orpheusban közölte az 1790. márc.-i Abaúj vármegyei beszédét (ORPHEUS, 56–57, Kazinczy kommentárja: uott, 57–59).
- (46) *remanens materiák* (lat.): elmaradt anyagok.
- (46) *investigatio* (lat.): vizsgálat, nyomozás.
- (46) *consideálni* (lat.): ülésezni, megtanácskozni.
- (433), (483), (578), (741) *Vármegye-ház / Vármegye' Szálája / Gyűlési palota*: a Zempléni vármegyeháza Sátoraljaújhelyen a mai Kossuth utcán található barokk épületben volt. Alapkövét 1754-ben rakták le, 1768-ban vette birtokba a megyei tisztikar. Itt található az 1772-ben Szirmay Antal által létrehozott levéltár is (ma: Kazinczy Ferenc Levéltár), ahol Kazinczy 1821-től haláláig dolgozott.
- (46) *Batthyány Ignác*, gróf (1741–1798): egri kanonok, nagyprépost, 1780-tól erdélyi püspök, egyháztörténész. Egyik vezetője volt a II. József reformjai ellen fellépő egyháziaknak és az 1790/91-i országgyűlés vallásügyi tárgyalásainak.
- (46) *lakóniai rövidséggel*: lakonikusan, epigrammaszerű rövidséggel (a spártaiak nevéből).
- (46), (434) *Kazinczy András, II.* (1738–1804): Kazinczy nagybátyja. (→ 4.1. Családja/Kazinczy)
- (433) *Jászó* (Abaúj-Torna vm.): ma Jasov (SZK). A 13. sz.-ban alapított jászói premontrei prépostságot 1786-ban II. József feloszlatta. Az egykor várként is használt templom 1792 nyarán leégett, de a szerzet visszaállításakor, 1802-ben újraépítették.
- (433) *Sauberer András*: jászói prépost (1745–1779), udvari tanácsos (1774). A lukovi apátságból küldték Jászóra, ahol rendezte a monostor anyagi helyzetét és 1770-re hosszú pereskedés után elérte a prépostság önállóságát. A barokk templom és az új monostor építtetője. (Amikor Kazinczy 1775-ben látta, prépostságának 30. évfordulóját ünnepelték.)
- (433) *1777ben jelen valék a' Gróf Andrási István' Bibari Fő-Ispánságba iktatásán*: → 19. jegyzetmező.
- (433) *Hecské*: Hecsketető, Sátoraljaújhely hegye.

- (433), (483), (578), (741) *Klobusiczky Ferencné Viczay Mária*, grófnő: (további adatokat nem találtunk.)
- (433), (483), (578), (741) *Szepesi Sámuelné Vatai-Batta Mária*, báróné: a tiszáninneni kerületi tábla ülnökének első felesége (1792). Szepesi Ignác anyja.
- (433) *Palocsay*, báró: (további adatokat nem találtunk.)
- (433), (578), (579), (741) *Forgács Ferenc / Pál* gróf: *Az én életem...*-ben és a *Pályám' Emlékezete [I.]*-ben Kazinczy *Forgács Ferencet* ír, későbbi szövegeiben *Forgács Pál*-t. A *[Pályám emlékezete II.]*-ben látható a javítás folyamata is: „Estve ő és Várad Kanonok Gróf Forgács <Ferenc> Pál, elhíresedett mesterek a' violínon, hallaták magokat.” (Javítás a törlés felett; MTAKK K 634, 144b; [az idézett szöveghelyet kötetünkben nem közöljük].) De 1779-ben sem gróf *Forgács Ferenc*, sem gróf *Forgács Pál* nevű kanonok nem élt. A korban legközelebb eső gróf Forgács Pál nagyváradi (1748–1759), majd váci katolikus püspök, esztergomi kanonok 1696-ban született és már 1759-ben meghalt.
- (433) *violinját solo játsza* (ol.): szólóban, egyedül hegedül.
- (81), (433), (483), (578), (741) *Orczy Lőrinc, I.*, báró (1718–1789): költő, tábornok, Abaúj vármegye főispáni helytartója, majd főispánja (1765–1767, 1767–1784). Harcolt az örökösödési és a hétéves háborúban, ahol a saját hajdú és jászkun ezredeit vezette. Részt vett Drezda ostromában és Hadik András nevezetes hadi tettében, Berlin 1757-es lerohanásában. A II. Józseffel szembeni nemesi ellenállás meghatározó személyisége. Batsányi és a Magyar Museum támogatója. A Draskovics János alapította pozsonyi Zur Verschwiegenheit szabadkőműves páholy tagja. Említett művei: *Bugaci csárdának tiszteletére* c. vers, amely a *Költeményes Holmi egy nagyságos elmétől* c. kötetben jelent meg (közrebocsátotta Révai Miklós, Pozsony, 1787, 199–201; 1810-ben Kazinczy is írt egy *A bugaczi csárdához* c. verset); *Két nagyságos elmenek költeményes szüleményei* (közrebocsátotta Révai Miklós, Pozsony, 1789; Barcsay Ábrahám). Versei jelentek meg a *Bessenyei György Társasága* c. gyűjteményben (Bécs, 1777), a Magyar Museumban és az Orpheusban is. Kazinczy cikkei Orczyról: *Kassán, Bika Hav. 17-dik napj. 1790.* (Mindenes Gyűjtemény, 1790/IV, 149–153); *Magyarok' Emlékezete. B. Orczy Lőrincz* (Hazai Tudósítások, 1806, 47. sz., 397–398); *Báró Orczy Lőrincz' emléke* (Erdélyi Múzeum, 1815, III, 174–176). Arcképei: Donát portréja után Mansfeld által készített pontozómodorú rézmetszet, amit Kazinczy megjelentetett a *Kazinczy Ferencz' Munkái* 2. kötetében (Pest, 1815); Stunder festménye után rézmetszet Ehrenreichtől (Buda); Tiscler Antal rézmetszete. Első felesége: Podmaniczky Judit, második: báró Laffert Anna. Gyermekai: Anna (1741–1805; gróf Haller Péterné), Zsuzsanna (1744–1783; báró Splényi Gáborné), Mária, József, László, Terézia (1758–1813; gróf Keglevich Ádámné), István.
- (81) *Hadik András*, gróf (1710–1790): tábornagy, hadvezér. A hétéves háborúban Berlint egy portyázáson megsarcolta (1757). Mária Terézia az udvari haditanács elnökévé (1774-ben), II. József pedig a török ellen harcoló császári-királyi sereg fővezérévé (1789-ben) nevezte ki.
- (81) *Barcsay Ábrahám* (1742–1806): költő, testőr és ezredes. (→ 18. jegyzetmező)
- (81) *Révai Miklós* (1750–1807): piarista szerzetes, költő, nyelvtudós, egyetemi tanár. (→ 24. jegyzetmező)
- (81) *Bessenyei Györgynek Társasága: Bessenyei György Társasága* (Bessenyei, Orczy, Barcsay és Báróczi verseinek gyűjteménye; Bécs, 1777). (→ 12. jegyzetmező)
- (81) *Kassai Museumban; és az én Orpheusomban*: Kazinczy folyóiratai. (→ 47. jegyzetmező)
- (82) *Sváda*: Suada; a római mitológiában a szelíd meggyőzés és a rábeszélés istenasszonya (átvitt értelemben: szósnoki lendület).
- (82), (433), (578), (741) *Donát* János (1744–1830): osztrák származású arcképfestő. Bécsben, majd 1810-től haláláig Pesten dolgozott, megfestette báró Orczy Lőrinc, Kazinczy (1812) és Virág Benedek (1815) portréját is.
- (82) *Herkules*: a római mitológia istene, akire később Héraklész görög mitológiai hős tulajdonságait is ráruházták.
- (433) *Mansfeld*, Johann Georg (1764–1817): bécsi rézmetsző. Kazinczy Ferenc *Munkái* (1–9 kötet, 1814–16) metszetei közül többet, így Orczy Lőrinc pontozómodorú rézmetszetét is ő ké-

- szítette. Ez megjelent a sorozat 2. kötetében (a *Gessner* munkáit közreadó két kötet közül az elsőben; → 14. jegyzetmező).
- (483) *Az arcz textus a' lélekre, ugymond Göthe*: Goethe *Stella* c. drámájának említett részlete Kazinczy fordításában: „[...] az ábrázart Textus arra a' mit az ember felől – mondani lehet.”
- (483), (578), (741) *Némelly éltét adja....*: az Orczy-vers címe: *Világi tekintetek megvetéséről* (1759). A vers folytatása: „Nem tetszik szabadság / Inkább fényes rabság / Kit eladott egy kulcsért, / Egy varrott csillagért, / Arany báránkyáért, / Gondolja, hogy jól cserélt.” A kamarásokat, lovagrend-tagokat megszóló verset Toldy antológiájából, a *Pályám' Emlékezete* [I.] -gyel egy időben készülő *Handbucsh*ból kitörölte a cenzúra: „A censor is szörnyen vexál. Képzeld Orczy két réf pántlikáját is kihúzta, de sok más szelidebbeket is.” (KazLev, 20/4810, Toldy Ferenc – Kazinczynak, Pest, 1827. júl. 16.)
- (578) *Orczy József*, báró (1746–1804): költő, az Orczy-kert létrehozója, Békés (1790–1791) és Zemplén (1792–1797) vármegyék főispánja. A pesti *Nagyszíviúséghez* szabadkőműves páholy tagja, budai *Hallgatagság* vezetője. Orczy Lőrinc (I.) fia. Négy fia és két lánya volt.
- (578) *Orczy László*, báró (1750–1807): belső titkos tanácsos, Abaúj vármegyei főispán (1784–1785 és 1790–1807), államtanácsos (1805). 1790-ben a koronát őrző bandériumok fővezére, a nemesi ellenállás egyik legtekintélyesebb vezetője. Az Orczy-kertet Pest városának adományozta. A pozsonyi szabadkőműves páholy tagja. Orczy Lőrinc (I.) fia. Gyermekei nem voltak.
- (434), (483), (578), (741) *Sztáray Mihály*, gróf (1749–1798): a tiszáninnen kerületi tábla elnöke, királyi kamarai tanácsos, a kassai kamara igazgatója, Ugocsa (1781–1782) és Szabolcs (1782–1784, 1790–1791) vármegyék főispánja. II. Lipót a legveszedelmesebb ellenzékiek egyikének tartotta. Sztáray János Filep testvére. Felesége: gróf Eszterházy Eleonóra (1758–1820) (1777-től Niczky Istvánné, 1779-től Sztáray Mihályné), gróf Eszterházy Ferenc (I.) lánya. Sztáray Albert és Eleonóra apja. Sztáray azért is kerülhetett Mária Antónia kíséretéhez, mert anyja francia volt, és emellett – mint Granasztói Olga írja – „állítólag gyönyörű férfi volt, folyékonyan beszélt franciául, és modorában is ízig-vérig franciának számított. Ezt támasztja alá a *Magyar Kurír* egyik 1791-es számában megjelent anekdota is, miszerint amikor a magyar testőrök megjelentek Marie Antoinette esküvőjének alkalmából Párizsban, pallérozott francia beszédjükkel, és »legmódisabb, tsinosabb maga viseletük«-kel úgy elkápráztatták az egyik kolostor fejedelmasszonyát, aki a magyar népet addig egy barbár nemzetnek hitte, hogy azonnal, a gárdatisztek szeme láttára elégette azt a francia könyvet, amiben erről olvasott.” (GRANASZTÓI 2000, 64.)
- (434), (483), (578), (741) *Mária Antónia* (Marie Antoinette; Habsburg-Lotaringiai) (1755–1793): Mária Terézia (I.) lánya, XVI. Lajos francia király felesége. 1793. okt. 16-án kivégezték.
- (434) *dauphin* (fr.): trónörökös.
- (434), (483), (578), (741) *XVI. Lajos* (Bourbon) (1754–1793): francia király (1774–1792). Mária Antoinette férje (az esküvő 1770-ben volt). 1793. jan. 21-én kivégezték.
- (434) *Lengyelszélekig*: a Lengyelországgal határos vidékig.
- (434) *krompely* (táj.): krumppli, burgonya.
- (434) *Szécskeresztúr* (Zemplén vm.): ma Zemplínska Teplica (SZK).
- (434) *Szirmay Tamás Antal* (1732–1789): Zemplén vármegye alispánja. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (434) *Berető* (Zemplén vm.): Berettő, ma Bracovce (SZK); Kazinczy András (II.) lakhelye, ami feleségének hozományaként került birtokába.
- (434) *Gálszécs* (Zemplén vm.): ma Sečovce (SZK).
- (434) *Szemere László, I.* (1748–1812): Ung vármegye követe (1802-ben). Szemere István testvére. Öt lány, köztük Szemere Krisztina és Teréz, és három fiú apja.
- (434) *Újvároson Debreczen mellett*: Balmazújváros.
- (434) *Siklósi Andrási Zsigmond* (Andrássy): tiszántúli tartománybiztos (?).
- (434) *excentricus* (lat.): különc.
- (434) *más tekintetekben pedig franczia és török volt*: azaz szabados erkölcsű (Kazinczy ugyanígy jellemzi gróf Fekete Jánost a *Pályám' Emlékezete* [I.] -ben).
- (434) *Döry Gábor*, gróf (?–1804): királyi kamarás (1770), szepesi kamarai tanácsos. Döry Ferenc fia.

- (434) *Kácsándy József* (1751–1817).
- (434) *Kolozsi (Koloszi) József, I.* (?–1801): zempléni birtokos. Kolosi József (II.) apja. Gyilkosságot követett el, majd öngyilkos lett.
- (434) *annak a' Szirmaynak, a' ki a' Prussziai háborúban az ő házáért fegyvert viselt: Szirmay Tamás, I.* (1688–1743), ezredes, Zemplén vármegye országgyűlési követe (1720, 1729 és 1741), a tiszai evangélikus egyházkerület felügyelője (1735–1743). 1741-ben, az osztrák örökösödési háborúban, saját költségén egy gyalogezredet állított ki a magyar királynő védelmében. Életrajza Kazinczy Szirmay-családtörténetében: MTAKK K 636/I, 39a–41b, ahol szintén megemlíti Kazinczy, hogy a „kegyes Fejedelem ennek arczában még harminczhat eszt. múlva is lelt hasonlóságot az azével.” (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (434) *Ghorschame Dienerin* (német): 'alázatos szolgáloja' (Gehorsame).
- (434) *pronunciatiójú* (lat.): kiejtésű.
- (434) *Ferdinand íam, és a' megholt Károly*: Károly József Emánuel (1745–1761) és VII. Ferdinánd (1754–1806) főhercegek.
- (434) *eggyikek rák módjára vette menését az ajtó felé, 's a' viaszos parketen a' Fejedelem előtt egyet zabant*: Kazinczy „Kolozsi” c. – egyébként Szirmayakhoz kapcsolódó – feljegyzésében oldalakon keresztül sorolja Kolosi József szerencsétlenségeit, gonoszítottait. A balesetek egyike: „Midőn innen kimennének, Kolozsi utolsó lévén, meg akarta mutatni hogy ő több móres-t tud mint a' többi, 's nem úgy ment mint ők, hanem nagy tiszteletből mint a' rák, háttal az ajtó felé 's lesüllyesztett fővel. Képzelje az Olvasó mit tehete a' szegény Császárné, mit a' menő Magyarok, mikor csak a' zupp hallatszott, 's ezek kénytelenek voltak visszafordulni, 's Kolozsit a' viaszos parketen látták elterülve!” (Kazinczy autográf kézírata, MTAKK K 636/I, 175a.)

22. jegyzetmező: 1770–1779 irodalom

86. Az én életem... (427–429, 430)
87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (457, 459)
88. Pályám' Emlékezete [I.] (484–485)
90. [Pályám emlékezete III.] (575–576, 576–577)
92. [Pályám emlékezete V.] (688, 689)
93. [Pályám emlékezete VI.] (736–739)
- (427) *Weingand* János Mihály (?–1802): könyvkereskedő. (→ 12. jegyzetmező)
- (427) *Kis István* (?–1805): könyvkötő, -árus, -kiadó. 1799-ben nyitott könyvesboltot Pesten. Halála után István nevű fia folytatta az üzletet.
- (427) *Theszpisz* (i. e. 6. sz.): görög drámaíró, a tragédia kialakítója, aki elsőként léptetett fel egy színészt a karral szemben. A hagyomány szerint a hordozható színháza egy szekér volt, ez Teszpisz kordéja v. targoncája.
- (427), (577), (738) *Teleki Ádám*, gróf (1740–1792): költő, műfordító, kővári kapitány, Doboka vármegyei főispán (1775–1785), majd a kolozsvári kerület királyi biztosa. Említett Corneille-fordítása: *Czid. Szomorújáték, melyet hajdon Corneille Péter francia nyelven készített, mostan pedig magyar versekbe foglalt Gróf T. Á.* (Kolozsvár, 1773).
- (577), (738) *Corneille, Pierre* (1606–1684): francia klasszicista drámaíró. Említett műve: *La Cid* (1636).
- (427) *Zalányi Péter* (18. sz.): felvinci református lelkész, fordító. Említett Marmontel-fordítása: *Belisarius, mely a frantzia nyelv művelésére rendeltetett társaság egyik tagja Marmontel uram által azon nyelven ki-adatott. Mostan pedig magyarra fordította Z. P.* (Kolozsvár, 1773).
- (427), (459), (484), (575), (689), (737) *Marmontel, Jean François* (1723–1799): francia költő, író, drámaíró, az *Enciklopédia* egyik szerzője. Említett műve: *Contes moraux* (1761; fordításai: Kónyi J., *Díszes erköltsre tanító beszédek...*, 1775; Báróczi S., *Erkölcsei mesék*, 1775 és 1785, uéz Kazinczy kiadásában: 1813). (→ 71. jegyzetmező)
- (427), (576), (738) *Bessenyei György* (1746–1811): író. Említett művei: *Az eszterházi vigasságok* (Bécs, 1772), *Ágis tragédiája* (Bécs, 1772), *Hunyadi László tragédiája* (Bécs, 1772), *Az embernek*

- próbája (Pope *An Essay on Man* költeményének magyarítása; Bécs, 1772). (Teleki Józseffel [I.] való kapcsolatáról: → 12. jegyzetmező.)
- (428) **Zechenter** Antal (18. sz. vége): drámafordító, író, a prágai udvari haditanács tisztje. Említett Voltaire-átdolgozása: *Geklen és Adelaida* (Bécs, 1772).
- (428) **Faludi** Ferenc (1704–1779): író, költő, fordító, jezsuita szerzetes. Révai adta ki két kötetben verseit, amelyek a kor költészetére jelentős hatással voltak: *Faludi Ferenc költeményes maradványai. Egybe szedte, s előbeszédekkel és szükséges oktatásokkal megbővítve közrebocsátotta a magyar Költeményes Gyűjtemény öregbédésére Révai Miklós* (Győr, 1786–87). Említett fordításai Joseph **Dorell** angol jezsuita írótól: *Istenes jóságra és szerencsés boldog életre oktatott nemes ember* (Nagyszombat, 1748.); *Istenes jóságra és szerencsés boldog életre oktatott nemes asszony* (Nagyszombat, 1748.); *Istenes jóságra és szerencsés boldog életre oktatott nemes urfi* (Nagyszombat, 1771.) Ez utóbbi részletet tartalmaz Baltasar **Gracian** y Morales (1601–1658) spanyol jezsuita író *El Criticón* ('A bíráló', 1651–1657) allegorikus regényéből is. Gracian y Moralestól lefordította még a *Oráculo manual* (1647; *Bölcs és figyelmes udvari ember*, Nagyszombat–Pozsony, 1750–1771.) c. művét is.
- (428) **a' Deákok, kik innepekre [...] küldettek**: az ún. 'legatio'-ba küldött diákok; a lelkésznek készül diákokat a református kollégiumok a legfőbb ünnepeken követségbe és adománygyűjtő útra küldték.
- (428), (457), (459), (484), (575), (689), (736) **Bibliothecárius / Szathmári Mózes (Paksi)**, Szathmári (Paksi) Mihály (I.) fia.
- (428), (459), (484), (575), (576), (689), (736) **Báróczi Sándor** (1735–1809): író, műfordító, 1760-tól a bécsi magyar testőrség tagja, ezredes. Említett fordítása: *Erkölcsei mesék* (Marmontel *Contes moraux* c. elbeszélésszűzére után; Bécs, 1775; második kiadás: Pest, 1785). (→ 71. jegyzetmező)
- (737) **velem volt a' könyv Budán, a' Morva-földön, Tyrolisban, és a' Bereg' ormán**: vagyis Kazinczy budai, brünni, kufsteini és munkácsi fogsága alatt is.
- (428) **Barcsay Ábrahám** (1742–1806): költő, testőr. A nagyenyedi református kollégiumban tanult, 1762-ben a bécsi magyar testőrség tagja, Bessenyei írói köréhez tartozott. 1777-ben katolizált. Részt vett a török és a francia háborúkban, 1790-ben testőr ezredes lett. 1794-ben visszavonult birtokára. A Martinovics-per után rövid időre letartóztatták. Versei Báróczi 1775-ös Marmontel-kiadásában, *Bessenyei György Társaságában* (Bécs, 1777) és a Magyar Museumban jelentek meg, epistoláit Révai Miklós adta ki: *Két nagyságos elme költeményes szüleményeiben* (báró Orczy Lőrinc műveivel, Pozsony, 1789).
- (428) **Tanítóm, ki engem Vitringának olvasására serkengete**: Török István (I.) buzdította Kazinczyt a teológus Campegius Vitringa (1639–1712) olvasására: (→ 15. jegyzetmező)
- (428) **a' rím ott szívél és kedvel vala, és minthogy az a' articulus el vala hagyva az első sor' bölcs Minervája elől**: Báróczi 1775-ös Marmontel-kiadása elé írt *A' Fordítóhoz* c. versének első sorai: „Barátim! ti, kiket bölcs Minerva szívél, / Kiket paizsával védelmez és kedvel;”
- (428) **Poocs András** (1740–1747 között–1815): költő, a sárospataki kollégium diákja és 1772-től publicus praeceptor is, 1774–1776-ban külföldi egyetemeken tanult. (→ 10. jegyzetmező)
- (428), (457), (485), (575), (737) **Baróti Szabó Dávid** (1739–1819): jezsuita szerzetes, pap, költő, a klasszikus triász tagja. Baróton, Háromszék vármegyében született, 1757-ben Székelyudvarhelyen lépett a jezsuita rendbe, a rend feloszlata után, 1773-tól világi pap, 1774-től Komáromban, 1777-től Kassán tanított (itt Kazinczy öccsét, Miklóst is), 1799-ben nyugalomba vonult és haláláig Pyber Benedek vrti birtokán lakott. A klasszikus versformák híve, Kazinczy és Batsányi mellett szerkesztője a Magyar Museumnak. A prózódiai vitában Rájnis és Révai ellenfele. Fontosabb művei: *Új mértékre vett külömb verseknek három könyvei* (Kassa, 1777; verseit többször átdolgozta és újra kiadta, az említett 1786-os második kiadás: *Vers-Koszorú*); *Kisdied szótár* (Kassa, 1784); *Ki nyertes a hangmérséklésben?* (Kassa, 1787).
- (428), (457) **Kassán az Académiai Gymnasiumnál / Kassán Rhetoricát tanító**: a kassai akadémia a jezsuita rend 1773-as eltörlésével megszűnt, de 1777-től az iskolareform (*Ratio Educationis*) alapján Péchy Gábor igazgatása alatt mint gimnázium és jogakadémia újra működhetett. (1657-

- ben Kisdy Benedek egri püspök egészítette ki a jezsuita gimnáziumot főiskolai szintű bölcséleti, jogi és teológiai képzéssel.) (→ 33. jegyzetmező)
- (428), (457), (485), (576), (737) *Eggy nyavalys versezetem / a' mit én írtam [...] eltéptem / Elragadtatva köszöntém-meg / Írtam Barótinak / a' mit én írtam hozzá, az nálam meg nem marada:* eszerint Kazinczy e leveléről nem készített másolatot, vagy, mint a [Kazinczy Ferencz' saját kezével írtt Autobiographiájá]-ban írja, eltépte a saját példányát. Így Kazinczynak e versét nem ismerjük.
- (457), (485), (576), (737) *Szabó feleletét / válasza megérkezék, és versben / megérkezék válasza / válasza:* a [Kazinczy Ferencz' saját kezével írtt Autobiographiája 1785ig]-ben közölt vers – a helyesírási sajátosságoktól eltekintve – azonos a levelezésben található verssel; vö. KazLev, 1/10, Baróti Szabó Dávid – Kazinczynak, Kassa, 1778. márc. 8.
- (457) *Mit fogadál, mikoron szembe beszédbe jövőnk?*: eszerint Kazinczy személyesen is meglátogatta Baróti Szabót Kassán (VÁCZY 1915, 81).
- (457) *gereb* (rég.): mesterséges akadály (a folyón faúsztatáskor használt építmény).
- (457) *bőjtmás hava* (rég.): március.
- (428) *Virgil*: Publius Vergilius Maro (i. e. 70–i. e. 21) római költő.
- (428) *Horátz*: Quintus Horatius Flaccus (i. e. 65–i. e. 8) római költő.
- (428), (576), (738) *leoninus*: középkori újlatin eredetű rimes, időmértékes versforma. Általában olyan disztichon, amelyben a középmetszet előtti szó a sorvégi szóval rímel.
- (485), (575), (737) *hexameterek, de kocczanók nélkül / scandált sorokban [...] kocczanók nélkül*: rímetlen időmértékes sorok, nem leoninusok (l. fentebb).
- (737) *adonicus* (lat.): hagyományosan egy daktilusból és egy spondeusból vagy trocheusból álló időmértékes verssor.
- (737) *némelly hexametereit a' Péczeli palotának*: gróf Ráday Gedeon (I.) (1713–1792) → 12. jegyzetmező; a péceli palotájáról: → 45. jegyzetmező.
- (428), (485), (576), (737) *Gyöngyösi / Torda' nagy Poetája*: Gyöngyössi János (1741–1818): tordai református lelkész, költő, a korban népszerű leoninusok szerzője. Első versei már diákkorában (1765) megjelentek. Ráday és Kazinczy bírálatainak hatására felhagyott a verseléssel.
- (428), (737) *Házasodol, látomia / Házasodol, látom; mi bajod, Gombási, barátom?...:* a Gyöngyössi-versben szereplő Gombási bizonyára Gombási István református lelkész és tanító, aki 1774-től 1777-ig Tordán lakott. (E „papír hosszához” mért verssorokat – mint elrettentő példát – még Arany János is idézi az *Irányok* c. művében.)
- (429) *Székelly Poeta*: Baróti Szabó Dávid.
- (737) *ponere totum* (lat.): 'egybekomponálni az egészet' (Horatius: *Ars poetica*, 35. Balogh Piroksa adata és fordítása.)
- (737) *Szemere* Pál (1785–1861): péceli birtokos, költő, kritikus, szerkesztő, a Magyar Tudós Társaság (MTA) (1831) és a Kisfaludy Társaság (1840) tagja. Itt említett diákkori munkája vélhetően az *Alkalmi versdarabkák* (Pozsony, 1802–1804, különnyomat a Magyar Hírmondóból), vagy: *Poétai zsebkönyv* (Pest, 1806). (→ 62. jegyzetmező)
- (737) *Szalay László* (1813–1864): író, történész, jogtudós, a Pesti Hírlap szerkesztője (1844–1845). Említett munkája: *Bimbók* (Pest, 1831; ezt Kazinczy a Magyar Tudós Társaság felkérésére recenzálta). (→ 89. jegyzetmező)
- (430), (576), (738) *Teleki József, I.*, gróf (1738–1796): író, költő, református főgondnok, koronaőr. 1767-től az erdélyi királyi tábla bírása, békési adminisztrátor (1782), majd ugcσαι főispán (1782–1796), 1787-től pécsi tanterületi főigazgató, a dunamelléki református egyházkerület főgondnoka, 1790/91-ben országgyűlési követ, 1792-től titkos tanácsos, 1795-től koronaőr. Az 1791-i budai református zsinat elnöke. Említett művei: *Essai sur la foiblesse des esprits forts*: 'Esszé az erős elmék erőtlenségéről' (Amsterdam, 1762); *Atya-füi barátságának oszlopa. Mellyet a maga nemének, és emberi nyomának díszére éltt, minden a jót beszűlni tudóknak szomorúságára 1778. eszt. pünkösöd havának 26. napján ki-multt néh. r. sz. b. gróf Széki Teleki Eszter aszszonyának, Mélt. gróf Torotzko Sz. Györgyi Torotzkai Sigmond úr kedves élete párjának emlékezetére emelni kívánt [...] testvér bátyja [...]* (Kolozsvár, 1779). (→ 12. jegyzetmező)

- (430), (576), (738) **Teleki László, I.**, gróf (1710–1778): kamarás, belső titkos tanácsos, Erdély főpohárnoka. Teleki Sámuel testvére, tíz gyermek, köztük József (I.), Eszter és Klára apja.
- (430), (576), (738) **Ráday Eszter**, grófnő (Teleki Lászlóné [I.]) (1716–1764): Ráday Pál (I.) lánya, Ráday Gedeon (I.) testvére, Teleki József (I.) és Klára anyja.
- (430) **Teleki Sámuel**, gróf (1739–1822): főispán, erdélyi kancellár. Küküllő (1774–1778) és Máramaros (1792-től) vármegyék főispánja, a nagyváradi kerület királyi biztosaként Bihar vármegye főispánja is (1785–1787), majd 1790-től haláláig ismét bihari főispán. Erdélyi alkancellár (1787–1791), II. Lipót uralkodása alatt főkancellár. Szabadkőműves. A marosvásárhelyi kollégium támogatója, a 60 000 kötetes marosvásárhelyi Teleki-téka alapítója (erről Kazinczy cikke: *Erdélyi Cancellarius Gróf Teleki Sámuel Excell. Bibliothecája Maros-Vásárhelyt*, Tudományos Gyűjtemény, 1817/VII., 3–8.). A göttingeni, a varsói és a jénai tudományos akadémiák tiszteletbeli tagja. Teleki László (I.) testvére.
- (430) **Teleki László, II.**, gróf (1764–1821): író, költő, a dunamelléki református egyházkerület főgondnoka (1803-tól), szeptemvir (1819-től). Bécsi és a göttingeni egyetemi tanulmányai után, 1789-től tisztviselő az erdélyi kormányshéknél, 1792-től az erdélyi és 1803-tól a pesti királyi tábla bírójá, Somogy vármegyei adminisztrátor (1811–1821). Teleki József (I.) fia, Teleki József (IV.) apja. Első felesége gróf Teleki Mária, második báró Mészáros Jeanette (Johanna) (1784–1843).
- (576), (738) **Toroczky Zsigmondné**: gróf **Teleki Eszter** (?–1778), Teleki László (I.) lánya.
- (430), (576), (738) **Álmosd** (Bihar vm.): többek között a Péchy, a Kölcsey és a Kazinczy családoknak volt itt birtoka.
- (576), (738) **anyai nagyapám**: Bossányi Ferenc (II.) (1703–1786), Kazinczy nagyapja. (→ 4.1. *Családja/Bossányi*)
- (430) **dogmaticus** (gör.): hittudós.
- (576) **felemelkedheténk vala e oda, hogy Kisfaludy Károly, Vörösmarty, Bajza a' magok dalaikat énekelhessék**: Kazinczy magánleveleiben már Vörösmarty első megemlézésekor is őt látja (Kisfaludy Károly mellett) a hazai költészet egyik legnagyobb ígéretének: „Kedves vala előttem a' Kisfaludi Károly Szellője is, és Viszontlátása. Ez a' munkás ifjú férfi igazán testvére Sándornak lélekre nézve, de egészen más nemben. Továbbá Veresmartit [!] kedvelém-meg, 's tőle igen sokat várok. Az az út, a' mellyet nekünk kelle írtani, íme törve van, 's lelkes ifjaink futnak a' hol nekünk mászni kelle. Mint örvendek hogy nyílni látom a' szép tavaszt!” (KazLev, 18/4273, Kazinczy – Kis Jánosnak, Széphalom, 1823. dec. 29.) **Kisfaludy Károly** (1788–1830), író, költő, drámaíró; **Vörösmarty Mihály** (1800–1855), költő; **Bajza József** (1804–1858), író, költő, kritikus.
- (430) **II. Ferencz – I. Ferencz**: I. Ferenc magyar király II. Ferenc néven 1792. júl. 5-től 1806-ig német-római császár is volt.
- (430) **Sind Sie der gelehrte Teleki?** (ném.): 'Ön a tudós Teleki?'
- (430) **Baranyi Gábor** (1713–1775): bihari alispán, országgyűlési követ. Felesége Bagosi Zsuzsanna. (→ 3. jegyzetmező)
- (430) **Telegd** (Bihar vm.): Mezőtelegd, ma Tileagd (R).
- (430) **embaras** (fr.): zavartság, zavar.
- (430) **Cornides Dániel, I.** (1732–1787): történész, egyetemi tanár, könyvtáros. Pozsonyi és erlangeni egyetemi tanulmányai után a Wesselényi családnál nevelő, majd Teleki Sámuel kancellár könyvtárnoka és utóbb gróf Teleki József titkára lett. (→ 26. jegyzetmező)
- (688), (739) **Szathmáry** (Paksi) Mózes: Kazinczy sárospataki diáktársa és barátja, a kollégium könyvtárosa. Szathmári (Paksi) Mihály (I.) fia.
- (688) **autographon** (gör.): saját kezű írás.
- (688) **Ex libris Sam. Pitisci** (lat.): 'Sam[uelis] Pitisci könyveiből.' **Samuel Pitisci** (Pitiscus) (1637–1727): német klasszika-filológus.
- (688), (739) **Autographonokból gazdag Gyűjteményt bírok / Autographiai Gyűjteményem**: Kazinczy 1821-től haláláig dolgozott a sátoraljaújhelyi Zemplén vármegyei levéltárban, e levéltárnak ajándékozta az említett kéziratokat, ahol az *Autographa I–II.* című és IV. 1001/b 36 jelzetű gyűjtemény részét képezik: „Kérkedés nélkül szabad említenem, hogy a' képek, és a' lemásolt

és sok eredeti Kézírások az én ajándékaim; általhozottam azokat Autographiai Gyűjteményemből, melyet a' Külföld is ismer. [...] – Ujhely 1831. Január. 16d. Kazinczy Ferencz.” (Kazinczy autográf kézirata: *Zemplén vármegye levéltára történetére és Kazinczy Ferenc levéltári működésére vonatkozó iratok gyűjteménye, Előintés*, XV–5.; vö. HÖGYE 1990, 64 skk).

(739) *herbárium* (lat.): növénygyűjtemény.

(739) *Mindszenti György*: református lelkész. A Mindenest Gyűjteményt szerkesztő komáromi református esperes Mindszenti Sámuel apja. (1752–1806). (→ 4. jegyzetmező)

(739) *Domokos Márton* (1697–1764): debreceni főbíró. (→ 4.1. Családfa/Comáromy)

23. jegyzetmező: 1779–1780. kassai joggyakorlat

71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (170)

86. Az én életem... (435–437, 439–441)

87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével írt Autobiographiája 1785ig] (460–461)

88. Pályám' Emlékezete [I.] (485–488)

89. [Pályám emlékezete II.] (532)

90. [Pályám emlékezete III.] (579–583)

92. [Pályám emlékezete V.] (689)

93. [Pályám emlékezete VI.] (742–746)

1779. szept. 9. Kazinczy megkezdte joggyakorlatát Kassán. A vármegyei törvénykezés megismerése a nemes ifjak egyik lehetséges pályájára, a vármegyei szolgálatra való felkészülést jelentette. Kassán 1780. okt. 18-ig lakott.

Háttér – 1779.

Máj. 13. a tescheni békével véget ért a bajor örökösödési háború, a Habsburgok lemondtak bajor trónigényükről. Az év folyamán megalakult Pesten Bessenyei György, Ányos Pál, Kreskay Imre és Horányi Elek Hazafiúi Magyar Társasága; Tessedik Sámuel Szarvason mintagazdaságot létesített; megkezdte működését a budai egyetem csillagvizsgálója (1805-ig); megjelent Bessenyei *Holmi* c. tanulmánykötete.

1780.

Jan. 1. Rát Mátyás megindította a pozsonyi Magyar Hírmondót. Márc. 25. a királynő rendezte a budai egyetem jogi és vagyoni helyzetét, 3 690 000 Ft tőkével tanulmányi alapot hozott létre, megalapította a budai Teréziánumot (Nemesi Akadémiát). Nov. 29. meghalt Mária Terézia, utóda II. József, aki nem koronáztatta magyar királlyá magát. Az év folyamán befejeződött az – 1751 óta készülő – francia *Enciklopédia* kiadása.

(485), (579), (742) *Az én koromban Patakon és Debreczenben még nem tanítanak Magyar-országi Törvényt, sem a' Világ' Történeteinek kívül Magyar-országi Történeteket*: a sárospataki kollégiumban 1793-ban szervezték meg az ország első önálló, hazai jogot tanító tanszékét Kövy Sándor tanár vezetésével. A magyar jog és történelem fontosságának a felismerése összhangban állt az 1790/91-es nemzeti mozgalom törekvéseivel (vö. KONCZ 1981, 146–147). Sárospatakon az 1810-es évek elején a jogot egy sajátos módszerrel, egy fiktív állam („Páncélország”) modellezésével tanították (vö. CSORBA 2000). A történelemoktatásról: → 16. jegyzetmező.

(485), (579) *Dogmatica és Polemica Theologia* (gör.): a hittudománynak az egyház hittételeit összefoglaló és a hitvitára felkészítő ágai.

(742) *Catechismus [...] Heidelbergi*: a *Heidelbergi Káté* c. református vallástani népkönyv. (→ 5. jegyzetmező)

(579), (742) *Melly törvényeinket állapodik Vallásunk, 's mi az a' Bécsi, három Nickelsburgi, Linczi, Szathmári Béke*: a Bocskai-felkelést lezáró 1606-os bécsi béke elsőként biztosította a vallásszabadságot Magyarországon. Bethlen Gábor erdélyi fejedelem a bécsi békét megerősítő nikolsburgi (nickelsburgi, nickelsprucki) békében (1621) a Habsburgok javára lemondott a királyi címről, viszont megkapta a hét felső-tiszai vármegyét. A linzi béke, amelyet 1645-ben

kötött I. Rákóczi György erdélyi fejedelem és III. Ferdinánd, a szabad vallásgyakorlást kiterjesztette a jobbágyokra is. A szatmári béke a Rákóczi-szabadságharcot zárta le 1711-ben. Kazinczy a [*Pályám emlékezetei*] írásával közel egyidejű valláspedagógiai munkája kapcsán ugyanígy érvel: „Visszakapván Prof. Somosy Urtól MSomat, kitoldám azt egy harmadik Résszel, 's itt elbeszéllem a' Protestáns Vallás történeteit a' mai időkig, nem dió, hanem mogoró-héjban. Mert irtóztató az, hogy mi annyi haszontalanságot tudunk a' Theológiából, de nem tudjuk mi az a' Bécsi Béke, 's a' Nickelspurgi 's Linczi 's Szatmári. [...] A' Munka címje ez: Szent Történetek a' Biblia szerint. Kitoldva a' Keresztyén Vallás' Történeteivel a' mai időkig.” (KazLev, 19, 4602, Kazinczy – Kis Jánosnak, Sátoraljújhely, 1826. márc. 13.)

(485), (579), (742) *praxis* (gör.–lat.): itt: ügyvédi működés, gyakorlat.

(435) **MÁSODIK KÖNYV**: Kazinczy Döbrentei Gábornak 1816. máj. 3-án írt levelében hosszabban idézett e szövegből, l.: 3.1.3. *Keletkezéstörténet a levelezés alapján* (KazLev, 14/3202).

(170), (435), (460), (486), (579), (742) *Milecz Sámuel*: kassai ügyvéd, abaúji és tornai táblabíró, a Keglevics grófok tornai és sztropkói uradalmában jószágigazgató, akinél Kazinczy joggyakorlók voltak (1779–1780). Apja Milecz Illés (1693–1757) pozsonyi szlovák-magyar evangélikus lelkész.

(435), (460), (486), (579), (742) *Torna* (Abaúj-Torna vm.): az Abaúj vm.-vel 1785-ben ideiglenesen, majd 1882-ben véglegesen egyesített Torna vm. egykori székhelye, ma Turňa nad Bodvou (SZK). A városban álló kastély a *Keglevich* grófoké volt, a város fölött emelkedő hegyen van Thököly Imre egykori vára, melyet a császári seregek 1685-ben visszafoglaltak és leromboltak.

(435) *Sztropka* (Zemplén vm.): Sztropkó, ma Stropkov (SZK).

(460) *Dienes*: Kazinczy Dienes (1761–1824), Kazinczy öccse. (→ 5. jegyzetmező)

(460) *Keresztúr* (Zemplén vm.): Bodrogkeresztúr.

(460) *Major Zsigmond*: bodrogkeresztúri jogász, Zemplén vármegyei főjegyző. A joggyakorlaton lévő Kazinczy Dienes előjárója (*lat.: principális*). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.

(460) *Aspermont* (*Aspremont*) grófok: magyarrá lett német főúri család, amelynek utolsó tagjai: János Gobert (1757–1819); fia: Károly Gobert (1790–1809); lánya: Mária Otilia (1787–1819, 1807-től gróf Erdődy Györgyné). A lednici, ónodi, szerencsi, borsi, makovicaai várak és uradalmak voltak birtokukban. Aspremont János Gobert a miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa volt.

(435) *Verbőczy* (Werbőczy) István (1458 v. 1460–1541): királyi ítélmester, személynök, majd nádor. Az általa szerkesztett és „Verbőczy”-ként említett munka az *Opus Tripartitum juris consuetudinarii incliti regni Hungariae* (*Hármaskönyv*; Bécs, 1517) a magyar rendiség törvénykönyve volt 1848-ig.

(460), (485), (579), (742) *Huszt* István (18. sz.): ügyvéd, az egri Foglár-intézet jogtanára, a *Huszt*-ként említett *Jurisprudentia practica, seu commentarius novus in jus hungaricum* (Buda, 1745) c. jogtudományi tankönyv szerzője.

(486), (580) *Vitringa*, Campegius (1639–1712): németalföldi református teológus. (→ 15. jegyzetmező)

(486), (580), (742) *Witschius* / *Vitschius*, Herman (1636–1708): németalföldi protestáns teológus, egyetemi tanár. (→ 15. jegyzetmező)

(742) *Secundus*: Janus Secundus Hagiensis (Johannes Secundus; Jan Nicolai Everard) (1511–1536): németalföldi humanista költő. (→ 15. jegyzetmező)

(742) *Anacreon* (i. e. 572 k.–487 k.): görög költő.

(742) *Bión* (i. e. 2. sz.): görög bukolikus költő. Az első fordítói Vályi Nagy Ferenc (*Bion' és Moschus' Idylliumai*, Sárospatak, 1811) és Kazinczy (*Erosz a' Tanítóány*; megjelent: KAZINCZY/DAYKA–KAZINCZY *Poetai* 1813) voltak.

(742) *Moschusz* (Moschos; Moszkhosz) (i. e. 2. sz.): görög bukolikus költő. Fordítása: Vályi Nagy Ferenc: *Bion' és Moschus' Idylliumai* (Sárospatak, 1811).

(435), (486), (580), (742) *rideg* (rég.): itt: magányos, agglegény.

(435) *degradál* (lat.): lefokoz, lealacsonyít.

- (435) *csatlós* (rég.): kocsit kísérő szolga.
- (436), (460), (486), (580), (743) *párnaszák* (rég.): úti párna (kocsiban), csomag.
- (436) *korba* (rég.): kocsikas.
- (436) *Sternei Hermeneutica* (gör.): 'sterne-i értelmezéstan.' Laurence *Sterne* (1713–1768), angol pap és író, szatirikus művek szerzője. (→ 28. jegyzetmező)
- (436) *XIV. Lajos* (Bourbon) (1638–1715): francia király (1643–1715).
- (436) *Picart*, Bernard (1663–1733): francia rézmetsző. Gróf Ráday Gedeon (I.) péceli palotáját díszítő freskók Picart rézmetszetei után készültek.
- (436) *Chodowiczky* (Chodowiecki), Daniel Nicolaus (1726–1801): berlini lengyel festő, rézkarcoló. Kazinczy a tervezett Messiás-fordítás címlapjához tőle rendelt egy *Mária és Portia* c. rézmetszetet.
- (436) *a' nagy Király*: II. (Nagy) Frigyes (1712–1786) porosz király.
- (436) *horizoni linea* (lat.): vízszintes vonal.
- (436), (461), (486), (580), (742) *Gl...né / Glaczingerné / Prókátor [...]* *özvegye*: (Milecz Sámuel házvezetőnőjéről további adatokat nem találtunk.)
- (580), (743) *Tugend és a' Religion* (ném.): 'erény és a vallás.'
- (743) *confráter* (lat.): tisztárs.
- (436) *felkondorítva* (rég.): felgöndörítve.
- (436) *tour* (fr.): hajtincs (amit a kopasz területre lehet ráfésülni).
- (436) *szebben-chaussírozott* (fr.): szebben méretre szabott, jól szabott.
- (436) *innáta* (lat.): eredeti, veleszületett.
- (437) *Balás Uram' Officinájából*: azaz: a cipészmeister műhelyéből.
- (437), (486) *Bárczy Imre* (1753–?): Torna vármegyei alispán.
- (580), (743) *Buzita* (Abaúj-Torna vm.): ma Buzica (SZK).
- (437), (580) *Nagy-Ida* (Abaúj-Torna vm.): ma Vel'ká Ida (SZK).
- (743) *ezt mondá a' Zsoltárból*: „A' szarvas is idétlent szül.” *Az elsőbb sort*: „Az Úr' szava ha megdördül” *hozzá értette*: „Az UR szava úgy megzendül, / Hogy a' szarvas idétlent szül” (a Biblia Károli Gáspár 1685-ös fordításából [ARANYOS BIBLIA], Zsolt 29,4).
- (437), (486), (580), (743) *Szeszta* (Abaúj-Torna vm.): ma Cestice (SZK).
- (437) *Klopstock*, Friedrich Gottlieb (1724–1803) német költő. (→ 25. jegyzetmező)
- (437) *Vernetnek ismeretes rezére*: Kazinczy Claude-Joseph *Vernet* (1714–1789) népszerű francia tájképfestő *Tempête* festményére utal (amely nyomán Kisfaludy Károly Vész c. olajfestményét készítette). A Vernet-mű Schlicht által 1788-ban készített rézmetszetét – mint Kazinczy *Az én naplóm*ban írja – 1789-ben vásárolta meg, eszerint az 1779-es emlék képeit csakis utólag kapcsolhatta e képhez. (→ 68. jegyzetmező)
- (581) *Caesar magának véletlenül jött halált óhajtja*: Caius Julius Caesar (i. e. 100–i. e. 44) „óhaja” Suetonius római történetíró életrajzában olvasható: „Egyszer ugyanis, mikor Xenophon művében azt olvasta, hogy Cyrus betegsége vége felé bizonyos intézkedéseket tett temetése dolgában, Caesar az ilyen lassú haláltól megborzadva gyors elmúlást kívánt magának; egy nappal a halála előtt, amikor Marcus Lepidusnál ebéd közben arról folyt a szó, ki mint szeretné végezni életét, ő a váratlan, hirtelen halált választotta.” (SUETONIUS 1994, 59. Vö.: KazLev, 15/3547, Kazinczy – Gr. Desseffy Józsefnek, Széphalom, 1818. jan. 20.)
- (743) *Luther, mondám, épen így járt, 's barátá leve ijedtében*: Luther jogi pályára készült, amikor 1505. júl. 2-án a mögötte sétáló barátját egy hirtelen támadt viharban a villám agyoncsújtotta. E megrázkódtatás után Luther másnap belépett az Ágoston-rendi barátok sorába.
- (437) *Szepsi* (Abaúj-Torna vm.): Abaújszepsi, ma: Moldava nad Dodvou (SZK).
- (439), (583), (746) *Baróti Szabó Dávid* (1739–1819): jezsuita szerzetes, pap, költő. (→ 22. jegyzetmező)
- (583) *versifex* (lat.): verscsináló, rímkovács.
- (439) *A' hét esztendővel ezelőtt eltörlött Jezsuíta Szerzet' Collegiumának*: a kassai akadémia a jezsuita rend 1773-as eltörlésével megszűnt, de 1777-től az iskolareform (*Ratio Educationis*) alapján Péchy Gábor igazgatása alatt újra működött. (→ 22. jegyzetmező)
- (439) *lustrum* (lat.): ötéves időszak.

- (439), (487), (582), (689), (745) *Gessner*, Salomon (1730–1788): svájci-német író, idillköltő, festő. Kazinczy számára a *Gessner' Idylliumi* (Kassa, 1788) c. fordítása hozta meg az írói sikert. Az *Első hajós a Kazinczy Ferencz' Munkái* 2. kötetében jelent meg (Pest, 1815). (→ 14. jegyzetmező)
- (439) *Hagedorn*, Friedrich von (1708–1754): a korai német felvilágosodás költője. Christian von Hagedorn testvére.
- (439) *Bürgernek legelső Kiadását*: Gottfried August *Bürger* (1747–1794): német költő. Kazinczy több versét lefordította, de hatott Csokonai Lilla-dalaira és Kisfaludy Károly balladaira is. *Macbeth*-fordítása alapján ültette át Shakespeare művét magyarra Kazinczy. Költményeinek első gyűjteménye (Gedichte) 1778-ban Göttingenben jelent meg.
- (439), (487), (582), (745) *Gleim' és Jacobi Leveleit*: Johann Wilhelm Ludwig *Gleim* (1719–1803) német költő és Friedrich Heinrich *Jacobi* (1743–1819) német kantianus filozófus, író levelezése: *Briefwechsel zwischen Gleim und Jacobi* (Berlin, 1768).
- (439) *Fried* Sámuel (1754–?): kassai kereskedő és tanácsos, Kazinczy barátja.
- (439) *Lipsia* (lat.): Lipcse.
- (439) *Fukker* (Fuker) Frigyes Jakab (1749–1805): kassai orvos (1773-tól), német és latin művek szerzője. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (439) *Viczay* József (1746–1810): kassai orvos, sebész. Kazinczy barátja. Kassai házánál 1794-ig titkos összejöveteleket tartottak gróf Török Lajos és Szulyovszky Menyhért részvételével. Szabadkőműves. Arcképét Julius Franz Wagner festette meg és Czetter Sámuel metszette rézbe 1803-ban.
- (439) *lavírozás* (lat.): itt: a rajz árnyékolása tört vonalakkal.
- (439) *Le Brün* (Lebrun, Le Brun), Charles (1619–1690): francia klasszicista festő, XIV. Lajos udvari festője. Freskói a Louvre-ban és Versailles-ban is láthatók.
- (440) *Midőn később Bácsmegyeimen dolgozám, szívem emlékeztete erre a' valóban szép tájra, 's ide hozám a' történetnek egy két scénjét*: a levélregényben Bácsmegye jú. 3-a és júl. 12-e között 12 levelet írt Tornáról barátjának, Marosynak. Ezekből Theréz Bácsmegyei iránt érzett viszonzatlan szerelmét ismerhetjük meg. (→ 53. jegyzetmező)
- (487) *Szonntagb Sámuel* (1736–1822): kassai evangélikus lelkész (1776-tól), a tiszai evangélikus egyházkerület püspöke (1808-tól), a göttingai egyetem teológiadoktora (1817). Szontagh Mihály apja.
- (582), (745) *a' német Predikátor*: Szontagh Sámuel.
- (487) *Aszód*: a Podmaniczky család birtokközpontja, itt áll a család két kastélya.
- (487), (582) *Podmaniczky József*, báró (1756–1823): főispán, királyi tanácsos és kamarás. Külföldi tanulmányútjáról hazatérve II. József a fiúmei kormányzósághoz, majd a helytartótanácsához nevezte ki tanácsosnak. Az 1790/91-es országgyűlésen a reformok támogatója, a tanulmányi bizottság tagja, Bács-Bodrog vármegye főispánja (1802–1823), a bécsi udvar párizsi tárgyalóbiztos (1815–1817). Szabadkőműves. Podmaniczky János fia.
- (487), (583), (745) *Bause*, Johann Friedrich (1738–1814): német rézmetsző, Wieland műveinek illusztrátora, a rézmetszés tanára Lipcsében. Az említett személyekről Anton Graff (1736–1813) német arcképfestő munkái nyomán készített rézmetszeteket.
- (487), (583), (745) *Haller Albert*: Albrecht von Haller (1708–1777) svájci német költő, természettudós, a göttingeni egyetemen a botanika és az orvostudomány professzora.
- (487), (583), (745) *die zwey Schweitzer* (ném.): 'a két svájci.'
- (487), (583), (745) *Hagedorn*, Christian von (1712–1780): művészettörténész. Friedrich von Hagedorn testvére.
- (487), (583), (745) *Lessing*, Gotthold Ephraim (1729–1781): német költő, író, esztéta, a felvilágosodás meghatározó alakja. Említett vallásfilozófiai drámai költeménye: *Nathan der Weise* (1779; 'Bölcs Náthán'). (→ 53. jegyzetmező)
- (487) *ach, der Feind der christl. Religion; ach, der Spötter!* (ném.): 'óh, a keresztény vallás ellensége; óh, a gúnyolódó!'
- (583), (745) *Ach, der gefährliche Feind des Christenthums!/Religion* (ném.): 'Óh, a kereszténység/vallás veszedelmes ellensége.'

- (487), (583), (745) **Zollikofer**, Georg Joachim (1730–1788): svájci protestáns hitszónok, erkölcs-filozófus.
- (487), (583), (745) **Gellert**, Christian Fürchtegott (1715–1769): német költő és író. (→ 11. jegyzetmező)
- (583) **Uz**, Johann Peter (1720–1796): német költő. A 18. sz. végén Magyarországon az ő közvetítésében váltak ismertté Anakreón művei, hatott Csokonaira is.
- (583) **Ramler**, Karl Wilhelm (1725–1798): német költő, 1790–1796 között a berlini nemzeti színház vezetője, Lessing köréhez tartozott.
- (583) **Daphne Mezereum** (lat.): farkashárs v. farkasbors; kora tavasszal virágzó szép, de bódító virágú cserje.
- (488), (583), (745) **Wieland' Diogeneséből**: Wieland műve: *Dialoge des Diogenes von Sinope* (Lipcse, 1770.) (→ 18. jegyzetmező)
- (488), (745) **Első Hajóst és az Idylleket**: Gessner művei. (→ 14. jegyzetmező)
- (488), (583), (745) **Revéra? Also mit Schriftstellerey beschäftigt?** (ném.): 'Igazán? Tehát írással foglalkozik?'
- (745) **Das ist schön! recht schön!** (ném.): 'Az szép! nagyon szép!'
- (488), (583), (745) **Also einen Reformirten (Gessner), und einen Evangelischen (Wieland)** (ném.): 'Tehát egy reformátust (Gessner) és egy evangélikust (Wieland).'
- (461) **kasznár** (rég.): gazdatiszt, gazdasági intéző.
- (440), (461), (581), (744) **Hajnalkőy / Hajnalkövy János**: tornai plebánus. Említett műve: *Sur les livres defendus* ('A tiltott könyvekről'). (E papról és művéről további adatokat nem találtunk.)
- (486) **Plebánus**: Hajnalkőy (Hajnalkövy) János.
- (461) **Gellert**, Christian Fürchtegott (1715–1769): német költő és író. (→ 11. jegyzetmező)
- (461) **expediál** (lat.): kiment, elintéz.
- (581), (743) **Luther**, Martin (1483–1546): német reformátor, író, Biblia-fordító.
- (486), (581), (744) **lócus** (lat.): szöveghely, (bibliai) idézet.
- (487), (581), (744) **eruditio** (lat.): műveltség, képzettség.
- (440), (461) **Calvin**, Jean (Kálvin János) (1509–1564): francia származású svájci vallásreformátor. Említett teológiai munkája, melyben a praedestinatio tételét is kifejtette: *Christianae Religionis Institutio* (1536).
- (440), (487), (581), (744) **előmbe tévé Calvinnek Istitutióját... / cikkely [...] mellyet Calvin és egy más valaki a' Philosophiából vőve a' Theológiába**: Kazinczy itt, mint azt *Az én életem...*-ben és a [Kazinczy Ferencz' saját kezével írt *Autobiographiája 1785ig*]-ben olvasható, Kálvinnek a *Christianae Religionis Institutio* c. művében tételelesen kifejtett eleve elrendelésre (lat.: *praedestinatio*), a református egyház alaptételére utal. (E tanítás előzményei már a középkorban is felbukkantak, pl. Abelardnál vagy Augustinusnál.)
- (440) **inconsequentia** (lat.): ellentmondás, következetlenség.
- (440), (461), (487), (582), (745) **Szent-Györgyi** (Szentgyörgyi) István (1736–1799): sárospataki tanár, lelkész. (→ 15. jegyzetmező)
- (440), (461), (487), (582), (745) **elbeszéllem mi történt / elpanaszlám bajomat / két kérdést gördíték elébe**: az egyik kérdés, mint fentebb látható, az eleve elrendelés volt. A másik kérdés a lélek halhatatlanságára vonatkozhatott. Kazinczy az Orpheusban közölt *Keresztes Bálint* kedveséhez Tornai Márgithoz, a' Szent Földről. Kassán, Septemb. 24dik 1789. Pálózi Horváth Ádámhoz írt episztolájához egy hosszú JEGYZÉSEK-et írt. Ennek témája inkább a lélek halhatatlansága volt, mint a vers magyarázata. Itt olvashatjuk, hogy Horváth Ádám „azt állítja, hogy a' Lélek halhatatlanságát természeti okoskodások által is meg lehet mutatni: én pedig azt, hogy a' Philosophia azt nem tanítja positive; leg-alább nem úgy, hogy az ellene támadható kétségek egészen el-oszlattassanak.” E szövegkörnyezetben idézi fel Szentgyörgyi István tanítását: „[Szentgyörgyi] nagy erőt talál abban az el-gondolásban, hogy a' test maga-magába nem hat: de nevezetesen Hollmannal, meg-vallja azt, hogy a' Teremtői Mindenhatóságnak nem volt talám lehetetlen a' testet annyira raffinírozni, hogy gondolkozhasson.” (ORPHEUS, 65–70.)
- (487), (582), (745) **de vígyázz, hogy az eránt, a' mi szent, soha magad tiszteletlennek nem találhassd... / de vígyázz hogy tiszteletlennek ne találthassál/találd magad...**: Kazinczy *Az én*

- életem...*-ben a kollégiumi évekhez is hozzákapsolja Szentgyörgyi bölcs útmutatását (→ 15. jegyzetmező), a [*Pályám emlékezete VI.*]-ban pedig „egy két esztendő mulva” jelenik meg a professzor. (Mindhárom időben és térben azonos, hogy sétához köti a tanítást Kazinczy.)
- (440), (487), (581), (744) *rondella* (fr.): körbástya.
- (440), (461) *Elrendelés / Praedestinatio* (lat.): az eleve elrendelés tana, a kálvinizmus alaptétele.
- (461) *Szent Pál* (Paulus, eredetileg: Saul) (10 k.–64 és 68 között): héber apostol-író, egyházszervező.
- (582), (745) *Savoyardi Vicáriussal*: utalás Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) *Émile ou de l'éducation* ('Emil, avagy a nevelésről') c. pedagógiai regényére, amelynek negyedik része a *Profession de foi du vicaire savoyard* ('A szavojai vikárius hitvallása'). Itt fejt ki Rousseau deista vallás-erkölcsi nézeteit a természetes vallásról, a lelkiismereten alapuló erényről. (Rousseau mintája a szavojai Gaime abbé volt, vö. ROUSSEAU 2001, I, 98–100. L. még: MEZEI 1987–88.)
- (582), (745) *Egyiptusi sötétség*: utalás a bibliai tíz csapás egyikére (2Móz 10,21–29).
- (461), (487), (582), (745) *apológia* (gör.): felmagasztaló védőirat, védelem.
- (487), (582), (745) *Grotius* (de Groot), Hugo (1583–1645): németalföldi államférfi, újlatin költő, klasszika-filológus. (→ 15. jegyzetmező)
- (582) *Teleki József, I.*, gróf (1738–1796): író, költő, református főgondnok, koronaőr. (→ 12. jegyzetmező)
- (532) *Eggy haszontalan fiatal-ember...*: (e személyt nem tudtuk azonosítani.)
- (532) *II. Friedrich' Munkáját, 's a' Marsal Keithhoz írt levelet: II. (Nagy) Frigyes* (1712–1786) porosz király (1740–1786) említett, Jakob *Keith* (1696–1758) porosz tábornagyhoz írt morálizáló műve: *Epitre au maréchal Keith*.
- (440) *Grátzia-nevésű*: bájos, kecses (a báj és kellem istennőinek nevéből).
- (440) *szugolya* (táj.): zugoly, zug, kis szoba.
- (170), (440) *Rozgonyi Erzsébet* (?–1810): Kazinczy kassai barátnéja.
- (170) *Ragályi Clári (Rhédey Gedeonné)*: Ragályi József (I.) lánya, Kazinczy kassai barátnéja.
- (441) *Göthének Egmontját*: Goethe darabját – melynek egyik szereplője Klára – Kazinczy is fordította: *Egmont* (1788; *Kazinczy Ferencz' Munkái*, 8. kötet, Pest, 1816).

24. jegyzetmező: 1780. irodalom

21. Superintendens Szilágyi és a' Nyelvrontók (50)

86. Az én életem... (441–444)

88. Pályám' Emlékezete I.] (488–489)

89. [Pályám emlékezete II.] (532)

90. [Pályám emlékezete III.] (583–585)

93. [Pályám emlékezete VI.] (746–748)

- (441), (488), (583), (746) [1780. jan. 1.] *Újságlevél*: Rát Máttyás 1780. jan. 1-jén indította meg Pozsonyban az első magyar hírlapot, a Magyar Hírmondót, amely hetenként kétszer kisalokban jelent meg. Rát 1782-ig szerkesztette, őutána: Mátyus Péter (1783), Révai Miklós (1784), Szacsavay Sándor (1785), Barczafalvi Szabó Dávid (1786), Ungi Pál (1787) és Szabó Márton (1788) adta ki. A lap 1788-ban szűnt meg. Szépirodalmi melléklapja a Magyar Musa volt (1787–1788).
- (441), (488), (583), (746) *Ráth Máttyás* (Rát) (1749–1810): győri származású evangélikus lelkész, az első magyar hírlap szerkesztője, írója. Győrben, Modorban, Pozsonyban és Sopronban, majd nyugat-európai egyetemeken tanult. A Magyar Hírmondót 1780–1782-ig szerkesztette, ezután Győrben evangélikus lelkész lett 1783–1786 között és 1789 után.
- (488), (583), (746) *Prometheus*: a görög mitológia egyik titánja, a tűz elhozója, nevének jelentése: 'előrelátó'.
- (583), (746) *discussio* (lat.): vita, tárgyalás.
- (746) *ugarlás*: az ugar felszántása.
- (488), (583), (746) *Atlanticus-tenger*: Atlanti-óceán.

- (441) *a' Hadi Történetek' érdemes Kiadóji a' magok' Újságleveleiket a' Ráth' leveleinek címje után Magyar Hirmondónak nevezték-el*: Görög Demeter és Kerekes Sámuel Hadi és Más Nevezetes Történetek c. hetente kétszer megjelenő bécsi lapja, amely 1789 júliusában (a török háború idején) indult, 1792-től szintén Magyar Hirmondó címen jelent meg. E lapot 1800-tól Sándorfy József, 1801-től Márton József, 1802-től Császár József adta ki. 1803-ban szűnt meg.
- (583), (746) *magyar Athéne / Magyar Aténás*: Debrecen.
- (488) *eggy nagy férfit*: Domokos Lajos.
- (441), (583), (746) *Domokos Lajos* (1728–1803): Debrecen főbírája, Bihar vármegye ellenzéki követje az 1790/91-es országgyűlésen. Említett munkája, a Johann Rautenstrauchtól fordított *Álom II. Józsefről*. (→ 4.1. *Családja/Comáromy*)
- (746) *németizmus*: germanizmus, a német nyelvre jellemző sajátosságok használata a magyar nyelvben.
- (442), (488), (583), (746) *Ráthnak egyik levele... / csipkedé-meg vétke magyarságáért / megcsipkedé*: Kazinczy kéziratgyűjteményében fennmaradt egy 1818. okt. 29-én kelt autográf kiejegyzés az *Álom II. Józsefről*(.) *Németből magyarra fordítva. Nyomtatott Budán, Landerer Katalin betűivel, 1781. c. munkáról*. A 47 lapnyi nyolcadretű kis kötet nyelvi sajátosságaiból, „vétke magyarság”-aiból Kazinczy háromoldalnyi példaanyagot jegyzetelt ki. A jegyzetelést ezzel zárja: „Úgy hiszi a' világ, hogy ezt a' kisdéd munkát Domokos Lajos Úr, Bihar Vgyének Dietai Követe 's a' Debr. Grammatikának egyik Írója fordította. Ez az Ur nagy ellensége volt a' Nyelvrontásnak, 's alig jelene-meg ez a' Munka, midőn Ráth Mátyás a' M. Hirmondó Leveleiben recenseálá, 's arra emlékezteté a' nem ismert Fordítót, hogy a' cím *németes*. Domokos tiszteletre méltó 's nagy tudományú 's igen szép tollú ember volt, de nehéz minden eránt a' mit nem maga csinált; 's nem azért, mert magát tartotta nagynak, vagy mivel másnak érdemeit kevesíteni akarta volna, hanem mert nagyon óhajtotta, hogy a' dolog jól menjen, hibátlanul. Látta a' maga gyarlóságait, 's mint ember arról hallgatott, magát mások előtt nem feddegette; látta a' mások' érdemét, és azt melegen magasztalta. Füredi Vidának az illy character megfoghatatlan volna.” (MTAKK K 638/II, 1a–2b.)
- (442) *Eperjesi Districtuális Tábla*: az eperjesi kerületi tábla. (→ 25. jegyzetmező)
- (50), (442), (488), (532), (584), (746) *Szilágyi Sámuel, I.* (1719–1785): debreceni tanár, református püspök, író, költő, fordító. Említett életrajza Kazinczytól: KAZINCZY, *Szilágyi* 1820. (→ 12. jegyzetmező)
- (532) *Klopstock*, Friedrich Gottlieb (1724–1803): német költő. (→ 25. jegyzetmező)
- (532), (584), (747) *Csokonai Vitéz Mihály* (1773–1805): költő. (→ 62. jegyzetmező)
- (584), (747) *Fazekas Mihály* (1766–1828): debreceni költő, botanikus, katona, Csokonai és Földi János barátja. 1796-ban lemondott főhadnagyi rangjáról és hazaköltözött Debrecenbe, ahol 1806-tól városi és kollégiumi hivatalokat vállalt. 1804-ben készült el a *Lúdas Matyi, egy eredeti magyar rege négy levonásban*, amelyet először az ő tudta nélkül adott ki Kerekes Ferenc 1815-ben Bécsben (második, átdolgozott kiadás: Bécs, 1817). A nyelvújítási harcok közegében megjelent művet Kazinczy személye elleni támadásként értelmezte. 1806–1807-ben éles vitát (Árkádia-pör) folytatott hírlapokban és levelezésben Kazinczyval. Sógorával, Diószegi Sámuellel együtt adták ki a *Magyar Fűvészt Könyvet* (Debrecen, 1807).
- (584), (747) *syncretismus* (gör.–lat.): különböző irányzatok, nézetek összehangolása.
- (50) *Gróf Brunszvik József*: névtévesztés, helyesen: Brunszvik Antal.
- (442), (488), (584), (747) *Brunszvik Antal*, gróf (1709–1780): udvari tanácsos, szeptemvir, Esztergom (1769–1776) és Bihar vármegyei főispán (1779–1780). 1775-től gróf. Brunszvik József apja, Teréz nagyapja.
- (584), (747) *Brunszvik József*, gróf (1750–1827): belső titkos tanácsos (1786), szeptemvir, királyi kamarás, Bihar vármegyei adminisztrátor (1790), államtanácsos (1805), Csongrád (1795–1808) és Nógrád (1806–1827) vármegyék főispánja, országbíró. Valószínűleg tagja volt a Draskovics János alapította pozsonyi Zur Verschwiegenheit szabadkőműves páholynak. Brunszvik Antal fia.
- (442) *öcsém*: Kazinczy Dienes (1761–1824). (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)

- (442) **Major Zsigmond**: bodrogkeresztúri jogász. (→ 23. jegyzetmező)
- (442) **Aspremont (Aspermont)** grófok: magyarrá lett német főúri család. (→ 23. jegyzetmező)
- (50), (442), (488), (584), (747) **Révai Miklós** (eredetileg Mátyás) (1750–1807): piarista szerzetes, költő, nyelvtudós, egyetemi tanár. Jobbágycsaládban született, 1769-ben lépett a piarista rendbe, Nagyváradon rajztanár volt (1777–1781), 1778-ban pappá szentelték, 1783–1784 között a pozsonyi Magyar Hírmondó szerkesztője. 1802-től a pesti egyetemen a magyar nyelv és irodalom tanára. Mint a nyelvtörténeti módszer úttörőjét (*Elaboratio Grammatica Hungarica*, 1–2, Pest, 1803–1805) és a jottista (szőelemző) helyesírás hívét Kazinczy is nagyra becsülte. Kiadta Bessenyei, Barcsai, Orczy Lőrinc és Faludi műveit. Említett művei: *Lantversek. Nagyméltóságu... Károlyi Károlyi Antal gróff úrnak n. Szathmár vármegye főispányának kegyes pártfogó urának Révai Miklós, mikor Korompai Brunszvik Antal gróff urat n. Bihar vármegye főispányának behelyeztette* (h. n., 1779; in: *Elegyes versei* (Pozsony, 1787, 157); *A magyar alagyaéknak I. könyvek* (Nagykároly, 1778); *Révai Miklós elegyes versei és néhány apróbb kötetlen írásai. Függelékül hozzájuk adatnak másoknak is némelly hozzá íratott darabjaik, végre néhány régiségek is* (Pozsony, 1787). Világosvári Miklósi János álnéven kiadott említett vitairata: *Versegi Ferentznek tisztasággal kérkedő tisztátalan magyarsága*, (Pest, 1805). Fényfalvi Kardos Adorján álnéven kiadott említett vitairata: *Verseghy Ferencznek megcsalatozott illetlen mocskolódásai a Tiszta Magyar-ságban* (Pest, 1806). Elsőként közölte és kommentálta az *Antiquitates literaturae hungaricae...* ('Magyar irodalmi régiségek'; Pest, 1803) c. kiadásában. Kazinczy életrajzi írásai: *Révai Miklós érdemei* (Hazai Tudósítások, 1807, I, 281–283, 288–290); *Révainak nevei 's születési-napja* (Hazai s Külföldi Tudósítások, 1808, I, 311–312). Arcképét Kazinczy megjelenítette a *Kazinczy Ferencz Munkái* 1. kötetében (Pest, 1814).
- (488) **Patachich** Ádám, báró (1717–1784): nagyváradi püspök és Bihar vármegyei főispán (1759–1776), a váradi püspöki palota és székesegyház építtetője, 1776-tól kalocsai érsek. Mária Terézia 1777-ben a budai egyetemi tanács, 1779-ben a tanulmányi bizottság elnökévé nevezte ki.
- (50), (442), (488), (584), (747) **Buday László** (?–1812): testőr, Bihar (1778–1783), majd Ung vármegyei alispán, bihari országgyűlési követ (1796), királyi tanácsos (1806).
- (50), (442), (488), (584), (747) **Nem de talán az örömszekeren...:** l. fentebb: **Révai Miklós**: *Lantversek...*
- (50), (442), (488), (584), (747) **Camillus**, Marcus Furius (?–i. e. 365): római patrícius, hadvezér, „Róma második alapítója.” Az előzőtt, majd visszahívott Camillus a hagyomány szerint éppen akkor tért vissza Rómába és ütött rajta a gallokon, amikor azok a hadisarcként követelt aranyat mérték.
- (747) **poetaster Criticaster** (lat.–ném.): 'versfaragó kritikuská.'
- (443), (489), (585), (748) **Erdődy Lajos (Diószeghi)**: költő, földbirtokos, Szabolcs vármegyei tábla- és szolgabíró. Versei megjelentek a Magyar Hírmondóban és a Magyar Musában is.
- (443) **exequia** (lat.): gyászszertartás.
- (489), (585), (748) **Therésia**: Mária Terézia.
- (443), (489), (585), (748) **Római Császárné...:** Mária Terézia.
- (443), (489), (585), (747) **Baróti Szabó Dávid** (1739–1819): jezsuita szerzetes, pap, költő. A prozódiai vitában Rájnis és Révai ellenfele. Itt említett műve: *Új mértékre vett külömb verseknek három könyvei* (Kassa, 1777; verseit többször átdolgozta és újra kiadta, az 1786-os második kiadás: *Vers-Koszorú*). (→ 22. jegyzetmező)
- (443) **strophista** (gör.–lat.): rímes-ütemes versek szerzője.
- (50), (443) **Horátz, Virgil, Ovid, Propertz**: vagyis: Quintus Horatius Flaccus (i. e. 65–i. e. 8) római költő, Publius Vergilius Maro (i. e. 70–i. e. 21) római költő; Publius Ovidius Naso (i. e. 43–i. sz. 17 v. 18) római költő; Propertius Sextus (i. e. 50 k.–i. e. 15 k.) római elégiaköltő. Az antik klasszikusok neveinek német mintán alapuló rövidítése a nyelvújítási vita egyik sarkalatos pontja volt.
- (443) **a' particuláéknak a' magok verbumaiktól messze ellökések**: az igekötőknek (lat.: *particula*) az igéktől (lat.: *verbum*) távolra kerülése.
- (443), (488), (584), (747) **Károlyi Antal**, gróf (1732–1791): tábornagyszerelem, Szatmár vármegyei főispán (1758–1791), szeptemvir, éteklégőmester (1775–1787), a nemes testőrség kapitánya

(1787–1791), a nagyváradi és ungvári kerületi iskolák főigazgatója (1777–1782). Egyetlen fia: Károlyi József.

- (444) **normális iskola:** a Mária Terézia által megreformált alapfokú oktatási rendszer része a nemzeti (nationális) és a falusi iskola mellett. Ebben az iskolatípusban egységes, szigorúan előírt tanrendben tanították az alapfokú ismereteket, mintát adva ezzel a többi iskolának is. Ezenfelül az alsóbb hivatali, gazdasági stb. pályákhoz szükséges gyakorlati ismereteket is oktattak, majd az utolsó, negyedik osztályban a leendő tanítókat képezték ki, akikkel az oktatási „norma” elméletét és gyakorlatát sajátították el. (FINÁCZY 1899/II, 48–50.)
- (444), (489), (585), (748) **Landerer János Mihály** (1725–1795), nyomdász, könyvkiadó. (→ 17. jegyzetmező)

25. jegyzetmező: 1781–1782. Eperjes

71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (170)

86. Az én életem... (444–445)

87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével írtt Autobiographiája 1785ig] (461–462)

88. Pályám' Emlékezete [I.] (489–490, 500–502)

89. [Pályám emlékezete II.] (532)

90. [Pályám emlékezete III.] (585–586, 606)

93. [Pályám emlékezete VI.] (748–750, 774)

1781. jan. 11. Kazinczy *Eperjesre* (Sáros vm., ma Prešov, SZK) ment joggyakorlatra, hogy a vármegyei jogrendszer után a kerületi tábla gyakorlatával ismerkedhessen meg. Nagyszombat, Kőszeg, Debrecen és Zágráb mellett Eperjesen működött kerületi (*lat.: districtualis*) tábla, azaz első fokon ítélkező bíróság. (Ennek a feljebbviteli fóruma a királyi tábla.) Kazinczy 1782. július 2-án hagyta el Eperjest: habár a *Pályám' Emlékezete* [I.]-ben „1782. Jun. 2-d.”-át írt, a későbbi [*Pályám emlékezete*] szövegekben már 1782. július 2-a szerepel. Ez utóbbi adat helyességét támasztja alá, hogy Kazinczy László 1782. június 6-án még Eperjesre írt levelet Kazinczyhoz (ami azt is jelenti, hogy nem egyszerre hagyták el a várost). (A eperjesi szabadkőműves páholyról: → 29. jegyzetmező.)

Háttér – 1781.

Máj. 8. megalakult gróf Török Lajos vezetésével a miskolci Erényes Világpolgárok (Virtuosos Cosmopoliták) elnevezésű szabadkőműves páholy. Júniusban a cenzúrendelet a birodalom területén a könyvek megjelenésének engedélyeztetésére állami hivatalt (Könyvvizsgáló Bizottság) hozott létre, amit Van Swieten irányított. Okt. 25. a türelmi rendelet (Tolerantiale Edictum) biztosította a protestánsok és a görögkeletiek szabad vallásgyakorlását, templomépítési és paptartási jogát, megszüntette a katolikus püspökök felügyeleti jogát és engedélyezte minden állami hivatal betöltését a nem katolikusok számára is (azaz nem kötelezheték őket katolikus hivatali esküre). Az év folyamán megjelenik Bessenyei *Egy magyar társaság iránt való jámbor szándék* c. értekezése (nyomtatásban 1790-ben) és Rájinis József *A magyar Helikonra vezető kalauza* (a prozódiai harc nyitánya).

(748) **Milecz Sámuel:** kassai ügyvéd. (→ 23. jegyzetmező)

(748) **Major Zsigmond:** bodrogkeresztúri jogász. (→ 23. jegyzetmező)

(170) **accessista** (*lat.*): növédék.

(170), (444), (461), (585), (748) **Toperczer Zsigmond:** (az eperjesi kerületi táblai ügyvédről további adatokat nem találtunk.)

(489) **Principálisunk:** Toperczer Zsigmond.

(585), (748) **Dienes:** Kazinczy Dienes (1761–1824): Kazinczy öccse. (→ 4.1. Családja/Kazinczy)

(748) **Bárczay István** (1762–1829): Bárczay Ferenc (I.) fia.

(444), (462), (489), (585), (748) **Krámernek fia / Krámer / Krámer, fia annak: Krámer Dániel (vagy János)** (1740–1786), eperjesi arcképfestő. Kazinczyt 1781-ben megfestette, a kép Steinmetz

Anna birtokába került, azóta elveszett. (HÖGYE/KAZINCZY 1992/I, [1.] szerint Jánosnak hívták.) Apja, *Krámer Jónás Gottlieb* (1716–1771) festette meg Kazinczy gyermekkori képét (amelyen a 2. gyalogezred – *Károly főherceg* regementje – egyenruhájában van lefestve) és szüleinek portréját is (1763 k.) A festmények ma Széphalmon, a Kazinczy Mauzóleumban láthatók. (→ 4. jegyzetmező)

(748) *Le Brun*, Charles (1619–1690): francia klasszicista festő, XIV. Lajos udvari festője. Freskói a Louvre-ban és Versailles-ban is láthatóak.

(444) *agentia* (lat.): hivatali intézniező.

(444) *Kézmárki Tanítom*: Hellner Illyés.

(444) *Carlovsky* János: a kézmárki iskolaigazgató.

(444), (461) *Neustädter* János Károly: eperjesi német evangélikus lelkész (1778 k.–1804 k.)

(445) *Krieger*: (az eperjesi orvosról további adatokat nem találtunk.)

(532), (586), (749) *Tárcza*: Eperjes folyója.

(532), (586), (749) *Kálvária*: Jézus kereszttútját ábrázoló kép- v. domborműsorozat.

(749) *Strást és Pocsajt*: Eperjes környéki hegyek.

(532), (586), (749) *Sárosi vár*: várrom Eperjes közelében.

(586), (749) *Kapi vára*: várrom Eperjes mellett.

(749) *pittoreszk* (fr., rég.): festői.

(749) *A' nagytemplom mellett áll a' Lutheránusoké, és ez mellett a' Svéd Király' segedelme által épült Collégium...*: „A szabályosan épített csinos város középpontja az É-ről D-felé hosszan húzódó főutca, melynek közepén a Szt.-Miklósról nevezett római kat. plébániatemplom csucsíves épülete (a XIV. sz.-ból, 70 m. magas tornya 1750. ujjáépült), a róm. kat. főgimnázium, az evang. templom és az evang. kollegium nagy épülete áll. Ennek É-i oldalán áll a Szt.-háromság szobra azon helyen, hol Caraffa 1687. 23. prot. nemesembert kivégeztetett.” (PALLAS) A svéd király: *Gusztáv Adolf* (1594–1632), aki a protestáns egyházakat és iskolákat több országban is támogatta.

(586), (749) *a' szent szobrokat azon helyen, hol Karafának dübös lelke annyi ártatlant gyilkoltata / a' szent szobor, az helyt állítva fel, hol Caraffa 1687. annyi vért gyilkosan ontata*: gróf Antonio Caraffa (1646–1693) Eperjes főutcáján 1687-ben állíttatott fel vért padot, e helyen egy Szent-háromság-szobor őrzte a megkínzott és kivégzett áldozatok emlékét. Az olasz származású császári tábornok felső-magyarországi kuruc felkeléseket megtorló hírhedt véstörvényszéke az igazságtalanság és kegyetlenség jelképévé vált a magyar történelemben. Kazinczy a Martynovics-per ügyészt, Nyéki Németh Jánost a *Fogságom naplójában* „vérszomjúzó Caraffa”-nak nevezi, továbbá lefordította Rezik János *Gróf Caraffa Antal' Eperjesi Mészárszárai*-ról írt latin munkáját és elhelyezte Zemplén vármegye levéltárában (Zemplén Vármegye Levéltára [Sátoraljaújhegy], Autographa II., sz. n.). (→ 57. jegyzetmező)

(586) *periodus* (rég.): mondat.

(749) *cziklér*: városör (?)

(586) *vocális* (lat.): magánhangzó.

(750) *pronunciatio* (lat.): kiejtés.

(750) *ambra* (arab): illatszer, amelyet egy cet váladékából nyernek.

(586), (750) *Comische Erzählungen' és Agathon' Írója / Agathon' atyja*: Wieland.

(445), (490), (586), (750) *Wieland*, Christoph Martin (1733–1813): német költő, író. 1772-től Anna Amália weimari hercegnő gyermekeinek (köztük Károly Ágostonnak) nevelője. Itt említett művei: *Comische Erzählungen* ('Vidám történetek', 1765); *Geschichte des Agathon* ('Agathon története'; 1766–1767, 1773, 1794); *Musarion oder die Philosophie der Grazien* ('Musarion avagy a gráciák filozófiája'; 1768); *Dialoge des Diogenes von Sinope* (Lipcse, 1770; ezt Kazinczy lefordította). (→ 18. jegyzetmező)

(462), (586), (750) *Steinmetz Náni / Náni* (Anna, Ninon): (Kazinczy eperjesi barátjának, a későbbi Keczer Györgynéről további adatokat nem találtunk.)

(489) *Eggy tiszteletré igen méltó leány*: Steinmetz Náni.

(586) *Prónay Sándor*, báró (1760–1839): evangélikus egyházi felügyelő, a Magyar Tudós Társaság (MTA) igazgatóságának tagja (1830). Kazinczy barátja. (→ 26. jegyzetmező)

- (462) *Keczer György*: (további adatokat nem találtunk.)
- (489), (586), (750) *Siegwart*: Johann Martin *Miller* (1750–1814) német költő, lelkész és hitszónok népszerű regénye: *Siegwart, eine Klostergeschichte* (Lipce, 1776). (→ 26. jegyzetmező)
- (489), (586), (750) *Klopstock*, Friedrich Gottlieb (1724–1803): népszerű német költő. Nyelvészeti dolgozataiban az írói szabadságot hirdette a nyelvszokással szemben. Említett epusza: *Der Messias* (1748–1773; átdolgozta: 1780 és 1800; említett kiadása: Altona, 1780). Kilenc verse mellett a *Messias* több énekét is lefordította Kazinczy, amihez két illusztrációt rendelt Oesertől. A fordításokból 1788-ban tett közzé mutatóványt a Magyar Museumban (MAGYAR MUSEUM I, 98–101). Fordított tőle Szilágyi Sámuel (I.) is.
- (462), (500), (606), (774) *Sie siehet dieses Blatt... / Ninon siehet dieses Blatt... / Ninon siebt dieses Blatt...*: „Ö/Ninon látja ezt a lapot, s boldogan rámosolyog; talán – ó, micsoda isteni kél! – talán a kebléhez szorítja. Istenek, engedjétek nekem az édes ábrándot, a legfőbb boldogságot földetek, s tegyék meg, hogy én legyek az a lap.” (Ford. SZAUDER M./KAZINCZY 1979, 874.)
- (501) *A' szép kikelet...*: e verset *A Tavaszhoz* címen közli Gergye László (GERGYE/KAZINCZY 1998, 44–45, a jegyzetek: 221–224. (Keletkezését Gergye 1787 januárjára teszi, míg Szauder József 1784-re; l. a lent idézett Szauder-tanulmányt.)
- (501) *Czenczi*: mint Szauder megállapította: „Czenczi biztosan Süsie [azaz Kácsándy Zsuzsanna], így *A tavaszhoz* című 1784-i versében, melyre [Kazinczy] László 1788. márc. 6-i levele pontosan idézve utal, kérve, hogy írjon S-ról; visszatekintve pedig Ferencnek Cserei Miklóshoz 1812. jún. 24-én írt leveléből tudjuk, hogy 1788-ban Süsie »állhatatlansága a megőrülésig vitte« [...]” (SZAUDER 1961, 96.) E női név a Janus Secundus Hagiensis után írt *A' Czenczim szája* (*Lollym szája*) c. Kazinczy-átköltésben is szerepel.
- (462) *Ráday Gedeon I.* (1713–1792): költő, irodalomszervező, országgyűlési követ. (1782-től báró, 1790-től gróf.) (→ 12. jegyzetmező)
- (462) *Ráday Pálhoz írt Epistolám ezt bizonyítja*: Kazinczy a *Gróf Ráday Pálhoz* című „francia könnyűségű” episztolájának megírásának nehézségeiről írta: „Csak azt jelentem, még pedig kínjaimnak teljes érzésekben, hogy a' francia könnyűséget, pajkosságot, enyeltést ezen rímekben szegény nyelven 's ilyen scándált versekben olly nehéz megadni, hogy tegnap előtt egész nap három sort ki nem tudtam dolgozni.” (KazLev, 6/1549, Kazinczy – Gr. Dessewffy Józsefnek, Széphalom, 1809. szept. 20.; a verset l.: GERGYE/KAZINCZY 1998, 188–189.)
- (462) *Versegi* (Verseghy) Ferenc (1757–1822): pálos szerzetes, majd világi pap, nyelvész, költő, író, zeneszerző. A Martinovics-perben elítélték. (→ 71. jegyzetmező)
- (462) *Dayka Gábor* (1769–1796): költő, gimnáziumi tanár. 1787-ben az egri, majd a pesti papneveldeben tanult, ahol 1790-ben meglátogatta Kazinczy. A magyar nyelv és irodalom pártolására kispaptársaiból önképzőkört szervezett. Pappá szentelése előtt, 1791-ben kilépett az egyházi rendből és gimnáziumi tanárként helyezkedett el. Átjavított verseit Kazinczy adta ki egy nyelvújítás mellett érvelő előszóval és életrajzzal: *Dayka' élete* (in: KAZINCZY/DAYKA–KAZINCZY *Poetai* 1813). Költőként jelentős hatása volt Kazinczyra és Csokonaira is. (Dayka verseinek kéziratairól, Kazinczy kiadásáról: → 65. jegyzetmező/1802. jún. 3.)
- (462) *Szemere Pál* (1785–1861): péceli birtokos, költő, kritikus, szerkesztő, a Magyar Tudós Társaság (MTA) (1831) és a Kisfaludy Társaság (1840) tagja. (→ 62. jegyzetmező)
- (462) *Szent-Miklós*y Alajos (Aloyz) (1793–1849): költő, ügyvéd. Irodalmi pályafutását Kazinczy segítette.
- (462) *Berzsenyi Dániel* (1776–1836): költő.
- (462) *a' Berzsenyihez írt Epistolában*: Gergye László jegyzete a *Berzsenyihez* c. episztolához: „A Kazinczy »ars metricá«-jának is nevezett híres episztola 1809 októberében íródott. A verset a széphalmi mester eredetileg Cserey Farkasnak szánta, később azonban megváltoztatta eredeti szándékát, s a költői levél címzettjeként Berzsenyit választotta.” (GERGYE/KAZINCZY 1998, 145–150, a jegyzetek: 381–385.)

26. jegyzetmező: 1782. pesti jurátusság

12. Gróf Ráday Gedeon, az Első... (29)
 22. [Jurátusoknak...] (50)
 41. Báró Orczy Lőrincz (82)
 49. Schwartzner Márton (93)
 71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találom régi papirosaim közt... (170)
 72. Jegyzések elhányt régi Papirosaimból (172)
 87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (462–464)
 88. Pályám' Emlékezete [I.] (490–491)
 89. [Pályám emlékezete II.] (536)
 90. [Pályám emlékezete III.] (587, 588)
 92. [Pályám emlékezete V.] (689)
 93. [Pályám emlékezete VI.] (750–752, 754)

1782. aug. 22-től Kazinczy Pesten folytatta a joggyakorlatot, ahol szept. 21-én jurátusnak eskették fel. Protestáns ifjak a türelmi rendelet (1781. okt. 25.) eredményeként ekkor tehettek először esküt a királyi ítéletábrán, ezek sorában volt Kazinczy és Dienes öccse is: „Protestans Jurátusok ma eskettetnek először a' Kir. Táblán” (KAZINCZY, *Kalendarium* 1824 [?], 45a). Kazinczy egy év múlva újra Pestre utazott, ezért e pesti emlékek összemosód(hat)tak, az időrendbe sorolás bizonytalanra vált: pl. a Kalmár Györggyel való találkozást hol 1782-re, hol 1783-ra teszi (köteünk az utóbbi dátum alatt jegyzeteli).

Háttér – 1782.

Jan. 12. II. József feloszlatta az oktatással, betegápolással vagy tudományok művelésével nem foglalkozó szerzetesrendeket, vagyonukat új plébániák létrehozására rendelte (1786-ig megszűnt a kamalduli, a kapucinus, a karmelita, a karthauzi, a klarissza, a bencés, a cisztercita, a domonkos, a ferences, a pálos és a premontrai rend). Márc. 22. és ápr. 24. között VI. Pius pápa Bécsben folytatott a császár rendeleteiről sikertelen tárgyalásokat. Ápr. 2. II. József elrendelte a Magyar Királyi Kamara és a Magyar Királyi Helytartótanács egyesítését (ténylegesen 1784-ben egyesültek) és augusztusban a magyar és erdélyi kancelláriát is összevonta.

- (490), (587), (750) *Elbagyám Eperjest (1782. Jun. 2-d.) / Elbagyám Eperjest Július' 2d.: → 25. jegyzetmező.*
 (170) *Szilasy Ferenc, I.* (1759–1782): a Zemplén és Torna vármegyei főispán Szilasy József testvére. (→ 17. jegyzetmező)
 (170), (172), (464), (587), (750) *Dienes*: Kazinczy Dienes (1761–1824), Kazinczy öccse. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
 (170) *Szerencsy József* (?–1790 k.): Abaúj vármegyei táblabíró. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Radvánszky Terézia férje.
 (462), (490), (587), (750) *László öccsém*: Kazinczy László (I.) (1763–1807), Kazinczy öccse. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
 (462), (490), (587), (750) *Teleki Klára*, grófnő (gróf *Wartensleben Vilmosné* 1773-tól), (1750–1798): Teleki László (I.) lánya.
 (689), (750) *Teleki József, I.*, gróf (1738–1796): író, költő, református főgondnok, koronaőr. (→ 12. jegyzetmező)
 (490), (587), (750) *Wartensleben Wilhelm (Vilmos)*, gróf (1734–1798): tábornok, a Bródi és a Gradiskai horvát-illír határőrezredek tábornokaként Kazinczy László (I.) felettese. 1791-ben nyert magyar honosítást. Wartensleben Caton (bárá Prónay Lajosné), Ferdinand, Károly, Sándor, Eszter és Claire apja.
 (463) *brigáda* (fr.–ném.): brigád, csapat.
 (463) *Bernáth József* (1736–1803): udvari tanácsos, szeptemvir (1787–1803), Bernáth Zsuzsanna, Borbála és Sámuel apja, Ferenc testvére.

- (50), (463) *Curia / Kir. Tábla*: a Királyi Kúria: a királyi ítélőtábla (a fontosabb ügyekben és másodfokon ítélkező bíróság, elnöke a királyi személynök volt) és a hétszemélyes tábla (a legmagasabb szintű bíróság) közös elnevezése.
- (463), (490) *Sághy Mihály*, báró: Heves vármegyei alispán (1760-ban), majd országbírói és helytartói ítélmester (gör.-lat.: *protonotarius*), szeptemvir (1787-ben), 1790-től báró. Sághy Anna apja.
- (490), (587), (751) *Messziást (Altona, 1781. negyedréiben) megvevém*: Friedrich Gottlieb Klopstock (1724–1803) német költő munkájának említett kiadása egy évvel korábban jelent meg: *Der Messias* (Altona, 1780; kiadta: Johann D. A. Eckhardt [negyedré, 743 oldal]). A levelezésében 1780-at ír Kazinczy is: „Klopstock sagt in der Messiade (Altone 1780. 4 S. 118).” (KazLev, 7/1584, Kazinczy – Rumi Károly Györgynek, Széphalom, 1809. nov. 12.) (Klopstock: → 25. jegyzetmező.)
- (751) *Weingand János Mihály* (?–1802): könyvkereskedő. (→ 12. jegyzetmező)
- (587), (751) *typotheta* (gör.-lat.): betűszedő.
- (490) *Cidli* (?–1758): Klopstock menyasszonya, akinek emlékét a költő ódáiban és a *Messias*ban is megörökítette. Radvánszky Terézt hívta így Kazinczy.
- (490), (587), (751) *a' két testvér Stolberg / Stolberge*: gróf *Christian Stolberg* (1748–1821) és gróf *Friedrich Leopold Stolberg* (1750–1819) német költőknek közösen jelentek meg műveik. Utóbbi 1800-ban katolizált. Kazinczy tőle két verset fordított: *An den Abendstern* (1773; *Az esthajnalhoz*); *Sie an ihm. Auf einer Herbstreise* (1782; *A téli utazás, báró Próány Ágnesnek a clavecin mellé*, későbbi címei: *A félénk leány*, 1788; *Az el-késődött leány*, *Gróf Stolberg szerént*, 1788).
- (751) *Bürger*, Gottfried August (1747–1794): német költő. (→ 23. jegyzetmező)
- (587) *fordítgatám Siegwartot*: a *Siegwart, eine Klostersgeschichte* (Lipce, 1776) c. népszerű regényt Johann Martin Miller (1750–1814) német költő, lelkész és hitszónok írta. Kazinczy már 1782-ben tervezte, hogy lefordítja (*Szegvári* címen), 1789-ben a *Bácsmegyeinek össze-szedett levelei* előtti *Jelentésben* be is jelentette a fordítás elkészültét, és levélben is felkereste Millert. Barczafalvi Szabó Dávid megelőzte: *Siegwart, egy klastromi történet* (Pozsony, 1787). Kazinczy végül tűzbe vetette a kéziratát.
- (463) *palotás*: csatlós, inas.
- (463) *Kornis István* (1758–?): Abaúj vármegyei főszolgabíró.
- (29), (463), (490), (587), (751) *Ráday Gedeon I.*, gróf (1713–1792): költő, irodalomszervező, országyűlési követ, *Ráday Pál I.* fia. (→ 12. jegyzetmező)
- (587) *kivált 1794–1801 közt*: vagyis a fogság alatt.
- (463) *Orczy Lőrinc*, báró (1718–1789): költő, tábornok, abaúji főispán. (→ 21. jegyzetmező)
- (463) *Rondella* (fr.): Pest régi városfalából fennmaradt bástyatorony, amelyben színházat alakítottak ki, és ahol 1774–1812 között, a nagy Német Színház megnyitásáig, játszottak német színészek, de voltak itt magyar nyelvű előadások is.
- (29), (463), (490), (587), (751) *a' három Egység (unitas temporis, loci et actionis) / a' Dramaturgiai három Egység (temporis, loci, actionis) / három egységét* (lat.): a 'idő-tér-cselekmény egysége', a francia klasszicista színház dramaturgiájának alapelve.
- (29) *Shakespear(e)*, William (1564–1616): angol drámaíró, költő.
- (29) *Corneille*, Pierre (1606–1684): francia drámaíró.
- (29) *Racine*, Jean de (1639–1699): francia drámaíró.
- (29) *Voltaire*, François-Marie Arouet (1694–1778): francia író, drámaíró, filozófus.
- (29), (463) *Göthe / Gothe*: Johann Wolfgang von Goethe (1749–1832), német költő, író, drámaszerző. Említett lovagdrámája a *Sturm und Drang*-korszakából: *Götz von Berlichingen mit der eisernen Hand* (1773).
- (463) *Rádaynak szép menyje és ennek férje*: az idősebb Ráday Gedeon menyje: *Fáy Zsuzsanna* (1749–1816); fia: gróf *Ráday Gedeon (II.)* (1745–1801) Hont vármegye főispáni helytartója (1783-tól), a királyi tábla bírása (1785-től), szeptemvir (1786-tól), belső titkos tanácsos (1792-től), koronaőr (1798-tól). 1784-ben magyar színjászó társulatot akart szervezni, de terve nem valósult meg. 1782-től báró, 1790-től gróf. Fiai: Pál (II.) és Gedeon (III.).

- (82), (463) *'S mit mondana erre anyai Nagy Atyád Bossányi Ferencz... / Kis fíu, mondá Orczy, mit mondana erre a' tisztes öltözetre a' nagyatyád...*: „De a' Nagy Orczy, a' Generális és Abaúji Főispán, sok ízben olvasgatta előttem Barcsayval való levelezését, még pedig akkor még, midőn magam is plundriban jártam, 's öneki engemet így kelle megszólítani: *Bobó gyermek!* 's mit mond a' Nagy-Atyád (Bossányi Ferencz), mikor így öltözve lépsz elibe? *No ha a' seggeteken plundra van is, a' szívetek Magyar legyen!*” (KazLev, 4/913, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Kázmér, 1806. ápr. 29.)
- (464), (490), (587), (751) *Teleki József, I.*, gróf (1738–1796): író, költő, református főgondnok, koronaőr, 1782-ben békési adminisztrátor. (→ 12. jegyzetmező)
- (751) *orthodoxia* (gör.–lat.): ragaszkodás a hagyományokhoz, maradiság.
- (490), (751) *fíja a' Ráday' testvérének / Testvérének Ráday Eszternek fíja*: Teleki József (I.) Ráday Gedeon (I.) testvérének, Teleki Lászlóné (I.) *Ráday Eszternek* (1716–1764) a fia volt.
- (464), (490), (587), (751) *Teleki László, II.*, gróf (1764–1821): író, költő, a dunamelléki református egyházkerület főgondnoka (1803-tól), szeptemvir (1819-től). (→ 22. jegyzetmező)
- (464), (490), (587), (751) *Teleki István*, gróf (?–1788): Teleki József (I.) fia. II. József török háborújában halt meg. (NAGYIVÁN szerint 1785-ben halt meg.)
- (464), (490), (587), (751) *Strauss, I.*: (a Teleki család német nevelőjéről további adatokat nem találunk.)
- (464), (490), (587), (751) *Cornides Dániel, I.* (1732–1787): történész, egyetemi tanár, könyvtáros. Pozsonyi és erlangeni egyetemi tanulmányai után a Wesselényi családnál nevelő, majd gróf Teleki Sámuel kancellár könyvtárnoka és gróf Teleki József (I.) titkára lett. A pesti egyetem könyvtárőre, az oklevél- és címertan tanára (1784-től). Szabadkőműves. Kötetünkben említett műve: *Bibliotheca Hungarica...* (Pest, 1792.)
- (587) *Prónay Sándor*, báró (1760–1839): az evangélikus egyház első egyetemes felügyelője (1819–1839), királyi kamarás, a Magyar Tudós Társaság (MTA) támogatója és igazgatóságának tagja (1830). Prónay László fia, Teleki Jeanette (Janka) férje, Prónay Albert nevelőapja. Kazinczy barátja.
- (587) *Prónay László*, báró (1734–1808): az első protestáns tanácsos a helytartótanácsnál (1783), II. József alatt zólyomi főispán, a besztercebányai kerület biztosa, majd nógrádi al- és csanádi főispán (1790–1808). Irodalompártoló főúr, Kazinczy a *Hamlet* fordítását neki ajánlotta (→ 61. jegyzetmező). Kazinczy dédanyjának, Róth Juliannának unokaöccse (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*). Felesége: Radvánszky Rosália. Prónay Gábor és Éva testvére, Sándor, Lajos, Kálmán (rőla NAGYIVÁN nem tud), Simon, Honorka, Ágnes (rőla NAGYIVÁN nem tud), Prisca Tullia (Piroska) apja.
- (587) *András és Péter mósaim*: Kazinczy András (II.) (1738–1804) és Kazinczy Péter (III.) (1747–1827): Kazinczy nagybátyjai. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (490) *Gradiskai Horvát-Regement*: a Gradiskai és a Bródi horvát-illír határőrezred, ahol Kazinczy László (I.) gróf Wartensleben Wilhelm (Vilmos) (1734–1798) tábornak alatt szolgált. (→ 26. jegyzetmező)
- (490) *Dienes*: Kazinczy Dienes (1761–1824): Kazinczy öccse. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (490) *Ürményi József* (1741–1825): országbíró (1806–1825). 1782–1785 között volt Bihar vármegyei főispán. (→ 20. jegyzetmező)
- (490) *Orczy Lőrinc, I.*, báró (1718–1789): költő, tábornok, Abaúj vármegyei főispán. (→ 21. jegyzetmező)
- (490), (588), (752) *Pesti, előbb Nagy-Szombati Universitas... / Pesti, előbb Nagy-Szombati Főiskolája...*: Mária Terézia 1769-ben uralkodói igazgatás alá vonta a nagyszombati jezsuita egyetemet, 1774-ben a feloszlott nagyszombati jezsuita egyház vagyonát az egyetemnek adta, 1777. szept. 26-án áthelyeztette a volt jezsuita nyomdával és könyvtárral együtt a budai várba (hivatalosan csak 1780. jún. 25-én), 1780-ban rendezte az egyetem jogi és vagyoni helyzetét. 1783. dec. 9-én II. József Budáról Pestre költöztette át, és rendelettel biztosította, hogy egyetemi tanári állásra protestánsok is pályázhassanak.
- (490), (588), (752) *Prónay Lajos*, báró: ezredes, Prónay László fia.

- (490), (536), (588), (752) *Schwartner* Márton (1759–1823): statisztikus, egyetemi tanár. Göttingeni egyetemi tanulmányai után 1784-től Késmárkon, 1786-tól Sopronban gimnáziumi tanár, 1788-tól a pesti egyetemen a diplomatika és heraldika tanára, egyetemi könyvtárnok. Három évig báró Prónay László gyermekeinek nevelője volt. Kötetünkben említett, több kiadást megért műve: *Statistik des Königreichs Ungarn* (Pest, 1798).
- (490), (588), (752) *Katona István* (1732–1811): jezsuita történetíró, apát-kanonok, 1770-től a nagyszombati (a későbbi budai és pesti) egyetemen a magyar történelem tanára a tanszék 1784-es megszüntetéséig.
- (93), (536), (588), (752) *1790ben vagy 92ben / egy ebéd mellett [...] hol Dietai Követek is ültek / 1790diki Dieta alatt:* a *Schwartner* Márton c. feljegyzés 1790-re vagy 1792-re, a [*Pályám emlékezete III.*] és a [*Pályám emlékezete VI.*] 1790-re teszi ezt az epizódot, míg az e szövegek előtt keletkezett [*Pályám emlékezete II.*] nem ad meg dátumot (de egy 1792-es eseményhez kapcsolja hozzá).
- (93), (536), (588), (752) *fejér farkas / Fejér Farkas / egy fogadó:* pesti fogadó az egykori Hatvani utcán (ma Kossuth Lajos utca), Kazinczy kedvelt szálláshelye (1803-ban még megvolt, 1828-ban már nem).
- (93) *kellner* (ném., rég.): pincér, felszolgáló.
- (93) *a' Pesti Luth. Synodusban:* 1791. szept.–okt.-ben volt a pesti evangélikus és a budai református zsinatok ülése.
- (93) *Schedius* Lajos János (1768–1847): szerkesztő, egyetemi tanár, rektor, a Magyar Tudós Társaság (MTA) tagja, a Kisfaludy Társaság alelnöke. 1792-ben lett a pesti egyetem esztétika- és nyelvészet-tanára. (→ 87. jegyzetmező)
- (93) *Weingand* János Mihály (?–1802): könyvkereskedő. (→ 12. jegyzetmező)
- (93) *Schaffrath* Leopold (Lipót), báró (1734–1808): piarista fizikatanár, váci kanonok, pesti gimnáziumi igazgató, cenzor (*könyvrevízor*). Szabadkőműves.
- (464) *Trattner* János Tamás (ifjabb) (1789–1824): nyomdász. Trattner Mátyás (1745–1828) fia, az idősebb Trattner János Tamás (1717–1798) keresztfia. Utóbbitól kapta ajándékba születésekor az 1783-ban alapított pesti nyomdát, amit nagykorúságáig apja, ezután közösen, halála után ismét az apja, majd 1827-től apjának veje, Károlyi István vezetett. A nyomda a legnagyobb hazai kiadóvállalattá fejlődött, Kazinczy több munkáját is megjelentette. Ifj. Trattner János Tamás volt az első hazai olvasókabinett alapítója (Pozsonyban, 1781).
- (464) *Jankovics* Miklós (1773–1846): földbirtokos, műgyűjtő, történetíró, bibliográfus, a Magyar Tudós Társaság (MTA) tiszteletbeli tagja (1831). Tagja a Magyar Tudós Társaság alapszabályát kidolgozó bizottságnak (1828). Nagy értékű kézirat-, könyv- és régiségyűjteményét az országgyűlés 1836-ban vette meg a Magyar Nemzeti Múzeum számára.
- (464) *Fejér* György (1766–1851): történetíró, író, katolikus pap, pestújhegyi prépost, a Tudományos Gyűjtemény alapító szerkesztője, a pesti Egyetemi Könyvtár igazgatója. A Magyar Tudós Társaság (MTA) megalapítását előkészítő bizottság tagja.
- (464) *Kulcsár* István (1760–1828): tanár, újságíró, szerkesztő. 1786-ig bencés papnak készült Pannonhalmán, Pozsonyban, majd a szombathelyi gimnázium tanára volt. 1806-ban megindította a Hazai Tudósítások címen az első folyamatosan megjelenő pesti folyóiratot.
- (464) *Horvát István* (1784–1846): történetíró, nyelvész, egyetemi tanár. Vitkovics Mihállyal és Szemere Pállal Kazinczy pesti triászának tagja. Ürményi József országbíró gyermekeinek nevelője, majd 1820-ig titkára. Kulcsár István Hazai Tudósítások c. lapjának állandó munkatársa. 1815-től haláláig a Magyar Nemzeti Múzeum őre, 1823-tól az oklevél- és címertan, 1830-tól a magyar nyelv és irodalom tanára a pesti egyetemen. Révai Miklós tanítványa, a hun-szittya őstörténeti elmélet kidolgozója. Tagja a Magyar Tudós Társaság (MTA) alapszabályát kidolgozó bizottságnak (1828). A Magyar Tudós Társaság megválasztott tagja, de elvi különbségek miatt lemondott. Boldogréti Víg László álneven kiadott említett vitairata: *Versegi Ferencznek megfogytakozott okoskodása a tiszta magyarságban* (Pest, 1806). Kazinczy és Szemere Pál *Hat sonett* (Pest, 1811, [megjelent: 1812]) c. kötetének kiadója. Első felesége Szalmássy Teréz, második Szepeszy Karolina (1815-től).

- (464) *Szemere* Pál (1785–1861): péceli birtokos, költő, kritikus, szerkesztő, a Magyar Tudós Társaság (1831) és a Kisfaludy Társaság (1840) tagja. Horvát Istvánnal és Vitkovics Mihállyal Kazinczy pesti triászának tagja. (→ 62. jegyzetmező)
- (464) *Vitkovics* Mihály (1778–1829): pesti ügyvéd, költő, író, műfordító. (→ 87. jegyzetmező)
- (464) *Kisfaludy Károly* (1788–1830): író, költő, drámaíró, műkedvelő festő és rézkarcoló, a pesti *Auróra* c. zsebkönyv (1822–1837) szerkesztője. Kisfaludy Sándor öccse. A Magyar Tudós Társaság (MTA) tagja (megválasztásáról halála miatt már nem értesülhetett).
- (754) *Császár / II. József* (Habsburg) (1741–1790): német-római császár (1765–1790), magyar király (1780–1790). I. (Lotaringiai) Ferenc és Mária Terézia fia, II. Lipót toszkánai nagyherceg, majd német-római császár és magyar király (1790–1792) testvére.
- (754) *II. Friedrich*: II. (Nagy) Frigyes (1712–1786), porosz király (1740–1786).
- (754) *Florentzia*: Firenze.
- (754) *Eximam regem Matthiam ex ore Hungarorum* (lat.): 'Ki fogom venni Mátyás királyt a magyarok szájából.' Ez a mondat a korábbi [*Pályám emlékezete*] szövegeiben más szöveghelyen olvasható. (→ 56. jegyzetmező)

27. jegyzetmező: 1783. jan.–jún./Pest

71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (171)
72. Jegyzések elhányt régi Papirosaimból (172)
79. Engem illetők (320, 323)
87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (464–465)
90. [Pályám emlékezete III.] (587–588)
91. [Pályám emlékezete IV.] (683–684)
92. [Pályám emlékezete V.] (688)
93. [Pályám emlékezete VI.] (755)

1783. febr. 16-án anyja betegsége miatt elhagyta Pestet Kazinczy, febr. 23-án ért haza Alsóregmecre. Márc. 26-án visszatért Pestre, ahol ápr. 5-ig tartózkodott.

- (171), (172), (320) [1783. febr. 16.] *Anyám Febrban igen beteg / vévén a' levelet, hogy Asszonyám Regmeczen igen betegen fekszik / hallván, hogy az anyám beteg*: (a betegségről tudósító említett levél elveszett vagy lappang.)
- (172) [1783. márc. 6.] *Péchy György* (?–1783): a tiszáninneni kerületi tábla bírása. (→ 4.1. Családfa/Péchy)
- (172), (320), (323) [1783. márc. 7.] *Miklós öcsém*: Kazinczy Miklós (1774–1844), Kazinczy öccse. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (320) [1783. márc. 26.] *Keresztes* (Borsod vm.): Mezőkeresztes.
- (172), (320) *Berzeviczy Sándorné*: Horváth Borbála (Stansics, Grádeczi) (1737 k.–?), Berzeviczy Sándor második felesége (1758-tól). Testvérei: Horváth (Stansics, Grádeczi) Márk (II.), Imre, Boldizsár. Berzeviczy Gergely anyja.
- (172), (320), (755) *Berzeviczy Gergely* (1763–1822): közgazdász, Adam Smith közgazdasági tanainak első hazai képviselője, történetíró, a tiszai evangélikus kerület felügyelője (1801–1822), a göttingeni akadémia tagja. Késmárkon, majd Göttingenben tanult, több nyugat-európai körúton is részt vett. Szabadkőműves páholytag Miskolcon 1783-tól. 1790 áprilisában röpiratban érvelt a független magyar királyság mellett. A Martinovics-per idején visszavonult kakaslominici birtokára. Berzeviczy Sándor fia. Felesége (és unokahúga) Berzeviczy Teréz (II.).
- (755) *cosmopolitismus* (gör.–lat.): világpolgárság.
- (755) *nationalismus* (lat., tört.): hazaszeretet, patriotizmus.
- (755) *V. Károly és Apafi Mihály tizenkét óráját sem tudták soba egyaránt járatni*: V. (Habsburg) Károly (1500–1558), német-római császár (1519–1556); Apafi Mihály (1632–1690) erdélyi fejedelem (1661–1690). Mindkét uralkodó szenvedélyes óragyűjtő volt.

- (755) *Fejér-Farkas*: pesti fogadó az egykori Hatvani utcán (ma Kossuth Lajos utca), Kazinczy kedvelt szálláshelye (1803-ban még megvolt, 1828-ban már nem).
- (755) *Montesquieu*, Charles Louis de Secondat (1689–1755): francia filozófus, író, politikus.
- (755) *Kaunitz*, Wenzel Anton, herceg (1711–1794): osztrák politikus, államkancellár, külügyminiszter, az uralkodó után a birodalom legbefolyásosabb embere.
- (755) *Ócsai Balogh Péter* (1748–1818): 1771-től nógrádi szolgabíró, majd alispán, 1785-ben királyi táblai ülnök, majd szeptemvir, udvari tanácsos, 1789-től az evangélikus egyházak főgondnoka, Torontál (1791–1802) és Zólyom (1802–1818) vármegyék főispánja, államtanácsos (1805). Az 1790/91-i országgyűlésen nógrádi követként a Habsburg-ellenes protestáns köznemesség egyik vezetője volt, a rousseau-i „társadalmi szerződés” alapján új szerződést kívánt II. Lipót és az ország között köttetni. Szabadkőműves. Balogh Johanna (Ambrózy Gáborné, majd Gyürky Istvánné) testvére.
- (755) *Teleki József, I.*, gróf (1738–1796): író, költő, református főgondnok, koronaőr. (→ 12. jegyzetmező)
- (464) *tiszta és tisztátalan lelkek, mint a' Szent-Péter lepléé*: a bibliai történet szerint Péter apostol „elragadtatásában” egy égből nagy lepedőként alászálló edényt látott, „melyben valának mindenféle földi négy lábú állatok, vadak, csúszómászó állatok és égi madarak”. E tisztátalannak vélt ételekből Péter nem volt hajlandó enni, de egy égi szózat megintette: „A miket az Isten megtisztított, te ne mondd tisztátaloknak.” (ApCsel 10,9–10,17)
- (464) *Ferencz Császár*: I. (Lotaringiai) Ferenc (1708–1765), német-római császár (1745-től), toscanai herceg. Szabadkőműves. Mária Terézia férje.
- (464) *lózsi* (fr.): szabadkőműves páholy.
- (465) *XIII. Kelemen* (eredetileg: Carlo Rezzonico) (1693–1769): pápa (1758–1769). Szabadkőműves.
- (465) *XIV. Kelemen* (eredetileg: Giovanni Vincenzo Antonio Ganganelli) (1705–1774): pápa (1769–1774). 1773-ban eltörölte a jezsuita rendet. Kazinczy tudomása szerint szabadkőműves, ez Benda Kálmán szerint nem bizonyítható (BENDA 1957/III, 359).
- (465) *Friedrich*: II. (Nagy) Frigyes (1712–1786) porosz király. Szabadkőműves.
- (465) *Swieten*, Gottfried van, báró (1739–1803): a Monarchia oktatásügyének és felsőoktatási reformjának a vezetője. (→ 33. jegyzetmező)
- (465) *Fráter István* (?–1806): bihari birtokos, a miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (465) *Asszonyvására* (Bihar vm.): ma Târgușor (R).
- (172), (320), (587), (755) [1783. máj. 9.] *a' levél, hogy László Öcsém Zászlótartó / levelet, hogy Laczi öcsém... / László öcsémet...: az említett levél elveszett vagy lappang*. Kazinczy László (I.) (1763–1807), Kazinczy öccse. (→ 4.1. Családja/Kazinczy)
- (320), (587), (755) *Gradiskai Regmt / Gradiskai Horvát-Regement / Gradiskai és Brodi Horvát Regement*: a Gradiskai és a Bródi horvát-illír határőrezred, ahol Kazinczy László (I.) gróf Wartensleben Wilhelm (Vilmos) (1734–1798) táborszernagy alatt szolgált. (→ 26. jegyzetmező)
- (755) *Generál Gróf Wartensleben* Wilhelm (Vilmos) (1734–1798): táborszernagy. (→ 26. jegyzetmező)
- (755) *Vinkofca* (Szerém vm.): Vinkovce, ma Vinkovci (H).
- (755) *Eszék* (Verőce vm.): ma Osijek (H).
- (755) *cadetuskodik* (fr., ném.): hadapródként, tisztjelöltként szolgál.
- (683) *nimród*: vadász (a babilóniai Nimród nevéből).
- (684), (688) *pagát* (ol.): a tarokk legkisebb ütőerejű kártyalapja.
- (172), (320), (755) [1783. jún. 4.] *Ürményi József* (1741–1825), országbíró (1806–1825). 1782–1785 között volt Bihar vármegyei főispán. (→ 20. jegyzetmező)
- (172), (320) [1783. jún. 4.] *Péchy Imre, II.* (1753–1841): alispán, alnádor, szeptemvir, a Magyar Tudós Társaság (MTA) igazgatóságának tagja (1830). 1783-ban Bihar vármegye jegyzője lett. (→ 4.1. Családja/Péchy)

(172), (320), (588), (755) [1783. jún. 4.] *Dienes*: Kazinczy Dienes (1761–1824): Kazinczy öccse. (→ 4.1. Családja/Kazinczy)

(172), (320) [1783. jún. 12.] *Bártfa* (Sáros vm.) ma: Bardejov (SZK); a város közelében híres fürdő van.

(172) [1783. jún. 16.] *Podmaniczky Erzsébet*, bárónő (?–1783): (további adatokat nem találtunk.)

(172), (320) [1783. jún. 20.] *Makovicza vár* (Sáros vm.): várrom Zboró mellett (SZK).

(172) [1783. jún. 26.] *Gicze* (Gömör és Kishont vm.): ma Hucín (SZK).

28. jegyzetmező: 1783. júl.–dec./Pest

23. [Kalmár György] (50–52)

41. Báró Orczy Lőrincz (82)

71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (171)

72. Jegyzések elhárny régi Papirosaimból (172)

79. Engem illetők (320)

87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (465–467)

88. Pályám' Emlékezete [I.] (491–492)

89. [Pályám emlékezete II.] (532)

90. [Pályám emlékezete III.] (588–590)

92. [Pályám emlékezete V.] (690)

93. [Pályám emlékezete VI.] (752–754, 755, 756)

1783. aug. 9.–szept. Kazinczy ismét Pesten tartózkodott. Báró Orczy Lőrinc támogatását kívánta elnyerni, hogy jegyzői állást kapjon Abaúj vármegyében, továbbá kapcsolatot keresett a szabadkőműves páholyokkal. Aug. 28. „visita Gróf Török Józsefnél a' fejeér farkasánál. Ragályi István és Lónyai Menyh. nála;” szept. 4. „Kalmár Györgyöt meglátom Budán;” nov. 2. „látom legelőbb Gróf Török Lajost Tályán” (KAZINCZY, *Kalendarioma* 1824 [?], 41a, uott, 52a). (A szabadkőművességről: → 29. jegyzetmező.)

Háttér – 1783.

Ápr. 25.–júl. 11. II. József magyarországi körutat tett (megfordult Felvidéken és Egerben is). Nov. 1. az uralkodó papnevelő intézetet állított fel Pesten, Pozsonyban és Zágrábban. Dec. 9. II. József a helytartótanácsot Pozsonyból Budára, az egyetemet Budáról Pestre költöztette át, és rendelettel biztosította, hogy egyetemi tanári állásra protestánsok is pályázhassanak.

(172) [1783. aug.] *Beleznay Miklósné, báró Podmaniczky Anna Mária* (1726–1803): pesti háza a kulturális élet fontos központja, az első irodalmi szalonok egyike volt. Báró Orczy Lőrinc sógornője, mert testvére, báró Podmaniczky Judit a tábornok első felesége volt. (→ 12. jegyzetmező)

[61], (172), (320), (467), (492), (588), (755) *Orczy Lőrinc, I.*, báró (1718–1789): költő, tábornok, Abaúj vármegyei főispán. Első felesége: báró Podmaniczky Judit, második: báró Laffert Anna. (→ 21. jegyzetmező)

(82), (467), (492), (590), (756) *Tisza-Örs / Tarna-Örs* (Heves vm.): Tarnaörs. Az Orczy család birtoka, ahová Orczy Lőrinc 1784-ben költözött.

(590), (756) *Árok-Szállás / Árokszállás* (Jász-Nagykun-Szolnok vm.): Jászárokszállás.

(467), (492), (590), (756) *fijának Piarista Praefectusával / István fijának Piarista Nevelője*: Orczy Lőrinc (I.) legkisebb, István fia gyermekkorban meghalt (a piarista nevelőjéről nem találtunk további adatokat).

(467), (492), (590), (756) *Szent István Commendátori pántlikája / Szent István' Commandeur-keresztjével*: Orczy a Szent István-rend középkeresztese (commandeur) volt. E magyarországi lovagrendet (kitüntetést) Mária Terézia 1764-ben alapította a polgári és egyházi érdemek jutalmazására, három osztályában 20 nagykereszt, 30 középkereszt (commandeur) és 50 kiskeztes tagja lehetett.

- (82), (467), (492), (590), (756) *Barcsaijának verseikkel / Verseiből és a' Barcsayéból / a' maga Verseit a' Barcsaiéit Verseit, kéziratban, 's a' miket Barcsay Ábrahám íra bozza és más barátaihoz*: Barcsaynak Orczyval később közös kötetben megjelent versei: *Két nagyságos elmének költeményes szüleményei* (közrebocsátotta Révai Miklós, Pozsony, 1789). *Barcsay Ábrahám* (1742–1806), költő, testőr és ezredes. (→ 18. jegyzetmező)
- (756) *Révai Miklós* (1750–1807): piarista szerzetes, költő, nyelvtudós, egyetemi tanár. (→ 24. jegyzetmező)
- (465), (756) *Orczy József*, báró (1746–1804): Orczy Lőrinc (I.) fia. (→ 21. jegyzetmező)
- (756) *Orczy László*, báró (1750–1807): Abaúj vármegyei főispán (1784–1785 és 1790–1807), báró Orczy Lőrinc (I.) fia. (→ 21. jegyzetmező)
- (756) *Orczy Lőrinc, II.*, báró (1784–1847): Csongrád vármegye főispáni helytartója (1827–1830). Arad vármegye főispánja (1830–tól). Orczy József fia.
- (492), (590), (756) *Richwaldszky György* (?–1779): esztergomi kanonok. Említett munkája: *Vexatio dat intellectum* (1764 [?]; többen Seitz Leó Máriát tartották szerzőnek. Megjelent: Bécs, 1785.) A Kollár Ádám 1764-es udvarhű könyvével vitatkozó, a nemességet ellenállásra biztató nagyhatású röpiratot Mária Terézia betiltotta és Pozsony piacán hóhérral elégettette. „A szerzőt azonban nem sikerült kinyomoznia. Ennek nevét a röpirat utóbb, 1786-ban kinyomtatott példányainak egyikére Kazinczy Ferenc jegyezte rá. Tőle tudjuk, hogy a rendiség e szószólója Richwaldszky György (1779) esztergomi kanonok, szentgyörgymezei prépost és székesegyházi főesperes volt, gr. Barkóczy Ferenc érsek régi pártfogoltja, titkára és bizalmas embere [...]” (KOSÁRY 1983, 299.)
- (492), (590), (756) *Barkóczy Ferenc, I.*, gróf, (1700–1765): egri püspök, esztergomi érsek (1761–tól), hercegprímás, Heves, Külső-Szolnok és Esztergom (1761–1765) vármegyék főispánja, szeptemvir, a magyarországi iskolák főfelügyelője, irodalompartoló főúr. Arcképét Kazinczy megjelentette a *Kazinczy Ferencz' Munkái* 3. kötetében (1815). Barkóczy János (I.) testvére.
- (590) *Bossányi Ferenc* (II.) (1703–1786): Kazinczy nagyapja. (→ 4.1. *Családja/Bossányi*)
- (690) *anyai nagyatyámról*: Bossányi Ferenc (II.)
- (690) *Grassalkovich Antal, I.*, báró, majd gróf (1694–1771): Mária Terézia bizalmas híveként közhivatalnokból emelkedett királyi személynökké. (→ 12. jegyzetmező)
- (532) *at pater omnipotens* (lat.): 'de a mindenható atya.'
- (82), (467), (492), (590), (756) *mibelyt Júnó mutatta magát / asztal felett kevély felesége miatt egy bangot sem ejte / Ebédnél és vacsoránál egy szót sem szóla/némán üle*: az étkezéseknél tehát Orczy Lőrinc felesége miatt volt szótlán. *Júnó* a római mitológiában a házasság védőistennője, Jupiter főisten felesége.
- (465) *Fejér Farkas*: pesti fogadó az egykori Hatvani utcán (ma Kossuth Lajos utca), Kazinczy kedvelt szálláshelye (1803-ban még megvolt, 1828-ban már nem).
- (172), (320), (465) [1783. aug. 28.] *Török József, II.*, gróf (1742–1816): a debreceni kerületi tábla ülnöke (1770–1786). A miskolci Erényes Világpolgárok páholy egyik vezetőjeként Kazinczy szabadkőműves társa. Kazinczy későbbi apósának testvére. (→ 4.1. *Családja/Török*)
- (465) *Berzeviczy Gergely* (1763–1822): közigazdász. Szabadkőműves páholytag Miskolcon (1783–tól). (→ 27. jegyzetmező)
- (172) [1783. aug. 28.] *Ragályi István*: Borsod vármegyei szolgabíró, főjegyző (1803–tól), alispán. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (172) [1783. aug. 28.] *Lónyai Menyhért* (*Menyhárt*) (1769–1816): Ugocsa vármegye országgyűlési követe. Lónyai László (I.) testvére. Lónyai János (II.) apja.
- (465) *belép egy valaki [...] Jó egy második*: a két nem megnevezett személy talán Ragályi István és Lónyai Menyhért volt.
- (465) *profánus* (lat.): nem beavatott (nem szabadkőműves).
- (466) *Girált* (Sáros vm.): ma Gíraltovec (SZK). Itt kastélya, ill. kúriája volt a Potturnay, Dessewffy, Szirmay és Pulszky családoknak. (A szabadkőművességről: → 29. jegyzetmező.)
- (466) *Azok, a' magok vad Libertinismusokkal...*: a girálti szabadkőműves páholy „libertinismus”-áról a szintén szabadkőműves (Pálóczi) Horváth Ádámhoz írt Kazinczy egy levelében:

„P[oturnyai András] tudomány nélkül való, asszonyokat, pompát, kártyát, vendégségeket 's minden haszontalanságot szerető ember volt. Így a' jó össze vala egybeledve a' rosszal, 's mi jót várhatni az ilyenből. Pajtásait felvette, 's ezek rettenetes romlást csináltak az erkölcsökben. Nem vala asszony, a' kit meg nem paráznítottak, 's a' mi fő veszedelem, nem a' praxist hanem a' theoriát is megmérgeztették. A' tudatlan Apostolkák nevétek a' Vallást is, a' Theológiát is, a' Morált is. Iskolás fiu voltam midőn egy Űr a' maga nem dáma feleségének (az az a' ki csak tóth nyelvet tud) azt mondá a' közönséges ebédnél, hol sok vendég űlt, hogy az Asszony inkább kurva legyen mint nem dáma. Ez a' szép intés és férjének kurvázkodásai az Asszonyt arra viték hogy elébb Vendég és patvarista, végre a' szakács lépett a' férji tiszt viselésbe. Egy másik azt mondta ugyan akkor, hogy ha egyetlen leánya a' 12 esztendő meg fogja haladni, leczkét ad neki, hogy mihelytt főkötő lesz a' fején, üssön vásárt portékájából, de addig ne, mert fattyat kap. Így mentek ezek Girálton, édes barátom. Két leánya Poturnyainak két testvér Szirmayhoz méne férjhez, Péterhez és Pálhoz. Ez a' Péter és Pál által hozá a' mérget és a' fényt Pazdicsra Zemplénbe, 's így terjedett a' jó a' rosszal azon proportióban, a' melyben a' mustármag áll a' Pazdicsi Luth. Templomhoz.” (KazLev, 12/2737, Kazinczy – Horváth Ádámnak, Széphalom, 1814. szept. 18.) Török József testvére, Lajos 1780 körül kapcsolatban állt a girálti páhollyal: „[Hanzeli Eperjesről] a páholy tevékenységét átteszi a Potturnyayak girálti kastélyába, ahol a Dessewffyék, Szirmayak, Pulszkyak kúriája is állt. Ezt a páholyt látogatták a nevezett birtokosok, s egyéb vendégek, így Török József is.” (ÁGOSTON 1999, 101, 103.)

(466) *Domine Perillustris, monda, exspectat forsitan aliquam?* (lat.): 'Tisztelt uram, monda, talán vár valakit (egy hölgyet)?'

(172), (320), (466) [1783. aug. 31.] *vele a' hídon / jövék estve felé a' hídon, 's egy egészen ismeretlen mellém vonakodék: a jegyzések elhányt régi Papirosaimból és az Engem illetők, ill. a [Kazinczy Ferencz] saját kezével irtt Autobiographiája 1785⁸⁶]* között tehát ellentmondás van, hogy ismerete-e Kazinczy azt a személyt (Török Józsefet), aki a szabadkőműves páholyba meghívta.

(466) *veszem a' levelet:* (az említett levél elveszett vagy lappang.)

(50), (172), (320), (491), (589), (753) *Kalmár György* (1726–1783 után): költő, nyelvész. Debrecenben, majd 1749-től Oxfordban tanult. Keleti nyelvek kutatójaként több közel-keleti utazást tett. Említett művei: *Epistola divi Pauli ad Hebraeos hebraice cum annotationibus criticis* (Pál levelének héber fordítása és magyarázata; Amsterdam, 1766); *Prodromus idiomatis Scythico-Mogorico-Chuno (seu Hunno) Avarici, sive Adparatus criticus ad linguam Hungaricam* (Pozsony, 1770; 5000 hexametert tartalmazó függelékkal); *Praecepta grammatica atque specimina linguae philosophica, sive universalis ad omne vitae genus adcommodatae* (Berlin és Lipcse, 1772; ez a „Philosophiai Nyelv' Grammatikája”), ugyanennek az olasz kiadása: *Precetti di grammatica per la lingua filosofica o sia universale* (Róma, 1773), ugyanennek a német kiadása: *Grammaticalische Regeln zur philosophischen oder allgemeinen Sprache* (Bécs, 1774), ez utóbbi két kiadás arcképet is tartalmaz. Héber nyelvtanának említett görög változata címlap nélkül készült (Halle, 1767; vö. HEGEDŰS 2008, 76). 1751-ben három angol nyelvű értekezéssel vett részt az 'Elohim' és 'Berith' héber szavakról folyó vitában: *Mr. Bate's Answer to Dr. Sharp's Two Dissertations Answered...; A Short Reply to Mr. Holloway's Few Remarks...; Censurer Censured...* (London, 1751).

(50), (589), (689), (753) *Szilágyi Sámuel, I.* (1719–1785): debreceni tanár, református püspök, író, költő, fordító. Kazinczy említett életrajza: KAZINCZY, Szilágyi 1820. (→ 12. jegyzetmező)

(754) *Horátnak a' Horátnak szchemájiban fordított Ódáját:* Kazinczy a *Debreczeni Superintendens Piskárkosi Szilágyi Sámuel* 'Életében személyes emlékeire hivatkozva írja, hogy Szilágyi Horatiust fordított: „még eddig nem vala előttem, hogy a' kedves Öreg magyar versekben is mulatja magát, 's kértem, hogy ha mit saját dolgozásiból még tud, méltóztatnék velem hallatni. Elmondá Horátnak a' Horátnak szchemájiban fordított Ódáját, nevezetesen ezt: Ovanis referent..., 's az Olvasó képzelheti álmélkodásomat, kivált ha tudja, hogy Debreczen és Patak, azután még hús esztendővel is, a' csengőtlen hexametereket verseknek sem tekintették.” (KAZINCZY, Szilágyi 1820.)

(754) *Scipsi poema hoc 1761. novem horarum itinere a Jasio in Dacia (Jassy, Moldvában), ugymond lap 204.* (lat.): 'Ezt a költeményt 1761-ben írtam, a Jassyból való moldvai úton, a 9. órában.'

Szintén a Szilágyi-életrajzban írja Kazinczy: „Arra emlékezem, hogy Kalmárt tanítványának mondotta e’ nemben. Pedig ő 1761. írta (lásd Prodromusát l. 204.) ismert hexameterait.” Kazinczy ugyanitt egy lábjegyzetben még a „puska” szóhoz kapcsolt „bohó történetet” is elbeszéli Kalmárról. (KAZINCZY, *Szilágyi* 1820.)

- (50) *Horátius*: Quintus Horatius Flaccus (i. e. 65–i. e. 8) római költő.
- (50) *Klopstock*, Friedrich Gottlieb (1724–1803): német költő. (→ 25. jegyzetmező)
- (51), (754) *Ráday Gedeon I.*, gróf (1713–1792): költő, irodalomszervező, országgyűlési követ. (→ 12. jegyzetmező)
- (51) *Molnár János, I.* (1728–1804): író, költő, jezsuita szerzetes, kanonok. (→ 31. jegyzetmező)
- (51) *Birsi Ferenc*: alkalmi időmértékes versek szerzője.
- (51) *Rájnis József* (1741–1812): jezsuita szerzetes, majd pap, tanár, költő, műfordító. Tanított Esztergomban, Kassán, Győrben, Székesfehérvárott, Szatmáron. 1773-ban elkészült klasszikus mértékű verseit csak 1781-ben jelentette meg Pozsonyban a *Magyar Helikonra vezető kalauz* c. kötetében, így Baróti Szabó és Révai is megelőzte. A kötethez írt utószava indította el a prozódiai vitát Ráttal, Baróti Szabóval és Batsányival.
- (51) *az egyik ezen Felülírással: GEORGIO KALMÁR NOBILI HVNGARO...*: ’Kalmár Györgynek, tapolcaídi magyar nemesnek, aki a szimbolikus-karakterisztikus-tudományos egyetemes nyelvet elsőként feltalálta, azt ő maga, egyedül kifejlesztette, római barátai H. C. D. D. D. 1774.’ (Idézet az említett német kiadásból.)
- (51) *Az itt közölt Levél tudatja velünk ekkor hol járt, hol lakott:* a [*Kalmár György*] c. feljegyzést az OSZK, Quart. Hung. 1238 jelzetű kéziratkötetből közöltük, itt közvetlenül a feljegyzése előtt, a 79a–80b oldalon Kazinczy másolatában található meg Kalmár latin levele Johann Jakob Breitingerhez. A levelet Hegedüs Béla adta ki, az ő összefoglalásából idézünk: „Ismerteti utazását: Strassburgból elment Belgiumba, ahonnan Angliába akart menni, de ott feltartóztatták. Össze kellett gyűjtenie a könyvkészletét Bajorországból, Brémából, Hamburgból, Koppenhágából, Danzigból, Königsbergből, Varsóból, Lembergől, Krakkóból és Bécsből.” (HEGEDÜS 2008, 135–138.)
- (51), (172), (491), (588), (752) 1782. *Septemberben / 1783. [...] 4. Septbr. / MDCCLXXXIII. [...] Septemb. 4-d. / 1782. Septemb. 4d.*: a [*Kalmár György*] és a [*Pályám emlékezete VI.*] szerint 1782 szeptemberében, míg az *Ér-Semjén*, 12. Jul. 1802. *Ma találok régi papirosaim közt...*, a *Pályám’ Emlékezete [I.]* és a *Történetek’ Kalendarioma* (KAZINCZY, *Kalendarioma* 1824 [?], 41a) szerint 1783-ban találkozott Kalmárral. (A [*Pályám emlékezete III.*] nem adja meg az évet.) Hegedüs Béla szerint azonban „Valószínűbb az 1781-es dátum.” (HEGEDÜS 2008, 27.)
- (51) *egy barátommal*: Prónay Mihály.
- (491), (588), (752) *Prónay Mihály*, báró: Nógrád vármegye főjegyzője (1796).
- (51), (172), (491), (588), (752) *Budán [...] Bibliothecából / Residentia mellett / Universitas’ Bibliothecájából [...] nyomtatójából/typographiajából*: a volt nagyszombati jezsuita egyetem a nyomdájával és könyvtárával együtt 1777–1780 között a budai várban kapott helyet. (→ 26. jegyzetmező)
- (491), (588) *Yorick’ pogácsa-árosa/pogácsasütője*: Laurence Sterne (1713–1768) angol író műveinek alakja és egyúttal írói neve is Yorick. Sterne *The Life and Opinions of Tristram Shandy* (1760–67) c. regénysorozatában egy falusi lelkészt hívnak Yoricknak, akit a *Hamlet* sírásó-jelenetéből ismert Yorick leszármazottjának mond az elbeszélő. Sterne levelezése Elisabeth Drapperrel már Yorick néven jelent meg: *Letters from Yorick to Eliza* (1775). Ezt Kazinczy lefordította és kiadta *Yorick’ és Eliza’ Levelei* címen a *Kazinczy Ferencz’ Munkái* 4. kötetében (1815). Ehhez csatolta Kazinczy Raynal francia történésznek Elisabeth Drapert sírást írását (*Raynalnak keserve Eliza után*) és Sterne *A Sentimental Journey through France and Italy* (1768) (*Érzékeny Utazások Francia- és Olaszországban, Sterne után*) c. útikönyvét is. Az *Érzékeny Utazásokban* a *Pástétomsütő* c. epizódban (levélben) tűnik fel egy kiszolgált és magát pogácsa-árusként fenntartó egykori katona, egy „chevalier de Saint-Louis”, azaz egy Szent Lajos-rend lovagja.
- (491) *Szent Lajos-rend*: 1693-ban XIV. Lajos francia király által alapított lovagrend.

- (51) *Amicus Romanus* (lat.): 'római barát', célzás Kalmár római tartózkodására.
- (51), (491), (589), (753) *zsípvásár* (rég.): zsibvásár, ócskapiac.
- (172) *pusztula* (táj.): pattanás, var.
- (172) *scorbuticus* (lat.): skorbutos, beteges.
- (51), (172), (491), (589), (753) *Barátom néki-bátorodék / megszóllítottam / szóllítám-meg / én szóllítám-meg*: (a különböző szövegek tehát eltérnek, hogy Kazinczy kezdeményezte-e a beszelgetést, vagy csak 'mellékszereplő' volt.)
- (491), (589), (753) *Syria*: Szíria.
- (52), (172), (491), (589), (753) *mondá neki az eggyikünk, én utolsó postával vettem levelet egygy Helvetziában mulató barátomtól [...] kivevénk azt zsebünkéből / [...] levélből tudom / vettem Helvetziából egy barátom' levelét, 's az velem vala*: (az említett levelet – amely vélhetően a [Kalmár György] c. kézirat elveszett melléklete – nem ismerjük; a levélről az egyes szövegek eltérő adatokat közölnek.)
- (491), (589), (753) *journal* (fr.): hírlap, újság.
- (52) *Vivit siliquis, et pane secundo, ezt mondja az illyekről Horátz*: 'ezüstfilléren, s közkenyéren él' (Horatius: *Epistulae*, II. I. 123.).
- (52), (492), (589), (754) *Landerer János Mihály* (1725–1795): nyomdász és könyvkiadó. (→ 17. jegyzetmező)
- (52) *talán nem rosszabb tűz a' sáskánál*: bibliai utalás; Mózes harmadik könyve több sáskafajt is a tiszta, ehető állatok közé sorol (3Móz 11,22).
- (171) [1783. ősz] *Szerencsy házasodik*: Szerencsy József (?–1790 k.) (→ 26. jegyzetmező) Radvánszky Teréziát (→ 29. jegyzetmező) vette el, akit Kazinczy verseiben és leveleiben „a schweizi poeták és Klopstock által költeményeikben szívesen használt” Cidli néven emlegetett (TOLDY 1987, 208).
- (172), (320), (465), (492) [1783. nov. 2.] *Török Lajos*, gróf (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatójaként (1785–1796) Kazinczy felettese, később apósa. (→ 4.1. Családfa/Török)
- (492) *Ezen eszt. még arról nevezetes előttem, hogy ebben látam először, Tályán, Novemb. 2-dikán, Gróf Török Lajost*: a *Pályám' Emlékezete* [I.] -ben az 1784-es évszám alatt olvasható e megjegyzés, noha 1783. nov. 2-án látta először Kazinczy a későbbi apósát.

29. jegyzetmező: 1784. jan.–jún./szabadkőművesség

16. Feldolgozni valók (44)

24. Orczy Miskolczon 1784. 21. Martii. (52)

41. Bárá Orczy Lőrincz (82)

71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (171)

72. Jegyzések elhányt régi Papirosaimból (172–173)

79. Engem illetők (320)

87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (467–469)

88. Pályám' Emlékezete [I.] (497)

90. [Pályám emlékezete III.] (590–591, 603–604)

92. [Pályám emlékezete V.] (690)

93. [Pályám emlékezete VI.] (756, 772)

1784. jan. 12-től Kazinczy Miskolcon tartózkodott, ahol 16-án gróf Török Lajos felvette az *Erényes Világpolgárok* elnevezésű szabadkőműves páholyba: „Szent láng.” (KAZINCZY, *Kalendarioma* 1824 [?], 4a). **Márciusban** újra Miskolcra utazott, hogy báró Orczy Lőrincnél vármegyei hivatalt nyerhessen, **21-én**: „Orczy Lőrincznél ebéden Miskolczon” (uott, 14b). **Máj. 30.** „Pazdicson a' Lutheranusok közt communicálok” (uott, 26a). **Jún. 12.** „Kassán látom először Therézt [Radvánszky Teréziát]” (uott, 28a).

Háttér – 1784/1.

Febr. 13-án a császár körlevélben intette a birodalom valamennyi hivatalnokát a rendeletek pontos végrehajtására. **Ápr. 13-án** II. József a magyar függetlenség szimbólumát, a Szent Koronát Pozsonyból Bécsbe vitette, ahol a császári kincstárba helyeztette el. **Máj. 1-jén** a császár elrendelte az első népszámlálást Magyarországon, amit majd 1784–1785-ben (Erdélyben 1785–1786-ban) hajtottak végre. **Máj. 11-én** megjelent a nyelvrendelet: a latin helyett a német lett a hivatalos nyelv Magyarországon (a rendelet fokozatosan lépett érvénybe: a kormányzéseknek nov. 1-től, a megyei és városi hatóságoknak egy évvel később, az oktatás területén három év alatt kellett bevezetni a német nyelvű ügyintézkést; a rendelet végrehajtását több oktatási intézmény, ill. vármegyei és városi hatóság is akadályozta).

A szabadkőművességről

1742-ben Bécsben – porosz mintára – megszervezték a *Három Törvényhez* (*Aux trois canons*) nevű páholyt, amelynek tagja volt pl. Báróczi Sándor is. Mária Terézia hosszú uralkodása során fokozatosan lett a tiltott mozgalomból eltűrt, végül a közélet szereplőinek jelentős részét összefogó hálózat, amelynek már a királynő férje, I. (Lotaringiai) Ferenc császár is tagja volt. **1772-ben** Bécsben (a későbbi) II. József császár felügyeletével hivatalos páholy alakult (*Három Csillaghoz*). **1784-ben** II. József a bécsi nagypáholy alá vonta a magyarországi páholyok működését. **1785. dec. 11-én** tovább szigorította az állami felügyeletet (csak tartományi fővárosokban működhetnek páholyok, üléseikről jelentést kellett adni), ezért a pesti kivételével a hazai szervezetek többsége **1787-re** hivatalosan megszűnt, de titokban – feltehetően – tovább működött. **1790-től** II. József rendeleteinek visszavonása után néhány évig ismét legálisan működtek a páholyok. **1795. jún. 11-én** I. Ferenc betiltotta a mozgalmat.

A magyarországi szabadkőművesség kialakulására Dunántúlon és Erdélyben elsősorban a bécsi minta hatott. Az ország déli régiójában azonban Draskovich János vezetésével egy saját rítusú, (az elején) jozefinista elveket valló, gyorsan terjeszkedő szervezet alakult ki, amelynek legfőbb fiókpáholya a *pesti Nagyszívűséghez* (*Zur Grossmuth*) volt (alapítva: 1770). A *Nagyszívűséghez* főmestere 1787-től Kreil Antal egyetemi filozófianár, tagjai pl. Pajor Gáspár, Kármán József, Pálóczi Horváth Ádám és Szilágyi György. Utóbbi két személyt Kazinczy ajánlotta, noha ő maga nem volt tag, de látogatta a pesti üléseket (1789-ben, 1790. szept. 24-én és okt. 1-jén, 1793-ban). A pesti szervezetből 1778-ban vált ki a *budai Hallgatagság*, amelynek vezetője báró Orczy József (báró Orczy Lőrinc fia) volt. 1784-ben újabb *budai* páholy alakult és működött 1789-ig *Első Artatlanság*hoz néven (tagja volt pl. id. gróf Ráday Gedeon), e *lőzsi* II. József centralizáló rendelete után felvette *Hallgatagság* tagjait is (1789-ben megszűnt). A *pozsonyi Zur Verschwiegenheit* páholyt 1776-ban alapította Draskovich, e lőzsinak 1778-ban már 44 tagja volt, közte pl. báró Orczy László (báró Orczy Lőrinc fia) is.

Az ország északkeleti vármegyéiben az 1760-as években a Felvidékre menekült lengyelek hoztak létre fiókpáholyokat. 1769-ben alapították a varsói nagypáholy engedélyével az *eperjesi Az érényes utazóhoz* páholyt. Ez a központ további páholyokat szervezett Balassagyarmaton, Besztercebányán és Miskolcon. A *miskolci Érényes Világpolgárok* (*Érényes Kozmopoliták, Virtuósos Cosmopoliták*) szabadkőműves páholyt 1781 körül gróf Török Lajos alapította. A páholy főmestere Kazinczy későbbi hivatali főnöke és apósa, felügyelője Vay József és Ragályi István, pénztárnoka Óváry László, titkára Fáy Barnabás. Kazinczyt 1784. jan. 16-án vette fel a miskolci páholy, szabadkőműves neve az Orpheus lett. Kazinczy a lőzsiban később titkári teendőket is ellátott. 1787-ben megszűnt a páholy (vagy titokban működött tovább). Kazinczy tagja volt az 1791-től (ismét?) működő, Spissich János által vezetett *zalaegerszegi Jó Tanács*hoz lőzsinnak is. Kazinczyt feltételezhetően itt avatták mesterré 1792. máj. 14-én (→ 56. jegyzetmező). Feltehetően a *kassai Égő Csipkebokorhoz* páholytak is tagja lehetett Kazinczy, és bizonyos, hogy ismerte és látogatta a Born Ignác vezette *bécsi Zur wahren Eintracht* ('Igaz Egyetértéshez') lőzsit.

(E témakör feltárását nehezíti, hogy Kazinczy 1794-ben elégette a szabadkőműves iratait, de a titoktartási kötelezettség és a működés illegális korszakai is sok bizonytalanságot okoznak. A *girálti* lőzsiről: → 28. jegyzetmező. Grossingerről, aki a szabadkőművességre emlékeztető rózsarendet alapította: → 61. jegyzetmező. Az illuminátusokról: → 35. jegyzetmező.)

(VÁCZY 1915, 111–124; JÁSZBERÉNYI 2003, 25–38, 119–132.)

- (172), (320), (467) [1784. jan. 14.] *Szulyovszky László*: a miskolci páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Szulyovszky Menyhért testvére, Anna apja. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (467) *András bátyám*: Kazinczy András (II.) (1738–1804), Kazinczy nagybátyja. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (467) *Boronkay Gáspárné*: Szulyovszky Anna (?–1830), Szulyovszky László lánya.
- (467) *Pazdics* (Zemplén vm.): ma Pozdišovce (SZK). Főbb birtokosai: a Szirmay, a Péchy, a Szulyovszky és a Boronkay családok; itt lakott Kazinczy nagybátyja, András is.
- (467) *Rákócz* (Zemplén vm.): ma Rakovec nad Ondavou (SZK); Szulyovszky Menyhért lakhelye.
- (467) *Andrássy István*, gróf (?–1812): bihari (1776–1778) és borsodi (1778–1784) főispán. (→ 19. jegyzetmező)
- (172), (320), (591) [1784. jan. 14.] *Radvánszky Ferenc* (1734–1810): őrnagy, Borsod vármegyei ülnök, a miskolci evangélikus egyházközség alapítója, a tiszai evangélikus egyházkerület felügyelője (1793–1794). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa volt, de kilépett.
- (172), (320), (467) [1784. jan. 15.] *Kapitány Márjási / Márjási (Máriássy) István* (1753–?): Gömör vármegyei helyettes alispán, országgyűlési követ, miskolci kapitány. Az Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (172) [1784. jan. 15.] *Puky László* (1753–1816): Abaúj vármegyei főszolgabíró, majd alispán (1784-től és 1790-től), országgyűlési követ, helytartói tanácsos (1815-től). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Puky Ferenc testvére.
- (172), (320) [1784. jan. 16.] *Almásy József* Ignác, gróf (1726–1804): lovassági tábornok. (→ 18. jegyzetmező)
- (172), (320), (467) [1784. jan. 16.] *Puky András* (1755–1797): gránátoskapitány, a franciák elleni harcokban esett el. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Felesége báró Adelsheim Johanna (a későbbi Vay Miklósné [I.]).
- (467) *a' Verbung Tisztje Quártélyházához* (ol.–ném., rég.): egy civil házba elszállásolt toborzó-tiszthez.
- (468), (497), (591), (603), (772) *Török Lajos*, gróf (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatója (1785–1796), ekkor Kazinczy felettese, később apósa. A miskolci Erényes Világpolgárok szabadkőműves páholy alapító nagymestere, Kazinczy beavatója. Gyermekei: József (III.), Sophie (Kazinczy felesége), Pál és Mária. (→ 4.1. *Családja/Török*)
- (603), (772) *Ladomérszky István*: nemzeti iskolák felügyelőjeként Kazinczy hivatali elődje (1785-ig), majd a tiszáninneni kerületi tábla ügyésze (1787).
- (468) *eggy még életben lévő Úr, kit épen ezért meg nem nevezek*: vélhetően Fáy Barnabás, aki 1829-ben halt meg.
- (468), (591) *Óváry László* (?–1823 előtt): Borsod vármegyei ülnök. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (468), (591) *Ragályi József, I.* (1733–1804): Borsod vármegye alispánja (1787–1800), királyi tanácsos. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Kazinczy testvérének, Józsefnek, apósa. Ragályi Gedeon testvére, Szemere Katalin férje. Ragályi Kata, József (II.), János, Tamás, Klára, Mária Magdolna (Kazinczy sógornője: → 4.1. *Családja/Kazinczy*) és Erzsébet apja.
- (591) *Fáy Barnabás* (1753–1829): főjegyző (1784-től), a debreceni kerületi tábla ülnöke (1787-től), kancelláriai referendárius (1810–1815) és udvari tanácsos, Szabolcs (1817–1824), majd Ung (1824–1829) vármegyei főispáni helytartó, főispán. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Felesége Szily Karolina.
- (591) *Szatbmáry (Szatbmári) Király József, I.* (1750–1819): Szabolcs vármegyei alispán, királyi tanácsos. A miskolci Erényes Világpolgárok páholy egyik vezetőjeként Kazinczy szabadkőműves társa. Felesége: Szemere Klára, fiai: Pál (1781–?), József (II.), János.
- (591) *Melczér László* (?–1823): Borsod vármegye főjegyzője, alispánja és országgyűlési követe (1790–1792), szeptemvir. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa volt, de kilépett. Melczér Margit (Puky Lászlóné) testvére, Mária apja.
- (591) *Molnár János, I.* (1728–1804): író, költő, jezsuita szerzetes, kanonok. (→ 31. jegyzetmező)

- (591) **Koppi** Károly József (1744–1801): piarista pap, történész. Tanított a váci piarista középiskolában, a kassai (1776-tól) és a kolozsvári (1780-tól) akadémián, majd Katona István utódként a pesti egyetemen (1785–1796). Jozefinista volt, de 1790 februárjában már röpiratban támadta az abszolutizmust és nemzeti király megválasztását javasolta. Hajnóczy barátja, a Martinovics-per után elvesztette állását és kitiltották Pest-Budáról. Szabadkőműves.
- (591) **Világot teremtének Miskolczon**: utalás a miskolci szabadkőműves páholyra, amelynek egyik vezetője Vay József (I.) volt.
- (591) **Török József, I.**, gróf (1714–1776): Borsod vármegyei alispán, országgyűlési követ (1751), udvari tanácsos, a szepesi kamara elnöke. Szabadkőműves, alkimista és rózsakeresztes. 1774-től gróf. Második felesége: báró Pfeffershoffen Katalin, (?–1790). Török József (II.) és Lajos apja. (→ 4.1. *Családfa/Török*)
- (468), (497), (591), (604), (772) **Pásthory Sándor** (1749–1798): jogász, kancelláriai titkár, királyi tanácsos, fumei kormányzó (1791-től). II. József uralkodása alatt a magyarországi iskolai ügyek referense volt. (→ 38. jegyzetmező)
- (497), (604), (772) **Széchenyi Ferenc**, gróf (1754–1820): főispán, helyettes országbíró, múzeum- és könyvtáralapító (1802). (→ 32. jegyzetmező)
- (604), (772) **Gessner**, Salomon (1730–1788): svájci-német író, idillköltő, festő. Kazinczy írói hírnévét megalapozó fordítása: *Geszner' Idylliumi* (Kassa, 1788). (→ 14. jegyzetmező)
- (497), (604), (772) **Swieten**, Gottfried van, báró, (1739–1803): a Monarchia oktatásügyének és felsőoktatási reformjának a vezetője. (→ 33. jegyzetmező)
- (468), (591) **Zichy Károly**, gróf (1753–1826): Békés (1782–1783), majd Győr (1783–1785, 1790–1826) vármegyék főispánja, kincstartó (1786–1788), országbíró (1788–1795), miniszter. Az 1790/91-es országgyűlésen az alkotmányos kiegyezést támogatta, az itt elmondott üdvözlőbeszédét Kazinczy az Orpheusban közölte (ORPHEUS, 227–228). A Martinovics-per idején váltotta le I. Ferenc az országbírói tisztségéről. 1802-től az udvari kamara elnöke, 1808-ban az államminisztérium elnöke, 1809-ben hadügyminiszter, 1813–1814-ben belügyminiszter volt. Gróf Zichy Ferenc testvére. Fiának, ifj. Zichy Károlynak (1779–1834) az első felesége gróf Eszterházy Francisca (1784–1804), a második gróf Festetics Júlia volt.
- (468), (591) **Balogh Péter (Ócsai)** (1748–1818): főispán, szeptemvir. Szabadkőműves. (→ 27. jegyzetmező)
- (468) **Albert Herczeg**: Albert Kázmér, szász-tescheni (sax-tescheni) herceg (1738–1822). Szabadkőműves. (→ 8. jegyzetmező)
- (468), (497), (604), (772) **Báránczi Sándor** (1735–1809): író, műfordító, testőr. Szabadkőműves. (→ 71. jegyzetmező)
- (772) **Siegwart**: Johann Martin Miller (1750–1814) német költő, lelkész és hitszónok, a göttingai Hainbund tagja írta a népszerű regényt: *Siegwart, eine Klostersgeschichte* (Lipcse, 1776). Fordításáról: (→ 26. jegyzetmező)
- (772) [1784. febr. 29.] **Czirjék Regmeczen bagyá a' szép leányt**: l. a lentebb idézett levelet.
- (468) **Draskovics János**, gróf (1740–1787): katonatiszt, kamarás, belső titkos tanácsos, a saját rítusú magyar szabadkőműves páholy alapítója. Nádasdy Ferenc (II.) fogadott fia.
- (468) **Nádasdy Ferenc, II.**, gróf (1708–1783): az osztrák örökösödési és a hétéves háborúk tábornoka, majd tábornagya, horvát bán (1756–1783), a század kiemelkedő hadvezére. Nádasdy Ferenc (I.) unokája, Draskovics János mostohaapja.
- (468) **Föld' Savai**: utalás a bibliai hegyi beszédre: „Ti vagytok a földnek savai; ha pedig a só megízetlenül, mivel sózzák meg? nem jó azután semmire, hanem hogy kidobják és eltapossák az emberek.” (Mt 5,13.)
- (468) **Midőn József a' maga Tolerantiale Edictumát kiadta...**: II. József 1781. okt. 25-i türelmi rendelete.
- (173), (320), (497), (603), (772) [1784. febr. 29.] **Czirjék Mihály** (1753–1797): testőriró, kapitány. Sárospatakon tanult, 1775–1787 között a nemesi testőrségben szolgált. Említett Colardeau- és Dorat-fordítása: *Érzékeny levelek* (Bécs, 1785).
- (497), (603) **Hotentóti/Hotentót föld**: Afrika (a nomád afrikai nép nevéről).
- (497), (603), (772) **Rolly József** (1751–1820 után): zempléni nemes.

- (497), (604), (772) [1784. febr. 29.] *Rolly (1784. Febr. 29 d.) ebédre hívátá az anyámat / ...az anyámat és engem ebédre kéréte meg*: egy 1817-es levelében Kazinczy az évszámában bizonytalan, és Rollyról igen elítélően nyilatkozik: „Czirjék Mihály Gárdista meglátta Rollyt Bécsben 1785 táján, 's látta melly levis familiaritásban ereszkedik ehhez az immoralis bolondhoz Gróf Sztáray Mihály Bécsben. Kéri Rollyt, szerezne neki szolgálatot, hogy Duhálszki Bábit elvehesse. Rollynak tetszik a' leány, 's megtanulván Sztáraitól, hogy biztatni hazudva is illik, azt mondja nekik, hogy Czirjék és a' Kisasszony vele jőjenek Felső-Regmeczre; itt újra fogják sürgetni Sztárayt, hogy Assessorrá tegye a' Kassai Kamaránál. Már annakelőtte Czirjék Pápastává is lett hogy kenyeret annál hamarabb kapjon. Czirjéknek Gárdai szabadsága kitölt, vissza kelle mennie. Rolly a' leányt megtartja, 's eléri nála a' mit óhajtott. Czirjék hivatalt nem kapott, lyányát elvesztette. – Felső Regmeczen lévén, Rolly az Anyámat ebédre hívja, mi vissza őket. Czirjék előttem Abeldárnak és Heloíznak leveleit in M. S. olvassa, meg sem álmódván hogy én is Anchio pittore. Én más nap mutatom neki Tómusokra ment dolgozásaimat, Geszneremet csudálja, Bécsbe megy, elbeszéli melly ifjúra talált, 's Báróczi a' hírt megviszi Pászthorynak 's Széchényinek. Széchényi Angliai 's Francziai Országi útjában Gessznernek.” (KazLev, 15/3428, Kazinczy – Szemere Pálnak, Széphalom, 1817. máj. 7.)
- (497), (604), (772) *Colardeau*, Charles Pierre (1732–1776): francia költő. Említett műve az Alexander Pope *Eloisa to Abelard* (1717) című költeménye nyomán írt heroida: *Héloïse à Abailard* (1758).
- (173), (320), (497), (604), (772) *Abelárd (Abélard)*, Pierre (Petrus Abaelardus) (1079–1142): latinul író francia filozófus, költő. Héloïse iránti szerelme és titkos házassága tragikus véget ért: őt kasztrálták, felesége zárdába került. Ezt a történetet dolgozta föl Colardeau említett műve is, amely Czirjék Mihály fordításában *Érzékeny levelek* címen jelent meg. A történet népszerűségéhez Rousseau *Nouvelle Héloïse* c. műve is hozzájárult.
- (497), (604), (772) [1784. febr. 29.] *Szebb ifjat mint ez az új Abelárd... / Szebb leányt mint ez az új Heloíz...:* a Kazinczy által bemutatott Czirjék-kézirat feltűnő hasonlóságot mutat Rousseau *Nouvelle Héloïse* c. művének Rousseau *Vallomásai*ban leírt kéziratához: „Ezeknek elrendezéséből született a *Julie* két első része, amit kimondhatatlan élvezettel írtam és tisztáztam le ezen a télen. A legszebb aranysegélyű papír, az írás fölszárítására azúrkék és ezüstsín porzót, a lapok összefűzésére keskeny, kék szalagot használtam [...]” (ROUSSEAU 2001, II, 175.)
- (497), (604) *tambour pántlika* (fr.): 'dob-pántlika' (?).
- (772) *emblém* (gör.): embléma, (képzőművészeti) jelkép.
- (772) *bullá* (lat.): függő pecsétellátott középkori okmány.
- (52), (173), (320), (467), (590), (756) [1784. márc. 21.] *Orczy Lőrinc*, báró (1718–1789): költő, tábornok, Abaúj vármegyei főispán. (→ 21. jegyzetmező)
- (590) *Örs* (Heves vm.): Tarnaörs. Az Orczy család birtoka, Orczy Lőrinc 1784-ben költözött ide.
- (52), (173), (320), (590) [1784. márc. 21.] *Barcsay Ábrahám* (1742–1806): költő, testőr, ezredes. Itt említett verseit később Révai Miklós adta ki: *Két nagyságos elme költeményes szüleményei* (Orczy Lőrinc verseivel, Pozsony, 1789). (→ 18. jegyzetmező)
- (52) *correspondentia* (lat., rég.): levelezés, összeköttetés.
- (173) [1784. márc. 27.] *Kazinczy Tamás* (?–1784): Kazinczy András (II.) fia. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (173) [1784. máj. 30.] *improbál* (lat.): helytelenít.
- (52), (173), (320), (468), (590), (756) [1784. máj. 30.] *Vay József, I.* (1752–1821): szeptemvir, udvari tanácsos. (→ 15. jegyzetmező)
- (690) *Ó vala egyyike azoknak...:* Vay József (I.)
- (591), (756) *II. Lajos' epochája*: II. Lajos (1506–1526) Magyarország és Csehország királyának (1516–1526) kora.
- (52) *discursus* (lat.): beszélgetés, társalgás.
- (52) *Bossányi Ferenc, II.* (1703–1786): Kazinczy nagyapja. (→ 4.1. Családfa/Bossányi)

- (44), (320) [1784. máj. 30.] *Pazdicsi Communio / Pazdicson communicálok a' Lutheranusoknál*: a református Kazinczy evangélikus úrvacsorát vett (említi még: KAZINCZY, *Kalendarioma* 1824 [?], 26a).
- (173), (320) [1784. jún. 11.] *publicáltatik a' Német Nyelv behozása eránt a' Parancsolat Kassán*: II. József nyelvrendelete (1784. máj. 11.) (→ 32. jegyzetmező)
- (173), (320) [1784. jún. 12.] *C-t először láttam / latom Tht, ma először: Radvánszky Terézia* (Cidli; Szerencsy Józsefné) (?–1829 után), Radvánszky János lánya, Szerencsy Franciska anyja. Kazinczy barátnéja, akit verseiben és leveleiben „a schweizi poeták és Klopstock által költeményeikben szívesen használt” Cidli néven említette (TOLDY 1987, 208). (Említi még: KAZINCZY, *Kalendarioma* 1824 [?], 28a).

30. jegyzetmező: 1784. júl.–dec./a vármegyénél

8. [Kazinczy Ferencz Abaúv vármegyeinek tartathatik...] (25)
25. Zemplény Vármegyei V. Notariusságom (53)
26. [Én Kazinczy Ferencz Vice-Notariusnak ajánlatom] (53–56)
27. [Kazinczy vicanotáriusságáról; Kazinczy András I.; Kazinczy Péter I., II.] (57)
41. Báró Orczy Lőrincz (82–83)
71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (171)
72. Jegyzések elhányt régi Papirosaimból (173)
79. Engem illetők (320–321)
87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (469–470)
88. Pályám' Emlékezete [I.] (493)
90. [Pályám emlékezete III.] (592)
92. [Pályám emlékezete V.] (690)
93. [Pályám emlékezete VI.] (757)

1784. aug. 9-én Kazinczyt Sáros vármegyében ülnöknek választották, aug. 30-án Zemplénben tényleges aljegyzőnek ajánlották (de nem választották meg). Okt. 13-án Abaújban tiszteletbeli aljegyzőnek, okt. 25-én ugyanott ülnöknek (táblabírónak) nevezték ki: „Orczy Lőrincz honor VNorariusnak teszen” és „B. Orczy László assessorrá nevez Abaújban” (KAZINCZY, *Kalendarioma* 1824 [?], 48b és 49b). Végül nov. 29-én Zemplénben tiszteletbeli aljegyzőnek esküdt fel. Kazinczy a nemes ifjak szokásos vármegyei pályafutását kezdte meg, amikor a vármegyei tisztikar alsóbb hivatali tisztségeit vállalta el. II. József reformjai előtt (és után) az *assessor* a vármegyei ítélőszék (táblabíró) bírja (assessornak hívták az országos hatókörű törvényszéki táblák bíráit is; sokszor tényleges feladattal nem járó, tiszteletbeli cím volt). A *honorarius vicanotariusság*, azaz tiszteletbeli aljegyzőség tulajdonképpen próbaidőt jelentett – így fizetéssel sem járt –, az *actualis vicanotáriusság*, azaz tényleges aljegyzővé választás előtt. Az aljegyző a főjegyző segédjeként előkészítői és előadói feladatokat ellátó tisztségviselő volt. A *főnotárius* (főjegyző) rangban az alispán alatt állt, vármegyei vezetőként feladata a közgyűlési és bizottsági jegyzőkönyvek vezetése, a határozatok, felterjesztések stb. fogalmazása, okmányok készítése, közgyűlési témák előadása volt. Az első és a második *alispán* a vármegyékbe összpontosuló közigazgatás vezetője volt. E tisztségeket választással töltötték be (II. József uralkodásának második felét kivéve), de vármegyénként eltérő szokásjog alapján. A *főispán* a vármegye élére az uralkodó nevezte ki. A főispán az uralkodó érdekeit képviselő, a törvényesség ellenőrzésére hivatott főtisztviselő volt. A főispánság több vármegyében örökölhető vagy főpapi kinevezéssel együtt járó méltóságot jelentett. (II. József közigazgatási rendszerében a főispánoknak a királyi biztosok feleltethetők meg.) (II. József rendeleteiről: → 32. jegyzetmező.)

Háttér – 1784/2.

Júl. 3-án II. József átszervezte Erdély közigazgatását, megszüntette a székely és szász önkormányzatokat. Aug. 27-én a birodalom iparát védő vámrendelet Magyarországot a birodalom egy-egy vámtérületébe vonta. Aug. 30-án a császár megtiltotta a vármegyéknek, hogy politikai leve-

leket váltsanak egymással (a vármegyék összefogását kívánta korlátozni). **Okt. 31-én** Erdélyben kitört a Horea–Closka-féle román parasztfelkelés (az év végére leverték). **Novemberben** Cornides Dánielt kinevezték a pesti egyetem heraldika- és diplomatikatanárává.

(82), (321), (469), (493), (592), (757) **Orczy Lőrincz (I.)**, báró (1718–1789): költő, tábornok, abaúji főispán. (→ 21. jegyzetmező)

(82), (469) **József**: II. József.

(82), (469), (493), (592), (757) *maga ültesse kiürült székébe másod szülött fiját, Lászlót / Fő-Ispáni hivatalát [...] egyik fijának általadni méltóztatnék / Orczy Lőrincz Kassán Octob. 13-d. 1784. restaurála/Tisztválasztó-széket tartá*: Orczy 1784-es főispáni búcsúbeszédét 1790-ben Kazinczy az Orpheusban közölte: *B. Orczy Lórintz Úr Bútsúzása Abaújvármegye' Rendeitől. Kassán, Octob. 14dikén, 1784* (ORPHEUS, 232–235).

(82), (321), (470), (493), (592), (757) **Orczy László**, báró (1750–1807): Abaúj vármegyei főispán (1784–1785 és 1790–1807). Orczy Lőrinc (I.) fia. (→ 21. jegyzetmező)

(470) **Orczy József**, báró (1746–1804): Orczy Lőrinc (I.) fia. (→ 21. jegyzetmező).

(83) **Tisza-Örs / Tarnaörs** (Heves vm.): az Orczy család birtoka, Orczy Lőrinc (I.) 1784-ben költözött ide.

(173), (469), (493), (592), (757) **Batthyány Ferenc**, gróf (1737–1821): királyi kamarás, titkos tanácsos, Sáros megyei főispán.

(469), (757) *vevém-fel a' praetexta helyett a' toga virilist / virilis tógát rám [...] adá* (lat.): a 'praetexta' az ókori Rómában a fiúgyermekek tógája, a 'toga virilis' a férfiak tógája volt.

(53) *által üresség esett*: a hiányzó név: Zámbery Antal.

(53), (320), (469), (493), (592), (757) **Zámbery Antal**: Zemplén vármegyei aljegyző (1784-ig), főszolgabíró (1791). A *[Kazinczy Ferencz' saját kezével írtt Autobiographiája 1785ig]* Zámbery halálát adja meg az üresedés okaként, a többi szöveg a lemondást. Az *[En Kazinczy Ferencz Vice-Notariusnak ajánltatom]* c. feljegyzésben idézett dokumentumban távoli lakóhelyre és szembetegségre hivatkozik a visszavonulás okaként. (NAGYIVÁN szerint 1791-ben még élt és főszolgabíró volt, de lehet, hogy Zámbery Gáborral téveszti össze, akit 1790-ben nevezett ki Orczy László abaúji főszolgabírónak. L. KAZINCZY, *Kassa öröme* 1790, 153.)

(53), (53), (173), (469) **Szirmay Antal, I.** (1747–1812): történetíró, levéltáros, zempléni birtokos. 1773-tól Zemplén vármegye al-, majd 1777-től főjegyzője, 1786-ban királyi táblai ülnök, 1787-ben királyi udvari tanácsos és az eperjesi királyi tábla elnöke (lat.: *Distr[ictuális] Tábla Praesese*), Zemplén vármegye országgyűlési követe (1790/91 és 1796, Kazinczy Andrással [II.]). Első felesége: Pintér Anna (meghalt: 1783), fiuk: József (1781–?). Második: Ghilányi Franciska, fiuk: Antal (II.) (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)

(53), (53), (469), (493) **Szirmay Tamás Antal** (1732–1789): zempléni alispán. Apja Szirmay László (I.) volt, aki Kazinczy nagyanyjának, *Kazinczy Dánielné* Szirmay Teréziának (I.) volt testvére. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)

(592) **Vice-Ispán** [Zemplénben]: Szirmay Tamás Antal.

(53), (53), (469) **András bátyám / Kazinczy András, II.** (1738–1804): Kazinczy nagybátyja. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)

(53) *primo loco* (lat.): első helyen.

(53) *projectáltatott* (lat.): ajánlatott, javasoltatott.

(53), (53) **Pálffy Károly**, gróf, majd herceg (1735–1816): zempléni főispán, kancellár. (→ 21. jegyzetmező)

(469) **Fő-Ispán**: herceg Pálffy Károly.

(469) *surrogálni* (lat.): megürült tisztséget betölteni.

(469) *Criminalis Sedria Sententiáját* (lat.): 'büntető törvényszék ítéletét.'

(53), (53), (173), (469) **Kaposy Mibály**: (a zempléni aljegyzőről további adatokat nem találtunk).

(53), (53), (173), (469) **Pintér István (Legenyei)** (1757–1821): Pintér Anna (Szirmay Antalné [I.]) testvére. Apja: *Pintér Márton* (?–1773) zempléni alispán (1767–1773), Kazinczy apjának „titkos testvére volt” (tehát Kazinczy Dániel házasságon kívül született gyermeke). (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)

(53) *secundo loco* (lat.): második helyen.

(53) *D[ominus] Mich[aelis] Kaposy, qua primo loco positum in secundarii V[ice]Notar[i]i, D[ominu]m vero Fr[anciscu]m Kazinczy in honor[iu]m V[ice]Notar[i]um denominálja* (lat.): 'mivel Kaposy Mihály került a másodaljegyzői poszt várományosainak első helyére, Kazinczy Ferencet pedig kinevezi címzetes aljegyzőnek.'

(53) *fűlánkös köszönettel köszönnén meg:* a köszönetet l.: [*Én Kazinczy Ferencz Vice-Notariusnak ajánltatom*].

(53), (469) *proponálni* (lat.): javasolni, előterjeszteni.

(54), (469) *András bátyám [...] háládatlanságát is szelíden szemére vetette / ötet (Szirmay Antal) Kazinczy András kapta-ki a' Zemplényi Szirmayak megvetéséből, üldözéséből, 's szegénysége' bomályából:* Kazinczy a Szirmayakról írt családtörténetében írja: „Ezt én beszéllem, nem Szirmay, mert ő ezt szegyelte: Zempl. Első Allspán Szirmay Tamás nem szenvedhetette a' mi Szirmaynkat, mert ez szegény volt, és a' Luther. Szirmayakra homályt vetett. Kazinczy András megszánta, elvitte Tamáshoz, 's kártyához ültette, azt tanácsolván ennek, hogy magát kedveltesse Tamással.” (Kazinczy autográf kézírata, MTA KK K 636/I, 152b.)

(54) *impostura* (lat.): csalás, hamisítás.

(54) *regestrál* (lat.): jegyzetel, kivonatol, lajstromoz.

(54) *Excell[entissime] ac Ill[ust]r[issim]e D[omi]ne Comes...* (lat.): 'Méltóságos és Nemzetes Ispán Úr, Főispán, Udvari Alkancellár Úr, általam igen tisztelt és kegyes Uram!

Okolicsányi Okolicsányi János, e vármegye eddigi címzetes aljegyzője (később Torna vármegyei főispán) előmozdítatván a Méltóságos Királyi Tábla Tiszáninneni Kerületének jegyző-jévé, Méltóságod kegyével bírván az aljegyzői hivatalába történő kinevezésekor, korábban viselt hivatalának búcsút mondott, és ragaszkodik hozzá, hogy még ma előterjesztessék méltóságodnak, hogy e megye táblabírájává szabadíttassék fel. Nemkülönben Zámory Antal másodaljegyző is a megyegyűlés helyétől távol eső lakhelye és egészsége miatt, jelesül szembaja okán köz-hivataláról lemondott. Hasonlóképp Kovásznay Mihály is egyszerűen szembaja miatt visszalépett országgyűlési adószedői hivatalától a sztropkói járásban. Sallaky Gábor pedig a Király-Helmeczi körzetben az alszolgabírói hivatalt gyógyíthatatlan vízkórságban szenvedve látja el, sőt a szolgálat ellátására alkalmatlanként lemondott arról.

Mivel azonban ezen hivatalok a felhalmozódott közfeladatok miatt nem maradhatnak tovább üresen, Méltóságodnak a legalázatosabban előterjesztjük:

A másodaljegyzői hivatalra:

Kaposy Mihályt, a jegyzői hivatal íródeákját, aki az 1. szám alatt csatolt kérvény értelmében a köz szolgálatában jeleskedett.

Legenyei Pintér Istvánt, a 2. szám alatt csatolt kérvény, és Sztáray Mihály méltóságos ispán úr 3. szám alatt csatolt tanúsítványa értelmében.

Kazinczi Kazinczy Ferencet, mint e tisztség viselésére köztudomásúlag alkalmas személyeket.

Kegyeskedjék méltóságod közülük egyet e megye másodjegyzőjévé kiválasztani, és kegyesen kinevezni.

Mivel pedig a tapasztalat azt igazolja, hogy a címzetes aljegyzői hivatalra a folytonosság kedvéért ifjakat szokás alkalmazni; a kiesők mellett, akik tudniillik a fentebb felterjesztettek-ből a másodaljegyzői hivatalra nem alkalmaztatnak, még Zsádni József alispáni íródeákat és Szentandrás Horváth Józsefet terjesztjük fel.

Kegyeskedjék Méltóságod hasonlóképp a megnevezettek-ből egyet a címzetes aljegyzői hivatalra kiválasztani, és kegyesen kinevezni.

Az országgyűlési adószedői hivatalra

Boronkai Boronkay Zsigmondot, aki éppúgy mint Kolosy József, aki a sztropkói járáshoz közelebb lakván, a sztropkói járásba országgyűlési adószedővé áthelyeztetett, Boronkay Zsigmond pedig a zemplényi járásban lakván ugyanott, a járáson kívül élő Kolosy József helyére, az országgyűlési adószedői tisztséget betöltheti.

Ami pedig Sallaky Gábor szolgabírói hivatalának átadását illeti, őt, elég erős lévén, hogy felépüljön, tekintettel hasznos szolgálataira hivatalából elmozdítani nem lenne illendő, de ad-

dig is, mivel így követeli meg a közszolgálat, e beteg alszolgabíró helyére címzetes szolgabíróként korábbi esküdti fizetésével Szikszay Gáspárt, e kerület jelenlegi esküdtjét, az ő helyére pedig esküdti honoráriummal Vekei Vekey Józsefet, táblabírákul pedig az érdemes címzetes aljegyzőt, Okolicsányi Okolicsányi Jánost, korábbi jeles közszolgálati hasznára tekintettel, és Bydeskúti Bydeskúty Istvánt, e megye jeles főnemesét, becsületes és művelt férfit ajánljunk legalázatosabban Méltóságodnak, s maradunk Méltóságod kegyeiben és kedvében mint legalázatosabb szolgálai, Zemplén vármegye testülete, az 1784. augusztus 30-án Újhely városában tartott megyegyűlésről' (ford. Balogh Piroska).

(54) *Okolicsányi János* (1740–1820): eperjesi kerületi jegyző és elnök, Zemplén vármegyei alispán, tornai főispán (1810–1820).

(54) *Kovácsnay Mihály*: a pazdicsi evangélikus egyház felügyelője (1774–1781), zempléni adószedő (1784 k.).

(54) *Sztropka* (Zemplén vm.): Sztropkó, ma Stropkov (SZK).

(54) *Sallaky Gábor*: (a zempléni alszolgabíróról további adatokat nem találtunk.)

(54) *Király-Helmecz* (Zemplén vm.): ma Král'ovský Chlmec (SZK).

(54) *Sztáray Mihály*, gróf (1749–1798): ekkor Szabolcs vármegyei főispán. (→ 21. jegyzetmező)

(54) *Zsádni József*: (a zempléni íródeákról további adatokat nem találtunk.)

(54) *Horváth József (Szentandrás)*: (további adatokat nem találtunk.)

(55) *Boronkay Zsigmond (Boronkai)*: (a zempléni adószedőről további adatokat nem találtunk.)

(55) *Kolosa (Koloszi) József, I.* (?–1801): Kolosa József (II.) apja.

(55) *Szikszay Gáspár*: (a zempléni esküdtről további adatokat nem találtunk.)

(55) *Vekey József (Vekei)*: (a zempléni esküdtről további adatokat nem találtunk.)

(55) *Bydeskúty István (Bydeskúti)* (1740–1814): volt testőr, zempléni táblabíró (1784 k.).

(56) *Hannibal* (i. e. 247 k.–i. e. 183): karthágói hadvezér. Apja, Hamilcar Barca, gyermekként megeskütette, hogy haláláig küzdeni fog a rómaiak ellen.

(53) *sugillátatik* (lat.): sértegettetik, kigúnyoltatik.

(56) *Ecce quomodo sugillor!* (lat.): 'Íme, hogyan gyaláztatom!'

(56) *az Acták közzé vitte-be, hol azt most (1821. Aug. 2dikán [...] lelem: Váczy János az [Én Kazinczy Ferencz Vice-Notariusnak ajánlatom]-ból közölte Kazinczy (le)köszönő levelét: „E beszéd nemcsak azért érdekes, mert egyetlen a Kazinczy megyei beszédei között, mely teljes épségben fenmaradt, hanem azért is, mert egészen kifejezi azt a felfogást, a melynek alapját a Kazinczy családi hagyományai s nevelése vetették meg. De nem kevésbé fontos a későbbi öntudatos író ítélete is, a melyet az ifjú szárnypróbálgatására mond.”* (VÁCZY 1893, 7.)

(56) *denominálva* (lat.): kinevezve, megnevezve.

(57) *Protocollum honorarii Vice-Notarii Franc[isci] Kazinczy* (lat.): 'Kazinczy Ferenc tiszteletbeli aljegyző jegyzőkönyve.'

(57) *1785. d[ie] 24. Januar[i] stat Loculo 24. Nro 35.* (lat.): '1785. január 24-én, a 24. szekrény 35. számán van' (a levéltári forrás lelőhelye).

(57) *Kazinczy András (Péter' fja): Kazinczy András (I.)* (1660 v. 1662–1728): Kazinczy dédapja, *Kazinczy Péter (II.)* (1638 k.–1689 előtt): Kazinczy ükapja. (→ 4.1. Családja/Kazinczy)

(57) *az Apostaták Catalogusában* (gör.–lat.): 'a hitehagyók katalógusában.' Utalás arra, hogy a jezsuita neveltetésű Kazinczy András (I.) a római katolikus hitről visszatért apja eredeti református vallására.

(57) *Fasc[iculus] 154. Nro 435.* (lat.): '154. füzet 435. szám' (a levéltári forrás lelőhelye).

(57) *„qui et Sodalis Marianus fuit.”* (lat.): 'aki egyszersmind a Mária-hívők társaságának tagja volt.' A megjegyzés talán a Mária-kultuszt fenntartó középkori eredetű Mária-társulatokra utal.

(57) *Kazinczy Péter (Dániel' fja): Kazinczy Péter, III.* (1747–1827): Kazinczy nagybátyja; *Kazinczy Dániel* (1685 k.–1750): Kazinczy nagyapja. (→ 4.1. Családja/Kazinczy)

(57) *Vide hic pag[ina] 302. v[el] 291.* (lat.): 'lásd itt a 302. vagy 291. oldalt.' Azaz Kazinczy a köölt szöveg lelőhelyéül szolgáló kéziratkötet (MTAKK K 620) eredeti számozás szerinti 302 (162) és 291–293 (157a–158a) oldalaihoz utal. Az első helyen több levéltári jelzet és adat, a másodikon egy hosszabb, levéltári forrásokból származó kijegyzés található.

- (57) *Makay Kata* (?–1689 után): Kazinczy úkanyja. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (57) *Bocskay István, II.*, báró (?–1672): Zemplén vármegyei főispán (1646–1670), részt vett a Wesselényi-féle összeesküvésben.
- (57) *Cserney Pál*: (a 17. sz.-i zempléni birtokosról további adatokat nem találtunk.)
- (57) *Nádasdy Ferenc, I.*, gróf (1625–1671): országbíró (1655–1670), nádor (1667–1670). A Wesselényi-féle összeesküvés egyik vezetőjeként Bécsújhelyen lefejezték, javait elkobozták. Nádasdy Ferenc (II.) nagypapja.
- (57) *Fascic[ulus] 192. Nro 120.* (lat.): '192. füzet 120. szám' (a levéltári forrás lelőhelye).
- (57) *subrogata notar[ius]* (lat.): helyettes jegyző.
- (57) *Zboró* (Sáros vm.): ma: Zborov (SZK); vára a Rákócziak birtokában volt.
- (57) *Dezsőffy (Dessewffy) Ádámné* (1659–?): Kazinczy Erzsébet, Kazinczy Péter (II.) és Makay Kata lánya. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (57) *Lubotin* (Sáros vm.): Lubotény, ma L'ubotín (SZK).
- (57) *Tusay Mártonné*: Kazinczy Anna, Kazinczy Péter (II.) és Makay Kata lánya. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (470), (493), (592), (690), (757) *Kelcz Antal*: Abaúj vármegyei alispán (1775-től). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (470), (493), (592), (690), (757) *Zombory Zsigmond* (1740–?): Abaúj vármegye alispánja (1784-től), a kassai állami törvényszék elnöke (1787-től). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa volt, de kilépett.
- (470), (493), (592), (690), (757) *Kőji Comáromy György, II.* (?–1807): Abaúj vármegyei főjegyző és táblabíró (1784), II. József alatt törvényszéki elnök, később országgyűlési követ, a sárospataki kollégium alkurátora (1793–1807). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Lajos testvére, István, György (III.) apja. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (470), (493), (592), (690), (757) *Kende János*: Abaúj vármegye aljegyzője (1784), majd az eperjesi kerületi tábla jegyzője.
- (470), (493), (592), (690), (757) *Tiszta Ferenc*: Abaúj vármegye aljegyzője (1784), később alispánja, királyi táblai ülnök.
- (690) *Fáy Ábrahám* (1743–1822): Abaúj vármegyei főszolgabíró (1785-től), az eperjesi kerületi tábla ülnöke, tanácsos. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Fáy Ferenc apja.
- (690) *Puky László* (1753–1816): Abaúj vármegyei főszolgabíró, majd alispán (1784-től és 1790-től), helytartói tanácsos (1815-től). (→ 29. jegyzetmező)
- (690) *Szent-Imrey Gábor* (1757–?): tanácsos, Abaúj vármegyei szolgabíró, jegyző, alispán. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (690) *Lánczy József* (1763–1841): tanácsos, szeptemvir, Békés vármegyei főispán (1825–1836).

31. jegyzetmező: 1784. okt. Pécel

12. Gróf Ráday Gedeon, az Első... (29)

72. Jegyzések elhárnyt régi Papirosaimból (173)

79. Engem illetők (321)

1784. okt. 3-án Kazinczy Pécelre utazik id. gróf Ráday Gedeonhoz. Kazinczy e napokban Gyömrőn időzött László öccsénél. (*Pécel*: → 45. jegyzetmező; *Ráday*: → 12. jegyzetmező.)

- (29) *Gyömrő* (Pest vm.): a Ráday és a Teleki családok is birtokosok voltak itt (az 1808-ban épült református templom falában gróf Wartensleben Vilmos és felesége, Teleki Klára emléket Canova márvány domborműve őrzi).
- (29) *Teleki Klára*, grófnő (gróf *Wartensleben Vilmosné* 1773-tól), (1750–1798): Teleki László (I.) és Ráday Eszter (I.) lánya, Ráday Gedeon (I.) testvére.
- (29), (173), (321) *Öcsém László / László Öcsém / Laczival*: Kazinczy László (I.) (1763–1807), Kazinczy öccse. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)

- (29) *Gradiskai Regiment*: a Gradiskai és a Bródi horvát-illír határőrezred, ahol Kazinczy László (I.) gróf Wartensleben Wilhelm (Vilmos) (1734–1798) tábornaszernagy alatt szolgált. (→ 26. jegyzetmező)
- (29) *Clarissa*: Samuel Richardson (1689–1761) angol író regénye (1747).
- (29) *mit mondott Grotius a' Térentz' Comoediájiról: aliter illa legere viros, aliter pueros* (lat.): 'másként olvassák azt a férfiak, másként a gyerekek'; Hugo Grotius holland tudósak tulajdonított mondás Goethe révén így is ismert: „Aliter pueri Terentium legunt, aliter Hugo Grotius.” (Balogh Piroska fordítása és adata.)
- (29) *eggy Eclogát írt volt menyasszony-feleségének Gömör Vármegyei jobbágynak képekben. „Édös lékőm, Asszonykám! mű kigyelmődnek egy Comédiát csináltónk”*: (az említett versről nincs adatunk.)
- (29) *Tordai Gyöngyösi*: Gyöngyössi János (1741–1818) tordai református lelkész, költő, a korban népszerű leoninusok szerzője. A *leoninus*: középkori újlatin eredetű rímes, időmértékes versforma, általában olyan disztichon, amelyben a középmetszet előtti szó a sorvégi szóval rímel. (→ 22. jegyzetmező)
- (29), (173) *Molnár János, I.* (1728–1804): író, költő, jezsuita szerzetes, kanonok. A jezsuita rend feloszlatása után pap, majd 1776-ban a budai papnevelde igazgatója, 1777-ben királyi tanácsos, a budai egyetemi tanács assessora és szombathelyi kanonok, 1780-ban békai apát, 1784-ben II. József kinevezte székesi kanonokká. A *Magyar Könyv-Ház* c. ismeretterjesztő évkönyvsorozat szerkesztője, számos hitvédelmi mű szerzője. Kazinczy A' *törvény-szabásról (Rousseau-nak Gouvernement de Pologne nevű Írásából)* c. fordításához egy lábjegyzetet írt, amelyben Debreczeni Attila szerint Molnárra utalt: „[...] Lássák ebből Olvasóim, hogy Rousseau nem éppen olyan bolond ember, mint a' millyennek ötet – – – Úr kiáltozza; keresztyén Conscientiositásból és Papi gyűlölségből nem olvasván írásainak, (mellyek kezeim közt 30. részben vannak) csak egy sorát-is, minekutánna Za[hu]esnigból felőlle egyet 's mást olvasott. Így vagdalkózik az, a' ki hagymázban fekszik, el-hevültt képzelődése' Bajnokjaival.” (ORPHEUS, 36, 439.) (A „Gyula Császár”-t említő művéről nem találtunk adatokat.)
- (29) *Július Caesar* (i. e. 100–i. e. 44): római államférfi, hadvezér, történetíró, diktátor.
- (29) *Hetes-Írást bocsátának-ki*: Ráday szándékát Kazinczy az Orpheusban valósította meg, mikor Molnár János „[v]erseit mintegy negatív példaként közölte, Molnár hitvédő munkásságával az Orpheus hasábjain is vitatkozott.” (Debreczeni Attila, ORPHEUS, 544.)
- (29) *Zrínyi (Zrínyi) Miklós, II.*, gróf (1620–1664): költő, hadvezér, horvát bán (1647–1664). (Ráday és Kazinczy Zrínyi-verséről: → 45. jegyzetmező.)
- (29), (173) *Gyöngyösi István* (1629–1704): költő. Említett művei: *Marsal Társalkodo Muranyi Venus. Avagy Annak Emlékezete: Miképpen a Mélt. gróff Hadadi Veselenyi Ferencz Magyarország Palatinussa, akkor Füleki Fő Kapitány, a Tekintetes es Nags Gróff Rimai Szetsi Maria Aszszonnyal jövőendőbéli házasságokról való titkos végezése által tsudálatosképpen meg-vőtte a Hires Muranyi Varat* (Kassa, 1664); *Porábul meg-éledett Phoenix, Avagy A Néhai Gyerő Monostori Kemeny János, Erdeli Fejedelemnek Lonyai Anna Aszszonnyal lévő házasságának, Tatár Országi rabságának, az Török ellen viselt Hadi dolgainak, és végre, Hazája mellett Vitézül le-tett életének, halála utánis élő emlékezete* (Lőcse, 1693). (→ 11. jegyzetmező)
- (29) *Két magyar hexameter fogott volna állani...*: a később keletkezett [*Pályám emlékezete*] szövegeiben disztichont említ Kazinczy. (→ 45. jegyzetmező)

32. jegyzetmező: 1785. rendeletek

71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (171)
 79. Engem illetők (323)
 87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (470)
 88. Pályám' Emlékezete [I.] (493, 517–518)
 89. [Pályám emlékezete II.] (532–533)
 90. [Pályám emlékezete III.] (592–593, 625–626)
 93. [Pályám emlékezete VI.] (757–760)

1785. márc. 18-án II. József átszervezte a magyarországi *közigazgatást*. Megszüntette a vármegyei önkormányzatot és az országot 10 kerületre (*lat.: circulus*) osztotta fel, ezek élére főispánok helyett királyi biztost (*lat.: commissarius; administrator; decemvir*) állított. Az eddig választott tisztviselőket (jegyző, alispán) is kinevezettek váltották fel. A királyi biztosok által kijelölt alispánok **jún. 1-jén** léptek hivatalba. **Ápr. 2-án** a helytartótanács kihirdette a megyegyűlések felfüggesztését, ezután az alispánok és a jegyzők (elvileg) a rendektől függetlenül intézkedhettek.

II. József **szept. 25-én** átszervezte a *bíróságokat*: az eltörölt vármegyei törvényszék helyett kinevezett bírák ítéleztek az alsóbb fokú bíróságokban (*lat.: subalternum iudicium*) is.

A II. József *nyelvrendelete* (1784. máj. 11.) szerint a vármegyei és városi hatóságoknak **1785. nov. 1-től** a latin helyett a németet kellett (volna) hivatalos nyelvként használni (a kormánysszékeknek már 1784. nov. 1-jétől). Az oktatás területén három évet kaptak a német nyelvű tanítás és ügyintézés bevezetésére. A rendelet tehát a közhivatalnokoknak és tanároknak kötelezővé tette a német nyelv ismeretét.

E rendeletek Zemplén vármegyei vonatkozásai: „[a nyelvrendeletre 1784.] június 21-én válaszol a vármegye közönsége. A felirat latinul szól. Szirmay Antal, a történetíró szerkesztette, a ki már 1780-ban viseli a jegyzői tisztelet. Sorra válaszol a leirat érveire, melyekkel a német nyelv kötelező behozatalát lehetetlennek tartja. Mindenekelőtt kifejti a leirat, hogy a rendelet végrehajtása esetén megszűnik a vármegyei tisztikar, mert senki sem tud németül. A kijelölést a német nyelvhez kötni törvénybe ütköző dolog, mert ezáltal a legderekabb tisztviselők elveszítik hivatalukat. A német nyelv különben is idegen uralmat jelent. Hazánk törvényei értelmében csak birtokos nemesek lehetnek köztisztviselők, de ezek nem tudnak németül. Végül figyelmébe ajánlja II. József császárnak, hogy törölje el a latin nyelvet s tegye helyette kötelezővé a hazai nyelvet; »az lesz – úgymond a felirat – a legnagyobb király, a ki azt végrehajtja.« (Marczali i. m. 393. 327.) A felirat mély benyomást tett a császárra, mert Kaunitznak is átadta; de II. József nem az az uralkodó volt, akit kitűzött útjáról eltéríteni lehetett volna.

1785-ben a vármegyékre került a sor. Gróf Pálffy főispán már előre sejtette a veszélyt, mely a vármegye fölött lebeg, s ezért már az év elején lemondott a főispáni méltóságról. Helyébe, 1785 márczius 9-én, gróf Zichy Ferenczet nevezték ki helytartóul. Az alispánok ekkor Szirmay Antal Tamás, a Szent István rend vitéze, és Nedeczky János voltak. A márczius 9-én kibocsátott rendelettel az egész országot tíz kerületre osztották fel; Zemplén a kassai kerületbe jutott, melynek élére Szent-Ivány Ferencz került. Az új királyi biztos szeptember 5-én foglalta el állását és csakhamar új rendet teremtett. A választott tisztviselőket letették; alispánokká Szirmay László királyi tanácsost és Bernáth Ferenczet nevezték ki. 1786 november havától kezdve, 1790 márczius 2-ig, a vármegyei jegyzőkönyveket németül vezették. A vármegyei törvényszék is eltöröltetvén, helyébe II. József a iudicium subalternumot hozta be, mely ugyancsak 1790 február végéig állott fenn. (Marczali i. m. II. 455. Adalékok 1905. 78.) Az új biztosnak külön utasítást dolgoztak ki, melyben a császár meghagyja, hogy Zemplénre erős felügyelettel legyen, de különös figyelmébe ajánlja a sárospataki kollegiumot. Az új tisztviselőknak rendkívül nehéz helyzetük volt, nemcsak a nemes-ség magatartása miatt, hanem mert 1785-ben Zemplénben amúgy is nagy inség volt, sőt a nép között járványos betegség is ütött ki, a mi az elégtelenséget csak növelte.” (VÁRMEGYÉK I., az idézett munka: MARCZALI Henrik, *Magyarország története II. József korában*, I–III., Bp., 1881–1888.) (Az iskolaügyi rendeletekről: → 33. jegyzetmező.)

Háttér – 1785.

Aug. 22. II. József jobbágyrendelete: eltörölte a jobbágy elnevezést, személyi és költözési szabadságot biztosított, jogot adott tanulni, tulajdona felett rendelkezni és telkének szabad használatához, ezenfelül peres ügyekben jogi védelemhez segítette és megtiltotta, hogy cselédi munkára kényszerítse a földesúr (a jobbágyszolgáltatások rendjén azonban nem változtatott a rendelet). **Okt. 7-én** Izdenczy József az államtanács első magyar tagja lett.

(171) [1785. szept.] *Szerencsivel Miskolcra*: Szerencsy József (?–1790 k.) a miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa volt. (→ 26. jegyzetmező)

(171), (323) [1785. dec. 27.] *Bárczán szánkázás / Bárcára: Bárca* (Abaúj-Torna vm.): ma Barca (SZK), itt található a Bárczay család angolkertje és kúriája.

(171) *Az Archívumot regisztrálom*: Zemplén vármegye levéltárát rendezte Kazinczy; *regestrál* (lat.): jegyzetel, kivonatol, lajstromoz.

(592) *ezüstpénz és papírpénz akkor egy árú vala*: utalás az 1799 körül a francia háborúk hatására megkezdődött pénzromlásra. (Az inflációról: → 60. jegyzetmező)

(493), (532) *a' Tornával ekkor egyesített Abaújból*: II. József 1785. márc. 18-i rendeletével a kerületek létrehozásával egy időben megszüntette Torna vármegyét is, és beolvasztotta Abaúj vármegyébe, amelynek ezután az 5. járása lett.

(493), (518), (532), (592), (625), (758) *Szent-Iványi Ferenc* (1731–1823): Nógrád vármegyei alispán (1765-től), a királyi tábla bírása (1772-től), kancelláriai tanácsos (1783-tól), a kassai kerület királyi biztosa (1785-től), Sáros vármegye főispánja (1785–1823), tárnokmester (1797–1802), országbíró (1802–1806), államtanácsos (1805), valóságos belső titkos tanácsos, a Szent-István-rend nagykeresztese. Szentiványi Mark és Náni apja.

(532), (592), (758) *Ürményi József* (1741–1825): országbíró (1806–1825). Magyar kancelláriai tanácsos (1774-től), Bihar (1782–1785), Nyitra (1785–1790), Bács (1790–1802) és Fejér (1802–1825) vármegyék főispánja, a *Ratio Educationis* (1777) kidolgozója, a pozsonyi kerület királyi biztosa (1785–1790). (→ 20. jegyzetmező)

(532), (592), (758) *Prónay László*, báró (1734–1808): az első protestáns tanácsos a helytartótanácsnál (1783), a zólyomi kerület királyi biztosa, majd nógrádi al- és csanádi főispán (1790–1808). (→ 26. jegyzetmező)

(592), (758) *Szlávy Pál, I.* (1706–1785): udvari kamarai tanácsos, szeptemvir, Bereg vármegye főispánja, belső titkos tanácsos, koronaügysz (1765–1783), a munkácsi kerület királyi igazgatója (1785). Szlávy Pál (II.) apja, György, János és Mária nagybátyja.

(532), (592), (758) *Révay Simon*, báró: kamarás, titkos tanácsos, Turóc vármegye főispánja (1782–1785), a munkácsi kerület királyi biztosa (1785–1786). Révay Apollonia apja.

(532), (593), (758) *Rosenfeld (Székely) András*, báró (?–1808): a munkácsi kerület királyi biztosa és Ung vármegye főispánja (1786–1790), az erdélyi kancellária tanácsosa, tartományi főbiztos, 1794-től báró.

(532), (593), (758) *Győry Ferenc*, gróf (1773–1839): torontáli főispán (1780–1783), a győri kerület királyi biztosa és Esztergom vármegye főispánja (1785–1790), tolnai (1822–1825) és bács-bodrogi (1824–1837) főispán. 1785-től gróf.

(532), (593), (758) *Mailáth József*, gróf (1735–1810): a pesti kerület királyi biztosa 1785-től 1786-ig, alkancellár (1787–1791), főkamarás (1789–1795), tárnokmester (1795–1797), 1802-től államminiszter. 1776–1783 között Fiume kormányzója, Szeverin (1776–1783), Borsod (1787–1809) és Verőcze (1803–1810) vármegyék főispánja. 1783-tól gróf. Az eltörölt jezsuita rend világi vezetője. Mailáth György (I.) testvére, Mária apja.

(533), (593), (758) *Almásy Pál, II.* (1749–1821): koronaőr (1801–1812), szeptemvir, főlovászmester (1812–1821), Arad vármegye főispánja (1810–1815). 1786–1790 között a pesti kerület királyi biztosaként Pest és Borsod vármegyék főispánja is.

(533), (593), (758) *Balassa Ferenc*, gróf (1731–1807): Szerém vármegye főispánja (1762–1785), királyi kamarás és koronaőr (1783–1785), horvát bán és a zágrábi kerület királyi biztosa (1785–1790).

- (533), (593), (758) *Széchenyi Ferenc*, gróf (1754–1820): főispán, helyettes országbíró, múzeum- és könyvtáralapító (1802). A pécsi kerület királyi biztosa és Tolna vármegye főispánja (1785–1787; lemondott tiltakozásul II. József politikája ellen), Somogy vármegye főispánja (1798–1811; lemondott), Vas vármegye adminisztrátora (1807–1811), főkamrás (1799–1820) és 1800-tól országbíró-helyettes volt. Többek között Kazinczy, Révai, Batsányi, Hajnóczy és Csokonai pártfogója. Szabadkőműves. Életrajzai a Tudományos Gyűjteményben: 1812/3, 124; 1821/10, 86; utóbbihoz Kazinczy todaléka: KAZINCZY, *Széchenyi* 1822. Johann Nepomuk Ender (1793–1854) 1823-ban festette meg Széchenyi díszruhás álló portréját (ma: Magyar Nemzeti Múzeumban őrzik). Felesége: gróf Festetics Julianna, Festetics György testvére. Széchenyi Lajos (1781–1855), Franciska (1783–1861; gróf Batthyány Miklósné), Zsófia (1789–?; gróf Zichy Ferdinándné), Pál (1789–1871) és István (1791–1860) apja.
- (533), (593), (758) *Splényi József*, báró (1744–1831): Csanád (1777–1786), Tolna (1787–1790) és Temes (1791–1798) vármegyék főispánja, a pécsi kerület királyi biztosa, 1798-tól koronaőr. Splényi Gábor testvére.
- (533), (593), (758) *Teleki Sámuel*, gróf (1739–1822): főispán, erdélyi kancellár (1791-től), könyvtáralapító. Kükküllő (1774–1778) és Máramaros (1792-től) vármegyék főispánja, a nagyvárad kerület királyi biztosaként Bihar vármegye főispánja is (1785–1787). A göttingeni, a varsói és a jénai tudományos akadémiák tiszteletbeli tagja. (→ 22. jegyzetmező)
- (533), (593), (758) *Haller József*, gróf (?–1814): a nagyvárad kerület királyi biztosa (1787–1790), helytartótanácsos, Krassó–Szörény (1781–1785), Máramaros (1790-től) és Kolozs (1804–1817) vármegyék főispánja, főlovászmester (1806–1812), főpohárnokmester (1812–1814). A magyarországi szabadkőműves páholyok főmestere. Lánya: Haller Julie (Bujanovics Eduárdné).
- (533), (593), (758) *Dezéri Bakó János* (Bachó) (?–1810): a temesvári kerület királyi biztosa, Krassó–Szörény vármegye főispánja (1785–1802).
- (533) *fungens Supremus Comes* (lat.): 'hivatalban lévő főispán.'
- (493), (533), (593), (759) *Fő-Notáriusom*: Kóji Comáromy György (II.) (?–1807) Abaúj vármegyei főjegyző és táblabíró (1784). (→ 4.1. Családfa/Comáromy)
- (493), (533), (593) *Tiszta Ferenc*: Abaúj vármegye aljegyzője (1784), később alispánja, a királyi tábla bírása.
- (760) *első Vice-Notárius [...] második*: a két abaúji aljegyző: Kende János és Tiszta Ferenc. (→ 30. jegyzetmező)
- (493), (518), (533), (593), (625), (759) *Vice-Ispánom/Zombory/Kelcz*: Kelcz Antal 1775-től, Zombory Zsigmond (1740–?) 1784-től volt abaúji alispán. (→ 30. jegyzetmező)
- (533) *Prónay Sándor*, báró (1760–1839): evangélikus egyházi felügyelő, a Magyar Tudós Társaság (MTA) igazgatóságának tagja (1830). Kazinczy barátja. (→ 26. jegyzetmező)
- (760) *az estvéket eggy gyönyörű leány' társaságában töltöttem, és néha a' barátnéjéban*: az említett két lány vélhetően: Radvánszky Terézia (Cidli; Szerencsy Józsefné) (?–1829 után) és Kácsándy Zsuzsanna (gróf Gyulai Ferencné 1790-től) (1767–1826), Kazinczy kassai barátnéi. (→ 29. jegyzetmező; → 66. jegyzetmező)
- (759) *Pectus disertum facit* (lat.): 'A szív tesz ékesszólóvá.' Az Quintilianus-idézet eredetileg: „Pectus est, quod disertum facit, et vis mentis.” (*Institutio oratoria*, X, 7, 15.)
- (518) *Szirmay István, II.* (1752–1818): Zemplén vármegye tiszti főügyésze. (→ 4.1. Családfa/Szirmay)

33. jegyzetmező: 1786. Bécs/iskolaügy

39. Gróf Eszterházy Károly Egri Püspöknél (78–79)

88. Pályám Emlékezete [I.] (493–494)

89. [Pályám emlékezete II.] (533–534)

90. [Pályám emlékezete III.] (593–595)

93. [Pályám emlékezete VI.] (760–763)

Az iskolák állami irányítás alá vonása a Habsburg Birodalomban – így Magyarországon is – a 18. sz. közepén kezdődött el. **1760-ban** Bécsben udvari tanulmányi bizottság állt fel Migazzi érsek és Gerhard van Swieten irányítása alatt. **1761-ben** Mária Terézia a magyarországi oktatásügy reformjával gróf Barkóczy Ferenc esztergomi érseket bízta meg. A tényleges reform azonban elmaradt, a hazai iskolák egyházi irányítás alatt maradtak. **1765 körül** gróf Eszterházy Károly egri érsek még egy új egyetem alapítását tervezte (egri líceum). Mária Terézia **1769-ben** uralkodói igazgatás alá vonta és orvosi karral egészítette ki a nagyszombati jezsuita egyetemet. Az intézményt **1777-ben** áthelyeztette a volt jezsuita nyomdával és könyvtárral együtt a budai várba. Az **1773-ban** felosztatott jezsuita rend magyarországi vagyonából a királynő tanulmányi alapot hozott létre (a rend nagyszombati vagyonát **1774-ben** az egyetemnek adta): ez volt a reform anyagi háttere. Az uralkodó **1775-ben** megbízta Ürményi József kancelláriai tanácsost Magyarország új tanulmányi rendszerének kidolgozásával. Ürményi – és munkatársai: Terstyánszky Dániel, Makó Pál, Kollár Ádám – javaslata alapján **1776. aug. 5-én** Mária Terézia elrendelte, hogy 9 tankerület jöjjön létre az országban (eltérve a vármegyei rendszertől), és hogy ezek élére tanügyi főigazgatók és népiskolai tanfelügyelők álljanak, akiknek jogköre felekezeti különbség nélkül valamennyi iskolára kiterjedjen, felsőbb hatóságuk pedig egy állami szerv, a tanulmányi bizottság legyen. **1777. aug. 22-én** jelent meg a reform teljes egésze, a közoktatást részletesen és átfogóan szabályozó, az állami irányítású egységes iskolarendszert létrehozó rendelet, a *Ratio Educationis*. Ez az egyházi iskolák állami felügyeletét is elrendelte – habár a reform hivatalosan nem vonatkozott a protestáns iskolákra – ezért a reformátusok, gróf Teleki József ügyvivő és Szilágyi Sámuel püspök vezetésével, tiltakoztak az állami beavatkozás ellen. II. József **1781. ápr. 27-én** megerősítette a *Ratio Educationist*, majd a *tűrelmi rendelet*ben intézkedett, hogy a protestáns iskolákra is terjesszék ki. **1785 elején** megkezdte működését az újjászervezett magyar tanulmányi bizottság. **1785. okt. 4-én** a helytartótanács kihirdette a közös, katolikus és protestáns felügyelet alatt működő alapfokú népiskolákra (*nemzeti* vagy *nationalis iskolákra*) vonatkozó királyi rendeletet is. II. József a kilenc tankerület számát ötre csökkentette, és két protestáns főigazgatót is kinevezett. (KOSÁRY 1983, 403–481.)

1786. aug. Kazinczy Bécsbe utazott, hogy a kassai tankerület nemzeti iskoláinak felügyelőjévé (*lat.: inspector*) nevezzék ki. Öt hetet töltött Bécsben. Mályusz Elemér a következőket írja Kazinczy kinevezéséről: „Kazinczy nem saját elhatározásából pályázott az inspektorságra. Eredetileg csak két jelentkező volt, akik mellett a helytartótanács még három számbavehető szakembert nevezett meg. A tanulmányi bizottság a helytartótanácsot, mivel a jelölésnél a főigazgató véleményét nem kérte ki, a hiány pótlására utasította. A főigazgató, gr. Török Lajos ekkor első helyen Kazinczyt ajánlotta (márc. 18.), aki most (ápr. 13.) beadta folyamodványát (helyitt. sehol. nat. distr. Cassov. 1786. f. 1. nr. 26.), amelyet Swieten pártfogólag terjesztett (jún. 14.) az uralkodó elé (m. kanc. 8523/1786.). Mivel József a német nyelv tanítására vonatkozó, általános követeléseinek teljesítése előtt nem akart kinevezéseket eszközölni (StR. 2689/1786.) – azt hitte ugyanis, hogy új állásokról van szó – Swietennek újabb (aug. 2.) felterjesztésben kellett a félreértést eloszlatni és kérését megismételni (m. kanc. 9807/1786.), amire Kazinczy kinevezése akadály nélkül megtörtént. (Pest, 1786. aug. 23. StR. 3241/1786.).” (MÁLYUSZ 1939, 475, 30. lábjegyzet.)

(78), (493), (594), (761) *Nemzeti Iskola*: elemi vagy kisiskola; a Mária Terézia reformjaival létrejött oktatási rendszer alapfokának része a normális iskola és a falusi iskola mellett.

(78) *Eszterházy Károly*, gróf (1725–1799): egri püspök (1761–1799), az egri líceum alapítója (1765–1785). (→ 49. jegyzetmező)

(78) *Censeo hoc non esse Catholicum* (lat.): 'úgy vélem, ez nem katolikus.'

- (78), (493), (594), (761) *Supremus Studiorum Director / Director / Fő-Director* (lat.): tankerületi főigazgató, a *scholarum nationalium inspector* felettese.
- (78), (493), (594), (761) *Scholarum Nationalium Inspector / Inspector* (lat.): a nemzeti iskolák felügyelője, királyi igazgatója, a *supremus studiorum director* beosztottja. Kazinczy 1786–1791 között a kassai tankerület nemzeti iskoláinak felügyelője volt.
- (78), (493), (593), (760) *Swieten, Gottfried van*, báró (1739–1803): oktatásügyi miniszter (lat.: *studiorum minister*). A Monarchia felsőoktatási reformjának vezetője, az udvari tanulmányügyi bizottság elnöke (1782-től), a bécsi császári könyvtár igazgatója, a cenzúra- és sajtóbizottság elnöke (1791-ig). 1770–1777-ben Berlinben volt diplomata. Szabadkőműves. Gerhard van Swieten fia.
- (78), (593), (760) *Swieten, Gerhard van* (1700–1772): Mária Terézia holland származású udvari orvosa, egyetemi tanár, a bécsi császári könyvtár igazgatója. Gottfried van Swieten apja.
- (78) *Archiatr* (gör.): főorvos, császári házi orvos (Nero orvosának, a krétai Andromachosnak címéből).
- (79), (493), (533), (594), (761) *Török Lajos*, gróf (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatója (1785–1796), Kazinczy szabadkőműves beavatója, későbbi apósa. (→ 4.1. *Családja/Török*)
- (493), (593), (760) *I. Ferenc* (Lotaringiai) (1708–1765): német-római császár, Mária Terézia férje.
- (593), (760) *VI. Károly* (Habsburg) (1685–1740): német-római császár (1711–1740), spanyol király (1706–1714) és III. Károly néven magyar király. Mária Terézia apja.
- (493), (594), (762) *Páztthory Sándor* (1749–1798): jogász, kancelláriai titkár, királyi tanácsos, fiumei kormányzó (1791-től). II. József uralkodása alatt a magyarországi iskolai ügyek referense volt. (→ 38. jegyzetmező)
- (493), (761) *Péchy Gábor, I.* (?–1805): szeptemvir (1760-tól), Sáros vármegyei adminisztrátor, a kassai kerületben iskolai főfelügyelő. Péchy Gábor (II.) apja. (→ 4.1. *Családja/Péchy*)
- (493), (594), (761) *Péchy Gábor, II.*: királyi tanácsos, szeptemvir, a kassai kerületben iskolai főfelügyelő. Péchy Gábor (I.) fia. (→ 4.1. *Családja/Péchy*)
- (493), (594), (761) *Ladomérszky István*: nemzeti iskolák felügyelőjeként Kazinczy hivatali elődje (1785-ig), majd a tiszáninneni kerületi tábla ügyésze (1787). A Tudományos Gyűjteménybe elküldött kézirat kiigazítását itt is kéri Kazinczy a szerkesztőktől: „Pályám Naplójában [...] Ugyan ott, de más lapon ad ann. 1785. a’ Ladomérszky név után tegyék oda: István. – Keresztneve eránt kétségem támad, mikor írtam; azolta megtekintém.” (KazLev, 20/4792, Kazinczy – Toldy Ferencnek, Széphalom, 1827. jún. 21.)
- (494), (594), (761) *hogy Ladomérszkyval nem szóllott / hogy Ladomérszkyval és velem erről soha nem szóllott / hogy [...] én lépek ezen hivatalba, arról soha nem gondolkozott: a Pályám’ Emlékezete [I.]* után megjelenő azon állításnak, hogy Török nem egyeztetett Kazinczyval az állásról, ellentmond a levelezés, amely szerint a gróf már korábban ösztönözte Kazinczyt az állás elnyerésére: „A Pályám Emlékezetének ez adatát számos levélbeli adat megcáfolja; ezekben éppen azt mondja, hogy a mint Török főigazgatóvá lett, őt is ösztönözte, hogy folyamodjék a kassai inspektorságért. L. kivált a Lev. XX. köt. 192. l. és Kazinczynak 1786 nov. 17-én Szalay Sámuelhez írt levelét a *Sárospataki Lapok* 1893. XII. évf. 13–14. h.” (VÁCZY 1915, 160.)
- (533), (594), (761) *Kelcz Antal*: Abaúj vármegyei alispán (1775-től). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (761) *Teleki Sámuel*, gróf (1739–1822): főispán, erdélyi kancellár (1791-től), könyvtáralapító. 1785–1787 között a nagyváradi kerület királyi biztosa. (→ 22. jegyzetmező)
- (533), (594), (761) *Vay József, I.* (1752–1821): szeptemvir, helytartói tanácsos, a sárospataki kollégium főgondnoka. 1786–1790 között szabolcsi alispán. (→ 15. jegyzetmező)
- (594) *conceptus* (lat.): fogalmazvány.
- (761) *Comáromy György* (Kőji), II. (?–1807): abaúji főjegyző és táblabíró (1784), törvényszéki elnök. (→ 4.1. *Családja/Comáromy*)
- (761) *Judicium-Subalternum’ Praesese* (lat.): az alsóbb fokú bíróság (megyei törvényszék) elnöke. (→ 32. jegyzetmező)
- (761) *Kende János*: Abaúj vármegye aljegyzője (1784), majd az eperjesi kerületi tábla jegyzője.
- (761) *protocollista* (gör.–lat.): a jegyzőkönyv vezetője.

- (761) *Tisza* Ferenc: Abaúj vármegye aljegyzője (1784), később alispánja, királyi táblai ülnök.
- (762) *Török [...] első csókja*: utalás Kazinczy szabadkőműves beavatására. (→ 29. jegyzetmező)
- (494), (594), (762) *Császár*: II. József.
- (594), (762) *Laxenburg*: Bécs melletti angolpark, a császári család nyaralóhelye.
- (494), (595), (762) *Stabális Tiszt* (ném.): törzstiszt: őrnagy, alezredes vagy ezredes.
- (763) *diagonális irányzatban* (gör.–lat.): átlósan, keresztben.
- (595), (763) *Hatvani* István, I. (1718–1786): debreceni orvosprofesszor, tanár. Rimaszombati, lossongi, kecskeméti és debreceni tanulmányai után Baselben szerzett filozófia- és orvosdoktori okleveleket, ahol a két Bernoullinál matematikát is hallgatott. Több nyugati egyetem is marasztalta, de ő a debreceni kollégium filozófiai és matematikai tanszékét választotta (1749). Magyarországon elsőként tanított kémiát. Hatvani István (II.), Pál, Mária (Kis Andrásné, 1762–1809) és Julianna (Milesz Józsefné) apja.
- (595), (763) *viisszásan szölla Debreczeni Prof. Hatvani felől, ki azt vitatá, hogy az ő felekezetebeliék a' Bábáskodást sem tanulhatják idegen felekezetbeli iskolában / viisszássággal említé Debreczeni Professor, még pedig Philosophiát tanító Professor Hatvani Istvánt, ki azt vitatá, hogy az ő felekezetebeliék a' Bábai-oktatást sem vehetik idegen vallásbeli tanítóktól*: az iskolák állami felügyelete és a szervezeti és módszertani reformok ellen évek óta tiltakozó református tárgyaló feleit, Domokos Lajost és Hatvani Istvánt Van Swieten sem tudta meggyőzni. „Hatvani az egységes oktatás elleni érveit külön röpiratban fejtette ki, amelyet most Bécsben nyugodtan közreadhatott (*Modesta disquisitio*, 1785). E »szerény vizsgálódás« – mint címe mondja – arra keresett választ, hogy »vajon a vallási meggyőződés meghagyása mellett lehet-e a filozófiában ugyanazokat a fejezeteket tanítani s így minden részében ugyanazt a filozófiát oktatni a római katolikus, az ág. hitv. evangélikus és a református iskolákban, gimnáziumokban és akadémiákon?« Hatvani a tárgyakat sorra véve egyértelműen azt próbálta bizonyítani, hogy sem lélektant, sem kozmológiát, sem természetjogot vagy közjogot, sem történelmet, de még matematikát és csillagászatot sem lehet különböző vallásúaknak egyformán tanítani.” (KOSÁRY 1983, 446.)

34. jegyzetmező: 1786. Bécs/Palásthy

16. Feldolgozni valók (44)

29. Niczky József Kemecsen, Szabolcs Vármegyében (61–62)

36. Regmecz 13a Január. 1802. (74–75)

88. Pályám' Emlékezete I.] (494–495)

89. [Pályám emlékezete II.] (536–537)

90. [Pályám emlékezete III.] (596–598)

93. [Pályám emlékezete VI.] (764, 766–767)

- (74) *Moliere életét, Voltaire által, mely a' Didót Stereotyp editiója előtt áll*: Voltaire művének említett kiadása: *Oeuvres De Voltaire* (Edition Stéréotype Par Le Procédé De Firmin Didot, 1801.) Firmin Didot (1764–1836) francia nyomdász, rézmetsző és nyomdatulajdonos volt, a sztereotípia egy új eljárásának feltalálója. *Stereotyp editio* (gör., lat.): könyvek utánnyomásának egyfajta technikájával készült kiadvány. *Voltaire* (1694–1778): francia író, drámaíró, filozófus; *Molière* (1622–1673): francia színműíró, színész.
- (536) *'S ez az emlékezet kísértetbe hoz egy ehhez nem szinte hasonló tettemet is elbeszélni...*: Kazinczy humanitásáról, adakozásairól Váczy is ír: „Volt idő, hogy tekintélyes összeget elosztogatott a megszorultak közt, például 1808-ban kilenc, 1812-ben, e »mindnyájunkra olly felette terhes esztendőben« 600 frtot, pedig Isten–ember tudta, hogy nem sok adnivalója volt; hogy mint osztozatlan hét testvér egyikének rabsága s testvéröccsei fortélyai által szerencséjét örökre megrontva kellett látnia.” (VÁCZY 1989, 25–28).
- (74), (537), (596), (766) *Casinó / Leopoldvárosban, a' Mayer' casinója / Asztaladóhoz a' Leopoldvárosban / Leopoldvárosi híd' szomszédjába*: Mayer kaszinója, vendéglője Bécs Leopoldstadt nevű kerületében.

- (74), (494), (537), (596), (764), (766) *Palásthy Márton* (1755 k.–1789): a bécsi Magyar Királyi Udvari Kancellária tisztviselője. A váci piaristáknál Koppi Károly tanárkodása idején tanult. 1781-től a pozsonyi Zur Verschwiegenheit, 1784-től a Born vezette bécsi Zur wahren Eintracht szabadkőműves páholy tagja. Részt vett a jozefinista egyházpolitika megalkotásában az Egyházügyi Bizottság tagjaként. 1785–1788 között járt Berlinben, Göttingenben, Londonban, Párizsban, Nápolyban, Rómában és Milánóban, majd betegsége miatt hivataláról lemondva abaúji birtokaira vonult vissza. *Palásthy Ferenc* tábornok fia. (Levelezése Koppival: BALOGH 2008; életrajzát l. Balogh Piroska bevezető tanulmányában: *uott*, 7–49, különösen 12–20.)
- (494), (596), (764), (596) *Koppi Károly József* (1744–1801): piarista pap, történész. (→ 29. jegyzetmező)
- (494), (764) *Dessewffy József*, gróf (1771–1843): költő, író. Dessewffy József tanulmányairól írja SZINNYEI: „[...] kilencz éves korában Kassára ment iskolába [...]. Azután Koppi vette át nevelését, kit Kolozsvárra s Pestre is követett [...]. Pesten a kegyesrendiek gymnásiumába járt [...]. Átmenvén az egyetemre, Kreil volt tanítója a bölcséletben, Dugonics a mathesisben, Werthes a széptanban, Horváth a természet-, Mitterpacher Lajos a gazdaság- s műtanban, Cornides és Schönwisner az oklevél- és pénzügytanban s Koppi a történelemben.” (→ 47. jegyzetmező)
- (596) *Pászthory Sándor* (1749–1798): jogász, kancelláriai titkár, királyi tanácsos, fiumei kormányzó (1791-től). II. József uralkodása alatt a magyarországi iskolai ügyek referense volt. (→ 38. jegyzetmező)
- (596) *József epochája* (gör.): II. József korszaka, uralkodásának időszaka (1780–1790).
- (764), (766) *Swieten*, Gottfried van, báró (1739–1803): a Monarchia oktatásügyének és felsőoktatási reformjának a vezetője, az udvari tanulmányügyi bizottság elnöke (1782-től). (→ 33. jegyzetmező)
- (764) *Eichborn*, Johann Gottfried (1752–1827): német keletkutató, teológus és történetíró, a jénai és a göttingeni egyetemek tanára.
- (764) *Hissmann* Mihály (1752–1784): nagyszebeni származású göttingeni egyetemi tanár (1776-tól). Swieten 1784. júl. 15-én kelt levelével meghívta őt a pesti egyetem tanszékére, amit el is fogadott, ám indulás előtt 1784. aug. 14-én meghalt Göttingában.
- (764) *Weimári Fejedlem*: Károly Ágost (1757–1828), nagyherceg (1775-től).
- (74), (536) *Práter*: bécsi park, amelyet II. József 1766-ban nyitott meg a közönség előtt.
- (74) *pirucs* (rég.): fedél nélküli kocsi.
- (74) *fiakker* (fr.): fiaker, bérkocsi.
- (74) *Schönbrunn*: bécsi barokk kastély és ennek parkja.
- (74), (495), (596), (766) *Pilati*, Carlo Antonio (1733–1802): olasz jogtanár, író. Említett egyházat kritizáló műve: *D'una Riforma d'Italia...* (Velece, 1767; 'Olaszország reformjáról'); útikönyve: *Voyages en differents pays de l'Europe en 1744, 1755 et 1776...* (L'Aja, 1777–1778; 'Európa különböző országaiban tett utazások 1744, 1755 és 1776').
- (597), (766) *accidentia* (lat.): mellékjövedelem, jutalék.
- (597), (766) *bámos* (rég.): fémfeldolgozó mester.
- (597) *expeditum* (lat.): (gyors) ügyintézés, elintézés.
- (767) *nagyatyámnak*: *Bossányi Ferenc (II.)* (1703–1786): Kazinczy nagyapja. (→ 4.1. Családfa/Bossányi)
- (767) *Ráday Gedeon I.*, gróf (1713–1792): költő, irodalomszervező, országgyűlési követ. (→ 12. jegyzetmező)
- (597), (767) *Baranyi Gábor* (1713–1775): Bihar vármegye alispánja, országgyűlési követe. (→ 3. jegyzetmező)
- (61), (597), (767) *Niczky József*: Szabolcs vármegyei alispán (1760–1763).
- (61) *fyzionomia* (gör.): fizionómia, arcberendezés.
- (61) *Vértess* (Bihar vm.): ma Létavértes része.
- (61) *Komáromy Mibály*: (további adatokat nem találtunk.)
- (61) *1786ban én Vice Notarius* *valék Abaújvármegyének*: (→ 30. jegyzetmező)
- (61) *Kelcz Antal*: Abaúj vármegyei alispán (1775-től). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.

- (61) *Farkas Antal*: II. József idején testőr, majd a kassai kerületben tartományi biztos (*lat.: provinciális commissarius*) (a SZINNYEI szerint 1790–1806 között, ami ellentmond Kazinczy adatának).
- (61) *Sztrajnya* (Ung vm.): Laborcszög, ma Stáňany (SZK).
- (61) *Nedeczky Nepomuk János*: Zemplén vármegye főjegyzője (1766) és alispánja (1777–1785). Az 1770-es évektől a felesége révén nagykázméri birtokos.
- (61) *Peregrin subsumit D[omi]natio...* (*lat.*): 'Idegenül neheztel Tekintetes Uraságod stb.' A 'peregrin' átvitt értelemben járatlan, tudatlan embert is jelent.
- (62) *Barkóczy János, I.*, gróf (?–1782): Szabolcs vármegyei főispán (1759–1782). Barkóczy Ferenc (I.) érsek testvére, Ferenc (II.) apja.
- (62) *Sztáray Mihály*, gróf (1749–1798): Szabolcs vármegye főispánja 1782–1784 (lemond) és 1790–1791 (elbocsátva) között. 1779-ben vette feleségül gróf Eszterházy Ferenc (I.) lányát, *Eleonórát* (1758–1820), aki korábban (1777-től) Niczky Istvánné volt. (→ 21. jegyzetmező)
- (62) *Eszterházy Ferenc, I.*, gróf (1715–1785): kancellár. (→ 21. jegyzetmező)
- (62) *Niczky István*, gróf: Kőrös vármegye főispánja (1777-től). Apja: *Niczky Kristóf* (1725–1787) országbíró (*lat.: iudex curiae*), királyi személynök, II. József tanácsadója. (→ 43. jegyzetmező)
- (62) *Herr von Niczky, sind Sie aus der Familie des Grafen Niczky?* (*ném.*): 'Niczky úr, ön Niczky gróf családjából származik?'
- (62) *Wie kommt es dann, dass Sie in den Gütern über die Donau hinaus keinen Theil haben?* (*ném.*): 'Hogy lehet akkor, hogy ön a Dunán túli birtokokból nem részesedik?'
- (62) *poszpász* (*fr.*): csemege, utóétel.
- (597), (767) *Karintbiai úczán*: Kärntnerstrasse; bécsi utca.
- (597) *Che dice? che dice?* (*ol.*): 'Mit mond? mit mond?'
- (598) *két Galliczin Herczeg*: a Golicyn v. Galicin orosz hercegi család tagjai.
- (598) *nagy Friedrich*: II. (Nagy) Frigyes (1712–1786), porosz király (1740–1786).
- (598) *decennium* (*lat.*): évtized.
- (537) *Laxenburg*: Bécs melletti angolpark, a császári család nyaralóhelye.
- (74), (537) *Dornbach*: település Bécs mellett, ma Bécs része.
- (74), (537) *Augarten*: bécsi park, amelyet II. József császár ajándékozott a városnak.
- (44), (74), (537) *Schottentör*: a bécsi városfal egyik kapuja volt.
- (74), (537) *Vergelt's Gott tausendmal!* (*ném.*): 'Isten fizesse meg ezerszer!'
- (75) *Nicht so, meine Liebe...* (*ném.*): 'Nem úgy, kedvesem – azért jöttem, hogy még egyet adjak. Ha jobban bővelkednék, sokkal többet adtam volna.'
- (75) *hogy követésére mások is buzdtássanak sokaknak beszéltem már el*: egyik levelében ezt fűzi a történethez: „– Barátom, ki volt nemesebb? én e hogy adtam, vagy ő, a' ki nyomorúságban lévén a' vettet kész vala vissza adni. – Nem bocsáthatom-meg magamnak hogy az Asszonyt azon helyre nem rendeltem másnap, 's tíz vagy húsz ftot nem adtam neki. Mennyit fecséreltem-el rosszul, holott jól lehetett volna elköltenem. Sokaknak beszéltem-el ezt már 's a' mag nem esett mindég kősziklára. – Te, a' ki Néptanítóvá tészed magad', tanúld ebből is, mint hathatunk kevés másokra, 's melly kevésbe kerül gyakorta az embereket jobbakká, nemesebbké tenni! –” (KazLev, 10/2441, Kazinczy – Tatay Jánosnak, Széphalom, 1813. máj. 24.)]
- (75) *discretio* (*lat.*): (bizalmasan és önként adott) adomány.
- (75) *gros de tour* (*fr.*): bordázott selyemszövet.
- (537) *Hova tévede-el a' rény! ezt kiáltá hasonló esetben Moliere*: utalás Voltaire fentebb említett Molière-életrajzára (?).

35. jegyzetmező: 1786. Bécs/Born

31. Ignatius von Born (64–66)

88. Pályám' Emlékezete [I.] (495)

90. [Pályám emlékezete III.] (598)

93. [Pályám emlékezete VI.] (765–766)

(64), (495), (598), (765) *Ignatius von Born / Born Ignätz* (1742–1791): mineralógus, geológus, feltaláló, több akadémia tagja. Nagyszebeni, bécsi tanulmányai után 1759-ben belépett a jezsuita rendbe, amelynek 16 hónapig volt tagja. Ezután Prágában jogi tanulmányokat végzett, és nyugat-európai tanulmányútra ment. 1776-ban Mária Terézia megbízta a bécsi természettudományi múzeum (Hof-Naturalienkabinette) rendezésével, 1779-ben a bécsi bányászati udvari kamaránál udvari tanácsos lett. A bécsi Zur wahren Eintracht ('Igaz Egyetértéshez') nevű szabadkőműves páholy székimestere (vezetője). 1791-ben nyert honfűsítést. Említett műve: *Joannis Physiophili specimen Monachologiae, methodo Linnaeana, tabulis tribus aeneis illustratum...* (Bécs, 1783). „Mozart róla mintázta a *Varázsfuvolában* Sarastro alakját.” (KOSÁRY 1983, 631.)

(64), (495), (598), (765) *Friedrich*: II. (Nagy) Frigyes (1712–1786), porosz király (1740–1786).

(64) *Szilágyi Márton* (Piskárkosi) (1748–1790): sárospataki tanár. (→ 15. jegyzetmező)

(64) *Gepräge* (ném.): 'jegy, jelleg, karakter.'

(64), (495), (598), (766) *Selymecz-Bánya / Selymecz* (Hont vm.): ma Banská Štiavnica (SZK). Selmechányán 1735 óta volt bányatisztképző iskola, amely 1763-ban ásványtani és vegytani tantervvel bővült, így már főiskolai szinten adott az egész Habsburg-monarchia számára szakembereket. 1786-ban Born Ignác Selmechányán nemzetközi tudóstársaságot alapított.

(64), (495), (598), (766) *Amalgatió / amalgamálás* (rég.): nemesfémhányák kitermelését gazdaságosabbá tévő kohászati eljárás, amely során higannyal ötvözik az ércet, majd a higanyt elpárologtatják. Az 1780-as években Born Ignác vezetésével Európában elsőként alkalmazták e technikát Selmechányán.

(495), (598), (766) *hemisphaerium* (gör.–lat.): félgömb, félteke.

(64), (495), (598) *József / Császár*: II. József.

(64) *kézi billét*: császári leirat, legfelsőbb kézirat (császári parancs; Handbillét).

(64) *Glauben Sie nicht, dass ich so grosam [=grausam] bin, dass ich nicht wisse, dass etc. etc.* (ném.): 'Nem gondolja, hogy olyan szörnyűséges lennék, hogy ne tudnám, hogy...'

(598) *Beszterce* (Beszterce–Naszód vm.): ma Bistrița (R).

(495), (598), (766) *Gyula-Fejérvár / Károly-Fejérvár* (Alsó-Fehér vm.): ma Alba Iulia (R).

(64), (495), (598), (766) *Mária Anna / Klagenfurti Marianna* (Habsburg-Lotaringiai), főhercegnő (1738–1789): Mária Terézia lánya. Born Ignác segítségével ásvány- és rovargyűjteményt állított össze. 1780-tól haláláig Klagenfurtban lakott, ahol 1783-ban tiszteletére „Zur wohltätigen Marianna” ('Jótevőnk, Marianna') elnevezésű szabadkőműves páholyt alapítottak.

(64) *TESTVÉRjeinek nevezgette leveleiben...*: utalás a szabadkőművesség szimbolikus nyelvére és szertartásaira, habár nő nem lehetett páholytag.

(64) *scrutinium* (lat.): titkos szavazás.

(64), (495), (598), (766) *trümeau / trumeau* (fr.): fiókos (asztal).

(64), (495), (598), (766) *Ceracchi*, Giuseppe (1751–1802): bécsi udvarnál dolgozó olasz klasszicista szobrász. Mária Terézia és II. József mellszobrát is elkészítette. Párizsban Napóleon elleni összeesküvés vádjával lefejezték.

(64) *veres rák*: bécsi fogadó (?).

(64), (598), (766) *Ruprecht* Antal (1750–1808): kémianár a selmechányai bányászakadémián (1779–1791), bányászati pénzverdei udvari tanácsos. Közreműködött Born Ignác amalgamozó eljárásának kidolgozásában.

(598), (766) *Blumauer*, Alois (1755–1798): osztrák exjezsuita költő. Born Ignác Zur wahren Eintracht nevű szabadkőműves páholyának tagja. (→ 36. jegyzetmező)

(598), (766) *Ratschky*, Joseph Franz (1757–1810): osztrák exjezsuita költő, író. Born Ignác Zur wahren Eintracht nevű szabadkőműves páholyának tagja.

- (64) *Megholt 1791ben* : 1791. júl. 24-én halt meg Bécsben Born.
- (64) *Széchenyi Ferenc*, gróf (1754–1820): főispán, helyettes országbíró, múzeum- és könyvtáralapító (1802). (→ 32. jegyzetmező)
- (64) *testamentomának executora* (lat.): végrendeletének végrehajtója.
- (64) *intríg* (fr.): ármánykodó személy.
- (65), (495), (598), (765) *Madame Bayer/Beyr* (Bayern): festőnő, egy szobrász felesége. (A Bornról készített festményéről, amit Adam metszett, nem találtunk adatokat.)
- (65), (495), (598), (765) *Ádám Jakab* (1748–1811): bécsi rajzoló, rézmetsző, a Habsburg-családról (pl. II. Józsefről) és a magyar arisztokráciáról is több portrét készített. Born Ignác Zur wahren Eintracht (Igaz Egyezség) nevű szabadkőműves páholyának tagja.
- (65) *Kempelen* Farkas (1734–1804): kancelláriai tanácsos, természettudós, építész, mechanikus, műkedvelő rézmetsző. Említett, Born arcképét tartalmazó munkája: *Mechanismus der menschlichen, Sprache nebst der Beschreibungn seiner sprechenden Maschine* (Bécs, 1791.)
- (65) *strafirt manier* (ném.): vonalazó stílusú rézmetszés-technika, vonásos metszés.
- (65), (495), (598), (765) *Füger*, Friedrich Heinrich (1751–1818): bécsi udvari festő, 1784-től a Belvedere képtárának, 1795-től a bécsi művészeti akadémiának az igazgatója. Bornt ábrázoló festményéről – mely utóbb elveszett – Mansfeld készített rajzot (közli: H. BALÁZS 2005, II. tábla, 6. kép). (→ 8. jegyzetmező)
- (765) *Kininger*, Vincenz Georg (1767–1851): bécsi festő, grafikus, rézmetsző. Készített tusrajzot Kazinczyról (1803; John 1804-ben erről készített rézmetszetet), Batsányiról és Virág Benedekről is.
- (495), (598), (765) *Hormayr* (Hormayer), Joseph (1782–1848): osztrák politikus, történetíró, a bécsi udvari levéltár igazgatója. Említett munkája: *Österreichischer Plutarch* (politikai életrajgyűjtemény; I–XX. kötet, Bécs, 1807–1814).
- (65) *volumen* (lat.): írástekerces.
- (65) *Isis multimammia*: 'sokemlős Isis'; egyiptomi istenasszony, aki a vallás és bölcsesség szimbólumaként szabadkőműves jelkép is.
- (65) *cirkalom* (rég.): körző, szabadkőműves jelkép.
- (65), (598), (765) *hántott manierban (in geschabter Manier) / hánytott munkában / hánytva* (rég., ném.): 'kapart módban'; hántoló (kaparó) eljárással készült rézmetszés.
- (65) *spallier* (ném.): kerítésnek használt fasor, sorfal.
- (65), (598), (766) *Albert* Kázmér: szász-tescheni (sax-tescheni) herceg (1738–1822). (→ 8. jegyzetmező)
- (65) *a' Rend' Protectora* (lat.): a Zur wahren Eintracht (Igaz Egyezség) szabadkőműves páholy védnöke.
- (65) *Dietrichstein*, Johann Baptist Karl, gróf (1728–1808): a birodalom szabadkőműveseinek kinevezett vezetője. Első felesége: Marie Christine von Thun (1738–1788).
- (65) *kötényekkel, pántlikákkal*: szabadkőműves jelképek, öltözetek.
- (65) *Carl Theodór* (Károly Tivadar) (1724–1799): bajor választófejedelem (1777–1799). 1784. jún. 22-én és 1785. márc. 2-án az illuminátusok társaságát két rendelettel feloszlatta, a vezetőit száműzte, tagjait megbüntette.
- (65) *Illuminátusok* (lat.): 'felvilágosultak,' egy radikális titkos társaság tagjai. Az 1776-ban alapított mozgalom tagjai vallási és politikai felvilágosítást és emancipációt hirdettek, de a francia forradalommal is kapcsolatba hozták őket.
- (65) *a' mennyire ugyan én tudom, Born nem volt Illuminátus; és talán egyenesen innen eredett az ő meg hasonlása Sonnenfelszel*: „[...] a szabadkőművességből kinőtt, Adam Weisshaupt ingolstadti, majd gothai egyetemi tanár által alapított ún. illuminátus rendnek Bécsben is erős központja működött, Born mellett az ifjabb Van Swieten és Sonnenfels vezetése alatt.” (KOSÁRY 1983, 325)
- (65) *Kratter*, Franz (1758–1813): bajor szabadkőműves. Az említett Born ellen írt pamflet: *Drei Briefe über die neueste Freimaurerrevolution in Wien von Ignaz Berger* (1786).
- (65) *brochür* (fr.): brosúra, kis terjedelmű könyv, röpirat.
- (65), (537) *Mayer' casinója*: (a bécsi kaszinótulajdonosról további adatokat nem találtunk.)

- (65), (75), (537) *Leopoldstadt*: Bécs régi kerületeinek egyike.
 (65) *poszpász* (fr.): csemege, utóétel.
 (66) *dispensálva* (lat.): mentesítve.
 (66) *fedett*: felfüggesztette szabadkőműves tagságát, de nem lépett ki a páholyból.

36. jegyzetmező: 1786. Bécs/írók

30. [Ratschky, Alxinger, Haschka] (62–63)
 35. [Páter Fast] (73–74)
 50. [Alxingerrel 1791ben] (93–94)
 71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (171)
 88. Pályám' Emlékezete [I.] (495–496)
 90. [Pályám emlékezete III.] (598–600)
 93. [Pályám emlékezete VI.] (767–769)
- (62), (64), (495), (599), (767) *Sonnenfels*, Joseph von (1733–1817): bécsi politikus, jogász, gazdasági szakember, udvari tanácsos, a Képzőművészeti Akadémia elnöke (1810). II. József bizalmi embere. 1763-tól 1791-ig a politikai és gazdasági tudományok tanára (ném., lat.: *Polizey professor*) a bécsi egyetemen, ahol *Grundsätze der Polizey, Handlung und Finanzwissenschaft* ('Az államtudomány, kereskedelem és pénzügyek alapelvei,' Bécs, 1765) c. művét tankönyvként használták. Szabadkőműves.
- (598), (767) *Jelen valának Blumauer, Ratschky, Alxinger, Gottlieb Leon, a' Dominicanus Poschinger, és többek / ...Udvari Pap, és sokan mások*: a Born Ignác vezette *Zur wahren Eintracht* nevű szabadkőműves páholy tagjainak felolvasására utal Kazinczy. „Minden □nak lehet valamelly különös tzélt venni materiául. Bécsben a' Born □ja a' tudományok elő-vitelét vette tzélül. Blumauer, Ratschky, Alxinger, Leon, Haska, 's mások ott olvasták el verseiket; a' többi szent kötelességnek tartotta tartalék nélkül adni elő ítéletét.” (KazLev, 2/307, Kazinczy – Aranka Györgynek, Kassa, 1790. márc. 25.)
- (63), (64), (73), (495), (598), (767) *Blumauer*, Alois (eredeti neve: Auer Obermayer) (1755–1798): osztrák exjezsuita költő, bécsi udvari cenzor, majd könyvkiadó. Born Ignác *Zur wahren Eintracht* nevű szabadkőműves páholyának tagja. A jozefinizmus híve, gúnyolódó művei népszerűvé tették, Csokonaira is hatással volt. Kötetünkben említett travesztíája: *Virgils Aeneis, travestirt von Blumauer* (Bécs, 1784). Összegyűjtött művei 1802–1819-ben jelentek meg.
- (62), (64), (495), (598), (767) *Ratschky*, Joseph Franz (1757–1810): osztrák exjezsuita költő, író. Born Ignác *Zur wahren Eintracht* nevű szabadkőműves páholyának tagja.
- (63), (66), (74), (93), (496), (598), (767) *Alxinger*, Johann Baptist von (1755–1797): osztrák költő, a bécsi udvari színház titkára. Born Ignác *Zur wahren Eintracht* nevű szabadkőműves páholyának tagja. Említett lovagi költeményei: *Doolin von Mainz* (Lipcse, 1787), *Bliomberis* (Lipcse, 1791). Fordította Janus Secundus Hagiensis műveit.
- (598), (767) *Gottlieb Leon* (1757–1832): osztrák költő. Born Ignác *Zur wahren Eintracht* nevű szabadkőműves páholyának tagja. *Apollonien* című zsebkönyvét (1807–1808), Ratschkyval együtt szerkesztette.
- (74), (598), (767) *Poschinger* Ferenc: II. József dominikánus udvari papja, hitszónok (lat.: *concionator*). Born Ignác *Zur wahren Eintracht* nevű szabadkőműves páholyának tagja.
- (62), (495), (599), (767) *Jezsuita volt a' Szerzet' elbomlása előtt / Szerzetek eltörölteték / a' Szerzet' eloltásakor / a' Jezuiták' eloltásokkor*: a pápa 1773. júl. 21-én oszlatta fel a jezsuita rendet, a pápai bullát a Habsburg-monarchiában szeptember 21-én hirdették ki.
- (495), (599), (767) *Császárnénak*: Mária Terézia.
- (63), (64) □: lózsai, szabadkőműves páholy, szabadkőműves négyszög (a gyűléseken négyszög alakban ültek).
- (63) *Vielleicht nicht gar zu schlecht für einen Ochsen-Notarius*. (ném.): 'Tán nem is olyan rossz egy ökor-jegyzőtől.'
- (63) *Protocollum* (gör.–lat.): jegyzőkönyv.

- (496) *ochsen-notárius* (ném.): 'ökör-notárius.'
- (599) *improtocollál* (gör.–lat.): jegyzőkönyvbe vesz.
- (63) *Superstítio* (lat.): babona.
- (496), (599), (768) *Császár / József*: II. József.
- (63) *Tyrolis*: Tirol.
- (63) *E[hr]w[ürdige] Majestät! // Um so viel Geld lasse ich mir auf dem anderen Arm brechen // allerunterhänigster // Franz Joseph Ratschky* (ném.): 'Tiszteletreméltó Felség! // Ennyi pénzért a másik karom is eltörettem // leghívebb alattvalója // Franz Joseph Ratschky.'
- (768) *atticizmus* (gör.–lat.): az attikai ógörögre emlékeztető nyelvi-stilisztikai sajátosság, jó ízlés, szellemesség.
- (73) *Fast*, Christian (Fastl Kristóf) (1735–?): osztrák jezsuita, a rend feloszlatásáig hitszónok volt Judenburgban, Pozsonyban, Budán és Klagenfurtban.
- (73) *Szent István' Temploma*: Stephansdom; bécsi római katolikus templom.
- (73) *olvastam a' Fast' nyomtatványát*: Páter Fast szabadkőművesek elleni támadásairól: „Ott [a Zur wahren Eintracht páholyban – O. L.] vevék elő, hogy mivel Card. Migazzi és P. Fast ez 's ez betsülletes okosabban gondolkozó Plébánust el-akarja nyomni, mint kellessen rajta segíteni: ott vették-elő, hogy így 's így lévén ez 's ez – mit kell tsinálni, és ki lessz az Executor. Egyre reá bízták, ez meg-igérte, hogy hűségesen el jár a' dologba 's úgy ment a' veszedelemnek mint Curtius, vagy Horatius Cocles.” (KazLev, 2/307, Kazinczy – Aranka Györgynek, Kassán, 1790. márc. 25.)
- (73) *Egri Püspök – Eszterházy Károly*, gróf (1725–1799): egri püspök (1761–1799). (→ 49. jegyzetmező)
- (73) *Dioecesis* (gör.–lat.): egyházmegye, egyházkerület.
- (93) *Terent. Heautontimor. Act. 1. Sc. 2. CONSilia CONSequi CONSimilia*: utalás Publius Terentius Afer (i. e. 195 v. 185–?) római vígjátékíró *Heauton Timorumenos* ('Önkínzó') c. vígjátékának 1. felvonás 2. jelenetére (208–209): „verum ubi animus semel se cupiditate devinxit mala, / necessest, Clitipho, consilia consequi consimilia.” ('ám ha a lelket gonosz vágy keríti hatalmába, Clitiphus, szükségképpen hasonlóan romlott mércéket fog követni.')
- (93) *Ibidem Sc. 1. ne retice, ne verere, crede inquam mihi*: ugyanott 1. jelenet (85) 'ne hallgasd el, ne félj, higgy nekem – mondtam.'
- (93) *AccIpIunt InImIcUm Imbrem, rImIsque fatIscunt. etc.*: „a víz ízzé töri-tépi színig teli testük” (Vergilius, *Aeneis*, I. 123).
- (93), (496), (599), (768) *Alxingerrel egygy ebédnél... / Alxingerrel 1791ben...*: az [*Alxingerrel 1791ben*] c. feljegyzésben Kazinczy 1791-re teszi a találkozást, a [*Pályám emlékezetei*]-ben az 1786-os bécsi útjához köti.
- (93) *Leopoldstadti Casinóban*: Mayer kaszinója Bécs egyik régi kerületében.
- (768) *Pilati*, Carlo Antonio (1733–1802): olasz jogtanár, író. (→ 34. jegyzetmező)
- (768) *Hemsterbuys*, Franz (1721–1790): holland filozófus és esztéta, Grotius követője, nagy hatással volt a Sturm und Drang gondolkodóira.
- (93), (496), (599), (768) *Secundus*: Janus Secundus Hagiensis (Johannes Secundus; Jan Nicolai Everard) (1511–1536), flamand humanista költő. Említett műve: *Basia* ('Csókok'). Kazinczy átdolgozásai Janus Secundus után: *A' Czenczim szája (Lollym szája; A' Lillám' szája)*; *Közös lélek*.
- (93) *metrum* (lat.): versmérték.
- (93) *basium* (lat.): csók (utalás Secundus művére).
- (769) *Qualem purpureo diffundit mane ruborem...*: 'Amilyen vörös színt a bíbor hajnalon önt szét'; a Janus Secundus Hagiensis-sor a *Basium* 17 c. versből idézve (eredetileg az utolsó szó: 'colorem'). Kazinczy fordításában: *A' Czenczim szája (Lollym szája; A' Lillám' szája)*.
- (93), (496), (600), (769) *Csókodat hintegeted / Rám a' legforróbb csókokat hintegeted*: idézet a fenti Secundus-vers fordításából.
- (496) *Was? was? welch ein schreckliches Wort! lauter E.* (ném.): 'Micsoda? Micsoda? Mily borzasztó szó! Csupa E.'

- (93) *repetere, reflectere, recedere, secernere, tumultuum, inimicitii, iniquissimis, difficillimis* (lat.): 'ismételni, visszafordítani, visszatérni, megkülönböztetni, zűrzavaroknak, ellenségeskedésekkel, méltánytalanságokkal, igen bonyolult.'
- (93) *νεφελην ενεπησε παρακλασανια* (gör.): 'csapdába [...] esni' (szó szerinti jelentés: 'felhőt mondani').
- (93) *effervescere, senescere* (lat.): 'forrongani, öregedni.'
- (94), (496), (600), (769) *Klopstock*, Friedrich Gottlieb (1724–1803): német költő. (→ 25. jegyzetmező)
- (94), (496), (600), (769) *auf einen entgegenstehenden Felsen / entgegengesetzten Felsen?* (ném.): 'átellenben lévő sziklák' / 'egy átellenben lévő sziklára'. Klopstock *Messias*ának eredeti (121.) sora: „Wart ihn der Vater an einen entgegenstehenden Felsen.” ('Atyja várta egy átellenben lévő sziklához.')
- (94) *propugono*: talán 'propugno' (lat.): élen harcolok, védelmezek.
- (94) *Jenisch Obelisk Seite 61. den stellvertretenden Feldherrn segelt er* (ném.): 'Jenisch Obeliszk 61. oldal. a helyettes hadvezér felé vitorlázik.' Daniel *Jenisch*, (1762–1804) német evangélikus lelkész, író, nyelvész műve: *Obelisk an die Gränzscheide des achtzehnten und neunzehnten Jahrhunderts. Eine Lapidarschrift* (Berlin, 1801).
- (94) *Fessler Math[ias] Corv[inus] T[omus] I. p[agina] 236.* (lat.): 'Fessler Mathias Corvinus, I. kötet 236. oldal.' Fessler Ignác Aurél (1756–1839) történetíró, egyetemi tanár, evangélikus püspök műve: *Mathias Corvinus König der Hungarn und Grossherzog von Schlesien* (I–II.; Breslau, 1793–94). (→ 52. jegyzetmező)
- (94) *derselben engegengeseht werden* (ném.): 'ugyanennek elébe nézni.'
- (496), (600), (769) *Orosz Császárné*: II. Katalin (1729–1796) orosz cárnő [?].
- (496), (600), (769) *Autocratrix* (gör.): egyeduralkodónő.
- (496), (600), (769) *Fabri Thesaurus Eruditionis Scholasticae*: Basilius Faber műve (Lipce és Frankfurt, 1672).
- (63) *Agentia* (lat.): hivatal.
- (63), (600), (769) *Wieland*, Christoph Martin (1733–1813): német költő, író, műfordító. Említett műve: *Oberon* (regényes eposz; Lipcse, 1781). Adelung szemléletével szemben álló nyelvfelfogása Kazinczyra nagy hatással volt, Kazinczy kapcsolódó (Verseghy Ferenc ellen írt) munkája: *Wieland Adelung ellen: Mi a' Tiszta Németség? (Wielands Werke Supplem. VI. Band.) Tűkörűl azoknak, kik nyelvrontást emlegetnek, 's ezt kérdezgetik: Mi a' Tiszta Magyarság? – 's intésül a' szere felett merészeknek* (Felső Magyar-Országi Minerva, 1825, 269–286.) (→ 18. jegyzetmező)
- (600), (769) *Adelung*, Johann Christoph (1732–1806): német nyelvész, lexikon- és szótáríró, a német nyelvújítás ellenzője. Nyelvtana a 19. sz. elejéig meghatározó maradt, és a magyar nyelvújítási harcokban is jelentős szerepe volt.
- (496), (600), (769) *Posch*, Leonard (Lénárd, Leonhardt) (1750–1831): német festő, szobrász, éremvész. Kazinczyról 1788-ban viaszportrét készített (*fr.–ném.: bosszirozott*).
- (63), (496), (600), (769) *Haschka*, Lorenz Leopold (1749–1827): osztrák költő, jezsuita tanár, majd a Theresianumban az esztétika tanára, az osztrák császári himnusz szövegének szerzője. Born Ignác Zur wahren Eintracht nevű szabaddóműves páholyának tagja.
- (600), (769) *Magnetiseur* (gör.–lat.): hipnotizáló, természetgyógyász.
- (769) *mysticus* (gör.–lat.): misztikus.
- (769) *Denis*, Michael (1729–1800): osztrák exjezsuita költő és bibliográfus, a császári könyvtár igazgatója, Klopstock barátja és bárdköltészetének követője. 1759-től a bécsi Theresianumban az esztétika és irodalomtörténet tanára. Kazinczy *A' Menydőrgés és Giblaltár* c. fordításait beaválogatta antológiájába (KAZINCZY/DAYKA–KAZINCZY *Poetai* 1813).
- (769) *elementum* (lat.): (lelki) alkat, sajátosság.
- (769) *püdelnärriß Witz* (ném.): bolond vicc.
- (63), (496), (600), (769) *Alxinger tíz ezer forintot ajándékoza neki, még minekelőtte a' papiros pénz' becse lejjebb szálla az ezüstenél / Alxinger tízezer ezüst forintot ajándékoza neki / neki tízezer forintot ajándékoza*: Alxinger a 70–80 000 gulden értékű örökségéből adott 10 000-et Haschkának (MORRISON 1997, 33; MORRISON PEZZL *Skizze von Wien* c. munkájára hivatkozik). (A pénzromlás 1799 körül a francia háborúk hatására kezdődött meg: → 60. jegyzetmező)

(600), (769) *beneficiátus* (lat.): pártfogolt.

(600), (769) *Hofman* (Hofmann, Hoffmann), Leopold Alois (1748–1806), osztrák író, egyetemi tanár, titkosrendőr. 1782-ben Bécsbe költözött, ahol jozefinista újságíróként és szabadkőműves páholytagként támadta az egyházat. A nyelvrendelet után a pesti egyetemen a német nyelv tanára lett (1785–1790). Tagja volt a pesti Nagylelkűséghez címzett szabadkőműves páholyinak. 1790-ben visszatért (menekült) Bécsbe, ahol II. Lipót személyes utasítására megírta a magyar nemesi ellenállást támadó *Babel és Ninive* (1790) c. röpiratait.

37. jegyzetmező: 1786. Bécs/Soliman

32. Angelo Soliman (66–68)

33. Angelo Soliman, meghalt 1796. Nov. 21d. (68)

34. Angelo Soliman. született 1721. megholt 1796. Nov. 21d. (70–73)

88. Pályám Emlékezete I.] (498, 525)

89. [Pályám emlékezete II.] (534)

90. [Pályám emlékezete III.] (600–601)

93. [Pályám emlékezete VI.] (771)

Angelo Solimannal visszaemlékezései szerint háromszor találkozott Kazinczy. Bécsben 1786-ban és 1791-ben, és Kassán 1787-ben v. 1788-ban. (Solimanról: FURLA 2004.)

(66), (68), (70), (498), (534), (600), (771) *Angelo Soliman* (eredetileg: Mmadi Make, Magni Famori [?]) (1721–1796): a mai Nigéria területéről származó befolyásos bécsi személyiség. Born Ignác Zur wahren Eintracht nevű szabadkőműves páholyának tagja (szabadkőműves neve: Massinissa, az i. e. 202–148-ban élt numídiai királyról). Felesége: *Magdalena Kellermann* (korábban *Christiani* felesége; testvéréről, *Kellermann*ról nem találtunk adatokat). Lánya: *Josephine Soliman* (1772–1801), 1797-től báró Ernst *Feuchterslebenné* (Kazinczy tévesen írja Heuchterslebennének).

(498) *Graben*: utca Bécs belvárosában.

(70) *Novellen und kleine Romans...* (ném.): 'Novellák és kisregények. Kotzebue-tól, Kuhntól, Karl Steintől, Schütztől és másoktól. [...], Joseph Layrernél 1810. – 162–184. o.' August Friedrich Germanus *Kotzebue* (1761–1819): német író; *Kuhn* talán: Friedrich Kuhn (1774–1844) német író; Karl *Stein* (1773–1855) német író; *Schütze* talán: Johann Friedrich Schütze (1758–1810) német író, színháztörténész; *Layrer*: talán Joseph Leyrer (1846-tól Lantosy József) (?–1850) Bécsből Pestre költözött könyvkereskedő (1795), nyomdász és kölcsönkönyvtáros.

(70) *Gangusilang*: afrikai tartomány (?).

(66) *nepos* (lat.): unoka, utód.

(66) *neveu* (fr.): unokaöcs.

(66) *Lizbon*: Lisszabon.

(66) *pirata* (lat.): kalóz, tengeri rabló.

(70) *Marckéze*; *Marchéze*; *Marquise* (fr.): grófnő.

(70) *Angelína*: (további adatokat nem találtunk.)

(70) *Lobkowitz*, Johann Georg Christian, herceg, (1686–1755): osztrák tábornok, 1732-től Szicília, 1739-től Erdély kormányzója.

(70) *Gallopín* (fr.): futár.

(70) *Lacy*, Franz Moritz (1725–1801): osztrák tábornagy (ném.: *feldmarschall*), II. József bizalmas tanácsadója, hadügyminiszter.

(70) *compania* (fr.–ol.): katonai század.

(66), (70) *Liechtenstein*, Joseph Wenzel, herceg (1696–1772): Angelo Soliman pártfogója, Franz Joseph Liechtenstein nagybátyja.

(66) *skláv* (ném.): rabszolga.

(71) *Schach* (ném.): sakk.

(66) *capitális* (lat., rég.): tőke (pénz).

- (71) *Liechtenstein Ferencz* (Franz Joseph), herceg (1726–1781): Joseph Wenzel Liechtenstein unokaöccse, Alois apja.
- (71) *Liechtenstein Lajos* (Alois), herceg (1759–1805): Franz Joseph Liechtenstein fia.
- (67), (68) *D'Este, Victor*: a kassai akadémia természettan és mezőgazdaságtan tanára, pap, a kassai szabadkőműves páholy tagja. Kazinczy az Orpheusban közölte az egyik hivatalos levelét, melyet gróf Török Lajoshoz írt (ORPHEUS, 103–104).
- (534), (600), (771) *egy ismerősöm / kérdém egy valakitől Kassán / kérdém egykor valakitől*: Kazinczy említett ismerőse: Victor D'Este.
- (67) *Görcki születésű Friauli fi volt*: az Isonzo-parti *Gorizia* városa *Friaul* itáliai hercegség (tájegység) része volt.
- (67), (71) *orientális* (lat.): keleti.
- (771) *tunica* (lat.): ókori eredetű ingszerű alsóruha.
- (600), (771) *kaftán* (perzsa–török): bokáig érő keleti férfikabát.
- (67) *Lieber Kazinczy, monda, Ibr Geschenk war mir sehr willkommen...* (ném.): 'Kedves Kazinczy, monda, szívesen fogadtam ajándékát, és azért jövök, hogy köszönetet mondjak irántam való tiszteletéért, melyet így bizonyított, és az ízletes italért.'
- (67) *simplicitású* (lat.): egyszerűségű.
- (67), (72) *Fries*, Johann von, gróf (1719–1785): bécsi bankár. 1783-ban lett gróf. Első fia: Joseph Johann von Fries (1765–1788), harmadik fia: Moritz von Fries (1777–1826), aki 1800-ban vette el báró Reviczky Judit lányát, Maria Theresia Josepha Hohenlohet.
- (67), (71), (72) *banquier* (fr.): bankár.
- (67), (72) *Friesné / Fries [...]* *felesége*: Anna D'Escherny (1737–1807).
- (67), (72) *Jósef / József*: II. József.
- (72) *Was wollen Sie lieber Fries* (ném.): 'Mit óhajt, kedves Fries.'
- (72) *E[hr]w[ürdige] Maj[estät] den Baronen titel. – Ich mache Sie zum Grafen* (ném.): 'Tiszteletreméltó Felség, a bárói címet. – Gróffá teszem Önt.'
- (72) *kérje a Kamarás kulcsot is*: az uralkodó által adományozott kitüntető kamarási cím díszjelvénye egy aranyrojton függő aranykulcs volt.
- (67) *Wie geht es Ihnen, lieber Graf?* (ném.): 'Hogy van, kedves gróf?'
- (67) *Ach Freund Soliman! ich bin so...* (ném.): 'Ah, Soliman barátom! Olyan szerencsétlen vagyok! – Bizonyára, hiszen nagyon gazdag. Fogadjunk: adja nekem az egész szerencsétlenségét és a fél vagyonát.'
- (73) *O mein lieber Angelo, wenn Sie wüssten, wie ich unglücklich bin!* (ném.): 'Oh, kedves Angelóm, ha tudná, hogy én mily boldogtalan vagyok!'
- (73) *fija Herceg Hohenlohe Kisasszt veve-el, Báró Reviczky Juditnak leányát*: báró Reviczky Judit (Beöthy Gáborné, majd herceg Hohenlohe Károlyné) (1753–?): Reviczky Anna (Kállay Lászlóné) testvére, Maria Theresia Josepha Hohenlohe anyja. Batsányi 1790-ben ódát írt hozzá: *Herceg Hohenlohe Károlné, szül. B. Revitzki Judit asszonyhoz*.
- (73) *Háza Bécsben a' Jósefpiacson áltellenben a' Cs. K. Bthecával és a' II. József lovagszobrával*: a bécsi Josefplatzon található az Österreichische Nationalbibliothek és Franz Anton von Zauner II. Józsefet ábrázoló lovas szobra (→ 8. jegyzetmező).
- (67) *Aszalay János* (1769–1796): író, a kassai nemzeti iskola tanára. (→ 52. jegyzetmező)
- (67), (72) *diligence / dilizsánsz* (fr., rég.): delizsánsz, rendszeres járatként közlekedő, utasokat is szállító postakocsi (1824-től indult a valódi menetrendszerű személyszállítás).
- (67) *a' Harminczadon praesentálta*: bemutatta vámkezelésre; a *harmincad*: külkereskedelmi vám a magyar-osztrák határon (1775. jún. 15.).
- (67), (69), (771) *sok levelei közül Solimannak bozzám csak azt az egy németül írt levelét bírom már / talán az azt köszönő levele van még nálam. Két levelét, franczia nyelven írtat, elégettem 1794ben / még bírom egyikik levelét*: Kazinczy ehhez az 1792-es német nyelvű levélhez 1809-ben a következő jegyzetet fűzte: „Áldás hamvaiddra, tiszteletre méltó férjfiú! – A' több leveleit, melyek mind francziául voltak írva, első megrettenésemben, Augustusban, 1794., Daykának minden leveleivel együtt, tűzbe vetettem, noha sem egyike, sem másika miatt nem vált okom gondban lenni. – Angelót én legelőbb 1786-ban láttam, utólszor 1791-ben. Midőn az utolsó vi-

zitemet tevéem nála 1791. Aug.-ban, feje turbán nélkül vólt, álla pedig beszappanozva. Könnyű képzelní, mint hatott meg ez a' véletlen látás. Őszülni kezdő haja olyan vólt, mint a' szürke moszkva – báránybőr, 's a' legfeketébb szerecsen orcza a' beszappanozott állal irtóztatot contrastot csinált. – Vonásaiban, 's ártatlan 's csak nem gyermeki mosolygásában egészen festette magát szelíd szép lelke. Még hallom első megszólítását: Bruder Kazinczy, ich danke Ihnen für den köstlichen Tokayer, 's felém fordította ki tekenősbékai tenyerét, 's megcsókolt. Áldás, áldás, áldás reád, jó ember! Széphalom, Aug. 8d. 1809." (KazLev, 2/416, Angelo Soliman – Kazinczynak, Bécs, 1792. nov. 16.)

(525) *moszkva* (rég.): muszka, orosz.

(69) *genírozni* (fr.): zsenírozni, zavarni.

(67), (69), (72), (525) *Babette Koller*: (Angelo Soliman lányának barátnéjáról további adatokat nem találtunk.)

(69) *crayonnírozás* (fr.): krétarajzolás.

(525) *Első Ferencz*: I. Ferenc (1768–1835) magyar király (II. Ferenc néven német-római császár).

(67), (69), (72) *Artois*, gróf (fr.: *comte*) (1757–1836): az 1793-ban kivégzett XVI. Lajos francia király testvére, X. Károly néven francia király (1824–1830). 1789-ben hagyta el a forradalmi Franciaországot, hogy a Bourbonok érdekeit külföldön képviselje.

(67), (69), (72) *XVIDÍK Lajos* (Bourbon) (1754–1793): francia király (1774–1792). Mária Antoinette férje (az esküvő 1770-ben volt). 1793. jan. 21-én végezték ki.

(72) *Maria Antonia*: Mária Antónia, Marie Antoinette (Habsburg-Lotaringiai) (1755–1793): Mária Terézia lánya, XVI. Lajos francia király felesége. 1793. okt. 16-án végezték ki.

(67), (69), (72) *Bécsbe jött segedelmet sollicitálni / megszökéséből épen akkor Parizsba visszavitt bátyja / XVI. Lajos megszökéséről*: a francia király 1791. jún. 20-án próbált elszökni a forradalmi Párizsból, kísérlete sikertelen volt. *Sollicitálni* (lat.): kérni.

(69) *Aber lieber Bruder Kazinczy, sagen Sie wie ist das, dass die Bourbons keine Köpfe haben?* (ném.): 'Kedves Kazinczy testvér, hogy lehet az, hogy a Bourbonoknak nincsen fejük?'

(68), (69), (72) *Ach lieber Vater, felele a' leány, nur dass sie Füße haben! / Oh lieber Vater, lassen Sie sie ohne Köpfe seyn, genug dass sie gute Füße haben. / O lieber Vater, lassen Sie sie ohne Köpfe seyn, was hat der Noth? wenn sie nur gute Füße haben.* (ném.): 'Ah, kedves apám, felele a leány, legalább lábuk van!' / 'Oh, kedves apám, hagyja őket fej nélkül, elég, hogy jó lábuk van!' / 'Oh, kedves apám, hagyja csak, hadd legyenek fejetlenek, mi baj van azzal, míg jó lábuk van?'

(72) *Bruder Kazinczy, mondá most Angeló, alles das werden Sie nicht verstehen...* (ném.): 'Kazinczy testvér, mondá most Angeló, mindezt Ön nem érti, adósa vagyok egy magyarázattal. A lányom ma éjszaka álarcos bálban volt, s volt szerencséje ő királyi fenségével Comte d'Artois-val táncolni. Képzelve ezt a könnyelműséget; eljön udvarunkba, hogy megkérje Leopold császárt, érdeklődné Artois bátyja, a király után; egész Bécs tudja, hogy ez ügyben van itt, és ő elmegy egy bálba, és áttáncolja az éjszakát.'

(68) *Papagey* (fr.): papagáj.

(68), (69), (72) *Brigidó Mihály*, báró (1742–1816): lőcsei plébános (1780-tól), szepesi püspök (kinevezve: 1787. aug. 21.), ljubljana (ném.: *Laybach*) érsek (kinevezve: 1787. dec. 5.), újra szepesi püspök (1807. márc. 23.; valószínűleg a francia hódítás miatt lett áthelyezve). Szabadkőműves.

(69), (72) *talán 1787ben / 1788*: báró Brigidó Mihályt 1787. dec. 5-én nevezték ki ljubljana érsekké.

(68) *colorít* (ol.): szín(ez)et.

(68) *par curiosité* (fr.): kíváncsiságból.

(69), (73) *Born négyeszegében*: Soliman tagja volt Born Ignác (→ 35. jegyzetmező) Zur wahren Eintacht nevű szabadkőműves páholyának. Szabadkőműves nevét az i. e. 202–148-ban élt numídiái királyról, *Massinissáról* kapta.

(69), (73) *frater terribilis* (lat.): 'rettentő testvér,' a szabadkőműves beavatási szertartás egyik szereplője (?). Soliman a páholyimester Born segítője, 'almestere' volt a szertartások alatt.

(68), (69), (525) *Anatomiai Sála / Museum / Természeti dolgok' Museumában*: a bécsi császári természettudományi gyűjtemény, a Hof-Naturalienkabinet. 1748-ban alapította I. (Lotaringiai)

Ferenc, 1765-ben megnyitották a nyilvánosság előtt, 1776-ban a királynő Born Ignácot bízta meg a rendezésével, aki nemzetközi jelentőségű ásványtani gyűjteményt hozott létre.

(68), (69), (525) *Bőrét kitömték... / Levonták bőrét, kitömték... / Megnyúzzák azt, kitömték bőrét...*: Soliman saját maga ajánlotta fel a múzeum számára a testét, ami nem volt példa nélküli, a Hof-Naturalienkabinette több ilyen „érdekességet” is bemutatott. Az elhunyt bőrét tehát valóban kitömték és egy külön erre a célra berendezett teremben ki is állították. Lánya hiába tiltakozott, csak tíz év múlva, 1806-ban adta ki a maradványokat a múzeum.

(68) *annunciál* (lat.): kihirdet, reklámoz.

(68), (69) *Fejedelem / Császár*: I. (II.) Ferenc.

(68) *reliquia* (lat.): relikvia, ereklye, maradvány.

38. jegyzetmező: 1786. Bécs/Pászthory

88. Pályám' Emlékezete [I.] (497–498)

89. [Pályám emlékezete II.] (534)

90. [Pályám emlékezete III.] (596, 604)

93. [Pályám emlékezete VI.] (764–765, 779–780)

(497), (534), (596), (604), (764), (780) *Pászthory Sándor* (1749–1798): jogász, királyi tanácsos, fumei kormányzó (1791-től). A Királyi Kúrián Ürményi József munkatársa, később a kancellárián titkár, majd királyi tanácsos. II. József uralkodása alatt a magyarországi iskolai ügyek referense volt. 1787–1790-ben a bécsi magyar újságok cenzora, 1790-ben a nemesi ellenzék egyik vezéralakja. A Draskovics János alapította varasdi, majd 1779-től a pozsonyi Zur Verschwiegenheit szabadkőműves páholy tagja. Kíniger rajza nyomán Friedrich John metszette rézbe arcképét (megjelent *Kazinczy Ferencz' Összes Munkái*, 11. kötetében, Pest, 1815). Apja *Pászthory László* szeptemvir (1768) volt.

(596) *József*: II. József.

(596) *Hogy Cancellárius Pálffy megköszöné Péczelinek a' Henriás magyarrá tételét, az a' Pászthory' munkája vala*: Pálffy Károly 1789. máj. 9-én írt francia nyelvű levelét és fordítását Kazinczy az Orpheus nyitó írásai között adta ki: *Ő-CANCELLARIUS GRÓF PÁLFFY KÁROLY UR EXCELLENT. Levele, a' Voltaire Henriásának fordítójához, Péczeli József Úrhoz* (ORPHEUS, 11–12, jegyzetek: 423–424.) Pálffy mellett egy másik főúr, gróf Sztáray Mihály is levélben köszöntötte Péczeli fordítását (GRANASZTÓI 2000, 66–67.)

(596) *Pálffy Károly*, gróf, majd herceg (1735–1816): főispán, kancellár. (→ 21. jegyzetmező)

(596) *Péczeli József* (1750–1792): író, fordító, komáromi református lelkész. Említett fordítása Voltaire-től: *Henriás* (eposz; Győr, 1786). (→ 47. jegyzetmező)

(604) *Pallásthy Márton* (Palásthy) (1755 k.–1789): a bécsi magyar kancellária tisztviselője. 1781-től a pozsonyi Zur Verschwiegenheit, 1784-től a Born vezette bécsi Zur wahren Eintracht szabadkőműves páholy tagja. Részt vett a jozefinista egyházpolitika megalkotásában az Egyházügyi Bizottság tagjaként. (→ 34. jegyzetmező)

(604) *Beothy*: vélhetően: *Beothy János* (?–1786), Bihar vármegyei jegyző, főszolgabíró, 1783-tól alispán, tanácsos. Szabadkőműves. Beothy Victoria (Kazinczy testvérének, Miklósnak a felesége) és Francisca (II.) apja.

(604) *Szlávy*: vélhetően: *Szlávy Pál* (II.) (1755–?), Csongrád vármegye főjegyzője, udvari kancelláriai titkár, tanácsos. Valószínűleg tagja volt a Draskovics János alapította pozsonyi Zur Verschwiegenheit szabadkőműves páholyoknak. Szlávy Pál (I.) fia.

(497), (604), (780) *Széchenyi Ferenc*, gróf (1754–1820): főispán, helyettes országbíró, múzeum- és könyvtáralapító (1802). Szabadkőműves. (→ 32. jegyzetmező)

(497), (604), (780) *Skerlec Miklós* (1731–1799 k.): horvát származású politikus, közgazdasági író, zágrábi főispán (1782-től). II. József utolsó éveiben és az 1790/91-i országgyűlésen a nemesi mozgalom egyik vezető alakja, az 1791-es kereskedelmi albizottság tagja. A Draskovics János alapította pozsonyi Zur Verschwiegenheit szabadkőműves páholy tagja volt.

- (497), (604), (780) **Szily József** (1746–1827): Pest vármegyei alispán és országgyűlési követ (1790/91), tornai főispán, szeptemvir, alnádor. A magyar nyelv és viselet mellett harcolt az országgyűlésen. Szabadkőműves. Első felesége: Farkas Teréz (?–1779). Szily Karolina apja.
- (497), (604), (780) **Somsics Lázár** (1739 k.–1807): királyi helytartósági titkár (1774), majd tanácsos és udvarnok (1792), Zala vármegye követe (1790). Elismert latin nyelvű költő, több tudományos társaságnak és a Draskovics János alapította pozsonyi Zur Verschwiegenheit szabadkőműves páholynak is tagja.
- (497), (604), (780) **...nézének-le rám**: egy 1811-es levél szerint Kazinczy nem lehetett biztos abban, hogy Somsics arcképét látta: „[...] Somsicsot soha nem láttam. De igen jól emlékezem, hogy 1786. Pásztorynál ebédelvén, egy szeglet-asztalkán egy illy physionomiájú ember képe állott, berzseny (az az czékla) szín schlafrockban. Sokáig néztem a’ festést, mert gyönyörű dolgozás volt; ’s meg nem tudtam fogni, hogy a’ Művész mint jutott arra a’ fonákásra, hogy a’ képet berzsenyszínű ruhába öltöztesse; mert a’ carnationak minden világos, kivált pedig a’ veres szín kárára van, ’s minden setét azt emeli. Akkor általlottam questionálni Pásztoryt, kié legyen a’ kép: de Czetternél meglátván a’ rezet, rá fogtam, hogy az nem vala másé, mint Somsiché. Barcsay is olly testes, szőke ’s nagy termetű ember volt, ’s most kétségben volnék a’ kép eránt: de Barcsayt ismertem, ’s tudom hogy az nem lehetett ő.” (KazLev, 8/1986, Kazinczy – Sárközy Istvánnak, Széphalom, 1811. ápr. 19. [A levelezés kiadásában szereplő nyilvánvalóan téves – Pásztory halála utáni – az ’1806’-os évszámot átjavítottuk ’1786’-ra.]) Kazinczy e levélben Christian Johann Lampi (1751–1830) bécsi festő 1785-ben festett Somsics-arcképére utal, amelyet Czetter Sámuel (1765–1819) 1803-ban metszett rézbe.
- (498), (604), (780) **Draskovics János**, gróf (1740–1787): katonatiszt, kamarás, belső titkos tanácsos, a saját rítusú magyar szabadkőműves páholy, a pozsonyi Zur Verschwiegenheit alapítója (1776). (→ 29. jegyzetmező)
- (498) **substituál** (lat.): helyettesít.
- (498), (534) **Orczy Lőrinc**, báró (1718–1789): költő, tábornok, abaúji főispán. (→ 21. jegyzetmező)
- (498), (534) **Barcsay Ábrahám** (1742–1806): költő, testőr, ezredes. (→ 22. jegyzetmező)
- (498), (534) **Bessenyei György** (1746–1811): költő, testőr. (→ 12. jegyzetmező)
- (498), (534) **Báróczi Sándor** (1735–1809): író, műfordító, testőr. (→ 71. jegyzetmező)
- (498) **John**, Friedrich (1769–1843): bécsi rézmetsző. Kininger rajza nyomán Kazinczy (1804), Füger után Batsányi és II. József, Kissinger után Pásztory Sándor, Erőss János után Csokonai portréjának rézmetszetét is ő készítette. Junker sógora.
- (498), (765) **expeditor** (lat.): ügyintéző.
- (765) **protonotarius** (gör.–lat.): ítélmester, az ország legfőbb bíráinak (nádor, országbíró, kancellár, szeptemvir) segéde, helyettese.
- (498), (765) **Ürményi József** (1741–1825): a *Ratio Educationis* (→ 33. jegyzetmező) kidolgozója, ekkor a pozsonyi kerület királyi biztosa (1785–1790), később királyi személynök (1789–1795; elbocsátották), majd országbíró (1806–1825). (→ 20. jegyzetmező)
- (765) **Eszterházára ment, Fő-Ispányához, a’ Herczeghez**: herceg Eszterházy Miklós (1714–1790) kamarás, titkos tanácsos, vezértábornagy, Eszterháza építtetője, Haydn pártfogója, Sopron vármegye főispánja.
- (498), (765), (780) **Nádasdy Ferenc, II.**, gróf (1708–1783): az osztrák örökösödési és a hétéves háborúban a Habsburg-sereg tábornoka, majd tábornagya, horvát bán (1756–1783), a század kiemelkedő hadvezére. Nádasdy Ferenc (I.) unokája, Draskovics János mostohaapja.
- (765) **Bakics** (Bachich) Pál: udvari tanácsos és zágrábi főiskolai igazgató, fiúsított Anna lányát Pásztory Sándor vette feleségül.
- (765) **Miller Jacobus Ferdinandus** (Jakab Ferdinand) (Brassói) (1749–1823): a nagyváradi jogakadémia történelem- és statisztikatanára (1776–1798), történész, író. Gróf Széchényi Ferenc 1802-ben nevezte ki a Széchényi Országos Könyvtár első örének. 1808-tól az MNM igazgatója lett.

39. jegyzetmező: 1786. Bécs/festők, Trenk

88. Pályám' Emlékezete [I.] (498)

89. [Pályám emlékezete II.] (534)

90. [Pályám emlékezete III.] (601–602)

93. [Pályám emlékezete VI.] (769–770)

(601) *Fegyverház*: a bécsi Zeughaus.(498), (534), (601) *Belvedere*: császári képtár Bécsben, amelyet Mária Terézia nyitott meg a nagyközönség számára (eredetileg Savoyai Jenő palotája volt).(534), (601) *Cicerone* / *Cicseróne* (ol.): idegenvezető.(498), (534) *Füger*, Friedrich Heinrich (1751–1818): bécsi udvari festő, 1784-től a Belvedere képtárának, 1795-től a bécsi művészeti akadémiának az igazgatója. (→ 8. jegyzetmező)(498), (534) *Maurer*, Hubert (1738–1818): osztrák klasszicista portré- és oltárképfestő, 1785-től a bécsi Képzőművészeti Akadémia tanára. Magyarországi munkái a tornai és pápai templomban láthatók, a pápai Nagytemplom főoltárképe Szent István első vértanú megkövezését ábrázolja. A homéroszi eposzokat illusztráló festményeket és rajzokat is készített (pl. *Hermes bei Calypso und Odysseus*).(534) *Staffeley-darab* (ném.): 'festőállvány-darab,' azaz: festmény.(498), (534) *Képelő Akadémia*: rajz- és rézmetsző főiskola.(498), (534), (601) *Schmutzer*, Jakob Matthias (1733–1811): osztrák festő, rézmetsző, a bécsi rajz- és rézmetsző akadémia igazgatója (1768-tól). Említett műve Theodósius (Theodóziusz) (346–395) római császárt ábrázolja.(601) 1777. *nekem több vala a' Van Dyck' feje mint a' Hoogstratené, úgy most annak, hogy nekem több vala most az Olasz Iskola mint az Alföldiek' játékos darabjai*: Anthonis Van Dyck (1599–1641): flamand arcképfestő; Samuel van Hoogstraten (1627–1678): holland festő; az *Olasz Iskola*: az itáliai reneszánsz festészet; az *Alföldiek*: a németalföldi (flandriai és hollandiai) festők. (→ 18. jegyzetmező)(601), (769) *Stabális Tiszt* / *Stabális* (ném.): törzstiszt; őrnagy, alezredes vagy ezredes.(601), (769) *Trenk* (Trenck), Friedrich Freiherr von (1726–1794): német író, porosz katonatiszt, kalandor. II. Frigyes nővéréhez fűződő kapcsolata miatt többször is bebörtönözték Poroszországban. Kiszabadulása után magyarországi birtokaira húzódott. Harcos antiklerikális röpiratai, zsarnokellenes írásai és beszédei miatt 1790-ben a magyar nemesek egy része a szabadság bajnokaként ünnepelte. II. Lipót kiutasította birodalmából, 1791-től Párizsban élt, ahol kémnek vélték és Robespierre kivégeztette. II. Frigyes ellen írt, említett műve: *Mazedonischer Held* (1773.; fordítása Laczkovics Jánostól: *A mazedoniai vitéz* [1790]). Kazinczy az Orpheusban közölte egyik versét és annak fordítását (Orpheus, 156–161).(602), (770) *guillotíne* (fr.): nyaktiló.

40. jegyzetmező: 1786. Bécs/színház

88. Pályám' Emlékezete [I.] (498)

89. [Pályám emlékezete II.] (534)

90. [Pályám emlékezete III.] (602–603)

93. [Pályám emlékezete VI.] (770–771)

A *bécsi* udvari színházat, a Burgtheatert 1741-ben alapította Mária Terézia, a német nyelvterület nemzeti színházának rangjára pályázó intézmény 1776-ban felvette a Hof- und Nationaltheater nevet. II. József olasz és francia színtársulatok helyett német színészeket támogatott, ezzel példát adott a birodalom más nemzeti számára is anyanyelvű színjátszás létrehozására. A hazai német színjátszás a Burgtheater kisugárzása alatt állt, a bécsiek gyakran vendégszerepeltek Pozsonyban, Győrben, Sopronban és *Kassán* is: „Még az 1780-as években indult el Bulla kis társulatával Kassa felé. De előtte már az 1760-as években jártak itt német színészek, a híres Bodenburg Gertrúd, majd Franz Anton Hilverding, Johann Mayer és Josef Dietelmayer keresték fel a várost és tartottak

előadásokat a Fekete Sasban. 1789-re gr. Sztáray Mihály kamarai adminisztrátor támogatásával épült fel itt – Pozsony után másodikként – a német színház.” (KERÉNYI 1990, 39; összefoglalóan: 35–42.)

(602) *Báróczi* Sándor (1735–1809): író, műfordító, testőr. (→ 71. jegyzetmező)

(498), (534), (602), (770) *Brockmann*, Johann Franz (1745–1812): német színész, 1789–1791 között a bécsi Burgtheater vezetője volt.

(498), (534), (602), (770) *Beaumarchais*, Pierre-Augustin Caron (1732–1799): francia színműíró. Goethe *Clavigo* c. tragédiája az ő önéletrajzi témájú *Eugénie* (1767) c. színműve alapján készült, így a Goethe-darab szereplője is Beaumarchais nevét viseli. A darabot Kazinczy 1794-ben lefordította (megjelent: *Kazinczy Ferencz' Munkái*, 5. kötet, Pest, 1815; előadása: Debrecen, 1802. okt. 6.).

(498), (534), (602), (770) *Lange* (Lang), Joseph (1751–1831): bécsi színész.

(498), (534), (602), (770) *Hamlet*: Shakespeare drámája. Kazinczy fordításában 1790-ben Kassán jelent meg: KAZINCZY, *Hamlet* 1790. (→ 53. jegyzetmező)

(602), (770) *Eggy ismerősöm tudni akará, theátrumból jövők e, honnan ő is / Eggy Zsidó [...] azt kérde tőlem, ha voltam e a' Színben*: Kazinczy itt egy 1793-as leveléhez hasonlóan számol be színházi élményéről: „A' legközelebbi játszásra Klavigó vala kihirdetve. Bé megyek, hát Brockmann Uram elő áll, 's játsza a' Beaumarchais rollját. Nézem, hát rossz. No, gondolám magamban, ditsérheti Bécs miattam Brockmann uramat, a' mint akarja, én előttem ő keme mindég egy nyomorult tusko lessz; hiszen ímé sem lépése, sem ülése, sem szava, sem semmi aktíziója nincs ennek! Ezt, mondám, bizonyosan az tevé híressé, hogy Friedrich egyszer, Hamletet játssza alatt, annyira megkedvelte, hogy ezért rézre metszette a' képét. Így ítéltem én Brockmann felől, 's feltettem magamban, hogy Bécsben ugyan nem szölok ellene, de Magyarországon kimondom bátran, hogy Brockmann Uram egy felette rossz Aktor.

Hát egyszer előkerül a' scena Beaumarchais és Klavigó között, midőn nála fölöstökömöl, – elő az, midőn a' levél kiesik a' kezéből Marie mellett, elő az, midőn kardot ránt a' temetés alatt.

Elsüljedtem szégyenletemben, hogy Brockmann ellen valaha szólottam. A' többek közt igen csudáltam azt a' ravaszságát, hogy haját a' homloka felett igen dagályosan verette fel, 's teli rakatta a' hajpornak a' lángjával, hogy majd midőn belé jön a' tűzbe, 's mérgébe tenyerével a' homlokához csap, az oda rakott hajpor egyszerre depluáljon a' dupejából. – Meglett a' mit óhajtott, 's kéntelen vagyok mondani, hogy Langét és Klingmannt Hamletben kivévén, egy Brockmannnál többet soha sem láttam.” (KazLev, 2/430, Kazinczy – Névtelennek, Regmec, 1793. okt. 8.)

(770) *Voltaire*, François-Marie Arouet (1694–1778): francia író, drámaíró, filozófus.

(602) *Luzatto*: (a bécsi zsidó tudósról további adatokat nem találtunk.)

(602) *celebritás* (lat.): hírnév.

(770) *Garrick*, David (1716–1779): angol színész, rendező, író. Kora ünnepezt színésze, akinek természetes előadásmódja iskolát teremtett.

(770) *Le-Cain* (Lekain), Henri Louis (1728–1778): francia tragikus színész, Voltaire pártfogoltja, a Théâtre Français meghatározó tagjaként a természetes előadásmód meghonosítója.

(770) *Aranjuez*: spanyol város, a *Clavigo* helyszíne.

(602), (770) *Marie*: a *Clavigo* szereplője.

(602) *attenuat vires* (lat.): 'mérsékelje erejét' (az egyszerű beszéd erélye).

(770) *mezzotint* (ol.): finom tónusokkal dolgozó rézmetsző technika, művészeti eljárás.

(498), (534), (602) *Storazzi* (Storace), Anna Selina (1765–1817): ünnepezt angol énekesnő.

(602) *Mozart*, Wolfgang Amadeus (1756–1791): német zeneszerző, 1781-től Bécsben dolgozott.

A Born Ignác vezette bécsi Zur wahren Eintracht szabadkőműves páholy tagja, Bornról „min-tázt a *Varázsfuvolában* Sarastro alakját.” (KOSÁRY 1983, 631.)

(602) *orcheszter* (gör.–lat.): zenekar.

(602) *fortepiano* (ol., rég.): zongora.

(603) *Dornbach*: település Bécs mellett, ma Bécs része.

(603) *Viczay* József (1746–1810): kassai orvos, sebész. Kazinczy barátja. (→ 23. jegyzetmező)

41. jegyzetmező: 1786. szept.–dec.

8. [Kazinczy Ferencz Abaujármegyeinek tartathatik...] (25)
 37. Prof. Szabó Dávidhoz, Kassán, Oct. 16d. 1786. (75–76)
 39. Gróf Eszterházy Károly Egri Püspöknél (79)
 71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (171)
 79. Engem illetők. (323)
 88. Pályám Emlékezete [I.] (499–500)
 90. [Pályám emlékezete III.] (603, 604–606)
 93. [Pályám emlékezete VI.] (762, 771, 772–774)

1786. nov. 11. Kazinczy a kassai tankerület nemzeti (*lat.: nationalis*) iskoláinak felügyelője (*lat.: scholarum nationalium inspector*) lett, és Kassára költözött, ahol 1790-ig lakott. Hivatali főnöke – a későbbi apósa – gróf Török Lajos (→ 4.1. *Családfa/Török*) volt. (Az oktatási rendszerről: → 33. jegyzetmező.)

Háttér – 1786.

Nov. 30-án a császár eltörölte a halálbüntetést. Dec. 21-én II. József gróf Niczky Kristófot nevezte ki országbírónak és átszervezte a szabad királyi városok közigazgatási és igazságszolgáltatási rendszerét: a bírókat ezentúl a császár nevezte ki. Decemberben a császár egyházi rendelete miatt a birodalomhoz tartozó Belgiumban véres tüntetések zajlottak. Az év folyamán megindult az első hazai tudományos folyóirat, a Kovachich Márton György szerkesztette Merkur von Ungarn (1787-ig); Bécsben megjelent Szacsavay Sándor folyóirata, a Magyar Kurír.

- (323) [1786. jan.] *Gálszécs* (Zemplén vm.): ma Sečovce (SZK).
 (498), (603) *Kelcz Antal*: Abauj vármegyei alispán (1775-től). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
 (771) *Vice-Ispányom*: Kelcz Antal.
 (498) *Gyűléseink [...] csak két személyből állottak*: II. József 1785. márc. 18-i rendeletével átszervezte a magyarországi közigazgatást, 1785. ápr. 2-án a helytartótanács felfüggesztette a megyegyűléseket, így a továbbiakban a hivatali ügyeket az alispán és a jegyzők intézték. (→ 32. jegyzetmező)
 (498) *németül jöttek minden Rendelések...*: 1784. máj. 11-i nyelvrendelet. (→ 32. jegyzetmező)
 (499), (771) *Királyi Commissárius*: Szent-Iványi Ferenc.
 (603) *Szent-Iványi* Ferenc (1731–1823): a kassai kerület királyi biztosa (1785-től). (→ 32. jegyzetmező)
 (603) *Swieten*, Gottfried van, báró (1739–1803): a Monarchia oktatásügyének és felsőoktatási reformjának a vezetője. (→ 33. jegyzetmező)
 (603) *Pásztory Sándor* (1749–1798): jogász, fumei kormányzó (1791-től). (→ 38. jegyzetmező)
 (499), (603) *Vay József*, I. (1752–1821): szeptemvir, helytartói tanácsos, a sárospataki kollégium főgondnoka. 1786–1790 között szabolcsi alispán. (→ 15. jegyzetmező)
 (603) *Teleki Sámuel*, gróf (1739–1822): főispán, erdélyi kancellár (1791-től), könyvtáralapító. Küküllő (1774–1778) és Máramaros (1792-től) vármegyék főispánja, a nagyváradi kerület királyi biztosaként Bihar vármegye főispánja is (1785–1787). A göttingeni, a varsói és a jénai tudományos akadémiák tiszteletbeli tagja. (→ 22. jegyzetmező)
 (499) *juridicus* (*lat.*): jogi, törvénykezési.
 (323), (603), (762) *József alatt a' papiros pénz még egygyértékű volt az ezüst és arany penzzel / ezüst vagy ezüstárú papiros pénzben / József alatt a' papiros pénz egy értékben állott az ezüsttel*: a francia háborúk hatására a Habsburg Monarchia pénze 1799-től rohamosan inflálódott. (→ 60. jegyzetmező)
 (499), (603), (762) *segédemre négy Al-Tisztet rendeltetek / négy Altisztet is adtak mellém / négy Altiszt segédjével*: Kazinczy tankerületét öt járásra osztották, és nem négy, hanem öt revizort neveztek ki: az egriben Ivánkay Vitéz Imre, a miskolciban Vályi András, a lőcseiben Urbán

András, az ungváriban Polyánczai Péter és a sátoraljaújhelyiben Janusek József lett az iskolalátogató. (Vö. KazLev, 1/254, Pethő Jakab – Kazinczynak, Buda, 1789. szept. 22.; uott, 1/274, Kazinczy – Péczeli Józsefnek, Alsőregmec, 1789. dec. 23.; l. még: KAZINCZY, *Hivatalba vezető Beszéd* 1789.) „Voltakép tehát most már Kazinczynak csak ez iskolalátogatók munkáját kellett ellenőriznie s felülbírálnia.” (VÁCZY 1915, 182.)

(603) **Ladomérszky** István: nemzeti iskolák felügyelőjeként Kazinczy hivatali elődje (1785-ig), majd a tiszáninneni kerületi tábla ügyésze (1787).

(603) **Pethő Jakab** (1752 k.–1819): a budai kerületi nemzeti iskolák felügyelője, szatmári táblabíró. A helytartótanácsnál a tudományok osztályában tanácsos volt, az egyetemi tanulmányi bizottság tagjaként a magyar nyelv és irodalom tanítását szorgalmazta.

(75), (499), (604) **Miklós Öcsém / József és Miklós testvéreim**: Kazinczy Miklós (1774–1844) és Kazinczy József (II.) (1772–1855), Kazinczy öccsei. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)

(499), (604) **Kassán tanultak**: a kassai – korábban jezsuita vezetésű – gimnáziumról: → 22. *jegyzetmező*.

(75), (499), (604), (772) **Baróti Szabó Dávid** (1739–1819): jezsuita szerzetes, pap, költő, a klasszikus triász tagja. A jezsuita rend feloszlásakor, 1773-ban, világi pap lett, 1774-től Komáromban, 1777-től Kassán tanított (itt Kazinczy öccsét, Miklóst is), 1799-ben nyugalomba vonult. (→ 22. *jegyzetmező*)

(75) **Nagy János, I.** (1732–1803): jezsuita szerzetes, majd szanyi (Kazinczy szerint szőnyi) római katolikus plébános, bölcseleti doktor. Vélhetően az alábbi munkájára utal Kazinczy: *Méhi gazdaság, a mellyet Ovidius rendihez alkalmaztatott magyar versekben foglalt* (Győr, 1786).

(604) **Szerzőtől**: Nagy János (I.)

(499), (604), (772) **Plinius**: Caius Plinius Secundus Minor ('az ifjabb') (61 k.–112 k.), római író, irodalmi értékű magánlevelek szerzője.

(499), (604), (773) **1786. Octób. 16-d.**: a verset *Baróti Szabóhoz* címen közli Gergye László (GERGYE/KAZINCZY 1998, 186).

(75), (499), (605), (773) **podagra** (gör., rég.): köszvény, ízületi betegség.

(75), (500), (605), (773) **Kónyi János** (1753 k.–1792 után): író, műfordító, strázsamester. Átdolgozta a *Zrínyiászt* négyes rimes versekben: *Magyar hadi roman avagy gróf Zrínyi Miklósnak Sziget várában tett vitéz dolgai* (Pest, 1779), fordította Marmontel, Gessner, Gellert műveit. Munkásságát Kazinczy élesen bírálta.

(75), (500), (605), (773) **Zechenter** Antal (18. sz. vége): drámafordító, író, a prágai udvari haditanács tisztje.

(76), (500), (605), (773) **Landerer János Mihály** (1725–1795): nyomdász és könyvkiadó. Kassán 1775–1794 között működtetett nyomdát. (→ 17. *jegyzetmező*)

(773) **díbdábság** (rég.): apróság, haszontalanság.

(605), (773) **hendecasyllabus** (gör.): hendekaszillaba, tizenegy szótagú verssor.

(76), (500), (605), (773) **Molnár János, I.** (1728–1804): író, költő, jezsuita szerzetes, 1784-től szepesi kanonok. (→ 31. *jegyzetmező*)

(76), (500), (605), (773) **Miskolcz-táji Kazincz**: Sajókazinc, ma Kazincbarcika része.

(76), (500), (605), (773) **Apollo**: a görög mitológia egyik főistene; a művészetek, a gyógyítás és a jóslás istene, a *múzsák* vezére. Egyik mellékneve Phoebus (Phoibus, 'ragyogó'), amely származására utal: *Phoebe* (*Fébe*, Phoibé), Uránusz és Gaia lánya, a delphoi templom és jósda alapítója, Apolló anyja.

(76), (500), (605), (773) **Catullus**: Caius Valerius Catullus (i. e. 84 k.–i. e. 54 k.), *veronai* születésű római költő.

(76), (500), (605), (774) **Suffénus**: ókori fűzfapoéta, akit kortársa, Catullus a 22. carmenjében mint pocsék költőt gúnyolt ki.

(774) **Metastasio**, Pietro Antonio (eredetileg: Trapassi) (1698–1782): olasz drámaíró, 1730-tól bécsi udvari költő. Mozart, Haydn, Beethoven és Schubert is megzenésítette műveit. A *La clemenza di Tito* (1734) című színműve alapján Mozart operát írt, amelyet II. Lipót cseh királylyá koronázásakor 1791-ben mutattak be Prágában. Kazinczy ezt a színművet *Titus Kegyelmesége* címen a budai börtönben lefordította, és levélben kérte az előadás engedélyezését Barco

tábornoktól. A darabon Kazinczy élete végéig folyamatosan dolgozott, munkája kéziratban maradt. Metastasio műveit Csokonai és Döme Károly is fordította.

(774) *quadrím* (lat.): négyesrím.

(79) *Bodenlosz Mihály*: jezsuita szerzetes, kassai tanár, kaszári apát. 1794-ben „a leleszi konvent buzafalvai birtokán számvevő volt, 1802-ben pedig a kassai convictus kormányzójává s címzetes apáttá nevezte ki a király” (VÁCZY 1915, 487).

42. jegyzetmező: 1787. jan.–jún./Szepes

16. Feldolgozni valók (44)

37. Prof. Szabó Dávidhoz, Kassán, Oct. 16d. 1786. (76–77)

38. B. Andrásy Antal Rozsnyai Püspök és a' két Swieten (77–78)

39. Gróf Eszterházy Károly Egri Püspöknél (79)

88. Pályám' Emlékezete [I.] (502–503)

90. [Pályám emlékezete III.] (606–608, 628–629)

92. [Pályám emlékezete V.] (690)

93. [Pályám emlékezete VI.] (760, 774–777)

1787. jan.–febr.-ban a kassai tankerület nemzeti iskoláinak felügyelőjeként intézte hivatali ügyeit Szepes vármegyében Kazinczy. Jan. 12-én meglátogatta Molnár János kanonokot. Az útról készült egykorú beszámoló megjelent a Magyar Kurírban: *Lőtsérol Irják: Ezen folyó hónapnak elején a' F. K. Nemzeti Oskolák' fő-vigyzója T. Kazintzi Ferentz Ur, a' [...] tanuló magyar ifjakat [...] meglátogatta [...]* (1787, I, 412–413). (Az oktatási rendszerről: → 33. jegyzetmező.)

Háttér – 1787/1.

Januárban megjelent a Magyar Musa, a Magyar Kurír irodalmi melléklapja (1792-ig), februárban pedig a Pozsonyi Magyar Musa, a Magyar Hírmondó irodalmi melléklapja (1788-ig). Febr. 15-i rendeletében a császári állami ügyvédeknek rendelt a parasztok jogi képviselésére. Ápr. 2-án a földmérés irányítására telekkönyvi főhivatalt létesítettek Budán (II. József már 1786 májusában elrendelte az adóreform előkészítésére a földmérést). Máj. 23-án II. József és II. Katalin cárnő törökellenes szövetséget kötött.

(76), (79), (502), (606), (774) *Szepes* (Szepes vm.): Szepeshely, ma Szepesváralja (Spišská Kapitula; SZK) része. Csupán néhány épületből és a katedrálisból álló település volt, 1776-ban lett a szepesi püspök és káptalan székhelye.

(774) *Zápolyák vára*: Szepesvár, ma Spišsky hrad (Szepes vm.; SZK), Szepeshely közelében lévő vár. 1464-től a Zápolya család birtoka és székhelye volt 1528-ig, amikor Zápolya Jánostól elkobozták a Habsburgok.

(774) *Pyrker* János László (1772–1847): egri érsek, németül alkotó költő, drámaíró, mecénás, Heves vármegye főispánja (1827–1840). Említett hőskölteményét, a *Perlen der heiligen Vorzeiten* (Buda, 1821; második, bővített kiadás: Bécs, 1826) Kazinczy fordította le: *A' Szent Hajdan' gyöngyei* (Buda, 1830); a mű előszava a *Hárfához*. Ez a fordítás volt az ún. Pyrker-pör tárgya. (→ 89. jegyzetmező)

(76), (79), (502), (606), (774) *Molnár János, I.* (1728–1804): író, költő, jezsuita szerzetes, 1784-től szepesi kanonok. (→ 31. jegyzetmező)

(76) [*Baróti*] *Szabó Dávid* (1739–1819): jezsuita szerzetes, pap, költő, a klasszikus triász tagja. (→ 22. jegyzetmező)

(76) *Pindarus* (i. e. 522 v. 518–i. e. 442): görög lírikus, kardalköltő, a versenyjátékok győztesének ünneplés és fizetett megénekelője.

(76) *Flaccus*: Quintus Horatius Flaccus (i. e. 65–i. e. 8), római költő.

(77) *Szafó*: Sappho (Szapphó) (i. e. 612 k.–i. e. 550 k.), görög költőnő.

(502), (606), (775) *Homér, ő összekevere minden dialectust, ő nála ezer folt... / Homér összekevere minden dialektetekt...*: Molnár a homéroszi eposzokban nagyszámban alkalmazott verstani li-

- cenciára hívja fel a figyelmet. Ezen „engedmények”-nek egy csoportja a szavak köznyelvi alakját teszi módosíthatóvá, ill. nyelvjárási szavakat engedélyez a metrikai képlet kitöltéséhez, az „engedmények”-nek egy másik csoportja egy-egy alapütem variálhatóságát is lehetővé teszi.
- (606), (775) *Eggy sorban álla könyvei közt [...] a' sor olly igen hosszú:* Molnár neve alatt a SZINNYEI 30 könyvészeti tételt ismertet, ebből némelyik többkötetes kiadvány.
- (502), (606), (775) *Ezóp:* Aiszóposz (Aisopos; Aesopus; Ezópusz) (i. e. VI. sz.), görög meseíró. Fordításainak erdélyi kiadásai Kazinczy koráig: Heltai Gáspár (Kolozsvár, 1586; Németújvár, 1596), Németh Antal (Kolozsvár, 1777).
- (502) *apologusz* (gör.–lat.): példázat, állatmese.
- (79), (502), (606), (775) *Justitia magna virtus, mondá; ei tamen praestat religio / Ita, ugymond; justitia praeclara virtus; ancilla tamen religionis.* (lat.): 'az igazságosság nagy erény, mondá, ámde előbbre való a vallás' / 'Úgy, úgy, az igazság jeles erény, mégis a vallás szolgálója.'
- (775) *a' justitia is religio* (lat.): 'az igazság is vallás.'
- (502), (606), (775) *Brigidó Mihály*, báró (1742–1816): lőcsei plébános (1780-tól), szepesi püspök (kinevezve: 1787. aug. 21.), ljubljanai (*ném.: Laybach*) érsek (kinevezve: 1787. dec. 5.), újra szepesi püspök (1807. márc. 23.; valószínűleg a francia hadsereg előretörése miatt helyezték át). Szabadkőműves.
- (502), (607), (775) *Grádeczi Stansics-Horvát Imre* (1741–1801): udvari tanácsos, Szepes vármegyei alispán (1790–1792), a tiszai evangélikus kerület felügyelője (1795–1801). Testvérei: Borbála (Berzeviczy Sándorné), Márk (II.), Boldizsár.
- (690) *Horváth Márk (Stansics, Grádeczi), II.:* katonatiszt a hétéves háborúban. Testvérei: Borbála (Berzeviczy Sándorné), Imre, Boldizsár.
- (690) *Horváth Boldizsár* (Stansics, Grádeczi), testvérei: Borbála (Berzeviczy Sándorné), Márk (II.), Imre. Fiúsított lánya, akivel a birtok a Szirmay családra szállt: Szirmay Andrásné (III.) Horváth Anna (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*). (A Kazinczytól említett másik lányról nem találunk adatokat.)
- (607), (775) *Grádeczi Stansics-Horvát Márk, I.,* báró (?–1561): győri, majd szigetvári kapitány, Baranya vármegye főispánja, végvári hős.
- (607), (775) *Zrínyi Miklós, I.,* (1508 k.–1566): horvát bán (1542–1556), tárnokmester (1557–1566), Szigetvár védője. A költő Zrínyi Miklós (II.) dédapja.
- (502), (607), (775) *Spectabilis* (lat., rég.): 'tekintetes' (megszólítás).
- (502), (607), (775) *Perillustris* (lat.): 'főtiszteletű' (megszólítás).
- (607), (775) *Fő-Notáriusa:* Mariási.
- (503) *Mariási:* (a szepesi főjegyzőről további adatokat nem találtunk.)
- (775) *quinquenium* (lat.): ötévi időköz.
- (503), (607), (775) *a' zöld asztal:* a megyegyűlés előjáróinak asztala.
- (503), (607), (776) *Vult ergo Incl[yta] Universitas, ut illum flexis genibus adorem? / Vult ergo Incl[yta] Universitas ut illum adorem?* (lat.): 'Azt akarja hát a nemes testület, hogy letérdelve imádjam?' / 'Azt akarja hát a nemes testület, hogy imádjam?'
- (607), (776) *Berzeviczy Sándorné Grádeczi Stansics-Horvát Borbála* (1737 k.–?): 1758-tól Berzeviczy Sándor második felesége. Testvérei: Horváth (Stansics, Grádeczi) Márk (II.), Imre, Boldizsár. Berzeviczy Gergely anyja.
- (607), (776) *Berzeviczy Gergely* (1763–1822): közigazdász, evangélikus kerületi felügyelő. (→ 27. jegyzetmező)
- (607), (776) *Kakas-Lomnic* (Szepes vm.): ma Vel'ká Lomnica (SZK). Poprád-parti település, a Berzeviczy család birtokközpontja, az itt található Berzeviczy-kastély építtetője Berzeviczy Sándor és felesége.
- (503), (607), (776) *Késmárk:* (→ 6. jegyzetmező)
- (503), (607), (776) *Előljáró* (rég.): gróf Török Lajos.
- (503), (628) *Török Lajos*, gróf (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatója (1785–1796), Kazinczy szabadkőműves beavatója, főnöke, későbbi apósa. (→ 4.1. *Családfa/Török*)
- (79) *Relatio* (lat.): jelentés, előterjesztés.

- (79), (503), (608), (777) *Pásztbory Sándor* (1749–1798): jogász, kancelláriai titkár, királyi tanácsos, főmei kormányzó (1791-től). II. József uralkodása alatt a magyarországi iskolai ügyek referense. (→ 29. jegyzetmező)
- (77), (79), (503), (608), (629), (760), (777) *Swieten, Gottfried van*, báró (1739–1803): oktatásügyi miniszter, az udvari tanulmányügyi bizottság elnöke (1782-től). Berlinben 1770–1777-ben volt diplomata. Gerhard van Swieten fia. (→ 33. jegyzetmező)
- (79) *praesidium* (lat.): elnökség.
- (44), (79), (503), (608), (776) *Hobgárd* (Szepes vm.): Komlóskert, ma Chmel'nica (SZK).
- (503), (608), (776) *Szolgabíró / Szolgabíró Badányi*: (a Szepes vármegyei szolgabíróról további adatokat nem találtunk.)
- (44), *Hobgardi Plebánus*: Ludwig János.
- (79), (503), (608), (777) *Ludwig/Ludwig János*: a hobgárdi plebánus esetét Kazinczy megírta a Magyar Musába: KAZINCZY, *Ludwig* 1787. Ez a cikk tehát az a „Jelentés”, amely nem került el Niczky figyelmét. A kitüntetéséről ezenkívül leveleiben is több helyen megemlékszik: „Hozzá fogtam a' hivatal viseléséhez, és első hivatalbeli Relatiomat az a' különös követte, hogy egy Plebánus arany érdempénzt kapott. Hobgárdra értem tudnillik Szepesben. A' Plebánián szállék-meg. A' Plebánus nem volt oda haza, csak egy 70. esztendő káplán volt a' háznál, a' ki Friedrich alatt Hadnagy volt, M. Theresiához által szökött, Pápistává 's Pappá lett. Másnap megtekintettem az iskolát. A' falu el volt égve, 's a' gyermekek még is többet tudtak mint minden más helyen. Kértem, honnan jöhet ez a' megmagyarázhatatlan Phaenomenon 's a' Bírák beszélnek, hogy a' Plebánusok, Ludwig nevű (keresztelt zsidó) a' gyermekeknek kenyeret süttet a' magáéból, azt felszeldeli 's úgy osztogatván ki, minden gyermeket iskolába csal; ezen felyűl minden reggel maga mégyen Oskolába 's kiveszi a' tanítást a' tanító kezéből 's szájából. Én a' Plebánust soha nem láttam, vele soha nem leveleztem és így magam kitevése annál tisztább forrásból eredett, és látszhatott eredni. –” (KazLev, 4/1058, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Széphalom, 1806. dec. 29.; vö. VÁCZY 1915, 179–180.)
- (44), (79) *numis. / numisma* (gör.): érem, emlékpénz.
- (503), (608), (777) 1790. Máj. 14-d. / 1789. Május' 14d.: a *Pályám' Emlékezete* [I.] 1790-re, a későbbi [*Pályám emlékezetei*] 1789-re teszik Györky kinevezését.
- (503), (608), (777) *Györky István*: a sárospataki plebánusról szintén írt Kazinczy a fent idézett levélben: „Hasonló 's még fényesebb tettem tettem későbbben. A' Pataki Plebánusnak esküdt ellensége vala az Egri Püspök, mert ez a' Parochia javait kártyázásai miatt elpredálta, zálogba vetette. Setét fejű orthodoxus volt, de emberséges ember. Uram, ugymonda, a' Püspök alatt nem boldogulok; tégy Préposttá; már egy Plebánust arany pénzzel boldogítottál. – »Annak érdeme volt reá!« felelék. – Hát én mint szerezzek azt? –»Végy tanuló könyveket, osztogassd ki az iskolai gyermekek közt a' Vallás' külömbisége nélkül, distingváld a' Catholicus és Nem-Catholicus Tanítókat, azaz társalkodjál mindeneknek láttokra velek, 's ez által hozzd őket tekintetbe minden előtt 's a' Pataki lakosokba önts bizodalmat a' mixta oskolába való jártatás eránt.« – Meglesz! – S meg lett. Én akkor felmentem Bécsbe, 's szóval adtam elébe Swietennek a' kérést. Das wird nicht seyn! felele. Ew. Excellenc! mondtam, a' Plebanus általam tiszteltetvén-meg, az egész mixta Iskolák Institutuma fog nyerni, mert minden Plebanus kedvemet fogja keresni; Excell. tehát velem közöl grátziát, nem véle. – Das wird seyn, monda a' monosyllabus Swieten, machen Sie Ihre Anzeige darüber schriftlich. 'S meglett. – 'S képzeld, a' Pap melly háládatlan volt. Alig lett az, azonnal kikürtölte a' Magyar Ujság levelekben, hogy ő Ságbi Prépostsággal azért tiszteltetett-meg, mert ennyi 's ennyi lelket térített a' Szent Péter' aklába. Nem lobbantottam szemére a' hazugságot soha: de a' vétek mindég maga bünteti magát. Ezen megtiszteltetés után Sátor-Alja-Ujhelyi Plebánussá tétetett, mert illőnek látták, hogy Reverendissimus legyen a' Gyűléses hely Plebanusa. A' Praepost nevezet nélkül Györki István azt a' Plebániát soha sem kapta volna-el. Itt ismét kártyázott 's a' Ciboriumot titkon egy Zsidónak zálogba vetette. Ez deferaltatt az Egri Püspöknek; a' Praepost meglepettetett, hogy adja elő a' Ciboriumot, kísült minden, cassaltatott, Localis Capellanussá tétetett, 's örökre szerencsétlen leve. – Az Egri Püspök elálmélkodott, látván, hogy én mit tehetek, 's a' megszégyenítésekig alárván-le magát hozzám, sokszor elpirított.”

- (503) *nyeré-meg a' keresztet és veres övet*: az apáti cím jelvényeit, az arany nyakláncról lógó keresztet és a derékra kötött veres övet (cingulus).
- (77), (628), (760) *Andrássy Antal*, báró (1742–1799): jezsuita szerzetes, majd rozsnyói káptalan (1776-tól), nagyprépost és püspök (1780-tól).
- (77), (629), (760) *Swieten, Gerhard van* (1700–1772): Mária Terézia holland származású udvari orvosa, egyetemi tanár, a bécsi császári könyvtár igazgatója. Gottfried van Swieten apja.
- (77), (628) *Rozsnyó* (Gömör és Kishont vm.): ma: Rožňava (SZK). A ferences szerzetesek 1761-ben építettek itt templomot, Mária Terézia 1775-ben hozta létre a rozsnyói római katolikus püspökséget.
- (77), (628) *Hosszúmező vagy falu / Hosszrét: Hosszúfalu* (Pozsony vm.): Felsőhosszúfalu, ma Dlhá (SZK); *Hosszúrét* (Sáros vm.) ma: Dlhá Lúka (SZK). (A települést nem tudtuk egyértelműen azonosítani.)
- (628) *Franciscánusok' temploma*: a kassai Szent Miklós ferences templom, melyet 1405-ben szenteltek fel.
- (77), (628) *Lovasi Benedek* (eredeti neve: Szakál János): ferences szerzetes, kassai magyar hitszónok és lektor (1795). Egy szalontai református lelkész fiaként a debreceni kollégiumban tanult, később katolizált. Kazinczy tervezett egy Lovasiról szóló részletet a Tudományos Gyűjteményben megjelenő önéletrészába is: „[...] én Kassán egy Debreczeni Deákbold Pápastává lett, és kámzsába tévedt Papot hallék, Lovasi Benedeket, kit én hoztam hírbe – de ezt majd a' Tud. Gyűjteményben mondom-el.” (KazLev, 20/4920, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Pest, 1828. máj. 10.) Ez a részlet végül is nem került bele a *Pályám' Emlékezete* [I.]-be.
- (628) *Díószegi Predikátorné*: (Lovasi Benedek anyjáról [?] nem találtunk adatot.)
- (628) *Egri [püspök]*: gróf Eszterházy Károly (1725–1799) egri püspök (1761–1799). (→ 49. jegyzetmező)
- (77) *concionator* (lat.): hitszónok.
- (77) *Teleki Sám[uel]*, gróf (1739–1822): főispán, erdélyi kancellár (1791-től), könyvtáralapító. (→ 22. jegyzetmező)
- (77), (629) *Jézus Christus' predikátióját, Máténál az 5dik részben / Máté V. Részét*: Máté evangéliumának említett V. része a *Hegyi Beszéd* első harmada (Mt 5,1–7,29).
- (77) *aritmetikai* (gör.–lat.): számtani.
- (78) *Archiater* (gör.): főorvos, császári házi orvos (Néró orvosának, a krétai Andromakhosznak a címéből).
- (77) *I. Ferenc* (Lotaringiai) (1708–1765): német-római császár, Mária Terézia férje.
- (78) *ha a' Szerzet feléledne...*: az 1534-ben a spanyol Ignacio de Loyola által alapított jezsuita rendet 1773. júl. 21-én oszlatta fel XIV. Kelemen pápa. 1814. aug. 7-én VII. Pius újra engedélyezte a működését.
- (629), (760) *novítius* (lat.): szerzetesnövendék.
- (629) *rector magnificus* (lat.): egyetemi rektor.
- (78), (629), (760) *De morte consummata et non consummata / De morte non consummata* (lat.): 'a halálról és a tetszhalálról' / 'a tetszhalálról.'
- (78) *incunsummata* (lat.): be nem állt, be nem végzett.
- (78) *Caveant tamen Auditores mei...* (lat.): 'Óvakodjanak azonban az én Hallgatóim, nehogy úgy véljék, Lázár tetszhalott volt.'
- (78), (629) *Lázár*: bibliai személy, akit a keresztény hagyomány szerint Jézus feltámasztott (Jn 11).
- (629) *prosternál* (lat.): térdre borul, leborul.
- (629) *Denis*, Michael (1729–1800): osztrák exjezsuita költő és bibliográfus, a császári könyvtár igazgatója, Klopstock barátja és költészetének követője. (→ 36. jegyzetmező)
- (629) *crucifixus* (lat.): feszület.
- (78) *Ibara*, gróf: (a püspök e rokonát nem sikerült azonosítani).
- (78) *a' régi Cómicusok' parasításainak* (gör.–lat.): az antik vígjátékok élősködő, naplopó típusának.
- (78) *Vérében volt a' spanyol vaktság*: utalás a különösen kegyetlen középkori spanyol inkvizícióra, ill. a spanyol alapítású jezsuita rendre.

(78) *Pythagorás' iskolájában*: Püthagorasz (i. e. 6. sz.) görög filozófusnak Krotónban alapított iskolájában szigorú szabályok szerint éltek a tanítványok.

43. jegyzetmező: 1787. júl.–dec./Niczky–Terstyánszky

79. Engem illetők (321)

88. Pályám' Emlékezete [I.] (503–505)

89. [Pályám emlékezete II.] (534–535)

90. [Pályám emlékezete III.] (608–611)

93. [Pályám emlékezete VI.] (777–779)

1787 augusztusában Kazinczy a kassai tankerület nemzeti iskoláinak felügyelőjeként meglátogatta Niczky Kristófot és Terstyánszky Dánielt Pesten. (Az oktatási rendszerről: → 33. jegyzetmező.)

Háttér – 1787/2.

Aug. 24-én a török Porta hadat üzent Oroszországnak. Dec. 2-án a Habsburg Birodalom megkísérelte hadüzenet nélkül elfoglalni a török kézen lévő Belgrád várát: ezzel a sikertelen hadművelettel hadba lépett Törökország ellen. Az év folyamán Révai Miklós kiadásában megjelent báró Orczy Lőrinc *Költevényes holmi* c. verskötete.

(503), (778) *Nyárban 1787. (itt nincsenek-meg Naplóim) / ekkor e, vagy más eszt., nem egész bizonyossággal tudom, mert itt jegyzésimben bézagok vagynak*: (1787 nyaráról nem ismerünk Kazinczy-naplót.)

(503), (608), (777) *Septemvirátus és Királyi Tábla akkor Budán tartá üléseit*: II. József a helytartótanács épülete mellé a budai Várba, a volt jezsuita kollégium épületébe (az Uri és az Országház utca közti épülettömbbe, ahol ma az MTA több intézete található) költöztette a septemvirátust és a királyi táblát. (A két felső fokú bíróság, a *septemvirátus* és a *királyi tábla*: → 58. jegyzetmező.)

(503), (608), (777) *Ócsai Balogh Péter* (1748–1818): főispán, szeptemvir. 1785-ben királyi táblai ülnök, majd szeptemvir, udvari tanácsos, 1789-től az evangélikus egyházak főgondnoka, torontáli (1791–1808) és zólyomi (1802–1818) főispán, államtanácsos (1805). (→ 27. jegyzetmező)

(503), (608), (777) *Krisztína-város / Christina-város*: budai városrész.

(608), (777) *wie heisst man* (ném.): 'hogya is hívják.'

(321), (503), (608), (777) *Niczky Kristóf*, gróf (1725–1787): 1751-től a magyar udvari kamaránál, 1764-től a kancellárián tanácsos, 1776-tól a győri és pécsi tankerület főigazgatója, 1765–1779-ben Verőcze, 1779–1787-ben Temes vármegyék főispánja, 1782-ben a magyar kamara elnöke és a közoktatásügy főfelügyelője, 1783-ban tárnokmester és a helytartótanács elnöke, 1786-ban országbíró, 1787-ben perszonális (királyi személynök). Lánya, gróf Niczky Anna, gróf Fekete György felesége volt. Említett portréjának rézmetszetét Ehrenreich Sándor Ádám készítette.

(503), (608), (777) *Gróf Niczky Kristóf a' ház' ajtaja mellett üle... / A' kerti-ház' ajtaja előtt ült...*: Kazinczy a Tudományos Gyűjteményben megjelent *Pályám' Emlékezete [I.]*-et néhány sorral ki kívánta egészíteni, ám a szövegbe végül is nem került be a pótlás: „Rád bízom, édes barátom, hogy ha jónak látod, a' Niczky Kristóf §hoz vessd e' szókat: Miként fogadtatám én a' colosszi nagyságú férfitől, azt tudni Olvasómnak sem szüksége nincs, sem örömet neki nem adhat: de millyennek lelém én Niczkyt, azt, úgy hiszem, örömmel fogja magamtól érteni, kinek szerencsém vala látni őtet; 's azt kívánt örömmel, hogy a' legkissebb apróságokban is festém.” (KazLev, 20/4947, Kazinczy – Toldy Ferencnek, Sátoraljaújhely, 1828. okt. 28.) Kazinczy közel egykorú, de már Niczky halála utáni levele a találkozásról: „En Niczkit nem esmertem. Két ízben szóltam véle. Bámúltam hasonlíthatatlan ajándékain, melyet tsak onnan is el képzelhetsz, hogy a' midőn 1787-ben 1-a Augusti a' kertjében lévő háza pitvarában velem öszve akad, 's arra a' kérdésekre tett feleletemet: ki vagyok? el nem értette, és így szégyenlővén ujjabban tudakozni, ki légyek, 's azt tudakozván, honnan jövök, 's én ezt felelém: Ewer Excellenz, ich habe von Kaschau eine ämtliche Reise angetretten, um die Normal National Schule zu Jász-

berény zu vermischen. – ezt felelte: Aha, so sind Sie Kazinczy! – – Hidd-el Barátom, tsak nem el dültem ezen feleleten. – Én olly kis ember, olly unbeträchtlicher Beamte gegen einen Statthalterey-Praesidenten, és még is tudja, hogy engemet Kazinczynak hívnak. És minő discursust vitt, bezzeg nem – y volt ő! – Hogy tehát vissza-térjek, én Niczkit nem esmertem: de azt tudom, hogy egynehány betsülletes ember őt tisztelte; halála után pedig reá akadtak egynehány önnön kezeivel tett hatalmas repraesentatióira ollyas dolgokban, a' mellyeknek effectuatiójit ő aztán maga hevesen sürgette. De ki nem érti által ennek okát? – A Fejedelem egy Planumot véle közöl. Ó Rescribál. A' Fejedelem ismét felel, hogy muss seyn. Ez ismét rescribál, hogy kann nicht seyn. His non obstantibus tsak ugyan parantsolat érkezik an die Statthalterey: muss seyn. Ekkor már Niczki Praeses léttére kép viselője a' Fejedelemnek 's tartozott sürgetni; és én néki rossz neven nem veszem, ha esmervén a' Fejedelemnek meg mozdíthatatlanságát, a' dolgot tovább nem ellenzette." (KazLev, 2/341, Kazinczy – Aranka Györgynek, h. é. n. [1790 k.])

(608), (777) *Commandeuri kereszt' pantlikája / Commandeuri pántlika*: a Szent István-rend kö-zépkeresztjének (commandeur) pántlikája. (→ 28. jegyzetmező)

(504), (608), (777) *Sie kommen von Pesth? / Kommen Sie von Pesth?* (ném.): 'Pestről jön?'

(608), (777) *Jász-Berényben egyesítém a' Cathol. és Reform. Iskolát / Jász-Berényben egyesítettem a' Protestáns iskolát a' Catholicusokéval*: a jászberényi katolikus és evangélikus (nem református) iskolákat egyesítő megállapodás jegyzőkönyve 1787. okt. 31-én készült el, de a gyakorlati egyesítés később valósult meg: „Mivel azonban a gyakorlati összekapcsolásra csak a téli hónapokban kerülhetett sor, az egész dolog 1788 őszére maradt.” (VÁCZY 1915, 166.) A jászberényi iskolaegyesítésről: FEHÉR 1989.

(777) *So sind sie K...?* (ném.): 'Úgy ön Kazinczy?'

(608) *Hobgardi Plebánus*: Ludwig János: → 42. jegyzetmező.

(504), (609), (779) *Swieten*, Gottfried van, báró, (1739–1803): a Monarchia oktatásügyének és felsőoktatási reformjának a vezetője. (→ 33. jegyzetmező)

(504), (609), (777) *Hallván hogy Református iskolám csak öt van, holott a' többiek' száma csak nem kétszázra mégyen / ...miért nincs a' magam felekezetének csak egy is*: Kazinczy 1789. decemberi összefoglalása tevékenységéről: „én most, szolgálatom' harmadik esztendejének végével, mind öszvességgel 124 Oskolát, 's ezek közt 19 közöst, 2 félig közöst, 61 Pápastát, 5 Oroszt, 25 Lutheranust, 5 Kálvinistát, és 7 Zsidót mutathatok: holott annak-előtte három Tisztviselők [...] a' fel-állítani kezdett Nemzeti Oskolák' Epochájak óta, 1786diknak Novemberéig, a' midőn én hívtalomba léptem, mind öszveséggel 79 Oskolákat, mellyek között közös 2, Orosz 5, Lutheránus 2, Zsidó 3, a' hátra lévők pedig mind Pápasták valának, állítottak-fel [...]” (KAZINCZY, *Hivatalba vezető Beszéd* 1789, 4; vö. VÁCZY 1915, 181.)

(609), (777) *az a' rendelés, a' mi a' templomot és iskolát még nem bírt helyeket, hogy az nekik csak azon feltétel alatt engedtetett, ha iskolájokba a' tanítás' új rendét veszik be / az a' kir. rendelés....*: az 1785. okt. 4-én kihirdetett királyi rendeletet – ellentmondva a türelmi rendelet szellemének, ám összhangban a császár központosító törekvéseivel – rákényszerítette a protestánsokra a közös iskolákat: „Kazinczy közösiskola-szervezési módszerének kiindulópontja – szó szerint ugyanaz olvasható mind a jászberényi, mind a harsányi dokumentumban – a következő: a helyi gyülekezet vezetőivel tudatja, hogy az érvényes királyi rendelkezések értelmében a protestánsok olyan helységeken, ahol eddig nem rendelkeztek templommal és iskolával (tehát nem volt nyilvános vallásgyakorlási joguk) még akkor sem nyithatnak külön protestáns népiskolát, ha elegendő számú protestáns lakos lakja is a helységet. Erre engedélyt az állami tanügyi szervektől semmi körülmények között nem kaphatnak. [...] Kazinczy tehát tulajdonképpen választás elé állította a helyi gyülekezetek vezetőit: vagy a közös iskolát választják, [vagy] semmi kilátásuk nincs református tanítók alkalmazására, a református lakosok gyermekeinek szervezett és szakszerű iskolai tanítására.” Az egyezés azonban egy biztosítékot is tartalmazott, amely jogsérelem esetén lehetőséget adott külön felekezeti iskola létrehozására. (FEHÉR 1989, 63–65; kiem. Fehér Erzsébet.)

(504), (609), (777) *a' ki előttem viselél e' hivatalt*: Ladomérszky István volt Kazinczy hivatali elődje (Ladomérszky 1787-ben a tiszáninni kerületi tábla ügyésze lett).

- (504), (609), (778) *Miskolczi Superintendens épen ezen útam alatt teve egy lépést / ...az igyekezetet maga a' Superintendens is segítette*: a különböző felekezeti iskolák egyesítésébe egyezett bele Szalay Sámuel református püspök: „A református egyház Kazinczy jelenlétében tartja gyűlését s beleegyez az új rendszer elfogadásába oly föltétellel, hogy a közös nemzeti iskolának helyet, épületet, tanító-szállást, fizetést, valláskülönbség nélkül a császár rendel; a vallás tanítását továbbra is az illető lelkészek végzik, s ha az erre vonatkozó panaszt az állam egy hónap alatt nem orvosolja, hatalmában áll az egyháznak orvosolni a Norma megtartásával. Az iskolakönyvekből mindent kihagynak, a mi a protestáns vallással ellenkezik, s a különféle felekezeteknek saját felekezeti igazgatóik is legyenek, noha a kormánynak 1786. október 3-iki rendelete szerint a közös nemzeti iskoláknak csak királyi igazgatójuk lehet, s tanítók csak a helybeli igazgatóval egyetértve választhatók.” (VÁCZY 1915, 166–167, 173; vö. FEHÉR 1989.) A miskolci „szép példaadás” azonban a császári rendeleteknek leginkább ellenálló debreceni református vezetőket nem győzte meg. Domokos Lajos a kollégium önállóságát, a református oktatást és a magyar nyelvet továbbra is féltette a közös iskoláktól. Nagy Sámuel, a tiszántúli reformátusok bécsi ügyvivője 1787 szeptemberében a császárnál, Van Swietennél és a kancelláriánál is tiltakozott. A bécsi kormányzat a rendelet betartására szólította fel Debrecent, a város ekkor a vármegyéhez föllebbezett és csak látszólag hajtotta végre az utasítást. (VÁCZY 1915, 169 skk.)
- (609) *Szalay Sámuel* (1712–1792): miskolci tanár, majd református lelkész (1761-től), a Tiszáninne-ni kerület püspöke (1770-től).
- (609) *Szántó* (Abaúj-Torna vm.): Abaújszántó; bortermelő és -kereskedő mezőváros, lakóinak kb. negyede zsidó volt.
- (504), (609), (778) *Mendelsohn/Mendelsobn*, Moses (1729–1786): zsidó származású német filozófus, bibliafordító, esztéta. A felvilágosodás meghatározó alakja, Lessing róla mintázta Bölcs Náthán alakját.
- (321), (504), (609), (778) *Lakics* György Zsigmond (1739–1814): egyházjogász, nagyszombati egyetemi tanár, az egyetemi nyomda igazgatója, tankönyvíró.
- (504), (534), (609), (778) *Hogy Niczky nagy lelkű... / a' nemzet nem ismerte érdeme szerint / Gróf Niczky Kristóf gyűlölt és szeretett ember vala...*: Niczky népszerűtlenségéről a fentebb idézett 1790-es (?) levelében Kazinczy így írt: „A' Vármegyék nálunk jól viselik magokat, ki vévén, hogy némelly fiatal tütű emberek bolondoskodnak. [...] Niczkynek tetemeit az akasztó fa alatt szándékoztak meg égettetni.” Dugonics András *Etelka* c. regényének 1790-es kommentárjában az intrikus Róka alakjával azonosította Niczkyt: „Gróf Niczkynek erkölcsi, Tanácsadásai, és más fortélyai egészen le-vannak írva Etelkában Rókának színe alatt, ki Árpádnak Titkossa vala. [...] Ez valamint Róka fel-nyársoltatott, ugy ő-is fel-nyársolás forma-képpen múlt ki e' Világból. Mert végső betegségében lévén 1787-dik esztendőben Decembernek vége felé, magának Krisztért adatott; A csőnek al-felibe dugásával meg-sértődött vég hurkája, és ebbe bele halt. [...] Az előbbeni Judex Curiae Gróf Fekete György ki néki nem csak jó barátja, hanem Attya-fia-is vala, meg-értvén azon emberének halálát, ki másképpen igen egészséges testű vala, felőlle azt mondotta: hogy halálát ugyan nem annyira sajnállaná, mivel halandó ember volt, hanem csak azt bánná, hogy halálával maga után vinné ő koporsóba egész Magyar-országnak átkát. Ezt Etelkámba tettem azon alkalmazottsággal, midőn Rókát a' második könyvben fel-nyársoltattam. [...] Midőn Gróf Niczky meg-dermedett, két magyar versek jöttek ki-ellene. Ezeket ide írom: hogy a' következendő Világ tudgya, mi vélekedéssel voltanak felőle a' Magyarok.” (DUGONICS 2002, 463.) Révai Miklós szavait pedig Váczy idézte és értelmezte Niczkyre: „A »kevély Béts' Ura« – mondja Révai – maga is átkozza sírjában »azt a' bűdös dögöt rothadó porában, ki nemes észre megtompult szívével, Udvart eltsábító rút szövevényével«. [...] Kétségtelen, hogy Révai első sorban Niczky grófot érti, a Helytartó-Tanács volt elnökét, a kinek tetemeit az akasztófa alatt szándékoznak megégetni Biharban és Aradon.” (VÁCZY 1915, 313.)
- (504) *ellenségei sem tagadják*. — — — : a Tudományos Gyűjtemény szövegében a hiányjelek a cenzor törlésének nyomai: „Niczky §-ában a cenzor négy sort törlött: de hív nem vala stb. A ki felakadna a Niczky festésén, hányszor kellett annak már felakadnia!” (KazLev, 20/4951, Toldy Ferenc – Kazinczynak, Pest, 1828. nov. 8.)

- (609), (778) *Tberézia*: Mária Terézia.
 (504), (609), (778) *Rájnis* József (1741–1812): jezsuita szerzetes, majd pap, tanár, költő, műfordító. (→ 28. jegyzetmező)
 (778) *barometrum* (gör.): barométer.
 (778) *D'Ellevaux*: talán D'Ellevaux János, gróf Török Mária Zsuzsanna férje, Kazinczy sógora. (→ 4.1. Családfa/Török)
 (778) *Der wahre Staatsmann...* (ném.): 'az igazi államférfinak bizonyos esetekben magára kell vállálnia a vádaskodások összes terhét, különben minden összezavarodik.'
 (778) *Ich lebe so, wie heisst man, Tag zu Tag; gute Nacht* (ném.): 'én amúgy, ahogy mondják, napról napra élek; jó éjszakát.'
 (504), (610), (778) *Kovachich* Márton György (1744–1821): jogtörténész, egyetemi könyvtárőr, az első hazai tudományos hetilap, a Merkur von Ungarn... szerkesztője (1786–1787). Gazdag könyvtárát gróf Széchenyi Ferenc vásárolta meg (gyűjteménye a későbbi OSZK állományába került). Kazinczy levelezőtársa. Szabadkőműves. Felesége: Hajóssy Johanna.
 (504), (610), (779) *Fortuna*: fogadó a budai Várban.
 (610), (779) *H- / H-czy*: Hajnóczy József (1750–1795): a Martinovics-mozgalom egyik kivégzett vezetője. (→ 57. jegyzetmező)
 (504), (610), (779) *Terstyánszky* Dániel (1730–1800): levéltáros, szerkesztő, jogász. A lőcsei és pozsonyi evangélikus középiskolái után Németországban tanult jog- és államtudományokat (1755–1761). A felső-magyarországi bányapolgárok udvari ügyvivője, a bécsi Allergnädigst privilegierte Anzeigen c. ismeretterjesztő hetilap szerkesztője (1771–1776), 1774-ben a bécsi udvari kamara másodlevéltárnoka, 1790-ben a bányaugyek előadója a szeptemvirátusnál. Ürményi József, Makó Pál és Kollár Ádám munkatársaként részt vett a *Ratio Educationis* (→ 33. jegyzetmező) megalkotásában.
 (504), (610), (779) *Buchhalter* (ném.): könyvelő.
 (504), (610), (779) *Herr von Terstyánszky* (ném.): 'Terstyánszky úr.'
 (505), (610), (779) *bacuka* (rég.): rövid felsőkabát.
 (611), (779) *megexaminál* (lat.): vizsgáztat.
 (505), (611), (779) *Ürményi* József (1741–1825): a *Ratio Educationis* (→ 33. jegyzetmező) kidolgozója, ekkor a pozsonyi kerület királyi biztosa (1785–1790), később királyi személynök (1789–1795; elbocsátották), majd országbíró (1806–1825). (→ 20. jegyzetmező)
 (505), (611), (779) *Illustrissimus* (lat.): 'méltóságos' (megszólítás, titulus).

44. jegyzetmező: 1788. jan.–jún.

71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (171)
 72. Jegyzések elhányt régi Papirosaimból (173)
 79. Engem illetők (321)

1788-ban megjelent Kassán Kazinczy, Batsányi és Baróti Szabó Dávid lapja, a Magyar Museum és Kazinczy kiadta a *Geszner Idylliumi* c. fordítását. Kazinczy Kassán lakott, szerelmi és baráti kapcsolatairól l. Szauder József tanulmányát (SZAUDER 1961).

Háttér – 1788/1.

Márc. 14-től II. József személyesen irányította a törökök ellen harcoló 200 ezer fős Habsburg-sereget (a fővezér Franz Moritz Lacy tábornagy). Ápr. 24-én a császári sereg bevette Szabácsot. Máj. 8-án az uralkodó rendelettel kötelezte Magyarországot újoncok és félárú gabona biztosítására. Tavasszal a vármegyék tiltakoztak a törvénytelen újoncozás ellen; a kormány erővel rekvirált; a magyar nemesi ellenzék (Podmaniczky József, Ócsai Balogh Péter és az Orczyak vezetésével) a bécsi porosz követtel tárgyalt a Habsburgok trónfosztásáról. Augusztusban a magyar ellenzék követeket küldött II. Frigyes Vilmos porosz és Frigyes Ákos szász királyhoz. Szept. 20-án a törökök megfutamították a császári sereget, ezután a beteg II. József hazatért Bécsbe. Okt. 8-án megindult a pozsonyi Magyar Hírmondó utódja, a pesti Magyar Merkurius c. lap (1789-ig). Októberben

kitört a belga rendi felkelés II. József ellen, ami tovább erősítette a magyar ellenzékét. **Az év folyamán** megjelent Dugonics András *Etelka* c. regénye.

- (173), (321) [1788. febr. 9.] *Fried Sámuel* (1754–?): kassai kereskedő és tanácsos, Kazinczy barátja.
 (171) *Gessner' Idylliumi kijönnnek*: Salomon Gessner (1730–1788), svájci-német író, idillköltő, festő. Kazinczy írói hírnevét megalapozó fordítása: *Geszner' Idylliumi* (Kassa, 1788). (→ 14. jegyzetmező)
 (171), (173), (321) [1788. ápr. 17.] *Polyxén*: „Blidlit 1788. ma [1788. ápr. 17.] látom elsőben.” (KAZINCZY, *Kalendarioma* 1824 [?], 19a): *Radvánszky Polyxén* (Blidli; Újházy Sámuelné 1794-től) (?–1831 után), Radvánszky János lánya, Clementíne anyja. Kazinczy 1790 körül feleségül akarta venni, verseiben és leveleiben a „poetai divatú” Blidli néven említette (TOLDY 1987, 208).
 (173), (321) [1788. ápr. 22.] *Gróf Török / Gr. T. L.*: gróf Török Lajos (1748–1810) ekkor a kassai tankerület főigazgatójaként Kazinczy felettese, később apósa; szabadkőműves. (→ 4.1. *Családfa/Török*)
 (173), (321) [1788. ápr. 23.] *P. és Th.*: Radvánszky Polyxén és testvére, *Radvánszky Terézia* (Cidli; Szerencsy Józsefné) (?–1829 után). (→ 29. jegyzetmező)
 (173) [1788. máj. 24.] *Leidel*: (az eperjesi kocsikészítőről további adatokat nem találtunk.)
 (173) [1788. máj. 24.] *Cséc*s (Abaúj-Torna vm.): ma Čečevojce (SZK).

45. jegyzetmező: 1788. Ráday

12. Gróf Ráday Gedeon, az Első... (29–34)
 72. Jegyzések elhányt régi Papirosaimból (173)
 79. Engem illetők (321)
 88. Pályám' Emlékezete [I.] (507–510)
 90. [Pályám emlékezete III.] (617–619)
 92. [Pályám emlékezete V.] (691)

1788. aug. 4-én Kazinczy Kassáról Bécsbe indult, aug. 7-én betért Pécelre a Ráday családdhoz: „Pécelre. Ekkor festetem az öreg Rádayt, melyi osztán rézbe metsz. –” (KAZINCZY, *Kalendarioma* 1824 [?], 32b). Aug. 11-én megérkezett Pestre, aug. 12-én Budán újra találkozott id. Ráday Gedeonnal: „Az öreg Ráday Budán szállásomra. Vele a' menyéhez, és Gróf Teleki Józsefhez, ki István fiját siratja.” (Uott, 33a.) Kazinczy aug. 23-a körül hagyta el Pestet.

Pécel a Rádayak birtokközpontja volt. A család tulajdonába Ráday Pálné Kajali Klára hozományként került, de a kastélyt már a Rádayak építtették. A péceli *könyvtárat* Ráday Pál (I.) gyűjteménye alapozta meg, amelynek egy részét Ludányban és Pesten őrizték: „a tulajdonképpeni Ráday-könyvtár azonban 1762–63-tól a péceli kastély könyvtártermében és kisebb helyiségeiben volt elhelyezve. E nevezetes könyvtárterem a Ráday Gedeon által megindított, 1755 és 1766 között folyó nagy építkezésekkel kapcsolatban alakult ki, amikor Ráday az apja által Pécelen létrehozott szerényebb »residentiát« Mayerhoffer András, a kor egyik leghíresebb magyarországi építészének fia, Mayerhoffer János által pompásabb barokk kastéllyá építette át. [...] A viszonylag nem túl nagy könyvtárterem a kastély homlokzati főépületének földszintjén, a bal sarokban, a keleti szárny végében fekszik. A négyzetes alaprajzú helyiség egy-egy oldala 9,40 m, két ablaka a főfrontra nyílik, egyik ajtaja akkoriban Rádaynak a keleti szárny felé eső dolgozószobájába vezetett, a másik a homlokzati főépületben lévő kis bibliotékába. [...] [Id. Ráday Gedeon 1763-ban] megbízást adott Schervitz Mátyásnak, akiben megtalálta a megfelelő embert a könyvtár freskóinak festésére. Az 1763-ban Budán kötött szerződés kétségtelenné teszi, hogy a péceli könyvtár freskói nem 1782-ből, hanem 1763-ból valók, nem Johann Nepomuk Schöpf, hanem Schervitz Mátyás művei, és a kastélynak időrendben nem utolsó, hanem első freskói, amint ezt a legújabb kutatás a Kazinczy ellenőrizhetetlen adatain alapuló eddigi felfogással szemben bebizonyította. [...] A péceli könyvgyűjtemény anyaga azonban nemcsak a könyvtárteremben volt elhelyezve, hanem ezenkívül 4-5 szobában. [...] Kazinczy híradása [a könyvtár elrendezéséről] itt feltétlenül hiteles; a levéltári

anyagban is van nyoma annak, hogy Ráday külön kezelte a »poéták collectioját«, s köztudomású volt az is, hogy a magyar könyvek Szentpétery Katalin szobájában állottak. De ha nem is lenne ilyen pontos képünk arról, hogy hol voltak elhelyezve Ráday könyvei, akkor is fel kellett volna tételeznünk, hogy a könyvtártermen kívül igénybe vett más helyiségeket is az állomány raktározására, hiszen a 60-as, 70-es években beszerzett, nagy mennyiségű anyag nem férhetett el a könyvtárteremben. E terem mellett a homlokzati főépület földszintjén még két szoba szolgált tehát könyvek lakóhelyéül. Ezek közül az, amelyik közvetlenül a márványpillérekkel és freskókkal díszített terembe nyílt, volt a kis bibliotéka. Ennek mennyezetét és falait is freskók díszítik, melyek valószínűleg még 1776 előtt készültek. Ezek is bizonyára mind Schervitz munkái: stílusukon és színézésükön kívül az is a budai mester mellett szól, hogy ő még évek múlva is dolgozott Pécelen, szinte haláláig. A szoba mennyezetén Arion [ez Pálóczi Horváth Ádám szabadkőműves neve – O. L.], a költő látható, lyrájával, amint egy delfin hátán ülve, a tengerből megmenekül. Az ajtók és az ablak felett egy ismert mitológiai történet – Orpheus [ez Kazinczy szabadkőműves neve – O. L.] az alvilágban – jelenetei díszítik a falakat. E freskók mintájául Bernard Picartnak, az Amszterdamban dolgozó francia rézmetszőnek metszetei szolgáltak; megfestésükkor kaphatott kedvet Ráday arra is, hogy a kastély nagytermét Picart metszeteivel díszíttesse.” (SEGESVÁRY 2005, 117–118.) Ez utóbbi freskók alá írt sorokat Kazinczy az Orpheusban kétszer is közölte: *Báró Rádaynak Pétzeli Palotája* (festetett 1766ban) és *B. Rádaynak Pétzeli Palotája*. A második közléshez az alábbi jegyzetet fűzte Kazinczy: „Ezek a’ Versek az Orpheus I. Darabjába a’ 33. öld. Mélt. BÁRÓ RÁDAY Urnak ő Nagyságának tudta nélkül tétettek-bé; most bővebb tudósítással hozódnak-elő, hogy az Olvasó tzeljait meg-érthesse, ’s tudhassa mellyik Vers mellyik kép alá tartozik, ’s a’ képeknek egymással mitsoda össze-kötések vagyon. – Ezek a’ képek a’ híres *Picart* Réz-metszéseiéből vagynak költsönözve, úgymint az 1732ben Amszterdamban in folio ki-jött Deák és Frantzia Ovidiusból, és az ugyan ott 1733ban in folio ki-adott *Le Temple des Muses* nevű könyvből, ’s hogy inkább hasonlítsanak a’ réz-metszéshez tsak feketén festettettek. – A’ Versek Mélt. Báró Rádaynak tulajdonai.” (ORPHEUS, 19 és 150–152.)

Gróf *Ráday Gedeon* (I.) (1713–1792): költő, irodalomszervező, országgyűlési követ. (→ 12. jegyzetmező).

(173), (321) [1788. júl. 20.] *Clári/Klári Húgom lakadalma*: Kazinczy Klára (Kraynik Józsefné [I.]) (1766–?), Kazinczy húga. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)

(173), (321) [1788. júl. 21.] *Ruszka*: (Abaúj-Torna vm.): Göncruszka. Kazinczy húgának, Kraynik Józsefné Kazinczy Klárának lakhelye.

(173), (321), (508), (617) [1788. júl. 30.] *Fogy az élet, ’s nem sokára*: Kazinczy Zrínyi nyomán írt verse. Címvariációk: *Bóldog bolondoskodás* (MAGYAR MUSEUM I., 59); *Bor mellett* (GERGYE/KAZINCZY 1998, 46). Ráday szintén írt Zrínyi nyomán verset: *Mechmet Dala. Gróf Zrínyi Miklós’ Szigeti Veszedelemének III. Énekéből* (KAZINCZY, *Heliconi* 1791, 61–63; megjelent még a Magyar Museumban is: MAGYAR MUSEUM I., 230–232, vö. *uott*, II., 105. és 156.)

(30) *Nemzeti Iskolák Inspector* – *Norm. Prof.*: az átalakított oktatási rendszerről: → 33. jegyzetmező.

(30), (173), (321), (618) [1788. aug. 7.] *Klimesch Tamás* (Thomas Klimesch) (18. sz. vége): Bécsben élő morva származású festő. Kazinczy hívására jött Magyarországra 1787-ben, Kazinczyt négyszer is lefestette (kétszer-kétszer 1786-ban és 1788-ban, ezek a képek nem maradtak fenn). Ráday Gedeon (I.) portréját 1788-ban készítette el, amit Mark és Mansfeld is rézbe metszett. Az előbbi rézmetszet 1790-ben az Orpheus II. kötetében jelent meg (ORPHEUS, 305), az utóbbi a *Kazinczy Ferencz’ Munkái* 5. kötetében (Pest, 1815).

(508), (617), (691) *eggy ügyes Festővel*: Klimesch Tamás.

(173) [1788. aug. 7.] *en crayon* (fr.): krétarajzban.

(508), (618) *contour* (fr.): kontúr, körvonál.

(30), (173), (321) [1788. aug. 7.] *Wályi/Vályi András* (1764–1801): Kazinczy pártfogásával lett kassai professzor és Kazinczy alá beosztott iskolalátogató (1789-től). 1790-ben ő is elvesztette protestáns vallása miatt állását, ekkor katolizált, és a magyar nyelv és irodalom első tanára lett

- a pesti egyetemen (1791). Egy miskolci csizmadia fia volt, írásait Kazinczy közölte az Orpheusban.
- (508), (617), (691) *eggy Professorokkal/Professorral*: Vályi András.
- (30) *Cardin. Batthyáni*: gróf Batthyány-Strattmann József (1727–1799), esztergomi érsek és fő-kancellár (1776-tól). II. József reformjait – különösen vallásügyben – élesen ellenezte. (→ 51. jegyzetmező)
- (30) *Pesti Universitásnál*: 1783. dec. 9-én költöztette át II. József Budáról Pestre az egyetemet, a továbbiakban egyetemi tanári állásra protestánsok is pályázhattak. (→ 26. jegyzetmező)
- (30) *Anekdotenklauberey* (ném.): anekdotázgatás, pletykálás.
- (173) [1788. aug. 7.] *Anekdotáit itt-létemnek lássd a' Ráday' levelei' végében*: (nem találtunk további adatokat.)
- (30), (618) *Quirinus Mark* (Quirin) (1753–1811): bécsi rézmetsző. Dolgozott Kazinczy Orpheusa számára, Klimesch nyomán Ráday Gedeon (I.) egyik rézmetszetét is ő készítette el.
- (618) *Mansfeld*, Johann Georg (1764–1817): bécsi rézmetsző. A *Kazinczy Ferencz' Munkái* (1–9. kötet, Pest, 1814–16) metszetei közül többet is ő készített.
- (30) *naiveté* (fr.): naivitás.
- (30), (508), (617) *Hercules / Herkules*: a római mitológia istene, akit Héraklész görög mitológiai hőssel azonosítottak. Héraklésznek örültségében elkövetett gyilkosságai miatt kellett engesztelésül Euriszteusz szolgálatába lépnie, aki 12 emberfeletti munka elvégzését követelte meg.
- (31), (508), (617) *felesége / feleségem / bitvесе*: gróf Ráday Gedeon (I.) felesége Szentpétery Katalin (1720–1779) volt.
- (617) *Ludány* (Nógrád vm.): ma Ludányhalászi része; a 18. sz.-ban a Ráday és a Prónay család birtoka, nevezetessége a Ráday-kastély.
- (691) *Gödölőről Péczelre*: a Grassalkovichok birtokközpontjából a Rádayakéba.
- (508), (617), (691) *Tudta levelemből hogy jövök / Ráday várt; megírtam hogy látni fogom*: Kazinczy 1788 júniusában jelentette be Rádaynál látogatási szándékát: „Én Augustusba okvetetlen Nagyságodhoz megyek, még pedig, hogy leg-alább egy hetet Nagyságodnál töltsék. Engedje meg ezt Nagyságod nékem, tégye drágábbá életemet ezzel.” Ráday válasza: „Az Ur levelének azon része, mindenek felett leg jobban meg örvendeztetett, melyben ajánlja magát, hogy az jövő Augustusban Péczelen engemet meg látogatni méltóztatna, mely ígéretit az Urnak nem csak különös örömmel vettem, hanem edgyszersmind kiis kérem magamnak, hogy az Ur én nálam nem csak egy hetet mulatni, hanem még azt megis tóldani ne sajnálja.” (KazLev, 1/135, Kazinczy – B. Id. Ráday Gedeonnak, Késmárk, 1788. jún. 21.; uott, 1/136, B. Id. Ráday Gedeon – Kazinczynak, Pest, 1788. júl. 8.)
- (30), (508), (617) *Zrínyinek Adriai Syrenája... / Zrínyi, kit ekkor táján vettem vala tőle ajándékban / Zrínyi, kit még nem olvastam és a' kit tőle ajándékban vettem kevés betek előtt*: Kazinczy megkérte Rádayt, hogy egy könyvárverésen vásárolja meg számára Zrínyi munkáját. Ráday válasza: „A mi Zrínyi Miklós Syrénáját illeti, igyekeztem ugyan azt meg venni, de minthogy azt éppen 6 pf. 50 xrig verték fel, annyit érette ígérni annyival inkább sokallottam, hogy magamnak ezen Munkája Zrínyinek két exemplárban vegyem meg, melyek közül edgyikével, ha kedveskedhetem, szerentsémnek fogom tartani, és ha iránta az Ur, valamely rendelést tesz, annak kezében adom, az kire az kézhez való vétel fog bízattatni.” (KazLev, 1/110, B. Id. Ráday Gedeon – Kazinczynak, Pest, 1787. dec. 2.; e levélhez Kazinczy jegyzetét is írt.) Gróf *Zrínyi Miklós (II.)* (1620–1664) költő, hadvezér említett kötete: *Adriai tengernek Syrenaia groff Zrini Miklós* (Bécs, 1651).
- (30), (508), (617) *Gyöngyösi István* (1629–1704): költő. (→ 11. jegyzetmező)
- (508) *benne az én levelem és az ő periphrasisa*: Kazinczy levele nem ismert, Ráday versét l. fentebb a „Fogy az élet, 's nem sokára” jegyzetében.
- (508), (617) *periphrasis* (gör.–lat.): körülírás.
- (508), (617) *epizódium* (gör.): epizód, mellékcselekmény.

- (508), (618) *a' magyar distichont, mely az egyik és másik kő lábára lesz metszve / magyar nyelven írt distichonait*: a Gróf Ráday Gedeon, az Első...-ben két hexametert említ Kazinczy (jelen kötet, 29).
- (30) *synchronus* (gör.): kortárs.
- (30) *Tollius*, Jacob (1626–1696): holland utazó, filológus. 1660 júniusában Zrínyi Miklós (II.) csáktornyai várában vendégeskedett, és említett *Epistola itineraria* (Amsterdam, 1700) c. művében csodálattal írt Zrínyi műveltségéről és udvartartásáról. (Kazinczy autográf jegyzetei a kiadványból: MTA KK K 603, 31a–33b.)
- (30) *Klopstock' Altonai quart kiadását*: Friedrich Gottlieb *Klopstock* (1724–1803) német költő *Der Messias* (1748–1773; átdolgozta: 1780 és 1800) c. eposza jelent meg a német *Altona* városban 1780-ban negyedré (lat.: *quart*) méretben. (→ 25. jegyzetmező)
- (30) *Lucas*: (a Ráday család evangélikus tanár-nevelőjéről további adatokat nem találtunk.)
- (30) *bettz* (ném.): hecc, ugratás.
- (30) *expressive* (lat.): erősen, kifejezően.
- (31), (509), (618) *Pál és Gedeon*: Gróf Ráday Pál (II.) (1768–1827) az eperjesi kerületi tábla bírása, a dunamelléki református egyházkerület világi főgondnoka. Kazinczyval együtt szervezte az 1790-ben alakult Magyar Színjász Társaságot, Kazinczy Hamlet-fordításának színvonalas előadására jutalmat tűzött ki (→ 53. jegyzetmező). Kazinczy hozzá írt episztolája: *Gróf Ráday Pálhoz* (1809). Ráday Gedeon (II.) fia. Gyermekai: László, Gedeon (IV.), Anna (Nina), Erzsébet. Testvére gróf Ráday Gedeon (III.) bányatanácsos (1797), Pál (III.) apja.
- (509), (618) *Eliézer*: a bibliai Ábrahám ösata szolgája.
- (509) *roll* (fr.–ném.): szerep.
- (509), (618) *discussio* (lat.): vita, tárgyalás.
- (31) *Babrdt*, Karl Friedrich (1741–1792): német teológus, deista filozófus.
- (31) *critisch almanach* (ném.): kritikai írások gyűjteménye.
- (31) *Stolberg*: gróf *Christian Stolberg* (1748–1821) német költő, vagy testvére, a szintén költő gróf *Friedrich Leopold Stolberg* (1750–1819).
- (31), (508), (618) *Kindleben*, Christian Wilhelm (1748–1785): német evangélikus teológus, író, tudós (lat.: *magister*).
- (31) *aventűr* (fr.): kaland, (aventure).
- (509), (618) *a' két rézmetszet... / Rézre metszetem...*: Klimesch által 1788-ban rajzolt arcképéről Mark (megjelent: az Orpheus II. kötetében; ORPHEUS, 305) és Mansfeld (megjelent: *Kazinczy Ferencz' Munkái* 5. kötetében) is rézmetszetet készített. (L. fentebb: Klimesch.)
- (32), (173), (321), (509), (619), (691) [1788. aug. 12.] *Menyéhez / a' nagy szépségű asszony: Fáy Zsuzsanna* (1749–1816), gróf Ráday Gedeon (II.) felesége.
- (32) *Drozdik Úrnak leánya*: Droszdik József a bécsi kancellárián az evangélikusok ügyvivője (1760 k.–1790).
- (509), (619) *nem tudom mely Bécsei leányt...*: mint a *Gróf Ráday Gedeon, az Első...*-ből kiderül, Drozdik lányát.
- (32), (509), (619) *nem marad ideje valamely Kisasszonyt kinézni / nem marad időm ott Kisasszonyt választani / olly kevés idő alatt nem választhatok ott Kisasszonyt*: Váczy Radvánszky Polyxénre tett célzásként értelmezi a jelenetet, azaz szerinte Kazinczy rokonai és ismerősei tudhattak Kazinczy házassági tervéről. Ám Váczy a [*Pályám emlékezete III.*] elírását átvéve tévesen teszi 1789-re Rádayné megjegyzését. (VÁCZY 1915, 400.)
- (691) *Festi magát Dorilis; pedig úgy is színes eléggé*: Ráday *Dorilis*ről c. költeményének első sora. Megjelent a Magyar Museum 2. számában két hasonló témájú verssel együtt, a *Versek az feletébb szokásba jött Ortza festés ellen* összefoglaló cím alatt (MAGYAR MUSEUM I., 60. Debreczeni Attila adata).
- (32) *Jupiter, ha Júnó megharagította, záport öntött-le a' Deucalion és Pyrrha nemzetére*: Deukalion és Pyrrha görög mitológiai emberpár, amely egyedül élte túl azt az özönvizet, melyet Zeusz főisten (a rómaiaknál: Jupiter, akinek a felesége Júnó) zúdított Görögországra.
- (32), (173), (321), (509), (619) [1788. aug. 12.] *Teleki József, I.*, gróf (1738–1796): író, költő, református főgondnok, koronaőr. Ekkor ugcsoi főispán (1782–1796), pécsi tankerületi főigazgató

- (1787-től). Anyja gróf Teleki Lászlóné (I.) Ráday Eszter, gróf Ráday Gedeon (I.) testvére volt. (→ 12. jegyzetmező)
- (32), (173), (321), (510), (619) [1788. aug. 12.] **Teleki István**, gróf (?–1788): Teleki József (I.) fia. II. József török háborújában (→ 44. jegyzetmező) halt meg. (NAGYIVÁN szerint már 1785-ben meghalt.)
- (32) *conversatio* (lat.): társalgás, érintkezés.
- (32), (619) **Vízi város**: budai településrész.
- (32), (509), (619) **Pethő Jakab** (1752 k.–1819): a budai kerületi nemzeti iskolák felügyelője, szatmári táblabíró. A helytartótanácsnál a tudományok osztályában tanácsos volt, az egyetemi tanulmányi bizottság tagjaként a magyar nyelv és irodalom tanítását szorgalmazta.
- (509), (619) **Makó Pál** (1723–1793): jezsuita tanár, apát, kanonok. A bécsi Tereziánus oktatója, 1777-től a budai egyetem matematikatanára, a bölcsészeti kar igazgatója. Ürményi József, Terstyánszky Dániel és Kollár Ádám munkatársaként részt vett a *Ratio Educationis* (→ 33. jegyzetmező) megalkotásában.
- (619) **Helytartói Tanács alatt dolgozó Tudományi Biztosság**: → 33. jegyzetmező.
- (509), (619) **hol most a' Börse épül**: 1826–30 között épült a Duna-parton Hild József tervei alapján a Pesti Kereskedelmi Csarnok (Lloyd-palota, Kereskedők Háza). Az épület első emeletén volt a gróf Széchenyi István alapította Casino, a másodikon a kereskedők kaszinója, a börze. (II. világháború után lebontották, ma az Atrium Hyatt szálloda áll a helyén.)
- (32) **Szabó-Sáray (Sáráy Szabó) Sámuel** (1743–1817): debreceni születésű pesti ügyvéd. A Martinovics-perben Kazinczy, Öz és a Laczkovics testvérek védőügyvédje volt. Szabadkőműves. *Processus* (lat.): per.
- (33) **Puky László** (1753–1816): abaúji alispán (1784-től és 1790-től). (→ 29. jegyzetmező)
- (33) **De mondbatom, nem is Cántor, – Nem is Pap, nem is tánczos...**: a „phrázis” Kazinczy *Kocczantványi* c. Gyöngyössi János ellen írt befejezetlen epigrammájában is elhangzik: „Vén Kántor, könyvpenészű Tánczos, parókás Poéta, / Iszonyodom s futok [...]” (GERGYE/KAZINCZY 1998, 117.)
- (33) **Mányoki Ádám** (1673–1757): barokk arcképfestő, II. Rákóczi Ferenc udvari festője. 1724–1731 között Magyarországon festette meg – többek között – a Ráday és a Podmaniczky család tagjainak portréit. 1731-ben id. Ráday Gedeonnal nyugat-európai körútra indult.
- (33) **Albrecht Dürrent Erdélyi Szásznak bítte**: Albrecht Dürer (1471–1528) német festő. Nagypapja, a jobbágyszármazású Száraz Antal nem erdélyi szász volt, hanem a békési Ajtós községben volt ötvös, ahonnan a festő apja 1455-ben települt át Nürnbergbe. Kazinczy 1812-es művészeti cikkében is hangot adott kételyének (KAZINCZY, *Mesterségek* 1812).
- (33) **Briareus**: a görög mitológia ötvenfejű és százkező óriásainak egyike, Uranosz és Gaia fia.
- (33) **adequatus** (lat.): adekvát, teljesen megfelelő.
- (33) **Vexatio dat intellectum**: gróf Barkóczy Ferenc érsek bizalmasának, Richwaldszky György (?–1779) esztergomi kanonoknak a munkája (1764 [?]; megjelent: Bécs, 1785.) (→ 28. jegyzetmező)
- (33) **Therésia**: Mária Terézia.
- (33) **Barkóczy Ferenc, I., gróf**, (1700–1765): egri püspök, esztergomi érsek, hercegprímás. (→ 28. jegyzetmező)
- (33) **Szathmári Király György** (1703–1775): a tiszamelléki egyházkerület és a sárospataki kollégium főgondnoka, Borsod vármegye országgyűlési követe.
- (173), (321) [1788. aug. 21.] **Posch**, Leonard (Lénárd, Leonhardt) (1750–1831): német festő, szobrász, éremvéső. Kazinczyról 1788-ban viaszportrét készített (*fr.–ném.: bosszirozott*).
- (173), (321) [1788. aug. 24.] **Péczei József** (1750–1792): író, fordító, Komárom első református lelkésze (1783-tól). Péczelit (a német ruhában megjelenő) Kazinczy bizonyára tanfelügyelői tevékenységének hasznosságáról igyekezett meggyőzni. 1789 őszén Kazinczy egy hosszabb levélben is kifejtette álláspontját, de a komáromi lelkész ellenérzéseit nem sikerült eloszlatnia. Kazinczy hivatali elveit összefoglaló művéről (KAZINCZY, *Hivatalba vezető Beszéd* 1789) Péczeli egy magyarságot féltő bírálatot írt: *T. Kazintzy úrnak a normális iskolák látogatójuk előtt tartott beszéde* (Mindenes Gyűjtemény, 1790/III, 167–171). (Péczei: → 47. jegyzetmező.)

46. jegyzetmező: 1788. Bécs

38. B. Andrásy Antal Rozsnyai Püspök és a két Swieten (78)

88. Pályám Emlékezete [I.] (494)

90. [Pályám emlékezete III.] (595–596)

93. [Pályám emlékezete VI.] (763–764)

1788-ban Kazinczy Bécsbe utazott.

(78) *Kerekes* Sámuel (18. sz. közepe–1800): bécsi magyar újságíró, a Teréziánus magyar nyelvtanára. Bécsi háza a magyar irodalom központja volt. 1789-től 1791-ig Görög Demeterrel együtt adta ki a Hadi és Más Nevezetes Történetek c. lapot (1792–1803 között Magyar Hírmondó címen), szerkesztője az 1795-ben Bécsben megjelent debreceni *Magyar grammatikának*.

(494), (595), (763) *eggy Úr sajnállá... / eggy nagy tekintetű Úr sajnállá/megláta...*: Kerekes Sámuel.

(78) *Görög Demeter* (1760–1833): irodalomszervező, lapszerkesztő, a bécsi magyar kultúra jelentős alakja, mecénás, a Magyar Tudós Társaság (MTA) tiszteletbeli tagja (1831), udvari tanácsos. Nagyváradi és bécsi filozófiai és jogi tanulmányai után több főúri családnál, majd 1802-től a királyi udvarban volt nevelő. 1789-től 1791-ig Kerekes Sámuellel együtt adta ki a Hadi és Más Nevezetes Történetek c. lapot (1792–1803 között Magyar Hírmondó címen), szerkesztője az 1795-ben Bécsben megjelent debreceni *Magyar grammatikának*.

(78), (494), (595), (763) *Swieten*, Gottfried van, báró (1739–1803): Mária Terézia idején a legbefolyásosabb bécsi politikusok egyike, 1782-től az udvari tanulmányügyi bizottság elnöke. Berlinben 1770–1777-ben volt diplomata. (→ 33. jegyzetmező)

(78) *Bécsi Universitas*: az 1365-ben alapított Universitát Wien.

(78), (494) *examinál; examen* (lat): vizsgáztat; vizsga.

(494), (595), (763) *Teleki* Sámuel, gróf (1739–1822): főispán, erdélyi kancellár (1791-től), könyvtáralapító. (→ 22. jegyzetmező)

(494), (595), (763) *Paedagogarcha* (gör.): vezető pedagógus.

(494), (595) *nagy Friedrich*: II. (Nagy) Frigyes (1712–1786), porosz király (1740–1786).

(494), (595) *Kaunitz*, Wenzel Anton, herceg (1711–1794): osztrák politikus, államkancellár, Mária Terézia és II. József bizalmasa, az uralkodó után a birodalom legbefolyásosabb embere.

47. jegyzetmező: 1788. irodalom

71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találom régi papirosaim közt... (171)

88. Pályám Emlékezete [I.] (505–507)

89. [Pályám emlékezete II.] (535)

90. [Pályám emlékezete III.] (611–614)

92. [Pályám emlékezete V.] (690)

(505) *titulatura* (lat.): rang, megszólítás.

(505) *Báróczi* Sándor (1735–1809): író, műfordító, testőr. Szabadkőműves. (→ 71. jegyzetmező)

(505), (613) *Baróti* Szabó Dávid (1739–1819): jezsuita szerzetes, pap, költő, a klasszikus triász tagja. 1777-től Kassán tanított (itt Kazinczy öccsét, Miklóst is), Kazinczy és Batsányi mellett szerkesztője volt a Magyar Museumnak. A prozódiai vitában Rájnis és Révai ellenfele. (→ 22. jegyzetmező)

(505), (535), (611) *Péczei József* (1750–1792): református lelkész, író, fordító. Debrecenben, majd külföldi egyetemeken tanult, 1783-ban Komárom első református lelkésze lett. A Mindenest Gyűjtemény (1789–1792) megindítója. Igen termékeny alkotó és fordító volt. Kötetünkben említett meséi: *Haszonnal mulattató mesék. Mellyeket rész-szerint Ésopusból vett, rész-szerint csinált, s az olvasásban gyönyörködő ifjaknak kedvéért könnyen érthető versekbe foglalt.* (Győr, 1788). Említett fordításai Voltaire-től: *Zayr* (színmű; Győr, 1784), *Mérop és Tancred* (színmű; Komárom, 1789), *Álzir* (színmű; Komárom, 1790), *Henriás* (eposz; Győr, 1786); Herveytől:

- Hervey Sírhalmai és elmékedései* (Pozsony, 1790); Youngtól: [Yung]: *Éjtzakái és egyéb munkái* (I–II., Győr, 1787).
- (505), (611) *Végő lebelltem is hazámnak szolgáljon! / Vég lebellésem is hazámnak szolgáljon!*: e sor összecseng Kazinczynak a *Tövisék és virágokban* 1811-ben megjelent *Péczei c. epigrammájának* zárósorával: „Sok a mit tettem, s nem volt hasztalan, / A nem-hazug három rokkás-leány / Ígétét nagy kegyel teljesít: / Szolgált hazámnak vég lehel'tem is!”
- (505), (611) *Young*, Edward (1683–1765): angol pap és költő. Említett műve: *The Complaint or Night Thoughts on Life, Death and Immortality* (1744; Péczeli fordítása: *Young Éjszakai és egyéb munkái*, 1787; Kazinczy német közvetítéssel készített, Péczelivel vetélkedő 1788-as fordítása a Magyar Museumban jelent meg: *Young' első éjtszakájának kezdete, Szorosan az Ánglus szerint* (MAGYAR MUSEUM, I, 70–73).
- (611) *Hervey*, James (1713–1758): angol költő, filozófus. Említett műve: *Meditations Among the Tombs* (1745–47; fordítása: Péczeli József, *Hervey sírhalmai és elmékedései*, Pozsony, 1790).
- (505), (611) *Mindenes Gyűjtemény*: 1789-ben indította Péczeli József a második önálló magyar folyóiratot (a Magyar Museum után), amely hetilapként, ismeretterjesztő írásokkal indult, majd 1790-től évkönyvként jelent meg. Szerkesztői voltak még Mindszenti Sámuel és Perlaky Gábor is, 1792-ben megszűnt.
- (505), (535), (611) *Pászthory látá Henriását, 's rá-bírá Cancellárius Pálffy Károlyt... / ...Én a' francia nyelven írt levelet lenyomtatattam Orpheusomban / Cancellárius Pálffynak hozzá írt levelét Orpheusom vette fel*: Pálffy Károly 1789. máj. 9-én írt francia nyelvű levelét és fordítását Kazinczy az Orpheus nyitó írásai között adta ki: *FŐ-CANCELLARIUS GRÓF PÁLFFY KÁROLY UR EXCELLENT. Levele, a' Voltaire Henriásának fordítójához, Péczeli József Úrhoz* (ORPHEUS, 11–12, jegyzetek: 423–424.)
- (505), (535) *Pászthory Sándor* (1749–1798): királyi tanácsos. (→ 38. jegyzetmező)
- (505), (535), (611) *Pálffy Károly*, gróf, majd herceg (1735–1816): főispán, kancellár. (→ 21. jegyzetmező)
- (611) *egy nagy fényű Úr vétkül vevé Péczelinek, hogy [...] Voltairnek Henriását 's Játékszíni darabjait fordítgatja*: Voltaire naturalistának, materialistának vagy éppen ateistának bélyegzett műveit a „hitvédők” széles köre támadta, köztük az Orpheusban is nyilvánosságot kapó Molnár János kanonok, noha – mint Debreczeni Attila írja – „Péczei Henriása például éppen a tolerancia eposzaként vált oly igen nevezetessé.” (ORPHEUS, 371–372.)
- (505), (612) *Dugonics* András (1740–1818): író, költő, matematikus, egyetemi tanár, piarista szerzetes. 1756-ban belépett a piarista rendbe, 1764–1765-ben a váci piarista Theresianumban tanított, 1774-ben kinevezték a nagyszombati (a későbbi budai és pesti) egyetemre a menynyésztan tanárává. 1788-tól az egyetem rektora volt, 1808-ban visszavonult Szegedre. II. József nyelvrendeletének ellenszegülve magyarul és latinul tartott órákat. A Kazinczytól élesen bírálta *Etelka* (I–II., Pozsony és Kassa, 1788) és más németből magyarított regényei, színdarabjai a kor népszerű írójává tették. Kiadta Gyöngyösi István költeményeit (1796).
- (612) *extensio* (lat.): kiterjedés, terjedelem, bővítés.
- (612) *intensio* (lat.): szándék, célzat.
- (506), (612) *de bányan keresztelteték gyermekeiket/lyánygyermekeiket Etelkának!*: Dugonics *Etelka c. regényéről* írja Váczy János: „Almásy Ignác, a Hétszemélyes Tábla bírása, Ottília leányának nevét e mű megjelenése után Etelkára változtatta” (VÁCZY 1915, 295). Kazinczy azonban korántsem volt elragadtatva a regénytől: „És ennek a' könyvnek látásán elejétén nagyon meg-örültem, hazafiúi el-ragadtatást 's tsak Óseink előtt esmeretes felséges együgyűséget 's Magyar tüzet reménylén: ah, de mint szomorodtam-el, midőn a' leg-izetlenebb galanteriát a leg-alacsonyabb popularitást 's gyermeki affectatiót, hogy Magyar vagyok, találtam benne. Én is tsak-nem a' szennyvedhetetlenségig, tsak-nem a' más Nemzetek meg-bántásaig kevélykedem abban, hogy Magyar vagyok: de még is Etelkát olvasván, sok helyeken mint egy el-szégynyletem magamat, látván azt, hogy Pajtás Uram magát miként teszi nevettségessé a' Magyar névnek illetlen 's ok nélkül való emlegetéseivel. – El-hallgatom azt, hogy a' könyv, ha úgy tekinjük tsak, mint Románt, tsak-nem az Argirus és Stilfrid Classisába való. – Nevettséges a' szók' derivatióibann és faragásibann is.” (KazLev, 1/135, Kazinczy – B. Id. Ráday Gedeonnak,

- Késmárk, 1788. jún. 21.; Ráday hasonló értékítéletet tükröző válasza: uott, 1/136, B. Id. Ráday Gedeon – Kazinczynak, Pest, 1788. júl. 8.)
- (506), (612) *Horváth Ádám (Pálóczi), I.* (1760–1820): író, költő, népdalgyűjtő. 1773-tól a debreceni református kollégiumban tanult, de 1780-ban elhagyta az intézményt, majd ügyvédi és mérnöki vizsgát tett. 1783-tól Balatonfüreden élt és gazdálkodott. Terjedelmes irodalmi munkássága országzszerzte ismert, népszerű költővé tette. A Keszthelyi Helikon mintájára megalakította a főként nőírókból álló „Göcseji Helikon”-t. 1790 után többször is országgyűlési követ. Csokonai bizalmas barátja. Kazinczy segítségével lett a pesti Nagyszívűséghez nevű szabadkőműves páholy tagja (1789), később barátságuk meghűlt és levelezésük is szűnt meg.
- (612) *csombók* (rég.): csimbók, férfi hajfonat.
- (506), (612) *Barcafalvi Szabó Dávid* (1752 k.–1828): író, szerkesztő, fordító, nyelvújító, sárospataki tanár és rektor. 1770-től (Kazinczyval egy időben) Sárospatakon, majd Pozsonyban és külföldi egyetemeken tanult. 1784–1786 között szerkesztette a pozsonyi Magyar Hírmondót, 1792–1805 között matematikát és fizikát tanított a sárospataki kollégiumban. Merész, sokszor túlzó nyelvújítóként szembekerült Kazinczyval, kb. 100 szava azonban közhasználatúvá vált. A Johann Martin Millertől fordított szentimentális regényének, a *Szigvárt, klastromi történetnek* (Pozsony, 1787) a nyelvezetét Kazinczy a Magyar Museumban 1788-ban megjelent recenziójában élesen kritizálta (MAGYAR MUSEUM I, 110–113).
- (506), (612) *Galambos Kristóf*: Kolumbusz Kristóf (Cristoforo Colombo) (1446 v. 1447–1506), genovai hajós, Amerika felfedezője.
- (612) *Az az Úr, a' ki Pécelit árulá be, [...] azt tanácslá a' Szabó Dávid által írt újságdarabok' Nyomatatójának, hogy ezen vágasson eret: az 'áruló'-t nem sikerült azonosítani. A nyomdász Wéber Simon Péter (?–1833) lehetett, aki Pozsonyban 1783-ban indított nyomdát, hiszen Barcafalvi Szabó a pozsonyi Magyar Hírmondót 1784–1786 között szerkesztette.*
- (506), (612) *pőcze* (rég.): szennyvíz.
- (506) *pantographus* (gör.): térképet átmásoló személy.
- (171), (506), (612) *Gessnernek Idylliumait 1788. adám-ki / Én Gessnernek Idylljeit adám ki Kassán 1788.*: Salomon Gessner (1730–1788) svájci-német író, idillköltő munkáinak fordítása alapozta meg Kazinczy írói hírnevét: *Geszner' Idylliumi* (Kassa, 1788). (→ 14. jegyzetmező)
- (506), (612) *Már rég olta láttam, hogy Literaturánknak egy criticus folyó-írára van szüksége / A' vastag ködöt csak egy jóltevő vihar fogja elverhetni*: Kazinczy és Batsányi egyaránt különösen fontosnak látták a kritikát, amely „a modern értelemben vett irodalmi nyilvánosság egyik meghatározó eleme és motorja, igaz, ezt Kazinczy az összeálló társaság tagjainak öntevékenységeként írja le, míg Batsányi inkább a Tudós Társaságnak mint szervezetnek teszi feladatává.” (MAGYAR MUSEUM II, 16; a Magyar Museumról összefoglalóan l. a folyóiratot újra kiadó Debreczeni Attila kommentárját: uott, 7–63).
- (506), (535), (612) *Rádayval szóllottam volt a' dolog felől / szöllék Rádayval, hogy kezdenék egy folyó-írást / mondám Rádaynak...*: gróf Ráday Gedeon (I.) (1713–1792) a Magyar Museum és az Orpheus megjelenését személyes tekintélyével és műveivel is segítette, Kazinczyt és Batsányit különösen is támogatta (→ 12. jegyzetmező). Debreczeni Attila írja: „Ráday megnyerését már a társaságkötés estéjén elhatározták, s erre biztatta Kazinczyt Kovachich Márton György is (mondván, Ráday a nyáron hasonló tervről tett említést). [...] Rádayt meghívták tehát, s ő 1789. február 15-i levelében igenlően nyilatkozott.” (MAGYAR MUSEUM II, 35.)
- (535), (612) *a' példa többet teszen mint az inkább rontó mint építő grammatikázások, a' legrosszabb fők' birkozó-piaczai / a' példa többet teszen mint az inkább rontó mint építő grammatikázások, legyen az a' legrosszabb fők' birkozó piacza*: a [*Pályám emlékezete II.*]-ben a „grammatikázásokra”, a [*Pályám emlékezete III.*]-ban, megengedőleg bár, de a „példá”-ra, vagyis a folyóírra vonatkozik „a' legrosszabb fők' birkozó-piacza(i)” kifejezés.
- (506), (535), (612) *Allgemeine Deutsche Bibliothek* (ném.): 1765–1792 között Friedrich Nicolai (1733–1811) szerkesztésében megjelenő német kritikai folyóirat (1793–1805 között *Neue Allgemeine Deutsche Bibliothek* címen jelent meg).
- (535), (612) *Tordai Gyöngyösi / Tordai Leoninista*: Gyöngyössi János (1741–1818), tordai református lelkész, költő, a korban népszerű leoninusok szerzője (→ 22. jegyzetmező). Ráday Gedeon

- (I.) Gyöngyössi János ellen írt verse: *Dieneshez* (MAGYAR MUSEUM I. 64.; Debreczeni Attila jegyzete uott, II, 111).
- (690) *az öreg Úr*: gróf Ráday Gedeon, I. (1713–1792). (→ 12. jegyzetmező)
- (506), (535) *fata viam invenient, aderitque vocatus Apollo* (lat.): „majd lel a Sors kiutat, ha pedig hívod, jön Apolló” (Vergilius, *Aeneis*, III, 395).
- (506), (613) *Eggy estve (1787. Novemb. 13d.)*...: a társaságalapításról Kazinczy több helyen is elterően nyilatkozik, erre vonatkozik Debreczeni Attila megállapítása: „Csak abban lehetünk biztosak, hogy a folyóiratot kiadó kassai társaság megalakulása 1787. november 13-án történt.” (MAGYAR MUSEUM II, 33 skk.)
- (506), (613) *Előbeszédemet, melly készen álla / Előbeszédemet melly rég olta készen állott*: ezt az *Előbeszédet* Kazinczy beleegyezése nélkül írta át Batsányi, és így jelent meg a lap programadó *Bé-vezetése*ként (az átdolgozás összevetésére l. MAGYAR MUSEUM II, 7–8 és 33 skk.)
- (506), (613) *Batsányi János* (1763–1845): költő, tanulmányíró, szerkesztő. 1784–86 között az Orczy családnál nevelő, 1787-től Kassán kamarai tisztviselő. Kazinczyval és Baróttal indította meg a Magyar Museumot (1788–92). 1794 őszéig, letartóztatásáig, Forgács Miklós nyitrai főispán titkára (1793-tól) volt. A Martinovics-perben a részvételét nem tudták bizonyítani, mégis egyévi börtönrre ítélték. 1796 májusában szabadult. Ezután Bécsben vállalt hivatalt, 1805-ben vette feleségül Baumberg Gabriella osztrák költőnőt. 1809-ben részt vett a Bécszet megszálló Napóleon kiáltványának magyar nyelvű szövegezésében. 1809-től francia évdíjből élt Párizsban, Napóleon bukása után, 1815-ben az osztrák rendőrség letartóztatta. Előbb Spielbergben raboskodott, majd 1816-tól élete végéig Linzbe internálták feleségével együtt. A Magyar Museum közös szerkesztésekor megromlott a kapcsolata Kazinczyval, ettől kezdve engesztelhetetlen ellenfelek. Az *Osszián* prózai fordításához már a kassai éveiben hozzákezdett, a jelentősebb darabjainak verses fordításával az 1810-es évek közepére készült el. Kötetünkben említett (Kazinczy által kétségbe vont szerzőségű) műve: *Ode ad Hungaros* (’Óda a Magyarokhoz’; 1796).
- (506) *Bacsányiról* – –: a Tudományos Gyűjtemény szövegéből Kazinczy szerint Szemere Pál törölt: „Biographiám Novemberi darabjában a’ Bacsányi neve mellől csak azt töröl-ki Szemere, hogy én és Bacsányi egymást soha sem szerettük; ’s azt én most ismét el fogom mondani mind Bacsányiról mind Versegghiről; az utolsótól még irtóztam is.” (KazLev, 21/4961, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Pest, 1829. jan. 8.)
- (507), (613) *a’ suffixum’ j betűjét változtassam ezentúl én is ypsilonná / suffixumaink’ j betűjűt én is változtassam ypsilonná*: utalás az ún. ipszilon-háborúra, az ipszilonista helyesírás (Versegghy, Batsányi: ’láttya’) és a szövelemző módszer (Rájnis József, Révai Miklós, Kazinczy: ’látja’) híveinek vitájára. *Suffixum* (lat.): toldalék.
- (507), (613) *a’ patvarban Rájnisal / Bacsányi Rájnis ellen Barótinak teve*: utalás az ún. prozódiai harcra. Baróti Szabó időmértékes verseinek kiadásával megelőzte Rájnis Józsefet (1741–1812), aki 1773-ban elkészült klasszikus mértékű verseit csak 1781-ben jelentette meg. Rájnis ehhez a *Magyar Helikonra vezető kalauz* c. kötetéhez írt utószavával indította el az ún. prozódiai harcot. E vitában Batsányi Baróti pártjára állt. (Vö. MAGYAR MUSEUM II, 12–21.)
- (507), (613) *Rájnis József* (1741–1812): jezsuita szerzetes, majd pap, tanár, költő, műfordító. (→ 28. jegyzetmező)
- (613) *Révai Miklós* (1750–1807): piarista szerzetes, költő, nyelvtudós, egyetemi tanár. (→ 24. jegyzetmező)
- (507), (614) *Orpheusomat*: Kazinczy Széphalmi Vince álnév alatt szerkesztett kassai folyóiratából 1790. febr.–1792. aug. között 8 szám jelent meg. Az Orpheus történetéről, l. a folyóiratot újra kiadó Debreczeni Attila tanulmányát: ORPHEUS, 389–399.
- (507) *Bandérium, Diéta, ’s járásaím, keléseim, elvonának a’ dolgozástól*: az Orpheus megszűnésének okát Debreczeni Attila elsősorban anyagi nehézségekkel magyarázza, mert Kazinczy áldozatvállalása ellenére is túlzott kockázatot jelentett a havonta megjelenő lap a nyomdász Landerer Mihály számára (ORPHEUS, 394–396).
- (614) *nem úgy nyomatattaték a’ bogy én hagytam*: Kazinczy egyik kéziratos feljegyzése szerint: „Azok a’ kik nem szerették hogy benne bizonyos holmik állanak, pénzzel vesztegették-meg a’

- Landerer betűrakóját, hogy inkább versek mint egyéb által potolja-ki a' fűz[et]eknek kiszabott árkusaikat." (Kazinczy autográf kézírata, MTAKK K 633/VI, [*Az én Pandectám VI.*], 219b.)
- (614) *Hogy a' Gualterus Mápes éneke sorainak csak első szavait rakta fel a' Betűszedő, nem lebeke az én vétkem: Gualterus Mapes* (Gvalther; Walter de Mapes) (1140 k.–1209 k.) latinul alkotó walesi teológus, író, tudós. *Mihi est propositum in taberna mori...* c. gúnyversét Ráday Gedeon (I.) Mápes Gvalternek *Kortsma-Dala* címen fordította le. Az Orpheus második kötetének 7. számát a Ráday-fordítás téves szedése miatt újra kellett nyomtatni. (ORPHEUS, 401–403.)
- (535), (614) *Földi János* (1755–1801): író, költő, nyelvész, a hajdúkerület főorvosa (1791-től). Linnét követő nagy természettudományi munkájának csak az állatrendszertant tartalmazó első része készült el: *Természeti história a Linné systemája szerint* (Pozsony, 1801). A debreceni *Magyar Grammatika* nagyrészt az ő kézíratos *Magyar Nyelvkönyv* c. nyelvtanának átdolgozása. Csokonai barátja. Felesége Wesprémi István egyik lánya, Juliánna (így Ormós András sógora). Ráday Gedeon (I.) közvetítésével lett a Magyar Museum korrekтора, majd az Orpheus szerzője. Ekkortól levelezett Kazinczyval, de 1792-től megromlott a kapcsolatuk. Anakreón-, Horatius- és Catullus-fordításai a Mindenés Gyűjteményben, a Magyar Museumban és az Orpheusban jelentek meg. Szabadkőműves.
- (535) *a' Rádayról nevezett scandált rímes verselés*: német mintára írt rímes-mértékes vers, az ún. Ráday-versforma.
- (535) *mestere vala Csokonainak, 's az is érdem, még pedig nagy*: Csokonai az *Anakreoni dalok* (Bécs, 1806) kötetet Kazinczynak és Földinek ajánlotta: *KAZINCZY!, FÖLDY! Kik belőlem...*
- (614) *Dayka Gábor* (1769–1796): költő, gimnáziumi tanár. (→ 25. jegyzetmező)
- (614) *Verseghi Ferenc* (1757–1822): pálos szerzetes, majd világi pap, nyelvész, költő, író, zene-szerző. (→ 71. jegyzetmező)
- (507), (535), (614) *Kis János, I.* (1770–1846): evangélikus püspök, író, költő. Kazinczy barátja. (→ 59. jegyzetmező)
- (507), (535), (614) *Dessewffy József* (Pipsz), gróf (1771–1843): költő, író, országgyűlési követ, a Magyar Tudós Társaság (MTA) tiszteletbeli tagja (1831). Kilencéves korától Kassán, majd Koppi Károlynál Kolozsvárott és Pesten tanult. Közéleti pályáját az 1790/91-es országgyűlésen és a fiu-meai kormányzó Pászthory Sándor mellett kezdte. 1795–1797 között részt vett a franciák elleni háborúban. 1802-ben Sáros, 1805-ben és 1807-ben Zemplén, 1811-ben és 1825-ben Szabolcs vármegyék országgyűlési követe. A kassai Felső Magyar-Országai Minerva c. folyóirat alapítója. A Magyar Tudós Társaság megalapítását előkészítő bizottság tagja. Kötetünkben említett munkája: *Cserneki és Tárközi Gróf Dessewffy József és Kazinczi Kazinczy Ferencz kiküldött Táblabíráknak Vélemények a' Tek. Zemplény-Várm. Rendeihez a' Győrmél MDCCCIX. Jún. XIV. elesett Vitézeknek állítandó Emlék' dolgában* (Sárospatak, 1811; 2. megigazított kiadás). Felesége: gróf Sztáray Eleonóra (Lóra), gróf Sztáray Mihály és Eszterházy Eleonóra lánya. Gyermekai: Virginie, Aurél, Marcell, Emil. Kazinczy bizalmas barátja és egyik legszorgalmasabb levelezője.

48. jegyzetmező: 1789. nyár

16. Feldolgozni valók (44)

43. Rothasztó forró-betegségem (84–88)

71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (171)

72. Jegyzések elhányt régi Papirosaimból (174)

79. Engem illetők (321)

88. Pályám' Emlékezete [I.] (511)

90. [Pályám emlékezete III.] (614)

1789 márciusában Kazinczy személyes ellentétek miatt visszavonult a Magyar Museum szerkesztésétől, de a folyóiratnak – amely így Batsányi irányítása alá került – továbbra is adott műveket. Megjelent Kassán márc. 20-ára keltezett előszóval (*Jelentéssel*) Kazinczy levélregény-átdolgozása, a *Bácsmegyeynek össze-szedett levelei* (KAZINCZY, *Bácsmegyeynek* 1789). 1789. jún. 4–23. között súlyos beteg volt, néhány napig élet-halál között lebegett, elterjedt a halálhíre: „[Június] 20. 1789. Kassán halálra betegem fekszem. A' Kálv. Pap Mihályi Kovács István imádsága meg fordítja a'

nyavalyát. »Vagyon Uram ezen Felekezetünkben egy Urirenden levő betegünk. Ez Uram a' maga egészséges napjaiban a' haszontalan gondolatok által elragadtatván, tégedet megismerni nem akart. Adjad hogy most ismerjen-meg« (KAZINCZY, *Kalendariuma* 1824 [?], 29b.) 1789. júl. 10. »Az Egri Püspök betegségemben meglátogat« (uott, 33a). Okt.–nov. Kazinczy Bécsbe utazott. Az év folyamán megjelent Kassán Kazinczy hivatali elveit összefoglaló munkája: *Hivatalba vezető Beszéd, melyet a' Kassai Tudománybeli Megye' Nemzeti Oskoláinak leg-első Királyi Visitoraihoz tartott Kazinczy Ferentz, Tettes Abaújtör és Sáros Vármegyék Törvény-Táblájok' Bírója, mint a' megnevezett Oskoláknak Királyi Districtualis Inspector* (KAZINCZY, *Hivatalba vezető Beszéd* 1789; uoz uott németül: *Rede bei der Einsetzung der Königl[ichen] Nationalschulen Visitatoren des Kaschauer Litterärbezirkes in Ihr Amt, gehalten durch Franz von Kazincz...*)

Háttér – 1789.

Febr. 20-án az uralkodó gróf Hadik Andrást nevezte ki a török elleni háború fővezérévé (nyáron gróf Gideon Laudon került a helyére). Tavasszal a magyar ellenzékiek követet küldtek Weimarba és Berlinbe. Júl. 1-jén megjelent Péczeli József szerkesztésében a komáromi Mindenés Gyűjtemény c. folyóirat (1792 júniusáig). Júl. 7-én megindult Görög Demeter szerkesztésében a bécsi Hadi és más nevezetes történetek c. folyóirat. Júl. 14. a Bastille bevétel, a francia forradalom kezdete. Aug. 4-én a francia Nemzetgyűlés eltörölte a feudális előjogokat és a jobbágyságot. Aug. 26-án megjelent a francia *Emberi és Polgári Jogok Deklarációja*. Szept. 22-én a Habsburg- és orosz seregek legyőzték a törököket. Szept. 24-én a császár újoncozásra és hadiségély fizetésére szólított fel Magyarországot, a vármegyék ismét tiltakoztak. Okt. 9-én II. József hadserege bevette Belgrádot. Dec. 11-én a belga felkelők megadásra kényszerítették a brüsszeli császári őrseget. Dec. 18-án II. József megígérte az alkotmányosság visszaállítását és az országgyűlés összehívását.

- (84) [1789. jún.] *Ruszka*: (Abaúj-Torna vm.): Göncruszka. Kazinczy húgának, Kraynik Józsefné Kazinczy Klárának lakhelye.
- (84), (174), (321) [1789. jún. 4.] *Nagy Anyám*: (Kóji) Comáromy Julianna (Bossányi Ferencné [II.]) (1717–1798): Kazinczy anyai nagyanyja. *Alsóregmecen* lakott. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (84), (174) [1789. jún. 4.] *Szemeimnek fejejrek tompa sárga vólt... / ...forró nyavalyába estem. Rotbasztó hideg, Petécs és még 2 más nyavalya, nem tudom mellyik, rohant rám*: a betegség előzményei (utazás), tünetei (sárga szem, forró nyavalya, vagyis láz) és a gyógyulás időtartama alapján feltehető, hogy Kazinczy fertőző májgyulladásban (is?) szenvedett. *Petécs* (rég.): tífusz (?). (Vö.: → 13. jegyzetmező; → 70. jegyzetmező.)
- (84), (171), (321), (511), (614) *Viczay József* (1746–1810): kassai orvos, sebész. Kazinczy barátja. (→ 23. jegyzetmező)
- (86), (174) [1789. jún. 4.] *anyám*: Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812). (→ 4.1. *Családfa/Bossányi*)
- (87), (174) [1789. jún. 4.] *Klári / Clári húgom*: Kazinczy Klára (Kraynik Józsefné [I.]) (1766–?), Kazinczy húga. Lányai: Terézia (Csersci), Klára, Josepha és Amália. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (86), (174) [1789. jún. 4.] *Gróffné / Gróf Törökné*: Kazinczy későbbi anyósa, gróf Török Lajosné Rogendorff Aloysia (1754–1817). (→ 4.1. *Családfa/Török*)
- (84) *phantasia; phantasioz; fantazírozás* (gör.): elképzelés, fantázia, lázálom; fantáziál, lázálmai vannak; fantáziálás.
- (84) *Carpthus*: Kárpátok.
- (84) *[Iurszke] [?]*: talán Szepes vm.-i hely v. hegy (bizonytalan olvasat).
- (84) *Kreutz*: talán Szentkereszt (Liptó v. Sáros vm.)
- (84) *Stráska* (Szepes vm.): Nagyőr, ma Szepesbela (Spišská Belá; SZK) része. 1556-tól a Horváth-Stansith család birtoka volt, a család a régi gótikus várat fokozatosan reneszánsz kastéllyá alakította át. 1801-ben a település a Szirmayak birtoka lett.
- (84) *Horváth Márk (Stansics, Grádeczi), I.*, báró (?–1561): győri, majd szigetvári kapitány, Baranya vármegye főispánja, végvári hős. Vitézségeért kapta jutalmul Stráskát.

- (85), (174) *clystir; chlystir; kristély; kristíly* (gör.–lat.): beöntés, ill. az erre szolgáló gyógyászati eszköz.
- (85) *Moscovia; Moskovia; Moszkva Ország* (rég.): Moszkva; Oroszország.
- (85) *Szepesi Püspök*: báró Andrassy Antal (1742–1799) jezsuita szerzetes, majd rozsnyói káptalan (1776-tól), nagyprépost és püspök (1780-tól).
- (85) *Sarosi vár*: a nagysárosi várkastély romja Eperjes közelében (Sáros vm., SZK). (→ 6. jegyzetmező)
- (85) *Bari* (Zemplén vm.): Kisbári, ma Malá Bara (SZK); a Kazinczy család birtoka Sátoraljaújhely közelében.
- (85) *Csernahó* (Zemplén vm.): Csarnahó, ma Černochoh (SZK).
- (85) *Kazinczy András, II.* (1738–1804): Kazinczy nagybátyja. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (85) *Török Lajos*, gróf (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatója (1785–1796), ekkor Kazinczy felettese, később apósa. A miskolci Erényes Világpolgárok (Virtuosos Cosmopoliták, 1781 k.) szabadkőműves páholy alapító nagymestere, Kazinczy beavatója. Felesége: *Rogendorff Aloysia* (1754–1817). (→ 4.1. *Családfa/Török*)
- (85) *accludálva* (lat.): kifejtve.
- (85) *Consil[ium] Intimátuma* (lat.): a helytartótanács belső, hivatalok közötti közlése, átírata.
- (85) *repraesentatio* (lat.): jelentés, beadvány.
- (85) *approbatio* (lat.): engedély.
- (85) *Dienes*: Kazinczy Dienes (1761–1824), Kazinczy öccse. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (85) *relegálva* (lat.): kitiltva, száműzve.
- (85) *Rosenfeld András* (Székely), báró (?–1808): a munkácsi kerület (lat.: *districtus*) királyi biztosa (1786–1790), erdélyi kancelláriai tanácsos. (→ 32. jegyzetmező)
- (85) *confundál* (lat.): összekever, összezavar.
- (85) *Fronius*: talán Fróniusz Mihály (1727–1799), erdélyi kormányiszéki tanácsos (1786–87), brasói főbíró (1790–1798).
- (85) *chaussée* (fr.): országút, fasor.
- (85) *personale* (lat.): vármegye által megbízott személy.
- (85) *Szirmay Lászlóné (II.)*: báró Révay Apollonia, Révay Simon lánya. Férje Zemplén vármegyei alispán (1785–1794) volt. Az *én naplóm* szerint Szulyovszky Menyhért szeretője volt. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (86) *Zemplin* (Zemplén vm.): Zemplén (település), ma Zemplin (SZK).
- (86) *Imreg* (Zemplén vm.): ma Brehov (SZK).
- (86) *Andrassy István*, gróf (?–1812): Bihar (1776–1778) és Borsod vármegyei (1778–1784) főispán. (→ 19. jegyzetmező)
- (86) *Koros Imre* (1755–1831): piarista szerzetes, a kolozsvári papnevelde tanára (1797–1812), majd alrektora és líceumi nyomda igazgatója (1813–1831). Teológiát tanult Egerben, ahol Kazinczy István nevelője volt (1787–1788), majd Pesten (1789–1791).
- (86) *Kazinczy Pista* (István) (1774–1827): Kazinczy unokatestvére, Kazinczy András (II.) (1738–1804) fia. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (86) *kézíró*: íj.
- (86) *Berzevichy Gergely* (1763–1822): gazdasági író, (ekkor még) Kazinczy barátja. (→ 27. jegyzetmező)
- (86) *Zichy*: talán gróf Zichy Károly (1753–1826): országbíró (1788–1795). (→ 29. jegyzetmező)
- (86) *kalamáris* (lat.): tintatartó.
- (86) *Salesianerek*: a bécsi szaléziánus (salesita) apácák. Itt voltak apácák gróf Török Lajosné testvérei, a Rogendorff lányok, és itt neveltette lányait, Kazinczy későbbi feleségét és sógornőjét is.
- (86) *Carol[us] Borom[eus] Temploma*: Boroméus (Boroméi) Szent Károly-templom, a bécsi Karlskirche.
- (86) *Tantzsaal* (ném.): táncterem.
- (86), (174) *vesicatoria / vesicatoria* (lat., orv.): külsőleg használt hólyaghúzó szer.

- (86) *Klimesch* Tamás (Thomas Klimes) (18. sz. vége): Bécsben élő morva származású festő, aki Kazinczy hívására 1787-ben Magyarországra jött. (→ 45. jegyzetmező)
- (86) *Neiter*: (álombeli?) kalmár.
- (86) *compania* (fr.–ol.): társaság.
- (86) *Weishaupt*: talán Adam Weishaupt (1747–1830), német kánonjogi tanár, a vallási és politikai felvilágosítást és emancipációt hirdető illuminátusok nevű társaság alapítója.
- (86) *Lintz*: Linz; osztrák város. Kazinczy öccsének, Lászlónak katonai állomáshelye (később, 1816–1845 között, Batsányi internálásának helyszíne).
- (86) *Guido Rheni* (Guido Reni) (1575–1642): olasz festő, rézmetsző, szobrász, a bolognai iskola legjelentősebb mestere. Antik tárgyú klasszicista műveket alkotott. A bécsi Belvedere-ben lévő képéről Kazinczynek volt egy másolata: „Guido Réninek egy Amorja, 3 lábnyi magasságú vásznan” (KazLev, 4/978, Kazinczy – Kis Jánosnak, Széphalom, 1806. aug. 24.).
- (86) „*Jól telekedted hogy emberi imposturák miatt el nem bagytagd azt a’ Kalaúzt, a’ Ratiót, a’ mellyet néked Én adtam.*”: Kazinczy az Orpheusban közölt *Keresztes Bálint* kedveséhez Tornai Márgitához, a’ Szent Földről. Kassán, Septemb. 24dik 1789. Pálóti Horváth Ádámban c. episztolájához egy hosszú JEGYZÉSEK-et írt, amelyben a lélek halhatatlanságáról értekezik. Itt hasonló érvelést olvashatunk: „de hát árt é a’ Religiónak, hogy szabadon követjük a’ Természet Teremtőjének mellénk adott Kalaúzáat, az értelmet?” (ORPHEUS, 70.) *Impostura* (lat.): csalás, hamisítás.
- (86) *’S így nyertem kegyelmet, mint Socrates Klopstocknál*: Szókratész (i. e. 469–i. e. 399) görög filozófus Klopstock eposzában, a *Messias*ban (VII, 399–448) Brutus feleségének álmában tűnik fel, hogy megígolja Jézus eljövételét. Az ókori filozófus szenvedése és halála (méregpohár) által válhatott az eposzban a kereszténység hirdetőjévé. (Klopstock: → 25. jegyzetmező.)
- (87) *Miklós Öcsém*: Kazinczy Miklós (1774–1844), Kazinczy legkisebb öccse. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (87) *Molnár István* (?–1813?): a Kazinczy család bérlője.
- (87) *Istok* (István) (?–1805): regmeci molnár.
- (87) *az a’ Dall, bizonyosan a’ Nap le-száll, völt*: (a dalt nem sikerült azonosítani.)
- (87) *Professor Este*: Victor D’Este, kassai tanár, pap. Szabadkőműves.
- (87) *Losontz* (Nógrád vm.): ma: Lučenec (SZK).
- (87) *Melczér* László (?–1823): Borsod vármegye főjegyzője, majd alispánja és országgyűlési követe (1790–1792). (→ 29. jegyzetmező)
- (87) *Puky László* (1753–1816): Abaúj vármegyei főszolgabíró, majd alispán (1784-től és 1790-től). (→ 29. jegyzetmező)
- (87) *Kapiné*: talán: Kapy Józsefné (II.) Szentiványi Anna-Mária (1770 k.–1831 után), Szentiványi Ferenc (1731–1823) országbíró lánya.
- (87) *Wályi* András (1764–1801): Kazinczy pártfogásával lett kassai professzor és iskolalátogató (1789-től), később egyetemi tanár. (→ 45. jegyzetmező)
- (87) *Latzi*: Kazinczy László (1763–1807), Kazinczy öccse. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (87) *Horváth Ádám (Pálóczi), I.* (1760–1820): író, költő, népdalgyűjtő. 1783-tól Balatonfüreden élt és gazdálkodott. (→ 47. jegyzetmező)
- (87) *küldje –nének*: (a meg nem nevezett asszonyt nem tudtuk azonosítani.)
- (87) *Susi*: Kácsándy Zsuzsanna (1790-től gróf Gyulai Ferencné) (1767–1826), Kácsándy Terézia húga. Kazinczy barátnéja, szerelme. (→ 66. jegyzetmező)
- (87) *Theréz*: vagy Kácsándy Terézia (1786-tól Rhédey Lajosné) (1764–1804), Kácsándy Zsuzsanna nővére, Kazinczy barátnéja; vagy Radvánszky Terézia (Szerencsy Józsefné) (?–1829 után), Kazinczy barátnéja. (→ 29. jegyzetmező)
- (87) *Consiliarius Bátyám*: Kazinczy András (II.) (1738–1804), Kazinczy nagybátyja. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (88) *Erdődy* Nepomuk János, gróf (1723–1789): Varasd vármegye főispánja, 1772-től az udvari kamara elnöke. A magyarországi operajátszás mecénása, pozsonyi palotájában 1785-től hangversenyeknek és opera-előadásoknak adott otthont.
- (88) *Királyfalva* (Pozsony vm.): Királyfa, ma Král’ová pri Senci (SZK).

- (88) *detegál* (lat.): leleplez.
- (88) *Primás*: gróf Batthyány-Strattmann József (1727–1799), esztergomi érsek és főkancellár (1776-tól). (→ 51. jegyzetmező)
- (88) *laxálás* (lat.): hasmenés.
- (88) *excusálni* (lat.): mentegetőzni.
- (88) *gang* (ném.): folyosó, tornác.
- (88) *Vay József, I.* (1752–1821): szeptemvir, helytartói tanácsos, a sárospataki kollégium főgondnoka. (→ 15. jegyzetmező)
- (88) *Márkusfalva* (Szepes vm.): ma Markušovce (SZK).
- (88) *Beszterce* (Beszterce–Naszód vm.): ma Bistrița (R).
- (88) *Igló* (Szepes vm.): ma Spišská Nová Ves (SZK).
- (88) *elő-találtam* –yt: (a meg nem nevezett személyt nem tudtuk azonosítani.)
- (88) *Prónay Gábor*, báró (1748–1811): a pozsonyi iskolai kerület főigazgatója II. József alatt, Bars vármegye főispáni helytartója (1787–1788) és Gömör vármegye főispánja (1789–1811). (→ 56. jegyzetmező)
- (88) *Radvány* (Zólyom vm.): ma Radvaň (SZK); a Radvánszky család lakhelye és birtokközpontja volt.
- (88) *Polyxén*: Radvánszky Polyxén (Blidli; 1794-től Újházy Sámuelné) (?–1831 után), Radvánszky János lánya, Kazinczy kassai barátnéja. (→ 44. jegyzetmező)
- (88) *Klanitza* (1792-től Klaniczay) János: a késmárki líceum segédtanítója, báró Prónay László titkára (1783 k.), majd tankerületi igazgató, Temes vármegyei alispán (1801-től), evangélikus egyházkerületi felügyelő, kerületi kincstári igazgató (1810-től). Szabadkőműves.
- (174), (321) [1789. jún. 19.] *Lang*: (a seborvosról [gör.–lat.: *chirurgus*] további adatokat nem találunk.)
- (174) *Ist er denn nicht gestorben?* (ném.): 'Hát nem halt meg?'
- (174) [1789. jún. 20.] *Kristiánné*: (további adatokat nem találtunk.)
- (174), (321) *Mihályi Kovács István* (?–1826): kassai református lelkész (1789–1826).
- (614) *Kassai Predikátor*: Mihályi Kovács István.
- (614) *Baróti Szabó Dávid* (1739–1819): jezsuita szerzetes, pap, költő, a klasszikus triász tagja. (→ 22. jegyzetmező)
- (174) [1789. jún. 20.] *Comáromy György (Kóji), II.* (?–1807): Abaúj vármegyei főjegyző és táblabíró (1784), II. József alatt törvényszéki elnök, majd országgyűlési követ, a sárospataki kollégium alkurátora (1793–1807). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Lajos testvére, István, György (III.) apja. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (174) *Puky László* (1753–1816): Abaúj vármegyei főszolgabíró, majd alispán (1784-től és 1790-től), országgyűlési követ, helytartói tanácsos (1815-től). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Puky Ferenc testvére.
- (174) *Bárczay Ferenc, II.* (1766–1836): Abaúj vármegyei szolgabíró, Kazinczy sárospataki iskola-társa, barátja. Felesége, Bernáth Klára, Kazinczy egyik kassai barátnéja volt. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (174) *Szalay Sámuel* (1712–1792): miskolci tanár, majd református lelkész (1761-től), a Tiszáninnyi kerület püspöke (1770-től).
- (44) *Csóron 1789. Franciscanus posztó Überrockban, kopasz fővel*: a Fejér vármegyei alispánnál, Marich Tamásnál 1789-ben tett látogatására utal Kazinczy: „Csóri scénám elfelejthetetlen, és papírosra van téve. Szökött Papnak néztek, mert Franciscanus klastromi posztó sűrűntomtola, 's fejem kopasz volt a' forró hideg miatt, 's fekete bugyogó volt rajtam. Bohó történet.” (KazLev, 3/784, Kazinczy – Kis Jánosnak, Érsemlyén, 1805. júl. 14.) *Überrock* (ném.): felöltő.

49. jegyzetmező: Eszterházy Károly

39. Gróf Eszterházy Károly Egri Püspöknél (79–80)
 40. [Világ' Nagyjai és kicsinyei: Taródi István] (81)
 72. Jegyzések elhányt régi Papirosaimból (174)
 79. Engem illetők (321)
 88. Pályám' Emlékezete [I.] (511–513)
 90. [Pályám emlékezete III.] (614–617)
 92. [Pályám emlékezete V.] (690)
 93. [Pályám emlékezete VI.] (780)

Kazinczy iskolafelügyelői minőségében többször is találkozott az egri püspökkel (→ 33. jegyzetmező). Az 1789. okt. 22-i látogatásáról – tehát amikor „hat szarvas paripán” érkezett Egerbe – Kazinczy az Orpheusban közölte *Utazások*. Eger c. útirajzában is beszámolt (ORPHEUS, 59–62.), a képzőművészeti és építészeti leírásait pedig tanulmányban is megírta (KAZINCZY, *Mesterségek* 1812).

(79), (81), (690) *a' Püspök*: gróf Eszterházy Károly.

(81), (174), (321), (511), (614) *Eszterházy Károly*, gróf (1725–1799): váci (1752-től), majd egri püspök és Heves vármegye főispánja (1761–1799). Pozsonyi és nagyszombati papneveldei tanulmányai után Rómába ment, ahol 1748-ban áldozó pappá szentelték föl. Vácott a bazilika, Pápan a plébániatemplom, Egerben a líceum építtetője (1765–1785; ma az egyetem épülete) és a könyvtár alapítója (1781). A Hell Miksa tervei szerint épített egri csillagvizsgálót (*lat.: specula*) angol műszerekkel szereltette fel. Támogatásával nyílt meg 1769-ben Egerben az ország első orvosi iskolája (*Bába-iskola*; Mária Terézia nem engedélyezte az iskolának a doktori fokozat kiadását). Nagy befolyással rendelkezett Mária Teréziánál. II. József reformjait, így a protestánsok jogainak elismerését is ellenezte. Gróf Eszterházy Ferenc (I.) és Miklós testvére.

(615) *Sie* (ném.): ön, maga.

(780) *Eszterházy Miklós*, gróf (1711–1764): koronaőr (1746–1764), a nemesi testőrség kapitánya (1762–1764), Sáros vármegyei főispán (1760–1764), drezdai, madridi és pétervári követ. Testvérei: gróf Eszterházy Károly és Ferenc (I.).

(511) *Fuchs* Ferenc (1744–1807): nyitrai püspök (1788-tól), egri érsek és Heves vármegye főispánja (1804–1807).

(174), (321), (511), (614) *Kassára [...] az Apáczáknál/Apáczákhoz*: az orsolyita női szerzetesrend Angelinium Leánynevelő Intézete 1699-ben nyílt meg Kassán.

(79), (511), (615) *Sztáray Mihályné*, grófné: gróf Eszterházy Eleonóra (1758–1820), 1777-től Niczky István, 1779-től gróf Sztáray Mihály felesége, Eszterházy Ferenc (I.) lánya.

(79), (511), (615) *Eszterházy Ferenc, I.*, gróf (1715–1785): kancellár. Moson vármegye főispánja (1741–1783), kancellár (1762–1785), főkamrás (1765–1771), főudvarmester (1773–1783), horvát bán (1783–1785). II. Józseffel szemben védelmezte a nemesi és egyházi kiváltságokat. Cseklézi kastélyában jelentős könyvtárat gyűjtött. Szabadkőműves. Gróf Eszterházy Károly és Miklós testvére, Ferenc (II.) és Eleonóra apja.

(79) *Péczel*: a Ráday család birtokközpontja. (→ 45. jegyzetmező)

(79) *praesideál* (*lat.*): elnököl.

(79), (81), (512), (616) *T. / Taródi István* (1756 k.–1815): jogász, kamarás, helytartói tanácsos. A II. József rendelete nyomán felállt alsóbb fokú vármegyei bíróság (*lat.: subalternum iudicium*) elnöke (*lat.: praeses*) (→ 32. jegyzetmező).

(616) *conversatio* (*lat.*): társalgás.

(80) *dotáljon* (*lat.*): támogatson, fizessen.

(80), (512), (615) *Irtam; azt felelte hogy nem ért / Világosítás kívánt a' legvilágosabb dolgokban/ dologban is...*: a püspök egyik feleletéből kiderül az 'értetlenség' oka: Eszterházy az eredeti uralkodói rendeletet szerette volna megismerni:

„Bizodalmas Inspector Uram!

Köszönettel vészem Kegyelmedtől utóbbi Levelemre adott hoszszas válaszát, és a' Közös-Iskolák mivoltának magyarázattját, annyival inkább, hogy ezt nem kevés munkával, és Fárad-

sággal össze szedve lenni megismérem; emlékeztetem mindazonáltal Kegyelmedet azon kérésre, melyet mind Levelemben, mind pedig Kassán való létemben B. Vétsey Adminisztrátor Ur jelenlétében szóval tettem, melyhez tartván mostanában is magamat, ámbár Kegyelmednek szavait kétségben venni nem akarom, de mégis, hogy bővebben megérthessem Ő Felségének a' Közös Iskolákról való Kegyes szándékát, és akarattját, az erről szóló Parancsolatnak valóságos párját Kegyelmedtől el várom, ki egyéb iránt jó akarattjában ajánlott, vagyok

Kegyelmednek

Egerben die 18-a July 1788.

Kész szolgálja

G. Eszterházy Károly

E[gr]i P[üspök.]”

(KazLev, 1/138, gróf Eszterházy Károly – Kazinczynak, Eger, 1788. júl. 18.)

(80), (81), (512), (615) *Fáy Bertalan* (1745 előtt–?): Heves vármegye alispánja (1787-től), főispáni helytartója (1800–1804), Torna vármegye főispánja (1804–1810), udvari tanácsos. Fáy Ágoston testvére.

(615) *functio* (lat., rég.): feladat, hivatalos megbízatás.

(80), (512) *a' Philos. Facultas, a' Pesti Semináriumba vitt Papsággal, tőle elvitetett / de áldozatjait nem hála követé, hanem hálátlanság*: gróf Eszterházy Károly a liceumot (mint az orvosi iskolát is) eredetileg egyetemnek szánta, négy kar (lat.: *facultas*) meg is kezdte működését, de II. József megakadályozta az egyetem létrehozását. A püspök törekvése az uralkodó központosító rendeleteivel, az ország egységesen irányított oktatási rendszerének létrehozásával – egyúttal Kazinczy munkájával – került szembe.

(80) *Eger perben volt a' Püspökkel, 's Kir. Város akara lenni*: I. Lipót 1694-ben kelt rendelete nyomán Eger kiváltságai megszűntek és püspöki birtok, tehát püspöki város lett. Azonban 1786-ban az egriek újra meg akartak szabadulni a földesúri terhektől és a földesúri alárendeltségtől, kérésükre II. József 1789-ben bizottságot küldött ki, hogy előkészítsék Eger szabad királyi várossá nyilvánítását. A császár halálával ez sem valósult meg.

(513), (616) *De ez a' simaság, a' Montesquieu' szava szerint, rablelkek' elsősege / De a' nagy simaság, úgy mondja Montesquieu, rab lelkek' elsősege*: Charles Louis de Secondat *Montesquieu* (1689–1755) francia filozófus, író, politikus, a felvilágosodás meghatározó alakja.

(513), (616) *Maulpertsch* (Maulbertsch), Anton Franz (1724–1796): osztrák festő. Magyarországi freskói többek között az egri líceumi kápolnában, a sümegi templomban, a székesfehérvári karmelita templomban, a váci és a győri székesegyházban, a pápai plébániatemplomban, a szombathelyi püspöki és a kalocsai érseki palotában láthatók.

(513) *skizz* (ném.): skicc, vázlat.

(513), (616) *plaffond / plafond* (fr.): plafon, mennyezet.

(513), (616) *Kracker* (Kracker), Johann Lukas (1717–1779): morva-német festő. Főművei a jászói premontrei templom falképei és az egri líceum tridenti zsinatot ábrázoló freskója, amit Eszterházy Károly püspök megbízásából készített Joseph Zach közreműködésével 1778-ban, ill. a pápai Nagytemplom oltártáblái.

(513), (616) *Tridenti Zsinat*: az ellenreformáció kezdetét jelentő, legfontosabb katolikus zsinat (1545–1563).

(616) *scapulare* (lat.): elől-hátul leelőgó szerzetesi váll-lepel.

(616) *barétum* (lat.): papi fejfedő, sapka.

(616) *Jászai Praemonstratensek*: jászói premontrei szerzetesek. Az Abaúj-Torna vármegyei Jászón (ma Jasov; SZK) a 13. sz.-ban alapították a premontrei prépostságot. 1786-ban II. József ezt a rendet is feloszlatta. Az egykor várként is használt templom 1792 nyarán leégett, de a szerzet visszaállításakor, 1802-ben újjáépítették.

(513) *Midőn 1789. Bécsbe menék*: Kazinczy október–novemberben utazott Bécsbe. (→ 51. jegyzetmező)

(513), (616) *Pápai templom*: a pápai Árpád-kori templom helyén ma is álló Szent István vértanú plébániatemplomot 1774–1783-ban építette Fellner Jakab, 1776-ban szentelték fel a vértanú tiszteletére. Mennyezetképeit Maulpertsch 1782–1783-ban, főoltárképét Maurer 1785-ben ké-

szította. Kazinczy 1812-ben egy rövid cikket közölt a Hazai s Külföldi Tudósításokban *Mesterségek. Festés, Faragás Nálunk* címmel, amelyben egy bekezdést szentelt a pápai templomnak: „A’ Pápai Templom (Veszpr. Várm.) nem tartozik az Ország legnagyobb Templomainak számokba, de szebb izlettel épült, mint sok új nagy Templomaink, belső decoratiójára nézve pedig mind azokat a’ mellyeket ismerek, felülmúlja. A’ Fő-Oltárt Bécsi Prof. Maurer Húbert Úrnak egy első Martyr Szent Istvánja ékesíti, a’ több Oltárokat a’ Krakker’ festései, kiről alább. A’ Templomot építő Földes Úrnak, Gróf Eszterházy Károly Egri Püspöknek, tudatlan emberei a’ Maurer’ képén Vandalushoz illő vétet követtek-el: valamivel kisebb lévén a’ ráma, mellyet a’ Véső azalatt készíte, míg Maurer a’ Tableaun dolgozott, mint a’ megérkezett kép, készebbek voltak a’ képet megnyirbáltatni, mint Uroknak erszényét új rámanak csináltatásával terhelni; ’s így némelly figura olly formán jelen-meg a’ képen, hogy a’ ki a’ történetet nem tudja, a’ Mívész fogja valólni. – A’ Statuák ezen az Oltáron Prokóptól vannak. A’ kit szerentsége Pápara vezérel, egy két pillantást vessen a’ tabernakulum’ zöld marványára is, melly egy föld alatt Veszprémben talált régi oszlopból szeldeltetett. Olly szépségű zöld márványt ritkán fog látni. – Az Oldal-templom’ Oltáran egy gyönyörű Madonna függ, melly első rá-nézéssel elfeledtetí mind azt a’ mit a’ néző a’ nagy Templomban tsudált. A’ Püspöktől tudom, hogy az Cardinális Garampi’ ajándéka: ellenben a’ Püspök tőlem tudta, hogy az Raphaelnek Copiája. Tomkins által metszett reze a’ Purling Úr birtokában lévő Originálnak dolgozó-asztalom felett függ, ’s nints olly borúlt momentuma életemnek, mellyet fel ne derítsen.” (KAZINCZY, *Mesterségek* 1812, 233.)

(513) *al fresco* (ol.): falfestés.

(513), (616) *Protomartyr Szent István / protomartyr István* (gör.): az első (keresztény) vértanú Szent István (ApCsel 6,1–8,1).

(513), (616) *Maurer*, Hubert (1738–1818): osztrák klasszicista portré- és oltárképfestő. A pápai Nagytemplom főoltárképe Szent István első vértanú megkövezését ábrázolja. (→ 39. jegyzetmező)

(513), (616) *Prokop*, Philipp Jakob (1740–1814): osztrák szobrász.

(513), (616) *tabernaculum* (lat.): a katolikus templomokban az oltáriszentség őrzésére szolgáló díszes zárt szekrényke.

(616) *Veszprém [...] Római colonia*: Veszprémtől kb. 10 km-re, Nemesvámos határában, a veszprémi káptalan tulajdonát képező szántóföldön a 18. sz.-tól találtak római kori maradványokat.

(513), (617) *Ez Rafael! ’S valóban az volt, egy ügyes másolatban / Madonna della Seggiola ékesíti ügyes másolatban [...] Raphael*: a pápai plébániatemplomban Raffaello Santi (1483–1520) itáliai reneszánsz festő és építész *Madonna della Seggiola* (1510 k.) festménye után készített *Székes Madonna* c. másolatot „a topográfia ide vonatkozó kötetei nem tartják számon” (CSATKAI 1983, 94; l. a fenti idézetet: KAZINCZY, *Mesterségek* 1812.)

(513), (617) *Garampi*, Giuseppe (1725–1792): olasz bíboros (lat.: *cardinális*, azaz pápaválasztásra jogosult főpap), vatikáni követ (lat.: *nuncius*).

(513), (617) *VI. Pius küldé látogatásúl Egerbe a’ Püspökhöz, a’ maga képében / VI. Pius látogatásúl küldé az általa nagyon szeretett Püspökhöz, a’ maga képében: VI. Pius* (eredetileg: Giovanni Angelo Braschi) (1717–1799) 1775-től volt pápa. „Midőn II. József ellenzé, hogy a Pápa veres kalapot adjon Eszterházy Károlynak, az Egri Püspöknek, ez magához hivatá Eszterházyt, ’s fájdalmasan jelenté neki, hogy a’ megígért Cardinálisság elműla. Ennek helyébe megparancsolá Card. Garampinak, hogy a’ Püspököt Egerben látogassa-meg.” (KazLev, 18/4254, Kazinczy – Guzmics Izidornak, 1823. nov. 19.)

(513), (617) *Orpheusomban elmondottam/mondottam el*: a püspök VI. Piusszal annak 1782 tavaszán tett bécsi látogatásakor találkozott, amikor a pápa II. Józseffel az egyházi reformokról folytatott – a Vatikán szempontjából – sikertelen tárgyalásokat. Kazinczy az Orpheusban közölte *Utazások. Eger* c. utirajzára utal: „[a püspökök] a’ szokás és Ecclesiái Etiquette szerint mindnyájan kezét tsókoltak, tsak Gróff Eszterházy nem. A’ kéz-tsók helyett leborúlt Előtte, ’s lábát tsókolá-meg. Nem nézte ezt meg-indulás nélkül a’ Pápa, ’s még nem egyenesedett vala fel a’ Püspök, midőn ez áldó tsókját tonsurájára nyomta a’ Püspöknek.” (ORPHEUS, 61).

50. jegyzetmező: 1789. ősz/Pest

12. Gróf Ráday Gedeon, az Első... (34–35)

72. Jegyzések elhányt régi Papirosaimból (174)

79. Engem illetők (321)

88. Pályám Emlékezete I.] (510)

90. [Pályám emlékezete III.] (619–621)

93. [Pályám emlékezete VI.] (780)

1789-ben Kazinczy ismét Bécsbe utazott, odaúton, **október végén**, Pesten és Budán felkereste id. Ráday Gedeont és **okt. 29-én** Zichy Károlyt. „Gróf Zichy Károlynál Budán” (KAZINCZY, *Kalendarioma* 1824 [?], 51b). Kazinczy **okt. 30-án** Balatonfüreden találkozott Pálóczi Horváth Ádámval, **nov. 3-án** Veszprémben, **nov. 7-én** Pozsonyban volt. A balatonfüredi látogatásáról útirajzot írt az Orpheusba: *Utazások. Füred* (ORPHEUS, 62–65).

(34) *Aszalay* János (1769–1796): író. Sárospatakon tanult, majd Kassán 1785–1786-ban házi tanítója volt Kazinczy öccseinek, Józsefnek és Miklósnak. Kazinczy közbenjárására lett a kassai nemzeti iskola tanára, később Sárospatakon tanított. A Martinovics-per kapcsán 1795 márciusában letartóztatták, és 3 évre ítélték. Grazban, börtönben halt meg. (→ 52. jegyzetmező)

(619) *Bécsbe menvén ezen eszt. megint (1789. Novemb.)*: a [Pályám emlékezete III.]-ban fentebb előadottak az 1788-as péceli látogatáshoz kapcsolódnak, ezért megtevesztő, hogy „ezen” évben. (510), (619) *Fejér-Farkas fogadó*: pesti fogadó az egykori Hatvani utcán (ma Kossuth Lajos utca), Kazinczy kedvelt szálláshelye (1803-ban még megvolt, 1828-ban már nem).

(619) *a' Szépcúza' nyugot éjszaki szegletében most épül a' Magyar Theatrumnak megvett helyen a' Gróf Cziráky Antal Ország-Bírája háza*: Kultsár István sürgetésére már 1814-ben eldöntötte a Pest vármegyei közgyűlés, hogy telket vásárol a Magyar Theatrum számára, amit országos gyűjtés révén meg is vettek. 1828-ban azonban anyagi nehézségek miatt a vármegyei közgyűlés kénytelen volt azt Cziráky grófnak eladni: „[...] gr. Cziráky Antal országbíró 45 000 váltóforintot ajánlott a telekért, azaz többet, mint amennyi eredeti vételára (43 772 váltóforint 22 6/8 krajcár) volt.” (KERÉNYI 2002, 108–118.)

(619) *Czirák Antal*, gróf (1772–1852): jogtörténétíró, Vas vármegye adminisztrátora (1811–1825), Fejér vármegye főispánja (1825–1845), tárnokmester (1825–1827), országbíró (1828–1839), miniszter (1839–1848). A Magyar Tudós Társaság (MTA) levelező tagja (1830). 1827-től a pesti egyetem elnöke. 1791-ben alakította jogászhallgatóként a nyelvművelő Pesti Magyar Társaságot.

(34), (510), (619) *Ráday Gedeon I.*, gróf (1713–1792): költő, irodalomszervező, országgyűlési követ. Említett, az Orpheusban megjelent fordítása: *Eviralla, Ossziánnak Toldalékjából* (forrás: *Evirallen, Neu-entdeckte Gedichte Ossians*, Düsseldorf, 1787; ORPHEUS, 41–46 és 440). Felesége: Szentpétery Katalin (1720–1779). (→ 12. jegyzetmező)

(619) *Szombathy József* (Cseh-Szombati) (1748–1814): országos főorvos. Pozsonyi, debreceni és külföldi egyetemi tanulmányait követően 1782-ben lett orvosdoktor, ezután Pesten telepedett le, 1784-től országos főorvos. Végrendeletében a debreceni kollégiumra 25 000, a pesti református egyházra 4000 Ft-ot hagyott.

(619) *Szabó-Sáróy (Sáróy Szabó) Sámuel* (1743–1817): debreceni születésű pesti ügyvéd. A Martinovics-perben Kazinczy, Óz és a Laczkovics testvérek védőügyvédje volt.

(510), (619) *Kulcsár István* (1760–1828): tanár, újságíró, szerkesztő. (→ 26. jegyzetmező)

(34) *Vályi/Vályi András* (1764–1801): Kazinczy pártfogásával lett kassai professzor és Kazinczy alá beosztott iskolalátogató (1789-től). (→ 45. jegyzetmező)

(34) *Norm[ális] Oskola*: a tankerületi tanítóképző iskola elemi gyakorlóiskolája (Mária Terézia az ország 9 tankerületében egy-egy tanítóképző és az oktatási normát begyakoroltató – azaz normál – iskolát állított föl); az alapfokú oktatási rendszer része a nemzeti (nationális) iskola és a falusi iskola mellett. (→ 33. jegyzetmező)

(34) *Praedecessor* (lat.): hivatalbeli előd.

- (34) *Hatvani útszán lakott az aranycsillagnál, épen általellenben a' fejér-farkas fogadóval*: a mai Kossuth Lajos utcán, ahol az Aranycsillag és Fejér-farkas fogadó volt.
- (34), (510), (619) *Intettem Aszalainak... / magam mentem Rádayhoz / magam áltmenék Rádayhoz*: a [Pályám emlékezete] szövegei arra utalnak, hogy Kazinczy egymaga ment Rádayhoz, de a Gróf Ráday Gedeon, az Első... c. feljegyzés szerint Aszalayval együtt látogatta meg a grófot.
- (34) *frankózsza* (fr.): bérmentesítve, a postai küldeményért már a feladáskor fizetve. 1751–1789 között a levéldíjat megosztva kellett fizetnie a feladónak és a címzettnek, ezután a fizető személye választható volt (KAMODY 1989, 38).
- (34) *Schaffrath Leopold* (Lipót), báró (1734–1808): piarista fizikatanár, váci kanonok, pesti gimnáziumi igazgató, cenzor. Szabadkőműves.
- (34) *sycophanta* (gör.): jellemtelen hízelgő, besúgó.
- (35) *Ráday nem verette soha az embereit [...]* *Ez hallatlan dolog volt 1760 táján*: II. József 1786. júl. 24-i rendelete tiltotta meg a földesuraknak, hogy a jobbágyságot megbotóztassák.
- (35) *outrírozott* (fr.–ném.): túlzott.
- (35) *Erit ille mihi semper deus!* (lat.): idézet Vergilius *Első Eklogájából*: „mert bizony istenem ő s az lesz mindig.”
- (35) *Rousseau*, Jean-Jacques (1712–1778): francia író, filozófus. Kötetünkben említett művei: *Les confessions* (1767–1770; *Vallomások; önéletírás*); *Émile ou de l'éducation* (1762; *Emil, avagy a nevelésről*; ennek a negyedik része a *Profession de foi du vicaire savoyard* [A szavojai vikárius hitvallása]). Kazinczy elsőként fordította magyarra művei közül: *Considération sur le gouvernement de Pologne* (1770; A' *Törvény-Szabásról, Rousseau-nak Gouvernement de Pologne nevű Írásából*, ORPHEUS, 36–38); a *Du contrat social* (1762; *Társadalmi szerződés*). Ez utóbbi mű fordítását Kazinczy 1793-ban elégette, és habár később ismét lefordította, ezt a kéziratot sem ismerjük (→ 53. jegyzetmező). A *Du contrat social*-t 1794-ben lefordította Szentmarjay Ferenc is. (Kötetünkben Kazinczy utal még a *Nouvelle Héloïse* c. műre is.)
- (174), (321), (620) *Zichy Károly*, gróf (1753–1826): országbíró (1788–1795). (→ 29. jegyzetmező)
- (780) *megjelenék Gróf Zichy Károlynál, az Országbírónál, magyarba öltözve*: Kazinczynak a [Pályám emlékezete VI.]-ban hangsúlyozott magyaros öltözete Zichy németes öltözködésével áll ellentétben. Az országbíró jellemzése Dugonics leírásában: „[II. József] Még-is úgy elbolondította a' Magyarokat, hogy sokan a' Nagyok közül, el-vetvén a' Magyar ruhát, Nemetben jártanak. Illyen ezek közül Zicsy Károly mostani Judex Curiae a' többi fitty-firittyekkel együtt.” (DUGONICS 2002, 466.)
- (620) *praesideálni* (lat.): elnökölni.
- (620), (780) *kyrie* (gör.): köpeny.
- (620), (780) *moldon* (rég.): ruhaanyag.
- (780) *kardikó* (rég.): ruha (?).
- (620), (780) *Wer sind Sie? – Oberster bey...* (ném.): 'Ki ön: – Ezredes a – – –nál. Mi dolga itt? – Belgrádba utazom a hadsereghez. – Szerencsés utat kívánok.'
- (620) *Kommen Sie um fünfze zu mir* (ném.): 'Jöjjön ötkor hozzám.'
- (620) *Swieten*, Gottfried van, báró (1739–1803): a Monarchia oktatásügyének és felsőoktatási reformjának a vezetője. (→ 33. jegyzetmező)
- (620) *Pásthory Sándor* (1749–1798): jogász, fiumei kormányzó (1791-től). (→ 38. jegyzetmező)
- (620) *Balogh Péter (Ócsai)* (1748–1818): főispán, szeptemvir. Az 1790/91-i országgyűlésen nőgrádi követ, a Habsburg-ellenes protestáns köznemesség egyik vezetője. 1790. márciusi alkotmánytervezetében a rousseau-i „társadalmi szerződés” alapján új szerződést kívánt II. Lipót és az ország között köttetni. (→ 27. jegyzetmező)
- (620) *Vay József, I.* (1752–1821): szeptemvir, helytartói tanácsos, a sárospataki kollégium főgondnoka. 1786–1790 között Szabolcs vármegyei alispán, az 1790-es években országgyűlési követ, az ellenzék egyik vezetője. (→ 15. jegyzetmező)
- (620) *Vay a' legnagyobb csendben...*: Vay 1790-es országgyűlési szereplése – csendes megfontoltsága – előtt Kazinczy versben tisztelget: *Impromptu a' Hab-tsilapítóra. Benn, az Ország' Házában, 1790* (ORPHEUS, 248).

51. jegyzetmező: 1789. ősz/Bécs

42. Gróf Széchényi Ferencz (83–84)
44. Gróf Eszterházy Ferencz, a' Cancellarius' fija. 1789. (88)
45. II. József (89)
72. Jegyzések elhányt régi Papirosaimból (174)
79. Engem illetők (321)
88. Pályám' Emlékezete [I.] (513–517)
90. [Pályám emlékezete III.] (621–625)
92. [Pályám emlékezete V.] (691–692)

Kazinczy Bécsbe utazott, hogy megköszönje fizetésemelését (honoráriumát évi 1500 Ft-ra, nagyjából alispáni szintre emelték) és a segítségül kapott altiszteket. 1789. nov. 8. és 15. között volt Bécsben, ahol meglátogatta Sonnenfelset, Pászthory Sándort és (nov. 13-án) Széchényi Ferencet is. Visszaúton Pozsonyba és Rózsnyóra tért be.

- (89), (513), (621), (691) *II. József / II. Józsefet nem láttam 1782. oltá / József*: a császárt Kazinczy 1782-ben egy táborozás alkalmából látta Pesten (vö. *jelen kötet*, 89).
(88), (516), (624) *Eszterházy Ferenc, II. gróf* (1758–1815): gróf Eszterházy Ferenc (I.) (1715–1785) kancellár fia (→ 49. jegyzetmező). Lánya: ifj. gróf *Zichy Károlyné Eszterházy Franciska* (1784–1804).
(516) *Eszterházy Eleonóra*, grófnő (1758–1820) (1777-től Niczky Istvánné, 1779-től Sztáray Mihályné): apja: gróf Eszterházy Ferenc (I.). Lánya: gróf *Dessewffy Józsefné* Sztáray Eleonóra.
(88), (89), (513), (621) *a' Belgrádi háborúban / Belgrád alatt / Belgrád mellől*: 1787. dec. 2-án lépett a Habsburg Birodalom hadba – hadüzenet nélkül – Törökország ellen: II. József serege sikertelenül próbált rajtaütni Belgrád várán. 1788. márc. 14-étől II. József személyesen irányította a 200 000 fős Habsburg-sereget (a fővezér Franz Moritz Lacy tábornagy volt), amelyet szept. 20-án a törökök megfutamítottak. A császár ezután tért haza. II. József hadserege csak egy év múlva, 1789. okt. 9-én vette be Belgrádot.
(89), (513), (621) *kivált Belgrád alatt kész pénzen vásárla titkos gyönyörűségeket / Belgrád alatt elgyengíté egészségét / Belgrád mellől betegen jött fel*: Belgrád ostromából II. József súlyos betegen tért vissza Bécsbe. A császár már az 1780-as évek közepétől betegeskedett: „Kihullott a haja, kihunytt a szeme csillogása, penyhűdtté vált a bőre [...] Poroszország követte azt terjesztette, hogy a császárt nemibaj kínozza, amelyet futó kalandjai során kapott el...” (FEJTŐ 1997, 334).
(88) *Parancsolatokat küldöze a' Vgyéknek, hogy a' Nemesség verneit, töltőházaik törjék-fel*: 1788 tavaszán a kormány erővel rekvirált, a vármegyék ez ellen és a törvénytelen újoncozás ellen is tiltakoztak. A magyar nemesi ellenzék (Podmaniczky József, Ócsai Balogh Péter és az Orczyak vezetésével) a bécsi porosz követtel tárgyalt a Habsburgok trónfosztásának lehetőségéről. 1789. szept. 24-én a császár ismét újoncozásra és hadisegély fizetésére szólította fel Magyarországot, ami ellen a vármegyék ismét tiltakoztak.
(88) *megtiltva lévő Gyűlések*: 1785. ápr. 2-án tiltotta meg a helytartótanács – az uralkodói rendelkezések megfelelően – a vármegyei közgyűlések tartását.
(88) *sekrestyések* (lat.): itt: császárhű katolikus főpapok.
(88) *Handbillét* (ném.): császári kézirat, legfelsőbb kézirat (császári parancs).
(88) *Pálffy Károly*, gróf, majd herceg (1735–1816): főispán, kancellár (1787–1807). (→ 21. jegyzetmező)
(88) *casszáltat* (lat.): elbocsát (hivatalból).
(88) *in corpore* (lat.): testületileg.
(88) *büreau* (fr.): hivatal, iroda.
(88) *stikkeetlen* (ném., rég.): hímezetlen.
(89) *Zichy Károly*, gróf (1753–1826): országbíró (1788–1795). Fia: ifj. *Zichy Károly* (1779–1834), első felesége: gróf *Eszterházy Franciska* (1784–1804), második felesége: gróf Festetics Júlia. (→ 29. jegyzetmező)

- (89) *Brambilla*, Giovanni Alessandro (1728–1800): olasz katonaorvos, II. József orvosa Belgrád ostromakor.
- (89) *Archiatér* (gör.): főorvos, császári házi orvos (Néró orvosának, a krétai Andromakhosznak címéből).
- (89) *Pál*, Pavel Petrovics (1754–1801): orosz cár (1796–1801). II. József a törökök ellen szövetséget kötött az oroszokkal.
- (89), (514), (621) *proscénium* (lat.): a színpadi függöny és zenekar közötti része.
- (89) *orcheszter* (gör.–lat.): zenekar.
- (621) *csókaszem*; *Kayseraufgarbe* (ném.): rendellenesen világos szivárványhártyájú szem; 'császárszemszín.'
- (89), (514), (621) *Lacy* (Lascy), Franz Moritz (1725–1801): osztrák tábornagy, II. József bizalmas tanácsadója, hadügyminiszter.
- (89), (514), (621) *arany gyapju veres pántlikája / aranygyapj' boglárja*: a Jó Fülöp által 1429-ben alapított lovagrend szalagja, ill. ékköve, díszgombja.
- (89) *Müller*: gróf Miller-Dehm, bécsi galériatulajdonos.
- (89) *Laudon*, Gideon Ernst, gróf (1717–1790): osztrák tábornagy, 1789 augusztusától a törökök ellen harcoló Habsburg-sereg főparancsnoka.
- (89), (514), (621) *Füger*, Friedrich Heinrich (1751–1818): bécsi udvari festő, 1784-től a Belvedere képtárának, 1795-től a bécsi művészeti akadémiának az igazgatója. (→ 8. jegyzetmező)
- (89), (514), (621) *migniatűr / miniatűr* (fr.): aprólékosan kidolgozott kis festmény.
- (89), (514), (621) *Adam*, Jakab (1748–1811): bécsi rajzoló, rézmetsző, a Habsburg-családról (így II. Józsefről is) és a magyar arisztokráciáról is több portrét készített. (→ 8. jegyzetmező)
- (89) *in 8^a* (lat., rég.): in oktavó, nyolcadrétben.
- (90) *campamentum* (lat.): táborozás.
- (514), (621) *első/I. Péter*: I. (Nagy) Péter (1672–1725), orosz cár (1672–1725).
- (514), (621) *második/II. Friedrich*: II. (Nagy) Frigyes (1712–1786), porosz király (1740–1786).
- (514), (621) *Hormayr* (Hormayer), Joseph (1782–1848): osztrák politikus, történétíró, a bécsi udvari levéltár igazgatója. Említett munkája: *Österreichischer Plutarch* (20 kötetes politikai életrajzgyűjtemény; Bécs, 1807–1814).
- (621) *a' papiros pénz egy árban vala az ezüsttel*: a francia háborúk hatására a Habsburg Birodalom pénze 1799-től rohamosan inflálódott. (→ 60. jegyzetmező)
- (514), (621) *John*, Friedrich (1769–1843): bécsi rézmetsző. Pontozómodorú rézmetszetet készített Füger II. József-portréja után. (→ 38. jegyzetmező)
- (514), (621) *Zauner*, Franz Anton von (1746–1822): bécsi udvari szobrász, a bécsi művészeti akadémia tanára, direktora (1806–1815). Említett és legfontosabb műve II. József császár lovas szobra (1795–1806, Bécs, Josefplatz). (→ 8. jegyzetmező)
- (514), (621) *Hickel*, Joseph (1736–1807): bécsi udvari festő és rézmetsző. Több II. Józsefről festett portréja közül egyet a Pannonhalmi Főapátságban is őriznek (1777).
- (83), (174), (321), (514), (622) *Széchenyi Ferenc*, gróf (1754–1820): a pécsi kerület királyi biztosa (lat.: *commissárius*; *decemvir*) és Tolna vármegye főispánja (1785–1787), helyettes országbíró (1800-tól), múzeum- és könyvtáralapító (1802). Felesége: gróf *Festetics Julianna*, Festetics György testvére. Gyermekei: *Lajos* (1781–1855), *Franciska* (1783–1861; gróf Batthyány Miklósné), *Zsófia* (1789–?; gróf Zichy Ferdinándné), *Pál* (1789–1871) és *István* (1791–1860). (→ 32. jegyzetmező)
- (174) *Aszalay* János (1769–1796): író, kassai tanár. (→ 52. jegyzetmező)
- (174) *Kállai János*: (Kazinczy inasáról további adatokat nem találtunk.)
- (83) *Szoros barátja lévén akkor Pásztornyak, nem csuda hogy akkor az volt. Most egészen elváltozott, 'szégyelli akkori nagy barátját*: Széchenyi II. József uralkodása idején vált Magyarország egyik vezető politikusává, ám élete utolsó éveiben a közélettől egyre inkább visszavonult. Pásztorny fumei kormányzósága a bécsi politikából való száműzetését jelentette. „Széchenyinek ismerettségébe én akkor jutottam, mikor 1789 táján Kir. Commissáriusi hivatalát letette 's Bécsben Pásztornyak barátságában élt. Akkor egészen más ember volt. Nem tagadhatja még az ellensége is, hogy ő sok ragyogó tetteket tett, 's a' Hazának becsületére élt. De úgy tetszik,

- jól esnék, ha az Isten az embereket rövid ideig hagyná élni. Alcibiád azt kívánta az Istenektől, hogy még ifjanta haljon-meg; hogy azok a' szép orczák el ne hervadjanak 's az a' herósi spiritus el ne vénhedjen." (KazLev, 4/1044, Kazinczy – Sárközy Istvánnak, Széphalom, 1806. dec. 8.)
- (83), (89), (514), (622), (691) *Pásztbory Sándor* (1749–1798): jogász, kancelláriai titkár, királyi tanácsos, fumei kormányzó (1791-től). II. József uralkodása alatt a magyarországi iskolai ügyek referense volt. (→ 38. jegyzetmező)
- (514), (622) *Urak-úczája*: Herrengasse; Bécs egyik belvárosi utcája.
- (514), (622) *bonum virum facile crederes, magnum libenter* (lat.): 'könnyen elhinnéd róla, hogy derék ember, szívesen, hogy nagy' (Tacitus, *Agricola*, 44).
- (514), (622) *Cleopatra*: több egyiptomi királynő közül bizonyára Ptolemaios Auletes lánya, Julius Caesar szövetségese.
- (83), (514), (622) *Mad[ame] Bayer / Statuárius Beyer' nője / Szobrász Bayr' nője* (Bayern): (a festőnőről, akinek a férje szobrász [lat.: *statuárius*] volt, további adatokat nem találtunk.)
- (83), (514), (622) *Anacharsis*: királyi származású szkíta bölcs, aki Szolón idején beutazta Görögországot.
- (83), (514), (622) *Barthélemy*, abbé Jean Jacques (1716–1795): francia ókorkutató, éremgyűjtő, író. Említett műve: *Voyage du jeune Anacharsis en Grèce* (Párizs, 1788; fordítása: Deáky Fülöp Sámuel, *Az ifjú Anachársis utazása Görögországban*, Kolozsvár, 1820).
- (514) *Birjuk a' könyvet magyarúl 's megbecsülhetetlen kincset bírunk benne*: Kazinczy már megjelenés előtt, kéziratban olvasta Deáky fent említett fordítását: „Hogy van az, hogy én mindedig semmit nem hallottam Deáky Filep Sámuel felől? Hiszen az ő Anacharsisa minden reményemet felül múlja. [...] Kérlek, tudassd velem, kicsoda az az Anach[arsis] fordítója? és ha vele lenni találsz, mondjad neki, hogy érdemeit egész mértékében tisztellem.” (KazLev, 16/3795, Kazinczy – Döbrentei Gábornak, Széphalom, 1819. nov. 14.)
- (515) *Annak, 's a' Polycletus' Római utazásának, minden házunkban kellene találtatni: Polyclétus Utazása Rómában* c. Kis János-fordítás 1826-ban a Felső Magyar-Országi Minervában jelent meg. Kazinczy a levelezésében együtt említi az *Anacharsis*-fordítással: „Hogy a' Polyclét' Utazásával megismértettél, szint úgy köszönöm, mint azt, hogy bennünket azokkal a' szép Satirakkal megajándékozá. Még midőn 1789. az Anach. Utazásit olvasám, óhajtam, hogy Rómáról is írjon valaki olyat. Ime az megvan, 's a' könyvet meghozatom. De óhajtanám, hogy az a' franczia Rómát a' Brútusz idejében is ismértetné velünk.” (KazLev, 20/4700, Kazinczy – Kis Jánosnak, Széphalom, 1826. okt. 27.) *Polycletus* (Polükleitosz) (i. e. 4–3. sz.): görög történetíró.
- (83), (515), (622) *Ezt mondtam-el / valamelly epigrammomat mondám-elő / egy rövid epigrammát mondtam fel*: a Gróf Széchényi Ferencz c. feljegyzés megnevezi az epigrammát. Eszerint Kästner (?) *Caesar und Roma* c. epigrammájának ifjúkori fordítását mondta el Kazinczy, ezt támasztja alá a levelezés is (KazLev, 7/1601, Kazinczy – Rumi Károly Györgynek, Széphalom, 1809. nov. 30.).
- (83) *Kästner (Kaestner)*, Abraham Gottlieb (1719–1800): német matematikus, epigrammaköltő. (Az említett epigramma körüli bizonytalanságról is: → 14. jegyzetmező.)
- (83) *Brutus*, Marcus Iunius (i. e. 85–i. e. 42): római államférfi, Caius *Julius Caesar* (i. e. 100–i. e. 44) fogadott fia és gyilkosainak egyike.
- (515), (622) *Hoffmann* (Hofmann), Leopold (1733–1793): udvari zeneszerző 1765 és 1770 között.
- (83), (622) *Born* Ignác (1742–1791): mineralógus, geológus, feltaláló, több akadémia tagja. A bécsi Zur wahren Eintracht ('Igaz Egyetértéshez') nevű szabadkőműves páholy szék mestere (vezetője). (→ 35. jegyzetmező)
- (83) *Testamentoma' execútorává* (lat.): végrendeletének végrehajtójává.
- (84) *Hajnóczy* József (1750–1795): jogtudós, a Martinovics-mozgalom egyik kivégzett vezetője. Gróf Forgács Miklós (1774–1778) és gróf Széchényi Ferenc titkára, utóbbi támogatásával Szerém vármegyei alispán (1786-tól II. József haláláig), majd a magyar Kamara budai tiszttviselője lett (1792-től). (→ 57. jegyzetmező)
- (84) *mostani Császár*: I. (II.) Ferenc.

- (84) *mellyről lássd itt alább lap:* (a kéziratok eredeti elrendezése megváltozott, így nem tudható, hogy az 1792-es audienciát leíró szövegei közül melyikre utal Kazinczy.)
- (622) *Festetics György*, gróf (1755–1819): katonatiszt. Az 1790/91-es országgyűlésen a Graeven- ezred tisztjeként – magyar vezényleti nyelvet és tiszteket követelt a magyar ezredекbe, ezért II. Lipót vizsgálatot indított ellene. 1798-ban I. Ferenc kitiltotta az udvarból, mert tiltakozott a nemesi felkelés összehívása ellen. Az 1802-es országgyűlésen 40000 Ft-ot ajánlott fel egy magyar katonai akadémia létesítésére (Ludovicea). 1792-ben létrehozta a csurgói református gimnáziumot, 1797-ben megalapította a keszthelyi Georgikont, a kontinens első mezőgazdasági főiskoláját és tangazdaságát, 1817-től Helikon néven évente irodalmi ünnepségeket rendezett. Szabadkőműves. Festetics Julianna (Széchenyi Ferencné) testvére, László apja.
- (515), (622) *Dort schlummerst du; du siebst nicht meine Thränen....*: „a vers prózai fordítása: Ott szunnyadozol, nem látod könnyeimet, sóhajom nem hat füledbe; nem sejtod forró aggódó vágyódásomat, utánad, kit elvesztettem. Aggódó, gyakran káprázó tekintettel kereslek mindenfelé naponként, de álmottasan tér aztán gyakran vissza pillantásom, mert te már nem vagy a világon. Keresem, hiába keresem az édes örömöket, amelyek ott veled vannak eltemetve; árnyékok fogok csak meg, csak fájdalomra találok, s még a reménysugár is eltűnik. Köröttem borzongató csend uralkodik, szívem csupán halálotat érzi, míg a halál szürke leplében csendesen Rám nem mosolyog, ő, ki másokat fenyeget. Ó te boldog vagy! bú nélkül várod a pillanatot, mely egyesít bennünket, s boldogan fogsz karjaidba ölelni, mintha sohasem sirattalak volna.” (SZAUDER M./KAZINCZY 1979, 874.)
- (84), (515), (622) *sok nemes cselekedetet követett-el... / A' Tud. Gyűjt. 1821. X. Köt. 86. lap. 's tb. áll Biographiája, 's én annak kipótlására egy két történetet beszéllék-el / sok nagy tetteit hallottam:* a Tudományos Gyűjtemény-beli életrajzának említett „kipótlás”-a Kazinczytól: KAZINCZY, Széchenyi 1822. E történetek a levelezésben: „A' Széchenyi Ferenc és Festetics Györgynek mondanod Beszédben óhajtánám feldolgozva látni általad a' mit Széchenyi Ferencz felől a' Tud. Gyűjt.-ben én mondtam el azok után a' mit Horvát Ádámtól hallottam. Csak hamar azután hogy a' Széchenyi élete ott megjelent, én vettem oda ezt a' toldalékot. Ne feledd magasztalni Széchenyinit is. – Az én két Anecdótám itt következik:
1. Egy szegény sorsú Nemes ad peram et saccum exequáltatott. Széchenyi a' hírt Füreden hallotta. Nem szóla semmit, de parancsola Titoknokjának, hogy az embert hívassa elő. – Uram, monda ennek Sz., nincs annyim hogy az Ur adósságát mellyért exequálva volt, kifizessem, de kölcsön adom az Urnak a' pénzt kamat nélkül. A' sors változó; az Ur gyermekei fel mehetnek, az enyéimek le. Mikor az én gyermekeim vagy unokáim szegénységre jutnak, az Úréi gazdagok lesznek, fizessék vissza nekik.
 2. Andrád Sámuelnek elfogyott a' pénze a' Füredi vizekben 's kérte Horvát Ádámot, szerezzen neki néhány aranyat. – Sz. ennek e' szókkal adá által erszényét: Nem tudom mi van erszényemben, 's fogadom, meg nem olvasom a' pénzt, ha az Ur majd vissza adja. Vegyen annyit belőle, a' mi elég lesz a' betegnek. Ne engem kéméljen, hanem azon könnyítsen.” (KazLev, 20/4647, Kazinczy – Kis Jánosnak, Sátoraljaújhely, 1826. júl. 7.; vö. még: uott, 21/5322, Kazinczy – Kis Jánosnak, Pécel, 1831. máj. 4.)
- (84) *Andrád Sámuel* (1751–1807): orvos.
- (84) *Med. Stud.* (lat.): orvostanhallgató.
- (84) *panaszlá valakinek:* mint a fenti levélből tudható, Horváth Ádám volt a közvetítő.
- (515) *Horváth Ádám (Pálóczi), I.* (1760–1820): író, költő, népdalgyűjtő. 1783-tól Balatonfüreden élt és gazdálkodott. (→ 47. jegyzetmező)
- (84), (516) *exequál* (lat.): végrehajt.
- (84) *interesé* (lat., rég.): kamat.
- (623) *Theresianum:* Collegium Theresianum; Mária Terézia által alapított, jezsuita vezetés alatt működő bécsi nevelőintézet.
- (623) *Denis*, Michael (1729–1800): osztrák költő és bibliográfus, a császári könyvtár igazgatója, 1759-től a Theresianumban az esztétika és irodalomtörténet tanára. (→ 36. jegyzetmező)
- (516), (623), (691) *Sonnenfels*, Joseph von (1733–1817): bécsi politikus, gazdasági szakember, udvari tanácsos, a Képzőművészeti Akadémia elnöke (1810). (→ 36. jegyzetmező)

- (623) *Kaunitz*, Wenzel Anton, herceg (1711–1794): osztrák politikus, államkancellár, Mária Terézia és II. József bizalmasa, az uralkodó után a birodalom legbefolyásosabb embere.
- (691) *Ein ungrischer Herr; ich kann aber seinen Namen nicht aussprechen* (ném.): 'Egy magyar úr; a nevét nem tudom kiejteni.'
- (691) *Das ist gewiss Herr v. K* – (ném.): 'Bizonyára K[azinczy] úr az.'
- (691) *referáda* (lat.): beszámoló.
- (691) *négy segédtszitet kaptam*: Kazinczy tankerületét öt járásra osztották, és nem négy, hanem öt revizort neveztek ki. (→ 41. jegyzetmező)
- (691) *Swieten*, Gottfried van, báró (1739–1803): a Monarchia oktatásügyének és felsőoktatási reformjának a vezetője. (→ 33. jegyzetmező)
- (624) *Pozsonyban [...] meglátni a' Seminariumot* (lat.): a pozsonyi római katolikus papképző tanintézetet, a Szent Imre-szemináriumot, amit II. József 1783. nov. 1-jén alapított.
- (624) *Bécsbe vitetvén innen 178 az itt tartott koronát*: II. József 1784. ápr. 13-án vitette Pozsonyból Bécsbe a császári kincstárba a magyar államiság szimbólumát, a Szent Koronát.
- (624) *Horváth János* (1769–1835): római katolikus püspök, egyházi író, a Magyar Tudós Társaság (MTA) tiszteletbeli tagja (1832). Veszprémi kanonok (1808), országgyűlési követ (1825), helytartói tanácsos (1826), bosoni püspök és a pesti egyetem hittudományi karának elnöke, székesfehérvári püspök (1831). A Magyar Tudós Társaság megalapítását előkészítő bizottság tagja.
- (624) *Döme Károly* (írói neve: Mede Pál) (1768–1845): egyházi író, fordító, pozsonyi kanonok (1818-tól), a pozsonyi Szent Imre-nevelőintézet igazgatója, a Magyar Tudós Társaság (MTA) tiszteletbeli tagja (1831). 1784-től Kazinczy hatására írt verseket és fordított (Ovidiust, Metastasiót), Kazinczy közölte verseit az *Orpheusban* és a *Helicomi Virágokban*. Később elhidegült egymástól.
- (624) *Szabó András* (1738–1819): római katolikus püspök. A nagyszombati szeminárium igazgatója (1760-tól), az érseki hivatal titkára (1762-től), a bécsi Pazmaneum igazgatója (1770-től), budai érseki helynök (1801-től), az első kassai püspök (1804–1819) volt.
- (624) *Ürményi József* (1741–1825), országbíró (1806–1825). (→ 20. jegyzetmező)
- (624) *Gessner*, Salomon (1730–1788): svájci-német író, idillköltő, festő. A Kazinczy írói hírnevét megalapozó fordítás: *Geszner' Idylliumi* (Kassa, 1788). (→ 14. jegyzetmező)
- (624) *Bácsmegyei*: 1789 tavaszán jelent meg Kassán Kazinczy nagyhatású levélregény-átdolgozása, a *Bácsmegyeinek össze-szedett levelei. Költött történet* (KAZINCZY, *Bácsmegyeinek* 1789). (→ 53. jegyzetmező)
- (624) *Kassai Múzeum és Orpheus*: Kazinczy által (is) szerkesztett folyóiratok. (→ 47. jegyzetmező)
- (624) *Hobgárdi Plebánus*: Ludvig János: → 42. jegyzetmező.
- (624) *Calvin' tanítványa*: református.
- (624), (692) *Secundus*: Janus Secundus Hagiensis (Johannes Secundus; Jan Nicolai Everard) (1511–1536), flamand humanista költő. Említett műve: *Basia* ('Csókok'). Kazinczy átdolgozásai Janus Secundus után: *A' Czenczim szája* (*Lollym szája*; *A' Lillám' szája*); *Közös lélek*.
- (624), (692) *Spinoza*, Baruch (Despinosa; d'Espinoza) (1632–1677): zsidó származású holland materialista filozófus.
- (692) *Mendelsobn* (*Mendelssohn*), Moses (1729–1786): zsidó származású német filozófus, bibliafordító, esztéta. A felvilágosodás meghatározó alakja, Lessing róla mintázta Bölcs Náthán alakját.
- (624), (692) *Lessing*, Gotthold Ephraim (1729–1781): német költő, író. (→ 53. jegyzetmező)
- (624), (692) *Thalmud* (héber): a zsidó hagyomány és vallás szent szövegeinek gyűjteménye.
- (624), (692) *Döme egy verszetet küld le hozzám a' Róza nevű fogadóba*: a verset egy Kazinczy-lévlé őrizte meg: „Ezt a' szép Epigrammát Döme Károly a' Pozsoni Várból a' Vendég fogadóba küldte utánnam:
Menj szaporán levelem, még itt fogod érni Kazinczyt,
Menj szaporán, ha lehet, kerekét rontsd össze, vagy olyan
Feretegért könyörög az Egeknek hogy el ne mehessen.
Gyenge vagy! ah látom, kerekét nem ronthatod össze,
Vig az idő 's nyájas! nincs mód meg-tartani; mégyen!”
(KazLev, 1/273, Kazinczy – Aranka Györgynek, Kassa, 1789. dec. 21.)

- (517), (624) *Batthyány-Strattmann József*, gróf (1727–1799): esztergomi érsek, főkancellár (1776–1799). 1752-től esztergomi kanonok, szombathelyi, majd 1755-től pozsonyi prépost. 1759-ben erdélyi püspök, 1760-tól Bács vármegyei főispán és kalocsai, 1776-tól pedig esztergomi érsek, hercegrímás, 1778-tól bíboros, Esztergom vármegye főispánja (1776–1785 és 1790–1799). II. József reformjait – különösen vallásügyben – élesen ellenezte, II. Lipót alatt tekintélye meggyengült. Kazinczy szerint szabadkőműves volt (MTAKK K 624, 120a). 1790-ben az országgyűlést magyar nyelven nyitotta meg. 1795-ben megakadályozta Kant filozófiájának tanítását az egyetemen. Batthyány Ádám (1662–1703) és gróf *Strattmann Eleonóra* (1678–1701) unokája, gróf *Batthyány-Strattmann Lajos* (1696–1765) kancellár és nádor fia. Sauer Kajetán rokona.
- (517), (624) *Migazzi Kristóf* (Christoph Anton Migazzit), gróf (1714–1803): 1764-ben honpolgárságot nyert osztrák származású bíboros, váci püspök, 1761-től bécsi hercegek. A váci székesegyház és diadalív építetője. A Mária Terézia által 1764-ben alapított Szent István-rend lovagja.
- (517), (625) *Török Lajos*, gróf (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatójaként (1785–1796) Kazinczy felettese, később apósa. A miskolci Erényes Világpolgárok (Virtuosos Cosmopoliták, 1781 k.) szabadkőműves páholy alapító nagymestere, Kazinczy beavatója (1784. jan. 16.). (→ 4.1. *Családja/Török*)
- (692) *a' Gróf*: gróf Török Lajos.
- (517), (625) *mint a' ki atyja' tetemein nyargala el szekérével*: utalás Róma hatodik királyának, Servius Tulliusnak lányára, Tulliára, aki hatalomvágyból férjével megölette saját apját, majd a holttesten áthajtott kocsijával.
- (625) *Midőn most, 1789. Novemb. Bécsbe készülék megint*: (Kazinczy a [*Pályám emlékezete III.*]–ban már beszámolt az 1789-es bécsi útjáról, ezért zavaró e megjegyzése.)
- (174), (321) [1789. dec. 11.] *Rozsnyó* (Gömör és Kishont vm.): ma: Rožňava (SZK). A ferences szerzetesek 1761-ben építettek itt templomot, Mária Terézia 1775-ben hozta létre a rozsnyói római katolikus püspökséget.

52. jegyzetmező: 1786–1790. Kassa

16. Feldolgozni valók (44)
 28. Aszalai János' [...] keze-írása (58–60)
 88. Pályám' Emlékezete [I.] (510–511, 518–519)
 90. [Pályám emlékezete III.] (626–628)

Kazinczy vármegyei pályájáról: → 30. jegyzetmező, az iskolaügyről: → 33. jegyzetmező.

- (59) *ipam*: gróf Török Lajos.
- (510), (519), (626) *Török Lajos*, gróf (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatója (1785–1796), Kazinczy szabadkőműves beavatója, későbbi apósa („*ipam*”). (→ 4.1. *Családja/Török*)
- (510), (627) *Lemberg* (ném.): ma: Lviv (U), korábban Lwów (Lengyelország). A város Lengyelország első felosztásakor 1772-ben került a Habsburg Monarchiához, az egyetemét 1784-ben indította újra II. József.
- (510), (627) *Concursus* (lat.): pályázat, több személy vetélkedése egy hivatalért.
- (511), (628) *expediens tanács* (lat.): mentő ötlet, mentség.
- (511), (628) *M... / Martinovics Ignác* (1755–1795): ferences szerzetes, apát, a lembergi egyetem természettanára (1783), a nevéhez kötött magyar jakobinus mozgalom vezetője. Szabadkőműves. 1791 nyarán beszervezte a bécsi titkosszolgálat vezetője, Gotthardi Ferenc, ettől kezdve rendszeresen jelentett az exjezsuiták, a szabadkőművesek és a demokraták mozgalmáról Gotthardinak, Colloredo miniszternek és Pergen rendőrminiszternek. 1794 tavaszán megszervezte titkos társaságait: a Reformátorok Társaságát (Kazinczy is ennek volt tagja) és a Szabadság és Egyenlőség Társaságát. 1795. máj. 20-án a Vérmezőn lefejezték.
- (511), (628) *F... / Fessler Ignác Aurél* (1756–1839): történetíró, egyetemi tanár, püspök, a Magyar Tudós Társaság (MTA) külföldi levelező tagja (1831). A kapucinus rendből kilépve lett evangélikus (1791). A lembergi egyetemen Martinovicsal egyidejűleg (1784), majd Péterváron (1809)

volt a keleti nyelvek tanára (1833-ban Szarátovban az oroszországi evangélikus németek szuperintendensükké választották). A hazai szabadkőművesség egyik vezető alakja. Magyarország történetéről külföldön több munkát is megjelentetett. Kötetünkben említett művei: *Marc. Aurel.* (I–IV.; Breslau, 1790–1792); *Aristides und Themistocles. Vom Verfasser des Marc. Aurels.* (I–II.; Berlin, 1792); *Mathias Corvinus König der Hungarn und Grossherzog von Schlesien* (I–II.; Breslau, 1793–94).

(518), (626) *megvásárolva harmincz ezüst pénzen*: utalás Júdás árulására (Mt 26,15).

(519), (626) *Gróf – / Gróf B– János*: talán gróf Barkóczy János (II.), aki a miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa, a tiszántúli kerület királyi biztosa (1827-től) volt.

(519), (627) *Szent-Iványi* Ferenc (1731–1823), a kassai kerület királyi biztosa (1785-től). (→ 32. jegyzetmező)

(627) *Kelcz* Antal: Abaúj vármegyei alispán (1775-től). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.

(519), (627) *oleo* (gör.): olaj, margarin.

(44), (58), (519), (627) *Aszalay János* (eredetileg: Szabó, nevét Kazinczy javaslatára változtatta meg) (1769–1796): író. Sárospatakon tanult, majd Kassán 1785–1786-ban házitanítója volt Kazinczy öccseinek, Józsefnek és Miklósnak. Kazinczy közbenjárására lett a kassai nemzeti iskola tanára, később Sárospatakon tanított. Németből fordított vígjátékait többször előadták. A Martinovics-per kapcsán 1795 márciusában letartóztatták és 3 évre ítélték; a gráci börtönben halt meg. Kazinczy hatására készült Lessing-fordítása: *Lessingnek meséi három könyvben* (Kazinczy Herder-fordításával egybekötve, Bécs, 1793; néhány mese korábban az Orpheusban is megjelent). Említett Villaume-fordítása nem jelent meg (vö. ORPHEUS, 485).

(58) *József és Miklós öccseim*: Kazinczy József (II.) (1772–1855) és Kazinczy Miklós (1774–1844), Kazinczy öccsei. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)

(58) *nem lévén kinézése nevezetes polczokra*: nem volt esélye rangosabb állásra.

(58) *József*: II. József.

(58) *Villaume*, Peter (1746–1825): német teológus és pedagógus. Említett, Aszalay János által fordított műve: *Praktische Logik für junge Leute die nicht studieren wollen* (Berlin-Libau, 1787; Wien, 1789; a fordítás kéziratban maradt).

(59) *Ónod* (Borsod vm.): itt feküdt a gróf Török család csak fiúágon örökölhető birtoka, amelyet Kazinczy apósa eladott, és ellenértékéből a kázméri birtokot vette.

(59) *Egri Püspök*: gróf Eszterházy Károly (1725–1799) egri püspök (1761–1799). (→ 49. jegyzetmező)

(59) *actuárius* (lat.): hivatalnok, titkár, ügyintéző.

(59) *Schweizer Ferenc*: katolikus pap, Török Lajos tankerületében ügyintéző.

(59) *Heinzéli Márton*: a kassai tankerület evangélista vallású igazgatóhelyettese, Kazinczy kollégája.

(59) *Praeparandus* (lat.): tanítóképző tanintézet hallgatója, tanító.

(59), (519), (627) *quietantia / nyugtató* (lat., rég.): nyugta, átvételi elismervény.

(519), (627) *rekeszték* (rég.): a levélhez mellékelt átvételi elismervény.

(59) *Pethő Jakab* (1752 k.–1819): a budai kerületi nemzeti iskolák felügyelője, szatmári táblabíró.

A helytartótanácsnál a tudományok osztályában tanácsos volt, az egyetemi tanulmányi bizottság tagjaként a magyar nyelv és irodalom tanítását szorgalmazta.

(59) *Consilium* (lat., rég.): tanács; itt: a helytartótanács iskolaüggyel foglalkozó tanácsa.

(59) *quietál* (lat.): nyugtáz.

(60) *Janüschek* József (Janusek, Jánosfi): Kazinczy beosztott iskolalátogatója (1789-től).

(519), (627) *ismertem az embert / ismertem a' jó embert*: Janüschek József.

(60), (519) *Kossuth András, I.*: Zemplén vármegyei szolgabíró, Kossuth András (II.) apja.

(627) *Zemplény Vgyének Szolgabírája*: Kossuth András (I.)

(60) *Attestátum* (lat.): igazolás.

(60), (519), (627) *napam / Grófné*: Kazinczy későbbi anyósa: gróf Török Lajosné Rogendorff Aloysia (1754–1817).

(60) *Simay Kristóf* (Simai; eredetileg: Sima Márton) (1742–1833): piarista rajztanár, író. 1778-tól a Kazinczy által felügyelt kassai nemzeti iskola rajztanára. Kelemen László társulata 1790-ben az ő

vígjátékával nyitotta meg a budai és pesti színielőadásokat: *Igazházi, egy kegyes jó atya* (Kassa, 1790).

(60) *Nulla pallescere culpa!* (lat.): 'Semmiféle bünt ne szégyellj!' (Horatius, *Epistulae*, I, 1, 61; az idézet előfordul még: [Kazinczy Ferencz kellemetlenségei László és Dienes öccsével], jelen kötet, 109.)

(60) ὁπλον μερίζον ἐστὶν ἡ ἀρετὴ βροτοῖσι: 'a halandóknak a legnagyobb fegyver az erény.'

53. jegyzetmező: 1789–1794. irodalom

20. Története a' Wieland' Diogenese' magyar fordításának (47–49)

71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (171)

88. Pályám' Emlékezete [I.] (511, 521–522, 530–531)

89. [Pályám emlékezete II.] (535–536, 537–539)

90. [Pályám emlékezete III.] (614, 640–642)

92. [Pályám emlékezete V.] (690, 692–693, 694–696)

Kazinczy munkái (1789–1794):

A' vak lantos. Regéje a' hajdan kornak: Veit Weber (1762–1837) német író *Sagen der Vorzeit* (7 kötet; 1787–1798) c. ossziáni hatást mutató munkájának fordítása a *Stellával* egybekötve jelent meg (Pozsony, 1794). *A' vak lantost* Kazinczy még egyszer kiadta a *Kazinczy Ferencz' Munkái* 9. kötetében (Pest, 1814; ez valójában a sorozat első köteteként jelent meg).

Bácsmegyei: 1789 tavaszán megjelent Kassán Kazinczy nagyhatású levélregény-átdolgozása, a *Bácsmegyeinek össze-szedett levelei. Költött történet* (KAZINCZY, *Bácsmegyeinek* 1789); a *Jelentés* márc. 20-ára van keltezve. Albrecht Christoph Kayser (1756–1811) *Adolfs gesammelte Briefe* (Lipcse, 1778; második kiadása: Frankfurt, 1782) c. levélregényét Kazinczy később újra átdolgozta: *Bácsmegyeinek gyötrelmei* (Kazinczy Ferencz' *Munkái*, 9 kötet, Pest, 1814). A [Pályám emlékezete V.]-ben minden más forrásnak ellentmondva teszi Kazinczy 1789 helyett 1790-re a *Bácsmegyeinek össze-szedett levelei* megjelenését. 1789 áprilisában már a megjelent példányokról intézkedett (KazLev, 1/196, Kazinczy – ifj. Szilágyi Sámuelnek, Kassa, 1789. ápr. 12.). A „tévedés” oka az lehetett, hogy Kazinczy e szövegrészt áthelyezte az 1790-es évek irodalmi eseményei közé, ugyanis a korábbi [Pályám emlékezetei]-nek az időrendet betartó szerkezete ismétlésre kényszerítette.

Első Hajós: Salomon Gessner (1730–1788) svájci-német író idilljének fordítása *Kazinczy Ferencz' Munkái* 2. kötetében (Pest, 1815) jelent meg. Az *Első Hajós* fordítását Kónyi János katona-író már 1780-ban és 1797-ben, Nagy Sámuel komáromi orvos ugyancsak 1797-ben kiadta. (Kazinczy az 1815-ös kiadása előtt nem említi Kónyinak ezt a fordítását; vö. KAZINCZY, Gessner' *Élete* 1815.) (→ 14. jegyzetmező)

Goethe (Gothe, Göthe, Göthe), Johann Wolfgang von (1749–1832): német költő, író, drámaszerző. Kazinczy irodalmi, esztétikai gondolkozására, a „fentebb stíl” eszményének kialakítására meghatározó hatással volt, drámáit elsőként fordította magyar nyelvre. Kazinczy Goethe-fordításai (a verseken kívül): *Die Leiden des jungen Werthers* (1774; Kazinczy befejezetlen fordítása kéziratban maradt); drámák: *Sztella/Esztella* (1776; Pozsony, 1794; ezt a fordítást – egy szerelmi háromszög emlékére – Bárczay Ferencnek [II.] ajánlotta [SZAUDER 1961]; → 4.1. *Családfa/Szirmay*); megjelent még: *Kazinczy Ferencz' Munkái*, 5. kötet, Pest, 1815, Ráday Gedeon [I.] arcképével; előadásai: 1795. febr. 25., dec. 9., 1809. nov. 6.), *A' Római Karnevál* (uott, 4. kötet, Pest, 1815; Csehi József arcképével), *A' testvérek* (1776; uott, 5. kötet, Pest, 1815, előadás: 1794. dec. 17.), *Clavigo* (1794, Beaumarchais színműve után; uott, 5. kötet, Pest, 1815, előadás: Debrecen, 1802. okt. 6.), *Egmont* (1788; uott, 8. kötet, Pest, 1816; Teleki József, I. arcképével), *A' vétkesek* (1787; Kazinczy J. F. E. Albrecht prózai átírásából fordította, előadás: 1795. aug. 5. és szept. 11., 1808. jan. 20.); *Iphigenia* (prózában: 1779, versben: 1787; Kazinczy fordítása kéziratban maradt). Említett lovagdrámája a Sturm und Drang-korszakából: *Götz von Berlichingen mit der eisernen Hand* (1773). A Kazinczytól Goethe-műként említett *Tancred* valójában Voltaire drámájának fordítása.

Hamlet: 1790-ben Kassán (tehát nem Pozsonyban) jelent meg Kazinczy színműfordításainak első, báró Prónay Lászlónak ajánlott kötete: KAZINCZY Ferencz' *kül-földi Játzó-színje, Első kötet, Hamlet-Stella-Missz Szara Szampszon* (továbbiakban: KAZINCZY, *Hamlet* 1790; a többi darab nem jelent meg). Shakespeare drámáját Kazinczy Friedrich Ludwig Schröder német átdolgozása után prózában fordította le. Gróf Ráday Pál (II.) jutalma – és a politikai-közéleti forrongás – ellenére a bemutatóra csak 1793. nov. 23-án Kolozsvárott került sor; 1815-ben Miskolcon is előadták. A darab újrafordításának még két töredékes kézírata maradt fenn Kazinczytól, az egyik 1814-ből. (Az 1801. jún. 28-i szabadulás és az előbeszéd kapcsolatáról: → 61. jegyzetmező. Gróf Ráday Pál [II.]: l. alább.)

Heliconi Virágok: kiskalákú almanach, amely már korábban megjelent versek, versfordítások gyűjteményét adta Kazinczytól és másoktól is: *Heliconi Virágok 1791 esztendőre, szedte Kazinczy Ferencz* (Pozsony és Komárom, 1791; továbbiakban: KAZINCZY, *Heliconi* 1791). Kazinczy tervezte a folytatást: „Tegnap érkeze kezemhez a' 2dik esztendei darab kézírása Wébertől.” (KazLev, 2/423, Kazinczy – Gr. Dessewffy Józsefnek, Alsóregmec, 1793. júl. 27.) (ORPHEUS, 329–357.)

Herder, Johann Gottfried (1744–1803): német író, költő, filozófus. Kazinczy ekkor fordította a görög mítoszokat újraértelmező átdolgozását: *Paramythien* (1785; Kazinczy fordításai: *Herdernek Paramythionjai* [Bécs, 1793]; *Paramythek 2 könyvben* [Kazinczy Ferencz' Munkái, 1. kötet, Pest, 1815]). További, kötetünkben említett munkája: *Sämmtliche Werke. Zur schönen Literatur und Kunst* (Tübingen, 1808; az Összes műveinek a X. kötete *A szépirodalomhoz és művészethez*). Kazinczy fordított még egy „Orientális Regé”-t: *A' repülő szekér* (Kazinczy Ferencz' Munkái, 9. kötet, Pest, 1814); *A' széptudományok' befolyásáról a' felsőbb tudományokra* (gróf Gyulay Lajosnak ajánlva; Erdélyi Múzeum, 1814, I/4).

Lanassza: Antoine Marin Lemierre (1733–1793) szomorújátékát Karl Martin Plümicke (1749–1833), majd Kotzebue dolgozta át (*Lanassa. Trauerspiel nach Mierres la veuve de Malabar*, Berlin, 1782) ezt fordította Kazinczy: *Lanassza. Szomorú Játék négy fel-vonásban* (Magyar Játék-Szín, IV. kötet; Pest, 1793; előadása: Budán 1793. máj. 20.) Kazinczy a fordítást Spissich Jánosnak ajánlotta.

Lessing, Gotthold Ephraim (1729–1781): német költő, író, esztéta. Kazinczy több művét is lefordította: *Miss Sarah Sampson* (szomorújáték, 1755; Kazinczy fordítása: *Missz Szara Szampszon*, Kazinczy életében nem jelent meg, 1830-ban újradolgozta); *Emilia Galotti* (tragédia, 1772; Kazinczy fordítása: *Galotti Emilia*, Pest, 1830 [Bajza kiadásában]; fordításán a munkácsi fogsága alatt és élete utolsó évében is dolgozott); *Minna von Barnhelm* (vígjáték, 1768; Kazinczy *Barnhelmi Minna vagy A katona-szerencse* c. fordítását a munkácsi fogsága alatt készítette, életében nem jelent meg). Kazinczy Aszalayval lefordította Lessing államészeit: *Fabeln* (1759; Aszalay fordítása: *Lessingnek Meséi. Három könyvben*, Bécs, 1793, [Kazinczy átdolgozásában és Kazinczy Herder-fordításával egybekötve]; közülük néhány korábban az Orpheusban is megjelent). Kötetünkben említett drámai költeménye: *Nathan der Weise* (1779; 'Bölcs Náthán'). A mesék Kazinczy fordításában a *Kazinczy Ferencz' Munkái*, 9. kötetében jelentek meg újra (Pest, 1814; Pászthory Sándor arcképével; egybekötve: *Bácsmegyei*, ill. Weber-, Brydone- és Herder-fordítások).

Makbeth: *Macbeth*; a Shakespeare-darabot Bürger átdolgozásából fordította le Kazinczy 1791-ben. A kötetünkben közölt szövegek szerint Kazinczy elégette a munkáját, de – legalábbis egy részlete – mégis fennmaradt (OSZK, Fol. Hung. 183, 38 f.). Nem jelent meg. (Gottfried August Bürger (1747–1794) német költő: → 23. jegyzetmező.)

Medea: Friedrich Wilhelm *Gotter* (1746–1797) német költő és író *Medea* c. drámáját (1775) Kazinczy 1790-ben lefordította, de elégette.

Messias: Friedrich Gottlieb *Klopstock* (1724–1803) német költő *Der Messias* (1748–1773; átdolgozta: 1780 és 1800) c. eposzának 10 énekét (az elsőt jambusban) fordította le Kazinczy. Nem jelent meg. (→ 25. jegyzetmező)

Orpheus: Kazinczy folyóirata. (→ 47. jegyzetmező)

Siegwart: Johann Martin Müller (1750–1814) német író *Siegwart, eine Klostergeschichte* (Lipce, 1776) c. népszerű regényének lefordítását – *Szezvári* címen – már 1782-ben tervezte Kazinczy.

A *Bácsmegyeinek össze-szedett levelei* előtti *Jelentésben* a fordítás elkészültét is bejelentette, de – mint itt is olvashatjuk – végül tűzbe vetette a kéziratot. Barczafalvi Szabó Dávid megelőzte: *Siegwart, egy klastromi történet* (Pozsony, 1787). Kazinczy levélben is felkereste Millert.

Wieland, Christoph Martin (1733–1813): német költő, író *Dialoge des Diogenes von Sinope* (Lipcse, 1770) c. munkáján Kazinczy 1790-től dolgozott, 1793-ban adta ki: *Sokrates Mainomenos az az a' Szinopei Diogenes' dialogusai* (Pest, 1793). (→ 18. jegyzetmező)

Még egy fontos – de e szövegekben nem említett – művet fordított ebben az időszakban Kazinczy: Jean-Jacques Rousseau (1712–1778), *Du contrat social* (1762; *Társadalmi szerződés*). „A' Genevai szerencsétlen Polgár munkáját megégettem, de a' két első könyvét újra lefordítottam. Ez nem fog világot látni, mert az idők nem úgy folynak, hogy láthasson. De jó emberek Msptumban olvassák.” (KazLev, 2/423, Kazinczy – Gr. Dessewffy Józsefnek, Alsóregmec, 1793. júl. 27.)

1790-ben Kazinczy az Orpheusban magyar nyelvű színelőadásokat sürgetett a budai országgyűlés idejére. A szervezésre id. gróf Ráday Gedeon unokája, gróf Ráday Pál (II.) (1768–1827) vállalkozott, akivel **1790. szept. 21-én** megalakította Kazinczy a Magyar Színjátszó Társaságot. A gróf Kazinczy Hamlet-fordításának budai előadására jutalmat tűzött ki, de az előadások megtartására nem kaptak engedélyt. **1790. okt. 25-én** volt Kelemen László magyar színtársulatának első előadása a budai Várszínházban. Simay Kristóf *Igazbázi, egy kegyes jó atya* c. vígjátékának ezt a bemutatóját tartja a színház történetét a magyar hivatásos színészet nyitódarabjának. **1792. dec. 17-én** Aranka György ösztönzésére létrehívott erdélyi magyar színjátszó társaság megtartotta első előadását Kolozsvárott. (**1785. szept. 12-én** a budai Várszínházban az első magyar nyelvű színelőadásaként Simai Kristóf *A mesterséges ravaszság* c. vígjátékát adták elő.) (KERÉNYI 1990, 449; KERÉNYI 2002, 161–162.)

(511), (535), (614), (641), (694) *Elbeszéllem az Előbeszédben, mi indíta fordítására / Előbeszédében elmondám mi indíta fordítására/hogy fordítsam; Ezért választám az említetteket*: a *Bácsmegyeinek össze-szedett levelei* előbeszéde, a *Jelentés* szerint Kazinczy csak azért nem Goethe Wertherét fordította le, mert nem volt keze ügyében a levélregény. De egy évvel korábban írt leveléből kitűnik, hogy úgy tudta, talán Sonnenfels művét fordítja: „Esméri reménylen Nagyságod azt a' kis Románt, a' melyet Sonnenfelsének is mondanak lenni: Adolphs gesammelte Briefe. – Ez a' Göthe Wertherének példája szerint van írva. A' Festegetések benne patheticusok.” (KazLev, 1/129, Kazinczy – B. Id. Ráday Gedeonnak, Kassa, 1788. máj. 19.)

(511), (535), (614), (694) *csak igen hosszas bátorítások után beszéltetém rá*: Kazinczy a megjelenés előtt már majdnem egy évvel megírta Rádaynak, hogy elkészült a *Bácsmegyei*vel, l. a fentebb idézett levelet.

(694) **Páztthory** Sándor (1749–1798): jogász, kancelláriai titkár, királyi tanácsos, fiumei kormányzó (1791-től). II. József uralkodása alatt a magyarországi iskolai ügyek referense volt. (→ 38. jegyzetmező)

(511), (695) **csombók** (rég.): csimbók, férfi hajfonat.

(511), (522), (536), (690), (695) **Horváth Ádám (Pálóczi), I.** (1760–1820): író, költő, népdalgyűjtő. (→ 47. jegyzetmező)

(522), (690) **Horváth Ádám [...] ígéretet tett / Horváth ígéretet teve**: Horváth felajánlásának emléke Kazinczy leveleiben: „Ismerek Horváthot e' részről; nincs készebb Verselő a' világon. Midőn 1790. a' Magy. Theátrum felől vala szó Pesten az Orczy szobájában, elholtam azon szavára, hogy ő minden héten ad egy originális Magyar Játékot.” (KazLev, 15/3398, Kazinczy – Berzsenyi Dánielnek, Széphalom, 1817. márc. 13.) És: „Horváth Ádám pedig 1790 egy Literatori Ülésünkben, Generalis Gróf Fekete János' házában, Balog Péter és más Nagyok előtt, arra akará magát ajánlani, hogy ő minden héten ad egy originális Tragoédiát vagy Comoédiát, úgy hogy én, a' ki épen ezen kedves barátom mellett ültem, majd eldőlék ijedtemben.” (KazLev, 23/5837, Kazinczy – Szentmihályi Alajosnak, Széphalom, 1820. jún. 24.)

(522) **misoxenia** (gör.): idegengyűlölet.

(522) **Podmaniczky József**, báró (1756–1823): főispán, királyi tanácsos és kamarás. Az 1790/91-es országgyűlés reformpárti politikusa, a tanulmányi bizottság tagja. (→ 23. jegyzetmező)

- (522) *Fekete János*, gróf (1741–1803): író, költő, tábornok. (→ 56. jegyzetmező)
- (695) *Horváth Ádám* [...] *Manzsi egy dalával tisztel meg*: Horváth Ádám verse: *Bács megyei, Mantzijának lakadalmá után* (MAGYAR MUSEUM, I, 201–202; Kazinczy kiadta a *Heliconi Virágokban* is: ORPHEUS, 341).
- (511), (536) *Csolnaknak adni árbozot! / Árbozot adni csolnaknak!*: a balatonfüredi író társ – Horváth Ádám – a Gessner-mű erőltettségét kritizálta: „De lássunk valamit, magáról az Első Hajósról. [...] Nagyot nevettem, mikor a' második Énekben ott olvastam: Az alatt míg ezeket mondá, Amor egy hosszú rúdat hagyott fel nőni a' tsónak közepéből 'sat. Nevettem – de boszongkodtam is, hogy ugyan miért motskolta meg az Auctor ezt a' szép képzést, ezzel a' szerentsétlen (a' mint én hiszem, nagyon szerentsétlen) Ingeniummal. El szakad a' húr ha nagyon fel vonják; a' Találmány is addig szép, míg nem erőltetik. – valami van az Első Hajósban, még mind olyan, hogy könnyen hihető; azok pedig, hogy a' zefirusok segittenek a' hajónak menetelén, hogy Amor előtte repült, mind a' találmánynak gyönyörködött környűl írási, 's olyan mesék, mellyeket Poëtica descriptióknak nevezhetek; de hogy ennek a' leg első faragatlan hajónak vitorlát is adjak, már ez sok, ellenkezik a' találmánynak természetével; kívált hogy azt már nem maga tsinálta a' legény, hanem Amor nőttette oda: Ha, mikor meg próbálta a' tsónakot, akkor tapasztalta volna, hogy vagy ruhája szárnyát, vagy süvegét hajtotta, 's annál fogva a' hajót segítette a' szél; és abból tsinált volna következtetést a' legény a' vitorlára; már ez tűrhetőbb volna; vagy ha egyszer el ment evezővel, azután vissza jött, s ismét másik útát tett, és akkor Amor álmában meg tanította, hogy vitorlát is tsináljon; ez is jó volna: de egyszerre sok, 's annál több hogy erőltetett; hagy ki ezt Barátom! és jegyzésképpen írd alá, hogy az Auctorban ez is meg volt, de te el hagyad, hogy a' húr el ne szakadjon.” (KazLev, 1/261, Horváth Ádám – Kazinczynak, [Balaton]füred, 1789. nov. 3.)
- (511), (614), (695) *Batsányi János* (1763–1845): költő. (→ 47. jegyzetmező)
- (530), (537) *Révai Miklós* (1750–1807): piarista szerzetes, költő, nyelvtudós, egyetemi tanár. 1773-ban Nagykárolyban bölcseletet tanult. Említett kötete: *Elegyes versei* (Pozsony, 1787.) Révai említett kiadásai: *Faludi Ferenc* (1704–1779) költő, jezsuita szerzetes versei két kötetben: *Faludi Ferenc költeményes maradványai. Egybe szedte, s előbeszédekkel és szükséges oktatásokkal megbővítve közrebocsátotta a magyar Költeményes Gyűjtemény öregbedésére Révai Miklós* (Győr, 1786–87); báró *Orczy Lőrinc (I.)* (1718–1789) költő, tábornok, főispán művei: *Költeményes Holmi egy nagyságos elmétől* (Pozsony, 1787); *Orczy Lőrinc (I.) és Barcsay Ábrahám* (1742–1806) költő, testőr művei: *Két nagyságos elmének költeményes szüleményei* (Pozsony, 1789). (Révairól és Faludiról: → 24. jegyzetmező; Orczyról: → 21. jegyzetmező; Barcsayról: → 18. jegyzetmező.)
- (530), (537) *két Folyó-írásink / Folyó-írásaink*: ezekben az években a Kazinczyhoz kötődő Magyar Museumon és Orpheuson kívül Péczeli József Mindenes Gyűjteménye is megjelent (1789–1792). (→ 47. jegyzetmező)
- (537) *...jelene-meg, Révai, még Baróti és Rájnis mellett is, hamar*: utalás az ún. prozódiai harcra. *Baróti* Szabó Dávid időmértékes verseinek kiadásával (*Új mértékre vett külömb verseknek három könyvei*, Kassa, 1777) megelőzte *Rájnis* Józsefet, aki 1773-ban elkészült klasszikus mértékű verseit csak 1781-ben jelentette meg (*Magyar Helikonra vezető kalauz*). Rájnis a kötetéhez írt utószavával indította el az ún. prozódiai harcot. A vitában Révai Rájnis oldalán állt. (Vö. MAGYAR MUSEUM II, 12–21; Rájnisról: → 28. jegyzetmező; Barótiról: → 22. jegyzetmező.)
- (530), (538) *Aranka* György (1737–1817): költő, nyelvész, irodalomszervező, az erdélyi királyi tábla ülnöke, az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság vezetője. Szabadkőműves. Kazinczy barátja, a Magyar Museum és az Orpheus szerzője. A *Julia levele Ovidiuszhoz* c. fordítását Kazinczy adta ki (Kassa, 1790).
- (538) *Haller László*, gróf (1717–1751): író, fordító, Máramaros vármegye főispánja.
- (538) *Teleki József, I.*, gróf (1738–1796): író, költő, református főgondnok, koronaőr. (→ 12. jegyzetmező)
- (538) *Teleki Ádám*, gróf (1740–1792): költő, a *Cid* fordítója, főispán, a kolozsvári kerület királyi biztosa. (→ 22. jegyzetmező)

- (530) *Péczeli József* (1750–1792): református lelkész, nagy írói és fordítói életművet létrehozó alkotó. Említett meséi: *Haszonnal mulattató mesék. Mellyeket rész-szerint Ésopusból vett, rész-szerint csinált, s az olvasásban gyönyörködő iffjainak kedvéért könnyen érthető versekbe foglalt* (Győr, 1788). Említett fordításai *Voltaire*-től: *Zayr* (színmű; Győr, 1784), *Mérop és Tancred* (színmű; Komárom, 1789), *Álzir* (színmű; Komárom, 1790), *Henriás* (eposz; Győr, 1786); *Hervey*-től: *Hervey Sírhalmai és elmékedései* (Pozsony, 1790). (→ 47. jegyzetmező)
- (530) *Gvadányi József*, gróf (1725–1801): generális, író. Említett, Kazinczytól élesen bíralt szatirikus műve: *Egy falusi nótáriusnak budai utazása, melyet önnön maga abban esett viszontagságai-val együtt az elaludt vértű magyar szívek felsekmentésére és mulatságára e versekbe foglalt* (név nélkül, Pozsony és Komárom, 1790).
- (530) *Laczkovics János* (1754–1795): huszárkapitány, a Martinovics-mozgalom egyik kivégzett vezetője. Friedrich Freiherr von *Trenck* (1726–1794) porosz író, katonatiszt, nemzetközi kalandor II. Frigyes ellen írt *Mazedonischer Held* (1773) c. művének említett fordítása: *A mazedoniai vitéz* (1790). (Laczkovicsról: → 57. jegyzetmező; Trenckről: → 39. jegyzetmező.)
- (531) *Szent-Jóbi* (Szentjóni) Szabó László (1767–1795): költő, író, tanár. A debreceni kollégiumban tanult, majd Nagyváradon (1786-tól) és Nagybányán (1789–1791) tanított, 1793-tól gróf Teleki Sámuel magántitkára. Kazinczy és Batsányi barátja, Nagybányán Kazinczy segítségével jutott álláshoz. A Martinovics-perben 1795-ben halálra, majd várfogságra ítélték. A kufsteini börtönben betegségben halt meg. Említett drámája, amelyet I. Ferenc koronázására írt: *Mátyás király, vagy a nép szeretete jámbor fejedelmek jutalma* (Buda, 1792, németül is; bemutatta Kelemen László társulata 1793-ban). Verseinek kiadása: *Szent-Jóbi Szabó László költeményes munkái* (Pest, 1791; 2. kiadás: Debrecen, 1820).
- (531) *Szalkai Antal* (1753–1804): főhadnagy, Sándor Lipót nádor alkalmazottja (1790–1794). Említett fordítása: *Virgilius Éneássa, kit Blumauer németre travestált, most magyarosan Szalkai Antal úr által öltöztetett. Első rész* (Bécs, 1792). Alois *Blumauer* (1755–1798) osztrák költő munkája: *Virgils Aeneis, travestirt von Blumauer* (Bécs, 1784). (Blumauerrel: → 36. jegyzetmező.)
- (531), (696) *Aszalay János* (1769–1796): író, tanár. A Martinovics-perben elítélték, Grazban, börtönben halt meg. Kazinczy hatására készült Lessing-fordítása: *Lessingnek meséi három könyvben* (Kazinczy Herder-fordításával egybekötve, Bécs, 1793; néhány mese korábban az Orpheusban is megjelent). (Aszalayról: → 52. jegyzetmező.)
- (531) *quasi-almanach* (lat.–arab): almanachhoz hasonló.
- (695) *szurtosan*: piszkosan.
- (47) *Sahlhausen Mórítz*, báró (1736–1811): nyugalmazott kapitány, cenzor, a kassai jogakadémia igazgatóhelyettese (lat.: *prodirector*), a kassai tankerület főigazgatója (gróf Török Lajos után, 1796-tól). 1803-ban magyar nemességet kapott.
- (47) *Török Lajos*, gróf (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatója (1785–1796), ekkor Kazinczy felettese, később apósa. (→ 4.1. Családja/Török)
- (47) *Kassai Academia*: → 22. jegyzetmező.
- (47) *imprimatus* (lat.): nyomdai engedély.
- (48) *a' Munka megtiltaték Magyarban*: II. József 1781. jún.-i rendeletével kivette a főpapság hatásköréből, és a bécsi Könyvvizsgáló Bizottság alá rendelte a birodalomban megjelenő könyvek engedélyeztetését. Az állam felvilágosító programjának szolgálatába állított cenzúra a tiltott könyvek számának csökkenéséhez vezetett. 1793 tavaszán I. Ferenc megszigorította a cenzúrát, amely ellen Abaúj és Gömör vármegyék is tiltakoztak (1793. ápr. 18.; 1793. jún. 10.; 1793. szept. 9.). 1803-ban megkezdte működését az újracenzúrázó bizottság is, amely az 1791 előtt megjelent munkákból 2500-at tiltott be.
- (48) *Trattner Mátyás* (1745–1828): nyomdász és könyvkereskedő. Fia, ifjabb Trattner János Tamás nagykorúsága előtt és halála után volt a Trattner-nyomda vezetője. (→ 26. jegyzetmező)
- (48) *[...]dentes ac circumspecti...* (lat.): '[...] és megfontolt, általam igen tisztelt [Urak]! Ó Szent Felsége a Sinopei Diogenes Dialogusainak Trattner nyomdájában kinyomtatott magyar fordítása ügyében kegyesen azt méltóztatott határozni, hogy, mivel maga az eredeti kötet elkülönítve nem, hanem kizárólag Wieland valamennyi művével összefüggően engedélyeztetett, és a

cenzúra utasításai alapján nem tiltatott be eme fordítás külön kiadása, Trattner nyomdász, amiatt, hogy jóakaratulag átvett egy, a helyi kassai cenzor által jóváhagyott nyomtatást, nem követett el bűnt, sőt így elítélni sem lehet, amennyiben a veszteség csökkentéséhez fog, és azt (beszámítván a további egységek árát) kielégítően likvidálja, – addig is az eddigi legutolsó utasítást kövesse.

Ezért a kegyes utasítást a Magyar Helytartótanács innen a Városi Tanáccsal közli azon céllal, hogy a fent említett nyomdászt megfelelően értesítse, és a hiba helyrehozása érdekében ebben az irányban lépjen. Kiadatott a Magyar Királyi Helytartótanács által, Budán, az 1794. június 13-ai ülésén.

Haller József ispán saját kezűleg, Limp József saját kezűleg

A pesti városi tanácsnak adassék! (Ford. Balogh Piroska.)

(48) *Haller József*, gróf (?–1814): a nagyváradi kerület királyi biztosa (1787–1790), helytartótanácsos, Krassó–Szörény (1781–1785), Máramaros (1790-től) és Kolozs (1804–1817) vármegyék főispánja. A magyarországi szabadkőműves páholyok főmestere. (→ 32. jegyzetmező)

(48) *Limp József* (?–1804 után): pozsonyi származású jezsuita pap, majd 1773-tól hivatalnok a Helytartótanácsnál.

(48) *Schaffrath Leopold (Lipót)*, báró (1734–1808): piarista tanár, váci kanonok, pesti gimnáziumi igazgató, cenzor. Szabadkőműves.

(48) *Weingand János Mihály* (?–1802): könyvkereskedő. (→ 18. jegyzetmező)

(48) *Haben Sie das bei uns Betitelt a Szinopei Diogenes Dialogusai von Wieland...* (német.): 'Meg van Önnek a nálunk kiadott *Szinopei Diogenes Dialogusai* című [könyv] Wielandtól, ámde Kazinczy magyar fordításában. Ha van Önnek ebből egy példány, küldje el azt az egyet nekem. Ha több van, küldje el mindet, mert továbbítani kell a Helytartóságra.' (Szép Beáta olvasata és fordítása.)

(49) *attestál; attestátum* (lat.): igazol; igazolás.

(49) *Attestatum...* (lat., német.): 'Tanúsítvány / tanúsítom, hogy *Wieland* udvari tanácsos Sokrates mainomenos, avagy a Szinopei Diogenes Dialogusai cím alatti német munkácskájá, melyet nevezett Kazinczy Ferenc magyar nyelvre fordított, és Trattner pesti nyomdájában kiadatott, minden könyvtárban, mind a magyaroknál, mind az osztrákoknál, szabadon árultatik, és az eladásra szánt könyvek jegyzékébe eme könyvtáraknál felvételtek.

Pesten, 1794. július 14-én

Johann Michael Weingand, mint könyvtáros

Johann Lindauer' (Ford. Balogh Piroska, Szép Beáta.)

(49) *Johann Lindauer*: (nem találtunk további adatokat.)

(171) [1794. jan. 31.] *Lőcsén 31. Jan. a' Dayka szép búcsúzója*: a Szepes vármegyei Lőcsén (ma Levoča; SZK) Dayka gimnáziumi tanár volt. 'Tegnap estve arra emlékeztem, hogy 1794-ben Lőcsén mulatván, egy délutánt Daykával Göthének apró dalainak olvasgatásában töltöttem el. Dayka provocált, hogy fordítsuk mind ketten ezt a' dalát: »Ach wer bringt die schönen Tage [...]«' (KazLev, 3/823, Kazinczy – Kis Jánosnak, Nagykázmér, 1805. okt. 1.)

(171), (531), (537), (692) *Dayka Gábor* (1769–1796): költő, gimnáziumi tanár. Kazinczy 1790-ben meglátogatta a papnevelőben (szemináriumban), amelyet még abban az évben feloszlattak. Dayka 1791-ben kilépett a papi kötelékből. Átírt verseit Kazinczy adta ki egy nyelvújítás mellett érvelő előszóval és életrajzzal, l. alább. (→ 25. jegyzetmező)

(692) *Látni akartam a' kedvelt barátot...*: Dayka leírása szinte szó szerint megegyezik a Kazinczy által kiadott Dayka-kötetben közölt portréval: »[...] látni akarám Daykát, a' szeretettet! Vezetőm egy tágas szobába vive, hol a' Nevendékek csoportra-osztva műlatotztanak. Reá ismertem volna én Daykára megnevező nélkül is: Ámor állá itt, talárisba öltözve, az Anyaszentegyház' fiai között. Termete alacsony, de karcsu, és, a' mi nagyon tűnt szembe, olly erőltetés nélkül egyenes, mintha egész életét Tánczmesternek kezei alatt töltötte volna. Lobogó setétszög haja saját disz volt alakján. Horgas igen szép orra, a' legszebb metszésű ajak, a' legszelídebb, domborodás nélkül lefolyó áll, hosszan elvonuló szemölde, nem épen sima de tisztabőrű arca, csontos, magas homloka, a' legjátékosbb kék szem, a' leglelkesebb kép festette nékem a' Múzsák' és Gráziák' Kedveltjét. Beszéde kevés. Színetlen szerénység, figyelem mások eránt és annyi nyájasság, hogy első pillantással mindent elbájolt. Némelly hangja félíg

- selyp, melly nevelte kecsseit. Öröme nem fakadozott egy még eddig nem látott, szeretett idegennek régen óhajott meglátásán; sőt ő magába zárva maradt mindég, 's mindég poetai andalgásban; 's az édes szendergésnek csak a' le-leülyyedten eleven szem 's a' mesterkélés nélkül édesen-mosolygó csendes ajak kölcsönze életet. Illyen vala Dayka. A jelenvalók széjjelfoszlottak csoportjaikból, 's társok és a' vendég körül tömött koszorút fontak. Szabó lett a' beszéd' tárgya, 's Rajnis és Révai, Péczeli és Horváth Ádám, 's Báróczy, Barcsay, Bessenyei és Orczy, Ráday és Teleki József, 's Zrínyi és Gyöngyösi István." (KAZINCZY/DAYKA–KAZINCZY *Poetai* 1813, XIII–XV, [az eltérések kiem. O. L.]; vö. HÁSZ-FEHÉR 2003, 39–40.)
- (693) **Baróti** Szabó Dávid (1739–1819): jezsuita szerzetes, pap, költő, a klasszikus triász tagja. (→ 22. jegyzetmező)
- (538) **Ányos** Pál István (1756–1784): költő, pálos rendi szerzetes, tanár. Verseit elsőként Batsányi adta ki (Bécs, 1798; az önkényes szerkesztői változtatásokat Kazinczy kifogásolta). Kazinczy az Orpheusban közölte *Callioe* c. versét.
- (538) **Anacreon** (i. e. 572 k.–487 k.): görög költő. Révai Anakreont követő versei: *Révai Miklós elegyes versei és néhány apróbb költetlen írásai. Függelékül hozzájuk adatnak másoknak is némelly hozzá íratott darabjaik, végre néhány régiségek is* (Pozsony, 1787).
- (538) **Párka**: a görög mitológiában a sors istennője.
- (538) **Debreczenben [...] egy jó Grammatikát óhajtanának. A' Magyar újabb Hírmondó' Kiadói Görög és Kerekes jutalmat tevének-ki: Magyar Grammatika, melyet készített Debreczenben egy Magyar Társaság (Debreceni Grammatika; Bécs, 1795). Görög** Demeter és **Kerekes** Sámuel 1789-ben írt ki pályázatot egy magyar nyelvtan írására, amelynek kitűzött 20 arany pályadíjat Nunkovits György püspök 1790-ben 50-re emelte. Az öt pályamű közül a debreceni bírálók Földi János (1755–1801) *Magyar Nyelvkönyv* c. nyelvtanának ítelték az első díjat. A győztes pályamunkából, a többi szerző művét is felhasználva, egy új grammatikát írtak és szerkesztettek a debreceniek: Domokos Lajos, Szikszai György, Benedek Mihály és Hunyadi Ferenc (1743–1795; a tiszántúli kerület püspöke 1791-től). Ez jelent meg gróf Széchényi Ferenc támogatásával. **Kerekes** Sámuel (18. sz. közepe–1800) 1789-től 1791-ig **Görög** Demeterrel együtt adta ki a Hadi és Más Nevezetes Történetek c. lapot, amely 1792–1803 között *Magyar Hírmondó* címen jelent meg (→ 46. jegyzetmező).
- (640), (694) **Vádlának még a' jók is / Vádlának, és vádlának most is**: Kazinczy az iskolafelügyelői tevékenységét kritizáló Péczeli József egyik cikkére gondolhatott: *T. Kazintzy úrnak a normális iskolák látogatójuk előtt tartott beszéde* (Mindenek Gyűjtemény, 1790/III, 167–171). (→ 45. jegyzetmező/1788. aug. 24.)
- (694) **a' Rendelések**: II. József nyelvrendelete (1784. máj. 11.) (→ 32. jegyzetmező)
- (694) **azon ötöd alatt**: Kazinczy öt évig volt iskolafelügyelő.
- (640), (694) **Fő-Notáriusnak már ki valék nevezve Abaujban, 's mikor Vay József ugyan-azzal kínálja meg Szabolcsban / Vay' való előterjesztésére: Vay József, I.** (1752–1821): szepetmíri, helytartói tanácsos, a sárospataki kollégium főgondnoka (→ 15. jegyzetmező). Kazinczy vármegyei pályájáról: → 30. jegyzetmező.
- (640), (694) **„Ki minél jobban tud görögül, annál semmire valóbb” – ezt mondák valaha Rómában**: az antik Rómában a latin mellett a görög is általánosan használt, hivatalos nyelvvé vált, ez ellen Tiberius és Septimius Severus császárok már latin nyelvet védő törvényeket hoztak.
- (640), (694) **Cicero**, Marcus Tullius (i. e. 106–43): római szónok, író, köztársaságpárti politikus.
- (640), (694) **Atticus**, Titus Pomponius (i. e. 109–i. e. 32): görögül is alkotó római történetíró, Cicero barátja.
- (694) **Mednyánszky** Aloyz (Alajos), báró (1784–1844): német nyelvű magyar író, művelődéspolitikus, Nyitra és Trencsén vármegyék főispánja (1837–1844), főkincstárnok. (→ 87. jegyzetmező)
- (694) **Mailáth** János, gróf (Muki) (1786–1855): német műveltségű író, konzervatív politikus, Kossuth Lajos Pest vármegyei ellenfele. *Magyarische Sagen und Märchen* (Brünn, 1825) c. művét lefordította Kazinczy: *Mailáth' Regéji. Magyar Regék és Mesélések* (kiadta Kazinczy Gábor, Pest, 1864; a kézirat 1828–1830-ban készült). Kazinczy barátja.
- (640) **Cleymann** (Cleimann, Kleimann) Károly (1772–1833): német evangélikus lelkész, hit-szónok, 1793-tól Bécsben, 1816-tól Pesten volt lelkész.

- (640) *Pater Stanislaus*: Albach József Szaniszló (1795–1853), ferences szerzetes, természettudós, németül alkotó egyházi író, 1825–1838 között Pesten működő népszerű hitszónok.
- (640) *Lovasy* Benedek (eredeti neve: Szakál János): ferences szerzetes, kassai magyar hitszónok és lektor (1795). Egy nagyszalontai református lelkész fiaként a debreceni kollégiumban tanult, később katolizált.
- (640) *Szolgáljon nekünk a' szomszéd! ez vala a' bonját szerető Pálffy János Nádor' toistja*: Kazinczy több helyen is feljegyezi gróf *Pálffy János* (1663–1751) országbíró, nádor, a szatmári békét (1711) megkötő császári tábornagy szokásos pohárköszöntőjét. A szomszéd alatt – ezek szerint – a németet kell érteni: „Pálffy ebédnél üle, mikor a' Praefectus megérkezék. Leülteté, 's szokott toistjával: »Szolgáljon minket a' Német!« köszönte rá poharát. – Szolgálja maga magát, az ebadta! mondá a' Praefectus; eleget szolgált engem; mert ha kakálni mentem is, utánam jöve.” (Kazinczy autográf kézirata: MTAKK K 633/IV, [*Az én Pandectám, IV*], 216b–217a; és vö. MTAKK K 633/VI, [*Az én Pandectám, VI*], 163ab; MTAKK K 620, 81b.)
- (641) *Kartigám: Mészáros Ignác* (1721–1800) Menander után fordított műve. (→ 11. jegyzetmező)
- (539), (641), (695) *Eggynél több Olvasója, 's nem egyedül szerelemben epedező/olvadozó ifjacska-ink 's leánykaínk, Phraseologiákat dolgozának belőle / ...és nem csak szerelemben epedezők, pphraseologiákat csinálnak belőle*: a Kazinczy-levelezésből ismert, hogy Dayka Gábor is készített nyelvi és stilisztikai kijegyzéseket, az ő jegyzeteit ma a Sárospataki Református Kollégiumban őrzik (Kt. 1130, 88). A jegyzetelő olvasóra a *Bácsmegyei* 2. kiadásának zárólevelében, a *Toldalékban* is utal Kazinczy. *Phraseologia* (gör.): szólás- és kifejezésgyűjtemény.
- (539), (641) *Ráday Gedeon, II.*, gróf (1745–1801): fordító, a királyi tábla bírása (1785-től), koronaőr (1798-tól). *Ráday Gedeon* (I.) fia. (→ 26. jegyzetmező)
- (695) *Rádayné*: gróf *Ráday Gedeonné* (II.) Fáy Zsuzsanna (1749–1816).
- (539), (641), (695) *Herczeg Batthyáni Lajos pedig levélben köszöné/köszönte meg: herceg Batthyány Lajos* (1753–1806), Vas vármegye adminisztrátora és főispánja (1781–1784, 1790–1806). Batthyány említett latin levele: *KazLev*, 2/338, Batthyány Lajos – Kazinczynak, Buda, 1790. okt. 18.
- (641) *Himfy is kedvellette*: Kisfaludy Sándor (1772–1844) írói neve a Himfy. (→ 65. jegyzetmező)
- (695) *Ótományi Szabó László*: Szentjóni Szabó László (l. fentebb: *Szent-Jóbi*).
- (539), (641), (695) *már tűzre vala kárboztatva [...] Bacsányi ítélte reá / Batsányi azt tanácslá [...] egéssem el*: „Midőn Bácsmegyeimet már nyomtaták, Bacsányit kértem hogy útam alatt vigye a' Correcturát. A' mint haza jövék, kére, váltsam magamhoz a' kész íveket 's egéssem-el. A' munka nevetségessé teszen, eggy hős nemzethez nem illik ez az asszonyi szerelmes nyavalygás.” (*KazLev*, 20/4812, Kazinczy – Toldy Ferencnek, Sátorlajújhely, 1827. júl. 24.)
- (539), (641), (695) *későbbi dolgozám' sorába egyedül azért vevém-fel... / Én másod ízben csak azért adám ki... / adjam ki újra...:* az 1814-es második, ártírt kiadás újraanonizációs és pénzügyi motivációiról l. HÁSZ-FEHÉR 2000.
- (695) *ügy kíváná Ráday*: Kazinczy az 1792-ben elhunyt gróf id. *Ráday Gedeonra* (→ 12. jegyzetmező) hivatkozik: „Bácsmegyei 1789. midőn először kijött, nagy bruit-et csinált 's akkor engem a' Publicum igen szép *Irónak* tartá; most kaczag. Én pedig akkori írásomért pirúlok. A' Toldalékot az öreg Ráday emlékezete íratá velem. Ő kért hogy ha ismét kiadom, mentsem ki a' leányt.” (*KazLev*, 12/2740, Kazinczy – Sárközy Istvánnak, Széphalom, 1814. szept. 21.)
- (539), (641) *A' könyv' szerencsáját az csinálható, hogy a' történetet bonunk' földére transplantáltam / ...nem hagytam meg anyaföldén*: Kazinczy az átdolgozás elé írt *Jelentésében* fejtette ki elveit: „De reményelem, hogy azt a kedvetlenséget, melyet az idegen szók megtartása által némely olvasóimnak okozok, helyrehozom azzal, hogy a történetet hazánk vidékeire szállítottam, s szeméyleimnek, magyar hangzású neveket adok. Én ugyan szánakozva tekintek azokra a gyengékre, mint akármely cosmopolita, akik sem magunkat, sem másokat igazán nem eszmérvén kevélyebben tekintenek a külföldiekre, mint valaha a görög, az emberiség legfőbb remekje, a barbarusokra tekintett: de nem tagadhatom mégis, hogy boldogságomat lelem abban a gondolatban, hogy nevem hangzása kétségbevehetetlen tanú nemzeti eredetem felől.” (KAZINCZY, *Bácsmegyeynek*, 1789.)

- (539), (641) *a' széptársaságok' saját, de idegen szavaikat bátor voltam magyarban is elmondani / némelly kedves és érzékeny 's poetai képű szóllásokat hoztam be a' nyelvbe:* „Ebben nem a történetet-költő, hanem maga Bácsmegyey szóll, mégpedig levelekben és barátjaihoz, kik oly szerencsés nevelést nyervén mint ő maga, barátjoknak idegen ugyan, de a nagyvilágban mindenek előtt esmeretes szavait értették. Ezeknek megtartása kedves negligéet ad románomnak, s szinté elhitheti az olvasót, hogy levelei nem valamely belletristának, hanem magának a megvetett Szerelem gyötrelmei közt fetrengő Bácsmegyeynek tollából folytak. – Igaz, hogy még most kevés olvasóim értik azokat magyarázat nélkül: de kedvekért a munka lapjait perpetua nótákkal bémocskolni, vagy, ami még böldogtalanabb gondolat lett volna, szófaragásra vetemedni nem akartam. Engemet erre a különösségre nyelvünknek tagadhatatlan készületlenségén, s következőképpen szűk voltán felyül, a legvirágzóbb Nemzetek példái bátorítanak.” (KAZINCZY, *Bácsmegyeynek*, 1789.)
- (539), (641) *A' második kiadás' végében egy levelem áll, mely heroinámat hypochondriás/zavart fejű szeretője' vádjaiból kifejtsé:* Kazinczy az 1814-es szöveg utolsó levelére, a „Toldalék”-ra utal, amelyet Szalíe írt Jülie-hez a bártfai fürdőben (KAZINCZY, *Bácsmegyeynek*, 1814). *Heroína* (lat.): hősnő. *Hypochondriás* (gör.): képzelt betegségben, túlzott érzékenységben szenvedő személy.
- (521), (693) *Ráday Pál, II.* (1768–1827): az eperjesi kerületi tábla bírása, a dunamelléki református egyházkerület világi főgondnoka. Kazinczyval együtt megalakította 1790. szept. 21-én a Magyar Színjász Társaságot és Kazinczy Hamlet-fordításának budai előadására jutalmat tűzött ki, de nem kaptak engedélyt az előadások megtartására. Tagja volt a Pest vármegye játékszíni bizottmányának, 1807-ben pályázott (sikertelenül) Pest és Buda magyar és német színházainak bérlésére, 1815 és 1818 között a Pesti Német Színházat bérelte. Vállalkozásainak sikertelensége hozzájárult a család anyagi hanyatlásához. (KERÉNYI 2002, 161–162.) Kazinczy hozzá írt epistolája: *Gróf Ráday Pálhoz* (1809). *Gróf Ráday Gedeon (I.)* (1713–1792) (→ 12. jegyzetmező) unokája. Ráday Gedeon (II.) fia. Gyermekai: László, Gedeon (IV.), Anna (Nina), Erzsébet.
- (521) *Moor Náni* (Anna; Rehák Józsefné 1793-tól) (1773–1842): színésznő, az első magyar színtársulat vezető színésznője (1790–1796).
- (521) *Rehák József* (1766–1854): ügyvéd, színházi szervező, mecénás. Az első magyar színtársulat kasszatisztje (1794–1796), 1807-től a Wesselényi-féle (kolozsvári) színtársulat megbízott irányítója. Moor Náni férje.

54. jegyzetmező: 1790.

12. Gróf Ráday Gedeon, az Első... (34)
47. Diétai Dolgok, Kazinczy András (91–92)
48. Gróf Majláth József Excellenzánál visitám 1790. (92)
71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (171)
72. Jegyzések elhánt régi Papirosaimból (174–175)
79. Engem illetők (320, 321–322)
88. Pályám' Emlékezete [I.] (520–521, 522)
90. [Pályám emlékezete III.] (629–632)

1790. máj. 20–31-én Kazinczy Pesten és Budán tartózkodott, máj. 20-án vagy 22-én az abaúji bandérium tagjaként őrt állt a korona előtt. Jún. 3-tól Kazinczy ismét Kassán volt. Jún. 27-én Alsóregmecre költözött: „véégképen elhagyom Kassát.” (KAZINCZY, *Kalendarioma* 1824 [?], 30b). Kazinczy szept. 17-től Pesten, de okt. 12-én már Kassán volt: okt. 12. „ma látom Tht [Radvánszky Teréziát – O. L.] először mint özvegyet” (uott, 48b).

Háttér – 1790.

Jan. 28-án II. József visszavonta a Magyarországot illető rendeleteit (kivételt csak a türelmi, az alsópapság jövedelmét szabályozó és a jobbágyrendelet egyes részei jelentettek) és hazaküldte Bécsből a Szent Koronát. Febr. 20-án Bécsben meghalt II. József. Febr. 21-én Budán ünnepélyesen

fogadták a hazaszállított koronát (az uralkodó halálhírére az ünnepség miatt csak másnap hirdették ki). **Februárban** báró Orczy László vezetésével megalakultak a vármegyék koronaőrző *bandériumai*. **Márc. 14-én** (a későbbi) II. Lipót kinyilvánította igényét a trónra és ígéretet tett a rendi alkotmány tiszteletben tartására. **Márc. 21-én** II. Lipót feloszlatta II. József titkosrendőrségét. **Márciusban** Ócsai Balogh Péter új alkotmánytervezetet adott közre; a vármegyék eltörölték II. József intézkedéseit. **Ápr. 20-ától** a helytartótanács ügyintézésének a nyelve újra a latin lett. **Áprilisban** a vármegyék magyar tiszteket követeltek a magyar ezredekbe. **Jún. 10-én** összeült az 1790/91-es országgyűlés Budán (berekesztették 1791. márc. 13-án): a tiszai követek a protestánsok teljes egyenjogúsítását, a magyar nyelv hivatalossá tételét és Magyarország nagyobb önállóságát követelték; a vármegyék többsége a nemesi kiváltságok és az ország függetlenségének biztosításához kívánta kötni II. Lipót megkoronázását; az országgyűlésen bevezették a magyar nyelvet az alsótáblán. **Júliusban** II. Lipót egy lehetséges magyar–porosz szövetségnek gátat vetve békét kötött a porosz királlyal, a poroszok ellen felvonult császári ezredek Pest-Buda környékére csoportosította át és büntetéssel fenyegette meg a radikális magyar vármegyéket. **Augusztusban** az országgyűlés tiltakozott a Graeven-huszárezred magyar tisztjei (köztük gróf Festetics György és Laczkovics János) elleni vizsgálat miatt. II. Lipót visszautasította az országgyűlés új koronázási hitlevéltervezetét és vizsgálatot indított a poroszokkal kapcsolatot keresők ellen. **Szept. 30-án** II. Lipót Frankfurtban német-római császárrá koronázták. **Nov. 5-én** a trónörökös (a későbbi I. Ferenc) vezette bécsi udvari konferencia javasolta a Magyar és az Erdélyi Udvari Kancellária, a helytartótanács és a Magyar Kancellária szétválasztását, az országgyűlés feloszlását és a bandériumok szervezőinek megbüntetését. **Nov. 7-én** II. Lipót a protestánsok számára kedvező döntést hozott vallásügyben (az országgyűlés a katolikus–protestáns ellentétek miatt nem tudott megegyezni vallási kérdésekben, ezért bízta a leendő uralkodóra a döntést.) Az országgyűlés **nov. 11-től** Pozsonyban ülésezett és II. Lipót fiát, Sándor Lipót főherceget **nov. 12-én** nádorrá választotta, majd **nov. 15-én** II. Lipótot magyar királlyá koronázták. A király ezután feloszlatta a vármegyék bandériumait. **Dec. 4-én** újra életbe lépett Mária Terézia 1767-es úrbéri rendelete és visszaállt az úriszék intézménye.

Az év folyamán több fontos írás, politikai röpirat jelent meg Hajnóczi József, Koppi Károly, Berzevicz Gergely, Martinovics Ignác, Friedrich Trenck tollából, amelyekre az udvar Alois Hoffmann pesti osztrák egyetemi tanárral íratott válaszokat. **Áprilisban** Révai Miklós kiadta Bessenyei György *Egy magyar társaság iránt való jámbor szándék* c. röpiratát. **Nyáron** Decsy Sámuel a *Pannóniai Féniks, avagy a hamvából feltámadott magyar nyelv* c. munkájában a magyar nyelvről, a sajtószabadságról és egy leendő magyar tudóstársaságért emelt szót. **Összel** megjelent Báróczi Sándor *Védelmetett magyar nyelv* c. munkája és Révai Miklós egy magyar tudós társaság felállítását javasolta. **Decemberben** Gvadányi József kiadta *Egy falusi nótáriusnak budai utazása* c. verses elbeszélését és Kis János ifjúsági önképzőkört alakított (Soproni Lyceumi Magyar Társaság).

II. Lipót (Leopold; Habsburg) (1747–1792): a toszkánai nagyhercegség uralkodója (1765–1790), német-római császár és magyar király (1790–1792). Kazinczy tudomása szerint szabadkőműves, ez Benda Kálmán szerint nem bizonyítható (BENDA 1957/III, 359). Mária Terézia és Lotaringiai Ferenc fia, II. József öccse, I. (II.) Ferenc király (császár), Sándor Lipót nádor és József nádor apja. Felesége 1769-től Mária Lujza, III. Károly spanyol király lánya, aki csak néhány héttel élte túl.

(174), (321) [1790. jan. 17.] *impossible* (lat.): lehetetlen, képtelen.

(175) [1790. márc. 1.] *Ganganelli*: az utalás talán XIV. Kelemen (1705–1774) pápára vonatkozik, akinek a neve eredetileg: Giovanni Vincenzo Antonio Ganganelli. (→ 27. jegyzetmező)

(520), (629) *Vice-Ispánunk, Consiliárius Fáy Ágoston, bosszasan terjeszte-elő valamely tárgyát*: Kazinczy az Orpheusban közölte Fáy Ágoston 1790. márc. 1-jei beszédét: *Cons. Fáy Ágoston Úr T. N. Abaújvármegye Elsőbb Vice-Ispánja, a' Kassán 1790ben Martiusnak elsőjén összevűlekezett Rendekhez tartott Beszéde* (ORPHEUS, 56–59 [Kazinczy kommentárjával]). *Fáy Ágoston*, gróf (1745–1818): tanácsos, 1787-től Abaúj vármegye alispánja. (→ 21. jegyzetmező)

(520) *periodus* (rég.): mondat.

- (520), (629) *a' mi lovagszobra' kövén áll: Saluti publicae vixit, non diu, sed totus* (lat.): a Franz Anton von Zauner (1746–1822) bécsi udvari szobrász által készített, a bécsi Josefplatzon látható szobor felirata magyarul: 'az állam üdvének élt, nem sokáig, de teljesen.'
- (520), (629) *Friedrich / Prussziai Friedrich*: II. (Nagy) Frigyes (1712–1786), porosz király (1740–1786).
- (520), (630) *Fekete-Tenger' szomszédjait/szomszédját*: a Török Birodalmat, amely ellen hadat viselt II. József.
- (520), (630) *Petersburg* (ném.): Szentpétervár.
- (321) [1790. márc. 4.] *Sterly* Bonaventura (1763–1838): cseh származású minorita szerzetes, a kassai, majd a nagyváradi nevelőintézet vezetője.
- (520), (630) *A' franczia Revolúció hosszas pezsgései után (1789. Június' 14d.) kilobbana....: 1789. júl. 14-én volt a Bastille ostroma, a francia forradalom (lat.: *revolutzio*) kezdete. (→ 48. jegyzetmező)*
- (520), (630) *bemisphaerium* (gör.-lat.): félgömb, félteke.
- (630) *Köpcseny* (Moson vm.): ma Kittsee (A).
- (520), (630) *a' ládát*: a magyar koronázási jelvényeket (szent korona, koronázási palást, királyi jogar, országalma, kard, apostoli kereszt, saru) őrző 1608-ban készült láda.
- (520), (630) *Beothy/Beóthy Imre* (1744–1830): Bihar vármegyei aljegyző, ítélmester, szeptemvir, udvari tanácsos. Felesége: (Felsőbüki) Nagy Teréz.
- (520), (630) *Domokos Lajos* (1728–1803): Debrecen főbírája. A kollégium önállóságának harcos védelmezője II. József reformjaival szemben, így szembekerült Kazinczy iskolafelügyelői tevékenységével is. 1790-ben Bihar vármegye alispánja és az 1790/91-es országgyűlésen ellenzéki követeként, ahol fellépett a magyar nyelv ügyében. (→ 4.1. *Családja/Comáromy*)
- (520), (630) *Kállay Ferenc* (18. sz.): a család több Ferenc nevű tagja közül vélhetően „az ős magyar arczu V. Ferencz” (NAGYIVÁN).
- (520), (630) *Ubul Vezér/Herceg*: a Kállay család első ismert őse, II. András korában a Galícia elleni hadjáratban (1214–1216) tűnt ki.
- (175), (321) [1790. ápr. 19.] *restaurál B. Orczy László Kassán / Orczy László restaurál Kassán*: Kazinczy egykorú beszámolója a Mindenes Gyűjteményben báró Orczy László Abaúj vármegyei főispán tisztújításáról: KAZINCZY, *Kassa öröme* 1790.
- (92), (175), (321), (521), (630) *Orczy László*, báró (1750–1807): belső titkos tanácsos, Abaúj vármegyei főispán (1784–1785 és 1790–1807), államtanácsos (1805). 1790-ben a koronát őrző bandériumok fővezére, a nemesi ellenállás egyik vezetője. Az Orczy-kertet Pest városának adományozta. A pozsonyi szabadkőműves páholy tagja. Orczy Lőrinc (I.) fia. Gyermekei nem voltak.
- (521), (630) *Orczy Lőrinc, I.*, báró (1718–1789): költő, tábornok (1763-ig), Abaúj vármegyei főispán. Orczy László és József apja. (→ 21. *jegyzetmező*)
- (521), (630) *Orczy József*, báró (1746–1804): költő, az Orczy-kert létrehozója, Békés (1790–1791) és Zemplén (1792–1797; felfüggesztve) vármegyék főispánja. A pesti Nagyszívűséghez szabadkőműves páholy tagja, budai Hallgatóság vezetője. Orczy Lőrinc (I.) fia. Négy fia és két lánya volt.
- (521), (631) *haczuka* (rég.): rövid felsőkabát.
- (521), (631) *libernyák*: libéria, díszes inasruha (?).
- (521), (631) *kreppin* (ném.): fodros, ill. hullámos fonál vagy szövet.
- (631) *paszománt* (rég.): ruházatot díszítő zsinór.
- (521), (631) *Kassáról ment a' kalpagrojt és a' mentekötő, 's postán / Kassáról méne a' kalpagrojt és mentekötő, 's nem postaszekeren, hanem hogy négy nap alatt már vehessék, a' leveleket borád postán*: a postai szállítás idejében is különbség volt a társzekér és levélposta, vagyis a lassabb poggyász- és a gyorsabb levélzállítás között. (KAMODY 1989, 49.)
- (631) *Therézia és József*: Mária Terézia és II. József.
- (631) *bokkancs* (rég.): bakancs. Erdélyben a 17. sz.-ban nemesi viselet, a 18. sz.-ban a magyar gyalogság lábbelije. A csizmaéhoz képest kevésbé számított magyaros viseletnek.
- (521), (631) *Zrínyi-kucsma / Zrínyi' kucsmája* (rég.): magyaros fejfedő.
- (631) *lipánt*: hajviselet (?).

(631) *gillet*, *Weste* (fr., ném.): mellény.

(631) *Még akkor nem éneklé nekik a' bon' balhatatlan fija* ezt: „*Utállak én férfiasszony*”: Kisfaludy Sándor *Boldog szerelem* c. ciklusának a 139. dala kezdődik így: „Gyűlöllek én, asszony-férfi, / Ki kiléptél rendedből / S téged, férfi-asszony, a ki / Kicsaptál lágy nemedből” (*Himfi szerelmei*, Buda, 1807).

(175), (321), (521), (631) [1790. máj. 22.] *első strázsán / strázsán / első órát*: az abaúji bandérium tagjaként állt őrt Kazinczy a korona előtt; e szövegek szerint 22-én, a *Budán 1792. Ferencz Királyunk' megkoronáztatása alatt, a' Dietán* szerint 20-án. (→ 56. jegyzetmező)

(321), (521), (631) *Bárczay Ferenc, II.* (1766–1836): Abaúj vármegyei szolgabíró, Kazinczy sárospataki iskolatársa, barátja. Felesége, Bernáth Klára, Kazinczy egyik kassai barátnéja volt. Kazinczy e kapcsolat (szerelmi háromszög) emlékére ajánlotta a *Sztella* c. Goethe-dráma fordítását barátjának: [*A Jenny barátjának és az enyémmnek*]. *Bárczay Ferenc (I.)* (1726–1801) és *Dessewffy Kata* (?–1791) fia. (→ 4.1. Családfa/Szirmay)

(171), (521), (631) [1790. máj.] *Hamlet / Hamlet-előbeszéd / Hamletem' Előbeszéde*: ebben az évben Kassán megjelent Kazinczy színműfordításainak első, báró Prónay Lászlónak ajánlott kötete, amelyhez az említett előbeszédet írta: KAZINCZY, *Hamlet* 1790. (A Kazinczy-fordításról: → 53. jegyzetmező; az 1801. jún. 28-i szabadulás és az előbeszéd kapcsolatáról: → 61. jegyzetmező.)

(171) *Orpheus*: Kazinczy folyóirata. (→ 47. jegyzetmező)

(171) *Jesuiták épülete*: a jezsuita kollégium épülete a budai Várban – helytartótanács épülete mellett – volt, II. József ide költöztette a septemviratust és a királyi táblát (az Úri és az Országház utca közti épülettömb, ma az MTA több intézete használja).

(175), (321) [1790. máj. 24.] *Zichy Károly*, gróf (1753–1826): országbíró (1788–1795). (→ 29. jegyzetmező)

(521), (631) *theátrumba*: vagy a budai Várszínházba (a volt karmelita kolostor), vagy a pesti Rondellába (a régi várossal egyik bástyatornya).

(175), (322), (521), (631) [1790. máj. 26.] *Beleznay Miklósné, Bárány Podmaniczky Anna-Mária* (1726–1803): pesti háza a kulturális élet egyik fontos központja, az első irodalmi szalonok egyike volt (→ 12. jegyzetmező)

(322) *Barkó*: Vincenz Freiherr von Barco (1719–1797), osztrák tábornagy, a titkosrendőrség főparancsnoka, Magyarország katonai főparancsnoka.

(175), (322), (521), (631) *Ebéd Beleznaynénál / ebéd Beleznaynénál. Ott Barkó / Ajtaja nyitva volt minden idegennek...*: az *Engem illetők* utalása Barcóra („ebéd Beleznaynénál. Ott Barkó”) ellentmondáshoz vezet. A *Budán 1792. Ferencz Királyunk' megkoronáztatása alatt, a' Dietán* c. feljegyzés szerint ugyanis egy Beleznaynál elköltött ebéden Kazinczy provokálta a titkosrendőrség főnökét, majd azt a megjegyzést tette, hogy már úgyis „rég olta szem alatt” van a Hamlet-előbeszéd miatt. De ez a jelenet ebben a szövegben az 1792-es évhez kapcsolódik. Ha az összeütközés, mint az *Engem illetőkből* következne, 1790-ben történt volna, akkor Kazinczy nem hivatkozhatott volna az alig pár nappal korábban megfogalmazott előbeszédre. (→ 56. jegyzetmező)

(521), (632) *Nehanyan az Olvasó-Kabinetbe menénk-el*: Johann Gleixner 1787-ben nyitotta meg a pesti olvasókabinetet, azaz egy könyvtárként és olvasóteremként működő szalont, amely főleg a felvilágosodás műveit tette olcsón – 1 krajcárért – hozzáférhetővé. Gleixner ellen 1791-ben eljárás indult tiltott könyvek forgalmazása miatt. Az első hazai olvasókabinetet Trattner János Tamás Pozsonyban 1781–1782-ben működtette. 1799-ben az összes hazai kölcsönkönyvtárat betiltották, és csak 1811-től – ellenőrzött körülmények között – indulhattak újra. (KÓKAY 2000b.)

(521), (632) *Koppi* Károly József (1744–1801): piarista pap, történész. (→ 29. jegyzetmező)

(521), (632) *Kreil* Antal (?–1833): bajor származású filozófiatanár a pesti egyetemen (1784–1795). 1787-től a pesti Nagyszívűséghez szabadkőműves páholy főmestere, 1790-ben a kanti filozófia tanítása miatt eljárást indítottak ellene. A Martinovics-mozgalommal való kapcsolatai miatt kényszernyugdíjazták és kitiltották Pest-Budáról.

- (521), (632) **Csáky Antal**, gróf (1747–1806): udvari kamarás, Szepes vármegyei főispán (1800–1806). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. 1790-ben az abaúji koronaőrök kapitánya volt.
- (632) **Radvánszky Ferenc** (1734–1810): őrnagy, Borsod vármegyei ülnök, a miskolci evangélikus egyházkerület felügyelője (1793–1794). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa volt, de kilépett. (→ 29. jegyzetmező)
- (632) **csiszár** (rég.): kardkovács.
- (175), (322) [1790. máj. 27.] **Végh Péter** (1720 k.–1802): koronaügyész (1762–1765), személynök (1779–1789), Baranya vármegyei főispán (1782–1802), tárnokmester (1789–1795), országbíró (1795–1802).
- (175), (322) [1790. jún. 23.] **Kállay Lászlóné** (báró Reviczky Anna) (?–1790): Kállay László Heves vármegyei alispán felesége, Kállay Mimi anyja. Testvére: báró Reviczky Judit (Beöthy Gáborné, majd herceg **Hohenlobe Károlyné**) (1753–?). (→ 37. jegyzetmező)
- (175) [1790. jún. 27.] **Viczay József** (1746–1810): kassai orvos, sebész. Kazinczy barátja. (→ 23. jegyzetmező)
- (34) **Eggy estve 1790ben...**: Kazinczy id. gróf Ráday Gedeonnál tett látogatásának pontos ideje nem ismert. (Rádayról: → 12. jegyzetmező.)
- (34) **a' Váci útján lévő házánál**: Ráday pesti háza (ma is Váci utca a Belvárosban).
- (34) **Grátzia-alakú**: bájos (a báj és kellem három istennőjének közös nevéből).
- (34) **Fessler Ignác Aurél** (1756–1839), történetíró, egyetemi tanár, evangélikus püspök említett művei: *Marc. Aurel.* (I–IV.; Breslau, 1790–92); *Aristides und Themistocles. Vom Verfasser des Marc. Aurels.* (I–II.; Berlin, 1792). (→ 52. jegyzetmező)
- (34) **menyének**: gróf Ráday Gedeon (II.) felesége: **Fáy Zsuzsanna** (1749–1816).
- (34) **Faustina**, Annia (?–175): római császárné. Antonius Pius császár és Annia Galeria Faustina lánya, Marcus Aurelius császár felesége (és így Fessler művének egyik alakja).
- (34) **Spielenberg Pál**: ügyvéd, a budai latin Ephemerides Budenses c. hetilap szerkesztője (1790–1793), a magyar színészet támogatója.
- (34) **Dancs**: (a Ráday család titkáráról további adatokat nem találtunk.)
- (34) **hetven hét esztendő ember érez Anákreon módon**: utalás Anacreon (i. e. 572 k.–487 k.) görög költő idős korában írt szerelmes verseire.
- (34) **Virgiliusi szűzességű**: Publius Vergilius Maro (i. e. 70–i. e. 21) római költő a hagyomány szerint érzékeny, félnk és tiszta jellemű volt, ezért a nápolyiak szűziesnek nevezték.
- (91) **Kazinczy András, II.** (1738–1804): Kazinczy nagybátyja, Zemplén vármegye országgyűlési követe (1790/91 és 1796). (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (91) **Szirmay Antal, I.** (1747–1812): történetíró, levéltáros. 1787-től királyi udvari tanácsos és az eperjesi kerületi tábla elnöke (lat.: *districuális tábla praesese*). Zemplén vármegye országgyűlési követe (1790/91 és 1796). „De sértegető élczei és elve (mindég az erősbekkel tartás) utóbb közönséges gyűlölségbe sodorták és 1797. octob. 27-én az eperjesi táblától is el kellett válnia” (NAGYIVÁN). (→ 4.1. Családfa/Szirmay)
- (91) **repraesentál** (lat.): képvisel.
- (91) **principium** (lat.): (alap)elv.
- (91) **servare cum fortioribus!** (lat.): 'örkődni a bátrabbakkal!'
- (91) **clérus** (gör.–lat.): a katolikus papok összessége.
- (92) **Pálffy Károly**, gróf, majd herceg (1735–1816): Zemplén vármegyei főispán, kancellár. (→ 21. jegyzetmező)
- (92) **Sándor Leopold** (Sándor Lipót, Alexander Leopold, Habsburg) (1772–1795): főherceg, Magyarország nádora (1790–1795). A királyné tiszteletére rendezett tűzijáték előkészületei közben baleset érte, és az ekkor elszenvedett sérüléseiben halt meg. II. Lipót fia.
- (92) **Batthyány József** György, gróf (1738–1806): Nógrád vármegyei főispán (1771–1785 és 1790–1806). A főispáni székéből 1785-ben II. József mozdította el, majd az uralkodó halála után a vármegye tiltakozása ellenére foglalta el újra a hivatalát a magyarul nem tudó, protestánsokat üldöző főispán. Batthyány Vince apja.

- (92) *personnage* (fr.): személy, egyén.
- (92) *B., még vakabb lévén belső mint külső szemeire*: a főispán valóban rövidlátó volt, gúnyneve a latin 'oculi', azaz 'szemek' volt, ami egyúttal a nagybőjt harmadik vasárnapjának a nevéként buzgó katolikusságára is utal. (Vö. KazLev, 15/3538, Kazinczy – Gr. Dessewffy Józsefnek, Széphalom, 1818. jan. 10.)
- (92) *a' Korona' örököse Batthyánit jó ideig Apostolus Kazinczianusnak hívta*: a [Pályám emlékezete VI.] szerint Kazinczy Andrást nevezte el Batthyány apostolának I. Ferenc. (Vö. még: KazLev, 6/1348, Kazinczy – Rummy Károly Györgynek, Széphalom, 1808. szept. 5.) (→ 18. jegyzetmező)
- (92) *Majláth József*, gróf (1735–1810): a pesti kerület királyi biztosa (lat.: *decemvir*; *commissarius*) (1785–1786), alkancellár (1787–1791), főkamrás (1789–1795), Borsod vármegye főispánja (1787–1809). Melczer Lászlóné gróf Mailáth Mária apja. (Róla és a tíz királyi kerületről: → 32. jegyzetmező.)
- (92) *provincia* (lat.): tartomány, területi egység.
- (92) *formaliter* (lat.): a szabályoknak megfelelően.
- (92) *Melczer László* (?–1823): Borsod vármegye főjegyzője, alispánja és országgyűlési követe (1790–1792), ítélmester (gör.–lat.: *protonotarius*), szeptemvir. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa volt, de kilépett. Melczer Margit (Puky Lászlóné) testvére, Melczer Mária (Farkasné) apja. Felesége: gróf *Mailáth Mária*, a Pesti Jóltevő Asszonyi Egyesület tagja, gróf Mailáth József lánya.
- (92) *1773ban eltörölt Jézsuiták*: a jezsuita rendet 1773. júl. 21-én oszlatta fel a pápa, a pápai bullát a Habsburg Birodalomban szept. 21-én hirdették ki.
- (92) *Swietenianus-Pászthoryanus, az az Anti-Jesuita vagyok*: a felosztatott jezsuita rend magyarországi vagyonából Mária Terézia tanulmányi alapot hozott létre; ez volt az oktatási reform, a *Ratio Educationis* anyagi háttere. A reformot végrehajtó oktatásügyi miniszter báró Gottfried van Swieten (1739–1803), a magyarországi iskolai ügyek referense *Pászthory Sándor* (1749–1798) volt. (Az iskolaügyről és Swietenről: → 33. jegyzetmező; Pászthoryról: → 38. jegyzetmező.)
- (92) *contenansz* (fr.): lélekjelenlét, önuralom.
- (92) *Azolta elég okaim voltak emlékezni erre az igen különös vizitre*: Kazinczy bizonyára a Martinovics-perre utal, az *Eggy bátor szavam az Abaujvármegyei Gyűlésen, Kassán* c. feljegyzésében is vádolja a jezsuitákat.
- (175), (320), (321) [1790. okt. 12.] *Therézt először özvegyen / először az özvegyet / Ma először mint Özvegyet*: Radvánszky Terézia férje, Szerencsy József 1790 k. halt meg. *Radvánszky Terézia* (?–1829 után), Radvánszky János lánya, Kazinczy kassai barátnéja. (→ 29. jegyzetmező)
- (175), (322) [1790. okt. 16.] *Ruszka* (Abaúj-Torna vm.): Göncruszka. Kazinczy húgának, *Kraynik Józsefné* Kazinczy Klárának lakhelye. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (522) *Vay József, I.* (1752–1821): szeptemvir, helytartói tanácsos, a sárospataki kollégium főgondnoka. Szabolcs vármegye alispánja (1786–1790) és országgyűlési követe az 1790-es években: ekkor a nemesi reformtörekvések egyik vezetője. (→ 15. jegyzetmező)
- (522) *Ille regit dictis animos, et pectora mulcet* (lat.): idézet Vergilius *Aeneis*-éből (I, 153): „az pedig oltja hevük, szivüket szelidíti szavával”, és utalás Kazinczy saját, az *Impromptu a' Habtsilapítóra. Benn, az Ország' Házában*, 1790 c. versére, amellyel Vay József országgyűlési szereplése előtt tiszteltgett.
- (522) *gorduszi göcs*: gordiuszi csomó, megoldhatatlannak tűnő feladat.

55. jegyzetmező: 1791.

16. Feldolgozni valók (44)
 51. Dán nyelv' hangzása (94)
 71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (171)
 72. Jegyzések elhányt régi Papirosaimból (175–176)
 79. Engem illetők (322)
 88. Pályám' Emlékezete [I.] (522–525, 525–528)
 90. [Pályám emlékezete III.] (632–639)
 92. [Pályám emlékezete V.] (693)

1791. ápr. 1-jén kelt rendeletével a helytartótanács elbocsátotta a közös iskolák protestáns főigazgatóit és felügyelőit, így Kazinczyt is, aki ápr. 10-én vagy 11-én vette kézhez a felmondást. 1791. máj. 7-én Kazinczy Bécsbe indult, ahol máj. 12. (?) és júl. 15., ill. aug. 7. és 28. között tartózkodott. 1791. júl. 26-án: „Virág Benedeket ma látom először Székesfehérvárat” (KAZINCZY, *Kalendarioma* 1824 [?], 35b). A bécsi utazás célja egy új hivatal elnyerése volt. Aug. 15-i meghallgatáson (*lat.: audientia; audiencia*) nyújtotta be a trónörökösnek (a későbbi I. Ferenc királynak) esedezését, azaz álláskérélmét Kazinczy. Szept. 3-án: „Radvánba érek” (uott, 42a). Szept. 10-én Kazinczy hazaérkezett bécsi útjáról Széphalomra, ahol ekkor épült a háza (az alapkövét májusban rakták le). (Az iskolaügyről: → 33. jegyzetmező; Széphalomról: → 64. jegyzetmező.)

Háttér – 1791.

Január-februárban a II. Lipót király az országgyűlés tiltakozása ellenére különválasztotta a helytartótanácsot és a Magyar Udvari Kamarát, ill. a Magyar és az Erdélyi Udvari Kancelláriát (gróf Teleki Sámuel lett az erdélyi kancellár, az új Illír Udvari Kancellária vezetője gróf Balassa Ferenc). Márciusban a király szentesítette az 1791-es törvényeket és 13-án berekesztette az országgyűlést; megtiltotta a vármegyék egymás közti politikai levelezését. Ugyancsak májusban Hajnóczy *De comitiis regni Hungariae* címen tanulmányt írt. Ápr. 19-én kinevezte a király a katolizált Vályi Andrást, a korábban Kazinczy alá beosztott iskolalátogatót, a pesti egyetem első magyartanárává. Jún. 20-án XVI. Lajos francia király megszökött Párizsból, de letartóztatták. Júl. 20-án Martinovics Ignácot beszervezte a bécsi titkosszolgálat vezetője, Gotthardi Ferenc: Martinovics az exjezsuitákról, a szabadkőművesekről és a demokratákról adott túlzó jelentéseket, és II. Lipót udvari kémikusa lett. Júl. 25-én Habsburg–porosz szövetség jött létre a francia forradalmi események hatására. Aug. 4-én II. Lipót nevében gróf Eszterházy Ferenc és báró Herbert Rathkeal békét kötött a bulgáriai Szisztovóban III. Szelim török szultánnal: a háborúban elvesztett területekről lemondott a Habsburg Birodalom és Belgrád is visszakерült a törökökhöz. Aug. 27-én II. Lipót és II. Frigyes Vilmos porosz király közös nyilatkozatban szólította fel Európa uralkodóit a francia király védelmére. 1791. szept. 14-én életbe lépett a francia forradalmi alkotmány. 1791. szept.–okt.-ben ülésezett a pesti evangélikus és a budai református zsinat. Kazinczy munkái: → 53. jegyzetmező.

(175), (322) [1791. febr.] *Minnyim, legelső rózsájától*: Kazinczy jambikus-rímes verse több változatban és cím alatt maradt fent, Gergye László a vers *Zellibez* című változatát közli, és megállapítja, hogy „A vers címezettjét, a hol Czenczinek, hol Blidlinek, hol Zellinek nevezett kedvest eddig teljes bizonyossággal senkivel sem tudta azonosítani az irodalomtörténet.” (GERGYE/KAZINCZY 1998, 47, a jegyzetek: 229–231. Vö. még: SZAUDER 1961, 96.)

(522), (632) *Leopold engede a' kéréseknek... / Leopold ostromoltattott...: „II. Leopold engedet [!] a' Papság' kívánságának, 's 1791ben April. első napján B. Prónay Gábort és engemet hivatalainkból elmozdított azt adván okúl, hogy nem akarhatja, hogy Catholicus Oskolák Protestáns Tisztól igazgattassanak. Igaz oka az volt, hogy én Protestans létemre az Egri Kánonokok Praebendájokból vontam esztendőnként ezer ötszáz Rftot. Haza mentem 's feltettem magamban, hogy soha többé nem szolgállok, noha az illendő applicatio az elmozdító Parancsolatban megígérve volt.”* (KazLev, 5/1190, Kazinczy – Kis Jánosnak, Széphalom, 1807. nov. 4.)

(522) *institútum* (lat.): intézmény.

(171), (175) [1791. ápr. 1.] *Locumten[entiale] Consil[ium] Intimátuma / L[ocum]t[enentia]le Intimatum* (lat.): a helytartótanács belső, hivatalok közötti közlése, átírata.

(522), (632) *Prónay Gábor*, báró (1748–1811): a pozsonyi iskolai kerület főigazgatója II. József alatt, Bars vármegye főispáni helytartója (1787–1788) és Gömör vármegye főispánja (1789–1811). (→ 56. jegyzetmező)

(522), (632) *Vay István* (?–1800): a sárospataki kollégium főkurátora (1777–1788), Szabolcs vármegyei helyettes alispán (1778–1786) és országgyűlési követ (1790/91), a pécsi iskolai kerület főigazgatója Teleki József (I.) után (1788–1791), királyi tanácsos. Vay Ábrahám (I.) fia, László apja.

(522), (632) *Török Lajos*, gróf (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatójaként (1785–1796) Kazinczy felettese, később apósa. Felesége: *Rogendorff Aloysia* (1754–1817). Gyermekai: József (III.), *Sophie* (1780–1842; Kazinczy későbbi felesége), *Marie* Susie (1783–?). (A sógornőről, a Rogendorff kisasszonyokról további adatokat nem találtunk.) (→ 4.1. *Családfa/Török*)

(322) [1791. ápr. 11.] *resignál* (lat.): lemond.

(522), (632) *bét testvér' testvére*: (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)

(176), (522), (633) *anyám*: Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812). (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)

(522), (633) *András*: Kazinczy András (II.) (1738–1804), Kazinczy nagybátyja. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)

(522), (633) *Pászthory Sándor* (1749–1798): jogász, kancelláriai titkár, királyi tanácsos, fiumei kormányzó (1791-től). II. József uralkodása alatt a magyarországi iskolai ügyek referense volt. (→ 38. jegyzetmező)

(175), (322) [1791. máj. 10.] *ebéden a' Püspöknél*: gróf Eszterházy Károly (1725–1799) egri püspök (1761–1799). (→ 49. jegyzetmező)

(175), (322) *Podmaniczky József*, báró (1756–1823): főispán, királyi tanácsos és kamarás. Az 1790/91-es országgyűlés reformpárti politikusa, a tanulmányi bizottság tagja. (→ 23. jegyzetmező)

(175), (322) *Kály* (Heves vm.): Kál.

(523) *P-*: Párniczky Mihály.

(633) *Párniczky Mihály* (?–1834): kamarai titkár, királyi tanácsos. Kazinczy sárospataki diáktársa.

(523), (633) *Vadember*: bécsi fogadó.

(523) *G-*: Gosztonyi.

(633) *Gosztonyi*: talán: Gosztonyi János, Pest vármegyei inszurgens ezredes (1809), vezérőrnagy.

(175), (322), (526), (637) [1791. máj. 21.] *sárgaság* (rég.): betegség, általában májgyulladás.

(175), (322) [1791. máj.] *Bürgerspital Hof 6. Stiege 18. Etage/étage 3.* (ném.): 'Bürgerspitál udvar 6. lépcső 18. emelet 3.' (Bécsi szálláshely.)

(175), (322) *Wachtlerné*: (Kazinczy bécsi szállásadójáról további adatokat nem találtunk.)

(523), (633) *Házi-asszonyom / Házi-asszonyunk [...] W-né*: Wachtlerné.

(175) [1791. máj.] *ispotály* (rég.): kórház.

(523), (633) *Herr von* (ném.): uram, úr (megszólítás; a 'von' nemességre utaló előnév).

(523), (634) *Belvedere*: császári képtár Bécsben, amelyet Mária Terézia nyitott meg a nagyközönség számára (eredetileg Savoyai Jenő palotája volt).

(523), (634) *Salesiánák' Klastromjok*: a bécsi szaléziánus (salesita) apácák. Itt voltak apácák gróf Török Lajosné testvérei, a Rogendorff lányok, és itt neveltette gróf Török Lajos nyolc évig (1795-ig) lányait, Kazinczy későbbi feleségét és sógornőjét is.

(523), (634) *midőn egy szép lány a' Grófné' látogatására jöve... / midőn egy angyali szépségű leány a' Grófné' látogatására jöve...*: a szép leány Kácsándy Zsuzsanna volt. Erre Kazinczy második lánya, Eugénia születésekor írt levelében így emlékszik: „Nagyságod Bárczáról jött volt be a' városba, megállott Gróf Törökné előtt, feljött 's azalatt míg Tercsi ülést fogott a' Canapén, maga a' Canapé előtt álló asztalka mellett vett ülést, arczulattal a' nagy templom felé. Én a' Grófné szobájában valék, midőn Nagysád és a' Nénje feljöttek, 's részt vettem a' társaság-

- ban. Nagysád intett, 's én Nagysádnak jobb karjához simúltam. Az a' hét esztendő's kis leány, a' ki fekete tafota nyári Szalupjában láb alatt fetrengett, látta simulásomat, nékem jött, megfogta a' kezemet 's elvont. Und Sie gehören mir zu, weg also von da! Ezek voltak szavai a' legernstebb tónusban minden mosolygás nélkül, melly nála ugy sem volt igen gyakortai. – Fájt akkor a' megszóllítás 's félre-vonás, 's innen maradt-meg illy elevenen nálam emlékezete. – Melly változás! az a' kis fekete szalupos gyermek nékem épen ma 37. holnapja feleségem. Theréz, a' Nagysád Theréze és az enyém, tanúja boldogságomnak. Ő rendeltetett a' sors által életemnek keserveiért poltolékomm lenni, 's az is minden mértéknélkül. Boldogabb egyességet én nem ismerek, nem képzelhetek.” (KazLev, 5/1200, Kazinczy – Gr. Gyulay Ferencnének, Széphalom, 1807. dec. 11.)
- (175), (322), (522), (528), (632), (639) [1791. jún.] *Swieten*, Gottfried van, báró (1739–1803): a Monarchia oktatásügyének és felsőoktatási reformjának a vezetője. Apja: *Gerhard van Swieten* (1700–1772), Mária Terézia udvari orvosa. (→ 33. jegyzetmező)
- (175) *Magnum hoc ego duco / Quod placui Tibi, qui turpi secernis honestum.* (lat.): 'Nagy dolog nekem, hogy tetszettem Néked, aki megkülönböztetted a csúfat a nemestől.' (Horatius, *Sermones*, I. 6. 62–63; Balogh Piroska fordítása és adata.)
- (175), (322), (528), (639) 4. Csók / Jún ... *Swieten megcsokol / oda vannak naplójegyzéseim ezen esztendőre / visszakapott papirosaim közt nem lelhetem fel Naplómnak e' szakra tartozó darbjait:* Kazinczynak a letartóztatásakor át kellett adnia a kéziratait is, és – a jelen szövegek tanúsága szerint – nem kapta vissza az 1791-re vonatkozó naplóját.
- (175), (322) [1791. jún. 23.] *Urnappa:* az oltáriszentség ünnepe a katolikus egyházban (a húsvét utáni 8. csütörtök).
- (171), (175), (322), (633) *A' Császár Pízában mulat / Leopold Császár Pízában volt / Leopold Pízában mulatott:* II. Lipót a francia királyi család – a francia királyné a húga, Mária Antónia volt – érdekében 1791. júl. 6-án Padovából kiáltványt intézett Európa uralkodóihoz.
- (171), (175) [1791. jún.–aug.] *siet Prágai koronáztíójára / Prágai koron[ázás] miatt oda sietvén:* II. Lipótot 1791. szept. 6-án koronázták Prágában cseh királlyá.
- (175) [1791. jún. 23.] *Császárné:* II. Lipót felesége Mária Lujza, III. Károly spanyol király lánya (1769-től).
- (175) *Laxenburgban:* Bécs melletti angolpark, a császári család nyaralóhelye.
- (175), (322) *processio* (lat.): katolikus körmenet.
- (175) *Ferencz és József Kir. Herczegek:* II. Lipót fiai: a későbbi I. (II.) Ferenc király és öccse, József (1776–1847), Magyarország helytartója (1795–1796) és nádora (1796–1847).
- (175), (322), (526), (637) *Báróczi Sándor* (1735–1809): író, műfordító, testőr. 1760-tól volt a bécsi testőrség tagja, 1806-ban ezredesként vonult nyugalomba. (→ 71. jegyzetmező)
- (175), (322) *Migazzi* Kristóf (Christoph Anton Migazzit), gróf (1714–1803): magyar honpolgárságot nyert osztrák bíboros, váci püspök, 1761-től bécsi hercegérsek. (→ 51. jegyzetmező)
- (524), (634) *Friedrich:* (a *Situációk* írójáról további adatokat nem találtunk.)
- (94), (175), (322), (524), (634), (693) *Stunder*, Johann Jakob (Jean-Jacques, Jean Jaques [!]) (1760–1811): dán oltárkép- és portréfestő. Kazinczy révén érkezett Bécsből Magyarországra. Kazinczyról 1791-ben és 1797-ben (vagy 1801-ben?) is készített portrét. Az első kép a [*Pályám emlékezete*]-i szerint nem maradt fenn: „Oda a' kép, 's most egyedül mását bírom a' fejnek.” Az utóbbi festmény ma Széphalmon, a Kazinczy Mauzóleumban látható. Kazinczy által említett Versegghyról készült portréja Thewrewk József gyűjteményében, a *Magyar Pantheon*ban jelent meg (1827). Virág Benedekről (metszette Neidl) és Úza Pálról is festményt készített 1803-ban.
- (524), (634) *musculatura* (lat.): izomzat.
- (524), (635) *zsilé / gillet* (fr.): mellény.
- (524), (635) *drapperia* (fr.): redőkke rendezett kelme, öltözet.
- (524), (635) *a' postamente a' maga kettős keresztneve' patrónusát tevő-fel / a' postamente kettős nevének patrónusát állítá fel:* Johann Jakob Stunder Jean-Jacques Rousseau mellszobrát festette a talapzatra (lat.: *postament*).
- (94), (635) *Pó rosen szkir zinker aftenen níd fra Olymp...* (dán): „a vers prózai fordítása: Rózsaszín felhőkön hanyatlik az este az Olüposzról, a sápadt Hesperus csillog, és megfrissülve int a tavasz éke csöndes örömeivel az ő barátjának.” (SZAUDER M./KAZINCZY 1979, 875.)

- (94), (635) *Pó, auf* (dán, ném.): -on/-en/-ön; -ra/-re.
- (94), (635) *roszen, rosen* (dán, ném.): rózsza, itt: rózsaszín.
- (94), (635) *Szkir, Wolken* (dán, ném.): felhők.
- (94), (635) *sinkerr, sinket* (dán, ném.): süllyed.
- (94), (635) *Aften, Abend* (dán, ném.): este.
- (94), (635) *aftenen, der Abend* (dán, ném.): az este.
- (94), (635) *níd, herunter* (dán, ném.): le, lefelé.
- (94), (635) *fra, von* (dán, ném.): -ről/-ről.
- (94), (635) *Wór, Waar, frühling* (dán, ném.): tavasz.
- (94), (635) *Ven, freund* (dán, ném.): barát.
- (94), (635) *Gléde, freude* (dán, ném.): öröm.
- (94), (635) *Kerlichez, Liebe* (dán, ném.): szeretet, szerelem, kedves.
- (94), (635) *Küsz, basium* (dán, lat.): csók.
- (94), (635) *Píge Mädchen* (dán, ném.): lány.
- (524), (635) *Klopstock*, Friedrich Gottlieb (1724–1803): német költő. Említett eposza: *Der Messias* (1748–1773; átdolgozta: 1780 és 1800), ebből Kazinczy több éneket is lefordított. (→ 25. jegyzetmező)
- (635) *Blumauer*, Alois (1755–1798): osztrák exjezsuita költő. Born Ignác Zur wahren Eintracht nevű szabadkőműves páholyának tagja. (→ 36. jegyzetmező)
- (635) *Ratschky*, Joseph Franz (1757–1810): osztrák exjezsuita költő, író. Born Ignác Zur wahren Eintracht nevű szabadkőműves páholyának tagja.
- (636) *Uz*, Johann Peter (1720–1796): német költő. Anakreón-fordításaival és -átdolgozásaival hatott Csokonaira is.
- (524), (636) *Tessedik* Sámuel (1742–1820): szarvasi evangélikus lelkész, pedagógus, mezőgazdasági író, gazdálkodó. 1780-ban alapította az úttörő jelentőségű „Gyakorlati-gazdasági szorgalmatossági” iskoláját parasztfjak és gazdatisztek képzésére (1806-ig működött). Tessedik Ferenc apja.
- (524) *vakráma*: a vászonra készült festmény kép mögötti kerete.
- (524), (636) *Dessewffy József*, gróf (1771–1843): költő, író, országgyűlési követ, a Magyar Tudós Társaság (MTA) tiszteletbeli tagja (1831). (→ 47. jegyzetmező)
- (525), (634) *H– József: Hajnóczy József* (1750–1795): jogtudós, a Martinovics-mozgalom egyik kivégzett vezetője. Kazinczy barátja. Magántitkár volt gróf Forgács Miklós (1774–1778) és gróf Széchenyi Ferenc mellett, az utóbbi támogatásával Szerém vármegyei alispán (1786-tól II. József haláláig), majd magyar kamarai tisztségviselő lett (1792-től). A II. József rendeleteinek visszavonása után le kellett mondania hivatalairól. Apja *Hajnóczy Sámuel* aszói evangélikus lelkész volt. (→ 57. jegyzetmező)
- (634) *Forgács Miklós*, gróf (1731 v. 1732–1795): királyi kamarás, belső titkos tanácsos, Nyitra vármegyei főispán (1777–1785, 1791–1795). A nemesi ellenállás egyik meghatározó alakjaként beszélt II. Józseffel, mire az uralkodó bolonddá nyilvánította és elmozdította a főispánságból. Utóda Ürményi József lett. 1774–1778 között Hajnóczy Józsefet, 1793 után Batsányi Jánost alkalmazta titkárként.
- (525), (634) *Széchenyi Ferenc*, gróf (1754–1820): főispán, helyettes országbíró, könyvtáralapító (1802). 1785–1787 között volt a pécsi kerület királyi biztosa (lat.: *commissarius*). (→ 32. jegyzetmező)
- (525), (634) *Diogenesz/cynicus kevélységből*: Diogenész (Diogenes; i. e. 4. sz.), Szinópeban született görög filozófus, a cinikus filozófia képviselőjeként a társadalomkívüli ember eszményének megfogalmazója.
- (525), (636) *Artaria*: Francesco Artaria (1744–1808) és/vagy Carlo Artaria (1747–1808): a híres bécsi térképmetsző, képkereskedő, zenemű- és könyvkiadó cég alapítói (1765).
- (526), (636) *Nürnbergiek*: Albrecht Dürer (1471–1528) nürnbergi születésű festő és tanítványai. Dürer tájfestészetével iskolát teremtett, tanítványai voltak pl. Hans Schäufelein (1480 vagy 1485–1540 k.), Hans Springinklee (1490 vagy 1495–1525 után).

- (526), (636) *Claude Lorrain* (eredetileg: Claude Gellée) (1600–1682): francia tájképfestő. Kötetünkben említett munkái: *Vue d’ un moulin près d’ Athènes* ('Egy malom látképe Athén közelében'); *Vue d’ un temple d’ Apollon à Delphi* ('Egy Apollón-templom látképe Delphoiban').
- (526), (636) *Vernét* (Vernet), Claude-Joseph (1714–1789): népszerű francia tájképfestő. Kötetünkben említett festményei: *Mer calme* ('Szélcsend'), *Tempête* ('Vész'), *Les Baigneuses* ('Fürdőzők'); az ezekről Balechou és Schlicht által készített rézmetszetekből vásárolt Kazinczy. (→ 68. jegyzetmező)
- (526), (636) *Wouwermann* (Wouwermans): holland festőcsalád. Nevezetesebb tagjai: Jan Wouwermans (1629–1666), tájképfestő; Philips Wouwermans (1619–1668), tájkép és zsánerfestő.
- (526), (636) *portfeuille* / *portfeuille* (fr.): nyaláb, mappa.
- (526), (636) *conto* (ol.): kontó, számla.
- (636) *alakló Academia*: szobrászati főiskola.
- (526), (636) *Görög Demeter* (1760–1833): irodalomszervező, lapszerkesztő, a bécsi magyar kultúra jelentős alakja, a Magyar Tudós Társaság (MTA) tiszteletbeli tagja (1831), udvari tanácsos. (→ 46. jegyzetmező)
- (526), (637) *Vay Miklós, I.*, báró (1756–1824): királyi kamarás, tábornok, hadmérnök. (→ 69. jegyzetmező)
- (526), (637) *Danczkai József* (1727–1812): bécsi magyar testőr. Szabadkőműves.
- (526), (637) *Semsey András* (1754–1814): Ugocsa (1797–1807), majd Abaúj (1807–1814) vármegyei főispán, személynök (1802–1808), államtanácsos (1805), alkancellár (1808), kamaraelnök (1808–1804).
- (526), (637) *Schmutzer*, Jakob Matthias (1733–1811): osztrák festő, rézmetsző, a bécsi rajz- és rézmetsző akadémia igazgatója (1768-tól). Említett műve Theodosius (Theodózius) (346–395) római császárt ábrázolja.
- (637) *később el fogom mondani mint jártam Wutkyval a’ Belveder’ szobájiban és a’ Kitzling’ szobránál...*: a *Pályám emlékezete III.*-j-ban található megjegyzés különösen érdekes, hiszen arra utal, hogy Kazinczy folytatni akarta önéletírását. Michael *Wutky* (1739–1823): osztrák történeti és tájképfestő, Leopold *Kitzling* (Kiesling) (1770–1827): bécsi szobrász volt. Kazinczy a francia hadsereg által kifosztott bécsi császári képtárban tett 1812. okt. 17-i látogatására utal. (→ 82. jegyzetmező)
- (526), (637) *glaci* / *glaszi* (fr.): a bécsi városfal előtti térség, a belvárost a külvárosoktól elválasztó, fákkal beültetett sánc.
- (526), (637) *Kaunitz*, Wenzel Anton, herceg (1711–1794): osztrák politikus, államkancellár, külügyminiszter, Mária Terézia és II. József bizalmasa, az uralkodó után a birodalom legbefolyásosabb embere. (A nyelvtanárról és felolvasóról [*lat.: lector*] nem találtunk adatokat.)
- (527) *burgkapu* (ném.): a bécsi Vár (tkp. palota) kapuja.
- (527), (637) *Nussdorf*: osztrák település, ma Bécs része.
- (637) *Windpassing* (Sopron vm.): Vimpác, ma Wimpassing an der Leitha (A).
- (637) *Német-Ujhely*: Bécsújhely, Wiener Neustadt (A). A 12. sz.-i kastélya 1752 óta katonai főiskolaként szolgált.
- (637) *Balkay Pál* (eredetileg: Debralkay; 1782–1846): festő. Bécsi tanulmányai után 1808-ban Kazinczy hívására hazajött, 1817-től Egerben tanított rajzot. Kazinczyról és feleségéről portrét festett.
- (637) *Kövesd* (Borsod vm.): Mezőkövesd.
- (527), (637) *Griff* / *Grif*: bécsi fogadó.
- (638) *taxafizetés* (lat., rég.): adófizetés.
- (527), (638) *Bien obligé pour le titre* (fr.): 'hálás vagyok a címért.'
- (527), (638) *Aristipp*: Arisztipposz (i. e. 495 k.–i. e. 356) görög filozófus, a hedonisztikus iskola alapítója, aki szerint a legfőbb jó a gyönyör. (→ 56. jegyzetmező)
- (527), (638) *Cátók*: Marcus Porcius Cato Censorius (az idősebb Cato) (i. e. 234–i. e. 149): római politikus, író, censorként a római erkölcsök védelmezője. Marcus Porcius Cato Uticensis (az ifjabb Cato) (i. e. 95–i. e. 46): puritán köztársasági politikus, sztoikus filozófus, író, szónok, Marcus Porcius Cato Censorius dédunokája.

- (527), (638) *Petronell*: osztrák város a Duna jobb partján.
- (44), (175), (322), (527), (638) [1791. júl. 15.] *Mibály* (Kazinczy székely inasáról további adatokat nem találtunk.)
- (175) *granadieros* (rég.): gránátos, magas termetűekből válogatott gyalogos katona.
- (175) *fráz* (ném., rég.): rángógörcs, epilepszia (átvitt értelemben: félelem).
- (176), (322) [1791. júl. 26.] *Virág Benedek* (1754–1830): jobbágyszármazású pálos rendi szerzetes, majd a rend 1785-ös feloszlása után világi pap, költő, műfordító, történetíró, tanár. Pesten és Pécsen teológiát és bölcsészet tanult, 1782-től a székesfehérvári gimnázium tanára volt. 1794-től a Batthyány családnál lett nevelő, majd Budára költözött, ahol haláláig visszavonultan élt. Baróti Szabó és az antik költészet hatására klasszikus versformákban írta műveit, amelyek elsőként a Magyar Múzeumban és az Orpheusban jelentek meg. Kazinczy a költészetét nagyra becsülte, és anyagilag is támogatta, amikor a budai tűzvészben leégett a háza (1810). Említett művei: *Virág Benedek Poetai munkái* (Magyar Minerva, 1799/3, 80, 85); *Lélius, vagy M. T. Cicerónak beszélgetése a barátságról* (Pest, 1802); *Az üdösb Kátó vagy M. T. Cicerónak beszélgetése az öregségről* (Pest, 1803); *Magyar századok* (I–II., Buda, 1808, 1816). Kazinczy megrendelésére készítette el Johann Joseph Neidl 1803-ban Stunder festménye és Kininger rajza után Virág Benedek pontozómodorú rézmetszetét.
- (322) *Fejérvár*: Székesfehérvár.
- (176), (322) [1791. júl. 27–31.] *Füred / Horv[áth]nál Fureden: Horváth Ádám (Pálóczi) (I.)* (1760–1820), író, költő, népdalgyűjtő 1783-tól Balatonfüred élt és gazdálkodott. (→ 47. jegyzetmező)
- (176), (322) [1791. aug. 18.] *Strausszal □ba / Straussal*: talán a szabadkőműves pozsonyi iskolaigazgató *Strauss*-szal (II.) volt Kazinczy a bécsi szabadkőműves páholyban (a páholyt vagy lözsit négyszöggel is jelölték, mert a gyűléseken négyszögalakban ültek).
- (171) *Heliconi Virágok*: kiskakú almanach, amely már korábban megjelent versek gyűjteményét adta: *Heliconi Virágok 1791 esztendőre, szedte Kazinczy Ferentz* (Pozsony és Komárom, 1791). (→ 53. jegyzetmező)
- (176), (322), (693) [1791. aug. 30.] *Nyitra* (Nyitra vm.): ma Nitra (SZK).
- (693) *Léva* (Bars vm.): ma Levice (SZK).
- (176), (322), (693) [1791. szept. 1.] *Selymecz bánya / Selymecz* (Hont vm.): Selmechánya, ma Banská Štiavnica (SZK).
- (176) [1791. szept. 3.] *Beszterce* (Zólyom vm.): Besztercebánya, ma Banská Bystrica (SZK).
- (171), (176), (322), (693) *Radvány / Radván / Rad[vány]* (Zólyom vm.): ma Radvaň (SZK); a Radvánszky család lakhelye és birtokközpontja volt.
- (176), (693) *Consiliáriusné és Polyx. / Prónay Éva [...] Radvánszky János [...] László [...] Gábor [...] Theréz [...] Polyxén*: báró *Prónay Éva* Kazinczy dédanyjának, Róth Juliannának unokahúga. Férje: *Radvánszky János* (1739–1815), Zólyom vármegye alispánja, országgyűlési követe, tanácsos, abányai evangélikus egyházkerület felügyelője (1785–1808). Gyermekük: *Radvánszky Miklós* (1768–?); *Antal*; *László* (?–1831); *Teréz* (Szerencsy Józsefné) (?–1829 után); *Karolina* (Podmaniczky Lászlóné); *Radvánszky Polyxén* (Újházy Sámuelné 1794-től) (?–1831 után), akit Kazinczy 1790 körül feleségül akart venni (→ 44. jegyzetmező; → 29. jegyzetmező). *Prónay Éva* testvérei: báró *Prónay László* (1734–1808) helytartói tanácsos; *Gábor* (1748–1811) tanterületi főigazgató, főispán (→ 26. jegyzetmező; → 56. jegyzetmező).
- (693) *Süsie*: Kácsándy Zsuzsanna (gróf Gyulai Ferencné 1790-től) (1767–1826). (→ 66. jegyzetmező)
- (176) [1791. szept. 3.] *Garany*: Garam folyó (SZK).
- (176), (322) [1791. szept. 7.] *Rimaszombat / R[ima]Szombat* (Gömör és Kishont vm.): ma Rimavská Sobota (SZK).
- (176), (322) [1791. szept. 8.] *Tornalja* (Gömör és Kishont vm.): ma Tornal'a (SZK).
- (176), (322) [1791. szept. 9.] *Csécs* (Abatúj-Torna vm.): ma Čechajovce (SZK).
- (322) [1791. szept. 10.] *Regm[ec]*: Alsóregmec. (→ 1. jegyzetmező)
- (176), (322) [1791. okt. 3.] *Krajník Theréz / Csercsi* (Theresie; Martinides Lászlóné) (1791–?): Kazinczy unokahúga. (→ 4.1. Családja/Kazinczy)

- (176), (322) **László Öcsém / Laczi**: Kazinczy László (I.) (1763–1807), Kazinczy öccse. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (176), (322) **Wesselényi/Wessel[ényi] Ferenc, II.**, báró: Kazinczy adatai szerint: (1772 k.–1793 k.), hadnagy, Wesselényi Farkas fia. (Forrásaink nem említik Wesselényi Farkas Ferenc nevű fiát, talán Farkasnak Ferenc testvéréről lehet szó.)
- (176), (322) [1791. okt. 3.] **Gálszécs** (Zemplén vm.): ma Sečovce (SZK).
- (176) **Valenciennes**: francia város (az ugyanilyen nevű járás székhelye) és vár. 1793-ban az osztrák–angol hadsereg foglalta el hosszas ostrom után, de a következő nyáron a franciák visszavették.

56. jegyzetmező: 1792.

52. Gróf Majláth József 1792ben (94–95)
53. [Június' 17d. 1792. Budán Audientzián Ferencz Királyunknál] (95)
54. Budán 1792. Ferencz Királyunk' megkoronáztatása alatt, a' Dietán (95–99)
55. A' Királynál. Budán, 1792. Június 17d. és 23diban (99–102)
56. Audientzián II Ferencz Római Császárnál, Budán, Júniusban 17 és 23. (102–104)
57. Lónyai Menyhért (105)
58. Lónyai Menyhért, Auratus Eques (105–106)
59. Generális Gróf Fekete János (106–107)
72. Jegyzések elhányt régi Papirosaimból (176)
79. Engem illetők (322)
88. Pályám' Emlékezete [I.] (528–530)
89. [Pályám emlékezete II.] (536)
90. [Pályám emlékezete III.] (642–646)

1792. márc. 1-jén meghalt II. Lipót (és néhány hét múlva a felesége, Mária Lujza is). Kazinczy máj. 19-től Budán tartózkodott, ahol máj. 24-én összeült az országgyűlés. Az alsótábla ülésein Kazinczy a távollévő báró Vécsey Ferenc helyetteseként vett részt, és tagja lett egy hadisegélyt intéző bizottságnak is. Jún. 6-án Budán magyar királlyá koronázták I. Ferencet, aki II. Ferenc néven júl. 5-től német-római császár is. Jún. 16-án az országgyűlés a francia háborúhoz újoncot, lovat és hadisegélyt szavazott meg; a magyar nyelv rendes tantárgy lett a közép- és főiskolákban. Kazinczy a jún. 17-i királyi kihallgatáson (*lat.: audiencia*) a budai Kamara, jún. 23-án a kassai székhelyű Szepesi Kamara titkári (*lat.: secretárius*) állásáért folyamodott. (Az iskolaügyről, Kazinczy korábbi állásáról: → 33. jegyzetmező, → 55. jegyzetmező.) Jún. 27-én a király berekesztette az országgyűlést.

- I. Ferenc** (Habsburg) (1768–1835): 1792-től magyar király és német-római császár (II. Ferencként, 1806-ig), Ausztria örökös császára (1804-től). Közvetlenül II. József halála után is ő gyakorolta a hatalmat, míg apja, II. Lipót, Bécsbe nem érkezett. Anyja Mária Lujza volt. Négy felesége közül a második **Mária Terézia** (II.) (Bourbon) (1772–1807) nápolyi-szicíliai hercegnő. Fiútestvérei: Ferdinánd (III.), Károly Lajos, Sándor Lipót, József, János, Rainer, Lajos, Rudolf.
- III. Ferdinánd** (Habsburg) (1769–1824): Toscana uralkodója, 1806-tól würzburgi nagyherceg, salzburgi választófejedelem. II. Lipót második fia.
- József** (Habsburg) (1776–1847): főherceg, Magyarország helytartója (1795–1796) és nádora (*lat.: palatinus*) (1796–1847). II. Lipót fia.
- Sándor Leopold** (Sándor Lipót, Alexander Leopold, Habsburg) (1772–1795): főherceg, Magyarország nádora (*lat.: palatinus*) (1790–1795). II. Lipót fia.
- A Kamara** (Magyar Királyi Kamara, Camera Regia Hungarica) az állami pénzügyeket kezelő kormányzék (a pénzügyminisztérium elődje). II. József 1782-ben egyesítette a helytartótanáccsal és Budára helyezte át (az egykori jezsuita kollégium épületébe), halála után, 1791. jan. 12-től ismét önálló hivatal lett egészen 1848-ig. Külön kamarai igazgatóság volt a felső-magyarországi hatáskörrel rendelkező eperjesi, majd kassai székhelyű Szepesi Kamara. A kamara alárendelt hivatalai voltak az *administrációk*: a selmeci, besztercebányai, a körmöci, szomolnoki, nagy-

bányai bányahivatalok; a bánsági bányaaigazgatóságok; a kassai (eperjesi), temesi, szepesi, zág-rábi, máramarosi és zombori kamarai adminisztrációk, a harmincad- és sóhivatalok.

Háttér – 1792.

Febr. 7-én Habsburg–porosz védelmi szövetség jött létre francia támadás esetére. **Ápr. 20-án** Franciaország hadat üzent a háborúra készülődő birodalomnak. **Májusban** az orosz csapatok benyomultak Lengyelországba, ahol **júliusban** oroszbarát kormány alakult, miután a lengyel Tadeusz Kościuszko serege döntő csatát veszített. **Júl. 14-én** Poroszország hadat üzent Franciaországnak. **Aug. 10-én** XVI. Lajost és családját a francia törvényhozás börtönbe záratta, **aug. 19-én** a porosz–osztrák hadsereg átlépte a francia határt. **Szept. 20-án** Valmynál a franciák megállították az ellenség előrenyomulását, másnap a francia konvent eltörölte a királyságot és **22-én** kikiáltotta a köztársaságot. **Ősszel** a francia sereg győzelmeket aratott Mainznál és Jemapes-nál. **Az év folyamán** megindult Görög Demeter és Kerekes Ferenc bécsi politikai folyóirata, a Magyar Hírmondó; hazánkban először vittek színre Lessing-darabot: Budán előadták Kazinczy fordításában a *Bárnhemmi Minna* c. vígjátékot; Kolozsváron színházi előadások kezdődtek; megszűnt Kazinczy Orpheusa és a Magyar Museum is.

(176) [1792. máj. 4.] **Horváth Ferenc** (1724 előtt–1794 után): felsőregmecsi nemes.

(176) [1792. máj. 13.] **Wagner, Julius Franz** (18–19. sz.): Pesten, Felvidéken és Erdélyben is dolgozó osztrák festő. Talán Kazinczyt festette pasztellben (*fr.: en pastel*), de nem találtunk további adatot e feltételezhető képről. A *Képeim* c. 24 tételt felsoroló autográf listán sem található meg Wagner neve (MTAKK K 604/I, 78b–79a). „Életrajzi adatai ismeretlenek. A 18–19. század fordulójának legjelentősebb pasztellfestője volt Magyarországon. Működéséről 1788-tól 1818-ig rendelkezünk adatokkal.” (SZABOLCSI–GALAVICS 1980, 178.)

(176), (322) [1792. máj. 14.] **Sarg / barkócza ágy**: a német szó ’koporsó’-t jelent, a barkócaberkenye (lat.: sorbus torminalis) egy kistermetű fa a rózsafélék családjából. Az utalásokat nem sikerült kétséget kizáróan megfejteni. II. József rendeleteinek visszavonása után néhány évig ismét szabadon működhetek a páholyok, így talán Kazinczy szabadkőműves mesterré avatását rejtik e szavak. A mesteravatás szertartásának csúcspontjaként eljátszották a Hiram-legenda azon jelenetét, amikor a meggyilkolt mitikus építőmestert a mesterszóval életre keltik. Ennek során kellett a mesterjelöltnek egy koporsóba (vagy egy koporsót jelképező ágyba) belefeküdnie. (A szertartásról: JÁSZBERÉNYI 2003, 142–143. Kazinczy megsemmisítette szabadkőműves iratait, így a mesterré avatás időpontját a monográfia sem tudta kideríteni, vö. *uott*, 119.)

(95) [1792. máj. 19.] **Wécsey Miklós, I.**, báró (1749–1829): kamarás, helytartósági tanácsos, főispán, báró Orczy Lőrinc (I.) veje. (→ 57. jegyzetmező)

(95), (529) **Vízi város**: budai településrész.

(95) [1792. máj. 26.] **Máj. 26dikán ebéden Generális Beleznay Miklósnénál...**: az *Ér-Semjén*, 12. Jul. 1802. *Ma találom régi papirosaim között...*, a *Jegyzések elhányt régi Papirosaimból* és a *[Pályám emlékezete I–III.]* 1790-re (az említett feljegyzések ráadásul pontosan ugyanerre a napra) teszszik ugyanezt (?) az ebédet. (→ 54. jegyzetmező)

(95) **Beleznay Miklósné, báró Podmaniczky Anna Mária** (1726–1803): pesti háza a kulturális élet egyik fontos központja, az első irodalmi szalonok egyike volt. (→ 12. jegyzetmező)

(95) **Barkó**: Vincenz Freiherr von Barco (1719–1797), osztrák tábornagy, a titkosrendőrség főparancsnoka, Magyarország katonai főparancsnoka.

(96) **Molnár János, II.** (1757–1819): pesti evangélikus prédikátor (1787-től), német nyelvű történeti és egyházi művek szerzője, titkosrendőr. 1790-ben röpiratban támadta a magyar nemesi mozgalmat, 1795-ben a halálra ítélt Hajnóczy gyóntatója volt.

(96) **Hamlet**: 1790-ben Kassán megjelent Kazinczy színműfordításainak első, báró Prónay Lászlónak ajánlott kötete, amelyhez az említett előbeszédet írta: KAZINCZY, *Hamlet* 1790. (A Kazinczy-fordításról: → 53. jegyzetmező; az 1801. jún. 28-i szabadulás és az előbeszéd kapcsolatáról: → 61. jegyzetmező.)

(96) **Máj. 20d. legelső órt állék**: más szövegek szerint 1790. (és nem 1792.) máj. 20-án. (→ 54. jegyzetmező)

- (96) [1792. máj. 31.] *Horváth Ádám (Pálóczi) (I.)* (1760–1820): író, költő, népdalgyűjtő. (→ 47. jegyzetmező)
- (96) [1792. jún. 2.] *XV. Lajos* (Bourbon) (1710–1774): francia király (1715–1774).
- (96) *La-Caille* (Lacaille), Nicolas Louis de (1713–1762): francia csillagász, matematikus.
- (528), (642) *Eximam Matthiam/regem Matthiam ex ore Hungarorum* (lat.): 'Ki fogom venni Mátyást/Mátyás királyt a magyarok szájából.' II. József Hunyadi Mátyásra utaló mondata a [*Pályám emlékezete VI.*]-ban más szöveghelyen olvasható. (→ 26. jegyzetmező)
- (529), (642) *Hozák előtte a' kettős keresztet, az Apostoli Királyság' czímerét, és a' kivont kardot*: a koronázási jelvények egyike az apostoli kereszt és a hagyomány szerint Szent István kardjának tartott 16. sz.-i kard. A magyar királyok 1758 óta használatos apostoli királyi címe arra emlékeztet, hogy a magyarokat nem a római katolikus egyház, hanem I. István király térítette keresztény hitre.
- (642) *Grassalkovich Antal, II.*, herceg (1734–1794): Bodrog (1759–1794) és Zólyom vármegyék főispánja (1769–1790), koronaőr (1772–1783), főlovászmester (1783–1794). 1784-től herceg.
- (642) *Batthyány Lajos*, herceg (1753–1806): Vas vármegye adminisztrátora, majd főispánja (1781–1784, 1790–1806).
- (529), (643) *antagonismus* (gör.–lat.): ellenhatás, ellentét.
- (96), (105), (529), (643) *Franciscanusok' temploma / Franciscanusok' Budai temploma / Franciscanus Klastrom Temploma*: a budai Várhegy északi részén a középkori Mária Magdolna-templomból a 18. sz.-ban kialakított ferences templom és a mellette épült kolostor. E templomban koronázták királlyá 1792-ben I. Ferencet és itt fosztották meg (*lat.: degradálták*) papi szentségeitől Martinovics Ignácot, hogy a világi hatóság ítélkezhesen felette. A templommal egybeépített kolostorban zajlott a Martinovics-per, az egyik szerzetesi zárkában tartották fogva Kazinczyt 1794. dec. 19.–1795. jún. 11. között. (Az épület ma az MTA tulajdona, a Történettudományi Intézet használja.) *Martinovics Ignác* (1755–1795): ferences szerzetes, apát, a nevéhez kötött magyar jakobinus mozgalom vezetője. (→ 52. jegyzetmező)
- (96), (530), (645) *Ország' bába*: az egykori klarissza kolostorból 1784–1785-ben kialakított országház a budai Várhegyen, itt 1790/91-ben (részben), 1792-ben és 1807-ben tartottak diétákat.
- (96), (99) *Prónay Gábor*, báró (1748–1811): a pozsonyi iskolai kerület evangélikus főigazgatója II. József uralkodása idején, Bars vármegye főispáni helytartója (1787–1788) és Gömör vármegye főispánja (1789–1811) – tehát nem nógrádi főispán (vö. *FALLENBÜCHL* 1994, 66, 77, 87). 1810-től az összes magyar iskolák felügyelője. Kazinczy dédanyjának, Róth Juliannának unokaöccse. Prónay László és Éva testvére. Két fia mellett három lánya volt: Ludovica (Justh Józsefné), Jozefa (Beniczky Sámuelné) és Antónia (báró Laffert Antalné).
- (96) *Prónay László*, báró (1734–1808): az első protestáns tanácsos a helytartótanácsnál (1783), a zólyomi kerület királyi biztosa, majd nógrádi al- és csanádi főispán (1790–1808). (→ 26. jegyzetmező)
- (96) *ponceau* (fr.): skarlátszín, vörös.
- (96) *Batthyány Filep*, herceg (1731–1795).
- (96) *Fróniusz (Fronius) Mihály* (1727–1799): erdélyi kormányzó tanácsos (1786–1787), brassói főbíró (1790–1798).
- (96), (106) *Helytartó-Tanács' épületje mellett álló templomba*: az ország legfőbb kormányszervét, a helytartótanácsot 1786-ban költöztette Pozsonyból a budai Várba a volt jezsuita kollégium épületébe (a mai Úri és az Országház utca közti épülettömbbe) II. József. Az emellett álló templom tehát a *Franciscanusok' temploma* (l. fentebb).
- (97), (105), (529), (643) *Siettem tebát a' másikhoz / a' Vár közepében lévő Templom / Közép-Templom / a' másik templomba, melly a' vár' dombja közepében áll, és a' mellynek tornya a' Mátyás Király' czímerét viseli*: a budai Várhegy közepén lévő templom, a Mátyás-templom (Nagyboldogasszony-templom).
- (96), (105), (106), (529), (643) *aranysarkantyús vitéz / auratus eques / szentelt vitéz* (lat.): a formális lovagrend tagjait a magyar király a koronázáskor avatta fel a Szent Istvánnak tulajdonított karddal (1609-től).

- (529), (643) *infula* (lat.): püspöksüveg.
- (97) *processio* (lat.): menet.
- (97), (105), (529), (642) *Pálffy Károly*, gróf, majd herceg (1735–1816): főispán, kancellár. (→ 21. jegyzetmező)
- (97), (105) *Zichy Károly*, gróf (1753–1826): országbíró (1788–1795). (→ 29. jegyzetmező)
- (97), (105) *Zábrácsky József* (1777–1809): egri kanonok, nagy prépost, végliai címzetes püspök.
- (97), (105), (106), (107) *Lónyai Menyhárt/Menyhért* (1769–1816): Ugocsa vármegye országgyűlési követe.
- (97), (105) *Kazinczy Péter, III. / Péter bátyám* (1747–1827): Kazinczy nagybátyja, testvérei: András (II.) (1738–1804) és József (I.) (1732–1774), Kazinczy apja. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (105) *fekete ócska rövid kard*: a koronázási jelvények egyike a hagyomány szerint Szent István kardjának tartott 16. sz.-i kard.
- (97), (105), (106) *Pongrácz Boldizsár* (1731–1796 után): ügyvéd, országgyűlési követ. A magyar evangélikus egyház bécsi ügyvivője (1758–1760), a Pozsony vármegyei esperesség felügyelője (1774-ben), 1772-től Pest-, Pilis- és Solt vármegyék táblabírája és az 1790/91-ik országgyűlésen képviselője. 1781-től a posta- és kereskedelmi utak, ill. a dunai töltések főigazgatója.
- (105) *lutheranus archimandrita* (gör.): evangélikus egyházi vezető; *archimandrita* (gör.): görög-keleti egyház kolostorfőnöke, rendfőnöke, főapátja.
- (97), (105), (529), (643) *a' koronával 's a' rongyos pallástban, czéklaszín strimflivel, melly feljebb ére térdénél, 's sárga régi papucsban / a' régi rongyokba öltözve / fején vala a' korona, vállán a' pallást, lábán a' piros-színű barisnya, [...] a' sárga papucs / A' korona fején vala a' Királynak, vállán a' pallást, lábán a' czéklaszín strimfli [...] és az ocska sárga papucs*: a koronázási jelvények: a Szent Korona, a koronázási palást, a sárga, ill. vörös selyemből készült saru és barisnya.
- (97), (529), (643) *Ország' Nagyjai/Zászlósi*: az országos főméltóságok: a nádor, az országbíró, a tárnokmester, a horvát bán és az udvari főtisztviselők (kisebb zászlósok): a főkamrás, főajtónálló, főudvarmester, főpohárnok, főlovászmester, valamint a testőrség főkapitánya (ország-nagyok, de nem zászlós urak: a fiumei kormányzó, a főispánok, a hercegek, grófok, bárók).
- (94), (97), (105), (529), (643) *Budai Capucínusok' szomszédjába / a' Capucínusok elibe / a' Capucínusok' mellé / Capucínus-piac*: a mai budai Corvin tér, amely az alsó-vízivárosi kapucínus templom (Szent Erzsébet-plébániatemplom) mellett van. I. Ferenc a királyi esküt itt tette le.
- (97) *a' hitet elmondá, 's megtevé a' négy szegést*: a király a vármegyékből összehordott földből készített koronázási dombon esküdt fel a magyar alkotmányra, majd a karddal négy vágást tett a négy égtáj felé, azt jelképezve, hogy az országot bárhonnan jövő támadás ellen megvédelmezi.
- (105) *Lubi*: talán Luby Károly (1752–1805), Szatmár vármegye alispánja (1781–1804) és országgyűlési követe (1790), Ung vármegye királyi biztosa (1805).
- (94), (97) *Mailáth József*, gróf (1735–1810): a pesti kerület királyi biztosa (1785–1786), alkancellár (1787–1791), főkamrás (1789–1795), Borsod vármegye főispánja (1787–1809). 1802-től állam-miniszter. (→ 32. jegyzetmező)
- (94) *ómen* (lat.): (baljós) előjel.
- (94) *lesippenés*: lecsúszás.
- (94), (99), (106), (529), (642) *Fekete János*, gróf (1741–1803): író, költő, tábornok. 1790–1796 között Arad (és nem Csanád) vármegye országgyűlési követe. Szabadkőműves. Apja gróf *Fekete György* (l. alább). Felesége: gróf *Eszterházy Mária Jozefa* (1745–1837). Fia gróf *Fekete Ferenc*. Említett művei: *Mes rapsodies ou recueil de differents essais de vers et de prose du comte de ***** (I–II., Genf, 1781); *Voltaire La pucelle d'Orléans* c. művének fordítása: *Az orleani szűz. Poema. Voltér Frantzia Verseiből fordította Magyarra Alethophilos, Isten haragjából régi Káplár* (1796; nem jelent meg Fekete életében.)
- (94), (99), (107) *Szulyovszky Menyhárt* (Menyhért) (1752–1831 után): Zemplén vármegye törvényszékének elnöke II. József idején, majd országgyűlési követe (1790/91, 1792). A Martinovics-perben halálra ítélték, de kegyelmet kapott (1801 júniusában szabadult). (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (95) *Loyola tanítványa*: azaz jezsuita.

- (99) *Loyola*: Loyolai (Szent) Ignác (1491–1556) a jezsuita rend spanyol (baszk) alapítója volt.
- (95) *eggy intézett levélbe*: a levél Schloissnigghoz volt címezve (l. alább).
- (97) *Döry Gáborné*, grófné: báró Eötvös Katalin. Férje szepesi kamarai tanácsos volt.
- (97) *Kácsándy Terézia, gróf Rhédey Lajosné* (1764–1804): Kácsándy László lánya, Zsuzsanna nővére, Kazinczy barátnéja. 1786-ban ment férjhez. Csokonai az ő temetésére írta a *Halotti verseket*.
- (529), (643) *Két asszonyság karomon vezetteté oda magát*: gróf Döry Gáborné Eötvös Katalin és gróf Rhédey Lajosné Kácsándy Terézia.
- (97), (101), (104), (529), (643) *Prímás / Cardinális Prímás Batthyáni*: gróf Batthyány-Strattmann József (1727–1799), esztergomi érsek és főkancellár (1776-tól). (→ 51. jegyzetmező)
- (97) *Kalocsai Érsek*: gróf Kolonics (Kollonich) László (1736–1817), erdélyi megyéspüspök (1774-től), nagyváradi püspök és Bihar vármegyei főispán (1780-tól), majd kalocsai érsek (1787-től), szepetmír, a helytartótanács tagja (1799–1808), államtanácsos (1805). Az 1790/91-es országgyűlésen tiltakozott a protestánsok jogainak megerősítése ellen.
- (97) *baldachín* (ol.): díszmennyezet.
- (97), (643) *Nádasy Mihály*, gróf (1746–1826): Komárom vármegyei főispán (1761–1826), királyi kamarás, koronaőr (1785–1798), főlovászmester (1798–1806), főajtónállómester (1806–1826).
- (643) *két Érsek*: gróf Kolonics László kalocsai és gróf Batthyány József esztergomi érsek (l. fentebb). A koronázás joga 1212 óta a kalocsai és az esztergomi érseket illette meg.
- (98) *Királyi-lak temploma*: a Vártemplom (a II. világháborúban elpusztult).
- (643) *Lippert*, Joseph: Pozsonyban működő német festő.
- (643) *Schmiedhammer*: budai festő. A koronáról készített rajza Schauf alább említett munkájában jelent meg.
- (643) *Schauff*, Johann (1757–1827): cseh származású rajz- és történettanár, nyomdatulajdonos Pozsonyban. A korona rajzát tartalmazó műve: *Die Feyerlichkeiten bey der Krönung Sr. Mj. Leopold des zweyten...* (Pozsony, 1790).
- (98), (529), (643) *Koller József* (1745–1832): pécsi kanonok, nagyprépost, egyháztörténész. Említett műve: *Dissertatio de s. Regni Hung. Corona* (1800).
- (529), (643) *sróf* (ném.): csavar.
- (643) *diadema* (gör.): a korona nyitott, abroncsszerű része.
- (98) *Szombathi János, II.* (1749–1823): sárospataki történelemtanár. (→ 15. jegyzetmező)
- (529), (643) *Szathmáry Miklós (Király)* (1744–1818): Gömör és Kis-Hont vármegye szolgabírája, majd alispánja, országgyűlési követe, tanácsos. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (529), (644) *Cziráky Antal*, gróf (1772–1852): országbíró (1828–1839). (→ 50. jegyzetmező)
- (644) *Dugonics András* (1740–1818): író, költő, matematikus, egyetemi tanár, piarista szerzetes. 1788-tól a pesti egyetem rektora. II. József nyelvredeletének ellenszegülve magyarul és latinul tartott órákat. (→ 47. jegyzetmező)
- (98) *quod nos altercantes benigne audiverit* (lat.): 'hogy minket, pereskedőket kegyesen meghallgat.'
- (98) *vivat!* (lat.): éljen!
- (98) *di mici proprii mani TRUCIDARLO* (ol.): 'a saját kézzel gyilkolom meg.'
- (98) *Desseuffy József*, gróf (1771–1843): költő, író, országgyűlési követ. Közéleti pályáját az 1790/91-es országgyűlésen és a fumei kormányzó Pászthory Sándor mellett kezdte. (→ 47. jegyzetmező)
- (98) *Berényi György*, gróf: báró Orczy József sógora.
- (99) *Fekete György*, gróf (1711–1788): személynök (1748–1762), Arad vármegye főispánja (1751–1788), alkancellár (1762–1773), főudvarmester (1766–1773), országbíró (lat.: *judex curiae*) (1773–1783), 1760-tól birodalmi gróf. A nagyszombati főiskola vezetője volt. Felesége Niczky Anna (Niczky György lánya), fia Fekete János.
- (99), (106), (530), (644) *Voltaire* (François-Marie Arouet) (1694–1778): francia író, drámaíró, filozófus.
- (530) *atticizmus* (gör.–lat.): az attikai ógörögre emlékeztető nyelvi-stilisztikai sajátosság, jó ízlés, szellemesség.

- (644) *ÉN, autográfok' gyűjtője 's másolója*: Kazinczy jelentős kéziratgyűjteményt állított össze, amelyet a sátoraljaújhelyi Zemplén vármegyei levéltárnak ajándékozott. (→ 22. jegyzetmező)
- (99) *Schloissnigg*, Johann Baptist, báró (1746–1804): I. Ferenc egykori tanára, bizalmas tanácsadója és titkára. A szabadkőműveség illuminátus ágának tagja, 1793-as kegyvesztéséig az udvar egyik legbefolyásosabb embere volt.
- (99) *Spissich* János (1745–1804): alispán, országgyűlési követ. 1761–1771 között a jezsuita rend tagja. Zala vármegye aljegyzője 1773-tól, főjegyzője 1780-tól, alispánja és országgyűlési követe 1790/91 és 1792-ben. A zalaegerszegi Jó Tanácshoz szabadkőműves páholy főmestere. (Kazinczy itt is páholytag volt: → 29. jegyzetmező). A Martinovics-perben ellene is vizsgálat indult, de tisztázni tudta magát. Kazinczy neki ajánlotta a *Lanassza* fordítását és kiadta az arcképét (*Kazinczy Ferencz' Munkái*, 7. kötet, Pest, 1815).
- (99) *Sebestyén*: (további adatokat nem találtunk.)
- (99) *Velléjus (Velleius) Paterculus*, Caius (i. e. 19–i. sz. 30 után): római katona, politikus, történetíró.
- (106) *Orczy László*, báró (1750–1807): Abaúj vármegyei főispán (1784–1785 és 1790–1807), 1790-ben a koronát őrző bandériumok fővezére, az országgyűlés egyik ellenzéki vezetője. Báró Orczy Lőrinc (I.) fia. (→ 21. jegyzetmező).
- (106) *cynismus* (gör.): cinizmus.
- (106) *affectál* (lat.): valamilyennek mutatja magát.
- (106) *Podmaniczkyaknak Földvári Tisztartójok*: (a tisztartóról nem találtunk adatokat.)
- (106) *quártély* (ol.–ném., rég.): kvártély, szállás, a katonaság polgári lakásokba való beszállásolása.
- (107) *spongia* (gör., rég.): szivacs.
- (107) *concertatio* (lat.): vita, tanácskozás.
- (107) *laxus* (lat.): laza, erő nélküli, lágy.
- (107) *Fekete Ferenc*, gróf (1767–1835): kamarás. A grófi ág benne halt ki. Gróf Fekete János fia. Felesége: gróf *Illésházy Mária*, Illésházy István testvére.
- (107) *sequestrum* (lat.): bírói vagyonzárlat.
- (107) *Foltot és Palotát Oberster (továbbá Generális) Csekonics bírja*: azaz Fótot és Rákospalotát *Csekonics* József (1757–1824), a mezőhegyesi ménestelep megszervezője és vezetője (1806-ig), tábornok (1806-tól) birtokolta. Fót „1736-ban Ujfalussy László gyermekeinek birtoka. Ezekről vette meg Galánthai Fekete György és neje Niczky Anna és az 1754. évi vármegyei nemesi összeírás szerint még akkor is az ő birtokában volt. Tőle örökölte Galánthai gróf Fekete Ferencz, a ki Csekonics tábornoknak adta el, kitől 1808-ban özv. gróf Károlyi Józsefné vásárolta meg.” (VÁRMEGYÉK II.)
- (107) *1800ban tizenhat pár [...] egy mezítelen orgiát adnak*: az említett 1800-as „orgia” a Kazinczy-levelezés szerint „Pesten a' Hét Elector' palotájában” zajlott (vö. KazLev, 13/3060, Kazinczy – Berzsényi Dánielnek, 1805. dec. 11.). Egy néhány nappal későbbi levél viszont már 1801-re teszi az eseményt: „A' Flóra Circusába Cáto bémene: de én be nem mentem volna 1801. a' Generalis Gróf Fekete János Bacchanáljába, hol 16 mezítelen pár, nevezetesen Gróf Unwerth, Unwerthné, és 16 esztendő leánya és az ifju Gróf Fekete Ferencz is meztelen tánczolának a' Hét Electornál, 's a' vén Faunus (ruhában) nézte ezeket és e' fiját.” (KazLev, 13/3070, Kazinczy – Helmezy Mihálynak, Széphalom, 1815. dec. 16.)
- (107) *Unwerth* Emanuel, gróf: a pest-budai színházak bérlelője (1790–1793). Felesége Török Teréz, Török András lánya. (→ 4.1. *Családfa/Török*)
- (107) *orcheszter* (gör.–lat.): zenekar.
- (95), (96), (99), (102), (530), (536), (644) *Teleki József, I.*, gróf (1738–1796): író, költő, református főgondnok, koronaőr. 1782–1796-ban Ugocsa vármegyei főispán. (→ 12. jegyzetmező)
- (99) *Vay István* (?–1800): tanácsos, a sárospataki kollégium főkurátora (1777–1788), a pécsi iskolai kerület főigazgatója Teleki József (I.) után (1788–1791). Vay Ábrahám (I.) fia, László apja.
- (99) *megszűnvn a' mixta Iskolák*: a közös (lat.: *mixta*) katolikus és protestáns felügyelet alatt működő alapfokú népiskolákat az 1785. okt. 4-én kihirdetett királyi rendelet hozta létre. (→ 33. jegyzetmező)

- (99), (102), (644) *applicatio; applicáltatni* (lat.): alkalmazás; alkalmaztatni.
- (100) **Török Lajos**, gróf (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatójaként (1785–1796) Kazinczy felettese, később apósa. (→ 4.1. *Családfa/Török*)
- (100), (102) **Vay József, I.** (1752–1821): szeptemvir, helytartói tanácsos (lat.: *locumtenentialis consiliarius*), a sárospataki kollégium főgondnoka. (→ 15. jegyzetmező)
- (100), (102) *antichambre* (fr.): előszoba.
- (100), (102), (529), (644) **Orczy József**, báró (1746–1804), Orczy Lőrinc (I.) fia. (→ 21. jegyzetmező).
- (644) **Zichy Ferenc**, gróf (1751–1812): Békés (1777–1782), Zemplén (1785–1792), majd Veszprém (1792–1812) vármegyék főispánja, királyi kamarás, főpohárnokmester (1787–1812). Gróf Zichy Károly testvére.
- (100), (102), (529), (645) **Splényi Gábor**, báró (1734–1818): altábornagy, ezredtulajdonos, Szabolcs vármegyei főispán (1791–1817). Szolgált a hétéves háborúban, II. József török elleni hadjáratában és a franciák ellen. Splényi József testvére. Felesége: Orczy Zsuzsanna (1744–1783), Orczy Lőrinc (I.) lánya. Tizenhét gyermeke volt, közte: Mancsi, Caton, Náni, Petronella (Vondernothné) és Constantia (Szirmay Ferencné).
- (100), (102) *instáns; instantia* (rég., lat.): kérelmező; kérvény.
- (102) *statio* (lat.): állás.
- (95), (101), (103) **Hajnóczy József** (1750–1795): jogtudós, a Martinovics-mozgalom egyik kivégzett vezetője. Kazinczy barátja. Magántitkár volt gróf Forgács Miklós (1774–1778) és gróf Széchényi Ferenc mellett, utóbbi támogatásával Szerém vármegyei alispán (1786-tól II. József haláláig) és magyar kamarai tisztviselő lett (1792-től). (→ 57. jegyzetmező)
- (530), (645) *H-*: Hajnóczy József.
- (645) **Cátóra emlékeztete, midőn én őt Aristippra**: utalás *Cato* Censorius (i. e. 234–i. e. 149) és/vagy *Cato* Uticensis (i. e. 95–i. e. 46) római államférfiakra és *Arisztipposz* (i. e. 495 k.–i. e. 356) görög filozófusra. (→ 55. jegyzetmező)
- (95), (100), (102), (106), (529), (645) **Széchényi Ferenc**, gróf (1754–1820): főispán, helyettes országbíró, könyvtár- és múzeumalapító (1802). (→ 32. jegyzetmező)
- (100), (529), (645) *a' Nápolyi Szent Januarius' veres pantlikájával és csillagával / Nápolyi csillaggal és veres pántlikával / Szent Januárius' Nápolyi veres pantlikájával és csillagával*: III. Károly spanyol és szicíliai király által 1378-ban alapított Szent Januarius-lovagrend tagjai egy vállon átvett sötétvörös szalagon hordták a rend jelvényét, a közepén Szent Januarius képével díszített nyolcsarkú keresztet.
- (100), (530) *a' Nápolyi Király' tiszteletére az Ország által veretett Medaillt vittem-meg (annak emlékeztetére, hogy az a' Leopold koronázásán Pozsonyban megjelent.) / a' Nápolyi két Felség' tiszteletére vert pénzt bemutatta*: a nápolyi király: I. Ferdinánd (Bourbon) (1751–1825), szicíliai (1759–1816) és nápolyi (1759–1806 és 1815–1816), majd nápoly–szicíliai (1816–1825) király. Az emlékérem (fr.: *medaill*) és a Szent Januarius-lovagrend is látható Czetter Sámuel – ismeretlen festő után készített – 1797-es Széchényi-metszetén: „A kép alatt elő- és hátlapjával ábrázolt érem IV. [!] Ferdinánd nápolyi király és felesége bécsi [!] látogatása alkalmából készült és Széchényi adta át az uralkodónak.” (SZABOLCSI–GALAVICS 1980, 180, 65. tábla).
- (100), (102), (530), (645) **Ferdinánd Herczeg, Maria Theresiának fija, Milánóban velem magyarul beszélt, 's örömmel értette, hogy Gessnernek Idylljeit bírjuk magyarul / Majlandban Ferdinand Herczeg... / Milánban Ferdinánd Fő-Herczeggel... / Milánóban Ferdinánd Fő-Herczeggel...**: „Hogy az Idyllek fordítatnak, azt Gessnernek Gróf SZÉCHÉNYI FERENCZ Arany gyapjas Vitéz, Szent-Januári Nagykeresztés 's Magy. Orsz. Fő-Palotamester, vitte hírül Párizsi és Londoni útja alatt; valamint azon szerencsémét is ennek a' dicső Nagynak kell köszönnöm, hogy Követje a' Nemzetnek 1791. a' Nápolyi Udvarhoz, Olasz-országba utazván, 's Milánóban Ferdinánd Örökös Királyfiukkal, Maria Theresiának fíjával, magyar nyelven 's magyar könyvek felől szölván, hogy Gessnernek Idylljei 1788. kijöttek, említette, 's a' Királyfi a' könyv' megküldését kívánta. – Széphalom, Novemb. 4dikén 1814.” (KAZINCZY, *Gessner' Élete* 1815.) VII. **Ferdinánd** (Habsburg-Lotaringiai) (1754–1806): főherceg, Lombardia főkormányzója, Modena, majd

Breiscgau uralkodója. I. (Lotaringiai) Ferenc és Mária Terézia harmadik fia, Beatrix hercegnő férje, így a Habsburg-Estei ház alapítója, Károly Ambrus apja. Az 1741-ben felállított 2. gyalogezred tulajdonosa (1761–1806). Salomon *Gessner* (1730–1788) svájci-német író, idilliköltő, festő. Kazinczy írói hírnévét megalapozó fordítása: *Geszner' Idylliumi* (Kassa, 1788). (→ 14. jegyzetmező)

(645) *Ráday* Gedeon I., gróf (1713–1792): költő, irodalomszervező, országgyűlési követ. (→ 12. jegyzetmező)

(104) *Maximilián* (Habsburg) (1756–1801): főherceg, kölni (lat.: *Kolonia*) választófejedelem (lat.: *elector*), püspök. Szabadkőműves. I. (Lotaringiai) Ferenc és Mária Terézia fia.

(103) *dicasterium* (lat.): az uralkodónak alárendelt államhivatal, kormányszerv és kormányszék, vagyis a kamara.

(103) *vacantia* (lat.): üresedés.

(103) *Kassai Districtusbeli Nationalis Oskolák' Inspectorása* (lat.): 'a kassai tankerületi nemzeti iskolák felügyelősége.' (→ 33. jegyzetmező)

(101), (103) *wiewohl ich mich sehr gerne in meine Bescheidenheit... / Ich hülle mich sehr gern in meine Bescheidenheit...* (ném.): 'bár oly szívesen burkolózom szerénységembe, s csekély erőm érzésébe, de miután az a nagy szerencse ért, hogy beszélhettem királyommal, aki túlságosan hatalmas ahhoz, hogy engem ismerne, ezért kötelességem elmondani, hogy nem érdemtelenül, legalábbis nem Van Swieten és Páztory elismerése nélkül szolgáltam.' / 'Szívesen burkolózom szerénységembe, de mivel túl kicsi vagyok ahhoz, hogy uralkodóm ismerhessen, kényszerítve érzem magam, hogy elmondjam, hogy még egy SWIETEN-nek is kiérdemeltem elismerését szolgálattal.'

(101), (103) *Swieten*, Gottfried van, báró (1739–1803): a birodalom oktatásügyének vezetője. (→ 33. jegyzetmező)

(101) *Páztory Sándor* (1749–1798): jogász, kancelláriai titkár, királyi tanácsos, fiumei kormányzó (1791-től). II. József uralkodása alatt a magyarországi iskolai ügyek referense volt. (→ 38. jegyzetmező)

(101) *das ist schon gut – ja – bören Sie – mein Schatz* (ném.): 'jól van – igen – figyeljen – Kedvesem.'

(101), (103) *ich muss Ihnen nur sagen, ich habe einen Anderen in petto dazu ernannt; – den Haynóczy / Ich muss Ihnen sagen, dass ich in petto den Hajnóczy dazu :/tudniilik zum Secretär bey der Kammer zu Ofen:/ ernannt habe.* (ném.): 'csak meg kell Önnek mondanom, hogy váratlanul mást neveztem ki; – Haynóczyt.' / 'Meg kell mondanom önnek, hogy én gondolatban Hajnóczyt arra (tudniillik a budai kamara titkárságára) kineveztem.'

(103) *Hajnóczy [...] Keres Vármegyei Vice Ispán vala*: Hajnóczy József nem Keres (azaz Belovár-Kőrös) vármegye, hanem Szerém vármegye alispánja volt 1786-tól.

(103) *resolutio* (lat.): döntés, végzés.

(101) *da gratuliere ich E[hr]w[ürdige] Maj[estät] zu der sehr glücklichen Wahl. Ich kenne Haynóczy; er ist mein Freund; E[hr]w[ürdige] Maj[estät]...* (ném.): 'gratulálok, Tiszteletreméltó Felség, a szerencsés választáshoz. Ismerem Hajnóczyt; a barátom; Tiszteletreméltó Felségnek kevés olyan embere van az országban, aki tudásban, szorgalomban, becsületben és nemes érzésekben hozzá hasonlítható lenne. Ha csak kicsit is sejtettem volna, hogy ő és én jövőnk számításba az említett pozícióra, bizonyosan visszaléptem volna, attól való félelemben, hogy a vak szerencse engem részesít előnyben.'

(103) *concurrans* (lat.): konkurens, vetélytárs.

(95), (101), (103), (530), (645) *Um Ihnen zu zeigen, wie sehr ich diese Resignation und diese Freundschaftsgefühle zu schätzen weiss, nennen Sie mir ein andres Amt, und Sie haben es / Um Ihnen zu zeigen, wie sehr ich diese Freundschafts-gefühle und diese edle Resignation zu schätzen weiss, nennen Sie mir ein andres Amt, und Sie haben es. / Um Ihnen zu zeigen, wie sehr ich diese Gefühle zu schätzen weiss, so nennen Sie mir eine andre Vacanz, und ich ernenne Sie augenblicklich dazu. / Um Ihnen zu zeigen, wie sehr ich diese Freundschaftsgefühle und diese Resignation zu schätzen weiss, nennen Sie mir ein andres Amt, und Sie haben es* (ném.): 'Hogy megmutassam Önnek, mily nagyra tartom e lemondást és baráti érzést, nevezzem meg nekem

egy másik hivatalt, és az Öné.’ / ’Hogy megmutassam Önnek, mennyire értékelem eme baráti érzést és e nemes lemondást, nevezzen meg nekem egy másik hivatalt, és az Öné.’ / ’Hogy megmutassam, mennyire nagyra becsülöm ezen érzéseit, nos, nevezzen meg egy másik üres állást, s azonnal kinevezem.’ / ’Hogy megmutassam Önnek, mennyire tudom értékelni ezt a baráti érzést s ezt a lemondást, nevezzen meg egy másik hivatalt, s Öné.’

(645) *epithetum* (gör.): jelző (epitheton ornans: díszítő jelző).

(95), (530) *Kommen Sie mir in zehn Jahren, u[nd] ich werde Ihnen Ihre Worte wiederholen. / ... und ich sage Ihre Worte her.* (ném.): ’Jöjjön vissza tíz év múlva, és el fogom ismételni Önnek a szavait.’ / ’Jöjj tíz eszt. múlva bár, ’s elmondom saját szavaidat.’ (Utóbbi fordítás a [Pályám emlékezete III.]-ból.)

(104) *diétai sessio* (lat.): az országgyűlés ülése.

(101) *Freund, ich gratuliere dir; du bist Secretär bey der Kammer in Ofen.* (ném.): ’Barátom, gratulálok; titkár vagy a budai kamaránál.’

(101) *wo nimmst du solche Gerüchte her?* (ném.): ’honnan veszel ilyen híreszteléseket?’

(101), (104) *Teleki László, II.*, gróf (1764–1821): író, költő, a dunamelléki református egyházkerület főgondnoka (1803-tól), szeptemvir (1819-től). Teleki József (I.) fia. (→ 22. jegyzetmező)

(101), (104) *Prónay Sándor*, báró (1760–1839): evangélikus egyházi felügyelő (1819-től). Kazinczy barátja. Báró *Prónay László* (1734–1808) helytartósági tanácsos fia. Felesége: gróf Teleki József (I.) lánya, Teleki Jeanette (Janka). (→ 26. jegyzetmező)

(102), (536) *mert házasodni akar / az én vágyam akkor a’ falusi csendes élet volt egy szerencsés házasságban:* Kazinczy – úgy tudjuk – Radvánszky Polyxeniát akarta ekkor elvenni. (→ 44. jegyzetmező/1788. ápr. 17.)

(104) *audentionális nap* (lat.): fogadónap.

(104) *Vécsey Miklós, I.*, báró (1749–1829): kamarás, helytartósági tanácsos, a temesi kincstári igazgatóság elnöke, szeptemvir (1809), Szatmár vármegyei főispán (1803–1829). Vécsey József unokatestvére. Báró Orczy Lőrinc (I.) veje. Miklós (II.), Mária (Mici), Leopoldina és Anna (Náni) apja. Mária lányát gróf Török József (III.) (1777–1830), Kazinczy sógora vette el.

(104) *denominál* (lat.): kinevez.

(102) *Fischer Imre*, báró: (további adatokat nem találtunk.)

(104) *II. Ferenc az itt elől álló rezen:* (az említett rézmetszetet nem sikerült azonosítani: a kézirat előtt nem található kép, Kazinczy talán egy tervezett kiadásra utal.)

(104) *constitutio* (lat.): (test)alkat.

(646) *Három ízben szöللék Urunkkal:* először 1791. aug. 15-én, majd 1792-ben kétszer fogadta I. Ferenc Kazinczyt. A szabadság után, 1803-ban nem jutott az uralkodó elé, 1815-ben csak látta, de nem beszélt a királlyal (→ 55. jegyzetmező; → 68. jegyzetmező; → 85. jegyzetmező).

57. jegyzetmező: 1793–1794.

9. Ujhely Július 20d. 1825. (25)

16. Feldolgozni valók (44)

20. Története a’ Wieland’ Diogenese’ magyar fordításának (49)

60. Egy bátor szavam az Abaujvármegyei Gyűlésen, Kassán (107–108)

90. [Pályám emlékezete III.] (646)

1794 júniusában Szentmarjay Ferenc kérésére Szulyovszky Menyhért beavatta Kazinczyt a Martinovics-szervezkedésbe. 1794. júl. 7. Nagykárolyban a szatmári főispán beiktatásán erdélyi és felvidéki ellenzékiek csatlakoztak a Martinovics-szervezkedéshez. E beiktatáson részt vett Kazinczy is, aki bevonta a mozgalomba testvérét, Dienest, Szláv Györgyöt, Gáspár Pál szatmári főjegyzőt és Kengyel Lajos aljegyzőt is. 1794. dec. 14-én Kazinczyt Alsóregmecen letartóztatták. (Vö. *Fogságom naplója*.)

Kazinczy munkái: → 53. jegyzetmező.

Háttér – 1793.

Jan. 21-én Párizsban kivégezték XVI. Lajos francia királyt (feleségét, Mária Antóniát, Mária Terézia lányát, **okt. 16-án** fejezték le). **Jan. 23-án** II. Katalin orosz cárnő és II. Frigyes Vilmos porosz király megegyezett Lengyelország második felosztásáról. **Ápr. 18-án** I. Ferenc megszigorította a cenzúrát. **Ápr. 23-án** Pánczél Dániel megindította a Bétsi Magyar Merkurius c. politikai lapot. **Jún. 2-án** Franciaországban kezdetét vette a jakobinus diktatúra. **Jún. 10-én** az új cenzúra-rendelet ellen feliratban tiltakozott Abaúj vármegye. **Jún. 25-én** a király szigorította a nyomdák működését. **Aug. 15-én** a király rendeletben, az országgyűlés megkerülésével kért újoncot és hadisegélyt a rendektől. **Aug. 30-án** I. Ferenc franciellenes szövetséget kötött Angliával (I. koalíció). **Szept. 9-én** Gömör vármegye is tiltakozott a cenzúra-rendelet ellen és követelte a sajtószabadságot. **Okt. 30-án** Zemplén vármegye törvénytelennek mondta ki és nem teljesítette a király újoncokat és hadisegélyt kérő rendeletét. **Dec. 3-án** Aranka György megalakította a kolozsvári Erdélyi Magyar Nyelv művelő Társaságot. **Az év folyamán** megnőtt a birtokos nemesség bevétele a háborús konjunktúra hatására; megkezdődött a francia hadifoglyok beszállítása Magyarországra; Martinovics Hajnóczy József, Szentmarjay Ferenc és Laczkovics János révén terjesztette az I. Ferenchez írt nyílt levelét; Sárospatakon megalakult az első hazai jogi tanszék.

1794.

Jan. 27-én I. Ferenc megrótt a sajtószabadság mellett felszólaló vármegyéket. **Febr. 13-án** a király Zemplén vármegyét is megrótt, és megsemmisítette a segélymegadást tiltó közgyűlési határozatot. **Februárban** megindult Kármán József és Pajor Gáspár irodalmi lapja, az Uránia (októberben megszűnt). **Tavasszal** Tadeusz Kościuszko vezetésével lengyel felkelés tört ki az oroszok ellen, akik kivonultak Varsóból. **Májusban** Martinovics Ignác összeesküvést szervezett Pesten: megírta forradalmi kátéit, megszervezte a nemesi reformerekből a Reformátorok Társaságát (igazgatója gróf Sigray Jakab) és a radikális demokratákból a Szabadság és Egyenlőség Társaságát (igazgatói Hajnóczy József, Laczkovics János és Szentmarjay Ferenc); Verseghy Ferenc lefordította a Marseillaise-t. **Jún. 26-án** döntő győzelmet arattak a franciák Fleurusnál az osztrák csapatok felett. **Júl. 24-én** a bécsi rendőrség letartóztatta az osztrák jakobinusokat és Martinovics Ignácot, másnap udvari vizsgálóbizottság állt fel. **Júl. 28-án** Párizsban kivégezték Maximilien Robespierre-t, a francia jakobinus diktatúra megbukott. **Aug. 13-án** Martinovics vallomásában felfedte a magyarországi szervezkedést. **Augusztusban** Sándor Lipót nádor elrendelte a szervezkedés vezetőinek elfogatását és Bécsbe szállítását: **16-án** Hajnóczyt, Laczkovicsot és Szentmarjayt, **26-án** Sigrayt, **30-án** Szolártsik Sándort és **szept. 10-én** Batsányi Jánost fogták el; Pest vármegye **25-én** tiltakozott a törvénytelen eljárás ellen. **Okt. 10-én** az orosz hadsereg leverte a lengyel felkelést, vezetőit elfogta. **Okt. 20-án** I. Ferenc a királyi tábla elnökét, Ürményi József személynököt utasította a Martinovics-mozgalom elleni per megindítására. **Okt. 30-án** a király utasítására szigorították a perrendet, korlátozták az ügyvédek és titoktartást rendelték el. **Nov. 28-án** (Nyéki) Németh János királyi jogügyi igazgató vádat emelt a fővádlottak ellen. **Dec. 1-jén** Németh János mindenkit perbe fogatott, aki tudott a szervezkedésről vagy olvasta a kátéit és nem jelentette azt. **Dec. 5-én** a király az országgyűlés jóváhagyása nélkül rendelt el toborzást. **Dec. 10–15-én** negyvenkét további személyt tartóztattak le (közülük ketten az elfogatáskor öngyilkosok lettek) és szállítottak a volt budai ferences kolostorból kialakított börtönbe.

(107) **Vitéz Imre** (Ivánkay) (?–1806): Kazinczy alá beosztott iskolalátogató az egri járásban (1789-től), az ő hatására kezdett írni és fordítani. Dayka Gábor iskolatársa és barátja, Vitéz János testvére. (A Kazinczy által említett fordításáról, *A Kőművesek nem Jacobínusok*, SZINNYEI nem tud.)

(107) **Vitéz János** (Ivánkay) (1782–1862): 1830-tól alispánja, 1825-ben és 1832–1836-ban országgyűlési követe Abaúj vármegyének, 1842-ben királyi tanácsos. Vitéz Imre testvére.

(107) **Szubbányi Ferenc** (1742–1824): jezsuita hitszónok, pankotai apát. 1794-től az egri gimnázium igazgatója, 1799-től a kassai akadémia prorektora, majd haláláig a kassai tankerület főigazgatója. Említett műve: *Felfedezett álarcza, melly nyilván kimutatja, hogy a' szabad kőművesek valóságos Jakobínusok. Irta Igaz Hazafi.* ([Kassa], 1794.) E röpirat 16. oldalán írta azt, hogy II. Lipótot a szabadkőművesek mérgezték meg.

- (107) *Vécsey Miklós, I.*, báró (1749–1829): kamarás, helytartósági tanácsos. Vécsey Miklós (II.), Mária (Mici), Leopoldina és Anna (Náni) apja. (→ 56. jegyzetmező)
- (107) *Supr[emus] Studior[um] Director* (lat.): tankerületi főigazgató.
- (107) *ezen itt említett Gyűlésben felolvastaték a' Parancsolat:* „a Kir. Helytartótanács ezt az írkafirkát a tiltott könyvek közé helyezni parancsolta. E tiltó rendelet Abauj vármegye közgyűlésén 1794. augusztus havában hirdettetett ki.” (HARSÁNYI 1939, 189.)
- (107) *Szentimrei Pál:* (az abaúji nemesről további adatokat nem találtunk.)
- (107) *Quidcunque demum dicamus...* (lat.): 'Bármit is mondjunk végül, a szabadkőművesek bizonyosan jakobinusok.'
- (107) *Bodenlosz Mihály:* jezsuita szerzetes, kassai tanár, kaszári apát. 1794-ben „a leleszi konvent buzafalvai birtokán számvevő volt, 1802-ben pedig a kassai convictus kormányzójává s címzetes apáttá nevezte ki a király” (VÁCZY 1915, 487).
- (107) *azzal a' tűzzel, a' mellyel a' jó mellett 's a' rossz ellen még most is (1827.) lobogok:* Kazinczy e tettét, a Hamlet-előbeszéddel együtt, a politikai bátorság példajaként említi leveleiben is: „Az én karakteremben leginkább nincs rettenés. Alkalmasint megmutattam úgy is mint Iró, hogy nem tudom mit tesz félni. Bizonyosság erre Orpheusom és Hamletem Ajánló-levele, mellyeket még most is gyönyörködve olvasok. Már fogdostak némelyeket 1794-ben, midőn Abauj Vgye Gyűlést tartott és publicálta azon parancsolatot, hogy egy Kassán költ Irás: *A' Kőművesek Jakobinusok* confiscáltassék; eggy valaki felém fordult a' ki *hallgattam*, 's ezt mondta: Quid quid sit, Latomi sunt Jacobini. – Erre, minthogy a' *felém fordulás* provocált, felköltem, és bátor képpel 's hanggal ez feleltem: Civitatem miscere et Reges sicario more tollere non Latomorum est, sed Jesuitarum. – Ezek a' Mélt. Úrral, a' ki által nincs szerencsém személyesen ismertetni, elhitethetik, hogy az én karakterem' Lexiconjában nem fordúl-elő ez a' szó: félek.” (KazLev, 3/803, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Kázmér, 1805. aug. 15.; vö. még: KazLev, 7/1601, Kazinczy – Rummy Károly Györgynek, Széphalom, 1809. nov. 30.)
- (108) *Civitatem miscere...* (lat.): 'A társadalomban villongásokat támasztani és a királyokat orgyilkos módon megölni nem a szabadkőművesek, hanem a jezsuiták szokása.' A jezsuita–szabadkőműves ellentétre abban a jegyzetében is utal Kazinczy, amellyel Szirmay jakobinusokról írt munkáját igazította ki: „Az a vád, hogy a kőművesek istentagadók és csendzavarók, hihető onnan ered, mert ellenségeik, a jezsuiták, ő rájuk akarják kenni, a mivel Portugáliában s másutt vádoltattak.” E sorokhoz Benda jegyzete: „Portugáliában a 18. század derekán az állam és az egyház közötti harc során Pombal miniszterelnök megvádolta a jezsuitákat, hogy a király élete ellen merényletet szőttek, meg akarták dönteni a trónt, s hatalmi céljaik érdekében a méregtől és az orgyilkosságtól sem riadtak vissza. Amikor később a jezsuiták az udvarnál újra hatalomhoz jutottak, kíméletlen harcot kezdtek a szabadkőművesek ellen. Azzal az indoklással, hogy istentagadók és az egyház megszüntetésére törekednek, nagyszámban állították őket inkvizíciós törvényszék elé.” (Kazinczy Szirmay Antal [I.] *Jacobinorum Hungaricorum Historia* c. munkájához írt megjegyzését idézi és jegyzeteli: BENDA 1957/III, 359.)
- (108) *Fáy Mihály:* abaúji birtokos.
- (44) *Menettetem:* a *Fogságom naplója* szerint 1794. dec. 19-én a letartóztatott Kazinczytól egy sárospataki diák a gödöllői erdőben megkérdezte, hogy:
 „– Hát a tekintetes úr hova megyen?
 – Nem megyek én – felelék –, hanem menettetem. [...] A szót Szulyovszky nevetve hirdeté el Zemplényben, s azt a dévajkodók sokat emlegetik.” (*Fogságom naplója* [1794. dec. 19.] Kazinczy lefordította Rezik János Gróf Caraffa Antal' *Eperjesi Mészárlásairól* írt latin munkáját és elhelyezte Zemplén vármegye levéltárában (Zemplén Vármegye Levéltára [Sátoraljaújhely], Autographa II, sz. n.). A latin munka fennmaradt Kazinczy másolatában és jegyzeteivel is, e jegyzetek egyikével saját élettörténetéhez kapcsolja a Caraffa-történetet: „Látni fogjuk alább, hogy [Radvánszky György] nem MENT Eperjesre, hanem (az én hasonló szerencsétlenségemben ejtett szavam szerint) MENETETT.” (MTAKK K 640/I, 101b.)
- (49) *Martinovics Ignác* (1755–1795): ferences szerzetes, apát, a nevéhez kötött magyar jakobinus mozgalom vezetője. (→ 52. jegyzetmező)

- (49) **Németh János (Nyéki)** (?–1807): ügyész, királyi ügyigazgató (1792–1798), szeptemvir, a Martinovics-per vádlója.
- (49) **Hajnóczy (Haynóczy) József** (1750–1795): jogtudós, a Martinovics-mozgalom mindkét társaságának igazgatója. Szabadkőműves. Magántitkár volt gróf Forgács Miklós (1774–1778) és gróf Széchényi Ferenc mellett, utóbbi támogatásával Szerém vármegyei alispán (1786-tól II. József haláláig), majd magyar kamarai tisztviselő (1792-től). 1790-től röpiratokban követelte a nemesek megadóztatását, a nemesi kiváltságok eltörlését, a polgári átalakulást és a vallásszabadságot. 1795. máj. 20-án a mai Vérmezőn lefejezték. Apja Hajnóczy Sámuel aszódi evangélikus lelkész volt.
- (49) **Laczkovics János** (1754–1795): huszárkapitány, a Martinovics-mozgalom egyik vezetője. Az 1790/91-es országgyűlésen a Graeven-ezred tisztjeként – gróf Festetics Györggyel együtt – magyar vezényleti nyelvet és tiszteket követelt a magyar ezredекbe, ezért II. Lipót vizsgálatot indított ellene. A Martinovics-mozgalomban a Szabadság és Egyenlőség Társasága egyik igazgatója lett. 1795. máj. 20-án a mai Vérmezőn lefejezték. Laczkovics László és Stegnerné testvére, Szlávay Mária, György és János nagybátyja. Kötetünkben említett fordítása F. Trencktől: *A matzedoniai vitéz* (1790).
- (49) **Szentmarjai (Szent-Marjay) Ferenc** (1767–1795): jogász, a Martinovics-mozgalom egyik vezetője. 1790-től báró Orczy László kamarai alelnök titkára volt. Lefordította Rousseau *Contrat socialját* (1794), az 1793-as francia jakobinus alkotmányt, a Moniteur több cikkét, majd Martinovicsnak a Ferenc császárhoz írt nyílt levelét. A Martinovics-mozgalom Szabadság és Egyenlőség Társaságának egyik igazgatója lett, ennek kátéját ő fordította magyarra. Halálra ítélték és 1795. máj. 20-án a mai Vérmezőn lefejezték. Szulyovszky Menyhért az ő kérésére szervezte be 1794 júniusában Kazinczyt a Martinovics-mozgalomba.
- (49) **Zsigray (Sigray) Jakab**, gróf (1760 k.–1795): szeptemvir, a kőszegi kerületi tábla elnöke, a Martinovics-mozgalom egyik vezetője. 1780-tól gróf. Szabadkőműves. A Martinovics-perben, mint a Reformátorok Társaságának egyik igazgatóját, halálra ítélték és 1795. máj. 20-án a mai Vérmezőn lefejezték.
- (49) **Actio** (lat.): vádirat. A *Fogságom naplójában* leírta Kazinczy, hogy a letartóztatása után pár nappal olvasta Nyéki Németh János királyi jogigazgató kiadványát, melyet a borsodi főszolgabíró mutatott meg a foglyoknak: „Kezembe adá az elfogattak’ neveiket és a’ Causar. Regg. Director Actióját ellenek. Azt Németh közönségessé tette, hogy a’ Publicum elcsendesíttessék.” (*Fogságom naplója*, [1794. dec. 19.]
- (49) **’s mind azok a’ kik azt láttak, befogdosnak**: 1794. dec. 1-jétől Németh János mindenkit perbe fogott, aki tudott a szervezkedésről vagy olvasta a kátéit és nem jelentette azt.
- (49) **Gerendásy**: (a debreceni ügyvédről nem találtunk további adatokat.)
- (49) **Ládszegi**: (további adatokat nem találtunk.)
- (49) **postaexpeditor** (lat.): postai ügyintéző.
- (49) **Szombathy János, I.**: névtévesztés, **Szombathy István (I.)** volt debreceni főbíró 1794-ben.
- (49) **Kászonyi**: (a debreceni aljegyzőről további adatokat nem találtunk.)
- (49) **Abdera**: ókori trák város. A római uralom alá került abdériaiakat ostobaságuk miatt gúnyolták. A város nevét Wieland korlátozott kisvárosiasságot kipellengérező szatirikus regénye tette közzismertté a korban: *Die Geschichte der Abderiten* (‘Az abderiták története’, Lipcse 1781).
- (646) **anyám**: Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812), Kazinczy anyja. (→ 4.1. *Családja/Bossányi*)

58. jegyzetmező: 1795. Buda

16. Feldolgozni valók (44)

79. Engem illetők (322)

90. [Pályám emlékezete III.] (647–649)

1794. dec. 15-én Hajnóczy kihallgatásával a királyi táblán megkezdődött a Martinovics-mozgalom pere. 1795. ápr. 16-án Sándor Lipót nádor fokozott szigort javasolt a királynak. Májusban a hétszemélyes tábla összesen 18 vádlottat ítél halálra, 18-at börtönbüntetésre, 9 személyt a vizsgálati fogság beszámításával szabadon engedett (köztük Kazinczy öccsét, Miklóst), 4-et fölmentett. A halálos ítéletek közül 7-et jóváhagyott a király, 11 személynek megkegyelmezett és bizonytalan idejű börtönre változtatta az ítéletet. Kazinczyra kétszer mondták ki a halált: máj. 8-án a királyi tábla és 16-án a septemvirátus. Máj. 20-án a budai (későbbi) Vérmezőn lefejezték gróf Sigray Jakabot, Hajnóczy Józsefet, Laczkovics Jánost, Szentmarjay Ferencet és Martinovics Ignácot. Májusban Kazinczy nagybátyja, András, és testvére, Dienes, báró Izdenczy József államtanácsosnál Bécsben esedeztek Kazinczyért. Kazinczy kegyelmi kérvényét máj. 29-én írta alá I. Ferenc. Jún. 3-án a Vérmezőn lefejezték Őz Pál ügyvédet és Szolártsik Sándor joggyakornokot. Aug. 7-én megkezdődött a börtönre ítélték elszállítása Budáról Kufsteinba és Brnóba (Brünnbe). Kazinczyt szept. 26-án indították útnak.

1794. dec. 19. és 1795. jún. 11. között Kazinczyt a budai Várhegy északi részén lévő ferences templommal összeépített kolostor egyik szerzetesi zárkájában tartották fogva vádlott-társaival együtt. Ebben a *franciscanus templomban* koronázták királlyá 1792-ben I. Ferencet, és itt fosztották meg a kivégzés előtt papi szentségeitől Martinovicsot, hogy a világi hatóság ítélkezhesen felette. A *klastrom* ebédlőjében (ma Jakobinus terem) zajlott a Martinovics-per tárgyalása. (Az épület ma az MTA tulajdona, a Történettudományi Intézet használja.) Kazinczy budai fogságának második helyszíne szintén a Várhegyen lévő *Gárda Kazárma*, a gárdaház volt. Az eredetileg Sándor Lipót nádor testőrei számára épült laktanyában Kazinczy 1795. jún. 11. és szept. 26. között raboskodott, azelőtt a 7 halálra ítélt foghelye volt. Kazinczy – Szulyovszky Menyhérttel együtt – a kivégzett Hajnóczy szobájába került, az ő ágát foglalta el. (Az épület ma a Hadtörténeti Intézet és Múzeum része.)

A *királyi tábla* (királyi ítélőtábla): a felső szintű jogszolgáltatás szerve volt, elnöke a királyi személynök, fontosabb ügyekben indult perekben (pl. felségsértés, hűtlenség), ill. másodfokon ítélkezett. 1723-tól legalább 23 bíróval működött. A királyi tábla feljebbviteli fóruma, a végsőfokú döntési szerv, a *septemvirátus* (lat.: Tabula Septemviralis, hétszemélyes tábla) volt, amely eredetileg hét (a nádor, három báró és három főpap), 1723-tól 15 országos méltóságból, főrendű bíróból állt. A királyi tábla és a septemvirátus együtt alkotta a *királyi kúriát*. II. József a helytartótanács épülete mellé a budai Várba, a volt jezsuita kollégium épületébe (a mai Űri és Országház utca közti épülettömb, ma az MTA több intézete használja) költöztette mindkét bíróságot. (A királyi kúria később a pesti pálosok egykori kolostorába költözött.)

(Vö. *Fogságom naplója*.)*Háttér – 1795.*

Jan. 3-án tárgyalások kezdődtek Lengyelország harmadik felosztásáról a Habsburg Birodalom és Oroszország között (Poroszország októberben csatlakozott a megegyezéshez). Ápr. 6-án békét kötött Franciaország és Poroszország. Májusban a Habsburg Birodalom szerződést kötött Angliával Franciaország ellen (szept. 28-án Oroszország is csatlakozott a szövetséghez). Júl. 12-én Sándor Lipót nádor halálos balesetet szenvedett tűzijáték készítése közben. Júl. 20-án a király ki-nevezte öccsét, József főherceget magyarországi helytartóvá és felmentette gróf Zichy Károly országbíró és Ürményi József személynököt. Júl. 22-én Franciaországban az öttagú direktórium vette át a hatalmat.

(44) *Rakics, pride*: Kazinczy egy Rakics nevű szerb közlegény szavára utal, aki 1795-ben a budai börtön egyik őre volt. A *Fogságom naplója* szerint a közlegény megkérdezte Kazinczyt, hogy

miért van fogva: „Mondám neki, hogy minden vétkem az, hogy leírtam valamit, és hogy társaimat el nem árultam. [...] A' szegény embernek ez nem fért a fejébe. Ekkor kardját általtette a' bal kezébe, jobb lábát a' bal lába felibe felemelte, 's fenyegetőzve emelgetvén fel kezét, a' jobbat, ezt mondá: *Pride bida i na Nemcza!* [azaz: *Jön még bánat a németre is!*]” (*Fogságom naplója* [1795. máj. 30.]; ford.: SZILÁGYI M./KAZINCZY 2000, 129.)

(44) *Hiszen talán csak beeléglí mar:* a *Fogságom naplójában* található meg e sor „feldolgozása”. Eszerint 1795 márciusában az egyik őrt álló katonától megkérdezte Kazinczy, hogy folynak-e még a letartóztatások, hoznak-e újabb foglyokat. A legény válasza: „»B–m a' német lelkét, hiszen tán csak béeléglí már ennyivel,« – 's ment fel 's alá az udvarkán, 's nem is néze rám többé.” (*Fogságom naplója* [1795. márc.])

(44) *Non exploratum veni. Ille non morietur.* (lat.): 'Nem tudom bizonyosan. Ő nem fog meghalni.' Nyéki Németh Jánosnak a *Fogságom naplójában* olvasható, és Kazinczy öccsére, a szintén letartóztatott Miklósról vonatkozó szavaira utal Kazinczy: „Meggzánt a' gonosz [ti. Nyéki Németh János – O. L.], 's kevélyen ezt kiáltá: *Ille non morietur.* [...] Szép szánás, gondolám; mert az az ő szava: *ille non morietur!* ezt tevő, *sicut tu* [azaz: *miként te*]” (*Fogságom naplója* [1795. febr. 25.])

(322) [1795. máj. 29.] *a' Gratónálist subscribálja* (lat.): 'a kegyelmi kérvényt aláírta'; máj. 29-én írta alá I. Ferenc Kazinczy kegyelmi kérvényét.

(647) *Szulyovszki Menyhért:* (1752–1831 után): a Zemplén vármegyei törvényszék elnöke, országgyűlési követe (1790, 1792). A Martinovics-perben elítélték, 1801 júniusában szabadult. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)

(647) *Metastasio*, Pietro Antonio (eredetileg: Trapassi) (1698–1782): olasz drámaíró, bécsi udvari költő. Kazinczy a *La clemenza di Tito* (1734; *Titus Kegyelemessége*) c. színművét a budai fogságában fordította le először. E fordítás kéziratban maradt, előadásának engedélyezését budai börtönéből Barco tábornokhoz írt levelében kérte. (→ 4.1. *jegyzetmező*)

(647) *Psyche:* a görög mitológiában a lélek megszemélyesítője, a szerelem istenének, Erósznak kedvese. Ifjú lány vagy pillangó alakjában is ábrázolták.

(647) *Gráziák:* a báj és kellem három görög istennőjének közös neve: a legfiatalabb Aglaia ('Ragyogó'), a középső Euphroszüné ('Öröm') és a legidősebb Thaleia ('Virágzó').

(647) *Lycórisz* (álnév, eredetileg: Cytheris): ókori színésznő. Cornelius Gallus (i. e. 69–i. e. 26) római elégikus kedvese, akit Vergilius a *X. Eclogában* és Horatius (*Horátz*) a *XXXIII. Carmenben* is megénekelt.

(647) *Nini:* Hirgeist Anna (Ninon, Niny, Nincsi; báró Prónay Simonné 1802-től), (1783–1825), Hirgeist Leopold lánya, Hirgeist Ferenc húga. Gyermekei: Prónay László (1802–?), Amália (1805–1811) Iphigenie Sophie (gr. Csáky Augusztáné, 1807–?), Ágnes Paulina Honorata (Kazinczy keresztlánya, 1808–?), Antónia Francisca Paulina (Almásy Józsefné, 1809–?), István, Sarolta. (Vö. KazLev, 5/1190, Kazinczy – Kis Jánosnak, Széphalom, 1807. nov. 4.)

(647) *Ferenc:* Hirgeist Ferenc (1774–1804), pesti joghallgató, Kazinczy barátja. A Martinovics-perben halálra ítélték, kegyelmet kapott, de csak 1802 szeptemberében szabadult. Hirgeist Leopold fia, Hirgeist Anna bátyja.

(647) *Szakálám még kék vala, mintha állam tintával volt volna bekenve:* Kazinczy 1795. jún. 5-én vágatta le szakállát, amikor nagybátyja, András, és testvére, Dienes, meglátogatta. A levágott szakállát 1828-ban, a *Fogságom naplója* írásakor még őrizte (*Fogságom naplója*, [1795. jún. 5.]).

(648) *P[alatinus]:* Sándor Lipót (Alexander Leopold, Habsburg) (1772–1795), főherceg, Magyarország nádora (1790–1795). Személyesen irányította a Martinovics-per eseményeit, befolyásolta az ítéleteket, betiltotta a szabadságmozgalom működését (1795). A királyné tiszteletére rendezett tűzijáték előkészületei közben baleset érte, és az ekkor elszenvedett sérüléseiben halt meg. II. Lipót fia.

(648) *Sie halten mich für unwichtig?* (ném.): 'Azt hiszik, hogy nem vagyok fontos?'

(648) *ich bin die Schwester eines St[aa]tsgefangenen.* (ném.): 'Én egy államfogyó testvére vagyok.'

(648) *Eszterházy József*, gróf (1760–1830): Nyitrai adminisztrátor (1795–1797), Zemplén vármegye főispánja (1797–1821), a helytartótanács tanácsosa (1803), főajtónállómester (1827–1830).

- (648) *Orczy László*, báró (1750–1807): Abaúj vármegyei főispán (1784–1785 és 1790–1807), báró Orczy Lőrinc (I.) fia. (→ 21. jegyzetmező)
- (648) *Nini atyja*: Hirgeist Leopold (?–1831 előtt), Hirgeist Ferenc és Anna apja. Báró Orczy László uradalmi alkalmazottja volt.
- (649) *a' kinek azt maga beszélé Eszterházy*: a levelezés szerint közvetlenül Eszterházytól értesült Orczy a látogatásról: „Eszterházi egynehány nap múlva beszélli Orczynak.” (KazLev, 5/1190, Kazinczy – Kis Jánosnak, Széphalom, 1807. nov. 4.)
- (649) *Novák Ignác*: (a budai fogságban Kazinczyra felügyelő kapitányról, későbbi tábornokról további adatokat nem találtunk.)

59. jegyzetmező: 1795–1799. Brünn

16. Feldolgozni valók (44)

61. [Superintendens Kis Jánost láttam...] (108)

89. [Pályám emlékezete II.] (542)

90. [Pályám emlékezete III.] (649–651)

1795. szept. 26-án Kazinczyt útnak indították Budáról a cseh-morva *Brünn*be (Brno), ahová okt. 7-én érkezett meg. Itt a várbörtönben, Spielbergben (Špilberk) 1796. jan. 21-ig, majd a város melletti fenyítőházban, Obrovicon 1799. jún. 22-ig tartották fogva.

(Vö. *Fogságom naplója*.)*Háttér – 1795.*

Nov. 25-én megszűnt a független lengyel állam.

1796.

Februárban feloszlott Kelemen László színtársulata. **Tavasszal** három fronton támadta meg Franciaország a Habsburg Birodalmat, Bonaparte tábornok áprilisban Itáliában legyőzte a császári sereget és májusban bevette Milánót (Milánó védőjeként ekkor esett fogságba Kisfaludy Sándor). **Júl. 30-án** I. Ferenc ismét pénzt, élelmet és újoncokat kért Magyarországtól. **Nyáron és ősszel** Bonaparte többször is visszaverte a Mantovát felszabadítani akaró osztrák császári seregeket. **Szeptemberben** a Károly főherceg vezette császári sereg a Rajna vidékén legyőzte a franciákat. **Nov. 12-én** a király megnyitotta a magyar országgyűlést Pozsonyban, ahol megszavazták a kért 50 ezer újoncot és 5 és fél millió Ft értékű terményt, továbbá nádorrá választották József főherceget (az országgyűlés alkalmával megjelent Pozsonyban Csokonai *Diétai Magyar Múza* c. költői újságja). **Dec. 11-én** berekesztették az országgyűlést. **Az év folyamán** a lengyel piac elvesztésével megkezdődött a Tokaj-hegylakosság elszegényedése.

1797.

Az év első felében Bonaparte tábornok több jelentős győzelmet aratott. **Áprilisban** I. Ferenc fegyverbe hívta a magyar nemesi felkelést (inszurrekció); Bonaparte előrenyomulása pánikot keltett Bécsben; Bonaparte és Merveld császári tábornok előzetes békét kötött. **Okt. 17-én** Campo Formióban Bonaparte békét kötött I. Ferenc követével (a franciák több ezer magyar hadifoglyot adtak el rabszolgának afrikai spanyol gyarmatokra); a magyar nemesi felkelést nem állították hadba. **Az év folyamán** Keszthelyen gróf Festetics György gazdasági akadémiát alapított (Georgicon); báró Wesselényi Miklós átvette a kolozsvári magyar színház vezetését.

1798.

Máj. 19. Bonaparte egyiptomi hadjáratának kezdete. **Máj. 25-én** a Bécsi Magyar Merkurius c. lap egyesült Decsy Sámuel és Pánczél Dániel Magyar Kurírjával. **Jún. 26-án** a király betiltotta a „veszedelmesnek” minősített magyarországi olvasóköroket; hűtlenségi per indult Bernáth Ferenc, gróf Rhédey Lajos, Szirmay Pál és gróf Sztáray Kristóf ellen a Zemplén vármegyei gyűlésen elhangzottak miatt. **Dec. 29-én** angol–oros szövetség jött létre a franciák ellen. **Az év folyamán** megjelent Schwartner Márton *Statistik des Königreichs Ungarn* c. műve; gróf Teleki Sámuel megnyitotta marosvásárhelyi könyvtárát a nyilvánosság előtt.

1799.

Márc. 1. újra hadiállapot van Franciaország és a Habsburg Birodalom között. **Március végén** Károly főherceg serege megverte a franciákat Bajorországban.

(542), (649) *Novák* Ignác: (a budai fogságban Kazinczyra felügyelő kapitányról, későbbi tábornokról további adatokat nem találtunk.)

(649) *Pepromene*: a sors görög istenasszonya, a kiszabott sors.

(649) *Du hast Wolken, gnädige Retterin!* (ném.): 'Felhők takarnak kegyes szabadító istennő!' Idézet Goethe *Iphigenie auf Tauris* (*Iphigenia Taurisban*) c. drámájából, amelyet Kazinczy 1809 februárjában fordított (a fordítás kéziratban maradt).

(649) *theodicaei szent hit* (gör.): hit abban, hogy a világban tapasztalható rossz összeegyeztethető az Isten létével.

(649) *Csaba* (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.): Rákoscсаba, ma Budapest része.

(542), (649) *Fekete* János (Ivánkai) (?–1806): az 53. (Jelachich) gyalogezred tisztje (1779–1806), századosként hagyta el a szolgálatot. Az elfogott Kazinczyt Budára kísérő tisztek egyike. (SZILÁGYI Márton adata.)

(649) *Jelachich Magyar Gyalogjai*: a Habsburg Monarchia 53. számú gyalogezrede, amelynek ekkor a horvát gróf Franz Jelačić (1746–1810) volt a tulajdonosa. 1794 augusztusában Budára rendelték egyik zászlóalját.

(649) *Tyrolis*: Tirol.

(649) *Astleitner* (Astleithner, Astleustner), Joseph: a 33. gyalogezred segédtisztje (1787-től), hadnagya (1789-től), majd főhadnagya (1794-től) volt, 1795-ben kilépett a szolgálatból. Kazinczyt a budai fogságban őrző tisztek egyike. (SZILÁGYI Márton adata.)

(108), (649) *Kis János, I.* (1770–1846): evangélikus püspök, író, költő, műfordító, irodalomszervező. Jobbágy családból származott, 1828-ban nyert nemességet. Soproni diákkorában egyik alapítója az első magyar önképzőkörnek, a Soproni Lyceumi Magyar Társaságnak (1790). Göttingeni és jénai tanulmányai után 1793 őszétől báró Prónay László házában nevelő, majd 1794-től Győrben tanító, 1796-tól 1808-ig több dunántúli falu, majd Sopron lelképásztora, 1812-től püspök. A Magyar Tudós Társaság (MTA) megalapítását előkészítő bizottság tagja, 1830-tól a Magyar Tudós Társaság, 1842-től a Kisfaludy Társaság tagja. Kazinczy bizalmas barátja. Kis János (II.) apja. Említett munkái: a Kazinczy házasságára írt és Kazinczy által németre fordított és kiadott *Hymenaeuma: Kazinczy Ferencz öszevételére Szendrei Gróf Török Sophia-Antoniával, Nagy-Kázmértt Zemplény várm. novemb. XI. MDCCCIV. barátja Kis János. – Epistel an Franz von Kazinczy zu seiner Vermählung mit Sophie Antoinette Gräfin Török von Szendrő, zu Nagy-Kázmér, bei Tokay den XI. Novemb. 1804.* (Bécs, 1805); *Halotti beszéd az emberi léleknek már a jelenvaló életben kitetsző nagyságáról, melyet néhai nm. tót-prónai báró Prónay László úr halotti tisztelete alkalmatosságával Acsán november 20-án 1808. mondott* (Pest, 1808); Kultsár István és báró Prónay László által első díjjal jutalmazott és *Pannoniae mihi sunt dulces...* címen említett dolgozata: *A magyar nyelvnek mostani állapotjáról, kimíveltetetése módjairól, eszközeiről. Megjutalmaztatott felelet* (Pest, 1806); Kazinczy által kiadott versei: *Kis János versei* (három kötet; Pest, 1815; Kazinczy előszavával, az író arcképével); *Emlékbeszéd gróf Széchenyi Ferencz és gr. Festetics György felett* (*Magyar Tudós Társaság Évkönyvei*, I., 1833); *Polycletus Utazása, vagy Római Levelek de-Thais után* (2 kötet; Felső Magyar-Országi Minerva, 1826–1833).

(108), (649) *Ötevény* (Győr vm.): Ötevény.

(108), (650) *Kállós / Kállós Dániel* (1770 k.–1820 után): kassai lakos, az Orpheus munkatársa.

(108), (650) *Schlözer*, August Ludwig von (1735–1809): német történész, statisztikus, író, a göttingeni egyetem tanára.

(108), (650) *Kovács Mihály* (1768–1851): pesti orvos, táblabíró, a Magyar Tudós Társaság (MTA) levelező tagja 1832-től.

(108) *Kennen Sie den Kazinczy?* (ném.): 'Ismeri azt a Kazinczyt?'

(650) *Rózsa*: pozsonyi fogadó.

- (650) *Abafi Ferenc* (1732–1817): Árva vármegyei alispán (1766–1772) és országgyűlési követ (1790/91). 1773–1780 között beutazta Európát, hazatérése után pesti háza az ellenzékiek egyik központja lett. Szabadkőműves. Latinra és szlovákra is lefordította a *Marseillaise*-t. A Martinovics-perben őt is megvádolták, de bizonyítékok hiányában felmentették és szabadon engedték.
- (650) *Tunc hic, amice? Cito mihi respondeas, quid hic facis?* (lat.): 'Hát itt vagy, barátom? Gyorsan felelj, mit csinálsz itt?'
- (650) *accentuatio* (lat.): hangsúlyozás, kiejtés.
- (650) *Szlávy György* (1764–1818): Bihar vármegye főszolgabírája. 1794-ben a nagykárolyi főispáni beiktatáson Kazinczy bevonta a Martinovics-mozgalomba. 3 évi börtönre ítélték, 1798 júniusában szabadult. Ezután visszavonult bihari birtokára. Anyja Laczkovics János és László testvére. Szlávy János és Mária testvére, Pál (I.) unokaöccse.
- (650) *Malaczká* (Pozsony vm.): ma Malacky (SZK). A Pálffy család épített itt kastélyt 1644-ben, amelynek híres angolkertje volt.
- (650) *Pálffy Károly*, gróf, majd herceg (1735–1816): főispán, kancellár (1787–1807). A magyarországi szabadkőműves páholyok nagymestere volt. (→ 21. jegyzetmező)
- (650) *a' Követnek márvány büsztjét állítata:* (további adatokat nem találtunk.)
- (650) *Holics* (Nyitra vm.): ma Holíč (SZK). Egykor a Czobor grófok birtoka volt, majd 1736-ban Mária Terézia férje, Ferenc császár megvette, így a Habsburgok birtokába került. Ferenc császár a holicsi várat kastéllyá alakíttatta át. (A *Czobor-ház*ról: → 12. jegyzetmező.)
- (651) *Nickelspruck*: Nikolsburg, Mikulov; Morva-parti cseh-morva város. Itt kötötte meg *Bethlen Gábor* (1580–1629) erdélyi fejedelem (1613–1629) és II. Ferdinánd 1621-ben a nikolsburgi békét. A fejedelem e békével lemondott a királyi címről a Habsburgok javára, viszont megkapta a hét felső-tiszai vármegyét.
- (651) *Szokolca* (Nyitra vm.): ma Skalica (SZK).
- (651) *Göding*: Hodonín, cseh-morva város a Morva partján, a történelmi magyar határ közelében.
- (44) *Frankenmark. Sok mên a' tökibe:* a felső-ausztriai – Linz és Salzburg közötti – *Frankenmarkton* Kazinczy 1799. júl. 1-jén Kufsteinba tartó útján haladt át. A „*tökibe*” kifejezés az őt ekkor kísérő Aubert főhadnagy sérvére utal (l. alább).
- (44) *Aubert a' tökös:* azaz sérves; a szó magyarázatát szintén a *Fogságom naplójában* találhatjuk meg: Úza Pál titokban írt céduláját a brünni börtön kihallgatói megtalálták Szlávy Györgynél, és a nem értett szavakra magyarázatot kértek Kazinczytól:
- „– Wer ist tökös? [– Ki az a tökös?]
- Tökös heisst herniosus, und diesen Defect hat einer von unseren Invaliden. [– A tökös azt jelenti, sérves; ez a fogyatkozása van egyik invalidusunknak.]” (*Fogságom naplója*, [a fenyítőházban Obrovicon, 1796]; ford.: SZILÁGYI M./KAZINCZY 2000, 135.) Ignaz *Aubert* (Aulber): a 8. gyalogezred hadnagya (1789-től), majd főhadnagya (1792–1800) volt, 1801-ben nyugalmazták. A Kazinczyt Kufsteinba kísérő tisztek egyike. (SZILÁGYI Márton adata.)

60. jegyzetmező: 1799–1800. Kufstein

16. Feldolgozni valók (44)

89. [Pályám emlékezete II.] (542)

90. [Pályám emlékezete III.] (651–656)

92. [Pályám emlékezete V.] (696–698)

1799. jún. 22-én Kazinczyt nyolc rabtársával együtt útnak indították a Brünn (Brno) melletti Obrovicból. 1799. júl. 6-án érkeztek meg Kufsteinba. Itt egy évig raboskodtak: 1800. jún. 30-án a francia hadsereg előrenyomulása miatt elszállították őket Kufsteinból.

Kufstein: tiroli város az Inn partján. Geroldseck nevű vára 606 méter magasan van, részben sziklába vésve. Itt raboskodott korábban báró Wesselényi Miklós (I.) is.

(Vö. *Fogságom naplója*.)

Háttér – 1799.

Nyáron az orosz és osztrák seregek Itáliában legyőzték a franciákat. **Ősszel** a franciák Svájcban megverték Károly főherceg seregét; I. Pál orosz cár visszavonta csapatait Itáliából és Németországból. **Okt. 23-án** meghalt gróf Batthyányi József esztergomi érsek, a méltóság 1808-ig betöltetlen maradt. **Nov. 9-én** az Egyiptomból Franciaországba visszatérő Bonaparte tábornok megdöntötte a direktórium uralmát és **dec. 13-ától** első konzulként vezette az országot. **Az év folyamán** a francia háborúk hatására megkezdődött a Habsburg Birodalom pénzének inflálódása: januárban 100 ezüstforint még 103 papírforintot ért, júliusban már 106-ot, 1800 közepén 115-öt, 1803 közepén 135-öt, 1808 júliusában már 242-t. 1810 elején I. Ferenc király az infláció megfékezésére váltócedulát (100 váltócedula 300 Ft bankót ért) bocsátott ki, de eredménytelenül: az év közepén 100 ezüstforint=485 papírforint. 1811 elején az infláció hatására 100 ezüstforint már 833 papírforintot ért, ezért március 15-én a papírpénzt névértékének ötödére értékelték le (a magyar parasztság így ötszörös adót volt kénytelen fizetni), majd ezt 1816. jún. 1-jén további 40%-kal értékelték le. 1822. aug. 13-án a király a hadiadót papírpénz helyett ezüstpénzben parancsolta beszedni, ami 2 és félszeres emelést jelentett. Ez az adórendelet – az újoncozási rendelet mellett – nagyban hozzájárult a magyar nemesi ellenállás kibontakozásához. (BENDA, 1982/II, 617 skk.)

1800.

Jún. 14-én Bonaparte legyőzte a császári sereget Marengónál, ezzel Felső-Itália ismét a franciáké. **Jún. 20-án** I. Ferenc szerződést kötött Angliával, hogy pénzsegély ellenében folytatja a franciák elleni háborút.

(651) *anyám*: Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812). (→ 4.1. Családja/Bossányi)

(651) *Theréz*: Radvánszky Terézia (Szerencsy Józsefné) (?–1829 után). (→ 29. jegyzetmező)

(651) *Süsie*: Kácsándy Zsuzsanna (gróf Gyulai Ferencné 1790-től) (1767–1826). (→ 66. jegyzetmező)

(651) *Znaym* (ném.): Znojmo, cseh-morva város.

(651) *’s túl azon Lukát, egy rét’ szélén. A’ hely egykor Praemonstratensisek gazdag Praepositúrája volt, anyja Jászónak és Lelesznek, míg Sauberer András Jászai Prépostunk, Abaujban, a’ két leányt az anyai batalom alól ki nem váltotta.*: I. Lipót király idején, 1700-ban került a jászói, a leleszi és nagyváradai premontrei (lat.: *praemonstratensis*) monostor, ill. kolostor a lukovi apátság fennhatósága alá. *Sauberer András* a lukovi apátságból Jászóra küldött prépost (1745–1779) rendezte a monostor anyagi helyzetét és az 1770-re hosszú pereskedés után elérte a prépostság (lat.: *praepositura*) önállóságát. *Luka*: Lukov, cseh-morva város. *Jászó* (Abaúj-Torna vm.): ma Jasov (SZK); a 13. sz.-ban alapított jászói premontrei prépostságot 1786-ban II. József feloszlatta, az egykor várként is használt temploma 1792 nyarán leégett, de a szerzet visszaállításakor 1802-ben újjáépítették. *Lelesz* (Zemplén vm.): ma Leles (SZK); „leveleinknek ezen őr helyéről” Kazinczy *Lelesz Zemplény Vármegyében* címmel cikket írt (Hazai Tudósítások, 1808, 276–277.)

(652) *Crems, Und, Stein*: *Crems*: Krems, osztrák város a Duna bal partján; *Und*: Krems külvárosa; *Stein*: Krems kikötője.

(652) *Mautern*: város Stájerországban.

(652) *Gittwei; Gottwich*: Götting; 11. sz.-ban alapított és 1784-ben felújított, monumentális kastélyszerű építményekből álló bencés apátság Mautern mellett.

(652) *kötis* (rég.): bunkós bot.

(652) *Tyrolis*: Tirol.

(652) *Mölk*: Melk, Duna-parti osztrák város, bencés rendi (lat.: *benedictinus*) apátsága Európa legnagyobb barokk kolostora.

(652) *diameter* (gör.): átmérő.

(652) *lóber*: lóhere; takarmánynövény.

(652) *tatárka*: tatárbúza, hajdina; sóskafele, étkezésre és takarmányozásra is használt növény.

(44) *Ens Und hier ist der 9te. [=Neunte] Spitzbu[b]en* (ném.): ’Ens És itt a 9. gazember.’ (L. alább.)

- (542), (652) *Úza Pál* (1763–1824): a királyi kúria ügyvédje volt, amikor a Martinovics-perben halálra ítélték. Kegyelmet kapott, és 1803 februárjában szabadult. Ezután álmosdi birtokán élt. Kazinczy barátja és fogolytársa. Arcképét Johann Jakob Stunder 1803-ban festette meg.
- (542), (652) *Ensre emlékeztete... / 's még baragszik ha nyájas vidám képpel köszöntöm a' szemeket ránk meresztőknek, kívált miolta a' kis Ensben olly brutális mészáros láta*: az utalás a *Fogságom naplójából* érthető meg: Ensben egy fiatal kövér mészáros gazembernek nevezte a foglyokat, ezért Aubert főhadnagy huszonötöt akart ráveretni honfitársára, de Kazinczy lebeszélte erről; emiatt Űza „magánkívül vala mérgében”. (*Fogságom naplója*, [1799. jún. 22. után].) *Ens*: osztrák város az Ens folyó mellett.
- (542) *apathia* (gör.): apátia.
- (652) *ez volt valaha határa hazánknak*: az Ens folyóig terjedt ki a magyar fennhatóság a 10. sz.-ban.
- (652) *Lincz*: Linz, osztrák város. Kazinczy öccsének, Lászlónak katonai állomáshelye, ill. Batsányi internálásának helyszíne 1816–1845 között.
- (44), (652) *Neumark / Neumarkt* (Vas vm.): Felsőkethely, ma Neumarkt im Tauchental (A).
- (653), (696) *Aubert* (Aulber), Ignaz: a 8. gyalogezred hadnagya (1789-től), majd főhadnagya (1792–1800) volt, 1801-ben nyugalmazták. A Kazinczyt Kufsteinba kísérő tisztek egyike. (SZILÁGYI Márton adata.)
- (44) *Kuffstein das bin ich* (ném.): 'Kufstein ez vagyok én.'
- (44), (653) *Gál Mózes (Márkusfalvi)*: Kazinczyt Kufsteinba kísérő, *Mitrovszki*-regimentbeli zászlótartó.
- (653) *Mint a' Zsidó, mikor imádkozik, Jeruzsálemnek fordul, úgy mi mindnyájan arra, a' bol ez az italo!* *Királya terem*: ez a jelenet nemcsak a *Fogságom naplójában*, hanem a *Tübingai pályaműben* is olvasható: „Mint a zsidó fordul Jeruzsálemnek, midőn imádkozik: aszerint fordul ez [ti. a magyar ember] a külföldön honja boldog fekvése felé, midőn tokajijának cseppjeit fősvénykedő gyönyörűséggel szörböli, s lelke nemzete történetében elszüllyed [...]” (SZAUDER M./KAZINCZY 1979, 748; *Fogságom naplója*, [1799. jún. 22. után]).
- (542) *Esto perpetua!* (lat.): 'légy örök/állandó!'; Fra Paolo Sarpi (1552–1623) itáliai történétíró Velencére vonatkoztatott híres mondata (Balogh Piroska adata).
- (653) *Nini' bátyjával: 's e' szót mondam neki: „Psyche”*: a *Psyché*-hez hasonlított Nini: Hirgeist Anna (1783–1825), akinek a bátyja, Ferenc (1774–1804). (→ 58. jegyzetmező)
- (44) *Kuderka*: Kazinczyt Kufsteinba kísérő *Huf*-regimentbeli katona. (A *Fogságom naplója* kézírata szerint a neve: *Kuderna*.)
- (44) *Teczel*, Kazinczyt Kufsteinba kísérő *Huf*-regimentbeli káplár. (A *Fogságom naplója* kiadása szerint a neve *Jétzel*.)
- (44) *Juritek*: Kazinczyt Kufsteinba kísérő *Huf*-regimentbeli katona.
- (44) *Robe. Frobe.* (ném.): 'nyers, durva', ill. 'vidám.' A két szó egy félreértésre utal: az öreg kufsteini kapitány, Cservenka, megsértődött és majdnem vasgolyóhoz láncoltatta a rab Kazinczyt, aki *vidám* és nem *durva* embereknek nevezi Kufstein város lakosait (vö. *Fogságom naplója*, [1800. máj. 22. után]; KazLev, 2/476, Kazinczy – Barkó generálisnak, Pest, 1795. aug. 31., és ehhez a levélhez írt későbbi [1805?] Kazinczy-jegyzet.)
- (653), (697) *franciscanus-színű*: szürke vagy barna (a ferencesek minorita ága szürke, a többiek barna ruhát viselnek).
- (653) *Hat czín g'schlön.* (ném.): azaz: Hat zehn geschlagen, 'elütötte a tizet'. (SZAUDER M./KAZINCZY 1979, 876.)
- (542) *Salzburg*: osztrák város, Salzburg tartomány székhelye.
- (542) *nadelholz* (ném.): fenyőfa.
- (653) *méhköprü* (rég.): méhkaptár.
- (653) *gébely fal* (rég.): géber fal, tűzfal.
- (653) *kolopodion* (lat.): saru (a ferences rendiek viselete).
- (653) *pántosli* (ol.–ném.): papucs.
- (653) *fagöcs*: a fa görcsös, csomós része.
- (654) *göbölly* (táj.): hizlalt ökör.

- (696) *Eggy ebédnél Aubert a' nagy Friedrich' Anekdotáját beszéllgeté...*: a *Fogságom naplójában* ez az anekdota Direktor Schramek szájából hangzik el 1798. máj. 14-én. A történet szerint II. Frigyes és testvére egy ferences rendfőnöktől (lat.: *gvárdián*) kikérte mindkét novíciusát katonának, cserébe két másik frátert ígért, de két magyar ökröt küldött, amiket a gvárdián Frigyesről és Henrikről nevezett volt. *Heinrich* Frigyes Lajos (1726–1802) porosz herceg, politikus, hadvezér, II. (Nagy) Frigyes (*Friedrich*) porosz király öccse.
- (696) *Az anekdota ismeretesbb mint hogy elmondani szükség legyen*: ez a sértő anekdota valóban közismert lehetett, egy ifjabb kortárs, a történész Horvát István naplójában is találunk utalást erre: „Ki tetszett eléggé: hogy erre [ti. lovas mulatságra] sem alkalmatlan teremtés a' Magyar; ha mindjárt a' Bétsi barmok ökörnek nevezik is háláadatlanságból.” (HORVÁT 1967, 95.)
- (654) *Eggy fogadóban meglátánk egyg óriási veres-bagymát [...] ugorka*: a *Fogságom naplója* szerint már a kufsteini börtönben volt Kazinczy, amikor a vöröshagymát és az uborkát megvette (*Fogságom naplója*, [1799. jún. 22. után]).
- (654) *Mizraim* (héber): Micrájim, azaz Egyiptom.
- (654) *Leopoldstadt*: Bécs régi kerületeinek egyike.
- (654) *Botzen*: Bolzano (ma: Olaszország).
- (654) *Rekrutáink letelepedének az út mellett*: ez a jelenet, ill. a következő utalás a Goethe-darabra a *Tübingai pályaműben* is olvasható: „[...] mint Iphigenia ragadtatik a barbárok közt heves öröme, midőn füleiben valahára ismét görög szó zeng, midőn szemei végre ismét látnak egyet kinek a Hellász boldog földje adott születést: aszerint pattan fel a külföld pázsitjáról a fáradtában elheveredett magyar rekruta, aszerint kiáltja ezt elragadtatva: nézd a magyart! midőn a mellette elmenő székérről egy idegen magyar akcentusú magyar szóval szól hozzá [...]” (SZAUDER M./KAZINCZY 1979, 748.)
- (654) *Laczkovics László*: a Martinovics-perben 10 év börtönre ítélték, 1801 júniusában szabadult. Laczkovics János és Stegnerné testvére, Szlávny Mária, György és János nagybátyja. (Feleségéről és gyermekeikről nem találunk adatokat.)
- (44) *Lampach*: német város.
- (654) *O süsse Stimme...*: „Oh drága hang! Mily édesen zenél / apáink nyelve idegen hazában” idézet Goethe *Iphigenie auf Tauris* (*Iphigenia Taurisban*) c. drámájából (Babits Mihály fordítása, II. felvonás, 2. jelenet; vö. *Fogságom naplója*, [1800. május utolsó napjai]).
- (697) *cosmopolíta* (gör.-lat.): világpolgár.
- (697) *Berzeviczy Gergely* (1763–1822): közigazdász, a tiszai evangélikus kerület felügyelője (1801–1822). (→ 27. jegyzetmező)
- (697) *tyróler*; *Tyróli*: tirol.
- (654) *stuck* (ném., rég.): stukatúr, bevakolt famennyezet.
- (655) *A' várba ötszáz negyvenkét grádics viszen fel*: Kufstein Geroldseck nevű várába, a börtönbe a *Fogságom naplója* szerint négyszázötvenkét lépcső visz fel (MTAKK K 614, 84 p).
- (655) *Császárhegy*: Kaiserberg, hegy Kufstein mellett.
- (655) *vápa* (táj.): völgy.
- (655) *topolya* (nép.): nyárfa.
- (655) *Jónásnak nem ada több örömet a' tök' levele*: utalás az ószövetségi Jónás próféta könyvére: „Az Úr Isten pedig egy tököt rendele, és felnöve az Jónás fölé, hogy árnyékot tartson feje fölött és megoltalmazza őt a hévség bántásától. És nagy örömmel örvendezék Jónás a tök miatt.” (Jón 4,6.)
- (655) *Még bírom leveleit*: az említett juharfalevelet jelenleg a Petőfi Irodalmi Múzeum őrzi (jelzete: R 83.13). A Kazinczy-emlékcarnok 1909. évi leltárjában a 29. számon szerepelt Becske Bálint jegyzetével: „Üvegborítékba tett juharfalevél, melyet Kazinczy mint kufsteini fogságát jelző emléket onnan hozott magával, sajátkezűleg reávezetett e felíratral: »Kufstein 1799.« Lásd az Abafy által kiadott »Pályám emlékezete« 182. lapján.” (ISÉPY 1999, 243.) Kazinczy a különböző helyeken gyűjtött leveleket, növényeket emlékként őrizte meg: „[...] elbeszélltem, hogy a' K[u]fstein[i] várból egyg Körös fa nagyságút láttam-ki egy patak szélén; 's nem győzvén csudálni lombjainak gyönyörű játékát (Laubspiel), egyg marok ágat hozattam róla; 's más nap reggel a' nálád lelt levelet egyg gleditschiáéval, mellyet 1800. Júl. 2d. a' Gróf Lodroni Neuhausi

- kertjében téptem, felvittem Wesselényinek. Még van magamnak egy acer levelem, ezt tehát megtarthatd. 'S látván, hogy van lelked érzeni a' mit óhajtok hogy érezz, imhol egy hasonló becsű ajándék, melyet eczetbe áztatott vasdaraboknak rozsdájával Munkácson irogattam. (KazLev, 3/835, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Érsemlyén, 1805. nov. 16.)
- (697) *Innspruk*: Innsbruck, osztrák város.
- (697) *visszadöngék a' Müncheni álgúzásokat*: 1801 nyarán a németországi hadszíntéren a császári-királyi seregek Bajorország (lat.: *Bavaria*) fővárosáig, Münchenig vonultak vissza, júl. 15. fegyverszünetet kötöttek a franciákkal. Kazinczyékát a franciák előrenyomulása miatt indították el Kufsteinből. (→ 61. jegyzetmező)
- (655) *Magyar gyalogság jöve a' városba*: 1800. jún. 14-én Bonaparte legyőzte a császári sereget Marengónál, ezzel Felső-Itália ismét a franciáké lett, a magyar gyalogság tehát Itáliából vonult vissza (vö. *Fogságom naplója*).
- (656) *Egy lovat, egy tehenet hámoz szekérébe magához...*: Kazinczy ezen útja alatt írt epigrammáját Gergye László *Tyrólban* címen közli (GERGYE/KAZINCZY 1998, 103).
- (656) *Nympha*: a görög mitológiában a természet erőit megszemélyesítő fiatal istennő.
- (697) *Szlávy György* (1764–1818): az 1794-es nagykárolyi főispáni beiktatáson Kazinczy vont a Martinovics-mozgalomba, elítélték, 1798 júniusában szabadult. A szintén elítélt Szlávy János testvére, Laczkovics János és László unokaöccse. (→ 59. jegyzetmező)
- (698) *szakrumentezik* (rég.): szakrumentumozik, szentségel, káromkodik.
- (698) *Hűb, fan tschirki?*: a verset Gergye ABAFI/KAZINCZY 1879 kiadása nyomán [*Prächtiges Essen, die Frösch.*] címen közli: GERGYE/KAZINCZY 1998, 93. A németes kiejtést utánzó mondat: 'Hé, van csirke?'
- (698) *Örködi pusztá; Schranckpuzzl Uram; Schwichtheim*: fiktív hely- és személynevek.
- (698) *Ni' hób* (ném.): 'Nincs nekem.' (SZAUDER M./KAZINCZY 1979, 876.)
- (698) *Prächtiges Ersen, die Frösch!* (ném.): azaz: Frächtiges Essen, die Frosch! 'Pompás étel a béka!' (SZAUDER M./KAZINCZY 1979, 876.)

61. jegyzetmező: 1800–1801. Munkács

74. [1801–1804] (178)
 78. Az én naplóm (233–243)
 79. Engem illetők (323)
 89. [Pályám emlékezete II.] (542–544)
 90. [Pályám emlékezete III.] (656–665)
 92. [Pályám emlékezete V.] (698–703)

1800. jún. 30-án Kazinczyt és rabtársait, a francia hadsereg előrenyomulása miatt, útnak indították Kufsteinből. 1800. júl. 26-án „Pozsonyba érek Kufsteinből Munkácsra vitettetvén. 1795. Októbernek 6dika olta ma vagyok legelébb hazám' földjén,” és 1800. júl. 30-án „a' Margitszigetén Kufsteinből jöve” (KAZINCZY, *Kalendariuma* 1824 [?], 35b és 36a). 1800. aug. 25-én Kazinczy és rabtársai megérkeznek a munkácsi várbörtönbe, ahol még majdnem egy évig, 1801. jún. 28-ig tartották fogva Kazinczyt. A Bereg vm.-i *Munkács* (ma Mukacsevo [U]) vára állami fegyvertárat szolgált. Júl. 1-jén, három nappal szabadulása után, érkezett meg Alsóregmecre Kazinczy.

(Vö. *Fogságom naplója*.)

Kazinczy rabtársai a munkácsi úton

Szulyovszky Menyhért (1752–1831 után): a Martinovics-perben halálra ítélték, majd kegyelmet kapott és 1801 júniusában szabadult (elsőként a munkácsi foglyok közül). (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)

Laczkovics László: a Martinovics-perben 10 év börtönre ítélték, 1801 júniusában szabadult. (→ 60. jegyzetmező)

Szlávy János (1772–1840): joghallgató volt, amikor a Martinovics-perben halálra ítélték. Kegyelmet kapott, 1803 januárjában szabadult. Anyja Laczkovics János és László testvére. Szlávy György és Mária testvére, Pál (I.) unokaöccse.

Úza Pál (1763–1824): a Martinovics-perben elítélt ügyvéd, 1803 februárjában szabadult. (→ 60. jegyzetmező)

Szmethanovics Károly (1775–1815): pesti joghallgató. A Martinovics-perben halálra ítélték, de kegyelmet kapott és 1801 júniusában szabadult.

Hirgeist Ferencz (1774–1804): pesti joghallgató, Kazinczy barátja, „*Nini testvére*” A Martinovics-perben halálra ítélték, kegyelmet kapott, de csak 1802 szeptemberében szabadult. **Hirgeist Leopold** fia, Hirgeist Anna (*Nini, Ninon*) bátyja (→ 58. jegyzetmező).

Chipault, Francois-Clément (más néven Bezancourt) (1765–1809): francia ezredes (*ném.: oberster*), Kazinczy fogolytársa, az „*ifjabb idegen*” 1801 februárjában szabadult Munkácsról. (SZILÁGYI Márton adata.)

Fiorella, Pascal-Antoine (1752–1818): a francia forradalom korzikai származású tábornoka, Napóleon rokona, Kazinczy fogolytársa, az „*öregebb*” idegen. Napóleon 1800-ban kiváltotta a hadifogságból. (SZILÁGYI Márton adata.)

Háttér – 1800.

Júl. 15-én a császári-királyi seregek Münchenig vonultak vissza, és 3 hónapra fegyverszünetet kötöttek a franciákkal. **Szept. 4-én** a király ismét inszurrekciót rendelt el, de a magyar nemesi felkelést most sem vetették be. **Dec. 3-én** János főherceg csapatai Hohenlindennél döntő vereséget szenvedtek Jean-Victor Moreau francia tábornoktól, **25-én** megkötötték a fegyverszünetet.

1801.

Jan. 9-én a király Károly főherceget nevezte ki az udvari haditanács elnökévé. **Febr. 9-én** Ausztria és Franciaország békét kötött Lunéville-ben: I. Ferenc elvesztette Lombardiát és Belgiumot, lemondott a Rajnán túli német területekről, elismerte a holland, a svájci és az itáliai köztársaságokat, megkapta Isztriát, Dalmáciát és a velencei területek egy részét.

(656) *egy idegen álla [...] egy másik jöve utánunk*: a két idegen a két francia hadifogoly volt: Chipault és Fiorella.

(656) *krókus* (gör.–lat.): sáfrány: fűszerként és sárga festékként használt növény.

(656) *Wasserburg*: bajor város az Inn bal partján.

(233), (656), (662) [1800. aug. 25.] *Bastendorff*, Franz Josef: a 41. gyalogezred főhadnagya (1800-tól). A Kazinczyt Kufsteinből Munkácsra kísérő tisztek egyike, Kazinczyval a fogság után is levelezett. (SZILÁGYI Márton adata.)

(656) *Rosenhain*: Rosenheim, német város az Inn partján.

(656) *a' nem kedves vendégek*: az előrenyomuló francia hadsereg.

(656) *Salzburg*: osztrák város, Salzburg tartomány székhelye.

(656) *egy idegen [...] francia nyelven szollíta meg*: Kazinczy a *Fogságom naplója* mellett levelezésében is megírta találkozását a francia gróffal, és ezt követő beszélgetését Fiorellával: „Én elbeszéltem Fiorellának, 's Fiorella reá ismért szavaimból, igaznak monda, hogy ő a' Király alatt neki Premier Kapitánya volt. 'S midőn a' kérést tettem 's azt a' feljebb említett sopánkodást, illy szókra fakadt: »ugy kell neki; ne fogjon fegyvert a' hazája ellen«, 's »calculált volna eszesebben a' francia nagyság« 's a' »coalitioik haszontalan voltak felől«. Azonban ezen tüze elmúlt 's az emberiség 's barátság érzései szívében helyt fogtak, 's óhajtotta, hogy a' Consul a' félre csábúltakon megkönyörüljön, melly mint tudod, Napoleonnak örök becsületére meg is történt. Délben akkor nap egy Salzburgi mezővároskába értem, melly tele volt ezen szerencsétlenekkel. Tábori szajhák módjára öltözött Comtessek 's dobos szolgálatot tevő rongyos Gróf-fiúcskák mentek-el előttünk, 's csak 10, 12. igen szépen öltözött Elegánokat látánk, kik, hogy a' dobosokat 's asszonyszemélyeket Grófoknak 's Comtesseknek ismerjük, fenn szóval beszélttek magok közt rólok: Voila le Comte – la Comtesse...” (KazLev, 6/1464, Kazinczy – Cseréy Farkasnak, Széphalom, 1809. ápr. 21.)

(657) *pirucs* (rég.): fedél nélküli kocsi.

(657) *a' Király*: XVI. Lajos francia király.

(657) *Général de sa république* (fr.): 'a köztársasága tábornoka'.

- (657) *Condé*, Louis Joseph de Bourbon, herceg (1736–1818): francia katonatiszt, az emigráns francia hadsereg vezére, 1797-től orosz, 1800-tól osztrák zászló alatt harcolt a forradalom ellen.
- (657) *Rossy*, gróf: (a francia katonáról további adatokat nem találtunk.)
- (657) *Július' 2d. délbén...*: l. a fentebb idézett levelet.
- (657) *Mon chère comte, comment va?* (fr.): 'Kedves grófom, hogy van?'
- (657) *Ab la marquise! la comtesse! la vicomtesse!* (fr.): 'Ah, a márkínő! a grófnő! a vicomtnő!'
- (657) *Neubaus*: osztrák település Salzburg mellett, nevezetessége a Lodron család parkja.
- (657) *Salza*: Salzach, az Inn mellékfolyója, osztrák–bajor határfolyó.
- (657) *Mi beten és a' két idegen*: Kazinczy és rabtársai (l. fentebb).
- (657) *Lodron* Ferenc, gróf: kamarás, tanácsos, a svéd (*lat., rég.: svétziai*) királyi udvarnál rendkívüli követ. 1802-ben magyar honpolgárságot nyert. Szabadkőműves. A Lodronok a 17. századtól Salzburg város meghatározó személyiségei, mecénásai voltak.
- (657) *egy elszáppadt sírkő ez eggyeszerű felírással AGRICOLA*: a sírkő vélhetően egy ott nyugvó szabadkőműves nevét őrzi: „Egy atyafi' sírja lehet az, melyet egy Agricola névvel jegyes sülyyedező kő jegyez.” (*Fogságom naplója* [1800. júl. 2.])
- (657) *de ismert hieroglyphonok, mellyek mutaták, a' mulatónak mi célja volt*: a kerti házikó falán szabadkőműves jelképek (*gör.: hieroglyphon*) voltak: „Egy kertiházban Kőművesi hieroglypheket látek meg, 's megszólítám a' kertészt, el nem hallgatván, 's büszkeségből, hogy én magyar vagyok. [...] Látván hogy a' dolog nem idegen nekem, elbeszélé, hogy Gróf Lodron, Svéciai Követünk, e' kertet Kőművesi összegyűléseknek alkotta, és hogy itt Colorado Érsek a' nagymester.” (*Fogságom naplója* [1800. júl. 2.])
- (542)) *Tele szedém zsebjeimet olyl növevények' és fák' leveleikkel*: Kazinczy e gyűjtőszenvetélyéről: → 60. jegyzetmező.
- (658) *Lincz*: Linz, osztrák város. Kazinczy öccsének, Lászlónak katonai állomáshelye, ill. Batsányi internálásának helyszíne 1816–1845 között.
- (658) *Gotsch ajándékul bozá Ciceróját*: Marcus Aurelius *Gotsch* (?–1807 előtt) osztrák professzor a *Fogságom naplója* (1800. júl. 6.) szerint dedikálta is a kötetet: „Belé írá nevét, 's ezt veté alá: *Magnis tamen excidit ausis.*” Azaz: „Merész volt hősi bukása.” (Ovidius, *Átváltozások*, II. 328–329, Devecseri Gábor fordítása.)
- (658) *Schneider*, Johann Gottlieb (1750–1822), német filológus és természettudós. Említett görög lexikona: *Kritisches Griechisch-Deutsches Handwörterbuch* (1797–1798).
- (658) *Freystadt*: osztrák város a cseh határ közelében.
- (658) *Kapliczon ángoly lovaglókhöz: Kaplice*, cseh város; *ángoly lovaglók* (rég.): műlovaglók (?). (→ 65. jegyzetmező)
- (658) *Wesseli*: Veselí, cseh-morva város a Morva partján.
- (658) *Bubna*, báró: (további adatokat nem találtunk.)
- (658), (664), (698) *de a' vendéglátás a' Csebeknél nem az a' mi nálunk / csak azt adák, a' mit sem adni önkényt, sem kérni nem szokás / Csak azt adának, a' mivel senki el nem fogy, 's azt nem sokáig kértve*: vagyis a cseh lányok szerelmet adtak: „Soha egy helyt annyi csók nem adatott, vétetett, mint ezen éh legények és kész leányok közt. De meggyet nem adtak. Nekem legjobban juta ki; én nem a' húsos, hanem a' vékonyka barna lyánkákat szeretem, 's ilyen volt a' ház' leánya. Még csak 16 esztős.” (*Fogságom naplója*, [1800. júl. 13.])
- (658) *Tábor*: cseh város.
- (658) *Eine Frau von Szábo* (ném.): 'Egy Szabó nevű asszony' (vö. *Fogságom naplója*, [1800. júl. 14., 22.]).
- (658) *Beneschau*: Benešov, cseh város.
- (658) *Zverbi* (Zwirby), gróf: (további adatokat nem találtunk.)
- (542) *findzsa* (nép.): csésze, bögre.
- (658) *Konopist*: Konopischt, cseh település Beneschau (Benešov) mellett.
- (698) *insolentia* (lat.): arcátlanság, pimaszság.
- (698) *Budeáni*, báró: (a jószágigazgatóról további adatokat nem találtunk.)
- (698) *bobémien* (lat.): cseh (ember).

- (698) *Hatalmas az Isten teremteni fiaikat Ábrahámnak kövekből is!*: utalás az Újszövetségre, Keresztelő János prédikációjára: „És ne gondoljátok, hogy így szólhattok magatokban: Ábrahám a mi atyánk! Mert mondom néktek, hogy Isten eme kövekből is támaszthat fiaikat Ábrahámnak.” (Mt 3,9.)
- (659) *Szabó László*: Taborban (Csehország) lakó magyar katonatiszt (1800 k.), később (1828 k.) gyöngyösi lakos.
- (659) *szarvas címer*: szarvashús (comb vagy hátszín).
- (659) *Orczy József*, báró (1746–1804): báró Orczy Lőrinc (I.) fia. (→ 21. jegyzetmező).
- (659) *Minden jól termett szív mint lángol a' hazáért!*: idézet Voltaire *Tancrède* c. drámájából: „À tous les coeurs bien nés que la patrie est chère!” (III. felvonás, 1. jelenet). Kazinczy ezt a sort a *PESTRE. 1828.* c. útirajzában is idézi a külhonban kutató Fessler Ignác Aurélna vonatkoztatva: „Melly igen igaz, a' mit Voltaire mondat Tancrédjével: »Meg nem romlott szívnek oh melyly szent a' haza.«” A Voltaire-idézet egy törlés felett olvasható, és a törölt változat megegyezik a [*Pályám emlékezete III.*] sorával: „Minden jól termett szív mint lángol a' hazáért!” (MTAKK K 612, *PESTRE. 1828.*, 70a; a kéziratlap alján Kazinczy lábjegyzetében található meg a sor francia eredetije.)
- (659) *Crems*: Krems, osztrák város a Duna bal partján.
- (659) *Császári város*: Bécs.
- (659) *Uferhaus*: osztrák település a Duna partján.
- (659) *meglátánk a' Dévény' romjait és a' Pozsony' tornyait. [...] Megcsókolám jobbm' úját, 's csókomat úgy nyomtam az anyaföldre*: ez a jelenet nemcsak a *Fogságom naplójában*, hanem a *Tübingai pályaműben* is olvasható: „[...] mint a hazájából távol szakadt görög sírja édes könnyét, midőn a Fekete tengeren már kékelleni látja a thráciai hegyeket: aszerint sír a hazájába megérkező magyar, midőn hajója előtt Dévény feltűnik s a földet Pozsonyban ujjára nyomott csókjával illeti.” (SZAUDER M./KAZINCZY 1979, 748; vö. *Fogságom naplója*, [1800. júl. 26.])
- (659) *Patria, te teneo!* (lat.): 'Öllelek, hazám!'
- (659) *Kosovics [...] az ő eljövételére költött: Kossovits* (Kossowits, Koschovitz) József (1750–1819) zeneszerző az 1790-es években Szulyovszki Menyhért, később az Andrássy grófok udvari muzsikusa volt Kassán. Kazinczy *Az én naplómban* írja: „Kijövének a' Czigány Musikusok Váradról. Csokonay ezekkel vonatta-el Kosovicsnak azt a' Musikai Compositióját, mellyben ez, ki a' Szulyovszki elfogatattasakor Sz. házánál Rákóczon, Kisasszonyait musikára tanította, Sznek elfogatattását kesergette. Ezen musicalis Compositióra írta Csokonai a' *Földiekekkel játszó* etc. éneket.” (→ 65. jegyzetmező/1802. máj. 14.)
- (659) *Rákócz* (Zemplén vm.): ma Rakovec nad Ondavou (SZK); Szulyovszky Menyhért lakhelye.
- (659) *Meg akarálak lepni, mondám, mert plánom kész*: Kazinczy egy újonccal üzent Pestre: „Komáromban Lohrmiller egy megszökött kalmárlegénykét engagiroza katonai szolgálatot venni, 's ennek én örültem meg, ki már ekkor gondolkoztam, mint izenjek majd Ninihez Pesten. [...] Kiköténk a' Margitszigeten, 's az engagirozott katonácska bemene a' városba.” (*Fogságom naplója*, [1800. júl. 28., 30.])
- (660) *Nini, most tizennyolcz esztendő's leány*: Hirgeist Anna 1783-ban született, tehát ekkor 17 éves volt; ezt egy levél is megerősíti: „Niny akkor 17 esztendő's vala, de midőn 1795-ben láttam, csak 12.” (KazLev, 8/2009, Kazinczy – Berzsényi Dánielnek, Széphalom, 1811. máj. 22.)
- (660) *Venus Anadyomene*: Venus (Aphrodité) mellékneve a 'felemelkedő' jelentésű Anadyomené görög szó.
- (660) *Szompolygva tértem félre...*: az 1811. máj. 6-án írt verset *A Margit-szigetén. 1800. Július' 3d.* címen közli Gergye László (GERGYE/KAZINCZY 1998, 47–48).
- (661) *Nini, el van veszve. Ismerem atyját; Fő-Ispán, Excellenz; el fogja játszogatni az időt*: Nini jegyesének, báró Prónay Simonnak (1777–1825) az apja, báró Prónay László (1734–1808) helytartói tanácsos valóban nem akart beleegyezni a házasságba: „B. Prónay Lászlónak Simon fja megismerkedik a' gyermekkel. Szeretik egymást. A' fiú érdemesnek ismeri jobbára: de látja, hogy tisztelt atyja 's rokoni soha meg nem egygyeznek. Esztendő'k múlnak. Végre Bécsbe viszi a' leányt 's férje lesz in optima forma. Sok ideig titok volt a' történet, de Nini azt nékem, testvérének, azonnal megírta. Cseléd leánya! nem nemes leány! Pápista leány! képzelheted a' Pró-

- nayakat 's a' kik a' házhoz tartoznak. Még Szerencsinének sem mertem soha mondani, noha tudom hogy tudja; sőt minap már szőlla is róla. A' kik szégyellik megvallani, hogy a' mesalliance bántja őket, a' hitiben akadnak-fel! Igaz, hogy collisióba jutni a' Praejudiciumokkal bajos, de szép is; 's voltam volna Prónay, én is könnyen azt cselekedtem volna. Vay Miklósné Szerencsiné hóhér gyermekei is lehetnek, és még is dicsőséggel ültetheti őket maga mellé a' Fraknók Ura. Ez a' derék Asszony, Nini, azt írja a' ma vett levelében, hogy 14. Aug. egy lyánya leve, 's Iphigenie-Sophie nevet visel, 's én vagyok keresztatyja! – Barátom, mint érdemlek én ennyi megdicsőítést?” (KazLev, 5/1190, Kazinczy – Kis Jánosnak, Széphalom, 1807. nov. 4.) A házasság érdekében Kazinczy is közbenjárt: „Néha a legkényesebb természetű ügyekben is segélyére siet a szívéhez közelállónak. Példa erre a Prónay László bárónál való közbejárás. [...] Kazinczy a »a szép Nini« ügyét lelkesen felkarolja. Nemcsak a balvéleményt szeretné megigazítani, hanem a fiatal asszonynak annyi szép tulajdonságát festi az öreg Prónay előtt, hogy az idegenkedés jegét lassanként mégis sikerül megtörnie.” (VÁCZY 1989, 28.)
- (661) *a' Plebánusnak, kit soba nem láttam, kinek nevét soba nem hallottam:* „Poroszkay Plebánus Úr, később Váci Kanonok [...]” (*Fogságom naplója*, [1800. júl. 31.]).
- (661) *Podmaniczky Lászlóné*, báróné: Radvánszky Karolina, Radvánszky János lánya. Testvérei: Radvánszky Miklós (1768–?), Antal, Terézia (Szerencsy Józsefné; ?–1829 után), László (?–1831), Polyxén (Újházy Sámuelné 1794-től). Terézia és Polyxén Kazinczy kassai barátnéja volt, utóbbit Kazinczy 1790 körül feleségül akarta venni.
- (543), (661) *anyám / anyám és az enyémek:* Kazinczy anyja: Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812). (A családtagokról: → Családfa.)
- (543), (661) *Ménés* (Arad vm.): ma Miniş (R). Híres bortermelő település az aradi Hegyalja tövében.
- (661) *eggy Kazinczy, de keresztnevét nem tudta...*: Kazinczy István (1774–1827) zempléni egyházmegyei gondnok, Kazinczy nagybátyjának, Andrásnak a fia. Első felesége 1800. szept.-től: báró *Hellenbach Eszter* (1785–1801. dec.). (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (661) *Vay Miklós, I.*, báró (1756–1824): királyi kamarás, tábornok, hadmérnök, folyószabályozási királyi biztos. Felesége: báró *Adelsheim Joanna* (Johanna) (1776–1863): német nyelvű naplóró (első férje Puky András volt). (→ 69. jegyzetmező)
- (661) *mert az öregebbik másfelé vette útját és Soroksáron megfordult:* „Fiorellát Soroksáron utóléré a' parancs, hogy eresztessék szabadon. Az Újságlevelekből tudom, hogy öt Napoleon Olaszországba küldötte, 's nem katonai munkára.” (*Fogságom naplója*, [1800. júl. 30.])
- (542), (662) *Én emlékeztetém ott... / Váci templom:* a Hazai s Külföldi Tudósításokban 1812-ben közölt *Mesterségek. Festés, Faragás Nálunk* c. cikkében Kazinczy külön bekezdést szentel a váci székesegyháznak (KAZINCZY, *Mesterségek* 1812).
- (543) *proportio* (lat.): arány, méret.
- (543) *étourdi* (fr.): szeles, meggondolatlan.
- (543), (662) *chirurgiai doctor / doctor chirurgiae* (gör.–lat.): sebészorvos.
- (543) *ruban noir* (fr.): 'fekete szalag' (rendjel).
- (543), (662) *Mons. le Grec-kel, így nevezé Szulyovszkit, vagy a' Mons. le Savant-tal, így nevezé Úzát / Mons. le Grec vagy Mons. le Savant, így nevezte [...]* Szulyovszkit és Úzát (fr.): 'görög úr' (Szulyovszky Menyhért), ill. 'tudós úr' (Úza Pál). A *Fogságom naplójában* magára vonatkoztatja Kazinczy a „Mons. le Savant” megszólítást: „Engem Mons[ieur] Le Savantnak hítt [...]” (*Fogságom naplója*, [1800. júl. 29.]).
- (698) *Censorokat ismét mint Rómában:* a censor az ókori Rómában a közerkölcsre felügyelő hivatalnok volt.
- (663) *Előttem nem vala többé titok; pedig nevét még nem hallottam:* Kőszeghi György ugyanis szabadkőműves volt (vö. *Fogságom naplója*, [1800. aug. 4.]).
- (663), (699) *Kőszeghi György:* (az erdőteli plébánosról további adatokat nem találtunk.)
- (699) *Lovasy Benedek* (eredeti neve: Szakál János): ferences szerzetes, kassai magyar hitszónok és lektor (1795). Egy szalontai református lelkész fiaként a debreceni kollégiumban tanult, később katolizált.

- (663), (699) *Kovácsnai Sándor* (1730–1792): író, műfordító, marosvásárhelyi tanár (1764-től). Cicero-fordításai: *M. T. Cicero Nagyobbik Catoja, Laeliussa, Paradoxumai, és a Scipio álma*, (Kolozsvár, 1782); *M. T. Cicerónak az embernek tisztéről és kötelességeiről a maga fiához írt három könyvei* (Pozsony, 1795). Marcus Tullius Cicero (i. e. 106–43) római szónok, író, politikus említett műve: *De officiis* (i. e. 44).
- (543) *Bata Pál*: Bata Bálint apja. Felesége: Rolly Katalin, Rolly József (1751–1820 után) lánya (?).
- (663), (699) *Keresztes* (Borsod vm.): Mezőkeresztes.
- (699) *et toto vertice supra est* (lat.): „fejfel fölnyúl a tömegből” (Vergilius, *Aeneis*, VII. 784).
- (699) *phárusz* (gör.): fárosz, világítótorony, útmutató jel.
- (699) *Érzésim egyg Ódává gyuladtak fel lelkemben*: (további adatokat nem találtunk.)
- (699) *Egy ijedni szerető Uraság rosszat jövendőle, 's akará hogy tüstént menjünk tovább*: „Ob-ristlieut. Avisani, ki felől az egész világ tudta hogy titkos Polizey, hozzá izene Bastendorfhoz, hogy még akkor nap induljon. Szulyovszky és én Zemplényiek vagyunk; fél a' scénáktól.” (*Fogságom naplója*, [1800. aug. 10.]
- (663), (700) *Klári*: Kazinczy Klára (*Kraynik Józsefné [I.]*) (1766–?): Kazinczy húga. Említett gyermekei: *Kraynik Aloyz (Loyzi)*, *Terézia (Csercsi)*. Férje: *Kraynik József (I.)* (1750–1817), Abaúj vármegyei táblabíró, akinek a testvére Ibrányi Károlyné Kraynik Mária. A Kraynik házaspár lakhelye az abaúji Göncruszka volt. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (663), (700) *bandériumos mentémben jött / pergetet declinatiojít* (lat.): Kazinczy unokaöccsére eszerint ráadták Kazinczy 1790-es koronaöri ruháját, ill. már a névszóragozást tanulta az iskolában.
- (664), (700) *Ibrányi Károlyné* (?–1802 v. 1803): Kraynik Mária (korábban: Vékony Jánosné), kótaji háza fogadó volt. Kazinczy Klára férjének, Kraynik Józsefnek (I.) a testvére. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (543), (664), (700) *Bogdány*: Nyírbogdány.
- (664), (700) *Muftim tölem vivé a' választ / Én trám meg a' választ*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (700) *Bónapárté*: Napóleon (1769–1821), francia hadvezér, császár (1804–1814).
- (700) *A' te Rousseaud azt beszéli, hogy mindég akkor bána legkevesebb kémeléssel pénzével, mikor az már fogytán volt*: utalás Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) *Les confessions* ('Vallomások', 1767–1770) c. önéletírására.
- (701) *Kénytelenek lévén megenni a' mit természetünk, örülünk ha mással emészthetjük*: utalás a vámrendeletekkel akadályozott magyar élelmiszerkiviteltre: 1775-ben Mária Terézia az osztrák tartományokat egységes vámterületté szervezte, de Magyarország külföldnek számított; 1784-ben II. József bevonta Magyarországot a Monarchia egységes vámterületébe; 1788-ban II. József vámrendelettel akadályozta a külfölddel való kereskedelmet; 1802-ben a pozsonyi országgyűlésen a magyar rendek sikertelenül kérték a magyar gazdaságot gátló vámrendeletek megváltoztatását.
- (543) *Consiliárius*: Lónyai László (I.)
- (664) *Lónyai László, I.* (1769–1805): Bereg vármegyei alispán, királyi tanácsos, országgyűlési követ. Lónyai Menyhért testvére, Plathy Anna férje, Lónyai László (II.) apja.
- (543) *sódar* (nép.): sonka.
- (543), (664), (701) *Beregszász* (Bereg vm.): ma Berehovo (U).
- (664) *Kágy* (Bihar vm.): Kis- v. Nagykágya, ma Cadea (R).
- (664) *C'est un voyage de triomphe!* (fr.): 'Ez egy diadalút!'
- (664) *Ásvány* (Győr vm.): a mai Ásványráró része.
- (543), (665) *Rékey vagy Barta*: (további adatokat nem találtunk.)
- (665) *négy fiam és három lányaim*: Kazinczy hét életben lévő gyermeke. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (701) *Sum paullo infirmior*. (lat.): 'Kicsit gyengébb/bizonytalanabb vagyok.' (Horatius, *Sermones*, I. 9. 71.)
- (233) [1800. aug. 25.] *Hörde*: a 46. gyalogezred zászlótartója, a Kazinczyt Kufsteinből Munkácsra kísérő tisztek egyike.
- (233) *Lormiller*: Kazinczyt Munkácsra kísérő tisztek egyike.

- (178), (233) *Fritschner / Fritsch*, Joseph: munkácsi börtönparancsnok. A Modena-dragonyosezred hadnagyaként 1796-ban nyugalomba vonult, de 1797-ben reaktiválták és őrnagy (rég.: *főstrázsamester*) lett a 18. gyalogezredben, de augusztus végén ismét nyugalmazták (fr., rég.: *pensiónálták*). Kazinczy munkácsi raboskodása idején ő a várbörtön parancsnoka (lat.: *commendansa*). (SZILÁGYI Márton adatai. Az [1801–1804] szerint törzsőrmester [ném.: *obristwachtmeister*] volt.)
- (233) *Gát* (Bereg vm.): ma Haty (U).
- (233) *statio* (lat.): útszakasz; egy postaállomásnyi útszakasz 1783-tól legfeljebb 16 km volt (KAMODY, 1989, 40, 45).
- (233) *Pétervárad* (Szerém vm.): ma Petrovaradin (Szerbia). A település belterületén erőd és börtön volt.
- (233) *Soroksár* (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.): ma Budapest része.
- (233) *status-fogoly* (lat.): államfogoly, politikai fogoly.
- (234) *Menz*: (az orvosdoktor rabról további adatokat nem találtunk.)
- (234) *Schedel*: (a német rabról további adatokat nem találtunk.)
- (234) *Würzburg*: német város a Majna partján.
- (234) *Riedele András*, báró (1743 k.–?): császári alezredes, II. Lipót firenzei udvarában nevelője volt I. Ferencnek és Ferdinánd főhercegnek. A bécsi jakobinus szervezkedés kapcsán 1794. júl. 24-én tartóztatták le, elítélték és csak 1808-ban szabadult. Kazinczy munkácsi fogságában és szabadulása után is (Cserey Farkassal együtt) segítette, több levelet váltottak.
- (234) *Mágus; Rill; Riel*, báró (1730?–1801 után): munkácsi rab (1790?–1801). Egy Riedele-levéltre írt Kazinczy-jegyzet szerint: „Egy 70 esztendőös öreg Hofrath, a neve báró Rill, Maynz és Frankfurt’ tájékáról [...]” (KazLev, 22/5477 [1065/a], báró Riedele András – Kazinczynak, h. é. n. [1807. febr. előtt]).
- (234) *Ruzsicskay György* (Georg Probus Ruzsitskay, Jiří Ružička): cseh festő és muzsikus. Kazinczy munkácsi rabtársra, szabadulásuk után leveleztek. A cellája falára egy Szent Vencel-képet festett.
- (234) *Hackl*: (a bécsi polgári származású rabról további adatokat nem találtunk.)
- (234) *Glückshafenes* (ném.): szerencsejátékos (?).
- (234) *Jelinek*: (a rabról további adatokat nem találtunk.)
- (234) *Angiolini Ferenc*: egykor a bécsi orosz követség titkára volt.
- (234) *Tyrolisi Paraszt*: (a további adatokat nem találtunk.)
- (234) *Sigmonde*: (a francia katonatisztról további adatokat nem találtunk.)
- (234) *Grossinger*: Franz Rudolph Edler von Grossing (eredetileg Franz Matthaeus Grossinger) (1752 v. 1753–1830?): komáromi születésű író, kalandor, jezsuita szerzetes, a rend feloszlatása után bécsi udvari titkár (1777–1780). 1782-ben család miatt letartóztatták és elítélték. 1783-ban kiszabadult, de kitiltották a Monarchiából, ezután Lipcsében, Halléban és Berlinben élt. Anyagi haszon reményében megalapította a szabadkőművességre emlékeztető rózsarendet. Ez a nőket megcélzó titkos, szélhámos szervezet Magyarországon is számos követőre talált (véltetően tag volt Berzeviczy Gergely, Kazinczy, gróf Török Lajos is). 1788-ban ismét börtönbe került. Grazban, Spielbergben raboskodott, majd a brünni elmegyógyintézetbe szállították. Kazinczy munkácsi fogolytársa. (H. BALÁZS 1967, 137–138 és SZILÁGYI Márton adatai alapján.)
- (178), (234) *(fő)profóz*s (ném., rég.): (fő)börtönőr; azaz: Kieswetter.
- (235) *Bernadotte*, Jean Baptiste (1763–1844): francia katonatiszt. A forradalom idején altisztból lett tábornagy, bécsi nagykövet, majd XIV. Károly János néven svéd király (1818–1844).
- (235) *Generális*: a *Fogságom naplója* (1800. júl. 30.) szerint talán Wimpfen generális.
- (235) [1801. febr.] *azt lesénk, ha a' békesség meg van-e kötve*: a Habsburg Birodalom és Franciaország Lunéville-ben 1801. febr. 9-én kötött békét.
- (235) [1801. jún. 14.] *Magus deductus est ad hortum* (lat.): 'Magust levítették a kertbe.'
- (235) *hortus* (lat.): konyhakert.
- (235) *Unus venit, duo abiverunt* (lat.): 'Egy jött, ketten elmentek.'
- (235) *marsch* (fr.–ném.): induló (zene).
- (235) [1801. jún. 15.] *molnárszín* (rég.): fakó kék.

- (178), (238) [1801. jún. 16., 26.] *Bujanovics* Károly (?–1810?): kancelláriai ágens (1770-től). Bujanovics Cornélius és Eduárd apja. Kazinczyt a fogság alatt pénzért – 500 Ft-ról tudunk – segítette az udvarnál (KazLev, 7/1601, Kazinczy – Rummy Károly Györgynek, Széphalom, 1809. nov. 30.).
- (178) [1801. jún. 16.] *András bátyám*: Kazinczy András (II.) (1738–1804), Kazinczy nagybátyja. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (178) *a' Császár az nap jóvá hagyá hogy eleresztessem*: I. (II.) Ferenc 1801. jún. 15-én írta alá Kazinczy testvérének, Lászlónak kérvényét Kazinczy szabadon bocsátására.
- (178), (237) [1801. jún. 16., 26.] *István / Onkelem' fija István*: Kazinczy István (1774–1827), Kazinczy unokatestvére. Kazinczy nagybátyjának, *Kazinczy Andrásnak (II.)* (1738–1804) a fia. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (178) [1801. jún. 18.] *expediál* (lat.): elküld, kiad (parancsot).
- (178) *Hadi-Tanács*: udvari haditanács (ném.: *Hofkriegsrat*); Habsburg összbíróalmi kormány-szerv, a hadügyminisztérium elődje.
- (236) [1801. jún. 26.] *diagonaliter* (gör.–lat.): ferdén, átlósan.
- (236) *recitál* (lat.): emlékeztetből mond, szónokol.
- (236) *Geist der Lügen...* (ném.): 'Hazugság Szellem, parancsolom neked az Igazság istenének nevében, hogy nekem hírt hozz, vajon feleségem s gyermekeim élnek-e s egészségesek-e stb.'
- (236) *Amice, circumdati sumus exploratoribus*. (lat.): 'Barátom, körül vagyunk véve megfigyelőkkel.'
- (236) *Per fissuram januae...* (lat.): 'Az ajtó hasítékán át láttam egyet azokból az ördögfaizatokból, akik nyakunkra jöttek, s beszélgetéseinket, elárult ábécénk segítségével följegyzik.'
- (237) *Riedelét, Ruzsicskait, Angiolinit, és talán Schédelt négy holnapig mindég tápláltam. Riedele mindennap egy butellia tejet, egy darab ciocoladét, tézta süteményt, sódart, pecsenyét kap-tak a' többiek.*: Riedele András 1807-ben írt levelei megerősítik Kazinczy állítását. „Leginkább azonban Kazinczy felejthetetlen gondoskodásáért hálálkodik [...]. Itt azokról az élelmiszerekről van szó, amelyekkel Kazinczy Munkácson segítette fogolytársait. Riedele mintegy dokumentumokat ad arról, amit a *Fogságom naplója* [és *Az én naplóm* – O. L.] megörökített. Vagyis arról, hogy miként juttatta el hozzájuk adományait a kályhalyukon keresztül, sültet, sódart, csokoládét.” (MEZEI 2000, 428; vö. KazLev, 22/5478 [1078/a], Bárá Riedele András – Kazinczynak, 1807. febr. 25.) Az éhség nagyon gyötörhette a külön élelemről gondoskodni nem tudó rabokat: „Előtte ott gróf Lamberti lakattatott, testvére császárunk' flügeladjuantjának. Hová lett, nem tudom. R. azt mondja, hogy egyedül testvére' tekintete mentette meg az akasztófától. Sokat koplalt s bőgött az éhség miatt, a mint Riedele beszélt.” (KazLev, 22/5477 [1065/a], bárá Riedele András – Kazinczynak, h. é. n. [1807. febr. előtt]; Kazinczy jegyzete a levélen.)
- (237) *delineatio* (lat.): vázlat, rajz.
- (178), (237) *öcsém Jósef*: Kazinczy József (II.) (1772–1855), Kazinczy öccse. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (178) *Laczkó János*: (a regmeci gazdáról további adatokat nem találtunk.)
- (178), (236) *innen a szerencsétlenség / nagy szerencsétlenség érhetett volna*: a 'szerencsétlenség' leírása a *Fogságom naplójában*, a „Munkács” fejezetben is megtalálható.
- (238) *profószné*: Kiesewetter felesége.
- (238) *Gróf Pálffy Ferencz, Regni Bárá Leopoldnak fija, botot is szenvedett Kufsteinban és itt*: gróf Pálffy Leopold koronaörnek NAGYIVÁN szerint nem volt Ferenc nevű fia, de Leopold nevű gyermekének (aki viszont nem országnagy, azaz *regni bárá*) volt Ferenc nevű leszármazottja. Gróf Pálffy Leopold (Lipóti) (1716–1773): koronaár (1758-tól), Magyarország katonai főparancsnoka (1763-tól), Pálffy Ferenc (I.) (1763–1803) nagyapja.
- (238) *Sie waren draussen?* (ném.): 'Ön kint volt?'
- (238) *perplexitás* (lat.): megdöbbenés, zavarodottság.
- (238) *Ja, mein Herr Obristwachtmeister...* (ném.): 'Igen, törzsörmeister uram, kinn voltam. Tudom, hogy ez nincs megengedve, de az én szörnyű helyzetemben az ember mindent megpróbál. Nem volt más célo, mint hogy a folyosóról való nézelődéssel szórakozzam. Mióta itt szenvedek, örökös kárpótlásom, hogy előjáróimtól néhány engedményt kérjek; s minthogy ez szá-

- mukra veszélyes lehetett, számítottam emberiségükre, hogy e lopott örömeket, amelyek ártatlanok, elnézik nekem.”
- (238) *Aber es weiss das niemand...* (ném.): ’De bizonyos, hogy senki sem tudja, hogy ki szokott járni?’
- (238) *Niemand von denen...* (ném.): ’Senki azok közül, akik itt raboskodnak? – Senki. – Nos, akkor nézzük el, és most halljon egy örömhírt! Bujanovics ügyvivő írja az ön nagybátyjaurának, Kazinczy András udvari tanácsosnak, hogy Őfelsége június 18-án aláírta az ön elbocsátását, és ezt az udvari haditanács 18-án közreadta, és azon nyomban szét is küldte. Remélem, hogy az első postával meg is kapom. Eközben az ön öccseura és az unokaöccse várni fogják. Nem akartam önt megfosztani ettől az örömhirtől, hálából azonban azt kívánom, hogy senkivel se tudassa, mert kellemetlenségeket és felelősségre vonást okozna nekem.’
- (238) [1801. jún. 28.] *Öcsém*: Kazinczy József (II.) és Kazinczy István.
- (235) *ördögphysiognomiájú*: ’ördöggépű.’
- (178), (235) *Kieswetter*: (a munkácsi börtönőrrel további adatokat nem találtunk.)
- (178), (238) *Der Herr Obristwachtmäister lässt Sie zu sich bitten. / Der Herr Commendant lässt Sie bitten, hinzukommen.* (ném.): ’A törzsozrmester úr kéreti. / A parancsnok úr kéreti, hogy jöjjön elő.’
- (235) *Palánka* (Bereg vm.): ma Palanok (U), Munkács része.
- (239) *Tánczolva mentem-fel a’ grádicson. Igaz a’ mit Prónayhoz mondtam Hamletem előtt!:* Kazinczy a Shakespeare-dráma fordítását báró Prónay Lászlónak ajánlotta. Az *Előbeszéd* említett részlete: „[...] az a’ bitang jövevény, kit a’ Duna salakos tajtékjával hányt-ki partjainkra, és a’ ki most balgatag bosszúságában igasságos örömről gyűlödozásait – (kitsoda az, a’ ki örökök fogságra kárhoztattván, ha a’ fel-szabadító kegyelem-levéll el-érkezik, Munkátsnak fog-lyukai-ból lassú tsendes lépéssel másszon-elő?) – vadságnak nevezi.” (KAZINCZY, *Hamlet* 1790, [4b].) A szabadulás jelenetét a *Fogságom naplójában* ehhez igen hasonlóan írta meg Kazinczy, ami összekapcsolja az 1790-es szöveget és az 1801-es szabadulásának jelenetét elbeszélő 1812-es és 1828-as emlékiratait. (A *Hamlet*-fordításról: → 53. jegyzetmező; báró Prónay László (1734–1808) főispánról: → 26. jegyzetmező.)
- (178), (239) *S[ei]n[e] Maj[estät] Schenkt Ihnen Ihre Freiheit. Ich gratuliere u[nd] wünsche dass Sie Ihr Leben hinfort recht geniessen mögen. Nun will ich Sie zu zweigs Ihrer Freude führen / Seine Majestät schenken Ihnen Ihre Freiheit. Ich gratuliere Ihnen herzlichst, und wünsche, dass Sie Ihr Leben recht sehr geniessen mögen. [...] Lassen Sie mich zwingen Ihrer Fe(b)de entgegen führen* (ném.): ’Őfelsége visszaadja Önnek szabadságát, és kívánja, hogy életét tovább élvezze. És most el akarom vezetni Önt öröme céljához. / Őfelsége visszaajándékozta Önnek szabadságát. Szívvel gratulálok, s kívánom, hogy életét illő módon, nagyon jól élhesse le. [...] Engedje meg, hogy a békétlensége okához, előidézőjéhez odavezessem.’
- (239) *Semmi intéz, semmi Reversális*: ha formális kötelezvényt (*lat.: reversális*) nem is kellett aláírni, a szabadulókat nem tévesztette szem elől a titkosrendőrség: „Néhány napra reá, midőn haza érkezém, jelentést kelle tennem, hol fogok állandóan lakni, hogy szemmel tarthassanak.” (KazLev, 7/1601, Kazinczy – Rumi Károly Györgynek, Széphalom, 1809. nov. 30.) Toldy Ferenc kéziratban fennmaradt jegyzete szerint azonban megkövetel(het)ték az írásbeli kötelezvényt: „Kandó (Ferenc?) a Martinovics-baj részese elbocsátatván, reversálist köteleztetett adni, hogy az egész dologról mind végig hallgasson. Kétségkívül a többi is, s az fejt meg Kazinczy hallgatását s minden politikai beszédektől tartózkodását teljes életében.” (MTAKK RUI 4^o 15, 254.)
- (239) *Szulyovszky Babi* (Bora, Pongrácz Jánosné): Szulyovszky Menyhért lánya. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (239) *cotéria* (fr.): társaság, klikk.
- (239) *Aus einer Gefangenschaft...*: ’Egyik fogságból átadom egy másik fogságba. Íme. – És most jöjjön, nagy kertbarát, hogy a kertembe vihessem, s oly élvezetet nyújthassak, amelyet hosszú ideig nélkülözött.’
- (239) *Verpfleger Officier* (ném.): élelmezési tiszt.

- (239) *Herr von K[azinczy] monda; wären Sie im Stande...* (ném.): 'Kazinczy úr, monda; nem talál ön itt módot arra, hogy ki-be szokdéselhessen, de úgy, hogyha valaki észrevette, hirtelen ismét szobájában teremhessen?'
- (239) *O, wie oft habe ich Sie wegen der edlen That gesegnet.* (ném.): 'Ó, hányszor áldottam én e nemes tettéért.'
- (239) *Graeca* (gör.–lat.): Görögország.
- (239) *Trautel*: a *Fogságom naplója* utolsó bekezdése szerint egy munkácsi élelmezési tiszt lánya, „egy gyönyörű húsos blondine; [...] a hetérák nemesb classisából”, volt az, akivel Kazinczy munkácsi fogságában levelezett. (Nem zárható ki, hogy költői névadás, Gottfried August Bürger *Trautel* c. verse nyomán.)
- (240) [1801. jún. 29.] *Szuli* (Suli): a Kazinczy család szolgálólánya (1805-ig).
- (178), (240) [1801. jún. 29.] *Pálóc* (Ung vm.): ma Pavlovce nad Uhom (SZK).
- (240) *Barkóczy János, II.*, gróf: a miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa, a tiszántúli kerület királyi biztosa (1827-től).
- (240) *Ungváron meglátogatánk a' Püspököt*: Pócsi Elek (1753–1831), ungvári püspök. *Ungvár* (Ung vm.): ma Uzshorod (U).
- (240) *Kelczné Ibrányi Teréz*: ungvári lakos, Ibrányi Antal sógornője.
- (702) *fatalista; fatalismus* (lat.): a végzetben hívő ember; hit a végzetben, sorsban.
- (702) *anyám*: Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812), Kazinczy anyja. (→ 4.1. *Családja/Bossányi*)
- (702) *theodicaei szent hit* (gör.): hit abban, hogy a világban tapasztalható rossz összeegyeztethető az Isten létével.
- (702) *Nemezis*: a görög mitológiában a bosszúállás, a büntető igazság istennője, ill. a bosszúálló sors.
- (702) *hogy az életerő bennem meggyőzi a' skorbutot és azt a' mephiticus pinczegőzt?*: utalás a vitaminhiányos táplálkozás és az embertelen körülmények miatt Kazinczy brünni (brnói) rabságában elszenvedett betegségére, amelyről a *Fogságom naplójában* (1795. okt. 7. után) így ír: „Itt azon szobát, mely e' folyosón a' negyedik vala, de a' XIV. Numero alatt állott, megnyitotta. Elíjédtem meglátván penésztől annyira általevett ajtaját, mint a' pinczeké lenni szokott, 's a' mint benyitám az ajtót, megcsapott a' penész bűze. Mielta a' vár áll, soha ezt ki nem meszelték; a' scorbuticus rab, gyomorszerkén ülven, a' falra köpte nyálát, 's az perpendicularis líneában folyt le, hol sápadtabb, hol veresebb színt hagyván a' falon. [...] Octób. 7dike óta nem vala jobb eledelem, nem jobb ágyam, nem vala semmi könyvem. A' tömlőcz bűze annyira megdagadtatá gyomromat, hogy orvosra szorultam. [...] Midőn a' Gouverneur Novemb. utolsó napjaiban hozzám is bejőve, már fel nem tudtam kelni szalmazsákomrol. [...] kértem, nyitassa meg ablakomat. Én a' mephiticus bűznek az áldozatja vagyok.” *Mephiticus* (lat.): dögletes, egészségtelen, bűdös.
- (178), (240), (666), (702) [1801. jún. 30.] *Berető* (Zemplén vm.): Berettő, ma Bracovce (SZK); Kazinczy András (II.) lakhelye, ami feleségének hozományaként került birtokába.
- (240), (666), (702) *Bátyám / Kazinczy András, II.* (1738–1804): Kazinczy nagybátyja. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (240) *alphabetum* (gör.): ábécé.
- (241) *en maître absolu* (fr.): teljhatalommal.
- (242) *Viczay József* (1746–1810): kassai orvos, sebész. Kazinczy barátja. (→ 2.3. *jegyzetmező*)
- (178), (243) *Lazon* (Zemplén vm.): Lazony, ma Ložín (SZK). A Szirmay család egyik ágának lakhelye, a kastélyt Szirmay Pál építtette.
- (243) *Szirmay Pál* (1751–1822): visszavonult főhadnagy. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (243) *istentelen ellenségeinek bosszújuk miatt 's holmi gondolatlanul szabad beszédekért Budán ült fogva*: 1798-ban a Zemplén vármegyei gyűlésen tett kijelentése miatt hűtlenségi per indult ellene. Kazinczy a Szirmayak családtörténetében írja: „Embereivel, minden gazdasági pontossága mellett, olly emberisen bánt, hogy a' veszedelmes időkbén, az elmúlt száz' legutolsó esztendeji alatt, rossz-akaróji által még azzal is vádoltatt, hogy a' bevett rendet itt felforgatni hajlandó; 's ezért, és egy szerencsétlen szempillantásban ejtett szava miatt, esztendeig Budán tartatott.” (Autográf kézirat, MTAKK K 636/I, 56a. L. még SZIRMAY 2005, 153.)

62. jegyzetmező: 1801. júl.–dec.

62. 13. Aug. 1801. (108)
74. [1801–1804] (178–180)
78. Az én naplóm (243–250)
89. [Pályám emlékezete II.] (544)
90. [Pályám emlékezete III.] (666–669)
92. [Pályám emlékezete V.] (703–704)

1801. júl. 1. Kazinczy hazaérkezett Alsóregmecre.

Háttér – 1801.

Nyáron I. Ferenc átszervezte a birodalom államigazgatási rendszerét, kormányiszékek helyett minisztériumokat hozott létre. **Az év folyamán** megjelent Földi János *Természeti história a Linné systemája szerint* c. természetrajza és Kisfaludy Sándor *Kesergő szerelem* c. kötete.

A *Kazinczy család* említett tagjai:

Anyám / Asszonyám: Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812), Kazinczy anyja, **Bossányi Ferenc** lánya, **Rhédey Julianna** unokája.

András bátyjám: Kazinczy András (II.) (1738–1804), Kazinczy nagybátyja.

Péter / Péter Bátyám / Péter ifjabb nagybátyám / Péter onkel: Kazinczy Péter (III.) (1747–1827), Kazinczy nagybátyja. 1799–1804 között Zemplén vármegyei helyettes (*lat.: subst[itus]*) alispán.

Dienes: Kazinczy Dienes (1761–1824), Kazinczy öccse.

Laczi / László testvérem: Kazinczy László (I.) (1763–1807), Kazinczy öccse. 1806-tól a Davidovics-vezredben szolgált.

Klári: Kazinczy Klára (Kraynik Józsefné [I.]) (1766–?), Kazinczy húga. Lakhelye az Abaúj vármegyei Göncruszka (*Göncz-Ruszka / Ruszka*).

József öcsém / Jósi: Kazinczy József (II.) (1772–1855), Kazinczy öccse. Felesége 1802-től: Ragályi Mária **Magdolna** (1778–1839), Ragályi József (I.) (1733–1804) Borsod vármegyei alispán (1787–1800) és királyi tanácsos lánya.

Miklós: Kazinczy Miklós (1774–1844), Kazinczy öccse. A Martinovics-perben őt is megvádolták, de felmentették és – a fogsága beszámításával – 1795. máj. 17-én szabadon engedték. Első felesége (1797-től): **Beothy Victoria** („**Miklósne**”) (1778–1823), a Bihar vármegyei alispán **Beothy János** (?–1786) lánya. Említett gyermekeik: **Gusztáv** (1799–1823) és **Sándor** (1801–1861).

(→ 4.1. *Családfa/Bossányi és Kazinczy*)

A *Török család* említett tagjai:

Gróf Török Lajos („**a’ Gróf**”) (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatója (1785–1796), Kazinczy szabadkőműves beavatója, későbbi apósa. Birtoka és lakhelye: **Kázmér** (Abaúj vm.), Nagy-kázmér, ma Vel’ký Kazimír (SZK).

Gróf Török Lajosné **Rogendorff Aloysia** („**a’ Grófné**”) (1754–1817): Kazinczy későbbi anyósa.

Gróf Török **József** (III.) (**Pepi**) (1777–1830): Török Lajos fia, Kazinczy későbbi sógora.

Gróf Török **Sophie** Antonia (1780–1842): Kazinczy későbbi felesége, Török Lajos lánya. Nyolc évig, 1795-ig, a salesita apácarend bécsi kolostorában neveltették húgával együtt, ahol két anyai nagynénje apáca volt.

Gróf Török **Marie Susie** (D’Ellevaux Jánosné, Dellvoné, Delvóné) (1783–?): Török Lajos lánya, Kazinczy későbbi sógornője.

(→ 4.1. *Családfa/Török*)

(243) [1801. júl. 1.] **Bihari Insurrectionál:** Kazinczy öccse, László, a bihari nemesi felkelők alezredese (*ném.: obristlieutenant*) lett. I. Ferenc 1800. szept. 4-én rendelt el inszurrekciót a franciák ellen, de a magyar nemesi felkelést nem vetették be.

- (243) *a' báború mint folyt Olasz-Országban*: Marengónál 1800. jún. 14-én Bonaparte legyőzte a császári sereget, ezzel Felső-Itália ismét a franciáké lett.
- (178), (243) *Gyürky Pál*: főszolgabíró. Apja Gyürky István, aki 1802-től lett Torontál vármegyei főispán (→ 17. jegyzetmező).
- (178), (243), (666), (703) [1801. júl. 2.] *Szölöske* (Zemplén vm.): ma Viničky (SZK).
- (178), (243), (666), (703) [1801. júl. 4.] *Lasztócz* (Zemplén vm.): ma Lastovce (SZK). Részben a Szemere és a Kazinczy család birtoka; a Kazinczyakhoz Szirmay Terézia (I.) hozományaként került a birtokrész, ezt Kazinczy Péter (III.) örökölte.
- (243) [1801. júl. 4., 5.] *jaloux* (fr.): zsalu.
- (178), (244) *Szemere László, I.* (1748–1812): Ung vármegye követe (1802-ben). Szemere István testvére. Felesége: *Vatai Krisztina*. Öt lány, köztük Szemere Krisztina és Teréz, és három fiú apja.
- (244) [1801. júl. 5.] *comtesse* (fr.): grófnő. (Sophie a bécsi apácnál német és francia nyelvű nevelést kapott, otthon és levelezésében is ezeket a nyelveket használta.)
- (244) *curiositás* (lat.): kíváncsiság, különtség.
- (244) *Wäre Er hier, er wäre jetzt sein Freund.* (ném.): 'Ha itt volna, most barátok volnának.'
- (244) *Etoile Maximilián* (Maximilien), gróf: (a francia emigránsról további adatokat nem találtunk.)
- (244) *...a' szerelemről való álmodozást. Az csak a' szegény Marie' szívében fogott helyt, 's magas lángokkal égett*: „Felmentem Kázmérba, 's Sophieval magával szollottam először. Ez játéknak vette jelentésemet, mert hiszen mióta ismerjük egymást és én neki soha szerelmes hajlandóságot nem mutattam, sőt Susieval [Török Marie Susie – O. L.] enyelegtem gyermekes nyájassággal.” (KazLev, 23/5701, Kazinczy – Bárczay Ferencnek, Érsemlyén, 1804. szept. 7.)
- (178), (244) [1801. júl. 7.] *Csóka János* (?–1812 előtt): érsemlyéni református lelkész. Felesége 1801-től *Kassai Erzsébet* (aki 1812-től Kiósiné) (1784–?).
- (244) *Fráter Pál, II.* (?–1812): Bihar vármegyei főszolgabíró, érsemlyéni birtokos. Fráter Pál (I.) fia. Felesége: *Szmrscányi Anna*. Gyermekai: *Teréz* (Botka Lajosné 1804-től), és Pál (III.) (Teréztől nem tud NAGYIVÁN).
- (244) [1801. júl. 8.] *Bernáth Menyhért* (?–1813): nyugalmazott (*fr., rég.: pensionált*) kapitány. Lánya: *Bárczy Istvánné Bernáth Johanna*.
- (178) [1801. júl. 11.] *Comáromy Lajosné Darvas Klára; Com. Lajné*: (további adatokat nem találtunk.)
- (178), (544), (667) [1801. júl. 12.] *Pataki examen / Patakon Július' 12d. vasárnap kezdődének az Exámenek*: a sárospataki kollégiumban július közepén, Debrecenben márciusban tartották az ünnepélyes vizsgát, az exament, amely egyúttal évváró, öregdiák-találkozó és társadalmi esemény is volt.
- (703) *maschineria* (lat.–ném.): gépezet.
- (703) *Jesztreb* (Zemplén vm.): Magyarsas, ma Zemplínske Jastrabie (SZK). Részben a Kazinczy család birtoka.
- (179) [1801. júl. 13.] *Bárczay Ferenc, II.* (1766–1836): Abaúj vármegyei szolgabíró, Kazinczy sárospataki iskolatársa, barátja. Felesége, Bernáth Klára, Kazinczy egyik kassai barátnéja volt. (→ 4.1. Családfa/Szirmay)
- (244) *Gyürky*: talán Gyürky Pál (l. fentebb).
- (244) *Wartensleben Ferdinand*, gróf (1777–1821): altábornagy. Wartensleben Vilmos fia. Húga: *Podmaniczky Sándorné (II.) Wartensleben Klára*.
- (244) *Podmaniczky Sándor, II.* báró (1758–1830): Kazinczy sárospataki diáktársa. Pesti palotája és aszódi kastélya a közösségi élet fontos helyszíne volt. Podmaniczky Sándor (I.) fia.
- (179), (244), (544), (667) [1801. júl. 14.] *Puky István* (1779–1848): gazdálkodó, a Zemplén vm.-i *Gesztelyen* lakott. Csokonai közeli barátja, támogatója (vö. CSOKONAI 1999, 593–596).
- (179), (244), (544), (667) *Csokonai Vitéz Mihály* (1773–1805): költő. Kötetünkben említett művei: *Dietai Magyar Múzsza* (verses folyóirat, Pozsony, 1796); *Halotti versek* (in: *Alkalmatosságra írt versek*, Nagyvárad, 1805); *A reményhez (Földiekkel játszó..., in: Lilla. Érzékeny dalok III könyvben*, Nagyvárad, 1805); *Ajánlás (KAZINCZY!, FÖLDY! Kik belőlem..., in: Anakreoni dalok*, Bécs, 1806); *Gerson* (vígjáték, 1795); *A tolvaj isten, vagy az a Crimen Raptus...* (Csokonai Gottfried August Bürger *Prinzessin Europa* c. művének fordítását feltehetően Szilágyi Gábor

- debreceni professzor kigúnyolására készítette el 1794–1795-ben). Kazinczy szabadulására írt verse: *A' Magyar Orpheushoz, 14. Jul. 1801.* (kiadta Domby Márton, Pest, 1817). Kazinczy nagy vitát kiváltott tudósítása Csokonai haláláról, amely az Árkádia-pör nyitánya lett: *Necrolog* (Magyar Kurír, 1805/I, 235–237). (Márton József és Domby Márton említett kiadásait l. lentebb.)
- (667) *Megjelent ott, nem mint Pindár a' Görögök' játékain, hanem mint nem fejeér arczú begedűseink:* Kazinczy – az alábbi recenziója szerint is – Kölcsény kritikájára utal vissza, amikor Csokonait a cigányzenészekhez hasonlítja azért, mert a *Diétai Magyar Múzsában* „nagyon nem jó fényben mutatá magát.” *Pindár:* Pindarus (Pindaros) (i. e. 522 v. 518–i. e. 442), görög lírikus, kardalköltő, a versenyjátékok győztesének ünnepelt és fizetett megéneklője.
- (667) *Szemere Muzáriona Köt – lap némelly törlésekkel kiadtam:* Szemere Pál (1785–1861) volt az Élet és Literatura (később Muzarion) c. lap szerkesztője. Kazinczy Csokonairól írt recenziója az Élet és Literatura 1829/21. kötetében az 58–74. oldalon jelent meg cím nélkül; a kezdő szavai: *A' kit Istenek szeretnek ifjant hal el.... A [Pályám emlékezetel]-iben festett Csokonai-kép tulajdonképpen e kritika összefoglalása, főbb motívumai azonosak. Kazinczy a lapban az alábbi Csokonai-verseket közölte megváltoztatva: Bordal, Paraszt-dal, Kulacsomhoz, Ivó-dal, A' szegény Zsuzsi, Farsang-farkán.*
- (668) *Márton József* (1771–1840): tanár, szótáríró, nyelvész, szerkesztő, a Magyar Tudós Társaság (MTA) levelező tagja (1831). Nevelő volt a Prónay családnál, majd 1801-től magántanárként, 1806-tól egyetemi tanárként oktatott magyar nyelvet és irodalmat Bécsben. A Magyar Hírmondó (1801–1802) és a Magyar Kurír (1827–1834) szerkesztője. Kiadta Csokonai verseit: *Csokonai Vitéz Mihály poétai munkái* (Bécs, 1813); *Csokonai Vitéz Mihály nevezetesebb poétai munkái* (Bécs, 1816).
- (668) *Domby Márton* (1778–1864): ügyvéd, Csokonai iskolatársa és barátja. Említett kiadványa: *Csokonay V. Mihály élete 's Némely még eddig ki nem adott munkái* (Pest, 1817).
- (244) *frivolus* (lat.): gyenge, sületlen, áttetsző.
- (245) *oeconomicum* (gör.): gazdasági, birtokkal kapcsolatos dolog.
- (245) *juridicum* (lat.): joggal kapcsolatos dolog.
- (245) *Ránk* (Abaúj-Torna vm.): ma Rankovce (SZK); több híres gyógyforrása és fürdője van.
- (245) *Bártfa* (Sáros vm.): ma Bardejov (SZK); a város közelében híres fürdő van.
- (245) *urdolga* (rég.): robot, a jobbágy egyik földesúri szolgáltatása. Az 1767-es úrbéri rendelet értelmében az egésztelkes jobbágyot évi 52 nap ígás vagy 104 nap kézi robot terhelte.
- (245) *Gyalog Gyurka* (György): Kazinczy inasa (1801–1803).
- (245) *Haláp* (Hajdú vm.): ma Debrecen–Haláp.
- (179), (246), (544), (668) *Komjáti Ábrahám* (1743–1827): Kazinczy sárospataki diáktársa, jogi doktor, miskolci iskolaigazgató, református lelkész, porosznyai esperes. (→ 12. jegyzetmező)
- (179), (668) [1801. júl. 15.] *Vay József, I.* (1752–1821): szeptemvir, helytartói tanácsos, a sárospataki kollégium főgondnoka. (→ 15. jegyzetmező)
- (179), (246), (668) *Comáromy György (Kóji), II.* (?–1807): abaúji főjegyző és táblabíró (1784), II. József alatt törvényszéki elnök, majd országgyűlési követ, a sárospataki kollégium alkurátora (1793–1807). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Comáromy Lajos testvére, István, György (III.) apja. (→ 4.1. Családja/Comáromy)
- (246) *perplexitás* (lat.): megdöbbenés, zavarodottság.
- (246) *Óry Filep* (Fülep) Gábor (1739–1823): református püspök, tanár, fordító. (→ 15. jegyzetmező)
- (179), (246), (668) *Beregszászi (Nagy) Pál* (1750–1828): nyelvtudós, tanár. Sárospatakon, majd külföldi egyetemeken tanult. Az erlangeni egyetemen a keleti nyelvek tanára volt, 1798–1803-ig Sárospatakon keleti nyelveket, teológiát és filozófiát tanított, 1801-ben a göttingeni tudós társaság tagja lett, 1803 után egy ideig Kazinczy unokaöccsének, Istvánnak a fia mellett nevelősködött, 1814-től báró Perényi Zsigmond levéltárnoka volt Beregvégárdóban. *Kulcsár István* Hazai Tudósítások c. lapjának állandó munkatársa (→ 26. jegyzetmező). Vitába szállt a nyelvújítással, latin és német nyelvű értekezéseiben a magyar nyelvnek a keleti (török, ill. perzsa) eredetét igyekezett bizonyítani. Említett értekezése: *Über die Ähnlichkeit der hungarischen Sprache mit den Morgenländischen* (Lipce, 1797).

- (668) *Teleki Sámuel*, gróf (1739–1822): főispán, erdélyi kancellár (1791-től), könyvtáralapító. A göttingeni, a varsói és a jénai tudományos akadémiák tiszteletbeli tagja. (→ 22. jegyzetmező)
- (668) *Patakon meghala a' Philosophiát tanító Professor*: Szentgyörgyi István 1797-ig tanított a sárospataki kollégiumban filozófiát, és 1799-ben halt meg. (→ 15. jegyzetmező)
- (668) *Azonban a' Theologiát tanító Professor is meghala*: Öry Fülep Gábor 1773–1798 között volt Sárospatakon a teológia tanára, 1799-ben püspökké választották (1823-ban halt meg), utóda Kisari Tóth János (1799–1807) volt. Eszerint Beregszászi csak egy évig taníthatta a teológiát (vö. KONCZ 1981, 144).
- (668) *Báró Vay Miklós neki engedé Muslyai birtokát*: a Bereg vm.-i *Nagymuzsaly* (ma Muzsijevo [U]) Beregszászi Nagy Pál születési helye, báró *Vay Miklós (I.)* (1756–1824) királyi kamarás, tábornok birtoka volt (→ 69. jegyzetmező).
- (668) *Szatmár Vármegye ezer forint ajándékot ada neki*: Beregszászi Nagy Pál *Dissertatio philologica de vocabulorum derivatione ac formatione in lingua magyarica* (Pest, 1815) c. munkáját jutalmazta meg Szatmár vármegye 1000 forinttal.
- (668) *Prényi (Perényi) Zsigmond*, báró (1783–1849): Bereg vármegye főjegyzője (1805-től), majd alispánja, királyi tanácsos (1830-tól), Ugocsa vármegye főispánja (1834–1848). 1825 után a főrendi ellenzék egyik vezéralakja, a szabadságharc idején vezető politikai szerepet vállalt, 1849-ben az osztrák hatóságok kivégezték.
- (544) *Illiász' fordítását*: Vályi (Wályi) Nagy Ferenc fordítását.
- (179), (669) *Vályi (Wályi) Nagy Ferenc* (1765–1820): a sárospataki kollégium tanára, református lelkész, költő, műfordító. Sárospataki, miskolci és külföldi egyetemi tanulmányai után mezőcsáti segédlelkész, majd tiszadorogmai lelkész lett. 1798-tól haláláig a sárospataki kollégiumban a klasszika-filológia (*lat.: humaniorum*), majd a teológia tanára volt. Halála után Kazinczy bevezetésével és kiadásában jelent meg *Illiász*-fordítása. Az ebben Kölcsy engedélye nélkül és jelöletlenül átvett részek miatt bontakozott ki a magyar irodalom első plágium-vitája Kazinczy és Kölcsy között (Illiász-pör). Kazinczy barátja, fiainak keresztelője (Kazinczy Lajos kivételével).
- (179), (668) *Szemere Pál* (1785–1861): péceli birtokos, költő, kritikus, szerkesztő, a Magyar Tudós Társaság (MTA) (1831) és a Kisfaludy Társaság (1840) tagja. Budán, Halason, Nagykőrösön, Pápán, Sárospatakon, Pozsonyban, majd 1791–1804 között ismét Sárospatakon tanult, 1808-ban ügyvédi diplomát szerzett, ezután csak az irodalommal foglalkozott. A Tudományos Gyűjtemény egyik alapítója, az Élet és Literatúra (később Muzarion) szerkesztője és szerzője, a *Felelet a Mondolatra* egyik írója. Tagja a Magyar Tudós Társaság alapszabályát kidolgozó bizottságnak (1828). Kazinczy és Kölcsy bizalmas barátja. Kötetünkben említett diákkori munkája vélhetően az *Alkalmi versdarabkák* (Pozsony, 1802–1804, különnyomat a Magyar Hírmondóból), vagy: *Poétai zsegek* (Pest, 1806). Kazinczyval közös kötete: *Hat sonett* (kiadta Horvát István, Pest, 1811 [megjelent: 1812]). Szemere Ferenc fia. Első felesége Szemere Krisztina, második Csoma Borbála.
- (246) *Dédösömről juta eszembe, hogy ő csak a' valláscserélés által nyerheté vissza szabadságát*: Kazinczy ükapja, Kazinczy Péter (II.) (1638 k.–1689 előtt) kényszerült vallását megváltoztatni, mert részt vett a Wesselényi-összeesküvésben, amelynek bukása után 1671-ben a pozsonyi vészbírság távollétében halálra ítélte. Életét és birtokait Báthory Zsófia pártfogásával, katolizálással és 3000 Ft pénzbírság kifizetésével megmentette. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (246) *Bárczay István* (1762–1829): Bárczay Ferenc (I.) fia.
- (246) *melly titkos játékokat játszottam Munkácsi fogságomban*: Kazinczy vélhetően a rabtársai élelmezésére utal.
- (179) *Kótaj éjszaka*: Ibrányi Károlyné Kraynik Mária kótaji háza fogadó volt.
- (246) *Ibrányi Károlyné* Kraynik Mária (korábban Vékony Jánosné) (?–1802 v. 1803): Kraynik József (I.) testvére. *Kótaji* háza fogadó volt. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (179), (246) [1801. júl. 18.] *Mihálydi* (Szabolcs vm.): Nyírmihálydi.
- (669) *Vay Miklósné* Adelsheim Joanna (Johanna), bárónő (1776–1863): német nyelvű naplóró, első férje Puky András, második báró Vay Miklós (I.).

- (669) *Podmaniczkyne a' Bagi hídon...: Podmaniczky Lászlóné* Radvánszky Karolinával, Radvánszky János lányával, Kazinczy a bagi hídon 1800. aug. 2-án találkozott, amikor Kufsteinből Munkácsra szállították.
- (179), (246) [1801. júl. 21.] *Álmosd* (Bihar vm.): többek között a Péchy, a Kölcsey és a Kazinczy családoknak volt itt birtoka.
- (246) *Péchy Imre, II.* (1753–1841): ekkor Bihar vármegye első alispánja (1790–1803) és országgyűlési követe, a tiszántúli református egyházkerület és a debreceni kollégium főgondnoka (1801–1839), később alnádor és szeptemvir. Kazinczynak anyai ágon rokona. (→ 4.1. *Családfa/Péchy*)
- (246) *Palatínus*: József (Habsburg) főherceg (1776–1847), Magyarország helytartója (1795–1796) és nádora (1796–1847). II. Lipót és Mária Lujza fia, I. Ferenc öccse.
- (246) *Szlávy János* (1772–1840): a Martinovics-per egyik elítélte, 1803 januárjában szabadult. (→ 61. jegyzetmező)
- (246) *a' béke*: a Lunéville-ben kötött béke a Habsburg Birodalom és Franciaország között: → 1801. febr. 9.
- (179), (246) [1801. júl. 23.] *Várad*: Nagyvárad (Bihar vm.): ma Oradea (R).
- (246) [1801. júl. 24.] *Domokos Jakab* (1756–1821): a Wartensleben-ezredben hadnagy, majd Bihar vármegyei főadószerző és alispán. Domokos Lajos fia. Felesége: *Uray Julianna*. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (246) *convulsio* (lat.): görcsös roham, rángatózás.
- (179), (247) [1801. aug. 9.] *Irínyi Kisasszonyok / Irínyi Lászlónét két szép Kisasszonyaival's fíjával. A' lyányok, testvérei Báró Vay Lászlónénak, Becsky testvérekhez mentek: Irínyi Lászlóné* (Linkner A. Mária) lányai: Irinyi Zsuzsa (1769–?; báró *Vay Lászlóné*), Anna (*Becsky Józsefné*), fiai: Imre (?–1806; felesége: *Becsky Anna*), László, Zsigmond. (Tehát nem két veje, hanem az egyik veje és az egyik menyje volt Becsky).
- (179), (247) *Theat[rum] / Magyar Theatrum*: a debreceni Fejér Ló fogadó székérszínjében 1798-tól deszkaszínház működött (1811-ben leégett), ahol báró Wesselényi Miklós (I.) kolozsvári társulata rendszeresen vendégszerepelt. (Debrecenben 1808-tól téli előadásokat is tarthattak az ún. varga- vagy szücs-színben.) (KERÉNYI 1990, 100–103.)
- (247) *Nagy Gábor, I.* (1770–1861): debreceni ügyvéd. Csokonai diáktársa, Kazinczy és Csokonai bizalmas barátja, a Kazinczy család ügyvédje. Kutatta és gyűjtötte a régi magyar irodalom emlékeit. Felesége Lukács Jeanette (1805-től).
- (179) *Beck Pál* (1761–1827): téglási földbirtokos, mérnök, kancelláriai fogalmazó. (→ 18. jegyzetmező)
- (179) [1801. aug. 10.] *Domokos Lajos* (1728–1803): Debrecen nagy tekintélyű főbírája. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (247) [1801. aug. 12.] *Bánffy György*, báró (1739–1805): Kraszna és Doboka vármegye főispánja (1792–1805). Felesége báró Wesselényi Zsuzsánna (1743–1800), Wesselényi Miklós (I.) nővére.
- (247) *Wesselényi Miklós, I.*, báró (1750–1809): Erdély meghatározó ellenzéki politikusa. Irodalom pártoló, színházszervező zsidói nagybirtokos, Kazinczy támogatója. (→ 75. jegyzetmező)
- (179), (247) *Huszár Józsefné*, báróné (gróf Mikes Kata): Huszár József anyja, gróf Teleki Bora anyósa.
- (247) *Huszár József*: talán Huszár Józsefné fia, Huszár Antal unokatestvére. Első felesége gróf Teleki Bora, második gróf Mikes Róza (1831 k.)
- (247) [1801. aug. 13.] *fejér ló*: debreceni fogadó (színpad is, l. fentebb).
- (108), (179), (247) *Wesselényi Farkas*, báró (1744–1811): Közép-Szolnok vármegye főispánja (1770–1780). Wesselényi Miklós (I.) unokatestvére. Fiai: Wesselényi István, József, Farkas (1782–1851) és Ferenc (II.) (utóbbiról nem találtunk adatokat, talán Farkasnak Ferenc testvére).
- (179), (247) *Wesselényi István*, báró (1770–1840): kapitány. Wesselényi Farkas fia.
- (247) *Wesselényi Ferenc, II.*, báró: Kazinczy adatai szerint: (1772 k.–1793 k.) (→ 55. jegyzetmező)
- (247) *Valenciennes*: francia város és vár. (→ 55. jegyzetmező)
- (247) *Ferdinand Huszárai*: VII. Ferdinánd (Habsburg-Lotaringiai), főherceg (1754–1806), az 1741-ben felállított 2. gyalogezred tulajdonosa (1761–1806).

- (179), (247) *Wesselényi József*, báró (1769–1826): Wesselényi Farkas fia. Felesége 1801-től: gróf *Kendeffy Rachel* (1780–1840).
- (108), (247) *a' néki gyermekkorában adott pajkos tanács / az öreg Wesselényi [...] azt beszéltte...*: az egyik – *Az én naplóm*mal egyidejű – Kazinczy-levéltárban is megtalálható a „tanács”. (KazLev, 9/2200, Kazinczy – Döbrentei Gábornak, Széphalom, 1812. ápr. 8.)
- (108), (247) *Lázár János*, gróf (1703–1772): erdélyi kormányzó elnök (lat.: *statuum praesidens*).
- (108), (247) *Fac officium, taliter, qualiter. Mundum non reformes. Superioribus non obloquaris. / Fac officium taliter qualiter; superioribus ne obloquaris; mundum non reformes.* (lat.): 'Lásd el úgy-ahogy hivatalodat. A világot ne akard megváltoztatni. Fölötteseidnek ne mondj ellent.' / 'Lásd el úgy-ahogy hivatalodat, fölötteseidnek ne mondj ellent, a világot ne akard megváltoztatni.'
- (247) *goutíroz* (fr.–ném.): kedvel.
- (247) *dignitás* (lat.): méltóság.
- (247) *remonstratio* (lat.): tiltakozás, kifogás.
- (108), (247) *Nem vagyok én Chrisztus, ugymond...*: l. a fentebb is említett levelet: KazLev, 9/2200, Kazinczy – Döbrentei Gábornak, Széphalom, 1812. ápr. 8.
- (108) *Fejérvár*: Károlyfejérvár, Gyulafejérvár (Alsó-Fehér vm.): ma Alba Iulia (R).
- (108), (247) *Diódi Reform. Pred. / Diódi Pap*: (a lelkészről további adatokat nem találtunk); *Diód* (Alsó-Fehér vm.): ma Stremț (R).
- (108), (247) *II. József 1773ban ott útazott / József*: 1773. máj. 26-án indult II. József két hónapos magyarországi és erdélyi utazásra.
- (108) *consistorium* (lat.): gyűlés, egyháztanács.
- (108) *exprobráltat* (lat.): megszidat, szemrehányással illet.
- (248) [1801. szept. 3.] *skatulya* (rég.): doboz.
- (248) *császár*: I. Ferenc.
- (179), (248) *Viczay József* (1746–1810): kassai orvos, sebész. Kazinczy barátja. Kassai házánál a Martinovics-perig titkos összejöveteleket tartottak gróf Török Lajos és Szulyovszky Menyhért részvételével. Szabadkőműves. (→ 23. jegyzetmező)
- (248) *Fried Sámuel* (1754–?): kassai kereskedő és tanácsos, Kazinczy barátja.
- (179) *Th.*: Radvánszky Terézia (Cidli; Szerencsy Józsefné) (?–1829 után), Radvánszky János lánya. (→ 29. jegyzetmező)
- (179) [1801. szept. 5.] *Baranyai Miklós*: névtévesztés, helyesen: Baranyai Mihály.
- (248) *Baranyai Mihály* (1768–1831 után): jurátus volt, amikor a Martinovics-perben 5 év börtönrre ítélték. 1800 májusában szabadult.
- (248) *Újgyörgyi (Neumüller) József*: kamarai tisztviselő. A Martinovics-perben 5 évi börtönrre ítélték, 1800 májusában szabadult (1809-ben még élt).
- (248) *Herr von Kazinczy [...] es ist gar nicht schön, dass Sie mich neben Baranyai nich auch sehen wollte* (ném.): 'Kazinczy úr [...] ez bizony nem szép, hogy Baranyai úr mellett engem észre sem akart venni'.
- (179), (248) *Szentiványi Náni* (Anna-Mária; *Kapy Józsefné [II.]*) (1770 k.–1831 után), apja: Szentiványi Ferenc (1731–1823) országbíró (lat.: *judex curiae*, 1802–1806) (→ 32. jegyzetmező). Két gyermeke: Amália (Gyürky Pálné 1828-tól), István (1838–1839 között Sáros vármegyei alispán.)
- (248) *Kapy József, II.* (1767–1823): bölcsészdoktor, Sáros vármegye országgyűlési követe (1790, 1792), majd jegyzője és alispánja, a tiszáninnyi kerületi tábla ülnöke (1810), királyi tanácsos. Kapy József (I.) fia.
- (179), (248) [1801. szept. 8.] *Balajt* (Borsod vm.): a Ragályi család birtoka.
- (248) *Rbédey Gedeonné*: Ragályi Klári, Ragályi József (I.) lánya, Ragályi Mária Magdolna és Erzsébet testvére. Kazinczy kassai barátnéja.
- (248) *Magdolna és Erzsébet Kisasszonyok*: Ragályi József (I.) lányát, Mária Magdolnát Kazinczy testvére, József 1802-ben feleségül vette. Ragályi Mária Magdolna testvére Erzsébet (Fáy Józsefné) és Klári. (→ 4.1. Családja/Kazinczy)
- (248) *Consiliárius*: Ragályi József (I.) (1733–1804), Borsod vármegye alispánja (1787–1800), királyi tanácsos. Kazinczy testvérének, Józsefnek, apósa. (→ 29. jegyzetmező)

- (179) [1801. szept. 9.] *Pócs* (Szabolcs vm.): Máriapócs vagy Pócspetri.
- (248) *Hericz-féle ház*: vélhetően egy alsóregmeci ház; Hericz Imre az alsóregmeci birtokát zálogba adta a Kazinczy családnak.
- (248) *campagnard* (fr.): vidéki, bárdolatlan ember.
- (248) *Vér Náni*: (további adatokat nem találtunk.)
- (248) *tutor* (lat.): gyám, pártfogó.
- (248) *recommendál* (lat.): ajánl.
- (249) [1801. szept. 14.] *M.al és M.val*: Kazinczy Miklóssal és Kazinczy Miklósnéval.
- (179), (249) [1801. szept. 14., 15.] *Poruba* (Liptó vm.): Kisporuba, ma Liptovská Porúbka (SZK).
- (179), (249) *Theréz / Tb.*: Radvánszky Terézia (Cidli; Szerencsy Józsefné) (?–1829 után), Radvánszky János lánya, Kazinczy kassai barátnéja. (→ 29. jegyzetmező)
- (249) [1801. szept. 14.] *Vily* (Abaúj [1881-től Zemplén] vm.): ma Vilyvitány része.
- (249) *peslérezni* (rég., táj.): járkálni, jönni-menni.
- (249) *Die Narren muss man mit Kolben lausen* (ném.): 'A bolondok tetveit fütőkössel fésüld ki.'
Kazinczy egy anekdotához fűzött – saját tévedését kiigazító – jegyzete: „Erre Erdődy: »Tiszteletes Uram, betűről betűre ez is megvan a' Bibliában: B–m a' lelkét az ilyen ebadta bolond Papnak« – A' Papnak ellállott szeme, szája. Jól fordítá Dr. Luther Márton a' Szent Írásnak egy helyét: Den Narren muss man mit Kolben lausen.*
- * Rösler Budai Ujságírótól tudom, hogy ezt nem a' Szent Írás' fordításában, hanem asztalibeszédiben mondta.” (Az Erdődy Lajos szabolcsi főszolgabíró és „eggy Bereg Vármegyei rossz Predikátor” szóváltását elbeszélő autográf feljegyzés a *Történetek régiek és újak, a köz életből és a házi körből, tiszteletesek, bohók, és utálatosak* c. kéziratkötetben található, lelőhelye: a Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtára [Debrecen], R 610, 7–8.) Martin Luther (1483–1546): német vallásreformátor, Ágoston-rendi szerzetes, Biblia-fordító.
- (179) [1801. szept. 15.] *Soos Pálné [II.]*: Beothy Franciska (II.) (Fanny): Beothy János lánya, 1798-ban vette el Soos Pál. Gróf Dessewffy József egy versét németre fordította, Kazinczy ezt egy episztolában írta meg: *Egy kis kör kívánságára*. (→ 4.1. Családfa/Szirmay)
- (179), (249) *Gálszécs* (Zemplén vm.): ma Sečovce (SZK).
- (179), (249) *Kemencze* (Hont vm.): Szerencsy Józsefné Radvánszky Terézia lakhelye.
- (179), (249) *Polyxén / Radvánszky Polyxén* (Blidli; Újházy Sámuelné 1794-től) (?–1831 után): Radvánszky János lánya, Kazinczy kassai barátnéja. (→ 44. jegyzetmező)
- (249) [1801. szept. 17.] *Budamér* (Sáros vm.): ma Budimír (SZK).
- (249) *Okolicsányi János* (1740–1820): eperjesi kerületi jegyző és elnök, Zemplén vármegyei rendes (rég., lat.: *ordinarius*; azaz nem helyettes) alispán, tornai főispán (1810–1820).
- (179), (249) [1801. szept. 17., 25.] *Szemere Albert* (1760–?): Kazinczy sárospataki diáktársa, tolcsvai birtokos.
- (249) [1801. szept. 25.] *Izdenczy József*, báró (1733–1811): államtanácsos, miniszter. 1771-től az erdélyi, 1776-tól a magyar kancellárián tanácsos, 1782-től az udvari tanügyi bizottság tagja, 1784-ben Nyitra vármegye királyi biztosa, majd 1785-től az Államtanács első magyar tagja.
- (249) [*Szemere Albert*] *fellépését a' Császárnál és Izdenczynél, az akkor Mindenhatónál, lásd Apomnem. II. Köt. lap.*: a görög 'apomnémoneumata' szó jelentése: emlékezetes dolgok (Xenophón művének címe is). Feltehető, hogy Kazinczy a *Történetek régiek és újak, a köz életből és a házi körből, tiszteletesek, bohók, és utálatosak* c. kéziratgyűjteményére utalt. Itt több autográf feljegyzés olvasható Szemere Alberttól, közte egy *Szemere Albert Status Consiliarius Izdenczy Józsefnek*. 1801. című is. Eszerint Szemere Albert engedélyt kért és nyert a császártól a két fiatal esküvőjére, de viselkedése visszás volt. Ugyanitt olvasható, hogy 1801. szept. 25-én Kazinczy László inti Kazinczyt, hogy ne is hallgassa meg ezt a történetet, mert veszélyt jelenthet rá. (Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtára [Debrecen], R 610, 25–28.) (→ 63. jegyzetmező)
- (179), (249) [1801. szept. 29.] *Jesztreb*: (l. fentebb).
- (179), (249) *Berető* (Zemplén vm.): Berettő, ma Bracovce (SZK). Kazinczy András (II.) lakhelye, amely feleségének hozományaként került birtokába.

- (249) *Soos Pál, II.*: Zemplén vármegyei főbíró (1813–tól), alispán (1829–tól). Soos Pál (I.) fia. Felesége 1798-tól: *Beothy Franciska (II.)* (Fanny) Beothy János lánya. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (249) *a' mint látni fogjuk alább a' Decemberi Naplóban lap 59.*: Kazinczy a jelen szöveg kéziratának autográf számozású 59. oldalára utal. Itt a „Felülvén a' szekérre, L. elfojtott hanggal lobbantá szememre...” kezdetű bekezdés eleje (ill. az ez előtti 3 és fél mondat) olvasható.
- (180) [1801. okt. 1.] *Szemere Jánosné*, Kazinczy Terézia (II.) (később: Bernáth Jánosné) (1774 után–?): Kazinczy Péter (III.) lánya, Szemere Péter anyja. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (180) [1801. okt. 2.] *Szirmay Tamásné (III.)*: Szirmay Jeanette v. Johanna (1772–1831). (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (180) *Szécs Keresztúr* (Zemplén vm.): Szécskeresztúr, ma Zemplínska Teplica (SZK).
- (180), (249) [1801. okt. 4.] *Kuczorgó*: csárda Szabolcs vm.-ben, a fogadós Koczog István.
- (249) *tour* (fr.): túra, körút.
- (180), (249) [1801. okt. 5.] *Vay Miklós, I.*, báró (1756–1824): királyi kamarás, tábornok, hadmérnök, folyószabályozási királyi biztos. Felesége: báró *Adelsheim Joanna* (Johanna), (1776–1863). (→ 69. jegyzetmező)
- (180) [1801. okt. 11.] *Kálló*: Nagykálló, 1875-ig Szabolcs vármegye székhelye volt.
- (249) [1801. okt. 15.] *Nagy Gábor Úrral már dolgozunk a' Regmeczi, nem sokára tartandó Executióhoz készülvén*: Nagy Gábor (I.) (1770–1861) debreceni ügyvéd segítségével a Kazinczy család a Hericz családdal egyezkedik (l. alább).
- (180), (249) *Hallgató*: Munkács környéki hegy.
- (249) *Úza Pál* (1763–1824): jogász, Kazinczy barátja és fogolytársa. A Martinovics-perben halálra ítélték, majd kegyelmet kapott, de csak 1803 februárjában szabadult.
- (180), (249) [1801. okt. 22., 30.] *Toronya* (Zemplén vm.): ma Třňa (SZK); Kazinczyéknek itt szőlőjük volt.
- (180) [1801. okt. 24.] *Velejte* (Zemplén vm.): ma Vel'aty (SZK).
- (180) *Csáki*: további adatokat nem találtunk.)
- (180), (250) [1801. nov. 3., 7.] *Hericz. Exec. / Executio Regmeczen*: Hericz József (I.) az apja – Hericz Imre – által elzálogosított alsóregmeci birtokrészt szerezte vissza Kazinczy anyjától. Az említett 14 523 Ft 44 krajcárt tehát ezért fizette Hericz. A Hericz (Héricz) család 1730-tól volt birtokos Alsóregmecen. Kazinczyék 1802. jún. 25-én költöztek ki a birtokról. (→ 65. jegyzetmező; vö. VÁCZY 1915, 564.)
- (250) [1801. nov. 3.] *exequens* (lat.): végrehajtó.
- (180), (250) *Fáy Barnabás* (1753–1829): főjegyző (1784–tól), a debreceni kerületi tábla ülnöke (1787–tól). (→ 29. jegyzetmező)
- (250) *Consignatio Sessionum et Appertinentiarum* (lat.): 'a teleknek és tartozékainak jegyzéke.'
- (180), (250) [1801. nov. 11.] *Kis János első levele miolta itthon vagyok / Kis Jánosnak első levele érkezik, kiszabadulásom olta: Kis János (I.)* (1770–1846) evangélikus püspök, író, költő, Kazinczy barátja (→ 59. jegyzetmező). Az említett levél: KazLev, 2/494, Kis János – Kazinczynak, Kővágóórs, 1801. nov. 2.
- (250) [1801. nov. 22.] *Csáky Antal*, gróf (1747–1806): udvari kamarás, Szepes vármegyei főispán (1800–1806). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. 1790-ben az abaúji koronaörök kapitánya volt.
- (250) *Barkóczy János, II.*, gróf: a miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa, a tiszántúli kerület királyi biztosa (1827–tól).
- (250) *Keglevics Ágoston*, gróf (1759–1813): udvari kamarás, főtí birtokos.
- (250) [1801. nov. 25.] *Sztáray* talán: gróf Sztáray János-Filep (1739–1815): helytartósági tanácsos (1770), Ung vármegyei főispán (1772–1785, 1790–1804). (→ 2. jegyzetmező)
- (250) *Brandl*: (a Sztáray család komornyikjáról további adatokat nem találtunk.)
- (250) *Márjási Zsigmond* (1759 után–?): Kazinczy sárospataki diák társa, Máriássy Boldizsár testvére.
- (250) *Keczer György*: Kazinczy eperjesi ismerőse az 1780-as évekből, Steinmetz Anna (Náni, Ninon) férje.

- (250) *Szirmay József* (1765–1811): Szirmay Sándor fia, András (II.) testvére. Első felesége: Kállay Mária (Mimi), második: Bégányi Jozefa.
- (180) [1801. dec. 6.] *Szlávy György* (1764–1818): Bihar vármegye főszolgabírája. 1794-ben a nagy-károlyi főispáni beiktatáson Kazinczy vont be a Martinovics-mozgalomba. 3 évi börtönre ítélték, 1798 júniusában szabadult. (→ 59. jegyzetmező)

63. jegyzetmező: 1801./testvérek

64. [Kazinczy Ferencz kellemetlenségei László és Dienes öccsével] (109–118)

74. [1801–1804] (180)

78. Az én naplóm (250–260, 311–312)

A *Kazinczy család* említett tagjai:

anyám / Asszonyám / Asszonyom Anyám: Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812), Kazinczy anyja, *Bossányi Ferenc (II.)* (1703–1786) és *(Kóji) Comáromy Julianna* (1717–1798) lánya.

Péter Bátyám: Kazinczy Péter (III.) (1747–1827), Kazinczy nagybátyja.

Laczi / László: Kazinczy László (I.) (1763–1807), Kazinczy öccse. A bihari nemesi fölkelők alezredese (*ném.*: *obristlieutenant*) lett 1800-ban, majd ezredese 1805-ben. Egyébként császári tisztként az állomáshelye az osztrák *Lincz / Linz* volt.

Klári: Kazinczy Klára (Kraynik Józsefné [I.]) (1766–?), Kazinczy húga.

Miklós: Kazinczy Miklós (1774–1844), Kazinczy öccse. Felesége 1797-től: *Beothy Victoire* (1778–1823), Beothy János (?–1786) Bihar vármegyei alispán (1783-tól) és Baranyai Borbála lánya.

József / Józsi / Jósi: Kazinczy József (II.) (1772–1855), Kazinczy öccse. Felesége 1802-től: Ragályi Mária Magdolna (1778–1839). Apósa: Ragályi József (I.) (1733–1804) Borsod vármegyei alispán (1787–1800), királyi tanácsos.

Susi: Kazinczy Zsuzsanna (Péchy Sándorné) (1768–1842), Kazinczy húga.

Dienes: Kazinczy Dienes (1761–1824), Kazinczy öccse.

Julis: Kazinczy Julianna (1762–1844), Kazinczy húga. Férje 1785-től *Dercsényi János* (eredetileg: Weisz) (1755–1837): Zemplén vármegye főorvosa.

(→ 4.1. *Családja/Bossányi és Kazinczy*)

(109) *Az itt nyomban következő levél az...*: a szöveget megtaláló és közlő Dékányi Kálmán szerint: „a K. F. levele, »mely a nagy tüzet csinálta« hiányzik” (vö.: 3.2. *Az egyes szövegek adatai és keletkezése*, 3.2.1. *Feljegyzések*).

(109), (116) *correspondentia; correspondeál* (lat., rég.): levelezés; levelezik.

(109) *Nil conscire sibi! nulla pallescere culpa!* (lat.): 'Magad semmivel se vádold, ne szégyellj semmi vétet!' (Horatius, *Epistulae*, I. I. 61.; az idézet előfordul még: *Aszalai János* [...] *keze-írása, jelen kötet*, 60.)

(110) *sajnosan veszi* (rég.): nehezen veszi.

(110) *Szemere Albert* (1760–?): Kazinczy sárospataki diáktársa, tolcsvai birtokos.

(110) *Azt írja a' bátyámnak, hogy én neki azt mondtam, hogy keresetit a' Susi gyermekeinek bagyja...*: Kazinczy Dienes nagyváradi házát végül Kazinczy örökölte: „Dienes melybeli vízi-betegségben meghala, 's 1820. csinált testamentomában Váradi házát, mellyet 1795. maga kezde építeni, nekem hagyá, de azon kötelezés mellett, hogy adósságait fizessem; [...] A' testamentom' tétele olta adósságai nem fogytak, hanem szaporodtak; 's így köszönöm a' szegény öcsémnek a' mit sem nem kerestem soha, sem soha nem reményltem: de adná Isten, hogy üresen ne hagyattassam.” (KazLev, 19/4368, Kazinczy – Cserey Miklósnak, [Széphalom], 1824. júl. 8.)

(110), (255), (311) [1801. dec. 22., 1803?] *Péchy Imre, II.* (1753–1841), ekkor Bihar vármegye első alispánja (1790–1803) és országgyűlési követe, a tiszántúli református egyházkerület és a debreceni kollégium főgondnoka (1801–1839), később alnádor és szeptemvir. Kazinczynak anyai ágon rokona. (→ 5. jegyzetmező)

- (180), (250) [1801. dec. 19.] **Budai Esaiás** (1766–1841): debreceni professzor, református püspök, történész, a Magyar Tudós Társaság (MTA) tiszteletbeli tagja (1831). Debreceni tanulmányai után 1792-től Göttingenben, Oxfordban és Hollandiában tanult, bölcsészdoktorként tért haza 1794-ben. A debreceni kollégiumban történelmet, latin és görög nyelvet, majd 1808-tól teológiát tanított. 1821-től lelkész, majd 1822-től a tiszántúli egyházkerület püspöke. Tagja a Magyar Tudós Társaság alapszabályát kidolgozó bizottságnak (1828). 1800-ban *Közönséges historia* címen háromkötetes egyetemes történeti munkát jelentetett meg Debrecenben. Kötetünkben említett beszédének kiadása: *Halotti beszéd... Rbédei Lajos élete párja... Kátsándi Terézia... felett...* (Nagyvárad, 1804.) Felesége: **Ertsey Klára**, Varjas János unokája.
- (180), (250) **Széplaki Pál** (1765 k.–1810): ügyvéd, debreceni jogtanár. Losonci, sárospataki, göttingeni tanulmányai után Pesten ügyvédnek esküdött, majd 1808-tól a debreceni kollégium jogi tanszékén tanított.
- (250) *reduplicatio* (lat.): ismétlés, kettőzés.
- (250) **Rbédey ház**: Rhédey Ferenc Bihar vármegyei alispán (1816–1820) debreceni háza.
- (110), (180), (250) [1801. dec. 19.] **Domokos Lajos** (1728–1803): debreceni főbíró. Felesége: **Kenesey Katalin** (Domokos Lajosné) (?–1804). **Gyermekei**: Jakab, Imre, Dienes, Lőrinc, Lukács, Mária (Berzsenyi Lajosné, majd Halmágyi Lászlóné). **Unokái**: Julianna (báró Döry Józsefné), László, Rozália (Illosvay Dánielné), Zsuzsanna (Illosvay Györgyné), Zsófia (Barcza Dánielné), Zsigmond, Márton. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (252) **Domokos Imre**: debreceni tanácsnok, Bihar vármegyei táblabíró, majd alispán. Domokos Lajos fia. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (252) **Domokos Lőrinc** (1761–1825): Békés és Bihar (1803–1810) vármegyék főjegyzője, többször is országgyűlési követ. Domokos Lajos fia. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (110), (253) [1801. szept. 29.] **Kárner László** (1759–1824), ungvári alispán, királyi tanácsos (1819).
- (110) **Fráter István** (?–1806): bihari birtokos, a miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa volt.
- (110) **a' Pap**: (további adatokat nem találtunk.)
- (111) *magistratusalis személy* (lat.): városi v. vármegyei tanácsi előjáró.
- (111), (254) [1801. dec. 19.] **Sauer Kajetán**, gróf (?–1810): nagyvárad püspök. Gróf Batthyány Strattmann József érsek unokaöccse és bizalmasa.
- (254) *dissimulál* (lat.): figyelmen kívül hagy.
- (254) *resensus* (lat.): ellenérzés.
- (111), (117) *respectál* (lat.): tiszteletben tart.
- (111) *interponál* (lat.): közbevet vmit.
- (111) *auctoritás* (lat.): tekintély.
- (254) *Domine Spectabilis, faciat...* (lat.): 'Tekintetes uram, vessen véget ennek a veszekedésnek; ez a dolog eljut a nádor vagy kivált az uralkodó füleihez, s rám felelőség(re vonás) terhét rakja, hogy ilyenek történnek az én házamban.'
- (111), (254) **Baranyi Mihály** (Várad és micskei), talán: Baranyi Gábor fia, aki országgyűlési követ volt (?–1802).
- (254) *contagio* (lat.): ragály, fertőzés (átvitt értelemben is).
- (254) *revolutionáris principiumok* (lat.): forradalmi alapelvek.
- (254) *alles was zur...* (ném.): 'külföldön mindenki, aki tágabb vagy szűkebb értelemben az értelmiséghez tartozik, republikánusként gondolkozik.'
- (255) [1801. dec. 25.] *ewige Feindschaft* (ném.): örök harag.
- (111) *geníroz* (fr.): zseníroz, zavar.
- (112), (250) [1801. dec. 19.] **Teleki László, II.**, gróf (1764–1821): író, költő, református főgondnok (1803-tól), szeptemvir (1819-től). Teleki József (I.) fia. Felesége: báró **Mészáros Jeanette (Joanna)** (1784–1844). (→ 22. *jegyzetmező*)
- (112), (250) **Josef Teleki / Teleki József, I.**, gróf (1738–1796): író, költő, Ugocsa vármegyei főispán, a dunamelléki református egyházkerület főgondnoka, koronaőr (lat.: *coronae custos*). Felesége: **(Királyfalvi) Róth Johanna** (1741–1813), Róth Tamás és Vattay Borbála lánya, Kazinczy dédanyjának, Róth Juliannának unokahúga (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*). (→ 12. *jegyzetmező*)

- (250) *exhortatio* (lat.): intő, buzdító beszéd, szentbeszéd.
- (251) *Desöffy József*: gróf Dessewffy József (1771–1843), költő, író, országgyűlési követ. (→ 47. jegyzetmező)
- (251) *confessarius* (lat.): vértanú, mártír.
- (251) *excessus* (lat.): kicsapongás, kihágás.
- (251) *Szent Györgyi István* (1736–1799): sárospataki professzor. (→ 15. jegyzetmező)
- (251) *Pánczellhegyig kísértált*: Kazinczy visszaemlékezését Szentgyörgyi sétájáról egy aszalói lelkész feljegyezte naplójában: l. HEGYALJAI KISS 1928, 242. (idézve: → 15. jegyzetmező). *Pánczellhegy*: Sárospatak közelében lévő hegy.
- (251) *Vay József, I.* (1752–1821): szeptemvir, helytartói tanácsos, a sárospataki kollégium főgondnoka. (→ 15. jegyzetmező)
- (251) [1801. dec. 19.] *Roussseau*, Jean-Jacques (1712–1778): francia író, filozófus.
- (251) *decennium* (lat.): évtized.
- (251) *archimandritaság* (gör.): rendfőnökség. Az archimandrita a görögkeleti egyház kolostorfőnöke, főpátpja.
- (251) *conjunktúra* (lat.): itt: körülmény.
- (251) *II. Leopold a' Frankfurti Coronatióra [...] talán [...] a' mostani Császár Német Országi koronázásakor 1792ben*: II. Lipót 1790. szept. 30-án a Majna menti Frankfurtban választották német-római császárrá, de okt. 9-én Aachenben koronázták meg. I. Ferenc magyar királyt II. Ferenc néven 1792. júl. 12-én koronázták német-római császárrá Frankfurtban.
- (251) *Musageta* (gör.–lat.): 'a műsákat vezető', vagyis a művészetek és tudományok beavatott irányítója.
- (251) *in possessorio veri* (lat.): igaza tudatában.
- (251) *progressio* (lat.): haladás, emelkedés.
- (251) *legabsurdusabb* (lat.): legképtelenebb.
- (251) *Leo X.* (1475–1521): X. Leó pápa (eredetileg: Giovanni de Medici).
- (252) *1791. Pesten Synodus tartatott*: Budán, és nem Pesten, volt 1791. szept. 14.–okt 13-a között református zsinat (gör.: *synodus*). Pesten ezzel egy időben evangélikus egyházgyűlés volt. Az id. gróf Ráday Gedeon, majd gróf Teleki József vezette református zsinat egy új egyházi törvénykönyvet is tárgyalt, amely részben Domokos Lajos elvei alapján épült fel. Ezáltal az egyházi törvénykezést ki kívánták terjeszteni az egyházkormányzás, az egyházi fegyelem, az iskolai szervezet és a vagyonügy kérdésein túl a házasságügyre is. (ZOVÁNYI 1977, *Budai ref. zsinatszócikk*.)
- (252) *a' duellum legibus etiam religionis* (lat.): 'a párbaj egyházi törvények által is.'
- (112), (252) *Praesese a' Synodusnak* (lat.–gör.): 'elnöke a zsinatnak.'
- (112) *publice declarálta* (lat.): nyilvánosan kijelentette.
- (112) *mit dem Ton und Gesticulation des Gr. Josef Teleky* (ném.): 'gróf Teleki József hangjával és gesztikulációjával.'
- (252) *mimice* (gör.–lat.): mimikával, arcjátékkal.
- (252) *gravis* (lat.): komoly, tekintélyes, nehéz(kes).
- (252) *severus* (lat.): szigorú.
- (252) *austerus* (lat.): fanyar, komor.
- (112), (252) *dehonestatorius Processus* (lat.): becsületbeli ügy, becsületsértési eljárás.
- (252) *dehonestál* (lat.): becsületében megsért.
- (252) *processus* (lat.): eljárás, ügyintézés, per.
- (252) *ordálum* (lat.): istenítélet.
- (112) *monosyllabok* (gör.–lat.): megjegyzések.
- (112) *sanctio* (lat.): szankció.
- (112) *resquiroz* (fr.–ném.): reszkíroz, kockáztat.
- (112), (252) *Rbédey Lajos*, gróf (1763–1831): huszár hadnagy (1783), arany sarkantyús vitéz (1792), a bihari inszurgens sereg parancsnoka (1795, 1805), később országgyűlési követ, adminisztrátor. Kácsándy Teréziának, Kazinczy ifjúkori barátnéjának férje. (→ 70. jegyzetmező)
- (253) *consternatio* (lat.): megdöbbenés, megütközés.

- (112) *argumentum* (lat.): érv, bizonyíték.
- (112) *respectál* (lat.): tiszteletben tart, elismer.
- (112) *Verlegenheit* (ném.): zavar, kínos helyzet.
- (112) *pausa* (gör.–lat.): szünet.
- (113), (255) [1801. dec. 22.] *spectator* (lat.): szemtanú, szemlélő.
- (113) *casus* (lat.): ok, alkalom, ürügy.
- (113), (253) [1801. szept. 29.] *Berető* (Zemplén vm.): Berettő, ma Bracovce (SZK). Kazinczy András (II.) lakhelye, amely feleségének hozományaként került birtokába.
- (113) *elementum* (lat.): alap, sajátosság.
- (113) *Saxonia* (lat.): Szászország.
- (113) *ex ratione status, az az ex finibus civitatis* (lat.): 'az állam helyzetéből, azaz a polgárok közösségének határaiból.'
- (113) *inproportionált* (lat.): nem arányos, korlátozott.
- (113) *skartéta* (rég.): papírszelet, iromány.
- (113) *egy szemtelen ember*: Rozgonyi József (I.).
- (253) *Rozgonyi József, I.* (1756–1823) sárospataki tanár, akinek Lengyel József ellen írt c. munkája vélhetően azonos az *Észrevételek azon még kézírásban lévő s a Kant ízlése szerint készült munkára nézve, melynek neve: Erkölcsi tudományok megrostálása* (Sárospatak, 1813) c. kiadvánnyal. (→ 15. jegyzetmező)
- (113) *Lengyel József* (1770–1821): református lelkész, debreceni tanár. A debreceni kollégiumban tanult, ahol 1795-ben diáktisztviselőként részese volt Csokonai kicsapásának. Külföldi egyetemi tanulmányai után 1798-tól a debreceni kollégium filozófiatanára lett, 1802-től lelkész volt Nagyszalontán, Nagyváradon, majd Szalacson.
- (113) *Pasquillant* (ol.): gúnyirat.
- (113), (251) [1801. dec. 19., szept. 29.] *Kant*, Immanuel (1724–1804): német filozófus.
- (113) *Socrates* (Szókratész) (i. e. 469–i. e. 399): görög filozófus.
- (113) *egy homályos Író*: Hérakleitosz (i. e. 550 k.–i. e. 475 k.), görög filozófus, akinek tanításai homályos nyelvű töredékekben maradtak fenn.
- (113) *competens* (lat.): illetékes, hozzáértő.
- (113) *auctoritás* (lat.): tekintély.
- (113) *Newton*, Isaac (1643–1727): angol fizikus, matematikus, csillagász, a mechanikus világkép kidolgozója.
- (113) *es sey gar nichts dran* (ném.): 'ebből egy szó sem igaz'.
- (113) *das ist sehr sonderbar* (ném.): 'ez nagyon különös'.
- (253) [1801. szept. 29.] *praesumptio* (lat.): vélelem; az ellenkező állítás bizonyításáig fennálló feltevés.
- (253) *es sey an die ganzen Kantischen Philosophie gar nichts* (ném.): 'az egész kanti filozófia semmit sem ér'.
- (113) *das ist sehr sonderbar* (ném.): 'ez nagyon különös'.
- (113) *capacitál; capacitáció* (lat.): rábeszél, meggyőz; rábeszélés, meggyőzés.
- (113) *praemittál* (lat.): előre bocsát, előre megmond.
- (113) *böbnisch* (ném.): gúnyos.
- (114) *obtestál* (lat.): istenekre esküszik, ünnepélyesen állít.
- (114) *reconciliatio* (lat.): kiengesztelés, helyreállítás.
- (114) *delator* (lat.): áruló, besúgó.
- (114) *mit munda Szemere Albert felől, kitől elvonni igyekezett, a' kitől intett, hogy magamat ójjam*: Kazinczy Szemere Albertnek *apróbb bolond és vakmerő tettei* c. autográf feljegyzéséből kiderül, hogy Szemerét a titkosrendőrség emberének, besúgónak tartották. A Kazinczy testvérek kapcsolatát eszerint az rontotta meg, hogy László úgy vélte, hogy a bátyja őt is besúgónak tartja. Ugyanebben a kéziratgyűjteményben található az a *Szemere Albert Status Consiliárius Izdenczy Józsefnek. 1801.* című anekdota is, amelytől óva inti László Kazinczyt. (Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtára [Debrecen], R 610, 29–30 és 25–28.) (→ 62. jegyzetmező)

- (114) *Schiller*, Friedrich (1759–1805): német költő, drámaíró. Említett műve: *Stuart Mária* (1800.) E darab említett szereplői: William Cecil *Burleigh* (Burghley) (1520–1598) angol báró és I. Erzsébet (1533–1603) angol királynő (1558–1603). Kötetünkben említett művei még: *Don Carlos* (1787/88; e művét Kazinczy részben lefordította); *Xenien* ('Xéniák'; 1796, Goethével közösen).
- (114) *remarqu(e)* (fr.): megjegyzés, észrevétel.
- (114) *Socinus cultus*: unitárius vallás. Laelius *Socinus* (1525–1562) és Faustus *Socinus* (1539–1604) itáliai teológusok tantételeiken alapul az Erdélyben elterjedt, Szentháromság-tagadó unitárius egyház.
- (114) *Synagóga* (gör.–lat.): zsinagóga, zsidó templom.
- (115) *Und jetzt wird erst das Feuer gross...* (ném.): 'És a helyzet csak most válik forróvá, mert Susie lánya Julishoz áll be tanoncnak, és azt hogy: ez már így marad.'
- (115) *Klugheit* (ném.): okosság, ügyesség.
- (115) *quart pagina* (lat.): negyedréti méretű oldal.
- (116) *Selind* (Bihar vm.): Érselénd, ma Šilindru (R).
- (116) *Herr Bruder* (ném.): 'testvér uram'.
- (116) *compellatio* (lat.): megszólitás.
- (116) *in Vertraulichkeit* (ném.): bizalmasan.
- (116), (311), (255) [1801. dec. 22.] *Klobusiczki Antalné Pruszkai Antónia*: Klobusiczky Antal (1739–1826) helytartói tanácsos felesége.
- (116) *interdictum* (lat.): tilalom.
- (116) *substrahálva; substrahált* (lat.): aláhúzva, aláhúzott.
- (116) *dumm dreistes Urtheil über die Mama von zweyen ihrer Kinder* (ném.): 'két gyermekének ostoba tiszteletlen ítélete anyjukról'.
- (117) *dumm* (ném.): ostoba, hülye.
- (117) *Gegner* (ném.): ellenfél, ellenség.
- (117) – – – *sanguine iunctus, // Mente tamen propior. // Ovid. Metamorph.*: az idézett Ovidius-sorok eredetileg: „qui tibi materno quamvis a sanguine iunctus, mente tamen, Phaethon, propior fuit”: „bár vérségi kötelék fűzi [hozzád], szellemében távolabb áll [tőled]” (Ovidius, *Metamorphoses*, II, 369–370.).
- (117) *adieu* (fr.): isten veled!
- (117) *De dato 11^{ae} May ír* (lat.): 'május 11-i dátummal ír' (az említett levél elveszett vagy lappang).
- (117) *általam bozzá küldött bosszú Német levelemet*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (117) *in originali* (lat.): eredetiben.
- (117) *Ad d[e] d[at]o 2ae Febr[uarii] iratott általam Dienesnek; és most Linczből jövőn hozzám, ezen csomó elején áll* (lat.): 'a február 2-ára keltezethez...' (ez a levél elveszett vagy lappang, már Dékáni sem találta meg).
- (117) *dumm dreistes Urtheil* (ném.): 'ostoba tiszteletlen'.
- (117) *sincere* (lat.): őszintén.
- (118) *dasz er in dem Hause eines Mannes, wie Franz u[nd] D. sich sehr unartig betrug* (ném.): 'hogy egy olyan férfiú házában, mint Franz és D. nagyon illetlenül viselkedett'.
- (118) *dasz ich mich in einem schönen Licht präsentieren konnte* (ném.): 'hogy szép fényben mutatkozhattam be'.
- (118) *psychologisch concludáltam* (ném., lat.): 'lélektanilag következtettem'.
- (118) *Erbebe!* (ném.): remegj!
- (118) *Rochefoucault* (La Rochefoucauld), François, herceg (1613–1680): francia író. *Réflexions ou sentences et maximes morales* (1665) c. művét Kazinczy Friedrich Schultz német fordítása után adta ki: *Herceg Rochefoucauldnak Maximái és morális reflexiói három nyelven* (Bécs–Triest, 1810; az előbeszédet Kis János írta; 1830-ban újradowozta).
- (118) *zur Wissenschaft* (ném.): 'a tudás végett'.
- (118) *improbálom* (lat.): helytelenítem.
- (118) *fataliter* (lat.): végzetesen.

- (255) [1801. dec. 25.] *Sagger mort! Das ist kein Spass* (ném.): 'A szakramentomát! Ez nem tréfa.'
- (255) [1801. dec. 22.] *Dienes, ki totus pendebat ab bis* (lat.): 'Dienes, ki egészen azoktól függött.'
- (255) *commercium* (lat.): érintkezés, kapcsolat, közösülés.
- (255) *Teleki Sámuel*, gróf (1739–1822): főispán, erdélyi kancellár (1791-től), könyvtáralapító. II. József idején a nagyváradi kerület királyi biztosaként Bihar vármegye főispánja is (1785–1787). (→ 22. jegyzetmező)
- (255) *agaciroz* (lat.–ném.): agítál, kérlel.
- (255) *Hochachtung* (ném.): tisztelet.
- (256) *Váradai Felix ferdő*: Félix-ferdő vagy Félix-bánya (ma: Băile Felix [R]), egykor a jászóvári premontrei rend birtokában lévő fürdőhely Nagyvárad mellett. Ettől kb. 2 km-re lévő másik gyógyfürdő a Püspöki fürdő vagy Szent László-fürdő, amely Hájó községhez tartozott (ma: Băile Episcopesti; [R]).
- (256) *adulter* (lat.): házasságtörő.
- (256) *Klobusiczky Antal* (1739–1826): a szepesi városok adminisztrátora, nagyváradi királyi kamarai igazgató, helytartósági tanácsos. Pruszkay Antónia férje, Klobusiczky Károly apja.
- (256) *hypocrisis az az Ehrbarkeit* (gör., ném.): álszentség, azaz tisztesség, erény.
- (256) *vel ipsa exoneratio alvi* (lat.): 'vagy maga a gyomor kiürítése'.
- (256) *praecinál* (lat.): előénekel.
- (256) *eggy rendes levelet találhatni de dato*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (256) *ungarische Grobheit* (ném.): magyar durvaság.
- (256) *Szűnyogd* (Bihar vm.): ma Suiug (R). Bossányi Zsuzsanna hozományaként lett a Kazinczy család birtoka.
- (256) *D.nek levelébe hozzám egy levelet teve [...] Én vissza írtam*: (Pruszkay Antónia és Kazinczy említett levélváltása elveszett vagy lappang.)
- (257) *adulterium* (lat.): házasságtörés.
- (257) *indifferens* (lat.): közömbös, semleges.
- (257) *Nem sokára vevém D.nek vastag levelét*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (257) *excrementum* (lat.): ürülék.
- (257) *Lomniczon lévén 1787ben*: 1787. jan.–febr.-ban a kassai tankerület nemzeti iskoláinak felügyelőjeként intézte hivatali ügyeit Szepes vármegyében Kazinczy. *Lomnic* (Szepes vm.): Kakaslomnic, ma Vel'ká Lomnica (SZK). Poprád-parti település, a Berzeviczy család birtokközpontja, az itt található Berzeviczy-kastély építtetője Berzeviczy Sándor és felesége. (→ 42. jegyzetmező)
- (257) *Berzeviczy Sándorné*: Horváth Borbála (Stansics, Grádeczi) (1758-tól Berzeviczy Sándorné) (1737 k.–?): Berzeviczy Gergely anyja.
- (257) *Rátonyi Gábor*: (nem találtunk további adatokat.)
- (257) *mentula* (lat.): férfi szeméremtest.
- (257) *cunus* (lat.): női szeméremtest.
- (257) *Wécsey Ferenc*, báró (1757–1820): az 1792-i országgyűlésen Kazinczy őt helyettesítette.
- (257) *elegantiarum arbiter* (lat.): társasági példakép, aranyifjú.
- (257) *Nichts, mein lieber W....* (ném.): 'Nem, kedves Wécsey [...], anyám egészséges asszony: látja, hogy ön egy csinos hölgnél viziten van, s tudja, hogy netán szívesen maradna négyszemközt. – Valóban, nagyságos asszonyom [...] az ön tisztelt mamája azonban jobb véleményrel van rólam, mint aminőre rászólalok; hívja be őt, hadd vizitáljon meg, s be kell látnia, hogy én többé semmire sem vagyok jó. –'
- (257) *mit der verschiedensten Arten des Actes in Kupfern* (ném.): 'a szeretkezés legkülönbözőbb figuráival, rézbe metszve.'
- (257) *Rhédey Lajosné [...] Thercsi*: Kácsándy Terézia (1764–1804), Kácsándy László lánya, Zsuzsanna nővére, Kazinczy barátnéja. 1786-ban ment férjhez. Csokonai az ő temetésére írta a *Halotti verseket*.
- (258) *Frau Hofrätbin...* (ném.): 'Tanácsosné asszony [...], mondjon még egyetlen szót, s el fogom mondani a férjemnek.'

- (258) *Wécseyne*: báró Wécsey Józsefné, Miller Teréz (korábban Bogdanoviczné). Bogdanovicstól született lánya: *Kis Ágostonné* (később Lewoenné).
- (258) *Wécsey József*, báró: főhadnagy. Wécsey Miklós (I.) unokatestvére, Pál apja.
- (258) *Gróf Beothy*: a Beothy család egyetlen gróf tagja: Imre.
- (258) *Der Kl. hat...* (ném.): 'Klobusiczkyknak arany szíve van! [...] El nem tudod képzelni, micsoda örömet szerez a feleségének, hogy erszényével a szerencsétleneken, szolgálataival a betegeken segíthet. Van itt egy beteg színész, ennél naponta több órát tölt, lemondva minden örömről, és a saját konyhájáról táplálja.'
- (258) *Wécsey Miklós, I.*, báró (1749–1829): kamarás, helytartósági tanácsos, főispán, Wécsey József unokatestvére. (→ 57. jegyzetmező)
- (259) *Szulyovszky Menyhért* (1752–1831 után): a Martinovics-perben halálra ítélték, majd kegyelmet kapott és 1801 júniusában szabadult. (→ 4.1. Családja/Szirmay)
- (259) *collisio* (lat.): összeütközés, küzdelem.
- (259) *Csáky István*, gróf (1741–1810): szepességi birtokos. Illésfalvi kastélya mellett híres kert és nyárilak volt, amelyet – a családi legenda szerint – maga rombolt le, miután összeesett feleségével. Ő birtokolta a homonnai kastélyt is, amely halála után az Andrássyaké lett. *Felesége* 1764-től: gróf Erdődy Júlia (1747–1809). A házaspár 1801-től külön élt. Granasztói Olga kutatásai szerint a feleség a francia libertinus irodalom szenvedélyes gyűjtője volt, és ez a sajátos érdeklődés, ill. a Kazinczy által is megnevezett szeretőkkel való levelezés alátámasztja Kazinczy szavait. (GRANASZTÓI 2000.)
- (259) *Homonna* (Zemplén vm.): ma Humenné (SZK).
- (259) *Szirmay Lászlóné Révay Apollonia*, bárónő: Révay Simon lánya.
- (259) *bonestum quod libet* (lat.): 'erkölcsös dolog, amit szabad [megtenni].'
- (259) *Capaun*, báró: „Capaun báró neve legtöbbit az egyik postakönyvben [a Csáky család postakönyvében – O. L.] szerepel 1780-ban és 81-ben. Sokáig Homonnán tartózkodott a Csákyaknál, ami egybeesik Kazinczy megjegyzésével [...]. 1781 augusztusában már Pestre, 1783–84-ben sűrű rendszerességgel Bécsbe szől a címzés, többször is nagy összegű pénzküldeménygel. 1794-ben pedig egy Csákyknénak hivatalos ügyben írt levél végén, az utóiratban a levél írója tisztelettel üdvözlő a kedves Capault bárót. Tehát az ismeretség hosszú ideig tartott, és a jelek szerint a báró 94-ben ismét a grófnénál tartózkodott.” (GRANASZTÓI 2000, 54.)
- (259) *Spielenberg* Ferenc: egy híres lőcsei családból származó lovaskapitány (?). Granasztói Olga tanulmánya szerint 1800–1801-ben a Csákyak illésfalvi nyárilakában lakott. (GRANASZTÓI 2000, 54.)
- (259) *insolentia* (lat.): arcátlanság, pimaszság.
- (259) *Szulyovszki a' Grófnénak legtitkosbb titkait akará tudni...*: Kazinczynak 1799-ben, a fogásban beszélt el Szulyovszky a történetet: l. KazLev, 9/2132, Kazinczy Ferenc – Kazinczy Miklósnak, Széphalom, 1812. jan. 23.
- (259) *Ployer* Barbara (Bujanovics Cornéliusné): gróf Csáky Istvánné szolgálója.
- (259) *Bujanovics Károly rabtársam*: névtévesztés; Bujanovics Károly fia, *Bujanovics Cornélius* (1770–1844) volt Ployer Barbara férje és Kazinczy rabtársa.
- (259) *Gesellschafts Fräule* (ném.): társalkodónő.
- (259) [1801. dec. 22.] *egy rátával több marad osztályra* (rég.): egy résszel, hányaddal az örök-részre.
- (260) *Stabális-Tiszt* (ném.): törzstiszt: őrnagy, alezredes vagy ezredes.
- (260) *Péchy László* (1792–?): Kazinczy unokaöccse (fr. rég.: *nevő, neveu*), Péchy Sándor és Kazinczy Zsuzsanna fia. (→ 4.1. Családja/Péchy)
- (311) [1803?] *Fekete János*, gróf (1741–1803): író, költő, tábornok. (→ 56. jegyzetmező)
- (312) *Karacs* Ferenc (1770–1838): Pesten működő grafikus, rézmetsző, térképész. A debreceni kollégiumban Csokonai szobátársa volt, a rézmetszést Bécsben tanulta. Pesti háza a művészeti élet egyik központja volt. Említett térképmetszete: *Mappa Postalís Inclyti Regni Hungariae partiumque eidem adnexarum...* (1802).
- (312) *casimír* (ind.): kasmír, finom gyapjúszövet.

64. jegyzetmező: 1790–1810. Széphalom

68. [Kazinczy Ferencz Följegyzései] (121–122)

69. Széphalom és házi dólgaím (154–161)

88. Pályám' Emlékezete [I.] (531)

90. [Pályám emlékezete III.] (639–640)

Széphalom (névváltozatok: Bányácska, Kis-Bányácska, Eresztvény, Pri-Mosztu; Abaúj [1881-től Zemplén] vm.): ma Sátoraljaújhely része. 1739-ben Kazinczy nagyapja, Kazinczy Dániel az alsóregmeci birtokrészekkel együtt szerezte meg a családnak a későbbi Széphalmot is, amely Sátoraljaújhelytől egy óra, Sárospataktól két óra gyalogútra (kb. 5, ill. 10 km-re), Abaúj és Zemplén vármegyék határán fekszik. A helység kb. 20 házból állt, Kazinczy korában csak az ő házát és a ház körüli gazdaságot jelölte a Széphalom név, amely 1886-ban lett hivatalos neve a községnek.

Kazinczy házának alapkövét 1791. máj. 16-án tette le két testvére, Kazinczy József és Miklós. **Szeptemberben** már álltak a falak, **télre** fedél (zsindelytető) alá került. A ház építése a **fogság alatt** szünetelt, állaga leromlott. **1806. márc. 12-én** Kazinczy és az anyja, Bossányi Zsuzsanna (1740–1812) megegyezett Péchy Imre (II.) közvetítésével a családi birtok megosztásáról (az apai rész kiadásáról), így Kazinczy önálló gazdálkodásba kezdhetett. **1806. jún. 10-én** költözött be a pitvaron és folyosón kívül kilenc helyiségből álló épületbe. A széphalmi ház azonban sohasem készült el teljesen, és csak az 1850-es évekig maradt fenn.

(L. még: KazLev, 22/5472 [931/b], Kazinczy – anyjának, 1806. jún. 2.)

A *Kazinczy család* említett tagjai:

atyám: Kazinczy József (I.) (1732–1774): Kazinczy apja.

Kazinczy Józsefné [I.], szül. Bossányi Susánna (1740–1812), Kazinczy *anyja*.

József: Kazinczy József (II.) (1772–1855), Kazinczy öccse.

Miklós: Kazinczy Miklós (1774–1844), Kazinczy öccse.

Eugénie: Kazinczy Eugenia (1807–1903), Kazinczy második gyermeke.

(→ 4.1. Családfa/Bossányi és Kazinczy)

A *Török család* említett tagjai:

ipam: gróf Török Lajos (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatójaként (1785–1796) Kazinczy felettese, 1804-től apósa. Birtoka és lakhelye: *Kázmér* (Nagykázmér, Abaúj vm.), ma: Vel'ký Kazimír (SZK).

Gróf *Rogendorff Aloysia* („*napam*”) (gróf Török Lajosné) (1754–1817), Kazinczy anyósa 1804-től.

(→ 4.1. Családfa/Török)

(121), (154) *praedium; praedialis* (lat.): nemesi birtok; a praediumra vonatkozó. „Pusztá.” (SZIRMAI 1806, 147.)

(121) *státusomboz [...] hivatalom*: Kazinczy 1786. nov. 11-től a kassai tankerület nemzeti iskoláinak felügyelője volt. (→ 41. jegyzetmező)

(121), (159) *Timár János*: (a csörgői lakosról további adatokat nem találtunk); *Csörgő* (Zemplén vm.): ma Čerhov (SZK).

(121) *contractus* (lat.): kontraktus, szerződés.

(121) *István* (?–1805): regmeci molnár.

(121), (157) *1801-ben visszanyertem szabadságomat / Midőn 1801. fogságomból baza jöttem...: → 61. jegyzetmező.*

(121) *Jesztreb* (Zemplén vm.): Magyarsas, ma Zemplínske Jastrabie (SZK). A Kazinczy családnak is volt itt birtoka.

(121) *praesentál* (lat.): bemutat, megmutat.

(121), (160) *Toronya* (Zemplén vm.): ma Tŕňa (SZK); Kazinczyéknek itt szőlőjük volt.

(121) *portio* (lat.): osztályrész a családi birtokból.

- (121) *declaratio* (lat.): kijelentés.
- (121), (158) *házasságonak nyolczadik holnapjáig / Férj valék, 's atya már*: 1804. aug. 27-én vette feleségül Kazinczy gróf Török Sophie-t, első gyermekük, *Iphigenie*, 1805. aug. 8-án született meg, (meghalt: 1806). (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (122) *Kóly* (Bihar vm.): ma Coliu (R), Nagykágya (Cadea) része. A kólyi hegyen 1802-től 1806-ig Kazinczy szőlőt birtokolt.
- (154) *Szakszon*: Kazinczyék zsellérje.
- (154) *Hericz*: a család ismert és említett tagjai: *Hericz József (I.)*, aki az apja, *Hericz Imre* által a Kazinczyaknak elzálogosított alsóregmeci birtokrészt 1801-ben kb. 14 500 Ft-ért visszavette Kazinczy anyjától. *Hericz Márton*: a Tiszán innen kerületi tábla ülnöke (1730-tól), Hericz Imre apja.
- (154) *Daczó Pál*: (a regmeci birtokosról további adatokat nem találtunk.)
- (154) *Molnár*: (a regmeci birtokosról további adatokat nem találtunk.)
- (154) *diverticulum* (lat.): mellékbirtok, részbirtok.
- (154) *Daczó József*: (a regmeci birtokosról további adatokat nem találtunk.)
- (154) *violentialis per* (lat.): birtokfoglalási per.
- (154) *authenticált inquisitio* (gör., lat.): bíróilag hitelesített nyomozás, tanúkihallgatás.
- (155) *jurisdictio* (lat.): törvénykezési jog, bíraskodás.
- (155) *potior jusa* (lat.): a főbb birtokos joga.
- (155) *subscribált tractátus* (lat.): aláírt szerződés.
- (155) *ad aquas* (lat.): 'a víznél.'
- (155) *Preneste* (lat.): Palestrina, város Róma közelében.
- (155) *religionarius agens* (lat.): vallási ügyvivő.
- (155) *cseré* (nép.): cserje.
- (155) *delimeatio* (lat.): vázlat, (terv)rajz.
- (155) *imputál* (lat.): belevesz, belefoglal, beleszámít.
- (155) *Radvánszky Polyxén* (Blidli; Újházy Sámuelné 1794-től) (?–1831 után): Kazinczy kassai barátnéja. Anyja: báró *Prónay Éva* Kazinczy dédanyjának, Róth Juliannának unokahúga. Apja: *Radvánszky János* (1739–1815), Zólyom vármegye alispánja, országgyűlési követe, tanácsos, a bányai evangélikus egyházkerület felügyelője (1785–1808). Testvérei: Radvánszky Miklós (1768–?); Antal; László (?–1831); *Theréz (Szerencsy Józsefné)* (?–1829 után) és Karolina (Podmaniczky Lászlóné).
- (155) *Ipa épített Szinnyén: Szinnye* (Abaúj-Torna vm.): Petőszinnye, ma Svinica (SZK). Radvánszky Theréz *ipa* (apósa): *Szerencsy Ferenc* (?–1794).
- (155) *Bossi* (Bossy): (a sátoraljaújhelyi kőművesmesterről további adatokat nem találtunk.)
- (155) *Radi Károly*: (a sárospataki olasz építőmesterről további adatokat nem találtunk.)
- (156) *camaldulensis barát* (lat.): a kamaldoli szerzetes; a rend szigorú életmódot és remetei magányt követelt meg.
- (156), (640) *Kis-Toronya* (Zemplén vm.): ma Malá Tŕňa ('Kis Bánya'; SZK).
- (156) *meczenzöf*: napszámos, kapás (Mecenzéf [Metzenseifen] Abaúj-Torna vm-i település nevéből, ahol sok vashámoros és ásó- és kapagyártó működött [?]).
- (156) 1791. *Áprilnak 11-dikén kezemhez jöve a' Helytartó Tanácsnak azon parancsolatja...*: 1791. ápr. 1-jén kelt rendeletével a helytartótanács elbocsátotta a közös iskolák protestáns főigazgatóit és felügyelőit, így Kazinczyt is. (→ 55. jegyzetmező)
- (156) *Quoniam non ob aliquod demeritum, sed unice ob differentiam Religionis* (lat.): 'Mivelhogy nem valamiféle érdemtelenység, hanem egyedül más vallásfelekezete miatt.'
- (156) *Leopold Florencziába utazott Bécsből, 's Pizában kobolt frígyet Francia-Ország ellen*: a francia forradalmi események hatására 1791 nyarán Habsburg–porosz szövetség jött létre. (→ 55. jegyzetmező)
- (156) *Tudván az utánam küldött levelekből, hogy házam annyira felépült*: (az említett levelek elvesztek vagy lappanganak.)
- (640) *Selymecz* (Hont vm.): Selmezbánya, ma Banská Štiavnica (SZK).

- (156), (640) *Radván* (Zólyom vm.): Radvány, ma Radvaň (SZK); a Radvánszky család lakhelye és birtokközpontja volt.
- (156) *die 16-ta May...* (lat.): 'május 16-án, reggel, pontosan nyolc órakor helyezte el József az első és második követ.'
- (157) *Laczkó János*: (a regmeci gazdáról további adatokat nem találtunk.)
- (157) *Midőn én 1794. Deczemb. 14d. Regmeczen elfogattattam...*: → 57. jegyzetmező.
- (157) *allée* (fr.): fasorral szegélyezett út.
- (158) *remonstratio* (lat.): tiltakozás, kifogás.
- (158) *protestatio* (lat.): tiltakozás, óvás (jogi úton).
- (158) *Péchy Imre, II.* (1753–1841): tiszántúli református egyházkerület és a Debreceni Kollégium főgondnoka (1801–1839), volt Bihar vármegyei alispánja (1790–1803), később alnádor és szep-temvir. Kazinczynak anyai ágon rokona. (→ 4.1. *Családja/Péchy*)
- (158) *Lagmóc* (Zemplén vm.): Ladamóc, ma Ladmovce (SZK).
- (158) *bandlanger* (ném.): napszámos.
- (158) *Csernel Dániel*: (a zempléni szőlőbirtokosról további adatokat nem találtunk.)
- (158), (161) *Kis-Szárbegy; Szárbegy*: Sátoraljaújhely melletti hegység.
- (159) *vinculum* (lat.): kötbér.
- (159) *Bosnyák Pálné*: lőcsei lakos. Kazinczynak 1816-ban 3000 Ft kölcsönt adott.
- (159) *Vily* (Abaúj [1881-től Zemplén] vm.): ma Vilyvitány része.
- (159), (161) *Huszovszki Mihály*: zsellér, 1807-ben Kazinczynál gazda.
- (159) *Szabó András* (1738–1819): az első kassai római katolikus püspök (1804–1819). (→ 51. jegyzetmező)
- (159) *boszkét* (fr.): bosquet; luga, kis liget.
- (159) *jaloux* (fr.): zsalu.
- (159) *Rogendorff Kajetán* (Cajetán), gróf (1745–1809): milánói tanácsos, páduai pénzügyi kamarai elnök (ném., rég.: *finanz-praesident*). Gróf Török Lajosné Rogendorff Aloysia és a két „Rogendorff gróf kisasszony” testvére. Miután a napóleoni háborúkban elvesztette vagyonát, élete utolsó hónapjait Kazinczy vendégeként Széphalmon töltötte, eltemetve is ott van.
- (159) *Mayland* (ném.): Milánó.
- (159) *Ferdinánd Fő Herczeg*: Mária Terézia fia: VII. Ferdinánd (1754–1806).
- (159) *Hetruriai Szent István-rend*: a toszkán Szent István-lovagrendet Cosimo Medici hozta létre 1562-ben, eredetileg egy törökök ellen harcoló katonai rend volt.
- (159) *Malta*: Máltai lovagrend vagy Johannita-rend, a jeruzsálemi Szent Jánosról elnevezett első lovagrend, mely a 16. sz.-tól harcolt a törökök ellen.
- (159) *a' francia seregek már közelgettek Maylándhoz*: 1796 májusában Bonaparte tábornok bevette Milánót. (→ 59. jegyzetmező)
- (160) *Salm*, hercegné (Rogendorff lány): herceg *Salm Károly* és *Ferenc* gurki püspök anyja. Kazinczy anyósának, Rogendorff Aloysiának és Rogendorff Kajetánnak a nagynénje. *Gurk*: osztrák település, 1787-ig püspöki székhely.
- (160) *Lemberg* (ném.): ma: Lviv (U), korábban Lwów (Lengyelország). A város Lengyelország első felosztásakor 1772-ben került a Habsburg Birodalomhoz, az egyetemét 1784-ben indította újra II. József.
- (160) *asylum* (gör.): menhely, menedékjog.
- (160) *Rogendorff Kajetán [...] Ez Novembernek... jött hozzánk, 's 1808. Jan. 7d. megbolt*: Rogendorff Kajetán 1808. nov. 13-án költözött Széphalomra, és 1809. jan. 7-én halt meg: „Gróf Rogendorff Kajetánnak betegeskedése, 's Január 7dikén megtörtént halála valamint egyéb dolgaimban, úgy a' véled való levelezésben is meggátolt.” (KazLev, 6/1396, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Széphalom, 1809. jan. 12.; vö. *Extractusok Diáriumomból*, jelen kötet, 230.)
- (160) *Legenye* (Zemplén vm.): ma Luhyňa (SZK).
- (160) *1809. lángola a' háború*: → 79. jegyzetmező.
- (160) *kibidlásoltat* (rég.): ledeszkáztat, padlót csináltat.
- (160) *Bányácska* (Zemplén vm.): Rudabányácska, ma Sátoraljaújhely része.
- (160) *gerendes* (táj.): göröngyös, egyenetlen.

- (161) *Szőlőske* (Zemplén vm.): ma Viničky (SZK).
 (161) *Dobai Imre*: (a sátoraljaújhelyi vendéglőről további adatokat nem találtunk.)
 (161) *Kassai Sámuel*: sátoraljaújhelyi birtokos, levéltáros. Zempléni levéltári írnok (1810-től), segéd (1811-től), majd levéltáros (1827–1849). Kazinczy napidíjas levéltárosként együtt dolgozott vele.
 (161) *Óndó [és testvére, a molnár]; Belyus; Orosz János, I. [és a fia:] Orosz János, II.; Vaskó; Hadvigár; Csizmár Gyurka; Kosarka János [mikóházi molnár]*: (zsellérek, ill. molnárok; további adatokat nem találtunk.)
 (161) *szilvafiatál* (rég.): szilvafacsemete.
 (161) *Schmidegg* Ferenc, gróf (?–1827 után): birtokos, királyi kamarás, ezredes, a zempléni nemesi felkelő sereg parancsnoka. Híres kertje volt Kassán.
 (161) *Nováki*: (a sátorújhelyi tanárról további adatokat nem találtunk.)
 (161) *populus canadensis* (lat.): kanadai nyárfa.
 (161) *populus italica* (lat.): olasz nyárfa, jegyenenyár.
 (161) *spállér* (ném.): kerítésnek használt fasor, sorfal.

65. jegyzetmező: 1802. jan.–jún.

74. [1801–1804] (180–182)
 78. Az én naplóm (260–265)
 89. [Pályám emlékezete II.] (544–545)
 90. [Pályám emlékezete III.] (669–670)

1802. jan. 19-én Kazinczy Alsóregmecről Érsemlyénbe költözött.

Háttér – 1802.

Márc. 27-én a franciák és az angolok békét kötnek. Máj. 6-án Pozsonyban megkezdte munkáját az országgyűlés (okt. 31-ig), amelyen a király rendszeres hadkiegészítést és pénzt kért a hadsereg számára (megkezdődött az újoncok sorozása); a magyar rendek sikertelenül kérték a magyar gazdaságot gátló vámrendeletek megváltoztatását. Jún. 11-én tűzvész pusztított Debrecenben (Csokonai háza is leégett). Jún. 25-én gróf Festetics György az országgyűlésen 40 ezer Ft-ot ajánlott fel egy magyar katonai akadémia létesítésére.

A *Kazinczy család* említett tagjai:

Assz[ony anyá]m./ anyám: Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812).
Kazinczy Péter / Péter bátyám: Kazinczy Péter (III.) (1747–1827), Kazinczy nagybátyja.
Dienes (1761–1824): Kazinczy öccse.
József öcsém / Jósi: Kazinczy József (II.) (1772–1855), Kazinczy öccse. Felesége 1802-től: *Ragályi Mária Magdolna* (1778–1839).
Kazinczy István (1774–1827): Kazinczy unokatestvére, Kazinczy nagybátyjának, Kazinczy Andrásnak (II.) (1738–1804) a fia.
 (→ 4.1. *Családfa/Bossányi és Kazinczy*)

A *Török család* említett tagjai:

Kázmér: Nagykázmér (Abaúj vm.): ma: Vel'ký Kazimír (SZK). Szlovák lakosságú település volt, amelyet 1770-től Beothy Francisca és férje, Nedeczky Nepomuk János, majd Kazinczy apósa, gróf Török Lajos birtokolt.
Sophie: gróf Török Sophie Antonia (1780–1842), Kazinczy későbbi felesége, Török Lajos lánya. Nyolc évig, 1795-ig, a salesita apácarend bécsi kolostorában neveltették húgával együtt, ahol két anyai nagynénje apáca volt.
Marie: gróf Török Marie Susie (D'Ellevaux Jánosné, Dellvoné, Delvóné) (1783–?): Török Lajos lánya, Kazinczy későbbi sógornője.
 (→ 4.1. *Családfa/Török*)

- (260) *a' hazájába visszabocsátott francziába*: a francia emigráns: gróf Etoile Maximilián (Maximilien).
- (180) [1802. jan. 17.] *Klopstocki sétálás*: Friedrich Gottlieb Klopstock (1724–1803): német költő. (→ 25. jegyzetmező)
- (180), (260) [1802. jan. 21.] *Falk*: (a miskolci zsidóról további adatokat nem találtunk.)
- (181), (260) [1802. febr. 4–6.] *Szó-Demeterre Halmágyinéhoz / Szó-Demeterre; ebéd Körösön, Halmágyi Lászlónénál*: Halmágyi Lászlóné (1763 k.–?): Domokos Lajos lánya volt (→ 4.1. Családja/Comáromy). Szódemeter (Szilágy vm.): ma Săuca (R). A látogatásról beszámoló levél: KazLev, 23/5678, Kazinczy – Bárczay Ferencnek, Érsemlyén, 1802. febr. 14. A Szódemeter közelében lévő Szilágy vm.-i *Ér-Körös* ma Tasnádszántó része: Chereușa (R).
- (181) [1802. febr. 21–23.] *Medecin malgré lui*: *Le medecin malgré lui*, Molière színműve, amelyet Kazinczy ekkor fordított: *A' bot-csinálta doktor* (címvariánsa: *Rigó Sámson avagy a' bot-csinálta doktor*). Kazinczy Molière-től *A' kénytelen házasság* címen lefordította a *Le mariage forcé c.* darabot, és tervezte (fordította?) a *Misanthrope* és a *Monsieur Pourceaugnac* magyarítását is. E munkák közül Kazinczy életében egy sem jelent meg.
- (181), (260) [1802. márc. 1.] *Fried Sámuel* (1754–?): kassai kereskedő és tanácsos, Kazinczy barátja.
- (181), (260) [1802. márc. 29.] *Szent Györgyi József* (1765–1832): debreceni orvos. Több nyugati egyetemen tanult, mielőtt Bécsben orvosdoktorrá avatták. Győr és Nagykőrös után 1799-től Debrecen főorvosa, így Csokonai és Kazinczy orvosa, barátja is. Nyelvújítási, nyelvészeti kérdésekben Kazinczy vitapartnere, a *Mondolat* első (még nem Kazinczy személye elleni) változatának szerzője. Gyermekei kiskorukban elhaltak.
- (181), (260) *Debreczenben examen / Colleg. Examenében*: a Debreceni Református Kollégiumban márciusban tartották az ünnepélyes vizsgát, az exament, amely egyúttal évváró, öregdiák-találkozó és társadalmi esemény is volt.
- (181), (260) [1802. ápr. 3.] *Fráter Istvánné Dobozi Cristina/Kriska*: Dobozi Mihálynak (1699–1774), a tiszántúli egyházkerület egykori főgondnokának a lánya. (Gyermekeiről a NAGYIVÁN nem tud.)
- (181), (263) [1802. ápr. 3., máj. 21.] *Asszonyvására* (Bihar vm.): ma Târgușor (R).
- (181), (260) [1802. ápr. 21.] *Balajt* (Borsod vm.): a Ragályi család birtoka.
- (181), (260) [1802. máj. 4.] *Angoly/Anglus lovaglók* (rég.): műlovaglók (?).
- (181), (260) *Mad. Lenz előbb Colbert*: (további adatokat nem találtunk.)
- (181), (260) *Kaplitz*: Kaplice, cseh város. Kazinczyt és rabtársait, a francia hadsereg előrenyomulása miatt, 1800. jún. 30-án Kufsteinből elszállították és – a *Fogságom naplója* szerint – júl. 10-én Kaplicéba érkeztek.
- (181), (261) [1802. máj. 4., 12.] *Felix Bánya – Püspöki bánya*: Félix-ferdő vagy Félix-bánya (ma: Băile Felix [R]), egykor a jászóvári premontrei rend birtokában lévő fürdőhely Nagyvárad mellett. Ettől kb. 2 km-re lévő másik gyógyfürdő a Püspöki fürdő (bánya) vagy Szent László-fürdő, amely Hájó községhez tartozott (ma: Băile Episcopiești [R]).
- (261) [1802. máj. 5.] *annak a' rühöcskének maradványából...*: a betegséget átadó lány vagy asszony nevét nem sikerült azonosítani, de a *Fogságom naplója* (1800. aug. 25. után) szerint többen is megfertőződtek: „Én, Űza, Szmethanovics, a' hosszú útban, Július elsője óta Augustus 25dikéig, egy kis becsületes rühöt kapánk; szerencsénkre a' szárazt, nem a' csorgót. Űza és Szmethanovics hamar kitisztulának, de engem fürdettek a' szobámban, kenőcsöket adtak, és minden egyebet, és még sem tisztulhaték ki.”
- (181), (262) [1802. máj. 9.] *Sárosi András* (1767–1802): őrnagy (lat.: *major*).
- (181), (262) *Ilosvay Christine/Kriska* (Krisztina; Sározy Andrásné, később gróf Tholdi Ádámné) (1782–1806): Ilosvay László lánya. Batsányi és Kazinczy egyaránt udvarolt neki, Kazinczy 1803 körül feleségül akarta venni.
- (181), (261) [1802. máj. 5., 9.] *Becsky István*: szatmári birtokos, gárdista. Fia: *Becsky János*.
- (261) [1802. máj. 5.] *gascogne* (fr.–ném.): hencegő, szájhős (Gascogne francia régió nevéből).
- (261) *complimentíroz* (fr.–ném.): tisztel.
- (261) *incognito* (ol.): álnév(en), rangrejtve.

- (261) *Bernáth Ferenc* (1741–?): Zemplén vármegyei alispán (1785–1799). 1798-ban a vármegye-gyűlésen tett kijelentése miatt hűtlenségi per indult ellene. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (261) *Lónyai Menyhért* (1769–1816): Ugocsa vármegye országgyűlési követe. Lónyai László (I.) testvére. Lónyai János (II.) apja.
- (181), (261) *Zinngiesser / Zinn* (ném.): öntő; ón.
- (181) *Bedfiai tető*: hegy Nagyvárad közelében (?).
- (181), (262) [1802. máj. 15., 9.] *Spáh Gábor* (?–1812 előtt): katona, debreceni kereskedő. Felesége: *Czika (Czike) Zsuzsanna*, Czika Sándor és Tóth Ferencné testvére.
- (262) [1802. máj. 9.] *discurál* (lat.): beszélget, társalog.
- (262) *Coburgot, a Herczeget és Generálist*: a német hercegi-uralkodói családból vélhetően: herceg Ludwig Karl Friedrich von Sachsen-Coburg-Saalfeld (1755–1806), osztrák katonatiszt, 1790-től tábornok.
- (262) *Tertina Mihály, sok tudós Társ. tagja [...] eldűlésig itta tele magát szobámban: Tertina Mihály* (1750?–1808) tanár, szerkesztő, latin nyelvű verselő. „[...] tagja volt 1804. máj. 13-tól a jenai mineralógiai társaságnak, a római és triezsti akadémiaának és az erlangeni szépművészeti társaságnak sat. utóbb boritalnak adta magát és szélhámoskodott [...]” (SZINNYEI).
- (262) *Dr. Bükky*: (további adatokat nem találtunk.)
- (262) *Illei Takács Károly* (?–1821 után): nagyváradi katolikus vallásnár, hitszónok (lat.: *exhortator*), plébános, alkalmi versek szerzője. Csokonai barátja, verseinek kiadója.
- (262) *Keserű* (Bihar vm.): Érkeserű, ma Cheşereu (R). A Kazinczy család is birtokos volt itt.
- (262) *Debr. Colleg. Bthecájának*: a Debreceni Református Kollégium könyvtárának.
- (262) *educatio* (lat.): nevelés, tanítás.
- (262) *cultiválni* (lat.): kedvelni, művelni.
- (262) *balustrád* (fr.): mellvért.
- (263) [1802. máj. 14.] *Bod János* (?–1830): Csokonai diáktársa, közeli barátja, 1798-tól bárándi lelkész (vö. CSOKONAI 1999, 876).
- (263) *a' Bihari*: Bihar település [Bihar vm., ma Biharia; R] református lelkészéről nem találtunk adatokat.)
- (263) *Csokonaival a' ferdőbe*: Vargha Balázs feltételezte, hogy a Félix-fürdőben Csokonai is „sőhajtozott” Sárosyné körül, és nem is eredménytelenül. Rekonstrukciója szerint így állt volna bosszút Kazinczyn. Sárosyné kapcsolatait tovább bonyolítja, hogy Batsányi Jánost is ismerősei, hódolói (?) között tudhatta. (VARGHA 1975; Vargha Balázs tanulmányának kritikája, Sárosyné és Csokonai kapcsolatának filológiai is megalapozott leírása Debreczeni Attila jegyzeteiben: CSOKONAI 1999, 693–695.)
- (263) *Ekkor nap és itt írta Csokonay az ő Anacreoni darabjai előtt álló Ajánlást*: Csokonai említett verse: *Ajánlás* ([KAZINCZY!, FÖLDY! Kik belőlem...], in: *Anacreoni dalok*, Bécs, 1806).
- (263) *Kosovicsnak azt a' Musicai Compositióját...: Kosovics* (Kossovits) József (1750–1819), zeneszerző, az 1790-es években Szulyovszki Menyhért, később az Andrássy grófok udvari muzsika volt Kassán. Csokonai *A Reményhez* ([Földiekkal játszó...], in: *Lilla. Érzékeny dalok III könyvben*, Nagyvárad, 1805) c. műve az ő dallamával vált közismertté, ezt Kazinczy az 1808-as *Tűbingai pályaművében* és levelezésében is leírja (vö. CSOKONAI 2002, 719).
- (263) *Szulyovszki Menyhért* (1752–1831 után): a Martinovics-perben halálra ítélték, majd kegyelmet kapott és 1801 júniusában szabadult. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (263) *Rákóc* (Zemplén vm.): ma Rakovec nad Ondavou (SZK); Szulyovszky Menyhért lakhelye.
- (263) [1802. máj. 15.] *Kapitány Nozdroviczky*: a kiterjedt családból ekkor többen is voltak katonának NAGYIVÁN ismertetése szerint: a főszolgabíró Nozdroviczky Pál 1807-ben a szabolcsi nemesi fölkelés másodkapitánya volt, József fia őrnagy, János fia kapitány lett. A családból katonatiszt volt még: János, Bálint és a főhadnagy Lajos (?–1842).
- (263) [1802. máj. 21.] *Fráter István* (?–1806): bihari birtokos, a miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (181), (263) [1802. máj. 22.] *Köbölkút* (Bihar vm.): Érköbölkút, ma Cubulcut (R).

- (263) **Bónis Ferenc**: bihari birtokos, Kazinczy barátja. Bónis László és **Bernáth Anna** fia. Első felesége **Bernáth Borbála**, Bernáth József lánya.
- (181), (263) **Poklos-Telek** (Bihar vm.): ma Poclușa de Barcău (R). Sárosy András lakhelye.
- (263) **Imre**: (a református lelkészről további adatokat nem találtunk.)
- (263) **bouffon** (fr.): udvari bolond.
- (263) **a' Prædestinatio ideája a' Philosophusoktól mehetett a' Theologiába**: az eleve elrendelés (*lat.: prædestinatio*) tana, a kálvinizmus alaptétele, amelynek előzményei már a középkori filozófiában is felbukkantak, pl. Abelardnál vagy Augustinusnál is.
- (263) **secundál** (*lat.*): segít, helyesli a javaslatot.
- (263) **competens** (*lat.*): illetékes, hozzáértő.
- (263) **absurdum** (*lat.*): képtelenség.
- (182), (264) [1802. máj. 29.] **Nagy Gábor, I.** (1770–1861): debreceni ügyvéd. Csokonai és Kazinczy barátja, utóbbi ügyvédje is. (→ 62. jegyzetmező)
- (181), (264) [1802. máj. 30.] **Beck Pál** (1761–1827): téglási földbirtokos, mérnök, kancelláriai fogalmazó. (→ 18. jegyzetmező)
- (264) **Lucrétya tanítványi**: a materialisták; Lucretius Carus (i. e. 96–i. e. 55), római költő, materialista filozófus volt.
- (181) [1802. jún. 2.] **Viczay József** (1746–1810): kassai orvos, sebész. Kazinczy barátja. (→ 23. jegyzetmező)
- (544) **Baróti már elhagyá Kassát, 's Virthen lakott [...]** **Pybernél**: **Baróti** Szabó Dávid (→ 22. jegyzetmező) 1799-ig Kassán tanított, ekkor nyugalomba vonult és haláláig **Pyber Benedek** (1758–1823) Komárom vármegyei táblabíró **virti** (ma: Virt [SZK]) birtokán lakott.
- (669) **Révai Miklós** (1750–1807): piarista szerzetes, költő, nyelvtudós, egyetemi tanár. (→ 24. jegyzetmező)
- (181), (264), (545), (669) [1802. jún. 2., 3.] **Virág Benedek** (1754–1830): pálos szerzetes, pap, tanár, költő, történetíró. (→ 55. jegyzetmező)
- (181), (264), (544), (669) **Dayka Gábor** (1769–1796): költő, gimnáziumi tanár. (→ 25. jegyzetmező)
- (181), (264), (545), (669) **Dayka Verseinek Kézírását veszem Virág Benedektől / Virág Benedeknek levelével a' Dayka Gábor verseinek nyomtatás alá készített Autographon Kötetét / Virág ajándékoza-meg Verseinek nyomtatás alá készített Kéziratával**: Virág 1802-ben küldte el Kazinczynak Dayka saját kezűleg írt (*gör.: autographon*) versgyűjteményét. Kazinczy a Magyar Kurírban megjelentetett hirdetésben és levelek útján is keresett lappangó kéziratokat. Virág küldeményét beköttette, ez az ún. Veres Kötet, a többi kézirat az ún. Sárga Kötetbe került. Kazinczy e forrásokat adta ki 1813-ban egy nyelvújítás mellett érvelő előszóval és életrajzzal (KAZINCZY/DAYKA–KAZINCZY *Poetai* 1813, 39–42). Kazinczy Csokonait 1802 novemberében kérte meg Dayka verseinek átdolgozására. (A Veres Kötetről, ill. Csokonai és Kazinczy e versek átdolgozása kapcsán kibontakozó vitájáról l. Debreczeni Attila áttekintését: CSOKONAI 1999, 744–745.)
- (264) [1802. jún. 2.] **Trattner Mátyás** (1745–1828): nyomdász és könyvkereskedő. Fia, ifjabb Trattner János Tamás nagykorúsága előtt és halála után volt a Trattner-nyomda vezetője. (→ 26. jegyzetmező)
- (545), (670) **Kisfaludy Sándor** (írói neve: **Himfy**) (1772–1844): író, költő, katonatiszt. Tagja a Magyar Tudós Társaság (MTA) megalapítását előkészítő bizottságnak, majd az akadémiának (1830). Kisfaludy Károly bátyja. Említett művei: *Himfy szerelmei*. *A kesergő szerelem* (Buda, 1801), *Himfi szerelmei* (*I. A kesergő szerelem*, 2. kiadás; *II. A boldog szerelem*) (Buda, 1807). Kazinczy sértődést kiváltó recenziót jelentetett meg a *Himfi szerelmeiről* 1809 őszén a bécsi Annalen der Oesterreichischen Literatur und Kunstban, e tanulmány egy része az Erdélyi Múzeumban magyarul is megjelent 1814-ben. Ezekre Füredi Vida álnéven írta meg Kisfaludy *A recensiókról* c. válaszát (Tudományos Gyűjtemény, 1818/6, 21–22; Kazinczy élete végéig Horváth Endrét sejtette az álnév mögött). Kapcsolatukat tovább rontotta Kazinczy nevezetes epigrammája, amely a *Tövissek és virágok* kötetben 1811-ben jelent meg: *Himfy [DAYKA. Tűzbe felét...]*.

- (545), (669) *Kis János, I.* (1770–1846): evangélikus püspök, író, költő, Kazinczy barátja. (→ 59. jegyzetmező)
- (545) *Kis felele*: Kis János és Kazinczy levélváltása Kisfaludy Sándorról: *KazLev*, 2/497, Kazinczy – Kis Jánosnak, Regmec, 1801. nov. 21.; uott, 2/509, Kis János – Kazinczynak, Kővágóórs, 1802. febr. 18.)
- (545) *Seris nepotibus umbra* (lat.): 'Árny[at vet] kései unokáira.' Az idézet pontosan: „tarda uenit seris factura nepotibus umbram” (Vergilius, *Georgicon*, II. 58.; Balogh Piroska adata és fordítása.)
- (545) *lassus maris et viarum* (lat.): 'kifáradt a tengertől s az utaktól.' Az idézet pontosan: „sit modus lasso maris et uiarum” (Horatius, *Carminum*, II. 6. 7.; Balogh Piroska adata és fordítása.)
- (545) *Párka*: a görög mitológiában a sors istennője.
- (181), (264) [1802. jún. 4., 7.] *Berető* (Zemplén vm.): Berettő, ma Bracovce (SZK). Kazinczy András (II.) lakhelye, amely feleségének hozományaként került birtokába.
- (182), (264) [1802. jún. 6.] *Pazdics* (Zemplén vm.): ma Pozdišovce (SZK). Főbb birtokosai: a Szirmay, a Péchy, a Szulyovszky és a Boronkay családok; itt lakott Kazinczy nagybátyja, András is.
- (182), (264) *Poturnyai András*: felesége Szirmay Anna, Szirmay Tamás (I.) (1688–1743) ezredes lánya. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (182) *Szirmay András, III.* (1762–1811): Szirmay Sándor és Horváth Stansics Klára fia. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (182) *Draveczki József*: (további adatokat nem találtunk.)
- (182), (264) *Lazon* (Zemplén vm.): Lazony, ma Ložín (SZK). A Szirmay család egyik ágának lakhelye.
- (182), (264) [1802. jún. 7., 6.] *Körtvélyes* (Zemplén vm.): ma Hrušov (SZK).
- (182) [1802. jún. 7.] *Jesztreb* (Zemplén vm.): Magyarsas, ma Zemplínske Jastrabie (SZK). Részben a Kazinczy család birtoka volt.
- (182) [1802. jún. 11.] *Debreczen elég a' Collégium és a' nagy templom / Debreczen városa a' Collegiummal és a' Coll. mellett való Templommal elég*: Debreczenben tűzvész pusztított. A város a török idők óta a legsúlyosabb megpróbáltatást szenvedte el, az eklézsia kára 150 000, a kollégiumé 26 000 Ft volt. A fél várossal együtt Csokonai háza is leégett. A Nagytemplom és a kollégium újjáépítésével a város Péchy Mihály (IV.) (1755–1819) építész-hadmérnököt bízta meg. (G. SZABÓ 1988, 374 skk.)
- (182) [1802. jún. 12.] *Bárczay*: vélhetően Bárczay Ferenc (II.) (1766–1836), Abaúj vármegyei szolgabíró, Kazinczy sárospataki iskolatársa, barátja. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (182) *Kér* (Abaúj-Torna vm.): Abaújkér.
- (264) [1802. jún. 22.] *Szőlőske* (Zemplén vm.): ma Viničky (SZK).
- (182), (264) *Borsi / Borsit megtekintjük, a' szent emlékezetek miatt*: Borsi (Zemplén vm.) ma Borša (SZK), II. Rákóczi Ferenc szülőhelye.
- (264) [1802. jún. 25.] *Bábi*: (a Török család szobalányáról további adatokat nem találtunk.)
- (264) *Soha sem támad szeretet és vágyás a' reménynek minden ságára nélkül, azt mondja egy francia Író*: Marmontel A' kétség, vagy a' magával békétlenkedő szerelem c. „szívképző regé”-ben – Kazinczy fordításában – írja: „A' kívánság nem támad soha a' reménynek valamely ságára nélkül [...]. Hogyan? kérdé Belíz álmélkodva; tehát a' remény tenne érekenyekké bennünket? – Az nem; de ezt az érzékenységet ő intézi egy tárgyra.” (A rege Kazinczy fordításában kétszer jelent meg, itt az 1808-as *Kazinczynak fordított Egyveleg Írásai*ból idéztünk. Marmontel: → 71. jegyzetmező.)
- (265) [1802. jún. 25.] *elburczolkodounk a' Hericz' házából*: Hericz Imre egy alsóregmeci birtokrészét még Kazinczy nagyapjának, Dánielnek adott zálogba, ezt 1801-ben tudta visszaváltani Hericz József (I.) kb. 14 500 Ft-ért. (→ 62. jegyzetmező)
- (265) *a' Bodnár házába*: (további adatokat nem találtunk.)

66. jegyzetmező: 1802. júl.–dec.

68. [Kazinczy Ferencz Följegyzései] (122)

74. [1801–1804] (182–184)

78. Az én naplóm (265–272)

79. Engem illetők (323)

89. [Pályám emlékezete II.] (545–546)

Kazinczy Balajtra utazott József öccse **1802. aug. 17-i** esküvőjére. Innen **aug. 23-án** a Szepességbe indult régi barátait meglátogatni, **szept. 7-én** érkezett vissza Alsóregmecre.

Háttér – 1802/2.

Aug. 2-án Franciaországban Bonaparte Napóleont örökös konzullá választották. **Nov. 25-én** gróf Széchényi Ferenc a nemzetnek ajándékozta a későbbi Magyar Nemzeti Múzeum és az Országos Széchényi Könyvtár alapját képező könyvtárát és gyűjteményeit. **Az év folyamán** átadták a Tiszát és Dunát összekötő Ferenc-csatornát; I. Ferenc visszaállította a bencés, a cisztercita és a premontrei rendet.

A *Kazinczy család* említett tagjai:

anyám: Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812).

Julis: Kazinczy Julianna (1762–1844), Kazinczy húga.

Klári: Kazinczy Klára (Kraynik Józsefné [I.]) (1766–?), Kazinczy húga. Lakhelye: *Ruszka* (Göncruszka, Abaúj-Torna vm.).

Susi: Kazinczy Zsuzsanna (1768–1842), Kazinczy húga.

József öcsém / Jósi: Kazinczy József (II.) (1772–1855), Kazinczy öccse. Felesége: *Ragályi Mária Magdolna* („*Jósine*”) (1778–1839), Ragályi József (I.) lánya, Ragályi Klári és Erzsébet testvére.

Miklós: Kazinczy Miklós (1774–1844), Kazinczy legkisebb öccse. Első felesége (1797-től): *Beothy Victoria* (*Viki*) (1778–1823), Beothy Fanny (Franciska) testvére.

Kazinczy István (1774–1827): Kazinczy unokatestvére, Kazinczy nagybátyjának, Kazinczy Andrásnak (II.) (1738–1804) a fia.

(→ 4.1. *Családja/Bossányi és Kazinczy*)

A *Török család* említett tagjai:

Gróf *Török Lajos* („*a Gróf*”) (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatójaként (1785–1796) Kazinczy felettese, Kazinczy későbbi apósa. Birtoka az Abaúj vármegyei Nagykázmér (*Kázmér*, Nagy Kázmér; ma: Vel'kỳ Kazimír; SZK).

Gróf *Török József, III. (Pepi)* (1777–1830): Kazinczy későbbi sógora, Török Lajos fia.

Gróf *Török Sophie* Antonia (1780–1842): Kazinczy későbbi felesége, Török Lajos lánya.

Gróf *Török Marie Susie* (1783–?): Kazinczy későbbi sógornője, Török Lajos lánya.

(→ 4.1. *Családja/Török*)

(182) [1802. júl. 9.] *Asszonyvására* (Bihar vm.): ma Târgușor (R).

(265) *E' napokban vevém az Oeser Lipsiai Festő-Acad[emiái] Director festését, melyet kérésemre 1794 dolgozott:* Adam Friedrich Oeser (1717–1799) pozsonyi származású festőtől és lipcsei művészeti akadémiai igazgatótól Kazinczy a tervezett Messiás-fordításához rendelt egy festményt. Kazinczyt azonban 1794-ben letartóztatták, így a *Gábel és Eloa* (1794) c. munka végül Erdélybe került. Háger Dániel Marosvásárhelyről 1801. okt. 4-én (KazLev, 2/493) tudósította Kazinczyt a festmény hollétéről, amely egy kassai barát segítségével – *Az én naplóm* szerint – 1802. júl. elején érkezett meg Érsemlyénbe. 1802 szeptemberében Kozma Gergely, aki még úgy tudja, hogy Erdélyben van a kép, szintén felajánlotta segítségét és beszámolt a mű Erdélybe kerüléséről is: „Tudni illik: Maros Vásárhelyen létemben nyilatkoztatá-ki előttem egy Jénai Fő Oskolákon tanult: Hager nevű Erdélyi Szász Fi jó Ismerősöm, hogy a' Tekintetes Úr ez előtt bizonyos idővel, talám Jénában a' festő 's metzű Académia' Kormányzójának egy Magyar

- Országi Finak ajánlotta volt a' Tekintetes Ur által fordítatott Klopstock Messziása' elejére kivantató Tzim-Rajznak Hazafiui nemes tüzzel léjendő el-készítéit – mely munka épen a' nevezett Ifjunak Jénából lett haza-indulása' idejére meg-készülvén, kérettetett a' Tekintetes Ur' kezeiben léjendő szolgáltatására; kiis el-hozván magával, mind Bétsben, mind Budán és Pesten tudakozódott a' Tekintetes Ur' kezei közzé lehető méltatásának módjáról; de még a' korban a' Tekintetes Urnak nevit sem lévén szabad nyilván említeni, annál is inkább hollétit tudakozni – mindenünnet fenyegető hangon utasított előbb. Nem érhetvén-el e' szerént tzélját, magával a' Rajzot Erdélybe haza hozta, mely ma Fő Kormány-széki Titoknok Méltóságos Hannenheim István Urnál az író asztal felett a' fal-oldalára vagyon fel-függesztve." (KazLev, 2/533, Kozma Gergely – Kazinczynak, Szent-Gerice, [1802. szept.]) (Oeserről még: → 18. jegyzetmező; a *Messias* Klopstock eposza: → 25. jegyzetmező.)
- (182), (265) [1802. júl. 19., 20.] *Poklosteleik* (Bihar vm.): ma Pocluşa de Barcău (R). Sárosy András lakhelye.
- (182), (265) *Pályi / Hegyköz Pályi* (Bihar vm.): Hegyközpályi, ma Paleu (R).
- (182) [1802. júl. 19.] *Szilágyi Sámuel (Piskárkosi), II.*: Bihar vármegyei táblabíró Hegyközpályiban, a bihari egyházmegye segédgondnoka. Szilágyi Sámuel (I.) (1719–1785) debreceni tanár, református püspök (→ 12. jegyzetmező) fia.
- (182), (265), (270) [1802. júl. 19., 22., nov. 5] *Püspöki ferdő / Püspök' ferdeje*: a Szent László-fürdőként is ismert Nagyvárad melletti melegvízű gyógyforrás és tó, amely Hájó községhez tartozott (ma: Băile Episcopesti [R]). Nagyvárad mellett két gyógyfürdő van, az ettől kb. 2 km-re lévő Félix-ferdő vagy Félix-bánya (ma: Băile Felix [R]) a jászóvári premontrei rend birtokában volt.
- (182), (265) [1802. júl. 23., 22.] *Sárosy András* (1767–1802): őrnagy. Felesége: *Ilosvay Christine/ Kriska* (Krisztina; később gróf Tholdi Ádámné) (1782–1806): Ilosvay László Szatmár vármegyei alispán lánya. Batsányi és Kazinczy egyaránt udvarolt neki (→ 65. jegyzetmező/1802. máj. 14.).
- (265) [1802. júl. 23.] *az a' Kazinczy vagyok e, a' kinek szerelmes leveleit Beothy Fannynál olly sokat olvasták*: lehet, hogy a bába tévedett, és valójában Kazinczy Miklós szerelmes leveleit olvasták, de lehet, hogy Kazinczy művére (fordítására), a *Bácsmegyeinek össze-szedett leveleire* (Kassa, 1789) célzott.
- (265) *Beothy Fanny*: Beothy Franciska (II.), Beothy János lánya, 1798-tól Soos Pál (II.) felesége, Kazinczy Miklósné Beothy Victoria testvére. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (265) *Notiz* (fr.–ném.): megjegyzés, feljegyzés.
- (265) *nádmézkatulya* (rég.): cukrosdoboz.
- (265) *vexa* (lat.): kínzás, gyötres.
- (265) *E[br]w[ürdige] Gnaden, Herr Major, ich war so krank* (ném.): "Tiszteletreméltó kegyelmes őrnagy úr, olyan beteg voltam."
- (265) *tertium comparationis* (lat.): 'a hasonlatban a harmadik'; az a pont, amelyben a két összehasonlított dolog megegyezik (a sértés az ezüstműves vallását támadta).
- (183), (265) [1802. júl. 23., nov. 4] *Kovácsi* (Bihar vm.): Pusztakovácsi, ma: Bakonszeg része. Besenyei György utolsó éveit itt élte le és itt is temették el.
- (265) [1802. júl. 24.] *Szolyva* (Bereg vm.): ma Szvaljava (U).
- (182), (271) [1802. aug. 4., nov. 11.] *Kobolkút / Kőbőkút* (Bihar vm.): Érkőbőkút, ma Cubulcut (R).
- (545) [1802. aug. 17.] *Ragályi József, I.* (1733–1804): Borsod vármegye alispánja (1787–1800), királyi tanácsos. Ragályi Gedeon testvére, Szemere Katalin férje. Ragályi Kata, József (II.), János, Tamás, Klára, Mária Magdolna és Erzsébet apja. (→ 29. jegyzetmező)
- (182) [1802. aug. 7.] *Spáb Gábor* (?–1812 előtt): katona, debreceni kereskedő.
- (182), (266) [1802. aug. 11., 25.] *Budamér* (Sáros vm.): ma Budimír (SZK).
- (182), (266), (269), (545) [1802. aug. 11., 30.] *Polyxén / Radvánszky Polyxén* (Blidli; Újházy Sámuelné 1794-től) (?–1831 után): Radvánszky János lánya, Kazinczy kassai barátnéja. Radvánszky Teréz testvére. (→ 44. jegyzetmező)
- (182), (266), (545) [1802. aug. 16.] *Balajt* (Borsod vm.): a Ragályi család birtoka.

- (182), (266) [1802. aug. 17.] **Ragályi Gedeon**: Gömör vármegyei helyettes (*lat.: substitutus*) alispán (1793–1810 k.). Ragályi József testvére, Zsigmond, Pál apja.
- (182), (266) [1802. aug. 17., 19.] **Rhédey Gedeonné Ragályi Klára**: Ragályi József (I.) lánya, Ragályi Mária Magdolna, Kata és Erzsébet testvére. Kazinczy kassai barátnéja.
- (182), (266) **Szepesi Lászlóné Ragályi Kata** (?–1815): Ragályi József (I.) lánya.
- (182), (266) **Szepesi László**: (további adatokat nem találtunk.)
- (266) [1802. aug. 17.] **Bernáth Susána** (Ragályi Józsefné [II.]) (1773–1817): Bernáth József lánya.
- (266) **Bernáth József** (1736–1803): udvari tanácsos, szeptemvir (1787–1803.) Bernáth Zsuzsanna, Borbála és Sámuel apja, Ferenc testvére.
- (183) [1802. aug. 17., nov. 20.] **Bónis Ferenczné**: Bernáth Borbála. Kazinczy barátjának, Bónis Ferencnek a felesége, Bernáth József lánya.
- (266) [1802. aug. 17.] **Ragályi József, II.** (1769–?): kamarai ügyész (1806–1810). Ragályi József (I.) fia.
- (266) **Tamás: Ragályi Tamás** (1785–1849), író, szerkesztő, a reformkorszak kiemelkedő politikus. Borsodi országgyűlési követ (ellenzéki: 1825/27, 1830, majd konzervatív: 1832/36), alnádor, szeptemvir (1841), a Magyar Tudós Társaság (MTA) tiszteletbeli tagja (1831). Ragályi József (I.) fia. Felesége Ragályi Magdolna (1811-től).
- (266) **Consiliárius Bonaparte**: 1802. aug. 2-án választották Bonaparte Napóleont Franciaországban örökös konzullá.
- (266) **Erzsi**: Ragályi Erzsébet (Fáy Józsefné), Ragályi József (I.) lánya.
- (266) [1802. aug. 18.] **Fáy Ábrahám** (1743–1822): Abaúj vármegyei főszolgabíró (1785-től), az eperjesi kerületi tábla bírása, tanácsos. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabaddóműves társa. Fáy Ferenc apja.
- (182), (266) [1802. aug. 20.] **Csóka János** (?–1812 előtt): érsemlyéni református lelkész.
- (266) [1802. aug. 22.] **praetextus** (*lat.*): ürügy.
- (266) [1802. aug. 25.] **Újbázy Sámuel**: Újbázy Clementína apja.
- (182), (266) **Kuksz Istvánné**: Zsuzsi Magda.
- (266) **Kuksz István** (?–1802 előtt): eperjesi bányamérnök.
- (182), (267) [1802. aug. 26.] **Siroka** (Sáros vm.): ma Široké (SZK), helység a Magas-Tátrában.
- (267) **Sárosiné egyik öccse**: (további adatokat nem találtunk.)
- (182), (267), (545) **Lőcse** (Szepes vm.): ma Levoča (SZK).
- (182), (267), (545) **Koczok István**: (a lőcsei ügyvédrel további adatokat nem találtunk.)
- (182), (267) [1802. aug. 26., 27.] **Dolán** (Nógrád vm.): Dolány, ma Szécsény része.
- (182), (267) **Tókéne / Bosnyák Elíze**: Teoke Károlyné (korábban Glaczingerné), lőcsei lakos, Kazinczy egyik hitelezője 1802-ben. (Férjéről, **Teoke Károly**ról, további adatokat nem találtunk.)
- (267) [1802. aug. 27.] **Günther Teréz** (1812-ben már **Pfannschmiedné**): lőcsei lakos, később egy debreceni könyvkereskedő (?) felesége lett, közreműködött Dayka műveinek kiadásában is.
- (182), (267) [1802. aug. 27., 28.] **Lomnic** (Szepes vm.): Kakaslomnic, ma Vel'ká Lomnica (SZK). Poprád-parti település, a Berzeviczy család birtokközpontja, az itt található Berzeviczy-kastély építtetője Berzeviczy Sándor és felesége.
- (182), (267), (545) **Berzeviczy Gergely** (1763–1822): közigazdász. Anyja: Berzeviczy Sándorné **Horváth Stansics Borbála**. Felesége: **Berzeviczy Teréz (II.)**, aki féltestvérének, Berzeviczy Zsigmondnak a lánya volt. (→ 27. jegyzetmező)
- (267), (545) **Horváth Stansics Borbála, Berzeviczy Sándorné / Grádeczi Stansics Horváth Borbála** (1737 k.–?): (Grádeczi) Horváth Stansics Márk (II.), Imre és Boldizsár testvére. 1758-tól Berzeviczy Sándor második felesége. Berzeviczy Gergely anyja.
- (267) [1802. aug. 27.] **Berzeviczy Sándor** (?–1772): első felesége **Szontagh Erzsébet** (1724–?), közös gyermekeik: Farkas, Zsigmond, **Teréz (I.)** (Horváth Stansics Boldizsárné), Klára. Második felesége: **Horváth Stansics Borbála**, közös gyermekük Berzeviczy Gergely.
- (267) **Berzeviczy Sigmund** (?–1756): Berzeviczy Sándor és Szontagh Erzsébet fia. Felesége: **Poturnyai** (?), lánya: **Berzeviczy Teréz (II.)** (Berzeviczy Gergelyné).
- (267) **Neustädter**: (a hadnagyról további adatokat nem találtunk.)

- (267) *Horváth Stansics Boldizsár* (Grádeczi): testvérei: Borbála (Berzeviczy Sándorné), Márk (II.), Imre. Horváth *Anna* apja (a Kazinczytól említett másik lányáról nem találtunk adatokat). Felesége: *Berzeviczy Teréz, I.* (1752 k.–1800), Berzeviczy Sándor és Szontagh Erzsébet lánya.
- (267) *Horváth Stansics Márk* (Grádeczi), II.: kapitány. Testvérei: Horváth Stansics Borbála (Berzeviczy Sándorné), Imre, Boldizsár.
- (267) *Horváth Stansics Imre* (Grádeczi) (1741–1801): udvari tanácsos, Szepes vármegyei alispán (1790–1792), a tiszai evangélikus kerület felügyelője (1795–1801). Testvérei: Borbála (Berzeviczy Sándorné), Márk (II.), Boldizsár.
- (267) *niesz* (fr.): unokahúg.
- (267) *proletariusság* (lat., rég.): családalapítás. (A latin 'proles', azaz 'gyermek' szóból származik a társadalmi osztályt jelölő kifejezés is, amely eredetileg arra utalt, hogy a proletár vagyon és közszereplés híján csak gyermekei számával szolgálta az államot.)
- (267) *Nemezis*: a görög mitológiában a bosszúállás, a büntető igazság istennője, ill. a bosszúálló sors.
- (267) *supplens* (lat.): helyettes.
- (267) *Luther felekezete*: az evangélikus egyház.
- (182), (267), (545) [1802. aug. 27., 29.] *Podkoniczky / Potkoniczky* Ádám (?–1820): nevelő a Belez-nay családnál, a késmárki líceum tanára és rektora (1776–1815).
- (545) *Fuchs* János Sámuel (1770–1817): a lőcsei evangélikus gimnázium bölcselet- és matematika-tanára (1796-tól), evangélikus lelkész Kézmárkon (1809-től) és szuperintendens Lembergben (1813-tól).
- (267) [1802. aug. 27.] *Vay István* (?–1800): tanácsos, a sárospataki kollégium főkurátora (1777–1788), a pécsi iskolai kerület főigazgatója (1788–1791). Vay Ábrahám (I.) fia, László apja.
- (267) *inítiál* (lat.): beavat.
- (267) *1782. együtt valánk Jurátusok Pesten...*: Kazinczy 1782. aug. 22-én érkezett Pestre joggyakorlatra, ahol szept. 21-én esküdt fel jurátusnak. (→ 26. jegyzetmező)
- (268) *Anyja Szepesből 1783 a' legfatálisabb tavaszi sárban méne-le Pestre; én vele Keresztesen akadtam össze*: Kazinczy és Horváth Stansics Borbála Mezőkeresztesen 1783. márc. 26-án találkoztak.
- (268) *Józef*: II. József.
- (268) *Podmaniczky József*, báró (1756–1823): főispán, királyi tanácsos és kamarás. Külföldi tanulmányútjáról hazatérve II. József a fiumei kormányzósághoz, majd a helytartótanácsához nevezte ki tanácsosnak. (→ 23. jegyzetmező)
- (268) *raptus* (lat.): szeszély.
- (268) *A' Cs. megfogta frakkján a' gombot...*: a jelenet háttéréről a Kazinczy-levelezés: „De József hihetőleg vette észre, hogy ez inkább akar ragyogni a' hivatalban, mint dolgozni, 's a' B. kéréseit megtagadá. Erre B. elfakada sírva, 's azt mondá hogy ő olly reménnyel költött annyit külföldi lakása alatt, hogy Ő Fels. parancsolni fog vele. Erre József megfogta a' B. frakkján a' gombot, 's ezt kérdé: Bringen Sie die Knöpfe von London? – Ja, ja, Maj. felele B., de engedje meg Felséged, hogy azt a' jegyzést tehessem, hogy itt nem a' gombról foly a' beszéd. – József nem vette balúl az igen merész szót, de B. applicálva nem lett. (A' frakkon annyi gomb vala, mint betű a' Berzeviczy névben, 's az első gombon B., a' másodikon E, harmadikon R, negyediken Z. Valóban a' Császárhoz más frakkban kell vala menni.)” (KazLev, 21/5065, Kazinczy – Szalay Lászlónak, Széphalom, 1829. nov. 19.) Kazinczy Berzeviczy Gergelynek az anyjához írt leveléből ismerhette meg a történetet. H. Balázs Éva írja: „a császár [...] nagy érdeklődést árukt el az ifjú öltönyén díszelő gombok iránt, melyek az angliai út emlékei voltak. E gombokat szorongatta, majd kinyitva ajtaját, halvány ígéretet téve, hogy szől érdekében a kancellárnak, útjára bocsátotta a kérvényező. Így szól a kihallgatást követő napon írt levél, mely hihetőleg pontos beszámoló ad a távolban szorongó anyjának.” (H. BALÁZS 1967, 130; Berzeviczy későbbi latin és német önéletrajzaiban is megemlékszik az audienciáról: *uott*, 130–131.)
- (268) *Podmaniczky Sándor, II.* báró (1758–1830): Kazinczy sárospataki diáktársa. Pesti palotája és aszói kastélya a közösségi élet fontos helyszíne volt. Podmaniczky Sándor (I.) fia.
- (268) *bonor[arius] Concipistává leve a' Loc[umtenen]t[ia]le Consiliumnál* (lat.): tiszteletbeli (nem tényleges) fogalmazó, irodai tiszt lett a helytartótanácsnál.

- (268) *Zichy vacsoráján a' mulattató rollt viselte*: vélhetően: gróf Zichy Károly (1753–1826), országbíró (1788–1795). (→ 29. jegyzetmező)
- (268) *roll* (fr.–ném.): szerep.
- (268) *remonstratio* (lat.): tiltakozás, kifogás.
- (268) *Gergely baza jövén, nem is kételkedett hogy első nyílással V. Ispán ne legyen Szepesben, 's ezen bizodalma olly lépéseket tétete vele, melyek miatt azt örökre eljásztá*: Berzeviczy reményei – ha voltak – nem lehettek reálisak: amikor nagybátyját, Horváth Stansith Imrét közfelkiáltással megválasztották szepesi alispánnak, a protestánsellenes Csáky János Nepomuk főispán nem engedte, hogy elfoglalja a hivatalát. Berzeviczy anyja a 16 szepesi város adminisztrátorságát kívánta fia számára megszerezni, sikertelenül. (H. BALÁZS 1967, 156–158.)
- (268) *negligál* (lat.): figyelmen kívül hagy.
- (268) *ezen igazságtalan firkálgatásaival, amazon a' niésze' elvételeivel állá bosszút*: Berzeviczy „igazságtalan firkálgatásai” alatt Kazinczy vélhetően *De conditione et indole rusticorum in Hungaria* (1804; a szerző engedélye nélkül megjelent: Lócse, 1806) c. munkáját érti. „De B. egy munkát íra, 's Censúra nélkül kiadta. De Conditione et indole rusticor. in Hung., 's az tele van a' leghazugabb dátumokkal. Én recenseálám, 's hírem nélkül a' Recensiót felküldé Rummy Hormayrnek, 's ez kiadta nevem nélkül. A' Tud. Gyűjt. Recenziómért az égig magasztala, mert nem tudta, hogy az enyém. B. pedig rám megharagudott, 's megszűnt lenni barátom. [...] Még csak azt kell mondanom, hogy a' de conditione rusticor. in Hung. Írója a' leggyűlöltebb Földes Úr volt; nyúzta jobbágyait. Illyenek a' Cosmopoliták.” (KazLev, 21/5065, Kazinczy – Szalay Lászlónak, Széphalom, 1829. nov. 19.)
- (268) *Vissza térek a' 100dik lapra*: Kazinczy a jelen szöveg kéziratának autográf számozású 100. oldalára utal, amelyen az 1802. aug. 26-i bejegyzések kezdődnek.
- (269) *Budán laktában Agens Schickmayernek szép felesége körül addig forgott...*: a budai ágens és lapszerkesztő Schickmayer Jakab feleségéhez, H. Balázs Éva kutatásai szerint, Berzeviczyt komoly kapcsolat fűzte: „néhány köteg levél foglalja össze számunkra azt a meddő küzdelmet, amit egy asszonyért önmaga és családja ellenében folytat. 1793. június 11-én írja meg anyjának – kényszerhelyzetben –, hogy másfél éve szereti Schickmayer Jakab feleségét. Ekkor kisebb botrányba keveredik, összevevőzik a férjvel, s az esetről, melynek az ad súlyt, hogy Berzeviczy Zichy országbíró és Haller József kedves embere, Mednyánszky János is jelentést ad az udvarnak. [...] Schickmayernéről még annyit, hogy 1794-ben született egy leánygyermek is Berzeviczytól, aki azonban 1796-ban meghalt.” (H. BALÁZS 1967, 204, 205, 70 lábjegyzet.) Berzeviczy esete évtizedekkel később is közismert lehetett: „Olvastad e a' mit megtörtént halála felől Sartóri még életében monda el egy Bécsi Újságlevélben? – Az a' lelki ismertetlen ember, a' kit Budán Agens Schickmayer szép feleségétől eltilta, 's a' Casino' előtt meglátván hogy feleségéhez közelít, minden összegyűltek' láttára pofon vágott, – melyre B. kikapá a' kis veszőt egy Mágnáska' kezéből, és a' pohos feleségföltő' hátát gavallérosan kiporozta, és a' feleségföltőket gyűlölő Asszonyságoknak 's Urficskáknak bravójiban telyes elégtételt lea a' szenvedett pofért [...]” (KazLev, 20/4684, Kazinczy – Guzmics Izidornak, [Széphalom], 1826. szept. 17.)
- (269) *spectante corona Budensium elegantium* (ném.): 'a budai előkelőségek koszorújának szeme láttára'.
- (269) *en cavalliere* (fr.): lovagiasan.
- (269) *fustigatio* (lat.): megbotozás.
- (182), (269) [1802. aug. 30.] *Nére / Nyére* (Szepes vm.): Késmárk környéki település, ma (SZK); a 16. sz.-tól a Horváth-Stansith család birtoka.
- (182), (269), (545) *Szirmay Andrásné Horváth Stansics Anna* (Grádeczi) (?–1808): Szirmay András (III.) felesége, Horváth Stansics Boldizsár (Grádeczi) lánya. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (269) *praeфициált* (lat.): fiúsított; fiúutód híján – királyi engedéllyel – a család női leszármazottja is örökölhette az egyébként csak férfiaγον örökölheto javakat.
- (183), (269), (545) [1802. aug. 30., szept. 4.] *Therez / Th. / Radvánszky Theréz* (Cidli; Szerencsy Józsefné) (?–1829 után): Kazinczy kassai barátnéja. Radvánszky Polyxén testvére. (→ 29. jegyzetmező)

- (269) [1802. aug. 30.] *Th. ist das schönste Weib, das ich kenne...* (ném.): 'Teréz a legszebb asszony, akit ismerek, Polyxén a legjobb feleség, akit csak elképzelhetek.'
- (269) *Wäre ich Mann, Therése...* (ném.): 'Ha férfi volnék, Teréz, nem volna nálad kedvesebb szeretőm, sem nálad kedvesebb feleségem, Polyxén.'
- (269) *Szigethi*: nevelő a Szirmay családnál (talán a Podmaniczkyak tiszaföldvári tisztartójának a fia).
- (269) *Hauser*: (további adatokat nem találtunk a feltehetően Késmárkon evangélikus lelkésznek tanuló ifjúról.)
- (183), (269) [1802. szept. 1., 2.] *Töltszék* (Sáros vm.): ma Tulčík (SZK).
- (183), (269) *Kapy Józsefné, II.*, Szentiványi Náni (Anna-Mária; (1770 k.–1831 után): Szentiványi Ferenc (1731–1823) országbíró lánya. (→ 62. jegyzetmező)
- (269) [1802. szept. 2.] *Szirmay József* (1765–1811): Szirmay Sándor fia, András (II.) testvére. Első felesége: *Kállay Mimi* (Mária; ?–1802), Kállai László lánya. Második felesége: Bégányi Jozefa. (→ 4.1. Családja/Szirmay)
- (269) *Hildebrand*: (a volt tisztról [lat.: *exofficier*] további adatokat nem találtunk.)
- (269) *en profil* (fr.): oldalnézetben.
- (269) *Baranyai Mihály* (1768–1831 után): jurátus volt, amikor a Martinovics-perben 5 év börtönrre ítélték. 1800 májusában szabadult.
- (183) [1802. szept. 4.] *Bárczay Ferenc, II.* (1766–1836): Abaúj vármegyei szolgabíró, Kazinczy sárospataki iskolatársa, barátja. Felesége, Bernáth Klára, Kazinczy egyik kassai barátnéja volt. (→ 4.1. Családja/Szirmay)
- (183), (269) *Gálszécs* (Zemplén vm.): ma Sečovce (SZK).
- (183), (269) [1802. szept. 5.] *Körtvélyes* (Zemplén vm.): ma Hrušov (SZK).
- (183), (269) [1802. szept. 6.] *Berető* (Zemplén vm.): Berettó, ma Bracovce (SZK); Kazinczy András (II.) lakhelye, ami feleségének hozományaként került birtokába.
- (269) *a' Stanislas képe alatt az ágyon*: a gróf Török család otthonában talán egy rózsakeresztes (nő) képe függött, vö.: KazLev, 12/2739, Kazinczy – Horváth Ádámnak, Széphalom, 1814. szept. 21. (A rózsarendről: H. BALÁZS 1967, 137. Ugyanerről a képről: *jelen kötet*, 206.)
- (269) [1802. szept. 9.] *Gúthy Ignác*: (a szabolcsi birtokosról további adatokat nem találtunk.)
- (269) *fejér-ló*: debreceni fogadó, szekérszínjében 1798–1811 között deszkaszínház működött.
- (269) *Sie, Märtyrer der Wahrheit!* (ném.): 'Ön az igazság vértanúja!'
- (269) *delator* (lat.): áruló, besúgó.
- (269) *gloriae cupido inconsulta* (lat.): 'meggondolatlan dicsőségvágy.'
- (183), (270) [1802. szept. 15.] *Kój / Kóly* (Bihar vm.): ma Coliu (R), Nagykágya (Cadea) része. A kólyi hegyen 1802-től 1806-ig Kazinczy szőlőt birtokolt.
- (183), (270) *Balázs* (Balázsi) István: kólyi szőlőbérő.
- (183), (270) [1802. szept. 19., 27.] *Rhédey Lajosné, Kácsándy Terézia* (1764–1804): Kácsándy László lánya, Zsuzsanna nővére, Kazinczy barátnéja. 1786-ban ment férjhez. Csokonai az ő temetésére írta a *Halotti verseket*.
- (270) [1802. szept. 27.] *Palugyánszki Mihály* (Balugyánszky) (1769–1847): jogász. A közgazdaság és a pénzügyek tanára az 1803-ban alapított szentpétervári (*ném.*: *Petersburg*) főiskolán, 1813-ban az orosz főhercegek tanítója, majd Miklós cár kabinetirodájának elnöke és államtanácsos lett.
- (270) *Szaklányi Zsigmond* (1754 k.–1807): református lelkész. A debreceni kollégiumban tanult, ahol 1781-ben senior lett, 1782-ben külföldi tanulmányútra indult, hazatérve Nagyváradon volt lelkész 1802-ig. Kazinczy egy 1795-ös, nyelvújítást gúnyoló vitairatot neki tulajdonított.
- (270) *Wécsey Józsefné Miller Théréz*: korábban Bogdanovicsné. Bogdanovicstól született lánya: Kis Ágostonné (később Lewoenné).
- (270) *engagiroz* (fr.–ném.): szerződött, lekötöttez.
- (270) *Fija a' [...] Velejtén lakó Orosz Papnak*: (a görögkeleti papról nem találtunk további adatokat); *Velejte* (Zemplén vm.): ma Vel'aty (SZK).
- (270) *Szalárd* (Bihar vm.): ma Sálard (R).
- (270) *Vajda* (Bihar vm.): Biharvajda, ma Vaida (R).

- (183), (270) [1802. okt. 3., 4.] *Teleki László, II.*, gróf (1764–1821): író, költő, a dunamelléki református egyházkerület főgondnoka (1803-tól), szeptemvir (1819-től). (→ 22. jegyzetmező)
- (270) [1802. okt. 3.] *Debr. Vásár...*: a debreceni Fejér Ló fogadó székérszínjében felállított színpadon Kazinczy a kolozsváriak vendégszínházát láthatta Kerényi Ferenc szerint: „1806-ban Kazinczy Ferenc hárította el a Magyarországra tartósabb játszásra érkező erdélyi társulat neki felkínált irányítását [...]. [Az elutasításban] gyakorlati gondok mellett esztétikai-színházpolitikai nézetkülönbségek is szerepet játszottak. Az 1802 októberében, a debreceni vásár alkalmával látott három előadás még 1806-ban, újabb tapasztalatok nélkül is formálta véleményét, elítélve a szereptudás bizonytalanságát (saját *Clavigo*-fordításának előadásán), a műsorpolitikát, jelesen August Kotzebue és az énekesjátékok játszását.” (KERÉNYI 1990, 104.; vö. uott, 450.) (Fejér Ló: → 62. jegyzetmező.)
- (270) [1802. okt. 3., 5.] *Kotzebünek Epigrammáját*: August Friedrich Germanus *Kotzebue* (1761–1819), német író, a kor talán legnépszerűbb színműírója. Az orosz cár kedveltje volt, ezért egy egyetemi hallgató leszúrta. Több mint kétszáz darabja a magyar színműírára is nagy hatással volt, darabjait azonban Kazinczy értéktelennek ítélte. Említett vígjátéka: *Das Epigramm* ('Az epigramma'; Lipcse, 1801).
- (270) [1802. okt. 6.] *Contractus*: a 'Szerződés' c. darab Kerényi Ferenc fentebb idézett sorai szerint egy énekesjáték volt, szerzőjét azonban nem ismerjük.
- (270) *az én Clavigómat*: Goethe *Clavigo* c. tragédiáját Kazinczy 1794-ben fordította le és a *Kazinczy Ferencz Munkái* 5. kötetében adta ki 1815-ben. (→ 40. jegyzetmező)
- (270) *pronunciál* (lat.): mond, kiejt.
- (270) *roll* (fr.–ném.): szerep.
- (270) [1802. okt. 4.] *Bónis Ferenc*: bihari birtokos, Kazinczy barátja. Bónis László és Bernáth Anna fia.
- (270) *Szirmay János*: Sáros vármegyei táblabíró, német nyelvű szonettek szerzője. Kazinczy egy szonettet írt hozzá: *Szirmay Jánoshoz* (1813). (→ 4.1. Családja/Szirmay)
- (270) *Bata Pál*: Bata Bálint apja. Felesége: Rolly Katalin, Rolly József (1751–1820 után) lánya (?).
- (270) *Csáky Sándor*, gróf (1780–1851): a Szepes vármegyei főispán, gróf Csáky József fia.
- (270) *Kelczné*: az ungvári Ibrányi Teréz (?).
- (270) *glosszál* (gör.): megszól, kritizál.
- (183), (270) [1802. okt. 22.] *Teleki Sámuel*, gróf (1739–1822): főispán, erdélyi kancellár (1791-től), könyvtáralapító. A nagyváradi kerület királyi biztosaként Bihar vármegye főispánja is (1785–1787), majd 1790-től haláláig ismét bihari főispán. (→ 22. jegyzetmező)
- (122), (183), (271) [1802. okt. 22., nov. 11.] *Majláth Györgyurnak parancsolatja érkezik Regmeczre, hogy a' fogságom alatt rám tett költség fejében a' kamarának fizessenek vissza 1068 f. 50 ½ xrt. / a' Fiscus 1068 f. 50xt kíván / A' Causar[um] Reg[iarum] Directornak parancsolatja érkezik Regmeczre...*: gróf *Mailáth György (I.)* (1752–1821), királyi jogügyi igazgató (lat.: *causar[um] reg[iarum] director*) (1798–1805), személynök (1808–1821), Tolna vármegyei főispán (1811–1821). Mailáth József testvére, György (II.) apja. Említett levele: KazLev, 2/535, Mailáth György – Kazinczynak, Pozsony, 1802. okt. 8. (Kazinczy választát l. lentebb [1802. dec. 1.])
- (122) *Kraynik József, I.* (1750–1817): Abaúj vármegyei táblabíró, Kazinczy húgának, Klárának a férje. (→ 4.1. Családja/Kazinczy)
- (122) *tútor* (lat.): gyám, pártfogó.
- (122) *írtam az Anyámnak*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (270) [1802. okt. 31.] *Domokos Jakab* (1756–1821): a Wartensleben-ezredben hadnagy, majd Bihar vármegyei főadószedő és alispán. Domokos Lajos fia. (→ 4.1. Családja/Comáromy)
- (183), (270) *az öreg Domokos / az öreg Úr: Domokos Lajos* (1728–1803), debreceni főbíró. Részt vett a debreceni *Magyar Grammatika* kiadásában, ellenezte Kazinczy nyelvújítási nézeteit és bírálta Révai Miklós nyelvészeti munkásságát. Domokos Jakab apja. (→ 4.1. Családja/Comáromy)
- (183), (270) *Benedek Mibály* (1748–1821): 1806-tól a tiszántúli református egyházkerület püspöke, a debreceni *Magyar Grammatika* egyik szerzője, a nyelvújítás ellenzője.

- (183), (270) *Virág Benedek* (1754–1830): pálos szerzetes, pap, költő, történetíró, tanár. Említett művei: *Lélius, vagy M. T. Cicerónak beszélgetése a barátságról* (Pest, 1802); *Az üdösb Kátó vagy M. T. Cicerónak beszélgetése az öregségről* (Pest, 1803). (→ 55. jegyzetmező)
- (270) [1802. nov. 5.] *Vasad* (Bihar vm.): Érvasad, ma Vášad (R).
- (122), (271) [1802. nov. 11.] *a' rám vetett summát a' kamarának költsön vett pénzzel lefizettem / nem engedbetem-meg hogy testvéreim is fizessék ezt; magam fogom, költsön veendő pénzből*: Kazinczy leveleiben hiába keres támogatókat (l. pl. KazLev, 2/547, Kazinczy – Gr. Festetics Györgynek, Regmec, 1802. dec. 3.), fogságának reá kirótt költségét családi segítséggel és kölcsönökkel teremti elő. Az anyja még 1797-ben a kassai sóháznál letett 336 Ft 42 krajcárt, amit most beszámított a kamara, a maradék 732 Ft 8 krajcárt Kazinczy különböző személyektől kérte kölcsön, majd ezt egy újabb, Péchy Imrétől (II.) felvett kölcsönrel fizette vissza (vö. KazLev, 3/592, Kazinczy – Péchy Imrének, Érsemlyén, 1803. ápr. 22.). Ez az adósság még 15 évvel később is terhelte Kazinczyt (vö. KazLev, 14/3329, Kazinczy – Gr. Dessewffy Józsefnek, Széphalom, 1816. nov. 25.).
- (122) *Tudta az Anyám, hogy én ezt a' summát a' magaméból le nem fizethettem*: Kazinczy igen nehéz anyagi helyzetben volt, ezt azonban titkolni igyekezett anyja elől. Alig néhány nappal Mailáth György fizetési felszólításának kézhez kapása előtt kért kölcsön 100 Ft-ot Nagy Gábertől, hogy anyjának visszaadhassa: „Pénz kell. Csináljon az Úr valahogy, még pedig úgy, hogy Vasárnap estig bizonyosan vehessem, mert az Anyám hétfőn itt lessz, és én nem tudathatom vele, hogy az a' pénz, a' mit által fogok adni, nem a' magáé, hanem substituált.” (KazLev, 2/536, Kazinczy – Nagy Gábornak, 1802. okt. 15.)
- (271) [1802. nov. 11.] *Lonovics* Imre: Bihar vármegye táblabírája és főorvosa (kb. 1797–1840-es évekig).
- (183), (271) [1802. nov. 20.] *Amici, ego bis (németül az usque) cras vix supervisam / Amici, ugy-mond, ego bis (usque) cras non vivam. Necessum existimo, ut testamentum faciam.* (lat., ném.): 'Barátaim, én nem érem meg a holnapot. Szükségét látom, hogy végrendeletet készítsek.' (A német 'bis' és a latin 'usque' egyaránt '-ig' jelentésű időhatározó.)
- (271) [1802. nov. 28.] *rapport* (fr.): jelentés, tudósítás.
- (183) [1802. nov. 23.] *az Olaszi Lutheranus 's az Asszvársári Szikszay Jozsef*: (a bodroglaszi (?) evangélikus és az asszonyvársári református lelkészről további adatokat nem találtunk.)
- (183) [1802. nov. 29.] *Balzsa* (Szabolcs vm.): Balsa.
- (184) [1802. dec. 1.] *Leveleket a' Causar[um] Reg[iarum] Directorhoz*: a Kazinczy-levelezésben dec. 8-i dátummal találtunk levelet a királyi jogügyi igazgatóhoz, Mailáth Györgyhez. Ehhez a latin levélhez Kazinczy az alábbiakat fűzte hozzá: „A' Deák levélbe zártam e' következőket: Mindjárt azután, hogy Felséges Urunk kegyelme engemet visszaadott az életnek etc. etc. írtam Bujanovics Udvari Agnes Urnak, hogy Bécsbe szándékozom etc. Halasztatta az útát etc. etc. Ebből azt húztam-ki, hogy a' Fels. Udvar azt akarja, hogy légyek csendességben. Tehát hallgattam, 's nem csak Bécsbe nem utaztam, de azok közzül sem írtam senkinek Grünwaldon kívül, a' kik háládatosságomat etc. érdemlették. Ezért nem írtam néki is. – Tudom én az Öcsémtől, hogy Ő ötlet melly kegyesen fogadta. Eljő az idő, Mélt. Úr, a' midőn én a' Mélt. Úrnak háládatosságomat és azt a' tiszteletet, mellyel a' Mélt. Urat nem csak egy főpolcra ültetett Tisztviselőnek, hanem egy igazán jó és érzékeny embernek is nézem, szóval fogom magyarázhatni. Érezze akkor a' Mélt. Úr, hogy hálám, mellynek most írassal adom jelenségét, nem üress hang volt. A' Szenvedő köszönetei kedvesek a' Legnagyobb előtt is, bár mi alacsony légyen a' háláló. Nem a' legkedvesebb áldozat é az magának a' Mindenhatónak is? – Esedezem a' Mélt. Úr előtt, ne tartsa megbántásnak, ha arra kérem, hogy háládatos tiszteletemet Ő Excnak Mélt. Almássy Pál Úrnak bemutatni méltóztassék. Szomorú idők voltak, midőn a' tiszteletre legméltóbb emberek Június Brutusi érzések közt kéntelenítettek nézni a' gondatlanság, csábítás, megtévedés, 's Virtus és barátság' áldozatainak szenvedéseiket! Én azért a' kik a' Sella Curulisban ültek előttem, nem átkoztam. Sokakat közzülök számtam, szorattam. Kétezer háromszáz nyolczvanhét napi szenvedésem alatt alig ismertem négy fenevadat emberi formában; és azt hiszem, hogy az ember, midőn megszűnik az lenni, a' minek

- lennie kellene, inkább szánást érdemel mint utálatot. Szivem felmelegült 's abba hagyom etc. etc.'" (KazLev, 2/550, Kazinczy – Mailáth Györgynek, Regmec, 1802. dec. 8. A levél, amelyre Kazinczy válaszolt: l. fentebb [1802. okt. 22.]
- (184), (271) [1802. dec. 27., 26.] *Splényi Mancsi*, bárónő (Magdolna), Splényi Gábor lánya. Testvére *Caton* (Katalin; Zoltán Pálné, 1808-tól), és *Náni* (Anna; Csörgő Pálné, később gróf Sztáray Kristófné).
- (272) [1802. dec. 27.] *Theréz*: Kácsándy Terézia.
- (184), (272) *Gyulai Lotti / szép gyermek* (Lolotte, Karolina; báró Frimont Péterné 1830-tól), grófnő (1792?–1862): gróf Gyulai Ferenc és Kácsándy Zsuzsanna (*Susie, Súsie*) lánya. Rhédey Lajosné Kácsándy Terézia unokahúga. (Kazinczyt később erős vonzalom fűzte egykori szerelme lányához, erről l. SZAUDER 1970.)
- (272) *Das sage ich Ihnen nicht* (ném.): 'Az nem mondom meg önnek.'
- (272) *Auch haben Sie, Gnädige Frau, das gar nicht nöthig* (ném.): 'Ne is mondja, nagyságos asszonyom, egyáltalán nem szükséges.'
- (184), (272), (545) [1802. dec. 29.] *Susie / Gyulay Ferenczné / Gyulainé*: Kácsándy Zsuzsanna (Süsie, Süsy; gróf Gyulai Ferencné 1790-tól) (1767–1826), Kácsándy László lánya, Teréz húga. Kazinczy barátnéja, szerelme (1788 k.), verseiben Czenczi néven említi (l. SZAUDER 1961). Gyermekai: Gyulai Lajos, Lotti, Franciska (gróf Wass Györgyné), Constantia (gróf Kún Lászlóné).
- (272) [1802. dec. 27.] *Herr von Kazinczy, mein Vater...* (ném.): 'Kazinczy úr, atyám Erdélyből üdvözléseket hozott önnek. Ő úgy tudja, hogy ön Regmecen van, s oda akart menni, de elmondták, hogy ön Nagyváradon tartózkodik. – S kitől jöttek az üdvözlések, szép Lotti kontesz? – Azt nem mondhatom meg; legjobb volna, ha ön fölkeresné őt [apámat], s személyesen venné át azokat.'
- (184), (272) *Szabó Sámuel*: munkácsi helyőrségbeli (fr.: *garnizonbeli*) hadnagy.
- (184), (272) *Hirgeist Ferenc* (1774–1804): a Martinovics-perben elítélt pesti joghallgató, Kazinczy barátja. Hirgeist csak 1802. szept. 19-én szabadult Munkácsról. Szabadulása idejéről azonban ellentmondó adatai voltak Kazinczynak: a *Világ' Nagyjai és kicsinyei* c. feljegyzésében ezt írja Kazinczy: „Hirgeist Ferencz [...] eleresztetett Munkácson 1803. Septbr. 19d. – Fogva volt tehát 8. eszt. 9. holn. 10. nap.” (MTAKK K 613/III, 83a.)
- (184), (272) [1802. dec. 29.] *Beszter* (Abaúj-Torna vm.): ma Sady nad Torysou része (SZK).
- (184), (272) *Kemencze* (Hont vm.): Szerencsy Józsefné Radvánszky Terézia lakhelye.
- (184), (272) *Olsva* (Abaúj-Torna vm.): Ósva, ma Olšovany (SZK).

67. jegyzetmező: 1803. jan.–máj./öltözet

46. Magyar Öltözet (90–91)

78. Az én naplóm (272–282)

A *Kazinczy család* említett tagjai:

Nagy Anyám: (Kóji) Comáromy Julianna (Bossányi Ferencné [II.]) (1717–1798): Kazinczy anyai nagyanyja.

anyám: Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812).

Dienes: Kazinczy Dienes (1761–1824), Kazinczy öccse.

Jósi: Kazinczy József (II.) (1772–1855), Kazinczy öccse.

Miklós: Kazinczy Miklós (1774–1844), Kazinczy öccse. Felesége 1797-től: *Beothy Victoire* (1778–1823).

(→ 4.1. Családfa/Bossányi és Kazinczy)

A *Török család* említett tagjai:

Gróf *Török József, II.* (1742–1816): a debreceni kerületi tábla bírása (1770–1786). A miskolci Erényes Világpolgárok páholy egyik vezetőjeként Kazinczy szabadkőműves társa. Kazinczy későbbi apósának, gróf Török Lajosnak a testvére.

Gróf *Török József, III.* (Pepi) (1777–1830): gróf Török Lajos fia, Kazinczy későbbi sógora.

Gróf Török *Sophie* Antonia (1780–1842): Kazinczy későbbi felesége, gróf Török Lajos lánya.

Gróf Török *Marie Susie* (később D'Ellevaux Jánosné, Dellvoné, Delvóné) (1783–?): gróf Török Lajos lánya, Kazinczy későbbi sógornője.

(→ 4.1. *Családfa/Török*)

(272) [1803. jan. 7.] *Bárczay Ferenc, II.* (1766–1836): Abaúj vármegyei szolgabíró, Kazinczy sáros-pataki iskolatársa, barátja. Felesége, Bernáth Klára, Kazinczy egyik kassai barátnője volt. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)

(272) *Ez a' bohó ember a' Kalvin Institutiójit addig olvasgatá...:* Bárczay Ferenc „bohóságáról” egy későbbi levélben: „És itt egy régen nem látott iskolai barátommal, Bárczay Ferencz Úrral akadtam össze. 11 eszt. előtt nála lévén, térítgetni kezdte a' Calvin Institutiójából; a' rettenetes nagyságú könyv akkor is kiterítve állott asztalán. Egy bouffon, és a' mellett vallásos – melly character. – Kérlek, halld végig bohóságait, 's ne vess. »Engem sokat megszáll a' rettegés, mert b–m a' lelkét, meg van írva: a' ki nem hisz, elkárhozik; én pedig égni nem akarok; inkább hiszek! hiszek!« 's ezekhez látnád az obesus figurát, és a' plattitudót mutató arcot. – »Minden sátoros innepeken előveszem a' Bibliát, 's a' parallelus locusokat mindég felhányom. No feltámadott e igazán? Fő Szolgabíró voltam, Processusokban eleget deliberáltam. Mít ítélnél, kérdem, ha authenticálnád a' tanúkat? – Akkor látom, Asszonyok. No b–m a' lelkét, már vége. De hiszek! hiszek! mert nem akarok égni.« – Ezek mind így, és elfuladt lélekzettel. – Én egy szót sem feleltem neki, 's nevettem.” (KazLev, 13/3021, Kazinczy – Kis Jánosnak, Széphalom, 1815. okt. 22.) *Kalvin Institutiói:* Kálvin János (Jean Calvin) (1509–1564) francia származású svájci vallásreformátor *Christianae Religionis Institutio* (1536) c. munkája, melyben a praedestinatio tételét is kifejtette.

(272) *Füzéri hegyek:* Füzér, település Abaúj vármegyében.

(273) *Stultorum plena est terra Domini.* (lat.): 'Az Isten földje tele van bolondokkal.'

(273) [1803. jan. 15.] *Szlávy János* (1772–1840): a Martinovics-per egyik elítéltje, 1803 januárjában szabadult. (→ 61. jegyzetmező)

(273) *Palatínus:* József (Habsburg) főherceg (1776–1847), Magyarország helytartója (1795–1796) és nádora (1796–1847).

(273) [1803. jan. 19.] *Kengyel Lajos* (?–1803): szatmári birtokos, jegyző. 1794-ben a nagykarolyi főispáni beiktatáson Kazinczy vonta be a Martinovics-mozgalomba.

(273) [1803. jan. 23.] *Virág Benedeknek Kininger által festett képét: Virág Benedek* (1754–1830) író, költő, pap, akinek a pontozómodorú rézmetszetét Kazinczy megrendelésére készítette el Johann Joseph Neidl 1803-ban Stunder festménye és Kininger rajza után. Vincenz Georg *Kininger* (1767–1851): bécsi festő, grafikus, rézmetsző. (Virágról: → 55. jegyzetmező.)

(273) [1803. jan. 23. után] *Köbölkút* (Bihar vm.): Érköbölkút, ma Cubulcut (R).

(273) [1803. febr. 6.] *Csomaköz* (Szatmár vm.): ma Ciumești (R).

(273) *Földvári József* (1766–1830): debreceni református lelkész (1796-tól), ideiglenes kollégiumi tanár (1803–1805), a debreceni egyházmegye jegyzője (1809-től), esperese (1813–1826).

(273) *Sárvári Pál* (1765–1846): debreceni rajztanár. Debrecenben, majd három évig külföldi egyetemeken tanult. 1795-től filozófiát, matematikát és természettudományokat, később építészetet és rajzot is tanított a debreceni kollégiumban.

(273) [1803. febr. 10.] *Kincses Dávid:* székelyhídi katonaorvos.

(273) *campagnard* (fr.): vidéki, bárdolatlan ember.

(90) *Wesselényi Nádorunkon, a' Maros-Vásárhelyi Bibliothecában függő képén, zöld bársony bugyogó ujjú dolmányt látunk:* gróf Wesselényi Ferenc (I.) (1605–1667) nádor (1655-től), a vasmári béke után kibontakozó Habsburg-ellenes főúri összeesküvés vezetője, de a fegyveres fölkelés kirobantása előtt meghalt. A pesti vármegyeházán lévő és az említett marosvásárhelyi arcképét is ismerte Kazinczy, mindkettőről volt metszete. Az utóbbihoz írt jegyzete: „Maros-Vásárhelyt a' Gróf Teleki Sámuel Bibliothecájában, zöld bársony bővűjű dolmányban.” (A metszetek lelőhelye: Zemplén vármegye levéltára, Sátoraljaújhely, Autographa II. A metszeteket és Kazinczy ezekre írt megjegyzéseit közli: HÖGYE/KAZINCZY 1992/I, 46. és 47. képmelléklet.) Kazinczy a Felső Magyar-Országi Minervában közölt Wesselényi-életrajzában szintén leírja a festményt: „Felső öl-

tözete, olajban festett képein, zöld bársony kaftán, fél könyökig érő ujjakkal.” (KAZINCZY, *Wesselényi* 1827.)

(90) *Maros-Vásárhelyi Bibliotheca*: a Teleki-téka. Gróf Teleki Sámuel 1802-ben nyitotta meg marosvásárhelyi könyvtárát a nyilvánosság számára, 1803-ban az állomány 12 000 kötetből állt. Kazinczy ismertetése: *Erdélyi Cancellarius Gr. Teleki Sámuel Excell. Bibliothecaja Marosvásárhelytt* (Tudományos Gyűjtemény, 1817/VII, 3–8).

(90) *Hunyadi János Gubernator' sarcophagusán*: *Hunyadi János* (1407–1409 között–1456): Magyarország kormányzója (lat.: *gubernátor*), hadvezér, I. Mátyás király apja. Kazinczy az 1816-os erdélyi utazása során látta a kormányzó síremlékét: „Hosszas kalandozásaim után Erdélyben, minekutána Vásárhelyt, Szebent, Hunyad Vármegyét szintén Lúgosig Krassóban, megjártam, 's a' Hunyadi János lakhelyét Vajda Hunyadon, 's Ceno-Sarcophagusát Károlyvártt megnéztem [...]” (KazLev, 14/3253, Kazinczy – Buczy Emílnék, Tihó, 1816. aug. 27.) *Sarcophagus* (gör.–lat.): szarkofág, díszes kő-, ill. márványkoporsó.

(90) *Károly-Fejérvár* (Alsó-Fehér vm.): Gyulafehérvár, ma Alba Iulia (R); az eredetileg román stílusú templomát Hunyadi János gótikus ízlésben építette át 1443–1444-ben.

(90) *ponyókán bordottuk* (rég.): vállra vetve viseltük.

(90) *Brunszvik* Antal, gróf (1709–1780): udvari tanácsos, szeptemvir, Esztergom (1769–1776) és Bihar vármegyei főispán (1779–1780). 1775-től gróf. Brunszvik József apja, Teréz nagypapja.

(90) *Napóleon* (Bonaparte) (1769–1821): francia hadvezér, császár (1804–1814).

(91) *Sándor Leopold* (Sándor Lipót, Alexander Leopold, Habsburg) (1772–1795): főherceg, Magyarország nádora (1790–1795).

(91), (273) [1803. febr. 10.] 1789. *Júniusban felgyógyulván egy halálos inbidegből / 1789. Júliusában [...] rothasztó-bidegből*: Kazinczy 1789. jún. 4–23. között súlyos beteg volt. (→ 48. jegyzetmező)

(273) *privilegium* (lat.): kiváltság.

(273) *gömbelyeg* (rég.): gömbölyű, kör alakú.

(273) *coquetterie* (fr.): kokettéria, kacérkodás.

(273) 1794ben [...] *Palatínus*: Sándor Leopold (l. fentebb).

(273) *Revolutionális fej' jelélül*: a hajviselet politikai megítéléséről a *Fogságom naplója* (1800. júl. 5.): „Én fogságom előtt már ellökém a' czopfot; forró nyavalyám 1789. megkopaszíta, 's akkor látám melly boldogság elnyírt hajjal járni, 's magamat nem püdereztetni, nem fűsültetni. 'S nekem a' czopfatlanság balúl vétetett, mind azért, mert kisdedségekből különözni egyik neme a' bolondságnak, mind azért, mert az francia gondolkozás' jelének vétetett.”

(91), (273) *Brünnben 's Kufsteinban / Sententiánk után...*: a két város a fogság két helyszíne (→ 59. jegyzetmező; → 60. jegyzetmező). *Sententia* (lat.): ítéletét.

(273) *Novák Ignác*: a budai fogságban Kazinczyra felügyelő kapitány, később tábornok.

(91) *Bécsbe menvén 1803.*: Kazinczy 1803. máj. 31.–jún. 14. között volt Bécsben, hogy a császárnak köszönetet mondjon a kegyelemért. (→ 68. jegyzetmező)

(91) *Beleznayné*: báró Beleznay Miklósné Podmaniczky Anna Mária (1726–1803), pesti háza a kulturális élet egyik fontos központja, az első irodalmi szalonok egyike volt. (→ 12. jegyzetmező)

(91), (273) *Berényi György*, gróf: Testvére: gróf *Berényi Borbála*, akinek a férje báró *Orczy József* (1746–1804), Orczy Lőrinc (I.) fia. (Orczyról: → 21. jegyzetmező.)

(91) *Vay József, I.* (1752–1821): szeptemvir, helytartói tanácsos, a sárospataki kollégium főgondnoka. (→ 15. jegyzetmező)

(91) *Péchy Imre, II.* (1753–1841): alispán, alnádor, szeptemvir, a Magyar Tudós Társaság (MTA) igazgatóságának tagja (1830). (→ 4.1. *Családfa/Péchy*)

(91) *Tihanyi Tamás* (1750 k.–1834): Pest vármegyei alispán (1784-től), majd a királyi tábla ülnöke és szeptemvir, udvari tanácsos, Tolna vármegye főispánja (1825–1834). Tihanyi Ferenc apja.

(91) *Szilasy József* (1755–1836): főispán, szeptemvir. (→ 17. jegyzetmező)

(243) *gnóma* (gör.): velős mondás.

(274) [1803. febr. 11.] *A' Hericz által nekünk lefizetett mintegy 15,000 fttal*: Hericz József (I.) az apja által elzalogosított alsóregmeci birtokrészt 1801. nov. 7-én 14 523 Ft 44 krajcárért vette vissza Kazinczy anyjától. (→ 62. jegyzetmező)

(274) *traficál* (arab–ol.): üzletel, üzérkedik.

- (274) *Jesztreb* (Zemplén vm.): Magyarsas, ma Zemplínske Jastrabie (SZK). A Kazinczy családnak is volt itt birtoka.
- (274) *Kóly* (Bihar vm.): ma Coliu (R), Nagykágya (Cadea) része. A kólyi hegyen 1802-től 1806-ig Kazinczy szőlőt birtokolt.
- (274) *Szilágyi István*: (a kólyi szőlőbirtokosról további adatokat nem találtunk.)
- (274) *Keresztesi János*: (a kólyi szőlőbirtokosról további adatokat nem találtunk.)
- (274) *Domokos Lajos* (1728–1803): debreceni főbíró. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (275) *Balázi (Balázs) István*: (a kólyi szőlőbérlelőről további adatokat nem találtunk.)
- (275) *szőlő pásztor* (rég.): csősz.
- (275) *czugbéli* (ném., rég.): hámba való (ló).
- (275) *postilion* (fr., rég.): postaló.
- (275) *Kály* (Heves vm.): Kál.
- (275) *tútor* (lat.): gyám, pártfogó.
- (275) *procreatio* (lat.): szaporulat.
- (275) *harmadfű tinő*: kétéves herélt borjú (a tavaszi születésekor látja az első, kétéves korában a harmadik füvet).
- (275) *üsző*: nőtény szarvasmarha, amelyik még nem hozott utódot.
- (275) *Fáy Mihály*: abaúji birtokos.
- (275) *Jászó* (Abaúj-Torna vm.): ma Jasov (SZK).
- (276) *remonstratio* (lat.): tiltakozás, kifogás.
- (276) *Barna István*: (az érsemlyéni lakosról nem találtunk további adatokat.)
- (276) *süldő*: fiatal sertés.
- (276) *Szellő Ferenc*: (az érsemlyéni lakosról nem találtunk további adatokat.)
- (276) *Náni, I.*: (nem találtunk további adatokat.)
- (276) *Kövér Imre* (?–1812): Kazinczy távoli rokona és hitelezője. Az érsemlyéni református egyház főkurátora (1795 k.).
- (276) *métely* (rég.): a juhok és szarvasmarhák betegsége, amit egy élősködő okoz.
- (276) [1803. febr. 18.] *Kant*, Immanuel (1724–1804): német filozófus, esztéta. Említett munkája: *Der Streit der Facultäten* (1798; 'A fakultások vitája').
- (276) *populáris írásai*: népszerű(ítőd), közkedvelt.
- (276) *Socrates* (Szókratész) (i. e. 469–i. e. 399): görög filozófus.
- (276) *Héraklitus* (Hérakleitosz) (i. e. 550 k.–i. e. 475 k.): görög filozófus. Tanításai homályos nyelvű töredékekben maradtak fenn.
- (277) *Izsák' parancsolt megáldoztatását Mythosznak nevezi 's állítja*: a kanti gondolat Vajda Mihály kommentálásában: „Egy helyen, ahol amellet szeretne érveket felsorakoztatni, hogy a morális törvény előbbre való a Biblia szent szövegeinél, melyek állítólag a kinyilatkoztatáson alapulnak, azt mondja Kant, hogy az ember sohasem tudhatja, hogy vajon Isten-e az, aki hozzá beszél: »[...] hogy akinek hangját hallani véli, *aligha* lehet Isten, arról némely esetekben meggyőződhet az ember: mert ha amit a hang parancsol, ellenkezik a morális törvénnyel, akkor legyen bár mégoly fenséges is a jelenés, tűnjék föl bár mégannyira a természet fölött állónak – mégis káprázatnak kell őt tartanunk«. Ehhez a lábjegyzet: »Példaként szolgálhat amaz áldozat mítosza, melyet Ábrahám akart hozni isteni parancsra, levágni és elégetni akarván egyetlen fiát (szegény gyermeket, aki gyanútlanágában maga gyűjtötte hozzá a fát). Az állítólagos isteni hangnak Ábrahám ekként kellett volna hogy feleljen: >hogy szerelmetes fiamat nem szabad megölnöm, az egészen bizonyos, ám hogy Te, aki megjelentél nekem, Isten vagy-e, abban biztos nem vagyok, s felőle meg sem bizonyosodhatnám, még ha hangod a (látható) égből dörög is le rám<.« Ha csak egyetlenfajta igazság létezik, nevezetesen az észigazság, s a vallási tudás mégis érvényes tudás, akkor nincsen más út, mint hogy a vallást egyszerűen a morális törvényből vezessük le.” (VAJDA 2007; a belső idézetek: Immanuel KANT: *A fakultások vitája*, in: *A vallás a pusztaság és határain belül és más írások*, ford. VIDRÁNYI Katalin, Gondolat, Bp., 1974, 401.)
- (277) *Horváth Ferenc* (1724 előtt–1794 után): felsőregmeci nemes.
- (277) *Metastasio*, Pietro Antonio (eredetileg: Trapassi) (1698–1782): olasz drámaíró, bécsi udvari költő. (→ 41. jegyzetmező)

- (277) *institutio* (lat.): terv, tanítás.
- (277) *Deli László* (Jolsvai): legényei református lelkész (1776–1786). *Legénye* (Zemplén vm.): ma Luhyňa (SZK).
- (277) *canonica* (lat.): canonica visitatio; egyházlátogatás. Az egyházmegye intézményeit és híveit felügyelő és ellenőrző egyházi bizottság.
- (277) *dóka* (lat.): a református papok viselete, felsőkabát.
- (277) *Illyen bec volt az a' mellyet Horáth beszéll: Proscripti Regis Rupili*: Szilágyi Ferenc jegyzete: „a száműzött Rex Rupiliusról.» Rex Rupilius római lovag volt, aki száműzetésben élt Kis-Ázsiában, s ott a gazdag, félgörög Persiusszal csúnya vitába keveredett. Piszkolódó pörlekedésüket Horatius írta meg (Sat. I. 7); erre a satírára utal Kazinczy Horatius-idézete. (Kazinczy tévesen *Rutili*-t írt.)” (SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 640.)
- (277) *relatio* (lat.): kapcsolat, viszony.
- (277) *Szent Pál nem mondbatta volna: fides Abraha imputata ei est in justitiam* (lat.): a bibliai idézet Károli Gáspár fordításában: „Ábrahámnak a hit tulajdonították igazságul.” (Róm 4,9.)
- (277) [1803. febr. 24.] *Falkenhausen*: (a hadnagyról további adatokat nem találtunk.)
- (277) *Hobenzoller[n]-regement*: a Habsburg Birodalom 8. nehézlovas-ezrede. A német Hohenzollern (Zollern)-dinasztia tagjai közül kerültek ki a porosz királyok (1701-től).
- (277) *Sárkőz* (Satzmár vm.): ma Livada (R).
- (277) *vexál* (lat.): kínoz, gyötör.
- (278), (546) [1803. febr. 27.] *Úza Pál* (1763–1824): a Martinovics-perben elítélt ügyvéd, 1803 februárjában szabadult. (→ 60. jegyzetmező)
- (278) [1803. márc. 7.] *Szlávy György* (1764–1818): Bihar vármegye főszolgabírája. Kazinczy szervezte be a Martinovics-mozgalomba, 3 évi börtönrre ítélték, 1798 júniusában szabadult. Szlávy János testvére. (→ 59. jegyzetmező)
- (278) *Lovasy Benedek* (eredeti neve: Szakál János): ferences szerzetes, kassai magyar hitszónok és lektor (1795). Apja szalontai református lelkész volt. (*Testvéréről* további adatokat nem találtunk.) *Szalonta* (Bihar vm.): Újszalonta, ill. Nagyszalonta, amely ma: Salonta (R).
- (278) [1803. márc. 9.] *Rbédey Lajos*, gróf (1763–1831): a bihari inszurgens sereg parancsnoka (1795, 1805), Szatmár vármegye országgyűlési követe (1802), Bihar (1807–1825) és Bereg vármegyék adminisztrátora (1825–1830). Kácsándy Teréziának, Kazinczy ifjúkori barátnéjának férje. (→ 70. jegyzetmező)
- (278) *Was Dániel*, gróf: (további adatokat nem találtunk.)
- (278) *Gyulai Ferenc*, gróf (?–1807): kamarás. A Draskovics János alapította pozsonyi *Verschwiegenheit* szabadkőműves páholy tagja. Gyermekai: Gyulai Lajos, Lotti (Karolina; báró Frimont Péterné), Franciska (gróf Wass Györgyné), Constantia (gróf Kún Lászlóné). Felesége 1790-től: *Süsy*, Kácsándy Zsuzsanna (1767–1826), Kazinczy ifjúkori barátnéja.
- (278) [1803. márc. 14.] *Klopstock*, Friedrich Gottlieb (1724–1803): német költő.
- (278) *Erős István*: (a piricsei lakosról további adatokat nem találtunk.)
- (278) *Adolfs Briefe*: Albrecht Christoph Kayser (1756–1811) *Adolfs gesammelte Briefe* c. levélgénye (Lipce, 1778; második kiadása: Frankfurt, 1782); ennek alapján írta (fordította) Kazinczy a *Bácsmegyeynek össze-szedett levelei. Költött történet* c. munkáját. (→ 53. jegyzetmező)
- (278) [1803. márc. 15.] *Bakta* (Szabolcs vm.): ma Baktalórántháza része.
- (278) *Teleki József, III.*, gróf (1778–?): kamarás. Apja: gróf *Teleki Lajos* (?–1815), erdélyi kormányzó elnök, titkos tanácsos, kamarás. Testvére: gróf *Teleki Katon* (Tisza Lászlóné) (1777–1820). Felesége: gróf *Szerencsy Fanni* (Franciska) (1784–?), Radvánszky Terézia és Szerencsy József lánya.
- (278) *Bárczay Náni* (Anna): férje 1804-től: *Beck Pál* (1761–1827) téglási földbirtokos, mérnök, kancelláriai fogalmazó. (→ 18. jegyzetmező)
- (278) *Wesselényi József*, báró (1769–1826): Wesselényi Farkas fia. Felesége 1801-től: gróf Kendeffy Rachel.
- (278) *Rbédey László*, gróf (1775–1835): felesége: Inczedy Ágnes.
- (278) *Fächer* (ném.): legyező.

- (278) *bátyját 's nevelőjét, a' Koronaórt*: gróf Teleki József (I.) (1738–1796): író, költő, Ugocsa vármegyei főispán (1782–1796), a dunamelléki református egyházkerület főgondnoka, korona-őr. (→ 12. jegyzetmező)
- (278) *portentum eruditionis* (lat.): a műveltség csodája, rendkívüli képzettségű (személy).
- (278) [1803. márc. 23.] *Vay Miklós, I.*, báró (1756–1824): királyi kamarás, tábornok, hadmérnök, folyószabályozási királyi biztos. Felesége: báró *Adelsheim Joanna* (Johanna), (1776–1863). (→ 69. jegyzetmező)
- (279) [1803. ápr. 1.] *Regmeczi Executionális*: bizonyára a Hericz család elzalogosított, majd 1801-ben visszaszerzett alsóregmeczi birtokrészével kapcsolatos végrehajtási végzésről (lat.: *executionális*) van szó. (→ 62. jegyzetmező)
- (279) *Fáy Barnabás* (1753–1829): főjegyző (1784-től), a debreceni kerületi tábla ülnöke (1787-től). Felesége *Szily Karolina* (1777–1852), Szily József lánya. (→ 29. jegyzetmező)
- (279) *Szabó János*: (a polgári jegyzőről további adatokat nem találtunk.)
- (279) *passus* (lat.): útlevél.
- (279) [1803. ápr. 3.] *Aspremont* (Aspermont) János Gobert, gróf (1757–1819): a magyarrá lett német főúri család tagja. A lednici, ónodi, szerencsi, borsi, makoviciai várak és uradalmak birtokosa. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabaddkőműves társa volt.
- (279) *Bukovics*: (további adatokat nem találtunk.)
- (279) *Vernét* (Vernet), Claude-Joseph (1714–1789): népszerű francia tájképfestő. Műveiről Kazinczy-nak több metszete is volt. (→ 68. jegyzetmező)
- (279) *ollyformán, mint az Inkák előtt a' Religio fanaticus*: Kazinczy vélhetően Marmontel *Les incas ou la Destruction de l'empire du Pérou dédié au roi de Suède* (Párizs, 1777) c. munkájára utal: „Az Inkákat kinyomtatni nem engednék, mert az Tolerantiát tanít és a' babonát üldözi.” (KazLev, 23/5762, Kazinczy – Fáy Andrásnak, Széphalom, 1810. febr. 26.)
- (279) *Solca; Zsolca* (Borsod vm.): Alsó- vagy Felsőzsolca.
- (279) *elaeagnus* (lat.): ezüstfa.
- (279) [1803. ápr. 4.] *Ruszka* (Abaúj-Torna vm.): Göncruszka. Kazinczy húgának, Kraynik Józsefné Kazinczy Klárának lakhelye. (→ 4.1. Családja/Kazinczy)
- (279) *Károlyi József*, gróf (1768–1803): ezredes, Szatmár vármegyei főispán (1791–1803). Bécsben 1803. márc. 26-án párban megsebesült és ápr. 4-én meghalt. Gróf Károlyi Antal fia, Károlyi György apja.
- (279) [1803. ápr. 6.] *Fáy Ágostonné*: báró Ságby Anna. Apja *Ságby Mibály*, Heves vármegyei alispán (1760-ban), majd országbírói és helytartói ítélőmester, szeptemvir (1787-ben), 1790-től báró. Lányai: *Fáy Mici* (Mária; gróf Csáky Imre első felesége); *Fáy Kriska* (báró Palocsayné).
- (279) *Csáky Imre*, gróf (1775–1848): kamarás. Első felesége: gróf Fáy Mária (Mici); második: Bujanovics Stefania.
- (279) *midőn Kassai lakásom' esztendejét trandom-meg*: Kazinczy 1786-ban lett a kassai tankerület iskolafelügyelője, ekkor költözött Kassára, ahol 1790-ig lakott. (→ 41. jegyzetmező)
- (279) *praeambulum* (lat.): bevezetés.
- (279) *articulatio* (lat.): kiejtés.
- (279) *Krainik* (Kraynik) József, I. (1750–1817), Kazinczy húgának, Klárának a férje. (→ 4.1. Családja/Kazinczy)
- (279) *Miglész* (Zemplén vm.): ma Milhostov (SZK). *Portio* (lat.): osztályrész a családi birtokból.
- (279) *Palocsay*: Fáy Kriska férje. Apja: *Palocsay József*: talán a Győr vármegyei alispán (1790–1794).
- (279) *macherség* (ném.): ügyeskedés, mesterkedés.
- (280) [1803. ápr. 8.] *Benkő Sámuel* (1743–1825): bölcsélet- és orvosdoktor, Borsod vármegye főorvosa, több tudós társaság tagja. Katolizált. Említett műve: *Ephemerides meteorologico-medicae annorum 1780–1793* ('Orvosmeteorológiai napi följegyzések az 1780–1793-i évekből,' 5 kötet, Bécs, 1794).
- (280) *sanctionál* (lat.): szentesít, jóváhagy.
- (280) *libertinizmus* (lat.): Kazinczy az erkölcsi és vallási kötöttségeket és értékeket semmibevevő gondolkodásmódra használta e fogalmat. (→ 28. jegyzetmező)

- (280) *Szrógh Samuel* (1763 k.–1829): miskolci ügyvéd, táblabíró, a miskolci színház igazgatója. A Magyar Kurírban megjelent költeményei: *Pannonia gyásza* (1792), *Miskolcz javai* (1800).
- (280) *Óváry László* (?–1823 előtt): Borsod vármegyei ülnök. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (280) *Óváry Miklós*: talán Óváry László rokona (testvére?).
- (280) *Ragályi István*: Borsod vármegyei szolgabíró, főjegyző (1803-tól), alispán. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (280) *Mariásy (Máriássy) István* (1753–?): Gömör vármegyei helyettes alispán, országgyűlési követ, miskolci kapitány. Az Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (280) *Fáy János* (1773–1833): debreceni tanácsos (1816-tól), polgármester (1822-től) és műgyűjtő. Fáy Agoston fia.
- (280) [1803. ápr. 9.] *fejér ló*: debreceni fogadó (ahol színpad is volt). (→ 62. jegyzetmező)
- (280) *Sárosyné*: Ilosvay Krisztina (Christine Kriska; Sárosy Andrásné, később gróf Tholdi Ádámné) (1782–1806): ez időben Kazinczy feleségül kívánta venni. (→ 65. jegyzetmező)
- (280) *Rbédey ház*: Rhédey Ferenc Bihar vármegyei alispán (1816–1820) debreceni háza.
- (280) [1803. ápr. 14.] *Kis János' levelében Berzsényi Danielnek némelly verseit küldi*: Kis 1803. márc. 27-én kelt levelében küldött először Berzsényi-verseket Kazinczynak, l. KazLev, 3/585, Kis János – Kazinczynak, Nemesdömölk, 1803. márc. 27. Kazinczy válasza: uott, 3/588, Kazinczy – Kis Jánosnak, Érsemlyén, 1803. ápr. 6. (Az ápr. 14-i levél elveszett vagy lappang.)
- (280) *Sinai Miklós* (1730–1808): debreceni tanár, református püspök, egyháztörténész. 1803-ban nyugalomba vonult. Élete utolsó éveiben a protestantizmus történetén dolgozott, e munka kéziratát gróf Teleki Sámuel vette meg. Bocskai István politikai végrendeletének említett kiadása: *Sylloge actorum publicorum...* (Victorinus de Chorebo álnéven, Pest, 1790.) (→ 19. jegyzetmező)
- (280) *Sylvester (Erdősi) János* (1504–1552): író, bibliafordító. Említett műve: *Grammatica Hungaro-latina* (Újsziget, 1539). (→ 73. jegyzetmező)
- (280) [1803. ápr. 24.] *Selind* (Bihar vm.): Érselénd, ma Šilindru (R).
- (280) *moszkva* (rég.): muszka, orosz.
- (281) [1803. ápr. 28.] *Péchy Imre bátyám 700 ftot kölcsön, bogy a' Kamarát kielégítbessem*: Kazinczyt 1802-ben szólította fel gróf Mailáth György kamarai ügyigazgató arra, hogy a fogsága költségeit, 1068 és fél Ft-ot, fizessen meg. Kazinczy rokona, *Péchy Imre (II.)* (1753–1841) ekkor Bihar vármegye első alispánja, a tiszántúli református egyházkerület főgondnoka volt. Kazinczy kölcsönt kérő levele: KazLev, 3/592, Kazinczy – Péchy Imrének, Érsemlyén, 1803. ápr. 22. (A felszólításról: → 66. jegyzetmező; Péchyről: → 4.1. Családfa/Péchy.)
- (281) *Poroszlai*: (az őrnagyról további adatokat nem találtunk.)
- (281) [1803. ápr. 30.] *Szent Györgyi József* (1765–1832): Debrecen főorvosa. Csokonai és Kazinczy orvosa és barátja is. (→ 65. jegyzetmező)
- (281) *embarra* (fr.): zavartság, zavar.
- (281) [1803. máj. 4.] *menjek Pestre, 's sürgessem az Executionálist*: (l. fentebb az 1803. ápr. 1-jei jegyzetet.)
- (281) *Szikszai György* (1738–1803): református lelkész. Debreceni, bázeli és utrechti tanulmányai után békési, makói (1765–1783), majd debreceni lelkész (1786-tól) lett. Részt vett a debreceni *Magyar Grammatika* (→ 53. jegyzetmező) szerkesztésében. Több kiadást megért népszerű egyházi munkái: *Keresztyéni tanítások és imádságok* (Pozsony, 1786); *Egynehány predikációk...* (Pozsony, 1787); *Martirok oszlopa* (Pozsony, 1789), *Közönséges lelki áldozatok* (Pozsony, 1795); *A természeti és keresztyén vallás* (Pest, 1799).
- (281) *superintendentia* (lat.): protestáns egyházkerület, püspökség.
- (281) [1803. máj. 5.] *Jablonczay*: hajdúszoboszlói főkapitány.)
- (281) *Ormós András*: debreceni lelkész és tanár, segédlelkész Hajdúszoboszlón (1792–1805). Felesége Weszprémi István lánya, Zsuzsanna, így Földi János sógora.
- (281) *Weszprémi István* (1723–1799): debreceni orvos. Írása a koronáról a *Magyar Országi öt különös Elmélkedések* (Pozsony, 1795) c. kötetben és a Magyar Museumban is megjelent (MAGYAR MUSEUM I, 364–371, 421–426, 453–460). Említett lányai: Zsuzsanna (Ormós Andrásné); Julianna (Földi Jánosné). (*I. Ferenc* koronázásáról: → 56. jegyzetmező)

- (281) *curiositás* (lat.): kíváncsiság, különtség.
- (281) *Acsi Péter*: (a karcagi predikátorról további adatokat nem találtunk.)
- (281) *Sinait az ejté a' Domokos Lajos partiájának gyűlölségébe...*: a Sinai Miklós megbuktatásával végződő világiak és egyháziak közötti debreceni viszályban Domokos Lajos főbíró vezető szerepet játszott. Sinait 1791. máj. 2-án választották meg a tiszántúli kerület püspökévé, de hamar elmozdították és helyébe már júl. 29-én Hunyadi Ferencet (1743–1795) választották meg. Jún. 28-án Sinait kollégiumi tanári állásából is eltávolították. Tízévnnyi pörlekedés után 1800-ban végleg felfüggesztették állásából, 1803-ban nyugalomba vonult. (Vö. Tóth 1988, 112–113.)
- Partia* (lat.): rész, párt.
- (281) *Szatbmári István (Paksi)* (1719–1791): debreceni tanár 1785-től volt a tiszántúli egyházkerület püspöke. (→ 19. jegyzetmező)
- (281) *bierarchia* (gör.): (egyházi) rangsor, vezetői réteg.
- (281) *antagonismus* (gör.–lat.): ellenhatás, ellentét.
- (282) *clérus* (gör.–lat.): a katolikus papok összessége.
- (282) *Bécsi Béke*: a Bocskai-felkelést lezáró 1606-os bécsi béke először biztosította a vallásszabadságot Magyarországon.
- (282) *M[anu]S[criptum]* (lat.): kézirat.
- (282) *Teleki Sám[uel]*, gróf (1739–1822): Bihar vármegyei főispán (királyi biztосként 1785–1787, majd 1790–1822), a marosvásárhelyi Teleki-téka alapítója. (→ 22. jegyzetmező)
- (282) *Teleki László, II.*, gróf (1764–1821): író, költő, református főgondnok (1803-tól), szeptemvir (1819-től), Somogy vármegyei adminisztrátor (1811–1821). Gróf Teleki József (I.) fia. Felesége: báró *Mészáros Jeanette (Joanna)* (1784–1844). (→ 22. jegyzetmező)
- (282) *Teleki József, I.*, gróf (1738–1796): író, költő, Ugocsa vármegyei főispán (1782–1796), a dunamelléki református egyházkerület főgondnoka, koronaőr. (→ 12. jegyzetmező)
- (282) *tabulae báró* (lat.): táblai báró; a királyi ítélőtábla főrendű világi bírása.
- (282) [1803. máj. 6.] *Wollnbofferné [I.]*, *Rudnyák Tóni* [Antónia]; *Wollnboffer [I.]*: (további adatokat nem találtunk.)
- (282) *Gálné*: (további adatokat nem találtunk.)
- (282) *Veres Sándor*: Felesége: *Baranyai Bora* (korábban: *Beothy Jánosné*), akinek testvére: *Baranyi* (Baranyai) alezredes. (További adatokat nem találtunk.)

68. jegyzetmező: 1803. Pest–Bécs

65. Dugonics a' Kreutzertheaterben (118)

73. rövid jegyzés után (177)

78. Az én naplóm (282–301)

89. [Pályám emlékezete II.] (546)

90. [Pályám emlékezete III.] (670–672, 675)

92. [Pályám emlékezete V.] (704–705)

1803. máj. 8. és 20. között Pesten, máj. 31. és jún. 14. között Bécsben, jún. 18. és 23. között újra Pesten tartózkodott Kazinczy. Máj. 21-én Tatára utazva balesetet szenvedett, mikor a postakocsija felborult. Bécsben a királynak kívánt köszönetet mondani szabadon bocsátásáért, de I. Ferenchez nem jutott be. Érsemlyénbe jún. 29-én érkezett meg.

Háttér – 1803/1.

Máj. 16-án Anglia megtámadta Franciaországot.

(670) *anyám*: Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812), Kazinczy anyja. (→ 4.1. *Családfa/Bossányi*)

(546), (670) *Verseghi* (Verseghy) Ferenc (1757–1822): pálos szerzetes, majd világi pap, nyelvész, költő, író, zeneszerző. A Martinovics-perben elítélték. (→ 71. jegyzetmező)

(546) *Thewrewk József (Ponori)* (1793–1870): régiséggyűjtő, udvarhű író, a Thewrewk-kódex felfedezője. Említett gyűjteménye: *Magyar Pantheon* (1827; rézmetszetek, arcképek).

- (546) *Ságby Ferenc*: az egyetemi nyomda vezetője (1804–1838), színműíró, fordító. Az említett kiadás: *Versegby Ferenc maradványai és élete* (Buda, 1825).
- (282), (705) [1803. máj. 8.] *Orczy-kert*: a kert területét báró Orczy Lőrinc (I.) vásárolta meg 1783-ban, majd fiai, József és László megbízásából készült el Bernhard Petri tervei alapján 1794 és 1800 között a kert, amelyet aztán Pest városának ajándékoztak. A kertben álló Ludovika Akadémiát (Ludovicea) 1829-ben tervezte Pollack Mihály.
- (282), (705) *Bernhard Petri* (1767–1853): osztrák kertész, tájépítész, az Orczy-kert tervezője és építője. 1793-tól egy évtizedig dolgozott Magyarországon.
- (282) *a' Franciscánus Klastrom és a' Gárda Kazárma*: Kazinczy budai fogságának két helyszíne. (→ 58. jegyzetmező)
- (282), (300), (705) *Fejér Farkas*: pesti fogadó az egykori Hatvani utcán (ma Kossuth Lajos utca), Kazinczy kedvelt szálláshelye (1803-ban még megvolt, 1828-ban már nem).
- (177), (282), (670), (704) [1803. máj. 9.] *Virág Benedek* (1754–1830): pálos szerzetes, pap, tanár, költő, történetíró. Pontozómodorú rézmetszetét Kazinczy megrendelésére 1803-ban készítette el Johann Joseph *Neidl* (1776–1832) grazi rézmetsző Stunder festménye és Vincenz Georg *Kininger* (1767–1851) bécsi festő, grafikus rajza után. (→ 55. jegyzetmező)
- (282) *Servíták' Klastroma*: a 'Szűz Mária szolgálái' szerzetesrend pesti kolostora (a mai Szervita téren).
- (282) *Invalidusok* [palotája]: Invalidenhaus: a rokkant katonák pesti menhelye. Az 1737-ben emelt épületet 1783-tól laktanyának használták (Károly kaszárnya). (Ma a Főpolgármesteri Hivatal épülete.)
- (282) *cabinet-tónusú* (fr.): halk beszédű.
- (282) *legmonosyllabúbb* (gör.–lat.): legszűkszavúbb.
- (283) 1810. *a' Septberi gyűlés Budán*: Kazinczy anyagilag is támogatta Virágot, amikor a budai tűzvészben leégett a háza.
- (283) *collector* (lat.): műgyűjtő.
- (283) *Bécsi kapu*: a budai Vár bejárata (a mai Bécsi kapu téren).
- (283) *Város-Major*: II. József idején kialakított krisztinavárosi kert.
- (283) *Haynóczy* (Hajnóczy) József (1750–1795): a Martinovics-mozgalom egyik kivégzett vezetője. (→ 57. jegyzetmező)
- (283), (292), (301), (671), (705) *Nini / Niny*: Hirgeist Anna (1783–1825). Apja: *Hirgeist Leopold* (?–1831 előtt), báró Orczy László uradalmi alkalmazottja. Bátyja: *Hirgeist Ferenc*, Kazinczy fogolytársa (→ 58. jegyzetmező). Férje 1802-től: báró *Prónay Simon* (1777–1825), Prónay László fia. A házasságról: → 61. jegyzetmező.
- (283) *Prónay László*, báró (1734–1808): az első protestáns tanácsos a helytartótanácsnál (1783), a zólyomi kerület királyi biztosa, majd nógrádi al- és csanádi főispán (1790–1808). (→ 26. jegyzetmező)
- (671) *Hobewart*, Sigmund Anton, gróf (1730–1820): jezsuita szerzetes (1746–1773), trieszti püspök (1791-től), bécsi érsek (1803-tól), a császári család nevelője.
- (290), (671) [1803. máj. 8., jún. 2. k.] *Szmethanovics Károly* (1775–1815): szlovák származású pesti joghallgató. A Martinovics-perben halálra ítélték, de kegyelmet kapott és 1801 júniusában szabadult.
- (671) *Curlandia*: a Balti-tenger partján, a mai Lettország területén fekvő egykori államalakulat, amely 1795-től orosz fennhatóság alatt állt.
- (671) *Nádornénkhöz*: József nádor első felesége, Alexandra Pavlovna Romanova (1783–1801) orosz nagyhercegnő, I. Pál cár lánya.
- (283) *Deym*, Frantisek: cseh gróf, aki birtokára fogadta Hirgeist Ferencet.
- (283) *Liedeman* János Sámuel (1755–1834): pesti nagykereskedő, pesti választott polgár (1809-től) és az evangélikus gyülekezet gondnoka. Az udvar besúgója.
- (283) *Podmaniczky László*, báró (?–1803): ezredes. Szabadkőműves. Báró Podmaniczky János fia. Felesége: Radvánszky János lánya, *Radvánszky Charolína*, akinek testvérei: Radvánszky Miklós (1768–?), Antal, *Theréz* (Szerencsy Józsefné; ?–1829 után), László (?–1831), *Polyxén*

- (Újházy Sámuelné 1794-től) (?–1831 után). Terézia és Polyxén Kazinczy kassai barátnéja volt, utóbbit Kazinczy 1790 körül feleségül kívánta venni.
- (283) *Aszód*: a Podmaniczky család birtokközpontja volt, itt áll a család két kastélya.
- (283), (546) *Stunder*, Johann Jakob (1760–1811): dán oltárkép- és portréfestő. Kazinczy segítségével érkezett Bécsből Magyarországra. (→ 55. jegyzetmező)
- (283) *palais* (fr.): palota.
- (177), (283), (670), (704) *Révai Miklós* (1750–1807): piarista szerzetes, költő, nyelvtudós, egyetemi tanár. Említett művei: *A magyar alagjának I. könyvek* (Nagykároly, 1778); *Antiquitates literaturae hungaricae...* ('Magyar irodalmi régiségek'; Pest, 1803). (→ 24. jegyzetmező)
- (283) *Schedius* Lajos János (1768–1847): szerkesztő, egyetemi tanár, rektor, a Magyar Tudós Társaság (MTA) tagja, a Kisfaludy Társaság alelnöke. 1792-ben lett a pesti egyetem esztétika- és nyelvészettanára. (→ 87. jegyzetmező)
- (283) *Dienes*: Kazinczy Dienes (1761–1824): Kazinczy öccse. (→ 4.1. Családja/Kazinczy)
- (283) *billét* (fr.): belépőjegy.
- (283) *Haydn*, Franz Joseph (1732–1809): osztrák zeneszerző. Említett oratóriuma: *Die Schöpfung* (1799; 'A teremtés').
- (283) *Széchenyi Ferenc*, gróf (1754–1820): főispán, helyettes országbíró, múzeum- és könyvtáralapító. (→ 32. jegyzetmező)
- (283) *Tonkunst* (ném.): zeneművészet.
- (283) *Fekete János*, gróf (1741–1803): író, költő, tábornok. (→ 56. jegyzetmező)
- (283) *prudentia* (lat.): előrelátás, óvatosság, okosság.
- (283) *Schwartner* Márton (1759–1823): statisztikus, egyetemi tanár. Említett, több kiadást megért műve: *Statistik des Königreichs Ungarn* (Pest, 1798). (→ 26. jegyzetmező)
- (283) *patriota* (gör.): hazafi.
- (284), (705) [1803. máj. 10.] *Úza Pál* (1763–1824): a királyi kúria ügyvédje volt, amikor a Martinovics-perben halálra ítélték. Kegyelmet kapott, és 1803 februárjában szabadult. Ezután álmosdi birtokán élt. Kazinczy barátja és fogolytársa. Arcképét Johann Jakob *Stunder* 1803-ban festette meg.
- (284) *Filep Ferenc*: (további adatokat nem találtunk.)
- (284), (301) *Hét Elector*: pesti fogadó (a mai Váci utca 9. helyén; a budai Hét Választófejedelem fogadó a mai Döbrentei utca 7. sz. helyén volt).
- (284) *Bay Ferenc* (1746–1820): tanácsos, szeptemvir. Felesége: *Fáy Ilona*; lányai: Judit (Bárczay Pálné), Franciska (Gyürky Pálné), Borbála (Pázmándyné). Ilosvay Lászlóné, (Bay Erzsébet) testvére.
- (284) *Bárczay Pál* (?–1829): Pest vármegyei alispán (1818–1829), királyi tanácsos. Felesége: Bay Judit, Bay Ferenc lánya.
- (284) *Gyürky István* (?–1807): referendárius, szeptemvir, nógrádi alispán, Torna (1799–1802) és Torontál (1802-től) vármegyei főispán. Felesége: (Ócsai) Balogh Johanna (korábban *Ambrózy Gáborné*). Fia: *Gyürky Pál* főszolgabíró, Bay Franciska férje.
- (284) *Fortunam alii habent, alii merentur* (lat.): 'Némelyeknek a szerencse ölükbe hull, némelyek kiérdemlik.'
- (284) *Balogh Péter (Ócsai)* (1748–1818): Torontál (1791–1802) és Zólyom (1802–1818) vármegyék főispánja. Testvére: Balogh Johanna (*Ambrózy Gáborné*, majd Gyürky Istvánné). (→ 27. jegyzetmező)
- (284) *frigida curarum fomenta* (lat.): 'a gondokat enyhítő, hűsítő borogatás' (Horatius, *Epistulae*, I. 3. 26).
- (284) *Nemesis*: a görög mitológiában a bosszúállás, a büntető igazság istennője, ill. a bosszúállás sors.
- (284) *Bártfa* (Sáros vm.): ma Bardejov (SZK); a város közelében híres fürdő van.
- (284), (301) *Péchy Imre, II.* (1753–1841): Bihar vármegye első alispánja (1790–1803) és országgyűlési követe. (→ 4.1. Családja/Péchy)
- (284) [1803. máj. 11.] *Kovács Mihály* (1768–1851): pesti orvos, táblabíró, a Magyar Tudós Társaság (MTA) levelező tagja 1832-től.

- (284) **Öry** Filep Sámuel: orvosdoktor (1802-től). Apja: **Öry** Filep (Fülep) Gábor (1739–1823) református püspök és tanár. (→ 15. jegyzetmező)
- (284) **Bátory** Gábor (1755–1842): református püspök. 1796-tól Pesten pap és az egyházkerület jegyzője, 1814-től püspöke.
- (177), (284) **Festetics László**, gróf (1786–1846): mecénás főúr. Apja gróf **Festetics György** (1755–1819): ellenzéki politikus, a keszthelyi Georgikon alapítója. (→ 51. jegyzetmező)
- (284) **Schlachta**: (a jogászról további adatokat nem találtunk.)
- (177) **Takács József (Téti, Péteri)** (1767–1821): gróf Festetics László nevelője, Győr vármegyei főjegyző. Verseghy barátja, Kazinczy nyelvújító törekvéseinek bírálója.
- (177), (284), (300) **Kulcsár István** (1760–1828): tanár, újságíró, szerkesztő. (→ 26. jegyzetmező)
- (177), (284), (295), (289), (671) [1803. máj. 11., jún. 1., 11.] **Batsányi** János (1763–1845): költő, tanulmányíró, szerkesztő. A Martinovics-perben a részvételét nem tudták bizonyítani, mégis egyévi börtönre ítélték, 1796 májusában szabadult. Ezután Bécsben vállalt hivatalt. (→ 47. jegyzetmező)
- (670), (704) **Horányi Elek** (1736–1809): piarista szerzetes, bibliográfus, irodalomtörténész, tanár. (→ 12. jegyzetmező)
- (704) *azon épület' karfájához, hol a' Septemviralis és Királyi Tábla...*: a septemvirátust és a királyi táblát II. József a helytartótanács épülete mellé a budai Várba, a volt jezsuita kollégium épületébe költöztette (ma az Úri és Országház utcák közti épülettömböt az MTA több intézete használja). (→ 58. jegyzetmező)
- (704) **Koppi** Károly József (1744–1801): piarista pap, történész. (→ 29. jegyzetmező)
- (118), (300), (670), (704) **Dugonics** András (1740–1818): író, költő, matematikus, egyetemi tanár, piarista szerzetes. (→ 47. jegyzetmező)
- (704) **Rájnás** József (1741–1812): jezsuita szerzetes, majd pap, tanár, költő, műfordító. (→ 28. jegyzetmező)
- (704) **Baróti** Szabó Dávid (1739–1819): jezsuita szerzetes, pap, költő, a klasszikus triász tagja. (→ 22. jegyzetmező)
- (284), (705) [1803. máj. 13.] **Orczy László**, báró (1750–1807): Abaúj vármegyei főispán (1784–1785 és 1790–1807), báró Orczy Lőrinc (I.) fia. (→ 21. jegyzetmező)
- (284) **Kecskés**: (az alezredesről [ném.: *obristlieutenant*] további adatokat nem találtunk.)
- (284), (705) **Fischer**, Josef (1764–1822), bécsi rézmetsző, grafikus, festő, tanár.
- (284) **kabinetmahler** (fr.–ném.): kabinetképfestő, kisebb tájképfestő.
- (284) **paysage** (fr.): tájkép.
- (284) **Beck** Pál (1761–1827): téglási földbirtokos, mérnök, kancelláriai fogalmazó. Téglási kastélya körül nevezetes angolkertet alakított ki. (→ 18. jegyzetmező)
- (285) **Beleznay Miklósné, báró Podmaniczky Anna Mária** (1726–1803): pesti háza a kulturális élet egyik fontos központja, az első irodalmi szalonok egyike volt. (→ 12. jegyzetmező)
- (285) **Semsey** András (1754–1814): Ugocsa vármegyei főispán (1797–1807), személynök (1802–1808). (→ 55. jegyzetmező)
- (285) **Mailáth György (I.)**, gróf (1752–1821): királyi jogügyi igazgató (*lat.: causar[um] reg[iarum] director*) (1798–1805). (→ 66. jegyzetmező)
- (285) **Baranyi Péterné**: (később **Mailáth Györgyné [I.]**) (1761–1837): Szláv Mária. Anyja Laczkovics János és László testvére. Szláv Pál (I.) unokahúga, Baranyi Gábor menyje. Testvérei: Szláv György és János.
- (285) **Szláv György** (1764–1818): a Martinovics-perben 3 évi börtönre ítélték, 1798 júniusában szabadult. (→ 59. jegyzetmező)
- (285) **Szláv János** (1772–1840): a Martinovics-per egyik elítélte, 1803 januárjában szabadult. (→ 61. jegyzetmező)
- (672), (705) **Mednyánszky** Aloyz (Alajos), báró (1784–1844): német nyelvű magyar író, főispán (1837–1844). A Magyar Tudós Társaság (MTA) megalapítását előkészítő bizottság tagja, a Magyar Tudós Társaság tiszteletbeli tagja (1831). Említett munkái: *Malerische Reise auf dem Waagflusse in Ungern. Mit 12 (colorirten) Ansichten* ('Festői Útazás a' Vág vizén'; Pest, 1826); *Erzählungen, Sagen und Legendes aus Ungarns Vorzeit* ('Elbeszélések, regék és legendák a ma-

- gyar előkorból'; Pest, 1829; itt jelent meg Kazinczy Kininger festménye után készített arcképe). (→ 87. jegyzetmező.)
- (285) [1803. máj. 14.] *Podmaniczky Sándor, II.* báró (1758–1830): Kazinczy sárospataki diáktársa. Pesti palotája és aszódi kastélya a közösségi élet fontos helyszíne volt. Podmaniczky Sándor (I.) fia. Felesége gróf *Wartensleben Claire* (Klára), aki gróf Wartensleben Wilhelm (Vilmos) (1734–1798) táborszernagy és gróf *Teleki Klára* (1750–1798) lánya. Wartensleben Eszter testvére. (→ 26. jegyzetmező)
- (285) *Prónay Gábor*, báró (1748–1811): a pozsonyi iskolai kerület főigazgatója II. József alatt, Bars vármegye főispáni helytartója (1787–1788) és Gömör vármegye főispánja (1789–1811). Két fia mellett három lánya volt: Ludovica (Justh Józsefné), Jozefa (Beniczky Sámuelné) és Antónia (báró Laffert Antalné). (→ 56. jegyzetmező)
- (285) *Liebknecht*: (a kisasszonyról további adatokat nem találtunk.)
- (285) [1803. máj. 16.] *Bozóky István*: szabolcsi ügyvéd, katonai hadbíró (1809-től).
- (285) *Szokolai Dániel*: Somogy vármegyei esküdt, főjegyző. Csokonai debreceni diáktársa és barátja.
- (285) *Szedliczky*: pesti ügyvéd, fordító.
- (285) *Fejér György* (1766–1851): történész, író, katolikus pap, pestújhegyi prépost, a Tudományos Gyűjtemény alapító szerkesztője, a pesti Egyetemi Könyvtár igazgatója. A Magyar Tudós Társaság (MTA) megalapítását előkészítő bizottság tagja.
- (670), (704) *eggykor a' kövek is kiáltottak, most hallanak / a' falak egykor kiáltottak, most veszedelmesebbek, mert hallgatnak*: utalás Lukács evangéliumára: „És némelyek a farizeusok közül a sokaságból mondának néki: Mester, dorgáld meg a te tanítványaidat! És ő felelvén, monda nékik: Mondom néktek, hogyha ezek elhallgatnak, a kövek fognak kiáltani.” (Luk 19,39–40.)
- (670), (704) *A' ki kaczag, nem veszedelmes, azt mondja Yorick / A' ki nevet, mondám a' Yorick' szavaival, nem veszedelmes*: utalás Laurence Sterne (1713–1768) angol íróra, akinek írói neve és több műveinek alakja is Yorick. (→ 28. jegyzetmező)
- (285), (670), (705) *Vitkovics Mihály* (1778–1829): pesti ügyvéd, költő, író, műfordító. (→ 87. jegyzetmező)
- (285), (670), (705) *Horvát István* (1784–1846): történész, nyelvész, egyetemi tanár. Vitkovics Mihállyal és Szemere Pállal Kazinczy pesti triászának tagja. Ürményi József országbíró gyermekeinek házitánítója (lat.: *correpetitor*). (→ 26. jegyzetmező)
- (285), (294) *Ürményi József* (1741–1825): Galícia kormányzója (1801-től), országbíró (lat.: *iudex curiae*) (1806–1825). (→ 20. jegyzetmező)
- (285) *Horvátnak leveleiből tudom....*: Horvát István visszaemlékezése: „Láttalak szerentsémre Pesten 1803ban, és miként láttalak!! Szemeim érezték társaságodban azon nagy lelket, humanitást, finomságot és buzgó nemzetiséget, melyet előbb egyedül munkáidban szemlélttem 's mint olvadt szívem, midőn a' vacsora alatt – mellyre Vitkovits Mihály barátommal meghívtál – az eszelős Kubinyi Úr kigúnyoltatásán szánakodó érzékeny könnyekre fakadtál, az emberiségnek tapodtatása miatt! Elgondolhatod, mi tartós nyomot okozott légyen e látat keblemben 's úgy tetszik, hogy illetődésemet már a' kor sejdítetted, minthogy társaim közül engemet választottál, kivel az éjtszakát töltened.” (KazLev, 7/1654, Horvát István – Kazinczynak, Pest, 1810. jan. 26.)
- (285) *Kubinyi Károly. Felesége*: Plathy Katalin, aki később *Onadi* (Onodi) Zsigmondhoz ment.
- (285) *immoralitás* (lat.): erkölcstelenség, tisztességtelenség.
- (285) *Don Quixottismus*: donquijoteizmus, szélmalomharc (Cervantes hősének nevéből).
- (177), (285), (298) [1803. máj. 17., jún. 13.] *Báró Way/Vay Dánielné Gróf Wartensleben Eszter*: gróf Wartensleben Vilmos (1734–1798) táborszernagynak, Kazinczy László (I.) felettetésének lánya. Wartensleben Claire és báró *Prónay Lajosné* Wartensleben Caton (1782–1808) testvére.
- (285), (298) *Westphalia*: Vesztfália, német tartomány (1807–1815 között a Napóleonhoz hű rajnai szövetség része volt).
- (285) *Teleki Józsefné (I.)*: gróf (Királyfalvi) Róth Johanna (1741–1813), Kazinczy dédanyjának, Róth Juliannának az unokahúga.

- (177), (285), (298) **Morski** (Morszki), lengyel gróf: (további adatokat nem találtunk.)
- (286) **Pletz** (Pleczy): Kazinczyt Budáról Brünnebe kísérő kapitány. Kazinczyt és rabtársait 1795. szept. 26-án indították útnak Budáról a cseh-morva **Brünne** (Brno), ahová okt. 7-én érkezett meg. (→ 59. jegyzetmező)
- (286) **tirann** (gör.): zsarnok.
- (286) **belóta** (gör.): rabszolga.
- (286) **Széchenyiana B[ibli]o[theca]**: Bibliotheca Hungarica Nationalis Széchenyiana: 'Széchenyi Magyar Nemzeti Könyvtár.' Gróf Széchenyi Ferenc 1802. nov. 25-én kelt alapító oklevelével ajándékozta a nemzetnek egy felállítandó nemzeti könyvtár alapjául szánva egyedülálló hungarika gyűjteményét. A nagycenki könyvtár több mint 18 ezer tételből álló kézirat-, könyv-, térkép-, metszet- és éremtárából jött létre a Széchenyi Országos Könyvtár. A József nádor fennhatósága alá helyezett intézmény a pesti pálosok egykori kolostorában, a Királyi Kúria székházában kapott helyet. 1803. aug. 20-án megnyitották a nyilvánosság előtt. 1807-ben átköltöztették az egyetem épületébe. A nádor javaslatára 1808-ban az országgyűlés törvényt hozott a Magyar Nemzeti Múzeum (MNM) megalapításáról: a törvény a Széchenyi Országos Könyvtárat az MNM szervezeti keretébe illesztette, amely ettől kezdve a Nemzeti Múzeum Országos Széchenyi Könyvtára nevet viselte. A könyvtár több jelentős magángyűjteményből és közadakozásból folyamatosan gyarapodott, Kazinczy az elsők között járult hozzá az állomány bővítéséhez. (A könyvtár 1949-től ismét önálló pálos intézmény, neve ekkortól Országos Széchenyi Könyvtár [OSZK]; 1985-ben a mai helyére, a Budavári Palotába költözött.)
- (286) **M[anu]S[criptum]** (lat.): kézirat.
- (286) **Miller** Jakab Ferdinand (Brassói) (1749–1823): a nagyváradi jogakadémia történelem- és statisztikatanára (1776–1798), történész, író. Gróf Széchenyi Ferenc 1802-ben nevezte ki a Széchenyi Országos Könyvtár első örének. 1808-tól a Nemzeti Múzeum igazgatója lett.
- (286) **I. Mátyás** (1443–1490): magyar király (1458–1490). Hunyadi János fia, Corvin János apja.
- (286) **Verantius**: Verancsics Antal (1504–1573), humanista történetíró, diplomata, pécsi, majd egri püspök, esztergomi érsek és bíboros. 1530-tól Szapolyai János titkára és diplomatája volt. 1549-ben **I. Ferdinánd** (1503–1564) német-római császárhoz és magyar királyhoz (1526-tól) pártolt. Kéziratait jelenleg is az OSZK őrzi.
- (286) **Fekete János**, gróf (1741–1803): író, költő, tábornok. Említett műve Voltaire *La pucelle d'Orléans* c. művének fordítása: *Az orleani szűz. Poéma. Voltér Frantzia Verseiből fordította Magyarra Alethophilos, Isten haragjából régi Káplár* (1796; nem jelent meg Fekete életében; OSZK-ban ma csak egy egykorú másolati példány található: OSZK, Quart. Hung. 2181.) (→ 56. jegyzetmező)
- (286) **privatus** (lat.): magánember.
- (286) **institutum** (lat.): intézmény.
- (286) **doublett** (fr.): másodpéldány. A könyvtár kötelespéldányra is jogosult volt: az 1802. dec. 28-i kancelláriai rendelet alapján már négy kötelespéldányt kellett a nyomdászoknak és/vagy szerzőknek beküldeni.
- (286) **prohibitus** (lat.): visszatartott, tilalmazott.
- (286) **index** (lat.): címjegyzék, katalógus. Gróf Széchenyi Ferenc kiadta a könyvtár katalógusának függelékét és mutatóját: *Catalogus Bibliothecae Hungaricae Nationalis Széchenyianae tomi I. supplementum I. Posonii 1803. – Index alter [...] supplemento I. [...] Posonii 1803.* Ebből Kazinczy tiszteletpéldányt kapott.
- (286) **Musageta** (gör.–lat.): 'a műzsákat vezető'; vagyis a művészetek és tudományok beavatott irányítója.
- (286) [1803. máj. 19.] **Batthyány Vince**, gróf, (1772–1827): Hont vármegye főispánja, Esztergom vármegye főispáni helytartója. Európai utazásairól német nyelvű útleírásokban számolt be. *A Reisen durch einen Theil Ungarns, Siebenbürgens, der Moldau und Bukowina im Jahre 1805.* (Pest, 1811) c. munkáját Kazinczy élesen bírálta levelezésében. Gróf Batthyány József György fia. Felesége: **Rudnyák Pepi** (Jozéfa) (1780–1847), Kazinczyt a budai fogsága alatt segítette.
- (286) **Brunszvik** József, gróf (1750–1827): belső titkos tanácsos, szeptemvir, királyi kamarás, főispán. (→ 24. jegyzetmező)

- (286) *Eszterházy József*, gróf (1760–1830): Nyitrai adminisztrátor (1795–1797), Zemplén vármegye főispánja (1797–1821), a helytartótanács tanácsosa (*lat.: loc[um]tenen[t]ial[is] consiliarius*) (1803), főajtónállómester (1827–1830).
- (286) *Palugyánszki Mihály* (Balugyánszky) (1769–1847): jogász. A közgazdaság és a pénzügyek tanára az 1803-ban alapított szentpétervári (*ném.: Petersburg*) főiskolán, 1813-ban az orosz főhercegek tanítója, majd Miklós cár kabinetirodájának elnöke és államtanácsos lett.
- (286) *Somogyi János*, gróf (1756 k.–1809): Veszprém vármegye alispánja (1787-ben), nádori ítélőmester (1792-ben), Zala vármegyei adminisztrátor (1797–1807), államtanácsos (*lat.: status consil[ia]rius*), alkancellár (1809).
- (286) *ezt a' három Papi-Rendet (Pramonstratens, Benedictius, Cisterci.) vissza hozatá*: I. Ferenc 1802-ben állította vissza a II. József által eltörölt premontrei, bencés és cisztercita rendet.
- (286) *quod erat faciendum* (*lat.*): 'amit meg kellett tenni.'
- (287) *Welcher Kazinczy? der von Abony?* (*ném.*): 'Melyik Kazinczy? Abonyból?'
- (287) *Nein, felelék; der aus dem franziskaner Kloster.* (*ném.*): 'Nem, felelék; a ferences kolostorból.' Kazinczy budai fogságának egyik helyszíne volt a kolostor. (→ 58. jegyzetmező)
- (287) *Ich bitte Sie reine Antwort, so wie ich sie gab, der Gräfin zu überbringen.* (*ném.*): 'Kérem, adjon világos választ, amelyet én adtam, hogy megvihessem a grófnőnek.'
- (287) *Kovachich Márton* György (1744–1821): jogtörténész, egyetemi könyvtárőr, szerkesztő. Felesége: *Hajóssy Johanna*. (→ 43. jegyzetmező)
- (287) *Rosti János* (?–1807): kerületi táblai jegyző. Gróf Zsigray Jakab barátja. A Martinovics-perben 3 év börtönre ítélték, 1798 májusában szabadult. Ez után egy ideig az Orczy családnál volt levéltáros. (Nyéki) Németh János halála napján elborult elmével agyonlőtte magát, hogy a túlvilágon állhasson bosszút az őt elítélő bírón (már a fogsága alatt is kísérelt meg öngyilkosságot).
- (287) [1803. máj. 20.] *Szentmarjai (Szent-Marjay) Ferenc* (1767–1795): jogász, a Martinovics-mozgalom egyik kivégzett vezetője. (→ 57. jegyzetmező)
- (287) *hol vérek ontatott*: a mai Vérmező Budán.
- (177), (287), (671) [1803. máj. 21.] *Tata* (Komárom vm.): az Eszterházy-kastély körül nevezetes angol kertet hoztak létre.
- (287) *Zichy*, gróf: (a „postamaster”-ról további adatokat nem találtunk.)
- (287) *passagier* (*fr.*): utas.
- (287), (671) *Szarka*: tatai fogadó a Bécs és Buda közötti útvonalon (épült: 1766–1769).
- (287) *Eszterházy Ferenc, III.*, gróf (1746–1811): Nyitra vármegye főispánja (1790–től), kamarás, belső titkos tanácsos. Gyermekai nem voltak. II. Lipót nevében ő és báró Herbert Rathkeal kötötte meg 1791. aug. 4-én a békét a bulgáriai Szisztovóban (Szisztova, Szvistov) III. Szelim török szultánnal. Velencei, majd 1792-től nápolyi követ volt.
- (287), (671) *partia* (*lat.*): rész.
- (671) *gyeppiac*: rét.
- (287), (671) *Gessnernének Zürichbe küldék 12 butell. essentiát 's Tokaji és Ménesi bort / Gessner Salamon' özvegyének, viszont ajándékul férje' Munkájának negyedréttű pompás Kiadásáért és férje' portréjáért, égetett földben, Tokaji essentiát és bort akartam Bécsből elindítani*: Judith Gessner-Heidegger 1793-ban küldte el az ajándékokat Kazinczynak (vö. KazLev, 2/422, Gessnerné – Kazinczynak, Zürich, 1793. júl. 23.), aki tehát csak 10 év múlva viszonzhatta: „[...] ma kapám meg azon exemplárját a' Gessner Írásainak, melyet 1808ban Udv. Könyvkötő Kraus Fridrichnél hagytam vala, hogy veres maroquinba kösse. Ez az, melyet a' Gessner' özvegye 1793ban nékem ajándékban küldé férjének képével. Húsz egész réztábla 's 40 vignette ékesíti a' pompás négyréttű kiadást, 's a' rezeket, az elsőn kezdve az utolsóig, maga Gessner rajzolta 's véste. [...] Elidegeníthetetlen kincse lesz maradékimnak, 's hirdetni fogja azon szerencsém, hogy ennek a' nagy embernek familiájával szövetségben valék.” (KazLev, 8/2023, Kazinczy – Pápay Sámuelnek, Széphalom, 1811. jún. 21.) *Ménes* (Arad vm.): ma Miniş (R), híres bortermelő település az aradi Hegyalja tövében. *Gessnerné / Gessner özvegye*: Judith Gessner-Heidegger (1736–1818), a zürichi polgármester unokahúga. Kazinczy 1793–1794-ben több levelet is váltott vele. Salomon *Gessner* (1730–1788): svájci-német író, idillköltő, festő: → 14. jegyzetmező.
- (288) *Michel Paurerin*: (a sváb asszonyról nem találtunk további adatokat.)

- (288) **Braun, I.**: (a kunsági kerület katonai seborvosáról nem találtunk további adatokat.)
- (288), (177) **contusio** (lat.): zúzódás.
- (288), (671) **Nagy Sámuel, II.** (?–1810): komáromi orvos. 1788-tól a debreceni kollégiumban tanult, ahol Csokonai baráti köréhez tartozott, majd a bécsi és a jénai egyetemre ment. Utóbbi helyen a mineralógiai társaság a tagjává választotta. 1799-től Komáromban volt orvos. Kazinczy barátja és orvosa az 1803-as tatai baleset után. Gessner *Első Hajósát* 1797-ben ő is lefordította (vö. KAZINCZY, Gessner' Élete 1815).
- (288) **Bakóné:** Bakó Jánosné, Jeszenszky Amália. Férje: Bakó János (Dezéri, Bachó) (?–1810), a temesvári kerület királyi biztosa, Krassó–Szörény vármegye főispánja (1785–1802).
- (288) **Szűcs Károly:** tatai gyógyszerész, a *Journal der Pharmacie*-ben szakcikkeket írt.
- (288) **ruina** (lat.): rom.
- (288) **Zay Sámuel** (?–1812): orvosdoktor. 1788-ban végzett a pesti egyetemen, ezután Kecskemét orvosa (1794-ig), majd Komárom vármegye tisztiorvosa lett (1795-től). Az első magyar ásványtan szerzője: *Magyar Mineralógia avagy az Ásványokról való Tudomány, mely a Természet első világának eddig ismeretes minden féle Szüleményeit Magyar Nyelven terjeszti előnkbe* (Komárom, 1791).
- (671) **Váradi bév vizek:** a nagyváradi gyógyfürdő(k). (→ 70. jegyzetmező)
- (288) [1803. máj. 22.] **Schlafrök** (ném.): hálóköntös.
- (288) [1803. máj. 29.] **Setth** János (?–1810): Komárom vármegye főorvosa.
- (288) **Pezzl:** (a seborvosról nem találtunk további adatokat.)
- (288) **Mindszenti Sámuel** (1752–1806): komáromi református esperes, a Mindenest Gyűjtemény szerkesztője. (→ 4. jegyzetmező)
- (288) **Farkas János** (1754–1812): révkomáromi református lelkész (1784-től), esperes.
- (288) **Tóth Ferenc** (1768–1844): református püspök, Pápán teológiatanár, a pápai jogi tanszék és nyomda alapítója. Felesége: **Czika** (?), feleségének a testvérei: **Czika Sándor**; **Spáb Gáborné** (Czika Zsuzsanna).
- (288) **Bay Ádám** (?–1806 k.)
- (288) [1803. máj. 30.] **Beverelli** (?–1803): alezredes (ném.: *obristlieutenant*), az ácsi Eszterházy-kert építője.
- (177), (288) **Ács** (Komárom vm.): nevezetessége a 17. sz.-i Eszterházy-kastély és ennek kertje (lat.: *Acilia*).
- (288) **Sidonia** (lat.): Szőny.
- (288) **Németh László** (Jobbaházi) (1770–1806): a győri evangélikus gimnázium tanára és igazgatója (1796-tól). 1790-ben egyik alapítója a Soproni Lyceumi Magyar Társaságnak. Kazinczy és Kis János barátja, levelezőtársa. Felesége: **Asboth Zsuzsanna**.
- (288), (295) [1803. máj. 30., jún. 10.] **Ráth Mátyás** (Rát) (1749–1810): evangélikus lelkész, az első magyar hírlap, a Magyar Hírmondót szerkesztője. Említett cikke és életrajza SZINNYEI szerint az Allgemeine Literatur-Zeitung, Jena & Leipzig 1787. IV. 301. sz.-ban jelent meg. (→ 24. jegyzetmező)
- (288) [1803. máj. 30.] **Fábri Pál** (1752–?): győri evangélikus prédikátor (1800 k.), korábban Szulyovszkyék háziatanítója.
- (288) **Fabchich** József (1753–1809): a győri bencés gimnázium paptanára, fordító. (→ 75. jegyzetmező)
- (289) **nocte sublustri** (lat.): 'félig világos éjszakán' (Horatius, *Carminum*, III. 27, 31).
- (289) [1803. máj. 31.] **Köpcseny** (Moson vm.): ma Kittsee (A).
- (289) **Sztubli** (Stulli) Joachim (1729–1817): történész, ferences szerzetes. Említett műve: *Lexicon latino-italico-illyricum ditissimum, ac locupletissimum, in quo adferuntur usitatiores elegantiores, difficiliores eorundem linguarum phrases loquendi formulae ac proverbia* (Buda, 1801). „A szerző ezen 40 évig készült munkáját megküldte Pápa ő szent felségének, ki az atyai áldását küldte.” [SZINNYEI]
- (289), (295) [1803. jún. 1., 11.] **Sárosyné:** Ilosvay Krisztina (Christine Kriska; Sárosy Andrásné, később gróf Tholdi Ádámné) (1782–1806): 1802-től özvegy, Kazinczy ekkor feleségül kívánta venni. (→ 65. jegyzetmező)

- (289) *arra vetemedett, hogy Bécsben keresse szerencsáját*: Kazinczy egyik levelében még elítélőben fogalmaz: „Hogy fogsága után Udvar. Concipistává tette magát, azt megfejtani könnyű – általment a’ titkos Polizey’ zsoldos seregébe, ’s 1803ban a’ levelek’ bontogatásának departementjénél szolgált.” (KazLev, 5/1144, Kazinczy – Kis Jánosnak, Széphalom, 1807. júl. 19.)
- (289), (671) *diurnista* (lat.): napidíjas alkalmazott.
- (289) *Bankó-Amt* (ol.–ném.): pénzügyi hivatal.
- (289), (297) *Somsics Lázár* (1739 k.–1807): királyi tanácsos, elismert latin nyelvű költő. (Somsics, Müller és Batsányi kapcsolatáról: l. alább az 1803. jún. 14-i jegyzetet; Somsicsról: → 38. jegyzetmező.)
- (289) *Müller*, Johannes von (1752–1809): német történétíró, könyvtáros, publicista, politikus. Bécsset elhagyva lett 1786-ban a mainzi fejedelem udvari könyvtárosa, 1792-ben újra osztrák, 1804-ben porosz, 1806-ban francia szolgálatba állt.
- (289) *német nyelven írtam neki egy levelet*: Kazinczy levele elveszett vagy lappang, de Batsányi magyar nyelvű válaszából tudjuk, hogy az 1802. máj. 29-én Érsemlyénből keltezett levelében megemlítette pl. Kis János és Csokonai nevét, továbbá Sárosynéval szövődő viszonyát is. Batsányi készségesen válaszolt, azonban óvatosságból kérte a levelezés felfüggesztését: „Hítesse el magával, kérem, azt: hogy az úr iránt való bizodalomhoz képest, nékem mindenkor valóságos gyönyörűség volna az Úrral, mint egy oly tudós, értelmes, jó-izlésű, és érzékeny szívű hazafittással tovább is levelezni, hogyha sorsunknak különös volta ellenkezőt nem kívánna, s rendkívül való környüllásainkhoz képest, az okosság azt nem javallaná, még pedig igen határozatosan, hogy leveleink által a világnak figyelmetességét magunkra ne vonjuk.” (KazLev, 23/5679, Batsányi János – Kazinczynak, [Bécs, 1802. jún. ?])
- (289) *praecautio* (lat.): óvatosság.
- (289) *Saurau*, Franz, gróf (1760–1832): osztrák rendőrfőkapitány, rendőrminiszter. 1794-ben ő leplezte le a bécsi jakobinus szervezkedést és a Martinovics-mozgalmat.
- (289) *Revolutiones Tribunal* (ném.): forradalmi bíróság.
- (289) *Gabriella Baumberg* (1805-től Batsányi Jánosné) (1766–1839): osztrák költőnő, „Bécs Sapphója”.
- (289), (295) *Mayer* (Meyern), Wilhelm Friedrich (1762–1829): író. Említett szabadkőműves regénye: *Dya-Na-Sore*.
- (289) *crayonban* (fr.): krétarajzban.
- (289) *Mutatta Ossianját*: Batsányi az *Osszian* prózai fordításához már a kassai éveiben hozzákezdett, a jelentősebb darabjainak verses fordításával az 1810-es évek közepére készült el. *Ossian*: ír és skót mondai hős, James Macpherson (1736–1796) skót költő műballadáinak hőse. Kazinczy fordítása: *Ossziának minden énekei I–II. (Kazinczy Ferencz’ Munkái)*, 6–7. kötet, Pest, 1815). Id. gróf Ráday Gedeon is fordította.
- (289), (299) *Horátz*: Quintus Horatius Flaccus (i. e. 65–i. e. 8) római költő.
- (289) *in 4^o velínre* (lat., fr.): negyedré (quarto) alakban, selymes, finom papírra.
- (289) *Carinthiai úczán*: Kärntnerstrasse; bécsi utca.
- (289) *’s többé ez úttal nem látám Batsányit*: Kazinczy évekkel később látta egyszer még Batsányit: „A’ Vad embernél ebédeltem Magyarok között ’s magyarul beszéltem, midőn megnyílt az ajtó ’s Bacsányi belépett. Lekaptam róla szememet, ’s fenn szóval szöللék magyarul. Ő hátam megett méne a’ szomszéd szobába, ’s meg nem szöللített, holott a’ magyar hang bizonyosan reám pillantott vele. Jele, hogy nem akart látni. Én azért nem szöللék hozzá, azért kaptam le szememet, mert nem tudtam, ha akar e látni ’s velem szöللani. Illyet attól fel lehet ’s kell tenni, a ki 4. esztendő előtt leveletem vissza küldötte Bécsből a’ Postán, és a’ ki 1803. magamnak mondá, hogy midőn első leveletem vette, bémutatta azt gróf Sauraunak; ’s ugyan akkor kért, hogy hozzája ne menjek, mert őtet szemmel tartják.” (KazLev, 6/1405, Kazinczy – Gr. Dessewffy Józsefnek, Széphalom, 1809. jan. 23.)
- (290) *Grassy* (Grassi), Giuseppe (1757–1838): bécsi olasz festő, 1799-től a drezdai akadémia tanára.
- (290) *Schematismus* (gör.–ném.): névjegyzék, címjegyzék.
- (177), (290), (297), (672) [1803. jún. 1., 12., 13.] *John*, Friedrich (1769–1843): bécsi rézmetsző. Kíniger rajza nyomán készítette el Kazinczy rézmetszetét (1804). (→ 38. jegyzetmező)

- (290) [1803. jún. 1.] **Zitterer**, Johann (1761–1840): bécsi festő, Grassy tanítványa. Legismertebb munkája a Joseph Haydnt ábrázoló portréja (1795).
- (290), (672) **Kreutzinger** (Kreuzinger), Josef (1757–1829): bécsi festő és rézmetsző. Az uralkodóház több tagját is megfestette, 1808-ban készítette el Kazinczy arcképét (amely ma az MTA Művészeti Gyűjteményében található).
- (290), (294) **Császárné; Nápolyi Maria Theresia**: II. Mária Terézia (Bourbon) (1772–1807) nápolyi-szicíliai hercegnő, I. Ferenc négy felesége közül a második.
- (290) **Neidl**, Johann Joseph (1776–1832): Grazban született, Magyarországon is dolgozó rézmetsző. Kazinczy több kiadványában is megtalálhatóak metszetei. Virág Benedek pontozómodorú rézmetszetét Kazinczy megrendelésére készítette el 1803-ban Stunder festménye és Kininger rajza után. Wagner József bécsi festő nyomán metszette báró Wesselényi Miklós (I.) arcképét, ez illusztrálja *Kazinczy Ferencz' Munkái* 6. kötetét (Pest, 1815).
- (290) **Füger**, Friedrich Heinrich (1751–1818): bécsi udvari festő, 1784-től a Belvedere képtárának, 1795-től a bécsi művészeti akadémiának az igazgatója. (→ 8. jegyzetmező)
- (290) **Salzgries**: bécsi utca. Kininger lakcíme: „Kininger Ur, Sculptor és Zeichner in Tusch, lakik Salzgries, n-o 193. im 4-ten Stock.” (KazLev, 3/789, Kazinczy – Nagy Gábornak, Érsemlyén, 1805. júl. 20.)
- (290) **Miller-Dehm**, gróf: bécsi galériatulajdonos.
- (290) **Kunstgalleria** (ném.): galléria, műterem.
- (290) **Bonaparte**: Napóleon (1769–1821), francia hadvezér, 1799. dec. 13-ától első konzulként vezette Franciaországot.
- (290) **Vaticanus Apollo**: Vatikánban őrzött szobor, amely Apollót győzedelmes hadi istenként ábrázolja.
- (290) **pedestal** (fr.): talapzat.
- (290) **statua** (lat.): szobor.
- (290) **crypto-francus** (gör.–lat.): rejtett franciabarát.
- (290) **Balbus**, Lucius Cornelius: hispániai születésű római konzul (i. e. 40), Caesar bizalmasa.
- (290) **equestris statua** (lat.): lovas szobor.
- (290) **Lacy (Lascy)**, Franz Moritz (1725–1801): osztrák tábornagy (*ném.: feldmarschal*), II. József bizalmasa, hadügyminiszter.
- (290), (297) **Canova**, Antonio (1757–1822): olasz klasszicista szobrász. Az említett Ámor és Psyche-kompozíciók: *Amor és Psyche* (1783–1793, márvány, Párizs, Louvre), *Álló Amor és Psyche* (1796–1800, márvány, Párizs, Louvre); mindkét alkotásnak több változata és metszete is létezik. *Psyche*: a görög mitológiában a lélek megszemélyesítője, a szerelem istenének, Erósnak (*Ámornak*) a kedvese; ifjú lány vagy pillangó alakjában is ábrázolták. (Kazinczy első lányát, Iphigénie-t gyászoló verse, az *Éggy gyermek' sírkövére* c. epigramma Ámor és Psyché motívumát szolgáltatta meg.)
- (290) **grouppe** (ol.–fr.): szoborcsoport.
- (290) **Medicisi Venus**: Medici Venus; Praxitelész másolatban fennmaradt szobrát a római Villa Mediciben őrizték (ma: a firenzei Uffiziben).
- (290) **personnázs** (fr.): személy, egyén.
- (290) **Czetter Sámuel** (Zetter) (1765–1819): orosházi születésű bécsi rézmetsző. 1809-től Oroszországban, Sándor cár udvarában dolgozott, ahol őrnagyit rangot szerzett. Az említett Somsics-arképet Lampi 1785-ben festette, Czetter 1803-ban metszette rézbe. Elkészítette Báróczi (1802) és Viczay József (Wagner után, 1803) arcképét is. Czetter egy 1791-es levélhez mellékelve küldte el a Viczay Józsefet ábrázoló rézmetszetet. (PATAKY 1951, 53; KazLev, 2/391, Czetter Sámuel – Kazinczynak, é. n.; uott, 5/1130, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Széphalom, 1807. jún. 29.)
- (290) **Viczay József** (1746–1810): kassai orvos, sebész, Kazinczy barátja. (→ 23. jegyzetmező)
- (290) **Wagner**, Julius Franz (18–19. sz.): Pesten, Felvidéken és Erdélyben is dolgozó osztrák festő.
- (290) **Lampi**, Christian Johann (1751–1830): festő, a bécsi akadémia tanára (1786-tól), az osztrák és orosz arisztokrácia kedvelt festője.
- (290) **miért adta azt ügyetlen embernek**: a művész minősítésével nem ért egyet Pataky Dénes, szerinte „a legjobb magyar rézmetsző” volt Czetter. (PATAKY 1951, 53.)

- (290) [1803. jún. 2. (?)] *Engel* János Keresztély (Johann Christian) (1770–1814): szepességi szász történetíró. Pozsonyban, majd Göttingenben tanult, itt Schlözer tanítványa volt. 1791-től Bécsben az erdélyi udvari kancellária tiszviselője. Engel János Jakab testvére. Nemeslevelet 1792-ben nyert. (Arcképét Czetter Sámuel metszette rézbe 1805-ben.)
- (290) *Währing*: egykor Bécs külvárosa, majd egyik kerülete.
- (290) *Beregszász* (Bereg vm.): ma Berehovo (U). Kazinczy 1800-ban akkor járt itt, amikor a munkácsi várbörtönbe vitték.
- (290) *Szirmay Mihály*: (nem találtunk további adatokat.)
- (290) *Lavater*, Johann Kaspar (1741–1801): svájci író, lelkész, a Sturm und Drang jelentős alakja. A fiziognómia elméletének kidolgozójaként az arcvonásból és a fejformából következtetett az egyén jellemére.
- (291) *Mechetti*: (a bécsi műkereskedőről nem találtunk további adatokat.)
- (291) *Vernet*, Claude-Joseph (1714–1789): népszerű francia tájképfestő. Említett festményei: *Mer calme* ('Szélsend'), *Tempête* ('Vész'), *Les Baigneuses* ('Fürdőzők'); az ezekről Balechou és Schlicht által készített rézmetszetekből vásárolt Kazinczy. Később Kisfaludy Károlyhoz is eljuttatta a Vernet műveiről készült munkákat: „Kisfaludy Károlynál van egy nem új rezem: Calme Vernettől, és egy más Aquarellben, tengeri vész, és a Kisfaludy által ez után elkezdett 's csak félig kész olajfestésem.” (KazLev, 21/5249, Kazinczy – Zádor Györgynek [Fenyérynek], 1830. dec. 3.) Eszerint az említett „VÉSZ” Vernet *Viharos tó hajótöröttel* c. képe, amelyről Kisfaludy Károly ismert olajfestményét festette: *Tengeri vihar két hajóval* (SZABOLCSI–GALAVICS 1980, 146–147, 58. tábla).
- (291) *Mais que voulez vous avec votre Vernet?* (fr.): 'De mit akar ön a Vernet-jével?'
- (291) *aquatinta* (olasz): a rézmetszésnek tusrajz látszatát keltő foltmarásos eljárást használó változata.
- (291) *Schlicht*: (a rézmetszőről további adatokat nem találtunk.)
- (291) *Artaria*, Francesco (1744–1808) és/vagy Carlo (1747–1808): a híres bécsi térképész, képereskedő, zenemű- és könyvkiadó cég alapítói (1765).
- (291) *louis d'or* (fr.): Lajos-arany, francia aranypénz.
- (291) *Balechou*, Jean Joseph (1715–1764): francia rézmetsző és festő.
- (291) *Bartolozzi*, Francesco (1727–1815): Velencében és Londonban dolgozó olasz rézmetsző. Több mint 2000 pontoszó technikájú metszetet készített.
- (291) *a' mostani Pruss. Király' feleségének (a' Sprévai szép Amazonnak)*: a festmény Lujza Augusztia Vilma Amália (1776–1810) porosz királynét ábrázolja, aki III. Frigyes Vilmos (1770–1840; uralkodott: 1797–1840) porosz király felesége volt.
- (291) *Tischbein*, Johann Friedrich August (1750–1812): német portréfestő, a lipcei művészeti akadémia igazgatója.
- (291) *Schiavonetti* (1765–1810): olasz rézmetsző.
- (291) *Washington*, George (1732–1799): amerikai politikus, hadvezér, az amerikai függetlenségi háború vezéralakja.
- (291) *Nutter*, William (1754–1802): londoni rézmetsző. Az említett, kézzel színezett (ol.: *colorizzato*) rézmetszet: *George Washington, late president of the United States of America* (nyomtatva: London, 1798; Stuart festménye után).
- (291) *Stuart*, Gilbert Charles (1755–1828): amerikai festő, portréfestő. George Washingtonról többtucatnyi portrét készített.
- (291) *Industrie Comptoir* (fr.–ném.): Kunst und Industrie Comptoir; bécsi műkereskedő intézet.
- (291) *18 fvettem-meg [...] ha nem vehetném e meg olcsóbban*: az itt említett rézmetszetek valóban drágának számítottak a korban: „A rézmetszetek ára, mint az újságok hirdetéseiből kitűnik, olcsó volt. Pár krajcárért lehetett már rézmetszetet kapni. Egy rézmetszet átlagos ára 1–2 forint között volt. Összehasonlításképpen: 1808-ban egy mérő búza 6 forint, rozs 4 forint [...]” (PATAKY 1951, 39, lábjegyzet.)
- (291) *Raffael* (Raffaello) Santi (1483–1520): itáliai reneszánsz festő és építész.
- (291) *Stöckl*: (a bécsi képereskedőről és galériatulajdonosról további adatokat nem találtunk.)

- (177), (289), (291), (298), (672) [1803. jún. 2., 3., 14.] **Kininger**, Vincenz Georg (1767–1851): bécsi festő, grafikus, rézmetsző. Készített tusrajzot (*ném.: tusch*) Kazinczyról (1803; John 1804-ben erről készített rézmetszetet), Batsányiról és Virág Benedekről is.
- (291) *en crayon* (fr.): krétarajzban.
- (291), (295) [1803. jún. 2., 11.] **Collin**, Heinrich Josef von (1771–1811): osztrák drámaíró, költő. Említett tragédiái: *Regulus* (1801); *Coriolan* (1802).
- (291) **Lange** (Lang), Joseph (1751–1831): bécsi színész.
- (291) **Klingmann**, Friedrich Johann Philipp (1762–1824): német színész, 1791–1816 között Bécsben játszott.
- (291) **Brockmann**, Johann Franz (1745–1812): német színész, 1789–1791 között a bécsi Burgtheater vezetője volt.
- (291) [1803. jún. 4.] *porcelánfabrik* (ném.): porcelángyár.
- (291) **Kobenzlhof**: kastély és park Bécs mellett.
- (292) *liriodendron tulipifera* (lat.): tulipánfa.
- (292) *cytissus laburnum* (lat.): aranyeső.
- (292) **Thomas Lange** (Lang) (?–1812): bécsi rézmetsző (*fr.: gravör*).
- (292) **Gebhard Ehle**: bécsi rézmetsző. „Ezzel 1786 és 1791 között igen sokat dolgoztattam. Jobban dolgozott mint a’ híres Thomas Lange. De ennek oka talán az volt, hogy Thomas Lange legényeivel metszette pecsétnyomóimat, nem maga. Az a’ nagy pecsétem, melyet Ehle rézre metszett, maga maradt-meg birtokomban. Azt én hivatalbeli levelekhez és ostyára metsztettem. –” (Kazinczy autográf feljegyzése, MTA KK K 638/II, 5b.)
- (292) **1786–1791-ig**: az iskolafelügyelői évek.
- (177), (292), (295), (671) [1803. jún. 5., 10., 12.] **Báróczi** Sándor (1735–1809): író, műfordító, testőr. Alapításától, 1760-tól tagja a bécsi nemesi magyar testőrségnek, 1806-ban ezredesként vonult nyugalmába. (→ 71. jegyzetmező)
- (292) **1794 Decemb. 14d. olta 1801-nek 28d. Júniusáig**: a fogságban.
- (292) *processio* (lat.): katolikus körmenet.
- (177), (292), (672) [1803. jún. 5., 11.] **Schönbrunn / Szépkút**: bécsi barokk kastély és ennek parkja.
- (292) [1803. jún. 5.] **Hatvani István, II.** (?–1816): író, fordító, nagyváradi iskolaigazgató (1807), Bihar és Szabolcs vármegyék táblabírája. Református vallásról 1807-ben tért át Nagyváradon római katolikusra. Hatvani István (I.) debreceni professzor fia.
- (292) *oratórium* (lat.): vallásos tárgyú, ének- és zenekarra írt drámai mű.
- (292) **Szent István** [templom]: Stephansdom; bécsi római katolikus templom, a császárváros leghíresebb gótikus építménye. Alapkövét 1144-ben rakták le, a 139 méter magas déli Szent István-torony 1433-ra készült el. Itt tért át reformátusról katolikus hitre Kazinczy anyai *nagyapja*, Bossányi Ferenc (II.) (1703–1786). (→ 2. jegyzetmező)
- (292) **Száraz** György: királyi személynök (1724–1730), az udvari kancellária tanácsosa, 1731-től báró.
- (292), (301) *reflexio* (lat.): megjegyzés, észrevétel.
- (292) **Singer utca**: Singerstrasse; Bécs egyik belvárosi utcája.
- (292) **Stock am Eisen**: bécsi belvárosi tér (ma a Stephansplatz része).
- (292) **Graben**: utca Bécs belvárosában.
- (292) **Venus vulgívaga papnéja**: utcalány, prostituált.
- (292) **Augustinianusok temploma**: Augustiner Kirche; 1327-ben alapított bécsi Ágoston-rendi templom.
- (292) **suburra** (ol.): prostituáltak utcája (egy kéjhölgyek által lakott ókori római utca nevéből).
- (293) **Mehlguben**: Mehlgube; bál- és koncertteremmel is rendelkező bécsi szálloda a Neuer Markton a Fehér Hattyú fogadó mellett (1697-ben épült, 1798-ban felújították).
- (293) **Kapuczinusok** [temploma]: Kapuzinergruft; Bécs belvárosában lévő kapucinus templom.
- (293) **Szent Péter Templom**: Peterskirche; a római Szent Péter-bazilika mintájára épült bécsi belvárosi római katolikus templom a Graben közelében.
- (293) **Boroméi Károly** [templom]: Karlskirche; a Borromei Szent Károlyról (Carolus Boromeus) elnevezett római katolikus barokk templom Bécsben (elkészült: 1737-ben).
- (293) **Práter**: bécsi park, amelyet II. József 1766-ban nyitott meg a közönség előtt.

- (293) *Augarten*: bécsi park, amelyet II. József ajándékozott a városnak.
- (293) *Panoráma*: bécsi csarnok, ahol a korban divatos térhatású képeket mutattak be.
- (293) [1803. jún. 6.] *kapucván* (ném.): kötőfék.
- (293) *Hartl*: (a bécsi könyvkötőről további adatokat nem találtunk.)
- (293) *Marmontel*, Jean François (1723–1799): francia költő, író. Említett műve Kazinczy fordításában: *A' kétség, vagy a' magával békétlenkedő szerelem*. (→ 71. jegyzetmező)
- (293) *Tancred*: a Goethe-műként említett *Tancred* valójában Voltaire drámájának fordítása (Kazinczy bizonyára ismerte Péczeli fordításában is: *Mérop és Tancred*, Komárom, 1789).
- (293) *Herder*, Johann Gottfried (1744–1803): német író, költő, filozófus. (→ 53. jegyzetmező)
- (293) *Göthe*: Johann Wolfgang von Goethe (1749–1832), német költő, író, drámaszerző. (→ 53. jegyzetmező)
- (293) *botanicus kert*: a schönbrunni park botanikus kertje.
- (177), (294), (672) [1803. jún. 8.] *Grossschmied/Grosschmid* Antal (1782–?): tarcali birtokos, arcképfestő. Bécsben tanult, az 1810-es években Tarcál környékén működött. Újradolgozta Kazinczy feleségének portréját. A Grossschmidt család három tagja is dolgozott a máramarosi sókamárán: Grossschmidt János ülnök (1810), ifj. János levéltári lajstromozó és Ferenc sőtiszt volt.
- (177), (294), (672) *Belvedere*: császári képtár Bécsben, amelyet Mária Terézia nyitott meg a nagyközönség számára (eredetileg Savoyai Jenő palotája volt).
- (672) *Therézia*: Mária Terézia.
- (177), (294), (672) *Róza* (Rosa), Josef (1726–1805): bécsi tájképfestő, rézmetsző, a császári képtár igazgatója (1772-től). (→ 18. jegyzetmező)
- (294), (672) *Carlo Dolce* (Dolci) (1616–1686): olasz barokk Madonna- és portréfestő. A bécsi Belvedere-ben őrzött Madonna-képét Kazinczy 1803-ban lemásoltatta, 1813-ban epigrammát írt rá: *Madonna. Carlo Dolcétól*.
- (294) *1791. Maj–Aug.*: → 55. jegyzetmező.
- (294) *Naturalienkabinet*: Hof-Naturalienkabinette; a bécsi császári természettudományi gyűjtemény. 1748-ban alapította I. (Lotaringiai) Ferenc, 1765-ben megnyitották a nyilvánosság előtt, 1776-ban Mária Terézia Born Ignácot bízta meg a rendezésével, aki nemzetközi jelentőségű ásványtani gyűjteményt hozott létre.
- (294) *Zeughaus*: a bécsi Fegyvertár.
- (294) [1803. jún. 9.] *úrnappja*: az oltáriszentség ünnepe a katolikus egyházban (a húsvét utáni 8. csütörtök), amikor körmenetet (lat.: *processio*) tartanak.
- (294) *solennitás* (lat.): ünnepély, ünnepélyesség.
- (294) *überrock* (ném.): felöltő.
- (294) *invalidus* (lat.): hadirokkant katona.
- (294) *Herr Kamerad, in welchem Regiment haben Sie gediend?* (ném.): 'Bajtárs uram, melyik ezredben szolgált?'
- (294) *Ich? ich in meinem eigenem*. (ném.): 'Én? a sajátomban.'
- (294) *proprietaryus* (lat.): tulajdonos.
- (294) *Bürgerspitál*: a bécsi polgári kórház.
- (294) *Lobkovicz*: cseh eredetű hercegi család.
- (294) *Zichy Károly*, gróf (1753–1826): országbíró (1788–1795). (→ 29. jegyzetmező)
- (294) *pontifical* (lat.): főpapi misét mutat be.
- (294) *az Udvar Herczegei, testvérei a' Császárnak*: I. Ferenc fiútestvérei: III. Ferdinánd (1769–1824) Toscana uralkodója, Sándor Lipót (1772–1795) nádor, József (1776–1847) nádor, János, Rainer, Lajos, Rudolf és *Károly* Lajos (1771–1847) hadvezér, az udvari haditanács elnöke (1801-től), aki 1809 tavaszán a franciák ellen több csatát is veszített, de Bécs eleste után, májusban, elsőként tudta legyőzni Napóleont.
- (294) *epilepticus* (gör.): epilepsziás.
- (294) *feldmarschall* (ném.): tábornagy.
- (295) *theatrum*: bizonyára a bécsi Hof- und Nationaltheater (Burgtheater). (→ 40. jegyzetmező)
- (295) [1803. jún. 10.] *eggy Dr. Chirurgiae*: (a sebészorvosról további adatokat nem találtunk.)

- (295) **Ocsosvitzky** Pál: könyvtáros és házinevelő Teleki Sámuelnél, az Erdélyi Nyelvmívelő Társaság tagja (1803 k.)
- (295) **Teleki** Sámuel, gróf (1739–1822): erdélyi kancellár, Bihar vármegyei főispán (királyi biztosként 1785–1787, majd 1790–1822), a marosvásárhelyi Teleki-téka alapítója. (→ 22. jegyzetmező)
- (295) **Währing**: (a bécsi katonaorvosról további adatokat nem találtunk.)
- (295) **Josephina Militarista Academia**: II. Józsefről elnevezett bécsi katonai főiskola.
- (295) **Boss**: (a schönbrunni botanikusról további adatokat nem találtunk.)
- (295) **Hörde**: a 46. gyalogezred zászlótartója, a Kazinczyt Kufsteinből Munkácsra kísérő tisztek egyike. (→ 61. jegyzetmező)
- (295) **Neubaus**: osztrák település Salzburg mellett, nevezetessége a Lodron család parkja.
- (295) **Neustadt Milit[arista] Iskola**: Wiener Neustadt (Bécsújhely, A) 12. sz-i kastélya 1752 óta katonai főiskolaként szolgált.
- (295) [1803. jún. 11.] **Schiller**, Friedrich (1759–1805): német költő, drámaíró. Említett műve: *Don Carlos* (1787/88; e művét Kazinczy részben lefordította).
- (295) **Sándorffy** József (1767–1824): Bihar vármegyei főorvos (1804-től), táblabíró (1805-től), költő. (→ 73. jegyzetmező)
- (295) **Jahn**: (a bécsi vendéglősről további adatokat nem találtunk.)
- (295), (675) **Bujanovics Károly** (?–1810?): kancelláriai ágens (1770-től). Bujanovics Cornélius és Eduárd apja. Kazinczyt a fogság alatt pénzért – 500 Ft-ról tudunk – segítette az udvarnál (KazLev, 7/1601, Kazinczy – Rummy Károly Györgynek, Széphalom, 1809. nov. 30.).
- (675) **Izdenczy József**, báró (1733–1811): az államtanács első magyar tagja (1785-től). (→ 62. jegyzetmező)
- (295) **sollicitator** (lat.): ügyész.
- (295) **Amice, quare venisti?** (lat.): 'Barátom, miért jöttél?'
- (295) **familiaritás** (lat.): családiasság, bizalmas viszony.
- (295), (675) **Cito venisti!** (lat.) / **Hamar van, monda; megírta hogy megírja mikor kell**: 'Korán jöttél!' Kazinczy a kegyelmet megköszönő látogatás halogatásáról: „Mindjárt azután, hogy Felső Urunk kegyelme engemet visszaadott az életnek etc. etc. írtam Bujanovics Udvari Agnes Urnak, hogy Bécsbe szándékozom etc. Halasztotta az utat etc. etc. Ebből azt húztam ki, hogy a' Fels. Udvar azt akarja, hogy légyek csendességben. Tehát hallgattam, 's nem csak Bécsbe nem utaztam, de azok között sem írtam senkinek Grünwaldon kívül, a' kik háládatosságomat etc. érdemlették.” (Kazinczy kiegészítése a következő levélhez: KazLev, 2/550, Kazinczy – Mailáth Györgynek, Regmec, 1802. dec. 8.)
- (295) **Nihil facit. [...] Cras prandebunt apud me Il[ustrissimus] D[ominus] Referendarius Németh, qui sub vestro infortunio Causar[um] Reg[iarum] Director fuerat; Ill[ustrissimus] D[ominus] Ignatius Almásy...** (lat.): 'Nem tesz semmit. Megírhattam volna neked, mikor lett volna itt az ideje. Közben semmit nem intézett. Holnap nálam reggelizik méltóságos Németh tanácsos úr, aki a te szerencsétlenségben királyi jogügyi igazgató volt, méltóságos Almási Ignác úr...'
- (295) **Németh** János (Nyéki) (?–1807): ügyész, királyi jogügyi igazgató (lat.: *causar[um] reg[iarum] director*) (1792–1798), szeptemvir, a Martinovics-per vádlója.
- (295) **Ignatius Almásy**: gróf Almásy Ignác (1751–1840), jászkun kapitány (1773-tól), királyi táblai ülnök (1785), Bars (1795–1812) és Temes (1812–1829) vármegyei főispánja, alkancellár (1821–1826, nyugalmazták). 1815-től gróf.
- (296) **sciscitabor, an possis te iam coram Imperante[m] presentare...** (lat.): 'meg fogom tudakolni, vajon tiszteletet teheted-e már a császár előtt. Hol van szállásod? – Mindenesetre jól tennéd, ha holnapután megtisztelnél látogatással; akkor megmondanám, mit tanácsolnak neked holnap a vendégeim.'
- (296) **Non nosti hominem...** (lat.): 'Nem ismered ezt az embert, Filangieri. – Nemde a rokonod, tekintetes uram? a kiváló képzettségű író? – Tehát ismered őt?'
- (296) **Filangieri**, Gaetano (1752–1788): olasz jogtudós. Munkáit 1799-ben betiltották a Habsburg Birodalomban, és ekkor a fogságban lévő Kazinczytól is elkobozták a műveit (l. *Fogságom naplója*).

- (296) *Bujanovics Cornélius* (1770–1844): Kazinczy rabtársa. Bujanovics Károly fia. Felesége: *Ployer Barbara*, gróf Csáky Istvánné szolgáloja.
- (296) [1803. jún. 12.] *Másnap vissza adta visitemet, 's mivel nem lelt, Inasomtól tintát 's papirosat kért, 's nevét asztalomon bagyá:* mint Kazinczy az egyik Bujánovichhoz írt levelére utólag feljegyezte, az ágens talán nem véletlenül akkor látogatta meg Kazinczyt, amikor nem volt a szállásán: „Meglátogata csakugyan a' fogadóban a' hattyúnál, a' Carinthiai utczában, 's papirosaimra jegyzé-fel, hogy ott volt. De a' papirosokban nem találá semmi titkot.” (KazLev, 2/488, Kazinczy – Bujanovics Károlynak, Érsemlyén, 1801. júl. 19.)
- (296) *Márton József* (1771–1840): tanár, szótáríró, nyelvész, szerkesztő, a Magyar Tudós Társaság (MTA) levelező tagja (1831). 1801-től magántanárként, 1806-tól egyetemi tanárként magyar nyelvet és irodalmat oktatott Bécsben. (→ 62. jegyzetmező)
- (296) *entrevü* (fr.): találka, megbeszélés.
- (296), (672) *quantum est hominum elegantiorum* (lat.): 'ahány művelt ember csak van' (Plautus, *Captivi*, 836).
- (296) *convert* (lat.): teríték.
- (296), (705) *Ziegler; Fuchs*: (a bécsi művészekről nem találtunk további adatokat.)
- (705) *Rembrandt*, Hermensz van Rijn (1606–1669): holland festő. Említett műve (véltetően) a bécsi Kunsthistorisches Museumban őrzött 1658 körüli önarcképe.
- (296) *Junger Herr, mondám, Amoren zieren andere Waffen*. (ném.): 'Fiatallúr, mondám, az Ámorok másfajta fegyvert viselnek.'
- (296) *Rbénus* (lat.): Rajna.
- (296) *Ménés* (Arad vm.): ma Miniş (R). Híres bortermelő település az aradi Hegyalja tövében.
- (297) *Fuge suspicari cujus octavum trepidavit aetas Claudere lustrum!* (lat.): 'Ne gyanúsítsd azt, aki a negyvenedik évét túllépte!' (Horatius, *Carminum*, II, 4, 22–24.)
- (297) *menagerie* (fr.–ném.): állatkert.
- (297) *Rbédey Lajosné*: Kácsándy Terézia (1764–1804), Kácsándy László lánya, Zsuzsanna nővére, Kazinczy barátnéja.
- (297) *Nápolyi Király*: I. Ferdinánd (Bourbon) (1751–1825), szicíliai (1759–1816) és nápolyi (1759–1806 és 1815–1816), majd nápolyi-szicíliai (1816–1825) király.
- (297) *Teleki*: bizonyára gróf Teleki József (I.) (1738–1796), író, költő, református főgondnok, koronőr. (→ 12. jegyzetmező)
- (297) *Pásztory Sándor* (1749–1798): jogász, kancelláriai titkár, királyi tanácsos, fiumei kormányzó (1791-től). (→ 38. jegyzetmező)
- (297) *Mátyás [...] János fija*: I. Mátyás (1443–1490) magyar király fia, Corvin János (1473–1504) házasságon kívül született.
- (297) *Jósef*: II. József.
- (297) *courier* (fr.): kurír, futár.
- (297) *M. Th.*: Mária Terézia.
- (297) *Holics* (Nyitra vm.): ma Holíč (SZK); egykor a Czobor grófok birtoka volt, majd 1736-ban Mária Terézia férje, I. (Lotaringiai) Ferenc császár megvette, így a Habsburgok birtokába került. A császár a holicsi várat kastéllyá alakította át.
- (297) [1803. jún. 13.] *Bérczy János* (eredetileg: Stand, 1804-től Bérczy): Nógrád vármegye tisztiorvosa, a jénai mineralógiai társaságnak tagja (1820 k.)
- (297) *Szolnok-Abony* (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.): Abony.
- (297) *Császár József*: a Magyar Hírmondó egyik szerkesztője (1802–1803), a debreceni kollégium tanára (1804).
- (297) *M[agyar] Hírmondó*: Görög Demeter és Kerekes Sámuel Hadi és Más Nevezetes Történetek c. hetente kétszer megjelenő bécsi lapja, amely 1789 júliusában (a török háború idején) indult, 1792-től – Rát Mátyás korábbi lapjának címét átvéve – Magyar Hírmondó címen jelent meg. E lapot 1800-tól Sándorfy József, 1801-től Márton József, 1802-től Császár József adta ki. 1803-ban megszűnt.
- (297) *Görög Demeter* (1760–1833): bécsi magyar irodalomszervező, lapszerkesztő, mecénás, a Magyar Tudós Társaság (MTA) tiszteletbeli tagja (1831), udvari tanácsos. (→ 46. jegyzetmező)

- (297) *Beregszászi (Nagy) Pál* (1750–1828): nyelvtudós, sárospataki tanár. 1803 után egy ideig Kazinczy unokaöccsének, Istvánnak a fia mellett nevelősködött.
- (297) *Junker Keresztély* (1757–1841): pozsonyi térkép- és betűmetsző, 1789–1820 között Bécsben működött. John sógora.
- (297) *Musarion mellé Agricola által rajzolt Vignéteket John által metszve*: Christoph Martin Wieland (1733–1813) német költő, író említett műve: *Musarion oder die Philosophie der Grazien* ('Musarion avagy a gráciák filozófiája'; 1768, Geyser rézmetszeteivel Oeser után; a műhöz Agricola után *John* is készített metszeteket [fr.: *vignét*]). *Agricola* talán: Karl Joseph Aloys Agricola (1779–1852), miniatúrafestő, rézmetsző. (Wieland: → 18. jegyzetmező.)
- (298) *Sok János*: a bécsi kancellárián volt evangélikus vallási ügyvivő (1791–1833).
- (298) *decoratio* (lat.): rendjel.
- (298) *Colloredo*, Franz de Paula, gróf (1736–1806): osztrák politikus, I. Ferenc egykori nevelője, 1792-től titkos kabinetminisztere, 1801–1805 között a birodalom külpolitikájának irányítója Ludwig Cobenzl gróffal.
- (298) *Saxoniai elector* (lat.): Szászországi választófejedelem.
- (298) *Dombrowszki* (Dabrowski), Jan Henryk (1755–1818): lengyel tábornok. 1792-től az oroszok ellen harcolt a Kosciusko-felkelésben, ennek bukása után 1798–1801-ben Itáliában hadakozott a francia forradalom lengyel légiója élén. 1806-ban felkelést szervezett a porosz és orosz megszállás alatti lengyel területeken. 1813-ig Napóleon összes háborújában részt vett.
- (298) [1803. jún. 14.] *Ob das Bild gleicht oder nicht...* (ném.): 'Azt, hogy a kép hasonlít-e vagy sem, mások ítélik meg; azt azonban, hogy nagyon szép kép, mint festő, mondhatom önnek.'
- (298) *alagyan* (im Grund) (ném.): háttérben.
- (298) *traiteur* (fr.): vendéglős.
- (298) *pép* (*Koch*) (ném.): talán rizskók (édes pépes étel).
- (298) *sulph[ur]* (lat.): kén.
- (298) *Szívképző Regék*: Marmontel *Contes moraux* c. műve Kazinczy fordításában *Szívképző Regék* c. alatt kétszer jelent meg: *Kazinczynak fordított Egyveleg Írásai* (I. kötet, Széphalom, 1808); *Kazinczy Ferencz' Munkái* (1. kötet, Pest, 1814); a regék 1830-as újradowolgozása kéziratban maradt. (→ 71. jegyzetmező)
- (298) *singularis; pluralis* (lat.): egyes szám; többes szám.
- (299) *Ad Hungaros. Ad Arma, Cives, nobile fortium Sanguen virorum* (lat.): 'A Magyarokhoz. Fegyverbe, polgárok, bajnok atyák nemes vérei' (1796). Kazinczy Kis Jánosnak írt levelében így vádolja Batsányit: „Bárcóztól tudom, hogy Somsich neki, midőn, kiszabadulván, Bécsbe vette magát, szállást, asztalt, pénzt adott, de nem sok idő múlva marha embernek szidogatta mind szembe, mind úton 's útfélen. [...] Somsics egy deák ódát írt: *Ad Arma, Cives, nobile fortium sanguen virorum*, etc. 's Bacsányi elég szemtelenséggel bírt ezt az ódát úgy mutatni-be, mint maga munkáját, melyre Somsics, a' ki neki még akkor barátja volt, könnyen reá állott, hogy Bacsányi szerencséjét tehesse. Tette is, mert Bibliothecarius Johann v. Müller, a' nagy Historicus, az ódát nem győzte csudálni, megküldötte Wielandnak, 's Bacsányinak holnaponként tizenöt ft ajándékpénzt rendelt. [...] Ha a' deák ódát Somsics írta, ezt talán Gabriéla sugallotta a' barátjának. Erre czéloz az itt következő két Epigramma [...]” (KazLev, 5/1144, Kazinczy – Kis Jánosnak, Széphalom, 1807. júl. 19.) Kazinczy említett két epigrammájához (*Bacsányi János I–II.*) Gergye László a következő jegyzetet fűzte: „Kazinczy plágiumvádjaira nem talált per-döntő bizonyítékot az irodalomtörténet. Baumberg Gabriella a kortársak vélekedése szerint átlagon felüli szépség volt, a vers rá vonatkozó ironikus célzásai így inkább Kazinczy rosszmájúságának tulajdoníthatók.” (GERGYE/KAZINCZY 1998, 137, 373.) Batsányi vagy Somsics alkal-mi ódájának keletkezéséről és fogadtatásáról: „A Napóleon észak-itáliai előretörése miatt 1796 novemberében összehívott pozsonyi országgyűlés alkalmából, az országgyűlés hangulatának befolyásolásra – Michael Denis és Johann Melchior Edler von Birckenstock mellett – Batsányi latin nyelvű ódát intézett a magyar rendekhez (*Ode ad Hungaros*), mely a következő évben németül is megjelent. A három verset Karl August Böttiger névtelen cikkben ismertette Wieland folyóiratában, a Der neue Teutsche Merkur 1797. évi első kötetében. Böttiger az ismertetésben ódája alapján nem kis túlzással új Baldeként üdvözölte Batsányit [...] Batsányi Wielandot vélte

az ismertetés szerzőjének, melyre 1797. január 10-én barátjához, Johann von Müllerhez, a Bécsben tartózkodó svájci történetíróhoz intézett levelében fenntartásait hangoztatva [...] reflektált [...] Böttiger írása eljutott Herderhez, aki levélben kifogásolta a túlzó dicsőretet. Elsősorban épp azzal nem értett egyet, hogy Böttiger Balde mellé állította Batsányit. Herder levelét Böttiger továbbította Müllerhez [...] Magát az ódát Batsányi valószínűleg baráti ösztönzésre, kufsteini fogságából való kiszabadulásának évében írta, saját kínos bécsi helyzetének enyhítése érdekében.” (TÜSKÉS–KNAPP 2004, 579–580.) A verset a kritikai kiadás is Batsányi-versként kezeli: BATSÁNYI 1953, 148–152, 500–505.

(299) *Batsányi a' maga mindenk előtt ismeretes peczkessége 's paraszt döllyfe szerént*: a bécsi udvar 1810-ben a francia seregek visszavonulása után körözést adott ki Batsányi ellen, aki segített megfogalmazni Napóleon magyarokhoz intézett kiáltványát. Ebben a német köröztető levélben olvasható Batsányi személyleírása is, amely szerint „Tekintete, mint egész magatartása, döllyfös.” (HÖGYE 1968, 457. Ugyanitt Kazinczy zempléni levéltárosként – tehát 1824 után – tett személyes[kedő] megjegyzései is olvashatók a körözésen.)

(299) [1803. jún. 15.] *Fábri István* (1751–1817): pozsonyi gimnáziumi tanár, történész, statisztikus.

(299) *Wéber* Simon Péter (?–1833): pozsonyi nyomdász. 1783-ban Pozsonyban, 1789-ben Komáromban indított jól felszerelt nyomdát. Szabadkőműves.

(299) [1803. jún. 17.] *Maros* (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.): Nagymaros.

(299) [1803. jún. 18.] *Szemere Ferenc* (?–1812): péceli birtokos, budai helytartósági ágens (1810 k). Felesége: Fáy Sára. Gyermekai: *Tomka Lászlóné* Szemere Zsuzsanna (1770–1809) és *Szemere Pál* (1785–1861) költő, kritikus, szerkesztő, Kazinczy barátja. (→ 62. jegyzetmező)

(299) *Theréz*: Radvánszky Teréz (Szerencsy Józsefné) (?–1829 után), Radvánszky János lánya, Kazinczy kassai barátnéja, báró *Podmaniczky Lászlóné* Radvánszky Karolina testvére.

(299) *Márijási (Máriássy) Boldizsár* (1759–1811): Kazinczy sárospataki diáktársa. Máriássy Zsigmond testvére. Felesége: *Losonczy Klára* (1771–1820), *Losonczy Károly* és Ragályi Judit lánya.

(300) *heroica cura* (gör.–lat.): hősi kúra, férfias gyógy mód.

(300) *domine perillustris!* (lat.): 'tisztelt úr!' (megszólítás, titulus).

(300) *malignitás* (lat.): rosszindulat.

(300) *domine spectabilis!* (lat.): 'tekintetes úr!' (megszólítás, titulus).

(300) *megscutikáz* (lat.): megkorbácsol.

(118), (300) *Kreutzertheater / Kreutzer Theater; grajczáros teatrum*: Eugen Busch deszkaszínháza Pesten, ahol szórakoztató zenés darabokat, táncjátékokat adtak elő német nyelven (1794–1804).

(118) *1803ban Bécsből...*: a dátum a kéziratban tollhiba: „1783ban.” Az emendálás indoklása: 1. Ráday Pál (II.) 1783-ban még csak 15 éves volt 2. a pest-budai „Kreutzertheater” 1794-ben nyílt meg 3. Kazinczy 1803-ban (is) volt Bécsben 4. *Az én naplóm* is 1803 júniusára teszi ezt a történetet.

(118), (300) *Ráday Pál, II.*, gróf (1768–1827): színházszervező, a dunamelléki református egyházkerület világi főgondnoka. Gróf Ráday Gedeon (I.) unokája. (→ 45. jegyzetmező)

(300) *Sturmann Márton* (1757–?): Gömör vármegyei aljegyző, főszolgabíró, tanácsos, bányagazgató.

(300) *Farkas*: (Szily József sógoráról további adatokat nem találtunk.)

(300) *Szili* József (1746–1827): főispán, szeptemvir, alnádor. Első felesége: Farkas Teréz (?–1779). (→ 38. jegyzetmező)

(300) *Lányiné*: (további adatokat nem találtunk.)

(300) *Lovász*: talán gróf Lovász Zsigmond (?–1812), aki a napóleoni háborúk idején a nemesi fölkelés egyik arad vármegyei vezére, kancelláriai tanácsos, békési (1791–1802), temesi (1801–1812) és torontáli (1808–1812) főispán volt.

(300) *appetitus* (lat.): étvágy.

(300) *Wollnhoffer, II.*: katona, testvére Rudnyák Antónia férje.

(300) *tractál* (lat.): kínál, vendégel.

(300) *regula* (lat.): rendszabály.

(118), (300) *Szabó-Sároi Sámuel* (1743–1817): debreceni születésű pesti ügyvéd. A Martinovics-perben Kazinczy, Óz és a Laczkovics testvérek védőügyvédje volt. Szabadkőműves.

- (300) *öreg Ráday*: gróf Ráday Gedeon (I.) (1713–1792), költő. (→ 12. jegyzetmező)
- (300) *R. hic fuit* (lat.): 'Ráday itt volt.'
- (300) *ólom* (rég.): ceruza.
- (300) *Vécsey József*, báró: főhadnagy. Vécsey Miklós (I.) unokatestvére, Pál apja.
- (300) *Haller Antal*, gróf (1751–1804).
- (300) *grosse paga-ja* (ol.): 'nagy bérlője.'
- (118), (301) *Cátó is a' Flóra circusában / Flóra' Circusa*: Marcus Porcius *Cato* Censorius (az idősebb Cato) (i. e. 234–i. e. 149): római politikus, író, censor, a római erkölcsök védelmezője; vagy dédunokája, az ifjabb Cato: Marcus Porcius Cato Uticensis (i. e. 95–i. e. 46) puritán köztársasági politikus, sztoikus filozófus, író, szónok. *Flóra*: római tavaszistennő, a virágzás és az ifjúság istensége, a magot befogadó föld megszemélyesítője; Rómában erotikus ünnepségeket tartottak tiszteletére. (Vö. KazLev, 13/3070, Kazinczy – Helmecczy Mihálynak, Széphalom, 1815. dec. 16.: → 56. jegyzetmező.)
- (118) *cynicus* (gör.): cinikus.
- (301) *Horányi Elek* (1736–1809): piarista szerzetes, bibliográfus, irodalomtörténész, tanár. Pesti hitoktató (1777-től), bölcséleti doktor és történelemtanár (1778-tól). A magyar írók életrajzait tartalmazó lexikona: *Memoria Hungarorum et provincialium scriptis editis notorum, quam excitat A. Horányi* (I–III. kötet; Bécs és Pozsony, 1775–77); a lexikon pótlásának I. kötete: *Nova Memoria Hungarorum...* (Pest, 1792).
- (301) *articulus* (lat.): szakasz, cikk.
- (301) *Kubinyi Gáspár* (?–1838), Liptó vármegyei alispán. Kubinyi András testvére. Felesége: báró Prónay Honorka (?–1819), báró *Prónay Simon* (1777–1825) testvére.
- (301) *Festetics János*, gróf: a korban két János is élt a családban. Festetics János (1763–1844), György öccse, és Festetics János (1781–1809), az előbbi unokaöccse. (A keszthelyi Georgikont, a kontinens első mezőgazdasági főiskoláját és tangazdaságát gróf Festetics György [1755–1819] alapította 1797-ben.)
- (301) *Schedius* Lajos János (1768–1847): szerkesztő, egyetemi tanár, rektor, a Magyar Tudós Társaság (MTA) tagja, a Kisfaludy Társaság alelnöke. 1792-ben lett a pesti egyetem esztétika- és nyelvészettanára. (→ 87. jegyzetmező)
- (301) *Palatínus*: József (1776–1847), Magyarország helytartója (1795–1796) és nádora (1796–1847).
- (301) *Ich habe Ihren Aufsatz gelesen, und meine Anmerkungen darüber zu Papiere gebracht* (ném.): 'Elolvastam a tanulmányukat, s papírra vetettem észrevételeimet.'
- (301) *Entzückt über das Glück...* (ném.): 'Föllelkesülve a szerencsétől, amelyben tanulmányom részesült, bátorkodom kérni ő királyi Fenségét, kegyeskedjék megengedni, hogy az eredetit megtarthassam, s kegyeskedjék arról készített másolattal megelégedni.'
- (301) *in folio* (lat., rég.): ívrétben.
- (301) *columnaliter* (lat.): hasábosan írva.
- (301) [1803. jún. 25.] *Miklós*: Kazinczy Miklós (1774–1844), Kazinczy öccse. (→ 4.1. Családja/Kazinczy)
- (301) [1803. jún. 28.] *Spáb Gábor* (?–1812 előtt): katona, debreceni kereskedő.

69. jegyzetmező: 1803. Vay Miklós

63. Báró Vay Miklós és Ramsdon (109)

90. [Pályám emlékezete III.] (676–679)

- (109), (676) *Vay Miklós, I.*, báró (1756–1824): királyi kamarás, tábornok, hadmérnök, folyószabályozási királyi biztos. 1786–1788-ban tett nyugat-európai tanulmányútja során Angliában megismerkedett Ramsdennel, 1787-ben a Royal Society tagjává választották. A török háborúban tüzérkapitány volt, ekkor a jobb szeme megsérült és el kellett távolítani. Ezután alsózsoltai birtokán gazdálkodott Angliából hozott korszerű mezőgazdasági eszközökkel. 1790-től országgyűlési követ, 1804-től a Tisza és a Körös-vidék folyószabályozási királyi biztosa. Apja: Vay Ábrahám (I.). Felesége: báró *Adelsheim Joanna* (Johanna) (1776–1863): német nyelvű naplóíró (első férje Puky András volt). Testvére: Vay József (I.). Gyermekai: Vay Miklós (II.) és Lajos.
- (677) *Teleki Lajos*, gróf (?–1815): erdélyi kormányzékeni elnök (*lat.: statuum praesidens*), titkos tanácsos, kamarás.
- (677) *Teleki József, III.*, gróf (1778–?): kamarás. Gróf Teleki Lajos fia, Teleki Zsófia (Teleki Józsefné [II.]) és Caton testvére. Felesége: gróf *Szerencsy Franciska* (Fanni) (1784–?), Radvánszky Terézia és Szerencsy József lánya.
- (677) *Radvánszky Terézia* (Cidli; Szerencsy Józsefné) (?–1829 után), Radvánszky János lánya. Kazinczy kassai barátnéja.
- (677) *Midőn mi két Teleki Józsefek...*: gróf *Teleki József (III.)* és testvérének, Zsófiának férje: gróf *Teleki József (II.)* (1777–1817), főkormányzékeni tanácsos, gróf Teleki József (I.) és (*Királyfalvi Róth Johanna* (1741–1813) fia.
- (677) *Herschel*, Friedrich Wilhelm (1738–1822): német származású angol csillagász és optikus, az Uránusz felfedezője.
- (109), (677) *Ramsden* (tévesen: *Ramsdon*), Jesse (1735–1800): angol csillagász, feltaláló, tudományos műszerek készítője, a Royal Society tagja (1786).
- (109) *Instrumentenmacher* (ném.): mechanikus, műszerkészítő.
- (109) *mathem[aticai] Instr[umen]teket; instrum[en]tekről* (*lat., ném.*): matematikai eszközöket; eszközökről.
- (109) *fibra* (*lat.*): (izom)rost.
- (677) *indzsintér* (*ang.*): mérnök.
- (109), (677) *Götting*: Göttingen, német egyetemváros.
- (677) *Zsolca* (Borsod vm.): Alsó- vagy Felsőzsolca.
- (677) *experimentum* (*lat.*): tudományos kísérlet.
- (677) *Klopstock*, Friedrich Gottlieb (1724–1803): német költő. (→ 25. jegyzetmező)
- (109), (677) *az Angl[us] Királynak két [...] fiai / két Királyfi*: III. György (1738–1820) brit uralkodónak hét fia és hat lánya volt.
- (677) *solidus* (*lat.*): szilárd, kézzelfogható.
- (678) *Landsdow* (Lansdowne), William Petty (1737–1805): az észak-amerikai gyarmatokkal békétárgyalásokat kezdő angol politikus.
- (678) *Banks*, Sir Joseph (1743–1820): angol természettudós, utazó, a Royal Society elnöke.
- (678) *Fiume* (szabad város és kerülete): ma Rijeka (H).
- (678) *Cellarius*, Christoph (1638–1707): német filológus, pedagógus, tankönyvíró. Említett műve (véltetően): *Liber memorialis contractus vocabula, primitiva, nec non derivativa, cum compositis familiarioribus exhibens* (Győr, 1743).
- (678) *Leingrubeni Academia*: bécsi mérnökképző főiskola.
- (678) *Szilágyi Márton* (1748–1790): sárospataki tanár. Apja: *Szilágyi Sámuel (I.)* (1719–1785) debreceni tanár, református püspök. (→ 15. jegyzetmező)
- (679) *Leopoldnak Frankfurti koronázására*: II. Lipótot 1790. szept. 30-án koronázták német-római császárrá Frankfurtban. (→ 54. jegyzetmező)
- (679) *XVI. Lajos* (Bourbon) (1754–1793): francia király (1774–1792).

- (679) *Cherbourg*: francia kikötőváros a La Manche csatorna partján.
- (679) *Languedok*: Languedoc, Franciaország déli tartománya.
- (679) 1796. a' *Szabolcsi Felkölteket vezérlé*: 1796-ban nem rendelt el nemesi fölkelést I. Ferenc, csak 1797 áprilisában hívta fegyverbe az insurrekciót Bonaparte előrenyomulása miatt. (Kazinczy bizonytalanságára az évszám javítása is utal.)
- (679) *Atyja' testvére*: Vay Miklós (I.) apja Vay Ábrahám (I.), akinek két fiútestvéréről tudunk: *Vay László* ezredes (?–1782) és *Vay Mihály* (?–1783). Ők viszont hamarabb meghaltak, minthogy az említett választófejedelemséget létrehozták volna. A *Bádeni Nagybercegség* ugyanis a napóleoni háborúkban az 1801-es lunéville-i békével, ill. az 1803-as regensburgi megállapodással alakult meg.
- (679) *Ország' Nagyjai*: az országos főméltóságok: a nádor, az országbíró, a tárnokmester, a horvát bán és az udvari főtisztviselők (kisebb zászlósok): a főkamrás, főajtónálló, főudvarmester, főpohárnok, főlovászmester, valamint a testőrség főkapitánya.
- (679) *Vay Miklós, II.*, báró (1802–1894): kancellár, főrendiházi elnök, koronaőr. 1825-től Zemplén vármegye aljegyzője, 1827-től alispánja, 1830-ban országgyűlési követe. 1831-ben a koleralázadás idején kormánybiztos. 1831-től Borsod vármegye főispáni helytartója. Később főispán, egyházkerületi főgondnok, szeptemvir, koronaőr és helytartótanácsos lett. 1848 szeptemberében miniszterelnöknek javasolták, de visszavonult a közélettől. A szabadságharc bukása után először halálra, majd börtönre ítélték, 8 hónapot volt fogságban. 1860–1861-ben udvari kancellár, a kiegyezés után ismét koronaőr, majd a főrendiház elnöke, titkos tanácsos, a református konvent elnöke. Vay Miklós (I.) fia. Felesége: Gaymiller (Gaimüller) Katalin, Dercsényi Pálné Geymüller Henriett testvére, egy bécsi bankár lánya, fiuk: Miklós (III.) (1828–1886) és Heinrich János László (1830–?).
- (679) *Vay Lajos* (1803–1888): Borsod vármegye követe és főispánja (1848 és 1861). Vay Miklós (I.) fia.
- (679) *Heidelberg*: német egyetemváros, kulturális központ, a humanizmus és kálvinizmus egyik német közponja.
- (679) *Pestalozzi*, Johann Heinrich (1746–1827): svájci pedagógus, gyermekotthon-alapító.
- (679) *Szabó János* (Szilvási; Várad) (1783–1864): nevelő, debreceni tisztviselő. Sárospataki tanulmányai után a Vay család nevelőjeként került 1807-ben a heidelbergi egyetemre, majd 1810-ben Pestalozzsihoz Yverdonba, ahonnan 1811-ben hazatért és folytatta Vay Miklós (I.) gyermekeinek nevelését. 1830-ban a debreceni salétromgyár felügyelője lett.
- (679) *Vay Ábrahám, I.* (?–1762): királyi tanácsos, szuperintendens. Testvérei: Vay László ezredes (?–1782) és Mihály (?–1783). Első felesége Gyulaffi Borbála, közös fiuk Vay István; második felesége gróf *Wass Anna*, közös fiuk: Miklós (I.), Dániel és József (I.).
- (679) *Vay István* (?–1800): tanácsos, a sárospataki kollégium főkurátora (1777–1788), a pécsi iskolai kerület főigazgatója (1788–1791). Vay Ábrahám (I.) fia, László apja.
- (679) *Vay Dániel*, báró (?–1798): királyi kamarás, országgyűlési választmányi tag. Vay Ábrahám (I.) fia. Első felesége báró *Korda Anna*, második felesége gróf *Wartensleben Eszter*, aki gróf *Wartensleben Wilhelm (Vilmos)* (1734–1798) tábornaszernagy és gróf *Teleki Klára* (1750–1798) lánya, Teleki László (I.) unokája. (→ 26. jegyzetmező)
- (109), (679) *Vay József, I.* (1752–1821): szeptemvir, helytartói tanácsos, a sárospataki kollégium főgondnoka. Vay Ábrahám (I.) fia. Vay Miklós (I.) testvére, Vay József (II.) apja. (→ 15. jegyzetmező)
- (109) *Vay József, II.*: Vay József (I.) fia. Lánya: Vay Kata (Zeyk Dánielné).

70. jegyzetmező: 1803. júl.–dec.

- 67. [Mineralógiai diploma] (119–120)
- 68. [Kazinczy Ferencz Följegyzései] (122–124)
- 73. rövid jegyzés után (177)
- 78. Az én naplóm (301–311)
- 89. [Pályám emlékezete II.] (546–547)
- 90. [Pályám emlékezete III.] (675–676, 679–680)
- 92. [Pályám emlékezete V.] (708)

1803. júl. 2. és 16. között Kazinczy a nagyváradai fürdőben gyógyította Tatán eltört karját. Nov. 19. és dec. 5. között Kazinczy beteg volt, néhány napig élet-halál között lebegett. (A betegség leírása, elnevezése azonos azzal, amiben az apja meghalt: → 13. jegyzetmező; és részben a saját 1789-es betegségét is így írta le: → 48. jegyzetmező.)

A Kazinczy család említett tagjai:

anyám; asszonyám: Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812).

Dienes: Kazinczy Dienes (1761–1824), Kazinczy öccse, Bihar vármegye al- és főjegyzője (1784-től), másodalispánja (1803–1811, lemond), országgyűlési követe (1808), királyi tanácsos.

László: Kazinczy László (1763–1807), Kazinczy öccse.

Susi: Kazinczy Zsuzsanna (1788-tól Péchy Sándorné) (1768–1842), Kazinczy húga.

József; Jósi: Kazinczy József (II.) (1772–1855), Kazinczy öccse. Felesége: 1802-től: Ragályi Mária Magdolna (1778–1839) („Józsefné”).

(→ 4.1. Családfa/Bossányi és Kazinczy)

(122) *Nem tölt belé esztendő, 's egy újabb parancsolat érkezik a' Semlyéni postán, hogy fizessenek ismét 496 f. 4 xrt, mert az előbbi calculus hibás volt:* 1803 nyarán kapta meg Kazinczy az újabb felszólítást: „Mint újságot – szomorú újságot – írhatom, hogy minekutánna a' Fels. Kamarának 1068 fr. 50 ½ krt heted fél esztendeig és két hétig reám tett költségeiért lefizettem, most ismét veszem parancsolatját, hogy hibás lévén az a' calculus, a' melly szerint rajtam csak 1068 frt. 50 ½ krt kívánt, fizessenek újra 496 f. és 4 krt. Arról kérdés sincs, hogy azt is meg fogom e fizetni? de – nehéz!” (KazLev, 3/614, Kazinczy – Kozma Gergelynek, Érsemlyén, 1803. szept. 1.) De – úgy tűnik – csak 1816-ban tudta megfizetni számára ismeretlen (?) erdélyi adományozók jóvoltából: „Ennyi szerencsétlenségeken felül jöve a' Fiscus, 's a' reám tett költségek fejébe, noha mindég magamét költöttem ott, 's minden liquidatio nélkül, azt parancsolja 1801. hogy fizessenek 1068 ftot. Költsön vettem pénzt erre, 's az a' költsön vett pénz még máig is nyom, s íme ez idén [!] új parancsolat érkezik, hogy hibás volt az elsőbb parancsolat, pótoléukul még fizessenek 496 f. 4 xrt. Ezt Erdélyi útam előtt vettem. Ott, meg sem álmodván hogy érzékeny fülnek beszélleném, elmondám néhol. Midőn haza érek, nem sokára, 500 f. le vala téve Kassai Kereskedő Fried Sámuel Úrnál, hogy azt nekem egy ismeretlen barátom nevében adja által a' Fiscus kielégítésére. Dilizsánszon jött a' pénz, 's Fried eltiltatott, hogy ne tudassa velem kitől és honnan, 's Fried megállá a' parancsolatot. Én az ismeretlenhez egy megköszönő levelet írtam, mellyben emlékeztetém, hogy a' Krisztus megtiltotta ugyan a' felsegéltnek hogy el ne mondja mit veve és kitől vevé: de, hogy az ötet ismerje, azt megengedte.” (KazLev, 14/3329, Kazinczy – Gr. Dessewffy Józsefnek, Széphalom, 1816. nov. 25.) (→ 66. jegyzetmező)

(122) *A' Revolutionális planumok eránt világos szókkal szóll a' tizezer exemplárban, 's az ujság-levelekben kinyomtatott sententia:* a septicemvírátus ítéletét kinyomtatatták és közzétették: *Sententiae tam inclutae tabulae regiae judicariae, quam excelsae tabulae septicemviralis contra criminis laesae majestatis seu perduellionis reos latae* (Pest, 1795).

(122) *Galgóczi:* szatmári birtokos.

(122) *Ibrányi Farkas:* Szabolcs vármegyei alispán (1790–1795), országgyűlési követ (1796), a tiszántúli kerületi tábla bírja (1808).

(122) *portio* (lat.): osztályrész a családi birtokból.

- (123) *principium* (lat.): (alap)elv.
- (307), (546), (676) [1803. júl. előtt, szept. 20.] *Teleki Sámuel*, gróf (1739–1822): Bihar vármegyei főispán (királyi biztосként 1785–1787, majd 1790–1822), a marosvásárhelyi Teleki-téka alapítója. (→ 22. jegyzetmező)
- (546) *Sándorffy József* (1767–1824): Bihar vármegyei főorvos (1804-től), táblabíró (1805-től), költő. (→ 73. jegyzetmező)
- (177), (301), (546), (676) [1803. júl. 2.] *Váradi ferdő / Püspök bányája*: Szent László-fürdőként is ismert Nagyvárad melletti melegvízű gyógyforrás és tó, amely Hájó községhez tartozott (ma: Băile Episcopesti [R]).
- (301) *Janka* (Bihar vm.): Jankafalva (Ianca), ma Bihardiószeg (Diosig) része (R).
- (301) *Ilosvay László*: Szatmár vármegyei alispán. Sárosy Andrásné Ilosvay Krisztina apja. Felesége: *Bay Erzsébet*, Bay Ferenc testvére.
- (301) [1803. júl. 4.] *Szlávy György* (1764–1818): a Martinovics-perben elítélték, 1798 júniusában szabadult. (→ 59. jegyzetmező)
- (301) *Uza Pál* (1763–1824): a Martinovics-perben elítélt ügyvéd, 1803 februárjában szabadult. (→ 60. jegyzetmező)
- (301) *Ritter*: (a nagyváradi festőről további adatokat nem találtunk.)
- (177), (301), (546), (676) [1803. júl. 9.] *Felix bányája*: Nagyvárad mellett két gyógyfürdő van, az előbbtől kb. 2 km-re lévő Félix-ferdő vagy Félix-bánya (ma: Băile Felix [R]) a jászóvári premonstrei rend birtokában volt.
- (301) [1803. júl. 11.] *cravát* (fr.–ném.): nyakkendő, gallér.
- (177), (301) [1803. júl. 12.] *Beothy Imre* (1744–1830): Bihar vármegyei aljegyző, ítélmester, szepitemvir, udvari tanácsos. Felesége: *(Felsőbüki) Nagy Teréz*.
- (301) [1803. júl. 15.] *Szent-Márton* (Bihar vm.): Váradszentmárton, ma Sânmartin (R); nevezetessége a régi premonstrei kolostor romja.
- (301), (306) *Szamniumi Menyegző*: Jean François *Marmontel* (1723–1799) francia költő, író, műve, amely a *Contes moraux*-ban jelent meg. Kazinczy fordításában *Szívöképző Regék* c. alatt kétszer jelent meg: *Kazinczynak fordított Egyveleg Írásai* (I. kötet, Széphalom, 1808); *Kazinczy Ferencz' Munkái* (1. kötet, Pest, 1814); a regék 1830-as újradolgozása kéziratban maradt. (Marmontel: → 71. jegyzetmező.)
- (177), (302), (676) [1803. júl. 19., 20.] *Péchy Imre, II.* (1753–1841): Bihar vármegye első alispánja (1790–1803) és országyűlési követe, a tiszántúli református egyházkerület és a debreceni kolégium főgondnoka (1801–1839), később alnádor és szepitemvir. Felesége: *Prónay Magdolna* (1767–1821), Prónay Pál és Éva (Kubinyi Andrásné) testvére. Kazinczynak anyai ágon rokona. (→ 4.1. Családja/Péchy)
- (302), (675) *Pásztó*: Pásztó, a Kazinczy család is birtokos volt itt.
- (302) [1803. júl. 20.] *Kadarcs*: hortobágyi puszta, ér és csárda.
- (302) [1803. júl. 21.] *Füred*: Tiszafüred.
- (302) *Jósa Gábor* (Pankotai): (további adatokat nem találtunk.)
- (302) *Dormándháza* (Heves vm.): Dormánd.
- (302) [1803. júl. 22.] *Rbéde* (Heves vm.): Nagyréde.
- (302) *Darvas Menybert*: Darvas Imre fia.
- (302) *Bágyon* (Nógrád vm.): Kisbágyon.
- (302) *Balogh Péter* (Ócsai) (1748–1818): főispán, szepitemvir. (→ 27. jegyzetmező)
- (302) [1803. júl. 23.] *Fráter Pál, I.* (1737–1810). Gyermekéi: Fráter Pál (II.) és *Klára* (?–1831), akinek a férje *Platthy József*.
- (302) *Berzeviczy János*, báró (1760–?): hécei plébános.
- (302) *Nagy* vagy *Tóth Imre*: (további adatokat nem találtunk.)
- (302) *hypochondriacus* (gör.): képzelt betegségben, túlzott érzékenységekben szenvedő.
- (302) *Rónya* (Nógrád vm.): Zagyvaróna, ma Salgótarján része.
- (302) *Apátfalva* (Borsod vm.): Béláptátfalva.
- (302), (305) *Prónay Pál*, báró (?–1833): királyi udvarnok. Testvérei: Magdolna (*Péchy Imréné* [II.]) (1767–1821); Éva (*Kubinyi Andrásné*). Felesége: *Osztrólczy Zsófia* (?–1833).

- (302) [1803. júl. 26.] *Fráter Pálné [II.] Szmrcsányi Anna*: férje Fráter Pál [II.] (?–1812): Bihar vármegyei főszolgabíró, érsemlyéni birtokos, Fráter Pál (I.) fia. Gyermekeik: Teréz (Botka Lajosné 1804-től), és Pál (III.) (Terézről nem tud a NAGYIVÁN).
- (302) *Agoston Ferenc*: (a hatvani ügyvédről további adatokat nem találtunk.)
- (302) *dominium* (lat.): uradalom.
- (302) *Normális Professorságra készült*: → 33. jegyzetmező.
- (302) *Gyürky Pál*: főszolgabíró. Gyürky István fia. Felesége: *Bay Franciska* (?–1816), Bay Ferenc lánya.
- (302) *Bay Ferenc* (1746–1820): tanácsos, szeptemvir. Testvére: Bay Erzsébet (Ilosvay Lászlóné). Felesége: *Fáy Ilona*. Lánya: Judit (Bárczay Pálné), Franciska (Gyürky Pálné), Borbála (Pázmándyné).
- (302) [1803. júl. 27.] *Almásy József, II.*, gróf (1773–1858): királyi táblai ülnök, szeptemvir, Heves vármegye alispánja, majd főispáni helytartója (1822–1826), Gömör vármegye főispánja (1825–1838). Almásy József (I.) fia, Almásy József (III.) apja. Első felesége *Kobanyecz Fruzsina* (KEMPELEN szerint: Kovanecz) (1781–1833), *Kobanyecz* miskolci kereskedő lánya.
- (302) *Sigmondffy*: (a Heves vármegyei ülnökről további adatokat nem találtunk.)
- (302) *Almásy József, I.*, gróf (1742–1788): tanácsos, Borsod vármegyei alispán (1782). Almásy Pál (I.) testvére, József (II.) apja. Első felesége: *Palásthy Konstanca*, Palásthy Márton (1755 k.–1789) kancelláriai tisztviselő lánya (tehát nem testvére). (Palásthy Márton: → 34. jegyzetmező.)
- (302) *eggy Restauratio alkalmával bátor lélekkel kötött-ki a' Fő Ispánnal Majláth Jóseffel*: az összeütközésről l. Almásyról két évvel később írt levelét: KazLev, 12/2767, Kazinczy – Cserey Miklósnak, Széphalom, 1814. nov. 11. Gróf *Mailáth József* (1735–1810): Borsod vármegye főispánja (1787–1809). (→ 32. jegyzetmező)
- (303) *ambitio* (lat.): becsvágy.
- (303) *dispensatio* (lat.): mentesítés, engedély.
- (303) *postremo imperavit sibi omnia assentiri* (lat.): 'végül is elvégezte magában, hogy mindenbe beleegyeznek.'
- (303) *rosarium* (lat.): rózsafüzér, olvasó.
- (303) *Is fructus nunc est multo uberrimus!* (lat.): 'Eme gyümölcs most sokkalta termékenyebb!'
- (303) *convertita* (lat.): áttért, vallást váltott ember.
- (303), (675) *Dolán* (Nógrád vm.): Dolány, ma Szécsény része.
- (303), (675) *Puky Ferenc*: jogász, mérnök, Nógrád vármegyei főjegyző (1790-től), majd alispán (1792-től), tanácsos. Puky László testvére. Felesége: *Darvas Zsuzsanna* (?–1805), *Darvas Ferenc* (1740–1810) helytartói tanácsos (1784-től) lánya és Darvas János testvére. (→ 4.1. Családfa/Szirmay)
- (303) *Szent-Iványi Mark* (?–1848): táblabíró, híres kertész. Szentiványi Ferenc (1731–1823) országbíró (lat.: *judex curiae*) (1802–1806) fia.
- (303) *Fogságom olta bozzám Puky egy levelet írt*: a vallásos intelmekkel teli levelet l.: KazLev, 23/5684, Puky Ferenc – Kazinczynak, Dolán, 1803. jan. 4.
- (303) *in folio* (lat., rég.): ívrétben.
- (303) *theosophusi* (gör.–lat.): misztikus vallásosságú.
- (303) *bene informato Judice ad melius informatum datur Appellata* (lat.): 'jól tájékozott bírótól a jobban tájékozotthoz lehet fellebbezni.'
- (303) *bene informatus Judex male informatus* (lat.): 'jól tájékozott bíró rosszul tájékozott.'
- (303) *Darvas János* (?–1805), abaúji szolgabíró. Darvas Ferenc fia, Puky Ferencné Darvas Zsuzsanna testvére. Első felesége: *Fáy Mancsi* (Magdolna), *Fáy Mihály* lánya; második: *Csemniczky Zsuzsanna* (első férjéről nem találtunk adatokat). (→ 4.1. Családfa/Szirmay)
- (304), (675) [1803. júl. 28.] *Ludány* (Nógrád vm.): ma Ludányhalászi része; a 18. sz.-ban a Ráday és a Prónay család birtoka, nevezetessége a Ráday-kastély.
- (304), (675) *Ráday Pál, II.*, gróf (1768–1827): az eperjesi kerületi tábla bírása, a dunamelléki református egyházkerület világi főgondnoka. Kazinczyval 1790-ben egy magyar színjátszó társaságot szervezett (sikertelenül). Anyja: gróf *Ráday Gedeonné (II.) Fáy Zsuzsanna* (1749–1816). Nagypapa: gróf *Ráday Gedeon (I.)* (1713–1792), költő, irodalomszervező, országgyűlési követ.

- Dédapja: *Ráday Pál* (I.) (1677–1733), a Rákóczi-szabadságharc egyik vezető diplomatája, református főgondnok, országgyűlési követ, a Ráday-könyvtár megalapozója. *Gyermekei*: László, Gedeon (IV.), Anna, Erzsébet. (Ráday Pál [II.]: → 45. jegyzetmező; a nagypapa és dédapja: → 12. jegyzetmező.)
- (304), (675) *Prónay Ágnes*, bárónő (*Netty*; gróf Ráday Pálné [II.]) (1773–1844): báró *Prónay László* (1734–1808) helytartói tanácsos, főispán és *Radvánszky Rosália* (1742–?) lánya. Testvérei: báró *Prónay Honorka* (Honorata; *Kubínyi Gáspárné*) (?–1819), Prónay Prisca Tullia (Piroska; *Lónyai Gáborné* [I.]) (?–1814). (Prónay László: → 26. jegyzetmező.)
- (304) [1803. júl. 29.] *bonbommie* (fr.): kedélyesség, nyájasság.
- (304) *bon mot* (fr.): elmés mondás.
- (304) *da capo* (ol.): előlről (az ismétlés jelzése a zenében).
- (304) *variazione* (ol.): variáció, egy zenei téma átalakítása oly módon, hogy még felismerhető maradjon.
- (304) *pirucs* (rég.): fedél nélküli kocsi.
- (304) *Vitsch Rudolf* (Witsch): földmérnök és kertépítő. Almáson, Aszódon és Pesten (Városliget) is dolgozott.
- (304) *epigraphé* (gör.): felirat.
- (304) *feltrousszírozva* (fr.): feltűrt ruhával, nekigyürkőzve.
- (304) *Mein lieber Mann!* (ném.): 'Szeretett férjem!'
- (305) *privatus* (lat.): magánember.
- (305) *Lónyai Gábor, I.* (1778–1824): Zemplén vármegye alispánja és országgyűlési követe (1804–1809), Ung vármegyei főispán (1810–1824) és beregi adminisztrátor (1809 után és 1820–1824), tiszamelléki egyházkerület és a sárospataki kollégium főgondnoka (1817-től), kamarás. Királyi biztосként Zemplén vármegye tisztikarával 1823-ban összetűzésbe került és lefogatta azt. Lónyai Gábor (II.) apja. Felesége: báró Prónay Piroska.
- (305) *persifflíroz* (fr.–ném.): gúnyol.
- (305) *Prónay Kálmán*, báró: báró Prónay László fia. Testvérei: báró *Prónay Sándor* (1760–1839) az evangélikus egyház első egyetemes felügyelője, királyi kamarás, a Magyar Tudós Társaság (MTA) támogatója és igazgatóságának tagja (1830); *Lajos* ezredes; *Simon* (1777–1825); Ágnes (*Ráday Pálné, II.*); Piroska (*Lónyai Gáborné, I.*) és Honorata (*Kubínyi Gáspárné*).
- (305) *Acsa* (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.): Prónay család birtokközpontja, ahol a családnak kastélya is volt.
- (305) *Podmaniczky László*, báró (?–1803): ezredes. (→ 68. jegyzetmező)
- (305) *Aszód*: a Podmaniczky család birtokközpontja volt, itt áll a család két kastélya.
- (305) *Hajnóczy József* (1750–1795): a Martinovics-mozgalom egyik kivégzett vezetője. Apja Hajnóczy Sámuel aszódi evangélikus lelkész volt. (→ 57. jegyzetmező)
- (305) [1803. júl. 30.] *Losonc* (Nógrád vm.): ma: Lučenec (SZK).
- (305) [1803. júl. 31.] *Videfalva* (Nógrád vm.): ma Vidiná (SZK).
- (305) *Kubínyi András* (?–1851): a bánya evangélikus egyházkerület felügyelője (1808–1815). Kubínyi Gáspár testvére, Ágoston, Ferenc és Amália apja. Felesége báró Prónay Éva (Péchy Imréné [II.] Prónay Magdolna és Prónay Pál testvére).
- (305) *Ez is az is testvére Péchy Imrénének*: Kazinczy megfogalmazása félreérthető, a három Prónay testvér: *Prónay Pál*, Prónay Éva (*Kubínyi Andrásné*) és Prónay Magdolna (*Péchy Imréné* [II.]).
- (305) *Géczi Elek*: romhányi birtokos. Említett testvére: *Géczy István* (1775–1842), Zólyom vármegyei főispán (1832–1842), (Ócsai) *Balogh Péter* lányának, Karolinának férje.
- (305) *Koppi Károly József* (1744–1801): piarista pap, történész. (→ 29. jegyzetmező)
- (305) *Schedius Lajos János* (1768–1847): szerkesztő, egyetemi tanár. (→ 87. jegyzetmező)
- (305) [1803. aug. 1.] *Somos-Újfalu* (Nógrád vm.): Somoskőújfalu, ma Salgótarján része.
- (177), (305), (675) [1803. aug. 2.] *Szirák* (Nógrád vm.): itt áll a Királyfalvi Róth család kastélya.
- (546) *Boldog anya*: Róth Joanna (Királyfalvi).
- (305), (675) *Teleki József, I.*, gróf (1738–1796): író, költő, Ugocsa vármegyei főispán, a dunamelléki református egyházkerület főgondnoka, koronaőr. Felesége: (*Királyfalvi*) *Róth Johanna* (1741–

- 1813), Róth Tamás és *Vattay Borbála* lánya, Kazinczy dédanyjának, Róth Juliannának unoka-húga (→ 4.1. *Családja/Szirmay*). (→ 12. jegyzetmező)
- (305) *clubboz* (ang.): szervezkedik, pártoskodik.
- (305) *Therézhez írván itt-létem felől*: a *Radvánszky Teréziához* (Szerencsy Józsefné) (?–1829 után) vagy *Kácsándy Teréziához* (1764–1804) írt levél elveszett vagy lappang.
- (675) *Teleki László, II.*, gróf (1764–1821): író, költő, református főgondnok (1803-tól), szeptemvir (1819-től), Somogy vármegyei adminisztrátor (1811–1821). Gróf Teleki József (I.) fia. Felesége: báró *Mészáros Jeanette (Joanna)* (1784–1844). (→ 22. jegyzetmező)
- (305), (675) *Teleki József, II.*, gróf (1777–1817): főkormányászeki tanácsos. Gróf Teleki József (I.) fia, Teleki Borbála apja. Felesége: gróf *Teleki Zsófia*, gróf *Teleki Lajos* (?–1815) erdélyi kormányászeki elnök, titkos tanácsos, kamarás és gróf *Toldi Sára* lánya. Feleségének testvére: Teleki József (III.).
- (676) *Scipio*, Metellus (i. e. 1. sz.): római politikus. Cicero segítője Catilina leleplezésében, Caesar ellensége. Ellene írt költeményeket és tartott beszédeket Marcus Porcius *Cato* Uticensis (az ifjabb Cato) (i. e. 95–i. e. 46).
- (306) *Schiller a' Xenien-ekben, gróf Stolberg Friedrichet egy disztichonkával tisztel meg, melly így kezdődött: Graf und Christ...*: Schiller és Goethe közösen írt *Xenia* c. epigramma-gyűjteményének említett 116. darabja: *Dialogen aus dem Griechischen. Friedrich Leopold Stolberg*, gróf (1750–1819): német költő, aki testvérével közösen adta ki verseit, 1800-ban katolizált. (Kazinczy tőle két verset is fordított: → 26. jegyzetmező.)
- (306) *Szent Ágoston* (Augustinus; Aurelius Augustinus) (354–430): hippói püspök, egyházi író, filozófus. Említett műve: *De civitate Dei* ('Isten városáról', 413–426.)
- (177), (306) [1803. aug. 3.] *Almás* (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.): Tóalmás. Báró Prónay Sándor kb. 60 holdnyi területen itt hozta létre a Bócz-kertet.
- (177), (306) *Prónay Sándor*, báró (1760–1839): evangélikus egyházi felügyelő, a Magyar Tudós Társaság (MTA) igazgatóságának tagja (1830). Kazinczy barátja. Báró Prónay László (1734–1808) fia. Felesége: *Teleki Jeanette (Janka)*; apósa („*ipa*”): gróf Teleki József (I.). (→ 26. jegyzetmező)
- (306) *hibiscus syriacus* (lat.): hibiszkusz, törökrózsza.
- (306) *Ich habe nicht geglaubt, das Sie, mein theurester Freund, auch hortensische Kentnisse haben.* (ném.): 'Nem gondoltam volna, drága barátom, hogy önnek kertészeti ismeretei is vannak.'
- (306) *francomania* (lat.–gör.): franciarajongás.
- (306) *Szulovszki* Menyhért: (1752–1831 után): a Martinovics-perben elítélték, 1801 júniusában szabadult. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (306) *magasztalásokkal szőlla az Angol Ministerium felől*: bizonyára azért, mert 1803. máj. 16-án Anglia megtámadta Franciaországot.
- (306) *Szemere Pál* (1785–1861): költő, kritikus, szerkesztő, Kazinczy barátja. (→ 62. jegyzetmező)
- (306) *Liebe* (ném.): szerelem.
- (306) *typotheta* (gör.–lat.): betűszedő.
- (307), (708) *Kis János, I.* (1770–1846): evangélikus püspök, író, költő, Kazinczy barátja. (→ 59. jegyzetmező)
- (307) *Csúry* Ferenc: festő, váci tanár.
- (307) *B. Pr. S. Kisnek predikatióját, mellyet itt monda, az nap mellyen elmondta, hatszor kérette el tőle, hogy valamit megtekintsen, ha nem kell e rajta változtatni*: Kazinczy a báró Prónay László (1734–1808) temetésén elhangzott, és általa nagyra tartott prédikációról egy Prónay Sándorhoz írt levélben írt: „Hát Kis, mondám barátomnak, Kis németül gondolkozik e? – Oh igen, felele ez; 's kénytelenek voltak azok, a' kik az Acsán mondott Predikátiót kiadák, egy bizonyos szöllását megváltoztatni, Tiszt. Báthori Gábor Urat tévén bíróvá, ha a' mint Kis szöllött, magyarul szöllani lehet e. – Ez már írtóztató. (Nem a' Mélt. Úrra czéltzott a' ki nekem ezt beszéllé, sőt megnevezte, ki akadott légyen fel a' Kis magyarságán.) Tehát egy Kisnek munkáját, 's épen azt a' munkát, melly a' prósai nemben azt érdemli, hogy én mint reméket nevezsem a' Tübingi kérdés pályáírásában, – ezt a' gyönyörű folyamatú beszédet Báthori Úr fogja corrigálgatni?” (KazLev, 10/2370, Kazinczy – B. Prónay Sándornak, Széphalom, 1813. jan. 17.)

- (307) [1803. aug. 5.] *Laczkovics Lászlónak testvére Kapitány Stegnerné, Jászberényben lakván, ötet meglátogatam*: egy Virág Benedektől kapott levélre írt megjegyzésből tudunk Kazinczy és Stegnerné ismeretségének kezdetéről: „Midőn én 1800-ban Júniusnak 30-dikán Kufsteinből Munkácsra vitettem, Laczkovics László rabtársam’ kedvéért, kinek testvér nénje, Kapitány Stégerné, Jászberényben lakott, az a’ derék Bender Regementjebeli Tiszt, a’ kire bízva valánk, Fő-Hadnagy Bastendorf Ferencz Úr, kitére velünk az útból, ’s Jászberénybe vitt. Ennek lyányánál, Stégner Lízi kisasszonynál, láttam-meg én Virág Benedeknek poétai Munkáit, melyeket a’ Magyar Minerve Kiadója közre bocsátott. Elkértem Stégner Lizitől a’ munkát, ’s magammal vittem Munkácsra.” (KazLev, 2/515, Virág Benedek – Kazinczynak, Pest, 1802. márc. 20.) *Stegerné*: Laczkovics László és János testvére, Szilágyi Mária, György és János nagynénje, *Stegner Lízi* anyja. (Testvéreit és fiú unokaöccseit a Martinovics-perben elítélték, Laczkovics János ki is végezték: → 60. jegyzetmező; → 57. jegyzetmező; → 59. jegyzetmező.)
- (307) *Mihálkóvi*: (a jászberényi professzorról további adatokat nem találtunk.)
- (307) *Szomor Máté*: (az érsemlyéni iskolamesterről, nagykőrösi ügyvédrel további adatokat nem találtunk.)
- (307) [1803. aug. 14.] *Kabós Ferencné szül. Csukásy*: (további adatokat nem találtunk.)
- (307) [1803. aug. 18.] *Gyalog György* (Gyurka): Kazinczy inasa 1801–1803 között.
- (307) *commendál* (lat.): parancsol, ajánl.
- (307) *incorrigibilis* (lat.): javíthatatlan.
- (307) *rapport* (fr.): jelentés, tudósítás.
- (307) *ministeriális* (lat.): szolgál, alantas.
- (307) *Sárosyné*: Ilosvay Krisztina (Christine Kriska; Sárosy Andrásné, később gróf Tholdi Adámné) (1782–1806): ez időben Kazinczy feleségül kívánta venni. (→ 65. jegyzetmező)
- (177), (307), (547), (676) [1803. szept. 20.] *Restauratio / Restauratiót tart / megújítja a’ Tisztviselői Kart*: Kazinczy egyidejű, részletes beszámolója a gróf Teleki Sámuel elnöklete alatt tartott Bihar vármegyei tisztújításról: KazLev, 3/628, Kazinczy – Kazinczy Klárának, Debrecen, 1803. okt. 13.
- (307) *Grosschmid* Antal (1782–?): tarcali birtokos, arcképfestő. Kazinczy vele másoltatta le *Carlo Dolce* (1616–1686) olasz festőnek a bécsi Belvedere-ben őrzött Madonna-képét. (→ 68. jegyzetmező)
- (307) *Maros-Vásárhelyi B[ibli]otheca*: a Teleki-téka. Gróf Teleki Sámuel 1802-ben nyitotta meg marosvásárhelyi könyvtárát a nyilvánosság számára. (→ 67. jegyzetmező)
- (307) *Gyulai Ferencné*, grófné: Kácsándy Zsuzsanna (*Süsi*) (1767–1826), gróf *Rhédey Lajosné* Kácsándy Terézia (1764–1804) húga. Kazinczy kassai barátnéja, szerelme. 1790-ben ment férjhez.
- (307) *Beszter* (Abaúj-Torna vm.): ma Sady nad Torysou része (SZK).
- (308) *Mint Psyche szép, mint Psyche örökre gyermek!:* a sor idézet Kazinczy *Gróf Gyulay Carolinához* c. 1812 februárjában írt episztolájából.
- (308) *Rhédey Lajos*, gróf (1760 v. 1763–1831): huszár hadnagy (1783), aransarkantyús vitéz (1792), a bihari inszurgens sereg parancsnoka (1795, 1805), Szatmár vármegye országgyűlési követe (1802), Bihar (1807–1825) és Bereg vármegyék adminisztrátora (1825–1830). 1798-ban a Zemplén vármegyei gyűlésen tett kijelentése miatt hűtlenségi per indult ellene. 1804-ben a gróf Széchényi Ferenc által létrehozott országos könyvtárra 6000, a bécsi katonai nevelőintézetre 10 000 Ft-ot adott. Sándorffy Józseffel a nagyváradi színház vezetője (1814-től) és támogatója. Rhédey és felesége 1804-ben a (majdani) Rhédey-kertet, ahol később a mauzóleumuk is megépült, 6000 Ft tökével Nagyváradnak adományozta. 1808-tól gróf. Rhédey Ferenc és Zsuzsanna testvére, Kazinczy távoli rokona (nagyapja testvére Kazinczy dédanyjának, Rhédey Juliannának). Kazinczy egy feljegyzésében felesége meggyilkolásával vádolja (*Világ’ Nagyjai és kicsinyei*, MTAKK K 613/III, 86a, közli Borbély Szilárd: BORBÉLY 2006. Rhédey és Csokonai kapcsolatáról l. uott; és Debreczeni Attila: CSOKONAI 1999, 879–881, 900–908).
- (308) *Haller Ferenc*, gróf: kanonok, krasznai esperes.
- (308) *Barót* (Háromszék vm.): ma Baraolt (R).
- (308) *deprecál* (lat.): kér, esedezik.

- (308) *Buday László* (?–1812): testőr, Bihar (1778–1783), majd Ung vármegyei alispán, bihari országyűlési követ (1796), királyi tanácsos (1806).
- (308) *Tokody György* (1752–1818): tanácsos, a nagyváradi tudományi kerület igazgatója.
- (177), (308), (676) *Beothy/Beóthy László*: ezredes, Bihar vármegye második, majd első alispánja (1790–1803, 1803–1811).
- (308) *Meg kell vallani, hogy mind Beothy, mind Dienes, világosan és egyenesen ugyan nem, de igen mások által és per indirectum, dolgoztak azon, hogy Péchy kilépjen*: a fent említett 1803. okt. 13-i – közös testvérhez írt – levél ellentétes állítást tartalmaz: „Dienes felől némelly bolond azt mondja, hogy ő titkon dolgozott, hogy Péchyt kitolja. De Péchy szereti Dieneset még most is, ’s ez meghazudtolja a’ gyanút.” *Per indirectum* (lat.): közvetve.
- (308) *Palatínus*: József (Habsburg) főherceg (1776–1847), Magyarország helytartója (1795–1796) és nádora (1796–1847). II. Lipót és Mária Lujza fia, I. Ferenc öccse.
- (308) *Braucht einen Mann, wie Péchy, das Biharer Comitát nicht, so werde ich Ihn brauchen!* (ném.): ’Ha Bihar megyének nincs szüksége olyan emberre, mint Péchy, nekem lesz!’
- (308) *proponálta Locumtenen[t]ia[li]s Consiliusnak* (lat.): ’javasolta helytartói tanácsosnak.’
- (308) *praetereál* (lat.): mellőz, kihagy.
- (308) *clérus* (gör.–lat.): a katolikus papok összessége.
- (308) *repraesentatio* (lat.): jelentés, beadvány.
- (308) *Jósefnek uralkodása alatt, midőn a’ Vice Ispánokat a’ mindenható Királyi Commissáriusok teremtettké...:* 1785. márc. 18-án II. József megszüntette a vármegyei önkormányzatot és az országot 10 kerületre osztotta fel, amelyek élére főispánok helyett királyi biztost (lat.: *commissarius*) állított. Az eddig választott tisztviselőket (jegyző, alispán) is kinevezettek váltották fel. A királyi biztosok által kijelölt alispánok jún. 1-jén léptek hivatalba. (→ 32. jegyzetmező)
- (308) *jalousie* (fr.): féltékenység, irigység.
- (308) *Substitutus V. Ispán* (lat.): helyettes alispán.
- (308) *Domokos Lőrinc* (1761–1825): Békés és Bihar (1803–1810) vármegyék főjegyzője, többször is országyűlési követ. Domokos Lajos fia. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (177), (308) [1803. szept. 20., nov. 18.] *Domokos Lajos* (1728–1803): Debrecen főbírája (1774–1786), 1790-ben Bihar vármegye alispánja, az 1790/91-es országyűlésen ellenzéki követe. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (309) *Halmágyi László* (?–1810): Szolnok vármegyei táblabíró. Domokos Lőrinc testvérének, Máriának második férje. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (309) [1803. szept. 21.] *Oláh Püspök; Darabant Kornél* (?) (1733–1806): nagyváradi román görög katolikus püspök (1789-től).
- (309) *Swieten*, Gottfried van, báró (1739–1803): a Monarchia oktatásügyének és felsőoktatási reformjának a vezetője. (→ 33. jegyzetmező)
- (309) *Paedagogarcha* (gör.): vezető pedagógus.
- (309) *Görög Demeter* (1760–1833): bécsi magyar irodalomszervező, lapszerkesztő, a Magyar Tudós Társaság (MTA) tiszteletbeli tagja (1831), udvari tanácsos. (→ 46. jegyzetmező)
- (309) *Vécsey József*, báró: főhadnagy. Vécsey Miklós (I.) unokatestvére, Pál apja.
- (309) *Domine Excellentissime...* (lat.): ’Méltóságos Uram! Vajon az én barátom a veszedelmes gondolkodású emberek közé tartozik-e: nem hisz semmit el, ami az értelemmel ellenkezik.’
- (309) *contra rationem* (lat.): ész ellen.
- (309) *supra vagy praeter rationem* (lat.): az értelmén túl, vagy az értelem mellett.
- (309) *calefactus* (lat.): felhevült hangulatú.
- (309) *Vulkán Sámuel* (Vulcan): nagyváradi román görög katolikus püspök (1806-tól).
- (309) *Helvetius*, Claude Adrien (1715–1771): francia materialista filozófus. Lehetséges azonban, hogy Paul Henri Dietrich Holbach (1723–1789) francia filozófusra és művére utal Kazinczy, ugyanis az ő ismert *Système de la Nature* (’A természet rendszere’) c. munkáját Magyarországon Helvetius művének gondolták. (Erről l. Debreczeni Attila, CSOKONAI 1999, 475.)
- (310) [1803. okt. 1.] *Szabolcs Vgyének Restauratiojával...*: vö. KazLev, 3/628, Kazinczy – Kazinczy Klárának, Debrecen, 1803. okt. 13.

- (310) *delatio; delator* (lat.): besúgás, árulás; besúgó.
- (310) *infamis* (lat.): gyalázatos, aljas.
- (310) *Bay István*: tanácsos, szabolcsi egyházmegyei gondnok (1801–1820).
- (310) *Zoltán Pál*: Szabolcs vármegyei országgyűlési követ (1790/91, 1792), helyettes alispán (1819–1828). Felesége (1808-tól): báró Splényi Katalin, Splényi Gábor lánya. Kazinczy egykori sárospataki diáktársa.
- (310) *Gúti Ignác* (Gúthy): (a szabolcsi birtokosról további adatokat nem találtunk.)
- (310) *Melczér Antal*: (a szabolcsi birtokosról további adatokat nem találtunk.)
- (310) *Ibrányi Antal*: Ibrányi Károly fia, Ibrányi Farkas Szabolcs vármegyei alispán (1790–1795) unokatestvére.
- (177), (310) [1803. okt. 1., 4.] *Németh János (Nyéki)* (?–1807): ügyész, királyi jogügyi igazgató (lat.: *causal[um] reg[iarium] director*) (1792–1798), szeptemvir, a Martinovics-per vádlója. Most királyi megbízott (lat.: *commissarius*).
- (177), (310) *Bátor* (Szabolcs vm.): Nyírbátor.
- (310) [1803. okt. 2.] *Mihálydi* (Szabolcs vm.): Nyírmihálydi.
- (310) *Gulácsi Antal*: álmosdi táblabíró. 1811 és 1814 között a debreceni színház bérlője. Kazinczy távoli rokona, Kölcsey gyámja.
- (177), (310) [1803. okt. 3.] *Splényi Gábor*, báró (1734–1818): altábornagy, ezredtulajdonos, Szabolcs vármegyei főispán (1791–1817). (→ 56. jegyzetmező)
- (177), (310) *Kálló*: Nagykálló, 1875-ig Szabolcs vármegye székhelye volt.
- (310) *Szatbmáry József, I.* (1750–1819): Szabolcs vármegyei alispán, királyi tanácsos. (→ 29. jegyzetmező)
- (310) *Vay Miklós, I.*, báró (1756–1824): királyi kamarás, tábornok, hadmérnök. (→ 69. jegyzetmező)
- (310) *Niczky László*: Szabolcs vármegyei táblabíró (1812 k.).
- (310) *Lerma*, Francisco Gomez de Sandoval y Rojas, herceg (1550 k.–1625): a legyőzhetetlennek (lat.: *invincibilis*) hitt, de 1588-ban megsemmisült spanyol flotta vezére.
- (310) *Videt, Amice, et hunc hominem in meo Comitatu habent pro stulto*: 'Látod, barátom, és ezt az embert bolondnak tartják az én megyémben.'
- (310) *Kállai Péter*: (az esztári lakosról további adatokat nem találtunk.)
- (310) *Pócs* (Szabolcs vm.): Máriapócs vagy Pócspetri.
- (310) [1803. okt. 4.] *monosyllabú* (gör.–lat.): szűkszávú.
- (310) *Hajnóczy, Szentmarjay és Óz*: Hajnóczy és Szentmarjay a Martinovics-mozgalom kivégzett vezetői: → 58. jegyzetmező. *Óz Pál* (1766 k.–1795): pesti ügyvéd. A sárospataki jogakadémia tanszékére többek között Kazinczy ajánlására nevezték ki. A Martinovics-perben halálra ítélték és – bár nem tartozott a vezetők közé – 1795. június 2-án kivégezték.
- (310) *contestatio* (lat.): bizonykodás, esdeklés.
- (119), (177), (310), (679) [1803. okt. 13.] [*Mineralógiai diploma*] / *a' Jénai Mineralog. Társ[aság] Diplomáját* / *A' Jénai Mineralogiai Társaság [...] Diplomáját.*: Johann Georg Lenz (1748–1832) a jénai egyetem ásványtan (gör.–lat.: *mineralógia*) tanára küldte meg Kazinczynak egy levélhez mellékelve a társaság diplomáját. Kazinczy feljegyzése a levélre: „Ezt a' levelet a' Diplomával együtt vettem Debreczenben a' Nagy Gábor Úr szobájában. Azonnal írtam Dobsa Ferencznek, Jénába, hogy én a' Mineralogiához annyit tudok mint az Arabiai nyelvhez és Heraldicához, következésképen a' nekem nyújtott megtiszteltetést el nem fogadhatom. – Széchalom, 1808. Január 20d. Kazinczy Fer[enc].” (KazLev, 23/5691, Lenz, Johann Georg – Kazinczynak, Jena, 1803. szept. 29.) (A diplomát l.: *jelen kötet*, 119.)
- (119) *Heraldica* (lat.): címtertan.
- (119) *Statuten u. Verzeichniss der Mitglieder...* (ném.): 'A jénai hercegi Együttes Mineralógiai Társaság alapszabályzata és a tagjainak névsora, nyomtatva 1804. évre.'
- (120) *brochür* (fr.): brosúra, kis terjedelmű könyv.
- (120), (310) *Nagy Gábor, I.* (1770–1861): debreceni ügyvéd. Csokonai és Kazinczy barátja, utóbbi ügyvédje is. (→ 62. jegyzetmező)
- (120) *attestál* (lat.): igazol.

- (310) [1803. okt. 29.] *Kóly* (Bihar vm.): ma Coliu (R), Nagykágya (Cadea) része. A kólyi hegyen 1802-től 1806-ig Kazinczy szőlőt birtokolt.
- (311) [1803. nov. 8.] *Báthy* János (1745–?): orvos. Külföldi egyetemi tanulmányai után Nagybánya főorvosa.
- (311) *Browne* (Brown), John (1735 v. 1736–1788): angol orvos, a róla elnevezett módszer (brownianizmus) kidolgozója. Terápiája az ingerek mérséklésére, ill. fokozására irányult, ezért pl. alkoholt és ópiumot is alkalmazott.
- (311) [1803. nov. 19.] *rhebarbara* (gör.): hashajtó hatású növény.
- (311) *Kincses Dávid*: székelyhídi katonaeorvos.
- (311) *emeticum* (lat.): hánytató gyógyszer.
- (311), (708), (680) [1803. nov. 27.] *Szent-Györgyi József* (1765–1832): Debrecen főorvosa. Csokonai és Kazinczy orvosa és barátja is. (→ 65. jegyzetmező)
- (311) *Szent Györgyi jónak mondja a' Báthy' bánását*: Kazinczy orvos barátjának egy évtizeddel később írt levelében már elítélőleg emlékszik vissza Báthyra: „Melly sokat emlegettem, hogy most tíz esztendeje Te engem illy veszélyből ragadál-ki, csak hogy az én nyavalyám gonoszabb vala a' Browne tanítványa (Báthy) miatt, ki nekem hánytatót nem akara adni, 's tüzetet a' Kőji hegyeken még gyúlasztotta.” (KazLev, 11/2537, Kazinczy – Szentgyörgyi Józsefnek, 1813. okt. 26.)
- (680) *Viczay József* (1746–1810): kassai orvos, sebész. Kazinczy barátja. (→ 23. jegyzetmező)
- (311) [1803. dec. 12.] *Fráter István* (?–1806): bihari birtokos, a miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Felesége: *Dobozi Krisztina*, Doboz Mihálynak (1699–1774), a tiszántúli egyházkerület egykori főgondnokának a lánya. Lakhelyük: *Asszonyvására* (Bihar vm.), ma Târgușor (R).
- (311) *hospitális* (lat.): vendégszerető.
- (123) [1803. dec.] *Nagy Maris* (1788 k.–?): a Kazinczy család szolgája.
- (123) *Takács András*: Kazinczy László regmeci születésű inasa.
- (123) *Mata Imre*: (az érsemlényi tanítóról további adatokat nem találtunk.)
- (123) *purisál* (lat., rég.): tisztáz (kéziratot).
- (123) *Rousseau azt beszéli a' maga gyónásaiban, hogy [...] a' Madame de Warens szobaleányával Sabaudiából Lausannig gyaloglott, 's a' szobaleány bosszúságára, annak éjjeli rettegéseit meg nem értette...*: Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) önéletrajzában írta meg, hogy Warensné Merceret nevű szobalányát elkísérte Annecyból Fribourg-ba. Az út alatt a lány „Féltékenysége miatt ragaszkodott ahhoz, hogy egy szobában háljunk; ilyen közösség az utazás során ritkán korlátozódik csak ennyire egy húszéves fiú és egy huszonöt éves leány közt. [...] El sem tudtam képzelni, hogyan jut el egy fiú meg egy leány az együttthalásig, azt hittem, századok kellenek a félelmes megegyezés előkészítéséhez.” (ROUSSEAU 2001, I, 154.) Louise-Éléonore de Warens (született: Tour de Pil) (1700–?): a *Vallomások* szereplője, Rousseau szerelme; *Sabaudia* (lat.): Szavója, Genfi-tótól délre eső terület; *Lausanne*: svájci város.

71. jegyzetmező: 1794–1806. irodalom

89. [Pályám emlékezete II.] (539–542, 546, 551–556)
 90. [Pályám emlékezete III.] (642, 646–647, 672–675)
 92. [Pályám emlékezete V.] (696, 706–708)

1803 augusztusában a Martinovics-per elítélteitől közül utolsónak kiszabadult Verseggy Ferenc is. 1803-ban megkezdődött Kolozsvárott a kőszínház, Debrecenben az új kollégium építése. Ugyanabban az évben megjelent Révai Miklós *Elaborator Grammatica Hungarica* c. nyelvtan munkájának első kötete és Csokonai *Anakreoni dalok* c. verskötete. Megkezdte működését az újracszűző bizottság, amely az 1791 előtt megjelent munkákból hamarosan betiltott 2500-at.

(539) *jót és jól*: utalás Kazinczy saját *A nagy titok* c. epigrammájára.

(646) *Szulyovszki Menyhért*: (1752–1831 után): Zemplén vármegye törvényszékének elnöke II. József idején, majd országgyűlési követe (1790/91, 1792). A Martinovics-perben halálra ítélték, majd kegyelmet kapott és 1801 júniusában szabadult, elsőként a munkácsi foglyok közül. 1794 júniu-

- sában ő adta át Szentmarjai Ferenc kérésére Martinovics kátéját Kazinczynak, vagyis közvetlenül ő vonta be a mozgalomba. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (540), (646) *Velem vala itt... / Június 11d. olta egy szobában lakik itt Budán velem*: a budai fogóságban. (→ 58. jegyzetmező)
- (540) *Virgíl*: Publius Vergilius Maro (i. e. 70–i. e. 21), római költő.
- (540), (642), (707) *Szalluszt / Sallustius* (Sallust), Caius Crispus (i. e. 86 k.–i. e. 35 k.): római történetíró, politikus. Kazinczy a moralizáló történetírása mellett tömör stílusáért és nyelvi újításaiért is becsülte. Kazinczy fogsága alatt is fordította műveit, majd élete végéig többször le-, ill. újrafordította, de csak egy mutatóvány (Hazai Tudósítások, 1807/2, 159–160) és a fordítási elveit kifejtő előszava jelent meg életében: *Kazinczy' Előbeszéde az általa fordított Sallustiushoz. A' Cicero' első Catilinariájának első fejezetével* (Kassa, 1824). Említett monográfiái: *Bellum Iugurthinum* (i. e. 42. k.; 'A Iugurtha elleni háború'); *De coniuratione Catilinae* (i. e. 44–43 k.; 'A Catilina-összeesküvésről').
- (540), (706) *Itt, e' dologtalan contemplatióra kárboztatott üremben / Hetedfél esztendőm veszvén el örök munkátlanságban, de nem contemplációk nélkül*: utalás a hat és fél év fogságra; *contemplatio* (lat.): szemlélődés, gondolkodás, tervezés.
- (706) *theoriázás* (gör.–lat.): elméletalkotás.
- (706) *Péczeli József* (1750–1792): író, fordító, komáromi református lelkész. Említett fordítása Voltaire-től: *Henriás* (eposz; Győr, 1786). (→ 47. jegyzetmező)
- (540) *portentósus* (lat.): rendkívüli, csodálatos.
- (540), (707) *Emília Galotti / Emília Galottit, Miss Sara Sampson, Minnát*: Lessing művei. Az *Emilia Galotti* (tragédia, 1772) fordításán Kazinczy a munkácsi fogsága alatt (és élete utolsó évében) is dolgozott, a fordítása megjelent: *Galotti Emilia* (Pest, 1830, [Bajza kiadásában]). A *Miss Sarah Sampson* (szomorújáték, 1755) Kazinczy fordításában: *Missz Szara Szampszon* (életében nem jelent meg). A *Minna von Barnhelm* (vígjáték, 1768) fordítása a munkácsi fogságban készült, de életében nem jelent meg: *Barnhelmi Minna vagy A katona-szerencse*. (→ 53. jegyzetmező)
- (707) *artistai* (lat.): művészi.
- (642) *Wieland*, Christoph Martin (1733–1813) német költő, író műve. (→ 18. jegyzetmező)
- (540), (642), (707) *Klopstock*, Friedrich Gottlieb (1724–1803): német költő. Kilenc verse mellett a *Der Messias* (1748–1773; átdolgozta: 1780 és 1800) c. eposz több énekét fordította le Kazinczy. (→ 25. jegyzetmező)
- (707) *Klopstock kiáltá kevélyen Basedownak: Sie s o l l e n mich versteh[e]n!* (ném.): 'Önnek k e l l megértenie engem!' Klopstockra mint nyelvújítóra hivatkozik Kazinczy: „Mit? hát a' Német Irók nem újtanak? – Klopstocknak Basedow azt mondá, midőn neki olvasni adá Messziása' kézírását: Man wird Sie nicht verstehen. – Man lerne mich verstehen! felele a' maga becsét érző Klopstock, 's meglett a' mit jövendölt.” (KazLev, 3/643, Kazinczy – Szentgyörgyi Józsefnek, Érsemlyén, 1804. febr. 5. A történetet Kazinczy megírta még: MAGYAR MUSEUM I, 98; KazLev, 1/148, Kazinczy – B. Id. Ráday Gedeonnak, 1788. szept. 27.; uott, 3/659, Kazinczy – Szentgyörgyi Józsefnek, 1804. márc. 1.) Johann Bernhard *Basedow* (Johann Berend Bassedau) (1724–1790): német pedagógus, teológus.
- (707) *midőn azt kérdék hogy hol lesz Csabája?*: utalás Csaba királyfira, azaz egy eredeti magyar epikus műre, és magára Vörösmarty Mihályra is: „A' Koszoruban Csaba ál-név alatt fogja a' Ttes Úr verseimet olvasni.” (KazLev, 20/4896, Vörösmarty Mihály – Kazinczynak, Pest, 1828. jan. 17.) A hősi magyar múltat megjelenítő történelmi eposzok divatját Kazinczy 1826-ban megjelent recenziójában és 1831-es útleírásában is kritizálta (*Hébe Zsebkönyv 1826 év és Aurora Hazai Almanach*, Felső Magyar-Országi Minerva, 1826, 696–704; KAZINCZY, *Pannonhalmára* 1831).
- (707) *Molière* (eredetileg: Jean-Baptiste Poquelin) (1622–1673): francia színműíró, színész. *Le médecin malgré lui* c. színműve Kazinczy fordításában: *A' bot-csinálta doktor* (címvariánsa: *Rigó Sámson avagy a' bot-csinálta doktor*; a fordítás nem jelent meg Kazinczy életében).
- (540) *utolszor itt Pesten 1828. Decemberben*: a kötetünkben is közölt [Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.] vonatkozó bejegyzése: „[1828. dec.] 31. [...] Elvégzem Sallustot.” (*jelen kötet*, 338; vö. uitt, 342 és 344.)

- (540), (642), (707) *Cicerónak némelly Beszédeit: Catilína ellen, 's Mílo, Dejotarusz, Ligáriusz mellett / Cicero / Ciceróból a' négy Catilináriát, és a' mit ez Míló, Dejotarus és Ligáriusz mellett monda*: Marcus Tullius Cicero (i. e. 106–43) római szónok, író, politikus említett művei: *In Catilinam* (i. e. 63); *Pro Milone* (i. e. 52); *Pro Ligario* (i. e. 46), *Pro rege Deiotaro* (i. e. 45). Kazinczy életében csak egy részlet jelent meg a fordításaiból (a fentebb említett Sallustius-kiadásban). Lucius Sergius *Catilina* (i. e. 108–?): erkölcstelenségéről hírhedt római politikus volt, aki ellen Cicero consulként lépett fel; Titus Annius *Mílo* Papianus (i. e. 1. sz.): római néptribun; *Dejotarus* (Deiotarus; ?-i. e. 40), galáciai király; Quintus *Ligarius* (i. e. 1. sz.): római politikus (utóbbi hármat Cicero szónoklataiban védte).
- (540), (642) *Apte dicere / apte qui dicit* (lat.): 'az alkalomhoz illően, pontosan szólni / aki az alkalomhoz illően szól.' Cicero és Quintilianus óta retorikákban gyakran használt kifejezés: „Quantum autem sit apte dicere, experiri licet” (CICERO, *Orator ad M. Brutum*, LXX, 232), „cura ut dicamus apte” (QUINTILIANUS, *Institutio Oratoria*, XI, 1, 1, Balogh Piroska adata).
- (540), (646) *Seneca*, Lucius Annaeus (i. e. 4 és i. sz. 1. között–65): római államférfi, filozófus, költő, drámaszerző. Az említett értekezés: *De providentia* ('A gondviselésről').
- (646) *antithesis* (gör.): ellentét.
- (646) *Tacitus*, Publius Cornelius (55?–120?): római történetíró.
- (541), (553), (646), (696), (707) *Verseghy* Ferenc (1757–1822): pálos szerzetes, majd világi pap, nyelvész, költő, író, zeneszerző. 1771–1777-ig volt papnövendék, kilépése után egy évig jogot hallgatott, majd belépett a pálos rendbe, ahol teológiát és bölcsészetet tanult. Rendje eltörlése után tábori káplán a török háborúban, 1788-tól a Magyar Museum munkatársa és korrektora. 1793-ban világias életmódja és Millot könyvének fordítása miatt zárdafogságban tartották Nagyszombatban. Csatlakozott a Martinovics-mozgalomhoz és lefordította a *Marseillaise*-t (*A marsziliai ének*). Őt is elfogták, halálra ítélték, az ítéletet az uralkodói kegyelem börtönre változtattá. A magyar elítéltek közül utolsóként, 1803 augusztusában szabadult. Ezután a nádor környezetében nyelvtanító, a Prónay és a Szapáry családnál nevelő volt. Az ipszilonista helyesírás hirdetőjeként, de esztétikai és irodalmi szempontok miatt is, ellenfele a szóelemző módszert követő Révai Miklósnak és Kazinczynak. A műdalirodalom kezdeményezőjeként jelentős a dalszöveg- és zeneszerzői munkássága. Foglalkozott a *Biblia* Káldi-féle fordításának nyelvi korszerűsítésével. Említett művei: *Proludium* (Pest, 1793; Adelung nyomán írt nyelvészeti munka); *Rikóti Mátyás* (Pest, 1804; szatirikus eposz); *A tiszta magyarság* (Pest, 1805; Révai-ellenes nyelvészeti munka); *Magyar Aglája, avagy Kellemetesen mutató nyájaskodások külömbféleversnemekben* (Buda, 1806; ezt Kazinczy 1809-ben az *Annalen der Oesterreichischen Literatur und Kunst*ban bírálta). Az említett *Analytica Grammatica: Analytica institutionum linguae Hungaricae* (I–III. kötet, Buda, 1816–1817, névtelenül). Vitairata: *Verseghy Ferencnek maga-kinyilatkozása* (Hazai Tudósítások, 1806/5, 42). Arcképeinek említett kiadásai: Sághy Ferenc *Verseghy Ferenc maradványai és élete* (Buda, 1825); *Magyar Pantheon* (Thewrewk József gyűjteménye, 1827; Stunder utáni metszet).
- (541), (646) *articulus* (lat.): szakasz, cikk.
- (541), (646), (696), (707) *Adelung*, Johann Christoph (1732–1806): német nyelvész, lexikon- és szótáríró. Említett és idézett „kissebb Grammaticája”: *Deutsche Sprachlehre. Zum Gebrauch der Schulen* (Berlin, 1781).
- (541), (646), (696) *A' nagy könyv, nagy kín/rossz, azt mondá a' görög / a' Görögnek egygy mondása a' nagy könyvet nagy rossznak tartja*: (a mondás forrását nem találtuk meg.)
- (646) *cirkalmaz* (rég.): körzövel rajzol.
- (541), (553), (646), (696) *Nincs philosophicusabb/philosophusabb Nyelv mint a' miénk / Nyelvünk' Grammatikáját a' Philosophiai tudományok' sorába készülie emelni*: Kazinczy talán Verseghy következő munkájára céloz: *A filozófiának a talpigazságára épített felelet a nemzeti múzeum nevében a magyar nyelv iránt tett s az 1818. esztendőben, bőjt elő havának 7. napján a hazai tudósításokba iktatott kérdésekre, melly értekezés gyanánt is szolgál egyszersmind a nyelv művelésnek mivoltáról és akadályairól* (Buda, 1818).
- (541) *Einen Umstand kann man Lehrern...* (ném.): 'Egy körülményt nem lehet eléggé a tanárok figyelmébe ajánlani; még hozzá a rájuk bízott tanítványok ízlésének korai alakítását; ez egy

olyan segédeszköz, mely az egész társadalmi életben, minden művészeti és tudományágban, és elsősorban a nyelvekben a legfontosabb és legszükségesebb. Az értelmiségi, civilizált és társadalmi kapcsolatokkal bíró világ legtöbb torzszülöttje a Tisztesség és a Szép igaz érzésének hiányából adódik; ez minden pedantéria, sőt a legtöbb – a szó megvetendő értelmében vett – géniusz szülőatyja. Képzett és kifinomult írott nyelvhasználatban nagyon sok múlik eme finom és helyes érzéken. Ha alapját a korai években fektették le, akkor ennek hatása van az egész jövőbeli életútra. Hogy a nyelveknél maradjunk, egy finom és helyes érzék a nyelvi hibák nagy részét, minden durvaságot, alacsonyrendű és közönséges kifejezést, kemény, sötét és zavaros szókapcsolatokat mint olyanokat ki fog szűrni és el fog kerülni; ellenben a legalaposabb nyelvtudással rendelkező is, ha eme érzéket elhanyagolták, az előbbiektől bizonyára, míg utóbbiaktól soha nem lesz védve, és annál inkább esik velük bűnbe, minél nagyobb nyelvtudónak gondolja magát. Bármely nyelv klasszikusai tisztaságukat és klasszikus tekintélyüket sokkal inkább köszönhetik kifinomult és jó ízlésüknek, mintsem hatalmas nyelvtudásuknak, melyről sokuknak fogalma sem volt.’ (Ford. Szép Beáta.)

(551) *Nini*: Hirgeist Anna (báró Prónay Simonné 1802-től), (1783–1825), Hirgeist Leopold lánya, Hirgeist Ferenc húga. (→ 58. jegyzetmező)

(551) *Kis [...] Ódájával [...] menyegzőmet tisztelte-meg*: Kis János (I.) (1770–1846) evangélikus püspök, író, költő Kazinczy házasságára írt *Hymenaeum* c. művét Kazinczy lefordította németre és az eredetivel együtt kiadta: *Kazinczy Ferencz özvekelésére Szendrői Gróf Török Sophia-Antoniával, Nagy-Kázmért Zemplény várm. novemb. XI. MDCCCIV. barátja Kis János. – Epistel an Franz von Kazinczy zu seiner Vermählung mit Sophie Antoinette Gräfin Török von Szendrő, zu Nagy-Kázmér, bei Tokay den XI. Novemb. 1804.* (Bécs, 1805; a vers: *jelen kötet*, 709–714; Kis: → 59. jegyzetmező).

(551) *Szemere* Pál (1785–1861): péceli birtokos, költő, kritikus, szerkesztő, a Magyar Tudós Társaság (MTA) (1831) és a Kisfaludy Társaság (1840) tagja. (→ 62. jegyzetmező)

(551) *Horvát István* (1784–1846): történész, nyelvész, egyetemi tanár. Vitkovics Mihállyal és Szemere Pállal Kazinczy pesti triászának tagja. (→ 26. jegyzetmező)

(551) *Vitkovics* Mihály (1778–1829): pesti ügyvéd, költő, író, műfordító. (→ 87. jegyzetmező)

(551) *Dessewffy József*, gróf (1771–1843): költő, író. Dessewffy József tanulmányairól írja Szinnyei: „[...] kilencz éves korában Kassára ment iskolába [...]. Azután Koppi vette át nevelését, kit Kolozsvárra a Pestre is követett [...]. Pesten a kegyesrendiek gimnáziumába járt [...]. Átmenvén az egyetemre, Kreil volt tanítója a bölcséletben, Dugonics a mathesisben, Werthes a széptanban, Horváth a természet-, Mitterpacher Lajos a gazdaság- s műtanban, Cornides és Schönwisner az oklevél- és pénzügytanban s Koppi a történelemben.” (SZINNYEI.) (→ 47. jegyzetmező)

(551) *Koppi* Károly József (1744–1801): piarista pap, történész. (→ 29. jegyzetmező)

(551) *Austerlitznél három nagy ország’ sorsa forgott kockán*: 1805. dec. 2-án Austerlitznél „a három császár csatájában” Napóleon megsemmisítette az orosz–osztrák sereget, I. Ferenc 4-én fegyverszünetet kért.

(546), (551), (672) *Bárczi Sándor* (1735–1809): író, műfordító, 1760-tól a bécsi magyar testőrség tagja, 1806-ban ezredesként vonult nyugalomba. Szabadkőműves, alkimista. Említett fordításai: *Kassándra* (La Calprenède *Cassandra* c. heroikus regénye után; Bécs, 1774); *Erkölcsei mesék* (Marmontel *Contes moraux* c. elbeszéléssorozata után; Bécs, 1775; második kiadás: Pest, 1785); *Erkölcsei levelek* (Johann Jakob Dusch [1725–1787] német író *Moralische Briefe* [1759] c. érzelmes levélregénye után; Bécs, 1775; második kiadás: Pest, 1786). Kazinczy egy életrajz és nyelvészeti tanulmány kíséretében újra kiadta munkáit: *Bárczinak Minden Munkái* (1–8. kötet, Pest, 1813–1814). Nekrológja Kazinczytól az *Annalen der Oesterreichischen Literatur und Kunst*ban (1810, II, 515–517) és a *Hazai s Külföldi Tudósításokban* (1810, I, 195–198) jelent meg. Említett arcképét Czetter Sámuel 1802-ben metszette rézbe.

(546), (551), (673), (707) *Marmontel*, Jean François (1723–1799): francia költő, író, drámaíró, az *Enciklopédia* egyik szerzője. Kötetünkben említett művei: *Contes moraux* (1761; fordításai: Kónyi J., *Díszes erkölcsi tanító beszédek*..., 1775; Bárczi: l. fentebb); *Belisaire* (1766; fordítása: Zalányi Péter); *Les incas ou la Destruction de l’empire du Pérou dédié au roi de Suède* (regény; 1777). A *Contes moraux* Kazinczy fordításában *Szívképző Regék* c. alatt kétszer jelent meg;

- Kazinczynak fordított *Egyveleg Írásai* (I. kötet, Széphalom, 1808); *Kazinczy Ferencz' Munkái* (1. kötet, Pest, 1815; Herder *Paramythien*-fordításával és Révai Miklós arcképével); a regék 1830-as újradolgozása kéziratban maradt. Kazinczy a *Szívűképző Regékben* a következőket fordította: *Alcibiád, vagy a' magam*; *Lubin és Anette* (kéziratban maradt); *Szammiumi Menyegző*; *Négy Palack* (e regé szereplője az említett Alcimachus); *Laurette*; *Két Szerencsétlen*; *Kétség*; *A' szép Anikó*; *A' jó anya* (kéziratban maradt); *Az atyák' iskolája*; *Todor és Flóra* (kéziratban maradt, Kazinczy 1813-ban és 1830-ban fordította).
- (707) *Boufflers*, Stanislas Jean, márkai (1738–1815): francia költő, Szenegál kormányzója. Leveleinek fordítása Kazinczytól: *Boufflers' levelei a' Schweitzből* (Hébe, 1824, 203–224; 1830-ban újradolgozta).
- (553), (707) *figura* (lat.): alakzat, szókép, gondolatalakzat.
- (553) *paradigma* (gör.–lat.): ragozási példa, minta.
- (553) *cyclus* (gör.–lat.): ciklus, összetartozó művek sorozata.
- (553) *líba*: léha, könnyelmű.
- (553) *arrogál* (lat.): illetéktelenül tulajdonít magának.
- (553) *Otrokocsi* Fóris Ferenc (1648–1718): református lelkész és nyelvész. Az ellenreformáció idején gályarabságot szenvedett (1675–1676). A magyar és a zsidó nép rokonságát állító történelmi és nyelvészeti munkássága miatt bírálta Kazinczy.
- (553), (707) *Tiszta Magyarság / ő hirdeté ki a' Tiszta Magyarság' törvényeit*: utalás Verseghynek *A tiszta magyarság* (Pest, 1805) c. Révai Miklós ellen írt nyelvészeti munkájára.
- (707) *az ádáz és eszmélet szót kiültá a' nyelvből*: Kazinczy Verseghy Magyar Aglája, avagy Kellemetesen mutató nyájaskodások külömbféle versnemekben (Buda, 1806) c. munkájára utal: „Van e badarabb beszéd, mint az ő kedves Aglájájáé? 's nem magyartalan e az ollyik ember, és a' kihez tartozik ez a' ház, és ezek a' könyvek az Uré? Neki nem magyartalan a' ded: de az ádáz, kamat, sőt maga az eszmélet és a' feled is magyartalanok, az az, nem magyarok.” (KazLev, 17/4006, Kazinczy – Pápay Sámuelnek, Széphalom, 1821. aug. 20.; vö. még: uott, 20/4769, Kazinczy – Sággy Ferencnek, Széphalom, 1827. ápr. 21.)
- (707) *Káldi* György (1572–1634): jezsuita szerzetes, Biblia-fordító. Említett munkája: *Szent Biblia. Az Egész Keresztységben bévött Régi Deák bőttűből. Magyarra fordította. A Iesus alatt Vitézkező Társaság-béli Nagy-Szombati Káldi György Pap* (Bécs, 1626).
- (707) *nem méltó sarujit is feloldozni*: bibliai utalás: „[Keresztelő János] prédikála, mondván: Utánam jő, a ki erősebb nálam, a kinek nem vagyok méltó, hogy lehajolván, sarujának szíjját megoldjam.” (Mk 1,7). A saru kioldása a (rab)szolgák feladata volt.
- (552), (707) *Révai Miklós* (1750–1807): piarista szerzetes, költő, nyelvtudós, 1802-től a pesti egyetemen a magyar nyelv és irodalom tanára. Elsőként közölte és kommentálta a *Halotti beszédet az Antiquitates literaturae hungaricae...* ('Magyar irodalmi régiségek'; Pest, 1803) c. kiadásában. Említett grammatikája: *Elaboratio Grammatica Hungarica* (1–2., Pest, 1803–1805). Világosvári *Miklósi János* álnéven kiadott említett vitairata: *Versegi Ferentznek tisztasággal kérkedő tisztátalan magyarsága*, (Pest, 1805). Fényfalvi *Kardos Adorján* álnéven kiadott említett vitairata: *Verseghy Ferencznek megcsalatkozott illetlen mocskolódásai a Tiszta Magyarságban* (Pest, 1806). (→ 24. jegyzetmező)
- (552) *Volt egy orthographiai pont...*: vagyis a jottista (szóelemző) helyesírás.
- (552) *azoknak egyike ebédre hívatá Révait a' Fejér-Farkashoz, 's a' pénzetlen embernek hatszáz forintot ígért ha heterographiájára által-tér*: Kazinczynak egy 1815-ös leveléhez fűzött 1827. decemberi megjegyzéséből derül ki, hogy (Téti) Takács Józsefre gondol: „Ez a' Takács egyszer Pestre jött, 's Révait ebédre hívá a' Fejér-Farkashoz. Magokban lévén némelly barátjaival Literatúránknak, Takács megszóllítá Révait. »Te nem vagy gazdag; íme én neked hatszáz forintot adok, ha elállasz a' Jottismustól, 's Ypsilonistává lésszesz.« – Révai felpattant, összeszidta lelkét, anyját, 's ott hagyta ebédjét.” (KazLev, 13/2940, Kazinczy – Takács Józsefnek, Széphalom, 1815. júl. 10.)
- (553) *Verseghi a' Kultsár' Újságleveleiben 's Verseinek (Magyar Aglája) Toldalékjában képzelhetetlen szelidséggel felele*: Verseghy Ferencznek maga-kinyilatkozása és a Magyar Aglája... (1. fentebb).

- (553) **Kultsár** István (1760–1828): tanár, újságíró, szerkesztő. 1806-ban indította meg Hazai Tudósítások címen az első folyamatosan megjelenő pesti folyóiratot. (→ 26. jegyzetmező)
- (554) **Eggy hét múlva azután, ugyan-csak a' Kultsár' Újságleveleiben, megjelene a' válasz is:** Horvát István válasza: A' Pesti magyar tanuló-társaságnak Észrevételei Verseghy Ferencnek a' napokban tettett magával-kinyilatkoztatására (Hazai Tudósítások, 1806/7, 60).
- (554), (707) **Boldogréti Víg László:** Révai Miklós tanítványa, Horvát István (1784–1846) adta ki vitairatát Boldogréti Víg László álnéven: *Versegi Ferencznek megfogyatkozott Okoskodása a' Tiszta Magyarországban* (Pest, 1806).
- (554) **Ismértem igen könnyen ingerelhető elméjét:** Horvát István egykorú naplójában is beszámolt Révai lobbanékony természetéről: „Szörnyű 's hertelen benne a' harag, úgy: hogy magán olynyankor nem segíthet, ha egyszer föl gyúlad. Sokszor árt, 's ártott ('s vajha ez után is ne ártana!) neki ezen magával nem bíró természete.” (HORVÁT 1967, 91.)
- (554), (708) **Révai leveleket kiadta, 's hírem nélkül, talán mivel tarta tőle, hogy azt ellenzeni fogom / Bízakodással írt leveleinket bírunk nélkül kiadva látni, mindég kedvetlen:** az említett levél: KazLev, 4/966, Kazinczy – Révai Miklósnak, Sátoraljaújhely, 1806. aug. 5. Révai eljárása nem volt egyedi és nem feltétlenül volt indiszkrécio. Mezei Márta írja: „Szokás e korban, hogy az egy személynek szóló leveleket mutogatják, postán körözik, másolják; nem egy levél már avval a kifejezett óhajjal készül, hogy azt többen lássák. Időnként írójuk tudta nélkül ki is adják őket, korántsem alaptalanul: a magánéleti közléseket is meghatározó társadalmi szempontok, az erős általánosító igény esetenként mintegy kivívja a szélesebb körű nyilvánosságot.” (MEZEI 1994, 12.)
- (554) **úgy a' mint az a' mondott helyen áll, szóról szóra lenyomtatassam:** a Révaihoz írt fent hivatkozott levéllel – néhány stilisztikai és helyesírási sajátosságtól eltekintve – megegyezik a [*Pályám emlékezete II.*] szövege.
- (708) **non pro sortis necessitudine** (lat.): 'nem sorstársi kapcsolathoz illőn', idézet Cornelius Nepos (i. e. 100 k.–i. e. 25 k.) római történetíró által írt idősebb Cato-életrajzból.
- (555) **a' nyolcz esztendei elmélkedés:** utalás Verseghy fogságára.
- (708) **mi ketten ott sem hasonlítánk egymáshoz:** a *Fogságom naplója* szerint Verseghy nehezen viselte a per megpróbáltatásait: 1795. máj. 2-án „Verseghynek a szobájába katona állítatott, kivont fegyverrel. [...] most kezdődött bezzeg a jajgatás, és siralom és nyiválgodások. A gyalázatos ember nem szégyenle gyáván veszni [...]”
- (555) **Philoxén Dionysiusnak:** a görög türannosz, **Dionysius** (Dionüsziosz) (i. e. 432–i. e. 367 után) a hagyomány szerint költői sikereit is zsarnoki hatalmával nyerte el; a verseit kritizáló görög dithürambosz-költő **Philoxenost** (Philoxénus) száműzte és Platón rabszolgának adatta el.
- (555) **Sulzer,** Johann Georg (1720–1779): svájci német esztéta. Említett nagy hatású esztétikai lexikona: *Allgemeine Theorie der schönen Künste in einzeln, nach alphabetischer Ordnung der Kunstwörter auf einander folgenden Artikeln abgehandelt. I–IV.* ('A szépművészetek általános elmélete ábécé sorrendben következő cikkekben feldolgozva', 1771–1774; Kazinczy a saját példányát Csokonainak ajándékozta).
- (555) **Noth und Hilfsbüchleinja** (ném.): 'szükség- és segédkönyvecskéje'.
- (555) **Státor:** Jupiter római főisten egyik mellékneve, jelentése: 'futásban megállító'.
- (555) **Epiktét** (Epiktétus, Epiktétosz) (60 k.–120 k.): görög sztoikus bölcselő.
- (555) **Seneca,** Lucius Annaeus (i. e. 4 és i. sz. 1 között–65): római államférfi, filozófus, költő, drámaszerző.
- (555) **Igaza van a' Moralistának: nincs olly tettetés melly örökké tettetés maradbasson:** Kazinczy François La Rochefoucauld *Réflexions ou sentences et maximes morales* (1665) c. művének 68. maximáját idézi, amely Kazinczy fordításában így hangzik: „Nincs tettetés, melly sok ideig titkoljon szerelmet a' hol van, és a' melly sok ideig színle, a' hol nincs.” (Kazinczy fordítása: *Herczeg Rochefoucauldnek Maximái és morális reflexiói három nyelven*, Bécs–Triest, 1810.)
- (556) **Baróti** Szabó Dávid (1739–1819): jezsuita szerzetes, pap, költő, a klasszikus triász tagja. (→ 22. jegyzetmező)
- (556) **Herder,** Johann Gottfried (1744–1803): német író, költő, filozófus. (→ 53. jegyzetmező)
- (556) **pronómen** (lat.): névmás.

- (556) *Don Carlos elveti kardját 's nyakába ömlik Albának*: Kazinczy Schiller drámájára utal, amelyben Don Carlos a mostohaanyjába reménytelenül szerelmes szabadsághősként van megjelentve. A darab fordításához Kazinczy is hozzákezdett. A történelmi *Don Carlos* (1545–1568) II. Fülöp spanyol király fia; *Alba* hercege: Ferdinand Alvarez de Toledo (1508–1582) spanyol hadvezér.
- (556) *Tóth László* (Ungvárnémeti) (1788–1820): költő. Református lelkésznek, majd 1814-től Pesten és Bécsben orvosnak tanult. Görög nyelven is verselt, több tanulmányt írt a görög költészetéről. Kultsár István társa a Hasznos Mulatságok szerkesztésében.
- (556) *némelly dolgozásaitól 's némelly hol gondolatlan, hol épen gyalázatos tetteitől borzadtam*: „[Ungvárnémeti Tóth László] Pápastávé leve 1816. Oct. 16d. az Egri Érsek B. Fischer István Exc. kápolnájában Budán, 's magának az Érseknek kezébe tette-le a' professiót. [...] Terhes Sámuellel, ki most Kassai Predikátor, akkor Nagyfalusi volt (Tokajhoz egy órányira Szabolcsban), mint akasztá össze nem malitiából, hanem gyermeki pajkosságból a' kerekét, ha el nem mondd is, jó lesz magadnak Cseresznyés Urral elbeszéltetned. Egy Annunciátiót tétete az Ujságlevelekben a' Terhes nevével holmi Munkák' kiadása felől. Mellyre Terhes zsidó nyelven írt versekkel felele.
- Szegény Tóth, mi lehetett volna ő közöttünk. Mert Epigrammjai közt vannak gyönyörűek is. Némellyikét lehetetlen érteni, 's nekem azt felelé, hogy akarja hogy ne értettessenek. – Minek hát?” (KazLev, 20/4897, Kazinczy – Toldy Ferencnek, [Széphalom] 1828. jan. 28.)

72. jegyzetmező: 1804. jan.–jún.

66. Csokonainak és Herdernek egy gondolatja (119)
68. [Kazinczy Ferencz Följegyzései] (124–131)
74. [1801–1804] (184–185)
76. [Kazinczy Ferencz „Diárium”] (200–204)
78. Az én naplóm (312–319)
89. [Pályám emlékezete II.] (547)
90. [Pályám emlékezete III.] (680)
92. [Pályám emlékezete V.] (704)

1804. máj. 1-jétől Kazinczy mint bihari táblabíró részt vett az országos összeírásban (*lat.: popularis conscriptio; conscriptio*).

A *Kazinczy család* említett tagjai:

- anyám*: Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812), Kazinczy anyja.
Kazinczy András, II. (1738–1804): Kazinczy nagybátyja. Fia *Kazinczy István* (1774–1827), Kazinczy unokatestvére.
Dienes: Kazinczy Dienes (1761–1824), Kazinczy öccse. Bihar vármegye másodalispánja (1803–1811). Nagyváradon háza volt.
Julis: Kazinczy Julianna (1762–1844), Kazinczy húga. Férje 1785-től Dercsényi (eredetileg: Weisz) János (1755–1837): Zemplén vármegye főorvosa.
László / Laczi: Kazinczy László (1763–1807), Kazinczy öccse. Katonatiszt, állomáshelye az osztrák *Lincz / Linz*.
Klári: Kazinczy Klára (1766–?), Kazinczy húga. Férje 1788-tól: Kraynik József (I.) (1750–1817), Abaúj vármegyei táblabíró. Lakhelyük: *Ruszka* (Abaúj-Torna vm.): Göncruszka.
Susi: Kazinczy Zsuzsanna (1768–1842), Kazinczy húga. Férje 1788-tól: *Péchy Sándor* (1757–1811).
József: Kazinczy József (II.) (1772–1855), Kazinczy öccse. Felesége 1802-től: Ragályi Mária Magdolna (1778–1839), Ragályi József (I.) (1733–1804) Borsod vármegyei alispán (1787–1800) és királyi tanácsos lánya. Első fia: *József (III.)* (1803–1852).

(→ 4.1. *Családja/Bossányi, Péchy és Kazinczy*)

A *Török család* említett tagjai:

Gróf Török Lajos (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatójaként (1785–1796) Kazinczy felette, később Kazinczy apósa. Birtoka és lakhelye az Abaúj vármegyei Nagykázmér (*Kázmér*, ma Vel'ký Kazimír; SZK) szlovák többségű település volt, amelynek birtokosai voltak még: Kazinczy Péter (III.), a Beothy család és mások.

Gróf Török Lajosné, **gróf Rogendorff Aloysia** („a Grófné”) (1754–1817): Kazinczy későbbi anyósa.

Gróf Török **Sophie** Antonia (1780–1842): Kazinczy későbbi felesége, gróf Török Lajos lánya.

(→ 4.1. *Családja/Török*)

(125), (200), (312) [1804. jan.] **Sárosyné; Sné; Kriska**: Sárosy Andrásné Ilosvay Krisztina (később gróf Tholdi Ádámné) (1782–1806): **Ilosvay László** Szatmár vármegyei alispán és **Ilosvayné Bay Erzsébet** (Bay Ferenc testvére) lánya. Férje **Sárosy András** (1767–1802) főstrázsamester volt. Batsányi és Kazinczy egyaránt udvarolt neki, Kazinczy 1802 k. feleségül kívánta venni.

(312) **bonmó** (fr.): bonmot, elmés mondás.

(312) **Diószeg; Janka** (Bihar vm.): Bihardiószeg, ma Diosig; Jankafalva (Ianca), ma Bihardiószeg része (R).

(312) **Szúnyogné**: (a jankai szőlőbirtokosról további adatokat nem találtunk.)

(313) **Beothy** László: ezredes, Bihar vármegye második, majd első alispánja (1791–1803, 1803–1811).

(313) **a' Lessing' szava szerint, csak az nem veszi-el fejét, a' kinek nincs mit elveszteni**: Gotthold Ephraim **Lessing** (1729–1781): német költő. (→ 53. jegyzetmező)

(313) **Kállainé**: (a debreceni szíjgyártó özvegyéről további adatokat nem találtunk.)

(313) **Rhédey Ferenc**: Bihar vármegyei alispán (1816–1820). Gróf Rhédey Lajos és Zsuzsanna testvére.

(313) **magistratus** (lat.): városi elöljáróság, tanács.

(313) **Pisch nekem írt**: a kapitány és Kazinczy üzenetváltása elveszett vagy lappang, de a levélváltásról Kazinczy beszámolt Sárosynéval közös barátjuknak, Szentgyörgyi József orvosnak: „Pisch 3 holnap alatt 2 levelet íra nekem; beteg volt, lovakat kelle vennie, mert a' Lägerben eldöglöttek, equipirozni kelle magát, ezek miatt 500 frot vett fel kölcsön; kér, hogy szálljak Sárosinének, hogy szánja-meg, és ámbár neki azt a' barátságos ajánlást tette, hogy sem interest nem kér a' Sárosinak kölcsön adott mintegy 1000 f. capitalisáról, sem a' capitalis letételét nem sürgeti, fizessen. –

Vissza írtam, hogy betört 1803-ban miatta a' fejem; magamat belé nem avathatom.

Válaszom vétele előtt 2dszor ír, hogy szálljak Sárosinének. Néki bátorodtam. Megírtam Sárosinének, hogy ámbár jól emlékezem, hogy egykori szállásom neheztlését vonta reám, most még is szálllok, mert annak, a' ki magát becsüli, szentebb kötelességei is vannak, mint a' maga nyugodalma; 's kértem, hogy a' maga becsületéért, a' Sárosi neveknek tartozó tekintetért, aus Groszmuth für die Groszmuth des Pisch, fizessen neki; benn ül a' Sárosi birtokában, ha ki lép belőle, interestesül együtt meg fogja successorain vehetni a' mit fizet; 's Pisch fenyegetőzik, ha Károly Herczeghez recurrál 's processust indít ellene.” (KazLev, 3/730, Kazinczy – Szentgyörgyi Józsefnek, Érsemlyén, 1805. márc. 6.)

(313) **cartabianca** (ol.): szabadon felhasználható, kitöltetlen fölhatalmazás.

(313) **vidimált** (lat.): láttamozott, hitelesített.

(313) **offerál** (lat.): felajánl.

(313) **conjunctura** (lat.): körülmény, együttállás, több esemény együttthatása.

(313) **balálos betegség; rothasztó hideg**: Kazinczy 1803. nov. 19.–dec. 5. között volt beteg, néhány napig élet-halál között lebegett. (→ 70. jegyzetmező)

(200) [1804. jan. 1.] **Varga Ferenc** (?–1803): (nem találtunk további adatokat.)

(200), (315) [1804. jan. 1., febr.] **Csóka János** (?–1812 előtt): érsemlyéni református lelkész.

(200), (314) **Mata Imre**: (az érsemlyéni tanítóról további adatokat nem találtunk.)

(124), (185), (200), (314) [1804. jan. 15., 16.] **Nagy Maris / Maris** (1788 k.–?): a Kazinczy család Göncruszkáról származó szolgátlánya.

- (200) *Rhédey Lajos*, gróf (1763–1831): a bihari inszurgens sereg parancsnoka (1795, 1805), Szatmár vármegye országgyűlési követe (1802), Bihar (1807–1825) és Bereg vármegyék adminisztrátora (1825–1830). Kácsándy Terézianak, Kazinczy ifjúkori barátnéjának férje. (→ 70. jegyzetmező)
- (200) *Szlávy János* (1772–1840): a Martinovics-per egyik elítélte, 1803 januárjában szabadult. (→ 61. jegyzetmező)
- (200) *Teleki Jóska*: talán gróf *Teleki József (II.)* (1777–1817): főkormányászei tanácsos, akinek az apja gróf *Teleki József (I.)*, a felesége gróf *Teleki Zsófia*. Vagy ennek sógora (feleségének testvére): gróf *Teleki József (III.)* (1778–?): kamarás, gróf *Teleki Lajos* fia, gróf *Szerencsy Franciska* férje.
- (200), (314) [1804. jan. 16.] *Erzsi*: (Sárosyné szobalányáról nem találtunk adatokat.)
- (314) *Kötélverő Mihályné* (Sára) (1740 k.–1806 után): Kazinczyék szolgálója.
- (314) *Takács András*: (Kazinczy László regmeci születésű inasáról további adatokat nem találtunk.)
- (314) *organum* (lat.): szerv, érzékszerv.
- (314) *cultivál* (lat.): ápol, képez, művel.
- (314) *rapport* (fr.): jelentés, tudósítás.
- (200) [1804. jan. 17.] *Fazekas Mihály* (1766–1828): debreceni költő, botanikus, volt főhadnagy (1796-ban leszerelt), Csokonai és Földi János barátja. (→ 24. jegyzetmező)
- (200), (315) [1804. jan. 19.] *Pogány Lajos, II.* (?–1827): mérnökari kapitány, főjegyző és alispán (1825-től). Apja: *Pogány Lajos (I.)* (?–1793), Máramaros vármegyei alispán, Bereg vármegyei adminisztrátor (II. József alatt), referendárus; a miskolci páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (200), (315) *Hári Péter* (1762–1828): máramarosszigeti professzor, igazgató. *Máramarossziget* (Máramaros vm.): ma Sighetu Marmației (R).
- (200), (315) [1804. jan. 28.] *Kincses Dávid*: székelyhídi katonaorvos.
- (200), (315) *Báthy János* (1745–?): orvos. Külföldi egyetemi tanulmányai után Nagybánya főorvosa.
- (315) [1804. febr.] *digressio* (lat.): kitérés.
- (315) *subordinatio* (lat.): alárendeltség, függelék.
- (315) *grassál* (lat.): hatalmaskodik.
- (315) *liberaliter* (lat.): szabadon.
- (315) *recitál* (lat.): (emlékezetből) mond, szaval.
- (316) *antagonismus* (gör.–lat.): ellenhatás, kibékíthetetlen ellentét.
- (200), (316) [1804. febr. 11.] *Fazekas István* (1742–1812): Debrecenben és Svájcban tanult, 1772-től Sárádon, 1775-től Nagykállóban, 1779-től Diószegen és Érsemlyénben volt református lelkész.
- (200), (316) *Szántó János*: (a megbízott [lat.: *tractualis*] jegyzőről további adatokat nem találtunk.)
- (200) *hármonisan* (gör.–lat.): harmonikusan, összhangban.
- (200) *imaginatiót 's ingeniumot is occupálja* (lat.): 'a képzeletet és érzelmet is lefoglalja'.
- (200), (315) *Fráter Pál, IV.* (?–?): Bihar vármegyei főszolgabíró. Gyermekei: Fráter Mihály (Bihar vármegyei alispán 1836-tól), Gedeon, Tamás, Gusztáv, Imre, Pál.
- (315) *Mercurius*: Merkúr; az ékesszólás, a kereskedelem, az utak római istene, az istenek hírnöke (a görög megfelelője Hermész).
- (200) *Vis et nequitia quidquid oppugnant ruit.* (lat.): 'Erő s álnokság bármit ostromolnak, ledől.' (Phaedrus, *Fabulae Aesopiae*, II, 6.)
- (200), (316) *Fráter Antal*: az érsemlyéni református egyház felügyelője, az érsemlyéni mészárszék bérelője.
- (316) *conditio* (lat.): feltétel.
- (200), (316) *testimonium; test[imonia]lis*, (lat.): írásbeli tanúsítvány, bizonyáglevél.
- (200), (316) *Eperjesi György / Eperjesi Ferencz*: Kazinczy tehát bizonyítalan a keresztnévben.
- (316) *contractus* (lat.): kontraktus, szerződés.
- (200) *recognoscálni* (lat.): elismerni.
- (200) *capacitálni* (lat.): rábeszél, meggyőzni.
- (201), (317) *instantia* (rég., lat.): kérelmező; kérvény.
- (201) *purizál* (lat., rég.): tisztáz (kéziratot).

- (201) *Gazsi György*: az érsemlyéni református gyülekezet gondnokáról további adatokat nem találtunk; a Bihar vármegyében birtokos Gazsy család több tagja is rokonságban állt a Fráter családdal.
- (201) *Ádám Sári*: (további adatokat nem találtunk.)
- (201) *Élesd* (Bihar vm.): ma Aleşd (R).
- (201) [1804. márc. 5.] *Kövér Imre* (?–1812): Kazinczy távoli rokona és hitelezője. Az érsemlyéni református egyház főkurátora (1795 k.)
- (201) *Nyíri István, II.*: (Kazinczy kocsisáról további adatokat nem találtunk.)
- (201) *puzli* (ném., rég.): mellény.
- (184), (201), (317) [1804. márc. 7.] *Pleznysalszki Ferenc/Franz*: munkácsi rabként és szabadulása után is Kazinczy inasa.
- (318) *Fráter Istvánné*: Dobozai Krisztina, Dobozai Mihály lánya.
- (318) *canális* (lat.): (hír)csatorna.
- (318) *Klobusiczkyné*: Pruszkay Antónia, Klobusiczky Antal (1739–1826) helytartói tanácsos felesége. Kazinczy szerint Kazinczy Dienes szeretője, két házasságon kívüli gyermekének, Theréznek és Ceciliának anyja.
- (184), (201), (318) [1804. márc. 18.] *Boda Ferenc* (?–1804): (a Kazinczy család gulyásáról további adatokat nem találtunk.)
- (318) *egyiptuszi títélet*: isteni bosszú (a bibliai egyiptomi tízcsapás).
- (318) *Stóa* (gör.): sztoa ('oszlopcsarnok'); görög filozófiai iskola, amelynek képviselői a sztoikusok, akik szenvedélymentes, természetes életmódot és szigorú erkölcsiséget tanítottak.
- (201) [1804. ápr. 2.] *Salamon; Ábrahám Áron; Jákob*: (az érsemlyéni csapszék és bolt zsidó [?] bérlőiről további adatokat nem találtunk.)
- (201), (313) [1804. ápr. 5.] *Kóly* (Bihar vm.): ma Coliu (R), Nagykágya (Cadea) része. A kólyi hegyen 1802-től 1806-ig Kazinczy szőlőt birtokolt.
- (201) *nyitő*: szőlőnyitó munkás (összel a szőlő tövét beföldelik a fagy miatt, tavasszal ezt a földkucpacot „megnyitják”).
- (125), (184), (201), (318) [1804. ápr. 6.] *Rbédeyné / Rbédey Lajosné Kácsándy Terézia* (1764–1804): 1804. ápr. 6-án meghalt, 15-én eltemették Kácsándy Zsuzsanna nővérét, Kazinczy egykori kassai barátnéját.
- (184), (201), (318) [1804. ápr. 12.] *Huszár Antal*, báró (?–1804): Huszár József unokatestvére. Nagyváradon meggyilkolták.
- (318) *ambitio* (lat.): becsvágy.
- (201), (318) *Kornis Anna*, grófnő: báró Huszár Antal felesége.
- (202) *Baranyi Péterné Szlávya Mária* (később Mailáth Györgyné [I.]) (1761–1837): anyja Laczkovics János és László testvére. Szlávya János és György testvére, Pál (I.) unokahúga, Baranyi Gábor menyje. (Testvéreit és nagybátyjait a Martinovics-perben elítélték, Laczkovics Jánost ki is végezték: → 60. jegyzetmező; → 57. jegyzetmező; → 59. jegyzetmező.)
- (202) *principium* (lat.): (alap)elv.
- (201), (318) *theoria* (gör.–lat.): gondolkodás.
- (318) *kedvese, egy szép Özvegy*: Baranyi Péterné Szlávya Mária.
- (202) *Mailáth György (I.)*, gróf (1752–1821): királyi jogügyi igazgató (*lat.: causer[um] reg[iarum] director*) (1798–1805). Testvére: gróf *Mailáth József* (1735–1810), Borsod vármegye főispánja (1787–1809), 1802-től államminiszter. (→ 32. jegyzetmező; → 66. jegyzetmező)
- (202), (318) *Gerbárdné / Gebhardiné Balázs Manca*: (a nagyváradi patikáriusnéről nem találtunk további adatokat.)
- (202), (318) *Csáky Antalné*, grófné: báró Vécsey Anna Mária (Náni), Vécsey Miklós (I.) Szatmár vármegyei főispán lánya.
- (202) *Narcissusa*: szeretője (Narkisszosz a görög mitológiában egy saját arcképébe beleszerető férfiszépség.)
- (202), (318) *zelotypus* (gör.): vakbuzgó ember. De a kifejezést a féltékeny emberre is használták: „Zelotypia. Buzgó szerelem, férj, feleség féltés.” (SZIRMAI 1806, 199.)
- (202), (319) *Vitkóczy Máttyás*: a nagyváradi professzor (*feleségéről* nem találtunk adatokat).

- (202), (319) *reputatio* (lat.): hírnév, tekintély.
- (319) *Hauer*: (az alezredesről [ném.: *obristlieutenant*] nem találtunk további adatokat.)
- (202) *satisfactióvétele* (lat.): elégtétel vétele.
- (202) *secundáns* (lat.): párbajsegéd.
- (319) *duellál* (fr.): párbajozik.
- (119), (185), (203), (319) [1804. ápr. 12., máj. 1.] *Baranyi József*: (az összeírással megbízott tisztviselőről [lat.: *conscriptor*] további adatokat nem találtunk.)
- (184), (203), (319) [1804. ápr. 15.] *Rhédeynét temetik / hercegi pompával eltemetik/temettetik*: a temetés pompájáról l. BORBÉLY 2006. (Borbély Szilárd ugyanitt írt Csokonai és Rhédey összehútközéséről és közölte azt az autográf feljegyzést is, amely Kazinczynak azt a más forrásból meg nem erősített vadját tartalmazza, miszerint Rhédey és egy szolgálólány megmérgezte Rhédeynét: *Világ! Nagyjai és kicsinyei*, MTA KK K 613/III, 86a. Rhédey és Csokonai kapcsolata-ról l. még: Debreczeni Attila, CSOKONAI 1999, 879–881, 900–908.)
- (203), (319) *Földvári József* (1766–1830): debreceni református lelkész (1796-tól), ideiglenes kol-légiumi tanár (1803–1805), a debreceni egyházmegye jegyzője (1809-től), esperese (1813–1826). Említett halotti búcsúztatója nyomtatásban: *Halotti prédikáció, melyet mélt. kishédei Rhédei Lajos úr kedves élete párjának, néh. mélt. Kohándy Kacsándy Theresia asszony érdemlett utolsó tisztességének megadására készített, és elmondott ápr. 15. 1804.* (Nagyvárad, 1804.)
- (203), (319) *Budai Esaiás* (1766–1841): debreceni professzor, református püspök, történész. A temetési beszédének kiadása: *Halotti beszéd... Rhédei Lajos élete párja... Kátsándi Terézia... felett...* (Nagyvárad, 1804.) (→ 63. jegyzetmező)
- (119), (185), (203), (319) *Csokonai Vitéz Mihály* (1773–1805): költő. (→ 62. jegyzetmező)
- (203), (319) *Csokonai pedig cathedrából olvassa-el pajkos verseit. / Csokonay pedig a' Cathedrából a' Templomban olvasá-fel verseit*: a temetés alkalmával kifogásolt módon előadott Csokonai-vers a *Halotti versek* (in: *Alkalmatosságra írt versek*, Nagyvárad, 1805; Sándorffynak a *Halotti versek* Rhédey-féle kiadásában játszott szerepéről l.: CSOKONAI 1999, 904–908.)
- (203), (319) *bisztrió / bistrio* (lat.): komédiás, ripacs (az ókori Rómában a temetéseknél a halottat kifigurázó némajátékot előadó színész).
- (203) *a' Magyar Merkúrnak Dr. Sándorffy írta meg*: a Magyar Merkur (Merkurius) c. folyóirat ekkor már beolvadt a Magyar Kurírba, Rhédeyné temetésének leírása tehát: Magyar Kurír, 1804. máj. 15. (Önálló nyomtatványként is megjelent, újraközölte Rákai Orsolya: RÁKAI 2001.)
- (203) *Sándorffy József* (1767–1824): költő, Bihar vármegyei főorvos (1804-től), táblabíró (1805-től). Nagyvárad és debreceni tanulmányai után Bécsben szerzett orvosi képesítést. Rhédey Lajossal a nagyvárad színház vezetője (1814-től) és támogatója. „Ekkor [1805-ben] írta S. gróf Rhédey installációjára A bakter cz. költeményét, mely arról nevezetes, hogy mindazon versek között, melyeket valaha poéták írtak, ez volt a legfényesebben, ugyanis 10,000 frttal jutalmazva.” (SZINNYEI)
- (124), (185), (203) [1804. ápr., 15., máj. 20.] *Nagy Gábor, I.* (1770–1861): debreceni ügyvéd. Csokonai diáktársa, Kazinczy és Csokonai bizalmas barátja. (→ 62. jegyzetmező)
- (184) [1804. ápr. 20.] *Benkő Józsi*: (további adatokat nem találtunk.)
- (184) *Dobozi Mihály* (1699–1774): a tiszántúli egyházkerület főgondnoka.
- (184) *Mihályfalva* (Bihar vm.): Érmihályfalva, ma Valea lui Mihai (R).
- (203), (319) [1804. ápr. 21.] *Kerpen*, Wilhelm, báró (1741–1823): osztrák tábornok. Ezredében szolgált 1804 körül Kazinczy öccse, László.
- (119), (185), (203) [1804. máj. 1.] *Bagos* (Bihar vm.): Hajdúbagos.
- (203) [1804. máj. 2.] *Mann könnte in diefer...*: 'Az ember boldog lehetne egy ilyen kis házikóban is, de az idős emberek nem változtatnak kedélyükön, elképzeléseiken, elveiken.'
- (203) *lückenbüsser* (ném.): hézagkitöltő, átmeneti dolog.
- (119) [1804. máj. 3.] *Herder*, Johann Gottfried (1744–1803): német író, költő, filozófus. (→ 53. jegyzetmező)
- (119) *jus gladii* (lat.): pallosjog.
- (119) *Sämmt[liche] Werke. Zur schönen Liter[atur] und Kunst X. T[omus]. Tübingen, 1808* (ném.): 'Herder] Összes műve. A szépirodalomhoz és művészetéhez X. kötet. Tübingen, 1808.'

- (119) *die schönsten Gegenden...* (ném.): „Görögország legszebb helyeit istenek és hősök oltáraival jelölték meg; a mi országaink legszebb magaslatain ugyanaz az egy köztéri emlékmű áll [ti. a fészület]; ezért van törvényhozásunk szelleme úgy elfoglalva akasztófákkal és kerékbe törésekkel.” (Ford. és beszúrás: SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 654; az idézet forrása: Johann Gottfried Herder: *Anmerkungen über die Anthologie der Griechen, besonders über das Griechische Epigramm* [‘Megjegyzések a Görög antológiára, különösen a görög epigrammára’], megjelent: 1785.)
- (119) *Virág Benedek* (1754–1830): pálos szerzetes, pap, költő, történetíró, tanár. Említett műve: *Magyar századok* (I–II, Buda, 1808, 1816). (→ 55. jegyzetmező)
- (119) *amphibiumok* (lat.): kétélűek.
- (119) *Benedek Mihály* (1748–1821): 1806-tól a tiszántúli református egyházkerület püspöke, a debreceni *Magyar Grammatika* egyik szerzője, a nyelvújítás ellenzője. Említett műve (véltetően): *A tanítók kötelességei* (Debrecen, 1795).
- (119) *positiva religio* (lat.): pozitív állításként kimondott hittétel, dogma.
- (203) *Németh László (Jobbábázi)* (1770–1806): a győri evangélikus gimnázium tanára és igazgatója (1796-tól). (→ 76. jegyzetmező)
- (203) [1804. máj. 4.] *Juricskay* György (?–1810 k.): bihari őrnagy, a franciák elleni harcokban esett el.
- (203) *Hessen-Homburg R[e]g[e]m[en]t*: a Habsburg Birodalom 4. huszárezrede (előbb Graeven-, majd Vécsey-huszárezrednek hívták).
- (203) *Makay*: (a kapitányról nem találtunk további adatokat.)
- (203) [1804. máj. 6.] *Haller Pál*, gróf: inszurgens kapitány 1807-ben.
- (203) *Balás*: nagyváradai kamarai ügyvéd.
- (203) *Lonovics* Imre: Bihar vármegye táblabírája és főorvosa (kb. 1797–1840-es évekig).
- (185), (203) [1804. máj. 8., 9.] *Hatvani Pál* (1750–?): Bihar és Szabolcs vármegyék táblabírája. *Hatvani István (I.)* (1718–1786) debreceni orvosprofesszor és tanár fia.
- (203) [1804. máj. 11.] *Kis András (Paksi)* (1744–1811): debreceni kollégiumi tanár, református lelkész Hajdúszóváton és Tiszafüreden. Felesége: *Hatvani Mária* (1762–1809), aki *Hatvani István (I.)* lánya.
- (203) *Üri szék* (rég.): feudális alapfokú bíróság, amely a földesúrtól függő személyek (jobbágyságok, cselédek, birtoktalan familiárisok) felett, ill. a földesúr birtokán elkövetett kisebb bűnügyekben ítélkezett.
- (203) *Tokody György* (1752–1818): tanácsos, a nagyváradai tudományi kerület igazgatója.
- (124) [1804. máj. 21.] *engemet a’ posta Tatán feldőjtött*: 1803. máj. 21-én szenvedett balesetet Kazinczy. (→ 68. jegyzetmező)
- (124) *detalj* (fr.): részlet.
- (125) *collisio* (lat.): összeütközés, küzdelem.
- (125) *levelet írtam Dr. Szent Györgyi József úrnak, [...] bogy a’ lány mellé rendeljen egy alkalmas felcser*: Kazinczy már három hónappal korábban is gyógyíttatta Szentgyörgyivel Mariskát: „Térek a’ szegény beteg Mariskára: sajnálom szenvedését, és ohajtom gyógyulását. E végre (irgalmas bíró is akarván lenni) csak egygy orvosságot küldök, ezen kívül egy házi eszközt javasolok.” (KazLev, 3/647, Szentgyörgyi József – Kazinczynak, Debrecen, 1804. febr. 11.; l. még uott, 3/653, Szentgyörgyi József – Kazinczynak, Debrecen, 1804. febr. 22.; uott, 3/657, Szentgyörgyi József – Kazinczynak, Debrecen, 1804. febr. 24; uott, 3/659, Kazinczy – Szentgyörgyi Józsefnek, Érsemlyén, 1804. márc. 1.)
- (125) *Szerencsyné: Szerencsy Józsefné Radvánszky Terézia* (Cidli) (?–1829 után), Radvánszky János lánya. Kazinczy kassai barátnéja.
- (125) *Vay Miklósné, I.*: báró *Adelsheim* Joanna (1776–1863).
- (125) *immoralis* (lat.): erkölcstelen, tisztességtelen.
- (125), (185) [1804. máj. 23.] *Keserű* (Bihar vm.): Érkeserű, ma Cheşereu (R). Részben a Kazinczy család birtoka volt.
- (126) *Kenéz* (Bihar vm.): Érkenéz, ma Voivozi (R).
- (126) *statio* (lat.): útszakasz; egy postaállomásnyi útszakasz 1783-tól maximum 16 km volt (KAMODY, 1989, 40, 45).

- (203) [1804. máj. 24.] *Domokos Lőrinc* (1761–1825): Békés és Bihar (1803–1810) vármegyék főjegyzője, többször is országgyűlési követ. Domokos Lajos debreceni főbíró fia. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (126), (185), (203) *Szent-Györgyi József* (1765–1832): Debrecen főorvosa. Csokonai és Kazinczy orvosa és barátja is. (→ 65. jegyzetmező)
- (126) *provocal* (lat.): hivatkozik valamire, valakit készletet valamire.
- (126) *prostitutio* (lat.): gyalázat, megszégyenülés.
- (126) *spectaculum* (lat.): látványosság.
- (126), (185), (203) *Szent Györgyi barátom nekem stafétát küld; elbeszéli mi esett / Szentgyörgyi stafétát küld nekem / Szent Györgyi nekem stafétát küld*: részlet Szentgyörgyi említett, gyorsfutárral küldött leveléből: „Hogy a’ T Nagy Aszszonyt pontba 12 órákor meg látom, tsak el hűlök belé, mely nagy indulatba és fél betegem látom; be hívom, kérdem baját ’s rövid szóval a’ Chronique scandaleuset el mondván, kérdi tőlem, hogy T. Bíró Uramtól kért ember által hozassa é ide a’ leányt, vagy érette menjen? Amaz elsőnek publicitását, és annak minden felé terjedő hírét, ’s következeit, a’ mint első stuporomba lehetett, meg fontolván, kértem az Istenre, hogy ne tseledkje, és változhatatlan akaratjának declaratioja mellett ezen ígéretet is vévén, hogy egygy újjal sem bántja, tsak vissza viszi a’ hol neveltetett, magam önként ajánlottam, hogy el menvén a’ T. Aszszonnyal, szép szóval az engedelmességre veszem. Így is alig vehettem elejét az erőszaknak, mert az inas és a’ gazda már meg kapták: de az én kéréssemre el bocsátván, maga Maris ki jött a’ Váradi Uram utsza ajtajához, és a’ T. Nagy Aszszony parantsoló szavára felült mellé a’ kotsiba, és el vitetése láрма nélkül véghez ment. Sajnálom, barátom! e’ dolgot: de jobb módját nem gondolhatom, hogy lehetett volna találni. Kérlek, indulatba semmit ne tseledkj; ezen levelet stafétán küldöm, hogy haladék nélkül tudtadra légyen a’ dolog. Ismét kérlek, hogy az indulat a’ betsület érzésit, a’ kötelességet és az értelmet el ne nyomja.” (KazLev, 3/676, Szentgyörgyi József – Kazinczynak, Debrecen, 1804. máj. 24.)
- (185), (203) *Léta* (Bihar vm.): ma Létavértes része.
- (203) [1804. máj. 27.] *Komáromy György (Kóji), II.* (?–1807): Abaúj vármegyei főjegyző és táblabíró, a sárospataki kollégium alkurátora (1793–1807). (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (203) *Doboziak*: az ekkor élő és Kazinczyval kapcsolatban lévő Doboziak: Fráter Istvánné *Dobozi Krisztina*, Dobozi Mihály lánya; *Dobozi Lajos* (1769–1842), a Bihar vármegyei nemesi felkelők alezredese 1792-ben, ezredese 1809-ben, Dobozi Mihály fia; *Dobozi Mihályné* (Kereki) Csanádi Teréz (aki nem a fenti Dobozi Mihály felesége).
- (203) [1804. máj. 28.] *Bányai István*: (a derecskei bíróról további adatokat nem találtunk.)
- (203) *Gál István*: (a derecskei jegyzőről további adatokat nem találtunk.)
- (203) *Soltész József*: (?–1841 után): derecskei református lelkész.
- (185), (203) [1804. máj. 31.] *úrnappa*: az oltáriszentség ünnepe a katolikus egyházban (a húsvét utáni 8. csütörtök).
- (203) *Sinay Sándor* (1766–1831): Sinai Miklós debreceni református püspök fia.
- (203) *Hobenzoller[n]-regement*: a Habsburg Birodalom 8. nehézlovas-ezrede.
- (547) *az öreg*: Sinai Miklós.
- (680) *Sinai Miklós* (1730–1808): debreceni tanár, református püspök, egyháztörténész. Fia: *Sinai Sándor*. (→ 19. jegyzetmező)
- (203), (680) *Obernyik József* (?–1826): tanító és tanár a debreceni kollégiumban (1803–1804), Derecskén (1804–1806) és Losoncon (1806–1814), majd református lelkész Kömlődön. Csokonai barátja.
- (203), (680) *Sylvester (Erdősi) János* (1504–1552): író, bibliafordító. *Grammatica Hungaro-latina* (Újsziget, 1539) c. művének egyetlen, csonka példánya maradt fenn Sinai Miklós könyvtárában (innen a Fáy család birtokába, majd a [későbbi] OSZK-ba került). Ezt adta ki Kazinczy a *Magyar régiségek és ritkaságok* I. kötetében (Pest, 1808): *Sylveszternek Magyar-deák grammatikája* (a kiadás további közleményei: a *Krakkei Orthográphia* [l. alább]; Várjas János verse; Kazinczy András [II.] arcképe).
- (680) *Nagy-Sziget* (Somogy vm.): Újsziget, Szigetvár.

- (547), (680) *Révai Miklós* (1750–1807): piarista szerzetes, költő, nyelvtudós, egyetemi tanár. (→ 24. jegyzetmező)
- (547), (680) *Fáy János* (1773–1833): debreceni tanácsos (1816-tól), polgármester (1822-től), műgyűjtő. Fáy Ágoston fia.
- (547) *Magyar Régiségek és Ritkaságok*: I. fentebb: Sylvester (Erdősi) János.
- (547), (704) *Debreczennek még egy kincse vala / Ragályi Tamás viszont egy más ritkaságot írt le számomra a'*: Batizi András *Orthographia Ungarica* (vagy: *Orthographie Cracoviensis*; Krakko, 1549) c. munkáját másoltatta le, majd adta ki Kazinczy, szintén a *Magyar régiségek és ritkaságok*-ban (I. kötet; Pest, 1808): „Ragályi Tamás nekem tulajdon kezével és nagy gonddal leírta a' Széchényi Bibliothecájából a' krakkai Ábéczt 's így én abba a' karba tettem, hogy azt kiadhatám.” (KazLev, 6/1366, Kazinczy – Szemere Pálnak, Széphalom, 1808. okt. 29.) *Ragályi Tamás* (1785–1849): író, szerkesztő, politikus. (→ 66. jegyzetmező)
- (547) *Teleki Sámuel*, gróf (1739–1822): Bihar vármegyei főispán (királyi biztосként 1785–1787, majd 1790–1822), a marosvásárhelyi Teleki-téka alapítója. Erdélyi alkancellár (1787–1791), majd főkancellár. (→ 22. jegyzetmező)
- (547) *Cornides Dániel*, I. (1732–1787): történész, egyetemi tanár, könyvtáros. Gróf Teleki Sámuel kancellár könyvtárnoka, majd gróf Teleki József titkára volt. (→ 26. jegyzetmező)
- (547) *Pray György* (1723–1801): jezsuita történetíró, az egyetemi könyvtár őre, nagyváradi kánonok.
- (547) *Horvát István* (1784–1846): történész, nyelvész, egyetemi tanár. 1815-től haláláig a Nemzeti Múzeum őre volt. (→ 26. jegyzetmező)
- (185), (203) [1804. jún. 2.] *Kereki* (Bihar vm.): Nagykerek.
- (203) *Csanády Sámuelné* (?–1805): Hodosi Klára, férje székely lovassági alezredes (*ném.*: *obrist-lieutenant*) volt.
- (185), (203) [1804. jún. 3.] *Felix Bánya*: Félix-ferdő vagy Félix-bánya (ma: Băile Felix [R]), egykor a jászóvári premontrei rend birtokában lévő fürdőhely Nagyvárad mellett. Ettől kb. 2 km-re lévő másik gyógyfürdő a Püspöki fürdő vagy Szent László-fürdő, amely Hájó községhez tartozott (ma: Băile Episcopostii; [R]).
- (204) [1804. jún. 18.] *Szarka*: (a Bihar vármegyei aljegyzőről további adatokat nem találtunk.)
- (185), (204) *Sauer Kajetán*, gróf (?–1810): nagyváradi püspök. Gróf Batthyány Strattmann József érsek unokaöccse és bizalmasa.
- (204) [1804. jún. 19.] *Sánta József*: nagyváradi adószedő. Sánta László testvére.
- (204) *Fráter István* (?–1806): bihari birtokos, a miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (204) [1804. jún. 20.] *Miskolczi*: (a nagyváradi lakosról további adatokat nem találtunk.)
- (204) *Thürzó*: bizonyára Turzó György, királyi testőr, majd Bihar vármegyei főszolgabíró (1806-tól).
- (185), (204) [1804. jún. 21.] *Haller Ferenc*, gróf: kanonok, krasznai esperes.
- (185), (204) *Wilbelmi / Wilbelmy*: (a generálisról további adatokat nem találtunk.)
- (130), (204) *plenipotentia* (lat.): teljhatalom, felhatalmazás ügyintézésre.
- (127), (185), (204) [1804. jún. 22.] *Anyámnak négy lova / öt lova / négy lova*: (a szövegek között ellentmondás van.)
- (127) *consternálódik* (lat.): megdöbben, megütközik.
- (204) *confusio* (lat.): zavar, megzavarodás.
- (185), (204) *Böszörmény* (Hajdú vm.): Hajdúböszörmény.
- (185), (204) [1804. jún. 23.] *Liszka* (Zemplén vm.): Olaszliszka.
- (127) [1804. jún. 24.] *előhozna valamelly levelet, melyet Maris hozzám intézett*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (127) *Lanassza*: Antoine Marin Lemierre (1733–1793) szomorújátéka, a fordítását Kazinczy 1793-ban adta ki. (→ 53. jegyzetmező)
- (127) *Lubin és Anette*: Jean François *Marmontel* (1723–1799) francia költő, író, drámaíró műve. Kazinczy fordítása kéziratban maradt. (→ 71. jegyzetmező)
- (127) *syllaba* (gör.): szótag.

- (127) *Kufsteinből Munkácsra vitettetése* alatt: Kazinczy két hónapos utazás után, 1800. aug. 25-én érkezik meg a munkácsi várbörtönbe. (→ 61. jegyzetmező)
- (128) *Rigó Sámson*: Molière *Le médecin malgré lui* színművének címe Kazinczy fordításában: *Rigó Sámson avagy a' bot-csinálta doktor* (1802-ben fordította, nem jelent meg).
- (128) *Gessner*, Salomon (1730–1788): svájci-német író, költő, festő. Kazinczy számára a *Geszner' Idylliumi* (Kassa, 1788) c. fordítása hozta meg az írói sikert. (→ 14. jegyzetmező)
- (128) *Daphne*: görög mitológiai alak, a pásztorköltészet kedvelt szereplője.
- (128) *declaratio* (lat.): kijelentés.
- (128) *substituál* (lat.): helyettesít.
- (128) *két gyermeke volt tömlöczben*: Kazinczy és öccse, Miklós (1774–1844), akit szintén letartóztattak a Martinovics-per kapcsán, de felmentették és – a fogsága beszámításával – 1795. máj. 17-én szabadon engedték. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (128) *gradus* (lat., rég.): lépcső, fok, fokozat.
- (128) *recurál* (lat.): fellebbez.
- (128) *remonstratio* (lat.): tiltakozás, kifogás.
- (128) [1804. jún. 25.] *előtte irtam-meg a' levelet az anyjának*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (204) [1804. jún. 27.] *Rátkay, I.*: talán Rátkay István, felsőregmecsi ügyvéd.
- (129) *dissimulál* (lat.): figyelmen kívül hagy.
- (129), (204) *egy levelet irtam valamelly Rézmetszőnek / levelet írok*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (129) *a' Jénai Mineralógiai Társaság Tagjának fogadta*: Johann Georg Lenz (1748–1832) a jénai egyetem ásványtan (gör.–lat.: *mineralógia*) tanára küldte meg Kazinczynak egy levélhez mellékelve a Mineralógiai Társulat diplomáját. L.: [*Mineralógiai diploma*] (jelen kötet, 119–120). (→ 70. jegyzetmező)
- (130) *Lefestette magát*: 1804-ig Kazinczyról (Krámeren kívül) Kininger, Klimesch és Stunder is készített portrét.
- (130) *sequestrum* (lat.): bírói vagyonzárlat.
- (130) *Viczay József* (1746–1810): kassai orvos, sebész. Kazinczy barátja. (→ 23. jegyzetmező)
- (130) *eruditus* (lat.): nevelés; művelt.
- (130) *plautusi szavát*: gúnyolódó szavát. Titus Maccius *Plautus* (i. e. 250 előtt–i. e. 184): római komédiaköltő.
- (130) *conscribál* (lat.): összeír, számbavesz.
- (130) *lucidum intervallum* (lat.): világos pillanat.
- (130) *almáriom* (lat., rég.): polcos, alacsony, írólapos szekrény.
- (130) *connotáltat* (lat.): összeszámáltat.
- (130) *Beothy János* (?–1786): Bihar vármegyei alispán (1783-tól). Lánya Beothy Victoria (1778–1823) 1797-től Kazinczy öccsének, Miklósának (1774–1844) az első felesége. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (131) *causticus* (gör.–lat.): maró, csípő.
- (131) *Kassán Nationalis Oskolák Inspectorá voltam*: Kazinczy 1786. nov. 11-én lett a kassai tanterület nemzeti (lat.: *nationalis*) iskoláinak felügyelője. (→ 41. jegyzetmező)
- (131) *Kapiné*: talán Kapy Józsefné (II.) Szentiványi Náni (Anna-Mária) (1770 k.–1831 után), akinek az apja Szentiványi Ferenc, a kassai kerület királyi biztosa (1785-től) és Sáros vármegye főispánja (1785–1823).
- (131) *Munkácon raboskodott*: Kazinczy 1800. aug. 25. és 1801. jún. 28. között raboskodott a munkácsi várbörtönben. (→ 61. jegyzetmező)
- (131) *detestatio* (lat.): elítélés, megvetés.
- (131) *bár elütötték volna Budán a' fejemet!*: Kazinczyra kétszer mondták ki a halálos ítéletet a Martinovics-perben: 1795. máj. 8-án a királyi tábla és 16-án a szeptemvirátus. A kegyelmi kérvényét máj. 29-én írta alá I. Ferenc. (→ 58. jegyzetmező)

(131) »Bocsásd-meg neki, mert nem tudja mit cselekszik!«: Kazinczy a keresztre feszített Jézusnak a kivégzőőre vonatkozó szavaira utal: „Jézus pedig monda: Atyám! bocsásd meg nékik; mert nem tudják mit cselekszenek.” (Luk 23,34.)

(131) *sub N[ume]ro 6.* (lat.): 'a 6. szám alatt'.

(131) *emancipálódik* (lat.): egyenjogúvá válik.

(131) *tutela* (lat.): gyám(ság).

73. jegyzetmező: 1804. júl.–dec.

68. [Kazinczy Ferencz Följegyzései] (131–137)

75. [1804–1805] (186–187)

76. [Kazinczy Ferencz „Diárium”] (204–207)

79. Engem illetők (323)

89. [Pályám emlékezete II.] (547–551)

92. [Pályám emlékezete V.] (708)

Nyáron Kazinczy továbbra is részt vett az összeírásban (*lat.: conscriptio*). 1804. júl. 25-én Kazinczy agyvérzést vagy agyérgörcsöt szenvedett: „Konyáron létemben megsujt a' guta.” (KAZINCZY, *Kalendarium* 1824 [?], 35b). Aug. 24-én „megjelenek Kázmérban” (uott, 40b). Aug. 27-én Kazinczy eljegyezte Nagykázméron gróf Török Sophie-t: „Gyűrű Kázmérban” (uott, 41a). Nov. 11-én kötöttek házasságot (*lat.: copulatio*). Kazinczy és felesége Nagykázméron élt 1805. jan. 26-ig.

A Kazinczy család említett tagjai:

anyám; Asszonyám; Asszm: Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812), Kazinczy anyja.

Kazinczy András, II. (1738–1804): Kazinczy nagybátyja. A Zemplén vármegyei *Beretőn* lakott (Berettő, ma Bracovce; SZK).

K[azinczy] Péter, III. (1747–1827): Kazinczy nagybátyja. 1799–1804 között Zemplén vármegyei helyettes (*lat.: substitutus*) alispán.

Laczi; László: Kazinczy László (I.) (1763–1807), Kazinczy öccse.

Klári: Kazinczy Klára (1766–?), Kazinczy húga. Férje 1788-tól: *Kraynik József (I.)* (1750–1817), Abaúj vármegyei táblabíró. Említett lányuk: *Terézia* (Cserscsi) (1791–?), *Máli* (Amália). Lakhelyük: *Ruska* (Abaúj-Torna vm.): Göncruszka.

Miklós: Kazinczy Miklós (1774–1844), Kazinczy öccse. Felesége 1797-től: *Beothy Victoria* (1778–1823), Beothy János (?–1786) Bihar vármegyei alispán (1783-tól) és Baranyai Borbála lánya.

József; Józsi: Kazinczy József (II.) (1772–1855), Kazinczy öccse. Felesége 1802-től: *Ragályi Mária Magdolna* (1778–1839). Említett gyermekük: *József (III.)* (1803–1852). Apósa („*ipája*”):

Ragályi József (I.) (1733–1804) Borsod vármegyei alispán (1787–1800), királyi tanácsos.

Susi: Kazinczy Zsuzsanna (1788-tól *Péchy Sándorné*) (1768–1842), Kazinczy húga.

Dienes: Kazinczy Dienes (1761–1824), Kazinczy öccse.

Julis: Kazinczy Julianna (1762–1844), Kazinczy húga.

(→ 4.1. Családfa/Bossányi és Kazinczy)

A Török család említett tagjai:

Gróf *Török Lajos* („*ipam*”, „*a Gróf*”) (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatójaként (1785–1796) Kazinczy egykori felettese, Kazinczy apósa. Birtoka és lakhelye az Abaúj vármegyei *Nagykázmér* (*Kázmér*, ma Vel'ký Kazimír; SZK) szlovák többségű település volt, amelynek birtokosai voltak még: Kazinczy Péter (III.), a Beothy család és mások.

Gróf *Török Lajosné* gróf Rogendorff Aloysia („*napam*”; „*Grófné*”; „*Gfné*”) (1754–1817): Kazinczy anyósa.

Gróf *Török József, III. (Pepi; Gr. P.)* (1777–1830): Kazinczy sógora. Felesége: báró *Vécsey Mária (Mici)*, *Vécsey Miklós (I.)* Szatmár vármegyei főispán lánya.

Gróf *Török Sophie Antonia* (S.) (1780–1842): Kazinczy felesége.

Gróf *Török Marie Susie* (1783–?): Kazinczy sógornője.

(→ 4.1. Családfa/Török)

Háttér –1804.

Aug. 11-én I. Ferenc felvette az Ausztria örökös császára címet. **Dec. 2-án** Bonaparte Napóleon megkoronáztatta magát, mint I. Napóleon. **Az év folyamán** megjelent Csokonai *Dorottya* c. víg-eposza és Bessenyei megírta *Tarimenes utazása* c. szatirikus regényét.

(547) *távoly létem*: utalás a fogságra.

(547) *machineria* (lat.–ném.): gépezet, szerkezet.

(132), (204), (548), (708) [1804. júl. 3., 25.] *Szent-Györgyi* József (1765–1832): Debrecen főorvosa. Csokonai és Kazinczy orvosa és barátja is. (→ 65. jegyzetmező)

(204), (550) [1804. júl. 4., szept. 2.] *Vay Miklós, I.*, báró (1756–1824): királyi kamarás, tábornok, hadmérnök, folyószabályozási királyi biztos. Felesége: báró *Adelsheim Joanna* (Johanna) (1776–1863). (→ 69. jegyzetmező)

(132), (204), (680) [1804. júl. 5., 31.] *Baranyi József*: (az összeírással megbízott tisztviselőről [lat.: *conscriptor*] további adatokat nem találtunk.)

(204) [1804. júl. 7., 22.] *Erdődy László*: felesége: *Patay Magdolna*.

(204) *Patay Pál*: Pogány Zsuzsanna férje.

(204) *Kardszag*: Karcag.

(204) *Hodosy Sámuel*: kapitány. Első felesége Pulszky Zsuzsanna, lányuk: Karolina; második felesége báró Podmaniczky Julie, gyermekeik: Miklós és Mária.

(204) [1804. júl. 9.] *Szunyoghy Katalin Mészáros Dánielné*: (további adatokat nem találtunk.)

(204) *John levele érkezik az én portrém próbanyomtatásával*: a bécsi rézmetsző Friedrich *John* (1769–1843) a Kininger rajza után készített rézmetszetét küldte el: l. KazLev, 3/675, Friedrich John – Kazinczynak, Bécs, 1804. máj. 24.

(204), (205) [1804. júl. 11., szept. 7.] *Vajda* (Bihar vm.): Biharvajda, ma Vaida (R).

(204) [1804. júl. 13.] *Diószeg; Janka* (Bihar vm.): Bihardiószeg, ma Diosig; Jankafalva (Ianca), ma Bihardiószeg része (R).

(204) *Dömsödi*: (további adatokat nem találtunk.)

(204) [1804. júl. 15.] *Sándorné*: (a nagyváradi lakosról további adatokat nem találtunk.)

(204) *Augarten*: park, városliget Nagyváradon.

(204) *Vitkóczy* Mátyás: nagyváradi professzor.

(204) *Valkovszky* János: a nagyváradi akadémia filozófiatanára, Dayka egykori tanítványa.

(204) *Kovács*: (további adatokat nem találtunk.)

(204) [1804. júl. 16.] *Rhédey Lajos*, gróf (1763–1831): a bihari inszurgens sereg parancsnoka (1795, 1805), Szatmár vármegye országgyűlési követe (1802), Bihar (1807–1825) és Bereg vármegyék adminisztrátora (1825–1830). Kácsándy Teréziának, Kazinczy ifjúkori barátnéjának férje. (→ 70. jegyzetmező)

(204) *Illyési József; Kristófi; Kapitány Makay* (további adatokat nem találtunk.)

(204) *Hatvani* Pál (1750–?): Bihar és Szabolcs vármegyék táblabírája. Hatvani István (I.) debreceni professzor fia.

(204) *Sas*: nagyváradi fogadó a Kőrös partján (a mai Fekete Sas szálló helyén), 1798-tól magyar színielőadásoknak adott helyet.

(204) [1804. júl. 22.] *Nyíri János béres; Sófi gazdasszony; Péchy Lajos*: (további adatokat nem találtunk.)

(204) [1804. júl. 24.] *a' Dobozi háznál*: az ekkor élő és Kazinczyval kapcsolatban lévő Doboziak: Fráter Istvánné *Dobozi Krisztina*, Dobozi Mihály lánya; *Dobozi Lajos* (1769–1842), ezredes (l. lentebb), Dobozi Mihály fia; *Dobozi Mihályné* (Kereki) Csanádi Teréz (aki nem a fenti Dobozi Mihály felesége).

(204) [1804. júl. 25.] *Vári*: (a jegyzőről további adatokat nem találtunk.)

- (204) [1804. júl. 27.] *Sylvester János* (1504–1552): író, bibliafordító *Grammatica Hungaro-latina* (Újsziget, 1539) c. művét másoltatta le Kazinczy. (→ 72. jegyzetmező)
- (132), (708) [1804. júl. 28.] *Epictét / Epictétus* (Epiktétosz) (60 k.–120 k.): görög sztoikus bölcselelő.
- (132), (204) *Seneca*, Lucius Annaeus (i. e. 4 és i. sz. 1 között–65): római államférfi, filozófus, költő, drámaszerző.
- (132), (204) [1804. júl. 31.] *Szám félreömlését, szemem hibás directióját maga vette észre az anyám / Az Anyám látta bajomat, [...] 's nem szánt*: Szentgyörgyi három nappal korábbi levele arra utal, hogy Kazinczy betegsége nem lehetett igazán súlyos, hiszen az orvos és barát inkább Kazinczy családi viszonyai, mintsem egészsége miatt aggódik: „Lelkem Kedves Barátom! Igazságtalan vagy; a' TE nagy tiszteletet érdemlő Drága Aszszony Anyád meghalgatta ezen szívből származott és egész energiával mondott kérésemet: »Hadd ne essem szentség törésbe!« és TE tsak kevéssel kisebb bűnbe ejteszsz. Eddig, ha szabad meg vallani, meg annyi örömet éreztem gyógyulásodon, mint más akarki: de bezzeg le forrázád a' philantiát; közel felit el vetted örömemnek. Ha reád haragudni lehetne, nem múltatnám el: de hogy nem lehet, bizonyítsa a' mi habok közt hányattató és szánakozást érdemlő szép Aszszony barátunk, ki e' héten kétszer nagy hittel állítá előttem, hogy ő reád nem haragszik, sőt tisztel és bletsül. Van ereje a' lelki esméretnek, van az igazságnak! De mind a' mellett is a' gyógyúlhatóság menjen egész gyógyulásig, és a' recidivával ne fáraszd magadat; quia iniuste Neptunum accusat, qui iterum naufragium facit!” (KazLev, 3/682, Szentgyörgyi József – Kazinczynak, 1804. jún. 29.)
- (132) *oeconomia* (gör.): gazdálkodás, szabályozott tevékenység.
- (132) *destinált* (lat.): elrendelt.
- (132), (205) [1804. júl. 31., aug. 31.] *Maris*: Nagy Maris (1788 k.–?): a Kazinczy család szolgárolója. (Sem róla, sem a göncruszánk lakó *anyjáról* nem találtunk további adatokat.)
- (204) [1804. aug. 1.] *Szárazné*: (a váncsodi lakosról nem találtunk további adatokat.)
- (204), (205) [1804. aug. 4., 5., szept. 9.] *Kereki* (Bihar vm.): Nagykereki.
- (204) [1804. aug. 6.] *Kis Imre, II.*: *szentpéterszegi* (Bihar vm.) prédikátor (róla és *fiáról* nem találtunk további adatokat).
- (205) [1804. aug. 8.] *Prónay Gábor*, báró (1748–1811): a pozsonyi iskolai kerület főigazgatója II. József alatt, Bars vármegye főispáni helytartója (1787–1788) és Gömör vármegye főispánja (1789–1811). (→ 56. jegyzetmező)
- (205) *Szirmay Ádámné [II.]*: báró Podmaniczky Terézia (?–1841), Podmaniczky Sándor (I.) lánya. (→ 4.1. Családja/Szirmay)
- (205) *Barcsay Kriska*: férje: *Sánta* László, Bihar vármegyei főszolgabíró, Sánta József testvére. Sánta László harmadik felesége volt Barcsay Krisztina.
- (205) [1804. aug. 9.] *Hirgeist Ferenc* (1774–1804): pesti joghallgató volt, amikor a Martinovics-perben halálra ítélték. Kegyelmet kapott, de csak 1802 szeptemberében szabadult. Hirgeist Leopold fia, Hirgeist Anna (Nini) bátyja. Kazinczy barátja.
- (205) [1804. aug. 13.] *Oroszi Pál*: tótvázsonyi lakos, a *Mondolat* egyik feltételezett szerzője.
- (205) *Album Kis Jánosnak verseihez*: Kazinczy egy üres albumot küldött *Kis János (I.)* (1770–1846) evangélikus püspök, író, költő barátjának, hogy verseit abban juttassa el hozzá (vö. KazLev, 3/778, Kis János – Kazinczynak, Nemesdömölk, 1805. jún. 15.). Kazinczy később kiadta a barátja verseit. (→ 59. jegyzetmező)
- (205) [1804. aug. 15.] *Kispércs* (Hajdú vm.): Mikepércs.
- (205) [1804. aug. 19.] *emancipálódik* (lat.): egyenjogúvá válik.
- (205) *Sárosyné*: Ilosvay Krisztina (Sárosy Andrásné, később gróf Tholdi Ádámné) (1782–1806): 1802 körül Kazinczy feleségül kívánta venni. (→ 65. jegyzetmező)
- (132), (205), (548) [1804. aug. 19., 24.] *az ifju szép Emigráns / Etoil*: Maximilien Etoile (a francia emigránssról további adatokat nem találtunk).
- (132), (205) [1804. aug. 19., 20.] *fixum* (lat.): előre megszabott fizetség, bér.
- (205) [1804. aug. 24.] *Domokos Sámuel* (?–1818): Abaúj vármegyei főügyész és táblabíró.
- (205), (323), (548) [1804. aug. 25.] *Lajos-napja*: aug. 25.
- (187), (205) [1804. aug. 25., dec. 15.] *Bodó Lajos*: szolgabíró (1804-ben), Ung vármegye főjegyzője.
- (187), (205) *Pápai Zsigmond*: esküdt, ügyvéd.

- (205) *Rácz Zsigmond*: ügyvéd (1804 k.)
- (133), (205) *Úri-szék* (rég.): feudális alapfokú bíróság, amely a földesúrtól függő személyek (jobbágyok, cselédek, birtoktalan familiárisok) felett, ill. a földesúr birtokán elkövetett kisebb bűnügyekben ítélezett.
- (549) *sexus* (lat.): nemiség, nem.
- (549) *familiaritas* (lat.): családiasság, bizalmas viszony.
- (549) *paroxysmus* (gör.–lat.): (láz) betegség hirtelen visszatérése, rohama; önkívületi állapot.
- (549) *kiszörbölni*: kiinni, kikortyolni.
- (133), (205) [1804. aug. 25., 26.] *declaratio* (lat.): kijelentés, házassági nyilatkozat.
- (549) [1804. aug. 26.] *commód* (fr.–ném.): komód, fiókos szekrény.
- (133) *livra* (fr.): livre; francia ezüstpénz.
- (133) *egyenesen megírom, mit mond reá az Anyám*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (205) [1804. aug. 27.] *magistratualis* (lat.): városi v. vármegyei előljáróság, tanács.
- (205) *Bikkpatak*: patak Nagykázmér mellett.
- (133), (206) [1804. aug. 27. után, szept. 24.] *Pleznyszki Ferenc / Franz*: munkácsi rabként és szabadulása után is Kazinczy inasa.
- (134) *attachirozva* (ném., rég.): kötve, kötődve (vkihez).
- (134), (186), (207) [1804. aug. 27. után, dec. 6.] *Meczner Pál*: Zemplén vármegyei orvos és főszolgabíró (1768–1832).
- (134) *9 esztendő előtt két fiáért esdeklett*: Kazinczy öccsét, Miklóst szintén letartóztatták a Martinovics-per kapcsán, de felmentették és – a fogsága beszámításával – 1795. máj. 17-én szabadon engedték.
- (134) *szerviett* (fr.): asztalkendő, szalvéta.
- (205) [1804. aug. 31.] *Kér* (Abaúj-Torna vm.): Abaújkér.
- (205) *Puky*: vagy *Puky Ferenc* jogász, mérnök, Nógrád vármegyei főjegyző (1790-től), majd alispán (1792-től), tanácsos. Vagy a testvére: *Puky László* (1753–1816), Abaúj vármegyei főszolgabíró, majd alispán (1784-től és 1790-től), országgyűlési követ, helytartói tanácsos (1815-től), a miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Vagy *Puky István* (l. alább).
- (205) *Fáy Károly néma fijával*: Fáy Károly két fiáról tudunk: Dániel (?–1849) és Károly (?–1856).
- (205) [1804. szept. 1.] *Tokajban írom a' jelentő leveleket Miklós öcsémnek, Kisnek, Némethnek, Virágnak*: *Kis János* (I.) (1770–1846): evangélikus püspök, író, költő; *Németh László* (Jobbázi) (1770–1806): a győri evangélikus gimnázium tanára és igazgatója (1796-tól); *Virág Benedek* (1754–1830): pálos szerzetes, pap, költő, történetíró, tanár. (→ 59. jegyzetmező; → 76. jegyzetmező; → 55. jegyzetmező; az említett levelek elvesztek vagy lappanganak.)
- (205) *Grzembzski*, gróf: (további adatokat nem találtunk)
- (205) *Dorog* (Hajdú vm.): Hajdúdorog.
- (205) [1804. szept. 2.] *Frimont*, Johann Maria, gróf (1759–1831): magyar honpolgárságot nyert osztrák tábornok. 1792-től vett részt a francia háborúban, 1805-ben Debrecenben állomásozott, 1809-ben Győr védője volt. 1821-től herceg. Frimont Péter Ferenc apja, Gyulai Karolina (Lotti) apósa.
- (134), (205) [1804. szept. 3., 4.] *nagy dolgokat kell elébe adnom Asszonyámnak... / Asszonyámnak jelentem*: a házasság bejelentését lényegében ugyanígy írja meg Kazinczy egy néhány nappal később Szentgyörgyihez írt levelében: KazLev, 3/692, Kazinczy – Szentgyörgyi Józsefnek, Ujfalu, 1804. szept. 10.
- (205), (550) *Batthyáni Aloyz/Aloysius*, gróf (1750–1818): jezsuita (1767–1769), katona (1769-től), az 1790/91-es országgyűlés főrendi táblájának reformer tagja, kamarás. Debrecenben lakott.
- (205) *Tibavszki*: őrnagy, geológus.
- (205) *poenaque deum* (lat.): isten büntetése.
- (135) *stratagéma* (gör.): harcmódor, hadvezetés.
- (135) *Megírtam Dienesnek, 's nem felelt. [...] Megírtam Laczinak, 's nem felelt. – Megírtam Józsinak, 's nem felelt. – Julis is, Miklósné is felelték.*: (az említett levelek elvesztek vagy lappanganak.)

- (135) *Februáriusban Dienesnek négy levelet írtam:* (az említett levelek elvesztek vagy lappanganak.)
- (135) *glossza* (gör.): (rosszálló) megjegyzés.
- (135) *Maszli:* (a regmeci erdőkerülőről további adatokat nem találtunk.)
- (135) *levelet [...] Regmeczre József öcsémhez:* (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (135), (205) *a' Kázmérba [...] szólló / írom a' levelet Kázmérba:* (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (135), (206) *Bárczay Ferencz régi barátomnak szólló: Bárczay Ferenc (II.)* (1766–1836): Abaúj vármegyei szolgabíró, Kazinczy sárospataki iskolatársa, barátja (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*). Az említett levél, amelyben a lánykérést Kazinczy a kötetünkben közölt szövegekhez hasonlóan írja meg: KazLev, 23/5701, Kazinczy – Bárczay Ferencnek, Érsemlyén, 1804. szept. 7.
- (135) *dispensál* (lat.): mentesít.
- (135) *instruál* (lat., rég.): felszereléssel ellát.
- (135) *Bossányi János-féle házát:* a nagypapa testvérének, *Bossányi Jánosnak* (1703 után–1760) a volt háza. (→ 4.1. *Családfa/Bossányi*)
- (135) *A' leveleket a' Conscriptió elvégzésekor írtam Bagosról:* (az említett levelek elvesztek vagy lappanganak.)
- (136) *contremandál* (fr.): ellenkező utasítást ad, megakadályoz.
- (205) [1804. szept. 9.] *Kerekjártó:* (további adatokat nem találtunk.)
- (205) *Újfalú* (Bihar vm.): Berettyóújfalú.
- (205) [1804. szept. 12.] *Kovácsi* (Bihar vm.): Pusztakovácsi, ma: Bakonszeg része. Bessenyei György utolsó éveit itt élte le és itt is temették el.
- (205) *Bessenyei György* (1746–1811): író. (→ 12. jegyzetmező)
- (205), (206) [1804. szept. 14., 21.] *Sophienak első levele; 2dik levele Sophienak:* az egyetlen ismert levél, amit Kazinczyhoz írt Török Sophie: KazLev, 2/495, Gr. Török Zsófia – Kazinczynak, Nagykázmér, 1801. nov. 14.
- (205) [1804. szept. 14.] *Dobozi Lajos* (1769–1842): ezredes. A bécsi katonai intézetben tanult. Részt vett a török háborúban, ahol együtt szolgált Fazekas Mihállyal. A Bihar vármegyei nemesi felkelők alezredese 1792-ben, ezredese 1809-ben. Dobozi Mihály fia.
- (205) [1804. szept. 15.] *Puky István* (1779–1848): Csokonai közeli barátja, támogatója (vö. CSOKONAI 1999, 593–596).
- (205) *Komjáthy Ábrahám* (1743–1827): jogi doktor, miskolci iskolaigazgató, református lelkész, porosznyai esperes. Kazinczy egykori sárospataki diáktanítója. (→ 12. jegyzetmező)
- (205) [1804. szept. 17.] *Miklós Ferenc* (Miklóssy) (?–1810): nagyváradi római katolikus püspök (1800–1810).
- (205) *pontificál* (lat.): főpapi misét mutat be.
- (205) *techna* (gör.–lat.): ármány, ügyeskedés.
- (206) [1804. szept. 19.] *te deum* (lat.): római katolikus hálaadó istentisztelet.
- (206) *Dioszegi:* nagyváradi prédikátor és esperes (?).
- (206) [1804. szept. 20.] *az Oláh Püspöknél:* Darabant Kornél (?) (1733–1806), nagyváradi román görög katolikus püspök (1789-től).
- (206) [1804. szept. 24.] *Turnus:* (a kassai nyerges és szíjgyártó [*ném.: sattler*] mesterről további adatokat nem találtunk.)
- (206) *Jó a' szép Nincsi anygali levele; kinek 25dben felelek:* Hirgeist Anna (*Nincsi*; báró Prónay Simonné 1802-től), (1783–1825), Hirgeist Leopold lánya, Hirgeist Ferenc húga (→ 58. jegyzetmező). (Az említett levelek elvesztek vagy lappanganak.)
- (206) [1804. szept. 30.] *Csóka János* (?–1812 előtt): érsemlyéni református lelkész, aki Kazinczy jegyességét kihirdette.
- (186), (206) [1804. nov. 3., 24.] *Lónyai Gábor, I.* (1778–1824): Zemplén vármegye rendes (*lat.: ord[inar]ius*) alispánja és országgyűlési követe (1804–1809). Felesége: báró Prónay Piroska, gróf Ráday Pálné (II). Prónay Ágnes és Kubinyi Gáspárné Prónay Honorata testvére (feltehetően ez utóbbi az említett *Honorata Lydia*). (→ 70. jegyzetmező)
- (206) [1804. nov. 4.] *Pazony* (Szabolcs vm.): Nyírpazony.
- (206) *damasz plusch* (rég., fr.–ném.): mintás, fényes szövet.

- (186), (206) [1804. okt. 8., nov. 13.] *Szilvás* (Abaúj-Torna vm.): Szilvásapáti, ma Vyšné Opátske (SZK).
- (206) [1804. okt. 8.] *Theréz*: talán a Radvánszky Terézia (Szerencsy Józsefné) (?–1829 után).
- (206) *Mit der ersten welche Sie Ihrer Sophie...*: 'Az első megbántással, amelyet ön Sophie-nak vagy Sophie önnök okozna, minden el lenne rontva.'
- (206) *Wécsey Miklósné [I.] Orczy Mária*, bárónő (?–1805): az apja Orczy Lőrinc (I.), a férje Szatmár vármegyei főispán.
- (206) *Soeur Stanislas*: a gróf Török család otthonában talán egy rózsakeresztes (nő) képe függött, vö.: KazLev, 12/2739, Kazinczy – Horváth Ádámnak, Széphalom, 1814. szept. 21. (A rózsarendről: H. BALÁZS 1967, 137. Ugyanerről a képről: „a’ Stanislas képe alatt az ágyon”, *jelen kötet*, 269.) *Soeur* (fr.): nőtestvér, nővér.
- (206) [1804. okt. 20.] *Halász*: talán Bodroghalász (Petráhó), ma Sárospatak része.
- (206) [1804. okt. 23.] *Szabó Mihály*: (a debreceni lókupecről további adatokat nem találtunk.)
- (136), (206) [1804. okt. 25.] *Kóly* (Bihar vm.): ma Coliu (R), Nagykágya (Cadea) része. A kólyi hegyen 1802-től 1806-ig Kazinczy szőlőt birtokolt.
- (136) *Keserű* (Bihar vm.): Érkeserű, ma Cheşereu (R). Részben a Kazinczy család birtoka volt.
- (136) *conditio* (lat.): feltétel.
- (136), (206) *Comáromy Ferenc (Kóji)* (?–1816). Apja: *Comáromy Lajos*: Abaúj vármegyei ülnök. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (136) *praetextus* (lat.): itt: ürügy.
- (136) *Szűnyogd* (Bihar vm.): ma Suiug (R). Bossányi Zsuzsanna hozományaként lett a Kazinczy család birtoka.
- (136), (206) [1804. okt. 25.] *József öcsém állította, azt írtam Bárczay Ferencznek, hogy én kevélyen tekintek le ezután a’ testvéreimre, mert az én feleségem mágnás leány / ...hogy én Bárczay Ferencznek azt írtam, hogy kevélyen fogok lenézni a’ testvéreimre*: l. a fentebb hivatkozott Bárczayhoz írt levelet. Egy későbbi levélben így emlékszik vissza Kazinczy: „Mondta nekem az Anyám, hogy Jösi olvasta a’ hozzád írt Septemberi levelet, és nagyon meg van az által sértve, hogy én azt írtam neked, hogy Grófi leány lévén a’ mátkám, már most én kevélyen nézek-le reá és a’ több testvéreimre. – Feri, mit írt valaki egy szives barátjának és a’ maga szíve elkeseredésében, arról egy fertály vagy felesztendő mulva emlékezni nem fog könnyen [...]” (KazLev, 23/5706, Kazinczy – Bárczay Ferencnek, Érsemlyén, 1805. márc. 30.) Egy Kazinczy Péterhez írt levelében is panaszkodik Kazinczy a levél ellopására: „Lejő József Öcsém a Debreczeni szüreti vásárra, egy Bárczay Ferentől gyalázatosan ellopott levélből azzal az igazságtalan váddal fest le, hogy én fenyegetőzőm, hogy testvéreimre kevélyen fogok lenézni, mert nekem Mágnás feleségem lesz, ’s Asszonyámat olly tűzbe hozá, hogy a’ mi historiánk a hegyen nem vala kisebb, ’s rútabb, mint a’ Halmágyi és Domokos Jakab históriája, melyre majd az egész hegy összefutott puskával kergetvén egyike a’ másikat.” (KazLev, 22/5457 [769/a.], Kazinczy – Kazinczy Péternek, Érsemlyén, 1805. jún. 3.)
- (206) [1804. nov. 11.] *Kadlubják Pál*: kázméri plébános, Kazinczy esketője, lányainak keresztelője.
- (206) *Nedeczky Imre*: (a kázméri aljegyzőről további adatokat nem találtunk.)
- (206) *immatriculált* (lat.): anyakönyvbe bejegyzett.
- (206) *Geizler Józsefné Szentmiklósi Mária*, báróné: *Szentmiklósi Mihály* testvére.
- (206) *Vécsey Leopoldina*, bárónő (Czóbel Lászlóné): Vécsey Miklós (I.) Szatmár vármegyei főispán lánya. Testvére: gróf Csáky Antalné *Vécsey Náni* (Anna Mária) és gróf Török Józsefné (III.) *Vécsey Mária (Mici)*.
- (206) *Splényi Caton*, bárónő (*Katón*, Katalin; 1808-tól Zoltán Pálné): báró Splényi Gábor Szabolcs vármegyei főispán lánya. Testvére: báró *Splényi Mancsi* (Magdolna).
- (206) *Geizler József* (Geisler) báró: felesége Szentmiklósi Mária.
- (206) *Mocsáry*: (további adatokat nem találtunk.)
- (206) *Szirmay Antal, I.* (1747–1812): történetíró, levéltáros, zempléni birtokos. Második feleségétől született, említett fia: *Szirmay Antal (II.)* (1785–?). (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (136), (186), (207) [1804. nov. 11., 15., 16.] *Balajt* (Borsod vm.): a Ragályi család birtoka.

- (186), (207) [1804. nov. 12.] *Biste* (Abaúj [1881-től Zemplén] vm.): ma Byšta (SZK).
- (136) [1804. nov. 16.] *reflexio* (lat.): megjegyzés, észrevétel.
- (136) *prendre du caffè, nem boire du caffè* (fr.): 'kávét venni, nem kávét inni'.
- (136) *Az esketés actusáról [...] az Anyámnak levelet írtam:* (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (136) *eggyAnyához illő választ adott:* (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (187), (207) [1804. dec. 15., nov. 17.] *Ich bleibe bei meiner razza.*: 'Én maradok az én fajtámnál.' (E mondat a két közölt szövegben eltérő dátumnál van.)
- (186) [1804. nov. 18.] *ad Szilvás pro nocte* (lat.): 'Szilvás[apáti]ra éjszakára'.
- (207) Csörgő Pál (?–1805): gárdista. Felesége: báró Splényi Anna (később gróf Sztáray Kristófné).
- (207) *ich sey ein Büffel oder Rhinoceros* (ném.): 'mintha bivaly vagy orrszarvú volnék'.
- (207) *Mekler:* (a törzstiszt [ném.: *stabälis*] seborvosról további adatokat nem találtunk.)
- (186), (207) [1804. nov. 19.] *Regete Ruszka* (Abaúj-Torna vm.): Regeteruszka, ma Ruskov (SZK).
- (207) [1804. nov. 20., 21.] *Theréz:* Radvánszky Terézia (Szerencsy Józsefné) (?–1829 után), Radvánszky János lánya. Testvére: Radvánszky *Polyxén* (Blidli; Újházy Sámuelné 1794-től) (?–1831 után).
- (207) *Batthyány Antalné*, grófné: gróf Rogendorff Josefín.
- (186) [1804. nov. 22.] *István* (?–1805): regmeci molnár (?).
- (186), (207) [1804. nov. 23.] *Szomotor* (Zemplén vm.): ma Somotor (SZK).
- (186), (207) *Szölöske* (Zemplén vm.): ma Viničky (SZK).
- (186) [1804. nov. 25.] *Botka:* vagy *Botka Lajos* Szatmár vármegyei főszolgabíró (1817), országgyűlési követ (1827), vagy testvére, *Botka Menyhért* derecskei ügyvéd.
- (186) [1804. nov. 26.] *proCongressu* (lat.): 'a kongresszusra'; vagyis a sátoraljaújhelyi megyegyűlésre.
- (207) *Jekelfalusi* József (1766–1826): Zemplén vármegye országgyűlési követe (1808; 1811/12). Jelentős összeget ajánlott fel a Ludovika Akadémiára, a Nemzeti Múzeumra és a zempléni árvák javára.
- (186), (207) [1804. dec. 3., 6.] *Szentmiklósi Józsefné:* (további adatokat nem találtunk.)
- (137) [1804. dec.] *arrogancia* (lat.): kihívó viselkedés, szemtelenség.
- (137) *distinctió* (lat.): megkülönböztetés (rang, társadalmi helyzet alapján).
- (137) *Halmágyi László* (?–1810): Szolnok vármegyei táblabíró. Felesége Domokos Mária, akinek a testvére *Domokos Jakab* (1756–1821), Bihar vármegyei főadószedő és alispán. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (137) *levelet küldöttem Sophienak:* (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (137) *Elekné:* (a pozsonyi lakosról és családjáról nem találtunk adatokat.)
- (186) [1804. dec. 4.] *Rátkay, I.*: talán Rátkay István, felsőregmeci ügyvéd.
- (186) [1804. dec. 5.] *meuble* (fr.): bútor, kanapé.
- (186) [1804. dec. 8.] *Markó:* (további adatokat nem találtunk.)
- (207) *Azt írván Asszanyám....:* (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (186) [1804. dec. 9.] *Zsámbáné:* (a sárospataki lakosról további adatokat nem találtunk.)
- (207) *Máli:* talán Kraynik Amália, Kazinczy húgának, Klárának és Kraynik Józsefnek (I.) a lánya. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (207) *dissimulál* (lat.): figyelmen kívül hagy.
- (186) [1804. dec. 10.] *Levél Ürményinek:* Kazinczy Marmontel *Szívképző Regéit* kívánja Ürményinek ajánlani és arcképével megjelentetni, ehhez kéri az ország egyik legtekintélyesebb személyének hozzájárulását (l. KazLev, 3/708, Kazinczy – Ürményi Józsefnek, Nagykázmér, 1804. dec. 10.)
- (187) [1804. dec. 15.] *Lieber schuldig als falsch.* (ném.): 'Inkább bűnösen, mint hamisan.' „E’ napokban ismét vala örömem megújítani tapasztalásomat: magam valék a’ gyermekkel, mondtam neki valamit, ’s számba nem vévén valamelly semmi tekintetű dolgot, úgy szóltam felőle mint nem voltról. A’ soha nem hazudott gyermek emlékeztete, és ez azt hiteti velem, hogy ő is elmondja valaha a’ mit az Anyja tíz esztendő előtt: Lieber schuldig als falsch! – Sophienak ezt a’ szavát a’ Bácsmegyei megett álló Toldalék levélben feldolgoztam. – Engedj-meg fecsegésemnek;

- atya vagyok, 's ez nagy gyengém.” (KazLev, 12/2809, Kazinczy – B. Wesselényi Miklósnak, Széphalom, 1814. dec. 25.)
- (187) *Ich habe [...] mutterl[.] [...] , ich habe nur natürl[.]* (ném.): 'Én [...] anyai [...], én [...] természetesen csak [...]' [?].
- (187) *A. du bist sch. S. Ich bin sch? M. Dehogy bist du es nicht? Wir sollen d[...] nicht siegen?* – (ném.): 'A. te [sch=schuldig? vétkez?] vagy. Én vagyok [vétkez?] M. Dehogy Ne győzzünk [...]?' [?].
- (187) [1804. dec. 17.] *Splényiek*: bizonyára báró Splényi Gábor Szabolcs vármegyei főispán lányai: báró *Splényi Caton* (l. fentebb), és/vagy *Náni* (Anna; Csörgő Pálné, később gróf Sztáray Kristófné), és/vagy *Manci* (Magdolna).
- (187), (207) [1804. dec. 18.] *Kassai Püspök / Szabó András* (1738–1819): az első kassai püspök (1804–1819). (→ 51. jegyzetmező)
- (187) [1804. dec. 19.] *8 Levél a' Postán*: 1804. december első feléről egyetlen Kazinczynak küldött levelet sem ismerünk, a nyolc levél egyike talán: KazLev, 22/5453 (705/a), Ruzsicskay György – Kazinczynak, Prága, 1804. nov. 30.
- (187), (207) [1804. dec. 23.] *Szemere László, I.* (1748–1812): Ung vármegye követe (1802-ben). Szemere István testvére. Felesége: Vatai Krisztina. Öt lány, köztük Szemere Krisztina és Teréz, és három fiú apja.
- (207) *Lasztócz* (Zemplén vm.): ma Lastovce (SZK). Részben a Szemere és a Kazinczy család birtoka; a Kazinczyakhoz Szirmay Terézia (I.) hozományaként került a birtokrész, ezt Kazinczy Péter (III.) örökölte.
- (187), (207) *Gálszécs* (Zemplén vm.): ma Sečovce (SZK).
- (187), (207) *Horváth (Kocsi)*: (további adatokat nem találtunk.)
- (207) *Juhász János*: 1803-ban pesti egyetemista, Virág Benedek pártfogoltja.
- (187), (207) [1804. dec. 24.] *Szirmay Pál* (1751–1822): visszavonult főhadnagy. 1798-ban a Zemplén vármegyei gyűlésen tett kijelentése miatt hűtlenségi per indult ellene. (→ 4.1. Családfa/Szirmay)
- (187), (207) [1804. dec. 25.] *Cseb* (Zemplén vm.): Nagycseb, ma Žbince (SZK).
- (207) *Pazdics* (Zemplén vm.): ma Pozdišovce (SZK). Főbb birtokosai: a Szirmay, a Péchy, a Szulyovszky és a Boronkay családok; itt lakott Kazinczy nagybátyja, András is.
- (207) *Szirmay Andrásné (III.)*: Horváth Anna (Stansics, Grádeczi) (?–1808), Horváth Boldizsár lánya, Berzeviczy Gergely unokatestvére. (→ 4.1. Családfa/Szirmay)
- (207) *Szirmay Jeanette* (Johanna) (?–1831): férje: *Szirmay Tamás (III.)* (?–1807). (→ 4.1. Családfa/Szirmay)
- (187), (207) [1804. dec. 27.] *Körtvélyes* (Zemplén vm.): ma Hrušov (SZK).
- (187), (207) [1804. dec. 28.] *Miglész* (Zemplén vm.): ma Milhostov (SZK).
- (551) *Párkák*: a görög mitológiában a sors istenői.

74. jegyzetmező: 1805. jan.–jún.

68. [Kazinczy Ferencz Följegyzései] (137–141)
75. [1804–1805] (187–194)
76. [Kazinczy Ferencz „Diáriuma”] (207–210)
92. [Pályám emlékezete V.] (709–714)

1805. jan. 26-ig Kazinczy és felesége, gróf Török Sophie Nagykázméron élt. Az év első hónapjaiban Kazinczy folytatta a népszámlálási munkát (*lat.: conscriptio*).

A Kazinczy család említett tagjai:

Anyám; Asszonyám: Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812), Kazinczy anyja.

Péter Bátyám; Kazinczy Péter (III.) (1747–1827): Kazinczy nagybátyja.

Dienes: Kazinczy Dienes (1761–1824), Kazinczy öccse.

Klári: Kazinczy Klára (Kraynik Józsefné [I.]) (1766–?), Kazinczy húga.

Susi: Kazinczy Zsuzsanna (1788-tól *Péchy Sándorné*) (1768–1842), Kazinczy húga. Férje: *Péchy Sándor* („P. S.”) (1757–1811). Említett gyermekük: *Péchy Klári* („P. K.”) (?–1811).

József: Kazinczy József (II.) (1772–1855), Kazinczy öccse. Felesége 1802-től: *Ragályi Mária Magdolna* („*Józsine*”) (1778–1839), *Ragályi József (I.)* (1733–1804) Borsod vármegyei alispán (1787–1800) és királyi tanácsos lánya.

Miklós: Kazinczy Miklós (1774–1844), Kazinczy öccse. Felesége 1797-től: *Beothy Victoria* (1778–1823), Beothy János (?–1786) Bihar vármegyei alispán (1783-tól) és Baranyai Borbála lánya.
(→ 4.1. Családfa/Kazinczy, Péchy és Bossányi)

A *Török család* említett tagjai:

Gróf *Török Lajos* („*ipam*”, „*a Gróf*”) (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatójaként (1785–1796) Kazinczy egykori felettese, Kazinczy apósa. Birtoka és lakhelye az Abaúj vármegyei Nagykázmér (*Kázmér*, ma Vel'ký Kazimír; SZK) szlovák többségű település volt, amelynek birtokosai voltak még: Kazinczy Péter (III.), a Beothy család és mások.

Gróf *Török Lajosné*, gróf Rogendorff Aloysia („*napam*”; „*a Grófné*”) (1754–1817): Kazinczy anyósa.

Gróf *Török József, III. (Pepi; „Gróf József”)* (1777–1830): Kazinczy sógora, Török Lajos fia. Felesége: báró *Vécsey Mária*, báró *Vécsey Miklós (I.)* (1749–1829) kamarás, helytartósági tanácsos, Szatmár vármegyei főispán (1803–1829) lánya.

Gróf *Török Sophie Antonia* (1780–1842): Kazinczy felesége, Török Lajos lánya.

Gróf *Török Marie Susie* (1783–?): Kazinczy sógornője, Török Lajos lánya.

(→ 4.1. Családfa/Török)

Háttér – 1805/1.

Jan. 28-án meghalt Csokonai, a **29-ei** debreceni temetésen jelen volt Kazinczy és az ifjú Kölcsey Ferenc is. **Jan. 29-én** I. Ferenc átszervezte (visszaalakította) az államigazgatási rendszert.

(137) [1805. jan.] *Balajt* (Borsod vm.): a Ragályi család birtoka.

(137) *poszpász* (fr.): csemege, utóétel.

(137) *delicatessz* (fr.): finomság, tapintat.

(137) *felba* (ném.): félbársony.

(137) *petinet* (fr.): mintás kötött ruha.

(137) *recenseál* (lat.): megvizsgál, elemez, bírál.

(137) *interé* (fr.): érdeklődés.

(137) *zephbir* (gör.): vékony pamutszövet.

(138) *expressio* (lat.): kifejezés.

(138) *Maris*: Nagy Maris (1788 k.–?): a Kazinczy család szolgálója.

(138) *contrast* (lat.): ellentét.

(207) [1805. jan. 2.] *Markó; Hufiovsky; Timkó; Hideg András*: (további adatokat nem találtunk.)

(207) *Sarlóskor*: Sarlós Boldogasszony ünnepén, júl. 2-án.

(207) [1805. jan. 6., márc. 27.] *Manczi*: (a szolgárólól további adatokat nem találtunk.)

(208) [1805. jan. 7.] *Meczner Pál*: Zemplén vármegyei orvos és főszolgabíró (1768–1832).

(208) *Parnó* (Zemplén vm.): ma Parchovany (SZK).

(208) [1805. jan. 13.] *Szemere Lászlóné (I.)*: Vatai Krisztina. Férje: Szemere László (I.) (1748–1812), Ung vármegye követe (1802-ben). Öt lányuk és három fiuk volt, közte: *Szemere Krisztina* (Kriska, írói álneve: Képlaki Vilma) (1792–1828), Szemere Pál első felesége (1814-től); *Szemere Teréz* (Bay Józsefné, 1812-től) (?–1817).

(208) *Biste* (Abaúj [1881-től Zemplén] vm.): ma Byšta (SZK).

(138) [1805. jan. 18.] *signál* (lat.): jel, jelzés.

(139) *proponál* (lat.): javasol, előterjeszt.

(139) *consumálva* (lat.): elvégezve, összeadva.

(139) *confrontál* (lat.): szembesít.

(139) *Január vége felé levelem érkezik Biharból*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)

(139), (209) [1805. jan., márc. 19.] *Keserű* (Bihar vm.): Érkeserű, ma Cheşereu (R). Részben a Kazinczy család birtoka volt.

- (139), (188) [1805. jan., febr. 11., 12., márc. 5.] *Nyíri; Nyíriné; Nyíriné veje / Kocsisné [...] Ferenc [...] Kocsis; Nyíri Pistáné*: a Nyíri család több tagja is dolgozott Kazinczyék szolgálatában: *Nyíri István (II.)* kocsis és a *felesége, Nyíri János* béres és talán *Nyíri Ferenc*.
- (208) [1805. jan. 20.] *Splényi ház*: bizonyára báró Splényi Gábor Szabolcs vármegyei főispán lánya: báró *Splényi Caton* (Katalin; 1808-tól Zoltán Pálné), és/vagy *Náni* (Anna; Csörgő Pálné, később gróf Sztáray Kristófné) és/vagy *Manci* (Magdolna).
- (208) [1805. jan. 23.] *Francz*: Plezsnyszki Ferenc, munkácsi rabként, majd szabadulása után is Kazinczy inasa.
- (208) [1805. jan. 26.] *Lónyai Gábor, I.* (1778–1824): Zemplén vármegye alispánja és országgyűlési követe (1804–1809). (→ 70. jegyzetmező)
- (208) [1805. jan. 28.] *Nagy András Úrtól ezer Rftot felveszek három esztendőre*: Kazinczy élete végéig nem tudta visszafizetni a kölcsönt *Nagy András*nak. Kazinczy özvegye 1832-ben táblázatot állított össze a tartozásokról, ebben törvényesnek ismerte el a követelést: „Csobai Nagy András / 1000 / 1805. novemberben [!] / Ez is scálát kíván / Ezt férjemmel szintűgy egygyütt vévén fel; való s igazságos adósságnak lenni tökéletesen megismérem.” (Idézi: BALLAGI 1891, 462–463.)
- (187), (208) *Nánás, Oláh Mih[ály]*: (a hajdúnánási lakosról további adatokat nem találtunk.)
- (187), (208) *Böszörmény* (Hajdú vm.): Hajdúböszörmény.
- (187), (208) *Csokonai* Vitéz Mihály (1773–1805): költő. (→ 62. jegyzetmező)
- (188), (208) [1805. febr. 1., 17.] *Kövér Imre* (?–1812): Kazinczy távoli rokona és hitelezője. Az érsemlyéni református egyház főkurátora (1795 k.)
- (188), (208) *P. Mné / Péchy Mihályné (III.)*: (Csepi) Zoltán Krisztina, Péchy Mihály (III.) alispánnak, Kazinczy keresztapjának a felesége. (→ 4.1. *Családja/Péchy*)
- (188), (189), (208) [1805. febr. 3., 24., márc. 10.] *Fr./Fráter Antalné; Fr[áter] Antal*: a férj az érsemlyéni református egyház felügyelője, az érsemlyéni mészárszék bérlője.
- (188), (208) *Dobsa*: talán Dobsa László.
- (188), (208) *P. K. / Péchy Klári* (Fényes Károlyné) (?–1811): Péchy Sándor és Kazinczy Zsuzsanna lánya. (→ 4.1. *Családja/Péchy*)
- (188) [1805. febr. 4.] *Eperjesi*: talán Eperjesi György, vagy Ferenc, az érsemlyéni asztalos.
- (188), (189) [1805. febr. 5.] *Balog György; a' Vajda*: (a cigányvajdáról további adatokat nem találtunk.)
- (188) *Márton*: (további adatokat nem találtunk.)
- (208) [1805. febr. 10.] *Szt.-Györgyi/Szentgyörgyi József* (1765–1832): Debrecen főorvosa. Csokonai és Kazinczy orvosa és barátja is. (→ 65. jegyzetmező)
- (188) [1805. febr. 12.] *Leveleket Regmeczre és Kázmba*: (az említett levelek elvesztek vagy lappanganak.)
- (188), (208) [1805. febr. 14.] *Maszli*: regmeci erdőkerülő.
- (188), (208) [1805. febr. 15.] *Szántó* (?): temesi ügyvéd, táblabíró.
- (188), (208) *Mózes*: (további adatokat nem találtunk.)
- (188) *John*, Friedrich (1769–1843): bécsi rézmetsző. Kininger 1803-as rajza nyomán 1804-ben készítette el Kazinczy rézmetszetét. Több üzenetet is váltottak. A Bécs és Érsemlyén közötti nehézkes levelezés miatt talán ekkor érkezett meg John január közepén feladott utolsó ismert levele: KazLev, 23/5703, John, Friedrich – Kazinczynak, Bécs, 1805. jan. 15.
- (188), (208) *Csanády Sámuelné* (?–1805): Hodosi Klára, férje székely lovassági alezredes volt.
- (208) *Kereki* (Bihar vm.): Nagykereki.
- (188) [1805. febr. 16.] *Levelek Postára*: 1805. febr. közepéről csak egy Kazinczy-levelet ismerünk: KazLev, 3/717, Kazinczy – Szentgyörgyi Józsefnek, Érsemlyén, 1805. febr. 10.
- (188) [1805. febr. 17.] *Sára asszony*: Kötélverő Mihályné (1740 k.–1806 után), Kazinczyék szolgálója.
- (188) [1805. febr. 18.] *Levél a' Gróftól*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (188), (209) [1805. febr. 21., jún. 6.] *Vincze* István: Kazinczy kocsisa.
- (188), (208) [1805. febr. 22.] *Piskolt; Piskolt* (Bihar vm.): ma Pişcolt (R).
- (208) *nyári-rapp* (ném., rég.): fekete (ló).

- (188), (208) [1805. febr. 22.] *Szilágyi György*: gulyás.
- (188) [1805. febr. 27.] *Levelek Regm. Kazm.*: (az említett levelek elvesztek vagy lappanganak.)
- (188), (190), (209) [1805. febr. 27., márc. 14.] *Tökéné*: Tőke (Teoke) Károlyné Bosnyák Elíze (Erzsébet; korábban Glaczingerné), lőcsei lakos, Kazinczy egyik hitelezője 1802-ben.
- (188) *Rott*: talán Johann Jakob Rott, német könyvkereskedő, bajor királyi könyvtáros, akitől Kazinczy 1806-ban több láda értékes könyvet vett.
- (189), (210) [1805. febr. 9., jún. ?] *item* (lat.): ugyanígy.
- (189) [1805. febr. 17.] *Maliz*: (további adatokat nem találtunk.)
- (189) [1805. febr. ?] *Gulácsi Sándor*: (további adatokat nem találtunk.)
- (189), (208) [1805. márc. 2.] *Szuli*; *Csegő Éva*: a Kazinczy család szolgátlányai.
- (189) [1805. márc. 5.] *Levél Pischtól*: az özvegy Sárosynétól az elhunyt férj egykori katonatársa Kazinczy közvetítésével kívánta a kölcsönadott pénzt visszakapni. A kapitány levelei és Kazinczy válasza elvesztek vagy lappanganak, de a levélváltásról Szentgyörgyi Józsefnek beszámoló Kazinczy-levél fennmaradt: → 72. jegyzetmező.
- (189) [1805. márc. 6.] *sattler* (ném.): nyerges és szíjgyártó mester.
- (189) *Cserey Farkas* (1773–1842): őrnagy, műgyűjtő, botanikus. 1805-től Kazinczy bizalmas barátja. Gróf Haller Krisztina férje, Wesselényi Miklós (I.) sógora, Cserey Miklós rokona. Az erdélyi nagybirtokossal ekkor Kazinczy Csokonai síremléke kapcsán váltott leveleket. A most említett *levél*: KazLev, 3/728, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Érsemlyén, 1805. márc. 6.
- (189), (208) [1805. márc. 7.] *Miklós András*: (a diákról további adatokat nem találtunk.)
- (189) *Sáfrányos*: talán egy vándorkereskedő (?).
- (189), (208) [1805. márc. 10.] *Nagy István*: érsemlyéni jegyző, *Nagy József* (Kazinczy keresztfia) és *Gábor (II.)* apja.
- (189) *Mileszné levele*: (az említett levél elveszett vagy lappang.) *Mileszné*: talán Hatvani Julianna, Hatvani István (I.) lánya, Milesz József (meghalt: 1793) debreceni orvos és kollégiumi tanár özvegye.
- (190) [1805. márc. 11.] *Gessn. Idyll. elvégeztem*: Salomon *Gessner* (1730–1788) svájci-német író, idillköltő, festő. Kazinczy legalább tizenháromszor fordította újra Gessner műveit. (→ 14. jegyzetmező)
- (190) [1805. márc. 12.] *Balázsínének a' fija*: Balácsi (Balázs) István kőlyi szőlőbirtokos felesége és fia.
- (190) *Buxa György*: (a murányi üvegesről további adatokat nem találtunk). *Murány* (Gömör és Kishont vm.): Murányalja, ma Murán (SZK).
- (190) *B. Vay*: Kazinczy a Vay család ekkor élő báró tagjai közül Miklóssal volt szorosabb kapcsolatban. Báró *Vay Miklós (I.)* (1756–1824): királyi kamarás, tábornok, hadmérnök, folyószabályozási királyi biztos. (→ 69. jegyzetmező)
- (190) *Batthyáni Aloysius*, gróf (1750–1818); jezsuita (1767–1769), katona (1769-től), az 1790/91-es országgyűlés főrendi táblájának reformer tagja, kamarás. Debrecenben lakott.
- (190) *Bornemisza ír*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (190) [1805. márc. 13.] *vallis* (fr.): szövet (?).
- (190) [1805. márc. 14.] *Décseiné*: (nem találtunk további adatokat.)
- (190) *Varga Istvánné*: (nem találtunk további adatokat.)
- (190), (209) *a' Postamester a' Tökéné levelével / ...praesentálja a' Tökénének 60 frttal megterhelt 's valabol a' Postán feltört levele borítékját*: a levelek feltörése gyakori volt, ezért tiltották a pénz postára adását: „A század utolsó évtizedeiben a leveleket, tudván, hogy pénzt tartalmaznak, gyakran kifosztották, eltüntették. Elszaporodtak a rablótámadások úgy, hogy 1786-ban a pénzküldés e módját szigorúan megtiltották, az elveszésért, kifosztásért már kártérítést nem fizettek.” (KAMODY 1989, 40–41.) (Az említett levél elveszett vagy lappang; *Tökéné*: l. fentebb.)
- (190), (209) *Mbfalva / Mbfva : Mibályfalva* (Bihar vm.): Érmihályfalva, ma Valea lui Mihai (R).
- (190), (209) *Osváth*; *Osváthné*: Osváth Lajos, érmihályfalvi birtokos, Szabolcs vármegyei főjegyző, országgyűlési követ (1796) és alispán (1805–1810).

- (190) [1805. márc. 15.] *Vesselenyi*: báró *Wesselényi Miklós (I.)* (1750–1809), az erdélyi országgyűlés ellenzéki vezetője, irodalompártoló, színházszervező zsidói birtokos, Kazinczy támogatója. (→ 75. jegyzetmező)
- (190) [1805. márc. 17.] *Fr[áter] Ferenc*: (nem találtunk további adatokat.)
- (190) [1805. márc. 19.] *Erős István*: piricsei lakos (?).
- (190), (209) [1805. márc. 20.] *Levelek Kázm. és Regm általa. [...] Levél a' Gróftól. Sarosyné retour. Buczy Emil. Sztgyitől és Budaitól / Sárosiné visszaküldi levelemet. Buczynak első levele*: az említett levelek közül csak Szentgyörgyi József ismert: KazLev, 3/735, Szentgyörgyi József – Kazinczynak, Debrecen, 1805. márc. 19. *Sárosyné*: Ilosvay Krisztina (Sárosy Andrásné, később gróf Tholdi Ádámné) (1782–1806): Kazinczy barátnéja: → 65. jegyzetmező; *Buczy Emil* (1782–1839): piarista pap, költő, tanár, a Magyar Tudós Társaság (MTA) levelező tagja (1832), gyulafehérvári kanonok, az Erdélyi Múzeum egyik alapítója. *Budai Esaiás* (1766–1841): debreceni professzor, református püspök, történész: → 63. jegyzetmező. *Retour* (fr.): visszajön (levél).
- (190) *Incas*: Marmontel regénye: *Les incas ou la Destruction de l'empire du Pérou dédié au roi de Suède* (Párizs, 1777). (Marmontel: → 71. jegyzetmező)
- (190), (209) [1805. márc. 23.] *Vajda* (Bihar vm.): Biharvajda, ma Vaida (R).
- (190), (209) *Margitai*: debreceni tanácsos.
- (190), (209) *Dobozi Mihályné*: (Kereki) Csanádi Teréz (?), fia: *Edvárd* (1805–?).
- (190), (209) [1805. márc. 23., jún. 8–20.] *Kóly / Kólyibegy* (Bihar vm.): ma Coliu (R), Nagyággya (Cadea) része. A kólyi hegyen 1802-től 1806-ig Kazinczy szőlőt birtokolt.
- (190) [1805. márc. 24.] *A' Püsp. levele*: (az említett levél, melyet vélhetően a nagyváradai római katolikus püspök Miklosi Ferenc írt [l. lentebb], elveszett vagy lappang.)
- (190) *Sándorné*: nagyváradai lakos (?).
- (190), (209) *Baranyi József*: Kazinczy tisztviselőtársa a népszámláláskor.
- (190), (209) [1805. márc. 25., 26.] *Hodosi; Hodosiné: Hodosy Sámuel* kapitány első felesége *Pulszky Zsuzsanna* (?–1806 k.), a második báró Podmaniczky Julie volt.
- (190), (209) *Rhédei Lajos*, gróf (1763–1831): a bihari inszurgens sereg parancsnoka (1795, 1805), Szatmár vármegye országgyűlési követe (1802), Bihar (1807–1825) és Bereg vármegyék adminisztrátora (1825–1830). Kácsándy Teréziának, Kazinczy ifjúkori barátnéjának férje. (→ 70. jegyzetmező)
- (190), (209) *Domokos Jakabné*: Uray Julianna. Férje: Domokos Jakab (1756–1821), a Wartensleben-ezredben hadnagy, majd Bihar vármegyei főadószerző és alispán, Domokos Lajos debreceni főbíró fia. (→ 4.1. Családfa/Comáromy)
- (190), (209) [1805. márc. 26.] *Püspök*: Miklosi (Miklóssy) Ferenc (?–1810), nagyváradai római katolikus püspök (1800–1810).
- (209) *Bogáthi Pál*: (nem találtunk további adatokat.)
- (190), (209) *Böthy / Beöthy*: az ekkor élő, Biharban hivatalt viselő és Kazinczyval kapcsolatban álló Beothyk: *Beothy László*, ezredes, Bihar vármegye második, majd első alispánja (1791–1803, 1803–1811); *Beothy Imre* (1744–1830), Bihar vármegyei aljegyző, ítélőmester, szeptemvir, udvari tanácsos.
- (190), (209) *Tisza*: talán Tisza László (?–1831), Bihar vármegye főjegyzője és országgyűlési követe, kamarás. Felesége: gróf Teleki Caton, gróf Teleki József (III.) testvére.
- (190) [1805. márc. 27.] *Félegyháza* (Bihar vm.): Biharfélegyháza, ma: Roșiori (R).
- (190), (209) *Úza Pál* (1763–1824): a Martinovics-perben elítélt ügyvéd, 1803 februárjában szabadt. (→ 60. jegyzetmező)
- (190) *Selind* (Bihar vm.): Érselénd, ma Șilindru (R).
- (190), (209) [1805. márc. 28.] *Semlyénbe a' Cserei, Gr. T. Jósef és Juhász lev. Batsányi retour / Batsányi levele retour*: az említett levelek közül csak Cserey Farkas és Juhász Jánosé ismert: KazLev, 3/736, Cserey Farkas – Kazinczynak, Kraszna, 1805. márc. 20.; uott, 23/5705, Juhász János – Kazinczynak, Pest, 1805. márc. 20. *Juhász János*: 1803-ban pesti egyetemista, Virág Benedek pártfogoltja. *Batsányi János* (1763–1845): költő, ekkor Bécsben élt. *T[eleki] József*: talán Tisza Lászlóné testvére, gróf Teleki József (III.) (1778–?).

- (190), (209) **Halmágyi László** (?–1810): Szolnok vármegyei táblabíró. Domokos Lőrinc testvérének, Máriának második férje. (→ 4.1. *Családja/Comáromy*)
- (190) **vizicatoria** (lat.–ném.): látogatás, vizsgálat.
- (209) [1805. ápr. 1.] **Csőrgő Pál** (?–1805): gárdista. Felesége: báró Splényi Anna (később gróf Sztáray Kristófné).
- (209) [1805. ápr. 2.] **Luby Károly** (1752–1805): Szatmár vármegye alispánja (1781–1804) és országgyűlési követe (1790), Ung vármegye királyi biztosa (1805).
- (191) **Kincses Dávid**: székelyhídi katonaorvos.
- (191) **Szgyi**: Szentgyörgyi József.
- (191) **Bojtorján**: (további adatokat nem találtunk.)
- (191) **Péchy Antal**: (nem találtunk további adatokat.)
- (191) [1805. ápr. 3.] **Fr[áter] István** (?–1806): bihari birtokos, a miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (191) **Bethlen Miklós**, gróf (1642–1717): erdélyi kancellár, önéletíró. 1704-ben felségsértés vádjával a bécsi udvar elfogatta és 12 évre börtönbe záratta. Bécsben halt meg. Említett műve – vélhetően – a magyarul 1804-ben megjelent önéletrajza: *Bethlen Miklós ifjúkori életének leírása* (Kolozsvár, 1804; első megjelenése: *Memoires historiques contenant l’histoire des derniers troubles de Transilvanie*, Amsterdam, 1736.)
- (191) **Otrókcsi Főris Ferenc** (1648–1718): református lelkész és nyelvész. Az ellenreformáció idején gályarabságot szenvedett (1675–1676). A magyar és a zsidó nép rokonságát állító történelmi és nyelvészeti munkássága miatt bírálta Kazinczy.
- (209) [1805. ápr. 3.] **Rhédey Ferenc**: Bihar vármegyei alispán (1816–1820). Gróf Rhédey Lajos és Zsuzsanna testvére.
- (139) [1805. ápr.] **Vécsey Miklós, I.**, báró (1749–1829): kamarás, helytartósági tanácsos, a temesi kincstári igazgatóság elnöke, szeptemvir (1809), Szatmár vármegyei főispán (1803–1829). **Mária** nevű lányát Kazinczy sógora, gróf Török József (III.) (**Pepi**) (1777–1830) vette feleségül. (→ 56. jegyzetmező)
- (139) **aufsatz** (ném.): (ezüst)nemű.
- (139) **Kassára érven, elkeseredve írtam egy levelet**: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (139) **postilion** (fr., rég.): postaló.
- (191), (209) [1805. ápr. 12., 13., 15.] **Antal inas; Katkó; Badar**: (további adatokat nem találtunk.)
- (191), (209) **Vécseyné halálát hozza a’ levél. Cserey Farkas. / B. Vécsey Miklósné balálának bírét hozza a’ Grofné levele**: a Vécseyné haláláról tudósító – vélhetően gr. Török Lajosné által írt – levél elveszett vagy lappang; a Csereyhez címzettet l.: KazLev, 3/746, Cserey Farkas – Kazinczynak, Kraszna, 1805. ápr. 8.
- (191) [1805. ápr. 16.] **en visite** (fr.): látogatás közben (betörés közben).
- (191), (209) [1805. ápr. 18.] **megtürköli** (táj.): megdöfi (a tehén).
- (191), (209) [1805. ápr. 19., 22.] **Zi Miklós; Zi István/Pista**: (további adatokat nem találtunk.)
- (191) [1805. ápr. 19.] **töke** (táj.): csonka, beteg, sérült.
- (191) [1805. ápr. 21.] **Selymi**: érsemlyéni gazda.
- (191) **Neidl**, Johann Joseph (1776–1832): grazi rézmetsző. Kazinczy 1803-ban vele készítette el Virág Benedek metszetét. (→ 68. jegyzetmező)
- (191) **Rickl**: debreceni kereskedő, Pesten is volt boltja.
- (191), (209), (709) [1805. ápr. 23.] **Kis János, I.** (1770–1846): evangélikus püspök, író, költő, Kazinczy barátja. Kazinczy házasságára írt (és jelen kötetben is) idézett *Hymenaeum*-át Kazinczy lefordította németre és az eredetivel együtt kiadta: *Kazinczy Ferenc özvekelésére Szendrei Gróf Török Sophia-Antoniával, Nagy-Kázmérrt Zemplény várm. novemb. XI. MDCCCIV. barátja Kis János. – Epistel an Franz von Kazinczy zu seiner Vermählung mit Sophie Antoinette Gräfin Török von Szendrő, zu Nagy-Kázmér, bei Tokay den XI. Novemb. 1804.* (Bécs, 1805). A kiadványról: „Ma [1805. jún. 4.] veszem Schindelmayer Bécsi Nyomtatónak tudósítását, hogy azon Epistolának, melyet a’ mi közös barátunk Kis, házasságomnak hírét vévén, hozzám írt, minden nyomtatványait leküldötte Hartlében Könyvároshoz Pestre. A’ munka előtt Kíninger után Jóhn által metszett képem fog állani, és e’ miatt az Epistola, noha egy árkusnyit

- sem térszen vastagsága, 1 fton fog árúltatni, mellyet az, a' ki tudja, hogy Johnnak hasonló nagyságú művei 1 f. 30 xrával árúltatnak, és hogy a' réz 180 fiban vagy on, soknak nem tarthat.” (KazLev, 3/771, Kazinczy – Raics Péternek, Érsemlyén, 1805. jún. 4.) (A *levél*, amelyben a verset elküldte, elveszett vagy lappang.) (Kis: → 59. jegyzetmező.)
- (191), (209) *Ragályi Tamástól / Ragályi Tamás' első levele*: Ragályi Tamás (1785–1849): író, szerkesztő, politikus. Kazinczy számára ekkor másolta le Batizi András *Orthographia Ungarica* (vagy: *Orthographie Cracoviensis*; Krakkó, 1549) c. munkáját (l. lentebb). Az említett levél: KazLev, 3/740, Ragályi Tamás – Kazinczynak, Pest, 1805. márc. 30.
- (191) *Búczytől*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (191) *Lilla N. Gtől.: Nagy Gábor (I.)* (1770–1861), debreceni ügyvéd, Kazinczy és Csokonai bizalmas barátja, a Kazinczy család ügyvédje. Csokonai verseit küldte el: *Lilla. Érzékeny dalok III könyvben* (Nagyvárad, 1805). (→ 62. jegyzetmező)
- (191) *Institoris Gábor* (Mossóczy) (?–1808): pesti könyvkereskedő, az első pesti kölcsönkönyvtár alapítója.
- (709) *Hymen*: Hümenaiosz, a házasság görög istene.
- (709) *Phoebus* (gör.): Phoibusz, 'ragyogó'; Apollón görög főisten egyik mellékneve.
- (710) *paean* (gör.): paian, ókori görög lírai műfaj, amit az istenek orvosával, Paiannal azonosított Apollón tiszteletére énekeltek.
- (710) *Pindus*: görög hegység.
- (710) *myrtus* (gör.): örökzöld cserje, az esküvői bokrétaiban a szépség, fiatalság és szűziesség jelképe.
- (711) *Japétus*: görög mitológiai alak, Uranosz fia, Prométheusz apja.
- (711) *Omfale*: mitológiai királynő, akinél Héraklész önkéntes szolgásgát női ruhában járva és női munkákat végezve töltötte.
- (711) *empyreum* (gör.–lat.): mennyország, a világ legfelső része.
- (711) *ambrozia* (gör.): a görög mitológiában az istenek eledele.
- (712) *Tempe*: a görög Thesszália völgye, a görög mitológiában Apollón és a Múzsák szent helye.
- (713) *Ulysszes*: Odüsszeusz, görög mitológiai alak, Ithaka királya, *trójai* hős, *Penelopé* férje.
- (713) *Ogygia*: a görög mitológia szerint Ogügié szigetének királynője, Kalüpszó nimfa, aki hét évig tartotta magánál Odüsszeuszt.
- (713) *Anchtész*: görög mitológiai alak, Aeneasz apja; Aeneasz a vállán menekítette ki Zeusz villámcsapásától megbénult apját az égő Trójából.
- (714) *Élízium*: Homérosznál a boldog életet élő hősök földi lakhelye.
- (714) *Venus-Uránia*: a görög római mitológiában Venus (ill. Aphrodité) mellékneve az 'égi' jelentésű Urania görög szó.
- (714) *Léthé*: a görög mitológiában a feledés alvilági folyója.
- (192), (209) [1805. ápr. 23.] *Diószegbi Sámuel* (1752–1805): debreceni lakos. (Nem azonos a *Magyar fűvész-könyv* szerzőjével.)
- (192) [1805. ápr. 26.] *Gombos Dániel* (1774–1837 után): Bihar vármegyei főorvos.
- (192), (209) [1805. ápr. 27.] *Saláta György*: ungvári cigányzenész.
- (192), (209) *Grunzó*: nagyváradai cigányzenész.
- (192), (209) [1805. ápr. 29.] *Péchy Imre, II.* (1753–1841): Bihar vármegye első alispánja (1790–1803) és országgyűlési követe, a tiszántúli református egyházkerület és a debreceni kollégium főgondnoka (1801–1839), később alnádor és szeptemvir. Kazinczynak anyai ágon rokona. (→ 4.1. *Családfa/Péchy*)
- (192), (209) [1805. máj. 1.] *Lúgos. Mibálydi* (Szabolcs vm.): Nyírlugos, Nyírmihálydi.
- (192), (209) [1805. máj. 2.] *Klob. Ferné / Klobusiczky Ferencné*, grófné: Viczay Mária.
- (192), (209) [1805. máj. 3.] *Kér* (Abaúj-Torna vm.): Abaújkér.
- (192), (209) [1805. máj. 4.] *Ruszka*: (Abaúj-Torna vm.): Göncruszka. Kazinczy húgának, Kraynik Józsefné Kazinczy Klárának lakhelye.
- (192) [1805. máj. 5.] *B. Feri*: talán Bárczay Ferenc (II.) (1766–1836), Abaúj vármegyei szolgabíró, Kazinczy sárospataki iskolatársa, barátja. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (209) [1805. máj. 6.] *Rettl*: (a kassai lakosról további adatokat nem találtunk.)

- (192) [1805. máj. 7.] *a' Püspöknél*: Szabó András (1738–1819), az első kassai püspök (1804–1819). (→ 51. jegyzetmező)
- (192), (209) [1805. máj. 11.] *Luzinszky / Luzinszky*: ló.
- (192) [1805. máj. 12.] *Geizler József* (Geisler) báró: felesége Szentmiklósi Mária.
- (192), (209) [1805. máj. 17.] *Szegi / Szeghi* (Zemplén vm.): egykor Bodrogkisfaludhoz tartozó pusztá.
- (192) [1805. máj. 18.] *Mibálydiné*: (további adatokat nem találtunk.)
- (192), (209) [1805. máj. 19.] *Acsád* (Szabolcs vm.): Nyíracsád.
- (192), (209) [1805. máj. 20.] *Ormós Antal*: Zemplén vármegyei táblabíró és főpénztárnok. Arad vármegyében 1796-tól a galanthai gróf Fekete család birtokait bérelte. Református vallásról katolikusra tért át.
- (192), (209) [1805. máj. 21.] *Lónyai László, I.* (1769–1805): Bereg vármegyei alispán, királyi tanácsos, országgyűlési követ. Lónyai Menyhért testvére, Plathy Anna férje, Lónyai László (II.) apja.
- (193), (209) [1805. máj. 27.] *Sibó*: Zsibó (Szilágy vm.), ma Jibou (R). A Wesselényi család birtokközpontja, híres ménesüknék a telephelye; az itt található barokk Wesselényi-kastély 1770-ben épült. *Luczi és Kóra*: lovak.
- (193) *Kemény*, báró: (további adatokat nem találtunk.)
- (193), (193), (209) [1805. máj. 28.] *Sophie levele / Levél Sophtól*: (a levél elveszett vagy lappang.)
- (193), (209) [1805. máj. 29.] *Thercsi és Vincze*: a Vincze talán: Vincze István, Kazinczy kocsisa.
- (193), (209) [1805. máj. 30.] *500 f. Fried levele által / Fried jelenti, hogy kezénél van az 500 ftom*: a fogság költségei címén Kazinczytól 1803-ban újabb összeget, 496 forint 4 krajcárt követelt az kamara. Ezt az összeget tette le egy előtte ismeretlen adományozó *Fried* Sámuel (1754–?): kassai kereskedőnél. (Az ajándékról beszámoló levél: KazLev, 14/3329, Kazinczy – Gr. Desseffy Józsefnek, Széphalom, 1816. nov. 25.; idézve: → 70. jegyzetmező.)
- (209) [1805. jún. 2.] *Erzsi*: szolgáló.
- (193) [1805. jún. 3.] *A' Fő Ispán levele*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (193), (209) [1805. jún. 4., 7.] *Kövé az Assz. levelét ide adja / Kövér Imrénél hágy nekem egy levelet, melyet ez nekem csak 7dben ad-meg*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (193), (209) [1805. jún. 4.] *Krakkai Orthográfia*: *Krakkai Orthographia*: Batizi András *Orthographia Ungarica* (vagy: *Orthographie Cracoviensis*; Krakkó, 1549) c. munkája, amit Kazinczy a *Magyar régiségek és ritkaságok* I. kötetében (Pest, 1808) adott ki újra: *A' legelső nyomtatott Magyar Ábécze, Krakkóban 1549. Praefatio* (lat.): előszó, előbeszéd.
- (193) *Schindlmayer* (Schindelmayer): bécsi nyomdász. Kis János Kazinczy házasságára írt *Hymenaeum*-ának nyomtatványairól tudósította Kazinczyt. (A nyomdász levele elveszett vagy lappang; vö.: a fentebb idézett Raics Péternek írt levél.)
- (193), (209) *W. levelével / B. Wesselényi Miklós levelét*: l. KazLev, 3/768, Id. B. Wesselényi Miklós – Kazinczynak, Zsibó, 1805. jún. 1. – Kazinczy irodalmi terveihez keresett támogatót, ill. a zsibói méneshez küldte hágatni kancáit. Báró *Wesselényi Miklós, I.*: (1750–1809), zsibói birtokos, huszárkapitány (1772–1778), az erdélyi országgyűlés ellenzéki vezetője (1791-től), Közép-Szolnok főispáni helytartója (1804-től). (→ 75. jegyzetmező)
- (193) *Szilágyi László és Rostás Mibály*: (további adatokat nem találtunk.)
- (140) *desperatio* (lat.): elkeseredés.
- (140) *Ekkor egy hosszú levelet írtam Péter Bátyám Uramnak*: l. KazLev, 22/5457 (769/a), Kazinczy – Kazinczy Péternek, Érsemlyén, 1805. jún. 3.
- (140) *a' Grófné nékem megírta a' mi ő Nsgával Regmeczen történt; eggy úttal pedig következő levelét hozta hozzám az Anyámnak*: (az említett levelek elvesztek vagy lappanganak.)
- (140) *effectus* (lat.): eredmény, hatás.
- (209) [1805. jún. 5.] *Nagy Gábor (I.)* (1770–1861): debreceni ügyvéd (l. fentebb). Felesége 1805-től az örmény származású *Lukács Jeanette* (Joanna) (1789 k.–?).
- (193) [1805. jún. 6.] *Levél Kázmérből Vincze által*: (az említett kázméri levél elveszett vagy lappang.)

- (193) *Prof. Szombathy levele*: a sárospataki tanár, *Szombathi János (II.)* (1749–1823) levele: KazLev, 3/772, Szombathy János – Kazinczynak, Sárospatak, 1805. jún. 4. Az irodalomtörténész tanár a *Magyar régiségek és ritkaságok*ban kiadni szándékozott munkákról értekezett.
- (209) *Irja a' Grófné is*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (209) *Péter Bátyámnak szóló levelemet*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (209) [1805. jún. 8–20.] *Sylvester* (Erdősi) János (1504–1552): író, bibliafordító. *Grammatica Hungaro-latina* c. művét Kazinczy szintén a *Magyar régiségek és ritkaságok* I. kötetében adta ki: *Sylvesternek Magyar-deák grammatikája.* (→ 73. jegyzetmező)
- (193), (209) [1805. jún. 20.] *Kázmérből és Regmeczből a' levelekkel / eggy fatalis levelet Asszonyámtól*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (193), (210) [1805. jún. 22.] *Lónyai*: (a Berettyóba fulladt személyről további adatokat nem találunk.)
- (193), (210) *Szatthmáry Dániel* (Paksi) (1769–1818): református lelkész és tanár. Sárospataki, utrechti és göttingai egyetemi tanulmányai után hazatérve *Balmazújvárosban* lett lelkész, majd hittantanár (1810-től). Szatmári Mihály (Paksi) (I.) unokája.
- (193) *Szilágyi Lajos* (Piskárkosi): Bihar vármegyei szolgabíró. Szilágyi Sámuel (II.) fia.
- (193) *Dobozi Lajos* (1769–1842): ezredes. A bécsi katonai intézetben tanult. A török háborúban együtt szolgált Fazekas Mihállyal, a Bihar vármegyei nemesi felkelők alezredese 1792-ben, ezredese 1809-ben. Dobozi Mihály fia.
- (194), (210) [1805. jún. 24.] *Bukovszki Tódor* (Bukószki): görögkeleti pap.
- (194), (210) [1805. jún. 27.] *Gergely László*: (Kazinczy inasáról további adatokat nem találtunk.)
- (194), (210) *Lasztócz* (Zemplén vm.): ma Lastovce (SZK). Részben a Szemere és a Kazinczy család birtoka; a Kazinczyakhoz Szirmay Terézia (I.) hozományaként került a birtokrész, ezt Kazinczy Péter (III.) örökölte.
- (140), (194), (210) [1805. jún. 29.] *levél által jelentettem-bé magam' már napra / Péternek levél / Péternek levelet írok*: (Kazinczy nagybátyjához írt levele elveszett vagy lappang.)
- (194) [1805. jún. 30.] *Szólóske* (Zemplén vm.): ma Viničky (SZK).
- (140), (194), (210) *Újbelyből írtam Péter Bátyámnak / írok hogy a' punktumokat írja-meg Péter / írok Péternek*: az említett levél elveszett vagy lappang, de az 1805. júl. 3-i válaszlevél fennmaradt: → 75. jegyzetmező.
- (210) *ad notam* (lat.): tudomásul.

75. jegyzetmező: 1805. júl.–dec.

68. [Kazinczy Ferencz Följegyzései] (141–154)

75. [1804–1805] (194–199)

76. [Kazinczy Ferencz „Diáriuma”] (210–214)

1805. aug. 8-án megszületett Kazinczy első gyermeke, *Iphigenie*. Az év folyamán Kazinczy sajtó alá rendezte Dayka Gábor átjavított verseit (KAZINCZY/DAYKA–KAZINCZY *Poetai* 1813), és megírta a Csokonai-nekrőlót, amellyel kezdetét vette az ún. Árkádia-pör. Tovább folyt a családon belüli vita Kazinczy birtokrészének kiadásáról: Kazinczy nagybátyja, Kazinczy Péter (III.) igyekezett közvetíteni Kazinczy és az anyja között. (A megegyezésről: → 76. jegyzetmező.)

Az első erdélyi út

Kazinczy okt. 24-én elindult Erdélybe, okt. 28-án megérkezett Zsibóra báró Wesselényi Miklóshoz, akinél nov. 2-ig vendégeskedett. Nov. 8-án ért haza Érsemlyénbe.

Zsibó (Szilágy vm.): ma Jibou (R). A Wesselényi család birtokközpontja, híres ménesüknek a telephelye; az itt található barokk Wesselényi-kastély 1770-ben épült.

Báró *Wesselényi Miklós (I.)* (1750–1809): zsibói birtokos, huszárkapitány (1772–1778), az erdélyi országgyűlés ellenzéki vezetője (1791-től), Közép-Szolnok főispáni helytartója (1804-től). A kolozsvári színházi bizottság tagja (1794–1797), a színtársulat vállalkozó tulajdonosa (1797–1809), színműíró, drámafordító, irodalompártoló nagybirtokos. Haller József gróf ellen hadat ve-

zetett, amiért 1781-től 1789. dec. 15-ig Kufsteinban raboskodott. Kazinczyt 1801-es szabadulása után – a főurak közül egyedül – támogatta, 1805-ben zsidói birtokán vendégül látta, első lányának, Iphigeniának, keresztapja volt. Kazinczy az ő emlékére írta a *Báró Wesselényi Miklós* c. epigrammát, megjelentette nekrológját az *Annalen der Oesterreichischen Literatur und Kunst*ban (1810, II, 517–518) és kiadta Wagner József bécsi festő nyomán Johann Joseph Neidl által metszett arcképét (*Kazinczy Ferencz' Munkái*, 6. kötet, Pest, 1815). Wesselényi Farkas unokatestvére, Miklós (II.) apja. Felesége báró *Wesselényi Miklósné* Cserey Ilona (1754–1831), Cserey Farkas testvére, akit Wesselényi 1777-ben a szebeni zárdából rabolt el. Férje halála után 1811-ig a kolozsvári színtársulatot vállalkozó tulajdonosként vitte tovább. Kazinczy első lányának, Iphigeniének, keresztanyja.

Háttér – 1805/2.

Aug. 9-én a Habsburg Birodalom csatlakozott a franciaellenes orosz–angol szövetséghez: létrejött a harmadik koalíció. **Szept. 11-én** a császári csapatok megtámadták a franciákkal szövetséges Bajorországot. **Okt. 17-én** Napóleon megadásra kényszerítette Karl Mack osztrák tábornok seregét Ulmban; összeült a pozsonyi országgyűlés. **Okt. 21-én** Horatio Nelson angol admirális a trafalgarai ütközetben megsemmisítette a francia–spanyol hajóhadat. **Nov. elején** a király elfogadta az országgyűlés magyar nyelv hivatali használatára vonatkozó kérését, elrendelte a nemesi fölkélést (harc nélkül oszlatták szét az austerlitzi vereség után); József nádor a harctérre induló király teljhatalmú helyettese lett, felfüggesztették a Magyar Kancellária működését (1806. jan. 5-ig). **Nov. 13-án** Napóleon csapatai Joachim Múrat (Murat) vezetésével bevonultak a védtelen Bécsbe, a császári család elmenekült. **Nov. 15-én** Pozsony mellett átlépték a magyar határt a francia seregek Louis-Nicolas Davoût marsall vezetésével (**nov. 30-ig** tartottak megszállva magyar területeket). **Nov. 26-án** Davoût kiáltványa a magyarokhoz. **Dec. 2-án** Austerlitznél a napóleoni háborúk egyik legnagyobb ütközetében, a három császár csatájában, Napóleon megsemmisítette az orosz–osztrák sereget, a király **4-én** fegyverszünetet kért. **Dec. 26-án** Napóleon és I. Ferenc megbízottai Pozsonyban aláírták a békeszerződést (a Habsburgok elvesztették többek között Velencét, Isztriát, Dalmáciát, Tirolt). **Dec. 30-án** I. Ferenc menesztette Colloredo és Cobenzl grófokat, az új államkancellár gróf Joseph Philipp Stadion lett. **Az év folyamán** megjelent Verseghy *Tiszta magyarság* c. nyelvészeti munkája és Budai Ézsaiás *Magyarország históriája*; Péchy Mihály (IV.) tervei alapján elkezdődött a debreceni Nagytemplom építése (1815-re készült el).

A Kazinczy család említett tagjai:

Bossányi Ferenc (II.) (1703–1786): Kazinczy nagyapja. Felesége: (*Kóji*) *Comáromy Julianna* (1717–1798), Kazinczy nagyanyja.

anyám; Asszonyám: Kazinczy Józsefné (I.) *Bossányi Zsuzsanna* (1740–1812), Kazinczy anyja.

Péter; Péter Bátyám; Kazinczy Péter (III.) (1747–1827): Kazinczy nagybátyja. Lakhelye: *Szőlőske* (Zemplén vm.): ma Viničky (SZK). (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)

Kazinczy András (II.) (1738–1804): Kazinczy nagybátyja. Felesége: *Kazinczy Andrásné Aisdorfer Mária* (?–1806).

Iphigénie, I. (Izsi, Iphi, Phizsi) (1805–1806): Kazinczy első gyermeke. Emlékét Kazinczy *Eggy gyermek' sírkövére* c. epigrammájában örökítette meg.

Dienes: Kazinczy Dienes (1761–1824), Kazinczy öccse.

Laczi, László: Kazinczy László (I.) (1763–1807), Kazinczy öccse.

Klári: Kazinczy Klára (Kraynik Józsefné [I.]) (1766–?), Kazinczy húga. Említett lányai: *Kraynik Klára* (Hericz Józsefné [II.] 1819-től), Terézia (*Csercsi*) (1791–?). Lakhelyük: *Ruszka* (Abaúj-Torna vm.): Göncruszka.

Susi; Susie: Kazinczy Zsuzsanna (1788-tól *Péchy Sándorné*) (1768–1842), Kazinczy húga.

Józsi; József: Kazinczy József (II.) (1772–1855), Kazinczy öccse. **Felesége** 1802-től: Ragályi Mária Magdolna (1778–1839). **Apósa:** Ragályi József (I.) (1733–1804) Borsod vármegyei alispán (1787–1800), királyi tanácsos.

Miklós öcsém: Kazinczy Miklós (1774–1844), Kazinczy öccse.

(→ 4.1. *Családfa/Bossányi és Kazinczy*)

A Török család említett tagjai:

Gróf Török Lajos („*ipam*”, „*a Gróf*”, „*apjoka*”) (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatójaként (1785–1796) Kazinczy egykori felettese, Kazinczy apósa. Birtoka és lakhelye az Abaúj vármegyei Nagykázmér (*Kázmér*, ma Vel'ký Kazimír; SZK) szlovák többségű település volt, amelynek birtokosai voltak még: Kazinczy Péter (III.), a Beothy család és mások.

Gróf Török Lajosné, gróf Rogendorff Aloysia („*a Grófné*”) (1754–1817): Kazinczy anyósa.

Gróf Török József, III. („*Pepi*”, „*Gróf József*”) (1777–1830): Kazinczy sógora. *Felesége*: báró Vécsey Mária („*Pepiné*”). Apósa: báró *Vécsey Miklós (I.)* (1749–1829): kamarás, helytartósági tanácsos, Szatmár vármegyei főispán (1803–1829). (→ 56. jegyzetmező)

Gróf Török Sophie Antonia („*S.*”) (1780–1842): Kazinczy felesége.

(→ 4.1. Családja/Török)

(194–197), (210–211) [1805. júl. 1.–okt. 15.] *Dayka* Gábor (1769–1796): költő. Átjavított verseit Kazinczy adta ki egy nyelvújítás mellett érvelő előszóval és életrajzzal: *Dayka' élete* (in: KAZINCZY/DAYKA–KAZINCZY *Poetai* 1813). Dayka verseinek kéziratának egy részét Kazinczy 1802 júniusában kapta meg Virág Benedektől (→ 65. jegyzetmező/1802. jún. 3.). *Purisal / purizál* (lat., rég.): tisztáz.

(141), (146), (194), (210) [1805. júl. 3.] *3-dik Jul. ezt vettem feleletül [...] Ezen punctumokat az Anyám az itt következő levéllel küldötte meg Péter Bátyámnak:... / A' Regm[eczi] Kocsis hozza a' punctumokat és az írtóztató levelet / hozza a' Péter levelét, és az Asszonyámét Péterhez:* e három szöveg egybeolvasása szerint 1805. júl. 1-jén Kazinczy anyja két levelet írt: egyet Kazinczy nagybátyjához, Péterhez, és egyet Kazinczyhoz. Az alább idézett levélből arra következtethetünk, hogy két példányban írta (íratatta) meg a leveleket, így Kazinczy és nagybátyja is kézhez kapta mindkettőt júl. 3-án. A Kazinczyhoz szóló levél részben vagy teljesen azonos lehetett azzal „A' választásomra bízott *Punctumok*”-kal, amit a [*Kazinczy Ferencz Följegyzései*]-ben (*jelen kötet*, 141–143) olvashatunk – habár a helyesírási sajátosságok Kazinczy kezére utalnak. A Kazinczy Péterhez írt levél helyét a [*Kazinczy Ferencz Följegyzései*]-ben egy üres hely („Ezen punctumokat az Anyám az itt következő levéllel küldötte meg Péter Bátyámnak:...”.) és a „följegyzés”-t elsőként közlő Dékány Kálmán jegyzete jelzi: „A levél leírása elmaradt a neki szánt helyről.” E levél vélhetően azonos azzal, amit szintén Dékány adott ki egy másik, *Kazinczy Ferencz családi levelezése* című közleményének 2. tételeként (vö.: 3.2.1. *Az egyes szövegek adatai és keletkezése: Följegyzések*, 64. [*Kazinczy Ferencz kellemetlenségei László és Dienes öccsével*]). Ez alapján közöljük Kazinczy anyjának Kazinczy Péterhez írt levelét:

„Kedves Sógor Uram

A kívánt el tökelesemről való irast két eksemplarban küldöm Meltoztassék mind a kettőt Coramisalni s az egyiket nékem vissza küldeni a Masikat pedig anak a jó Fiamnak Meg emelet egy kiresim van Sógor Uramhoz agya Tuttára hogy az Apjoka le ülön Semi véle való dólgomba ne avassa magát mint Levelebe valami meg szentelt Pani Fernumrul szemtelenül ír hogy a Leányát ara sem Meltoztattam igaz én olyat nem adhatam mint a Milyet az Ő Grófnéja Öszvekelések után mingyárt kapot egy kosárba mint ajándékot Ugy küldvén Néki ki takarván láttya hogy egy eleven Kezes Lábas Panifenum eszt a Leányátul tudom. Azirt irom hogy szemtelenül mert én atam egy 50 hatbúl aló Aufsatsot egy keszkenőt és 300 Rf. kisz Pészt a Leányanak még is mind ezeknek ígaságos vóltátt fere teszi s Nékem Pirongatást teszen ok nélkül Pretenziokat teszen az Ő Leánya mar anyi ideje hogy együt él a Fiamal, még sints fekvő jószága ere tsak aszt mondom a Fiát meg Hazasította mak szemem curiat ata Néki vagy mit egyebet vagy a jövendő-beli menyének Halatam Magoktul valami Fülbe valót és el törtt Üvegü ezüstbe foglalt Tükröt de az az Ő dólga vólt az enyim az enyim, vége van egyikünknek anji küzi a dologhoz mint a másíknak azért egymás nélkül el legyünk mert Nékem nem presental érje be a val hogy a Fiamnak minden leg kiseb tudásom nélkül oda adta a Leányát Hírem nélkül Lakadalmi Terminust tett most kevés időre fel jünek akkor it hagyja a Leányát minden jó gondolkodás nélkül mint uj házások reám való nézve íletlenül mert az Lehetett volna az en hírem, engedelmem nélkül az okos világ itélye meg akar Kinek mar ha egytser már a Fiamnak ata a Leanyat e még nem elég ide jün aszt meg tudni mék Fekvő Jóságot mutattam ki a Leányanak és it valami ilendőséget

feszeget a Micsoda Feleletemet kapta reá köszönye magának és csak meg ne szűnyön tovább az edig már velem tettekről meg teszem a szép embersége melet nekem pedig az adásba a Fiamal van dolgom nem a Leányával a Felső Jóság vagy élelmére való adásom iránt azért rajta kívül Mással nem is Csinálok semit Ezen Levelemet hogy Sógor Uram aval az írásal kezéhez külgjön kérem. A Mi Őszi Tavaszi, Tengerit ki Mutattattam, azt a Rendelést tettem hogy a Gazdám mind tulajdon Magamét fel is vétetem már meg is van kapálva és készen van Tehát az a Bolond írásai jó Fiamnak ara vit hogy ezeknek felvételét már magára hagyam hogy valami képen az én Rosz Gazdaszonyságom miat Kárt Ne valjon maga vétete fel, csinálja vele a Mit akar van jó Gazdaságra Tanító Apjoka. A Mi a Főzeleket illeti Lentsét Borsót Kölest azt mast egytser még csak kézből adom ki Paszulyt darabal a Mezőbe Kendert Ugy is külem vetettem már anyit ipen mint magamnak lehet Gazdalkodni Gazd Aszonykodni de Nekem s az én Kedveseimnek bekeség Mindentül Békesség a sok Fettegésnek imit amot valo Hurtsolásnak a velem levő dolgával senkinek semi közti semi dolga Csak azt tugyam meg hogy Semjenbe valaki tugya it Sógor Uramnál egyéb nem tugya meg a kivel iratnom kéntelen voltam az legyen nem Rátkay uram mert már ez a betsületes ember is szenvedet ok nélkül hogy jó emberem Masokra se tolya a Maga pletykáját többet mint az el mult Télen Laczi így Bucsudzott el túle az Isten álgyon meg a leg nagyobb áldásával az egyenes tőkéletes Szülékel Mar többet nem írhatok Nékem Nagy betsületel való Sógor ez is keservesen esik.

Á.(rva) B.(ossányi) S.(usána)."

Dékáni jegyzete: „A levél keltezte nincs. De magából a levélből és Kazinczy F. Följegyzéseiből (1800–1805) következtetve, egyidejű a K. F.-nek küldött »propositiókkal«, ezekkel együtt küldte B. S. sógorának. Ezek 1805. júl. 1-én Regmeczen vannak datálva és így a levél keltét is erre a napra tehetjük. Dékányi Kálmán közli.” (DÉKÁNYI/KAZINCZY 1903, 202–203.)

A levélváltás további ismert eseményei: Kazinczy júl. 3-án válaszolt anyjának: „*felelek modeste/modestiával*” (*jelen kötet*, 146–148; kiadva még: KazLev, 22/5458 [782/a], Kazinczy – Bossányi Susánnának, Kázmér, 1805. júl. 3.). Az anyja júl. 3-i (*ném.: die 3. Jul. 1805.*) viszontválaszát Kazinczy Péterhez címezte, ezt Kazinczy júl. 4-én olvasta (*jelen kötet*, 148–150). Erre Kazinczy nem felelt (*jelen kötet*, 152).

(141) *resignál* (lat.): lemond.

(141) *harmadfiú tinó*: kétéves herélt borjú (a tavaszi születésekor látja az első, kétéves korában a harmadik füvet).

(141) *süldő*: fiatal sertés.

(141), (195), (210) [1805. júl. 3., 22.] *Kóly* (Bihar vm.): ma Coliu (R), Nagykágya (Cadea) része.

A kólyi hegyen 1802-től 1806-ig Kazinczy szőlőt birtokolt.

(141) [1805. júl. 3.] *aufsatz* (ném.): (ezüst)nemű.

(141) *reversális* (lat.): (írásbeli) ígélet, kötelezvény.

(142) *imputál* (lat.): belevesz, belefoglal, beleszámít.

(142) *Serháznál*: Széphalom. (→ 64. jegyzetmező)

(142) *acceptál* (lat.): elfogad.

(142) *Nagy-Bányácska*: Rudabányácska (Zemplén vm.), ma Sátoraljaújhely része.

(142) *Szakson*: Kazinczyék zsellérje.

(142) *Jesztreb* (Zemplén vm.): Magyarsas, ma Zemplínske Jastrabie (SZK). Részben a Kazinczy család birtoka volt.

(142) *Mátyásbáza* (Abaúj [1881-től Zemplén] vm.): ma Felsőregmec része.

(142) *plága* (lat.): terület.

(142) *dézma* (rég.): bordézma; a szőlő bérlője a bor egy meghatározott részét bérleti díjként átadta a földbirtokosnak.

(142) *Bossányi János féle udvar*: a nagypa testvérének, *Bossányi János*nak (1703 után–1760) a volt háza. (→ 4.1. Családja/Bossányi)

(142) *urbariális* (lat.): úrbéri.

(143) *Lőrinczi napi szabadságkor*: augusztus 10-én; a Lőrinc-nap vásáros nap volt.

(143) *dominium* (lat.): uradalom.

(143) *sign[atur]* (lat.): jegyeztetett.

- (143) *m[anu] pr[opria]* (lat.): saját kezével.
- (143) *Coram me Petro de Kazincz m[anu] pr[opria]* (lat.): 'előttem, Kazinczy Péter előtt saját kezével.'
- (143) *portio* (lat.): osztályrész a családi birtokból.
- (143) *Toronya* (Zemplén vm.): ma Tíña (SZK); Kazinczyéknek itt szőlőjük volt.
- (143) *Die 30a Obr. 1801.* (ném.): 1801. okt. 30.
- (143) *Mennyi tehenem volt az Asszonyám' anyai ajándékából, 1793-ban Januáriusban, még meg van a' jegyzés:* Az én naplómban található egy összegzés Kazinczy fogság előtt birtokolt jószágairól (*jelen kötet*, 275).
- (143) *simplex* (lat.): egyszerű.
- (144) *Baranyi József:* (a népszámlálással megbízott tisztviselőről [*lat.: conscriptor*] további adatokat nem találtunk.)
- (144) *Maris; Nagy Maris* (1788 k.–?): a Kazinczy család szolgáhlánya.
- (144), (197), (211) [1805. júl. 3., okt. 14.] *Bárczay Ferenc, II.* (1766–1836): Abaúj vármegyei szolgabíró, Kazinczy sárospataki iskolatársa, barátja. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*) Az említett levél: KazLev, 23/5701, Kazinczy – Bárczay Ferencnek, Érsemlyén, 1804. szept. 7. (→ 73. jegyzetmező)
- (144) [1805. júl. 3.] *justificatio* (lat.): elítélés.
- (144) *tractál* (lat.): kínál, vendégel.
- (144) *traficál* (arab–ol.): üzletel, üzérkedik.
- (144) *kéntelen vagyok adósságba verni magamat, hogy a' kamarát fizethessem:* Kazinczyt 1802-ben szólította fel gróf Mailáth György királyi ügyigazgató arra, hogy a fogsága költségeit, 1068 és fél Ft-ot, fizesse meg. Kazinczy rokonától, Péchy Imre (II.) (1753–1841) Bihar vármegyei alispántól kért kölcsön: KazLev, 3/592, Kazinczy – Péchy Imrének, Érsemlyén, 1803. ápr. 22. (→ 67. jegyzetmező)
- (144) *a' fiatal embert nyomorúsággal tanítsa meg:* Kazinczy József a legkisebb testvérre, Miklósrá gondolva mondta ezt.
- (144), (195), (211) [1805. júl. 3., aug. 18., szept. 1.] *Geizlerné / Geizlerné, Geizler:* báró *Geizler József* és felesége, *Szentmiklósi Mária*.
- (144) [1805. júl. 3.] *Pechy:* talán Péchy Imre (II.) (I. lentebb).
- (145) *Vice-Ispáni Charakterű's másfél ezer forint esztendei jövedelmű hivatalomat...:* Kazinczy 1786. nov. 11-től gróf Török Lajos ajánlásával lett a kassai tankerület nemzeti iskoláinak felügyelője. (→ 41. jegyzetmező)
- (145) *Regmeczi zálogos portió:* Hericz Imre az alsóregmeczi birtokrészt még Kazinczy nagyapjának, Dánielnek adta zálogba, ezt 1801-ben tudta visszaváltani Hericz József (I.) kb. 14 500 Ft-ért. (→ 62. jegyzetmező)
- (145) *capitális* (lat., rég.): tőke (pénz).
- (145) *Széphalom:* → 64. jegyzetmező.
- (146) *Keserű* (Bihar vm.): Érkeserű, ma Cheşereu (R). Részben a Kazinczy család birtoka volt.
- (146) *mint a' megszorult király a' szent kenyerekre:* utalás az ószövetségi Dávid királyra: „Adott azért a pap néki szentelt kenyeret, mert nem volt ott más kenyér, hanem csak szent kenyér, melyeket elvettek az Úrnak színe elől, hogy meleg kenyeret tegyenek a helyett azon a napon, a melyen az előbbi elvevék.” (1Sám 21,6; Mt 12,3–4.)
- (146), (194), (210) [1805. júl. 3.] *a' melléjek zárt levélre ezt feleltem / Felelek modeste / Felelek modestiával, de egész resolútióval:* (Kazinczy 1805. júl. 3-i válaszárol I. fentebb.)
- (146) *d[fej] d[at]jo* (lat.): kelt.
- (147) *spectaculum* (lat.): látványosság.
- (148) *czicz* (ném., rég.): pamutszövet.
- (210) *resolutio* (lat.): határozottság.
- (194), (210) [1805. júl. 3.] *Szilvás* (Abaúj-Torna vm.): Szilvásapáti, ma Vyšné Opátske (SZK).
- (148) [1804. júl. 4.] *consideratio* (lat.): észrevétel, megfontolás.
- (194) *Fark:* (további adatokat nem találtunk.)
- (194), (196), (211) [1804. júl. 4., aug. 21., szept. 1.] *Meczner Pál:* Zemplén vármegyei orvos és főszolgabíró (1768–1832).

- (149) [1805. júl. 3., 4.] *Lubin és Anette*: Jean François Marmontel (1723–1799) francia költő, író, drámaíró műve. Kazinczy fordítása kéziratban maradt. (→ 71. jegyzetmező)
- (149) *postscriptum* (lat.): utóirat.
- (150) [1805. júl. 4.] *discisio* (lat.): választás, döntés.
- (150) *mások felett héjázni* (nép., rég.): fennhéjázni.
- (150) *Dobsa László*: (további adatokat nem találtunk.)
- (150) *remonstratio* (lat.): tiltakozás, kifogás.
- (150) *incultus* (lat.): műveletlen.
- (150) *cooperatio* (lat.): együttműködés.
- (150) *superioritás* (lat.): felsőség.
- (150) *Az Evangélium a' hetvenhétszeri megbántásokat el bagyja felejtetni, de, midőn valaki meg-
átalkodik, úgy bagyja nézniünk, mint Publicánust*: utalás Máté evangéliumára: „Ekkor hozzá-
menvén Péter, monda: Uram, hányszor lehet az én atyámfiának ellenem vétkezni, és néki meg-
bocsátanom? még hétszer is? Monda néki Jézus: Nem mondom néked, hogy még hétszer is,
hanem még hetvenhétszer is.” A bibliai példázat egy megbocsátani nem tudó adószedő (lat.:
publicánus) történetével folytatódik. (Mt 18, 21–22 és 23–35.)
- (151) *a' Pálffy Carolina unokájának gyermekét, 's a' Harrachok, Kolowrátok, Sternberge, Götze-
nek rokonát*: gróf Pálffy Carolina (gróf Rogendorff Károlyné) (1689–?) Kazinczy feleségének
dedánnya; *Harrachok*: 1563-ban honfiúsított osztrák eredetű nemesi család; *Kolowrátok*: cseh ere-
detű nemesi család, amelynek két ágát 1802-ben honfiúsították; *Sternberge*: 1687-ben honfiúsított
cseh-morva eredetű nemesi család; *Götzenek*: nemesi család.
- (151) *Azt, hogy a' Sophie testvére Szatthmári Fő Ispán Báró Vécseinek vette-el a' leányát, Asszo-
nyám maga parancsolta beszűrni egy bizonyos levélbe*: Kazinczy többeknek is megemlíti a
sógora házasságát. Talán a báró Prónay Lászlóhoz írt levélre utal, amelyhez mintegy utóirat-
ként veti hozzá, hogy „Légyen szabad mint újságot jelentenem, hogy a' Sógorom, Gróf Török Mária
József 29dik 9berb. jegyzette-el a' B. Vécsey Miklós és Orczy Mária leányát.” (KazLev, 3/707,
Kazinczy – B. Prónay Lászlónak, Kázmér, 1804. dec. 7.; uott, 3/706, Kazinczy – Szentgyörgyi
Józsefnek, Kázmér, 1804. dec. 5.)
- (152) *collisio* (lat.): összeütközés, küzdelem.
- (152), (194), (210), (211) [1805. júl. 4., 19., aug. 18.] *Kövér Imre* (?–1812): Kazinczy távoli rokona
és hitelezője. Az érsemlyéni református egyház főkurátora (1795 k.).
- (152) *egy levelet ada kezébe*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (194), (210) [1805. júl. 5.] *D'Ellevaux* (Dellvo, Delvó) János: Kazinczy sógora, gróf Török Mária
Zsuzsanna férje, D'Ellevaux Marie Adelgunde Josephine Aloysia (1808–?) apja. (→ 4.1. Csa-
ládja/Török)
- (153), (195), (210) [1805. júl. 7., 22., aug. 3.] *Vincze István*: (Kazinczy kocsisáról további adatokat
nem találtunk.)
- (153) [1805. júl. 7.] *Nyíri István, II.*: (Kazinczy kocsisáról további adatokat nem találtunk.)
- (194) [1805. júl. 8.] *Baykor*: gróf Festetics György jogásza, később kassai lakos.
- (194), (210) [1805. júl. 9.] *Solca; Salca* (Borsod vm.): Alsó- vagy Felsősolca.
- (194), (210) *Nagy János, II.*: (a miskolci tizedesről további adatokat nem találtunk.)
- (194), (210) *Dobozy Lajos* (1769–1842): ezredes. A bécsi katonai intézetben tanult. Részt vett a
török háborúban, ahol együtt szolgált Fazekas Mihállyal, a Bihar vármegyei nemesi felkelők
alezredese 1792-ben, ezredese 1809-ben. Dobozy Mihály fia.
- (194), (210) *Rácz Sámuel* (1744–1807): orvosdoktor, egyetemi tanár, rektor.
- (194), (210) *Filszki; Therca/Theresa*: (további adatokat nem találtunk.)
- (194) *Szatthm[ári] József (Király), I.* (1750–1819): Szabolcs vármegyei alispán, tanácsos. A mis-
kolci Erényes Világpolgárok páholy egyik vezetőjeként Kazinczy szabadkőműves társa. (→ 29.
jegyzetmező)
- (194), (210) [1805. júl. 10.] *Mrazekné*: (további adatokat nem találtunk.)
- (194), (210) *Quirschfeldné*: Rogendorff lány, Kazinczy anyósának rokona.
- (194), (210) *Szatthmári Mihály* (?–1828): pesti ügyvéd, talán azonos Csokonai barátjával. (l. alább
Barkasinál.)

- (194), (210) *Molnár*: (a sebészről további adatokat nem találtunk.)
- (194), (210) *Barkasi*: talán Barkasi Mihály, jászberényi református lelkész, akit Kazinczy egy néhány hónappal korábbi levelében említett: „Zrínyit a’ Jászberényi Ref. Predik. Barkasi Mihály fordította.” (KazLev, 3/727, Kazinczy – Kozma Gergelynek, Érsemlyén, 1805. márc. 1.) Vagy: Barkasi János, akit Csokonai egy 1801-es levelében együtt említett Szathmáry Mihály pesti ügyvéddel. (L. Debreczeni Attila jegyzetét, CSOKONAI 1999, 658.)
- (194), (210) *Ragályi István*: Borsod vármegyei szolgabíró, főjegyző (1803-tól), alispán. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabdközműves társa.
- (194), (210) *Ragályi János*: táblabíró. Apja: Ragályi József (I.), Kazinczy testvérének, Józsefnek apósa.
- (194), (210) *Bárany Péter* (1767–1829): gazdasági igazgató herceg Bretzenheim sárospataki és regéci uradalmában. (→ 82. jegyzetmező)
- (194), (210) *Horváth Gáspár (Brezoviczai, Bugariu)*: (a mindszeinti plébánosról további adatokat nem találtunk.)
- (194) [1805. júl. 11.] *Benkő* Sámuel (1743–1825): bölcsélet- és orvosdoktor, Borsod vármegye főorvosa.
- (194), (210) *Folyás*: fogadó Debrecen környékén.
- (194), (210) [1805. júl. 11.] *Újváros*: Balmazújváros.
- (154), (194), (210), (214) [1805. júl. 12., 19., nov. 18.] *Péchy Imre, II.* (1753–1841): Bihar vármegyei alispán, szeptemvir, alnádor. 1805-ben államtanácsos (*lat.: status consiliarius*). Lakhelye: *Álmosd*. (→ 4.1. Családfa/Péchy)
- (210), (214) [1805. júl. 12., nov. 4.] *Semsey András* (1754–1814): Ugocsa vármegyei főispán (1797–1807), személynök (1802–1808). 1805-ben államtanácsos (*lat.: status consiliarius*). (→ 55. jegyzetmező)
- (154), (194), (211) [1805. júl., 13., aug. 9., 18.] *Szent Györgyi/Szgy/Szentgyörgyi* József (1765–1832): Debrecen főorvosa. Csokonai és Kazinczy orvosa és barátja is. (→ 65. jegyzetmező)
- (194) [1805. júl. 13.] *Kenéz* (Bihar vm.): Érkenéz, ma Voivozi (R).
- (194) *Diószegi*: (az erdélyi bárói család tagjáról további adatokat nem találtunk).
- (194) [1805. júl. 15.] *Levelek Csereitől*: a most említett dátumhoz legközelebb eső ismert levél: KazLev, 3/775, Cserey Farkas – Kazinczynak, Kraszna, 1805 jún. 8. Kazinczy válasza: uott, 3/787, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Érsemlyén, 1805. júl. 17. *Cserey Farkas* (1773–1842): erdélyi nagybirtokos. (→ 74. jegyzetmező)
- (194), (210) [1805. júl. 16., 17.] *Mfalva / Mibályfalva* (Bihar vm.): Érmihályfalva, ma Valea lui Mihai (R).
- (194), (210) *Rhédey Lajos*, gróf (1763–1831): 1807–1825 között Bihar, 1825–1830 között Bereg vármegyék adminisztrátora. Az 1804-ben meghalt Kácsándy Teréziának, Kazinczy ifjúkori barátnéjának özvegye. (→ 70. jegyzetmező)
- (194), (210) *Kötélverő Mihály* (?–1806): felesége, Sára (1740 k.–1806 után), Kazinczyék szolgája volt.
- (210) *Béres András*: (további adatokat nem találtunk.)
- (194) [1805. júl. 17.] *Fráter László*: (további adatokat nem találtunk, az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (153), (194), (210) [1805. júl. 18., 19., aug. 5.] *Palatinus / József királyfi ’s Palatinus*: József (Habsburg) főherceg (1776–1847), Magyarország helytartója (1795–1796) és nádora (1796–1847), II. Lipót és Mária Lujza fia, I. Ferenc öccse.
- (153) *Péchy Mihályné (III.)*: (Csepi) Zoltán Krisztina, Péchy Mihály (III.) alispánnak, Kazinczy keresztapjának felesége. (→ 4.1. Családfa/Péchy)
- (153) *Fráter Pálné (II.)*: Szmrcsányi Anna, a Bihar vármegyei főszolgabíró felesége.
- (153) *Fráter Ferencné*: (további adatokat nem találtunk.)
- (194), (210) [1805. júl. 19.] *Rietballer* Mátyás: jezsuita áldozópap, a nagyszombati egyetem építészettanára, 1773 után nagyváradi kanonok, Bars vármegye törvényszéki ülnöke, cenzor.
- (194), (210) *Károly*: Nagykároly, Szatmár vármegye székhelye volt, ma Carei (R).
- (210) *P. Imre*: Péchy Imre (II.) (l. fentebb).

- (194) [1805. júl. 20.] *Levelek*: l. KazLev, 3/789, Kazinczy – Nagy Gábornak, Érsemlyén, 1805. júl. 20.; uott, 3/790, Kazinczy – Kis Jánosnak, Érsemlyén, 1805. júl. 20.
- (194) *Sophienak levél*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (195), (210) [1805. júl. 21.] *Erzsók asszony*: a Kazinczy család szolgálója.
- (153) *Péchy Sándor* (1757–1811): Kazinczy testvérének, Zsuzsannának a férje. (→ 4.1. *Családja/Péchy*)
- (154) *írtam Fráter Lászlónak [...] Meg van levelem csomójában a' felelete*: (további adatokat nem találtunk, az említett levelek elvesztek vagy lappanganak.)
- (195), (210) [1805. júl. 22.] *Mibály*: (további adatokat nem találtunk.)
- (195) [1805. júl. 25.] *Kázm. levél*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (195) [1805. júl. 27.] *Cs. fija meghal*: (további adatokat nem találtunk.)
- (195) [1805. júl. 28.] *Péchy Thercsi*: (további adatokat nem találtunk.)
- (195) [1805. júl. 29.] *Levél Kis és B. Prónaytól*: Kis János levele: KazLev, 3/788, Kis János – Kazinczynak, [Balaton]füred, 1805. júl. 19. Kazinczy erre adott válaszában bemásolja báró Prónay László (egyébként elveszett vagy lappangó) levelét is: „A' mai posta két levelet hozza, a' – Kisét és a' – Prónayét! – Mit ír az Öreg, az első betűn kezdvén az utolsóig mingyárt meglátod.” (KazLev, 3/790, Kazinczy – Kis Jánosnak, Érsemlyén 1805. júl. 29. [!] Téves a 20-i keltezés, hiszen egy nap alatt nem kaphatta meg Kazinczy Kis levelét, és az idézett Prónay-levél is júl. 21-ére van keltezve; tehát a naplóban megadott júl. 29-i dátum a helyes.) *Kis János, I.* (1770–1846): evangélikus püspök, író, költő, Kazinczy barátja (→ 59. jegyzetmező). Báró *Prónay László* (1734–1808) helytartói tanácsos, főispán. Kultsár Istvánnal 1804-ben nyelvészeti pályázatot írt ki, ez volt Kazinczy és Prónay levelezésének a témája is. (A „jutalom”-ról l. alább az 1805. aug. 31-i jegyzetet; Prónayról: → 26. jegyzetmező.)
- (195) [1805. júl. 31.] *Gút* (Bereg vm.): Kis- v. Nagyút, ma Mala v. Velika Harazgyivka (U).
- (195), (210) [1805. júl. 31., aug. 1.] *Kálló*: Nagykálló, 1875-ig Szabolcs vármegye székhelye volt.
- (195), (210) [1805. aug. 1.] *Királytelek* (Szabolcs vm.): Nyírtelek.
- (195), (210) [1805. aug. 4., 5.] *Kárner László* (1759–1824): ungvári alispán, királyi tanácsos (1819).
- (195), (210) [1805. aug. 4., 5.] *Nedeczky Imre*: kázméri aljegyző.
- (210) [1805. aug. 8.] *Kelecsen* (Zemplén vm.): Zemplénkelecsény, ma Zemplínsky Klečenov (SZK).
- (210) *Bernáth Jánosné*: Nagy Judit. Bernáth József és Ferenc anyja.
- (210) *Borosné*: Kazinczyék szolgálója.
- (210) *Sitanyiné*: (további adatokat nem találtunk.)
- (210) [1805. aug. 9.] *Kadlubják Pál*: kázméri plebánus, Kazinczy esketője, lányainak keresztelője.
- (154), (210) *Splényi Mancsi* (Magdolna), bárónő: báró Splényi Gábor Szabolcs vármegyei főispán lánya.
- (210) *B. Wesselényi Miklóst és Miklósnét repraesentálta*: „Sophie tegnap reggel engem egy szép alakú leány gyermek' atyjává teve, kit Nagyságodnak és nagylelkű férjének nevében ma a' mi igen becses barátnénk, Mélt. Báró Splényi Magdolna Kis asszony' karjain Iphigenia nevezet alatt kereszteltettem-meg.” (KazLev, 3/800, Kazinczy – Id. B. Wesselényi Miklósnénak, Kázmér, 1805. aug. 9.)
- (154) *Még azon nap megírtam a' levelet Asszonyámnak*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (195), (211) [1805. aug. 14.] *Szemere László, I.* (1748–1812): Ung vármegye követe (1802-ben). Szemere István testvére. Felesége: Vatai Krisztina. Öt lány, köztük Szemere Krisztina és Teréz, és három fiú apja.
- (195) *Cserey*: a Cserey Farkastól kapott levél elveszett vagy lappang, de Kazinczy válaszeveleéből tudjuk, hogy báró Prónay László és Kultsár István közös pályázata (l. alább az 1805. aug. 31-i jegyzetet) volt a témája: „S minthogy a' Mélt. Úr tegnap érkezett levele azon írásom felől szól, melyet én a' Jutalom-Írások eránt Ó Exc-hoz írtam és a' Mélt. Urral közlöttem volt, ezen bizonytalanságban ide rekesztem a' feleletet.” (KazLev, 3/803, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Kázmér, 1805. aug. 15.)
- (195) *Blaschke János* (1770–1833): pozsonyi származású Bécsben működő rézmetsző. Goethe, Schiller, Wieland, Kisfaludy Sándor és Károly, Berzsényi, Dayka Gábor, Kis János és Kazinczy

- műveinek illusztrátora. W. Rieder rajza nyomán Kazinczyról rézmetszetet készített: *Magyarország géniusza Kazinczy szobra előtt* (megjelent: Hébe, 1825). Kazinczy 1805-ben rézmetszetet rendelt tőle az 1804-ben elhunyt nagybátyjáról, Kazinczy Andrásról (II.): *Andreas Kazinczy de Eadem...* (Kazinczy kiadta a *Magyar régiségek és ritkaságokban* [Pest, 1808]). (A Maillard nyomán készített munkáját l. lentebb.) (1805-ből nem ismerünk Blaschke-levelet.)
- (195) [1805. aug. 15.] **Maillard**, Ludwig (?–1806): bécsi rajzoló, rézmetsző. Az ő rajza után készített Blaschke-metszetek illusztrálják Kazinczy Marmontel-fordítását (*Kazinczynak fordított Egyveleg Írásai I.*, Széphalom, 1808).
- (195) **assignál** (lat.): pénz utal.
- (195), (211) **Splényiek**: bizonyára báró Splényi Gábor Szabolcs vármegyei főispán lányai: báró **Splényi Caton** (Katalin; 1808-tól Zoltán Pálné), és/vagy **Náni** (Anna; Csörgő Pálné, később gróf Sztáray Kristófné), és/vagy **Manci** (Magdolna).
- (196), (211) [1805. aug. 15., 22.] **Ernestine** (Ernstin): (a bábáról további adatokat nem találtunk.)
- (211) [1805. aug. 18.] **Dr. Szentgyörgymár vette azén, lányomnak születése napján Asszonyámnak, Susinak, Doboziaknak, Kövér Imrének, Nagy Gábornak írt leveleimet**: a Szentgyörgyihez írt levél: KazLev, 3/796, Kazinczy – Szentgyörgyi Józsefnek, Kázmér, 1805. aug. 8. A Nagy Gáborhoz írt levél: uott, 3/797, Kazinczy – Nagy Gábornak, Kázmér, 1805. aug. 8. (A többi levél elveszett vagy lappang.) **Doboziak**: az ekkor élő és Kazinczyval kapcsolatban lévő Doboziai: Fráter Istvánné **Dobozi Krisztina**, Dobozi Mihály lánya; **Dobozi Lajos** (1769–1842), a Bihar vármegyei nemesi felkelők alezredese 1792-ben, ezredese 1809-ben, Dobozi Mihály fia; **Dobozi Mihályné** (Kereki) Csanádi Teréz (aki nem a fenti Dobozi Mihály felesége). **Nagy Gábor (I.)** (1770–1861): debreceni ügyvéd, Kazinczy és Csokonai bizalmas barátja, a Kazinczy család ügyvédje. (→ 62. jegyzetmező)
- (195), (211) **kristély / kristily** (gör.–lat.): beöntés, ill. az erre szolgáló gyógyászati eszköz.
- (195) **urinál** (lat.): vizel.
- (211) **Herzfreis** (ném.): szívbjaj.
- (195), (211) [1805. aug. 21.] **Lasztoczi Plebanus**: Csutka József (?–1811), lasztóci plébános. **Lasztóc** (Zemplén vm.): ma Lastovce (SZK); részben a Szemere és a Kazinczy család birtoka; a Kazinczyakhoz Szirmay Terézia (I.) hozományaként került a birtokrész, ezt Kazinczy Péter (III.) örökölte.
- (196) **Koblmanné**: (további adatokat nem találtunk.)
- (196) **Balásházi**: talán Balásházi László sátorlajújhelyi lakos.
- (196) **Bacsányi** (Batsányi) János (1763–1845): költő. (→ 47. jegyzetmező)
- (196) **Sylv[ester]** János (1504–1552): író, bibliafordító. A *Grammatica Hungaro-latina* (Újsziget, 1539) c. munkájának újrakiadását szervezte Kazinczy, amely *Sylvesternek Magyar-deák grammatikája* címen jelent meg a *Magyar régiségek és ritkaságok* I. kötetében (Pest, 1808). (→ 73. jegyzetmező)
- (196) [1805. aug. 23.] **Balog Uraimék**: (további adatokat nem találtunk.)
- (196), (211) **Kraynik Klára**: Kazinczy húgának, Kraynik Józsefné (I.) **Kazinczy Klárának** a lánya.
- (196), (211) [1805. aug. 26.] **Manczi**: vélhetően báró Splényi Manci (Magdolna).
- (196) [1805. aug. 28.] **Szena** (Ung vm.): Ungszenna, ma Senné (SZK).
- (196), (211) [1805. aug. 31.] **A' Pronay jutalma ma ítéltetik Kisnek Pánczélnak Pucz Antalnak / A' B. Prónay László Exc. jutalma....**: 1804-ben Kultsár István 50 Ft-ot tűzött ki jutalmul egy magyar nyelvtudományi dolgozatra, a felhívás Miller Jakab Ferdinánd könyvtárőr aláírásával jelent meg a Magyar Kurírban (1804/II, 31. sz. 482–483). A pályadíjhoz báró **Prónay László** még 100 Ft-ot adott. Kazinczy 1805. szept. 11-én vette Prónay László fiának, Sándornak szept. 6-án kelt (elveszett vagy lappangó) levelét, amelyből értesült, hogy **Kis János Pannoniae mihi sunt dulces** c. munkája nyerte el az első díjat, és még aznap levelet írt Kisnek, melyhez csatolta (bemásolta) Prónay levelét is. (KazLev, 3/815, Kazinczy – Kis Jánosnak, Kázmér, 1805. szept. 11.) A második díjjal **Pánczél Pál** (1755–1831) kendi-lónai református lelkész (1786-tól) *Attulere sitim tempora!* c. munkáját jutalmazták, a harmadik **Pucz Antal** (1767–1831) római katolikus plébános *Ad republicas sanandas* c. nyelvészeti dolgozata lett. A nyertes munkákat meg is je-

- lentették: *A magyar nyelvnek mostani állapotjáról, kimíveltetetése módjairól, eszközeiről. Megjutalmaztatott felelet* (Pest, 1806).
- (196), (211) [1805. szept. 4.] *István* (?–1805): regmeci molnár.
- (196), (211) [1805. szept. 7.] *Manczi; Laczi; Vincze*: Mancsi talán Kazinczy szolgáloja; Vince talán Kazinczy kocsisa, Vincze István.
- (196) *Cserey Levele azzal a' hírrel, hogy W. felől nem igaz a' hír*: Cserey Farkas a Közép-Szolnok vármegye főispánja és Wesselényi Miklós (I.) közötti összetűzéséről számolt be, l.: KazLev, 3/809, Cserey Farkas – Kazinczynak, Kraszna, 1805. aug. 30.
- (196), (211) [1805. szept. 11.] *B. Prónay Sándor levele*: (l. fentebb az 1805. aug. 31-i jegyzetet.)
- (196) [1805. szept. 12.] *levelek a' Postára Ujbelybe*: szept. 12-i levelet nem ismerünk, szept. 11-éről egyetlen levél maradt fenn: KazLev, 3/815, Kazinczy – Kis Jánosnak, Nagykázmér, 1805. szept. 11.
- (196) [1805. szept. 13.] *Csató Mimi*: (további adatokat nem találtunk.)
- (196) [1805. szept. 14.] *Mibály*: (a kocsisról további adatokat nem találtunk.)
- (196) *rizma* (rég.): rizsma; 20 konc (kb. 500 ív) papír.
- (196) *Koczkok levele*: Koczkok István lőcsei ügyvéd levele elveszett vagy lappang.
- (196) [1805. szept. 15.] *Nedeczky*: Nedeczky Imre kázméri aljegyző.
- (196) *in 4^o* (lat., fr.): negyedré (quarto) alakban.
- (197), (211) [1805. szept. 20.] *Biste* (Abaú [1881-től Zemplén] vm.): ma Byšta (SZK).
- (197), (211) *Maszi*: regmeci erdőkerülő.
- (197), (211) *Nyiri [Ferencz] levelét*: (a Kazinczyék inasa által küldött levél elveszett vagy lappang.)
- (197) [1805. szept. 21.] *Æsth és Gr. jegyzéseket Daykához*: Kazinczy saját, Dayka-kiadása elé írt nyelvújítás mellett érvelő előszavára utal, l. KAZINCZY/DAYKA–KAZINCZY *Poetai* 1813.
- (197) [1805. szept. 22., 23.] *Berecz Mihály (Gubics)*: a csörgői lakosról további adatokat nem találtunk; *Csörgő* (Zemplén vm.): ma Čerhov (SZK).
- (197) *En leveleket Semlybe*: Kazinczy szept. 22-én kelt ismert levelei: KazLev, 3/819, Kazinczy – Nagy Gábornak, Kázmér 1805. szept. 22.; uott, 3/820, Kazinczy – Szentgyörgyi Józsefnek, 1805. szept. 22.
- (197) *Dankó András; Kónya György*: (további adatokat nem találtunk.)
- (197) *Yorick*: Laurence Sterne (1713–1768) angol író műveinek alakja és egyúttal írói neve is. Kazinczy Sterne több művét lefordította és kiadta a *Kazinczy Ferencz' Munkái* 4. kötetében (Pest, 1815): *Letters from Yorick to Eliza* (1775; *Yorick' és Eliza' Levelei*); *A Sentimental Journey through France and Italy* (1768; *Érzékeny Utazások Francia- és Olaszországban, Sterne után*); ehhez csatolta Kazinczy Raynal francia történésznek Elisabeth Drapert sirató írását (*Raynalnak keserve Eliza után*). (→ 28. jegyzetmező)
- (197), (211) [1805. szept. 27.] *Hannulíknak levél*: KazLev, 22/5461 (821/a), Kazinczy – Hannulik János Chrysostomusnak, 1805. okt. [?]. *Hannulik* János (1745–1816): piarista tanár, latin nyelvű költő, több tudós társaság tagja.
- (197) *Némethnek 6 butell.*: Kazinczytól Németh László 1805 nyarán egy barátja számára eladásra kért néhány hordónyi tokaji bort és négy palack (*fr., rég.: butella*) esszenciát. Kazinczy a rossz termés miatt a kért mennyiséget nem tudta elküldeni, ellenben beteg barátját megajándékozta hat butella tokajival. (Vö. KazLev, 3/767, Németh László – Kazinczynak, Győr, 1805. jún. 1.; uott, 3/791, Németh László – Kazinczynak, Győr, 1805. júl. 29.; uott, 3/814, Németh László – Kazinczynak, Győr, 1805. szept. 10.; uott, 3/834, Németh László – Kazinczynak, Győr, 1805. nov. 7.) *Németh László (Jobbázi)* (1770–1806): a győri evangélikus gimnázium tanára és igazgatója (1796-tól). (→ 76. jegyzetmező)
- (197) [1805. szept. 29.] *Mocsári Péter* (1740–1827): alezredes (*ném.: obristlieutenant*).
- (197), (211) [1805. szept. 30.] *Lónyai Gábor, I.* (1778–1824): Zemplén vármegye alispánja és országgyűlési követe (1804–1809). (→ 70. jegyzetmező)
- (197), (211) *Desöffy József*: gróf Dessewffy József (1771–1843) költő, író. 1802-ben Sáros, 1805-ben és 1807-ben Zemplén, 1811-ben és 1825-ben Szabolcs vármegyék országgyűlési követe. Kazinczy barátja. (→ 47. jegyzetmező)
- (197), (211) [1805. okt. 1., 2.] *Kisnek Epistolája*: Kis János (I.) (1770–1846) evangélikus püspök, író, költő Kazinczy házasságára írt *Hymenaeuma*: *Kazinczy Ferencz öszvekelésére Szendrei*

- Gróf Török Sophia-Antoniával, Nagy-Kázmért Zemplény várm. novemb. XI. MDCCCIV. barátja Kis János. Ezt Kazinczy lefordította németre és az eredetivel együtt adta ki: *Epistel an Franz von Kazinczy zu seiner Vermählung mit Sophie Antoinette Gräfin Török von Szendrő, zu Nagy-Kázmér, bei Tokay den XI. Novemb. 1804.* (Bécs, 1805; a verset l.: *jelen kötet*, 709–714). *Schindlmayer* (Schindelmayer): bécsi nyomdász, Kis János említett művének elkészültéről már 1805 nyarán tudósította Kazinczyt (vö. KazLev, 3/771, Kazinczy – Raics Péternek, Érsemlyén, 1805. jún. 4., idézve: → 74. jegyzetmező).
- (197), (211) *Blaschkének Victoriája's Darthulaja*: Blaschke János Bécsben működő rézmetsző (l. fentebb a 1805. aug. 14-i jegyzetet), a Darthula az Ossian egyik énekéhez készülhetett. Kazinczy *Ossziánnak minden énekei I–II. c.* fordítása a *Kazinczy Ferencz' Munkájában* (6–7. kötet, Pest, 1815) jelent meg. („Victoriájá”-ról nem találtunk adatokat.)
- (197) [1805. okt. 2.] *Kísnek*: KazLev, 3/823, Kazinczy – Kis Jánosnak, Kázmér 1805. okt. 1.
- (197) *Rott*: talán Johann Jakob Rott, német könyvkereskedő, bajor királyi könyvtáros, akitől Kazinczy 1806-ban több láda értékes könyvet vett. (Az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (197) *Sárközi István* (1759–1845): királyi tanácsos, Somogy vármegyei tiszviselő, alispán (1824–1836). Kazinczy, Palóczy Horváth Ádám, Berzsenyi és Csokonai barátja. Az említett levél: KazLev, 3/822, Kazinczy – Sárközi Istvánnak, Nagykázmér, 1805. okt. 1.
- (197), (211) *Fabchich József* (1753–1809): a győri bencés gimnázium paptanára, fordító. Szenvedélyes hazafiként túlzásba vitt magyarosító és szógyártó tevékenységét Kazinczy és Révai köre is bírálta. Kötetünkben említett fordítása: *Vas vármegyei községi Fabchich József az magyar föl állítandó tudós társaságnak az XI. szám alatti tagjául magyarra fordított P[indarus] A'lceus Záffo Stezikorus Ibikus Anakreon Bakkilides Szimonides Alkémán Arkilokus* (Győr, 1804). (Az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (197), (211) *Trattnernek Sylvester eránt árkuša p 23 f. / Trattner 23 fíot kér Sylvesternek árkušától*: Kazinczy *Trattner Mátyás* (1745–1828) nyomdásznál adta ki *Sylvester János Grammatica Hungaro-latina* c. művét: *Sylveszternek Magyar-deák grammatikája* (in: *Magyar régiségek és ritkaságok* I. kötet, Pest, 1808). (→ 73. jegyzetmező)
- (197) *Haykul* Antal: Bécsben élő erdélyi nyomdász. A Magyar Hírmondó (1802–1803) és a Magyar Kurír (1810–1834) nyomdája is. Kazinczy leveleiben többször panaszodik rá: „[Haykul.] [e] z a' semmire való, ez a' becsület nélkül való ember ismét meghazudta magát, melyet a' legnagyobb szemtelenséggel 1805 olta mindég cselekszik. Nem csak az, hogy Febr. végéig el nem végzé munkám nyomtatását, de Aprilisnak eleje előtt hozzá sem fog.” (KazLev, 4/1085, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Széphalom, 1807. márc. 12.)
- (197) [1805. okt. 3.] *Szentgyörgyi levele*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (197) *noctem hyememque ferens* (lat.): 'éjt és telet hozó [felhő]' (Vergilius, *Aeneis*, III. 192).
- (197) *connumeratio* (lat.): összeszámlálás.
- (197) *Kolb[ása]* (Zemplén vm.): ma Brezina (SZK). Részben a gróf Török család és Kazinczy Péter (III.) birtoka.
- (197) [1805. okt. 4.] *Splényi Manczi levele*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (197) [1805. okt. 5.] *Cserey levele*: KazLev, 3/821, Cserey Farkas – Kazinczynak, Kraszna, 1805. szept. 24.
- (197) [1805. okt. 7.] *Schachner*: (további adatokat nem találtunk). *Kiskázmér* (Abaúj [1881-től Zemplén] vm.): ma Malý Kazimír (SZK).
- (197) [1805. okt. 8.] *Kovács* Antal (?–1818): sátoraljaújhelyi plébános, apát.
- (197), (211) [1805. okt. 9.] *Bujanovics Eduárd/Edvárd* (Ede) (1776–1855): ügyvéd és gazdasági író. Később gróf Török József (III.) ügyvédje a Kazinczy ellen vitt perben. Bujanovics Károly fia. Felesége: gróf Haller Julie (Haller József lánya).
- (197), (211) [1805. okt. 11.] *Csercsi és Klári*: Kazinczy unokahúgai: Kraynik Terézia (*Csercsi*) (1791–?) és *Klára*. (→ 4.1. Családja/Kazinczy)
- (197), (211) [1805. okt. 14.] *Farkas Pál leányai*: talán: Farkas Pál (1721–1775), lányai: Erzsébet (1745–?, Molnár Pálné), Éva (1751–?, Bartók Istvánné), Sára (1752–?, Molnár Mihályné), Anna (1755–?, Fülöp Jánosné).

- (197), (211) [1805. okt. 15.] *Itt lelem a' Bodnár Antal és Pfannschmiedné leveleit Dayka eránt / Bodnár Antal levele Dayka eránt*: Bodnár Antal neve alatt két levél található 1805. októberi keltezéssel a levelezés kiadásában. Az első: KazLev, 22/5462 (823/a), Bodnár Antal – Kazinczynak, Ungvár, 1805. okt. 5., ennek aláírása viszont: „alázatos szolgája: Fekete Imre s. k. az ungvári gimnázium igazgatója.” A másik levél tíz nappal későbbre van keltezve: KazLev, 22/5465 (829/a), Bodnár Antal – Kazinczynak, Eger, 1805. okt. 25. **Bodnár Antal**: pap, az egri gimnáziumban (1800–1804) és líceumban (1805–1809) a magyar nyelv és irodalom tanára, Dayka barátja, aki Kazinczy Dayka-kiadásához életrajzi adatokkal járult hozzá. **Pfannschmiedné**: Günther Teréz, említett levele elveszett vagy lappang.
- (197) *Blaschkétól a' Marmontelhez való két Maillard képeit*: **Blaschke** és **Maillard**: l. fentebb az 1805. aug. 14–15-i jegyzetet. Jean François **Marmontel** (1723–1799): francia költő, író: (→ 71. jegyzetmező).
- (198), (211) [1805. okt. 18.] *Péchy Imre levele*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (198), (211) [1805. okt. 19.] *Cancell. levele / a' Cancelláriusé*: herceg Pálffy Károly (1735–1816) kancellár (1787–1807) említett levele elveszett vagy lappang. (→ 21. jegyzetmező)
- (211) [1805. okt. 19.] *Szegei* (Zemplén vm.): egykor Bodrogkisfaludhoz tartozó pusztá.
- (198), (211) *Kolosi/Kolozsi Józsefné* (II.): Boronkay Julia, a férje zempléni jegyző és szolgabíró.
- (198), (211) *Kuczorgó*: csárda Szabolcs vármegyében, a fogadós: *Koczog István*.
- (198) [1805. okt. 21.] *Dorog* (Hajdú vm.): Hajdúdorog.
- (198) *Kis Imre, I.* (1775–1831): debreceni salétromkészítő hivatali főfelügyelő. Csokonai barátja, Kazinczy vitapartnere az Árkádia-perben.
- (198) *Sinai* Miklós (1730–1808): debreceni tanár, református püspök, egyháztörténész. (→ 19. jegyzetmező)
- (198) *Berkiné*: (további adatokat nem találtunk.)
- (198), (212) [1805. okt. 24.] *Pér / Pir* (Szilágy vm.): Szilágypér, ma Pir (R).
- (212) *Rhédey Zsuzsanna* (Diószeghy Sámuelné 1804-től): Rhédey Ferenc és Lajos testvére.
- (212) *Tóth Pál*: (a szilágypéri lelkészről további adatokat nem találtunk.)
- (212) *Schiller*, Friedrich (1759–1805): német költő, drámaíró.
- (212) *conditio* (lat.): feltétel.
- (212) *maculatum* (lat.): piszkoszat, fogalmazvány.
- (198), (212) [1805. okt. 25.] *Tasnád* (Szilágy vm.): ma Tășnad (R).
- (212) *Vay Mária*: (további adatokat nem találtunk.)
- (198), (212) *Szakácsi* (Szilágy vm.): ma Săcășeni (R).
- (198), (212) [1805. okt. 26.] *Hutád / Huta* (Szilágy vm.): ma Huta (R).
- (212) *Sarmaság* (Szilágy vm.): ma Șarmășag (R).
- (212) *barbato*: a román 'bárbați' jelentése: férj.
- (212) *Baksa* (Szilágy vm.): Magyarbaksa, ma Bocșița (R).
- (198), (212) *Balla* (Szilágy vm.): Ballaháza, ma Mal (R), vagy Szilágyballa, ma Borla (R).
- (198) [1805. okt. 27.] *Vaja* (Maros-Torda vm.): Székelyvaja, ma Vălenii (R).
- (198), (212) *Keresztúr* (Maros-Torda): Maroskeresztúr, ma Cristești (R).
- (212) *Szénási János*: (további adatokat nem találtunk.)
- (212) *Boulogne*: Boulogne-Sur-Mer, francia kikötőváros. Napóleon 1805-ben 130 000 katonát összpontosított a boulogne-i táborban az Anglia elleni invázió végrehajtására.
- (212) *...az elmúlt esztendőnek 2-dik Decembere olta*: Bonaparte Napóleon 1804. dec. 2-án koronáztatta meg magát, mint I. Napóleon.
- (212) *a' Pápa*: VII. Pius (eredetileg: gróf Luigi Barnaba Chiaramonti) (1742–1823), 1800-tól pápa. Napóleon szövetségese volt 1809-ig, ezután Napóleon Savonába vitette és csak a lipcsei csata után, 1814-ben térhetett vissza Rómába.
- (212) *Orczy Lőrinc, I.*, báró (1718–1789): költő, tábornok, Abaúj vármegyei főispán. (→ 21. jegyzetmező)
- (212) *Buttler*, gróf: vélhetően Buttler Lajos erdőtelki (Heves vm.) birtokos (1741-től).

- (212) **Koller** Ferenc, báró (?–1786): Zólyom, majd Bars vármegye főispánja (1759–1785), királyi személynök (lat.: *personalis*) (1762–1765), főpohárnokmester (1778–1786). Koller tehát nem halt meg 1764 körül, csak a személynöki méltóságot nem viselte tovább.
- (212) **Kucsó** (Szilágy vm.): ma Cuceu (R).
- (212) **Kis Lajos**: (az ügyvédről további adatokat nem találtunk.)
- (212) **Neubauer** Ferenc (1763–1836): bécsi festő, rézmetsző, a nagyszebeni főiskola rajz- és építészettanára (1785–től), a zsigódi kastély freskóinak készítője.
- (212) **Csűrös**: a kolozsvári képzőművész család valamelyik tagja: Csűrös József fafaragó, Antal szobrász, Mihály festő és szobrász volt; utóbbi kettő testvér.
- (213) **Bábolnán tavaly 4 kanczát bágata meg, a' Császárnak különös engedelmevel**: 1789-ben II. József utasítására Csekonics József szervezte meg az állami ménest Bábolnán.
- (213) **discretio** (lat.): itt: kenőpénz ('bizalmasan' adott pénz).
- (213) **Obris**: (a Wesselényi család jogbágyáról és két gyermekéről további adatokat nem találtunk.)
- (213) **plafond** (fr.): plafon, mennyezet.
- (213) **Curtius**, Marcus (i. e. 4. sz.): római hős. A hagyomány szerint i. e. 362-ben egy mély üreg támadt a Forumon, amelyet a jóslat szerint csak Róma legbecsesebb kincsével lehetett eltüntetni. Ekkor Curtius teljes fegyverzetben a mélybe vetette magát, mert Rómának a legfőbb kincsei a bátorság és a fegyverek voltak. Az akna bezárult.
- (213) **verticalis** (lat.): függőleges.
- (198), (213) [1805. nov. 2.] **Haraklány** (Szilágy vm.): ma Hereclean (R).
- (198), (213) [1805. nov. 3.] **Kraszna** (Szilágy vm.): ma Crasna (R). **Cserey Farkas és felesége**, gróf Haller Krisztina lakhelye.
- (213) **Jászai Horváthné, Szentimrei kisasszony**: (további adatokat nem találtunk.)
- (198), (213) [1805. nov. 5.] **Somlyó** (Szilágy vm.): Szilágysomlyó, ma Șimleu Silvaniei (R).
- (213) **gyógyi alma**: erdélyi téli alma-fajta.
- (213) **gleditschia** (ném.): lepényfa (gleditsia triacanthos).
- (213) **platanus** (gör.–lat.): platánfa.
- (213) **chrysanthemum indicum** (gör.–lat.): krizantém.
- (213) **Szentmarjai Lászlóné**: Becsky Júlia, lányai: **Perczel Antalné** Szentmarjai Anna; Szentmarjai Antónia (**Tóni**).
- (213) **Erősné**: (az ezredesnéről további adatokat nem találtunk.)
- (213) **Zovány** (Szilágy vm.): Zoványfürdő, ma Zăuan-Băi (R).
- (198) [1805. nov. 6.] **Széplak** (Bihar vm.): Berettyószéplak, ma Suplacu de Barcău (R).
- (198), (213) [1805. nov. 7.] **Margita** (Bihar vm.): Margitta, ma Marghita (R).
- (198), (213) [1805. nov. 8.] **Székelybíd** (Bihar vm.): ma Săcueni (R).
- (213) [1805. nov. 9.] **lőre** (rég.): rossz minőségű bor, amely a kipréselt szőlő újrapréselésével nyert mustból készült.
- (198) [1805. nov. 11., 13.] **Fráter Sándor**: (további adatokat nem találtunk.)
- (213) [1805. nov. 13.] **Múrat** (Murat), Joachim (1767–1815): a francia forradalom tisztje, a Berg nagyhercegség uralkodója (1806–tól), nápolyi király (1808–1815). Napóleon nővérének, Bonaparte Karolinának férje (1800–tól). Kivégezték. 1805. nov. 13-án elfoglalta Bécset, ahonnan a császári család elmenekült.
- (213) **Hulin** (Hullin), Pierre Auguste, gróf (1758–1841): francia tábornok, a Bastille-t elfoglaló forradalmárok egyik vezetője.
- (198), (213) **Ma kapom meg Gessznernek tájfejtéseit**: Salomon Gessner (1730–1788) svájci-német író *Briefe über die Landschaftsmalerei* c. munkája, amit Kazinczy végül kihagyott Gessnerfordításai közül: „Végre 1772. ismét kiadta egy kötet Idylleket (magyarban a' II. Könyv.) 's ezzel együtt Füsslihez írt Levelét a' Tájfestésről. – Mi az utolsót, [...] elhagytuk fordításunkból; az artistai levelet tárgya' idegenségeért [...]” (KAZINCZY, *Gessner' Élete* 1815.) (→ 14. jegyzetmező)
- (198) **Landon**, Charles Paul (1760–1826): francia tájképfestő, művészeti író.

- (198) *John*, Friedrich (1769–1843): bécsi rézmetsző. Kíniger rajza nyomán készítette el Kazinczy rézmetszetét (1804). (→ 38. jegyzetmező)
- (213) *52 Schu. Prospectjeit* (lat.): '52 [?] látképeit' (?).
- (198) *Révai levele*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (198) [1805. nov. 14.] *Cserei [levele]*: KazLev, 3/833, Cserey Farkas – Kazinczynak, Kraszna, 1805. nov. 7.
- (198) *Csebi* József (1778–1812): lovaskapitány, pesti író, az oroszok elleni harcban esett el. Kazinczy megírta az életrajzát és arcképét megjelentette a *Kazinczy Ferencz' Munkái* 4. kötetében (Pest, 1815.) (Említett *levele* elveszett vagy lappang.)
- (198) *indzsinér* (ang.): mérnök.
- (198) [1805. nov. 17.] *Haláp* (Hajdú vm.): ma Debrecen-Haláp.
- (198) [1805. nov. 18.] *Fazekas Mihály* (1766–1828): debreceni költő, botanikus, volt főhadnagy (1796-ban leszerelt), Csokonai és Földi János barátja. Az Árkádia-perben Kazinczy vitapartnere. (→ 24. jegyzetmező)
- (198) *Simonfi* Sámuel (1754–1821): debreceni tanácsos, 1809-ben a város által állított sereg ezredese, 1811-től főbíró.
- (214) *Cs. és Cs.-né Ollmützbe mentek*: Bécs nov. 13-án elesett, I. Ferenc és felesége, II. Mária Terézia elmenekült. A szemben álló hadseregek Brünn környékére vonultak fel. A városból Ollmützbe vezető úttól 1–2 kilométerre terül el az austerlitz-i csatater, ahol a dec. 2-i ütközetben Napóleon megsemmisítő vereséget mért a Habsburg Birodalom és Oroszország csapataira.
- (214) *status consiliarius* (lat.): államtanácsos.
- (214) *Brunszvik József*, gróf (1750–1827): belső titkos tanácsos, szeptemvir, királyi kamarás (tárnokmester), főispán. (→ 24. jegyzetmező)
- (214) *Illésházy István*, gróf (1762–1838): Liptó és Trencsén vármegyék főispánja (1800–1838), államtanácsos (1805), étekgógómester (1825–1838), országgyűlési követ. A Magyar Tudós Társaság (MTA) igazgatótanácsának tagja. Illésházy Mária testvére.
- (214) *Balog Péter* (Ócsai) (1748–1818): Zólyom (1802–1818) vármegye főispánja. (→ 27. jegyzetmező)
- (214) *Semsei András*: l. fentebb.
- (214) *Bezerédi Ignác* (1755–1820): udvari tanácsos, szeptemvir.
- (214) *Vay József, I.* (1752–1821): szeptemvir, udvari tanácsos. (→ 15. jegyzetmező)
- (214) *Majthényi László, I.* (?–1825): Hont vármegyei alispán, helytartói tanácsos, államtanácsos. Majthényi Antal apja.
- (214) *Kolonics László* (Kollonich), gróf (1736–1817): kalocsai érsek (1787-től), szeptemvir, a helytartótanács tagja (1799–1808). (→ 56. jegyzetmező)
- (214) *Szent-Iványi Ferenc* (1731–1823): Sáros vármegye főispánja (1785–1823), országbíró (lat.: *judex curiae*) (1802–1806). (→ 32. jegyzetmező)
- (214) *Orczy László*, báró (1750–1807): Abaúj vármegyei főispán (1784–1785 és 1790–1807), báró Orczy Lőrinc (I.) fia. (→ 21. jegyzetmező)
- (214) *Barkóczy Ferenc, II.*, gróf: államtanácsos, Pest vármegyei főispáni helyettes (lat.: *administrator*). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Barkóczy János (I.) fia.
- (198), (214) [1805. nov. 19.] *Zilahi* Sámuel: orvos, Szentgyörgyi József („Szgy”) debreceni orvos barátja.
- (198) [1805. nov. 20.] *Németh László levele*: l. fentebb az 1805. szept. 27-i jegyzetet.
- (214) [1805. nov. 23.] *Vajda* (Bihar vm.): Biharvajda, ma Vaida (R).
- (214) [1805. nov. 23., 27.] *A' Fő Ispán / Erdélyi Cancell.*: gróf Teleki Sámuel (1739–1822), erdélyi kancellár (1791-től), könyvtáralapító, 1790-től Bihar vármegye főispánja (1785–1787 között királyi biztos). (→ 22. jegyzetmező)
- (214) *Rhédey Lajos*: l. fentebb.
- (214) [1805. nov. 26.] *László Öcsém Obersternek kéretik a' Palatinustól a' Gyalogságboz*: Kazinczy Lászlót linzi állomáshelyéről hívták vissza Magyarországra: „Éppen ma vette az itt lakó hűgom

- a' Bihar Vármegyei Sbust. Vice Ispán öcsémnek levelét, hogy László öcsém a' Bihari gyalogsághoz Obersternek van resolválva, és egy hét alatt itt lesz.” (KazLev, 4/856, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Érsemlyén, 1806. jan. 1.)
- (214) [1805. nov. 27.] *A' Magyar Cancellária dissolváltatott, mert Ő Felsége általadta a' kormányt a' Palatinusnak*: József nádor a harctérre induló I. Ferenc teljhatalmú helyettese lett, és felfüggesztették a Magyar Kancellária működését 1806. jan. 5-ig. *Dissolvál* (lat.): feloszlát.
- (214) *Szegedy*: (további adatokat nem találtunk.)
- (214) *Benyovszky*: (további adatokat nem találtunk.)
- (214) *Eszterházy János*, gróf (1775–1829): inszurgens ezredes, 1805-ben és 1809-ben harcolt a franciák ellen.
- (214) *Zeyk Miklós* (Zeyk): erdélyi birtokos. Talán azonos a gyorsírási rendszert kidolgozó Zeyk Miklós bölcséleti doktorral és természettudóssal (meghalt 1850-ben).
- (214) *Teleki Jóska*: vagy gróf *Teleki József (III.)*, vagy testvérének, Zsófiának férje: gróf *Teleki József (II.)* (1777–1817), főkormánybiztos tanácsos, gróf Teleki József (I.) fia.
- (214) [1805. dec. 2.] *Lásd a' Magyar Kurír 41. levelét*: Kazinczy Napóleon győzelméről magánlevelekből és a Magyar Kurír említett számából értesült, a Magyarországot is közvetlenül fenyegető háborút aggodva figyelte: „Mintegy négy napja, hogy ide a' Bátyám Consil. Péchy Imre Úr levele megjött dtdo 19. Xbr., melyben írja, hogy ámbár a' fegyver nyugvás a' tudva lévő három kötés' fejében meg vagyunk állítva: de csakugyan közelébb vagyunk a' háborúhoz, mint a' békekéshez. Ugyan ezt bizonyította a' Magyar Kurír' leveleinek elmaradása. E' szerint Brünn ellenségi kézből lévén [...]” (KazLev, 4/856, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Érsemlyén, 1806. jan. 1.)
- (214) [1805. dec. 3.] *Vay Miklós, I.*, báró (1756–1824): királyi kamarás, tábornok, hadmérnök. (→ 69. jegyzetmező)
- (214) [1805. dec. 6.] *oltvar* (rég.): kozmó, ill. gyermekek bőrbetegsége általában is.
- (214) [1805. dec. 7.] *Zámbo*: molnár (1805 és 1829 k.).
- (214) [1805. dec. 10.] *Vincze István*: Kazinczy kocsisa.
- (214) *Zempl. Vgye elvette az inasomat, Nemes legény lévén.*: az austerlitz-i csatavesztés nyomán elrendelt nemesi fölkelésre vélhetően Gergely László lasztóci nemest hívták be, aki 1805. jún. 27-én állt Kazinczy szolgálatába.
- (214) *Konczpallag*: dűlő Nyíri (Abaúj-Torna vm.) mellett, a 19. sz. elejéig lakott hely volt.
- (199), (214) [1805. dec. 10., 14.] *Ktelke / Királytelke* (Szabolcs vm.): Királytelek, Nyírtelek.
- (199), (214) [1805. dec. 12.] *Szántó* (Abaúj-Torna vm.): Abaújszántó; bortertermelő és -kereskedő mezőváros.
- (199), (214) [1805. dec. 15.] *Mibálydi* (Szabolcs vm.): Nyírmihálydi.
- (199), (214) [1805. dec. 16.] *Ábrány* (Szabolcs vm.): Nyírábrány.
- (214) [1805. dec. 17.] *Itt találok a' Postán a' Sophie szép levelét d[e] d[at]o 27d. Novembris, és a' B. Vay Miklósné' magyar levelét.*: (az említett levelek lappanganak vagy elvesztek.)
- (199), (214) [1805. dec. 20., 21.] *Csanádi István*: álmosdi birtokos, Bihar vármegye ügyvédje (1783-tól).
- (214) [1805. dec. 26.] *Bottka Menyhért*: derecskei ügyvéd. Testvére: *Bottka Lajos* Szatmár vármegyei főszolgabíró (1817), országgyűlési követ (1827).
- (214) *Halmágyi László* (?–1810): Szolnok vármegyei táblabíró. Domokos Lőrinc testvérének, Máriának második férje. (→ 4.1. Családja/Comáromy)
- (214) [1805. dec. 28.] *Szúnyoghy Albert*: (további adatokat nem találtunk.)

76. jegyzetmező: 1806.

8. [Kazinczy Ferencz Abaujvármegyeinek tartathatik...] (25)
76. [Kazinczy Ferencz „Diáriuma”] (214–227)
89. [Pályám emlékezete II.] (557)
92. [Pályám emlékezete V.] (714–715)

1806. márc. 12-én Kazinczy és az anyja megegyezett a rokon Péchy Imre (II.) alispán közvetítésével a családi birtok megosztásáról, Kazinczy önálló gazdálkodásba kezdhett (az előzményekről: → 75. jegyzetmező). Jún. 10-én Kazinczy Széphalomra költözött, de felesége és gyermeke Nagykázmérban maradt az apósánál. Aug. 18-án, egyéves korában meghalt Kazinczy első gyermeke, *Iphigénie* (*Phigie, Fizsi, Génie, Izzi*), 21-én temették el. Okt. 5-én elhatározta a sátoraljaújhelyi egyházkerület, hogy a Sárospataki Kollégium számára 1694 Ft-ért megveszik Kazinczy 1748 egységből álló könyv- és 1081 egységből álló metszetgyűjteményét (Kazinczy 1807-ben szállította le a ládákat; vö. HÖGYE/KAZINCZY 1992/I).

Háttér – 1806.

Febr. 10-én újra Károly főherceg lett a haditanács elnöke. Júl. 2-án megindult Pesten Kultsár István lapja a Hazai Tudósítások (címe 1808. júl. 2-tól Hazai s Külföldi Tudósítások, 1840-től Nemzeti Újság). Júl. 12-én a délnémet fejedelemségek megalakították a Rajnai Szövetséget és ki léptek Német-Római Császárságból. Aug. 6-án II. Ferenc császár (I. Ferencként magyar király) lemondott a császári címről, ezzel megszűnt az 1006 éves Német-római Császárság. Okt. 14-én Napóleon megsemmisítette Poroszország hadseregét a jénai és austeredti csatákban. Nov. 4-én I. Ferenc kiadta a második *Ratio Educationis*. Nov. 21-én Napóleon meghirdette Anglia ellen a kontinentális zárlatot. Az év folyamán feloszlott az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság; megjelent Verseyhy *Magyar Aglája* c. verskötetete; megkezdődött a sárospataki kollégium főépületének építése.

A Kazinczy család említett tagjai:

Szirmay Terézia, I. (Kazinczy Dánielné) (1706–1757 után): Kazinczy nagyanyja.

Kazinczy József, I. (1732–1774): Kazinczy apja.

Anyám; Asszonyám: Kazinczy Józsefné (I.) *Bossányi Zsuzsanna* (1740–1812), Kazinczy anyja.

Kazinczy András, II. (1738–1804): Kazinczy nagybátyja. Fia: *Kazinczy István (Pista)* (1774–1827).

Kazinczy Péter, III. (1747–1827): Kazinczy nagybátyja. Első felesége: *Boronkai Éva*. Második felesége 1792-től: *Ragályi Zsuzsanna* („*Péterné*”) (?–1827), lányuk *Kazinczy Sophie* (1794–?), aki 1810-től gróf Vay Ábrahámné (II.).

Dienes: Kazinczy Dienes (1761–1824): Kazinczy öccse.

Julis: Kazinczy Julianna (1785-től Dercsényi Jánosné) (1762–1844), Kazinczy húga.

Laczi; László: Kazinczy László (I.) (1763–1807), Kazinczy öccse. Felesége 1806-tól az örmény származású *Lukács Franciska* (Fanni; később báró Paul *Radivojevich* [1759–1829] osztrák altábornagy felesége), *Lukács Miklós* örmény származású Bihar vármegyei táblabíró lánya.

Kraynik Józsefné (I.) Kazinczy Klára (1766–?): Kazinczy húga. Említett gyermekei: *Gusztáv* és *Csercsi* (Terézia) (1791–?). Férje: *Kraynik József (I.)* (1750–1817), Abaúj vármegyei táblabíró.

Susi: Kazinczy Zsuzsanna (1788-tól Péchy Sándorné) (1768–1842), Kazinczy húga. Férje: *Péchy Sándor* (1757–1811).

Józi; József: Kazinczy József (II.) (1772–1855), Kazinczy öccse. Felesége 1802-től: *Ragályi Mária* Magdolna („*Józiné*”) (1778–1839), Ragályi József (I.) (1733–1804) Borsod vármegyei alispán (1787–1800) és királyi tanácsos lánya.

Miklós: Kazinczy Miklós (1774–1844), Kazinczy öccse. *Felesége* 1797-től: Beothy Victoria („*Miklósné*”) (1778–1823), Beothy János (?–1786) Bihar vármegyei alispán (1783-tól) lánya.

(→ 4.1. Családja/Kazinczy, Péchy és Bossányi)

A *Török család* említett tagjai:

- Gróf Török Lajos** („a Gróf”) (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatójaként (1785–1796) Kazinczy egykori felettese, Kazinczy apósa. Birtoka és lakhelye az Abaúj vármegyei Nagykázmér (Kázmér, ma Vel’ký Kazimír; SZK) szlovák többségű település volt, amelynek birtokosai voltak még: Kazinczy Péter (III.), a Beothy család és mások.
- Gróf Török Lajosné, gróf Rogendorff Aloysia** („a Grófné”) (1754–1817): Kazinczy anyósa.
- Gróf Török József, II.** (1742–1816): Török Lajos testvére.
- Gróf Török József, III. (Pepi)** (1777–1830): Kazinczy sógora, Török Lajos fia. Felesége: báró **Vécsey Mária**, Vécsey Miklós (I.) Szatmár vármegyei főispán lánya. Fiuk: **Bálint** (1806–1882).
- Gróf Török Sophie** Antonia (1780–1842): Kazinczy felesége, Török Lajos lánya.
- Gróf Török Marie Susie** (1783–?): Kazinczy sógornője, Török Lajos lánya.
(→ 4.1. Családja/Török)

(214) [1806. jan. 1.] *Estve jó a’ levél Kassáról...*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)

(214) *protestatio* (lat.): tiltakozás, óvás.

(214) *insurrectionális* (lat.): a nemesi felkeléssel kapcsolatos.

(214) [1806. jan. 2.] *Vinczét a’ kocsisomat indítom Kázmérba levelekkel*: (az említett levelek elvesztek vagy lappanganak.) **Vincze**: Vincze István, Kazinczy kocsisa.

(214) [1806. jan. 3.] *Melczér László* (?–1823): Borsod vármegye főjegyzője, alispánja és országyűlési követe (1790–1792), ítélmester (gör.-lat.: *protonotárius*), szeptemvir. (→ 29. jegyzetmező)

(214) *compulsorium* (lat.): tanúvallomásra felszólító utasítás.

(214), (216) [1806. jan. 5., febr. 28.] *Kötélverő Mihály* (?–1806): felesége *Kötélverőné Sára* (1740 k.–1806 után), Kazinczyék szolgálója volt.

(214) *Szlávy György* (1764–1818): Bihar vármegye főszolgabírája. A Martinovics-perben 3 évi börtönre ítélték. (→ 59. jegyzetmező)

(214) *Rácz Mihály*: (további adatokat nem találtunk.)

(214) *Rhédey Lajos*, gróf (1763–1831): a bihari inszurgens sereg parancsnoka (1795, 1805), Szatmár vármegye országyűlési követe (1802), Bihar (1807–1825) és Bereg vármegyék adminisztrátora (1825–1830). Kácsándy Terézianak, Kazinczy ifjúkori barátnéjának férje. (→ 70. jegyzetmező)

(214) *contribuens* (lat.): adófizető, megсарcolt személy.

(214) *bonificatio* (lat.): jóvátétel, kártalanítás.

(215) *Főispán*: gróf Teleki Sámuel (1739–1822), Bihar vármegyei főispán (királyi biztосként 1785–1787, majd 1790–1822), a marosvásárhelyi Teleki-téka alapítója, erdélyi kancellár. (→ 22. jegyzetmező)

(215) [1806. jan. 9.] *Kövér Imre* (?–1812): Kazinczy távoli rokona és hitelezője. Az érsemlyéni református egyház főkurátora (1795 k.)

(215) *Bornemisza Ferenc* (?–1812).

(215) [1806. jan. 10.] *Fráter Pál, II.* (?–1812): Bihar vármegyei főszolgabíró, érsemlyéni birtokos. Fráter Pál (I.) fia, Szmrсsányi Anna férje.

(215) *a’ Debreczenből érkezett levelet [...] Ugyan ez nap veszem a’ levelet Váradról*: (az említett levelek elvesztek vagy lappanganak.)

(215) *Pozsonyban megkötöttett a’ béke a’ mi Udvarunk és Napoleon között*: 1805. dec. 26-án írták alá a békeszerződést Napóleon és I. Ferenc megbízottai Pozsonyban. A Habsburg Birodalom elvesztette többek között Velencét, Isztriát, Dalmáciát, Tirolt. (→ 75. jegyzetmező)

(215) *Vicze-Ispán*: talán Szentimrei Gábor (1757–?), tanácsos, Abaúj vármegyei szolgabíró, jegyző, alispán.

(215) *suspendál* (lat.): felfüggeszt.

(215) *Blaschke* János (1770–1833): pozsonyi származású Bécsben működő rézmetsző. Kazinczy 1805-ben rézmetszetet rendelt tőle az 1804-ben elhunyt nagybátyjáról, Kazinczy Andrásról (II.): *Andreas Kazinczy de Eadem...* (Kazinczy kiadta a *Magyar régiségek és ritkaságokban* [Pest, 1808]). (1806-ból nem ismerünk Blaschke-levelet.) *Majlárd*: Ludwig Maillard (?–1806), bécsi rajzoló, rézmetsző, az ő rajza után készített Blaschke-metszetek illusztrálják Kazinczy Marmontel-fordítását (*Kazinczynak fordított Egyveleg Irásai I.*, Széphalom, 1808). *Alcimachus*

és *Két Szerencsétlen*: Marmontel művei, a *Négy Palack* (e rege szereplője Alcimachus) és a *Két Szerencsétlen*. (Blaschke: → 75. jegyzetmező; Jean François Marmontel [1723–1799], francia költő: → 71. jegyzetmező.)

- (215) [1806. jan. 29.] *Azon három láda könyvem, melyet a' Cancellárius által Bavariából vettem, érkezik Debreczenből. Hozzá fogok Catalogusa csináláshoz.*: Kazinczy gróf Teleki Sámuel segítségével Rott bajor könyvkereskedőtől vette meg a felszámolt kolostorok anyagából összeállított gyűjteményt, amely több értékes hungarikumot tartalmazott. A nyomtatványok, festmények, metszetek, térképek és kéziratok együttesét Kazinczy saját könyveivel kiegészítve 1806 végén eladta a Sárospataki Kollégiumnak. Ez az eladott gyűjtemény 1748 tételből állt. Kazinczy kéziratok katalógusát a Sárospataki Kollégium őrzi, a gyűjtemény leírását és a katalógus kiadását l. Kiss 2006.

- (215) [1806. febr. 6.] *Péchy Imre, II.* (1753–1841): Bihar vármegye első alispánja (1790–1803) és országgyűlési követe, a tiszántúli református egyházkerület és a debreceni kollégium főgondnoka (1801–1839), később alnádor és szeptemvir. Kazinczynak anyai ágon rokona. (→ 4.1. *Családja/Péchy*)

- (215) *Csanády István*: álmosdi birtokos, Bihar vármegye ügyvédje (1783-tól).

- (215) *az Austerlicz mellől haza felé térő Russzus seregnek...*: 1805. dec. 2-án Austerlitznél „a három császár csatájában” Napóleon megsemmisítette az orosz–osztrák sereget. (→ 75. jegyzetmező)

- (215) *az elmúlt holnap első napjaiban [...] egygy Kázmérből Ujhelybe béküldött levelem által arra kértem, hogy Asszonyámat birja arra, hogy dolgomat intézze el Comáromy György bátyánk*: a Péchy Imréhez írt említett levél elveszett vagy lappang, de egy Szentgyörgyi Józsefhez írt levélben Kazinczy összefoglalja az elintézésre váró dolgokat: „En Febrban Ujhelybe írtam Péchy Imre Urnak egy levelet, hogy Regmecz táján lévén most, szálljon Asszonyámmal, és vegye arra, hogy mivel Péchy Imre Ur a' Haza bajai által elvonattatott az én dolgom elintézésétől, Asszonyám Bátyám Comáromy György Urat tegye arbiternek. Ezen felyül kértem ismét, hogy legyünk anya és fiú: én kerülöm a' lármás módot; ne kényszerítsenek reá. – P . . . a' levelet az Anyámnak által adta. És jele, hogy a' levél úgy vala írva, a' hogy illik. P. I. nem boldogult egyébben, hanem abban, hogy Comáromy György Urat arbiternek lették. A' P. I. elmenetele után végre által látta az Anyám, hogy igazságom van; nem gazdálkodhatom én Jesztreben, ha Széphalmon lakom, 's minthogy átaljában nem akarnak adni Regmeczen, – J[ó]zsi nem szenved meg maga mellett! – arra az incidensre jutottak, hogy a' házamboz valami kevés földet és 1 kaszálót adnak; embert éppen nem; 's ezer Rítot esztendőnként. Tartván attól, hogy ezt sem fogadom el, nekem meg nem írták. De transpirált hozzám; megírta valaki. 'S én, a' ki nem engedem magam megelőztetni abban a' mi szép, azonnal egy levelet írtam az Anyámnak Sophie által, hogy köszönöm 's benne megnyugszom. Kértem, hogy tegyen le minden bosszús emlékezetet, 's legyünk jól. Még nem vettem levelét. Talán megszűn a' fergeteg.

Ha ez meglesz, a' feleségemet lehozom vagy két hétre, hogy a' világ lássa, hogy meg van enyhülve a' harag. Osztan nagyon szégyelli azt az anyám, hogy Sophie elmenvén a' háztól, a' világ abban a' hiedelemben confirmáltatott, hogy Miklósnénak is volt oka elmenni. Így minden helyre hozódik, 's minthogy nem lakunk egygyütt, jól lehetünk.” (KazLev, 4/878, Kazinczy – Szentgyörgyi Józsefnek, Érsemlyén, 1806. febr. 16. Ebben a februárban kelt levélben februári keltezésűnek mondja Kazinczy a Péchy-levelet is!)

- (215) *Comáromy György (Kóji), II.* (?–1807): Abaúj vármegyei főjegyző és táblabíró (1784), II. József alatt törvényszéki elnök, később országgyűlési követ, a sárospataki kollégium alkurátora (1793–1807). (→ 4.1. *Családja/Comáromy*)

- (215) [1806. febr. 6.] *négy levelem érkezik Postán*: január végéről három Kazinczyhoz írt levelet ismerünk, február első hetéből egyet sem: l. KazLev, 4/869, Cserey Farkas – Kazinczynak, Kraszna, 1806. jan. 20.; uott, 4/870, Döbrentei Gábor – Kazinczynak, Boba, 1806. jan. 29.; uott, 22/5468 (869/a), Nagy András – Kazinczynak, Csobaj, 1806. jan. 27.

- (215) *arbiter* (lat.): jogvitában a felek által döntésre felkért személy, bíró.

- (215) *conditio* (lat.): feltétel.

- (215) *fatális* (lat.): végzetes.

- (215) *correspondentia* (lat., rég.): levelezés.

- (215) *conto* (ol.): kontó, számla.
- (215) *praetensio* (lat.): igény, követelés.
- (215) [1806. febr. 8.] *Levelet irtam Sophie által Asszonyámnak!:* (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (216) [1806. febr. 10.] *Neidl*, Johann Joseph (1776–1832): Grazban született, Magyarországon is dolgozó rézmetsző. Kazinczy több kiadványában is megtalálhatók a metszetei. Wagner József bécsi festő nyomán metszette báró *Wesselényi Miklós* (I.) (1750–1809) arcképét, ez illusztrálja *Kazinczy Ferencz' Munkái* 6. kötetét (Pest, 1815). Kazinczy elégedett volt a rézmetsző munkájával: „Végre megérkezett a' Wesselényi' képe. Ide zárom azt: de kikérvén tőled, hogy minél kevésbb szem lássa. Tökéletesen meg vagyok elégedve a' Metsző' munkájával; nem csak igen jól, hanem igen szépen is dolgozott. [...] A' kép tökéletesen hasonlít a' felküldött Migniatúr festéshez, 's ha Wesselényit némelly szem itt fel nem találja, ne a' Metszőben gáncsaskodjék, hanem a' festőben; noha én azt tartom, hogy mind Festő, mind Metsző jól dolgoztak, és itt Wesselényi igen jól el van találva.” (KazLev, 4/874, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Érsemlyén, 1806. febr. 11.) (Neidl: → 68. jegyzetmező; Wesselényi: → 75. jegyzetmező.)
- (216) [1806. febr. 12.] *Halmágyi László* (?–1810): Szolnok vármegyei táblabíró. Domokos Lőrinc testvérének, Máriaának második férje. (→ 4.1. *Családja/Comáromy*)
- (216) *Fráter Antal*: az érsemlyéni református egyház felügyelője, az érsemlyéni mészárszék bérlője.
- (216) [1806. febr. 19.] *Pecsenyomó cigányok*: vagyis az állatokat bélyegző (billogozó) cigányok.
- (216) [1806. febr. 25.] *Botka*: *Botka Lajos* Szatmár vármegyei főszolgabíró (1817), országgyűlési követ (1827), vagy testvére, *Botka Menyhért* derecskei ügyvéd.
- (216) *Körtvélyes* (Zemplén vm.): ma Hrušov (SZK).
- (216) [1806. febr. 26.] *Úza Pál* (1763–1824): a Martinovics-perben elítélt ügyvéd, 1803 februárjában szabadult. (→ 60. jegyzetmező)
- (216) *hospitálítás* (lat.): vendéglátás, barátság.
- (216) *Bujanovics* Eduárd (Ede) (1776–1855): ügyvéd és gazdasági író. Később gróf Török József (III.) ügyvédje a Kazinczy ellen vitt perben. Bujanovics Károly fia. Felesége: gróf Haller Julie, akinek az apja gróf *Haller József* (?–1814), ekkor Máramaros (1790-től) és Kolozs (1804–1817) vármegyék főispánja. (→ 32. jegyzetmező)
- (216) *Asszonyvására* (Bihar vm.): ma Târgușor (R).
- (216) [1806. márc. 2.] *dissimulál* (lat.): figyelmen kívül hagy.
- (216) *Erzsi*: szolgáló.
- (216) *skatulya* (rég.): doboz.
- (216) [1806. márc. 10.] *métely* (rég.): a juhok és szarvasmarhák betegsége, amit egy élősködő okoz.
- (217) [1806. márc. 11.] *Pacificatio Almosdensis* (lat.): 'álmosdi béke'.
- (217) *Péchy azt irta benne, hogy kövessem meg az Anyámat. Feleltem:* (az említett levelek lappanganak vagy elvesztek.)
- (217) *solennitás* (lat.): ünnepély, ünnepélyesség.
- (217) *ekklezsiái-követés*: bocsánatkérés; eredetileg az illem vagy erkölcs elleni véték elkövetőjének nyilvános bocsánatkérése a gyülekezet előtt.
- (217) *Péchy felel:* (az említett levél lappang vagy elveszett.)
- (217) *srófolni* (ném.): csavarni.
- (217) *egy nemes lelkű embert kivévén nem találkozott senki, sem atyafi sem idegen, a' ki segédemre lett volna etc.*: szabadulása után általános félelem és bizalmatlanság fogadta Kazinczyt, az írók, tudósok mellett (Virág Benedek, Kis János, Németh László, Csokonai, Schedius Lajos, Horvát István, Vitkovics Mihály, Révai Miklós, Dugonics András, Horányi Elek) a közéleti szereplők közül csak gróf Fekete Jánosról és báró Wesselényi Miklósról (I.) tudjuk, hogy Kazinczy mellé állt. Ez utóbbi volt az egyetlen főúr, aki anyagilag is támogatta őt, habár báró Prónay Lászlót, gróf Széchényi Ferencet és gróf Festetics Györgyöt is megkereste Kazinczy segélykérő levelekkel. Wesselényi önrzetiesen válaszolt: „Ne gondolja az Úr, Barátom Uram, hogy reám is elragadott volna az új betegség, melly meg szokott némely embereket környékezní, midőn az Úrral találkozniék [...]” Wesselényi Kazinczy fordításainak kiadását 500 Ft-tal támogatta és zsidói birtokán 1805-ben vendégül látta. Váczy János szerint Festeticset a király

figyelmeztette: „maga a király is azt mondta neki egy alkalommal, hogy »avval a’ bizonyos Kazinczyval kerüljön minden érintkezést.«” (KazLev, 2/518, Id. b. Wesselényi Miklós – Kazinczynak, Zsibó, 1802. ápr. 15.; VÁCZY 1915, 592; vö. még uott: 560–563, 588–595.)

(217) *az a’ négy propositió*: utalás Kazinczy anyjának 1805. júl. 1-jei ajánlatára (*lat.: propositio*) (I. jelen kötet, 141–143.)

(217) *reversális* (*lat.*): (írásbeli) ígéret, kötelezvény.

(217) [1806. márc. 12.] *Péchy Imréhez [...] lyánykájához*: Péchy Imre (II.) (1753–1841) lányai: Teréz, Karolina, Petronella, Janka (Szepessy Ferencné). (→ 4.1. *Családja/Péchy*)

(217) *Péchy megszólal: A’ Néném, Öcsém Uram elébe ezt a’ projectumot teszi*: a Péchy Imre kézírásával lejegyzett és Bossányi Zsuzsanna aláírásával hitelesített ajánlatot (*lat.: projectum*) Dékáni Kálmán *Kazinczy Ferencz családi levelezése* című közleményében adta ki [*Az Álmosdon 1806. márcz. 12-én történt birtokrendezési irat*] címen (vö.: 3.2.1. *Az egyes szövegek adatai és keletkezése: Feljegyzések, 64. [Kazinczy Ferencz kellemetlenségei László és Dienes öccsével]*). A „projectum” szövege:

„Ferentz Fiam Istennek végezése Szerént meg házasodván, hogy addig is míg Isten engemet éltett, Gazdasághoz kezdhessem, ’s igyekezetéhez ’s szorgalmatosságához képest Légyen miből tartani háza Népét: ahoz képest amint az Isten tehetséggel meg áldott, tekéntvén Élő Gyermekeimnek Számos voltatt, a következő Punctumokban kinevezett jóságott, és haszon vételt kívántam néki által adni.

1-o. Lakó helye Lészen az Also Regmeczhez bírt Széphalmi Praediumban még egészen fel nem készült Épület; mellyet hogy Lakásává Lehessen tenni, ’s a gazdasághoz is kezdhessem, resolváltam ehez ezer Rftokat, és 200 Szál Deszkát. a Mesteremberekkel alkudjon maga; a már kész Ajtókat ’s ablakrámákat vitesse el, ’s csináltassa, hogy minél előbb belészálhasson.

2-o. Ehez a Házhoz Szakasztodnak mind azok a Szántóföldek, mellyek 1-o) a temetőtől kezdvén, véggel Ujhel felé fekszenek fel a Bányácskára fekvő Utig a téglá vető mellett 2.) a mit az Ujheli uton alól a Pitlés Malom felé 1794 előtt használt – 3) a Liget felé tett el Árkolasban mind azt, a mi 1805-ben nem Oztatott, úgy hogy a Liget felől való Ortás a Patakig, melly ezt a Kertelést két felé Oszlja, neki essék. ezeket a Földeket én most bévettettem, és így minél előbb mennyen fel, ’s Szakaszsa ki azt, a mit Udvarnak, Kertnek, Marha akolnak, és Szűrűs Kertnek akar fogni hogy az fel ne szántodjék.

3-o. Szénának adodnak néki a Regmeczi Rétek Delineatioja Szerént a 37. 38. és 40. Numerus alatt Lévo Kaszálók ide értetik azonban hogy mivel a Kenderbűlyübe menők ezen Réteken keresztül veszik Utjokat, azoknak szabad által Meneteleket kel hagyattatni.

4-o. Fűves Kertnek Lovai Nyári Legeltetésekre az Alsómalom alatt a hol a Kender bűlyü vagyon a Hoszszú Ház felé fekvő rétt a Malom Árkáig a Mint a Mappába Delinealva van.

5-o. hozzá adok Széphalmon két ’Seléreket Belyt, és Huszovszki Nevezetűeket.

6-o. A Regmeczi Majorság Szólómet, Mellyet Szaporíthat ha még fel nem Fogott alkalmas helyet talál.

7-o. a Liget Erdő tilalomban Léven, abban külömben is Fát vágni nem Szabad: ha nem Mikor Abrontsot vágnak Neki is hir fog adattatni maga Szükségének valót Vághat.

8-o. mind a három Malomban Maga és Udvara Számára Szabad Örlést engedek: ha nem ha mikor a Vizek vagy kitsynysége, vagy Nagysága ’s a Malomnak valamely baja miat egyszerre nem Őrhetnének az a Molnárok makatsságainak ne tulajdonittassék ’s Várakozással Legyen.

9-o. Mint hogy elkerülhetetlen, hogy egyszer-másszor valamely igazítása vagy Szükséges Munkát tenni ne kelessék, meg engedem Sőt meg Lesz Parantsolva a Molnaroknak hogy tartozzanak a Fiamnak is Dolgozni, ha tsak nékem olly Mulhatatlan munkám nem Lesz, mellyet félbe nem Szakaszthatok.

10-o. Marháinak Szabad Legelése Leszen ott, a hol az én Marháimnak, hanem a Cselédjeit tartozik jo Fenyíték alatt tartani, hogy kárt ne tegyenek.

11-o. ezek mellé adom a Jesztrebi birtokomat a hozzá tartozó Csébei, Imregi, Szűrnyegi haszonvételekkel együtt, Korcsma és Mészárszékbeli jussomat ’s mind Őszi ’s tavaszi vetésemmet úgy mind az által hogy mivel a most Arendaban vagyon az Arenda ezen esztendő Junius 24 telik el, addig ne tsak Oda ne mennyen, Sőt hallgasson felőle, félő Léven külömben, hogy az Arendás

restesebb Lenne a tengeri Kapálásban, Ugar szántásban, tavaszi vetésben, hogy pedig Légyen háza a hova Szálhasson mikor oda megy, most építék egy tíz Öles épületett.

12-o. Továbbá adok esztendőnként 200 Rt.

13-o. hogy pedig több modja Lehessen magán Segíteni nem elenzem, hogy a Semjiényi Gulyámon mint más Gyermekeim is marhát tarthasson, sem hogy azon Földeknek, mellyeket neki Széphalmon kiszakasztattam, egyikén vagy másikán Palyinka házat Epithessen, hogy mikor mak nints. Sertéseit inkább ki telettethesse.

14-o. Egyébb aránt azt meg kívánom tőle 's háza népétől hogy mind a Cselédjeit jó Fenyítékbe tartsa, mind a Regmecziekkel, mind a Szomszédokkal jó egyességben élljen, ha vagy a Molnárok, vagy akár melly más Regmeczi embereim elen panasza Lenne, maga hatalmával Semmit ne kezdjen, ha nem Nekem jelentse be, én teszek rola. Az Isten adjon Neki elő Menetelt, a mint látni 's tapasztalni fogom Igyekezett 's hozzám való Fiui tiszteteltét, mások előtt való Kedvesség Keresését nem tsak a Felyebb valókkal, ha nem egyebekkel is Segíteni fogom.

Almosd 12. Martii 1806.

Árva Bossányi Susánna.

En előtttem Péchy Imre előtt

L. S.

Fiu ehhez tartsd magad a mi ebe az írásban meg határozottat mert jelentem hogy ha te ütesz vagy veretel én is ütettek verettek vagy ütök és verek Signatum

Alsó Regmecz 28-ta 1807 [sic! – O. L.]

Árva Bossányi Susánna”

Dékáni jegyzete a szöveg egészéhez: „Ez eredetiben van meg, Péchy Imre írása. Az előleges eseményeket és egésznek lefolyását megírja K. az ő »Diáriumá«-ban (1804–1806). *Dékáni K. közlő.*” Dékáni jegyzete az utolsó sorokhoz: „Az irat hátlapján B. S. keze írása. *Dékáni K. közlő.*” A második dátum feltehetően nyomdahiba. (ItK, 1903, 361–362; vö. 3.2. Az egyes szövegek adatai és keletkezése, 3.2.1. Feljegyzések).

(217) *a' Conceptus végében az Anyámnak tulajdon keze írására akadok, bol ismét, már nem emlékezem micsoda, szűrő sorok állottak:* l. fentebb.

(217) *a' tractatus conceptusa* (lat.): 'a szerződés fogalmazványa'.

(217) *lepurisál* (lat., rég.): letisztáz (kéziratot).

(217) *coramisál* (lat.): tanúsít, okmányt tanúként aláír.

(217) [1806. márc. 13.] *Vettem a' Prof. Budai Esaiás levelét a' Münchbeni könyvek eránt:* a Bajorországból vásárolt könyvgyűjtemény megvételét a debreceni professzor elhárította: „Most, a' bizonyos, hogy a Collégium költségei megszorodtak, úgy hogy, tsak a' mulhatatlanul szükséges könyvek is nehezenn szerződhetnek meg. De, ha volna is költség, a' Cassa nem lévén a' Professóráts dispositiója alatt, ez magátul semmit nem tehetne. Méltóztassék tehát a' Tekintetes Úr szándékát a' Tekintetes Fő Curátor Úrral közleni.” (KazLev, 23/5710, Budai Ézsaiás – Kazinczynak, Debrecen, 1806. márc. 5.; l. fentebb az 1806. jan. 29-i jegyzetet.) *Budai Esaiás* (1766–1841): debreceni professzor, református püspök, történész. (→ 63. jegyzetmező)

(217) [1806. márc. 14.] *Sylvesternek két árkuza érkezik Trattnertől correctúra végett, 's Blaschkétól a' Kazinczy András képe 's Emilia Galottinak rajzolatja:* Sylvester János *Grammatica Hungarolatina* c. művét és az 1804-ben elhunyt nagybátyjáról, *Kazinczy Andrásról (II.) Blaschke* János által készített rézmetszetet Kazinczy egyaránt a *Magyar régiségek és ritkaságok* I. kötetében *Trattner* Mátyás (1745–1828) nyomdásznál adta ki (Pest, 1808). *Galotti Emilia*: Lessing tragédiáját (*Emilia Galotti*, 1772) Kazinczy már a munkácsi fogsága alatt is fordította, munkája végül 1830-ban Pesten jelent meg Bajza kiadásában: (Sylvester: → 73. jegyzetmező; Blaschke: l. fentebb az 1806. jan. 10-i jegyzetet.)

(217) *Dráveczkiné Büdeskuty Julis* (Bydeskuty): talán: Draveczki Jánosné. (→ 4.1. Családfa/Péchy)

(217) [1806. márc. 15.] *Fráter Ferenc:* (további adatokat nem találtunk.)

(218) [1806. márc. 20.] *Varjas* János (1721–1786): debreceni tanár. Említett munkáját, a csupa 'e' magánhangzóval írt *Megtért embernek énekje. Mellyet nem régen szerzett és egy meg-keseredett de reménységgel tellyes lélek képében tett-fel egy nevezetes ember c. elégiáját* Kazinczy adta ki újra a *Magyar régiségek és ritkaságok* I. kötetében (Pest, 1808): *Prof. Varjas János E vocálison írt*

Éneke Debreczenben 1775. Az elégia első kiadása: *Elégia veri nominis post tot secula ab elegis inventis si musis placet prima et ipsa Hungarica* (Debrecen, 1775). (→ 19. jegyzetmező)

(218) **Fráter György**: (további adatokat nem találtunk.)

(218) **Munkácsi**: (az ezredesről további adatokat nem találtunk.)

(218) [1806. márc. 21.] **Ábrány** (Szabolcs vm.): Nyírábrány.

(218) **Mihálydi** (Szabolcs vm.): Nyírmihálydi.

(218) **Gulácsiné**: bizonyára a Nyírmihálydiban lakó Gulácsi Antalné, akinek a férje álmosdi táblabíró, 1811 és 1814 között a debreceni színház bérlője, Kazinczy távoli rokona, Kölcsey gyámja.

(218) **insinual** (lat.): bejelent.

(218) [1806. márc. 22.] **Kálló**: Nagykálló, 1875-ig Szabolcs vármegye székhelye volt.

(218) [1806. márc. 23.] **Vaskapu**: Mátészalka melletti dűlő.

(218) [1806. márc. 24.] **Szegi** (Zemplén vm.): egykor Bodrogkisfaludhoz (*Kisfalud*) tartozó puszta. (A viszontagságos utazásról, l.: KazLev, 4/899, Kazinczy – anyjának, Kalinál, 1806. ápr. 2.)

(218) **Boda**: (további adatokat nem találtunk.)

(218) [1806. márc. 26.] **oltvar** (rég.): kozmó, ill. gyermekek bőrbetegsége általában is.

(218) [1806. ápr. 1.] **Balásbázi**: talán Balásbázi László sátoraljaújhelyi lakos.

(218) **praenumberál** (lat.): előfizet.

(218) **Annalen der Oesterr[eichischen] Literatur u[nd] Kunst**: 'Az osztrák irodalom és művészet évkönyvei' (*Annalen der Literatur und Kunst in dem oesterreichischen Kaiserthume*: 'Az osztrák császárság irodalmának és művészetének évkönyvei'); bécsi folyóirat. Kazinczy több cikket is publikált itt: recenziót Kisfaludy Sándor *Himfi szerelmei* (1809) és Verseggy Magyar Aglája c. kötetéről (1809), nekrológot Báróczy Sándorról és báró Wesselényi Miklósról (1810), továbbá Kazinczy Rummy Károly György számára írt önéletrajzát is közölte a folyóirat (1810).

(218) [1806. ápr. 2.] **Bossy**: sátoraljaújhelyi kőművesmester, Kazinczy széphalmi házának építője.

(218) **Brumbauer**: (az ácsról további adatokat nem találtunk.)

(218) [1806. ápr. 3.] **Szenma** (Ung vm.): Ungszenna, ma Senné (SZK).

(218) **A' Gróf Kassára, Általa küldöm Theréznek a' Lőcsére szálló pénzzel megterbelt levelet**: gróf Török Lajos által valószínűleg a lőcsei Günther Teréznek (1812-ben már Pfannschmiedné) küldött Kazinczy levelet, amely azonban lappang vagy elveszett.

(218) [1806. ápr. 8.] **Sztropkai**: (az abarai lakosról további adatokat nem találtunk.) **Abara** (Zemplén vm.): ma Oborín (SZK).

(218) [1806. ápr. 9.] **Laczi**: (Kazinczy inasáról további adatokat nem találtunk.)

(218) [1806. ápr. 13.] **Gróf Desöffy István, a' megholt Gr. Sztáray Mihály leányának férje**: névtévesztés (esetleg a szövegközlő, Dékány elírása), helyesen: gróf **Dessewffy József** (Dessewffy István fia; → 47. jegyzetmező), aki 1795–1797 között részt vett a franciák elleni háborúban és akinek a felesége gróf **Sztáray Mihály** lánya, Sztáray Eleonóra volt. A keresztnévben ellentmondást találunk Kazinczy levelei között is: „Egy gyönyörű fiatal ember, mintegy 32 esztős. Egynehány esztendeig katonáskodott; 1797 táján Olasz országban elfogattatott, 's Napoleonné (azért, mert igen sokat hasonlított néki valamely közletről való atyafijához) tudakozódott eránta, ki légyen, 's megértvén, hogy ő Gr. D . . . J . . . , Adjutantja Gróf Merveldt Generálisunknak, pénzbeli segedelemmel vala eránta.” (KazLev, 4/907, Kazinczy – Szentgyörgyi Józsefnek, Kázmér, 1806. ápr. 19.; Dessewffy József 1771-ben született, 1806-ban tehát nem 32, hanem 35 éves volt.) Egy tíz nappal későbbi levelében – amelyben szövegünkhöz hasonlóan anekdotázik Napoleonnól Kazinczy – viszont már Dessewffy Istvánt említ Kazinczy: „Minap Gróf Desöffy István vala itt, a' ki Monbellóban mintegy 3. hétig evett egy asztalnál Bonaparttal és a' feleségével. Desöffy Merveldtnak adjutántja volt 's elfogattatott.” (KazLev, 4/913, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Kázmér, 1806. ápr. 29.)

(218) **Napóleon** (Bonaparte) (1769–1821): francia hadvezér, császár (1804–1814). Első felesége („**Bonaparténé**”; korábban Beauharnais grófné): Marie Josèphe Rose de Tascher de la Pagerie vagy Jozefina császárné (1763–1814): 1796–1809 között voltak házasok, Napóleon elvált tőle, hogy elvehesse I. Ferenc lányát. Második felesége: Mária Lujza (1791–1847), 1810-től voltak házasok, gyermekük: Napóleon (II.). Kazinczy e második házasság alkalmára írt költeménye:

- A' Nagyság' és Szépség' diadalma, *Napóleonnak 's Luizának menyegzőjökénél* (Sárospatak, 1810).
Napoleon említett testvérei: Bonaparte Lajos és József.
- (219) *Meerveldt* (Merveldt), Maximilian Friedrich, gróf (1764–1815): osztrák tábornok, 1797-ben ő kötötte meg Napóleonnal a judenburgi fegyverszünetet. (→ 59. jegyzetmező)
- (219) *galupin* (fr.): futár.
- (219) *adjutáns* (lat.): segédtsízt.
- (219) *Monbello*: Montebello, itáliai város.
- (219) *das Kaiserthum schlägt ihm sehr wohl an* (ném.): 'a császárság igen jól bevált számára'.
- (219) *decens* (lat.): illő, illedelmes.
- (219) *privatus élet* (lat.): magánélet.
- (219) *Bonaparte József* (Joseph) (1768–1844): Napoleon bátyja, 1806-tól Nápoly és Szicília, 1808-tól Spanyolország királya.
- (219) *Múrat* (Murat), Joachim (1767–1815): a francia forradalom tisztje, hadvezér, Bécs 1805-ös elfoglalója, 1806-tól Kleve és Berg hercege, ill. nagyhercege, nápolyi király (1808–1815). Napoleon nővérének, Bonaparte Karolinának férje (1800-tól). Kivégezték.
- (219) *Lajos öccse 's veje*: Napoleon öccse, Louis Bonaparte (1778–1846). Felesége: Hortense de Beauharnais, aki Napoleon első feleségének, Jozefina császárnének első férjétől született lánya.
- (219) *imbecill* (lat.–ném.): gyengeelméjű, buta.
- (219) *XVI. Lajos* (Bourbon) (1754–1793): francia király (1774–1792).
- (219) *Homonna* (Zemplén vm.): ma Humenné (SZK).
- (219) *Vondernoth* (Van de Nath): az 1715-ben magyar honpolgárságot nyert németalföldi grófi család tagja.
- (219) *Kreutzdäma* (ném.): csillagkeresztes hölgy, az ősi nemesi családból származó nők számára 1668-ban alapított osztrák rend tagja.
- (219) *Sakement, die Parvenüs! Ich dächte einen...* (ném.): 'A keservét az uraskodóinak! Úgy vélem, császárt játszani még nekem is gondot okozna, pedig hát birodalmi gróf vagyok; ők, ők meg micsoda kitűnően beletalálták magukat!'
- (219) *a' mit Nini ír Bécsből*: báró Prónay Simonné Hirgeist Anna (*Nini*) (1783–1825), Kazinczy fogolytársának, Hirgeist Ferencnek a húga; az említett levele lappang vagy elveszett. (→ 61. jegyzetmező)
- (219) *Be érkezvén Napoleon Schönbrunnba (1805. November - d)*: Bécset 1805. nov. 13-án foglalták el Napoleon csapatai Joachim Murat (Murat) vezetésével. (→ 75. jegyzetmező)
- (219) *Aber Sie werden doch Ihren Kaiser kennen!* (ném.): 'De csak ismeri a császárukat!'
- (219) *So! felele a' Tiszt, unsern würdigen Kaiser...* (ném.): 'Persze! felele a' Tiszt, ismerem jól a mi derék császárukat; de őt nem Bonaparténak, hanem Napóleonnak hívják.'
- (219) *Berthie*: herceg Louis Alexandre Berthier (1753–1815), Napoleon vezérkarának főnöke.
- (220) *εις το Κρείττον μμει* (gör.): 'megszépítve utánozni'. (L. A két természet című epigramma jegyzetét a *Tövisék és virágok* kötetben: GERGYE/KAZINCZY 1998, 327. Főrizs Gergely adata.)
- (220) *Csáky Imre*, gróf (1775–1848): kamarás. Első felesége: gróf Fáy Mária (Mici); második: Bujanovics Stefania.
- (220) *Terebes* (Zemplén vm.): Tőketerebes ma: Trebišov része (SZK).
- (220) *Lavater*, Johann Kaspar (1741–1801): svájci író, lelkész, a Sturm und Drang jelentős alakja. A fiziognómia elméletének kidolgozójaként az arcvonásból és a fejformából következtetett az egyén jellemére.
- (220) *Barkóczy Ferenc, II.*, gróf: államtanácsos, Pest vármegyei főispáni helyettes. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabaddóműves társa. Barkóczy János (I.) fia.
- (220) *Sieyès*, Emmanuel Joseph (1748–1836): francia abbé, a francia forradalom egyik vezető politikusa. 1798-ban meghatalmazott miniszterként Berlinben tárgyalt.
- (220) [1806. ápr. 14.] *Boros*: (Kazinczy inasáról további adatokat nem találtunk.)
- (220) [1806. ápr. 16.] *Splényi Mancsi*, bárónő (Magdolna), Splényi Gábor lánya. Testvére *Caton* (Katalin; Zoltán Pálné, 1808-tól).

- (220) *Kolbása* (Zemplén vm.): ma Brezina (SZK). Részben a gróf Török család és Kazinczy Péter (III.) birtoka.
- (220) [1806. ápr. 17.] *Biste* (Abaúj [1881-től Zemplén] vm.): ma Byšta (SZK).
- (220) *Cenci*: Kazinczy lova.
- (220) [1806. ápr. 18.] *Luzsinszky*: talán Luzsinszky János vagy a testvére, Pál. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (220) *Sztáray Albert*, gróf (1785–1843): konzervatív politikus, publicista, gróf Sztáray Mihály fia. Az első felesége: gróf *Csáky Walburga* (?–1813); a második: gróf Károlyi Franciska; a harmadik: gróf Waldstein Mária. Sztáray László apja.
- (220) [1806. ápr. 20.] *Meczner* Pál: Zemplén vármegyei orvos és főszolgabíró (1768–1832).
- (220) [1806. ápr. 21.] *Torzás*: dűlő Sátoraljaújhely és Széphalom között.
- (220) *Szólóske* (Zemplén vm.): ma Viničky (SZK).
- (220) [1806. ápr. 22.] *Ronyva*: patak Széphalom határában.
- (220) [1806. ápr. 23.] *Kazinczy Péter bátyám írja*: (az említett levél lappang vagy elveszett.)
- (220) [1806. ápr. 24.] *Ruszka*: (Abaúj-Torna vm.): Göncruszka. Kazinczy hűgának, Kraynik Józsefné Kazinczy Klárának lakhelye.
- (220) [1806. ápr. 25.] *Sibó*: Zsibó (Szilágy vm.), ma Jibou (R). A Wesselényi család birtokközpontja, híres ménesüknek a telephelye; az itt található barokk Wesselényi-kastély 1770-ben épült.
- (220) [1806. ápr. 27.] *Banke*: (a seborvosról további adatokat nem találtunk.)
- (220) *Barkóczy János, II.*, gróf: 1827-től a tiszántúli kerületben királyi biztos. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (220) *vaccina* (lat.): vakcina, himlő elleni oltóanyag.
- (220) [1806. ápr. 27.] *Fabchichnak Pindarusát*: *Fabchich* József (1753–1809): a győri bencés pap-tanára említett fordítása: *Vas vármegyei községi Fabchich József az magyar föl állítandó tudós társaságnak az XI. szám alatti tagjául magyarra fordított P[indarus] A'lceus Záffo Stezikorus Ibikus Anakreon Bakkilides Szimonides Alkmán Arkilokus* (Győr, 1804). (Az említett levél elveszett vagy lappang.) (→ 75. jegyzetmező)
- (220), (557) *Kis János, I.* (1770–1846): evangélikus püspök, író, költő. Verseit Kazinczy adta ki. Kis János *említett levele* elveszett vagy lappang; Kazinczy válaszelevele: KazLev, 4/915, Kazinczy – Kis Jánosnak, Kázmért, 1806. ápr. 29. (→ 59. jegyzetmező)
- (221) [1806. ápr. 29] *Sauer Kajetán*, gróf (?–1810): nagyváradi püspök. Gróf Batthyány Strattmann József érsek unokaöccse és bizalmasa.
- (221) [1806. máj. 1.] *bozza azt a' levelet*: (az említett levél lappang vagy elveszett.)
- (221) *Április 2dikán Kalinál feleltem*: az említett levél: KazLev, 4/899, Kazinczy – anyjának, Kalinál, 1806. ápr. 2. (*Kaliról* további adatokat nem találtunk.)
- (221) *orientális* (lat.): keleti.
- (221) *nénje*: sem a közölt szövegből, sem a fent említett levélből nem egyértelmű, hogy Kazinczy Józsefnek vagy a feleségének, Ragályi Máriának nénjéről van-e szó. Kazinczy József sógornői: Erzsébet (Fáy Józsefné) és Klári, Ragályi József (I.) lányai. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (221) *Vér Náni*: (további adatokat nem találtunk.)
- (221) *Álmosdon [...] propositiót*: utalás a fent (1806. márc. 11.) „Pacificatio Almosdensis”-ként említett egyezésre.
- (221) *subordinál* (lat.): alárendel.
- (221) *coordinál* (lat.): hozzárendel, egymás mellé rendel.
- (221) [1806. máj. 4.] *Szemere László*: vagy Szemere László (I.) (1748–1812), Ung vármegye követe (1802-ben), Szemere István testvére, vagy Szemere László (II.) (1772–1843), Kazinczy László katonatársa és barátja, Szemere Bertalan apja.
- (221) *Geizlerné*: báró Geizler Józsefné Szentmihályi Mária, Szentmihályi Mihály testvére.
- (221) [1806. máj. 7.] *Ördög György*: nyírábrányi lakos.
- (221) *Olasz Lajos*: (további adatokat nem találtunk.)
- (221) *Megyeriné*: (róla és fiáról, *Kornis Antalról*, további adatokat nem találtunk.)
- (221) [1806. máj. 10.] *Lévai*: lagmóci (ladamóci) lakos.

- (221) [1806. máj. 12.] *Vay Miklósné [I.]*: báró Adelsheim Joanna (Johanna) (1776–1863), német nyelvű naplóíró (első férje Puky András volt). (Férjéről: → 69. jegyzetmező.)
- (221) [1806. máj. 13.] *Korotnoki*: (a Szepes vármegyei szolgabíróról további adatokat nem találtunk.)
- (221) *Mathézi*: talán Mathésy István, a tokaji református egyház felügyelője (1802–1826), akinek a lánya Janka.
- (221) *Louis*: (a rakamazi fogadóról további adatokat nem találtunk.)
- (221) *inopia deperditus* (lat.): szerencsétlen, tönkrement (ember).
- (222) [1806. máj. 14.] *Csak az a' b'ja volt, hogy tömjént, mürbát és aranyat nem nyújtottak neki*: utalás a bibliai három királyok Jézusnak szánt ajándékaira.
- (222) *Rózsai*: (Kazinczyék szolgájáról további adatokat nem találtunk.)
- (222) *Correggio* (eredetileg: Antonio Allegri) (1489–1534): itáliai reneszánsz freskó- és oltárkép-festő. Több Madonna-képet is festett.
- (222) *Szatbmáry* József, I. (1750–1819): Szabolcs vármegyei alispán, királyi tanácsos. (→ 29. jegyzetmező)
- (222) [1806. máj. 15.] *Lónyai Menyhértné*: Szemere Erzsébet. Férje Ugocsa vármegye országgyűlési követe, Lónyai László (I.) testvére.
- (222) *fráz forma convulsio* (ném., rég., lat.): epilepszia, vagy ahhoz hasonló görcsös roham, rángógörcs.
- (222) *approbál* (lat.): helyesli.
- (222) *Was ereifern Sie sich...* (ném.): 'Miért indul úgy föl ezen? Nyissa ki a szemét, és nézze meg őt.'
- (222) *Wécsey Miklós, I.*, báró (1749–1829): kamarás, helytartósági tanácsos, főispán, báró Orczy Lőrinc (I.) veje. Lánya: Leopoldina, Anna (Náni) és Mária, aki gróf Török Józsefné (III.), tehát Kazinczy sógornője. (→ 57. jegyzetmező)
- (223) [1806. máj. 16.] *embarras* (fr.): zavartság, zavar.
- (223) *diskurzus* (lat.): beszélgetés, társalgás.
- (223) *Szeremlei Károlyné*: (további adatokat nem találtunk.)
- (223) *Molnárné*: (további adatokat nem találtunk.)
- (223) *Selind* (Bihar vm.): Érselénd, ma Šilindru (R).
- (224) *Péchy Mihályné (III.)*: (Csepi) Zoltán Krisztina, Péchy Mihály (III.) alispánnak, Kazinczy keresztaipjának felesége. (→ 4.1. Családja/Péchy)
- (224) *Szeremlei Sámuelné*: (további adatokat nem találtunk.)
- (224) [1806. máj. 17.] *Fráter Antalné*: férje az érsemlyéni református egyház felügyelője, az érsemlyéni mészárszék bérlője.
- (224) *Lasztócz* (Zemplén vm.): ma Lastovce (SZK). Részben a Szemere és a Kazinczy család birtoka; a Kazinczyakhoz Szirmay Terézia (I.) hozományaként került a birtokrész, ezt Kazinczy Péter (III.) örökölte.
- (224) [1806. máj. 18.] *Bakta* (Szabolcs vm.): ma Baktalórántháza része.
- (224) *Hodosy Lotti* (Karolina; Vér Dánielné): apja *Hodosy Sámuel*, kapitány, anyja: *Pulszky* Zsuzsanna. Apja második felesége: báró *Podmaniczky Julie*. Mostohatestvérei: Miklós és Mária.
- (224) *Mudrány*: Zemplénben és Szabolcsban birtokos család tagja.
- (224) *Keczer*: bizonyára Keczer György, Kazinczy eperjesi ismerőse az 1780-as évekből, Steinmetz Anna (Náni, Ninon) férje.
- (225) *Kraynik Józsi (I.)* (1750–1817): Kazinczy hűgának, Klárának a férje, Abaúj vármegyei táblabíró. (→ 4.1. Családja/Kazinczy)
- (225) *Debreczeni [...]* *Német-útszán*: ma: Széchenyi utca.
- (225) *glossza* (gör.): rosszalló megjegyzés.
- (225) *Bornemissza*: (a debreceni szállásadóról további adatokat nem találtunk.)
- (225) *Antal*: (a Kazinczy család inasáról további adatokat nem találtunk.)
- (225) *Károly*: Nagykároly, Szatmár vármegye székhelye volt, ma Carei (R).
- (225) *in summa* (lat.): összesen.

- (225) *Sára-Asszony* (1740 k.–1806 után): Kötélverő Mihály (?–1806) felesége, Kazinczyék szolgája.
- (226) [1806. máj. 21.] *Hőke*: (nagy)kállói szabómester. *Hőke József* érsemlyéni rektor testvére.
- (226) *Királytelek* (Szabolcs vm.): Nyírtelek.
- (226) *Schulek* Gáspár (?–1827): nyíregyházi evangélikus lelkész, teológus, tanár.
- (226) *Versuch einer systematischen Beschreibung in Deutschland vorhandener Kernobstsorten von Diel*: 'Kísérlet a Németországban található nagy gyümölcsösök rendszeres leírására Diel-től' (Frankfurt am Main, 1799, 9 kötet). August Friedrich Adrian *Diel* (1756–1839): német pomológus, orvos.
- (226) *Kraft*, Johann: osztrák botanikus. Említett műve: *Pomona Austriaca* ('Ausztiai gyümölcsöskert'; 1792–1796).
- (226), (557) [1806. máj. 22., jún. 10.] *Szombathi János, II.* (1749–1823): sárospataki tanár, könyvtáros, helytörténész (lat., gör.: *historiai mikrologus*). (→ 15. jegyzetmező)
- (226) [1806. máj. 22.] *Bavariából vett könyveim' Catalogusát*: l. fentebb az 1806. jan. 10-i jegyzetet.
- (226) [1806. máj. 23.] *Egynehány levelek Postán, ezek közt a' Körtvélyesi Szirmay Tamásnéé: Körtvélyes* (Zemplén vm.): ma Hrušov (SZK). *Szirmay Tamásné (III.)* (1772–1831): Szirmay Johanna vagy Jeanette, Szirmay Tamás (III.) (1768–1806 v. 1807) özvegye. (→ 4.1. Családfa/Szirmay)
- (226) [1806. máj. 23.] *Szilvás* (Abaúj-Torna vm.): Szilvásapáti, ma Vyšné Opátske (SZK).
- (226) [1806. máj. 26.] *Vondernotbné* (Van der Nathné): báró Splényi Petronella, báró Splényi Gábor (1734–1818): altábornagy és Szabolcs vármegyei főispán lánya, többek között *Splényi Caton* és *Csörgő Pálné Splényi Náni* (Anna; később gróf Sztáray Kristófné) testvére. Kazinczy második lányának, Eugéniának keresztanyja.
- (226) *Rátkay, I.*: talán Rátkay István, felsőregmecsi ügyvéd.
- (226) *Lagmóc* (Zemplén vm.): Ladamóc, ma Ladmovce (SZK).
- (226) [1806. máj. 28.] *Schrámné*: (további adatokat nem találtunk.)
- (226) *Kozma* (Zemplén vm.): ma Kuzmice (SZK).
- (226) *meuble* (fr.): bútor, kanapé.
- (226) *Glasbaus* (ném.): üvegház.
- (226) *robinia hispida* (lat.): rózsás akác.
- (226) *chrysanthemum indicum* (gör.–lat.): krizantém.
- (226) *Donát* János (1744–1830): osztrák származású arcképfestő. Bécsben, majd 1810-től haláláig Pesten dolgozott, megfestette báró Orczy Lőrinc, Kazinczy (1812) és Virág Benedek (1815) portréját is.
- (226) *Pipsz*: gróf Dessewffy József (1771–1843): költő, író, országgyűlési követ, a Magyar Tudós Társaság (MTA) tiszteletbeli tagja (1831). Felesége: gróf *Sztáray Lóra* (Eleonóra), gróf Sztáray Mihály és Eszterházy Eleonóra lánya. (→ 47. jegyzetmező)
- (227) [1806. máj. 30.] *a' Lovászomat levéllel küldöttem Sophiehoz. Öröndetes válasszal jött vissza a' Lovász.*: (az említett levelek lappanganak vagy elvesztek.)
- (227) [1806. máj. 31.] *das ist mein Kazinczy!* (ném.): 'Ez az én Kazinczym!'
- (227) *Sylvester Grammaticájának [...] Előbeszédjét Trattnertől*: l. fentebb a 1806. márc. 14-i jegyzetet.
- (227) *Csóka János* (?–1812 előtt): érsemlyéni református lelkész.
- (227) *remonstratio* (lat.): tiltakozás, kifogás.
- (227) *handlol* (ném., rég.): alkudozik (?).
- (715) *a' három lányok*: a Párkák, a görög mitológiában a sors istennői (Moirák).
- (557) [1806. jún. 10.] *Kövy* Sándor (1763–1829): jogtudós, tanár, tankönyvszerző. 1793-tól haláláig a sárospataki református jogakadémia tanára volt, elsőként tanított hazai jogot, több tanítványa a reformkor meghatározó alakja lett. Tagja a Magyar Tudós Társaság (MTA) alapszabályát kidolgozó bizottságnak (1828).
- (557) *Sípos* Pál (1759–1816): református lelkész, tanár, költő. Külföldi egyetemi tanulmányai után a Teleki családnál volt nevelő, majd a szászvárosi (1783-tól) és a sárospataki (1805–1810) refor-

- mátus kollégium természettan és mennyiségtan tanára, végül Tordoson lelkész (1810-től). Kazinczy barátja, teológiai kérdésekben vitapartnere. Kazinczy életrajzi írása: *Sípos Pál és Porokoláb István* (Hazai Tudósítások, 1807/2, 67) és episztolája: *Prof.[essor] Sípos Pálhoz* (GERGYE/KAZINCZY 1998, 172–177.; kezdő szavai: „Manicheusszá lettem...”).
- (557) *Kézy Mózes* (1781–1831): sárospataki fizika- és matematikaprofesszor, latin nyelven alkotó költő. Sárospataki és külföldi egyetemi tanulmányai után 1813-tól kollégiumi tanár, tankönyveiből 1818-tól tanítottak. Kazinczy barátja. Kolerában halt meg Kazinczy előtt néhány nappal.
- (557) *Somosi János* (1783–1855): sárospataki professzor, református lelkész, a Magyar Tudós Társaság (MTA) levelező tagja (1834). Sárospataki tanulmányai után a kollégium alkönyvtárnoka lett (1808-ban), külföldi egyetemi tanulmányútja után a bölcsészet (1815-től), majd a teológia (1818-tól) tanára, könyvtáros (1823-tól), esperes (1834–1854) és a kollégium alondnoka volt.
- (557) *Vályi Nagy Ferenc* (1765–1820): a sárospataki kollégium tanára, református lelkész, költő, műfordító. (→ 62. jegyzetmező)
- (557) *Németh László (Jobbáházi)* (1770–1806): a győri evangélikus gimnázium tanára és igazgatója (1796-tól). 1790-ben egyik alapítója a Soproni Lyceumi Magyar Társaságnak. Kazinczy és Kis János barátja, levelezőtársa. Felesége: Asboth Zsuzsanna.
- (557) *Révai Miklós* (1750–1807): piarista szerzetes, költő, nyelvtudós, egyetemi tanár. (→ 24. jegyzetmező)
- (557) *Virág Benedek* (1754–1830): pálos szerzetes, pap, költő, történetíró, tanár. (→ 55. jegyzetmező)
- (557) *Dezsőffy*: gróf Dessewffy József (1771–1843) költő, író. (→ 47. jegyzetmező)
- (557) *Pápay Sámuel* (1770–1827): jogász, irodalomtörténész, az egri főiskola magyar nyelv- és irodalomtanára. 1802-től Eszterházy Miklós uradalmi intézője. Kazinczy barátja, levelezőtársa.
- (557) *Fabchich József* (1753–1809): a győri bencés gimnázium paptanára, fordító. (→ 75. jegyzetmező)
- (557) *Horvát István* (1784–1846): történész, nyelvész, egyetemi tanár. Vitkovics Mihállyal és Szemere Pállal Kazinczy pesti triászának tagja. (→ 26. jegyzetmező)
- (557) *Vitkovics Mihály* (1778–1829): pesti ügyvéd, költő, író, műfordító. (→ 87. jegyzetmező)
- (557) *Szemere Pál* (1785–1861): péceli birtokos, költő, kritikus, szerkesztő, a Magyar Tudós Társaság (MTA) (1831) és a Kisfaludy Társaság (1840) tagja. (→ 62. jegyzetmező)
- (557) *Nini*: Hirgeist Anna (Ninon, Niny, Nincsi; báró Prónay Simonné 1802-től), (1783–1825), Hirgeist Leopold lánya, Hirgeist Ferenc húga. (→ 58. jegyzetmező)
- (557) *Egyg estve Himfytől vevék egyg nyalábot*: Kisfaludy Sándor (*Himfy*) a *Regék a magyar előidőből* (Buda, 1807) c. kötetét küldte el, mint az alábbi idézetből kiderül, kísérőlevél nélkül. (A válasz: KazLev, 5/1294, Kazinczy – Kisfaludy Sándornak, Széphalom, 1808. máj. 13.) (→ 65. jegyzetmező)
- (557) *Csak Kisnek mondám-el, mint csudáalom*: e csodálat azonban éppen a regékre nem terjedt ki: „E’ napokban Himfy nekem egyg békötött exemplár Regéjit küldé-meg levél nélkül. Mit adtam volna értte, ha nem ezeket a’ hitvány regéket, hanem igen szép szerelem-énekeinek új kiadását küldötte volna meg, mellyeket még sem láttam! Találd mit fog kapni tőlem viszontkedveskedés képen! Petrarcanak Rafael Morghen által metszett szép képét, mellytől magamat keservesen fosztom-meg, ezen aláírással: Himfynek az ötet csudáló’s szerető Kazinczy.” (KazLev, 5/1276, Kazinczy – Kis Jánosnak, Széphalom, 1808. ápr. 25.; l. még uott, 5/1285, Kazinczy – Rummy Károly Györgynek, Széphalom, 1808. máj. 6.; uott, 5/1291, Kazinczy – Döbrentei Gábornak, Széphalom. 1808. máj. 10.; uott, 7/1583, Kazinczy – Rummy Károly Györgynek, Széphalom, 1809. nov. 11.)
- (557) *Raphael Morghen* (Raffaello) 1758–1833): olasz rézmetsző.
- (557) *Petrarcha* (Petrarca; eredetileg Francesco Petrarco) (1304–1374): olasz költő.

77. jegyzetmező: 1807.

77. Extractusok Diáriumomból (228)

1807. júl. 16-án meghalt Kazinczy öccse, László (Kazinczy nekrológja: KAZINCZY, *Kazinczy László* 1807). 1807. dec. 4-én megszületett Kazinczy második gyermeke, Eugenie (*Zseni*). (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)

Háttér – 1807.

Ápr. 9-én megnyílt a budai országgyűlés, amelyen a király a hadsereg számára pénzt és embert kért. Nyáron Napóleon legyőzte az oroszokat, majd Tilsitben békét kötött I. Sándor orosz cárral és III. Frigyes Vilmos porosz királlyal; a volt porosz területekből létrejött a Varsói Hercegség. Nov. 4-én a király gróf Pálffy Károly helyére gróf Erdődy Józsefet nevezte ki magyar kancellárnak. Dec. 15-én az országgyűlés szentesítette az elfogadott törvényeket (újoncokat és önkéntes hadiadót ajánlott fel, törvényt hozott a gróf Széchényi Ferenc által felajánlott könyvtárról; a magyar sérelmeket nem orvosolta a király). Az év folyamán báró Wesselényi Miklós kolozsvári színeszeinek egy csoportja Budára költözött; megjelent Diószegi Sámuel és Fazekas Mihály *Magyar fűvészkönyve*.

(228) [1807. dec. 11.] *extractus* (lat.): kivonat, kijegyzés.

(228) *Theréz egy órával előbb vevé levelemet*: Radvánszky Teréz (Szerencsy Józsefné) (?–1829 után), Radvánszky János lánya, Kazinczy kassai barátnéja. (Az említett levél elveszett vagy lappang.)

(228) *Fanni*: gróf Szerencsy Francisca (1784–?), Radvánszky Terézia és Szerencsy József lánya.

(228) *Teleki József, III.*, gróf (1778–?): kamarás. Gróf Teleki Lajos fia, Teleki Zsófia (Teleki Józsefné [II.]) és Caton testvére.

78. jegyzetmező: 1808.

77. Extractusok Diáriumomból (228–230)

Kazinczy szept. 11-én Bécsbe indult; szept. 26–29-én Pozsonyban (az országgyűlés idején), szept. 30. és okt. 11. között a birodalom fővárosában tartózkodott. Júliusban Kazinczy megírta a magyar nyelv védelmében a *Tübingai pályaművét*. Az év folyamán Kazinczy kiadta Marmontel *Contes moraux*-jának fordítását, a *Szívképző regéket* (*Kazinczynak fordított Egyveleg Irásai, I.*); Kazinczy és levelezőpartnerei egyre gyakrabban panaszkodtak a levelek megfigyeléséről, a posta megdrágulásáról. 1808-ban Kazinczy adóssága kb. 9000 Ft, amire évi 540 Ft kamatot kellett fizetnie.

A *Kazinczy család* említett tagjai:

Anyám: Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812), Kazinczy anyja.

Péter: Kazinczy Péter (III.) (1747–1827), Kazinczy nagybátyja.

Dienes: Kazinczy Dienes (1761–1824), Kazinczy öccse. Ekkor Bihar vármegye másodalispánja (1803–1811, lemond) és országgyűlési követe (1808).

Miklós: Kazinczy Miklós (1774–1844), Kazinczy öccse. Említett lánya: *Isabella* (1808–1809).

Zseni; *Genie*: Kazinczy Eugenia (1807–1903), Kazinczy második gyermeke.

(→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*, Péchy és Bossányi)

A *Török család* említett tagjai:

Gróf Török Lajos („*ipam*”, „*a Gróf*”) (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatójaként (1785–1796) Kazinczy egykori felettese, Kazinczy apósa. Birtoka és lakhelye az Abaúj vármegyei Nagykázmér (*Kázmér*, ma Vel'kỳ Kazimír; SZK) szlovák többségű település volt, amelynek birtokosai voltak még: Kazinczy Péter (III.), a Beothy család és mások.

Gróf Török Lajosné, gróf Rogendorff Aloysia (1754–1817): Kazinczy anyósa („*napam*”).

Török József, III., gróf („*Gr. József*”) (1777–1830): Török Lajos fia, Kazinczy sógora.

Gróf Török *Sophie* Antonia (1780–1842): Kazinczy felesége, Török Lajos lánya.

Gróf Török *Marie* Susie (1783–?): Kazinczy sógornője, Török Lajos lánya. Férje: *D'Ellevaux (Dellevaux)* János. Lánya: *Marie Adelgunde Josephine Aloysia* (1808–?).
(→ 4.1. Családfa/Török)

Háttér – 1808.

Febr.–márc.-ban a franciák elfoglalták Rómát, ami ellen VII. Pius pápa Párizsban tiltakozott. **Szept. 3-án** megnyílt a pozsonyi országgyűlés, amelyen szabályozták a nemesi fölkelést (insurreccio), újoncokat szavaztak meg, felállították a magyar tisztképző intézményt, a Ludovika Akadémiát (a sérelmek tárgyalását elhalasztották). **Az év folyamán** megjelent Virág Benedek *Magyar Századok* c. történeti művének első kötete és Pápay Sámuel irodalomtörténete, *A magyar literatura esmérete*.

(228) [1808. jan. 20.] *Amor*: Gvido Rheni (1575–1642) olasz festőnek a bécsi Belvedere-ben lévő képéről volt egy másolat Kazinczy szobájában: „Guido Réni-nek egy Amorja, 3 lábnyi magaságú vásznan” (KazLev, 4/978, Kazinczy – Kis Jánosnak, Széphalom, 1806. aug. 24.)

(228) *Kosciuskó*: Tadeusz Kościuszko (1746–1817), lengyel hadvezér, szabadsághős. 1792-ben döntő csatát veszített az oroszok ellen, de 1794-ben újabb felkelést vezetett ellenük. Kazinczy 1803-ban vásárolt egy John által készített Kosciusko-portrét.

(228) [1808. febr. 6.] *Bodó*: talán Bodó Lajos szolgabíró (1804-ben), Ung vármegye főjegyzője.

(228) *Kossuth László* (1762–1839): sátoraljaújhelyi ügyvéd. Kossuth Lajos apja. Később Kazinczy kázméri perében gróf Török József (III.) ügyvédje. (Református vallásról 1807-ben áttért Nagyváradon római katolikusra.)

(228) [1808. febr. 12.] *Job[ann] Jac[ob] Zimmerman aus Tubingen* (ném.): 'Johann Jacob Zimmerman Tubingenből.' (További adatokat nem találtuk.)

(228) [1808. febr. 21.] *Bányácska* (Zemplén vm.): Rudabányácska, ma Sátoraljaújhely része.

(228) *a' szép Orosz Papné és Veronka*: „Azon felyül egy Pataki szép asszony és szép leány ismeretsége is jutottam. A' szép Assz[ony] nevét nem tudom: de a' szép leányt Veronicá[na]k hívják. Gyönyörű egy kis állat. Ha UrÖcsémmel leszek, meg fogom tudakozni, hogy kik és mik most csak azt tudom, hogy a' szép Assz[ony]t egy Orosz Semináristához adtak férjhez, és Kasznár volt a' Mostohájok.” (KazLev, 23/5740, Kazinczy – Vay Ábrahámnak, h. n., 1808. febr. 27.)

(228) *Orosz Papok*: görögkeleti papok.

(228) [1808. febr. 22.] *Sztáray Albert*, gróf (1785–1843): konzervatív politikus, publicista, gróf Sztáray Mihály fia. Az első felesége: gróf Csáky Walburga (?–1813); a második: gróf Károlyi Franciska; a harmadik: gróf Waldstein Mária. Sztáray László apja.

(228) *Collecta a' Pesti Museumra*: a zempléni vármegyegyűlésen Kazinczy is adakozott a leendő Nemzeti Múzeumra: „Hétfőn tehát a' Gyűlés csak a' Pesten állítandó Museum dolgát vette elő. Garast adni forint után, ex Statuto, mint Pest tett, nem akartak, hanem önnként adakozott kiki. Gróf Sztáray és B. Sennyei ezer ezer ftot, Herczeg Breckenheim, a' Rákócziak Sáros Pataki Successorok 1500 adott. Többnyire garast ígértek az első birtokosok; én a' Zemplénben fekvő kis birtokomból három garast, és ez nagy applausussal fogadtatott, mert ezt senki nem tette más.” (KazLev, 5/1243, Kazinczy – Id. B. Wesselényi Miklósnak, 1808. febr. 25.) A gróf Széchényi Ferenc által felajánlott gyűjteményt 1807-től az egyetem épületében őrizték. A nádor javaslatára 1808-ban az országgyűlés törvényt hozott a Magyar Nemzeti Múzeum (MNM) megalapításáról: a törvény Széchényi felajánlott könyvtárát az MNM szervezeti keretébe illesztette, amely ettől kezdve a Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára nevet viselte. A könyvtár több jelentős magángyűjteményből és közadakozásból folyamatosan gyarapodott, Kazinczy az elsők között járult hozzá az állomány bővítéséhez.

(228) [1808. febr. 25.] *a' Decsi Ujsban az én tudósításom Pacis felől*: Decsy Sámuel (1742 v. 1745–1816): Bécsben élő orvos, író, újságíró, 1793-tól haláláig a bécsi Magyar Kurirnak és melléklapjának, a Magyar Musának szerkesztője. (Róla és a lapról: → 7. jegyzetmező.) Kazinczy tudósítása a békéről (*lat.: pacis*) [?].

(228) [1808. febr. 26.] *Ujhben Babos cigányt akasztják*: a háborús időkben hozott ítélet következményeiről: „A' mai Gyűlésben felolvasta Horváth Tamás a' maga gyökeres Repraesentációját

- azon parancsolat ellen, mely a' tavaly jure statario felakasztott Babos János cigány Bírájit in poenam eltiltja a' Criminalis Sedriákra leendő applicaltatástól. Meg van mutatva nyilván ezeknek ártatlansága. Maga a' Fő Ispán is a' Vármegye értelmére tért, holott az akasztáskor ellenek szegezte magát, és még 13-a Mart is (ez idén) azon értelemben volt, hogy Babos vétkes procedurával akasztatott-fel." (KazLev, 6/1448. Kazinczy – Gr. Dessewffy Józsefnek, Széphalom, 1809. márc. 27.)
- (228) [1808. febr. 28.] *Quirschfeldné levele*: az említett levél lappang vagy elveszett, de egy későbbi levél tudósít Kazinczy távoli rokonának segítségkéréséről: „A' levél ismeretlen kéztől jött. Egy valaki Strasburgból (Franciaország véghelyéből) a' Napamnak ír, festi nyomorúságát, 's segédet kér. Egy Asszony személy volt az, ki innen oda ment, de hozzám semmi köze nincs. Mutatom Sophienek. – Ez megindul, 's ezt mondja: mihielyt az Atyám az én esztendei pénzemet megküldi, azonnal küldök neki 200 fr. – Oh ugy édes barátném, mondtam én Sophienak, fel vagyok szabadítva, hogy én adjak, 's írtam Bibliothecarius Ocsovszky Úrnak, hogy azon 500 forintból melyet Marmonteli Regéim' nyomtatásokra kezénél tettem-le, küldene 200 forintot a' szerencsétlennek, 's kezemben van a' Strasburgi hálalevél." (KazLev, 10/2441. Kazinczy – Tatay Jánosnak, Széphalom, 1813. máj. 24.; vö. még: uott, 5/1254, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Széphalom, 1808. márc. 14.; uott, 5/1276, Kazinczy – Kis Jánosnak, Széphalom, 1808. ápr. 25.)
- Quirschfeldné* szül. gróf Rogendorff (?–1816 után): Kazinczy anyósának rokona volt, 1809 körül Kassára költözött hétéves, Tincsi nevű lányával együtt, aki 1816-ban öngyilkos lett. (Vö. KazLev, 14/3288, Kazinczy – Gr. Dessewffy Józsefnek, Széphalom, 1816. okt. 7.)
- (228) [márc. 3.] *Fodor*: (további adatokat nem találtunk.)
- (228) [márc. 4.] *Domokos Lőrinc* (1761–1825): Békés és Bihar (1803–1810) vármegyék főjegyzője, többször is országgyűlési követ. Domokos Lajos fia. Felesége 1808-tól: (*Kóji*) *Comáromy Klára*, Comáromy Lajos lánya. (→ 4.1. *Családja/Comáromy*)
- (228) [1808. márc. 16.] *Kis írja hogy Soprbá megy Prediknak*: az említett levelet egy hónap késéssel kapta meg Kazinczy: KazLev, 5/1239, Kis János – Kazinczynak, N[emes]dömölk, 1808. febr. 14. *Kis János* (I.) (1770–1846): evangélikus püspök, író, költő, Kazinczy barátja. (→ 59. jegyzetmező)
- (228) *Sallustom felől szó a' Hazai Tudósítások*: a cikk címe: *Örömmel jelentjük... Sallustius munkáit... Tudósaink fordítják* (Hazai Tudósítások, 1807, II, 159–160). Caius *Sallustius* Crispus (i. e. 86 k.–i. e. 35 k.): római történetíró, stilisza, politikus. (→ 71. jegyzetmező)
- (228) [1808. márc. 21.] *a' Pápa*: VII. Pius (eredetileg: gróf Luigi Barnaba Chiaramonti) (1742–1823), 1800-tól pápa. Napóleon szövetségese volt 1809-ig, ezután Napóleon Savonába vitette és csak a lipcsei csata után, 1814-ben térhetett vissza Rómába.
- (228) [1808. márc. 28.] *Szirmay Andrásné (III.)*: (Stansics, Grádeczi) Horváth Anna (?–1808), Horváth Boldizsár lánya, Berzeviczy Gergely unokatestvére. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (228) *resignál* (lat.): lemond.
- (228) *illuminál* (lat.): kivilágít.
- (228) *Rhédey Lajos*, gróf (1763–1831): Bihar (1807–1825) és Bereg vármegyék adminisztrátora (1825–1830). Kácsándy Teréziának, Kazinczy ifjúkori barátnéjának férje. (→ 70. jegyzetmező)
- (228) *Jarmi Imre*: Szabolcs vármegyei főjegyző, országgyűlési követ (1832–1836), alispán (1838–1841), főispán (1861).
- (228) *Komoróczi Abris*: (további adatokat nem találtunk.)
- (228) [1808. ápr. 3.] *Napoleon* (Bonaparte) (1769–1821): francia hadvezér, császár (1804–1814).
- (228) [1808. ápr. 16.] *levél Strassburgból Quirschfeldnéthől*: (az említett levél lappang vagy elveszett.)
- (228) [1808. ápr. 22.] *Balog János; Fáy István*: (további adatokat nem találtunk.)
- (228) [1808. máj. 4.] *Th.*: Radvánszky Terézia (Szerencsy Józsefné) (?–1829 után). (→ 29. jegyzetmező)
- (228) [1808. máj. 12.] *Horn Tóni* (Antónia; Lehoczki Lászlóné 1828-tól) (1807–?): Horn Ferenc testvére.
- (228) [1808. máj. 14.] *Szölöske* (Zemplén vm.): ma Viničky (SZK).

- (228) *Bajkor* József: borsodi ügyvéd, kit a vármegye félesztendei fogságra ítelt. A reformországyűlések idején Bécsnek kémkedett: „Régen lengedezvén már itt a’ Bajkor Jó’sef titkos politzájsága felől a’ hír [...]” (KazLev, 19/4576, Barkassy Imre – Kazinczynak, 1826. jan. 6.)
- (228) *silentarius* (lat.): hallgatásra kötelezett személy.
- (228) [1808. máj. 31.] *Poppol (Popol) Ágoston*: piarista szerzetes, pesti hitszónok.
- (229) [1808. jún. 11.] *Ragályi Tamás* (1785–1849): író, szerkesztő, politikus. Kazinczy számára ő másolta le Batizi András *Orthographia Ungarica* (vagy: *Orthographie Cracoviensis*; Krakkó, 1549) c. munkáját.
- (229) *Mária*: talán: Ragályi Mária Magdolna (Kazinczy Józsefné [II.], 1802-től) (1778–1839), Kazinczy sógornője.
- (229) [1808. jún. 17.] *Bély* (Zemplén vm.): ma Biel (SZK).
- (229) [1808. jún. 28.] *Dezsőfy József*: gróf Dessewffy József (1771–1843) költő, író, Kazinczy barátja. (→ 47. jegyzetmező)
- (229) [1808. júl. 5.] *Breczenheim* Ferdinand, herceg (?–1823): német származású birtokos, aki a hajdani Rákóczi-uradalom egy részét, így a sárospataki várat és Regécet is birtokolta. A nemzeti intézmények és Sátoraljaújhely támogatója volt, leszármazottai magyar honfűsítást nyertek.
- (229) *statutio* (lat.): a földbirtokos ünnepélyes beiktatása az adományozott birtokba.
- (229) [1808. júl. 19.] *Szógyéni* (Szógyényi) Zsigmond (1776–1826): a királyi tábla bírja (lat.: *assessor*), majd elnöke, azaz királyi személynök (lat.: *personalis*) (1821-től), Pest-Pilis-Solt vármegye főispáni helytartója, az 1825-i országgyűlés elnöke, alkancellár és belső titkos tanácsos. Szógyényi Ferenc testvére, Pászthory Sándor veje, Szógyényi László és Bohus Jánosné apja.
- (229) *Vécsey József*, báró: főhadnagy, Vécsey Miklós (I.) unokatestvére. *Felesége*: Miller Teréz (korábban Bogdanovicsné). Fia: báró Vécsey Pál (1788 k.–1861), (ekkor) Bihar vármegyei aljegyző.
- (229) [1808. júl. 29.] *indúl Preisschrfitem Kassára*: Kazinczy a *Tübingeni pályaművét* küldte el Kassára: „Ma végezem-el Pályairásomat, melly eddig egészen elfoglalt. Holnap indul Kassára. Ha kinyomtatatik, nem brochüre lesz, hanem kisdud könyv. Most a’ 127dik lapot írom, pedig még lesz közel 50.” (KazLev, 6/1326, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Széphalom, 1808. júl. 27.) 1808 márciusában a tübingai Cotta-féle könyvkereskedés 100 Ft jutalmat tűzött ki az alábbi kérdésre érkező legjobb pályaműre: „Mennyiben volna kivihető, tanácsos és a magyar királyságban, valamint a hozzácsatolt tartományokban lakó különféle népek jóllétével s kiváltságaival összeegyeztethető a magyar nyelvnek a közhivatalokban, jogszolgáltatásban és közoktatás terén kizárólagos hivatalos nyelvvé emelése? Megvan-e a magyar nyelvnek az e célra multhatatlanul megkívánható kifejelettsége? S mily haszon vagy kár háramlanék ebből az országra politikai, kereskedelmi s irodalmi tekintetben?” Az 1807-es országgyűlés a magyar nyelv államnyelvvé emelését kívánta, ezért a nemzetiségi viszályt provokáló és tagadó választ váró kérdés mögött a kortársak a bécsi udvart (a nádort vagy megbízottját) gyanították. Kazinczy báró Prónay László biztatására írta meg – magyarul, majd németre fordítva – nyelvvédő értekezését. Életében csak *A magyar literatura története* c. fejezet jelent meg (Erdélyi Múzeum, 1814, 1–10).
- (229) [1808. júl. 29.] *Virtute ambire oportet...*: ’Értékre kell törekedni nem pedig tetszésre / Aki ezt jól csinálja, eléggé hazafi’ (idézet Plautus *Amphitruo* c. komédiájának Prologusából).
- (229) *Lónyai Gábor, I.* (1778–1824): Zemplén vármegye alispánja és országgyűlési követe (1804–1809). (→ 70. jegyzetmező)
- (229) *Jekelfalusi* József (1766–1826): Zemplén vármegye országgyűlési követe (1808; 1811/12). Jelentős összeget ajánlott fel a Ludovika Akadémiára, a Nemzeti Múzeumra és a zempléni árvák javára.
- (229) [1808. aug. 17.] *Első levél Himfytol*: KazLev, 6/1327, Kisfaludy Sándor – Kazinczynak, Kám, 1808. júl. 27. *Himfy*: Kisfaludy Sándor (1772–1844) írói neve. (→ 65. jegyzetmező)
- (229) [1808. aug. 29.] *Comáromy Gábor* (?–1817, meggyilkolták).
- (229) [1808. aug. 31.] *Parnai János*: (a kertészről további adatokat nem találtunk.)
- (229) *Banos*: (további adatokat nem találtunk.)
- (229) [1808. szept. 11.] *Szemere Alb[ert]* (1760–?): Kazinczy sárospataki diáktársa, tolcsvai birtokos.
- (229) [1808. szept. 13.] *Keresztes* (Borsod vm.): Mezőkeresztes.

- (229) *Kaly* (Heves vm.): Kál.
- (229) [1808. szept. 14.] *Agoston Ferenc*: (a hatvani ügyvédről további adatokat nem találtunk.)
- (229) [1808. szept. 15.] *Juhász János*: 1803-ban pesti egyetemista, Virág Benedek pártfogoltja.
- (229) *Virág Benedek* (1754–1830): pálos szerzetes, pap, költő, történetíró, tanár. (→ 55. jegyzetmező)
- (229) *Beleznay Kert*: pesti kastélykert (a mai Rákóczi és Puskin u. sarkán), 1787-től volt a Beleznayak birtokában, majd a család kihalása után mulatóhely és fogadó nyílt az egyemeletes kastélyban, amelyben 1828-tól 1831-ig színházterem is működött.
- (229) *Prón[ay] László*, báró (1734–1808): az első protestáns tanácsos a helytartótanácsnál (1783), a zólyomi kerület királyi biztosa, majd nógrádi al- és csanádi főispán (1790–1808). (→ 26. jegyzetmező)
- (229) [1808. szept. 15., 16.] *Nini*: Hirgeist Anna (Ninon, Nincsi) (1783–1825). Férje 1802-től: báró Prónay Simon. Lánya: báró Prónay *Ágnes Paulina Honorata* (1808–?), Kazinczy keresztlánya. (A házasságról: → 61. jegyzetmező)
- (229) [1808. szept. 17.] *Schwartner Márton* (1759–1823): statisztikus, egyetemi tanár. (→ 26. jegyzetmező)
- (229) [1808. szept. 18.] *Simon*: báró Prónay Simon (1777–1825), báró Prónay László fia, Hirgeist Anna férje.
- (229) [1808. szept. 22.] *Klobusiczky Károly*: a hétszemélyes tábla iktatója (1810–1825). Klobusiczky Antal fia.
- (229) [1808. szept. 24.] *Fabchich József* (1753–1809): a győri bencés gimnázium paptanára, fordító. (→ 75. jegyzetmező)
- (229) *Mozsony* (Moson vm.): Moson, ma Mosonmagyaróvár része.
- (229) *Köpcsény* (Moson vm.): ma Kittsee (A).
- (229) [1808. szept. 25.] *Majlatb*: az ekkor élő és Kazinczyval kapcsolatban lévő Mailáthok: gróf Mailáth János (1786–1855), német műveltségű író, publicista, konzervatív politikus; gróf Mailáth József (1735–1810) Borsod (1787–1809) vármegye főispánja; ennek testvére gróf Mailáth György (I.) (1752–1821): személynök (1808–1821); ennek fia gróf Mailáth György (II.) (1786–1861), Pozsony vármegye alispánja (1817).
- (229) [1808. szept. 25., 28.] *c[ircu]laris sessio; circ[ularis] sessio* (lat.): kerületi ülés. Az 1790/91-es országgyűlés óta nagy szerepet kapott az ország négy kerületének (dunántúli, Dunán inneni, tiszántúli, Tiszán inneni) nyilvános tanácskozó, előkészítő ülése, amely az alsótábla ülésein egységes fellépést tett lehetővé.
- (229) *Ferencz az Austerl[itz]i ütközet után Napoleonnak...*: 1805. dec. 2-án Austerlitznél „a három császár csatájában” Napóleon megsemmisítette az orosz–osztrák sereget, I. Ferenc 4-én kért fegyverszünetet. (→ 75. jegyzetmező)
- (229) *Selymecz* (Hont vm.): Selmecbánya, ma Banská Štiavnica (SZK).
- (229) [1808. szept. 27.] *diétai sessio* (lat.): az országgyűlés ülése.
- (229) *Bethlen Laszlo*, gróf: Doboka (1790–1792) és Hunyad (1804–1807) vármegyék adminisztrátora. A pozsonyi találkozóról Kazinczy beszámolt Cserey Farkasnak, l. KazLev, 6/1360, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Pozsony, 1808. szept. 29.
- (229) [1808. szept. 28.] *Hubai*: talán Hubay Miklós, akit Kazinczy Csonkai-epigonnak tekintett.
- (229) *Josa Gyuri*: Josa György (Pankotai), tiszafüredi birtokos, a család utolsó férfinak, aki tréfiáról országzszerre ismert volt.
- (229) [1808. szept. 29.] *Schweiher* (Schweiger): pozsonyi könyvkereskedő (?).
- (230) [1808. szept. 30.] *Apácák*: bizonyára a bécsi saléziánus (salesita) apácák. Itt voltak apácák gróf Török Lajosné testvérei, a Rogendorff lányok, és itt neveltette Török Lajos egykor lányait, Kazinczy feleségét és sógornőjét is.
- (230) *Kreutzinger* (Kreuzinger), Josef (1757–1829): bécsi festő és rézmetsző. Az uralkodóház több tagját is megfestette. Ekkor, 1808-ban készítette el Kazinczy arcképét (amely ma az MTA Művészeti Gyűjteményében található).
- (230) *Brockmann*, Johann Franz (1745–1812): német színész, 1789–1791 között a bécsi Burgtheater vezetője volt.

- (230) [1808. okt. 2.] *Csúry* Ferenc: festő, váci tanár.
- (230) *Balkay* Pál (eredetileg: Debralkay; 1782–1846): festő. Bécsi tanulmányai után 1808-ban Kazinczy hívására hazajött, 1817-től Egerben tanított rajzot. Kazinczyról és feleségéről portrét festett.
- (230) [1808. okt. 6.] *Buczi* (Buczy) Emil (1782–1839): piarista pap, költő, tanár, a Magyar Tudós Társaság (MTA) levelező tagja (1832), gyulafehérvári kanonok, az Erdélyi Múzeum egyik alapítója.
- (230) *Báróczi* Sándor (1735–1809): író, műfordító, testőr. (→ 71. jegyzetmező)
- (230) *Binz*: bécsi antikvárius.
- (230) [1808. okt. 7.] *Engel*: vagy Engel János Jakab orvos, Cornides Zsuzsa férje vagy a testvére, Engel János Keresztély (Johann Christian) (1770–1814) neves szepességi százsz történetíró.
- (230) *Tőkés* János: Wesselényi Miklós (II.) házi nevelője.
- (230) *Clavis Homeri*: egy Homéroszt magyarázó lexikográfiai munka, amely Kazinczy könyvtárában is megvolt: Joannis Schaufelberger: *Nova Clavis Homerica et Opera* (1–8. kötet; Turici, 1761).
- (230) *Cleynmann* (Cleinmann, Kleinmann) Károly (1772–1833): német evangélikus lelkész, hit-szónok, 1793-tól Bécsben, 1816-tól Pesten volt lelkész.
- (230) [1808. okt. 11.] *Windpassing* (Sopron vm.): Vimpác, ma Wimpassing an der Leitha (A).
- (230) *Höflein* (Sopron vm.): (Kis- vagy Nagy-) Höflány (A).
- (230) [1808. okt. 12.] *Kisnél. Berzs. Ms.*: Kis János (I.) juttatta el Kazinczyhoz *Berzsényi* Dániel verseinek kéziratát (*lat.: manuscriptum*). Kazinczy hamarosan megírta első levelét Berzsényihez: „Ritka ragyogású barátom! Kisünk megírta, úgy hiszem azt, Néked, hogy verseidnek kötetét tőle elkértem, olly véggel, hogy azt megolvassam minekelőtte sajtó alá kerülnek. Azon kevés darabok után, melyeket ezen halhatatlan barátunknál olvasni öröömöm vala, meggyőzhetetlen kívánság szállott-meg, a’ többit is olvashatni; mert valóban a’ Te énekeid nem szokott hangicsálás a’ Magyar Helikonon.” (KazLev, 6/1367, Kazinczy – Berzsényi Dánielnek, Széphalom, 1808. okt. 31.)
- (230) [1808. okt. 15.] *Nyerges ujfalu.*: a nyergesújfalui utazásról l. KazLev, 22/5516 (1951/a), Kazinczy – Ragályi Tamásnak, Széphalom, 1811. febr. 27.
- (230) [1808. okt. 16.] *BPrL.*: báró Prónay László, *Nini* apósa (l. fentebb).
- (230) [1808. okt. 19.] *Arokszállás* (Jász-Nagykun-Szolnok vm.): Jászárokszállás.
- (230) [1808. okt. 24.] *Liszka* (Zemplén vm.): Olaszliszka.
- (230) [1808. okt. 30.] *Cajetán*: gróf Rogendorff Kajetán (1745–1809), milánói tanácsos, páduai pénzügyi kamarai elnök, Kazinczy anyósának („*napam*”) testvére. Élete utolsó hónapjait Széphalmon töltötte. (→ 63. jegyzetmező)
- (230) [1808. nov. 13.] *Szpata* (Krassó-Szörény vm.): Bégapata, ma Spata (R).
- (230) [1808. nov. 14.] *Zs.*: Zseni, Kazinczy lánya.
- (230) *vanna*: (további adatokat nem találtunk.)
- (230) [1808. nov. 29.] *Marie lyanya*: Kazinczy sógornőjének, gróf Török *Marie* Susie-nek (1783–?) a lánya: *Marie Adelgunde Josephine Aloysia* (1808–?).
- (230) [1808. nov. 30.] *strickol* (ném.): bökdös (?).
- (230) *2 Sch[uh] 2 zoll* (ném.): egy schuh (láb) kb. 30 cm, egy zoll (hüvelyk) kb. 3 cm.
- (230) [1808. dec. 15.] *Lonyai Statutiója Barátszer*: Lónyai Gábor (I.) sátoraljaújhelyi birtokaiba való beiktatására (*lat.: statutio*) hivatalos volt Kazinczy is, l. KazLev, 6/1380, Lónyay Gábor – Kazinczynak, Sátoraljaújhely, 1808. dec. 1. *Barátszer*: Sátoraljaújhely része.
- (230) [1808. dec. 29.] *Repkényes poharat*: Kazinczy epigrammája, amely a *Tövisék és virágok* kötetben 1811-ben *Fonáság* címen jelent meg (GERGYE/KAZINCZY 1998, 110).
- (230) *Vezekény Barsban 1652. VII. Kal. 7br. † Lad. Fran. Thom. Casp. Eszterh.*: utalás a törökök ellen vívott vezekényi csatában elesett Eszterházyakra. *Lad.*: herceg Eszterházy László (1626–1652), Sopron vármegyei főispán, pápai várkapitány; *Fran.*: báró Eszterházy Ferenc (1617 k.–1652), balassagyarmati várkapitány; *Thom.*: báró Eszterházy Tamás (1626 k.–1652), lévai kapitány; *Casp.*: báró Eszterházy Gáspár (1628 k.–1652). *Vezekény* (Bars vm.): Nagyvezekény, ma Vel’ké Vozokany (SZK).

- (230) *Petrus Revai*: báró Révay Péter (?–1622), Turóc vármegye főispánja (1598–1622), koronaőr (lat.: *cor[onae] cust[os]*) (1608–1622).
- (230) *Rudolph*: I. Rudolf (Habsburg) (1218–1291), német-római császár (1273–1291), a Habsburg-dinasztia hatalmának megalapítója (1218. máj. 1-jén született). *Nasc[or]* (lat.): születik.
- (230) [1808. dec. 31.] *RákFer*: II. Rákóczi Ferenc (1676–1735), erdélyi fejedelem (1704–1711), a Rákóczi-szabadságharc vezetője.

79. jegyzetmező: 1809.

77. Extractusok Diáriumomból (230–232)

1809. okt. 15-én megszületett Kazinczy harmadik gyermeke, Thália. Az év folyamán Kazinczy egy sértődést kiváltó recenziót jelentetett meg a bécsi *Annalen der Oesterreichischen Literatur und Kunst*ban Kisfaludy Sándor műveiről (magyarul is megjelent 1814-ben). Kazinczy eladta kb. 1700 Ft-ért Jankovich Miklósnak a második könyvtárát, a 2478 egységből álló gyűjtemény a Nemzeti Múzeum Könyvtárába (a későbbi OSZK-ba) került.

Háttér – 1809.

Ápr. 10-én Károly főherceg serege megtámadta a franciákkal szövetséges Bajorországot, másnap elrendelték a magyar nemesi felkelést, májusban megalakultak az első ezredek (Kazinczy cikket közölt a zempléni inszurgensekről a Hazai s Külföldi Tudósításokban). Ápr. 22-én Napóleon Eggmühlnél legyőzte a Habsburg-sereget, amely Regensburgon át vonult vissza. Máj. 13-án Napóleon elfoglalta Bécset, I. Ferenc a királyi udvarral Tatára menekült. Máj. 15-én a francia seregek Pozsonynál átlépték a magyar határt, Napóleon kiáltványt intézett a magyarokhoz, amelyben nemzeti király választására szólított fel (a proklamáció magyarra fordításában Batsányi János is részt vett). Június elején a francia csapatok Pápaig vonultak. Jún. 14-én János főherceg serege és a parancsnoksága alá rendelt magyar nemesi felkelők (kb. 21 ezer fő) Győrnél vereséget szenvedtek Eugène Beauharnais seregétől, a franciák 24-én elfoglalták Győr várát, 26-án Pozsonyt. Júl. 5–6-án Napóleon Wagramnál döntő győzelmet aratott a császári sereg felett, ezután Károly főherceg lemondott. Okt. 14-én Ausztria jelentős területi veszteség és hadisarc árán békét kötött Franciaországgal Schönbrunnban. Télen a király feloszlatta a nemesi felkelést, majd befejezte a sorozásokat.

- (230) [1809. jan.] *Berzs. szül 1780. 6. Maji.*: Berzsényi Dániel 1776. máj. 7-én született, a tévedés Kazinczy *Történetek' Kalendariuma* c. kéziratában is megtalálható (22a).

- (230) [1809. jan. 2.] *a' Kazméri csűr elég*: Kazinczy apósának, gróf Török Lajosnak a nagykazméri csűrét felgyújtották: „Bajunkhoz az is fére, hogy 2d. Jan. az Ipam csűrét valami gonosz ember felgyújtotta. Mintegy 14 ezer ft. kárt szenvedett.” (KazLev, 6/1396, Kazinczy – Cserey Farkashoz, Széphalom, 1809. jan. 12.)

- (230) *Fáy Ágoston*, gróf (1745–1818): Bereg vármegye adminisztrátora (1803–1820), Ugocsa vármegye főispánja (1807–1821). 1809-től gróf. (→ 21. jegyzetmező)

- (230) [1809. jan. 6.] *Cajetán [...] reggel 7kor 7*: gróf Rogendorff Kajetán (1745–1809), milánói tanácsos, páduai pénzügyi kamarai elnök, Kazinczy anyósának testvére. Élete utolsó hónapjait Széphalmon töltötte. (Vö. KazLev, 6/1396, Kazinczy – Cserey Farkashoz, Széphalom, 1809. jan. 12.) (→ 63. jegyzetmező)

- (230) *Zseni; Zs.*: Kazinczy Eugenia (1807–1903), Kazinczy lánya. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)

- (230) *ipam*: gróf Török Lajos (1748–1810): Kazinczy egykori felettese, 1804-től apósa. Felesége: gróf Rogendorff Aloysia („*napam*”) (1754–1817). (→ 4.1. *Családfa/Török*)

- (230) [1809. jan. 9.] *A' Cajet. inasának ora X=200 f.*: Kazinczy Rogendorff hagyatékából vásárolt: „Mindenét inasának testáztatván, csak papirosait tartám-meg ingyen, 's Kamarás-kolcsát. Óráját, mellyet atyja hozott-ki Párizsból, 's a' Hetruriai Szent István keresztjét megbecsültetém, 's kifiztettem az inasnak. (Ez a' rend egy rangú a' Maltaival.)” (KazLev, 17/3935, Kazinczy – Cserey Miklósnak, Széphalom, 1821. jan. 12.)

- (230) [1809. jan. 15.] *Sophie*: gróf Török Sophie Antonia (1780–1842), Kazinczy felesége.
- (230) *Csercsi*: Kraynik Terézia (1791–?), Kazinczy húgának, Klárának és Kraynik Józsefnek (I.) a lánya. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (230) [1809. febr. 2.] *Iphigenia*: Goethe *Iphigenie auf Tauris* (*Iphigenia Taurisban*) c. drámája (prózában: 1779, versben: 1787), Kazinczy fordítása kéziratban maradt.
- (231) [1809. febr. 19.] *nagy villámdördülés*: Kazinczy az időjárás jelenségről barátainak és a nyilvánosságnak is beszámolt: „19d. Febr. itt egygyehány napi ködös idő után 12 órakor egyget lobbana az ég ’s nagyot dördült utána. Azt mondják hogy kétszer villámlott ’s kétszer csattant: de én csak egyget láttam ’s hallottam. Megírom ezt az Újságírónak. Nevezetes dolog a’ Meteorologusoknak.” (KazLev, 6/1425, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Széphalom, 1809. febr. 21.; az említett cikk: *Sátor-Alja-Újhelyt, Zemplény Vármegyében Febr. 21-dikén*, Magyar Kurír, 1809. márc. 10.)
- (231) *Anyám*: Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812), Kazinczy anyja. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (231) [1809. márc. 12.] *Főispán*: gróf Eszterházy József (1760–1830), nyitrai adminisztrátor (1795–1797), Zemplén vármegye főispánja (1797–1821), államtanácsos (1803), főajtónállómester (1827–1830).
- (231) [1809. márc. 14.] *permanens deputatio* (lat.): állandó bizottság. Mint az alább idézett máj. 12-i levélből kiderül, a háborús készülődés miatt jött létre a vármegyei bizottság.
- (231) *Gr. József*: gróf Török József (II.) (1742–1816): Kazinczy apósának, gróf Török Lajosnak a testvére. 1770-ben a debreceni kerületi tábla bírása lett. (→ 4.1. *Családja/Török*)
- (231) *Szirmay Péter, III.* (1741–1809): 1786-tól Ung vármegye alispánja. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (231) *Rákóczi* (Zemplén vm.): ma Rakovec nad Ondavou (SZK).
- (231) [1809. ápr. 1.] *Kézi Mózes* (1781–1831): sárospataki fizika- és matematikaprofesszor, latin nyelven alkotó költő. (→ 76. jegyzetmező)
- (231) [1809. ápr. 8.] *Primás*: Károly Ambrus (Habsburg-Lotaringiai) (1785–1809), osztrák főherceg, modenai herceg, esztergomi érsek (1808-tól), hercegprimás. VII. Ferdinánd fia. Tatán halt meg 1809. szept. 2-án.
- (231) [1809. ápr. 11.] *Baroczi*: Báróczi Sándor (1735–1809) író, műfordító, testőr. (→ 71. jegyzetmező)
- (231) *Kazinczy András, II.* (1738–1804): Kazinczy nagybátyja. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (231) *Daniel*: Kazinczy Dániel (1685 k.–1750), Kazinczy nagyapja. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (231) *Lónyai Gábor, I.* (1778–1824): Zemplén vármegye alispánja és országgyűlési követe (1804–1809). (→ 70. jegyzetmező)
- (231) *Ita hoc est q[uan]do in Diaeta nihil concludimus, domi vero merita quaerimus ut donato obtineamus.* (lat.): ’Így van ez, valahányszor az országgyűlésen semmire sem jutunk, otthon pedig igyekszünk érdemeket szerezni, hogy az adományt megtartsuk.’ A történetek háttéréről: „A’ Primás 8dik Apr. Kassáról Újhelybe jött. Más nap vasárnap volt, és így reggel misézett. Dél után conferált a’ más nap maga előlülése alatt tartandó Gyűlés dolgai felől. A’ Vármegye által ajánlott egy egész lovas Regimentet el nem fogadta, ’s vétket csinált nekünk abból, és azt ugyan felette méltán, hogy olly terhet vállalánk magunkra, melyet soha el nem bírtunk volna. Ekkor a’ Rendeik kifakadtak a’ Fő- és Vice-Ispán ellen. Ő Excell. Gróf Eszterházy József kén-telen vala kimondani, hogy ő róla nem is álmodozott volna: de a’ Vice-Ispán (Lónyay Gábor) azzal ámitotta-el mihelytt Újhelybe megérkezék, hogy a’ dolog ki van csinálva. Most tehát Lónyaynak állá minden, annyival inkább, mivel maga a’ kir. Herczeg is ezt mondotta Lónyainak sokaknak jelenlétekben: Ita hoc est, quando in Diaeta nihil determinamus, ut domi merita ponere et donationem obtinere possimus. (Lónyay mind a’ keresztet mind a’ Donatit a’ Diaeta alatt kapta.) Én ezen gyűlés alatt az ágyat nyomtam: de a’ hírek a’ leghitelesbb forrásból jönnek. [...] Az illyennek hogy eshetik az ollyan szó, mint a’ mit a’ Primás ejte.” (KazLev, 6/1458, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Széphalom, 1809. ápr. 13.)
- (231) [1809. ápr. 11.] *Első Sonett elvezem*: Kazinczy *Az én boldogítóm* c. művét tartotta a legelső magyar szonettnek, habár – mint Gergye László írja – „leveleiből kitűnik, hogy Csokonai 1794-ben

írt *Az esztendő négy szakaszát* ismerte, sőt Virág Benedek készülő szonettjeiről is lehetett tudomása.” Kazinczy azonban a német mintájú versformát tekintette szonettnek. (GERGYE/KAZINCZY 1998, 48–49; a jegyzetek: 233–235.)

- (231) [1809. ápr. 19.] *Károly Lajos* (Habsburg) (1771–1847): osztrák főherceg, hadvezér, az udvari haditanács elnöke (1801-től), aki 1809 tavaszán a franciák ellen több csatát is veszített, de Bécs eleste után, májusban, elsőként tudta legyőzni Napóleont. II. Lipót harmadik fia.
- (231) [1809. máj. 2.] *Szpata* (Krassó-Szörény vm.): Bégapata, ma Spata (R).
- (231) [1809. máj. 3–6.] *Staféta hogy elveszténk a' Csatát [...] én lovat adok*: a háborús hangulatról és Kazinczy felajánlásának hátteréről: „Hozzánk 3dik Máji érkezett a' szerencsétlenség híre Gr. Csáky Imrének stafetája által. A' Fő Ispán felhívata mind a' négyünket, tudnillik a' kik a' Deputacionak akkori hetesei valának, Szemere László, Szulyovszki, az Apátúr, és én. E' szókkal fogada: Hinc sumus! – 's ekkor olvasá a' császári Csáki levelét. Egygőz mőla jött már a' Palatinus parancsolatja is, 's a' Hadik és Hertelendi levele, hogy a' nép induljon, bár gatyában 's ló nélkül van is, 's kérjék kölcsön szomszédjaiknak pisztolyaikat 's kardjaikat. Nagy vala rémulésünk. Mingyárt sessiót tartánk, 's kiment még akkor nap a' parancsolat, hogy lóvásárló Deputatusaink 's szolgabíráink lovat 's pokróczot nemestől, nem-nemestől, szedjenek-el requisitoban 's küldjék-be.” (KazLev, 6/1476, Kazinczy – Gr. Dessewffy Józsefnek, Széphalom, 1809. máj. 12.)
- (231) [1809. máj. 15.] *A' Fő Ispán látni akarja, de reggel 16. megyen.*: gróf Eszterházy József zempléni főispán váratlan elutazása a császári udvar menekülésével függött össze: „Fő-Ispánunk, ki 1805ben is késérője volt a' magát a' veszedelem elől hátra húzó Császári háznak, 15a May hagyta el Ujhelyt, stafétát kapván hogy nyomban induljon Budára, hogy tanácsát hallhassák Ő Felségének a' Császárnénak 's Császári háznak indulása eránt. Így irta a' Palatinus. De mi a' tanácshalláson azt értjük, hogy ez fogja késérni. Hová? – Borzad az ember ennek kérdésére.” (KazLev, 6/1479, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Széphalom, 1809. máj. 18.)
- (231) [1809. máj. 21.] *a' napam, Dellvó es né, Grof Jósef*: gróf Török Lajosné, gróf Rogendorff Aloysia („*napam*”) (1754–1817) Kazinczy anyósa; D'Ellevaux („*Dellvó*”) János és felesége gróf Török Marie Susie („*Dellvóné*”) (1783–?) Kazinczy sógornője; gróf Török József (III.) („*Grof Jósef*”) (1777–1830) Kazinczy sógora. (→ 4.1. *Családja/Török*)
- (231) [1809. máj. 29.] *Szemere István* (1764–1829): Zemplén vármegyei alispán (másod: 1809–1813; első: 1813–1827), országgyűlési követ, tanácsos. A zemplén-ungi református egyházmegye gondnoka (1800–1814). Szemere László (I.) testvére.
- (231) *Insurrhoz*: insurrekcióhoz, a nemesi felkeléshez.
- (231) [1809. jún. 1.] *Reggeli panasz Götheből*: Goethe *Morgenklagen* c. versének fordítását Kazinczy a *Poétai berek*ben közölte (KAZINCZY/DAYKA–KAZINCZY *Poetai* 1813, 207–210).
- (231) [1809. jún. 4.] *2 lab 3 ½ zoll* (ném.): egy láb kb. 30 cm, egy zoll (hüvelyk) kb. 3 cm.
- (231) [1809. jún. 18.] *Szerd[a]h[e]ly* (Zemplén vm.): Bodrogszerdahely, ma Streda nad Bodrogom (SZK).
- (231) *Bodó Lajos*: szolgabíró (1804-ben), Ung vármegye főjegyzője.
- (231) [1809. jún. 21.] *Beatrix el Godólról Terebesre*: Bécs eleste után az uralkodóház Magyarországon keresett menedéket: „A' Fels. Herczegné, Estei Beatrix Asszony, Császárnénknak 's Primásunknak édes Asszony-anyjok, tegnap délután érkezett-bé ide Ujhelybe, 's éjszakára Terebesre ért, hol további rendelkezésekig megmaradni fog. Ez a' Terebes egy szép mezővárosocska. A' lakosok tótok; a' Kastély, a' hol a' nagy vendég megszállott, a' Gróf Csáky Imréé; nem nagy, de ékes, és igen pompás készületei vannak. Primásunk választotta ki a' helyet kedves Asszony-anyjának. Herczeg Albáni vagyon kísézői között és két Udvari Pap.
- E' napokban Deputatio fog menni tiszteletére, kik között én is megjelenek, 's akkor e' tárgyról bővebben.” (KazLev, 6/1501, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Sátoraljaújhely, 1809. jún. 22.) *Beatrix*: Maria Beatrix Este, hercegnő (1750–1829), Mária Terézia harmadik fiának, VII. Ferdinánd főhercegnek a felesége, Károly Ambrus, IV. Ferenc és Mária Ludovika Beatrix (I. Ferenc harmadik felesége) anyja. *Godólló*: a Grassalkovichok birtokközpontja volt, a barokk kastély 1744–1747-ben épült. *Terebes* (Zemplén vm.): Töketeres, ma: Trebišov része (SZK).
- (231) [1809. jún. 29.] *Lonyai Ung. Adm. beadta az Instantiát 23 May. 23. Jun. publicáltatott a' Cancellarián*: azaz: „Mélt. Kamarás 's Vice Ispán Lónyai Gábor úr Máj. 23dikán beadta esede-

- zését az Ungvár Vármegyei Administrátorság éránt, és már Jún. 23-dikán publicáltatott a' resolutio." (KazLev, 6/1504, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Sátoraljaújhely, 1809. jún. 30.) Kazinczy cikke erről a Hazai és Külföldi Tudósításokban: KAZINCZY, *Lónyay* 1809.
- (231) [1809. júl. 7.] *Ragályi Samu* (?–1809): meggyilkolták Sátoraljaújhelyen.
- (231) [1809. júl. 12.] *Zoltán Pál*: Kazinczy sárospataki diáktársa. Szabolcs vármegyei országgyűlési követ (1790/91, 1792), helyettes alispán (1819–1828). Felesége (1808-tól): báró Splényi Katalin („*Spl. Caton*”), báró Splényi Gábor Szabolcs vármegyei főispán lánya.
- (231) [1809. júl. 20.] *Ferencz Herczeg Terebesről Egerbe*: a megjegyzés háttérében a franciák újabb győzelme áll: „Galliciai Gubernator Ferencz Királyi Fő Herczeg, Császárnénknak testvér bátyja, tegnap reggel ment keresztül Újhelyen, Terebesről utazván Egerbe, 's előttünk azt mondotta, hogy a' Császárné 18dikban írt Terebesre, és ezen levél szerént maga a' Császárné sem tudja mi történt az említett útközetben. [...] Azonban a' Császári Familia Kassáról 12, 13, 14. Júl. minden kincseivel együtt Egerbe ment. De ki tudja miért? Azért e, hogy az Asperni csata szerencsésen üte-ki, vagy azért, mivel a' Moszkva (a' mingyárt most elbeszélendő hír szerént) velünk tart, vagy azért, mivel a' Lengyel Országba bejött Moszkva sereg ellenségünk, és így tőlök minél távolabbra kelle a' Császári Familiának magát vonnia.” (KazLev, 6/1520, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Széphalom, 1809. júl. 21.) *IV. Ferenc* (Habsburg-Estei) (1779–1846): 1814-től Modena uralkodó hercege. Mária Terézia unokája, VII. Ferdinánd főherceg és Maria Beatrix Este hercegnő fia. Kilenc testvére közül Mária Ludovika Beatrix (1787–1816) I. Ferenc harmadik felesége.
- (232) [1809. júl. 24.] *Horv[áth] László* (Pálóczi): Zemplén vármegyei alispán (1804-től második, 1809–1813 első).
- (232) *Gr. D. J. és én az Emlék dolgában*: gróf Dessewffy József és Kazinczy a győri csatában elesett zempléni inszurgensek tiszteletére egy emlékoszlop felállítását javasolta. A javaslat nyomtatásban is megjelent: KAZINCZY–DESSEWFFY 1811 (→ 81. jegyzetmező). Kazinczy a győri csata zempléni vonatkozású emlékeit, az elesettek névsorát és leveleit összegyűjtötte és az említett nyomtatvány egy példánya mellett őrizte meg, l. MTAKK K 641, 1a–24b. Az emlékoszlop végül csak 1821-ben készült el, vö. KazLev, 17/4005, Kazinczy – Döbrentei Gábornak, Széphalom, 1821. aug. 20. (Dessewffy József: → 47. jegyzetmező.)
- (232) *Kövi Sándor* (1763–1829): jogtudós, 1793-tól haláláig a sárospataki református jogakadémia tanára. (→ 76. jegyzetmező)
- (232) [1809. aug. 25.] *Dobr. és W Ferencz érkeznek*: ez volt Döbrentei Gábor és Kazinczy első találkozása, Kazinczy elragadtatott beszámolóját l. KazLev, 6/1540, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Széphalom, 1809. aug. 31. *Döbrentei Gábor* (1785–1851): író, irodalomszervező, a kolozsvári Erdélyi Múzeum szerkesztője (1814-től), a Magyar Tudós Társaság titkára (1831). 1804-től levelezett Kazinczyval, az ő ajánlásával lett gróf Gyulai Lajos nevelője. (→ 87. jegyzetmező) (*W Ferencz*: nem találtunk adatokat.)
- (232) [1809. aug. 28.] *a' Whez írt Epistolát nyomtattak Fejér György Kulcsár Horv. István Vitkovits*: a fiatal Wesselényi Miklóshoz (II.) írt Kazinczy episztola címe: *Báró Wesselényi Miklós úrhoz*. „Keletkezésének háttérében az 1808-as pozsonyi diétát követő felkelés áll, amelyben erdélyi seregük élén a Wesselényiek is részt vettek. Az episztola jelentősen növelte Kazinczy költői tekintélyét: gr. Dessewffy József, Berzsényi Dániel és Kis János egyaránt nagy lelkesedéssel üdvözölte. Maga a címzett, ifj. Wesselényi Miklós, örömmel fogadta a megtisztelő verset, s szándékában állt azt díszkiadásban megjelentetni Göttingában. Tervét megvalósítani azonban már nem maradt ideje, mert időközben Kulcsár István, Horvát István, Vitkovits Mihály és Fejér György kinyomtatatták Budán.” (GERGYE/KAZINCZY 1998, 139–141, a jegyzetek: 374–377). *Fejér György* (1766–1851): történész, író, katolikus pap, szerkesztő. *Kulcsár István* (1760–1828): tanár, újságíró, szerkesztő. *Horv[át] István* (1784–1846): történész, nyelvész, egyetemi tanár. *Vitkovits Mihály* (1778–1829): ügyvéd, költő, író, műfordító. (→ 26. jegyzetmező; → 87. jegyzetmező)
- (232) [1809. szept. 5.] *relatio* (lat.): tudósítás, előterjesztés (l. fentebb az 1809. júl. 24-i jegyzetet).

80. jegyzetmező: 1810.

79. Engem illetők (322–323)

1810. jún. 23-án meghalt gróf Török Lajos, Kazinczy apósa; az örökség megosztásáról nem tudtak megállapodni, ezért Kazinczy három év elteltével pert indított sógora ellen (→ 87. jegyzetmező). Az év folyamán megjelent Kazinczy *Herczeg Rochefoucauld*-nak *Maximái és morális reflexiói három nyelven* (Bécs–Triest) c. fordítása.

Háttér – 1810.

Ápr. 2-án Napóleon elvette I. Ferenc lányát, Mária Lujza főhercegnőt; erre az alkalomra adta ki Sárospatakon Kazinczy *A' Nagyság' és Szépség' diadalma, Napoléonnak's Luizának menyegzőjöknel* c. versét. Szeptemberben tűzvész pusztított Budán (Virág Benedek háza is leégett).

- (322) [1810. nov.] *Kazinczy Dienes* (1761–1824): Kazinczy öccse. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
 (322) *Domokos Lőrinc* (1761–1825): Békés és Bihar (1803–1810) vármegyék főjegyzője, többször is országgyűlési követ. Domokos Lajos (1728–1803) debreceni főbíró fia. (→ 4.1. *Családja/Comáromy*)
 (322) *Rhédey Lajos*, gróf (1763–1831): 1807–1825 között Bihar, 1825–1830 között Bereg vármegyék *adminisztrátora* (a főispáni hatáskört ténylegesen betöltő kinevezett tisztviselő). Kácsándy Teréziának, Kazinczy ifjúkori barátnéjának férje. (→ 70. jegyzetmező)

81. jegyzetmező: 1811.

81. [1811–1814] (325)

1811. jún. 18-án megszületett Kazinczy negyedik gyermeke, Emil. Az év folyamán megjelent Dessewffy és Kazinczy közös emlékmű-terve Sárospatakon: *Cserneki és Tárkői Gróf Dessewffy József és Kazinczy Ferencz kiküldött Táblabíráknak Vélemények a' Tek. Zemplény-Várm. Rendeihez a' Gyórnél MDCCCIX. Jún. XIV. elesett Vitézeknek állítandó Emlék' dolgában*; Kazinczy kiadta Széphalmon a nyelvújítási harc programadó műveit: a *Tövisek és Virágok* c. epigrammagyűjteményt és a *Poetai epistola Vitkovics Barátomhoz* c. költői levelet (erre reakció a *Máté-Szalkai Hőgyész Máté válasza a poetai episztolára*).

Háttér – 1811.

Áprilisban tűzvész pusztított Debrecenben. Szept. 2-án I. Ferenc megnyitotta az 1811/12-es pozsonyi országgyűlést: az alsótábla tiltakozott a pénz leértékelése ellen, mire a király az országgyűlés feloszlatásával, az ország függetlenségének eltörlésével fenyegetett; az uralkodó elutasította a magyar nyelv ügyében tett javaslatokat is.

- (325) [1811. aug. 12.] *Jekelfalusi* József (1766–1826): Zemplén vármegye országgyűlési követe (1808; 1811/12). Jelentős összeget ajánlott fel a Ludovika Akadémiára, a Nemzeti Múzeumra és a zempléni árvák javára.
 (325) *Szemere István* (1764–1829): Zemplén vármegyei alispán (másod: 1809–1813; első: 1813–1827), országgyűlési követ, tanácsos. A zemplén-ungi református egyházmegye gondnoka (1800–1814). Szemere László (I.) testvére.
 (325) [1811. aug. 13.] *Én és Dencsi igen rosszul*: Kazinczy lányának, Eugeniának (1807–1903) a becenevei: *Dencsi* és *Zseni* (Genie). A betegségről: „Én mind tulajdon betegségem (mindennapi hideg és sárgaság), mind a' lyányomé (forró nyavalya) által úgy le vagyok verve, hogy alig bírom magamat [...]” (KazLev, 9/2051, Ragályi Tamás – Kazinczynak, Miskolc, 1811. aug. 9.) (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
 (325) *Somogyi*: (az orvosról további adatokat nem találtunk.)
 (325) [1811. aug. 15.] *appetitus* (lat.): étvágy.

- (325) *Ragályi Tamás* (1785–1849): író, szerkesztő, politikus. Felesége *Ragályi Magdolna* (1811-től). (→ 66. jegyzetmező)
- (325) [1811. aug. 18.] *Emil*: Kazinczy Emil (1811–1890), Kazinczy fia. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (325) *Thalie*: Kazinczy Thalie (1809–1863), Kazinczy lánya. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (325) *Horn Imre*: (további adatokat nem találtunk.)
- (325) *oltják [...] a' tehén himlot*: a 18. sz. utolsó éveiben Angliában fedezték fel, hogy a tehénhimlővel beoltott ember szervezete ellenálló lesz a korszak egyik legtöbb áldozatot szedő betegsé-gével, a himlővel szemben.
- (325) [1811. aug. 21.] *Péchy Sándor* (1757–1811): Kazinczy testvérének, Zsuzsannának a férje (1788-tól). (→ 4.1. *Családfa/Péchy*)
- (325) *Dókus Ur levele a' Compromissum dolgában*: Dókus László ügyvéd Kazinczy apósának, gróf Török Lajosnak a halála után igyekezett létrehozni a kompromisszumot az örökösök kö-zött. Kazinczy sógora, gróf Török József (III.) ugyanis vitatta a lánytestvérei (Kazinczy fele-sége, Sophie és Marie) örökösödési jogát a kázméri birtokra (*a kázméri per*: → 87. jegyzetmező). Az ügyvéd javaslatának első változata már februárban elkészült: „Elkészítettem a' Gróffnék részéről a' Compromissum pontjait, 's úgy a' mint leírtam ide ./.. rekesztem. Méltóztasson a' Tekintetes Úr ezeket megolvasni, észrevételeit közben tenni, 's egyszersmind azt senkivel sem tudatni, hogy azok Prókátortól, nevezetesen pedig tőlem eredtek. Ha Kosuth Fiskális Úr el készíti a' maga munkáját, könnyű lesz a' kettőt öszve vetni, formában ütni, 's a' kettőből egy Jót készíteni. A' Compromissumra való lépés által elejét vették ugyan a' Gróffnék mind azon kérdéseknek, mellyek a' Tekintetes Úrnak még Gyűlés alkalmatosságával hozzám küldött, 's most ide ./.: vissza rekesztett Jegyzéseiben előmozdítottak, – hogy mind azon által vélekedé-semet eltitkolni ne láttassam, az előterjesztett kérdések eránt ide írom azt a' mit e' részben a' Törvény és Főbb Törvény székek Ítéletei rendelnek: [itt következik a pontokba szedett jogi érvelés – O. L.]” (KazLev, 23/5768, Dókus László – Kazinczynak, Sátoraljaújhely, 1811. febr. 25.) (Az augusztusi levél elveszett vagy lappang.) *Dókus László* (1785–1858): Zemplén vármegye főügyésze, 1830-tól alispánja, 1832/34-ben országgyűlési követe, 1841-től a hétszemélyes tábla elnöke, majd az eperjesi főtörvényszék elnöke.
- (325) *ad 23. Aug.* (lat.): 'aug. 23-hoz'; talán az előbbi sorra, Dókus levelére vonatkozik.
- (325) [1811. aug. 23.] *plenipotencia* (lat.): teljhatalom, felhatalmazás ügyintézésre.
- (325) *Marie*: gróf Török Marie Susie (1783–?): Kazinczy sógornője. (→ 4.1. *Családfa/Török*)
- (325) *sub privatis sigillis* (lat.): 'magánpecsétek alatt'. Dókus László fent említett levelének 5. pontja: „Ónod sub privatis sigillis adattván el, az 1723k a eszt[endő]beli 47r Törvény czikkely rendelese mellett bizonyosan visszavétethető; hogy lehetne tehát, hogy a' Fiu ág Onodot is kezeihez vegye, 's Kázmérből is a' Leányágot kirekessze. – A' Törvény senkit kétszeresen a' más kárával meg gazdagodni nem enged.”
- (325) *expediál* (lat.): kiment, elintéz.
- (325) *Kossuth László* (1762–1839): sátoraljaújhelyi ügyvéd. Kossuth Lajos apja. Kazinczy kázméri perében gróf Török József (III.) ügyvédje. (Református vallásról 1807-ben áttért Nagyváradon római katolikusra.)
- (325) *testimonialis* (lat.): írásbeli tanúsítvány, bizonyáglevél.
- (325) *Nagy András* (Csobai): Kazinczy hitelezője, 1805-ben 1000 Ft-ot adott kölcsön neki.
- (325) *Sigmondovics*: Kazinczyék hitelezője.
- (325) *creditor* (lat.): hitelező.
- (325) *bancoban, in nominali valore* (lat.): 'papírpénzben, névértékben'. 1799-ben 100 ezüstforint (rég.: *pengő pénz*) még 103 papírforintot (lat.: *banco*) ért, 1810 közepén az infláció hatására 100 ezüstforint már 485 papírforintot, 1811 elején 100 ezüstforint már 833 papírforintot ér, ezért március 15-én a papírpénzt névértékének ötödére értékelték le. (→ 60. jegyzetmező)
- (325) *contractus* (lat.): kontraktus, szerződés.
- (325) *obligálva* (lat.): feltételül szabva.
- (325) *Vay József, I.* (1752–1821): szeptemvir, helytartói tanácsos, a sárospataki kollégium főgond-noka (1796-tól). (→ 15. jegyzetmező)
- (325) *seniorátus* (lat.): a kollégiumi önkormányzat.

(325) [1811. szept. 2.] *Csutka József* (?–1811): (a lasztóci plébanusról további adatokat nem találtunk.) *Lasztócz* (Zemplén vm.): ma Lastovce (SZK); részben a Szemere és a Kazinczy család birtoka; a Kazinczyakhoz Szirmay Terézia (I.) hozományaként került a birtokrész, ezt Kazinczy Péter (III.) örökölte.

(325) [1811. szept. 7.] *Gregorovics*: (a zempléni nemesről további adatokat nem találtunk.)

(325) [1811. okt. 24.] *ótvar* (rég.): kozmó, ill. gyermekek bőrbetegsége általában is.

(325) *Lett a' Kassainétól vett szőlőmben 4 hordó színbor...*: Kazinczy *Kassainétól* vett Köveshegyi szőlője „igen kedves birtoka” volt (KazLev, 7/1776, Kazinczy – Kazinczy Miklósnak, Széphalom 1810. jún. 9.). Az 1811. év terméséről is maradt fenn feljegyzés: „Kazinczy jegyzései e levélre:

Termett 1811, a' Köveshegyen 5 ½ hordó szín borom

6 putton aszúm.

A' 6 putton aszúra kell egy hordó szín bor,

1 putton aszú . . 150 f.

1 hordó bor . . . 300 f. Tehát

6 putton aszú 900 f.

1 hordó szín bor . . . 300 f.

1200.

Ezt így osztom fel:

1 általag Vevőnek,

½ általag magamnak,

½ általag Csereynek, ha 1.) nem sokall 45 icceért 300 ftot. — 2) ha a' bor authentisch talál lenni; mert a' bor jobb nem lehet, mint a' millyet a' must remélni hágy; de az aszú nem volt fris, hanem nyálkás, pöffedt.

Feleltem ezt 8br. 23d. 1811.” (KazLev, 9/2076, Cserey Farkas – Kazinczynak, Krasznán, 1811. okt. 5.)

(325) *Kelemen*: (Kazinczy hitelezőjéről további adatokat nem találtunk.)

(325) [1811. okt. 31.] *Váradról levél, hogy Dienes balálra beteg*: Kazinczy *Dienes* (1761–1824), Kazinczy öccse. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*) (Az említett levél elveszett vagy lappang.)

(325) [1811. nov. 5.] *Bán Maris*: (Kazinczy Thalie dajkájáról további adatokat nem találtunk.)

(325) *spallér* (ném.): kerítésnek használt fásor.

(325) [1811. nov. 10.] *guzsaly* (rég.): rokka.

(325) *vide* (lat.): lásd!

82. jegyzetmező: 1812.

80. Bécsbe 1812. Vay Abrahámmal (324)

81. [1811–1814] (326–327)

1812. márc.–ápr.-ban Kazinczy letisztázta *Az én naplóm*at. Júl. 20-án Kazinczy Szabolcs vármegye táblabírája (*lat.: assessor*) lett. Kazinczy okt. 14–27-én Bécsben, 30–31-én Pesten tartózkodott. Nov. 4-én érkezett haza. Nov. 14-én meghalt Kazinczy édesanyja, Bossányi Zsuzsanna. Az év folyamán megjelent Pesten Kazinczy és Szemere Pál *Hat sonettje* és Kazinczy képzőművészeti cikket írt a Hazai s Külföldi Tudósításokban *Mesterségek. Festés, faragás nálunk* címmel (KAZINCZY, *Mesterségek* 1812).

Háttér – 1812.

Januárban Metternich javasolta I. Ferencnek Magyarország alkotmányos különállásának megszüntetését. Febr. 9-én megnyílt a Pesti Német Színház. Febr. 21-én Budán magyar színház alakult. Máj. 26-án a kért termények megajánlása után az országgyűlést berekesztette a király. Jún. 24-én Napóleon porosz és osztrák támogatással (480 ezer emberrel) betört Oroszországba. Szept. 7-én Mihail Illarionovics Kutuzov és Napóleon döntetlen ütközete Borogyinónál, egy hét múlva a francia sereg bevonult Moszkvába. Okt.–nov.-ben a visszavonuló francia sereg felőrlődött.

- (326) [1812. jan. 12.] *Törőbe idézve egy nagy tekintetű etc.*: talán a Nagy Gáborhoz 1811-ben írt episztolájára utal Kazinczy: „Vagy a’ midőn egy furfang vett tanúkkal / Törvénybe idéz, ’s öseimnek birtokát / A’ szint úgy gyilkos, ’s szint úgy gyáva! elesküszí” (GERGYE/KAZINCZY 1998, 158–160).
- (326) [1812. jan. 31.] *Lolotte*: gróf Gyulai Karolina (Lotti; báró Frimont Péterné 1830-tól) (1792?–1862); gróf Gyulai Ferenc és Kácsándy Zsuzsanna lánya, Rhédey Lajosné Kácsándy Terézia unokahúga. (Kazinczyt később bizalmas levelezés fűzte egykori szerelme lányához, erről l. Szauder József tanulmányát: SZAUDER 1970.)
- (326) [1812. jan. 28.] *Vay Eulalie*, grófnő (Lila, Lilla; Lónyai Jánosné [I.] 1827-től) (1812–?): Kazinczy unokatestvérének, Kazinczy Sophie-nak (1794–?) és gróf Vay Ábrahámnak (II.) (1789–1855) a lánya. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (326) [1812. jan. 31.] *Poeta vagy ’s historicus*: Kazinczy Izéhez c. versének kezdősora. A 16 évvel később megjelent „epigramma Kazinczy és Dessewffy József baráti kapcsolatának megromlását eredményezte, mert Dessewffy a vers egyes ironikus célzásait magára értette.” (GERGYE/KAZINCZY 1998, 133, a jegyzet: 365–366.)
- (326) [1812. febr. 7.] *Elsapadva tekint*: Kazinczy Biharnak két nagyja c. versének kezdőszavai. Az epigrammát nagyapja, Bossányi Ferenc (II.) és Baranyi Gábor tiszteletére írta.
- (326) *Kit fedez e szent sír*: Kazinczy Gróf Draskovics János, az ezredes c. versének kezdőszavai.
- (326) [1812. febr. 17.] *Melly boldog ora*: Kazinczy A kötés’ napja c. versének kezdőszavai.
- (326) *Anyám; Asszony anyám*: Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812), Kazinczy anyja. (→ 4.1. Családfa/Bossányi)
- (326) *Sophie*: gróf Török Sophie Antonia (1780–1842), Kazinczy felesége. (→ 4.1. Családfa/Török)
- (326) [1812. febr. 28.] *Manicheussá lettem*: Kazinczy Prof.[essor] Sípós Pálhoz (1812) c. episztolájának kezdőszavai. *Manicheus*: Manes v. Mani (3. sz.): perzsa gondolkodó. A róla elnevezett, perzsa misztikát felhasználó irányzat (melynek Szent Ágoston is évekig híve volt) a korai kereszténység nagyhatású eretnekségének számít.
- (326) *Pepi*: gróf Török József (III.) (1777–1830); gróf Török Lajos fia, Kazinczy sógora. Negyedik fia: János (1810–?). (→ 4.1. Családfa/Török)
- (326) *Miklós*: bizonyára Kazinczy Miklós (1774–1844), Kazinczy öccse. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (326) *Kázmér*: Nagykázmér (Abaúj vm.): ma: Vel’kỳ Kazimír (SZK). A gróf Török család birtoka. Apósa 1810-es halála után Kazinczy igyekezett megegyezni a hagyatékon gróf Török Józseffel (III.). (→ 80. jegyzetmező)
- (326) [1812. márc. 4.] *Epistola Fannyhoz*: utalás Kazinczy *Egy kis kör kívánságára* c. episztolájára. *Fanny*: Soos Pálné (II.) Beothy Franciska (II.), Beothy János lánya, akinek egy versét gróf Dessewffy József németre fordította.
- (326) [1812. ápr. 1.] *Bónis Antal* (?–1812): (nem találtunk további adatokat.)
- (326) [1812. máj. 16.] *Borvakay László*: (nem találtunk további adatokat.)
- (326) *Cenci* (szül. 1802): Kazinczy Kesely (szül. 1797) nevű lovának szegsárga „fia”. (MTAKK RUI 4^o 15, 272.)
- (326) [1812. jún. 27.] *Emíl*: Kazinczy Emil (1811–1890), Kazinczy fia. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (326) [1812. jún. 29.] *Titusz* (1812–1848): Kazinczy öccsének, Miklósnak és Beothy Victoriának 7. gyermeke. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (326) *Pásztó* (Heves vm.): részben a Kazinczy család birtoka.
- (326) [1812. júl. 8.] *Dienes*: Kazinczy Dienes (1761–1824), Kazinczy öccse. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (326) *Bártfa* (Sáros vm.) ma: Bardejov (SZK); a város közelében híres fürdő van.
- (326) *Kis János, I.* (1770–1846): evangélikus püspök (1812-től), író, költő. Kazinczy barátja. (→ 59. jegyzetmező)
- (326) [1812. júl. 14.] *Rácz Márton*: (a sátoraljaújhelyi lakosról nem találtunk további adatokat.)
- (326) [1812. júl. 18.] *Berkesz* (Szabolcs vm.): a Vay család egyik birtokközpontja, Kazinczy unokatestvérének, Vay Ábrahámné (II.) Kazinczy Sophie-nak a lakhelye. „Kedves barátom, Júl. 19d. a’ Collegád Zejk épen ebéd tájban megérkezett Berkeszre Szabolcs Vármegyében. Azt a’ jószágot az ő ipa, Consil. Vay Jósef, ez idén általadá a’ fijának Ábrahámnak, ki feleségével Kazinczy

Sophieval már ottan lakik. Én a' bátyámat az előtt való nap kísértem oda, 's így szerencsés valék ezt a' sok érdemű Urat feleségestül együtt látni." (KazLev, 10/ 2285, Kazinczy – Cserey Miklósnak, Széphalom, 1812. júl. 27.)

- (326) [1812. aug. 17.] *Bárány Péter belem kap a' Gyűlésen az Ujh uccza miatt: Bárány Péter* (1767–1829) gróf Széchenyi Ferenc titkára, később herceg Bretzenheim sárospataki és regéci uradalman, majd báró Szepesi Ignác birtokán volt gazdasági igazgató. Bárány az alábbi idézetben említett gyűlés idején herceg Bretzenheim gazdatisztje volt: „Ezen a' Gyűlésen sok nevezetes dolgaink estek. 17a a' Fő Ispán arról tett szót, hogy az Archivumba több írás nem fér, és így azt bővíteni kell: az a' Vármegyének legföltöbbs kincse. – A' mint elmondá, én az elvont soron kezdém a' szót, hogy a' Juliusi tűzben veszedelemben forgott az is és a' Vármegye háza; a' tűznek ezután is mindég ki lesz téve ha a' templom előtt álló Zsidó boltocskáik le nem rántattatnak, etc. etc. [...] Elég az, hogy velem tartván minden, (Püspökit és Zoltánt kivéven, de a' kik szólni nem mertek) elvégeztetett, hogy ha usque 29am el nem hányatja az Uraság, a' Subst. Vice Ispán sepresse el és ott csináljon ürességet. – Bárány recurrál: de a' Fő Ispán nagy tűzzel oda beszélt neki. Rendes lesz látni mi következik. Így és ezért hányattattak-el Tályán az illy boltok, 's Homonnán ezért hányattatott-el egy Templom. Most sem égett volna el itt Ujhelyben a' Templom, 's 'így osztán nem az egész úca a' Kalv. temetőig, ha ezen boltok megmentésére a' Zsidók a' Templomot oltani akarókat sok pénzen a' boltok oltására nem vonták volna el. Brezenheim hatvan ezret resolvált a' Templom és Parochia befedésére: 60 ezret nem hoz be a' bolt; 's a' mit behoz, behozza másutt is.” (KazLev, 10/2304, Kazinczy – Nagy Gábornak, Széphalom, 1812. aug. 30.)
- (326) [1812. aug.] *megjelent a' hat Sonett. Kiadta Horv[át] Istv[án]: Hat sonett* (Kazinczytól és Szemere Páltól, kiadta Horvát István, Pest, 1811 [megjelent: 1812].)
- (326) [1812. aug., okt. 11.] *Horvát István* (1784–1846): történész, nyelvész, egyetemi tanár, Vitkovics Mihállyal és Szemere Pállal Kazinczy pesti triászának tagja. Első felesége *Szalmácssy Teréz*, második (1815-től) Szepes Karolina. (→ 26. jegyzetmező)
- (326) [1812. szept. 13.] *Bay József és Szemere Théréz*: Bay Józsefné *Szemere Teréz* (?–1817), Szemere László (I.) lánya. (A férjről nem találtunk további adatokat.)
- (326) [1812. szept. 24.] *Szirmay Antal, I.* (1747–1812): történétíró, levéltáros, zempléni birtokos. (→ 4.1. Családfa/Szirmay)
- (326) *Szinnyér* (Zemplén vm.): ma Svinice (SZK).
- (326) [1812. okt. 7.] *Vay Ábrissal Becsbe. A' Harangodi pusztan.*: Kazinczy nagybátyjához írt levelében számolt be arról, hogy Vay Ábrahámmal (II.) eltévedtek és a Zemplén vármegyei, Hernád-parti pusztán aludtak: „Nem ért legkisebb baj is eddig, azon felül hogy a' tegnap estveli nagy setében a' Harangodi gyepen elveszténk az utat, 's nyomra nem akadhatánk. Így nem vala egyéb mód, hanem kifogatni a' lovat. Mi ketten olly kedvünkre mintha ágyban háltunk volna, ki alvánk magunkat: de a' Góliath öccse a' koci mellett nyújtotta ki irtóztató hosszúságú lábait. Felvirradván befogatánk, 's tovább jöttünk. Liszkán már verni kezdett a' lassu eső, 's az út nyálkás volt; de közelébb jöven az út nem nyálkás hanem saras volt, még pedig igen igen saras, mert itt sok eső járt. De az Isten az illyen két víg kedvű Utazót a' sárban is el tudja vinni. Az egyik lúdat már megemészténk, a' másikkól a' kis Gazda most főzeti az ebédet, mert holnapra frís lúdat sütet.” (KazLev, 23/5782, Kazinczy – Kazinczy Péternek, Zsolca, 1812. okt. 8.) Gróf *Vay Ábrahám (II.)* (1789–1855): Kazinczy unokatestvérének, Kazinczy Sophie-nak a férje. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (326) [1812. okt. 8.] *Zsolca* (Borsod vm.): Alsó- vagy Felsőzsolca.
- (326) [1812. okt. 10.] *Virág Benedek* (1754–1830): pálos szerzetes, pap, költő, történétíró, tanár. (→ 55. jegyzetmező)
- (326), (327) [1812. okt. 10., nov. 1.] *Kulcsár István* (1760–1828): tanár, újságíró, szerkesztő. (→ 26. jegyzetmező)
- (326) [1812. okt. 11.] *Péliné. Donat. Horvátné kit 21 Sept. veve el ferje*: az utalások kifejtése: „Elszalasztánk egymást, kedves barátom, 's úti társamnak tüze miatt nem élheték azon szerencsével, melyre engem a' Vál nagylelkű Asszonya meghívott. Nagy örömeiktől, nagy gyönyöröktől vagyok megfosztva. De helyetted kedves feleségedet valék bátor csókolni [...] Szerencsés

valék Pesten Donátnak ülhetni számodra, 's Donát a' képet szerencsésebben kezdette mint minden más festő, a' ki valaha festett. [...] Mondjad Donátnak, hogy mind Szirmay Antalt 's Dókus Lászlót, mind a' festő Balkayt kértem, hogy magokat Donát által festessék, 's kértem Pélinét is, a' Vay József leányát [...]” (KazLev, 10/2339, Kazinczy – Horvát Istvánnak, Széphalom, 1812. nov. 10.)

(326) *Péliné*: Péli Jánosné Vay Erzsébet, Vay József (I.) (1752–1821) szeptemvir, udvari tanácsos lánya.

(324), (326) [1812. okt. 11., 30–31.] *Donát* János (1744–1830): osztrák származású arcképfestő. Bécsben, majd 1810-től haláláig Pesten dolgozott, megfestette báró Orczy Lőrinc, Kazinczy (1812) és Virág Benedek (1815) portréját is.

(326) [1812. okt. 12.] *Markus*: (nem találtunk további adatokat.)

(324), (326) [1812. okt. 14.] *A' Fáy János pénztét általam Braun Schätzmeisternek / Braunhoz a' Fay penzevel.*: Kazinczyt nagyértékű éremgyűjteménye bécsi értékesítésével és festmények vásárlásával bízta meg Fáy Ágoston fia. *Fáy János* (1773–1833) debreceni tanácsos (1816-tól), polgármester (1822-től) és műgyűjtő. Kazinczy *Braun* (II.) bécsi festőt, udvari értékecslőt (*ném.*: *Schätzmeister*) kereste fel. „Fáy János nekem 1812. Octób. negyven ezer bankó forintra becsült Numismatica Gyűjteményét kezembe adá azzal a' teljes hatalommal, hogy neki azon vásárlának képeket. A' becsület 's a' belém vetett bízodalom úgy kívánta, hogy minekutána a' pénznek Bécsbe fel kelle menni, felvigyem ugyan, de a' nekem adott hatalommal nem éljek. Általadtam azt egy német-embernek, hogy tekintse meg, betsültesse-meg, 's érettek adjon képeket az én választásom szerint. (Ez Braun Festő volt, udvari Schätzmeister, az az képbecsülő, a' Vám miatt, mellyen sem ki sem be nem eresztettek képet az ő becsülése nélkül.); 's vissza vevén ismét tőle, Mélt. Referend. Vajna Urnál hagytam, mert Mélt. Fáy Ur akkor Bécsben nem volt. Általam és az én hibám által egy réz fillér sem vesze-el a' Gyűjteményből, sem más által nem, a' mennyire tudom. Minthogy Fáy azt bízta rám, hogy legelőbb a' Német ember képeit nézzem-meg, 's egy Fél-németét (Prof. Hess Mihály, Egri fi, ki velem mindég magyarul szólla), úgy osztán a' Tek. Urét 's Mélt. Vajna Úrét; legelőbb a' Németét, úgy a' Fél-németét, 's végre a' Mélt. Vajna Úrét tekintem-meg. A' Tek. Úr lakása távolabb vala szállásomhoz mint az övék, 's így történt hogy ide legkésőbb meheték. Fáynak megírtam ítéletemet, 's leginkább egy Gaudentis Ferrariénak mondott Nativitást szerettem-meg Consil. Vajna Úrnál. Ez egészen elfogott, 's ennek megvételét óhajtottam mindenek felett. Fáyt még a' Hondekoeter' kakasától, tyúkjától 's csirkéjüktől is igyekeztem elvonni, mellyet Fáy Vajnáól csakugyan megveve, mert ha az a' kép igen szép kép volt is, a' tyúk és kakas nem emberi alak.” (KazLev, 14/3203, Kazinczy – Kászonyi Dánielnek, Széphalom, 1816. máj. 3.)

(324) [1812. okt. 16.] *Az Apácákhoz*: a bécsi szaléziánus (salesita) apácákhoz, ahol Kazinczy anyósának testvérei, a Rogendorff lányok is apácák voltak, és ahol Kazinczy feleségét és sógor-nőjét is neveltették.

(324), (326) *Ebéd Braunnál. Ez elviszen Consil. Neumannhoz, az Antiquitasok Cabinetjébe. / Braunál ebeden. Abbé Franz. Neumannhoz. Duport és Neumann tancolnak*: az utalások kifejtése: „Düport előttem kétszer tánczolt. Ő és az a' 16 esztendőös Neumann nevű leány, a' kit Düport el akar venni, elbájoltak. Neumannnak nem csak lest-séget, svelt-séget ada a' természet, de még szép sor fogakat is. Istenasszonyt láttam, nem halandó szépet.

Braun Festőnél andalogván képein, felkiált ez: Szeretem az olly szemet mint az Úréi. Egy meztelen Szép vala festve azon részekig, a' hol nem a' szem lel gyönyört. Az el vala takarva egy két drapperievel. A' leány jobb kezét által veté fején (attitude du repos), bal keze ujjaiával bal orczájához ért. Soha szebb kezét az Isten nem teremte. Ez nem ideál! ez portrait! kiálték. – Meghökkenne Braun, 's esküdt hogy ideál. Végre megvallá, hogy az az a' Fiakker Liserl, a' kit elveve Ő Exc. Gr. Erd. József Cancellarius Úr. Ha tetszik, 400 ft. W. W. megvehetné a' Sándor emlékezetéért.” (KazLev, 10/2382, Kazinczy – Gr. Desseffy Józsefnek, Széphalom, 1813. febr. 6.) A *Franz abbéról*, a *Neumann* nevű tanácsosról (régiségkereskedő?) és a táncoslányról további adatokat nem találtunk, Louis Antoine *Duport* (1781 v. 1783–1853) francia táncos és koreográfus volt, 1812-ben Bécsben is fellépett.

- (324), (326) [1812. okt. 17.] *Wutkinal. Belvedere. Fügenerél.* / *Wutky, Fuger*: Michael *Wutky* (1739–1823): osztrák történeti és tájképfestő volt. Friedrich Heinrich *Füger* (1751–1818): bécsi udvari festő, 1784-től a Belvedere képtárának, 1795-től a bécsi művészeti akadémiának az igazgatója; 1808-ban Batsányi portróját is megfestette (→ 8. jegyzetmező). Kazinczy levélrészlete a francia hadsereg által kifosztott bécsi császári képtárban tett látogatásáról: „Azután néhány nappal kimentem a’ Belvederbe. Annak ajtaján ki vala függesztve a’ tábla, hogy oda most senki be nem bocsáttatik, mert a’ képek új rendbe szedetnek. Elszomorodva Fügerhez mentem, ki mivel Lutheranus, eltolatott az Akademia directóságától, ’s itten fő directornak tétetett. Meg akarám újítani azon szerencsém, melly engemet 1786-ban néki ismeretségébe juttata, kevésel azután, hogy ő Rómából és Nápolyból, hol már akkor is nagy tekintetet vont magára, megtért. Az akkor igen szép ifjú velem együtt azolta megöregedett, de lelke, mint az anyém, megvégnülni soha nem fog; még nála valék midőn a’ Vice Directornak Rosa Úrnak fia a’ kulcsokat kéré hogy Wutky, és a’ porcellán-fabrika-festője itt vannak; engedelmet kértem Füger-től hogy a’ Belveder kincseit magam is láthassam. Barátom, Denon, a’ Parisi Museum számára innen [a Belvedere-ből] 400 darabnál többet vive-el. De olly generositással bánt, hogy nem a’ legjobb darabokat vitte, hanem a’ mire Museumának szüksége volt. Mindenik szobába nem voltunk; de én mégis magam reá akadtam hogy Rembrandtnak fejét elvitték. Ezt onnan gondolám, mert ha meg volna az, mellyet itt nem letek, bizonyosan ott függött volna a’ hol anyja, és egyik feje volt. Eszembe jutott, tudod, annak a’ tisztelt főnek tanácsa, hogy valahol e’ házára fényt hozhat kevés talentumom is, jelentsem hogy magyar vagyok. A’ németecskék soha sem tudták mi ember lehet a’ magyar, a’ ki őket, magát Rosát is oktathatja. Ne hidd hogy ezt insolentiából tettem volna. Nem magok adtak okot reá. Rosa, és Wutky nem poetak, a’ Classicusokba járatlanok, ’s csak technicájok van. Nekem e’ [téren] praxisom épen nincs, de van teoriám valami kevés, nem csuda tehát ha e’ németecskék leckéztetnek. Itt láttam Kislingnek dolgozó szobáját, hol márványból faragja Károlynak fejét. Ez kész, W. és R. azt mondták hogy rossz, mert a’ fő, és Károly Herczeg két egészen hasonlatlan fejek. Plastische Arbeiten haben nie ein anderes Ziel, als zu gleichen, mondám nékiek, und Köpfe in Bildhauerarbeit müssen nicht gleich, sondern idealisirt sein. Ugy nem értették mintha Debreczennek magyaráztam volna, hogy a’ philosophusnak és poetának a’ nyelvet nem empirice, hanem transcendentaliter illik tudni, ’s mívelni.” (KazLev, 10/2380, Kazinczy – Sipos Pálnak, Széphalom, 1813. febr. 4.; l. még: uott, 10/2342, Kazinczy – Rummy Károly Györgynek, Széphalom, 1812. nov. 15.; uott, 10/2355, Kazinczy – B. Vay Miklósnak, Érsemlyén, 1812. dec. 16.; uott, 10/2382, Kazinczy – Gr. Dessewffy Józsefnek, Széphalom, 1813. febr. 6.) Kazinczy a [*Pályám emlékezete III.*]-ban is utal erre a jelenetre, ami azt jelzi, hogy folytatni kívánta önéletírását. (→ 55. jegyzetmező)
- (324), (326) [1812. okt. 18.] *Udvari Kápolna*: a bécsi Burghban lévő kápolna (itt ravatalozták fel a Habsburgokat).
- (324), (326) [1812. okt. 18., 20.] *Bajzáth*: bécsi magyar hivatalnok.
- (324) [1812. okt. 19.] *Hess Mihály*: bécsi magyar professzor, olrtájképfestő.
- (324) *Augarten*: bécsi park, amelyet II. József császár ajándékozott a városnak.
- (324) *Stöckel* (Stöckl): (a bécsi képkereskedőről és galériatulajdonosról további adatokat nem találtunk.)
- (326) [1812. okt. 20.] *Horvát Tamás*: zempléni alispán (1813–1820).
- (326) *Kolosi Károly* (1790–?): Zemplén vármegyei szolgabíró, számvevő, főjegyző (1832). Felesége 1814-től Boronkay Bora (Babett).
- (324), (326) *Báró Vay Danielné Rómából jó. Nála találjuk Superint. Hilchenbach Urat.* / *Vay Danfiel[né]*: a királyi kamarás özvegye, báró *Vay Danielné* gróf Wartensleben Eszter, gróf Wartensleben Wilhelm (Vilmos) (1734–1798) táborszernagy lánya. Karl Wilhelm *Hilchenbach* (1749–1816) bécsi evangélikus püspök. A levelezés kapcsolódó szövege: „Azután egy este elvezettetém magamat Ábrissal a’ szép, valóban még most is igen szép és felette szeretetre-méltó Tanthoz. Az a’ Júnói szép növés, azok a’ szép nagy szemek, és az a’ mívelt lélek elbájoltak, ’s megengedtem a’ Grófnénak azt a’ fonákságot, hogy a’ maga Anticatholicismusát harsogtatta – talán hogy a’ Superintendens, (Hilchenbach) és mi ketten tudjuk, hogy ő az egyedül üdvözítő

- hitnek nem lett vallójává.” (KazLev, 10/2355, Kazinczy – B. Vay Miklósnak, Érsemlyén, 1812. dec. 16.)
- (324) [1812. okt. 21.] *Glatz* Jakab (1776–1831): evangélikus lelkész, német nyelven író teológus. Bécsi evangélikus tanító (1804–1805), bécsi lelkész (1805–1816), egyházkerületi tanácsos (1806-tól), a bécsi protestáns teológiai intézet szervezője. Kazinczy jellemzése a *Világ’ Nagyjai és kicsinyei* c. életrajzszorozatában: „Glatz Jakab [...] Kimenvén a’ külföldre, ott írta Freymüthige Betrachtungen eines Ungarn über sein Vaterland. Meg valónak téve a’ rendelések, hogy fogatassék-el mihelytt az Austriai határra lép. Ezt Glatz megtudta, ’s titkos szolgálatjai által bocsánatot nyert, sőt kegyelmeket. Bécsi Predikátornak hívattatott-meg, ’s most is az. Igen nagy ellessége Napoleonnak.” (MTAKK K 613/III, 84a; SZINNYEI szerint az említett, névtelenül kiadott munka címe: *Freymüthige Demerkungen eines Ungars über sein Vaterland. Auf einer Reise durch einige ungarische Provinzen. Teutschland, 1799.*)
- (324) *Niedermann*, Johann (1759–1833): bécsi német festő.
- (324) *Ocsovszky* Pál: könyvtáros és háziinevelő Teleki Sámuelnél, az Erdélyi Nyelvmívelő Társaság tagja (1803 k.)
- (324) *Olsavszki*: (a kanonokról további adatokat nem találtunk.)
- (324), (327) [1812. okt. 22.] *Ildephonsus/Ildephons Curriger*: (a svájci szobrászról további adatokat nem találtunk.)
- (324) *Kunstgalleria* (ném.): művészeti galleria, műterem.
- (324) [1812. okt. 23.] *Gönczy Sámuel*: Bereg vármegyei ügyvéd és táblabíró (1830 k.).
- (327) *Havercamp*: Kazinczy a holland klasszika-filológust tartotta a Sallustius-művek legjobb kiadójának: „A’ Havercamp Sallustját Binz antiquariusnál magam is épen 25 f. Valután vásárlám meg; 28-on tartotta. Kegyetlenül sajnáltam hogy annyi pénzt kelle érte adnom, de reá halaszt-hatatlan szükségem volt, a’ Sinai Úrét többé reményleni nem mertem, ez minden firkálás nélkül van, ’s Ocsovszki Ur mondá, hogy bancóban is elment valaha 50 fton.” (KazLev, 10/2344, Kazinczy – Nagy Gábornak, Érsemlyén, 1812. nov. 21.)
- (324), (327) *Schönborn*: a munkácsi uradalmat bíró honosított családból talán gróf Schönborn Hugó Ervin (1738–1817), Bereg vármegye főispánja (esetleg valamelyik fia: Ferenc Fülöp [1768–?; beregi főispán], Ervin Ferenc [1776–?], Fridrik [1781–?]).
- (324) [1812. okt. 25.] *Szent István temploma*: Stephansdom; bécsi római katolikus templom, a császárváros leghíresebb gótikus építménye. Alapkövét 1144-ben rakták le, a 139 méter magas déli Szent István-torony 1433-ra készült el.
- (324) *Vajna* Antal (1760–1827): Közép-Szolnok vármegye alispánja (1787-től), az erdélyi kancellária tanácsosa Bécsben (1812 k.), jelentős festmény- és fegyvergyűjteménye volt.
- (324) *Szép Nativitás*hoz: Ferrari Gaudenzio (1471–1546) olasz reneszánsz festő művének megvásárlásáról: „Osztán az az én érdemem, hogy Fáy János 1300 forinton veve meg egy Gaudentio Ferrarit a’ hazának, melyet a’ Bécsi Érsek alkudozott Erdélyi Referendárius Vajna Úrtól.” (KazLev, 16/3744, Kazinczy – Gr. Dessewffy Józsefnek, Széphalom, 1819. máj. 25.; l. még a fentebb idézett 1816. máj. 3-i levelet).
- (324) *sub spe rati* (lat.): ’a bizonyosság reményében’.
- (324), (327) *Kleinmann* (Cleinmann) Károly (1772–1833): német evangélikus lelkész, hitszónok, 1793-tól Bécsben, 1816-tól Pesten volt lelkész.
- (324) [1812. okt. 26.] *Kászonyi* Dániel: kassai tartományi biztos, műgyűjtő.
- (324), (327) [1812. okt. 27.] *Pabrendorf / Parendorf* (Moson vm.): Parhendorf, Pándorfalu, ma Parndorf (A).
- (327) [1812. okt. 28.] *Gonyu* (Győr vm.): Gönyű.
- (327) *Nyerguffalu* (Esztergom vm.): Nyergesújfalu.
- (327) [1812. okt. 30.] *Vitkovics Mihály* (1778–1829): pesti ügyvéd, költő, író, műfordító. (→ 87. jegyzetmező)
- (324), (327) [1812. nov. 1] *Csobány*: (a kapitányról további adatokat nem találtunk.)
- (324) *Palatin[us]*: József (Habsburg) (1776–1847) főherceg, Magyarország helytartója (1795–1796) és nádora (1796–1847). II. Lipót fia.
- (324), (327) [1812. nov. 3.] *Kövesd* (Borsod vm.): Mezőkövesd.

- (327) [1812. nov. 4.] *Berzeviczy Gergely* (1763–1822): közgazdász, történétíró, evangélikus kerületi felügyelő. (→ 27. jegyzetmező)
(324), (327) *Liszka* (Zemplén vm.): Olaszliszka.

83. jegyzetmező: 1813.

81. [1811–1814] (327)

1813. márc.–ápr.–ban Kazinczy és testvérei – az anya 1812-es halálát követően – megosztottak az örökségen. Kazinczy anyja emlékére Sárospatakon nekrológot jelentetett meg: *Özvegy Kazinczy Józsefné' született Bossányi Susána' Emlékezete...* (1. jelen kötet, 162–167). **Máj. 30-án** megszületett Kazinczy ötödik gyermeke, Antonin. **Az év folyamán** Kazinczy nyelvújító tanulmányai kíséretében kiadta Pesten *Báróczinak Minden Munkáját* és Dayka Gábor verseit a *Poétai berek* c. versgyűteménnyel egybekötve (KAZINCZY/DAYKA–KAZINCZY *Poetai* 1813); megjelent a nyelvújítást és Kazinczy személyét támadó *Mondolat*.

Háttér – 1813.

Az év elején Habsburg–orosz fegyverszünet jött létre; az oroszok elfoglalták Varsót; orosz–porosz szövetség alakult, majd a porosz király hadat üzent Napóleonnak. **Jún. 4-én** a szemben álló felek fegyverszünetet kötöttek. **Aug. 12-én** I. Ferenc hadat üzent Napóleonnak. **Aug. 26–27-én** a drezdai csatában győztek a franciák. **Okt. 16–19.** a lipcsei „népek csatája”; a túlerőben lévő szövetséges seregek döntő vereséget mértek Napóleonra. **Dec. 21-én** a herceg Karl Schwarzenberg vezette osztrák sereg átkelt a Rajnán. **Az év folyamán** Helmecki Mihály kiadta Berzsenyi Dániel verseit.

- (327) [1813. jan. 3.] *Vay Péter*, gróf (1813–?): Vay Ábrahámnak (II.) és Kazinczy unokatestvérének, Kazinczy Sophie-nak a fia. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
(327) *Berkesz* (Szabolcs vm.): a Vay család egyik birtokközpontja, Vay Ábrahám (II.) lakhelye.
(327) [1813. jan. 10.] *Poruba* (Liptó vm.): Kisoruba, ma Liptovská Porúbka (SZK).
(327) *Seidel Antal*: (nem találtunk további adatokat.)
(327) *Krems*: osztrák város a Duna bal partján.
(327) *Agnes* (1811 k.–?): (nem találtunk további adatokat.)
(327) [1813. febr. 8.] *Szirmay János*: Sáros vármegyei táblabíró, német nyelvű szonettek szerzője. Kazinczy említett szonettje: *Szirmay Jánoshoz* (1813). (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
(327) [1813. febr. 16.] *Gróf Mailáthok a' Piaristájokkal itt*: az említett személyeket nem tudtuk azonosítani. A család ekkor élő tagjai közül Kazinczyt baráti viszony fűzte gróf Mailáth János (1786–1855) íróhoz. (Mailáth János 1817-ben meglátogatta Kazinczyt: KazLev, 23/5817, Kazinczy – Szentmiklóssy Alajosnak, 1817. aug. 25.) (→ 53. jegyzetmező)
(327) [1813. márc. 3.] *Sztáray Albertné Csáky Walburga*, grófnő (?–1813). Férje: gróf Sztáray Albert (1785–1843), konzervatív politikus, országgyűlési követ, publicista, gróf Sztáray Mihály fia.
(327) [1813. márc. 5.] *a' Genialis nép*: Kazinczy *Pór gőg* c. epigrammája.
(327) [1813. márc. 16.] *Vida bozza a' Rak[óczy] képét*: Vida László II. Rákóczi Ferenc képét vitte ajándékba Kazinczynak. Ezt a gyermeke születéséről írt 1813. jún. 18-i feljegyzéséből tudjuk: „Még azt vetem ezekhez, hogy Antonínom II. Rákóczy Ferencznek azon képe alatt jött e' világra, mellyet nékem, olajban-festve, Vida László barátom az elmúlt Martziusban ajándékul hozott.” (Kazinczy autográf kézírata, MTA KK K 759, 13a.) *Vida László* (1770–1831): drámaíró, színházigazgató, a magyar nyelvű színjátszás támogatója, Pest vármegyei táblabíró, a Wesselényi-féle pesti magyar színtársulat vezetője (1809–1811).
(327) [1813. ápr. 23.] *Gr. D[essewffy] J[ózsef] perorál a' Főispnak*: Dessewffy a zempléni megyegyűlésen vitába szállt gróf Eszterházy József főispánnal: „[...] kezdődtek Gyűléseink Ujhelyben. A' Fő Ispán előadta a' hozott Parancsolatot, melly Megyénktől 436 katonát kívánt, 's csak szóval közlé velünk Ő Felségének egyéb szükségait. Elmondom mi történt. – Tolongás

nélkül, 's nem kapkodván azon, hogy első légyen a' szállásban, Gróf Desöffy József felkölt, 's mint egygy így szólott. – Nem akarom az Ó Fels. kívánságát juridicus, hanem csak politicus oldalokról tekinteni. Én végig néztem a' legújabbí Tarifáját a' Harminczadoknak, 's úgy talál-tam, hogy a' tőlünk a' Német tartományokba kimenő gyapjú Mázsájától 16 Váltó Czédula fo-rint fizettetik, annak mázsájától ellenben, a' mi onnan jó-be hozzánk, 3 xr. Így minden egyéb productumok articulussai. Látni innen, hogy mi a' Státus' szükségeire nem fizetünk kevesebbet mint más tartományok. etc. etc. etc. Azonban hiszem szentül az Ó Fels. állítását, hogy áldoza-tokat kíván tőlünk az idő, 's minthogy a' törvény eltölt bennünket a' Diaetán kívül való adástól etc. etc. az én kívánságom az, hogy ez a' teher ne repartitio által vettessék reánk, hanem ha-gyattassék szabad tetszésünkre, hogy azt adhassuk a' mi tőlünk kitelik, és abban és annyit, a' mit kiki adhatni gondol. Én az idők' sanyarúsága által össze vagyok rontva 's négy gyermek' atyja vagyok, de megmutatom, hogy több lesz a' mit adok, mint a' mit repartitio által voltam volna kéntelen adni. –

Midőn Desöffy az ékesen szállásnak minden Gratziaíjával monda, az engemet sírásra fakasztott. Kevélyen tekintettem széljel hogy orczáim el voltak ázva. 'S nem én magam sírtam. A' sokaság háromszor kiálta Desöffynek Éljent. 'S azt végzénk a' mit ő javasla. Katonákat nem adunk; megmondta Sztáray és mások, hogy az adófizetők nekünk nem tulajdonaink. Csak az végezteték, hogy a' Magistratus a' conductiót segéllje elő. Képzeled mint fogja segélleni. – Soha sem volt szebb Gyűlésünk. Sokan 's én is nem szállottunk, mert elég volt a' ki szálljon." (KazLev, 10/2421, Kazinczy – Vida Lászlónak, Széphalom, 1813. ápr. 25.)

- (327) [1813. ápr. 23., aug. 11.] *Dessewffy József; Pipsz*, gróf (1771–1843): költő, író, országgyűlési követ, a Magyar Tudós Társaság (MTA) tiszteletbeli tagja (1831). (→ 47. jegyzetmező)
- (327) [1813. ápr. 23., aug. 12.] *Főisp[án]; Fő Ispán*: gróf Eszterházy József (1760–1830), nyitrai adminisztrátor (1795–1797), Zemplén vármegye főispánja (1797–1821), államtanácsos (1803), főajtónállómester (1827–1830).
- (327) [1813. máj. 30.] *Antonin Sophron Ferenc*: Kazinczy Antonin (1813–1879 v. 1885), Kazinczy fia. (1813. máj. 30-án született, jún. 1-jén keresztelték.) (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (327) [1813. jún. 2.] *Zseni*: Kazinczy Eugenia (1807–1903), Kazinczy lánya. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (327) *Vay József*, I. (1752–1821): szeptemvir, helytartói tanácsos, a sárospataki kollégium főgondnoka. (→ 15. jegyzetmező)
- (327) *Emil*: Kazinczy Emil (1811–1890), Kazinczy fia. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (327) [1813. jún. 20.] *Fodor György*: (nem találtunk további adatokat.)
- (327) *Polya* Ferenc: a sátoraljaújhelyi egyház algondnoka (1814-től; a főgondnok Kazinczy lesz).
- (327) [1813. júl. 7.] *Pepi*: gróf Török József (III.) (1777–1830): gróf Török Lajos fia, Kazinczy sógora. (→ 4.1. *Családja/Török*)
- (327) [1813. júl. 21.] *Krainik* (Kraynik) József, I. (1750–1817): Kazinczy húgának, Klárának a férje. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (327) [1813. aug. 1., 19.] *Szemere Pál* (1785–1861): péceli birtokos, költő, kritikus, szerkesztő, a Magyar Tudós Társaság (MTA) (1831) és a Kisfaludy Társaság (1840) tagja. Első felesége: *Szemere Kriska* (Krisztina; írói álneve: Képlaki Vilma) (1792–1828), Szemere László (I.) lánya. (→ 62. jegyzetmező)
- (327) *Berető* (Zemplén vm.): Berettő, ma Bracovce (SZK); Kazinczy András (II.) lakhelye.
- (327) [1813. aug. 8.] *Sophi*: gróf Török Sophie Antonia (1780–1842): Kazinczy felesége. (→ 4.1. *Családja/Török*)
- (327) *L.; Lasztócz* (Zemplén vm.): ma Lastovce (SZK). Részben a Szemere és a Kazinczy család birtoka; a Kazinczyakhoz Szirmay Terézia (I.) hozományaként került a birtokrész, ezt Kazinczy Péter (III.) örökölte.
- (327) [1813. aug. 12.] *Bor[onkay] Gáspár* (1766–1831 után).
- (327) [1813. aug. 13.] *Thalie*: Kazinczy Thalie (1809–1863), Kazinczy lánya. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)

- (327) [1813. szept. 2.] **Moreau**, Jean-Victor (1763–1813): francia tábornok. 1800 decemberében Hohenlindennél döntő vereséget mért János főherceg csapataira, később köztársaságpárti eszméi miatt száműzte Napóleon és az oroszok oldalán harcolva esett el a drezdai csatában.
- (327) [1813. szept. 16.] **Horv[áth] Tamás**: zempléni alispán (1813–1820).
- (327) **Horváth László (Pálóczi)**: zempléni alispán (1804-től második, 1809–1813 első).

84. jegyzetmező: 1814.

81. [1811–1814] (327)

Az év folyamán Kazinczy a sátorlajaujhelyi református gyülekezet főgondnoka lett (1818-ig); ekkor írta a [*Kazinczy Ferencz' Élete*] c. önéletrajzát; megjelent Pesten a 9 kötetes *Kazinczy Ferencz' Munkái* 1. és 9. kötete (Marmontel- és Herder-fordítások, ill. *Bácsmegyeinek győtrelei* és Weber-, Herder-, Brydon- és Lessing-fordítások).

Háttér – 1814.

Januárban a koalíciós hadsereg bevonult Franciaországba. **Márc. 30-án** Párizs elesett. **Áprilisban** Napóleon Elba szigetére száműzték, az új király XVIII. (Bourbon) Lajos. **Máj. 30-án** XVIII. Lajos Párizsban békét kötött a szövetségesekkel, Franciaország az 1792-es határok közé szorult vissza. **Aug. 7-én** a Rómába visszatérő VII. Pius pápa visszaállította a jezsuita rendet. **Nov. 1-jén** összeült a bécsi kongresszus.

- (327) [1814. febr. 25.] **Szemere Pál** (1785–1861): péceli birtokos, költő, kritikus, szerkesztő, a Magyar Tudós Társaság (MTA) (1831) és a Kisfaludy Társaság (1840) tagja. Első felesége: **Szemere Kriska** (Krisztina; író álneve: Képlaki Vilma) (1792–1828), Szemere László (I.) lánya.
- (327) **L.; Lasztócz** (Zemplén vm.): ma Lastovce (SZK). Részben a Szemere és a Kazinczy család birtoka; a Kazinczyakhoz Szirmay Terézia (I.) hozományaként került a birtokrész, ezt Kazinczy Péter (III.) örökölte.

85. jegyzetmező: 1815. Bécs

82. Bécsi út, 1815. (328–329)

1815. ápr. 25. és máj. 7. között Kazinczy feleségével és Eugenie lányával Bécsben tartózkodott. Útja során a titkosrendőrség figyeltette, erről részletesebben írt Kazinczy *A Bécsi Polizey velem, 1815. c.* másolatban fennmaradt művében (MTAKK K 610, 82a–85a; kiadása: BUSA/KAZINCZY 1995, 161–164). **Az év folyamán** megjelent Pesten a *Kazinczy Ferencz' Munkái* 2–7. kötete (Gessner-, Sterne-, Goethe-fordítások és az *Ossian*); Kazinczy megbízást kapott Zemplén vármegye levéltárának rendezésére.

Háttér – 1815.

Febr. 8-án a bécsi kongresszus újra felosztotta Lengyelországot. **Márc. 1.** Napóleon partraszállása és „száznapos uralmá”-nak kezdete. **Márc. 15-én** Joachim Murat nápolyi király hadat üzent a szövetségeseknek (májusban leverte az itáliai függetlenségi mozgalmat a császári sereg). **Jún. 9-én** aláírták a bécsi kongresszus záróokmányát, amely Európa új felosztásáról rendelkezett. **Jún. 18-án** az Arthur Wellington herceg vezette szövetséges hadsereg Waterloonál döntő vereséget mért Napóleonra. **Szept. 26-án** I. Ferenc, I. Sándor orosz cár és III. Frigyes Vilmos porosz király Bécsben megkötötte a Szent Szövetséget az új európai rend védelmére. **Nov. 20-án** a második párizsi békével lezárult a francia forradalom és napóleoni háborúk kora (Magyarország becslések szerint 350 ezer embert veszített). **Az év folyamán** felépült a debreceni református Nagytemplom; Katona József megírta *Bánk bán* című tragédiáját; megjelent Kölcsey Ferenc és Szemere Pál *Felelet a Mondolatra* c. műve és Fazekas Mihály *Lúdas Matyija*.

- (328) [1815. ápr. 11.] *Zsolca* (Borsod vm.): Alsó- vagy Felsőzsolca.
- (328) [1815. ápr. 12.] *Kövesd* (Borsod vm.): Mezőkövesd.
- (328) [1815. ápr. 14.] *Györgye* (Pest-Pilis-Solt Kiskun vm.): Tápiógyörgye.
- (328) *Sophie*: gróf Török Sophie Antonia (1780–1842), Kazinczy felesége. (→ 4.1. *Családfa/Török*)
- (328) *Nini*: báró Prónay Simonné Hirgeist Anna (1783–1825). Bátyja Hirgeist Ferenc, Kazinczy fogolytársa. (→ 61. *jegyzetmező*)
- (328) [1815. ápr. 16.] *Szemere* Pál (1785–1861): *péceli* birtokos, költő, kritikus, szerkesztő, a Magyar Tudós Társaság (MTA) (1831) és a Kisfaludy Társaság (1840) tagja. (→ 62. *jegyzetmező*)
- (328) [1815. ápr. 19.] *Kulcsárnál Consessus*: Kulcsár Istvánnál szerkesztőnél irodalmi tanácskozás zajlott. A Himfy-recenzió miatt Kazinczy és Fejér György között kialakult vitáról l.: KazLev, 23/5808, Kazinczy – Szentmiklóssy Alajosnak, [Széphalom], 1815. júl. 9. (Kulcsár István: → 26. *jegyzetmező*.)
- (328) [1815. ápr. 24.] *Gamauf József*: (a rajkai prédikátorról további adatokat nem találtunk.)
- (328) [1815. ápr. 25.] *Az Apácákhoz*: a bécsi szaléziánus apácákhoz, ahol a Rogendorff lányok (Kazinczy anyósa és testvérei) apácák voltak, és ahol Kazinczy feleségét és sógornőjét is nevelték.
- (328) [1815. ápr. 26.] *Büssy*, gróf: francia emigráns tábornok, a felesége Luzsinszky lány volt.
- (328) [1815. ápr. 27.] *Angoly lovagló*k (rég.): műlovagló(k) (?).
- (328) *a' Császár jött lovan; bal keze mellett az Orosz Császár. Utánok a' Prussz. Kir. és a' mi Koronaörökösünk: I. Ferenc* (Habsburg) (1768–1835) Ausztria örökös császára (1804-től); *I. Sándor* (Romanov) (1777–1825) orosz cár (1801-től); *III. Frigyes Vilmos* (Hohenzollern) (1770–1840), porosz király (1797–1840). Felesége: Lujza Augusztia Vilma Amália (1776–1810; királyné 1793-tól); *V. Ferdinánd* (Habsburg) (1793–1875), császár, cseh és magyar király (1835–1848).
- (328) [1815. ápr. 28.] *Schönbrunn*: bécsi barokk kastély és ennek parkja, amelyben pálmaház és állatkert is volt.
- (328) *Luize*: (nem találtunk további adatokat.)
- (328) [1815. máj. 4.] *Teleki* Sámuel, gróf (1739–1822): főispán, erdélyi kancellár (1791-től), könyvtáralapító. (→ 22. *jegyzetmező*)
- (328) *Cleymann* (Cleimann, Kleinmann) Károly (1772–1833): német evangélikus lelkész, hit-szónok, 1793-tól Bécsben, 1816-tól Pesten volt lelkész.
- (328) *Dániai Kir.*: VI. Frigyes (Schleswig-Holstein) (1768–1839), dán király (1808-tól).
- (328) *Albert* Kázmér, szász-tescheni (sax-tescheni) herceg (1738–1822): Magyarország volt helytartója (1765–1780). (→ 8. *jegyzetmező*)
- (328) *A' kis Napoleon egy ablakból*: Napóleon és Mária Lujza egyetlen fiát, II. Napóleon (1811–1832) Napóleon bukása után a bécsi udvar neveltette. A levelezés beszámolója: „Innen a' midőn a' Kohlmarkt felé akarék menni, reám bukkana concipista Bajzáth Urnak felesége és leánya. Ez önn magától, és nem az én kérdésemre, magyarázgatá mely szobában lakik a' minden Oroszok Császára, 's ezt veté mellé: Láttad e már a' kis Napoleont, Uram? – Nem, felelék. – Menj hát amoda a' hol az a' sok nép áll. Mingyárt kinyitja ablakait, mert 11kor változik a' strázsa. Oda mentem. A' kis gyermek egy éltés Asszonnyal ült egy ablakban. Ez bezárta a' külső ablakot, a' belsőt megnyitotta, 's így a' szép gyermeket igen jól leheté látnom. Háló főként volt fején, jobb szeme körül egy hosszú szög fűrt (blonde Locke) nyúlt elő; ruhája fehér gyolcs volt, nem öntött, hanem gombkötő által készített arany gombocskákkal, 's mellyén a' sz. István pántlikája 's keresztje, 's varrott csillga. – Másszor, monda egy német mellettem, a' kis fiú francia generális háromszegletű kalapot teszen-fel, ha felhozzák a' vártát; miért van ma főként? – (Fogai fájtak.) – A' gyermeket valóban még az is örömmel nézheti, ha szíve 's szeme van, a' ki atyját gyűlöli.” (KazLev, 13/2943, Kazinczy – Gr. Desseffy Józsefnek, Széphalom, 1815. júl. 13.)
- (328) [1815. máj. 5.] *Eszterházy József*, gróf (1760–1830): Nyitrai adminisztrátor (1795–1797), Zemplén vármegye főispánja (1797–1821), államtanácsos (1803), főajtónállómester (1827–1830).

- (328) *Hernals*: Bécs egyik külvárosa, ma a város része.
- (328) *Augarten*: bécsi park, amelyet II. József császár ajándékozott a városnak.
- (328) *Práter*: bécsi park, amelyet II. József 1766-ban nyitott meg a közönség előtt.
- (328) *Armansperg*, Joseph Ludwig, gróf (1787–1853): bajor politikus, miniszter. A bajor politikus másolót keresett egy beadvány leírásához, a bécsi „Polizey” Kazinczyt ajánlotta. Kazinczy és felesége félreértette Armansperg komornyikjának üzenetét, és Kazinczy a titkosrendőrség kelepccéjétől rettegve kereste fel másnap a grófot, ahol tisztázták a kölcsönös félreértést (vagyis a titkosrendőrség „alacsonyosságát”). (Vö.: *A Bécsi Polizey velem, 1815.*, BUSA/KAZINCZY 1995, 163–164.)
- (328) [1815. máj. 6.] *Theatrum*: a bécsi Hof- und Nationaltheaterről: → 40. jegyzetmező.
- (328) *la petite hongroise* (fr.): ’a kis magyar lány’. Kazinczy magával vitte Eugenie nevű lányát a színházba, ahol két úr e felkiáltásokkal csodálta meg a magyarul beszélő kislányt. (Vö.: *A Bécsi Polizey velem, 1815.*, BUSA/KAZINCZY 1995, 162–163.)
- (328) [1815. máj. 14.] *Csaba* (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.): Rákoscсаba, ma Budapest része.
- (329) [1815. júl. 11.] *Szent Miklós Aloyz* (Alajos) (1793–1849): költő, ügyvéd. Irodalmi pályafutását Kazinczy segítette.
- (329) [1815. júl. 25.] *Szögyényi Ferenc* (1764–1852): Szabolcs vármegyei szolgabíró, Zemplén vármegyei alispán (1815–1827, lemond). Szögyényi Zsigmond testvére.
- (329) [1815. aug. 24.] *Vay Miklós, I.*, báró (1756–1824): királyi kamarás, tábornok, hadmérnök. (→ 69. jegyzetmező)
- (329) [1815. okt. 8.] *Színban Superint. Gyűlés*: Kazinczy 1814 és 1818 között a sátoraljaújhelyi református gyülekezet főgondnoka volt, ebben a minőségében vett részt az eklézsia tanácskozásán.

86. jegyzetmező: 1816–1828.

16. Feldolgozni valók (44–45)

79. Engem illetők (323)

86. Az én életem... (400)

88. Pályám’ Emlékezete [I.] (496–497)

90. [Pályám emlékezete III.] (558)

93. [Pályám emlékezete VI.] (716)

1816. jún. 11.–szept. 10. között Kazinczy erdélyi utazást tett, az élményei nyomán írt *Erdélyi Levelek*en az élete végéig folyamatosan dolgozott (az első részletek 1817–1818-ban a Tudományos Gyűjteményben jelentek meg). **Az év folyamán** Kisfaludy Sándor válaszcikket írt Kazinczy recenziójára; megjelent Pesten a *Kazinczy Ferencz’ Munkái* 8. kötete (Wieland- és Goethe-fordítások).

1817. máj. 6-án megszületett Kazinczy hatodik gyermeke, Iphigenie (II.). Jún. 11–14-én megírta Kölcsey a négy lasztóci levelét Kazinczynak. **Az év folyamán** Kazinczy további tekintélyvesztését jelezte, hogy tőle független pesti folyóiratok jelentek meg, és nélküle tartották a Helikon-ünnepet. Kazinczy befejezte (félbehagyta) *Az én életem* c. önéletrajzát (életében nem jelent meg) és kiadta Pesten *Zrínyinek Minden Munkáit*.

1818. jún. 13-án megszületett Kazinczy hetedik gyermeke, Bálint.

1819 nyarán Kazinczy kiadta a nyelvújítási vitát lezáró *Orthologusok és neologusok; nálunk és más nemzeteknél* c. tanulmányát. **Szept. 23-án** tűz pusztított Kazinczy széphalmi gazdaságában.

1820. okt. 20-án megszületett Kazinczy nyolcadik, utolsó gyermeke, Lajos. 1820–1822-ben Kazinczy kb. 29 000 Ft kölcsönt vett fel (1832-ben ezenfelül még 19 000 Ft kamatot követeltek a hitelezők az özvegytől).

1821. márc. 7-én Kazinczy napidíjért elvállalta a sátoraljaújhelyi Zemplén vármegyei levéltár (gör.–lat.: *archivum*) rendezését (haláláig dolgozott itt).

1824. ápr. 30-án meghalt Nagyváradon Kazinczy öccse, Dienes (nagyváradai házát Kazinczyra hagyja). **Az év folyamán** megjelent *Kazinczy’ Előbeszéde az általa fordított Sallustiuszhoz. A’ Cicero’ első Catilinariájának első fejezetével és a Boufflers’ levelei a’ Schweitzből*.

1827–1831-ben írta Kazinczy a [*Pályám emlékezete I–VI.*] c. önéletírásait.

Háttér – 1816.

Jún. 1-jén az 1811-es papírpénzt 40%-kal leértékelt az uralkodó, ez a rossz termésű évektől és háborús konjunktúra megszűnésétől is sújtott magyar nemesség számára pénzügyi katasztrófát jelentett. **Az év folyamán** megnyílt Kassán Wigand Ottó könyvkereskedése.

1817.

Januárban megindult Pesten a Tudományos Gyűjtemény (szerkeszti Fejér György; 1841-ig) és a Hasznos Mulatságok (szerkeszti Kultsár István; a Hazai s Külföldi Tudósítások melléklapja, megszűnt 1842-ben) c. folyóirat. **Dec. 23-án** a király elrendelte, hogy a táblabírák vármegyei jóváhagyás nélkül is teljesítsék rendeleteit. **Az év folyamán** Keszthelyen gróf Festetics György megrendezte az első Helikon-ünnepet.

1818.

Ősszel Franciaország csatlakozott a Szent Szövetséghez. **Dec. 22-én** a pesti német színházban elsőként adtak elő magyar darabot: Szemere Pál fordításában Theodor Körner *Zrínyi* c. drámáját. **Az év folyamán** Ferenczy István elkészítette Csokonai mellsobrát.

1819.

Az év folyamán az udvar a vármegyéknél személyenkénti szavazást írt elő, hogy a bocskoros nemések részvételével gyengítse a vármegyék ellenzéki középnemeseit; Kisfaludy Károly megírta a *Kérők* és a *Stibor vajda* c. drámáit és előadták Pesten *Tatárok* c. darabját; Döbrentei Gábor megkísérelte újraindítani az Erdélyi Magyar Nyelv-mívelő Társaságot; Kőrösi Csoma Sándor elindult keleti útjára.

1820.

Az év folyamán megjelent Horvát István *Magyarország gyökeres régi nemzetségeiről* c. munkája.

1821.

Márc. 12-én Körner *Zrínyi*jével megnyílt a kolozsvári állandó kőszínház. **Ápr. 4-én** a király azonnali újoncozást rendelt el, ezzel súlyosan megsérti a vármegyék jogát. **Tavasszal** I. Ferenc a nápolyi forradalom ellen bevetette a hadsereget.

1822.

Jan. 31-én gróf Széchenyi István benyújtotta a lóversenyre vonatkozó javaslatát a királynak, az egyesület védnöke a nádor lett. **Aug. 13-án** a király a hadiadót papírpénz helyett ezüstpénzben (tehát 2 és félszeresre emelve) parancsolta beszedni. **Ősszel** a vármegyék megtagadták az újoncozási és az adórendelet végrehajtását (a magyar nemesi ellenállás kibontakozásának kezdete). **Az év folyamán** megindult Pesten Kisfaludy Károly *Aurora* c. zsebkönyve.

1823.

Januárban Kölcsey Ferenc megírta a *Himnusz*t. **Tavasszal** Bars és Nyitra vármegyék tiltakoztak a király törvénytelen rendeletei ellen. **Aug. 18-án** Zemplén vármegye közgyűlése nem engedte felszólalni Lónyay Gábor királyi biztost. **Dec. 15-én** Lónyay Gábor lefogatta a zempléni tisztikart, erőszakos újoncozás kezdődött. **Az év folyamán** megjelent Bécsben Igaz Sámuel *Hébe* c. almanachja.

1824.

Az év folyamán I. Ferenc ismét Magyarországhoz csatolta Fiumét; megjelent Kövy Sándor *A magyar polgári törvény* c. munkája.

1825.

Januárban megindult Kassán gróf Dessewffy József Felső Magyar-Országi Minerva c. lapja (1836-ig). **Szept. 15-én** József főherceg nádor megnyitotta Pozsonyban az 1825/27-es országgyűlést; az ellenzék vezetői Felsőbüki Nagy Pál, Vay Ábrahám és Ragályi Tamás; a király elutasította az ellenzéki javaslatokat. **Nov. 3-án** az országgyűlésen gróf Széchenyi István birtokai egyévi jövedelmét (60 000 Ft-ot) ajánlotta fel a Magyar Tudós Társaság (MTA) alapítására, példáját több arisztokrata követte, vele együtt az első négy alapító: gróf Vay Ábrahám (II.) (8000 Ft), gróf Andrássy György (10 000 Ft), gróf Károlyi György (10 000 Ft). **Az év folyamán** megjelent

Vörösmarty Mihály *Zalán futása* c. eposza; gróf Széchenyi István létrehozta az Első Lótenyésztő Egyesületet.

1826.

Januárban megindult Szemere Pál *Élet és Literatura* c. folyóirata Pesten (1827. dec. után Muzáron címen jelent meg). **Az év folyamán** Kölcsey Ferenc megírta a *Nemzeti hagyományokat*.

1827.

Jan. 1-jén megindult Pethe Ferenc kolozsvári lapja, a Hazai Híradó (később Erdélyi Híradó). **Jún. 10-én** gróf Széchenyi István kezdeményezésére megalakult a pesti Nemzeti Kaszinó a közművelődés és a társasélet fellendítésére. **Aug. 18-án** a király szentesítette az országgyűlés által elfogadott törvényeket, köztük a Magyar Tudós Társaság (a későbbi MTA) megalapításáról szólót. **Az év folyamán** megjelent Batsányi János verseinek első kötete.

(400) *Ráday*: gróf Ráday Gedeon (I.) (1713–1792), író. (→ 12. jegyzetmező)

(400) *a' most még csak tizenöt esztendő Kelemenig csaknem minden Íróinkkal vagy személyes ismeretségben vagy csak levelezésben állottam*: Bölöni Farkas Sándor 1816 márciusában mutatta be Kazinczynek levélben Kelemen Lajost: „Még egy igen lelkes Gyermek nevével ismerkedtetlek meg, e valaha bizonyosan az elsőik közé fog tartozni. A gyermek még csak 14 Esztendő, Kelemen Lajos, a Kollégyomba Tanítványom volt; én látva benne az igen szép ész, serkentgettem, olvastattam s az írásba beléhoztam.” (KazLev, 14/3156, Bölöni Farkas Sándor – Kazinczynek, Kolozsvár, 1816. márc. 15.) Három hónappal később személyesen is találkoztak: „Farkas Sándort, a' 14 esztendő Kelemen Lajost és még egy Simó nevű talán 18 eszt. Unitárius Tógátust láttam, kimondhatatlan örömmel.” (KazLev, 14/3229, Kazinczy – Helmezy Mihálynak, Széphalom, 1816. jún. 10.; I. *Az én életem...* kéziratleírását: 3.2. *Az egyes szövegek adatai és keletkezése*, 3.2.3. *Önéletrajzok*.) *Kelemen Lajos* (1801–1849): tizenéves korától publikáló költő, Döbrentei Gábor pártfogoltja. 1848-ban miniszteri titkár.

(400) *indiscretio* (lat.): indiszkrécio, tapintatlanság.

(400) *heroismus* (lat.): hősiesség, bátorság.

(323) [1821. ápr. 11.] *Lajos*: Kazinczy Lajos (1820–1849), Kazinczy fia. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)

(323) [1821. júl. 11.] *Vajda Hunyadi Epigrammat*: Kazinczy verse: *Vajda-Hunyad*. Gergye László jegyzete a vershez: „Kazinczy erdélyi körutazása során meglátogatta Vajdahunyad várát is. Benyomásait később mind prózai, mind verses formában megörökítette [...]” (GERGYE/KAZINCZY 1998, 65, a jegyzet: 255).

(323) [1821. dec. 8.] *D[essewffy] Aurél*, gróf (1808–1842): ekkor sárospataki diák. A reformkorban a „fontolva haladók” vezére, író, a Magyar Tudós Társaság (MTA) levelező tagja (1833-tól), a Kiskaludgy Társaság alapító tagja, a Világ szerkesztője. Gróf Dessewffy József fia.

(323) [1826.] *Fizsi himlőt kap*: Kazinczynek Iphigénie (II.) (1817–1890) nevű lánya az említett év nyarán volt himlős, a család más tagjaival együtt: „Fizsi felgyógyult a' himlőből, 's kevés jegye marad; a' két fiam orvosló kezek alatt van; Sophie most gyógyul.” (KazLev, 20/4667, Kazinczy – Bártfay Lászlónak, 1826. aug. 11.) (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)

(496), (558), (716) *Szemere Pál* (1785–1861): péceli birtokos, költő, kritikus, szerkesztő, a Magyar Tudós Társaság (MTA) (1831) és a Kiskaludgy Társaság (1840) tagja. (→ 62. jegyzetmező)

(497), (558), (716) *autobiographia* (gör.): önéletrész.

(497) *ezidén*: 1828-ban.

(44) *Kazinczy 2. Febr. 1786.*: (további adatokat nem találtunk.)

(44) *da sind sie* (ném.): 'itt vannak'.

(44) *Sok Agenssel a' Basteyon*: *Sok* János a bécsi kancellárián volt evangélikus vallási ügyvivő (1791–1833). *Bastey* (lat.–ném.): bástya.

(44) *Lőcse* (Szepes vm.): ma Levoča (SZK).

(44) *processio* (lat.): katolikus körmenet.

(44) *Fáy Ágoston*, gróf (1745–1818): 1787-től Abaúj vármegye alispánja. Felesége: báró Ságghy Anna (*Ágostonné*). (→ 21. jegyzetmező)

- (44) *Darvas*: (további adatokat nem találtunk.)
- (44) *Csáky Antal*, gróf (1747–1806): udvari kamarás, Szepes vármegyei főispán (1800–1806). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. 1790-ben az abaúji koronaőrök kapitánya volt.
- (44) *Barkóczy János*: vagy gróf Barkóczy János (I.) (?–1782) Szabolcs vármegyei főispán (1759–1782), Barkóczy Ferenc (I.) érsek testvére; vagy gróf Barkóczy János (II.), a tiszántúli kerület királyi biztosa (1827-től), a miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (44) *Lomnic* (Szepes vm.): Kakaslomnic, ma Vel'ká Lomnica (SZK). Poprád-parti település, a Berzeviczy család birtokközpontja, az itt található Berzeviczy-kastély építtetője Berzeviczy Sándor és felesége.
- (44) *diligence* (fr., rég.): delizánsz, rendszeres járatként közlekedő, utasokat is szállító postakocsi (1824-től indult a valódi menetrendszerű személyszállítás).
- (44) *Péter és Kapitány Kisé*: (további adatokat nem találtunk.)
- (44) *K Andr. és Dobos*: Kazinczy nagybátyjának, *Kazinczy Andrásnak (II.)* (1738–1804), és a család regmeci tisztartójának történetét egy kisebb önálló feljegyzésből ismerjük:

„Kazinczy András.

Csintalanság volt egész élte; hogy' ne volt volna az ifjú kora is? Lőcséről haza szökött Vinnára, 's az anyja (Szirmay Theresia), megfenyítvén hogy azt engedelem nélkül tenni merészlette, parancsolta Dobos nevű Tisztartójának (a' most 1812ben Lasztócson lakos Fiscális Dobos János Úr Nagyatyjának) hogy nyergeltessen, 's a' gyermeket vigye vissza Lőcsére. – Az Urfi, a' Tisztartó 's egy cseléd hárman elindulnak. A' gyermek szünetlen csintalankodott, 's az Öreg szünetlen pirongatózott. Könnyű képzelni ha a' leczke használt e. Vasárnap volt dél után midőn Eperjesre értek. – No Urfi, monda a' Tisztartó, városba megyünk, Vasárnap van, úcza ablak tele lesz emberekkel, becsúlje meg az Urfi magát, félre minden gyermekeskedéssel. K. A. mindent ígért, 's a' jámbor Öreg eléggé együgyű volt hinni az ígéretnek. Bé mennek a' kapun. Úczák ablakok tömve vannak.

K. A. megbecsülte magát 's Dobos vele nagyon meg vala elégedve. Midőn a' piacon egy nagy ház előtt elmennének, az Öreg eltelve tisztelettel a' lenézők eránt, régi-világi alázatossággal süveget vesz 's alázatosan meghajlik. A' pajzán gyerek épen ezt várta. Megrántja lovának zaboláját 's így Dobos elől marada, 's lovagló vesszejét a' ló farka alá döfi. Az hányja a' farát, a' Complimentírozó majd lehúll, az Uraságok az ablakokon 's az úczákon a' nép nevetnek. Még inkább nevettek, midőn a' grávis ember meg nem emészthetvén a' tréfát, sarkantyút ad lovának, 's a' pajkos gyermeket káromkodva keresztül kergeté a' Városon és a' hol néha közel eshetett hozzá, jól el is verte.” (Kazinczy autográf kézírata, MTAKK K 633/III, 216a–217a.)

- (44) *Bárány*: (további adatokat nem találtunk.)
- (44) *Domine Reverendissimje. 1789.*: 'főtisztelendő uram', Véltetően a Györky István előléptetésére utal Kazinczy: „Ezen megtiszteltetés után Sátor-Alja-Ujhelyi Plebánussá tétetett, mert illőnek látták, hogy Reverendissimus légyen a' Gyűléses hely Plebanusa.” (Az idézett levelet l.: → 42. jegyzetmező.)
- (44) *Thómanné*: (további adatokat nem találtunk.)
- (44) *B. Einsiedl. busvét*: (további adatokat nem találtunk.)
- (44) *Totb Tamás bilyege*: (további adatokat nem találtunk.)
- (44) *Még a' Vt is szerettem érttek*: (további adatokat nem találtunk.)
- (44) *Bár 50 fja volt volna*: (további adatokat nem találtunk.)
- (44) *Egri flastrom*: (további adatokat nem találtunk.)
- (44) *Miskolczi strázsa*: (további adatokat nem találtunk.)
- (45) *Elalszik a' gyertya Siegw.*: (további adatokat nem találtunk.)
- (45) *No még eggyszer*: (további adatokat nem találtunk.)

87. jegyzetmező: 1828–1829. Pest és Széphalom

83. [Napló. 1828–1831. Pesti Út. 1828.] (330–342)

1828 januárjában Vörösmarty Mihály átvette a Tudományos Gyűjtemény szerkesztését, és az év folyamán négy részben kiadta Kazinczy *Pályám' Emlékezete* [I.] c. önéletírását (1828/I, II, XI, XII). Kazinczy tizenhárom év elteltével újra Pestre utazott. 1828–1829-ben háromszor járt Pesten és Budán: először 1828. febr. 11-én indult el Pestre, hogy részt vegyen a Magyar Tudós Társaság megalapítását előkészítő választmány tanácskozásán, ill. a kázméri per ügyeit intézze. Kazinczy febr. 18-tól júl. 1-jéig tartózkodott Pesten. Aug. 12-én Kazinczyt Torna vármegyében táblabírává választották. 1828. szept. 14–29., majd 1828. dec. 1.–1829. márc. 31. között ismét Pesten volt, ekkor szintén a per miatt időzött távol otthonától.

Háttér – 1828.

Januárban megindult Márton József szerkesztésében a bécsi Sokféle (a Magyar Kurír melléklapja, 1834-ig). Márciusban megindult Vörösmarty Mihály szerkesztésében a pesti Koszorú (az általa szerkesztett Tudományos Gyűjtemény melléklapja, 1844-ig). Máj. 20-án volt az első pesti lóverseny. Jún. 1-jén megnyílt az első magyarországi óvoda, Brunszvik Teréz grófnő budai Angyalkertje.

A kázméri per

1810. jún. 23-án meghalt gróf Török Lajos, Kazinczy apósa. A hagyaték névlegesen az özvegy, valójában a fiúörökös, gróf Török József (III.) kezén maradt, aki az anyja 1817-es halála után sem adta ki a lánytestvérek részét. A fiúörökös vitatta a lánytestvérei örökösödési jogát a birtokhoz, mert Török Lajos a csak fiúágon örökölhető ónodi birtok ellenértékéből vette a kázméri birtokot. Kazinczyék három év alkudozás után, 1819-ben végül pert indítottak, amit az Eperjesi Kerületi Táblán (elsőfokon), a királyi táblán és a szeptemvirátuson (másodfokon) is megnyertek. Az ítéletet 1829. jan. 21-én hirdették ki, a 10 év pereskedés kb. 6000 Ft-ját emésztette fel Kazinczynak. Török József ügyvédje, Kossuth László elérte, hogy a végrehajtással megbízott eperjesi bíróról, Lánczy Ferenc egészen 1830. május végéig húzza az elszámolást a felek között, és az időközben a kázméri birtokra tett beruházásokat a tényleges értéken felül számolja el. Kazinczyéktól így 12 081 Ft-ot követelt a fejlesztések ellenértékéért a végrehajtó, ráadásul ezt is előre. Közben Kazinczy hitelezői Török József biztatására már betáblázták követeléseiket a még meg sem kapott birtokrészre. Az adósságba és szegénységbe sodródott Kazinczy életében nem látott pénzt felesége osztályrészéből. Az özvegy gróf Török Sophie végül a megítélt egyharmad birtok és 25 000 Ft helyett csak 10 000 Ft-hoz jutott hozzá. (Vö. KazLev, 23/5919 jegyzete és e jegyzetben megadott további levelek.) (→ 88. jegyzetmező)

A Magyar Tudós Társaságról

1825. nov. 3-án a pozsonyi országgyűlésen gróf *Széchenyi István* a magyar nyelv ápolására, a tudományok és művészetek magyar nyelven való művelésére létrehozandó tudós társaságra 60 000 Ft-ot ajánlott fel. Az alapítóhoz *Vay Ábrahám* (8000 Ft), gróf *Andrássy György* (10 000 Ft), gróf *Károlyi György* (40 000 Ft) és kisebb összegekkel még mások is csatlakoztak. 1826-ban a pozsonyi országgyűlésen gróf *Teleki József* a testvéreivel együtt a családi könyvtár felajánlásával és 10 000 Ft-tal gazdagította a létesítendő tudós társaságot (1855-ben ezenfelül még kb. 100 000 Ft-ot adományozott az akadémiának). 1827. aug. 18-án az alapítást törvénybe iktatták és József nádor az akadémia „Alap-Intézetének és Rendszabásainak” kidolgozására bizottságot hozott létre, amelynek elnökévé gróf *Teleki József*et kérte fel. A küldöttség, melynek Kazinczy is tagja volt, 1828. márc. 15. és ápr. 17. között huszonegy ülésen megalkotta a Magyar Tudós Társaság alapszabályát és működési rendjét. Az uralkodó 1830-ban elfogadta az alapszabályt, amely *A Magyar Tudós Társaság alaprajza és rendszabásai* (Pest, 1831) c. kiadványban jelent meg. Gróf Cziráky Antal országbíró elnöklése alatt 1830. nov. 17-én Pozsonyban tartotta alakuló ülését a Magyar Tudós Társaság. Az első közgyűlés 1831. febr. 4-én Pesten ült össze, itt választották meg az Akadémia első tagjait. A Magyar Tudós Társaság a mai Magyar Tudományos Akadémia (MTA) jogelődje.

- A Magyar Tudós Társaság (a későbbi MTA) alapítói, alapszabályának kidolgozói és említett tagjai (1831-ig).* (A használt rövidítések: levelező [l.], rendes [r.], igazgatósági [ig.], tiszteleti [t.] és külső [k.] tagság; ezután adtuk meg a tagság elnyerésének évét.)
- Andrássy György**, gróf (1797–1872): a Magyar Tudós Társaság egyik alapítója, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (ig. 1830; t. 1833). Gömör (1838–1844) és Sáros (1842–1848) vármegyék főispánja, országgyűlési követ. Gróf Széchenyi István barátja.
- Bajza József** (1804–1858): író, költő, kritikus, publicista, a reformkor irodalmi életének egyik vezéralakja, ügyvéd (l. 1831; r. 1832).
- Balásbázi János** (1797–1857): mezőgazdasági szakíró, ügyvéd (r. 1830). Zemplén vármegye alszolgabírája (1827–1830; lemond). Az 1831-es kolera idején kapitány volt, 1836-ban Debrecenbe költözött és Vay Ábrahám jószágigazgatója lett.
- Balogh Pál (Almás)** (1794–1867): orvos (l. 1831; r. 1835). A homeopata gyógyászat módszerének alkalmazója. Széchenyi István és Kossuth Lajos háziorvosa, a Tudománytár szerkesztője (1837–1844). Balogh Sámuel testvére.
- Bartal György** (1785–1865): jogtörténész, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (ig. 1830; t. 1858). Pozsony vármegye alispánja (1823–1827) és országgyűlési követe (1825), személynőki, majd nádori ítélmester (1827-től).
- Bártfay László** (1797–1858): író, naplóíró, irodalomszervező (l. 1831). Pesti ítélőtáblai jegyző (1817), a Károlyi család titkára (1819). Otthona a pesti Károlyi-palotában az irodalmi élet fontos helyszíne volt. Kisfaludy Károly, Vörösmarty, Bajza, Toldy és Kazinczy barátja, a Kisfaludy Társaság egyik alapítója (1836). Kazinczy órá bízta a *Fogságom naplója* leírását és megőrzését.
- Bene Ferenc** (1775–1858): orvos, belgyógyász, egyetemi tanár, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (t. 1831). 1801-ben a pesti egyetem orvostanáraként kezdeményezte a himlő elleni védőoltást, 1802-től a bonctan tanára, 1806-tól kórházigazgató.
- Berzsenyi Dániel** (1776–1836): költő (r. 1830).
- Beszédes József** (1787–1852): vízépítő mérnök (l. 1831). Több folyó szabályozása történt a tervei alapján, így a Fehér, Tolna és Veszprém vármegyéket érintő Sárvíz szabályozása is (Sárvíz-vagy Nádor-csatorna).
- Bitnicz Lajos** (1790–1871): római katolikus főpap, matematikus, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (r. 1830; t. 1847).
- Budai Ézsaiás** (1766–1841): református püspök, debreceni kollégiumi tanár, történész, klasszika-filológus, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (t. 1831). (→ 63. jegyzetmező)
- Bugát Pál** (1793–1865): orvos, nyelvész, egyetemi tanár, 1840-től az orvosi kar dékánja (r. 1830).
- Czirák Antal**, gróf (1772–1852): országbíró, jogtörténésztíró (l. 1830). 1830. nov. 17-én az ő elnöklése alatt tartotta alakuló ülését Pozsonyban a Magyar Tudós Társaság. Vas vármegye adminisztrátora (1811–1825), Fejér vármegyei főispán (1825–1845), tárnokmester (1825–1827), országbíró (1828–1839), miniszter (1839–1848). 1828–1839 között a pesti egyetem elnöke. 1791-ben alakította jogászhallgatóként a nyelvművelő Pesti Magyar Társaságot.
- Czuczor Gergely** (1800–1866): bencés szerzetes, költő, nyelvész (l. 1831; titkár 1835). A szónoklat tanára Komáromban (1830), az Aurora és az Athenaeum munkatársa.
- Deáki Filep Sámuel** (1784–1855): költő, író, műfordító (l. 1831). Az erdélyi kormánysszék számvevőtisztje (1826), az erdélyi udvari kancellária fogalmazója (1835–1852). Lefordította Barthélemy *Voyage du jeune Anacharsis en Grèce* (Párizs, 1788) c. művét: *Az ifjú Anacharsis utazása Görögországban* (Kolozsvár, 1820).
- Dessewffy József**, gróf (1771–1843): költő, író, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (ig. 1830; t. 1831). Kazinczy barátja. (→ 47. jegyzetmező)
- Dobovics Vaszily (Vazul)** (1783–1849): görög katolikus pap, alesperes (l. 1831).
- Döbrentei Gábor** (1785–1851): író, műfordító, irodalomszervező, az alapszabályt kidolgozó bizottság jegyzője (r. 1830; titkár 1831). A kolozsvári Erdélyi Múzeum szerkesztője (1814-től). 1804-től levelezett Kazinczyval, az ő ajánlásával lett (gróf Gyulai Ferenc halála után, 1808-ban) Gyulai Lajos nevelője. Baráti kapcsolata Kazinczyval idővel elmérgesedett. Az akadémiai titkári megbízatást Toldy és Kazinczy ellenében nyerte el. (Az ún. *Conversations Lexicon*-i pőről: → 88. jegyzetmező.)

- Döme Károly** (1768–1845): író, műfordító, pozsonyi kanonok (t. 1831). (→ 51. jegyzetmező)
- Ercsei Dániel** (1781–1836): filozófus, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (l. 1831: a tagságot egészségi állapota miatt nem fogadta el). 1805-től a debreceni kollégium filozófiatanára, 1821-ben debreceni tanácsos, Szabolcs vármegye és a tiszántúli egyházkerület táblabírója.
- Fáy András** (1786–1864): író (t. 1831; ig. 1845). A Kisfaludy Társaság első elnöke, 1835-ben Pest vármegye reformpárti országgyűlési követe. **Fáy László** testvére.
- Fejér György** (1766–1851): az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja. Történész, író, katolikus pap, pestújhegyi prépost, a Tudományos Gyűjtemény első szerkesztője, a pesti Egyetemi Könyvtár igazgatója.
- Fenyéri Gyula** (eredetileg: **Stettner György**, 1848-tól: Zádor György) (1799–1866): író, jogtudós (l. 1831; r. 1832). Vörösmarty szerkesztőtársa a Tudományos Gyűjteménynél (1828–1833), az Aurora-kör tagja, a Kisfaludy Társaság egyik alapítója. **Felesége**: Thaly Julianna.
- Fessler Ignác Aurél** (1756–1839): oroszországi (szaratovi; **Saratow**: orosz város) magyar történész, egyetemi tanár, evangélikus püspök (k. 1831). (→ 52. jegyzetmező)
- Forgó György** (1787–1835): Pest vármegye főorvosa (l. 1831).
- Gebhardt Xavér Ferenc** (Gebhart, Gebhard) (1791–1869): orvos, egyetemi tanár (r. 1830).
- Gévy Antal** (1796–1845): orientalista, történész (l. 1831). A bécsi udvari könyvtár segédőre (1827-től), állami levéltáros (1840).
- Görög Demeter** (1760–1833): író, szerkesztő (t. 1831). (→ 46. jegyzetmező)
- Guzmics Izidor** (1786–1839): költő, műfordító, egyházi író, tanár, bencés szerzetes, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (l. 1830; t. 1838). 1832-től bakonybéli apát. Kazinczy bizalmas barátja.
- Hammer-Purgstall, Joseph**, báró (1774–1856): osztrák keletkutató, történész, író (k. 1831). Törökországi követ, udvari tanácsos, 1847–1849 között a bécsi akadémia elnöke.
- Helmeczy Mihály** (1788–1852): író, műfordító és szerkesztő, 1830-tól a Magyar Tudós Társaság pénztárosa. A Kisfaludy Társaság alapító tagja. Az 1810-es évek elejétől Kazinczy pesti ügyeinek hűséges intézője, de a *Kazinczy Ferencz' Munkáit* beharangozó *Jelentése* (Hazai s Külföldi Tudósítások, 1814, Toldalék) ellenérzéseket váltott ki.
- Himfy**: l. *Kisfaludy Sándor*.
- Horvát István** (1784–1846): történész, nyelvész, egyetemi tanár, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja, a Magyar Tudós Társaság megválasztott tagja, de elvi különbségek miatt lemondott. Ürményi József országbíró gyermekeinek nevelője, majd 1820-ig titkára. Kulcsár István Hazai Tudósítások c. lapjának munkatársa. 1815-től haláláig a Nemzeti Múzeum őre, 1823-tól az oklevél- és címtan, 1830-tól a magyar nyelv és irodalom tanára a pesti egyetemen. Révai Miklós tanítványa, a hun-szittyá őstörténeti elmélet kidolgozója. Boldogrégi Víg László álnéven kiadott kötetünkben említett vitairata: *Versegi Ferencznek megfogyatkozott okoskodása a tiszta magyarságban* (Pest, 1806). Kazinczy és Szemere Pál *Hat sonett* (Pest, 1811, [megjelent: 1812]) c. kötetének kiadója. Első felesége Szalmássy Teréz, második Szepeszy Karolina (1815-től).
- Horváth Endre (Pázmándi)** (1778–1839): költő, katolikus pap, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (r. 1830). A nyelvújítással vitába szállók egyike. Kazinczy a Füredi Vida álnév alatt őt sejtette Kisfaludy Sándor helyett, a pannonthalmi útleírás miatt viszonyuk végleg megromlott (KAZINCZY, *Pannonthalmára* 1831). Az Akadémia megalapítására készült említett verse: *Magyar Parthenon, örömvversek a m. akadémia felállítására* (Aurora, 1829–30); az akadémiai jutalomban részesített eposza: *Árpád* (Pest, 1831).
- Horváth János** (1769–1835): egyházi író, római katolikus főpap, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (t. 1832). Veszprémi kanonok (1808), országgyűlési követ (1825), helytartói tanácsos (1826), bosoni püspök és a pesti egyetem hittudományi karának elnöke, székesfehérvári püspök (1831). (→ 59. jegyzetmező)
- Horváth József** (1794–1849): pesti, majd 1825-től Hont vármegyei orvos (r. 1830).
- Illésbázy István**, gróf (1762–1838): Liptó és Trencsén vármegyék főispánja (1800–1838), államtanácsos (1805), étekfogómeister (1825–1838), országgyűlési követ (ig. 1830).
- Imre János** (1790–1832): katolikus pap, teológus, a pesti egyetem filozófiatanára (1822-től), Heves és Külső-Szolnok vármegyék táblabírája (r. 1830).

- Jankovics (Jankowich) Miklós** (1773–1846): könyv- és régiséggyűjtő, történész, bibliográfus, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (t. 1831). (→ 26. jegyzetmező)
- Károlyi György**, gróf (1802–1877): a Magyar Tudós Társaság egyik alapítója, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (ig. 1830; t. 1832). Katonatiszt, gróf Széchenyi István barátja. Gróf Károlyi József fia.
- KAZINCZY FERENC**: az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (r. 1830).
- Kemény József**, gróf (1795–1855): erdélyi történetíró (l. 1831; t. 1844). Tisztségviselő a nagyszébeni kincstári hivatalnál, 1835-től az országgyűlések reformpárti politikusa, 1846-ban visszavonult a közéleti szerepléstől.
- Kis János, I.** (1770–1846): evangélikus püspök, író, költő, műfordító, irodalomszervező, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (r. 1830). Kazinczy barátja. Említett műve: *Emlékezésed gróf Széchenyi Ferencz és gr. Festetich György felett* (in: *Magyar Tudós Társaság Évkönyvei*, I., 1833). (→ 59. jegyzetmező)
- Kis Károly** (1793–1866): kapitány, hadtörténész, az Aurora munkatársa, a Kisfaludy Társaság tagja (l. 1831; r. 1840).
- Kisfaludy Károly** (1788–1830): író, drámaíró, költő, festő és rézkarcoló, a pesti Aurora c. zsebkönyv (1822–1837) szerkesztője (r. 1830; megválasztásáról halála miatt már nem értesülhetett). Kisfaludy Sándor testvére.
- Kisfaludy Sándor (Himfy)** (1772–1844): költő, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (r. 1830; t. 1835). (→ 65. jegyzetmező)
- Kolozsvári (Kolossváry) Sándor** (1775–1842): veszprémi kanonok (ig. 1830; t. 1831).
- Kopácsy József** (1775–1847): veszprémi kanonok (1827-től), esztergomi hercegprímás (1838-tól), egyházjogász (t. 1831).
- Kölcsey Ferenc** (1790–1838): író, költő (r. 1830). Kazinczy távoli rokona. (→ 4.1. *Családfa/Péchy*)
- Köteles Sámuel** (1770–1831): a nagyenyedi református kollégium filozófiatanára (1818-tól) és rektora (1830) (r. 1830).
- Kövy Sándor** (1763–1829): jogtudós, tanár, tankönyvszerző, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja. 1793-tól haláláig a sárospataki református jogakadémia tanára volt, elsőként tanított hazai jogot, több tanítványa a reformkor meghatározó alakja lett.
- Krasznovics** (névtévesztés): Kresznerics Ferenc.
- Kresznerics Ferenc** (1766–1832): római katolikus pap, író, nyelvész (t. 1831). Szombathelyi tanár, Ságón 1812-től plébános, Kemenesalján 1822-től alesperes.
- Mailáth György, II.**, gróf (1786–1861): Pozsony vármegye alispánja (1817), országgyűlési követe (1811), helytartótanácsos (1821), ítélőmester (1822), személynök (1825), Hont vármegyei főispán (1828-tól) (ig. 1830). 1825–1847 között az ország egyik legbefolyásosabb politikusa. Mailáth György (I.) fia.
- Márton József** (1771–1840): egyetemi tanár, szótáríró, nyelvész, szerkesztő (l. 1831). (→ 62. jegyzetmező)
- Mednyánszky Aloyz** (Alajos), báró (1784–1844): német nyelvű magyar író, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (ig. 1830; t. 1831). Nyitra és Trencsén vármegyék főispánja (1837–1844), főkincstárnok. Kötetünkben említett munkái: *Malerische Reise auf dem Waagflusse in Ungern. Mit 12 (colorirten) Ansichten* ('Festői Útazás a' Vág vizén'; Pest, 1826); *Erzählungen, Sagen und Legenden aus Ungarns Vorzeit* ('Elbeszélések, regék és legendák a magyar előkorból'; Pest, 1829; itt jelent meg Kazinczy Kiningertől festett arcképe).
- Nyíri István, I.** (1776–1838): matematikus (l. 1831; r. 1832). A sárospataki kollégiumban a matematika (1806-tól), majd a statisztika, földrajz, néveléstudomány (1822-től) és a filozófia (1824-től) tanára.
- Péchy Imre, II.** (1753–1841): a tiszántúli református egyházkerület és a debreceni kollégium főgondnoka (1801–1839), alnádor (1813-tól) és szeptemvir (1824-től) (ig. 1830). Korábban bihari, 1825/27-ben pesti országgyűlési követ. Kazinczynak anyai ágon rokona. (→ 4.1. *Családfa/Péchy*)
- Pergel János** (1791–1838): jogtudós, történész (l. 1831; r. 1832).
- Petrovics Frigyes (Friedrich) Keresztély** (1799–1836): történész, jogtudós (r. 1830).

Prónay Sándor, báró (1760–1839): a Magyar Tudós Társaság támogatója (ig. 1830). Az evangélikus egyház első egyetemes felügyelője (1819–1839), királyi kamarás. Báró Prónay László fia, gróf Teleki Jeanette (Janka) férje, báró Prónay Albert nevelőapja, Kazinczy barátja.

Ragályi Tamás (1785–1849): író, szerkesztő (t. 1831). Borsodi országgyűlési követ (ellenzéki: 1825/27, 1830, majd konzervatív: 1832/36), alnádor, szeptemvir (1841). (→ 66. jegyzetmező)

Reviczky Ádám (1786–1862): alkancellár (1826–1828), főudvarmester (1827–1847), kancellár (1828–1836), borsodi főispán (1828–1848) (ig. 1830).

Schedel Ferenc: l. **Toldy Ferenc**.

Schedius Lajos János (1768–1847): nyelvész, esztéta, egyetemi tanár, rektor (1835), az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (t. 1831; ig. 1845). Győr, Pozsony, Sopron után Göttingenben tanult. A pesti egyetemen az esztétika és a nyelvészet tanára (1792-től), az első pesti magyar színház dramaturgia és Kármán József Urániájának munkatársa. A Kisfaludy Társaság alelnöke, a göttingeni (1802), jénai (1805) és harkovi (1810; *Charkow*: orosz [ma ukrán] város, egyetemét 1803-ban alapították) akadémiák tagja.

Suschter János (Schuster) (1777–1838): orvos, a pesti egyetem természetrajzi tanszékének tanára, rektor (r. 1831). A magyar kémiai szaknyelv megalkotója.

Stettner György: l. **Fenyéri Gyula**.

Szalay Imre (1787–1848): római katolikus pap, teológus, egyetemi tanár (l. 1831; r. 1832; t. 1834). A pesti egyetemen a lelkipásztorság és egyházi szónoklat rendes tanára (1825–1834), veszprémi kanonok (1834-től).

Széchenyi István, gróf (1791–1860): a Magyar Tudós Társaság alapítója, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja, alelnök (1830–1850), (ig. 1830; t. 1838). 1808-tól katonaként szolgált (az említett orosz Vladimir-rendet 1813-ban kapta meg). A löversenyeket 1822-ben angol mintára honosította meg Pesten és 1825-ben létrehozta az Első Lótenyésztő Egyesületet. 1827-ben megalapította a pesti Nemzeti Kaszinót. Említett műve: *Lovakrul* (Pest, 1828). Gróf Széchényi Ferenc fia.

Szeder Fábián János (1784–1859): bencés rendi áldozópap és tanár, néprajzkutató, nyelvjáraskutató (l. 1831–1838, tagságáról lemondott). Pannonhalmán 1830–1832 között a nevelés-, esztétika-, oklevéltan és tanmódszer tanára volt. Kazinczy pannonhalmi útleírása miatt viszonyuk megromlott.

Szegedy Ferenc (1787–1848): Zala vármegyei alispán (1815–1819) és országgyűlési követ (1825), Szabolcs vármegye főispáni helyettese (1825–1829), szeptemvir (1829), Verőce vármegye főispánja (1842-ig), kamarás (ig. 1830).

Szemere Pál (1785–1861): költő, kritikus, szerkesztő, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (r. 1831). Kazinczy és Kölcsey bizalmas barátja. (→ 62. jegyzetmező)

Szenvey József (1800–1857): költő, műfordító, szerkesztő (l. 1831). 1827–1832 között Liptay Sándor maglódi ügyvédnél volt nevelő.

Szepesi Ignác, báró (1780–1838): erdélyi, majd pécsi püspök (1828-tól), teológus (ig. 1830; t. 1831). A pécsi líceum alapítója, könyvtárának támogatója, kormányzékai és belső titkos tanácsos. Szepesi Sámuelné fia.

Szilasy János (1795–1859): pedagógus, teológus, filozófus (r. 1830; t. 1858). A szombathelyi líceum (1819-től), majd a pesti egyetem tanára (1836-tól), nagyváradai kanonok (1851-től).

Szlemenics Pál (1783–1856): jogtudós (r. 1830). A pozsonyi jogakadémia tanára, Pozsony és Szatmár vármegyei táblabíró.

Teleki József, IV., gróf (1790–1855): nyelvész, történész, az alapszabályt kidolgozó bizottság vezetője, az első elnök (1830. nov. 17-től haláláig), az egyik fő támogató. 1824-től a tiszamelléki egyházkerület és a sárospataki kollégium főgondnoka, Csanád (1827–1830) és Szabolcs (1830–1843) vármegyék főispánja, második koronaőr (1838–1842), Erdély kormányzója (1842-től). Teleki László (II.) fia. (Nőtlen.)

Teleki Ferenc, gróf (1785–1831): költő, matematikus (t. 1831). Paszmosi birtokos, kamarás. Döbrentei Gábor hatására kezdett magyarul verselni. (*Paszmos*: Kolozs vm., ma Posmuș; R.)

Thaisz András (1789–1840): ügyvéd, lapszerkesztő (l. 1831). A Tudományos Gyűjtemény (1817–1827) és a Sas (1831–1833) szerkesztője.

- Tittel Pál** (1784–1831): csillagász, filozófus, római katolikus pap (r. 1830). A filozófia doktora (1807), az egri, majd a budai csillagvizsgáló igazgatója, a pesti egyetem asztronómiatanára (1824-től). Budán a kolerajárványban halt meg.
- Toldy Ferenc** (eredetileg: *Schedel Ferenc*) (1805–1875): irodalomtörténész, kritikus, orvos, egyetemi tanár (r. 1830; főtitkár 1835–1861; ig. 1871). 1829–1830-ban járt Weimarban, Londonban, Párizsban, Svájcban és Olaszországban. Álnéven kritizálta Kazinczy A' *Szent Hajdan*' gyöngyei c. fordítását (TOLDY 1831; Kazinczy válasza: KAZINCZY, *Igazítás* 1831). Kazinczy első monográ-fusa és kultuszának megalapozója, több munkájának kiadója.
- Vay Ábrahám, II.**, gróf (1789–1855): a Magyar Tudós Társaság egyik alapítója, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (ig. 1830). Királyi kamarás (1815), Borsod vármegyei alispán (1825-től) és országgyűlési követ (1825/27), királyi biztos Szabolcsban (1828) és Beregben (1830–1832), Máramaros vármegyei főispán (1832). 1830-tól gróf. Vay József (I.) fia. Felesége: Kazinczy unokatestvére, *Kazinczy Sophie* (1810-től). Tizenkét gyermeke közül említve: Eulalia (Lila), *Erzsébet* és Péter. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- Vitkovics Mihály** (1778–1829): ügyvéd, költő, író, műfordító, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja. Otthonában rendezett irodalmi estéi hozzájárultak Pest szellemi központtá válásához. Horvát Istvánnal és Szemere Pállal Kazinczy pesti triászának tagja. A népies műköltészet egyik első alkotója, szerb népdalokat is fordított. A nyelvújítási harc programadó versét hozzá címezte Kazinczy: *Poetai epistola Vitkovics Barátomhoz* (Széphalom, 1811; erre érkezett válaszul a *Máté-Szalkai Hőgyész Máté válasza a poetai episztolára*).
- Vörösmarty Mihály** (1800–1855): költő, drámaíró, szerkesztő (r. 1830). A Tudományos Gyűjtemény szerkesztőjeként a *Pályám' Emlékezete [I.]* kiadója.
- Wesselényi Miklós, II.**, báró (1796–1850): politikus, színműfordító (ig. 1830; t. 1831). Zsibói birto-kos, a reformkorban a főrendiházi ellenzék egyik vezére. Gróf Széchenyi István barátja és úti-társa Franciaországban és Angliában (1821 és 1822). Amikor az 1834-es országgyűlés után perbe fogták, Kölcsény vállalta a védelmét. Az 1838-as pesti árvíz hőse. Kazinczy 1809-ben egy episztolát írt hozzá: *Báró Wesselényi Miklós úrhoz*. Wesselényi Miklós (I.) fia.

A Kazinczy és Török család említett tagjai:

- Sophie:** gróf Török Sophie Antonia (1780–1842), Kazinczy *felesége*, gróf Török Lajos lánya.
- Zseni:** Kazinczy Eugenia (1807–1903), Kazinczy lánya.
- Emil:** Kazinczy Emil (Marcus Aemilius Ferenc) (1811–1890), Kazinczy fia, később huszár őrnagy.
- Antonin:** Kazinczy Antonin (1813–1879 v. 1885), Kazinczy fia.
- Kazinczy András, III. (Andris)** (1803–?): Kazinczy unokatestvérének, Istvánnak a fia, Zemplén vármegye alispánja (1839–1848).
- Kazinczy Mária** (Turánszki Kálmánné) (1808–1832): Kazinczy István és Józsa Mária lánya.
- Kazinczy Ottilia** (Lónyai Gáborné [II.] 1828-tól) (1810–1883): Kazinczy István és Józsa Mária lánya.
- Kárner Lászlóné Kazinczy Honoráta** (1769–?): Kazinczy András (II.) lánya.
- Kraynik Imre** (1803–1859): Kazinczy húgának, Kraynik Józsefné (I.) Kazinczy Klárának a fia, Kazinczy lányának, Eugeniának a férje.
- Dercsényi János** (eredetileg: Weisz) (1755–1837): Zemplén vármegye főorvosa, Kazinczy húgának, Kazinczy Juliannának a férje (1785-től). Említett fia: *Dercsényi Pál* (1797–1843), földbirtokos, gazdálkodó, 1839-től báró.
- (→ 4.1. *Családja/Bossányi, Török és Kazinczy*)

- (330) [1828. febr. 11.] **Wassermann Sámuel (Samu)** (?–1830): Kazinczyék zsidó bérlője.
- (330) **Brunár János:** (Kazinczy inasáról további adatot nem találtunk.)
- (330) [1828. febr. 12.] **Liszka** (Zemplén vm.): Olaszliszka.
- (330) **Zombor** (Zemplén vm.): Mezőzombor.
- (330) [1828. febr. 13.] **Csaba** (Borsod vm.): Hejőcsaba, ma Miskolc része.
- (330) [1828. febr. 15.] **Szerdabelyi József** (1804–1851): színész, zeneszerző, operaénekes. 17 évesen szerződött Debrecenbe Udvarhelyi Miklós színtársulatához, 1827-ben saját operatársulatot

- alapított, 1828-ban a kassai társulatnál a pesti német színházban szerepelt. Alapításától (1837) kezdve tagja volt a Nemzeti Színháznak.
- (330) [1828. febr. 16.] *Orczy Lőrincz czifra báza*: a 18. sz.-ban épült gyöngyösi barokk Orczy-kastély átépítése 1826-ra fejeződött be, épülete ma a Mátra Múzeumnak ad otthont. Báró *Orczy Lőrinc (II.)* (1784–1847): Csongrád vármegye főispáni helytartója (1827–1830), Arad vármegye főispánja (1830-tól), báró *Orczy Lőrinc (I.)* unokája, *Orczy József* fia.
- (330) [1828. febr. 17.] *Gróf Dezsőffy Józsefnek ismer a' fogadás*: Kazinczy az 1827–1828-ban írt *Pályám' Emlékezete [I.]* szövegében Johann Jakob Stunder (1759–1811) dán festő 1791-es Kazinczy-portréja kapcsán említi, hogy: „ifjúságomban két asszonyág összetéveszthete Gróf Dezsőffy Józseffel, kihez most csak termete' nem szálasságában hasonlítok.”
- (330) *Az igen nagy sár egyszerre fagyott meg*: Kazinczy a szintén 1828-ban írt *Fogságom naplóját* hasonló képpel nyitja: „Szombat és vasárnap közt egyszerre fagyott meg a sár [...]”
- (330) [1828. febr. 18.] *Trattner Mátyás* (1745–1828): nyomdász és könyvkereskedő. Fia, ifjabb Trattner János Tamás nagykorúsága előtt és halála után volt a Trattner-nyomda vezetője. (→ 26. jegyzetmező)
- (330) *Szemere Krisztina* (Kriska, írói álneve: *Képlaki Vilma*) (1792–1828): Szemere László (I.) lánya, Szemere Pál első felesége (1814-től).
- (330) [1828. febr. 19.] *Bártfayné*: Bártfay Lászlóné Mauks Jozefina, korábban Gosztonyi Istvánné.
- (330) *Speck (Spech) Lajos* (1803 k.–1869): a kalocsai érseki uradalmak főtisztje.
- (330) *homoeopathia* (gör.): homeopátia, hasonszenvi gyógymód.
- (330) [1828. febr. 20.] *Zsiday Sándor*: (Kazinczy pesti ügyvédjéről további adatokat nem találunk.)
- (330) *Jankovicsnak csak levélben jelentem hogy itt vagyok*: KazLev, 23/5897, Kazinczy – Jankovich Miklósnak, Pest, 1828. febr. 17. (A levél szövege arra utal, hogy febr. 19-én írta a levelet: „En tegnap dél után értem be [...]”).
- (330) [1828. febr. 22.] *Ferenczy István* (1792–1856): klasszicista szobrász, a Magyar Tudós Társaság levelező tagja (1832). Rómában 1818 és 1824 között Thorwaldsen és Canova tanítványa volt. Első önálló márványmunkájára, a *Szép mesterségek kezdetére (Pásztorlány képe)*, írta Kazinczy a *Ferenczy' Graphídionára* (1823) c. epigrammáját. Kazinczyról 1828-ban készült mellszobra (rég.: *büszk*) több változatban is fennmaradt. Ferenczy József testvére.
- (331) [1828. febr. 23.] *Klauzál Imre* (1799–1847): mezőgazdász és szakíró, a Magyar Tudós Társaság levelező tagja (1833), gróf Károlyi Lajos mintagazdaságának vezetője.
- (331) [1828. febr. 27.] *Kraynik Imre* (1803–1859): Kazinczy húgának, Klárának és Kraynik Józsefnek (I.) a fia, Kazinczy lányának, Eugéniának férje. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (331) *Barkasi (Barkasy) Imre*: pesti joggyakornok, Kazinczy levelezőtársa.
- (331) [1828. febr. 27., szept. 9.] *Szathmári József (Király), II.* (1792–1833): jogi doktor, a tiszántúli kerületi tábla ülnöke. Szathmári József (Király) (I.) fia, *Biri* apja.
- (331) [1828. febr. 27.] *Markos Mihály* (1783–1846 után): ügyvéd és táblabíró.
- (331) [1828. febr. 28.] *Poppol (Popol) Ágoston*: piarista szerzetes, pesti hitszónok, nagyváradi kanonok (lat.: *concionator*).
- (331) *Bárczay Pál* (?–1829): Pest vármegyei alispán (1818–1829), királyi tanácsos. Felesége: Bay Judit, Bay Ferenc lánya.
- (331) *Pázmándy Dienes* (1781–1854): Komárom vármegyei ellenzéki országgyűlési követ (1825-től többször), alispán (1828-tól), a dunántúli református egyházkerület világi főgondnoka (1837-től), Fehér vármegyei főispán és főrendiházi tag (1848-ban).
- (331) [1828. febr. 29.] *Szilasy József* (1755–1836): zempléni főispáni helytartó (1825–1830), Torna és Zemplén vármegyei főispán (1827-től, ill. 1828-tól), szeptemvir (1819). (→ 17. jegyzetmező)
- (331) [1828. márc. 1.] *Cleynmann (Cleinmann, Kleinmann) Károly* (1772–1833): német evangélikus lelkész, hitszónok, 1793-tól Bécsben, 1816-tól Pesten volt lelkész.
- (331) *Radvánszky Antal* (1769–1840): Zólyom vármegyei alispán, országgyűlési követ (1825), tanácsos, a bányai evangélikus egyházkerület felügyelője (1819–1837). Radvánszky János fia.

- (331) [1828. márc. 5.] *Fizsi*: báró Prónay Iphigenie Sophie (gróf Csáky Augusztiné) (1807–?): báró Prónay Simon (1777–1825) és Hirgeist Anna (Nini) (1783–1825) lánya, Kazinczy keresztlánya. (→ 61. jegyzetmező)
- (331) *Szent-Györgyi János* (1793–?): pesti festő. Kazinczy egyik 1828-as portréjának készítője.
- (331) [1828. márc. 6.] *Bese (Besse) János* (1765–1841): utazó. 1824-ben tért haza először Magyarországra (1790 óta), de 1829 tavaszán ismét útnak indult, hogy Alexander von Humboldt oroszországi expedíciójával az őshazát keresve beutazza az Urál vidékét.
- (331) *Lónyai Gábor, II.* (1805–1885): mezőgazdasági szakíró, a Pesti Hírlap szerzője, zempléni birtokos. Zemplén vármegye aljegyzője (1826), szolgabírája (1827–1830) és ellenzéki országgyűlési követe (1835-től többször). Lónyai Gábor (I.) fia, Ida apja. Kazinczy Ottilia férje (1828-tól). (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (331) *Lónyai Gábor, I.* (1778–1824): zempléni birtokos, kamarás, Zemplén vármegye alispánja és országgyűlési követe (1804–1809), Ung vármegyei főispán (1810–1824) és beregi adminisztrátor (1809 után és 1820–1824), tiszamelléki egyházkerület és a sárospataki kollégium főgondnoka (1817-től). Királyi biztosként Zemplén vármegye tisztikarával 1823-ban összetűzésbe került és lefogatta azt. Lónyai Gábor (II.) apja.
- (331) [1828. márc. 8.] *Szirmay Ádám, III.* (1781–1848): kamarás, a hétszemélyes tábla bírása (1844). (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (331) [1828. márc. 9.] *a' Palatínushoz, benyújtani a' Consiliarius] Kriebel Manuscriptumait*: Kazinczy a történetíró 10 kötetes *Historia Hungariae et adnexarum partium* egyik kötetének kéziratát (lat.: *manuscriptum*) juttatta el József nádorhoz: „Én a' Nádornál már Martz. 9d. magam valék penészes ábrázattal és rekedt hangon. Bémutattam 's általadtam a' Gubern. Consil. Kriebel barátom által írt, 's nekem az általadás végett Galiciából Ujhelybe küldött ajándékot: a' Regnicolaris Bibliotheca számára dolgozott *Historia Hungariae* hatodik kötetét (ab Andrea II. ad Mathiam I.).” (KazLev, 20/4911, Kazinczy – Cserey Miklósnak, Pest, 1828. ápr. 17.) *Palatínus*: József (Habsburg) (1776–1847) főherceg, Magyarország helytartója (1795–1796) és nádora (1796–1847). *Kriebel János* (?–1853): történetíró, halicsi kormányshézi tanácsos, galíciai kerületi kapitány, a Magyar Tudós Társaság (MTA) külföldi tagja (1833). Történeti munkáinak kéziratait az OSZK őrzi.
- (331) [1828. márc. 10.] *Eckstein Ferenc* (1769–1833): a pesti egyetem sebészet- és szülészettanára, a sebészeti klinika vezetője. Eckstein Jánosnak, a sebészet egyetemi tanárának öccse.
- (331) [1828. márc. 12.] *Simó Ferenc* (1801–1869): festő. Székelyudvarhelyen született, Bécsben tanult, majd Budán és később Kolozsvárott festett és tanított. Szentgyörgyi János 1828-as Kazinczy-portréját „igazította” meg.
- (331) [1828. márc. 13.] *a' Prímás*: Rudnay Sándor (1760–1831), esztergomi érsek (1819-től), hercegprímás (1828-tól), főkancellár.
- (331) *Dfominationes, Vestrae sunt tanquam pisces in aequore* (lat.): 'Uraságtok oly sokfélék, mint halak a tengerben'
- (332) *Ego rem non consilio, sed aere etiam meo adjuvabo.* (lat.): 'Én az ügyet nem tanáccsal, hanem tulajdon pénzzel is segítem.'
- (332) *Valde consenuit.* (lat.): 'Nagyon megöregedett.'
- (332) *Bene Gergely*: (a kertészről további adatokat nem találtunk.)
- (332) *Orczy-kert*: a kert területét báró Orczy Lőrinc (I.) vásárolta meg 1783-ban, majd fiai, József és László megbízásából készült el Bernhard Petri tervei alapján 1794 és 1800 között a kert, amelyet aztán Pest városának ajándékoztak. A kertben álló Ludovika Akadémiát (Ludovicea) 1829-ben tervezte Pollack Mihály.
- (332) [1828. márc. 15.] *a' Kir. Tábla palotájában*: a királyi tábla és a szeptemvirátus együtt alkotta a királyi kúriát (a legfelsőbb bíróságot), amelynek a 18. sz. végén emelt pesti épülete a Ferenciek terén, a templommal szemben volt.
- (333) [1828. márc. 18.] *Debreczen, Patak és PÁPA*: a legjelentősebb magyarországi református kollégiumoknak otthont adó városok.
- (333) *Lánczy József* (1763–1841): királyi tanácsos, szeptemvir, Békés vármegyei főispán (1825–1836).

- (333) **Visontai Kovács**: talán Kovács József, aki aligazgató volt a királyi ügyigazgatóságnál (1820-tól), vagy fia, János (1795–1860), aki szintén itt viselt hivatalt.
- (333) [1828. márc. 20.] **Csáky Petronella**, grófnő: Csáky Antal Vince felesége.
- (333) **Homonna** (Zemplén vm.): ma Humenné (SZK).
- (333) **Benyovszky**: talán gróf Benyovszky Zsigmond (1799 k.–1873), a Magyar Tudós Társaság levelező tagja (1832), politikai és gazdasági cikkek szerzője.
- (333) [1828. márc. 22.] **Sátorné**: (további adatokat nem találtunk.)
- (333) [1828. márc. 23., ápr. 13., dec. 26.] **Vay Miklós, II.**, báró (1802–1894): kancellár, főrendiházi elnök, koronaőr. 1825-től Zemplén vármegye aljegyzője, 1827-től alispánja, 1830-ban országgyűlési követe. 1831-ben a koleralázadás idején kormánybiztos. 1831-től Borsod vármegye főispáni helytartója, később főispánja. 1840-től a tiszántúli református egyházkerület főgondnoka. Vay Miklós (I.) fia. Felesége: **Gaimüller (Gaymüller) Katalin**, egy bécsi bankár lánya. Fiuk: **Miklós (III.)** (1828–1886), a Lipót-rend lovagja, a sárospataki kollégium gondnoka, szobrász; és Heinrich János László (1830–?). (→ 69. jegyzetmező)
- (333) [1828. márc. 24.] **convent** (lat.): tanácskozás, egyházi gyűlés.
- (333) **Pándi Pap**: Szabó József (Bártfai) (1794–1837), pándi református lelkész.
- (333) [1828. márc. 29.] **Richter Filep Antal** (19. sz. első fele): bécsi születésű festő, rajzoló, rézmet-sző és litográfus. 1804–1829 között Pesten működött, Kazinczyról 5 képet készített 1828-ban.
- (333) **Somogyi Ferenc** (?–1863): első felesége gróf Bethlen Róza, Bethlen Imre lánya.
- (333) **Bethlen Imre**, gróf (?–1834): királyi kamarás, Küküllő (1811–1817) és Alsó- és Felső-Fejér (1817–1822) vármegyék főispánja. Lánya: Somogyi Ferencné Bethlen Róza.
- (333) [1828. márc. 30.] **Kulcsár István** (1760–1828): tanár, újságíró, szerkesztő. (→ 26. jegyzetmező)
- (333) [1828. ápr. 1.] **Casino**: a pesti Nemzeti Kaszinó, amelyet gróf Széchenyi István 1827-ben alapított a közművelődés és a társasélet fellendítésére. A Mária Dorothea utcai (ma Dorottya u. 5. sz. alatti) Vogel-ház első emeletén működött.
- (333) [1828. ápr. 2.] **Fordítom a' Statútumokat**: Kazinczy az Akadémia alapszabályát fordította le: „A Statútumok fordítását rám bízta az Elölülő (mert az deákul tétetett fel, hogy az Udvar elébe mehessen columnariter két nyelvben).” (KazLev, 20/4908, Kazinczy – Ponori Thewrewk Józsefnek, Pest, 1828. ápr. 6.) **Statútum** (lat.): határozat.
- (333) [1828. ápr. 7.] **Dercsényi János** (eredetileg: Weisz) (1755–1837): Zemplén vármegye főorvosa. Kazinczy húgának, Juliannának a férje, Dercsényi Pál apja. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (333) [1828. ápr. 8.] **Papp József**: a pozsonyi evangélikus főiskolán megalakított nyelvművelő diák-társaság vezetője (1821–1823), a Hadik, majd a Ráday családoknál nevelő.
- (333) [1828. ápr. 10.] **Sartóri Ferenc**, Bécsben működő újságíró, szerkesztő.
- (333) **Conversations Lexicon**: Friedrich Arnold Brockhaus (1772–1823) német könyvkereskedő 1809–1811-ben adta ki először általános lexikonát *Conversations-Lexicon* címen (6 kötet és 2 pótkötet), 1818–1820-ban már az 5. kiadás jelent meg (10 kötet). (Az ún. *Conversations Lexicon*-i pőről: → 88. jegyzetmező.)
- (333) **Domahídi Antal** (?–1839): Szatmár vármegyei aljegyző (1815), számvevő (1825).
- (333) **Pogány József**: (további adatokat nem találtunk.)
- (333) [1828. ápr. 11.] **Réz József Imre** (1756–?): orvos, szemész. A Martinovics-perben halálra ítélték, kegyelmet kapott, de csak 1804-ben szabadult. 1809-ben franciabarátság és felségsértés vádjával egy évre ismét börtönbe került.
- (333) **czukkerli** (ném., rég.): cukkedli, cukor.
- (333) **Dercsényi Pál**, báró (1797–1843): földbirtokos, gazdálkodó. Kazinczy húgának, Juliannának és Dercsényi Jánosnak a fia. 1828-ban 100 arany pályadíjat tűzött ki a magyar mezőgazdaság javítására. 1839-től báró. Felesége: báró Geymüller Henrika. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (333) **Rhédey József**: talán Rhédey Gedeonné fia.
- (333) **Hangyási Dávid** (1773–1828): Pest vármegyei főszolgabíró.
- (333) **Légrádi**: talán Légrádi Imre (1778–1848 után), Bécsben élő irodalompártoló ügyvéd és udvari ügész.

- (333) *consistoriális* (lat.): egyháztanácsos.
- (333) *Berető* (Zemplén vm.): Berettő, ma Bracovce (SZK). Kazinczy András (II.) birtoka volt.
- (333) *Urményi József Ministerné*: Urményi Józsefné Komjáthy Anna (1751 k.–1830), férje 1806–1825 között országbíró volt. (→ 20. jegyzetmező)
- (333) [1828. ápr. 15.] *Teleki Mostoba anyja*: gróf Teleki József (IV.) apjának, gróf Teleki Lászlónak (II.) a második felesége: báró Mészáros Jeanette (Johanna) (1784–1843).
- (333) *Nádornénál*: Mária Dorottya (1797–1855), württembergi hercegnő, József nádor harmadik felesége.
- (333) *Ráday Erzsébet*, grófnő (?–1830): gróf Ráday Pál (II.) és báró Prónay Ágnes („őreg Rádayné”) (1773–1844) lánya. Testvérei: Anna (*Nina*; gróf *Nádasdy Lászlóné*); *László*; *Gedeon* (IV.). Férje: báró *Prónay Albert* (1801–1867), Pest vármegye főispáni helytartója, a Magyar Tudós Társaság igazgatótanácsának tagja (1840), koronaőr, szeptemvir, báró Prónay Lajos vér szerinti és báró Prónay Sándor fogadott fia.
- (333) *Krek* (?–1828): (a festőről további adatokat nem találtunk.)
- (334) [1828. ápr. 16.] *Szentpéteri József* (1781–1862): ötvös, 1818 óta Pesten működő ezüstművész.
- (334) *Huber József* (1777–1828 után): pozsonyi szobrász, dolgozott a bécsi királyi palota és a párizsi Louvre épületének díszítésén is.
- (334) *Múzeum*: a gróf Széchényi Ferenc alapította Nemzeti Múzeum, l. Széchényiana B[ibli]o theca: → 68. jegyzetmező.
- (334) *Zrínyi táblája*: „A’ Hébe’ Kiadója engem szállíta-fel, hogy Zsebkönyve’ számára dolgoznám a’ Szigethi hős Zrínyi Miklós’ Biographiáját; ’s most, midőn ezen Biographia’ íve elhagyá a’ sajtót, közli azt velem, a’ hős’ képével, melly Hébéje’ homloklapja mellé fog tétetni. Bizonyossá téssen, hogy ez azon réz után másolatott, mellyet Gróf Festetics László Rahl által metszete, és hogy Krafft ezt viszi-álta a’ Múzeumnak dolgozott hisztoriai táblára.
- Elrémültem a’ hírre, mert a’ réz Zrínyi Miklóst adja ugyan, de nem a’ ki Szigethnél, hanem a’ ki a’ Krusaneczki erdőben vezett; nem a’ nagy hőst, hanem a’ nagy hős’ unokájának fiját, a’ Bánt, az Aranygyapjast, a’ Poetát. A’ kettőnek kora közt egy egész század teszi a’ különbséget: amaz 1566. hala-el a’ hazáért; ezt 1664. egy vadkan ölte-meg vadászatjában.” (KazLev, 19/4404, Kazinczy – József nádornak, Széphalom, 1824. okt. 10.) Johann Peter Krafft (1780–1856) osztrák festő *Zrínyi kirohanása* (1825) c. munkája tehát a költő gróf *Zrínyi Miklóst* (1620–1664) ábrázolja.
- (334) *Ender, Johann Nepomuk* (1793–1854): osztrák festő. 1818-ban gróf Széchényi Istvánnal dél-európai körutat tett. 1823-ban festette meg gróf *Széchenyi Ferenc* (1754–1820) díszruhás álló portréját (ma: Magyar Nemzeti Múzeumban őrzik). (Széchényi: → 32. jegyzetmező.)
- (334) [1828. ápr. 17.] *Eötvös*: talán: báró Eötvös Ignác (1763–1838), tisztviselő, királyi biztos.
- (334) [1828. ápr. 18.] *Kollár János* (1793–1852): pesti evangélikus lelkész (1819-től), a bécsi egyetem szlavisztika tanára (1849-től).
- (334) [1828. ápr. 19.] *Melczér Lászlóné*: gróf Mailáth Mária. A Pesti Jóltevő Asszonyi Egyesület tagja, gróf Mailáth József lánya, Melczér Mária (Farkasné) anyja.
- (334) *Prónay István*, báró (1828 előtt–?): báró Prónay Simon (1777–1825) és Hirgeist Anna („*Nini*”) (1783–1825) fia.
- (334), (334) [1828. ápr. 21.] *Gosztonyi Miklós* (1796–1857): királyi ügyigazgató (1825-től), udvari tanácsos (1843-tól), főtörvényszéki elnök (1849-től). (Arra nem találtunk adatot, hogy ország-bíró [*lat.: iudex curiae*] lett volna.)
- (334) [1828. ápr. 25.] *Lakos János*, báró (1776–1843): katonatiszt (1835-től tábornok), író, a Magyar Tudós Társaság tiszteletbeli tagja (1832). Kis János barátja.
- (334) [1828. ápr. 27.] *Virág Benedek* (1754–1830): pálos szerzetes, pap, költő, történetíró, tanár. (→ 55. jegyzetmező)
- (334) *A’ NÉGY FUNDÁTOR KINEVEZI A’ DIRECTOROKAT*: a Magyar Tudós Társaság négy alapítója (Széchényi István, Vay Ábrahám, Andrássy György és Károlyi György) az igazgatótanácsot nevezte ki.
- (334) *Nádor*: l. fentebb a 1828. márc. 9-i jegyzetet: *Palatínus*.

- (334) [1828. ápr. 28.] *Huszár Elek*: kapitány, a Pesti Casino könyvtárosa (1832-ig).
- (334) *Belanszky*: (további adatokat nem találtunk.)
- (334) [1828. ápr. 29.] *en face* (fr.): előlről, szemben.
- (334) [1828. ápr. 30.] *Jakab*: talán göncruszkai borkereskedő (a Kraynik család Göncruszskán lakott).
- (334) [1828. máj. 1.] *Zarka*: egy Vas vármegyei nemesi család tagja (?).
- (334) [1828. máj. 2.] *Káposztás-Megyer*: ma Budapest része.
- (334) *Brunek*: (a tisztartóról további adatokat nem találtunk.)
- (334) [1828. máj. 3.] *Gróf Károlyi Istvánné szül. Gróf Dillon Georgina* (?–1827): gróf Dillon Eduard ezredes lánya, 1820-tól volt férjénél.
- (334) *Mericzei Antal*: (a mogyoródi esperesről további adatokat nem találtunk.)
- (334) *Schweitzerey*: (további adatokat nem találtunk.)
- (334) *Vues de Constantinople...* (fr., ang., lat.): 'Konstantinápolyi látképek, Melling által. / Milton Elveszett paradicsoma, Martin által / Egy malom látképe Athén közelében / Egy Apollón-templom látképe Delphoiban / festette Claude Lorraine / metszette J. A. Mauz.' Antoine Ignace *Melling* (1763–1831): francia rézmetsző, utazó. John *Milton* (1608–1674): angol költő említett eposza: *Paradise Lost* (1667; *Elveszett paradicsom*; első magyar fordítója Baróti Szabó Dávid volt). John *Martin* (1789–1854): angol festő és rézmetsző, említett mezzotint modorú rézmetszete: *Paradise Lost* (1824–1827; kiadta Prowett, 1827). *Claude Lorrain* (eredetileg: Claude Gellée) (1600–1682): francia tájképfestő. J. A. *Mauz*: (további adatokat nem találtunk).
- (335) [1828. máj. 4.] *Stanislaus*: Albach József Szaniszló (1795–1853), ferences szerzetes, természettudós, németül alkotó egyházi író, 1825–1838 között Pesten működő népszerű hitszónok.
- (335) *a' Nádor leánya*: Erzsébet (Habsburg) (1821–1903), József nádor lánya.
- (335) [1828. máj. 5.] *Szatbmári Mihály* (?–1828): talán azonos Csokonai barátjával. (→ 75. jegyzetmező)
- (335) [1828. máj. 5., 10.] *Lónyai János, I.* (?–1828): felesége 1827-től gróf *Vay Eulalia* (1812–?), Vay Ábrahám (II.) lánya. Lakhelyük: *Deregyő* (Zemplén vm.): ma Drahňov (SZK).
- (335) [1828. máj. 5.] *Farkas Sándor* (Bölöni) (1795–1842): királyi kormánysszéki fogalmazó, útleíró, a Magyar Tudós Társaság levelező tagja (1834). Kazinczy verset írt hozzá (*Bölöni Farkas Sándor*, 1815 v. 1816) és ő ajánlotta be a Wesselényi családhoz. Wesselényi Miklós barátja. 1830–1832-ben tett amerikai útjáról írt műve: *Utazás Észak-Amerikában* (Kolozsvár, 1834).
- (335) *Kis Sámuel* (1796–1861): evangélikus lelkész, író.
- (335) [1828. máj. 7.] *Róth József* (1779–1831): ügyvéd, csongrádi országgyűlési követ (1826), a pesti egyetem rektora (*lat.*: *rector magnificus*) (1829-től).
- (335) [1828. máj. 8.] *Mibanovics Antal* (1796–1847 után): fiúmei városi tanácsos és országgyűlési követ.
- (335) [1828. máj. 10.] *Köncs*: (a pesti ifjúról további adatokat nem találtunk.)
- (335) [1828. máj. 11.] *Horvát István [...]* *Beszélli mint dechifrózók a' francziák a' Hieroglyph írást*: az utalás részletes kifejtését l. Kazinczynak a *PESTRE*. 1828. c. művében. *Dechifróz* (fr.–ném.): kibetűz. *Hieroglyph* (gör.): hieroglifa.
- (335) [1828. máj. 12.] *Rudas ferdő*: budai gyógyfürdő.
- (335) [1828. máj. 15.] *Beniczky Lajos*: Zólyom vármegyei alispán.
- (335) *Szirmay János*: Sáros vármegyei táblabíró, német nyelvű szonettek szerzője. Kazinczy szonettet írt hozzá: *Szirmay Jánoshoz* (1813). (→ 4.1. Családja/Szirmay)
- (335) *Nepomuk*: Szent János Nepomuk (1340 és 1350 között–1393), keresztény vértanú, Csehország védőszentje, az emléknapja május 16-án van.
- (335) [1828. máj. 17.] *papaver bracteatum* (lat.): murvásmák.
- (335) *Szijjártó Ferenc*: (további adatokat nem találtunk a *körmen*di lakosról.)
- (335) [1828. máj. 18.] *Ambrózy Náni*: (további adatokat nem találtunk.)
- (335) [1828. máj. 21.] *Mocsári András* (1791–1855): borsodi szolgabíró.
- (335) [1828. máj. 22.] *Kacsokovics Károly* (1799–1880): nógrádi jogász, főügyész (1836–1839).
- (335) [1828. máj. 26.] *Bánffy László*, báró (1795–1839): Kraszna vármegye főispánja, az 1839-es országgyűlés ellenzéki tagja.

- (335) *Cleynmann megszólít. Ich bitte.* (ném.): 'kérem'. A lelkész csendre intette Kazinczyt a templomban: „Özvegy Gróf Teleki Józsefnét 's leányát, a' jövendő Rádaynét, a' Reform. Templomban látám az én Cleynmannom predikatiója alatt, kinél én szívem szerint valóbb Papot soha nem hallottam, soha nem ismertem. Az ő vallása az én vallásom, 's csupa lán; kívül pedig nem Pap többé, hanem csak ember. Azonban tavaly a' Communiót osztogatva az asszonyoknak, 's látván hogy én B. Bánffy Lászlóval, a' Wesselényi leány férjével, az első székben Bethlen Gábor felől beszélgetek, rám kiálta: Ich bitte. – Nem tűri a' templomban a' beszélgetést, 's jól teszi.” (KazLev, 21/5017, Kazinczy – Gr. Gyulay Karolinának, [h. é. n.]
- (335) [1828. máj. 27.] *Szirmay Terézia, II.*: 1828. máj. 27-től Ambrózy Lajosné (II.) (NAGYIVÁN tévesen Muslay Izabellát mondja báró Ambrózy Lajos [II.] feleségének).
- (335) *Ambrózy Lajos, II.*, báró (1803–1890): Temes vármegye főszolgabírája, alispánja (1835-től), főispáni helytartója (1845–1848), a soproni kerület helytartósági főnöke (1853–1858). 1838-tól báró. Ambrózy Lajos (I.) fia. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (335) [1828. máj. 28.] *Kubinyi Ferenc* (1796–1874): természettudós, műgyűjtő, liberális politikus, a Magyar Tudós Társaság tiszteleti (1841), majd igazgatósági (1858) tagja. A hazai kulturális élet bőkezű támogatójaként segítette Kisfaludy Károly Aurorájának a megjelenését is. Részt vett a szabadságharcban, emiatt kilenc év várfogságra ítélték. Kubinyi András fia.
- (335) [1828. máj. 29.] *Úza Pál*: talán a Martinovics-perben elítélt egykori barátjára utal Kazinczy, aki 1824-ben meghalt. (→ 60. *jegyzetmező*)
- (335) [1828. máj. 30.] *Szemere Lászlóné (II.)*: Karove Erzsébet, Szemere Bertalan anyja.
- (335) [1828. jún. 3.] *a' Personalis*: Mailáth György (II.), l. fentebb.
- (335) [1828. jún. 6.] *Gyulai Lajos*, gróf (1800–1869): erdélyi naplóíró, ellenzéki politikus, mecénás. 1807–1820 között Döbrentei Gábor volt a nevelője, aki Kazinczy ajánlásával került a Gyulai-házhoz. 1822–1830 között a bécsi erdélyi udvari kancellária tisztviselője, 1834-től több alkalommal erdélyi ellenzéki országgyűlési követ, a pesti főrendi ház tagja. Írásai és fordításai az Erdélyi Múzeumban jelentek meg. Gróf Gyulai Ferenc és Kácsándy Zsuzsanna fia.
- (335) [1828. jún. 6.] *Luby Imre* (1778–1851): koronaügyész (1829–1832).
- (335) *Homonnay Imre* (1784–1852 után): a losonci és rimaszombati református gimnázium tanára, nevelő.
- (335) [1828. jún. 11.] *Bezerédi György* (1779–1863): Vas és Veszprém vármegyék követe, államtanácsos (1805), alnádor, a dunántúli kerületi tábla elnöke (1829-től).
- (335) *Beothy*: Beothy Imre (1744–1830), Bihar vármegyei aljegyző, ítélmester, szeptemvir, udvari tanácsos. Felesége: Nagy Teréz (Felsőbüki).
- (335) *Németh János* (Dömötöri) (?–1829): koronaügyész (1806–1824).
- (335) *Pauer*: (a szobrászról további adatokat nem találtunk.)
- (335) *Kopper*: (a festőről további adatokat nem találtunk.)
- (335) [1828. jún. 12.] *Kis János, II.* (1806–?): Kis János (I.) evangélikus püspök és író fia.
- (336) [1828. jún. 18.] *Bedekovics*: talán Bedekovics Lőrinc (1788–1857), jáász kerületi földmérő.
- (336) [1828. jún. 19.] *Stern Budai Invelir* [?]: (további adatokat nem találtunk.)
- (336) [1828. jún. 23.] *Winter Ignác*: pesti arany- és pecsétvéső (*fr.: graveur*).
- (336) [1828. jún. 27.] *Rosenthál*: (a kereskedőről további adatokat nem találtunk.)
- (336) [1828. jún. 28.] *Juhász*: (további adatokat nem találtunk; lehet, hogy Juhász János, aki 1803-ban pesti egyetemista és Virág Benedek pártfogoltja volt.)
- (336) *Bruchstühl*: (csanádi papról további adatokat nem találtunk.)
- (336) [1828. júl. 1.] *Rákos* (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.): Rákospalota, ma Budapest része.
- (336) [1828. júl. 3.] *Kövesd* (Borsod vm.): Mezőkövesd.
- (336) [1828. júl. 4.] *Aranyos* (Borsod vm.): Bükkaranyos.
- (336) [1828. júl. 5.] *Zsolca* (Borsod vm.): Alsó- vagy Felsőzsolca.
- (336) *Kisfalud* (Zemplén vm.): Bodrogkisfalud.
- (336) [1828. szept. 6.] *Ruszka*: (Abaúj-Torna vm.): Göncruszka. Kazinczy húgának, Kraynik Józsefné Kazinczy Klárának lakhelye.
- (336) [1828. szept. 8.] *Kazinc*: Sajókazinc, ma Kazincbarcika része.
- (336) [1828. szept. 9.] *Jánosi* (Gömör és Kishont vm.): ma Rimavské Janovce (SZK).

- (336) [1828. szept. 10.] *Rimaszombat* (Gömör és Kishont vm.): ma Rimavská Sobota (SZK).
- (336) *Tóth Pápay* János: rimaszombati orvosdoktor, szemorvos és táblabíró. (SZINNYEI szerint: „1827-ben már nem élt; azon év nyarán házát Rimaszombatban elárverezték.”)
- (336) *Sárközy József*: (további adatokat nem találtunk.)
- (336) *Ferenczy*: lakatosmester. Fiai: Ferenczy István, a szobrász (*lat.: statuárius*), és József.
- (336) *Osgyán* (Gömör és Kishont vm.): Osgyán, ma Ožd’any (R).
- (336) [1828. szept. 11.] *Losonc* (Nógrád vm.): ma: Lučenec (SZK).
- (336) *Hugyák* (Nógrád vm.): Hugyag.
- (336) [1828. szept. 12.] *Riba*: (további adatokat nem találtunk.)
- (336) [1828. szept. 13.] *Bata Bálint*: Bata Pál és Rolly Katalin fia.
- (336) *Zrínyi*: pesti fogadó és kávéház, egykori épülete a mai Astoria Szálló helyén állt.
- (336) [1828. szept. 14.] *Zeyk Dániel* (?–1846): királyi táblai ülnök (1804), később marosszéki főkapitány, főkormánybiztos tanácsos (1835-ig), Alsó-Fejér vármegye országgyűlési követe (1837-ben). Felesége Vay Kata, *Vay József* (II.) lánya.
- (336) *Szűcs* István: udvari ágens.
- (336) [1828. szept. 15.] *Manschgó János Thewrewknek fest engem, és B. Mednyánszkyt*: Thewrewk József 1828-as országjáró körútja során több nevezetes személyiség portréját is elkészíttette. Novemberben meglátogatta Manschgóval Kazinczyt széphalmi otthonában, aki ekkor Kazinczy feleségét és lányát is megfestette. (Vö. KazLev, 23/5905, Kazinczy – Szeder Fábiánnak, Széphalom, 1828. nov. 22.) *Thewrewk* József (Ponori) (1793–1870): régiséggyűjtő, író, konzervatív publicista, a Thewrewk-kódex felfedezője, kötetünkben említett gyűjteménye: *Magyar Panteon* (1827; rézmetszetek, arcképek). Johann *Manschgo* (1800–1867): osztrák festő, Kazinczyról és feleségéről portrét festett.
- (337) [1828. szept. 18.] *Tihanyi Tamás* (1750 k.–1834): Pest vármegyei alispán (1784-től), majd a királyi tábla ülnöke és szeptemvir, udvari tanácsos, Tolna vármegye főispánja (1825–1834). Tihanyi Ferenc apja.
- (337) [1828. szept. 21.] *Menlé*: szilvási nevelőnő.
- (337) *Theatrum*: a budai Várszínház (a volt karmelita kolostor).
- (337) [1828. szept. 22.] *Bombárdi*: talán Bombardi Mihály topográfus.
- (337) [1828. szept. 23.] *Peski* János (?–1863 k.): pesti festő, Kazinczyt 1828-ban festette.
- (337) [1828. szept. 25.] *Heinrich Thugut* (1800–?): festő. Az 1820-as évektől dolgozott Pesten és Budán, az 1830-as években Münchenbe költözött. Kazinczyt 1829-ben festette, ez a kép Kisfaludy Károly tulajdonába került. (SZABOLCSI–GALAVICS 1980, 248.)
- (337) *Krisztína-város*: budai városrész.
- (337) *Törökné*: gróf Török Józsefné (II.) Horvát Borbála. (→ 4.1. *Családja/Török*)
- (337) [1828. szept. 27.] *Schöff* (Shoefft) József Károly (1776–1851): pesti oltárképfestő. A terézvárosi Avilai Nagy Szent Teréz plébániatemplomban látható *Avilai Szt. Teréz és Szt. István halála* c. képeit 1828 körül festette.
- (337) [1828. okt. 1.] *Árokszállás* (Jász-Nagykun-Szolnok vm.): Jászárokszállás.
- (337) [1828. okt. 2.] *Kály* (Heves vm.): Kál.
- (337) *Keresztes* (Borsod vm.): Mezőkeresztes.
- (337) [1828. nov. 26.] *Olaszi* (Zemplén vm.): Bodrogolaszi.
- (337) [1828. nov. 28.] *Puky István* (1779–1848): Csokonai egykori közeli barátja, támogatója, gesztelyi gazdálkodó.
- (337) [1828. nov. 29.] *Miatovics* Aurél: miskolci ügyvéd.
- (337) [1828. nov. 30.] *Patay Anna*: (további adatokat nem találtunk.)
- (337) [1828. dec. 1.] *rusz christián* (rég.): orosz (ortodox) keresztény.
- (337) *Petersburg* (ném.): Szentpétervár (Oroszország).
- (337) [1828. dec. 2.] *Ivánszky Antal* (1777–1850): az egri líceum magyar nyelv és irodalom tanára (1808-tól).
- (337) *Az Érseket ma látom először*: Pyrker János László (1772–1847), egri érsek. (→ 88. jegyzetmező)
- (337) *Pálma* Pál (1789–1866): bölcséleti doktor, esperes-plébános, egri irodaigazgató.

- (337) **Makáry** György (1799–1857): egri ügyvéd és líceumi tanár, Heves vármegye táblabírája.
- (337) **Balkay** Pál (eredetileg: Debralkay; 1782–1846): festő. Bécsi tanulmányai után 1808-ban Kazinczy hívására hazajött, 1817-től Egerben tanított rajzot. Kazinczyról és feleségéről portrét festett.
- (338) [1828. dec. 3.] **Földváry** Ferenc (1790–?): Heves vármegyei alispán (1815-től), országgyűlési követ (1825–1826), később királyi táblai ülnök, több színmű fordítója.
- (338) **Rottenstein** József (1777 k.–1833): Heves vármegyei főjegyző (1822-től) és alispán (1828–1833).
- (338) **Durcsák János** (1771–1837): egri paptanár, a csillagvizsgáló őre, kanonok (1812-től).
- (338) **Tulsczyk Ferenc** (1792 k.–1830): bölcséleti doktor, az egri líceum tanára, Heves és Külső-Szolnok vármegyéek táblabírája.
- (338) **Rada**: (a hevesi ügyvédről további adatokat nem találtunk.)
- (338) **Adler**: (a patikusról további adatokat nem találtunk.)
- (338) [1828. dec. 6.] **ingessionális** (lat.): beavatkozási (per).
- (338) **Kárász**: talán Kárász Miklós, Csongrád vármegye alispánja (1820), királyi táblai ülnök és tanácsos (1825), országbírói ítélmester, szeptemvir (1829).
- (338) [1828. dec. 7.] **Jakabfalvy Dánielné Fáy Erzsébet**: (további adatokat nem találtunk.)
- (338) [1828. dec. 9.] **Dolgozom Biographiámat**: a [*Pályám emlékezete II.*]-t írta ekkor Kazinczy (l.: 3.2. Az egyes szövegek adatai és keletkezése, 3.2.4. A [*Pályám emlékezete*] szövegei).
- (338) [1828. dec. 11.] **Barcza**: (a pápai uradalom [*lat.: dominium*] vezetőjéről [*lat.: praefectus*] további adatokat nem találtunk.)
- (338) [1828. dec. 12.] **Mailáth János**, gróf (Muki) (1786–1855): német műveltségű író, konzervatív politikus, Kossuth Lajos Pest vármegyei ellenfele. *Magyarische Sagen und Märchen* (Brünn, 1825) c. művét lefordította Kazinczy: *Mailáth' Regéji. Magyar Regék és Mesélések* (kiadta Kazinczy Gábor, Pest, 1864; a kézirat 1828–1830-ban készült). Kazinczy barátja.
- (338) [1828. dec. 16.] **Taxis**: talán báró Taxis Pál tábornok, aki 1827-ben nyert magyar nemesiséget.
- (338) [1828. dec. 21.] **Beimel** József (1798–?): könyvkereskedő, az első Esztergomban működő nyomda (1822-től) és könyvkötészet (1827-től) tulajdonosa.
- (338) [1828. dec. 23.] **Erdélyi Levelek**: Kazinczy 1816-os erdélyi utazását megörökítő útleírása. Az első részletek 1817–1818-ban a Tudományos Gyűjteményben jelentek meg, de élete végéig folyamatosan dolgozott e művén is.
- (338) [1828. dec. 31.] **Vulpéné**: (további adatokat nem találtunk.)
- (338) [1828. dec. 31., 1829. jan. 13.] **Dombyné**: Domby Mártonné Mészáros Zsuzsanna. Férje: **Domby Márton** (1778–1864): ügyvéd, Csokonai iskolatársa, barátja, munkáinak kiadója és életrajzírója (*Csokonay V. Mihály élete 's Némely még eddig ki nem adott munkái*, Pest, 1817).
- (338) [1828. dec. 31.] **Elvégzém Sallustot**: Kazinczy Caius Sallustius Crispus (i. e. 86 k.–i. e. 35 k.) római történetíró művének fordítását fejezte be. Erre vonatkozik a [*Pályám emlékezete II.*] utalása is, miszerint „utolszor itt Pesten 1828. Decemberben” dolgozta át. Ám a jelen napló további átdolgozásokról tudósít: 1829. aug. 10.: „Elvégzem Sallustot.” 1829. nov. 2.: „Ujra fordítom Szallusztot.” 1830. jún. 9. „Elvégezem Szallusznak most dolgozott fordítását.” (Sallustius: → 71. jegyzetmező.)
- (338) [1829. jan. 2.] **Jakabfalvi András**: abaúji táblabíró. Unokatestvére és felesége (1829-től) **Csoma Zsanet** (Johanna).
- (338) [1829. jan. 10.] **Drescher** Frigyes: budai cenzor az 1820–30-as években.
- (338) [1829. jan. 11.] **A' Carlsbádi vers kész**: Jean de Carro (1770–1857) svájci származású karlsbadi orvosdoktor Bohuslas Hasistejnský z Lobkovic (1460 v. 1461–1510) *In thermas Caroli* c. versét fordította le 22 nyelvre és adta ki az *Ode latine sur Carlsbad...* c. polyglott kötetben (Prága, 1829). Magyarra Kazinczy és Szemere Pál fordította le. Kazinczy munkáját Vörösmarty küldte el Carrónak, aki 1829. máj. 29-i levelében köszönte meg a fordítónak. Kazinczy magyarátsa a Felső Magyar-Országi Minervában is megjelent: *A Carlsbadi feredőben* (1830).
- (338) [1829. jan. 12.] **Csománé**: Csoma Zsigmondné (1828-ban már özvegy), Szilasy Terézia, Szilasy József lánya, Ferenc (II.) és Mária (Péli Andrásné) testvére.

- (338) *Párizsi úca*: egykori pesti belvárosi utca a mai Párizsi-udvar helyén.
- (338) [1829. jan. 16.] *Nagy Bence* (Benedek; Felsőbüki) (1790 k.–1835): kamarás, kancelláriai titkár.
- (338) [1829. jan. 18.] *Patay Pálné Pogány Zsuzsanna* (1783–?): apja: *Pogány Lajos (I.)* (?–1793), Máramaros vármegyei alispán, Bereg vármegyei adminisztrátor (II. József alatt), referendárus, a miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Testvére: Pogány Lajos (II.).
- (338) [1829. jan. 19.] *Péli, Péliné*: (Péli) Nagy András (?–1830) és felesége (Péli) Nagy Andrásné Szilassy Mária, aki Szilassy József lánya, Ferenc (II.) és Terézia (Csoma Zsigmondné) testvére.
- (339) [1829. febr. 2.] *Hosszufalusi Ignác*: (a *nyírábrányi* birtokosról további adatokat nem találtunk.)
- (339) [1829. febr. 4.] *Steinlein*: talán a bajor származású gróf Steinlen János Ede, aki 1827-ben nyert honfűsítést.
- (339) [1829. febr. 5.] *Wagenfallné*: (?–1829).
- (339) [1829. febr. 5., márc. 22.] *Csoma Biri* (Borbála, Borcsa; *Fáy Józsefné*, majd 1829-től Szemere Pál második felesége) (1793–1858): *Fáy Joanna* és *Albert (Berci)* anyja.
- (339) [1829. febr. 10.] *a' Pápa*: XII. Leo (eredetileg Annibale della Genga) (1760–1829), 1823-tól pápa. 1829. febr. 10-én halt meg.
- (339) [1829. febr. 13.] *Gyürky*: talán Gyürky Pál (II.) kamarás, Krassó vármegyei főispáni helytartó.
- (339) *Ibrányi Antal*: Ibrányi Károly fia, Ibrányi Farkas unokatestvére.
- (339) [1829. febr. 16.] *Gorove*: talán Gorove László (1780–1839), író, a Magyar Tudós Társaság levelező tagja (1835).
- (339) [1829. febr. 20.] *Canning*, George (1770–1827): angol politikus. Küzdött a Szent Szövetség ellen és a dél-amerikai spanyol gyarmatok függetlenségéért. Emlékére a franciák emlékpénzt (fr.: *medaill*) adtak ki 1828-ban.
- (339) *Liberté civile et religieuse dans l'Univers* (fr.): 'polgári és vallási szabadság a világban'.
- (339) *à la Concorde des peuples* (fr.): 'a népek egyetértésére'.
- (339) [1829. márc. 6.] *Horvát István éjjelkor megyen el tőlem. Beszélli a' Gróf Apponyi Magyar tánczát Párizsban.*: Kazinczy még aznap éjjel megírta a történetet egyik levelezőpartnerének: „Elüté az éjjeli 12 órát, de holnap reggel indulván a' posta, nem fekszem-le addig, még a' Méltós. Urnak is el nem beszéltem, mely bált ada ezen a' farsangon Gróf Aponyi követünk Párizsban. Kicsinálá vendégeivel, hogy férfiak, asszonyok, fijaik és leányik ezen bála magyarba öltözve jelenjenek meg. A' férfiak mind Atilla dolmányban, hozzá illő mentével és topánkásan; az asszonyok vállban, kötővel, pártával. Minden úr és assz. mellett egy egy apród kezében tartván egy hosszú pálczát, 's azon urának, asszonyának czimere. Táncz csak magyar, Muzsika csak Magyar, Bihari és Lavotta után, 's a' Veszprémi kótákból. A' dolog hihetetlen lármát csinála Párizsban, 's az Udvar azt kíváná Aponyitól, hogy repetáltassa az Udvarnál. Ezt a' követségnek egy tiszte írá a' Párizsból kevés holnap előtt haza jött Tessediknek, nekem pedig Bthecár, Horvát István, ki épen most megyen el tőlem. A' levél a' Tud. Gyűjt. lesz nyomtatva.” (KazLev, 23/5912, Kazinczy – ifj. Vay Miklósnak, Pest, 1829. márc. 6.; l. még: KazLev, 21/4969, Kazinczy – Fáy Andrásnak, [K. és h. n.]). Fekete Gáspár említett cikke: *Magyar Táncz Párizsban, 1829. Februárius' 9dikén* (Tudományos Gyűjtemény, 1829/2, 114; e cikket részben kivágta, részben javítva kimásolta Kazinczy, l. MTAKK K 624, 61a–67b.) Gróf *Apponyi Antal* (1782–1852): politikus, 1825-től haláláig párizsi követ.
- (339) [1829. márc. 7.] *Militz Fanny* (1811 k.–?): pesti táncosnő.
- (339) [1829. márc. 10.] *Mise pro felici electione Papae*: 'mise a szerencsés pápaválasztásért'.
- (339) *novo exemplo* (lat.): 'új példaként.'
- (339) [1829. márc. 15.] *Mikos Ferenc*, báró (?–1829): királyi tanácsos és királyi táblai bíró. Öngyilkos lett.
- (340) [1829. márc. 21.] *Szlávy János* (1772–1840): a Martinovics-per egyik elítéltje, 1803 januárjában szabadult. (→ 61. jegyzetmező)
- (340) [1829. márc. 22.] *Polyák*: (további adatokat nem találtunk.)

- (340) *Szepesi*: (az államtanácsosról további adatokat nem találtunk.)
- (340) *Erdélyiné*: Erdélyi Jánosné; férje a Károlyi grófok jószágigazgatója.
- (340) *Uhlmann* [és: lánya, ill. feleségének rokonai]: vélhetően egy zsidó család tagjai, akik 1828-ban Bihar vármegyében magyar nemességet kaptak.
- (340) [1829. márc. 29.] *Tóbi Mihály* (Boros): péceli református lelkész (1809–1845).
- (340) [1829. ápr. 8.] *Bolla Márton* (1751–1831): történetíró, piarista tanár, 1809-től a kegyesrendiek magyarországi tartományi főnöke (*lat.*: *provinciális*).
- (340) *Aigel Glycérius*: kegyesrendi szerzetes, a szerzet egyik tanácsosa (1823-tól).
- (340) *Kertész*: (további adatokat nem találtunk.)
- (340) *grand inquisítore* (sp.): 'nagy inkvizítor'.
- (340) *Fáy Berczi*: Fáy Albert (1816–?), Fáy Joanna testvére, Fáy József és Csoma Borbála fia, Szemere Pál mostohaafia.
- (340) *Ambrózy Lajos, I.* (1778–1830): Nógrád vármegye alispánja (1806–1817), királyi kamarás, helytartósági tanácsos (*lat.*: *l[o]c[um]t[enentia]lis consil[iarius]*). Gyermekai István, Lajos (II.), György és Johanna.
- (340) *Majthényi Antal*, báró (?–1861 után): Hont vármegye alispánja és konzervatív országgyűlési köve (1825-től). Majthényi László (I.) fia, László (II.) apja.
- (340) *Kalchbrenner* (János) József (1776–1834): pest-budai evangélikus lelkész (1819-től).
- (340) *Majthényi László, I.* (?–1825): Hont vármegyei alispán, helytartói tanácsos, államtanácsos (1805). Majthényi Antal apja.
- (340) [1829. ápr. 10.] *Ráday kriptája*: Pécelen a református és a katolikus temetőben is van Ráday-kripta.
- (340) *Ráday Gedeon, IV.*, gróf (1806–1873): Nógrád vármegye főispánja. Ráday Pál (II.) és báró Prónay Ágnes („*öreg Rádayné*”) fia, Pál (III.) apja. Testvérei: Anna (*Nina*); gróf *Nádasdy Lászlóné*), László és báró *Erzsébet* (báró *Prónay Albertné*).
- (340) *Récsey*: talán Récsey Ádám (1775–1852), ezredes, testőrkapitány, 1813-tól báró. 1848-ban az udvar magyar miniszterelnöknek nevezte ki.
- (340) *Fáy Mózes*: *Fáy György (I.)* apja, György (II.) nagyapja.
- (340) *Ottlik Sándor*: felesége: *Onodi Theresia*, Onodi Zsigmond lánya; gyermekük: Ottlik Géza.
- (340) [1829. ápr. 13.] *Vázsonyi Károly*: (a nevelőről [*lat.*: *praeceptor*] további adatokat nem találtunk.)
- (340) [1829. ápr. 14.] *Högyészai Julienak orvosságot küldök ki*: fennmaradt Kazinczy levele, amelyet az orvossághoz mellékel: „Az orvosságot magam csináltatám meg a’ Kígyó-útczai Patikában, ’s küldöm azt a’ Recepttel és a’ nekem ott visszaadott 5 krral. Bár ez a’ Tekint. Asszony szenvedésein enyhíthessen; bár az az örömem lehetne hogy mondhassam: eszköz voltam egy ily tiszteletes Asszonyság’ ’s két szép és jó gyermek’ anyja ’s nevelője egésségének helyre állításában.” (KazLev, 21/4994, Kazinczy – Högyészai Juliannának, Pesten, 1829. ápr. 14.) (*Högyészai Julie, I.*, péceli lakosról és *Julie (II.)* és *Magdaléna* [Lilla] lányairól további adatokat nem találtunk.) *Vulgo* (*lat.*): általánosan (használt név).
- (340) [1829. ápr. 15.] *Mad. Schröder*: pesti színésznő, talán Schröder Károly (pozsonyi) német színész felesége.
- (340) [1829. ápr. 19.] *communicál* (*lat.*): úrvacsorát vesz.
- (340) *Humboldt*, Alexander von (1769–1859): német természettudós, útleíró, Wilhelm von Humboldt filozófus és író testvére. Európai és amerikai útjai után 1829-ben uráli expedícióra indult, melyhez csatlakozott *Bese János* (l. fentebb) is.
- (340) [1829. ápr. 24.] *Grassalkovics képe*: (nem találtunk további adatot arra, hogy melyik Grassalkovich képét kapta meg Kazinczy; l. alább az 1829. júl. 22-i jegyzetet.)
- (340) [1829. ápr. 27.] *Blaskó Marie*: (nem találtunk további adatokat.)
- (341) [1829. ápr. 28.] *Garzó Mihály*: kecskeméti exhadnagy, műfordító. Említett fordítása: *Publius Ovidius Názó Általváltoztatásokról írott munkájának magyar fordításából, példányúl. Első könyv. Fohászkodás.* (in: Szépliteraturai Ajándék, 1823; Hasznos Mulatságok, 1823/I, 46. sz.)

- (Arról, hogy „13 darabját fordítá Koczebűnek” nem találtunk adatot.) *Göthe*: Johann Wolfgang von Goethe (1749–1832), német költő, író, drámaszerző.
- (341) [1829. máj. 1.] *Gróf Nádasdy Lászlóné (szül. Ráday Nina)* (Anna) (1794–1841): Ráday Pál (II.) és báró Prónay Ágnes („öreg Rádayné”) lánya. Testvérei: *László*, *Gedeon (IV.)* és báró *Erzsébet* (báró *Prónay Albertné*).
- (341) [1829. máj. 2.] *Fatovics István*: táblabíró, költő, Vitkovics Mihály barátja.
- (341) *jurium director* (lat.): jogügyi igazgató.
- (341) *Ráday Pál, I.* (1677–1733): a Rákóczi-szabadságharc vezető diplomatája, gróf Ráday Gedeon (I.) apja. (→ 12. jegyzetmező)
- (341) [1829. máj. 3.] *Ferenczy József* (1797–1873): református lelkész, teológiai doktor. Sárospatakon és Utrechtben tanult, 1830-tól sárospataki lelkész, 1836-tól kassai lelkész és egyházmegyei esperes. Ferenczy István testvére. Említett, Wekey Károly temetésén mondott beszéde nyomtatásban: *Halotti beszéd az időnek helyes használásáról, melyet... Vékey Károly... Zemplénmegyei tiszteleti alügyészének... utolsó tisztességére a s.-a.-ujhelyi helv. vallást követők templomában 1830. nov. 14. tartott.* (Sárospatak, 1830.)
- (341) [1829. máj. 4.] *Farkasné*: Farkas Antalné Melczer Mária, Melczer László és Mailáth Mária lánya.
- (341) *Paziai Mihály* (1802–?): német anyanyelvű pesti ügyvéd, költő, fordító.
- (341) *Tretter* (Járy) György (1804–1875): pesti ügyvéd, főbíró és országgyűlési követ (1843/44), udvari tanácsos.
- (341) [1829. máj. 10.] *Rogendorff kapu*: a budai Vár egyik kapuja.
- (341) [1829. máj. 13.] *Brunszvik Teréz*, grófnő (1775–1861): az első nőegylet és óvoda alapítója (Angyalkert, 1828). Gróf Brunszvik Antal unokája.
- (341) *a' Palatinus kertjében*: a Városligetben, amelynek alapjait József nádor vetette meg.
- (341) *cytízus* (lat.): aranyeső.
- (341) *cercis siliquastrum* (lat.): közönséges júdásfa.
- (341) [1829. máj. 15.] *illuminál* (lat.): kivilágít.
- (341) *raketli* (ol.–ném.): rakéta, tűzijáték.
- (341) [1829. máj. 17.] *a' Franciscánus*: Albach József Szaniszló (1795–1853), ferences szerzetes, természettudós, németül alkotó egyházi író, 1825–1838 között Pesten működő népszerű hit-szónok.
- (341) *exhortator* (lat.): hitszónok. (*Poppolt* l. fentebb.)
- (341) [1829. máj. 19.] *Lovász*: talán Lovász Imre, Arad vármegyei alispán (1801) és királyi tanácsos (1825). Lovász Zsigmond testvére.
- (341) *Gyurkovics* György (1780–1848): könyv- és kéziratgyűjtő, a Magyar Tudós Társaság levelező tagja (1832), Pozsony városának tanácsosa (1818), törvényszéki ülnöke (1823) és országgyűlési képviselője (1825, 1830, 1832 és 1839).
- (341) [1829. máj. 20.] *Wekey Károly* (1781 v. 1801–1830): Zemplén vármegye alügyésze. Wekey Ferenc fia.
- (341) [1829. máj. 22.] *Fortuna*: fogadó a budai Várban.
- (341) *Matolay* Gábor (1775–1855): Zemplén vármegyei ügyvéd, táblabíró, ellenzéki politikus.
- (341) [1829. máj. 23.] *Berta Antal*: (további adatokat nem találtunk.)
- (341) *Bacsó Bálint* (1786–1854): debreceni gyógyszerész, orvos, sebész és állatorvos.
- (341) *Németh Lajos*: (további adatokat nem találtunk.)
- (341) [1829. máj. 24.] *Széchi György*: (a péceli ügyvédről további adatokat nem találtunk.)
- (341) *Fáy Zseni*: (további adatokat nem találtunk.)
- (341) [1829. máj. 25.] *Prónay Máli* (Amália), bárónő, báró Prónay Simon és Hirgeist Anna (*Nini*) lánya. Említett testvérei: *Prónay Sarolta* és Almásy Józsefné (III.) *Prónay Tóni* (Antónia) (1810–1868).
- (341) *Elisabethínák*: az Erzsébet-apácarend tagjai.
- (341) *Almásy József, II.*, gróf (1773–1858), királyi táblai ülnök, szeptemvir, gömöri főispán (1825–1838). Első felesége Kohanyecz Fruzsina (1781–1833), Kohanyecz miskolci kereskedő lánya

- (→ 70. jegyzetmező). *Fia*: gróf Almásy József (III.) (1802–1881), Heves vármegyei főszolgabíró, báró Prónay Antónia férje (1829-től).
- (341) [1829. máj. 27.] *miniatur* (fr.): aprólékosan kidolgozott kis festmény.
- (342) [1829. máj. 28.] *Teleki Józsefné, II.*, grófné: gróf Teleki Zsófia. Gróf Teleki József (III.) testvére. Férje: gróf Teleki József (II.) (1777–1817) főkormánybiztos tanácsos. Lánya: gróf *Teleki Borbála* (gróf Ráday Gedeonné [IV.], 1829-től) (1811–1841).
- (342) [1829. máj. 29.] *Szerencsy István* (?–1850): Ung vármegyei főjegyző (1825–1827), helytartósági titkár (*lat.: palatin[us]i secretarius*), királyi táblai ülnök (1830-tól).
- (342) *Grosschmid* Antal (1782–?): tarcali birtokos, arcképfestő. Bécsben tanult, 1810-es években Tarcál környékén működött. Újradolgozta Kazinczy feleségének portróját.
- (342) *Lónyai Ída* (1829–?): Lónyai Gábor (II.) lánya.
- (342) *Wohlfarth*: (a papról további adatokat nem találtunk.)

88. jegyzetmező: 1829–1831. Széphalom és környéke

83. [Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.] (342–364)

Kazinczy 1829. jún. 1-jén hazaindult Pestről. Kazinczy széphalmi tartózkodását 1831. febr. elejéig csak a pereit, a gazdasági teendőit, a megyegyűlések, ill. az egri utazásai miatt szakította meg. 1829. jún. 15-én Kazinczy adósságai miatt végrehajtás alá került a széphalmi birtok. 1830. júl.-ban Kazinczyt Bereg vármegye táblabírájává választották. 1830-ban többszöri átdolgozás után megjelent *Emilia Galotti* c. fordítása Lessingtől (Bajza kiadásában, amit Kazinczy nem fogadott el sajátjának), és lefordította Pyrker János László egri érsek *Perlen der heiligen Vorzeit* c. művét: *A szent hajdan gyöngyei* (Buda, 1830; ez a fordítás lett az ún. Pyrker-pör tárgya: → 89. jegyzetmező). (A kázméri perről: → 87. jegyzetmező.)

Conversations-Lexicon-i pör (1830)

Wigand Ottó pesti könyvkereskedő a sikeres német általános lexikon, a *Conversations-Lexicon* mintájára készült egy magyar lexikont megjelentetni. Az előkészítéssel és szerkesztéssel Döbrentei Gábort bízta meg. A kiadói felhívás kapcsán Fenyéri Gyula több ponton is megkérdőjelezte a vállalkozást egy Tudományos Gyűjteményben megjelent írásában. A nyilvános vitát Döbrentei Wigand neve alatt adott fölényeskedő és öndicsérő válasza szította fel. Viszontválaszként megjelent Fenyéri röpirata: *Egy szó Döbrenteyhez* (Kassa); Bajza József cikke: *Figyelmeztetés pesti magyar könyvtáros Wigand Ottó Tudományi s Mesterségi Közönséges Tárára* (Felső Magyar-Országi Minerva; Tudományos Gyűjtemény; különlenyomat); továbbá Bugát Pál több bírálata a minta-szócikkról (Tudományos Gyűjtemény). Döbrentei újabb válasza: *Ki a szerkesztője a Conversations-Lexikon magyar kiadásának?* Erre Bajza röpirata: *Válasz Döbrentey Gábornak a Conversations-Lexikon ügyében* (Székesfehérvár). Döbrentei kérésére és védelmében ekkor gróf Dessewffy József is becsatlott a Bajzáék elleni vitába: *Az országszerte ösmeretes fiatal tudós Zajbaj úrhoz* (különlenyomat). Bajza válasza: *Észrevételek a Conversations-Lexikoni pörhöz Gr. Dessewffy József ellen* (Székesfehérvár, toldalék a Kritikai Lapokhoz, 1830). Kazinczy a vita kezdetén leveleiben Bajzáék mellett és Döbrentei ellen állt ki, de a személyeskedővé vált tollharc végén a pannonhalmi útleírásában már Bajza élehangú kritikája ellen, és barátja, Dessewffy mellett szólalt fel (KAZINCZY, *Pannonhalmára* 1831). Bajzának a *Pannonhalmi útra* adott válasza, a *Nyilatkozás Kazinczy' vádjaira* c. cikke már Kazinczy halála után jelent meg a Kritikai Lapokban. A viszályhoz a rossz előkészületek, az elhibázott kiadói felhívás, a mutatóvancikk tartalmi-stiláris hibái, továbbá az ellentétes üzleti és személyes érdekek vezettek (Vörösmarty, Toldy és Bajza mellőzése), de a vita végső soron a társadalmi rangtól és tekintélytől független, színvonalas kritika érdekében folyt. Az első egyetemes magyar lexikon végül *Közhasznú Észmeretek Tára* címen jelent meg Döbrentei szerkesztésében (12 kötet, Pest, 1831–1834).

Háttér – 1829.

Az év folyamán megalakult Bécsben az Első Dunagőzhajózási Társaság.

1830.

Jan. 2-án megindult Pethe Ferenc szerkesztésében a Nemzeti Társalkodó (az Erdélyi Híradó melléklapja, 1844-ig). **Jan. 28-án** megjelent Pesten gróf Széchenyi István *Hitel* című munkája. **Jún. 11-én** Széchenyi ösztönzésére megalakult Pesten az Állattenyésztő Társaság (az Országos Magyar Gazdasági Egyesület elődje). **Júl. 28-án** a párizsi forradalom megdöntötte X. Károly francia király hatalmát, utóda Lajos Fülöp orléans-i herceg lett. **Szept. 14-én** megnyílt a pozsonyi országgyűlés, amelyen a magyar nyelv ügyében javaslatot dolgoztak ki. **Szept. 28-án** megkoronázták I. Ferenc fiát, V. Ferdinándot. **Okt. 14-én** Belgium független állam lett. **Nov. 17-én** a Magyar Tudós Társaság (MTA) gróf Cziráky Antal elnöklete alatt Pozsonyban megtartotta alakuló ülését, a társaság elnöke gróf Teleki József, helyettese gróf Széchenyi István lett. **Nov. 29-én** lengyel nemzeti felkelés tört ki I. Miklós cár ellen (a vármegyék a lengyel felkelés védelmére szólították fel a királyt). **Dec. 20-án** a király szentesítette az országgyűlési törvényeket, köztük azt, hogy a helytartótanács ezen túl magyarul levelezzen a törvényhatóságokkal és hogy a királyi kúria magyarul hozza ítéleteit. **Dec. 28-án** az ország északkeleti határát lezárták a Galícia felől fenyegető kolera miatt.

A Kazinczy és Török család említett tagjai:

Sophie: gróf Török Sophie Antonia (1780–1842), Kazinczy felesége, gróf Török Lajos lánya.

Zseni: Kazinczy Eugenia (1807–1903), Kazinczy lánya.

Thalie: Kazinczy Thalia (1809–1863), Kazinczy lánya.

Emil: Kazinczy Emil (1811–1890), Kazinczy fia.

Antonin: Kazinczy Antonin (1813–1879 v. 1885), Kazinczy fia.

Fizsi: Kazinczy Iphigénie (II.) (1817–1890): Kazinczy lánya, Iphigénie néven a második.

Bálint: Kazinczy Bálint (1818–1883), Kazinczy fia.

Lajos: Kazinczy Lajos (1820–1849), Kazinczy fia.

Kazinczy Honoráta (Kárner Lászlóné) (1769–?): Kazinczy András (II.) lánya.

Kazinczy Klára (Kraynik Józsefné [I.]) (1766–?): Kazinczy húga. Említett gyermekei: Hericz Józsefné (II.) *Kraynik Klára; Kraynik Pál; Kraynik József* (II.): Abaúj vármegyei főszolgabíró, majd alispán (1829), felesége *Irinyi Johanna*.

Kazinczy Józsefné (II.): Ragályi Mária Magdolna (1778–1839), Ragályi József (I.) (1733–1804) Borsod vármegyei alispán lánya, Kazinczy testvérének, Józsefnek (II.) a felesége. Gyermekei: Máli, József (III.), Laci (II.).

Kazinczy Máli; Mália (Amália; Gencsy Pálné) (1806–?), Kazinczy testvérének, Józsefnek (II.) a lánya.

Kazinczy József, III. (1803–1852): Kazinczy testvérének, Józsefnek (II.) a fia, *Bay Cecilia* férje.

Laci: Kazinczy László (II.) (1810–1841), Kazinczy testvérének, Józsefnek (II.) a fia.

Kazinczy András, III. (1803–?): Kazinczy unokatestvérének, Istvánnak fia.

Kazinczy Mária; Mici (1808–1832): Kazinczy István és Józsa Mária lánya. Férje: *Turánszki Kálmán*.

Kazinczy Ottilia; Tili (Lónyai Gáborné [II.]) (1810–1883): Kazinczy István és Józsa Mária lánya.

Férje 1828-tól: *Lónyai Gábor* (II.) (1805–1885), Zemplén vármegye szolgabírája (1827–1830).
(→ 87. jegyzetmező)

ipam: gróf Török Lajos (1748–1810): Kazinczy egykori felettese és apósa.

D'Ellevauxné; Delvóné; gróf Török *Marie* Susie (1783–?): Kazinczy sógornője, gróf Török Lajos lánya. Férje: *D'Ellevaux János*.

Pepi: gróf Török József (III.) (1777–1830), Kazinczy *sógora*, gróf Török Lajos fia. *Felesége:* báró Vécsey Mária („*Pepiné*”; gróf *Török Józsefné*), Vécsey Miklós (I.) Szatmár vármegyei főispán lánya. Említett gyermekei: *Bálint* (1806–1882), *Muki* (Nepomucénus, korábban: Napoleon: *Török Napi*) (1810–1898).

(→ 4.1. Családja/Bossányi, Török és Kazinczy)

- (342) [1829. jún. 1.] *Bártfay Lászlóné*: Mauks Jozefína, korábban Gosztonyi Istvánné.
- (342) *Klobusiczky Matilde* (gróf Sztáray Ferdinándné) (?–1845): Klobusiczky József lánya, akit a Bártfay házaspár örökbe fogadott.
- (342) *Wékey Károly* (1781 v. 1801–1830): Zemplén vármegye alügyésze. Wékey Ferenc fia.
- (342) [1829. jún. 2.] *Kövesd* (Borsod vm.): Mezőkövesd.
- (342) *Balásbázi János* (1797–1857): mezőgazdasági szakíró, ügyvéd. (→ 87. jegyzetmező)
- (342) [1829. jún. 3.] *Liszka* (Zemplén vm.): Olaszliszka.
- (342) [1829. jún. 8.] *Eperjesre. Hollóbáza. Exequenst kérni.*: Kazinczy a sógora, gróf Török József (III.) ellen megnyert per után kért végrehajtót (*lat.*: *exequens*) az eperjesi kerületi táblától: „Június’ 9dikén már Eperjesen voltam, melly hozzám másfél napnyira fekszik. Felküldvén a’ Septemvirátus’ Sententiáját, Láczy Assessor, a’ Septemvir testvérét kértem tőle Exequensemek. Nem őt adá hanem Zmeskált; ez pedig kimondá Prokátoromnak, hogy Auguszthus előtt nem jöhet. Kértem a’ Praesest, gondolja meg melly nyomorúságokba hozza a’ Sógorom meggyőzhetetlen macacssága, hogy hét gyermekem éhezik, hogy 19 eszt. olta feleségem egy fillért sem von, hogy ostromoltatom hitelezőimtől ’s Junius 15d. exequálnak egy adósságomért. Azt mondá hogy ő Zmeskált vissza nem hívhatja, ’s hogy mi különbség van a’ közt, ha nem Aug. elsőjén, hanem Júl. 31d. lesz a’ Kázméri Executio? Azt mondtam neki az okosság által tanácslott kémmélssel, hogy egy elgyötrött embernek az ő tréfája keserű. – Eljövök Eperjesről, ’s nem nyertem semmit.
- Zmeskál most önként monda le functiójáról, ’s én 13dikban másodszor Eperjestt valék, ’s megkapám Láczyt. De annak csak a’ Terminus utolsó napján adák ki a’ pert. Így az Executio Július 27dikére halasztatott. Ha a’ Praeses ötöt küldé vala ki, midőn Pesti levelemet vette, insinuáltathatott volna az, ’s most már executióm állana a’ Sógorom ellen.
- Engem itt mindenemmel, házammal, embereimmel, földjeimmel, rétjeimmel és ingó ’s ingatlan holmimmal exequálnak, ’s most mind azt arendában bírom, míg az Isten rá segél, hogy a’ pénzt letehetem. Ezt köszönhetem a’ Sógorom istentelenségének.
- Mit mond Sógoromnak a’ lelki isméret ha meghallja hogy e’ gyalázon is által kelle esnem? Rossz ember nem tudja mi a’ lelkiisméret. Azonban most azt hirdeti hogy ő Amicát keresett mindég, én nem akartam. Ezt a’ per meghazudtolja, azt bizonyítván, hogy én kétszer kértem Amicát a’ perben is; ő pedig azt vitatá, hogy leánytestvéreinek semmi jusok, ’s ajánlott Amicámat el nem fogadta.” (KazLev, 21/5012, Kazinczy – Guzmics Izidornak, 1829. júl. 7. Vö. még: uott, 23/5914, Kazinczy – Fáy Andrásnak, Széphalom, 1829. jún. 20.) (A kázméri perről: → 87. jegyzetmező.)
- (342) [1829. jún. 9.] *bérmálás*: megerősítés; a katolikus egyház hét szentsége közül a második (Kazinczy felesége és lányai katolikusok voltak).
- (342) [1829. jún. 10.] *anniversarium* (*lat.*): évforduló.
- (342) [1829. jún. 11.] *a’ Praesennél*: az eperjesi kerületi tábla elnökénél.
- (342) *Lemesány* (Sáros vm.): Lemes, ma Lemešany (SZK).
- (342) [1829. jún. 12.] *Szkáros* (Gömör és Kishont vm.): ma Skerešovo (SZK).
- (342) [1829. jún. 13., 1830. márc. 6.] *Vay Miklós, II.*, báró (1802–1894): kancellár, főrendiházi elnök, koronaőr. 1825-től Zemplén vármegye aljegyzője, 1827-től alispánja, 1830-ban országgyűlési követe. 1831-ben a koleralázadás idején kormánybiztos. 1831-től Borsod vármegye főispáni helytartója, később főispánja. Felesége: *Gaymiller (Gaimüller) Katalin*, egy bécsi bankár lánya. Fiuk: Miklós (III.) (1828–1886) és *Heinrich János László* (1830–?). (→ 69. jegyzetmező)
- (342) [1829. jún. 15.] *Kolozsi (Kolosi) István* (1794–1840): tiszáninneni kerületi tábla bírása.
- (342) *Broskó József* (?–1831): ügyvéd, Kazinczy hitelezője. A kolera lázadásakor gyilkolták meg feleségével és egyik fiával együtt.
- (342) *Urbán (Orbán) István*: ügyvéd, debreceni tanácsos (1816).
- (342) *Executio itt*: Kazinczy adósságai miatt, tehát a kázméri pertől függetlenül történt végrehajtás (*lat.*: *executio*) a széphalmi birtokon (l. az 1829. jún. 8-ánál idézett levelet).
- (342) [1829. jún. 24.] *Rombauer János* (1782–1849): festő. Szentpéterváron, majd Eperjesen működött, 1825-ben Kazinczyt is festette.

- (342) **Toldy Ferenc** (eredetileg: *Schedel*) (1805–1875): irodalomtörténész, kritikus, orvos. (→ 87. jegyzetmező)
- (342) **gradual** (lat.): tudományos fokozatot ad.
- (342) **Lánczy Ferenc**: a királyi tábla bírójaként a kázméri per ítéletének végrehajtója (l. az 1829. jún. 8-ánál idézett levelet).
- (342) [1829. jún. 30.] **Toldy [...] Déákul és magyarul disputál**: „A’ mai postával érkezett hírek szerint az én Schédelem (Toldy) Jún. 26d. szemorvosnak esküdött fel, Június 30d. Med. Drnak, ’s az utóbbik nagy deákul is, magyarul is disputála, a’ mi példa nélkül volt eddig.” (KazLev, 21/5012, Kazinczy – Guzmics Izidornak, 1829. júl. 7.)
- (342) [1829. júl. 4.] **Soos Pál, II.**: Zemplén vármegyei főbíró (1813-tól), alispán (1829-től). (→ 4.1. Családfa/Szirmay)
- (342) [1829. júl. 22.] **érkezik a’ Grasalkovics lithogr. képe**: gróf Grassalkovich Antalnak (I. vagy II.) két könyvomasztos képét kapta meg Kazinczy (vö. KazLev, 21/5020, Kazinczy – Bártfay Lászlónak, 1829. júl. 24.) (→ 12. jegyzetmező)
- (342) [1829. júl. 27.] **KÁZMÉRBA EXECUTIÓRA**: a nagykázméri végrehajtásról l. az 1829. jún. 8-ánál idézett levelet.
- (342) **Leo Stiller**: kassai ügyvéd.
- (342) **Kossuth László** (1762–1839): sátoraljaújhelyi ügyvéd. Kossuth Lajos és Johanna apja. Kazinczy kázméri perében gróf Török József (III.) ügyvédje.
- (342) **differalva** (lat.): elhalasztva.
- (342) [1829. aug. 2.] **Zámbo**: molnár (1805 és 1829 k.).
- (342) **Nervenfieber** (ném.): hagymáz, súlyos lázas betegség.
- (342), (344), (345) [1829. aug. 10., nov. 2.; 1830. jan. 28., jún. 9.] **Elvégzem Sallustot / Ujra fordítom Szallustot / Sallust. Novbr. / Elvégezem Szallustznak most dolgozott fordítását**: Caius Sallustius Crispus (i. e. 86 k.–i. e. 35 k.) római történetíró művének fordításáról l. az 1828. dec. 31-i jegyzetet: → 87. jegyzetmező.
- (343) [1829. aug. 12.] **Vay Ábrahám, II.**, gróf (1789–1855): a Magyar Tudós Társaság egyik alapítója és igazgatósági tagja (1830). Borsod vármegyei alispán (1825-től). Felesége Kazinczy unokatestvére, Kazinczy Sophie (1810-től). (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (343) **Fodor Pál**: (borsodi alispánról további adatokat nem találtunk.)
- (343) **Reviczky Ádám** (1786–1862): alkancellár (1826–1828), főudvarmester (1827–1847), kancellár (1828–1836), borsodi főispán (1828–1848). A Magyar Tudós Társaság igazgatósági tagja (1830).
- (343) **Spe[il]sen in Pest --- 45x.** (ném.): ’étkezések Pesten – 45 krajcár.’
Fracht ----- 7 ” 18. (ném.): ’szállítási/útiköltség 7 [Ft] 18 [krajcár]’
Provision ----- 36 (ném.): ’jutalék 36 [krajcár]’
Porto ----- 50 (ném.): ’postaköltség, illeték 50 [krajcár]’
Trinkgeld ----- 12 (ném.): ’borravaló 12 [krajcár]’
9f 41x W[iener] W[ähr]ung: ’9 Ft. 41 krajcár [bécsi valutában, váltócédulában].’
- (343) [1829. aug. 18.] **Stentzel Márton és Asszonya**: (további adatokat nem találtunk.)
- (343) **Toronya** (Zemplén vm.): ma Trňa (SZK); Kazinczyéknak itt szőlőjük volt.
- (343) **Gróf Kún Lászlóné szül. Gróf Gyulai Constance levele Bártfáról Fizsi eránt**: (az említett levél elveszett vagy lappang.) **Gróf Kún Lászlóné Gyulai Constance**: gróf Gyulai Ferenc és Kácsándy Zsuzsanna lánya. **Bártfa** (Sáros vm.) ma: Bardejov (SZK); a város közelében híres fürdő van. **Fizsi**: báró Prónay Iphigenie Sophie (gróf Csáky Augusztinné) (1807–?), báró Prónay Simon (1777–1825) és Hirgeist Anna (Nini) (1783–1825) lánya, Kazinczy keresztlánya. (→ 61. jegyzetmező)
- (343) **Knautné Mária**: Kazinczyék szolgálója, a Kazinczy gyerekek német zenetanárának, Friedrich Knautnak a felesége (1818-tól).
- (343) **Kér** (Abaúj-Torna vm.): Abaujkér.
- (343) [1829. szept. 4.] **Tordai Gábor**: (a köztanítóról [lat.: *publicus praeceptor*] további adatokat nem találtunk.)

- (343) *Vitányi Gergely*: (a magántanítóról [lat.: *privatus praeceptor*] további adatokat nem találunk.)
- (343) *repetál* (lat.): ismétél.
- (343) [1829. szept. 6.] *Kövy Sándor* (1763–1829): jogtudós, sárospataki kollégiumi tanár. (→ 87. jegyzetmező)
- (343) *exequia* (lat.): gyászszertartás.
- (343) [1829. szept. 7.] *Gortvay János* (1796–1854): sárospataki református jogakadémia tanára (1829–1853). (Kövy katedrájának örököse [lat.: *successor*].)
- (343) [1829. szept. 9.] *VITKOVICS MIHÁLY meghal Pesten*: Kazinczyt 1829. szept. 9-én Pestről Fáy András levélben tudósította Vitkovics Mihály haláláról (KazLev, 21/5045). *Vitkovics Mihály* (1778–1829): pesti ügyvéd, költő, író, műfordító. (→ 87. jegyzetmező)
- (343) *Püspök Horváthnak küldöm a' Catilinaí Oratiókat*: az említett levél: KazLev, 22/5625 [5044/a], Kazinczy – Horváth Jánosnak, Széphalom, 1829. szept. 9. Kazinczy Cicero *In Catilinam* (i. e. 63) c. művének fordítását küldte el *Horváth János* (1769–1835) római katolikus püspöknek. (→ 59. jegyzetmező)
- (343) *Rumynak a' Sípós Értekezését német és deák nyelven*: e napon Kazinczy két levelet is írt Széphalomról Rumy Károly Györgynek: KazLev, 21/5043–5044. *Rumy Károly György* (1780–1847): német anyanyelvű író, történész, tanár, Kazinczy egyik legszorgalmasabb levelezője. 1824-ben Bécsben áttért evangélikus vallásról katolikusra. *Sípós Pál* (1759–1816): református lelkész, tanár, költő. (→ 76. jegyzetmező)
- (343) *Lehoczki Lászlóné Horn Tóni* (Antónia) (1807–?): Horn Ferenc testvére. 1828-tól házas.
- (343) [1829. szept. 14.] *Comáromy István* (Kóji) (1777–1845): Abaúj vármegye alispánja (1824-től), országgyűlési követe (1825–1827), főispáni helyettese (1838–1841). (→ 4.1. Családfa/Comáromy)
- (343) *Kraynik József, II.*: Abaúj vármegyei főszolgabíró, majd alispán (1829). Kazinczy húgának, Klárának és Kraynik Józsefnek (I.) a fia. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (343) [1829. szept. 15.] *Comáromy Náni* (Kóji) (Anna; Menszáros Lászlóné): Comáromy György (II.) lánya. (→ 4.1. Családfa/Comáromy)
- (343) [1829. szept. 18.] *Kordos*: (további adatokat nem találtunk.)
- (343) [1829. szept. 19.] *Vécsey Pál*, báró (1788 k.–1861): Bihar vármegyei aljegyző, Vécsey József fia.
- (343) *Szemere István* (1764–1829): Zemplén vármegyei alispán (másod: 1809–1813; első: 1813–1827), országgyűlési követ, tanácsos. A zempléni-ungri református egyházmegye gondnoka (1800–1814). Szemere László (I.) testvére.
- (343) *Azar* (Zemplén vm.): Kis- v. Nagyazar, ma Malé v. Vel'ké Ozorovce (SZK).
- (343) [1829. szept. 29.] *Sz. Hajd. Gyöngyei*: Pyrker János László (1772–1847) egri érsek *Perlen der heiligen Vorzeit* (Buda, 1821; második, bővített kiadás: Bécs, 1826) c. hőskölteményét fordította le Kazinczy: *A' Szent Hajdan' gyöngyei* (Buda, 1830; e mű előszava a *Hárfához*). Ez a fordítás volt az ún. Pyrker-pör tárgya.
- (343) [1829. okt. 11.] *Horn Ferenc* (?–1846 után): kassai orvos, később Abaúj vármegye főorvosa. Kazinczy hitelezője. Horn Tóni testvére.
- (344) [1829. okt. 14.] *Moskovszki Antal* (1809 k.–1829): zempléni ügyvéd.
- (344) [1829. okt. 22.] *Bányi begy*: a tokaji borvidékhez tartozó Telkibánya (Abaúj-Torna vm.) hegye, Kazinczynak is volt itt szőlője.
- (344) [1829. okt. 25.] *Palágy* (Szatmár vm.): Nagypalád, ma Velika Palagy (U).
- (344) [1829. okt. 29.] *Vióka*: Széphalom melletti dűlő.
- (344) [1829. okt. 30.] *Keserű* (Bihar vm.): ma Cheşereu (R). Részben a Kazinczy család birtoka volt.
- (344) [1829. nov. 1.] *Sihulszki Frigyes*: Kassa város orvosa. Örököse és utódja Viczay József főorvosnak, akinek az emlékére a kertjében emlékművet állított, amelynek feliratát gróf Dessewffy József készítette.
- (344) [1829. nov. 3.] *Samu*: (további adatokat nem találtunk.)

- (344), (345) [1829. nov. 3., 1830. jan. 28.] *Zelinka viszi Szemerének a' Mailáth Regéjít / Mailáth Regéji*: gróf Mailáth János (1786–1855) *Magyarische Sagen und Märchen* (Brünn, 1825) c. művét fordította le Kazinczy: *Mailáth' Regéji. Magyar Regék és Mesélések* (kiadta Kazinczy Gábor, Pest, 1864; a kézirat 1828–1830-ban készült). Ezt küldte el *Zelinka* János pappal *Szemere* Pálnak. (Mailáth: → 53. jegyzetmező; Szemere: → 26. jegyzetmező; vö. KazLev, 21/5061, Kazinczy – Bártfay Lászlónak, Széphalom, 1829. nov. 6.; uott, 21/5230, Kazinczy – Toldy Ferencnek, K. és h. n.)
- (344) [1829. nov. 4.] *Wagenfallné* (?–1829).
- (344) [1829. nov. 6.] *biquonia; bignónia*: begónia.
- (344) *gladicsia; gleditschia* (ném.): lepényfa (gleditsia triacanthos).
- (344) *clavier* (ném.): klavír, zongora.
- (344) [1829. nov. 9.] *Bartos* (?–1829): (a kőművesről további adatokat nem találtunk.)
- (344) *Kárnerné*: Kárner Lászlóné Kazinczy Honoráta (1769–?), Kazinczy András (II.) lánya. Férje: Kárner László (1759–1824), ungvári alispán, királyi tanácsos (1819). (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (344) [1829. nov. 12.] *Szent Mihály* (Szabolcs vm.): Bűdszentmihály, a Desseffy család lakhelye.
- (344) [1829. nov. 29.] *Hotyka* (Zemplén vm.): Makkoshotyka.
- (344) [1829. nov. 30.] *Huta*: a Makkoshotyka–Kassa útvonalon több Huta nevű település is van: Háromhuta, Óhuta, Újhuta és Kishuta.
- (344) *Theréznel vacsora*: Szerencsy Józsefné Radvánszky Teréziánál, Kazinczy kassai barátjánál vendégeskedtek: „Én a' perem miatt Novemb. utolsó napján Eperjesre jártam, 's ez nap Kassán hálтам. Sophie velem volt. Mihelyt Kassára beértem, azonnal mentünk Mélt. Szerencsyné Asszonyhoz. [...] Negyvennégy esztendeje annak, hogy ez az imádást érdemlő Asszony erántam kegyességgel viseltetik, 's ifju esztendeimnek ő vala Védangyala. Ezen vallástétemből megítélheti Nagysád, mint kelle magamat érzemem, midőn őtet megőregedve, összeroskadva, nem minden szavainkat értve, és szemeivel gyakran pislongva láttam.” (KazLev, 21/5080, Kazinczy – Gr. Gyulay Karolinának, [Széphalom], 1829. dec. 26.)
- (344) [1829. dec. 1.] *Kolosi József, II.* (1783–?): zempléni jegyző, szolgabíró (1829). Kolosi József (I.) fia.
- (344) *Rátkayak*: felsőregmecsi család.
- (344) [1829. dec. 3.] *Dobos János magához esketteti Ecsedi nét, szül. Kossuth*: a megjegyzés háttéréről: „[...] a' Lasztócson lakó Dobos János, unokája a' Kazinczy Danielné, szül. Szirmay Thérézia Regmeczi Tisztartójának, tiltott szerelemben élván Ecsedinek özvegyével, a' Jesztrebi Kossuth László leányával, – megintetvén hogy vagy vegye el vagy hajtsa el, – Decemb. 3d. copuláltatá végre magát.” (KazLev, 21/5073, Kazinczy – Kraynik Imrének, 1829. dec. 9.) *Dobos János*: zempléni szolgabíró (1840-től). Felesége 1829-től: *Kossuth* Johanna (korábban *Ecsedi* Lászlóné), Kossuth László lánya, Kossuth Lajos testvére.
- (344) [1829. dec. 5.] *Rochfalva* (Gömör vm.): Rohovec, ma: Rochovce (SZK); 1774-től volt papírmalma.
- (344) *conceptpap[ír]* (lat.): fogalmazvány-papír.
- (344) [1829. dec. 29.] *Szilvás* (Abauj-Torna vm.): Szilvásapáti, ma Vyšné Opátske (SZK).
- (344) [1829. dec. 30.] *Toldy levele Berlínből*: l. KazLev, 21/5072, Toldy Ferenc – Kazinczynak, Berlin, 1829. dec. 8.
- (345) [1829. okt. 15.] *tatárka*: tatárbúza, hajdina: sóskaféle, étkezésre és takarmányozásra is használt növény.
- (345) *muhar*: pázsitfű (takarmánynövény).
- (345) [1830. jan. 6., 28.] *Miss Sára Sampson / Miss Sára*: Lessing szomorújátéka (1755). Kazinczy fordítása: *Missz Szara Szampszon* (életében nem jelent meg). (Lessing: → 53. jegyzetmező.)
- (345) [1830. jan. 10., 28.] *Barnhelm Minna*: Lessing *Minna von Barnhelm* c. vígjátéka (1768). Kazinczy fordítása: *Barnhelmi Minna vagy A katona-szerencse* (már a munkácsi fogsága alatt is fordította, életében nem jelent meg).
- (345) *Szentes József* (?–1830): talán Szentes(i) József kapitány, Szentesi János tanár fia, aki újraindította a sárospataki nyomdát 1807-ben.

- (345) [1830. jan. 11., 28] *Szívképző Regék: Marmontel Contes moraux* c. műve Kazinczy fordításában *Szívképző Regék* c. alatt kétszer jelent meg életében: *Kazinczynak fordított Egyveleg Írásai* (I. kötet, Széphalom, 1808); *Kazinczy Ferencz' Munkái* (1. kötet, Pest, 1814); a regék 1830-as újradolgozása kéziratban maradt. (Marmontel: → 71. jegyzetmező.)
- (345) [1830. jan. 14.] *Székelly József, I. [és] II.*: (további adatokat nem találtunk.)
- (345) *Mihályi* (Zemplén vm.): Felsőmihályi, ma Michalok (SZK); vagy Alsómihályi, ma Michal'any (SZK).
- (345) [1830. jan. 22.] *Horvát István* (1784–1846): történész, nyelvész, egyetemi tanár. (→ 87. jegyzetmező)
- (345) *Somosi János* (1783–1855): sárospataki professzor, református lelkész. (→ 76. jegyzetmező)
- (345) [1830. jan. 23.] *Virág Benedek* (1754–1830): pálos szerzetes, pap, költő, történetíró, tanár. (→ 55. jegyzetmező)
- (345) *Nánit már űlve lelem. Fél esztdeig feküdt a' szoba' deszkáján párnáji közt mert forgatni kelle:* „Míg én betegeskedém, Mikóházán Comáromy Náni betegeskedék, 's nehezebben mint én. Őt hete miolta fekszik, 's nem ágyban, hanem a' szoba' deszkáján, hogy ne kellessék a' szűk helyen forgatni; 's annyi idő oltá éték és álom nélkül.” (KazLev, 21/5049, Kazinczy – Gr. Gyulay Karolinának, h. n., 1829. szept. 17.) *Náni; Comáromy Náni:* Menszáros Lászlóné (Kóji) Comáromy Anna, Comáromy György (II.) lánya. (→ 4.1. Családfa/Comáromy)
- (345) [1830. jan. 28.] *Wassermann Sámuel* (?–1830): Kazinczyék zsidó bérlője.
- (345) *dolgoztam Januariusban tisztára írván...*: a tisztázatok Miss Sara Sampson és Barnhelm Minna kivételével ma egy kötetben találhatók az Akadémia kéziratárában az MTAKK K 619-es jelzeten. A kéziratkötet címe: *Marmontel' válogatott regéji. Boufflersnek levelével az anyjához, és La-Rochefoucauld'nak maximájával.* Tartalma: *Alcibiád vagy A' magam, A' négy palaczk, A' szammiumi menyegző, A' két szerencsétlen, A' kétség, A' szép Anikó, A' jó Anya, Az atyák' iskolája, Tódor és Flóra;* továbbá: *Boufflers' levelei a' Schweitzből és Herczeg De La Rochefoucauld' Maximáji.* E fordításokat Kazinczy Pestre küldte el: „A' mi ezen kötetemben áll, Januáriusban 1830 dolgoztam újra [...] Csak az Atyák' Iskolája és Tódor és Flóra itt új, 's az utóbbikat sok szelídítésekkel adom, hogy a' Censor el ne tiltsa megjelenését. Visszavárom idővel, hogy magam tekinthessem meg, minekelőtte sajtó alá jut, 's előbeszédét megírhassem.” (KazLev, 21/5112, [Széphalom], Kazinczy – Zádor Györgynek, 1830. febr. 21.) (Marmontel és Boufflers: → 71. jegyzetmező; Rochefoucauld: → 63. jegyzetmező.)
- (345) *Bibliai Történetek:* Kazinczy *Szent történetek az Ó és Új Testamentom könyvei szerint* (Sárospatak, 1831. ősz; 1825-től írta) c. gyermekeknek szánt bibliai tankönyve. A második kötetbe tervezett dogmatika, protestáns egyháztörténet és a térképek nem jelentek meg; Kazinczy Hübner tankönyvét kívánta leváltani munkájával. (Vö. Hübner: → 5. jegyzetmező.)
- (345) *Erdélyi levelek:* Kazinczy 1816. jún. 11.–szept. 10. közötti erdélyi utazását írta meg, az első részletek már 1817–1818-ban megjelentek a Tudományos Gyűjteményben.
- (345) *Ligarius:* Cicero *Pro Ligario* c. műve. (→ 71. jegyzetmező)
- (345), (347) [1830. febr. 2., ápr. 3.] *de Carró könyve / de-Carro Carlsbadja:* l. az 1829. jan. 11-i jegyzetet: → 87. jegyzetmező.
- (345) [1830. febr. 18.] *Török Katinka*, grófnő (1811–?): férje 1830-tól *Holes (Holesch) Dániel*, szabolcsi birtokos, tarcali ügyvéd.
- (346) [1830. febr. 24.] *Szemere Bertalan* (1812–1869): politikus, útirajzíró, publicista, a Magyar Tudós Társaság (MTA) levelező tagja (1840). Borsod vármegye vezető ellenzéki politikusa, 1848-ban a Batthyány-kormány belügyminisztere, 1849-ben miniszterelnök. Kazinczy tanítványának tekintette. Szemere László (II.) fia.
- (346) [1830. febr. 25.] *Szeghi* (Zemplén vm.): egykor Bodrogekfaludhoz tartozó pusztá.
- (346) *Bekes:* (nem találtunk további adatokat.)
- (346) [1830. febr. 27.] *Baldovszki:* Aspermont tisztartója. Az *Aspermont (Aspremont)* grófokról: → 23. jegyzetmező.
- (346) *Durcsák János* (1771–1837): egri paptanár, a csillagvizsgáló őre, kanonok (1812-től).

- (346) **Lonovics József** (1793–1868): egri kanonok (1829), csanádi püspök (1834), a Magyar Tudós Társaság (MTA) tiszteletbeli és igazgatósági tagja (1843), Pyrker János László egri érsek kinevezett utóda.
- (346) **Érseknél**: Pyrker János László (1772–1847) egri érsek.
- (346) **Goczig Károly**: (az egri matematikaprofesszorról további adatokat nem találtunk.)
- (346) **Makovszki József**: (a diósgyőri papról további adatokat nem találtunk.)
- (346) *specula* (lat.): csillagvizsgáló.
- (346) **Schmitt**: (a pesti festőről további adatokat nem találtunk.)
- (346) [1830. febr. 28.] **Kapitány Szabóné**: (Pyrker testvéréről további adatokat nem találtunk.)
- (346) **Kapitány Rubendunstné, Dozler leány**: (további adatokat nem találtunk.)
- (346) **Gróf Trautmannsdorfné szül. Majtbényi**: (további adatokat nem találtunk.)
- (346) **Lengyel Miklós** (1802–1889): Pyrker László egri érsek udvari papja (1828), az egyházi jog és történelem tanára (1830), dulcignói püspök és főrendiházi tag (1873 után).
- (346) **Martini János**: volt tüzér (rég.: *artillarista*), egri tanácsos.
- (346) [1830. márc. 1.] *consistoriumozás* (lat.): tanácskozás.
- (346) [1830. márc. 2.] **Hosszufalusi Ignác**: (a *nyírábrányi* birtokosról további adatokat nem találtunk.)
- (346) [1830. márc. 2.] **Szemere László, II.** (1772–1843): Kazinczy László katonatársa és barátja. Felesége: **Karove** Erzsébet. Szemere Bertalan apja. Lakhelye a borsodi **Vatta**. (Kazinczy szerint „László fíjok Gárdistának készül”, de **Szemere László** nevű fiáról nem tud sem NAGYIVÁN, sem KEMPELEN.)
- (346) **Wartensleben gyalogjai közt...**: Kazinczy öccse, László (I.) (1763–1807) katonai pályáját gróf Wartensleben Vilmos regimentjében kezdte 1782-ben.
- (346) [1830. márc. 5.] **Zombor** (Zemplén vm.): Mezőzombor.
- (346) **Szombathy István, II.**: (a szekeressel további adatokat nem találtunk.)
- (346) [1830. márc. 9.] **Bermann ma convíncáltat Eperjesen: Bermann**: Kazinczynak hitelező sátor-aljaújhelyi zsidó; *convíncál* (lat.): bizonyít. (A hitelről és a végrehajtásról l. alább az 1830. ápr. 24-i jegyzetet.)
- (347) [1830. márc. 13.] **Prof. Márton József Bécsből jelenti levélben**: (az említett levél elveszett vagy lappang); **Márton József** (1771–1840): egyetemi tanár, szótáríró, nyelvész, szerkesztő. (→ 62. jegyzetmező)
- (347) [1830. márc. 14.] **rizma** (rég.): rizsma; 20 konc (kb. 500 ív) papír.
- (347) [1830. márc. 15.] **Levél Lánczy Ferencz Assessor Úrtól**: l. KazLev, 21/5120, Lánczy Ferenc – Kazinczynak, Eperjes, 1830. márc. 14.
- (347) [1830. márc. 19.] **Rhédey József**: talán Rhédey Gedeonné fia.
- (347) **Surány** (Bereg vm.): Beregsurány.
- (347) **Gróf Ráday Erzs, Bárány Prónay Albertné** (?–1830): Ráday Pál (II.) lánya. (L. az alább idézett levelet.)
- (347) [1830. márc. 23.] **torzsás**: dűlő Sátoraljaújhely és Széphalom között.
- (347) [1830. márc. 31.] **Kossuth András, II.**: sárospataki főügyész (1830). Kossuth András (I.) fia.
- (347) [1830. ápr. 1.] **Nyíri**: a Nyíri család több tagja is dolgozott Kazinczyék szolgálatában: Nyíri István (II.) kocsis, Nyíri János béres és talán Nyíri Ferenc.
- (347) [1830. ápr. 3.] **Pesti barátim levelei Major Barthosné Assz. kezéből**: „Barthos Majorné, kinél tegnap egy két pillantásra betértem, kezembe ad egy Pestről érkezett csomót. Abban van a’ Bártfayné levele is. Martz 18d. az ő (tudnillik Bártfayné) neve napja előestvéjén nála gyülekezének össze némellyek, ’s íme szalad a’ Bárány Prónay Albert cselédje, hogy Asszonya, a’ szép Ráday Erzs, haldoklik [...]. Ráday Erzs, tehát Martz. 18d. Sándor napján meghala. [...] Ugyan ezen Barthosné-től vett csomóban vevék egy nyomtatványt, mely a’ szegény Gróf D-t ismét iszonyúan fogja bántani. Hála Istennek hogy mind az hírem nélkül történt. Szükség hogy tudd, addig is még láthatod.” (KazLev, 21/5156, Kazinczy Ferenc – Kazinczy Eugeniának. [K. és h. n.]) **Major Barthosné**: Barthos Andrásné, Xieczyk Zsuzsanna, férje: Barthos András (1767–1832 után) nyugalmazott őrnagy.
- (347) [1830. ápr. 8.] **spallér** (ném.): kerítésnek használt faszor.

- (347) *barkócafa*: barkócaberkenye (lat.: sorbus torminalis).
- (347) [1830. ápr. 9.] *Schédel levele Londonból. Martz. 15d írta.*: l. KazLev, 21/5123, Toldy Ferenc – Kazinczynak, London, 1830. márc. 15.
- (347) [1830. ápr. 10.] *Dókus László* (1785–1858): Zemplén vármegye főügyésze (1825-től), 1830-tól alispánja, 1832/34-ben országgyűlési követe, 1841-től a hétszemélyes tábla elnöke, majd az eperjesi főtörvényszék elnöke. Kazinczyt a kázméri perben segítette.
- (347) *Gönczi Sámuel*: Bereg vármegyei ügyvéd és táblabíró (1830 k.).
- (347) *Inczédi Sámuel* (1780–1830 után).
- (347) [1830. ápr. 11.] *Reiner Móric*: (a festőről további adatokat nem találtunk.)
- (347) [1830. ápr. 14.] *Szőlőske* (Zemplén vm.): ma Viničky (SZK).
- (348) [1830. ápr. 20.] *Lasztócz* (Zemplén vm.): ma Lastovce (SZK); a Szemere és a Kazinczy család részbirtoka.
- (348) [1830. ápr. 24.] *Sophie ágyban. Köhög*: „Sophie Oktoberben bélygüladásban feküdt, ’s az olly nyavalya hogy ezer beteg közül egy sem bírja ki. Decemberben Eperjesre jára velem a’ legkegyetlenebb hidegben, Februáriusban hasonló pogány időben Egerbe, ’s ezen két út úgy megfontá, hogy most ismét tüdőgyüladásban fekszik. E napokban a’ halál révén volt, de már megfordult a’ nyavalya.” (KazLev, 21/5151, Kazinczy Ferenc – Kazinczy Klárának [Széphalom, 1830. ápr. 26].)
- (348) [1830. ápr. 24.] *Gróf Gyulai Lotti levele, hogy ő az nap (busvét másodikán) írta meg Kapitány B. Frimontnak, hogy övé lesz*: az említett levél elveszett vagy lappang; Kazinczy válasza: KazLev, 21/5152, Kazinczy – Gr. Gyulai Karolinának, Széphalom, 1830. ápr. 25. Gróf *Gyulai Lotti* (Karolina; báró Frimont Péterné 1830-tól) (1792–1862): gróf Gyulai Ferenc és Kácsándy Zsuzsanna lánya, Rhédey Lajosné Kácsándy Terézia unokahúga; Kazinczyt bizalmas levelezés fűzte egykori szerelme lányához (l. SZAUDER 1970). Báró *Frimont Péter-Ferenc* (1798–1840 után): kapitány, vadász alezredes, Johann Maria Frimont fia. Házasságuk boldogtalan lett. (L. Hász-Fehér Katalin kommentárja a Gyulay-naplókhoz: <http://gyulaynaplok.hu/showDetailedDokumentum.php?dokID=12> [2009-04-17]).
- (348) *Bárczay Mihály Ur hozza a’ Bermann Abaujban már publicált Sententiáját*: „Tegnapelőtt nálam vala Szolgabíró Bárczay Mihály Ur, ’s közlé a’ Districtuális Tábla Sententiáját, mellyben Bermann haterzer forint capitálisban, tíz esztendei érdekével, és az Oppositionális perben már, convincáltatott. [...] Ez az átkozott, az egész világtól gazembernek ismert Zsidó azt gondolta hogy engem az Executio gyalázatjával elijeszt, ’s 1828. rámhozta Zmeskált, ’s opponáltam. Kijövéen Zmeskállal, sorba járá embereimet, ’s elhirdette nekik, hogy holnap olta az övéi lesznek; kiszaladt a’ szobámból, megtekinté olomat, ’s elmondá pásztoromnak, hogy holnap olta ez a’ marha övé lesz; a’ miért Zmeskálnak a’ jelentésében Bermant meg is támadtam. Millyen lehet ez a’ kilencz ezer és hatszáz forintos adósság, láthatod onnan, hogy elment a’ sógoromhoz, és azt neki három ezer forinton árulta, nem hogy fizesse, hanem hogy interesre végye fel; nekem pedig három eszt. előtt másfél ezer forinton. Képzelheted hogy érte 9600 fntot adni nem fogok. De majd megmutatja az idő, mint bánok vele. – Executióval ijesztetni keserves dolog; de lehetetlen volt elkerülni a’ bajt, a’ vétkes lépéseket.” (KazLev, 21/5151, Kazinczy – Kazinczy Klárának [Széphalom, 1830. ápr. 26.]) Kazinczy az adósságot örökül hagyta, és valószínűleg erre vonatkozik Török Sophie feljegyzése, amelyben jogtalanak ítéli a követelést: „[Creditorok neve] B. // [Váltóban] 6000 // [A felvétel kelésének ideje] 1821. 1-ső februar // [Rf.] 3990 // Csak – 1900 – váltó ftot kaptunk kész-pénzt ezen summára; a’ többit pedig nagyon felrótt vászony és gránátokban tolván ránk a creditor, – tetemesen meg csalt.” (Idézi: BALLAGI 1891, 462–463; []-ben a táblázatos szöveg oszlopoi.) *Bárczay Mihály* (1806–1865): szolgabíró, abaúji követ, Bárczay Ferenc (II.) fia.
- (348) [1830. ápr. 25.] *Lánczy Assessor Urtól levél, hogy Május 24dikére tette által a’ Kázméri Executiót*: l. KazLev, 21/5150, Lánczy Ferenc – Kazinczynak 1830. ápr. 24. Kazinczy kommentárját l. KazLev, 21/5151, Kazinczy – Kazinczy Klárának [Széphalom, 1830. ápr. 26.].
- (348) [1830. ápr. 27.] *requiem* (lat.): rekviem, halotti mise.
- (348) *Eszterházy József*, gróf (1760–1830): Nyitrai adminisztrátor (1795–1797), Zemplén vármegye főispánja (1797–1821), államtanácsos (1803), főajtónállómester (1827–1830).

- (348) [1830. ápr. 29.] *József Rozgnál*: talán Rozgonyi József (II.), Görgey Fanny férje (1830-tól).
- (348) [1830. ápr. 30.] *appetitus* (lat.): étvágy.
- (348) *Senfmehl mustár liszt* (ném., rég.): 'mustárliszt'; hánytatószernek és lábfürdőhöz is használt gyógyszer.
- (348) [1830. máj. 1.] *Burián Pál*: (a könyvkereskedőről további adatokat nem találtunk.)
- (348) [1830. máj. 2.] *Stammbuch* (ném.): emlékkönyv.
- (348) *Bermann Iczik* (további adatokat nem találtunk.)
- (348) *Barthos András* (1767–1832 után): nyugalmazott őrnagy, Zemplén vármegyei táblabíró (1828), a koleralázadás idején a sátoraljaújhelyi gárda parancsnoka. Barthos Paulina apja.
- (348) *guga* (rég.): golyva, duzzanat.
- (348) [1830. máj. 3.] *Fő Notár[ius]*: Zemplén vármegye főügyésze 1825-től Dókus László volt.
- (348) *paroxysmus* (gör.–lat.): (láz) betegség hirtelen visszatérése, rohama; önkívületi állapot.
- (348) [1830. máj. 4.] *RudaBányácska* (Zemplén vm.): ma Sátoraljaújhely része.
- (348) [1830. máj. 4., 5.] *connumeratio sessionium*; *connumeráns* (lat.): telekösszeírás; összeszámláló.
- (348) [1830. máj. 7.] *praefatio* (lat.): előszó, előbeszéd.
- (348) *Fekésházy Mihály* (?–1848): földbirtokos, kincstári uradalmi ügyvéd, a nyelvapoló Fekésházy-alapítvány létrehozója.
- (348) [1830. máj. 8.] *Sztankó László*: Zemplén vármegyei segédlevéltárnok (1827-től).
- (348) *exhibeálja a' sógornak az Executio Insinuatoriáját* (lat.): 'átadja [Török Józsefnek] a végrehajtás írásbeli bejelentését.'
- (349) [1830. máj. 10.] *mixtúra* (lat.): keverék, gyógyszerkeverék.
- (349) [1830. máj. 11.] *Czéke* (Zemplén vm.): ma Céjkov (SZK).
- (349) *fantaztrózas* (gör.): fantáziálás, lázálom.
- (349) *Hericz József (II.)*: Kazinczy Klára és Kraynik József (I.) lányának, *Kraynik Klárának* a férje (1819-től), és *Kraynik Pál* sógora. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (349) [1830. máj. 12.] *zsendicze* (rég.): savó, orda, a sajtkészítés mellékterméke.
- (349) [1830. máj. 13.] *kristély* (gör.–lat.): beöntés, ill. az erre szolgáló gyógyászati eszköz.
- (349) *Bodnár*: (további adatokat nem találtunk).
- (350) *címer*: hús (comb vagy hátszín).
- (350) [1830. máj. 14.] *phlegma* (gör.–lat.): nyálka, köpet.
- (350) *effectus* (lat.): eredmény, hatás.
- (350) *Sztáray Kristófné*, grófné: báró Splényi Náni (Anna; korábban Csörgő Pálné), báró Splényi Gábor lánya. (Az említett *levél* elveszett vagy lappang.)
- (350) [1830. máj. 15.] *Dercsényi János* (eredetileg: Weisz) (1755–1837): Zemplén vármegye főorvosa. Kazinczy húgának, Juliannának a férje (1785-től).
- (350) *Steer Ferenc*: (a kassai gyógyszerésről további adatokat nem találtunk.)
- (350) [1830. máj. 18.] *Béres Gyurka*: (további adatokat nem találtunk.)
- (351) [1830. máj. 19.] *gerli* (táj.): gerle, galamb.
- (351) [1830. máj. 21.] *Bajza szava Döbrhez érkezik*: utalás a *Conversations Lexicon* körül kibontakozó vitára, Bajza József és a hozzá csatlakozó Fenyéri Gyula *Egy szó Döbrenteyhez* c. röpiratára (Pest, 1830): „Ugyan ezen Barthosnétól vett csomóban vevék egy nyomtatványt, melly a' szegény Gróf D[essewffy József]t ismét iszonyúan fogja bántani. Hála Istennek hogy mind az hírem nélkül történt. Szükség hogy tudd, addig is még láthatod.
- Az a' pöffeteg Döbr. egy Conversations Lexicon dolgozására híva meg némelyeket, eltitkolván nevét, legalább nem tudatván a' világgal, hogy ő benne a' Redactor, és így Kormányozó. Minden igyekezete az lévén, hogy pénzt és hírt szerezzen, Gróf Széchenyit is társnak kéré meg, 's hihetőleg Gróf –t is. Fenyéri látta melly zavar lesz az a' Convers. Lexicon, 's kérdéseket hirdettete ki a' Munka eránt. Döbrentei elkapatá magát dolyfe által, 's most az ifju lelkes és igen nagy culturájú Bajza szállala meg. A' Gróf – neve a' Bajza írásában elő nem fordul; de az itt következő sor azt gyaníttatja velem, hogy a' nyil ellene van löve.” (KazLev, 21/5156, Kazinczy – Kazinczy Eugeniának [K. és h. n.]) *Bajza* József (1804–1858): író, költő, kritikus; *Döbrentei* Gábor (1785–1851): író.

- (351) *Én Szalaynak*: Kazinczy arra kéri levelében Szalay Lászlót, hogy *A szent hajdan gyöngyei* (Pyrker János László érsek munkájának fordítását) példányait vegye fel a nyomdából, majd segítsen elajándékozni és eladni (KazLev, 21/5157, Kazinczy – Szalay Lászlónak, Széphalom, 1830. máj. 21.) *Szalay László* (1813–1864): író, történész, jogász, a Magyar Tudós Társaság (MTA) későbbi titkára (1861). Alább említett munkája: *Észrevételek a Muzarion III. és IV. kötetéről* (Pest, 1830). (→ 89. jegyzetmező)
- (351) [1830. máj. 23.] *a' Lánczy Assessor Ur levelével*: Lánczy Ferenc a Kazinczy és Török József (III.) közti per bírjaként hívta Kazinczyt a nagykászmeri birtokra, hogy felbecsüljék az örökséget és a sógor eddigi értéknövelő beruházásait (l. KazLev, 21/5159, Lánczy Ferenc – Kazinczynak, Nagyászmer, 1830. máj. 23.; vö. uott, 23/5919, Kazinczy – Lánczy Ferencnek, Nagyászmer, 1830. máj. 26.). Lánczy először az értéknövekedés kifizetését kérte az eladósodott Kazinczytól és csak ezután akarta kifizettetni számára az örökrészt: „Execútióm Máj. 24–26. véghez ment, de írtóztatóan. 12,081 f. 34 5/6 xrt kell letennem, 's úgy adják ki rátámat. Soha illy kegyetlenséget!” (KazLev, 21/5165, Kazinczy – Somosy Jánosnak, [h. n.] 1830. jún. 7.) (A kászmeri perről: → 87. jegyzetmező.)
- (351) [1830. máj. 24.] *Képes Sámuel*: Kazinczy ügyvédje a kászmeri perben.
- (351) *exequens Assessor* (lat.): a 'végrehajtó bíró', Lánczy Ferenc.
- (351) *Csik*: (az ügyvédről további adatokat nem találtunk.)
- (351) [1830. máj. 25.] *Sophie levelét veszem*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (351) [1830. máj. 31.] *Kornstein*: (további adatokat nem találtunk.)
- (351) [1830. jún. 1.] *Levél az Érsektől*: Pyrker János László említett levele elveszett vagy lappang.
- (351) *Sophie Apr. 12d. olta ma öltözik fel legegőbb*: a felesége gyógyulásáról: „Feleségem April. 19d. olta Június elsőjéig ágyban fekvő beteg volt. Tüdőgyulladás és Isten tudja még mi egyéb volt a' baja. Dr. Horn Úr, a' Kassai, Május 10d. nékem megmondta, hogy tartsam készen magamat; meg fog halni. Ugyan azt mondá Dercsényi Május 15d.; 's mind ketten 14 napot adtak életének. Azonban Jún. 6d. felöltözött, és él és fel 's alá tipeg, szárazon, mint egy elnyúlt kesztyű. Bízom az Ur Prof. Ur barátságához hogy e' híremet nem hallja örvendés nélkül.” (KazLev, 21/5165, Kazinczy – Somosy Jánosnak, [h. n.] 1830. jún. 7.)
- (351) [1830. jún. 6.] *Verbőczy Domcsó András*: zempléni nemes.
- (351) *Parnabaj Gyurka*: (további adatokat nem találtunk.)
- (351) [1830. jún. 7.] *Zmeskál József* (Domanoveczi és Lestinei) (1763–1833): kerületi táblai ülnök, királyi tanácsos.
- (351) [1830. jún. 8.] *Levél Szalaitól*: (az említett levél elveszett vagy lappang); Kazinczy válasza: KazLev, 21/5167, Kazinczy – Szalay Lászlónak, [Széphalom], 1830. jún. 10.
- (351) [1830. jún. 9.] *Otto Wigandhoz levelem 1. Jun.*: (az említett levél elveszett vagy lappang); *Otto Wigand* (1795–1870): német könyvkereskedő és kiadó. Kassán 1826-ban, majd Pesten 1827–1832 között volt könyvkereskedése, később visszaköltözött Lipcsébe, ahol a szász országyűlésnek is tagja lett (1849–1850).
- (351) *Bowring*, Sir John (1792–1872): angol műfordító, politikus, utazó. Említett *Poetry of the Magyars* ('A magyarok költészete', Pest, 1830) c. antológiája, melyben népdalok és 25 másik költő mellett Kazinczy is szerepel, Rummy Károly György és Toldy Ferenc német fordítása alapján készült. A Magyar Tudós Társaság (MTA) 1832-ben külső tagjának választotta.
- (351) *Denkmäler des alten Roms 60 Kupfer 42 Vign. nach Barbault. fol. Augsb. 1816.* (ném.): 'Az ókori Róma emlékművei 60 réz[tábla] 42 kép Barbault után, fólióban, Augsburg, 1816.' Jean Barbault (1718–1762): francia festő és rézmetsző, illusztrációi Georg Christoph Kilian *Denkmäler des alten Roms* (Augsburg, 1767) c. könyvében találhatók. Ezt a könyvet Kazinczy egy későbbi levelében (is) kéri Zádor Györgytől (KazLev, 21/5196, Kazinczy – Zádor Györgynek, 1830. júl. 27.)
- (352) [1830. jún. 11.] *Bernáth Sámuel*: az 1831-es kolera idején kapitány. Bernáth József fia.
- (352) *Csányi László* (1790–1849): kormánybiztos és közlekedési miniszter 1849-ben, a szabadságharc vértanúja.
- (352) *Ondorkó György*: (további adatokat nem találtunk.)
- (352) *Bertalan Imre*: (további adatokat nem találtunk.)

- (352) [1830. jún. 16.] *Párisból a' Fekete Gáspár levele*: Kazinczy F. J. Dussault (1769–1824) francia kritikus Sallustiusról írt munkáját kérte Toldy közvetítésével *Fekete Gáspártól*, gróf Apponyi Antal párizsi nagykövet fiainak nevelőjétől. A munkát e napon kapta meg. (KazLev, 21/5086, Kazinczy – Toldy Ferencnek, Széphalom, 1829. dec. 31.; uott, 21/5223, Kazinczy – Toldy Ferencnek, Sátoraljaújhely, 1830. okt. 5.; Fekete említett levele elveszett vagy lappang.)
- (352) [1830. jún. 16.] *Csillay*: (a professzorról további adatokat nem találtunk.)
- (352) *Majoros*: talán Majoros András (1788–1854), sárospataki könyvtáros és tanár.
- (352) [1830. jún. 18.] *a' Sz. Hajdan eránt Bártfay*: Kazinczy a Pyrker-fordítás ellenértékének összegyűjtéséhez kérte Bártfay segítségét: „Egri Kanonok Fő-Tisztel[endő] Lonovics József Úr veszen itt a Szent Hajdan Gyöngyeiből 50 nyomtatványt. Ára ezeknek egyetemben, 6 Frtjával, 300 Ft. Váltó czédulában. – Alázatosan kéretik, méltóztatassák a pénzt megküldeni Pestre. Tekint[etes] Bártfay László Úrhoz (a Gróf Károlyi háznál, az Ülői utcában), és ezen Úr által magát a pénz felvétele eránt megnyugtadni. – Széphalom Jún. 18d. 1830. Kazinczy Ferencz.” (Kazinczy följegyzése Lonovics Józsefnek megküldött nyomtatványokról, OSZK AnLit/2955.) Kazinczy három levelében is megemlíti, hogy „Ma indul levelem Pestre, hogy a' Szent Hajdan' Gyöngyeit vegyék által, 's küldjék széllyel.” (KazLev, 21/5170, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Széphalom, 1830. jún. 18.; uott, 21/5171, Kazinczy – Gr. Desseffy Aurélnak, Széphalom, 1830. jún. 18.; uott, 21/5172, Kazinczy – Bajza Józsefnek, Széphalom, 1830. jún. 18.) *Bártfay László* (1797–1858): író, naplóró, irodalomszervező, a Károlyi család titkára (1819), a Károlyi-palotában lévő otthona a pesti irodalmi élet fontos helyszíne volt. (→ 87. jegyzetmező)
- (352) [1830. jún. 20.] *Dókus Ur levele*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (352) *Szemere Pál és Pálné: Szemere Pál* (1785–1861): költő, kritikus, szerkesztő, második felesége (1829-től): *Csoma Borbála* (korábban Fáy Józsefné) (1793–1858), Fáy Joanna és Albert anyja. (→ 62. jegyzetmező)
- (352) *Schertl Jetti*: vélhetően hozzá írta Kazinczy *Belli emlékkönyvébe* c. versét.
- (352) [1830. jún. 22.] *Beregszász* (Bereg vm.): ma Berehovo (U).
- (352) [1830. jún. 23.] *Gyulainé*: gróf Gyulai Ferencné Kácsándy Zsuzsanna (1767–1826), Kácsándy Terézia húga, Kazinczy barátnéja, egykori szerelme. (→ 66. jegyzetmező)
- (352) [1830. jún. 27.] *Fáy Ferenc* (1781–?): Fáy Ábrahám fia, *Gyula Béla* (1828 előtt–?) és *Gyéza Ferenc* (1828–?) apja. Felesége: *Bernáth Anna*, Bernáth Ferenc lánya. (→ 4.1. Családfa/Szirmay)
- (352) *Davidovics regementje*: báró Davidovics Pál (1737–1814) tábornok ezredében szolgált 1806-tól Kazinczy öccse, László (I.). (Davidovics: → 4. jegyzetmező.)
- (352) [1830. júl. 8.] *generális gyűlés* (lat.): általános (vármegye)gyűlés, nagygyűlés.
- (352) [1830. júl. 11.] *Teleki József, IV.*, gróf (1790–1855): a Magyar Tudós Társaság (MTA) első elnöke (1830-tól). 1824-től a tiszamelléki egyházkerület és a sárospataki kollégium főgondnoka. (→ 87. jegyzetmező)
- (352) [1830. júl. 11., nov. 14.] *Ferenczy József* (1797–1873): református lelkész, teológiai doktor. 1830-tól sárospataki lelkész. Ferenczy István testvére. Említett, Vékey Károly temetésén mondott beszéde nyomtatásban: *Halotti beszéd az időnek helyes használásáról, melyet... Vékey Károly... Zemplénmegye tiszteleti alügyészének... utolsó tisztességére a s.-a.-újhelyi belv. vallást követők templomában 1830. nov. 14. tartott.* (Sárospatak, 1830.) (→ 87. jegyzetmező)
- (352) [1830. júl. 11.] *Ebédkor jó a' Török Napi levele*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (352) [1830. júl. 12.] *Deáky Zsigmond* (1795–1872): győri kanonok, a Magyar Tudós Társaság (MTA) levelező (1832), majd tiszteletbeli (1858) tagja. Bourbon Károly *luccai herceg* fiának, Ferdinándnak nevelője (1827–1841), számára írta az említett olasz nyelvű magyar nyelvtant: *Grammatica ungherese a uso degl'italiani* (Róma, 1827).
- (352) *Szirmay Lajos*: (további adatokat nem találtunk.)
- (353) [1830. júl. 13.] *Ragályi Zsigmond*: Ragályi Gedeon Gömör vármegyei alispán fia, *Ragályi Pál* testvére.
- (353) *Szilassy*: (további adatokat nem találtunk.)
- (353) [1830. júl. 15.] *Szirmay Ádám, III.* (1781–1848): kamarás, a hétszemélyes tábla bírása (1844). (→ 4.1. Családfa/Szirmay)

- (353) *Fáy Zsigmond*: (további adatokat nem találtunk.)
- (353) [1830. júl. 16.] *Ungvár* (Ung vm.): ma Uzshorod (U).
- (353) [1830. júl. 17.] *Kovács Kisassz. Gouvernante a' Klobusiczky József Kamarás Ur gyermekei mellett, egy pakétet hozott Pestről. 10 expl. Sz. Hajdan Gyöngyei. [...]* *Szent Miklós Szalay László Recenziója a' Muzáronnak.*: „Tegnap előtt indult innét Ujhelynek Kovács Kisasszony, Klobusiczky District. Assessor s Kamarás leányainak Gouvernantejok; s vitte magával a Tek. Ur számára egy csomóban a Sz. Hajdan Gyöngyeinek 10 közönséges példányát, Szent Miklóssy Bökverseinek, Szalay Észrevételeinek 's Thewrewk Tíz csapásának egy példányát.” (KazLev, 21/5191, Zádor György – Kazinczynak, Pest, 1830. júl. 16.) *Kovács Rozalie*: Klobusiczky József gyermekeinek nevelőnője (fr.–ném.: *gouvernante*). *Klobusiczky József*: az eperjesi kerületi tábla bírāja (kb. 1814–1838), kamarás, Klobusiczky Matilde apja. *Szentmiklósi Alajos* (Aloyz) (1793–1849), költő, ügyvéd, irodalmi pályafutását Kazinczy segítette.
- (353) [1830. júl. 18.] *Olaszi* (Zemplén vm.): Bodrogolaszi.
- (353), (356) [1830. júl. 18., aug. 23.] *Lónyai Emma; Emmi* (1830–?): (további adatokat nem találtunk.)
- (353) [1830. júl. 19.] *Sztáray Albert*, gróf (1785–1843): konzervatív politikus, publicista. Gróf Sztáray Mihály fia. Az első felesége: gróf Csáky Walburga (?–1813); a második: gróf Károlyi Franciska; a harmadik: gróf *Waldstein Mária* (1806–1865). Utóbbival közös fiuk: gróf Sztáray *László* (1830–?), katona.
- (353) [1830. júl. 20.] *Érkezik a' Fenyéri levele a' Bajza ellen nyomtatott feleletével G. D. J. Urnak*: utalás a *Conversations Lexicon* körül kibontakozó vitára. *Fenyéri Gyula* (1799–1866): író, jogtudós, a Tudományos Gyűjtemény szerkesztője. *Gróf Dessewffy József* (1771–1843): költő, író. (Az említett levél elveszett vagy lappang. Fenyéri: → 87. jegyzetmező; Dessewffy: → 47. jegyzetmező.)
- (353) *Wächterné*: (nagyszebeni doktornéról további adatokat nem találtunk.)
- (353) *ausschlägen* (ném.): kiütés (betegség).
- (353) *Így írja Gróf Gyulai Lotti*: a Prónay Iphigenie Sophie állapotáról beszámoló levél elveszett vagy lappang.
- (353) [1830. júl. 23.] *Lónyai János Bereg Vármegyei V. Ispány levele a' Vgye parancsából jelenti hogy ott Assessorrá tettem*: (az említett levél elveszett vagy lappang.) *Lónyai János (II.)* (1796–1859): helytartói tanácsos (lat.: *loc[um]tenen[ti]a[li]s consiliárius*), Bereg vármegye alispánja és országgyűlési követe (1829-től), Bihar és Bereg vármegyék főispáni helytartója (1836–1840, ill. 1845). 1838-ban a pesti árvízkor királyi biztos. Lónyai Menyhért fia. Felesége: Lónyai Florentina.
- (353) [1830. júl. 25.] *Kerekes Ferenc* (?–1830): *Ibrányi Miklósné gróf Klobusiczky Mária* vadász-balesetben elhunyt tisztartója. (Nem azonos a debreceni professzorral.)
- (353) *Jászó* (Abaúj-Torna vm.): ma Jasov (SZK).
- (353) *Szerdahely* (Zemplén vm.): Bodrogszerdahely, ma Streda nad Bodrogom (SZK).
- (353) [1830. júl. 26.] *Fenyéri küldi ezeket....*: az említett könyveket Fenyéri Gyula juttatta el Kazinczyhoz: „Első alkalommal fogom küldeni a Sz. Hajdan többi példányait is, és azon könyveket, melyeket Szalay Hartleben és Wigand könyvárosoktól hozott, u. m. 1) Mednyánszky Sagen 2 ft 40 xr. 2) Galettis Weltkunde 1823. 6 ft 48 xr. 3) Hormayr's Taschenbuch 1830. 4 ft. 4) Bowrings Poetry 6 ft. 5) Lovakrol (nyomtató papiros, mert velin nem volt) 1 ft 20 xr. mind ezüstben. Az 1829ki Taschenbuch nincs meg Hartlebennél, Wigand a régi Róma emlékeinek meg hozatásokat megígérte. Szalay a neki küldött jegyzék szerint kérte a könyveket; de most látom a kezemen levő utasításból, hogy onnan Gróf Majláth Magyar Historiája és a Bajor király versei kimaradtak; meg kértem hát Szalayt, hogy azokat is vegye által Wigandtól, 's a többekkel együtt küldeni fogom.” (KazLev, 21/5191, Zádor György [Fenyéri Gyula] – Kazinczynak, Pest, 1830. júl. 16.) „22dikben indítottam el Tek. Bártfayné asszonyság közbenjárásával bizonyos Ujhelyi Kereskedőtől a második csomót, melyben a Könyvárosoktól vett könyvek 1) Galetti, 2) Bowring, 3) Hormayr's Taschenbuch 1830. 4) Gedichte Ludvigs von Bayern 2. B. 5) Mednyánszky Sagen és 6) Lovakrol foglaltatnak.” (KazLev, 21/5198, Zádor György [Fenyéri Gyula] – Kazinczynak, Pest, 1830. júl. 31.) *Bowring Poetry*: l. az 1830. jún. 9-i jegyzetnél. Gróf

- Széchenyi* István említett műve: *Lovakrul* (Pest, 1828). Joseph *Hormayr* (1782–1848) osztrák politikus, történetíró, bécsi udvari levéltári igazgató említett munkája: *Taschenbuch für vaterländische Geschichte* (Mednyánszky Alajossal közösen szerkesztett, magyar vonatkozású cikkeket is közlő évkönyv, 1811–1848; a X. kötetben [1829] Kazinczyról is olvasható egy rövid német életrajz). Johann Georg August *Galetti* (Galleti) (1750–1828) német történetíró említett atlasza: *Weltkunde* (1823). Bárá *Mednyánszky* Aloyz (Alajos) (1784–1844) német nyelvű magyar író említett munkája: *Erzählungen, Sagen und Legenden aus Ungarns Vorzeit* ('Elbeszélések, regék és legendák a magyar előkorból'; Pest, 1829; itt jelent meg Kazinczy Kininger által festett arcképe). *Gedichte des Königs v. Bayern* (ném.): 'a bajor király versei'; Karl August Ludwig (1786–1868) bajor király verseskötete. (Széchenyi és Mednyánszky: → 87. jegyzetmező.)
- (354) [1830. júl. 26., aug. 5.] *Mailáth Antal*, gróf (1800–?): Zemplén vármegye al- és főjegyzője (1820 és 1823), főispánja (1830–1839), a fiúmei kormányzóság jegyzője (1823), alkancellár (1836–1839) és kancellár (1839–1847). Kazinczy cikke a Magyar Kurírban az aug. 5-i főispáni beiktatásról: *Gróf Majláth Antal beiktatása* (1830. aug. 20. és 24., 14–15. szám, 118–119, 129–132).
- (354) *Malonyai János*, báró (?–1837): szeptemvir, Zemplén vármegyei adminisztrátor (1821–1825), nyitra vármegyei főispán (1825–1837), alkancellár.
- (354) *Anthologia Graeca. edidit Frid. Jacobs. Lips. 1813.* (lat.): 'Görög antológia, kiadta Friedrich Jacobs, Lipcse, 1813.' *Friedrich Jacobs* (1764–1847): német műfordító, filológus említett kiadása: *Anthologia Graeca* (12 kötet; Lipcse, 1794–1814).
- (354) *Grünfeld Dávid; Jakab; Wolf Sámuel; Moskó:* (további adatokat nem találtunk.)
- (354) *Dordrecht Synodus:* az 1618–1619-es dordrecht egyetemes református zsinaton megalkotott 83 kánon a kálvinista ortodoxia alapja lett. A *tridentini* zsinat az ellenreformáció kezdetét jelentő, legfontosabb katolikus zsinat volt (1545–1563).
- (354) *Leib Eldinger Kulecz in Lemberg, Krakkauer Vorstadt. Nro 187. 2tem Viertel. den 28sten Jul.* (ném.): 'Leib Eldinger kupec, Lembergben, Krakkó külvárosában, 187. szám alatt 2. kerülletben. Júl. 28-án.'
- (354) *Ratio Studior[um] in Hungaria* (lat.): 'oktatásügyi rendszabály Magyarországon'.
- (354) *Theresia Zichy vidua Josephi Gotthardi Vondernoth.* (lat.): 'Zichy Terézia, Joseph Gotthard Vondernoth özvegye.' Gróf *Zichy Terézia* férje Joseph Gotthard *Vondernoth* (Van de Nath).
- (354) *Rouget de Lille* (helyesen: Rouget de Lisle) (1760–1836): francia zeneszerző, mérnöktiszt, a *Marseillaise* szerzője (1792; magyarra Verseghy fordította).
- (354) *Die Sprache pag. 305.* (ném.): 'a beszéd [szöveg] 305. oldal'.
- (354) [1830. aug. 4.] *Mailáth György, II.,* gróf (1786–1861): személynök (lat.: *personalis*) (1825), Hont vármegyei főispán (1828-tól). (→ 87. jegyzetmező)
- (354) *illuminatio* (lat.): kivilágítás.
- (354) *In hoc Signo Vinces* (lat.): 'e jelben győzni fogsz'; a hagyomány szerint a Maxentius ellen hadat vezető Nagy Konstantin előtt megjelent feszület (lat.: *crucifixus*) felirata.
- (354) *in gloria* (lat.): glóriában, dicsfényben.
- (355) *Bónis:* zempléni birtokos család.
- (355) *triumphalis kapu* (lat.): diadalkapu.
- (355) *Pallász:* Athéné, a görög mitológia egyik fő istenasszonyának mellékneve.
- (355) *Génus* (lat.): védő istenség.
- (355) *Fábri:* (további adatokat nem találtunk.)
- (355) *Andrássy György*, gróf (1797–1872): a Magyar Tudós Társaság egyik alapítója, igazgatósági és tiszteleti tagja (1830; 1833), Gömör (1838–1844) és Sáros (1842–1848) vármegyék főispánja, országgyűlési követ.
- (355) *Ő Fels. a' Magy. Academiát confirmálta:* az Akadémia alapításának jóváhagyásáról: „A' béjovetel estvéjén Gróf Andrássy György össze jött velem a' Fő Nótáriusnál, 's meglátván, így kiálta fel: Nem is köszönök az Úrnak, hanem köszönés helyett csak azt beszélem el, hogy Ő Fels. megállapította a' Magy. Académiát.” (KazLev, 21/5202, Kazinczy – Zádor Györgynek, 1830. aug. 10.)
- (355) [1830. aug. 6.] *Levél Gr. Bethlen Imrétől és Fenyérytől:* Bethlen levele elveszett vagy lappang, Fenyéri levele: KazLev, 21/5198, Zádor György – Kazinczynak, Pest, 1830. júl. 31. Gróf *Bethlen*

- Imre* (?–1834): királyi kamarás, Küküllő (1811–1817) és Alsó- és Felső-Fejér (1817–1822) vármegyék főispánja.
- (355) *phantasia* (gör.): látomás, lázálom.
- (355) [1830. aug. 11.] *Szirmay Antal, II.* (1785–?): Zemplén vármegyei táblabíró és országgyűlési követ (1830-tól). Apja: Szirmay Antal (I.) (1747–1812) történetíró, levéltáros és udvari tanácsos. Lakhelye és birtoka: *Véke* (Zemplén vm.): ma Vojka (SZK); a Szirmayak birtoka volt, a római katolikus templomában van eltemetve Szirmay Antal (I.). (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (355) *Horváth Náni*: (további adatokat nem találtunk.)
- (355) [1830. aug. 12.] *Deputatio az Instructio csinálására* (lat.): 'küldöttség a [követ]utasítás csinálására'.
- (355) *Veron*: (további adatokat nem találtunk.)
- (355) [1830. aug. 13.] *Volucsis*: (a főhadnagyról további adatokat nem találtunk.)
- (355) *Isabella*: talán Kazinczy Isabella (1808–1809), Kazinczy öccsének, Miklósnak a lánya. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (355) *Estve hír a' Barkasi Imre levelében Páris felől, hogy ott kiüttött a' Revolutio*: (az említett levél elveszett vagy lappang.) *Barkasi Imre*: pesti joggyakornok, Kazinczy levelezőtársa.
- (355) [1830. aug. 14.] *Szerencsy István* (?–1850): Ung vármegyei főjegyző (1825–1827), helytartósági titkár, királyi táblai ülnök (1830-tól).
- (355) *Szőgyényi Ferenc* (1764–1852): Szabolcs vármegyei szolgabíró, Zemplén vármegyei alispán (1815–1827). Szőgyényi Zsigmond testvére.
- (356) [1830. aug. 19.] *Paulina*: Barthos Paulina (1819–?), Barthos András lánya.
- (356) [1830. aug. 20.] *Grün Seelig*: (további adatokat nem találtunk.)
- (356) [1830. aug. 23.] *Viski*: (a Hont vármegyei esperesről további adatokat nem találtunk.)
- (356) *Lónyai Flóri*: talán Lónyai Florentina (Lónyai Jánosné [II.]) (1802–1885), Lónyai Gábor (I.) lánya.
- (356) *Szerény Alkalmat kivívtuk*: utalás a Mailáth Antal főispáni beiktatásán használt nyelvújítási szavakra: „NB. Mind a' Personális, mind a' Fő Isp. Beszéde (a' curúlis székben tartott) tele volt alkalommal, szerénnyel, és kivívtuk az idők' ostromaiból.” (KazLev, 21/5202, Kazinczy – Zádor Györgynek, 1830. aug. 10.)
- (356) [1830. aug. 24.] *Berko Judkovics*: (további adatokat nem találtunk.)
- (356) [1830. szept. 3.] *Lónyai Gábor (II.)* (1805–1885): Zemplén vármegye szolgabírája (1827–1830: lemond). Felesége 1828-tól: Kazinczy Ottilia (1810–1883), Kazinczy István és Józsa Mária lánya (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*). (→ 87. jegyzetmező)
- (356) *Levél a' Patriarcha Érsektől*: Pyrker János László említett levele elveszett vagy lappang.
- (356) *Rumytól, Esztergomtól*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (356) *a' Primás Cardin. Rudnay vette leveletem 's végre könyvemem is, mellyet a' levél mellől valaki elvett, (a' Sz. Hajdan Gyt)*: Kazinczy több mint két hónappal korábban küldte el Pyrker-fordítását az esztergomi érseknek, l. KazLev, 21/5175, Kazinczy – Rudnay Sándornak, Széphalom, 1830. jún. 23. *Rudnay Sándor* (1760–1831): esztergomi érsek (1819-től), hercegprímás (1828-tól), főkancellár.
- (356) *der bisherige Ceremoniaire [...] secretaire Wiber* (ném.): 'az eddigi ceremóniamester [...] Wiber titkár.' (További adatokat nem találtunk.)
- (356) *Prinzessin Nidda* (ném.): 'Nidda hercegnő.'
- (356) *Hessen Darmstadt és Szendrei Török leánya*: Török Karolina Sarolta (Charlotte) (1786–1862): (Szendrői) Török András (?–1772): és Lanzer Karolina lánya, 1804-től herceg Georg von *Hessen-Darmstadt* (1780–1856) felesége és Nidda hercegnője (Prinzessin zu Nidda). Férje I. Lajos hesseni nagyherceg és Luise Henriette hessen-darmstadti hercegnő fia volt. (→ 4.1. *Családja/Török*)
- (356) *Csillagkeresztes Dáma*: Kreutzdáma; az ősi nemesi családból származó nők számára 1668-ban alapított osztrák rend tagja.
- (356) *Landgraf* (ném.): a grófi címnél magasabb német nemesi rang.
- (356) [1830. szept. 23.] *Deutsch Löbel*: (a sátoraljaújhelyi kereskedőről további adatokat nem találtunk.)

- (356) *restál* (lat.): (adós) marad.
- (357) *Ecclesia Catholica occidentalis...* (lat.): 'A nyugati katolikus egyház hite szerint a Lélek az Atyától és a Fiútól származik. – A nem egyesült keletiek viszont úgy tartják, csak egyedül az Atyától.'
- (357) [1830. szept. 26.] *Veleybei* (?–1830): (a regmeci jobbágygazdáról további adatokat nem találtunk.)
- (357) [1830. szept. 28.] *Zmeskál Consiliárius exequál Bermannak*: (l. fentebb az 1830. ápr. 24-i jegyzetet.)
- (357) [1830. okt. 9.] *Vida*: (az ácsmesterről további adatokat nem találtunk.)
- (357) [1830. okt. 10.] *Zemlény*: talán Zemplén (település, Zemplén vm.), ma Zemplín (SZK).
- (357) *Szapáry Péterné*, grófné: (további adatokat nem találtunk.)
- (357) *Sztanrowszki István*: (a zempléni uradalmi tisztról további adatokat nem találtunk.)
- (357) [1830. okt. 18–20.] *resignál* (lat.): lemond.
- (357) [1830. okt. 24.] *Balog Ábrahám*: (a Borsod vármegyei ügyvédéről további adatokat nem találtunk.)
- (357) *Pfannschmidt*: (a kapitányról további adatokat nem találtunk.)
- (357), (364) [1830. okt. 26., 1831. febr. 2.] *Vay Lila* (*Lilla*, Eulalie; Lónyai Jánosné [I.] 1827-től), grófnő (1812–?): *Vay Péter* (1813–?) és *Vay Erzsébet* (Gyürky Pálné) testvére. Apjuk: gróf *Vay Ábrahám* (II.), anyjuk Kazinczy Zsófia. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (357) *Szentes Józsefné*: talán Szentes(i) József kapitány felesége, aki Szentesi János tanár fia.
- (357) [1830. okt. 30.] *vide* (lat.): lásd!
- (357) AN *HERRN JOSEPH VON MARTON PROFESSOR auf der Landstrasse...* (ném.): 'Márton József professzor úrnak az Augusztinus-templom melletti úton, Bécsben, 273. sz.'
- (357) *v[on] Haykul Anton. Obere Bäckerstrasse. Nro 755.*: 'Haykul Anton úr. Obere Bäcker utca. 755. sz.' (A bécsi nyomdászról: → 75. jegyzetmező.)
- (357) *Barkasy Imre Ur leveléből. 1830. Aug. 27d.*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (357) *Gramich*: (a bécsi litográfusról további adatokat nem találtunk.)
- (357) *Pilizotti*: (a rajzólóról [?] további adatokat nem találtunk.)
- (357) *Radmannsdorf*, Albert Riemensberg (1802–1860): német lovag, rajzoló.
- (357) *Laxenburg*: Bécs melletti angolpark, a császári család nyaralóhelye.
- (357) *Thewrewk József* (Ponori) (1793–1870): régiséggyűjtő, író, konzervatív publicista, a Thewrewk-kódex felfedezője. Kötetünkben említett gyűjteménye: *Magyar Pantheon* (1827; rézmet-szetek, arcképek).
- (358) *Devaux*: (a rajzólóról [?] további adatokat nem találtunk.)
- (358) *Vajdahunyad* (Hunyad vm.): ma Hunedoara (R).
- (358) *Dob. papirosa*: (további adatokat nem találtunk.)
- (358) *mustra* (rég.): minta.
- (358) 1828. *Martz. a' tőke pénz volt 248,200 f....*: a Magyar Tudós Társaság alapításáról: → 87. jegyzetmező.
- (358) *Telekiek*: 1826-ban a pozsonyi országgyűlésen gróf Teleki József a testvérei és mostohaanyja nevében ajánlotta fel a családi könyvtárát és a 10 000 Ft-ot. (→ 87. jegyzetmező.)
- (358) *Festetics László*, gróf (1786–1846): mecénás. Gróf Festetics György fia.
- (358) *Pálffy Ferenc, II.*: vagy gróf Pálffy Ferenc Alajos (1780–1852), Pozsony vármegyei főispán, királyi kamarás, vagy Pálffy Ferenc (1785–1841): királyi kamarás. A Magyar Tudós Társaságnak Pálffy Ferenc évenkénti 400 Ft-ot adományozott.
- (358) *mala mens, malus animus. Terent.* – *Ezt ő Aristophanestől vette: δολια ψυχαι, δολια φρενες* – (lat., gör.): 'gonosz elme, romlott lélek.' Az idézet pontosan: „δολιαι ψυχαι, δολιαι φρενες”; a források: Publius *Terentius Afer* (i. e. 195 v. 185–?) római vígjátékíró: *Andria* (I, 1, 137); *Aristophanes* (i. e. 450 k.–i. e. 385 k.), görög komédiaköltő: *Béke* (1067). (Balogh Piroska fordítása és adata.)
- (358) [1830. nov. 1.] *Kassay Sámuel*: sátoraljaújhelyi birtokos, levéltáros. Zempléni levéltári írnok (1810-től), segéd (1811-től), majd levéltáros (1827–1849). Kazinczy napidíjas levéltárosként együtt dolgozott vele.
- (358) *pro censura* (lat.): cenzúrára.

- (358) *M[anu]S[criptum]* (lat.): kézirat.
- (359) [1830. nov. 3.] *Lenhossek Mihály* (1773–1840): egyetemi tanár, Magyarország főorvosa.
- (359) *Suschter János* (Schuster) (1777–1838): orvosdoktor, a pesti egyetem természettudományi tanszékének tanára, rektor, a Magyar Tudós Társaság (MTA) rendes tagja (1831), a magyar kémiai szaknyelv megalkotója.
- (359) *Wékey Károly szül. 1781. Febr. 4.*: a zempléni alügyész születési dátumáról egymásnak elmentmondó adatok találhatók a naplóban, néhány sorral lejjebb: „Wékey Károly Őrmezőn meghal. szül 1801. Febr. 4d.” A levelezés az utóbbit támasztja alá: „Született ő itt 1801. Febr. 4d. ’s megholt Őrmezőn Nov. 8kán délután 3 és 4 óra között.” (KazLev, 21/5232, Kazinczy – Bártfay Lászlónak, Sátoraljaújhely, 1830. nov. 15.)
- (359) *Őrmező* (Zemplén vm.): ma Strázske (SZK).
- (359) *Kovács József* (Háló) (1761–1830): református lelkész. 1772-től a debreceni kollégiumban tanult és tanított, ahol 1785-ben Csokonait is tanította. Nagykőrösi (1791–1815), majd (kis-kun)halasi lelkész (1815–1826; szembetegsége miatt vonult vissza). Felesége: *Göböl Mária*, Göböl Gáspár református esperes lánya. Tizenhét fogadott gyermeket neveltek.
- (359) *Szeldmayer József* (1762–?): Zemplén vármegye főlevéltárnoka (1820–1828), aki mellett Kazinczy napidíjért dolgozott.
- (359) *Lafayette*, Marie Joseph, márkí (1757–1834): francia tábornok és politikus. Az amerikai függetlenségi háború hőse, a francia forradalom idején az alkotmányos monarchia híve.
- (359) *Ampringen* (Ambringen, Abringen) János Gáspár (1619–1684): a Wesselényi-összeesküvés után Magyarország véreskezű kormányzója (1673–1681).
- (359) *Seraphinka* (1823–?): talán Bártfay László lánya.
- (359) *Péli Nagy András* (?–1830): (további adatokat nem találtunk.)
- (359) *Török József, IV.* (1754–?): sátoraljaújhelyi várnagy (lat.: *castellanus*). Testvére: *Török István (II.)* budai huszár őrnagy.
- (359) *Boronkay Gáspár* (1766–1831 után): felesége: *Szulyovszki Anna* (?–1830), Szulyovszky László lánya. Lakhelyük: *Rákóc* (Zemplén vm.): ma Rakovec nad Ondavou (SZK).
- (359) *Kisfaludy Károly* (1788–1830): író, költő, drámaíró, festő.
- (359) *Naturgeschichte. 13. Heft.* (ném.): 'Természettörténet. 13. szám'.
- (359) *der feine Gesellschafter.* (ném.): 'a finom társasági ember.'
- (359) *FerdKlt[.]gens [?] Abendunterhaltg. 20 x.* (ném.): 'Ferd[inánd] [...] [?] esti mulatsága.'
- (359) *Josephi, Worte des Ernstes.* (ném.): 'Joseph, a komolyság szavai.'
- (359) *Jetty*: talán Schertl Jetty: vélhetően hozzá írta Kazinczy *Belli emlékkönyvébe* c. versét.
- (359) [1830. nov. 8.] *mibi* (lat.): nekem, magamnak.
- (359) *Major József* (1779–1830): sátoraljaújhelyi református lelkész 1816-tól. Kazinczy a kinevezéséről tudósítást írt (Sárospatak, 1816). Hübner bibliai tankönyvét újra kiadta 1825-ben, ezzel a demitologizáló átirással Kazinczy elégedetlen volt.
- (359) *Georg[ius] Lippay Ep[isco]pus Veszprém et Cancell[ar] sub Ferdinand[o] II. 1636. Fasc[iculus] 152. N[ume]ro 207.* (lat.): 'Lippay György veszprémi püspök és kancellár II. Ferdinánd alatt, 1636. 152. iratcsomó, 207. szám.' (Utalás a sátoraljaújhelyi Zemplén vármegyei levéltárban található dokumentumra.) *Lippay György* (1600–1666): veszprémi, majd egri püspök, esztergomi érsek (1642), kancellár, természettudós; a Wesselényi-féle összeesküvés részese. *II. Ferdinánd* (Habsburg) (1578–1637): német-római császár, cseh és magyar király (1618-tól).
- (359) [1830. nov. 10.] *Strauss Jakab*: (további adatokat nem találtunk.)
- (359) [1830. nov. 11.] *Horváth Gáspárné* (?–1830): (további adatokat nem találtunk.)
- (359) *Spisák* György: Kazinczy inasa, majd a sátoraljaújhelyi kávéház bérlelője (1823 k.).
- (360) [1830. nov. 13.] *Nyíri István, I.* (1776–1838): matematikus, a sárospataki kollégium tanára, a Magyar Tudós Társaság (MTA) tagja (1831). (→ 87. jegyzetmező).
- (360) [1830. nov. 14.] *Wékey Ferenc*: Wékey Károly apja. Felesége: *Kozma Ágnes*, *Kozma Miklós* Zemplén vármegyei szolgabíró testvére. (További adatokat nem találtunk.)
- (360) [1830. nov. 18.] *Kelemen Erzsé*: (további adatokat nem találtunk.)
- (360) *FARKAS UJHELYI ZSIDÓ Pesten, Váci út. Arany Csillag. Madarasi ház. Winter Jakabnál.*: a Pestre áruért havonta járó sátoraljaújhelyi Farkas „a” Váci úton, az arany Csillagnál, Madarasi

- háznál, Winter Jakab Zsidónál” szállt meg, segítségükkel intézte Kazinczy a csomagküldést Sátoraljaújhely és Pest között. (Vö. pl. KazLev, 21/5237, Kazinczy – Szalay Lászlónak, Sátoraljaújhely, 1830. nov. 23.)
- (360) [1830. nov. 21.] *Bártfaynétlől levél:* (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (360) *PESTEN MEGHAL KISFALUDY KÁROLY:* Kazinczy Toldytól értesült Kisfaludy Károly nov. 21-i haláláról (KazLev, 21/5240, Toldy Ferenc – Kazinczynak, Pest, 1830. nov. 26.) Kisfaludyt gyászfátyol felkötésével gyászolta Kazinczy, és leveleiben felszólította a pesti írókat példája követésére.
- (360) [1830. nov. 24.] *Fancsika* (Bihar vm.): Érfancsika, ma Fāncica (R).
- (360) *Bodó Ferenc* (?–1830): (további adatokat nem találtunk.)
- (360) [1830. nov. 25.] *Péchy Ferenc:* Péchy Gábor (II.) vagy Imre (II.) szeptemvir fia. (→ 4.1. *Családja/Péchy*)
- (360) *A' tiszta lelket, a' szerényt csodálta...*: Wékey e sírversét Kazinczy írta, Mezei Márta szerint anyagi nehézségei miatt vállalta a felirat elkészítését: „Levelezéséből derül ki, hogy az alkalmi költészetet megvető Kazinczy most rákényszerül, hogy pénzért, megrendelésre vállaljon feliratverseket: ifjú Vay Miklós palotájának falára (XXI. 323.), Wékey sírkövére (XXI. 423.)” (MEZEI 1994, 173; vö. KazLev, 21/5241, Kazinczy – Somosy Jánosnak, 1830. nov. 28.; a verset nem közli a GERGYE/KAZINCZY 1998.)
- (360) [1830. nov. 26.] *Döbrentétől levél:* (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (360) [1830. nov. 30.] *rheumatism[us]* (gör.–lat.): reuma.
- (360) *VIII. Pius* (eredetileg: gróf Francesco Castiglione) (1761–1830): 1829-től pápa.
- (360) [1830. dec. 1.] *Husztli Ferenc:* (további adatokat nem találtunk.)
- (360) *Polyák József:* (további adatokat nem találtunk.)
- (360) *apprecalni* (lat.): sürgősen kérni.
- (360) [1830. dec. 3.] *Kelemen Bébi:* (további adatokat nem találtunk.)
- (360) *Kozma Ferenc:* felesége: *Gosztonyi Borbála*. (További adatokat nem találtunk.)
- (360) *Levél Schedeltől, ut Döbrentei* (lat.): a Döbrentei egyetértésével írt Toldy-levél elveszett vagy lappang.
- (361) [1830. dec. 4.] *Kácsándy Mihály:* Zemplén vármegyei adószedő, táblabíró, jegyző, országgyűlési követ (1637/38).
- (361) *Butkay István:* Zemplén vármegyei alispán, országgyűlési követ (1637/38).
- (361) *decretum* (lat.): határozat, végzés.
- (361) *Corp. Juris Hungarici* (lat.): *Corpus Juris Hungarici*; a magyar törvénytár, az 1848 előtti magyarországi törvények egyre bővülő gyűjteményes kötete.
- (361) *antea* (lat.): azelőtt.
- (361) *Ausstellung in Wien, 1830.*: (ném.): 'kiállítás Bécsben, 1830.'
- (361) *Ermordung Caesars. Nach Füger, geschubt von Kininger* (ném.): 'Caesar meggyilkolása, Füger után, Kininger által.' Friedrich Heinrich *Füger* (1751–1818): bécsi udvari festő, olajfestményének a címe: *Die Ermordung Caesars*. Vincenz Georg *Kininger* (1767–1851): bécsi festő, grafikus, rézmetsző.
- (361) *Maria Theresia* (v. [...]) *nach Maron. [...] v. Job Kovátsch*. (ném.): 'Mária Terézia [...] Maron után [...] Kovátsch Jánostól.' *Kovátsch József* (!) (1799–1836 után): bécsi magyar rézmetsző. (Maronról további adatokat nem találtunk.)
- (361) *Gegend v. Fidisch. Eisen[urg] Com[itat] Aquarel v. Job. Nep. Schödelberger*. (ném., lat.): 'Tájkép Egyházassüzséről. Vas vármegye. Vízfestés Johann Nepomuk Schödelbergertől.' Johann Nepomuk *Schödelberger* (1779–1853): bécsi tájképfestő.
- (361) *Ginofsky József* (Ginovszky) (1800–1857): eperjesi festő. 1825-től Bécsben tanult.
- (361) *Petter, Franz Xaver* (1791–1866): osztrák festő.
- (361) *Kuppelwieser*, Leopold (1796–1862): osztrák festő.
- (361) *portrait* (fr.): arckép.
- (361) *Karl Sales:* (további adatokat nem találtunk.)
- (361) *Denhauser:* talán Josef Danhauser (1804–1845), osztrák festő.

- (361) *B. Malonyai. u. Prof. Job. Ender*: talán báró *Malonyai* János (?–1837): Zemplén vármegyei adminisztrátor (1821–1825), Nyitra vármegyei főispán (1825–1837), alkancellár. *Johann Ender* (1793–1854): osztrák festő, a Széchényi család több tagjának festője.
- (361) *Alexanders Ubergang uber den Granicus.* – *Jos. Szent Pétery* (ném.): 'Nagy Sándor átkelése a Granicuson.' *Szentpéteri József* (1781–1862): ötvös, 1818 óta Pesten működő ezüstművész. „Ez domború munkában dolgozza sok eszt. olta a' Nagy Sándor' csatáját a' Granicusznál, Le Brünnek egy figurákkal tele halmozott darabja után. A' figurák hibátlanok, mintha ő egész életét rajzolásban töltötte volna, 's a' lovak' lábai, 's kard és láncsa kiállanak a' képből, úgy hogy alájok sínórt lehetne vonni. A' munka így dolgoztatott. Egy tökeletesen sima réz darabnak hátuljára ki van rajzolva a' Le Brün' képe, 's addig pörölyöztetett minden figura hátulról, míg előlről a' maga igazi idomában domborodott elő. Nem sokára a' darab egészen el lesz készülve, nagyjában már el van, de a' Művész ezidén már majd elvakult. Született Szent-Péteri Rimaszombatban 1781. April 12dikén.” (KazLev, 22/5623 [5002/a], Kazinczy – Guzmicsnak, Pest, 1829. máj. 27.)
- (361) *Portrait des Palatinus in Wachs[en] bossir[.] v. Elias Hütter* (fr., ném.): 'a nádor portréja viaszban megformálva, Elias Hüttertől.' *Elias Hütter* (1775–1863): osztrák szobrász, említett munkája József nádor mellszobra (1825).
- (361) *Buste des Kaisers, aus Gyps. v. Jos. Klieber* (ném.): 'a császár mellszobra, gipszben, Joseph Kliebertől.' *Josef Klieber* (1773–1850): osztrák szobrász, festő, a bécsi képzőművészeti akadémia tanára. Említett munkája talán a Pannonhalmi Bencés Főapátságban látható I. Ferenc-szobor (1828).
- (361) *Nyelvtudomány...*: a Magyar Tudós Társaság (MTA) tagjai: → 87. jegyzetmező. (A szövegben a pontozás a betöltetlenül maradt helyeket jelöli.)
- (361) [1830. dec. 10.] *Cicero*, Marcus Tullius (i. e. 106–43): római szónok, író, politikus említett műve: *In Catilinam* (i. e. 63).
- (361) *Bäuerle*: (a litográfusról további adatokat nem találtunk.)
- (361) *Albert Riemensberg Ritter von Radmannsdorf Lithograph. gedruckt bei Mannsfeld et Comp. Seitten-Stettengasse. Stadt Wien.* (ném.): 'Albert Riemensberg Radmannsdorf lovagja litográfus[.] nyomtatva Mannsfeld és Társánál Seitten-Stetten utca, Bécs városa.' A bécsi *Mannsfeld* cég bizonyára a Kazinczynak is dolgozó Johann Georg Mansfeld (1764–1817) bécsi rézmetszőnek (ill. örököseinek) a cége.
- (362) [1830. dec. 13.] *Nagy Lázár Úrnál organisáljuk a' Casinót*: a Zemplén vármegye társadalmi életében később fontos szerepet kapó sátoraljaújhelyi kaszinót 1831. jan. 24-én alapították (székhelye 1834-től a mai Kazinczy Ferenc Múzeum épületében volt). (Vö. KazLev, 21/5257, Kazinczy – Bártfay Lászlónak, Sátoraljaújhely, 1830. dec. 17.) *Nagy Lázár*: zempléni alügyész (1820–1824).
- (362) *Hartay Cúria*: a kihalt zempléni Harthay család 17. sz.-i sátoraljaújhelyi háza.
- (362) [1830. dec. 14.] *epigrapha* (gör.): felirat.
- (362) [1830. dec. 20.] *Rozgonyi József, II.*: felesége *Görgey Fanny*. (További adatokat nem találtunk.)
- (362) *Ambrózy Lajos, I.* (1778–1830): Nógrád vármegye alispánja (1806–1817), királyi kamarás, helytartósági tanácsos (lat.: *locum[enentia]lis consil[iárius]*).
- (362) [1830. dec. 26.] *Cserey Miklós* (?–1844): erdélyi kormányzékai tanácsos (1819–1826), ellenzéki politikus, irodalompártoló birtokos. Cserey Farkas rokona.
- (362) *Bréd* (Szilágy vm.): Beréd, ma Brebi (R); postahely.
- (362) *Klitz* (Szolnok-Doboka vm.): Klics, Csúrfalva, ma Cliț (R); postahely.
- (362) [1830. dec. 31.] *Richter* Filep Antal (19. sz. első fele): bécsi születésű festő, rajzoló, rézmetsző és litográfus. 1804–1829 között Pesten működött, Kazinczyról több képet is készített 1828-ban.
- (362) *Cziráky Antal*, gróf (1772–1852): Fejér vármegyei főispán (1825–1845), országbíró (lat.: *judex curiae*) (1828–1839). (→ 87. jegyzetmező)
- (362) *Hormayer* (Hormayr), Joseph (1782–1848): osztrák történetíró, a bécsi udvari levéltár igazgatója. Említett munkája: *Österreichischer Plutarch* (politikai életrajzyűjtemény; I–XX. kötet,

- Bécs, 1807–1814); ebből az említett képek (metszette Blaschke): *V. Károly* (1500–1558), *I. Ferdinánd* (1503–1564), *II. Miksa* (1527–1576), *II. Rudolf* (1552–1612), *II. Mátyás* (1557–1619), *II. Ferdinánd* (1578–1637), *III. Ferdinánd* (1769–1824), *I. Lipót* (1640–1705), *VI. Károly* (1685–1740), *Mária Terézia* (1717–1780), *II. Lipót* (1747–1792), *I. Ferenc* (1768–1835) (Habsburg-uralkodók); *Savoyai Jenő* (1663–1736), Gideon Ernst *Laudon* (1717–1790), Wenzel Anton *Kaunitz* (1711–1794), Raimondo *Montecuccoli* (1609–1680), *Zrínyi* Miklós (1508 k.–1566) (Habsburg-szolgálatban állt politikusok, hadvezérek); *Hell* Miksa (1720–1792) és *Born* Ignác (1742–1791) (Bécsben működő tudósok).
- (363) [1830. dec. 31.] *PETRUS SZIRMAY et ANNA KECZER proles hoc ordine nominantur: Steph[anus] 2., Nicol[aus] 3., Petrus et Andreas. Protoc[ollum] A[ctum] N[ume]ro 9. pag[ina] 1113.* (lat.): 'Szirmay Péter és Keczer Anna gyermekeinek neve sorrendben a következő: István 2., Miklós 3., Péter és András. 9. számú jegyzőkönyv, 1113. oldal.' (→ 4.1. Családja/Szirmay)
- (363) *How do you do? olv. hau du ju du? quomodo az az Comment faites vous faire?:* (ang., lat., fr.): 'Hogy van? Hogyan?'
- (363) *coronationale honorarium* (lat.): koronának, azaz a királynak fizetett adó.
- (363) *V. Ferdinánd* (Habsburg) (1793–1875): császár, cseh és magyar király (1835–1848). 1830-ban koronázták meg. I. Ferenc fia.
- (363) *contributio* (lat.): adó.
- (363) [1831. jan. 1.] *Bodó*: (további adatokat nem találtunk.)
- (363) *Pika*: talán Pika Gáspár, sátoraljaújhelyi lakos.
- (363) *Kardos Sámuel*: (a tályjai postamesterről további adatokat nem találtunk.)
- (363) *Ocskay Antal* (1795–1848): nagyváradi kanonok, a pesti egyetem tanára, kassai megyés püspök (1838-tól).
- (363) *Kelemen Sámuel*: (további adatokat nem találtunk.)
- (363) *Maria Dorothea úcza*: ma Dorotya utca.
- (363) *Breczenheim* Ferdinand, herceg (?–1823): német származású birtokos, aki a hajdani Rákóczi-uradalom egy részét, így a sárospataki várat és Regécet is birtokolta. 1808. júl. 5-én iktatták be a birtokba (lat.: *statuálták*). (→ 78. jegyzetmező)
- (364) [1831. jan. 18.] *Gróf Teleki levele*: Teleki József a Magyar Tudós Társaság elnökeként tudatta Kazinczyval, hogy „az igazgató tanács a' Tekintetes Táblabíró Urat is rendes taggá neveztetésre igen érdemesnek vallván, a' Historia osztályában a' vidéki rendes tagok között elsőnek választotta”, és meghívta az Akadémia febr. 13-i ülésére. (KazLev, 21/5271, Gr. Teleki József – Kazinczynak, Pest, 1831. jan. 15.)
- (364) [1831. jan. 21.] *Budai András*: (az ügyvédről további adatokat nem találtunk.)
- (364) [1831. febr. 1.] *Csanáros* (Zemplén vm.): Újcsanáros.
- (364) [1831. febr. 2.] *Ragályi Jánosné*: Kőji Comáromy Zsuzsanna.
- (364) *Zsolca* (Borsod vm.): Alsó- vagy Felsőzsolca.
- (364) *Vay Lajosné*: gróf Teleki Erzsébet. Férje: Vay Lajos (1803–1888), Borsod vármegye követe és főispánja (1848 és 1861), Vay Miklós (I.) fia.
- (364) [1831. febr. 3.] *decretum* (lat.): határozat, végzés.
- (364) *Csoma Zsigmondné*: (1828-ban már özvegy), Szilasy Terézia. Szilasy József lánya. Testvérei: Szilasy Mária (Péli Andrásné) és *Szilasy Ferenc, II.* (1793–1841): Gömöri vármegyei főszolgabíró, majd alispán (1827–1836).
- (364) *Bémer* László, báró (1784–1862): nagyváradi püspök. Az 1849-es szabadságharc támogatása miatt öt év várfogságot szenvedett.
- (364) *Superintendens*: Szathmári Paksi József (1763–1848), 1823-tól tiszáninneni református püspök.
- (364) *Füzéresy*: (a *sepsi[szentgyörgyi]* plébánosról további adatokat nem találtunk.)
- (364) [1831. febr. 4.] *Ragályi Tamás* (1785–1849): író, szerkesztő. Borsodi országgyűlési követ (ellenzéki: 1825/27, 1830, majd konzervatív: 1832/36), alnádor, szeptemvir (1841). (→ 66. jegyzetmező)
- (364) *Lónyai László, II.* (1791–1865): Borsod vármegye szolgabírája, országgyűlési követe, alispánja. 1848-ban nemzetőr őrnagy. Lónyai László (I.) fia. Felesége: *Bónis Teréz* (1791–1865).

- (364) [1831. febr. 5.] *magistratualis* (lat.): városi v. vármegyei tanácsi előljáró.
 (364) *Weiss*: (a kapitányról további adatokat nem találtunk.)
 (364) *Szalay*: (a huszár főhadnagyról további adatokat nem találtunk.)
 (364) *Okolicsányi*: (a Borsod vármegyei főszolgabíróról további adatokat nem találtunk.)
 (364) *Hutka István*: (az ügyvédről további adatokat nem találtunk.)
 (364) [1831. febr. 6.] *Bajkór József*: borsodi ügyvéd, kit a vármegye félesztendei fogságra ítelt. A reformországgyűlések idején Bécsnek kémkedett: „Régen lengedezvén már itt a’ Bajkór Jó’sef titkos politzájsága felől a’ hír [...]” (KazLev, 19/4576, Barkassy Imre – Kazinczynak, 1826. jan. 6.)
 (364) [1831. febr. 7.] *Menzel János*: pesti szakács.
 (364) *Dercsényi Pál*, báró (1797–1843): földbirtokos, gazdálkodó. Kazinczy húgának, Juliannának a fia. 1828-ban 100 arany pályadíjat tűzött ki a magyar mezőgazdaság javítására. 1839-től báró. Felesége: báró *Geymüller Henrika*. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
 (364) *Brudern József*, báró: a Brudern család 1791-ben nyert honfíúsítást.
 (364) [1831. febr. 8.] *praedium* (lat.): nemesi birtok.

89. jegyzetmező: 1831. Pest

83. [Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.] (365–381)

1831. jan. 31-én útra kelt Kazinczy és febr. 9.–jún. 12. között ismét Pesten és Budán tartózkodott, hogy részt vegyen az alakuló Magyar Tudós Társaság ülésein és tanácskozásain. Eközben gyakori vendég volt Pécelen Szemere Pálnál és ápr. 7–16. között Pannonhalmára, majd jún. 12–29. között Szemere társaságában Nógrád és Gömör vármegyékbe utazott. Előbbit a *KAZINCZY Utja Pannonhalmára, Esztergomba, Vácra* (KAZINCZY, *Pannonhalmára* 1831; megjelent Pesten 1831. ápr. 30-án), utóbbit a *Nógrád, Gömör. 1831.* (KAZINCZY, *Nógrád* 1831; életében nem jelent meg) c. útirajzában dolgozta fel. Az Akadémia történetének tervezett megírására az 1831. máj. 14–15-i bejegyzések között találunk utalást: „M. Academia historiája.” (Kazinczy anyaggyűjtéséről: 3.2. *Az egyes szövegek adatai és keletkezése*, 3.2.2. *Naplók*.)

Pyrker-pör (1831)

Pyrker János László (1772–1847): egri érsek és Heves vármegyei főispán (1827-től), németül alkotó költő, drámaíró, mecénás, műgyűjtő. Művészeti gyűjteményét a Nemzeti Múzeumnak ajánlódékozta (ez lett az alapja a Szépművészeti Múzeum képtárának). Egerben tanítóképzőt és rajziskolát alapított. Németül írt hexameteres hőskölteményét, a *Perlen der heiligen Vorzeit*-ot (Buda, 1821; második, bővített kiadás: Bécs, 1826) Kazinczy – Kisfaludy Károlyt megelőzve – prózában fordította le: *A’ Szent Hajdan’ gyöngyei* (Buda, 1830; előszava: *Hárfához*). E fordítás lett az ún. *Pyrker-pör* tárgya. A nyilvános vita Toldy álnéven írt cikkével kezdődött: G. [Toldy Ferenc], *A’ Szent Hajdan’ Gyöngyei* (Kritikai Lapok, 1831, 13–23). Toldy kifogásolta a prózai fordítást, és azt, hogy egy németül író magyar főpap művével foglalkozott Kazinczy. Kazinczy válasza: *Igazítás. A’ Szent Hajdan’ Gyöngyei bírálatára* (Tudományos Gyűjtemény, 1831/2, 125–126). A vita a folyóiratok mellett a Kazinczy-levelezésben is folytatódott: Rummy Károly György Kazinczy, Bajza pedig Toldy mellett állt ki.

A kolera: → 90. jegyzetmező.

A *Conversations Lexicon*-i pör: → 88. jegyzetmező.

A Magyar Tudós Társaság alapítása, ill. az alapítói, alapszabályának kidolgozói és tagjai (1831-ig):
 → 87. jegyzetmező.

Háttér – 1831.

Az év elején megjelent gróf Dessewffy József gróf Széchenyi István reformtervezetével vitatkozó munkája: *A Hítel című munka Taglalatja*. Jan. 28-án feloldották a kolerazárlatot és karantént állítottak fel. Febr. 11-én megindult Bécs és Pest között a rendszeres gőzhajóforgalom. Márc. 21-én báró Wesselényi Miklós kezdeményezésére Közép-Szolnok vármegye megtagadta a törvénytelennek nyilvánított újoncozást. Júl. 3-án megnyílt a balatonfüredi színház. Júl. 9-én Széchenyi

kiadta *Világ* című válaszát Dessewffy munkájára. **Az év folyamán** megindult Bajza József Kritikai Lapok c. folyóirata Pesten (1836-ig); megjelent Vörösmarty Mihály *Csongor és Tündéje* és Kisfaludy Károly *Minden munkái*; báró Wesselényi Miklós megírta reformtervezetét *Balítéletekről* címen.

- (365) [1831. febr. 9.] *Ágyba mingyárt. Kovász.*: „Meghíva Febr. 14dikére a’ Magy. Academia’ dol-gában, én már 9dikben beértem Pestre, de Gödöllő körül tüdőgyúladásba estem, ’s betegen ér-tem bé. Alig tudtam hangot adni midőn egy barátomhoz beléptem, ’s tőle ágyat és nyilalásomra kovászt kértem.” (KazLev, 21/5283, Kazinczy – Cserey Miklósnak, Pécel, 1831. márc. 4.)
- (365) [1831. febr. 11.] *Nyomatott jelentés a’ Kisfaludy Károly Munkái felől*: Kisfaludy Károly minden munkáit Toldy Ferenc adta ki (10 kötet, Buda, 1831; Toldy ismertetése: Felső Magyar-Országí Minerva, 1831, 225).
- (365) *Szemere Pálné*: Csoma Borbála (korábban Fáy Józsefné) (1793–1858), Fáy Joanna és Albert anyja. 1829-től *Szemere Pál* (1785–1861) második felesége. (→ 62. jegyzetmező)
- (365) [1831. febr. 12.] *Bajza olvassa Anti Döbrt.*: utalás a *Conversations Lexicon* körül kibontako-zó vitára.
- (365) [1831. febr. 13.] *V. Ferdinánd; V. Ferd.* (Habsburg) (1793–1875): császár, cseh és magyar király (1835–1848). 1830. szept. 28-án koronázták meg. I. Ferenc fia.
- (365) *AMOR* — *PRINCIPIS / POPULI* — *FELICITAS* (lat.): ’A fejedelem szeretete a nép bol-dogsága’. A perjellel összefűzött szavak sorrendjének megváltoztatásával a jelentés: ’A nép sze-retete a fejedelem boldogsága.’
- (365) *Rischel*: „[...] B. Prónay Sándorral gyakran vagyok, kétszer ebédeltem is nála [...]. Ekkor egy külföldi Tudóst Doctor Rischel nevűt is, híva vendégül, ’s ezt azért, hogy Szemere és én lássuk, halljuk, ’s talán vezessük is a’ Magyar Grammatica dolgozásában. Ez Petersburgban, Stockholmban, Kopenhágában lakott, a’ három ott uralkodó nyelvet megtanulta, tudja a’ Keletieket is, ’s olly Magyar Grammatikát készűl írni, a’ millyet attól várhatni a’ ki XIII nyelvet grammaticae ért.” (KazLev, 21/ 5296, Kazinczy – Lónyay Gábornak, Pest, 1831. márc. 22.)
- (365) *Kir. Confirmatio* (lat.): ’királyi megerősítés’, l. az 1830. aug. 4-i jegyzetet: → 87. jegyzet-mező.
- (365) *Szentgyörgyi*: (fiktív személy?).
- (365) *Valót jövendőle Iliumnak...*: a trójai mondakörhöz tartozó Kasszandra-történetet feldolgo-zó 9 sor egy Horvát Istvánhoz írt episztoła részleteként készült. A vers tervezett folytatását nem ismerjük (nem közli a GERGYE/KAZINCZY 1998 sem). „A’ mit Recensióban akartam vala mondani, Epistolában adom elő. Halld kezdetét: [itt a 9 verssor olvasható – O. L.] Itt legnevezetese paradoxumaidat kellene felhordanom, hogy onnan tehessem a’ fordulást, ’s ezt mondhasam: Ime ezeken botránkoztak meg azok a’ józan fejűek, azok a’ mindentudók; ezek-ről nem hiheték hogy igazak lehessenek; és – még is igazak. ’S innen leczke a’ szemteleneknek, a’ kik mást vádolnak, nem lévén elég tudományok megérteni a’ vádlottak’ okait.” (KazLev, 21/5228, Kazinczy – Horvát Istvánnak, h. é. n.)
- (366) *Burchhardt* (Burckhardt), Johann Ludwig (1784–1817): angol Afrika-utazó. Említett műve vélhetően: *Travels in Syria and the Holy Land* (1822; németül: 1823–1824, Weimar).
- (366) *Gesennius* (Gesenius), Wilhelm (1786–1842): német protestáns teológus, nyelvész.
- (366) *Menzel János*: pesti szakács.
- (366) *Strapparola* (Straparola), Gian Francesco (1480 k.–1557): olasz író, költő. A népmesékhez közel álló tündérirodalom jelentős alkotása a *Piacevoli notti* (1550–1553) c. novellafüzére. *Caravaggióban* született.
- (366) [1831. febr. 14.] *statútum* (lat.): határozat.
- (366) *a’ Pozsonyi és itt tartott Gyűlések Protocollumai*: a Magyar Tudós Társaság első, alakuló ülése Pozsonyban 1830. nov. 17-én volt. *Protocollum* (gör.-lat.): jegyzőkönyv.
- (366) *exclusive* (lat.): kizárólagosan.
- (366) [1831. febr. 15.] *Szilasy József* (1755–1836): zempléni főispáni helytartó (1825–1830), Torna és Zemplén vármegyei főispán (1827-től, ill. 1828-tól), szeptemvir (1819). (→ 17. jegyzetmező)
- (366) *Personalis*: gróf Mailáth György (II.) (1786–1861): személynök (lat.: *personalis*) (1825), Hont vármegyei főispán (1828-tól). (→ 87. jegyzetmező)

- (366) *Cleinmann (Kleinmann; Cleynmann)* Károly (1772–1833): német evangélikus lelkész, hit-szónok, 1793-tól Bécsben, 1816-tól Pesten volt lelkész.
- (367) [1831. febr. 16.] *Haliczki* Antal (1788–1837): a Nemzeti Múzeum régiségtárának őre (1814-től), majd megbízott igazgatója (1822-től).
- (368) *A' Sessióból írom meg a' hírt Szemerének...*: Kazinczy és Kölcsény együtt írta „Benn az Ülésben szerdán Február 16d. 1831”-én a levelet az éppen megválasztott Szemeréhez, amelyben – mint Kölcsény írja – „Édes Palim, Ide rekesztve kapod a' Praesidialist, melyet mindjárt a' Sessio végével Döbrentei megírta, 's G. Teleki aláírtt.” (KazLev, 21/5281, Kazinczy és Kölcsény Ferenc – Szemere Pálhoz, Pest, 1831. febr. 16.) *Praesidiálist is expedáltatja* (lat.): 'elnököt is elküldi'.
- (368) *Báth. Gáb.*: Bátor Gábor (1755–1842), pesti református püspök (1814-től).
- (368) *Agens*: talán Szathmári József, Szathmári Mihály ügyvéd fia: „Agens Tekint. Szathmári József Úr' [...], Pesten, a' Báró Brudern házához, áltaellenben a' postával,” akinek Kazinczy a „poetai becsét is ismer[i].” (KazLev, 21/4993, Kazinczy – Berzsényi Dánielnek, Pest, 1829. ápr. 14.; uott, 22/5563 (3658/a), Kazinczy – Vay Ábrahámnak, Széphalom, 1818. okt. 31.)
- (368) *Sánd.*: bizonyára I. Sándor (Romanov) (1777–1825), orosz cár (1801-től).
- (368) [1831. febr. 17.] *LEVELEZŐK VÁLASZTATNAK*: a Cserey Miklósnak írt levele szerint Kazinczy elégedetlen volt a levelező tagok megválasztásával: „17dben 20 Levelezők, kiknek neveiket restellem leírni. Én ezek között projectáltam Gr. Dezsőffy Aurélt, de haszontalan volt tanácsom. Sokan nem ismerék. – Volt még egy valaki, a' kit ajánlottam; de nem ismerék, 's azt mondták, hogy nem ada ki semmit. Mondottam hogy dolgozott, és mit dolgozott. Az nem használt. Gróf Bethlen Imrének is kevés voksa volt; talán csak négy. Ellenben Gr. Kemény József elnyerte azt, holott a' Párizsból most érkező Kemény Domokostól azt hallom, hogy magyarul sem tud jól.” (KazLev, 21/5283, Kazinczy – Cserey Miklósnak, Pécel, 1831. márc. 4.)
- (368) *Dezsőffy Aurél* (Dessewffy), gróf (1808–1842): író, a Magyar Tudós Társaság (MTA) levelező tagja (1833-tól), a Kisfaludy Társaság alapító tagja, a Világ szerkesztője, a reformkori „fontolva haladók” vezetője. Gróf Dessewffy József fia.
- (368) *Dulházi* Mihály (1786–1856): gróf Dessewffy József titkára, a Felső Magyar-Országai Minerva szerkesztője (1825–1836).
- (369) [1831. febr. 18.] *Thewrewk* József (Ponori) (1793–1870): régiséggyűjtő, író, konzervatív publicista, a Thewrewk-kódex felfedezője. Kötetünkben említett gyűjteménye: *Magyar Pantheon* (1827; rézmetszetek, arcképek).
- (369) *Bánffy Pál*, báró (1798–1863): Borbély Gábor lányának, Amáliának (1803–1864) férje.
- (369) *Borbély Gábor* (Roffi) (1761–1830): Vay Jeanette-tel 1800-ban kötött házasságára írta Csonkai a *A' Szépség' ereje a' bajnoki szívenn* c. költeményét.
- (369) *Kemény Domokos*, gróf: ellenzéki politikus (l. a fent idézett 1831. márc. 4-i levelet).
- (369) *Krainik*: Kazinczy valamelyik unokaöccse, azaz Kraynik Józsefné (I.) Kazinczy Klára egyik fia. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (369) *Sztankovics János* (?–1848): a győri líceum igazgatója, győri kanonok, majd püspök (1838-tól), királyi táblai praelátus, udvari tanácsos. *Praelátus* (lat.): római katolikus papi rendfokozat, külső joghatósággal bíró pap.
- (369) [1831. febr. 20.] *a' Kir. Tábla' palotájában*: a királyi tábla és a septemvirátus együtt alkotta a királyi kúriát (a legfelsőbb bíróságot), amelynek a 18. sz. végén emelt épülete a Ferenciek terén, a templommal szemben volt.
- (370) *Döbr. megválasztatik első Titoknoknak 20 vokssal. Schédel 8. Rám 2., Imre 1.*: „Gr. Dezsőffy újra megkérdé, ha akarok e lenni Secretárius, mert dicsekedés, annál inkább pedig hazugság nélkül mondhatom, hogy ámbár Döbrentei mindent elkövetett, hogy az ő lehessen, engem óhajtottak annak. Megmondtam fenn szóval, hogy én az lenni nem akarok; feleséggel 's azzal a' sok gyermekkel Pestre nem jöhetnek. Így Döbr. megtépett, minekutána Fenyéri és Bajza tavaly rajta azt a' tréfát ejték, Bajza pedig most ismét a' Kritikai Lapokban mind rajta, mind az őáltala védelemül kiáltott Gróf Dezsőffyn.” (KazLev, 21/5283, Kazinczy – Cserey Miklósnak, Pécel, 1831. márc. 4.) Mezei Márta szerint Kazinczy visszalépésében az Akadémiával szembeni fenntartása és az elnök, gróf Teleki József (IV.) tartózkodó magatartása is szerepet játszott (MEZEI 1994, 178–180).

- (370) **Károlyi István** (1794–1863): pesti nyomdatulajdonos, ügyvéd, táblabíró. 1824-től a Trattner-nyomda is birtokába került, 1837–1841 között a Tudományos Gyűjtemény utolsó szerkesztője volt.
- (370) **Grófné:** gróf Teleki Lászlóné (II.) báró Mészáros Jeanette (1784–1844), gróf Teleki József (IV.) mostohaanyja. (Ügyanis ő lépett be a „47d. esztdejébe.”)
- (370) **redactor** (lat.): szerkesztő.
- (370) [1831. febr. 23.] **Cserei levele érkezik:** l. KazLev, 21/5279, Cserey Miklós – Kazinczynak, Klitzen, 1831. febr. 12. **Cserey Miklós** (?–1844): erdélyi kormányshéki tanácsos (1819–1826), ellenzéki politikus, irodalompártoló birtokos. Cserey Farkas rokona.
- (370) **Comáromy Györgyné (III.)** (1811–?): gróf Beleznay Julianna. (→ 4.1. *Családja/Comáromy*)
- (371) [1831. febr. 24.] **Fenyéri ma láttatja velem a' Kritikai lapokat; – Kölcsynek már tegnap adta:** utalás a Pyrker-pörre, Toldy (G.) cikkére: „S mit jelent az, hogy én a' Kritikai Lapokat 24 órával láttam később, mint a' velem egy fedél alatt lakó Kölcsy? Nem azt e, hogy az Urak látták, hogy ezek a' Kritikai Lapok nekem kedvetlenséget fognak tenni, de azzal nem gondoltak? Én illyet nem tehetek azokkal, a' kiket szeretek, 's áldom sorsomat, hogy a' midőn kedvetlen ítéleteimet akarám hallatni, még ha az embert nem szerettem is, írásomat még a' lenyomtatás előtt láttatám azzal, a' ki ellen felköltém.” (KazLev, 21/5284, Kazinczy – Zádor Györgynek [Fenyérynek], Pest, 1831. márc. 8.; vö.: uott, 21/5282, Kazinczy – Kölcsy Ferenchez, Pécel, 1831. márc. 4[–10].) Kazinczy a cikk szerzőjének kilétében nem lehetett teljesen biztos: „A' Tekintetes Úr levele Fenyéryt, Toldyt (kit a' G. betű alatt lappangani vél, 's talán jól vél, talán nem) [...]” (KazLev, 21/5289, Bajza József – Kazinczynak, Pest, 1831. márc. 11.) **Kritikai lapok:** 1830–1836 között összesen hét füzetet megért pesti irodalmi folyóirat, szerkesztői Bajza József és Kilián György voltak.
- (371) [1831. febr. 25.] **Ferdinándiné:** (további adatokat nem találtunk.)
- (371) **Bártfayné:** Bártfay Lászlóné Mauks Jozefina, korábban Gosztonyi Istvánné.
- (371) [1831. febr. 26.] **Casino:** a pesti Nemzeti Kaszinó, amelyet gróf Széchenyi István 1827-ben alapított a közművelődés és a társasélet fellendítésére. A Mária Dorothea utcai (ma Dorottya u. 5. sz. alatti) Vogel-ház első emeletén működött.
- (371) [1831. febr. 27.] **Gebler:** (a nőgrádi orvosról további adatokat nem találtunk.)
- (371) **Domby Márton** (1778–1864): ügyvéd, Csokonai iskolatársa, barátja, munkáinak kiadója és életrajzírója (Csokonay V. Mihály *élete 's Némely még eddig ki nem adott munkái*, Pest, 1817).
- (371) **Jakabfalviné:** talán Csoma Zsanet (Johanna), Jakabfalvi András abaúji táblabíró unokatestvére és felesége (1829-től).
- (371) **Balog:** (további adatokat nem találtunk.)
- (371) **a' Palatinus második fija:** Sándor (1825–1837), József főherceg és Mária Dorottya fia.
- (371) [1831. febr. 28.] **kalamárizs** (lat., rég.): tintatartó.
- (371) **Neue Zeit** (ném.): 'új idő'; talán az olmtüzi Neue Zeit c. folyóirat.
- (371) **Kassai József** (1767–1842): római katolikus plébános, nyelvész, lexikoníró, a Magyar Tudós Társaság (MTA) levelező tagja (1832). Az Akadémián 1831-ben mutatta be szótárírói munkásságát (kiadása: *Származtató, s gyökerésző magyar diák szókönyv...*, Pest, 1833–1836; második része kéziratban maradt.)
- (371) **Polycletus:** Kis János (I.) fordította le Polükleitosz (i. e. 4–3. sz.) görög történetíró művét: *Polycletus Utazása, vagy Romai Levelek de-Thais után* (2 kötet, in: Felső Magyar-Országi Minerva, 1826–1833). „Az első ülésben Febr. 28d. [...] Superin. Kis mutatta be a' Polyclétus Római utazását, magyarban, az kiadott Petrovicsnak hogy adja véleményét.” (KazLev, 21/5305, Kazinczy – Somosy Jánosnak, Pest, 1831. márc. [?].)
- (371) **Invalidenhaus:** a rokkant katonák pesti menhelye. Az 1737-ben emelt épületet 1783-tól lakatanyának használták (Károly kaszárnya). (Ma a Főpolgármesteri Hivatal épülete.)
- (371) [1831. márc. 2.] **Periphrasisa a' Magy. Verseknék. Károlynak Dayka eránt:** Dayka Gábor átjavított verseinek (KAZINCZY/DAYKA–KAZINCZY *Poetai* 1813) kiadásáról lehetett szó közte és a nyomdász között. Egy kb. fél évvel korábbi levélben így írt: „Én úgy hiszem, hogy úgy a' hogy én tettem a' Dayka' Verseivel, melléjek adván a' Variánsokat, szabad.” (KazLev, 21/5192, Kazinczy – Szalay Lászlónak, Sátoraljaújhely, 1830. júl. 20.) **periphrasis** (gör.–lat.): körülírás.

- (371) *Kovács Zsigmond*: (további adatokat nem találtunk.)
- (371) [1831. márc. 3.] *Fáy Mózes*: Fáy György (I.) apja.
- (371) [1831. márc. 5.] *Huszár Elek*: kapitány, a Pesti Casino könyvtárosa (1832-ig).
- (371) [1831. márc. 6.] *Szirmay Ádám, III.* (1781–1848): kamarás, a hétszemélyes tábla bírása (1844).
(→ 4.1. Családja/Szirmay)
- (371) [1831. márc. 7.] *A' Pesten és Budán megjelent könyvek Laistroma (mense Január. et Febr.) kiosztatnak vélemény adás végett* (lat.): 'január és február hónapban'. Kazinczy a Pesten és Budán 1830. január–februárban megjelent munkák közül Szalay László *Bimbóji* c. verseskötetének és Lassu István Horatius-kiadásának ismertetését vállalta el. Kazinczy igen kritikusan nyilatkozott e kötetek felől, Lassut egyenesen eltanácsolta a munka folytatásától. (A jelentések szövegei kéziratban: MTA KK 601, 3–8. Vö. KazLev, 21/5287, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Pest, 1831. márc. 11.; uott, 21/5295, Kazinczy – az MTA-nak, Pest, 1831. márc. 21.) *Szalay László* (1813–1864): író, történész, jogtudós, a Magyar Tudós Társaság (MTA) tagja (levelező: 1836; rendes: 1838) és titkára (1861). Kölcsey jurátusa, a centralista ellenzék egyik vezetője és a Pesti Hírlap szerkesztője (1844–1845) volt. Említett munkái: *Észrevételek a Muzarion III. és IV. kötetéről* (Pest, 1830); *Bimbók* (Pest, 1831). *Lassu István* (1797–1852): az udvari kancellária tisztviselője, a Magyar Tudós Társaság (MTA) levelező tagja (1833). Említett munkája: Q. *Horatius Flaccusnak ódái. A két magyar hazában lévő ifjuságnak és a római classica litteraturában gyönyörködőknek számára nemzeti nyelvén készített magyarázatokkal kiadta...* (Buda, 1829).
- (371) [1831. márc. 8.] *Stettnerhez a' Gyöngyök Apologiáját*: utalás a Pyrker-pörre; Kazinczy a válaszcikkét küldte el Stettner Györgyhöz (azaz Fenyéri Gyulához), a Tudományos Gyűjtemény szerkesztőjéhez.
- (371) [1831. márc. 9.] *Szalay László*: (l. fentebb az 1831. márc. 7-i jegyzetet.)
- (371) *paraplú* (fr.): esernyő vagy napernyő.
- (372) [1831. márc. 11.] *Engel*: talán Engel János Jakab, orvos, Engel János Keresztély testvére, Cornides Zsuzsa férje.
- (372) *Dókus László* (1785–1858): Zemplén vármegye főügyésze (1825-től), 1830-tól alispánja, 1832/34-ben országgyűlési követe, 1841-től a hétszemélyes tábla elnöke, majd az eperjesi főtörvényszék elnöke. Kazinczyt a kázméri perben jogászként segítette.
- (372) *Bálintnak, Lajosnak*: Kazinczy fiai: Kazinczy Bálint (1818–1883) és Kazinczy Lajos (1820–1849). (→ 4.1. Családja/Kazinczy)
- (372) *Lajos Filep, Ferdinánd. La Fayette*: Kazinczy 1830. december 3-án kérte Fenyérytól, hogy V. Ferdinánd magyar király, Lajos-Filep francia király és Lafayette képeit küldje el számára (KazLev, 21/5249, Kazinczy – Zádor Györgynek [Fenyérynek], 1830. dec. 3.). *Lajos Filep*: XIX. Lajos (Orléans) (1773–1850), francia király (1830–1848). Marie Joseph *La Fayette* márki (1757–1834): francia tábornok és politikus. Az amerikai függetlenségi háború hőse, a francia forradalom idején az alkotmányos monarchia híve.
- (372) [1831. márc. 14.] *Hajós János*: (további adatokat nem találtunk.)
- (372) [1831. márc. 17.] *licitatio* (lat.): árverés.
- (372) *Nagy Barnabásné*: (további adatokat nem találtunk.)
- (372) *Miller, von Dresden. Pozsonyban Sattlergasse, Haus Kochmeister* (ném.): 'Miller Drezdából. Pozsonyban Sziggyártó utca, Kochmeister ház.' *Miller*: további adatokat nem találtunk. *Kochmeister* egy pozsonyi volt gyógyszerész, aki házát kiadta (vö. KazLev, 2/438, Kazinczy – Kis Jánosnak, Regmec, 1794. márc. 17.).
- (372) [1831. márc. 20.] *Sándor [?]*: (nem találtunk további adatokat.)
- (372) *Gr. Bethlen Imre érkezik Pestre*: az utalás háttéréről: „Ő Exc. Gróf Bethlen Imre, Fő Curátora az Enyedi Collégiumnak, Pestre ére Martz. 19d. – (Szegény atya megtudta a' mi Praesesünk leveléből hogy Pesten Teleki mellett jurátuskodó fíja duellála a' Gróf Dezsőffy fíjával, Emíllel, és hogy ez Bethlennek a' jobb hüvelykét csaknem egészen elszelte; 's repült Pestre, hogy fíját lássa, 's a' Palatínusnál 's Bécsben a' Császárnál a' bolond, de gavallér-tettet jóvá tegye.)” (KazLev, 21/5300, Kazinczy – Kis Jánosnak, Pécel, 1831. márc. 29.)
- (372) [1831. márc. 21.] *Künné*: gróf Kún Lászlóné Gyulai Constance, gróf Gyulai Ferenc és Kácsándy Zsuzsanna lánya.

- (372) *Ma olvastatik fel az én Recenzióm a' Bimbókról:* l. fentebb az 1831. márc. 7-i jegyzetet.
- (372) [1831. márc. 23.] *Levél Kölcseyhez:* a levél keltezése: 1831. márc. 24. (KazLev, 21/5298, Kazinczy és Szemere Pál – Kölcsey Ferenchez, Pécel, 1831. márc. 24.)
- (372) [1831. márc. 24.] *gróf Ráday Gedeonné [IV.] gróf Teleki Borbála* (1811–1841): gróf Teleki József (II.) lánya. Férje 1829-től: *gróf Ráday Gedeon (IV.)* (1806–1873) Nógrád vármegye főispánja, gróf Ráday Pál (II.) fia. Fiuk: *Ráday Pál (III.)* (1830–1879).
- (372) [1831. márc. 25.] *Dercsényi:* talán Dercsényi János (eredetileg: Weisz) (1755–1837) Zemplén vármegye főorvosa, Kazinczy húgának, Juliannának a férje (1785-től). (Vagy valamelyik gyermeke.) (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (372) [1831. márc. 26.] *Toldytól visszakapom Verseimet:* Kazinczy két nappal korábban kérte vissza nyomtatásra szánt verseit Toldytól: „A' mi Szemerénk mostoha Fija Fáy Albert holnap csőtörtökön jó ki ide Pestről. Kérem alázatosan az Urat, méltóztatnék általa nekem Verseim' csomóját kiküldeni az azokra tett jegyzésekkel, hogy láthassam, azokból mit fogadhatok el.” (KazLev, 21/5297, Kazinczy – Toldy Ferencnek, Pécel, 1831. márc. 24.) Toldy még aznap válaszolt, de a versekhez írt megjegyzéseit nem küldte el: „Küldöm a' Tek. Úrnak a' kívánt csomót. Nem lehet eltitkolnom fájdalमत, hogy az a' nyílt hang, mellyel észrevételeim' a' gyűjtemény' mostani állapotjáról egyik levelemben hallattam, vétkesnek találtatott. [...] Jegyzéseimet ide kapcsolnom nem lehet. Azok talán szájbeli előadást kívánnak, 's ohajtom, hogy egyszer szabad legyen legalább némelyeket szóval elmondanom.” (KazLev, 21/5299, Toldy Ferenc – Kazinczynak, Pest, 1831. márc. 24.)
- (372) [1831. márc. 27.] *VASÁRNAP. lásd a' következő lapot.:* a kézirat következő, 30. lapján található az akadémikusok névsora, a 31. lapon a márc. 27-i dátum megismétlésével folytatódik a napi feljegyzés.
- (373) *Boroszló:* Wrocław, sziléziai város (ma Lengyelország).
- (373) *Enyed* (Alsó-Fehér vm.): Nagyenyed, ma Aiud (R).
- (373) *Palatinus:* József (Habsburg) (1776–1847) főherceg, Magyarország helytartója (1795–1796) és nádora (1796–1847). II. Lipót fia.
- (374) *Sz[ent] István Commendansa:* a Szent István-rend középkeresztese (commandeur). E magyarországi lovagrendet (kitüntetést) Mária Terézia 1764-ben alapította a polgári és egyházi érdemek jutalmazására, három osztályában 20 nagykeresztes, 30 középkeresztes (commandeur) és 50 kiskeresztes tagja lehetett.
- (374) *7vir* (lat.): szeptemvir; hétszemélyes tábla bírása.
- (374) *Csaba:* Rákoscaba (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.): ma Budapest része.
- (374) *Laffertné:* báró Laffert Antalné Prónay Antónia, báró Prónay Gábor lánya.
- (374) *Clementisz:* (az evangélikus prédikátor özvegyéről további adatokat nem találtunk.)
- (374) *Keresztúr:* talán Bodrogkeresztúr (Zemplén vm.).
- (374) [1831. márc. 28.] *Bobus Jánosné:* Szőgyényi Zsigmond főispáni helytartó lánya. Testvére: *Szőgyényi László* (1806–1893), később kancellár, Fejér vármegye főispánja, főkamrás, a főrendi ház elnöke, főtárnokmester, országbíró.
- (374) [1831. márc. 29.] *Délig levelek:* csak egy levelet ismerünk e napról: KazLev, 21/5300, Kazinczy – Kis Jánosnak, Pécel, 1831. márc. 29.
- (374) *Liptay Sándorné báró Rudnyanszki Therézia:* (további adatokat nem találtunk.)
- (374) *Ottlik Sándorné Onodi Theresia* [és fia:] *Ottlik Géza* (1830–?): (további adatokat nem találtunk.)
- (374) *Levél Rumitól, Dókustól, hazúlról:* (a három említett levél elveszett vagy lappang.)
- (374) [1831. márc. 30.] *Patay Borbála:* gróf Wartensleben Gusztávné, Patay Pál lánya. (Férjét és apósát l. lentebb.)
- (374) *Born* Ignác (1742–1791): mineralógus, geológus, feltaláló, több akadémia tagja, a bécsi *Zur wahren Eintracht* ('Igaz Egyetértéshez') nevű szabadkőműves páholy székimestere (vezetője). (→ 35. jegyzetmező)
- (374) [1831. márc. 31.] *Academiai Jelentés a' Szalay Bimbóji és a' Lassú Horatziusra tett Jegyzései felől:* (l. fentebb az 1831. márc. 7-i jegyzetet.)

- (374) [1831. ápr. 1.] *Foldvárának szóló [...] Grófné levelét*: (a két – felcserélt – levél elveszett vagy lappang.)
- (374) *convert* (lat.): boríték.
- (374) *Földvári Miklós* (1801–1837): Pest vármegye szolgabírája. Felesége: *Kubinyi Amália*, Kubinyi András evangélikus egyházkerületi felügyelő lánya.
- (374) [1831. ápr. 2.] *ebéd Péteribe*: l. KazLev, 21/5306, gr. Ráday Gedeon – Kazinczynak, Péczel, 1831. ápr. 2.
- (374) *Videfalva* (Nógrád vm.): ma Vidiná (SZK).
- (374) *Losonc* (Nógrád vm.): ma: Lučenec (SZK).
- (374) *Apátfalva* (Borsod vm.): Belpátfalva.
- (375) *Esztergályi*: (a péteri evangélikus lelkészről további adatokat nem találtunk.)
- (375) *Wartensleben Károly*: gróf (1780–1835). Apja: gróf Wartensleben Vilmos (*Wilhelm*) (1734–1798), tábornok, a Bródi és a Gradiskai horvát-illír határőrezredek tábornokaként Kazinczy öccsének, Lászlónak (I.) a felettese. Fia: gróf Wartensleben *Gusztáv* (1804–?) (NAGYIVÁN szerint a keresztnéve Ágost-L.), akinek a felesége Patay Borbála (*Borcza*), *Patay Pál és Pogány Zsuzsanna* (1783–?) lánya.
- (375) *Pogány Lajos, I.* (?–1793): Máramaros vármegyei alispán, Bereg vármegyei adminisztrátor (II. József alatt), referendárus. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Pogány Lajos (II.) és *Zsuzsanna* apja.
- (375) *A' templomban a' Generális és a' Generálisné 's Vay Wilhelm márvány köve*: az 1808-ban épült gyömrői református templom falában gróf Wartensleben Vilmos generális és felesége, gróf Teleki Klára (1750–1798) emléket Canova márvány domborműve őrzi. *Vay Wilhelm*: (további adatokat nem találtunk.)
- (375) *Genius* (lat.): itt: szellem.
- (375) *basrelief* (fr.): bas-relief, féldombormű.
- (375) *Handlung. Inf. [?] hand[el]n* (ném., lat. [?]): 'cselekmény inf. [?] cselekszik.'
- (375) [1831. ápr. 3.] *Fáy (Berczi) Albert* (1816–?): Fáy Joanna testvére, Fáy József és Csoma Borbála fia, Szemere Pál mostohafia.
- (375) [1831. ápr. 4.] *Prónay Albert*, báró (1801–1867): Pest vármegye főispáni helytartója, Magyar Tudós Társaság (MTA) igazgatótanácsának tagja (1840), koronaőr, szeptemvir. Prónay Lajos fia, Sándor fogadott fia.
- (375) *Podmaniczky Károly*, báró (1772–1833): bányatanácsos, a dunántúli evangélikus egyház felügyelője (1826-tól). A Martinovics-mozgalom kapcsán gyanúba keveredett és Bécsbe internáltak, ahol orvosi, majd Selmezbányán bányászati tanulmányokat végzett. 1812-ben lemondott bányatanácsosi állásáról, ezután aszódi birtokán és Pesten élt. Podmaniczky Sándor (I.) fia.
- (376) [1831. ápr. 7–16.] *a' gőz hajón Neszmélyig...*: Kazinczy pannonthalmi utazásának leírását l.: KAZINCZY, *Pannonthalmára* 1831. Az utazásról összefoglalóan beszámoló levél: KazLev, 21/5315, Kazinczy – Kis Jánosnak, Pannonthalma, 1831. ápr. 11.
- (376) [1831. ápr. 7.] *Sadler József* (1791–1849): orvosdoktor, gyógyszerész, a Nemzeti Múzeum természetrajzi osztályának őre (1820-tól), a pesti egyetemen a növénytan tanára (1832-től). (Feleségéről nem találtunk adatokat.)
- (376) *Swobodáné*: talán Swoboda Károly felesége.
- (376) *commandírozó* (lat.): parancsnok.
- (376) [1831. ápr. 11.] *Zafiri* (Zaffiry): egy Ugocsa vármegyei család tagja.
- (376) *Baj*: (a szolgabíróról további adatokat nem találtunk.)
- (376) [1831. ápr. 12.] *Apát*: Kovács Tamás József (1783–1841), pannonthalmi főapát (1830-tól).
- (376) [1831. ápr. 13.] *Fájsz József* (Faisz) (?–1845 után): pannonthalmi bencés szerzetes, rektor.
- (376) *Nequaszil*: (a professzorról további adatokat nem találtunk.)
- (376) [1831. ápr. 23.] *ÚTAMAT ÍROM*: a pannonthalmi útirajz keletkezési idejéről némileg eltérően számol be levelezőpartnereinek Kazinczy: „Én ezt Péczelen dolgozám Szemerénél Ápríl. 19d. És 24d. közt, míg ő a' szomszéd szobában Muzárionát.” (KazLev, 21/5318, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Pécelen, 1831. ápr. 21.–máj. 1.) Néhány nappal később: „Nem nagy dolog; négy napomba került megírása [...]” (Kazinczy – Mocsáry Antalhoz, 1831. máj. 18., a levelet közölte

- Bakos József: *Az Egri Pedagógiai Főiskola Évkönyve*, 1961, 641–644, várható megjelenése: KazLev, 24.)
- (376) *Fáy György, I.*: Fáy Mózes fia, *György (II.)* apja. Felesége *Puky Borbála*.
- (376) [1831. ápr. 24.] *Ambrózy György*, báró (1807–1867): Temes vármegyei alispán (1845–1848) és követ. 1845-től báró. Ambrózy Lajos (I.) fia.
- (376) [1831. ápr. 25.] *Borcsa*: Szemere Pálné Csoma Borbála.
- (376) *Drescher* Frigyes: budai cenzor az 1820–30-as években.
- (376) [1831. ápr. 26.] *guerrock* (fr.–ném.): guerre rock, egyfajta katonai öltözet.
- (376) *D’Ellevaux* János: gróf Török Mária Zsuzsanna férje, Kazinczy sógora.
- (376) [1831. ápr. 28.] *Haberle* Károly Konstantin (1764–1832): német természettudós, bölcsélet- és orvosdoktor, egyetemi tanár. 1813-tól Pesten élt. A bécsi mezőgazdasági társulat (1827) és a regensburgi fűvészárság (1828) tagja volt.
- (376) [1831. ápr. 29.] *Orczy-kert*: a kert területét báró Orczy Lőrinc (I.) vásárolta meg 1783-ban, majd fiai, József és László megbízásából készült el Bernhard Petri tervei alapján 1794 és 1800 között a kert, amelyet aztán Pest városának ajándékoztak. A kertben állt a Ludovika Akadémia (*Ludovicea*), a magyar katonai tisztképző főiskola, amely 1830-ban nyílt meg, habár felállítását már 1808-ban elrendelték (tervezte: Pollack Mihály, 1829).
- (376) [1831. ápr. 30.] *Elkészül a Typograph.*: a *Kazinczy Utja Pannonhalmára, Esztergomba, Vácra* c. útleírásával készült el a nyomtató (l. alább az 1831. máj. 1-i jegyzetet.)
- (376) *Fáy György és Puky Borbála György fijkának halálára*: Kazinczy verse: *Sírvers Fáy Györgynek a György és Puky Borbála fijkának. 1831.*
- (377) [1831. máj. 1.] *Schedelnél Bajza. bozzájok*: Kazinczy a pannonhalmi útleírásában kritizálta Bajzáékat a *Conversations Lexicon*-i pör kapcsán. Az útleírásának ezt a részét olvastatta fel Bajzával: „A’ nyomtatót Ápríl. 30d. éjjel végzé el munkáját, ’s én Vasárnap reggel Szemerével együtt mingyárt mentem Schédelhez és Bajzához. Az utolsóbbat Schédelnél találtuk. Áltadánk a’ két exemplárt nekik, ’s én kértem őket, hogy az említett szakaszt olvassák fel fenn szóval. Bajza olvasta, ’s nyugalomban, mintha Algír felől olvasott volna egy cikkelyt az Ujságlevelekből, ’s elvégezvén ezt mondá, ismét hihetetlen nyugalomban: »Én felelni fogok.« – Valóságos duellánt! Irtódom az illy gonosz nyugalomtól, noha tudom, hogy ez a’ nyugalom düh és nem nyugalom. – Schédel tűzbe jött, kifakadt, vádolt, hogy l. 45. hol haragom dévajtságba csap által ’s Árpádot becsületes embernek neveztem, Vörösmartyt bántom. De mind Szemere, mind én megmondánk, hogy magyarázgatni nem szabad, ’s Vörösmartyra annál inkább nem, mert ők tudják, hogy én a’ Zalán’ futásán tanítottam fiamnak, miben áll a’ poetai beszéd’ szépsége.” (KazLev, 21/5322, Kazinczy – Kis Jánosnak, Pécel, 1831. máj. 4.)
- (377) *14 exemplár velint és 25 ordinariust áltveszek a Typogrból*: Kazinczy a pannonhalmi útleírásának példányait (lat.: *exemplar*) vette át Landerer Lajos (1800–1854) nyomdájából. *Velin* (fr.): selymes, finom papír; *ordinarius* (rég., lat.): rendes (nyomtatópapír).
- (377) *compacto* (lat.): könyvkötő.
- (377) *Rumy* Károly György (1780–1847): német anyanyelvű író, történész, tanár, Kazinczy egyik legszorgalmasabb levelezője, barátja.
- (377) [1831. máj. 2.] *az Ülésben beadam*: „Pannonhalmi Útamat bémutattam Máj. 2d. az Academiának, ’s ajándéku’l a’ két Elölülőnek is, és a’ Casínónak. Az nap Telekinél valánk ebéden mindnyájan. Döbr. tart mindentől a’ mi tollamból foly, ’s végig forgatta a’ Teleki szobájában a’ könyvet. Azt a’ gyalázatos pert, mely a’ Convers. Lexicon eránt folyt, én az ő bűdös gögének tulajdonítom; ha ő kevélyen, és a’ mint szokott gondolatlan lecckéekkel nem felelt volna a’ Fenyéry’ kérdéseire, nem volt volna ez a’ láрма. Elég volt volna Fenyérit visszacsipkedni. – Hogy Gróf D – elfelejté magát, nem lehet tagadnom.” (KazLev, 21/5322, Kazinczy – Kis Jánosnak, Pécel, 1831. máj. 4.)
- (377) [1831. máj. 3.] *az Érseknek*: bizonyára Pyrker János László egri érseknek küldött tiszteletpéldányt Kazinczy.
- (377) *Gróf Gedeonné*: gróf Ráday Gedeonné (IV.) Teleki Borbála (l. fentebb).
- (377) *Ludány* (Nógrád vm.): ma Ludányhalászi része; a 18. sz.-ban a Ráday és a Prónay család birtoka, nevezetessége a Ráday-kastély.

- (377) [1831. máj. 6.] *Almás* (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.): Tóalmás. Báró Prónay Sándor kb. 60 holdnyi területen itt hozta létre a Bócz-kertet.
- (377) [1831. máj. 7.] *Nádasdyné*: gróf Nádasdy Lászlóné Ráday Anna.
- (377) [1831. máj. 8.] *Ráday László*, gróf (1804–1868): gróf Ráday Pál (II.) fia. Említett testvérei: gróf *Nádasdy Lászlóné Ráday Nina* (Anna) (1794–1841); gróf *Ráday Gedeon* (IV.) (l. fentebb).
- (377) [1831. máj. 9.] *Róth* József (1779–1831): ügyvéd, csongrádi országgyűlési követ (1826), a pesti egyetem rektora (1829-től).
- (377) [1831. máj. 11.] *Schmidt*: pesti festő.
- (377) [1831. máj. 12.] *Kún Ludovica*: (nem találtunk további adatokat.)
- (377) *Tóbi Mibály* (Boros): péceli református lelkész (1809–1845).
- (377) [1831. máj. 13.] *a' Muzárian' számára*: vélhetően a jelen napló alapján készített *Pestre 1828.* (ill. *Pesten és környékén*) c. útirajzról van szó. Mint CSAHINEN Károly írja: „Kazinczy a *Pesti utazásomat* már írásakor Szemere Muzárianába szánta, több más dolgozatával együtt.” (CSAHINEN 1936, 102.)
- (377) [1831. máj. 14., 15.] *M. Academia historiája; M. Acad. történ.*: Kazinczy kapcsolódó dokumentumgyűjteményét l. a szövegleírásnál (3.2. Az egyes szövegek adatai és keletkezése, 3.2.2. Naplók). E megjegyzések és a gyűjtőmunka arra enged következtetni, hogy Kazinczy meg akarta írni a Magyar Tudós Társaság alapításának és első éveinek a történetét.
- (377) [1831. máj. 16.] *Kovács Tamás* (?–1831): (további adatokat nem találtunk.)
- (377) *Tänzer Lilla* (?–1850 után): a neves pesti lánynevelő intézet vezetője.
- (377) [1831. máj. 17.] *Grófné*: vélhetően: gróf Ráday Pálné (II.) báró Prónay Ágnes (1773–1844), Prónay László lánya, gróf Ráday Gedeon (IV.) és Anna anyja.
- (377) *A' Jatekszíni darabok fordít.*: az utalás vélhetően arra vonatkozik, hogy a Magyar Tudós Társaság részletes javaslatot tett a fordítandó színművekre és a fordítás módjára is (Döbrentei Gábor – Kazinczynak, Buda, 1831. jún. 2.; lelőhely: MTAKK K 761, 41a–42b, várható megjelenése: KazLev, 24.)
- (377) *Eckstein* Ferenc (1769–1833): a pesti egyetem sebészet- és szülészettanára, a sebészeti klinika vezetője. Eckstein Jánosnak, a sebészet egyetemi tanárának öccse.
- (377) *nankin* (kínai): vékony, élénk színű szövet.
- (377) *Szatbm.*: (nem találtunk további adatokat.)
- (377) *Tessedik* Ferenc (1800–1844): útirajzíró, ügyvéd, a francia földrajzi társaság tagja (1827), a Magyar Tudós Társaság (MTA) levelező tagja (1832). 1827-ben európai utazást tett gróf Apponyi Antal titkáráként. Tessedik Sámuel fia.
- (377) *Hőgyészi*: (nem találtunk további adatokat.)
- (378) [1831. máj. 19., 24.] *Dolgozom az Atlasz Papucsot; Béadom az Atlasz papucsot*: Kazinczy az Akadémia megbízásából véleményezte Setét Imre *Bársony Cipő* c. fordítását. Kazinczy a darabbal annyira elégedetlen volt, hogy átírta. (Kazinczy bírálata, a *Bársony Cipő* és Kazinczy átdolgozása, az *Atlasz Papucs*: MTAKK K 601, 11–36; a bírálatot l. még KazLev, 21/5335, Kazinczy – az MTA-nak, 1831. máj. 24.)
- (378) [1831. máj. 21.] *Rhédey Lajos*, gróf (1760 v. 1763–1831): Bihar (1807–1825) és Bereg vármegyék adminisztrátora (1825–1830). Kácsándy Teréziának, Kazinczy ifjúkori barátnéjának férje. Kazinczy egy feljegyzésében a feleség megmérgezésével vádolta. (→ 70. jegyzetmező)
- (378) [1831. máj. 26.] *Tivoli* (rég.): előkelő nyaralóhely (az ókori Róma melletti Tivoli [Tibur] nevéből).
- (378) *Desseffy Bertalan*: (nem találtunk további adatokat.)
- (378) *Tessediktől levél és könyv*: Tessedik a pannonthalmi útirajzot megköszönve küldte viszonzásul *Utazása Franciaország déli részeiben* (Pest, 1831) c. útirajzát (KazLev, 21/5339, Tessedik Ferenc – Kazinczynak, Buda, 1831. máj. 25.). Kazinczy a munkáról kivonatot készített az Akadémia számára.
- (378) [1831. máj. 27.] *Levél Guzmicstól*: az említett levél elveszett vagy lappang, Kazinczy válaszából azonban kiderül, hogy középpontjában a pannonthalmi útirajz fogadtatása állt. (KazLev, 21/5341, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Pest, 1831. máj. 27.)

- (378) *Bárczay Ferenc, II.* (1766–1836): Abaúj vármegyei szolgabíró, Kazinczy sárospataki iskola-társa, barátja. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (378) *Kaczkovics*: (nem találtunk további adatokat.)
- (378) [1831. máj. 28.] *Jakabfalvi*: vélhetően Jakabfalvi András abaúji táblabíró, Csoma Zsanet unokatestvére és férje (1829-től).
- (378) [1831. máj. 29.] *Palatínusnét*: Mária Dorottya (1797–1855), württembergi hercegnő, *József nádor* harmadik felesége.
- (378) *Telekiné*: vélhetően gróf Teleki Lászlóné (II.) báró Mészáros Jeanette (1784–1844), gróf Teleki József (IV.) mostohaanyja.
- (378) *Marmont fr. Generális ma hagyja el Pestet*: herceg Auguste Frédéric Louis *Marmont* (1774–1852) francia tábornok 1796-tól volt Napóleon tisztje, de Napóleon bukása után a szövetségesekhez tártolt. Az 1830-as júliusi forradalom idején a párizsi felkelők közé lövetett, majd elmenekült Franciaországból. „Marsal Marmont vasárnap méne el Pestről. A' bányavárosokat akarja látni. Rá fogák hogy a' Lengyelekhez szökik által, megszokván elárulni a' szolgált ügyet. – Midőn minap a' Casinóból, vagy löversenyből, vagy nem tudom honnan, kiment, két magyar ifju kileste hol fog mellették elmenni, 's midőn hozzájok ért, az egykik ezt kiáltá a' másikának: *traître, pourquoi avas vous trahi votre meilleur [!] ami?* (gazember, miért árulád el jőltevédet?) – Ő Ragúzi Herczsége érthette hogy ez neki vala mondvá. – Én kárhoztatni Marmontot mert Napoleontól elállott 's tavaly Júliusban a' csoportra lövetett, nem merném. Hogy valakit kárhoztathassunk, nagyon kell ismerni az okokat és a' környülményeket. Vannak esetek, midőn az ember nem tudja mint tegyen, mert két köteleesség conflictusba jő.” (KazLev, 21/5343, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Pécel, 1831. máj. 31.)
- (378) *Kós Istvánné*: (nem találtunk további adatokat.)
- (378) [1831. máj. 30.] *Markos Mihály* (1783–1846 után): ügyvéd és táblabíró.
- (378) *Grófné*: vélhetően: gróf Ráday Pálné (II.) báró Prónay Ágnes (1773–1844), Prónay László lánya, gróf Ráday Gedeon (IV.) és Anna anyja.
- (378) [1831. máj. 31.] *A' Grofné küldi a' Phigie válaszát*: (az említett levél elveszett vagy lappang). *Phigie*: báró Prónay Iphigenie Sophie (gróf Csáky Augusztné) (1807–?), báró Prónay Simon lánya, Kazinczy keresztlánya.
- (379) [1831. jún. 1.] *Levél a' Btheca eránt*: Kazinczy gróf Ráday Pálnéhez (II.) intézett levelében részletes gyakorlati tanácsokat ad a péceli Ráday-könyvtár értékesítéséhez. De előtte ezt írja: „Minekelőtte a' Bibliothéca eránt szölanék, engedje meg Nagyságod, hogy mondhasam el, mit tevék vala, ha megnyertem volna a' Bécsi Théátrum árát. [...] Nem mentem volna el addig Péczelről, mig Nagyságtokkal nem végzettem volna a' Bibliothéca eránt; megvettem volna azt, 's egy részét fidei commissumként hagytam volna maradékimnak, a' többit pedig a' Pataki Collégiumnak ajándékoztam volna.” (KazLev, 21/5345, Kazinczy – Gr. Ráday Pálnénak.)
- (379) [1831. jún. 4.] *Eckstein*: talán Eckstein Adolf ügyvéd.
- (379) [1831. jún. 5.] *inoculál* (lat.): beoltat.
- (379) [1831. jún. 6.] *Felolvassák a' Tessedik Utazása kivonását*: l. fentebb az 1831. máj. 26-i jegyzetet.
- (379) *S[ain]t Cloud*: Párizs peremvárosa, nevezetes kirándulól hely.
- (378) [1831. jún. 7.] *Wur[.]hof [?]*: (nem találtunk további adatokat.)
- (379) *Kubínyi Ferenc* (1796–1874): természettudós, műgyűjtő, liberális politikus, a Magyar Tudós Társaság tiszteleti (1841), majd igazgatósági (1858) tagja. A hazai kulturális élet bőkezű támogatójaként segítette Kisfaludy Károly Aurorájának megjelenését is. Részt vett a szabadságharcban, emiatt kilenc év várfogságra ítélték. Kubínyi András fia. Felesége: *Gosztonyi Julianna*.
- (379) *Bibliai Történetek*: Kazinczy *Szent történetek az Ó és Új Testamentom könyvei szerint* (Sárospatak, 1831. ősz; 1825-től írta) c. gyermekeknek szánt bibliai tankönyve. (→ 88. jegyzetmező)
- (379) *angaria* (ol.) járandóság, illeték; a Magyar Tudós Társaság rendes tagjainak negyedévi fizetése.
- (379) [1831. jún. 8.] *Kraynik Imre* (1803–1859): Kazinczy húgának, Klárának és Kraynik Józsefnek (I.) a fia, Kazinczy lányának, Eugéniának férje. Testvére: *Kraynik László*. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)

- (379) **Tibanyi** Tamás (1750 k.–1834): Pest vármegyei alispán (1784-től), majd a királyi tábla ülnöke és szeptemvir, udvari tanácsos, Tolna vármegye főispánja (1825–1834). Tibanyi Ferenc apja.
- (379) **Csapó** Dániel (1778–1844): mezőgazdasági szakíró, Tolna vármegyei alispán (1827–1836) és liberális országgyűlési követ, a Magyar Tudós Társaság (MTA) írnoka (1831) és levelező tagja (1832).
- (379) [1831. jún. 9.] **Sophie**: gróf Török Sophie Antonia (1780–1842), Kazinczy felesége, gróf Török Lajos lánya.
- (379) [1831. jún. 10.] **Fáy Ferencné**: Bernáth Anna, Bernáth Ferenc lánya. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (379) [1831. jún. 11.] **Grófné**: vélhetően: gróf Ráday Pálné (II.).
- (379) [1831. jún. 12–29.] **Isaszegnek, Besnyőnek, Domony...**: I. Kazinczy útleírását: KAZINCZY, *Nógrád* 1831; és az utazásról összefoglalóan beszámoló leveleket: KazLev, 21/5352, Kazinczy – Gr. Ráday Gedeonnénak, Losonc, 1831. jún. 21.; uott, 21/5361, Kazinczy – Kazinczy Klárának, Széphalom, 1831. júl. 15.; uott, 21/5369, Kazinczy – Gr. Desseffy Józsefnek, Széphalom, 1831. júl. 26. **Besnyő**: Máriabesnyő, Gödöllőhöz tartozó pusztá.
- (379) **Onody Zsigmond** (Onadi): felesége **Platby Katalin** (korábban Kubinyi Károlyné), lánya Onodi Theresia.
- (379) [1831. jún. 13.] **Adonyi**: (a volt főszolgabíróról további adatokat nem találtunk.)
- (379) **Acsa** (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.): Prónay család birtokközpontja, ahol a családnak kastélya is volt.
- (379) **Franyó Dániel**: (az ügyvédről további adatokat nem találtunk.)
- (379) **Nándor** (Nógrád vm.): Magyarnándor.
- (379) **Hirgeist Leopold** (?–1831 előtt): Hirgeist Ferenc (Kazinczy fogolytársa) és Anna (Nini, báró Prónay Simonné) apja. Báró Orczy László uradalmi alkalmazottja volt.
- (379) [1831. jún. 14.] **Gyurcsányi Gábor** (1787–1853): Nógrád vármegye alispánja (1818–1832) és országgyűlési követe (1825 és 1830), később a királyi tábla, majd a hétszemélyes tábla bírja lett.
- (379) **Kürtös** (Nógrád vm.): Kürtösújfalú, ma Nová Ves (SZK).
- (379) [1831. jún. 15.] **Nagy Kürtös** (Nógrád vm.): ma Vel'ký Krtíš (SZK).
- (379) **Ambrózy Lajosné [I.] Gyürky Erzsébet**: a férje Nógrád vármegye alispánja (1806–1817), királyi kamarás és helytartói tanácsos (lat.: *[l]o[c]um[t]enentia[li]s consil[iárius]*). Gyermekei István, Lajos (II.), György és Johanna.
- (379) **[Ambrózy?] Erzsébet és Nani**: (nem találtunk további adatokat.)
- (379) **Bouton**: (a franciatanáról nem találtunk további adatokat.)
- (379) **Majthényi László, II.**, báró (1820–1891 után): Hont vármegyei alispán (1845–1848), majd adminisztrátor és főispán, a főrendiház konzervatív politikusa, a szabadságharc alatt császári tiszt. Apja: báró **Majthényi Antal** (?–1861 után), Hont vármegye alispánja és konzervatív országgyűlési követe (1825-től).
- (379) [1831. jún. 16.] **Pöstyén** (Nyitra vm.): Pieštany (SZK).
- (379) **Pap József**: (nem találtunk további adatokat.)
- (379) [1831. jún. 17.] **Fizsi**: báró Prónay Iphigenie Sophie (gróf Csáky Augusztiné) (1807–?), báró Prónay Simon lánya, Kazinczy keresztlánya.
- (379) **Mocsári Borcsa**: (nem találtunk további adatokat.)
- (379) [1831. jún. 18.] **Lapujtő** (Nógrád vm.): Karancslapujtő.
- (379) **Szabó István** (1801–1892), római katolikus plébános, a Magyar Tudós Társaság (MTA) levelező tagja (1839), a Kisfaludy Társaság tagja (1842). Karancskesziben volt káplán (1827–1834). Fordításai Kazinczy életében folyóiratokban, majd *Görög virágok az anthológiából* (Kassa, 1834) címen önálló kötetben is megjelentek. (A Veszprém vármegyei **Bakony-Szent-Királyon** született.) Szabó Kazinczy meghívására tett látogatást Karancslapujtőn (I. KazLev, 21/5348, Kazinczy – Szabó Istvánnak, Lapujtő, 1831. jún. 18.).
- (380) [1831. jún. 19.] **Manci, II.**: talán Mocsári Magdolna.
- (380) **Kapy Józsefné (II.) Szentiványi Náni** (Anna-Mária) (1770 k.–1831 után): Szentiványi Ferenc főispán lánya.
- (380) **Baranyai Mibály** (1768–1831 után): joggyakornok volt, amikor a Martinovics-perben 5 év börtönrre ítélték. 1800 májusában szabadult.

- (380) *Fatovics István*: táblabíró, költő, Vitkovics Mihály barátja.
- (380) *Fráter Pál, III.* (1808–?): Nógrád vármegyei alispán és országgyűlési követ. Fráter Pál (II.) fia.
- (380) *Forgács Augustus*, gróf: (a nógrádi aljegyzőről nem találtunk további adatokat.)
- (380) [1831. jún. 20.] *Tihanyi Ferenc* (?–1859): Nógrád vármegyei főszolgabíró (1818-tól) és alispán (1828–1836), majd a királyi, ill. a hétszemélyes tábla bírása, titkostonácsos, Temes vármegyei főispán (1848-ig). Tihanyi Tamás fia.
- (380) *Metternich*, Klemens Lothar, herceg (1773–1859): osztrák politikus, az 1810-es évektől a bécsi politika legfőbb irányítója, a Szent Szövetség kezdeményezője.
- (380) *Prónay János*, báró: Zemplén vármegyei országgyűlési követ (1828 előtt).
- (380) *Polignac*, Auguste Jules Armand Marie, herceg (1780–1847): francia politikus, X. Károly kormányának vezetője, akit az 1830-as júliusi forradalom űzött el.
- (380) *Szijjártó*: talán Szijjártó Mihály (1787 k.–1859), Nógrád vármegyei ügyvéd, táblabíró, törvénytudó.
- (380) *oologiai* (gör.): tojásokkal kapcsolatos.
- (380) *numismaticai* (gör.): éremtani.
- (380) *mineralógiai* (gör.–lat.): ásványtani.
- (380) *Brudern József*, báró: (további adatokat nem találtunk.)
- (380) *Szélím Aga két levele*: Szélím aga Kubinyihoz írt két levele hatására Kazinczy is felvette a kapcsolatot az agával (KazLev, 21/5353, Kazinczy – Szélím agának, Losonc, 1831. jún. 21.). *Szélím aga* (korábban *Szölősi*): törökké lett erdélyi magyar.
- (380) *Orsova* (Krassó-Szörény vm.): ma Orşova (R).
- (380) [1831. jún. 21.] *Podrečsány* (Nógrád vm.): Patakálja, ma Podrečany (SZK).
- (380) *Török János* (Szendrői) (1790 után–?): Nógrád vármegyei táblabíró, podrečsányi birtokos. Apja: *Török András* (?–1772) táblabíró; anyja: *Lanzer Karolina*. Felesége: *Holecz Carolina*, *Holecz Károly* udvari tanácsos és Zólyom vármegyei alispán (1820-tól) lánya. Fiai: *Török Sándor* (1821–?) Nógrád vármegyei alispán (1861) és *Béla* (1826–?). (→ 4.1. *Családja/Török*)
- (380) *a' Reform. Collég. Azután a' Lutheranus examenbe...*: a losonci református kollégiumba és evangélista gimnáziumba látogatott Kazinczy.
- (380) *Valenti*: (a sziráki diákról további adatokat nem találtunk.)
- (380) *Szirmay András, III.* (1762–1811): Szirmay Sándor (1704–1776) és Horváth Stansics Klára fia. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (380) *Pazdics* (Zemplén vm.): ma Pozdišovce (SZK). Főbb birtokosai: a Szirmay, a Péchy, a Szulyovszky és a Boronkay családok; itt lakott Kazinczy nagybátyja, András is.
- (380) *Kub. Ág.*: Kubinyi Ágoston (1799–1873) természettudós, a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatója (1843), a Magyar Tudós Társaság (MTA) tiszteleti (1843), majd igazgatósági (1853) tagja. Kubinyi András fia.
- (380) *Szentiványi Bogomér* (?–1867): szolgabíró.
- (380) *Huszár József*: talán Huszár Józsefné fia, Huszár Antal unokatestvére. Első felesége gróf Teleki Bora, második gróf Mikes Róza (1831 k.)
- (380) *Sréter János* (1806–1842): Nógrád vármegyei aljegyző (1826-tól), főjegyző, alispán (1839-től), műfordító.
- (380) *Zimeskálné, Mariási Suzsanna*: Zimeskál Gáborné.
- (380) [1831. jún. 22.] *Gács*. *A' fabrikában.*: a gróf Forgách Antal tulajdonában lévő, 1767-ben alapított gácsi posztómanufaktúra 1792-től finom posztókat is gyártott, 1800-tól részvénytársasággá alakult át, 1807-ben már 2000 bedolgozója volt (BENDA 1978, 33). *Gács* (Nógrád vm.): ma Halič (SZK); a település mellett vár található.
- (380) *Forgács*, gróf: (további adatokat nem találtunk.)
- (380) *Fabiánfalva* (Nógrád vm.): Fabiánka; település, ill. szabad pusztá Gács közelében.
- (380) *Zsigmond*: gróf Forgács Zsigmond (1787–?), kamarás. *Fia*: Forgács Kálmán (1820–?).
- (380) *Ozsgyán* (Gömör és Kishont vm.): Osgyán, ma Ožd'an (R).
- (380) *Luzsinszky János*, báró (1790–1857): kamarás, ezredes. (→ családja/ Szirmay)
- (380) *Kevy József*: (a kapitányról további adatokat nem találtunk.)
- (380) *Korponayné szül. Mázsáry*: Korponay Gáborné Mázsáry Judit.

- (380) *Malatinszky Júlie, elvált Kirinyiné*: Coburg ügyész második felesége (?).
- (380) *Csemniczky János*: Liptó vármegye aljegyzője, latin művek írója.
- (380) *improvisál* (ol.): rögtönöz.
- (380) *auf der gelebrten Reise* (ném.): 'a tanulmányi úton'.
- (380) [1831. jún. 23.] *Rima-Szombat* (Gömör és Kishont vm.): ma Rimavská Sobota (SZK).
- (380) *Bátka* (Gömör és Kishont vm.): ma Bátka (SZK).
- (380) *Keref...[ti ?]*: (további adatokat nem találtunk.)
- (380) [1831. jún. 24.] *Tornalja* (Gömör és Kishont vm.): ma Tornal'a (SZK).
- (380) *Berzsi Mihály* (1767–?): tornaljai lelkész (1805–1838).
- (380) *Balogh Sámuel (Almási)* (1795 v. 1796–1867): református lelkész (Sajókesziben: 1825–1832).
Testvére: *Balogh Pál* (1794–1867) orvos, a Magyar Tudós Társaság levelező tagja: → 87. jegyzetmező.
- (380) *Sajókeszi* (Gömör és Kishont vm.): ma Kesovce (SZK).
- (380) *Szontagh Ádám* (1751 v. 1759–1840): vastermelő, mint Gömör vármegye szolgabírája, a megye evangélikus egyházának és nemzeti iskoláinak felügyelője. Kazinczy patvarista társa volt. Szontagh Gusztáv apja.
- (380) *Szontagh Gusztáv* (1793–1858): mezőgazdasági szakíró, kritikus, filozófus, a Magyar Tudós Társaság (MTA) levelező (1832), majd rendes (1839) tagja, a Kisfaludy Társaság alapító tagja. 1813-ban katona lett, harcolt a franciák ellen, 1837-ben kapitánnyként vonult nyugalomba. Kisfaludy Károly barátja, Szontagh Ádám fia.
- (380) *Tornaljai Károly* (1761–1822): Kazinczy sárospataki diáktársa. Tornaljai Márton testvére.
- (381) [1831. jún. 25.] *Újházy Sámuelné Radvánszky Polyxén* (?–1831 után): Radvánszky János lánya. 1794-től házasa. Kazinczy 1788-tól ismerte, 1790 körül feleségül kívánta venni, verseiben és leveleiben a „poetai divatú” Blidli néven említette (TOLDY 1987, 208). Férje: *Újházy Sámuel*. Lánya: *Újházy Clementine (Draskóczy Sámuelné)* (?–1853).
- (381) *Draskóczy Sámuel* (1793–1843): evangélikus egyházmegyei főgondnok, 1830-ban Gömör vármegye országgyűlési követe, majd alispánja (1836–1843). Fiai: *Draskóczy László, Lőrinc és Gyula*: (1824–1873), aki 1848-ban kapitány lett a Bocskay-huszároknál, 1865–1868-ig Gömör vármegyei országgyűlési képviselő, 1871-től Sopron vármegye főispánja.
- (381) *Ránk* (Abaúj-Torna vm.): ma Rankovce (SZK); több híres gyógyforrása és fürdője van.
- (381) *Berzete* (Gömör és Kishont vm.): ma Brzotín (SZK).
- (381) *Losonczy Klári, (egykor Domokosné)*: Losonczy József lánya.
- (381) *Máli*: (további adatokat nem találtunk.)
- (381) [1831. jún. 26.] *Tornaljai Márton*: táblabíró (1815 k.). Kazinczy sárospataki diáktársa, Tornaljai Károly testvére. (Habár Kazinczy nőtlennek mondja, NAGYIVÁN ismerteti a leszámazását, eszerint:) *Antal*: Tornaljai Márton fia, felesége: *Losonczy Joanna*, Losonczy József lánya; *Lucián*: Tornaljai Márton fia, felesége: báró *Szörényi Amália*.
- (381) *Marichovszki*: vagy Marikovszky György (1771–1832): rozsnyói orvos (1798-tól), Gömör–Kishont vármegyei főorvos (1806-tól), a jénai ásványtani társulat tagja (1804-től); vagy ennek fia, Marikovszky Gusztáv (1806–1892), aki szintén orvos (1829-től) és megyei főorvos (1834-től).
- (381) *Szubai József*: Gömör vármegyei ügyész.
- (381) [1831. jún. 27.] *Szentpéter* (Borsod vm.): Sajószentpéter.
- (381) *Losonczy József*: Losonczy Károly fia, Joanna és Klári apja.
- (381) *Ragályi Tamás* (1785–1849): író, szerkesztő, reformpárti politikus. (→ 66. jegyzetmező)
- (381) [1831. jún. 28.] *Pálóczi László* (1793–1861): reformpárti politikus, Borsod vármegyei alispán és országgyűlési követ (1826-tól többször).
- (381) *Apostol Pál* (1787–1860): miskolci lelkész (1827–1860), a tiszáninneni református egyházkerület főjegyzője (1831) és szuperintendense (1848).
- (381) *Németh József*: pap, gróf Dessewffy József gyermekeinek nevelője.
- (381) [1831. jún. 29.] *Somosi János* (1783–1855): sárospataki professzor, könyvtáros, református lelkész. (→ 76. jegyzetmező)
- (381) *Kolosi József, II.* (1783–?): zempléni jegyző, szolgabíró (1829). Kolosi József (I.) fia.
- (381) [1831. jún. 30.] *Ungvár* (Ung vm.): ma Uzshorod (U).

(381) *partic[ularis] congreg[atio]* (lat.): részleges megyegyűlés.

(381) *Emil*: Kazinczy Emil (1811–1890), Kazinczy fia. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)

(381) *Zseni*: Kazinczy Eugenia (1807–1903), Kazinczy lánya. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)

(381) *Thalie*: Kazinczy Thalie (1809–1863), Kazinczy lánya. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)

(381) *Deregnyő* (Zemplén vm.): ma Drahňov (SZK).

90. jegyzetmező: 1831. kolera

83. [Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.] (381–386)

1831. jún. 30-án megérkezett Sátoraljaújhelyre Kazinczy. Már vesztegár alatt találta Széphalmot (a két település között húzódott a megyehatár), így csak néhány nap múlva jutott haza. **Aug. 21-én** megbetegedett kolerában és **aug. 23-án** meghalt. Még aznap eltemették Széphalmon. (A járványról és lázadásról tudósító újságcikkek és levelek Kazinczy-hagyatékban található gyűjteményét l.: 3.2. *Az egyes szövegek adatai és keletkezése*, 3.2.2. *Naplók*.) Kazinczy halála után jelent meg Sárospatakon a *Szent történetek az Ó és Új Testamentom könyvei szerint* c. munkája.

Kazinczy kb. 53 000 Ft adósságot hagyott maga után, az özvegye ennek kb. tizedét ismerte el törvényesnek; Kazinczyné 1842-es halála után Kazinczy gyermekei szegénységi bizonyítványt kértek és kaptak.

Kolera

1830. dec. 28-án az ország északkeleti határát lezárták a Galícia felől fenyegető kolera miatt. **1831. jan. végén** feloldották a kolerazárlatot, így a betegség behurcolását semmi sem akadályozta meg (későn, **máj. 29-én** zárták le újra a határt). A járvány terjedését a kereskedelem és az utazás korlátozásával igyekeztek megakadályozni, emiatt viszont éhínség fenyegette az alföldi gabonától és a mezőgazdasági munkák lehetőségéről elzárt Felső-Magyarországot. **Júl. 17-én** a Pesten rekedt éhező diákok áttörték a kordont, a rendbontás a városi szegénység csatlakozásával zavargássá szélesedett, amire a katonaság erővel válaszolt, többen meghaltak. **Nyáron** a járványújtotta vidékeken a szolgabírók és az orvosok erélyes intézkedéseket hajtottak végre: a kutak vizébe bizmutport öntöttek (néhol túlادagolták), a fertőzött embereket (és a fertőzésgyanúsakat is) karanténba zárták. Az éhező és legyengült szegényeket nagyobb számban pusztította a járvány, ezért az elkeseredett és tájékozatlan emberek a megyei tisztviselőket, az orvosokat és a földesurakat szándékos kútmérgezéssel (bizmut) vádolták. **Júl. 25-én** a Zemplén vármegyei Szécskeresztúron a jobbágyok vaslávillával kergették el a szolgabírókat. Az északkeleti országrész jobbágyai fellázadtak, nemesi kúriákat támadtak meg és több nemes meggyilkoltak. **Aug. 5-én** a Zemplén vármegyei Terebesen a katonaság sortűzzel verte le a lázadás első hullámát. **Aug. 18-án** a koleralázadás kivizsgálására a király teljhatalmú királyi biztossá nevezte ki báró Eötvös Ignácot: véres megtorlások következtek. A kolerazárlatot **okt. 3-án** oldották fel.

A *kolera* egy baktérium okozta betegség, amely testvéladékkal, szennyezett vízzel és élelmi-szerrel terjed, súlyos hasmenéssel és hányással jár, és ezáltal gyors kiszáradáshoz vezet. Az 1831-es járványban kb. 56 ezren haltak meg.

Kazinczy részletesen beszámolt *leveleiben* barátainak és rokonainak a koleráról: KazLev, 21/5357, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Széphalom, 1831. júl. 10.; uott, 21/5359, Kazinczy – Bártfay Lászlónak, Széphalom, 1831. júl. 10.; uott, 21/5361, Kazinczy – Kazinczy Klárának, Széphalom, 1831. júl. 15.; uott, 21/5362, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Széphalom, 1831. júl. 16.; uott, 21/5363, Kazinczy – Kazinczy Thaliának, 1831. júl. 17.; uott, 21/5366, Kazinczy – Kazinczy Thaliának, 1831. júl. 25.; uott, 21/5369, Kazinczy – Gr. Dessewffy Józsefnek, Széphalom, 1831. júl. 26.; uott, 21/5370, Kazinczy – Bártfay Lászlónénak, Széphalom, 1831. júl. 26.; uott, 21/5375, Kazinczy – Kazinczy Thaliának, Széphalom, 1831. aug. 8–9.; uott, 21/5377, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Széphalom, 1831. aug. 8–11.; uott, 21/5379, Kazinczy – Szalay Lászlónak, 1831. aug. 8.; uott, 21/5380, Kazinczy – Rummy Károly Györgynek, Széphalom, 1831. aug. 8.; uott, 21/5381, Kazinczy – Szemere Pálnak és feleségének, 1831. aug. 10.; uott, 21/5382, Kazinczy – Szalay Lászlónak, Széphalom, 1831. aug. 14.; uott, 21/5383, Kazinczy – Szemere Pálnak, Széphalom, 1831. aug. 15.; uott, 21/5384, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Széphalom, 1831. aug. 15.; uott, 21/5385,

Kazinczy – Bártfay Lászlónak, Széphalom, 1831. aug. 15.; uott, 21/5387, Kazinczy – Gr. Ráday Gedeonnak, Széphalom, 1831. aug. 15.; uott, 21/5388, Kazinczy – Kazinczy Eugeniának, Széphalom, 1831. aug. 16. (?); uott, 21/5391, Kazinczy – Kis Jánosnak, Széphalom, 1831. aug. 18.; uott, 21/5392, Kazinczy – Bártfay Lászlónak, 1831. aug. 19.; uott, 21/5393, Kazinczy – Mocsáry Antalnak, Széphalom, 1831. aug. 20.

- (381) [1831. júl. 1.] *a' Pataki ifjuság szellyel oszlik a' Cholera miatt*: az utalás háttéréről: „[...] a' Pataki ifjuság, kiknek ma, Júl. 10d., volt volna exemenek, félvén hogy, ha Patak elzáratik, éhen fognak meghalni, a' professorok által, már Júl. elsőjén szellyel mentek [...]” (KazLev, 21/5359, Kazinczy – Bártfay Lászlónak, Széphalom, 1831. júl. 10.)
- (381) [1831. júl. 2.] *Zseni*: Kazinczy Eugenia (1807–1903), Kazinczy lánya. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (381) [1831. júl. 3.] *Lajos*: Kazinczy Lajos (1820–1849), Kazinczy fia. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (381) [1831. júl. 6.] *Erdélyi Leveleim*: Kazinczy 1816. jún. 11.–szept. 10. közötti erdélyi utazását írta meg, az első részletek már 1817–1818-ban megjelentek a Tudományos Gyűjteményben.
- (381) *Kraynik Pepie*: bizonyára Kraynik Józsefné (I.) Kazinczy Klárának egyik leszármazottja. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (381) [1831. júl. 9.] *Tamási József. Piarista Rector Úr nálam, hogy az Abauji örök be nem eresztik*: a kolera miatti vesztégzáron nem mehetett át Tamási. „Csak hamar azután látám, hogy a' kishídon, melly házamtól 600 lépésnyire, Zemplényt és Abauj elválasztja, örök állítottak ki, 's a' bemirigyelt Ujhelyből Abaujba senki nem bocsátatott. Így valánk itt minden hírek nélkül, szinte Júl. 9dikéig. Akkor jöve fel hozzám az Ujhelyi Piaristák általam nagyon szeretett rectora Tamásy Úr, 's kért, parancsoljak az öröknek, hogy őt, szekérével és embereivel eresszék által a' hídon. Elébe terjesztém, hogy én azt nem tehetem, mert az ör tőlem nem függ, 's az áltjövést más is azon jussal fogná kívánhatni. Tamásy Urnak vissza kelle menni Ujhelybe, és Gálszécs felé kerülve ment Kékedre, a' ferdőbe, hová sokan a' mirígy előtt futottak, és a' hol, a' mint tegnap hallom, a' mirígy magát már kiütötte. Tamásy Úr akkor hozza ki nekem Ujhelyből leveleket, egyszersmind kérést Major Barthosné Asszonytól, hogy a' mi tojást és apró-marhát neki egy Abauji barátja hozzám küldeni fog, tétessem által a' hídon, 's egy Zemplényi lakossal küldjem be hozzá.” (KazLev, 21/5369, Kazinczy – Gr. Desseffy Józsefnek, Széphalom, 1831. júl. 26.) *Tamási József* (Calasantius) (1780–1858): piarista áldozópap és rendfőnök, tanár, a sátorlajújhelyi gimnázium igazgatója (1823–1835).
- (381) *Hoz leveleket Bártfaitól és Schédeltől*: az említett levelek KazLev, 21/5355, Toldy Ferenc – Kazinczynak, Pest, 1831. jún. 27.; uott, 21/5356, Bártfay László – Kazinczynak, Pest, 1831. jún. 27. *Bártfay László* (1797–1858): író. *Schedel*: Toldy Ferenc (1805–1875) irodalomtörténész, kritikus, orvos. (→ 87. jegyzetmező)
- (381) [1831. júl. 11.] *Nánitól levél*: (az említett levél elveszett vagy lappang; a feladó nevét nem tudtuk megállapítani.)
- (381) [1831. júl. 17.] *Nógrád és Gömör*: Kazinczy 1831. jún. 12–29. között Szemere Pál társaságában Nógrád és Gömör vármegyékbe utazott. Ezt a *Nógrád, Gömör. 1831. c. útirajzában* dolgozta fel.
- (381) [1831. júl. 18.] *Rátkay, II.*: talán Rátkay Pál, felsőregmecsi lakos, Abauj vármegyei esküdt (1836), al- és főszolgabíró (1839–1842).
- (381) *Pesten történt lármát lásd itt ad 25m Jul.*: az említett júl. 25-i szöveghelyet nem tudtuk azonosítani. Kazinczy másolatában és hagyatékában fennmaradt azonban egy levél, amely a pesti lázadásról és a lázadás véres szétveréséről számolt be: *Háborgás Pesten, a' cholera miatt, 1831* (MTAKK K 624, 68a–75b).
- (381) [1831. júl. 20.] *GRÓF DESSEWFFY JÓZSEF szül. 1772. Febr. 13d....*: gróf Desseffy József 1771. febr. 13-án született. 1802-ben Sáros, 1805-ben és 1807-ben Zemplén, 1811-ben és 1825-ben Szabolcs vármegyék országgyűlési követe volt. (→ 47. jegyzetmező)
- (381) *Gróf Széchenyi István...*: a Magyar Tudós Társaság alapításáról, ill. az alapítóiról, alapszabályának kidolgozásáról és tagjairól (1831-ig): → 87. jegyzetmező.
- (382) *Bobuczki*: (a sajakirályi papról további adatokat nem találtunk.)
- (382) *Sajakirályi* (Gömör és Kishont vm.): Králik (SZK), ma Tornalja része.

- (382) *Fülek* (Nógrád vm.): ma Fil'akovo (SZK).
- (381) *Kresznerics Ferencz...*: az akadémikusokat felsoroló következő egy kéziratlappnyi szöveg megtöri az időrend folytonosságát. A Magyar Tudós Társaság alapításáról, ill. az alapítóiról, alapszabályának kidolgozásáról és tagjairól: → 87. jegyzetmező.
- (382) *Máriássy*: vélhetően Máriássy András (1759–1846), táborszernagy. 1775-től vett részt a bajor örökösödési, majd a törökök (1789) és az összes franciák elleni háborúban. 1805-től a 60. sz. gyalogezred ezredese.
- (383) *Dervm.*: (további adatokat nem találtunk.)
- (383) *Az Alaprajz és a Rendtartás nyomtatásában megjelentek*: az akadémiai szabályzat: *A magyar tudós társaság alaprajza és rendszabásai* (Pest, 1831).
- (383) *Barátim mellett felkelni...*: e bekezdés Kazinczynak a *Conversations Lexicon*-i pör kapcsán írt leveleit idézi, vö. KazLev, 21/5328, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Pest, 1831. máj. 12.; uott, 21/5332, Kazinczy – B. Mednyánszky Alajosnak, Pécel, 1831. máj. 17. (A *Conversations Lexicon*-i pörről: → 88. jegyzetmező.)
- (383) *Die wichtigsten Schicksale der evangelischen Kirche, Augsb[urgischen] Bekenntnisses in Ungarn, von der ersten Einführung desselben in diesem Lande bis zu ihrer Begründung u[nd] Sicherstellung durch ein feierliches Reichsgesetz, das ist, vom Jahre 1520 bis 1608. ein nach glaubwürdigen Thatsachen, besonders bewährten Handschriften, entworfenen historischer Versuch. Leipzig bey C. H. F. Hartmann 1828. p. 294.* (ném.): 'Az evangélikus egyház és az ágostai hitvallás legfontosabb sorsfordulói Magyarországon, az ezen országban történt első megjelenésétől az [egyház] megalapításáig és jogainak ünnepélyes törvénybe iktatásáig, 1520-tól 1608-ig, megbízható tények, különösen hiteles kéziratok alapján, vázlatos történelmi próba, Lipcse C. H. F. Hartmann-nál 1828. 294 o.' A könyv Doleschall Mihály Dienes (1783–1846) evangélikus lelkész munkája.
- (383) *Libertas, inquit, populus...* (lat.): 'Ama nép szabadsága, melyet királyi kormányzás reguláz, megszűnik szabadságnak lenni; annak csak árnyképét őriznéd meg, ha parancsolni akarsz.' (LUCANUS, *Pharsalia III*, 145–148.; Balogh Piroska fordítása és adata.) *Lucanus*, Marcus Annaeus (39–65): római költő.
- (384) *Historischer Etni, oder chronolog...* (ném.): 'Történelmi etnográfia [?], avagy világ legfigyelemreméltóbb történéseinek időrendi áttekintése 1830-ig'
- (384) *Tacitus. Edidit Georg. Henr. Walther. IV. T. Maj. 5 [...]* (lat.): Publius Cornelius *Tacitus* (55?–120?) római történétíró említett munkájának említett kiadása: *Opera*, recensuit et commentarios suos adiecit Georg Heinrich Walter (4 kötet; Halle, 1831).
- (384) *Wolf*, Friedrich August (1759–1824): német klasszika-filológus. Említett műve: *Encyclopaedie der Philologie* (Lipcse, 1830)
- (384) *Ráday*: az ekkor élő és Kazinczyval kapcsolatban lévő Rádayak: gróf Ráday Gedeon (IV.) (1806–1873) Nógrád vármegye főispánja; és testvére: gróf Ráday László (1804–1868). Mindketten gróf Ráday Pál (II.) fiai.
- (384) *Rof* (Jász-Nagykun-Szolnok vm.): Tiszaroff.
- (384) *contumacialis ház* (lat., rég.): karantén.
- (384) *Szemere Pál* (1785–1861): költő, kritikus, szerkesztő, Kazinczy barátja. (→ 62. jegyzetmező)
- (384) *Somosi János* (1783–1855): sárospataki professzor, református lelkész. (→ 76. jegyzetmező)
- (384) *extrabál; extractus* (lat.): kijegyzetel; kivonat, kijegyzés.
- (384) *Bárczay Mihály* (1806–1865): szolgabíró, abaúji követ. Bárczay Ferenc (II.) fia.
- (384) *[...]ks József*: (további adatokat nem találtunk.)
- (384) *Palocsay* Tivadar, báró (1809–1835): Palocsay Ferdinánd fia.
- (384) *praetórium* (lat.): hadiszállás.
- (384) *Radvány* (Zólyom vm.): ma Radvaň (SZK); a Radvánszky család lakhelye és birtokközpontja volt.
- (384) *Szirmay Johanna, Szirmay Tamásné [III.]* (1772–1831). (→ 4.1. Családfa/Szirmay)
- (384) *[Pócsi] Elek* (1753–1831): ungvári püspök. *Ungvár* (Ung vm.): ma Uzshorod (U).
- (384) *[...]zné és Máli 's Laczi*: (további adatokat nem találtunk.)

- (384) *Kézy* Mózes (1781–1831): sárospataki fizika- és matematikaprofesszor, latin nyelven alkotó költő. Sárospataki és külföldi egyetemi tanulmányai után 1813-tól kollégiumi tanár, tankönyveiből 1818-tól tanítottak. Kolerában halt meg. Kazinczy feleségének jegyzete tanúskodik arról, hogy Kazinczyt mennyire megrázta barátja halála: „Szegény aldott férjem szívére vette Profesor Kézi halálát és a' lázadásokat Cholerába eset és 2<2>1 augusztba meg betegedvén 23 meghalt.” („Dr. Leo gyógyszer a' Cholerában. 1831.” című Kazinczy-kéziraton Török Sophie feljegyzése, MTAKK K 621, 120b.)
- (384) *jószág eszmélet ádáz hasztalan. Fejedelem szerep:* e szavak Verseyhy *Magyar Aglája, avagy Kellemetesen mutató nyájaskodások külömbféle versnemekben* (Buda, 1806) c. munkájára utalnak. (→ 71. jegyzetmező)
- (385) [1831. aug. 3.] *Rozgonyiné:* Rozgonyi József (I.) (1756–1823) sárospataki tanár özvegye kolerában halt meg.
- (385) *Velejtén a' nép kivonja a' Vispán Dókus László kocsját...*: az utalások kifejtése: „Zemplény Vármegyének új Vice Ispánya Dókus László Úr kiutván Ujhelyben a' Cholera, Júl. első napjaiban elhagyá Ujhelyt, és oda 2 mfdnyire, Velejtén a' Gróf Szapáryné üresen álló kastélyában szálla meg a' Vármegye pénztárával. – Elterjedvén a' gonosz hír, Aug. 3d. a' parasztság beszivárgott a' kastélyba korán reggel, talán hajnal előtt, kivonta a' Vice Isp. kocsját a' szekérszínből, 's akkor felkölték 's kényszeríték hogy mingyárt menjen tőlök, mert megölik, ha nem megyen. – Mihályiban a' szegény sorsú nemesség és parasztság útját állák dorongokkal, vas villákkal, kaszával, sarlóval, verték lovait, cselédjeit, a' sarlókkal a' kocsiiba vagdaltak, de talán ruhája őrzötte, 's kényszeríték hogy menjen. – Ez történt vele Legenyén – ez Kis-Toronyán. – Végre elestveledett, 's az éj homályában bémehezte Csörgőre, 's ott a' Cordonra ügyelő Kapitánynál meghalt. Mihelyt a' nép megtudta ott létét, azonnal 16 paraszt körülvette a' házat, hogy ha az udvarról kilép, megölik. – A' Kapitány más nap katonai őrizet alatt küldé Ujhelybe a' V. Ispányt, hogy az úton baj ne érje.” (KazLev, 21/5377, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Széphalom, 1831. aug. 8–11.) *Velejte* (Zemplén vm.): ma Vel'aty (SZK). *Dókus László* (1785–1858): Zemplén vármegye főügyésze (1825-től), 1830-tól alispánja, 1832/34-ben országgyűlési követe, 1841-től a hétszemélyes tábla elnöke, majd az eperjesi főtörvényszék elnöke; Kazinczyt a kázméri perben segítette.
- (385) *emissárius* (lat.): titkos megbízott.
- (385) *Mihályi* (Zemplén vm.): Felsőmihályi, ma Michalok (SZK); vagy Alsómihályi, ma Michal'any (SZK).
- (385) *Legenye* (Zemplén vm.): ma Luhyňa (SZK).
- (385) *Toronya* (Zemplén vm.): ma Trňa (SZK); Kazinczyéknak itt szőlőjük volt.
- (385) *Csörgő* (Zemplén vm.): ma Čerhov (SZK).
- (385) *Hericz*: bizonyára Hericz József (II.), akinek a felesége 1819-től Kraynik Klára, Kazinczy húgának, Klárának a lánya. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (385) [1831. aug. 4.] *K[zinczy] László, Kozma Fer. Urral össze akadnak...*: az utalások kifejtése: „Mingyárt más nap (Aug. 4d.) Kiszte és Ujlak helységeinkből egy csoport nép virradatkor rá üte Gercselyben Geometra Kozma Fer. házára, ki egyyike vala a' Bismuth osztogatójinak. A' sok vas villások számában volt egy puskás is. Az Kozmának lábán sebet ejte. Kozma kapta a' puskát és lelőtt közzülök ötöt. Erre azok eltávozván, Kozma lóra kapott, és nem az úton, hanem a' hegyeken, erdőkön Ujhelybe bement, magát mint kénytelen gyilkost a' Vármegyének feladta, 's a' szokott feltételek mellett eleresztetett, 's a' Deputatio Sanitatis két Wilhelm Regimentjebeli huszárt ada mellé kik haza kísérik. – Az öcsém fija magával Kozmával szöla a' réteken, mikor ez a' két Huszárs védelme alatt haza ment Ujhelyből, 's ezeket tőle tudja.” (KazLev, 21/5377, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Széphalom, 1831. aug. 8–11.) *Kozma Ferencről* további adatokat nem találunk. *Kazinczy László, II.* (1810–1841): Kazinczy testvérének, Józsefnek (II.) a fia. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (385) *magisterium bismuthi* (lat.): a nitrogéncsoportba tartozó bizmut vegyülete, amelyet gyógyszerként használtak a kolera ellen.
- (385) *Kiszte* (Zemplén vm.): ma Kysta (SZK).
- (385) *Ujlak*: talán Abaújlak.
- (385) *Wilhelmi R[e]g[imen]t*: a 10. huszárezred.

- (385) *Deszcsciska Commissariust Terebesen addig verték, míg az vallást teve, hogy igen is, ez mérég:* az utalás háttéréről: „Terebes nagy helységünkben a’ megvakultak megkapának egy Deszcsciska nevű Commissariust, a’ Bismuthért, és azt addig kínzák, míg az (kénytelenségből) vallást tett, hogy a’ Császár és Nemesség őket méreggel akarja kivetszeni. Ehhez még ígéretet teve, hogy csak ne bántsák, mindent megvall, ’s megnevezi czinkos társait. – Erre neki állottak az Uraság’ Tisztjeinek, Director Tomsics Uron kezdvén le az utolsóig, ’s azokat megverték, megkötözték, fogva tartották. Valamelly Plebánus vagy Orosz Pap keresztet veve kezébe, ’s ezt azért, hogy a’ kereszt tiszteletre emlékeztesse; de az nem használt; kevésbe múlt, hogy a’ Papot is főbe nem verték mivel őket fel akará világosítani, hogy a’ por orvosszer, és nem mérég.” (KazLev, 21/5377, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Széphalom, 1831. aug. 8–11.) *Deszcsciska:* (a királyi biztosról további adatokat nem találtunk.) *Terebes* (Zemplén vm.): Töketerebes ma: Trebišov része (SZK).
- (385) [1831. aug. 6.] *Levél Szemerénétől ddi 28 Jul. Guzmicstól 27. – Szalay Laczitól Júl. 26. és két Ujság:* az említett levelek közül elveszett vagy lappang a Rumytól és Szalaytól érkezett levél, a többi l.: KazLev, 21/5371, Guzmics Izidor – Kazinczynak, Pannonhalma, 1831. júl. 27.; uott, 21/5372, Szemere Pálné – Kazinczynak, Pécel, 1831. júl. 28. A Szalayhoz írt válaszból kiderül, hogy Szalay egy joggyakornoki hely elnyeréséhez kérte Kazinczy segítségét, l. KazLev, 21/5382, Kazinczy – Szalay Lászlónak, Széphalom, 1831. aug. 14. *Szemeréné:* Szemere Pálné Csoma Borbála (korábban Fáy Józsefné) (1793–1858), Fáy Joanna és Albert anyja. *Guzmics* Izidor (1786–1839): költő, bencés szerzetes (→ 88. jegyzetmező). *Rumy* Károly György (1780–1847): német anyanyelvű író, történész, tanár, Kazinczy egyik legszorgalmasabb levelezője. *Szalay László* (1813–1864): író, történész, jogtudós (→ 89. jegyzetmező).
- (385) *Hír, hogy megholt Kézy, Rozgonyiné:* az utalás háttéréről: „A’ Szabólegény inasunk testvére asztalos Patakon; most ide jött. Beszéli hogy Patakon 365 ember holt meg; ezek közt Prof. Kézy, az öreg Rozgonyiné, Nagy Ferenczné, az öreg Tóthpápai, és az öreg Boros, ’s Kaszner Szolgabíró.” (KazLev, 21/5375, Kazinczy – Kazinczy Thaliának, Széphalom, 1831. aug. 8–9.)
- (385) [1831. aug. 6., 8.] *Hír Ujhelyben hogy 14 krajnai falu jó Ujhely ellen [...] National Garda organisálja magát:* az utalás háttéréről: „Az lévén a’ hír, hogy Varannó és Terebes tájáról XIII falu jó Ujhely felé, ölni, gyűjtani, a’ Megye segédre szólítja a’ katonaságot. – Aug. 9d. három Compania gyalogság ment Ujhelyen keresztül, egy Compania pedig Kassáról, ellenek. – Aug. 10d. Ulánusok. Így elcsendesedett minden. Azonban Ujhely a’ Vármegye háza előtt 400 nemes és nem nemes lakosait feleskette, Commandantjokká Major Barthos Urat nevezte ki. Ez alá Kapitányoknak két vitézkedett Urat. 1. Hidegkővy és Körvtélyesi Kapitányt, 3. Bernáth Sámuel és 4. Balásházit az Academicust.” (KazLev, 21/5377, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Széphalom, 1831. aug. 8–11.) *Krajnai* (rég.): ruszin, kárpátukrán. *Organisál* (lat.): szervez, alapít.
- (385) [1831. aug. 8.] *Barthos András* (1767–1832 után): nyugalmazott őrnagy, Zemplén vármegyei táblabíró (1828), a koleralázadás idején a sátorlajújhelyi gárda parancsnoka.
- (385) *Gróf Forgácsné, B. Meskó Antalné, Kossuth József, a’ Varannai Doktor és Patikarius agyon verve – Assessor Klobusiczky alig szabadúl meg. Fiscalisa Hunyor nebezen épül fel. – Reviczky János és Szulyovszki József agyon löve.:* „Hogy Assesor Klobusiczky Józsefet, a’ Districtuális Eperjesi Táblánál szolgál, (fija a’ Borsodi Fő Ispánnak – ez pedig testvére a’ Kalocsai Érseknek) megtámadák tulajdon jobbágjai, megverték, de ez megnyitató nekik pinczéjét ’s ez által elillanthata kalap és köpenyeg ’s frakk nélkül, igaz. Azok elvitték 3000 fntját, ezüstjét, ruháját, tükreit, ablakait, ajtajait összetörték. [...] Forgácsnét, Meskónét, a’ Varannai Doctort és Patikáriust, Kossuth József fiscalist, ki Kőszegen is practizált kevés eszt. előtt, főbe verték, ’s halva hagyták, Reviczky János Szolgabíró és Szulyovszki Józsefet agyon lötték, igaznak mondják most is.” (KazLev, 21/5377, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Széphalom, 1831. aug. 8–11.) Habár Kazinczy augusztus 10-én is úgy tudta még, hogy Forgácsnét és Meskónét is meggyilkolták (l. KazLev, 21/5381, Kazinczy – Szemere Pálnak és feleségének, 1831. aug. 10.), e halálhírek tévesek voltak, és csak 14–15-én jutott hitelesebb hírekhez: „Gróf Forgácsné Varannón, és Báro Meskóné Varannó mellett, élnek, de sokat szenvedtek. – Forgácsnénak 20 eszt. oltá volt egy szakácsa, ezenfelül valamelly leányt nevelt. Ezek ketten társakat szedtek a’ Grófné megtámadására. A’ gonoszok fejszékkel, rudakkal törtek az ártatlan asszonyra, ’s egyik el akará vágni ujját a’ gyűrűért, de egy obsitos társok tartóztatá, ’s nyugalomban vonatá le azt. –

Szeghy Imre Urnak kitolák két szeméit, 's vakon vitték Báró Meskónéhoz, hogy ez iszonyodjék el, és vallja meg hol a' pénze. – Az Eperjesi Tábla Assessorára Klobusiczky József-re ebéd után fényes nappal törtek saját jobbágyai, elverték, elkínnozták, 's megölték volna, de egyik jobbágya elszökteté. Húnyor nevű Fiscálisát elverték, egy fához kötötték, 's meztelen, 's harmadfél nap hagyák ott éhen szomjan; egy Erdőmester katonákat hozott kiszabadítására. [...] Mernyiken Szulovszki [!] Józsefet, Asszonytestvérét, naturalis leányát, a' Luther. papot 's feleségét, a' Fő Szolgabíró Reviczky Jánost, midőn vacsoránál ültek, megtámadák, 's összekoncsolák, mindössze tizenegy embert.” (KazLev, 21/5384, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Széphalom, 1831. aug. 15.) Báró *Mesko Antalné*: Szeghy Imre anyósa. *Kossuth József* (?–1831): Kossuth András (II.) fia. *Klobusiczky József*: az eperjesi kerületi tábla ülnöke (kb. 1814–1838), kamarás. *Klobusiczky Matilde* apja. *Hunyor József*: az eperjesi tábla jogásza. *Reviczky János* (?–1831): Zemplén vármegyei főszolgabíró. *Szulyovszky József* (?–1831): szolgabíró, Szulyovszky Menyhért fia. *Gróf Forgácsné*: további adatokat nem találtunk. *Varannó* (Zemplén vm.): ma Vranov nad Topľou (SZK).

(385) *Abara* (Zemplén vm.): ma Oborín (SZK).

(385) [1831. aug. 9.] *Mátyás Kassára*: Kazinczy a lányának, Thaliának küldött levelet Kassára egy *Mátyás* nevű személlyel. Ebben arról tudósította, hogy a kolera megjelent Széphalmon is, de a Kazinczy család tagjai élnek, habár a fiam, Lajos megbetegedett, és arról is, hogy a környező településeken mi történt. (KazLev, 21/5375, Kazinczy – Kazinczy Thaliának, Széphalom, 1831. aug. 8–9.)

(385) [1831. aug. 10.] *Hidegkövy Antal*: az 1831-es kolera idején kapitány.

(385) *Bernáth Sámuel*: az 1831-es kolera idején kapitány. Bernáth József fia.

(385) *Balászházi János* (1797–1857): mezőgazdasági szakíró, ügyvéd, a Magyar Tudós Társaság tagja (1830). Zemplén vármegye alszolgabírája (1827–1830: lemond). Az 1831-es kolera idején kapitány volt, 1836-ban Debrecenbe költözött és Vay Ábrahám jószágigazgatója lett.

(385) *Körtvélyesi István*: zempléni szolgabíró, 1831-ben a koleralázadás idején kapitány.

(385) *ulánus* (rég.): lándzsás könnyű lovaskatona.

(385) *compania* (fr.–ol.): katonai század.

(386) [1831. aug. 11.] *Má[n]yai Molnárné jó Kassáról, 's bírt hoz...:* vö. KazLev, 21/5377, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Széphalom, 1831. aug. 8–11. *Mánya* (Bars vm.): ma Maňa (SZK).

(386) *Szalánc* (Abaúj-Torna vm.): Nagyszalánc, ma Slanec (SZK).

(386) *Ujszálás* (Abaúj-Torna vm.): ma Nový Salaš (SZK).

(386) *armiroz* (fr.): fegyverkezik, harcra készül.

(386) *Nagysáros* (Sáros vm.): ma Vel'ký Šariš (SZK).

(386) [1831. aug. 16.] *Mikobáza 4x...:* a számítás Kazinczy Amália és Kazinczy közötti elszámolásra vonatkozik: „Minap a' Máli Contóját hirtelenében nem jól írtam, 's az 1 fnt ezüst pénzéből 1 húszast a' levélben visszaküldöttem. A' Contó ez

küldött Máli	1 f. Conv.
Horn Úr fizetett	30 xr.
nagy levél	18
kis levél	6
	54
visszaküldöttem	20
	1 f. 14 xr.

és így nem én tartozom Málinak, hanem 14 xral ő nekem.” (KazLev, 21/5388, Kazinczy – Kazinczy Eugeniának, Széphalom, 1831. aug. 16. [?]) *Máli*: Kazinczy Amália (Gencsy Pálné) (1806–?), Kazinczy testvérének, Józsefnek (II.) a lánya. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*) *Horn* Ferenc (?–1846 után), kassai orvos, később Abaúj vármegye főorvosa, Kazinczy hitelezője, Horn Tóni testvére. *Kálló*: Nagykovács, 1875-ig Szabolcs vármegye székhelye volt.

(386) *Levél Telekitől, hogy differálva van a' Nagy Gyűlés a' Cholera miatt*: Teleki a Magyar Tudós Társaság ülésének elhalasztásáról értesítette Kazinczyt (Teleki József – Kazinczynak, Szirák, 1831. aug. 8.; lelőhely: MTAKK K 761, 67, a levél várható megjelenése: KazLev, 24).

4.3. Szótár

□: 1. lózsi, szabadkőműves páholy, szabadkőműves négyszög (a gyűléseken négyszög-alakban ültek) 2. négyszög(öl) (területmérték).

†: meghal(t).

4^o, 4-to (lat.): quarto, negyedré (alakú könyv).

7br.: szeptember.

8br.: október.

8^a, 8., 8^{ad} ré (lat., rég.): oktavo, → *nyolcadré*.

9br.: november.

abecista (rég.): ábécét tanuló kisdíák.

abrosz (rég.): térkép.

absolvál (lat.): föloldoz, fölment.

acad.: → *academia*.

academia (gör.-lat.): 1. a Magyar Tudós Társaság (a későbbi Magyar Tudományos Akadémia) 2. jogi, hittudományi, mérnöki, képzőművészeti, katonai főiskola.

act.: → *actus*.

acteur (fr.): színész.

actio (lat.): 1. törvényes kereset, vádemelés 2. előadás 3. cselekvés, mozgás.

actor (lat.): 1. színész 2. temetési beszédet mondó pap.

actualis (lat.): valóságos, tényleges (→ *honorarius*).

actus (lat.): 1. (ünnepélyes) esemény 2. a színjáték felvonása.

ad (lat.): -hoz, -hez, -nak, -nek, -ig.

adm., administr.: → *administrator*.

adminisztráció: a Magyar Királyi Kamarának (→ *kamara*) alárendelt hivatalok: a selmeci, beszercebányai, körmöci, szomolnoki és nagybányai bányahivatalok; a bánsági bányai igazgatóságok; a kassai, temesi, szepesi, zágrábi, máramarosi és zombori kamarai adminisztrációk; a harmincad- és sóhivatalok.

administrator (lat.): főispáni adminisztrátor (officiū supremi comitis administratores): 1. az örökös v. főpapi főispánok vármegyéiben a főispáni hatáskört ténylegesen betöltő tisztviselő 2. a II. József rendelete nyomán a vármegyék helyébe lépő tíz közigazgatási kerület egyikének kinevezett vezetője (→ *decemvir*; *királyi commissárius*).

adresz; *adreszal* (lat., rég.): cím, címzés; címez (levelet).

aesth.; *aesthetica* (gör.-lat.): esztétika.

agens (rég.): udvari vagy országos kormányzóknél tevékenykedő ügyvivő, ügyintéző.

akó (rég.): űrmérték; 1807-től: 54,3 liter (64 icce, 128 meszely); a pesti és pozsonyi akó 60 magyar icce.

akt (lat.): aktus, felvonás.

alagya (rég.): elégia.

áldozó csőtörtőke: a húsvétot követő ötödik vasárnapon tartott katolikus ünnep, amelyen Jézus mennybemenetelét ünneplik.

alispán: az első- és második alispán a vármegyékbe összpontosuló közigazgatás vezetője, a vármegyei ranglétrán a főjegyző és főispán közötti helyezkedik el (e főtisztiséget vármegyénként eltérő szokásjog alapján, választással töltötték be).

alkancellár: a magyar kir. udvari kancelláriában működő főtisztviselő, a kancellár helyettese.

ált.: által.

általag, átalag (rég.): 1. űrmérték, Tokaj környékén kb. 75 liter 2. érett bor átféjtésére használt kisebb boroshordó.

analogum (gör.): egy másikkal azonos dolog, szó stb.

ang., angl., ángl., anglus (rég.): angol, anglia(i).

Ángoly-ország (rég.): Anglia.

anonymus (gör.-lat.): névtelen.

antiquárius (lat.): antikvárius.

antiquitas (lat.): régiség.

appendix (lat.): függelék, pótlás (könyvhöz).

apr., ápr., april., april.: április.

arabsz.: arab (ló fajta).

arany: pénz, kb. 23,5 karát súlyú körmőci arany; a 18. sz. utolsó negyedében kb. 5 Ft-ot ért (→ *C. M.*; *W. W.*).

architectura; *architecturái* (gör.): építészet; építészeti.

archívum; *archivarius* (gör.-lat.): levéltár, irattár; levéltáros.

arenda, árenda; arendál (lat.): haszonbér; bérel.

arkus, árkus (lat.): ív, egy ívnyi papír.

ass.: → *assessor*.

assentál (lat.): rábeszél vmire.

assessor (lat.): ülnök, a vármegyei vagy a kerületi vagy a királyi tábla bírāja.

assistens (lat.): segéd.

astronomia; *astronomiai* (gör.): csillagászat; csillagászati.

assz.: 1. asszony 2. aszalt (gyümölcs).

átal (rég.): szégyenkezik, vonakodik, tartózkodik vmitől.

átalag: → *általag*.
atlasz (arab, rég.): fényes selyemszövet.
auctor (lat.): szerző, író.
aud.: → *audentzia*.
auditorium (lat.): 1. előadóterem 2. hallgatóság.
aug., *august.*: augusztus.
aus (ném.): -ból, -ből.
austerus (lat.): fanyar, komor.
austr.: ausztriai.
avatlan (rég.): be nem avatott (textil).
b.: báró.
bál (rég.): bála, csomag.
báldog: bádog.
balog (rég.): félszeg, ügyetlen.
banco (ol.): → *papírpénz* (→ *C. M.*; → *W. W.*).
band (ném.): kötet.
bandérium (lat.): katonai csapat; 1848-ig az egy zászló alá tartozó nemesi sereg.
báni tábla: Horvát-Szlavonország másodfokú bírósága, elnöke a bán volt, hatásköre a → *királyi táblához* hasonló.
banko-hivatal (ol.): pénzügyi hivatal.
bátorságos (rég.): biztonságos.
bekecs (rég.): rövid prémes kabát.
bened., *benedictinus*: bencés rendi (szerzetes).
bibircsós (táj.): bibircsókos, szemölcsös.
Bibl.: Biblia.
biblioth., *bibliotheca*; *bibliothecarius* (gör., rég.): könyvtár; könyvtáros.
bilyeg, *bilyag*, *bilyegvas*; *bilyagozás* (rég.): bélyeg, bélyegző, billog; billogozás: az állatok megjelölése.
biographia (gör.): életrajz.
bízottság (rég.): bizottság.
bokkancs (rég.): bakancs; eredetileg a magyar gyalogság lábbelije. A csizmához képest kevésbé számított magyaros viseletnek.
bossíroz (fr.-ném.): szobrot farag, megformál (viaszból).
brillant; *brillantírozott* (fr., rég.): oktaéder alakú drágakő, gyémánt; brillanthoz hasonlóan fénylő.
btluca, *btlucarius*: → *biblioth.*, *bibliotheca*; *bibliothecarius*.
Budai Kamara: → *kamara*.
butell., *butellia*, *butella* (fr., rég.): palack.
büszk (rég.): mellszobor.
C. M.; *W. W.* (ném.): Conventions Münze; Wiener Währung: 'konvenciósi pénz', ill. 'bécsi valuta'. A *konvenciósi pénzt (rajnai vagy rénes forint)* 1753-ban vezette be Mária Terézia a Habsburg Birodalomban a pénzürend-

szer stabilitása és egységesítése érdekében. A hadi kiadások miatt azonban 1796-tól fe-dezetlen bankjegykiadásra kényszerült az ud-var. A 19. sz.-ban az értékálló ezüst alapú „konvenciósi pénz”-hez képest folyamatosan vesztett az értékéből a *papírbankjegy*: 1799-ben 100 ezüstforint még 103 papírforintot ért, 1810. júl.-ban 100 ezüstforint már 315 papírforintnak felelt meg. Ezért 1810 elején I. Ferenc az infláció megfékezésére *váltócévulát* bocsátott ki, ez volt a „bécsi valuta”, a Wiener Währung. W. W. 1828-as naplója szerint 1828. ápr. 23-án 150 C. M. 375 W. W. forintot ért. (BENDA, 1982/II., 617 skk.)
cabinet, *cabinett* (fr.): kis szoba, magánszoba.
calculál; *calculus* (lat.): számít (vmire); számítás.
camerae praeses (lat.): kamaraelnök (→ *Kamara*).
camerarius (lat.): → *kamarás*.
camerariusi kolcs: → *kamarás*.
Cancell.: → *cancellár*, → *Cancellaria*.
cancellár, *cancellarius* (lat.): cancellár, a → *Cancellaria* vezető tisztviselője.
Cancellaria (lat.): a Habsburg Birodalom egyes országainak Bécsben működő főkormány-széke, a legfontosabb államügyeket intéző királyi hivatal. A Magyar Királyi Udvari Kancellária élén a reprezentatív szerepet betöltő főkancellár (a mindenkori esztergo-mi érsek) állt, mellette két alkancellár és ti-zenkét tanácsos dolgozott. Hasonló felépí-tésű volt az Erdélyi és az Illír Udvari Kan-cellária is.
cancellista (lat.): írnok.
candidál; *candidatus*; *candidatio* (lat.): jelöl (tagságra, tisztségre stb.); jelölt; jelölés.
canon (gör.-lat.): kánon, mértékadó szabály.
cantor: kántor.
capucínus (lat.): kapucinus, a ferences rend egyik ágához tartozó (szerzetes, templom stb.) (→ *franciscanus*).
cardin. → *cardinalis*.
casino (ol.): kaszinó; zártkörű társaság és an-nak gyűlekezési helye.
cassálás (lat.): elbocsátás (hivatalból).
catalogus (gör.-lat.), katalógus, jegyzék, iskolai névsor.
catechismus, *kathecismus* (gör.): katekizmus, káté; kérdés-felelet formában írt (egyházi v. politikai) (tan)könyv.
cath., *cathol.*: catholicus, katolikus.
cathedra: → *chatedra*.

- causar. regg. director, caur. regg. director* (lat.): *causarum regalium director*, a 'királyi ügyek igazgatója': a király személyének, ill. a kincstár érdekeinek jogi képviselője, így a hűtlenségi és felség sértési perekben a vád előadója.
- censor* (lat.): **1.** a nyomtatásra szánt művek felülvizsgálatával megbízott személy **2.** az ókori Rómában a közérkölcsekre felügyelő hivatalnok.
- censura* (lat.): **1.** a nyomtatásra szánt művek felülvizsgálata **2.** kisebb iskolai vizsga, amely a sárospataki kollégiumban január végén és június végén vagy július elején volt (→ *examen*).
- charakter* (gör.): karakter, jellem, jellemvonás.
- chatedra, cathedra* (gör.): katedra, tanári szék, ill. állás, szécsék.
- chemicus* (lat.): kémikus.
- cholera*: kolera.
- cikornyás* (rég.): dagályosan, túlzóan cifra.
- ciocolade* (ol.): csokoládé.
- circulus* (lat.): **1.** körzet, a járás egy része **2.** társaság.
- cisterci.*: cisztercita (szerzetesrend).
- citatum* (lat.): idézet.
- classis* (lat.): gimnáziumi osztály; a kollégium gimnáziumi szintje hét osztályból állt: *declinista* (szótanuló), → *conjugista* (igeragozó), → *grammatica* (nyelvtan), → *syntactica* (mondattan), → *poetica* (költészet), → *rhetorica* (szónoklattan), → *logica*; 1777-től a *rhetorica* a *poetica* elé került.
- coll., colleg.* → *collegium*.
- collegium, collegiom* (lat.): **1.** különböző jellegű vagy fokú iskolát egybefogó egyházi tanintézet **2.** testület.
- colonia* (lat.): kolónia, gyarmat.
- comitatus* (lat.): vármegye.
- comm.*: → *commendans*.
- commendans* (lat., rég.): parancsnok.
- commissarius* (lat.): **1.** megbízott, felügyelő **2.** → *királyi commissarius*.
- commissio* (lat.): bizottság.
- communicál* (lat.): **1.** úrvacsorát vesz **2.** kommunikál, közöl.
- communio, communion* (lat.): a protestánsoknál az úrvacsora elnevezése (katolikusoknál oltári szentség).
- comoedia* (gör.): komédia.
- compliment* (fr.–ném.): bók, tisztelgés.
- componál; compositio* (lat.): komponál, összetes, összerak; kompozíció, zenemű.
- comte* (fr.): gróf.
- concipista* (lat., rég.): fogalmazó, irodai tiszt.
- conferentia; conferál* (lat.): konferencia, tanácskozás; tanácskozik.
- confirmál; confirmáló* (lat.): megerősít; megerősítő.
- confundál* (lat.): összekever, összezavar.
- conjugatio* (lat.): igeragozás.
- conjugista* (lat.): 'igeragozó', az egyik gimnáziumi osztály tanulója (→ *classis*).
- conscrib., conscribál* (lat.): összeír, számba vesz.
- consensus* (lat.): gyűlés.
- consil., consiliar., consiliarius* (lat., rég.): tanácsos (udvari, belső, titkos stb.), rang.
- consilium* (lat., rég.): tanács.
- conv.; conv. pénz* (lat., rég.): convenció pénz, ezüstalapú forint (→ *C. M.*; *W. W.*).
- convictus* (lat.): diákokthón.
- copia; copiroz, copidál, copizál* (fr.–ném.): másolat; másol.
- copulál; copulatio* (lat.): összeesket; házasságkötés.
- cordon* (fr.): kordon.
- coronatio* (lat.): koronázás.
- corrector* (lat.): a betűszedő hibáit javító személy.
- correctura* (lat.): javítás, igazítás (kézíraton, lenyomaton).
- costüm* (fr.): kosztüm, viselet.
- cotéria* (fr.): társaság, klikk.
- cottus*: → *comitatus*.
- cousin* (fr.): **1.** unokatestvér **2.** fiatalabb férfi rokon.
- crayon; crayonnírozás; crayonrajzolat* (fr.): kréta; krétarajzolás; krétarajz.
- credo* (lat.): a keresztyénség legfőbb hitvallása, a Hiszekegy.
- curator* (lat.): gondnok; egy egyházi közösség világi tisztviselője.
- curia* (lat.): **1.** → *királyi kúria* **2.** az ókori Rómában patríciusok egy-egy csoportja, később a szenátorok és lovagok tanácsa, ill. az a tér v. épület, ahol a gyűlések voltak.
- curiosus* (lat.): kíváncsi, különc.
- czaflí* (rég.): hajfonat, copf.
- cs., csász.*: császár, császári.
- csalánfátyol*: csalánrostból készült szövet.
- csalít* (nép.): cserjés, bokros terület.
- csapó* (rég.): csapófa; amivel a mérőedény tetejét laposra simítják.
- cseber* (rég.): úrmérték; Debrecen és Nagyvárad környékén **1** (öreg) cseber=100 magyar icce, a kis cseber=50 icce (→ *icce*).

cser (nép.): cserje.
csicserőne: → *cicerone*.
csokoládé (ol., rég.): csokoládé.
d., dne: → *domine*.
d., dr.: doktor.
d.: szám után: -dik.
de dato (lat.): kelt.
deák, diák (rég.): 1. latin (nyelv) 2. tanuló, első-sorban latint tanuló iskolás.
dec., decemb.: december.
decemvir (lat.): tíz tagból álló testület tagja: a II. József rendelete nyomán a vármegyék helyébe lépő tíz közigazgatási kerület egyikeként kinevezett vezetője (→ *administrator*; *királyi commissárius*).
declamálás; declamál; declamatio (lat.): színpadi előadás-stílus, versmértéket kihangsúlyozó szavalás; szaval; szavalás.
declarál; (lat.): kihirdet, vmilyennek nyilvánít, kijelent.
declinatio (lat.): névszórágózás.
délest (rég.): késő délután.
deputatio; deputátus; deputál (lat.): küldöttség, választmány; küldött, (országgyűlési) követ; küld (egy választmány v. bizottság tagjaként).
diadema, diademe (gör.): 1. a korona nyitott, abroncsszerű része 2. ékköves fejdísz.
diät., diäta → *diéta*.
dialectus, dialekt (gör.–lat.): nyelvjárás.
diárium (lat.): napló.
dictio (lat.): szónoklat.
die (ném.): a/az (névelő).
diéta (rég.): (rendi) országgyűlés.
dilettantism (ol.): dilettantizmus.
diplomatica (gör.): oklevéltan.
directio (lat.): irány, igazgatás.
director (lat.): igazgató (→ *supremus studiorum director*).
dirigál (lat.): igazgat.
disputatio; disputál (lat.): (tudományos) vita, hitvita, vizsga; vitázik, vizsgálzik a doktori cím elnyeréseért.
dissertatio (lat.): tudományos értekezés.
distichon, distichum (gör.): az időmértékes verselés hexameterből és pentameterből álló párverse (→ *hexameter; pentameter*).
distr., distric., district. → *districtus, districtualis*.
districtualis tábla (lat.): kerületi tábla; első fokon, főleg megyehatárokon átnyúló örökösödési és birtokügyekben ítélkező bíróság (1848-ig), feljebbviteli fóruma a → *királyi*

tábla. Székhelyei: Nagyszombat, Kőszeg, Eperjes, Debrecen és Zágráb.
districtus; districtualis (lat.): kerület; kerületi.
dnum; dnum (lat.): dominum, uradalom.
dogma (gör.): hittétel.
dolmány (rég.): testhez simuló zsinóros magyar kabát.
domine (lat.): úr, uram! (megszólításként).
dominicánus: domonkosrendi (szerzetes).
dramaturg (gör.): színházi szakember, drámaíró.
dudogás: dohogás, szidás.
eccl., ecclesia, ekklésia, ekklézsia (gör.–lat.): protestáns gyülekezet, egyházközség.
edidit (lat.): kiadta.
egyetemi história (rég.): egyetemes történelem.
együgyű (rég.): egyszerű.
éjsz., éjtsz.: éjszaka.
ékesenszólás: → *rhetorica*.
ekklézsia: → *eccl., ecclesia, ekklésia, ekklézsia*.
elegant, elegan, elegans (lat., rég.): elegáns ember, divatfi.
elenchus (gör.–lat.): tartalomjegyzék.
élet (rég.): búza.
előlülő; előlülés (rég.): elnök; elnöklés.
epicum (gör.–lat.): epikum, elbeszélő mű.
epocha (gör.): korszak, időszak.
épós (gör.): eposz.
eppus (gör.–lat.): episcopus, püspök.
érsek (lat.–gör.): több püspökséget is magában foglaló egyháztartomány élén álló saját egyházmegyével is rendelkező püspök a római katolikus egyházban.
esperes, esperest: egyházmegyét, ill. kerületet vezető pap, lelkész.
essentia (lat.): 1. vminek a lényege 2. az aszúszemek saját nyomásától kisajtolódó alacsony alkoholtartalmú különösen édes bor.
estéjszaki (rég.): északi.
eszt., esztdő.: esztendő, esztendőben, esztendősen, esztendejében.
et (lat.): és.
etc. (lat.): et cetera ('és a többi').
ex- (lat.): egykori, volt, -ból/-ből.
examen (lat.): vizsga; a sárospataki kollégiumban július közepén, Debrecenben márciusban tartották az ünnepélyes (nagy) vizsgát, amely egyúttal évváró és társadalmi esemény is volt (→ *censura*).
exc., excd., excell., excelldat; excellentia (lat., rég.): excellencia, excellenciád, excellenciája; főméltóságok címe, megszólítása.
excerptum (lat.): kivonat (könyvből).

execratio (lat.): átkozódás, az ókori rómaiaknál az esküszegőt sújtó átok.

exec., executio (lat.): végrehajtás.

exp., exempl., expl., explár, exemplar (lat.): példány.

exotica (lat.): egzotikus.

f., ft., frt., for., fort., fn., fnt: forint (→ *C. M.; W. W.*).

fasc., fascic., fasciculus (lat.): köteg, füzet, iratcsomó.

favori (ol.–fr.): favorit, kedvenc.

febr., februar., februarius (rég.): február, februarius.

fejelés: lábbeli vagy harisnya felújítása.

felcser (ném., rég.): alacsonyabb képzettségű orvos, sebész.

fels.: felsége, felséged.

ferdő (rég.): fürdő.

férjfi (rég.): férfi.

ferslag (ném.): nagyobb útiláda.

fertály (ném., rég.): negyed (mér föld, óra stb.).

fesz: gög, dagály, beképzeltség.

fiaker, fiakker (fr., rég.): fiaker, bérkocsi.

figura (lat.): alak.

finanz-minister (ném., rég.): pénzügyminiszter.

fisc., fiscalis (rég.): (alkalmazott) jogász.

fiscus (lat.): államkincstár.

flastrom (rég.): sebtapasz.

flauta, flauttaver; flautázni (rég.): fuvola; fuvalázní.

flegma: → *phlegma*.

flóra (gör.): növényzet, egy vidék növényvilága.

fodorító: fodrász.

foglyuk (rég.): börtöncella.

folio, foliánt, foliókötet (lat., rég.): ívrét alakú lap, ill. könyv.

folyvást (rég.): folyékonyan, folyamatosan.

font (rég.): 0,56 kg (1807-től egységes mértékegység).

forint: ezüstpénz; 1 Ft=3 márvás=20 garas=60 krajcár, a 18. sz. utolsó negyedében a rajnai (rhénes) forint azonos értékű volt a magyar forinttal (→ *C. M.; W. W.*).

formatiójú (lat.): alakú.

forspont (ném.): előfogat (ném. Vorspann); a jobbagyi szolgáltatás része volt katonai vagy hatósági személyek (országos és megyei tisztviselők, egyéb felhatalmazottak) kocsijához egy pár felszerszámozott lovat adni, amiért 1751-től már csekély ellenérték is járt.

főcurator (lat.): főgondnok; egy egyházkerület legfőbb világi tisztviselője, aki a püspökkel

együtt igazgatja a kerület vallási és oktatási ügyeit.

főispán: a vármegye élére az uralkodó által ki-nevezett, ellenőrzési jogot gyakorló tisztségviselő.

főnotárius: főjegyző; választott tisztségviselő a vármegyében, az alispán és az aljegyző közötti, vezető tisztség.

főstrázsamester, főstrásamester (rég.): őrnagy, major; a törzstiszti rendfokozatok legalsó foka.

főszolgabíró: a vármegye egyik vezető tisztviselője, bíró, a járás vezető hatósági embere.

fr.: francia.

frajczimer (ném., rég.): szobalány, szolgálólány.

frakk (rég.): eredetileg a lovas katonaság színes kelméből készült kabátja, csak a 18. sz. második felében vált polgári viseletté.

franciscanus: a ferences rend egyik ágához tartozó (szerzetes, templom stb.) (→ *capucínus*).

franco (lat.): bérmentesítve (→ *frankózva*).

frau (ném.): asszony.

frizúr, frisúr; frízíroz; frízírozás; frizőr (fr.–ném., rég.): frizúra, hajviselet; fésül, fodorít; fésülködés, hajfodorítás; fodrász.

fullajtár (rég.): kocsikísérő, előlovas, a fogat nyerges lován ülő lovász.

fundamentum (lat.): alapzat, alap, alapítvány.

fundatio; fundátor (lat.): alapítvány; alapító.

g., gr., gf.: gróf.

gála (sp.): 1. ünnepély 2. díszruha.

gallerie (ném.): galéria.

garas (rég.): apró ezüst váltópénz; 1 Ft = 3 márvás = 20 garas = 60 krajcár (→ *C. M.; W. W.*).

gárdista (fr.): testőr.

gener., generális (lat.): 1. tábornok 2. általános (gyűlés stb.).

genie (fr.): zseni, géniusz.

genius (lat.): 1. lángész, tehetség 2. (kor)szellem.

geographia; geographiai (gör., lat.): földrajz; földrajzi.

gr., gramm.: grammatika, grammatices: → *grammatista, grammatica*.

grádics, gradus (lat., rég.): lépcső, fok, rendfokozat.

grajcár: → *krajcár*.

grammatica; grammaticai (gör., rég.): 1. nyelvtan 2. a kollégium egyik osztálya (→ *classis*); nyelvtani.

grátzia, gratia (lat.), kegy, hála.

gravitas (lat.): komolyság, méltóság.

- gustusú* (lat.): ízlésű.
guta, gutautés (rég.): agyvérzés, szélütés.
h.: herceg.
h.: hogy.
hacuka (rég.): rövid felsőkabát.
hadn.: hadnagy.
hagymáz (rég.): lázas önkívületi állapot.
hajdú (rég.): poroszló; fegyveres, egyenruhás nemesi szolga v. hatósági altiszt.
hajtáska, hajzacskó (rég.): hajkötő.
hántott, hánytott (manier) (rég.): egyfajta rézmetszés-technika, a hántoló eljárás.
hectica; hektika (gör.–lat.): tüdőbaj.
helytartói tanácsos: az ország legfőbb kormány-szervének, a → *helytartótanács*nak a tanácsosa (→ *kamarai tanácsos*, → *titkos tanácsos*, → *udvari tanácsos*).
helytartótanács: a Magyar Királyi Helytartótanács (Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum) 1723–1867 között (kisebbségi megszakításokkal) az ország legfőbb kormányszerve, amelyen keresztül a király a végrehajtó hatalmát közigazgatási ügyekben gyakorolta, élén a nádor állt. Legfőbb feladata a királyi rendeletek végrehajtása és közvetítése a vármegyékhez és a szabad királyi városokhoz. Székhelye Pozsonyban, majd 1786-tól Budán a volt jezsuita kollégium épületében (az Úri és az Országház utca közti épülettömb, ma az MTA több intézete használja) volt. II. József ideiglenesen egyesítette a Magyar Kamarával (→ *kamara*).
hemistichon (gör.): félsor, a sormetszettel kettő osztott verssor egyik fele.
herr, herr von (ném.): uram, úr (megszólítás).
hetedfél (rég.): hat és fél.
heterographia (gör.): itt: ipszilonista (fonetikus) írás.
hetesírás: hetilap.
hexameter (gör.): az időmértékes verselés egyik legfontosabb, hat ütemből álló verssora (→ *distichon*).
híre nélkül (rég.): tudomása, értesítése nélkül.
hist., histor.: → *historia*.
historia, hisztoría (lat.): 1. történelem 2. elbeszélés, történet 3. eset, kellemetlen történet.
historicus (lat.): történész.
historiographus, historiograph, historicus (lat.): történetíró, történész.
holnap (rég.): holnap.
honor., honorarius (lat.): tiszteletbeli, nem tényleges (→ *actualis*).
hunczfut (ném., rég.): gazember (a német Hundsfortból).
hypochondria (gör.): képzelt betegségben, túlzott érzékenységben szenvedő személy.
icce, itcze, ittze (rég.): úrmérték; a magyar icce = kb. 0,85 liter, a bécsi icce = 0,7 liter; 1 icce = 2 meszely (1 akó = 64 icce = 128 meszely = 54,3 liter).
ignorál (lat.): figyelmen kívül hagy, semmibe vesz.
illuminatio (lat.): díszkivilágítás.
imperativus (lat.): felszólító mód.
impertinentia; impertinens (lat.): szemtelenség, pimaszság; szemtelen, pimasz.
in (lat.): -ban, -ben; -ba, -be (előjárósó).
in folio (lat., rég.): ívrétben; ívrét alakú könyvben.
indigena (lat.): honosított személy.
inicial (lat.): beavat.
inspector (lat.): felügyelő, ellenőr (→ *scholarum nationalium inspector*).
inst.: → *instáns; instantia*.
install., installál; installatio (lat., rég.): beiktat (hivatalba); beiktatás.
instructio (lat.): utasítás, útbaigazítás; oktatás.
instrt., instumt., instrument, instrumentum (lat.): hangszer, eszköz.
insultál (lat.): sérteget.
insurr., insurrectio; insurgens (lat.): nemesi felkelés, a nemesek hadba vonulása a rendi hadsereg idején; nemesi felkelő.
interesé, interessé (lat., rég.): 1. érdek 2. kamat.
interessánsabb (lat., rég.): érdekesebb.
intermediator (lat.): közvetítő.
intolerantia; intolerans (lat.): politikai vagy vallási türelmetlenség; türelmetlen.
invital (lat.): meghív.
ipa (rég.): após.
iskolamester: → *rector*.
isp., ispán (rég.): gazdasági munkákat irányító alsóbb rendű uradalmi tiszt.
itcze, ittze: → *icce*.
ítélőmester (rég.): protonotarius, az ország legfőbb bírának (nádor, országbíró, kancellár, szeptemvir) segéde, helyettese.
iudex curiae (lat.): → *országbírója*.
ízetlen (rég.): 1. ízléstelen, hitvány, durva 2. kedvetlen.
jambus (gör.): az időmértékes verselés egyik verslába.
jan., januar.: január, januarius.
januarius (lat., rég.): január.

jesuita, jézuita, jezsuita: Jézus Társasága szerzetesrendi (szerzetes stb.); a rendet 1534-ben alapította a spanyol Ignacio de Loyola, 1773-ban feloszlatta, majd 1814-ben visszaállította a pápa.

judcuriae, judex cur., judex curiae (lat.): *judex curiae*, → *országbírája*.

júl.: július.

jún., júni.: június.

jur., juratus (lat.): joggyakornok, ügyvédbojtár.

juris prof. (lat.): jogtanár.

jurista (lat.): jogász.

jus (lat.): jog.

justitia (lat.): igazságosság.

k., kir.: király, királyi.

kabinet (fr.): 1. kis szoba, fülke 2. díszes szék-reny.

kalán (rég.): kanál.

kalmár (rég.): kereskedő.

kalpag (rég.): kalap.

kalv.: kálvinista, református.

kalyyba (rég.): kunyhó.

kamara: a Magyar Királyi Kamara (*Camera Regia Hungarica*) az állami pénzügyeket kezelő kormányzék, a pénzügyminisztérium elődje. II. József 1782-ben egyesítette a → *helytartótanáccsal* és Budára helyezte át (az egykori jezsuita kollégium épületébe), halála után ismét önálló hivatal 1848-ig. Külön kamarai igazgatóság volt a felső-magyarországi hatáskörrel rendelkező eperjesi, majd kassai székhelyű → *Szepesi Kamara*. (→ *administrációk*).

kamarai tanácsos: az állami pénzügyeket kezelő kormányzéknek, a → *kamarának* a tanácsosa (→ *helytartói tanácsos*, → *titkos tanácsos*, → *udvari tanácsos*).

kamarás, camerarius: 1. udvari szolgálatot teljesítő személy 2. az uralkodó által adományozott kitüntető cím, amelynek díszjelvénye egy aranyrojtton függő aranykulcs.

kanonok (gör.): katolikus papi méltóság, a káptalan tagja.

kanta (rég.): űrmérték; 10 → *icce*.

kapit.: kapitány.

káplán: római katolikus segédlelkész.

káplár (rég.): tizedes (katona).

káptalan (lat.): a katolikus püspökök mellett működő tanácsadó testület, tagjai a kánonokok; ennek működési helye.

kapucinus: → *capucinus*.

kaput, kaputrok (ném., rég.): hosszú felsőkabát.

karmazsin (arab): kékespiros.

Kassai Kamara: → *Szepesi Kamara*.

kathecismus: → *catechismus*.

kazárma (rég.): kaszárnya.

ked (rég.): kend (alacsony rangú személyek megszólítása).

kehes (rég.): a keheesség az igavonó állatok légzési nehézséggel járó betegsége.

kenyelfutó (rég.): ura előtt futó szolga.

kereszt: gabonakévékből álló rakás (→ *kéve*).

ket (rég.): kend (alacsony rangú személyek megszólítása).

kéve: learatott gabonából kötött kb. 5–15 kg-os nyaláb (→ *kereszt*).

kegytek: kegyelmek (megszólítás).

kikészít (rég.): hozománnyal ellát.

kinyomás (rég.): megjelenítés.

királyi commissarius (*districtuales commissarii*):

1. a II. József rendelete nyomán a vármegyék helyébe lépő tíz közigazgatási kerület egyikének kinevezett vezetője (→ *decemvir*, → *administrator*) 2. királyi megbízott.

királyi főigazgató: → *supremus studiorum director*.

királyi igazgató: → *scholarum nationalium inspector*.

királyi kúria: a királyi tábla és a hétszemélyes tábla közös elnevezése, a legmagasabb szintű bíróság (→ *septemvirátus*, → *királyi tábla*).

Királyi Magyar Kamara: → *kamara*.

királyi tábla, királyi ítélőtábla: a felső szintű jogszolgáltatás szerve, elnöke a királyi személynök, fontosabb ügyekben indult perekben (pl. felsegértés, hűtlenség), ill. másodfokon ítélkezett. 1723-tól legalább 23 bíróval működött, a felsőbb fokú septemvirátussal együtt alkotta a királyi kúriát. (→ *Septemvirátus*, → *királyi kúria*, → *báni tábla*).

Királyi Udvar, Királyi-lak: a Budavári Palota.

kisassz.: kisasszony.

kised (rég.): 1. kis, kicsi (termetre v. jelentőségre) 2. gyermek.

klastrom (rég.): kolostor.

klistér, klistély: → *clystir*.

koccanók: rímek.

kolcs (rég.): kulcs.

kolcsagtoll: kócsagtoll, az 1790-es nemzeti mozgalom egyik jelképe.

konc (rég.): 1. 24 ív író- vagy 25 ív nyomtatópapír 2. érdemtelen haszon.

kordovány (rég.): cserzett kecske- vagy juhbőr.

koronaőr: coronae custos; a korona őrzésére az országgyűlés két (a 19. sz.-ban egy katolikus és egy protestáns) világi rendű őrét választott, akik rangban a zászlósurak után következtek, feladatuk a koronaőrség vezetése volt.

koszperd (rég.): vékony, rövid kard.

köbl., *köböl*, *köblös föld* (rég.): 1. űrmérték (váltó nagyságú: 62, 94, ill. 125 liter, ez utóbbit használták pl. a pesti piacon) 2. 1 katasztrális hold (nyi terület), 1600 négyszögöl.

ködmöny (táj.): ködmön, testhez simuló férfikabát.

kőműves; *kőművesség*: szabadkőműves; szabadkőművesség.

könnyv; *könnyvezni* (rég.): könny; könnyezni.

könnyrevisor (lat.): cenzor.

környülállás (rég.): körülmény.

kőrös (*fa*) (táj.): kőrísfa.

körtvély (táj.): körte.

kötény: szabadkőműves kötény.

követgetőzik (rég.): mentegetőzik.

közönséges (rég.): általános, elterjedt, közismert.

kr., *krajcár* (rég.): rézpénz, nevét a rajta lévő keresztől kapta; 1 Ft = 3 márvás = 20 garas = 60 krajcár (→ *C. M.*; *W. W.*).

kristély → *clystír*.

kulcsár (rég.): a cselédségre felügyelő alkalmazott, aki a ház és a gazdasági épületek kulcsait is őrizte.

különös: különálló.

láb (rég.): hosszmérték; kb. 30 cm, a → *zoll* tízszerese.

lajbli (ném., rég.): lajbi, mellény, mellényszerű kabát.

látatlan: ismeretlen.

lax (lat., rég.): laza erkölcsű, feslett.

lctlis consil., *lctlis*, *loctlis*, *locumten.*, *ltle*: locumtenentialis, → *locumtenentialis consiliárius*.

legitimál (lat.): igazol.

lelkes (rég.): értelmes, okos, művelt.

lepe: lepke.

lépés (rég.): hosszmérték; kb. 75 cm.

lexikographus (gör.–lat.): lexikoníró.

libéria (fr.–ném.): díszes inasruha.

liceum, *liceum* (gör.): középfokú tanintézet.

linea, *línea*; *lineázva* (lat.): sor, vonal; vonalazva.

lit., *líterar.*, *líteratúra* (lat., rég.): literariai, irodalmi, irodalom.

lithogr., *lithograph*; *lithograph.*; *lithographol* (gör.): könyvomat; litográfus, könyvómó; könyvomatot készítő.

Locumten. Consil., *Loctle. Consilium*: Locumtenentiale Consilium, → *helytartótanács*.

locumtlis consil., *loctis consiliárius*, *locumtenentialis consiliárius* (lat.): a → *helytartótanács* tanácsosa.

logica (gör., rég.): a kollégium egyik gimnáziumi osztálya (→ *classis*).

logicus (gör.–lat., rég.): a kollégium hetedik gimnáziumi osztályába járó diák.

lovancoskodás: kalandorság.

lovászmester: 1. eredetileg a királyi udvartartás bárói rangú tisztségviselője, később reprezentatív szerepe lett 2. lovász.

lőzsi, *lőzse* (fr.): páholy, szabadkőműves páholy, négyszög.

ltle: → *locumtenentialis consiliárius*.

lustos (táj.): locsogós, fecsegős.

luth., *luther.*: lutheránus, evangélikus.

lycéum: → *liceum*.

m.: → *magister*.

m., *magy.*: magyar.

m.: megyés.

machina, *machineria*: → *maschineria*.

mad. (fr.): madame, asszony(om).

magazin (arab–ném.): raktár, tároló.

magister (lat.): mester, tudós.

máj.: május.

maji (lat.): májusnak.

major: → *főstrázsamester*.

málé (rég.): kukorica.

málybőr (rég.): májszínű, barnás.

manier, *manír*, *manírirt* (fr.–ném.): 1. modor, modorosság, sajátosság 2. a rézmetszésnél követett eljárás, technika.

manuscriptum (lat.): kézirat.

mappa (lat.): térkép.

marasztás (rég.): papmarasztás; a protestáns lelkész meghatározott időre választotta meg a gyülekezetet, utána vagy elküldte, vagy újraválasztotta, azaz marasztalta.

márj., *márvás* (rég.): máriás, a húszkrajcáros ezüst váltópénz magyar neve a rajta lévő Máriaképről; 1 Ft = 3 márvás = 20 garas = 60 krajcár (→ *C. M.*; *W. W.*).

marsal, *marschal* (fr., ném.): tábornagy.

mart., *martz.*, *martius* (lat., rég.): martius, március.

martii (lat.): márciusnak.

maszkíroz (fr.–ném.): leplez, elkendőz.

massza: (ember)tömeg.

matéria (lat.): anyag, tárgy, téma.

math., *matth.*, *mathes.*, *mathesis*, *mathezis* (rég.): matematika.

mathem.: mathematica(i), matematika(i).
matróna (lat., rég.): köztisztelőben álló idős asszony, családanya.
maxima (lat.): alapelv, jelszó.
mázsa (rég.): 100 font, kb. 56 kg.
medicina (lat.): orvostudomány.
megvizítál (lat.): megnéz, megvizsgál.
megy.: megyés.
melancholia (gör.): búskomorság, levertség.
mélt., *méltós.*: méltóságos (megszólítás, titulus).
mente (rég.): zsinóros rövid magyaros férfikabát.
mentor (gör.): idősebb pártfogó, nevelő (az *Odüsszeia* egyik szereplőjének nevéből).
menuet, *menüet* (fr.): menüett, régi francia eredetű tánc és zeneforma.
mértföld: hossz mérték; a magyar mérföld 8354 méter (általában 7407 méter).
meszely (rég.): űrmérték; 1 meszely = 1/2 icce; 1 magyar meszely = kb. 0,42 liter.
metaphysica (gör.–lat.): metafizika.
methodus (gör.–lat.): módszer.
mh.: meghal(t).
milit. (lat.): militáris, katonai.
militáris chirurgus (gör.–lat.): katonai sebész.
mill.: millió.
ministráns, *ministráló* (lat.): egyházi szertartást végző pap mellett segédkező egyházi vagy világi személy.
min., *minutum* (lat.): perc.
minutum secundum (lat.): másodperc.
modestia; *modestus*; *modeste* (lat.): szerénység; szerénységű; szerényen.
módi (fr.–ném.): divat.
modulatio (lat.): hangnem, hangszín, hanglejtés.
monostor (gör.): kolostor.
monotonia (gör.): egyhangúság.
mons. (fr.): monsieur; úr, uram (megszólításként).
mósa (táj.): nagybáty.
mozsár (rég.): rövid csövű ágyú.
ms.: → *manuscriptum*.
múlat (rég.): időt tölt vmivel, tartózkodik vhol.
musikai academia (gör., rég.): hangverseny.
Műsák, *Műsák*: a görög mitológiában a művészetek és tudományok istennői.
mythosz (gör.): mítosz, hitrege.
n., *ns.*: nemes.
nadály (rég.): pióca, a 19. sz.-i orvoslásban általánosan használt vérszívó.
nádméz (rég.): cukor.
nádor (rég.): palatinus; a magyar király közigazgatási, hadi, igazságügyi helyettese, a királyt

követő legmagasabb méltóság, a → *septem-virátus* és a → *helytartótanács* elnöke. 1790-től e tisztséget Habsburg főhercegek töltötték be.
nagy-mester: szabadkőműves páholyvezető.
nagyprépost (lat.): a négy első kanonok egyike, vagyis a szepesi, csanádi, győri és erdélyi káptalanok vezetőinek címe.
nagys., *nsgd*, *nsgod*: nagyságos, nagyságod (megszólítás, titulus).
napa (rég.): anyós.
nation., *national* (lat.): nacionalis, nemzeti.
NB. (lat.): nota bene! jól jegyezd meg!
negyedrét: ívenként 4 lapból (8 oldalból) álló könyvalak.
négyszeg, *négyszög*: → *lőzsi*.
neologus; *neologizál* (gör.–lat.): nyelvújító; újít.
nexus (lat.): kapcsolat.
Nº, *Nro.*, *º*: numero.
nota, *nóta* (lat.): megjegyzés.
notar., *notár*, *notarius* (rég.): jegyző.
nov., *novb.*, *novbr.*, *novem.*, *novemb.*, *novembr.*, *novembris*: november.
ns.: nemes.
numerus (lat.): szám, sorszám.
ny.: nyelv.
nyolcadrét, *8^{ad} rét*: ívenként 8 lapból (16 oldalból) álló könyvalak.
nyoszolyó úr/asszony (rég.): a házasodók körül segítő személy.
º: numero.
oberster (ném., rég.): ezredes.
obsitos (ném., rég.): kiszolgált közkatona.
oct., *octob.*, *octobr.*: október.
oláb (rég.): román (ember stb.), görögkeleti valású.
onkel (rég.): nagybácsi.
opál: nemes opál (a drágakő egyik fő lelőhelye a Kassa és Eperjes közötti hegység volt).
operál (lat.): működik, ügyködik.
operatio (lat.): 1. cselekvés, működés 2. műtét.
oratio; *orátor* (lat.): szónoklat, beszéd, halott búcsúztató beszéd; szónok.
ord., *ordin.*, *ordinarius* (rég., lat.): rendes (vagyis nem rendkívüli vagy megbízott) tisztségviselő, tanár, (általában díjazott) orvos.
organisál (lat.): szervez, alapít.
originál; *originalis*; *originalitás* (lat.): eredeti mű (nem fordítás vagy másolat); eredeti (példány, személyiség), hiteles; eredetiség, sajátos tulajdonság.
orsz.: ország.

országbírája, országbíró (*judex curiae regiae*): a nádor után következő méltóság, a → *septemvirátus* és a → *helytartótanács* tagja, a → *királyi kúria* elnöke.

orthogr., orthographia; orthographiai (gör.–lat.): helyesírás; helyesírási.

orthologus (gör.–lat.): a nyelvújítás ellenzője.

osztály (rég.): osztozkodás az örökségen, osztályrész.

ő exc.: őexcellenciája, őexcellenciád (megszólítás, titulus).

ő fels.: őfelsége, őfelséged (megszólítás, titulus).

ő nsga, ő nsgok, ő nagys: őnagysága, őnagyságok (megszólítás, titulus).

öcsém asszony (rég.): húgomasszony.

öl (rég.): hossz mérték; 6 láb, kb. 1,9 méter.

öregbbit; öregbedhet (rég.): növel, gyarapít; növekedhet, gyarapodhat.

öregen sült (rég.): jól átsült.

öregszer (rég.): öreg, öregedő.

p. o.: példának okáért.

p., pag.: → *pagina*.

pagina (lat.): oldal.

palat., palatin., palatinus (lat.): palatinus, palatinusi; → *nádor*.

papírpénz, banco (rég.): papírbankjegy (→ *C. M.*; *W. W.*).

pápista (rég.): római katolikus (személy stb.).

papmarasztás: → *marasztás*.

par (fr.): által.

paradoxus (gör.): lehetetlen, képtelen (állítás, ember stb.).

parallelus locus (gör.–lat.): párhuzamos szöveg-hely.

párta (rég.): a lányok fejdíszé, régi magyar viselet.

parter, parterre (fr.): földszinti nézőtér (színházban).

passio (lat.): 1. szenvedés 2. Jézus szenvedésének és halálának története, ill. ennek megjelenítése.

paszománt, paszomány (rég.): ruházatot díszítő zsinór.

passzázs (fr.): bekezdés.

pasztell (ol.): színes kréta- vagy ceruzarajz.

pater (lat.): római katolikus szerzetespap.

pathosz (gör.): szónokai emelkedettség, ünnepélyesség.

patikárius (rég.): gyógyszerész.

patriarcha(i) (gör.): (ős)atya(i).

patronatus (lat.): a kollégium pártfogó és döntéshozó világi testülete, feladata a kollégium anyagi alapjainak biztosítása.

patrónus (lat.): pártfogó.

patvaria (lat., rég.): joggyakorlat; a tanulmányok után, az ügyvédi vizsga előtt egy bíróságnál vagy igazgatási szervnél végzett gyakorlat.

patvarista (lat., rég.): 1. joggyakornok 2. (ritkán) szolgálgó.

pavillon (fr.): különálló kisebb épület(rész).

pedánt; pedántság (ol.): pedáns; az adott formákhoz, szabályokhoz és nézetekhez me-reven ragaszkodó; merevség, fontoskodás.

péld., péld. *ok.*: például, példának okáért.

példány: 1. példa(kép) 2. példány.

pely, pelly: pej, barnás szőrű (állat).

pengő pénz: ezüstforint (→ *C. M.*; *W. W.*).

pensum (lat.): lecke.

pentameter (gör.): az időmértékes verselés egyik legfontosabb verssora (→ *distichon*).

per (lat.): 1. előjárószó: át, keresztül, -ért, -val/-vel 2. fejenként, egyenként.

percentés (rég.): pillanat, kis idő.

perceptor (lat.): adószedő.

perorál; perorálni; peroratio (lat.): szónokol, búcsúbeszédet tart; szónokolni, búcsúbeszédet tartani; szónoklat, búcsúbeszéd.

personalis (lat.): személynök, a király helyettesítője, a → *királyi tábla* és az országgyűlés alsó táblájának elnöke, kinevezett főtisztviselő.

philologia; philologus (gör.): filológia, írott szövegek tanulmányozásának és megértésének módszere, ill. tudománya; filológus.

phil., philos. philosophia, philosophiae; philosoph (gör.): filozófia, bölcsélet, világnézet; filozófus.

phlegma, flegma (gör.–lat.) 1. nyálka, köpet 2. nyugodt vérmérséklet.

phrásis, phrázis (gör.–lat.): frázis, kifejezés, szóvirág.

physionomia (gör.–lat.): arckifejezés, fizikai megjelenés.

piarista (lat.): oktatási feladatok ellátására alapított katolikus szerzetesrend tagja.

pillong: csillog, hivalkodik.

pitvar (rég.): előszoba, előtér.

plajbász (ném., rég.): ceruza.

plán, plánum (rég.): terv.

plánta (lat.): növény.

plebánia (lat.): 1. római katolikus egyházközség 2. a plébános hivatala vagy lakóháza.

pleb., plebánus, plébános (lat.): római katolikus pap.

plundra, plundri (ném., rég.): német térdnadrág.

poeta (gör.–lat., rég.): 1. költő 2. a kollégium → *poetica* osztályába járó diákja (→ *classis*).

poetica (gör.–lat., rég.): 1. poétika, költészettan 2. a kollégium ötödik gimnáziumi osztálya (→ *classis*).

poezis (gör.–lat., rég.): költészet.

pof (rég., nép.): pofon.

pokolvar (rég.): lépfene.

polcozat (rég.): emelvény.

Polizey (ném.): (titkos) rendőrség.

poltolás, póltolék (rég.): pótlás, kiegészítés.

pomádé (fr.): hajkenőcs.

ponyókául venni, ponyókán hordani; ponyókán vetett (rég.): vállra vetve viselni; vállra vetett.

populáris (lat.): 1. népszerű(sítő), közkedvelt 2. a népességgel kapcsolatos.

porkoláb (rég.): börtönőr.

poroszló (rég.): → *hajdú*.

portrét (fr.): portré, arckép.

porzó (rég.): a nedves tintaírás behintésére használt por.

postilion (fr., rég.): 1. postakocsis 2. postaló.

pótlék (rég.): pótlék, kiegészítés.

pőf: gőg, dagály, pöffeszkedés.

pőrrölyözve (rég.): kalapálva.

practizál (lat.): gyakorol.

prae., praeceptor (lat., rég.): tanító, segédtanító (→ *privatus praeceptor; publicus praeceptor*).

praefectus (lat.): 1. egy hivatal vagy terület vezető tisztviselője 2. egyházi fiúnevelő intézet előjárója.

praefficiált: → *praficiált*.

praesentatio; praesentál (lat.): bemutatás, bemutat; bemutat, megmutat.

praeses (lat.): előjáró, igazgató, elnök.

praesideál; praesidensség; praesidium; praesidiális (lat.): elnököl; elnöklet; elnökség (testület); elnöki.

praficiált, praefficiált (lat.): fiúsított; fiúutód híján királyi engedéllyel a család női leszármazottja is örökölhette az egyébként csak férfiágon örökölhető javakat.

pred., predik., predikátor (lat., rég.): református lelkész; egyházi szónok.

prépost (lat.): a káptalan vezetője.

presental (lat., rég.): kínál (italt v. ételt), bemutat (vkit vkinek).

primárius: a református kollégium papi pályára készülő diákjai közül a legjobb tizenkét tanuló egyike.

prímás (lat.): hercegprímás, a legmagasabb rangú katolikus püspök, Magyarországon az esztergomi érsek.

princ (ném.): herceg.

principális (lat.): a joggyakornok főnöke, hivatali előjáró.

privata, privatissima (lat): magánóra, magántanulás.

prodirector (lat.): igazgatóhelyettes.

producál (lat.): 1. csinál, bemutat (személyt) 2. ugrat.

productum, produkt (lat.): (szellemi) termék, mű.

prof., professor (lat., rég.): kollégiumi (főiskolai) vagy egyetemi tanár.

professoratus (lat., rég.): a kollégium (főiskola) vagy egyetem tanári kara.

próféta (gör.–lat.): az isteni akarat közvetítőjeként fellépő személy; több Biblia-szerző megnevezése.

profil (fr.): arcél, oldalnézet.

prókátor (rég.): ügyvéd.

propositio (lat.): ajánlat, javaslat.

prosaicus, prosaista (gör.): prózaíró.

prosodia, prozodia (gör.): a verstan hangsúllyal, a szótag hosszúságával és mértékével foglalkozó része, ill. az időmértékes verselés szabályainak rendszere.

protectio (lat.): támogatás.

protestál; protestatio (lat.): tiltakozik; tiltakozás, óvás (jogi úton).

protonotarius (gör.–lat.): 1. főjegyző 2. → *ítélőmester*.

provocal (lat.): 1. kihívóan viselkedik, vkit készlet vmire, hivatkozik vmire 2. párbajra hív 3. (fegyelmi) vizsgálatra hív.

prussz, prusszus; Prusszia (rég.): porosz; Poroszország.

psychologus (gör.–lat.): pszichológus.

pub., publicál (lat.): közzétesz, nyilvánosságra hoz, kihirdet (ítéletet, rendeletet).

publicánus (lat.): az ókori Rómában az adószedő hivatalnok.

publice (lat.): nyilvánosan.

publicum (lat., rég.): közösség, nyilvánosság.

publicus (lat., rég.): 1. köztanító 2. a református kollégium világi pályára készülő felsőbb éves diákja (→ *togátus*) 3. mindennapi, közönséges, csekély.

pudli (ném.): uszkár.

pulyaság (táj.): elfajultság.

punctum (lat.): pont.

purismus (lat.): nyelvtisztaság (a nyelv idegen szavaktól mentes tisztasága).
putt., putton: úrmérték; kb. 30–35 l. (a szüretkor használt edény nevéből).
quadrilinguis (lat.): négynyelvű.
quart, quarto, quartánt (lat.): negyedré (mértű kötet).
rác (rég.): szerb (ember stb.).
rác pap: görögkeleti (szerb) pap.
ratio (lat.): ész.
recenseál; recensió (lat.): megvizsgál, elemez, bírál; bírálat, kritika.
recidivás (lat.): visszatérő (betegség, tünet).
recruta, rekruta (fr., rég.): újonc katona.
rector (lat., rég.): 1. kollégiumot végzett elemi iskolai tanító 2. protestáns közép-, ill. főiskola vezetője.
réf (rég.): rőf: 1. hosszsmérték, kb. 78 centiméter 2. a mérésre használt rúd.
ref., reform.: református.
referál (lat.): beszámol, jelent, előterjeszt.
referend., referendárius (lat.): tanácsos, kancelláriai főtisztviselő.
reflexe (lat.): (a közlést) megértő.
reflexio; reflectál (lat.): megjegyzés, észrevétel; értelmez.
rekli; reklicske (ném.): kötött kabátka vagy női blúz.
rekruta: → *recruta*.
religio; religionarius; religiosus; religiositás (lat.): vallás, hit; vallási, egyházi; vallásos; vallásosság.
rendes: 1. rendes 2. furcsa, különös.
repkény: heder, borostyán.
repraesentál; repraesentáns; repraesentatio (lat.): képvisel; képviselő; megjelenítés, jelentés, beadvány.
rescribál (lat.): tiltakozik.
respondens (lat.): szertartás alatt a lelkész szavaira válaszoló személy.
respublica; respublicai (lat.): köztársaság; köztársasági, választáson alapuló.
restauratio; restaurál (lat., rég.): tisztújítás; megújítja a megyei tisztviselői kart.
revolútzió; revolúciónális, revolutionális (lat.): forradalom; forradalmi.
réz (rég.): rézkarc, rézmetszet.
rf., rft.: rénes v. rhénes (rajnai) forint, ezüstpénz; 1 Ft = 3 márvás = 20 garas = 60 krajcár (→ C. M.; W. W.).
rg., rgt, rgmt: regiment, regiment.
rhetor (gör.–lat., rég.): a kollégium → *rhetorika* osztályába járó diák (→ *classis*).

rhetori (gör.–lat., rég.): szónoki.
rhet., rhetorica (gör.–lat., rég.): 1. retorika, szónoklattan 2. a kollégium egyik gimnáziumi osztálya (→ *classis*).
rigmus (lat.): betanult és felmondott szöveg.
rok (ném.): kabát.
román (rég.): regény.
rovás (rég.): rovópálca, feljegyzésre szolgáló eszköz.
ruszus (rég.): orosz.
sála: → *szála*.
sarcasmus; sarcasticus (gör.–lat.): szarkazmus; szarkasztikus, gúnyos.
satisfactio (lat.): elégtétel.
scandál; scandált (sorok); scansio (lat.): skandál, versmértéket nyomtatékkal követve szaval; időmértékes (sorok); időmérték.
sc., scéna, scén (gör.–lat.): jelenet; színházi jelenet.
scripta (lat.): írás, irat.
scyth: szkíta.
secretárius (lat.): titkár.
seite (ném.): oldal.
seminar., seminarium (lat.): papnevelő intézet.
senátor (lat., rég.): választott városi tanácsos.
senior (lat.): 1. a kollégiumi diákönkormányzat választott vezetője, a gazdasági ügyek egyik intézője 2. korelnök.
sententia (lat.): 1. ítélet (perben) 2. jeles mondas, vélemény.
sept., septb., septbr., septemb., szept., szeptber: szeptember.
septemvir (lat.): hétszemélynök, a hétszemélyes tábla bírja (→ *septemvirátus*).
septemvirátus (lat.): Tabula Septemviralis, hétszemélyes tábla. A → *királyi tábla* feljebbviteli fóruma, a végsőfokú döntési szerv, amely eredetileg 7 (a nádor, három báró és három főpap), 1723-tól 15 országos méltóságból, főrendű bíróból állt. A királyi tábla és a septemvirátus együtt alkotta a → *királyi kúriát*.
sessio (lat.): ülés (gyűlés, országgyűlés).
sinlés (rég.): sínylődés, sorvadás, szenvedés.
sinór (rég.): zsinór.
skarlát (fr.): bíborvörös.
skorbút (lat.): C-vitamin hiányától kialakuló általános gyengeséggel járó betegség.
sobol (táj.): sehol.
sokadalom (rég.): vásár.
speculatio (lat.): spekuláció, töprengés, nyereséskedés.

spion; *spionkodás*, *spionirozás* (ol., rég.): besúg; besúgás, kémkedés.
spondeus (lat.): az időmértékes verselés verslába.
staféta (ném.): gyorsfutár, rendkívüli postajarat.
status (lat.): 1. állam 2. állapot, társadalmi rang.
stibli (ném., rég.): német cipő.
strázsa (rég.): (fegyveres) őr, őrség.
strázsamester (rég.): őrmester; altiszti rendfokozatok között a legfelső.
strimfli (ném., rég.): harisnya.
strophá (gör.–lat.): strófa, versszak.
studium (lat.): kutatás, tanulmány.
stylista (lat.): stilszta.
stylistica; *stylisticai* (lat.): stilsztika; stilsztikai.
sub (lat.): (vmi) alatt.
subscribál (lat.): aláír, aláírással elkötelezi magát (könyv) vásárlására.
subscribens (lat.): előfizető.
succedál; *successio*; *successor* (lat.): örököl; örökség; örökség.
such (ném.): hossz mérték.
sujtás (rég.): a díszegyenruha zsinórja.
summa (lat.): összeg, érték.
super., *superint.*, *superint.*, *superintendens* (lat.): protestáns püspök, az egyházkerület vezetője, egyházi főfelügyelő.
surrogálni (lat.): megürit tisztséget betölteni.
suvíkzsos (rég.): cipőpasztás.
syllaba (gör.): szótag.
syntactica (gör.–lat., rég.): 1. szintaktika, mondat 2. a kollégium egyik gimnáziumi osztálya (→ *classis*).
systema (lat.): rendszer.
sz., *szt.*: szent.
szála, *sála* (rég.): terem.
zarándok (rég.): zarándok.
szbíró: → *szolgabíró*.
szchéma (gör.): séma, előírt forma, versforma.
szenvedelem (rég.): szenvedély, vonzódás.
Szepesi Kamara (*Kassai Kamara*): a Magyar Királyi Kamara felső-magyarországi hatáskörrel rendelkező eperjesi, majd kassai székhelyű igazgatósága (→ *kamara*).
szerda (rég.): szerda.
szilaj (rég.): 1. egész évben a legelőn tartott (csikó) 2. vad.
szolgabíró: vármegyei választott tisztviselő, aki törvényszéki (bírói) és közigazgatási feladatokat látott el.
szollnoki: szónoki.
szög (*hajú*) (rég.): sötétebb barna (hajú).
szövétnék (rég.): fáklya.

t.: → *tomus*.
t., *tek.*, *tekint.*, *tektes*: tekintetes (megszólítás, titulus).
tafota (ol.): vászonkötésű, simafelületű fényes selyemszövet.
talár, *taláris* (lat., rég.): papok, ügyvédek, bírák stb. által viselt ünnepélyes hivatali öltözet, palást, reverenda, köpeny.
talentom, *talentum* (gör.): tehetség.
tallér (rég.): nagyobb értékű ezüstpénz.
tánt, *tanti* (ném.): nagynéni.
tárnokmester (rég.): tavernicus; az országnagyok egyike, a szabad királyi városok legfőbb bírása, a → *helytartótanács* és a → *septomvirátus* tagja.
tartalék (rég.): tartózkodás, meggondolás.
telelő ház (rég.): télkert, üvegház.
tengelyen: kocsin.
tér föld (rég.): mező, térség.
terminus (rég.): 1. határidő, időtartam 2. ülészak.
testál (lat.): hagyományoz, végrendelkezik.
textus, *text* (lat.): 1. szöveg 2. evangéliumi szövegrész, amelyen a prédikáció alapul.
tézénk: tegezénk.
theatralista (rég.): színész.
theatrum (rég.): színház.
theol., *theolog* (gör.–lat.): teológia, teológus.
therápia (gör.): orvostudomány.
tiszt., *tisztel.*: tisztelendő (megszólítás, titulus).
tisztí kalendáriom: nagy példányszámban megjelenő naptár, amely a főbb állami tisztségviselők nevét, rangját, ill. a bekövetkezett változásokat is tartalmazta.
titáni (gör.): emberfeletti.
titkos tanácsos: a Habsburgok egykor fontos kormány szervének, de a 18. sz.-ra már formálisá váló titkos tanácsnak a tagja (→ *helytartói tanácsos*, → *kamarai tanácsos*, → *udvari tanácsos*).
titkos-polizey (ném.): titkosrendőrség.
titoknok (rég.): titkár.
titulál; *titulázgat* (lat.): címez, nevez, megszólít; nevezget.
titul., *tituláris* (lat.): címzetes.
titulus, *titulatura* (lat.): 1. cím (zés), rang 2. megszólítás 3. címlap.
tobák (rég.): tubák, orrba szippantott dohánypor.
togátus (rég.): a református kollégium papi pályára készülő diákja; a kollégium főiskolai szintje két részre tagolódott: az egyik a togátusok (akik a kollégiumban lakva tógát

viseltek), a másikon a világi pályára lépő publicusok (nem togátusok) tanultak.
toist (ang.–fr.): tószat, pohárköszöntő.
toldít (rég.): kiált, továbbmond.
tomus (lat.): kötet.
tónus (gör.–lat.): hangszín, hanghordozás, módor.
topánka: könnyű gyerekcipő.
tót (rég.): szlovák (ember stb.).
tölgy (rég.): tőgy.
töprőnködés: töprenkedés.
történetből: véletlenül.
törv.: törvény, bíróság.
tractualis (lat.): szerződésre vagy tárgyalásra felhatalmazott személy, megbízott.
tragoedia (gör.): tragédia.
transplantál (lat.): átültet.
triász (gör.): háromtagú csoport.
triumf, triumphus; triumphál (lat.): diadal(menet), siker; diadalmaskodik.
trocheus (gör.): az időmértékes verselés verslába.
Tud Gyűjt., Tudom. Gyűjtem.: Tudományos Gyűjtemény (folyóirat).
tudom.: tudományos.
tudománybeli megye: az ország 9 tankerületének egyike.
tudombeli: tudománybeli.
tulok: ökör.
tumulus (lat.): kúp alakú síremlék.
tusch (ném.): tus, festék.
tűzi-mesterség (rég.): tűzijáték.
typogr., typograph., typographia; typographus (gör.–lat.): nyomda; nyomdász.
udv.: udvari.
udvari tanácsos: eredetileg a Habsburgok kormányzati és igazságszolgáltató tanácsosainak címe, később a főbb tisztviselőknek adományozott vagy megvásárolt titulusa (→ *helytartói tanácsos*, → *kamarai tanácsos*, → *titkos tanácsos*).
újs.: újság.
Univers., Universitas (lat.): egyetem.
v.: → *véka*.
v.: → *vice*.
v., várm.: vármegye(i).
vacatio (lat.): vakáció, iskolai szünet.
váltforint, váltó cédula (rég.): váltóforint, váltó cédula; az ezüstforintnál kisebb értékű papírpénz (→ *C. M.*; *W. W.*).
vármegye katonája: → *hajdú*.

vasárn.: vasárnap.
vég (rég.): egy göngyöleg ruhaszövet, amelyben változó hosszúságú, kb. 20–40 m anyag van.
véka (rég.): 1. űrmérték 2. mérőedény.
véletlenül: váratlanul.
verbung (ném.): a hadsereg kiegészítésére újoncokat toborzó csapat.
verem: földbe ásott gabonatarló gödör, amelyet kiegészítettek, de néha téglafallal is kibélelték, tetejét szalmával, kővel és földdel szigetelték le.
verhenyeg (táj.): vöröses.
vesztegetés (rég.): pazarlás.
vf.: → *váltforint*.
vgy, vgye.: vármegye(i).
vice (lat.): helyettes, al-, segéd-.
vice-cancellárius (lat.): → *alkancellár*.
vice-ispán (lat.): → *alispán*.
vice-notárius (lat.): aljegyző; választott tisztviselő a vármegyében, a főnotárius alatti tisztség.
vice-palatinus (lat.): alnádor, a → *nádor* helyettese.
vignet, vignét (fr.): könyvet díszítő kép, keretdísz, rajz.
vinc (lat.): meténg (vinca); egy fásszárú örökzöld növény.
virtus (lat.): erény (→ *rény*).
visit, visita, vizit, vizita; visitátor (lat.): látogatás; látogató, ellenőr.
visitatio, vizitáció (lat.): 1. látogatás, ellenőrző vizsgálat 2. orvosi vizsgálat.
visszásság (rég.): 1. visszataszító, nem természetes viselkedés 2. ellenségeskedés.
vízi kórság (rég.): több különböző, a test feldagadásával járó gyulladásos betegség megnevezése, az oka általában vérkeringési elégtelenség, májbetegség vagy más belgyógyászati betegség.
votum (lat.): szavazat, vélemény.
votum separatum (lat.): különvélemény.
W. W. (ném.): Wiener Währung, 'bécsi valuta'; pénz, az ezüstforintnál kisebb értékű váltócédula (→ *C. M.*; *W. W.*).
x., xr.: → *krajcár*.
xbr., xber, xbris: december, decembris.
zoll (ném.): hossz mérték: hüvelyk, kb. 3 cm, a → *láb* (schuh) egytized része.

5. TÁBLÁZATOK, MUTATÓK

5.1. A szövegforrások összefoglaló táblázata

FELJEGYZÉSEK					
Cím	Szövegforrás	Kelt	Időtartam	Megjelenése	Oldal
1. <i>A' Németet-termő tölgy / Eggy magyar Püspök a' Rákóczy' idejében</i>	MTAKK K 633/I, 75a–76b. Autográf.	1808–1831. máj.	18. sz.	Kiadatlan	19
2. <i>[Lencse I.]</i>	MTAKK K 636/I, 36a–36b. Autográf.	1820	1711 előtt	Kiadatlan	19–20
3. <i>[Lencse II.]</i>	MTAKK K 636/I, 127a. Autográf.	1823	1711 előtt	ORBÁN 2005, 208–209.	20
4. <i>Baranyi Gábor [I.]</i>	Szemere-tár, 1. k., 44a sz., 271–274. Autográf.	1803. júl. 15.	18. sz. közepe	Kiadatlan	20–21
5. <i>Baranyi Gábor [II.]</i>	Szemere-tár, 1. k., 44b sz., 275–281. Autográf.	1826 után	18. sz.	Kiadatlan	21–22
6. <i>Baranyi Gábor [III.]</i>	MTAKK K 610, 10a. Másolat.	?	18. sz. első fele	Kiadatlan	22–23
7. <i>Nemes büszkeség</i>	MTAKK Magy. Ir. RUI 2° 2/I., 127a–128b. Autográf.	1787. márc. 1.	1750-es évek vége	REXA/KAZINCZY 1928; SZILÁGYI E/KAZINCZY 1987, 143–145.; SZENTIMREY-VÉN/KAZINCZY 1999, 226–228.	23–24
8. <i>[Kazinczy Ferencz Abaujármegeinek tartathatik...]</i>	OSZK, Quart. Hung. 1238, 1a. Autográf.	1806 után	1759–1806	Kiadatlan	25
9. <i>Ujhely Július 20d. 1825.</i>	Sújhely, IV. 1008/f. Fasc. Jur. 104. No. 17. Autográf.	1825. júl. 20.	1794–1801	HÖGYE 1990, 7.	25
10. <i>Kazinczy József és Bossányi Susánna</i>	MTAKK K 621, 76a. Autográf.	1821 után	1756–1758	Kiadatlan	25
11. <i>[Sas]</i>	MTAKK K 759, 9a. Autográf.	1767 ?	1767	SZILÁGYI E/KAZINCZY 1987, 45.	26
12. <i>Gróf Ráday Gedeon, az Első...</i>	MTAKK Tört. 4° 24. Másolat.	1808. márc. 8.	18. sz.	ABAFI/KAZINCZY 1884, 1–19.	27–35
13. <i>Anekdotonok</i>	MTAKK Magy. Ir. RUI 2° 2/I, 131a–137a. Autográf és több idegen kéz.	1794. dec. előtt	18. sz. vége	SZENTIMREY-VÉN/KAZINCZY 1999, 228–239.	36–42
14. <i>Kérdések, melyre feleletek kérettetnek</i>	MTAKK K 633/V, 43a–43b. Autográf és idegen kéz.	1818 (?)	1770–1774	Kiadatlan	42–43
15. <i>[Olasz Péter Gramm. Prac. ...]</i>	MTAKK K 633/V, 26a. Autográf.	1818 (?)	1770–1774	Kiadatlan	43
16. <i>Feldolgozni valók</i>	MTAKK K 633/V, 46a–46b. Autográf.	1828. febr.–nov. (?)	?	Kiadatlan	44–45
17. <i>Patak</i>	MTAKK K 633/V, 29a–29b. Autográf.	1828 után	1770–1828	Kiadatlan	45

FELJEGYZÉSEK					
Cím	Szövegforrás	Kelt	Időtartam	Megjelenése	Oldal
18. Gróf Eszterházy Károly, Egri Püspök	MTAKK K 604/I, 81a–81b. Autográf.	1816 után	1779 k. (?)	Kiadatlan	45–46
19. Régibb Jegyzésimből	MTAKK K 613/III, 63a. Autográf.	1809–1823 között	1770–1788	Kiadatlan	46–47
20. Története a' Wieland' Diogenese' magyar fordításának	MTAKK K 641, 46a–50b. Autográf és több idegen kéz.	1804 után	1776–1794	BUSA/KAZINCZY 1985.	47–49
21. Superintendens Szilágyi és a' Nyelvrontók	MTAKK K 641, 173b. Autográf.	1810-es években vagy ezután (?)	1780	Kiadatlan	50
22. [Jurátusoknak...]	MTAKK K 620, 32b. Autográf.	1827. dec. után	1782. szept. 21.	Kiadatlan	50
23. [Kalmár György]	OSZK, Quart. Hung. 1238, 81a–81b. Autográf.	?	1782. szept.	HEGEDÜS 2008, 147–149	50–52
24. Orczy Miskolczon 1784. 21. Martii	MTAKK K 641, 182a. Autográf.	1810-ben vagy ezután	1784	Kiadatlan	52
25. Zemplény Vármegyei V. Notariusságom	Szemere-tár, 1. k., 34b sz., 226–227. Autográf.	1802. dec. 14.	1784. nov.	Kiadatlan	53
26. [Én Kazinczy Ferencz Vice-Notariusnak ajánlatom]	MTAKK K 621, 121a–125b. Autográf.	1821. aug. 2.	1784. aug.–nov.	VÁCZY 1893, 6–8. (részletek)	53–56
27. [Kazinczy vicensotáriusságáról; Kazinczy András I.; Kazinczy Péter I., II.]	MTAKK K 620, 201a. Autográf.	1827. dec. után	1784–1785, 1827, 17. sz.	Kiadatlan	57
28. Aszalai János' [...] keze-írása	MTAKK K 638/II, 74a–74b K 633/I, 77a–78b. Autográf.	1804. nov. után	1786	SZILÁGYI E/KAZINCZY 1987, 135–139. (másolatból)	58–60
29. Niczky József Kemecsen, Szabolcs Vármegyében	MTAKK K 762, 47a–48b. Autográf.	?	1780-as évek	Kiadatlan	61–62
30. [Ratschky, Alxinger, Haschka]	MTAKK K 605, 63b–64b. Autográf.	1826	1786	Kiadatlan	62–63
31. Ignatius von Born	MTAKK K 762, 49a–54b. Autográf.	1804	1786–1791	Kiadatlan	64–66
32. Angelo Soliman	MTAKK K 762, 37a–39b. Autográf.	1801 után	1786–1796	Kiadatlan	66–68
33. [Angelo Soliman]	OSZK, Quart. Hung. 1238, 7b–9a. Autográf.	1801 után	1786–1796	Kiadatlan	68–69
34. Angelo Soliman. született 1721. megholt 1796. Nov. 21d.	MTAKK K 624, 42a–44b. Autográf.	1810 után	1786 aug., 1791. máj.–aug.	Kiadatlan	70–73
35. [Páter Fast]	MTAKK K 605, 105a–106a. Autográf.	1826	1786	Kiadatlan	73–74
36. Regmecz 13 ^a Januar. 1802.	Szemere-tár, 1. k., 26c sz., 168–169. Autográf.	1802. jan. 13.	1786. aug.	Kiadatlan	74–75

FELJEGYZÉSEK					
Cím	Szövegforrás	Kelt	Időtartam	Megjelenése	Oldal
37. Prof. Szabó Dávidhoz, Kassán, Oct. 16d. 1786.	MTAKK Magy. Nyelvtud. 4r41/I, 186a–187a. Autográf.	1811 után	1786–1787	GERGYE/KAZINCZY 1998, 421. (részlet)	75–77
38. B. Andrásy Antal Rozsnyai Püspök és a két Swieten	MTAKK K 641, 216b–218b. Autográf.	1801–1812 között	1787	Kiadatlan	77–78
39. Gróf Eszterházy Károly Egri Püspöknél	MTAKK K 608, 82a–84a. Autográf.	?	1786–1788 (?) nyara	Kiadatlan	78–80
40. [Világ' Nagyjai és kicsinyei: Taródi István]	MTAKK K 613/III, 86a–86b. Autográf.	1818/1827 után	1788 (?) nyara	ABAFI/KAZINCZY 1884, 298.	81
41. Báró Orczy Lőrincz	Szemere-tár, 3. pótkötet, 22 sz., 307–312. Autográf.	1805 előtt (?)	1779 (?), 1784	Kiadatlan	81–83
42. Gróf Széchényy Ferencz	MTAKK K 641, 207b–209a. Autográf.	1820 előtt	1789	Kiadatlan	83–84
43. Rothasztó forró-betegségem	MTAKK K 608, 29a–32b. Autográf és idegen kéz.	1809	1789. jún.	Kiadatlan	84–88
44. Gróf Eszterházy Ferencz, a' Cancellarius' fija	MTAKK K 641, 194a–194b. Autográf.	1803 után	1789	Kiadatlan	88–89
45. II. József	MTAKK K 638/I, 31a–32a. Autográf.	1808 után	1782–1808	Kiadatlan	89–90
46. Magyar Öltözet	MTAKK K 624, 40a–41b. Autográf.	1828 után	1789–1828	Kiadatlan	90–91
47. Diétai Dolgok. Kazinczy András	MTAKK K 624, 7a–8b. Autográf.	1801 után	1790	Kiadatlan	91–92
48. Gróf Majláth József Excellentziánál visitám 1790.	MTAKK K 641, 198b–199a. Autográf.	1810 (?)	1790	Kiadatlan	92
49. Schwartzner Márton	Szemere-tár, 1. k., 30b sz., 203–204. Autográf.	1802	1790 vagy 1792	Kiadatlan	93
50. [Alxingerrel 1791ben]	MTAKK K 604/I, 73b. Autográf.	1816 után	1791	Kiadatlan	93–94
51. Dán nyelv' hangzása	MTAKK Magy. Ir. RUI 2° 2/I, 29b. Autográf.	?	1791. jún.	Kiadatlan	94
52. Gróf Majláth József 1792ben	MTAKK K 641, 199a–199b. Autográf.	1810 (?)	1792	Kiadatlan	94–95
53. [Június' 17d. 1792. Budán Audientzián Ferencz Királyunknál]	MTAKK K 608, 43a. Autográf.	1813 után	1792. jún. 17.	Kiadatlan	95
54. Budán 1792. Ferencz Királyunk' megkoronáztatása alatt, a' Diétán	MTAKK K 624, 111a–113b. Autográf.	1826 után	1792. máj.–jún.	FRANKENBURG/KAZINCZY 1847 (részlet); SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 149–154. (másolatból)	95–99

FELJEGYZÉSEK					
Cím	Szövegforrás	Kelt	Időtartam	Megjelenése	Oldal
55. A' Királynál. Budán, 1792. Június 17d. és 23dban	MTAKK K 624, 142a–144b. Autográf.	1801 után	1792. jún.	SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 621. (másolatból, részlet)	99–102
56. Audentziám II Ferencz Római Császárnál, Budán, Júniusban 17 és 23.	MTAKK K 763, 1a–3b. Autográf.	1804 (?)	1792	SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 154–157.	102–104
57. Lónyai Menyhért	MTAKK K 641, 203a–204a. Autográf.	1810 k.	1792. jún. 6.	Kiadatlan	105
58. Lónyai Menyhért, Aunatus Eques	MTAKK K 762, 50a. Autográf.	1810 k.	1792	Kiadatlan	105–106
59. Generális Gróf Fekete János	MTAKK K 641, 200a–201a. Autográf.	1810 k.	1792–1803	Kiadatlan	106–107
60. Egy bátor szavam az Abaujvármegyei Gyűlésen, Kassán	MTAKK K 624, 141a–141b. Autográf.	1827	1794	SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 161–162, (másolatból)	107–108
61. [Superintendens Kis Jánost láttam...]	MTAKK K 633/V, 137b. Autográf.	1822. márc. után	1795. szept. 29.	Kiadatlan	108
62. 13. Aug. 1801. B. Wesselényi Farkastól	Szemere-tár, 1. k., 22 sz., 141. Autográf.	1802. júl.–1804. okt. között	1801. aug. 13.	Kiadatlan	108
63. Báró Vay Miklós és Ramsdon	Szemere-tár, 1. k., 39d sz., 257–258. Autográf.	1803 után	1802 előtt	Kiadatlan	109
64. [Kazinczy Ferencz kellemetlenségei László és Dienes öccsével]	ItK, 1903.	1802 (?)	1802. ápr.–máj.	DÉKÁNI/KAZINCZY 1903.	109–118
65. Dugonics a' Kreutzertheaterben	MTAKK K 641, 209b. Autográf.	1820 előtt	1803	Kiadatlan	118
66. Csokonainak és Herdermek egy gondolatja	MTAKK K 633/I, 134b–135a. Autográf.	1809. jan. 1.	1804. máj.	SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 345–346, (másolatból)	119
67. [Mineralógiai diploma]	MTAKK K 759, 10a. Autográf és több idegen kéz, ill. nyomtatvány.	1805. nov. 26.	1803–1805	SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 321.	119–120
68. [Kazinczy Ferencz Följegyzései]	ItK, 1902.	1805	1790/1803–1805	DÉKÁNI/KAZINCZY 1902; SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 365–378, 388–439; KazLev, 22/5458 (782/a), (részlet)	121–154
69. Széphalom és házi dólgaím	ItK, 1904.	1810	1791–1810	DÉKÁNI/KAZINCZY 1904; SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 475–490.	154–161
70. Özvegy Kazinczy Józsefné' született Bossányi Susána' Emlékezete	Autográf javítású nyomtatványok.	1813/1827	1740–1813	KAZINCZY, Kazinczy Józsefné 1813	162–167

NAPLÓK					
Cím	Szövegforrás	Kelt	Időtartam	Megjelenése	Oldal
71. <i>Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt...</i>	MTAKK K 608, 57a–58b. Autográf.	1802. júl. 12.	1759–1794	Kiadatlan	169–171
72. <i>Jegyzések elhánt régi Papirosaimból</i>	MTAKK K 608, 53a–56b. Autográf.	1802	1782–1792	Kiadatlan	172–176
73. <i>rövid jegyzés után</i>	MTAKK K 608, 141b. Autográf.	1803. dec. után	1803. máj.–1803. dec.	Kiadatlan	177
74. <i>[1801–1804]</i>	MTAKK K 608, 142a–147b. Autográf.	1804. jún.–1807 között	1801–1802, 1804	Kiadatlan	178–185
75. <i>[1804–1805]</i>	MTAKK K 760, 35a–38a. Autográf.	1805. dec.	1804. nov.–1805. dec.	Kiadatlan	186–199
76. <i>[Kazinczy Ferencz „Diáriuma”]</i>	ItK, 1905.	1805–1806	1804–1806	DÉKÁNI/KAZINCZY 1905; SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 339–362, 440–472.	200–227
77. <i>Extractusok Diáriumomból</i>	MTAKK K 760, 28a–29b. Autográf.	1821 után	1807. dec.–1809. szept.	Kiadatlan	228–232
78. <i>Az én naplóm</i>	MTAKK K 614, 1–258. Autográf.	1812. márc.–ápr.	1801–1804	SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 183–336.	233–319
79. <i>Engem illetők</i>	MTAKK K 608, 137a–139b. Autográf.	1826 után	1783–1826	Kiadatlan	320–323
80. <i>Bécsbe 1812. Vay Ábráhámmal</i>	MTAKK K 608, 150a. Autográf.	1812 (?)	1812. okt. 14–nov. 5.	Kiadatlan	324
81. <i>[1811–1814]</i>	MTAKK K 760, 33a–34b. Autográf.	1814. máj.–1828. okt. között	1811. aug.–1814. máj.	Kiadatlan	325–327
82. <i>Bécsi út, 1815.</i>	MTAKK K 608, 151b–151a. Autográf.	1815 (?)	1815. ápr. 10.–okt. 8.	Kiadatlan	328–329
83. <i>[Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.]</i>	MTAKK K 763, 8a–34b. Autográf.	1830–1831	1828. febr.–1831. aug.	BUSA/KAZINCZY 1995, 240–251, 272–281, 307–320, 324–334 (részletek)	330–386

ÖNÉLETRAJZOK					
Cím	Szövegforrás	Kelt	Időtartam	Megjelenése	Oldal
84. <i>[Kazinczy Ferencz' Élete, egyedül maradékainak számokra I.]</i>	MTAKK K 612, 11a–18a. Autográf.	1814	1767–1774	SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 33–109, 588–610 (részletek)	387–393
85. <i>Kazinczy Ferencz' Élete, egyedül maradékainak számokra [II.]</i>	MTAKK K 612, 2a–10b. Autográf.	1814	1759–1767	SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 33–109, 591–600, (részletek)	394–399
86. <i>Az én életem. Barátimnak, Literatúránk' barátjainak, 's legközelebb gyermekeimnek</i>	MTAKK K 612, 21a–66b. Autográf.	1816	1759–1781	SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 33–109.	400–445
87. <i>[Kazinczy Ferencz' saját kezével írt Autobiographiája 1785^{ig}]</i>	MTAKK M. Tört. 4° 65, 9a–31b. Autográf.	1823	1759–1785	SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 111–129. (részlet); SZILÁGYI F. 1985 (részlet).	446–470

A PÁLYÁM EMLÉKEZETE SZÖVEGEI					
Cím	Szövegforrás	Kelt	Időtartam	Megjelenése	Oldal
88. <i>Pályám' Emlékezete [I.]</i>	Tudományos Gyűjtemény, 1828.	1827. jún.–1828	1759–1794	Tudományos Gyűjtemény, 1828/I, 32–59, II, 3–24, XI, 43–79, XII, 74–103; ABAFI/KAZINCZY 1879, 237–302 (részletek)	471–531
89. <i>[Pályám emlékezete II.]</i>	1. MTAKK K 634, 121a–261b; 2. MTAKK K Lev 4° 27, 1a–7a. Autográf.	1828. dec.–1829. jan.	1759–1806	1. ABAFI/KAZINCZY 1879, 229–236 (részlet); VÁCZY/KAZINCZY 1903, 362–369 (részlet) 2. SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 493–501; KazLev, 4/966.	532–557 [Részletek.]
90. <i>[Pályám emlékezete III.]</i>	MTAKK K 634, 1a–120b. Autográf.	1829. ápr. után	1759–1804	ABAFI/KAZINCZY 1879, 1–229; VÁCZY/KAZINCZY 1903, 175–362 (részlet)	558–680
91. <i>[Pályám emlékezete IV.]</i>	Szemlélő, 1836.	1829. ápr. után (?)	1759–1779	Szemlélő, 1836, 2. félév, 1327–1334, 1345–1350, 1359–1365, 1377–1382, 1385–1394.	681–684 [Részletek.]
92. <i>[Pályám emlékezete V.]</i>	MTAKK M. Tört. 4° 70, 1a–127a. Autográf és nyomtatvány.	1829. ápr. után (?)	1759–1806	ABAFI/KAZINCZY 1879, 237–343 (részletek)	685–715 [Részletek.]
93. <i>[Pályám emlékezete VI.]</i>	MTAKK K 606, 1–124 p. Autográf.	1831	1759–1789	ABAFI/KAZINCZY 1879, 250–256 (részletek)	716–780

[illegible]

[Pályám emlékezete]											
I.		II.		III.		IV.		V.		VI.	
mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal
		32		36	568	41		38		35	726
26	478	33		37	568	42		39		36	726
		34		38	568	43		40		37	727
27	478	35		39	568	44		41		38	727
		36		40	568	45		42		39	727
						46	682				
28	478	37		41	568	47		43		40	727
29	478	38		42	569	50		46		43	727
						51	683	47	687	44	728
30	479	39		43	569	52		48		45	729
						53		49		46	729
31	479	40		44	569	54		50		47	729
						55		51		48	729
32	479	41		45	569	56		52		49	729
						57		53	688	74	739
						58	683	54	688		
										75	739
33	479	42		46	570	59		55		50	730
34	480	43		47	570	48	683	44	686	41	727
35	480	44		48	570						
				49	570			59			
36	480	45		50	571						
37	480	46		51	571	49	683	45	687	42	727
38	480	47		52	571						
39	480	48		53	571	60		56		51	730
		49		54	573	61		57		52	732
40	482	50		55	573	62		58		53	732
41	482	51		56	573	63		60		54	732
42	482	65		71	577	79		[?]		77	740
		66		72	577			[?]			
43	483	67		73	578	80		[?]		78	740
44	483	68		74	578			[?]		79	741
		69		75	578			[?]			
45	483	70		76	578	81		[?]		80	741
46	484	52		57	574	64		61		55	733
										56	733
		53		58	574	65		62		57	735
47	484	54		59	574	66		63		58	735
		55		60	575	67		64		59	735
				61	575	68		65		60	735
		56		62	575	69		66	689	61	736
										62	736
						70		67	689	63	736
		57		63	575	71		68	689	64	736
						72		69	689	65	736
		58		64	575	73		70	689	66	736
48	484	59		65	575	74		71	689	67	736
		60		66	575	75		[?]		68	737
49	485	61		67	576	76		[?]		69	737
								[?]		70	737
50	485	62		68	576	77		[?]		76	739
								[?]		71	738
		63		69	576	78		[?]		72	738
		64		70	576					73	738

[illegible]

[Pályám emlékezete]											
I.		II.		III.		IV.		V.		VI.	
mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal
								103		123	755
								104		125	755
77	492	105		119	590			105		126	756
								106		127	756
								107	690		
78	492	106		120	590			108		128	756
								109		129	756
79	492			121	590			110		130	756
		107	532								
		108		122	590			111		131	756
		109		123	591			112			
								113	690		
		110		124	591			114			
80	492	111		125	591			115			
81	492										
		112		126	591						
		113		127	592						
82	493	114		128	592			116		132	757
								117	690		
83	493	115	532	129	592			118		133	757
								119		134	757
		116	532	130	592			120		135	757
		117	533								
84	493	118	533	131	593			122		137	760
		119		132	593			123		138	760
85	493	120		133	593			124		139	760
86	493	121		134	593			125			
								126		141	760
87	493	122		135	594			127		142	761
		123		136	594			128		143	761
		124	533	137	594						
				138	594			164		180	771
88	494	125		139	594			131		146	762
		126		140	594			132		147	762
89	494	127		141	595			133		148	762
		128		142	595			134		149	763
90	494	129		143	595						
91	494	130		144	595			135		150	763
92	494	131		145	595						
93	494	132		146	595			139		154	764
				147	595			136		151	763
								140		155	764
94	494	133		151	596			137		152	764
				152	596						
95	495	134		153	596						
								138		153	764
96	495	135		154	596			145		160	766
97	495	136									
				155	597			146		161	766
		137		156	598						
98	495	138		157	598			144		159	765
99	495	139		158	598			147		162	767
				159	598			148		163	767
100	495	140		160	599			149		164	767

[Pályám emlékezete]											
I.		II.		III.		IV.		V.		VI.	
mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal
				161	599						
101	496	141		162	599			150		165	768
								151		166	768
102	496	142		163	599			152		167	768
				164	600			153		168	769
103	496	143		165	600			154		169	769
										170	769
104	496	144		166	600			155		171	769
105	496	1		1	558					1	716
106	497	147		180	603			165		181	772
107	497	148		181	604						
								190		208	779
108	497	149		182	604			191		209	780
109	498	150		183	604						
110	498	151	534								
111	498	152	534					303	694		
				148	596			141		156	764
112	498			149	596						
113	498							142		157	765
								143		158	765
114	498	153	534								
115	498										
		154	534	167	600			156		176	771
				168	601			157		177	771
				169	601						
				170	601						
				171	601			159		172	769
				172	601						
										173	770
				173	602			160		174	770
				174	602						
				175	602			161		175	770
				176	602			162			
				177	603						
116	499	145		178	603			129		144	761
		146		179	603			130		145	762
117	499	155		184	604			163		179	771
118	499	156		185	604			166			
										182	772
119	499	157		186	604			167		183	772
										184	773
120	500	158		187	605			168		185	773
										186	774
		159		188	605			169		187	774
121	500	160		189	606			170		188	774
122	500	161									
123	502	162		190	606			171			
124	502	163		191	606			172		189	774
125	502	164									
126	502	165		192	606			173		190	775
										191	775
127	502	166		193	606			174		192	775
128	503	167		194	607						
								175		193	775

[Pályám emlékezete]											
I.		II.		III.		IV.		V.		VI.	
mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal
129	503	168		195	607			176	690	194	776
										195	776
				196	607			177		196	776
130	503	169		197	607			178		197	776
		170		198	608			179		198	777
131	504	171		199	608			180		199	777
		172	534								
132	504	173		200	608			181		200	777
				201	608			182		201	777
				202	608			183			
133	504	174		203	609			184		202	777
				204	609			185			
134	504	175		205	609			186		203	778
135	504			206	609			187		204	778
								188		205	778
										206	778
136	504	176		207	610			189		207	778
137	505	177	535	208	611						
				209	611						
138	505	178		210	611			194			
139	505	179	535	150	596			195			
				211	611						
				212	611			196			
140	506	180		213	612			197			
141	506	181		214	612			199			
				215	612			200			
142	506	182		216	612			201			
		183		217	612			202			
143	506	184	535	218	612			203			
								204	690		
144	506	185	535								
145	506	186		219	613			205			
		187		220	613			206			
146	506	188		221	613			207			
		189		222	613			208			
147	507	190		223	613			209			
148	507	191		224	613			210			
149	507	192		225	613						
150	507	193		226	614			211			
151	507										
		194		227	614						
		195		228	614						
		196	535	229	614			212			
		197	535								
152	507	198	535	230	614						
								227	691		
153	507	199		250	617			228	691		
154	508										
155	508	200		251	617						
		201		252	617						
				253	617						
156	508	202		254	617			229			
				255	619			230			

[Pályám emlékezete]											
I.		II.		III.		IV.		V.		VI.	
mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal
199	516	245		277	623			248			
				278	623						
200	516	246		279	623			249			
201	516	247									
				280	624						
202	516	248									
				273	623			239	691		
203	516	249		274	623			240			
204	516	250									
				275	623			241			
		251		276	623			242	691		
205	516	252									
206	517	253									
				281	624			250			
				282	624						
				283	624			251	692		
207	517	254		284	624			252			
208	517	255		285	625			253	692		
209	518	256		286	625			121		136	758
210	518	257		287	626			254			
								255	692		
				292	628			260			
				293	629					140	760
				294	629						
211	520	258		295	629			261			
				296	631			262			
212	521	259		297	631			263			
				298	631			264			
213	521	260		299	631			265			
				300	631			266			
214	521	261		301	631			267			
								268	692		
215	521	262									
216	522							198	690		
217	522										
				302	632						
				303	632			269			
218	522	263		304	632			270			
				305	633			271			
219	523	264		306	633			272			
220	523	265		308	633			273			
221	523	266		307	633						
222	523	267									
223	523	268		310	634			275			
224	524	269		311	635			277			
				312	635			278			
225	524	270		313	635			279			
		271		314	636						
226	524	272		315	636						
		273		316	636			276	693		
227	524	274		317	636			280			
								281	693		
228	524	275		318	636						
229	525	276		309	633			274			

[Pályám emlékezete]											
I.		II.		III.		IV.		V.		VI.	
mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal
230	525	277						158		178	771
231	525	278									
232	525										
233	525	279		319	636						
		280		320	637						
				321	637						
234	526	281		322	637						
235	526	282		323	637			282			
				324	637			283			
236	527	283		325	637			284			
								285	693		
237	527	284		326	638			286			
		285		327	638			287			
238	527	286		328	638						
239	527	287		329	638			288			
240	527	288		330	638			289			
								290	693		
241	527	289		331	638			291			
242	527	290									
				332	638			292			
243	527	291		333	638			293			
244	528	292		350	642			314			
				351	643			315			
245	529	293		352	643			316			
246	529	294	536	354	644			318			
		295	536								
		296	536	355	644			319			
247	529	297		356	644			320			
				357	645			321			
248	530	298		364	646						
249	530	299		358	645			322			
				359	645			323			
250	530	300		360	645			324			
				361	645						
				362	645			325			
251	530	301		363	645			326			
				365	646						
252	530	302		353	644			317			
		303	536								
		304	536	114	588			96		115	752
		305	536								
		306	536	115	588			97		116	752
		307	536								
253	530	308	537								
254	530										
		309	537								
								294	693		
255	531	310		334	639			295			
		311		335	639			296			
256	531	312		336	640			297			
		313		366	646			327			
				337	640			298	694		
								299	694		
				338	640			300	694		

[Pályám emlékezete]											
I.		II.		III.		IV.		V.		VI.	
mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal
				339	640			301	694		
		314	538	340	641						
		315	538	341	641			306	695		
								307	695		
		316	539	342	641						
		317	539	234	614			308	695		
				343	641						
		318	539	344	641			311			
		319	539	345	641			309	695		
								310	695		
		320	539	346	641						
								312	695		
		321	539	347	641			313	696		
		322	539	348	642						
		323	539								
				349	642						
		324		367	646			328			
		325	540								
		326		368	646			329			
		327	541	372	646						
		328	541								
		329	541	369	646			330	696		
		330	541	373	646			331	696		
		331	541								
		332	541	370	646			332	696		
				371	646						
		333	541	374	646			333	696		
		334	541								
				375	647			334	696		
		335		376	647			335			
		336	542								
		337		377	649			336			
				378	650			337			
		338		379	650			338			
		339	542								
				380	651			339			
		340		381	652			340			
		341		382	652			348			
				383	652			341			
		342		384	652			343			
		343	542								
		344		385	652			344			
		345	542								
		346		386	653			345			
		347	542								
				387	653			346			
		348		388	653			347			
		349		389	654			348			
		350		390	654			350			
								351	696		
		351		391	654			352			
								353	697		
								354	697	124	755

[Pályám emlékezete]											
I.		II.		III.		IV.		V.		VI.	
mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal
		352		394	655			356			
								357	697		
		353		395	655			358			
		354		396	655			359			
		355		393	655			355			
								360	697		
		356		397	655			361			
				398	656			362			
								363	697		
		357		399	656						
		358		392	654			349			
		359		400	656			364			
				401	657			366			
		360		402	657			367			
				403	657			368			
		361		404	657			369			
				405	657			365	698		
		362		406	657			370			
		363	542								
		364		407	657			371			
		365		409	658			373			
		366	542								
		367	542	408	658			372	698		
				410	659			374	698		
								375	698		
		368		411	659			376			
								377	698		
		369		412	659			378			
		370	542								
		371		413	660			379			
				414	661			380			
		372		415	661			381			
		373	543								
		374	543	416	662			382			
				417	662			383			
				418	662			384			
		375		419	662			385			
								386	698		
		376		420	662			387			
		377		421	663			388	699		
		378		422	663			389			
		379		423	663			390	699		
				424	663						
		380		425	663			391	699		
		381	543								
		382		426	663			392	699		
								393	699		
		383		427	663			394	699		
								395	700		
		384		428	664			396			
		385	543								
		386	543	433	664			400	701		
								401	701		
		387	543	434	664			402	701		

[Pályám emlékezete]											
I.		II.		III.		IV.		V.		VI.	
mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal
				435	664			403	701		
								405	701		
		388	543	436	664			404			
				437	664						
		389	543	429	664			397			
		390	543	430	664						
				431	664						
				432	664			398			
								399	700		
		391	543	438	664			406			
		392	543	440	665			408			
				441	665						
		393	543								
		394	543	439	665			407			
				442	665						
								409	701		
		395		443	665			410			
		396	544								
								411	702		
		397		444	666			412	703		
		398	544								
		399		445	667						
		400	544								
		401		446	667						
		402	544	447	667						
		403	544	450	667						
				451	667						
		404		454	668						
				455	669						
		405		456	669						
				457	669						
		406	544								
		407	544	452	668						
				453	668						
		408	544								
		409		458	669			413			
		410		459	669						
		411	544								
		412	544	460	669						
		413	545								
				461	670						
		414	545					414	703		
		415	545	448	667			415	703		
		416	545								
				449	667						
								416	704		
		417		462	670			419			
		418	546								
		419		463	670			420	704		
								421	704		
		420		464	670			422	704		
								423	704		
		421		465	670			424	704		
		422	546								

[Pályám emlékezete]											
I.		II.		III.		IV.		V.		VI.	
mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal
		423	546	466	670			425	705		
		424	546								
				467	670						
								426	705		
		425		468	671			427			
				469	671						
								428	705		
		426	546								
		427		470	671			429			
		428		471	672						
								430	705		
		429		472	672			431			
				473	672						
								432	705		
		430		474	672			433			
		431	546								
		432		481	675			439			
		433	546								
				482	675			440			
		434		483	675			441			
		435	546								
				484	675						
		436		485	676			442			
				486	676			443			
				487	676						
		437	547	488	676			444			
		438	547	490	676			446			
				489	676			445			
				491	676						
		439		492	676			447			
								448	705		
		440		493	679			458			
				494	680			459	708		
								460	708		
		441		495	680			461			
		442		496	680			417			
				497	680						
		443	547	498	680						
		444	547								
				499	680						
		445	547								
								418	704		
		446	548					462	708		
								463	708		
		447	548					464	708		
								465	708		
		448	548					466	708		
		449	548								
		450	548					467			
		451	548								
		452	549					468			
		453	550								
		454	550					469			
								470	709		

[Pályám emlékezete]											
I.		II.		III.		IV.		V.		VI.	
mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal
		455	551								
		456	551					472	715		
		457	551								
		458	551	475	672			434			
		459	551								
		460	552	479	674			438			
				476	672			435			
		461		477	673			436			
				478	674			437			
				480	674						
		462	552					454	707		
		463	552								
								455	707		
		464	553					449	707		
								450	707		
		465	553					452	707		
								453	707		
		466	553								
		467	553					451	707		
		468	553								
		469	554					456	707		
		470	554								
		471	554					457	708		
		472	554								
		473	557					471	714		
		474	557								

5.3. Személynévmutató

- Abafi Ferenc 650, 1076
Abafi Lajos 10, 788, 796, 800, 803–810, 843, 845, 850, 861, 866, 868, 869, 871, 893, 1079, 1080, 1309, 1311, 1314, 1397
Abélard, Pierre 173, 320, 497, 604, 772, 834, 956, 977, 1111
Ábrahám Áron 201, 1165
Achenwall, Gottfried 480, 929
Ácsi Péter 281, 1128
Ádám Sári 201, 1165
Adam, Jakab 65, 432, 495, 514, 598, 621, 765, 766, 908, 917, 993, 1034
Adelshaim Johanna 125, 214, 221, 279, 669, 679, 975, 1084, 1093, 1097, 1126, 1146, 1167, 1172
Adelung, Johann Christoph 541, 542, 600, 646, 696, 707, 769, 937, 996, 1158
Adler (patikárius) 338, 1252
Adonyi (főszolgabíró) 379, 1286
Agnes (?) 327, 1231
III. Ágost (lengyel király) 907
Ágoston István György 971, 1397
Agoston Ferenc 229, 302, 1150, 1217
Agricola (szabadkőműves) 657, 1082
Agricola, Karl Joseph Aloys 297, 937, 1143
Aigel Glycérius 340, 1254
Aisdorfer Mária (Kazinczy Andrásné, II.) 875, 1187
Aisdorfer Sámuel 875
Aiszóposz (Ezópusz) 502, 606, 775, 1007
Alba, Ferdinand Alvarez de Toledo 556, 1162
Albach József Szaniszló (Stanislaus páter) 335, 337, 640, 1047, 1249, 1255
Albáni, herceg 1221
Albert Kázmér 328, 422, 432, 449, 468, 476, 566, 598, 724, 766, 826, 886, 907, 936, 976, 993, 1234
Albrecht, J. F. E. 1040
Alexandra Pavlovna Romanova 1129
Almásy Ignác 295, 1020, 1141
Almásy József Ignác 172, 320, 938, 975, 1255
Almásy József Ignác (Splényi Janka?) 44, 938
Almásy József, I. (1742–1788) 302, 1150
Almásy József, II. (1773–1858) 302, 303, 341, 1150
Almásy József, III. (1802–1881) 1150, 1256
Almásy Ottília (Etelka) 1020
Almásy Pál, I. 1150
Almásy Pál, II. (1749–1821) 533, 593, 758, 985
Alphonsus Turretinus → Turretin
Alxinger, Johann Baptist von 62, 63, 66, 74, 93, 496, 598, 599, 600, 767–769, 812, 848, 852, 994, 995, 1310, 1311
Ambrózy Erzs (??) 379, 1286
Ambrózy Gáborné (Gyürky Istvánné; Balogh Johanna) 284, 935, 968, 1130
Ambrózy György 376, 378, 1254, 1283, 1286
Ambrózy István 1254, 1286
Ambrózy Johanna 1254, 1286
Ambrózy Lajos, I. (1778–1830) 340, 362, 1250, 1254, 1274, 1283
Ambrózy Lajos, II. (1803–1890) 335, 341, 884, 1250, 1254, 1286
Ambrózy Lajosné, I. → Gyürky Erzsébet
Ambrózy Lajosné, II. → Szirmay Terézia, II.
Ambrózy Náni 335, 379, 1249, 1286
Ampringen (Ambringen, Abringen) János Gáspár 359, 1272
Anacharsis 83, 514, 622, 1035
Anakreon (Anacreon) 415, 425, 426, 535, 538, 571, 742, 835, 912, 922, 930, 953, 956, 1023, 1046, 1052, 1057
Andrád Sámuel 84, 1036
András → Kazinczy András, II.
II. András 1050
Andrási, Andrásy → Andrássy
Andrássy Antal 77, 78, 628, 629, 760, 816, 849, 1006, 1009, 1019, 1025, 1311
Andrássy György 332, 333, 355, 372, 940, 1236, 1239, 1240, 1248, 1269
Andrássy István 86, 426, 433, 458, 467, 945, 975, 1025
Andrássy Zsigmond 434
Andromachos 988, 1009, 1034
Angelína (szolgálónő) 70, 997
Angelo Soliman → Soliman
Angiolini Ferenc 234, 236, 237, 1086, 1087
Anna Amália (hercegnő) 937, 961
Antal (inas) 191, 209, 1183, 1210
Antonin → Kazinczy Antonin Sophron Ferenc
Antonius, Marcus 476, 566, 725, 912
Ányos Pál István 538, 952, 1046
Apafi Mihály 755, 967
Apostol Pál 381, 1288
Apponyi Antal 339, 1253, 1267, 1284
Aranka György 530, 531, 538, 824, 828, 994, 995, 1011, 1037, 1042, 1043, 1069
Arany János 800, 950
Archilochusz (Arkhiokhosz) 414, 910

- Aristipp (Arisztipposz) 527, 638, 645, 1058, 1066
 Aristophanes (Arisztophanész) 358, 1271
 Arisztotelész 930
 Armansperg, Joseph Ludwig 328, 1235
 Árpád (fejedelem) 1283
 Artaria, Francesco és Carlo 291, 526, 1057, 1138
 Artois, Bourbon 67, 68, 69, 72, 999
 Asboth Anna 1212
 Asbóth János 849
 Asboth Zsuzsanna 1135
 Aspremont (Aspermont; grófok) 279, 346, 442, 460, 953, 959
 Aspremont János Gobert 953, 1126
 Astleitner (Astleithner, Astleustner), Joseph 649, 1075
 Aszalay János (Szabó) 34, 38, 44, 48, 58–60, 67, 519, 531, 627, 696, 787, 815, 845, 846, 848, 927, 998, 1031, 1032, 1034, 1038, 1039, 1041, 1044, 1310
 Atila (Attila) 402, 426, 458, 889, 940, 941
 Atticus, Titus Pomponius 640, 694, 1046
 Aubert (Aulber), Ignaz 44, 653, 696, 697, 846, 1076, 1078, 1079
 Avisani (tiszt) 1085

 Babaré (prédikátor) 41, 928
 Bábi (szobalány) 264, 1112
 Babits Mihály 1079
 Babos János 228, 1214, 1215
 Bacsányi → Batsányi
 Bacsó Bálint 341, 1255
 Badányi (lány) 389, 904
 Badányi (szolgabíró) 608, 776, 1008
 Badar 191, 209, 1183
 Bagosi László 21, 893
 Bagosi Zsuzsanna (Baranyi Gáborné) 21, 893
 Bahrtdt, Karl Friedrich 31, 1017
 Baj (szolgabíró) 376, 1282
 Bajkor József 228, 364, 1216, 1276
 Bajza József 330, 351, 353, 365, 367, 368, 370, 371, 377, 576, 840, 951, 1041, 1206, 1240, 1256, 1265, 1267, 1276–1279, 1283
 Bajzáth (hivatalnok) 324, 326, 1229, 1234
 Bakics (Bachich) Pál 765, 1001
 Bakics Anna 1001
 Bakk (diák) 36, 926
 Bakó János 533, 593, 758, 986, 1135
 Bakó Jánosné (Jeszenszky Amália) 288, 1135
 Bakos József 1283
 Balás (ügyvéd) 437, 1167
 Balásházi János 342, 357, 361, 362, 367–369, 371, 373, 385, 1240, 1258, 1293, 1294
 Balásházi László 196, 218, 1194, 1207
 Balassa Ferenc 533, 593, 758, 985, 1054
 Balassa József 809, 1397
 H. Balázs Éva 903, 908, 993, 1086, 1116–1118, 1176, 1397
 Balázs Manca (Gerhárdné vagy Gebhardiné) 202, 318, 1165
 Balázsi (Balázs) István 183, 275, 831, 1118, 1124, 1181
 Balázsiné 190, 1181
 Balbus, Lucius Cornelius 290, 1137
 Balde, Jacob 1403
 Baldovszki (tisztartó) 346, 1262
 Balechou, Jean Joseph 291, 1058, 1138
 Bálint → Kazinczy Bálint
 Bálint Ágnes 799
 Balkay Pál (Debralkay) 230, 337, 342, 637, 1058, 1218, 1252
 Ballagi Aladár 800, 1180, 1264, 1397
 Balog („Uraimék”) 196, 1194
 Balog (Balog József apja) 45, 945
 Balog (tanár) 371, 1279
 Balog Ábrahám 357, 1271
 Balog György 188, 1180
 Balog József 46, 945
 Balogh János 228, 1215
 Balogh Johanna 935, 968, 1130
 Balogh Pál 368, 380, 382, 1240, 1288
 Balogh Péter 214, 284, 302, 305, 468, 503, 591, 608, 620, 621, 755, 777, 968, 976, 1010, 1013, 1032, 1033, 1042, 1049, 1149, 1151, 1199
 Balogh Piroska 799, 916, 928, 943, 981, 983, 990, 1045, 1056, 1078, 1112, 1158, 1271, 1291, 1397
 Balogh Sami 38, 926
 Balogh Sámuel 380, 381, 1240, 1288
 B. Balsai Jolán 1399
 Bán Maris 325, 1225
 Bánffy György 247, 1094
 Bánffy László 335, 1249, 1250
 Bánffy Pál 369, 1278
 Banke (seborvos) 220, 1209
 Banks, Joseph 678, 1146
 Bánó Anna 882
 Banos 229, 1216
 Bányai István 203, 1168
 Bárány („Domine Reverendisse”) 44, 1238
 Bárány Péter 194, 326, 1192, 1227
 Baranyai Borbála (Beothy Jánosné, Veres Sándorné) 165, 282, 875, 1098, 1128, 1171, 1179
 Baranyai Mihály 179, 248, 269, 380, 1095, 1118, 1286

- Baranyai Miklós (névtévesztés) → Baranyai Mihály
 Baranyi (Baranyai; alezredes) 282, 1128
 Baranyi Ferenc 893
 Baranyi Gábor 20–22, 163, 394, 396, 402, 404, 430, 431, 471–473, 559, 597, 681, 685, 686, 717, 718, 733, 767, 786, 813, 818, 824, 843, 844, 886, 887, 889, 890, 893–895, 938, 951, 990, 1099, 1131, 1165, 1226, 1309, 1399
 Baranyi Gábor (II.) 893
 Baranyi György 893
 Baranyi István 893
 Baranyi József 119, 126, 127, 132, 144, 151, 185, 190, 203–205, 209, 319, 680, 1166, 1172, 1182, 1190
 Baranyi László 893
 Baranyi Mária 878
 Baranyi Mihály 111, 254, 893, 1099
 Baranyi Miklós 20, 21, 431, 893
 Baranyi Péter 893
 Baranyi Péterné (később Mailáth Györgyné) → Szlávy Mária
 Barbault, Jean 351, 1266
 Barclay, John 450, 914, 936
 Barco (Barkó), Vincenz von 95, 96, 322, 1005, 1051, 1061, 1073, 1078
 Barcza (uradalmi tiszte) 338, 1252
 Barcza József 1402, 1403
 Barczafalvi Szabó Dávid 506, 612, 935, 957, 1042
 Bárczay Anna 936
 Bárczay Borbála 878
 Bárczay Dániel 429, 455, 485, 579, 741, 929, 943
 Bárczay Ferenc, I. (1726–1801) 42, 883, 926, 928, 929, 960, 1051, 1093
 Bárczay Ferenc, II. (1766–1836) 135, 144, 151, 174, 179, 182, 183, 197, 206, 211, 272, 273, 321, 378, 521, 631, 860, 883, 926, 928, 929, 936, 1027, 1040, 1051, 1091, 1109, 1112, 1118, 1122, 1175, 1176, 1184, 1190, 1245, 1264, 1285, 1291
 Bárczay Ferencné, I. → Dessewffy Kata
 Bárczay István 246, 748, 960, 1093
 Bárczay Mihály 348, 384, 1264, 1291
 Bárczay Náni (Anna; Beck Pálné) 278, 1125
 Bárczay Pál 284, 331, 333, 1130, 1245
 Bárczay Sámuel 38, 39, 40, 926
 Bárczy Imre 437, 486, 832, 954
 Bárczy Istvánné (Bernáth Johanna) 244, 1091
 Barcsay Ábrahám 52, 81, 173, 320, 423, 428, 457, 467, 492, 498, 530, 534, 537, 590, 689, 736, 756, 793, 833, 916, 939, 946, 949, 959, 965, 970, 977, 1001, 1043, 1046
 Barcsay Kriska (Sánta Lászlóné) 205, 1173
 Barkasi (Barkasy) Imre 331, 355, 357, 364, 863, 864, 1216, 1245, 1271, 1276
 Barkasi (János v. Mihály) 194, 210, 1192
 Barkó → Barco, Vincenz von
 Barkóczy Ferenc, I. (1700–1765) 33, 492, 590, 756, 923, 970, 987, 991, 1018, 1238
 Barkóczy Ferenc, II. 214, 220, 991, 1199, 1208
 Barkóczy János, I. (?–1782) 62, 991, 1199, 1208, 1238
 Barkóczy János, II. 44, 220, 240, 250, 626, 1039, 1089, 1097, 1209, 1238
 Barkóczy Károly 472, 559, 717, 890
 Barna István 276, 1124
 Báróczi Sándor 175, 177, 230, 231, 292, 295–299, 301, 322, 423, 428, 457, 459, 468, 485, 497, 498, 505, 526, 534, 551, 552, 575, 576, 602, 604, 637, 671, 672, 674, 689, 736, 737, 772, 801, 802, 824, 829, 833, 834, 835, 843, 861, 916, 924, 939, 949, 974, 976, 977, 1003, 1019, 1046, 1049, 1056, 1137, 1139, 1159, 1207, 1213, 1218, 1220, 1231
 Baróti Szabó Dávid 47, 75–77, 428–430, 439, 443, 444, 457, 459, 485, 489, 499, 500, 505–507, 537, 544, 556, 575, 576, 583, 585, 604, 605, 613, 614, 693, 704, 737–740, 746, 747, 772, 773, 817, 833–836, 838, 849, 922, 943, 949, 950, 954, 959, 964, 972, 1004–1006, 1013, 1019, 1022, 1027, 1043, 1046, 1059, 1111, 1131, 1161, 1249, 1311
 Barta → Rékei
 Bartal György 332, 333, 335, 1240
 Bártfay László 333–335, 352, 353, 365, 368, 369, 371, 372, 377, 378, 381, 382, 838, 840, 1237, 1240, 1259, 1261, 1267, 1272, 1274, 1289, 1290
 Bártfay Lászlóné (Mauks Jozefina, korábban Gosztonyi Istvánné) 330, 338, 342, 360, 371, 1245, 1258, 1279, 1289
 Barthélemy, Jean Jacques 83, 514, 622, 1035, 1240
 Barthos András 348, 352, 356, 360, 363, 385, 1263, 1265, 1270, 1293
 Barthos Andrásné (Xieczyk Zsuzsanna) 347, 350, 353, 1263, 1290
 Barthos Paulina 356, 1265, 1270
 Bartolozzi, Francesco 291, 1138
 Bartos (kőműves) 344, 1261
 Bartosné → Barthos Andrásné
 Basedow, Johann Bernhard 707, 1157

- Bastendorff, Franz Josef 233, 656, 662, 699, 1081, 1085, 1153
 Bata Bálint 336, 1119, 1251
 Bata Pál 270, 543, 1085, 1119, 1251
 Báth. Gábor → Batory Gábor
 Batory Zsófia 825, 872, 893, 1093
 Báthy János 200, 201, 311, 315, 317, 1156, 1164
 Batizi András 1169, 1184, 1185, 1216
 Batori István 43, 170, 419, 921
 Batory Gábor 284, 368, 1131, 1152, 1278
 Batsányi János 177, 190, 196, 209, 284, 289, 295, 506, 507, 511, 613, 614, 641, 671, 695, 833, 834, 836, 840, 908, 946, 972, 986, 993, 998, 1001, 1013, 1019, 1021–1023, 1026, 1043, 1044, 1046, 1047, 1057, 1069, 1078, 1082, 1109, 1110, 1114, 1131, 1136, 1139, 1143, 1144, 1163, 1182, 1194, 1219, 1229, 1237, 1397, 1399
 Batsányi Jánosné → Baumberg Gabriella
 Batthyány Ádám 1038
 Batthyány Aloyz (Alajos) 190, 205, 550, 1174, 1181
 Batthyány Antalné (Roggendorf Josefin) 207, 1176
 Batthyány Ferenc 173, 469, 493, 592, 757, 979
 Batthyány Filep 96, 1062
 Batthyány Ignác 46, 945
 Batthyány József 29, 517, 529, 624, 827, 1016, 1027, 1038, 1064, 1099, 1209
 Batthyány József György 92, 643, 880, 938, 1052, 1053, 1077, 1133
 Batthyány Lajos 539, 624, 641, 642, 695, 886, 1047, 1062
 Batthyány Vince 286, 287, 1052, 1133
 Batthyány Vincéné → Rudnyák Pepi
 Batthyány-Strattmann → Batthyány
 Bäuerle (litográfus) 361, 1274
 Baumberg Gabriella (Batsányi Jánosné) 289, 1022, 1136, 1143
 Bause, Johann Friedrich 487, 583, 745, 955
 Bay Ádám 288, 1135
 Bay Borbála 1130, 1150
 Bay Cecilia (Kazinczy Józsefné, III.) 347, 356, 875, 1257
 Bay Erzsébet 1163
 Bay Ferenc 284, 302, 303, 1149, 1150, 1163
 Bay Franciska 1130, 1150
 Bay István 310, 1130, 1155
 Bay József 326, 1227
 Bay Judit 1130, 1150, 1245
 Bayer (Bayern, Beyer; festőnő) 65, 83, 495, 514, 515, 598, 622, 765, 993, 1035
 Bayer József 786, 1397
 Baykor (jogász) 194, 1191
 Bayr → Bayer
 Beatrix (Maria Beatrix), Este 231, 1067, 1221, 1222
 Beauharnais, Eugène 1219
 Beauharnais, Hortense de 1208
 Beaumarchais, Pierre-Augustin Caron 498, 602, 1003, 1040
 Beck Pál 170, 181, 264, 284, 422, 936, 1094, 1111, 1125, 1131
 Beck Pálné → Bárczay Náni
 Becske Bálint 796, 1079
 Becske Lajos 873
 Becsky István 181, 261, 262, 1109
 Becsky János 261, 1109
 Becsky Julianna (Szentmarjai Lászlóné) 213, 1198
 Bedekovics (Lőrinc?) 336, 1250
 Beethoven, Ludwig van 1005
 Bégányi Jozefa 883, 1098, 1118
 Bégányi Krisztina 882
 Beimel József 338, 1252
 Bél Mátyás 914
 Belanszky („Palatinus Fiscális”) 334, 1249
 Beleznay János 915
 Beleznay Miklós 27, 28, 170, 229, 392, 415, 451, 456, 477, 567, 575, 689, 725, 736, 914–917, 924, 932, 935, 938
 Beleznay Miklósné → Podmaniczky Anna Mária
 Belyus (zsellér) 161, 1108, 1205
 Bémer László 364, 1275
 Benda Kálmán 798, 910, 924, 968, 1049, 1070, 1077, 1287, 1296, 1397
 Bene Ferenc 332, 367, 374, 1240
 Bene Gergely 332, 1246
 Benedek István 1402
 Benedek Marcell 1402
 Benedek Mihály 119, 183, 270, 1046, 1119, 1167
 Beniczky Honoráta 883, 936
 Beniczky Lajos 335, 1249
 Benkő József 184, 1166
 Benkő Sámuel 194, 280, 1126, 1192
 Benyák Bernát 933
 Benyovszky (tanácsos) 214, 1200
 Benyovszky (Zsigmond?) 333, 1247
 Beothy Franciska, I. (Nedeczky Nepomuk Jánosné) 47, 425, 458, 937, 1108
 Beothy Franciska, II. (Fanny; Soos Pálné, II.) 179, 249, 265, 326, 883, 1000, 1096, 1097, 1113, 1114

- Beothy Imre 21, 177, 209, 301, 335, 520, 604, 630, 893, 1050, 1182, 1250
Beothy Imre 258, 1104
Beothy János 130, 165, 669, 875, 883, 1000, 1090, 1096–1098, 1114, 1170, 1171, 1179, 1201
Beothy Jánosné → Baranyai Borbála
Beothy László 177, 308, 313, 676, 1154, 1163
Beothy Mihály 890
Beothy Victoria (Kazinczy Miklósné) 135, 165, 248, 258, 265, 282, 669, 875, 883, 1000, 1090, 1098, 1113, 1114, 1121, 1170, 1171, 1174, 1179, 1201
Beöthy, Beöthy → Beothy
Bérczy János (eredetileg: Stand) 297, 1142
Bercsényi Miklós 379, 889, 892
Berecz Mihály (Gubics) 197, 211, 1195
Beregszászi (Nagy) Pál 179, 246, 297, 668, 791, 1093, 1143
Berényi Borbála (Orczy Józsefné) 91, 1123
Berényi György 91, 98, 273, 274, 1064, 1123
Béres András 210, 1192
Béres Gyurka 350, 1265
Berhely(i) (András?) 412, 905
Berkiné 198, 1197
Berko Judkovics 356, 1270
Berlász Jenő 1401
Bermann (sátoraljaújhelyi lakos) 346, 348, 351, 357, 1263, 1264, 1271
Bermann Iczik 348, 1265
Bernadotte, Jean Baptiste (XIV. Károly János) 235, 1086
Bernáth Anna (Bónis Lászlóné) 263, 1111
Bernáth Anna (Fáy Ferencné) 352, 379, 883, 1119, 1267, 1286
Bernáth Borbála (Bónis Ferencné) 183, 266, 963, 1111, 1115
Bernáth Ferenc 170, 261, 263, 422, 456, 936, 963, 984, 1074, 1110, 1115, 1193, 1267, 1286
Bernáth Ferencné (Szirmay Zsuzsanna) 170, 920, 935, 936
Bernáth Jánosné (Nagy Judit) 210, 1193
Bernáth József 266, 463, 936, 963, 1111, 1115, 1193, 1294
Bernáth Klára 883, 926, 1027, 1051, 1118, 1122
Bernáth Menyhért 244, 1091
Bernáth Sámuel 352, 385, 963, 1115, 1266, 1293, 1294
Bernáth Zsuzsanna (Ragályi Józsefné, II.) 266, 883, 963, 1115
Bernoulli, Daniel 423, 678, 939, 989
Bernoulli, Jacob 939, 989
Berta Antal 341, 1255
Bertalan Imre 352, 1266
Berthie (Berthier), Louis Alexandre 219, 1208
Berzeviczy Farkas 1115
Berzeviczy Gergely 86, 172, 182, 267–269, 320, 327, 465, 466, 545, 607, 697, 755, 776, 861, 882, 967, 970, 1007, 1025, 1049, 1079, 1086, 1103, 1115–1117, 1178, 1215, 1231, 1397
Berzeviczy János 302, 1149
Berzeviczy Klára 1115
Berzeviczy Mária 879
Berzeviczy Sándor 267, 967, 1007, 1103, 1115, 1116
Berzeviczy Sándorné, I. → Szontagh Erzsébet
Berzeviczy Sándorné, II. → Horváth Borbála
Berzeviczy Teréz, I. (Horváth Stancs Boldizsárné) 267, 1115, 1116
Berzeviczy Teréz, II. (Berzeviczy Gergelyné) 267, 967, 1115, 1116
Berzeviczy Zsigmond 267, 1115
Berzsenyi Dániel 230, 280, 361, 373, 462, 828, 837, 910, 962, 1042, 1065, 1083, 1127, 1193, 1196, 1218, 1219, 1222, 1231, 1240, 1278, 1399
Berzsi Mihály 380, 1288
Bese (Besse) János 331, 340, 1246, 1254
Bessenyei György 14, 27, 28, 81, 170, 205, 417, 422, 423, 427, 456, 457, 482, 498, 534, 573, 575, 576, 689, 733, 736, 738, 825, 826, 833, 836, 914, 916, 917, 933, 938, 946, 948, 949, 952, 959, 960, 1046, 1049, 1114, 1172, 1175, 1397, 1399, 1401
Beszédes József 368, 382, 1240
Bethlen Gábor 651, 952, 1076, 1250
Bethlen Imre 333, 355, 372, 1247, 1269, 1278, 1280
Bethlen László 229, 1217
Bethlen Miklós 191, 1183
Beverelli (katonatiszt) 288, 1135
Beyer → Bayer
Bezerédi György 335, 1250
Bezerédi Ignác 213, 1199
Bihari János 1253
Binz (antikvárius) 230, 1218
Bión 742, 953
Birckenstock, Johann Melchior Edler von 1143
Bíró Ferenc 10, 1397
Birsi Ferenc 51, 972
Bitnicz Lajos 331, 332, 361, 367–370, 373, 1240
Blaschke János 195, 197, 211, 215, 217, 875, 1193, 1194, 1196, 1197, 1202, 1203, 1206, 1275
Blasino, Johann 855, 856
Blaskó Marie 340, 1254

- Blumauer, Alois 63, 64, 66, 73, 74, 495, 531, 598, 599, 635, 766–769, 849, 992, 994, 1044, 1057
- Bocskay István, I. (1557–1606) 282, 941, 1127, 1128
- Bocskay István, II. (?–1672) 57, 982
- Bod János 263, 1110
- Boda 218, 221, 1207
- Boda Ferenc 184, 201, 318, 1165
- Boda Gergely 405, 935
- Bodenburg Gertrúd 1002
- Bodendorf → Bodenlosz Mihály
- Bodenlosz Mihály 79, 107, 108, 827, 1006, 1070
- Bódi Katalin 799
- Bodnár 265, 1112
- Bodnár (orvos?) 349, 1265
- Bodnár Antal 197, 211, 1197
- Bodó 363, 364, 1275
- Bodó Ferenc 360, 1273
- Bodó Lajos 187, 205, 228, 231, 1173, 1214, 1221
- Bodrogi Ferenc Máté 799
- Bogáthi Pál 209, 1182
- Bogdanovics 258, 1104, 1118
- Bogdanovicsné → Miller Teréz
- Bohuczki (pap) 382, 1290
- Bohus Jánosné 374, 1216, 1281
- Boldogréti Víg László → Horvát István
- Bolla Márton 340, 1254
- Bombárdi (Mihály?) 337, 342, 1251
- Bonaparte → Napóleon
- Bonaparte József 219, 1208
- Bonaparte Karolina 1198, 1208
- Bonaparte Lajos 219, 1208
- Bonaparténé (Jozefina császárné) 219, 1207, 1208
- Bónis 355, 1269
- Bónis Antal 271, 326, 1226
- Bónis Ferenc 263, 270, 1111, 1115, 1119
- Bónis Ferencné → Bernáth Borbála
- Bónis László 1111, 1119
- Bónis Teréz (Lónyai Lászlóné, II.) 364, 1275
- Borbély Amália 1278
- Borbély Gábor 369, 1278
- Borbély Szilárd 799, 1153, 1166, 1397
- Borcsa → Csoma Borbála
- Born Ignác 64–66, 73, 83, 362, 374, 378, 495, 598, 622, 765, 766, 786, 787, 816, 826, 848, 853, 871, 908, 974, 990, 992–994, 996, 997, 999, 1000, 1003, 1035, 1057, 1140, 1275, 1281, 1310
- Bornemisza Ferenc 190, 215, 1181, 1202
- Bornemisza (debreceni szállásadó) 225, 1210
- Boronkay Bora 1229
- Boronkay Éva (Kazinczy Péterné, III.) 221, 876, 1201
- Boronkay Gáspár 327, 359, 360, 1232, 1272
- Boronkay Gáspárné → Szulovszki Anna
- Boronkay Julia 1197
- Boronkay Rozália 876
- Boronkay Zsigmond 55, 980, 981
- Boros („öreg”) 1293
- Boros (inas) 220, 1208
- Borosné (szolgáló) 210, 1193
- Borovszky Samu 1403
- Borronei Szent Károly → Szent Károly
- Borvakay László 326, 1226
- Bosch, Hieronymus 939
- Bosnyák Elíze (Erzsébet; Glaczingerné, majd Teoke Károlyné) 182, 188, 190, 267, 1115, 1181
- Bosnyák Pálné 159, 1107
- Boss (kertész) 295, 1141
- Bossányi (Miklós?) 472, 560, 718, 877, 912
- Bossányi Ferenc, I. (?–1710) 400, 471, 559, 716, 877, 887, 889
- Bossányi Ferenc, II. (1703–1786) 25, 52, 82, 154, 163, 169, 254, 387, 394–396, 399–402, 404, 408, 431, 446, 447, 463, 471, 473, 559–561, 579, 590, 685, 704, 716–720, 733, 794, 796, 808, 824, 835, 877, 886–892, 895, 896, 938, 939, 943, 951, 965, 970, 977, 990, 1090, 1098, 1139, 1187, 1226
- Bossányi Ferenc, III. (1744–1745) 323, 877, 887
- Bossányi Ferencné, II. → Comáromy Julianna
- Bossányi János 135, 136, 142, 146, 402, 472, 559, 717, 820, 877, 890, 1175, 1189
- Bossányi Judit 877
- Bossányi Julianna 891
- Bossányi Klára 63, 169, 323, 394, 396, 404, 409, 446, 447, 473, 562, 720, 721, 877–888, 896, 900
- Bossányi Miklós 891
- Bossányi Zsuzsanna 25, 121, 143, 149, 162, 163, 221, 394, 400, 786, 795, 814, 818, 835, 844, 854, 855, 857, 873, 877, 886–888, 900, 921, 1024, 1055, 1071, 1077, 1084, 1089, 1090, 1098, 1103, 1105, 1108, 1113, 1121, 1128, 1148, 1162, 1171, 1178, 1187, 1189, 1201, 1205, 1206, 1213, 1220, 1225, 1226, 1231, 1309, 1312, 1400
- Bossi (Bossy; kőműves) 155, 218, 1106, 1207
- Bosvai István 43, 921
- Botka (Bottka) Lajos 186, 214, 1177, 1200, 1204

- Botka (Bottka) Menyhért 214, 216, 1177, 1200, 1204
 Botka Lajosné → Fráter Teréz
 Boufflers, Stanislas Jean 14, 345, 707, 841, 1160, 1235, 1262
 Bourbon (cardinalis) 14
 Bouton (franciatanár) 379, 1286
 Bowring, John 352, 353, 1266, 1268
 Bozóky István 285, 1132
 Bölöni Ádám 879
 Bölöni Ágnes 879
 Bölöni Farkas Gábor 1237
 Böthy, Bőthy → Beothy
 Böttiger, Karl August 1143, 1144
 BPrL. → Prónay László
 Brambilla, Giovanni Alessandro 89, 1034
 Brandl (komornik) 250, 1097
 Braun, I. (sebész) 288, 1135
 Braun, II. (festő) 324, 326, 1228
 Breckenheim, Ferdinand 229, 363, 1192, 1216, 1227, 1275
 Breiting, Johann Jakob 847, 972
 Brigidó Mihály 68, 69, 72, 502, 606, 775, 850, 999, 1007
 Brockhaus, Friedrich Arnold 1247
 Brockmann, Johann Franz 230, 291, 498, 534, 602, 770, 1003, 1139, 1217
 Broskó József 342, 1258
 Broughton, Thomas 408, 898
 Browne (Brown), John 311, 1156
 Bruchstuhl (pap) 336, 1250
 Brucker, Johann Jakob 934
 Brudern József 364, 380, 1276, 1287
 Brueghelek (festők) 939
 Brumbauer (ács) 218, 1207
 Brunár János 330, 1244
 Brunek (tisztartó) 334, 1249
 Brunsvik Antal 90, 442, 443, 488, 584, 585, 747, 958, 959, 1123, 1255
 Brunsvik József 50, 214, 286, 584, 747, 958, 1123, 1133, 1199
 Brunsvik Teréz 341, 958, 1123, 1239, 1255
 Brutus (Brútusz), Marcus Junius 415, 479, 569, 729, 827, 912, 923, 1026, 1035
 Brydon, Patrick 1041, 1233
 Bubna (cseh báró) 658, 1082
 Buczy Emil 190, 191, 209, 230, 1123, 1182, 1184, 1218
 Budai András 364, 1275
 Budai Ézsaiás 180, 190, 203, 217, 250, 252, 319, 332, 367, 374, 940, 1099, 1166, 1182, 1187, 1206, 1240
 Budai Ézsaiásné (Ertsey Klára) 250, 1099
 Buday László 50, 308, 442, 488, 584, 747, 959, 1154
 Budayné (tisztne) 455, 931
 Budeáni (jóságigazgató) 698, 1082
 Bugát Pál 335, 361, 373, 1240, 1256
 Bujanovics Cornélius 296, 828, 1087, 1104, 1141, 1142
 Bujanovics Eduárd 197, 211, 1087, 1141, 1196, 1204
 Bujanovics Károly 178, 216, 238, 259, 295, 675, 1087, 1088, 1104, 1120, 1141, 1142, 1196, 1204
 Bujanovics Stefania 1126, 1208
 Bukovics (tisztviselő) 279, 1126
 Bukovszki (Bukószki) Tódor 194, 210, 1186
 Bulla, Heinrich 1002
 Burchardt (Burckhardt), Johann Ludwig 366, 1277
 Burián Pál 348, 1265
 Burleigh (Burghley), William Cecil 114, 1102
 Busa Margit 10, 11, 786, 803, 810, 846, 862, 864, 890, 1233, 1310, 1313, 1401
 Busch, Eugen 1144
 Butkay István 361, 1273
 Buttler (Lajos?) 212, 1197
 Buxa György 190, 1181
 Büdeskuty (Bydeskuty) Julis (Draveczi Jánosné?) 217, 1206
 Bükky (orvos) 262, 1110
 Bürger, Gottfried August 439, 751, 923, 955, 964, 1041, 1089, 1091
 Büssy (francia tábornok) 328, 1234
 Bydeskuty Imre 393, 418, 879, 920
 Bydeskuty István 55, 981
 Bydeskuty Julianna 879
 Bydeskuty Mária 879
 Bydeskuty Zsigmond 879
 C. → Radvánszky Terézia
 Caesar, Caius Julius 29, 415, 431, 476, 479, 566, 569, 581, 725, 729, 827, 845, 895, 912, 923, 954, 983, 1035, 1273
 Cajet., Cajetán → Rogendorff Kajetán
 Calvin, Jean (Kálvin János) 272, 411, 440, 461, 487, 572, 581, 624, 731, 744, 835, 904, 930, 956, 1037, 1122
 Camillus, Marcus Furius 50, 442, 488, 584, 747, 959
 Canning, George 339, 1253
 Canova, Antonio 290, 297, 405, 897, 982, 1137, 1245, 1282
 Capaun (katonatiszt) 259, 1104
 VI. Car. → III. Károly

- Caraffa, Antonio 409, 586, 749, 881, 902, 961, 1070
 Carl Theodór 65, 993
 Carlo Dolce → Dolce, Carlo
 Carlos (Don Carlos) 556, 1162
 Carlosz → Wesselényi Miklós, II.
 Carlovsky János 389, 410, 444, 903, 961
 V. Carol. → V. Károly
 Carolus Boromeus → Szent Károly
 Carro, Jean de 345, 347, 1252, 1262
 Catilina, Lucius Sergius 476, 540, 566, 725, 912, 1152, 1157, 1158
 Cato Censorius, Marcus Porcius 118, 301, 527, 638, 645, 676, 890, 897, 1058, 1066, 1145, 1161
 Cato Uticensis, Marcus Porcius 118, 405, 527, 638, 645, 897, 1058, 1066, 1145, 1152
 Catullus (Catull), Caius Valerius 76, 425, 499, 500, 604, 605, 773, 922, 1005, 1023
 Catulus, Quintus Lutatius, vagy Qutintus Lutatius Catulus Capitolinus 485, 579, 742, 943
 Cecilia → Theréz és Cecilia
 Cellarius, Christoph 678, 906, 1146
 Ceracchi, Giuseppe 64, 65, 495, 598, 766, 992
 Cervantes, Miguel de 1132
 Chaupy, Cap-Martin de 419, 455, 479, 570, 730, 921
 Chipault, Francois-Clément (Bezancourt) 233–235, 323, 827, 1081
 Chodowiczky (Chodowiecki), Daniel Nicolaus 436, 831, 954
 Chorebo, Victorinus de → Sinai Miklós álneve Christiani 71, 997
 Christína (Mária Krisztina; főhercegnő) 432, 907
 Cicero, Marcus Tullius 14, 270, 361, 392, 415, 451, 460, 476, 534, 540, 566, 601, 640, 642, 658, 663, 694, 699, 707, 725, 828, 830, 841, 912, 943, 1046, 1059, 1085, 1120, 1152, 1158, 1235, 1262, 1274
 Cidli → Radvánszky Teréz
 Claude Lorrain 334, 526, 636, 1058, 1249
 Clementisz (papné) 374, 1281
 Cleopatra 514, 622, 1035
 Cleynmann (Cleinmann, Kleinmann) Károly 230, 324, 327, 328, 331, 335, 341, 342, 366, 368, 372, 640, 1046, 1218, 1230, 1234, 1245, 1250, 1278
 Cloşka, Ion 979
 Cobenzl, Ludwig 1143, 1187
 Coburg (Ludwig Karl Friedrich von Sachsen-Coburg-Saalfeld?) 262, 1110, 1288?
 Cocles, Horatius Cocles 24, 938, 995
 Colardeau, Charles Pierre 497, 604, 772, 976, 977
 Collin, Heinrich Josef von 291, 295, 1139
 Colloredo, Franz de Paula 298, 938, 1038, 1143, 1187
 Coloredo (érsek) 1082
 Comáromy Ágnes (névtévesztés) → Comáromy Anna
 Comáromy Ágnes 877, 892
 Comáromy András 878
 Comáromy Anna (Péchy Imréné, I.) 561, 719, 877, 879, 887, 892, 899, 1260, 1262
 Comáromy Anna (II.; ?) 878
 Comáromy Ferenc 136, 206, 1176
 Comáromy Ferenc (II.) 878
 Comáromy Gábor 229, 879, 1216
 Comáromy György (Kazinczy ükapja) 877
 Comáromy György, I. 400, 472, 877, 887, 892
 Comáromy György, II. (?–1807) 174, 179, 203, 215, 246, 371, 470, 493, 592, 668, 690, 757, 761, 877, 982, 986, 988, 1027, 1092, 1168, 1203, 1260, 1262
 Comáromy György, III. 877, 982, 1027, 1092
 Comáromy Györgyné (III., Beleznay Julianna) 370, 372, 878, 1279
 Comáromy Imre 877
 Comáromy István 343, 878, 982, 1027, 1092, 1260
 Comáromy István (II.) 878
 Comáromy István (III.) 877
 Comáromy József (I.) 878
 Comáromy József (II.) 877
 Comáromy József (III.) 878
 Comáromy Julianna (Bossányi Ferencné, II.) 25, 154, 163, 400, 472, 561, 719, 877–888, 892, 1024, 1098, 1121, 1187
 Comáromy Kata 877
 Comáromy Klára (Zeykné) 877
 Comáromy Klára 878
 Comáromy Klári (Domokos Lőrincné, II.) 228, 1215
 Comáromy Krisztina 877
 Comáromy Lajos 826, 982, 1027, 1092, 1176, 1215
 Comáromy Lajos (II.) 878
 Comáromy Lajosné → Darvas Klára
 Comáromy László 878
 Comáromy Mária 878
 Comáromy Mihály 61, 879, 990
 Comáromy Náni 343, 349, 1262
 Comáromy Sámuel 878
 Comáromy Sándor 877

- Comáromy Sára 878
Comáromy Zsuzsa (Ormósné) 877
Condé, Louis Joseph de Bourbon 657, 1082
Corneille, Pierre 29, 577, 738, 948, 964
Cornélia (a Gracchusok anyja) 162, 887
Cornelius Gallus 1073
Cornelius Nepos 476, 566, 724, 910, 1161
Cornides (készmárki lakos) 410, 903
Cornides Dániel, I. (1732–1787) 421, 430, 464, 490, 491, 547, 587, 588, 751, 752, 833, 932, 951, 965, 979, 990, 1169
Cornides Dániel, II. (névtévesztés) → Cornides Márton
Cornides Márton 388, 410, 475, 564, 722, 902, 903, 1218, 1280
Cornides Zsuzsa (Engel János-Jakabné) 903
Correggio (Antonio Allegri) 222, 424, 456, 484, 574, 735, 940, 1210
Corvin János 297, 1133, 1143,
Currieger, Ildephonsus 324, 327, 1230
Curtius, Marcus 213, 995, 1198
Cyrus 954
Czenczi → Kácsándy Zsuzsanna
Czetter Sámuel 290, 299, 955, 1001, 1137, 1138, 1159
Czifra Mariann 799
Czika Sándor 288, 1110
Czika Zsuzsanna 1110
Czirák Antal 334, 339, 362, 365, 369, 373, 383, 529, 619, 644, 862, 1031, 1064, 1239, 1240, 1257, 1274
Czirjék Mihály 173, 320, 457, 497, 603, 604, 772, 833, 834, 939, 977
Czobor József 477, 567, 650, 726, 919
Czuczor Gergely 335, 368, 382, 1240

Cs. („Cs. fia meghal”) 195, 1193
Csahinen Károly 864, 1284, 1398
Csáki (velejteí lakos) 180, 1097
Csáky Antal 44, 250, 521, 632, 1052, 1097, 1238, 1247
Csáky Antalné → Vécsey Náni
Csáky Imre 220, 279, 280, 1126, 1208, 1221
Csáky Imréné → Fáy Mária
Csáky István 259, 1104
Csáky Istvánné 259, 828
Csáky János Nepomuk 1117
Csáky József 1119
Csáky Petronella (Csáky Antal Vincéné) 333, 335, 1247
Csáky Sándor 270, 1119
Csáky Walburga (Sztáray Albertné, I.) 220, 327, 1209, 1214, 1231, 1268
Csanádi Teréz 1172, 1182, 1194
Csanády István 199, 214, 215, 1200, 1203
Csanády Sámuelné (Hodosi Klára) 188, 203, 208, 1169, 1180
Csanak Dóra → F. Csanak Dóra
Csányi László 352, 1266
Csapó Dániel 379, 1286
Császár Elemér 1403
Császár József 297, 958, 1142
Csathó Judit 872
Csatkai Endre 1030, 1398
Csató Mimi 196, 1195
Csegő Éva 189, 191, 208, 1181
Csehi József 198, 1040, 1199
Csekonics József 107, 1065, 1198
Csemniczky János 380, 1288
Csemniczky Zsuzsanna (Darvas Jánosné, II.) 303, 881, 1150
Csengery János 918
Csercsi → Kraynik Terézia
Cseresznyés 1162
Cserey Farkas 189, 190, 191, 194–198, 213, 370, 824, 825, 843, 893, 894, 962, 965, 1008, 1070, 1080, 1081, 1086, 1098, 1107, 1137, 1150, 1181–1183, 1192, 1193, 1195, 1196, 1198–1200, 1203, 1204, 1207, 1215–1217, 1219–1222, 1225, 1274, 1279
Cserey Ilona 1187
Cserey Miklós 362, 1181, 1219, 1227, 1246, 1274, 1277–1279
Csernel Dániel 158, 1107
Cserney Pál 57, 982
Cservenka 1078
Csery Anna 880
Csetri Lajos 9
Cs. Gárdonyi Klára 1401
Csik (ügyvéd) 351, 1399
Csillay (professzor) 352, 357, 1267
Csizi János (lelkész) 40, 41, 928
Csizmár Gyurka (zsellér) 161, 1108
Csohány (kapitány) 324, 327, 1230
Csóka J. Lajos 916
Csóka János 178, 182, 200, 201, 206, 227, 244, 248, 266, 271, 315, 316, 318, 1091, 1115, 1163, 1175, 1211
Csokonai Józsefné 898
Csokonai Vitéz Mihály 119, 179, 185, 187, 203, 208, 244, 263, 319, 359, 532, 535, 544, 584, 667, 668, 747, 784, 814, 824, 855, 898, 923, 936, 955, 956, 958, 986, 994, 1001, 1006, 1021, 1023, 1057, 1064, 1074, 1083, 1091, 1092, 1094, 1103, 1104, 1108–1112, 1118, 1127, 1132, 1135, 1136, 1153–1156, 1161,

- 1162, 1164, 1166, 1168, 1172, 1175, 1179,
1180, 1184, 1186, 1191, 1192, 1194, 1196,
1197, 1199, 1204, 1217, 1220, 1236, 1249,
1251, 1252, 1272, 1278, 1279, 1312, 1397,
1398
Csoma Borbála (Fáy Józsefné, majd Szemere
Pálné, II.) 338–342, 352, 365, 376, 381, 385,
1093, 1253, 1254, 1267, 1277, 1282, 1283,
1289, 1293
Csoma Zsanet (Johanna, Jakabfalvi Andrásné)
338, 1252, 1279, 1285
Csoma Zsigmondné (Szilasy Terézia) 364, 935,
1252, 1253, 1275
Csorba Sándor 952, 1398
Csörgő Pál 207, 209, 1177, 1183
Csörgő Pálné (Sztáray Kristófné) → Splényi
Náni
Csúry Ferenc 230, 307, 1152, 1218
Csutka József 325, 1194, 1225
Csűrös Antal 1198
Csűrös József 1198
Csűrös József vagy Antal vagy Mihály 212,
1198
Csűrös Mihály 1198
- D. → Dessewffy
D. → Döbrentei Gábor
D. J. → Dessewffy József
D'Alambert, Jean 916
D'Ellevaux János (Dellvo, Delvó) 194, 210, 228,
231, 344, 345, 376, 778, 1013, 1191, 1214,
1221, 1257, 1283
D'Ellevaux Jánosné (D'Ellevauxné) → Török
Mária Zsuzsanna
D'Ellevaux Marie Adelgunde Josephine Aloysia
885, 1191, 1218
D'Este, Victor 67, 68, 87, 998, 1026
Daczó József 154, 1106
Daczó Pál 154, 1106
Dajkó Pál 1399, 1402
Danczkai József 154, 526, 637, 1058
Dancs (titkár) 34, 1052
Danhauser (Josef?) 361, 1273
Dankó András 197, 1195
Darabant (Kornél?) 309, 1154, 1175
Daróczy Anna 872
Darvas Ferenc 44, 303, 304, 422, 881, 935, 1150
Darvas Imre 396, 404, 447, 877, 896, 1149
Darvas János 303, 881, 1150
Darvas József 452, 877, 881, 920, 935
Darvas Klára (Comáromy Lajosné) 178, 877,
878, 1091
Darvas Menyhért 302, 877, 896, 920, 1149
- Darvas Sándor 877
Darvas Zsuzsanna (Puky Ferencné) 303, 935,
1150
Dávid (király) 901
Davidovics Pál 352, 452, 474, 669, 835, 874, 897,
899, 1090, 1267
Davoût, Louis-Nicolas 1187
Dayka Gábor 171, 181, 194–197, 210, 211, 264,
371, 462, 531, 537, 538, 544, 614, 669, 692,
810, 843, 870, 923, 962, 996, 998, 1023,
1045–1047, 1069, 1111, 1115, 1186, 1188,
1193, 1195, 1197, 1221, 1231, 1279, 1399,
1401
de Man, Paul 800, 1398
Deák Farkas 819, 1398
Deáki Sámuel 368, 382, 1035, 1240
Deáky Zsigmond 352, 1267
Debreczeni Attila 784, 912, 917, 983, 1017,
1020–1022, 1110, 1111, 1153, 1154, 1166,
1397, 1398, 1401, 1402
De-Carro → Carro
Décseiné 190, 1181
Decsy Sámuel 429, 430, 448, 475, 565, 723, 906,
943, 944, 1049, 1074, 1214
Deguignes (De Guignes), Joseph 572, 731, 931
Dehm → Miller-Dehm
Dejotarus (Deiotarus) 40, 540, 707, 1158
Dékáni Kálmán 786, 810, 811, 812, 818, 819,
854–856, 859, 1098, 1188, 1189, 1205, 1207,
1312, 1313, 1398
Deli László 277, 1125
Dellvo, Delvó → D'Ellevaux
Dellvoné, Delvóné → Török Mária Zsuzsanna
Dencsi → Kazinczy Eugenia
Denis, Michael 623, 629, 996, 1009, 1036, 1143
Denner, Balthasar 424, 456, 484, 574, 735, 939
Denon, Dominique Vivant 1229
Dercsényi Ferenc 166, 874
Dercsényi János (Weisz) 164, 255, 259, 333,
350, 372, 874, 1098, 1162, 1244, 1247, 1265,
1266, 1281
Dercsényi János Lajos 166, 335, 339, 378, 874
Dercsényi Jánosné → Kazinczy Julianna
Dercsényi Károly 166, 874
Dercsényi Pál 166, 333, 364, 378, 874, 1244,
1247, 1276
Dercsényi Pálné (Geymüller Henrika) 874, 1147,
1247
Dercsényi Terézia (Dessewffy Tamásné) 166,
874
Desőffy, Dessőffy → Dessewffy
Dessewffy Ádám 872, 902
Dessewffy Ádámné → Kazinczy Erzsébet

- Dessewffy Aurél 368, 1023, 1237, 1267, 1278
Dessewffy Bertalan 378, 1284
Dessewffy Emil 1023, 1280
Dessewffy Ferenc 872
Dessewffy Henrik 872
Dessewffy István (névtévesztés) → Dessewffy József
Dessewffy János 409, 872, 902
Dessewffy József (Pipsz) 98, 197, 211, 218–220, 226, 229, 251, 327, 330–332, 339, 367–370, 373, 377, 381, 383, 494, 507, 524, 535, 551, 557, 614, 636, 764, 824, 830, 890, 895, 954, 962, 990, 1023, 1041, 1042, 1053, 1057, 1064, 1096, 1100, 1120, 1136, 1148, 1159, 1185, 1195, 1207, 1211, 1212, 1215, 1216, 1221–1223, 1226, 1228–1232, 1234, 1236, 1237, 1240, 1245, 1256, 1260, 1265, 1268, 1276–1278, 1283, 1286, 1288–1290, 1400
Dessewffy Józsefné → Sztáray Eleonóra
Dessewffy Kata (Bárczay Ferencné, I.) 631, 1051
Dessewffy Marcell 1023
Dessewffy Pál 872
Dessewffy Péter 872
Dessewffy Sándor 372
Dessewffy Tamásné → Dercsényi Terézia
Dessewffy Virginie 1023
Deszcicska (commissarius) 385, 1293
Deutsch Löbel 356, 1270
Devaux (festő) 358, 361, 1271
Devecseri Gábor 1082
Deym, Frantisek 283, 1129
Dezéri Bakó János → Bakó János
Dezsi Lajos 809, 1398
Dezsőffy → Dessewffy
Didot, Firmin 74, 989
Diel, August Friedrich Adrian 226, 1211
Dienes → Kazinczy Dienes
Dietelmayer, Josef 1002
Dietrichstein, Johann Baptist Karl 66, 993
Dietrichsteinné (Marie Christine von Thun) 65, 993
Dillon Eduard 1249
Dillon Georgina (Károlyi Istvánné) 334, 1249
Diogenész (Diogenes) 525, 634, 1057
Dionysius (Dionüsziosz) 555, 1161
Diós (inas) 38, 926
Diószegi Erdődy Lajos → Erdődy Lajos
Diószegi Samuel 192, 209, 1184
Diószeghy Sámuelné → Rhédey Zsuzsanna
Diószegi (erdélyi báró) 194, 1192
Dioszegi (pap) 206, 316, 1175
Diószegi (prédikátorné) 1009
Diószegi Sámuel (botanikus) 958, 1213
Dobai Imre 161, 1108
Dobay Dániel 935
Dobos (tisztartó) 44, 1238
Dobos János 344, 1238, 1261
Dobos Jánosné (korábban Ecsedi Lászlóné) → Kossuth Johanna
Dobozi Edvárd 209, 1182
Dobozi Krisztina (Fráter Istvánné) 181, 260, 311, 318, 887, 1109, 1156, 1165, 1168, 1172, 1194
Dobozi Lajos 184, 193, 194, 204, 205, 210, 887, 1168, 1172, 1175, 1186, 1191, 1194
Dobozi Lajos (II.) 887
Dobozi Mihály 163, 887, 1109, 1156, 1165, 1166, 1168, 1172, 1175, 1186, 1191, 1194
Dobozi Mihályné (Csanádi Teréz?) 190, 209
Dobr → Döbrentei Gábor
Dobsa Ferenc 1155
Dobsa László 150, 188, 190, 192, 193, 208, 209, 1180, 1191
Dobsáné 190
Dobschany, Franz Edler 855
Dohovics Vaszily (Vazul) 368, 382, 1240
Dókus László 325, 347, 352, 355, 360, 372, 374, 385, 1224, 1228, 1264, 1265, 1267, 1280, 1281, 1292
Dolce (Dolci), Carlo 294, 307, 672, 1140, 1153
Doleschall Mihály Dienes 1291
Doll, Anton 867
Domahídi Antal 333, 1247
Dombrowszki (Dabrowski), Jan Henryk 298, 1143
Domby Márton 338, 341, 371, 668, 1092, 1252, 1279
Domby Mártonné → Mészáros Zsuzsanna
Domcsó András 351, 359, 362, 1266
Domokos Dienes 878, 1099
Domokos Imre 252, 824, 878, 1099
Domokos Jakab 137, 246, 270, 861, 878, 1094, 1099, 1119, 1176, 1177, 1182
Domokos Jakabné (Uray Julianna) 190, 209, 878, 1094
Domokos Julianna 878, 1099
Domokos Lajos 21, 163, 177, 179, 180, 183, 250, 252–254, 276, 277, 281, 308, 311, 441, 442, 520, 583, 630, 746, 878, 887, 890, 893, 958, 989, 1012, 1046, 1050, 1094, 1099, 1100, 1109, 1119, 1123, 1128, 1154, 1168, 1182, 1215, 1223
Domokos László 878, 1099

- Domokos Lőrinc 166, 203, 228, 252, 308, 309, 322, 878, 887, 1099, 1154, 1168, 1183, 1200, 1204, 1215, 1223
Domokos Lukács 878, 1099
Domokos Mária 1099, 1154, 1177, 1183, 1200, 1204
Domokos Márton 110–114, 116, 118, 163, 407, 739, 878, 887, 898, 952, 1099
Domokos Rozália 878, 1099
Domokos Sámuel 205, 1173
Domokos Zsigmond 878, 1099
Domokos Zsófia 878, 1099
Domokos Zsuzsanna 878, 1099
Donát János 226, 324, 326, 327, 334, 433, 741, 812, 946, 1211, 1228
Donatus, Aelius 902
Dongó Gyárfás Géza 919
Donner → Denner
Dorat 976
Dorell, Joseph 428, 949
Dousa, Janus 415, 912, 945
Dozler (Rubendunstné) 346, 1263
Döbrentei Gábor 232, 332, 351, 360, 365, 367–371, 373, 379, 383, 832, 902, 953, 1035, 1095, 1121, 1203, 1212, 1222, 1236, 1237, 1240, 1243, 1250, 1256, 1265, 1273, 1277, 1278, 1284
Döderlein, Christian Albrecht 426, 931
Döme Károly (Mede Pál) 367, 374, 624, 1006, 1037, 1241
Dömsödi (jankafalvi nemes) 204, 1172
Döry Ferenc 409, 426, 432, 482, 577, 740, 902, 940, 944, 947
Döry Gábor 434, 940, 947
Döry Gáborné (Eötvös Katalin) 97, 1064
Döry Teréz 940
Draper, Elisabeth 972, 1195
Draskóczy Gyula 381, 1288
Draskóczy László 381, 1288
Draskóczy Lőrinc 381, 1288
Draskóczy Sámuel 381, 1288
Draskóczy Sámuelné → Újházy Clementína
Draskovics János 468, 469, 498, 604, 780, 946, 958, 974, 976, 1000, 1001, 1125, 1226
Draveczi József 182, 398, 1112
Dráveczkiné → Büdeskuty Julis
Dráveczky János 879
Dráveczky Klára 877, 896
Dráveczky László 25, 164, 406, 888, 898
Drescher Frigyes 338, 376, 1252, 1283
Drozdik (Droszdi) József 32, 1017
Dudásy Antal 849, 850
Dugonics András 118, 506, 612, 644, 670, 704, 816, 855, 990, 1012, 1014, 1020, 1032, 1064, 1128, 1131, 1159, 1204, 1312, 1398
Duhálszki Bábi 834, 977
Dulházi Mihály 300, 368, 1278
Duport, Louis Antoine 326, 1228
Durcsák János 338, 346, 1252, 1262
Dusch, Johann Jakob 833
Dussault, F. J. 1267
Dürer (Dürer), Albrecht 33, 1018, 1057
Dyck → Van Dyck
Eckhardt, Johann D. A. 964
Eckstein (Adolf?) 379, 1285
Eckstein Ferenc 331, 377, 1246, 1284
Eckstein János 1246, 1284
Ecsedi Lászlóné (később Dobos Jánosné) → Kossuth Johanna
Édes Gergely 930
Ehle, Gebhard 292, 1139
Ehrenreich Sándor Ádám 946, 1010
Eichhorn, Johann Gottfried 764, 990
Eldinger, Leib 354, 1269
Elekes György 919
Elekne (pozsonyi) 137, 1177
Ember Győző 1401
Emil → Kazinczy Emil
Emmi (?) → Lónyai Emma
Ender, Johann 361, 986, 1248, 1274
Engel János Jakab 230, 372, 389, 410, 903, 1138, 1218, 1280
Engel János Keresztély (Johann Christian) 290, 903, 1138, 1218, 1280
Eödföfft Erzsébet (Kazinczy Andrásné, I.) 167, 198, 682, 872, 887
Eödföfft György 872
Eödföfft Zsuzsanna 880
Eötvös (Ignác?) 334, 1248, 1289
Eötvös Ignác 1289
Eperjesi György/Ferenc 188, 189, 200, 201, 316, 1164, 1180
Epictétus (Epictét, Epiktét, Epiktétosz) 132, 555, 708, 1161, 1173
Ercsei Daniel 332, 368, 382, 1241
Erdélyi Jánosné 340, 1254
Erdődy József 1213
Erdődy Júlia 1104
Erdődy Lajos 443, 489, 585, 748, 959, 1096
Erdődy László 204, 1172
Erdődy Lászlóné → Patay Magdolna
Erdődy Nepomuk János 88, 1026
Ernestine (Ernstin; bába) 196, 211, 1194

- Erős István 190, 278, 1125, 1182
Erősné (ezredesné) 213, 1198
Erőss János 1001
Ertsey Klára 1099
Erzsébet (Habsburg) 1249
I. Erzsébet (angol királynő) 1102
Erzsi (szobalány) 200, 314, 1164, 1185, 1204
Erzsók (szolgáló) 195, 210, 216, 1193
Este Victor → d'Este, Victor
Esztergályi (lelkész) 375, 1282
Eszterházy Eleonóra (Niczky Istvánné, majd Sztáray Mihályné) 511, 615, 857, 947, 1023, 1028, 1033, 1211
Eszterházy Ferenc 230, 1218
Eszterházy Ferenc, I. (1715–1785) 62, 460, 511, 577, 615, 944, 947, 991, 1028, 1033, 1054
Eszterházy Ferenc, II. (1758–1815) 88, 89, 516, 624, 816, 851, 1028, 1033, 1311
Eszterházy Ferenc, III. (1746–1811) 287, 1134
Eszterházy Francisca (Zichy Károlyné) 976, 1033
Eszterházy Gáspár 230, 1218
Eszterházy János 214, 1200
Eszterházy József 286, 328, 348, 648, 649, 1073, 1074, 1134, 1220, 1221, 1231, 1232, 1234, 1264
Eszterházy Károly 45, 46, 74, 78, 81, 174, 321, 432, 460, 482, 511, 513, 577, 614, 616, 740, 812, 813, 840, 846, 850, 944, 987, 995, 1004, 1006, 1009, 1028–1030, 1039, 1055, 1310, 1311
Eszterházy László 230, 1218
Eszterházy Mária Jozefa (Fekete Jánosné) 107, 1063
Eszterházy Miklós 780, 904, 944, 1001, 1028, 1212
Eszterházy Tamás 230, 1218
Etoile, Maximilien 132, 133, 244, 549, 1091, 1109, 1173
Eugenie → Kazinczy Eugenie
Ezóp → Aiszóposz
Ézsaiás (próféta) 409, 563, 900
F. → Fessler Ignác Aurél
Fabchich József 197, 211, 220, 229, 288, 557, 1135, 1196, 1209, 1212, 1217
Faber, Basilius (Fabri) 496, 600, 769, 996
Fabri 355, 1269
Fabri István 299, 1144
Fabri Pál 288, 1135
Fájsz József (Faisz) 376, 1282
Falk (miskolci lakos) 180, 260, 1109
Falkenhausen (hadnagy) 277, 278, 1125
Fallenbüchl Zoltán 944, 1062, 1398
Faludi Ferenc 428, 530, 537, 538, 949, 959, 1043
Fanny → Beothy Franciska, II.
Fark 194, 1190
Farkas (sátoraljaújhelyi) 360, 362, 1272
Farkas (Szily József sógora) 300, 1144
Farkas András (névtévesztés) → Farkas Antal
Farkas Anna 1196
Farkas Antal 61, 410, 903, 910, 991
Farkas Antalné → Melczer Mária
Farkas Erzsébet 1196
Farkas Éva 1196
Farkas János 288, 1135
Farkas Pál 197, 211, 1196
Farkas Sándor (Bölöni) 335, 830, 866, 1249
Farkas Sára 1196
Farkas Teréz 1001
Fast, Christian (Fastl Kristóf) 73, 812, 849, 994, 995, 1310
Fatovics István 341, 380, 1255, 1287
Faustina, Annia 34, 1052
Faustina, Annia Galeria 1052
Fáy Ábrahám 266, 690, 982, 1115, 1267
Fáy Ágoston 44, 46, 230, 520, 629, 945, 1029, 1049, 1127, 1169, 1219, 1228, 1237
Fáy Ágostonné → Sághy Anna
Fáy Albert (Berci) 340, 375, 1253, 1254, 1267, 1277, 1281, 1282, 1293
Fáy András 330, 333–339, 341, 365–371, 374, 383, 1126, 1241, 1253, 1258, 1260
Fáy Barnabás 180, 250, 279, 280, 591, 974, 975, 1097, 1126
Fáy Bertalan 80, 81, 340, 512, 615, 945, 1029
Fáy Dániel 1174
Fáy Emma 876
Fáy Erzsébet (Jakabfalvy Dánielné) 338, 340, 376, 384, 1252
Fáy Ferenc 352, 1115, 1267
Fáy Ferencné → Bernáth Anna
Fáy Gyéza Ferenc 352, 1267
Fáy György, I. 340, 376, 379, 1254, 1280, 1283
Fáy György, II. (?–1831) 376, 1254, 1283
Fáy Györgyné, I. → Puky Borbála
Fáy Gyula Béla 352, 1267
Fáy Ilona 1130, 1150
Fáy István 228, 1215
Fáy János 280, 323, 324, 547, 680, 945, 1127, 1169, 1228
Fáy Joanna 340, 1253, 1267, 1277, 1282, 1293
Fáy József 1254, 1282

- Fáy Józsefné → Csoma Borbála.
 Fáy Károly 205, 1174
 Fáy Károly, II. 1174
 Fáy Kriska (Palocsayné) 279, 945, 1126
 Fáy László 338, 1241
 Fáy Mancsi 303, 881, 1150
 Fáy Mária (Mici; Csáky Imréné) 279, 945, 1126, 1208, 1221
 Fáy Mihály 108, 275, 303, 1070, 1124, 1150
 Fáy Mózes 340, 371, 1254, 1280, 1283
 Fáy Sára 1144
 Fáy Zseni 341, 1255
 Fáy Zsigmond 353, 1268
 Fáy Zsófia 881
 Fazekas István 200, 316, 1164
 Fazekas Mihály 198, 200, 584, 747, 958, 1164, 1175, 1186, 1191, 1199, 1213, 1233
 F. Csanak Dóra 917, 1398
 Febronius, Justinus (Johann Nikolaus von Hontheim) 560, 892
 Fehér Erzsébet 1011, 1012, 1398
 Fejér György 232, 331–333, 376, 464, 966, 1132, 1222, 1234, 1236, 1241
 Fejtő Ferenc 1033, 1398
 Fekésházy Mihály 348, 1265
 Fekete Ferenc 107, 1063, 1065
 Fekete Gáspár 352, 1253, 1267
 Fekete György 99, 1010, 1012, 1063–1065
 Fekete Imre 1197
 Fekete János (költő, tábornok) 94, 98, 99, 106, 286, 311, 529, 530, 542, 642–644, 816, 853, 947, 1042, 1043, 1060, 1063–1065, 1104, 1130, 1133, 1312
 Fekete János (százados) 283, 649, 1075
 Fellner Jakab 1029
 Felsőbüki Nagy Pál 1236
 Fémer Kilián (írói álnév) → Klein Efraim
 Fenyéri Gyula (Stettner György, 1848-tól: Zádor György) 330, 331, 340, 341, 353, 355, 362, 365, 368, 370, 371, 377, 382, 1138, 1241, 1243, 1256, 1262, 1265, 1266, 1268–1270, 1279, 1280, 1283
 Fenyériné (Thaly Julianna) 334, 1241
 Ferd. → Ferdinánd
 Ferdinánd (Bourbon) 1267
 I. Ferdinánd (Bourbon) 1066, 1142
 I. Ferdinánd (Habsburg) 286, 362, 1133, 1275
 II. Ferdinánd (Habsburg) 362, 1076, 1275
 III. Ferdinánd (Habsburg) 362, 643, 853, 953, 1060, 1140, 1275
 V. Ferdinánd (Habsburg) 363, 365, 1234, 1257, 1275, 1277, 1280
 VII. Ferdinánd (Habsburg-Lotaringiai) 96, 100, 102, 104, 105, 159, 169, 247, 434, 530, 645, 896, 948, 1066, 1086, 1094, 1107, 1220, 1221, 1222
 Ferdinándiné 371, 1279
 I. (II.) Ferenc (Habsburg) 70, 77, 92, 95, 102, 104, 105, 175, 176, 229, 362, 430, 525, 533, 593, 642, 792, 798, 813, 814, 817, 826, 851–853, 938, 942, 944, 951, 974, 976, 999, 1000, 1035, 1036, 1044, 1049, 1051, 1053, 1054, 1056, 1060, 1062, 1063, 1065, 1068, 1069, 1071–1073, 1077, 1081, 1086, 1087, 1090, 1094, 1095, 1100, 1113, 1127, 1128, 1134, 1137, 1140, 1143, 1147, 1154, 1170, 1172, 1187, 1192, 1199–1202, 1207, 1217, 1219, 1221, 1123, 1225, 1231, 1233, 1234, 1236, 1256, 1274, 1275, 1277, 1296, 1311, 1312
 I. Ferenc (Lotaringiai) 397, 405, 423, 430, 448, 464, 493, 760, 826, 886, 897, 904, 916, 919, 939, 940, 967, 968, 974, 988, 999, 1009, 1049, 1067, 1076, 1140, 1142
 IV. Ferenc (Habsburg-Estei) 231, 1221, 1222
 Ferenczy (lakatosmester) 336, 1251
 Ferenczy Éva 884
 Ferenczy István 330, 336, 341, 1236, 1245, 1251, 1255, 1267, 1270
 Ferenczy József 341, 352, 360, 1245, 1251, 1255, 1267
 Fessler Ignác Aurél 34, 94, 369, 383, 628, 840, 996, 1038, 1083, 1241
 Festetics György 177, 213, 284, 371, 383, 622, 986, 1034, 1036, 1049, 1071, 1074, 1075, 1108, 1120, 1131, 1145, 1204, 1236, 1242, 1271
 Festetics János 301, 1145
 Festetics Júlia 976, 1033
 Festetics Julianna 986, 1034, 1036
 Festetics László 177, 284, 358, 1036, 1131, 1248, 1271
 Festetics Mária 940
 Filangieri, Gaetano 296, 1141
 Filep Ferenc 284, 1130
 Filszki és lánya, Theresa 194, 210, 1191
 Finácsy Ernő 943, 960, 1398
 Fiorella, Pascal-Antoine 233, 235, 657, 827, 1081, 1084
 Firla, Monika 997, 1398
 Fischer Imre 102, 1068
 Fischer István 1162
 Fischer, Josef 284, 705, 1131, 1251
 Fizsi, I. → Kazinczy Iphigénie (I.)
 Fizsi, II., → Kazinczy Iphigénie (II.)

- Fizsi, III. → Prónay Iphigenie Sophie
 Flaccus → Horatius
 Flavius 918
 Fodor (fogász) 228, 1215
 Fodor György 327, 870, 1232
 Fodor Pál 343, 901, 1259
 Forgách Antal 1287
 Forgács (gróf) 380, 1287
 Forgács Augustus 380, 1287
 Forgács Ferenc (névtévesztés) → Forgács Pál
 Forgács Kálmán 1287
 Forgács Miklós 634, 1022, 1035, 1057, 1066, 1071
 Forgács Pál 433, 483, 579, 741, 792, 823, 839, 946
 Forgács Zsigmond 380, 1287
 Forgácsné (grófné) 385, 1293, 1294
 Forgó György 330, 342, 368, 382, 1241
 Főrizs Gergely 1208
 Földi János 535, 538, 614, 958, 1023, 1090, 1127, 1164, 1199
 Földvári József 203, 273, 319, 1122, 1166
 Földvári Miklós 374, 1282
 Földvály Ferenc 338, 378, 1252
 Fr. → Fráter
 I. Franc. → I. Ferenc (Habsburg)
 Francius, Petrus 415, 912, 945
 Francz, Frantz → Plezsnyszki Ferenc
 Frankenburg Adolf 852, 1311, 1398
 Franklin, Benjamin 824, 830, 832
 Franz (abbé) 326, 1228
 Franyó Dániel 379, 1286
 Fráter Antal 191, 200, 201, 216, 225, 317, 1164, 1180, 1204
 Fráter Antalné 188, 190, 208, 224, 1180, 1210
 Fráter Ferenc 190, 217, 1182, 1206
 Fráter Ferencné 153, 1192
 Fráter Gedeon 1164
 Fráter Gusztáv 1164
 Fráter György 218, 1207
 Fráter Imre 1164
 Fráter István 110, 113, 114, 116, 191, 204, 263, 311, 465, 968, 1099, 1110, 1156, 1169, 1183
 Fráter Istvánné → Dobozi Krisztina
 Fráter Klára 1149
 Fráter László 154, 194, 1192, 1193
 Fráter Mária (Péchy Mihályné, I.) 163, 879, 887
 Fráter Mihály 1164
 Fráter Pál, I. (1737–1810) 191, 302, 1091, 1149, 1150, 1202
 Fráter Pál, II. (?–1812) 215, 244, 315, 316, 1091, 1149, 1150, 1202
 Fráter Pál, III. (1808–?) 380, 1150, 1287
 Fráter Pál, IV. 200, 315, 1164
 Fráter Pál (V.) 1164
 Fráter Pálné, II. → Szmrcsányi Anna
 Fráter Sándor 198, 1198
 Fráter Tamás 1164
 Fráter Teréz (Botka Lajosné) 244, 1091, 1150
 Fridericus-Augustus (Friedrich August; II. (Erős) Ágost) 408, 474, 900
 Fried István 9, 800, 1398
 Fried Sámuel 173, 181, 193, 209, 248, 260, 321, 439, 955, 1014, 1095, 1109, 1148, 1185
 Friedrich (költő) 634, 635, 636, 1056
 Friedrich → Frigyes, II.
 Friedrich August → Fridericus-Augustus
 Fries, Joseph Johann 67, 72, 73, 998
 Fries, Moritz 998
 Friesné (Anna D'Escherny) 67, 72, 998
 Frigyes Ákos szász király 1013
 II. Frigyes (Nagy; Hohenzollern) 64, 465, 494, 495, 514, 520, 532, 595, 598, 601, 621, 629, 696, 754, 765, 769, 886, 915, 954, 957, 967, 968, 991, 992, 1002, 1008, 1013, 1019, 1034, 1044, 1050, 1054, 1069, 1079
 III. Frigyes Vilmos (Hohenzollern) 291, 1138, 1213, 1233, 1234
 III. Frigyes (pfalzi választófejedelem) 901
 VI. Frigyes (Schleswig-Holstein) 1234
 Frimont Péter-Ferenc 348, 1174, 1264
 Frimont, Johann Maria 205, 1174, 1264
 Fritschner (Fritsch), Joseph 178, 233, 1086
 Fronius (Fróniusz) Mihály 85, 96, 1025, 1062
 Fuchs (festő) 296, 705, 1142
 Fuchs Ferenc 511, 1028
 Fuchs János Sámuel 545, 1116
 Fucker (Fuker) Frigyes Jakab 439, 955
 Füger (Fuger), Friedrich Heinrich 65, 89, 289, 291, 324, 326, 361, 405, 432, 495, 498, 514, 534, 598, 621, 765, 897, 908, 993, 1001, 1002, 1034, 1137, 1229, 1273
 II. Fülöp (spanyol király) 1162
 Fülöp Géza 1401
 Füredi Vida → Kisfaludy Sándor
 Füssli 1198
 Füzéresy (pap) 364, 1275
 Gaime (abbé) 957
 Gál István 203, 1168
 Gál Mózes 44, 653, 846, 1078
 Galambos Kristóf → Kolumbusz Kristóf
 Galavics Géza 1061, 1066, 1138, 1251, 1401
 Galetti (Galletti), Johann Georg August 354, 1268, 1269

- Galgóczi (szatmári birtokos) 122, 1148
 Gálné 282, 1128
 Gálos Rezső 808, 916, 1398
 Gamauf József 328, 1234
 Ganganelli → XIV. Kelemen
 Garampi, Giuseppe 513, 617, 1030
 Gárdonyi Klára → Cs. Gárdonyi Klára
 Garrick, David 770, 1003
 Garzó Mihály 341, 1254
 Gáspár Pál 1068
 Gaudenzio, Ferrari 1230
 Gaymüller Katalin (Gaimüller, Geymüller; báró Vay Miklósné, II.) 333, 346, 874, 1147, 1247, 1258
 Gazi György 201, 1165
 Gebei Sándor 922, 1398
 Gebhard (Gebhart, Gebhardt) Ferenc 361, 366–370, 373, 1241
 Gebhardiné vagy Gerhárdné → Balázs Mancza
 Gebler (orvos) 371, 1279
 Gebler (színműíró) 875
 Géczy Elek 305, 1151
 Géczy István 1151
 Gecsei Kolos 923, 1398
 Geizler (Geiszler) József 144, 192, 195, 196, 206, 211, 1185, 1190
 Geizler (Geiszler) Józsefné → Szentmiklósi Mária
 Gellert, Christian Fürchtegott 28, 170, 389, 401, 418, 421, 450, 453, 461, 478, 481, 487, 568, 572, 573, 583, 686, 723, 726, 732, 825, 836, 901, 904, 912, 913, 931, 932, 935, 956, 1005
 Genie → Kazinczy Eugenia
 Génie → Kazinczy Iphigénie
 Gerendásy (jogász) 49, 1071
 Gergely László 194, 210, 1200
 Gerge László 10, 11, 13, 800, 802, 849, 867, 871, 915, 916, 962, 1005, 1015, 1018, 1054, 1080, 1083, 1143, 1186, 1208, 1212, 1218, 1220–1222, 1226, 1237, 1273, 1277, 1311, 1397, 1398, 1401
 Gerhárdné (patikusné) → Balázs Manca
 Gesenius (Gesenius), Wilhelm 366, 1277
 Gessner, Salomon 4, 100, 102, 171, 190, 198, 213, 425, 433, 439, 459, 479, 484, 487, 488, 506, 511, 530, 536, 569, 574, 582, 583, 604, 612, 624, 645, 671, 689, 730, 733, 745, 746, 772, 826, 833–836, 843, 923, 937, 947, 955, 956, 976, 977, 1005, 1013, 1014, 1021, 1037, 1040, 1043, 1066, 1067, 1134, 1135, 1170, 1181, 1198, 1233, 1399
 Gessnerné (Judith Gessner-Heidegger) 287, 1134
 Gévay Antal 368, 382, 1241
 Geyser, Christian Gottlieb 47, 484, 574, 733, 923, 937, 1143
 Ghilányi Franciska 884, 979
 Ginofsky József (Ginovszky) 361, 1273
 Glaczingerné (cseléd) 436, 461, 954
 Glaczingerné → Bosnyák Elíze
 Glatz Jakab 324, 1230
 Gleim, Johann Wilhelm Ludwig 439, 487, 582, 745, 955
 Gleixner, Johann 1051
 Gobert Mária 953
 Gobert Ottilia 953
 Goczig Károly 346, 1263
 Goda (?) 22, 895
 Goda Antal 895
 Goda Boldizsár 895
 Goda István 895
 Goda János 895
 Goda Pál 895
 Goda Gáspár 895
 Goethe (Gothe, Göthe, Góthe), Johann Wolfgang von 14, 29, 231, 293, 341, 441, 463, 483, 654, 696, 826, 830, 832, 833, 923, 937, 947, 957, 964, 983, 1003, 1040, 1042, 1045, 1075, 1079, 1102, 1119, 1140, 1152, 1193, 1220, 1221, 1233, 1235, 1255
 Gomba Szabolcsné
 Gombai István 37, 421, 926, 935
 Gombási István 950
 Gombos (diák) 455, 926
 Gombos Dániel 192, 1184
 Gordán Zsuzsanna 873, 875
 Gordánné Czulai Kata 873
 Gorove (László?) 339, 1253
 Gortvay János 343, 1260
 Gosztonyi (kapitány; János?) 523, 633, 1055
 Gosztonyi Borbála (Kozma Ferencné) 360, 1273
 Gosztonyi Julianna (Kubínyi Ágostonné) 380, 1285
 Gosztonyi Miklós 334, 1248
 Gothe → Goethe
 Gotsch, Marcus Aurelius 658, 1082
 Gotter, Friedrich Wilhelm 695, 1041
 Gotthardi Ferenc 1038, 1054
 Gottizis, Dimitri 855, 856
 Gőből Gáspár 1272
 Gőből Mária (Kovács Józsefné) 359, 1272
 Gönczi Sámuel 324, 347, 352, 360, 1230, 1264

- Gönczy Monika 1402
Görgey Fanny (Rozgonyi Józsefné, II.) 362, 1265, 1274
Görgey Zsófia 881
Görög Demeter 78, 297, 309, 367, 374, 538, 636, 958, 1019, 1024, 1046, 1058, 1061, 1142, 1154, 1241
Göthe, Góthe → Goethe
Gracián y Morales, Baltasar 428, 949
Grádeczi Horvát Stansics, Grádeczi Stansics-Horvát, Grádeczi Stansith-Horváth → Horváth (Stansics, Grádeczi)
Graff, Anton 955
Gramich (litográfus) 357, 1271
Granasztói Olga 947, 1000, 1104, 1398
Grasalkovics → Grassalkovich
Grassalkovich Antal, I. (1694–1771) 27, 340, 342, 690, 890, 915, 970, 1254?, 1259
Grassalkovich Antal, II. (1734–1794) 642, 916, 1062, 1254?
Grassalkovich Zsuzsanna 915, 916
Grassy (Grassi), Giuseppe 290, 1136, 1137
Grátné (Grass Frigyesné) 27, 28, 417, 575, 689, 736, 833, 916, 938
Gregorovics (zempléni nemes) 325, 1225
Grosschmidt (Grossschmied) Antal 177, 294, 307, 342, 672, 1140, 1153, 1256
Grosschmidt (Grossschmied) Ferenc 1140
Grosschmidt (Grossschmied) János, I. 1140
Grosschmidt (Grossschmied) János, II. 1140
Grossinger, Franz Matthaeus 234, 974, 1086
Grotius (de Groot), Hugo 29, 415, 420, 454, 480, 487, 571, 582, 683, 745, 912, 929, 957, 983, 995
Grunzó (cigányzenész) 192, 209, 1184
Grün Seelig 356, 1270
Grünfeld Dávid 354, 1269
Grünwald 1120, 1141
Grzembzski (gróf) 205, 1174
G. Szabó Botond 1112, 1402
Gualterus Mapes → Mapes
Gubics → Berecz Mihály
Gulácsi Antal 310, 1155, 1207
Gulácsi Antalné 218, 223, 1207
Gulácsi Sándor 189, 1181
Gulyás József 925, 1398
Gusztav → Kazinczy Gusztáv Adolf
Gusztáv Adolf (svéd király) 961
Gúti (Gúthy) Ignác 269, 310, 1118, 1155
Guzmics Izidor 331, 332, 361, 365–371, 373, 377, 378, 385, 803, 840, 841, 1009, 1022, 1030, 1117, 1241, 1258, 1259, 1274, 1279, 1282, 1284, 1285, 1289, 1291–1294
Günther Teréz (Pfannschmiedné) 267, 1115, 1197, 1207
Gvadányi József 530, 1044, 1049
Gvido Rheni → Reni, Guido
Gyalog György (Gyurka) 245, 307, 1092, 1153
Gyöngyösi István 29, 30, 173, 508, 617, 618, 683, 687, 728, 822, 823, 845, 913, 983, 1016, 1020, 1046
Gyöngyössi János 428, 430, 535, 576, 737, 738, 914, 915, 950, 983, 1018, 1021, 1022
III. György (brit király) 1146
Györky István 503, 608, 1008, 1238
Győry Ferenc 532, 593, 758, 985
Gyulaffi Borbála 1147
Gyulai Constantia (Kún Lászlóné) 343, 372, 1121, 1125, 1259, 1280
Gyulai Éva 1402
Gyulai Ferenc 278, 1121, 1125, 1226, 1240, 1250, 1259, 1264, 1280
Gyulai Ferencné → Kácsándy Zsuzsanna
Gyulai Franciska (Fanni; Wass Györgyné) 1121, 1125
Gyulai Karolina (Carolina) 1174, 1226, 1250, 1153, 1261, 1262, 1264
Gyulai Lajos 335, 1125, 1222, 1240, 1250
Gyulai Lotti (Lolotte, Karolina; báró Frimont Péterné) 84, 326, 348, 353, 1121, 1125, 1264, 1268
Gyurcsányi Gábor 379, 380, 1286
Gyurkovics György 341, 1255
Gyürky (Pál, II.?) 339, 1253
Gyürky Erzsébet (Ambrózy Lajosné, I.) 379, 1286
Gyürky István 178, 179, 284, 421, 456, 478, 479, 569, 573, 728, 729, 777, 922, 923, 935, 1091, 1130, 1150
Gyürky Pál 243, 244, 284, 302, 935, 1091, 1130, 1150, 1253
Gyürky Pálné → Bay Franciska
H. → Hajnóczy (Haynóczy) József
H. → Horvát, Horváth
Haas (Haase), Johann Wilhelm 407, 681, 721, 898
Haberle Károly Konstantin 376, 1283
Hackl (munkácsi rab) 234, 235, 1086
Hadik András 81, 946, 1024
Hadvigár (zsellér) 161, 1108
Hagedorn, Christian von 487, 583, 745, 955
Hagedorn, Friedrich von 439, 955
Háger Dániel 1113
Hajdu Lajos 900, 1398

- Hajnalkőy (Hajnalkövy) János 440, 461, 581, 744, 956
Hajnóczy Iván 786, 1397
Hajnóczy (Haynóczy) József 49, 84, 95, 101, 103, 104, 283, 286, 287, 305, 310, 826, 828, 976, 986, 1013, 1035, 1049, 1054, 1057, 1061, 1066, 1067, 1069, 1071, 1072, 1129, 1151, 1155
Hajnóczy Sámuel 1057, 1071, 1151
Hajós János 372, 1279
Hajóssy Johanna 1013, 1134
Halász (diák) 36, 573, 933
Haliczki Antal 367, 1278
Haller Albert → Haller, Albrecht von
Haller Antal 300, 1145
Haller Ferenc 185, 204, 1153, 1169
Haller József 216, 533, 593, 758, 986, 1045, 1117, 1186, 1196
Haller Julie 986, 1196, 1204
Haller Krisztina 1181, 1198
Haller László 538, 1043
Haller Pál 203, 1167
Haller, Albrecht 487, 583, 745, 955
Halmágyi László 137, 190, 209, 214, 216, 217, 309, 878, 1154, 1176, 1177, 1183, 1200, 1204
Halmágyi Lászlóné 181, 260, 878
Hammer (Hammer-Purgstall), Joseph 369, 383, 1241
Hangyási Dávid 333, 1247
Hannenheim István 1114
Hannibal 56, 981
Hannulik János 197, 211, 1195
Hári Péter 200, 315, 1164
Harnancourt Unverzagt Matild 885
Harsányi István 786, 913, 1070, 1398, 1399, 1401
Hartl (könyvkötő) 293, 1140
Hartleben (könyvárus) 1183, 1268
Hartmann, C. H. F. 383, 1291
Haschka, Lorenz Leopold 62, 63, 496, 600, 769, 812, 848, 994, 996, 1310
Hász-Fehér Katalin 832, 902, 1046, 1047, 1264, 1399
Hatvani István, I. (1718–1786) 203, 595, 763, 989, 1139, 1167, 1172, 1181
Hatvani István, II. (?–1816) 292, 989, 1139
Hatvani Mária (Kis Andrásné) 989, 1167
Hatvani Pál 185, 203, 989, 1167, 1172
Hauer (katonatiszt) 319, 1166
Hauser („ifjú Academicus”) 269, 1118
Havercamp, Sigebert 327, 1230
Haydn, Franz Joseph 283, 1001, 1005, 1130, 1137
Haykul Antal 197, 357, 864, 1196, 1271
Haynau, Julius 873
Haynóczy → Hajnóczy
H–czy → Hajnóczy (Haynóczy) József
Heckenast Gusztáv 1401
Hegedüs Béla 810, 847, 971, 972, 1310, 1399
Hegyaljai Kiss Géza 930, 1100, 1399
Heinrich → Heinrich Thugut
Heinrich Frigyes Lajos (Hohenzollern) 696, 1079
Heinrich Thugut 337–339, 341, 1251
Heinsius Daniel vagy Nicolaas Heinsius vagy ifj. Nicolaas Heinsius 415, 912, 945
Heinzéli Márton 59, 1039
Hejneccius (Heineccius, Heinecke), Johann Gottlieb 39, 927
Hell Miksa 362, 1028, 1275
Hellenbach Eszter (Kazinczy Istvánné) 661, 875, 1084
Hellner Illyés 389, 410, 461, 586, 686, 903, 905, 961
Helmeccy Mihály 330, 338, 361, 365, 370, 371, 373, 383, 829, 830, 863, 1065, 1145, 1231, 1237, 1241
Heltai Gáspár 1007
Helvetius, Claude Adrien 309, 1154
Hemsterhuys, Franz 768, 995
Heraclitus (Hérakleitosz) 276, 1101, 1124
Herder, Johann Gottfried 14, 119, 293, 531, 538, 556, 696, 814, 855, 1039, 1041, 1140, 1144, 1160–1162, 1166, 1167, 1233, 1312
Hericz Imre 155, 156, 248, 1096, 1097, 1106, 1112, 1190
Hericz József, I. 154, 180, 250, 265, 274, 276, 886, 1097, 1106, 1112, 1123, 1190
Hericz József, II. 349, 350, 385, 874, 1265, 1292
Hericz Márton 155, 1106
Herschel, Friedrich Wilhelm 677, 1146
Hervey, James 530, 611, 1019, 1020
Hess Mihály 324, 1228, 1229
Hessen-Darmstadt, Georg 356, 885, 1270
Hetruriai Szent István → Szent István
Hétzei (diák) 37, 38, 926
Heuchterslebenné → Soliman lánya
Hickel, Joseph 432, 514, 621, 908, 1034
Hideg András 207, 1179
Hidegkövy Antal 385, 1293, 1294
Hilchenbach, Karl Wilhelm 324, 1229
Hild József 1018
Hildebrand (festő) 269, 1118
Hilverding, Franz Anton 1002
Himfy → Kisfaludy Sándor

- Hirgeist Anna (Nini, Ninon, Niny, Nincsi; Prónay Simonné) 206, 219, 229, 230, 283, 292, 301, 328, 334, 551, 557, 647–649, 653, 660, 661, 671, 705, 790, 859, 1073, 1074, 1078, 1081, 1083, 1084, 1129, 1159, 1173, 1175, 1208, 1212, 1217, 1234, 1246, 1255, 1259, 1286
- Hirgeist Ferenc 184, 205, 233, 234, 239, 272, 283, 284, 379, 647, 659, 660, 662, 663, 1073, 1074, 1078, 1081, 1121, 1129, 1159, 1173, 1175, 1208, 1212, 1234, 1286
- Hirgeist Leopold 283, 284, 292, 379, 648, 1073, 1074, 1081, 1129, 1159, 1173, 1175, 1212, 1286
- Hissmann Mihály 764, 990
- Hodosy Karolina 1172
- Hodosy Lotti (Karolina; Vér Dánielné) 224, 1210
- Hodosy Mária 1172, 1210
- Hodosy Miklós 1172, 1210
- Hodosy Sámuel 204, 209, 224, 1172, 1182, 1210
- Hodosy Sámuelné → Podmaniczky Julie
- Hofman (Hofmann, Hoffmann), Leopold Alois 600, 769, 997, 1035, 1049
- Hofmann (Hoffmann), Leopold 515, 622
- Hohenlohe Károlyné → Reviczky Judit
- Hohenlohe, Maria Theresia Josepha (Friesné) 73, 998
- Hohenwart, Sigmund Anton 671, 1129
- Holbach, Paul Henri Dietrich 1154
- Holecz Carolina (Török Jánosné) 380, 885, 1287
- Holecz Károly 380, 1287
- Holes (Holesch) Dániel 345, 351, 1262
- Hollman, Samuel Christian 14, 37, 927, 956
- Homér, Homérosz 22, 426, 431, 498, 502, 534, 571, 606, 775, 835, 930, 1002, 1006, 1218
- Homoky Matild 873
- Homonnay Imre 335, 1250
- Hondekoeter, Melchior 574, 735, 939, 1228
- Honorata, Honorka → Prónay Honorka
- Hoogstratán (Hoogstraten), David van 415, 912, 945
- Hoogstraten, Samuel van 424, 484, 574, 601, 735, 939, 1002
- Horányi Elek 301, 392, 416, 452, 682, 704, 918, 952, 1131, 1145, 1204
- Horatius (Horáitz, Horáitzius), Quintus Flaccus 50, 52, 76, 277, 299, 374, 413, 414, 416, 425, 428, 443, 455, 475, 566, 647, 724, 754, 833, 835, 841, 910, 918, 922, 931, 938, 950, 959, 971–973, 1006, 1023, 1040, 1056, 1073, 1085, 1112, 1125, 1130, 1136, 1142, 1280, 1281
- Horea, Nicolae 979
- Hormayr (Hormayer), Joseph 354, 362, 495, 514, 598, 621, 765, 766, 838, 871, 908, 993, 1034, 1268, 1269, 1274
- Horn Ferenc 343, 348, 349, 355, 386, 862, 1215, 1260, 1294
- Horn Ferencné 350
- Horn Imre 325, 1224
- Horn Tóni (Antónia; Lehoczki Lászlóné) 228, 343, 1215, 1260, 1294
- Horv.: Horvát; Horváth
- Horvát Borbála 884
- Horvát István 285, 326, 331, 332, 334–336, 339, 345, 361, 367, 370, 373, 382, 464, 547, 551, 554, 557, 670, 705, 708, 829, 861, 966, 967, 1079, 1093, 1132, 1159, 1161, 1169, 1204, 1212, 1227, 1228, 1236, 1241, 1244, 1249, 1253, 1262, 1277, 1399
- Horvát Istvánné → Szalmássy Teréz
- Horváth (Kocsi) 187, 207, 1178
- Horváth (szolgabíró) 39, 927
- Horváth Ádám (Pálóczi), I. (1760–1820) 87, 96, 322, 455, 506, 511, 515, 522, 536, 578, 612, 614, 690, 695, 800, 871, 910, 926, 956, 970, 971, 974, 1015, 1021, 1026, 1031, 1036, 1042, 1043, 1046, 1059, 1062, 1118, 1176, 1196
- Horváth Ádám (Pálóczi), II. 37, 926
- Horváth Anna (Stansics, Grádeczi; Szirmay Andrásné, III.) 169, 228, 267, 269, 387, 545, 882, 900, 1007, 1116, 1117, 1178, 1215
- Horváth Boldizsár (Stansics, Grádeczi) 267, 269, 411, 690, 882, 900, 967, 1007, 1116, 1117, 1178, 1215
- Horváth Boldizsárné (Stansics, Grádeczi) → Berzeviczy Teréz, I.
- Horváth Borbála (Stansics, Grádeczi; Berzeviczy Sándorné) 267, 320, 545, 607, 776, 1007, 1103, 1115, 1116, 1251
- Horváth Endre (Pázmándi) 331, 332, 361, 367–370, 373, 828, 1111, 1241
- Horváth Ferenc 176, 277, 1061, 1124
- Horváth Gáspár (Brezoviczai, Bugariu) 194, 210, 1192
- Horváth Gáspárné 359, 1272
- Horváth György (Pálóczi) 429, 455, 485, 579, 731, 741, 926, 929, 943
- Horváth Imre (Stansics, Grádeczi) 267, 269, 502, 607, 775, 776, 967, 1007, 1117
- Horváth János 331, 332, 338, 339, 341, 343, 624, 1037, 1241, 1260
- Horváth Joanna 881, 882

- Horváth József (Szentandrás) 54, 980, 981, 1241
 Horváth József (orvos) 361, 367, 368, 369, 373
 Horváth Klára (Stansics, Grádeczi; Szirmay Sándorné) 401, 448, 882, 899, 1112, 1287
 Horváth László (Pálóczi) 232, 1222, 1233
 Horváth Mária 879
 Horváth Márk (Stansics, Grádeczi), I. (?–1561) 84, 607, 775, 1007, 1024
 Horváth Márk (Stansics, Grádeczi), II. 267, 269, 690, 967, 1007, 1116
 Horváth Náni 355, 1270
 Horváth Stansith → Horváth (Stansics, Grádeczi)
 Horváth Tamás 326, 327, 1214, 1229, 1233
 Horváth (tanár) 990
 Horváthné (jászai) → Szentimrei kisasszony
 Hosszufalusi Ignác 339, 346, 1253, 1263
 Hovánszki Mária 799
 Hőgye István 10, 844, 908, 952, 961, 1122, 1144, 1201, 1309, 1399
 Hőgyészi 377, 379, 1284
 Hőgyészi Julie (I.) 340, 1254
 Hőgyészi Julie (II.) 340, 1254
 Hőgyészi Magdaléna (Lilla) 340, 1254
 Hőke (szabó) 226, 1211
 Hőke József 227, 1211
 Höllen-Breughel (ifj. Pieter Brueghel) 830
 Hörsik Richárd 924, 1399
 Hörde (zászlótartó) 295, 1085, 1141
 Hrabovszky Sándor 873
 Hubai (Miklós?) 229, 1217
 Huber József 334, 1247
 Hufiovszky 207, 1179
 Hulin (Hullin), Pierre Auguste 213, 1198
 Humboldt, Alexander von 340, 1246, 1254
 Hunyadi Ferenc 941, 1046, 1128
 Hunyadi János 90, 528, 642, 1123, 1133
 Hunyadi Mátyás → I. Mátyás
 Hunyor József 385, 1293, 1294
 Huszár Antal 184, 201–203, 318, 319, 1094, 1165, 1287
 Huszár Antalné → Kornis Anna
 Huszár Elek 334, 371, 1249, 1280
 Huszár József 380, 1094, 1165, 1287
 Huszár Józsefné (I.) 1287
 Huszár Józsefné (II., Mikes Kata) 179, 247, 1094, 1287
 Huszovszki Mihály 159, 161, 1107, 1205
 Huszti Ferenc 360, 1273
 Huszti István 460, 485, 486, 579, 580, 742, 953
 Hutka István 364, 1276
 Huysum, Jan van 424, 456, 574, 735, 939
 Hübner, Johann 14, 388, 398, 563, 898, 901, 1262, 1272
 Hütter, Elias 361, 1274
 Ibara (gróf) 78, 1009
 Ibrányi Antal 310, 339, 1089, 1155, 1253
 Ibrányi Farkas 122, 1148, 1155, 1253
 Ibrányi Károly 1155, 1253
 Ibrányi Károlyné → Kraynik Mária
 Ibrányi Miklósné → Klobusiczky Mária.
 Ibrányi Teréz (Kelczné) 240, 270, 1089, 1119
 Igaz Sámuel 1236
 Ildephons Curriger → Curriger, Ildephonsus
 Illei Takács Károly → Takács Károly (Illei)
 Illésházy István 214, 1065, 1199, 1241
 Illésházy Mária (Fekete Ferencné) 107, 1065, 1199
 Ilosvay Krisztina (Christine, Kriska; Sárosy Andrásné, később Tholdi Ádámné) 125, 181, 183, 190, 200, 203, 205, 209, 262, 264, 265, 267, 270–272, 280, 281, 289, 295, 299, 301, 307, 312–314, 317, 318, 1109, 1114, 1127, 1135, 1149, 1153, 1163, 1173, 1182
 Ilosvay László 301, 1109, 1114, 1149, 1163
 Ilosvay Lászlóné 1130, 1149, 1150
 Illyési József 204, 1172
 Imhof Rudolf 398, 407, 681, 898
 Imre (lelkész) 263, 1111
 Imre János 339, 361, 366–371, 373, 1241
 Ináncsi Pap Endre 801, 809, 870, 1399
 Inczédi Sámuel 347, 360, 1264
 Inczédy Ágnes 1125
 Institoris Gábor 191, 1184
 Iphigenie → Kazinczy Iphigenie
 Irinyi Anna (Becsky Józsefné) 1094
 Irinyi Imre 1094
 Irinyi Johanna (Kraynik Józsefné, II.) 351, 874, 1257
 Irinyi László 1094
 Irinyi Lászlóné (Linkner A. Mária) 179, 247, 1094
 Irinyi Zsigmond 1094
 Irinyi Zsuzsa (Vay Lászlóné) 1094
 Isabella → Kazinczy Isabella (?)
 Isépy Dezső 1079, 1399
 István (Istok; molnár) 186, 196, 211, 1026, 1105, 1177, 1195
 I. István (Szent, magyar király) 1062, 1063
 Ivánkay Vitéz Imre → Vitéz Imre (Ivánkay)
 Ivánné (sárospataki) 36, 927
 Ivánszky Antal 337, 1251

- Izdenczy József 249, 675, 985, 1072, 1096, 1141
 Izsi → Kazinczy Iphigénie, I.
 Jablonczay (főkapitány) 281, 1127
 Jacobi, Friedrich Heinrich 439, 487, 582, 745, 955
 Jacobs, Friedrich 354, 1269
 Jahn (vendéglős) 295, 296, 1141
 Jakab (borkereskedő?) 334, 354, 1249, 1269
 Jakab Elek 787, 813–815, 1206
 Jakabfalvi András 338, 341, 371, 372, 1252, 1279, 1285
 Jakabfalvi Dánielné → Fáy Erzsébet
 Jákob (boltos) 201, 1165
 Jankovics Miklós (Jankowich) 330–332, 334–336, 342, 367–370, 372, 374, 464, 828, 1219, 1242, 1245
 János (apostol) 721, 900, 901
 János (főherceg, Habsburg) 1060, 1140, 1081, 1219, 1233
 Janus Secundus Hagiensis (Johannes Secundus) 93, 426, 459, 481, 496, 572, 599, 624, 731, 742, 768, 923, 930, 953, 962, 994, 995, 1037
 Janüschek József (Janusek, Jánosfi) 60, 1005, 1039
 Jarmi Imre 228, 1215
 Jászberényi József 974, 1061, 1399
 Jekelfalusi József 207, 229, 325, 1177, 1216, 1223
 Jelačić, Franz von (Jelachich) 649, 1075
 Jelinek (munkácsi rab) 234, 1086
 Jenisch, Daniel 94, 833, 996
 Jetty → Schertl Jetti
 Jézus Krisztus 77, 281, 905, 1009, 1026, 1148, 1171, 1191, 1210
 Jó Fülöp 1034
 Joanka (sárospataki lány) 455, 931
 Jobbaházi-Németh → Németh László (Jobbaházi)
 John, Friedrich 188, 290, 297, 298, 498, 514, 621, 672, 1000, 1001, 1034, 1136, 1143, 1172, 1180, 1183, 1199
 Johny (Jóny) Zsófia (Cornides Mártonné) 389, 411, 903
 Johny (Jóny; leibitzi birtokos) 389, 411, 903
 Jóny Zsófia 903
 Jósza Gábor 302, 1149
 Jósza György 229, 1217
 Jósza László 170, 422, 456, 936
 Jósi → Kazinczy József (II.)
 Jósika János 865
 Jozefina császárné → Bonaparténé
 Józsa Mária 875, 1244, 1257, 1270
 József (nádor) (1776–1847) 96, 98, 104, 105, 175, 301, 853, 1049, 1056, 1060, 1072, 1094, 1122, 1129, 1140, 1145, 1154, 1187, 1200, 1230, 1236, 1255, 1274, 1279, 1281, 1285
 II. József 27, 43–46, 47, 50, 63, 64, 66, 67, 71, 72, 78, 79, 81–83, 88–92, 95, 108, 175, 268, 308, 321, 323, 430, 432, 449, 467, 469, 470, 475, 488, 513, 514, 520, 528, 533, 565, 590, 592, 596, 599, 616, 621, 624, 625, 629–631, 634, 642, 651, 691, 723, 738, 754, 756, 757, 762, 768, 775, 815, 826, 827, 838, 851, 877, 878, 880, 881, 886, 890, 900, 903, 907, 908, 915–918, 920, 925, 944–946, 952, 955, 963, 965, 967, 969, 974, 976, 978, 979, 983–995, 997, 998, 1000–1002, 1004, 1006, 1008, 1010, 1013, 1014, 1016, 1019, 1020, 1024, 1027–1030, 1032–1035, 1037, 1038, 1039, 1042, 1044, 1046, 1048–1052, 1055, 1057, 1058, 1060–1062, 1064, 1066, 1067, 1071, 1072, 1077, 1085, 1092, 1095, 1103, 1107, 1116, 1129, 1131, 1132, 1134, 1139, 1141, 1142, 1154, 1156, 1164, 1173, 1198, 1203, 1229, 1253, 1282, 1298, 1300, 1311, 1398, 1401
 Józsi → Kazinczy József, II.
 Juhász 336, 1250
 Juhász János 190, 1178, 1182, 1217
 Julis → Kazinczy Julianna
 Julius (Júliusz) Caesar → Caesar
 Junker Keresztély 297, 1001, 1143
 Juricskay György 203, 1167
 Juritek (katona) 44, 846, 1078
 Juvenalis (Juvenál), Decimus Junius 402, 414, 451, 889, 910, 913
 K. Gy. → Károlyi György
 K. K. → Kisfaludy Károly
 K. S. → Kisfaludy Sándor
 Kabós Ferencné (Csukásy lány) 307, 1153
 Kaczkovics 378, 1285
 Kácsándy József 434, 948
 Kácsándy László 45, 46, 47, 924, 1064, 1103, 1118, 1121, 1142
 Kácsándy Mihály 361, 1273
 Kácsándy Terézia (Therési, Rhédey Lajosné) 87, 97, 125, 183, 184, 201, 203, 257, 258, 270, 272, 297, 307, 318, 319, 651, 785, 924, 1026, 1055, 1056, 1064, 1100, 1103, 1118, 1121, 1125, 1142, 1152, 1153, 1164, 1165, 1172, 1182, 1192, 1202, 1215, 1223, 1226, 1264, 1267, 1284, 1402
 Kácsándy Zsuzsanna (Susie, Süsie, Süsy; Czenczi; gróf Gyulai Ferencné) 87, 208, 272, 278,

- 303, 307, 326, 352, 545, 651, 693, 826, 924,
962, 986, 1026, 1055, 1056, 1059, 1064, 1077,
1103, 1118, 1121, 1125, 1142, 1153, 1165,
1226, 1250, 1259, 1264, 1267, 1280
- Kacskovics Károly 335, 1249
- Kadlubják Pál 206, 210, 1176, 1193
- Kaestner → Kästner
- Kajetán → Rogendorff Kajetán
- Kalchbrenner (János) József 340, 1254
- Káldi György 707, 1158, 1160
- Kali 221, 1209
- Kállai János 174, 1034
- Kállai Péter 310, 1155
- Kállainé (gazdasszony) 313, 1163
- Kállay Ferenc 520, 630, 1050
- Kállay László 883, 1052, 1118
- Kállay Lászlóné (Reviczky Anna) 175, 322
- Kállay Mária (Mimi; Szirmay Józsefné) 269,
883, 1052, 1098, 1118
- Kallós Dániel 108, 650, 1075
- Kalmár György 50, 52, 172, 320, 491, 492, 589,
753, 754, 818, 847, 963, 969, 971–973, 1310,
1399
- Kaltenstein József 393, 452, 920
- Kálvin → Calvin
- Kamody Miklós 1032, 1050, 1167, 1181, 1399
- Kandó (Ferenc?) 1088
- Kant, Immanuel 113, 253, 276, 277, 426, 925,
930, 1038, 1101, 1124
- Kántor testvérek 421, 935
- Kaposi Mihály 818
- Kapoly Mihály 53–55, 173, 469, 979, 980
- Kapy Amália 1095
- Kapy István 1095
- Kapy József, I. 401, 452, 900, 920, 1095
- Kapy József, II. (1767–1823) 248, 900, 1095
- Kapy Józsefné, II. → Szentiványi Náni
- Karacs Ferenc 312, 1104
- Karafa → Caraffa
- Kárász (Miklós?) 338, 1252
- Kardos Adorján (Fényfalvi) (álnév) → Révai
Miklós
- Kardos Sámuel 363, 1275
- Karl August Ludwig (bajor király) 1268, 1269
- Kármán József 974, 1069, 1243
- Kárner László 110, 113, 114, 116, 195, 253, 1099,
1193, 1261
- Kárner Lászlóné → Kazinczy Honoráta
- Károli Gáspár 954, 1125, 1397
- Károly Ágost (nagyherceg) 961, 990
- Károly Ambrus (Habsburg-Lotharingiai) 231,
1067, 1220, 1221
- Károly (Borromei Szent) → Szent Károly
- Károly (luccai herceg) 1267
- Károly József Emánuel (Habsburg) 396, 405,
434, 473, 562, 585, 720, 748, 896, 897, 948,
961
- Károly Lajos (Habsburg) 231, 907, 1060, 1074,
1075, 1077, 1081, 1140, 1201, 1219, 1221
- III. Károly (Habsburg) 362, 593, 760, 988,
1049, 1056, 1066, 1275
- V. Károly (Habsburg) 362, 755, 967, 1275
- VI. Károly → III. Károly
- X. Károly (francia király) 999, 1257, 1287
- Károlyi Antal 213, 443, 488, 584, 747, 890, 959,
1126
- Károlyi Franciska 1209, 1214, 1268
- Károlyi György 331–333, 372, 1126, 1239, 1242,
1247
- Károlyi István 370, 371, 840, 966, 1279
- Károlyi Istvánné → Dillon Georgina
- Károlyi József 279, 960, 1126, 1242
- Károlyi Lajos 1245
- Karove Erzsébet (Szemere Lászlóné, II.) 335,
346, 1250
- Kassai Erzsébet (Csóka Jánosné, majd Kiósiné)
244, 1091
- Kassai József 358, 371, 1279
- Kassai Sámuel 161, 1108, 1272
- Kassainé (szőlőbirtokos) 325, 1225
- Kästner (Kaestner), Abraham Gottlieb 83, 425,
479, 569, 729, 827, 921, 923, 1035
- Kaszner (szolgabíró) 1293
- Kászonyi (aljegyző) 49, 1071
- Kászonyi Dániel 324, 1228, 1230
- II. Katalin (orosz cárnő) 996, 1069
- Katkó 191, 209, 1183
- Katona István 588, 752, 966, 976
- Katona József 1233
- Katona Zsigmond 393, 418, 452, 920
- Kaunitz, Wenzel Anton 362, 494, 526, 595, 623,
637, 755, 968, 984, 1019, 1037, 1058, 1275
- Kayser, Albrecht Christoph 14, 1040, 1125
- Kazay (diák) 419, 730, 922
- Kazinczy Amália (Máli; Gencsy Pálné) 166,
207, 346, 350, 351, 356, 364, 384?, 875, 1257,
1294
- Kazinczy András (1729–1731) 873
- Kazinczy András, I. (1660 v. 1662–1728) 57,
167, 471, 558, 563, 814, 848, 872, 886, 901,
978, 981, 1310
- Kazinczy András, II. (1738–1804) 23, 25, 46,
53, 85, 91, 92, 97, 164, 170, 178, 179, 217,
238, 250, 312, 422, 434, 438, 456, 467, 469,
484, 550, 564, 574, 587, 633, 666, 703, 733,
734, 785, 814, 825, 844, 851, 875, 883, 886,

- 887, 892, 900, 912, 921, 936, 938, 945, 965, 975, 977, 979, 980, 1025, 1026, 1048, 1052, 1053, 1055, 1063, 1072, 1073, 1084, 1087–1090, 1096, 1101, 1108, 1112, 1113, 1162, 1168, 1171, 1178, 1187, 1194, 1201, 1202, 1206, 1220, 1238, 1244, 1257, 1261, 1287, 1311
- Kazinczy András, III. (1803–?) 231, 331, 335, 346, 364, 875, 929, 1244, 1257
- Kazinczy Andrásné, I. → Eödföffy Erzsébet
- Kazinczy Andrásné, II. (Aisdorfer Mária) 875
- Kazinczy Anna (Tussay Mártonné) 57, 561, 720, 872, 982
- Kazinczy Antonin 166, 327, 336, 337, 342, 344, 345, 350, 351, 852, 873, 1231, 1232, 1244, 1257
- Kazinczy Apollónia 876
- Kazinczy Artúr 800
- Kazinczy Bálint 166, 343, 344, 347, 348, 349, 372, 800, 873, 1235, 1257, 1280
- Kazinczy Béla 796, 875, 920, 1401
- Kazinczy Borbála (Nagy Andrásné) 872, 876
- Kazinczy Dániel 25, 56, 163, 167, 231, 400, 446, 471, 558, 716, 785, 825, 873, 876, 886, 893, 901, 905, 979, 981, 1105, 1112, 1190, 1220
- Kazinczy Dánielné → Szirmay Terézia, I.
- Kazinczy Dénes 875
- Kazinczy Dienes 28, 85, 87, 88, 109, 110, 115–118, 125, 135, 150–153, 164, 166, 169, 172, 177, 179, 181, 185, 193, 203, 204, 214, 215, 224, 225, 228, 229, 246, 255–260, 270, 278, 280, 283, 286, 308–312, 314, 317–319, 322, 325, 326, 388–392, 394, 396, 401, 408, 416, 433, 446, 448, 449, 451, 452, 455, 460, 464, 474, 477, 479, 482, 483, 490, 547, 562–565, 567, 570, 577, 578, 585, 587, 588, 669, 676, 682, 721, 722, 726, 730, 740, 741, 748, 750, 755, 789, 819, 821, 825, 835, 854, 855, 860, 871, 873, 875, 880, 886, 887, 899, 902, 914, 931, 935, 943–945, 953, 958, 960, 963, 965, 969, 1025, 1040, 1068, 1072, 1073, 1090, 1098, 1102, 1103, 1108, 1121, 1130, 1148, 1154, 1162, 1165, 1171, 1174, 1175, 1178, 1187, 1201, 1213, 1123, 1225, 1235, 1312, 1398
- Kazinczy Emil 166, 325, 326, 327, 330, 333, 335, 336, 342–344, 346–349, 353, 381, 406, 852, 873, 897, 1223, 1224, 1226, 1232, 1244, 1257, 1289
- Kazinczy Erzsébet (Dessewffy Ádámné) 57, 720, 872, 893, 902, 982
- Kazinczy Eugenia (Genie, Zseni, Dencsi; Kraynik Imréné) 161, 166, 228–232, 325, 327, 338, 345, 348–351, 356, 381, 405, 638, 873, 874, 897, 1055, 1105, 1211, 1213, 1219, 1223, 1232, 1233, 1244, 1245, 1257, 1263, 1265, 1285, 1289, 1290, 1294
- Kazinczy Gábor 789, 800–804, 807, 813, 844, 845, 848, 852, 856, 857, 866, 867, 869, 870, 871, 876, 1046, 1252, 1261
- Kazinczy Géza 875
- Kazinczy Gusztáv Adolf 166, 249, 669, 875, 1090
- Kazinczy Honoráta (Kárner Lászlóné) 331, 344, 353, 362, 875, 1244, 1257, 1261
- Kazinczy Iphigénie, I. (Phigie, Fizsi, Génie, Izsi) (1805–1806) 154, 159, 166, 195–197, 211, 214, 218, 222, 224–227, 323, 873, 1106, 1186, 1187, 1201
- Kazinczy Iphigénie, II. (Fizsi; Becske Lajosné) (1817–1890) 353, 378, 379, 873, 1218, 1235, 1237, 1257
- Kazinczy Isabella 229, 875, 1213, 1270
- Kazinczy István 86, 131, 178, 181, 182, 220, 237, 260, 266, 785, 793, 875, 1025, 1084, 1087, 1088, 1092, 1108, 1113, 1143, 1162, 1201, 1244, 1257, 1270
- Kazinczy István (II.) (?–1883) 876
- Kazinczy Istvánné (I.) → Hellenbach Eszter
- Kazinczy János 876
- Kazinczy József, I. (1732–1774) 25, 163, 221, 394, 400, 446, 471, 499, 558, 716, 825, 844, 873, 886, 919, 1063, 1190, 1201, 1309
- Kazinczy József, II. (1772–1855) 58, 111, 115, 116, 121–123, 128, 129, 131, 134–141, 143, 144, 150–153, 157, 164–166, 178–182, 184, 186, 194, 204–208, 210, 211, 214, 215, 220–222, 225–227, 237, 240, 243–245, 248–250, 255, 259, 260, 264, 266, 271, 273, 274–276, 307, 314, 315, 317, 318, 347, 348, 353, 452, 545, 604, 793, 797, 819, 835, 845, 875, 909, 1005, 1031, 1039, 1087, 1088, 1090, 1095, 1098, 1105, 1108, 1113, 1121, 1162, 1171, 1174–1176, 1179, 1187, 1201, 1203, 1209, 1257, 1292, 1294
- Kazinczy József, III. 166, 189, 356, 875, 1148, 1171, 1257
- Kazinczy Józsefné, I. → Bossányi Zsuzsanna
- Kazinczy Józsefné, II. → Ragályi Mária Magdolna
- Kazinczy Józsefné, III. → Bay Cecília
- Kazinczy Julianna (Dercsényi Jánosné) 110, 115, 135, 164, 166, 214, 224, 225, 255, 258, 259, 271, 314, 317, 389, 452, 785, 828, 860, 874, 886, 903, 920, 1098, 1113, 1162, 1171, 1174, 1201, 1244, 1247, 1265, 1276, 1281

- Kazinczy Klára (Kraynik Józsefné, I.) (1766–?) 87, 111, 115, 116, 127, 132, 137, 139, 164, 166, 173, 174, 179, 182, 196, 205, 207, 208, 211, 248, 266, 321, 388, 452, 663, 666, 700, 800, 821, 873, 874, 886, 920, 1015, 1024, 1053, 1085, 1090, 1098, 1113, 1119, 1126, 1153, 1154, 1162, 1171, 1177, 1178, 1187, 1194, 1201, 1209, 1220, 1232, 1244, 1245, 1257, 1260, 1264, 1278, 1285, 1286, 1289, 1290, 1292
- Kazinczy Klára (II.) (1745–?) 876
- Kazinczy Klára (III.) (1822–?) 876, 1210
- Kazinczy Lajos 166, 323, 343, 344, 347, 348, 351, 372, 381, 385, 873, 1237, 1257, 1265, 1280, 1290, 1294
- Kazinczy Lajos (II.) (?–1788) 876
- Kazinczy László, I. (1763–1807) 29, 87, 109–117, 128, 130, 135, 153, 164, 166, 170, 172, 173, 176, 178–180, 184, 200, 201, 203, 204, 216, 218, 220–222, 224, 243–245, 247, 249, 250, 252–256, 259, 260, 311, 312, 314, 315, 317–322, 375, 391, 413, 452, 462, 473, 490, 547, 562, 587, 669, 750, 755, 819, 835, 843, 845, 854, 855, 860, 861, 874, 886, 897, 899, 909, 921, 935, 960, 962, 963, 965, 968, 982, 983, 1026, 1040, 1060, 1078, 1082, 1087, 1090, 1096, 1098, 1101, 1132, 1148, 1162, 1166, 1171, 1174, 1187, 1189, 1199–1201, 1209, 1213, 1257, 1263, 1267, 1282, 1312, 1398, 1400
- Kazinczy László, II. (1810–1841) 166, 364, 384?, 385, 875, 1292
- Kazinczy Máli → Kazinczy Amália
- Kazinczy Marc-Émil → Kazinczy Emil
- Kazinczy Mária (Turánszki Kálmánné) 331, 350, 351, 362, 875, 1244, 1257
- Kazinczy Mici → Kazinczy Mária (?)
- Kazinczy Miklós 38, 58, 75, 76, 86, 87, 111, 116, 123, 133, 136, 138, 139, 156, 164, 166, 172, 179, 180, 191, 205, 206, 208, 209, 213, 214, 220, 229, 243, 245, 248, 249, 258, 265, 275, 282, 301, 320, 323, 326, 418, 452, 499, 604, 669, 727, 828, 829, 835, 845, 850, 859, 873, 875, 919, 920, 927, 949, 967, 1000, 1005, 1019, 1026, 1031, 1039, 1072, 1073, 1090, 1096, 1098, 1104, 1105, 1113, 1114, 1121, 1145, 1170, 1171, 1174, 1179, 1187, 1190, 1201, 1213, 1225, 1270
- Kazinczy Miklósné → Beothy Viktória
- Kazinczy Natália 875
- Kazinczy Oszkár 875
- Kazinczy Ottilia (Lónyai Gáborné, II.) 331, 333, 344–346, 350, 351, 876, 1244, 1246, 1257, 1270
- Kazinczy Pál 876
- Kazinczy Péter, I. (?–1649. jan. előtt) 57, 814, 848, 872, 978, 1310
- Kazinczy Péter, II. (1638 k.–1689 előtt) 57, 561, 563, 720, 794, 814, 825, 848, 872, 886, 893, 901, 902, 978, 981, 982, 1093, 1310
- Kazinczy Péter, III. (1747–1827) 25, 97, 105, 140, 141, 143, 146–148, 152, 164, 178, 182, 194, 196, 208–211, 217, 220, 221, 229, 243, 248, 259, 265, 406, 587, 666, 703, 824, 855, 876, 886, 887, 891, 897, 900, 965, 981, 1063, 1090, 1091, 1097, 1098, 1108, 1163, 1171, 1176, 1178, 1179, 1185, 1186, 1187, 1188, 1189, 1190, 1194, 1201, 1202, 1209, 1210, 1213, 1225, 1227, 1232, 1233
- Kazinczy Péterné, II. → Makay Kata
- Kazinczy Péterné, III. → Ragályi Zsuzsanna.
- Kazinczy Piroska 876
- Kazinczy Rosalia 876
- Kazinczy Sándor 166, 669, 875, 1090
- Kazinczy Sophia 876
- Kazinczy Sophie (Vay Ábrahámné, II.) 364, 876, 1201, 1226, 1231, 1244, 1259
- Kazinczy Tamás (?–1784) 173, 875, 977
- Kazinczy Terézia, I. (1770–1772) 164, 175, 193, 206, 452, 797, 874, 875, 905, 909
- Kazinczy Terézia, II. (Szemere Jánosné, később Bernáth Jánosné) (1774 után–?) 180, 876, 883, 1097
- Kazinczy Thalie 166, 325, 327, 344, 350, 356, 381, 406, 873, 897, 1219, 1224, 1232, 1257, 1289, 1293, 1294
- Kazinczy Tili → Kazinczy Ottilia (?)
- Kazinczy Titusz 166, 326, 875, 1226
- Kazinczy Viktor 166, 875
- Kazinczy Zsófia 818, 1271
- Kazinczy Zsuzsanna (Fekésházy Tabódy Mihályné) 873
- Kazinczy Zsuzsanna 115–117, 135, 152, 153, 156, 164, 166, 184, 188, 190, 208, 209, 211, 214–216, 220, 224, 225, 255, 256, 258, 259, 271, 311, 314–318, 452, 563, 814, 874, 880, 899, 902, 920, 1098, 1104, 1113, 1148, 1162, 1171, 1178, 1180, 1187, 1193, 1201
- Keczer Anna (Szirmay Péterné, I.) 363, 1275
- Keczer Anna 880
- Keczer György 224, 250, 462, 962, 1097, 1210
- Keczer Györgyné → Steinmetz Anna

- Keczer Zsófia 880
Kecskés György 169, 897
Kecskés (alezredes) 284, 285, 1131
Keglevics Ágoston 250, 435, 1097
Keith, Jakob 532, 957
Kelcz Antal 40, 61, 470, 493, 499, 533, 592, 594, 603, 626, 627, 690, 757, 759, 761, 826, 928, 982, 986, 988, 990, 1004, 1039
Kelczné → Ibrányi Teréz
Kelemen Bébi 360, 1273
Kelemen Erzs 360, 1272
Kelemen Lajos 400, 866, 1237
Kelemen László 923, 1039, 1042, 1044, 1074
Kelemen Sámuel 363, 1275
Kelemen (Kazinczy hitelezője) 325, 1225
XIII. Kelemen, (eredetileg: Carlo Rezzonico) 465, 968
XIV. Kelemen (eredetileg: Giovanni Vincenzo Antonio Ganganelli) 175, 465, 968, 1009, 1049
Kellermann (kapitány) 68, 71, 997
Kemény Domokos 369, 1278
Kemény József 368, 382, 1278
Kemény (báró) 193, 1185, 1242
Kempelen Béla 796, 895, 919, 928, 1150, 1263, 1401
Kempelen Farkas 65, 993
Kende János 470, 493, 592, 690, 757, 761, 982, 986, 988
Kendeffy Rákhel (Kendefi Rachel; Wesselényi Józsefné) 179, 247, 1095, 1125
Kenderesy 830
Kenesei Katalin (Domokos Lajosné) 252, 878
Kenesei (diák) 38, 926
Kengyel Lajos 273, 1068, 1122
Kengyel Mária 880
Kennikot (Kennicott), Benjamin 427, 941
Kenyeres József 429, 459, 485, 576, 739, 785, 833, 836, 867, 942, 943
Képes Sámuel 351, 1266
Kerekes Ferenc 353, 958, 1061, 1268
Kerekes Sámuel 78, 538, 958, 1019, 1046, 1142
Kerekjártó (nagykereki lakos) 205, 1175
Kerényi Ferenc 1003, 1031, 1042, 1048, 1094, 1119, 1401
Keresztesi János 274, 1124
Keresztury Dezső 1397
Kerpen, Wilhelm 185, 203, 319, 1166
Kertész (?) 340, 1254
Kevy József 380, 1287
Kézy Mózes 384, 385, 557, 863, 1212, 1220, 1292, 1293
Kiesewetter (börtönőr) 178, 238, 1087, 1088
Kilián György 1279
Kilian, Georg Christoph 1266
Kincses Dávid 191, 200, 273, 311, 315, 1122, 1156, 1164, 1183
Kindleben, Christian Wilhelm 31, 508, 618, 1017
Kininger, Vincenz Georg 177, 273, 283, 289, 291, 293, 298, 361, 672, 765, 993, 1000, 1001, 1059, 1122, 1129, 1132, 1136, 1137, 1139, 1170, 1172, 1183, 1199, 1242, 1269, 1273
Királyfalvi Róth → Róth
Kis Ágostonné (Bogdanovics; később Lewoenné) 258, 1104
Kis András 203, 1167
Kis Ferencné 1402
Kis Imre, I. (1775–1831) 198, 1197
Kis Imre, II. 204, 1173
Kis István 427, 948
Kis János, I. (1770–1846) 108, 180, 191, 195–197, 205, 209, 211, 220, 228, 230, 250, 280, 307, 326, 331, 332, 361, 366–371, 373, 383, 507, 535, 545, 557, 614, 649, 669, 670, 708, 709, 814, 829, 830, 841, 854, 860, 904, 951, 953, 1023, 1026, 1027, 1035, 1036, 1045, 1049, 1054, 1073–1075, 1084, 1097, 1102, 1112, 1122, 1127, 1135, 1136, 1143, 1152, 1159, 1173, 1174, 1183, 1185, 1193, 1195, 1196, 1204, 1209, 1212, 1214, 1215, 1218, 1222, 1242, 1248, 1250, 1279–1283, 1290, 1312
Kis János, II. (1806–?) 335, 1075, 1250
Kis Judit 882
Kis Károly 368, 382, 1242
Kis Kati 37, 927
Kis Lajos 212, 1198
Kis Sámuel 335, 1249
Kisari Tóth János 1093
Kisdy Benedek 950
Kisfaludy Károly 330, 338, 342, 359, 360, 361, 365, 371, 372, 383, 464, 576, 951, 954, 955, 967, 1112, 1138, 1193, 1236, 1240, 1242, 1250, 1251, 1272, 1273, 1276, 1277, 1285, 1288
Kisfaludy Sándor (írói neve: Himfy, ill. Füredi Vida) 229, 331, 332, 361, 366, 368–370, 372, 377, 545, 557, 641, 670, 863, 958, 967, 1047, 1051, 1074, 1090, 1111, 1193, 1207, 1212, 1216, 1219, 1235, 1241, 1242
Kisling (szobrász) 1229
Kisné (kapitányné) 44, 258, 1238
Kiss Endre József 1203, 1401
Kissinger (rajzoló) 1001
Kitzling (Kiesling), Leopold 637, 1058

- Klagenfurti Marianna → Mária Anna Jozefa (Habsburg-Lotharingiai)
 Klanitz (Klaniczay) János 88, 1027
 Klári (I.) → Kazinczy Klára
 Klári (II.) → Kraynik Klára
 Klauzál Imre 331, 1245
 Klein Efraim (írói álneve: Fémer Kilián) 421, 453, 573, 732, 932
 Kleinmann → Cleyermann
 Kleist, Ewald Christian 425, 923
 Klieber, Josef 361, 1274
 Klimesch (Klimes), Thomas 29, 86, 173, 321, 618, 914, 1015–1017, 1026, 1170
 Klingmann, Friedrich Johann Philipp 291, 1003, 1139
 Klobusiczky Antal 256, 257, 1102, 1103, 1165, 1217
 Klobusiczky Antalné → Pruszkay Antónia
 Klobusiczky Ferencné → Viczay Mária
 Klobusiczky József 353, 385, 1258, 1268, 1293, 1294
 Klobusiczky Károly 229, 1103, 1217
 Klobusiczky Mária (Ibrányi Miklósné) 353, 1268
 Klobusiczky Matilde (Sztáray Ferdinándné) 342, 1258, 1268
 Klopstock, Friedrich Gottlieb 14, 30, 50, 86, 94, 278, 437, 489, 496, 524, 532, 540, 586, 600, 635, 642, 677, 707, 750, 769, 832, 833, 895, 918, 923, 954, 958, 962, 964, 972, 973, 996, 1009, 1017, 1026, 1041, 1057, 1109, 1114, 1125, 1146, 1157
 Knapp Éva 1144, 1403
 Knautné (Mária) 343, 344, 1259
 Kochmeister (gyógyszerész) 372
 Koczog István 198, 211, 1197
 Koczok István 182, 196, 267, 545, 1115, 1195
 Kocsi-Horváth → Horváth (Kocsi)
 Kocsisné 188, 1180
 Kohanyecz Fruzsina 1150, 1255
 Kohanyecz (kereskedő) 303, 1150
 Kohlmanné (?) 196, 1194
 Kókay György 938, 1401
 Kollár Ádám 916, 933, 942, 970, 1013, 1018
 Kollár János 334, 1248
 Koller Ferenc 212, 1198
 Koller József 98, 529, 643, 1064
 Koller, Babette 67, 69, 72, 525, 999
 Kolumbusz Kristóf (Galambos Kristóf; Cristoforo Colombo) 506, 612, 1021
 Kolonics László (Kollonich) 214, 1064, 1199
 Kolosi István 342, 1258
 Kolosi József, I. (?–1801) 434, 948, 981, 1261, 1288
 Kolosi József, II. (1783–?) 55, 344, 381, 948, 980, 981, 1261, 1288
 Kolosi Józsefné, II. (Boronkay Julia) 198, 211, 1197
 Kolosi Károly 326, 1229
 Kolozsi → Kolosi
 Kolozsvári (Kolossváry) Sándor 367, 382, 1242
 Kolumbusz Kristóf (Galambos) 506, 612, 1021
 Kólyi Comáromy → Comáromy
 Komáromy → Comáromy
 Komjáthy Ábrahám 28, 170, 205, 246, 392, 415–417, 419, 451, 452, 455, 477–479, 544, 567, 568, 570, 668, 682, 725–727, 730, 913, 917, 921, 1092, 1175
 Komoróczi Abris 228, 1215
 Koncz Sándor 952, 1093, 1401
 Konstantin (Nagy) 1269
 Kónya György 197, 1195
 Kónyi János 75, 500, 605, 773, 913, 932, 948, 1005, 1159
 Kopácsy József 367, 374, 1040, 1242
 Kopper, festő (1828 k.) 335, 1250
 Koppi Károly József 305, 494, 521, 551, 591, 596, 632, 704, 764, 849, 850, 976, 990, 1023, 1049, 1051, 1131, 1151, 1159, 1397
 Korda Anna (Vay Dánielné) 326, 679, 1147
 Kordos (ügyvéd) 343, 1260
 Kornis Anna (Huszár Antalné) 201, 318, 1165
 Kornis Antal 221, 1209
 Kornis István 463, 964
 Kornstein (?) 351, 1266
 Koros Imre 86, 1025
 Korotnoki (szolgabíró) 221, 1210
 Korponay Gáborné (Mázsáry Judit) 380, 1287
 Kós Istvánné 378, 1285
 Kosarka János 161, 1108
 Kosáry Domokos 970, 989, 992, 1003, 1401
 Kosciuszko (Kościuszko), Tadeusz 228, 1061, 1069, 1143, 1214
 Kossovits József (Kosovics, Kossowits, Koscho-vitz) 263, 659, 1083, 1110
 Kossuth András, I., 60, 519, 1039, 1263
 Kossuth András, II. 347, 1039, 1263, 1294
 Kossuth Johanna (Ecsedi Lászlóné, Dobos Jánosné) 344, 1259, 1261
 Kossuth József 325?, 385, 1293, 1294
 Kossuth Lajos 1046, 1214, 1224, 1240, 1252, 1259, 1261
 Kossuth László 228, 325, 342, 343, 1214, 1224, 1239, 1259, 1261

- Kotzebue (Kotzebü), August Friedrich Germanus 70, 270, 341, 997, 1041, 1119
Kovachich Márton György 287, 504, 505, 610, 611, 778, 779, 1004, 1013, 1021, 1134
Kovács (nagyváradi) 204, 1172
Kovács (Visontai; József vagy János) 333, 335, 1247
Kovács Antal 197, 1196
Kovács Ilona 394, 888
Kovács István 174, 321, 1023, 1027
Kovács József (Háló) 359, 1272
Kovács Mihály 108, 284, 650, 1075, 1130
Kovács Rozalie 353, 1268
Kovács Tamás 377, 1284
Kovács Tamás József 377, 1282
Kovács Zsigmond 371, 374, 1280
Kovácsnai Sándor 663, 699, 1085
Kovácsnay Mihály 54, 980, 981
Kovátsch József 361, 898, 1273
Kozma Ágnes (Wékey Ferencné) 360, 1272
Kozma Ferenc 360, 385, 1273, 1292
Kozma Ferencné → Gosztonyi Borbála
Kozma Gergely 851, 1113, 1114, 1148, 1192
Kozma Miklós 360, 1272
Kölcsy Ferenc 361, 365, 367–372, 829, 830, 832, 834, 837, 866, 870, 879, 938, 940, 1092, 1093, 1155, 1179, 1207, 1233, 1235–1237, 1242, 1243, 1278, 1279, 1281
Kölcsy Péter 879
Kölesséry Sára 877
Köncs (pesti ifjú) 335, 1249
Körner, Theodor 1236
Kőrösi Csoma Sándor 1236
Körtvélyesi István 385, 1293, 1294
Kőszeghi György 663, 699, 1084
Köteles Sámuel 361, 373, 1242
Kötélverő Mihály 210, 214, 1192, 1202, 1211
Kötélverő Mihályné (Sára) 216, 225, 314, 1164, 1180, 1192, 1202, 1211
Kövér Imre 152, 188, 190–195, 198, 201, 208–211, 215, 224, 276, 1124, 1165, 1180, 1185, 1191, 1194, 1202
Kövy Sándor 332, 340, 343, 557, 952, 1211, 1222, 1236, 1242, 1260
Kraft, Johann 226, 1211
Krainik, Krajnik → Kraynik
Krakker (Kracker), Johann Lukas 513, 616, 1029, 1030
Krámer Dániel (vagy János) 444, 585, 748, 896, 960
Krámer Jónás Gottlieb 396, 397, 405, 444, 462, 489, 896, 961
Krász Lilla 1397
Krasznovics (névtévesztés) → Kresznerics Ferenc
Kratter, Franz 65, 66, 993
Kraus Fridrich, 1134
Kraynik Ágoston → Kraynik Gusztáv
Kraynik Aloyz (Loyzi) 166, 663, 700, 874, 1085
Kraynik Amália 166, 874, 1024, 1171, 1177
Kraynik Csercsi → Kraynik Terézia
Kraynik Ferenc 166, 874
Kraynik Gusztáv Ágoston 166, 874, 1201
Kraynik Imre 331, 334, 377, 379, 873, 874, 1244, 1245, 1285
Kraynik Imréné → Kazinczy Eugénia
Kraynik Josepha (Kállay Gáborné) 166, 874, 1024
Kraynik József, I. (1750–1817) 122, 133, 134, 164, 205, 206, 225, 279, 327, 664, 873, 874, 1085, 1093, 1119, 1126, 1162, 1171, 1177, 1187, 1201, 1210, 1220, 1232, 1245, 1260, 1265
Kraynik József, II. 225, 343, 351, 372, 874, 1257, 1260, 1285
Kraynik Józsefné, I. → Kazinczy Klára
Kraynik Józsefné, II. → Irinyi Johanna
Kraynik Klára (Hericz Józsefné, II.) 166, 196, 197, 211, 349, 874, 1024, 1187, 1194, 1196, 1257, 1265, 1292
Kraynik László 166, 379, 874, 1285
Kraynik Máli 261
Kraynik Mária (Vékony Jánosné, majd Ibrányi Károlyné) 246, 664, 700, 874, 1085, 1093
Kraynik Pál 166, 349, 874, 1257, 1265
Kraynik Pepie (Kraynik Józsefné, I.?) 381, 1290
Kraynik Terézia (Csercsi; Theresie; Martinides Lászlóné) 166, 176, 197, 206, 211, 230, 322, 700, 874, 1024, 1059, 1085, 1171, 1187, 1196, 1201, 1220
Kreil Antal 521, 632, 974, 990, 1051, 1159
Krekk (festő) 333, 1248
Kreskay Imre 952
Kresznerics Ferenc 368, 382, 1242, 1291
Kreutzinger (Kreuzinger), Josef 230, 289, 672, 917, 1137, 1217
Kriebel János 331, 1246
Krieger (orvos) 445, 961
Kriska → Ilosvay Krisztina
Kristiánné („eggy vén Kálvinista Asszony”) 174, 1027
Kristófi (nagyváradi) 204, 1172
Kub. Ág. → Kubinyi Ágoston
Kubinyi Ágoston 380, 1151, 1287
Kubinyi Amália (Földvári Miklósné) 374, 1282

- Kubínyi András 305, 1145, 1151, 1250, 1282, 1285, 1287
 Kubínyi Ferenc 335, 379, 380, 1151, 1250, 1285
 Kubínyi Gáspár 301, 1145, 1151
 Kubínyi Gáspárné → Prónay Honorka
 Kubínyi Károly 285, 1132
 Kuderka (katona) 44, 846, 1078
 Kuhn (Friedrich?) 70, 997
 Kuksz István 266, 1115
 Kuksz Istvánné (Zsuzsi Magda) 182, 266, 1115
 Kulcs. → Kulcsár István
 Kulcsár (Kultsár) István 177, 232, 284, 300, 326–328, 333, 464, 510, 553, 554, 556, 619, 669, 868, 869, 966, 1031, 1075, 1092, 1131, 1160–1162, 1193, 1201, 1222, 1227, 1234, 1236, 1247
 Kún Lászlóné → Gyulai Constantia
 Kún Ludovica 377, 1284
 Kuppelwieser, Leopold 361, 1273
 Kuppitsch 863
 Kutuzov, Mihail Illarionovics 1225
- Labádi Gergely 1399, 1402
 La Calprenède 1159
 La-Caille (Lacaille), Nicolas Louis de 96, 1062
 Lácainé (sárospataki asszony) 37, 927
 Lacy (Lascy), Franz Moritz 14, 70, 89, 290, 432, 449, 476, 514, 566, 621, 724, 907, 997, 1013, 1033, 1034, 1137
 Laczi (inas) 196, 211, 218, 220, 1195, 1207
 Laczkó János 157, 178, 793, 1087, 1107
 Laczkovics János 49, 530, 1002, 1018, 1044, 1049, 1069, 1071, 1072, 1076, 1079, 1080, 1131, 1144, 1153, 1165
 Laczkovics László 178, 233, 234, 239, 240, 306, 654, 1071, 1076, 1080, 1131, 1153, 1165
 Ladányi (jegyző) 396, 447, 562, 720, 891, 896
 Ladomérszky István 493, 494, 594, 603, 761, 772, 834, 838, 975, 988, 1005, 1011
 Ládszegi (postai kézbesítő) 49, 1071
 Lafayette, Marie Joseph 359, 372, 1272, 1280
 Laffert Anna 946, 969
 Laffert Antalné (Prónay Antónia) 257, 258, 374, 1062, 1073, 1132, 1255, 1256, 1281
 Lajos → Kazinczy Lajos
 Lajos (főherceg, Habsburg) 1060, 1140
 I. Lajos (hesseni nagyherceg) 885
 II. Lajos (Jagelló) 591, 756, 977
 XIV. Lajos (Bourbon) 72, 436, 831, 954, 955, 961, 972
 XV. Lajos (Bourbon) 96, 1062
 XVI. Lajos (Bourbon) 434, 483, 578, 679, 741, 939, 947, 999, 1054, 1061, 1069, 1081, 1146, 1208
 XVIII. Lajos (Bourbon) 1233
 XIX. Lajos (Lajos Filep; Orléans) 372, 1256, 1280
 Lakatos István 926
 Lakics György Zsigmond 321, 504, 609, 778, 1012
 Lakos János 334, 1248
 Lamberti (gróf) 1087
 Lampel Róbert 809, 1401
 Lampi, Christian Johann 290, 1001, 1066, 1137
 Lánchy Ferenc 342, 343, 344, 346, 348, 351, 1239, 1258, 1259, 1263, 1264
 Lánchy József 690, 982, 1246, 1266
 Landerer János Mihály 51, 76, 170, 444, 453, 456, 489, 492, 500, 585, 589, 605, 748, 754, 773, 932, 935, 960, 973, 1005
 Landerer János Sebestyén 935
 Landerer Katalin 958
 Landerer Lajos 1283
 Landerer Mihály 1022
 Landon, Charles Paul 198, 1198
 Landsdow (Lansdowne), William Petty 678, 1146
 Lang (seborvos) 174, 321, 1027
 Lange (Lang), Joseph 293, 534, 602, 770, 1003, 1139
 Lange (Lang), Thomas 291, 292, 860, 1139
 Langius, Joachimus (Joachim Lange) 388, 901
 Lanzer Karolina (Török Andrásné) 380, 885, 1270, 1287
 Lányiné (?) 300, 1144
 LaRochehoucauld (La Rochehoucauld), François 14, 118, 345, 841, 1102, 1161, 1123, 1262
 Lassu István 374, 1280, 1281
 Laudon, Gideon Ernst 89, 362, 1024, 1034, 1275
 Lavater, Johann Kaspar 220, 290, 1138, 1208
 Lavotta János 1253
 Leyrer (Joseph; Lantosy József?) 70, 997
 Lázár János 108, 247, 629, 1095
 Le Brun (Lebrun, Le Brün), Charles 439, 585, 748, 955, 961, 1274
 Le-Cain (Lekain), Henri Louis 770, 1003
 Légrádi (Imre?) 333, 1247
 Lehoczki Lászlóné → Horn Tóni
 Leidel (kocsikészítő) 173, 1014
 Lejeune, Lejeune 785, 800, 1401
 Lelkes György 798, 1401

- Lemierre, Antoine Marin 14, 1041, 1169
 Lengyel Dénes 809, 1401
 Lengyel József 113, 925, 1101
 Lengyel Miklós 346, 1263
 Lenhossek Mihály 358, 1272
 Lenz asszony (korábban Colbert) (1802 k.) 181, 260, 1109
 Lenz, Johann Georg 855, 856, 1155, 1170
 Leo (doktor) 1292
 X. Leo 1100
 XII. Leo 1253
 Leon, Gottlieb 598, 767, 994
 Leopold → II. Lipót
 Lerma, Francisco Gomez de Sandoval y Rojas 310, 1155
 Lesch Dániel 169, 389, 410, 564, 903
 Lessing, Gotthold Ephraim 313, 487, 531, 583, 624, 692, 696, 745, 833, 923, 955, 956, 1012, 1037, 1039, 1041, 1044, 1061, 1163, 1206, 1233, 1256, 1261
 Lévai (Iadámóci lakos) 221, 226, 1209
 Lewoenné → Kis Ágostonné
 Liebknecht (kisasszony) 285, 1132
 Liechtenstein, Alois 66, 998
 Liechtenstein, Franz Joseph 71, 997, 998
 Liechtenstein, Joseph Wenzel 70, 71, 997, 998
 Liedeman János Sámuel 283, 1129
 Ligarius, Quintus 345, 540, 1158
 Limp József 48, 1045
 Lindauer, Johann 49, 1045
 I. Lipót (Leopold) 362, 825, 902, 944, 1029, 1077, 1275
 II. Lipót (Leopold) 69, 72, 91, 98, 100, 104, 107, 156, 175, 176, 251, 297, 322, 362, 520, 522, 528, 533, 629, 632, 633, 639, 642, 643, 679, 754, 826, 827, 836, 861, 947, 951, 967, 968, 997, 999, 1002, 1005, 1032, 1036, 1038, 1049, 1052, 1054, 1056, 1060, 1069, 1071, 1073, 1086, 1094, 1100, 1106, 1134, 1146, 1154, 1192, 1221, 1230, 1275, 1281
 Lippay György 359, 1272
 Lippert, Joseph 643, 1064
 Liptay Sándor 1243
 Liptay Sándorné → Rudnyanszki Terézia
 Lobkovic, Bohuslas Hasistejnský z 1152
 Lobkowitz, Johann Georg Christian 70, 997
 Locke (Lock), John 417, 450, 912
 Lodron Ferenc 657, 1079, 1082
 Lohrmiller (tiszt) 1083
 Lolotte → Gyulai Lotti
 Lonovics Imre 203, 271, 1120, 1167
 Lonovics József 346, 1263, 1267
 Lónyai (?) 193, 210, 1186
 Lónyai Emma 353, 356, 1268
 Lónyai Ferenc 413, 910
 Lónyai Flóri (Florentina; Lónyai Jánosné, II., ?) 356, 1268, 1270
 Lónyai Gábor, I. (1778–1824) 186, 197, 206, 207, 208, 211, 229–232, 305, 331, 1151, 1175, 1180, 1195, 1216, 1218, 1220, 1221, 1246, 1270, 1400
 Lónyai Gábor, II. (1805–1885) 331, 333, 344, 346, 356, 357, 1151, 1246, 1257, 1270, 1277
 Lónyai Gáborné, I. → Prónay Prisca Tullia bárónő
 Lónyai Gáborné, II. → Kazinczy Ottília
 Lónyai Honorata Lydia 186, 1175
 Lónyai Ída 342, 1256
 Lónyai János, I. (?–1828) 335, 1249
 Lónyai János, II. (1796–1859) 353, 364, 906, 970, 1110, 1268
 Lónyai Jánosné, I. → Vay Eulalia
 Lónyai László, I. (1769–1805) 192, 209, 475, 664, 723, 906, 970, 1085, 1110, 1185, 1210, 1275
 Lónyai László, II. (1791–1865) 193, 229?, 230?, 231?, 232?, 364, 565, 906, 1085, 1185, 1275
 Lónyai Lászlóné, II. → Bónis Terézia
 Lónyai Menyhért (Menyhárt) 97, 105, 106, 107, 172, 261, 475, 565, 723, 816, 848, 853, 906, 969, 970, 1060, 1063, 1085, 1110, 1185, 1268, 1312
 Lónyai Menyhértne (Szemere Erzsébet) 222, 1210
 Lónyay Gábor 800, 928, 1236
 Lorántffy Zsuzsánna 945
 Lormiller (tiszt) 233, 1085
 Lorrain → Claude Lorrain
 Losonczy István 421, 453, 454, 481, 573, 932
 Losonczy Joanna (Janka; Tornaljai Antalné) 381, 1288
 Losonczy József 381, 1288
 Losonczy Károly 299, 1144, 1288
 Losonczy Klári (Domokosné) 381, 1144, 1288
 Louis (fogadós) 221, 1210
 Lovasy Benedek (eredetileg: Szakál János) 77, 278, 628, 629, 640, 699, 1009, 1047, 1084, 1125
 Lovász (Imre?) 341, 1255
 Lovász (Zsigmond?) 300, 1144
 Loyolai Ignác, Szent 99, 940, 1009, 1063, 1064, 1301
 Luby Imre 335, 340, 1250
 Luby Károly 105?, 209, 848, 1063, 1183
 Lucanus, Marcus Annaeus 384, 1291
 Lucas (tanár) 30, 1017

- Lucián (Lukianosz) 426, 930
 Lucrétz: Lucretius Carus 454, 929, 1111
 Ludwig (Ludvig) János 79, 503, 608, 777, 1008, 1011, 1037, 1400
 Luise Henriette (hessen-darmstadt-i hercegnő) 885, 1270
 Luize 328, 1234
 Lukács (evangélista) 1132, 1171
 Lukács Franciska (Fanni; Kazinczy Lászlóné [I.], később Paul Radivojevichné) 166, 218, 220, 224, 874, 1201
 Lukács Jeanette (Joanna; Nagy Gáborné, I.) 209, 1094, 1185
 Lukács Miklós 166, 874, 1201
 Luther, Martin 249, 411, 581, 688, 721, 743, 904, 954, 956, 1096, 1116
 Luzatto (bécsi tudós) 602, 1003
 Luzsinszky János 220?, 380, 883, 1209, 1287
 Luszinszky (János v. Pál) 220?, 883
 Lycórisz 647, 1073

 M. → Martinovics Ignác
 M. → Nagy Maris
 M. Th. → Mária Terézia
 Mack, Karl 1187
 Macpherson, James 1136
 Magdalena Kellermann 997
 Magdolna → Ragályi Mária Magdolna
 Mágus (ragadványnév) → Rill
 Mailáth Antal 14, 354, 1269, 1270, 1400
 Mailáth György, I. (1752–1821) 122, 202, 285, 851, 985, 1119–1121, 1127, 1131, 1141, 1165, 1190, 1217, 1242
 Mailáth György, II. (1786–1861) 354, 369, 1119, 1217, 1242, 1250, 1269, 1277
 Mailáth Györgyné, I. (korábban Baranyi Péterné) → Szlávay Mária
 Mailáth János (Muki) 338, 343, 344, 345, 377, 694, 1046, 1217, 1231, 1252, 1261
 Mailáth József 92, 94, 95, 97, 202, 302, 532, 593, 758, 816, 851–853, 985, 1048, 1053, 1060, 1063, 1119, 1150, 1165, 1217, 1248, 1311
 Mailáth Mária (Melczér Lászlóné) 334, 341, 985, 1053, 1248, 1255
 Maillard (Majlárd), Ludwig 195, 197, 215, 1194, 1197, 1202
 Maithényi → Majthényi
 Májer → Mayer
 Majlárd → Maillard
 Majlath → Mailáth
 Major József 359, 360, 901, 1272
 Major Zsigmond 254, 442, 460, 748, 953, 959, 960
 Majoros (András?) 352, 1267
 Majthényi (Trautmannsdorfné) 346, 1263
 Majthényi Antal 340, 379, 1199, 1254, 1286
 Majthényi László, I. (?–1825) 214, 340, 1199, 1254
 Majthényi László, II. (1820–1891 után) 379, 1254, 1286
 Makáry György 337, 1252
 Makay Kata (Kazinczy Péterné, II.) 57, 561, 720, 794, 872, 893, 982
 Makay (kapitány) 203, 204, 1167, 1172
 Makó Pál 504, 505, 509, 619, 779, 933, 942, 1013, 1018
 Makódi János 169, 394, 404, 562, 681, 721, 888, 896
 Makovszki József 346, 1263
 Malachias (Malakiás; próféta) 390, 905
 Malatinszky Júlie (Coburnné?, korábban Kirinyiné) 380, 1288
 Máli, Mália → Kazinczy Amália
 Máli (II.) 381, 1288
 Maliz 189, 1181
 Malonyai János 354, 361, 1269, 1274
 Mályusz Elemér 987, 1401
 Mancí, I. (szolgárolány?) 190, 196, 207, 209, 211, 1179, 1195
 Mancí, II. → Mocsári Magdolna (?)
 Mándy (Péter v. Sámuel?) 43, 170, 413, 908
 Manicheus (Manes v. Mani) 326, 1212, 1226
 Manschgó János (Johann Manschgo) 336, 339, 341, 1251
 Mansfeld, Johann Georg 433, 618, 908, 915, 946, 993, 1015, 1016, 1274
 Mányoki Ádám 33, 914, 915, 1018
 Mapes, Gualterus (Gvalther; Walter de Mapes) 614, 1023
 Marcus Aurelius 1052
 Marcus Lepidus 954
 Marczali Henrik 984
 Marecsek György 170, 906, 907, 909, 911
 Marek, Miroslav 798
 Margitai (debreceni tanácsos.) 209, 1182
 Mária Anna Jozefa (Klagenfurti Marianna; Habsburg-Lotharingiai) 64, 495, 598, 766
 Mária Antónia (Marie Antoinette) 72, 434, 483, 578, 735, 741, 939, 947, 999, 1056, 1069
 Maria Beatrix Este → Beatrix
 Mária Dorottya (nádorné) 1248, 1279, 1285
 Mária Ludovika Beatrix 1221
 Mária Lujza 1049, 1056, 1060, 1094, 1154, 1192, 1207, 1223, 1234
 Mária Magdolna 1062

- Mária Terézia 27, 33, 62, 77, 78, 90, 100, 104, 159, 261, 297, 361, 362, 422, 424, 434, 451, 464, 485, 489, 495, 516, 533, 575, 576, 578, 585, 609, 623, 631, 645, 672, 689, 691, 736, 739, 748, 760, 797, 826, 833, 880, 886, 890, 892, 895–897, 902, 904, 907, 909, 914–917, 919, 933, 938–940, 942, 946, 947, 952, 959, 960, 965, 967–970, 974, 987, 988, 992, 994, 1002, 1008, 1009, 1013, 1018, 1019, 1028, 1031, 1036–1038, 1049, 1050, 1053, 1055, 1056, 1058, 1066, 1067, 1069, 1076, 1085, 1107, 1140, 1142, 1221, 1222, 1273, 1275, 1281, 1296, 1398
- Mária Terézia (II., Bourbon) 294, 1060, 1137, 1199
- Maria Theresia Josepha Hohenlohe 998
- Máriássy Boldizsár 37, 39, 299, 455, 926, 1097, 1144
- Máriássy István 172, 280, 320, 467, 975, 1127
- Máriássy Zsigmond 38, 250, 455, 926, 1097, 1144
- Máriássy Zsuzsanna (Zimeskál Gáborné) 380, 1287
- Máriássy (főjegyző) 503, 1007
- Máriássy (András?) 382, 1291
- Marich Tamás 1027
- Marichovszki (Marikovszky) Gusztáv 1288
- Marichovszki (Marikovszky) György 381, 1288
- Marie → Török Marie Susie
- Marie Antoinette → Mária Antónia
- Maris → Nagy Maris
- Marjási, Márjási, Marjásy, Márjássy, Mariási, Mariásy → Máriássy
- Márjásy Zsuzsanna 882
- Mark, Quirinus (Quirin) 30, 618, 1015, 1016, 1017
- Markó (?) 186, 207, 1177, 1179
- Markos Mihály 331, 335, 378, 1245, 1285
- Markus (?) 326, 1228
- Marmont, Auguste Frédéric Louis 378, 1285
- Marmontel, Jean François 14, 128, 197, 293, 299, 306, 345, 427, 428, 459, 484, 546, 575, 672, 689, 707, 737, 811, 830, 832, 833, 835, 837, 924, 948, 949, 1005, 1112, 1126, 1140, 1143, 1149, 1159, 1169, 1177, 1182, 1191, 1194, 1197, 1202, 1203, 1215, 1233, 1262
- Martin, John 198, 334, 993, 1249
- Martini János 346, 1263
- Martinovics Ignác 49, 105, 840, 853, 873, 875, 880–882, 902, 942, 949, 961, 962, 967, 976, 1013, 1018, 1022, 1031, 1035, 1038, 1039, 1044, 1049, 1053, 1054, 1057, 1062, 1065, 1066, 1068–1073, 1076, 1078, 1079–1081, 1088, 1090, 1094, 1097, 1098, 1104, 1110, 1118, 1121, 1122, 1125, 1128, 1129, 1131, 1134, 1136, 1141, 1144, 1149, 1151–1158, 1164, 1165, 1170, 1173, 1174, 1182, 1202, 1204, 1247, 1250, 1282, 1286
- Martinuzzi (Martinúzi) → Fráter György
- Márton (?) 189, 1180
- Márton József 296, 297, 347, 357, 358, 363, 368, 382, 668, 863, 864, 958, 1092, 1142, 1239, 1242, 1263, 1271
- Massinissa → Soliman, Angelo
- Maszli (erdőkerülő) 135, 188, 197, 208, 211, 1175, 1180, 1195
- Mata Imre 123, 200, 201, 314, 315, 316, 1156, 1163
- Máté (evangélista) 77, 920, 1009, 1191
- Mathézi Janka 1210
- Mathézi (István?) 221, 1210
- Mathisson 829
- Matolay Gábor 341, 1255
- Matth. II. → II. Mátyás
- Mátyás (inas?) 385, 1294
- I. Mátyás (Hunyadi) 286, 297, 408, 643, 754, 898, 967, 1062, 1123, 1133, 1142
- II. Mátyás (Habsburg) 362, 1275
- Máttyus Péter 957
- Mauksch Tamás 169, 170, 903, 905–907, 911
- Maulpertsch (Maulbertsch), Anton Franz 513, 616, 1029
- Maurer, Hubert 534, 616, 1002, 1029, 1030
- Mauz, J. A. 334, 498, 1249
- Maxentius 1269
- II. Maxim. → II. Miksa
- Maximilián (Habsburg) 104, 1067
- Mayer (Májér; kaszinótulajdonos) 65, 537, 989, 993, 995
- Mayer (Meyern), Wilhelm Friedrich 289, 295, 1136
- Mayer, Johann 1002
- Mayerhoffer András 1014
- Mayerhoffer János 1014
- Mechetti (műkereskedő) 291, 1138
- Meczner Pál 134, 135, 186, 194, 196, 207, 208, 211, 220, 1174, 1179, 1190, 1209
- Medici, Cosimo 1107
- Mednyánszky Aloyz (Alajos) 331–333, 336, 354, 367–369, 377, 382, 383, 672, 694, 705, 869, 1046, 1131, 1242, 1268, 1269, 1291
- Mednyánszky Anna Mária 880
- Mednyánszky János 1117
- Meerveldt (Merveldt), Maximilian Friedrich 219, 1074, 1207, 1208

- Megyeriné (Kornisné) 221, 1209
 Mekler (seborvos) 207, 1177
 Melczer Antal 310, 1155
 Melczer László 87, 92, 214, 591, 834, 975, 1026, 1053, 1202, 1255
 Melczer Lászlóné → Mailáth Mária
 Melczer Margit 975, 1053
 Melczer Mária (Farkas Antalné), Melczer László lánya. 341, 975, 1053, 1248, 1255
 Melling, Antoine Ignace 334, 1249
 Menander (író név) 427, 912, 913, 923, 942, 1047
 Mendelsohn (Mendelssohn), Moses 504, 609, 692, 778, 1012, 1037
 Menlé (nevelőnő) 337, 1251
 Menz (munkácsi fogoly) 234, 237, 1086
 Menzel János 366, 1276, 1277
 Mérei Gyula 1401
 Mérey (Dessewffy Péterné) 872
 Mericzei Antal 334, 1249
 Meskó Antalné 385, 1293, 1294
 Mészáros Dánielné → Szunyoghy Katalin
 Mészáros Ignác 417, 459, 683, 687, 728, 912, 913, 923, 934, 942, 1047
 Mészáros Jeanette (Joanna) (Teleki Lászlóné II.) 282, 675, 951, 1128, 1152, 1248, 1279, 1285
 Mészáros Zsuzsanna (Domby Mártonné) (1829 k.) 338, 341, 1252
 Metastasio, Pietro Antonio 647, 1005, 1037, 1073, 1124
 Metternich, Klemens Lothar 380, 1225, 1287
 Mezei Márta 10, 15, 796, 829, 957, 1161, 1273, 1278, 1401
 Miatovics Aurél 337, 1251
 Mici: vélhetően → Kazinczy Mária
 Migazzi Kristóf (Christoph Anton Migazzit) 517, 624, 987, 995, 1038, 1056
 Mihálkövi (professzor) 232, 307, 1153
 Mihály (inas) 322, 527, 528, 638, 639, 1059
 Mihály (kocsis) 196, 210, 1195
 Mihálydiné (?) 192, 1185
 Mihályi Kovács István → Kovács István (Mihályi)
 Mihanovics Antal 335, 1249
 Mikes Kata 1094
 Mikes Róza 1094
 Miklós → Kazinczy Miklós
 I. Miklós (orosz cár) 1118, 1257
 Miklósfí János (Világosvári) → Révai Miklós
 Miklosi (Miklóssy) Ferenc 205, 1175, 1182
 Miklósné → Kazinczy Miklósné
 Miklósy (Miklósi) András 189, 208, 1181
 Mikos Ferenc 339, 1253
 II. Miksa (Habsburg) 362, 1274
 Milassin Miklós 850
 Milecz Illés 953
 Milecz Sámuel 40, 170, 435, 436, 460, 461, 486, 579–581, 742, 748, 808, 830, 831, 928, 953, 954, 960
 Milesz József 1181
 Mileszné (Hatvani Julianna?) 189, 989, 1181
 Militz Fanny 339, 1253
 Miller Jakab Ferdinand (Jacobus Ferdinandus) 286, 765, 1001, 1133, 1194
 Miller Teréz (Vécsey Józsefné, korábban Bogdanovicsné) 229, 258, 270, 1104, 1118, 1216
 Miller (drezdai) 372, 1280
 Miller, Johann Martin 750, 962, 964, 976, 1021, 1041, 1042
 Miller-Dehm (Müller) 89, 290, 1034, 1137
 Millot, Claude-François Xavier 1158
 Milo, Titus Annius Papianus 540, 1158
 Milton, John 334, 478, 569, 727, 922, 1249
 Mindszenti György 408, 739, 952
 Mindszenti Sámuel 288, 408, 898, 952, 1020, 1135
 Miskolczy (nagyvárad lakos) 204, 1169
 Mitterpacher Lajos 990, 1159
 Mmadi Make → Soliman, Angelo
 Mocsári András 335, 1249
 Mocsári Borcsa 379, 1286
 Mocsári Péter 197, 211, 1195
 Mocsáry Antal 1282, 1290
 Mocsáry (?) 206, 1176
 Mocsáry Erzsébet (Vay Józsefné, I.) 926
 Mocsári Magdolna (Manci?) 380, 1286
 Molière 74, 130, 427, 537, 707, 941, 989, 991, 1109, 1157, 1170
 Molnár Antal 930
 Molnár István 87, 1026
 Molnár János, I. (1728–1804) 29, 51, 76, 79, 173, 500, 502, 591, 605, 606, 773–775, 845, 972, 975, 983, 1005–1007, 1020
 Molnár János, II. (1757–1819) 96, 1061
 Molnár (regmeci) 154, 1106
 Molnár (sebész) 194, 210, 1192
 Molnárné (?) 223, 1210
 Montecuccoli, Raimondo 362, 1275
 Montesquieu, Charles Louis de Secondat 14, 513, 616, 755, 968, 1029
 Moor Náni (Anna; Rehák Józsefné) 521, 1048
 Moreau, Jean-Victor 327, 1081, 1233
 Morghen, Raphael (Raffaello) (1758–1833), olasz rézmetsző 557, 617, 1212

- Morhof, Daniel Georg 426, 459, 481, 572, 731, 923, 930
Morrison, Heather 996, 1401
Morski (Morszki; lengyel gróf) 177, 285, 298, 1133
Moschos (Moszkhosz, Moszchusz) 742, 953
Moskó (?) 354, 1269
Moskovszki Antal 344, 1260
Mozart, Wolfgang Amadeus 602, 1003, 1005
Mózes (zempléni) 188, 189, 1180
Mrazekné (?) 194, 210, 1191
Mudrány Pál 410, 903
Mudrány (?) 224, 1210
Muki → Török Napoleon
Munkácsi (ezredes) 85, 218, 1207
Muslay Izabella 884, 1250
Müller → Miller-Dehm
Müller, Johannes 289, 1136, 1143, 1144
Mürrat (Murat), Joachim 213, 219, 1187, 1198, 1208, 1233

N. G. → Nagy Gábor
N. Gábor → Nagy Gábor
Nádasdy Ferenc, I. (1625–1671) 57, 976, 982, 1001
Nádasdy Ferenc, II. (1708–1783) 468, 498, 765, 780, 976, 982, 1001
Nádasdy Lászlóné, grófnő, → Ráday Nina
Nádasdy Mihály 97, 98, 643, 1064
Nádaskai (diák) 37, 38, 926
Nagy András 208, 325, 1180, 1203, 1224
Nagy András 338, 359, 1253, 1272
Nagy Andrásné (Szilassy Mária) 326, 338, 1253
Nagy Barnabásné 372, 1280
Nagy Bence 338, 1253
Nagy Bora 879
Nagy Ferencné 1293
Nagy Gábor, I. (1770–1861) 120, 123–125, 130, 180, 182, 185, 193, 203, 209, 211, 247, 249, 250, 264, 310, 855, 1094, 1097, 1111, 1120, 1155, 1166, 1184, 1185, 1193–1195, 1226, 1227, 1230
Nagy Gábor, II. (1805–?) 1181
Nagy Imre vagy Tóth Imre 302, 1149
Nagy István 189, 1181
Nagy Iván (Nagyiván) 796, 877–879, 883, 884, 889–891, 915, 919, 965, 979, 1050, 1052, 1087, 1091, 1109, 1150, 1250, 1263, 1401
Nagy János, I. (1732–1803) 75, 1005
Nagy János, II. 194, 210, 1191
Nagy József 208, 1181
Nagy Konstantin 1269
Nagy Lázár 362, 1274
Nagy Maris 123–128, 132–134, 136, 138, 144, 150, 185, 200, 203–205, 314, 315, 859, 1156, 1163, 1168, 1169, 1173, 1179, 1190
Nagy Sámuel, I. (?–1802) 28, 916, 1012
Nagy Sámuel, II. (?–1810) 288, 671, 1040, 1135
Nagy Sándor (Alexandrosz) 1274
Nagy Teréz 1050, 1149, 1250
Náni, I. (?) 276, 1124
Náni, II. → Steinmetz Anna
Náni, III. → Comáromy Anna
Náni, IV. → Splényi Náni
Náni, V. (?) 379, 381, 1290
Napóleon (Bonaparte) 65, 90, 212, 215, 218–220, 228, 229, 266, 290, 453, 700, 817, 827, 859, 899, 920, 992, 1022, 1074, 1077, 1080, 1081, 1085, 1091, 1107, 1113, 1115, 1123, 1132, 1137, 1140, 1143, 1144, 1147, 1172, 1187, 1197, 1198, 1199–1203, 1207, 1208, 1213, 1215, 1217, 1219, 1221, 1223, 1225, 1231, 1233, 1285
II. Napóleon 1207, 1234
Nedeczky Imre 195, 196, 206, 210, 1176, 1193, 1195
Nedeczky Nepomuk János 47, 61, 937, 984, 991, 1108
Nedeczky Nepomuk Jánosné → Beothy Francisca (I.)
Neidl, Johann Joseph 191, 216, 283, 290, 292, 1056, 1059, 1122, 1129, 1137, 1183, 1187, 1204
Neiter (fiktív kalmár?) 86, 1026
Nelson, Horatio 1187
Németh Antal 1007
Németh János (Dömötöri) 335, 1069, 1250
Németh János (Nyéki) 49, 177, 296, 310, 961, 1071, 1073, 1134, 1141, 1155
Németh József 381, 1288
Németh Lajos 341, 1255
Németh László 197, 198, 203, 205, 288, 557, 1135, 1167, 1174, 1195, 1199, 1204, 1212
Németh Zoltán 796, 825, 1402
Nepomuk → Szent János Nepomuk
Népos → Cornelius Nepos
Nequaszil (professzor) 376, 1282
Nero 988, 1009, 1034
Neuhauser Ferenc 212, 213, 1198
Neuhold (úrbéri megbízott) 453, 920
Neumann (bécsi lány) 326, 1228
Neumann (tanácsos) 324, 326, 1228
Neustädter János Károly, eperjesi német evangélikus lelkész (1778 k.–1804 k.) 444, 461, 961

- Neustädter (hadnagy) 267, 1115
 Newton, Isaac 113, 1101
 NFer. → Vályi (Wályi) Nagy Ferenc
 Nicolai, Friedrich 1021
 Niczky Anna 1010, 1064, 1065
 Niczky György 1064
 Niczky István 840, 991, 1028
 Niczky Istvánné → Eszterházy Eleonóra
 Niczky József 61, 62, 597, 767, 816, 848, 989, 990, 1310
 Niczky Kristóf 28, 321, 392, 416, 451, 477, 503, 504, 567, 608–610, 726, 777, 778, 916, 917, 991, 1004, 1008, 1010, 1011
 Niczky László 310, 1155
 Niedermann, Johann 324, 1230
 Nini, Niny, Nincsi, Ninon (I.) → Hirgeist Anna
 Ninon (II.) → Steinmetz Anna
 Nostitz (Noszticz; generális) 432, 476, 566, 724, 907
 Novák Ignác 273, 542, 649, 1074, 1075, 1123
 Nováki (tanár) 161, 1108
 Nozdroviczky Bálint 1110
 Nozdroviczky János 1110
 Nozdroviczky József 1110
 Nozdroviczky Lajos 1110
 Nozdroviczky Pál 263, 1110
 Nunkovits György 1046
 Nutter, William 291, 1138
- Nyéki (íródeák) 395, 396, 403, 404, 562, 720, 891, 896
 Nyíri Ferenc 188, 197, 211, 1180, 1195, 1263
 Nyíri István, I. (1776–1838) 360, 368, 382, 1242, 1272
 Nyíri István, II. 153, 201, 347, 1165, 1180, 1191, 1263
 Nyíri János 191, 204, 1172, 1180, 1263
 Nyíri (és Nyíriné) 139, 189, 1180, 1263
 Nyomárkay József 892
- Obernyik József 203, 680, 1168
 Obris (jobbágya) 213, 1198
 Ócsai Balogh Péter → Balogh Péter (Ócsai)
 Ocskay Antal 363, 1275
 Ocsovszky Pál 295, 296, 324, 1141, 1215, 1230
 Oeser (Óser), Adam Friedrich 47, 265, 484, 574, 733, 937, 1113, 1143
 Offenloch (Offenbach; seborvos) 393, 452, 568, 726, 919
 Okolicsányi Anna Mária 881
 Okolicsányi János 54, 55, 249, 980, 981, 1096
 Okolicsányi Teréz 883
 Okolicsányi (főszolgabíró) 364, 1276
- Oláh Mihály 187, 208, 1180
 Olasz Lajos 221, 1209
 Olasz Péter 42, 43, 170, 413, 475, 565, 723, 797, 814, 845, 846, 905–909, 911, 921, 1309
 Olevanus, Kasper 901
 Olivet, Pierre-Joseph Thorellier 415, 912, 945
 Olsavszki (kanonok) 324, 1230
 Onadi → Onodi Zsigmond
 Onder Csaba 799
 Ondó (molnár) 161
 Ondó (zséllér) 161, 1108
 Ondorkó György 352, 1266
 Ongay Borbála 880
 Onodi (Onadi) Zsigmond 285, 340, 379, 1132, 1254, 1286
 Onodi Theresia (Ottlik Sándorné) 340, 374, 379, 1254, 1281, 1286
 Orbán László 843, 1309, 1402
 Orczy Anna 946
 Orczy István 492, 590, 756, 946, 969
 Orczy József 91, 100, 102, 273, 282, 465, 470, 521, 529, 530, 630, 644, 659, 756, 946, 947, 970, 974, 979, 1050, 1064, 1066, 1083, 1123, 1129, 1245, 1246, 1283
 Orczy Józsefné → Berényi Borbála
 Orczy László 82, 83, 92, 106, 175, 214, 284, 286, 320, 321, 470, 493, 521, 578, 592, 630, 648, 705, 756, 757, 826, 946, 947, 970, 974, 978, 979, 1049, 1050, 1065, 1071, 1074, 1129, 1131, 1199, 1246, 1283, 1286, 1400
 Orczy Lőrinc, I. (1718–1789) 27, 52, 81, 82, 172, 173, 212, 321, 332, 335, 433, 463, 467, 469, 483, 490, 492, 493, 498, 521, 530, 534, 537, 578, 588, 590, 592, 630, 631, 645, 741, 755–757, 793, 816, 818, 826, 829, 833, 843, 847, 850, 915, 916, 918, 923, 944, 946, 947, 949, 959, 963–965, 969, 970, 973, 974, 977–979, 1001, 1010, 1042, 1043, 1046, 1050, 1061, 1065, 1066, 1068, 1074, 1083, 1123, 1129, 1131, 1176, 1197, 1199, 1210, 1228, 1245, 1246, 1283, 1310, 1311, 1400
 Orczy Lőrinc, II. (1784–1847) 330, 756, 970, 1245
 Orczy Mária (Vécsey Miklósné, I.) 191, 206, 209, 277, 946, 1176, 1191
 Orczy Terézia 946
 Orczy Zsuzsanna 946, 1066
 Ormós András 281, 1023, 1127
 Ormós Antal 192, 209, 1185
 Cs. Ormós László 817, 867
 Orosz János 423, 937
 Orosz János, I. 161, 1108
 Orosz János, II. 161, 1108

- Orosz Julianna 882
Orosz László 808, 1402
Oroszi Pál 205, 1173
Osváth Lajos 190, 209, 1181
Osváth Lajosné 190, 209, 1181
OsztróLuczky Zsófia (Prónay Pálné) 305, 1149
Otlík → Ottlik
Otrokocsi Főris Ferenc 553, 1160, 1183
Ottlik Géza 374, 1254, 1281
Ottlik Sándor 340, 1254
Ottlik Sándorné → Onodi Theresia
Óváry László 280, 468, 591, 926, 974, 975, 1127
Óváry Miklós 37, 280, 455, 926, 1127
Ovenus, Johannes (Ovén, Owenus; eredetileg: John Owen) 416, 417, 568, 726, 918, 928
Ovidius (Ovid), Publius Naso 117, 341, 414, 429, 443, 476, 566, 687, 724, 728, 822, 823, 833, 910, 911, 913, 914, 928, 944, 959, 1005, 1037, 1043, 1082, 1102, 1254
Ördög György 221, 222, 1209
Őry Fülep (Filep) Gábor 46, 170, 246, 284, 393, 415, 419, 420, 452–454, 456, 460, 572, 731–733, 825, 865, 906, 907, 912, 918, 920, 924, 929, 932–934, 942, 944, 1092, 1093, 1131
Őry Fülep Gáborné (Szilágyi Anna) 925
Őry Fülep Sámuel 925, 1131
Őz Pál 310, 1018, 1072, 1144, 1155
P. → Radvánszky Polyxén
P. S.: Péchy Sándor
P. Sné: Péchy Sándorné → Kazinczy Zsuzsanna
P.: Pepi → Török József III.
Pajor Gáspár 974, 1069
Paksi Kis András → Kis András (Paksi)
Pál Ferenc 889, 890
I. Pál (orosz cár) 89, 1034, 1077, 1129
Palásthy Ferenc 990
Palásthy Konstanca 1150
Palásthy Márton 74, 302, 494, 537, 596, 597, 604, 764, 766, 767, 990, 1000, 1150, 1397
Pálffy Carolina (Rogendorff Károlyné) 151, 1191
Pálffy Ferenc, I. (1763–1803) 238, 1087, 1271
Pálffy Ferenc, II.: Ferenc Alajos vagy Ferenc (1785–1841) 358, 1271
Pálffy János 640, 1047
Pálffy Károly 53, 56, 82, 88, 92, 97, 105, 432, 460, 482, 505, 529, 535, 577, 596, 611, 642, 643, 650, 740, 853, 871, 944, 979, 984, 1000, 1020, 1033, 1052, 1063, 1076, 1197, 1213
Pálffy Leopold (Lipót) 238, 886, 1087
Pali → Szemere Pál
Pálma Pál 337, 1251
Pálóczi Horváth Ádám → Horváth Ádám (Pálóczi)
Pálóczi Horváth György → Horváth György (Pálóczi)
Pálóczi László 381, 1288
Palocsay 279, 1126
Palocsay Ferdinánd 1291
Palocsay Tivadar 384, 1291
Palocsay (báró) 433, 946
Palocsay József 279, 1126
Palocsayné → Fáy Kriszta
Palugyánszki (Balugyánszky) Mihály 270, 286, 1118, 1134
Pánczél Dániel 1069, 1074
Pánczél Pál 196, 211, 1194
Pankotai József László → József László (Pankotai)
Pántzél Dániel 906
Pap József 379, 1286
Pápai Zsigmond 187, 205, 1173
Papainé (sárospataki lakos) 37, 927
Pápay Sámuel 336, 557, 1160, 1212, 1214
Papp József 333, 340, 862, 1247
Parnahaj Gyurka 351, 1266
Parnai János 229, 1216
Párniczky Mihály 421, 425, 459, 523, 633, 922, 935, 1055
Pásztory László 1000
Pásztory Sándor 79, 83, 88, 101, 204, 297, 468, 493, 494, 497, 498, 503, 505, 514, 516, 522, 534, 535, 591, 594, 596, 603, 604, 608, 620, 622–624, 633, 691, 694, 762, 765, 772, 777, 780, 826, 827, 834, 836, 976, 977, 988, 990, 1000, 1001, 1004, 1008, 1020, 1023, 1032–1035, 1041, 1042, 1053, 1055, 1064, 1067, 1142, 1214, 1216
Pásztory Mihály 170, 419, 921
Patachich Ádám 488, 889, 895, 959
Pataky Dénes 1137, 1138, 1402
Patay Anna 337, 1251
Patay Borbála (Borczá; Wartensleben Gusztávné) 374, 375, 1281, 1282
Patay József 45, 47, 925
Patay Magdolna (Erdődy Lászlóné) 204, 1172
Patay Pál 204, 375, 1172, 1281, 1282
Patay Pálné → Pogány Zsuzsanna
Patay Sámuel 42, 929
Pauer (szobrász) 335, 1250
Paurerin, Michel 288, 1134
Paziazi Mihály 341, 1255
Pázmándy Dienes 331, 1245
Péchy Ágnes 879

- Péchy Anna 879
 Péchy Antal (1805 k.) 190, 191, 880, 1183
 Péchy Éva Mária 881
 Péchy Ferenc 360, 880, 1273
 Péchy Ferenc (II.) 879
 Péchy Ferenc (III.) 879
 Péchy Gábor, I. (?–1805) 47, 429, 459, 485, 493, 576, 739, 761, 785, 833, 835, 867, 880, 942, 943, 949, 954, 988
 Péchy Gábor, II. 493, 576, 594, 739, 761, 880, 943, 988, 1273
 Péchy Gáspár 880
 Péchy György 172, 880, 967
 Péchy Imre, I. (?–1795) 110, 154, 158, 163, 166, 177, 387, 396, 399, 406, 408, 676, 865, 879, 887, 890, 892, 898, 899, 1197, 1200
 Péchy Imre, II. (1753–1841) 91, 172, 192, 198, 209, 211, 214–218, 225, 246, 248, 255, 281, 284, 301, 302, 305, 306, 308, 311, 312, 320, 331, 334, 340, 341, 369, 372, 383, 855, 865, 866, 879, 880, 887, 892, 898, 899, 968, 1094, 1098, 1105, 1107, 1120, 1123, 1127, 1130, 1149, 1184, 1190, 1192, 1201, 1203–1206, 1242, 1273
 Péchy Imrénén, II. (Prónay Magdolna) 879, 1149
 Péchy István (?–1775 k.) 391, 409, 880, 902
 Péchy István (II.) 879
 Péchy Janka 879, 1205
 Péchy Julia 879
 Péchy Karolina 879, 1205
 Péchy Kata 879
 Péchy Klára 879
 Péchy Klári (Fényes Károlyné) (?–1811), Péchy Sándor és Kazinczy Zsuzsanna lánya. 166, 190, 208, 874, 880, 1178, 1180
 Péchy Lajos 204, 880, 1172
 Péchy László (1792–?) 166, 260, 874, 880, 1104
 Péchy László (I.) 879
 Péchy László (II.) 879
 Péchy Márton 879
 Péchy Mihály, I. 163, 167, 394, 879, 887
 Péchy Mihály, II. 685, 718, 879, 887, 892
 Péchy Mihály, III. 169, 879, 887, 1180, 1192, 1210
 Péchy Mihály, IV. (1755–1819) 407, 879, 898, 1112, 1187
 Péchy Mihályné, III. (Zoltán Krisztina) 153, 190, 208, 224, 225, 879, 1180, 1210
 Péchy Pál (I.) 879
 Péchy Pál (II.) 879
 Péchy Petronella 879, 1205
 Péchy Sándor 153, 154, 189, 191, 225, 286, 314, 325, 874, 880, 1104, 1162, 1178, 1180, 1193, 1201, 1224
 Péchy Sándor (II.) 880
 Péchy Sándorné → Kazinczy Zsuzsanna
 Péchy Terézia 195, 880, 1193, 1205
 Péchy Terézia (II.) 879
 Péchy Zsigmond 879
 Péchy Zsófia (Bossányi Ferencné, I.) 163, 400, 471, 559, 716, 877, 879, 887, 889, 892
 Péczeli József 173, 321, 332, 408, 505, 506, 530, 535, 596, 611, 612, 706, 737, 871, 898, 899, 918, 1000, 1005, 1018–1020, 1024, 1044, 1046, 1140, 1157
 Péli Jánosné (Vay Erzsébet) 326, 906, 926, 1228
 Péli Nagy András → Nagy András (Péli)
 Péli Nagy Andrásné → Nagy Andrásné (Péli)
 Penke Olga 1398
 Penther, Johann Friedrich 421, 455, 478, 569, 728, 922, 931, 935
 Pepi → Török József, III.
 Pepiné → Vécsey Mária
 Perczel Antalnén (Szentmarjai Anna) 213, 1198
 Perényi Zsigmond 1092, 1093
 Pergen (rendőrminiszter) 1038
 Perger János 368, 382, 1242
 Perlaky Gábor 898, 1020
 Persius Flaccus, Aulus 451, 913
 Peski János 337, 1251
 Pesko András 169, 899, 903, 906, 911
 Pestalozzi, Johann Heinrich 679, 1147
 Péter (?) 44, 1238
 Péter → Kazinczy Péter, III.
 I. Péter (Nagy) 514, 621, 1034
 Péter Katalin 1397
 Pethe Ferenc 1237, 1257
 Pethő Jakab 32, 59, 509, 603, 619, 1005, 1018, 1039
 Petrarcha (Petrarca) 557, 1212
 Petri, Bernhard 282, 705, 1129, 1246, 1283
 Petrovics Friedrich 361, 367–371, 373, 1242, 1279
 Petrus Revai → Révay Péter
 Petter, Franz Xaver 361, 1273
 Pezzl (seborvos) 288, 996, 1135
 Pfannschmidt (kapitány) 357, 1271
 Pfannschmiedné → Günther Teréz
 Pfeffershoffen Katalin 884, 976
 Phaedrus 1164
 Phigie, I. → Kazinczy Iphigénie
 Phigie, II. → Prónay Iphigenie Sophie

- Philoxénus (Philoxenos) 555, 1161
Phizsi → Kazinczy Iphigénie, II.
Picart, Bernard 436, 954, 1015
Piccolomini, Aeneas Sylvius (II. Pius) 910
Pictet (Piktét) 783, 904
Pika (Gáspár?) 363, 1275
Pilati, Carlo Antonio 74, 495, 596–598, 766–768, 990, 995
Pilizotti (rajzoló) 357, 1271
Pindarus (Pindár; Pindaros) 76, 667, 1006, 1092
Pintér Anna 876, 884, 797
Pintér István 53, 54, 173, 469, 876, 979, 980
Pintér Márton 390, 876, 884, 905, 979
Pipsz → Dessewffy József
Pisch (kapitány) 189, 313, 1163, 1181
Pitisci (Pitiscus), Samuel 688, 951
Pius, Antonius 1052
VI. Pius (eredetileg: Giovanni Angelo Braschi) 513, 617, 827, 963, 1030
VII. Pius 1009, 1197, 1214, 1215, 1233
VIII. Pius (eredetileg: Francesco Castiglione) 360, 1273
Plathy Anna 906, 1085, 1185
Plathy József 302, 1149
Plathy Katalin 1132, 1286
Platón 1161
Plautus, Titus Maccius 229, 1170, 1216
Pletz (Plec; kapitány) 286, 1133
Plezsnyálszky Ferenc (Franz) 133, 184, 188, 189, 193, 194, 201, 206, 208–210, 317, 1165, 1174, 1180
Plinius, Caius P. Secundus Minor 499, 604, 772, 1005
Ployer Barbara (Bujanovics Cornéliusné) 259, 296, 828, 1104, 1142
Plümicke, Karl Martin 1041
Pócsi Elek 384, 1089, 1291
Podkoniczky (Potkoniczky) Ádám 182, 267, 269, 545, 1116
Podmaniczky Anna-Mária (Beleznay Miklós-né) 91, 95, 172, 175, 285, 322, 521, 631, 915, 918, 969, 1051, 1061, 1123, 1131
Podmaniczky Erzsébet 172, 969
Podmaniczky János (?–1788) 416, 452, 477, 682, 915, 918, 955, 1129
Podmaniczky János (II.) 915
Podmaniczky József 175, 268, 322, 487, 522, 582, 918, 955, 1013, 1033, 1042, 1055, 1116
Podmaniczky Judit 915, 918, 946, 969
Podmaniczky Julie (Hodosy Sámuelné) 190, 209, 224, 1172, 1182, 1210
Podmaniczky Károly 375, 915, 1282
Podmaniczky László 283, 305, 661, 918, 1129, 1151
Podmaniczky Lászlóné → Radvánszky Charolina
Podmaniczky Sándor, I. (?–1786) 27, 682, 915, 918, 922, 935, 882, 1091, 1116, 1132, 1173, 1282
Podmaniczky Sándor, II. (1758–1830) 244, 268, 285, 421, 915, 923, 935, 1091, 1116, 1132
Podmaniczky Sándorné, II. → Wartensleben Claire
Podmaniczky Terézia 882, 915, 1173
Podmaniczky Zsuzsanna 918
Podmaniszky Lajos 864
Pogány József 333, 1247
Pogány Lajos, I. (?–1793) 375, 1164, 1253, 1282
Pogány Lajos, II. (?–1827) 200, 315, 1164, 1253, 1282
Pogány Zsuzsanna (Patay Pálné) 338, 375, 1253, 1282
Polignac, Auguste Jules Armand Marie 380, 1287
Polignac, Melchioris de 454, 929
Pollack Mihály 1129, 1246, 1283
Polya Ferenc 327, 1232
Polyák József 360, 1253, 1273
Polyák („Fáy háznál lakó Polyák nevű Zsidó”) 340, 1253
Polyánkai Péter 1005
Polycletus (Polükleitosz) 515, 1035, 1279
Polyx., Polyxén → Radvánszky Polyxén
Pombal, Marquis de 1070
Pomey, François 413, 910
Pongrácz Boldizsár 97, 105, 106, 1063
Ponori Thewrewk József → Thewrewk József (Ponori)
Poocs András 414, 428, 910, 949
Pope, Alexander 916, 949, 977
Poppol (Popol) Ágoston 228, 229, 331, 341, 1216, 1245
Porkoláb István 1212
Poroszkay (pap) 1084
Poroszlai (örnagy) 281, 1127
Pósa Gábor 42, 928
Pósa István 42, 928
Posch, Leonhardt (Lénárd, Leonard) 173, 321, 496, 600, 769, 824, 996, 1018
Poschinger Ferenc 74, 598, 767, 994
Potkoniczky → Podkoniczky Ádám
Poturnyai András 182, 264, 882, 971, 1112
Poturnyai Éva (Szuloyovszky Sándorné) 881

- Poturnyai Heléna (Szirmay Péterné) 881
 Poturnyai Heléna 882
 Poturnyai Imre (?–1784) 880
 Poturnyai Klára (Szirmay Pálné) 881, 882
 Poturnyai Péter 880
 Poturnyai Rozália (Pongrácz Imréné) 881
 Poturnyai Tamás 881
 Pöllnitz, Karl Ludwig 900
 Pr. L. → Prónay László
 Praxitelész 1137
 Pray György 170, 421, 481, 547, 572, 573, 731, 825, 836, 932, 1169
 Prényi (Perényi) Zsigmond 578, 668
 Prokop, Philipp Jakob 513, 1030
 Prónay Ágnes Paulina Honorata 229, 304, 305, 965, 1175, 1217, 1248, 1254, 1255
 Prónay Ágnes (Netty; gróf Ráday Pálné, II.) 304, 333, 675, 676, 1151, 1284, 1285, 1286
 Prónay Albert 333, 375, 376, 965, 1243, 1248, 1263, 1282
 Prónay Albertné → Ráday Erzsébet
 Prónay Éva (Radvánszky Jánosné) 155, 693, 881, 965, 1059, 1062, 1106, 1149, 1151
 Prónay Gábor 88, 96, 99, 195?, 205, 285, 522, 632, 693, 836, 871, 881, 965, 1027, 1054, 1055, 1059, 1062, 1132, 1173, 1281
 Prónay Honorka (Honorata; Kubínyi Gáspár-né) 304, 305, 965, 1073, 1145, 1151, 1175
 Prónay Iphigenie Sophie (Fizsi [III.], Phigie [II.]; Csáky Augusztáné) 331, 343, 1073, 1084, 1246, 1259, 1268, 1285, 1286
 Prónay István 334, 1073, 1255
 Prónay János 195?, 380, 1287
 Prónay Jozefa 1062, 1132
 Prónay Kálmán 305, 965, 1151
 Prónay Lajos 305, 490, 588, 752, 965, 1151, 1248, 1282
 Prónay Lajosné (Wartensleben Caton) 285, 1132
 Prónay László 96, 195?, 196, 211, 229, 230, 239, 283, 304, 307, 532, 587, 592, 675, 693, 758, 881, 965, 966, 985, 1027, 1040, 1051, 1059, 1061, 1062, 1068, 1073, 1075, 1083, 1084, 1088, 1129, 1151, 1152, 1191, 1193, 1204, 1216–1218, 1243, 1284, 1285
 Prónay Ludovica 1062, 1132
 Prónay Magdolna 1151
 Prónay Máli (Amália) 341, 1255
 Prónay Mihály 491, 492, 588, 752, 972
 Prónay Pál 195?, 302, 305, 879, 1149, 1151
 Prónay Prisca Tullia (Piroska; Lónyai Gáborné, I.) 223, 304, 305, 965, 1151, 1175
 Prónay Sándor 101, 104, 177, 195?, 196, 211, 305, 306, 331, 333, 334, 365, 369, 370, 372, 383, 533, 586, 587, 961, 965, 986, 1068, 1151, 1152, 1195, 1243, 1248, 1277, 1282, 1284
 Prónay Sándorné → Teleki Jeanette
 Prónay Sarolta 341, 1073, 1255
 Prónay Simon 195?, 229, 283, 301, 305, 671, 965, 1083, 1129, 1145, 1151, 1217, 1246, 1255, 1259, 1285, 1286
 Prónay Simonné → Hirgeist Anna
 Prónay Tóni (Antónia) (Almásy Józsefné, III.) 341, 1255
 Propertius (Propertz), Sextus 50, 443, 959
 Prowett (kiadó) 1249
 Pruszkay Antónia (Klobusiczky Antalné) 116, 255, 256, 258, 311, 318, 874, 1102, 1103, 1165
 Ptolemaios Auletes 1035
 Ptolemaiosz (egyiptomi király) 887
 Pucz Antal 196, 211, 1194
 Puky András 172, 221, 320, 467, 975, 1084, 1093, 1146, 1210
 Puky Borbála (Fáy Györgyné, I.) 376, 379, 1283
 Puky Ferenc 170, 303, 304, 306, 421, 422, 453, 454, 481, 572, 675, 732, 932, 935, 975, 1027, 1150, 1174
 Puky Ferencné → Darvas Zsuzsanna
 Puky István 179, 205, 244, 337, 544, 667, 668, 1091, 1174, 1175, 1251
 Puky László 33, 87, 174, 205, 690, 932, 975, 982, 1018, 1026, 1027, 1150, 1174
 Pulszky Dániel 421, 935
 Pulszky János 935
 Pulszky Károly 935
 Pulszky Miksa 935
 Pulszky Zsuzsanna 224, 1172, 1182, 1210
 Purling 1030
 Püspöky Sámuel 879
 Pyber Benedek 544, 949, 1111
 Pyrker János László 14, 774, 841, 1006, 1251, 1256, 1260, 1263, 1266, 1267, 1270, 1276, 1279, 1283
 Pythagorász (Püthagorasz) 78, 1010
 Quintilianus, Marcus Fabius 1158
 Quirinus Mark → Mark, Quirinus
 Quirschfeld Tincsi 1215
 Quirschfeldné (Rogendorff lány) 194, 210, 228, 1191, 1215
 Rabener, Gottlieb Wilhelm 389, 425, 459, 568, 686, 723, 904, 913, 923, 930
 Racine, Jean de 29, 964
 Rácz Márton 326, 431, 1226

- Rácz Mihály 214, 1202
Rácz Sámuel 194, 210, 1191
Rácz Zsigmond 205, 1174
Rada (ügyvéd) 338, 1252
Ráday Anna → Ráday Nina
Ráday Erzsébet (Prónay Albertné) 333, 347, 1017, 1048, 1151, 1248, 1254, 1263
Ráday Eszter (Teleki Lászlóné, I.) 430, 576, 738, 751, 915, 951, 965, 982, 1018
Ráday Gedeon, I. (1713–1792) 27–35, 51, 173, 340, 392, 400, 408, 416, 451, 454, 462, 463, 490, 506–510, 535, 587, 612, 613, 617–620, 645, 676, 691, 695, 726, 751, 754, 767, 774, 792, 817, 826, 829, 833, 840, 844, 845, 858, 862, 866, 870, 898, 910, 911, 914–917, 932, 950, 951, 954, 962–965, 972, 974, 982, 983, 990, 1014–1018, 1020–1023, 1031, 1032, 1040, 1042, 1046–1048, 1052, 1067, 1100, 1136, 1144, 1145, 1150, 1157, 1237, 1255, 1309
Ráday Gedeon, II. (1745–1801) 539, 641, 915, 964, 1017, 1047, 1048, 1052
Ráday Gedeon, III. 509, 618, 915, 964, 1017
Ráday Gedeon, IV. (1806–1873) 340, 342, 374?, 384?, 1017, 1048, 1151, 1254, 1281, 1282, 1284, 1285, 1290, 1291
Ráday Gedeonné, II. (Fáy Zsuzsanna) 33, 304, 305, 695, 1047, 1052, 1150
Ráday Gedeonné, IV. → Teleki Borbála
Ráday László 333, 374?, 377, 384?, 1017, 1048, 1151, 1254, 1284, 1291
Ráday Nina (Anna; Nádasdy Lászlóné) 341, 377, 379, 1017, 1048, 1151, 1248, 1254, 1255, 1284, 1285
Ráday Pál, I. (1677–1733) 27, 341, 676, 844, 915, 917, 951, 964, 1014, 1151, 1255
Ráday Pál, II. (1768–1827) 31, 118, 300, 301, 303, 305, 321, 384?, 462, 509, 521, 618, 675, 676, 693, 915, 962, 964, 1017, 1041, 1042, 1048, 1144, 1150, 1248, 1254, 1255, 1263, 1281, 1284, 1291
Ráday Pál, III. (1830–1879) 372, 1017, 1254, 1281
Ráday Pálné, II. → Prónay Ágnes
Radi Károly 155, 1106
Radiojevich, Paul 166, 874
Radmannsdorf, Albert Riemensberg 357, 358, 361, 1271, 1274
Radvánszky Antal 331, 334, 1059, 1084, 1106, 1129, 1246
Radvánszky Charolina (Karolina; Podmaniczky Lászlóné) 283, 299, 669, 1129
Radvánszky Ferenc 172, 320, 416, 591, 632, 918, 975, 1052
Radvánszky György 1070
Radvánszky János 155, 693, 879, 978, 1014, 1027, 1053, 1059, 1084, 1094, 1095, 1096, 1106, 1114, 1144, 1146, 1167, 1177, 1213, 1246, 1288
Radvánszky Joanna 880
Radvánszky Karolina 1059, 1084, 1094, 1106, 1144
Radvánszky Klára (Zsembery Mihályné) 880
Radvánszky László 1059, 1084, 1106, 1129
Radvánszky Mária (Márjásy Miklósné) 880
Radvánszky Miklós 1059, 1084, 1106, 1129
Radvánszky Polyxén (Blidli; Újházy Sámuelné) 88, 155, 156, 171, 173, 176, 179, 182, 207, 249, 266, 269, 283, 321, 381, 545, 693, 1014, 1027, 1059, 1068, 1084, 1096, 1106, 1114, 1117, 1118, 1129, 1130, 1177, 1288
Radvánszky Rosália (Prónay Lászlóné) 675, 965, 1151
Radvánszky Terézia (Cidli; Szerencsy Józsefné) 87, 155, 179, 183, 184, 218, 228, 249, 269, 283, 299, 305, 545, 677, 693, 826, 900, 920, 963, 964, 973, 978, 986, 1014, 1026, 1048, 1053, 1059, 1077, 1084, 1095, 1096, 1106, 1114, 1117, 1118, 1121, 1125, 1129, 1130, 1144, 1146, 1152, 1167, 1176, 1177, 1213, 1215, 1261
Radvánszky Terézia (Kapy Józsefné, I.) 880
Radzivil (Radzivil) Károly (Karol Stanisław Radziviłł) 564, 722, 904
Raffaello (Rafaell, Raphael) Santi 406, 513, 897, 1030, 1138
Rag. → Ragályi
Ragályi Erzsébet (Fáy Józsefné) 266, 875, 975, 1095, 1113, 1114, 1115, 1209
Ragályi Gedeon 182, 266, 975, 1114, 1115, 1267
Ragályi István 172, 194, 210, 280, 969, 970, 974, 1127, 1192
Ragályi János 194, 210, 875, 975, 1114, 1115, 1192
Ragályi Jánosné (Comáromy Zsuzsanna) 364, 1275
Ragályi József, I. (1733–1804) 130, 165, 468, 545, 591, 875, 957, 975, 1090, 1095, 1098, 1113–1115, 1162, 1171, 1179, 1187, 1192, 1201, 1209, 1257
Ragályi József, II. (1769–?) 875, 975, 1114, 1115
Ragályi József (III.) (1803–1852) 1162
Ragályi Józsefné, II. → Bernáth Zsuzsanna

- Ragályi Judit 1144
 Ragályi Kata (Szepesi Lászlóné) 182, 266, 875, 975, 1114, 1115
 Ragályi Klári (Clári; Rhédey Gedeonné) 170, 182, 248, 266, 875, 957, 975, 1095, 1113–1115, 1209
 Ragályi Magdolna (Ragályi Tamásné) 325, 875
 Ragályi Mária Magdolna (Kazinczy Józsefné, II.) 123, 129, 137, 138, 140, 165, 206, 208, 221, 229, 260, 351, 545, 875, 975, 1090, 1095, 1098, 1108, 1113–1115, 1148, 1162, 1171, 1179, 1187, 1201, 1209, 1216, 1224, 1257
 Ragályi Pál 353, 1267
 Ragályi Samu 231, 1222
 Ragályi Tamás 191, 209, 229, 266, 325, 330, 364, 368, 381, 382, 704, 875, 975, 1114, 1115, 1169, 1184, 1216, 1218, 1223, 1224, 1236, 1243, 1275, 1288
 Ragályi Zsigmond 353, 1267
 Ragályi Zsuzsanna (Kazinczy Péter [III.] második felesége) 220, 876, 1201
 Raics Péter 1184, 1185, 1196
 Rainer (főherceg, Habsburg) 1060, 1140
 Rájnis József 504, 507, 537, 609, 613, 704, 778, 833, 949, 959, 960, 972, 1013, 1019, 1022, 1043, 1046, 1131
 Rak, RakFer → II. Rákóczi Ferenc
 Rákai Orsolya 1166, 1402
 Rakics (szerb közlegény) 44, 846, 1072
 I. Rákóczi Ferenc 409, 561, 720, 794, 825, 872, 887, 893, 900
 II. Rákóczi Ferenc 19, 20, 27, 293, 814, 825, 843, 844, 872, 889, 892, 893, 899, 900, 902, 1018, 1112, 1151, 1219, 1231, 1255, 1309
 I. Rákóczi György 880, 953
 II. Rákóczi György 893
 Raksányi János 452, 920
 Ramler, Karl Wilhelm 583, 956
 Ramsden (tévesen: Ramsdon), Jesse 109, 677, 818, 854, 1146, 1312
 Raphael → Raffaello Santi
 Raphael Morghen → Morghen, Raphael
 Rát (Ráth) Mátyás 288, 295, 441, 442, 488, 583, 746, 952, 957, 958, 972, 1135, 1142
 Rathkeal, Herbert 1054, 1134
 Rátkay (István?) 186, 204, 226, 1170, 1177, 1189, 1211
 Rátkay (Pál?) 381, 862, 1290
 Rátkayak 344, 1261
 Rátonyi Gábor 257, 1103
 Ratschky, Joseph Franz 62, 63, 66, 495, 496, 598, 599, 635, 766–768, 812, 848, 992, 994, 995, 1057, 1310
 Rautenstrauch, Johann 878, 958
 Raynal 972, 1195
 Récsey (Ádám?) 340, 1254
 Regis Rupili (Rex Rupilius) 277, 1125
 Rehák József 521, 1048
 Reiner Móric 347, 1264
 Reisz Gáspár 906
 Rékei vagy Barta 543, 665, 1085
 Rembrandt, Hermensz van Rijn 705, 939, 1142, 1229
 Reni (Rheni), Guido (Gvido) 86, 1026, 1214
 Rettl (kassai lakos) 209, 1184
 Révai Miklós 50, 81, 177, 198, 283–285, 442–444, 488, 530, 537, 538, 547, 552–554, 557, 584, 585, 613, 669, 670, 680, 704, 705, 707, 708, 747, 748, 756, 829, 833, 868, 878, 946, 949, 957, 959, 966, 970, 972, 977, 986, 1010, 1019, 1022, 1043, 1046, 1049, 1111, 1119, 1130, 1156, 1158, 1160, 1161, 1169, 1199, 1204, 1212, 1241
 Révay Apollonia (Szirmay Lászlóné, II.) 85, 259, 883, 985, 1025, 1104
 Révay János 891
 Révay Péter 230, 1219
 Révay Simon 532, 592, 758, 883, 985, 1025, 1104
 Révay Zsófia 885
 Reviczky (bíró) 20, 22, 431, 893
 Reviczky Ádám 335, 343, 1243, 1259
 Reviczky Anna 1052
 Reviczky János 385, 1293, 1294
 Reviczky Judit (Beöthy Gáborné, majd Hohenlohe Károlyné) 73, 175, 998, 1052
 Rexa Dezső 844, 864, 1309, 1402
 Réz József Imre 333, 1247
 Rezik János 961, 1070
 Rhédey Ferenc 209, 313, 1099, 1127, 1153, 1163, 1183, 1197
 Rhédey Gedeonné → Ragályi Klári (Clári)
 Rhédey József 333, 347, 1247, 1263
 Rhédey Julianna (Comáromy Györgyné, I.) 163, 400, 472, 561, 704, 719, 877, 887, 892, 1090, 1153
 Rhédey Lajos 112, 190, 194, 200, 205, 209, 210, 214, 228, 250, 252, 253, 278, 280, 308, 309, 322, 378, 843, 1074, 1100, 1125, 1153, 1164, 1166, 1172, 1182, 1183, 1192, 1197, 1199, 1202, 1215, 1223, 1284, 1397
 Rhédey Lajosné → Kácsándy Terézia
 Rhédey László 278, 877, 1125
 Rhédey Zsuzsanna (Diószeghy Sámuelné) 212, 1153, 1183, 1197
 Riba (?) 336, 1251

- Richardson, Samuel (1689–1761) 29, 983
 Richter Filep Antal 333, 334, 335, 336, 337, 342, 362, 1247, 1274
 Richter (diák) 421, 935
 Richwaldszky György 492, 590, 756, 970, 1018
 Rickl (kereskedő) 191, 1183
 Riedele (Riedl) András 234–240, 837, 1086, 1087
 Rieder, W. (rajzoló) 1194
 Riemsberg → Radmannsdorff
 Riethaller Mátyás 194, 210, 1192
 Rigó László 38, 926
 Rikóti Mátyás 1158
 Rill vagy Riel (munkácsi rab) 234, 236, 1086
 Ring Adorján 868
 Rischel (nyelvész) 365, 1277
 Ritter (festő) 301, 1149
 Robespierre, Maximilien 1002, 1069
 Rogendorff Josefin 1177
 Rogendorff Kajetán (Cajetán) 159, 160, 341, 856, 884, 1107, 1218, 1219
 Rolly József 40, 497, 603, 604, 772, 833, 834, 928, 976, 977, 1085, 1119
 Rolly Katalin 1085, 1119, 1251
 Rolly Mária 880
 Rombauer János 342, 1258
 Rosa (Róza), Josef 177, 294, 672, 939, 1140, 1229
 Rosenfeld (Székely) András 85, 532, 592, 758, 985, 1025
 Rosenthal (kereskedő) 336, 1250
 Rossy (francia katona) 657, 1082
 Rost, Johann Leonhard 922
 Rostás Mihály 193, 1185
 Rosti János 287, 1134
 Róth Ádám 881
 Róth Borbála 888, 898
 Róth Éva 881
 Róth Johanna (Teleki Józsefné, I.) 285, 305, 675, 677, 881, 1099, 1132, 1146, 1151
 Róth Julianna (Szirmay Andrásné, I.) 20, 167, 182, 207, 409, 471, 558, 716, 881, 887, 888, 898, 899, 965, 1059, 1062, 1099, 1106, 1132, 1152
 Róth Tamás 881, 1099, 1152
 Róth Teréz (névtévesztés) → Róth Johanna
 Rott (Johann Jakob?) 197, 1181, 1196, 1203
 Rottenstein József 338, 1252
 Rouget de Lille (helyesen: Rouget de Lisle) 354, 1269
 Rousseau, Jean-Jacques 35, 123, 251, 700, 824, 837, 838, 916, 925, 957, 977, 983, 1032, 1042, 1056, 1071, 1085, 1100, 1156, 1402
 Róza → Rosa, Josef
 Rozgonyi Erzsé 170, 440, 441, 957
 Rozgonyi József, I. (1756–1823) 253, 454, 925, 1101, 1292
 Rozgonyi József, II. 348, 362, 1265, 1274
 Rozgonyi Józsefné, I. 385, 863, 1292, 1293
 Rózsai (szolgálo) 222, 1210
 Róth József 335, 377, 1249, 1284
 Rubendunstné → Dozler
 Rubens, Pieter Pauwel 484, 574, 735, 939, 940
 Rudnay Sándor 356, 1246, 1270
 Rudnyák Antónia 1144
 Rudnyák Pepi (Jozéfa; Batthyány Vincéné) 287, 1133
 Rudnyák Tóni (Wollnhofferné, I.) 282, 1128
 Rudnyanszki Terézia (Liptay Sándorné) 374, 1281
 Rudolf (főherceg, Habsburg) 1060, 1140
 I. Rudolf (Habsburg) 230, 1219
 II. Rudolf (Habsburg) 362, 1275
 Rummy Károly György 343, 356, 374, 377, 385, 825, 828, 867, 938, 964, 1035, 1053, 1070, 1087, 1088, 1141, 1207, 1212, 1229, 1260, 1266, 1270, 1276, 1281, 1283, 1289, 1293
 Ruprecht Antal 64, 598, 766, 992
 Ruzsicskay György (Georg Probus Ruzsitskay, Jiří Ružička) 234, 237, 1086, 1087, 1178
 Rzevulsky (Rzewulski) (Wacław?) 419, 480, 570, 730, 922
 Sadler József 376, 1282
 Sáfányos (?) 189, 1181
 Sággy Anna (Fáy Ágostonné) 44, 279, 860, 964, 1126, 1237
 Sággy Ferenc 546, 1129, 1158
 Sággy Mihály 463, 490, 964, 1126
 Sahlhausen Móríc 47, 48, 1044
 Salamon (kocsmáros) 201, 1165
 Saláta György 192, 209, 1184
 Sales, Karl 361, 1273
 Sallaky Gábor 54, 55, 980, 981
 Sallustius (Sallust, Szalluszt), Cajus Crispus 14, 338, 342, 344, 345, 351, 540, 642, 707, 837, 841, 868, 912, 916, 1157, 1215, 1230, 1252, 1259, 1267
 Salm Ferenc 160, 856, 1107
 Salm Károly 160, 856, 1107
 Salm (Rogendorff) 160, 856, 1107
 Samu (?) 344, 1260
 Sándor Lipót (Alexander Leopold; Habsburg) 91, 92, 96, 529, 643, 851, 1044, 1049, 1052, 1060, 1069, 1072, 1073, 1123, 1140, 1279

- I. Sándor (Romanov) 368, 1137, 1213, 1233, 1234, 1278
 Sándorffy József 203, 295, 296, 546, 958, 1141, 1142, 1149, 1153, 1166
 Sándorné (nagyváradi lakos) 204, 1172, 1182
 Sánta József 204, 1169, 1173
 Sánta László 205, 1173
 Sappho (Szafó, Szapphó) 77, 1006
 Sára asszony → Kötélverő Mihályné
 Sárközi István 197, 1001, 1035, 1047, 1196
 Sárközy József 336, 1251
 Sárosy András 181, 182, 183, 262, 263, 265, 270, 271, 1109, 1110, 1114, 1163
 Sárosy Andrásné → Ilosvay Krisztina
 Sárosy Joanna 882
 Sáróy Szabó Sámuel 32, 118, 300, 619, 927, 1018, 1031, 1144
 Sartóri Ferenc 333, 1247
 Sárvári Pál 273, 1122
 Sátoriné 333, 1247
 Sauberer András 433, 651, 945, 1077
 Sauer Kajetán 111, 185, 204, 221, 230, 254, 827, 1038, 1099, 1169, 1209
 Saurau, Franz 289, 1136
 Savoyai Jenő (François-Eugène de Savoie-Carignan; Eugen v. Savoy) 362, 938, 1002, 1055, 1140, 1275
 Schachner 197, 1196
 Schaffrath Leopold (Lipót) 34, 48, 93, 966, 1032, 1045
 Schaufelberger, Joannis, 1218
 Schäufelein, Hans 1057
 Schauff, Johann 643, 1064
 Schedel (Schédel) Ferenc → Toldy Ferenc
 Schedel (munkácsi rab) 234, 237, 1086, 1087
 Schedius Lajos János 93, 283, 301, 305, 331, 332, 340, 367–370, 377, 382, 966, 1130, 1145, 1151, 1204, 1243
 Schertl Jeti 352, 359, 1267, 1272
 Schervitz Mátyásnak 1014
 Schiavonetti, Luigi 291, 1138
 Schickmayer Jakab 269, 1117
 Schickmayerné (Berzeviczy Gergely szeretője) 269, 1117
 Schiller, Friedrich 114, 212, 295, 306, 881, 1102, 1141, 1152, 1162, 1197
 Schindlmayer (Schindelmayer; nyomdász) 193, 197, 211, 1183, 1185, 1196
 Schlachta Imre 170, 911, 913
 Schlachta (ügyvéd) 284, 1131
 Schlicht (rézmetsző) 291, 954, 1058, 1138
 Schloissnigg, Johann Baptist 99, 1064, 1065
 Schlözer, August Ludwig von 108, 650, 941, 1075, 1138
 Schmidegg Ferenc 161, 1108
 Schmidt (Schmitt; festő) 346, 377, 1263, 1284
 Schmiedhammer (festő) 643, 1064
 Schmutzer, Jakob Matthias 498, 526, 534, 601, 637, 1002, 1058
 Schneider, Johann Gottlieb 658, 1082
 Schödelberger, Johann Nepomuk 361, 1273
 Schöffit (Shoeffit) József Károly 337, 1251
 Schönborn Ervin Ferenc 1230
 Schönborn Ferenc Fülöp 1230
 Schönborn Fridrik 1230
 Schönborn Hugó Ervin 1230
 Schönborn (Hugó Ervin vagy Ferenc Fülöp vagy Ervin Ferenc vagy Fridrik) 324, 327
 Schönwisner (tanár) 990
 Schöpf, Johann Nepomuk 1014
 Schramek (direktor) 1079
 Schrámné (kozmai lakos?) 226, 1211
 Schranckpuzzl (fiktív?) 698, 1080
 Schröder (Károlyné?) 340, 1254
 Schröder, Friedrich Ludwig 1041
 Schubert, Franz 1005
 Schulek Gáspár 226, 1211
 Schultz, Friedrich 1102
 Schuster János → Suschter János
 Schütze (Johann Friedrich?) 70, 997
 Schwartner Márton 93, 229, 283, 490, 536, 588, 752, 792, 818, 851, 963, 966, 1074, 1130, 1217, 1311
 Schwarzenberg, Karl 1231
 Schweiher (Schweiger; könyvkereskedő?) 229, 1217
 Schweitzerey (?) 334, 1249
 Schweizer Ferenc 59, 1039
 Scipio, Metellus 676, 1152
 Sebestyén (?) 99, 1065
 Seckendorff Terézia 882
 Secundus → Janus Secundus Hagiensis
 Seelig Grün → Grün Seelig
 Segesváry Viktor 1015, 1402
 Seidel Antal 327, 1231
 Seitz Leó Mária 970
 Selymi (gazda) 191, 1183
 Semler, Johann Salomo 426, 930
 Semsey András 210, 213, 526, 637, 1058, 1131, 1192, 1199
 Semsey Anna 880
 Seneca, Lucius Annaeus 132, 414, 426, 540, 555, 646, 910, 931, 1158, 1161, 1173
 Sennyey Klára 940

- Septimius Severus 1046
Seraphinka (Bártfay?) 359, 1272
Servius Tullius 1038
Setét Imre 1284
Setth János 288, 1135
Shakespeare, William 14, 29, 964, 1003, 1041, 1088
Sieyès, Emmanuel Joseph 220, 1208
Sigmonde (munkácsi fogoly) 234, 1086
Sigmondffy (hevesi ülnök) 302, 1150
Sigmondovics (Kazinczyék hitelezője) 325, 1224
Sihulszki Frigyes 344, 1260
Siklósi András Sigmond → Andrassy Zsigmond
Silvester → Sylvester
Simai Kristóf (eredetileg: Sima Márton) 60, 1039, 1042
Simó Ferenc 331, 333, 341, 342, 1246
Simon → Prónay Simon
Simonfi Sámuel 198, 1199
Sinai Miklós 198, 280, 282, 427, 458, 680, 878, 941, 1127, 1128, 1168, 1197
Sinai Sándor 203, 941, 1168
Sipos Pál 343, 557, 1211, 1212, 1226, 1229, 1260
Sitanyiné 210, 1193
Skerlecz Miklós 497, 604, 780, 1000
Skrabák Dániel 170, 419, 911, 913
Smith, Adam 967
Socinus, Laelius és Faustus 114, 1102
Socrates (Szókratész) 86, 113, 276, 1026, 1101, 1124
Sofi → Török Sophie
Sófi (gazdasszony) 204, 1172
Sok János 298, 1143, 1237
Soliman, Josephine (Ernst Feuchterslebenné) 69, 72, 997
Soliman, Angelo (eredetileg: Mmadi Make, Magni Famori) 66–73, 498, 525, 534, 600, 771, 786, 814, 816, 818, 840, 849, 869, 997–1000, 1310, 1398
Solimanné, (Magdalena Kellermann), 68, 71, 997
Soltész József 203, 1168
Sombory Erzsébet 879
Somogyi Éva 1397
Somogyi Ferenc 333, 1247
Somogyi János 286, 1134
Somogyi (orvos) 325, 1223
Somosi János 345, 347, 353, 358, 360, 381, 384, 557, 953, 1212, 1262, 1266, 1273, 1279, 1288, 1291
Somsics (Somssics) Lázár 289, 297, 299, 497, 604, 780, 1001, 1136, 1137
Sonnenfels, Joseph von 62, 65, 66, 495, 496, 516, 599, 623, 691, 767, 768, 826, 993, 994, 1033, 1036, 1042
Sonntag → Szontagh
Soos Ferenc 39, 926
Soos József 409, 902
Soos Pál, I. 23, 734, 938, 1096, 1097
Soos Pál, II. 249, 342, 359, 883, 938, 1097, 1114, 1259
Soos Pálné, II. → Beothy Franciska II.
Sophie, I. → Török Sophie
Sophie, II. → Kazinczy Sophie
Spáh Gábor 181, 182, 262, 263, 301, 1110, 1114, 1145
Spáh Gáborné (Czika Zsuzsanna) 181, 262, 288
Speck (Spech) Lajos 330, 1245
Spielenberg Ferenc 259, 1104
Spielenberg Pál 34, 1052
Spinoza, Baruch (Despinosa; d'Espinosa) 624, 692, 1037
Spisák György 359, 1272
Spissich János 99, 974, 1041, 1065
Spl. → Splényi
Splényi Anna 1177, 1183
Splényi Caton (Katalin; Zoltán Pálné) 184, 187?, 195?, 206, 211?, 220, 226, 231, 271, 1066, 1121, 1176, 1178, 1180, 1194, 1208, 1211
Splényi Constantia 1066
Splényi Gábor 100, 102, 177, 310, 529, 645, 926, 986, 1066, 1121, 1155, 1176, 1178, 1180, 1193, 1194, 1208, 1211, 1222, 1265
Splényi József 533, 593, 758, 986, 1066
Splényi Katalin 926, 1155, 1222
Splényi Mancsi (Magdolna) 154, 184, 187?, 195?, 197, 206, 210, 211?, 220, 271, 1066, 1121, 1176, 1178, 1180, 1193, 1194, 1196, 1208
Splényi Náni (Anna; Csörgő Pálné, majd Sztáray Kristófné) 184, 187?, 195?, 211?, 227, 271, 350, 1066, 1121, 1178, 1180, 1194, 1211, 1265
Splényi Teréz 938
Springinklee, Hans 1057
Sréter János 380, 1287
Stadion, Joseph Philipp 1187
Stanislas (Soeur Stanislas) 269, 1176
Stanislaus páter → Albach József Szaniszló
Stansith Horváth, Stansics-Horváth → Horváth (Stansics, Grádeczi)
Steer Ferenc 350, 1265
Stegner Lízi 307, 1153
Stegnerné (Laczkovics) 307, 1071, 1079, 1153
Stein, Karl 70, 997

- Steinlein (János Ede?) 339, 340, 1253
 Steinmetz Anna (Náni, Ninon; Keczer György-né) 462, 586, 960, 961, 1097, 1210
 Steinwick, (Steenwijck) Hendrik van (idősebb vagy ifjabb) 574, 735, 939
 Stentzel Márton 343, 1259
 Sterly Bonaventura 321, 1050
 Stern (?) 336, 1250
 Sternbergekek 151, 1191
 Sterne, Laurence 436, 831, 896, 954, 972, 1132, 1195, 1233
 Stettner György → Fenyéri Gyula
 Stiller, Leo 342, 1259
 Stolberg, Christian 31, 490, 587, 751, 923, 964, 1017
 Stolberg, Friedrich Leopold 306, 490, 751, 923, 964, 1017, 1152
 Storazzi (Storace), Anna Selina 498, 534, 602, 1003
 Stöckl (Stöckel; képkereskedő) 291, 324, 1138, 1229
 Strapparola (Straparola), Gian Francesco 366, 1277
 Strattmann Eleonora (Batthyány Ádámné) 624, 1038
 Strauss Jakab 359, 864, 1272
 Strauss, I. (nevelő) 464, 490, 587, 751, 965
 Strauss, II. (iskolaigazgató?) 176, 322, 1059
 Stuart, Gilbert Charles 291, 1138
 Stunder, Johann Jakob (Jean-Jacques) 94, 175, 283, 284, 524, 546, 634–636, 693, 946, 1056, 1059, 1078, 1122, 1129, 1130, 1137, 1158, 1170, 1245
 Sturmman Márton 300, 1144
 Suetonius, Gaius Tranquillus 895, 954, 1402
 Suffénus 76, 500, 605, 774, 1005
 Sulzer, Johann Georg 555, 1161
 Suschter János (Schuster) 358, 367, 370, 382, 1243, 1272
 Susi, Susie (I.) → Kazinczy Zsuzsanna
 Susi, Susie, Süsie, Süsy (II.) → Kácsándy Zsuzsanna
 Susi, Susie (III.) → Török Marie Susie
 Swieten, Gerhard van 77, 78, 593, 760, 816, 849, 987, 988, 1006, 1008, 1009, 1019, 1056, 1311
 Swieten, Gottfried van 77–79, 103, 175, 309, 322, 465, 493, 494, 497, 503, 504, 522, 528, 593–595, 603, 604, 608–610, 620, 629, 632, 633, 639, 691, 693, 760–764, 766, 772, 777, 816, 824–826, 834, 836, 837, 849, 960, 968, 976, 988–990, 993, 1004, 1006, 1008, 1009, 1011, 1019, 1032, 1037, 1053, 1056, 1067, 1154, 1311
 Swoboda Károly 1282
 Swobodáné (Swoboda Károlyné?) 376, 1282
 Sylv. → Sylvester (Erdősi) János
 Sylvester (Erdősi) János 196, 197, 203, 204, 209, 211, 217, 218, 227, 280, 426, 680, 807, 870, 941, 1127, 1168, 1169, 1173, 1186, 1194, 1196, 1206, 1211
 Sz. Iványi → Szentiványi
 Szabó Agnes 785, 786, 1402
 Szabó András 159, 207, 624, 1037, 1107, 1178, 1185
 Szabó Borbála 872
 Szabó Dávid → Baróti Szabó Dávid
 Szabó Botond → G. Szabó Botond
 Szabó István 379, 1286
 Szabó János (Szilvási, Váradí) 679, 1147
 Szabó János 279, 1126
 Szabó József 1247
 Szabó László (Ötományi) → Szentjóni Szabó László
 Szabó László 659, 1083
 Szabó Lászlóné 658, 1082
 Szabó László → Z. Szabó László
 Szabó Márton 957
 Szabó Mihály 206, 1176
 Szabó Sámuel 184, 272, 1121
 Szabolcsi Hedvig 1061, 1066, 1138, 1251, 1401
 Szabóné (Pyrker) 346, 1263
 Szabó-Sáróy (Szabó-Sáray) Sámuel → Sáróy Szabó Sámuel
 Szacsvey Sándor 906, 957, 1004
 Szafó → Sappho
 Szaklányi Zsigmond 270, 1118
 Szakszon (zsellér) 142, 154, 155, 161, 1106, 1189
 Szalai Anna 1403
 Szalay Imre 339, 368, 370, 377, 382, 1243
 Szalay László 351, 353, 371, 372, 374, 378, 385, 737, 950, 1116, 1117, 1266, 1268, 1273, 1279–1281, 1289, 1293
 Szalay Sámuel 174, 609, 1012, 1027
 Szalay (huszárfőhadnagy) 364, 1276
 Szalkai Antal 531, 1044
 Szalluszt → Sallustius
 Szalmácssy Teréz (Horvát Istvánné) 966, 1227, 1241
 Szánthó János 824
 Szántó (?; ügyvéd) 188, 1180
 Szántó János 200, 316, 317, 1164

- Szapáry Péterné 357, 1271, 1292
 Szapolyai János 1133
 Száraz Antal 1018
 Száraz György 718, 892, 1139
 Szárazné (váncsodi) 204, 1173
 Szarka (aljegyző) 204, 1169
 Szathm. (?) 377, 1284
 Szathmári Biri (Király) 336, 591
 Szathmári Dániel (Paksi) 170, 193, 210, 1186
 Szathmári György (Király) 33, 45, 46, 918, 921, 925, 1018
 Szathmári István (Paksi) 281, 925, 941, 1128
 Szathmári János 975
 Szathmári József (?) 368, 1278
 Szathmári József (Király), I. (1750–1819) 194, 222, 310, 975, 1155, 1191, 1210, 1245
 Szathmári József (Király), II. (1792–1833) 331, 336, 337, 975, 1245
 Szathmári József (Paksi) 1275
 Szathmári Mihály 194, 210, 335, 1191, 1192, 1249, 1278
 Szathmári Mihály (Paksi) (I.) (1715–1778) 40, 45–47, 391, 413, 450, 566, 571, 724, 906, 907, 909, 910, 913, 925, 926, 931, 933, 942, 949, 951, 1186
 Szathmári Mihály (Paksi) (II.) (1745–1773) 40, 43, 391, 797, 909, 911, 925
 Szathmári Miklós (Király) 529, 643, 644, 1064
 Szathmári Mózes (Paksi) 40, 170, 425, 428, 455, 457, 459, 569, 687, 688, 727, 739, 822, 823, 909, 913, 921, 922, 925, 926, 933, 949, 951
 Szathmári Pál 975
 Szathmári Sámuel (Paksi) 40, 42, 43, 391, 413, 414, 425, 426, 450, 566, 724, 797, 833, 909, 922, 925, 1398
 Szathmári Simon (Paksi) 40, 909, 925, 926
 Szatthm., Szathmáry, Szatthmári, Szatthmáry → Szathmári
 Szauder József 9, 10, 807, 809, 810, 962, 1013, 1054, 1121, 1226, 1402
 Szauder Józsefné (Szauder Mária) 10, 799, 808–810, 861, 962, 1036, 1056, 1078–1080, 1083, 1402
 Széchényi Ferenc 64, 65, 83–95, 100, 102, 103, 106, 174, 283, 321, 334, 497, 514–516, 525, 529, 533, 593, 604, 622, 623, 634, 645, 758, 772, 780, 813, 816, 826–828, 834, 840, 850, 853, 855, 976, 977, 986, 993, 1000, 1001, 1013, 1033–1036, 1046, 1057, 1066, 1071, 1075, 1113, 1130, 1133, 1153, 1204, 1213, 1214, 1227, 1242, 1243, 1248, 1311, 1400
 Széchényi Franciska 986, 1034
 Széchényi István 331–333, 337, 353, 361, 365–373, 378, 381, 383, 604, 840, 986, 1018, 1236, 1237, 1239, 1240, 1242–1244, 1247, 1248, 1257, 1269, 1276, 1290
 Széchényi Lajos 986, 1034
 Széchényi Pál (1645–1710) 19, 409, 474, 900, 902
 Széchényi Pál (II.) (1789–1871) 986, 1034
 Széchényi Zsófia 986, 1034
 Széchi György 341, 1255
 Szeder Fábán (János) 368, 382, 1243, 1251
 Szedliczky (ügyvéd) 285, 1132
 Szegedi Ferenc 369, 383, 1243
 Szegedy, tanácsos 214, 1200
 Szeghy Imre 1294
 Székely Ádám 417, 912
 Székely József, I. 345, 347, 351, 1262
 Székely József, II. 345, 1262
 Szeldmayer József 359, 1272
 Szélim (aga; Szőlősi) 380, 1287
 III. Szelim 1054, 1134
 Szellő Ferenc 276, 1124
 Szemere Albert 36, 38, 41, 42, 110, 114, 179, 229, 249, 429, 455, 485, 573, 579, 731, 741, 926, 929, 933, 943, 1096, 1098, 1101, 1216
 Szemere Bertalan 346, 1209, 1250, 1262
 Szemere Ferenc 299, 1093, 1144
 Szemere István 231, 325, 343, 947, 1091, 1178, 1193, 1209, 1221, 1223, 1260
 Szemere Jánosné → Kazinczy Terézia, II.
 Szemere Katalin (Ragályi Józsefné, I.) 165, 875, 975
 Szemere Klára 975
 Szemere Krisztina (Kriska; Képlaki Vilma) 327, 330, 333, 947, 1091, 1093, 1178, 1179, 1193, 1232, 1233, 1245
 Szemere László, I. (1748–1812) 178, 187, 195, 207, 211, 221?, 243, 244, 434, 947, 1091, 1178, 1179, 1193, 1209, 1221, 1223, 1227, 1232, 1233, 1245, 1260
 Szemere László, II. (1772–1843) 221?, 346, 1209, 1262, 1263
 Szemere László, III. (?) 346, 1263
 Szemere Lászlóné, I. (Vatai Krisztina) 208, 1091
 Szemere Lászlóné, II. (Karove Erzsébet) 335, 1250
 Szemere Pál 179, 299, 306, 327, 328, 330–332, 336–342, 344, 345, 352, 365, 367–372, 374, 376, 377, 379–382, 384, 462, 464, 496, 551, 557, 558, 667, 668, 716, 737, 785, 786, 818, 829, 830, 832, 834, 837–843, 850, 857, 860, 864, 868, 871, 908, 938, 940, 950, 962, 966,

- 967, 977, 1022, 1092, 1093, 1132, 1144, 1152, 1159, 1169, 1179, 1212, 1227, 1232–1234, 1236, 1237, 1241, 1243–1245, 1252–1254, 1261, 1267, 1276–1278, 1281–1284, 1289–1291, 1293
- Szemere Pálné, I. → Szemere Krisztina
- Szemere Pálné, II. → Csoma Borbála
- Szemere Péter 876, 1097
- Szemere Teréz (Bay Józsefné) 326, 947, 1091, 1178, 1179, 1193, 1227
- Szemere Terézia (Szirmay Mihályné) 876, 883
- Szemere Terézia 883
- Szemere Zsuzsanna 1144
- Szénási János 212, 1197
- Szent Ágoston 306, 956, 1111, 1152, 1226
- Szent Erzsébet 1063
- Szent Györgyi, Szent-Györgyi → Szentgyörgyi
- Szent Imre 1037
- Szent István 423, 616, 1029, 1030, 1107, 1139, 1230
- Szent István (Hetruriai) 159, 1219
- Szent Iványi, Szent-Iványi → Szentiványi
- Szent János (Keresztelő) 1083, 1160
- Szent János (Jeruzsálemi) 1107
- Szent János Nepomuk 335, 341, 1249
- Szent Károly (Borromei; Carolus Boromeus) 293, 689, 736, 938, 1025, 1139
- Szent Lajos 491, 972
- Szent Mihály 1009
- Szent Miklós, Szent-Miklós → Szentmiklósi
- Szent Pál 277, 461, 900, 934, 957, 971, 1125
- Szent Péter 464, 968, 1139, 1191
- Szent Vencel 1086
- Szentes József 345, 925, 945, 1261, 1271
- Szentes Józsefné 357, 1271
- Szentesi János 36, 45, 47, 170, 391, 415, 420, 429, 433, 450, 454, 460, 483, 485, 566, 570, 577, 579, 740, 742, 789, 907, 912, 918, 925, 929, 932, 942, 944, 945, 1261, 1271
- Szentgyörgyi (fiktív személy?) 365, 1277
- Szentgyörgyi István 36, 40, 46, 170, 251, 415, 420, 421, 426, 433, 440, 449, 450, 454, 461, 476, 480, 482, 487, 566, 571, 577, 582, 683, 725, 740, 745, 833, 835, 906, 907, 909–911, 925, 926, 929, 930, 932, 934, 941, 942, 944, 956, 957, 1093, 1109
- Szentgyörgyi János 331, 334, 391, 918, 1246
- Szentgyörgyi József 125, 126, 131, 154, 181, 185, 188, 190, 197, 203–205, 208, 211, 214, 260, 262, 281, 311, 548, 680, 708, 859, 863, 1100, 1127, 1156, 1157, 1163, 1167, 1168, 1172–1174, 1180–1183, 1191, 1192, 1194–1196, 1199, 1203, 1207
- Szentimrei Mihály 931, 1402
- Szentimrei Gábor 690, 982, 1202
- Szentimrei (Horváthné) 213, 1198
- Szentimrei Pál 107, 108, 1070
- Szent-Imrey → Szentimrei
- Szentimrey Pál 827
- Szentimrey-Vén Dénes 810, 844, 845, 1309, 1402
- Szentiványi Bogomér 380, 1287
- Szentiványi Ferenc 214, 493, 518, 532, 592, 603, 625–627, 758, 826, 836, 984, 985, 1004, 1026, 1039, 1095, 1118, 1150, 1170, 1199, 1286
- Szentiványi Mark 303, 985, 1150
- Szentiványi Náni (Anna-Mária; Kapu Józsefné, II.) 87, 131, 179, 183, 269, 380, 985, 1026, 1095, 1118, 1170, 1286
- Szentjóbi (Szent-Jóbi) Szabó László 531, 695, 1044, 1047
- Szentmarjai (Szent-Marjay) Ferenc 49, 287, 310, 882, 1032, 1068, 1069, 1071, 1072, 1134, 1157
- Szentmarjai Anna → Perczel Antalné
- Szentmarjai Antónia 213, 1198
- Szentmarjai Lászlóné (Becsky Júlia) 213, 1198
- Szent-Marjay → Szentmarjai
- Szentmiklósi Alajos (Aloyz) 329, 353, 462, 830, 832, 962, 1042, 1231, 1234, 1235, 1268
- Szentmiklósi Józsefné 186, 207, 1177
- Szentmiklósi Mária (Geizler Józsefné) 195, 206, 211, 221, 1176, 1185, 1190, 1209
- Szentmiklósi Mihály 1176, 1209
- Szentpéteri József 334, 361, 1248, 1274
- Szentpétery Katalin 1015, 1031
- Szenvei József 340, 368, 371, 382, 1243
- Szép Beáta 799, 1045, 1159
- Szepesi (államtanácsos) 340, 1254
- Szepesi Ignác 51, 368, 382, 946, 1227, 1243
- Szepesi László 182, 266, 1115
- Szepesi Lászlóné → Ragályi Kata
- Szepesi Sámuelné (Vatai-Batta Mária) 433, 483, 578, 741, 946
- Szepessy Katalin 881
- Szepesy Karolina 966, 1227, 1241
- Széphalmi Vince: Kazinczy Ferenc 1022
- Széplaky Pál 180, 250, 1099
- Szerdahelyi József 330, 1244
- Szeremlei Károlyné 223, 1210
- Szeremlei Sámuelné 224, 1210
- Szerencsy Fanni (Francisca; Teleki Józsefné III.) 228, 278, 677, 1125
- Szerencsy Ferenc 1106
- Szerencsy Franciska 978, 1146, 1164, 1213

- Szerencsy István 342, 355, 356, 1256
Szerencsy József 170, 171, 963, 973, 985, 1053, 1125, 1146, 1213
Szerencsy Józsefné → Radvánszky Terézia
Szgy., Szgyi., Sztgy.: Szentgyörgyi
Szigethi (nevelő) 269, 1118
Szijjártó Ferenc 335, 1249
Szijjártó (Mihály?) 380, 1287
Sziklay János 1403
Szikszai György 281, 1046, 1127
Szikszay Gáspár 55, 981
Szikszay József 183, 1120
Szilágyi Anna 918, 925, 932
Szilágyi Ferenc 10, 799, 805, 810, 811, 844, 848, 852, 853, 855, 856, 859–861, 864–869, 871, 918, 920, 1125, 1167, 1309–1314, 1402
Szilágyi Gábor 918, 1091
Szilágyi György 188, 208, 1181
Szilágyi István 274, 1123
Szilágyi Lajos 193, 1186
Szilágyi László 193, 1185
Szilágyi Mária 918
Szilágyi Márton (irodalomtörténész) 799, 1073, 1075, 1076, 1081, 1086, 1402
Szilágyi Márton (1748–1790) 36, 37, 43, 46, 64, 170, 420, 421, 422, 425, 454–456, 459, 573, 678, 728, 729, 733, 808, 825, 911, 918, 923, 925, 929, 932, 933, 935, 942, 944, 992, 1146
Szilágyi Mihály 918
Szilágyi Sámuel, I. (1719–1785) 50, 51, 182, 420, 442, 443, 454, 456, 482, 488, 532, 573, 584, 589, 732, 733, 746, 747, 753, 754, 816, 825, 836, 847, 906, 916, 918, 925, 932, 933, 935, 942, 957, 958, 962, 971, 972, 987, 1040, 1114, 1146, 1310, 1400
Szilágyi Sámuel, II. 198, 918, 1114, 1186
Szilassy 353, 1267
Szilasy Ferenc, I. (1759–1782) 170, 422, 456, 935, 963
Szilasy Ferenc, II. (1793–1841) 935, 1252, 1253, 1275
Szilasy János 361, 364, 366–371, 373, 377, 1243
Szilasy József 91, 331, 333, 336, 338, 421, 456, 935, 963, 1123, 1245, 1252, 1253, 1275, 1277
Szilasy Mária 935, 1252, 1275
Szilvási Szabó János → Szabó János (Szilvási)
Szily József 300, 497, 604, 780, 1001, 1126, 1144
Szily Karolina (Fáy Barnabásné) 280, 975, 1001, 1126
Szinyei Merse Anna 884
Szinyei József 797, 866, 902, 909, 925, 1007, 1110, 1135, 1159, 1166, 1230, 1403
Szirmai → Szirmay Antal, I.
Szirmay Ádám, I. (1697–1751) 882, 887
Szirmay Ádám, II. 882
Szirmay Ádám, III. (1781–1848) 331, 353, 371, 882, 1246, 1267, 1280
Szirmay Ádámné, II. (Podmaniczky Terézia) 205, 882, 1173
Szirmay András, I. (1658 v. 1659–1723) 19, 20, 167, 409, 716, 843, 873, 881, 887, 892, 893, 899, 936, 1275
Szirmay András, II. (1694–1762) 163, 882, 887, 1098, 1118
Szirmay András, III. (1762–1811) 169, 182, 380, 387–389, 401, 448, 474, 564, 565, 682, 721, 722, 789, 825, 882, 893, 899, 900, 902, 905, 1112, 1117, 1287
Szirmay Andrásné, I. → Róth Julianna
Szirmay Andrásné, III. → Horváth Anna (Stanics, Grádeczi)
Szirmay Anna 880, 882, 1112
Szirmay Antal, I. (1747–1812) 53, 55, 56, 91, 92, 173, 206, 326, 469, 815, 818, 826, 843, 847, 875, 883, 884, 902, 979, 984, 1052, 1070, 1165, 1176, 1227, 1228, 1270, 1400, 1403
Szirmay Antal, II. (1785–?) 355, 364, 884, 979, 1176, 1270
Szirmay Apollónia 882
Szirmay Borbála 881
Szirmay Dorothea 882
Szirmay Erzsébet 882
Szirmay Eszter 883
Szirmay Éva 881
Szirmay Gábor 796, 880–883, 1105, 1403
Szirmay Helena 882
Szirmay Imre, I. (?–1776 előtt) 882, 887
Szirmay Imre, II. 882
Szirmay István, I. (1647–1711) 880, 881, 884, 892, 1275
Szirmay István, II. (1752–1818), Zemplén vármegye főügyésze. 518, 881, 986
Szirmay István-Jób 881, 882
Szirmay János 270, 327, 335, 884, 1119, 1231, 1249
Szirmay Jeanette v. Johanna (Szirmay Tamásné, III.) 180, 207, 226, 384, 881, 882, 1097, 1178, 1211, 1291
Szirmay József 250, 269, 883, 884, 979, 1098, 1118
Szirmay Józsefné → Kállay Mária (Mimi)
Szirmay Károly 882
Szirmay Klára 882
Szirmay Lajos 352, 882, 1267

- Szirmay László, I. (1701–1776) 493, 574, 883, 887, 907, 914, 936, 979
 Szirmay László, II. (?–1808) 574, 883, 936, 984
 Szirmay Lászlóné, II. → Révay Apollonia
 Szirmay Menyhért 167, 881, 887
 Szirmay Mihály (I.) 290, 882, 884, 1138
 Szirmay Mihály (II.) 883
 Szirmay Miklós 880, 881, 1275
 Szirmay Pál 187, 207, 243, 882, 971, 1074, 1089, 1178
 Szirmay Péter, I. (1608–1659) 363, 880, 1275
 Szirmay Péter, II. (1655–1712) 163, 881, 1275
 Szirmay Péter, III. (1741–1809) 231, 882, 971, 1220
 Szirmay Rozália 883
 Szirmay Sándor, I. (1704–1776) 20, 169, 401, 448, 474, 563, 721, 825, 882, 887, 899, 1098, 1112, 1118, 1287
 Szirmay Sándor, II. 882
 Szirmay Sándorné, I. → Horváth Klára (Stanics, Grádeczi)
 Szirmay Sára 881
 Szirmay Tamás Antal 53–56, 170, 422, 423, 434, 450, 456, 469, 484, 492, 566, 574, 575, 724, 733, 734, 883, 895, 902, 907, 914, 936, 947, 979, 980, 984
 Szirmay Tamás (?–1768) 882
 Szirmay Tamás, I. (1688–1743) 434, 826, 880, 948, 1112
 Szirmay Tamás, II. → Szirmay Tamás Antal
 Szirmay Tamás, III. (1768–1806 v. 1807) 207, 882, 1178, 1211
 Szirmay Tamásné, III. → Szirmay Jeanette (Johanna)
 Szirmay Terézia, I. (Kazinczy Dánielné) (1706–1757 után) 25, 163, 167, 169, 221, 400, 446, 471, 558, 716, 825, 873, 883, 886, 887, 893, 899, 900, 907, 914, 920, 936, 979, 1091, 1178, 1186, 1194, 1201, 1210, 1225, 1232, 1233, 1238, 1261
 Szirmay Terézia, II. (Ambrózy Lajosné, II.) 335, 883, 884, 938, 1250
 Szirmay Zsigmond 882
 Szirmay Zsuzsanna (Bernáth Ferencné) 456, 881, 883, 920, 935, 936
 Szirmay Zsuzsanna (Darvas Józsefné) 877
 Szlávniczai Sándor 913
 Szlávy György 180, 214, 278, 285, 286, 301, 650, 697, 974, 985, 1068, 1071, 1076, 1079, 1080, 1098, 1125, 1131, 1149, 1153, 1165, 1202
 Szlávy János 200, 233, 234, 239, 246, 273, 278, 285, 340, 985, 1071, 1076, 1079, 1080, 1094, 1122, 1125, 1131, 1153, 1164, 1165, 1253
 Szlávy Mária (Baranyi Péterné, később Mailáth Györgyné, I.) 202, 285, 893, 985, 1071, 1076, 1079, 1080, 1131, 1153, 1165
 Szlávy Pál, I. (1706–1785) 592, 758, 985, 1000, 1076, 1080, 1131
 Szlávy Pál, II. (1755–?) 604, 985, 1000
 Szlemenics Pál 361, 367, 368, 369, 370, 373, 1243
 Szmethanovics Károly 178, 233, 234, 235, 239, 240, 242, 290, 662, 663, 671, 1081, 1109, 1129
 Szmracsányi Anna (Fráter Pálné, II.) 153, 244, 302, 1091, 1150, 1192, 1202
 Szokolai Dániel 285, 1132
 Szolártsik Sándor 1069, 1072
 Szolón 1035
 Szombathy István, I. 49, 1071
 Szombathy István, II. 346, 1263
 Szombathy János, I. (névtévesztés) → Szombathy István, I.
 Szombathy János, II. (1749–1823) 45, 47, 98, 193, 226, 459, 557, 925, 931, 943, 1064, 1186, 1211
 Szombathy József 619, 1031
 Szomor Máté 307, 1153
 Szonntagh → Szontagh
 Szontagh Ádám 380, 1288
 Szontagh Erzsébet 172, 257, 267, 1115, 1116
 Szontagh Gusztáv 380, 1288
 Szontagh Mihály 389, 411, 904, 955
 Szontagh Sámuel 487, 488, 904, 955
 Szőcs István 170, 413, 908
 Szőcs Károly 288, 1135
 Szőgyényi Ferenc 229, 329, 355, 1216, 1235, 1270
 Szőgyényi László 374, 1216, 1281
 Szőgyényi Zsigmond 859, 1216, 1270, 1281
 Szőlősi → Szélim aga
 Szörényi Amália (Tornaljai Luciánné) 381, 1288
 Szrógh Samuel 280, 1127
 Szt.-Györgyi → Szentgyörgyi
 Sztankó László 348, 1265
 Sztankovics János 369, 370, 1278
 Sztanrovszki István 357, 1271
 Sztáray Albert 220, 228, 250, 353, 947, 1209, 1214, 1231, 1268
 Sztáray Albertné, I. → Csáky Walburga

- Sztáray Albertné, II. → Waldstein Mária
Sztáray Eleonóra 226, 516, 947, 1023, 1033, 1207, 1211
Sztáray János Filep 472, 559, 717, 890, 947, 1097
Sztáray Kristóf 1074
Sztáray Kristófné → Splényi Náni
Sztáray László 353, 1209, 1214, 1268
Sztáray Mihály 62, 79, 218, 434, 483, 578, 741, 833, 834, 839, 890, 947, 977, 980, 981, 991, 1000, 1003, 1023, 1028, 1207, 1209, 1211, 1214, 1231, 1268
Sztáray Mihályné → Eszterházy Eleonóra
Sztáray Paulina 885
Sztropkai (abarai lakos) 218, 1207
Sztuhli (Stulli) Joachim 289, 1135
Szuhai József 381, 1288
Szuhányi Ferenc 107, 827, 1069
Szuli (Suli; szolgálólány) 189, 191, 208, 240, 1089, 1181
Szuly → Szulyovszky László
Szulyovszky Anna (Boronkay Gáspárné) 359, 360, 467, 975, 1272
Szulyovszky Bábi (Bora; Pongrácz Jánosné) 239, 1088
Szulyovszky Borbála 882
Szulyovszky József 385, 543?, 882, 1293, 1294
Szulyovszky László 172, 320, 467, 881, 975, 1272
Szulyovszky Menyhért 94, 95, 99, 107, 233–235, 238, 259, 263, 306, 323, 543, 646, 647, 659, 662, 828, 881, 882, 955, 975, 1025, 1063, 1068, 1070–1073, 1080, 1083–1085, 1088, 1095, 1104, 1110, 1152, 1156, 1221, 1294
Szulyovszky Rozália 882
Szulyovszky Sándor 881
Szulyovszky Terézia 882
Szúnyoghy Albert 214, 1200
Szúnyoghy Katalin (Mészáros Dánielné) 204, 1172
Szúnyogné (szőlőbirtokos) 312, 313, 1163
Szűcs István 336, 1251
- T.: Teleki
Tabódy Mihály 873
Tabódy Sándor 873
Tacitus, Publius Cornelius 14, 384, 646, 895, 1035, 1158, 1291
Takács Béla 945, 1403
Takács András 123, 314, 1156, 1164
Takács József (Téti) 177, 834, 1131, 1160
Takács Károly 262, 1110
Takáts József 1399
- Tamási József 381, 1290
Tánzer Lilla 377, 1284
Tarnai Andor 1397
Taródi István 79, 80, 81, 813, 850, 1028, 1311
Tasnádi István 170, 413, 906, 907, 908
Tasso, Torquato 14
Tatay János 991
Taxis (Pál?) 338, 1252
Taxner-Tóth Ernő 799
Teczal (káplár) 44, 846, 1078
Teleki Ádám 427, 538, 577, 738, 948, 1043
Teleki Bora (Huszár Józsefné, I.) 247, 1094, 1287
Teleki Borbála (Ráday Gedeonné, IV.) 342, 372, 377, 1152, 1256, 1281, 1283, 1286
Teleki Caton (Katon) (Tisza Lászlóné) 278, 1125, 1146, 1182, 1213
Teleki Eszter (Toroczky Zsigmondné) 576, 738, 951
Teleki Ferenc 368, 382, 1243
Teleki István 32, 173, 321, 464, 490, 587, 751, 833, 965, 1014, 1018
Teleki Jeanette (Prónay Sándorné) 306, 917, 965, 1068, 1152, 1243
Teleki József, I. (1738–1796) 28, 32, 95, 96, 99, 100–102, 104, 112, 113, 173, 250, 251, 252, 282, 306, 321, 430, 456, 464, 490, 494, 509, 536, 538, 576, 577, 582, 587, 619, 644, 645, 646, 675, 689, 738, 739, 750, 751, 755, 826, 833, 860, 871, 916, 917, 935, 937, 949, 950, 951, 957, 963, 965, 968, 987, 1014, 1017, 1018, 1040, 1043, 1046, 1055, 1065, 1068, 1099, 1100, 1126, 1128, 1142, 1146, 1151, 1152, 1164, 1200, 1398
Teleki József, II. (1777–1817) 200, 305, 328, 675, 917, 1018, 1146, 1152, 1164, 1200, 1243, 1256, 1281
Teleki József, III. (1778–?) 190, 200, 228, 278, 677, 1125, 1146, 1152, 1164, 1182, 1200, 1213, 1256
Teleki József, IV. (1790–1855) 331–334, 337, 340, 352, 361, 364–370, 373, 379, 383, 386, 838, 951, 1239, 1243, 1248, 1257, 1267, 1275, 1278–1280, 1283, 1285, 1294
Teleki Józsefné, I. → Róth Johanna
Teleki Józsefné, II. (Teleki Zsófia) 342, 1146, 1152, 1164, 1200, 1213, 1256
Teleki Józsefné, III. → Szerencsy Franciska
Teleki Klára (Wartensleben Vilmosné) 29, 285, 462, 490, 587, 679, 750, 951, 963, 982, 1132, 1147, 1282
Teleki Lajos 278, 306, 677, 1125, 1146, 1152, 1164, 1213

- Teleki Lajosné → Toldi Sára
 Teleki László, I. (1710–1778) 430, 576, 738, 917, 951, 963, 982, 1147
 Teleki László, II. (1764–1821) 101, 104, 112, 183, 250, 270, 282, 321, 430, 464, 490, 587, 675, 751, 833, 866, 917, 951, 965, 1068, 1099, 1119, 1128, 1152, 1248
 Teleki Lászlóné, I. → Ráday Eszter
 Teleki Sámuel 77, 183, 255, 270, 282, 295, 307, 430, 533, 546, 547, 593, 595, 603, 668, 676, 758, 761, 836, 855, 941, 951, 965, 986, 988, 1004, 1009, 1019, 1044, 1054, 1074, 1093, 1103, 1119, 1122, 1123, 1127, 1128, 1141, 1149, 1153, 1169, 1199, 1202, 1203, 1230, 1234
 Teleki Lászlóné, II. → báró Mészáros Jeanette (Johanna)
 Teoke → Tőke
 Terentius (Terentz; Térencz), Publius Afer 29, 995, 1271
 Terhes István 43, 170, 911, 926, 932, 935
 Terhes Sámuel 1162
 Terstyánszky Dániel 172, 285, 294, 320, 505, 610, 611, 933, 942, 987, 1010, 1013, 1018
 Tertina Mihály 262, 1110
 Tessedik Ferenc 377–379, 1057, 1284, 1285
 Tessedik Sámuel 524, 636, 952, 1057, 1284
 Téli Takács József → Takács József (Téli)
 Th. → Radvánszky Terézia
 Thaisz András 368, 383, 1243
 Thalie → Kazinczy Thalie
 Theocrítusz (Theokritosz) 426, 930
 Theodózius (Theodósiosz) 601, 1002, 1058
 Thercsi → Kácsándy Terézia
 Theréz → Radvánszky Terézia
 Theréz és Cecilia (Kazinczy Dienes és Klobusiczkyné Pruszkay Antónia gyermekei?) 258, 874, 1165
 Thespisz (Thespis) 427, 948
 Thewrewk József (Ponori) 336, 337, 339, 358, 369, 546, 1056, 1128, 1158, 1247, 1251, 1268, 1271, 1278
 Thómanné 44, 1238
 Thorwaldsen, Bertel 1245
 Thököly (Tököli) Imre 411, 872, 881, 903, 953
 Thuanus (Thou), Jacques-Auguste de 401, 450, 474, 563, 722, 900, 914
 Thugut Heinrich → Heinrich Thugut
 Thun, Marie Christine von (Dietrichsteinné) 993
 Thúrzó (György?) 204, 1169
 Tiberius Severus 1046
 Tibull (Tibullus), Albius 414, 425, 833, 910, 922
 Tihanyi Ferenc 380, 1123, 1251, 1286, 1287
 Tihanyi Tamás 91, 337–340, 379, 1123, 1251, 1286, 1287
 Tihavszki (örnagy) 205, 1174
 Tili → Kazinczy Ottilia (?)
 Timár János 121, 159, 1105
 Timkó 207, 1179
 Tinódi Sebestyén 407, 898
 Tischbein, Johann Friedrich August 291, 1138
 Tiscler Antal 946
 Tisza Lászlóné → Teleki Caton
 Tisza (László?) 209, 1182
 Tiszta Ferenc 470, 493, 533, 592, 593, 690, 757, 826, 982, 986, 989
 Tittel Pál 339, 361, 366–370, 373, 379, 1244
 Titus → Kazinczy Titusz
 Tiziano Vecellio 897
 Tóbi Mihály 340, 377, 1254, 1284
 Tokody György 203, 308, 1154, 1167
 Toldi Sára (Teleki Lajosné) 305, 306, 1152
 Toldy Ferenc (eredetileg: Schedel Ferenc) 330, 334, 341, 342, 344, 347, 360, 361, 363, 365–372, 377, 381, 383, 783, 785, 786, 788, 789, 800–802, 804, 817, 834, 835, 837–842, 845, 861, 865–871, 876, 908, 932, 947, 973, 978, 988, 1010, 1012, 1014, 1047, 1088, 1162, 1240, 1243, 1244, 1256, 1259, 1261, 1264, 1266, 1267, 1273, 1276, 1277, 1279, 1281, 1283, 1288, 1290, 1403
 Tollius, Jacob 30, 1017
 Tomka Lászlóné (Szemere Zsuzsanna) 299, 1144
 Tomkins 1030
 Tomsics (urasági tiszt) 1293
 Toperczer Zsigmond 170, 444, 461, 585, 748, 960
 Tordai Gábor 343, 1259
 Tordai S. 913
 Torma Mihály 935
 Tornaljai Antal 381, 906, 1288
 Tornaljai Antalné → Losonczy Joanna
 Tornaljai Károly 380, 449, 906, 1288
 Tornaljai Lucián 906, 1288
 Tornaljai Luciánné → Szőrényi Amália
 Tornaljai Márton 381, 449, 906, 1288
 Tornallyai → Tornaljai
 Toroczky Zsigmondné → Teleki Eszter
 Tóth Béla 941, 1128, 1403
 Tóth Ferenc 288, 336, 1135
 Tóth Imre → Nagy Imre
 Tóth László (Ungvárnémeti) 556, 830, 1162
 Tóth Pál 212, 1197

- Tóth Pápay János 336, 1251
Toth Tamás 44, 1238
Tóthpápai 1293
Tőke Károly 267, 1115
Tőke Károlyné → Bosnyák Elíze
Tőkés János 230, 1218
Tököli Imre → Thököly Imre
Török Albert 885
Török András 356, 380, 885, 1065, 1270, 1287
Török Anna 884, 885
Török Bálint 884
Török Bálint (1806–1882) 220, 885, 1202, 1257
Török Béla 380, 885, 1287
Török Borbála 884
Török Eszter 884
Török Ferenc 884
Török Imre 885
Török István I. 170, 429, 455, 459, 481, 485, 572, 579, 731, 741, 926, 929, 936, 943, 949
Török István, II. 359, 1272
Török János 380, 885, 1287
Török Jánosné → Holecz Carolina
Török József, I. (1714–1776) 591, 884, 976
Török József, II. (1742–1816) 59, 172, 231, 272, 320, 465, 466, 884, 970, 971, 976, 1121, 1202, 1220
Török József, III. (Pepi) (1777–1830) 132, 133, 139, 182–184, 186, 187, 192?, 194–196, 205–211, 218, 220, 244, 250, 266, 272, 277, 280, 326, 327, 342–344, 859, 884, 969, 975, 1055, 1068, 1090, 1113, 1121, 1171, 1179, 1183, 1188, 1191, 1196, 1202, 1204, 1213, 1214, 1221, 1224, 1226, 1232, 1239, 1257, 1258, 1259, 1265, 1266
Török József, IV. 359, 1272
Török Józsefné, II. (Horvát Borbála) 337, 884, 1251
Török Józsefné, III. → Vécsey Mária
Török Karolina 885, 1270
Török Katinka (Holes [Holesch] Dánielné) 345, 351, 1262
Török Lajos 47, 79, 85–87, 100, 145, 151, 166, 171–173, 207, 220, 320, 321, 468, 492–494, 497, 511, 517–519, 522, 523, 533, 591, 594, 603, 607, 625–628, 632, 634, 666, 703, 761, 762, 771, 772, 826, 834, 836, 839, 848, 856, 884, 888, 937, 955, 960, 969, 971, 973–976, 987, 988, 998, 1004, 1007, 1014, 1025, 1038, 1044, 1055, 1066, 1086, 1090, 1095, 1105, 1108, 1113, 1121, 1163, 1171, 1179, 1188, 1190, 1202, 1207, 1213, 1214, 1219, 1220, 1123, 1224, 1226, 1232, 1239, 1244, 1257, 1286
Török Lajosné (Rogendorff Aloysia) 151, 166, 174, 627, 884, 888, 1024, 1025, 1039, 1055, 1090, 1105, 1107, 1163, 1171, 1179, 1188, 1202, 1213, 1217, 1219, 1221
Török Marie Susie (Mária Zsuzsanna; D’Ellevaux Jánosné, Dellvoné, Delvóné) 110, 183, 205, 226, 227, 230, 244, 260, 269, 271, 272, 278, 325, 343–345, 347, 349, 351, 352, 523, 548, 602, 667, 885, 975, 1013, 1055, 1090, 1091, 1108, 1113, 1122, 1172, 1179, 1191, 1202, 1214, 1218, 1221, 1224, 1257, 1283
Török Miklós 885
Török Napoleon (Napi) (neve később: Török Nepomucénus [Muki]) 885, 1257
Török Pál 885, 975
Török Pepi → Török József, III.
Török Sándor 380, 885, 1287
Török Sarolta (Karolina, Charlotte; Georg von Hessen-Darmstadt felesége) 356, 885
Török Sophie (Zsófia) Antonia (Kazinczy Ferencné) 132, 133, 135–137, 139, 140, 146–148, 151–154, 166, 183, 186–195, 197, 205–211, 213–215, 218, 220–231, 243, 244, 260, 264, 269, 272, 277, 278, 317, 326–328, 336, 342–353, 355–357, 359, 360, 364, 377, 379, 523, 544, 548–551, 634, 666, 667, 715, 786, 796, 800, 817, 848, 862, 865, 873, 884, 885, 888, 975, 1055, 1090, 1091, 1106, 1108, 1113, 1121, 1163, 1171, 1172, 1175, 1178, 1179, 1183, 1185, 1188, 1193, 1196, 1202–1204, 1214, 1215, 1220, 1224, 1226, 1227, 1232, 1234, 1239, 1244, 1257, 1264, 1266, 1286, 1289, 1292, 1401
Török Teréz 885, 1065
Trattner János Tamás (ifjabb) 197, 211, 217, 227, 464, 830, 966, 1044, 1051, 1111, 1245
Trattner Mátyás 48, 264, 330, 966, 1044, 1045, 1111, 1196, 1206, 1211, 1245
Trautel (munkácsi lány) 239, 1089
Trautmannsdorfné → Majthényi
Treba (bányakapitány) 855, 856
Trenck (Trenk), Friedrich 601, 769, 1002, 1044, 1049, 1071
Tretter (Járy) György 341, 1255
Tullia 1038
Tulsiczky Ferenc 338, 1252
Turánszki Kálmán 362, 875, 1244, 1257
Turnus (szíjgyártó) 206, 1175
Turretin, Jean Alfons (Alphonsus Turretinus) 481, 572, 731, 930
Tussay Mártonné → Kazinczy Anna
Tüskés Gábor 1144, 1403

- Ubul (vezér/herceg) 520, 630, 1050
 Udvarhelyi Miklós 1244
 Ugarte Alajos 827
 Ugrai János 919, 920, 1403
 Uhlmann család 340, 1254
 Újfalusy László 1065
 Újgyörgyi (Neumüller) József 248, 1095
 Újházy Clementína (Draskóczy Sámuelné) 381, 1115, 1288
 Újházy Sámuel 266, 1115, 1288
 Újházy Sámuelné → Radvánszky Polyxén
 Ungi Pál 957
 Unwerth Emanuel 107, 885, 1065
 Uray Julianna 1182
 Urbán (Orbán) István 342, 1258
 Urbán András 1004
 Ursinus, Zachariás 901
 Úti (professzor) 818
 Uz, Johann Peter 583, 956, 1057
 Úza Pál 209, 216, 218, 233, 234, 239, 278, 284, 301, 335, 542, 543, 546, 652, 659, 662, 705, 1056, 1076, 1078, 1081, 1084, 1097, 1109, 1125, 1130, 1149, 1182, 1204, 1250
 Űrményi Ferenc 942
 Űrményi Imre 942
 Űrményi János 942
 Űrményi József 186, 333, 334, 485, 490, 498, 532, 576, 592, 624, 739, 755, 758, 765, 843, 914, 933, 942, 965, 966, 968, 985, 987, 1000, 1001, 1013, 1018, 1037, 1057, 1069, 1072, 1132, 1177, 1241, 1400
 Űrményi Józsefné (Komjáthy Anna) 333, 1248
 Űrményi Miksa 942
 Űrményi Vince 942
 Váczy János 9, 15, 562, 609, 648, 783, 786, 788, 796, 803–810, 847, 848, 861, 868, 869, 871, 890, 892, 901, 905, 906, 913, 914, 920–922, 931, 932, 942, 950, 974, 981, 989, 1005, 1006, 1008, 1011, 1012, 1017, 1020, 1070, 1084, 1097, 1204, 1205, 1310, 1314, 1401, 1403
 Vajda Mihály 1124, 1403
 Vajna Antal 324, 1228
 Vajthó László 809, 1403
 Valenti (diák) 380, 1287
 Valkovszky János 204, 1172
 Valyi (Wályi) András 29, 30, 34, 87, 173, 321, 1004, 1026, 1031
 Vályi (Wályi) Nagy Ferenc 179, 321, 557, 668, 669, 953, 1015, 1016, 1093, 1212
 Van Dyck, Anthonis 424, 456, 484, 574, 575, 601, 735, 939, 1002
 Varga Ferenc 200, 1163
 Varga Istvánné 190, 1181
 Varga József 873
 Varga Zoltán → Z. Varga Zoltán
 Vargha Balázs 1110, 1403
 Vári (jegyző) 204, 1172
 Varjas János 218, 426, 427, 458, 940, 1099, 1168, 1206
 Vas Anna 884
 Vaskó (zsellér) 161, 1108
 Vass Mária 879
 Vatai Krisztina 1178, 1179, 1193
 Vattay Borbála 1099, 1152
 Vay Ábrahám, I. (?–1762) 679, 906, 925, 926, 1055, 1065, 1116, 1146, 1147
 Vay Ábrahám, II. (1789–1855) 324, 326, 332, 333, 343, 352, 813, 818, 861, 876, 906, 926, 1214, 1225–1227, 1231, 1236, 1239, 1240, 1244, 1248, 1249, 1259, 1271, 1278, 1294, 1313
 Vay Ádám 1398
 Vay Dániel 285, 298, 679, 1147
 Vay Dánielné → Wartensleben Eszter
 Vay Erzsébet (Gyürky Pálné) 333, 364, 876, 1244, 1271
 Vay Eulalia (Lila, Lilla, Eulalie; Lónyai Jánosné, I.) 326, 335, 357, 364, 876, 1226, 1244, 1249, 1271
 Vay Heinrich János László 346, 1147, 1247, 1258
 Vay István 41, 42, 45, 46, 99, 267, 522, 571, 632, 679, 836, 925, 929, 1055, 1065, 1116, 1147
 Vay Janett 1278
 Vay József, I. (1752–1821) 52, 88, 91, 100, 102, 104, 173, 179, 214, 251, 279, 320, 336, 429, 448, 449, 468, 475, 480, 499, 526, 533, 565, 570, 590, 591, 594, 603, 620, 621, 640, 668, 679, 723, 756, 761, 818, 826, 836, 854, 876, 906, 924, 925, 930, 943, 944, 974, 976, 977, 988, 1004, 1027, 1032, 1046, 1053, 1066, 1092, 1100, 1123, 1146, 1147, 1199, 1224, 1226, 1228, 1232, 1244
 Vay József, II. 109, 906, 926, 1251
 Vay Kata 1147, 1251
 Vay Lajos 679, 1146, 1147, 1275
 Vay Lajosné (Teleki Erzsébet) 364, 1275
 Vay László 925, 1055, 1065, 1116, 1147
 Vay Lászlóné (Irinyi Zsuzsa) 247, 1094
 Vay Lila → Vay Eulalia
 Vay Mária 212, 1197
 Vay Mihály 1147
 Vay Miklós, I. (1756–1824) 109, 180, 204, 205, 214, 249, 278, 280, 310, 329, 423, 550, 636,

- 661, 668, 676–679, 818, 854, 861, 939, 1058, 1084, 1093, 1097, 1126, 1146, 1147, 1172, 1181, 1200, 1229, 1230, 1235, 1247, 1253, 1275, 1312
- Vay Miklós, II. (1802–1894) 333, 338, 342, 346–348, 355, 363, 364, 679, 863, 1146, 1147, 1247, 1258, 1273
- Vay Miklós, III. (1828–1886) 338, 1147, 1258
- Vay Miklósné (I.) → Adelsheim Johanna
- Vay Miklósné (II.) → Gaymiller (Gaimüller) Katalin
- Vay Péter 327, 357, 876, 1231, 1244, 1271
- Vay Wilhelm (?) 375, 1282
- Vázsonyi Károly 340, 1254
- Vécsey Ferenc 95, 232, 257, 1060, 1103
- Vécsey József 229, 258, 300, 309, 1068, 1104, 1154, 1216, 1260
- Vécsey Józsefné → Miller Teréz
- Vécsey Leopoldina (Czóbel Lászlóné) 206, 1068, 1070, 1176, 1210
- Vécsey Mária (Mici) (Török Józsefné, III.) 196, 207, 209, 211, 220, 277, 343, 344, 884, 1068, 1070, 1171, 1176, 1179, 1183, 1188, 1202, 1210, 1257
- Vécsey Miklós, I. (1749–1829) 104, 107, 139, 151, 222, 258, 884, 1061, 1068, 1070, 1104, 1145, 1154, 1165, 1171, 1176, 1179, 1183, 1188, 1191, 1202, 1210, 1216
- Vécsey Miklós, II. (1789–1854) 1068, 1070
- Vécsey Miklósné (I.) → Orczy Mária
- Vécsey Náni 202, 206, 1068, 1070, 1165, 1176, 1210
- Vécsey Pál 229, 343, 1104, 1145, 1154, 1216, 1260
- Vécsey Zsigmond 43, 170, 419, 911, 913
- Vécsey Zsuzsa 884
- Végh János 905, 906, 1403
- Végh Péter 175, 322, 1052
- Vekey József 55, 981
- Velejbei („jobbágygazda”) 357, 1271
- Velleius (Velléjus) Paternulus, Caius 99, 1065
- Vér Náni 221, 1096, 1209
- Verantius (Verancsics) Antal 286, 1133
- Verbőczy (Werbőczy) István 435, 437, 831, 832, 953
- Verbőczy Domcsó András → Domcsó András
- Veres Sándor 282, 1128
- Veresmarty → Vörösmarty Mihály
- Vergilius, Publius Maro 14, 50, 414, 425, 428, 443, 455, 476, 478, 540, 566, 569, 724, 727, 833, 835, 910, 911, 922, 923, 926, 931, 936, 944, 950, 959, 994, 1022, 1044, 1052, 1053, 1073, 1085, 1112, 1157, 1196
- Vernet (Vernét), Claude-Joseph 279, 291, 437, 526, 636, 832, 954, 1058, 1126, 1138
- Veron (?) 355, 1270
- Veronka 228, 1214
- Verres, Gaius Cornelius 476, 566, 725, 912
- Verseghy Ferenc 462, 541, 546, 553–555, 614, 646, 670, 696, 707, 708, 840, 937, 959, 962, 966, 996, 1022, 1023, 1056, 1069, 1128, 1129, 1131, 1156, 1158, 1160, 1161, 1187, 1207, 1292
- Viczay József 84, 130, 171, 175, 179, 181, 242, 248, 290, 321, 439, 603, 614, 680, 955, 1003, 1024, 1052, 1089, 1095, 1111, 1137, 1156, 1170, 1260
- Viczay Mária (Klobusiczky Ferencné) 192, 209, 433, 483, 578, 741, 946, 1184
- Vida (ács) 357, 1271
- Vida László 327, 1231, 1232
- Vidrányi Katalin 1124
- Villaume, Peter 58, 1039
- Vincze István 153, 188, 193–196, 209, 211, 214, 215, 218, 220, 859, 1180, 1185, 1191, 1195, 1200, 1202
- Vinschotten (?; hollandiai követ) 727, 921
- Virág Benedek 119, 176, 177, 181, 183, 205, 264, 273, 282–284, 322, 326, 334, 345, 545, 557, 669, 670, 704, 705, 910, 946, 993, 1054, 1056, 1059, 1111, 1120, 1122, 1129, 1137, 1139, 1153, 1167, 1174, 1178, 1182, 1183, 1188, 1204, 1211, 1212, 1214, 1217, 1221, 1223, 1227, 1228, 1248, 1262
- Virgíl, Virgilius → Vergilius
- Viski (esperes) 356, 1270
- Vitányi Gergely 343, 344, 1260
- Vitéz Imre (Ivánkay) 107, 1004, 1069
- Vitéz János (Ivánkay) 107
- Vitkóczy Mátyás 202, 204, 319, 1165, 1172
- Vitkóczy Mátyásné 202, 1165
- Vitkovics Mihály 232, 285, 327, 332, 334, 336–339, 343, 464, 551, 557, 670, 705, 863, 966, 967, 1132, 1159, 1204, 1212, 1222, 1227, 1230, 1244, 1255, 1260, 1287
- Vitringa, Campegius 428, 459, 481, 486, 572, 580, 731, 783, 904, 929, 949, 953
- Vitsch → Witsch
- Vitsius; Vitschius → Witschius
- Voltaire (François-Marie Arouet) 28, 29, 74, 106, 530, 612, 644, 770, 802, 824, 916, 918, 949, 964, 989, 991, 1000, 1003, 1019, 1020, 1040, 1044, 1064, 1083, 1133
- Volucsics (főhadnagy) 355, 1270
- Vondernoth (Van de Nath; ?) 219, 1208

- Vondernoth (Van de Nath), Joseph Gotthard 354, 1269
 Vondernothné (Van der Nathné; Splényi Petronella) 226, 1066, 1211
 Voss, Johann Heinrich 923
 Vörös Károly 1401
 Vörösmarty Mihály 330, 361, 365, 367–370, 372, 377, 576, 839, 840, 868, 951, 1157, 1237, 1239–1241, 1244, 1252, 1256, 1277, 1283
 Vulkán (Vulcan) Sámuel 309, 1154
 Vulpéné 338, 1252
- W. → Wesselényi
 Wächterné (doktorné) 353, 1268
 Wachtlerné (szállásadó) 175, 322, 633, 1055
 Wagenfallné 339, 344, 1253, 1261
 Wagner József 1137, 1187, 1204
 Wagner, Julius Franz 176, 290, 955, 1061, 1137
 Währing (orvos) 295, 1141
 Waldstein Mária 353, 1209, 1214, 1268
 Wallis (tábornok) 881
 Walter De Gruyter 923
 Walther, Georg Heinrich 384, 1291
 Vályi → Vályi
 Wappler, Christian Friedrich 812
 Warens, Louise-Éléonore de (született: Tour de Pil) 123, 837, 1156
 Wartens. → Wartensleben
 Wartensleben Caton 963
 Wartensleben Claire (Klára), grófnő (Podmaniczky Sándorné, II.), Wartensleben Vilmos lánya (1801 k.) 285, 963, 1091, 1132
 Wartensleben Eszter, grófnő (báró Vay Dánielné), Wartensleben Vilmos lánya 177, 285, 298, 324, 963, 1132, 1147, 1229
 Wartensleben Ferdinand 244, 963
 Wartensleben Gusztáv 375, 1282
 Wartensleben Gusztávné → Patay Borbála
 Wartensleben Károly 375, 963, 1282
 Wartensleben Sándor 963
 Wartensleben Vilmos (Wilhelm) 346, 375, 378, 490, 587, 679, 750, 755, 874, 878, 963, 965, 968, 982, 983, 1091, 1094, 1119, 1132, 1147, 1182, 1229, 1263, 1282
 Wartensleben Vilmosné → Teleki Klára
 Was Anna (Vay Ábrahám [I.] második felesége) 679, 1147
 Was Dániel 278, 1125
 Washington, George 291, 1138
 Wassermann Sámuel 330, 345, 1244, 1262
 Way → Vay
 Wéber Simon Péter 299, 1021, 1144
 Weber, Veit 14, 696, 1040, 1041, 1233
 Wécsey → Vécsey
 Weingand János Mihály 48, 49, 93, 392, 416, 423, 427, 452, 458, 484, 574, 730, 733, 751, 846, 918, 923, 937, 948, 964, 966, 1045
 Weishaupt (Adam?) 86, 1026
 Weiss (kapitány) 364, 1276
 Weisshaupt, Adam 993
 Wékey Ferenc 360, 1255, 1258, 1272
 Wékey Ferencné → Kozma Ágnes
 Wékey Károly 341, 342, 359, 360, 1255, 1258, 1267, 1292, 1272
 Wellington, Arthur 1233
 Werenfels, Samuel 426, 481, 572, 731, 930
 Werthes (tanár) 990, 1159
 Wess., Wessel. → Wesselényi
 Wesselényi Farkas 108, 179, 247, 818, 854, 1060, 1094, 1095, 1125, 1137, 1187, 1312
 Wesselényi Ferenc, I. (1605–1667) 90, 881, 893, 982, 1093, 1122, 1272
 Wesselényi Ferenc, II. (1772 k.–1793 k.) 176, 247, 322, 1060, 1094, 1400
 Wesselényi István 179, 247, 1094
 Wesselényi József 179, 278, 1094, 1095, 1125
 Wesselényi Miklós, I. (1750–1809) 190, 209, 210, 212, 216, 247, 881, 1048, 1074, 1076, 1080, 1182, 1185–1187, 1193, 1195, 1204, 1205, 1207, 1213, 1231, 1244, 1249
 Wesselényi Miklós, II. (1796–1850) 331, 335?, 378, 379, 382, 812, 830, 1178, 1214, 1218, 1222, 1244, 1276, 1277
 Wesselényi Miklósné (I.) (Cserey Ilona) 210, 1187
 Wesselényi Zsuzsanna 1094
 Weszprémi István 281, 1023, 1127
 Weszprémi Julianna 1023, 1127
 Weszprémi Zsuzsanna 1127
 Wferenc (?) 232, 1222
 Wiber (titkár) 356, 1270
 Wieland, Christoph Martin 14, 47, 49, 63, 297, 423, 425, 445, 458, 459, 484, 488, 490, 531, 538, 574, 583, 586, 600, 641, 642, 695, 733, 745, 750, 769, 816, 846, 923, 936, 937, 955, 956, 961, 996, 1040, 1042, 1044, 1045, 1068, 1071, 1143, 1157, 1193, 1235, 1310
 Wigand, Otto 351, 1236, 1256, 1266, 1268
 Wilhelmy (generális) 204, 375, 385, 1169
 Wimpfen (generális) 1086
 Winckelmann, Johann Joachim 937
 Winter Ignác 336, 338, 1250
 Winter Jakab 360, 1273
 Witsch (Vitsch) Rudolf 304, 305, 306, 1151

- Witschius (Vitsius; Vitschius; Witsius), Herman 481, 486, 572, 580, 731, 742, 904, 930, 953
 Wohlfarth (pap) 342, 1256
 Wolf Sámuel 354, 1269
 Wolf, Friedrich August 384, 1291
 Wollnhoffer, I. 282, 1128
 Wollnhoffer, II., (katona) 300, 1144
 Wollnhofferné (I.) → Rudnyák Tóni
 Wouermann (Wouwermans; Jan vagy Philips) 526, 636, 1058
 Wutky, Michael 324, 326, 637, 1058, 1229

 Xavéri Ferenc 940
 Xenophon 954

 Young, Edward 505, 506, 611, 612, 1020

 Zábráczky József 97, 105, 1063
 Zach, Joseph 1029
 Zafiri (Zaffiry; ugocsai nemes) 376, 1282
 Zalányi Péter 427, 948, 1159
 Zámbo (molnár) 214, 1259
 Zámory Antal 53, 54, 320, 469, 493, 592, 757, 797, 980
 Zámory Gábor 23, 437, 438, 734, 938, 979
 Zámory Zsuzsanna 884
 Zápolya János 1006
 Zarka (vasi nemes) 334, 1249
 Zauner, Franz Anton von 432, 514, 621, 908, 998, 1034, 1050
 Zay Sámuel 288, 1135
 Zechenter Antal 75, 428, 500, 605, 773, 949, 1005
 Zeyk (Zeyk) Miklós 214, 1200
 Zelinka János 344, 1261
 Zeyk Dániel 336, 1251
 Zi István 191, 192, 209, 1183
 Zi Miklós 191, 1183
 Zichy Ferenc 644, 976, 984, 1066
 Zichy Károly (1753–1826) 86, 89, 97, 98, 105, 174, 175, 268, 294, 321, 468, 591, 620, 621, 780, 852, 976, 1025, 1031–1033, 1051, 1063, 1066, 1072, 1117, 1140
 Zichy Károly (1779–1834) 976
 Zichy Terézia 354, 1269
 Zichy „a” postamester” 287, 1134
 Ziegler (színész) 296, 705, 1142
 Zilahi Sámuel 198, 214, 1199
 Zimeskál Gáborné → Máriássy Zsuzsanna
 Zimmerman, Johann Jacob 228, 1214
 Zitterer, Johann 289, 1137
 Zmeskall (Zmeskál) József 351, 357, 359, 1258, 1264, 1266, 1271
 Zollikofer, Georg Joachim 487, 583, 745, 956
 Zollner 14
 Zoltán Krisztina 1192
 Zoltán Pál 37, 39, 231, 310, 455, 926, 1155, 1222
 Zoltán Pálné → Splényi Caton
 Zombory Zsigmond 470, 493, 592, 690, 757, 982, 986
 Zoványi Jenő 1100, 1403
 Zrínyi (Zríni) Miklós, II. (1620–1664) 29, 30, 362, 508, 617, 631, 914, 915, 983, 1005, 1007, 1015–1017, 1046, 1192, 1248
 Zrínyi Ilona 825, 872, 893, 903
 Zrínyi Miklós, I., (1508 k.–1566) 607, 775, 845, 1007, 1050, 1275
 Zrínyi Péter 893
 Z. Szabó László 1401
 Z. Varga Zoltán 1401
 Zverbi (Zwirby; gróf) 658, 1082

 Zs. → Kazinczy Eugenia
 Zsádni József 54, 980, 981
 Zsámbáné (sárospataki lakos) 186, 1177
 Zseni → Kazinczy Eugenia
 Zsiday Sándor 330, 338, 1245
 Zsigray (Sigray) Jakab 49, 1069, 1071, 1072, 1134
 [...]ks József (?) 384, 1291
 [...]zn (?) 384, 1291

5.4. Helynévmutató

- Aachen 1100
 Abara 385, 1207, 1294
 Abdera 49, 1071
 Ábrány: Nyírábrány 199, 214, 222, 225, 339, 346, 1200, 1209, 1253
 Ács 288, 326, 1135
 Acsa 305, 379, 1151, 1152, 1286
 Acsád: Nyíracsad 192, 209, 407, 684, 688, 739, 898, 1185
 Ajtós 1018
 Almás: Tóalmás 177, 306, 377, 1151, 1152, 1284
 Álmossd 158, 179, 194, 210, 214, 216, 217, 221, 246, 275, 280, 407, 430, 576, 738, 855, 898, 951, 1078, 1094, 1203, 1206, 1209
 Alsóregmec, Regmec 25, 40, 74, 84, 85, 87, 117, 121, 123, 127–129, 131, 132, 134, 135, 137–141, 143, 145, 147–150, 152, 154–158, 161, 164–166, 169, 170, 172, 174–176, 178–191, 193, 194, 200, 203, 204, 207, 214, 225, 226, 229, 243, 244, 249, 250, 255, 259, 264, 266, 271, 272, 274, 314, 315, 317, 321, 322, 334, 344, 350, 352, 385, 387, 390, 393, 397, 401, 404, 406–409, 412, 418, 421, 446–448, 452, 453, 457, 471, 474, 478, 545, 548, 558, 562–564, 568, 632, 640, 646, 666, 682, 688, 703, 716, 721, 726, 739, 793, 799, 818, 824, 825, 835, 837, 849, 872, 874, 875, 886, 896, 899, 921, 967, 976, 989, 1003, 1005, 1024, 1041, 1059, 1068, 1087, 1090, 1096, 1097, 1105, 1106, 1107, 1111–1113, 1119–1121, 1126, 1141, 1175, 1180–1182, 1185, 1186, 1189, 1203, 1205, 1206, 1280, 1310
 Altona 490, 587, 964, 1017
 Amszterdam, Amstelodámum 51, 407, 451, 898, 917, 950, 971, 1015, 1017, 1183
 Annecy 1156
 Antwerpen 939
 Apátfalva: Belpátfalva 302, 305, 374, 1149, 1282
 Arad 218, 873, 1063
 Aranjuez 770, 1003
 Aranyos: Bükkaranyos, 336, 925, 1250
 Árokszállás: Jászárokszállás 230, 337, 590, 756, 969, 1218, 1251
 Aspern 1222
 Ásvány 664, 799, 1085
 Aszaló 925, 930, 942
 Aszód 170, 283, 305, 416, 452, 477, 525, 543, 567, 661, 682, 726, 799, 918, 932, 955, 1057, 1132, 1151
 Asszonyvására 181–183, 216, 263, 264, 311, 968, 1109, 1113, 1120, 1156, 1204
 Athén 707
 Auerstedt 1201
 Augsburg 1266
 Austerlitz 214, 215, 229, 551, 1159, 1187, 1199, 1200, 1203, 1217
 Azar 343, 1260
 Bába-gödri 417, 913
 Bábolna 1198
 Baden 1147
 Bag 330, 661, 669, 1094
 Bagos: Hajdúbagos 119, 135, 185, 203, 1166, 1175
 Bágyon: Kisbágyon 302, 1149
 Baja 1337
 Bakonybél 1241
 Bakonyszentkirály 379, 1286
 Baksa: Magyarbaksa 212, 1197
 Bakta 224, 278, 1125, 1210
 Balajt 136, 137, 179, 181, 182, 186, 207, 248, 260, 266, 545, 1095, 1109, 1113, 1114, 1176, 1179
 Balassagyarmat 379, 974, 1218
 Balkány 179, 183, 246, 247
 Balla: Ballaháza 198, 212, 1197
 Balzsa: Balsa 183, 1120
 Bánfalva 801
 Bányi hegy 344, 1260
 Baránd 1110
 Barátszer 230, 1218
 Bárca 42, 171, 323, 928, 929, 985, 1055
 Bárciháza 486
 Bari 85, 1025
 Barót 308, 949, 1153
 Bártfa 172, 245, 284, 326, 343, 903, 969, 1048, 1092, 1130, 1226, 1259
 Basel, Basilea 398, 407, 446, 721, 799, 898, 901, 939, 1127
 Bátka 380, 1288
 Bátor: Nyírbátor 177, 310, 1155
 Bécs 27, 29, 32, 34, 47, 48, 50, 62, 64–69, 71–74, 78, 83, 86, 88, 91, 94, 107, 118, 155, 156, 158, 170, 171, 174–177, 198, 205, 213, 214, 219, 229–231, 264, 267, 279, 283, 286, 288, 289, 292–295, 297–299, 305, 309, 321, 322, 324, 326, 328, 347, 357, 361, 382, 419, 423, 424, 429, 432, 434, 452, 453, 455–458, 474, 479, 484, 493–495, 497–499, 508–510, 513–517, 522–526, 531, 534, 536, 538, 552, 565, 570,

- 574, 575, 591, 593–601, 603, 604, 616, 617,
619, 620–622, 624, 625, 629, 633–637, 639,
645, 652, 654, 659, 671–673, 678, 679, 686,
688, 691, 696, 705, 718, 730, 733, 735, 737,
742, 753, 754, 760–769, 771, 772, 780, 812,
813, 824–828, 833–836, 848, 859, 861–863,
877, 886, 892, 897, 906, 908, 914, 916, 917,
924, 925, 932, 936, 938–940, 942, 946, 948,
949, 951–953, 958, 963, 970–972, 974, 976,
977, 987–995, 997, 999, 1000, 1002–1004,
1006, 1008, 1012–1019, 1022–1026, 1029,
1031, 1033, 1034, 1036–1039, 1041, 1044,
1046, 1048, 1049, 1054–1056, 1058, 1060,
1061, 1063, 1069, 1072–1075, 1079, 1083,
1086, 1092, 1102, 1104, 1106, 1109, 1110,
1114, 1117, 1120, 1123, 1124, 1126, 1128–
1131, 1135–1142, 1144–1146, 1153, 1154,
1159–1162, 1166, 1172, 1175, 1180, 1182,
1183, 1193, 1196, 1198, 1199, 1202, 1208,
1211, 1213, 1214, 1216–1219, 1221, 1223,
1225, 1227–1230, 1233, 1234, 1236, 1241,
1246–1249, 1252, 1257, 1260, 1263, 1269,
1271, 1273–1276, 1278, 1280, 1282, 1296,
1334
Bedőfiai tető 181, 1110
Békés 1127
Belgrád 32, 89, 510, 513, 619, 621, 664, 678, 700,
1010, 1024, 1032–1034, 1054
Bély 229, 1216
Beneschau: Benešov 658, 1082
Beregszász 290, 352, 364, 543, 664, 701, 1085,
1093, 1138
Beregvégardó 919, 1092
Beretó 113, 164, 178, 179, 181–183, 186, 187,
207, 240, 249, 253, 264, 269, 327, 333, 434,
550, 666, 703, 875, 947, 1089, 1096, 1101,
1112, 1118, 1171, 1232, 1248
Berg 1208
Berkesz 326, 327, 819, 1226, 1231
Berlin 51, 77, 81, 220, 253, 344, 494, 595, 598,
831, 923, 946, 955, 988, 990, 996, 1008,
1019, 1024, 1039, 1052, 1086, 1158, 1208
Berzéte 381, 1288
Besnyő: Máriabesnyő 379, 1286
Beszter 184, 272, 307, 1121, 1153
Beszterce 88, 598, 992, 1027
Besztercebánya 176, 974, 1059
Bicske 392
Bihar 243, 254, 263, 1167
Bikkpatak 205, 1174
Birmingham 407
Biste 186, 197, 206, 207, 211, 220, 1177, 1179,
1195, 1209
Boba 1203
Bogdány: Nyírbogdány 543, 664, 700, 1085
Borogyinó 1225
Boroszló: Wrocław 373, 1281
Borsi 182, 264, 953, 1112, 1126
Boson 1037, 1241
Botkő 392, 418, 452, 789, 919
Botzen: Bolzano 654, 1079
Boulogne: Bologna 212, 1197
Böszörmény: Hajdúböszörmény 185, 187, 204,
208, 1169, 1180
Brassó 765, 1001, 1062
Bréd: Beréd 362, 1274
Breisgau 1067
Bréma 972
Breslau 996, 1039
Brezán 892
Brod 963, 965, 968, 983
Broskó 342
Brünn: Brno 25, 91, 108, 286, 651, 824, 827,
828, 830, 837, 949, 1046, 1072, 1074, 1076,
1089, 1123, 1133, 1199, 1200, 1252, 1261
Buda, Budapest 25, 32, 51, 81, 84, 86, 91, 94, 95,
99, 102, 108, 174, 214, 233, 243, 268, 269,
283, 287, 297, 320, 337, 345, 371, 392, 451,
466, 468, 490, 503, 510, 520, 522, 528–530,
588, 589, 608, 619, 620, 627, 630, 642–644,
646–648, 695, 705, 737, 752, 753, 777, 787,
813, 814, 817, 827, 837, 852, 853, 885, 918,
933, 935, 946, 949, 952, 953, 958, 959, 965,
966, 969, 972, 974, 976, 995, 1005, 1006,
1010, 1013, 1014, 1016, 1031, 1037, 1040–
1042, 1044, 1045, 1047–1049, 1051, 1054,
1059–1065, 1067, 1072–1075, 1089, 1093,
1100, 1111, 1114, 1117, 1129, 1133–1135,
1144, 1158, 1160, 1212, 1213, 1221–1223,
1239, 1244, 1246, 1251, 1252, 1256, 1260,
1272, 1280, 1284, 1292, 1300, 1301, 1311,
1312, 1333–1335, 1337–1339
Budamér 182, 249, 266, 1096, 1114
Bugac 81, 578
Bugyi 28, 170, 384, 392, 415–417, 451, 452, 454,
477, 567, 725, 726, 914, 917, 932
Buzafalva 1070
Buzita 580, 743, 954
Campo Formio 1074
Caravaggio 366, 1277
Carlsbad 1252, 1262
Cegléd 328
Céke 349, 1265
Charkow: Harkov 382, 1243
Cherbourg 679, 1147

- Colonia, Kolonia: Köln 104, 1067
 Crems: Krems 652, 659, 1077, 1083

 Csaba: Hejőcsaba 330, 1244
 Csaba: Rákoscaba 328, 336, 341, 374, 379, 649, 1075, 1235, 1281
 Csákvár 940
 Csanáros: Újcsanáros 364, 1275
 Csaroda 543, 664, 700
 Cseb: Nagycseb 187, 207, 1178
 Csécs 173, 176, 322, 518, 1014, 1059
 Csécse 302
 Csege: Tiszacsege 679
 Cseklész 1028
 Csernahó: Csarnahó 85, 1025
 Csernek 1023
 Csobád 194, 210
 Csobaj 187, 208, 1203
 Csomaköz 273, 1122
 Csongrád 1249
 Csór 44, 1027
 Csörgő, Csörge 159, 197, 207, 385, 1105, 1195, 1292
 Csurgó 1036

 Dancs 34, 1052
 Danzig, Gdansk 972
 Debrecen 21, 28, 49, 50, 61, 112, 113, 119, 123–126, 131, 133, 135, 154, 169, 172, 179, 180–183, 185, 187–189, 191, 193, 194, 198–200, 203–205, 208–211, 213–215, 245, 247, 251, 259, 260, 264, 270, 271, 273, 276, 278–281, 297, 302, 307, 310, 311, 313, 315, 333, 341, 345, 351, 394, 395, 400, 402–404, 407, 426, 431–434, 441, 446, 449, 451, 454, 456, 458, 465, 471, 472, 485, 488, 532, 538, 544, 547, 548, 550, 558, 559, 562, 573, 579, 628, 654, 664, 669, 680, 685, 700, 708, 716–718, 721, 732, 739, 742, 746, 754, 763, 819, 821, 825, 835, 859, 860, 878, 879, 884, 890, 891, 893, 894, 896, 918, 925, 928, 933, 940–942, 947, 952, 958, 960, 971, 1003, 1009, 1012, 1018, 1019, 1031, 1044, 1046, 1047, 1050, 1084, 1091, 1092, 1094, 1096, 1097, 1099, 1101, 1104, 1107–1112, 1114, 1118, 1119, 1122, 1124, 1126, 1127, 1132, 1135, 1139, 1142, 1144–1147, 1149, 1153–1156, 1164, 1166–1169, 1172, 1174, 1176, 1179, 1181, 1182, 1185, 1187, 1197, 1199, 1202, 1203, 1206, 1207, 1220, 1223, 1228, 1229, 1240, 1241, 1244, 1246, 1268, 1272, 1294, 1297, 1298, 1333, 1334, 1337–1339
 Derecske 185, 203, 204, 654, 680, 1168
 Deregyő 335, 381, 1249, 1289
 Déva(Hunyad?) 863, 864
 Dévény 659, 1083
 Diód 108, 247, 1095
 Diósgyőr 346
 Diószeg 204, 312, 628, 827, 1163, 1164, 1172
 Dolyán 182, 183, 267, 303, 304, 454, 675, 932, 1115, 1150
 Domony 379, 1286
 Dordrecht 354
 Dormándháza: Dormánd 302, 1149
 Dornbach 74, 537, 603, 991, 1003
 Dorog: Hajdúdorog 198, 199, 211, 214, 287, 1174, 1197
 Drezda 81, 290, 334, 524, 634, 636, 946, 1028, 1136, 1233, 1280
 Drusbach 394, 888
 Düsseldorf 915, 1031

 Eger 59, 73, 78–80, 172, 174, 175, 195, 231, 320–322, 337, 346, 365, 503, 513, 577, 578, 608, 614, 615, 628, 740, 777, 780, 794, 812, 813, 840, 846, 850, 945, 950, 953, 970, 987, 995, 1004, 1006, 1008, 1009, 1018, 1024, 1025, 1028, 1029, 1039, 1054, 1055, 1058, 1063, 1064, 1069, 1133, 1162, 1197, 1218, 1222, 1228, 1238, 1244, 1251, 1252, 1256, 1260, 1262, 1263, 1276
 Eggmühl 1219
 Eisenach 855
 Élesd 201, 1165
 Emőd 279, 280, 326, 346
 Ens 542, 652, 1078
 Enyed: Nagyenyed 373, 1242, 1280, 1281
 Eperjes 91, 170, 182, 266, 269, 342, 344, 346, 389, 396, 405, 412, 419, 442, 444, 445, 461, 462, 479, 489, 490, 500, 518, 564, 570, 585–587, 594, 605, 625, 686, 722, 730, 748, 749, 750, 757, 759, 761, 801, 826, 832, 841, 866, 902, 904, 922, 958, 960, 961, 963, 974, 1025, 1048, 1052, 1070, 1096, 1097, 1150, 1210, 1239, 1258, 1263, 1264, 1298, 1303
 Erdőbénye 882
 Erdőtelke: Erdőtelek 662, 1197
 Erlang: Erlangen 560, 892, 1092
 Érsemlyén, Érsemjén, Semlyén 23–25, 108, 115–117, 120–123, 126, 132–134, 140, 141, 143–145, 147, 149, 151–154, 158, 159, 163–166, 169, 179, 180–186, 188–190, 192, 193, 197–199, 203–207, 209, 211, 213–215, 217, 218, 220–222, 226, 228, 246, 247, 249, 250, 253, 259, 260, 265, 271, 273, 274, 276, 280, 301, 307, 309, 310–312, 314, 316, 323, 359,

- 387, 394–398, 400, 402, 404–407, 421, 430,
446–448, 457, 471, 558, 559, 562, 675, 680,
681, 685, 686, 688, 714, 716, 718, 720, 721,
738, 739, 788, 797, 813, 818, 819, 821, 825,
835, 844, 854, 855, 858, 859, 873–875, 886,
891, 892, 896, 897, 899, 902, 905, 908, 909,
911, 913, 914, 919, 921, 930, 931, 933, 936,
942, 952, 960, 963, 967, 969, 973, 978, 984,
1004, 1013, 1019, 1023, 1040, 1048, 1054,
1080, 1091, 1108, 1109, 1113, 1120, 1124,
1127, 1128, 1142, 1148, 1157, 1163–1165,
1167, 1175, 1176, 1181, 1183–1186, 1189,
1190, 1192, 1193, 1195, 1196, 1200, 1202,
1203, 1204, 1211, 1313
- Eszék 755, 968
- Esztár 204, 310
- Esztergom 338, 356, 376, 864, 946, 958, 970,
972, 1018, 1027, 1038, 1077, 1123, 1133,
1220, 1242, 1246, 1270, 1276, 1336
- Eszterháza: ma Fertőd 765, 1001
- Etes 380
- Fábiánfalva 380
- Fábiánfalva: Fábiánka 380, 1287
- Fancsika: Érfancsika 360, 1273
- Fejértó: Újfehértó 172
- Félegyháza: Biharfélegyháza 190, 1182
- Félix-bánya, Félix-ferdő 20, 181, 185, 203, 256,
261, 301, 888, 1103, 1109, 1110, 1149, 1169
- Felsőregmec 277, 419, 450, 604, 727, 772, 834,
919, 920, 977, 1061
- Fidisch: Egyházasküzes 361, 1273
- Fiume 468, 498, 532, 678, 758, 827, 976, 985,
1004, 1032, 1034, 1042, 1055, 1116, 1142,
1146, 1236
- Fleurus 1069
- Florentz, Florentzia: Firenze 156, 645, 754, 967,
1086, 1137
- Folt → Fót
- Forró 182, 279, 336
- Fót 107, 334, 530, 644, 1065
- Földvár: Tiszaföldvár 106
- Frankenmark: Frankenmarkt 44, 1076
- Frankfurt am Main 226, 427, 679, 861, 892, 913,
996, 1040, 1049, 1086, 1100, 1125, 1146, 1211
- Freystadt 658, 1082
- Fribourg 1156
- Fülek 382, 1291
- Füred: Balatonfüred 84, 87, 322, 515, 1021,
1026, 1031, 1043, 1059, 1193
- Füred: Tiszafüred 174, 176, 302, 321, 1149,
1167
- Füzér 158, 272, 1122
- Gáborján 185, 204
- Gács 380, 1287
- Gálospetri 25, 164, 398, 406, 888, 898
- Gálszécs 176, 179, 180, 183, 187, 207, 249, 269,
322, 323, 434, 947, 1004, 1060, 1096, 1118,
1178, 1290
- Garam (folyó) 176, 1059
- Gát 233, 1086
- Genf 1063, 1156
- Gent 927
- Gercsely 1292
- Gesztely 229, 337, 423, 544, 1091
- Gice 172, 969
- Girált 466, 467, 970, 971
- Girincs 424, 940
- Glasgow 407
- Golop 338
- Gonyu: Gönyű 324, 327, 376, 1230
- Gotha 993
- Gottwich (Gittwei): Göttweig 652, 1077
- Göd 365
- Göding: Hodonín 651, 1076
- Gödöllő 231, 330, 336, 344, 365, 379, 452, 477,
567, 682, 691, 726, 790, 918, 1016, 1221,
1277, 1286
- Görc: Gorizia 67, 998
- Götting, Göttinga: Göttingen 109, 169, 251,
268, 425, 459, 479, 487, 490, 533, 569, 574,
582, 587, 650, 677, 729, 733, 745, 764, 882,
923, 927, 929, 930, 937, 941, 951, 955, 966,
967, 986, 990, 1004, 1092, 1093, 1099, 1138,
1146, 1186, 1222, 1243
- Granikosz 1274
- Gratz, Grécz, Grétz: Graz 34, 48, 58, 391, 409,
845, 880, 902, 1031, 1044, 1086, 1137, 1204
- Gurk 160, 1107
- Gút: Kis- v. Nagygút 195, 1193
- Gyömrő 29, 375, 490, 587, 750, 755, 982
- Gyöngyös 330, 336, 338, 342, 364
- Győr 108, 229–231, 283, 288, 328, 359, 376,
441, 583, 609, 649, 664, 704, 746, 790, 949,
957, 972, 1002, 1005, 1010, 1019, 1020, 1029,
1043, 1044, 1075, 1109, 1135, 1146, 1157,
1167, 1174, 1195, 1196, 1209, 1212, 1219,
1222, 1243, 1278, 1334, 1336, 1337
- Györgye: Tápiógyörgye 328, 685, 718, 889, 892,
1233
- Gyulafehérvár 1218
- Gyulafejérvár → Károlyfejérvár
- Hága 1338
- Hajdúszóvát 1167

- Hájó 888, 1103, 1114, 1149, 1169
 Hála: Halle 51, 901, 930, 971, 1086, 1291
 Haláp 198, 1092, 1199
 Halas: Kiskunhalas 359, 1093
 Halász: Bodroghalász (?) → Petrahó
 Hamburg 109, 278, 677, 972
 Haraklány 198, 213, 1198
 Harangod 326, 1227
 Harsány 87, 336, 337, 346, 364
 Hatvan 229, 230, 324, 327, 330, 336–338, 503, 777, 794, 1150
 Héce 38, 927, 1149
 Hecske: Hecsketető 433, 720, 893, 945
 Hegyközpályi 265, 1114
 Heidelberg 398, 407, 679, 742, 901, 931, 952, 1147
 Hernals 1234
 Hippó 1152
 Hobgárd: Komlóskert 503, 608, 624, 776, 846, 1008, 1011, 1037
 Hohenlinden 1081, 1233
 Holics 297, 650, 651, 1076, 1142
 Hollóháza 342, 1258
 Homonna 219, 259, 333, 828, 1104, 1208, 1247
 Hosszúfalu: Felsőhosszúfalu 77, 339, 346, 1009
 Hosszúmező → Hosszúfalu
 Hosszúpályi 203
 Hosszúrét 628, 1009
 Hotyka: Makkoshotyka 344, 1261
 Höflein: Kis- vagy Nagyhöflány (A) 230, 1218
 Hugyák: Hugyag 336, 1251
 Huta: 1. (Szilágy vm.): ma Huta (?) 2. Három-huta vagy Óhuta vagy Újhuta vagy Kishuta. 212, 344, 1261
 Hutád 198, 1197
 Igló 88, 1027
 Iklad 379
 Ilium: Ilion, Trója 713
 Illésfalva 1104
 Imreg 86, 1025, 1205
 Ingolstadt 993
 Innspruk: Innsbruck 697
 Isaszeg 379
 [Iurszke?] 84, 1024
 Izland 422
 Janka: Jankafalva 204, 301, 312, 1149, 1163
 János 336, 1250
 Jassy, Jasio 754, 971
 Jászberény 306, 307, 328, 608, 777, 1011, 1153, 1192
 Jászó 275, 433, 651, 945, 1029, 1077, 1124, 1268
 Jászóvár 888, 1103, 1109, 1149, 1169
 Jemapes 1061
 Jéna 764, 855, 951, 986, 1004, 1093, 1113, 1114, 1135, 1142, 1155, 1170, 1201, 1243
 Jeruzsálem 653, 1078
 Jesztreb: Magyarsas 121, 122, 142, 179, 182, 249, 274, 276, 703, 1091, 1096, 1105, 1112, 1124, 1189, 1205
 Judenburg 995, 1208
 K. Telke → Királytelek
 Kadarcs 302
 Kágy: Kis- v. Nagykágya 664, 1085
 Kakaslomnic, Lomnic 44, 182, 257, 267, 389, 607, 722, 776, 904, 1007, 1103, 1115, 1238
 Kálló: Nagykálló 177, 180, 195, 210, 218, 222, 226, 310, 386, 394, 400, 446, 471, 489, 533, 558, 585, 630, 716, 748, 825, 827, 835, 887, 1097, 1155, 1164, 1193, 1207, 1294
 Kalocsa 752, 902, 1029, 1038, 1064, 1199
 Kaly, Kály: Kál. 175, 229, 230, 322, 337, 1055, 1124, 1217, 1251
 Kaplic, Kaplitz: Kaplice 181, 260, 658, 1082, 1109
 Kápolna 330, 336, 338, 364
 Káposztásmegyer 334, 1249
 Karancsberény 379
 Karancskesz 379, 1286
 Kardszag: Karcag 204, 281, 1128, 1172
 Károly → Nagykároly
 Károlyfejérvár, Gyulafejérvár 90, 495, 598, 766, 1095, 1123
 Kassa 25, 29, 47, 48, 58–60, 67, 75, 77, 79, 84, 87, 107, 130, 131, 134, 139, 161, 170, 171, 173–176, 179–184, 186, 192, 194–197, 203, 206–209, 211, 212, 214, 215, 218, 228, 229, 239, 247, 250, 251, 258, 264, 266, 269, 272, 279, 280, 302, 319, 320–322, 342–344, 349, 350, 385, 386, 391, 409, 410, 421, 428, 429, 434, 435, 439, 440, 442, 444, 453, 456, 457, 459, 460, 461, 481, 482, 485–487, 493, 499, 503, 506, 507, 518, 519, 521, 523, 533, 544, 545, 551, 573, 576, 579, 580, 582, 583, 586, 592, 594, 600, 602–604, 607, 612–614, 617, 620, 624, 626–628, 631, 632, 634, 639, 663, 680, 691, 695, 731, 732, 737, 739, 742, 745, 749, 757, 759–761, 770, 776, 777, 814, 817, 818, 824–827, 830, 833–836, 844, 845, 847, 849, 853, 860, 862, 880, 884, 902, 903, 910, 912, 913, 916, 927, 928, 931–935, 942, 943, 947, 949, 950, 952, 953, 955, 957, 959, 960, 972, 973, 976–979, 985, 987, 988, 990, 994, 995,

- 998, 1002–1006, 1009, 1010, 1013, 1014,
1019–1025, 1027–1029, 1031, 1034, 1037–
1044, 1048, 1050–1053, 1055, 1060, 1061,
1066–1070, 1083, 1084, 1091, 1095, 1096,
1103, 1105, 1108–1111, 1114, 1117, 1122,
1125, 1126, 1130, 1137, 1144, 1146, 1148,
1153, 1156, 1157, 1162, 1163, 1165, 1167,
1170, 1171, 1178, 1183–1185, 1202, 1207,
1213, 1215, 1216, 1220, 1222, 1230, 1236,
1245, 1256, 1260, 1261, 1266, 1275, 1286,
1293, 1294, 1303, 1311, 1312, 1335, 1336,
1339
Kaszár 1006, 1070
Káta: Nagykáta 392, 416, 918
Kazinc: Sajókazinc 413, 500, 605, 773, 1005,
1023, 1250
Kázm. → Kázmér
Kázmér: Nagykázmér 47, 128, 129, 132, 133,
135, 137, 139, 140, 141, 146–148, 152–154,
158–161, 180, 182–184, 186–190, 192–195,
197–199, 204–211, 214, 215, 218, 221, 224,
226, 230, 231, 243, 250, 260, 264, 269, 271,
323, 326, 338, 342, 343, 345, 351, 352, 390,
425, 458, 545, 548–550, 557, 632, 666, 703,
714, 817, 855, 884, 937, 965, 991, 1045, 1070,
1090, 1091, 1105, 1108, 1113, 1163, 1171,
1175, 1177–1182, 1185, 1188, 1189, 1191,
1193–1196, 1201–1203, 1207, 1209, 1213,
1214, 1219, 1226, 1258, 1266, 1280
Kecskemét 341, 741, 940, 1135
Kéked 1290
Kelecsen: Zemplénkelecsény 210, 1193
Kemecse 61, 816, 848, 989, 1310
Kemencze 179, 184, 249, 272, 1096, 1121
Kemenesalja 1242
Kenéz: Érkenéz 126, 194, 1167, 1192
Kenézlő 136, 179, 180, 186, 207, 246, 247, 249
Kér: Abaujkér 182, 192, 205, 209, 343, 1112,
1174, 1184, 1259
Kereki: Nagykereki 185, 203–205, 208, 1173,
1180
Kerepes 229, 337, 338, 543, 660, 661
Keresztes: Mezőkeresztes 229, 230, 268, 320,
337, 663, 699, 967, 1085, 1117, 1216, 1251
Keresztúr: Bodrogkeresztúr 374, 442, 460, 748,
953, 959, 960, 1281
Keresztúr: Maroskeresztúr 198, 212, 1197
Keserű: Érkeserű 185, 188, 190, 191, 209, 344,
351, 352, 360, 887, 1110, 1167, 1176, 1179,
1190, 1260
Késmárk, Kézsmárk 25, 169, 267, 388–390, 391,
401, 408–413, 419, 420, 430, 444, 448, 452,
461, 474–476, 503, 545, 562, 563–565, 586,
607, 683, 687, 721–723, 728, 776, 789, 824,
825, 833, 835, 899, 902, 903, 905, 906, 909,
911, 913, 961, 966, 1007, 1016, 1021, 1027,
1116, 1117
Keszthely 622, 1021, 1074, 1131, 1145, 1236
Királyfalva: Királyfa 88, 1026
Királyhelme 54, 980, 981
Királytelek: Nyírtelek 195, 210, 214, 226, 1193,
1200, 1211
Kisbányácska → Széphalom
Kisfalud: Bodrogkisfalud 218, 336, 1250
Kiskázmér 197, 1196
Kispatak 40, 928
Kispércs: Mikepércs 205, 1173
Kistoronya 156, 1106, 1292
Kiszte 385, 1292
Klagenfurt 495, 598, 995
Kleve 1208
Klitz: Klics, Csűrűfalva 362, 1274, 1279
Kobenzlhof 291, 1139
Kobolkút → Köbölkút
Kőj → Kőly
Kolbás, Kolbása, 197, 220, 1196, 1209
Kolonía → Colonia
Kolozsvár 181, 260, 576, 738, 830, 912, 917, 948,
950, 976, 990, 1007, 1023, 1035, 1042, 1043,
1061, 1069, 1074, 1085, 1094, 1156, 1159,
1183, 1186, 1198, 1237, 1240, 1246, 1249
Kőly 122, 136, 141, 142, 144, 153, 183, 190–194,
198, 201, 206, 210, 211, 270, 311, 400, 877,
1106, 1118, 1124, 1156, 1165, 1176, 1182,
1189
Komárom 229, 288, 299, 321, 382, 671, 739, 898,
899, 910, 1005, 1018, 1019, 1024, 1041, 1044,
1059, 1083, 1135, 1140, 1240, 1336
Konopist: Konopischt 658, 1082
Konstantinápoly 1249
Konyár 131, 204, 323, 548, 708, 1171
Koppenhága 94, 175, 524, 634, 972, 1277
Kótaj 179, 246, 247, 874, 1093
Kovácsi: Pusztakovácsi 183, 205, 265, 271, 938,
1114, 1175
Kozma 226, 1211
Köbölkút: Érköbölkút 181, 183, 263, 264, 271,
273, 1110, 1114, 1122
Kömlőd 1168
Königsberg 972
Köpcsény 229, 289, 630, 1050, 1135, 1217
Körmönd: Körmend 335
Köröm 337, 342, 346
Kőrös: Érkőrös 260, 359
Kőrös: Nagykőrös 307, 1093, 1109, 1272

- Körtvélyes 182, 183, 187, 207, 216, 264, 269, 1112, 1118, 1178, 1204, 1211
 Kőszeg 493, 594, 761, 838, 960, 1293, 1298
 Kővágóórs 1112
 Kövesd: Mezőkövesd 324, 327, 328, 336, 337, 342, 346, 364, 637, 1058, 1230, 1233, 1250, 1258
 Krakkó 972, 1169, 1184, 1185, 1269
 Kraszna 198, 213, 825, 894, 1183, 1192, 1195, 1196, 1198, 1199, 1203
 Kreutz: Szentkereszt (?) 84, 85, 1024
 Krotón 1010
 Kucsó 212, 1198
 Kufstein: 25, 44, 91, 127, 233, 238, 295, 323, 652, 827, 837, 923, 949, 1044, 1072, 1076, 1078–1081, 1085, 1094, 1109, 1123, 1153, 1170, 1187
 Kürtös: Kürtösújfalú 379, 1286
 L. → Lasztóc
 Lagmóc: Ladamóc 226, 1107, 1209, 1211
 Laingruben → Leingruben
 Lampach 44, 846, 1079
 Lapispatak 391, 409, 880, 902
 Lapujtó: Karancslapujtó 379, 1286
 Lasztóc 178, 180, 207, 210, 224, 243, 327, 348, 666, 703, 873, 876, 887, 1091, 1178, 1186, 1194, 1200, 1210, 1225, 1232, 1233, 1235, 1238, 1264
 Lausanne 123, 1156
 Laxenburg 357, 537, 594, 762, 989, 991, 1056, 1271
 Laybach: Ljubljana 68, 69, 502, 606, 999, 1007
 Lazon, Lazony 178, 182, 243, 264, 882, 1089, 1112
 Lednic 953, 1126
 Legenye 160, 277, 385, 390, 905, 1107, 1125, 1292
 Leibitz 389, 411, 475, 564, 722, 903, 904
 Leiden 917
 Leingruben 423, 678, 939, 1146
 Leipz. → Lipsia
 Lelesz 651, 1070, 1077
 Lemberg: Lviv 160, 354, 627, 972, 1038, 1107, 1116, 1269
 Lemesány: Lemes 342, 344, 1258
 Léta: Létavértes 85, 203, 990, 1168
 Léva 693, 1059
 Libau 1039
 Lincz, Lintz: Linz 86, 110, 117, 128, 184, 203, 204, 319, 652, 658, 742, 827, 952, 953, 1022, 1026, 1076, 1078, 1082, 1098, 1102, 1162, 1199
 Lipsia, Leipzig, Lipcse 47, 384, 427, 439, 560, 892, 913, 923, 937, 955, 956, 961, 962, 976, 994, 996, 1040–1042, 1071, 1086, 1092, 1119, 1135, 1138, 1197, 1231, 1266, 1269, 1291
 Liszka: Olaszliszka 185, 204, 230, 324, 327, 330, 337, 342, 355, 393, 920, 1169, 1218, 1227, 1231, 1258
 Lizbon: Lisszabon 66, 997
 Lomnic → Kakaslomnic
 London, Londinum 51, 86, 109, 253, 268, 347, 365, 407, 419, 490, 587, 615, 636, 677–679, 882, 898, 971, 990, 1066, 1138, 1244, 1264
 Losonc 87, 170, 305, 336, 374, 380, 454, 455, 731, 925, 926, 932, 943, 1026, 1099, 1151, 1168, 1250, 1251, 1282, 1286, 1287
 Lőcse 44, 69, 72, 159, 171, 182, 218, 267, 269, 420, 502, 545, 606, 607, 775, 913, 914, 999, 1004, 1006, 1007, 1013, 1045, 1104, 1107, 1115–1117, 1181, 1207, 1237
 Lubecae, Lübeck 930
 Lublyó: Újlubló 394, 396, 405, 888, 897
 Lubotin: Lubotény 57, 982
 Ludány 304, 377–379, 617, 675, 1014, 1016, 1150, 1283
 Lugos: Nyírlugos 192, 209, 1123, 1184
 Luka: Lukov 651, 945, 1077
 Lunéville 1081, 1086, 1094, 1147
 Mád 827
 Madrid 1028
 Maglód 340, 374, 379
 Mainz 1061, 1086
 Majland, Mayland: Milánó 100, 159, 335, 530, 645, 990, 1066, 1074, 1107, 1219
 Makó 1127
 Makovica 172, 320, 953, 969, 1126
 Malacka 650, 1076
 Mannheim 291
 Mantova 1074
 Mánya 386, 1294
 Máramaros 240, 431, 472, 559, 672, 717, 890, 1140
 Marengo 1077, 1080, 1091
 Margita: Margitta 198, 213, 446, 888, 1198
 Margonya 414, 911
 Márkusfalva 44, 88, 846, 1027
 Maros: Nagymaros 299, 1144
 Marosvásárhely 90, 951, 1074, 1113, 1122, 1123, 1128, 1141, 1153, 1169, 1202
 Mártonfalva 336
 Mátyásháza 142, 1189
 Mautern 652, 1077

- Ménés 286, 288, 296, 543, 661, 664, 1084, 1134, 1142
Méra 175, 205, 266, 322
Mernyik 1294
Messina 70
Mezőcsát 1093
Mhfv, Mfalva, Mhfalva → Mihályfalva
Micske 21, 893, 1099
Miglész 187, 207, 1126, 1178
Mihálydi: Nyírmihálydi 179, 192, 199, 204, 209, 214, 218, 222, 224, 226, 246, 310, 1093, 1155, 1184, 1200, 1207
Mihályfalva: Érmihályfalva 184, 190, 194, 209, 210, 1166, 1181, 1192
Mihályi: Felső- vagy Alsómihályi 174, 321, 345, 385, 1262, 1292
Mikóháza 156–158, 161, 226, 249, 336, 342, 345, 351, 356, 385, 386, 639, 1294
Miskolc 52, 57, 76, 82, 147, 151, 171–173, 175, 210, 220, 272, 279, 280, 320, 322, 326, 330, 337, 346, 364, 381, 467, 500, 504, 565, 590, 591, 608, 609, 756, 773, 777, 793, 816, 847, 872, 877, 879, 884, 924, 925, 936, 953, 955, 960, 963, 967, 970, 973–975, 982, 985, 988, 990, 1004, 1005, 1012, 1016, 1025, 1027, 1038, 1039, 1041, 1052, 1053, 1064, 1089, 1092, 1093, 1097, 1099, 1110, 1115, 1121, 1126, 1127, 1134, 1156, 1164, 1169, 1174–1176, 1183, 1191, 1192, 1199, 1208, 1209, 1223, 1237, 1238, 1251, 1253, 1255, 1310, 1333
Modor 957
Mohács 52, 320, 590
Monbello: Montebello 219, 1208
Monok 458, 940
Monostorpályi 185, 203
Moscovia, Moskovia, Moszkva 85, 1025, 1225
Mozsony: Moson 229, 1217
Mölk: Melk 652, 1077
Mudrány 224, 1210
Munkács 25, 113, 127, 131, 174, 178, 180, 184, 201, 224, 233, 235, 240, 245, 258, 278, 295, 317, 321, 432, 449, 476, 565, 718, 724, 827, 828, 837, 892, 923, 949, 1025, 1080, 1081, 1085, 1086, 1087, 1088, 1094, 1121, 1153, 1170
Murány: Murányalja 190, 1181
Muslya Nagymuzsaly 668, 1093
München 65, 338, 652, 697, 827, 1080, 1081, 1206, 1251, 1333
Nagybánya 1044, 1156
Nagybányácska → Rudabányácska
Nagybossány 404, 447, 835, 877, 896
Nagyfalu 1162
Nagyida 437, 580, 832, 954
Nagykároly, Károly 194, 210, 225, 394, 400, 446, 471, 558, 716, 825, 835, 887, 959, 1043, 1098, 1122, 1130, 1192, 1210
Nagykázmér → Kázmér
Nagykürtös 379
Nagysáros 85, 386, 409, 902, 1025, 1294
Nagyszalók 903
Nagyszeben 992, 1198
Nagysziget: Újsziget, Szigetvár 680, 1127, 1168, 1173
Nagyszombat 490, 588, 752, 933, 942, 943, 949, 960, 965, 1028, 1037, 1158, 1298
Nagyszőlős 917
Nagyugróc 396, 404, 446, 447, 835, 877, 896
Nagyvárad, Várad 21, 25, 50, 90, 110, 115, 120, 127–129, 132, 134, 164, 172, 177, 179, 181, 183–185, 189, 190, 192, 196, 201, 203–205, 209, 214–216, 218, 221, 246, 254, 256, 258, 260, 261, 263, 270, 271, 273, 277, 278, 284, 301, 307, 308, 311, 312, 314, 318, 320, 325, 394, 400, 430–433, 442, 443, 446, 458, 471, 483, 488, 533, 558, 579, 584, 669, 671, 675, 676, 680, 685, 695, 716, 741, 747, 761, 792, 799, 823, 825, 835, 880, 887–889, 893, 946, 959, 1001, 1044, 1050, 1064, 1077, 1083, 1091, 1094, 1099, 1101, 1103, 1109, 1110, 1114, 1118, 1119, 1135, 1139, 1148, 1149, 1153, 1154, 1162, 1165, 1166, 1169, 1172, 1175, 1182, 1184, 1192, 1202, 1214, 1225, 1235, 1243, 1275, 1297, 1333
Namény: Vásárosnamény 233, 664
Nánás: Hajdúnánás 187, 194, 208, 210
Nándor: Magyarnándor 379, 1286
Nápoly 68, 100, 479, 520, 530, 570, 630, 645, 671, 730, 754, 990, 1060, 1066, 1134, 1137, 1142, 1198, 1208, 1229
Négyes: 221
Nemesbikk 925
Nemesdömlök 1127, 1173, 1215
Németújhely: Bécsújhely 637, 902, 1058, 1141
Németújvár 1007
Nére, Nyére 182, 269, 411, 475, 564, 722, 903, 1117
Neszmély 177, 287, 328, 376, 671, 1282
Neuhaus 295, 657, 1079, 1141
Neumark, Neumarkt: Felsőkethely 44, 652, 846, 1078
Neustadt → Németújhely
Nickelspruck: Nikolsburg, Mikulov 651, 742, 952, 953, 1076

- Nidda 885
Nussdorf 527, 637, 1058
Nürnberg 922, 1018
- Nyére → Nére
Nyergesújfalu 230, 287, 324, 327, 328, 1218, 1230
Nyíradony 172, 684, 688
Nyíregyháza 192, 195, 199, 204, 205, 209, 214, 218, 226, 1211
Nyitra 322, 693, 725, 1059
- Obrovic 1074, 1076
Odera-Frankfurt 881
Olaszi: Bodrogolaszi 337, 342, 353, 1120, 1251, 1268
Ollmütz 214, 1199
Ólsva: Ósva 184, 272, 1121
Olümposz 94, 635, 1056
Olympia: Olümpia 488, 584, 747
Onga 303, 898
Ónod 59, 279, 338, 872, 881, 953, 1039, 1126
Orosháza 1137
Orsova 380, 1287
Ótomány: Ottomány 561, 719, 892
Oxford 941, 971, 1099
Ozsgyán: Osgyán 336, 380, 1251, 1287
- Őrmező 359, 1272
Őrs → Tarnaörs
Ötevény: Öttevény 649, 650, 1075
- Padova 1056
Pahrendorf, Parendorf: Parhendorf, Pándorfalu 324, 327, 1230
Palágy: Nagypalád 344, 1260
Palánka 239, 1088
Pálháza 205
Palmyra 406, 898
Pálóc 178, 240, 1089
Palota: Rákospalota 107, 1065
Pályi Hosszúpályi 126, 127, 182, 185
Pánd 333
Pannonhalma 376, 840, 842, 864, 908, 1157, 1243, 1256, 1274, 1276, 1282, 1293, 1336
Pápa 333, 616, 617, 1028–1030, 1093, 1219, 1246
Parendorf → Pahrendorf
Párizs 72, 73, 91, 96, 133, 220, 228, 235, 268, 273, 274, 293, 339, 352, 355, 365, 369, 407, 419, 430, 434, 436, 479, 483, 490, 520, 523, 526, 549, 564, 570, 578, 587, 602, 629, 631, 633, 636, 637, 652, 678, 679, 707, 722, 730, 741, 754, 831, 835, 863, 882, 929, 931, 947, 990, 992, 1002, 1022, 1035, 1054, 1066, 1069, 1126, 1137, 1214, 1229, 1233, 1240, 1244, 1248, 1253, 1267, 1278, 1285
- Parma 407
Parnó 208, 1179
Paszmos 382, 1243
Pászthó: Pásztó 166, 302, 305, 326, 675, 875, 1149, 1226
Patak, Sárospatak 20, 25, 28, 39, 40, 41, 45–47, 58, 60, 87, 137, 155, 162, 170, 173, 179, 180, 183, 185–187, 192, 194, 195, 198, 204, 206, 208, 210, 221, 226, 228, 229, 244, 246, 247, 251, 320, 327, 329, 330, 333, 337, 343–349, 352, 353, 360–363, 381, 384, 388, 391, 401, 407, 412–415, 417–419, 421, 423, 424, 427–430, 432, 433, 441, 444, 449, 451–456, 458, 459, 461, 462, 464, 475–478, 480, 482, 484, 485, 503, 532, 544, 557, 561, 563, 565–572, 574–577, 579, 608, 627, 639, 652, 667–669, 678, 679, 683, 686, 687, 689, 720, 721, 723, 725, 727, 728, 730, 735, 736, 739–742, 750, 777, 785, 794, 814, 817, 819, 822, 824, 825, 833, 835, 845, 846, 857, 867, 872, 901, 905, 906, 907, 909, 911–914, 916, 917, 919, 922, 924–926, 928, 931–934, 940–945, 952, 953, 956, 971, 976, 1021, 1023, 1027, 1031, 1039, 1047, 1053, 1055, 1066, 1069, 1091–1093, 1096–1101, 1105, 1106, 1112, 1116, 1118, 1122, 1123, 1132, 1143, 1144, 1146, 1147, 1155, 1168, 1175, 1184, 1186, 1190, 1192, 1201, 1203, 1208, 1211, 1212, 1214, 1216, 1220, 1222, 1223, 1231, 1237, 1242, 1246, 1255, 1260–1262, 1267, 1275, 1289, 1290, 1293, 1309, 1334, 1336, 1337
- Pazdics 19, 20, 44, 173, 182, 207, 264, 320, 401, 467, 558, 563, 716, 721, 825, 875, 880, 882, 883, 887, 892, 900, 971, 973, 975, 978, 1112, 1178, 1287
- Pazon: Nyírpazon 206, 1175
Pécel 29, 31, 33, 35, 79, 173, 321, 328, 333, 338, 340–342, 371, 372, 376–379, 381, 384, 422, 454, 508, 617–619, 691, 726, 845, 914, 919, 932, 935, 982, 1014, 1016, 1028, 1036, 1144, 1159, 1212, 1232, 1254, 1276–1279, 1281–1283, 1285, 1291, 1293
- Pécs, Quinqueecclesiae 239, 430, 522, 525, 529, 533, 632, 634, 643, 679, 836, 917, 929, 1034, 1055, 1057, 1059, 1116, 1133, 1147, 1243, 1335
- Pécsújfalu 879
Pér, Pír Szilágypér 98, 212, 1197

- Pest 20, 21, 29, 31, 48, 80, 86, 89, 91, 93, 95, 164, 170, 172, 173, 175–177, 229, 233, 239, 244, 251, 252, 268, 280–285, 287, 292, 298, 299, 300, 305, 320–322, 324, 326–328, 330, 333, 335, 336, 338, 340–345, 353, 360, 362, 363, 365, 371–373, 375–378, 381, 384, 392, 422, 423, 428, 430, 451–454, 458, 462, 465, 468, 484, 490, 503, 509, 510, 517, 522, 527, 528, 540, 542, 546, 547, 551, 567, 574, 587, 588, 608, 617–619, 624, 631, 637–641, 644, 647, 648, 659, 663, 670, 671, 678–680, 682, 690–692, 696, 700, 705, 708, 725, 726, 730, 733, 750–752, 754, 755, 777, 786–788, 796, 810, 813, 817, 820, 826, 827, 829, 830, 833, 838, 840–842, 851, 862–865, 868, 881, 885, 894, 904, 914, 915, 918, 923, 924, 932, 933, 935, 941, 946, 949, 950, 952, 955, 957, 959, 963–967, 969, 974, 976, 987, 990, 997, 1001, 1003, 1010–1012, 1014, 1016, 1018, 1021–1023, 1025, 1031, 1032, 1037, 1040–1042, 1044–1046, 1048–1051, 1053, 1059, 1061, 1063, 1065, 1069, 1075, 1083, 1091–1093, 1099, 1100, 1104, 1116, 1120, 1123, 1127–1133, 1135, 1136, 1143–1145, 1148, 1151, 1153, 1157, 1158, 1160–1162, 1168, 1169, 1183–1185, 1187, 1194–1196, 1199, 1201, 1202, 1204, 1206, 1208, 1211, 1212, 1218, 1225, 1227, 1228, 1231, 1235–1237, 1239–1241, 1243–1249, 1251, 1253–1257, 1260, 1261, 1263, 1266, 1268–1270, 1273–1285, 1290, 1291, 1335–1337
- Pestújhegy 1132, 1241
- Péteri 374, 378
- Petersburg: Szentpétervár 270, 286, 337, 340, 520, 630, 754, 1028, 1038, 1050, 1118, 1134, 1251, 1258, 1277
- Péterszeg: Szentpéterszeg 204, 1173
- Pétévárd 233, 827, 1086
- Petrahó: Bodroghalász 41, 206, 433, 483, 577, 740, 928, 944, 1176
- Petronell 527, 1059
- Piliny 304
- Pilis, Pilizs 28, 282, 422, 917, 932, 935
- Pinkóc: Ungpinkóc 37, 927
- Pir → Pér
- Piricse 278, 1125
- Pisa, Píza 156, 171, 175, 322, 528, 633, 639, 1106
- Piskolt 188, 208, 1180
- Pócs: Máriapócs vagy Pócspetri 179, 310, 1096, 1155
- Pocsaj 204, 206
- Podrecsány: Patakalja 380, 885, 1287
- Poklostelek 181–183, 263, 265, 270, 1111, 1114
- Polgár 194
- Porosznya 917, 1092, 1175
- Poruba: Kisoruba 179, 327, 1096, 1231
- Pozsony 50–52, 67, 81, 88, 91, 137, 164, 169, 174, 176, 211, 215, 229, 299, 321–323, 365, 372, 396, 435, 448, 453, 456, 461, 468, 472, 475, 486, 517, 522, 528, 532, 561, 565, 580, 585, 624, 632, 641, 642, 650, 659, 673, 686, 695, 696, 718, 723, 742, 746, 754, 831, 836, 870, 886, 910, 913, 918, 932, 933, 935, 936, 942, 946, 949, 953, 957, 959, 964, 966, 969, 970, 972, 974, 977, 990, 995, 1000–1003, 1013, 1020, 1021, 1023, 1028, 1031, 1033, 1037, 1038, 1040–1046, 1049–1051, 1055, 1059, 1062–1064, 1066, 1074, 1080, 1083, 1085, 1093, 1108, 1113, 1119, 1127, 1132, 1138, 1144, 1145, 1173, 1187, 1202, 1213, 1214, 1217, 1219, 1223, 1236, 1239, 1240–1243, 1257, 1277, 1280, 1300, 1336, 1337
- Pöstyén 379, 1286
- Prága 528, 624, 639, 658, 659, 692, 992, 1005, 1056, 1178, 1252
- Putnok 381
- Quinqueecclesiae → Pécs
- Radván, Radvány 88, 156, 171, 176, 322, 384, 639, 693, 1027, 1054, 1059, 110, 1291
- Rajka 328
- Rákóc 231, 263, 359, 360, 467, 659, 975, 1083, 1110, 1220, 1272
- Rakomaz, Rakamaz 61, 194, 199, 204, 210, 214, 221, 226, 260, 1210
- Rákos → Palota
- Ránk 245, 381, 1092, 1288
- Regéc 1216, 1275
- Regensburg 231, 1147, 1219
- Regete, Regete Ruszka: Regeteruszka 186, 207, 1177
- Regmec → Alsóregmec (vö. Felsőregmec)
- Révkomárom 408, 612, 1135
- Rhéde: Nagyréde 302, 1149
- Rimaszombat 176, 322, 336, 380, 925, 1059, 1250, 1251, 1274, 1288
- Rochfalva: Rohovec 344, 1261
- Rof: Tiszaroff 384, 1291
- Róma 51, 100, 155, 228, 293, 324, 339, 419, 440, 442, 443, 455, 461, 479, 486, 488–491, 498, 520, 524, 534, 540, 570, 581, 582, 584, 587, 616, 630, 634, 640, 645, 694, 698, 707, 728–730, 744, 788, 824, 827, 828, 835, 862, 912, 923, 971, 973, 990, 1028, 1038, 1084, 1158,

- 1197, 1198, 1214, 1215, 1229, 1266–1268, 1279, 1305
 Romhány 1151
 Rónya: Zagyvaróna 302, 1149
 Rosenhain: Rosenheim 656, 1081
 Rozgony 409, 902
 Rozsnyó 77, 174, 321, 429, 459, 485, 576, 628, 629, 739, 760, 816, 840, 849, 943, 1009, 1019, 1033, 1038
 RSzombat → Rimaszombat
 Rudabányácska, Bányácska, Nagybányácska 42, 160, 228, 348, 1107, 1189, 1214, 1265
 Ruszka: Göncruszka 84, 128, 129, 132–134, 173, 175, 178, 179, 182, 192, 194, 197, 199, 205, 206, 209, 211, 214, 220, 221, 244, 249, 266, 279, 314, 321, 322, 336, 666, 703, 874, 1015, 1024, 1053, 1085, 1090, 1113, 1126, 1162, 1163, 1171, 1184, 1187, 1209, 1250
 S. Patak → Sárospatak
 Sáfrányos 189
 Ság 379, 1242
 Saint Cloud 379, 1285
 Sajókeszi 380, 1288
 Sajókirályi 382, 1290
 Salca → Zsolca (?)
 Salgótarján 1149
 Salzburg 295, 542, 656, 657, 664, 689, 736, 938, 1060, 1076, 1078, 1081, 1082, 1141
 Sáránd 205, 1164
 Saratow: Szaratov 383, 1039
 Sárköz 277, 1125
 Sarmaság 212, 1197
 Sátoraljaújhely → Újhely
 Savona 1197, 1215
 Schottenthor 44, 74, 537, 846, 991
 Selind: Érselénd 116, 1102, 1127, 1182, 1210
 Selmebánya 64, 176, 229, 322, 495, 598, 639, 693, 766, 992, 1059, 1106, 1217, 1282
 Selymec → Selmebánya
 Semlyén → Érsemlyén
 Sibó → Zsibó
 Sidonia: Szőny 288, 1135
 Siroka 182, 183, 1115
 Sókút, Sookut 23, 44, 437, 734, 938
 Solca → Zsolca
 Somlyó: Szilágysomlyó 198, 213, 894, 1198
 Somosújfalu: Somoskőújfalu 305, 1151
 Sopron 57, 228, 288, 957, 966, 1001, 1002, 1075, 1212, 1218, 1243
 Soroksár 233, 661, 1084, 1086
 Spárta 286
 Spielberg 827, 828, 1022, 1074, 1086
 Stein 652, 1077
 Stockholm 1277
 Stráska: Nagyőr 84, 85, 169, 900, 1024
 Strassburg 228, 235, 972, 1215
 Sukoró 377, 378, 379
 Surány: Beregsurány 347, 356, 1263
 Szabács 1013
 Szabolcs 269, 356
 Szakácsi 198, 212, 1197
 Szakolca 651, 1076
 Szakoly 174, 222
 Szalacs 1101
 Szalánc: Nagyszalánc 386, 1294
 Szalárd 270, 1118
 Szalonta: Újszalonta, Nagyszalonta 278, 1009, 1047, 1084, 1101, 1125
 Szántó: Abaújszántó 199, 214, 609, 1012, 1200
 Szántód 174, 321
 Szarvas 524, 636, 952, 1057
 Szászváros 1211
 Szatmárcseke 870
 Szeben 353, 1123, 1187
 Szécsény 1115
 Szécskeresztúr 180, 434, 947, 1097, 1289
 Szeged 1020, 1333–1335, 1338
 Székelyhíd 198, 213, 394, 1122, 1156, 1164, 1198
 Székesfehérvár 176, 322, 377, 850, 972, 1029, 1037, 1054, 1059, 1241
 Szemere 108
 Szendrő 884, 1183, 1195
 Szenna: Ungszenna 196, 218, 220, 221, 1194, 1207
 Szent-Gerice 1114
 Szentistván 454
 Szentkirály, Szentkirályszabadja 597
 Szentmárton: Váradszentmárton 301, 1149
 Szentmihály: Búdszentmihály 344, 1261
 Szentpéter: Sajószentpéter 381, 1288
 Szepes: Szepeshely 29, 51, 76, 79, 174, 182, 259, 266, 268, 323, 409, 410, 413, 500, 502, 511, 545, 605, 606, 609, 614, 773–775, 902, 1006, 1007
 Széphalom, Bányácska, Kisbányácska, Eresztvény, Pri-Mosztu 25, 121, 145, 146, 152, 154–157, 160, 166, 167, 176, 179, 217, 218, 220, 221, 226, 229, 233, 244, 274, 275, 329, 342, 352, 353, 356, 359, 364, 394, 531, 554, 557, 639, 714, 801, 813, 814, 817–819, 824, 827–830, 832, 834, 837, 838, 841–845, 856, 860, 861, 865–868, 886, 888, 890, 895, 896, 902, 908, 929, 938, 951, 954, 964, 971, 977,

- 988, 991, 999, 1008, 1026, 1027, 1035, 1042, 1047, 1053, 1054, 1056, 1065, 1066, 1070, 1073, 1074, 1081, 1083, 1084, 1087, 1088, 1095, 1098, 1104, 1105, 1107, 1116–1118, 1120, 1122, 1126, 1136, 1137, 1141, 1143, 1145, 1148, 1150, 1152, 1160, 1162, 1169, 1176, 1178, 1185, 1189, 1190, 1194, 1196, 1201, 1202, 1205, 1209, 1212, 1214–1216, 1218–1223, 1225, 1227–1230, 1232, 1233, 1235, 1237, 1244, 1251, 1256, 1258, 1260–1262, 1264, 1266, 1267, 1278, 1286, 1289, 1290, 1292–1294, 1312, 1334, 1337
- Széplak: Berettyószéplak 198, 1198
- Szeps: Abaújszépi 437, 906, 954
- Szerdahely, Szerdh.: Bodrogszerdahely 231, 1221, 1268
- Szereda 191
- Szerencs 85, 229, 327, 328, 337, 364, 381, 543, 953, 1126
- Szeszta 437, 486, 580, 743, 832, 954
- Sziget: Máramarossziget 315, 1164
- Sziget: Szigetvár 607, 775
- Szihalom 330
- Szikszó 45
- Szilvás: Szilvásapáti 186, 194, 197, 206, 207, 210, 211, 226, 227, 344, 345, 347, 1176, 1190, 1211, 1261
- Szinnye: Petőszinye 155, 1106
- Szinnyér 326, 1227
- Szirák 177, 305, 675, 1151, 1294
- Szisztovó: Szisztova, Szvistov 287, 1054, 1134
- Szkáros 342, 1258
- Szoboszló: Hajdúszoboszló 281, 1127
- Szolnok 282, 1185
- Szolnok-Abony: Abony 167, 282, 287, 297, 300, 889, 1134, 1142
- Szolyva 265, 1114
- Szombathely 1038, 1242, 1243
- Szomotor 186, 207, 1177
- Szödemeter 181, 260, 393, 879, 920, 1109
- Szölöske 178–180, 186, 194–196, 207, 210, 220, 221, 228, 243, 249, 264, 666, 703, 1091, 1108, 1112, 1177, 1186, 1187, 1209, 1215, 1264
- Szpata: Bégapata 230, 231, 1218, 1221
- Sztrajnya: Laborcsög 61, 991
- Sztropka: Sztropkó 435, 831, 953, 981
- Szúnyogd 36, 1103, 1176
- Szürnyeg 1205
- Tábor 658, 659, 664, 1082, 1083
- Tálya 320, 468, 492, 591, 863, 1275
- Tapolcafő 50
- Tarcal 347, 672, 1140
- Tárkő 1023
- Tarnaörs, Tiszaörs 83, 467, 492, 590, 756, 969, 977, 979
- Tarnó 435, 486, 742
- Tasnád 198, 212, 1197
- Tasnádszántó 1109
- Tata 123, 177, 232, 287, 288, 296, 376, 671, 828, 1128, 1134, 1148, 1220
- Téglás 224, 264, 296, 705, 936, 1111, 1125
- Teisendorf 657
- Telegd: Mezőtelegd 430, 951
- Telkibánya 131
- Temesvár 218
- Tépe 185, 204
- Terebes: Tőketerebes 220, 231, 385, 1208, 1221, 1222, 1289, 1293
- Tét 328
- Tetőtlen 370
- Tigúrum: Zürich 287, 407, 772, 898
- Tihó 1123
- Tilsit 1213
- Tiszadorogma 1093
- Tiszaörs → Tarnaörs
- Tivoli 378, 1284
- Tokaj 35, 61, 67, 68, 71, 72, 85, 86, 99, 106, 127, 192, 195, 205, 209, 210, 213, 218, 226, 255, 261, 273, 286, 288, 296, 300, 345, 346, 397, 405, 432, 449, 460, 497, 530, 534, 543, 564, 566, 597, 600, 639, 644, 652, 661, 663, 664, 671, 672, 699, 700, 724, 748, 766, 771, 772, 1074, 1162, 1174, 1195, 1210, 1295
- Tolcsva 39, 882, 926, 1096, 1098
- Topolóka 574, 936
- Torda 29, 428, 485, 535, 575, 576, 612, 737, 738, 950, 1021
- Tordos 1212
- Torna 336, 337, 437, 439, 461, 486, 744, 831, 832, 953, 955, 956
- Tornalja 176, 322, 380, 1059, 1288, 1290
- Tornynosnémeti 136, 176, 178, 244
- Toronto 1337
- Toronya 143, 157, 160, 180, 343, 385, 639, 837, 1097, 1105, 1190, 1259, 1292
- Torzás 220, 347, 351, 1209, 1263
- Töltsezék 183, 269, 1118
- Tömörd 376
- Törökszentmiklós 282
- Törtel 301, 328
- Trident 354, 513, 616
- Trieszt 337, 1102, 1129, 1161, 1123
- Tübingen, Tübingen 13, 119, 228, 1041, 1078, 1079, 1083, 1110, 1152, 1166, 1213, 1214, 1216

Turíci 1218

Turin 827

Uferhaus 659, 1083

Újfalú: Berettyóújfalu 205, 1174, 1175

Újhely, Ujh., Uj., Sátoraljaújhely 25, 39, 46, 129, 134, 135, 141, 142, 155, 158, 163, 173, 178, 180, 182, 186, 187, 190, 192, 194–198, 204, 207, 208, 210, 211, 215, 217, 218, 220, 221, 228, 230, 231, 244, 265, 277, 321, 326, 331, 336, 341, 342, 344, 347, 348, 350–353, 355–360, 362, 364, 381, 385, 393, 418, 419, 432, 433, 449, 452, 471, 475, 478, 483, 531, 557, 558, 561, 565, 568, 569, 592, 639, 681, 716, 720, 723, 726, 728, 740, 794, 814, 818, 822, 835, 837, 839, 840, 843, 844, 861–863, 872, 886, 887, 893, 901, 919, 920, 927, 945, 952, 953, 961, 1005, 1008, 1010, 1025, 1036, 1047, 1065, 1068, 1105–1108, 1122, 1161, 1186, 1189, 1201, 1203, 1205, 1209, 1214, 1216, 1218, 1220–1222, 1231, 1238, 1246, 1265, 1268, 1272, 1274, 1279, 1289, 1290, 1292, 1293, 1309, 1334, 1335

Ujlak: Abaújlak (?) 385, 1292

Ujszálás 386, 1294

Újváros: Balmazújváros 193, 194, 210, 434, 947, 1186, 1192

Ulm 1187

Ultrájektum → Utrecht

Und: 652, 1077

Ungvár 343–345, 353, 384, 731, 887, 1005, 1089, 1184, 1197, 1268, 1288, 1291

Utrecht 43, 878, 898, 911, 1127, 1186, 1255

Üllő 282, 301

Vác 48, 322, 336, 376, 455, 527, 624, 638, 644, 659, 662, 780, 864, 946, 976, 990, 1028, 1029, 1032, 1038, 1045, 1056, 1084, 1152, 1276, 1336

Vaja: Székelyvaja 198, 429, 1197

Vajda: Biharvajda 190, 204, 205, 209, 214, 270, 1118, 1172, 1182, 1199

Vajdahunyad 323, 358, 1123, 1271

Valenciennes 247, 1060, 1094

Valmy 1061

Vámospércs 126, 172, 179, 198, 205, 247, 320

Vámosújfalu 218, 337, 397, 406, 447

Váncsod 204, 1173

Várad → Nagyvárad

Varannó 385, 1293, 1294

Várna 339

Varsó 951, 972, 986, 1004, 1069, 1093, 1213

Vasad: Érvasad 270, 1120

Vasvár 287, 1122

Vata: Vatta 346

Végardó → Beregvégardó

Véke 355, 1270

Velejte 180, 270, 385, 1097, 1118, 1292

Velence 63, 358, 419, 455, 479, 570, 730, 1078, 1134, 1138, 1187, 1202

Verőce 1010

Versailles 955, 961

Vértess: Létavértes 61

Veszprém 174, 321, 379, 513, 616, 644, 1030, 1037, 1241, 1242, 1253

Vezekény 230, 1218

Videfalva 305, 374, 380, 1151, 1282

Vienna → Bécs

Vily: Vilyvitány 159, 249, 926, 1096, 1107

Vinkofca: Vinkovce 755, 968

Vinna 25, 163, 164, 452, 682, 727, 875, 880, 887, 1238

Virth 544, 1111

Visegrád 86

Wagram 1219

Währing 290, 1138

Wasserburg 656, 1081

Waterloo 1233

Weimar 253, 707, 750, 764, 855, 1024, 1244, 1277

Wesseli: Veseli 658, 1082

Wien → Bécs

Windpassing: Vimpác 230, 637, 1058, 1218

Württemberg 1248

Würzburg 105, 234, 1060, 1086

Yverdon 1147

Zágráb 533, 960, 969, 1298

Zalaegerszeg 1065

Zalkod 226

Zámbo 342, 1200

Zboró 57, 982

Zemlénny → Zemplin (?)

Zemplin: Zemplén 86, 357, 1025, 1271

Znaym: Znojmo 651, 1077

Zólyom 335, 503, 532, 608, 755

Zombor: Mezőzombor 330, 337, 346, 1244, 1263

Zovány: Zoványfürdő 213, 1198

Zsibó 193, 198, 209, 212, 213, 220, 1185–1187, 1198, 1205, 1209, 1244

Zsolca: Alsó- vagy Felsőzsolca 194, 210, 279, 326, 328, 336, 364, 677, 678, 1126, 1146, 1191, 1227, 1233, 1250, 1275

5.5. Bibliográfia

A *Bibliográfia* rövidítéseiről:

KAZINCZY, *Műcím* évszám: Kazinczy életében megjelent művei.

SZERKESZTŐ/KAZINCZY évszám: Kazinczy halála utáni Kazinczy-szövegkiadások.

SZERZŐ évszám (vagy a hagyományos rövidítések): nem Kazinczy művek.

ABAFI/KAZINCZY 1879: KAZINCZY Ferenc, *Pályám emlékezete* (Nemzeti Könyvtár, Kazinczy Ferenc művei, III. kötet), kiad. ABAFI (Aigner) Lajos, Bp., 1879.

ABAFI/KAZINCZY 1884: KAZINCZY Ferenc, *Magyar Pantheon; Életrajzok és életrajzi jegyzetek* (Nemzeti Könyvtár, Kazinczy Ferenc összes munkái [művei], V. kötet), kiad. ABAFI (Aigner) Lajos, Bp., [1884.]

ÁGOSTON 1999: ÁGOSTON István György, *Gróf Török Lajos emlékezete*, in: Széphalom, A Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve, 1999 (10. kötet), 99–112.

BALASSA/KAZINCZY 1890: KAZINCZY Ferenc, *Pályám emlékezete*, közli BALASSA József, Bp., 1890.

BALASSA/KAZINCZY 1899: KAZINCZY Ferenc *Pályám emlékezete*, közli BALASSA József, Bp., 1899.

BALASSA/KAZINCZY 1943: KAZINCZY Ferenc, *Pályám emlékezete*, közli BALASSA József, Bp., 1943.

H. BALÁZS 1967: H. BALÁZS Éva, *Berzeviczy Gergely, a reformpolitikus (1763–1795)*, Bp., 1967.

H. BALÁZS 2005: H. BALÁZS Éva, *Életek és korok. Válogatott írások*, szerk. Krász Lilla, Bp., 2005.

BALLAGI 1891: BALLAGI Aladár, *Kazinczy Ferenc és a „nemzeti hála”. 1832–1836*, ItK, 1891, 455–468.

BALOGH 2008: BALOGH Piroska, *Fejezetek egy leveleskönyvből. Palásthy Márton levelei Koppi Károlyhoz 1780–1783*, Szeged, 2008.

BATSÁNYI 1953: BATSÁNYI János *Összes művei I.*, s. a. r. KERESZTURY Dezső, TARNAI Andor, Bp., 1953.

BAYER–HAJNÓCZY 1913: BAYER József–HAJNÓCZY Iván, *Pótlékok Kazinczy Ferencz eredeti műveinek kimutatásához*, Akadémiai Értesítő, 1913, 597–598.

BENDA 1957: *A magyar jakobinus mozgalom iratai*, I–III. kötet, s. a. r. BENDA Kálmán, Bp., 1957.

BENDA 1978: BENDA Kálmán, *Emberbarát vagy hazafi? Tanulmányok a felvilágosodás korának magyarországi történetéből*, Bp., 1978.

BENDA 1981: BENDA Kálmán, *A Kollégium története 1703-tól 1849-ig*, in: *A Sárospataki Református Kollégium; Tanulmányok alapításának 450. évfordulójára*, szerk. a Tiszáninneni Református Egyházkerület Elnöksége, Bp., 1981, 87–115.

BENDA 1982: *Magyarország történeti kronológiája, II. kötet, 1526–1848*, főszerk. BENDA Kálmán, szerk. PÉTER Katalin, SOMOGYI Éva, Bp., 1982.

BESSENYEI 1990: BESSENYEI György *Összes Művei, Színművek*, s. a. r. BÍRÓ Ferenc, Bp., 1990.

BESSENYEI 1991: BESSENYEI György *Összes Művei, Költemények*, s. a. r. GERGYE László, Bp., 1991. *Biblia*: (Károli Gáspár fordítását idéztük, a szövegekre a hagyományos módon utaltunk).

BÍRÓ 2004: BÍRÓ Ferenc, *A kialakulás ideje (A fiatal Kazinczy és a nyelvkérdés)*, ItK, 2004, 423–455.

BORBÉLY 2006: BORBÉLY Szilárd, *Gyilkosság Nagyváradon? Csokonai és Rhédey gróf afférja*, in: uő, *Árkádiában. Történetek az irodalom történetéből*, 84–95, Debrecen, 2006.

BUSA 1961: BUSA Margit, *Kazinczy Ferenc munkáinak kiadástörténete; Születésének 200. évfordulója alkalmából*, in: Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1959, 1961, 321–343.

BUSA 1981: V. BUSA Margit, *Kazinczy Ferenc kézirat-gyűjteménye Münchenben*, ItK, 1981, 442–458.

BUSA/KAZINCZY 1985: BUSA Margit: *Adatok Kazinczy Ferenc Diogenes-fordításához*, in: Könyv és Könyvtár XIV, szerk. GOMBA Szabolcsné, Debrecen, 1985.

BUSA/KAZINCZY 1995: *Kazinczy Ferenc utazásai 1773–1831*, s. a. r. V. BUSA Margit, Bp.–Miskolc, 1995.

- CSOKONAI 1999: CSOKONAI Vitéz Mihály összes művei, *Levelezés*, s. a. r. DEBRECZENI Attila, Bp., 1999.
- CSOKONAI 2002: CSOKONAI Vitéz Mihály összes művei, *Költemények*, s. a. r. SZILÁGYI Ferenc, Bp., 2002.
- CSAHINEN 1936: CSAHINEN Károly, *Kazinczynak egy eddig föl nem ismert műve*, ItK, 1936, 101–104.
- F. CSANAK 1983: F. CSANAK Dóra, *Két korszak határán; Teleki József, a hagyományőrző és a felvilágosult gondolkodó*, Bp., 1983.
- CSATKAI 1983: CSATKAI Endre, *Kazinczy és a képzőművészetek*, Bp., 1983.
- CSORBA 2000: CSORBA Sándor, *Reformkori diákegyesületek Patakon és a Társalkodási Egyesület Pozsonyban*, Bp., 2000.
- DEBRECZENI 1994: DEBRECZENI Attila, *Kísérlet egy Csokonai-szöveg genetikus kiadására*, ItK, 1994, 77–87.
- DEÁK 1875: DEÁK Farkas, *A gróf Vay Ádám berkeszi levél- és könyvtára*, Századok, 1875, 468–476.
- DÉKÁNI/KAZINCZY 1902: [KAZINCZY Ferencz Följegyzései], közli DÉKÁNI Kálmán, ItK, 1902, 191–206, 336–350, 493–502.
- DÉKÁNI/KAZINCZY 1903: KAZINCZY Ferencz családi levelezése (ebben: [KAZINCZY Ferencz kellemtelenségei László és Dienes öccsével]), közli DÉKÁNI Kálmán, ItK, 1903, 203–213.
- DÉKÁNI/KAZINCZY 1904: KAZINCZY Ferenc, *Széphalom és házi dolgaim*, közli DÉKÁNI Kálmán, ItK, 1904, 223–231.
- DÉKÁNI/KAZINCZY 1905: [KAZINCZY Ferencz „Diáriumai”], közli DÉKÁNI Kálmán, ItK, 1905, 193–206, 327–346.
- DE MAN 1997: PAUL DE MAN, *Az önéletrajz mint arcrongálás*, Pompeji, 1997/2–3, 93–107.
- DEZSI/KAZINCZY 1928: KAZINCZY Ferenc munkái (*Magyar Klasszikusok*), szerk. DEZSI Lajos, Bp., 1928.
- DUGONICS 2002: DUGONICS András, *Etelkának Kúlcsa*, in: uő, *Etelka*, s. a. r. PENKE Olga, Debrecen, 2002.
- FALLENBÜCHL 1994: FALLENBÜCHL Zoltán, *Magyarország főispánjai, 1526–1848*, Bp., 1994.
- FEHÉR 1989: FEHÉR Erzsébet, *Kazinczy véleménye a közös iskolákról*, in: Széphalom, A Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve, 1989 (2. kötet), 61–79.
- FEJTŐ 1997: FEJTŐ Ferenc, *II. József*, Bp., 1997.
- FINÁCZY 1899: FINÁCZY Ernő, *A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában*, I–II. kötet, Bp., 1899.
- FIRLA 2004: MONIKA FIRLA, *Angelo Soliman – Ein Wiener Afrikaner im 18. Jahrhundert*, Baden bei Wien, 2004.
- FRANKENBURG/KAZINCZY 1847: KAZINCZY Ferenc *Naplótöredékei*, közli Frankenburg Adolf, *Életképek*, 1847/1, 407–408.
- FRIED 1986/1996: FRIED István, *A „Fogságom naplója” regénye*, ItK, 1986, 683–694 = uő, *Az érzékeny neoklasszicista, Vizsgálódások Kazinczy Ferenc körül*, 129–145, Sátorlajaujhely–Szeged, 1996. (Ez utóbbi kiadványra hivatkozunk.)
- GÁLOS 1943: GÁLOS Rezső, *Kazinczy Ferenc: Pályám emlékezete* (könyvismertetés), ItK, 1943, 160–161.
- GEBEI 2003: GEBEI Sándor, *Egysztereotípiá nyomában: oroszellenessége 18. századi Lengyelországban*, Aetas, 2003/3–4, 68–86.
- GECSEI/KAZINCZY 2008: KAZINCZYNAK Poetai Berke, s. a. r. GECSEI Kolos, Győr, 2008.
- GERGYE/KAZINCZY 1998: KAZINCZY Ferenc *Összes költeményei*, (RMKT, XVIII. század, II.), s. a. r. GERGYE László, Bp., 1998.
- GRANASZTÓI 2000: GRANASZTÓI Olga, *A franciás műveltségű magyar arisztokrácia három különleges figurájának portréja könyvgyűjtő tevékenységük tükrében*, Magyar Könyvszemle, 2000/1, 43–69.
- GULYÁS 1935: GULYÁS József, *Szathmári Paksi Sámuel kéziratai a sárospataki könyvtárban*, ItK, 1935, 67–68.
- HAJDU 1982: HAJDU Lajos, *II. József igazgatási reformjai Magyarországon*, Bp., 1982.

- HARSÁNYI 1913: HARSÁNYI István, *Pótlékok Kazinczy Ferencz eredeti műveinek kimutatásához*, Akadémiai Értesítő, 1913, 180–181.
- HARSÁNYI 1914: HARSÁNYI István, *Pótlékok Kazinczy Ferencz eredeti műveinek kimutatásához*, Akadémiai Értesítő, 1914, 235.
- HARSÁNYI 1914b: HARSÁNYI István, *Kazinczy Ferenc és a Kártigám*, Irodalomtörténet, 1914, 106–110.
- HARSÁNYI 1939: HARSÁNYI István, *XVIII. századi nyomtatványok eddig ismeretlen szerzői. Adatok KAZINCZY FERENC könyvtárának katalógusából*, Magyar Könyvszemle, 1939, 187–190.
- HÁSZ-FEHÉR 2000: HÁSZ-FEHÉR Katalin, *A kánon építésének és leépítésének stratégiai Kazinczynál. A Bács megyeinek gyötrelei*, in: *A magyar irodalmi kánon a XIX. században*, szerk. TAKÁTS József, Pécs, 2000, 37–56.
- HÁSZ-FEHÉR 2003: HÁSZ-FEHÉR Katalin, *Tanulmányfejek, Kazinczy Dayka-portréjának és Berszenyi-kanonizációjának párhuzamai*, in: *klasszikus–magyar–irodalom–történet*, szerk. DAJKÓ Pál, LABÁDI Gergely, Szeged, 2003, 33–73.
- HEGEDÜS 2008: HEGEDÜS Béla, *Prodromus; Kalmár György (1726–?) világáról*, Bp., 2008.
- HEGYALJAI KISS 1928: HEGYALJAI KISS Géza, *Ismeretlen érdekességek Kazinczyról*, Irodalomtörténet, 1928, 242–243.
- HORVÁT 1967: HORVÁT István, *Mindennapi (Horvát István Pest-Budai naplója, 1805–1809)*, s. a. r. az Eötvös Loránd Tudományegyetem Apáczai Csere János Gyakorló Iskolája tanárainak és tanulóinak munkaközössége, Bp., 1967.
- HÖGYE 1968: HÖGYE István, *Batsányi Jánost köröztető levél 1810-ből*, ItK, 1968, 456–457.
- HÖGYE 1990: *Kazinczy Ferenc és családja vonatkozó iratok, dokumentumok Zemplén vármegye levéltárában (Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltári Füzetek 30.)*, összegyűjtötte HÖGYE István, Sátoraljaújhely, 1990.
- HÖGYE/KAZINCZY 1992/I: *KAZINCZY Ferenc Metszetgyűjteménye Zemplén levéltárában*, I. sorozat, gyűjtötte és összeállította HÖGYE István, szerk. B. BALSÁI Jolán, Sátoraljaújhely, 1992.
- HÖRCSIK 1981: HÖRCSIK Richárd, *A Kollégium épületeinek története*, in: *A Sárospataki Református Kollégium, Tanulmányok alapításának 450. évfordulójára*, szerk. a Tiszáninneni Református Egyházkerület Elnöksége, Bp., 1981, 262–274.
- INÁNCSI PAP/KAZINCZY 1836: KAZINCZY Ferencz' *Autobiographiája*, Szemléző, 1836/2, 1327–1334, 1345–1350, 1359–1365, 1377–1382, 1385–1394, közli INÁNCSI PAP Endre.
- ISÉPY 1999: ISÉPY Dezső, *Néhány széphalmi Kazinczy-ereklye sorsa*, in: *Széphalom, A Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve*, 1999 (10. kötet), 241–245.
- JÁSZBERÉNYI 2003: JÁSZBERÉNYI József, *„A Sz: SOPHIA' Templomában látom én felszentelve NAGYSÁDAT”*; *A felvilágosodás korának magyar irodalma és a szabadkőművesség*, Bp., 2003.
- KAMODY 1989: KAMODY Miklós, *Levelezés és utazás Kazinczy Ferenc korában*, in: *Széphalom, A Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve*, 1989 (2. kötet), 33–60.
- KAZINCZY, *Amerikai* 1776: KAZINCZY Ferenc, *Az Amerikai Podotz és Kazimir' keresztyén vallásvaló meg-térése. Németből magyarra fordítatott Kazinczi Kazinczy Ferencz által* (BESSENYEI György *Der Amerikaner* c. művének fordítása), Kassa, 1776.
- KAZINCZY, *Bácsmegyeynek* 1789: KAZINCZY Ferenc, *Bácsmegyeynek össze-szedett levelei*, Kassa, 1789.
- KAZINCZY, *Bácsmegyeynek* 1814: KAZINCZY Ferenc, *Bácsmegyeynek Gyötrelei (Kazinczy Ferencz' Munkái*, 9. kötet), Pest, 1814.
- KAZINCZY, *Baranyi* 1807: KAZINCZY Ferenc, *Magyarok' emlékezete. Baranyi Gábor. Bihari Vice Ispány' s igen híres Dietai követ 1751-ben és 1764-ben*, Hazai Tudósítások, 1807/1, 170–171.
- KAZINCZY, *Gessner' Élete* 1815: KAZINCZY Ferenc, *Gessner' Élete*, in: *Kazinczy Ferencz' Munkái*, 2. kötet, (oldalszám nélkül; Pest, 1815 [1814. nov. 4.]).
- KAZINCZY, *Geographica* 1775: KAZINCZY Ferenc, *Magyar Ország' Geographica*, *Az Az Földi Állapotjának Le-rajzolása, melyet egynehány fő-Geographusok munkájából ki-szedetetett és azoknak, a' kik Hazájokhoz illendő szívességgel viseltetnek, szemeik eleibe terjesztett Kazintzy Ferentz*, Kassa, 1775.

- KAZINCZY, *Hamlet* 1790: KAZINCZY Ferentz' kül-földi Játészó-színje, *Első kötet, Hamlet-Stella-Missz Szara Szampszon*, Kassa, 1790.
- KAZINCZY, *Heliconi* 1791: KAZINCZY Ferenc (kiadó), *Heliconi Virágok 1791 esztendőre, szedte Kazinczy Ferentz*, Pozsony és Komárom, 1791.
- KAZINCZY, *Hivatalba vezető Beszéd* 1789: KAZINCZY Ferenc, *Hivatalba vezető Beszéd, melyet a' Kassai Tudománybeli Megye' Nemzeti Oskoláinak leg-első Királyi Visitoraihoz tartott Kazinczy Ferentz, Tettes Abaújvár és Sáros Vármegyék Törvény-Táblájok' Bírája, mint a' megnevezett Oskoláknak Királyi Districtualis Inspector*, Kassa, 1789. (Németül: *Rede bei der Einsetzung der Königl[ichen] Nationalschulen Visitatoren des Kaschauer Litterärbezirkes in Ihr Amt, gehalten durch Franz von Kazincz...*, Kassa, 1789.)
- KAZINCZY, *Igazítás* 1831: KAZINCZY Ferenc, *Igazítás. A' Szent Hajdan' Gyöngyei bírálatára, Tudományos Gyűjtemény*, 1831/2, 125–126.
- KAZINCZY, *Kalendarioma* 1824 (?): KAZINCZY Ferenc, *Történetek' Kalendarioma* [autográf kézirat], in: MTAKK K 633/I, [Az én Pandektám I.], 1–62, 1824 (?).
- KAZINCZY, *Kassa öröme* 1790: KAZINCZY Ferenc, *Kassán, Bika Hav. 17-dik napj. 1790. (Kassa öröme. B. Orczy László látogatása)*, Mindenés Gyűjtemény, 1790/4, 149–153.
- KAZINCZY, *Kazinczy Józsefné* 1813: KAZINCZY Ferenc, *Özvegy Kazinczy Józsefné' született Bossányi Susána' Emlékezete. Írta első-születöttje Kazinczy Ferencz. Rokonainak 's barátjainak gyászlevél' helyébe; maradékainak a' dolgok' tudása végett*, Sárospatak, 1813.
- KAZINCZY, *Kazinczy László* 1807: KAZINCZY Ferenc, *Oberster Kazinczy László halála 's életének némelly történetei*, Hazai Tudósítások, 1807/2, 176–179.
- KAZINCZY, *Lónyay* 1809: KAZINCZY Ferenc, *Lónyay Gábor beiktatása az Ung vármegyei hivatalba*, Hazai és Külföldi Tudósítások, 1809/2, 260–261.
- KAZINCZY, *Ludwig* 1787: KAZINCZY Ferenc, *Tudósítás. Kassán, Septembernek 4-dikén, 1787.*, Magyar Músa, 1787/74, 597–598. (A horgárdi plébános Ludwig Jánosról.)
- KAZINCZY, *Majláth* 1830: KAZINCZY Ferenc, *Gróf Majláth Antal beiktatása*, Magyar Kurír, 1830. aug. 20. és 24., 14–15. szám, 118–119, 129–132.
- KAZINCZY, *Mesterségek* 1812: KAZINCZY Ferenc, *Mesterségek. Festés, faragás nálunk*, Hazai s Külföldi Tudósítások, 1812/1, 233–234, 241–242, 248–250.
- KAZINCZY, *Nógrád* 1831: KAZINCZY Ferenc, *Nógrád, Gömör. 1831.*, in: SZAUDER M./KAZINCZY 1979, 594–606.
- KAZINCZY, *Orczy* 1806: KAZINCZY Ferenc, *Báró Orczy Lőrincz Generalis 's Abaúji Főispán*, Hazai Tudósítások, 1806/1, 397–398.
- KAZINCZY, *Orczy* 1815: KAZINCZY Ferenc, *Báró Orczy Lőrincz emléke*, Erdélyi Múzeum, 1815/3, 174–176.
- KAZINCZY, *Pannonhalmára* 1831: KAZINCZY Ferenc, *KAZINCZY Utja Pannonhalmára, Esztergomba, Vácra*, Pest, 1831.
- KAZINCZY, *Rádayak* 1827: KAZINCZY Ferenc, *A' Rádayak*, Felső Magyar-Országi Minerva, 1827, 1225–1233.
- KAZINCZY, *Sáros-Patak–Collégium* 1818: G. H. I. [KAZINCZY Ferenc], *1. Sáros-Patak hajdani Szabad-Királyi, sokszor Királynéi, most Mező-Városnak Történetei, 2. A' Sáros-Pataki Reform. Collégiumnak Historiai 's Statistcai Ismérete*, Tudományos Gyűjtemény, 1818/5, 3–10, 11–29.
- KAZINCZY, *Széchenyi* 1822: I. H. G. [KAZINCZY Ferenc], *Toldalek a' Nagy Széchenyi Biographiájához*, Tudományos Gyűjtemény, 1822/3, 124–125.
- KAZINCZY, *Szilágyi* 1820: KAZINCZY Ferenc, *Debreczeni Superintendens Piskárkosi Szilágyi Sámuel' Élete*, Tudományos Gyűjtemény, 1820/8, 93–104.
- KAZINCZY, *Szirmay* 1825: KAZINCZY Ferenc, *Udvari-Tanácsos Szirmai Szirmay Antal Úr' Élete. Tulajdon jegyzései után*, Felső Magyar Országi Minerva, 1825. szept., 349–354.
- KAZINCZY, *Ürményi* 1826: KAZINCZY Ferenc, *Ürményi Ürményi József*, Felső Magyar-Országi Minerva, 1826, 643–648.
- KAZINCZY, *Wesselényi* 1827: KAZINCZY Ferenc, *Hadadi Gróf Wesselényi Ferencz...*, Felső Magyar-Országi Minerva, 1827, 1387–1392.

- KAZINCZY–DESSEWFFY 1811: *Cserneki és Tárkői Gróf Dessewffy József és Kazinczi Kazinczy Ferencz kiküldött Táblabíráknak vélemények a' Tek. Zemplény-Várm. Rendeihez a' Győrnél MDCCCLIX. Jún. XIV. elesett Vitézeknek Állítandó Emlék' Dolgában*, Sárospatak, 1811 (második kiadás).
- KAZINCZY/DAYKA–KAZINCZY Poetai 1813: *Újhelyi DAYKA Gábor' Versei, Öszveszedte 's kiadta barátja KAZINCZY Ferencz – KAZINCZYNAK Poetai Berke*, Széphalom–Pest, 1813.
- KAZINCZYNÉ 1986: *Kazinczy Ferencné Török Sophie levelezése*, szerk. V. BUSA Margit és Z. SZABÓ László, Győr, 1986.
- KazKat: GERGYE László, *Kazinczy Ferenc kéziratok hagyatéka (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattárának Katalógusai)*, Bp., 1993.
- KazLev: KAZINCZY Ferenc *levelezése*, I–XXI, kiad. VÁCZY János, Bp., 1890–1911; XXII (I. pótkötet), kiad. HARSÁNYI István, Bp., 1927; XXIII (II. pótkötet), kiad. BERLÁSZ Jenő, BUSA Margit, Cs. GÁRDONYI Klára, FÜLÖP Géza, Bp., 1960. (Kiadásunk a „kötet/levélszám”-ot adja meg, mindkettőt arab számmal.)
- KAZINCZY Béla 1910: KAZINCZY Béla, *A kazinczi és alsóregmeczi Kazinczy család 2-ik korszakáról*, Debrecen, 1910.
- KEMPELEN: KEMPELEN Béla, *Magyar nemes családok*, I–XI. kötet, Bp., 1911–1932. (Kiadásunk a munka CD-ROM-jából idéz, ezért nem ad meg kötet és oldalszámokat, az idézeteket visszakeresni a CD-ROM keresőjével lehet.)
- KERÉNYI 1990: KERÉNYI Ferenc (szerk.), *Magyar színháztörténet 1790–1873*, Bp., 1990.
- KERÉNYI 2002: KERÉNYI Ferenc, *Pest vármegye irodalmi élete (1790–1867)*, Bp., 2002.
- KISS 2006: KISS Endre József, *Kazinczy Ferenc könyvtári gyűjteménye Sárospatakon (Acta Patakina, XIX.)*, Sárospatak, 2006.
- KÓKAY 2000a: KÓKAY György, *Bessenyei György nyilatkozata katolizálásáról*, in: uő, *Felvilágosodás, kereszténység, nemzeti kultúra*, Bp., 2000, 44–48.
- KÓKAY 2000b: KÓKAY György, *Az első magyarországi kölcsönkönyvtár. Olvasókabinét Pozsonyban 1782-ben*, in: uő, *Felvilágosodás, kereszténység, nemzeti kultúra*, Bp., 2000, 202–213.
- KONCZ 1981: KONCZ Sándor, *A filozófia és a teológia oktatása 1703–1849 között*, in: *A Sárospataki Református Kollégium, Tanulmányok alapításának 450. évfordulójára*, szerk. a Tiszáninneni Református Egyházkerület Elnöksége, Bp., 1981, 116–154.
- KOSÁRY 1983: KOSÁRY Domokos, *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon*, Bp., 1983. (Második, változatlan kiadás.)
- LAMPEL/KAZINCZY 1888: KAZINCZY Ferenc, *Pályám emlékezete (Tanulók olvasótára)*, Lampel (nyomda), Bp., 1888.
- LEJEUNE 2003: Philippe LEJEUNE, *Az önéletíró paktum*, in: uő, *Önéletírás, élettörténet, napló (Válogatás Philippe Lejeune írásából)*, szerk. Z. VARGA Zoltán, Bp., 2003.
- LELKES 1998: LELKES György (szerk.), *Magyar helységnév-azonosító szótár*, Baja, 1998.
- LENGYEL/KAZINCZY 1943: KAZINCZY Ferenc, *Pályám emlékezete jegyzetekkel és életrajzi magyarázatokkal*, közli LENGYEL Dénes, Bp., 1943.
- MAGYAR MUSEUM I–II.: *Első folyóirataink: Magyar Museum I. (Szöveg), II. (Kommentár) (Csokonai Könyvtár. Források 11.)*, s. a. r. DEBRECZENI Attila, Debrecen, 2004.
- Magyarország története, 1686–1790: Magyarország története, 1686–1790; Magyarország története tíz kötetben*, 4/1–2, főszerk. Ember Győző, Heckenast Gusztáv, Bp., 1989.
- Magyarország története, 1790–1848: Magyarország története, 1790–1848; Magyarország története tíz kötetben*, 5/1–2, főszerk. Mérei Gyula, szerk. Vörös Károly, Bp., 1980.
- MÁLYUSZ 1939: MÁLYUSZ Elemér, *A türelmi rendelet; II. József és a magyar protestantizmus*, Bp., 1939.
- MEZEI 1987–88: MEZEI Márta, *Kazinczy világnézeti problémái*, ItK, 1987–88, 237–270.
- MEZEI 1994: MEZEI Márta, *Nyilvánosság és műfaj a Kazinczy-levelezésben*, Bp., 1994.
- MEZEI 2000: MEZEI Márta, „Magamat ragyogtatom”, *Közelítések a Fogságom naplójához*, ItK, 2000, 416–439.
- MORRISON 1997: Heather MORRISON, *Pursuing Enlightenment in Vienna, 1781–1790*, Toronto, 1997. (http://etd.lsu.edu/docs/available/etd-06092005-221512/unrestricted/Morrison_dis.pdf)

- SZABOLCSI–GALAVICS 1980: SZABOLCSI Hedvig és GALAVICS Géza (szerk.), *Művészet Magyarországon 1780–1830; Katalógus*, Bp., 1980.
- NAGYIVÁN: NAGY Iván, *Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal*, I–XII. és pótkötet, Pest, 1858–1868. (Kiadásunk a munka CD.ROM-jából idéz, ezért nem ad meg kötet- és oldalszámokat, az idézeteket visszakeresni a CD.ROM keresőjével lehet.)
- NÉMETH 2002: NÉMETH Zoltán, *A Pályám emlékezete szöveghagyományáról és az önéletírás tervének eredetéről*, ItK, 2002, 611–626.
- ORBÁN 2005: ORBÁN László, *Kazinczy önéletírásai: a Kazinczy-emlékkert*, in: „*Et in Arcadia ego*”, szerk. DEBRECZENI Attila, GÖNCZY Monika, Debrecen, 2005, 203–210.
- OROSZ/KAZINCZY 1956: KAZINCZY Ferenc, *Pályám emlékezete (Magyar könyvtár)*, s. a. r. OROSZ László, Bp., 1956.
- OROSZ/KAZINCZY 1993: KAZINCZY Ferenc, *Pályám emlékezete (Heti klasszikusok)*, s. a. r. OROSZ László, Bp., 1993.
- ORPHEUS: *Első folyóirataink: Orpheus (Csokonai Könyvtár. Források 7.)*, s. a. r. DEBRECZENI Attila, Debrecen, 2001.
- PALLAS: *A Pallas nagy lexikona*, I–XVI. és két pótkötet, Bp., 1893–1900, 1904. (Kiadásunk a munka CD-ROM-jából idéz, ezért nem ad meg kötet- és oldalszámokat, az idézeteket visszakeresni a CD-ROM keresőjével lehet.)
- PATAKY 1951: PATAKY Dénes, *A magyar rézmetszés története, A XVI. századtól 1850-ig*, Bp., 1951.
- RÁKAI 2001: RÁKAI Orsolya, *Rhédeyné Kácsándy Terézia temetésének leírása*, ItK, 2001/5–6, 712–715.
- REXA/KAZINCZY 1928: KAZINCZY anekdotája. *Érsemjén, 1787. márc. 1.*, közli REXA Dezső, Pesti Hírlap Vasárnapja, 1928. aug. 5., 12.
- REXA/KAZINCZY 1929: REXA Dezső (szerk.), *Pestre; Töredék Kazinczy Ferenc utazásaiból 1828-ban*, Bp., 1929.
- ROUSSEAU 2001: Jean-Jacques ROUSSEAU, *Vallomások*, I–II. kötet, ford. BENEDEK István és BENEDEK Marcell, Bp., 2001.
- SEGESVÁRY 2005: SEGESVÁRY Viktor, *A Ráday könyvtár 18. századi története*, Hága, 2005. (2. javított kiadás, http://www.federatio.org/mikes_bibl.html)
- SUETONIUS 1968: Gaius SUETONIUS Tranquillus, *A Caesarok élete*, ford. Kis Ferencné, Bp., 1994.
- G. SZABÓ 1988: G. SZABÓ Botond, *A Kollégium épületeinek története*, in: *A Debreceni Református Kollégium története*, szerk. BARCZA József, Bp., 1988, 351–392.
- SZABÓ 2003: SZABÓ Ágnes, *Az Erdélyi Levelek kánonban*, in: *klasszikus–magyar–irodalom–történet (tanulmányok)*, szerk. DAJKÓ Pál, LABÁDI Gergely, Szeged, 2003, 109–132.
- SZAUDER 1961: SZAUDER József, *A kassai „érmek iskolája”*, in: uő, *A romantika útján*, Bp., 1961, 90–114.
- SZAUDER 1970: SZAUDER József, *Veteris vestigia flammae (Kazinczy szerelme)*, in: uő, *Az estve és Az álom*, Bp., 1970, 347–432.
- SZAUDER/KAZINCZY 1960: KAZINCZY Ferenc *Válogatott művei (Magyar klasszikusok)*, I–II. kötet, s. a. r. SZAUDER Józsefné, válogatta s a jegyzeteket írta SZAUDER József, Bp., 1960.
- SZAUDER M./KAZINCZY 1979: KAZINCZY Ferenc *Művei (Magyar remekírók)*, I. kötet, a válogatás, a szöveggondozás és a jegyzetek SZAUDER Mária munkája, Bp., 1979.
- SZENTIMREI 1981: SZENTIMREI Mihály, *A Kollégium tudományos gyűjteményei*, in: *A Sárospataki Református Kollégium, Tanulmányok alapításának 450. évfordulójára*, szerk. a Tiszáninneni Református Egyházkerület Elnöksége, Bp., 1981, 275–299.
- SZENTIMREY-VÉN/KAZINCZY 1999: KAZINCZY Ferenc: *Anekdotonok*, szövegközlés és jegyzetek SZENTIMREY-VÉN Dénes (a latin szövegrészeket GYULAI Éva fordította), in: Széphalom, *A Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve*, 1999 (10. kötet), 225–239.
- SZILÁGYI F. 1985: SZILÁGYI Ferenc, *Eperjesi szerelmek, pesti szabadkőművesség, Kazinczy kiadatlan Önéletírásaiból*, Napjaink, 1985/10, 34–37.
- SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987: KAZINCZY Ferenc, *Az én életem (Nemzet és emlékezet)*, összegyűjtötte, szerkesztette, az előszót és a jegyzeteket írta SZILÁGYI Ferenc, Bp., 1987.

- SZILÁGYI M./KAZINCZY 2000: KAZINCZY Ferenc, *Fogságom naplója*, szerk. SZILÁGYI Márton, Bp., 2000.
- SZINNYEI: SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái*, I–XIV., Bp., 1891–1914. (Kiadásunk a munka CD-ROM-jából idéz, ezért nem ad meg kötet- és oldalszámokat, az idézeteket visszakeresni a CD-ROM keresőjével lehet.)
- SZIRMAI 1806: SZIRMAI Antal, *Magyarázattya azon szóknak, melyek a' Magyar Országí Polgári, 's Törvényes dolgokban elő-fordúlnak, némelly rövidebb formákkal*, Kassa, 1806.
- SZIRMAY 2005: SZIRMAY Gábor, *A szirmai és szirmabesenyői Szirmay család története (Régi magyar családok 4.)*, Debrecen, 2005.
- TAKÁCS 1981: TAKÁCS Béla, *A sárospataki nyomda*, in: *A Sárospataki Református Kollégium, Tanulmányok alapításának 450. évfordulójára*, szerk. a Tiszáninneni Református Egyházkerület Elnöksége, Bp., 1981, 300–319.
- TOLDY 1831: G. [TOLDY Ferenc], *A' Szent Hajdan' Gyöngyei*, Kritikai Lapok, 1831/1, 13–23.
- TOLDY 1987: TOLDY Ferenc, *Kazinczy Ferenc és kora; Életrajzi emlék 1859–1860*, a kötetet összeállította, a szöveget gondozta SZALAI Anna, Bp., 1987.
- TÓTH 1988: TÓTH Béla, *A Kollégium története a XVIII. században*, in: *A Debreceni Református Kollégium története*, szerk. BARCZA József, Bp., 1988, 66–150.
- TÜSKÉS–KNAPP 2004: TÜSKÉS Gábor–KNAPP Éva, *Jacob Balde magyarországi befogadás-történetéhez*, ItK, 2004/5–6, 568–583.
- UGRAI 2002: UGRAI János, *Egészségügyi viszonyok a Sárospataki Református Kollégiumban a 18–19. század fordulóján*, Egyháztörténeti Szemle, 2002/2. (http://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/ugrai-egeszseg.htm#_ftn36; 2009. 03. 20.)
- VAJDA 2007: VAJDA Mihály: *A fakultások vitája* (a tanulmány forrása: http://epa.oszk.hu/01100/01148/00019/04vajda.htm#_ednref31 [2007. 11. 15.]
- VÁCZY 1893: VÁCZY János, *Kazinczy megyei tisztsége*, ItK, 1893, 1–14.
- VÁCZY 1913: VÁCZY János, *Kazinczy Ferencz eredeti művei*, Akadémiai Értesítő, 1913, 50–62.
- VÁCZY 1915: VÁCZY János, *Kazinczy Ferencz és kora, Első kötet*, Budapest, 1915.
- VÁCZY 1989: VÁCZY János, *Széphalom 1.* (a *Kazinczy Ferencz és kora, Első kötet* folytatása), in: *Széphalom, A Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve*, 1989 (2. kötet), 7–32.
- VÁCZY/KAZINCZY 1900: KAZINCZY Ferencz, *Pályám emlékezete (Középiskolai olvasmányok tára 11.)*, közzéteszi VÁCZY János, Bp., 1900.
- VÁCZY/KAZINCZY 1903: KAZINCZY Ferencz *Műveiből (Magyar remekírók – A magyar irodalom főművei*, 7. kötet), sajtó alá rendezte és bevezetéssel ellátta VÁCZY János, Bp., 1903.
- VAJTHÓ/KAZINCZY 1932: KAZINCZY világa (Magyar irodalmi ritkaságok 10.), közli VAJTHÓ László, Bp., 1932.
- VAJTHÓ/KAZINCZY 1942: KAZINCZY Válogatott műveiből, közli VAJTHÓ László, Bp., 1942.
- VARGHA 1975: VARGHA Balázs, *Eurydice, Új Írás*, 1975/3, 61–72.
- VÁRMEGYÉK I–III: *Magyarország vármegyéi és városai (Magyarország monografiája)*, szerk. SZIKLAY János és BOROVSKY Samu, Bp., 1896–1914. (Kiadásunk a munka három CD-ROM-jából idéz, ezért nem ad meg kötet- és oldalszámokat, az idézeteket visszakeresni a CD-ROM keresőjével lehet.)
- VÉGH 1913: VÉGH János, *Megjegyzések Császár Elemér 1912 évi dec. 2-iki akadémiai előadására*, Sárospataki Református Lapok, 1913/8, 70–71.
- ZOVÁNYI 1977: ZOVÁNYI Jenő, *Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon*, Bp., 1977. (3. kiad.)

5.6. Képjegyzék

1. [Sas]
Lelőhelye: MTAKK K 759, 9a. Kötetünkben: 26. oldal.
2. Aszalai János' [...] keze-írása
Lelőhelye: MTAKK K 638/II, 74b. Kötetünkben: 58. és 59. oldal.
3. II. József
Lelőhelye: MTAKK K 638/I, 32a. Kötetünkben: 90. oldal.
4. [Mineralógiai diploma]
Lelőhelye: MTAKK K 759, 10a. Kötetünkben: 120. oldal.
5. [1801–1804]
Lelőhelye: MTAKK K 608, 142a. Kötetünkben: 184. oldal.
- 6–14. Az én naplóm
Lelőhelye: MTAKK K 614, 4, 9, 13, 23, 24, 25, 83, 122, 251. Kötetünkben: 234., 235., 237., 241a., 241b., 242., 261., 274., 317. oldal.
- 15–21. [Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.]
Lelőhelye: MTAKK K 763, 10a, 10b, 12a, 17a, 17b, 20a, 31a. Kötetünkben: 332., 334., 337., 349., 350., 354., 375.

A kéziratok fotóit a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattárának engedélyével közöljük, amiért köszönetet mondunk.